

Del Colegio de la Comp. de S. J. del ... B.
R. 8792

F. IOANNIS FERIMOGVNI
TINI ORDINIS MINORVM REGVLARIS

Observantia, in sacrosanctum Iesu Christi secundum Ioannem
Euangelium commentaria, nunc denuo post multas ani
maduersiones, ex iudicio & censura facultatis

Theologicae Salman-
ticensis
(?)

ogilib oga nup, sub nuni mclongoziv
mubunm mcl 3: momeq

PER F. MICHAELM MEDINAM EIVS-
dem ordinis, & Sacrae Theologiae Magistrum, repurgata
arque exacta.

AD ILLYSTRISSIMUM DOMINUM IOANNEM
Ribensis Archiepiscopum, Valentinum, ac Antioche-
num Patriarcham.

ACCESSIT EIVSDEM AVTHORIS PAVLI
nae Epistolae ad Romanos interpretatio, per eundem quoque
ex eadem censura expolita &
reformata.

No made nada
El Colegio de S. J.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

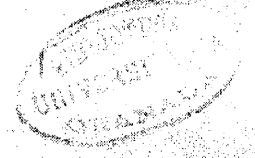
COMPLVTI

Apud Andream de Angulo.

Anno. 1562.

Esta tassado a tres maravedis el pliego.

Per commissione del Rey
por unquien dize conge
el libro conforme al
expugnatio del año de
1532. en Granada.
De Mayo 1532
D.º de mesvran

2 400 40
Galle
MADE IN SPAIN

*Del Colegio de la Comp. de S. J. de Salamanca B.º
R. 8792*

F. IOANNIS FERIMOGVNTINI
ORDINIS MINORVM REGVLARIS

Observantia, in sacrosanctum Iesu Christi secundum Iohannem
Euangelium commentaria, nunc denuo post multas ani-
maduersiones, ex iudicio & censura facultatis

Theologicæ Salma-
nicæ
(?)

regibus octo, subnum. in octo, & IV
mutabatur in octo, & in octo

PER F. MICHAEL EM MEDINAM EIVS-
dem ordinis, & Sacrae Theologiae Magistrum, repurgata
atque exacta.

AD ILLYSTRISSIMUM DOMINUM IOANNEM
Riben.ans. Archiepiscopum Valentinum, ac Antioche-
num Patriarcham

ACCESSIT EIVSDEM AVTHORIS PAVLI
nae Epistolae ad Romanos interpretatio, per eundem quoque
ex eadem censura expolita &
reformata.

*No. made nada
El C.º de H.º*

CVM PRIVILEGIO REGIS.

COMPLVTI

Apud Andream de Angulo.

Anno. 1562.

Esta cassado a tres maravedis el pliego.

*Per commissione del Rey
y de los señores de este Consejo
se libró cedula para que se
expurgasse del dicho de
1532. en Granada.
De Mayo de 1532.
D.º. el Rey.
D.º. el Rey.*

I O A N. XIII.

Vt cognoscat mundus, quia ego diligo
patrem : & sicut mandatum
dedit mihi, sic facio.

EN la Villa de Madrid a onze dias del mes de Mayo, de mil y quinientos y setenta y ocho años, auiedo visto los Señores del consejo de su Magestad, de la sancta y general inquisicion, el testimonio de los pareceres, dados por el Maestro Francisco Sanchó cathedratico y canonigo de la magistral, de la sancta yglesia de Salamanca, comisario del sancto officio de la inquisicion, de la villa de Valladolid en ella, y decano de la facultad de theologia, juntamente con los maestros de la dicha facultad de la vniuersidad de aquella ciudad, en el libro de Ioan Fero sobre S. Iuan y su canonica, y la Epistola ad Romanos emendada por el padre Maestro fray Miguel de Medina, de la orden de S. Francisco, consultado con el Reuerendissimo Señor Cardenal, inquisidor general. Dixeron que deuián de dar y dieron licencia y facultad, para que conforme a las enmiendas hechas por el decano y maestros, imprima el dicho libro teniendo licencia del consejo real de su Magestad para lo hazer, y acabada la dicha impresion antes que véda libro alguno, ni dispoga del dicho libro, lo trayga y presente ante su Señoria reuerendissima y el consejo de inquisicion, para que vista la dicha impresion ser conforme a la censura de la facultad de theologia, se le ordene lo que deue de hazer.

Alonso de Doriga.

Muy poderoso Señor.

FRay Miguel de Medina dize, que por mandado de V. A. se ha visto en la ciudad de Salamanca por la facultad de theologia de ella, lo que se auia opuesto contra los comentários de fray Ioan Fero, sobre S. Matheo, y se ha examinado con todo el rigor posible de lo qual embia relacion a V. A. el decano de la dicha facultad.

Otro si dize, que los comentários del dicho author sobre S. Ioã tiene impresos, conforme a la censura que en ellos se hizo por la dicha facultad de theologia, y por mandado de V. A. se ha buelto a corregir con el original en la dicha vniuersidad, como parece por el testimonio que dello se embia, del qual y dellos haze presentacion. Pide y suplica a V. A. mande dar su prouision real, para que los dichos comentários de S. Matheo y S. Ioan enmendados por el, se puedan vender libremente.

Y porque en muchos lugares destos reynos tienen recogidos los comentários sobre S. Matheo, entendiẽdo estar prohibidos suplica a V. A. en la dicha prouision, se declare no se aver prohibido, porque dõde estuieren recogidos, se les bueluan a sus dueños, en lo qual V. A. haga justicia, y al dicho author, y a el grã merced.

En la villa de Madrid a quatro dias del mes de Março de 1569. años. Vista esta peticion por los señores del consejo de su M. de la sancta general inquisiciõ, dixerõ, q̃ en quãto a lo pedido en el primero capitulo della, q̃ trata de los apũtamiẽtos q̃ se hizierõ en Ioã Fero sobre S. Matheo, se responde y ordena al decano de la vniuersidad de Salamanca, lo q̃ en ello se deue hazer. Y en lo del segũdo capitulo, q̃ trata de Ioan Fero sobre S. Ioan, q̃ se le alça la prohibicion para q̃ los comẽtarios en el contenidos se puedan veder libremente. Y mandarõ que el comisario de la villa de Alcalá, o otros qualesquier juezes q̃ los tienen embargados, los desembarguẽ luego. Y en quãto al tercero capitulo de la dicha peticiõ sobre que se declare no estar prohibidas las obras de Ioã Fero sobre S. Matheo y se alce el embargo si alguno ay dellos, dixerõ q̃ declarauan no estar prohibidos los dichos comẽtarios sobre S. Matheo poniendose en ellos la censura q̃ esta acordada. Lo qual paso ante mi, Alõso de Doriga, secretario del dicho consejo. Alõso de Doriga.

EL REY.

Or quanto por parte de vos fray Miguel de Medina, de la orden de sant Francisco de obseruancia, nes fue hecha relacion, que vos juntamente con los reuerendos in Christo padres don Pedro Carlos Obispo de Girona, y fray Rodrigo Vadillo Obispo de Cephaen en Sicilia, auia des corregido y enmendado los comentários de fray Ioan Fero sobre sant Ioan, y su canonica, y la epistola de sant Pablo a los Romanos, por orden del muy reuerendo archobispo de Seuilla difunto, Inquisidor general destos nuestros reynos: y os dimos licencia para imprimir los, y se rassarõ por los del nuestro consejo a cinco blancas el pliego. Y despues antes que saliesen en publico, se anotaron en los dichos comentários ciertas proposiciones: por las quales por los del nuestro consejo de Inquisiciõ, se prohibieron y vedaron: y agrauiendõs de la tal prohibicion, por ellos se remitiõ el examẽ y correctiõ de los dichos comentários a la vniuersidad de Salamanca, a los theologos della: y por ellos juntamente con vos fueron corregidos y enmendados de nueuo. Y vistos por los del dicho consejo, se mandaron imprimir conforme a la dicha correctiõ. Despues se boluierõ a Salamanca segũda vez, para que se viesse si estauan impresos conforme a tu censura: y por ellos fue corregido. Lo qual visto por el dicho consejo de Inquisiciõ, mandaron alçar el embargo dellos, y que se vediesse libremente. Y atento el mucho trabajo que en ello auays puesto, y que se borran muchos pliegos, y otros se añadieron de nueuo: nos pedistes y supplicastes, mandãssẽmos de nueuo rassar los dichos comentarios, y dar de nueuo priuilegio, para imprimir los, y venderlos, o como la nuestra merced fuessẽ. Lo qual visto por los del nuestro consejo, se hizo en el dicho libro la diligencia que la pragmatica por nos sobre ello hecha dispone: fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razon, y yo tuuelo por bien. Y por la presente vos damos licencia y facultad, para que por tiempo y espacio de diez años, que corran y se cuenten desde el dia de la data della, y no mas, vos, o quien vuestro poder para ello ouiere, podays imprimir los dichos comentarios, y vender los en estos nuestros reynos: de la corona de Castilla, a tres marauedis cada pliego, en que fue rassado. Y durante el dicho tiempo de los dichos diez años, niuguna otra persona los pueda imprimir ni vender, como dicho es. So pena, que la tal persona que lo imprimiere, o vendiere, aya perdido, y pierda todos, y qualesquier volumines y libros que ayã impresos y vendidos, y los aparejos y moldes con q̃ se imprimieren, con mas cinquẽta mil marauedis de pena, la mitad sea para vos el dicho fray Miguel de Medina, o quiẽ vuestro poder ouiere: y la otra quarta parte, para la nuestra camara: y la otra quarta parte, para el juez que lo sentenciare. Y mandamos a los del nuestro consejo Presidente y oydores de las nuestras audiencias, y a otras qualesquier justicias de todas las ciudades villas y lugares de los nuestros reynos y señorios, que ansí lo guarden y cumplan, y hãgan guardar, y contra ello no vayan ni passen, ni consentan yr ni passar en manera alguna. Dada en Madrid a xxij. dias del mes de Abril, año del señor de mil y quinientos y sesenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad,

Antonio de Erasso.

MO S Don Philippe por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Aragón de las dds S^{as} cillas, de Ierusalem, de Vngria, de Dalmacia de Croacia, de Leó, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galizia, de Mallorca, de Sevilla, de Cerdeña de Cordona, de Corcega, de Murcia, de Iacn, de los Algarues, de Algezira, de Gibraltar, de las Islas de Canaria, y de las Islas Indias y tierra firme del mar Oceano, Archiduque de Austria, Duque de Borgoña, de Brauante y de Milan, Conde de Barcelona, de Flandes y de Tyrol, Señor de Vizcaya y de Molina, Duque de Atenas y de Neopatria, Conde de Rosellon y Cerdania, Marques de Oristá y de

Gociano. Por quanto por parte de vos fray Miguel de Medina de la orden de Obseruancia de san Francisco, nos ha sido hecha relacion, que por orden del muy reuerendo in Christo padre, Arçobispo de Sevilla, del nuestro consejo, e inquisidor general, auays corregido y enmendado las obras de Iuan Fero, sobre el Euangelio de S. Matheo y de S. Iuan, y la Epistola de S. Pablo a los Romanos, con otros opúsculos que en las impresiones passadas tenian algunas deprauaciones, y tambien auays hecho algunas adiciones en las dichas obras, de lo qual redundá mucho seruicio a Dios y bien a la republica christiana, suplicandonos humildemente que atendido el mucho trabajo que en ello auays tenido y padecido, os diessemos licencia de poder imprimir las dichas obras, y que ninguna otra persona las pueda imprimir sin licencia vuestra en los dichos nros reynos de la corona de Aragón, por tiempo de diez años. Y nos atendido todo lo sobre dicho, lo auemos tenido por bien, por el dicho tiempo de diez años. Porende con tenor de las presentes de nuestra cierta ciencia y real autoridad, deliberadamente y consulta, damos licencia permiso y facultad, a vos dicho fray Miguel de Medina que podays imprimir y hazer imprimir en qualquier parte de los nuestros reynos y señorios de la corona de Aragon las dichas obras de Iuan Fero, corregidas y adicionadas como dicho es, e llenar impressas, y vender aquellas en dichos reynos, prohibiendo y vedando a qualesquier impressores y libreros y otras qualesquier personas por las mismas presentes, so incurrimiento de nuestra ira e indignacion, y pena de mil florines de oro de Aragon del que lo contrario hiziere yrrremisiblemente, exigideros y a nuestros cofres reales aplicaderos, y de perder los moldes y libros que imprimieren y vendieren y que en su poder se hallare ser impresos, que ellos ni otras personas algunas sin poder y voluntad de vos dicho fray Miguel de Medina, no puedan imprimir ni vender las dichas obras de Iuan Fero, por vos corregidas y adicionadas: por tiempo de dichos diez años, del dia de la data de las presentes en adelante contaderos. Por execucion y cumplimiento de lo qual, por las mismas presentes dezimos y mandamos a todos y qualesquier oficiales y subditos nuestros mayores y menores a quien pertenezca, en todos los dichos nuestros reynos y señorios, constituydos y cõstituyderos, solas penas suso dichas que a vos dicho fray Miguel de Medina guarden y obseruen la presente nuestra licencia y facultad, y todo lo en ella contenido, sin hazer ni permitir que sea hecho lo contrario en manera alguna, si la nuestra gracia tienen cara y la pena susodicha dessean no incurrir. En testimonio de lo qual mandamos despachar las presentes con nuestro sello comun real en el do. so selladas. Dat. en la villa de Madrid, a xxvij. dias del mes de Hebrero. Año del nascimiento de nuestro Señor Iesu Christo de mil y quinientos y sesenta y dos años.

YO EL REY.

Viderunt.

Camaccius. R.
Comes generalis thesaurarius.
Loris. R.

Clemens Protonotarius generalis.

Giginta. R.
Luna. R.
Sentis. R.

ILLVSTRISSIMO ATQVE

Reuerendissimo Domino Ioanni Riberæ, Archiepiscopo Valentino,
ac Antiocheno Patriarchæ.

Frater Michael Medina Salutem.

MULTA sunt, atque maxima creatoris nostri illustrissime præsul, in genus humanum, iam inde à mundi exordio, collata beneficia: & quæ mortales vniuersos, quantumuis duros atque agrestes, in Dei laudes pellicere & prouocare potuissent. Nam vt mundi, totiusque huius vniuersitatis opificium, in quo sibi mirabili discordia ac pulchra quadam varietate, tum elementa, tum reliquæ res omnes quæ elementis constituuntur, consentiunt, prætermittam: vt cælum multis syderibus adornatū: vt pluuias, siccitates, ver, æstatē, autumnum, & hyemem, sibi perpetuo ordine succedentia: vt de mum pisces, bestias, aues, & diuersorum generum plantas taceam: quãtum quæso illud est, q̄ hominem anima rationali præditum effinexit: qua non solum crasso ac sensibili, quemadmodum reliqua animalia, sed intellectuali quodam cognoscendi genere, rerum omnium conditarū rationes exquirere, inuestigare, atque comprehendere posset? Atque illud quidem diuinum beneficium tanti fecerunt veteres illi naturæ scrutatores, quos diuersarum sectarum philosophos vocarunt, vt illud reliquis omnibus, quæ in diuersi generis animalibus videbant, naturæ muneribus præcellere & præstare multis magnisq; rationibus scriberent. Atque hac ratione hominem nudum inermem, atque rebus omnibus destitutum, non temere (vt epicurei delirabant) sed consultò summaque quadam prouidentia, genitum philosophantur: cum tamē cæteris quibusque animantibus tum arma, tum vestes, tum vitæ cibos necessarios statim natura ipsa parauerit, quòd nimirum ratio ac mens non modò horum instar sit omnium, verum illis multò sit præstantior & vtilior. Arma, certè quibus & feras aggredieremur, & innocentiam nostram a violentis hominibus tutam seruare possemus, vestes, quibus nuditatem nostram tegeremus (& ne omnia eius inuenta percensendo simus molesti) fruges quibus aleremur, multò præstantiora quàm quæ natura reliquis donauit, ratio excogitauit & inuenit. Diuinum hoc

EPISTOLA.

quidem amplissimum munus, suoque autore dignissimum: verum illud prorsus incomparabile, quod nobis non modo per sanctas scripturas sui cognitionem indulerit, sed suam quoque voluntatem patefecerit: quod in caelestem illam, & quae humano corde comprehendi nequit felicitatem, eius ducatu atque obedientia anniteremur. Id certe tanto reliquis omnibus quae in naturam nostram referuntur, est praestantius, & maiori cum honore atque admiratione excipiendum, quanto Deus natura ipsa est praestantior & excellentior. Sic Moses in summi cuiusdam ac maximi beneficij loco reponerat, quod Israeliticus populus diuinas leges accepisset. *Dent. 4.* Scitis (inquit) quod docuerim vos praecipua atque iustitias, sicut mandauit mihi dominus Deus meus. Et postea. Haec est vestra sapientia, atque intellectus coram populis, ut audientes vniuersi praecipua haec, dicant. En populus sapiens & intelligens, gens magna. Nec est alia natio tam grandis, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. *Psa. 147.* Similia quoque David canit. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Ingens profecto gratia, non solum diuinae naturae arcana, non a rebus visibilibus, sed ab ipsa eadem diuinitate accepta cognitione, nosse: verum diuinae voluntatis mysteria, Deo ipso reuelante comprehendere. Atque id quidem tam largum diuinae magnificentiae munus, non vno eodemque tempore, sed diuersis pro varia rerum quae in Dei populo oriebantur conditione ac necessitate, humano generi indultum est: et veteri quidem illo saeculo, per prophetas, quos diuino munere populus Israeliticus accepit: deinde tandem per filium, qui sumpto nostrae carnis indumento, & per naturam nostram temperato parumper diuinitatis splendore, diuinae voluntatis arcanis penitiori quadam ratione tradendis, a patre destinatus est. Sic Paulus. Multi faciam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Tanto vero haec, quam filio docente accepimus, veteri illa patrum prophetarumque doctrina & scriptura est excellentior, & ampliori honore dignior, quanto eius author praeter illis differentius nomen haereditauit. Haec autem diuina doctrina, cum (ut idem Paulus inquit) initium accepisset enarrandi per dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est: contestante Deo signis, & portentis, & varijs virtutibus, & Spiritus Sancti distributionibus, secundum suam voluntatem, & tandem ad fidelium eruditionem, diuinorumque beneficiorum memoriam retinendam, literis a quibusdam illorum comprehensa, & ecclesiae posteritati tradita. Inter hos Ioannes Apostolus & Euangelista, & myste-

EPISTOLA.

& mysteriorum profunditate, & sententiarum splendore & gravitate, tanto reliquis omnibus nouae scripturae conditoribus superior est: quanto propter vitae puritatem & innocentiam, & Christo fuit gratior, & ampliori lumine dignior, & vitae conuersatione familiarior. Quanquam enim in sacrae doctrinae veritate proponenda, omnes sanctorum librorum scriptores, quod nullus eorum ab ea vnquam possit aberrare, pares esse iudicentur: multum tamen inter eos, & cognitionis lumine, & rerum de quibus agitur maiestate, differt. Quod satis aperte, tum veterum prophetarum, tum eorum, qui illis successerunt, apostolorum scripta testantur: in quibus sic vnus ab altero hisce in rebus superatur, ut vna excepta veracitate, in nullo penè cum illo conferri & comparari posse videatur. Sic Dauidem & Isaiam reliquos omnes prophetas antecellere, non modo veteres ecclesiastici patres memoriae prodiderunt, sed ipsa quoque lectio satis indicat. Sic inter noui testamenti conditores, eos praesertim qui res a Christo gestas, & doctrinam ab eo populis exhibitam posteritati ecclesiae tradiderunt, Ioannes profecto Apostolus semper ampliori cum admiratione fuit exceptus: idque non modo propter mysteriorum excellentiam, quibus ceteris omnibus frequentius sua scripta, praesertim euangelica, respergit: sed quod ea fecundiores quandam spiritus vntionem redolere videantur. Hic est ille tonitruus filius: hic est discipulus ille Christo dilectissimus: hic est, qui de ipso sacro dominici pectoris fonte, super quod mira Christi dignatione caput reclinauerat, fluentia euangelij portauit: hic est demum ille qui horribili voce mundo intonuit. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Quo caelesti dogmate, praecedentium philosophorum insanias de diuinitate, & elusit, & stultas ostendit. In huius scripta cum varijs, tum veteres tum recentiores, tam Graeci quam Latini auctores, diuersis saeculis commentaria & interpretationes ediderint, in quibus plerumque longissimis tractatibus, eius sententias explicare & interpretari aggredierentur, nemo tamen (absit verbo iniuria) Ioanne Fero Moguntino, viro profecto (quod nullus vel ex his, qui eius scriptis insidiantur, negare vnquam potuit) & pijsimo & eruditissimo, aut subtilius, quae ab eo scribuntur mysteria explicasse, aut profundius grauissima quaeque sententiarum, quae ad mores pertinent, sensa eruisse, non modo mihi grauissimis rationibus iam dudum persuasi, sed publicus doctorum hominum, quorum duntaxat ratio habenda est, per vniuersam catholicam ecclesiam consensus testatur. Enim vero cum reliqui ferè omnes, aut euangelicum textum ieiuna quadam ac sterili interpretandi ratione moderentur,

EPISTOLA.

tur, aut in allegoricos quosdam ac mysticos sensus, literalis aut historici difficultate deterriti, maxima ex parte resiliant: hic contra, ita altissima quæq; mysteria populis proponit, vt eosdem doctrine, non cuiusuis, sed quæ planè ad eum locū pertineat vbertate, & delectet & reficiat. In qua parte adeò profecisse videtur, vt post Ioannem Chrysoctomum qui primus eum interpretandi modum aggressus fuerat, non modò euangeliū, sed & reliquas omnes tam veteres quàm nouas scripturas tractandi, explicandi, & populis ingerendi rationem, huic nostro eruditissimo seculo accommodam solus inuenerit. Vnde post eius libros per vniuersas Christiani orbis prouincias, ratio prædicandi, quæ prius vt plurimū alienis plerunque, & proinde parum ad permouēdos auditores efficacibus interpretationibus implicabatur, prorsus ad veterem illam, quæ primis ecclesiæ patribus familiaris fuerat, reuocata est. Tamen si neque mysticos & allegoricos sensus (quod plerique tamen haud rectè faciunt) eos præfertim, qui patribus in vsu fuerunt, omnino rejiciat, sed potius summa cum obseruatione (vt par est) colat & amplectatur. Huius viri doctissimi cum reliqui literarij labores, tum verò hæc in Ioannem commentaria, à nostris quibusdam Hispanis propter inaccuratam quandam, nec nostris temporibus (vt volunt) satis idoneam loquendi rationem, taxari atque reprehendi hisce diebus cœperūt: cum multos ante annos per cunctas Christianas prouincias, magna cum hominum doctorum laude atque acclamatione, in omnium manibus versarentur: quòd fortassis animaduertent, eundem loquendi modum, veteribus omnibus, tum theologis, tum sanctæ scripturæ interpretibus, familiarem fuisse. Haud enim magno negotio, eos omnes locos qui in Feri libris, in his præsertim commentarijs, a quibusdam reprehensi sunt, in Ioannis Chrysoctomi, Cyrilli & Ruperti (quem non infrequenter imitatur) in his quas in idem Ioannis euangelium elaborarunt interpretationibus, si res contentione decernēda esset, assignare potuissemus. Deinde quòd hominis pietas, fidei zelus, & catholice religionis integritas, apud omnes comperta esset. Tum demum quòd in ea prouincia ageret, in qua non tam de loquendi ratione aut verborum compositione, quàm de sententia ac dogmate controuersa esset. Hinc factū est (quod haud leuibus mihi rationibus persuadco) vt hic labor, qui in iisdem commentarijs recognoscendis & expoliēdis, prius quidem domini Fernādi Valdesij Archiepiscopi Hispalensis præcepto, deinde Illustrissimi Cardinalis atque vtriusque Hispanici imperii administratoris domini Iacobi Spinosa, totiusq; sacri Senatus Inquisitorij prouidentia impensus est, non tam ad necessitatem, quàm ad co-

rum

EPISTOLA.

rū immortalitatē pertinere putē: vt scilicet ora maleuolorum hominum obstruantur, nec deinceps quicquam habeant quod in illis arrodant, & crimentur. Quanquam aut quorundam hominum malitia, aut importuna quadam subtilitate comparatum esse video, vt ferè nihil adeò benedictum & excogitatum sit, quod non ad calumniā accusationemq; trahatur, contra quā ingenua generosaq; doctorum hominum ingenia consueuerunt: quibus nihil, nisi quod verè est, accusatione dignum est: vt pote qui pro bonarum literarum, quibus mentem imbuerunt supellectile, potius defendere, & boni catholicorum hominum scripta consilere, quàm damnare ac suggillare animum induxerint. Sed horum fortassis breuissimus numerus: illorum vbique magna seges. Quæ ratio iam dudum me omnino penè permouit, vt eos homines omnium infelicissimos iudicem, qui quacunque ratione ad scribendam tractandamq; theologiam, aut fidem religionemq; scriptis suis excolēdam, animum appulerunt: apud nos præsertim, vbi (quòd Dei gratia, veris hereticorum præliis non vrgeamur) frequentissimè in fraterna viscera arma quidem conuertimus, & viris catholicis, & qui aliquo suo sudore ac literario labore, reliquis Christianis prodesse cupiunt, & negotium facessimus, & illis insidiosissimas calumnias, homines alioqui ad nihil agendum penè nati, struimus. Et tunc tādē pleriq; multi nostrum rectè & ex officio theologico nos fecisse putamus, cum aliorum vtilis labores, imò & famam quod est longè sceleratissimum, falsis delationibus aut criminationibus pessundamus, & prorsus obliteramus. Sed missa isthec faciamus. Ego certè Ioannis Feri commentarijs in Ioannem, nūc denuo & meo labore, & clarissime Salmanticensis academię theologice prouidentia restitutis, nullum alium patronum præter te vnum excogitare potui, Præsul Illustrissime, qui & generis splendore, & profunda quadam sacrarum literarum peritia, & quod his omnibus multò est potentius, morum honestate & sanctitate, ab eisdem criminatum (si qui demum deinceps esse poterunt) calumnias & insidias propulset, & sua tandem auctoritate ac maiestate tueatur. Præter hoc quòd nemini potius quàm tibi eorundem commentariorum patrocinium atque tutelam conuenire arbitror, qui summa quadam ac planè apostolica solitudine, non modò diuini verbi ministerio, & euangelico pastu, ecclesias quæ te sua felicitate pastorem sortiuntur, suauissime reficis, verum eiusdem euangelice prædicationis ministros amas, & pro tuo in cælestis doctrinæ fructū desiderio, colis, veneraris, & recreas. Quemadmodum enim olim Saulo legis Mosaicę zelo incenso atque percito, non satis erat lapides in Stephanum

num

EPISTOLA.

tur, aut in allegoricos quosdam ac mysticos sensus, literalis aut historici difficultate deterriti, maxima ex parte resiliant: hic contra, ita altissima quæq; mysteria populis proponit, ut eosdem doctrinæ, non cuiusuis, sed quæ planè ad eum locum pertineat ubertate, & delectet & reficiat. In qua parte adeò profecisse videtur, ut post Ioannem Chrysostomum qui primus eum interpretandi modum aggressus fuerat, non modò euangeliū, sed & reliquas omnes tam veteres quàm nouas scripturas tractandi, explicandi, & populis ingerendi rationem, huic nostro eruditissimo seculo accommodam solus inuenit. Vnde post eius libros per vniuersas Christiani orbis prouincias, ratio prædicandi, quæ prius ut plurimū alienis plerunque, & proinde parum ad permouēdos auditores efficacibus interpretationibus implicabatur, prorsus ad veterem illam, quæ primis ecclesiæ patribus familiaris fuerat, reuocata est. Tametsi neque mysticos & allegoricos sensus (quod plerique tamen haud rectè faciunt) eos præferim, qui patribus in usu fuerunt, omnino rejiciat, sed potius summa cum obseruatione (ut par est) colat & amplectatur. Huius viri doctissimi cum reliqui literarij labores, tum verò hæc in Ioannem commentaria, à nostris quibusdam Hispanis propter inaccuratam quandam, nec nostris temporibus (ut volunt) satis idoneam loquendi rationem, taxari atque reprehendi hisce diebus cœperūt: cum multos ante annos per cūctas Christianas prouincias, magna cum hominum doctorum laude atque acclamatione, in omnium manibus versarentur: quòd fortassis animaduertent, eundem loquendi modum, veteribus omnibus, tum theologis, tum sanctæ scripturæ interpretibus, familiarem fuisse. Haud enim magno negotio, eos omnes locos qui in Feri libris, in his præsertim commentarijs, a quibusdam reprehensi sunt, in Ioannis Chrysostomi, Cyrilli & Ruperti (quem non infrequenter imitatur) in his quas in idem Ioannis euangelium elaborarunt interpretationibus, si res contentione decernēda esset, assignare potuissemus. Deinde quòd hominis pietas, fidei zelus, & catholicæ religionis integritas, apud omnes comperta esset. Tum demum quòd in ea prouincia ageret, in qua non tam de loquendi ratione aut verborum compositione, quàm de sententia ac dogmate controuersa esset. Hinc factū est (quod haud leuibus mihi rationibus persuadeo) ut hic labor, qui in iisdem commentarijs recognoscendis & expoliēdis, prius quidem domini Fernādi Valdesij Archiepiscopi Hispalensis præcepto, deinde Illustrissimi Cardinalis atque vtriusque Hispanici imperii administratoris domini Iacobi Spinosa, totiusq; sacri Senatus Inquisitorii prouidentia impensus est, non tam ad necessitatem, quàm ad co-

rum

EPISTOLA.

rū immortalitatem pertinere putē: ut scilicet ora maleuolorum hominum obstruantur, nec deinceps quicquam habeant quod in illis arrodant, & criminentur. Quanquam aut quorundam hominum malitia, aut importuna quadam subtilitate comparatum esse video, ut ferè nihil adeò benedictum & excogitatum sit, quod non ad calumniā accusationemq; trahatur, contra quā ingenua generosaq; doctorum hominum ingenia consueuerunt: quibus nihil, nisi quod verè est, accusatione dignum est: utpote qui pro bonarum literarum, quibus mentem imbuerunt supellectile, potius defendere, & boni catholicorum hominum scripta consilere, quàm damnare ac suggillare animum induxerint. Sed horum fortassis breuissimus numerus: illorum ubique magna seges. Quæ ratio iam dudum me omnino penè permouit, ut eos homines omnium infelicissimos iudicem, qui quacunque ratione ad scribendam tractandamq; theologiam, aut fidem religionemq; scriptis suis excolēdam, animum appulerunt: apud nos præsertim, vbi (quòd Dei gratia, veris hereticorum præliis non vrgeamur) frequentissimè in fraterna viscera arma quidem conuertimus, & viris catholicis, & qui aliquo suo sudore ac literario labore, reliquis Christianis prodesse cupiunt, & negotium facessimus, & illis insidiosissimas calumnias, homines alioqui ad nihil agendum penè nati, struimus. Et tunc tādē pleriq; multi nostrum rectè & ex officio theologico nos fecisse putamus, cum aliorum viles labores, imò & famam quod est longè sceleratissimum, falsis delationibus aut criminationibus pessundamus, & prorsus obliteramus. Sed missa isthæc faciamus. Ego certè Ioannis Feri commentarijs in Ioannem, nūc denuo & meo labore, & clarissimæ Salmanticensis academiæ theologice prouidentia restitutis, nullum alium patronum præter te vnum excogitare potui, Præsul Illustrissime, qui & generis splendore, & profunda quadam sacrarum literarum peritia, & quod his omnibus multò est potentius, morum honestate & sanctitate, ab eisdem criminatum (si qui demum deinceps esse poterunt) calumnias & insidias propulset, & sua tandem auctoritate ac maiestate tueatur. Præter hoc quòd nemini potius quàm tibi eorundem commentariorum patrocinium atque tutelam conuenire arbitror, qui summa quadam ac planè apostolica sollicitudine, non modò diuini verbi ministerio, & euangelico pastu, ecclesias quæ te sua felicitate pastorem fortiuntur, suauissime reficis, verum eiusdem euangelicæ prædicationis ministros amas, & pro tuo in cælæ doctrinæ fructu desiderio, colis, veneraris, & recreas. Quemadmodum enim olim Saulo legis Mosaicæ zelo incenso atque percito, non satis erat lapides in Stephanum

EPISTOLA.

num eiusdem legis, ut ille falsò suspicabatur, subuerforem conijcere, nisi & reliquis omnibus subseruiret, eorundem vestes tantisper dum occideretur, & legis iniuria vindicaretur custodiens: ita neque tu tibi satis esse putas, si tua prædicatione atque labore, homines à prauis moribus, & euangelicæ institutioni contrarijs deterreas, & ad vitæ cælestis præmia reuoces, nisi & reliquos omnes qui alicubi in eodem opere Christo deseruiunt, multis magnisq; fauoribus prosequaris. Quod profectò inter ceteras tuas laudes, & euangelici pastoris ornamenta, quibus tanquam alter Lodouicus Tolosanus, in media iuuentute, non modò Hispaniæ toti, sed reliquis quoque Christianis prouincijs clarissimus euasisti, ego cū ingenti animi voluptate soleo excipere: dum cogito atq; mecū reputo, nostro etiam tempore pastorales illas virtutes Apostolici seculi rursus reflorescere. Accipe igitur Præsul Illustrissime, hoc qualecunq; mei in te, tuasq; virtutes amoris testimonium: & me in tuorum numerū, tuamque clientelam recipe: futurum est enim fortassis, ut & meis literariis laboribus, si qui hoc ingenti beneficio digni esse videbuntur, posthac quoque futurus sis patronus ac Meccenas. Vale.

Tolet. anno Christianæ salutis. 1569.
sexto Idd. Mar.

Frater Michael Medina Christiano lectori. S.

V S C E P I ante aliquot annos Christiane lector, horū cōmentariorū aliorumq; scriptorum eiusdem authoris patrocinium: neque quatuor mihī ex ea re quorundam hominum, fortassis meo magno incommodo, odium inuidiamq; conflauerim, hucusq; suscepti laboris pœnitere potuit: quod videam scilicet, persuasumq; habeam, nunquam has similesq; literarias vigilias, absque ingenti ecclesiasticæ doctriinæ, eius præsertim quæ populis ingerenda est, detrimento posse e medio tolli. Atque hanc rem, nisi satis apud quæque sit proprium incorruptumq; iudicium, ex eo tempore, quo ut exactius expolirentur hi cōmentarij, sacri Senatus Inquisitorij præcepto suppressi fuerant, non solum ad me tanquam eum, qui antea in eodem authore propugnando laborassem, sed ad eundem sacrum Senatū, vndique à viris doctis delata querimonia facile testantur. Cōdolebam ego profectò publicæ rei literariæ, cuius omnes docti studiosi esse debent, vtilitati: cuius amor iam dudum tantum apud me obtinuit, ut non modò catholicorum virorum, & qui strenuè pro fide & ecclesiastica religione cum hostibus decertauerunt, scripta expolire, sed ipsorum quoque hæreticorum si quid habent frugis labores repurgari, in summo desiderio habeam: quò eisdem ad Dei gloriam & ecclesiæ cōmodum fideles viderentur. In qua parte non pauci viri doctissimi nostra veteriq; memoria, cum ingenti hominū Christianorum laude operas suas collocarunt. Potuissem vtiq; ego in tam graui ac diutina huius authoris oppressione, præsertim cum sacri magistratus imperio eius opera submoueri viderē, ac me iam vndiq; meosq; literarios labores ob eorum defensionem atque tutelam à quibusdam proscindi & lacerari animaduertērem, eosdem cōmentarios, ac nonnulla eiusdem authoris opera erasis ac expolitis quibusdam quæ in illis carpebantur, & ut fieri plerunque solet immutatis paucis verbis, mihī ipsi arrogare: vnde profectò auctius mihī lacrum & honorem, & fortassis sine multa inuidia, comparassem. Sed nunquam, cū tamen ad id à multis viris grauissimis & summa mihī amoris necessitudine coniunctis, penè pertraherer, animū inducere potui, ut viri pij ac catholici labores sacrilegè furatus, meæ gloriæ atque commodo inferuirem. Illud fortassis vitio arrogantia non dabitur, si ingennè confessus fuero, dum in his libris defendendis, purgandis, recognoscendis, expoliendisq; laboro, potuisse me in Ioannem & Mattheum integra cōmentaria scribere. Quantas verò quamque graues molestias in hac parte pertulerim, dum quotidie magis ac magis excrescentibus ac superuenientibus nouis quorundam annotationibus, grauius in huius authoris scripta, imò verò & in me, qui illa defenderem, odium coalescere viderem, quot quantaq; huius rei gratia itinera cum ingenti meæ valetudinis detrimento confecerim, vix valeo dicere. Neque verò in his computantur ingentes sumptus, qui eisdem cōmentarijs typis excudendis, à quibusdam meo impulsu atque cōsilio impensi fuerant, qui quòd rursus liber quibusdam expoliendus proindeq; recudendus visus fuerit, omnes maxima ex parte perierunt. Sed fortasse rem omnem ut gesta est, lector optime nosse desideras. Fernandus Valdesius Archiepiscopus Hispalensis, & sacri quondam Inquisitorij Senatus Præses, superioribus annis cum incredibili scriptorum huius authoris amore tenebatur, eius in Mattheum interpretationem, quæ tunc recens in Hispaniâ delata fuerat, quòd iam quorundam delationibus impetivideret, limari, atq; expoliri fecit, virosq; grauissimos & eruditissimos Petrum Carolum nunc Episcopum Gerundensem, Rodericum Vadillium Benedictinum, nunc quoque Episcopum Cefalensem in Sicilia, & me huic operi præfecit. Quod o-

AD LECTOREM.

pus cum post integrum annum absoluissemus, Quid (inquit senex venerandus) obstat, quo mi-
 nus & eandem operam eiusdem authoris in Ioannem commentarijs, ne amplius quorundam
 calumnijs & reprehensionibus pateant, aut ad pusillorū & parum mente Valentium errandi
 occasiones præscindendas, impendatis? Nā tamen in his libris nihil sit erroris, aut ecclesiasti-
 cis diffinitionibus aduersum: sunt tamen nonnulli, qui in eo authore negligentiores, & minus
 accuratam quam his temporibus decebat, loquendi rationem desiderent: & multos ex ea of-
 fendi posse clamitent: quorum fortasse iudicio aliquid deferendum est. Rursus ergo ad horum
 commentariorum recognitionem accingimur, tamen si (ut verum ingenue fatear) hanc pro-
 uinciam ego inuitissimus subiuerim: qui dudum eosdem commentarios nihil habere erroris,
 edito apologetico libello, meo iudicio fuisse contestatus: tamen si libros recognoscere, & eo-
 rum dictionem & phrasin ad normam loquendi theologicam nostris temporibus familiarem
 exigere, ad pusillorum & paruulorum vitanda incommoda, quod tunc fecimus, nequaquam
 sit in illis errorem aut falsum dogma recognoscere. In Fero enim, veronullus unquam aut
 falsum dogma & catholicae fidei aduersum, aut loquendi phrasin omnino fidei contrariam, an-
 notare potuit: duntaxat id quosdam in eo male habet, quod sanctorum loquendi rationibus
 utatur, quæ propter temporum malitiam hæreticis quibusdam dogmatibus commoda esse pos-
 sent. Absoluta ergo iam recognitione, opus prælo admotum est, & denuo per tres grauissimos
 viros Ioannem Vegam, Alphonsum de Vera cruce, Augustiniani ordinis Magistros theologos,
 & Alexium Venegam, qui recognoscendis libris præfectus fuerat, iussu Regij Senatus exami-
 natum & approbatum est, dataq; proinde facultas est euulgandi atque vendendi. Cum ecce
 subito, quidam ad sacrum Senatū Inquisitorium nouus, neque verò paucas annotationes de-
 ferunt: clamitantq; rursus, multa esse expolienda & purganda, imò librum prorsus è medio tol-
 lendum: nisi Illustrissimus Cardinalis & vtriusq; Senatus Præses, dominus Iacobus Spinoza,
 simul cum eodem Inquisitorio Senatu hos euangelicos labores perire iniquo animo ferentes,
 ad facultatem theologicam Salmaticensem, tanquam ad integerrimum religionis ac literarū
 Arcopagū, controuersiam omnem detulisset. Ibi quanta grauitate, quanta equitate & ma-
 turitate res gesta sit, vix tibi explicare possum: nisi tu id iam ex eius academia sanctissimis
 moribus, tibi ipsi diuineris, fuerunt in eo labore Franciscus Sanctius, Valentinus, philosophiæ
 moralis cathedrarius, & in eiusdem Urbis ecclesia Magistralis canonicus, facultatis theologi-
 cæ decanus, & olim in concilio Tridentino theologus, vir præter morum suauitatem & can-
 dorem quendam, non minus vtriusque philosophiæ diuinæ & humanæ peritia, quam canitie
 venerandus: Ioannes Gueuara Augustinianus cathedrarius vespertinae lectionis theologicæ,
 & cum quadam theologica grauitate in scholasticis disputationibus maximè strenuus: Mar-
 tinus Martinez Cantaberrensis, Hebraicarum literarum professor, sed & Græcarum quoq;
 peritissimus, quo duplici adiutorio, præter theologicam supellectilem, & multorum sacrorū au-
 thorum lectionem, quantum in excutienda vera sanctorum scripturarum intelligentia pro-
 mouerit, quantosq; huic studiorum parti prouentus attulerit, qui eius hypothiposeon priorem
 tomum (nam secundū iam parat) legerūt, satis per se ipsi iudicare poterunt: Lodouicus Leon
 Augustinianus Durandi cathedrarius: & Magister Grajarius sanctorum scripturarum in-
 terpres: de quorum duorum varia eruditione, atque ad bonas literas ingenio & propensione,
 præter magnam morum honestatem, & scholasticæ disciplinæ raram quandam peritiā, mul-
 ta mihi neque vanè repromitto: Magister Leon Latina & Græcæ Grammaticæ professor
 primarius, sed præterea & bonorum authorum, sanctorum patrum, & scholasticæ theologiæ
 consultissimus: Ioannes Gallus prædicatorius, theologiæ professor, & quondam in concilio
 Tridentino Regis Philippi theologus præstantissimus, & mihi eo ex tempore arctissima cōsue-
 tudine coniunctus: Magister Brabius, & Magister Rodericus: posterior scriptorum sancti
 Thomæ

AD LECTOREM.

Thomæ interpretator: prior verò moralis philosophiæ professor: ambo viri & eruditione &
 theologica pietate in ea Urbe insignes: Gaspar Torrens Mercenarij ordinis, Aristotelicæ dia-
 lecticæ professor, & cathedrarius: in quo viro præter summam quandam religionem & mo-
 rum honestatem, maximam vtriusque philosophiæ cognitionem aduertat: Petrus Pontius Be-
 nedictinus, sacrae theologiæ Magister, vir profectò & piissimus, & catholicorum dogmatum
 non minus studiosus, quam hæreticarum sententiarum hostis. Hi omnes non sine magno la-
 bore, & suorum studiorum dispendio, suas operas in his commentarijs rursus post priorē illā
 nostram recognitionem, tum à quorundam calumnijs & criminationibus defendendis, tum
 ut nō nihil illis tribuerent expoliendis, libentissimè collocarunt. Quo factum est, rursus quasi
 postliminio in nostram Hispaniam ijdem commentarij feliciter reuocentur, & æternum vi-
 tæ rediant. Tu ergo lector cādide, & nostro & horum doctissimorum virorū labore frue-
 re: & si quid amplius in his aut alijs huius authoris scriptis, quæ iam quadā ratione, & tanquā
 adoptionis iure nostra facta sunt, rursus expoliendum aut magis exigendum offenderis, ad me
 per epistolam (per Deum immortalcm rogo) trans mitte: ut rursus cum prælo mandentur, quod
 tibi aut alicui alteri scrupulum iniecerat, è medio auferatur: cupio enim maximè huius autho-
 ris libros, præsertim eos quorum tutelam suscepi, quàm emendatissimos legi. Scis autem, quod
 dici solet verissimum esse: plures oculos quàm duos, plura deprehendere. Idemq; de his libris,
 qui verè mei sunt labores, quales nonnullos ad Christianæ reipublicæ utilitatem (si qua tamē
 in re utilis ego esse possum) quotidie in publicum profero, fieri postulo: sum enim tam placidus
 mearum sententiarum assertor, ut si quid alijs cum ratione visum fuerit, absq; ulla animi cō-
 tentione recantem. Haud enim ea in re positā eruditionem cum quibusdam existimo, ut quis,
 quas semel induit opiniones, vsque ad sanguinem tueatur: sed potius iam dudum apud me sta-
 tuis, non minus ad sapientem, præsertim verò Christianum theologum, pertinere, iudicio
 ac rationi alienæ cum oportet cedere, & herbam quod dicitur porrigere, quàm
 vndique & à quocunque rerum cognitionē comparare.

Vale.

Errata quæ in hoc habentur volumine.

Pagina. 3. colūna. 3. linea. 45. malitia, lege malitiā pa. 4. co. 2. li. 11. delectabar, le. delectabar. pa. 5. co. 1. li. 49. incertum, le. nullum certū, eadem pag. co. 2. li. 7. prædicaturus, le. prædicatus, ibidem co. 3. linea. 33. in margine psal. 10. le. psal. 18. pa. 12. co. 1. li. 33. sciabatur, le. sciscitabantur, pa. 17. co. 2. li. 52. colūna nebis, le. colūna nubis, pa. eadē co. 3. li. 28. noctem, le. nocte, pa. 22. co. 3. li. 29. iustificata, le. iustificantia, pa. 23. co. 3. li. 17. quæ, le. quæq; pa. 26. co. 4. li. 54. iudicat, le. indicat, pa. 29. co. 2. li. 49. erat candida, leg. erat & candida, pa. 40. co. 1. li. 4. iudicatum est, le. iudicatus est, pa. 43. co. 2. li. 42. terrā, leg. terrena, pa. 53. co. 2. li. 18. titrici, le. tritici, pa. 57. co. 1. li. 42. clamamus, le. clamemus, pa. 73. co. 2. li. 48. cognobilis, le. cognoscibilis, pa. 90. co. 2. li. 4. eccator, le. peccator, pag. 91. col. 1. li. 4. imbecillum, le. imbecillium, pa. 99. co. 2. li. 6. mercenarium, le. mercenarium, pa. 105. co. 1. li. 3. quidem, leg. quidam, pa. 108. co. 4. li. 49. & esse factis, le. & factis pa. 111. co. 2. li. 38. apostollo, le. apostolos, pa. 114. co. 1. li. 14. sic omnibus homo, le. sit omnis homo, pa. 115. co. 1. li. 34. sic affligit, le. sic afflixit, pa. 126. co. 3. li. 24. summā charitatem, le. charitatem, pa. 130. co. 2. li. 11. pacide, le. placide, pa. 134. co. 1. li. 3. mentientur, le. mentietur, pa. 152. co. 3. li. 47. defuturum, le. defuturos, pa. 199. co. 2. li. 15. parcirur, leg. parcit, pa. 212. co. 1. li. 3. christianissimus, le. christianismus, pa. 227. co. 2. li. 3. elegit, le. eligit, pa. 230. co. 3. li. 3. sum. le. cum, pa. 232. co. 1. li. 27. sibi ipsi, le. sibi ipsi, eadē pa. co. 2. li. 16. parasceves, le. parasceuen, eadē pag. & co. li. 54. crucifixe, le. crucifixe, pa. 251. col. 1. lin. 51. simplicitur, le. simpliciter, eadē pa. co. 2. li. 32. euangelis, le. euangelijs, pa. 287. co. 4. li. 12. consequutos, le. consequuturos, pa. 302. co. 3. li. 34. aliqui, le. alicui, pa. 309. co. 4. lin. 49. confurgitur, le. confurgit, pa. 310. co. 2. li. 33. secundo, le. secundus, pa. 312. co. 2. li. 27. dum le. tunc, pa. 313. co. 3. li. 2. spiritu, le. spiritui, pa. 323. co. 1. li. 9. blasphemetur, le. blasphemetur.

Corregido este libro por el original que se me entrego, rubricado con las enmiendas que en el dicho original ay, y additiones de las margenes, para se añadir en el dicho libro, y otra addicion que esta pegada en vn pedaço de hoja, que parece que por commission del Consejo de la Inquificion se enmendo en Salamanca. Digo, que esta impresso conforme a ello bien y fielmente. Hecha en Madrid a primero de Abril de mi! y quinientos y sesenta y nueue años.

Ellicenciado Luys Hurtado.

I N E V A N G E L I V M

I O A N N I S I N P R O L O G V S

V D I T E me, quoniam de rebus magnis locutus sum. Aperientur labia mea, ut recta prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium. In si sunt omnes sermones mei, non est in eis prauū quid; neque peruersum. Recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Accipite disciplinam meam, & nō pecuniam: dotrinam magis quam aurum eligit. Melior est enim sapientia cunctis opibus, & omne delectabile ei non potest comparari. Pro u! 8. Experiētia ipsa fateri nos cogit, non satis esse ad conseruationem uitæ naturalis, semel tantum cibum sumere. Imo nisi subinde sumatur cibus, uita ipsa consistere nequit: quia humidum radicale cito à calore naturali consumeretur, nisi subinde per summationem cibi & potus instauraretur. Sic infirmitas nature nostre, tentationumque uarietas facit, ut ad conseruationem uitæ spiritualis, non satis sit, semel audisse uerbum Dei, nisi crebro audiat. Ob eam causam, cum uiderim uos ea, quæ ex Ecclesia ste proposueram alimenta auidè degustasse, operæ pretium uisum est, etiam alios cibos apponere: Sic enim mandat Dominus: Omnis scriba doctus in regno caelorum, similis sit homini patri familias, qui profert de thesauro suo noua & uetera. Et quidem in promptu est, quod apponi possit: Omnis enim scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Verum illud me aliquo modo incertum reddit, quòd uideam uos non similiter affectos, nec eadem appetere. Quod si eam discretionem adhiberemus spirituali conuiuio, quam corporali adhibemus, non opus esset huiusmodi admonitione. In externis siquidem pater familias facturus conuiuium amicis, etsi nesciat, quid quenque iuuat aut delectet, studet tamen pro uiribus, quæ sibi optima uidentur apponere: sperans fore, ut & ipsis placeant, e contra quilibet inuitatus, etsi nesciat quales cibos pater ille familias instruxerit, nihil tamen non magnum sibi pollicetur, seq; egregie refocillandum sibi persuadet. Quod si quid apponitur sibi contrariū, non ob id statim surgit, aut succenset patri familias, sed cogitat, non sibi soli conuiuium præ-

paratum esse, bonique consulit, quod alij eo cibo delectentur: interim non desperat aliquid superuenturum, quo & ipse delectetur. Hęc, inquam, discretio summe necessaria esset in conuiuio spirituali, quam vt & nunc adhibeatis, summopere rogo. Mihi quidem animus est, & fuit semper, optima quęque vobis proponere: propter quod etiam nūc, quāuis sentiam me longe imparē huic oneri ferendo, confusus tamen de diuino auxilio, Euangeliū secundum Ioannem predicare institui, non ob aliud, quā vt vobis prodesse possim. Quanquam autem sit res magni laboris, omnia tamen facile perforam, si vnum hoc a vobis impetrauero, vt boni consulatis etiam ea, quę videntur ardua & difficilia (quę non pauca in hoc Euangelio occurrunt.) Certo enim vobis polliceor quod in processu huius Euangelij occurrunt, quę iucundissima sunt, & summe cōsolatoria. Sed de his hactenus. Nunc paucis ostendā, quibus causis per motus, hoc Euangelium potissimum enarrandum assumpserim. Harum autem prima est & præcipua, ipsum nomen Christianum;

- I. quod gerimus, & de quo gloriamur. Quid autem Christiano magis cōgruit, quā eius & verba & facta atterere, a quo nomen habet, nēpe Christi? Non enim Christianum te facit, si Aristotelem aut Platonē, Bartholum aut Baldum, Auicēnam aut Auerroē, Virgilium aut Homerū, Tullium aut Demosthenem subinde legas: sed si verba & facta Christi, & menti imprimas, & opere exequaris. Atqui Ioannes nihil aliud habet,
- II. quā verba & facta Christi, eaque selectissima. Deinde nullus Euangelistarum tam clare & diffuse de Christi diuinitate scripsit, vt Ioānes: At qui (vt infra audietis) non parum refert, imo summa cōsolatio est, scire quod Christus non tantum homo fuerit, sed & Deus, Dei filius. Præterea cum Euangelium hoc potissimū contra hæreticos scriptum sit, videbatur mihi summe congruere huic infelicissimo euo nostro, in quo ferme omnes hæreses repullulaseunt. Ad hæc, cum Euangelium hoc vbiq; singularem quandam præ se ferat grauitatem, nō parum conducere potest ad corrigendos mores nostros, quos ad leuitatem & petulantiam plus satis declinasse videmus. Demum, cum & Christus & apostoli prædixerint, in nouissimis diebus futura tempora periculosa, nosque in ea tempora vel experiētia teste incidemus, nihil opportunius videbatur, quā Euangelium hoc, quod abunde remedia & cōsolationes subministrat, contra omnia aduersa & tentationes. His igitur aliisque causis per motus, Euangelium hoc enarrare institui, cui non immerito præmisi hæc

Pron. 8 Sap. verba: *Audite me, &c.* Ea siquidē verba iustissime dicere nobis potest

test sanctus hic Euangelista. Verē enim de rebus magnis loquitur in suo Euangelio, imō de rebus maximis: deinde non erronea, sed recta de cetero. Præterea labia eius detestantur impium gregem, scilicet hæreticorum, quos mirabiliter confundit hoc libro. Denique iusti sunt omnes sermones eius, nihil in eis peruersum, tamen si solis sapientibus aperiantur: impiis autem clausi sunt. Summa, sapientia, quę in hoc Euangelio traditur, vere pretiosior est cunctis opibus, quare & merito audienda, & plus quā pecunia amanda est. Gloriatur sanctus, se in via testimoniōrū Dei delectari, sicut in omnibus diuitiis: multo magis nobis hoc Christi testimonium scrutandum est, imo toto corde exquirendum, tota anima concupiscendum, superque aurum & topazion diligendum. Nam si Euangelici negotiatores sumus, & bonas margaritas quarimus: ecce vna pretiosa margarita inuenta est. Vbi enim vlla, quę maioris pretij sit, reperiri potest? Hanc animarum verus amator Deus, dilectæ Ioannis animæ promouimento dilectionis præcipue fixit in pectore: vt verbū, quod Maria sola protulit in carne, ipsum huius sociā virginitas, præ omnibus viuamortalibus promeret voce. Danda ergo sunt omnia, vt hæc sola margarita comparari queat, omnesque carnalium sordes affectuum ab oculis cordis abstergenda sunt eis, qui in schola Christi venerabilibus student literis, vt hanc aliquatenus valeant aquilam prosequi. Sed de his satis. Nunc antequam rem ipsam aggrediamur, quorundam obiectionibus respondere cogor. Neque enim necessarium duco, authorē huius libri commendare, cum eius laus abunde in Euangelio conscripta sit, ne moque non fide dignum eum iudicet. Neque hic pluribus agam, quid sit Euangelium, & quomodo audiendum: hæc enim in Matthæo satis ostendi, sed tantum quorūdam obiecta diluam. Primo enim nō desunt qui cum ex Gręcis didicerint, Euangelium esse bonum nuntium, persuadent sibi, nihil aliud in Ecclesia prædicandum esse, nisi quod lætum est, quales sunt promissiones. Quandoquidem Christus dixerit: Prædicare Euangelium, &c. Et Paulus: Euangelium virtus Dei est, in salutem omni credenti. Cumque audierint aliquem, ad pietatis opera inducentem, statim eum damnant, vt prædicatorem legis: & nihil minus quā Euangelicū prædicatorem eum iudicant. Atq; hinc est, quod multi neglectis quę ad pietatem pertinent: solo nomine gloriantur. Item ex Euangelio accipiunt tantum, quę arrident. An non hoc est Christum illudere, & iterum crucifigere? An non hoc est filium Dei & spiritum gratiæ conculcare, & blasphemare? Audi igitur false Euangelice, Christus

Hebr. 10
doctri-

doctrinam suam non ob id Euangelium nominauit, vt deinceps nihil nisi promissiones prædicandæ sint, omnisque doctrina de operibus abolita sit. Nam ipse frequenter ad opera pietatis nos hortatur, & Apostoli in suis Epistolis nihil non agunt, vt ad bona opera nos extimulent, maximeque eos detestantur, qui libertatem vertunt in occasionem carnis, & velamen malitiæ. Ideo autem Christus doctrinam suam latum nuntium nominat, quod ea non, vt lex, perennis & inuis ad bonum cogit, sed donis & promissis allicit. Sic igitur vetus testamentum, tamen si plures habuerit adiunctas promissiones, vt patet in Prophetis & Psalmis: quia tamen hæc promissiones nondum impletæ erant, nomen legis obtrunxit. Vnde & Christus etiam Psalmos legem nominat: Nonne, inquit, in lege vestra scriptum est: Ego dixi dijs: Sic doctrina Christi, quam etiam multa doceat de operibus, quia tamen promissiones nunc per Christum impletæ sunt, & implentur, Euangelij nomen obtrunxit. Sicut igitur impie cum patribus veteris testamenti egisset, qui omnis promissionibus solam eis legem prædicasset, per hoc enim eos ad desperationem adigisset: sic impie facit, qui Christicolis, neglecta doctrina operum, solas promissiones inculcat: per hoc enim eos in vanam securitatem, imo leuitatem inducit, quemadmodum videmus. Summa, sicut lex non excludit promissiones, imo multas adiunctas habuit: sic Euangelium non excludit opera, imo summe ea commendat. Hæc ideo pluribus exposui, propter eos, qui de Euangelio gloriantur, cum nesciant quid sit Euangelium. Præter hos sunt alij, qui obganiunt: Quid, inquit, necesse fuit scribere Euangelia, cum Christus non dixerit: Scribite Euangelium, sed Prædicate Euangelium? Imo promiserit olim, se non in tabulis lapideis sed in cordibus hominum scripturum legem suam. Atque hinc quidam in tantam insaniam peruenerunt, vt scripturam in totum reiiciant, ac nouas visiones & reuelationes quærant à cælo. Quod animaduertens diabolus, statim se in Angelum lucis transfiguratur, eosque mirabiliter decipit, vt videmus. Audi igitur, verum quidem est, melius esse, Euangelium Christi in corde habere scriptum, quam in membrana. Deinde oportuerat quidem Christianos non indigere auxilio literarum, sed tam mundum habere cor spiritu Dei purificatum, vt illarum vice gratia spiritus sancti vteremur, & vnctione, & deinde alijs Euangelium viva voce traderemus: ideo & Christus nihil scripsit, sed ore prædicauit. Quia vero hanc excussimus gratiam, secundas diuitias, quibus Euangelium per scripturam traditum est, non contemnimus. Vere enim nunc no-

bis

bis euenit, quod olim ante Christum natum euenerat. Quemadmodum enim magni illi & diuini viri, vt pote Noë, Abraham, Isaac, Iacob, &c. qui ante datam legem vixere, non ex literis & libris discabant, sed munda præditi mente, spiritus illustratione illuminabantur, atque in hunc modum, Deo cum illis ore ad os colloquente, quæ Deo placita erant, cognoscebant: at postquam deteriores facti sunt homines, concessit tandem misericors Deus & scripturas, vt vel per illas diuinæ voluntatis essent memores, & suas cognoscerent miserias: ita & Christus suis Apostolis coram in sua persona locutus est, & Spiritus Sancti gratiam misit doctoris loco. Verum quoniam hæreses pullulaturæ erant, & purissima Christi doctrina humanis figmentis conspurcanda ab impijs, operæ pretium visum est Deo & Christo, vt scriberentur & Euangelici libri, quo discentes ab illis veritatem, non ab hæresum mendacijs deciperemur, sed omnia, & doctrina & vita, ad hanc regulam, tanquam ad lydium lapidem, ordinarentur. Quod nisi factum esset, nunquam vsque ad nos fides inuiolata peruenire potuisset. Si enim etiam nunc, cum mundus plenus sit sacrorum bibliorum libris, tamen diabolus quasi vi quadam veritatem è manibus extorquere conetur: quid fieret, si nulla esset scriptura? Nihil enim æque odit, vt scripturam: nec immerito. Nam vbique per illam traditur, & manifesta tur: alioqui sub bona specie latitaturus. Non igitur est, quod subannes scripturam, sed est vnde gratias agas. Verum rursus oblatrant alij: Et quid, inquit, opus erat, vt Ioannes scriberet Euangelium, quum iam tria essent conscripta, nempe Matthæi, Marci, Lucæ, &c. Audi causam. Summa necessitas Ecclesiæ Ioannem compulit. Missio enim eo in exiliu à Domitiano, irruerant in Ecclesiam hæretici, quasi in destituta pastore ouilia lupi, Marcion, Cherinthus, Ebion, cæterique Antichristi, qui Christum negantes fuisse ante Mariam, simplicitatem Euangelicæ fidei peruersa maculauere doctrina. Quid hic ageret Ioannes, reuersus ab exilio? Omnes iam Apostoli mortui erant. Nonne officij sui erat, Christi gloriam defendere? Non enim parua res agebatur, non de terminis, aut regni legibus disceptatio erat, sed de ipsis regis nostri natalibus. Fecit igitur sanctus ille Apostolus quod suum erat, fidenter profiliuit in medium, & magno vocis Euangelicæ tonitru, verbique coruscantis fulmine, omne concilium vanitatis, cunctaque Ecclesiam malignantium, vbique terrarum perterrituit, ac dissipauit, aperte protestans de Christo, quod filius vnicus, & consubstantialis, ac per hoc hæres legitimus

mus patris aeterni sit. Nec immerito tam ardentem diuinitatem Christi defenſauit. Plurimum ſiquidem refert, imo ſumma noſtra conſolatio in hoc conſiſtit, quod Chriſtus non tantum homo, ſed & Deus eſt. Alio qui quomodo potuiſſet nobis remiſſionem peccatorum polliceri, ſi Deus non eſſet, cuius ſolius eſt, peccata dimittere? Deinde quomodo ratum erit teſtamentum, quo caeleſtem nobis hereditatem legauit, ſi legitimus poſſeſſor ipſe caeli non fuit? Quomodo autem caelum poſſeſſio eius fuit, ſi ipſe de caelo non venit, ſed à Maria initium ſumpſit? Opportune ergo noſtrae ſpei fidus hic teſtis ſubuenit, dum ingenui teſtatoris antiqua iura proloquens, non ſolum caelum, ſed & omnia quae ſunt, eius eſſe, & per ipſum facta eſſe definit. An non videtur haec iuſta cauſa fuiſſe ſcribendi Euangelia? Imo iuſtiſſima: alioqui omnis ſpes noſtra periſſet. Praeterea quum videret alios Euangelistas aliqua verba & opera Chriſti breuiter attigiſſe tantum, aliqua etiam omiſſiſſe (quandoquidem, vt & ipſe fatetur, nemo omnia Chriſti verba & opera ſcribere potuit) indignum putauit, tot egregia verba & facta Chriſti, quae in hoc Euangelio continentur, ſilentio tranſire. Ne quid igitur nobis deeſſet ad perfectam conſolationem; hoc Euangelium conſcribere voluit. Non igitur eſt, quod ipſi ſuccenſeas, ſed eſt, de quo ſummè gratias agas. Sed fortasſe non deerunt, qui haec omnia boni conſulent, mihi tamen vitio dabunt, & praſumptionis arguent, qui quum nihil ſim, audeam hoc euangelium enarrare. Ad quod breuiter reſpondeo. Ingenuè fateor me opus ſupra vires meas aggredi, ſed ſcio quis dixerit: Aperi os tuum, & implebo illud. Deinde ingenuè fateor, in hoc Euangelio altiſſima myſteria contineri, quae nemo ſatis explicare poteſt: ſed nunquid ideo tacendum eſt? Nonne Paulus dixit, Quaecunq; ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam &c. Quod igitur nobis deeſt, precibus à Deo petamus, &c.

INDEX

Numerus indicat folium. a. b. c. d. columnam. p. principium. m. medium. f. finem.

Blutione duplici nobis opus eſt. 168. d. m.
 Abrahā quadrupliciter vidit diem Chriſti. 113. b. m.
 Adorare. 50. b. m.
 Adorare patrem in veritate quid ſit. 50. d. p. & 51. a. p.
 Adorari filius Dei quomodo debeat. 120. c. m.
 Adoratio vera opus eſt ſpiritus ſancti proprium. 50. d. m.
 Ade plenitudo quid. 10. a. m.
 Aduentus. l. incarnationis Chriſti duplex cauſa. 270. d. m.
 Adulator hoſtis eſt, etiam cum blanditur. 278. b. m.
 Egyptij abominantur paſtores ouium. 121. c. p.
 Aeternitas Chriſti. 2. c. p.
 Aeris ſive venti conditiones. 33. b. p.
 Affectus humanus ceſſare debet vbi negotium Dei agitur. 239. a. p.
 Afflictio nō cedit in perditionem noſtram, ſed in gloriam Dei. 114. d. p.
 Afflictio impijs eſt perditio, pijs verò diſciplina. 60. c. p. in afflictione duo conſideranda iudicium & miſericordia, ibidem.
 Afflictiones noſtras poſitiſſimum voluntate & opere Dei diutius durare, vt Domin⁹ in nobis tandem glorificetur. 58. c. f.
 Afflictio quare nobis accidat. 114. d. m. non caſu ſed Dei voluntate. 115. a. m.
 Afflictorum conſolatio ſumma quòd deus eos videt. 58. d. m.
 Agni vtilitas. 14. b. f.
 Ambitio vbi eſt, ibi non eſt vera & viua fides & e contra. 70. c. m.
 Ambulare in luce, quid. 258. d. p.
 Amen ponitur aliquando pro ipſo nomine veritatis quae eſt filius Dei. 29. d. p.
 Amicus verus in neceſſitate probatur. 135. b. f.
 Amicitia & pax mundi eſt Dei inimicitia. 289. c. m.
 Amicorum praecipuae conditiones deſcribuntur. 289. d. m.
 Amor ſui & timor mundanus difficilime

expellitur. 28. d. m.
 Amor duplex. 26. a. m.
 Amor Dei & mundi ſimul nō eſſe poſſunt. 264. b. m.
 Anabaptiſtarū error reiicitur. 31. d. f. & 42. a. p. 267. d. m.
 Angelorum officia duo. 246. b. f.
 Anima interdum totum hominem ſignificat. 8. d. p. & 155. b. f.
 Animarum regimen ars eſt artium. 123. a. p.
 Anni & menſu principium aliter apud Iudeos, & aliter apud Chriſtianos. 148. b. f.
 Antichriſtus. 265. b. m.
 Antichriſti multi. 2. a. f.
 Apellis error refutatur. 130. c. m.
 Apollinaris error. 8. b. f. & 127. c. p.
 Apoſtolatus ſine gratia magnum damnū affert ſibi & alijs. 288. c. m.
 Apoſtolatus munus declaratur. 289. d. p.
 Apoſtoli non ornatum ſermonis ſed fructū noſtrae ſalutis in ſuis ſcriptis quaerunt. 262. a. f. q. ſint hoc nomine digni. 287a. m.
 Aqua turbida piſcinæ quid ſignet. 587. b. p.
 Aqua nomine crux & tribulatio intelligitur. 30. c. f. populi aliquando. 282. c. m.
 Aquilæ conditiones. 1. b. m.
 Arri error exploditur. 2. d. f. 4. a. p. 62. b. m. 81. a. m. 261. a. f. 171. d. f. 187. c. f. 289. c. m.
 Arundo in manibus Chriſti quid ſignificet. 229. c. p.
 Aſcenſus in caelum quomodo nobis pateat. 36. b. m.
 Auaritia radix omnium malorum. 151. b. m. & cor inſatiabile. 295. b. f.
 Auaritiæ tyrannis. 107. d. p.
 Auriculæ Malchi amputatio allegorica. 216. c. p.
 Attractio Dei ad bonum ſiue ad malum nō eſt violenta. 83. a. m.
 Azyma noſtra. 24. c. m.

B

Baptiſmus Ioannis. 13. b. m.
 Baptiſmus primum ſacramentorum. 30. d. m.
 Baptiſmus non reiteratur. 31. d. f.
 Baptiſmi effiçacia & ſanctitas non pendent à ministro

ministro. 45. b. m. 16. b. m.
 Baptismi Christi & Ioannis differentia. 13. b. m.
 Baptismū quare Christus recepit. 14. b. m. & quare in ipso coniunxerit aquam & spiritum. 31. b. m.
 Baptismi vsus duplex 310. b. m.
 baptizari in Spiritu sancto quid. 16. a. m.
 Baptizatus Christi baptismo etiam a malo ministro non rebaptizatur. 16. b. m.
 Baptizatos a Ioanne quare Paulo rebaptizavit. 16. b. f.
 Barrabbas filius diaboli siue Antichristi dicitur siue filius patris. 226. c. f.
 Beneficiorum ecclesiasticorū captatores taxantur. 122. b. m.
 Bonus accepta contumelia fit melior sicut malus accepto beneficio peior. 112. c. m.
 Bethania domus obediētiæ. 136. c. m. 148. a. f.
 Bethesda. 18. d. m.
 Blasphemia quid sit. 130. c. p.
 Brachiū domini dicitur filius Dei. 161. b. p.
C
 Alceamēti soluendi mos. 13. d. p. calceamentum Christi quid. ibidem.
 Capharnaum villa cōsolationis interpretatur. 24. b. m.
 Caro quomodo accipiatur in scriptura. 88. c. f.
 Caro Christi verecibus est. 86. d. m.
 Carnalis libertas ipsissima seruitus. 34. a. m.
 Carnalis affectus semper sua cōmoda querit nēdum in temporalibus sed etiam in spiritualibus. 76. d. f.
 Carnis ingentum est affectibus & vitijs suis bonam speciem præferre. 11. b. m. & carnaliter intelligere etiam spiritualissima. 79. d. f.
 Carnis natura est abuti donis Dei. 74. d. m.
 Carnis prudentia quid faciat, & econtra fides vera. 73. a. m.
 Casleu mensis hebreorum nouēbri responder. 128. b. m.
 Catharorum id est nouatianorum error reijcitur. 259. b. p.
 Caronis elogium de matrimonio. 21. c. m.
 Cephas syriacè, τριποῦς græcè, id est saxū. 18. b. m.
 Charitas locum non habet, vbi est inuidia. 272. d. p.
 Charitatis defectus causa est nostræ tarditatis ad omne bonum. 69. d. f.

Charitatis tres gradus. 194. b. m.
 Cherinti error exploditur. 2. b. f. 267. b. p.
 Cherubin plenitudo scientiæ dicitur. 246. c. m.
 Cherubin versus in propitiatoriū. 9. d. f. 246. c. m.
 Christiana disciplina raro in aulis principū. 222. c. m.
 Christianæ libertatis summa. 311. b. f.
 Christianæ pfectionis summa in tribus consistit. 136. b. m.
 Christiani hominis duplex gloriatio. 298. c. p.
 Christiani hominis est bona precari omnibus. 289. b. f.
 Christiani officium depingitur. 41. c. m. & eiusdem vera gloriatio. 188. b. m.
 Christiani veri qui sint. 19. c. m. quibus armis se tueri debent & possunt. 216. d. m.
 Christianorum quatuor genera. 28. a. p.
 Christianorum dignitas. 293. b. m. eorū perfectio consistit in operari non in scire. 171. a. p.
 Christianismus quid sit. 212. a. p.
 Christianus malus Iudæis & ethnicis nihilo melior. 215. a. m.
 Christus hebræis Messias, nobis vnctus interpretatur. 18. a. m.
 Christus est verbū Dei & vox imago & species lex viua & legis impletio. 68. c. m.
 Christus in quibus exellebat creaturas. 4. b. p.
 Christi plenitudo gratiæ. 10. a. f.
 Christi passio quibus comparatur. 216. d. f.
 Christus quare nō baptizabat sed eius discipuli. 45. a. f.
 Christus quare parit voluit inter latrones. 236. b. m. & quare mori. 282. c. m.
 Christus medius nostrum est. 13. c. p.
 Christus obnoxius suis affectionibus quibus corpora caterorū hominū. 462. a. m.
 Christus apostolos suos mori secum noluit. 216. a. p.
 Christi corpus in sacramento quomodo ad sit. 152. b. m. & quæ præstet manducatio. 84. a. f. & tripliciter Christus potest esse in loco. 88. c. p.
 Christus duas vias transit sic nos. 205. c. m.
 Christus dicitur congruè panis animam viuificans non corpus. 80. a. f.
 Christus Dei agnus dicitur a Ioanne. 114. b. m.
 Christus lux vera. 4. d. p.

Christus manifestat se dupliciter. 184. c. m.
 Christus quare se submiserit baptismo. 34. b. m.
 Cibis spiritualis longe præstantior manna. 79. c. m.
 Circumcisio erat: aperta confessio expectandi seminis. 1. Christi. 31. a. m.
 Clamor nomine in scriptura vehementia affectus intelligitur. 162. d. m.
 Clarificatio Christi post resurrectionē. 203. b. p.
 Coccus tabernaculi bis tinctus quid præferat. 229. b. m.
 Cognitio ex reuelatione Dei certissima est. 135. a. f.
 Cognitio Dei est initium perfectio & finis salutis nostræ. 47. b. f.
 Cognoscere Deum quomodo dicamur. 262. b.
 Cognoscere Christum qui dicantur. 126. b.
 Colloquia nostra qualia debent esse. 324. b. m.
 Comminatio magna quæ Deus nos derelinquet. 97. c. p.
 Communicare cum Deo quid sit, & quæ requirit. 258. a. p.
 Concionatores incircūspecti taxantur. 180. b. m.
 Concordare cum Deo non potest qui à proximo discordat. 258. a. f.
 Confessio est necessaria perentibus gratiam. 294. b. f.
 Confiteri Christum quomodo accipiatur. 276. a. d.
 Coniugatorum consolatio. 21. b. f.
 Conscientia perturbata semper præsumit se aua. 81. a. m.
 Consolatio ingens Deum habere ducem, & præcessorem. 1. a.
 Consolatio spiritus sancti quid sit. 186. b. m.
 Consilium vnus boni & prudentis viri corarius multorum impiorum frangit. 100. c. p.
 Conseruatio dimittendi vnum in pascha unde profluxerit. 216. b. f.
 Cor hominis nūquā satiatur sed maiora querit. 80. a. f.
 Corona Christi spiritua quid significet. 229. b. f.
 Corpus Christi potest esse tripliciter in loco. 88. c. p.
 Corpus Christi dupliciter manducatur. 84. b. m. tripliciter etiam. 86. a. f.
 Creatura nulla est mala per naturam. 3. c. f.
 Creaturis & bonis huius mundi uti licet ad necessitatem, non ad voluptatem. 264. c.

Credens est templum Spiritus Sanctus. 185. a. m.
 Credere quid. 7. d. m.
 Credere in Deum. 177. c.
 Credere Deum, Deo, in Deum differunt. 78. c. f.
 Credere nolle sine signis est contra naturā fidei. 56. a. m.
 Credenti omnia sunt possibilia ex Deo. 65. a. p.
 Credenti præmium triplex promittitur. 65. a. m.
 Credere difficile possunt qui gloriam mundi amant. 28. c. m.
 Crux schola pietatis. 210. d. p.
 Crux Christi exaltatio nostra est quia eiusdem initium. 159. a. m.
 Crucem portantium quatuor genera. 234. d. m.
 Crux quoad electos non est signum iræ sed dilectionis. 314. b. f.
 Cultus diuinus in quibus consistat, assignatur. 50. c. f. 284. b. m.
D
 Amnātur nemo grauius certiusque; quā malus christianus. 197. c. m.
 Debitum duplex charitatis et necessitatis. 322. a. m.
 Descendere Dei quomodo accipiatur. 15. d. p.
 Desiderium duplex. 48. b. f.
 Dei nomen trifarium in scriptura dicitur. 132. d.
 Deus creatione seipsum manifestauit, vt ex invisibilibus innosceret eius virtus & diuinitas. 3. b.
 Dei cognitionem, nisi per carnem Christi, habere nemo potest. 2. a.
 Deum videre si cupis attende eius charitatem. 278. b.
 Deus dupliciter manifestatur. 12. a.
 Deus vbiq; per essentiam, præsentiam, potentiam. 6. d.
 Dei solius est videre & intueri corda hominum. 94. c.
 Deus quod dat non ex debito, sed ex gratia dat. 42. b.
 Deus quare nobis plus dat quā opus habemus. 74. a.
 Dij quotuplices sint. 207. c. f.
 Deus quā viā sit cognoscendus. 96. c. f.

INDEX.

Deus nō affligit vt perdat) sed vt seruet nos. 61. d. m. 190. d. m.
 Deus quomodo videatur. 10. d. p.
 Deus quomodo à patrib⁹ olim visus. 83. b. m.
 Deus quis sit in sua essentia & quis erga nos 293. d. m.
 Deus fallere nequit. 27. d. p. & dupliciter cognoscitur. 293. b. f.
 Deus in lege potest dispensare & excipere quos vult. 61. b. p.
 Deus dar non ex debito sed ex gratia. 42. b. m.
 Deus non solum non cogit ad peccandum, sed frequenter impedit. 96. a. p.
 Dei proprium est semper esse & consistere. 2. b. m.
 Deum contemnit qui de verbo eius & veritate dubitat. 283. c. p.
 Deum qui videant. 1. a. f.
 Deum videre magnum præmium. 13. d. f.
 Deum tentari a dextris & à sinistris quid. 91. c. f.
 Diabolus interpretatur calūniator vel deorsum fluens. 91. a. m.
 Diabolus princeps mundi quare. 158. d. m.
 Diabolus non manifestat quousq; fuerit petratum. 106. c. f.
 Diaboli conatus vertit Deus in bonum electorum. 42. a. f.
 Diaboli malignitatem casus Adæ & aliorū ostendit. 42. a. m.
 Diaboli conditiones mēdaciū & homicidium. 110. b. m.
 Diei diuisio antiqua. 56. d. f. 233. c. m.
 Diei nomine allegorice quid significetur. 134. d. f.
 Discipuli Christi officia. 155. d.
 Differentia vmbre & veritatis. 84. a. p. & inter legem & euangelium. 287. c. p.
 Diffidentia filii flagellantur ira Dei. 105. a. f.
 Dilectio Dei gratuita est initium nostræ salutis. 289. a. p.
 Dilectio patris cum sit æterna per omnem differentiam tēporis explicatur. 184. c. m.
 Dilectio simulata quæ sit. 320. a. f. quomodo legem impleat. 322. b. p.
 Dilectionis gradus. 194. b. m.
 Dilectionis summus & infimus gradus. 274. d.
 Dilectio Dei & proximitria habere debet. 254. a. f.
 Diligere in corde non est satis nisi re ipsa testemur dilectionem. 254. b. m.
 Docere vera non est satis nisi ita doceas vt

ædificent. 62. a. m.
 Doctrina à Deo esse quæ nam dicatur. 94. c.
 Doctrina Christi alias excellit. 43. b. f.
 Doctrina Christi non tantum vult sciri sed opere compleri. 105. d. m.
 Doctrinam tria probant. 111. a. f.
 Dolus quid. 19. c.
 Dominus fideles & promissi seruans. 74. a.
 Domus Dei. 108. a.
 Domus Dei quilibet fidelis. 25. c. f.
 Donati error refellitur. 16. b. f. 31. d. m. 45. b. p. 267. b. p.
 Dona Dei gratuita si non adsit fides magis obsunt q̄ profunt. 143. d. m.
 Dona non commendant nos sed donorum vsus. 21. b. p.
 Donis Dei non abutendum. 74. a. f.

E

E Bionis error. 2. b. 25. c. 267. b.
 Ecclesia Dei cur in dies decreseat. 19. a. p.
 Ecclesiasticorum superbia, & fastus & ambitio carpitur. 170. c.
 Ecclesiasticorum auaritia reprehenditur. 150. d. m.
 Ecclesiæ magistratus de quibus debeat gaudere. 290. c. f.
 Eleemosyna hic excrecit & in futuro. 74. b. p.
 Electorum casus est ingens scandalum pusillorum. 91. a. p.
 Emolumentum ex discipulatu Christi. 107. b. m.
 Encenia festum Iudæorum. 128. b. m.
 Episcopi & pastores mali taxantur. 12. c. p.
 Eruditio frustranea est, quæ nō pietatis amore auditur. 231. a. m.
 Euangeliū sonat latine bonum nuntiū. 14. b. m. per ipsum omnia bona. 287. d. p.
 Euangelium requirit fidem. 291. c. p. & solis credentibus præstat salutem. ibidem.
 Euangelium nobis Deum aliter proponit q̄ lex. 115. d. p. & in quo differat à prophetia. 291. c. f.
 Euangelii Ioannis summa. 1. a.
 Eucharistiæ sacramentum cum fide & caritate sumi debet. 84. a. f. in cuius susceptione sex sunt animaduersione digna. 83. d. p.
 Eutychetis error. 156. c. m.
 Excommunicatio duplex, & cōmunio etiā duplex. 118. a. m.
 Excommunicatio quando ferri debeat. 119. d. f.

F

INDEX.

F Estaria Iudæorū ex lege. 91. d. m. & q̄d præferant quo ad nos. ibidem.
 Fides est donum Dei. 78. c. m.
 Fides ex fide, exponitur. 291. d. f.
 Fides confert ad opera vt vita ad alimentū. 292. b. m.
 Fides nulla certa esse potest, nisi quæ innitur viuo & vero Deo. 2. a. m.
 Fides firma quæ. 27. c. p.
 Fides vbi nulla est, sibi nec Deus est. 273. c. p.
 Fides nostra qualis esse debet. 17. a. f. quæ sit firma. 27. c. p. est radix bonorum operū nostrorum. 39. c. f. 78. c. m. 308. b. m.
 Fides quare & quot modis dicatur opus Dei. 78. c. m. et usdem energia. 37. c. m.
 Fides viua discipulum Christi facit, charitas autem ostendit & probat. 176. a. f.
 Fidei natura quæ. 56. d. p. vocari ad fidē magna gratia. 288. d. m.
 Fidei effectus qui sint in nobis. 92. b. f. vnus est humiliare nos. 308. b. f.
 Fidei attribuit Christus salutem triplici modo. 39. c. p.
 Fidei assensus ex miraculis non ex verbo, non est vera & constans fides. 160. d. m.
 Fide & perseuerantia inhæremus Christo. 107. a. m.
 Fidelis serui condiciones. 291. a. m.
 Filij Dei duplices. 130. d. f.
 Filiorū pietas in parētes in quibus sit. 22. b. f.
 Filii hominis cur dicatur & quomodo sit Dominus Sabbathi ostenditur. 61. c. m.
 Flagella Christi moraliter peccata nostra. 227. d. f.
 Fons Iacob. 45. d. m.
 Fornicatio simplex apud gentiles non reputatur peccatum. 101. c. p.
 Fratrum quatuor genera in scriptura. 92. a. p.
 Fuga Christi ne rex fieret. 75. a. p.

G

G Abatha hebraicè, latine locus eminens 232. b. p.
 Galilæa mūdum significat allegoricè. 55. a. p.
 Galli cantus præfigurauit nuntium letū dominicæ resurrectionis. 176. d. f.
 Gladij & euangelij munera non sunt inter se contraria. 102. c. f.
 Gloria & spes electorum quæ sit. 81. c. m.
 Gloriæ appetitus maximè obstat ad salutē. 70. c. m.
 Glorificationis nostræ tempus erit post resurrectionem. 154. d. m.
 Golgoleth hebraicè vel caldaicè Golgotha

quid significet. 234. d. f.
Gratia magna quod Deus impedit a peccato. 100. 96. a. m.
 Gratia pro gratia. 10. b. m. gratiæ commēdatio. 48. c. p.
 Gratias quare Christus egerit. 74. a. p.
H Abere corpus, aliud est, & aliud esse in carne. 313. a. f. secundum carnem vivere quid sit. ibidem.
 Hereticorū mos & cōsuetudo quæ. 9. d. m. 63. b. m. 187. c. f. quorum insania in bonū ecclesiæ prouenit. 42. b. p.
 Heluidij error. 24. b. f. 91. d. f. homicidium quid. 295. c. m.
 Homini nihil dānosius quā à Deo odiri. 185. c. m.
 Hominis conditio de pingitur. 95. a. p.
 Huī⁹ prerogatiua præ alijs creaturis. 4. d. m.
 Hominum piorum consolatio q̄ mala eis in gloriam cedunt. 106. c. p.
 Hominū formatio triplex assignatur. 33. a. f. horū viæ quæ sint. 12. d. p.
 Hominū in ecclesia existentium tria genera. 312. b. f.
 Hominum quatuor genera & solum vnum facit bonum. 161. c. p.
 Hofanna idem quod saluifica. 153. c. m.
 Hospitalitatē remunerat Christus. 21. b. m.
 Humanæ rationi videntur stultissimæ promissiones Dei. 113. c. m.
 Humanā natura vnde sit obnoxia tot miserijs. 32. c. f.
 Hydriarum moralis interpretatio. 23. d. m.
 Hypocritas nihil adeo cōdēnat vt lex. 71. a. f.
 Hypocritarum natura est facile videre aliena peccata. 119. c. m.
I Dololatria externa ortū habuit ex impietate cordis. 294. b. m.
 Iesus idē est quod saluator. 19. b. p. & ipsum videre cōfirmata letitia & vita æterna. 154. c. p.
 Iesus lex habet testimonia tria è cælis tria in terris. 283. a. p.
 Iesus aduocatus piorū, & malorū accusator. 106. a. m.
 Impietas nil tam fastidit quā verbum Dei. 225. d. f.
 Impietas vt seipsam defendat nec deo nec sanctis parcat. 112. d. m. cuius prima pœna est excæcatio mentis. 294. a. m.
 Impietas & iniustitia differūt. 293. a. m.
 Impietatē atq; incredulitatē non verbis auer-

flagellis punit de sed bñficiis arguit. 73. c. m.
 Impij semp pñficiunt in pei. 84. c. f. 113. d. p.
 Impij nō tātū mala proponunt sed indignā
 tur impediri ab eis. 76. c. m.
 Impij conditiones. 41. a. p. 215. b. p.
 Impiorū numer' maior quā bonorū. 90. a. f.
 Impios exaltat deus vt profundius deiciat.
 203. b. p.
 Impios quare Deus affligat. 309. a. p.
 Impius thesaurizat sibi iram, pius vero mise
 ricordiam. 297. c. p.
 Imperito sermone præstantior est taciturni
 tas. 76. d. m.
 Incredulitas festinat, fides expectat. 56. b. p.
 Incredulitas quare magnum malum. 105. c.
 m. & radix omnium malorum. 39. d. m.
 Incredulus quis. 44. c. f.
 Infirmo in fide et si ingerantur diuinæ pro
 missiones non est securus. 137. d. m.
 Inimicos diligere summa charitas. 165. d. f.
 Instabilis vt facile mouetur ad dilectionem,
 ita facilius ad odiū. 74. c. m.
 Inuidia quid. 295. c. p.
 Inuidia non potest audire laudē eius quē
 odit. 97. b. p. tātū mala attrēdit, nō bona
 60. a. m.
 Inuidia nō quiescit donec videat in proxi
 mo plenam miseriam. 226. d. m.
 Inuidia seipsā cruciat & est oisū putredo.
 154. a. m.
 Inuidū cruciant aliorū bona. ibidem.
 Ioannes cur filius tonitruī. 1. b. m. aquilæ cō
 paratur. ibidem.
 Ioanna idest gratia, & Iona columba inter
 pretatur. 18. b. p.
 Ioseph Typus Christi. 228. a. f.
 Ira dei accipitur pro supplicio. 44. d. p. pro
 vindicta. 292. d. m.
 Isaac à risu nomē accepit. 113. b. m.
 Israel potens Dei. 1. cū Deo interpretatur.
 202. d. m. vel vidēs deū. 34. c. m.
 Israelitæ veri qui. 19. c. p.
 Iudæa allegoricè confessio. 41. a. f.
 Iudæi tribus nominibus gloriabātur. 300. d.
 p. & de duob' lege ac circūcisioe. 301. b. f.
 Iudæi ad hęc furi sūt Anticrō vëturo. 265. c. p.
 Iudæorū calūnia in nos refutatur. 2. c. p.
 Iudas pditionis filius. 216. b. p. qui primus
 tēplū Chrī fecit domū negotiatiōis. 25. c. f.
 Iudas sacramentum sumpsit, non tamē vi
 ram habuit. 85. c. f.
 Iudas quomodo electus in numerum apo
 lorum. 171. a. m. & ipsi cur loculos Chri
 stus promiserit. 151. b. p.

Iudex nō est author sentētię, sed lex. 108. b. p.
 Iudex glis glis sit bene iudicat si secundum
 legē & verbū dñi iudicat. 102. b. p.
 Iudicis boni est veritatem inquirere nō ca
 lūniā. 220. c. f. nō suspicere non despicere.
 67. b. m. officiū. ibidem. a. f.
 Iudices admonētur sui officij. 224. b. p.
 Iudicare apud scripturā qd significet. 38. d. p.
 Iudicat Deus diuersimode. 38. d. m.
 Iudicium duplex. 120. d. m. in iudicio qua
 tuor consideranda. 64. a. m.
 Iudiciū tripliciter peruenitur. 100. b. p. &
 ad rectū iudiciū quæ pertinet. 95. c. f.
 Iudicia Dei & verba semper sunt timenda.
 177. a. p.
 Iurandi mos Christianis pmissus. 290. a. f.
 Iustitia nra quādo erit perfecta. 268. d. m.
 ex Paulo duplex est iustitia legis & euāgelij
 317. a. m. iustitię duæ patres. 210. d. m.
 Iusti flagellantur ad probationē, iniusti pro
 pter peccata. 60. c. p.
 Iustificacionis gradus primus est mortifica
 tio, secundus viuificatio. 32. d. p.

Laborādū tribus de causis. 251. d. f.
 Lachrimæ triplices quæ placeant Deo.
 246. a. f.
 Latrocinia olim nō erant infamia apud Ger
 manos. 101. c. p.
 Lex triplex. 311. a. m. data nō vt iustificet, sed
 vt ostendat peccatum. 78. b. f.
 Legis & euāgelij differentia. 101. d. m.
 Legis opera facere aliud est, & aliud legem
 implere. 312. a. f.
 Legis nō est transgressor qui intentionē le
 gillatoris seruat, & si discedat à litera legis
 47. a. m. & quō lex augeat pctū. 309. d. f.
 Liberare quid. 107. b. m.
 Libertas vera quæ, & quæ captiuitas vera.
 107. c. m.
 Libertas hominis Christiani duplex, & du
 plex seruitus. 310. c. m.
 Lithostrotos latinē stratus. 232. b. p.
 Loriones Iudæorum. 23. a. f.
 Longanimitas quid. 296. d. f.
 Lucis fructus qui & quot sint. 189. c. p.
 Lumē rōnis nō ducit ad pfectā cognitionē
 4. d. f.

MA humeri error. 268. a. f.
 Malorum duo genera patimur & quæ
 sint. 308. d. f.
 Malorū in ecclesia quæ causa. 34. c. f.
 Manducare Christi carnem quis vere dica
 tur, & bibere sanguinem. 86. a. p.

Mani-

Manichei error exploditur. 3. d. m. 8. b. f. 268. a. m.
 250. d. m. 102. d. f.
 Manna panis dictus angelorum. 79. c. m.
 Mare vocant hebræi quascūque congregationes
 aquarum. 71. d. m.
 Maris nomine intelligitur mundus. 72. a. m.
 Martha & Maria præsignant statum nostræ ec
 clesie. 133. c. m.
 Martiionistarum error. 268. a. m.
 Matrimonia clandestina raro fortiuntur bonum
 exitum. 212. a. m.
 Matrimoniorum solemnitas ex quo loco elicia
 est. 212. a. m.
 Mendax homo dicitur multipliciter. 303. b. f.
 Mercedis spes allicit ad laborem. 53. b. m.
 Mentis & carnis potest esse quæ corporis. 116. d. p.
 Messias Hebræe, Græce Christus, latine dicitur
 vnctus. 18. a. m.
 Milites nostri temporistaxantur. 228. c. m. b. d. 2
 Militaris ordo aũt est in principij. ibidem. d. 2
 Miracula quæ dicuntur. 10. c. p. & miracula opera
 diuina est donū gratiæ nō iustitiæ. 17. b. f.
 Miracula Christi suat sicut liber optimè ornatus
 71. d. p. Christus fecit præcipiendo & solo ver
 bo, prophete deprecando. 59. b. p.
 Miracula ex falso verbo non faciūt verum sed se
 ducunt. 56. a. m.
 Miracula in veteri testamēto ita Dei signabāt sicut
 nouo autē misericordiam spirant. 20. d. m.
 Misericordia & iudiciū duo oculi Dei. 150. a. p.
 Misericordia Dei quare differatur. 22. d. p. & sum
 ma quod non statim punit. 49. a. p.
 Morbi plerūque ex peccato proueniūt. 60. b. f.
 Mors duplex. 112. c. m.
 Mors martyriū gloriificatio nominis diuini & chri
 sti. 157. b. m.
 Mortē vidēre aliud est quam mori. 112. b. m.
 Mortis hora cui libet est præfinita. 165. a. m.
 Mortui lugendi sunt moderatē. 139. c. f.
 Mortuorum duo sunt genera quæ pater suscitauit
 63. c. m.
 Moyſis triplex vaticinium de Christo. 19. a. m.
 Moyſis & sepulchrū & corpus quare fuerint oc
 cultata Iudæis. 131. d. f.
 Mosaicus agnus adumbratio Christi. 14. d. p.
 Mundi amor & cupiditas terrenorum radix om
 nis mali. 264. a. m.
 Mundi ingenium qd ingratus est in bene consu
 lentes. 196. b. p. & alia quærit à Christo quā
 quæ expectanda sunt. 185. c. m.
 Mūdus quid sit, & quomodo positus in maligno.
 93. a. p. & mundus nihil eom modi affert ani
 mæ. 264. c. m.
 Mundus in donis dei nil aliud querit quā sua. 92.
 (b. f.)

Munera nō attendit Deus sed cor & charitatem
 unde procedunt. 272. d. p.
 Murmuratio non pertinet ad scholā Dei, sed obe
 dientia. 82. d. p.
 Mystera Dei arrogantibus & sua quæritibus oc
 cultantur. 12. a. m.

N

N Athanael idest donatus à Deo. 191. a. p.
 Natura facile lassescit in bono. 320. b. m.
 Nauis in mari periclitās moraliter est poeniten
 tia. 76. b. m.
 Necessitates hominum quatuor, & quatuor sub
 inde miserationes Dei. 76. b. p.
 Nestorianorum error refutatur. 36. b. f.
 Nomen magnum nihil prodest si defuerit res.
 269. a. m.
 Nōmine suo venire quis dicatur. 70. a. m.
 Nouati error. 259. b. p. 263. c. m. 102. d. m.
 Nupriarum in Chana Galileæ moralitas. 23. c. f.
 earundem allegoria. 24. a. p.
 Nuptia suam habent honorem. 21. a. f.

O

O Leo significatur misericordia Dei. 100. d. m.
 Opus Dei. 52. b. f.
 Operis boni virtus in patientia est. 24. 6. a. m.
 Opera Dei sunt fulcimenta credentibus, alijs ve
 rō offendicula. 116. c. m.
 Opera Diaboli quæ. 271. d. m.
 Oratio donū est spiritus sancti. 204. c. p.
 Oratio nostra quō pacto exaudiatur. 181. d. m.
 Oraciones nostræ quādo sint efficaces. 142. a. m.
 Oracionis tres gradus. 207. a. p. & Christianæ ora
 tionis vera forma. 22. d. f.
 Os obturatur, cū peccati quis conuincitur. 306.
 a. m.
 Ostium ouilis allegoricum. 122. a. p.
 Ovis vtilitas & natura. 121. d. p.

P

PALma signum victoria. 153. b. m.
 Palmes vineæ moraliter. 190. b. c. d.
 Paraclerus interpretatur cōsolator. 182. b. f.
 Partē habere cū Christo quid sit. 168. b. m.
 Paschæ festum & eius ritus. 24. c. m. & vnde orta
 consuetudo dimittendi vnum. 226. b. f.
 Paschæ quatuor festa apud Iudæos. 578. p.
 Passionis dominicæ quatuor fructus. 236. a. m.
 Passio Christi exaltatio nostra. 37. b. m.
 Pastor quis dignus sit, & verus. 254. a. m. eiusdem
 officium. ibidem.
 Pastoris cōditiones. 301. a. p. & quæ debeant eius
 animo esse infixæ. 254. a. p.
 Pater cur dicatur principium. 2. b. m.
 Patri passiani. 2. d. m.
 Pax Christi remissio est peccatorum. 186. b. f.

Pax

INDEX.

Pax conscientiae quae sit & quotuplex. 289. b. p.
 Pax mundi tollit externa mala sed non radicem. 186. d. f. & quantum bonum sit. ibidem c. m.
 Pax triplex assignatur. 250. d. f.
 Peccare aliud est, & aliud praevicari. 270. b. p.
 Peccare ad mortem quis dicatur. 283. d. f.
 Peccator dupliciter in Christum. 163. c. m.
 Peccatores cum patere reconciliare soli Christo commisit. 261. a. f.
 Peccatorum quatuor gradus. 136. c. m.
 Peccatum inuexit omnia mala. 58. c. m. & nedum naturam vulnerat sed priuat communionem sanctorum. 59. c. p.
 Peccatum Christiani grauius quam pagani. 270. c. p.
 Peccatum discouenit homini & quare. 295. b. m.
 Peccatum quid significet. 309. c. f. & unde sit. ibidem d. p. eius effectus. ibidem d. m. in quos transit. ibidem.
 Petrus multipliciter reprehensibilis. 216. c. m.
 Petrus sic dicitur. 18. b. f.
 Petri negatio est peccatoribus consolatio & doctrina. 220. a. m.
 Petri praerogatiua. 253. d. m.
 Phariseus interpretatur diuisus vel segregatus. 28. c. p.
 Pharisei macula gloriae, & animalia veteris. 70. c. p.
 Pius glorificat constantem Deum in prosperis & in aduersis. 78. d. m.
 Planctus mortuorum. 139. c. f.
 Pontificis officium. 46. b. p.
 Pontifices impij taxantur. 238. a. f.
 Porphyrij blasphemia. 18. d. p.
 Potestatis munus describitur. 321. b. m.
 Potestas non est contra sed propter, impiis est crux. ibidem. & quotuplex inueniatur in mundo. 321. c. m.
 Praedestinati & reprobi qui. 81. d. m.
 Praedestinationis scrupulus placatur. 64. a. f.
 Praedicatoris est rationem reddere suae doctrinae. 32. b. p. carere omni suspitione & abstinere ab omni specie mali. 24. b. p.
 Praedicator quid debeat docere. 43. a. p.
 Praedicatoris aemulatio periculosa nimis. 41. d. p.
 Praeteritum pro futuro ponitur in scriptura propter certitudinem. 201. d. p.
 Primogenita legis in Christum primogenitum respiciunt. 58. b. m.
 Prophetarum munus. 12. a. f.
 Probatica piscina cum allegoria. 57. d. m.
 Proximi cura quae. 216. a. m.
 Pseudo apostoli depinguntur. 324. d. m.
 Pseudo pastores reprehenduntur. 216. b. m.
 Pseudo prophetae quomodo cognoscantur. 267. a. f. & qua via possint vitari. ibidem c. p.
 Pusillanimes qui sint. 260. c. m.

Quasi, dicitio nonnunquam confirmationis & definitionis. 9. b. m.
Rabbi vocari honorificum erat. 29. a. m.
 Regnum Christi, regnum pacis dicitur. 186. c. f.
 Rechabitarum. 22. b. m.
 Recursus ad Deum in afflictis. 22. a. m.
 Reguli allegoria explicatur & moralitas. 57. b. m.
 Renatus quis dicatur & sit. 32. c. f.
 Remuneratio futura bonorum operum. 297. d. f.
 Resurrectio duplex in scriptura. 65. b. f.
 Resignatio sui ipsius in Dei voluntate, est cultus gratissimus Deo. 168. c. m.
Sabbathi otium cedere debet praecipis Dei, cuius necessitati & charitati. 9. c. p. & lex sabbathi legi circumcisionis. ibidem b. f.
 Sabbathi vera ratio. 59. d. p.
 Sabellij error refellitur. a. d. p. 8. b. f. 30. a. p.
 Sacerdotum auaritia. 26. d. m.
 Sacerdotum veteris testamenti triplex officium. 206. c. f.
 Sacramentorum error. 49. d. m. 88. c. m. 288. d. m.
 Sacramento nihil efficientiae dat vel adimit minister. 41. d. m.
 Samaria Metropolis in regno decem tribuum. 45. c. f.
 Samaria allegorice gentilitas dicitur. 46. d. m.
 Samaritani ex quo odiosi iudeis. 47. a. p.
 Sanctificare quor modis dicatur. 110. d. f.
 Sanctificare seipsum est non peccare. 270. d. f.
 Sanctificatio vera. 223. c. p.
 Sancti honorandi sunt, sed non aequandi deo. 79. b. f.
 Satan aduersarius dicitur, & qui sint digni hoc nomine. 324. d. f.
 Schuuermerorum error. 89. a. m.
 Scriptura tripliciter perhibet de Christo testimonium. 69. a. m.
 Scripturas lecturus seponat affectus. 202. d. f.
 Striptrurarum scrutatio duplex. 68. d. f.
 Sensualitas dicitur moraliter mulier, ratio vero vir. 49. a. m.
 Sepulchra praeparasse sibi sanctos veteris testamenti ante mortem & quorsum. 141. a. p.
 Sequela Christi duplex. 103. b. f.
 Serpens aeneus quare datus veteribus in signum. 37. a. m. 159. a. f.
 Serpentis morsus est & dicitur peccatum ex duplici causa. 37. a. p.
 Seruitus & captiuitas vera quae. 107. c. f.
 Seruo Dei quae sint requisita. 286. d. m.
 Seruus qui proprie dicatur. ibidem d. f.
 Sichar ciuitas quae & Sychem. 45. d. m.
 Siloc interpretatur missus. 116. a. m.

Sitis

INDEX.

Sitis Christi in cruce. 240. a. f.
 Sitis Dei est saluare peccatores. 46. c. f.
 Somni variae acceptiones. 135. c. m.
 Spinarum Christi interpretatio allegorica. 228. c. f.
 Spiritualia dona ad quid querenda. 77. a. m.
 Spiritus adoptionis tria in nobis operatur. 313. c. m.
 Spiritus sanctus quare dicatur paracletus. 182. b. f.
 Spiritus sanctus virtus Dei est omnium viuificatrix, fons, & confortatrix. 33. c. m. silenter illabitur. ibidem d. p.
 Spiritus sanctus quare in specie columbae apparuit super Christum. 16. d. m.
 Spirituum malorum Duo genera in ecclesia. 16. d. m.
 Supplicio ultimo afficiendi a Romanis prius flagellis caebantur. 227. c. f.
 Supplicium cur sumatur de fontibus. 101. c. p.
 Sufurrones qui dicantur. 295. c. f.
Tabernaculorum festum. 91. d. m.
 Taciturnitas praestantior imperito sermone. 76. d. m.
 Temeritas in rebus diuinis multa affert incommoda. 93. b. f.
 Templum Dei est quilibet fidelis. 25. c. f.
 Temporalia querere a Deo non est malum. 76. d. f. sed quomodo querenda. 77. a. p.
 Tenebrae dicuntur peccata quia luci & verbo dei opponantur. 40. c. m.
 Tenebrae quid praeseferant. 5. a. m.
 Tenere quomodo dicatur Deus. 72. d. f.
 Tentatur Deus dupliciter. 91. c. f.
 Tentatio est grauissima cum Deus se omnino abscondit. 75. c. m.
 Testimonij iusti duo requisita. 255. d. m.
 Testimonio triplici opus est Christiano. 68. c. f.
 Testis idonei requisita. 198. c. m.
 Tiberiadis mare Galileae & stagnum genezarethidem. 71. d. m.
 Timor bonus. 76. a. m.
 Tribulatio optimos in nobis parit fructus. 213. c. m.
 Tunica incosutilis allegorice quid significet. 238. a. p.
Valentinianorum error exploditur. 36. b. f. 130. c. m. 267. b. p.

Venire ad Christum est credere in ipsum. 82. d. m.
 Venter iuxta prouerbum caret oculis. 74. c. f.
 Ventris cura quoslibet sollicitat. 74. b. f.
 Veteris cura & fides inter se non conueniunt. 80. c. p.
 Venenum aspidum qui dicuntur habere. 305. b. p.
 Vanalia omnia apud Christianos. 25. d. m.
 Verba nuda & magna gloriationes nihil agunt coram Deo. 272. d. m.
 Verbum Dei quid. 2. b. p. & quomodo fuerit apud Deum ibidem c. f.
 Verbum Dei vita omnium. 4. b. m. potes ad oia. 3. d. f.
 Verbum Dei audire est corde credere. 65. c. f.
 Verbum Dei in se, mentibus hominum dissimiliter insidet. 27. a. m.
 Verbum Dei datum est nobis in consolationem & doctrinam, & mundum multipliciter. 191. b. m. & sanat infirmos & sanos confirmat. 56. c. p.
 Verbum substantiuum dictum de Deo non significat motus temporales. 2. b. m.
 Veritas duplex doctrinae & vitae, & mendacium etiam duplex. 267. b. p.
 Veritas plerunque negligitur vbi contentionibus res agitur. 41. c. f.
 Veritatis nomen amabile & honorabile. 225. c. m. eius praerogatiua. 107. a. f.
 Veritatem in iniustitia detinere quid. 293. a. m.
 Vestis purpurea Christi quid designet. 229. b. m.
 Via vera ad gloriam in quo sit sita. 81. b. p.
 Videre Dei est misereri. 114. b. m.
 Vita Christiana non est otiosa. 77. c. m.
 Vita Christianorum tota debet esse poenitentia. 41. b. f.
 Vitam nostram cur abbreviauit Deus. 71. d. f.
 Vitis humanae naturae indiget putatione. 190. c. f.
 Vocatio spiritus sancti omnia docet. 267. d. m.
 Vocatio duplex interna & externa. 314. c. m.
 Voluptates appetere est animam cruciare. 155. c. m.
 Vulgi ingenium est sentire prius beneficium ventris quam mentis. 74. b. p. 82. a. f.

Finis.

Zelus quid sit & quotuplex. 26. a. m.

INCIPIT EVANGELIUM

SECUNDUM IOANNEM.

CAPIT. I.

Vmma totius euangelij hæc est. Primò exponit q̄s sit Christus. Deinde cur venerit. Postremò, q̄d gesserit. Et primū à diuinitate Christi oritur: In hoc enim, vt supra dixi, omnis nostra consolatio consistit. Hic nobis non satis est discere, quòd Christus sit Deus & homo, & quomodò naturæ illæ coniungi potuerint, & huiusmodi multa arguta. Sed hoc potius considerandum, quod necesse fuerit, eum, qui remissionem peccatorum prædicaturus erat, esse Deum. in cuius figuram Pontifex in lege laminam ferebat in fronte, cui inscriptum erat nomen Dei. Et addidit textus: Vt sit ei placatus dominus. Quo præsignatum est eum, qui nos reconciliaturus esset, oportere esse Deum, alioqui coram eo consistere non posset. Iam cum Ioannes statim à principio ostendat, Christum esse Deum, non est, quòd de reconciliatione nostra, aut voluntate Patris erga nos dubitemus, qui Christo credimus: & eundem amamus: & quæ ille præcepit præstitimus: sed simpliciter sciamus, quòd sicut Christi sumus, ita & Patris. Securè igitur cum Paulo dicimus: Si Deus pro nobis, quis còtra nos? Deus qui iustificat: quis est, qui còdemnet? &c. Verè ingens consolatio, eum habere ducem & præcessorem, qui Deus est. Hoc pòtebat Moyses, quum diceret: Si non tu ipse præcedas, non educas nos de loco isto. Quomodo enim scire poterimus nos inuenisse gratiam, nisi gradiaris nobiscum? Hanc consolationem magnificè prædixerunt propheta. Sic enim

Exod. 28

Rom. 8.

Exo. 33.

Isa. 52.

Soph. 3.

Math. 5.

Eccle. 5.

ptem speculatores sedentes in excelsis ad speculandum. Item Isaias: Nemo poterit habitare cum igne deuorante, nisi qui ambulat in iustitijs, &c. Iste in excelsis habitabit, &cæt. Regem in decore suo videbit, &cæt. Verè enim munditia cordis inuit Ioannem, vt claritatem solis æterni, plus cæteris diuinæ visionis animalibus, irreuerberata potuerit mentis acie contèplari. Verè enim plus vidit quàm omnes philosophi, qui se sapientes mundi iactabant. Verè regem in decore suo vidit, &c. Nec aliud est quod nos aded impediatur à tam clara visione Dei, quàm immunditia cordis, & impietas. Deinde vè ex hoc primo verbo vides, sanctum Ioannem non sine causa dictum esse filium tonitru. Hoc enim verbo, velut tonitru & coruscante fulmine, omne consiliū vanitatis perterritur & dissipauit. Præterea vides hic, quàm merito Sanctus ille Ioannes inter alia animalia, aquilæ comparatur. Aquilæ enim conditiones sunt, quòd supra alias aues volat, in excelsis ponit nidum suum, inde contèplatur escam, &c. Et quidem hæc omnia Ioannes, huius verbi ac sempiterni principij, contèplator excelsus, magnificè còsecutus est. Verè enim eleuatus est, vt aquila transcendit omnia cacumina montium: transcendit omnes campos aëris, omnes altitudines syderum, transcendit omnes choros & legiones angelorum, apertus intendens oculos in radios diuinitatis. In arduis posuit nidum suum, id est, æterni huius Euangelij sui monumentum. In petris mansit, id est, in soliditate veritatis, atq; inde còtemplatus est escam: illam scilicet, quam & attingere meruit, huius verbi sempiternam gloriam. Et quamuis in hoc Euangelio nobis, filijs suis, potissimùm Christi sanguinem lambendum proponat, non immeritò tamen etiam versus radios solis obtutus nostros dirigit, vt paulatim discam, per humanitatem Christi ascendere ad eius diuinitatem. In principio erat verbum. Tria hic in exordio obseruanda sunt. Primum, quomodo testamentorum veteris & noui initia sibi respondeant. Dum verus orditur.

Isa. 33.

Marc. 3.

Iob. 39.

Gene. 1. rūr, Dixit Moyses: In principio creavit De⁹ cælum & terram. Dicit Ioannes dū nouum fundat. In principio erat verbum. Moyses: Terra erat inanis & vacua. Ioan. Verbum erat apud Deum, & Deus erat verbū. Moyses: Tenebrę erant super faciem abyssi. Ioannes: In ipso vita erat, & uita erat lux hominum, &c. Moyses: Spiritus domini ferebatur super aquas. Ioānes: Et verbum caro factum est. Vter istorum altiori exorsus est tonos? Vter solidiora iecit fundamēta? Sine dubio Ioannes. Nec mirū. Nam moyses carnalibus scribens, congruē à mutabili natura sumpsit exordium, & corporum digestionem, dispositionem, ordinem, ante omnia demonstrat. Nouum verò testamentum, quia fulgor est luminis æterni & spiritualis; spiritualibus quoque viris traditum est, congruē à spiritualibus, æternis & penitus immutabilib⁹ incipere debuit. Hinc igitur discamus, quantum excellat nouum testamentum vetus: imò discamus, quantum nos precellere debeamus eos, qui sub veterē testamento vixerunt. Cum enim maiora nobis data sint, maiora etiam à nobis exiguntur. Cui enim multum datum est, multum ab eo exquiretur. Deinde considerādum, cum Ioannes sine dubio loquatūr de Christo, filio Dei, cur eū potius nominauerit verbū, quam filium. Huius autem plures rationes adduci possunt. Primò idē nominat filium Dei verbum Dei, vt intelligatur, esse spiritualis & simplex generatio, non materialis, carnalis, seu mutationi admixta: sed intellectus, inuisibilis, inuariabilis, & immanēs. **Quoniam verbum propriè dictum, est interior mentis conceptus, intelligibilis dictio, & prolata intus notitia.** Alioqui si dixisset: In principio erat filius, statim caro imaginari potuisset carnalem generationem. Secundo, cum intentio Ioannis in hoc Euangelio sit, pro virili sua exponere, ne dum quis sit Christus in natura (hoc enim nemo satis explicabit) sed etiam & potissimum quantum in se bonorum habeat, potius eum nominauit verbum quam filium. Nomine enim filij, nihil aliud indicatur, quam quod patrē habeat Deum. Nomine autem verbi, multò plura intelliguntur, nempe omnia, quę de filio Dei dici possunt. Est autē filius Dei, virtus & sapientia patris. Itē imago Dei inuisibilis, in quo complacuit omnem plenitudinem in habitare, hoc est, iustitiā, potentiam, bonitatē, veritatē, misericordiā, &c.

1. Cor. 1.
Coloss. 1.

Quę ineffabiliter impressa sunt filio. Item, filius Dei est splendor glorię patris, & figura substantię eius. Item, est veritas & vita. **Hebr. 1.** Item, est lux omnia illuminans. Denique **Ioan. 14.** Christus est, qui nobis patrē manifestauit, **Ioan. 1.** & nos docuit. Deum enim nemo vidit vnquam, Vnigenitus filius enarrauit nobis. Vt igitur perfectissimè nobis innotesceret Christus, Ioannes eum nominauit verbum, potius quam filium, quasi diceret: Christum, quem tibi hoc libro descripturus sum, non simpliciter debes cōsiderare vt filium Dei, sed vt talem filium, qui etiam virtus & sapientia Dei est, imago, splendor glorię, figura substantię Dei, lux, vita, veritas, &c. Vide quanta bona sub nomine verbi comprehendat, ad consolationem nostrā. Præterea ideo Christum filium Dei, nominat verbū Dei, vt ostendat, se non cōtrariū esse Moysi, imò eadē scribere, quę Moyses in principio sui libri commemorauit: nempe, quod Deus per verbum omnia fecit. Cum igitur etiam Moyses huius verbi tam honorificè meminisset, imò constāter asserat, hoc verbum ante omnes creaturas in Deo fuisse, & per ipsum omnia facta esse: quid nobis vitio vertunt Iudæi, quod idem dicimus? Sed nec hoc iuste reprehendere possunt, quod verbum Dei dicimus filium Dei. Quāquā enim hoc nec in homine, nec in Angelo sit, quod verbum dicatur filius (neque id mirum, cum verbū & hominis & Angeli non sit substantia, sed accidens) tamē in Deo verissimum est. Verbum enim Dei substantia est, quia est in Deo, vbi accidens esse nō potest. Nō tamen alia substantia est, quam substantia Dei. Cum igitur verbum Dei à Deo productū sit, proprijsimè dicitur genitum esse. Nā gignere nihil aliud est, quam substantiam producere. Quod si à Deo genitū est, filium esse Dei verbum Dei, negare non possumus. Postremò etiam ideo Ioannes Christum nominat verbum Dei, vt corda nostra excitaret ad amorem, & reuerentiā etiam externi verbi, in scriptura expressi: quod quamuis nō sit ipsum essentialē & viuū Dei verbum, de quo Ioannes hīc loquitur (alioqui etiam impius, habēs scripturas, haberet Deum, lucem, vitam, &c.) est tamen scriptum hoc verbū, quasi vox quędam diuini verbi, & vehiculū, quo ipsum essentialē Dei verbum in nos traducitur. Quare summa deuotione audiendum est: Nihil enim à viuo illo Dei verbo procedit, quod

Hebr. 1.
Ioan. 14.
Ioan. 1.
Ioan. 1.

Genes. 1.

quod non & ipsum bonum sit. Huius igitur diuini verbi ac filij dei diuinitatē, describere volens Ioannes, breuibus quidem verbis vtitur, sed efficacissimis. Pauca, inquit, de diuinitate Christi dicit, nequa humana cogitatione subuertantur curiosi. Quod enim in lege prohibitum fuit, ne quis curiosus sancta sanctorum specularetur, significatum est: nullam humanam cogitationem ad res diuinas, & incomprehensibiles carni, referendam esse. Hinc & Paulus ait: Per sapientiam Deum in sapientia non potuisset cognosci, ideo per stultitiam crucis cognoscendum esse. Et Moyses gloriam Dei per petre foramen specularatus est: ita & nos ad illā Dei cognitionē quę naturę superat facultatē, nisi per Christi carnem peruenire non possumus. Ob eā causam Ioānes pauca quidē præmittit de diuinitate Christi, plura autē subnectet, quę Christus in carne & docuit, & fecit, & passus est. Quāuis autē pauca sint verba, quę de diuinitate præmittit: tamē efficacissima sunt contra hæreticos, imò verē sagittę Domini sunt, in quarum lumine, & fulgurās hasta eius, in cuius splendore nos quidē gradimur. Sed hæretici potētē prosternuntur his præmissis. Nūc ad textū accedam⁹. **In principio erat verbū.** Multa hīc admodum subtiliter disserunt Scholastici, nos rem simplicissimè tractabimus. Primò igitur diligenter attendenda sunt, quę hic de diuinitate verbi dicuntur, vt certum habeamus fundamentum fidei nostrę. Nulla autem fides certa esse potest, nisi quę innitur viuo & vero Deo. Cum igitur iā inde ab initio mundus nō credat, Christū esse verum Deum, quem admodum & Paulus ait: Prædicamus Christum, Iudæis scandalum, Gentibus stultitiam, &c. Deinde etiam quidam hæretici è nobis egressi, quāuis non erāt ex nobis, id palam etiā affirmare ausi sint. Christum non esse Deum: quos **1. Ioan. 2.** & Ioānes ob id Antichristos nominat. Præterea diabolus nihil nō agit, vt fidē nostrā labefactare possit: admodū necessarium est hac Ioannis verba diligentissimè attendere, vt primo omnium certò sciamus, Christū esse verum Deum, sicq; solidum habeamus fundamentum, cui tutò inniti possimus. Si enim Christus nō esset verus Deus, iam verē nos in arenā ædificaremus. Singula autē verba, quę Ioannes hīc ponit, singulos hæreticos impugnat, vt mirum sit, eos tā manifestis verbis nihil permotos esse. Verum p-

1. Cor. 1.

Exod. 33.

Abac. 3.

1. Cor. 1.

1. Ioan. 2.

pria eos ratio seduxit, cui plus crediderunt, quam Ioanni. Quod ne & nobis cōtingat, simpliciter in his verbis cōsistamus, & intel- **2. Cor. 20** lectum nostrum captiuemus in obsequium Christi. Verbū igitur, de quo Ioannes tā magnificè loquitur, nō est verbum aliquod humanum, nec Angelicū: imò nec est verbum illud scriptum, quod nos Dei verbū nominamus. Hęc enim omnia creature sunt, sed est viuū illud & essentialē Dei verbum, ratio perperua, sapientia sempiterna, intellectus incomprehensibilis, veritas incommutabilis, imò ipse vnigenitus filius Dei. Cur autem verbum dicatur, supra expositum est: Hoc verbum, hic filius Dei erat. Nō dicit fiebat vel creabatur, vt mentitur Arrius, sed erat. Deinde signanter ponit præteritum imperfectum: Hoc enim, & præteritum, & præsens includit. Dei enim proprium est, semper esse & cōsistere. Hinc ad Moysen dicitur: Qui est, misit me ad **Exod. 3.** vos. Et Christus: Antequam Abrahā fieret, **Ioan. 8.** ego sum. Verba enim substantiua, de Deo dicta, non significāt motus temporales, sed sic exponi possunt secundum Hieronymū. Est, quod nunquam deest: Erat, quod nunquam deerit. Erat, quod nunquam deerat: Fuit, quod nunquē defuit. Non igitur verbū hoc ita fuit, vt iam nō sit: nec ita modò est, vt olim non fuerit. Vides quā apertè hic Arrij cōmentum reiiciatur. Sequitur: **Erat in principio.** Hoc sic potest intelligi, vt sit dictio orationis inceptiua, quemadmodū Latini dicere solēt: In primis, vel primū, vel principio, sine præpositione, vel in principio, id est, intemporaneum, incomprehensibile, & ineffabile, quemadmodū de excellenti aliquo dicim⁹: Ille primas tenet. Vel in principio; hoc est, in patre, qui meritò principū **Ephes. 3.** dicitur: quia ab eo omnis paternitas in cæ **Ioan. 1.** lo & in terra nominatur. In hoc principio erat verbū sicut infra dicitur, Vnigenitus, qui est in sinu patris. Et Christus ipse: Ego **Ioan. 10.** in patre, & pater in me est. Simplicissimè autē illud principium intelligamus, de quo Moyses: In principio creavit De⁹, &c. Hoc **Genes. 1.** principium fuit, quando creaturę, incepterunt esse. Antehoc enim nullū fuit principium, quia Deus non incepit esse. In hoc igitur principio verbum iam erat, id est, tūc, cum creaturę condi inciperēt. Sequitur ergo, ante omne creaturarum principium fuerit Deus. Confundantur igitur Ebiō & Cherintus, qui dicunt, Christum ante Mariam

riam non fuisse. Confundantur & Indai, qui dicunt, nos nouum & recentem Deum adorare. Quod autem filius Dei ab æterno fuerit, etiam ex alijs probatur. Sic enim in Prouerbijs sapientia Dei dicit. Dominus possedit me in initio viarum tuarum, &c. Ad lógum. Et Christus ipse: Claritatem, inquit, apud re habui, priusquam mundus fieret. Et quid multis opus? cum ipse Moyles apertissimè testetur, verbum Dei fuisse à principio? Dixit, inquit, Deus: Fiat lux, &c. Si dixit, iam verbum erat ante creaturas. Obserua item, quòd non dixit: Verbum erat ipsum incipere, sed in principio, vt Arrio præcluderet viam. Si enim ipsum verbum factum esset, vt mentitur Arrius, iam verbum non fuisset in principio, sed fuisset ipsum incipere. Iam quum cogitatur de hoc principio, itur in abyssos æternitatis, hinc fide in tenebras ingrediendum est, quæ sentit ante omnia, post omnia, & in omnibus esse Deum: Multum autem consolationis, ex primo hoc verbo habere possumus. Si enim Christus, filius Dei, in quæ credimus, fuit in principio ante omnia, & ab æterno: certum est, quòd etiam erit post omnia, & in æternum: quemadmodum in Isaià dicit: Ego sum primus & nouissimus, &c. Quòd autem hoc dicatur de filio, patet ex eo quod sequitur: Et nunc dominus misit me, & spiritus eius. Ergo quum in morte exèdum est extra omnes creaturas, nec ratio videt, quo concedendum sit: fides nostra stat immobilis, nihil dubitans, quin ingrediatur in Deum. Certi igitur sumus, quòd etiam si, reliquerint nos omnes creaturæ, tamen perpetuò manebitis, in quem credimus, quo quid magis consolatorium est morituro, &c. *Et verbum erat apud Deum* Paulatim Ioannes nos ducit ad altiora. Primò enim asseruit, verbum non è Maria initium sumpsisse, sed in principio fuisse. Nunc indicat vbi fuerit. Erat, inquit apud Deum. Verè dictum. Vbi aliàs esset, cum extra Deum nihil adhuc esset: Vide aut quàm magnificè huius verbi dignitatem hinc in sinuet. Quid enim est quod apud Deum erat, nisi quod in magno erat honore, in summa dignitate, in magna dilectione: Erat apud Deum, sed non quæ admodum apud diuitem aurum, quod tantum est in arca, non in ipsius substantia. Verbum autem erat apud Deum, quemadmodum apud sapientem sapientia, apud fortem fortitudo. Nã & in Iob dicitur: Apud

ipsum est sapientia, & fortitudo. Signanter *Iob. 12.* autem dicit, Apud Deum: per hoc enim indicat, verbum vel filium discriminatam esse personam, & aliam à patre, vt non de personis dubites, dum alteram audis esse, vel fuisse apud alteram. Refellitur igitur hoc verbo Sabellius, qui Trinitatem abnegans, Patrem, filium, & Spiritum sanctum, non tres personas esse asserbat, sed vnam tantum tribus nominibus designatam, propter diuersas operationes: Ita, quòd Deus diceretur pater, ratione creationis. Idemque diceretur filius, ratione creationis. Idemque diceretur spiritus sanctus, ratione sanctificationis. Ob eam causam etiam sectatores eius dicti sunt Patripassiani, quia cum non discernent personas, dicere cogebantur, etiam patrem passum & crucifixum. Horum errorem Ioannes destruit, cum dicit: Et verbum erat apud Deum. Cum autem verbum sit apud patrem, & pater Deus sit immensus, illocalis, & incircumscriptibilis, vniuersa transcendens, implens, cõseruans, ac ambiens: consequitur, quod etiam verbum & filius talis sit. Hinc igitur duplex nobis cõsolatio consurgit. Primò enim, si apud Deum erat Christus secundum diuinitatem, & nunc etiam secundum humanitatem ad dextram Dei sit, nõ est, quod deinceps desperemus, qui tam potentem habeamus aduocatum: imò accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ, &c. Secundo, si Christus apud Deum erat & est, & Deus est vbique: Ergo & is, in quem nos credimus, vbique est. Nihil igitur est, quod animum despondeamus in aduersis quibuscunque, cum præsentem habeamus Christum, filium Dei. *Et Deus erat verbum.* Sicut superiori sententia personas diuinas distinxit contra Sabellium: sic hac sententia substantiam coniungit, ac vnam esse testatur in duabus personis Dei, & verbi sui, contra Arrium. Signanter autem dicit: Deus erat, ne quis putaret, Christum tantum nomine esse Deum, vel communicatione appellationis vocari Deum. Quemadmodum & Moyles dictus *Exod. 7.* est Deus Pharaonis, & indices vocatur dij: *Psal. 81.* Ego dixi dij estis. Item, Dij non detrahens. *Exo. 22.* Hi, inquam, non natura dij erant, sed tantum communicatione appellationis dij vocati sunt. De Christo autem dicitur: Deus erat, ad innuendum, quòd non appellatione tantum, sed natura Deus sit, Quod vt clarus

rius innòtesceret, Ioannes non dixit: Verbum erat Deus, sed præpostero ordine verborum Deus erat verbum: hoc est, id quod nos dicimus Deum & adoramus, erat verbum illud, de quo loquor. Vide quàm potenter hic Arrium prosternat. Constat igitur ex hoc verbo, quòd filius & pater vnus est Deus, quia vna eorum essentia. Nec differunt, nisi quòd pater imaginem imprimit, filius est imago impressa: Pater effulget: Verbum verò est fulgor idè, quæ effulget. Summa autem cõsolatio in hoc consistit, quòd Christus Deus verus est. Hinc enim gloriari licet: Si Deus pro nobis, quis contra nos? &c. *Hoc erat in principio apud Deum.* Hoc repetit, ne ex verbo proxime præcedenti Sabellianus quisquam putet vnitatem essentia tollere distinctionem personarum. Ex vtraque enim parte pugnat contra hæreticos, hinc contra Arrium: alline contra Sabellium. Magna siquidè attentione & discretione opus habet, qui verbum Dei prædicat, ne dum vnum errorem destruit, ad alterum viam aperiat. Trium igitur hac breui sententia complexus est: Primò in eo quòd dicit: *Hoc erat in principio.* Verbum Deum esse, & verbi diuinitatem indicat. Secundum quod dicit: *Erat in principio.* facit patri cõæternum verbum. Nam quum verbum sit patris sapientia, & virtus, & splendor, & Deus nunquam fuerit sine sapientia, potentia, aut splendore, constat quòd nunquam ab eo absuit verbum. Tertium quòd dicit: *Apud Deum,* notat discrimen personarum. Hæc sunt quæ de Christi diuinitate Ioannes adducit. Sunt autem talia tantæque, quæ adorare quidem licet fidei, comprehendere autem ratione nõ habet. Et similitudines rerum creaturæ, mysteria creatoris, vt cun que velut, per transennam deliniant, veritatem exprimere ad viuum non possunt. Proinde pura & simplici fide credenda sunt. Sunt tamen aliqui, qui ex hoc exordio Euangelij totam trinitatem colligant. Cum enim Ioannes tria nominet: Principium, verbum, & Deum, per principium intelligunt patrem, per verbum, filium, per Deum spiritum sanctum. Quod autem Ioannes vltimò addit: *Hoc erat in principio, &c.* Secundum illos habet sententiam: Hoc quod est esse patrem, siue principium hoc quod est esse verbum, siue filium: hoc quod est esse Deum, siue spiritum sanctum, erat in principio. Sic igitur quæuis qui sola

ratione ingreditur in ea quæ mundum conditum præcesserunt, tenebris implicari solet, qui tamen, fide præditus est, inuenit æternum patrem, filium, & spiritum sanctum. Sicut enim Deus antrosum & retrorsum omnia aspicit, sic & fides quia oculis Dei prædita est, quæ sunt spiritus sancti, & sequitur verbum in abscondita ducens. Non autem dicit: Hæc erant in principio, ne quis tres substantias à se inuicem separatas, putaret esse Deum. Sed dicit: *Hoc,* vt significetur vnitas essentia. *Omnia per ipsum facta sunt.* Hactenus verbi naturam diuinam paucioribus quidem, quàm ratio humana ferat, sed fidei sufficientibus verbis Ioannes descripsit. Nunc quid ipsum verbum operetur, cum in omnibus creaturis, tum maxime in homine, paucis indicabit. Paulatim igitur nunc descendit, vt qui verbum ipsum in sui natura comprehendere non possunt, saltem ex operibus eius ipsum cognoscere studeant. Ob id enim Deus creatione seipsum manifestauit, vt ex inuisibilibus innòtesceret eius virtus, & diuinitas. Singula autem verba emphasim habent. Non dicit: Verbum ante omnia factum est, vt mentitur Arrius, sed per verbum alia facta sunt. Nec dicit: Aliqua per verbum facta sunt, sed omnia. Omnia per ipsum facta sunt, ne per ea quæ Moyles in principio libri sui enumerat, primis sex diebus facta: Videlicet: caelum, terra, lux firmamentum, arbores & arbusta, Sol & Luna, pisces, & volucres, bestia, & reptalia denique, & ipse homo. Deinde omnia per ipsum facta sunt, siue throni, siue dominationes, siue principatus, &c. In summa, vniuersa creaturæ, maior, minor, infera, supera, corporalis, spiritalis, omnis substantia, quantumcunque etiam videatur mala, per ipsum facta est. Nulla forma, nulla cõmpages, nulla cõcordia partium, nulla quælibetque substantia, quæ potest habere numerum, pondus, & mensuram, nisi per illud verbum, & ab illo verbo creato est, cui dicitur: Omnia in numero, pondere, & mensura disposuisti. Quòd autem omnia per verbum facta sint, etiam ex alijs locis probatur. Primò enim manifestè id dicit Moyles, &c. Deinde Psalmus: Dixit, & facta sunt. Item, Verbo domini cælificati sunt: Item, Omnia in sapientia fecisti, &c. Quid autem est verbum Dei, nisi sapientia Dei? Hæc igitur sententia, excitamur ad considerandum verbi potentiam.

Cum enim per verbum ipsum omnia facta sint, planè constat, ipsum verbum omnipotens esse. Quis igitur non se audeat omnipotenti committere? Qui omnia potest, quomodo te vnum non posset conseruare? Qui tantam fortitudinem etiam quibusdã creaturis, vt pote angelis, & aliis tribuere potuit, cui dubium est, quin maiorem sibi reseruauerit? Qui creaturam aliquam singulari fortitudine, vel vtilitate præditam habet, putat se securũ: quãdò magis qui verbum Dei habent? Securè igitur nos huic æterno verbo & filio Dei committamus, clamantes cum Centurione: Domine dic verbum, & sanabitur, &c. Deinde hic vides quã meritò nos Christiani omnia bona, ab ipso Christo, verbo, & filio Dei speremus. Cum enim certum sit, quòd omnes creaturæ perfectiones suas ex hoc ipso verbo acceperint, quid mirum, si & homo suã ab eo perfectionem expectet? Huc pertinet quòd Christus sapiens nos ad se vocat, tanquã ad fontem omnis boni, &c. Verisimè igitur Christus dicit: Beati qui audiunt verbũ Dei, & custodiunt illud. Et Dauid: Mihi adhærere Deo bonum est & ponere in domino Deo spem meam: Item, Audiam quid loquatur in me dominus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Quãtũ autẽ hoc verbum pios omnes consolatur, tantũ impugnat hæreticos. Cesset igitur blasphemia Arrii, qui dicit etiam ipsum verbum factum esse, quum Ioannes hic manifestissimè verbum ipsum extra numerum creaturarum secernat, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt*, non ipsum inter omnia, vel ante omnia factum est. Cesset etiam fabula illa Manichæi, de malo principio, vel deuota, nescio qua gente tenebrarum, à quibus fingit produisse ea, quæ videntur esse mala: vt diabolus homo: Itẽ animalia nociua, &c. Nulla enim creatura mala est per naturam. Vidit enim Deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. Quòd autẽ aliqua mala sunt, hoc est per accidentem malitia: Sic diabolus per vitium quidem malus est, sed substantia eius per naturam mala non est. Sic de homine, alijsque rebus nociuis dicendum. Noli igitur ob id malum aliquod principium fingere eorum, quæ tibi molesta sunt. De pœna tua peccatum tuum accusa, non creatorem. Ad superbiam enim nostram domandam, etiam vilissimis rebus nos subijcit, vt sunt muscæ & pulicẽs, &c.

quemadmodũ & Pharaonis superbiã edomitã videmus, &c. Simpliciter igitur fateamur omnia, & quæ commoda, & quæ incõmoda sunt, per verbũ facta esse: Hęc quidẽ ad Dei iustitiã, illa autẽ ad Dei misericordiã declarandam. Demum hic vides quam ob causam non pater, nec spiritus sanctus, sed verbum & filius humanam assumpsit naturam. Quia enim omnia Dei opera per verbum fiunt, oportuit & redemptionem hominis, quod maximum Dei opus est, per verbum fieri, vt quod recens hominẽ creauerat, ipsum quoque collapsum restauraret. *Et sine ipso factũ est nihil.* Ne quis putet, post primam rerum creationem verbũ Dei quiescere: & sinere cuncta pro sua libidine ferri: addit. *Sine ipso factum est nihil*, quasi dicat. nedum verbo condita sunt omnia, sed & in ipso omnia subsistunt. Hinc Paulus: *Portans omnia verbo virtutis suæ: Et nedũ per verbum facta sunt omnia in exordio, sed & ipsum verbum etiam nunc in creaturis operatur.* Sic Christus ipse dicit: *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* Et Paulus: *Viuis est sermo Dei, & efficax, &c. Item ipse operatur omnia in omnibus.* Sicut igitur præcedens sententia, ad primã creationem rerum attinet, sic hæc ad generationes, corruptiones, & alias quasi libet aliarum creaturarum transmutationes & operationes referenda est, vt eas sine verbo Dei, fieri non credamus. Docet igitur hæc sententia, Deo ascribere quicquid, siue prosperi, siue aduersi à creaturis experimur. Stat enim sententia, *Sine ipso factum est nihil.* Huc pertinet, quod in Isaia Dominus dicit: *Ego sum dominus faciens pacem, & creans malũ.* Hinc Iob, cum à diabolo afflictus, dixit. Dominus dedit, dominus abstulit, &c. Si igitur nihil sine ipso fit, gratias age, si quid boni à creaturis accipis siue à terra, siue à cælo, &c. Item gratias age verbo, si quid boni tu ipse facis. Item, si nihil sine ipso fit. Noli ergo nimis timere diabolus, aut impios homines, qui nihil sine permisso Dei possunt: sed Deum time, qui potest & corpus & animam perdere. Ex verbo igitur Dei habet terra, quòd fructificet: nubes, quòd pluuias & rorem dant, &c. pij, quòd bona operantur, & quæque creaturæ suas operationes, &c. Hanc sententiam pulchrè confirmat si sic legamus, *Sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Quãquam Chrysostomus hanc adiectionem

tionem ideo apposita velit, ne quis & spiritum sanctum inter creaturas numeret, id quod Arrius fecit. Innuit igitur Ioannes, se tantũ loqui deijs rebus, quæ factæ sunt. Hæ enim omnes per verbum factæ sunt. Atqui spiritus sanctus non est factus. Nihil igitur ex hoc loco colligere potest Arrius ad defensionem sui erroris. Non desunt autem, qui hunc locum ed trahunt, ne quis suspicetur, Deũ esse authorem peccati sicq; exponunt: *Sine ipso factum est nihil*, id est, peccatum sine ipso factũ est. Hæc quamuis sit pia & vera sententia, tamen non videtur hic ab Ioanne intentã. *In ipso vita erat.* Hic locus variè legitur apud expositores, tum Græcos, tum Latinos. Primò siquidem hæretici nonnulli, sic distinguunt. Quod factum est in ipso, vel per ipsum, erat vita. Hoc Arrius ad Spiritum sanctum traxit, quem per vitã intelligit, vultq; ex hoc probare Spiritum sanctum esse creaturam. Manichæus generaliter ex hoc concludit, etiam lapides & alia habere vitam & animam. Hilarius, tamen etiam sic distinguit, tamẽ alium affert sensum, nempe hunc: Quod factum est per ipsum verbum, nempe eius in carnatio, passio, resurrectio, &c. vita nostra sunt, & ad vitam nobis profunt, vel vitam conferunt. Augustinus, & Latini plerique sic distinguendum esse volunt. Quod factum est, *In ipso vita erat*, vt sit sensus. Quicquid vnq; factum est, antequam fieret, vitam, imaginem, & ideam suam habuit in Dei verbo, secundum quam ad extra formatum est. Quemadmodum architectus totam structuram prius habet intus in mente, quã eam exhibeat in opere. Nulla igitur noua voluntas, qua aut mundum condidit, aut post longa & multa secula filium misit. Quicquid enim vnquam factum est, antequam fieret, in ipsius præsciẽtia erat. Nec solum nouerat ab initio, quæ vel qualia cõderet, suoque statu singula disponderet: sed etiam quædam perdita ad suam gloriam recuperaret. Inde est quòd suum certum seruat omnis natura cursum, nihilque sit sub sole nouum, quia videlicet semel de immutabili voluntate posuit præceptum, dum semel & simul omnia creauit, qui viuit in æternum. Sic omnino manet altitudo insuperabilis consilij diuini, quod habuit super salutem generis humani. Nec enim electos alios vocauit, quã quos ante secula præ-

sciuit, & prædestinauit: neq; tanquam præuentus à diabolo, aut circumuẽtus, nouum aliquid excogitauit, quando verbum misit in carnem, sed sic definitum erat. Quod igitur factum est, in ipso iam viuebat. Vel aliter: Quod factum est, hoc est, ipsa opera domini antequam fierent, iam erãt vita ipsius verbi, hoc est, quasi ludus quidam, in quo mirè delectabatur, etiam antequam fieret, quemadmodum sapientia Dei dicit: Et delectabat per singulos dies, ludens coram eo *Prover. 8* omni tempore, ludens in orbe terrarum: Et delitiæ meæ, esse cum filijs hominum. Hæc quãquam pia sunt videntur tamen nimis coacta. Non enim intentio Ioannis fuit, scribere quomodo creaturæ ab æterno habuerunt suas imagines in verbo, sed quid ab ipso verbo & filio Dei, nos sperare debeamus. Magis igitur mihi arridet sententia Chrysostomi, qui hæc verba. (*Quod factum est*) superiori sententiæ annectit, vt supra dictum est, Et deinceps nouum verbum incipit: *In ipso vita erat.* Hic igitur Ioannes incipit, orationem suam accommodare ad Euangelium, & renouationem humanã. A c primò quidem hoc verbo rationem reddit superioris sententiæ. Qui enim scire velit, quomodo per verbũ omnia potuerint fieri: Respondet Ioãnes. *In ipso vita erat.* Sicut enim si ex profundissimo & iugi fonte quantumuis aquæ haurias, nihil tamen ex his diminuitur: Et sicut lux, quantumuis hominum multitudinem illuminet, nihil ob id splendoris amittit: sic Deus, & antequam mundum conderet, & postquam cõdidit, idem perfectus atque integer permanet, nihil tanto & tam admirabili opificio minor, nihil imbecillior: quia in ipso vita erat: *Eta- Psalm. 35* pud te est fons vitæ. Deinde hoc verbo indicat, veram animæ vitam nõ aliunde esse, *Ioan. 1.* quã è viuo illo verbo Dei. Vnde & à Ioã *Ioan. 11* ne dicitur, Verbum vitæ. Et Christus ipse: Ego sum resurrectio & vita, &c. Hoc enim verbum viuificat, & restaurat omnes eidẽ per fidem & charitatẽ adherentes, & tales omnes collapsos recreat non tantũ eos qui sequuntur eius incarnationem vsque ad finem mundi, sed etiã illos qui præcesserunt iam inde ab initio mudi. Christus enim expandit manus suas & ad posteros, & ad priores: & sicut pertingit vsque ad vltimũ hominem in orbe terrarum futurum, ita in priora pertingit vsque ad primum hominẽ *A 4* conditum

Hebr. 13. conditum. Iesus enim Christus heri & hodie, ipse & in secula. Alapsu Adæ fides in Christo fuit hominibus absolutè necessaria. Simplicissimè igitur hoc loco vitã intelligas, non illã, qua cuncta creaturã, siue rationales siue irracionales, constant: sed qua credentes & amantes in vitã pristinã restaurantur, vt liberati à morte, peccatis, & inferno, vitã habeant æternã. Obserua aut quod dicit, In verbo vita erat. Ergo qui verbum fide & operatrice charitate apprehendit, is vitam habet: Qui aut verbum negat, & Christum solum hominẽ fatetur, quemadmodũ Cherintus, is vitam habere nõ potest. Si enim Christus nihil aliud esset quã homo vitã nobis conferre non posset: Caro enim non prodest quicquam. Quia aut eius caro deitate plena est, ideo de ipsa dicit: Caro mea verè est cibus, nõ tam propter carnẽ, quã propter vnitam deitatẽ. Præterea, quia in solo Dei verbo vita est, & extra ipsum nullã vitã esse potest, hinc est quod impijs etiã si corporalẽ habeant vitã, eam tamẽ seruare ac retinere non possunt, quia non adhærēt verbo fonti vitæ. Pij autem etiã si videantur mori, tamen quia verbum Dei tenent, etiã vitam in perpetuum conseruant. Demũ quia in verbo vita est, constat quod mors aboleri non potuit, nisi per verbũ. Hinc est quod nõ pater, nec spiritus sanctus, sed verbum, caro factum est, vt viuificaret mortuos. Vide igitur quantum cõsolationis breuissima hæc sententiã cõtineat: *In ipso vita erat.* Quid autem dulcius aut optabilius vita? Dicamus igitur cum Psalmo: Nõ discedimus à te domine: tu viuificabis nos, & nomẽ tuum inuocabimus. Quod enim ire possumus, cum tu solus habeas verba vitæ æternæ? Nec est aliud nomen sub cælo, in quo possimus vitam & salutem consequi, quã nomen Iesu. *Et vita erat lux hominum.* Dulcis quidem & iucunda res est vita. Verũ quid prodest vita, nisi adsit & lux? Quale mihi gaudium esse potest, ait Tobias, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Si vita iucunda esse non potest sine corporali lumine, quid iucundum esse posset homini, ignorantie & peccatorum tenebris obcæcato? Vt igitur certi simus perfectam beatitudinem à Christo Dei filio sperandam, addit: *Et vita erat lux hominum.* Non autem loquitur de externo & visibili lumine, quod oritur super bonos & malos, & illuminat ter-

ram. Nec loquitur de lumine naturali rationis, quod mali æquẽ habent, vt boni: sed loquitur de lumine gratiæ, quo cognoscimus Deũ, & per tenebras peccati & mortis penetramus. Sicut igitur Christũ vera vita est, sic & verum lumen est. Hinc Zacharias: *Vitã* *Luc. 1.* fitauit nos oriẽs ex alto, Illuminare his, qui in tenebris & vmbra mortis erant. Signanter autem dicit: *Vita erat lux:* ad innuendũ, quod in Christo est fundamentum & veritas, & non sola apparentia sicut in homine. Nam sicut dicit Lucas de ipso: *Erat vir potens in opere & sermone.* Et alibi: *Cœpit Iesus facere & docere,* vbi semper opera doctrinam præcedunt, aliã esset hypocrisis, si verba sola essent sine operibus. Et sicut ipse de Ioanne dicit: *Ille erat lucerna ardens & lucens:* Sic & hic, vt Christus cognoscatur vera & infallibilis lux, prius nominat vitam, & postea lucem. Deinde signanter dicit: *Lux hominum.* Quamuis enim hæc lux super omnia quæ facta sunt, luceat, suam tamen ipsius imaginem in sola exprimit hominis anima. Reliquæ enim creaturæ corporales vel tantũ sunt, vt lapides: Vel sunt & viuunt, vt arbores: Vel sunt, viuunt & sentiunt, vt pecora. Homo autem post angelum solus in hoc honore positus est, quod ad quærendum & inueniendum creatorem suũ, factus est idoneus. Et quamquam idem Dei verbũ Christus, etiam angelos illuminet, quia tamẽ non Angelis, sed hominibus scribitur euangeliũ, satis visum fuit dicere, eum esse vitam hominum. Generaliter autem dicit, Christum esse lucem hominum, sine respectu personarum. Non enim Iudæorum tantum Deus est, sed & Gentium, imò omnium, qui in ipsum credunt, cuiuscunque conditionis aut sexus sint, & cæt. Hæc igitur sententiã manifestè damnat eos, qui plus æquo extollunt lumẽ rationis. Si enim Christus lux est hominũ, ergo non ratio. Deinde si lumen rationis sufficit ad salutem, quid opus fuit alio lumine? Potest quidem etiam ratio humana lumen appellari. Iuxta illud: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Verum hoc lumen nos non potest ducere ad perfectam Dei cognitionem, nec ducere nos potest per opacum illum specum mortis. Quod enim in omnibus membris & potentijs nostris videmus euenire, hoc & in

& in ratione vsu venit. Quis dubitat quod homo sit per æternum verbum Dei creatus in omnibus potentijs, & tamẽ parum boni in ipso esse Moyses restatur: *Cũcta,* inquit, *cogitatio hominis, prona ad malum.* Sic & caro, Dei creatura est, & tamen ad luxuriam inclinata est. Sic cor, Dei creatura est, non tamen inclinatum est ad humilitatem, & proximi caritatem, imò maximè inclinatum ad superbiam & amorem sui. Sic ratio lumen quidem est à Deo datũ, quo scimus bona esse faciendã, & mala fugiendã: prærunque tamẽ in electione fallitur, nisi adsit lumen diuinum. Monemur igitur hoc verbo, vt non tam rationi nostræ, quã Dei verbo, quod vera lux est, obtemperemus. *Psal. 35.* Huc pertinet, quod David ait, *In lumine tuo videbimus lumen.* Item, *Non lucebit tibi amplius Sol & Luna, sed dñs Deus tuus erit lux tua.* Si Deus lux tua est, nullæ tenebræ tantæ erunt, quas non possis penetrare. Sicut enim Deus mori nõ potest, sic nec lumen eius extingui potest. Hinc Christus: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris,* *Psal. 33.* & c. *Accedite igitur ad eũ, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.* *Et lux in tenebris lucet,* & c. Per tenebras intelligere possumus peccata, vt sit sensus. Ex hominibus carnẽ assumpsit, & inter homines propter peccata tenebricosos conuersatus est, imò omnium hominum peccata in se recipit, & tamen ab ijs non est infectus. Peccatum enim non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, solusque inter mortuos liber mansit. Vel, per tenebras possumus intelligere creaturas irracionales, quæ omnes quidem de hac luce participant, verũ eam non cõprehendunt, nec cognoscunt, cum ratione careant. Vel per tenebras ratio humana intelligitur, quæ ad diuinam lucem comparata, nihil nisi tenebræ est. In his tenebris, hoc est, ratione nostra, lucet lux diuina: Iuxta illud: *Signatũ est super nos lumen vultus tui,* & c. Sed quotus quisque est, qui eam comprehendit, imò qui eam cognoscit? Simplicissimè autem per tenebras intelligere possumus impios: tum quia in ignorantia nascuntur: tum quia propter mala opera lucẽ fugiunt, & tenebras amant: tum quia incertum habent iudiciã, sed malum dicunt bonum, & e contrã: tum denique, quia semper timent, quemadmodum hi qui in tenebris sunt. Tenebras autem eos nominat. Hebraica phrasi, qua reliquiæ pro reliquis, sal-

uatio pro saluatis, circuncisio pro circuncisio frequenter ponitur. Sic tenebræ, pro tenebricosis & incredulitate ac peccatorum nebula obfcuratis sumitur. Semper autem hæc lux inter impios luxit, quia Christus semper mudo iam inde ab orbis initio prædicaturus est: sed tenebræ eam non comprehenderunt, hoc est, impij non crediderunt. Annuntiata est hæc lux Caino, his qui in diluio perierunt, Sodomitis, Ægyptijs, Israelitis, sed increduli contempserunt. Annuntiata & nunc Gentibus, sed nec illæ apprehendunt. Videmus enim quanto contemptu, quanta incredulitate, quantaque sublatione, nunc passim Euangelij sermo audiatur. Est enim Christus, & fuit semper lapis offensionis, & petra scandali. Non igitur est quod alios accusemus, cum eadẽ & nos faciamus. Atque hoc maximè, vel Christo teste, condemnabit mūdum, quod lux venit in mundum, imò luxit in mundo, & tamen dilexerunt homines magis tenebras, quã lucem. Potest autem hæc sententiã specialiter retorqueri aduersum Cherintum, qui cum clarã & manifestam veritatem, quæ illucebat, videret: eam tamen non comprehendit, sed in tenebris mansit, quemadmodum & hæretici omnes, tametsi manifestissimam scripturam contra se habeant, tamen excæcati veritatẽ videre non possunt. Verè magna miseria, imò horrendum Dei iudiciũ apertam lucem & veritatem non videre. *Fuit hominis fesus à Deo, cui nomen erat.* & c. Hactenus Ioannes quasi quadam præfatione indicare voluit, quid de Christo scripturus sit, nempe quod sit Deus, vita, & lux hominũ, tametsi pauci acceptet: atque ad eò totum Euangelium breui capitulo absoluit. Nunc historiã suam incipit, qua vsque in finem libri docemur, quo ordine restauratio hominis gesta sit, quid Christus egerit, quid docerit. Ideo autem Ioannem introducit, ne quis forte ea, quæ hactenus de Christo dixit, in gratiam hominis Christi dicta putaret, & ob id minùs credibilia iudicaret. Adiungit igitur sibi alium testem: *Vt in ore duorum testium stet omne verbum.* Non tamẽ quẽcunque testem citat, sed eum, qui apud omnes authenticus erat, quem nemo rejicere poterat. Omnes enim sciebant manum Dei esse cum illo. Apud omnes celebre erat nomen eius, & meritum miraculum natiuitatis, & sanctitas vitæ mirabilis, dignitas

Ioan. 15. mo eos tam cæcos putasset: Alij sunt, qui exterius pulchritudine quadam compositionis venustantur per hanc lucem, sed deuotionem interiorem non habent. Tertij autem lucem hanc etiam in seipsis recipiunt, & hi lucent sicut luminaria in mundo. Dicitur autem Christus lux vera, ad differentiã aliorum lumisum. Nam & oculi hominis dicuntur lumina, non tamen sunt lux vera: quia in nocte nihil vident. Sic sol externus lux quædam est, sed non vera: quia tantum illuminat eos, qui oculos sanos habent. Sic ratio nostra lux est, sed non vera lux, quia etsi luceat in externis parum tamen videt in spiritalibus. Sic homo quilibet illuminatus, dicitur lux, quæadmodum Apostolus dicit: Vos estis lux mundi: Nō tamen sunt lux vera, sicut supra de Ioanne dictum est. Sic verbum externum & doctrina, lux, quædã est, sed non vera. Parum enim prodest doctrina, si non Deus intus illuminet. Solum igitur vnum Dei verbum lux vera est, id est non participata aut defectiua, sed plena & substantialiter clara, in qua natura lucis perfectissimè reperitur. Vnde Ioannes, Deus lux est, & non sunt in eo tenebræ vllæ. Omne autem creatum, habet aliquid tenebrositatis admixtū. Nam & ipsa minorario lucis ipsa distantia seu dissimilitudo à luce diuina, est tenebrositas quædam: comparatione quoque lucis diuinæ, appellatur quasi caligo. Hinc Iob: Luna non splendet, & cæli nō sunt mundi in conspectu eius. Addit Ioannes: *Quæ illuminat.* Et hoc ponit, vt sciamus, qualis lux sit Christus, nempe non illuminata, sed illuminans. Christus enim nō tantum est doctor, sed & effector salutis. Illuminat: id est, nouum lumen creat in cordibus electorum, sine quo nouo lumine, multis tenebris ignorantie naturæ lumen effunditur. Illuminat autem omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc quidam de lumine rationis, & naturalibus donis Dei intelligunt, quæ Deus omnibus communicat. Iuxta illud: Signatū est super nos lumē vultus tui. Item, Super quem non confurgit lumen eius. Alij hunc textum eò trahunt, quod Deus cuilibet homini angelum dat custodē & c. Melius autem intelligitur de lumine gratiæ. Non autem intelligas omnes homines, quotquot fuerūt, sunt & erunt, à Christo illuminari: non enim omnium est fides, pauci sunt electi, & reliquæ solum saluantur. Nō sen sisse autem Euangelistam, quod

omnes illuminentur, ex eo apparet, quod ait: Et tenebræ eum non comprehēderunt. Itē, Mundus eum non cognouit. Item, Sui non receperunt eum. Sensus igitur est: Illuminat omnem hominem, quantum in se est: quia esset omnibus lumen sufficiens, & omnibus innotuit, sed quidam sua sponte oculos claudunt. Sic dicimus, sol omnes illuminat, cum tamen solum videntes illuminet. In hunc modū loquitur Paulus: Deus vult omnes homines saluos fieri. Vel illuminat omnem hominem, id est, quotquot illuminantur, per Christum illuminantur. Hoc modo loquendi vtitur etiam Psalmista: Alleuat Dominus omnes qui corruūt. Non omnes corruentes alleuentur, sed nemo talium alleuatur, nisi per Deū. Vel illuminat omnem hominem, id est, ex omni genere quosdam, ex Iudæis, Gentibus doctis, indoctis, viris, feminis, seruis, liberis, & c. Iuxta hunc sensum dicit infra: Si exaltatus fuero, omnia traham ad me. Item: benedicentur in ipso oēs Tribus terre, id est, quidã ex omnibus, & c. Additur: Venientē in hunc mundū. Hoc quidam referūt ad lumē ipsum, vt sit sensus: Illuminat omnē hominē veniens in mundū, vel per aduētum suū in mundū, hoc est, ex eo, quod verbū caro factum est. Communiter autē refertur ad hominem. Illuminat omnē hominē venientē in hunc mundum. Idē autem dicit in hūc mundū, quia in hac vita Christus nos illuminat per fidē. Iuxta illud: Quādiu sum in mūdo, lux sum mundi. In alio autem mundo. Christus tradet Regnū Deo & Patri, vbi coram cognoscemus Patrem. Ideo illic cessabit fides, & mutabitur lumen, quod nunc habemus in perpetuam claritatem, & clarā visionem. Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem videbimus. In mundo erat. Posset quis dicere, quomodo homines illuminare potest, qui apud Patrem est? Itē, quomodo illuminare potuit omnes homines ab exordio mundi, cum ipse in nō uisimis diebus primum in mundum uenerit? Huic respondet Ioannes: *In mundo erat.* Est enim Deus vbique: per essentiam præsentiam, potentiam. Ipse siquidem omnia penetrat, sua quoque potentia ad omnia se extendit, & suo conspectui omnia patent. Hinc dicitur: Cælum & terrā ego impleo: Si in mundo erat, etiam antequam se inuisibili carne ostenderet, etiam nunc in mundo est, posteaquam eandem carnem suam oculis

Act. 17. oculis nostris substraxit. Nihil igitur excusationis habent impij. Non enim procul est **Ps. 144** ab vnoquoque nostrum: Et prope est dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. Hinc Christus dicit: Beati qui non vident & crediderunt: *Et mundus per ipsum factus est, & c.* Hoc addit, ne quis putet, eū nō aliter esse in mundo, quàm aliæ creaturæ. In mundo erat, non vt creatura, sed vt creator & gubernator. Deinde hoc addit, vt manifestius appareat hominis cæcitas, de qua statim subdit. *Et mundus eum non cognouit.* Mūdo aliquando sumitur pro vniuersitate creaturarum, vt cum dicitur: Mundus per ipsum factus est. Aliquando sumitur pro bonis & malis hominibus indifferenter, vt cum dicitur: sic Deus dilexit mundum: Aliquando pro impijs omnibus, vt cum dicitur: Vos non estis de hoc mūdo, sed ego elegi vos de mundo, & c. Aliquando & quædam frequenter mundus significat sapientes & potentes: hi enim soli conspicui sunt in mundo. Hoc autem loco mundus significat, nedum impijs generaliter, sed etiã eos, qui in mundo maximè conspicui sunt, vt sapientes & potentes. *Mundus eum non cognouit* hoc est, quamuis Christus semper fuerit in mundo, quia per eum creatus est: & per eū adhuc administratur: nūquam tamē fuit cognitus, aut verè glorificatus ab hominibus huius seculi, vt maximè manifestum fuerit illis, à Deo per visibilia patefactum, quod de Deo cognosci potest. Deinde quæquam idem Christus & Dei verbum, visibiliter in mundo apparuerit, & omnibus annuntiatum sit, tamen sapientibus huius seculi nihil aliud est, quàm stultitia. Si igitur mūdus etiam eum non cognoscit, qui præsens est, & per quem factus est, verè magna cæcitate obuolurus est. Vbi igitur sunt, qui lumē rationis supra modum extollūt, qui de sua sapientia plurimum confidunt? qui denique dicunt, non alio lumine nobis opus esse, quàm naturali lumine? Deinde vides hīc & mundi ingratitude, qui ne cognoscit quidem eum, à quo beneficia recipit, tantū abest, vt gratias agat. Vno igitur hoc verbo Ioannes mundum arguit, & summæ cæcitate esse potest, vbi cæcitas & ingratitude omnia occupat. Quis vel ob hoc solum, nō toto corde auerteret mundum & mundanos? Atque hoc est, de quo omnes prophetæ conqueruntur: vt cum dicit Isaias: Co-

gnouit bos possessorem suum, Israel autem me non cognouit, & c. Sicut igitur ex cæcitate ingratitude, ex ingratitude omnia mala semel oriuntur: sic econtra ex cognitione Dei gratitudo, ex gratitudine omnia bona proueniunt. *In propria venit.* Adhuc clariùs hominum & cæcitate & ingratitude indicat: Venit, inquit, id est, visibilem se præbuit. Tunc autem visibilem se præbuit, cum carnem induit. Porro carnem induisse nihil aliud est, quàm quod Paulus ait: Scipsum exinanauit, forma serui sumpta, & c. Item, Tenentem per omnia pro similitudine, & car. Quid hic Christi aduentus, hæc Christi humiliatio aliud indicat, quàm magnitudinē diuinæ misericordiæ? Deinde, *In propria venit*, hoc est, in mūdum à se creatum: Vel *In propria venit*, scilicet ad filios Israel, quos sibi magnis beneficijs in populum peculiarē, & in propriam hæreditatem acquisierat. Vel, *In propria*, hoc est, in terram Iudææ. Quamuis enim domini sit terra & plenitudo eius, non immeritò tamen lucis & veritatis patria hīc dicitur Iudæa: quia præ ceteris mundi prouincijs, eam dotauerat Deus lege, patriarchis, prophetis, tēplo rotius mūdi celeberrimo. Hinc & Psal. dicit, Facta est Iudæa sanctificatio eius, & c. Item, Notus in Iudæa Deus, & c. Obserua autem, quod nō proprie dicit, *In propria venit*: sed in propria: non enim tantum accessum, sed & perseverantiam monstrare volebat, vt venisse & stetit in Iudæorum patria illum significaret. *Et sui eum non receperunt.* Hoc est, non solum à sapientibus huius seculi repulsam passus est, verum etiam à suis, qui videbantur coram mundo sanctissimi: gloriantes in lege, requiescentes in Deo, habentes formam cognitionis per legem, & c. Atque hoc iā multò terribilius est, quàm quod supra dixit: Mundus eum non cognouit. Huc pertinent exprobrationes illæ, quas sparsim legimus in prophetis: Vt. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & c. Itē, *Isa. 65.* Præuaricatione præuaricata est in me domus Israel: Negauerunt dominum, & dixerunt: Non est ipse, & c. Imò à suis nedū non receptus est, sed etiam crucifixus. Huc pertinet parabola de agricolis malis occidentibus filium patris familias, & c. Sic etiam nūc quoque Christus nusquam minùs recipitur, nusquam plus cōtemnitur, quàm apud suos qui de eius nomine gloriantur. Pertinet etiam hic locus ad timorem, vt reuelato & præ-

Phil. 2.

Matth. 5

1. Ioan. 1.

Iob. 15.

Psal. 4.

Iob. 25.

2. The. 2

Matth. 22.

Roma 9

1. Tim. 2

Ps. 144

Ioan. 12.

Gene. 22

Ioan. 9.

1. Cor. 15.

1. Cor. 13.

Hier. 23.

Isa. 1.

Phil. 2.

Hebr. 4.

Psal. 23.

Psal. 137.

Psal. 75.

Roma 2.

Isa. 65.

Hierem.

Matth. 22.

& prædicatō Christo non sumus torpidi & securi. Quanquam enim Ioannes nullā pœnam hīc commemoret, cōtemptoribus huiusmodi illatam, tamen aliunde scimus contemptrum illum severissimè punitum esse. Imò satis pœnarum & malorum est, nō cognoscere saluatorem, etiam si nulla alia externa infligantur. *Quotquot autem receperunt eum, &c.* Ne quis putaret neminem ex illo populo eum recepisse, hoc addit: *Quotquot, &c.* Plures enim etiam ex illo populo eū lætanter susceperunt, ut patet ex Euangelij s.

Roma. 11. Vnde & Paulus: Cæcitas quidem ex parte contigit in Israël, non tamen in totum reiecit Deus populum suum. Nam & ego Israëlita sum, &c. Omisissis igitur incredulis, ostēdit Euangelista quantum bonorum fideles per Christum consecuti sint, & consequantur. Generaliter autem loquitur, ne quis putet, hæc ad solos eos pertinere, qui ex Iudæis conuersi sunt. *Quotquot, inquit, receperunt eum, siue Gentes, siue Iudæi: siue seruus: siue dominus: siue mas, siue mulier: siue adolescentēs, siue seniores: siue reges, siue priuati.* Obserua hīc in signem Dei misericordiā, qui neminē reijcit. Erubescat igitur humana superbia, quæ tam facillè quoslibet inferiores contemnit, nec dignatur alloquio, cū Deus nec indignissimos nos reijciat. Obserua etiam filij Dei summam erga nos charitatem, qui cū esset vnigenitus filius, noluit tamen manere vnus, sed voluit esse primogenitus inter multos fratres: Si tam liberaliter filius Dei totam hæreditatem suam nobis communicat, cur nō & nos vel partem hæreditatis nostræ cum pauperibus communicamus? Dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri. Quod maius homini beneficium cōtingere potest? Magnum erat olim esse populū Dei. Iuxta illud Psalmistæ: Beatus populus, cuius est dominus Deus eius; populus quem elegit dominus, &c. Verū hoc longè maius est. Primò enim filium esse est in gratia patris esse: proinde filij iræ opponitur. Secundò, esse filium Dei, est esse heredem Dei. Si enim filij, & hæredes: Ergo

Psal. 32. omnia Dei patris bona, nostra erūt. Hoc igitur vno verbo summa Euangelij expressa est. Vnde autem hæc tāta nobis gratia? Ipse inquit, dedit. Dei donum est. Sicut enim filij etiam carnales, non merentur filij esse aliquo opere: ita hīc filij non fiunt aliquo suo merito. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiā

Gala. 4. saluos nos fecit. Signanter autem obserua, quòd non dicit: Fecit eos filios Dei, sed De *Loquitur* dicit eis potestatem. Primò, ut ostēderet, multa nobis opus esse diligentia, ut adoptionis *prima* nobis per baptisma impressam imaginem, *gratia* puram seruemus & intactam, cōtra eos qui putant satis esse, quòd in baptismo filij Dei effecti sunt, interim autem per totam vitam stertunt, imò impiè viuunt. Deinde ideo dicit: Dedit eis potestatem, quia his qui nunc per fidem Christum recipiunt, datur potestas filios Dei fieri, filiatione gloriæ cōsummata in patria. Preterea ideo dicit: Dedit eis potestatem, quòd nemo nobis potest auferre hanc potestatem, nisi primum nobis ipsis abstulerimus. Hinc Paulus: *Quis nos separabit à charitate Dei? &c.* Signanter autem addit: His qui credunt in nomine eius. Hoc enim verbo indicat quid sit recipere Christum. Non enim satis est, eum recto recipere, cibum & potum ministrare: hoc enim & impij possunt. Item hoc modo sola caro Christi recipitur. Christus autem non tantū caro est, sed & verbum. *Et qui in se* Potestas igitur filios dei fieri, non his data est, qui Christum ut hominem tantum recipiunt: sed his qui eum, ut viuum Dei verbum vera & efficaci per caritatem fide suscipiunt. Hinc est quòd huic fidei attribuitur iustificatio, quia hæc fides Christum verè recipit: Non tamè simpliciter dicit: *Qui credunt in eum, sed qui credunt in nomine eius.* Nomen autem Christi est sapientia, iustitia, redemptio. *Si igitur quis se crediderit Christum, &c.* **1. Cor. 12.** *non remanebunt potentia, mors, &c.* si tñ affuerit caritas sine qua vita anime non constat. Nā tales fiunt homines, qualis Christus est, si se ei totos hac ratione crediderint, &c. Credere nanq; hac ratione, est semen verbi Dei amore susceptum, impregnata mente portare, quòd tantā virtutis est, ut animæ substantiam in suum vigorem transferens, ex hominibus, deos: ex filijs iræ, filios gratiæ faciat: fiat q; ut in loco, vbi dicebatur: Nō plebs mea, ibi vocentur filij Dei. Vel aliter, credere in nomine eius, est illum credere saluatorem mundi, & pro saluatore colere, & amare, ac monitis acq; scere. *Qui non ex sanguinibus.* Quia de filijs Dei dixerat, ne quis putet vanam esse appellationem filiorum, his verbis indicat quomodo filij Dei nascantur. Primò, inquit, nō nascuntur filij Dei ex sanguinibus, hoc est

carnali generatione. Sanguinem enim vocat carnalem propagationem. Ea autem natiuitate non nascimur filij Dei, sed filij iræ. Deinde non nascuntur filij Dei, ex voluntate carnis: Hoc refertur potest ad eos, qui ex sanctis patribus nati sunt: tamen carnaliter. Ad hanc natiuitatem parum confert sanctitas parentum carnalium, quia parentes, quātumcunque sancti sint, non tamen ex eo generant filios, quòd sancti vel christiani sunt, sed quòd homines sunt: id est, nō per Christi gratiam, sed per carnis naturam, atque ideo nō in Christo generant, sed in Adam. Igitur non minus hi, qui ex circumcisione, quàm qui ex preputio: non minus hi, qui ex iustis, quàm qui ex iniustis: non minus hi, qui ex Christianis, quàm qui ex gentibus nati sunt, opus habent regeneratione. Hinc Christus generaliter dicit: Nisi quis renatus fuerit denud, &c. Postremò nec ex voluntate viri, nascuntur filij Dei, hoc est, non ex arbitrio hominis. Hæc enim tertia generatio arbitraria est, qua Profelyti ad legē Moyse, & ad populum Israël se conferebant, quales ad populum fidelem conferunt hodie Iudæi, vel Turcæ: ij voluntate humana, nō spiritu renati, externa obseruatione cum populo fideliventes non sunt filij Dei. Est igitur sensus huius loci: Primū, filij Dei nō sunt qui quocunque modo secundum naturā nascuntur. Secundò nec illi quidem, qui è sanctis patribus nati sunt, eo tantum quòd ex illis sint nati. Tertid, nec illi qui eandem legem, idem euangelium discunt audiunt, obseruant externo habitu tantum. Hæc omnia vno verbo dixit Psal. Non congregabo cōuenticula eorum de sanguinibus, &c. *Hoc igitur verbo primo in fidei ratione dicitur: dicitur natiuitatem, atque ad dē & omnia vices naturæ, quæ naturalis propagatione transfunduntur in sobolem.* Deinde hic locus retundit atrogantiam Iudæorum qui se ideo pro filijs dei sanctis venditabāt, quòd carnaliter è sanctis patribus prognati erant. Neque enim omnes qui sunt ex Israël, & semen sunt Abrahæ, filij sunt: sed qui ex promissione. Preterea hic locus in ordinem redigit omnia humana consilia, conatus, voluntates, vires, arbitria. Non enim est in toto homine, imò in vniuerso mundo vel mica virium, quibus ex seipsis posset generari filius Dei: *ex Deo enim spiritus sancti consilio ipsis cooperantibus per potentiam verbi nascuntur.* Ad quam natiuitatem

parumve diximus facit sanctitas parentum, parū cognatio iusta, parum ratio humana, nihil prudentia carnis, sed Dei volūtas, propositum, electio. Nam Moyse dicit: *Miserere Exod. 32.* bor cui voluero, & commiserabor quemcūque commiseror. Ideo subdit: *Sed ex deo nati sunt.* Dei enim opus est, creaturæ renouatio, & maximè hominis. Sic autem nascimur ex Deo. Primò mittit verbum suum: hoc enim est quasi semen, quemadmodum Paulus ait: *Per Euangelium ego vos genui. 1. Cor. 4.* Et Iacobus: *Volūtariè genuit nos verbo veritatis. Iac. 1.* Deinde ipsum Dei verbum mortificat carnem cum suo lumine, & aliam lucē præstat, qua homo eleuatur ad cognitionē gloriæ Dei, iustitiæ, & misericordiæ Dei donatæ in Christo. Lumen autem fidei sequitur voluntas, voluntatem amor: sic homo paulatim totus renouatur. Obserua, quòd non dicit: A Deo, sed: *Ex deo nati sunt,* hoc enim significantius est. Nam ex Deo nasci, est participem fieri eius naturæ, hoc est, in eandem transformari imaginem, & speculari gloriā domini. Item participem fieri lucis, sapientiæ, iustitiæ, veritatis Dei, &c. *Et verbum caro factum est.* Quod alij euangelistæ pluribus verbis descripserunt, nempe incarnationem & natiuitatem Christi. Hoc Ioannes vno hoc verbo explicat: *Verbum caro factum est.* Breue quidē verbū, sed oī acceptione dignissimū, ut vel hinc cōijcere liceat, non abs re patres nostros tantam deuotionē habuisse erga huius euangelij exordium, ve non contenti in Ecclesia hoc audire, etiam secum circumferrēt vel auro inclusum: non ad superstitiones, ut nunc fit, sed ad ostendendum quòd hæc verba pro summo thesauro æstimarēt, id quòd verè sunt, si ita cūcunferātur, ut ad fidem & caritatē promoueant. Verū hæc ipsa salutaria verba, multis nihil aliud quàm venenū fuerunt, id nimirū agente diabolo, ut optima quæq; vel omnino nobis auferat, vel per hæreticos corrumpat. Sic multi in hoc verbo offenderūt. Alij enim dixerunt quòd deitas mutata sit in carnem. Alij dixerunt, quòd solam carnē, non autem animam assumpserit humanā, ut Apollinaris. Alij dixerunt quòd non veram carnem assumpserit, sed phantasticam, ut Manichæus. Alij dixerunt quòd carnem non è Virgine sumpserit, sed è cælo aduexerit, ut Valentiniani. Et quis omnium errores & insanias enumerare potest? Nos verum sensum istorū verborū inuestigabim? Primo igitur nō vacat

Ephes. 2. carnali generatione. Sanguinem enim vocat carnalem propagationem. Ea autem natiuitate non nascimur filij Dei, sed filij iræ. Deinde non nascuntur filij Dei, ex voluntate carnis: Hoc refertur potest ad eos, qui ex sanctis patribus nati sunt: tamen carnaliter. Ad hanc natiuitatem parum confert sanctitas parentum carnalium, quia parentes, quātumcunque sancti sint, non tamen ex eo generant filios, quòd sancti vel christiani sunt, sed quòd homines sunt: id est, nō per Christi gratiam, sed per carnis naturam, atque ideo nō in Christo generant, sed in Adam. Igitur non minus hi, qui ex circumcisione, quàm qui ex preputio: non minus hi, qui ex iustis, quàm qui ex iniustis: non minus hi, qui ex Christianis, quàm qui ex gentibus nati sunt, opus habent regeneratione. Hinc Christus generaliter dicit: Nisi quis renatus fuerit denud, &c. Postremò nec ex voluntate viri, nascuntur filij Dei, hoc est, non ex arbitrio hominis. Hæc enim tertia generatio arbitraria est, qua Profelyti ad legē Moyse, & ad populum Israël se conferebant, quales ad populum fidelem conferunt hodie Iudæi, vel Turcæ: ij voluntate humana, nō spiritu renati, externa obseruatione cum populo fideliventes non sunt filij Dei. Est igitur sensus huius loci: Primū, filij Dei nō sunt qui quocunque modo secundum naturā nascuntur. Secundò nec illi quidem, qui è sanctis patribus nati sunt, eo tantum quòd ex illis sint nati. Tertid, nec illi qui eandem legem, idem euangelium discunt audiunt, obseruant externo habitu tantum. Hæc omnia vno verbo dixit Psal. Non congregabo cōuenticula eorum de sanguinibus, &c. *Hoc igitur verbo primo in fidei ratione dicitur: dicitur natiuitatem, atque ad dē & omnia vices naturæ, quæ naturalis propagatione transfunduntur in sobolem.* Deinde hic locus retundit atrogantiam Iudæorum qui se ideo pro filijs dei sanctis venditabāt, quòd carnaliter è sanctis patribus prognati erant. Neque enim omnes qui sunt ex Israël, & semen sunt Abrahæ, filij sunt: sed qui ex promissione. Preterea hic locus in ordinem redigit omnia humana consilia, conatus, voluntates, vires, arbitria. Non enim est in toto homine, imò in vniuerso mundo vel mica virium, quibus ex seipsis posset generari filius Dei: *ex Deo enim spiritus sancti consilio ipsis cooperantibus per potentiam verbi nascuntur.* Ad quam natiuitatem

Psal. 117.

Roma. 9.

Jo.

Roma. 8.

1. Cor. 12.

Osee. 11.

car-

vacat

vacat mysterio, quod præmittit coniunctio-
nem, Et. Per hoc enim coniungit hanc sen-
tentiam cum his, quæ in exordio dixit, vt si-
gnificet, se non de alio verbo loqui: quæ de
eo, quod erat in principio, & apud Deum,
& Deus, hoc ipsum verbum, inquit, caro fa-
ctum est. Atque hinc iterum refellit Cherin-
tum. Deinde non dicit, Deus vel lux, vel vi-
ta, carnem assumpsit, sed: *Verbum caro factum
est*: ne quis suspicari possit, sed: etiam patrem &
Spiritu sanctu incarnatos, quemadmodu
Sabellius dicit. Nam tota Trinitas vnus est
Deus, vna lux, vna vita. Verbū igitur nomi-
nat, vt audiat Sabellius, solā personam filij
incarnatam. Ideo aut potissimū filius carnē
assumpsit, nō pater, aut spiritus sanctus: Pri-
mò, quia si alia persona, quā filius, esset vni-
ta carnī, duo essent filij, vnus filius Dei, ali-
us filius virginis. Secundò, sicut per filium, qui
est ars & verbū patris, facta est creatio: sic
per eandem personā debuit fieri recreatio.
Tertiò, quia verbū est media persona in di-
uinis, ideo ei etiam conuenit incarnatio, &
ratio mediatoris. Quartò, quia christi redē-
ptio causa vniuersalis est adoptiōis nostræ,
particularis vero vniuscuiusq; iustificatio,
non aut potest fieri adoptatio in filiū, nisi
per filiū naturalē. Quod aut dicit: *Verbū ca-
ro factum est*, nō sic intelligatur, quasi verbū
mutatum sit in carnē, & quod iam nihil nisi
caro sit: nō itē Deus: alioqui vana esset spes
nostra. Sola enim caro christi nihil nobis
proderet, nisi diuinitate plena esset. Imò ma-
ledictio obnoxii, quod in solū homi-
nem & carnem consideremus. Sed nec
sic intelligendum est, quod solam carnem,
& nō animam sumpsit, quemadmodum
Apollinaris somnauit. Venit enim Chri-
stus, saluum facere quod perierat. Totus au-
tem homo in corpore & anima perierat: vt
igitur totum hominem saluaret, totum ho-
minem, id est, corpus & animā assumpsit.
Deinde, si solam carnem sine anima assump-
sisset, nisi quæso radicem suā
fixisset? Solus quippe rationalis spiritus, ca-
pax est verbi diuini. Præterea si Christus tā-
tū assumpsisset carnem, non esset Deus &
homo: caro enim est tantum altera pars ho-
minis. Sicque vana esset omnis spes nostra
quæ in eo vel maxime consistit, quod Chri-
stus perfectus est Deus, perfectusque ho-
mo. Caro igitur hoc loco totum hominem
significat, id quod aliās quoque non infre-
quens est in scriptura. Sic enim Dauid ait:

Ad te omnis caro veniet. Et Isaias: videbit *Isa. 40.*
omnis caro salutare Dei. Et in Iohel: Effun *Iohel. 2.*
dam de spiritu meo super omnem carnem.
Et Christus ipse: Dediti ei potestatem om-
nis carnis. In his locis caro totum homi-
nem significat, quemadmodum interdū e-
tiam anima totum hominem significat, vt
cum dicitur: in septuaginta animabus in-
gressus est Iacob in Ægyptum, &c. Non si-
ne causa tamen Ioannes hinc dicit: *Verbum ca-
ro factum est*. cum clarius dicere potuerit,
Verbum homo factum est. Primò enim per hoc
indicare voluit, Christum nedum animam,
humanam, sed & veram humanam carnem
non phantasticam & apparentem habuisse
vt Manichæus somniat. Secundò cum ver-
bum incarnatum duo fecerit, per visibile e-
nim nos duxit ad inuisibilis Dei notitiā: &
per dolores passionis satisfecit pro peccatis
nostris: ideo Ioannes carnē nominauit quæ
magis est visibilis & passibilis. Tertiò per
hoc nos admonere voluit insignis illius hu-
miliationis, in quam se filius Dei nostri cau-
sa coniecit, quæ non tam manifestè appa-
reret, si dixisset: *Verbum homo factum est*. Nam
hominis vocabulum habet aliquam appa-
rentiam honestatis, carnis autem vocabulo
nihil contemptus. Primò enim omnis caro
quantumcunque fulgeat, fœnum est, & om-
nis gloria eius flos fœni. Deinde, caro pec-
cato infecta est: ad eò, vt Paulus dicat: Non
inuenio in carne meā bonū. Item que caro
cōcupiscit aduersus spiritum. Item, Video
aliam legem in membris meis repugnantē,
&c. Tertiò caro varijs etiam externis malis
obnoxia est. *Verbum igitur caro factum est*. hoc
est, descendit in extremam humiliationem,
quemadmodum Esaias ait: *Reputauimus Isa. 52.*
eum nouissimum virorū. Et Christus ipse:
ego sum vermis, & nō homo, opprobrium
hominum, & abiectio plebis. Deinde *verbū
caro factum est*, hoc est, peccatum & maledi-
ctio. Sic enim Paulus ait: Deus eum qui nō
nouit peccatum: pro nobis peccatum fecit.
Et iterum: pro nobis maledictum factus est
Demum *verbum caro factum est*, hoc est, cruce
obnoxium, & morti. Summam igitur con-
solationem hoc vnum verbum nobis præ-
bet. Si enim fieri potuit, vt filius Dei in tan-
tam abiectioem se dimitteret, potest & fie-
ri vt nos per ipsum subleuemur ad cælestia.
Si summa iustitia potuit fieri peccatum &
maledictum, poterimus & nos peccatores
& maledicti liberari à peccato, & maledi-
cto,

Ioan. 6.
Hier. 17.

Luca. 19

Psal. 64

Ioan. 17.

Gen. 46

Isa. 40.

Roma. 7

2. Cor. 5.

Galat. 3.

cto, per ipsum. Postremò si fieri potuit, vt
filius Dei in humana natura cruce subijcere-
tur, poterit & nos è cruce liberare. Hæc igitur
incarnatio christi, confortat fidem no-
stram, vt iam dictum est. Secundo, erigit &
spem nostram: quomodo enim possumus
diffidere de benevolentia eius, qui nostram
naturam habet sibi vnitam? Tertio, hæc in-
carnatio etiam accendit charitatem: quem e-
nim non mouerent hæc tanta beneficia, tan-
taque dilectio ad redamandum Deum? Nec
alia causa est nostri & torporis & diffiden-
tiæ, quàm quod hæc non cogitamus. *Et habi-
tauit in nobis*. Primò in nostra natura, quam
induit, quæ fuit velut templum & taberna-
culum verbi assumentis, & diuinitatis intus
latentis: vnde & corpus suum, templum vo-
cat. Vel: *Habitaui in nobis*, id est, in nostris,
hoc est, humanæ naturæ legibus. Nam solū
modo hoc excepto, quod supra naturam cō-
ceptus & natus est, aliās toto ordine suo na-
tura hominis eucurrit. Nam & comedit, &
bibit: esuriuit, sitiuit, dormiuit, &c. Hinc igitur
discat Manichæus, Christum non phan-
tasticam aut apparentem habuisse carnem,
sed veram. Vel tertiò: *Habitaui in nobis*, hoc
est, inter nos, quemadmodum Baruch dicit:
1. Tim. 3. Post hæc in terris visus est, & cum homini-
bus conuersatus. Hinc & Paulus: Deus ma-
nifestatus est in carne, iustificatus in spiritu,
visus est angelis, prædicatus est Gentibus,
&c. Hoc prædixit Zacharias: Gaude, inquit,
& lætare Sion, quia ecce ego venio, & habi-
tabo in medio tui. Et per Isaiā: propter hoc
sciet populus meus nomen meum, quia ecce
qui loquebar, adsum. Multum autem cō-
solationis hoc verbum in se continet. Primò
enim, si Deus in natura nostra habitat, ergo
perpetuo fœdere se nobis coniunxit. Nun-
quam enim nos deseret, aut deserere potest
quandiu in natura nostra habitat. Hinc in
Isaiā dicit. Sicut in diebus Noë iuravi, ne in-
ducerem aquas diluuij: sic nūc iuravi, ne iras-
car tibi. Deinde si filius Dei in legibus natu-
ræ humanæ incessit, ergo habemus pontifi-
cem, qui potest nobis compati, vt qui & ipse
tentatus sit per omnia, absque tamen pecca-
to. Item, si ipse formas crucis in se sumpsit,
non possunt non esse salutare: eadem for-
mæ, nempe quas ipse sanctificauit. Demum
si ipse nobiscum habitat vsque ad consum-
mationem seculi, non est quod despondeamus
animum in quacunque aduersitate. *Et
vidimus gloriam eius, gloriam quasi, &c.* Glo-

Ioan. 2.

Baruc. 3.

1. Tim. 3.

Zach. 2.

Isa. 52.

Isa. 54.

Heb. 4.

ria est clara cum laude notitia: vel gloria est
latè patens præconium. Vel gloria est mul-
torum ore prædicata laudatio. Sensus igitur
est. Quamquam seipsum exinaniuit, forma
serui sumpta, &c. clarè tamen innotuit cum
laude, quia & ab angelis prædicatus, & à ste-
lla indicatus fuit. Item latè patens præconiū
habuit: Huic enim omnes prophete testimo-
nium perhibent, &c. Præterea ore multorū
prædicatus fuit. Nam ex ore infantium &
puerorum: ore senum, vt Simeonis: ore da-
monum, ore hominum, ore cælestis patris,
&c. Vidimus igitur gloriam eius, hoc est vi-
tam miraculis clarā, vidimus eum transfi-
guratum, vidimus eum resurgentem à mor-
tuis, ascendentem ad cælos, mittentem que
spiritum sanctum. Atque hæc est gloria, so-
li vnigenito competens Dei filio. Habuit &
Moyes suam gloriam & claritatem: habue-
runt & sancti suam gloriam. Verum solus
hic gloriam habet vnigeniti à patre. Hæc e-
nim dictio. *Quasi*, hoc loco non est dictio si-
militudinis, sed confirmationis & definitio-
nis certissimæ: *Quasi* dicat, conspeximus ta-
lem gloriam, qualem deceat & credibile sit
habere vnigenitum & dilectissimum filium
Dei. Vel gloriam plane dignam vnigenito fi-
lio, & quæ certissimè declararit Iesum esse
vnigenitum dei: vel tantam gloriam, quanta
nullus filiorum Dei glorificari dignus habi-
tus est, nisi solus vnigenitus. Hoc igitur ver-
bo Ioannes nos præmunit, ne offendamur
humilitate christi. Ideo tot testes gloriæ e-
ius adducit. Vidimus, inquit, non ego solus,
sed plures alij. Viderunt gloriam eius Apo-
stoli: viderunt 70. discipuli: viderunt quin-
genti fratres, quibus post resurrectionem ap-
paruit. Viderunt tria millia hominum, quos
Petrus in prima sua concione conuertit: vi-
derunt & illa quinque millia hominū, quos
in secunda concione conuertit. An non te-
stium satis habes? Et hi omnes non auriti tā-
tū testes fuerunt, sed oculati. Vidimus, in-
quit, &c. *Plenum gratia & veritate*. Hæc est
gloria christi, gloria quam solus vnigeni-
tus habet, quam & Isaias pulchrè prædixit.
Preparabitur, inquit, in misericordia solij
eius, & sedebit super ipsum in veritate. Est
autem Christus plenus gratia, hoc est, omni-
bus Dei donis. In ipso enim inhabitat om-
nis plenitudo deitatis corporaliter. In eo
sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ
conditi. Neque enim huic dedit in eum
spiritum ad mensuram, sed effudit in eum

Act. 10.

2. Cor. 3.

1. Cor. 15.

Act. 2.

Act. 4.

Isa. 16.

Colo. 2.

Ioan. 3.

Psal. 44. opulenter, ut *Psalms* ait: Diffusa est gratia in labijs tuis. Et in *Isaia*: Spiritus domini super me, et quod unxit me, &c. Est item veritate plenus: quia in ipso omnes promissiones sunt, amen & etiam. Ideo dicit: Ego sum via, veritas, & vita. Porro quum Christo plenitudinem tribuit, palam ei diuinitatem tribuit. Solum enim Deo competit plenitudo omnis boni. Vide igitur quantum preconium, quamque fidele testimonium Christi, contineat verbum hoc. Verè enim homo iste diues & nobilis, de thesauro altissimi produit: corpusculum eius, sacculus est aurum pretiosum, tene illum, dum rescinditur per iniuriam mortis, & apprehende quod in illo est talentum gratia & veritatis. *Ioannes testimonium perhibet pro ipso, & clamat.* Hic alium adducit testimonium. Omnino enim nos praeminire vult, ne quum ad verba Christi peruenit, fuerit, quicquam dubitemus. Et alij quidem Euangelista frequenter veteres prophetas citant, ut quum dicunt: Hoc autem factum est, ut impleretur quod dictum est per prophetam, &c. Hic autem noster euangelista, ut pote qui ceteris sublimius loquutus est, non mortuos, sed viuum, & qui Christum praesens praesentem ostendit, & baptizauit, in testimonium producit. Simpliciter autem eum nominat sine aliquo cognomine, tum quia satis fide dignus est, in quem verè nomen Ioannis competit, hoc est, qui gratia Dei plenus est, tum quia is Ioannes, quem producit, omnibus notus erat: nihil igitur opus erat cognomine. Deinde Ioannes, inquit, non se praedicat, nec agnoscit, quod vulgus ei tribuebat. Non enim arundine erat vento agitata, vel ad auram popularum mobilis, sed testimonium, inquit, datur de illo Christo: scilicet, omnesque a se in illum dirigit. Nec simpliciter testimonium datur, sed clamat, inquit, hoc est, magno affectu, sublimique voce, tanquam certus de veritate: Nec tantum in praeterito clamauit, sed etiam adhuc in praesenti: *Clamat, inquit, & testimonium perhibet.* Nam eius vox etiam nunc in euangelij auditur. Eadem igitur nobis dicit nunc, quae olim Iudaeis dixit. Vide *Marthaeum.* *Hic est quem dixit, qui post me venturus est, &c.* Breuiter, & quasi per anticipationem, hic recenset summam eius testimonij, quod Ioannes dedit Christo. Nam postmodum narraturus est, ubi vel quando Ioannes hac dixerit. Hic, inquit, quem scilicet indico, qualis qualis vobis videretur, est de

quo dicebam, hoc est, de quo ante obscure vaticinatus sum. *Post me venturus est,* hoc est, praedicatione sua, baptismo, & miraculis me sequetur, meo ministerio cessante, sequetur ipsius opus. Ante me factus est, hoc est, mihi praepositus & maior, & dignior me factus: adeo ut non sim dignus soluere calciamentum eius. Hoc modo loquendi & Daniel vsus est, quum dixit: Lapis qui abscissus erat de monte, sine manibus creuit, & factus est magnus & impleuit terram. Eodem modo loquendi & Baruch dicit: Facti sumus subtus, & non supra, hoc est, humiliati sumus, & non exaltati. In hunc modum Manasses, primogenitus ipsius Ioseph, dicere potuisset ad Ephraim minorem fratrem suum, quem Iacob ipsi Manasse praetulerat. Qui post me venit, ante me factus est. Confundatur igitur Arrius, qui ex hoc verbo probare conatus est, Christum esse creaturam: quum Euangelista supra tam manifestè probauerit, Christum secundum diuinam naturam non factum esse, sed semper fuisse, non creaturam, sed creatorem. Verum hoc Arrius noluit videre, sicut nec id quod statim sequitur: *Prior me erat.* Mos enim haereticorum est, tantum ea decerpere, quae pro ipsis videntur esse, non attentò quid praecedat, aut sequatur. Sequitur: *Quid prior me erat, secundum diuinitatem, secundum quam nedum prior Ioanne erat, sed & antequam Abraham fieret, erat: imò & ante ipsum quoque luciferum genitus erat.* *prior, inquit, me erat:* quia apud Deum erat, & Deus erat. Vel: *Prior me erat,* hoc est ipse est principalis ille, qui mittendus erat, quem omnes pij expectarunt. Ego non sum principalis ille missus, sed tantum minister, & testis eius. Hac igitur summam de testimonio Ioannis perstrinxit, ubi vides, quam pulchrè sibi respondeant duo illi testes. Alter praecipuus euangelistarum, alter maximus prophetarum. Sic igitur duo illi Cherubin mutuo se respiciunt, versus vultibus in propitiatorium, hoc est, in Christum ipsum, qui est propitiatio pro peccatis nostris. *Et de plenitudine eius omnes accepimus.* Hic redit Euangelista ad id, unde digressus erat. Dixerat enim: Plenus gratia & veritate. Nunc subdit: *Et de plenitudine eius, &c.* Vbi primò vide, quantum faciat differentiam inter Christum & nos. Ipsi tribuit plenitudinem: Nos autem non plenitudinem, sed de plenitudine eius accepimus.

Act. 6. mus. Legitur quidem, Stephanum plenum fuisse fide & fortitudine: Et beatam Virginem plenam fuisse gratiae, nec tamen ille nec haec plenitudinem Christi accepit, sed de plenitudine. Potest autem locus hic primò generaliter intelligi de omnibus creaturis. Quicquid enim vsquam est, quod uel subsistit tantum vel sentit, viuit, intelligit, hoc ipsum non aliunde, quam de plenitudine Christi habet. Omnia enim per ipsum facta sunt. Ipse aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Secundò potest intelligi de donis illis: quae communiter & boni & mali habent, qualia sunt, sapientia, scientia, intellectus scripturae, &c. Omnia, inquam, haec non aliunde quam ex plenitudine Christi accepimus. Quid enim habes quod non accepisti? Hinc *1. Cor. 4.* Paulus: unicuique data est gratia iuxta mensuram donationis Christi, &c. Et iterum: *1. Cor. 12.* Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, &c. ad longum. Melius autem est ut hunc locum intelligamus de gratia iustificante. Sicut enim in prima natiuitate de plenitudine Adami omnes accepimus, sic in regeneratione de plenitudine Christi omnes accepimus. Plenitudo autem Adae fuit peccatum, ira Dei, maledictio & mors. Et de hac plenitudine eius omnes accepimus. Primò enim omnes in peccatis nascimur. Secundò omnes nascimur filij irae. Preterea etiam maledicto obnoxij sumus. Hinc est, quod in latris intumescimus, in tristibus frangimur, & desperamus. Demum etiam mors & infernus in nos redundarunt. Adam enim portas mortis, sua inobedientia nobis aperuit, inferni que ignem suo delicto accendit. En is est thesaurus, hoc est patrimonium, haec haereditas, quam nobis primus parens reliquit. E contra autem plenitudo Christi est, iustitia, gratia, benedictio, & vita. Ex hac plenitudine credentes in ipsam, & eidem per veram animi dilectionem coniuncti, primo accepimus iustitiam, & remissionem peccatorum: Iustificamur enim gratis per redemptionem, quae est in Christo, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine eius, &c. Deinde ex plenitudine Christi accipimus gratiam & fauorem Dei, Gratificauit enim nos in dilecto filio suo. Preterea ex plenitudine eius accipimus benedictionem. Credentibus & diligentibus enim Christum, omnia benedi-

cta sunt, nedum prospera, sed & ipsa crux, & quaecunque aduersa. Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum. *Po. Roma. 8.* strendò & vitam de plenitudine eius accipimus. Christus enim bona sua, victoriamque, qua vicit omnia mala, eisdem communicat. In cuius figura unguentum defluebat à capite summi sacerdotis in barbam, & vestimentum. Summa, sicut per vnus inobedientiam, peccatores constituti sunt multi: sic per vnus iustitiam, iusti constituuntur multi. Et sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur. Obserua hic, quod etiam sanctissimi homines ingenuè fatentur, se omnes de plenitudine Christi accepisse, quemadmodum & olim propheta praedixerat. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Qui igitur nos sumus, qui putamus nihil nobis opus esse Christo? *Et gratiam pro gratia:* Aliqui exponunt: Accepimus gratiam aeternae beatitudinis pro gratia fidei praesentis, ad quam nos primitus gratis, & sine vllò meritorum respectu vocauit. Vtrunque autem, scilicet & praesens iustitia, & futura remuneratio, congruè gratia dicitur: quia vtrunque à Deo principaliter datur. Gratiam, inquit, & gloriam dabit dominus. Alij sic: *Gratiam pro gratia,* id est, euangelium pro lege, vtrunque congruè gratia dicitur, quia gratis data sunt, etiam Moysè teste: Scito, inquit, quod non propter iustitias tuas dedit tibi dominus terram hanc, &c. Alij sic exponunt: *Gratiam pro gratia,* id est, nouam pro veteri, maiore pro parua. Habebant & veteres multa singularia dona, ut pote legem, circuncisionem, promissiones, testamentum, templum, sacrificia ad optionem, &c. Haec autem omnia perfectius nos habemus. Pro lege enim nos habemus spiritum, pro circuncisione carnali, spirituale, pro testamento veteri, nouum & aeternum, pro templo naturali caelum, pro vitulis & ouibus in sacrificio oblati ipsum Christum, &c. Simplicissimè autem sic intelligitur. Accepimus gratiam, id est, propterea quod Christo filio suo, cuius nos fratres sumus, & in quem credimus, faueat: Hic, inquit, filius meus dilectus est, &c. *Quia lex per Moysen, gratia & veritas, &c.* Hac sententia comparisonem facit inter Moysen & Christum, ne quis putet, etiam Moysen ea potuisse praestare, quae Christus praestitit. Comparat autem inter se Moysen & Christum

Matth. 1.

Matth. 11.

Matth. 3.

Luc. 3.

Mar. 1.

Ioan. 1.

Dan. 2.

Baruch. 2.

Gen. 48.

Ioan. 8.

Psal. 109.

Exod. 37.

1. Ioan. 2.

Io.

Roma. 3.

stum, legem & euangelium, non tãquam bonum & malum, sed tãquam perfectum & imperfectum. Primò igitur Moyſi vnum tantum tribuit, nempe legem: Christo autem duo aſcribit, nempe gratiam & veritatem. Deinde Moyſi, quod minus eſt, tribuit: Christo autem, quod maius eſt. Quamvis enim ipſe lex in ſe bona fit, tamen ſine gratia ſine gratia iuſta ſiſtẽt, præcipiſtis impleti poteſt, quando enim eam adit ratio, ſummat & mentitur opus legis, quã inter omnia ſit alienum à charitate, &c. Deinde lex ipſa tantum oſtendit peccatum & iram, oſtendit morbum, non autem poteſt ſanare. Præterea lex tantum figuras habet. Omnia enim in figura contingebant illis. Per Chriſtũ autem gratia facta eſt, hoc eſt, reconciliatio, quam nulla lex ſine gratia præſtare poteſt. Maius autem eſt ſanare, quã tantum oſtendere morbum. Deinde per Chriſtum & veritas facta eſt, tum quia nos verè iuſtos facit, dat enim ſpiritum, quo lex impletur: tum quia per ipſum promiſſiones Dei impletæ ſunt. Ceſſerit igitur Iudæorum blaſphemia, dicentium: Nos ſcimus, quòd Moyſi locutus eſt Deus, hunc autem neſcimus unde ſit: Et nos enim recipimus Moyſen, ſed longè illi præferimus Chriſtum, Moyſes enim tantum modo legem dedit, Chriſtus autem gratiam & veritatem. Imò ne Moyſes quidem author legis fuit, ſed tantum miniſter: Chriſtus autè author eſt gratiæ & veritatis, non tantum miniſter. Ideo Ioannes ſignanter dicit: Per Moyſen non facta, ſed data eſt lex. Gratia autem & veritas per Chriſtum non tantum data ſed & facta eſt, *Deum nemo vidit vnquam, Vnigenitus, &c.* Rationem ponit quare Moyſes non potuerit, quod potuit Chriſtus. Quia, inquit, nec Moyſes; nec quiſquam alius vnquam Deum vidit, tantum abeſt vt Deus fuerit. Chriſtus autem nedum Deum vidit, ſed & Deus eſt, & in ſinu patris id eſt, in ipſius gratia ſemper mãſit, alij omnes de ſinu patris ceciderunt. Ideo de ipſo dicitur: Specioſus forma præ filijs hominum, & cetera. Quod autè dicit: Deum nemo vidit vnquam: communiter intelligitur de diuina eſſentia, quam nemo videre poteſt oculis corporeis. Quòd autè alij dicuntur Deum vidiffe, vt Iacob: Vidi dominum facie ad faciem. Et Iſaias: Vidi dominum ſedentem, &c. Hoc eſt aut per imaginatiã vi-

ſionem, aut in aliquo typo vel ſpecie. Stat enim ſententia: Non videbit me homo, & vi *Exod. 33.* uet. Melius autem intelligitur de voluntate Dei erga nos, quam nemo vnquam cognouit aut vidit, niſi per Chriſtum & in verbo Dei. Voluntas autem Dei eſt ſaluare: Non, inquit, eſt voluntatis meæ, vt moriatur impius, ſed vt conuertatur, & viuat. Hoc autè ex lege non diſcimus, quã Deum vt plurimum iudicem proponit: Vnigenitus autem filius nobis manifeſtauit hanc patris voluntatem. Hinc dicit: Pater, manifeſtaui nomen tuum hominibus, &c. Item, Voluntas Dei eſt, per crucem ducere ad gloriam. Quis autem hoc vnquam credidiſſet? Filius igitur enarrauit nobis. Sicut enim ipſum per crucem ad gloriam ſubuexit, ſic & nos ſubuecturus eſt. Chriſtus igitur eſt ipſiſſima facies Dei, & imago, qua perfectiſſimè cognoscitur Deus quemadmodum ex facie maximè cognoscitur homo. Qui igitur Chriſtum vel verbum Dei ſide arripit, is verè Deum: Deique voluntatem cognoscit. Hinc Ioannes: Scimus quoniam Filius Dei venit in mundum, & dedit nobis ſenſum, vt cognoscamus Deum. Et Chriſtus ipſe: Qui videt me, videt & Patrem meum. *Et hoc eſt testimoniũ Ioannis.* &c. Hic tandem ad plenum deſcribit testimoniũ Ioannis de Chriſto, id què quã poteſt diligentiſſimè. Non ſolum enim indicat, quid de Chriſto dixerit, ſed & corã quibus ea dixerit, quãdò, & vbi, vel quò in loco. Multum enim attinet ad rem, ſcire tempus & cauſam. Hinc enim dignoſci poteſt, vtum ex hominibus, an de cælo ſit testimoniũ eius id eſt, ea quæ de Chriſto teſtatus eſt, vtum ex coniectura humana, an ex ſpiritu prophetico habuerit. Deinde cum alij Euangeliftæ vt plurimum ea tantum deſcripſerint, quæ Ioannes coram populo & dixit & fecit, hic noſter Euangelifta, tanquã maius aliquid diſturus, illud testimoniũ producit, quòd coram doctis & potètib; Ioannes Chriſto dedit. Maius enim eſt, veritatè coram magnatibus conſiteri, quã ſolũ coram plebe. Nam ſæpe videmus vſu venire, quòd coram magnatibus quidã negat ea, quæ conſtanter coram populo affirmauerat. Ioannes autem hic nedum coram plebe, ſed & coram magnatibus; nedum ſemel, ſed & ſubinde interrogatus veritatè conſtanter conſeſſus eſt. Quando miſerunt Iudæi ab Hieroſolymis, &c. Non ſtatim ab initio legatos miſe-

1. Cor. 10

Ioan. 9.

Pſal. 44

Gene. 32. Iſa. 6.

Exe. 18.

Ioan. 17.

Ioan. 5.

Ioan. 14.

Exe. 34.

Pſal. 90.

Gene. 4.

Danie. 9.

miſerunt ad Ioannem, ſed cum iam fama eius per totam Iudæam diuulgata eſſet; omneſque iam ſiderent in ſignem quendam hominem in deſerto apparuiſſe, qui manifeſte diceret Chriſtum brevi aſſuturum, tunc miſerunt legatos. Etiam enim oriebatur diſſidium in fide. Pars ſiquidè Phariſæis, pars Ioanni Baptiſte, pars Chriſto adharebant; Et vulgus partim in veteri (ſic enim vocat) & maiorum ſuorum fide perdurare volebat; partim noua fide (ſolebat enim inſperata & incognita, noua putari, vt maxime veteriſſima ſunt) ſeſe addicebant. Itaque cogebatur à ſummatis Iudæicæ religionis conſiliarijs vt de rebus fidei diſpicerent; & certò ſtare eſſent, quid credendum, quid nõ credendum eſſet. Atque in hoc ſummè commendandi fuſſent, ſimil aliud quã veritatem quæ ſiſſent. Nihil enim commendabilius eſt in pastore, quã vt iudicè regi proſpiciat. Nihil què in eodem danabilius, quã ſi autũ ſeipſum paſcat, nihil de ſalute ouũ ſolicitus. Imò in hoc facto etiam Chriſtiana Republica præſidijs in exemplum ponendi eſſent, ſi in eorum mala per fuſſet. Verũ exitus acta probabit. Videbis enim eos ſub hoc præterito boni non ipſam veritatè, nec populi ſalutem, ſed tantum ſua quæſuiſſe. Hæc eſt enim carniſ natura, quod ſemper ſuis affectibus & cupiditatibus, bonam aliquam ſpeciem præfert, atque in hunc modum occultatur diamoniſum illud meridiana. Sic igitur & Iudæorum primates, magnificè omnia in ſpeciem faciunt. Primò enim concilium congregant, id què in Metropolitana ciuitate. Deinde etiam ſolemnè legatos mittunt, vt facilius & populo, & ipſi Ioanni perſuaderent, ſe nihil aliud, quã veritatem quærere. Sciebant tempus aduentus Meſiæ ad eſſe, propterea, quòd ſcoptrũ à Iuda ablatum erat, & quòd Danielis hebdomada iam completæ erant, vel in proximo complendæ. Quamvis ſcilicet & Chriſtus inter quos alterum conſpiciant eſſe illum Meſiam, per prophetas promiſſum? Malebant tamen Ioanni Meſiæ honorem deferre, quã Chriſto. Ideo non ad Chriſtum, ſed ad Ioannem nuntios mittunt. Primò enim iudicio propriæ rationis æſtimabant Ioannem digniorem hoc honore. Eius enim natiuitas apud Iudæos, celebris erat, nobilitate generis commendabatur, ſanctitate vitæ,

nouitate victus, ſolitudine, veſtimentiſ, baptiſmo, diſcipulorum frequentia, plebis animos in ſui admirationem prouocarat. Sic caro ſemper eos tantum ſuſcipit, veneratur, & honore dignos arbitratur, qui externa aliqua re conſpicui ſunt, vt pote generis nobilitate, diuitijs, fauore hominum, vel etiam externa ſanctitate, etiam ſi re ipſa ſint indigniſſimi. Sic ad honores ſubuehuntur, qui nobilitate, potentia, diuitijs pollent, etiam ſi ſint ſtupidiffimi & Moricho ſtultiores. Deinde ideo ad Ioannem mittunt, non ad Chriſtum: quia offendebar eos humilitas Chriſti. Indignum iudicabant tanto honore, qui tã pauper eſſet, turpe què ipſis videbatur, tam humilem habere Meſiam. Ecce hoc eſt ingenium mundi, ſemper horret crucem, pudet eum humilitatis, & paupertatis: inde eorum putat cum eis conuerſari, qui cruce premuntur, etiam ſi ſint ſanctiſſimi, vt patet de diuitè & Lazaro. Denique omni honore indignos arbitratur, qui pauperes & humiles ſubit, etiam ſi ſint doctiſſimi. Non igitur abſe Chriſtus dixit: Beatus, qui non fuerit ſcaldalizatus in me. Præterea etiam ſuis commo-

Ioan. 11

Luc. 16

Math. 11

Sapient. 2

glecto Christo, cum eius verbum nobis cō-
trarium est, Ioānem quærimus, hoc est, aliū
quēpiam, à quo mitiora speramus, qui one-
re legis nos liberet, & carnaliter securos fa-
ciat, &c. Deum ad Ioannem mittunt, non a
more Ioannis (nam & ipsum videbant con-
trarium suis affectibus) sed odio & inuidia
Christi, vt si hunc honorem Ioannes agno-
sceret, haberent iustam occasionem in Chri-
stum sciendi, & doctrinam eius damnan-
di. Hinc ipse Christus dicit: Vos misistis ad
Ioannem, & voluistis ad tempus exultare in
luce eius, id est, obtulistis ei honorē Messie,
& voluistis eo interim abuti, donec oppri-
meretis me, &c. Huc pertinet, quod Chri-
stus de seipso sub parabola nobilis cuiusdā,
qui peregrē profectus, regnum quoddā si-
bi subicere volebat. Ciues, inquit, eius ode-
rāt eum, & legationē miserunt, dicētes: No-
lumus hūc regnare super nos, &c. Ex his igitur
satis patere mundi ingenium arbitror,
Et confessus est, & non negauit, &c. Hoc est, nō
retractauit testimonium antea Christo da-
tum, sed ingenuē rursus Christo suam au-
thoritatem asseruit. Item confessus est, se nō
esse, quod non erat, & non negauit, se esse
quod erat. Contrarium faciūt impij, qui ne-
gant se esse, quod sunt, hoc est, nolunt vide-
ri peccatores, & farentur, sibi que ipsis ascri-
bunt, quod non sunt, hoc est, simulār se san-
ctos. Affirmatiuē autem dixit: *Confessus est.*
cum apertius dicere potuerit. Negauit se es-
se Christum. Sed hoc significantius est, quia
volebant Pharisei, vt totam prædicationem
retractaret. Ideo ait. *Confessus est.* hoc est, cō-
stāter confessus est verbum suum. Præterea
eādem sententiā tertio reperit. *Confessus est,*
Non negauit, Cōfessus est. Hoc autē ideo fecit.
Primò, vt inculcet & exprobrat Iudæis in-
credulis suam impietatem, qui omnes Ioan-
nem velut virum Dei sanctum suscipiebāt,
noluerunt tamen ei credere, de Christo te-
stimonium ferenti. Secundò, vt pios Iudæos
in fide Christi cōtineat, nihil deterritos Pha-
risæorum persecutione, qua Christum per-
secuti sunt: quasi dicat. Sciant illi quantū
cunque velint, vobis satis sit, quòd Ioannes
ille Baptista, quem suo ipsorum testimonio
tanquam prophetam venerabantur, clarissi-
mè testatus est hunc esse Verum Messiam.
Tertio, per hoc nobis voluit insignem Ioan-
nis constantiam ob oculos ponere. Fortem
enim & inuictum animum habeat necesse

est, qui fauorem & odium hominum æquē
contemnit, qui que nec promissis nec minis
à veritate abducitur. Quis est hic, & lauda-
bimus eum? Rara est huiusmodi constantia.
Atqui Ioannes poterat vno verbo omnium
potentium fauorem mereri, & magna vita
re pericula. Nihilominus tamen in veritate
perstitit, quamuis non ignorabat, rem hanc
non solum sibi autoritatis hæcenus posse
se iacturam, sed etiam grauem apud Iudæ-
os inuidiam allaturā. Iustissimè igitur Chri-
stus testatur, ipsum non fuisse arūdinem,
qui omni vento moueretur. Hinc igitur dif-
camus, etiam nos potiorē ducere veritatem,
& fidem, quā fauorem & odium hominū.
Hoc enim Christus ipse voluit, cū regnum
cælorum thesauro comparat, qui merito o-
mnibus diæditis comparandus sit, &c. Qui
enim dubitat propter regnum cælorum ex-
terna contemnere, vel qui fauorem aut o-
dium hominum plus pōderat, quā fidem,
& veritatem, is nondum perfectè Christianus
est. Qui enim amat patrē aut matrē plus
quā me, non est me dignus. Et qui non re-
nūciat omnibus quæ habet, nō potest meus
esse discipulus, ait Christus. Deinde ex hac
Ioannis in asserenda veritate constantia dif-
camus, & nos constantiam seruare in verbis
nostris. Sic enim Christus docet: Sit sermo
vester, Est est, Non non. Nihil enim magis
animi leuitatem indicat, quā inconstantia
verborum. Hinc Paulus hoc nomine potis-
simū gloriatur, quòd prædicatione sua non
fuerit. Est & Non, hoc est, inconstans, quē
admodum eorum prædicatione est, qui aliud
coram populo, aliud coram potestate, aliud
in publico, aliud in priuato docent. *Non sum
ego Christus.* Quasi dicat, Non sum ego lux,
sed nuntius lucis mox exortura. Non sum
ego medicus, qui sanare possit, sed tantū
ostendo morbum. Non sum ego sponsus,
sed præcursor sponsi. Non sum ego verbū,
sed vox verbi. Hic igitur vides, quòd Ioan-
nes integri & fidelis famuli functus est offi-
cio. Nam domini sui gloriam, nec Iudæis vi-
tro deferentibus, sibi vsurpare volebat, nec
illum fraudare sua. Æquē enim detestādū
est in Christiano, si vel Deum fraudet sua
gloria, vel sibi ipsi ascribat, quod Dei est. Su-
spensio ad iudicatur, qui rem alienam inui-
to domino cōtrectat. Quam igitur pœnam
nos meremur, qui non cōtenti sumus, quod
Deum subinde sua fraudamus gloria, & no-
bis

bis eam vsurpamus, sed etiam palam eum
blasphemamus: *Helias es tu? Et dixit, Non.*
In Malachia promissum fuit, Heliam pro-
phetam venturum ante Domini aduentum
Verū eum locum (vt cætera) Iudæi carna-
liter tantum intelligebant, ideo quærunt de
Helia Thesbite, quem scriptura tradit in
curru igneo raptum. Proinde etiam Ioan-
nes, sermonem suum ad eorum intellectum
attemperans, responder, se non esse Heliam
Thesbitem, cum alioqui Ioannes verè sit
ille Helias, de quo Malachias dixit. Sic en-
nim & Christus de ipso dicit: Si vultis re-
cipere, ipse est Helias, qui venturus erat, id
est, qui venturus à Malachia prædictus est.
Item in alio loco: Dico vobis, Heliam iam
venisse, & non agnouerunt eum. Ideo autem
Ioannes & à Malachia, & à Christo dicitur
Helias, quia in spiritu & virtute He-
liæ præcessit Christum, hoc est, eodem spi-
ritu, eadem virtute ministerium suum im-
pleuit. In vtroque enim spiritus sanctus o-
pera efficacissima fecit: vtriusque verbum
tanquam ignis & facula ardebat. Ambo in
deserto erant: ambo zelabant gloriam Dei,
& animarum salutem, ambo insultabant Re-
gibus, ambo persecutionem passi sunt pro-
pter iustitiam. Ioannes igitur etsi non in
persona, tamen in spiritu & virtute erat He-
lias. Hoc autem non aperte Iudæis indica-
uit. Non enim erant digni, qui mysterium
hoc discerent, eò quòd maligno animo hæc
scitabantur. Superbis enim & arrogantibus
& sua quærentibus, occultantur mysteria
Dei, humilibus autem patent. Abscondi-
ti, inquit, hæc à sapientibus & prudentibus
& reuelasti ea paruulis. *Propheta es tu? Et re-
spondit, Non.* Non videtur quæstio hæc facta
de propheta illo, quem Moyses prædixit sus-
citandum post se. Is enim propheta non a-
lius erat, quā Christus de quo ante quæsi-
rant. Simpliciter igitur quærunt, an sit pro-
pheta quispiam, quales fuerunt Esaias, Hie-
remias, & ceteri. Negat autē Ioānes, se esse, p-
phetā: quia aliud erat prophetarū, aliud Ioā-
nis officiū. Propheta ad verū testamētū per-
tinēt, Ioānes autē ad nouū. Oēs enim prophe-
tæ & lex, vsque ad Ioannē, &c. Deinde pro-
phetarum officium erat, verbum Domini,
antequam caro fieret, carnem assumptu-
rum esse, dictis præsignare, & præfigurare.
Ioannes autem non in vmbra futurorum,
sed in veritate erat præsentium, neque præ-
se ferebat propheticum sermonem, cui at-

tendendum esset tanquam lucernæ lucenti
in caliginoso loco, sed digito prætento mō-
strabat verum Solem exortum. Idcirco &
Christus eum nominauit plus quā pro-
phetam. Sic igitur Ioannes tria de se nega-
uit. Primò nobilitatem potestatis & digni-
tatis, cum dicit: *Non sum Christus.* Secundò
magnitudinem virtutis & sanctitatis, cum
dicit: *Non sum Helias.* Tertio excellentiam
sapientiæ, & illuminationis, cum dicit: *Non
sum propheta.* Verè igitur dicere potuit: Do-
mine non est exaltatum cor meum, neque
elati sunt oculi mei, &c. Sic enim & Hie-
remias docet. Non gloriatur sapiēs in sapiētia
sua, nec fortis in fortitudine sua, &c. Sed in
hoc gloriatur, qui gloriatur, scire & nosse
me, &c. Sic Ioānes fecit. Vult enim dicere,
quid est, q̄ à me excellens & præclarū qua-
ritis? En habetis Christum, qui solus omnia
est, præ quo ego nihil sum, ne propheta qui
dē, si cum ipso conferar. *Quis ergo es? vt respo-
sum demus his quis miserunt nos.* Hic tandē pro-
dunt indignabunda quæstione simulationē
suam hypocriticam, & quasi minas admif-
cēt, cum ob hoc vel maximè ipsum laudare
debuissent, q̄ Dñi gloriam sibi ipsi non ad-
scriberet. Verū, vt supra dixi aliud quære-
bant, & Ioannē vel blanditijs, vel minis ad
sibi assentiendū inducere conabantur. Ipse
autem nihil motus, simpliciter veritatē fate-
tur. *Ego, inquit, vox clamantis.* Singula autē ver-
ba emphasim suā habent. Primò enim vocē
se nominat: quia sicut vox verbū præcedit,
sic Ioānes Christū præcessit. Præibis, inquit
ante faciem Dñi. Deinde sicut vox verbum
declarat, sic Ioannes Christum. Ecce, inquit
agnus, &c. Præterea, sicut vox deficit, verbū
autē auditum proficit, sic Ioānes dicit: Illū
oportet crescere, me autē minui. Postremò,
sicut vox inutilis est absque verbo, sic inuti-
lis erat prædicatione Ioānis sine Christo. Non
simpliciter autē dicit. *Ego vox sum,* sed addit,
Ego vox clamantis, q̄ aliqui sic intelligūt. Qua-
si dicat, Nō mea vox sum, sed eius, qui cla-
mat, hoc est, Chri. Chri enim tripliciter cla-
mauit. Primò intētiōe deuotiōis. Iuxta illud
In dieb⁹ carnis sue, p̄ces & supplicatiōes deo
cū clamore valido & lachrymis obtulit, &c.
Secundò clamauit instātia p̄dicatiōis. Sicut ī
psalmo dicit: Laboraui clamās, raucē factæ
sunt fauces meæ, &c. Tertio clamauit virtu-
te vocationis. Iuxta illud: Stabat Iesus, &
clamabat: si quis sitit, veniat ad me, & bi-
bat. Huius igitur clamantis Ioannes vox e-

Luc. 10.

Matth. 11.

Matth. 13.

Matth. 10.

Luc. 4.

Matth. 5.

2. Cor. 11.

Matth. 11.

Deut. 18.

2. Pet. 1.

Matth. 11.

Ps. 220.

Hiere. 9.

Luc. 1.

Ioan. 3.

Hebr. 5.

Psal. 68.

Ioan. 7.

rat. Melius autē intelligitur, ut idem sit vox clamantis, id est, vox clamans. Sic enim Hebraei frequenter loquuntur, ut filius perditionis, hoc est, filius perditus. Vocem igitur clamantem se dicit Ioannes, ad cōfusionem illorum, qui cum Pastores & Episcopos se iactent, nihil tamen aliud interim, quam otium quarunt: Canes muti sunt, non valentes latrare, cum eorum officium potissimè sit, Euangeliū annūtiare. Sic enim apostolis dictum est: *Euntes prædicate Euangeliū omni creaturæ.* Signanter autem addit: *In deserto.* Ad literam enim in deserto prædica bat. Deinde in Iudæa deserta, vel in proximo deserenda. Vel: *In deserto,* hoc est, mundo, qui verè desertum quoddam est inuium & inaquosum, in quo reptilia sunt, & animalia multa, pauci autem homines rationē sequentes. Allegoricè autem in deserto Ioannes clamat, hoc est, in cordibus eorum, qui verè sentiunt se desertos ab omnibus, in nullo re temporali confidunt, sed à solo Deo pendent: hi enim soli fructuose audiunt Ioannem. Itaque qui lætum illud nuntium audire velit, & dignis effici Euangelica gratia, is exeat ex vrbibus, in quibus sunt opes, diuitiæ, &c. Exeat etiam Hierosolymam, in qua erat templum, hoc est, nec in externis rebus nec in sua iustitia nimis confidat, sed profusus in desertum secedat, clamans cū Daniele: peccauimus, iniuste egimus, &c. Tibi domine iustitia, nobis autem confusio faciei nostra, &c. Et infra: Non enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras coram te, sed in miserationibus tuis multis. Præterea subdit, ac clarius se ipsum exponit, dicens: *Parate viam domini,* hoc est, apparate complanate, impedimenta remouete. In via namque est dominus, via vitæ præsentis ingressus est, ad grande opus proficiscitur. Ecce enim tanquam sponsus procedit de thalamo suo, exultat vt gygas ad currendam viam; à summo celo egressio eius, &c. Nolite igitur obistere, nolite offendicula ponere. Nam super quem ceciderit lapis hie, cōminuet eum: Væ enim illis, quorum scelere in mortem casurus est. Deinde: *Parate viam domini,* hoc est, recipite aduenientem Christum, date locum spiritui sancto. Resipiscite, & agnoscite peccata. Rectas facite semitas, id est, abijcite peccata, implete legem, facite fructus dignos pœnitentiæ. In hunc modum Ioannes viam domino parat, quia quantò plius ad pœnitentiā & impletio-

nem mandatorum nos hortatur, tantò magis ad Christum nos compellit, sine quo nec pœnitentia fieri, nec lex impleri potest. Tale igitur erat officium Ioanis, quale in libro Genesis legitur: quod cum Ioseph à Pharaone exaltatus circumduceretur, præco clamabat, vt omnes coram eo genu flecterent, & prapositum scirēt vniuersæ terræ Egypti. Signanter autem dicit: *Parate vias domini,* non vestras. In Isaia enim dicit dominus: Non sunt via meæ, via vestra, &c. Via enim hominum sunt ambitio, hypocrisis, externū opus sine fide & caritate: nō sunt hæc via, quibus dominus ad nos venit, sed fides, spes caritas. Postremò ne videatur, propria autoritate hoc munus sumpsisse, citat Isaia. *Ego,* inquit, *vox clamantis,* &c. sicut dixit Isaia propheta. Quasi dicat, reuoluite caput quadragesimū Esaia, illic videbitis, qui sim, & quod, aut vnde sit officium meum. Non autem abs re illuc nos remittit. Primò enim manifestis verbis propheta in eodem loco prædicit futurum, vt ante Christi aduentū vox clamās in deserto audiretur. Deinde ne quis putet vanam aliquam vocem, aut insanum clamorem audiendum, non obscure indicat, eandem vocem ad hoc ordinandam, vt domino paretur via, vt omnis mōs & collis humilietur, & praua fiant directa. Postremò etiam idem propheta ostendit, quid ea vox clamare debeat. Primò enim iuberur clamare: omnis caro scœnū, & omnis gloria eius quasi flos scœni. Exiccatum est scœnum, & decidit flos: verbum autem domini manet in æternum. Secundò iubetur ascendere in montem, & dicere: Ecce Deus vester: Ecce dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur: ecce merces eius cum eo, & opus ei⁹ coram illo. Atque hæc duo omnium maximè Ioannes clamauit. Primò enim docuit, omnia, quibus confidunt homines, nihil aliud absque Christo esse, quàm scœnum, hoc est, vanitatem: solum autem verbum Dei id est Christum solidum esse fundamentum. Deinde annuntiauit Christum propediem appariturum. *Et qui missi fuerant, erant ex Phariseis.* Quamuis supra satis dixerit, cuius conditio nis fuerint missi illi: hæc tamen clarius describit, nec sine causa. Primò enim hoc verbo indicat, insignem eorum obstinationē, quasi dicat: Quotquot hæcenus audierunt Ioannem clamantem, moti sunt ad pœnitentiā, etiam publicani & milites, in deuotum alio-

Luc. 3. qui hominum genus. Hi autem, cum essent ex Phariseis, hoc est, sanctissima Iudeorum secta, Ioannem que audissent coram positū clamantem, nihil tamen moti sunt. *Sic vox nullum hominum genus est, quod min⁹ mo- teatur verbo Dei, quàm hi, qui in sua tantū iustitia confidunt.* Quicquid enim audiunt de pœnitentia, non putant ad se pertinere. Sunt enim ipsi è numero nonaginta nouem iustorum, qui non egent pœnitentia. Hinc est, quod Christus eandem obstinationem eis identidem exprobrat. Si, inquit, in Tyro facte fuissent virtutes, quæ in vobis factæ sunt, olim pœnitentiā egissent. Et iterum publicani & peccatores, præcedent vos in regno celorum. Deinde hoc verbo insignem eorum cecitatem indicat, quasi dicat: Quanquā præ se ferrent perfectam scripturæ scientiam, nondum tamen intelligebant responsum Ioannis, cum tamen expressis verbis dixisset quis esset, à quo missus esset, cuiusque autoritate faceret quod faciebat. Nemo enim tam doctus est, qui nō plurimā ignoret. Imò nemo minus verum scripturæ sensum capit, quàm qui superbe scripturarum notitiam sibi vendicat. Quem docebit scientiam, ait Propheta? Et statim respondet: ab lactarōs à lacte, auulsos ab vberibus, &c. Quod autē non intellexerint responsum Ioannis, patet ex eo, quod subiecerunt. *Quid ergo baptizas, si tu nō es Christus?* Quasi dicat, cum nihil præterquam euani- da vox sis, & neque Christus, neque Helias, neque propheta quispiam, quis igitur autoritatem dedit noua quardā docendi, veteresque ritus innouandi? Scimus Messiam omnia innouaturum: scimus & prophetis, utpote auctoritate Dei præditis, aliqua licuisse, quæ alijs non licet. Tibi autem nihil horum permissum est, cum etiam te teste, non sis propheta. Hoc igitur verbo iam incipiunt territare eū, quasi aliquid innouare ausum sine autoritate superiorū. Et profectò nisi Ioannes fuisset, hoc est, gratia Dei plenus & confirmatus, non mirum, si hoc ictu concidisset. Verum quemadmodum & supra ore laudantium, sic & nunc ore terrentium & comminantium, probatus fuit vt verum aurum. Deinde hoc verbo calumniam ei struunt, quasi conaretur baptismo suo peccata abluere. *Quid,* inquirunt, *baptizas?* quid homines vana spe lactas? cum non possis verè homines mundare. Nam id folius Dei est. Tu autem ne propheta quidem es. Præterea

Deus est, qui solus abluere potest. Sic enim dicit: ego effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitamentis, &c. Item, effundam aquas super sitientem. Et iterum: erit fons patens domus Iuda, in ablutione peccatoris & menstruitæ. *Ego baptizo in aqua.* Modestissimè respondit, nihil motus iniuria. Non autem dicit, quis ei autoritatem dederit. Nam hoc ex Isaia satis indicauerat: sed tantum exponit baptismum suum, ne quis in eo confideret, & Christum contemneret. *Ego,* inquit, *baptizo in aqua:* hoc est, exterius lauo corpora, nō intus purgo à culpa. Ego baptizo in pœnitentiā, vt mortificemini, & cognoscatis vos ablutione indigere. Non autem remitto peccata, sed sicut prædicatio mea perfecta non est, sed tantum præparatoria, sic baptismus meus tantum indicat futurū quæpiam, qui vt ego baptizo aqua, baptizabit in spiritu sancto. Et quid opus multis? ego tantum, quod minimum est, in baptismo præsto: nempe aquam. Nam tria ad baptismum perfectum pertinent. Tres enim sunt, qui testimonium dant in terra: spiritus, aqua, & sanguis. Inter hæc autem aqua minimū est. Ioannes autem non potuit dare spiritū sanctum, quia Iesus nondum erat glorificatus. Sed ne potuit dare sanguinem, quia sanguis Christi nondum erat effusus. Hinc in actis dicitur: Ioannes baptizauit aqua, vos autem baptizabimini in spiritu sancto. Hinc Paulus baptizatos baptismo Ioannis iterum baptizauit. Atque hie vides, quæ sit differentia inter baptismum Ioannis & Christi. Ioannes baptisma tantum aquam habet: nostrum autem baptisma, quod & Christi est, habet aquam, deinde & sanguinem, hoc est, meritum & passionem Christi. Præterea & spiritum sanctū habet, ideo à peccatis mundare potest. Vel aliter: *Ego baptizo aqua,* hoc est, & doctrina mea, & baptismus tantum ad mortificationem, quæ per aquam significatur, spectant. Christus autem baptizat in spiritu sancto: nam eius & doctrina & baptismus verè viuificant. *Medius autem vestrū stetit:* Verè in medio stetit: quia secundum diuinitatem omnibus præsens est. Secundò, quia medius est inter Deum & nos, nempe, mediator Dei & hominum, &c. Tertio medius: quia omnibus, & propè & à longe positus, se exhibet ad vsum, quemadmodum lignum vitæ olim in paradisi medio positum fuisse dicitur. Simplicissimè autem intelli-

Isa. 44. Zac. 13.

1. Ioan. 5.

Ioan. 7.

Act. 1.

Act. 19.

1. Tim. 2.

Gene. 2.

ANNOTATIONES

gendo. *Medius vestrum stetit*, id est, inter vos apparere, conuersari & viuere dignatus est. Vel: *Medius vestrum*, id est, inter vos planè contemptus, ac ignotus uiuit. Nam nihil magni pre se fert, sed per omnia fratribus similis factus est, absque tamen peccato. Hoc igitur verbo omnem, & Iudæis & nobis, excusationem eripuit. Nemo dicere potest: quis ascendet in cælum, ut ad eum perueniat, &c. En medius, inquit vestrum stat. Et propè est verbū in ore & corde tuo. Nec ququam dicere potest: non audeo tantus peccator ad eum accedere. En medius nostrum stat: omnino se ad humilitatem nostram inclinauit, ne quis vereatur accedere. Non igitur est, quod dicat, quis potest habitare cū igne deuorante, &c. En frater effectus est. *Quem vos nescitis*. Si in medio stetit, quomodo eum non viderunt: quia tantum quæ in specie magna erant, attendebant. Ideo Christum nulla externa specie fulgentem, non videbant. Sic nos tantum magnifica spectamus, interim Christum in pauperibus suis non videmus. Atqui illorum cæcitas magis veniam meretur, quam nostra. Non enim mirum, quod non videbant Christum, qui adhuc paruus tantum lapis erat. Iam autem creuit, & factus est mons magnus, & impleuit totam terram. Insigniter igitur cæcus sit oportet, qui eum nunc non videt. *Ipsè est, qui post me venturus est*. Hæc supra exposita sunt. Vide ibidem. Post Ioannem venit Christus: quia post eum & conceptus & natus est, post eum etiam cœpit prædicare, &c. Item post eum venit: quia omnibus humilibus humilior fuit. Vidimus, inquit, eum nouissimum virorum. Hinc & seipsum vocat minorem in regno cælorum. Qui, inquit, minor est in regno cælorum, maior est Ioanne: hoc est, ego qui minor Ioanne reputor, longè maior eo sum. Ante Ioannem autem factus est, hoc est, ipsi præpositus æternitate: quia in principio erat verbum. Dignitate, quia verbum erat apud Deum, Gratiæ causalitate, quia etiã Deus erat, cuius est gratiã dare. *Cuius nō sum dignus, ut solū corrigiam*. Alij Euangelistæ habent. Non sum dignus calciamenta eius portare, quod sic exponunt: Calciamentum Christi, est eius incarnatio. Cupiebat autem Ioannes hæc calciamenta portare, hoc est, Christi incarnationem & passionem, quantumuis coram mundo contemptam, vnã cum Apostolis per vniuersum mundum portare & annun-

tiare, sed non tam diu victurus erat. Ideo dicit: *Non sum dignus calciamenta eius portare*, hoc est, cum Apostolis, mysterium incarnationis, & resurrectionis gloriam annuntiare. Allegoricè Ioannes nō fatetur se dignū, ut Christi calciamentum soluat, hoc est, ut sponsam Christo debitam ducat. Mos enim erat in lege, ut qui sponsam iure propinquitatis sibi debitam alteri cederet, calciamentum solueret. Subindicat igitur Ioannes, se omnibus modis indignum esse, cui Christus sponsam suam cedere debeat. Simpliçissimè autem intelligi potest: *Non sum dignus, &c.* hoc est, ut vilissimi mancipij obsequium ei præstem. Hoc autem verbo primò confitetur diuinitatem Christi: quia si Christus tantum homo fuisset, certè Ioannes fuisset dignus ei calciamentum soluere. Nam homo dignus est, ut homini seruiat: quia ad mutua ministeria cōditi sumus. Deinde omnem gloriationem operum nostrorum, hoc verbo damnat. Si enim Ioannes indignum se fatetur, quid tu gloriaris de meritis tuis? Mera igitur gratia, mera misericordia est, accepisse ut seruias. *Hæc in Bethania facta sunt, &c.* Hic nominat locum, ut fortius fiat testimoniū Ioannis. Deinde iterum damnat Iudæorum impietatem, ut qui tam propè habebant Ioannem, nihil tamen consilij ab eo quærebāt. Cæterum, quod nos Bethaniam, alij Bethabaram legunt. *Alter die vidit Ioannes Iesum*. Ex hoc textu primò videm⁹, quod Ioannes non semel tantum Christo testimonium dedit, sed sæpe: & ob eam causam etiã Christus sæpe eum adiit, ut illi præberet occasionem clarius de se testificandi. Deinde hic videmus, quonam modo Deus fidem & deuotionem suorum remuneret. Prædicauerat Ioannes breuè affuturū messiam, nondum tamen eum cognoscebat, sed indies eū expectabat, vndique circumspiciens, si quo modo eum videre posset. *Quum ergo sic staret in excelso speculator ille, omni mundo sublimior, desiderio vulneratus, & cælum pulsans gemitibus, salutem suam videre sitiens, ut eam & viuens ostenderet, & mortuis annuntiaret vidit Iesum venientem ad se*. Sic enim Deus deuotionem suorum, per sui manifestationem remunerat, quemadmodum infra dicit: qui diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Magnum autem præmium est, videre Deum. Sic Iacob à fratre suo è paterna domo fugatus, visione nocturna Dei

exhilaratus est. Idem cū rediret è Mesopotamia, angelica visitatione consolatus: vidit, inquit, Dominum, & salua facta est anima mea. Sic Iob post multas tribulationes, viso Domino, conualuit. *Audiu, inquit, auribus audire tunc autem & oculus meus vidit te*. Sic Simeon viso domino, ne viuere qui dem amplius in hoc seculo cupiebat: Nunc dimittis, inquit, Domine seruū tuum, &c. Eodè modo & Ioannes vidit Iesum, nō secundū formā hominis tantum, sed secundū eam formā, qua speciosus est præ filiis hominum. Vidit eam speciem & pulchritudinem Christi, de qua Dauid: specie tuā & pulchritudine intēde prospere, procede, & regna. Vidit denique illam, qua protestatus fuerat per eum factam esse gratiam & veritatem. Præterea hic videmus, quomodo & quo ordine Christus se suis manifestet. Venerat Christus & antea ad Ioannem, cū scilicet adhuc in utero matris concluderetur, uterque, verū tūc non vidit eum Ioannes, sed tantum ex auditu cognouit. Ut enim facta est vox salutationis tuæ ait: Elisabet, in auribus meis exultauit infans in utero meo. Altera autem die, hoc est, subsequenti tempore, nedum audiuit, sed & vidit eum. Sic quando prima hæc dies durat, nō videmus deū, sed tantum audimus. Ambulamus enim per fidem, non per speciem: Quum autem superuenerit altera dies, nempe dies resurrectionis, tunc videbimus eum, sicuri est. Si igitur cupis in futuro tempore videre Iesum, iam nunc hoc die, id est, hoc præfenti tempore eum audi, & cum Ioanne exulta in verbo eius. Demum hic videmus quantam prærogatiuam nos nunc habeamus præ veteribus. Prima siquidem die, hoc est, tempore veteris testamenti, salutarem quidem desiderabat plerique, sed nemo eum videbat: nunc autem in hac altera die, hoc est, tempore gratiæ, visibilis etiam apparuit. Verū non omnes eum vident, sed Ioannes tantū, hoc est, illi tantum, qui sunt vasa gratiæ & misericordiæ. Hi nedum vidēt eum, sed vident eum ad eos venientem, imò pro ipsis mortuum, pro quæ ipsis interpellant. *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*. Ex abundantia cordis os loquitur, ait Christus. Nec fieri potest, ut qui Deum videt, non præ gaudio exclamet. Sic Ioannes suauitatem Dei, quæ ex corporali pariter & spiritali eius aspectu dupliciter delectatus degustauit, nobis protinus degustandam gratulationis voce

resudit. Qui enim matris adhuc in utero clausus exultauit ad præsentiam Christi, quid mirum, quod & nunc viso Christo, præ gaudio exclamauit? Hac autem breuissima exclamatione, primò utranque in Christo confessus est naturam diuinam, scilicet & humanam. Nam ex eo, quod de homo est, potuit quæ magnus mansuetus portari ad victimam, deditque corpus suum, percutientibus, & genas suas vellentibus. Ex eo autem, quod deus est, potuit peccata tollere, ascendens ad prædā & rugiens apud inferos, ut catulus leonis, non valeret resistere antiquo prædone Diabolo, &c. Deinde hoc breuè verbo summam euangelij comprehendit. Latum enim illud nuntium, quod nos euangelium dicimus, præcipue est, prædicatio de remissione peccatorum per Christum. Præterea ex hoc loco etiã colligere licet, differentiam inter sacrificia veteris legis, & sacrificium Christi. Non sine mysterio autem Ioannes dicit: *Ecce agnus Dei*, cū potuisset dicere: ecce Messias, ecce rex Israël, ecce filius Dei, &c. Primò enim hoc verbo exprimere voluit Christianocentiam. Cū enim Christus inter alios ad baptismum venisset, poterant homines suspicari, etiam ipsū opus fuisse baptismi, quemadmodum alij peccatores opus habebant ablutione. Huic igitur suspicioni occurrit Ioannes, dicens, *Ecce agnus Dei*. Quasi diceret, is verè innocēs & immunis à peccato est. Quod autem baptismum recepit, non ideo factum est, ut ipse mūdaretur, sed ut per ipsum aqua sanctificaretur, ut deinceps esset fons patens domui Iuda in ablutionem peccatoris & menstruata. Deinde agni nomine, indicare voluit Christi summam mansuetudinem. Poterat quidem & alio terribiliori nomine Christum nominare, quemadmodum Isaias eum nominat, ve locem spoliatorem, festinum prædatorem. Item Deum fortem: & Ioannes eum vocat in Apocalypsi leonem. Verū, quis non statim ad hæc nomina contremisceret? Vt igitur nemo vereatur eum accedere, nominat eum agnum: nihil mansuetius agno, nihil minus timetur, nihil minus nocere consuevit. Vult igitur dicere: accedite, non enim leo, sed agnus est. Nec misit Deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluet. Præterea nomine agni multiplicem etiam vtilitatem, quam Christus affert, exprimere voluit. Agnus enim possessori suo & lanam præbet ad vestitum: & carnes ad

cibum.

cibum. Sic Christus nos vestit & pascit. Lana eius, est eius iustitia, innocentia, passio, merita, &c. Hæc nobis præbet, quibus tegamus ignominiam nostram, ne appareat nuditas nostra in iudicio. Idem & corpus suum in cibum nobis præbet, manducandum spiritus sancti in fide & charitate, corporaliter in Sacramento. Denique agni nomine subindicare voluit, Christum verum esse sacrificium quo Deus placatur. Secundam legem enim, omni die agnus manet & vesperis offerretur in iuge sacrificium. Offerbantur deinde, & alia animalia, &c. Verum impossibile erat, ut sanguine animalium deleantur peccata. Ideo Christus in Psalmo dicit: sacrificium & oblationem nolui, tunc dixi, ecce venio, quasi dicat, quando nullum sacrificium, nulla oblatio te reconciliare potuit, eni me ipsum offero. De me enim scriptum est, ut faciam voluntatem tuam. Voluntas autem tua est, hominem reparare. Hæc voluntas nemo facere potest, nisi ego solus. Ecce igitur agnus dei. Ecce verum illud iuge sacrificium, quod semel quidem oblatum est in cruce, eius tamen memoria, omni die renovatur. Si igitur sanguis hircorum aut vitulorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quantum magis sanguis Christi, &c. emundare potest conscientiam nostram ab operibus mortuis? Maximè autem Ioannes nomine agni alludit ad figuram agni paschalis, innuitque eam in Christo verè impletam. Notum quippe est, quod per immolationem agni, liberatus est populus Dei ab Ægyptiaca servitute: & Pharaonem cum omnibus Ægyptijs, quorum duritiam decem plagæ non vicerat per manum Moyse, solus agni cruor contriuit, cæcis omnibus primogenitis Ægypti, filiosque Israel per mare rubrum transire fecit, submersis Ægyptijs. Sic genus humanum sub diabolo captivum, nemo liberare potuit, nisi sanguis Christi. Lex quidem utcumque diabolo resistere coeperunt, sed tamen omnino euadere aut vincere eum non poterunt, nisi effuso sanguine Christi. Nulla igitur opera nostra, nulla sacrificia, absque Christo, nos liberare possunt. Non enim in brachio suo possederunt terram viventium sancti patres, sed brachium tuum, & illuminatio vultus tui, eos perduxit: nec tam meritis suis id adepti sunt, quam quia tu complacisti in eis. Hoc igitur vult Ioannes quum di-

cit: *Ecce agnus Dei. Quasi diceret: Hic est purissimus ille agnus, quem Deus iuxta vaticinium Isai, sibi gratissimam victimam destinauit, ad expianda peccata totius mundi: Hic est quem agnus ille Moisaicus adumbrabat, cuius innocuus cruor filios Israel ab angeli vindice gladio tutos reddidit: Ipse ad eum obnoxius vili peccato, ut unus idoneus sit peccata totius orbis tollere: adeo charus Deo, ut illius iram veterere possit in misericordia: adeo mansuetus, & amans salutem humanam, ut paratus sit pro peccatis omnium penas dependere, & in se recipere mala nostra, ut nobis conferat sua bona. Signate autem dicitur, *Agnus Dei*, id est, Deo charus, vel: *Agnus Dei*, id est, à Deo nobis datus. Agnus typicus in lege, sumebatur à grege: hic autem non è grege acceptus est, sed à Deo datus pro peccatis nostris. Atque ita vides, hoc nomine gratiam Dei commendari. Non enim nos meruimus, ut offerretur, sed ipse se vltimo obtulit. Oblatus est, quia voluit. Sequitur: *Qui tollit peccata mundi.* Hic prima est expressa prædicatio remissionis peccatorum, atque hic exponitur quale futurum sit regnum Christi, id est, non carnale, sed spirituale, iustitie scilicet, & pacis. Non solum autem certum aliquod peccatorum genus tollere potest Christus, sed generaliter omnia peccata. Nac solum unius hominis, sed omnium: nec solum Iudaorum, sed & Gentium, imò totius mundi, Hinc etiam ipse Ioannes sanctus dicit: Ego à te debeo baptizari. Facti enim sumus ut in mundum omnes. Huc pertinet, quod Christus ait Petro: Si non laueri te, non habebis partem mecum, Hæc igitur, ut supra dixi, summa est totius Evangelij. Nam in Evangelio principio querenda est remissio peccatorum, qua acquisita omnia bona Dei acquiritur. Tollit autem Christus peccata: quia confitentibus credentibus, & diligenter contritis, gratiam & iustitiam infundit, ut peccata deleantur, neque conspiciantur coram Dei iudicio. Hinc David ait: Beati quorum tecta sunt peccata, &c. Deinde ita tollit peccata, ut iustitia doceat. Qui enim mortem tollit, vitam largitur: ita quæ peccata tollit iustitia donat. Non enim Christus ita tollit peccatum, quæ admodum carnales interpretantur, quasi amplius nullum sit peccatum: Vel, quasi nunc liceat unumquemque pro sua libidine vivere, sed ita tollit peccata, ut deinceps vivam Deo & iustitia. Hinc Paulus. Sicut præbui vobis membra vestra arma iniquitatis, sic nunc præ-*

præbete membra vestra arma iustitie. Præterea etiam sic Christus tollit peccata, quia est exemplar peccatorum purgandorum: quo eum medio ipse peccatum mortificavit, eodem & in nobis mortificabit. Cruce autem mortificavit, proinde etiam eodem medio in nobis vitur ad expurganda peccata. Hinc Paulus: Quos præsciuit, eosdem & prædestinavit conformes fieri imaginis filij sui, &c. Non expurgantur peccata voluptatibus, &c. Imò magis augentur, sed cruce. Noli igitur tantopere fugere & horrere crucem, per quam audis reliquias peccatorum tuorum expurgari. *Hic est, de quo dixi: Post me venit vir, &c.* Hoc verbo Ioannes nos admonet omnium, quæ ab exordio prædicationis sue de Christo dixerat. Prædixerat autem adesse regnum cælorum. Item ex Isai: brevis futurum ut omnis caro videret salutare dei, atque eo tempore futurum, ut omnis mons & collis humiliaretur, &c. Item, in proximo futurum, qui ventilabrum haberet in manu, ad expurgandam aream suam, &c. Omnia hæc & similia hoc verbo includit: *Hic est de quo dixi.* Hic nempe est, qui peccantibus adfert regnum cælorum. Hic est salutare Dei, qui montes, hoc est, superbos humiliat. Valles autem, hoc est, humiles exalrat, & prava corrigit, viamque ad cælum hactenus impeditam planam reddit. Hic denique est, qui ventilabrum suum habet in manu: Ipsi enim dedit pater omne iudicium, &c. *Post me venit vir, qui ante me factus est.* Obserua quod Ioannes fermè ubique utranque in Christo naturam constitit: hominem enim manifestè constitit, cum virum nominat. Christus autem non simpliciter homo est, sed vir, hoc est, nulla mollicie resolutus, sed omni virtute constans, solidus, & perfectus. Vir dicitur quasi virens, nedum natura, sed & gratia, virtute, sapientia, & magnificis factis. Hinc & in Luca dicitur: Vir potens opere & sermone. Huc pertinet, quod in Malachia dicitur: Statim veniet ad templum suum dominator, quem vos queritis, &c. Ob eam causam & in lege signanter offerri iubetur agnus, macculus, & anniculus. Quod autem addit: *Ante me factus est, & ante me erat.* diuinam in Christo fatetur naturam, ut supra factis expositum est. *Et ego nesciebam eum.* Hoc addit Ioannes: ne quis suspicaretur eum ex favore, aut propter consanguinitatem, tanta de Christo dixisse: *Nesciebam*, inquit, eum Nunquam antehac eum videram: nunquam

cum ipso verbum contuleram. Ego enim à pueritia in deserto vixi, peccator ab hominibus etiam cognatis. Vide quanta diligentia Ioannes hominum suspiciones prævenire studet, ne quis de testimonio suo malè suspiceretur. Sed quomodo hic dicit: *Ego nesciebam eum,* cum adhuc in utero matris positus, Christum agnouerat præsentem? Præterea adveniēte Christo ad Baptismum, prohibuit eum dicens: Ego à te debeo baptizari? quod certè signum est quod eum cognouerat. Facilis est responsio. Nesciebat Ioannes Christum, quia per propriam rationem eum non cognouerat. Quia enim Christus formis crucis teñeratur, & est, nunquam per solam rationem cognoscitur. Quis enim credat eum esse dominum mortis, quem videt morientem? Hinc Christus ipse dicit: Nemo venit ad me, nisi pater eum traxerit: Et nemo novit filium, nisi pater. Unde & Petro dicitur: Caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus. Hinc est quod sapientes mundi nunquam cognoscunt Christum. Si enim cognovissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Quod autem Ioannes Christum cognouit, non ex rationis iudicio, sed ex revelatione Dei est. Sicut enim olim Samuel missus vngere regem ex filiis Isai, sciebat quidem unum ex ipsis filiis à Deo electum sed ignorabat quidnam esset, donec à domino certificaretur. Sic Ioannes sciebat Christum adesse, sed non cognoscebat personam eius, nisi per revelationem dei. *Sed ut manifestetur in Israel, &c.* Christus missus est, ut penitentiam ageret pro peccatis hominum, sicut Isaias ait: Omnes nos peccavimus, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Quamquam autem Christus sciret, se ideo venisse, ut tanto pro cunctis officio fungeretur: humiliter tamen apud se latebat, expectans in forma servitubentis patris imperium, videlicet ut totum opus suum non voluntatis propriæ, sed veræ & perfectæ foret obedientiæ. Illo autem sic expectante patris mandatum, venit Ioannes clamans: Penitentiam agite, &c. Hac publica voce sanctus ille sanctorum, qui solus erat idoneus ferre penitentiam pro peccatis electorum, vocatus accessit ad opus suum, imò ad cælestem sanctuarium in conspectu Dei patris, spiritu sancto designandus in summum sacerdotem, qui non aliam oblaturus erat hostiam nisi carnem propriam, quam & statim quadraginta dierum, & quadraginta noctium ieiunio, deinde

Exod. 29

Hebr. 9.

Psal. 39

Hebr. 9.

Exod. 12.

Psal. 43.

Math. 3.

Isa. 64.

Ioan. 13.

Psal. 31.

Rom. 6.

Rom. 8.

Mat. 3.

Luc. 3.

Eph. 4.

Matth. 3.

Ioan. 5.

Luc. 24.

Malac. 3.

Exo. 12.

Ioan. 6.

Mat. 11.

Mat. 16.

1. Cor. 2.

1. reg. 16.

Isa. 53.

Matth. 3.

Matth. 3.

de omnibus pœnitentiæ modis afflictam, tandem pro peccatis nostris oblaturus erat Deo patri hostiam in odorem suauitatis. Vt igitur manifestetur in Israel: Ego veni, inquit, hoc est, vt inciperet & ipse pœnitentiã suam pro nobis, missus sum ego pœnitentiã prædicare. Quia autem hoc sic debebat fieri, vt falleretur diabolus, nec antè sciret huc hominem pro omnibus satisfacere, quàm opus perfectum esset, ideo Ioannes non ad Christum dicit: Pœnitentiã incipe pro nobis, sed in generali loquitur ad omnes, vt dū idem in pluribus cernitur, occasio suspitionis de vno ad præfens subtrahatur. Sic olim & Samuel vncturus regem ex filijs Isai, sacrificaturum se simulat, vt falleret Saulem. Vel aliter: *Vt manifestetur, &c.* hoc est, vt omnes magis idonei essent ad gratiam suscipiendam per ipsum, præmissus sum ego ad prædicandam pœnitentiã. Aliter, Vt manifestetur omnibus eius humilitas in exemplum alijs, veni ego baptizans. Hinc enim quum Ioannes eum prohibere veller, dixit Christus: Sine modo. Sic em̄ decet nos implere omnem iustitiam. Aliter: *Vt manifestetur, &c.* id est, vt homines ad eius baptismũ recipiendum, humilius se subderent, præmissus sum ego morem baptizandi exerce-re. Quis enim nunc audeat contemnere, vel non necessaria iudicare baptismum, & alia sacramenta, quum videat Christum ipsum baptismum Ioannis se subdidisse? Si Christus serui baptismum nõ dedignatus est, cur tu im-mundus refugis baptismum dñi? *Et testimonium perhibuit Ioãnes.* Hic demum indicat, vnde Christũ agnouerit, quẽ, vt supra dictũ est, ratione carnali nunquã cognoscere potuisset. Ex duobus autem Christum cognouit, ex signo scilicet, & verbo Dei. Sic & nos ex his duobus Christum cognoscimus: Ex verbo scilicet, & signis, vel operibus. *Vidit spiritum descendentẽ sicut columbam, &c.* Non aliud signum Ioanni monstratum est, quàm quod propheta dixerunt signũ futuri Christi, nempe spiritus sanctus. Hinc Isaias dicit *Isa. 11.* Egredietur virga de radice Iesse, & requiescet super eum spiritus Domini, &c. Et iterum: Spiritus Domini super me, ed quod vn-xerit me, &c. Et iterum: Ecce puer meus electus, posui super eum spiritum meum. *Isa. 42.* Et David: Vnxit te Deus, Deus tuus oleo letitiæ. Hinc Ioannes: *Vidi, inquit, spiritum:* quasi diceret, hoc in ipso vidi signũ, quod omnes propheta vt certissimum Christi si-

gnum prædixerunt. Addit: *Descendentẽ de celo.* Non quod Christus tunc primũ spiritum sanctum acceperit. Fuit enim eo plenus ab instanti conceptionis: sed quod tunc spiritus in eo reuelatus est. Ab eo enim tempore omnibus apparuit, eum spiritu sancto esse plenum. Ab eo etiam tempore plenitudo ipsius, se cœpit diffundere à capite in barbam, imò vsque ad oram vestimenti, id est, vsque ad infimos credentes. Descendere igitur hoc loco nihil aliud est, quàm præsentiam suam signo exteriori declarare, quem admodũ & sæpe aliàs Dñs dicitur descendisse, hoc est, præsentiam suam signo aliquo declarasse, vt in subuersione Sodomorũ, & in datione legis. Addit: *Quasi columbam,* ne quis suspicaretur malum fuisse aliquem spiritum. Sicut enim Noë duas aues admodũ dissimiles ex arca emisit, coruum scilicet & columbam: sic in ecclesia duo sunt genera spirituum, malorum scilicet & bonorũ. Qui igitur gloriatur de spũ, primũ videat virũ coruio vel columbæ similis sit. Si spiritus ad immunditiam, rapacitatem, contentionem, &c. te ducit, non columba, sed coruus est. Super Christum igitur in specie columbæ apparet spiritus. Primò, vt nemo dubitaret bonum esse spiritum. Secundò, vt certi essemus, per Christum restituendam veram pacem, quemadmodum columba ramũ oliuæ, hoc est, signum pacis, ad Noë in arcam detulit. Tertio, vt ostenderetur, primũ christi aduentum esse humilem & mansuetum, quẽadmodũ de eo Isaias prædixit. Calamũ quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet. Quarto etiam ideo spiritus in specie columbæ apparuit, vt deinceps hoc signo discerni posset Ecclesia Christi, ab Ecclesia malignantium. Verè enim Christi ecclesia est, quæ columbam habet, & columbinos mores. Vbi autem coruini mores sunt, ibi nihil minus quàm ecclesia Christi est. Postremò etiam hoc addit Ioannes: Et mansit super eum. Accipiunt quidem & alij spiritum sanctum, verũ in solo Christo semper mansit & manet. In ipso enim habitat etiam corporaliter: Ipse verum templum est spiritus sancti. Huc pertinet, quod Ezechiel vidit aquam egredientem à latere dextro templi. Vide ibidem de virtute eius aquæ, signat enim gratiam Christi. Ceterũ quod spiritus sanctus potissimum apparuit, cum Christus baptizaretur, confirmatio est baptismi nostri,

nostri, ne dubitemus, nos in eo spiritum sanctum accipere. *Et ego nesciebam eum.* Repetit quod supra dixerat, ad maiorem confirmationem. Nunquã enim cognouit Christum ratione humana, sed tantũ spiritu, & reuelatione diuina. Ideo subditur. *Sed qui misit me baptizare in aqua.* Nulli dubiũ est, quin Deus eũ miserit. Hoc enim & Malachias & Isaias propheta testantur. Et euangelista noster supra apertissimè dixit Ioannem à Deo missum. Obserua, quod Ioãnes fermè semper, vbi de baptismo suo loquitur, addit: *In aqua.* Sic supra dixit Iudæis: Ego baptizo in aqua. Et iterum. Propterea ego veni in aqua baptizans. Hoc autem ideo facit, ne homines cõfiderent in baptismo, quem ipse dabat. Nõ enim erat ex eorum numero, qui populum docebant confidere in mendacio, dicentes, Pax pax, cum non sit pax: sed omnes à se ad Christum dirigat, qui solus petra est, super quam securè ædificamus. *Super quem videris spiritum descendentem.* Hoc est signum, quo Pater de Filio testificatus est, vt supra dictũ est. Obserua autem, quod non simpliciter dicit: *Super quem videris spiritum descendentẽ.* (Nam & super prophetas factus est Spiritus Domini, & super Mariam superuenit spiritus sanctus. Et deniq; super apostolos idem spiritus venit.) Signanter igitur addit: Et manentem super eum. In solo enim Christo verè mansit, ipsius contentus mansione pectoris, vt Ecclesia canit. Quia igitur Christus spiritus sancto plenus est, ideo de plenitudine eius omnes accipere possumus. Et quia spiritus super eum mansit & manet, ideo ipse est fons ille patens, & indeficiens vena; ad ablutionem peccatoris & menstruata. *Hic est qui baptizat in spiritu sancto.* Baptizari in spiritu sancto, est gratiam spiritus sancti accipere, qui non modò quid sit peccatum ostendat, sed & auxilium aduersus peccata præbeat, delèdo præterita, repellendo instãtia: atq; ita de seruis peccati, faciat filios Dei: de filiis iræ, filios gratiæ: de ignotis & aduenis, genus regale & sacerdotale. Hoc ante Christi aduentum nemo facere poterat, id quod diabolus toti generi humano exprobrabat. Quid, inquit, venistis ad prælium? date ex vobis virũ, qui mecum ineat singulare certamẽn. Huic autem certamini nemo se offerre audebat, donec veniret verus Dauid, Christus scilicet, qui solus abstulit opprobrium ex Israël. Congruè igitur de ipso dicitur: *Hic est, qui baptizat in spiritu san-*

cto. Dupliciter autem Christus baptizat in spiritu sancto. Primũ remissionem peccatorum dando. Secundò diuersarum ornamenta gratiarum cõferendo. Huc pertinet, 1. Cor. 11. quod Ioannes apud Matthæum dixit. Ipse baptizabit spiritu sancto, & igni. Spiritu sancto baptizat, cum peccata remittit: igni autem baptizat, cum eiusdem sancti spiritus feruore accensos, fortes in amore, constantes in fide, lucentes scientia, & calentes bono zelo efficit. Ex hoc igitur loco, primò videmus differentiam inter baptismum Christi & Ioannis. Ioannes siquidem aqua, Christus spiritu sancto baptizat. Ioannes mortificat per legem, & parat conscientiam ad futuram viuificationem: Christus autem viuificat propter Euangelium, & conscientiam iam lege perterritam exhilarat atque pacificat. Sicut autem Ioannes nõ solo verbo, sed & externo baptismo mortificationem docuit: sic Christus viuificationem non solo verbo, sed etiam per sacramentum baptismi, verbo annexum, aufert & præstat. Hinc & baptismus à Paulo dicitur lauacrum regenerationis. Deinde ex hoc loco vides, quid nam in causa sit, quod Paulus baptizatos à Ioãne rebaptizauit. Nunc autem nemo rebaptizatur, etiam si à malo ministro fuerit baptizatus. Necessariò enim rebaptizandi erant, qui tantum aqua abluti erant à Ioanne. Baptizati autem baptismum Christi, nullatenus sunt rebaptizandi. Hic enim est, qui baptizat in spiritu sancto. Nec obstat, etiam si minister malus sit. Sanctitas enim baptismi eiusq; efficacia non pender à ministro, sed ab eo, super quem descendit columba; & cui dicitur: *Hic est qui baptizat.* Nã si pro diuersitate meritorum, baptismum sanctum esset, cum diuersa sint merita, sequeretur, quod & diuersa essent baptismata, & tantò quilq; melius baptismum putaretur accipere, quantò à meliore accepisset ministro, quemadmodum olim Donatus assererat, & alij quidam. Contra hos igitur militat hoc verbum: *Hic est, qui baptizat, &c.* Vnus siquidem est, qui baptizat: vnus & solus, qui sanctificat. Vnus est & fons, vnus riuus baptismi salutaris, qui per qualescunque canales influat, hic est qui baptizat, de cuius ore profuit ipsa vis sacramenti purificans, emundans, viuificans totum fidelem hominem. Vbicunq; igitur audieris verbum hoc in regre prolaturum: Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, ibi est absque dubio

Tu. 3.
Act. 19.
Christiani de Sacerdotibus

Eph. 4.

dubio hic ipse, & hic idem baptizat. Quid enim est Paulus? quid Apollo? quid Cephas? Ministri Christi sunt in hoc sacramento, non autores, serui, non domini: canales, non fontes. Vnus enim hic est fons, vnus dominus, vnus auctor, qui baptizat quidē in aqua per ministros, baptizat autem tantum per seipsum in Spiritu sancto. In sacramentis itaque quibuscumq; non ministrum attendas, sed Christum, qui auctor est sacramentorum, & ab ipso habent suam efficaciam. *Et ego vidi, & testimonium perhibui: quia hic est filius Dei.* Tria haecenus de Christo dixit Ioannes. Primum, Ecce agnus Dei. Secundum, Hic est, qui baptizat in spiritu sancto. Tertium nunc addit: *Hic est filius Dei.* Atque in his tribus totum depinxit Christum. Quia igitur agnus est Deo oblati, ideo peccata abstulit, & auferre potest. Quia autem ipse est, qui spiritu sancto baptizat, ideo & gratiam conferre potest. Quia autem & filius Dei est, potest & regnum caelorum nobis dare. Quid igitur amplius desideras? Huc igitur accedat, qui peccatorum remissionem, gratiam, & beatitudinem desiderat, &c. *Alter die iterum stabat Ioannes.* Haecenus Ioannes fidelem se probauit seruum, ex eo quod omnes generaliter a se ad Christum dirigebat. Nunc autem, vt manifestius appareat, quam fidelis fuerit, etiam proprios discipulos ad Christum dirigit. Et cum alij indignè ferat, si a discipulis suis deserantur, Ioannes solus gaudet, quod discipuli se relicto, ad Christum transeunt. Ob eam causam, quum iam in carcerem coniectus esset, reliquos discipulos ad Christum misit.

Matt. 11. Quod igitur stetisse Ioannem asserit, iuxta literam quidē situm hominis indicat stans, & aliquid quod officij sui esset, instanter agētis vel dicentis. Iuxta altiorem autē sensum, magnam ac semper suspensam eius intentionem insinuat, quia videlicet Christo non solum exterius officio suae praecursionis deseruiebat, sed etiam interiori erecto mentis affectu iugiter astabat. Cum enim Christus statim post baptismum in desertum abierit, non dubium est, quin Ioannes ad reditum domini toto affectu tetenderit, vt iterum videret eum, quem videre salus agnoscentis, gloria praedicantis, gaudium erat demonstrantis. Stabat ergo in altitudine cordis speculator vitae, & salutis. Stabat praeterea in culmine perfectionis, in apice contemplationis, in stabilitate virtutum. Optimū enim est, gratia stabilire cor secundum Apostolum. Et:

Heb. 13.

Sapiens permanet vt Sol, stultus verò vt Luna mutatur. Demum etiam mysticam significationem habet, quod Ioannes dicitur stare, Christus autē ambulare. Nam legis Moisaicae typum gerebat Ioannes, Christus euāgelicae professionis erat auctor. Lex igitur, quae iam ad summam lineam peruenerat, stabat, veluti non progressura longius, sed mox cessatura, quatum ad caeremonias & ad iudicia & Christo venienti cessura, subseq; illi discipulos traditura. Christus obambulabat, veluti semper in maius progressurus, & vndiq; caelestis doctrinae discipulos collecturus. *Et ex discipulis eius duo.* Hi videlicet magistrū suum statu mentis imitabantur, & erant primitiae plebis illius, quam non sibi, sed domino parabat ille praecursor eius. *Et respiciens Iesum ambulatē.* Notanda diligenter narrationis series, in superficie quidem breuis & lucida, intrinsecus autem pondere mysteriorum grauida. Quid enim est ambulans Iesus, nisi mutabilitatis nostrae particeps factus Filius Dei? qui hominibus non antè cognitus, ex eo cognosci atque diligere cepit, ex quo ambulare cepit, de caelo veniens in vterum Virginis, de vtero in praesepe, de praesepe ad crucem, de cruce ad sepulchrum, de sepulchro rursus ad caelum. Ex tunc, inquam nosci & diligere cepit, sicut scriptum est: *Oleum effusum nomē tuum, ideo adolescentula dilexerunt te. Ecce agnus Dei. Quasi diceret, Quid est, quod me tamquam veram lucem, verum redemptorem, & iustificatorem suspicitis? Ego non sum is, qui saluare possum. En is est agnus ille Dei, hunc sequimini salutis autorem: huic enim soli, vos mea doctrina & baptismo paraui. Cur autem agnum eum vocauerit, supra dictum est. Id ipsum autem nunc repetit, non sine admiratione. Verè enim mirum est, quod agnus vincere potuit leonem. Verè enim agnus Christus, nam summam humilitatem, patientiam, mansuetudinem, in praelium attulit: E contra vere leo diabolus. Summam enim iram, potentiam, omnesque mundi vires, contra Christum armauit, & tamen agnus vicit leonem. Potuisset quidē in maiestate & virtute diabolum deicere, sed hic modus placuit, ne diabolus conqueri posset potestate superarum. Deinde, ne nos desperemus, quum diabolus etiam contra nos omnes suas vires exerit. Times igitur leonem diabolum, cogita agnum Christum. *Et audierunt eum duo discipuli, &c.* Hic vides, quam ardua res sit credere.*

dere. Sepius audierant Ioannem de Christo testificantem, imò & ipsum Christum iam semel atque iterum viderat, nec tamē quicquam audebat se Christo credere, propter eius humilitatem, donec Christus tertio veniret ad Ioannem: tunc enim aliqui ausi sunt credere, sed tantum duo. Idem & nobis contingit: Non omnium est fides, inquit Paulus. In rebus prosperis facile est bene sperare. Verum vitam sperare, vbi nihil nisi mortem vides, &c. hoc opus, hic labor est. At in tali casu vix pauci Christum sequuntur, & cum ipso perseverant. *Et sequuti sunt Iesum.* Quia enim veri cultores fuerat legis, ipsius testimonio profecerunt ad Euāgelicā perfectionem, hoc est, ex fide in fidem. Sequebantur autem taciti, flagrantēs amore sublimioris doctrinae, sed interpellare non audebant eum, cum quo nulla intercesserat familiaritas. Nec statim dominus ad eos conuertitur. Non enim statim in initio conuersionis, maiestatis suae diuinam praesentiam sequentibus aperit, sed eundem est, & tandiu ruminanda sunt ea, quae per carnem gessit, donec altissima eius diuinitas se quoque manifestet. *Conuersus Iesus, & videns eos sequentes.* Bene dicitur conuersus, quia antequam supra dicto modo ambularet, totus auersus erat, id est, propter peccatum generi humano iratus. Vnde Isaias: *Peccaui, & tu iratus es, & auertisti faciem tuam.* Ad hoc igitur conuertit vultum misericordiae. De quo in Psalmo dicitur: *Deus tu conuersus, viuificabis nos.* Et iterum: *Conuertere domine, & eripe animam meam.* Huc pertinet, quod Paulus discernit vultum Moysi, & vultum Christi. Vultus enim Moysi terruit: terruit & descensus Dei ad populum. Vultus Christi, est vultus misericordiae & gratiae. Signanter autem dicit: *Vidit eos sequentes se.* Ad hos enim solos Christus oculum & vultum misericordiae conuertit, qui se sequuntur. Hinc in propheta dicit: *Conuertimini ad me, & conuertar ad vos.* Item: *Respectus eius in electos illius.* Et in Psalmo: *Oculi domini super meruentes eum, &c.* *Quid queritis?* Primum interrogat, quid querant, quia hoc vnum requirit Christus a sequentibus, vt fide vera dilectione formata credat. Iuxta illud *Cognitio eius iustificabit multos.* Et iterum: *Hoc est opus Dei, vt credatis.* Deinde etiam ideo hoc interrogat: sunt enim multi inter eos, qui Christum sequi videntur, qui nesciunt, quid querat, id est, credunt quidem

sed nesciunt, cuius spiritus sint, vel quam intentionem habeant. Aut enim confitentur se nosse Deum, & factis negant: Aut honorant Christum labijs, & corde longe absunt: Aut aliud quam salutem animae, in Christo quaerunt. Sic Iudas, cum alijs Christum secutus est, & tamen diabolus fuit. Sic Simon Magus, baptismum quidem suscepit, & tamen in felle amaritudinis mansit. Sic quotidie reprobi, cum electis in ecclesiam intrant. Quilibet igitur sibi dici putet a domino: *Quid queris?* hoc est, interroget conscientiam, num Christum, an seipsum quaerit? *Rabbi, vbi habitas?* Ipso statim nomine professi sunt, se teneri desiderio discendi: nimirum magistrum nominantes, se discipulos eius fatentur. Et dum domicilium eius, vbi sit, percontantur, declarant se semper cum ipso velle manere, quasi dicerent, *Te magistrum quaerimus, tuam doctrinam obuijs vnus excipiemus, tecum habitare cupimus.* Sic verè Christiani, nedum Christum cognoscere quaerunt, sed & cum ipso habitare cupiunt, semper cogitantes supernam patriam. Sic Dauid: *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transiit in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei.* Et iterum: *Vnam petij a domino, hæc requiram, vt inhabitem in domo domini, omnibus diebus vitae meae.* Et Paulus: *Cupio dissolui, & esse cum Christo.* Sic sponsa in Canticis: *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* *Venite & videte.* Christus delectatus ipsorum responso, non excusat instantem noctem, non iubet eos redire postredie, nec signis tantum indicat domum sed comiter blandeq; ad domesticū colloquiū inuitat. Oēs enim quotquot ad se venerint fide excipit, nec quenquam reiicit, imò omnes ad se vocat: *Venite (ait) ad me omnes, qui laboratis & onerati estis. Ideo & Dauid ait: Accedite ad eum, & illuminamini.* Quod autem dicit: *Venite, & videte.* & non hic aut illic habitare videtur, quod nemo rectè Christum agnoscere potest, nisi per fidem sensum Christi experiatur. Is autē fidei sensus non fit sine ministerio verbi. Quicumque igitur quaerit, vbi Christus habitet, vbi Deus maneat, is audiat verbum, ac sequatur, & tunc Christum inueniet. Est enim verbum velut columna nobis, quae praecessit filios Israël in deserto. Vnde & Petrus: *Habemus inquit, propheticum sermonem, cui benedicatis,*

Tit. 1.
Isa. 28.
Ioan. 9.
Act. 8.
Psal. 41.
Psal. 26.
Phil. 1.
Canti. 1.
Ioan. 6.
Matt. 11.
Psal. 33.
Exod. 13.
2. Pet. 1.

Pfal. 118. facitis, attendentes tanquam lucernæ lucen-
ti, &c. Et David. Lucerna pedibus meis ver-
bum tuum. *Venerunt & viderunt, &c.* Felices
quibus hæc contingunt. Videntibus enim
creatoris habitationem, angusta est omnis
creatura. Sic Paulus raptus in cælum, nesci-
uit vtrum in corpore, vel extra corp^o esset,
&c. *Et manserunt apud eum die illo.* Opportu-
na determinatione vsus est, cum dicit: *Die il-
lo.* Non enim tunc relictis omnibus, secuti
sunt illum, nec semper eum illo manserunt,
Matt. 4. sed tantū die illo. Vnde & postea perfectè
vocati sunt à Christo, nimirum postquam
Ioannes traditus fuerat in carcerem. Vides
igitur Euangelistas non sibiipsis contradice-
re. Spiritualiter autem aliqui tantū vno die
apud Christum manent, alij diutius: Diuisio-
nes enim gratiarum sunt. Sic Paulus excel-
lenti magnitudine reuelationis audiuit ar-
cana verba, quæ non licet homini loqui: Cæ-
terorum autem singuli in sua subleuantur
mensura. Alijs enim quinque talenta, alijs
duo, alijs tantum vnum dantur: Vnicuique
secundum virtutem suam. *Hora autem quasi
decima.* Scilicet appetente iam nocte. Memi-
nit autem vespertinæ horæ. Primò, vt do-
ceat nos, quanto ardore discipuli ad Chri-
stum aspirarint, quòd nulla moræ noctem
quidem prohibiti, ipsum secuti sunt. Sic e-
nim solet conscientia lege terri, & pecca-
torum conscia facta, nullum periculum, nul-
los gladios, nullos ignes formidare, modò
ad Christum cōscientiæ exhilaratorem per-
uenire possit. Dissimiles his discipulis sunt,
qui indies conuersionem suā procrastinant,
nec ad Deum conuertuntur, etiamsi vide-
rint decimam esse horam, hoc est, mortem
propinquam. Contra hos loquitur Salomò:
Eccle. 11. Manè semina semen tuum, & vespere non
cesset manus tua: quia nescitis, quid magis
oriatur, hoc aut illud. Deinde ad decimam
horam eos vocatos dicit, vt innuat etiā Apo-
stolos non propter aliquod meritum, sed so-
la Dei misericordia vocatos, quemadmodū
Matt. 20. & hi, qui circa vndecimam horā in vineam
venerant, non ex ipsorum meritis, quia vna
tantū hora laborauerāt: sed ex sola gratia pa-
tris familiās, integram mercedē acceperunt.
Præterea hoc verbo docemur ne quis des-
peret, etiamsi circa decimā horam, hoc est,
in senectute, vel in termino vitæ, se ad Do-
minum conuertat. Nulla enim hora nimis
fera est, quādiu hic sumus: hinc & latro iam
iam moriturus, gratiam inuenit. Cæterum

etiam ideo vespertinæ horæ meminit, quia
non incipientibus seculis, sed post magnum
eorum progressum, saluatoris nostri myste-
rium reuelatum est. In nouissimis enim die-
bus, vt scriptum est, docibiles Dei effecti su-
mus. Mysticè autem, decima hora veniunt
ad Christum, quia lex siue decalogus, mittit
nos ad Christum, quemadmodum Paulus
ait: Lex pædagogus noster fuit ad Christum.
Nemo enim venit ad Christū, nisi prius per
legem acceperit sensum peccati. Quia igitur
hi ex lege didicerant se peccatores, & e-
gere gratia Christi, ideo decima hora ve-
niunt. Nec quicquam aliud in causa est,
quòd nos non similiter accurrimus, quàm
quòd nondum ad decimam horam perue-
nimus; hoc est, nondum per legem terrii su-
mus. Demum, sicut agnus paschalis iubeba-
tur decima die mensis tolli à grege, sic hi ve-
rum agnum decima hora inuenerunt. *Erat
autem Andreas frater Simonis, &c.* Putant ali-
qui ipsum Ioannem, qui hæc scripsit, fuisse
alterum ex his duobus, humilitatisque gra-
tia suum nomen reticere. Id quod & de Lu-
ca suspicantur, eò quòd ex duobus euntibus
in Emaus, alterum tantum nominauerit.
Andream autem nominat, ad insignem
gloriam eius viri. Cum enim magna gloria
sit, sequi dominum, verè maxima laus An-
drææ est, quod prim^o omnium se ausus fuit
credere Christo. Repetit autem Euangeli-
sta, quidnam Andream permouerit: Audie-
rat, inquit, à Ioanne, &c. Hi enim euangeliū
rectè audiunt & suscipiunt, qui prius in le-
ge instructi sunt. Qui autem ad euangelium
accedunt, non prius terrii per legem, hi
plerunq; peiores & leuitores sūt, id quod in
dies videmus. *Inuenit hic primò Simonem fratrem
suum.* Hic primò vides, quæ sit fidei energia.
Quam primū enim per dilectione viuere-
rem fidem in Christum renati sumus, mox
gestit animus sese alteri effundere, & decla-
rare quantum boni inuenerit. Neque fieri
potest, vt otiosa sit hæc fides. Cōfiteatur enim
Christum vel ore, vel charitate in proximū:
non enim potest bono animo videre se li-
berata, fratrem suum in malis esse. Nihil
igitur non agit, vt & fratri succurratur. De-
inde, hic vides longè aliam esse conditio-
nem, temporalium & spiritualiū bonorum.
Temporalia, quòd pluribus communia sunt,
eò minus talium ad vnumquemque redit:
Spiritualia autem etiamsi pluribus commu-
nia sint, omnibus tamen sufficiunt. *Quæ
igitur*

igitur amētia est, eas diuitias tam anxie quæ-
rere, quæ ne vnius quidem hominis deside-
rium exaturare possant, neglectis his, quæ
omnibus abundantissimè sufficere possent?
Quòd autem frater fratrem inuenit & ad-
duxit, felix erat nascētis ecclesiæ auspiciū
quæ constat fraternæ charitate cōcordiā quæ
mutua. Hoc enim in ecclesia perpetuū sit,
& fieri debet, vt frater adducat fratrem: Om-
Gene. 47. nibus enim nobis verus ille Ioseph dicit: Nō
videbitis faciē meam, nisi adduxeritis & fra-
trem vestrū. *Inuenimus Messiam:* Ex hoc vno
verbo, ex hac parua scintilla videmus, quā-
ta in ipsis fuerit flāma sancti desiderij. Mes-
sias Hebraicè, Græcè Christus, vnctus lati-
nè interpretatur. Vocatur aut Christus hoc
nomine, propterea quod à Deo vnctus sit rex &
sacerdos. Gloriarur igitur Andreas, se inue-
nisse verum regem, & verum sacerdotem:
Hæc enim est gloriatio Christianorū: Quid
autem maius contingere potest, quàm eum
inuenire regem, qui à peccatis, morte, diabo-
lo, & inferno nos liberare, eum quæ sacerdo-
tem, qui cum Deo nos reconciliare potest?
Quotusquisque aut est, qui hūc Messiam,
vel querat, vel inueniat? Miseri nos sola tē-
poralia quærimus, atque inde gloriamur, nō
Hie. 49. attendētes, quod in Propheta dicitur: Si po-
sueris nidum tuum vt aquila, inde detrahā-
te. Et iterum: Si posueris in cælum nidum
Amos. 9. tuum, inde detrahā te. Inuenerunt autem
discipuli Messiam, adhibita lucerna, hoc est
testimonio Ioannis. Alioqui nunquam eum
Isa. 42. inuenissent, vt qui nondum clamabat, nec
contendebat, nec audiebatur in plateis vox
eius. Sic & nos adhibita scriptura, Christū
2. Pe. 2. inuenire possumus. Hinc Petrus: Habemus
firmiorem propheticum sermonem, cui be-
nefacitis, attendentes tanquam lucernæ lu-
centi in loco caliginoso, &c. *Et adduxit eum
ad Iesum.* Semel expertus Domini comitatē
& benignitatem, fidenter fratrem suum ad-
duxit. Et quoties nos eandem domini beni-
gnitatem experti sumus, nec tamen aude-
mus accedere? Quòd autem fratrem non a-
liud, quàm ad Christum adduxit, damnatur
cæcitas nostra, quibus nō satis est proprium
periculum & peccatum, nisi & filios, & fra-
tres, & amicos, in eadem pericula & laque-
os diaboli coniecerimus. Pauci enim sunt,
qui ad Christum: plures autem, qui ad mun-
dum suum trahunt. *Intuitus autem eum Iesus.*
Non solum faciē hominis contemplatus,
in qua tamen relucebat pectoris synceritas,

sed animum potius columbina simplicitate
præditum, & ob hoc aptum Euangelicæ dō-
ctrinæ, delectatus sincero illius affectu, vl-
terius eum compellat: Synceritatem enim &
simplicitatem cordis diligit Deus. Hinc Sa-
Sapientia. 1. piens: In simplicitate cordis quærite illum:
Inuenitur enim ab his, qui non tentat eum,
&c. *Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis, &c.*
Aliqui legunt Iona, alij Ioanna: Iona colū-
bam, Ioanna gratiam significat. Vtrūque au-
tem Petro conuenit. Est enim filius colum-
bæ, propter simplicitatem, & filius gratiæ,
propter electionem: Hoc igitur primo allo-
quio, animum Petri ad considerandam la-
tentem diuinitatem subleuat, ne humilitatē
carnis offenderetur: Argumentum enim di-
uinitatis est, quod præuidet, & quod nomē
& quis sit pater eius. Deinde multò certius
argumentum est, quod significat futurum,
vt perseueret Petrus. Nec simpliciter dicit,
Tu vocaris Simon, aut filius Ioanna: sed,
Tu es Simon, inquit, per quod indicat, eum,
vtrique nomini respondere. Fuit enim Pe-
trus & obediens, & simplex, vel gratia dis-
gnus. Iam cū omnibus perfectè Christianis
Luc. 10. gaudendū sit in hoc seculo, quod nomina eorū
scripta sunt in cælis: quanto gaudio exulta-
re potuit Petrus, cū videret nomen suū qua-
si in capite libri scriptum esse: Nō enim ali-
quem adhuc Dominus propriō vocauerat
nomine, nec postea quenquam tam familia-
ri descripsit inspectione, nec tam amica ex-
pressit intentione. *Tu vocaberis Cephas: hoc est
Petrus.* Ridiculum est, quod quidam hic volunt
Cephas idem esse, quod caput, cum Ioan-
nes ipse dicat: Cephas Syriacè, idem signifi-
care, quod Græcis πέτρος, Decepti autem
fuerunt similitudine dictionum, quod idē
putauerunt esse Cephas & κεφαλή, cum
hoc Græcum sit, illud Syriacum, teste Hie-
ronymo. Cephas igitur nihil aliud hoc loco
significat, quàm saxum aut petram. Causa autē
huius cognominis additi, fuit certa illa fidei
expressio, qua Petrus interrogatus à Chri-
sto, quid de se sentiret, respondit. Tu es
Christus filius Dei viui. Tunc enim hoc no-
men Petrus accepit, dicente Christo: Tu es
Petrus. Hoc Christus hinc futurum prædixit
ideo non ait: Tu iam es Petrus, sed. Tu vo-
caberis in futuro, quādo scilicet fides tua tā-
tum robur collegerit, vt aduersus omnia Sa-
tanæ tentamenta possit inconcussa consistere.
Petrus igitur cognominatus fuit, Primò
propter soliditatem fidei. Secundò, quia
C 2 Chri-

Luc. 22. Christo, qui vera illa petra & fundamentum Ecclesiae est, constantissime & immediate adhæsit. Ideo Christus ait: Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, Nec mirum quod Simon ille ob eam causam Petrus dicitur, cum ob eandem causam per omnes dicatur lapides viui, quamuis Apostoli, primi super Christum in fundamento locati sint. Hinc **Ephes. 2.** Paulus dicit: Nos ædificatos super fundamentum Apostolorum & prophetarum. Et **Apo. 21.** in Apocalypsi: Spiritualis Hierosolyma duo decim fundamenta habet. Præterea etiam **Ioan. 21.** idem dicitur est Petrus, quia primus post Christum Ecclesiae pastor fuit, cui commissa est Ecclesia. Omnium maximè autem ideo hoc nomen consecutus est, quia Ecclesie typum gerebat, quæ vera petra est, & super petram firmissimam ædificata. In Petro igitur Christus omnes credentes erudiuit, ut ex nomine & cognomine eius discerent fidei rationem. Quod enim in Petro contigit, hoc in omnibus credentibus quotidie contingere videmus. Initio siquidem vocatur Simon, quod interpretatur audiens vel obediens. Hic enim incipere oportet. Fides enim ex auditu. Deinde additur cognomen, *Petrus*, id est firmus, non in se, sed quia innititur super petram. Hæc igitur ordine sese consequuntur, audire, obedire, & perseuerare: hæc ad omnes nos pertinent. Præterea sicut Petro, quam primum ad Christum venit, permutatum est nomen, sic & nobis accedentibus ad Christum, datur aliud nomen, quod os Domini nominauit, ut qui prius dicebamus filij Adæ, peccatores, maledicti, &c. nunc dicamur filij Dei, iusti, benedicti, &c. Demum sicut Petrus post acceptionem illius nominis, nunc blandis verbis à Domino compellatur, nunc durioribus increpatur, aliquoties Satan vocatur, nunc confidens Christo adhæret, nunc abnegat, nunc iterum respicit: Ita cum quouis credentium, & vniuersa Ecclesia Domini agitur, &c. *In crastinum voluit exire in Galilæam.* Non erat contemptior Iudæa regio, quam Galilæa, quod ex ea nemo magni nominis vnquam fuisse ortus. Et tamen Christus illuc proficiscitur, quia nihil tam humile est, quod Christus dedignetur, dummodo adsit desiderium salutis. Non dedignatur Christus etiam casas pauperum intrare. Sic Deus semper opera sua humiliter incipit, & paulatim ad maiora ducit. Contra mundus magnifice quidem incipit, sed

mira biliter concludit. *Inuenit Philippum.* Videbatur forte obuius factus Philippus, sed res tota gerebatur diuina prouidentia, cui iam ab æterno decretum erat, quos vellet Ecclesiae primores esse, & ab æterno prædestinauerat, quos in tempore vocaturus erat. Felix quem Christus sic inuenit. Hinc **Roma. 8.** *uid orat. Erraui sicut ouis, quæ perijt, quæ re feruum tuum, &c.* Alioquin nisi Dominus te quæserit, & reduxerit, nunquam errare desistes: Postquam, inquit, conuertisti me, egi poenitentiam. *Sequere me.* Breue verbû, sed efficax, quia à viuo & vero verbo Dei prolatum. Immeritò igitur Apostoli leuitatis à Porphyrio accusantur, quod ad vnum verbum, Christum sequuti sunt. Vbi enim verbum loquentis est efficax, & animus audientis suapte natura promptus, quid mirum, quod statim effectus sequitur? *Erat autem Philippus à Bethsaida, &c.* In Matthæo legimus Bethsaidam vnâ fuisse ex ciuitatibus, quibus Christus horrendum illud væ comminatus est. Væ tibi, inquit, Bethsaida, &c. Et tamen ex eadem ciuitate tres apostolos elegit, quo facto insigniter commendatur gratia Dei, qua etiâ ex massa peccatorum, imo è medio Babylonis & Sodomæ, suos eripere potest, & eripit. *Inuenit Philippus Nathanaelem.* Ea quæ hæcenus de discipulis dicta sunt & dicuntur, admonere nos debent vocationis nostræ. Sicut enim Simon ab Andrea fratre, & Nathanael à Philippo ad Christum adducti, ab eodem benigne suscepti sunt: sic & nos, per alios ad Christum adducti sumus in baptismo, & nihilominus misericorditer suscepti sumus. Multum igitur debemus his, qui ad fidem nos perduxerunt: sed longè plus debemus ei, qui tam benigne nos suscepit. Quod autem & supra Andreas, & hic Philippus tam sollicitè alios quæserunt, & inuentos ad Christum adduxerunt, magnæ dilectionis & veræ charitatis indicium, immò & necessitatis ministerium est. Vnicuique enim madauit Deus de proximo suo, ideo quilibet ipsorum putabat sibi à Christo dici id, quod olim Ioseph fratribus suis dixit: non videbitis faciem meam, nisi adduxeritis mihi fratrem vestrum. Nec alia causa est, quod nostro tempore nemo alium ducit ad Christum, nec prælati subditos, nec patres familias familiam, imò nec parentes filios suos, nihil, inquam, aliud in causa est, quam quod deest nobis vera charitas. Deinde, quod non putamus magni referre,

referre, quilibet enim cogitat, quid mihi de proximo? nunquid custos fratris mei sum ego? nec interim attēdimus, quod Deus sanguinem eorum, quos nobis comisit, requireret de manibus nostris, si per negligentiam nostram pereant. Hic denique vides, quæ sit causa, quod ecclesia in dies decrescit. Quā diu enim vnus aliu adducebat, ecclesia creuit per totum mundum: nunc autem, cum quilibet tantum seipsum curet, quid mirum, quod decrescit ecclesia? Obserua etiam, quidam hunc Nathanaelem volunt eundem esse, quem alij Euangelistæ Bartholomæum nominant, quod hinc colligitur, quod vbi nunque nomina Apostolorum recēsentur, ferme semper Bartholomæus sequitur Philippum, quemadmodum & hic Philippus in numero discipulorum sequitur Nathanael. Est autē Nathanael idem, quod à Deo datus. *Quem scripsit Moyses & propheta, inuenimus, &c.* Quod Andreas supra vno verbo dixerat, inuenimus messiam, hoc Philippus hic diffusius dicit. Magnam autem cordis alacritatem hæc verba præ se ferunt, quasi diceret, en latum apporto nuntium, quem tanto tempore expectauimus, de quo tam magnifice omnes propheta cecinerunt, en vel tandem hoc felicissimo æuo inuenimus: nobis datum est videre, audire, quod multi reges & propheta videre & audire non potuerunt, &c. Vel aliter: Iesum filium Ioseph à Nazareth inuenimus, & certis signis probauimus, ipsum esse, quæ scripsit Moyses & propheta, &c. Obserua hic, vnde gaudeant verè Christiani, non si temporalia affluant, sed si Christum inuenierint, &c. Tripliciter autem Moyses scripsit de Christo. Primò expressis verbis, cum dicit: prophetam vobis suscitabit Dominus de fratribus vestris, &c. Secundo, cum varia instituit sacrificia & cultus diuinos, quæ omnia Christum adumbrarunt. Tertio etiam eo ipso de Christo scripsit, quod legem dedit. Quia enim legem dedit obseruatu difficilem, imò impossibilem (vel Petro teste) tacitè insinuauit, alium esse legis impletorem, ad quem sit accedendum, ut iustificemur. Quod autem & propheta de Christo scripserint, omnibus notum est. Philippus igitur & legis & prophetarum mentionem facit, quia ad legisperitum loquebatur, quem & nouerat

incredibili desiderio teneri messiae venturi, & ob hoc in legis & prophetarum oraculis diligentissime obseruari solitum. Exprimat etiam nomen Christi: *Inuenimus*, inquit, Iesum, ut ostendar, nomē optimè concordare his, quæ propheta scripserunt de messia. Nam Iesus idem est, quod saluator. Quod autem dicit eum filium Ioseph, secundum vulgi opinionem loquitur. Nondum enim plene instructus erat, nec sciebat Christum virginis esse filium, & in Bethlehem natum, iuxta scripturas. *A Nazareth potest aliquid boni esse.* Aliqui hunc textum legunt affirmatiuè, quasi Nathanael, ut legisperitus, certò affirmauerit, possibile esse, ut boni aliquid à Nazareth prodiret: alioquin (inquiunt) Christus cum non commēdasset. Melius autem legitur dubitatiuè. Libenter audierat lectum illud nuntium à Philippo, placebat & nomē Iesu: verum hoc vno offēdebat scrupulo, quem illi ratiè mouebat propheta, quæ Bethlehem. Deinde offēdebat humilitate loci, vbi Christus nutritus erat, quemadmodum & infra quidem offēduntur, qui videtes & tempus & omnia alia congruere, sola tamen humilitate eius offēdebat, ut vel hinc videas, quam arduum sit credere, & quam non sine causa Christus dixerit: beat⁹, qui non fuerit scandalizatus in me. Semper enim caro solet offēdi rebus abiectis, præterea, quod non spiraret nisi altè & magnifica, Deus autem suâ præclara opera abscondit sub aduersa forma, ut sit mirabilis in operibus suis. Sic Christus semper apparet carni alijs formis, alio modo, quam cogitat caro. *Veni, & vide.* Philippus rudis adhuc & nihil nisi simplicem fidem habens, non poterat explicare nodum hunc. Inuitat igitur Nathanaelem ad ipsum fontem, non dubitans, quin viso & audito Iesu, statim sit crediturus. Hinc docemur, ad Christum eos adducere, quos vel ob nostram insufficientiā, vel ipsorum obstinationem persuadere non possumus. Emphasim autem habet quod dicit *Veni, & vide*, quasi diceret, ad eum certa sunt quæ artuli, ut primo statim congressu visus sis me, nihil vani attulisse. Certissima sunt, quæ nobis de Christo nuntiata sunt, nec quicquā aliud restat, quam ut veniam⁹, & videamus. *Vidit Iesus Nathanael venientem ad se.* Et hic planè saluator apertis gratiæ sue oculis vidit, illis nimirum oculis, quibus o-

mnes nos, antequam essemus, vidit & prae-
destinavit. Deinde, vidit eum venientem ad
se, nec poterat ignorare, quia mente veniret
ad se, sed quod in simplicitate cordis quaer-
eret Deum. Scriptum enim est: quae sunt
in corde hominum, oculi tui vident: & in
libro tuo omnes scribentur: & homo vi-
det in facie, Deus autem videt in corde. *Ec-
ce verè Israelita, in quo dolus non est.* Hic vi-
des, quam verè dicat sapiens: oculi Domi-
ni lucidiores sole, &c. Nedum enim Natha-
naelem in corpore vidit, sed & abscondita
cordis eius intuitus est. De duobus autem
eum commendat. Primò, quod verè Israeli-
ta fuit, quo verbo opportunam facit Israeli-
tarum distinctionem. Non enim omnes,
qui secundum carnem ex Israel sunt, hi Is-
raelitae sunt: sed hi tantum, in quibus non
est dolus, qui recto sunt corde, & Deum vi-
dere sitiunt, sanctumque Israel in fide
& simplicitate cordis imitantur, reputantur
Israelitae. Quemadmodum & apud nos,
non omnes perfectè Christiani sunt, qui
Christiani vocantur, sed hi tantum, qui fi-
de & opere in Christum tendunt. Non igitur
est, quod vel Iudaei de nomine Israelis,
aut nos de nomine Christi gloriemur, cum
soli hi commendentur à Christo, qui verè
Israelitae sunt. Talis autem erat Nathanael.
nec obstat, quod supra non nihil humilita-
re Christi offensus dicitur. ~~Omne enim, qui
in Christum credit, gemitus est, & in
seculis & spiritualis, qui per se est
in peccatum est proclivis, & in se
est, quia Christus credit, & per se
peccatum carnis mortificatur & expurgan-
tur.~~ Sic Nathanael, quamvis offensus fuerat
humilitate patriae Christi, quia tamen coe-
perat simplici credulitate accedere, ideo
verus Israelita dicitur. Deinde etiam ob
id commendatur, quod nullus in eo fue-
rit dolus. Dolus est, cum aliud agitur, ali-
ud fingitur. Dolum igitur in se habet, qui
cum verè sit peccator (quales omnes su-
mus) egeatque medico, tamen dissimulat
esse peccatorem, nec medicum quaerit, aut
eius ope se indigere credit. In eo autem ho-
mine dolus non est, qui ingenuè fatetur se
peccatorem esse, & indigere gratia Dei,
nec vnam de iustitia sua praesumit. Ho-
rum autem admodum pauci sunt: adeo, ut
David audeat eos beatos pronuntiare, in
quibus dolus non est. *Observa quod Chri-*

stus non dicit, Nathanaelem non habere
peccatum (quis enim sine peccato est?)
sed dicit, nullus in eo fuisse dolum. Ni-
hil enim obesse poterit peccatum, si non
acceserit dolus, sed adsit simplex confessio.
Haec igitur sunt, quae Christus in homine
commendat: fides, simplicitas, & propriae
infirmittatis confessio. *Vnde me nosti?* Vel ex
hoc verbo videmus eum fuisse verum Is-
raelitam. Falsi namque Israelitae nimium de
lectantur laudibus suis, non attendentes, v-
trum laus ipsorum ex hominibus, an ex Deo,
vera an falsa sit. Hic autem nihil moratus,
hominum laudem à Deo laudari praeparat.
Deinde hic vides, quod cor Christi deside-
rio ardens, sollicitè subinde omnia tentat,
omnia inuestigat, donec plene Christum ag-
noscat: neque ei satis sit externis rebus, ni-
si occulto spiritus tractu confirmetur. Hoc
quaerens Nathanael, dicit: *Vnde me nosti?*
*Prinsquam te Philippus vocaret, cum esses sub
ficu, &c.* Hoc verbo Christus evidentissimè
declaravit, se non latere quamvis occultas
hominum cogitationes, ac per hoc se aper-
tius Nathanaeli insinuat, adeoque in eius a-
nimo illabitur, ut efficacissime Nathanael
senserit diuinitatem eius, id quod mox
confitetur voce. Tripliciter autem Chri-
stus diuinitatem suam hoc verbo manife-
stavit. Primò, quod absentem longè po-
situm vidisse se dicit, id quod Dei pro-
prium est. Secundò, quod se scire osten-
dit, à Philippo vocatum Nathanaelem,
colloquium fuerat duorum, nec quisquam
erat arbiter, qui potuisset renuntiare. Ter-
tiò, ex his indicijs palam fecit, etiam tot-
tius colloqui argumentum sibi non igno-
rum fuisse, cuius tamen non refricat men-
tionem, ne verecundè & simpliciter per-
contanti, videatur exprobare increduli-
tatem. Hinc igitur discè, quod Deus ne-
dum videt nos ubique, sed & audit verba
nostra, imò & cogitationes conspicit. Al-
legorice, vidit Christus non solum Natha-
naelem, sed etiam omnes electos sub ficu o-
culis misericordiae. Primus siquidem patres
noster, post peccatum confugisse scribi. *Gene. 3.*
tur ad folia ficus. Sub hac ficu vidit Chri-
stus electos suos, eorumque misertus, iam
disponebat misericorditer, quo illos ordi-
ne, à praevanicationis reatu liberaret. *Rab-
bi, tu es filius Dei, tu es Rex, &c.* Haec est ve-
ra confessio fidei nostra, quod Christus est
filius

Psal. 138.
1. reg. 16

Eccle. 23

Rom. 9.

Psal. 72.

~~Omne enim, qui
in Christum credit, gemitus est, & in
seculis & spiritualis, qui per se est
in peccatum est proclivis, & in se
est, quia Christus credit, & per se
peccatum carnis mortificatur & expurgan-
tur.~~

Psal. 37.

est filius Dei, & rex Israel. Quia enim rex
est, potest hos eripere à tyranni de peccatis,
& inferat. Quia autem filius Dei est,
potest nobis conferre regnum caeleste. Ob-
serva autem hic stupiditatem nostram, qui
à patre Christum edocti sumus, nec dum
tamè in tantum profecimus, ut in adversis
possimus & ore & corde dicere: *Tu es filius
Dei, &c.* Cum Nathanael tamen tantum di-
vinitate Christum pertraxit, in hanc confessio-
nem proruperit. *Vide autem mirum Dei co-
sultum, cum Nathanael non minus insigni-
ter Christum confessus sit, quam Petrus: no-
tam enim legitur, quod in Apostolum electus
est. Quia hoc quia voluit Deus per infirma
& contempribilia mandum ad se pertrahere
videt Petrus in confessione Nathanaeli le-
gisse pro praedictis. Nec tamen Nathanaelem
legisse peritum referit, ne quis putaret, solos
pauperes & infirmos posse salvari. *Quia dixi
tibi: Vnde te sub ficu videris, manus, &c.* Hoc est,
utè que nunc me declaro tibi, postea au-
tem plenius & multo celebrius me ipsum a-
periam, & ostendam qui sum. Nam in facu-
lis, resurrectione, ascensione, &c. manife-
stissime me declarabo filium Dei, & regem
Israelis me esse. Magnum est, quod nos pec-
catores respexit, sed maius, quod iustifica-
vit. Haec autem plane de seipso sperare po-
test quilibet fidelis. Quamvis enim
numè accepimus, certitamen sumus, quod
maiora videbitur in futuro. Si igitur non
statim vides quae optas: Expecta, si moram
fecerit Dns, quia veniens veniet. Deinde,
qui parva quae habet, fideliter exponit, me-
retur maiora percipere. Huc adduci po-
test illud Psalmistae: *Os meum aperui, scili-
cet confitèdo ad salutem, quod credidi ad
iustitiam, & attraxi Spiritum sanctum, qui
in ampliori cognitione veritatis, bonum me
implevit desiderium.* Summa, hoc verbo
Christus nihil aliud vult, quam fidem sem-
per augefcere in pijs, quemadmodum &
Rom. 5. Paulus de incrementò fidei loquitur: Pro-
Rom. 12. batio, inquit, spem operatur. Spes autè non
confundit. Item: *Ut probetis quae sit volun-
tas Dei bona, beneplacens, &c. Amè dico vo-
bis, videbitis caelum apertum.* Hoc loco Chri-
Gene. 28 stus alludit ad scalam illam, quam vidit Ia-
cob, imò manifestè dicit, in se verè imple-
ndum, quod iacob in somnis viderat. Primò
enim à tempore Christi, verè caelum aper-
tum est: quia paries inimicitiarum per ipsum
dirutus est. Deinde ipse scala est, quam vidit*

Iacob, quia nemo ascendit in caelum, nisi qui *Ephes. 2.*
descendit: & per ipsum habemus accessum *Ioan. 1.*
ad Deum. Haec scala caelum & terram tan-
git, quia Christus omnia implet. Caelum, in *Eph. 2.*
quit, mihi sedes est, & terra scabellum pe-
dum meorum. Secundò, quia Christus non solum
magis in caelo, quam in terra est Dominus
& gubernator: Ascendit, & descendit.
Angeli in hac scala. Primò, quia ad literam
saepe descenderunt ad Christum, in annun-
tiatione, natiuitate, & cetera in deserto, in
passione, in resurrectione, & ascensione
eius. Secundò, quia per Christum Angeli
& homines reconciliati sunt. Ipse enim pa-
Colos. 1. cificavit & quae in caelis, & quae in terra sunt.
Tertiò, quia in Christo omne auxilium si-
tum est, omnis defensio & potestas. Per An-
gelos enim dicitur Dominus operari & de-
fendere. Iuxta illud: *Angelis suis mandavit* *Psal. 90*
de te, &c. Per hunc autem ascensum & de-
scensum, praefiguratus est status Ecclesiae,
qui nihil aliud est, quam ascensus quidam
ad Deum, & descensus ad proximum. Sic
Paulus ascendit usque ad tertium caelum. *2. Cor. 12.*
Et idem ita descendit ad proximum, ut di-
ceret: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?*
Item: *Sapientibus & insipientibus debitor* *Rom. 1.*
sum. Observa autem, quod prius dicit: *A-
scendentes, &c.* Ascendere enim primùm
oportet ad Deum per fidem. Descendere
autem posterius est, quia fructus ascensus
est praedicatio verbi, & opus charitatis fra-
ternae. Demum etiam Dns innititur huic sca-
lae, quia Christus Deus est, & omnia Dei bo-
na in Christo sunt. Quae omnia sunt plenissi-
mè reuelata per resurrectionem, ascensio-
nem, & spiritus sancti missionem.

CAPVT. II.

Actenus Evangelista no-
ster, breuibis quidem
verbis, sed verè incom-
prehensibilibus carnali-
tationi ostendit diuini-
tatem Christi, per ater-
nam emanationem à pa-
tre. Nunc quasi attemperans se ad caprum
nostrum, incipit eandem declarare per opera
miraculosa. Deinde sicut superiori capite
audiuimus, quomodo Christus per Ioannem
manifestatus est: sic in hoc capite & deinceps
audiemus quomodo seipsum manifestaue-
rit. Imò quod Christus supra Nathanaeli
C 4 promissit

promisit dicēs: Maiora videbis, nunc incipit
 Ioan. 1. prestare. Quia autē miraculis Christus seip-
 sū manifestauit, quēadmodū infrā dicitur,
 hoc est initium signorum, quod fecit Iesus,
 & manifestauit gloriam suam. Et iterū: O-
 pera quæ ego facio, illa testificantur de me,
 Ioan. 2. &c. Idcirco aliqua de miraculis præmitten-
 da sunt. Primò igitur quamuis qui verè est
 Ioan. 10. mare velit, & omnia Dei opera, & in crea-
 tione, & in conseruatione creaturarum ve-
 rē miracula sint, de ipso em scribitur: Tu
 Psal. 73. es Deus qui facis mirabilia: vsus tamen in-
 oleuit, vt ea tantum miracula dicantur, quæ
 non secundum consuetam naturæ cursum
 Exod. 3. fiunt, omnemque creatam virtutem exce-
 dunt, qualia sunt, quod mare transeūtibus
 Israelitis viam præbuit. Item, quod Sol tē-
 pore Iosue à cursu suo stetit, &c. & similia.
 Iosue. 20. Huiusmodi miracula Deus frequēter & in
 veteri & in nouo testamento fecisse legitur.
 Primò, vt ad hæc insolita stuperent, & ad
 Psal. 10. cognitionem laudemque Dei mouerentur
 homines, quibus quotidiana Dei opera vi-
 luerunt, congruum quidem erat, vt ex om-
 nibus Dei operibus confurgeremus in lau-
 dem Dei, quemadmodum de Dauide legi-
 mus, quod quia non facimus, subinde nos
 Ioan. 6. miraculis excitat, & in stuporem vertit. Sic
 aquam in vinum miraculosè conuertit, vt
 vel hinc discamus, eiusdem Dei opus esse,
 neque minus miraculum, quod aqua pluuialis
 vinum sit in vitibus. quod tamen nemo mi-
 ratur, propter ea quod omni anno cōtingit. Sic
 semel quinque panibus paut quinque millia
 hominū, vt hoc facto admoneremur eū esse
 qui omne hominū genus perpetuò pascit.
 Sic plerisque mortuis vitā, infirmis sanitatē,
 cæcis visum miraculosè dedit, vt oēs intel-
 ligerent se non aliunde vitam, sanitatem, vi-
 sum, &c. habere, quā per ipsum. Admoniti
 autem & propriam ingratitude agno-
 scerent, & deinceps diligētius Dei circa eos
 opera attenderent. Deinde etiam ideo De-
 frequēter miracula, hoc est, supernaturalia
 opera fecit, vt per hæc ostenderet, potentia
 suam non esse alligatam naturæ legibus, di-
 sceretque homo bene sperare de Deo, etiā
 si naturalia media defecerint. Hinc est quod
 potentiam suam fermè in omnibus his re-
 bus miraculosè ostendit, quæ homini ad-
 uersa cōtingere possūt. Sic aliquos in fame
 mirabiliter seruauit, vt viduā Sarepthanā,
 3. reg. 12. &c. aliquos in aqua, vt filios Israel: aliquos

in igne vt tres illos, Ananiam, Azariam, Mi-
 faelem: aliquos inter bestias, vt Daniele: Dan. 6.
 aliquos inrer medios hostes, vt Heliseum: 4. reg. 6.
 Sic aliquos è carceribus, vt Paulū: aliquos Dan. 13.
 à calumnia, vt Susannam, &c. liberauit: ne
 quis nostrum diffidat, si simile quid ipsi ac-
 ciderit. Omnium maximè autem miracula
 ideo fecit, vt essent signa: certa que indicia
 ac quasi sigilla Dei, è quibus discerni posse-
 set verbum Dei à verbo hominum, & de-
 strinis demoniorum. Hinc est quod hi ma-
 xime miracula fecerunt, per quos verbum
 Dei orbi prædicatum est: Quales fuerunt
 Moyses & Prophetæ, Christus, & Apo-
 stoli. Huc pertinet quod Christus ait: Si Ioan. 10.
 mihi non creditis, operibus, credite: Si non
 facio opera patris mei, nolite credere mihi.
 &c. Hinc & Nicodemus: Scimus quod à
 Deo venisti magister: Nemo enim potest
 hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit
 Deus cum eo, &c. Obserua tamen quod in
 veteri testamento plerumque miracula
 Dei indicant, vt exustio Sodomæ, submer-
 sio Pharaonis, repentinus interitus Dathā
 & Abiron, &c. Nec mirum, nondum em
 Gen. 19. Num. 16. Ephe. 2. autem testamento, omnia Christi miracula
 nihil aliud spirant quàm in signem Dei mi-
 sericordiam: aded vt discipulis Christo sua
 dentibus, vt ignem è celo super quosdam
 ingratos mitteret, dixerit: Nescitis cuius spi-
 ritus estis: Non venit filius hominis animas
 perdere, sed saluare. Meritò igitur gratias
 agimus Deo, qui nos hoc tempore gratiæ
 non tam minis & pœnis, quam promissis
 maximè & donis ad se allicit. His præmi-
 sis, nunc literam attendamus.
 Et tertia die nuptiæ factæ sunt, &c. Quod
 diem etiam determinat, continuatio est ad
 præcedentia. Suprà enim dixerat: Vna die
 Sup. c. 1. rum Andream & Simonem, ad Christum
 accessisse, & altera die Philippum & Natha-
 naelem. Nunc continuando dicit: Et tertia
 die nuptiæ factæ sunt, &c. Possent autē cuiquā
 videri, Christū à casu in has nuptias incidit
 se: verum qui attendit sine nutu Dei nec fo-
 lium arboris decidere, is facile videbit Dei
 consilio & providētia hæc sic ordinata esse.
 Cæterum de nuptiarum vel matrimonij in-
 stitutione, liber Genesis clarè testatur. Qua
 Gen. 2. liter autem nuptiæ celebrandæ sint, ex To-
 Tob. 8. bia videri potest. Itidē ex Paulo, quomodo
 Ephe. 5. in matrimonio viuendum sit. Ex eodē Pau-
 1. Cor. 7. lo vi

lo videre potes differentiam inter coniu-
 gium & coelibatum. In Galilæa autem Chri-
 stus & prædicare, & miracula facere cepit
 vt impleretur quod in Isaia dictum est. Pri-
 mo tempore alleuiata est terra Zabulō, &c.
 Ioan. 6. vt Matth. afferit. Obserua autem, quod non
 diu commemoratus est in Galilæa, quin edito
 Matthe. 4. miraculo inciperet delectare, non fuisse va-
 num Ioannis de se testimonium. Latere e-
 nim nō potest, quod spūs sanctus inhabitat. Nō
 enim potest abscondi cœcitas, supra montem
 Matthe. 5. posita: *Ecce patet mater Iesu tibi*: Si (vt aliqui vō-
 lunt) Ioannis Euangelistæ fuerunt hæc nu-
 ptiæ, certum est, matrem Iesu affinitatis cau-
 sâ illi affuisse: Verum quicquid de illo sit,
 certum est, eam non leuitatis causa affuisse.
 Ex hoc autem loco videmus, etiam veteres
 quadam solennitate inchoasse matrimonia,
 & sub pluribus testibus. Rarò enim bonum
 fortuitur exitum, etiam de stina matrimonia.
 Multitudo autem testium ingens cōsolatio
 est eorum qui in coniugio viuunt: certa
 autem damnatio eorum qui matrimonij fi-
 dem violant. Deinde videmus hic, morem
 fuisse apud veteres, vt honestæ matronæ vo-
 carerūt & quarum aspectu & doctrina, spō-
 sâ ad vitæ honestatem informarentur. Quis
 autē nescit omnis honestatis speculum fuis-
 se matrem Christi? Vnde facile cōiici potest
 nuptias has non in leuitatibus, sed timore
 domini celebratas esse, quandoquidem ta-
 les, tamque Deo dignæ personæ interfue-
 runt. Demum habes in hoc loco in signe e-
 xemplum charitatis & humilitatis in Virgi-
 ne beata. Quum enim ipsa Virgo esset, non
 tamen dedignata est venire ad nuptias. Et
 Ioan. 1. quanuis maximis donis conspicua esset, ni-
 hil tamen hinc sibi ascripsit, nec alios longè
 minora dona habentes contempsit. Eandē
 & humilitatem & charitatem, etiam prius
 ostenderat circa cognatam suam Elisabeth.
 1. Cor. 7. Hinc & nos discamus charitatem & humili-
 tatem. Vnusquisque donum habet à Deo, a-
 lius quidem sic, alius autem sic. Et sicut vir-
 ginitas, continentia, viduitas, habent hono-
 rem suum: sic & nuptiæ non carent suo.
 Proinde, qui donum continentia & castita-
 tis corporalis habet (nam castitatem mentis
 omnes habere tenentur) is vtatur eo in Do-
 mino, & gratias agat: non inde gloriatur, nō
 inferetur, non alijs insultet, nec se ob id iustio-
 rem aestimet, aut pluribus in celo coronis
 dignum, verum omnia hæc ipsi Deo aestimā-
 da relinquat. Dona enim nos non commen-

dant Deo, sed donorum vsus. Hinc Paulus
 Circumcisio nihil est, præputium nihil est,
 Ita & virginitas, continentia, viduitas, ma-
 trimonium non prodant nisi ad se obseruatio mā-
 trimonium. Sicut enim in vtroque sta-
 tu saluari potest homo, si adsit obseruatio
 mandatorum Dei: sic in vtroque potest
 damnari homo, si tantum de statu glorie-
 tur, nihil autem curet de obseruatione mā-
 datorum Dei. Ideo legimus illas quinque
 Matt. 25. tametsi virgines, quia tamen fatuæ erant
 Rom. 12. à Domino exclusas: Merito igitur Paulus
 monet, vt non plus sapiamus, quàm oportet
 sapere: sed sapiamus ad sobrietatem,
 & unicuique sicut Deus diuisit mensuram
 fidei. Itemque vt affecti simus, quemad-
 Philip. 2. modum Christus, & vnusquisque per hu-
 militatem alium iudicet superiorem, &c.
 Vocatus est autem, & Iesus & discipuli. Fic-
 ri potest, vt ex speciali & deuotione & fide
 ipsum ad se inuitarint, sperantes feliciter
 omnia successura, si Christus eos sua præ-
 sentia dignaretur. Ex eodem affectu & Da-
 uid olim arcam Domini, in domum suam
 2. Reg. 6. transtulit. & Zachæus Christum cum gau-
 dio suscepit in domum: neuter etiam suo
 Luc. 19. desiderio frustratus est. Nam & illius do-
 mus propter arcam domini benedictione re-
 plera: & huic domui per Christum salus fa-
 cta est. Sic nec hi suo desiderio fraudati
 sunt. Scriptum est enim: Qui recipit pro-
 phetam in nomine prophetæ mercedē pro-
 phetæ accipiet. &c. Quod si ob solam affini-
 tatem Christum inuitarunt (id quod fieri
 potuit) nihil magni de ipso sperantes, voluit
 tamen Christus post se relinquere benedi-
 ctionem, vt nos alliceret ad hospitalitatem.
 Hoc enim facto palam ostendere voluit, se
 abundè remuneraturum quicquid ex cha-
 ritate in alios boni conferamus, id quod &
 olim in Abraham & Loth ostendit, qui sus-
 ceptis angelis hospitio abundè remunera-
 Gen. 18. ti sunt. Quod autem Christus tam facilem
 Gen. 19. & promptum se exhibuit inuitantibus, con-
 solatio nostra est. Hinc enim videmus, quod
 nullum spernit, dummodo nomen eius in
 Pron. 8. uocet, & gratiam eius quærat: Delitix, in-
 quit, meæ esse cum filiis hominum. Hinc &
 in Euangelio dicit: Omnem qui venit ad
 me, nō eijciam foras, Et in Apocalypsi: Ego
 Ioan. 6. sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mi-
 Apo. 3. hi intrabo ad eum, &c. Quod autem etiam
 ad nuptias venire dignatus est, ingentem
 consolationem præstat coniugatis. Nam a-
 C 5 lio

Deut. 33. pro Dei gloria parentes nō agnoscere. Hinc Moyses ait: Qui dixerit patri suo vel matri, nescio vos: & fratribus suis ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt legē tuam, &c. Præterea, hac dura responsione etiam docere voluit Christus, nullum donum corporale, nullamque prærogatiuam carnis, nos Deo commendare aut gratos facere, nisi adsint & dona spiritualia iustificantia. Sic magnum quidem donū est propheta, attamen etiam Balaam prophetauit, nec tamē ob id Deo gratus fuit: imō & ipse Caiphas prophetauit. Sic magnum donum est, miracula posse facere, & tamē multi hoc habentes, in iudicio audient à Christo, Nō noui vos. Sic & virginitas carnis donum insignne est, tamen interim fatuæ virgines excluduntur. Sic magnum erat, quoddam filij Zebedæi Christo secundū carnem sanguine iuncti erant, & tamen hi ipsi audiunt. Sedere ad dexteram meam & sinistram, nō est meū dare vobis, sed quibus paratum est, &c. Maximum autem inter dona corporalia est, esse matrem Christi, non tamen est donū iustificans, imō nihil profuisset Virgini, nisi & dona iustificantia habuisset. Hinc Elisabeth non dixit: Beata es, quia Christi corporalis mater effecta es: sed, Beata quæ credidisti. Dona autem iustificata sunt, fides, spes, & charitas, atque hæc sunt, quæ commendant nos Deo: In hoc, inquit, gloriaretur, qui gloria tur nosse me: quia ego sum Dominus, facies misericordiam, &c. *Nondum venit hora mea.* Ex hoc loco mathematici vel Astrologi, qui omnia & auspicantur & agunt ad electionem horarum, errorem suum statuere conantur, quasi Christus non potuerit miracula facere, nisi certa hora, & bono, ut vocant, aspectu siderum. Verūm hæc friuola sunt: Nō enim Christus à stellis regitur, sed rector est stellarum. Hinc in Matthæo dicit: Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Et iterum: Potestatem habeo ponendi animā meam, & iterum sumendi eam. Nemo eam tollit à me, sed ego ipse eam pono. August. hanc horam refert ad horam passionis, quādo in cruce pendens, matrē agnouit. Quasi diceret. Nunc te non agnosco, quia miracula facere à te non habeo, cum autem venerit illa hora passionis, te agnoscam: quia à te habeo, ut pati possim. Hæc quanquam pia sint, melius tamen est, ut ad miracula referatur, ut sit sensus: Penes me est statuere, quādo succurrendū sit, non penes te. Tēpus au-

tem & hora facien di miracula est, cum id exigit gloria Dei. Hinc est, quod Christus nunquā Luc. 4. amicorum vel cognatorum affectibus miracula fecit, etiam si sapius ab eis ob id ipsum inrellaretur, ut supra ostēsum est. Ob eā Ioan. 7. causam nec coram Herode miraculū vllum Luc. 23. facere dignabatur. Deinde tēpus & hora faciendi miraculum tunc est, cum necessitas hominum id exigit. Misericordia enim Dei maxime speciosa est tempore necessitatis, Eccle. 36. nō minus quā nubes pluuiæ in tempore siccitatis. Hinc & in Isaia dicit: Tēpore accepto exaudiui te, &c. Nōdum autē aderat necessitas, nec adhuc omnes sciebant vini defectū Ideo Christus differebat miraculū, quo magis omnibus innotesceret vini defectus, & necessitati, non ostentationi datum videtur. Ob eandem causam & tandiu distulit incarnationem, ut homo penitus agnosceret suam damnationem, & tantō gratius esset beneficium, quanto diutius expectatū. Ob eandem causam solet etiam nunc electos suos ad inferos vsque deducere, ut vel hinc sentiāt, quāta sit misericordia Dei, eos inde reducat. *Quæcūque dixerit vobis facite.* Voluntatis eius conscia, & de potentia eius non dubitās, opportuna commonitione ministrorum animos præparat. Illud nimirum procurabat pia matris sollicitudo, ne famulorum incredulitas, aut nō paratum obsequiū obstaret, quo minus cōiuiuo subueniretur. Timebat item, ne si quid inconsuetum præciperet, amentia deputerent, nondum verā eius experti virtutem, quemadmodum propinqui eius cum Apostolos eligeret, & quibusdam nomina mutaret, exierūt, ut tenerent eū, putantes eū in furorē versum. Et quid aliud curat pius quilibet paterfamilias quā ne vel ipse vel familia quicquā agant quo minus digni efficiantur Dei beneficio? Hinc Iob quotidie pro filiis suis sacrificabat: Ne forte, inquit, benedixerint filij mei Dño in cordibus suis, & peccauerint. Ex hoc autē loco petenda est vera orationis Christianæ forma. Primò enim veniendū est fiducia misericordie Dei, & nequaquā præsumptione meriti nostri, alioqui audiemus: Quid mihi tecū est? Hinc est, quod Daniel oraturus dicit, Nō in iustificationibus nostris prosternimus orationes nostras, sed in miserationibus tuis multis & magnis. Secūddò simpliciter necessitatē nostram coram Deo aperiamus, omnē affectū cōmittētes eius voluntati, quæ ad modū & virgo mater simpliciter dicit: vinū non

non habet. Sic leprosus orabat: Domine, si vis, potes me mundare. Et David: Si dixerit non placēs, præstō sum, faciat uti vult. Tertio, sicut, Virgo mater, quamuis duram audierat responsionem à Christo, imò quasi a peram recusationem, non tamen indignatur, nō desperat, quin potius, perinde ac si a peram habeat promissionē, seruis demādat, ut faciant, quodcunque iusserit filius: Ita nos affectos esse oportet in orationibus nostris, ut pergamus in vocatione nostra, nec de Dei bonitate diffidamus, etiam si omnia contraria videantur. Sic oramus pro vita æterna, sed contraria sunt affectus prædestinationis, afflictio, peccatum, & mors: nihilominus tamen perseverandum. Sic Exod. 5. Moyses pergebat in liberādo Israël ex Agypto, ut maximè omnia aduersa accidere videbat. Sic David in acquirēdo regno semel promisso. Sic Ezechias in defendenda vrbe Hierosolyma. Sic & mulier Chananaea aliquoties repulla, tamen non desperabat, nec cessabat. Huc pertinet, quod in Isaia dicit: Non vsque in finem irascar, &c. Hinc Petrus monet, ut instemus orationi, & commendemus fideli creatori animas nostras, *Erat autē ibi lapidea hydria sex, &c.* Hic tan dem accedit ad ipsum miraculū describendum, ac pluribus quidē vtitur verbis, quorum tamen nullum non facit ad confirmationem miraculi. Primò enim miraculum auget multitudo hydrarum. Deinde ipsarum capacitas, quæ quamuis ad nostras mēsuras non facile exigi possit quanta fuerit, facile tamen conijctur, non parū vini fuisse, quod Christus mirabiliter exhibuit. Præterea miraculo fidem facit, quod eā hydriæ nullum alium liquorem vnquam accepissent, quā aquam, ne quis forte suspicaretur hic dolum. Hydria em vas est aquæ, nā υδωρ aquam significat. Ad hoc facit quod dicuntur positæ secundum purificationem Iudæorum. Ea autem (teste Marco) talis erat, ut nisi subinde lotis manibus non manducarent, imò à foro venientes, nisi prius loti, non manducabant. Erat enim Iudæorum gens admodum supersticiosa in operibus, non solum legis, sed & humanarū traditionum, id quod ex Mattheoliquet. Denique ad miraculi fidem facit, quod non ipse sed ministri hydras implent. Deinde, quod vsque ad summum implent eas, ne quis possit dolum suspicari. Præterea quod Christus nullis precationibus præuijs, imò ne

contactū quidem aquæ vel hydrarum, sed solo nutu & voluntate aquam in vinū conuertit, id quod solius Dei est: hoc enim neque Moyses, neque Prophetarum quisquam potuit, ut vel ex hoc vno videre possimus, quod Christus nedum plus quā Ionas aut Salomon, sed & plus quā Moyses est. Quid igitur mirum, si pius homo in ipso omnem suam fiduciam collocat? Postremò ad miraculi fidem facit, quod non aliquis è conuiuis, sed ipse Architrachelinus qui ceteris temperatius bibere solet, pronū nat esse vinum, quod ministri afferbant: nec vulgare aliquod vinum, sed optimum, aded, ut ea de causa sponsum obiurgaret: Omnis, inquit, homo. &c. Vide igitur, quā nihil frustra circa hoc miraculum vel factū sit à Christo, vel scriptum à Ioanne. Quia enim hoc erat initium signorum, necesse erat ad fidem confirmādam, ut eo modo & fieret & scriberetur, ne quis posset suspicari dolum. Alioqui enim Christus ad primā matris interpellationem poterat hoc miraculum facere, & Ioannes vno verbo dicere poterat: Iesus ad nuptias conuertit aquam in vinum, nisi putasset plurimum conducere ad fidem nostram, ut ea diffusus describeret. Obserua autem, quod Dominus nec de nihilo vinum, quo conuiuas lætificaret: nec de nihilo panem facit, quo turbas esurientes satiare: nec aliquid omnino in totā suorum serie signorum de non-existentibus fecit, sed vel existentia in maius aut melius prouexit, ut hic: vel corruptam integrū reformauit, ut infirmos curando: vel destituta restituit, mortuos suscitando. De nihilo autem nullum miraculum fecit. Nō enim mentitur scriptura, quæ dicit: Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Simul quippe omnia, id est, prima rerum elementa de nihilo creauit. Ideo dicitur: In principio creauit Deus celum & terram, sex autem diebus operatus rerum omnium species, non de nihilo creauit, sed ex eisdem elementis verbi imperio formauit. Et die quidem septimo, requieuit ab omni opere, scilicet ut nullam nouam deinceps speciem produci iubeat: operatur tamen vsque modò, dum easdem gubernat & multiplicat, maxime quæ humanum genus, quod in melius commutat. *Omnis homo primo bonum vinum ponit.* Allegoricè hic ostensum est, quod diuerso modo mundus & Christus suos conuiuas recreant. Mundus enim primo loco omnia bona

Matth. 28
Ioan. 10.

Mar. 3.

Dan. 9.

Matth. 13.

Ioan. 6.

Eccle. 18.

Gene. 1.

Ioan. 1.

bona pmittit, omnia prospera pollicetur, ceterum in fine, nihil nisi ægritudines, afflictiones, calamitates, denique & mortē nobis relinquit. Christus autem primo loco suorum humeris crucem, persecutionem, & mortē imponit, omnibus malis eos obijciens, postremò autem non tam gaudio eos profundit conscientiæ quàm vita. Hinc in Matthæo dicit: Beati estis, cum maledixerint vobis, &c. Gaudete & exultate, &c. Et in Luca. Beati qui fletis nūc, quia ridebitis.

Luc. 6. Hoc fecit initium signorum Iesus, &c. Magnū sanē & præclarum fecit initium signorum, quo tanquam fulgurea coruscatione feriret oculos hominum, vt ad considerandam cæli faciem attoniti leuarent intuitum, id est, ad cōsideranda cætera quoque, quæ adhuc facturus erat, diligentes & attentī oculos cordis intenderent. Ideo sequitur. Et manifestauit gloriam suam. Hoc enim factū & illi viderunt, & nos audimus, imò oculis, et si nō corporeis, tamen oculis fidei videmus gloriā eius, gloriā quasi vnigenitiā patre, plenum gratiæ & veritatis. Verè beati oculi, qui hæc vident: & aures, quæ hoc audiūt.

Ioh. 1. Quis enim desperationi locus relictus est, cum videamus Christum nostrum nihil nō posse: Et crediderunt in eum discipuli eius. Hic est fructus huius miraculi, imò omniū, quæ vnquam fecit, & facit Deus. Quid enim aliud in opibus vestris, quibus stultus quærit, quàm in opibus eius, quibus credamus, & obediamus, & qui quædam didicisti, & in multis præfermas fructum deo. ~~Quis enim non videt, quæ fructus nos ea & legamus & audiamus. Nihil omnino scimus, quā confidere Deo, &c.~~ Præter hoc autem, quòd Christus hoc miraculo suam gloriam manifestauit, etiā plura alia docet, nempe, nuptias esse probatas, & quòd ipse Deus deo nostro sollicitus est, modò fidamus, & diligenter vocationi nostræ inseruiamus, id quòd ex alijs scripturæ locis apertè monstrauit, vt ex. 4. Regum. 4 & Matth. 6. Sed de his supra dictum est in exordio huius capituli. Moraliter per nuptias intelligitur coniunctio Dei cum anima hominis fidelis, de qua dicitur: Sponsabo te mihi in misericordia & misericordiis, & sponsabo te mihi in fide, &c. In his nuptijs sponsus est Christus, sponsa anima, vt Paulus Ephesiis scribit. Merito autem sponsus dicitur, quia vbi alij sibi desponsatis aurum & argentum offerunt, ibi Christus suæ spō-

Matth. 5.

Luc. 6.

Ioh. 1.

Luc. 10.

Osee. 2.

Ephe. 5.

sa proprium sanguinē obtulit. Hæ nuptiæ celebrantur, & celebrari debent in Chana Galiliæ, hoc est, in zelo transmigrationis ab hoc exilio ad veram patriam. His nuptijs adest & mater Iesu, & discipuli: quia quamuis tota fidelium ecclesia vna sit spōsa, quælibet tamen anima specialiter copulatur Christo: In his nuptijs omnium maxime opus est vino internæ consolationis, alioquin frustraneum est, quicquid foris exhibetur. Habet quidem sponsa & conuixæ sex hydrias, quæ externè quidem purificat & splendidum reddunt, non tamen internè consolantur, nisi Christus aquam in vinum vertat. Prima hydria est misericordia in miseros. Hæc est hydria Rebeckæ, quæ celeriter deponitur de humeris, vt bibat indigēs homo, & iumenta. Hæc hydria duas habet metretas, quia & in corde habet compassionem, & in opere præstat subuentionem. Secunda hydria, est commotio zeli in malignos. Hæc est hydria Gedeonis, hæc hydria capit ternas metretas: quia amore veritatis accenditur intus, & ad ea, quæ corrigere valet, correptionem fraternæ charitatis exhibet foris: ad ea autem, quæ corrigere non valet, gemitum ponit orationis. Tertia hydria, est spiritus contribulatus in sacrificio deuotionis. Hæc est hydria Helix, quæ super sacrificium quadruplicatam superinfundi iussit. Hæc hydria continet duas metretas, quia & propriam deplorat miseriam, & anxie suspirat ad gratiam. Quarta hydria est prægustatio quædam supernæ dulcedinis. Hæc est hydria, quam inter templi vasa reponi fecit Salomon, quæ & remouit Iosaphat: hæc hydria habet metretas ternas: Aliquando enim fit prægustatio hæc in intellectu tantum, scilicet in veritatis visione: aliquando in affectu tantum: aliquando in vtroque, sicut Paulo contigit. Quinta hydria, est consideratio mortalitatis, hæc est hydria, quæ confringitur super fontē. Habet autem duas metretas, dum scilicet & necessitatem moriendi cogitamus, & incertitudinem horæ. Sexta hydria, est diuini verbi meditatio, hæc est hydria viduæ sarephthæ, quæ nunquam exhauritur. Habet autē tres metretas, fidem enim ædificat, mores instruit, & ad superna erigit. Hæc quæuis non nihil externè purificant, tamen omnino insipida sunt, nisi Christus interueniat. Tunc autem aquam in vinum vertit, quando

Gene. 24.

Iu. 7.

3. reg. 8.

3. Re. 7.

4. Re. 12.

Hier. 52.

2. Cor. 12.

Eccle. 12.

3. Re. 17.

do quæ insipida sunt, amabilia reddit, & quæ grauias erant, leuia facit: Allegoricè, per nuptias has intelligitur vnio duarum naturarum in Christo: Hæ nuptiæ factæ sunt tertia die. Non enim tempore legis nature, nec tempore legis scriptæ, sed tempore gratiæ, Christus carnem assumpsit. Facta est autem hæc vnio in Chana Galiliæ, hoc est ex magno zelo, quem gerebat Deus pro homine, contra adulterum Diabolum. Senarius hydriarum numerus perfectus, sanctos patres vnicelesos significat, qui diuersis temporibus, id est, sex mundi ætatibus diuisi, Christum expectabant. Et hi omnes aquam sapientiæ salutaris habebant, hoc est, cognitionem, & promissiones, aut scripturas de futuro Christo, sed nō æqualiter. Aliqui metretas continebant binas, aliqui ternas. Plus enim indicatum est Moyfi, quàm Abraham, & Dauid, quàm Moyfi, &c. Verum, quantum eunque & legem & prophetas haberet tamen omnia insipida erant, vsque ad aduentum Christi, per Christum autem aqua mutata est in vinum, quia insipida litera legis conuërta est in vinum dulcissimum Euangelij. Hoc vinum ex aqua factum, ministri & Apostoli nobis propinarunt, & adhuc offerunt. Primum tamen omnium Architelecti nō offerunt, quia nihil inde sibi ascribunt, sed omnia ad Deum referunt. Sic igitur reficiuntur fideles in Ecclesia gaudentes, & admirantes admirabile Dei consilium, quoniam non ab exordio, sed quasi in fine mundi, hoc vinum primo dare voluit mundo. Interim autem aspirant ad perfectas illas nuptias, ad quas post finem huius vitæ introducuntur iusti, vbi perfecte Deo vnientur & indissolubiliter, & vbi omnis aqua in vinum vertitur, hoc est, omnia aduersa in gaudium perpetuum conuertentur, quando scilicet absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, &c. Verè igitur beati, qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt: beatiores, qui ad eas pertingunt beatissimi autem, qui & ipsi sponsæ nomine digni inueniuntur. Post hæc descendit Capharnaum. Manifestauerat Christus semel gloriam suam, sed tantum coram amicis & discipulis: nunc iterum ad tempus se abscondit: nolēbat enim præcursorum suorum adhuc prædicantem, a cœpto cursu impedire, donec ad debitum finem pertingeret, quo factō in signe exemplū veræ modestiæ ostendit. De inde noluit calumniatoribus anam calumniandi præbere. Si

Matth. 25

Apo. 21

Act. 19.

enim Ioanne adhuc prædicante, & ipse cœpisset publicè prædicare: nō desuissent, qui eum vel æmulatione vel inuidia, hoc facere calumniarentur. Decet autem prædicatorem vt etiam ab omni specie mala abstineat, omnique profus mala suspitione careat. Alioqui facile contemnitur prædicatio, vbi in prædicatore æmulatio, inuidia, contentio, alijque carnales affectus videntur, id quod nostris temporibus experimur. Hinc Paulus monet: Nemini, inquit, dantes vllā offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum. Descensus autem hic Christi in Capharnaum, non tam decliue terrarum fit, quàm humilitatis ipsius magnā inuit dignationem, qui videlicet Deus ad homines, sanctus descendit ad peccatores. Capharnaum enim peccatrix erat ciuitas, in tantum, vt huic quoque exprobrauerit Christus: Et tu, inquit, Capharnaum, &c. Non tamen dedignatur Christus illuc ire, imò & manere cum suis. Nec in vllō loco Galiliæ plura signa fecit, quàm in Capharnaum, vt vel hinc videas, quàm paratus sit in profundo peccatorum iacentibus subuenire: Non inquit, voluntatis meæ est, vt moriatur impius, sed vt conuertatur. Quamuis hac sua dignatione, parum profecerit apud Capharnaïtas. Ceterū, quod matrem & fratres, qui eum per ciuitates & castella circueuntem sequi non poterant, non alibi, quàm in Capharnaum reliquit, in signe charitatis est exemplum, quo docemur. Primum, vt curam geramus eorum, qui nobis commissi sunt. Qui enim suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, &c. Secundò, vt infirmorum imbecillitates tolleremus, quemadmodum Paulus monet, ne statim contemnamos eos, qui Christum per quæque ardua sequi non possunt, sed relinquamus eos in villa consolationis: (sic enim interpretatur Capharnaum) crebrisque consolationibus eos fulciamus, donec & ipsi grandescant in Christo. Allegoricè autem statim post conuersionem aquæ in vinum, Christus descendit Capharnaum: quia postquam resurgēdo à mortuis mortalitatis nostræ aquam, in immortalitatis suæ vinum trāstulit: & dato Spiritu sancto, inspidam aquam legis, in nouum mustum Euangelij conuertit, relictis que Iudæis, ad consolandas gentes transijt. Ipse & mater eius & fratres, &c. Fratres Christi non intelligas ex ea dem matre genitos, id quod Heluidius voluit:

1. Thess. 5

2. Cor. 6

Matth. 11

Exe. 18

1. Tim. 5

Roma. 15

ANNOTATIONES

luit: neque ex ipso Ioseph genitos, sed cognatos. Sic enim scriptura cognatos fratres nominat. Sic Loth dicitur frater Abraham, & Iacob frater Laban, &c. Obserua autem quales comites habeat Christus, matrem, fratres, & discipulos. Hi sunt, de quibus in Isaia dicit: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, &c. Item que in Zacharia: Mittam, inquit, manum meam ad paruulos, &c. Hic est pusillus ille grex, cui pater regnum dare decreuit. Contendendum igitur omnibus nobis est, ut in eorum numero inueniamur. Cum autem matrem Christi esse, & carnaliter cognatos non omnibus datum sit, ad hoc saltem nitamur, ut simus eius discipuli: hoc enim nulli denegatur dicente Christo: Omnis qui venit ad me, non eijciam foras. Quamquam spiritualiter nedum discipuli, sed & fratres & mater Christi esse possumus. Quicumque, inquit, fecerit voluntatem patris mei, ille meus frater, soror & mater est. *Et prope erat pascha Iudeorum.* Pasche festum celebrabatur, in memoria liberationis ex Aegypto. Eius festi ritus erant comestio agni in vespera, & azymorum panum per septem dies. Signanter autem dicit: *Erat pascha Iudeorum.* Nos enim longe aliud pascha habemus: nam agnus noster spiritualis, est Christus, scilicet pro nobis immolatus, & azyma nostra sinceritas & veritas sunt. Denique & ipsa liberatio spiritualis est, scilicet a diabolo & peccatis, de qua Paulus: eripuit nos de potestate tenebrarum, &c. Obserua, quod sicut Christus in ipso festo pasche primo se Hierosolymis manifestauit, sic in eodem festo, ultimo a Iudeis uisus est, sed differenter. In priori siquidem festo, admodum seuerum se ostendit, ut sequitur: in posteriori autem, se benignissimum exhibuit: adeo ut in cruce pedens, cum clamore & lachrymis pro peccatoribus oraret. Vtrunque autem, hoc est, tam seueritatem, quam benignitatem in festo pasche ostendere uoluit: tunc enim ex omnibus partibus conueniebant Iudei. Omnibus autem necessarium est, ut sciant Deum & iustum, & misericordem: misericordiam & iudicium, inquit, cantabo tibi Domine. Primo autem seueritatem ostendit, ut hinc discamus quid nobis deberetur, nisi Christus in se transfuisset mala nostra. *Et ascendit Iesus hierosolymam.* In lege preceptum erat, ut Omne masculinum Iudeorum, ter in anno ascenderet ad locum sacrificiorum. Christus autem, qui prius co-

pit facere quam docere, id preceptum seruauit, tum ut futurorum haereticorum dicentium legem Moisaicam a Diabolo traditam, errorem destrueret: tum ut nobis exemplum daret, cum omni diligentia obediendi diuinis preceptis, nimirum ipso facto iam docens, quod postea verbo docuit: exemplum dedi vobis, &c. *Et inuenit in templo vendentes oues, &c.* Alij Euangelistae hoc factum esse scribunt a Christo, posteaquam a fello insidens, in die palmarum Hierosolymam intrasset proximus passioni: nec dubium est quin tale quid eo tempore factum sit, quando quidem tres Euangelistae illud affirmant constanter. Volunt autem aliqui, quod Ioannes, cuius propositum fuit, testimonia diuinitatis vndique colligere, ideo hoc factum primo loco scripsit, non quod primo tempore factum sit, sed quod magis insigne diuinitatis testimonium sit, quam alia. Verum huic repugnat, quod infra dicitur: cum redisset Iesus in Galilaeam, receperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent, quae fecerat Hierosolymis in die festo. Fateri igitur cogimur, plusquam semel eiectionis a Christo negociatores illos. Quomodo enim rotis tribus annis, tantam impietatem passus fuisset in templo: imo fidei affirmare licet, quod nedum semel atque iterum, sed & quoties huiusmodi negotiationes, & latrocinia inuenit, zelatus est, & comedit eum zelus Domini. Ideo quod Ioannes hic scribit, confirmatio est eius, quod alij Euangelistae scripserunt. Nam alioqui posset aduersarius quispiam dicere, quod in vltima illa eiectione non diuinitatis nutu Pharisei qui euerint, sed metu barbarum, quae multae partim cum illo venerant, partim venientium cum ramis palmarum & laudibus obuiam exierant. Ut ergo totum, quod factum est, diuinitatis eius virtuti indubitanter ascribendum esse sciamus, illo quoque tempore hoc illum fecisse testatur Ioannes, quo parum notus adhuc, nulla turba fuerat comitatus. Emphasim autem habet, quod dicit: *Inuenit vendentes in templo, &c.* Dudum per prophetas eos arguerat quod templum eius dehonestarent, quamquam ipsi crebro id negarent: quid, inquit, niteris bonam ostendere viam tuam, en ego iudicio contendam tecum. Et in alio loco ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Et in psalmo: existimasti inique, quod ero tui similis: argua te & statuam contra faciem tuam. Huc igitur pertinet, quod Ioannes ait: *Inuenit vendentes*

dentes. Quasi diceret, quod toties in eis arguit, quod ipsi constanter semper negauerunt, hoc ipso facto deprehendit: Vt homini, quem Deus saepius monitum, in malo opere deprehendit. Si enim discipulos nihil quidem mali operantes, sed tantum a bono cessantes & dormientes, tamen arguit: quid faciet illis, qui in manifestis peccatis deprehenduntur? Huc pertinet, quod Christus ait: si infidelis seruus dicat, tardat Dominus meus, & ceperit percutere seruos suos, &c. veniet Dominus serui illius in die, qua non sperat & diuidet eum, ponetque partem eius cum hypocritis. Obserua, quod tunc vel maxime Iudeorum genti exterminium imminet, & ira Dei: cum eorum, religio maxime ad auaritiam declinasset. Quod si verum est, imo quia verum est, merito timendum nobis est: nam & nostra religio plane ad quaestum & auaritiam declinavit, ut infra dicitur Statuerant autem pontifices & pharisei, licitum esse in templo vendere res ad sacrificia & oblationes necessarias, ne parum magnificus esset cultus Dei: sed hoc pretextu suum quaestum augebant. Sic enim solet caro suis affectibus nomen ad cultum diuinum pretextere, verum non irridetur deus, qui cor aspicit. *Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis.* Longe alium se hic Christus exhibet, quam in nuptijs. Illic enim benigne indigentibus subuenit, hic autem seuerè peccates corripuit, ut videas verum esse illud psalmistae: cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Solet quidem deus infirmitates nostras tolerare, non autem pertinaciam & proteruiam. Mirum autem alicui videri posset, quod Christus alioqui in omnibus & erga omnes mitis, & benignus aded, ut nedum conuicia, sed & verbera & mortem patienter sustinuerit, hic praeter morem suum se tam seuerum exhibuit. Per hoc autem primo ostendit, se Deo gloriae zelare, id quod summè necessarium erat auspicatori tantum officium. Si enim post tam manifesta indicia, tamen ut blasphematorum Dei eum condonarunt, quid futurum erat, si nihil tale in Christo vidissent? Deinde hoc facto ostendit grauissimum esse, & grauissima poena dignum, in loco sancto aut sub pietatis vel diuini nominis & cultu praerextu peccare. Sic enim olim in Isaia praedixerat: In terra, inquit, sanctorum iniqua gestit, & non videbit gloriae Dei, &c. Hinc & in Hieremia miratur: Quid, inquit, est, quod dilectus meus in domo mea facit scelera mul-

ta, &c. Vbi singula verba emphatica sunt, & peccatum exaggerat. Congruè autem flagello, ex funiculis facto, deturbauit eos. Quid enim aliud sunt peccata, nisi funiculi, quibus peccator constringitur? Vt, inquit, qui trahunt iniquitatem quasi in funiculis. Quis igitur peccatum peccato addit, iam funiculus auget & prolongat, quibus tandem eijcitur. Sic Iudei longis peccatorum funiculis circumdabantur. Veniet, inquit, super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est a sanguine Abel, &c. Et iterum: Implete mensuram patrum vestrorum, &c. *Omnes eiecit de templo.* Historiae testantur, quod deus etiam in dijs Gentium non potuit ferre blasphemiam nominis sui. Quamuis enim dii Gentium essent daemones, quia tamen pro Deo vero honorabantur, redundabat eorum contemptus in veri Dei, diuinique nominis blasphemiam: quare minus id ferre potuit aut debuit in templo, suo nomini dicato? Vide autem, quam facile vnus & solus, totaque potentes eiecerit, ut ne resistere quidem possent aut auderent: Cum exacuero, inquit, ut fulgur gladium meum, & iudicium arripuerit manus mea, reddam ultionem hostibus meis, &c. Verè igitur dixit Nahum: A facie indignationis eius, quis stabit? Haec autem vendentium eiectione, Iudeis portendit magnum & miserabile malum, nempe eiectionem nedum a terra sua, sed etiam ab Ecclesia Dei. Sicut enim ante primam templi destructionem dixerat deus: Vt Assur, virga furoris mei & baculus, in manu eius indignatio mea: sic postea Romanus exercitus, fuit funiculus ille, quibus impij Iudei exterminati sunt. Et merito funiculus dicitur: durus enim fuit ad caedendum, & fortis ad ligandum & captiuandum: Verè funiculus irae Dei lorumque ferreum. *Oues quoque & boues.* Etiam irracionales creaturae propter peccatum hominis flagellatur a Deo. Hinc Moyses: si non obedieris, maledictus tu, & omnia tua, &c. ad longum. Per hoc autem, quod etiam animalia eiecit, significabatur finem adesse sacrificiorum legalium: sacrificium, inquit, & oblationem nolui, tunc dixi, ecce venio. Tempus enim erat, ut cessaret figura, veritasque succederet, ac vnicum illud sacrificium, quod Christus est, offerretur. *Et numulariorum effudit as.* Hos adhuc durius tractat. Dupliciter enim peccabant, & quod vfuras committebant, quod lege prohibitum erat: & quod in loco sacro, ac pie-

ratis prætextu id faciebāt. Deniq; & mēſas ſubuertit, ne facile impiū op^o repetere poſſent. *Et his, qui colūbas vendebāt, dixit, &c.* Hos miti^o tractat. Pauperes em̄ erāt: Colūbe em̄ pauperū mercimonia ſunt, & neceſſitate poti^o peccabāt, quā malitia, tñ arguit eos. Quā uis em̄ mar^o ſit ex malitia peccare, nō tñ impunē ferēs, etiam ſi externa neceſſitate aut paupertate coact^o pecces: deus em̄ peccatū odit. *Auferite iſta hinc, & nolite domū Patris.*

Matth. 12. In alio Euangelifta dicit: vos feciſtis domū patris mei, ſp̄luncam latronum. Hic autē mitius: nolite, inquit, domum patris, facere domū negotiationis, nimirum, quia illic loquebatur Scribis & Phariſeis, q̄ reuera ſub ſpecie diuini cultus, quaſi in ſp̄lunca latentes, prædam & latrocinū de populo faciebant. Hic autē pauperibus columbas vendētib; loquitur, qui neſciebant, quid eſſet inter dextram & ſiniſtram: Obſeruādum hic etiam contra hæreticos Ebionitas, q̄ Chriſtus non ſimpliciter dicit: *Domum Patris, ſed Patris mei*, hoc enim verbo indicat, ſe ſpeciali quodā modo filium dei eſſe: nempe ex natura. Vide igitur cæcitatē Ebionitarū: audierunt Mariā dicentem, fili quid feciſti nobis ſic? &c. Nec audierunt Chriſtum inferē rem: neſciebatis, quōd in his que patris mei ſunt, oportet me eſſe? Quōd ſi mitem illū balatum agni manſueti fortē non attendērent, quomodo ſaltem hunc rugitū leonis non audierūt, in tempeſtate & turbine vias ſuas agentis, & omnia terrore aſpectus ſui ſubuertētis, ac dicentis: *Domū patris mei, nolite facere domum negotiationis.* Hacten^o, igitur quid Chriſtus in externo illo tēplo fecerit, audiuiſmus & expauiſmus nec immeritō. Cū enim cōſtet, q̄ templum illud tantū vmbra fuerit veri tēpli, & omnia que Iudei in ipſo feciſſe leguntur, ſaltem aliquo modo ad culum Dei pertinebant: nihilo tamen minus, Chriſtus tātam ſeueritatem oſtendit, quid non pœnarum inferet his, qui manifeſtis vitijs verum tēplum Dei dehoneſtant? Verū autē templū Dei Chriſtus eſt, in quod habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: extra hoc tēplum, nullæ orationes exaudiuntur, nullaque ſacrificia accepta ſunt.

Coloſ. 2. Quicquid, inquit, in nomine meo petieritis, dabit vobis pater. Ex hoc templo prim^o Iudas domum negotiationis fecit: hūc ſequutus eſt Simon Magus. hos imitantur quicunque ſub nomine Chriſti, ſe ſuaque que runt. Deinde domus dei & quilibet fidelis:

Neſcitis, inquit Paulus, quōd tēplū Dei eſtis, & ſp̄ritus ſanct^o habitat in vobis? **No 1. Cor. 3.** Igitur ex domo Dei facere domum negotiationis: empti, inquit, eſtis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore veſtro. Qui autē hoc tēplū Dei violauerit, diſperdet illum dominus. Præerea tēplū & domus dei, eſt eccleſia credentiū, Paulo teſte: Super hanc domū verē aperti ſunt oculi eius, huius domus decorē ſummē zelatur: Zelatus ſum, inquit, Siō, zelo magno, &c. Et poſt pauca: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Hanc domum Petro cōmittere noluit, niſi prius tercio ſtipulat^o ab eo, an eum diligeret. Quis autem nō videt hanc Dei domum, nūc verē factam domū negotiationis? Circuite vias Hieruſalem, & videte ſi inueniatis virū, qui faciat iuſtitia, &c. A minore vſque ad maximū oēs auaritiæ student. Quis enim enarrare poteſt, quātis technis, fraudibus, impoſturis, circumſtitionibus, vulgus Chriſtianorum ſeſe mutud defraudat? quis nobilium, & principū, iudicum, ſcribarū, legiſp̄entorum, medicorum, &c. fraudes, rapinas, & noua ſubinde inuenta, ad exhauriendas pauperum fortunas, vel numerare poſſet? Atque vtinā tam integrum foret hodie ſacerdotū, vt apud multos horum, nec dum boues & oues, ſed columbae, id eſt minutiora etiam miniſteria venalia non eſſent, cum tamen omnia Chriſtus gratis donari iubeat. Gratis inquit accepitiſtis gratis dare. Sunt in eo ſcelere nō nulli, qui omiſſo ſpirituſali miniſterio, & ouium cura, numularios agunt, dum in neporum & cognatorum diuitias theſauros aggerunt. In ſumma, multa ex his que olim prophetē in auaritiā Iudæorū declamarunt, in nobis implentur: vt illud, Principes in muneribus iudicabant. Et illud quis ex vobis claudit Oſtia, & incēdit altare gratuito? Faxit Deus ne in eam eccleſiaſtica diſcipline corruptionem nunquam veniamus, de qua dicitur: Quicumque volebat, implebat manum ſuam & fiebat ſacerdos. Interim Chriſtus è cælo clamat, *Nolite domum patris mei, facere domum negotiationis, ſed quis eum audit?* Interdum etiam quæ male cōgeſſeramus, ſemel eripit ac aufert nobis, vel per bella, vel per incendium, vel per Tyrannos: nec ſic tamen emendamur. In ſuper & in plerisque locis menſas numulariorum, hoc eſt eccleſias & altaria, quibus ad quaſtum abutimur, ſubverti permiſit, ad terrorem

rem ſcilicet aliorum, nec ſic tamen emendatur. Quid igitur reſtat, niſi vt flagello facto, cum ira omnes eiſciat: propter multitudinem, inquit, adinventionum tuarum, eiſciam te de domo mea non addam, vt diligam te. Hoc quotidie petunt electi, cum orantes dicunt: ſecundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam iritauerunt te Domine. Quis igitur dubitat breui hoc futurum, quando & Deus ipſe hoc comminatus eſt, & ſancti hoc iugiter petunt: maximē, cum & nos non ceſſemus augere peccata, ac multiplicare funiculos, quorum alioqui heu nimium erat, &c.

Pſal. 5. Recordati verō ſunt diſcipuli eius, &c. Occupatio eſt. Poſſet enim quis dicere, quī ſit, vt Chriſtus hic tam ſeuerus ſit, cum alibi dicit: Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde: Reſponder Euangelifta, quōd Chriſtus hoc loco præter morem crudelis videtur, non libido, non inuidia, non temeritas eſt, ſed diuin^o zelus, & indignatio iuſta. Zelus autem eſt feruor quidam, ſeu intentia aſfectio, ex amore procedēs, per quem homo conatur ea excludere, que cōſecutionē boni optati impediunt. Sicut autē duplex eſt amor: carnalis ſcilicet & ſpirituſalis. Sic duplex eſt zelus, videlicet, Alter carnalis, de quo Paulus: Quomodo ſit inter vos zelus & cōtētio, nonne carnales eſtis? &c. Alter ſp̄itualis, diuinus & charitatiuus, quo nititur homo ea excludere, quæ diuino honori, aut proximorum cōtrariantur ſaluti. Hoc zelo correptus fuit Moyses, alioqui miſiſſimus, in trucidandis idololatriſ: ſimiliter & Philisæes in cōfeſſione fornicantium: & Helias in occidendis prophetis Baal: & Stephan^o, dum primoribus Iudæorum dicit: Duriceruice, & incircunciſi corde, & proditores & occilores eſtis, &c. Hic zelus Chriſtum è cælo traxit. Compatiebatur ſane ſuis quod tam miſerè à Satana tractarentur, peccatis, morte, & inferno. Ex eodem zelo nō potuit pati contemptum, & dehoneſtationem Dei. Congruè igitur hic ex pſalmo adducitur verſus hic: Zelus domus tuæ comedit me. Idem enim pſalmus totus in perſona Chriſti dictus eſt. Verè autem dictum eſt: Zelus domus tuæ comedit me. Infirmiſtas enim humanitatis eius orat in illo pſalmo, quæ cum diuinitatem in ſe habitarem ita cōtegeret, vt inrer homines ambulās, hominibus non cōpareret, repēte ſic illum cōmouit zelus patris ſui, vt ipſa infirmitas ei^o

quaſi non compareret, dum diuinitatis fulgurantis ſplendor ſe exerens, naturā infirmam operuit, vel abſcōdit. Obſerua autē, quōd zelus reſtus non eſt cuiuſuis ſp̄ritus: proinde nemo hunc ſua autoritate ſibi vſurpet, ne ex zelo fiat ſcelus, & omnino curandum eſt, vt ſit zelus iuxta ſententiam: Sunt enim qui videntur habere zelum, cū tamen nihil aliud ſit, quam inuidia, quem admodum Iudæi contra Chriſtum. Alij videntur habere zelum Dei, ſed interim ſua quærunt, quales ſunt qui ſub titulo reformationis, aliorū bona inuadunt ac diripiūt. Alij videntur habere zelum, cum nihil niſi temeritas ſit, quales ſunt, qui alios reformare volunt, ſe ipſos autem negligunt. Verus zelus à ſe ipſo incipit. Si igitur vis zelū oſtendere, corrige primò te ipſum: miſerere animæ tuæ placēs Deo. Deinde ſi quid peruerſi in alijs vides, corrige quantum potes. Si emendare nō potes, tolera, gema, ora, noli proterea te à domo Dei ſeparare, alioqui præda eris dæmonibus. Obſerua item circa hunc locum, quod ſoli diſcipuli recordati ſunt hoc ſcriptum eſſe. Impij enim quantum viderint vel audierint, nihil tamen horum cogitant, imo tantum in peiorem partem omnia diiudicant. *Quod ſignum oſtēdit nobis, &c.* Hactenus quādiu cælum tonuit, tanæ tacuerunt: quādiu diuinitas fremuit de illo carnis ſuæ habitaculo, Iudæi cōticeſcentes contra hiſcere auſi non ſunt. At vbi tonitruum quieuit, ruſus erūpūt: ſic omnes impij, cum irā Dei ſentiūt, tacēt, & ſimulant pœnitentiam: quemadmodum impius Achab. Ceterum, q̄ primum ira dei quieuerit, ruſus inſaniunt ad peccata & impietatem, id quod in Pharaone pulchrè expreſſum eſt. Vide autē inſaniam Iudæorum, propria cōſciētia ipſis dictabar, ſe male egiſſe: & iuſtè punitos eſſe, & tamē quærunt cur hoc fecerit. Sic impij, etiā ſi ſciāt ſe malos & male agere, tamen nolunt corrigi. Atqui multo ſatius erat correptionem, quæ ſolis verbis ſit, acceptare, q̄ flagellū Domini expectare. Deinde & hoc inſaniæ proximum eſt, q̄ ſignum petunt, cum iam non vulgare ſignum vidiffent in tam potenti eiectione. Manifeſta quidem diuinitatis indicia fuerunt, q̄ Lazarum ſuſcitauit, cæcum à natiuitate illuminauit, q̄ ad Iordanē audita eſt vox patris, q̄ transfiguratus in mōte, gloriam oſtendit triūphantis: inter omnia tamen ſigna mirabilius eſſe videtur, quōd

vnus homo, & eo illo tempore admodum contemptus, Scribis & Phariseis contra se sauentibus, & videtibus lucra sua destrui, potuerit ad vnus flagelli verbera tantā eijcere multitudinem, mensasque confringere, & talia facere quæ magnus vix posset exercitus. Nihilominus tamen Iudæi adhuc signum quærunt, quasi dicerent, si Deus pater tuus est, & si vindicas patris tui corumeliam, ede miraculum aliquod, vt intelligamus te patris autoritate id facere. Si ista facis autoritate tua, temeritas est: si diuina, quid signū profers, vt credamus tibi? Zelarus est Moyses, sed zeli sui signa ostendit: zelatus est & Phinees, sed à Deo comprobatus est, &c. Sic impijs nullum signum satis est, semperque maiora quærunt, quemadmodum & diues ille in inferno: Si quis, inquit, ex mortuis ad eos erit, credent. Sed frustra quærunt signa: non enim dabuntur eis. Signorū enim satis vidimus, interim audiant Moysen & Prophetas. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus, &c.* Non dat eis signum, quale ipsi vellent, sed quale decebat sapientiam dei dare. Sciebat enim eos nihilo meliores futuros, vt qui tantum ex curiositate hoc quærerent, imo calumniaturos, etiā si quod miraculum ad ostentationem edidisset, vt interim taceam, quod nihil opus erat nouo miraculo, quum tam manifestum diuinitatis indicium vidissent. Nō igitur etiam hic aliud signum ad altera generationis dedit, quàm signum Ionæ prophete, hoc est, resurrectionem suam, neque id abs re. Nullo enim alio signo efficacius declarauit diuinitatem suam, quàm resurrectione: hinc enim declaratus est filius Dei. Moyses nanque & ceteri sancti omnes, mortui quidē sunt, sed nemo illorum resurrexit. Quod si etiam aliquos homines reuixisse legitimus: nemo tamen præter vnū Dominū Iesum, seipsum excitauit ad vitam. Solus enim ipse potestatem habuit ponendi animam, & iterum sumendi eam. Deinde, nullo alio signo Iudæi ita confusi sunt, vt resurrectione Christi. Vt interim taceam, quod omnes impios nihil adeo terret, quàm quod christus potestatem in cælo & terra, omnesque aduersarios subiectos pedibus suis habet. Nec tamen manifeste eis resurrectionem suam prædixit, sed sub ænigmatē: nō enim ei credidissent, quādo ne tunc quidem crediderunt, cum iam resurrexisset. Deinde nec digni erant, vt eis aperte mysteria regni Dei reuelarentur, sed

iusto Dei iudicio excæcandi erant, vt videntes non viderent, &c. Præterea etiam ideo Christus interdum obscurius locutus est, vt hi, qui iam erant, vel futuri erant digni reuelatione mysteriorū regni dei, in tempore suo recordarētur verborum eius, & ad cognoscenda vel credenda facta sequentia, dictis eius præcedentibus adiuuarentur. Cōgruè autem corpus suum, Dei templū: mortem, solutionem templi: resurrectionem autem, eiusdem excitationem nominat. Primum enim certum est, Christum verum Dei templum esse, per verus illud præfiguratum: In ipso enim corporaliter habitat omnis plenitudo diuinitatis, in ipso omnes orationes factæ exaudiuntur, in ipso propitius Deus reperitur: ipse enim est propitiatio pro peccatis nostris, & de plenitudine eius omnes accepimus. Deinde, in passione vere solutum est corpus Christi ab anima eius, & sanguis à corpore, vniuersaque membrorum compago, præ nimia corporis distensione soluta est. Iuxta illud. *Dimerauerunt omnia ossa mea, &c.* Cōgruè igitur passionem suam, nominat solutionem templi. In resurrectione autem, templum illud in integrum restitutum est, nunquam deinceps destruentum: mors enim illi vltra nō dominabitur. *Quadraginta & sex annis, ædificatum est, &c.* Etiam hic vides ingenium carnis, quæ omnia carnaliter tantum intelligit, quasi verò Deus nusquam alibi, nisi in templo illo Hierosolymitano, habitare potuerit: cum tamē Salomon ipse, eiusdem templi primus ædificator, dixerit. Ergo ne credendum, quod deus in manufactis habitat? Si cæli te capere non possunt, quanto minus domus hæc. Sic caro quicquid de libertate, regno, cultu diuino, aut beatitudine dicitur, omnia carnaliter tantum intelligit. *Quadraginta autē & sex annis, reædificatum dicitur templum: quia primo anno Cyri fundatum est, postea per Cambysem prohibatum vsque ad sextū annum Darij, quo consummatum est. Mystice autem tot diebus corpus hominis in vtero materno formatur. Sic igitur etiā im prudentes verum dicunt, quod templum de quo christus loquitur, id est corpus eius quadraginta sex diebus ædificatum fuit, vt Augustinus vult. Hoc autē dicebat de templo corporis sui. Hoc verbo iterū percutit hereticos qui Christi diuinitatem negabāt. Quum enim Christus ipse dicit se habere templum, plane iudicat se deū esse. Nō enim alicui creatu-*

Exod. 32. qd signū profers, vt credamus tibi? Zelarus
Num. 25. est Moyses, sed zeli sui signa ostendit: zelatus est & Phinees, sed à Deo comprobatus est, &c. Sic impijs nullum signum satis est, semperque maiora quærunt, quemadmodum & diues ille in inferno: Si quis, inquit, ex mortuis ad eos erit, credent. Sed frustra quærunt signa: non enim dabuntur eis. Signorū enim satis vidimus, interim audiant Moysen & Prophetas. *Soluite templum hoc, & in tribus diebus, &c.* Non dat eis signum, quale ipsi vellent, sed quale decebat sapientiam dei dare. Sciebat enim eos nihilo meliores futuros, vt qui tantum ex curiositate hoc quærerent, imo calumniaturos, etiā si quod miraculum ad ostentationem edidisset, vt interim taceam, quod nihil opus erat nouo miraculo, quum tam manifestum diuinitatis indicium vidissent. Nō igitur etiam hic aliud signum ad altera generationis dedit, quàm signum Ionæ prophete, hoc est, resurrectionem suam, neque id abs re. Nullo enim alio signo efficacius declarauit diuinitatem suam, quàm resurrectione: hinc enim declaratus est filius Dei. Moyses nanque & ceteri sancti omnes, mortui quidē sunt, sed nemo illorum resurrexit. Quod si etiam aliquos homines reuixisse legitimus: nemo tamen præter vnū Dominū Iesum, seipsum excitauit ad vitam. Solus enim ipse potestatem habuit ponendi animam, & iterum sumendi eam. Deinde, nullo alio signo Iudæi ita confusi sunt, vt resurrectione Christi. Vt interim taceam, quod omnes impios nihil adeo terret, quàm quod christus potestatem in cælo & terra, omnesque aduersarios subiectos pedibus suis habet. Nec tamen manifeste eis resurrectionem suam prædixit, sed sub ænigmatē: nō enim ei credidissent, quādo ne tunc quidem crediderunt, cum iam resurrexisset. Deinde nec digni erant, vt eis aperte mysteria regni Dei reuelarentur, sed

Matt. 12. tis indicium vidissent. Nō igitur etiam hic aliud signum ad altera generationis dedit, quàm signum Ionæ prophete, hoc est, resurrectionem suam, neque id abs re. Nullo enim alio signo efficacius declarauit diuinitatem suam, quàm resurrectione: hinc enim declaratus est filius Dei. Moyses nanque & ceteri sancti omnes, mortui quidē sunt, sed nemo illorum resurrexit. Quod si etiam aliquos homines reuixisse legitimus: nemo tamen præter vnū Dominū Iesum, seipsum excitauit ad vitam. Solus enim ipse potestatem habuit ponendi animam, & iterum sumendi eam. Deinde, nullo alio signo Iudæi ita confusi sunt, vt resurrectione Christi. Vt interim taceam, quod omnes impios nihil adeo terret, quàm quod christus potestatem in cælo & terra, omnesque aduersarios subiectos pedibus suis habet. Nec tamen manifeste eis resurrectionem suam prædixit, sed sub ænigmatē: nō enim ei credidissent, quādo ne tunc quidem crediderunt, cum iam resurrexisset. Deinde nec digni erant, vt eis aperte mysteria regni Dei reuelarentur, sed

Ioan. 10. tem habuit ponendi animam, & iterum sumendi eam. Deinde, nullo alio signo Iudæi ita confusi sunt, vt resurrectione Christi. Vt interim taceam, quod omnes impios nihil adeo terret, quàm quod christus potestatem in cælo & terra, omnesque aduersarios subiectos pedibus suis habet. Nec tamen manifeste eis resurrectionem suam prædixit, sed sub ænigmatē: nō enim ei credidissent, quādo ne tunc quidem crediderunt, cum iam resurrexisset. Deinde nec digni erant, vt eis aperte mysteria regni Dei reuelarentur, sed

Matt. 28. in cælo & terra, omnesque aduersarios subiectos pedibus suis habet. Nec tamen manifeste eis resurrectionem suam prædixit, sed sub ænigmatē: nō enim ei credidissent, quādo ne tunc quidem crediderunt, cum iam resurrexisset. Deinde nec digni erant, vt eis aperte mysteria regni Dei reuelarentur, sed

Psal. 109 apertē mysteria regni Dei reuelarentur, sed

ra, sed Deo templa ædificantur. Hoc autē templum filij Dei longè dignius est exterrino illo templo: hoc enim manu factum habitatorem non habens Deus, dirutum est: illud autem Christi templum non manu factum, iam æternum, dirui nō potest. Deinde ex hoc Christi templo, iuxta Ezechielē à latere dextro aqua egressa est, & omnes ad quos peruenit aqua ista, salui facti sunt. De illo templo à Scribis & Phariseis sanguis effluere non cessat, quem sibi imprecati sunt, dicendo, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. *Quum autem surrexisset à mortuis, recordati, &c.* Quod Christus dixerit: Soluite templum hoc, &c. nec Iudæi, nec discipuli eo tempore intellexerāt, vt eorumque tamen mentibus idem verbū infedit, sed dissimuliter. Vnde etiam in alijs alium fructum protulit. Siquidem Iudæi memores, hunc sermonem tanquam capitale crimen obiecerunt illi. Nos inquit, aut diuimus eum dicentem: Possum destruere templum hoc manu factum, &c. Et iterum pendenti in cruce conuictantes dicebant: Vah qui destruis templum Dei, &c. Discipuli autem quod assequi non poterant, tamen recordantes in pectore quid sibi vellent admirabantur donec peracta resurrectione Spiritus sanctus illos doceret & hæc & alia. Nec mirum, quod idem verbū Christi non eundem fructum in omnibus protulit. Nā & auditores, non eodē animo verba Christi audiebant. Atque hinc videre potes quid nam in causa sit, quod idem verbū Dei nō in omnibus fructificat, imò quibusdam male cedit, vt Paulus ait: Bonus odor Christi sumus, alijs quidem odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Soli enim hi fructum bonum afferunt, qui verbum Dei in corde bono & optimo suscipiunt. Si igitur vis, vt verbum Dei in te fructificet, cura vt supra petram, aut inter spinas cadit, infrugiferum manet. Maxime autē perit, quod in cœnum, hoc est, in voluptuosos cadit. Obserua autem hic circa discipulos; veras & optimas pij hominis conditiones. Primum enim verbum Dei sincero corde audit, deinde id ipsum nedum memoriæ commendat, sed & vita exprimit: Beati enim qui audiunt, & custodiunt verbum Dei. Præterea, etiam si non intelligat, non tamē statim reiecit, imò quo minus intelligit, eò magis admiratur, eoque studiosius pulsat, donec ei aperiatur.

Postremò etiam si nō omnia Dei verba recte memoria teneat, tamen vel parū admonitus, facile eorum recordatur. Impiorum conditiones omnino his contrariae sunt. *Et credi deant scriptura & verbo, &c.* Etiam hic alias pij hominis conditiones vides. Ex hoc enim verbo Christi, quod videbant impletum, in tantam fidem profecerūt, vt deinceps omnibus Christi verbis auderēt credere, imò ne dū verbis christi, sed & toti scripturæ sacre. Atque hoc est transire ex fide in fidem, ex fide scilicet eorum, quæ videmus impletā, in fidem eorum, quæ nondū impletā sunt. Hinc est quod etiam Paulus roties precatur, vt crescamus in fide & agnitione Christi, donec occurramus in virum perfectum: ad eò vt etiam in media morte & desperatione, nihil dubitemus de Deo. Ideo enim Christus aliqua prædixit, quæ statim impletā sunt, vt est eius passio & resurrectio, &c. Vt cum videremus ea impletā, neque de ceteris dubitarem. Qui autē in Christo didicerit verbū dei magni æstimare, eo firmitatis deueniet, vt & toti scripturæ facile ac proprio animo credere possit. Felix ergo homo qui viuā fide, sincere ac perfecte credit quæ scriptura sacra proponit: fieri enim non potest, vt talis homo nō totis viribus impietate odiat, & pietate amplectatur. *Quū autē esset Hierosolymis in die festo, &c.* Scinditur incertum, si diuina contraria vulgus, ait Poëta, id quod verè cōtigit Christo prædicare. Alij enim ipsi adhærebāt, alijs in errore persistebāt, alijs in super ventate persequebātur, nonnulli eā complexi, paulò post deserebāt. De his nūc loquitur, cū dicit: Multi credebāt, &c. Credebant quidē, sed tantū carnalia in ipso quærebāt, indigni erāt, quibus Christi mysteria sua crederet. Taliū enim vanitatem etiā *Psal. 129* argue. Nā ante lucē surgūt, qui ante tempus exaltari quærūt, qui nō recto ordine ad festiuitatē gloriæ nituntur, id est, qui nō prius humiliantur, vt postea merito exaltentur, cū Paulus dicat, tunc nos futuros socios consolationis, si prius fuerimus participes passionis: tūc nos cōregnatos Christo, si prius simul patiamur. Hi autē credebāt christū tempore taliter regnaturū, & carnaliter impleturū, quæ de ipso prædicta sunt. Deinde fides eorū tantū ex miraculis collecta erat, nō ex verbis Christi. Ea autē fides minimè firma est: cessantibus enim signis cessat & fides id quod videmus in filijs Israël, qui tādū credebāt, *Exo. 15.*

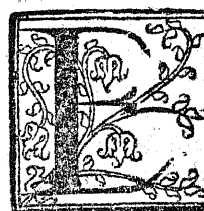
quamdiu signa videbant, cessantibus signis planè desperabant. Huiusmodi homines & Christus arguit, cū diceret: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Ea autē fides firma est, quæ verbo Dei innititur. *Iesus autem non credebat eis seipsum.* Quasi diceret, non curabat eorum verba, nec mouebatur eorū applausu, vt qui eorum fetuorem mox refrigerescere cognoscebat: non igitur eis vt perfectis amicis credebat & fidebat, nec occultorum doctrinam tanquam fidelibus discipulis credebat: sciebat enim, quòd non adhæteret sibi constanter, nec erat cor eorū rectum cum eo. Qualis enim quisq; est, talis lem̄ experitur erga se Deum. Cum sancto enim sanctus est, cū peruerso puerus. Sic fide credentibus non seipsum credit: econtra autem firmiter credentibus, & vera animi dilectione adherentibus nedum seipsum credit, sed & sua, seque ipsum totū eis dat.

Matt. 15. Hinc Chanaanæ dicit: O mulier, magna est fides tua fiat, tibi sicut vis. Et apostolis, Vos dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre, nora feci vobis. Et iterum: Vos estis qui permansistis mecum, &c. & ego dispono vobis regnū, &c. Felicitatis ergo initium quoddam habet qui Christo credit, ac iam foelix ille est, cui Christus se credit. Discant igitur hinc euangelici prædicatores, nō statim omnia mysteria doctrinæ sublimis, rudiu animis committere, sed paruolis in Christo lac potum dare, donec & ipsi grandescant, quemadmodū & Christus: Adhuc, inquit, multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò. Deinde discant, non pijcere sanctū canibus, nec margaritas ante porcos. Discat & omnis Christianus, nō confidere in homine, nec ponere carnē brachiū suum. Quamuis enim vera charitas nō cogitat malum, non est suspicax, sed oīa bona sibi de proximo pollicetur & sperat: fides tamen in Deo sperat & confidit, non in homine. Scit enim quòd omnis homo mendax, & quòd Ægyptus homo, & nō Deus, & quòd vana salus hominis. *Ed̄ quod ipse nosset omnes, &c.* Causam addit, cur seipsum non se eis credebat: Nouit Dominus qui sunt eius, nouit quibus mysteria sua committat, Hoc autem verbo subindicat humani cordis peruersitatem, qua fit, vt rarus inueniatur, qui fidelis sit: Cor enim hominis prauum & inscrutabile. Omnes suarum rerum studiosi sunt, in necessitate non constant, sed derelinquunt nos vanos, & omni

auxilio destitutos. Huc pertinent prouerbia: Proximus sum egomet mihi. Item, Tunicam pallio propior est. Hinc *Isa.* monet: *Isa. 2.* Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, hoc est, nolite confidere, &c. Hanc pessimam naturam Christus in homine agnoscebat, ideo non credebat semetipsum eis. Hic igitur vides, cur potissime in Deum iubemur confidere: Is enim solus est qui fallere nequit. Deinde hic vides causā cur Deus vasis iræ non cōfert gratiam: Ipse inquit, nouit omnes, quod idē est ac si quis dicat de prouido aliquo homine. Noluit vasculis illis vel illis vinum suum infundere, ed̄ quòd illa sciret cœno plena esse, & non erat opus, vt qui pro illo iret inspiceret: ipse enim per semetipsum ea perspexit. Nō igitur dicat signum factori suo, quid merita finxisti: sed sibi imputet, si Dei dona nō habet, imò emundet se ab omni iniquitate, & fiet vas honoris, vt Paulus ait. Pulchrè autem Ioannes etiam hinc Christi diuinitatē ostendit contra hæreticos. Humanorum enim cordiū cognitio, solius Dei est, qui ea formauit. Hinc ad Samuelem dicitur: homo videt ea quæ patent: Deus autē intuetur cor. Et Salomon: Tu solus nosti corda hominum. Et in Hieremia: Ego Dominus scrutans corda & renes. Sic & Iob: Nudus est infernus coram eo, & nullum est operimentum perditioni. Item, Oculi domini lucidiores sole profundum abyssi & hominū corda prospiciunt, &c. In summa, Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Omnia autem hæc Ioannes Christo tribuit: Ipse, inquit, noscebat omnes: ipse sciebat quid esset in homine: ipse nullius testimonio egebat. Diligenter autem obseruanda sunt hæc verba. Quia enim Christus omnes cognoscit, frustra sub ouina pelle se abscondit lupo. Et quia non indiget alicuius testimonio frustra erit & est omnis excusatio: Ego, inquit, sum, ego vidi, &c. Et quia ipse scit, quid est in homine, nemo propter suam infirmitatem desperet: quandoquidem Deus nouit signum nostrum. Sed nec quicquā de sua fortitudine præsumat, quæ admodū Petrus fecit, quē Christus frustra infirmitatis propriæ admonebat. Multo minus quisq; peccata sua Deo abscondita credat: Imperfectum, inquit, meum viderunt oculi tui, &c. Ex hoc igitur capite, quatuor Christianorū genera colligere possum⁹. Aliqui enim sunt boni Christiani, hi per discipulos designantur:

Aliqui manifeste mali Christiani, hi signantur per eos quos è templo eiecit Christus. Lata enim est sententia, quòd omnis fornicator aut avarus, &c. non habet partem in regno Christi & Dei, imò pars eorum in stagno ignis. Aliqui sunt desides, & ignaui Christiani, neque calidi, neque frigidi. Hi signantur per eos, qui ad nuptias cōuenerāt. Aliqui sunt falsi Christiani, qui sub nomine & verbo Christi, & ipsi errant, & alios seducunt quales hæretici. Hi signantur per eos, qui in Christū credere videbantur speciatenus, sed Christus non se credebat eis. Det Dominus vt boni Christiani inueniamur.

CAPVT. III.

Ierat homo ex Pharisæis, &c. Hoc capite Euangelista noster singulari diligentia describit colloquiū illud Christi cum Nicodemus, nec immeritò. Est enim notatu dignissimū, vt in quo non aniles fabulæ, sed res notatu dignissimæ, imò summa Christianæ doctrinæ tractantur. Præterea in hoc colloquio vtraque persona ad eū sui similis est, tam quæ synceriter suum agit officium, Nicodemus in quærendo, Christus in respondendo: vt vel ex hoc vno perendum esset exemplum, tam prædicatoribus quam auditoribus imitandum, quandoquidem experientia testis est, quòd omnium maximè hoc tempore ecclesiam perturbant indiscreti prædicatores, & carnales auditores. Singula autē verba emphasim quandam habent. Primò conuentione (Et) annectit hoc capitulum his, quæ proximè præcedunt, vbi dictum est, quòd multi credebant in Iesum quorū vnus hinc ponitur, sed tanquam perfectior alijs. Si quidem huic se credit & manifestat Christus, alijs autem non item: ex eadem causa, quam & supra posuit. Sicut enim illis se nō credidit, sciens ipsos nō firmos permanentes, sic hunc præuidens firmū, seipsum illi credit. Nam & postea idē Nicodemus non semel fidem suam in Christum egregie testatus est, primò cū apud Pharisæos eum defendens: Nunquid, inquit, lex nostra dānat hominem antequam sciatur causa eius? Maximè autem, cū Christum ab alijs crucifixum ipse solēnter sepehuit. Vides igitur

etiam hic, cur Deus vni plus tribuat vel gratiæ vel sapientiæ, quàm alteri. Nempe, quia vnus magis dispositus est ad accipiendum, quàm alius. Hic autem dispositus est ad accipiendam Dei dona, qui ardentè ea quærit & esurit. Iuxta illud: Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Item, *Luca. 11.* Esurientes impleuit bonis, &c. Deinde meretur maiora, qui acceptus benevitur, & gratus est. Iuxta illud: Quia in pauca fuisse fidelis, supra multa te constituam, &c. Talis erat Nicodemus, non autem alij, ideo Euangelista eum hominem nominat, vt hoc nomine dignum, non natura tantum, sed quia ratione vtatur. Ad hoc enim Deus homini nedum sensus, sed & rationē, & insuper legem suam dedit, vt à malo retraheretur, atque ad omne bonū extimularetur, ne esset sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Erant quidem etiam illi, quibus Christus seipsum non credebat, natura homines, sed quia non rationabiliter quærebant quæ nesciebant, quodammodo homines non erant. Sicut igitur è multis, qui in Christum crediderūt, solum Nicodemū hominis vocabulo dignatus est Euangelista, sic verè inter innumeros Christianos, vix vnū aut alterum inuenies, qui ratione & non affectibus ducatur. Hominis igitur cognomine indignus est, qui non secundum rationē, sed tantum secundum sensualitatem viuūt. Item, qui velut iumentum computrescit in stercore suo. Item, nunquam nec ad Deum nec ad cælum respicit, cum Deus etiā, Poëta teste, ideo dederit homini os sublime, vt ad cælum nō ad terram oculos leuaret. Itē homines dici non merentur, qui vel occultè mordent, vt serpentes: vel aperte alijs nocent, vt bestia. Iam vide quàm paucos verè homines inuenias in tāto numero hominū. Erat autē hic Nicodemus ex pharisæis, hoc est, erat & doctus, & corā mūdo iustus (Nā Pharisæi & scientia & externa iustitia conspicui erant: vnde & Paulus eorum sectam certissimam nominat inter alias) & tamen hic Nicodemus tam doctus & iustus, non erubescit à Christo nedum discere, sed ea discere, quæ ad iustitiam pertinent. Hic igitur manifestè superbia nostra confunditur, qui si vel paululam sapientiæ vel iustitiæ nos habere nobis persuademus, omnes conciones & scripturas contemnimus, quasi nihil nobis necessarias. Quòd fit

vt apud nullos contemptius sit verbū Dei quam apud eos qui vel de scientia vel iustitia sua præsumunt, cum tamen certum sit, q̄ nullus tam doctus sit, qui non plura ignoret: nec rarò contingat, vt quis se iustum esse præsumat, qui tamen nondum scit, quid sit vera iustitia, & vbi quærenda. Præterea etiam ideo ex Phariseis fuisse dicitur, quia cum ipsi secundum nomē suum verè à deo diuisi essent (Nam Phariseus diuisum vel segregatum significat) Nicodemus, qui hætenus inter eos erat, nunc ab eis exiēs, vbi adhæsit, vni verbo Dei se coniunxit. Demū ne quis putaret solos populares Christo adhæsisse, addit Ioannes: Erat princeps Iudeorum. Quamuis enim Deus infirma mūdi elegerit, vt fortia quæque confunderet, tamē nec omnes doctos, aut potentes abiecit. Quod autem pauci ex eis salui fiāt, vel hinc satis perspicere potest, q̄ ex tot principib⁹ vnus Nicodemus credidit. Difficile em̄ credere possunt, qui gloriā mūdi amant: Quomodo, inquit, potestis credere, qui gloriam ab inuicē accipitis, &c. Insigniter igitur fortis fuit hic Nicodemus, vt quem nec diuitiæ nec mundi gloria pietatis studio retardare potuerūt, cum pleriq; alij tam facilè ab his capiantur. *Hic venit ad Iesum nocte.* Prædixit enim propheta, tempus esse requirendi Dominum, cum venisset, qui doceret iustitiam. Piam itaq; sollicitudinem in Nicodemō indicat, q̄ venit, & omnibus alijs relictis & posthabitis, ad hoc vnum se accinxit vt pietatem disceret. Sic nimirum vult a Christo, omnia alia seponat, ne semen verbi Dei inter spinas cadat, & ab eisdem suffocetur. Quod autem ad Iesum venit, fidei est, sic enim olim in Isaia prædictū est de Christo: Venite ascendamus ad montem Domini, &c. Et docebit nos vias suas, &c. Et in Psal. Accedite ad eum, & illuminamini, &c. Quod autem nocte venit, vel ideo factum est, vt in secreto posset colloqui cum Christo, nullo impediēte. Quomoneamus nedom curas & sollicitudines mundi, sed etiam omnem arrogantiam & proteruiam, ac totos nos committamus eius doctrinæ. Scriptum est enim: Qui appropinquant pedibus illius, hoc est, qui totos se humiliant & deiciunt, hi accipient de doctrina eius. Vide autē, quā dissimilis fuerit hic Nicodemus alijs Phariseis. Il-

li nocte miserunt, ad comprehendendum Iesum, hic autem ad audiendum eum nocte venit. Illi hora sua male vsi sunt & potestate tenebrarum, hic doctrinæ aptum nocturni silentij bene captauit ouium: & illi quidem comprehendendo & ligando amiserunt saluatorem Christum, hic interrogando & audiendo, inuenit & tenuit Christum Dei verbum. Scriptum est enim: Beat⁹ homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, &c. Summa, hic erat & est princeps verorum Iudeorum: illi autem erant, & manserunt genimina viperarū. Vel ideo nocte venit ad Iesum, quia & pudebat eū, qui inter Iudaicæ gentis principes præminebat, humilis Iesu discipulū videri. Deinde timebat, ne cui primus confessus in synagoga tribuebatur, è synagoga eijceretur. Nec mirum, si tantæ adhuc imperfectionis erat, cum etiam sanctissimi homines nō careant huiusmodi affectibus. Sic Gedeon noctu cōfregit statuam Baal, propter timorem ciuium suorum. Sic etiam discipuli in passione Christi latent, nec prodire audēt, &c. Nihil enim difficilius vincitur & expellitur quàm amor sui, & timor mundanus. Hæc enim duo pleròque omnino impediunt à salute. In tenebris igitur ad Christum venit Nicodemus, quia adhuc in tenebris erat: vt qui nondum renatus esset. Solis enim renatis dicitur: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. *Rabbi, Scimus quia à Deo venisti magister.* Hoc verbo primo videmus, Nicodemum perturbatū fuisse animi, ob varietatem dogmatum. Nam pharisei, inter quos educatus erat, totam iustitiā tribuebant operibus, non item fidei: Christus autem iustitiā tribuebat vtriq;e. Nō autem poterat Nicodemus Christi doctrinam refellere, quæ tot miraculis confirmabatur: Nec omnino ei credere audebat, ne videretur legem damnare. Cum igitur hūc nodum per seipsum dissoluere non posset, ad Christū accessit, in hoc vno multò prudentior quàm nos sumus qui etiam si ob varietatem dogmatū non nihil dubitemus, nō tū cōsiliū querimus. Deinde hoc verbo piā ipsius mentem videmus. Nā cum eo animo ad Christū accessisset, vt eū de rebus dubijs interrogaret, in præsentia tamen positus, nihil omnino interrogat, sed tantum Christum præconijs celebrat: *Rabbi, inquit, &c. Quasi diceret, tanta sunt quæ me fugiunt,*

giūt, vt ipse nesciam, quid primò, quid vltimò interrogare debeat: Tu igitur, qui à Deo nobis magister datus es, doce ea, quæ maxime necessaria sunt. Sic pius quilibet, nihil præscribit Deo, sed discipulū se exhibet, nō magistrum. Scit enim scriptum esse. Ego dominus docens te vtilia, ideo omnino se Deo cōmittit, ac boni consulit, quicquid è verbo Dei audierit: scit enim se pluribus indigere, semper que cogitat, quod Nicodemus hic ore proloquitur. *Scimus, quia venisti magister à Deo, &c.* Cōtrā, impij volunt ea tantū doceri, quæ sibi placent, ea que taceri, quæ displicēt: quod si non fiat, statim verbū Dei negligunt. Deinde, quemadmodum Nicodemus hic facit circa doctrinam, sic pius quisque etiā in alijs rebus facit, vt in oratione. Quantuncūque enim secum decreuerit quid à Deo petere velit, tamē cum orare incipit, omnia in Dei ponit voluntate dicens: Fiat voluntas tua. Nunc verba in spiciamus. *Rabbi, &c.* Putat se Nicodemus magnificū titulum Christo dedisse, cū eum Rabbi nominasset: Pharisei enim omnium maxime id ambiebant, vt vocarentur ab hominibus Rabbi. Verū hæc quāuis esset magnifica opinio de Christo, longe tamen erat infra illius dignitatem. Nihil enim aliud eum esse suspicabatur, quàm prophetam aliquē, cui Deus faueret, & adesset in edendis miraculis. At qui Christus nedum magister, sed & Deus erat. Hinc Petrus longe sublimiori titulo eum insigniuit: Tu, inquit, es Christus filius Dei viui. Et apostoli eum non tantum magistrum, sed & Dominū vocabant. Vos, inquit, vocatis me magister, & domine, & benedicitis, &c. Hoc autem Nicodemus nō dum poterat, quia nemo potest dicere: Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Sequitur *Scimus quia à Deo venisti, &c.* Quasi diceret, sanctitate, vitæ & miraculis tuis ita conclusus sum, vt nihil mali de te suspicer, quicquid aliud de te dixerint. Obserua, quod in plurali loquitur: *Scimus, inquit.* Quo verbo innuit, Phariseos non ex ignoratiā, sed ex certa malitia dixisse: In Belzebul eijcit dæmonia, &c. Item. Hunc nescimus vnde sit. Quomodo enim ex tot miraculis non deprehendissent, quod Magi apud Ægyptios ex vno miraculo deprehenderant, nepe digitum Dei esse, qui hæc operaretur? Claret igitur ex hoc verbo, quod Iudei in Spiritum sanctū peccauerunt, quod peccatum nunquam eis remittetur, neq; in hoc seculo, neque in futu-

ro, nisi ad Christū conuertantur. Quod autē subdit: *À Deo venisti magister, satis, innuit.* Christum eum esse, de quo Moyses prædixerat: Prophetam suscitabit vobis Deus similem mei, &c. Tantum enim duo præcipui prædicatores, & magistri à Deo dati sunt, Moyses scilicet & Christus: ille vt legē, hic vt Euangelium mundo annuntiaret. *Nemo enim potest hæc signa facere quæ tuæ, &c.* Verisimè dictum. Fecerunt & Magi signa, verum ex potestate dæmonum, nec tamen quæcūque facere possunt, vt patet in Magis Pharaonis. Fecerunt etiam propheta, Apostoli alijque sancti signa, verū non ex virtute propria. Christus autem ex propria potestate fecit signa, quod patet ex ipsius verbis. Sic enim ad leprosum ait: Volo, mundare. Sic ad mortuum, Adolescens tibi dico surge. Sic ad dæmonem. Surde & mutē spiritus, ego tibi præcipio, vt ex eas, &c. In hunc modum nemo alius potuit signa facere. Ex hoc autem loco vides, Nicodemum ex eo numero fuisse, qui miraculis moti in Christum crediderunt: quamuis longè perfectius quàm alij. Illi enim tantū signa attēdebant, non etiam verba Christi, ideo cessantibus signis, omnes à Christo defecerunt. Hic autem præter signa, etiam verbum Christi requirebat, ideo omnibus alijs negantibus, hic in fide perstitit, vt patet Ioan. 19. Si igitur Nicodemus solis miraculis permotus, tantum tribuit Christo, vt non dubitaret ipsum à Deo esse: quanto magis nos in ipso omnem fiduciam collocare debemus, qui supra signa etiam vocem patris audiimus dicentem: Hic est filius meus dilectus, &c. Ipsum audite. *Amen amen dico tibi, &c.* Solū ex Phariseis Nicodemū Christus benigno dignatur alloquio & responso. Alii enim Phariseis interrogantibus, aut duriter respondit, vt cum dixit: Quid me tentatis hypocritæ: Item, Quare & vos transgredimini præcepta Dei, propter traditiōes vestras? &c. Aut omnino nihil eis respondit, vt cum interrogaret, in qua potestate hæc faceret, &c. Nec mirum: Omnes enim eorum interrogaciones aut erant captiosæ, aut inuidiosæ & malignæ, aut infideles & proceres. Huius verò Nicodemi interrogatio, ciuilis erat candida. Non enim conuenit Christum, vt contendat pertinaciter, aut astutè eum in sermone capiat, aut vt tentet malitiosè, sed vt discat. Sic & nunc qui Dominum querere vult in simplicitate cordis quærat eum. In-

uenitur enim ab his, qui non tentant eum:
Sapientia. 1. E contra spiritus sanctus disciplina effugiet
 fictum. Hoc autē suo responso, Christus in-
 signe exemplum præbuit omnibus prædi-
 catoribus. Primò siquidem Nicodemū, quā-
 uis intempestiuè interpellantem, non repu-
 lit: quo facto primū ostendere voluit, se
Luc. 15. semper paratum ad recipiendum prodigum
 filium à peccatis reuertentem. Deinde hoc
 facto docuit omnes pastores, vt parati sint
 omnitempore cōmissio sibi gregi consulere:
 alioqui sanguis pereuntium de manibus eo-
Exeg. 3. rum requiratur. Ad hoc igitur om̄ibus no-
 bis persuadendum, quāuis Nicodemus ad-
 modum rudis esset in rebus spiritualibus,
 vt infra parebit, tamen benignè eum Chri-
 stus tractat, ac paulatim ruditatem eius ad
Isa. 42. maiora prouehit. Sic enim de ipso prædictū
 est: Non cōtendet, nec clamabit, nec audietur
 in plateis clamor eius: Iuxta hoc exem-
 plum & Paulus præcipit, vt firmiores tole-
Roma. 15. rent infirmitates imperfectorum, &c. Præte-
 rea, quamuis Nicodemus in vtranque partē
 claudicaret, animumque suum & mundo,
 & Deo partiretur, non tamen eum ob id co-
 arguit, sed dissimulauit quemadmodū me-
 dicus multa dissimulat, & patitur ab infir-
 mo, itemque mater in filio: non tamē ob id
 eum expellit, imò & tenetius eū fouet, quo
 infirmior est. Sic Christus hic egit, de seip-
Isa. 42. so enim scriptum est. Calamum quassatum
 non comminuet, & linū fumigans non ex-
 tinguet. Alioqui quemadmodum Helias Is-
3. Reg. 18. raelitis olim dixit: Quousque claudicatis in
 duas partes? Si dominus est Deus, sequimini
 eum: si autem Baal est Deus, sequimini
 eum. Sic & Christus hic potuisset Nicode-
Matth. 6. mo dicere: Non potes duobus dominis ser-
 uire, Deo scilicet & mūdangloriæ: Itēque
Luc. 6. Quē mei puerit apud homines, huius &
 me pudebit apud patrem meum: imò cum
 Nicodemus dixisset, Scimus quia à Deo ve-
 nisti, potuisset Christus dicere, cur ergo ti-
 mes? cur nō apertè cōfiteris? cur nocte adue-
 nis? Verū nihil horum facit, qui enim alias
 deiecto sunt animo, non duriter tractandi
 sunt, sed leniter fouendi, ne omnino despe-
 rent. Hinc Salomon: Date siceram m̄cerēti-
Prou. 31. bus, & vinum his, qui amaro sunt corde, vt
 obliuiscantur egestatis suæ, &c. Sed iam ipsa
 verba attendamus. Primò, vt somnolentū
 auditorem exciter, præmittit: *Amen, amen.*
 Hoc autem verbū in Ioanne plerūque gemi-
 natur, non autē in alijs Euangelistis: quiani-

mitum quæ Ioannes scribit, maiora & diui-
 niora sunt, & idcirco concitatioe, id est, ge-
 minato semper affirmationis clamore, ma-
 gis attentum efflagitant auditoris animum.
 Quāuis etiam sic possit intelligi, quod Amē
 dictum sit pro ipso nomine veritatis, quæ est
 ipse filius Dei. Iuxta illud: Hæc dicit, Amen
Apo. 3. restis fidelis, &c. vt sit sensus, cum dicit: *A-*
men, amen dico. Quasi diceret, Ego veritas ve-
 ritatē vobis dico. Deinde est & aliud, quod
 hic obseruare debemus, nempe ineffabilem
 Dei bonitatē, qua ita nostrę imbecillitati cō-
 descendit, vt non contentus simplici verbo
 sua nobis verba & promissiones annūtiare,
 sed insuper addat & iuramentum, videlicet,
 vt hæredibus gratiæ per hoc ostenderet im-
 mobilitatem cōsiliij sui, nosque per duas res
 immobiles, quibus impossibile est mentiri
 Deum, fortissimū solatium habeamus. Sū-
Hebr. 6. ma, cum audieris Christum sapissimè dicē-
 tem: Amen amen dico vobis, &c. certus sis,
 quod in ipso non sit Est & Non, sed omnia
 in ipso sint: Est, hoc est, vera & certissima.
2. Cor. 1. Nisi quis natus fuerit denuo, &c. Nihil expresse
 interrogarat Nicodemus, & tamē Christus
 primo omnium de regeneratione respōdet.
 Per hoc autem docuit prædicatores, vt pri-
Matth. 12. mō faciant arborem bonam, & deinde bo-
 nos fructus requirant: hoc est, primò do-
 ceant fidem, & deinde opera bona. Hoc au-
 tem vno & breui verbo, summam totius
 Christianæ doctrinæ comprehendit. Homo
 quidem ad beatitudinem creatus est: ve-
Gen. 1. rum, quia propter peccatum maledictionē
 incurrit, factum est, vt nedum ipse omnia-
 que eius, sed & omnes posterij eius maledi-
 cti sint. Quia igitur ex Adam nati sumus, om-
 nes inutiles & abominabiles facti sumus
 in corpore, & anima, & omnibus viribus
 nostris. Nisi igitur per gratiam Dei renasca-
 mur, ac planè ex filijs Adæ, filij Dei efficia-
 mur, naturæ vires si ad spiritualia conferan-
 tur quæ in filios Dei tribuuntur exigui mo-
 menti sunt. Itaque qui cupit intrare regnū
 Dei, oportet vt vnus homo efficiatur. Sic
 & qui cupit videre regnum Dei, hoc est,
 intelligere mysteria regni Dei, & hanc cæ-
 lestem doctrinam, quemadmodum Deus
 ipse Iacob ostendit regnum Dei in scala il-
Gene. 22. la erecta, &c. is seponat carnalem suam pru-
 dentiam, abneget rationem secundum car-
 nem sapientem, contemnat vires suas, ac
 totum se tradat captiuum verbo Dei. *2. Cor. 10.*
 Hoc igitur verbo Christus omnes nos ac
 omnia

omnia nostra insufficientia ostēdit, vt eò for-
 tius nos ad quærendum à se auxilium pro-
 uocet. Deinde hoc verbo omnem præsum-
 ptionem in nos vel opera nostra nobis ex-
 rorquet, ac baculum illum arundineum nobis
 aufert, vt discamus in Dei misericordia
Gene. 32. præcipue fidere. Hinc igitur discite, quā-
 ob causam Deus opera nostra & conatus ple-
 runque in scriptura refellere videtur. Non
 enim hoc facit, vt ad desperationem nos in-
 ducat, aut quæ bona Piorum opera ipsi nō pla-
 ceant, aut non sint necessaria, sed vt doceat
 nos in sola Dei misericordia præcipue spe-
 rare. Denique ex hoc verbo quilibet discat,
 nū veteri illi homini similior sit, quā nouo,
 hoc est, Christo. Si n. vetus ille homo adhuc
 in te impune viuere, iam ad te pertinet verbū
 illud Christi, *Nisi natus fueris denuo, &c. Quo-*
modo potest homo nasci, cum sit senex? Diligenter
 obseruandum hoc inter Christum & Nico-
 demum colloquium. Nā vtraque persona
 & potentia, & sapientia, & iustitia cōspicua
 erat, sed dissimiliter. Nicodemus enim prin-
 ceptus erat Iudæorum, Christus autem prin-
 ceptus cælorum: Ille mundanam habebat sa-
 pientiam, Christus erat sapientia patris: Ille
 iustus erat apud homines, Christus autem
 iustus erat apud Deum, imo omnis iustitiæ
 auctor, & hominum iustificator. Nullo mo-
 do autem vel potentia, vel sapientia, vel iu-
 stitia humana, conferri potest potentia, sa-
 piētiæ aut iustitiæ Dei. Quāuis enim homo
 homini comparatus, vnus alteri nobilior, sa-
 pientior aut iustior videatur, tamen omnes
 secundum naturam considerati æqualiter
 sumus infirmi in seipso & peccatores. Omnes
 enim egemus gratia Dei. Hinc est, quod Ni-
 codemus inter Iudæos tam potens, tam do-
 ctus, tam iustus, statim in primo congressu
 omnem animi ferociam & confidentiam in
 se vel sua, seponit: ac Christo palmam præ-
 beret. Tu, inquit, à Deo venisti magister. Sic
 igitur ad primum Christi verbum cum om-
 ni sua sapientia succumbit Nicodemus, vt
 nec verba Christi intelligeret, tantum abest
 vt respondere posset. At tamen non mirum
 est, quod verba Christi non intellexerit. Anima
1. Cor. 2. lis enim homo non sapit ea, quæ Dei sunt:
 Stultitia enim est illi, &c. Nunquā tale quid
 audierat Nicodemus, nec aliam natiuitatem
 nouerat, quā carnalem. Hoc tamē in ipso
 commendandum est, quod non cessat inter-
 rogare. Alij Pharisei audito Christi verbo,

risissent atque abiissent, hic autem perseue-
 rat pulsando, donec aperiat eum. Sic enim
 pius quisque per vias & plateas circuit, quæ-
 rens quem diligit, nec quiescere potest, do-
Luc. 11
 nec inuentum introducat in domum & cu-
Can. 3
 biculum suum. Sic perturbata conscientia
 quiescere nequit, donec veram pacem inue-
 niat, quam tamen nusquā nisi in solo Chri-
 sto inuenit, etiam si omnem substantiā suā
 in medicos expendat, quemadmodū in mu-
 liere videmus, fluxu sanguinis laborāte, imò
 ob eam causam Christus interdum obscure
 locutus est, vt pius quisque haberet ansam
 quærendi. Cæterum, quod Nicodemus verba
 Christi impossibilia iudicat, hinc prouenit
 quod ea, ratione naturali & cogitationibus
Luc. 8.
 carnalibus apprehendit, quemadmodū &
 hi faciunt, qui corpus Christi in Sacramen-
 to negāt. Atqui hic manifestè vides, quod
 humanæ rationes non assequuntur & carna-
 les cogitationes impediunt intellectum ver-
 bi Dei. Cum igitur nos fideles simus, oportet
 vt omis cogitationibus carnalibus, fi-
 dem sequamur: Quod si verba Christi hæc
 seposita carnali ratione intelligas, nihil ab-
 surdum aut impossibile videbis, imò si spi-
 ritualiter ea intelligas, videbis nedū possibi-
 le, sed & necessarium esse, vt quantūuis etiā
 senex renascatur. Quod enim quis magis in-
 ueteratus est in malitia, eò magis opus habet
 regeneratione, ne nimio peccatorum ponde-
 re in profundum deprimatur. Sic & spiritua-
 liter potest homo reuerti in vterum matris.
 Si enim hominem in natura corrupta post
 lapsum attendas, mater nostra est concupi-
 scentia & peccatum: in his enim & concepti
 & nati sumus. Quot autem sunt, qui etiam *Psal. 50.*
 post baptismum ad ventrem matris huius,
 hoc est, ad concupiscentiam & peccatum re-
 uertuntur? in quos competit illud propheti-
Eze. 16.
 cum: In die ortus tui, non est præcisus vm-
 bilicus tuus, adhuc enim adheres impię ma-
 tri. Si autem hominem attendas secundum
 primam sui creationem, mater nostra est gra-
 tia. Ex gratia enim creati, & ad tantam digni-
 tatem euecti sumus. Illa vero per peccatū a-
 missa & sublata male nati & proiecti sumus,
 quando in primo parente deserta Para-
 disii requie, propter peccatum expulsi,
 in hoc exilium decidimus. Cuius nati-
 uitatis infelicitatem deplorat Iob, cum di-
 cit: Pereat dies, in qua natus sum, &c. Et ta-
Iob. 3.
 men ad vterum huius matris, id est, gratiæ
 redi-

redire possumus. Sic enim redierunt Manasses, David, Petrus, & innumeri alij. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, &c.* Paulatim Nicodemum ad maiora perducit, seq; subinde clarius ei manifestat. Cum enim supra simpliciter dixisset, necessariam esse regenerationem, hic explicat quomodo ea fiat. Item, cum supra tantum de visione regni celorum dixisset, hic mentionem facit de ingressu, quod longe maius est: Sic Deus se à principio non statim homini totum ostendit. Primò enim quasi stat post parietem, & respicit per cancellos. Deinde paulatim sese magis ac magis aperit, quò feruetius homo quæsierit, ducit que eum de virtute in virtutem, donec videat Deum deorum in Sion, iam que cum Patriarcha Iacob exclamet: *Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Ad hanc autem perfectam Dei cognitionem, non omnes perueniunt, sed qui mane, inquit, vigilauerit ad me, inueniet me, &c. Quod aut dicit de aqua & spiritu, sic accipi potest, vt sit metaphorica locutio. Hæc secundum aliorum expositionem non satis recepta accipienda sunt sicut author docet infra. Terra siquidem infimum elementum est, & crassius quam alia: subtiliora autem & superiora sunt aqua, aer, ignis. Constat autem, quòd primus homo est terra factus est. Accedente igitur peccato, factum est vt homo iam nihil aliud sapiat quam terram, pronus sit ad peccatum ab adolescentia sua, ac propter peccatum maledictioni, morti, & damnationi obnoxius. Quia igitur tam male celsit prima natiuitas est terra, necessaria erat alia natiuitas, quæ fieret est superioribus & subtilioribus elementis, vt sunt aqua, aer, ignis. Vt enim regnum celorum intrare possimus, omnino necesse est, vt ex crassa illa, ponderosa ac terrestri, fiat subtilis ac spiritalis creatura. Huc adduci potest quòd Christus dicit, paucos esse, qui per angustam illam portam intrare possint ad vitam, nimirum, quia terreni sunt & crassi, sarciniferae temporalium rerum onusti. Ob quam causam & in alio loco asserit, difficulter fieri posse, vt diues ingrediatur regnum celorum. Vel aliter, Per aquam potest intelligi mortificatio. Nam & alias frequenter crux & tribulatio per aquam significatur, vt est illud: *Assumpit me de aquis multis.* Item: *Intrauerunt aquæ usque ad animam meam.* Per spiritum autem vel aerem, qui est vita om-

nium spirantium, viuificatio significatur, vt sit sensus: Nemo intrare potest in regnum celorum, nisi prius moriatur secundum veterem hominem, & reuiuiscat in nouum hominem. Primus enim gradus iustificationis, est mortificatio: hæc enim præcedere debet. Sic enim Christus ait: *Qui vult venire post me, abneget, semetipsum, &c.* Item: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, &c.* Item: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, &c.* Secundus est viuificatio. Et mortificatio quid sit per penitentiam & detestationem. Ea enim mortificat, humiliat, ac deiecit. Viuificatio autem fit per Christi gratiam, medijs operibus, quæ homo spem & animam recipit. Clamat enim Christus in Euangelio: *Venite ad me omnes, qui laboratis, &c.* Hoc audiens homo, & ipsa experiens, incipit antiquum peccatum per detestationem deponere & subinde amare tam benignum redemptorem, ac in omnibus ei obtemperare studet, planeque nouus homo per gratiam efficitur, nouosque mores induit. Huc pertinet quod Ioannes ait de Christo: *Ipse baptizabit vos spiritu sancto & igni.* Primò enim spiritum dat Christus, hunc sequitur ignis ille diuinus, quo homo, quemadmodum ignis sursum tendit, & totus in amorem dei & proximi inardescit. Ad literam autem textus hic pertinet ad sacramentum baptismi, atque in eum sensum exposuerunt feruè omnes veteres hunc locum: Non enim tam facile ad tropos confugiebatur, vt quidam ex nostris faciunt. Cum autem baptismus sit primum sacramentorum, à paucis quidem satis intellectum, à plerisque autem etiam impugnatum; diligenter attendenda sunt verba Christi. Primò igitur, quod Christus doctrinam suam à baptismo auspiciatur (nam hæcenus nihil legitur docuisse) clarè ostendere voluit, à baptismo incipiendum esse Christianismum. Sicut enim in rebus externis nulla huius mundi commoda sentire potest homo, nisi prius nascatur: sic nec spiritalium potest esse particeps bonorum nisi prius in baptismo renascatur. Huc pertinet, quod filij Israel, ex Ægypto egressi, primò omnium occurrit mare, per quod transire eos oportebat: deinde solitudo post hoc manna, subinde Iordanis, demum terra promissa. Sic tendentibus ad regnum celorum, primò occurrit baptismus, Secundò tentationes variæ in mundo, Tertio variæ è super-

pernis consolationes, Quarto mors, qua trã sita ingrediuntur terram promissam. Deinde obserua, quod Christus hic generaliter loquitur, & nullum excipit, ne quis putet, liberum esse, an quis velit vel nolit baptizari. Baptismus enim omnibus necessarius est ad salutem: Nò inquit, potest intrare in regnum celorum, qui non renatus est. Nec obstat, quod quidam etiam martyres non fuerunt baptizati: hoc enim non ex contemptu baptismi prouenit, sed quia ipsum habere non potuerunt, tamen ardenter desiderarent. Vnde creditur eos vel proprio sanguine, vel interna spiritus sancti gratia baptizatos fuisse. Deus enim non alligauit potestiam suam sacramentis. Ordinata quidem voluntate per sacramenta dat gratiam, nihilominus tamen potest & sine sacramentis eam dare. Tertio obserua, quòd Christus verba hæc loquitur ad hominem Iudæum: amen inquit, dico tibi, &c. Iudæi autem iam ante habebant circumcisionem, vt signum fœderis: nihilominus tamen Christus etiam eis imponit baptismum, quo clarè ostendit, circumcisionem iam cessare debere: nec iniuria. Nam circumcisio erat signaculum fidei. Data enim erat ipsi Abraham in signum, quòd crederet diuinæ promissioni de futuro semine suo, in quo benedicenda erant omnes gentes. Circumcisio igitur nihil aliud erat, quam aperta professio expectandi seminis, & quisquis circumcisionem accipiebat, hoc ipso facto profitebatur, se expectare semen illud futurum, quod est Christus. Non enim facta est promissio de seminibus, quasi de multis, sed quasi de vno, quod est Christus. Qui igitur post aduentum Christi circumcisionem necessariam ducit, is negat Christum venisse. Hinc Paulus: *Si circumcidamini (inquit) Christus vobis nihil proderit.* Congruè igitur, cum iam cessare deberet circumcisio, nimirum præsentate Christo, aliud signum fœderis instituitur, scilicet baptismus. Quod autem Iudæi garrunt, circumcisionem non posse immutari, cum scriptum sit: *Statuit circumcisio in pactum sempiternum, in fœdus æternum, falsum est.* Quomodo enim circumcidiendi lex æterna esse poterit, cum nascendi & generandi successio æterna non sit? Deinde nec ipsa scripturæ verba intelligunt: *Facta est enim ipsis mensa eorum in laqueum, &c.* Deus quidem voluit fœdus et pactum suum esse sempiternum: at circumcisio non fuit ipsum fœdus vel pactum, sed

signum fœderis, vt clarè exprimitur. Quantum igitur distat inter testatoris scriptum & sigillum, quod appenditur, tantum distat inter fœdus, quod Deus pepigit cum Abraham & circumcisionem. Manet igitur etiam nunc fœdus idem, tamen signum fœderis sit mutatum. Quam congrue autem mutatum sit, vel ex hoc patet, quod Deus ter fœdus suum cum homine renouauit, & semper nouum aliquod & perfectius vel proximius signum fœderis dedit. Primò cum Noë pepigit fœdus de non inducendo in posterum diluuium, & ad hoc conueniens signum dedit arcum in nubibus. Deinde cum Abraham & semine eius fœdus ipsum renouauit, ac Christum promissit: huic promissioni conueniens addidit signum circumcisionem. Postremò per Christum fœdus renouauit, ac in perpetuum sancit cum omnibus credentibus, huius fœderis signum est baptismus, Multò aut perfectius & efficacius est hoc nostrum fœderis signum, quam priora. Nam Noë quidem signum accepit, verum extra se, in nubibus: Abraham signum accepit in corpore, sed tantum in vna parte corporis. Noster autem baptismus totum corpus occupat: quo significatur, nunc ad esse plenitudinem gratiæ, &c. Quarto obserua, quòd Christus duo quædam in baptismo coniungit valde dissimilia, aquam scilicet & spiritum, quorum vnum corporale & visibile est, alterum spirituale & inuisibile: nimirum, vt duplicis substantiæ hominem perfecte mundaret. Homo enim, ex corpore & anima constat. Sicut autem vtrunque à Deo creatum est, vtrunque per peccatum collapsum, sic Christus vtrunque restituere voluit, nempe vt totus homo per ipsum saluaretur. Ob eam causam inuisibili operationi suæ visibilia sacramenta adiunxit, vt quælibet pars hominis haberet sibi conueniens remedium, corpus corporalia, anima autem spiritalia. Sic in baptismo spiritus hominis habet spiritum sanctum, quo sanctificatur: corpus verò aquam, qua non minus sanctificatur. Neque absurdum est, etiam per aquam sanctificari corpus: quemadmodum enim aqua viribus ignis intensius calefacta, non aliter, quam ignis erit, sic hic aqua spiritus sancti operatione, quem sibi adiunctum habet, in diuinam reformatur virtutem, qua baptizati corpus abstergit. Ita autem in baptismo aquam & spiritum coniunxit Deus, vt qui baptismum eternè accipit ritè ac debito modo & forma & non

Canti. 2.

Psal. 83.

Gene. 32.

Prou. 8.

Gene. 2.

Matth. 7.

Mat. 19.

Psal. 17.

Psal. 66.

Mat. 16

Mat. 19

Luc. 14.

Mat. 11.

Luca. 3.

Exod. 14

& non ficto animo, is verè intus accipit & spiritu sanctù, quo anima à peccatis abluatur. Hinc est, quòd etiam in propheta hæc duo coniunxit Deus: Effundam, inquit, super vos aquam mundam, &c. Et dabo vobis spiritum novum, &c. Quòd si dicis, quid opus fuit addere aquam, cum potuisset solo spiritu nos mundare à peccatis? Respondeo cur hominem ex terra creavit, cum potuisset eum ex nihilo creare? Nonne ideo, quia sic ei complacitum est? Et tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit, figmentum es, qui se finxit, quid me ita fecisti? Potissimam igitur ratio, cur per aquam nos regenerare voluit, est ipsius voluntas & beneplacitum. Secunda ratio, ut per sensibile signum fidem nostram confirmaret. Tertia, ut subiiciendo nos corporalibus elementis, superbiam nostram edomaret. Quarta etiam ideo in aqua regenerationis sacramentum instituit, quia aquam omnes habere possunt, nec quisquam se excusare potest. Quinta, quia aqua familiare est elementum spiritui sancto. Nam & in principio spiritus domini ferebatur super aquas: & ex ea pleraque animalia creavit. Sexta, quia in aqua omnia illa sensibilibus videntur, quæ in baptismo invisibiliter operatur Deus, ut sunt mortificatio, sepultura, resurrectio, vita. In aqua enim velut in sepulchro caput immergentibus, vetus homo sepellitur, emergentibus autem novus resurgit: inde quæ facile nobis est immergi, & emergere respirare, tam facile est Deo veterem hominem sepelire, & novum reducere. Huc per

Exe. 16. duo coniunxit Deus: Effundam, inquit, super vos aquam mundam, &c. Et dabo vobis spiritum novum, &c. Quòd si dicis, quid opus fuit addere aquam, cum potuisset solo spiritu nos mundare à peccatis? Respondeo cur hominem ex terra creavit, cum potuisset eum ex nihilo creare? Nonne ideo, quia sic ei complacitum est? Et tu quis es, qui respondeas Deo? Nunquid dicit, figmentum es, qui se finxit, quid me ita fecisti? Potissimam igitur ratio, cur per aquam nos regenerare voluit, est ipsius voluntas & beneplacitum. Secunda ratio, ut per sensibile signum fidem nostram confirmaret. Tertia, ut subiiciendo nos corporalibus elementis, superbiam nostram edomaret. Quarta etiam ideo in aqua regenerationis sacramentum instituit, quia aquam omnes habere possunt, nec quisquam se excusare potest. Quinta, quia aqua familiare est elementum spiritui sancto. Nam & in principio spiritus domini ferebatur super aquas: & ex ea pleraque animalia creavit. Sexta, quia in aqua omnia illa sensibilibus videntur, quæ in baptismo invisibiliter operatur Deus, ut sunt mortificatio, sepultura, resurrectio, vita. In aqua enim velut in sepulchro caput immergentibus, vetus homo sepellitur, emergentibus autem novus resurgit: inde quæ facile nobis est immergi, & emergere respirare, tam facile est Deo veterem hominem sepelire, & novum reducere. Huc per

Gen. 1. aquas: & ex ea pleraque animalia creavit. Sexta, quia in aqua omnia illa sensibilibus videntur, quæ in baptismo invisibiliter operatur Deus, ut sunt mortificatio, sepultura, resurrectio, vita. In aqua enim velut in sepulchro caput immergentibus, vetus homo sepellitur, emergentibus autem novus resurgit: inde quæ facile nobis est immergi, & emergere respirare, tam facile est Deo veterem hominem sepelire, & novum reducere. Huc per

Roma. 6. tinet, quod Paulus ait, Consepulti sumus cum Christo per baptismum in mortem. Item, Noster vetus homo simul crucifixus est, &c. Vides igitur non sine causa aquam adhiberi ad regenerationem. Hoc autem olim figuratum est per aquam expiationis. Item per aquam illam, quam Ezechiel vidit exire a latere dextro templi, &c. Item, per fontem illum, quem per Zachariam promisit Deus, &c. Potissimum autem per aquas diluuij, quemadmodum Petrus ait: Omnes has figuras potes adaptare, ut placet, &c. Quinto circa hoc Christi verbum observa, quod non dixit: Nisi quis baptizatus fuerit, sed, nisi quis renatus fuerit, ne quis de solo externo baptismo gloriaretur. Non enim te salvabit baptismus, nisi renascaris. Renatus autem est, qui spiritu mentis suæ renouatus est, qui veterem hominem exuit cum actibus suis, & novum induit, &c. Verum multi illorum, qui

baptizantur, non renouantur spiritu mentis suæ: exemplo sit Simon Magus, &c. Huiusmodi homines malis fœtibus comparantur, qui vteroque quidem concipiuntur, sed non vivificantur, aut vitam inspiratam protinus amittentes, abortivi proijciuntur. Item similes illis sunt, qui mare quidem transierunt, sed in deserto prostrati sunt, & repromissionis terram non introierunt. Sexto observa, quòd baptismus nominatur à Christo spiritualis natiuitas. idque convenientissimè. Nam sicut in generatione carnali concurrunt pater & mater, sic in spirituali, Deus pater est, ecclesia autem mater. Et Deus quidem spiritum dat, ecclesia autem aquam. Secundò, sicut in natiuitate corporali, homo nascitur ad vitam, lucem, & ad huius mundi bona: sic in baptismo, homo nascitur ad vitam animæ, veram lucem, & bona cælestia. Tertio, sicut homo tantum semel nasci potest, sic tantum semel baptizari. Qui autem baptismum iterat, sacramentum illud iterat. Ad hoc adducit Augustinus figuram de Ismaele, ludente cum Isaac, propter quem Iesus & ipse Ismael cum matre à domo eiectus est: videbatur enim Iesus, sed verè persecutio erat, quemadmodum Paulus dicit. Sic Iesus videtur iterum baptizari, sed verè illusio est & persecutio, ob quam merito ab ecclesia eiiciuntur retinctorum. Talis olim erat Donatus, qui causatus nescio quid in ministris, rebaptizabat homines, quasi baptismus super bonitatem ministri fundatus sit, & non potius super verbum Domini. Qualiscumque enim sit minister, tamen baptismus in se bonus est, nec melior efficitur ex bonitate conferentis, nec peior ex malitia ministris. Hinc est quod Paulus arguit eos qui de ministris gloriabantur: Quis inquit, est Paulus? quis Apollo? Num diivus est Christus? &c. Itaque sicut Esau, tamen si de libera natus, non tamen ad hæreditatem admissus est: Ecce contra autem Dan & Nephtalim, Gad & Azer, quamvis de ancillis nati, tamen inter alios possessionem accipiunt, sic plerumque in ecclesia contingit, ut à bono ministro baptizatus, malus efficiatur: & econtra à malo baptizatus, bonus fiat. Prædictum Donatum sequuntur & nostri Anabaptistæ, imò non parum deteriores sunt. Primò enim uniuersam damnant ecclesiam, quæ baptizavit paruulos iam inde ab initio. Nam & Paulus legitur baptizasse Stephanæ domum, hoc est, rotam familiam, in qua verisimile est, etiam pueros fuisse. Secundò baptismum

Act. 8.

Num. 14.

Gen. 21.

Gala. 4.

1. Cor. 1.

Ibidem.

paruulorum nihil valere dicunt, cum fateri cogantur, non paucos fuisse in pueritia baptizatos, qui postea spiritu sancto pleni fuerunt. Certum est autem, quòd spiritus sanctus solis his dona sua iustificantiâ tribuit, qui ad eum pertinent, quales sunt soli baptizati. Si igitur baptismus paruulorum nihil esset, non eis dedisset ampliorè gratiam.

Gene. 17. Tertio nolunt pueros Christianorum partem habere in signo fœderis, cum videant in veteri Testamento præceptum fuisse, ut & paruuli & adulti signum circumcisionis haberent, audiantque Christum clamatem. Sinite paruulos venire ad me, &c. Quarto paruulos sacramento indignos celsent, quos Christus benedicere dignatus est, quòd utique maius est, Nam ipsius benedicere, est fouere, diligere, dare, &c. Si igitur gratiam Dei potest accipere paruulus & benedictio nem: cur non possit etiam accipere gratiæ signum? Scriptum autem est, quòd Christus amplexatus paruulos, benedixit eos. Et ut semel omnia dicam: quomodo inefficax potest esse baptismus paruulorum, cum fiat in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, & super eos inuocetur nomen sanctæ Trinitatis? Contra deliramenta igitur illorum hoc unum oppone, quòd sicut nemo potest de nudo corporaliter nasci, sic nemo potest aut debet de nudo baptizari, quandoquidè Christus baptismum nominat natiuitatem spiritualem. Sufficiat igitur tibi quòd semel baptizatus es: tantum hoc age, ut baptismum cõformiter viuas, & ea quæ ibi promissisti, impleas, &c. Demum etiam illud obseruandum quod Christus ait: Nisi quis renatus fuerit, &c. non potest intrare in regnum cælorum. Vbi vides; quid obstiterit, quòd patribus ante mortem Christi clausa fuit porta cæli: nimirum, quia nondum erant baptizati. Christo autem mortuo, & sanguine cum aqua ex latere eius profuente, tum demum baptizati sunt: ac Christo resurgente meruerunt intrare regnum cælorum. Sic igitur verbum illud Christi, tripliciter possumus exponere, ut dictum est. Primò, ut sit comparatio quædam, hunc habens sensum. Sicut terra infimum est elementorum, & nunquam sursum, sed semper ima petit: sic homo à terra formatus, & infusus per peccatum corruptus, non se potest subleuare ad regnum cælorum, nisi fuerit regeneratus. Tertio potest hoc Christi dictum intelligi secundum literam, de baptismo scilicet, ut modò dictum est. Quod natum

Gene. 17.

Marc. 10.

Ibidem.

Ioan. 19.

est ex carne, caro est Bonus doctor, cui non opus est, ut quisquam eum interroget, non expectauit, ut eum Nicodemus interrogaret, quare nemo nisi renatus, possit intrare regnum cælorum: sed ipse vltro rationem reddidit. Prædicatoris enim est, rationem reddere doctrinæ suæ, eamque ita scripturis firmare, ne quis dubitare possit. Oportet enim, ut certa sit doctrina, cui per fidem inniti debemus. Ideo autem Christus rationem adfert dicti sui, ne quis præsumat sine regeneratione, per propriam sapientiam, iustitiam, aut vires humanas, se posse intrare regnum cælorum, id quod plerumque facimus. Quantumcunque enim inscij, iniusti, & infirmi simus, magni tamen semper aestimamus nostram sapientiam, iustitiâ, vires, &c. Hanc igitur iactantiam Christus hoc vno verbo reprimit: Quod natum, inquit, est ex carne, caro est. Hoc est, vanitas & nihil quantumcunque arduum videatur: Omnis enim caro fœnum, & omnis gloria eius flos fœni, ait Isaias, &c. Caro igitur, hoc est, fragile quiddam est, quicquid sumus, habemus vel possumus, ipsum corpus eiusque dotes, anima, ratio, voluntas, vires, &c. Quid igitur de his gloriaris, aut de ipsis præsumis? Deinde vides hoc verbo, unde sit, quòd etiam qui è iustis & Christianis parentibus nascuntur, tamen nihil nisi peccatores sint: nimirum, quia non ex spiritu, sed ex carne nascuntur. Deinde hoc verbo Christus ad primam originem nostram nos ducit, ut vel hinc discamus, quàm necessaria nobis sit regeneratio. Constat autem quòd omnes ex Adam procreati sumus. Iam tamen si conditus fuerit homo ad imaginem & similitudinem Dei, hoc est, nedum rationalis, sed & bonus, sanctus, iustus, &c. tamen in hoc statu non generauit filios: neque enim in paradiso, sed post eiectionem suam incepit generare. Eo autem tempore iam peccauerat, ac per inobedientiam Dei iram incurrerat, & quamuis adhuc imaginem Dei, hoc est, rationem & formam hominis haberet, tamen Dei similitudinem, ac optima quæque bona, qualia sunt: iustitia, innocentia, gratia, immortalitas, &c. perdidit. In summa, nihil aliud erat, quàm seruus peccati, omnibus bonis spoliatus, diaboli mancipium, mortis & inferni captiuus, ac expressa quædam imago, & similitudo Satanæ, Ex tam mala ergo radice, quid boni vel spectari potest? Nunquid colligunt de spinis vvas? Atqui ex hoc

Ioan. 16.

1. Pe. 3.

Isa. 40.

Gene. 1.

Gene. 4.

Matth. 7.

ex hoc fonte omnes nos produimus. Constat igitur, quod non alij nascimur, quã ipse Adam erat, cum generare inciperet. Lupus enim non parit agnum, nec musca elephantem, nec homo Angelum, nec caro spiritum.

Sapientia. 12. Huc pertinet quod Sapiens ait: Erat, inquit semen maledictum ab initio, &c. Et Paulus: *Roma. 5.* Per unum hominem peccatum intrauit in orbem terrarum, &c. Et iterum: Omnes natura filij irę sumus. Et in psalmo: Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt, &c. Omnes igitur opus habemus regeneratione. Caro enim & sanguis, regnum Dei non possidebunt. Et: Omnis auarus, aut fornicator, aut immundus, non habet hereditatē in regno Christi & Dei. Item, Neque fornicarij, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt. Item, Timidis & incredulis, & homicidis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti, &c. Summe igitur terret hoc dictum omnes, qui carnis cupiditatibus feruiunt. Vide igitur quid agas. Si cælum desideras, oportet vt primo homini multum dissimilis sis, alioqui si nihil nisi caro es, nõquam intrabis cælũ. Noli igitur errare: Deus non irridetur, quin potius omnes gratiam quæramus, dum tēpus habemus. Pręterea hoc verbo satis indicatur, quã misera creatura sit homo sine gratia. Primo enim homo sine gratia iustificante vt plurimum secundum carnem sapit, intelligit atque operatur. Non, inquit, est in carne mea bonum, velle quidem adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Postremò ex hoc verbo vides causam, cur homo tam multis repletus sit miserijs, internè & externè. Vt quod tot affectibus, periculis, infirmitatibus, obnoxius est: quod pronus ad omnia mala, tardus ad bonũ: quod difficulter acquirit scientiam, quod instabilis est in bono, quod denique morti obnoxius est, &c. Vnde enim hæc omnia mala, nisi quod ex carne natus est? Nõ igitur mirũ, quod Paulus exclamat: *Roma. 7.* Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? &c. Item Hieremias: Maledicta dies, in qua natus sum, &c. Sic enim clamabunt omnes dånati, quia nullum vident remedium. Ab his autem malis gratia per Iesum Christum nos liberat, teste Paulo. Et quod natum est ex spiritu: spiritus est. Omnis noster defectus, vt iam audiimus, in hoc consistit, quod spiritu caremus, & nihil nisi caro sumus. Spiritum autem non aliunde acquirere possumus, quã a Deo, qui &

spiritus est, & solus potest spiritum bonum dare petentibus se, quemadmodum olim *Luc. 11.* promisit in Ezechiele. Hoc autem non alio modo fit quã per regenerationem. Sicut enim per natiuitatē carnalē, naturam carnis cum omnibus malis induimus, sic in natiuitate spirituali, spiritum sanctum cum omnibus bonis accipimus. Non enim qui ex voluntate carnis, neque qui ex voluntate viri, neque qui ex sanguinibus: sed soli illi qui ex Deo nati sunt, filij Dei & capaces spiritus sancti sunt. Hinc & Isaias ait: A facie tua domine cõcepimus, & peperimus spiritum salutis, &c. Hinc & hic dicitur: Solus ille efficitur spiritus vel spiritualis, qui ex spiritu natus est. Spiritum igitur non ex nobis ipsis habemus, sed a Deo petendus est. Deinde hoc verbo subindicat, quã nobilis creatura efficiatur, qui renatus est, & spiritum sanctum accipit. Is enim non amplius caro est, non querit carnalia, sed spiritus est, spiritualia intelligit, quærit, amat, carnalia despicit, magna & mira agit, ac etiamnum in carne constitutus, quodãmodo extra carnem est, imò in mundo existens, iam in cælis conuersationem habet, ac omnium quæ retro sunt oblitus, ad ea tantũ aspirat quæ ante se sunt, quẽadmodum Dauid: Vnam petij a domino, &c. Vt inhabitem in domo, &c. Vide igitur, num carnis vel spiritus plus habeas. Nõ mireris, quod dixi tibi, oportet vos, &c. Pulchrè entymemate colligit, necessariam esse regenerationem. Primò ponit maiorem: Omne quod natum est ex carne caro est. Substitutus nos minorem. Sed omnes homines nati sunt ex carne peccatrice, Deum nesciente, mundum diligente, post concupiscētias suas eunte. Concludit Christus: Ergo nihil mireris, quod dixi, &c. Quin potius mirandum esset, si dixisset hominem non renatum, posse intrare in cælum. Nam hoc fortasse quis sic acciperet, quasi Deo placerent peccata. Hoc enim primò contra ipsius iustitiã, dein de etiam contra decorem regni ipsius esset, quod nihil coinquinatum admittit. Imò omnino sibi repugnant homo nõ renatus, & regnum Dei. Nam homo non renatus, caro est: regnum autem Dei, spiritus est. Totum enim in spiritu sancto est, totum in spiritu constat & veritate, nihil habet terrenũ, nihil admittit caducum, nihil vanum habet aut ineptum. Paulo autem teste, caro & spiritus sibi inuicem contraria sunt. Nam caro repugnat aduersus spiritum, & econtra, id quod

quod pij homines in seipsis sentiunt, quẽadmodum idẽ Paulus testatur: Video, inquit, aliam legem, &c. Quomodo igitur fieri posset ut homo carnalis ad spirituale illud regnum accessum haberet? Non igitur mireris, &c. Spiritus vbi vult spirat, &c. Poterat Nicodemus, tanquam rudis adhuc, dicere. Quis ergo poterit intrare in regnum cælorum? Sicque ab omni spe regni Dei decidere, quemadmodũ apostoli quũ audissent, quod facilius esset, camelũ per foramen acus transire, quã diuitem in regnũ cælorum, quasi desperandum dicebat: Quis ergo potest saluus fieri? Verũ ibidẽ statim adiecit Christus: Quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deũ. Sic & hic, ne Nicodemus omnino desperaret, se posse regenerationẽ illã cõsequi, atque adeo regnum cælorum intrare, quandoquidem vere apud homines impossibile est, vt carnalis homo ex spiritu inuisibili renascatur, subdit Christus modũ, quo hoc fieri potest: Spiritus vbi vult, &c. Obserua autem quod quidam hic per spiritum verum intelligunt, id quod non absurdum est. Nam sæpe in scriptura spiritus pro vëto ponitur, vt quum dicitur: Stetit spiritus procellarũ, &c. Item, Flauit spiritus eius, & fluant aquarũ. Spiritus autem dicitur aer, vel ventus quia per ipsum spiramus, & quia comparatus ad corpora nostra, subtilior est. Hoc igitur quasi externo exemplo Christus subindicat natiuitatē illam spiritualem, nulla ratione humana posse comprehendẽ. Quasi diceret: Non mirum est quod ratio tua, & prudentia carnis tuarũ hanc renascentiã spiritualem non capiat. Nam si huius spiritus vel vëti, quem auditus sensu accipis & tactu, ne viam quidẽ noscitis, vnde veniat aut quod vadat, quonã pacto diuini spiritus operationem scrutaberis? Deinde cum triplex legatur formatio hominum, Adam enim ex terra formatus est, mulier ex costa, omnes alij ex semine: nullam tamen harum, quo modo & qua ratione fiat, consequi possumus, cum tamen crassiora sint. Quid, igitur mirum, si spiritualem illam regenerationem non intelligamus, quæ longè altior & subtilior, imò planè diuina est? &c. Fide igitur hæc credenda sunt, non ratione perscrutanda, &c. Arta tamen vt vel aliqua ex parte videre possimus diuinitillius spiritus operationem in hominibus, externo exemplo id ipsum ostendit. Sumit autem ventum vel aërem pro exem-

plo, tum propter conuenientiam nominis (nam & aer spiritus dicitur) tum quia aer est quasi medium quoddam inter corporea & spiritualia. Plures autem aeris vel venti conditiones sunt, per quas vtrũque videre possumus, quid spiritus sanctus in nobis operetur. Prima est: Spiritus vbi vult spirat. Quod verbum non sic accipiendum est, quasi voluntate aliqua feratur ventus, sed tantummodo liberum eius a natura imperum per hoc significat. Mos enim scripturæ est, ita etiam de inanimatis loqui, vt cum dicit: Vani-
Roma. 8. nitati subiecta est creatura non volens. Hoc igitur verbo gratia simul & omnipotentia spiritus sancti demonstratur. Nam quod non debet, & tamen vult, gratia est: quod autem vbi vult spirat, omnipotentia. Sicut igitur ventus liberè fertur solo impetu suo, nec vllis humanis legibus constringitur, sed vbiq; spirat, in terra, in mari, interdum etiã viscera terræ ingreditur, vt fit in terræ motu: Sic & spiritus sanctus in suis operationibus liberrimus est. Primò, quia nullus eũ cogere potest: nullius enim debitor est, sed ex gratia dat quicquid dat. Quis enim dedit illi, vt retribuatur ei? Secundo, quia nullus eum retinere vel prohibere potest. Non enim est in hominis potestate, prohibere spiritum. Tertio, etiã in hoc liber est, quod cui vult miseretur, & quem vult indurat. Potest enim si vult, ex vase iræ, facere vas misericordie: & ex vili luto, facere vas gloriosum ite ex humili materia, insigne opus. Sic Dauid ex pastore fecit nedum regem, sed & propheta: Petrum ex piscatore apostolum: Matthæum ex publicano Euangelistã: Paulum ex persecutore doctorem. Omnia autem hæc agit secundum propositum voluntatis suarũ. Hinc Esther ait: Si decreueris nos saluare, continuo liberabimur, quasi diceret: Non tibi deest facultas, tantum vt velis. Idem petebat & Dauid, cum diceret: Complaceat tibi Domine vt eruas me. Item cum diceret: Memento nostri Domine in beneficio populi tui. Secunda venti conditio est, quod quauis sit inuisibilis, tamen potenter operatur. Turres deiecit, montes & saxa scindit, arbores radicitus euellit quandoque: Sic spiritus sanctus excelsa quæque potest humiliare, vt patet in Nabuchodonosor. & Anthiocho. Potest & corda hominum conuertere, & quantumuis dura & xea corda, ad pœnitentiam emollire, vt pa-

tet in peccatrice & latrone, & Zacheo, &c. Poteft etiam immittia corda ad mansuetudinem mutare. Hinc in Zacharia dicit: Quis tu mons magne, qui tamen coram Zorobabel eris in planum? Loquitur autem de rege Perfarum, quæ timebat Zorobabel, & subdit ibidem, quomodo id fieri poffit: Non in exercitu, inquit, nec in robore, fed in spiritu meo. Demum poteft etiam incredulos radicitus euellere, quemadmodum Dauid ad impium quendam dicit: Destruet te Deus, & emigrabit de tabernaculo tuo, & tollet radicem tuam de terra viuentium. Tertia vèti conditio, quod per omnia fe transfundit, omnia implet: omnia penetrat, nec quifquæ aërem excludere vel effugere poteft. Sic Spiritus sanctus primò omnia implet, quemadmodum Sapiens ait: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Nam Spiritus sanctus nihil aliud est quæ virtus Dei, omniù viuificatrix, fortis & confummatrix: Spiritus enim oris eius, omnis virtus eorum, ait Dauid: Deinde Spiritus sanctus omnia penetrat: nihil enim eum impedit, nec ignis, nec aqua, nec carcer quantumcunque fortis, quo minus penetrare poffit ad fuos: Sic tribus illis etiam in igne affuit: Danieli in lacu leonum, Moyfi in deferto, Paulo in carcere. Imò etiã ipfam hominis animam penetrat, quemadmodum Sapiens ait: Spiritus sapientiæ in animas sanctas fe transfert, quo clarè indicatur Spiritum sanctum esse Deum. Nam nulla creatura animæ substantiam penetrare poteft, nec ventus, nec angelus, &c. Præterea Spiritum sanctum nufquam effugere poteft, vè non ab ipfo arguantur peccata tua: Quo, inquit, ibo à spiritu tuo, &c. Item, Non est qui se abscondat à calore eius: Dies enim domini, & reuelatio eius, quasi si quis fugiens leonem, incidat in vifum, & ab vifio liberatus, percutiatur à vipera: Nò igitur ab ipfo, fed ad ipsum confugas, alioqui nunquam effugies. Quarta venti vel aëris conditio est, quod corporibus hominum nonnunquam vitam, interdum mortem affert, quum scilicet corruptus vel infectus est: sic Spiritus sanctus vitam, & nihil non bonorum pijs præstat: est enim spiritus modestus, suavis, disertus, incoquinatus, &c. Nihilominus tamen impios horrendo iudicio suo excæcat, & in reprobam sensum tradit. Iuxta illud: Miscuit dominus Agypto spiritum veritiginis, &c. Item, Quia non acceperunt charitatem veritatis, dedit eis operatione erro-

tis, vt credant mendacio, &c. Quinta aëris 2. The. 2 conditio, quod interdum tranquillus & tacitus, interdum violentior est: Sic Spiritus sanctus quibusdam tacitè & in silentio illabitur, ad alios autem, vt pote pertinaces, venire non poteft, nisi prius impetu quodam eos deiciat. Sic Nabuchodonosor non credidit, donec è regno eijceretur, &c. Tunc primùm aperuit oculos, &c. Sic Paulus non nisi prostratus, & visu priuatus, Christum agnouit. Hoc figuratum est in eo, quod antequam dominus ad Heliã loqueretur, præcelsit ingens ventus, & post ventum, commotio, post cõmotionem, ignis, post ignem 3. re. 19. sibilus auræ tenuis. Sexta venti conditio, quæ aliquando ab Oriente, aliquando ab Occidente, aliquando ab alijs mudi partibus spirat: sic sanctus Spiritus non semper eodem medio illabitur, nam Helifæus audito Psaltere, Spiritu sancto inspiratus est: Apostolis 4. re. 30 congregatis & orantibus, Spiritus sanctus superuenit. Cornelius prædicare Petro, Spiritum sanctum accepit. Virgo Maria sub silentio, Spiritu sancto repleta fuit, &c. Septima aëris vel venti conditio est, quod vocem eïus audis, tamè nescis vnde veniat, aut quod vadat. Quæuis enim in signo percipiatur, è qua parte mundi spirefflatus venti, tamen non scitur causa agens cū determinata perceptione, nec scitur determinatus locus eleuationis eius, nec etiam defectionis: ideo Ecclesiastes dixit: Ignoras quæ sit via spiritus. Et Psalmista: Ipse prædicit veros de thesauris suis. Sic vocem spiritus sancti audis, primò in teipso, quemadmodum Dauid ait: Audiam quid loquatur in me dominus. Ple- runque enim cõtingit, quod homo sentit se interius tangi, doceri, accendi, rapi, resolui, & absorberi. Sicut in Osee prædictum est: Ducam eam in solitudinẽ, & loquar ad cor eius. Imò & ipse Nicodemus nunquam salubriter ad Christum venisset, nisi hanc vocem spiritus intrus audisset. Nemo enim venit ad Christum, nisi pater traxerit eum. Sed nescit homo vnde veniat, &c: id est, quomodo cor intret aut inde recedat: Vel nescis ex quo consilio Dei veniat, & ad quã beatitudinem deducat te. Deinde vocem spiritus sancti audimus in pio homine: Sic in Christo Iudæi audiebant vocem spiritus: Nam vt dicit Lucas: Mirabantur omnes in verbo gratiæ, quod præcedebat de ore eius, verum nesciebant vnde veniret, ideo dicebant: Vnde huic hæc scientia, qui literas nò didicit?

didicit? Sic Nicodemus audiebat vocem spiritus in Christo. Verè enim vox erat spiritus. Nam non ad carnalia, sed ad spiritualia ducebat, tamen Nicodemus nesciebat vnde esset. Dicebat enim, Quomodo poffunt hæc fieri? &c. Sic adhuc contigit, &c. Audimus aliquem verba Deiloquentem, vocem quidem spiritus agnosimus, sed quomodo is qui loquitur, gratiam acceperit, vel ad quæ fructum vel finem eadem gratia processura sit, ignoramus. Sic est, omnis, qui natus est ex spiritu. Sicut ventus vel aër, liberè fertur suo impetu, & spiritus sanctus liberè operatur: sic & spiritu sancto afflatus liber est, quemadmodum Paulus testatur: Vbi spiritus domini, ibi libertas. Hoc autem non intelligendum est de carnali libertate peccandi, quæ ipsissima seruitus est, sed de libertate spiritus, qua quis liber efficitur à peccato, vt non ei inferuiat: à morte, vt non in ea pereat: à Satana, vt non sit eius captiuus. Item qua quis sponte & hilariter nò coactus legibus, sed Spiritus sancti instinctu, ad omnia bona rapitur: adeò vt nullis prematur legibus. Vbi autem caro adhuc est, illic nulla libertas esse poteft, imò perpetua seruitus. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati, nec huiusmodi carnales quicquam nisi coacti faciunt. Opus igitur habent legibus. Virga enim & onus aſino, ait Sap. Et Paulus: iustis non est lex posita, sed ad ulteris, homicidis, &c. Imò nedum lege coërceri debent, sed & gladio. Quem autem Christus spiritu suo dignatus fuerit, & in veram libertatem afferuerit: is verè liber est. Secundò, sicut ventus fortem habet operationem, itidem quæ & spiritus sanctus, sic est omnis, qui natus est ex spiritu: Fortes enim facit spiritus sanctus homines pios. Sic Gedeõ indutus spiritu sancto, intrepidus contra hostes in pugnam proccelsit & vicit, quemadmodum & pius quifque dicit: Si consistant aduerfum me castra, non timebit cor meum. Sic Sanson irruente in se spiritu domini, omnia vincula quibus constrictus erat, dirupit, id quod etiam fidelis quisque facit spiritualiter: Omnes enim laqueos diaboli rumpit. Sic Petrus & apostoli accepto spiritu, fortes effecti sunt, quam fortitudinem Paulus exprimit, cum dicit: Quis nos separabit à charitate Dei? &c. Præterea, Sicut ventus longè quidem subtilior est, & agilior quàm quæcunque corpora, spiritus sanctus autè in infinitum: sic est omnis, qui natus est ex spiritu. Totus

enim agilis & spiritualis efficitur, ac facilè se leuat ad cælestia, &c. Demum, sicut ventus ex parte quidem sentitur, auditu scilicet & tactu, non tamen omnibus sensibus, non enim videri poteft, & spiritus sanctus auditur quidem, sed non videtur: Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Habet enim aliquid in se, quod videtur, nempe corpus & opera. Habet etiam aliquid quod non videtur, scilicet spiritus sancti gratia, & interna consolatio. Sic & in regenerationis sacramento, aqua quidem videtur, sed non spiritus. Quomodo poffunt hæc fieri? Hic primò vides, quàm difficulter spiritualia intelligant, qui carnalibus assueuerunt. Huiusmodi igitur homines indigent crebris admonitionibus, Nam & gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo. Deinde hic vides verè dixisse Christum. Vocem eius audies, & nescis vnde sit, &c. Qui enim verbo Dei non credit, vel ei repugnat, aut impossibile iudicat, is verè nescit vnde sit. Nam si sciret Dei verbum esse, diceret cum Iob: Scio domine, quia omnia potes. Item cū Ezechia: Bonus sermo domini: imò cū ipso Abraham nihil omnino causans vel submurmurans, ipsum verbum sequeretur. Miratur autem Nicodemus, quomodo fieri poffit, vt homo corporeus, carnem & sanguinem habens, poffit aëris vel venti leuitatem cõsequi, vel in spiritum conuerti. Vbi iterum vides, quàm nihil carnalis homo sapiat eorum quæ Dei sunt. Deinde miratur, quomodo ex aqua poffit renasci homo, & non miratur quomodo homo vel ex terra, vel ex costa, vel ex femine nascatur, cum hæc non minus sint mirabilia. Sic & nos ea tantum ad rationis regulam expendere volumus, quæ in verbo Dei audimus, cū interim videamus Deum & fecisse & facere innumera, quæ omnem rationem excedunt. Si vides Deo non fuisse impossibile, verbo omnia creare, sustentare, &c. cur ea sola impossibilia iudicas, quæ in verbo Dei audis? Obserua hic, quod Nicodemus tametsi rudis, multò modestius interrogat, quàm alij Pharisei. Illi enim cū non intellexissent verbum Christi, dicentis: Soluite templum hoc, &c. statim quasi illudentes & insultantes responderunt: Quadraginta & sex annis aedificatum est, &c. ideo Christus non respondit eis. Sic & in alio loco, cum dixisset, quæ non intelligebat, proteruè responderunt. Quem teipsum facis? Item, Nunc scimus quia demonium habes

bes. Denique & lapidibus eum obruere an-
nisi sunt, ideo & Christus se ab eis abscon-
dit. Hic autem Nicodemus modestè inter-
rogat studio discendi, ideo & respòsum me-
rerur. Verè enim dixit Sap. In simplicitate
cordis querite illum: Inuenitur enim ab his
qui eum non tètant, &c. *Tu es magister in Is-
rael, &c.* Hic iterum Christus fungitur offi-
cio boni doctoris, cuius est nedum docere,
sed & increpare & obsecrare, &c. vt Paul.
docet. Hactenus igitur Christus docuit, nūc
increpat, postea etiam consolaturus. Singula
autem verba emphasin habent. Primò:
Tu es magister. Quasi diceret, Qui profitetur
se magistrum, nihil nescire debet eorū, quæ
ad suum officium pertinent. Quid igitur
inani titulo gloriaris, cum tāta nescias? Hoc
igitur verbo ad humilitatem eū prouocat,
vt deposito omni supercilio, humilem &
docilem se præbeat discipulum. Tales enim
requirit Christi schola. Vnde & in alio loco
apostolus dicit: Vos autē nolite vocari Rab-
bi: Vnus est enim magister vester. Secundò
addit: *Tu es magister in Israel,* quasi diceret:
Cum Israel significet eum, qui Deum videt
vel fortem cū Deo, ille quæ populus & legē
& prophetas acceperit, oportebat vt nullus
ex populo harum rerum inscius esset, sicut
de eis prædictum est: Cognoscēt me omnes
de minore vsque ad maximum. Qui sit igitur
vt tu huius populi doctor tam ignarus sis?
Si tales sunt doctores, qualis erit populus?
Si lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ
tenebræ quantæ erunt? Si caput aded lan-
guet, nihil miram quæ & membra langueant.
Hoc autem verbo pulchrè ostendit, quid-
nam populum Iudaicum in tantam impie-
tatem & mala perduxerit, nempe quòd spe-
culariores eius cæci fuerunt, &c. Item, quæ
sacerdos & propheta nescierunt, &c. Hinc
in alio loco dicitur, Propterea ductus est po-
pulus meus in captiuitatem, quia nō habuit
scientiam. Et iterum. Propter vos Sion qua-
si ager arabitur, &c. Et Hier. Accessit, inquit
ad optimates, & ecce hi magis confregerūt
iugum, ruperunt vincula. Quasi diceret: Iā
non miror tam impium esse populum, cum
tam malos habeat pastores. Sic & nunc om-
nium malorum causa in ecclesia est, quæ hi
qui deberent esse lux mundi, tenebricosi
sunt: qui sal terræ esse deberent, ipsi insipidi
sunt: qui quæ alios docent, seipfos non do-
cent: imo qui docent non adulterandum, a-
dulterantur, &c. Tertio emphasin habet &

illud, quod subdit: *Et hæc ignoras?* Quasi dice-
ret, nihil alienum à scriptura aut nouum do-
ceo, sed hoc ipsum, quod scriptura vbique
docet & clamat. Non vides scripturā vbique
hominis peccatum, maledictionem, damna-
tionem, infirmitatem, miseriam ob oculos
ponere? Non vides prophetas apertè prædi-
xisse, hominum genus per vnum Christum
restituendum? Imo, quid impossibilia iudi-
cas, quæ dixi de regeneratione, cum scriptu-
ra & figuris, & apertis verbis etiam modū
regenerationis ostēderit? Quid enim, quòd
Deus ex aqua & pisces & volucres creauit?
quid, quòd ex latere dormientis Adæ mu-
lierem formauit: quid, quòd per diluuium
mundum repurgauit? quid, quòd per mare
rubrum Israelitas traduxit? quid, quòd eis-
dem tot purificationis modos per legē præ-
scripsit? quid denique, quæ Naamā non alibi,
quàm in aqua mundatus est à lepra? Quid
hæc, inquam, omnia significant, nisi bap-
tisma nostrum? Ad hæc prophetæ non semel
apertis verbis hæc prædixerunt. Hinc in E-
zechiele: Effundam super vos aquam mun-
dam, & dabo vobis spiritum nouum, &c.
Itē Zacharias: Erit fons patens domui Da-
uid, &c. Qui sit igitur, vt legis doctor, hæc
ignores? Vides quomodo præsumptionem
humanam confundat. Quauis Christus
hoc verbo non tam Nicodemum perstringat,
quàm eos qui in cathedra Moyse sede-
bant, gloriantes quòd ipsi essent duces ca-
corum, lumen eorum qui in tenebris sunt,
&c. quum tamen nedum non docerent, sed
ne intelligerent quid eū, quod præcipuum e-
rat. Quamobrem & congruè Christus eos
sepulchris dealbatis comparat. Summa, vel
ex hoc vno loco videmus, etiam tunc vela-
men fuisse super cor eorum, iam quæ in ipsis
impletam fuisse diuinam illam sententiam,
vt videntes non viderent, & audientes non
intelligerent. *Amen dico tibi, quod scimus loqui*
Esa. 6. *my.* Etiam hic Christus doctoris officium
agit. Videbat se nihil acturum in Nicode-
mo, quandiu ille pergeret sola humana ra-
tione verba sua metiri. Suadet igitur ei, vt
postpositis cogitationibus carnalibus, cre-
deret quæ ratione consequi non posset. Ad
hunc igitur finem, doctrinæ suæ certitudi-
nē indicat: *Amen, inquit, dico tibi, &c.* Quasi
diceret, Non fabulas loquimur, nec ex con-
iecturali præsumptione, quemadmodum
hi, qui à semetipsis loquuntur, propriam glo-
riam quærentes, aut qui de cordibus suis
prophe-

prophétant: sed quod scimus & vidimus,
rem certam in veritate existentem verum
scripturarum sensum, quarum profiteamur
magisterium, loquimur & testamur: securus
igitur crede. Hoc autem verbo docet, audi-
turis verbum Dei necessariam esse fidem, a-
lioqui frustra audient, cum verbum Dei ea
proponat, quæ videri non possunt: per fidē
enim ambulamus, non per speciem. Hinc
& Isaias ait: Si non credideritis, non perman-
nebitis. Discant & hic prædicatores, quid
docere debeant: nempe non sua somnia, id
quod falsi prophetæ olim faciebant, sed nec
hominum opiniones: verum ea sola, quæ
sciunt & vident, hoc est, quæ certa sunt &
indubitata, ne discant auditores confide-
re in mendacio, & inniti super baculum arū-
dineum. Deinde quæ sciunt, docere debēt,
hoc est, alijs communicare, quod à Deo ac-
ceperunt, ne similes fiant inutili seruo, qui
pecuniam domini sui abscondit: item quæ
illis qui clauem quidem habent scientiæ, nec
tamen ipsi ingrediuntur, nec alios ingredi
permittunt. Obserua autem quòd Christus
hic in plurali loquitur, quod alijs non facit.
Quia enim testari se dicit, & loquelā suam
testimonium nūcupat, testimonium autem
vnius legitimum nō est, sed in ore duorum
vel trium stat omne verbum, rectè ergo nō
ait, Quod vidi hoc testor, sed quod scimus
& vidimus, se ipsum scilicet & patrem intel-
ligens, sicut & alibi dicit: Ego sum qui testi-
monium perhibeo, & testimonium perhi-
bet, qui misit me. Deinde hoc verbo osten-
dit, se idem docere, quod prophetæ docue-
runt: Non, inquit, solus hæc loquor, sed om-
nes prophetæ eadem loquuntur. Simplicis-
simè autem intelligi potest, vt de se &
Ioanne loquatur: Nos, inquit, qui nunc præ-
dicationis nomine celebres habemur, verā
docemus, cognita loquimur. Quæ enim Ioā-
nes docet, reuelatione diuina acceperit. Iuxta
illud: Factum est verbū Domini super Ioā-
nem, &c. Certissima autem est cognitio, quæ
ex Dei reuelatione habetur: est enim Deus
verax, omnis autem homo mendax, quæ au-
tē ego doceo, ex patre cognoui & vidi. Vbi
obiter indicatum est, quæ sit differentia in-
ter cognitionem Ioannis & Christi: Ioānes
quidem sciuit vera esse quæ doceret, Chri-
stus autem vidit. Quid enim nescire, quid
non videre posset, qui Deus est, qui omnia
regit, & implet, qui denique semper est in fi-
nu patris: Hinc & ad Iudæos dicit: Quæ vi-

di apud patrem meum loquor. Et ad disci-
pulos: Omnia quæ audiui à patre meo, nota
feci vobis. Hæc autem Christi verba maxi-
mè faciunt ad confirmationem fidei nostræ:
Hinc enim videmus, quàm securè verbis &
doctrinæ Christi inniti possumus. *Et testimo-
nium nostrum non accipitis.* Hoc idem & in a-
lijs locis conqueritur, vt infra patebit. Si-
gnanter autem dicit in plurali: *Testimonium
nostrum,* subindicans, hoc non sibi soli fieri,
sed etiam alijs factū esse. Hoc enim & Moy-
ses, & omnes prophetæ conquesti sunt, Iu-
dæos scilicet esse duræ ceruicis, contempto-
res verbi Dei, &c. Non tamen dicit, Tu nō
accipis, ne eum omnino confundat, sed in
generali tantum, Vos, inquit, & Pharisei
nō accipitis, nec intelligitis nec credere vul-
tis: iuste igitur vobis auferetur regnum Dei.
Hinc & alibi quoque dicit: *Quoties volui
congregare filios tuos, & noluisti?* Ex hoc
autem verbo videmus, etiam ad nos perti-
nere omnia quæ hactenus dicta sunt. Neque
enim solus Nicodemus regeneratione opus
habet, nec solus verba Christi non intelli-
git, nec solus, tametsi magister sit in Israel,
diuinarum tamen rerum inscius est: denique
nec solus est, qui testimonium Christi non
suscipit, sed plerique inter nos quoque ta-
les sunt, &c. *Si terrena dixi vobis & non credi-
tis, &c.* Per terrena hic primò intelligi pos-
sunt, externæ illæ & terrestres similitudines,
quibus Christus frequenter vsus est, vt su-
pra de vento. Sesus igitur est. Si aeris huius
naturā & impetum cum sentias, non tamē
ingenio cōsequi potes, quomodo consequē-
ris hæc longè sublimiora? Si exēplum, à ter-
renis sumptum nō creditis, quoniam pacto
altiora credetis? Vel per terrena intelligi po-
test baptismus & doctrina Ioānis, vt sit sen-
sus: Si baptisma Ioannis, quod ad meā rege-
nerationem collatum adhuc terrā sapit, nō
creditis, quomodo doctrinam meā crede-
tis? Simplicissimè autem potest intelligi pro
doctrina lactis, vt sit sensus. Hactenus adeo
me vestræ imbecillitati accommodaui, vt ni-
hil sublime, sed humilia tantū & planè pue-
rilia docuerim, quæ captum non excedunt
humanum: non enim potui vobis loqui vt
spiritualibus, sed vt carnalibus. Vnde & quasi
infantibus lac vobis potum dedi, non soli-
dum cibū, nec tamē sic creditis, vel intelli-
gitis faxis stupidiores. Deinde, vt doctrinam
nostram ad infirmitatē captus auditorum
accommodamus, ita & vitam nostram pro in-
genio

ANNOTATIONES

Mat. 11. geniorum varietate instituimus. Venit enim Ioannes non edens nec bibens, &c. sed hac via nihil apud vos proficitur, nedum enim ei non creditis, sed etiam dicitis eum habere dæmonium. Veni ego ipse, vobiscum familiarius edens & bibens, & ecce rursus est quod calumniamini, &c. In summa, can-
Ibidem. tauimus vobis, & nō saltastis, lamentauim⁹ & non plorastis. Hoc igitur verbo Christus indicat se nullum non lapidem mouisse, vt nos & ad pœnitentiam & resipiscētiā alliceret. Nulla igitur nobis relicta est excusa-
Matth. 5 tio, si in peccatis maneamus, &c. *Et nemo ascēdit in cælum, nisi qui, &c.* Exprobrata totius ordinis Pharisæi ruditate, redit nunc ad ar-
Matth. 6 gumentum disputationis, apertius docens, vnde vera iustitia petenda sit. Vide autem, quàm pulchrè ordinem seruet. Primò do-
Matth. 19 cuit necessariam esse regenerationem. Secū-
Ioan. 14. dō ostendit, eam fieri per aquam & spiritū adiecit & causam, itemque hominis regene-
Ioan. 17. rati conditiones. Nunc indicat, vbi spiritus
2. Cor. 5. sanctus, & per quem quærendus sit, nam a-
 quam omnes habere possum⁹. Patet igitur, quòd non intelligunt hūc locum, qui ex eo colligunt, neminē ad cælum vel peruenisse, vel peruenire posse, cum scriptura vbiq; testetur, electis æternas in cælo mansiones
Matth. 5 paratas. Sic enim Christus ait: Beati paupes, quoniam ipsorum est regnum cælorum.
Matth. 6 Hinc & omnes nos iubet thesaurizare in cæ-
Matth. 19 lo. Et cuidam dixit: Vende omnia, &c. & ha-
Ioan. 14. bebis thesaurum in cælo. Et Apostolis: Af-
 sumam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et ad patrē: Volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Et Paulus: Scimus quoniam si terrestris domus nostra dissoluatur, quòd ædificationem habemus in cælo, &c. E quibus omnib⁹ patet, quòd verbum hoc Christi aliud spectat. Sunt igitur, qui locum hunc tantū ad mores trahunt videlicet, vt qui ascendere velit ad cælum, is exemplo Christi prius descēdat, hoc est, se indignum agnoscat gratia. Deinde sit & permaneat in Ecclesia, quæ regnum cælorum in plarib⁹q; parabolis dicitur: Qui enim ab ea se segregant, ad cælos ascendere nequeunt. Hæc quamquam pia sint, tamen huic loco non satisfaciunt. Potest igitur hoc verbum primò sic exponi, *Nemo ascendit, &c.* Hoc est, hæc-
 tenus omnibus hominibus clausum fuit cælū, nec quisquam ascendere potuit aut aperire, nisi solus filius hominis. Propter peccatū au-
 tem clausum erat hominibus cælum, neq;

id mirum cum & Paradisus propter pecca-
 tum homini clausus fuerit, imò plarun-
 que etiam è terra eiciantur homines, quemad-
 modum Iudæis sape euenisse legimus, &
 propter peccata Psalmista cuius etiā impio,
 tale quid minatur. Propterea, inquit, quia
 scilicet gloriaris in malitia, &c. Deus de-
 struet, & euellet te, &c. Iā cum omnes ho-
 mines peccato obnoxij fuerint, quantūcūq;
 sancti, præter vnū Christum, qui peccatum
 non fecit, nec inuētus est dolus in ore eius,
 &c. Constat, q̄ nullus præter Christum cælum
 aperire potuit. Deinde potest hoc ver-
 bum intelligi, quòd solus Christus propria
 virtute ascenderit. De ipso enim scribitur:
 Eleuatis manibus ferebatur in cælū, nec mi-
 rum, quia non solum hominis, sed & Dei fi-
 lius, & Deus erat. Hoc autē nemo alius po-
 tuit propria virtute: Oēs enim alij per Chri-
 stum suffulti, ascendunt, clamantque: Tra-
 he me post te, imò alij omnes in Christo, tā-
 quam in scala ascendunt, quemadmodū su-
 pra etiam de angelis dixit: Videbitis cælum
 apertum, & angelos Dei ascendētes, & de-
 scēdentes super filium hominis. Hoc autē
 etiam in hominib⁹ impletur: nam quotidie
 videmus, quòd pij homines certatim ascen-
 dunt: Regnum enim cælorum vim patitur,
 &c. Et alij quidem iam primū ascendere
 incipiunt: Alij iam aliquousque profecerūt:
 Alij tam ascenderūt, vt non amplius videāt
 terram, imò cum Paulo omnium que retro
 sunt obliuiscantur, ac capite cælum attingāt
 dicentes: Nostra conuersatio in cælis est. Al-
 lij iam intrant in gaudium dñi sui, interim
 descendunt angeli consolantes, adiuuantes,
 defendentes: nec Deus ipse innixus scalæ,
 clamare cessat. Venite ad me oēs, qui labora-
 tis, &c. Quòd si hoc spectaculū vel ad mo-
 mentū videre possemus, profecto puderet
 nos ignauia nostræ, q̄ alijs ad cælum irrum-
 pentibus, nos in luto terræ hæreamus. Præ-
 terea etiam sic potest verbum hoc intelligi,
 quòd scilicet solus Christus iure ac merito
 ascendit in cælum. Ipsi enim iure debetur
 cælum, quia naturalis Dei filius est. Ideo di-
 cit: Omnia tua mea sunt, Et Dauid, Cælum
 cæli domino, Terram autem dedit filijs ho-
 minum. Omnes autem alij, qui vel vnquam
 ascenderunt, vel ascēsuri sunt, ex gratia hoc
 habēt, nullo suo iure, seclusa gratia, sed quia
 misericorditer hoc promisit Deus. Neque
 enim opera nostra etiam qualiacūque, ex se
 tanta sunt, vt huiusmodi remunerationem

ex

ex æquo vel condigno mereantur, nisi qua-
Roma. 8 reus ea diuina gratia procedunt. Hinc
2. Cor. 4. Paulus: Non sunt condignæ pæsiones hu-
 ius temporis, ad futuram gloriam. Et idē di-
Eph. 2. cit, Pondus illud gloriæ futuræ, supra modū
 excedere omnes pæsiones præsentis. Ex his
 itaque colligit: Gratia saluati estis, non ex o-
 peribus, ne quis gloriatur. Demum etiā sic
 potest intelligi verbum prædictum: q̄ nul-
 lus hominum sua iustitia potest consistere,
 aut apparere coram Deo, nisi Christus solus
Psal. 13. Nec mirum: Omnes enim declinauerunt, si-
 mul inutiles facti sunt, &c. Quod si etiam a
 liqua bona iustitiæ opera in nobis appareāt,
 semper tamen peccatis obnoxij sumus, vt
Psal. 129 meritò Dauid exclamet: Si iniquitates ob-
 seruaueris domine, domine quis sustine-
 bit? Præterea etiam bona opera nostra non
 nihil habent imperfectionis, imò plarūque
 aut per vanam gloriam, aut aliud quiddam
 veteris hominis vitium inficiuntur, vt ve-
Isa. 64. rissime dictum sit: Omnes iustitiæ nostræ
 tanquam panis mensuatur. Vnde & Da-
Ps. 142 uid precatur: Non intres in iudicium cum
 seruo tuo, quia non iustificabitur apud te o-
 mnis viuens. Si igitur iustitia nostra coram
 Deo consistere nequit, quomodo potuisset
 nobis absque gratia aperire cælum, mereri
 spiritum sanctum, ac reconciliari Deo? Chri-
 stus autem coram Deo apparere audeat, quia
 filius Dei est, alijsq; que omnibus natura dan-
 nationi obnoxij, ipse solus gratiæ plenu-
 dinē & perfectam, vndique iustitiam habet
 & Christi iustitia omnino patri grata est,
 quia nullo peccato admista fuit, imò purifi-
 sima & ex summa charitate, & dilectione pa-
 tris profecta est. Vt cognoscat, inquit, mun-
Ioan. 14. dus, quia diligo patrem, facio sicut manda-
Philip. 2. tum mihi dedit pater. Et Paulus: Obediens
 fuit vsque ad mortem, &c. Solus igitur pō-
 tuit nobis mereri, apertionem cæli, grā-
 tiam patris, & Spiritum sanctum. Hoc
 itaque verbo Christus nos humiliare vol-
 uit, ne vnquam de nobis ipsis præsuma-
 mus, aut iustitia nostra. Non vt nihil boni
 operemur, sed vt seruos inutiles nos scia-
Lu. 17. mus & agnoscamus, etiam si omnia que præ-
 cepta sunt: fecerimus. Deinde hoc verbo
 docuit, vt omnia bona ab ipso & per ipsum
 quæramus. Verissima enim sententia est:
Eph. 1. Nemo ascendit in cælum, &c. hoc est, nul-
 lus gratus esse potest Deo, nisi per Chri-
 stum: per ipsum enim nos sibi gratificauit:
 Nullus remissionem peccatorum accipere

potest, nisi per Christum: Ipse enim est pro-
 pitatio pro peccatis nostris. Nullus Spiritus
 sanctus accipere potest, nisi per Christum: in ipso enim requieuit spiritus domi-
 ni. Et de plenitudine eius omnes accepimus. Nullius iustitia Deo grata est, nisi iu-
 stitiam & merita Christi suis operibus super-
 induxerit, vt pius pater agnoscere possit tu-
 nicam filij sui. Nullus coram iudicio Dei cō-
 sistere potest, nisi patronum & aduocatum
 habeat Christum: ipse enim est aduocatus
 noster apud patrem. Denique nullus omni-
 no potest ascendere in cælum, nisi sit mem-
 brum in corpore Christi. hoc est, nisi Chri-
 sto per fidem, spem & charitatem incorpo-
 retur. Si igitur cupis ascendere in cælum,
 vnum has corpus cum Christo, permane in
 ecclesia, quæ est corpus Christi, nolite à cor-
 pore separare. Verum attēdamus & alia ver-
 ba. Primò non abs re filium hominis se no-
 minat, cum potuisset se nominare hominē,
 vel Deum. Primò enim hoc verbo fidem
 nostram cōfirmavit, ne dubitemus, nos par-
 ticipes esse posse bonorum eius, quandoqui-
 dem ipse nostra naturæ particeps factus est
 Poterat quidem de terra aut aliunde nouum
 plasmare hominem, quē assumeret, sic qui-
 dem esset caro & sanguis, vt nunc, sed non
 nostra caro & sanguis: homo quidem, sed
 non proximus nobis homo, sed non filius
 hominis. Quis autem credere posset, filium
 Dei, sua nobis bona communicare velle, si
 eum videret nostram naturam refugisse, &
 abominatum esse? Vt igitur certò sperare
 possimus eius bona, ipse ex eadem massa car-
 nē sumere voluit, qua omnes nos nascimur.
 Deinde hoc verbo auget spem nostram: Si e-
 nim possibile fuit, vt Deus fieret filius ho-
 minis, potest & fieri, vt & homo fiat Dei fi-
 lius. Præterea hoc verbo, cum se nominat
 filium hominis, charitatem nostram accen-
 dere voluit, vt redamemus eum, qui tanta
 dignatione nos dilexit, de quo infra. Cæte-
 rum quòd dicit filium hominis descendisse,
 non sic intelligas, quasi corpus secū è cæ-
 lo attulerit, nihilque de virgine sumpserit,
 sed tantum per eam transierit, quemadmo-
 dum Valentiniani hæretici dixerunt. Verū
 hac loquendi figura, insinuarē voluit vnita-
 tem personæ in ipso, ne quis putaret, duas
 in Christo esse personas, sicut duas constat
 eum habere naturas: quemadmodum Ne-
 storiant hæretici senserunt. Quia igitur vna
 tantum est in Christo persona, sit, vt & hu-

E 4 mana

mana de Deo, & diuina de homine dicantur. Sic filius hominis dicitur de cælo descendisse, quia scilicet assumpta humanitas, vna est persona cum verbo, quod descendit. Sic infra, filium hominis, qui adhuc erat in terra, dicit esse in cælo: filius, inquit, hominis, qui in cælo est, quia nimirum cum homine in terra loquente, Deus qui in cælo & ubique est, vna persona est. Verè igitur qui descendit, ipse est, qui ascendit, licet aliter vestitus, humana scilicet natura & corpore suo mystico. Descendit Deus, ascendit Deus & homo. Solus descendit, sed plures cum eo & post eum ascendunt, videlicet totum corpus suum mysticum, omnia membra sua.

Ephes. 4. Vbi enim fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. Et sicut Moyses exaltauit serpentem, &c. Etiam hoc verbo altius quiddam, & quod ad rem hanc vel maxime pertineat docet: nempe quomodo nobis cælum aperiturus, & spiritum sanctum promeriturus esset, itemque per quid nos spiritum sanctum accipere possimus. Meruit autem Christus nobis spiritum sanctum sua passione. Spiritum autem eundem nos fide formata per charitatem accipimus: hæc igitur duo hic indicat. Nō autem sine causa, Nicodemum hoc loco admonet futuræ passionis. Primo enim hoc factum & ipsum & oēs nos admonere voluit vt grauitatē nostræ damnationis attendamus, quasi diceret, verum quidem est, quod solus filius hominis vos patri reconciliabit, hoc tamen non fiet, nisi prius persoluto debito, quod homo Deo debet. Magna mihi subeunda est pro vobis satisfactio, ne igitur pures iocum esse, quod dico, sed nec peccata tua tam leuia esse tibi persuadeas, nam alioqui nihil opus erat tanta tamque seuera satisfactio. Secundo ideo passionem suam prædicit, ne postea scandalizetur, sed sciat diuino consilio hoc fieri, ob quam causam etiam Apostolis sapius passionem suam prædixit. Hinc est, quod Nicodemus etiam in morte Christi fortior alijs inuentus est, propterea, quod hic de eadem passione præmonitus erat. Nec tamen aperte Christus ei passionem suam prædixit, sed tantum per figuram, tum quod loquebatur legisperito, tum vt ostenderet vtunque testamentum inter se consentire, tum denique vt vno hoc exemplo eum induceret ad alia etiam inuestiganda, quemadmodum & alibi dicit: Scrutamini scripturas, &c.

Ioan. 5. Sed cur potissimum hanc figuram de ser-

pente producit, cum potuisset & agnum paschalem aut alia sacrificia, quibus non minus Christi passio præfigurabatur, producere? Nimirum, quia in hac figura non tantum ipsa Christi passio propoſita est, sed & causa passionis, & conditiones patientis, denique & fructus passionis, & quomodo eius participes efficiamur. Insuper etiam ideo hanc figuram potissimum adduxit, quia vix alia est, quæ manifestius confundat Iudæos, crucem Christi irridentes. Cum enim dicunt, quomodo potest saluare, qui crucifixus est? Nos respondemus, quomodo potuit serpens æneus res inanimata, & vita carens, vitam conferre: Cæterum, historia quæ Christus hic citat, in Numeris scripta est, quæ paucis explicabimus. Primo enim, sicut ob id vel maxime quondam igniti serpentes in populum immisi sunt, quod nauseabant super cibo, quem Deus ipsis dederat: sic homo quam primum nauscare cepit ad verbum Dei (id quod Eva fecit) statim infernali serpenti obnoxius fuit. Secundo, sicut multi ex populo perijisse scribuntur, antequam Deus remedium hoc de æneo serpente ostenderet: sic multi in peccatis mortui fuerant, antequam Christus veniret. Tertio, quemadmodum eo tempore quantumuis populus clamaret nullus tamen ex eis nec sibi nec alijs subuenire potuit, imo ne quidem ipse Moyses potuit, sed solus Deus: Sic multi quidem patrum morsus diabolici serpentis deplorauerunt, nullus tamen se ipsum vel alios curare potuit, imo quantumuis etiam ad legem recurrerent, tamen nec ipsa quicquam aliud poterat, nisi morbum ostendere. Nihil igitur restabat, nisi à solo Deo auxilium sperare. Quarto, sicut Deus etsi potuisset illos solo verbo sanare, tamen addidit signum: sic in sanatione spirituali, verbo suo addidit etiam Christus signa, hoc est, sacramenta. Quantumuis autem videretur impossibile, quod serpens æneus, res scilicet inanimata salutem conferre posset, nullus tamen eorum hoc signum contempsit aut neglexit: sic nec nos contemnere debemus sacramenta. Potest enim Deus saluare, & bona sua communicare etiam per humilia media. Quinto, quantumuis populus Israëliticus crebra mala incurreret in deserto, tamen contra nullum illorum legimus datum fuisse signum aliquod, nisi contra morsus serpentum: sic quantumuis homo pluribus malis internis & externis obnoxius sit, vt sunt fames, sitis, &c. Item tristitia

stitia, timor, &c. tamen nullum contra hæc mala spirituale signum habemus, propterea quod nihil talium malorum nobis nocere possit, si desit peccatum. Nulla siquidem nobis nocere potest aduersitas, si nulla nobis dominetur iniquitas. Contra morsus autem serpentis, hoc est, peccata, si agnum nobis dedit Deus, Christum scilicet, quem Simeon fatetur in signum esse positum, &c. Congruè autem peccatum dicitur serpentis morsus. Primo, quia à serpente ortum habuit: Inuidia enim diaboli mors illa introijt in orbem terrarum. Secundo, quia totum infecit hominem, animam scilicet & corpus, rationem, voluntatem, omnes denique vires, omnia membra, imo & totum humanum genus, quemadmodum & ictus serpentis totum corpus inficit. Sexto, vel maxime obseruandum, quod non aliud signum veteribus illis dedit, quæ serpentem. Potuisset quidem, & alia signa dare, verum ita conueniebat, vt quia serpens vulnerauerat, etiam serpens mederetur: sic enim & in medicinis venenum veneno pellitur. Attamen in hoc erat differentia, quod serpens qui momorderat, venenum habebat, is autem qui sanabat, nullum habebat venenum, imo ne serpens quidem erat, sed tantum serpentis simulachrum: Sic potuisset quidem Deus alio modo hominem redimere, sed hic modus conuenientissimus erat, vt per hominem Christum homini lapsu mederetur, & mors mortem occideret, hoc est, serpens serpentem fugaret: ita tamen, vt homo nocens, per innocentem saluaretur, & mors iusta hominis, per mortem iniustam Christi aboleretur. Adam enim serpenti consentiendo, virus serpentium imbibit: cum quo & totam posteritatem infecit; quemadmodum & Paulus ait: per vnum hominem peccatum intrauit in orbem terrarum, &c. Et ob id etiam omnes homines, hoc est, filij Adam, à Christo dicuntur genimina viperarum. De Christo autem dicit Paulus: in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Et in alio loco dicit: misit Deus filium in similitudinem carnis peccati. Vnde & à plerisque non tantum peccator iudicatus, verum etiam tanquam Magus & seductor in crucem sublatus est, quod quid aliud est, quam serpentis similitudinem gerere? Quantumcunque tamè Christus filius Adæ & peccator, nihilque differens ab alijs

peccatoribus videbatur, tamen verè venenum non habuit: peccatum enim non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Septimo, in figura illa manifeste exprimitur, non ligneum aut lapideum, sed æneum serpentem fieri iussim. Natura autem æris est, quod non ferro cadente, sed igni conſtante formatur. Deinde admodum sonorus est. Preterea etiam diuturnum, & rubigine corrupti difficillimè potest. Sic verè corpus Christi, non maritali opere, sed veri ignis conſtatione, id est, sancti Spiritus operatione, conceptum est. Et idem Christus cum hominibus loquens, non vt veri serpentes, id est, surriones aut detractores, occultè aliquid in se bilabat, sed tanquam sonorum æs clarè increpans, publicè prædicabat, sicut de se ipso dicit: Ego palam locutus sum mundo, &c. Præterea caro eius tanquam ænea, nulla cuiuslibet vitij rubigine solubilis extitit. Oportet præceptum fuit Moysi, vt serpentem exaltaret, nimirum vt omnes eum conspicerent, ne quis eo bono fraudaretur, itemque ne quis proteruè illum intueri contemnens, quicquam excusationis haberet: Sic, inquit, exaltari oportet filium hominis. Vere oportuit. Primo vt omnes viderent, vbi salutem querere deberent. Deinde, vt omnibus ob oculos poneretur insignis illa Dei dignatio. Preterea, vt Iudeorum ingratitude & cæcitas manifestior fieret, vt qui eum ad mortem adegerunt, qui omnibus vitam attulit: eum, inquam, noluerunt videre, qui coram omnibus vt verus mediator Dei & hominum, inter cælum & terram exaltatus fuit. Insuper etiam sic exaltari oportebat filium hominis, vt scilicet in toto mundo prædicaretur electis in bonum, ne quis eorum periret: reprobis autem in malum, vt nullam excusationem haberent. Non sine causa autem Christus passionem suam, non confusionem aut humiliationem nominat sed exaltationem. Nam primo per passionem & crucem verè intrauit in gloriam suam, vt ipsemet dicit. Cui & Paulus asimpulatur propter hoc, inquit, (nempe, quia se ipsum exinanivit vsq; ad mortem) Deus illum exaltauit, & dedit illi nomē, &c. Vbi interim notandum, quod etiam nostra crux & passio verè exaltatio nostra est. Per multas enim tribulationes intramus in regnum cælorum, &c. Noli igitur crucem abijcere, aut sub ea desperare. Deinde etiam ideo exaltatio, dicitur passio Christi, quia

per ipsam gloriosè triūphauit de hostibus suis. Per hoc enim, quo visus est condemnari & vinci, cōdēnauit & vicit huius mundi principem. Præterea hæc ipsa passio ostēdit, eum inuictum esse à tristitia, quemadmodum prius non potuit vinci à voluptate, cū Diabolus diceret: Dic, vt lapides isti panes fiāt. Item quæ: Hæc omnia dabo tibi, &c. cum tamen hæc duo, voluptas & tristitia, potenter dominium exerceant in genus humanum. Tantā autem tristitiæ machinā, Diabolus Christo adhibuit, vt omnes cōtra illum moueret: discipulos, vt negarent: milites, vt illuderēt: Iudeos, vt crucifigerēt: prætereuntes, vt blasphemarent: & tamen eum expertus est inuictū. Vere igitur per passionem suam exaltatus est, hoc est, apparuit in uictus. Diligenter igitur obserua circa hūc locum, q̄ crux dicitur exaltatio, vt nō deficiat in aduersitate, quādo quidem hic vides, per crucem nos ad gloriā perducī. Vnde & Iacobus ait: Omne gaudiū estimatē fratres, cum in tērationes varias incideritis. Beatus enim, qui suffert tentationē, &c. Nono, serpens ille æneus solūm proderat his, qui eum aspiciēbant: quo docemur, quid agere debeamus, ne frustra Christ⁹ nobis crucifixus & exaltatus sit. Oportet autem vt eum aspiciam⁹ nō oculis carnis (hoc enim parum cōfert ad salutē: Nam multi eum sic viderunt & oderunt) sed oculis fidei. Ceterum quomodo hic fidei aspectus fiat, è paupere aliquo discere possum⁹. Is enim cū diuitem aliquem videt obuiū, primò gaudet adesse aliquem, qui possit adiuuare. Deinde etiā si eum non cognoscat, nec quicquā de eo meritis sit, tamen bene de ipso sperat. Tertio cum fiducia necessitatem suam ei exponit, & quā potest miserabiliter. Quarto oculos in eum totaliter figit, imo & animū, nec auertit donec accipiat. Hoc modo fides Christum aspicit. Primò enim fides in miseria nostra conseruat, ne omnino desperemus. Secundò fides ostendit, Christum nobis posse succurrere. Tertio fides facit, vt etiam nihil meriti, tamen benè de Christo speremus. Quarto fides facit, vt cum fiducia ad thronum gratiæ accedamus, & petam⁹. Quintò fides facit, vt oculos cordis, & corporis in Deum intendamus, non auertentes, donec exaudiat, quemadmodū Dauid ait: Ad te leuaui oculos meos: Ecce sicut oculi seruatorum, &c. In hunc modum oportet vt aspicias Christum, alioqui nihil tibi

proderit vel eius opulentia, vel eius passio. Ideo enim exaltatus est in cruce, ideo prædicatus in toto mūdo, ideo etiam exaltatus in gloria, vt in ipsum credamus, ad ipsum curramus, & omnia bona ab ipso speremus & quæramus. Sicut igitur in figura illa, tria concurrebant. Deus enim sanitatem præstabat: Medium per quod dabat, erat serpens æneus: Sanitatem autem accipiebant, qui serpentem intuebantur. Sic & in iustificatione nostra fit. Christus iustificat: verbum Euāgelij & Sacramenta sunt media & instrumenta, per quæ iustificat: Fides per charitatem formata iustificationem accipit, nam soli credentes ea fide iustificantur. De cetero in figura illa expressum est, quid aspicientibus serpentem conferebatur, nempe sanitas: Qui percussi (inquit) aspiciēbant serpentem, sanabantur. Ingens quidem bonum sanitas est, sed tantum temporale: sic Christus hic exprimit, quid sic credentes in se consequantur: Vt omnis (inquit) qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Hæc autē longe maiora bona sunt, imò maxima. Quid enim est, Non pereat, nisi neque peccatum, neque mors, neque Diabolus, neque mundus, neque infernus, nec quodcunque aliud malum sic credentem obruere potest? Et quid est, quod dicit (Sed habeat vitam) nisi quod sic credenti promittit omnia ea bona, sine quibus nulla vita iucunda est, qualia sunt sanitas, pax, securitas, gaudium, opes, &c. Quid autem est, quod addit (Æternam) nisi quod ita credentibus etiam spiritualia, & vera bona promittit, nempe veram sanitatem cordis, verum gaudium animi, pacem cum Deo, securitatem conscientiæ, omnia denique Dei bona idque non ad certum tempus, sed in perpetuum? Iam, quid aliud quærimus, quā ne pereamus, sed vt viuamus? Vide autem insaniam nostram, qui hæc ipsa in externis magno labore quærimus, spōte autem à Christo oblata reculamus. Ex omnibus igitur iam dictis, satis ostensum puto, quantam consolationem fidelis quisque è passione Christi & cruce accipiat. Hoc est enim signum illud, de quo Isaias, In tempore illo erit radix iesse, & qui stat in signum populorum, in ipso gentes sperabunt. Et paulo post: Leuabit Dominus signum in nationes, & congregabit profugos Israël. Verè enim hoc signo nos Dominus congregauit, alioqui planè

planè desperatos. Rideant igitur Iudei quantumvis velint signum hoc nostrum, nos interim dicam⁹ cum Petro: Domine ad quem alium ibimus? verba vitæ æternæ habes. Et cum Psalmista: Non discedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. Aduertendum & hoc in figura supradicta, quod vnus serpens erectus, satis fuit contra innumeros morsus serpentum, imò contra varia genera serpentum: Deus (inquit Moyses) ductor fuit tuus in solitudine magna & terribili, in qua erat serpens flatu adurēs, & scorpio & dipsas, &c. Sic vnus Christus nedum innumera peccata, sed etiā omnia peccatorum genera auferre potest, originalia scilicet & actualia, peccata cordis, operis, & cogitationis, &c. Sic Deus dilexit mundum, vt filium, &c. Hoc verbo Christus ad ipsum fontem & originem omnis nostræ salutis nos ducit, quasi diceret, Quod tam apertè vobis via salutis monstratur, item quæ offertur, qui passione & morte sua vobis salutem & gratiam mereatur, non ex meritis vestris est, sed ex sola Dei bonitate ac dilectione. Vos enim, quātum in vobis est, semper mansissetis in peccatis, morte & inferno, nisi Deus ex gratia vobis subuenisset. Sicut igitur origo salutis vestræ à Deo est, sic & in eundem omnia referenda sunt, vt in omnibus & per omnia honorificetur Deus, & Pater domini nostri, &c. Ceterum, verba, quæ Christus hic ponit, talia sunt, vt qui nesciret, cur doctrinam suam vocaret Euāgelium, vel ex hoc vno loco id discere posset. Quid enim lætius & magis consolatorium nuntiari posset, quā quæ hic dicuntur? Verum verba ipsa expendamus. Primo non dicit: Sic Deus dilexit electos, sed mundum, hoc est, dum adhuc in mundo & de mundo, imò nihil quā mundus essent, hoc est, peccatores, damnati, ac inimici Dei. In hoc (inquit Ioannes) est charitas, non quasi nos dilexerimus eū, sed quia ipse prior dilexit nos, &c. Et Paulus: Commēdat charitatem suam erga nos Deus, quod quum adhuc essemus inimici, Christus pro nobis mortuus est, &c. Deinde non dicit, dulciter allocutus est mundum, aut beneficijs profecutus est: sed, Dilexit. Quo verbo promptitudinem & affectum cordis indicauit, quasi diceret, ex animo fauit. Vide autem quantum consolationis vel hoc vnum verbum in se contineat. Si enim Deus nos dilexit, dum adhuc inimici essemus, quanto magis nunc

diliger, posteaquam filij effecti sumus? Vides omnem nobis diffidentia occasionem sublatam esse, maximè, quum in Isaiā simile quiddam legamus: Etiam, inquit, si mater obliuiscatur infantis vteri sui, ego tamē tui non obliuiscar. Ad dit autē Christus ad hæc signum certissimum paternæ erga nos dilectionis: Vt filium, inquit, vnigenitum daret. Circa quod verbum primò obseruandum, quod Christus hic filium Dei se nominat, quemadmodum supra se dixit filium hominis. Vtroque autem nomine summè nobis commendatur Christus, quia enim filius Dei est, ideo potest seruare: quia autem filius hominis est, seipsum fratribus negare non poterit. Ne quis autem putet, eum tantum filium esse adoptiuum, quemadmodum & alij sancti, addit: Vnigenitum. Vt autem sciant Ebion, Cherintus, Arrius, & reliqua hæreticorum sēx, Christum verum Deum esse, subdit: Vt omnis qui credit in illum, &c. Dupliciter enim hic Christus se ostendit Deum esse. Primò, quod vult, vt in eum credamus, qui honor & cultus est soli Deo debitus. Secundo, quod asserit se posse seruare, ne pereamus, item quæ vitam æternam dare, quod & ipsum Dei propriū est. Iam cum Christus Dei filius & Deus sit, certum est, quod nihil non bonorum habet. Hunc igitur talem, tātumque, tamque opulentum, Deus nedum ostendit, sed planè dedit, vt noster esset, quantus quantus est vnā cum omnibus bonis suis. Dedit autem eum primo in carnem & naturam nostram, ne quem eius diuinitas terreret. Deinde dedit eum in passionem & mortem, vt quod nos rapueramus, ipse solueret, quod quid maius dici posset? Quis enim vt seruo parceret, filiū propriū flagellaret? Deus autē vt inimicis parceret & ingratis, filiū in mortem tradidit. Dedit etiā nobis ipsi⁹ iustitiam & merita, atque adeo quicquid vnquam & fecit & passus est, vt perinde de eis gloriari possimus, ac si nostra essent, si eidem per fidem, spem, & charitatem adherentes eius membra fiamus: quod vel solum à desperatione nos præseruare poterit. Postremò dedit eum etiam in sacramento, vt manducantes corpus eius, dubitare non possimus, eum nobis datum ac nostrum esse. Vides quantum consolationis hoc vno verbo nobis proponatur. De hoc autem mirificè gloriatur Paulus: Si Deus, inquit, pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio

Isa. 49.

Num. 11.

Psal. 68.

Isa. 11.

Rom. 8.

ANNOTATIONES

proprio filio non pepercit, &c. vsque ad finem capitis. Sed cur, inquis, filium misit? Audi, vt omnis, qui credit in illum, &c. hoc est, vt ex ipso & per ipsum cor hominis perfecte quietetur. Nā mens humana aded profunda abyssus est, vt nulla creatura expleri queat, nec diuitijs, nec potentia, nec sapientia, nec voluptate. Quocunque enim te verteris, in vniuerso mūdo nihil reperies, quod cupiditati tuę satisfacere possit. Quid igitur illud est, quo cor humanum saturatur? Solus Deus. Sed is videri & palpari non potest. Filium igitur suum misit, vt in eo videretur. Sed dicis, etiam is nunc ab oculis corporeis abest, quomodo igitur apprehendam eum? Respondeo, Non apprehenditur manu corporis, sed manu cordis, digitis, qui sunt fides spes & charitas. Proinde, in solo Christo cordis tui sufficientiam & saturitatem reperies: propterea, quod solus ipse sic apprehensus secum ferat totum Deum, vnā cum omnibus suis bonis. Docet igitur hoc verbum, Deum esse & proram & puppem nostrę salutis, hoc est, initium & finem, autorem & consummatorem. Ego, inquit, sum alpha & ω. Deinde hoc verbo confunditur torpor noster, quod tam segnes sumus ad propriam salutem, cum videamus ipsum Deum, qui nostri non eget, tantam habuisse salutis nostrę curam. Reprehenditur etiam hoc verbo ingratitudo nostra, idque multipliciter. Nam piget nos vel minimum quiddam vel dare vel facere, vel etiam pati pro Deo, quę videmus tanta pro nobis passum, tanta & dedisse & fecisse: imō pauci sunt, qui vel verbo agnoscant hoc tantum beneficium, & gratias agant vt verē dicere possit illud propheticum: Nunquid solitudo factus Israel? Nunquid obliuiscitur sponsa monilis, &c. Populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris, &c. Præterea hoc verbo omnis nobis excusatio eripitur, in eo quod arduū aut magnum a nobis nihil exigit Deus pro hoc tanto beneficio, sed tantum vt fide per dilectionem formata credamus in eum, quę misit. Insuper & facile conuicitur ex hoc verbo, magnam pœnā imminere ingratis. Quo enim maius beneficium cōtemnitur, eo grauius iudicium sequitur. Præterea admonet hoc verbum, ne nos ipsos peccatis dedecoremus, quos Deus tanto honore dignos iudicauit. Noli animam tuam tam vilem æstimare, o homo, propter quam Christus mortuus est. Omnium autem maxime hoc ver-

bo incitatur ad redamandum Deum, quę admodum Ioannes docet: Diligamus, inquit, Deum, quoniā ipse prior dilexit nos, &c. Sic Dauid: Diligam te Domine virtus mea, &c. Et iterum: Benedic anima mea Dominum, & noli obliuisci omnis retributionis eius, &c. Et Isaias: Nomen tuum & memoriale tuum in desiderio animę meę: Anima meā desiderauit te in nocte, &c. Non enim misit Deus filium suum, vt iudicet. Iudicare in scriptura interdum idem est, quod regnare, imperare, gubernare, vt quum dicitur: Iudicabit pauperes populi, &c. Item: Sanson vel Samuel iudicauit populum, id est, rexit & gubernauit. Secundum hoc igitur, militat verbum istud contra carnalem Iudæorum opinionem, qui sperabant regnante Messia terrenum regnum, & carnale seculum affuturum. Sed non misit Deus filium suum, vt ita iudicet, hoc est, vt temporaliter regnet, & curet terrena, sed vt saluet, hoc est, vt agat ea, quę salutis æternę sunt. Hinc est, quod cuidam de quodam temporali negotio eum interpellanti respondit: Quis me constituit iudicem, & diuisorem inter vos? Imo ob eam causam quę sitis ad regnum fugit: Et Pilato interroganti de regno suo, respondit: Regnum meum non est de hoc mundo. Deinde hoc dicto differētiā indicat inter suam & Moysi doctrinam: quasi diceret, Moyses doctrina sua & lege peccatum ostendit & Dei iram, ac per hoc omnes homines damnauit: Mea autem doctrina longe alia est. Non enim tam missus sum vt peccata ostendam, & iudicium Dei prædicem, sicque homines condemnem, hoc enim Moyses & egit, quā vt lege terribis, Euangelio recrearem & subleuarem, cōminante inque legem in iustificatē gratiam commutarem. Nam vt decens erat, damnantis legis Moysen (qui seruus erat) ministrum esse: sic me decet (qui sum filius Dei) a maledictione legis orbem liberare, & misericordię cumulo ægritudinem mundi curare. Cū igitur iustificans gratia dānante lege, sit longē præstabilior, constat, eum seruilē conditionem omnino excedere, qui potestate diuina, vt Deus a peccatorum vinculis hominem liberat. Potissimum autem hoc verbo Christus primum suum aduentum a secundo discernit. Poterat enim Nicodemus auditu aduentu filij dei expauescere, quemadmodū & olim Adam ad vocem dñi expauit, & se abscondit,

condit, quandoquidem mala cōscientia nihil aliud sperare potest a Deo, nisi iram & pœnam: non autem nesciebat Nicodemus, vt pote legis doctor, quā seuerē Deus olim peccatores punierit, & quā terribilia prophete de futuro iudicio & die domini prædixerint, &c. Meritō igitur expauescere poterat, audiens filiū Dei iam missum: cum igitur Christus hoc verbo cōsolatur, quasi diceret, vterus quidem est filius Dei etiam ad iudicium illud tremendum, verum tempus illud nondum est: nūc enim misericordiam præmittere placuit deo. Si enim etiam nunc contra homines venisset filius dei, nō humanam carnem induisset. Et si iudicaturus venisset, non se iudicandum præbuisset. Non igitur misit Deus filium, &c. Sed huic contrarium videretur, quod alibi dicit: In iudicium veni in hunc mundū, &c. Obserua igitur, quod Deus diuersimode iudicat. Primo enim iudicat, cum merita singulorum discutens, singulis sua præmia decernit. Hoc autem fiet in nouissimo die, de hoc Christus hic loquitur. Non misit Deus filium, vt iudicet, nō enim merita in primo aduentu discutit, sed gratiam omnibus offert. Interim autem etiam nunc iudicat, dū vel suos defendit, vel impios punit, vel bonos a malis signo aliquo vel facto discernit, vel denique ingratis bona sua offert. Omnia enim hæc iudicia Dei sunt & dicuntur. Et de his dicit: In iudicium veni in mundum, &c. quotidie enim ea exercet. Quod autem Christus in primo suo aduentu non venerit peccatores damnare, sed saluare: satis patet ex Euangelio. Nam & verbis & exemplis ostendit, se non contra, sed pro peccatoribus venisse. Verbis, vt cum dicit: Non est opus valentibus medicus, &c. Item: Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Exempla autem sunt, Mattheus, Zachęus, peccatrix, Larro, & adultera illa, cui dixit: Nec ego te condēnabo, vade, noli amplius peccare. Hoc igitur verbo summē nobis commendatur misericordia Dei, tum quod patienter nos expectat, cum statim posset punire: tum quod misericordiam & gratiam prius obtulit & offert, quā iudiciū, vt scilicet pauciores, vel si fieri posset, nulli essent, in quos iudicium exerceret. Non enim voluntatis eius est mors impij, nec in perditione nostra letatur. Verē igitur nūc impletum cernimus, quod olim per Moysen prædixit: Viuo ego, inquit, implebitur omnis terra gloria mea.

in omnibus enim mundi partibus, fideles hanc Dei misericordiam collaudant. Diligenter autem obseruandum est in hoc verbo, quod Dei voluntas est, non perdere, sed saluare. Non enim ideo aduersa & crucem imittit, vt perdat, sed vt seruet. Non ideo per verbum suum peccata nostra arguit ac pœnam minatur, vt perdat, sed vt ad pœnitentiam inuitet. Sic collige & in omnibus alijs, quæ Deus nobiscum operatur. Verissimū enim est, quod vita in voluntate eius est, etiam si iram & indignationem præ se ferat. Quod autem tam pauci seruantur, nō medici culpa est, sed egroti, qui vel medicinā respuit, vel ea abutitur, vel insuper etiā in medicū insanit. Hinc Christus: Si non venissem, &c. peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato. Quid enim vltra facere debuit, quod nō fecit? Sic Moyses ante mortem dicebat populo: Testor cælum & terram, quod proposuerim vobis bonum & vitam, benedictionem & maledictionem. Et Paulus: Innocens ego sum a sanguine vestro. Non enim subterfugi, quo minus ostenderem vobis omne consilium Dei, &c. Qui credit in eum, non iudicabitur. Dixerat se ad saluandum mundum missum: nunc indicat quoniam modo hominibus salutē cōmunicet. Deinde quia latenter subindicauerat futurum iudicium, nūc etiam statim ostendit modum, quo illud effugere possimus. Vtunque autem fit per fidem in filium Dei. Obserua autem, quibus Christus hæc dicit, nempe his qui salutem quærunt, & iudicium Dei effugere cupiunt, quales sunt territæ illæ cōscientiæ, quæ peccati grauitatem & sentiunt & detestantur, ac iustitiam sitiunt, his, inquam, hæc & similia verba dicuntur: nam Euangelium solis pauperibus annuntiat, & vinum illud solis mærentibus corde datur, vt obliuiscantur malorum suorum, sic & mustum illud nouum vtres novos requirit. Hinc in Isa. dicit: Euangelizare pauperi b^o misit me, mederi afflictis corde, &c. Verbum igitur hoc nihil ad eos pertinet, quibus adhuc peccata placent, quales sunt Pseudo euāgelici, qui in oīa vitia se præcipitant, interim de fide gloriātes, quasi omnia eis salua sint, quæ sciat Christum dixisse: Qui credit in me, non iudicabitur, quasi que nihil referat, siue bene, siue malè viuamus. Huiusmodi enim nō homines, sed porci immūdi sunt, indigni quibus hæc margaritæ projiciantur, imō

Apoca. 1.

Hiere. 2.

1. Ioan. 4

Psal. 17.

Psal. 102

Isa. 26.

Psal. 71.

Luca. 12

Ioan. 18.

Matth. 9

Matth. 11.

Ioan. 8.

Eze. 18.

Sap. 1.

Num. 1.

Gene. 3.

Psal. 29.

Ioan. 15.

Deut. 30

Act. 20.

Matth. 5.

Matth. 11

Prone. 31

Isa. 61.

Matth. 7.

imò planè nullam in Euangelio Christi partem habent, vt qui eodem vtuntur ad prætextum suæ malitiæ. Neque digni sunt, vt Christum tam consolatoriè loquentem, vt *Deut. 27.* rùm vt Moysen subinde maledictiones inculcantem, audiant. Tu autem pie homo, animum affer salutis sitientem, & certò videbis, quòd ingentem consolationem tibi afferent verba hæc. Ideo autem Christus fidei salutem ascribit. Primò, ne Nicodemus putaret ipsum nouum aliquod onus imposturum, id quod Moyses fecerat. Non igitur graue aliquid exigit Christus, non circuncisionem aut victimas, &c. sed fidem. Et quid leuius posset imponere? Qui credere Deo designatur, quid pro Deo faciet? Facilis igitur aditus datus est ad salutem, ne quis spòre periens, haberet quod suæ malitiæ prætexeret. Secùdò ideo fidei salutem tribuit, vt Nicodemus à fiducia operum legis auocaret. Hoc enim vitio maxime laborabant Pharisei. Non, inquit, ò Nicodeme, ex operibus legis iudicium Dei euadere poteris, & salutem consequi, sed ex fide in filium Dei, in misericordiã Dei, in merita mediatoris: alioqui, quid op^o fuisset Christo, si ex operibus legis cõtingere posset iustitia? Tertio, ideo fidei attribuit salutem, quia fides radix est bonorum operum. Qui enim credit in Christum, ea quoq; credit quæ Christus dixit, inter quæ præcipuum est, quod supra dixit: Nisi qui natus fuerit nuduò, nõ potest intrare in regnum Dei. Hoc qui verè credit, iam festinat renasci, renatus autem, iam alius homo est, iam à vetusto patre recessit, & ad nouum accessit, alienatus est ab Adam, alterius semen est. Quare ergo iudicaretur? Sic qui Christo credit, etiam alia eius præcepta obseruat. Verum igitur est quod dicit: *Qui credit, non iudicabitur.* Hinc igitur disce scripturas concordare. Aliquãdo enim operibus promittitur vita æterna, vt cum dicitur: Qui bona fecerunt, ibunt in vitam æternam, qui verò mala egerunt, in resurrectione iudicij. Aliquando fidei promittitur vita æterna, vt hinc: *Qui credit, non iudicatur.* Et supra: Ois qui credit in eum, nõ pereat, &c. Fidei em̄ per charitatè formata, promittitur vita æterna, vt radici bonorum operu, operibus aut vt fructib^o radicis. Certum est enim q^d Deus sola ea opera probat, quæ ex fide sunt: Quicquid enim non est *Rom. 14.* est fide, peccatum est. Quæadmodu igitur ea opera quæ nõ procedunt ex fide, sed vel

ex timore tantum, vel consuetudine, vel propter humanam laudem fiunt, nihil moratur Deus, imò: Acceperunt, inquit de *Matt. 6.* iusmodi hominibus, mercedem suam. Sic econtra ea sola fides Deo probatur, quæ per dilectionem operatur pro loco & tempore. *Galat. 5.* Non igitur ab inuicè segreganda sunt hæc duo, fides scilicet & opera, alioqui neutru illorum Deo placebit. Præterea etiã ideo fides saluare dicitur, quia per hæc Christo incorporamur, ac ipsius membra viuã, vnũq; cum ipso corpus efficiuntur. Corpus autè & membra viuã Christi non iudicabuntur, aut iudicari vel damnari possunt, imò ipsi alios iudicabunt. Iudicabunt, inquit, sancti nationes, & dominabuntur populi. Et Christus: Sedebitis super sedes iudicantes, &c. Et Paulus: Nescitis quia angelos iudicabimus? Verissimè igitur dictum est: *Qui credit in eum, non iudicatur, &c.* Postremò ideo fidei salutem tribuitur, quia fides soli Deo gloriam tribuit: credit enim eum bonum, misericordem, veracem. Quid igitur mirum, si talis fides omnia à Deo impetret, cū in scriptura dicat Deus: Qui glorificat me, glorificabo eum. Et iterum: Sperauit in me, exaudi *1. reg. 2.* eum, eripiam eum, &c. *Psal. 90.* *Qui non credit iã iudicatus est.* Sicut superiori sententia fidei salutem ascribit, sic hinc incredulitati ascribit damnationem, & quidè iustissime. Incredulitas enim Deum summa afficit ignominia: facit enim eum mendacem, ad hæc etiam radix est & origo omnium peccatorum. Meritò igitur qui non credit, iudicio obnoxius esse pronuntiatur. Sicut autem salutem & vitam aliquando fidei, aliquando bonis operibus ascribuntur, sicut supra dictum est: sic & damnatio interdum ascribitur incredulitati, vt hoc loco: aliquando autem malis operibus, vt cum dicitur: Qui mala egerunt, ibunt in resurrectione iudicij. Et iterum: Ira & indignatio, *Ioan. 5.* & cæt. in omnem animam operantis malum, & cæt. Signanter autem non dicit: Qui male agit, iudicatus est: hoc enim factis docuit Moyses, sed maius aliquid indicare volens. *Rom. 2.* *Qui non credit,* inquit, ne quis putet sola peccata externa iudicio Dei obnoxia esse. Non solum enim externè peccatur, sed etiam internè, vt cum non credimus Deo, non timemus aut diligimus Deum, sed nostra tantum querimus. Indicat igitur verbum hoc, etiam peccata cordis damnare hominem, & quidem vel maxime

vel maxime: maiora enim sunt, quàm quæ externe committuntur, denique ab ipsis etiam oriuntur externa. Ceterum magna rei exaggeratio est, quod dicit: *Iam iudicatus est.* Iudicati quidem sunt & pij in Adamo, sed quia renati sunt per Christum, nõ amplius iudicabuntur. Impij verò & iã iudicati sunt, & in ea damnationis sententia permanent perpetuo. Tunc autè iudicati sunt, quando Adam à Deo maledictus est, & à paradiso eiectus: ea enim sententia in omnem eius posteritatem lata est. Deinde qui non credit, etiam sic iudicatus est: quia nouit dominus, qui sunt eius: scit qui peruenturi sint ad gloriam, & qui ad flammam, videt qui sint triticum, qui palea, item qui bonum semè, & qui zizania. Præterea iam iudicatus est, quia & ipsa incredulitas condemnatio est. Esse enim extra lucem, per se maximum supplicium est. Demum iam iudicatus est, quia quamuis gehennæ nõdum sit traditus, habet tamen iam supplicij futuri occasiones. Sicut homicida, tametsi sententia iudicis nõ condemnetur, natura tamen rei cõdemnatus est. Sic Adam die quo comedit, mortuus est, iuxta verbu Domini. Quamuis em̄ ad huc viueret, sententia tamen & natura rei mortuus fuit. Omnis igitur incredulus condemnatus est, quia hinc migrans, mox supplicio tradendus est: habet enim iam in se causas damnationis: Hinc igitur perpende, quantum malum sit incredulitas: obserua etiam hic quòd impij nihil lucrantur dilatione penæ, quantum cunq; enim differatur, tamen iam iudicati sunt. Hinc David Noli amulari in malignantibus, &c. Item: Ne timueris, cum diues factus fuerit homo, &c. Quoniam sicut scenum velociter arescent &c. Potest igitur etiam ex hoc verbo colligi, quàm necessarius sit nobis Christus, alioqui iam iudicati sumus. Demum vide hic summam in nobis stupiditatem, qui tanto iudicio condemnati, non timemus, imò nè sentimus quidem. *Quia non credit in nomine unigeniti filij Dei.* Sicut enim credere & cognoscere Deum, & quæ misit, Iesum Christum, vita æterna est, sic non credere & non cognoscere, certissima damnatio est. Secundo, *Quia non credit in nomine, &c.* hoc est, nõ credit in eum qui veraciter se ostendit filiu Dei scripturis, testimonio Ioannis, voce patris, signis & miraculis: Si inquit, opera nõ fecissem, quæ nemo alius fecit, &c. Tertio, *Ioan. 15.* *Quia non credit, &c.* hoc est, eum quæ pater

honorare decreuit, & nomẽ illi dedit super omne nomen, nedu non honorat vt talem, sed etiã ignominia afficit. *Quartò, Quia nõ credit, &c.* hoc est, quia à se excludit omnia bona. Christi enim nomen est Deus, iustus, rex, bonus, salus, vita, lux, iustitia, redemptio. Qui igitur credit in nomen Christi per cognitionè & amorem in Christu fertur, per talem fidè accipit Deum, iustitiã, regnum, bonitatem, salutè, vitã, lucè, redẽptionem, Non enim est aliud nomen sub celo, in quo oporteat nos saluos fieri. Qui autè hac ratione nõ credit in nomẽ Christi, is omnia iam dicta bona à se excludit, ac per hoc in oia mala sese conijcit. *Hoc est autè iudicium, quia lux venit.* Ne quis calunietur Deu sola vi & potestate impios dãnare, vel externo exemplo docet iustissimè condemnados omnes incredulos. Meritò enim & suapte culpa perit qui volens & sciens amplectitur id, per quod perit: & auersatur id, per quod salus poterat restitui: At qui tales sunt omnes impij. Non igitur cuiquam Deus facit iniuriam, &c. Vnde & congrue Christus in fert. *Hoc iudiciu est.* quasi diceret. Ideo merito perit, ideo inexcusabilis est, ideo damnatio eius iusta est, non solum quia peccauit sed quia post peccatum noluit resipiscere, & iustitiam ablatam contemnit & persequitur. Singula autè verba emphasim habet. Primò: *Lux, inquit, venit,* verissima sententia. Nunquam enim cessauit Deus, hominem sua luce illustrare. Nam primò ei indidit rationem, qua dirigeretur in actib^o suis. Deinde addidit verbu suum. Præterea plurima accedit illi luminaria ante legè & sub lege, sanctos scilicet viros, quorum factis, dictis, vel scriptis lucentibus seipsum videret & agnosceret, ac nuditatè suã erubescens pristinum ornatu quæreret. Postremò venit etiam ipsa substantia lucis, paratu illis ostendès, & facilem introitu regni Dei Venit, inquam: nõ enim nos lucè quæsiuimus, aut è calis adducere potuimus, sed sponte & ex gratia venit. Lucè autem se nominat Christus, vt ostendat se non vt iudicè, sed vt saluatorem venisse. Deinde hoc verbo ostendit quidnã in hominibus operari velit, ne tãpe manifestare & illuminare. Lucis enim operationes sunt, q^d nedum illuminat, sed & manifestat quæ latebant. Vtrũq; Christ^o operatur. Primò em̄ manifestat, omnia nostra ex se ipsis nullus esse valoris: atque hinc est prim^o gradus ad iustificationè: Deinde etiã illu-

illuminat, hoc est, monstrat, vbi quærenda sit vita & iustitia: & hic est secundus gradus. Mundus autem non admittit primum, non patitur sua damnari, non igitur peruenire potest ad secundum. Quemadmodum enim ægrotus non ferens vstionem & sectionem, sed contendens potius ex insania se incolumem esse, ad sanitatem peruenire non potest, imò subinde ad maiorem infirmitatem labitur: sic mundus falsò credens, suam sapientiam & iustitiam coram Deo perfectam esse, non patitur sua damnari, proinde magis ac magis è luce Christi damnatur. Hoc autem verbo (*Lux venit in mundum*) iterum omnem nobis excusationem auferit. Primum enim non possumus prætexere ignorantiam, nisi fortè crassam & affectatam. Deinde non possumus prætexere eius seueritatem, cum non vt iudex, sed vt lux & saluator uenerit. *Et dilexerunt homines magis tenebras.* Mira res & quodammodo incredibilis, si non vel ipsa experientia hoc testaretur: Homines, inquit, quos oportebat nihil amare, nisi quod bonum est, vt pote ratione præditos, dilexerunt tenebras, quæ tamè etiam ex sui natura horribiles sunt, nec solùm in tenebris iacuerunt, sed dilexerunt, imò defenderunt, ac lucem oderunt, vt vel videam, quò perduxerit hominem diabolus, in quâ cecitatem, deformationem, miseriam. Per tenebras autem intelligit primò ignorantiam & cecitatem, deinde peccata, hoc est, opera tenebrarum. Dicuntur autem peccata tenebræ, quia directè opponuntur verbo Dei, quod est lucerna pedum nostrorum. Secundo, quia hominem aded offuscant, vt vix agnosci possit, an homo vel bestia sit. Tertio, quia ducunt in æternas tenebras. Præterea per tenebras etiã intelligit omnia, quæ mundus habet & miratur, vt sunt sapientia, potentia diuitiæ, iustitia, gloria, &c. Hæc enim quæcumque in se præclara videantur, tñ ad diuinam illam lucem collata, merè tenebræ sunt. Hæc igitur erit hominum condemnatio, quòd lux venit, & ipsi dilexerunt ignorantiam: Noluit intelligere vt bene ageret, ait Dauid. Deinde, quòd Christus peccata auferre venit, & viam mostrare ad iustitiã, ipsi autem tanta insania peccatis immerfi sunt, vt potius catere velint iustitia, vita, salute, quàm voluptuariam illam & bestialem vitam relinquere. Præterea, Christus venit nedum ostendere, sed & dare veras diuitias, gloriam, potentiam, iustitiam, sapien-

tiam, &c. Homines autem diligunt tenebras suas, hoc est fictitias diuitias, gloriam, iustitiam. Tantum enim curant, vt iusti, diuites, potentes sint coram mundo, nihil curantes de spiritualibus & diuinis. Vides igitur, quàm pulchrè ingenium mundi declarauit. In hæc autem mala & peccata, homo seipsum impulit, non cogitur à Deo, ideo dicit *Iacob. 1. Dilexerunt, &c.* Vnusquisq; enim à propria concupiscentia tentatur, non à Deo. *Erant enim opera eorum mala.* Rationem ponit, cur lucem non amplexi sint homines, quia, inquit, mali erant, & mala opera eorum. Lux enim in se quidem delectabilis, sed odiosa oculis ægris, quemadmodum & panis palato faucio. Vide autem, quid hæc luxprehenderit in mundo, nempe mala opera, nihil boni inuenit. *Omnis qui male agit, odit lucem, &c.* Pulchra & congrua similitudine & piorum & impiorum conditiones describit. Sicut enim adulteri & scortatores amant noctem, diè oderunt: *Qui enim dormiunt nocte dormiunt, &c.* Sic omnes impij præsens seculum diligunt, futurum oderunt, & mēdacio protecti, à veritate se abscondunt. Econtra, sicut operosi & pudici noctem fastidiunt, diemq; tardum emulo lumine præueniunt, sic omnes, qui ex Deo sunt, peccata sua oderunt, iustitiamque esuriunt & sitiunt, præsens seculum fastidiunt, conscientiam vbique futuri regni Dei veritatem requirunt. Obserua, quòd Christus non dicit, *Omnis qui malum agit, odit lucem: nam & pij malum interdum faciunt, hoc est peccant, nec tamen odiunt lucem, nec fugiunt, imò currunt ad lucem, vt videant suos defectus, & grato animo sunt in eos, qui eos arguunt, quemadmodum Dauid erga Nathan, &c.* Qui autem malè agunt, hoc est, studiosè, instantè & perseveranter, hi odiunt lucem: Nò quod sua opera mala semper velint occulta esse, nam interdum gloriatur in rebus pessimis, sed quòd nolunt argui, ne in minimo quidem: hoc enim est ingenium mundi. Verum hoc ipso nihil aliud lucratur, quam quòd ad Dei iudicium se ipsos & sua facta reseruant, quod tam tremendum erit impijs, vt dicturi sint montibus: *Cadite super nos, & obregite ab ira igni.* Tunc enim scrutabitur Deus Hierusalem in lucernis, & si quis se vel in terrâ obstruxerit, latere non poterit. Quanto igitur fatius esset nunc correptionem domini acceptare? Obserua autem conditiones impiorum

Psal. 118.

Psal. 51.

Iacob. 1.

1. Thes. 5.

Matth. 5.

2. Re. 12. Prover. 2.

Apoc. 6.

Soph. 1.

Nich. 6.

ru m

rum. Primum malè faciunt. Secundò etiã malè, id est studiosè. Tertio in tenebris sunt. Quarto tenebras diligunt. Quintò, lucè nõ quærunt. Sextò præsentem lucem non ad eunt, Septimò etiam odiunt lucem: nimirum, ne conscientiam sentiãt. Volunt enim sine remorsu conscientie peccare, & putant se excusatos, si ignorent. *Qui autem facit veritatem, venit ad lucem.* Verbum hoc primò sic accipi potest, vt Christus de seipso loquatur, quasi diceret: *Quæ facio, palam facio: quæ doceo, palam doceo: nullius formido iudiciũ, quemadmodum & ad Annam dicit: Interroga eos, qui me audierunt. Pharisei autem ferre non possunt, vt alij de ipsorum vita & doctrina liberè iudicent.* Deinde intelligitur verbum hoc etiam de pio quoq; *Qui facit veritatem, &c.* Id est, qui cum Deo sentit & iudicat aduersus propriam iniquitatem, qui condelectatur legi Dei secundum interiorem hominem, &c. *Qui sic, inquit, seipsum iudicat, damnat, hic venit ad lucem, quid sit bonum indicantem, & regni Dei aditum ostendentem, vt manifestentur opera eius, pœnitentiæ scilicet, & confessionis.* Obserua hic etiam pij hominis conditiones. Primum nedum audit, sed & facit veritatem & iudicium, hoc est, iudicat seipsum. Secundò venit ad lucem, aspirat ad gratiam, itè omnia agit secundũ præscriptum verbi Dei. Tertio ita viuunt, vt non vereatur hominè iudicem. Deniq; etiam omnia opera eius in deo fiunt. *Post hæc venit Iesus in terram Iudæam.* Absoluta cum Nicodemo colloctione, aliud iam & quidè vtilissimũ euangelista enarrat, nè pe vter baptismus, Christi an Ioannis præstantior fuerit & sit. Perspiciebat em̄ futuros, qui aut nullam differentiã inter baptismum, & baptismum facerent, aut ob imperitiam etiam meliorem iudicãt baptismũ Ioannis, ideo hic ipsum Ioannem Baptistã, de se suoq; baptismo differentem, adducit. Collocutus igitur cum Nicodemo Hierosolymis: nunc ad alia loca procedit, non ex inconstantia, sed vt vbique disseminaret verbũ Dei. Hinc apud Lucã dicit: *Oportet me & alijs ciuitatibus euangelizare: ad hoc enim missus sum.* Est autem Iudæa quarta pars regni Iudaici, ea scilicet, quam Põtius Pilatus procurabat. Allegoricè autem Iudæa confessionem significat. Vbi igitur est vera confessio & propriæ infirmitatis, & diuinæ laudis, illic spiritualiter implentur, quæ corporaliter hic facta scribuntur. Ad huiusmodi

Ioan. 18.

Rom. 7.

Luc. 4.

Luc. 3.

enim homines Christus crebro venit, apud eos moratur, denique eos subinde baptizat spiritu sancto & igni, ac paulatim transformatur. *Et baptizabat.* Infra dicitur, quòd Christus non baptizauit, sed tantum discipuli eius. Potest igitur hic locus sic exponi, Christum scilicet sic baptizasse non per se, sed per discipulos. Non tamen eadem efficacia baptizabant ante passionem Christi, quæ postea: quia nec dum apertum erat viuifici templi latus dextrum, vt inde cum sanguine aqua egrediens, omnes aquas sanaret. Nõ dum erat mare rubrum, hoc est, baptismi sacramentum, Christi sanguine sacratum & rubricatum. Denique, nondum agnus occisus erat, quomodo igitur potuissent Apostoli quenquam ex Ægypto educere? Præterea nõ dum spiritus erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Pater igitur, quod ante passionem etiam Apostolorum Christi baptismus, non habuit totam suam efficaciam. Vnde & non ante, sed post passionem suam præceptum dedit de baptizandis Gentibus: *Euntes docete, &c.* Potest tamen non absurdè concedi, quòd Christus ab exordio, etiam in propria persona baptizauit, præsertim discipulos: postea autem solidi discipuli baptizauerint. Vide igitur, quàm efficaciter nos Christus ad baptismum prouocat. Primum enim seipsum submisit baptismum, quamuis nõ haberet peccatum, nec quicquam à Ioanne accipere posset. Deinde etiam in propria persona baptismum ad ministravit, ne quis seruus peccator contemnat, quod videt Dominum suum & subiisse, & dedisse alijs. Obserua item, quòd Christus eisdem initijs cœpit, quibus Ioannes. Nam & apud Matthaum etiam eodem verbo incipit, quo Ioannes: *Pœnitentiam agite, &c.* A baptismo igitur & pœnitentia cœpit, vt sciamus initium, imò perfectionem Christianismi, esse veteris hominis mortificationem & renouationem in Spiritu sancto. Omnis igitur vita Christianorum pœnitentia esse debet, contra leues illos & Pseudochristianos, qui se egregiè Christianos putant, si ore Christum confiteantur, etiam si factis negant. Stat enim sententia: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, &c.* *Baptizabat & Ioannes in Aenõ.* Vbiunque huius viri mentio fit, insigniter nobis eius pietas innotescit. Id enim verè christianum est, semper & vbique talem se præstare, vt Christus in eo conspiciatur. Sic

Luc. 3. Luc. 4.

Ioan. 4.

Exec. 47.

Exod. 12.

Ioan. 7.

Matth. 28.

Matth. 3.

Matth. 4.

Tit. 1.

Matth. 16.

Luce. 3. Ioannes, cum in principio in omnem regionem Iordanis transcurrisset prædicando & baptizando, nunc Christo negotium salutis aggresso, in vno loco tantum baptizat, nimirum Christo cedens, ac iam iam propriam gloriam obscurari cupiens, ut Christi gloria cresceret. Id quod infra ex verbis eius audimus. Adhuc tamē baptizabat. Primò enim, quia si statim cessasset, æstimare potuissent homines, vana esse quæ supra de sua auctoritate dixit, imò & vana esse, quæ de Christo testatus est. Deinde nō omnibus adhuc notus erat Christus, non cessauit igitur baptizare Ioannes, ut subinde alios ac alios ad Christum dirigeret. Præterea nihil vtilius sciebat, quam homines ad pœnitentiam inuitare, & in hoc tam præclaro opere velimori pulchrum ducebat, quãdequidem aliud nihil poterat. Veras igitur Christiani cõditiones ex hoc viro colligere possumus. Christiani enim est, Dei gloriam quærere, scandala præcauere, alios ad pietatem adducere, & in vocatione sua in finem vsq; perseuerare. **Beatus enim seruus, quẽ dominus veniens in officio inuenit: Amen dico vobis, quòd præcinget se, &c. Et veniebant, & baptizabantur.** Indicat hoc verbo pulcherrimè, p̄celsissè negotium Euangelicum. Vterq; enim prædicator, & Ioannes & Christus, in officio persistebat, vterq; baptizabat, vterq; docebat, Ioannes ad Christum mittebat, Christus venientes recipiebat. Denique & populus quod suum erat faciebat: *Veniebāt & baptizabantur.* Vides quantum ecclesię profuit, si pastores concorditer & ardentè doceant: tunc enim plebs ad bonum excitatur. *Facta est aut̄ quæstio de purificatione.* Non potest pati diabolus profectū ecclesiæ: semper enim nititur superseminare zizaniã. Sic in Paradiso non potuit ferre hominis felicitatem: Sic in deserto absente Moyse, corripit quod Moyse summa diligentia docuerat: Sic florente ecclesia, semper aut perfectiones, aut errores, aut simile quid excitauit, quòd bonum impediretur. Sic hoc loco, hoc agebat & intendebat, ut fidelissimi testis animus à veritate, cui testimonium perhibebat, auerteretur, atque ita baptizantium rupta concordia, baptismi vel pœnitentiæ remedium, quasi rationabiliter contemni deretur. Primò igitur discipulos Ioannis ad æmulationem & inuidiã incitat cõtra Christum. *Æmulationem autem cõtentiones gignit. Cæterum, vbi cõtentionibus res agitur, ibi*

plurimumque veritas negligitur. Nihil igitur perniciosius in doctore, quàm æmulationem & inuidia. Nec mirum, discipulos Ioannis æmulatione victos esse, cum etiam discipuli Christi hoc affectu non caruerint. **Mar. 9.** Cum enim quidam non sequens Iesum, dæmonia eiiceret in nomine tamen Iesu, volebat eum prohibere, ni Christus prohibuisset, &c. Sic & Iosue æmulatus legitur: pro Moyse: **Num. 11.** Domine mi, inquit, prohibe eos. Et Moyses: Quid, inquit, æmularis pro me, utinam omnes prophetent, &c. Deinde, idem diabolus Iudeos & discipulos Ioannis inter se cõmittit, ut vtrique contentionibus vacantes, interim emendationem vitæ & rem ipsam negligenter: Id quod & nunc facit. Omnes enim egregiè pugnamus, quilibet pro sua opinione, at interim nullus emendatur. Vide autem quàm modestè Euangelista de aliorum imperfectione loquatur, quæstionem enim vocat, ciuiliori scilicet vocabulo, quod potuisset contentionem nominare. Verum charitas non gaudet super iniquitate. Nam proximi peccatum aut tegit, aut excusat, aut extenuat. Signanter autem dicitur: *Quæstio facta de purificatione.* Cum enim Iudei plebsque ex lege purificationes haberent, Ioannes autem nouum ritum purificationis incœpisset, quem deinde & Christus sequebatur, fieri potuit, ut Iudei quæstionem mouerint, cuius eorum, Christi scilicet an Ioannis baptismus melior esset, discipulis Ioannis summa ope magistri sui baptismum defendentibus, &c. Sic postmodum in ecclesia quidam quæstionem mouerunt de baptismo, propter alios & alios ministros. Putabant enim baptismum melioris ministri efficaciorum esse. Hinc prodire illæ voces: **1. Cor. 12.** Ego sum Pauli, ego Cephæ, &c. quos acriter redarguit Paulus. Minister enim nihil efficacitatis dat vel adimit verbo Domini, proinde nec sacramento. Siue igitur hereticus sit, siue alioqui malus, integritatem sacramenti distribuit, dum modo verbi sacramento annexi, integritatem doceat, & ecclesiasticam, intentionem conseruet. Ut baptismus sacramentum est, verbum eius est: Baptizare in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti. Itaque quisquis in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti baptizat Ecclesiastica intentione, is verè baptizat. Alij autem quæstionem mouerunt de aqua, num ex viuo flumine sumi debeat vel consecrari, cum non ob id consecratur aqua, quasi in nulla alia dari possit, baptismus,

baptismus, sed ut admoneam Ecclesiam ad gratiarum actionem pro dono baptismi. Sic & aqua in Ecclesia referuatur, ut ministro sit ad manum. Alij ex toto sacramentum illud ludibrio exponunt, ut Anabaptistæ, quoad baptismum paruulorum. Huiusmodi autem quæstiones diabolus excitat, ut interim verus baptismi vsus negligatur, id quod fit, &c. **Rabbi, qui erat tecum, &c.** Non satis habebat dæmon discipulos corrupisse, etiam ipsum magistrum per eos aggreditur: si quomodo posset eum ad inuidiam perducere. In singulis enim verbis vis quædam latet, quæ hominem etiam quantumuis constantem permouere possent, ni spiritu sancto stabilitus sit. Primò magistrum adulatoriè nominant, quod aliàs non legitur, ut eum facilius decipiant. Quod si eum etiam aliàs hoc nomine compellauerint, tamen hic potissimè exprimitur propter magnitudinem elationis. Deinde rem ipsam vide quàm odiosè proponunt: *Qui erat tecum, inquit, trans Iordanem, seque tuis manibus tanquam minor submiserat, ecce hic nunc baptizat.* Item cui tu testimonium dedisti, indiscreta humilitate te subiciens illi, & gloriam tuam dans alteri, ecce omnes te neglecto ad eum veniunt. *Quis tantis machinis non concidisset? Vides quantis machinis diabolus impetaret pios: non abs re igitur monet Petrus, ut sobrii simus, & vigilemus, &c. Et Paulus: Ne circumueniamur, inquit, à Sathana. Nō enim ignoramus cogitationes eius. Ipsi enim erga nos malignitatem, vel primi parentis casus, vel ipsius Iob tentatio satis ostendunt: imò si ipsum Christum tentare ausus fuit, quanto minus nobis parceret. Et si Christo adhuc prædicante: zizania seminare conatus est: quid mirum, si idem fecerit dormientibus pastoribus? *Nō potest homo accipere quicquam, nisi datum, &c.* Hoc est vltimum Ioannis de Christo testimonium, sed in nullo his quæ supra dixit dissimile, ut vel hinc videas Ioannem non fuisse arundinem vento agitatam. Sæpe enim tentatus est & à Iudeis, & à discipulis, ut sententiam mutaret, sed persistit. Hinc igitur veram discipulorum constantiam. Deinde ex hoc loco vides, quod Deus omnes diaboli conatus vertit ad bonum electorum. Ea enim contentio, quam inter discipulos Ioannis excitauerat, omnibus nobis prodest. Nisi enim excitata fuisset, insignia illa verba, quæ Ioannes hic dicit, prætermissa fuissent. Sic venditionem*

ipius Ioseph, Deus ordinauit ad bonum: **Gene. 41** tuis Ægypti, imò etiam ipsorum, qui eum venderant. Sic crucifixioneem Christi, ordinauit ad bonum electorum. Sic infanias hereticorum, ordinauit ad bonum ecclesię: hinc enim excitata fuit ad profundius scrutandum verbum Dei. Vide autem, quibus argumentis Ioannes discipulos suos ab æmulatione ducere conetur. Primò proponit, quod negare non poterant: *Non potest, inquit, homo accipere, &c.* Homo enim in natura sua nihil aliud est, quàm putredo, & filius hominis vermis. Deinde homo nihil esse boni spiritualis habet: *Nō, inquit, habitat in me, hoc est, in carne mea bonum.* Et iterum: *Nō sum sufficiens, cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis. Et iterum: Quid habes, quod non accepisti? &c.* Quicquid igitur boni spiritualis habet homo, à Deo habet. Scriptum est enim. *Omne datum optimum, & donum perfectum, de sursum est.* Item: *Perditio tua ex te: ex me auxilium tuum. Itē: Omnis sufficientia nostra à Deo est. Quod autem Deus dat, non ex debito, sed ex gratia dat: non igitur potest eum homo cogere ad dandum, nec ei leges præscribere, quantum & quando dandum, sed nec eum prohibere potest, quòd minus etiam alijs det. Hæc itaque tanquam certa & indubitata Ioannes discipulis suis proponit, ut videret, quòd eum impellerent, quasi diceret, Dupliciter peccatis. Primò, quod Christo inuidetis Dei dona, & quantum in vobis est, Deum prohibere vultis, ne ut dominus sua distribuat quibus velit, quò nulla vobis in hoc fiat iniuria. Potest enim Deus eum suis bonis facere quod vult. Nullius igitur oculus nequam sit, ex eo, quòd Deus tam bonus est. Deinde etiam in hoc peccatis, quod non contenti peccatis vestris, etiam me in peccatum impellere vultis: Ego me scio hominem, & nihil ex meipso habere, sed omnia ex Deo: vos autem vultis, ut magna de meipso sentiat, & maiora quàm habeo mihi ascribam, imo vultis, ut Deum prohibeam dare, quibus ipse vult: id quod nihil aliud esset, quàm summa ingratitude & impietas. Vides quomodo hic homo, aures suas obfirmauerit contra adulationes. Verè enim dicere potuit illud Dauidis: **Psa. 140** Oculi meos non impinguet caput meum. Quam dissimiles nos sumus, quibus nihil dulcius est gloria humana, pro qua etiam consequenda, nihil non & facimus & patimur, imo & perpetramus: Nec vllos magis fouem, quàm*

adulatores, quum tamen nihil sit vanius gloria & laude humana, nihilque perniciosius adulate. Docet nos hoc verbum, ut quantumcunque perfecti simus, tamen homines nos agnoscamus, ac nihil ex nobis nos habere ingenuè confiteamur. Secundò, ut contenti simus his, quæ accepimus, & gratias agamus. Summa enim ingratitude est, contemnere quæ accepisti, & alia appetere: Et qui semper suscipit, nec prospicit, facile cadit. Tertio, ne alijs inuideamus sua dona: Vnusquisque enim donum suum habet, &c. *1. Cor. 7.* Vos ipsi testimoniū perhibetis, &c. Ex proprijs eorum verbis eos confutat. Fatebatur enim eum Christo testimonium perhibuisse: tria enim hæc semper inculcauerat. Primò se non esse Christum. Secundò se esse missum ante ipsum, hoc est, vocem clamantem. Tertio etiam digito Christum indicauerat: atque hæc ipsa publicè fecerat & dixerat. Quam indecorum igitur fuisse, si vir tantus inconstans in verbis suis inueniretur? Nihil enim turpius viro mendaci & inconstanti. Deinde quam male sibi cõsulisset, si morti vicinus à Christo descisceret, ad quem omnes alios prouocarat. Merito igitur hos consultores repellit, malens Christo propitio humilis reputari, quam irato ab hominibus honorari. *Qui habet sponsam, sponsus est.* Exemplo probat, quam impia suaderent discipuli. Quis enim eum non execretur, qui ut amicus ex gratia vocatus ad nuptias, sponsam inuitantis se abduceret, ac sibi copularet? Quanto execrabilius est, Deo hanc iniuriam irrogare? Atqui Christus filius Dei iam sponsus effectus erat: sponsam enim, hoc est, humanam naturam, quam multo tempore ambauerat, iam duxerat. Celebrata erant sponsalia in vtero Virginis, iam appetebant nuptiæ, ut omnes credentes sibi in perpetuum copularet. Parabatur autem nuptiæ magno sumptu, imò proprium sanguinem daturus erat pro sponsa: vocauerat Ioannem ad has nuptias tanquam amicū, ut sponsam adduceret sibi. Quomodo igitur tam ingratus esset in tantum benefactorem Ioannes, ut alteri desponsatam sibi vsurparet, animas scilicet fidelium? Obserua, quod Christum nominat sponsus: hoc enim nomine indicat, cur in mundum venerit. Sicut enim sponsus eam, quam duxit, summè diligit, cum ea se astringit perpetuo mansurū, eam omnium bonorum suorum participem facit, denique omnia tam prospera quam aduersa sponsæ, sua ducit. Sic

Christus, qui hætenus, solius Dei filius & hæres fuerat, nunc alios sibi adiuncturus venit, cum humano genere seipsum fœdere perpetuo astringit, quemadmodum in Osee *Osee. 2.* prædixerat: Desponsabo te mihi in fide, in misericordia, &c. Deinde omnia nostra mala nobiscū tulit & fert, præterea omnia sua bona nobis communicat. Summa, nihil non fecit & facit, quod sponsus pro dilecta sponsa faceret. Imò quemadmodum vir & mulier matrimonio iuncti, vnum corpus sunt, ita Christus & Ecclesia vnum corpus sunt. Ingentem igitur consolationem præstat, quod is quem nullum malum obruere potest, quique omnia bona habet, nobiscum omnia communia habere vult. Sponsam autem nominat Ecclesiam, imò quamlibet animam fidelem. Primò, ut hinc discamus, vnde nobis tanta bona prouenerunt, nempe non aliunde, quam ex hoc felici coniugio, quo Christus nos dignatus est. Deinde, ut hoc verbo admoneamur eorum, quæ Christus à nobis exigit. Sicut enim sponsa amat sponsum, obseruat, & placere studet in omnibus, ipsi adheret, ab ipso omnia sperat, ipsi seruat fidem: Sic anima se exhibeat Christo. Vult enim ut totos nos illi offeramus: Diliges, inquit, Dominum ex toto corde tuo, &c. Sic Paulus: Vult ut nos ipsos virginem castam exhibeamus Christo. *Amicus autem sponsi, qui stat & audit.* Cum supra se dixerit indignum, ut solueret calciamentum Christi, mirum, quod se hic amicum eius dicit, verum hoc non fecit, ut seipsum laudaret, sed ut indicaret, sibi non displicere, quæ per Christum fiebant, imò se ex animo eius gloriæ fauere, nec vnquam ab eius amicitia se velle recedere. Quantum igitur ad naturam propriam, erat indignus, ut solueret corrigiam, quemadmodum & omnes nos. Quantum autem ad gratiam acceptam, iam verè amicus erat, & quidem præcipuus. Gratia enim ex indignis facit dignos, ex inimicis amicos: Vos, inquit, dixi non seruos, sed amicos, &c. Indicat igitur Ioannes, se proximo habere, quod ut amicus ad nuptias has admissus sit. Deinde conditiones exprimit eorum, qui verè Christi amici sunt. *Stat,* inquit, quasi paratus ad quæcunque exequenda. *Audit,* quid sponsus cum sponsa colloquatur. Gaudet de gloria sponsi. Secundò, quod ipse quoque admissus sit. Tertio & maximè gaudet ad vocem sponsi. De his enim tribus omnes pij gaudent, eoque gaudio

dio ita corda eorum impleta sunt, ut nihil eos perturbare possit. Ad literam autem Ioannes stabat, quia iam ad finem officij sui peruenerat, nihilque amplius restabat, quam ut ipse tacēs audiret, & gauderet de voce sponsi vna cum alijs. *Hoc gaudium meum impletum est.* Ostendit hoc verbo, nihil se tantopere optasse, quam ut sponsam Christo dignam adducere posset, summumque eius gaudium esse, quod audiret certatim, tantoque desiderio homines ad ipsum accurrere. Discant igitur ex Ioanne prædicatores, ut & ipsi soli Christo sponsam adducant, & hinc gaudeant, si Christo plurimos adducere possint, non sibi. Sic seruus Abrahamæ pronus in terram cadens adorabat, quum sponsam reperisset filio domini sui, quam & summa diligentia, non sibi, sed ipsi Isaac adduxit: sic & prædicator quisque faciat. *Illum oportet crescere.* Non corporaliter: iam enim perfectæ ætatis erat, nec in gratia, qua ab instanti conceptionis suæ plenus fuit: sed eo modo oportet illum crescere, quo & Deus dicitur exaltari & magnificari. Est autem sensus: Is qui hætenus humilis & cõtempus fuit, in tantum excrescet, ut Dei filius vnusque humani generis seruator, ab omnibus agnoscat & prædicetur, nedum in Iudæa, sed & vsque ad finem terræ. Oportet (inquit) sic enim patri complacitū est, sic salutis hominum competit, ut ab omnibus agnoscat. *Me autem minui.* Non quòd Ioannes gratiam, quam habebat, perditurus esset, sed quòd Christo in publicum prodeunte, cessare debebat vana illa suspicio, qua plures eum credebant esse Christum, hoc est messiam. Hoc igitur verbo discipulos suos nedum in præsentia, sed & in futurum ab emulacione abducere voluit, quasi diceret: Frustra æmulamini: sic enim decretum est, ut ipse exaltetur. Cesset igitur æmulatio, alioqui nihil nisi vos ipsos excrucia bitis, quin potius ipsi vos illi submitrite, ne cum impijs Iudæis iuste damnemini, qui tamen si scirent ipsum esse hæredem, tamen eum occiderunt. Admonemur igitur hac sententia, omnes omnium hominum authoritates, dignitates officia, iustitias, sapientias, potentias contemnendas esse, ut sola Christi auctoritas, dignitas, officium, iustitia, sapientia, potentia, statuatur. Summa, ipsius est exaltari, nostrum est humiliari. *Qui de sursum venit, super omnes est.* Hætenus Ioannes discipulos suos arguit, nunc docere eos incipit. Oportet enim prius

agrum à spinis & vepribus expurgari, antequam semina ei committas. Pulchrè autem excellentiam Christi describit Ioannes in his verbis. Is enim solus excellit omnes alios, in natura, in sapientia, in gratia, & in potentia, quæ per ordinem ostendit Ioannes. Primò, cum omnes nos terrenum habeamus fundamentum, & luteas inhabitamus domos, Christus de sursum venit, idque multipliciter. Primò de sursum venit, quia è spiritu sancto conceptus fuit. Secundò, quia naturam habuit incõtaminatam, qualis in primo homine creata fuit, cum omnes alij deorsum in peccatū scilicet ceciderint. Tertio, quia è celo venit. Quarto & omnium maximè, quia à Deo exiuit. Est enim splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Verè igitur de sursum venit. Deinde etiam super omnes est, in hoc etiam angelos excellens. *Apoc. 19.* Est enim rex Regum, & dominus dominatum: Omnis enim creatura seruituti subiecta est, solus autem Deus regnat. Vides igitur Christum excellere omnes creaturas, tam homines quam angelos. Nec mirum. Quantumcunque enim altus sit mons, tamen altius est calum. Sic nulla creatura quantumuis perfecta filio Dei comparari potest. Hoc igitur verbo rationem reddit Ioannes, cur dixerit: Illum oportet crescere, me autem minui, quasi diceret, Equum est, diuinis cedere humana, cælestibus terrena, perfectis imperfecta. *Qui de terra est, de terra loquitur.* Omnis humana sapientia terram sapit, quia ipse homo de terra originè sumpsit. Sic ab initio fuere, qui nouas artes inuestigarunt & inuenerunt, ut in Genesi legimus. Sic & nunc mūdus præclaras & ingeniosas artes habet, sed quæ nihil faciunt ad beatitudinē. Hinc propheta, filij Agar exquisierunt prudentiam, sed eam, quæ de terra est, viam autem discipline non inuenerunt, &c. Sic igitur & nunc qui de terra est, terram loquitur: nisi fuerit illuminatus. Deinde, etiam si de cælestibus loquatur homo, tamen non nisi ad aures loquitur, nequaquam autem in corda hominum. Summa, qui de terra nati sunt, nihil præter terram sapiunt aut loquuntur: Sic & omnes hominum doctrinæ, nihil quam mortua litera sunt, nisi Christus sua cælesti voce eam viuificet. *Qui de celo venit, super omnes est.* Doctrina Christi omnes alias excellit. Ipse enim solus habet doctrinam viuificantem, & cælestem, ipse habet verba vitæ æternæ: apud eum est

fons vitæ, & in lumine eius videmus lumen æternum. Hinc Baruch: Ipse adiuvenit omnem viam scientiæ, & dedit eam Iacob, & c.

Ioan. 6.
Psal. 35.
Baruc. 3.

Quod autem hoc de Christo loquatur, patet ex sequentibus: Post hæc in terris visus est, & cæ. *Quod vidit & audiuit, hoc testatur.* Commendat doctrinam Christi à certitudine. Quod enim visu & auditu deprehendimus de hoc certò loqui possumus. Audierunt quidem & prophete à Deo, quod prædicarunt, sed in terra positi, nec quisquam eorum spiritualia illa & diuina vidit, nisi in somnis, aut per visiones imaginarias. Christus autem omnia perfectius audiuit & vidit, quia in cælo fuit, & è cælo venit, & quod maius est, in corde patris fuit, imò ipsum Dei verbum & sapiëntia est. Vides igitur, quam certa sit doctrina Christi, fidelique nostra. Tutò igitur ei fide re possumus. Meritò ergo Paulus monet, vt videamus, ne quis desit gratiæ. Nò enim accessistis, inquit, ad montem tractabilem, & c. sed ad montem Sion, & cæ. Videte igitur, ne recusetis loquentem, & cæ. *Et testimonium eius nemo accepit.* Cù admiratione quadam & increpatione hæc dicit. Quasi diceret, etiam homo vel tantillo alijs eruditior, semper aliquos habet & inuenit, qui scientiam eius mirentur & audiant, quæ tamen vana esse probatur: & filius Dei, tantus legatus, tam legitimus testis, tam certa afferens, non inuenit: qui eius testimonium accipiat. Nemo enim eorum, qui reprobati sunt, & ad sinistram statuendi, testimoniũ eius recipit. Qui enim non est ex Deo, non audit verba Dei. Deinde nemo, id est, pauci accipiunt, respectu eorum, qui id contemnunt, eo modo loquendi, quo Paulus dicit: Omnes quæ sua sunt quærunt. Et Michæas: Perij sanctus de terra, & c. Maior enim pars hominum dicit Deo: Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Et illud Isaie: Loquimini nobis placentia, & c. cesset à facie nostra sanctus Israel. Quòd si etiam sunt, qui audiant, tamen pauci qui vere testimonium eius accipiunt. Hinc in Zacharia: solum tertia pars hominum Deo adheret. Et in Luca: Vix quarta pars seminis fructificat, semperque Christianorum pusillus est grex. Obserua autem, quòd Ioannes non acrius in eos inuehitur, sed tantum infelicitatem & ingratitude eorum deploret. Deinde eos diuino iudicio relinquit, quod non effugerent. Lata enim est senten-

Hebr. 12.

Ioan. 8.

Philip. 2.

Mich. 7.

Iob. 21.

Isa. 30.

Zach. 13.

Luc. 8.

Luc. 15.

tia: Hæc est mundi condemnatio, quod lux venit in mundum, & dilexerunt, & c. *Qui autem accepit eius testimonium, signauit, & cæ.* *Sup. eo. c.*

Multipliciter intelligitur. Primò sic: qui accipit testimoniũ eius, signauit, id est, sua fide & cõfessione confirmat, & protestatur, quod Deus verax sit, & promissi seruans, atque ita Deo summum honorè impendit, vt non mirum sit, quod fidei tantũ tribuatur. Scriptum est enim: qui me glorificat: glorificabo eũ. Fides autem Deum glorificat, cum veracem credit. Vel, qui accipit, & cæ. ob signat, hoc est, accipit in corde suo signum vel testimoniũ, quod quæ loquitur Christus, verba Dei veracia sunt. Hoc autem signum, est Spiritus sanctus, corda nostra veluti sigillũ certificans, hunc esse filiũ Dei, & huius verbum, esse verbũ Dei. Hinc Christus: cum venerit paracletus, & cæ. ille testimonium perhibebit de me, & cæ. Et Paulus ob signauit nos, deditque arrham spiritus in cordibus, & c. Certi igitur sunt fideles, Christum esse verũ Deũ, eiusque verbũ, verbũ esse dei, hoc protestatur, hoc in cordibus suis signant, hoc in frontibus suis signo crucis depingunt, corde credentes ad iustitiã, ore autem confitentes ad salutem. *Vide igitur vna fide credentis felicitatem.* Primò ipse Christus Deus est, & saluator. Deinde per charitatem Spiritum sanctum accipit. Postremò, quia credendo in Christum etiam patrem honorat, ipsum quoque patrem habet. Quid autem re felicitus eo homine, qui habet patrem, & filiũ & spiritũ sanctum? Ecce autem incredulus & impius quisque nihil horũ habet: non patrem, qui eum, non credendo, mendacem facit, atque ad eum inhonorat eum: Deinde nec spiritum sanctum habet: Postremò etiam Christus ipsi non est Deus, & redemptor. Nihil igitur infelicitus est homine infideli. Nò enim frustra dictũ est: qui me contemnunt, erunt ignobiles. Et supra: qui nõ credit, iam iudicatus est. *Quem Deus misit, verba Dei loquitur.* Persistit adhuc in commendanda Christi doctrina, vt efficacius persuadeat. Misisti quidem sunt & alijs à Deo, vt Moyses & prophete, sed tanquam serui: hæc autem tantquam filius, tanquam radius à Sole, ex ipsa scilicet substantia patris: Exiui, inquit, à Deo & veni in mundum: hoc nullus aliorum dicere potuit. Deinde etiam alijs locuti sunt verbum Dei, sed tantum ministerio: hic autem ita loquitur verba Dei, vt ipsemet sit verbũ Dei. Item loquitur verba Dei, id quæ cum effectu

Sup. eo. c.

1. reg. 2.

Ioan. 15.

2. Cor. 1.

Rom. 10.

1. Re. 2.

Sup. eo. c.

Ioan. 10.

effectu, quod enim foris loquitur, hoc in corde imprimere hominibus potest, hoc nemo alius potuit: Scribã, inquit, legem meã in cordibus. Præterea, ita verba Dei loquitur, sicut Deum loqui decet, & quæ nemo nisi Deus loqui potest, vt cũ dicit: Ego & pater vnũ sumus. Item Antequam Abraham fieret, ego sum. Itẽ: Ego sum via, veritas, & vita. Qui igitur Christum audit, Deum audit: & qui Christum fide possidet, Deum possidet. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Hoc verbo excellentiam gratiæ in Christo indicat. Alijs enim per partes in pondere & ad mensuram datur spiritus: Vnicuique, inquit, nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi, & c. Et iterũ: Alij per spiritum datur sermo sapiëntiæ, & c. Nullus autem est, qui omnia habeat, nec mirum: angustiora enim sunt vascula nostra, quam vt tantam plenitudinem capere possint: imò plurimum nobis conducit, quòd pleraquẽ nobis desunt. Hinc em̄ discimus dona Dei esse quæ habemus, nobisque ipsis dicimus illud Pauli: Quid habes quod non accepisti? Deinde per hoc in humilitate conseruamur, qui aliã in superbiam incidemus, si nihil nobis deesset. Tertio, per hoc etiam ad charitatem incitatur, quando quidem semper alter alterius ope & auxilio opus habet. Iam, cũ omnes nos spiritum ad mensuram accipiamus. (Nò enim plenitudinem, sed de plenitudine accipimus) non igitur possumus alijs spiritũ largiri. Potest quidem homo pro alijs orare, vt accipiant & ipsi spiritum sanctũ: potest & alios promouere, excitare ad susceptionem spiritus sancti: sed ipsum spiritum largiri nõ potest.

Hier. 31.

Ioan. 16.

Ioan. 8.

Ioan. 14.

Eph. 4.

1. Cor. 12.

1. Cor. 4.

Num. 11.

Ioan. 1.

Isa. 11.

Psal. 44.

Matt. 3.

Hinc Moyses: Quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis Deus spiritũ suũ. Christo autem non ad mensuram datus est spiritus, sed in plenitudine. Plenus em̄ est gratia & veritate. Hinc Isaia dicit: Requiescet super eum spiritus domini. Et Dauid Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præconfortibus tuis. In huius signum integra columba super eum apparuit. Summa, Christo datus est spiritus affatim, abundanter, & in tota plenitudine. In ipsum enim effusus est, non communicatione, aut participatione, aut adoptione, quemadmodum in nos, sed natura. Nos contenti sumus micis, quæ cadunt de mensa: Ipse omnia Dei bona in se habet. Et quia spiritum non ad mensuram accepit, potest etiam no-

bis eundem communicare & in nos effundere. Huc pertinet, quòd oleum super caput summi sacerdotis effusum, in barbã, & vsque ad oram vestimenti eius descendit. Hæc igitur ingens consolatio nostra est, scire vbi gratiam & spiritum recuperare possumus, quandoquidem eadem bona subinde perdimus: Qui indiget sapientiã (inquit Iacobus) postulet à Deo, & c. *Pater diligit filiũ.* Causam ponit, cur tanta Christo collata sint bona: Pater, inquit, diligit filiũ. Si parentes carnales thesaurizant filijs suis, & huc affectum non aliunde, quam à Deo habent, quanto magis talis parens tali filio thesaurizasse credendus est? Diligit autem filium non ad mensuram, sicut nos, sed toto corde, tota virtute, tota dilectione, toto spiritu suo. Quid igitur retineret, vel vbi abscunderet, quod non daret in manu eius? Summè autem obseruandum, quod ait: *Pater filium diligit.* Si enim diligit, nihil ei gratius aut acceptius facere possumus, quã vt eum diligamus, quem ipse diligit. Ideo, inquit, Pater amat vos: quia vos me amastis, & c. Deinde, si pater diligit filium, nõ igitur impunis erit, qui filium contemnit, blasphemat, & pedibus conculcat, quemadmodũ Paulus ait. Id enim etiam per Moysen prædixit: Qui prophetam illum non audierit, ego vltor existam. *Omnia dedit ei in manus.* Hoc est, in potestate eius. Nam manus potestatem significat, vt cum dicitur: Manus mea fundauit cælos. Item: in manu forti, id est, magna potentia. *Omnia, id est, omnia patris bona, vt sunt iustitia, vita, salus, beatitudo, & c. Deinde: Omnia, hoc est, omnes creaturas, cælum terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt. Præterea: Omnia, hoc est, omnem suam potentiam, qua & pios protegere & eripere: impios perdere possit. Omnia denique vitam, scilicet & mortem, cælum & infernum, salutem & perditionem, prospera & aduersa: In summa, nulla fit hic exceptio: Omnia dedit ei in manus, vt quãtus pater est, tantus sit & filius: quantum pater habet & potest, tantum habeat & possit filius. Hinc Christus: Omnia, inquit, mea, tua sunt, & tua, mea sunt. Et iterum: Omnia mihi tradita sunt à patre meo: Et iterum: Philippe, qui videt me, videt & patrem. Et hæc quidem Christus ab æterno habuit secundum diuinitatem. Nunc autem etiam secundum humanitatem ea habet, ideo in passione orabar: Clarifica me ea claritate, quam habui apud*

Psal. 132.

Iacob. 2.

1. Cor. 12.

Ioan. 16.

Heb. 10.

Deut. 18.

Isai. 48.

Ioan. 17.

Matt. 11.

Ioan. 14.

Ioan. 17.

Dan. 7. te, priusquam mundus fieret. Sic Daniel iam olim viderat filio hominis datam à Deo omnem gloriam & regnum. Et hæc tenus igitur Ioannes summam Euangelij, paucis verbis complexus est. Reuera enim lætum illud nuntium quod nobis prædicatur, nihil aliud est quam quod Christus in quem credimus, deorsum, hoc est, Deus est. Secundò, quod solus cælestis & salutaris docere potest, nam alij sine ipso de terra loquuntur. Tertio, quod spiritum & gratiam nobis conferre potest. Quarto, quod omnia habet & potest. Hic igitur est verus ille Ioseph, quem Deus exaltauit super totam Ægyptum, & præcepit, ut omnes coram eo genua flectant. Hic Ioseph verus est, qui magna horrea plena frumētis habet, pro famelicis expendenda. Ad hunc nos pater dirigit, quemadmodum Pharaon Ægyptios à se ad Ioseph reijciebat. Ite, inquit, ad Ioseph, & quod cum ille dixerit, facite. Sic & pater cælestis: Hic est filius meus dilectus, &c. ipsum audite. Hic est, qui solus in fame seruire potest. Ad hunc igitur accurramus, dicentes cum Ægyptijs: Serui tui sumus: Salus nostra in manu tua est: Tatum tu respice nos, & liberè seruiemus regi. Ad hoc nos inducit Ioannes, quem subdit: *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Conclusio est eorum quæ dixit, quasi diceret, Quandoquidem ita placuit deo, per unum filium suum omnia nobis dare: restat ut in eum credamus, hoc est, ut eum pro tali tantoque agnoscamus, ea omnia quæ iam dicta sunt, ab ipso speremus, eademque in ipso queramus, ipsum ut talem tantumque veneremur ac diligamus, ipsique ut tali obtemperemus. Omnia hæc Ioannes comprehendit in hoc verbo, quum dicit: *Qui credit in eum.* Non enim loquitur de fide vana & otiosa, sed loquitur præcipue de fide viuâ & efficaci, cum omnibus quibus ipsa præcedit: qualia sunt spes, charitas, timor filialis, cultus Dei, observatio madorum. Obserua autem quod non dicit, vitam æternam accipiet in futuro, sed iam habet, in spe scilicet, quæ non confundet eum. Deinde, quia Deum habet, qui vera vita est. Qui enim Deum habet, etiam in media morte viuit, & in medio etiam inferno perire non potest. *Qui autem incredulus est, non videbit vitam.* Non promissis tantum, sed etiam suppliciorum formidine, nos ad Christum compellit. Incredulus autem est, qui fidem non habet, Obserua autem quod

non dicit: Incredulus non viuet, sed non videbit vitam. Habent enim etiam malas animas immortales. Deinde etiam corporaliter in iudicio resurgent, sed non videbunt, hoc est non sentient veram vitam. Videbunt quidem iustos in gaudium domini intrare, sed id ipsum gaudium in seipsis non videbunt. Hinc David: Peccator, inquit, videbit & irascetur, &c. *Psal. 111.* Et Isaias: Tollantur impij, ne videant gloriam. *Isa. 26.* Dei: videant & confundantur. *Sed ira Dei manet super eum.* Ira Dei pro supplicio plerumque accipitur. Iram autem peccatoribus etiam in alijs locis comminatur scriptura, ut quum Paulus dicit: Theaurizas tibi iram in die iudicij. Signanter autem non dicit: Ira filij ne quis contemnat, sed: *Ira Dei,* inquit, quia nihil grauius, quam vel solum etiam David deprecatur: Domine, inquit, ne in ira tua corripas me. Ante faciem enim indignatio eius, nemo stabit: nam eius ira velut ignis etiam petras dissoluit. Nec dicit: Ira Dei veniet, sed manet, ab eo enim tempore, quo Adam peccauit, ira Dei super eum & omnes eius posteros non renatos mansit. Sic & supra dixit: Qui non credit, iam iudicatus est. Sicut igitur piorum vita, in Christo abscondita, tunc autem apparebit, quum Christus redierit: Sic impij tamen si iam iudicati sint, tamen iudicium eorum tunc manifestabitur omnibus. Hactenus igitur arsit & luxit lucerna hæc (Ioannes) nunc occultanda est, imo & extinguenda impij Herodis sacri legio. Deinceps igitur Christus in publicum prodibit. Obserua autem in Ioanne, quod magno spiritu incepit. Deinde fortiter & constanter in finem usque perseverauit. Non uisimè autem felicissimè conclusit. Verè enim scilicet conclusio, qua tam ingenue fide suam confessus est, ac utilissimum discipulis suis testamentum reliquit. Vtinam hoc Ioannis exemplum omnes imitemur, &c.

C A P V T. III.

In hoc quarto capite Christus in publicum prodit, ac varijs modis ineffabilem illam erga nos dignationem manifestat. Vide licet, quod nostræ paruitatis defectus & labores sustinuit: quod mulieri peccatrici tam pie, tamque diffusè loqui dignatus est: quod ignorantem

rantem tanta cum charitate instruxit: & quod pro conversione hominum tanta prodigia fecit. *Ut cognouit ergo Iesus, quia audierunt, &c.* Sed auerat Ioannes quantum poterat, quæstionem illam, à discipulis suis ortam: nihilominus tamen scadalum illud iam latius sepebat, & ad Phariseos etiam peruenerat. Hic iam indubiè vterque, tam Ioannes quam Christus, imo & populus eos audiens, conuicij proscindebantur, ut vel hinc discamus vitare offendicula, quemadmodum Paulus docet: Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum: quin potius tam pie conuersemur, ut qui detraçant de nobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus nos considerantes, glorificent Deum. Obserua quod quauis Ioannes & Christus multa bona in populo facerent, nihil tamen horum au diebant, sed tantum hoc, quod inter eos æmulatione orta videbatur. Solet enim mundus ea tantum obseruare quæ mala sunt, non autem bona: maxime autem id agunt inuidi. Ceterum quod Pharisei reprehensione dignum iudicabant in Christo, hoc nos summo cum gaudio amplectimur & exosculamur, nepe quod ipse discipulos facit, & baptizat. Alij enim discipulos quidem docere possunt ad exempla, sed non possunt discipulos facere, hoc est, præstare, ut vere discipuli sint intelligentes & obseruantes quæ audiunt. Christus autem etiam intus docere potest, & legem suam cordibus inscribere. Solus igitur magistri nomine dignus est, ideo apostolis dicit: Nolite vocari Rabbi: Vnusest enim magister vester Christus. Securè igitur de eo dicimus Ipse nos docebit vias suas. Verum ita, ut etiam ambulemus in semitis eius. Deinde summe nos consolatur, quod ipse baptizat non solum spiritu sancto & igni, sed etiam externe lauacro aquæ in verbo: Ipse inquam baptizat. Non igitur est quod propter ministros bonos dubitemus de baptismo. Ipsi enim tantum ministri sunt, Christus autem baptizat. *Quoniam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius.* De hoc non nihil etiam supra dictum est. Ideo autem Christus non ipse baptizabat, ne videretur æmulari contra Ioannem. Vndique enim id curabat, ne quis vel de se, vel Ioannis doctrina, mali quidpiam suspicari posset. Secundo, quia maius habebat officium, nempe prædicandi. Omnes enim baptizare possunt, sed non omnes docere. Hinc & Apostoli baptizandi ministe-

rium alijs committentes, ipsi verbo doctrinæ instabant. Hinc Paulus: Non misit me dominus baptizare, sed euangelizare. Tertio ideo non baptizauit: ne baptizati ab eo, putarent se melius baptismum habere, quam baptizati ab Apostolis, sic quæ efficacia sacramenti non ipsi Deo, sed ministris ascriberetur: quemadmodum Corinthij non de baptismo, sed de baptizantibus gloriabantur, propter quod acriter eos arguit Paulus: Diuisus, inquit, est Christus &c. Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizauerim, &c. Sic Donatista hæretici, propter quorundam ministrorum malam vitam, homines denuò baptizabant, quasi prius baptismum nullius fuisset efficaciam propter ministri vitam. Et quid aliud Anabaptista nostri, toties spiritum suum iactantes, sentire videtur, quam apud eos vel ab eis nullum baptismum posse conferri, qui spiritu careret? Ob hanc igitur causam Christus noluit baptizare, ut sciamus baptismum suam efficaciam habere non ab homine, sed à Deo qualiscunque sit minister. Minister enim bonus, baptismum nihil confert, propter suam bonitatem, nec malus minister (dummodo baptizet ut oportet) nihil aufert vel adimit baptismum. Christus enim ipse est, qui baptizat: Non qui plantat aut rigat, sed qui incremetum dat, Deus. *Reliquit Iudeam, & venit iterum in Galileam.* Ex hoc verbo colligere possumus Phariseos mali aliquid contra Christum machinatos: alioqui, si cognouisset eos ex his quæ ad eos peruenerant, incitari ad bonum, non eos reliquisset. Reliquit igitur Iudeam, quia videbat se nihil agere posse, quando quidem plerique putabant eum ex æmulatione contra Ioannem hæc agere. Vbi enim non est audieris, non effundas sermonem, ait Sapiens. Et iterum alius: Qui erudit derisorem, ipse sibi iniuriam facit. Secundò, hoc factum nos docuit, id quod Paulus monet, nepe ut honore inuicem proueniamus. Sic Christus, tamen si maior, cessit Ioanni, nec in publicum prodijt quoad lucerna hæc super candelabrum staret. Poterat quidem famam Ioannis obscurare, idque Ioannes ipse oprabat, sed noluit Christus, & ad tempus secessit. Multum enim facit ad profectum audientium, si in doctoribus videant humilitatem & concordiam. Sicut econtra nihil æquè auditores offendit, quam peruicacia & discordia prædicatorum, quæ admodum nunc vel maxime videmus. Tertio ideo reliquit

Iudeã, ne aduersarios sua presentia plus irriteret, nos interim docens, ne irriteremus crabrones, ac sua sponne incitatos, fortius ad mala prouocemus. Sic & Paulus: Non vosmetipfos defendentes, sed date locum iræ. *Ibidem* Quartò ideo secessit, non quòd mortem timeret. Ob id enim venerat in mundum, vt pro hominibus moreretur, sed quia nondum tempus erat, vix dum incœperat prædicationem Euangelij, ideo secessit. Euangelio autem satis prædicato, sponte ad passionem se obtulit: Interim docens nos, ne sponte in pericula nos præcipitemus sine causa. *Mat. 21.* Quamquam autem potuisset etiam inter medios aduersarios seipsum vel inuisibilem facere, id quod fecit cum eum præcipitare vellent ubi transiens per medium illorum ibat: vel potuisset etiam diuino quodam impetu aduersarios cohibere, quemadmodum eos in hortu vno verbo prostravit, tamen voluit per omnia fratribus similis esse. Primò ne quis putaret eum non verum, sed phantasticum corpus habuisse, & ex consequenti non verum hominem fuisse. Multum enim refert scire Christum verum hominem fuisse. Alioqui si non verum corpus habuisset, non verè passus fuisset, sicque nõdum redempti essemus. Secundò, vt nos in tentationibus fiducia spè per ipsum cõcipiamus. Alioqui si Christus mox vt aduersa sibi contigissent ea potenti sua manu ab humeris abiecisset, quomodo nos possemus bene sperare, qui tale quid minimè valemus? imò quomodo possemus in aduersis positi credere nos filios esse Dei, quum nihil minus sentiamus? Ideo Christus dissimulata filij potentia in extremam impotentiam se transformauit, vt nos videntes eum similia perpeffum, que nos patimur, & tamen nihilominus Dei filium, & Deo dilectum fuisse, sciamus etiam nos nihilominus Deo dilectos esse, si varijs tentationibus nos subiiciat. *Oportebat autem eum transire per Samariam.* Samaria Metropolis fuit in regno decem tribuum, ab ea autem tota regio Samaria appellata fuit. Samaritani autem qui vel quales fuerint, in Regum libris scriptum legimus. Vide autem in signem Euangelistæ prudentiam, poterant Iudæi scandalizari ex eo quòd ad Gentes diuertebat, hoc autem præueniens Euangelista: Non sua sponte, inquit, illuc diuertit, sed oportebat eum transire per Samariam, cum vellet descendere in Galilæam. Deinde poterant & discipuli dicere, cur nobis præce-

pit, ne in ciuitates Samaritanorum intraremus, cum tamen ipse nunc eos instruat. Iudæis relictis? Respondet Euangelista: Oportebat eum illac transire. Sicut autem ignis naturalem vrendi vim nunquam amittit, sic omnino impossibile est, opus sapientiæ à sapientia non proficisci. Non igitur mirum, quòd mulierem aliosque Samaritanos discendi audios instruxit, tametsi aliòd prope-rans, & præter morem suum. Summa: *Oportebat, hoc est, proposito vel consilio suæ diuinitatis congruebat, vt per illos alienigenas iter faceret, & illud quod de nobis, qui alieni eramus, consilium habebat, præfiguraret. Venit ergo in ciuitatem, qua dicitur Sichar.* Sichar ipsa est, quæ alias dicitur Sichem in qua Dina filia Iacob deflorata fuit, propter quod & omnes ipsius ciuitatis habitatores, à filijs Iacob interempti fuerunt. Iuxta eam ciuitatem Iacob reuersus, Mesopotamia aliquandiu moratus est, emitque partem agri à filijs Emor, vbi & altare domino construxit, &c. Eum agrum postea ipsi Ioseph extra sortem dedit. Tibi, inquit, do vnam partem extra fratres tuos, quæ tuli de manu Amorrhæi, &c. Quod intelligendum est de prædicta inuasiõne vrbs Sichem per filios Iacob. Vel, Tuli eum de manu Amorrhæi in gladio & arcu, id est, in fortitudine mea, hoc est pecunia, quam multo sudore acquisiui. De hoc igitur prædio hic loquitur. *Erant autem ibi fons Iacob.* Legitur Isaac plures puteos fodisse in Gerara, sic possibile est, quòd etiã Iacob illum puteum foderit. Pro dignitate igitur & memoria tanti patriarchæ, insignis & notus erat fons ille. Quemadmodum autem Iudæi de ciuitate David, & templo Salomonis gloriabantur, sic Samaritani de piorum patriarcharum mansionibus, qui in illis locis habitauerant, sese cõtra Iudæos defendebant & solabantur, cum tamen nihil de pietate ipsius Iacob haberent, quemadmodum & Iudæi nihil de sanctimonia Dauidis. Quòd autem fons ille Iacob à Iudæis, qui naturales filij ipsius Iacob erant, transierat in possessionem alienigenarum, signum erat, quòd vera hæreditas eorum hoc est, promissiones patrum, & regnum Dei transitura essent ad Gentes, id quod Christus futurum prædixit: Auferetur à vobis regnum, *Mat. 21.* &c. Sicut autem fons ille etiam inter gentiles nomen tamen pristinum obtinuit: sic nunc etiam in ecclesia Gentium, celebris est memoria patrum, nec ob id honorem suum perdi-

perdiderunt, quòd filij eorum à Deo apostatauerunt. *Iesus autem fatigatus ex itinere.* Ex hoc verbo primo videmus, Christum nõ ambijisse vel etiã habuisse fastum & abudantiam reru: nulla enim hic, vel de equis, vel de vehiculis mētio fit. Dānatur igitur hoc loco fastus & auaritia nostra, vt quibus nihil satis, cū videamus Christum Dei filium, cæli & terræ regem, pedestrem incedere. Atqui, quos Deus ab æterno præsciuit saluandos, hos & prædestinauit, vt fiant cõformes imagini filij eius. Vide igitur, quā conformes nos simus Christo. Ipse laborē otio prætulit, nos omni labore postposito, otium quærimus. Christus inopiam passus est, nos in omnium rerum abundantia luxuriamus: Christus id solum spectauit, vt Dei voluntas perficeretur, & homini succurreretur; nos solum hoc agimus, ne fastus noster decrescar, etiam si gloria Dei & salus proximi periclitentur. Secundò videmus ex hoc verbo, Christum strenuè, non ignauiter incessisse, vt nos doceret cum omni diligentia facere opus Dei. Hinc *Eccle. 39.* Sap. Iustus cor suum tradet ad vigilandum *Isa. 26.* diluculo, &c. Et *Isa.* De mane, inquit, vigila bo ad te. Econtra autem de pigris dicitur: *Prou. 26.* Sicut ostium vertitur in cardine suo, sic piger in lectulo. Tertio, videmus ex hoc verbo, Christum eisdem affectibus obnoxium fuisse, quibus obnoxia sunt corpora aliorum hominum. Hinc enim est, quod post laborē fatigatur, fatigatus quietem & sessionem appetit, denique & sitit, & pro siti refocillada fontem adit. Hæc autem omnia indicant eum verum fuisse & esse hominem, & ex consequenti verè nos per ipsum redemptos; id quod plurimum facit ad confortationē fidei nostræ. Quartò, videmus ex hoc verbo ineffabilem eius dignationem, qua ita nobis cõpassus est, vt nobiscū quoque infirmaretur, quemadmodum mater nedum compatitur filio, sed quodammodo cum ipso infirmatur. Hinc est quod in alio loco seipsum gallinæ cõparat: Quoties, inquit, volui congregare filios tuos sicut gallina, &c. Nam hoc animal præ omnibus alijs, vel maximè cum pullis suis infirmis quasi infirmatur. Ideo autem Christus nedum peccata nostra in se recepit, sed & externas quoque molestias, vt eò melius nobis mederi possit: quemadmodum medicus tunc optimè mederi potest, cum quā proximè ad iptum infirmū accedit, nihil offensus erga tulli factore aut immunditia. Secundò ideo has molestias in se recepit,

vt doceret se esse pontificem nostrum apud patrem. Pontificis enim est, pro populo curare, orare, intercedere, infirmitates & peccata populi in suos humeros transferre, id quod ex lege satis patet. Tertio, vt vel ex hoc ipso non dubitemus ipsum nobis compati. Non, inquit, habemus pontificem, qui non possit compati. Nam & ipse tentatus est, & didicit ex his que passus est, compationem. Alioqui quomodo nobis compati posset, ac nostris affectibus tangi, nisi & prius eisdem affectibus & infirmitatibus subiectus fuisset? Quum igitur legimus cum esurientem sitientem, fatigatum, morientem, &c. certum sumus ipsum non ignorare quo animo nos in eisdem malis affecti simus, & quanto auxilio opus habeamus. Demum etiam ideo molestias nostras in se recepit, vt vel in seipso ostenderet, externa mala, quātumuis graua, nihil obesse posse pijs. Sicut enim infirmus, videns amarum aliquem potum à medico prægustatum, sine periculo, etiam ipse securus bibit, certus bibit, certus nihil sibi nociturum, quandoquidem medico nõ nocuerit: sic & nos cum videamus Christum, amarum illum calicem passionū prægustasse, nihilq; ei obfuisse, securè bibamus & nos, crucemque nostram post Christum portemus. *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Rursus Euangelista de muliere scribit, pro ratione charitatis, quæ solet libenter aliena delicta excusare vel celare. Charitas enim non gaudet super iniquitate. Quāuis igitur hæc mulier scortum esset, honestus tamen eam mulierem non scortum nominat. Signanter autem, quod mulier aliud quærens, nempe aquam, Christum inuenit, sic & nobiscum agitur. Immeritis enim & plerunque neque petentibus, neque querentibus, imo & aliud querentibus & agentibus, salus nobis cõtingit. Sic Sauli querenti asinas, obtrigit regnū, Sic pastoribus pro grege suo excubantibus, annūtiatur Christus. Sic Andreas & Petrus iacentes rete in mare, à Christo vocabantur. Sic Matthæus, Paulus, &c. aliud agētes, salutem à Christo acceperunt. Summa, tandiu nostra tantū, hoc est, carnalia curamus, donec Christus sua sponte se nobis citra omnem nostram opinionem obtulerit. Hinc est, quod spōsa clamat, Trahe me post te, Et propheta: Conuerte nos Deus salutaris noster. Nisi enim Christus gratia sua nos præuenerit, semper manemus in peccatis, sicut & mulier illa quæ venerat, talis & redijisset, nisi Christus

Christus eam praeuenisset. *Da mihi bibere.* Iudaei adeo contemnebant Samaritanos, imò omnes Gentiles, vt nec colloquio eos dignarentur. Ideo mulier illa videns Christum Iudaeum esse, non ausa fuisset eum alloqui, nisi Christus prior illam cõpellasset. Sic cum omnes peccauerimus, & sciamus Deum peccatis offensum, & ob id peccatoribus insensum, nemo nostrum ausus fuisset Deum alloqui, nisi ipse prior nos alloquutus fuisset. Nunc autem turò & confidenter eum alloquimur, & necessitates nostras ei pandimus, quemadmodum & mulier hæc postmodum ausa fuit cum Christo familiariter loqui. Cæterum eo ipso autem, quòd mulierem & gentilem, & peccatricem alloquitur, indicauit se nullum hominem contemnere: Non enim est acceptor personarum **Matth. 10.** Deus. Vide autem Dei mirabilia, Christus fugit Iudæam, in qua erant sacerdotes, Pharisei, qui videbantur sancti, Incessu, vestitu & vita religiosa, ad scortum verò nihil tale sperans, salutem suam affert: non quòd vel peccata ei placerent, aut iustitiæ opera displicerent, sed quòd peccatores facilius ad agnitionem sui, ac ex consequenti ad salutem adducuntur, quàm qui de sua iustitia præsumunt. Hinc & in alio loco dicit: Meretrices & publicani præcedet vos in regno, &c. Sicut autem Christus mulierem ad respondendum prouocat, sic semper etiam nos varijs occasionibus ad bonum incitat: Et sicut ab ipsa aquam petit, quam potuisset diuina virtute aquam extrahere: sic & à nobis exigit, vt ei in salute nostra cooperemur, cum posset nos sine operibus saluare. Eodem modo posset & pauperes per seipsum sustentare, hoc tamen à nobis exigit, & nobis ipsos offert, vt eò iustius nos remunerare possit, & abundantius. Petit autem bibere, nõ tam propter corporalem sitim, quàm propter desiderium salutis nostræ. Sitis Dei est, quòd vult omnes homines saluos fieri quatum in ipso est. Hinc Paulus: Legatione fungimur pro Christo, tãquam Deo per nos exhortante, &c. Reconciliamini Deo. Omnibus igitur nobis dicit Christus: *Da mihi bibere: Discipuli autem eius abierunt in ciuitatē, &c.* Humilitatem Christi ostendit hoc verbum, nepe quòd solus manet apud fontem. Deinde hoc interferit Ioannes, ne quis putet Christum mulierem coram discipulis de occulto peccato arguisse, indeque occasionē accipiat, etiam aliorum peccata occulta manife-

standi. Signanter igitur ostendit Christum solum fuisse. Hinc igitur discamus proximū peccantem primū occurrere arguere, &c. Ex hoc autem loco videmus apostolos nullam vel paruam pro ventre curam habuisse. Primò enim nihil secum habet alimentorum: deinde quum iam sexta esset hora, hoc est, tempus meridianum, alijque homines iam saturati, vel somno vel ludis indulgeret, ipsi tunc primū cibos emere pergūt. Sic & in alio loco obliti sunt secum panes sumere, aliquando etiam propter inopiam spicas terebant manibus, & manducabāt. Imo Christus ipse esuriens, ad ficum processit, fructum quærens. Econtra autem nos primam curam ventri damus, atque vtinam non omnem, nec attendimus Christum dicentem: Primū quærite regnum Dei, &c. Allegoricè Samaria gentilitatem significat. Ea fontem habebat nedum aquis abundantem, sed etiam nomine celebrem, sapientiam mundanam vel philosophiam: verum non fons, sed puteus erat. Omnis enim mundana sapientia, non supra terram, sed in terra consistit. Qui enim de terra est, de terra loquitur. **Sup. c. 3.** Hanc mundanam philosophiam, si ultra gentilitas credebatur esse aquam viuam. Ideo ad eam certatim currebar, vt vel secundū Stoicos, curiositatem, vel secundū Epicureos, omnem expleret cupiditatem, donec tandem aliquando Christum inueniret super fontem. Postquam enim Christus fatigatus in itinere humanitatis suæ doloribus, contumelijs, denique & morte venisset ad prædium, quòd dedit Iacob Ioseph filio suo, id est ad gloriam soli filio Dei debitam, ibique sedisset ad dexteram scilicet patris, longe exuperans vniuersum humanæ cupiditatis vel philosophicæ sapientiæ profundum: Ab eo, inquam, tempore misertus huius mulieris, gentilis scilicet populi, reuocare eam cepit ab insipido illo fonte, ac ostendere verū fontē aquæ viuæ. Hoc autē non factum est, nisi hora sexta. Non enim tempore Adam, nec Abraham, nec Moyse, nec Davidis, sed in nouissima hora mundi: Tunc enim primū reuelatum est mysterium, à seculo absconditum, nepe Gentes esse coheredes, &c. **Quomodo tu Iudæus quum sis, postulas à me, &c.** In lege præceptum erat Iudæis, ne fœdus iniret cum Gentibus, &c. Huic præcepto additum erat ex Pharisæica traditione, ne etiam ciuilia cõmercia cum Gentibus haberent. Deinde stimulabat eos ingenua superbia, qua oēs alias

alias Gentes præ se contemnebant: quam eorum superbiã prophetæ subinde coarguunt, **Exec. 16.** nunc Sodomæ eos æquantes, nunc etiam Samariæ præferentes: speciali tamen odio ferrebantur in Samaritanos, tum quia Samaritani terram eorū possidebāt, tum quia multas molestias eis intulerant post reditum à Babylone. Hanc Iudæorum & superbiam & odium sciens mulier, miratur quòd Christus tam comem se ostenderet. In eum modum & fidelis quisque miratur, quòd Deus olim tam seuerus in peccatores, nunc tam benignum & misericordem ostendit se etiã erga indignissimos, semperque in ore habet illud Psal. Domine, quid est homo, quòd memor es eius? Item illud Dauidicum: Quis ego sum, & quæ domus patris mei? &c. Ex hoc autem loco alijsque similibus pseudo euangelici occasionem sumunt contemnendi omnes sine discrimine leges & ordinationes, sub hoc prætextu, quòd etiam Christus hæc externa non curat. Ad hæc respõdeo. **Rom. 3.** Primò cum Paulus dicat: Quæcunque lex loquitur, his qui sub lege sunt loquitur: constat Christum huic præcepto nõ obligatum fuisse, non enim erat sub lege, sed supra, imò ipse legislator. Sic & nunc soli hi liberi sunt à legibus, qui spiritu Dei aguntur: nõ quòd illis non teneantur, sed quòd ad earum obseruantiam non inuiti trahantur. Nam hac ratione iusto non est lex posita. Alij autem nedum legibus, tenentur sed & gladio cohibendi sunt. Secundò, transgressor legis dici non potest, qui intentionem legislatoris seruat, etiam si à litera legis discedat: imò nonnunquam se offert casus, vt necessarium sit discedere à litera legis, alioqui summum ius summa iniuria esset. Præceptum autem erat Iudæis, ne cum Gentibus fœdera inirent, præcipue ob hanc causam: Ne peccare, inquit, te faciant, &c. Hanc autem legis intencionem Christus etiam manducans & bibens cum Gëtibus, meliùs obseruauit, quàm Iudæi, qui literam legis strenuè obseruabāt, quum interim cum omnibus peccatis vel similes, vel etiam peiores essent Gentilibus. Præterea Christus etiam nõquam à litera legis discessit, nisi aut cogente necessitate, aut suadente charitate, vt in sanandis infirmis in sabbato. Exemplum igitur hoc Christi non possunt prætexere hi, qui sine necessitate & contra charitatem, atque adeo cum scãdalo aliorum, bonas Ecclesię constitutiones contemunt. *Si scires donum Dei; Et quis est qui dicit, &c.* Supra à

muliere petijt aquam, hic se pollicetur datum. Vtrunq; enim agit Christus: Petit à nobis, & dat nobis, petit pauca, nempe aquam haustum. Dat autem ingentia, nempe totum fontem viuæ aquæ. Parua enim sunt quæcunque dare vel facere, aut etiam pati possumus ad futuram gloriã, &c. Quam stulti igitur sumus, qui haustum vnum negamus Deo, cum interim audiamus eum pollicentem totum fontē: Singula autem verba emphasin habent. Primo enim: *Si scires*: inquit: quasi diceret, quòd erras, quòd in peccatis permanes, quòd salutem nõ quæris, non ex malitia, sed ex ignoratiã est. Per hoc autem non tam mulierem excusat, quàm Iudæos obscure taxat, qui non ex ignorantia, sed ex malitia peccabant. Videbant enim, tamen odiebant, vnde & excusationem non habebant, præsertim Legis periti. Deinde hoc verbo subindicat, quantum malum sit ignorantia. Qui enim ignorat Dei dona, quando quæret ea? & qui ignorat Dei voluntatem, quando eam perficiet? Et qui iudicium Dei ignorat, quomodo illud timebit? Hinc Christus ciuitati Hierusalem: *Si cognouisses & tu, &c.* Tria autem verba Christus ex ordine ponit. Primò. *Si scires donum.* Secundò addit (*Dei*) ne vulgare aliquod donum suspicaretur. Tertiò: *Et quis sit qui dicit tibi, &c.* Hæc enim tria ignorabat mulier adcoque tota gentilitas. Primò, quòd Deus vellet dare. Secundò, quòd nedum externa, sed & spiritualia, vitam scilicet & salutem, dare vellet. Tertiò, quòd ea per solum Christum dare constituisset. Nos autem scimus, Deum paratum esse ad dandum, deinde scimus, quòd etiã spiritualia & æterna bona dare velit. Postremò scimus, quòd in solo Christo hæc quæreda sint. Sesus igitur est: *Si scires donum Dei*, hoc est, gratiã & beneficium eius, quòd nunc tibi adhuc ignorare offertur per me, vltro à me petisses, &c. Vel aliter, Existimaste cognoscere Deum, sed nõdum perfectè cognoscis ignoras enim me filiũ Dei & spiritũ sanctũ, qui verè donũ Dei est. Tunc autē perfecta esset cognitio tua, si nedum patrẽ, sed & filium & spiritum sanctũ scires, imò ea cognitio præstaret tibi vitam æternã. Hæc est, inquit, vita æterna, vt cognoscãt te solũ Deũ, &c. Ex hoc igitur videmus, cognitionẽ Dei esse initium, imò perfectionẽ & finẽ salutis nostræ. Nõ igitur mirandum, quòd pauci saluãtur: maior enim pars hominũ Deum ignorat, & quòd peius est, re-

Rom. 8.

Ioan. 15.

Luc. 19.

Ioan. 17.

fugit eius cognitionem. *Forſitan petiſſes ab eo.* Forſitã additur, quia multi ſunt, qui tametſi ſciant donum Dei, & quis ſit Chriſtus, non tamen petunt. Deinde quod dicit: *Petiſſes ab eo.* ſignificat dona Dei non dari aut communicari, niſi petentibus. Hinc & ſubinde in Euangelio petere nos iubet, nec quicquam leuius aut facilius exigere poſſet. *Quẽ enim piget vel verbo petere, quãdo grauius quid adimpleret?* Nulla igitur nobis remanet excuſatio, ſi ſpiritualia bona non confequamur: ſignũ enim eſt, q̃ ea non petimus. *De-diſſet tibi aquam viuam.* Hic non apponit forſitan, quia Deus fidelis eſt, ſeipſum negare non poteſt. Hinc Chriſtus: *Petite, & accipietis.* Obſerua autem quod daturum ſe dicit aquam, non quamcunq̃, ſed viuam. Sic & Iſaiã prædixit: *Haurietis aquas de fontibus ſaluatoris.* Hæc autem aqua ſpiritus ſanctus eſt. Primò, quia purificat. Iuxta illud: *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini.* Secundò, quia germinare facit: Hinc iuſtus dicitur quaſi lignum plantatum iuxta aquas, quod fructum ſuum dat in tempore ſuo. Tertio, quia ſitim extinguit, de quo infra. Quarto, quia etiam concupiſcentiẽ ignẽ extinguit, &c. Dicitur autem aqua viuã non putris, quia hominem viuificat, facitq̃ animam agilem, aſcẽſiones in corde ſuo ſemper diſponentem. De hac aqua biberat Paulus, cum diceret: *Omniũ quæ retrò ſunt, oblitus ſum, &c.* Hanc autem aquam promittit etiam peccatrici, vt doceat, ſe gratis & nullo merito, nec perſonæ reſpectu, ſuã gratiam communicare. Ceterum, ne quis ſe excuſare poſſit, oſtendit etiam hauritorium, quo eam haurire è fonte poſſit, nempe orationem. Iam, cum Deus per legem ſuam ardua à nobis petat, nempe, vt Deum diligamus ex toto corde, vt diligamus inimicos, contẽnamus terrena, feramus crucem, &c. neceſſarium eſt, vt ab ipſo petam⁹ ſpiritum ſanctum, alioqui nulla nobis remanet excuſatio, ſi ea non impleuerimus, quæ præcepit, quandoquidem nunc dicit: *Si petiſſes, dediſſet tibi:* Ex hoc fonte hauerunt Apoſtoli veram erga omnes dilectionem, martyres conſtantiam, virgines caſtitem, omneſq̃ pij mundi contemptum. *Domine, neque in quo haurias habes, &c.* Hic vides ingenium carnalis hominis. Primò ſicut ſupra Nicodemus audiens, regeneratione opus eſſe, nihil aliud cogitabat, quàm carnalem illam generationem: Et Iudæi audientes Chriſtum de tem-

plo loquentem, nihil aliud cogitabãt, quàm materiale illud templum: ſic etiam mulier hæc nihil aliud cogitat, quàm aquam naturalem: eodem modo & mundus in vniuerſum, quicquid in ſcriptura legit vel audit, de vera vita, libertate, veris diuitijs, potentia tantum carnaliter intelligit, quemadmodũ & Iudæi promiſſiones per Chriſtum complendas, tantum carnaliter intelligunt. *Sũma, animalis homo non ſapit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei, &c.* Deinde, mulieri ſtulta videtur eſſe promiſſio Chriſti, propter tria. Primum, quod caret ſitula aut vna, qua aquam hauriat: Alterum, quod null⁹ ibi fons viuus conſpiceretur, vnde poſſet habere aquam viuam: Tertium, quod præferret ſe videtur ſancto patriarchæ Iacob. Ad eum modum etiam Chriſti promiſſiones, in quibus promittit vitam, redemptionem, &c. rationi humanæ & prudentiæ carnis videntur ſtultæ & abſurdæ. Sic enim cogitat, *Quomodo poteſt præſtare aquam viuam, cum nõ habeat ſitulam?* hoc eſt, quomodo poteſt conferre iuſtitiam, cum ipſe careat iuſtitia fama? En, inquiunt, hominem comedonem, ſocium Publicanorum. Item promittit vitam, ſed ecce etiam ipſe moritur. Deinde cogitat ratio, *Si ſolus Chriſtus aquam viuam dare poteſt, quid ergo fecit lex? nõne & ipſa fuit aqua vitæ?* Poſtremò, ſi omnes per ipſum ſolum ſaluantur, quomodo igitur ſalvi facti ſunt patres, qui ante ipſum fuerunt? En hæc ſunt cogitationes carnis, imò hæc ſunt tentationes diaboli, quibus fidem noſtram labefactare nititur, vt incipiamus dubitare de verbo Dei: quẽ enim eò perduxerit, hũc poſtea facile præcipitat, id quod videm⁹ in primis parentibus. Semper igitur cum Apoſtoliſ orandum & dicendum: *Domine adauge nobis fidem.* Item cum alio: *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam.* *Nunquid tu maior es patre noſtro Iacob, &c.* Nedum abſurdam iudicat promiſſionem Chriſti, verum etiam impoſſibilem, ideo antitheſi quaſi quadam comparat Chriſtum cum Iacob, quaſi diceret: *Quomodo poſſes tu nobis præſtantiora conferre quàm Iacob, cum ille ſanctus fuerit, tu autem nulla ſanctitate conſpicuus es?* Ille Deum vidit facie ad faciẽ, tu nõ multos admodũ homines noſſe videris: Ille Dei victor fact⁹, vnde & Iſraëlis cognomen fortit⁹ eſt, tu nec imbelles hoĩes vincere poteſ, &c. Deinde ex hac Chriſti cum Iacob cõparatione colligit, nihil ſibi opus eſſe aqua

ſe aqua viuã, quàm ille pollicebatur, quaſi diceret, *Si vſque ad eò noſtra reuulſiſſet, fontem habere viuum, potuiſſet etiam hoc Iacob, qui Deo acceptiſſimus erat, imperrare:* Nunc cum ipſe contentus fuerit puteo, nobiſq̃ dederit non fontem, ſed puteũ, quid nobis opus eſt alia aqua? Huc pertinet, quod ſummè commendat puteum illum, vt quòd bonus ſit, quandoquidem & Iacob & filij eius inde biberint. Deinde, quòd copiam aquæ haberet: ita, vt etiam ſufficeret pro peccatoribus. En hoc eſt ingenium mundi, ſuam aquam extollit, hoc eſt, diuitias, potentiam, ſapientiam, & iuſtitiam mũdanam, atque ea ſibi ſufficere putat, nihilq̃ ſibi opus eſſe ſapientia aut iuſtitia Chriſti: allegat ad hoc, q̃ etiam ſancti inde biberint. *Quid mihi opus inquit, doctrina Chriſti & Pauli, curi ex Ethicis Ariſtoteliſ quaſlibet diſcere poſſim virtutes? Itẽ quid mihi opus eſt iuſtitia Chriſti, cum tot opera meritoria habeam?* Hæc igitur falſa perſuaſio multos decipit. Obſerua circa hunc locum, quòd Samaritani gloriabantur de Patriarcha Iacob, cum tamen in minimo eum non imitarentur, quemadmodum Iudæi de Abraham, quibus Chriſtus dixit: *Si filij Abraham eſtis, opera Abraham facite, &c.* Sic & nos gloriamur de patribus, &c. *Omnis qui biberit ex aqua hac, ſitiet &c.* Sicut Chriſtus vbique & ſemper paratus eſt dare petentibus, ſic & nunc præptus eſt ad reſpondendum interroganti: *Nulla igitur nobis remanet excuſatio. Stat enim ſententia: Si petiſſes, dediſſet tibi.* Deinde vides hic, quòd paulatim, eam ducit ad maiora. Primò enim ab ea petijt aquam, ea cunctante promiſit meliorem aquã: Nunc eiufdem aquæ virtutem plenius explicat. Sic nobis primo exigit legem, quam cum præſtare non poſſumus, ad ſe vocat, promittens ſpiritum ſanctum, quo legẽ implere poſſimus: Deinde ſemper perfectius ſe manifeſtat, donec ad ſalutem perducat. Hoc autem verbo Chriſtus damnat omnia ea, quæ mũdus miratur, vt ſunt diuitiæ, voluptas, potentia, ſapientia & iuſtitia politica, hæc enim ſunt, quæ nos quærimus, extollimus, & quibus ſitim noſtrã extinguerẽ cupimus, ſed fruſtrã. Stat enim ſententia: *Omnis qui biberit ex hac aqua, iterum ſitiet.* Sic diuitiæ, voluptates, &c. ſitim, hoc eſt, concupiſcentiam, non extinguunt, ſed excitant. Sic nulla ſapientia, potẽtia aut iuſtitia mũdana, nulla denique opera humana ex ſe ſpiritualem, iuſtitia largiri,

aut mentem noſtram exaturare poſſunt. Eſt enim mens humana latior, quã vt vlla creatura expleri poſſit. Et humanæ iuſtitiaſ cordatioreſ ſunt, quàm vt poſſint noſ iuſtos reddere, aut Deo cõmendare. Sic qui ex lege ſine Chriſto quærit iuſtitiam, quantumcunq̃ boni operetur, non tamen quietem aſſequi poteſt conſcientiã, imò eo magis irritatur conſcientia, lege ſubinde eam accuſante, vt tandem cogatur potiſſimum miſericordiã Dei fidere, & dicere: *Serui inuſiles ſumus.* Et: *Non iuſtificatur in conſpectu tuo omnis viuens, &c.* *Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo, &c.* Aqua, quã Chriſtus dat, ſpiritus ſanctus eſt. Hic enim eſt fons ille Paradifi, qui exinde in quatuor capita diuiditur. Ex eo enim habemus aquam munditiã, de qua dicitur: *Effundam ſuper vos aquam mundam, &c.* Deinde aquam ſapientiaſ ſalutaris. Tertio aquam gratiaſ. Quarto aquam gloriaſ. Signanter autem dicit: *Ego dabo.* Ipſe enim Spiritum ſanctum nobis meruit, vnde infra dicit: *Paraclætum vobis mittere pater in nomine meo.* Item: *Si non abierit, ſcilicet in mortem, Paraclætus nõ veniet ad vos.* *Qui de hoc fonte Spiritus ſancti bibit, non ſitiet amplius.* Primò, quia exaturatur iuſtitia, ſalute, vita, atque ad eò omni cæleſti gaudio: *Habet enim virtualiter omne bonum, quandoquidem Deum omniſ boni fontem habet.* Hinc Dauid ait: *Nihil de eſt timentibus eum.* Et iterum: *Satiabimur in bonis domus tuæ, &c.* Deinde nõ ſitiet iterum, quia non amplius curat mundanam ſapientiam, potentiam, gloriam, &c. contentus gloria Dei. Dicitque cum Paulo: *Mundus mihi crucifixus eſt, & ego mundo. Signanter autem dicitur: Non ſitiet in æternũ licet enim ad tempus habeat ſitim ſpiritualem, ſuſpirando ad patriam, cupiendõque perfectiorem gratiam, atque aliorum ſalutem, non tamen ſemper ſitiet, ſed veniet tempus, in quo replebitur in bonis deſiderium eius, in futura ſcilicet vita, de qua Pſal miſta: *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Nec obſtat q̃ in Eccleſiaſtico dicitur: *Qui edunt me, adhuc eſuriunt: & qui bibũt me, adhuc ſitient.* Duplex enim eſt deſiderium. Primum rei non adeptæ, vt acquiramus, & hoc nõ habent pij. Secundũ deſiderium vel potius amor rei adeptæ, vt magis habeatur, & in perpetuum ſeruetur citra faſtidium. In hunc modũ ſitiant pij. *Fiet in eo fons aquaſ ſalientis, &c.* Pulchrè deſcribit gratiẽ operario-*

1. Cor. 2.

Matt. 11.

Gene. 3.

Luc. 17.

Marc. 9.

Gene. 23.

Ioan. 8.

Gene. 27

Exec. 36

Eccle. 15

Ioan. 14

Ioan. 16

Pſal. 33

Pſal. 64

Gala. 6

Pſal. 102

Pſal. 16

Eccle. 24

nem

Matth. 25 nem. Primò, inquit, gràtia augmentatur quemadmodum ille, qui quinque talenta acceperat, alia quinque super lucratus est. Secundo efficitur fons, quia per signum cordis, sapientiæ & scientiæ riuos diffundens totum animæ alueum implet. Tertio paulatim in verbo vitæ per mearum oris prorupens, hortos vicinos, areasque longè positas, affatim irrigare incipit: Sic in Paulo aqua illa Spiritus sancti in tantum fontem excreuit, vt ab Hierosolymis vsque ad Illyricum omnia repleuerit Euangelio. Quarto efficitur aqua salientis, qui enim Spiritum sanctum habet, is verè habet venam scaturientem è peccato in iustitiam, è damnatione in salutem, è morte ad vitam, è terra ad cælum. Signanter autem salire dicitur in vitam æternam. Illuc enim refilit, vnde venit, ad Deum scilicet, à quo omne datum optimum & donum perfectum, &c. Deinde bibentis animam, etsi in infernum descendit, saliendo in vitam æternam sustollit, vbi non esuriat, nec sitiat, nec percutiat eam æstus aut sol. Hac igitur gratiæ commedatione, Christus nos excitare & allicere voluit, vt fortius eam quæramus. Vide autem cæcitatem nostram omni studio ad cisternas nostras recurramus, & viuam illum fontem, in quo solo omnia habere possemus, negligimus: quid tibi in via Ægypti, ait Hieremias, vt bibas aquam turbidam, &c. En duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, &c. Audiamus igitur eum clamantem. Omnes sitientes venite ad aquas, &c. Item, Si quis sitit, veniat ad me. Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam, &c. Pie quidem videtur petere, sed tantum carnalia petit, quod ex eo patet, quod in fine dicit. Neque veniam huc haurire, hoc enim tantum quærebat; ne tanto labore aquam haurire cogeretur. Atqui Christus non dixerat: Si biberis de aqua, quam ego dabo, non opus habebis amplius huc haurire. Deus enim externum laborem & molestias non aufert, etiam si gratiam suam conferat homini. Nam gratia Dei, animam reficit, non corpus ad otium. Verum caro etiam ex spiritalissimis Dei verbis, tantum otium & carnis libertatem quærit. Sic carnalis homo audiens promissiones gratuitas Christi, statim infert: Nunc bene tecum agetur, si gratis omnia Dei bona contingunt: hæc doctrina mihi arridet: hæc tamen enim omnes vires meas enervauerunt ieiunia, durum erat o-

rare, & præcepta Dei seruare, &c. Nunc si sola fide saluamur, pro libidine mea viuam, otiorabor, nihil bonorum operum faciam, &c. Atqui Christus nusquam dicit, Qui in me credit, non amplius tenebitur ad bona opera, aut potestatem habet faciendi quicquid libet. Sed ita dicit: qui biberit de aqua, &c. non sitiet. Ex quo patet, quod his maxime loquitur, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, ad solos hos pertinent Dei promissiones, non ad otiosos, non ad eos, quibus adhuc placeant peccata: Omnes, inquit, sitientes, venite ad quas, &c. Et Christus non alios vocat, quam sitientes. Si quis sitit, inquit, veniat ad me, &c. Quantumuis autem mulier illa verbum hoc carnali intentione protulerit, pius tamen quisque hoc veraciter à Christo petit. Vider enim in se, nondum extinctam illam sitim, hoc est affectum ad externa, videlicet ad auaritiam, vanam gloriam, voluptatem, inuidiam: his affectibus aliquando vitatur. Reuersus autem ad cor, clamat cum Paulo infelix ego homo, quis me liberabit, &c. gratia Dei per Iesum. Ideo clamat: Domine da mihi aquam tuam, vt non amplius sitiam externa illa, nec ad extra curram, sed vt in te solo me oblectem. Vade, voca virum tuum, & veni huc. Non respondet ad verbum mulieris. Videbat enim omnem admonitionem esse frustraneam, quoad mulier peccatum suum non agnosceret. Sicut enim qui sanus est, nihil vel medicos, vel medicinas curat, imò irridet eos, qui his vtuntur: cum autem infirmari cœperit, longè aliter affectus est, imò nihil non agit, vt medicos & medicinam habere possit, &c. Sic Euangelium facile contemnitur, dum non sentitur peccatum: reuelato autem peccato, tum demum ad peccati remissionem animus ardet. Sic nihil aliud obstabat vel impediabat mulierem illam, quam quod nondum sentiebat peccatum. Vt igitur sollicita fiat ad iustitiam quærendam, Christus eam inducit in peccati agnitionem. Vide autem quam clementer id faciat, poterat dicere, peccatrix es, sic & sic egesti, nisi penitentiam egeris, peribis. Sic, inquam poterat eam durè arguere, sed vsa est arte sua Dei sapientia: vt nec illam molesta verecundia pulsaret, & tamen necessariam peccati confessionem eliceret. Vade, inquit, voca virum tuum. Virum nominando admonerat ipsam peccatorum suorum, vt admonita cogitaret peccatorum suorum turpitudinem & periculum, humilique confessione remedium quære

quæretet. Ideo enim Deus nos ad confessionem peccatorum nostrorum inducit, ne ipse cogatur nobis ea ob oculos ponere in iudicio. Quid, inquit, vis vt iudicio contendam tecum? &c. Quasi diceret, Miser homo, quid ita impœnitentia tua me prouocas ad iudicium? Longè melius faceres, si peccata agnosceres, ad penitentiam te conuerteres, &c. Insignis autem Dei misericordia in hoc apparet, quod non statim punit, sed ad penitentiam inducit, peccatorumque confessionem non pœnis extorquet, sed lenibus verbis elicere studet. Sic primum hominem post tam graue peccatum, dulcibus tamen verbis alloquitur: Adam vbi es? Nimirum, vt confessionem ex eo eliceret. Sic impium Cain & homicidam, dulcibus tamen verbis ad confessionem peccati allicit: Vbi, inquit, est Abel frater tuus? &c. Sic & Dauidem, postquam & adulterium & homicidium perpetrasset, primò occultè sub parabola quadam ad agnitionem peccati inducit. Sic Isaias Ezechiam regem in superbiam prolapsum, dulciter cōpellit: Qui inquit, sunt viri illi, &c. Nimirum, vt confessionem peccati sine duriori obiurgatione eliceret. Verè igitur clemens medicus est Christus, qui acriore medicina non vexat ægrotum, nisi leniorem frustra impenderet. Moraliter, sensualitas in homine mulier est, que non debet regere, sed regi. Ratio autem vir est, qui regere debet sensualitatem. Monet igitur Christus carnaliter viuētes, vt virum, hoc est, rationem adhibeant. Animam enim habere, & rationem non adhibere, bestialis vita est. Non habeo virum, Admonita fuit peccatorum, nullam autem adhuc audis confessionem imò quasi Christo persuasura, vt crederet eam tam castam: Non, inquit, habeo virum. Sic nihil difficilius extorqueri potest ab homine quam confessio, imò vt plurimum ad excusationes se cōuertit, quasi eum decipere possit, cuius oculis omnia nuda & aperta sunt, q̄ & in Propheta dicit: Ego sum, ego vidi. Hac autem tectio vel excusatione peccatorum, nihil aliud agimus, quam quod Deum ad iram prouocamus. Hinc Adam confiteri nolens, à Deo audit peccatum suum, & insuper maledicitur. Sic contigit, & ipsi Cain, &c. Sic Dauidem non statim contigit Ezechia, idem videbis & in muliere. Merito igitur Dauid: Non declinet, inquit, os meum in verba malitiæ, ad excusandas ex-

cusationes in peccatis. Et in alio Psalmo: Dixi, inquit, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, &c. Bene dixisti, Non habeo virum, &c. Cum occultè admonita peccatum agnoscere non vellet, manifestè confunditur, quemadmodum & aliàs flagellis ad se compellit, quos beneficijs allicere non potest. Est autem sensus, Bene dicis, quod non habes virum coniugem: es enim scortum & turpiter viuis, vt maxime celes turpitudinem tuam. Deinde hæc tamen profuit pudicitiam tuam quinque viris, tanta est castitas tua: præterea nunc sexto adhæres, qui non est maritus tuus, sed clancularius scortator: interim tamen honesta videris, tergis os tuum dicens. Non sum operata malum. Vide quam exactè singula peccata excutiantur, cum ad iudicium Dei peruenitur. Hinc cōminatur Iudæis, se scrutaturum Hierusalem in laternis. Et cuiuslibet impio dicitur: Arguam te, & statuam cōtra faciem tuam. Hoc igitur verbo mulier ita in peccati cognitionem ducitur, vt iudicium quoque peccati sentiat. Non autem in eo iudicio perit, quadoquidem Christum habet præsentem. Sic quoad tempus gratiæ est quantumcunque condemnet nos conscientia, tamen effugere possumus iudicium per Christum: Væ autem ei, qui tempus gratiæ exceperit. Allegoricè, Ecclesia cum adhuc gentilis esset, quinque sensibus corporis luxuriata in omni concupiscentia carnis & oculorum, quæ in mundo est, tandem ad hoc deuoluta fuerat, vt pro viro suo legitimo, factore scilicet & amatore animarum Deo, diabolus reciperet: & in ligno & lapide cū illo fornicans, qui non erat suus vir, sed naturæ suæ hostis: non amator, sed interemptor: non sponsus amoris, sed autor mortis: homicida, non medicus: diabolus, non Deus. Hæc igitur ad Christum veniens, ingenuè & verè confessa est, se non habere virum, &c. Obserua, quod à muliere petere aquam viuam, Christus exigit confessionem. Sic confessio peccatorum necessaria est petentibus gratiam. Domine, vt video propheta es. Hic iā seridè loqui incipit mulier: imò quod maius est, mulier meretrix & pagana incipit quære iustitiam, neque id mirum, iam enim peccatum suum agnoscebat, imò propter peccatum iam sentiebat damnationem suam. Sic & nos videmur quidem ante peccati ostensionem, bellè valere & securi esse, etiam si peccatorum nobis conscij sumus,

Rom. 15
Iacob. 1.
Isa. 49
Hier. 2.
Ibidem.
Isa. 55.
Ioan. 7.

Isa. 55.
Ioan. 7.
Roma. 7.

Psal. 37.
Pron. 30.
Soph. 1.
Psal. 49.
I. Ioan. 20.

tamen somniamus ea remissa, sed Domino peccata reuelante, mors ob oculos ponitur, & infernus accenditur. Hinc oritur sitis iustitię & gratię, in hoc iudicio perit omnis humana iustitia, & omne auxilium carnale. Hinc oriuntur clamores illi: Domine, ne in furore tuo arguas me, &c. Item que. De profundis clamaui ad te Domine, &c. Hic est ignis ille, quem Deus in ira sua succendit, qui & ardebit vsque ad inferni nouissima, nisi Dominus sua gratia eum restinguat. Vide autem, quid agat mulier, primò non indignatur contra Christum, quòd eam confuderit. Non enim Deo, sed nobis ipsis irasci debemus, si quid propter peccata patimur: Iram, inquit, Domini portabo, quia peccati ei, donec iudicet iudicium meum. Secundò non fugit, quomodo enim effugere posset Deum, vel etiam conscientię vermem, quem semper secum portat? Sed rectà ad Christum pergit, vt qui eam terruerat, iterum consolaretur. Sic nos quoque faciamus. Qui enim nos percutit, humiliat, occidit, & in infernum ducit, is solus nos potest sanare, exaltare, viuificare, & ex inferno reducere. Obserua autem, quomodo mulier illa ex vno Christi colloquio profecerit, quem enim primò Iudæum nominauerat, mox Dominum appellat, nunc prophetici tituli honorem tribuit, postea etiam Mesiãam appellat, quòd & ipsum ignauiam nostram coarguit. Prophetam autem eum cognouerat ex reuelatione occultorum. Vbi enim occulta cordis manifestatur, ibi nulla dubitatio relinquitur, quin in prophetante solus Deus loquatur, præter quem corda prospicere nemo alius potest. *Patres nostri in monte hoc adorauerunt.* Hic iam virum adducit mulier, hoc est, rationem: Non enim amplius quærit carnalia, sed spiritualia. Sciebat iam iustitiã, sed nesciebat vbi ipsam quæretet. Sciebat ex Moyse libris, quos habebant Samaritani, plerunque sanctos patres in montibus orasse. Sic enim Abraham in monte immolare voluit filium, sic Moyses in montem ascendit, visurus Dominum. Sic Loth in monte saluatur. Sic Helias in monte videt Deum, &c. Ad hæc sciebat Iacob Patriarcham in eo loco habitasse & adorasse. Atque is mons erat mons Garizim, vt quidam volunt. In quo benedictiones publicatę fuerant. Ex his igitur Samaritani statuebant cultum suum. Econtra audiebant Iudæos afferentes templum Hieroso-

lymitanũ diuino cultui esse deputatum, imò videbant, se omnino à Iudæis contēni, quasi omnino à Deo reiecti essent. Anxia igitur mulier à Christo quærit. Primò num ad gentes quoque pertineat salus promissa. Secundò an ad salutem consequendam sufficiat cultus Samaritanorum, vel necessarius sit cultus Iudaicus. Atque hic est scopus huius quæstionis. Ex hoc autem verbo mulieris videmus, vtrunque gentem pro suis externis ritibus delectatam alterius religionem contempsisse, cum possibile fuerit, quòd neutra interno cultu Deum coleret. Quemadmodum & nunc maximè propter externa digladiamur, interim spiritualiũ omnino expertes. *Mulier crede mihi, quia venit hora, &c.* Euangelicę pietatis mysterium aperturus, primò omnium exigit fidem, sine qua nullus est auditor idoneus Euangelicę doctrinę nec idoneus cultor euangelicę religionis. Fides enim dilectione formata purificat corda, redditque idonea, quibus credantur tanta mysteria. Verba igitur Christi auditoro, necessaria est fides, alioqui nisi credideritis, non intelligetis. Impiè igitur faciunt, qui ad verba Christi solam rationem afferunt, quẽ admodum sacramentarij nostri, &c. Deinde nõ dicit Christus Crede in me, nondũ enim sciebat mulier eum esse Christum, sed *Crede mihi*, tanquam prophetę, quando quidem prophetam me esse dixisti. Præterea etiã mulieris nomine eam compellat, quasi diceret: Tibi ò mulier dicam, quòd viris nondum dixi, tibi me credam, qui nondum me credidi Iudæis: Venient dies & in proximo sunt, quos patres vestri, qui in monte hoc adorauerunt, imò & multi reges & prophetę, qui in Hierosolymis adorauerunt, non viderunt. Vestri autẽ beati oculi paulo post videbunt, quando vos, qui modo vt alieni à templo Dei despiciimini à Iudæis, adorabitis Deum inuocantes patrem, hoc est, vere cognoscetis Deum, non tam iudicem, quàm vt patrem, eumque vt talem adorabitis. Hoc igitur verbo ad primam quæstionem respondit, nepe quòd etiam ad gentes peruentura esset salus. Non enim Iudæorum Deus tantum, sed etiam gentium. Quòd autem addit: Neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis patrem, respondet ad alteram quæstionem, asserens, neque Samariticum, neque Iudaicum cultum iustificare. Quomodo enim sanguis hircorum posset mundare à peccatis? Deinde subindicat, vtrunque cultum in proximo

Psal. 6.
Psal. 129
Deu. 32.

Mich. 7.

1. Reg. 2.

1. Reg. 16

Gene. 22.

Exo. 24.

Gen. 19.

3. reg. 19

Gene. 33.

Deut. 17.

Act. 15.

Isa. 6.

Ioan. 2.

Luc. 10.

Rom. 10.

Heb. 10.

Psal. 102

Malac. 1.

Luc. 10.

Act. 17.

Deut. 12.

3. reg. 18

proximò cessaturum. Nam & Gentilium cultus vt impius omnino abolendus erat, & Iudæorum cultus in melius commutandus. Præterea hoc verbo indicat, omnem de locorum prærogatiua controuersiam esse tollendam. In nouo enim testamento non vni alicui loco alligatus est cultus Dei, sed in omni loco dominationis eius benedicatur Deus à fidelibus. Sic enim in Malachia prædixit: A solis ortu & occasu, magnum erit nomen meum in Gentibus, & in omni loco offertur, &c. Hęc autem summa consolatio nostra est, quòd vbiq; Deum inuenire possumus: alioqui si omnibus nobis Hierosolymam pergendum esset, quis nõ videt, quam pauci saluarentur? Non igitur reliquit lapidem super lapidem in templo illo Hierosolymitano, vt omnes sciamus, legem illam de vno loco cultus diuini iam abrogatã, quòd ad externa attinet. Nam spiritualiter omnes nunc in vno Christo, vero Dei templo, adoramus & sacrificamus. *Vos adoratis, quòd nescitis, &c.* Ne videatur legem eiusq; cultum & figuras damnare, distinguit inter ambos cultus. Vos, inquit, Samaritani, nescitis, quid adoretis. Meritò autem hæc audiebãt. Nam primò male de Deo sentiebant, putantes eum esse corporeum & localem, de quo in actis apostolorum, &c. Deinde cultus eorum nõ habebat verbum Dei, quomodo igitur certi esse poterant, eum Deo placere: Tantum enim sequebantur propriam rationem & exẽpla patrum. Sic enim ratiocinabantur: si domino placet vitulus carnalis Hierosolymis oblati, quanto magis placebit vitulus aureus, cum pretiosior sit & diutius duret: Itẽ, si patribus sanctis licuit in hoc monte Deo seruire, cur idem nobis non liceret? At qui in cultu diuino non tam sequenda est ratio humana aut exemplum sanctorum, quã verbum domini: non, inquit, facies, quòd tibi bonum videtur, sed quòd ego præcipio. Quòd autem Iacob in monte Samarię cultum diuinum instituit, priuilegio fidei fecit: nondum enim erat lex data, de vnico loco electo. Post legem autem datam, quæ cultum Dei præscribebat, nemo ex fide poterat in alijs locis, vt in excelsis, lucis & montibus, cultum Dei instituere, nisi speciali priuilegio, quemadmodum Helias fecit in monte Carmeli. Verè igitur dicit: *Vos adoratis, quòd nescitis*, non enim habebant verbum domini in cultu suo. Præterea cultui diuino etiam immiscebãt idololatriam, simul enim

colebãt etiam alios deos. *Nos adoramus quòd scimus.* In hoc, inquit, præstat cultus Iudæorum cultui vestro, quòd ipsi melius quã vos de Deo sentiunt. Itẽ, quòd illi cultum nullo prophano deorum cultu cõtaminant, & quòd in loco ab ipso præscripto, & ritibus ab ipso traditis eum colunt. Obserua autem, quòd Christus seipsum connumerat Iudæis, quia secundum opinionem mulieris loquebatur, quæ eum putabat Iudæum, tum quia vere ex Iudæis natus erat, tum etiam vt ostenderet, veros Iudæos, hoc est, confessores ad se pertinere. *Quia salus ex Iudæis est.* Primò, quia Christus saluator omnium ex semine Dauid secundum carnem natus est. Non enim Angelos apprehendit, sed semen Abraham. Secundò, quia Iudæi habebant testamenta, legislationem, adoptionem, promissiones, ex quibus etiam Christus est secundum carnem. Tertio, quia eam salutem quam Christus ex Iudæis natus meruerat, apostoli, qui & ipsi Iudæi erant, orbi annuntiauerunt. Quarto, quia omnia bona orbi ex Iudæis prouenerunt: De Sion enim exiit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Quintò, quia illorum delicto salus gentibus contigit. Nam ipsorum delictum diuitiã sunt mundi, & diminutio eorum diuitiã sunt gentium: ipsis enim euãgelium respuentibus, ad gentes transferunt apostoli. Ob eam igitur causam monet Paulus, ne insolescamus contra eos: quandoquidem nobis salus ex eis prouenit, & ipsi aliquando iterum inferendi sunt in bonam radicem, vnde excisi sunt propter incredulitatem. *Sed venit hora & nunc est, quando veri adoratores, &c.* Hoc verbo verum Dei cultum describit. Nam adorare hoc loco, non est solum orare, aut genua flectere, sed hoc verbo simul omnia comprehenduntur, quę ad cultum diuinum pertinent, vt sunt externo cultu deũ tolerere, externis precibus inuocare, sacrificare, & vt vno verbo dicã, Deo seruire. Quomodo igitur sciamus, magno pretio nos emptos esse à Christo vt iam non nobis, sed ei viuamus, qui nos tanti emit. Item, quomodo sciamus ideo Deum visitasse & fecisse redemptionem plebis suę, vt sine timore de manu inimicorum nostrorũ liberati, seruamus illi, in sanctitate & iustitia coram illo, omnibus diebus nostris: congruum est, vt hoc Christi verbum diligenter obseruemus. Non rarò enim contingit, quòd quis putat se Deum colere, & ei gratum aliquid

4. reg. 17

Heb. 2.

Rom. 9.

Isa. 2.

Rom. 11.

Act. 13.

Rom. 11.

1. Cor. 6.

Luc. 12.

facere, quum nihil minus faciat. Cuius exemplum habemus in Saule, &c. In Iudæis excelsa ædificantibus, &c. In ritibus Gentilium, imo in his, qui putabant se obsequium præstare Deo, persequendo apostolos, quum nihil minus facerent. Deinde etiam ob id verbum hoc Christi obseruandum est, quod diabolus iam inde ab initio mundi, semper conatus est falsos cultus inducere, ut homines à vero Dei cultu abduceret, id quod videmus factum in gentibus, in Iudæis, imo in nobis ipsis. Singula autem verba emphasin habet. Primo enim cum dicit: *Venit hora, & nunc est.* Hoc ipso verbo se ostendit plus esse quam prophetam. Nam prophete vt plurimum de futuris loquuntur, vt cum dicit: *Erit in nouissimis diebus, &c.* Nec mirum, quod enim promittebant, hoc ipsi præstare non poterant. Christus autem non solum de futuro, sed etiam de præsentis loquitur: quia quod promittit, hoc ipsum iam præstare potest. In ipso enim sunt omnes promissiones, Amen & etiam. Congruè igitur dicit: *Venit hora, & nunc est,* quasi diceret: Nunc tempus impletionis est. Apud prophetas solum promissiones erant, vnde & plerique irridentes dicebant: vbi est verbum Domini? Veniat: apud me autem & promissiones sunt, & exhibitio promissorum. Deinde nõ dicit, Omnes homines adorabunt patrem: nam etiam nunc plerique nondum cognoscunt Deum, quomodo igitur possent eum adorare? Nec dicit, Omnes qui orant, adorabunt dominum: plerique enim à Deo pleaque petunt, nec tamen eum verè adorant. Nec dicit, Omnes adoratores adorabunt eum in spiritu & veritate. Nam & Iudæi adorant Deum, sed non in spiritu & veritate. Signanter igitur dicit: *Veri adoratores.* Quo verbo subindicat, multa requiri ad verum adoratores. Non enim in verbis potissime consistit verus Dei cultus. Nam multi olim Christo dicent: Domine domine, quos tamè ipse non agnosceret. Sed nec in externa specie potissime consistit cultus Dei: oportet enim vt cor adsit, imò totus homo. Tertio nõ dicit, Adorabunt Deum, sed patrem. Hoc enim verbo primo ostendit Deum, qui olim iudex erat, iam nobis esse & patrem. Deinde latèter subindicat, quis sit verus adorator, nepe qui Deum colit, non tantum vt Deum, sed vt patrem, hoc est, nõ tantum eum externè veneratur, sed ei credit, in eum sperat, eum diligit, & timet vt patrem. Quarto, modum

ipsum indicat verè adorationis, quum dicit: in spiritu & veritate. Quid autem est adorare patrem in spiritu, nisi spiritum adoptionis filiorum accepisse, in quo clamam: Abba pater. Et quid est, adorare patrem in veritate, nisi in filio eius manèdo (qui dicit: Ego sum veritas) patrem inuocare, & in nomine filij orare? Idem ergo est ac si manifestè dixisset, Veri adoratores manifesta & necessaria distinctione personarum adorabunt vnū Deum, patrem & filium & spiritum sanctum: imo adorabunt patrem per filium in spiritu sancto. Ideo autem spiritum hic præponit veritati, quia sicut nemo venit ad patrem, nisi per filium: ita filium nemo cognoscit, nisi per spiritum sanctum. Nemo enim potest dicere: dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Imo ipsa vera adoratio proprium opus est spiritus sancti. Nam quid orem? sicut oportet nescimus, ipse autem spiritus, postulat pro nobis, &c. Vel aliter: Dupliciter celebratur Deus in mundo ante aduentum Christi, à Iudæis carnaliter vel visibiliter, à gentibus hypocriticè: videbantur enim gentes Deum colere, quum vera esset idololatria. Sic & Christus in vero Dei cultu duo coniungit, spiritum & veritatem. Spiritum opponit carnali cultui Iudæorum: veritatem autem, fictitio cultui gentium, vt sit sensus. Veri adoratores deinceps patrem adorabunt, non fictitio cultu, sicut gentes, sed vero, non tamè carnali cultu, quemadmodum Iudæi, sed spirituali & interno, fide, scilicet, spe & charitate. Quum itaque dicit: Adorabunt in veritate, tollit omnes ritus fictitios gentilium. Quum autem addit: in spiritu, tollit omnes ceremonias Iudæorum, facitque vnum modum diuini cultus, vt iam nulla sit distinctio inter Iudæum & Græcū, seruum & liberum, &c. sed quicumque inuocauerit nomen domini, saluus fiat. Vel aliter: Adorare patrem in spiritu, est corde credere ad iustitiam: Adorare autem in veritate, est ore cõfiteri ad salutem. Vel aliter: adorabunt in spiritu & veritate, hoc est, in praxi, quã spiritus operatur, & in cõtèmpatione. Item, adorabunt patrem non secundum literam, sed in spiritu spiritualiter. Simples quæ Iudæi secundum literam carnaliter obseruabāt, non carnè circuncidentes, sed cor, non pecora offerentes irrationalia, sed corpora propria hostiam viuam, sanctam, &c. En habes paucis expressum, quis sit verus cultus Dei. Si igitur quæris montem aliquem, caelo propin-

Rom. 8.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

1. Cor. 12.

Rom. 8.

Rom. 3.

Rom. 10.

Ibidem.

Hier. 4.

Rom. 12.

pinquum, vel templum aliquod sacrum, in quo certo exaudiaris: in cor tuum descende, cura, vt tu templum Dei sis, illic ora, sacrificia, imò potius ad Christum accede, qui verum est Dei templum, ac in ipsum crede, in nomine eius pete omnia: hoc enim verè est spiritu & veritate adorare. Nam & pater tales querit, qui adorent, &c. Hoc est, non contentus esse vult deinceps externo tantu cultu, sed maius quid & perfectius exigit. Neque id mirum. Primò enim externus cultus vel honor, non est verus honor, id quod etiam in externis videmus. Externè enim interdum eos honoramus, quos odimus. Secundo, quum Deus se nobis plus manifestauerit, quam verteribus illis: iure etiam maiorem & perfectiorem à nobis cultum exigit. Illi enim eum cognouerunt vt Deum, nos autem eum cognoscimus vt patrem. Tertio, ipsum tempus exigit perfectiorem cultum. Quandiu enim paruuli eramus (inquit Paulus) sub elementis mundi huius eramus seruientes, imò sub tutoribus & actoribus eramus, &c. Quum autem iam ad sit plenitudo temporis, congruit, vt ad maiora tendamus, quemadmodum Paulus: Cum (inquit) essem paruulus, sapiebam vt paruulus, &c. Cū autè factus sum vir, euacuauit que erant paruuli, &c. Ad hanc igitur regulam expede cultum nostrum, & vide nū Iudaico vel christiano cultui similior sit &c. Imò certus sis, te nondum verum esse adoratores, etiam si omnia externa exactissimè obserues, nisi adores Deum in spiritu & veritate. Spiritus est Deus, & eos qui adorant, &c. Hoc verbo rationem affert prædictorum. Si enim Deus corporalis esset, vno in loco eum coli oporteret. Nunc autem quia spiritus est, nulli vni loco est alligatus. Deinde si corporeus esset, fortassis delectaretur pecudum vitamis: Nunc autem cum sit spiritus, nihil horum curat, ideo in psalmo dicit: Non suscipiam de domo tua vitulos, neque degregibus tuis hircos: Mea sunt omnes ferae sylvarum. Si esuriero, non dicam tibi, &c. Et subdit, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Præterea si Deus esset corporeus, fortassis delectaretur in puritate corporali, in parietibus templorum, in externis canticis & ceremonijs, organis. &c. Nunc autè quia spiritus est, maius quid exigit, non tamen priora contemnens, nempe cor & mentem, imò totum hominem, alioqui etiam nobis dicit: Populus hic frustra me colit, nam labijs me honorant, cum

Gala. 4.

1. Cor. 13.

Psal. 49.

Isa. 29.

cor eorum longe absit. Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Samaritani habebant libros Moyse, ideo sciebant promissum quendam insignem prophetam. Sic enim Iacob prædixit: Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. donec veniat qui mittendus est. Et Moyses ipse, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, &c. Dupliciter igitur possumus hoc verbum mulieris intelligere. Primò vt quod Christus dixerat tanquam arduum quid, & nihil magnopere ad rem pertinens, in aliud tempus reiecerit, quem admodum hi qui nostro tempore scripturæ sanctæ lectionem, verbi que diuini auditum eo vsque differre volunt, donec vel per concilium definiatur, vel prædicatores concorditer doceant, nullam interim curam salutis agentes, &c. Melius autem intelligitur, quum mulier hoc verbo ipsum Messiam inuestigare voluerit. Sciebat eum venturum, au dierat autem à Christo nunc horam esse, vt veri adoratores in spiritu sancto adorarent patrem, è quo verbo colligebat messiam iam adesse: Christo igitur petit, vt si ipse esset messias, ingenuè fateretur. Sin autè saltè ostenderet vbi eum inuenire posset, vt vel tandem optatam conscientie quietem recuperare posset. Christus igitur qui Iudæis sapienter importunè quærentibus obscure respondit, huic studiose quærenti, se ipsum manifestè ostendit. Ego sum qui loquor tecum. Breue verbum, sed efficacissimum. Fatendo enim se esse Messiam, quid aliud innuit, quam se esse eum, qui vere à Deo vnctus sit in regem & sacerdotem, aded vt ad se confugientes, nedum possit defendere, vt rex, sed etiam Deo reconciliare, vt verus sacerdos? Quid autem dulcius audire posset, conscientia terita peccatis, & iudicio Dei? Sic peccatrix illa tandiu flebat, donec à Christo audiret verbum: Confide, remittuntur tibi peccata tua. Sic latro in cruce breue verbum audiens securus morte batur. Sic hæc mulier hac vna voce Christi, non solum plenam iustificationem accepit, sed etiam certificationem in conscientia sua, hunc verum esse illum Christum, qui est iustitia, sanctificatio, redemptio nostra. Hæc est illa vox, quã si Christus in corde nostrum loquatur, fieri non potest, quin summam gratie diuine dulcedinem sentiamus adeoque omnigaudio celesti perfundamur. Felix igitur, qui in nouissima mortis angustia hanc vocem audire meretur. Sicut enim mulieris illius conscientiam nihil aliud vsquam

Gen. 49.

Deut. 18.

Ioan. 10.

Luc. 7.

Luc. 13.

1. Cor. 1.

pacificare potuit: sed sola hæc & admodum parua vox Christi, mortificatam viuificat, desperatam consolatur, tristem lætificat, turbatam pacificat: ita & nos peccatis obruti, in mortem & desperationem coniecti, non aliam habemus vitam aut consolationem, quam in Christo Iesu per Euangelium: est enim euangelium potentia Dei, ad salutem omni credenti. Hinc sponsa petit: Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, &c. Vt igitur tempore angustie vocem illam audire mereamur, studeamus & nunc eam crebro audire, &c. *Et continuo venerunt discipuli, & mirabantur.* Pharisaica superstitionis non nihil adhuc habebant discipuli, putabant enim non communicandum esse Gentilibus. Nondum enim sciebant mysterium illud à seculo absconditum, Gentes, scilicet esse cohæredes promissionum. Sic & postea reuelato spiritu sancto, mirabantur, quod etiam Gëtibus dedisset Deus pœnitentiam ad vitam. Quod autem non temerè quærunt, cur cum muliere loquatur, nihil que mali suspicantur, reuerentia est erga præceptorem. Alioqui si Phariseis similes fuissent, statim dixissent: Ecce hominem socium publicanorum & meretrici. Item, Si hic esset propheta, sciret utique, quæ & qualis esset mulier hæc, quia peccatrix est. Hic itaq; discamus, quales nos exhibere debeamus in cõsiderandis operibus, & iudicij Dei. Mirari debemus, sed tacere. Quis enim tu es qui respondeas Deo? *Reliquit ergo mulier hydriam suam.* Hic videmus, quos fructus ex se producat vera fides. Primò enim mulier cognito Christo obliuiscitur prioris & fitis & aquæ. Secundò, etiam hydriam relinquit. Tertiò, totam ciuitatem implet bona fama Christi. Quartò, alios secum ad Christum adducit. Sic qui semel gustauerit Christum, eum que per fidem dilectione calentem acceperit, is primò obliuiscitur eorum quæ prius malè sitiebat, quemadmodum Paulus sitiens, & spirans minas & cædes Christianorum, cognito Christo, statim obliuiscitur eorum quæ pœnitentiam mandauerant: sed ad dominum conuersus, Dñe, inquit, quid tu me vis facere? Sic Matth. prius sedes in Telonio sitiens pecunias, vocatus à Christo, statim surgens secutus est. Secundò qui aquam quam Christus dat gustauerit, etiam hydriam negligit, hoc est, vel tēporalia & terrena, sicut Petrus: Ecce, inquit, nos reliquimus omnia, vel corpus propriū, quod Paulus vas fictile,

Salomon autē hydriam cõterendam nominat. Talis enim homo etiam corporis & vëtris curam abijciens, pro anima sollicitus est. Quantumcūque enim hydriam corporis ornas & foueas, tamen scito eam conterendam in proximo. Hinc Christus monet: *Thesaurizate vobis thesauros in celo.* Et iterū: *Primum quærite regnū Dei, &c.* Tertiò, qui bonum verbum Dei semel gustauit, ad ciuitatem pergit, hoc est, ad ciuium vnitatem, Ecclesiam scilicet, quemadmodum & Saulo dicitur: *Vade in ciuitatem, & ibi dicitur tibi quid te oporteat facere.* Postremò etiam ad Christum adducit, non abscondens in terra pecuniam dñi sui, quemadmodum infidelis ille seruus, sed adimplens illud Petri: *Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, &c.* Talem se exhibuit in exordio ecclesia illa ex Gëtibus collecta. Audito enim Christi nomine, statim curam carnis in concupiscentijs facere oblita est: cupiditatem suam vel curiositatem, quam inani philosophiæ vel fluxis rerum tēporaliū voluptatibus implere satagebat, abiecit, omnique onere deposito, solū Christi nomē pectore & ore baiulans mundū omnem clamore boni nuntij impleuit: inuitans ad credendum, festinans ad generandum spirituum turbam filiorum: aded vt grande miraculum fieret omnibus mundi amatoribus, imò in tantū præualuit in ea virtus aquæ viuæ, vt non solū cupiditates abiectas rursus bibere non appeteret, sed etiam ipsa a nimarum fictilia vasa, corpōra scilicet, sponte abijceret, ac in mortem traderet: sic multitudo martyrum coronata est. Vide autem quàm nihil horū fructuū nos proferamus. Tantummodo enim etiam num sitimus tēporalia, quasi nihil adhuc audierimus de meliori illa & viuā aqua. Deinde aded corpus curamus, quasi nesciamus nos animam habere, &c. *Quomodo igitur potest in nobis esse viuā fides, quæ tamē nihil vitalium operum ostēdit? Venite & videte hominē, qui mihi dixit, &c.* Hæc est mutatio dexteræ excelsi, quæ enim paulo antè scortum erat, nunc fit apostola: & quæ prius alios ad peccata alliciebat, nunc ecõuerso omnes ad Christum trahere cupit. Vide autē emphasin verborū. Primò enim dicit se inuenisse Mesiā, ne fortè quis propter eius leuitatē minus crederet: ad videndum igitur & audiendū eos prouocat. Deinde cum Christus vñ tantū ei peccatū reuelasset, ipsa tamē vt fortius moueret homines;

homines: Dixit, inquit, mihi omnia quæ feci. Ex vno enim reuelato, non dubitabat etiam alia eum scire. Præterea non assertiuè dicit eum esse Christum, sed interrogatiuè, volens nimirum, vt ipsi rem diligentius attenderent. Ex hac igitur muliere discamus, ne quis de se vel de alio desperet. Qui enim mulierem hanc tam citò potuit conuertere, poterit & nos in melius mutare. Semper igitur orandum est: *Conuerte nos Deus salutaris noster, &c.* *Exierunt ergo de ciuitate, & venerunt, &c.* Hæc Samaritanorum facilitas ad credendum, Iudæorum duritiam, imo malitiam arguit, qui quanuis ex lege & prophetis scirent Christum venturum, viderentque Ioannem digito monstrare Iesum, imò ipsū Christum viderent miracula facientem: non tamen accurrebāt, imò etiam mortem ipsi meditabantur. Samaritani autem cum nihil horum haberēt ad vnus mulieris, imò & peccatricis verbum, certatim exierunt ad Christum, & quem Iudæi extra suam ciuitatem eiecerunt, & crucifixerunt, huic hi obuiam exeunt, & in ciuitatem recipiunt. Meritò igitur dicit Christus: *Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, &c.* Itemque: *Viri Niniuitæ surgent in iudicio, & condemnabunt generationem hanc, &c.* Et nos igitur exemplo Samaritanorum, exeamus ad Christum extra castra, improperiū eius portantes: Stat enim & expectat, imò vocat nos: *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.* Itemque: *Transite ad me omnes qui concupiscitis me, &c.* *Inter ea rogabant eum discipuli, &c.* Quanuis fatigatus esset Iesus & esuriret, non tamen comedit, plus desiderans salutem hominum, quàm corporis quantumuis necessarium cibum. Vt vel hoc exemplo discipulos, eorumque successores admoneat; quanta sollicitudine sibi commissas oues curare deberent: *Maledictus enim, qui facit opus domini negligentem.* Ob eandem causam & tertiò interrogauit Petrum, Num se amaret, quasi diceret: *Si non me amas, & tuo & aliorum periculo pastor eris.* Vbi interim vide oscitantiam nostram, qui nihil horum cogitamus. Deinde quæ discipuli Christo doctores & cibos offerunt, & rogant, vt comedat, exemplum est charitatis: ne pigeat nos his terrena impendere, à quibus spiritua lia accepimus. Hinc Paulus: *Communicet autem is qui catechizatur, ei qui se catechizat in omnibus bonis, &c.* *Ego cibum habeo mādūcare, quem vos nescitis.* Christus vbiq;

captat occasionem, homines à corporalium rerum cura ad spiritualium studium euehendi, quemadmodum supra mulierem ex mentione aquæ, pellexerat ad cognitionem euāgelicæ fidei. Ita hic discipulos adhuc rudes, ex occasione cibi prouocat ad studium euāgelizandi. Sic & in alijs locis ita vbiq; condescendit paruulis, vt non omittat, qualēcunque rem occasio sibi obiecerit, quin per eius similitudinem illis quasi præ oculis exhibeat inuisibilia mysteria regni Dei. Quid enim omittit, qui non regum nuptias, nec piscatorum sagenas, non margaritas negociatorum, nec veteres vtres vinariorum, nō ficus aut vineas, imò ne granum synapis, quod omnium minimum est, præterit? Ita de singulis similitudines cælestium carnalibus explicat, vt tanquā in notis & vulgaribus speculis solis imaginem videant, qui eius splendorem ægris oculis non vident. *Nunquid aliquis attulit ei manducare? Qualis vnusquisque est, talia & loquitur, & sentit.* Hinc apostoli adhuc carnales, de carnali cibo loquuntur, & sermonem Christi carnaliter intelligunt, quemadmodum & supra de muliere audiimus. Frequenter autem Christus obscure loquitur, vt hominē excitet ad vltèrius quarendum. Doctrina enim Christi, nō oscitantem, sed studiosum & vigilantem auditorē requirit. Ex hoc autē verbo colligimus Christū oblatos ab alijs cibos accipere cõsueuisse, non quod ipse talium indigeret. Ipse enim est, qui dat escā omni carni sed vt offerentibus merces multiplicaretur. Sic à nobis exigit opera bona, nō quod ipsi hinc aliquid fructus accrescat (bonorū enim nostrorū non eget) sed vt eo copiosius nos remunerare possit. *Meus cibus est, vt faciam voluntatē, &c.* Quasi diceret, Nō ideo in mundum veni, vt aliud non agam, quàm vt edā, bibā, & cutem cutem, &c. sed aliud est quod ego esurio, quod ardētissimis votis desidero, multò amplius quàm famelic⁹ cibū, quodq; multò amplius me delectat: quàm quicunq; cibus corporis, nepe vt faciam voluntatē, &c. Voluntas autem patris est, vt omne quod dedit mihi, non perdā ex eo, &c. Imò voluntas patris est, vt eos quos ab æterno prædestinauit per me filium suum, in tēpore vocaret, iustificaret, glorificaret. *Vt per faciam opus eius.* Opus Dei secundum aliquos est ipsa lex, quā Christ⁹ adimplere venerat. Vel aliter, & melius: Opus Christi speciale est homo, atque aded ipsius hominis salua-

Gene. 3. tio. Hoc opus in paradiso quidem coeptum erat, sed non perfectum, impediendo diabolo, & interueniente peccato. Missus igitur erat filius Dei, ut hoc opus perficeret, quod tamen fieri non poterat, nisi ipse pro homine moreretur. Indicat igitur Christus hoc verbo, sibi non solum incundum esse, homines vocare ad gratiam, sed etiam pro hominibus mori, ut opus Dei perficiatur. Quasi diceret, cum videam Gentes salutis sitientes esse, optarem vel nunc mori, ut eo citius salus ad Gentes perueniret. Obserua igitur circa hoc verbum, insignem & ineffabilem Christi dilectionem, qui salutem nostram dicit esse cibum suum. Per hoc autem iterum discipulos admonet sollicitudinis & dilectionis, quam pastor debet omnibus suis. Deinde hoc ipso verbo nos ad bonum incitat: si enim cibus eius est, facere voluntatem patris, ergo qui Dei voluntatem facit, Christum eibat. Vides igitur, te non frustra laborare. Item, si Christi cibus est, pro hominum salute mori, ergo Christum eibat, qui proximo bene facit. Huc pertinet, quod alibi dicit: Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Postremo etiam consolatur nos hoc verbu. Sicut enim Christi passio, voluntas, & opus patris est: ita passio omnium qui sunt Christi, voluntas & opus patris est. Hinc Paulus dicit se implere id, quod deerat afflictionibus Christi. Ergo sicut Christus per passionem glorificatus est, sic glorificabuntur & hi, qui in Christo sunt. Discant igitur hi filii adoptiui exemplo naturalis filii Dei, quanto studio implenda sit voluntas Dei. Discant deinde, ut eum precipue cibum Deo offerant, quem ipse desiderat, hoc est, ea agant, non quae ipsis bona videntur, sed quae ipse exigit, nempe ut voluntatem patris faciant. Huc pertinet figura de Iacob & Esau, quorum primus a matre edoctus, cibos patri offerens, quibus libenter vesceretur, benedictionem reportauit, cum interim alter frustra venatione sequeretur. Sic sunt quidam, qui magna & ardua moluntur, nihil interim curantes de his, quae Deo placent, verum frustra laborant. Hinc in Michaa, quarenti cuidam quid dignum posset offerre Deo, &c. respondit Propheta. Ostendam tibi, o homo, quid sit bonum coram Deo. Nihil curat magnas illas venationes tuas, sed haec exigit, nempe facere iudicium in teipso, diligere misericordiam, quod ad proximum, & sollicitum ambulare cum Deo, &c. Sicut igitur

Mat. 7. tur Christus voluntatem patris perficiens benedictionem promeruit omnium Gentium, sic a Christo benedici non meretur, qui non facit voluntatem patris: Non, inquit, omnis qui dicit mihi, Domine domine, sed qui facit voluntatem patris, intrabit in regnum caelorum. Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor, &c. Sicut supra sub nomine aquae & cibi, ad spiritualia nos prouocauit: sic hic sub nomine messis, idem facit. Est autem correctio, quasi diceret, Vos dicitis messem procul abesse, quatuor scilicet mensibus, at ego dico eam prope adesse. Leuate oculos vestros, & videte regiones. Quasi diceret, Videte Samaritanos, quomodo exeant, properent, & stent salutem: digni profecto, qui in horreum Domini recondantur. Hoc autem verbo responderet ad cogitationes discipulorum, imo ad futuras calumnias Iudeorum, quasi diceret, Miramini, quod cum muliere loquutus sum, & nunc magis admirationi vobis erit, cum videritis me apud Samaritanos commorari, imo Iudaei hoc factum calumniabuntur. At qui videtis, quod quasi violenter rapiunt ad se regnum Dei, tanta est eorum deuotio, ut non possim eis denegare me ipsum, quantum sciam me potissimum ad oves domus Israel a patre missum. Sicut enim infidelis dispensator esset, qui maturas segetes non in horreum Domini conueheret, sed perire sineret in agro: sic ego officio meo & voluntati patris non satisfacerem, si eos qui tantopere sitiunt gratiam, vacuos remitterem. Deinde hoc verbo etiam Apostolos prouocare vult, ut & ipsi stent hominum salutem, quasi diceret, Quis non libenter metat, si videat labori suo respondere fructum? Quis non libenter salutis viam mostret his, qui eam avidè sitiunt & quaerunt? At qui leuate oculos mentis, videte regiones, non vnam, sed omnes: quonia albae sunt ad messem: quales enim hos Samaritanos videtis, tales ubique inuenietis, qui cupidè verba vestra audient, tatummodo ne cessetis. In hunc modum etiam Moysen de futuro successu olim praeuocauit, ut alacrior opus aggrediretur, imo & Hieremiam & Ezechielem. Praeterea hoc verbo pulchre sub nomine messis Apostolorum officium adumbravit. Primum enim sicut messem praecedere consuevit seminatio, sic praedicationem Euangelij praecedit lex in peccati cognitionem ducens. Secundo, sicut metere non possumus ante maturitatem segetum, sic frustra praedicatur E-

Mat. 7.

Matth. 11

Mat. 15.

Exod. 3.

Rom. 6.

uan

Mat. 7. uangelium his, qui nondum sunt maturi, hoc est, non sitiunt aut quaerunt salutem. Hinc Christus: Nolite sanctum dare canibus, &c. quod idem est, ac si dicat, Nolite metere, ubi videtis nondum maturas segetes. Tertio, sicut in messe omnes fructus non messoribus, sed domino agri aduehuntur: sic in officio Apostolorum omnis fructus ad Deum refertur: Quid inquit, est Paulus? quid Apollo? Ministri Christi sunt, &c. Quarto, sicut in messe vna cum tritico inuehuntur & palea & stramen, imo etiam immixta zizania, in horreo autem expurgantur: sic per praedicationem Euangelij, & boni & mali in Ecclesiam introducuntur, qui tamen in fine procul a se inuicem separandi sunt. Quinto, sicut in messe huius anni seruatur semina ad futuram messem: sic Apostoli ex his, quos Domino messuerunt, aliquos reseruarunt, qui postea in futurum meterent, quemadmodum Paulus post se reliquit, quasi semina quaedam futurae messis, Timotheum & Titum. Insuper cum Christus dicat, iam adesse messem, differentiam ponit inter vetus & nouum testamentum. Sicut enim messis longè appetibilior est quam seminatio, sic nouum Testamentum longè praestantius est veteri. In veteri siquidem testamento pauca quaedam semina habuerunt sancti, hoc est, paucae promissiones: Nos autem copiam frugum, hoc est, scripturarum sanctarum habemus. Item in veteri lege patres primo acceperunt semen, hoc est, verbum Dei: In nouo, Apostoli idem verbum Dei per orbem euulgarunt. In veteri Testamento plurimum laboris fuit: Circuibant enim tanquam peregrini & aduena. Itemque euntes ibant & flebant propter absentem Christum, mittentes semina sua. Nihil tamen fructus videbant, nisi in spe. Nam à longe salutabatur promissam patriam: Omnes enim mortui sunt, non acceptis promissionibus, &c. Summa, in veteri lege seminarum est. Nam lex paedagogus noster fuit in Christo, & quaecumque in illo tempore fiebant, erant quasi semina futurorum in Christo reuelandorum. In nouo igitur Testamento metitur, quod in veteri per umbras seminarum est: Vt, Benedictio horrei & agri, quae olim seruantibus legem promittebatur, semen est: Benedictio vero spiritualis, quae benedixit nos pater in caelestibus, messis est. Terra Canaan semen est, terra aeternae patriae est messis. Pax externa, semen est: Pax conscientiae messis. Re-

Mat. 7.

1. Cor. 3.

Mat. 1.

Hebr. 11.

Psa. 125.

Hebr. 11.

Gala. 3.

Ephes. 1.

missio peccatorum caeremonialium, est semen: Remissio verorum peccatorum, est messis. Ideo Isaias de nouo Testamento dicit: Latrabunt coram te, sicut qui latantur in messe, &c. Monet igitur Christus, ut leuemus oculos, & attendamus quae & quando donata sint vobis. Verè enim nunc hyems transijt, imber abiit & recessit, &c. Hinc Paulus: Hora est de somno surgere: nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Vide igitur, ne pigrum illum imiteris, qui in messe non colligit, merito esuriturus in hyeme: qui potius imitare formicam, quae in aestate parat cibum suum. Demum admonemur hoc verbo etiam alterius messis, quae in fine mundi erit, in qua messores erunt Angeli, qui colligent malos in medio iustorum, & zizania e medio tetrici segregabunt in aeternum interitum. Merito igitur monemur, ut leuemus oculos, praecogitemus futurum iudicium & mortem: Nam vtrunque praeforib' est. Verè enim regiones albae sunt ad messem, & nouissima hora est, in proximo iudicium Dei se manifestabit: Cum, inquit, dicent: Pax & securitas, tunc repentinus eis veniet interitus. Et qui metit, mercedem accipit. Non facile laboriosum aliquid aggreditur homo, nisi sciat fructum aliquem inde secuturum: Nam spes mercedis hominem ad laborem trahit. Sic Abraham egressus de terra sua, promissionibus Dei confidens: Domine Deus, inquit, quid dabis mihi? Et Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, quid ergo erit nobis? Eadem poterat & hic dicere Apostoli. Praeuenit igitur eos, & ostendit laborem eorum insigniter remunerandum. Primum, inquit: Qui metit, mercedem accipit. Hoc intelligi potest de illa mercede, de qua dicitur: Dignus est operarius cibo & mercede sua. Significat igitur studiosè laborantibus in messe Domini non defutura temporalia, quemadmodum & Petro dixit: Qui reliquerit domum, &c. Centuplum accipiet in hoc seculo. Sic enim Apostoli pro vno parente relicto, cetum, imò innumeros acquisierunt, qui corpori necessaria offerrent, &c. Secundo, Qui metit, inquit, non tantum mercedem accipit, sed etiam colligit. Quid autem maius vel optare possemus, quam ut omnia nostra opera bona ita in vnum colligerentur, ut ne vnum quidem excideret? Alij dispergunt sua, quantumcunque etiam videantur colligere. Qui enim non colligit cum Christo, dispergit. Hinc dicitur: auarè colligenti con-

Isa. 9.

Cantic. 2.

Rom. 13.

Prou. 6.

Mat. 13.

1. Thes. 5.

Gene. 15.

Mat. 19.

Ibid. 10.

Marc. 10.

Luc. 12.

Ibid. 12.

tra Deum, dicitur: Stulte, quæ congregasti cuius erunt? Tertio colligit fructum in vitam æternam. Vides quàm non frustra laborent Apostoli, hinc accipiunt corporalia, & in futuro æternam vitam. Considera hinc Dei benignitatem, poterat nihil non arduum nobis imponere, utpote seruis emptiis, sine mentione præmij, at ipse e contra leuia quidem imponit, & immensa promittit. *Ut simul gaudeant, & qui seminant, & qui metit.* Ne quis seminatores illos veteris Testamenti, qui ad hanc messem non peruenerunt, putaret ab hac remuneratione exclusos, addit, eos simul gauisuros cum apostolis: Neutri enim carebunt fructu suo. Non enim erit sicut in externis, ubi plerumque non ad eum, qui seminavit, sed ad alium aliquem deuenit fructus messis. Illic enim messor quidem gaudet, sed diseruiatur seminator: hinc autem simul gaudebunt. Consolatio est prædicato ribus, imò omnibus Reipublicæ seruietibus, quod etiam si parum fructus eorum labores consequantur, tamen ipsi præmio suo apud Deum non carebunt. *In hoc enim verum est verbum, &c.* Præmonet Apostolos, ut sciât, se non semper sementem suam ad maturitatem perducturos, quemadmodum nec Prophetæ, ut eo facilius ferant hominum vel duritiam vel ingratitude, neque ob id à labore cessent, sed semper bene sperent in futurum. *Ego misi vos metere, quod non seminastis.* Probat quod dixerat. Sunt autem verba emphatica. Primum, *Ego*, inquit, *vos misi*, hoc est, non vestro merito in hoc officium electi estis, ut infra dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Secundò, *misi vos metere*, quasi diceret, Labor vester nedum minor est eo, quem Prophetæ habuerunt sed etiam delectabilior: quia fructum habet & affert secum. Si igitur Prophetæ ad suos illos magnos & iniucundos labores tam alacres & strenui fuerunt, quid vobis agendum est? Tertio addit: *Quod non seminastis.* Non tanta pertulistis, ut veteres illi. Nec enim de terra vestra egressi estis, quemadmodum Abraham, ut vobis extra domum seminantibus surgeret messis, id est, benedictio, qua vniuersæ cognationes terræ benedicuntur. Nec scientia vel prophetiam habuistis, ut possentis seminare, imò hæcenus fuisistis homines sine literis idio tæ, nec agrum Domini vel verbo vel opere colere sciebatis. Monet igitur hoc verbo discipulos, ut gratiæ Dei ascriberent, quæ per eos facturus esset Deus. *Alij laborauerunt, &*

vos in labores. &c. Non dicit, Alij seminauerunt, sed laborauerunt, ut indicet, non solos Apostolos laboraturos. *Et vos in labores eorum introistis:* Hoc est, quæ illi incœperunt, vos complere habetis: Illi Christum venturum prædixerunt, vos Christum venisse prædicabitis. Docet igitur hoc verbo, etiam prophetarum voluntatem fuisse, homines ad Christum adducere, itemque pulchre inter se conuenire nouum & vetus Testamentum. Non enim aliud docent Apostoli, quàm Prophetæ, sed in eundem laborem successerunt, licet clarius omnia doceant. Sic & in generali etiam nunc verbum istud in omnibus nobis verificatur. Verè enim alij pro nobis laborauerunt, Christum patiendo, Apostoli scribendo & prædicando, &c. Nos autem laboribus eorum fruimur, utinam feliciter & grato animo. *Ex ciuitate autem illa multi crediderunt.* Hinc vides, quæ sit messis illa, de qua supra dixit, & quomodo Samaritæ fuerint albi ad messem & maturi: Quia, inquit, crediderunt in eum, magna de eo sentiebant, magna de ipso sperabant, ipsum desiderabant, &c. Hæc erat maturitas illius messis. Vnde & Christum statim apposuit manum. Sed quinam fuerunt hi? profectò non Iudæi, sed Samaritani. Sic igitur impletum est illud Isaia: Quæsierunt me, qui prius ignorabant: Inuenerunt, qui non quæsierunt me: contra autem tota die expandi manus meas ad populum non credentem, &c. Ad maiorem autem ipsorum laudem facit, quod non vnus aut alter, sed multi crediderunt: Vna enim arista non facit messem. Multi igitur ex Gentibus credunt, cum interim Prophetæ omnes clamet contra paucitatem Iudæorum credentium: Væ mihi, inquit, Michæas, quia factus sum quasi qui racemos colligit, &c. Et Hierem. Væ mihi mater mea, ut quid me genuisti, &c. Omnes maledicunt mihi, &c. Præterea etiam hoc Samaritanos illos commendat, quod ex vna ciuitate tam multi credunt, cum tempore etiam Loth in quinque ciuitatibus non potuerint inueniri decem viri iusti, imò in Hierusalem tanta tamque sancta ciuitate, ne vnus quidem inueniri potuerit, qui faceret iustitiam & veritatem: Circuite, inquit, vias Hierusalem, si inueniatis vnum, &c. Sed vnde Samaritanis illis tanta fides? Ex verbo mulieris. Fides enim ex auditu, alioqui quomodo crederet in eum, de quo nihil audissent? Quale autem fuit verbum mulieris? Dixit

xit mihi omnia, quæ feci: hoc verbum quod alios à Christo alienasset, ne ab ipso confunderentur, hos ad Christum adduxit. Conscientia enim territa, non curat si externè pudeat, dummodo remedium inueniat. Qui autem peccatum non sentiunt, occultant, tegunt, ne confundantur. Verum hoc nihil illis proderit coram deo: Eius enim oculis omnia nuda & aperta sunt. Quanto igitur sanctius erat, ad tempus modico rubore suffundi, quàm perpetuam confusionem portare? Omnia autem hæc deo tam exactè describit Euangelista, ad maiorem confusionem Iudæorum: Verè enim Christus non inuenit tantam fidem in Israel. Deinde hoc exemplo Samaritanorum, nos excitare voluit ad similia, &c. *Cum autem venissent ad eum, rogabant, &c.* Vnde alienigenis illis & peccatoribus tanta fiducia, ut Christum auderent interpellare? Nimirum ex his, quæ à muliere audierant. Deinde cum viderent eum non repulisse mulierem, sperabant etiam se admittendos. Sic ex Dei bonitate, quæ in scriptura audimus, & in multis peccatoribus videmus, etiam nos concipimus fiduciam ad eum ad Iesum: alioqui, nisi ipsi misericordia nobis perspecta esset, quæ auderet appropinquare, nedum aliquid petere? Sic & olim fratres ipsius Ioseph, peccatorum suorum memores non ausi fuerunt ipsum interpellare: donec videbant, eum omnis simultatis oblitum, in oscula ipsorum ruere. Obserua autem, quod Gêriles illi nihil terrenum à Christo petunt, sed ut apud eos maneret. Quis eos hoc petere docuit, nisi fides? Hæc enim non terrena querit, sed ipsum Deum: Tibi, inquit, dixit cor meum, quæsiui vultum tuum, &c. Et Moyse: Si inueni, inquit, gratiam, ostende mihi faciem tuam. Scit enim fides ei qui Deum habet, nihil bonorum deesse posse: Dñs, inquit, pars hæreditatis meæ, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Nihil vnquam tale Hierosolymitæ à Christo petierunt: quid igitur mirum, quod eos reliquit? Aliquando inuitarunt eum ad mensam, sed inuidiosè: Aliquâdo cum tota die prædicasset, cogebatur vesperi exire in Bethaniam. Tandem etiam violenter & cum pœna, eiecerunt eum extra ciuitatem. In illa enim ciuitate vulpes foueas habebant, & volucres cæli nidos, id est, malitiosi & superbiæ pennis elati demones, mentium infidelium hospitia compleuerat. Filius autem hominis non habebat in ea, ubi caput reclina-

naret. Obserua item, quàm dissimiles hi Samaritani fuerint Gerasenis illis, qui dominum rogabant, ut excederet de regione illorum: Hi autem rogant, ut maneat. *Et mansit apud eos duos dies.* Hinc vides, quod christus facile se teneri patitur ab his, qui sincero corde eum querunt: Alioqui, qui in Christo nihil aliud quàm externa querunt, quemadmodum Nazaretæ, qui volebant, ut patriam suam miraculis illustraret: Vel qui insidiosè querunt, ut Pharisæi, hos fugit. Deinde hinc vides, quod nullius quantumuis etiam peccatoris dedignatur hospitium, dummodo is eum roget, id quod summa consolatio nostra est. Mansit autem duos dies non vnum tantum, ut ostenderet se his, qui cum verè querunt & in præsentis & futuro seculo, affuturum, quo quid iucundius vel annuntiaripotest? Non autem mansit ultra duos dies. Primum, quia nondum aderat tempus, ut totus apud Gentes maneret, quemadmodum nunc oportebat enim, ut prius Iudæis offerret Euangelium. Deinde nolebat Iudæis odij maioris & inuidentiæ materiã dare. Sciebat Iudæorum inuidiam, nouerat odium in Samaritanos, & nodum aderat tempus, ut illis ob pertinacem incredulitatem repulsi, remigraret ad Gêtes. Sic igitur temperauit negotium, ut nec Iudæi possent concquiri, se ab eo spreto, sibi quæ antepositos Samaritanos, nec Samaritanorum piã credulitatẽ omnino destitueret. Nam quod per Samariã fecerat iter, necessitatis erat: quod ab ipsis rogatus biduo illic commoratus est humanitatis erat, quam nemo poterat calumniari. Insignem igitur charitatem hoc factò ostendit erga Iudæos: quum enim in Genti bus plus fructificare posset, tamen ad Iudæos reuertitur. Merito igitur dicit: *Quoties volui congregare filios tuos, & noluiisti?* Sic Deus abunde dona sua etiam nobis confert, ne quis concquiri possit se neglectum. *Et multo plures crediderunt, &c.* Vide profectum si dei, primo crediderunt propter verbum mulieris, nunc propter verbum Christi: Prius multi, nunc multo plures. Magna narrat mulier de Christo, nunc maiora experiuntur in se. Sic olim regina Saba, fatebatur se vix dimidium audisse comparatione eorum, quæ videbat in Salomone. Sic pius quisque magna quidem audit de Christo in scripturis, sed multo maiora sentit in corde. Fides incipit ex verbo Apostolorum: confirmatur autem, cum Christus intus docet & ob signat spiritu

Isa. 65.

Mich. 6.

Hier. 15.

Gene. 18.

Hiere. 5.

Rom. 10.

Hebr. 4.

Matt. 8.

Gen. 45.

Psal. 26.

Exo. 24.

Psal. 15.

Luc. 14.

Matth. 8.

Luc. 4.

Matt. 23.

3. Re. 10.

1. Cor. 3. spiritu sancto. Hinc Paulus: Ego plantavi, &c. Deus autem incrementum dedit. *Iam non propter tuam loquelam credimus.* Ne viderentur leues, & omni vento doctrinae moveri, ac propter vnius mulieris verbum tanta de Christo sperare: Ipsi, inquit, audiimus. Quid Christus apud eos docuerit, non exprimitur, sed ipso facto videmus, non per rilia fuisse, sicut & alias dicitur: Docebat sicut potestatem habens. Quid enim aliud audis etiam nunc ex ore sapientiae, nisi veritatem, mansuetudinem, & iustitiam, propter quae mirabiliter illum dextera sua ducebat? Audierunt, inquam, veritatem docentis, mansuetudinem ad credendum invitantis, iustitiam non accipientis personam siue Iudaei, siue Samaritani. *Scimus* (inquit) *quia hic est vere saluator mundi.* Vide certitudinem fidei, nec mirum: quia innititur summę veritati. Eodem modo & Ecclesia ex Gentibus collecta, nec Christum vidit, nec signa eius, sed tantum audiuit, nec tamen dubitat eum esse Christum. Vere autem saluator est Christus, ad differentiam aliorum. Nam & Ioseph dictus est saluator mundi: Et Iosue Iesus appellatus est. Et de iudicibus dicitur, Misit eis saluatorem. Hi enim tantum externa, quaedam prestititunt & temporalia, Christus autem vere saluat populum suum a peccatis eorum, imo & a morte, diabolo, inferno, & omnibus malis. *Post duos autem dies, exiit inde.* Cur tantum duos dies manserit apud Samaritanos, iam supradictum est. Exiit autem ab eis, non ut iterum obliuiscerentur gratia, quam ab ipso acceperant, sed ut absentia eius maiori desiderio arderent. Ideo enim plerumque se ad tempus abscondit, ut instantius quaeramus. *Ipsa enim Iesus testimonium perhibuit, &c.* Hic Ioannes abrumptit historiam. Huc enim pertinet, quae Lucas scripsit de Nazarethi Christum accusantibus, quod non in patria sua faceret, quae in alijs locis fecerat. Quibus Christus pro uerbium hoc obijcit: Non est propheta acceptus in patria sua, propter quod dictum & precipitare eum volebant. Sicut igitur Lucas hoc verbo indicat causam, cur in patria sua nulla aut pauca miracula fecerit, sic Ioannes eodem verbo hic causam indicat, cur Christus in Galilaeam veniens, patriam suam praeterierit: Non, inquit, in Nazareth venit, sed in Galilaeam praeterita Nazareth. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia propheta non est acceptus in patria sua: Ap-

paret ex hoc verbo, quod interrogatus fuit, cur patriam suam praeterierit, Non tamen sic intelligas, quasi Christus externum honorem & ciuiles venerationes quaesierit. *Qui enim venerat ut ministraret alijs, non ut sibi ministraretur, quomodo humanum honorem quaesisset?* Alium igitur honorem quaerebat Christus, nempe fidem. Nam fidem alicui habere, sumus honor est. Hic honorem apud Compatriotas non habuit. Sic enim & affectus hominum & familiaritas contemptum pariunt, & plerumque res non ob aliud in pretio sunt, quam quod est longinquo venerint. Merito igitur eos & prius reliquit, & nunc praeterit. Infelicissimi plane fuerunt Nazarethi illi, quos saluator, hoc est, lux, gaudium, pax, & omne bonum praeterit. Quid enim aliud eis restabat, nisi mors, tenebrae, tristitia, & omne malum? quod quavis tunc non sentirent, postea tamen senserunt, & sentient in futuro iudicio. Propter duas autem causas, patriam suam praeteriit, non quia inanis gloriae esset cupidus, sed quia optime sciebat praedicationem, fidei fructum ibi facere non posse, ubi praedicator contemneretur. Deinde non parum gratiae in hoc illis praestitit: qui cum neglecturi sermonem eius essent, huius contemptus supplicia effugerunt, quae duros omnes scimus, qui praedicationem veritatis parui faciunt. Caeterum, sicut Christus nusquam minorem honorem habuit, quam in patria sua, imo in tota Iudaea. (In propria enim venit, & sui eum non receperunt) sic & nunc nusquam minus curatur, quam apud eos, qui videtur esse proximi, ut etiam nunc verissime conqueri possit: Factus sum opprobrium vicinis meis, &c. *Cum ergo venisset in Galilaeam, exceperunt, &c.* Etiam hoc ponit ad condemnandam Iudeorum incredulitatem. Sicut enim supra Samaritani ad praedicationem vnius mulierculae credunt, alienigenam ad hospitium pertrahunt, Messiam mundi quique saluatorem profitentur, cum nullo miraculo eos dignatus fuisset Iesus: sic nunc Galilaei crassa & legis imperita natio, apud quam nullus vniquam extiterat propheta, visis miraculis, credere coeperunt. Hierosolymitani autem sacerdotes, Scribae & Pharisei, qui videbantur & religionis apicem tenere, & legis peritia praecellere, tum facta tum dicta Iesu pertinaciter calumniabantur. Sic & apud nos pauperum humilis credulitas, diuitum & magnatum damnat duritiam, &c. Viri, inquit, Ni-

niuita surgent in iudicio cum generatione hac, & condemnabunt eam, &c. Allegoricè: Christus verè exiuit, a patre scilicet, & venit in mundum: Exiuit, hoc est, seipsum exinanuit, &c. Exiuit autem post duos dies, hoc est, post tempus legis naturalis, & legis Moisaicae. Oportebat enim ut homo prius conuinceretur de sua ignorantia, & impotentia, antequam Christus veniret. Venit autem in Galilaeam, hoc est, mundum, qui vere Galilaea, hoc est, transmigrationis est. Nihil enim sub sole permanet, sed omnia transiunt velut umbra. Quaecunque enim videntur, temporalia sunt, &c. Signanter autem dicitur patriam suam praeteriisse: quavis enim primo ad Iudaeos venerit, tamen postea ob incredulitatem illorum ad Gentes transiit, relictis Iudaeis. Tunc igitur susceptus est, non ab omnibus, sed a Galilaeis, hoc est, transmigrationibus, qui scilicet agnoscunt se peregrinos & aduenas esse, nec habere hic manentem ciuitatem, imò iam in calis conuersantur: hi soli eum recipiunt, his solis consolatorius est eius aduentus. Sciunt enim ipsum esse, qui in via ducere potest, itemque confortare, & demum ad terminum perducere. Ideo autem potissimum eum suscipiunt, quia audierunt ea, quae Hierosolymis fecit. Illic enim docuit, sanauit infirmos, eiecit e templo prophanatores, denique & mortuus est. Ob haec, inquam, eum suscipiunt. Primo fide, ut doctorem. Secundo spe, ut saluatorem. Tertio timore, ut iudicem. Quarto dilectione, ut pro nobis mortuum. *Venit ergo iterum in Chana, &c.* In Chana coepit miracula facere: Nunc ferme reuoluto anno, redit ad Chana: Hoc autem primo anno pulchre in suis actibus praestendit, futurae praedicationis siue instantis saluationis ordinem, quo processura esset a tempore suae natiuitatis, usque ad finem seculi. Sicut enim hoc anno primo venit ad nuptias, deinde aquas in vinum vertit, tertio Hierosolymam ascendit, ibique de passione sua locutus est, sub metaphora destructionis templi. Quarto cum Nicodemo de regeneratione colloquitur, postea commanens in Iudaea, ut cognouit, quod detraherent sibi, reliquit Iudaeam, & ad Samaritanos diuertit. Tandem iterum redijt in Chana. Sic in opere nostrae redemptionis, primo nuptias celebravit assumendo & vniendo sibi naturam nostram. Secundo inspidam legis aquam, in nouum mustum Euangelij conuertit. Tertio, propalato Euangelio, Hie-

rosolymam ad passionem properauit. Quarto, consummata passione, poenitentiam per Apostolos praedicari fecit, & remissionem peccatorum per nomen ipsius, idque primum in Iudaea. Quinto Iudaeis hanc gratiam respicientibus, diuertit ad Gentes, ubi usque nunc moratur, tandem iterum reuertetur ad Iudaeos, non tamen ad templum Hierosolymitanum. Nam ad Israel quidem salus reuertetur, quum pensitudo gentium subintroierit: ad templum autem, hoc est, ad hostiarum sanguinem suscipiendum vel circumcisionis ritum, Christus nunquam rediturus est. Ad literam autem iterum redijt ad Chana, non ut ex miraculo illic edito, laudem aucuparetur, sed ut ex ea semente, quam occulte iecerat, nunc messem aliquam meteret. Deinde ut ipsi praecedenti signo admoniti, ad maiorem fidem & deuotionem excitarentur. Hoc enim Deus ubique agit in electis suis. Primo, etiam si se ad tempus subducit, tamen iterum redit: In momento, inquit, & ad modicum dereliqui te, & in miserationibus magnis colligam te. Secundo, nihil non agit, ut ad maiorem fidem & deuotionem nos alliciat, nunc per prospera, nunc per aduersa. Tertio, etiam fructum & messem exigit ab his, quibus semina concredidit, id quod discere possumus ex parabola de ficulnea, quam subinde visitans paterfamilias, cum non inueniret fructum in ea, succidi eam precepit. *Et adhuc manifestius de ficulnea, cui Christus maledixit: Terra enim, quae superuenientem imbrem crebro bibit, & tamen nihil aliud quam spinas & tribulos profert, maledicto proxima est. Et erat quidem Regulus, &c.* Historia haec pulchre nobis proponit fidei naturam, eius initium, incrementum, & perfectionem. Nam quemadmodum corporis humani aetas suam habet infantiam, adolescentiam, & virilitatem: ita fides sua habet rudimenta, suos profectus, & sua fastigia. Deinde videbis in hac historia, humani cordis imbecillitatem in rebus aduersis, imò in vniuersum videbis, quam misera creatura sit homo diuina gratia destitutus. Postremo videbis, quam benigne Deus nostrae imbecillitati condescendat. *Erat quidem Regulus, &c.* Regulus dictus est homo hic, vel quia regij generis erat, ut quidam voluit, vel quia propheta aliquem magistratum Caesaris nomine gerebat: is igitur habebat filium infirmum. Quantumuis enim diuitijs & potentia mundana praeditus esset, non tamen

Gene. 41

Matth. 1.

Luc. 4.

Matth. 20

Ioan. 1.

Psal. 30.

Matth. 12.

Ioan. 16.

Isa. 54.

Luc. 13.

Ioan. 21.

Hebr. 6.

præue

præuenire potuit filij infirmitatem, sed nec eandem depellere. Non enim proderunt diuitiæ in die ultionis, & non saluatur rex in virtute sua, nec Gigas in multitudine fortitudinis suæ. Stultus itaque est, qui vel in diuitijs, vel in potentia spem suam reponit, cum neutrum eum possit à morte liberare. Cur igitur non veras diuitias & potentiam quærimus? *Hic cum audisset, quod Iesus ueniret, &c.* Etiam hic vides mundani hominis ingenium. Primò enim quantumcunque malis innumeris sit obnoxius, non tamen ea præuenit, nec sentit, imò ne credit quidem, se tam miseram creaturam esse, donec in caput ipsius incidant mala, tunc enim primùm sentit se miserum: Sola enim vexatio dat intellectum. Deinde, qui vel diuitijs, vel humana potentia turgent, nec Deum agnoscunt aut quærunt, donec flagellis admoniti fuerint. Sic Nabuchodonosor, cum è regno eiectus, inter bestias aliquot annos vixisset: Post finem, inquit, dierum, ego Nabuchodonosor leuauit oculos meos, &c. Sic impius Antiochus, cum nihil non malorum contra Deum caligasset, tandem plaga insanabili percussus: Iustum est, inquit, subditum esse Deo. *Abiit ad eum, & rogabat vt descenderet.* Quod homo ille aduerso casu admonitus, ad Christum properat, arguit eos, qui nec flagellati ad Deum conuertuntur, de quibus Hieremias percussisti, inquit eos, & non doluerunt, &c. Et in Amos: Percussi, inquit, vos vento vrè te, &c. & non estis reuersi ad me, dicit Dominus. Arguit item eos, qui in aduersis non ad Deum, sed ad Magos, vel dæmonum auxilium recurrunt. Deinde quod pro filio rogat, & impensè rogat: nec cessat, nisi exauditus, exemplum est parètibz, vt solliciti sint pro filiorum salute, imò festinent eos Christo commendare, antequam moriantur in mala consuetudine. Adolescens enim iuxta viam suam etiam cum senuerit, nò recedet ab ea. Quod autem pro salute corporis tantum rogat, infirmitatis humanæ est, qua semper prius sentimus incommoda corporis, quàm mala animæ, cum tamen multo maiora sint spiritalia mala. Minus igitur quàm oportet de Christo sentit, qui corporalia tantum ab ipso petit, quanquam, & ea ab ipso quærenda sint, sed non sola: Alioqui, quæ admodum adolescenti de rebus externis interpellanti respondit: Quis me constituit iudicem inter vos? sic nobis dicit: Non veni, vt medicus corporum, sed animarum.

Postremò quod rogat, vt Christus secum descendat, infirmitatem eius fidem indicat, quasi Christus non posset sanitatem conferre, nisi præfens: imò quasi è vicino tantum esset Deus, & non etiam de longinquo, cum tamen scriptum sit: Prope est Dominus omnibus, qui inuocant eum in veritate. Rogat igitur vt descenderet, quasi medicum accerseret hominem, non saluatorem Deum. Longè perfectiorem fidem habebat Centurio ille: Domine, inquit, nò sum dignus, &c. Nec opus est, vt venias, dic tantum verbum, & sanabitur puer meus. Ea autem fides adeo rara est, vt etiam Christus admiratus dixerit, se talem nò inuenisse in Israel, &c. Nam etiam apostoli fidei suæ imbecillitatem non semel nec obscurè prodiderunt, cum in mari periclitantes Dominum excitarent, quasi dormiens seruare eos non posset, imò quasi vllò modo dormire aut dormire possit, qui custodit Israel. Profecto male nobis consultum esset, si Christus non nisi corporaliter præfens seruare nos posset: verum meliora scimus, nempe eum & vbique esse, & omnia posse. *Nisi signa & prodigia videritis, &c.* Mirè respòsum suum temperauit Christus. Primò enim non omnino negat, se daturum quod ille petebat, ne in desperationem eum adigeret. Deinde nec statim dat, quod ille petit: sed differt, vt ardentius petat, quemadmodum & Chananaeam diuiferebat. Interim autè eum arguit de incredulitate, quasi diceret, ad quid tecum descenderem, cum non credas? Si enim crederes, non me rogares, vt descenderem, sed vt Centurio peteres tantum verbum à me, quo sanaretur filius tuus. Hoc autem dicit Christus, non quòd abominetur regulum, aut quòd noluerit filium eius sanare, sed vt fidem eius imbecilem hac dura tentatione robustiorem reddat, ac doceat, eum credere non è miraculis, sed è verbo. Signanter autem obseruandum, quod plurali numero loquitur Christus. *Nisi videritis, &c. non creditis*, vt sciamus, eum non soli regulò hæc dixisse. Primò igitur hoc verbo Iudæos taxat, qui subinde signa quærebant, aliàs non credituri quantumcunque verbu Dei audirent. Hinc Moyses ad Dominum: non, inquit, credent mihi, &c. Atque in hoc plurimum degenerabant à fide patrum. Quæ enim signa videbat Abraham, cum ad verbum Domini exiret de terra sua? &c. Item cur crederet futurum in gentem magnam? &c. Deinde etiam nos

Hier. 23

Psal. 144

Matth. 8

Matth. 8

Psal. 129

Matth. 13

Matth. 8

Exod. 4.

Gene. 12

nos arguit hoc verbum. Nam & nos signa quærimus, hoc est, volumus alio modo certificari, quàm per verbum. Cum enim audimus remissionem peccatorum, aliàsque Dei promissiones, tunc nos credituros cogitamus, si aliquo signo sensibili certi redderemur. Atqui si fidelis es, sufficere tibi debet verbum Dei etiam sine signis. Satis enim superque nostræ condescendit imbecillitati, quod in exordio & legis & euangelij, verbo suo certa signa ceu quædam sigilla adiunxit, quibus certi redderemur, ea esse Dei verba. Nunc autem non amplius pro libidine nostra signa dat, sed vt vult verbo credamus. Nò enim ambulamus per speciem, sed per fidem. Hinc ad Thomam dicit: Beati, qui nò viderunt, & crediderunt. Non igitur immerito arguit eos, qui etiam nunc signa quærunt. Primò enim, nolle credere sine signis, est contra naturam fidei: fides enim est substantia earum rerum, quæ non videntur, sed sperantur. Secundo, nolle credere sine signis, etiam Deo iniuriosum est, quasi ipse falli aut fallere possit. Tertio etiam periculosum est, plus obseruare signa, quàm virtutem verbi Dei. Nam & Diabolus signa facere potest, id quod videmus in Magis Ægypti. Hinc & Moyses prohibet, ne propheta miracula facienti, & interim contra legem docenti, fides habeatur: quia miracula ex falso verbo non faciunt verum, sed seducunt. Quod si autem vero verbo annexa fuerint, verbum ipsum in sua veritate confirmant, & obfirmant. Postremo fides ex miraculis imbibita, minus constans est: qui enim non propter verbum ipsum, sed propter miracula credunt, subinde in incredulitatem labuntur tempore tentationis, nec in fide perdurant, id quod videmus in Israëlitis subinde cessantibus miraculis, dubitantibus, &c. *Domine, descende priusquam moriatur.* Hoc verbo regulus magis fidei suæ infantiam prodit, idque dupliciter. Primò enim non solum non credit, quod Christus solo verbo suo possit sanitatem conferre: sed nec credit, quod mortuum filium possit resuscitare. Quid autem hoc aliud est, quàm verè parua fides? Quid aliud ab homine medico peteret? Atqui male consultum nobis esset, si Christus tantum in hac vita nobis succurrere posset, nò autem etiam in morte, & post mortem. Hinc Christus: Ego, inquit, sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet, &c. Deinde etiam in hoc prodit incredulitatem suam,

2. Cor. 5.

Ioan. 20.

Heb. 11.

Exod. 7.

Deut. 13.

Ioan. 11.

quod tanto opere festinat. Incredulitas enim festinat, fides autem expectat: Qui crediderit, inquit non festinet. Et iterum: si moram fecerit, expecta, &c. Sicut igitur Chananaea mulieri duriter respondit Christus, ac distulit, vt magnanimitatem fidei eius omnibus conspicuam faceret: Ita & hoc loco, Regulo duriter respondit, vt agnitam fidei imbecillitatem fortiorè redderet. *Vade filius tuus viuit.* Vide benignitatem Dei, quomodo cò descendat infirmitati nostræ. Nò enim semper imperitiam nostram respicit, sed etiam peccantibus & indignè de se sentiētibus auxilium fert. Ipse enim nouit figmentum nostrum, ideo quomodo pater miseretur filiorum, sic ipse miseretur nostri. Deinde, quauis duris verbis eum increpauerit, nihilo tamen minus præstat, quod ille rogauerat. Nò enim in æternum irascitur, neque in æternum comminatur Deus. Ira quidem in indignatione eius, sed vita in voluntate eius. Hinc de Christo dicit: Si dereliquerint filij eius legem meam, &c. visitabo in virga iniquitates eorum. Misericordiam autem meam nò dispergam ab eo, Et Abacuh: Cū iratus fueris, misericordiam recordaberis. Summa, quæ prius terruerat, nunc summè còsolatur. Hinc igitur discamus, bene sperare de Deo, etiam cum videtur iratus. *Vade, inquit, filius tuus viuit.* Hoc verbo ostendit se, etiam absentem, posse sanare. In Hunc modum & Helisæus per internuntium mandauit Naaman Syro, vt se in Iordane septies lauaret, nimirum vt homo gèrilis hinc disceret virtutem Dei. Discamus & nos hic virtutem verbi Dei: hoc enim vnum idemque dictum, & verè de præsentibus prophetia est, & sicut ex seruis postea comperit regulus, imperium viri est. Nedum enim hoc verbo sanitatem filij prædixit Christus, sed etiam effecit: Misit, inquit, verbum suum, & sanauit eos. Et iterum: Nec herba nec malagma, sed sermo tuus eos sanauit. Obserua autè, quod Christus non descendit ad filium reguli etiam rogatus, cum ad seruum Centurionis vltro se venturum obtulerit. Per hoc enim primò ostendere voluit, se plus posse, quàm Ille speraret aut peteret. Deinde ostendit, alia esse iudicia Dei quàm hominum: Nos enim tantum miramur, & suspicimus eos, quod diuitijs, nobilitate, potentia, conspicui sunt: Contemnimus autem pauperes. Deus autè humilia respicit, alta autem à longe cognoscit. Et plerumque còtingit, vt qui ab hominibus magnificantur,

Isa. 28.

Abac. 2.

Psal. 120

Psal. 29

Psal. 38.

Abac. 3.

4. reg. 5.

Psa. 106

Sap. 16.

Matth. 8.

Psal. 112

ficantur: apud Deum nulli sint, & econtra, qui apud homines pro nihilo reputantur, magni coram Deo sint. Discamus igitur in hominibus potius pensare naturam, qua ad imaginem Dei facti sunt, quam accidentalia bona, quibus in hoc mundo præfulgent. *Credidit homo sermoni, quem dixit Iesus, &c.* En vno verbo duos sanauit patrem & filium. Sicut enim filius è verbo Christi, tanquam ex herba medica, sanitatem recipit: ita & pater ex eo robur fidei concepit. Verbum enim Dei & infirmos sanat, & sanos confirmat. Singula autem verba Emphasin habent. Primum enim quem prius regulum, hoc est, mundo deditum nominauit, nunc hominem nominat. Tunc enim hominis cognomine digni sumus, cum cordis incredulitatem abijcimus. Vel admiratiuè hominem nominat, quasi diceret: En homo ille, qui hactenus totus mundo deditus erat, quiq; in primo congressu tam infirmam fidem habuit, is nunc ex vno Christi verbo tantum robur accepit, vt nudo verbo Christi crederet. Arguitur igitur hoc verbo incredulitas nostra, qui tot tantaq; à Christo audiuius & vidimus, nec tamen adhuc audemus verbo eius confidere. *Credidit*, inquit, *sermoni*. Vides quomodo creuit eius fides. Credidit etiam prius, alioqui non accessisset ad Christum, sed infantiliter & ex miraculis, nunc autem credit, sed viriliter, & ex verbo, quod vt potes est, ita reddit credentem etiam potentem. Atque ea demum vera est fides & robusta: hæc, et si omnia aduersa & contraria videantur, tamen non dubitat de verbo, sed certa est aliquando implendum verbum Dei, potiusq; cælum & terram peritura, quam vnum Dei verbum. Talem fidem habuit Abraham, Dauid, Moyses, &c. Signanter autem dicit: *Credidit sermoni quem dixit Iesus*, quum tamen eum adhuc nihil aliud quam hominem prophetam esse crederet. Hinc *Luc. 10.* igitur discamus etiam nos credere his quæ per prophetas & Apostolos suos docuit Deus, non minus quam si ipsum loquentem audiamus: Qui vos, inquit, audit, me audit. Postremò addit: Et ibat, quod vel solum indicat, eum verè credidisse. Nam solo & nudo verbo contentus abibat, infidelis autem quisque voluisset certificari, quomodo & quando sanandus esset filius, num & medicina opus esset, & quæ medicina, & quomodo ea vtendum: hic autem contentus est in eo, qd filius ex infirmitate liberaretur, quo-

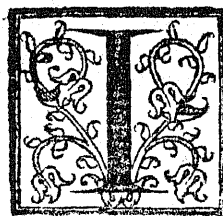
modo & quando id fiat, Deo committit, In quo docemur, quæ sit fidei vera dilectione formata natura, nempe fiduciam de Deo generare, quod seruatorus nos sit. quomodo autem, quando & per quas afflictiones, nihil ad nos pertinet. Sic Abraham egreditur terram suam, nesciens quò sibi esset eundem. Sic expectat posteritatem, quâquam filium iuberetur occidere. Sic Moyses educit filios Israel ex Ægypto, quanquam nesciret, quomodo Deus eos aduersus vim regis esset defensus. Sic quum staret ad mare rubrum nesciens quò euasuri essent, iubet tamè eos consistere visuros magnalia Dei. *Iam autem eo descendente occurrerunt, &c.* Hic vides quàm verè dixerit Dauid: Junior fui, etiam senui, & non vidi iustum derelictum, &c. Quam primum enim Regulus ille in Christum credidit, statim sanatur filius, & omnia læta & prospera sunt in domo eius, ideo serui nescientes vnde tanta prosperitas cõtingeret, læti occurrunt, nuntiat. &c. Bene igitur monet Christus: Primum querite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adjicientur vobis. Sic monet & Dauid: Reuela domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet. Et item alius: Credite Domino & prophetis eius, & cuncta vobis eueniet prospera. Hinc Iudæis per Psalmistam impropere Deus, Si populus meus audisset me, &c. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, &c. Summa, si vitam, pacem, prosperitatem, desideras, & dies bonos, declina à malo, & fac bonum, &c. Timentes enim dominum, non deficient omni bono, &c. *Interrogabat ergo horam ab eis, &c.* Seruis læta nuntiantibus pater aliud spectabat. Nuntiant illi corporalem filij sanitatem, ipse autem & filium & seruos ad perpetuam animæ sanitatem perducere cupiens, interrogat horam, &c. Iam enim apud animum suum defixerat, vt si hora recuperata sanitatis illa esset, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus viuuit, iam de diuina illius magni prophetæ potentia non dubitaret quòd ipse esset filius Dei, & rex Israël. *Heri hora septima reliquit eum febris.* Antiqui diem in duodecim horas diuiserunt. Septima igitur hora, proxima est post meridiem, atq; hæc ipsa hora est, in qua omnis æger peius habere incipit secundum naturam: quia tunc Sol à summo cæli incipit declinare, & cum declinatione solis omnis virtus ægri incipit cadere & declinare. Hinc igitur patet quod hæc curatio non fuit naturalis,

Iob. 5. rualis, sed miraculosa. Vnde in Iob dicitur ipse vulnerat & medetur, percutit & manus eius sanabunt. Ingens autem consolatio nobis hoc verbo datur, nepe quòd Christus, etiam vbi natura deficit, sanare & adiuuare potest. Non igitur est, quòd desperemus, si tantummodo decreuerit, confestim liberabimur: In voluntate enim eius vniuersa sunt posita, &c. imò ideo Deus opera sua plerumque diuerso modo agit, aliterq; quam natura: vt discamus etiam deficiente natura, bene sperare. *Cognouit ergo pater, quod illa hora esset, &c.* Cõfert ipsum opus ad verbum Christi, & ex magnitudine operis agnoscit magnitudinem & virtutem verbi: & quia videt opus planè diuinum esse factum in filio suo, non dubitat quia verbum ipsum, quod à Christo audierat, planè Dei, non hominis verbum sit. Sic supra Nathanael, cum Christus arcana quædã ei reuelasset: Rabbi, inquit, tu es filius Dei, &c. Sic Nicodemus: Scimus, inquit quia à Deo venisti, nemo enim potest hæc signa facere, &c. Discamus itaq; & nos diligenter attendere, quæ circa nos agit Deus, factaq; cum verbis Dei conferamus, vt vel tãdem discamus virtutem verbi. *Et credidit ipse, & domus eius tota.* Hic iam tertio de fide huius Reguli dicitur. Primum enim credidit cum accederet, sed infantiliter, & ex signis tantum. Secundò credidit verbo, sed vnico tantum: hic iam tertio expertus verbi energiam, simpliciter credidit, non vni verbo Christi, sed omnibus. Neque id mirum, quod propter vnum hoc signum credidit. Non enim paruum fuit hoc signum. Per hoc enim Christus manifestè ostendit se vbique esse, vbique & omnia posse: & sola voluntate cuncta perficere, quò quid vel maius, vel iucundius annuntiarı possent? Si enim vbique est, & omnia potest, & solo nutu: quid igitur est, quod tantopere in aduersis trepidemus: quin potius ad eum cum sancto Iosaphat clamamus? Quum ignoramus (inquit) quid agere debeamus, hoc vnum residuum est, vt oculos nostros ad Deum leuemus. Quod igitur è verbo filius Reguli sanatus est cõfirmant etiã nobis alia verba Christi, vt cum dicit: Ego sum lux mundi: Ego sum resurrectio & vita, &c. Sic in *Ioan. 8.* *Ioan. 11.* *Matt. 9.* Mattheo, vt confirmet hoc verbum: Remittuntur tibi peccata, addit miraculum dicens: Surge, & ambula. Sic vt hoc verbum, Princeps huius mundi victus & iudicatus est, in *Ioan. 12.* sua veritate cõfirmet: adiecit miracula, multos demoniacos curans à demonio, &c. Si-

gnanter autem addit. *Credidit ipse & domus eius tota.* Vbi primo videmus, Regulum hunc boni patris familiam functum officio, in hoc quod familiam, suo exemplo & verbo ad fidem prouocauit. Deinde videmus, vnus hominis infirmitatem profuisse ad salutem vniuersæ familiæ, vt vel hinc discamus Deum ideo aduersa immittere, non vt nos perdat, sed vt saluet. Nisi enim hic filius infirmatus fuisset, forsitan nemo ex illa familia credidisset. Huc pertinet, quod non seruum, sed filium infirmari permisit, vt eò feruentius pater Christum quæreret. Bene igitur monet Sapienter: Fili mi, noli negligere disciplinam patris tui, &c. Quem enim diligit, corripit, &c. Si familiam illam non dilexisset, permisisset eam in peccatis suis citra omnem admonitionem, &c. Hinc & Iacobus: Omne gaudium, inquit, estimare fratres, si in tentatione varias incideritis. Obserua autem quod signanter dicit: *Credidit ipse, & domus eius*, nihil de alijs Capernaïtis dicens, sicut supra: *Crediderunt*, inquit, in eum discipuli eius, nullam mentionem faciēs de alijs cõiuiis: vt vel hinc videamus paucitatem eorum qui perfecte credunt. Maior enim pars, etiã si videat & audiat, tamen in peccatis manet. Allegoricè: Sicut supradicta mulier Samaritana typum ecclesiæ de Gentibus prætulit, sic filius illius reguli, Iudaicum populum significat. Is enim tunc incepit mori, cum Gentium populus inciperet credere. Regulus autem pro filio rogans, nobilem patrum fidem rectè significat, quæ pro salute illius populi, apud Christum antiquis meritis etiamnum intercedit. Facit ad hoc, quòd mulier sexta hora ad Christum venit, hic autem septima hora primus sanatur. Ascendente enim Sole iustitiæ Christo in cælum, ecclesiæ de Gentibus credidit. Iudaicus verò populus, illo descendere incipiente, id est, signa & prodigia descensus sui ad iudicium præmittente, crediturus est. Moraliter. Regulus significat superiorem hominis portionem, filius infirmus sensualitas est vt inferior portio: febris, peccatum. Nam & calorem & frigus habet inordinatum, scilicet amorem & timorem mundanum: Causa morbi, id est, peccati, est iuuentus, nobilitas, abundantia rerum omnium. Facile enim in morbum labitur homo, vbi hæc sunt. Hic morbus certò ducit ad mortem, nisi Christus subueniat. Ad ipsum igitur nobis curandum, imò festinandum est: Ne, inquit, differas conuerti ad Deum, &c. *Hoc iterum Eccle. 5.*

secundum signum fecit Iesus. Sicut in auri metallis ne minimam quidem venam negligit, qui rem intelligit, utpote que ad diuitias augendas plurimum faciat: sic in diuinis scripturis, ne vnum iota pretermittendum est, quandoquidem certum est, nihil ibidem superuacaneum esse. Sic Ioannes hoc verbum non temere addit, sed adduc Samaritanos admiratur, propterea quod Galilæi etiam post alterum signum apud ipsos factum, nondum peruenierant ad perfectionem eorum, qui nihil viderant.

CAPVT. V.

In hoc capite docemur afflictiones durare & differri, non ut peream, sed ad maiorem Dei gloriam: deinde que sit ratio soluti sabbathi. Nam Christus sabbatho, quod maxime omnium obseruabile in lege erat, languidum sanauerat.

Post hac erat dies festus Iudeorum. Otenfa & Samaritanorum & reguli facilitate ad credendum, nunc reditum domini in Hierusalem, subiungit Euangelista, ut a collatione rerum ostenderet, quantum alienigena prestatent Iudeis, & quod iustissimo iudicio Dei, a gratia deciderint Iudei. Interim autem bonitatem Christi in hoc videmus, quantum enim in primo festo eos ingratos expertus esset, tamen subinde reuertitur. Non enim statim abiicit Deus peccatores, nisi obstinate peccent, imò etiam peccantibus & ingratis beneficia prestat. Misereatur enim omnium, & dissimulat peccata hominum propter poenitentiam. Obserua quod Ioannes non exprimit quale fuerit festum illud: unde plerique suspicantur festum fuisse pentecostes, quod & pulchre mysterio congruit. Nam pentecostes festo, effusum est eximium illud donum spiritus sancti, quo ab omnibus animarum morbis sanamur. Sed huic obstat, quod supra dixit Christus: Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt ad messem? Claret igitur, quod ante festum Paschæ, hæc cum Samaritanis egit. Cum autem nulla alia festiuitas tum proximior esset, quam paschalis, cogimur hunc locum de festo paschæ intelligere. Nam non est verisimile, quod Christus hoc festo neglecto, ad pentecostem ascendisset. Vbi obserua quod Ioannes quatuor

festi paschalia describit, ad quæ Christus ascendit, semperque insigne aliquid in eisdem festis perfecit. In primo siquidem festo, vendentes & ementes expulit, ac primum *Ioan. 2.* & maxime necessarium vitæ nostræ sacramentum verbis aperuit, dicens: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, &c. In hoc secundo festo paschæ veniens ad probaticam piscinam, eadem quam præterito anno verbis tantum commendauerat, factis quoque præfiguratur baptismi sui potentiam. Tertio nihilominus anno circa eandem solennitatem facto conuiuio de quinque panibus & duobus piscibus, per occasionem cibi illius, aliud non minus necessarium salutis nostræ condidit sacramentum, dicens: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Quarto *Ioan. 6.* anno in eodem festo patitur, videlicet ut *Ioan. 19.* sicut superioribus annis docuerat nos in morte ipsius baptizaremur, & carnem eius ad manducandum, sanguinemque ad bibendum acciperemus. Ad eod sanctam & veram veteris paschæ rationem comprobatur, ut in qua fulgebat memoria veterum beneficiorum, in eadem nouorum conderet veritatem sacramentorum. Est autem Hierosolymis probatica, &c. Locus erat sic dictus, eod quod sacerdotes hostias immolandas illic abluerent. Allegoricè: Hic videmus quis fuerit status mundi ante Christi aduentum. Primum enim multi erant infirmi, imò omnes. Nemo enim mundus a forde. Et, Omnes peccauerunt, &c. Deinde varia erant morborum genera. Aliqui enim erant cæci, nescientes viam salutis: Alij claudi, scientes quidem viam, sed ingredi non valentes: alij qui omnino aridi, non percipientes influxum sensus & moris a capite, hoc est, a Deo: Interim nullum erat remedium, nisi piscina illa, quæ vniuersas Iudeorum cæremonias, imò vniuersum veterum sacrificiorum ritum: atque idem legem ipsam significat, quæ quinque porticus habet: in quinque enim libris descripta est. Hæc piscina solum Hierosolymis erat, hoc est, tantum apud Iudeos. Atqui quantumuis adesset aqua, nemo tamen ex ea sanabatur, nisi prius a cælo mota fuisset. Sic lex nullum iustificare potest aut potuit, nisi per spiritum sanctum scribatur in corde, id quod paucis contigit. In hoc igitur statu, cum esset mundus, superuenit Christus verus saluator. In his iacebat multitudo magna, &c. Miserabile spectaculum, vbi tot infirmi erant, & tam rara medicina.

Atqui

Atqui etiam nostris oculis tale spectaculum obiectum est. Quocumque enim nos vertimus, videmus aliquos, qui nostro auxilio opus habent. Ad hos autem quinque portibus peruenire possumus, hoc est, quinque modis subuenire eisdem possumus. Primum, corde, per compansionem. Secundum, ore, per consolationem. Tertium, opere, per supportationem. Quartum, facultate, per subuentionem. Quintum etiam per orationem. Ad hæc autem potissimum nos mouere debet incertitudo mortis, & quod post mortem non est opus merendi. Nescit enim homo finem suum, & c. ideo quæcumque potest manus tua, instanter operare, iuxta Sapientis dictum. Expectant igitur infirmi motum aquæ, hoc est, compansionem cordis tui, & subuentionem, &c. Hoc cognoscebat Iob: Oculus (inquit) fui cæco, &c. Angelus autem Domini secundum tempus descendebat. Hoc miraculo insignis Dei misericordia declaratur. Nam quum se promississet fore Deum & partem seminis Abraham, nunquam non ferè presentiam suam miraculis testatus est, ut non frustra a Moyse dictum sit: Non est alia natio, quæ habeat deos ita appropinquantes sibi, ut Deus noster adesset nobis. Sic egredientibus ex Ægypto, varijs & maximis miraculis presentiam suam circa eos probauit. Deinde ne videretur discessisse sub Helia & Heliseo, rursus se per miracula aperuit, ut patet in libris Regum. Postremo autem, ut nunquam non suam presentiam proderet, sub Christi tempore, angelum mittit ad piscinam, &c. Et quanquam iam verè in carne præsens erat voluit tamè & alia suæ presentia & potestatis testimonia exhibere. Hoc autem facto etiam prælusit ad futurum baptismi sacramentum, atque adeo homines ad ipsum baptismum præparauit, ut cum viderent in aqua piscinæ morbos corporis sanari, non diffideret etiam in aqua baptismi peccata ablui. Et qui prior descendebat post motionem, &c. Etiam hic vides, quod dominus opera sua sub contraria specie exequitur. Nam per turbidam aquam homines sanat, quum tamen perspicua & clara aqua commodior videatur ad sanitatem. Sic aliàs vitam operatur per mortem, quia nihil vitæ magis contrarium est: gaudium operatur per tristitiam, &c. Sic olim Heliseus aquas sanauit iniecto sale, quum aliàs sal aquæ immixtus, sterilitatem afferat. Ideo autem contraria specie sua opera exequitur, ut rationem nostram confundat. Deinde ut

sciamus eum nihil non posse, quantumuis humilia sint aut videantur instrumenta sua media, imò eum sua opera perficere posse etiam cessantibus medijs, hoc est, etiam omnibus desperatis. Vel turbida aqua signat crucem, qua Deus nos sanat. Quia enim prosperis plerumque abutimur, & inde peiores efficimur, idcirco aquam turbat, hoc est, aduersa immittit, ut ad Deum recurramus. Videretur quidem aqua turbida nihil facere ad sanitatem, videretur etiam tribulatio non saluare, sed perdere: verum in fide fructum patissimum reddit exercitatis per eam, ut ait Paulus. Postremo per aquam illam piscinæ, baptismum nostrum præfiguratum est. Sicut enim in piscina morbi corporum sanabantur: sic in baptismo peccata. Deinde sicut aqua piscinæ non sanabat, nisi turbata vel mota esset ab Angelo: ita inefficacia sunt omnia sacramenta, & media, nisi a verbo domini moueantur, hoc est, nisi habeant verbi appendicem, & fide accipiantur. Præterea, sicut in piscina illa, nullus sanabatur, nisi primò descendisset. Ita nemo saluatur, nisi per Christum primogenitum fuerit, & ipse primogenitus factus. Omnia enim primogenita legis, in Christum primogenitum respiciunt, proinde ut credentes, alia bona Christi per fidem mutuo accipiunt: ita & primogenitura donatur, ut saluetur. Nam soli primogeniti ad Deum pertinent, ideo & Paulus fidelibus loquens, dicit: Accessistis ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cælis. In hoc autem baptismus noster piscinam illam excellit, quod non vno loco affixus est, sed vbiq; haberi potest. Secundum, quod non vnum peccatum tantum, sed omnia tollit Tertium, quod non certis diebus, sed semper patet: Est enim fons patens, in abluitionem peccatoris & menstruatæ. Nec vnum tantum sanat, sed omnes. Omnis igitur nobis adempta est excusatio, si in peccatis remanserimus. Atque hic vides quàm abunde in nouo testamento gratia Dei effusa sit. Quod si illi tam diligenter expectabant motum aquæ, propter sanitatem corporis recuperandam, quanto magis nobis accurredum est ad fontem gratia, ad thronum misericordiae, ut gratiam inueniamus in tempore opportuno. Erat autem quidam homo ibi, &c. Pulchre diuus Ioannes in vno homine hæc duo connectit, hominis scilicet naturam, & adhaerentem morbum. Sic enim in quolibet homine, duo quedam videmus: Bonum scilicet quod fecit Deus,

H & &

Sap. 11.

Acto. 2.

Ioan. 4.

Eccle. 9.

Iob. 31.

Deut. 4.

Ioan. 6.

Ioan. 19.

Rom. 3.

Hebr. 12.

Num. 3.

Exod. 13.

Hebr. 12.

Zach. 13.

Hebr. 4.

Sap. 22. & malum quod adiecit diabolus. Invidia enim diaboli, mors intravit in orbem terrarum. Et verè miserandum est, tam nobilem creaturam in tanta mala recidisse. Vnde & *Luc. 13.* Christus quasi commiserans: Hanc, inquit, filiam Abraham, quam alligavit Satanas decem & octo annis, nonne oportuit solui, &c. Imo hæc ipsa cõmiseratio, ipsum è cœlo traxit: Dominus, inquit, de cœlo in terrã prospexit, vt audiret gemitus compeditorum, &c. Et tamen plerique nostrum nondum sentiunt se miseros & deplorandos, cum tamen in medijs malis sint. Discamus igitur ex hoc loco, quanta mala nobis inuenerit peccatum: Vnde enim tam variæ infirmitates, nisi ex peccato? Hinc Hieremias: Vide, inquit, quàm amarum sit reliquisse dñm. Et iterum: Vx nobis, quia peccauimus. Deinde discamus ex hoc ægroto, quanta mala in nobis lateant. Quicquid enim malorum in alijs externe videmus, ea in nobis latet, nec ob aliud Deus miserando aliquorum hominum morbos ob oculos nobis ponit, quàm vt vel hinc discamus, quàm misera creatura sit homo, quàmque misericorditer nobiscum agit Deus, nos præueniendo & præseruando à malis, in quæ aliàs incideremus. Quicquid enim malorũ vni homini cõtingit, hoc omnibus contingeret, ni manus clementissima Dei præseruaret. Ideo autem Ioannes morbi diurnitatem tam exacte ponit. Primo, vt miraculi magnitudo commendetur. Secundo, vt doceat, non fortuito hominem hunc tãto tempore morbo affectum fuisse, nec casu ægritudinem dilatam, nec temerè ab alijs præuētum, nec sine causa hominem nõ habuisse, qui eum in piscinam mitteret. Hæc enim omnia voluntate Dei sic lege dispensata sunt, vt glorificaretur Christ⁹. Hinc igitur discamus, omnes nostras afflictiones potissimum voluntate & opere Dei diutius durare, vt tandem dominus in nobis glorificetur. Sic infra de cæco dicitur: Neque hic peccauit, neque parentes eius, vt cæcus nasceretur, sed vt manifestentur opera Dei in eo. Sic Israelitę non ideo tam durè, tamque diu in Ægypto afflicti sunt, vt perderentur, sed vt glorificaretur nomen domini ipsis liberatis, & rege potētissimo deiecto. Sic Iob multis mensibus in grauissimos inferni dolores coniectus est, vt per doloris diurnitatem manifestum fieret, vt omnem hominẽ esse mendacem, Deum autem solum veracem: sicq; nomen Dei per illum glorificare

tur. Sic & Ioseph diu post somnium suum, partim in seruitute, partim in vinculis mansit: sed nulla alia ratione quàm vt nomẽ dei per illum glorificaretur. Nomen autem dei glorificatur, quando factõ quopiam manifestatur eius potentia, sapientia, aut misericordia, vt inde pij assurgant in laudem eius, & discant confidere & timere. Hinc igitur & nos discamus patienter ferre manum domini, nec per infidelitatem festinemur, sed per fidem expectemus: certi quod etiam si dominus moram fecerit, veniens tamen veniet, & non tardabit: adhuc quidem visus procul est, apparebit tamen in finem, & non mētietur. *Hunc cum vidisset Iesus, &c.* Quod inter multos infirmos Christus hunc potissimum videt, imo cognoscit eum multum tempus habere, confirmatio est eorum quæ iam diximus, nempe quod dominus etiam si tardauerit, tamen veniens veniet. Hinc & *Sap. 3.* *Sapientia:* In tempore, inquit, erit respectus illorum. Summa autem afflictorum consolatio esse debet, quod dominus eos videt, & insuper cognoscit eorum afflictiones. Sic in Ægypto vidisse dicitur afflictionem filiorum Israel. Deinde etiam ideo hunc potissimum vidit, quia omnium maxime deploratus erat: Excelsus enim dominus humilia respicit. Item quæ, quia eius calamitas profectura erat ad miraculi magnitudinẽ. Et demũ, quia eius nobis fides conducebat ad exemplum. Sed cur, inquis, non eodem modo & alios respexit & sanauit? Primũ respondeo, quia non vt medicus corporum, sed animarum venit, nec externa mala à suis semper aufert, quin potius crucẽ eis reliquit & prædixit. Deinde quia plerisque magis cõducit infirmos esse, quàm sanos. *Vis sanus fieri?* Magna Dei misericordia! non expectat ægroti preces, sed ipse eũ præuenit. Qui enim percutit, ipse idem & sanat. Hinc in Osea dicit: *Osee. 14.* Sanabo contritiones eius, diligam eos spon-tancè, quoniam auersus est furor meus ab eis. Huc pertinet quod in psalmo dicitur: *Psal. 77.* Vidit quum tribularẽtur, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ. Et illud Tobię: *Tob. 3.* Quum iratus fueris, miseriam facies. Congruè igitur Iudith nos monet: *Iudith. 8.* Non, inquit, vlciscamur nos pro his quæ patimur, sed peccatis nostris depurantes, credamus ea nõ ad perditionem, sed ad correptionem nobis accidisse. Sicut igitur Christus hic præuenit ægroti preces, sic imensa sua misericordia, omnium in fide laborantium

borantium vota præoccupat. Iuxta illud *Isa. 65.* *Isaia:* Erit, inquit, antequam clament, exaudiam eos. Quauis autem Christus desiderium pauperis huius iam dudum audierat, & præparationem cordis eius: tamen eum interrogat. Primò, vt eum ad petendum inuiteret, ac desiderium eius exciteret. Deinde, vt occultè doceat, se eum esse qui inuocatus sanare possit. Præterea hac interrogatione ostendit se nullum cogere, sed vnumquemq; relinqui in manu cõsiliij sui, num velit sanari: Apposuit, inquit, ei vitam & mortem, bonum & malum, quodcunque voluerit, dabitur illi. Non est igitur, quod expectes, donec Deus te cõgat: satis enim superq; quod suum est facit, dum gratiam suam tibi offert. Deniq; hac interrogatione subindicare voluit Christus, neminem ab animi vitijs sanari posse, nisi morbum suum oderit, & salutis desiderio teneatur. Demum etiã hoc verbo apostolos docet, quod de homine non debet quæri qualis sit persona, aut ex qua gente: sed hoc solum, vtrum peccata sua relinquere, & iustitiam operari velit. *Domine, hominem non habeo, &c.* Quasi diceret, Non deest mihi voluntas, nec etiam spes, sed hõminis baiuli auxilio destitutus sum. Igitur si quid potes, adiuua: Nam ex ipsa interrogatione tua, videris mihi auxilium polliceri. Hinc igitur primò discamus fidem huius hominis, quam ex vna compellatione Christi concepit, vt nihil non magnum ab ipso expectaret. Vbi interim nostra confunditur incredulitas, qua fit, vt quantumuis benignè nos Christus, alloquatur, non tamen ei credimus. Deinde ex hac infirmi responsione videmus eius charitatem, quæ vt non inuidet nec irritatur, ita languidus hic non accusat, non conuiciatur, non maledicit alijs, qui ipsum præuenerunt, sed citra contumeliam aliorum narrat quod præueniatur. Præterea etiam non paruam præ se fert humilitatem, qua non audent aperte petere, propter suam indignitatẽ, quemadmodũ & alibi publicanus ille nõ audebat facie ad cœlum leuare. Videmus insuper in hac languidi responsione, insignem eius tolerantiam in cruce. Nõ enim douoet seipsum diris, non execratur diem natiuitatis, sed patientissimè suã calamitatem deplorat. Postremò insignem etiã eius spem & longanimitatem hic videmus, quauis enim tot annis frustratus esset, non tamen desperat, sed exemplo ipsius Abraham contra spẽ in spẽ credidit. Atque hæc sunt

quæ Christo placent, vnde protinus hac eius responsione delectatus respõdit: *Surge.* Christus solo verbo sanat, vt ostendat se plus posse, quàm prophete. Hi enim orando fecerunt miracula, Christus autem præcipiendo. Hinc turba mirabatur, eo quod loqueretur tanquam potestatem habens, & non sicut Pharisei eorum. Secundo, per hoc ostendere voluit, etiã eos qui motu piscine sanabatur, sua virtute sanari. Discamus & nos hic peccata in baptismo ablui, nõ virtute aque, sed virtute verbi potissimum. Obserua autem quod Christus plus præstat, quàm miser ille sperare poterat. Is enim solũmodo sperabat se à Christo valido homine ad piscinam deportandum, sed maiora accipit, nõpe perfectam sanitatẽ. Sic Ioseph patienter expectans, nedũ fratribus suis superior euadit, sed & toti Ægypto præficatur. Sic Iob, sic Tobias maiora accipiunt, quàm sperare poterant. Discamus igitur patienter expectare. Spes enim nõ confundet nos: Et omnes qui expectant Deum nõ confundentur. *Tolle grabatum tuum, & ambula.* Hoc præcipit Christus, vt miraculum celebrius reddatur, omnesque videant eum verè sanatum. Nam lectum ferre nõ potuisset, nisi iam membra firma & robusta facta fuissent. Ob eandem causam & in nuptijs iussit Architricino vinum prægustadum offerre, & discipulos fragmenta panum colligere, & leprosum sacerdotibus se ostendere, vt clara fierent & magis conspicua eius miracula. Deinde etiam ideo hoc languido, sed iam sanato præcepit, vt alij videtes eũ in sabbatho lectum portare (quod lege prohibitũ erat) quæreret facti causã, certioresq; de miraculo fieret. Vult enim deus, vt opera sua cõspiciantur, ad aliorum excitationẽ. *Et statim sanus factus est.* Efficacia verbi demõstratur, vt certò sciamus, Euãgelij verbum potētiam Dei esse ad salutem omni credenti, vt maximè extrinsecus contemptibile appareat, & à mundo persecutionẽ patiatur. Discamus igitur verbo fidem adhibere, etiam si interim multa diuersa videantur. Quod autem infirmus ille præceptum Christi implet, fidei & confessionis est. Oportet enim vt etiã corã alijs confiteamur, quæ à deo accepimus, neq; nomẽ eius erubescamus, qui nos sanauit, alioqui & ipse nos negabit corã patre suo. Moraliter. Infirm⁹ hic peccatorẽ quẽlibet significat. Huius infirmitas, 38. annos haber: quia a quadragenario numero, qui pœnitentiæ est dedicatus, binario differt. Caret enim di-

lectione Dei & proximi, & ideo per poenitentiam conualefcere non potest. Hic infirmus seipsum sanare non potest: quia homo est spiritus vadens & non rediens, hoc est, valens, peccare, sed non resurgere. Sed nec hominem habet, qui ei auxilio esse possit, tum quia peccatum non naturam vulnerat, sed etiam priuat communionem sanctorum: tum quia solus & purus homo eum sanare non potest, sed oportet quod sit Deus & homo. Huc igitur Christus sanaturus, primo interrogat num velit sanari. Hoc autem facit cum dicit: Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & viuat. Itē, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Deinde eum sanare verbo, & sacramentis. Demum ei precipit, ut surgat de peccato, tollat lectum suum, hoc est, diligat proximum. Quoad enim languidus eras, portabat te proximus: Nunc cum sanus effectus sis, porta te vicissim & aliorum defectus: Alter (inquit) alterius onera portare, &c. Postremo precipit, ut ambulet ad Deum, &c. Allegoricè autem, hic homo significat populum Gentilem, qui nectum grauius aegrotabat, eo quod nullum remedium sciebat, sed etiam diuturnius quam Iudaei. Nam 38. annos habebat in infirmitate, id est, olim desperatus erat, perdita corporis & animae temporalis & aeterna salute, fraudatus vitæ presentis pariter, & futuræ veritate. Nam per 30. annos (qui numerus annorum plena vitæ aetas est) vitæ presentis perfectio, per octo annos vitæ futuræ aeternitas (cuius octo sunt beatitudines, quæ quæ octaua mundi aetate perficietur) rectè figuratur. Hunc igitur Christus sanauit verbo, Iudaeis frustra apud piscinam suam iacentibus, hoc est, frustra in aqua legis confidentibus. Sanatus autem statim lectum suum portare cepit, hoc est, manifesta verè sanitatis indicia ostendit, ac Christo per omnia obediuit. *Erat autem sabbathum in die illo.* Hoc Ioannes signatè addidit, quia inde Pharisæi calumnie seminariū accipiebant: Legis enim præceptum erat: Nullum facias sabbatho opus. Et in Hieremia: Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbathi. Quod autem Christus præcipit, ut portet lectum, non fecit in contemptum legis. Non enim venit soluere legem, sed adimplere. Verum ideo mandat infirmo, ut tollat lectum suum in sabbatho, ut manifestus fieret miraculū. Si enim non fuisset sabbathum, nemo interrogasset, cur lectum portaret. Deinde, hoc facto Christus ostendere & do-

cere voluit, veram sabbathi rationem. Hanc enim Iudaei verè nesciebant, quatumuis de sabbatho suo gloriantur. Primum enim putabant, sabbathum tantum propter otium & cessationem à rebus externis institutum, cum longe alia fuerit instituentis intentio. Non enim dixit: Septimam diem otio celebrabis, sed sanctifices. Aliud autem est otium, aliud sanctificare: illud etiam Pagani sciunt, hoc autem soli fideles. Huc pertinet, quod per Moysen dicit: Videte, ut sabbathum meum custodiat, ut sit signum inter me & vos: Ut sciatis: quia ego dominus, qui sanctifico vos. Ex hoc verbo planè patet, sabbathum Iudaicum vmbra ac signum esse, & veritatem habere absconditam. Vmbra etenim est nullum seruire opus aut externum, vel manuarium facere in sabbatho. Veritas est, nullum peccatum (quod verè seruire opus est, perpetuam seruitutem inducens) facere in sabbatho: verum studere ut per nos Deus sua sancta opera exequatur. Sicut in Isaia dicitur: Si auerteris pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & uocaberis sabbathum delicatum, &c. Iam quia nunquam licet peccare: qui enim Christo uiuit, peccato mortuus est, semper enim oportet Adamum nostrum ferias agere, ut deus nos sanctificet, ac operam suam per nos exequatur, proinde reuelato Euangelio, perpetuus est sabbathismus. Ideo Paulus ait: Qui ingressus est in requiem Dei, requieuit & ipse ab operibus suis, quemadmodum & Deus à suis. Et Isaia: Erit Neomenia ex Neomenia, & sabbathum ex sabbatho. Deinde Iudaei sola externa & carnalia legis suppositiosè seruabant, neglectis his, quæ erant præcipua & perpetua duratura, nempe charitate & iustitia, &c. quemadmodum Christus eis impropert. Duo igitur nos hoc facto docuit. Primum, sabbathum non propter otium institutum esse, sed propter sanctificationem. Secundum, charitatem omnibus legibus præferendam. Finis enim legis est charitas. Et: Misericordiam uolo, non sacrificium. Hinc igitur discimus & nos, quomodo & quatenus constitutiones nostras seruare debeamus, &c. *Sabbathum est, non licet tibi tollere, &c.* Etiam hic videmus, verum dixisse Paulum, quod Iudaei emulationem quidem Dei habebant, sed non secundum scientiam. Primum enim nesciebant omnia præcepta legis in uiam charitatem dirigenda, quemadmodum Christus probat in Matthæo: Si, inquit, sciretis, quid est, Misericordiam uolo, & non sacrificium, non condemnassetis innocentes. Deinde

Exod. 20. Exo. 13. Ieom. 8. Isai. 58. Heb. 4. Isai. 66. Matt. 23. Rom. 13. Matt. 9. Rom. 10. Matt. 2.

Deinde literam legis tantum ponderabat, non autem intentionem instituentis. Sabbathorum otium violasse, nefarium erat apud eos: Proximum autem fraudasse, nullius erat momenti. Sabbatho sustulisse grabatum, impiū haberi volebant, inuidere misero salutem, culpa non erat. Huiusmodi præpostera iudicia, etiam in nobis uidemus, &c. Et quamuis scirent eum, qui ligna in sabbatho collegerat, iussu domini fuisse occisum, imprudenter tamen illud exemplum ad hunc infirmum traherant. Illic enim fuit contemptus, hic necessitas: Illic prohibitio domini, hic autem præceptum eius. *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit.* Non dissimulat beneficium acceptum, & domini Iesu autoritate criminis inuidiam à se depellens, significat eum, qui rem tantam verbo præstare potuerit, homine simul & sabbatho maiorem uideri. Vtinam & nos semper in mente & ob oculos habereamus Dei beneficia: tunc enim intrepidè ac feruenter mandatis eius obediemus. Cum igitur graui tibi uidentur Dei præcepta, cogita, quis ea præcepit: item quæ, cum mundus te propterea vituperat, contemnit, dic: *Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, &c. Quis est ille homo, qui dixit tibi, &c.* Hactenim in eum, qui sanatus fuerat, inuesti sunt: nunc etiam salutis, auctorem calumniari incipiunt. Per hoc igitur produnt seipsum, quod nec fidem nec charitatem habeant. Duo quædam audierant ab homine illo. Primum, *Qui me sanum fecit.* Secundum, *Ille mihi dixit.* Tolle grabatum tuum. Primum autem omittentes quod bonum erat, illud tantum arripunt, quod calumnie proximum uidebatur. Sic facit inuidia, non attendit bona, sed tantum mala in eo, quem odit. Debuerant Iudaei ex tanto miraculo fidem confirmare, potentiam Dei admirari, ac gloriam eum celebrare, interim & sanato per charitatem congratulari, sed neque faciunt. Impij enim è mirabilibus Dei obstinatiores fiunt, ut in Pharaone uidemus. Sic plerumque hypocritæ ficta iustitia tumidi, & fide & charitate vacui inueniuntur, &c. *Nesciebat Iesum quisnam esset.* Verbum audierat à Christo, quod fide apprehenderat. Non autem notat eum de facie, nec hoc quare Christus: Beati enim, qui non uiderunt, & crediderunt. Cum e contra corporalis Christi presentia Iudæis nihil profuerit. *Iesus enim declinauerat à turba.* Subdlexerat se Iesus. Primum ut se ab sententia testimonium hominibus illius suspiciōe careret. Secundum, ne aduersarios irritaret.

Poterat quidem eos spiritu oris sui perdere, sed se ipsum exinanauit usque ad extremam impotentiam, ut exemplo eius discamus, non tentare Deum, & declinare iratorum infamiam, donec aliquantulum ira deferuiscat. Graue enim est saxum, & ponderosa arena, sed ira stulti grauior utroque. Tertio, ut doceret nos post perpetratam magnorum operum, fugere gloriam hominum, & applausum. Quarto ut & nos quietum locum queramus ad uacandum Deo. In turba enim plurima sunt obstacula deuotionis & puritatis. Ideo signanter dicit, Eum declinasse à turba, non à loco. A nullo enim loco Iesus declinat: Nam ubique est. Sic spiritualiter Deus non declinat à loco suo, qui est ecclesia: Deus enim in loco sancto suo, sed ab his declinat qui turbam faciunt in loco suo, id est, in ecclesia. *Postea inuenit eum Iesus in templo.* Non semel tantum deus hominem uisitat, sed subinde & frequenter, quandiu homo non obstinato animo ipsi repugnat. Quia autem iam cognitum erat miraculum, nunc uult ut & miraculi auctor cognoscatur. Item, quem à peccatis semel liberauit, hunc deinde prouocat ad gratiarum actionem. Obserua autem, quod eum in templo inuenit, non in delictis aut uanitatibus mundi. Unde cognoscere possumus, eum gratum fuisse Deo profanitate. Longè aliter nos facimus. Statim enim, ut liberati sumus, in maiora mala prorumpimus, &c. *Ecce sanus factus es.* Duo quædam ei inculcat. Primum sanitatem acceptam, ut gratus sit. Secundum futurum iudicium, ut timeat: hæc enim duo omnibus nobis necessaria sunt. Vide autem quibus uerbis eum alloquatur. Non dicit: Ego te sanum feci, ut exemplum nobis daret humilitatis. Deinde non dicit: Ego te puniam, si peccaueris, ob eandem causam. Quod autem ait: *Noli amplius peccare,* significat primum, quod plerumque morbi ex peccato proueniunt, ut patet ex lege. Deinde hic locus arguit eos, qui putant in congruum pro peccato, quod breui tempore perpetratur, hominem aeternaliter puniri. Hic enim homo non peccauerat triginta octo annis, & tamen tanto tempore punitus fuit. Tertio, ex hoc uerbo uidemus maiora mala imminere his, qui relabuntur: sunt enim nouissima hominum illorum, peiora prioribus. Unde & sapiens monet: *Fili peccasti, ne adicias, &c. item, Ne semines mala in sulcis iniustitiæ, &c.* Obserua autem, quod aliter flagellantur iniusti, aliter iniusti

Prou. 27. Psal. 27. Dent. 28. Leuit. 26. Matth. 12. Eccle. 7.

Isa. 9. Illi ad probationē, hi propter peccata. Dein de impijs afflictio perditio est. Iuxta illud: Populus non est reuersus ad percipientē se. Pijis verò est disciplina, qua docentur effugere iram domini, & volūtati eius obsequi.

1. Cor. 11. Hinc Paulus: Dum iudicamur, inquit, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Summa, quandiu sub lege & in peccatis sumus, punimur propter peccata: Quando autem Dei voluntati adhaeremus, punimur ad probationē. Duo autem in omni afflictione cōsideranda sunt, iudicium & misericordia. Iudicium, quòd propter peccata punimur. Misericordia, quòd puniens non in hoc punit, vt perdat, sed vt cōuertat. Hinc Nahum dicit: Bonus dominus & cōfortans in die tribulationis. Et in Psalmo. Inuoca me in die tribulationis, eruā te, & c.

Psa. 146. Obserua item, quòd Christus dicens: Noli amplius peccare, subindicat, se vidisse priora eius peccata, vt vel sic eum à peccatis deterreret. Demū etiam hoc obserua, q̄ Christus primò blandè allocutus est infirmum, nunc autem sanato viuēdi praecepta dat, & futura mala pronūtiat, si ingratus fuerit. Sic Euangelium primo quidem blādē nos alloquitur, nihil de operibus dicit, sed citra omnia merita gratiam pollicetur. Postea autē etiam viuēdi praecepta praescribit, imò & futurum iudicium comminatur ingratis: & bonis operibus promittit vitam eternā. Qui igitur primā Christi vocē amplectitur, qua gratis offert gratiam, is etiam audiat eū, praecepta viuēdi proponētē: alioqui nihil prodest Christum audire in vno, nisi eū audias & in altero: Vult enim pater, vt eū simpliciter sine exceptiōe audiamus. Vides igitur, quomodo seiplos tā miserè decipiant, qui tantum ex euangelijs promissiones arripiunt, alia autem nihil curant. *Abiit ille homo, & nuntiauit Iudaeis, & c.* Sunt qui putant hominem maligno animo hanc Iudaeis nuntiasse, id quod summa fuisse ingrātudo: quanquā non raro videamus, quosdam pro acceptis beneficijs nedum gratias nō referre, sed insuper pro benefactis mala rependere. Imò maior pars hominū tanta ingrātudinem Deo exhibet, vt quotidie experimur. Verūm, cū charitas nō suspicetur malum de proximo sed semp bene de ipso speret & credat, verisimilius mihi videtur & magis congruum, si dicamus eum bono animo & hanc Iudaeis nuntiasse, nempe, vt cogito tanto medico, cessaret persequi eum,

imò & ipsi accederet, sanitatem animæ acciperetur. Cum enim haecenus multa bona de homine hoc subindicat euangelista (nempe quòd in infirmitate & fide, spē, charitatem, & tolerantiam ostenderit: & post sanitatem recuperatam non alibi, quam in templo inuentus sit) nulli dubium est, quin & hoc in eius commendationem dixerit Ioannes. Huc pertinet, quòd eum hominem nominat, quo nomine indignus fuisset, si in tantum benefactorem tam ingratus, imò tā crudelis fuisset. Maximè autem pia eius intentio, ex verbis ipsius probatur. Nō enim quasi accusans, dixit, quòd Iesus esset, qui tollerabatur in sabbatho imperasset, sed qui eū sanum fecisset: quare patet nihil eū aliud voluisse, quam medicū ostendere. Alioqui, si maligno animo hanc dixisset, vtique miraculum ipsum obtinisset, tantumque arripuisset id, quod calumniae proximum erat, quemadmodum & Iudaei supra fecisse memorantur. Hic igitur vides, quid faciat & inuidia & charitas. Sicut enim illi supra, partem illam, quam criminati non poterant, silentio praeterierunt, tantumque arripuerunt quod malū videbatur: sic hic e contra, partē illā, q̄ illi criminabantur, silentio praeterit, partem autem nulli patentem reprehensionis, nuntiat insidiatoribus. Sic enim charitas facit, bona tantum videt in proximo, mala dissimulat, inuidia autē contrariū facit. Habemus igitur in homine hoc plura exempla notatu dignissima. Primò enim opus dei in se factum alijs manifestat, nec semel tantum sed subinde: nec opus tantum, sed & auctorem: Hoc enim à nobis exigit Deus. Hinc Petrus: vos estis gens sancta, & c. vt enarratis virtutes eius, qui vos vocauit, & c. Et in Tobia: Opera Dei confiteri honorificū est. Secundò non contentus est homo ille propria sanitate, nisi & alijs medicū ostenderet. Sic & vniciquē nostrum Deus mandauit de proximo suo. Tertio etiam è templo exit ad eos, qui foris erant, vt ad Christum eos intròduceret. Non sic fecissent hypocritae, sed suam deuotionem fictā, charitatem & proximorū saluti praeposuisent. Bonus autem Christianus, nonnunquam quiescit praepōnit laborem, propter salutem proximi. Non enim sibi viuere, sed alijs proficere studet. Quartò, verbum illud, quò Iudaei prius offensi erant, nunc obtinens, tantum ea loquitur, quibus moueri in amorem & admirationem Christi poterant. Sic verè pius nō addit

addit oleū igni, hoc est, si quē videt cōmōtū cōtra aliū, non instigat aut incitat, sed mirare eū studet. Non sic faciūt detractores, & c. Quē autem haecenus de homine illo dicta sunt, hanc in hūc vsque diē facit ecclesia de Gentibus. Semper enim virtutem & nomen saluatoris sui consistetur, volentibus nolentibus Iudaeis, imò nonnūquam è templo exit ad eos foris positos, vel potius flagellis eiectos, vt eos in templum reducat. Verūm sicut homo ille frustra Iudaeis Christum nūtiavit, sic & Ecclesia nunc frustra laborat in Iudaeis quibusdā pertinacibus & sua perfidia obcecatis cōuertēdis. Stat enim foris senior frater, indignās, quòd iuniorē filiū patet in gratiā receperit, nec intrare dignatur, donec ipse pater exeat, & per semetipsum eū introducat. *Propterea persequebantur Iudaei Iesum.* Etiā hic se prodit Iudaeorū exitiō digna peruersitas. Samaritani in eū crediderāt cū biduo tantū apud eos fuisset, nec aliquod signum fecisset. Galilaei cū pauca vidissent signa, tamē redeuntē suscipiūt, & hi tamē inter Iudaeos ob ignobilitatē & legis imperitiam malè audiebāt. Regulus, mīrdanus scilicet homo, ob vnū miraculum cū omni domo sua credidit. Hierosolymitā autē, & vrbis nobilitate & tēpli religione tumētes, & exacta legis peritia sese veditantes, viso tam ingenti miraculo, nedum non credunt, sed & persequeuntur. Emphasin autem habet quod dicit: Propterea, quòd hanc faciebat. Iusta nimirum causa erat, ob beneficium tantum, persequi saluatorem, cū ob id vel potissimum amandus esset, quòd semper omnibusq; diebus paratus est succurrere. Hic igitur videmus insignem eorum cecitatem, indignantur Iesū, quòd hominem miserandum sanasset sabbatho: cū ipsi qui sibi videbantur legis tenacissimi, non vererentur asino in puteū delapso succurrere in die sabbathi. In homine sanato calūniantur offensum Deum, sine cuius auxilio non poterat sanari homo: In asino subleuato nō existimant violari sabbathi religionem. Et cū sabbathū ad requiescendum miseris seruientibus, & ad reparandos artus solutos datum sit, dicentē Moysē: Vt requiescat bos tuus, & seruus, & c. ipsi iudicabant opus morte dignum, q̄ Christus requiem praebuerat infirmo laboranti. Deinde videmus hic insignem eorum maliciam. Euidētius erat signum quam vt negari, sanctius quam vt reprehendi posset, quid enim sanctus, quam homini calamit-

oso gratis dare salutem? & tamē cum opus ipsum calumniari non possent, sabbathi violationem impugnant. Sic enim inuidia semper inuenit quòd calumnetur, quasi Deus non possit dispensare in lege sua, vel quasi sabbathū in prauidicium hominis institutum sit, vel quasi caeremoniē plus obligent, quam praecepta charitatis, vel quasi sabbathis nō liceat benefacere, cū omnia hęc contrario modo se habeant. Primò enim potest Deus in lege sua dispēfare, & accipere quos vult. Sic contra praeceptum: Non occides, excepit magistratus, quibus commisit gladium. Sic contra praeceptum. Nō facies furum, dispensauit cum Iudaeis, dum eis praecepit, vt spoliarent Aegyptum. Deinde sabbathū ad vtilitatem hominis institutum est: Non enim homo propter sabbathū, sed sabbathū propter hominem est. Praeterea, non caeremonijs praecepta charitatis, sed praeceptis charitatis caeremoniā cedere debent. Non enim tam qui caeremonias seruat, quā qui diligit proximum, legem impleuit. Demum etiam sabbathis licet benefacere, imò tunc vel maximè tenemur benefacere. Scriptum enim est: Sabbatha sanctifices, hoc est sanctis operibus insistas eo die. Non igitur mirandum, quòd Christus potissimum sabbathis miracula faciebat. Non enim hoc fecit in contemptum legis, nec vt eos pro-uocaret. Sed quia lucerna erat, & vt lu-ceret in tenebris in mundum venerat, ideo nō in abscondito, sed super candelabrum ponendus erat. Nemo enim accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum. Bene ergo in oculis omnium, lucem suorum operum propalare debebat: Bene in Synagogis & in templo, quo omnes Iudaei conueniebant, operari & docere illū decebat. At illi nō qualicumque die, sed sabbathis & Neomenijs alijsque festis, solēnes agebant conuentus. Oportebat igitur, vt tunc cum domus plena esset, expanderet lumen corporaliter in se inhabitantis diuinitatis, vt oculi simplices in lumine eius gauderent, & oculi nequam exculationem de peccato suo non haberent. Hanc enim lucerna nullum oculum, ob sui praesentiam, nequam esse faciebat, sed tantum à simplici oculo distinguebat, quemadmodum artifex per ostensionem artis suae, neminem bonū vel malum esse facit, sed tantum ab effectis deprehendit & discernit, quis inuidus, quis erga se beneuolus sit. *Pater meus vsque modo*

modo operatur, & ego operor. Hoc verbo rationem reddit violari sabbathi, id quod & in alijs Euangelistis fecisse legitur, sed multo aliter. In alijs enim adducit exemplum Dauidis, qui legem de panibus propositionis in necessitate violauit: adducit & exemplum sacerdotum, qui sabbatho violabant legem. Itemque eorum, qui ouem collapsam e fouea extrahunt die sabbathi. Hic autem adducit auctoritatem Patris, docetque simul & se operari & patrem. Nec mirum, quod hic sublimius & diuinius rationem reddit: Illic enim discipulos excusat, hic seipsum. Est autem sensus verbi, quasi diceret, pater meus caelestis, cuius vos videri vultis religiosi cultores, qui que vobis sabbathi fuit author, cum orbe sex diebus condito, septimo requieuisset ab opere, non ita se obligauit otio, quoniam quoties visum est, possit quae velit operari. Nam cum illius sabbathum adhuc dureret, non cessat tamen ab opere, quo gubernat omnia quae condidit, quo subinde res alias ex alijs prognerat, quo collapsa restituit. Sicut igitur ille ob religionem sabbathi, quod dicitur ab opificio mundi conqueuisse, non desinit quotidie benefacere mortalibus, ac rebus omnibus: ita & ego, qui filius illius sum, ab eo & exemplum & potestatem habens operandi quae faciunt ad salutem generis humani, non impediatur religione sabbathi, quo minus ea perficiam, quae pater mandauit. Quod igitur in alijs locis dicit: dominus est filius hominis etiam sabbathi, hoc loco exponitur, cur & quomodo sit dominus sabbathi. Deinde hac oratione breuissimè & apertissimè docet, se patri aequalem in natura, & operatione. Quod eiusdem naturae sit, pater ex eo quod non dicit: pater noster operatur, sed Deus. Deinde non tantum dicit: *Pater meus operatur, sed confestim addit: Et ego operor.* Ipse enim verbum & viuens consilium atque virtus patris subsistens est, ac ideo vniuersa operatur cum patre. Ideo ut iratos sibi propter sabbathum reconciliaret: *Pater meus, inquit, usque modo operatur, &c.* quasi diceret, Si creditis nutu & voluntate opificis Dei, Sabbathi quoque die omnia gubernari, ac solè qui de oriri, fontes fluere, platas de terris prorumpere, &c. cur temerè eum accusatis, per quem pater omnia operatur? Omnia enim pater non aliter, quam per verbum, virtutem & sapientiam suam, qui filius eius est, peragit. Subindicat etiam hoc verbo Iudaeorum calumniam, quam sibi impingebant, in ipsum

patrem recidere, ut vel sic eos abstereret ab huiusmodi calumnijs. Sic enim & alibi ait: *Ioan. 15.* Qui me odit, & patrem meum odit. Sic & nunc quicquid iustis, qui filij Dei sunt, irrogatur, hoc in ipsum Deum recidit. Qui, inquit, tangit vos, tangit pupillam oculi mei. *Zacha. 2.* Signanter autem pertinet locus iste ad prouidentiam diuinam, quo discimus Deum omnia in omnibus operari. Ex ipso enim tanquam principio, per ipsum tanquam mediū, & in ipso tanquam in fine, sunt omnia. *Qua Rom. 11.* sententia, si quis eam ratione metiatur, nihil videtur absurdius: Contra, pij nullam praesentioem habent consolatione, quam quod sciunt, in manu Dei esse, vitam, victum, & mortem ipsorum, omniaque sua regi & disponi praesente patre. In omnibus igitur aduersis bene confidunt pij homines: Certi enim sunt, quicquid sibi euenierit, e manu Dei euenisse. Deus autem non affligit ut perdat, sed ut seruet: non mortificat, ut pereamus, sed ut viuificemur. Cogitationes, inquit, meae, cogitationes pacis sunt, & non afflictionis. Postremò, hoc verbo latenter etiam minatur Iudaeis, & omnibus impijs, ne putent Deum omnino dormire nunc, & nihil curare nostra, quadoquidem scriptum est, eum requieuisse ab opere suo: Non, inquit, dormit pater, sed operatur usque nunc, qui buscunque enim diebus & occidit, & viuere facit, percutit & sanat, & quacunque die apprehenderit hominem dignum morte, quacunque die peccator in manus eius incidit, non est sabbathum, quod illum de manu eius possit eruere. Et quia iam vos homicidium contra me cogitatis, scitote, quod pater meus iam operatur, delet enim vos de libro suo, imò peccatum vestrum stylo ferreo in vngue adamantino scribit, fortissimè operere, & profunda scriptura, quam in aeternum nemo delebit. Hinc igitur & nos timere discamus. Propterea ergo magis persequebantur eum. Peccatum quod per penitentiam non diluitur, semper superponere ad maiora trahit. Sic hi primo odiunt Christum, secundo persequantur, nunc etiam interficere quaerunt, ut appareat, non sine causa Paulum in eos torfisse illud *Dauidicum: Veloces pedes eorum, ad effundendum sanguinem. Quod patrem suum dixisset Deum* Christus simpliciter dixit, patrem suum esse Deum, quem admodum Deus pater est omnium piorum, sicut in Propheta dicit: *Factus sum Israeli pater, & filius meus* primo

Hic. 31. primogenitus Ephraim: sed Deum ita patrem suum dixit, quod omnia sua opera, Dei patris sint opera, hoc est, quod eiusdem sit potentiae, essentiae, gloriae, adeoque planè vnus Deus cum patre. Et hoc etiam intellexerunt Iudaei ex verbis Christi, ut vel hic videamus Arrii malitiam, qui hoc videre vel non potuit vel noluit, quod Iudaei intellexerunt & viderunt. Nisi enim sic intellexissent, non habuissent iustam calumniandi causam. In hoc autem mentiuntur, quod Christus se fecerit aequalem Deo: hoc enim conati sunt & Angelus & homo. Christus autem non rapinam arbitratu est, esse se aequalem Deo. Nec se ipsum glorificauit: ut pontifex fieret, sed qui dixit illi: *Filius meus es tu, &c.* Vel aliter. *Aequales se Deo facere, blasphemiam est in creatura: in Christo autem veritas, quia vere cum patre est, eiusdem gloriae, potentiae, & naturae. Amen dico vobis: non potest filius a seipso, &c.* Cognita malitia illorum, pergit illos clarius exposita potestate, quam a Deo patre accepisset, deterrere ab impia crudelitate. Mirè autem sermonem temperat. Nunc enim sublimia quaedam loquitur de diuinitate sua, ob causam iam dictam, nimirum, ut diuinae virtutis sublimitas eos cohiberet ab impia temeritate: Nunc humiliora quaedam admittens, ne suapte sponte iam offensos plus irritaret ad insaniam. Per hoc autem exemplum dedit praedicatoribus, ut discretionem obseruent in verbis suis. Non enim satis est, docere quae vera sunt, nisi ita doceas, ut adificent. Videtur autem hoc verbum sonare quandam impotentiam insufficientis naturae, atque in hunc sensum: *Artius hoc verbo vsus est ad stabiliendum errorem suum. Quomodo, inquit, filius aequalis esse potest patri, cum ipsemet dicat: Non potest filius a se quicquam facere? Verum non attendit miser, quando & quibus Christus haec dixerit, & quae ob causam tam humiliter de seipso locutus sit, sed nec illud attendit, quod ante & post tam magnificè de se loquutus sit. Haec est enim natura haereticorum, tantum ea obseruare, quae ipso- rum opinioni consonare videntur. Sed valeat Arrius, nos verba ipsa penitius introspicimus. Primò igitur, ex hoc verbo habemus in signe exemplum pij cordis, ex eo, quod Christus quantumuis magnificè de se loquatur, tamen Deo patri cedit auctoritatè, & omnia illi accepta fert. Si haec filius Dei facit, erubescat miser homo, si quid sibi ipsi attribuit. Quid enim habes, inquit Paulus,*

quod non accepisti, &c. Deinde verbum hoc *1. Cor. 4.* quantumuis humiliter sonat, veram tamen, certam, stabilèque filij Dei omnipotentiam praedicare comprobatur. Si enim potest facere, quicquid videt patrem facientem, certum est, eum omnipotentem esse. Quis enim alius hoc potest? Praeterea, quod maius est, hoc ipso verbo indicat, se non posse, nisi quod bonum est facere. Qui enim malum facit, a semetipso facit, quia solus facit: quia seorsum extra Deum & patrem facit. *Filius autem nihil potest a seipso facere, ergo non potest peccare. Quis autem vel angelorum vel hominum, ita castum se habere cor gloriari potest, ut dicat, quod a seipso quicquam facere possit? Nam Angelica natura potuit facere malum, & fecit. Et humana natura potuit facere malum & fecit. Deinde, si filius nihil potest facere, nisi quod videt patrem facientem, certum est, quod male facere non potest. Quid enim videt patrem facientem, nisi omne bonum? Vidit enim Deus cuncta quae fecit, & erant valde bona. Hoc igitur verbo primò percutit Iudaeos, qui calumpniabantur eum male fecisse sanando infirmum in sabbatho. Deinde etiam Arrium percussit, qui impio ore delatrauit, filium Dei esse conuertibilem, hoc est, de bono ad malum flexibilem, quem admodum homo & Angelus. Sed audi miser, Quid vnquam vidit filius patrem suum intus & foris, in caelo & in terra facientem, nisi valde bona? Sed ipse non potest quicquam facere a seipso, nisi quod videt patrem facientem. Ergo non nisi omne bonum filius facere potest, & ex consequenti, de bono in malum flexibilis aut conuertibilis non est. Hic igitur discant adoptiui filij a naturali filio Dei, ut & ipsi *Matth. 5.* nihil faciant, nisi quod viderint patrem facientem. Videmus autem, quod Deus Sollem suum oriri facit super bonos & malos, &c. quod benignus & misericors est, & praestabilis super malitia, quod denique fidelis est in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. In his igitur imitemur patrem nostrum. Hinc & Christus: *Estote, inquit, perfecti, sicut & pater vester, &c.* Et Paulus: *Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, &c.* *Quacunque enim ille fecerit, haec & filius, &c.* Praecedenti sententia indicauit, se nihil bonum facere posse: hic autem maius aliquid ostendit, nempe quod eadem cum patre operetur, & quod nullum vnquam bonum a patre factum sit, sine cooperatione filij. *Tria autem**

autem magnifica hac breui sententiola indicat, scilicet quod hæc ipsa faciat, quæ pater facit, & non alia: nec partem aliquam ex eis, sed omnia, & quod non dissimiliter, sed similiter, id est, quod patre faciente per naturalem omnipotentiam, non faciat filius per accidentalem vel indultam sibi gratiam: quod patre faciente impassibiliter, non faciat filius passibiliter: quod patre faciente inconvertibili imperio, non faciat filius convertibili artificio. Hoc igitur verbum exponit id quod supra dictum est: Omnia per ipsum facta sunt. Ne quis enim putet, per verbum, ut per instrumentum, omnia fecisse Deum, dicit *Quæcunque pater facit, hæc & filius facit similiter*, id quod instrumentum non potest. Deinde hoc verbo exponit etiam id, quod supra proxime dixerat: Non potest filius facere, nisi quod videt, &c. Non enim est intelligendum, patrem & filium, quemadmodum duos artifices, magistrum & discipulum, illum facientem, ipsum in alia materia opus magistri imitantem: sed sic intelligatur Deum patrem omnia facientem, & cum illo Deum filium eadem cuncta componentem. Huc pertinet, quod sapientia Dei (quam & filium Dei nominamus & verbum) aperte de se ipsa testatur: Quando (inquit) præparabat callos, aderam, &c. cum eo eram cuncta componens, &c. Vides igitur ex hoc verbo, eandem esse patris & filii operationem. Si autem filius omnia operatur cum patre, quis non videret, quam secum sedeant Christiani, qui tam potenter habent regem, dummodo sub alis eius permaneant. Qui, inquit, habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei calcomorabitur, &c. Dicit domino: Susceptor meus es tu, &c. per totum psalmum. *Pater enim diligit filium* Hoc verbum supra in testimonio Ioannis explicatum est, ideo autem hic repetitur, ut videamus unde sit illa tam concors societas, & socialis concordia inter patrem & filium, ut alter sine altero nihil faciat. *Pater*, inquit, *diligit filium*. Nec mirum, nam & dilectio facit, quod pater carnalis filio, omnia & acquirat, & donet externa, libentissimè etiam daturus interna, ut pote sapientiam, prudentiam, probitatem si possit. Quid igitur mirum, quod Deo omnia cum filio communicat, quem diligit, non accidet tali dilectione, sed essentiali, quæ nihil aliud est, quam spiritus sanctus. Deinde hoc verbo iterum terret Iudæos, imo omnes impios. si enim pater diligit filium, certe non inul-

tum sinet, si quis filium contumelia afficiat, & opera eius calumniatur. Hoc ipsum attendant, quicumque Christianos, qui filii Dei sunt, offendunt vel ædunt: Pater enim diligit filios. Nec sine causa dixit: *Qui tangit pupillam oculi mei*. Summam autem consolationem hoc verbum pijs omnibus præbet. Si enim pater diligit filium, diligit etiam omnes quotquot filio per fidem & charitatem incorporati & insiri sunt. Hinc & supra dixit. *Accepimus gratiam pro gratia*. Et infra: *Ipsc pater amat vos, quia me amastis & credidistis, &c.* Ab hac autem dilectione Dei, nemo nos separare potest, neque mors, neque vita, &c. Quid igitur timemus? Dominus (inquit) re fugium nostrum & virtus, &c. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, &c. *Et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit*. Etiam humiliter de se loquitur Christus, quod & ipsum arripuit Arrius, probare volens ex hoc, filium non esse æqualem patri. Verum eius infania, ubique in hoc Evangelio redarguitur. Ideo autem Christus tam humiliter de se loquitur, ne si semper magnifica de se diceret, Iudæis alioqui insanientibus, maiorem insanienti occasionem daret. Pater igitur filio omnia monstrat, non quasi depicta in tabulis, nec quasi ignoratam doctrinam iuuantem (omnia enim filius Dei velut Deus novit) sed totum se ipsum in natura filii sic pingens, ut quæcunque in se habeat, in filio demonstrat. Hinc dictum est: *Nemo cognoscit patrem, nisi filius: & contra, Igitur, si secreta patris volueris cognoscere, ad filium festina*. Ipse enim est expressa imago patris, & figura substantiæ eius. Sunt enim iudicia eius inscrutabilia, & viæ eius imperuestigabiles, at in Christo, & per Christum fiunt nobis iudicia eius cognoscibilia, & viæ eius aperta. Sic in filio videmus, qui præordinati sunt ad vitam, nempe quos per fidem spe & charitatem & bonorum operum fructus ipsi usque ad finem coherentes videmus. In ipso videmus Deum non tam iudicem esse: qualem nobis lex eum depingit, quam patrem & misericordem. In ipso videmus crucem bona Dei voluntate accidere, eamque esse resurrectionis meditatorium, quam lex dicit esse maledictum. Ipsi igitur pater omnia, & in ipso, vel per ipsum nobis monstravit, & monstrat omnia. Vel aliter: *Omnia demonstrat ei*, non ut sciat, quod nesciebat (quomodo enim à quoquam sua instrui posset sapientia) sed ut diiudicet omnia. Non enim

enim facere quicquam vult, nisi quod filio suo placeat, quia vna est voluntas patris & filii. Neque per hoc quicquam derogatur auctoritati patris, imo plurimum laudis accrescit. Quid enim est filius, nisi sapientia patris? Summa autem laude dignus est, qui antequam opus aggrediatur, prius secum pertractat, quo fine vel fructu id faciat, itaque perfecto opere rursus attendit, nunc quid ei desit. Sic igitur & Deus omnia filio demonstrat, hoc est, nihil temerè facit, sed omnia sapientissimo consilio. Hinc in Genesi quoties aliquod opus perfectum dicitur, confestim subiungitur: *Et vidit Deus, quod esset bonum*. Hinc & David fidenter exclamat: *Omnia in sapientia fecisti, &c.* Obserua autem, quod signanter dicit: *Demonstrat*, in presenti, non demonstravit in præterito. Non enim tantum creationem Deus cum consilio & sapientia perfecit, sed etiam redemptionis opus, imo quicquid vniquam fecit aut facit, sapientissime facit. Hinc igitur discamus non temere de operibus Dei loqui, etiam si non intelligamus, quid qua ratione operetur. Quis enim tu es qui respondeas Deo? Satis nobis sit, quod pater omnia demonstrat filio, hoc est, omnia in sapientia facit. *Et maiora his demonstrabit ei, &c.* Aliqui volunt hoc comminatorie dictum contra Iudæos, quasi diceret: Magna iam vobis in me demonstravit pater bona, verum adeo non mouemini, ut insuper me occidere queratis. Propterea prædico vobis: *Maiora his demonstrabit pater in filio, ut vos miremini*, hoc est, ut digna admiratione fiant in vobis. Quantum enim gratiæ nunc nobis offert, tantum iræ & iudicii vobis propediem immetet. Sic plerumque in veteri testamento comminatur, se ad eum puniturum ut omnes qui viderint, in stuporem convertantur. Atque hæc comminatio nedum Iudæos, sed omnes impios tangit, qui quum videre Christum humilem nolunt ad salutem suam, olim eum visuri sunt iudicem potentissimum in ipsorum condemnationem. Aliter autem intelligi potest verbum hoc, & melius, ut demonstrare nihil aliud sit, quam per filium reuelare. Prius igitur dixit: *pater filio omnia demonstrat*: nam omnem suam potentiam, & omnia sua bona filio imprefuit iam inde ab æterno. Nunc autem dicit in futuro: *Demonstrabit*, hoc est, quod ab æterno imprefuit filio, nunc reuelabit, & mundo conspicuum faciet. Sic per miraculum, quo Christus sanavit languidum triginta octo

annorum declaravit & reuelavit pater quod potentiam sanandi corporales morbos filio suo dederit: hoc est, quod verbum eandem potestatem cum Deo habeat. Sed post hæc maiora his morborum corporalium sanationibus opera demonstrabit filio, ac per ipsum reuelabit. Quid enim prodesset si Christus tantum in corporalibus succurrere posset? Quæ sunt autem maiora illa? Mortem vincere, de morte resurgere, ascendere in cælum, mittere spiritum sanctum, iustificare peccatores, suscitare mortuos, &c. Obserua, quod Christus minora nominat corporalia beneficia, maiora autem, quæ ad animam pertinent, ut discamus plus querere spiritualia, quam terrena. Deinde etiã in nobis verificatur hoc verbum. Magna enim Christus nobis in hac vita ostendit, sed longe maiora demonstrabit in futuro. Iam siquidem filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus, &c. Nunc videmus quidem Deum, sed per fidem, & per speculum in ænigmate: tunc autem videbimus facie ad faciem. Vide igitur quam aperte in supradictis verbis Christus divinam suam naturam declaraverit, ut mirum sit, Arrium hæc non vidisse. Sed proprium hæreticorum est, ea non videre, quæ contra ipsos sunt. Primum enim in eo, quod ait Christus: *pater me usque modo operatur*: indicat se eiusdem naturæ cum patre esse, alioqui non diceret: *pater meus, sed pater noster*. Secundo cum dicit: *Non potest filius ex se facere quicquid: inquit, sed id quod videt cum patre*. Tertio cum dicit: *Quæcunque facit pater, hæc & filius facit*: indicat se idem operari cum patre. Quarto cum dicit: *pater diligit filium*, indicat se idem velle cum patre, & in nullo ab ipso discordare. Quinto, quum dicit: *Omnia demonstrat ei, &c.* indicat se omnia nosse, & scire cum patre. Quis igitur tam insanus est, ut eum neget esse Deum, qui cum Deo patre idem habet esse, operari, posse, velle, & nosse? Omnia igitur hæc faciunt ad confirmationem fidei nostræ contra Iudæos, paganos, & hæreticos. Deinde faciunt hæc, ut securius & constantius Christo adhæreamus, ut quem videmus verum esse Deum, Patri in omnibus coæqualem. Postremò faciunt hæc verba, ut pius quisque eò cautius ambulet, quando quidem audit se dominum habere, qui omnia & potest & scit. *Sicut enim pater suscitavit mortuos, &c.* Vide quomodo paulatim nos ad altiora ducat Christus & subinde se ipsum clarius manifestet. In principio siquidem

Ioan. 1.

Prout. 8.

Psal. 90.

Ioan. 3.

Zach. 2.

Ioan. 3.

Ioan. 16.

Roma. 8.

Psal. 45.

Matt. 11.

Hebr. 1.

Roma. 11.

Ioan. 3.

capitis huius externo signo ostēdit se posse corporis morbos tollere, Deinde altius ascēdens, ostendit se eandem naturam & voluntatem, idem esse, posse, operari, & scire, cū patre habere. Nunc autem his omnibus omissis, procedit ad ea quæ magis necessaria nobis sunt, palamque indicat se cum patre eandem habere potestatem suscitandi mortuos, viuificandi, iustificandi, iudicandi. Atque hæc sunt quæ maximè scitu necessaria sunt: nec enim Christum perfecte cognoscit, qui hæc ignorat. Nihil tibi proderit scire, quod Christus possit morbos corporis tollere, sed nec quicquam tibi proderit, si scias subtiliter de eius diuinitate disputare, nisi simul scias ipsum posse iustificare, suscitare, beatificare. Hæc sunt maiora illa, quæ pater monstrauit nobis in filio. Ea autem non ita tantum audienda sunt, ut inde miremur, quemadmodum Iudæi fecerunt sed ut hinc salutē nostrā operemur & queramus. Duo aut sunt genera mortuorum, quos pater suscitatur. Primò enim eos suscitatur & suscitare potest, qui corporaliter mortui sunt: Dñs enim mortificat & viuificat, habetque imperium vitæ & mortis: id quod palam ostendit in Ezechiele de ossibus mortuorum resuscitatis, &c. Summam autem Dei potentiam indicat, quod etiam in puluerem redactos potest resuscitare, & per spiritum viuificare. Huc pertinet quod generaliter hic dicitur: *Pater suscitatur mortuos.* Non enim vnus & alterum potest suscitatur, sed omnes: non eos tantum qui naturaliter moriuntur, sed & eos, qui vel igni concremantur, vel aqua submerguntur, nec eos tantum, quorum corpora incorrupta adhuc sunt & ossa indispersa, sed & eos, quorum caro computruit, & ossa dispersa vel contracta sunt. In summa, pater suscitatur mortuos. Per hoc igitur responsum est his, quibus impossibilis videtur resurrectio mortuorum. Deinde etiam eos suscitatur pater, qui mortui sunt spiritualiter, ea scilicet morte, quæ per inuidiam diaboli intravit in orbem terrarum, hoc est, qui per peccatum à Deo exciderunt. Sic ab exordio mundi, semper aliquos à morte peccati & incredulitatis, ad vitam gratiæ & fidei suscitatur, quales fuerunt Abel, Enoch, Noe, Abraham, Iob, &c. Vtramque autem potestatem etiam se habere ostendit Christus. *Sicut,* inquit, *pater suscitatur, &c.* Hac autem sententia quid vel iucundius audiri posset? Quid desperas propter peccata, cum au-

dias Christum posse iustificare? Quid times mortem, cum audias eundem Christum posse mortuos suscitatur? Vide autem quam prudenter Christus hoc verbum protulerit. Primò enim de patre duo verba dicit, scilicet. Suscitatur & viuificatur. De filio autem vnus solum, viuificatur, scilicet. Neque id absre, *Pa Hebr. 11.* ter enim nõ eodem tempore, quo patribus innotuit, salutis opus perficit in illis, dum melius aliquid pro nobis disponderet, ne sine nobis consummentur. Filius autem eodem tempore, quo mūdo innotuit, salutem nostram cepit facere, simul & perfecit. Rectè igitur patres illi dicuntur, primùm beata spe, & deinde longo post tempore re ipsa viuificati. Nos autem qui in plenitudine temporis sumus solummodo, viuificati rectè dicimur & sumus, quia videlicet vno eodemque tempore simul & credimus, & vitam, quam in Adam perdidimus, per spiritum remissionis peccatorum regenerati accipimus. Secūdo obserua quod dicitur Christus non dicit: Sicut Helias, vel Heliseus mortuos suscitatur, sic & filius, &c. sed sicut pater (inquit.) Quo verbo significatur se nõ fictè, sed verè: nõ aliena, sed propria virtute, autoritate, & imperio, suscitatur mortuos posse. Sic enim pater suscitatur. Id autem nemo alius potest, ut vel hinc videamus filium patri æqualem. Suscitatur quidem & alij mortuos, sed non sicut pater. Sic mulier Pythonissa suscitatur Samuelē, non tamen verè, sed fictè. Suscitatur & Helias, Heliseusque mortuos, sed non propria virtute. Solus Christus mortuos suscitatur, sicut pater. Postremò non sine causa dicit: *Filios quos vult viuificatur.* Corporaliter enim nõ omnes suscitatur mortuos. Hoc enim non expediebat, nec tempus erat, nec id agebatur, ut iam omnes corporaliter mortui reuiuiscerent, sed tantum ostendendum erat mūdo, Christum habere vniuersalē potentiam mortuos suscitandi. Id autem satis ostensum est per hoc, quod aliquos suscitatur: filius igitur quos vult viuificatur. Spiritualiter autem sine vlla exceptione Gētiles aut Iudæi, quos vult, inquit, viuificatur, nulli quicquam debēs, sed sola voluntate gratuita vel voluntaria gratia, iuste inerti addictos misericorditer ad vitam reuocans. *Neque enim pater iudicat quenquam.* Iudicare homines vniuersos conuenit Deo, secundum quod Deus, id est, secundum propriam naturam. Sic enim Daniel ait: Misericordiam & iudicium cantabo tibi dñe, &c. Et Iob, Absit à Deo impietas: Opus

Opus enim hominis reddet ei & iuxta vias singulorum restituet. Et Hieremias: Domine Deus fortissime, &c. cuius oculi aperti sunt super vias hominum, &c. iam quod conuenit Deo absolutè secundum naturam diuinitatis, conuenit cuilibet diuine personæ. Non solum igitur filius, sed & pater & spiritus sanctus iudicant. Quod igitur hic dicitur: *Pater non iudicat quenquam,* non sic intelligendum est, quasi pater desierit habere pro uidentiam rerum: Nam Christus ipse dixit contrarium: Ego, inquit, gloriam meam nõ quero, est qui querat & iudicet. Obserua igitur quod in iudicio quatuor considerantur. Primò authoritas iudicandi vel iudicaria potestas: & hoc modo iudicium conuenit toti trinitati singulisque personis. Secundò, ipsa interior approbatio boni, & detestatio mali, & secundum hoc similiter conuenit toti trinitati. Tertio, ipsa prolatio sententiæ exterior & sensibilis, & secundum hoc pater non iudicat quenquam. Christus enim solus sententiam pronuntiabit: Tunc, inquit, dicit rex his qui sunt à dextris. Venite benedicti, &c. Quarto, ipsa retributio pœnæ vel gloriæ, & sic iterum iudicium conuenit toti trinitati. *Sed omne iudicium dedit filio.* Sic Paulus ait: Deus statuit diem in quo iudicaturus est orbem terræ, in viro quem statuit, &c. Item: Oportet nos omnes sisti ante tribunal Christi. Sed huic contrarium viderur, quod infra dicit: Ego non iudico quenquam. Responso: Ideo Christus aliquando iudicium sibi arrogat, aliquando à se in patrem reicit, ut ostendat opera eorum communia esse. Pater enim nõ iudicat quemquam quia iudicium dedit filio. Et filius nõ iudicat quenquam, quia non est solus, sed vnus cum patre, hoc est, alter sine altero non iudicat. Pater non iudicat, nisi per filium filius non iudicat, nisi à patre. Deinde pater non iudicat quenquam, quia Deum nemo vidit vnquam. Habitat enim in abscondito, in caligine nubis, & iudicia eius sunt inscrutabilia, & imperuestigabiles viæ eius. Pater enim omne iudicium dedit filio, idque iudicium filius manifestauit. Qui, ait, credit in filium Dei, non iudicatur: Qui non credit, iam iudicatus est. Quod autem hic dicitur, Christo datum esse iudicium, ad humanam naturam refertur: Christus enim in quantum est verbum Dei, naturaliter habet potestatem iudicandi: in quantum autem est ho-

mo, eandem potestatem accepit. Hinc Daniel vidit quasi filium hominis venientem, *Dani. 7.* cui antiquus dierum dedit regnum & potestatem, &c. Iuste autem filio dedit iudicium & potestatem, quia idem ex obedientia patris ad eum se exinanuit, ut se iudicandum offerret. Signanter autem dicit: *Omne iudicium dedit filio,* videlicet ut & in presenti & in futuro iudicio præsideat: nõ etiam nunc iudicium exercet: In iudicium, inquit, veni in mundum, &c. Deinde omne iudicium habet, hoc est, potestatem & præmiandi bonos, & puniendi malos. Probat igitur Christus hoc verbo se verè Deum esse, & per omnia patri æqualem. Solius enim Dei est, iudicare: Mihi, inquit, vindicta, & ego retribuam. Et iterum. Deus iudex est, hunc humiliat, & hunc exultat, & in eius manu est calix plenus vino mero, &c. Deinde hoc verbo Iudæos & omnes impios terrere voluit, ut impiè agere desistant. Iudicium enim Dei frēnum est, quo impij retrahuntur à vitijs: Memorare, inquit, nouissima tua, & non peccabis. Contra autem: inquinati sunt viæ impij in omni tempore, quia auferuntur iudicia tua à facie eius, &c. Postremò omnes iustos, hoc verbo summè consolatur, Non enim formidabile eis erit iudicium, qui ipsum iudicem amicum habent, imò ipsius filij sunt. *Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant.* &c. Hoc verbo indicat quàm ob causam Pater filium, & filius se ipsum mundo manifestauerit: *Vt omnes,* inquit, *honorificent filium, &c.* Singula autem verba emphasim habent. Primò enim non sine causa dicit: *Omnes.* Quicunque enim viuificari volunt, ac de congerie mortuorum subleuari cupiunt, siue Iudæi siue Gentiles sint, honorificare debent filium, hoc est, corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem, ipsum verè esse filium Dei &c. Deinde sic diffinitum est, ut omnes honorificent filium aut volentes aut inuiti. Qui enim volentes non honorificant filium, hi vel pœnis coacti, eum confiteri cogentur esse filium Dei. Signanter autem dicit: *Sicut honorificant patrem.* Non enim satis est, filium Dei honorare eo honore quo mūdāna potentia præditos honoramus, nec eo honore, quo vel angelos vel sanctos honoramus: sed maior ei honor debetur: *Sicut,* inquit, *honorificant patrem,* hoc est, sicut patrem credunt & cōfitentur verum esse Deum, & do-

1. re. 2.

Ezec. 17.

Sap. 2.

Hebr. 11.

1. re. 28.

3. reg. 17.

4. re. 4.

Psal. 100.

Iob. 34.

Hier. 32.

Ioan. 8.

Mat. 25.

Act. 17.

Rom. 14.

Ioan. 3.

2. Pet. 2.

Ioan. 3.

Ioan. 9.

Den. 32.

Psal. 74.

Eccle. 7.

Psal. 9.

Rom. 10.

ANNOTATIONES.

minum increatum, immensum, æternum, omnipotentem, sine initio, sine fine, inconqueribilem, & incommutabilem, ac in eum ut talem credunt, confidunt, sperant, eumque ut talem diligunt, timent, obleruant, & audiunt: sic quicunque viuere cupit, nihil diminat, nihil detrahat filio de vniuerso honore patris, neque hanc iniuriam faciat patri, ut dicat filium non æqualem esse patri, sed pari honore, æquali gloria, simili laude credat & confiteatur, amet & timeat, ac audiat filium. Hoc idem iam inde ab initio Deus ab homine exegit. Quid enim est, quod Deus primo homini dixit. De ligno scientiæ boni & mali ne comedas, nisi quod sub velamine literæ præcepit, ne se extolleret aduersus sapientiam Dei, quemadmodum diabolus se extulerat? Verum quia primus homo subesse contempsit sapientiæ Dei, cælum, terram, mare, & omnia quæ in ipsis sunt creati, & cuncta cum patre cõponenti. Nunc ab eodem iustè exigitur, ut se subijciat de cœmina nascenti, & sic honorificet in cruce pendente, sicut honorificandum esse sentit patrem in maiestate sua, absque carnis susceptione, vel mortis passione rutilantem. *Qui non honorificat filium, &c.* Natura sic comparatum est, ut qui libet pater molestè ferat filium suum contemni. Patres enim diligunt filios, & affectus eorum in illis reconditi sunt. Vnde & suauitè in filijs honorem suum sentiunt, & in eisdem acerbius iniurias suas excipiunt. Deinde, qui regis terreni statuas contempnit non aliter quàm si regem ipsum contempnisset, puniatur: Id quod videmus in rege Nabuchodonosor erga socios Daniëlis. Postremò, cum homo sit ad imaginem Dei factus, iniuria homini facta in Deum ascendit & recidit, ipso teste cum ait: *Qui effuderit sanguinem humanum, effundetur sanguis eius: ad imaginem enim Dei creatus est homo.* Non igitur mirum, quod contemptus filij Dei, qui imago & character patris est, in ipsum patrem recidat. Proinde, quicunque per incredulitatem Christum filium Dei contemnit & reijcit, is Deum contemnit & reijcit, quantumcunque videatur externè Deum honorare. Hoc igitur verbo damnat cultum Ethnicorum, Iudæorum, & falsorum Christianorum, ac palàm Deo ingratum pronuntiat. Affererat Ethnicus, se adorare Deum creatorem cæli & terræ. Verum, quia ci-

dem Ethnico Christus stultitia est, ingrata. *Cor. 1.* sunt Deo omnia quæ agit. Sic Iudæi putabant se Deum dignè honorare, si frequentes essent in templo, si sacrificarèt, ac festa celebrarent. Verum, quia horrendo sacrilegio filium in templo corporis sui non manu factò habitantem persequebantur, meritò audierunt: *Quod mihi multitudinem vitæ estimarum vestrarum? &c.* Solennitates vestras odiuit anima mea, &c. Sic hæretici & solo nomine Christiani, putant se egregiè Deum honorare, si suarum externarum ceremoniarum nihil negligant: quia tamen Christus ipsis contemptus est, nullus eorum verè Deum honorat. Sic & Arius, alijque hæretici, putabant se honorare Deum cum tamen nihil minus facerent, quandoquidem contemnebant filium. Summa, *Philip. 2.* Christo datum est nomen, quod est super *Ephe. 1.* omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectatur, &c. Ipsumque posuit Deus super omnem principatum, & potestates in cælestibus. Quicunque igitur Deum verè honorare vult, honoret eum, quem in tantum sublimauit, nempe Christum. *Qui sermonem meum audit, & credit ei, &c.* Primus homo in omnia mala cecidit, eò quod à diabolo persuasus, non credidit verbo, quod dixerat Deus: In quacunque hora comedis, morieris. Contra hoc igitur diaboli venenum, Christus hic antidotum ostendit, certoque affirmat, quod si homo auerrat a rem suam ab illa lingua coinquinata & à verbo mendacij, & humilietur sub potenti manu Dei, credens illi semper verum dicenti eidemque obediens, vitam recuperare possit in primo homine perditam. Hic autem vides, qualem honorem quærat filius Dei, itemque quomodo cum patre vult æqualiter vel similiter honorificari, verbum suum vult audiri, Deo patri vult credi. Audire igitur, i. obedire, & credere summus honor est, quo & pater & filius affici possunt. Quâuis autem credere facillimum videatur, & plerique se credere putent, cum hoc solum nomen audierunt, existimantes credere idè esse, quod intelligere, meminisse, scire, opinari: verè tamen arduum ac difficile est credere. Facile est ieiunare, orare, peregrinari, eleemosynas dare, &c. sed credere viribus nostris impossibile. Nam credere, ut credendum est, idest fide per dilectionem formata, est in morte viuere, in afflictione gaudere

Gene. 2.

Pro. 8.

Dan. 3.

Gene. 9.

Marc. 11.

Luc. 17.

Hiere. 7.

Psal. 49.

Mat. 19.

1. Cor. 6.

Psal. 155.

Ioan. 11.

Roma. 8.

gaudere; è carnali spiritualè, è peccatore iustum; è filio diaboli, filium Dei fieri, atque ad eum ex inferno in cælum trãscendere, mōtes trãscendere, ac nihil nō posse. Nam credēt omnia possibilia sunt. Sed quis hæc ex seipso potest? Nemo. Discant igitur contēptōrēs, quoties de fide dicitur nō esse de somnio quopiã sermonem, aut re aliqua facile parabili. Discant & superstitiosi Deū longe maiorem & difficiliore cultum à nobis requirete, quàm ipsi imaginētur. Discant postremò & pij, omnium maxime hanc fidem à Deo petere; exemplo Apostolorum dicentium: Dñe, adauge nobis fidē, quandoquidem hic audiunt, summū vel saltem primū Dei cultū esse hoc modo credere. Huc pertinet quod ad Iudæos dicitur: Non sum loquutus cum patribus vestris de verbo holocaustarū, &c. sed hoc dixit. Audite me, &c. Et iterū: Non accipiā de domo tua vitulos; &c. sed immola Deo sacrificium laudis, &c. & inuoca me in die tribulationis. Obserua autē, quod Christus nō dicit, Qui audit me, & credit mihi, &c. Sed *Qui credit ei qui misit me*, ut ostendat se non esse contra Deum, sed verbum eius esse verbum Dei. *Habet vitam æternam, & in iudicium non venit.* Triplex præmium promittit in se credenti. Primò vitam & non quacunque; sed æternam: Qui, inquit, audit verba mea, & credit ei qui me misit, non tantum habebit, sed & iam habet vitam æternam, in spe scilicet & promissione. Deinde in iudicium non veniet, idest, in damnationē generi humanò propter peccatum: Ad debitam, nō incidet. Vel, in iudicium non veniet, tanquàm iudicandus vel condēnandus, sed cum Christo ipse quoque iudicabit & cōdēnabit impios. Sicut enim Christus Apostolis ait: Sedebitis super sedes, iudicantes duodecim tribus Israhel. Et Paulus: Nescitis quæ etiam angelos iudicabimus? Postremò additur: Trãstiet à morte ad vitam: Fidelis enim per mediam mortem arripit ad vitam. Mors nãque in ipso absorbetur, & fit vitæ ianua. Hinc *Psal. 155.* Pretiosa in conspectu dñi mors sanctorum eius. Quod si pretiosa est, certè non est mors, quia mors est contemnenda. Huc pertinet, quod infra mortem somnū nominat. Vnde igitur quanta promittat Christus in se credētibus: Quid melius vel optare posses? Obserua, quod aliqui hic legunt, *Transiit in præteritū.* Fidelis enim ex quo renatus est in Christo, verè iam trãstiet à morte ad vitam: Nam etsi corpus mortuū, idest, mortale est

propter peccatū, spiritus tñ iã viuit propter iustificationem. *Amen dico vobis, quia venit hora, &c.* Pergit Christus seipsum plenè manifestare, ut sciat fidelis quicunque, in afflictione quacunque positus, quid ab ipso sperare debeat. Potest autem verbum hoc intelligi de his, quos Christus à morte corporis suscitauit: Hi enim audita voce Christi reuixerunt. Sic filia Archisynagogi, cum audisset: *Matt. 9.* Puella surge, statim surrexit. Sic filius viduę *Luc. 7.* cum audisset: A dolens tibi dico surge statim resedit qui fuerat mortuus. Sic & Lazare *Ioan. 11.* cum audisset: Lazare veni foras, statim prodijt. Secundum hunc sensum Christus hic arguit Iudæorum duritiam, ut qui etiã mortuis stupidiores & insensibiliores essēt, quasi diceret: Loquor mortuis & audiunt, reuiscunt, sentiunt, loquuntur: Loquor vobis & nihil horum facitis. Hęc eorum duritiam etiam prophetæ subinde coarguerunt, imo ut omnibus manifestum fieret, quàm obstinati essent homines, plerunque sermonem ad res inanimatas direxerūt. Sic Hieremias: *Hie. 22.* Terra, terra, terra, inquit audit sermonē domini. Et Isaias. Audire cæli quæ loquor, &c. *Isa. 1.* Eadē duritia plus satis in nobis videtur. Secundò potest verbum hoc Christi referri ad vocationem Gentium, quæ facta est post missionem Spiritus sancti. Nam Gentes planè mortui erant præ Iudæis. Secundum hunc sensum verbū hoc nihil aliud est, quàm cõminatio, quasi diceret: Tanta inter vos dixi & feci quæ si in Tyro & Sidone, vel etiam in Sodomis facta essent & dicta olim, pœnitentiam egissent: Vos autem nec cantantem me, nec Ioannem lamentantem audire voluistis. Quia igitur homines audire nolunt, ad lapides me conuertam, hoc est, ad Gentes lapidibus duriores. Et quia viuētes audire nolunt, ad mortuos me conuertā, hi audierunt. Sūma, Auferetur à vobis regnū Dei, & dabitur Genti facienti fructū, id est, propediē vobis eueniet. Hęc cõminatio etiã nos terere deberet, qui in peccatis formè similes sumus Iudæis, & plerūque peiores. Generaliter autē intelligitur verbū hoc Christi, de resurrectione iustificationis. Duplex enim resurrectio scripturis inuenitur. Prima est resurrectio animæ, qua scilicet impius à sua impietate resurgit, & quæ peccator à morte peccatorū in vitam iustitiæ reuocatur. Hęc est resurrectio prima, & beatus est, qui partem habet in hac resurrectione: Hunc enim mors secūda nō lædet. Altera erit resurrectio corporum

Ioan. 11.

Hie. 22.

Isa. 1.

Matt. 11.

Matt. 21.

Apo. 20.

porū. Vtranque Christus per ordinē ponit, quia vtranque ipse per verbū suum efficit. Prius autē loquitur de resurrectione iustificationis, quia sicut in primo homine anima prius vitam suam, quę Deus est vel Dei gratia, perdidit, postea & corpus morti obnoxium factum est: sic oportet vt anima prius resurgat, alioqui resurrectio corporis nō ad vitam, sed ad perpetuam damnationē continget. Singula autem verba emphasim suā habēt. Primò enim non parum consolationis adfert, quod in præsenti dicit: *Venit hora &c.* Quasi diceret, hactenus cæci cæcos duxerunt, & vtriq; in foueam ceciderunt, mortuiq; mortuos suos sepelierūt, nec quisquā ex eis aliquod remedium nouit: Nunc autē venit hora, vt etiā mortuis succurratur. Secundò auget hanc consolationem, quod addit: En nunc est. Non enim in futurū loquitur, sicut olim prophetæ. Illud autem (Nūc) non refertur tantum ad tempus illud, quando Christus visibilis in terra apparuit, sed ad totū illud tēpus à primo eius aduētū vsque ad secundum. Tertiò, tempus illud gratiæ horam nominat, vt cessantes & desides extimulet, ne pœnitentiam differāt. Quid enim breuius hora? Ad eundem modum & Paulus dicit: Hodie si vocē eius audieritis, quasi diceret, Non promitto tibi diē crastinū, Ne scis enim an victurus sis, hodie igitur curā age animæ tuæ. Quartò, Consolatorium est & illud, quod nō dicit, infirmi audiet & viuēt, sed etiam mortui (inquit) hoc est, nedū qui leuiter peccauerunt, veniā acquirere possunt, sed etiā hi qui planè in profundū peccatorū venerunt: Nemo igitur desperet. Sic Matthæus, Zachæus, Peccatrix illa, filius prodigus, Latro, &c. Planè mortui erant, tamē reuixerūt, per gratiam. Quintò non dicit, videbunt formam filij hominis. Non enim omnes eū viderunt: imò beati pronūciātur qui non viderunt & crediderunt: Sed audient (inquit) vocem, ne quis ideo putet à Christo se alienum, quodd eum non viderit. Sextò, signāter dicit, vocē filij Dei: hominis enim verbū tā potēs nō est, vt peccatorē cōuertere possit. Hinc Paulus. Ego quidē plātaui, sed Deus incrementū dedit. Septimò, non dicit oēs peccatores cōuertendos. Nō enim omniū est fides: sed q̄ audierat (inquit) viuēt. Audire autē verba filij Dei, nō est verba illa carnalia auribus corporeis audire, sed corde credere. Hominis verbū auribus corporeis auditur, Dei autē verbū aures cordis

requirit. Et qui sic audiūt corde, id est, cum cordiali dilectione credunt, hi iustificātur: Corde enim creditur ad iustitiā, &c. Sic credit Abraham Deo, & reputatū est illi ad iustitiam. Sic peccatrix illa, similiter & latro vocem Christi audierunt, & reuixerunt, addēd, vt illa audiret: Fides tua te saluam fecit. Hic autē: Hodie mecū eris, &c. Ex his igitur videmus, verbum Christi vera charitate apprehēsū verè omnipotens esse: excitat enim mortuos, & iustificat peccatores. Secūre igitur ei innitimur. *Sicut enim pater habet vitam in semetipso.* Rationē assignat, vnde tanta virtus insit verbis suis. Nō simpliciter autē dicit: *Sicut pater habet vitā.* Sed addit: *In semetipso.* Nam & homo habet vitam, sed nō in semetipso, idē nec eam retinere potest quā diu vult, nec alijs eā cōmunicare. Sic ferrum ignitū calorē quidem habet, sed nō in semetipso, ideo ab igne remotum, calorē amittit. Sic oculus lucem quidem habet, sed non in semetipso, ideo recedēte sole videre non potest. Ignis autem calorē habet in semetipso, & sol lucem, ideo ignis nunq̄ sine calore est, nec sol sine luce: imo ignis & alia ignire, & sol etiam alia potest illuminare. Sic Deus vitam habet in semetipso, quia nūquā sine vita est, & omnibus alijs vitam dare potest. Hinc in Genesi, Inspirauit (inquit) Deus in facie hominis spiraculū vitæ: Sic & Deus est iustitia, vita, salus, veritas, nec vnq̄ sine his esse pōt, insuper eadem etiam peccatoribus cōmunicat. Hoc neque Paulus, neque Cephas possunt: plantare & rigare possunt, non autem incrementum dare aut iustificare. Nimirum, quia nō in se, sed aliū de vitam habēt. *Sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Hac sententia impius ille Arrius vsus est in patrocinium sui erroris, sed peruersissimè. Non enim de vita Dei, qui ipse sibi vita est, non de viuificatione filij, qui æque sibi ipsi vita est, sed de suscitatione & viuificatione mortuorum sermo est. Nec aliud sibi vult hoc verbū, quā quod pater, qui virtutem vel op̄ationem effectiuam vitæ hominum mortuorū non aliunde petit, nec alibi habet, nisi in seipso, patrem maximam eiusdē op̄ationis filio incarnato imposuit vt & ipse mortuos viuificaret in semetipso. Æqualis igitur patri est filius, cui pater dedit habere vitam in semetipso, hoc est, quē misit viuificare mortuos de semetipso. Summe autē hoc verbum fidē nostram cōfirmat. Si enim Christus vitam habet in semetipso certum

certum est, eū mori & perire nō posse. Qui enim moreretur fons vite: Hinc Paulus: Christus semel peccato mortuus, amplius nō moritur, &c. Deinde si vitam, veritatem, iustitiam, &c. æque vt pater in se ipso habet, potest & ea communicare nobis: Accedamus igitur cū fiducia ad thronū gratiæ eius, &c. *Et potestatem dedit ei, iudiciū facere.* Vitā & iudiciū vbiq; coniūgit Christus: Vitā ad cōsolationem credentiū iudiciū ad terrorē incredulorum. Vitam autē præmittit. Non enim vult mortem peccatorum, sed vt conuertatur, & viuant. Iudiciū autē subnectit, vt sciant se nō impunē euasuros qui vitam oblatā respuunt. *Quia filius hominis est.* Hoc est, in quantum homo accipit potestatem iudicandi, quam secundum diuinitatem ab æterno cum patre ex natura habuit. Accipit ergo hanc potestatem, quia filius hominis est, hoc est, in filio incarnato reuelata est iudicandi potestas. Antea enim non notū erat omnibus, Deū tam horrendum esse iudicē qui incredulum dānaret, sed in Christo incarnato reuelatū est. Vel, quia filius hominis, hoc est, ideo hanc potestatem ei dedit, quia homo factus est obediens vsq; ad mortem: Per hoc enim meruit exaltari, &c. Omnis enim qui se humiliat, exaltabitur. Eandem habet sententiā illud Psalmi: Minuisti eum paulomin⁹ ab angelis: Gloria & honore coronasti eum, &c. Vel, quia filius hominis est, id est, propter cōuenientiam, quam habet ad exercendū iudiciū ex parte humanitatis assumptæ. Decet enim iudicē, ab omnibus iudicandis manifeste videri: Nulla autem alia persona diuina videri potest oculis carneis. Cū igitur persona filij secundum humanam naturā sit a bonis & malis visibilis, ideo datum est ei iudiciū facere, quia filius hominis est. *Nolite mirari hoc.* Malū non est, op̄era Dei admirari. Prohibet tā Christus hic Iudæorum admirationē. Nō enim admirabatur hæc tāquam verba vitæ & virtutis, sed tanq̄ insaniam Dæmonium habentis: Sensus autem verbi est: Nolite mirari, quod dixerim, hæc posse filij hominis. Nō enim solum hominis, sed & Dei filius sum. Vel nolite mirari, quod dixerim, per verbū meum iustificari peccatores: maiora enim audietis. Magnū est quod hora iam venerit, quā per verbū meū iustificantur & conuertuntur peccatores, sed maius erit, cū per verbum meum etiā mortui oēs excitabuntur. *Quia venit hora, quando omnes qui in monumē-*

tis, &c. Hactenus de resurrectione animæ, quæ fit per fidem charitate formatā dixit: nūc de resurrectione carnis loquitur. Neq; sine causā hoc facit primò enim per hoc augere voluit credētium cōsolationē, vt sciāt & videant, se in Christo omnia habere, & quæ ad iustificationē & quæ ad glorificationē pertinet. Deinde p hoc obturare voluit ora eorū, qui circa hūc articulū aberrarunt, Nam pleriq; Gentium non crediderunt futuram resurrectionē, imò & inter Iudæos inuēti sunt Sadducei, qui eandē negabant: Atq; vtinā non etiā nunc inter Christianos inuenirētur huiusmodi homines. Præterea tēpote Pauli Hymenæus & Philet⁹, qui asserbāt resurrectionē iā factā. Ad hæc posset quis ex supradictis suspicari, solos iustos resurrecturos carne, sicut soli resurrexerunt gratia: Oīa autē hæc vno hoc verbo refellit Christus. Singula autē verba emphasim habēt. Primò nō dicit, veniet hora, sed venit, in præsenti scilicet, hoc est, imminet, appropinquat, vt scilicet semp simus parati, ne dicamus sicut seruus infidelis: Dñs meus tardat, & incipiamus percutere cōseruos, &c. Dies enim dñi sicut fur in nocte sic veniet, & cū dixerint pax & securitas, tunc repēritus eis superueniet interitus. Nō tamē addit (Et nunc est) sicut supra, vt videamus eū de alia resurrectione loqui. Quod autem subdit: *Omnes, qui in monumentis sunt,* manifestè indicat, eū de corporaliter mortuis loqui: Itē, quod nō tantū boni, sed etiam mali resurgēt: *Oēs,* inquit. Signāter autē dicit: *Audient vocē.* Sic Paulus: Dñs in iussu & voce archangeli & tuba Dei descēdet. Et iterū: *In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba.* Et itē: *Media nocte clamor fact⁹ est, &c.* Quod autē addit. *Vocē filij Dei,* significat diuinæ nō humanæ virtutis esse resuscitationē mortuorū. *Et procedent qui bona se ceperunt, &c.* Hactenus indifferēter de omnib⁹ mortuis locutus est. Oēs enim audiet vocē filij Dei, oēs reuiuiscet, oēs procedēt è monumentis. Hic nullum erit discrimen inter iustos & iniustos, sed deinceps ab inuicē longè separat eos. Procedent quidem omnes, sed non ad vnum finem, verū aliqui in vitam, alij in iudiciū. Qui bona egerunt, procedēt in resurrectionē vitæ, id est, quia nūc prima voce Christi audita viuere incipiūt, tunc in ipsam vel speciem vitæ peruenient, cuius in spe nunc ambulant per fidē. Qui vero mala egerūt, procedent in resurrectionem

ANNOTATIONES

nem iudicij, vt damnationis sententiam recipiant eadem iustitia & veritate, qua prædånati sunt in Adam: quia vocem primã filij Dei nunc inuitantis, vt ab illa hæreditaria morte per vocis auditionem resiliant dũ tempus est, audire recusant. Obserua in iudicio etiam operum nostrorum habendam esse rationem. Huc pertinet illud: Esuriui, & non dedistis mihi manducare. Obserua item, sicut mala opera impunita non manebunt: sic nec bona opera remuneratione carebunt. *Non possum ego à meipso facere quicquam.* Hanc sententiã etiam supra posuit, vbi exposita est, sed nunc eadem reperit, ac per eam quasi summam respondet ad calumniam de violatione sabbati. Vult autem dicere, longa argumentatione probauit, me non violasse sabbatum, nec cõtra Deum fecisse. Primo siquidem appellauit ad patris auctoritatem, qui etiam sabbatis sua opera exequitur: Facit enim solem oriri, nubes plueri, fontes fluere, terra nascentia crescere, animalia nasci, &c. Deinde ne quis obijciat vt mihi homini non eadem licere, quæ Deo licent. (Nam multa sunt, quæ si per Deum fiant, iusta sunt: Vt, vindicare, maledicere, occidere, &c. si autem ab hominibus videntur, iniusta sunt) docui me non vane, nec mendaciter ad patris auctoritatem appellasse, sed vere & iustissime, vt qui eiusdem cum ipso natura, voluntatis, potestatis, & operationis sum. Sit igitur hæc summa omnium, quæ dixi: *Non possum à meipso facere quicquam.* Id est, opera mea, patris opera sunt, nihil à meipso facio, hoc est, extra deũ, extra verum, mea voluntate diuisa à Dei voluntate, imo adeo non contra Deum quicquam agere intendo, vt ne possim quidem. Potuit angelus ex semetipso citra, imo contra Dei voluntatem facere, & fecit, idem potuit homo & fecit. Deus autem, sicut nulli vitio nullique accidentibus omnino subiacet, ita summè iustus tale quid, hoc est, iniustum omnino facere non potest. Cum igitur me Deum esse probauerim, nedũ verbis, sed re ipsa fidenter dico. *Non possum à meipso quicquam facere,* quare cesset blasphemia vestra. Tam igitur non possum malè agere, quæ Deus non potest malè agere, & à iustitia declinare. Obserua, quod non sine causa Christus hic tam diligenter se defendit, idque præter amorem suũ. Nam aliàs patenter fert Iudeorum calumnias, quemadmodum cum eum hominè voracem nominarent, & socium pu-

blicanorum. Item, cum eum Samaritanum vocarent. Item, cum corã Pilato falsò accusarent, nihil omnino respondit: imo & discipulos docuit, patenter ferre calumnias impiorũ: Beati, inquit, estis, cum maledixerint vobis. Hic autem ideo se defendit, quia patris negotiũ agebatur, & ea caluniam nedum in Christũ, sed & in patrẽ recidebat. Si enim Christus male fecit sanando infirmũ sabbato, consequitur etiã Deũ male facere, si sabbatis beneficia præstet, Quo quod magis impium vel cogitari potest? Deinde, ad nostrã vtilitatem hoc fecit, alioqui quis in eum crederet, quæ persuasum haberet, Deo esse contrariũ? Præterea nisi Christus hic respondisset, ignota adhuc nobis esset vera sabbati ratio, nec scire possemus, in quibus rebus vel violetur, vel obseruetur sabbatũ. Si igitur placet imitari Christi patientiam, plus satis explorum in aliis locis inuenies, quam & hic aperte videamus: eius patientiam, vt qui ita caluniam depellit, vt tamen non regerat caluniam. Hoc igitur verbo Christi docemur, ne temere de operibus Dei filiorumque eius iudicemus. Fieri enim potest, vt bona intentione fiat, quod malum nos putamus. Generaliter autem hoc de omnibus Dei operibus nobis persuadeamus, quod male & iniuste facere nequit: Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. Deinde discamus, & nos, nõ ex nobis ipsis quicquam facere, sed singula ad voluntatẽ & præscriptũ Dei. *Sicut audio sic iudico.* Eadem fermè sententiã habet quod supra dixi. Nihil potest filius facere, nisi quod viderit patrem facientẽ. Sensus est, Sicut opera mea sunt patris opera: nihil enim ex meipso facio: sic iudicium meũ est patris iudiciũ. Sicut enim audio iudicantem, sic & ego iudico. Iam cum pater nõ iudicet iuxta visionem oculorũ, aut externã speciem: Neque enim est respector personarũ, sed scrutatur renes & corda, & iudicat iuste, ideoque iudiciũ eius tam non iniquũ esse potest, quam non potest nõ esse Deus: Ita & ego nõ iuxta oculorũ visionẽ, sed secundũ causã meritũ iudico. Proinde quicquid bona agit, nõ vereatur, ne bona eius irremunerata remaneant. E contra, qui malè agit, non se ipsum inani spe decipiat, quasi impunè euadere possit: Vterque enim secundum causã meritũ iudicabitur. Obserua cõditionẽ boni iudicis esse, vt & bonos remuneret, & malos puniat. Sic Paulus gladiũ, inquit, portat in a-

Matth. 11
Ioan. 8.

Luc. 23.
Matt. 5.

Gene. 1.

Sup. eo. 6

Isa. 11.

Act. 10.
Psal. 7.

Rom. 13.

norum.

norum. Verbum igitur hoc Christi, nõ tam impios terret, quàm consolatur pios. Possumus & hunc locum aliter intelligere. Certũ est ex scripturis, quod peccata clamant in celum. Sic enim ad Cain dicitur: Vox sanguinis fratris tui, clamat ad me de terra. Sic & alibi dicitur: Clamor Sodomorum venit ad me, &c. Et in Isaia: Expectaui iustitiam, & ecce clamor. E contra etiam bona opera in celum clamant. Sic Sapiens dicit: Absconde elemosynam in sinum pauperis, & ipsa orabit pro te: Ipsa, inquit, elemosyna. Sic & Paulus dicit: Sanguinem Christi clamare pro nobis. *Sicut igitur audio,* inquit Christus, *sic iudico,* hoc est, quauis iuste omnes damnare possem, (quandoquidem omnes peccauerunt) tamen si aliunde audiero bonum clamorem, præstabo misericordiã. E contra, quauis misericordia mea sit semper omnia opera mea, nõ si alicunde audierim malum clamorem, vincet iustitia mea, ne peccator ille impunis transeat. Sic quauis Christus pio affectu super Hierosolymam fleuerit, nõ tamen ob id impunitos Iudeos reliquit: *Sicut* inquit, *audio, sic iudico,* hoc est, magis attẽdo, quid iustitiẽ debeat, quàm quid meus humanus velit aut defleat affectus. Attẽdamus & nos iam bonus vel malus clamor à nobis ad Deum ascẽdat, &c. *Et iudicium meum verũ est, quia non quæro,* &c. Sic in prouerbis dicit Salomon: *Qui quod audit loquitur, iudex rectissimus est. Nõ quæro voluntatem meã* &c. Hoc est. Non condescensionem sequor naturẽ humanẽ, sed rectitudinem teneo diuinẽ iustitiã. Quod non sic intelligendum est, quasi Christus secundum diuinitatem aliam & diuersam à Deo voluntatẽ habeat. Nam alibi orat, vt & nos vnũ simus, hoc est, tam cõcordes, quemadmodũ ipse & pater: imo hoc verbo ostẽdit planè vnã esse patris voluntatem & suã. Obserua, quod Christus per omnia se conformat diuinẽ voluntati, imò nihil aliud vult, quàm quod Deus vult, vt vel hic videas quàm dissimiles Christo simus. Ex duobus autem probat iudiciũ suum iustum esse. Primò, *Non,* inquit, *quæro meã voluntatem.* Oportet enim iudices huius mundi gladium administrantes, ab omnibus suis affectibus prauis, in iudicando liberos esse, vt vel hinc videas, quàm difficile sit rectè iudicare. Hinc Sapiens: Noli quærere, vt sis iudex, nisi vi possis perumpere iniquitatem, &c. Item. Munera ex cæcant oculos sapientũ, &c. Ideo Moyses elegit iu-

Gen. 4.

Gene. 19
Isa. 5.

Eccle. 29

Hebr. 12

Roma. 3.

Psal. 144

Luc. 19.

Pro. 12.

Ioan. 17.

Eccle. 7.

Exod. 33.

dices, qui oderant auaritiã: & Iosaphat iudicibus suis præcipiebat: Sit timor Dei vobiscum, &c. Secũdò addit Christus: *Sed quæro voluntatem eius qui me misit,* hoc est, sententiam iudicij mei non colligo è somnio quopiam, è carnali prudẽtia, è personarũ respectu, aut è carnis libidine, sed è voluntate patris mei, è quo totus, quãtus quãtus sum pãdeo. Nõ enim satis est, iudicẽ non esse auarum, vel affectibus suis deditum, sed necesse est, vt & certam regulam in iudicando obseruet. Nulla autem certior regula esse potest, quàm diuina volũtas. Qui hanc regulam sequitur, errare non potest: Deus enim iustus est, absque vlla iniquitate. Hinc in lege præcipitur regibus, vt semper secũ habeant legem dñi, & legant: Sũma, Boni iudicis est suspicere, non despiciere. Suspicit dum eius voluntatẽ quærit, à quo iudicandi potestatem accepit. Despicit vel deorfum videt, dũ personas miratur, aut cõmodum affectat, ac suis cupiditatibus in iudicãdo inseruit. Erudimini igitur, qui iudicatis terram: Seruite domino in timore: Apprehendite disciplinam, &c. Iudicium enim durissimum his, qui præsumunt. *Si ego testimoniũ perhibeo de meipso,* &c. Ne aduersarij verba hæc tenent dicta contenerent, nunc consequẽter adducit testes, atque per hoc non tantũ aduersariorum ora obstruxit, sed etiam piorũ mentes in fide cõfirmavit. Multũ enim refert scire, quomodo fidẽ nostram contra aduersarios defendamus. Nam nulla alia fides tantas patitur tentationes, vt fides nostra: Impugnat eam Iudæus, Paganus, Hæreticus, interdum etiam ipsa conscientia nostra dubitat, an se tutò credere debeat verbis Christi. Operæpreciũ igitur est, testimonia hæc à Christo producta diligẽter attẽdere, nõ tam vt aduersarijs respondere possimus, quàm vt conscientiam vacillãtem confirmare valeamus. Quatuor autem per ordinem testimonia producit Christus, ac talia quæ nemo recitare potest. Præmittit autẽ generalem sententiam: *Si ego de me ipso testimoniũ perhibeo,* &c. quod tamen verbum non simpliciter accipiendum est, vt iacet, alioqui totum Euangeliũ totaque fides nostra rueret, si vera non essent, quæ Christus de seipso dixit: quis enim non videt, quàm magnifica vbique defeloquatur? Intelligamus igitur Christum hic locutum secundum opinionẽ & cogitationes Iudæorum, quasi diceret. Jam dudũ video vos obmurmurantes. Tu de te ipso

1. Cor. 10 magnifica dicis, sed in hoc nobis suspectus es. Nō enim qui seipsum cōmēdat, ille probatus est. Ideo & homini de seipso testificā
Prov. 27 ti nō facile creditur. Laudet (inquit Sapiēs) te os alienum non tuum. Scio igitur suspecta vobis esse, quæ hactenus dixi, ideo alia testimonia nunc adferam, quæ suspecta esse non possent. Obserua, quod Christus etiam hoc loco ad eorum cogitationes responderet, quo facto palā ostendit se Deum esse. Solus enim Deus absconditorum est cognitor. **Act. 4.** *Alise est, qui testimonium perhibet de me.* Sūt qui hoc intelligant de testimonio patris, q̄ alius quidem est à Christo, non in natura, sed in persona. Eius testimoniū de Christo verissimum est & certissimū: Scio (inquit) quia verum est testimoniū eius. Non enim sicut ceteri homines, quorum nemo scit vtrum amore vel odio dignus sit, & quibus **Eccle. 9.** omnia in futurum reſeruantur incerta. Nos enim quāvis spiritū adoptionis accepimus, & ipse spiritus testimoniū perhibet spiritui nostro, q̄ sumus filij Dei, illud tamen testimonium vt verum & iustum, sic gratuitū potius quā debitum dicendum est: quia nō est tam debiti, quā gratiæ, nō tam iustitiæ, q̄ misericordiæ. Non enim est testimonium cōparium, sed inclinatæ dignationis monumentū. Christus autē nec in iniquitatibus cōceptus est, nec quicquam à seipso fecit aut facere potuit, ideo testimonium, quod de ipso perhibet pater, verū est, iustum est, debitum est, & vtiq; testimonium cōparium, atque ideo legitimum. Congruē igitur dicit Scio, quod verū est testimonium eius. Alij autē hoc verbum de Ioanne intelligunt, quibus & ego subscribo: Nā de patris testimonio infra dicitur. Primus igitur testis Christi est Ioannes Baptista, qui quamuis homo fuerit, ita tñ vixit: vt ne aduersarij quidem eum reiicere possint. Quatuor autē per ordinem de ipso dicit. **Psal. 115.** *Scio quia verū est testimonium eius.* Hoc dicit, ne Ioannem reiicere possent vt hominē, atque adeo mendacē. Nā omnis homo mendax. *Scio*, inquit, *quia verum est testimonium eius.* Non enim testificatus est de Christo carnali iudicio, sed spiritali, nec somnio humano, sed patris afflatu. Obserua hominem tunc vere dicere, cum ex Deo loquitur. Ex seipso homo mendax est. Ceterum, quid Ioannes de Christo testificatus sit, supra satis expressum est. Verū, ne Iudæi etiam Ioannem suspectum haberēt, quāsi in gratiam Christi ea dixisset, protinus sub

dit, *Vos misistis ad Ioannem & ipse, &c.* Quasi diceret, vt turpe est suas aliquem virtutes laudibus ferre, etiam si vera dicat, sic vltro & non vocatum ad testificandum accedere improbari solet: Ioannes autem non vltro ad vos accessit, sed à vobis interrogatus. *Vos misistis ad eum, &c.* Hoc igitur verbo admonet eos verborū, quæ Ioannes nuntijs ipsorum responderat, de quibus supra. Ne quis autem putaret, Christum hominis testimonium ambire, id quod faciunt, qui nō admodum bonæ famæ sunt, subdit teritiō. *Ego autem ab homine testimonium non accipio.* Id est quantū ad me attinet, ego nullius hominis ego testimonij. Scio me esse lucem mundi, viam, veritatē, & vitā. Sed q̄ Ioannis testimonium citem, non mea, sed vestra causa fit, vt vos tandem credatis: Non igitur Ioannis testimonium aspernatur, quomodo enim aspernaretur angelum suum, ad hoc missum ante faciē suam, vt testimonij perhiberet de lumine, vt oēs crederent per illum? Nec per hoc prohibet, ne testimonij de ipso feramus, cū alibi dicat: Qui me confessus fuerit corā hominibus, confitebor & ego eum, &c. Ideo non dicit, Testimonium hominis, vel per homines non accipio, sed: *Testimonium ab homine.* Nam testimonij hominum bonorum & veracium, non ab ipsis hominibus, sed à Deo est, & per homines quidem perhibetur, sed Dei testimonium est. Ab hominibus autem accipere testimonium, est laudem, quæ non ex Deo est profecta, sed ex hominibus nata & confata, quærere. Sed adhuc possent impij ex hoc verbo occasionē sumere, contemnēdi Ioannis testimonium, vt ab homine profectum, ideo quarto subdit: *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Commendat Ioannem, vt testimonium eius commendabile reddat. Obserua autem, quomodo & in quibus eum commendat. Primò lucernam nōminat, non lucem. Sicut enim lucerna non est lux essentialiter, nec lucet per se, sed per lumen cōstitutum in ea: & quamuis non luceat per se, tamen aptum est suscipere & cōtinere lumen, ne extingatur: Sic Ioannes nō erat lux per se, essentialiter, nec lucebat per se, sed ex participatione diuinæ lucis, cuius & capax fuit, eamque conseruauit, ne in se extingueret. De hac lucerna olim prædictum est, **Psal. 137.** *De hac lucerna olim prædictum est, Pa. Leui. 24.* *raui lucernam Christo meo. Hic Ioannes adumbratus fuit per lucernam, quæ iugiter coram Domino ardebat in tabernaculo.* Per

Per hoc igitur, quod Ioannem lucernam dicit, ostendit & conuincit eos, nec propheta rum dicta, nec legis figuras intelligere, quibus hic Ioannes significatus est & prænuntiatus. Non simpliciter autem lucernam nominat, sed ardentem. Arsit enim Ioannes igne diuini amoris: Amicus (inquit) sponsi gaudet ad vocem sponsi, &c. Arsit etiā zelo iustitiæ, quo obiurgauit Herodem: Non, inquit, licet tibi habere vxorem fratris tui. Arsit denique & flāma dilectionis erga proximos, habuitque verba vehementer ignita. Genimina, inquit, viperarum, quis ostendit vobis fugere, &c. Nec solum fuit lucerna ardens, sed etiam lucens, verbo & exemplo. Tria igitur in Christiano homine commendantur. Primò, si ad perceptionem gratiæ se disponit, Secundò, si eam diligenter custodit, & eadem bene vitur. Teritiō, si nedum in corde ardet, sed & lucet foris per opera: Ardere enim solum, parum est, lucere solum, vanum est: ardere & lucere perfectum. *Vos autē voluistis ad horam exultare, &c.* Hoc verbo iterum conscientias eorum tangit, quasi diceret. Scio quam ob causam ad Ioannem misistis, nempe, vt si Ioannes oblatum honorem agnosceret, abuteremini eo ad me persequendum. Voluistis igitur ad horam exultare, &c. hoc est, magno gaudio affecti fuissetis, si ipse consensisset vobiscum contra me. Obserua etiam hic, quod Deus corda & intentionem videt, quantūcūque bonam speciem prætendimus. Deinde, hoc verbo eorum arguit inconstantiam. Quasi diceret, Etiam si quid boni gustastis, tamen ea est vestra incōstantia, vt facile fastidiatis. Sic Ioannē in exordio ardentem audistis, sed ad horam tantum mansit ille feruor, paulatim deficit. Hoc ipsum in omnibus contingit, in quibus non est viuā fides, magno conatu incipiunt, sed non perseverant. Præterea, hoc verbo carnales eorum affectus palam ostendit: Ioannes, inquit, ad æternam gloriam vos inuitauit, vos autem temporalem præsentis regni felicitatem præripere voluistis, quod nihil aliud est, quā ad horam exultare. Quæ enim videntur, temporalia sunt, nihil breuius hora, nihil præsentis vita instabilius. *Ego habeo testimonium maius Ioanne.* Solebant Iudæi etiam sanctissimos homines reiicere, si quid contra ipsos dixissent. Sic & Hieremiæ, qui ex vtero sanctus erat, dicebant, mendacium tu loqueris. Nō **Hier. 43** misit te dominus, &c. Ne igitur & de Ioan-

netalia dicerent, Christus ad alia testimonia trāsit. *Opera quæ dedit mihi pater, &c.* Hoc est secundum testimonium: manus autē est, q̄ testimoniū Ioannis, quia eius testimoniū est ab extra, virtus autem operum est ab intra. Item Ioannes testatur verbo, opus autem probat effectum: Ioannes digito carnali demonstrauit Christum, opus autem est ipse digitus Dei. Summa, testimonium operum omnia alia vincit. Hinc Christus etiam alibi nos ad opera sua dirigit: Si mihi (inquit) nō creditis, operibus credite. Item, **Ioan. 15.** *Si opera nō fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Opera autem de quibus Christus hic loquitur, sunt, opus incarnationis, natiuitatis, miraculorum, passionis, resurrectionis, ascensionis, & missionis spiritus sancti. Hæc sunt magna illa opera domini, exquisita in omnes voluntates eius, quæ & clarissimè ipsum probant esse Deum. Signanter autem dicit. *Quæ dedit mihi pater, vt ostendat iterum, se non esse contrarium Deo.* Vbi & illud obseruandum, quod pater filio opera imposuit, ne quis mireretur, quod etiam à nobis opera exigit, imò omnibus filiis suis cuiuscunque status sint, certa opera dat, quemadmodum aperte testatur Paulus: Dei, inquit, factura sumus, creati ad opera bona, quæ preparauit nobis vt in eis ambulemus. Obseruandum & illud, quod Christus addit: Vt perficiam ea. Non enim satis est scire Dei voluntatē, nec satis est incipere, sed oportet perficere eius voluntatem. Attendat igitur quilibet, qualia sibi opera pater dederit perficienda. *Et qui misit me pater, &c.* Tertium testimonium est vox patris: Hic est filius meus dilectus, &c. Vnde & Petrus; Oculis nostris aspeximus illius maiestatem, voce ad illum delapsa, &c. Misit autem pater filium, non vt esset, qui non erat, sed vt visibilis fieret, qui erat inuisibilis, corpusque assumeret qui erat incorporeus, fieretque homo, qui erat Deus. *Neque vocem eius audistis vnquā.* Hoc addit, ne putarent eum loqui de Ioseph patre suo putatiuo, Deinde hoc verbo omnem ipsorum de Deo gloriationē aufert. Gloriabatur Iudæi, se Deum audisse & vidisse, itemque verbum eius se habere, Christus autem cōtrarium asserit. Nunquam vocem eius audistis. Sonum quidem verborum audierunt, sed nō vocem Dei. Sic enim & Moyses eis dixit: Vos vidistis vniuersa magna Dei, & non dedit vobis dominus cor intelligēs, **Deut. 29**

& aures quæ possent audire vsq; in præsen-
tem diē. Sonat quidem vox Dei, vel scriptu-
ra in auribus hominū corporeis, tamen sen-
sus vocis nō nisi aure cordis percipitur. Ob-
serua, quod qui solam literam audiunt, non
Deum, sed creaturam audiūt. Deus enim cū
spiritus sit, neque cernitur, neque cognosci-
tur, neque auditur, nisi spiritu. *Neque specie
eius vidistis.* Vidisse Deum legitur Iacob, &
alij quidam, vt Daniel, Isaias, verum hoc nō
fuit in propria specie, sed aliena, in imagina-
tione formata, vel ab angelo in persona Dei
apparēte, vel alto consimili modo. Non igitur
vnaquam quis vidit speciem Dei: Vide-
runt Israelitę suū, ignē, nubem, sed illa nō
Dei species propria est. Vel aliter, speciem
eius nunquā vidistis, quia non pura mente,
nec sincera fide cōtemplati estis Deū. Qui
enim ait, se nosse Deū, & mandata eius non
seruat, mendax est, &c. *Et verbum eius non ha-
betis in vobis manens.* Habebant Iudæi verbū
Dei scriptum in libris, proferebant illud ore,
sed non in corde habebant. Primò, quia
Christum, qui verbum Dei est, non admit-
tebant ad cordis sui hospitium, vt per fidē
habitaret in cordibus eorū. Iuxta illud: Sui
eum non receperunt. Secundò, quia vacui
erant à vera cognitione, & salutari memo-
ria diuinorum verborū, dissimiles Dauidi,
qui dicebat: In corde meo abscondi eloquia
tua, &c. Quemadmodū enim impij, quan-
tūuis subtilis, tamen non dicuntur cogno-
scere Deum, quia eū non honorant vt Deū:
sic peruersi & perfidi, quamuis in scripturis
promptissimi sint, non tamen dicuntur ha-
bere verbum Dei, quia eo abutuntur. Ter-
tiò, quia internam Dei inspirationem non
percipiebant. *Quia quem misit ille, huic vos nō
creditis.* Christus est verbū & vox Dei, ipse
quoque est expressa imago eius & species:
ipse denique lex viua est, & legis impletio.
Proinde, qui non audit Christum, non au-
dit vocem Dei: qui non videt Christum, nō
videt speciem Dei: qui non habet Christū
per fidem & charitatem, non prorsus im-
plet legem, nō omnino satisfacit legi, vt ma-
ximè externa opera faciat. Lex enim spiri-
tualis est, proinde non operibus externis rā-
rūm, sed fide & dilectione in Christū imple-
tur. Obserua quemadmodum Christus hic
triplicia testimonia pro se ad duxit, ita Chri-
stiano opus est triplici testimonio. Primò o-
portet vt habeat testimoniū ab hominibus.
Sic, inquit, luceat lux vestra coram homini-

bus, vt videant opera vestra bona, & glori-
ficent patrem in cælis. Secundò vt testimo-
nium habeat à proprijs operibus. Sic Petrus
vult vt vocationem nostram certam facia-
mus per bona opera. Tertio, vt habeat testi-
monium à Deo, hoc est, testimonium bonæ
conscientiæ, quod nisi adsit, frustra-
nea sunt priora duo: Gloria nostra, in-
quit, hæc est testimonium conscientiæ nos-
træ. *Scrutamini scripturas, &c.* Quartū Chri-
sti testimonium est scriptura sacra. Ponitur
autem vltimo loco quia hoc testimonio ma-
ximè cōuincuntur Iudæi. Priora enim testi-
monia, quantūuis credibilia sint & certa, ta-
men tanta erat eorum malitia, & adhuc, vt
ea impudētī ore calumnientur. Cita Iudæo
testimonium Ioannis, dicit eum fuisse sub-
ornatū à Christo & Christianis: Allega eis
miracula Christi, ascribent eā diabolo, id
quod patres eorum fecerunt: Obiice eis te-
stimonium & vocem patris, dicēt phantasma
& deceptionē fuisse. Hoc autē scripturæ
testimonio apertè conuincuntur, ideo vt fir-
missimum contra eos vltimo loco posuit.
Obserua q̄ ignaros ad scripturas dirigit, nō
ad visiones & somnia, contra eos qui con-
temptis scripturis nouas reuelationes è celo
expectant. Obserua secundò, q̄ non iubet
scripturas tantū legere, sed scrutari, quo ver-
bo indicat scripturā sacram nō oscitantem,
sed diligentem requirere lectorem vel audi-
torem. Hinc Psalmista: Beati qui scrutantur
testimonia eius, &c. Et Sapiens: Si inuestiga-
ueris & quaesieris: si effoderis velut argen-
tum, inuenies verā sapientiam. Deinde hoc
verbo indicat, multa magnaq; mysteria late-
re sub cortice literæ, quæ sic indignis occul-
tata sunt, vt tū à quærentibus inueniantur.
Obserua autē q̄ duplex est scrutatio. Est em̄
scrutatio curiosa, præsumptuosa & immo-
derata, qua quis cōtemptis necessarijs, diffi-
cilia, quæq; vltra propriam capacitātē sunt,
nititur discutere, incomprehensibilia cape-
re, scripturas proprias proprio ingenio men-
surare. Hanc non docet Christus, nec vult
nos aliud quippiam scrutari, & quærere in
scripturis, quàm Christum, rem scilicet ma-
ximè necessariam. Vnde & contra temera-
rios huiusmodi scrutatores dicitur: Scruta-
tor maiestatis opprimetur à gloria. Item, Al-
tiora te ne scrutatus fueris, &c. Ad longum
Alia est scrutatio diuinorum, bona discreta
& salutaris, non ex curiositate, non ex præ-
sumptione, vel infidelitate procedens, sed
ex aui

Actu. 17 ex auiditate agnoscendę veritatis. Sic The-
salonicenses quotidie scrutabantur scriptu-
ras, si hæc ita se haberent. Non absurdè au-
tem ad scripturas scrutandas Iudæos diri-
git. Nam antè eos conuicerat, q̄ nunquam
adhuc vocē Dei audissent, nec verbum eius
in se haberent. Arguit igitur hoc verbo pri-
mū eorum inscitiam, vt qui tantū in cor-
tice literæ hærerent, nunquam autem ad
suauitatem spiritus & nuclei peruenirent,
omniq; sabbatho scripturas super cathedrā
Moyſi legerent, & tamen quæ principalio-
ra in eisdem sunt, necdū vidissent. Arguit
secundo eorum malitiam, vt qui ex scriptu-
ra tantū ea venabantur, quæ vel ad que-
stum eorum facerent, vel quæ contra Chri-
stum obijcere possent. Sic & in hunc vsque
diem, plarique scripturis tantū vel ad
questum vel ad contentiones vtuntur. Ob-
serua autem quod non dicit: In quibus ha-
betis vitam, sed in quibus putatis vos habe-
re vitam, quomodo enim vitam habere pos-
sent ex verbo externo, quum vt suprā di-
ctum est, verbum Dei in se manens non ha-
berent? Scripturam sacram in libris vel ore
vel manu aut sinu tantū habere, non præ-
stat vitam: sed, Qui seruauerit, inquit, ser-
monem meum, is non gustabit mortem.
Ioan. 8. Item, Beati non qui audiunt & habent, sed
Luc. 11. qui audiunt & custodiunt verbum Dei, Il-
la sunt quæ testimonium perhibent de me. Nul-
lum citat locum, sed in generali loquitur,
tum vt ad quærēdum incitet, tum vt scia-
mus omnem scripturam ad Christum re-
ferri, quemadmodum Petrus ait: A Samue-
le & deinceps omnes qui locuti sunt præ-
nuntiauerunt dies hos. Et iterum, Huic oēs
prophætæ testimoniū perhibēt, &c. Tripli-
citer autē scriptura Christo testimoniū phi-
bet. Primò est quasi vox ipsi⁹ verbi increati
per quod oīa & creata sunt & sustentantur.
Sicut enim vox manifestum facit & testa-
tur verbum, quod in corde lateret: sic scriptu-
ra vbique verbi diuini virtutem & poten-
tiam indicat. Secundò, scriptura varijs, sed
obscuris figuris Christum adumbrat. Sic
agnus paschalis, serpens æneus, sacrificia de-
nique legis, Christo perhibebant testi-
monium, per eius crucē & mortem mundum
redimendum. Postremò, scriptura apertis
verbis Christo testimonium perhibet. Sic
Isaias, nedum eius aduētum in carnem, sed
etiam modum cōceptionis expressit: Ecce,
inquit, virgo concipiet, &c. Idem & ipſius

natiuitatem expressit: Puer, inquit, natus
est nobis, &c. Sic Micheas locum etiam na-
tiuitatis expressit: Et tu, inquit, Bethleem,
&c. Ex te exibat dux, &c. Iacob autem pa-
triarcha etiam tempus expressit: Non aufe-
rerur, inquit, sceptrum de Iuda. Idem fecit
Daniel, quum de septuaginta hebdomadi-
bus scribit. Sic Isaias miracula Christi præ-
dixit: Tunc saliet sicut ceruus claudus, &c.
Sic Zacharias paupertatem Christi expres-
sit: Rex, inquit, tuus veniet tibi pauper &
manuerus, &c. Apertissimè autem Isaias
etiam eius passionem expressit, &c. *Et nō
vultis venire ad me, vt vitam, &c.* Ostēdit hoc
verbo, eos non ex ignorantia, sed ex malitia
& proposito peccare. Omnibus autem im-
pijs & peccatoribus, hoc verbum dictū esse
existimemus. Vbi primò vide, quàm man-
suetè etiā peccatoribus & obstinatis loqua-
tur, vt verum appareat illud Isaię: Non cla-
mabit, nec contendet, &c. Agnus enim nūc
est, sed in secundo aduentu vt leo rugiet, &
quis non tunc timebit? Imò ad eū voce sua
terrebit tunc impios, vt dicturi sint monti-
bus, cadite super nos, & abscondite nos ab
ira sedentis super thronum & agni. Singu-
la autem verba emphaticè habent. Primò
enim non dicit, Non potestis, sed: *Non vultis*,
ne habeant impij, quo se excusent. Sic &
alibi contra Iudæos dicit: *Quoties volui cō-
gregare filios tuos, & noluitis?* Et generali-
ter de omnibus: Hæc, inquit, est condem-
natio mundi, quod lux venit in mūdum, &
dilexerunt homines magis tenebras. Secun-
dò, ostendit se nihil arduum vel difficile im-
perare, cū dicit: *Non vultis venire.* Maxi-
me autem emphaticum quid habet, quod
addit: *Non vultis venire ad me, quasi diceret.*
Ego ad vos veni, insigniterque admodum
me humiliaui etiam vsque ad formam ser-
ui, imò etiam vsque ad supplicium crucis.
Quid igitur o popule meus tibi feci? quid
commerui, quod ad me accedere times, imò
dedignaris? Curris ad magos, sortilegos,
item ad externa suffugia, & me, in quo
omnia habere posses, contemnis. Præterea:
Non vultis venire vt vitam habeatis. Si ad ar-
guendum, maledicendum, vel puniendum
venissem, quemadmodum olim ad primos
vestros parentes, item ad Cain, itē ad Sodo-
mitas, &c. excusari possētis: Nūc autem, cū
vitam apportem, & dare paratus sim, quæ
vobis relicta est excusatio? Imò, quomodo
potestis dicere, Deum iniuste facere, cū
I s vel

Psal. 108 vel hinc punit, vel in æternum damnat? Noluistis enim benedictionem, & elongabitur à vobis, &c. *Ego claritatem ab hominibus non accipio* Plura hæc tenus verba, ea que nō vulgaria, ad Iudeos loquutus est Christus: nihil tamen hæc tenus audiimus eos respondentes. Nullus eorum Deo gloriam dabat, nullus se peccasse agnoscebat, nullus veniam petebat, deniq; nullus eorum commendationem vitæ proponebat. Ea est enim cōditio eorum qui ex malitia & proposito peccant, quod quantumvis conuincantur & confundantur, non tamen emendantur. Quāvis autem Christus sciret nihil se in ipsis profecturum, non tamen cessat seipsum manifestare, ad maiorem scilicet eorum cōdemnationem, maximè autem ad nostram vtilitatem. Nobis enim per hoc consuluit, alioqui tantas margaritas ante illos porcos non iactasset. Hoc autem verbo iterum ad cogitationes eorum responderet. Ipsi erant ambitiosi: nam primos recubitus amabant, & salutari ab hominibus Rabbi: Quales autem ipsi erant, talia & de Christo suspicabantur (stultus enim in via ambulans, cum ipse stultus sit, omnes sui similes arbitratur.) Huic igitur suspicioni obuiat Christus. Dupliciter autem intelligi potest verbum hoc. Primò sic: *Ego claritatem, &c.* quasi diceret: Sicut sol lumen suum in se habet, nec accipit claritatem suam ab omnibus, etiam si multa lumina incenderent: sic ego cum Iudæus sim, in me ipso habeo lucem, imò ego ipse sum lux & splendor gloriæ patris, nihil splendoris ex hominum laude accipio, sicut & nihil splendoris ex eorum contumelia mitto. Possunt quidem glorificari in homine, cum scilicet opera mea in ipso ostendo, vt de Lazaro infra dicitur: Infirmas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam. Possunt etiā per homines clarificari vel glorificari, cum scilicet, nomen meum ab ipsis laudatur, magnificatur, inuocatur, quemadmodum Psalmista ait: Magnificate dominum mecum, &c. Sed claritatem ab hominibus non accipio, hoc est, nihil mihi ex hominum laude vel vituperatione accrescit, vel decrefcit. Hinc igitur discimus, verum honorem exequi in nobis: Externus enim honor ab hominum fauore vel odio pēdet, internus autem constans est, nec amittitur, etiam si homines vituperent. Hunc igitur verum honorem quæramus, ac studeamus, vt honorem verum in nobis habeamus. Ali

ter, & magis ad sensum Christi sic exponitur hoc verbum: *Ego claritatem ab hominibus non accipio*, quasi diceret. Scio cogitationes vestras, vos suspicamini me ideo tam duriter duritiam cordis vestri increpasse, quod nondum me vt regem Christum voce præconia declarastis, & in soliu Davidis collocastis. Itē existimatis quod ideo vos ad me alliciam, & vt meo sermone credatis ad meam gloriæ captandæ studio aut ambitione. Ego autem gloriæ hanc non quæro, nō capto auram popularem. Si enim omnino gloriæ studiosus essem, nunquam me in extremam carnis humilitatē detecissem. Qui enim gloriæ quærent, maximè fugiunt, & agrè ferunt sui cōtempitū. Christus autem cum esset in forma Dei, & cæ. humiliavit se. *Philip.* ipsum, &c. & proposito sibi gaudio, sustinuit crucem confusione contempta. Hoc verbo igitur non tam Iudeorum, quàm nostra dānatur superbia, qui cum simus nihil aliud quàm terra & cinis, adhæc multis peccatis obnoxii, semper tamen alta appetimus: volumus videri, exaltari, cum interim videamus in Christo (qui in femore suo & vestibus scriptum habet: Rex regum, & dominus dominantium) tam insigniter expressum humilitatis exēplum. Si exaltari cupis, per humilitatem Christum sequere ad gloriæ, alioqui nunquam peruenies. Stat enim sententia: Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & e contra. Obserua quauis Christus gloriæ ab hominibus non quæserit, nihil tamen ob id omisit eorum, quæ salutis nostræ erant. Sic & quauis gloriæ quærere non debeamus ab hominibus, non tamen ob id à bonis operibus cessemus. Hinc Christus prohibuit quidem, ne iustitia, elemosyna, oratione, ieiunio, &c. gloriæ hominum venemur, non tamen docuit ob id omittenda esse huiusmodi bona. *Sed cognoui vos, quod claritatem Dei non, &c.* Scio, inquit, quid vobis obstat: incredulitas vestra non est ex inopia testiū (sufficientes enim adduxi testes) sed ex defectu charitatis. Obserua quod defectus charitatis, causa est nostræ tarditatis ad omne bonum. Nec mirum: sicut enim, si ignis charitatis in corde ardet, fieri non potest, quin & foras flamma erūpat in verbis & operibus, sic e contra eodem igne extincto, omnia frigent in homine. Quauis autem carnales homines hoc damnum nō magni æstimant, tamē vere ingens damnū est, defectus charitatis. Qui enim charitatē non habet,

habet, nihil est etiam si hominum & angelorum linguis loquatur, &c. Qui non diligit (inquit Ioannes) manet in morte. Et idē, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deo in eo. Hoc igitur verbo admonemur, vt pluris æstimemus spiritualia bona, quàm extera: Emulamini, inquit, Paul. charismata meliora. Obserua quod Christus omnes cognoscit, nedum quales sunt ab extra, sed & quales sunt ab intra: Quacunque igitur larua te obtexeris, non fallis Deum. Vide itaque ne tepisum decipias, nam Deus non irridetur. *Galat.* 6. *Ego veni in nomine patris mei, & non, &c.* Venire in nomine patris, est à Deo missum esse, gloriæ & voluntatem Dei quærere, ac publicam in munere suo vtilitatem non priuatum commodum spectare: Hæc autem omnia in Christo videm. Hoc igitur verbo ostendit, nihil in se esse, quod causari possint homines, id quod vtinā & in omnibus Ecclesiæ ministris videremus. Deinde hoc verbo, nedum Iudæos tunc præsentis, sed & omnes abentes & futuros ad se allicit. Quis enim non accurrat ad eum, qui Dei legatione fungitur? Quid non magnum expectandum est ab eo, qui à Deo venit, & Dei vices agit, imò Deus est? Sed o hominū stupiditatem, Audi quid sequitur. *Et non accipitis me.* Quo verbo ostendit eos, nedum contra Deum, sed & contra legem Moyfi facere. Is enim sic eis prædixit in verbo domini: Ecce, inquit dominus, ego mitto ante vos Angelum meū, qui præcedat vos, &c. Obserua & audi eum, nec contemnendum pure, quia nō dimitter cum peccaueris, est enim nomen meum in illo. *Si alius venerit in nomine suo, illū accipietis.* Suo nomine venit, qui missus à Deo nō est, nec Dei negotium agit, non quærît gloriæ Dei, nec proximorum salutem, sed proprium commodum, & compendium, & gloriæ, vel auctoritatem. Exponitur autem hoc verbum cōmuniter de Antichristo, quem Iudæi & ardēt expectant, & venientem obuiis manibus excipiet. Potest autem & generaliter accipi de omnibus, qui proprio nomine veniunt. Ea est enim mundi impietas, vt quosuis citius recipiat, quàm bene cōsultentes & Dei nuntios. Sic Iudæi olim contemptis veris prophetis, falsis adhærebant. Sic tempore Christi turmatim sequebantur Iudæi & Theodam assertores, vt videbantur libertatis, cū tamen re vera essent seditionis auctores, in

terim vix pauci Christum verè libertatis auctorem sequebantur. Sic in passione Christi, ipso reiecto & condemnato, Barrabam latronem sibi deposcebant, &c. Sic post ascensionem Christi, proffigatis Apostolis, eos secuti sunt duces, qui & in temporale & in perpetuum excidium eos præcipitarunt. Eandem insaniam & apud Christianos est videre. Sic enim & in exordio apostolos in nomine domini venientes, & gratis euangelium prædicantes, pauci receperunt, pseudoapostolos autem à seipsis venientes, & falsa prædicantes, & insuper etiā sumptus accipientes, plures audiebant. Sic post decessum apostolorū maior pars Christianorum, contemptis patribus magno studio hæreticis adhæsit. Sic plerisque hæc tenus non nisi somnia sua prædicantes, & ipsissimum quæstum præ se ferentes, tantum non pro diis admirati sumus, alijs interim melioribus contemptis. Sic & nunc magno studio suscipimus quæcunq; noua, etiam si impiissima sint, imò quo quidquam peruersius est, eo ardentius suscipitur, interim nihil curantur, qui bene docent. Eandem insaniam & in alijs rebus ostendimus. Quicquid mundo & Diabolo, vel propter ipsos dare, agere, aut pati oportet, lætanter exequimur. Sola autem ea graua & importabilia sunt, quæ Deo vel propter Deum, dare, agere, aut pati iubemur. Summa, Ego veni in nomine patris mei, & non accipitis me: si alius venerit suo nomine, & in perniciem vestram, hunc suscipietis. Sic scurris & morionibus facilius aures præbemus, & perseuerantius, quàm verbi Dei prædicatoribus, &c. Hanc autem nostram impietatem pulchrè punit Deus, & spiritualiter & temporaliter. Primò enim, quia claritatem veritatis non recipimus, permittit vt in varios errores incidamus, vt que credamus mendacio, qui veritati acquiescere nolumus. Secundò, quia grauatim Christo ministramus, plerunque contingit, vt quod non tollit Christus, tollat fiscus, quemadmodum & in propheta dicitur: Seminalis multum, & intulistis parum, &c. quia domus mea deserta est, & vnusquisque ad domum suam tantum festinat. Si igitur has pœnas euadere cupis, suscipe eum qui in nomine patris venit. Etsi enim Christus aliquando dicat que carni molesta sunt, certus tamē es, quod sunt vtilia: sic, etsi præcipiat, quod videtur graue, iuxta tū hoc ingentia promittit. Quantum igitur

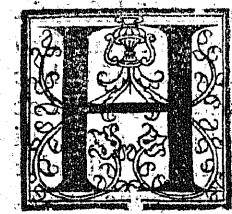
igitur eius præcepta terrent, tantum promissiones consolantur. *Quomodo potest credere, qui gloriam ab inuicem, &c.* Supra docuit primam causam Iudaicæ obstinationis esse, & charitate Dei vacui essent: nunc addit alteram causam, nempe ambitionem & inordinatam dilectionem temporalium. Erant Pharisæi mancipia gloriæ & animalia ventris, timebant famæ & existimationi suæ, videbant Christum nihil earum rerum discipulis vel promittere, vel dare, quas ipsi toto studio expectabant, timebant se contemnedos, si credidissent Christo: timebant item, ne cogerentur pompam & superbiam suam abdicare. Et quis non videt, etiã inter Christianos huiusmodi homines, &c. Innuit autem Christus quod non bene conueniunt, nec in vna domo morantur aut morari possunt ambitio & fides. Nam fides humiliat, ambitio inflat: Fides facit, vt te abneges & captiuum te tradas in obsequium Dei: Itẽ, vt paratus sis omnia propter Deum relinquere. Ambitio vero sibi soli bene cupit, se magnificat, sibi omnia ascribit. Fidelis non gloriatur, nisi in eo quod cognoscit Dei misericordiam & iustitiã, &c. Ambitiosus autem gloriatur in sapientia, fortitudine & diuitijs proprijs. Proinde vbi est ambitio, ibi non est viuã fides: & e contra, vbi illa viuã fides est, ibi non est ambitio, sed humilitas. Appetitus igitur gloriæ, magnum ad salutẽ obstatulum est. Hinc Christus dicit: Si quis venit ad me, & nõ odit animam suam, non potest meus esse discipulus. Idem appetitus gloriæ & temporalium, sunt spinæ illic, quibus semen verbi Dei suffocatur. Pulchrẽ autem eos arguit, quod gloriam ab inuicẽ acciperent: quomodo enim potest homo tam misera creatura, verum honorem conferre? quod si etiam coram hominibus gloriosus videaris, perinde est, ac si vnus vermis vel brucus præ alijs sibi placeat, quum non minus ex stercore & natus sit & viuat, quàm alij. Nihil igitur stultius, quàm gloriam captare humanam, qua nihil vilius, vanius, & instabilius: hominis enim gloria sterces & vermis est, hodie extollitur, & cras non inuenietur. Huc pertinent verba illa scripturæ: Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius flos fœni: Aruit fœnum, & cecidit flos, &c. Item fallax gratia & vana est pulchritudo. Hinc Herodes, cui popul⁹ acclamabat, Dei voces, & non hominis, pauld post consumptus à vermib⁹ expirauit. Iustissimẽ autem

eos ob id arguit, quod gloriam quæ à solo Deo est, non quærerent: verẽ enim reprehensione dignum est. Gloria autem à solo Deo veniens, est testimonium bonæ conscientie, quemadmodum Paulus ait: Gloria nostra, hæc est testimonium conscientie nostræ. Item, Gloria à solo Deo ea est, de qua Paulus: Gloriamur, inquit, in spe gloriæ filiorum Dei. Hæc enim est vera gloria nostra, quæ filij Dei nominamur & sumus. *Nolite putare, quod ego vos accusatur⁹ sim, &c.* Quasi diceret (secundũ aliquos) vos vbiq; in me obseruatis, vnde me accusare possitis, & in hoc acutis vt gladium linguas vestras, &c. vt sagitteris in occultis immaculatum, ideo accusante conscientia vestra, putatis quod vobis talionem redditurus sim: ego autem dico causam vestram longe in peius cecidisse: non enim mihi, vt accusatori verba dedistis, non à qualicumque exploratore perspecti estis, sed incidistis in man⁹ iudicis, apud quem rei estis maiestatis, incidistis horrendẽ in manus Dei viuentis. Hic enim filius Dei, cui vos non creditis, ad quem venire non vultis, cui pater omne iudicium dedit, ecce ad audiendas causas processit. In iudicium enim in hunc mundum venit, vt principem mudi foras eiciat, & omnes eius sequaces in diem malum referuet, in diem scilicet occisionis: Ecce, inquam, iudex ad audiendum processit, vosque vinciti peccatis in conspectum eius adducti estis. *Nolite igitur putare, quod ego vos accusatur⁹ sim, sed peiora expectate.* Non enim misit me pater accusare, sed iudicare. Vere dura sententia contra omnes impios. Ceterũ, sunt qui lo cum hunc aliter exponunt, sic scilicet. *Nolite putare quod ego vos accusatur⁹ sim, supple, solus.* Multa quidem habeo de vobis & loqui & iudicare, imò quemadmodũ omnis mea vita, passio, &c. pro credentibus interpellat, sic impios accusant. Certi igitur esto te, quod vos accusatur⁹ sim, sed nõ solus. Aderunt & alij plerique accusatores. Impios enim primò accusabit propria conscientia. Iuxta illud Pauli: Testimonium reddẽte illis conscientia ipsorum, &c. Accusabit eos legislator propter transgressionem legis & præceptorum: accusabunt eos angeli ad custodiam deputati, quod eis non acquieuerunt: accusabunt eos omnes, quorũ doctrinam & correptionẽ non acceperunt: accusabit eos proximus malẽ edificatus: accusabunt eos omnes creaturæ, quibus abusi sunt.

funt. Miserrimã igitur erit conditio impiorum, quandoquidem orbis terrarũ pro deo contra eos pugnabit. Potest etiam locus hic intelligi, vt sit comparatio Christi ad moysen, euangelij ad legem. Lex iram operatur quia peccatũ ostẽdit, accusat, dãnãt. Christus autem eorum qui sibi per fidem & dilectionem adherent operatur gratiam, excusat, remittit peccata, viuificat. Secundũ hunc autem sensum, verbum hoc admodũ consolatorum est. Quid enim iucundũ est, quod audire quod Christus non venit iudicare mundũ, sed saluare: non accusare, sed obtegere, remittere peccata? Si autẽ filius nõ excusat, quis accusabit aduersus electos Dei? &c. *Est qui vos accusat Moyses, in quo speratis.* Hoc verbo conuincit eos, etiam Moysi aduersarios esse, nec op⁹ esse alio accusatore, sed etiã ceteris tacentibus, solum Moysen & legẽ eius ad cõdẽnationem eorũ sufficere. Ego, inquit, iudex sum. Moyses accusator est crudelis, & clamorosa conscientia testis vnus, sanguis meus quem vos persequimini & effundere cupitis, testis alius est: e contra autem defensor nullus. Accusat autẽ Moyses omnes impios, quia nullus eorum legem obseruat. Vide igitur, quomodo in diuersum eadat hypocritarum vana fiducia, putant se legẽ profecturos, quæ ipsos coram Deo & iudicio, eius defendat & iustificet. Verũ quia Christum cõtemnunt, habebunt Moysen et legem accusatores. Signanter autem Moyses accusabit Iudæos, ideo quod contẽptis principalioribus præceptis, qualia sunt: Diliges dominum Deum tuum, &c. Item, diliges proximum, ipsi in solis phylacterijs & ceremonijs gloriabantur. Signanter autem non dicit, Accusabit, sed, *Accusat,* tum quia iam olim contra eos cælũ & terrã in testes vocauit: tum quia etiam nũc omnes creaturæ contra impios clamant, adeo vt nisi cito conuertantur, effugere nequeant Dei iudicium. Signanter etiam addit: *In quo speratis.* Hypocrite enim in lege & operibus solũ confidunt sed vanẽ, vt supra dictum est, nam nihil eos adeo condemnat vt lex. Præterea plurimũ confidunt Iudæi in suis patrib⁹: Cũ venimũ legant, Moysen in deserto pro populo orasse, & iram dei ab eis auertisse, imò Deum vni precum suarum retinuisse, ne periret, forte sperant Moysen etiam in iudicio ipsi affuturum, sed frustra sperant. Non enim peccatores & impios Moyses fouere acturi cõfuevit, id quod ex eo patet, quod filios Levi

instigauit ad occisionem impiorũ. Qui igitur sic iratus fuit, contra eos qui vitulum adorauerant, quanto magis auersabitur eos qui filium Dei contempserunt? *Si enim crederetis Moysi, &c.* Vide quã potenter eos conuincat, omnia enĩ eis aufert & diruit de quibus gloriabantur. Putabant se esse filios Abraham, dicebant se Iudæos esse, sperabant in Moysẽ, gloriabantur de lege. Omnia autem hæc Christus ita confregit, vt non possẽt stare. Conuincit enim eos nec Moysi credere, nec Iudæos, esse, sed synagogã Satanã. Quã dupliciter autem Moyses de Christo scripsit. Primò verba aliorum narrando, vt cũ scribit prophetiam ipsius Iacob de Christo. Secundò varijs figuris Christum ad umbrãdo. Tertio apertis verbis de Christo prophetando, vt cũ dicit prophetam suscitabit vobis domin⁹, &c. Quarto legem dando, quæ ceu pædagogus ducit ad Christum ostẽdẽdo peccata. *Quod si literis illius nõ creditis, etc.* Hoc est, si legem Moysi scriptam, tenentes, & quotidie legentes, tamen parui facitis, & transgredimini, quomodo verbis meis rectẽ affecti eritis, quæ vix semel audistis & negliger cum Moysi non credatis, quem magistrum professi quotidie legitis. Vel aliter; Si literas Moysi, quæ quasi elemẽta sunt doctrinæ meæ, non suscipitis, & legem quæ ad me ducit spernitis, quomodo ad hæc altiora peruenire poteritis? Qui scripturis non credit, nec Christo credit.

CAP. VI.

HACTENVS Ioannes ea commemorauit quæ Christus primis duobus annis egit & docuit, sed breuiter ea complexus est, quia eorum satis multum in alijs euangelistis habetur. Ab hoc autem capite vsque ad finem libri narrationem incipit eorum quæ in tertio, hoc est, vltimo anno vitæ suæ temporalis egit & docuit. Hinc est quod statim in exordio huius capituli, iam tertio festi paschalis meminit. Erat, inquit, proximum paschalis dies festus Iudæorum, atque hoc est tertium pascha. Nam supra bis scribitur in eodẽ festo Hierosolymam ascendisse, in quarto aut paschate crucifixus est. Quicquid igitur ab hoc capite vsque ad passionem Christi scribitur, cõtingit infra tertium & quartum Pascha

ANNOTATIONES

cha: hoc est, ultimo anno prædicationis Christi. Diffusius aut scribit Ioannes de his, quæ hoc tertio anno contigerunt, quàm de primis duobus: tum quia alii Euangelistæ pauca de his scripserunt: tum quia notatu dignissima sunt. Quo enim Christus propius ad passionem accessit: eo plus splendoris habet, & efficaciora sunt quæ dixit & fecit. Non sine causa autem Ioannes in exordio huius capituli, præmittit miraculum: facit enim hoc ad confirmationem eorum, quæ in hoc capite Christus docturus est. Nam miracula verbo Dei aduicta sunt quasi sigilla, quibus certi reddimur, Dei verbum esse, cui hoc sigillum appensum est. Sic daturus legem, adiecit signa, transitum scilicet per mare, aquam de petra, manna de cælo, tonitrua fulguram datione legis. &c. ut omnis qui postea audiret & doceret legem, certus esset, se dei legem docere & audire. Sic Christus Euangelium annuntiaturus, addidit miracula, ut certi efficerentur homines, eum non docere vanam. Sic priori capite docturus se esse Dei patris legatum, & omnem, qui credat sermoni suo habere vitam æternam, & in condemnationem non venire: præmisit miraculum, sanationem scilicet infirmi, quo miraculo sequentia sua verba in veritate sua confirmavit. Sic & in hoc capite, docturus se esse panem verum & viuum, non nudam proposuit eam doctrinam; sed præcedenti miraculo quinque panum confirmat, ut omnis qui sequentia verba docet vel audit, certus sit, se verbum Dei audire & docere, etiam si ipse miracula non faciat. Quamuis autem alii Euangelistæ diligenter hoc ipsum miraculum descripserint, & Euangelistæ non propositum sit, tantum quæ ab aliis ommissa sunt scribere: vni tamen hoc miraculum repetit, ut addat ea, quæ ex occasione huius miraculi acciderunt, quod alii Euangelistæ non fecerunt, tum ut ostendat Christum nedum corporaliter posse cibare, sed etiam spiritualiter: Tum tertio, ut credidiorasiant quæ infra describit de animæ diabolo, hoc est, corpore & sanguine Domini, ne quis dicere possit, durus vel impossibilis est hic sermo, quis potest eum audire? Atque vti nam exordium huius capituli, attendent quibus incredibile videtur, corpus & sanguinem Christi verè in cibum fidelibus dari. Jam quamuis miraculum illud in sepulchrum sit, iucundius tamen efficitur, si consideremus, quid eo miraculo nobis ostendere voluerit Christus. Sunt enim miracula christi

sicut liber quispiam pulchrè ornatus & diligenter scriptus, quem si quis literarum ignarus viderit, laudat quidem & libræ & scriptorem, sed quid in se contineant literæ, nescit: Qui autem nedum videre, sed etiam legere nouit, is duplici gaudio perfunditur: Primo ex aspectu libri, secundo ex intellectu verborum. Idem hoc loco vsu venire videmus. Docet autem miraculum hoc, etiam cibum corporis esse donum Dei. Iuxta illud, Benedictio Domini diuites facit. Item Dante re illis colligent, Itè, Dedit tibi manna, ut ostenderet quod, non in solo pane uiuit homo, &c. Verus igitur vsus huius miraculi est, ut qui cibum corporis habent, sciât donum Dei esse, & agant gratias. Qui non habent, confidant se de manu dei accepturos. Atque ob eam rem, sicut miraculum de sanatione languidi confirmat eos, qui infirmitate corporis laborant, sic hoc miraculum de quinque panibus confirmat eos, qui de uictu solliciti sunt. Hinc Christus discipulos sollicitos de panibus huius facti, comonefecit: Quid cogitatis, inquit, inter vos modicæ fidei? Non recordamini quinque panum &c. Sed iam ad historiam accedamus. Post hæc abiit Iesus trans mare. Mare illud, Tiberiadis non aliud est, quam quodlibet dicitur mare Galilee; & stagnum Genezaret: diuersa enim nomina sortitur à circumiacentibus ciuitatibus. Dicitur autem mare iuxta consuetudinem Hebræorum, qui quascunque aquarum congregationes appellant maria. Causa autem huius transitus fuit, ut discipuli, qui à prædicationis labore redierat ad Iesum, Paulisper ab hominibus semoti requiesceret, ut Marcus ait: quamuis & alias causas assignare possimus. Primo enim noluit iudeos ulterius præsentia irritare, sed secessit, si forte ira, quam eum conceperant, resideret, ac facti eos percontaret. Per hoc autem docuit, & ut nos ad uersariis cedam, nec plus irremus eos qui alias incitati sunt: Opus enim charitatis est, non insurgere in maleuolos, nec viribus nostris vsuri, ne impotentia eorum redarguta maior odio concitetur. Caritas enim non querit quæ sua sunt. Vbi interim obserua, non iram, sed gratiam iudicium esse, quod Deus aliquando homini aufert occasiones peccandi: non enim id facit quod nobis quicquam inuideat. Sed ne multum peccantes grauius dampnare cogatur. Ob eam causam etiam hominis vitam abbreviauit, ut qui olim nonagenarios annos vixerunt, nunc vix septuagesimum annum

Proph. 10
Psal. 103
Dent. 8

Matt. 16

Luc. 5.

Gene. 1.

Marc. 6.

Cor. 2. 13

Act. 13

Psal. 89 annum attingant: Dies inquit, annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni sunt, &c. non quod longam vitam nobis inuideat, sed ne diu uiuentes multum peccemus, atque adeo grauius damnemur. Sic & alia nonnunquam subtrahit, quæ possent esse occasio ruine, ob eandem causam. Sic & hic Iudæis presentiam suam aufert & conspectum, ne grauius peccet, iam plus satis peccatorum habentes. Sic igitur etiam in ira ostendit misericordiam. Alias autem reuera iram præ se fert recessus ille Christi: Ideo enim trans mare abiit, ut re ipsa ostenderet, tam longè se propter impietatem eorum migraturum, ut inaccessibilis ad eum uia sit. (Non enim possibile est pedibus hominum maria transiri) quod & uerbis paulò post minatur: Queretis, inquit, me, & non inuenietis, & quod ego vado, vos non potestis uenire. Quam propè enim dominus adest timentibus se, facilisq; uia salutis ad ipsum, tam longè, abest impius, tamque inaccessibilis est uia salutis his, qui eum pertinaciter irritant quandiu in pertinacia perseverant. Sic igitur Hebræorum populus eum, à quo olim per mare ductus fuit, mare transire coegit, ut uerè dixisset Moysen uideamus: Generatio praua & adultera, hæc cene reddis Domino Deo tuo, &c. Caterum hoc ipso facto, quod Christus mare transiit, nos docuit relinquere mundum, iuxta illud: Obliscere populum tuum, & domum patris tui, &c. Item quæ: Recedite à tabernaculis impiorum, ne inuoluamini in peccatis eorum. Pulchrè autem per mare mundus intelligitur: nihil enim magis turbidum, instabile, periculosum, quam mundus. Multo si quidem plures in mundo pereunt, quam in mari, Imò omnis impius mari comparatur: Cor enim impij quasi mare feruens. Quod autem in desertum suos ducit, ibique eos pascit, indicat eos solos diuinæ gratiæ participes esse, qui turbæ strepitum fugiunt, ac secretum amant. Hinc & Moyses, ad interiora deserti pergens, Deum uidere meruit. Sic & in Osea dicitur, Ducam in solitudinem, & illic loquar ad cor eius. Hæc enim est consuetudo Dei, ut eos quos consolari uult, primum in desertum ducat, ut uideantur ab omnibus relictis. Sequatur eum multitudo magna. Hoc prædixit Isaias: Erit mons domus dñi in vertice montium, & fluent ad eum omnes Gentes, &c. Caterum hic multitudinis feruor, nostram ignauiam arguit. Illi etiam non uocati, sequantur Christum, nos roties uocati, non

Abac. 3.

Ioan. 8.

Osee. 2.

Dent. 32.

Psal. 44
Num. 16

Isa. 57.

Exo. 3.

Osee. 2.

Isa. 2.

tamè sequimur: Illi ultra mare in desertum & montes eum sequuntur, nos nec presentem audire dignamur: Illi turmatim sequuntur, nos vix paucos uidemus sequi. Discamus igitur inertiam nostram excutere. Verè enim dignum & iustum, imò necessarium est, ut eum sequamur. Non est aliud enim nomen sub celo, in quo oporteat nos saluos fieri, quam nomen Iesu. Omnes igitur ab eo expectemus, ut det nobis cibum in tempore. Felices qui dicere possunt cum Daniele. Et nunc sequimur te in toto corde, &c. Quia uidebat signa, quæ faciebat, &c. Iuxta profectò causa: quis enim infirmus non sequeretur talem medicum? Ob eandem causam & nos eum sequimur. Videmus enim signa gratiæ & misericordiæ peccatoribus plerisque ostensæ, huiusmodi signa nos trahunt, &c. Vide autem quam dissimiles sint Pharisæis, illi christum ideo persequebantur, quod signa faciebat in sabbatho: Hi autem non ob aliam causam eum sequuntur. Subiit igitur in montem Iesus. Ut locus responderet locato. Vbi enim iustius maneret Iesus, quam in monte? Nam ipse quoque mons in scriptura dicitur. Propter sanctissimæ uitæ excellentiam, miraculorum eminentiam, contemplationis celsitudinem, & propter charitatis omniumque uirtutum incomparabilem sublimitatem. Mons ergo ascendit in montem, implens illud propheticum: Super montem excelsum ascendet tu, qui euangelizas Sion, &c. Abiit in montem, locum scilicet aptum orationi, contemplationi, instructioni, ut nos id faciamus tempore opportuno. Item in montem ascendit, ut nos suo exemplo doceret terrena contemnere, & quærere celestia. Iuxta illud: Quæ sursum sunt quærite, &c. Item, omnium quæ retro sunt, oblitus sum, &c. Præterea in montem ascendit, ut turbam oculis misericordiæ uideret, & discipulos eadem uidere doceret. Et ibi sedebat cum discipulis suis. Proculdubio in magna solennitate contemplationis sedebat, habens coram se opus suum, & religioso corporis habitu exprimens præparationem gloriæ & honoris, quo sedere habebat ad dexteram maiestatis in excelsis, & quod ubi foret ipse, illic essent simul & discipuli sui, & omnes electi. Non solus autem in monte sedet, sed cum discipulis: Vult enim, ut qui graduum prælationis habent, non alibi quam secum in monte sedeant, hoc est, in eminentia uitæ, Erat autem proximum Pascha, &c. Hoc est quod supra

Acto. 4.
Psal. 103

Dan. 9.

Ioan. 5.

Isa. 2.
Dan. 2.

Isa. 40.

Colo. 3.
Philip. 3

Ioan. 12.

in

in exordio capitis diximus; &c. Aliis igitur Hierosolymā properantibus, ipse ad desertum pergit, vt paulatim legem solueret, cuius finis iam aderat: Finis enim legis Christus. Obserua autem, quod qui eum in desertum sequuntur, non minus, imò plus reficiuntur & corpore & mente, quàm hi, qui Hierosolymis erant in festo. Vbi enim Christus, ibi omnia bona. Ideo Dauid: Si ambullem, inquit, in medio vmbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Signanter autem dicitur dies festus Iudeorum. Christiani enim aliud phase habent: Pascha enim nostrum immolatus est Christus: *Cum subleuasset ergo Iesus oculos, &c.* Haecenus & locū, & tempus, & personas descripsit Ioannes; vbi scilicet, quando, & corā quibus factum sit: nunc modum ipsius miraculi describit. Hic igitur primo vides, verē dicitū esse: Ecce oculi dñi super metuetes eum, & super eos, qui sperant super misericordia eius. Obseruandū autē, quod vbi cūque Christus oculos leuare dicitur, semper magnum aliquod opus sequitur. Quid enim sunt oculi eius, nisi fenestrae salutis & patres misericordiae ianuę, per quas gratia & veritas emittitur, imò subleuatio oculorum Iesu, presens miserorum compatiō est. Sicut econtra Psalmista de his, quorum crudelia sunt viscera: Oculos, inquit, suos statuerunt declinare in terram. Oculos igitur, quos vsque ad id tempus iustē in irā depresserat & clauserat, nūc subleuasse dicitur, id quod iugiter gratia signū est. Quid enim non bonorum sequitur, vbi Deus hominē aspicit. Hinc Moyses praecepit Leuitis, vt inter alias benedictiones ita populo bene precaretur: Conuertat dñs faciem suam ad te. Econtra nihil non malorū sequitur, vbi Deus faciem auertit. Hinc Dauid vbi que precatur: Ne auertas faciem tuā à me, &c. *Et vidisset, quod multitudo maxima.* &c. In Luca legimus, eū prę gaudio spiritus exultasse, cū audiret Apostolis bene celsisse primam eorū prädicationem: Cōstiter, inquit, tibi, pater, &c. Consequens igitur est, vt & hic cum magno cordis gaudio viderit populum ad se adcurrentem: Neq; idmirū. Supra enim dixit: Cibum suū esse, vt faciat patris voluntatē, hoc est, vt saluet peccatores. *Dixit Philippo, Vnde ememus panes.* Prius interrogat, vt miraculum cōspectius fiat & celebrius. Cur enim prius compertū fuerit discipulis, nō nisi quinq; panes fuisse, nemo dubitare potest, quin Dei opus sit, tantā

multitudinē satiare. Obserua autem, quod christus ipse incipit de cibo facere mentionē, discipulis nihil tale cogitātibus, ne turba quā tale expectate, quo declarauit se sua cūra praeuenire omnē nostrā indigentia, ac plane etiā nobis dormiētibus patrē familias agere. Huc pertinet illud, quod in Isaia dicit: *Isa. 46:* Audite me domus Iacob, qui gestamini a vtero, vsq; ad senectū ego ipse portabo. Ego feci, ego ferā, &c. Signanter autem hoc factū ostēdit, se curare pro his, qui vocationi suae inuigilant, ac bonis operibus insistūt. Hinc alibi dicit: Primū quærere regnum Dei, &c. Ipse quidē ecclā dat omni carni, ipse beneficia praestat etiā malis hominib; sed maxime curat pro se sequentibus. Ideo autē toties in scripturis ostēdit, se pro nobis curare: indigemus enim copioso verbo ad confirmandā fidē de vtrius victu. Nā prima hominū cura est de victu, quā carni nostrae agnata, tūc erūpit, cū sapere incipim;. Quo enim quisq; prudētior fit, eo magis victus cura crescit: Ideo & senes, quibus prudentia est maxima, aetate, vsu, & variis discriminib; collecta, ferē curiosiores, & de victu magis solliciti sūt. Non tñ frustra Deus vtrē oīa obliguritate nos onerauit. Voluit enim pro hac fidē nostrā exercere, vt qui possit Deo vtrē credere in vitā corporalē, possit & animā ei credere in vitā eternā. Qui enim in minimo est fidelis, erit & in magno fidelis. Obserua autem, quod signanter dicit: *Vnde ememus panes?* nō loquitur de cibis delicatiorib;. Hi enim magis ad voluptatem, quā ad necessitatem quæruntur, Voluit igitur docere, vt cibum non ad voluptatem, sed ad necessitatem sumamus. Hinc & Paulus, habentes victum & quibus tegamur, his contenti sumus: *Et sapiens:* Initū hominis panis & aqua, domus & vestis. *Hoc autem dicebat, tentās eū, &c.* Tentat & diabolus hominē, ideo in scripturis tentator appellatur. Insiando enim circūuolat, promittēdo decipit, suadēdo blāditur, opprimēdo rapit, minandō terret, desperandō frangit. Contra hunc oramus, Ne nos inducas in tentationem. Hōc modo non tentat Deus vt perdat: Deus enim intentator malorum est. Deus autem tentat vt probet. Sic sapiens: Deus tentauit iustos, & inuenit illos dignos se. Item tentat Deus, vt homo vel sibi vel alijs innotescat: Sic tentauit Abraham, vt eius fides & obedientia omnibus innotesceret. Sic tentauit Israelitas, vt manifesta fierent, quę

quę in corde habebant. Hinc Moyses: Ad duxit te Deus per desertum, vt tentaret, & sic tentatur & Philippus, vt fides eius explorētur, num credat Christum posse in necessitate subuenire. Sic cum tibi ob oculos ponitur numerosa prōles, & promptuariū pane vacuū, dicitur etiam tibi: *Vnde ememus panes, &c.* Hoc autem Deus ad te dicit, nō vt te perdat, sed vt probet fidem tuam: num velis ipsum pro patrefamilias suscipere & venerari. Esurientes enim, & panis defectus non sunt perditionis, sed duntaxat tentationis officina. *Ipsē sciebat, quid esset factur?* Hoc addit Ioannes, ne quis putet etiā Christum de seipso dubitasse: item vt ostenderet Christum nē dum scire necessitatem nostram, sed & velle & posse succurrere. *Ducentorū denariorum panes, &c.* Manifeste prodit suam incredulitatem. Pulchrē autem in hac responsione videmus, quid faciat & cogitet prudentia carnis. Non enim longius prospicit, quā in praesentia & carnalia & cōsuetū media, in cibum scilicet & nummos; quā si defecerint, desperat, nescia quō se vertat. Fides autem spirituales oculos habens, non haret in visibilibus, non confidit in temporalibus si assint, nec desperat si desint: sed prospicit in res inuisibiles, in alterum seculum. Si enim nihil in hoc mundo videt praestitū adesse, quod ad victū pertinet, aciem oculorum suorum in alterum mundum dirigit, in quo inuenit Deum omnia bona promittentem, omnibus bonis abundantem, & benigniter nobis necessaria ministrantem. Qui autem Deum inuenit, quid ei deesse poterit? Obserua quā arduum sit, in necessitate bene sperare. Hic enim etiam sancti nonnunquam vacillat: Nescit homo quā in firmam fidem habeat, donec tentatio adueniat. *Est puer vnus hic, &c. Sed quid sunt haec, &c.* Quod Andreas nō rogatus panes ostendit, ac offerre paratus est, charitatem indicat, simulque arguit nostram tenacitatem. En Apostoli panes, quos ad necessarium victum portabant parati erant esurienti turbae communicare, nec quicquam aliud causantur, quā quod verentur ne non sufficiant. Nos autem nec superflua aliis damus, &c. Valde igitur raram est hoc exemplum Apostolicum inter nos. Deinde, quod signanter dicit, Panes illos hordeaceos fuisse & paucos, palam ostēdit, discipulos parū sollicitos fuisse pro corpore, plurimū autem pro anima: palamque

damnat nostram gulam, qui tantum delicata & superflua quærimus, ac voluptatem amamus: Vt qui comeditis agnum de grege &c. & nihil patimini super contritione Ioseph. Quod autem Andreas in fine subdit: *Quid haec inter tantos?* etiam ipse incredulitatem suam ostendit. Ceterum ideo Ioannes tam diligenter apostolorum infirmā fidem describit, vt sciamus, etiam eos fuisse homines. Deinde ne desperem, si tale quid & nobis contingat. Postremò, vt videntes, quā ardua res sit fides nunquam non clamemus: Domine adauge nobis fidē. Pulchrē igitur ex hoc loco ostensum est, quā non sufficiat sibi homo. Nam etiam si innum omnes vires cōferant omnes homines, tamē ne minimū quidē malū sine Dei auxilio auertere possunt à seipsis. Sic in hoc loco ex quinque milibus ne vnus quidē aderat, qui in praesenti necessitate succurrere posset, imò ne apostoli quidem habebant, quod agerent in tali casu: solus Christus eos sustentat. Congruē igitur Nahū omnes humanas vires bruchus & locustae comparat, Bruchus, inquit, expāsus est, auolauit: hoc est, quātumcunq; se expandat bruchus ac volare conetur, tamen facile deiicitur, sic & homo. Et quantumcunq; cōgregentur locustae, volitētq; splēdente sole, tamen modico frigore superueniente cadunt, & inter sepes harēt. Sic homo etiam in modica tentatione sentit virium suarum infirmitatē. Discamus igitur hic, nō tā in nobis aut in nostra virtute quā in Deo cōfidere. Discamus deinde in aduersis non attendere tantū externū defectum & nostrā infirmitatē, sed dei virtutē. Hinc cū Moyses mirareretur, quomodo Dñs sexcēta milia hoīm carnibus saturare posset, id quod promiserat audiuit à Deo: Nunquid manus mea in ualida est? *Facite homines discumbere.* Nō amplius differt Christus miraculum, quia iā nē dum aderat necessitas, sed etiam manifestū erat panem sufficētē deesse, ipsique discipuli palam confessi erāt, humanarum viriū non esse, vt populo succurreretur. Solet em̄ Deus auxilium suum differre vsque ad extremam necessitatem, vt tunc maxime cognobilis fiat, cum omnia desperata videantur. Sic supra non fecit ex aqua vinum, donec omnes scirent vinum deesse, Sic & hic facit, imò & frequenter in hunc modum operatur, neque id sine causa. Si enim statim in principio negotij cuiuspiā adiuarer, nec expectaret necessitatē, nō fieret manifesta

eius potentia aut presentia. Obserua autem quod non arguit apostolos, cum iuste dicere potuisset: Ovos exigua fide præditi, quid tantum attenditis defectum pecuniæ & panis paucitatem? Cur non me aspicitis? Non vidistis plura à me miracula? Nescitis meum munus esse, populi salutem querere? quid à vobis populum ieiunū repellitis (hoc enim

Matth. 14 Matthæus de ipsis scribit) vestrum erat pro populo supplicare, ut dignarer eis subuenire, &c. Sic, inquam, poterat eos arguere, sed nihil eorum facit, quin potius manifesto miraculo eorum incredulitatem arguit. Sic plerunque nostram incredulitatem & impietatem, non verbis aut flagellis punit, sed beneficiis arguit. Quoties enim bona aliqua dat, toties nobis dicit: Vide miser, quam impius sis in me, non rogatus hæc tibi confero. Cur igitur mihi non confidis? ubi vnquam me infidelem & mædacem expertus es, &c. Itæ tanta quotidie vobis præsto, ut iam dudum

Hier. 3. dixisse debueritis: Metuamus Dominū, qui dat nobis pluuiam serotinam, &c. Obserua item, quam potenter Christus hic loquatur. Nondum viderat panes, & iam iubet homines accubere, ac si omnia parata essent, quæ admodum & vere parata erant. Apud Deū enim omni tempore parata sunt, quæ nobis

Prout. 3. necessaria sunt: Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius diuitiæ & gloria, ait sapiens. Signanter autem iubet homines discumbere: In mensa enim Dei non debent animales esse, nam animalis homo non percipit quæ Dei sunt, multo minus bestiales admittit. Homines autem sunt, qui non secundum concupiscētiam, sed secundum rationem viuunt. Item, qui non tantum corporis cibum quærunt sicut bestia, sed etiam animæ cibum. Item, qui agnoscunt & recogitant quanta quotidie à Deo accipiāt: Bestia autem non homines sunt, quorum Deus venter est. Exigit autem à nobis, ut discumbamus, hoc est, vocationi nostræ insistamus, ac paratos nos præbeamus ad eius dona suscipienda, in silētio & animi tranquillitate. Id ipsum autem nobis vbique per Apostolos mandat. Sic per Paulum præcipit, ut ambulemus dignè vocationi nostræ, &c. *erat autem*

1. Cor. 2. *tem senum multum in loco.* In Marco legimus discubuisse super viride scenum. *Discubuerunt ergo viri quasi quinque millia.* Quauis Apostoli supra ingenue confessi sint, humanis viribus impossibile esse, tantum populū cibare: hic tū iubente Dño non responsant, aut

Philip. 3. dicunt: Quid opus est, defecurbitū, cum nihil sit, quod apponatur? Nam quod habemus, vix nobis suffecerit, sed simpliciter obediunt. Hic igitur discamus, in præceptis Dei non quærere quare hoc vel hoc præcepit, sed simpliciter obedire. Sic & in verbis & promissionibus Dei discamus non disputare, quo modo fieri possit quod promittit, sed simpliciter credamus. Non est vera obedientia quæ iubēti responsat, cur talia scipiat: Nec est vera fides, quæ disputat, nū possibile sit, quod Deus promittit. Deinde etiam populi simplex erat fiducia parentis Apostolorum vocibus, cum nullum videret apparatus, Vbi tales se præstant homines, illic deus sua opera libenter exequitur. Nec aliud in causa est, quod Deus non tāta in nobis & circa nos operatur, quāta olim fecit, quāta quod eum impedimus: Clamat: ut discumbamus, sed nemo est qui obediat. Quia itaq; nolimus discumbere, nec ipse dignatur nos cibare.

Prout. 3. Numerum autem discumbentium, ponit ad maiorem miraculi claritatem. Viros tamē solos numerat, quos & scriptura tantum numerat. Tacet autem de pueris & mulieribus, quia odit in Christianis pueriles & muliebres mores, sed virilem exigit animū, constantiā, opus, &c. *Accepit ergo Iesus panes.* Poterat è nihilocibos creare, sed noluit. Propositum enim eius erat multis modis potentiam suam ostendere, palamq; declarare, se non vnquantū modo, sed pluribus necessitati nostræ subuenire posse, ad confirmationem nostram. Cōsuetus quidē modus quo nos cibatur, est quod fructus terræ dat. Verū *Exod. 16* potest etiam alijs modis succurrere. Primum enim potest seruare sine cibo, id quod ostendit in Moyse & Helia, quia quadraginta diebus sine cibo corporali permanserunt. Secundò potest novos panes creare, id quod per quadraginta annos ostendit in deserto pluens manna: &c. Tertio potest quod modicum est multiplicare, id quod hic fecit. Idē ostendit etiam in hydria farine, & lechyto olei vidua Sarepthanæ. Non est igitur quod desperet fidelis, etiā si vnus modus defecerit: Potest enim Deus alijs modis iuuare.

Ephe. 4. Non abs re autem panes accepit in manus alioqui quomodo tam pauci panes, tā multos homines satiare potuissent, nisi Christus eos sumpsisset in manus? Per hoc autem docuit, ut & nos, si nimis pauci videntur panes quos habemus, eos in manus Domini ponamus, quod tunc fit, cū pmissioni eius

ei credimus. Dominus autem panes sue fidei creditos benedixit, ac mirabiliter multiplicabit. Est enim Dominus fidelis, & promissi seruans. Denique scriptum negare non potest, si modo tu promissionē eius fide arripueris: Hic peruenit quod Salomon ait: Non perdit Dñs fameliā iusti. Et David, Iūnior fui, & non vidi iustū delectatū, &c. *Et cum gratias egisset.* Gratias egit. Primum ut suo exemplo nos prædoceret, & de percipiendis, & de percipiendis Dei donis gratias agere. Secundò, ut ostenderet se non esse Deo contrarium, quemadmodum plurimi suspicabantur. Hinc igitur est, quod coram multitudine miracula faciens, gratias agit: Sic enim & in suscitacione Lazari fecisse legitur.

Ioan. 11. Aliqui Evangelistæ habent, quod bñdixit panes, quo verbo ostenditur, quibus rebus panes multiplicati sunt: nempe benedictione Domini, quæ sola diuites facit. Panes enim è sua natura habent, ut cibent, & ex verbo Dei edēte naturā: Nō, inquit, in solo pane viuunt hō sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Hinc non nūquam Deus panis virtutem cibandi subtrahit. Iuxta illud, Comedētis & non saturabimini: Discipulos autem apponere iubet, ne quid fraudis suspicari posset, si per se ipsum apposuisset. Vbi que em hoc egit, ut confirmaretur fides nostra. *Et autem impleti sunt.* Vide quam diligenter omnia describit Evangelista. Ostendit enim eos ad facietatem vsque comedisse, ne quis potest audient tantum fragmentorum sublarum fuisse, suspicetur eos nihil comedisse. *Colligite fragmenta, ne pereant.* Plus tribuit quā opus habebant, ut conspectus fieret miraculum. Sed & nobis plus dat, quā opus habemus. Primum, ut eo magis accendamus ad amorem & laudem Dei, ac omni tempore benedicamus Dominū. Secundò, ut sit quo charitatem erga proximum exercere valeamus. Errant igitur, qui putant se bona externa pro sua libidine posse consumere, &c. Iubet autem fragmenta colligere, ne putaretur fuisse phantasma quod fecerat. Secundò, ut nos doceret non abuti donis Dei, nec quicquam sinamus perire, quod proximis vsui esse potest. Discipulis autem hoc præcepit, non turbē: quoniam hos magis erudiri volebat, qui totius orbis magistrerant futuri. Multitudo enim parum emolumentum inde consecutura erat, id quod ex sequētib; patet. *Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim,* &c. Hic primò videmus miram dei virtutē

& omnipotentiam: a deo; ut vel solū nos in fide cōfirmare posset. Deinde, hoc factò declarauit quantum præmium mereatur liberalitas. A postoli siquidem quinque panes liberaliter populo communicauerant: nūc autem exōtra duodecim cophinos receperunt. Sic enim eleemosyna semper excrecit hinc & in futuro, & quanto plura das, tāto plura accipis. Qui enim miseretur proximo, sceneratur Deo. Et qui in benedictionibus tenuerit, de benedictionibus & meret. Hæc pulchre indicat Psalmista, cum dicit: Iucundus homo, qui miseretur & commodat, &c. vsque ad finem psalmi. *Hic est vere propheta qui venturus est.* Hoc est plebis, & vulgi ingenū, citius sentiunt beneficia vètris quā mētis. viderant maiora miracula, nec tamen vnquam tam magnificum elogium Christo tribuerunt, sola autem fatuitas hanc vocē extorqueere potuit: quæ tamen, quia non ex fide vera processit, etiam non diu permansit, ideo est, quem nūc prophetam dicunt, postea præcipiente, quæ Cæsaris essent, Cæsari danda, adulatorem dicunt, & cum crucem ferret, seductorem populi acclamant. Sic enim quocumque se externarum rerum fortuna inclinat, eo mobilis vulgi iudicium fertur: Nostrum autem est, ex vero corde hoc elogium Christo acclamare, non tantum cū beneficia præstat & promittit, sed etiam cū præcepit, quæ carni graua & aduersa videntur. *Iesus ergo, cum cognouisset, quod venturi essent.* Hic alia incipit historia aliudque miraculū, quod in mari fecit. Christus. Hoc autem non absurdè Ioannes præcedenti miraculo coniungit: Voluit enim per hoc plene indicare, Christum Dominum esse vniuersorum. Tota siquidem visibilis istius mundi machina, in illis tribus consistit: cælo, terra, & mari. Christus autē in quinto capite pluribus & manifestis verbis se ostendit Dominum cæli, & in miraculo panum, se ostendit Dominum terræ, & in manu sua habere omnia temporalia. In sequenti autem miraculo ostendit, etiam maris dominium se habere, ut fidelis quisque in quacunque necessitate tuto confidere audeat in ipsum. Obserua autem, quod superius miraculum coram pluribus fecit, imò nulli miraculo tam multi interfuerunt. Quod ideo factum est, quia omnes homines cuiuscumq; sexus, status, ætatis, conditionis, sollicitat cura vètris. Sequens autem miraculum coram solis apostolis fecit. O portebat enim ipsos alius initiari

2. Tim. 2. *Prout. 10.* *Psal. 36.*

Ioan. 11. *Prout. 10.*

Leui. 25. *Psal. 33.*

3. reg. 17.

K 2 *tiani*

Prout. 19. *2. Cor. 9.* *Psal. 111.*

Etari, quibus committenda erat cura orbis terrarum. Sicut igitur sæpè priuatim eos docuit, sic & priuatim corâ eis miracula fecit: Vobis, inquit, datum est nosse mysteria regni, &c. Sic & priuatim transfiguratione e-

Matth. 13 ius in monte; & miranda post eius resurrectionem viderunt. *Venturi*, inquit, *erant* ut raperent eum, &c. Videntur quidem hæc verba sonare, ac si ingentem ad Christum feruorem & desiderium haberent Iudæi. Verum vt supra dixi, hoc eorum studium nihil aliud erat, quam animi mobilitas & instabilitas: quam prompte enim nunc eum regem constitutere voluit, tam promptè postea eum crucifigunt. Instabilis enim quisque, vt facile mouetur ad dilectionem, sic facile mouetur ad odium. Deinde, hic eorum conatus nihil aliud erat, quam crassa quedam incogitantia. Primo enim regem constitutere volunt & facere, qui prius rex erat: Nusquam enim scriptura prodit, Messiam ab hominibus in regem eligendum, sed à Deo ab æterno constitutum esse in regem, antequam ad homines veniret, Ego, inquit, constitutus sum rex ab eo, scilicet Domino Deo, &c. Hinc & Zacharias: Ecce rex tuus venit tibi, prius rex est antequam veniat. Sed ipsi hoc non cogitabant. Secundò etiam hoc incogitantia est, quòd volebant tempus præuenire. Nò erat ipsorum, vt Messie tempus præfigerent quando scilicet potentiam & regnum suum manifestare deberet, sed patienter expectare & orare: Adueniat regnum tuum. Eandem incogitantiam produnt etiam duo illi discipuli: qui dicebatur: Nos sperabamus, quod ipse redempturus esset Israel. Itemque Apostoli. Domine, inquit, si in tempore hoc restitues regnum Israel: Præuenire, inquam, volebant tempus, verum noli festinare. Rex est Christus, regnumque eius omnibus manifestabitur, imò rex eris & tu, sed non iam: Noli, inquam, velle præripere honorem, sed expecta. Tertid nec hoc cogitabat turba illa, quantum periculum eis immineret à Romanis, si alium regem constituerent. Excæcauerat eos veterer: Nam & iuxta prouerbiu, venter caret oculis. Quorum enim Deus veter est, non prævident futura, sed hoc tantum curant, vt habeant quibus ventrem impleant. Sic Eua tantum intruebatur pulchritudinem & suauitatē fructus veritatis: non autem quanta mala eam secutura essent. Idem contigit ipsi Esau, qui propter vnam escam primogenita vendidit,

Sic propter ventrem plura facimus, quorū postea nos pœnitet. Postremo hic populus Christum in regem constituere volens, quāuis videri possit hoc fecisse ex amore & studio erga Christum, re vera tamen nihil aliud quàm seipfos in hoc quaesierunt: Alioqui cur nihil tale cogitarunt, cum tam magnifica doceret: aliaque miracula faceret? Solū hic cū eos corporaliter fatiasset, de rege instituendo cogitat: Quis autem ex hoc non videt, solū carnalia eos quaesisse, vt scilicet cibum habere possent abundantè & sine labore? Omnia hæc videbat & cognoscebat Iesus, ideo non eis consentit. Longe aliter faciunt, qui bonum Dei verbum gustauerunt, cibum scilicet illū, quem Christus se daturum infra pollicetur, & qui gustauerunt virtutes veteri seculi, lōge etiā alio sensu dicunt: Hic est vere propheta, &c. Denique & aliter post Deum currunt, longeque alio desiderio festinant ad regnum eius, in super alio modo regno: Dei vim faciunt, ac per violentiam diripiunt, quoridie dicentes: Adueniat regnum tuum. Circa hunc igitur locū primo videmus quā carnaliter vultus Iudæorum promissiones Dei intellexerunt. Nisi carnaliter intellexissent, nunquam terrenum regem & regnum quaesissent. Deinde declarat hoc factū, quid caro in Christo quaerat, nempe sua cognata, hoc est, carnalia & humana. Propositus est nobis Christus, vt in ipso quaeramus peccatorum remissionem, iustitiam, vitam æternam. At carnalis homo nihil in ipso quaerit nisi licentiam, carnalemque libertatem, & ventris satietatem: Qui enim de terra est, de terra loquitur & cogitat. Imò ea est carnis natura, vt omnibus Dei donis abutatur, ac longe alia in his quaerat, quàm Deus velit. Sic carnalis homo in creaturis, quæ ad vsum nostrum datae sunt, & ad id, vt Deus cognoscarur & timeatur, nihil aliud quaerit, quàm voluptatem: Et cū per eas in creatorem duci deberet, in ipsis hæret, ipsas que adorat. Sic in lege quæ ad cognitionem peccati data erat à Deo carnales Iudæi iustitiam quaerebant. Sic carnales quique etiam nunc in potestate gladij non id quod Deus vult quaerunt, sed tantum ambitionem, superbiam, &c. imò & in his, quæ ad spirituale regimen pertinent, carnales illi pastores tantum quaerunt honores, diuitias, otium, delicias, quū CHRISTVS eos constituerit in Doctores, rectores, Apostolos, &c. non ob aliud quàm

quàm ad ædificationem corporis sui, & cat. Sic igitur vbique inuenimus quosdam qui tantum propter ventrem Christū quaerunt.

Ephe. 4. Fugit iterum in montem solus. Fugit Christus, quia non ab hominibus accipit, sed hominibus dat regnum. Fugit, quia regnum eius non est de hoc mundo, non est carnale, nò consistit in externis diuitiis, potentia, pompa, &c. Imò ideo venit, vt doceret hæc conternere. Regnum autem eius, est regnum veritatis, iustitiæ, pacis, ac vitæ æternæ. Quamquam enim in toto orbe dominetur, non tamen dominatur pro mundi huius ratione, nec affectat tale regnū. Fugit igitur, nò quod super fideles regnare nolit, sed quod regnandi expressiora signa in futurū differt. Fugit, quia venerat ministrare, nò vt sibi ministraretur. Fugit, non enim venerat reges occidere, sed regibus iuste regnandi sciētiam prædicare, nò regna terrarū tributis & vestigalibus premere, sed quod deerat tā regibus quā populis de thesauro regni caelorum, vitæ æternæ donaria profertre. Longe aliū hostē debellaturus erat, quàm Tiberium Cæsare aliamque capturus erat bestiam, quam Romanam, tunc temporis Iudæorum dominam. Fugit præterea regnum, ne populo seditionis contra Cæsarem, atque adeo peccati & perditionis occasionem præstaret. Qui enim seditionem contra potestatem mouet, peccat, & iuste ob id perit, id quod Christus ipse dixit: Qui gladium accipit, gladio peribit. Demum fugit, ne aduersarijs calumniandi occasionem præstaret: qui enim etiam sine hoc eum vt seditionisum persequerentur, quanto magis eum persecuti fuissent, si regnum à populo oblatum acceptasset? Sic in hanc vsque diem fugit ab his, qui tantum carnalia in ipso quaerunt, quia nulla illos donorum suorum spiritualium parte respicit, & circa viles sarcinulas occupatos, scilicet veteri & turpitudini deditos despiciens, solis illis se impendit, qui spiritualia in ipso quaerunt, quique dicere possunt: Nostra conversatio in caelis est. Non sine causa igitur Christus hic ad regnū quaesitus fugit quaesitus ad mortē, spōte occurrerit. Primò enim per hoc dānavit superbiam, auaritiā & ambitionem nostram & mollietiem. Secundò, docuit gloriam mundi contemner, quia nihil vanius: nec timere mundi aduersa, quibus nihil breuius. Tertid, per hoc re ipsa docuit parua esse, quæ in hoc mundo videntur maxima; Putabant illi se rem

magnam Christo offerre, at ipse eam vt parua contempserit. Longe aliter nos iudicamus. Fugit autem Christus ad montem: is enim locus, vt supra dixi, illi congruebat. Deinde post factum miraculum ascendit in montem, gratias acturus Deo, itemque oraturus pro populo. Solus autē ascendit, tum vt secretius oraret: tum vt videret populum, eum cū discipulis non ingressum in nauim, sicque fides sequenti miraculo fieret. *Vesperare autem facto descendit ad mare.* Historiam hanc in Matthæo plenius tractaui, ideo hic breuiter transire volo. Est autem miraculū hoc tanto maius, quanto grauius est periculum maris, quā alia pericula. In maris. n. periculo nec effugium est, nec auxilium: in alijs periculis aliquando effugere, vel ab hominibus adiuuari possumus. Docet igitur miraculum hoc, etiam in maximis periculis non esse desperandum. Quod autem hic dicitur, discipulos descendisse ad mare, Matthæus expressius dicit: Coegit discipulos ad nauim, &c. vt videas eos agere à Christo auulsos, quamuis in deserto essent. Nec mirū. Vbi enim male esse potest cū illo? & vbi bene esse potest sine illo? Quam dissimiles Apostoli nos sumus, qui tam facile à Christo auellimur & fugimus: ideo autem solos reliquit discipulos, vt maius eis sui desiderium faceret. Deinde vt ipso facto discerent, quā graue sit solum relinquere. Postremo, vt miraculo locum daret, ac potentiam suam clariostenderet. Non autem caret mysterio, quòd Christus cum Apostolis mare transiit, sed postea montem conscendens, ipsos denovo ad naues compulit. Postquam enim semel fluctus nostræ mortalitatis transiit, & atque mortis introierit vsque; ad animam eius, iam ad ipsas passionis aquas nò reuertitur: Resurgens quippe à mortuis, iam non moritur. At verò nos, qui illum transeuntem aquas secuti sumus, baptizati scilicet in morte eius, tamen multas adhuc aquas & longū mare transire habemus, id est, tempestates tribulationum & etiam vitiorum. Interim Christus in monte est ad dexteram scilicet interpellans pro nobis, non genu flexione, vt hic fecit, sed naturæ nostræ in semetipso representatione, nec vnquā reuersurus est ad aquas, nisi per omnipotentiam suam. *Venerunt Capharnaum.* Anticipatio est vel recapitulatio. Prius. n. ostenditur, quod trans mare Capharnaū venerint; deinde narratur qualiter venerint: sicut in Genesi per anticipatio

Gene. 2. nem dicitur. Creavit Deus hominē, & c. Ma-
 sculum & foeminam creavit eos. Postea aut
 narratur quomodo id factū sit, & c. *Et tene-*
bra iam facta erant, & c. Magnitudinē pericu-
 li describit ex tribus. Primò, *Tenebrae*, inquit,
erant. Nox ex seipsa horrore habet, etiā si ni-
 hil aliud accedat, multò magis cū alij terro-
 res superueniunt. Quòd si adeo terrēt cor-
 porales illæ tenebræ, quantū terrere debēt
 tenebræ spūales, itēque tenebræ exteriores
 & sempiternæ, in quas impii coniciuntur?
Matth. 13. Secundò, Nō venerat ad eos Iesus. Fuerāt
Matth. 8. quidē etiam prius in periculo maris, sed tūc
 Christū secū habebant, quē & dormiētem
 excitabant. Hic autē soli erant. Quātūvis au-
 tem grauis sit tentatio, aliquo tamen modo
 leuior sit, si ex altera parte videam⁹ christū,
 hoc est, si in aliis rebus Dei sentiamus cōso-
 lationē. Vix enim vnquā tribulationē immit-
 tit Deus, vt non iuxta hoc etiā bonū aliqd
 ostendat. Grauisima autē tentatio est, cū
 etiā deus se oīno abscondit, id quod ipse Chri-
 stus in cruce expertus est, quū diceret: Deus
Matth. 27. me⁹, vt quid me dereliquisti? Tertio, mare ex-
 urgebat, nec simpliciter, sed magno vōto.
 Mare etiā si placidū sit, tamē plenū est peri-
 culis, quo ad hominē terrestrem, quāto ma-
 gis quū tēpestuosum est: ostēdit igitur ex om-
 ni parte territos fuisse apostolos: Erat nox
 aberat christ⁹, exurgebat mare. Nō autē casu
 aliquo aut fortuna hæc tēpestas coorta est,
 sed prudenti Christi dispensatione, quòd ar-
 dentius ipsius præsētia desideraretur, & di-
 scerēt quā necessarius illis esset in aduersis.
 Ob has causas etiam adhuc oēs pij homines
 tentantur. Obserua quod vbi tenebræ sunt,
 & Christus abest, statim mare exurgit. Igno-
 rantia. n. & gratiæ defectus sunt causa, quòd
 ventitētationū & vitiorū in nobis exurgūt.
 Obserua, itē, quod nocte imminente turbatur
 mare, quo præsēgnatū est, quòd præsente si-
 ne mundi, crescent errores, terrores, iniqui-
 tas, in fidelitas. Luce em̄ (quæ charitas est)
1. Ioan. 2. deficiente crescūt iræ, inuidiæ, & c. Iuxta il-
Matth. 24. lud. Quā abūdauit iniquitas refrigescet cha-
 ritas multorū. Signanter autē tempestas illa
 tanto miraculo sedata, seculi turbines signi-
 ficat, quos tunc saluator calcet & mitigat,
 cū clamanti ad se ecclesiæ pacem & quietē
 reformat tempore opportuno. Vetus igitur
 magnus & vrens diabolus est, qui tum
 habens iram magnam, vehementius flauit,
 & corda malorum amplius suo furore tur-
 bauit, quādo nauiculam discipulorum chri-

sti, id est, sanctam eius ecclesiam vidit agi
 per mare huius seculi, *Cūque remigassent sta-*
dia, & c. Hic primo indicat magnitudinem
 periculi, quòd scilicet in tantis terroribus
 non prope littus, sed longe aberant, imò vt
 Marcus ait, in medio mari. Secundo perti-
 net etiam ad magnitudinem miraculi, quòd
 Christus tanto spatio super mare ambula-
 uit, nempe ad minus. 25. stadia. Tertio doc-
 cet hoc verbum, vt exemplo apostolorum
 non statim oborta tempestate, remos abij-
 ciamus ac desperemus, id quod mali faciūt,
 sed eò fortius laboremus, & confidamus
 & oremus. Postremò sicut hic quantum-
 cunque mare sæuiebat, tamen nauis inte-
 rim semper procedebat. sic quantascun-
 que ecclesia passa est tempestates, semper
 tamen processit, & c. *Vident Iesum supra ma-*
re ambulantem. Vel hic videmus verum es-
 se illud Psalmi: Secundum multitudinem **Psalm. 92.**
 dolorum meorum, consolationes tuæ leti-
 ficauerunt animam meam. Sicut enim tri-
 plicem terrorem in Apostolis vidimus, sic
 hic videmus triplicem consolationem. Pri-
 mo enim contra terrorem tenebrarum &
 noctis, vident Iesum. Quid autem officere
 possent tenebræ, præsente Iesu? Secun-
 dò, contra terrorem, quem conceperant de
 absentia Christi, iam vident eum nauis pro-
 ximum fieri. Tertio contra terrorem fluctuū
 & maris, vident Iesum ambulantem, & cal-
 cantem fluctus. Per hoc autem primò osten-
 dit se dominum esse maris. Secundò osten-
 dit se facile posse suppressere & calcare &
 mitigare oēs fluctus seculi. Hinc Ester ait: **Ester. 13.**
 Si tantum decreueris, cōfestim saluabimur. **1. Cor. 10.**
 Hic igitur videmus verè dixisse Paulum: **Isa. 43.**
 Non patitur Deus vos tēteri supra id, quod
 potestis, & c. Item Isaiam: Noli timere, Ia-
 cob meus es tu: Si transferis per aquam flu-
 mina non operient te, & c. Item, Cum ipso
 sum in tribulatione. Obserua autem quòd **Psalm. 92.**
 discipuli vespere quidem nauim ingrediun-
 tur, sed mane saluantur: quādiu enim
 mundus hic & dies præsens durat, non ces-
 sant tentationes, sed mane futuri seculi illuce-
 scētē perfectè liberabimur. Ad vespertū de-
 morabitur fletus ad matutinū letitia, ait Da-
 uid. Tūc em̄ absterget deus omnē lachrymā **Psalm. 29.**
 ab oculis sanctorū, & c. Obserua quòd Chri-
 stus nō ab exordio tēpestatis eos liberauit,
 sed cū eam tota fermè nocte tolerassent ac
 proxima esset desperatio, tunc affuit. Non
 em̄ sine causa dicitur: A diutor in opportu- **Psalm. 9.**
 ni

nitatibus, in tribulatione. Obserua item, quod
 Christus nocte venit ad liberandos suos, quia
 mundo non sperante, aderit dies iudicij,
 quo liberabuntur pij. Hinc Paulus: Dies
1. Thef. 5. Domini, inquit, sicut fur in nocte iraueniet.
Et timuerunt. Nō suspicantes Christum, sed
Leui. 26. spectrum esse. Absente autem Christo, ter-
Deut. 28. ret etiam sonus folii volātis. Hinc vides quā
 exiguam fidem habuerunt. Si etenim Chri-
 stum auxiliatorē esse verè credidissent, spe-
 trum aut totam Satanæ cohortem non for-
 midassent: Satan victus est, Christus victor,
 quid igitur times, si Christum possides? Si-
 cut autem apostoli timuerunt. Christo flu-
 ctus calcate, iusti timēt, quū vidēt deprimi
 altitudinem seculi, ac admittantur dicentes:
Apo. 16. Iustus & verus es domine, & c. *Ego sum nolite*
timere. Hæc est illa consolatoria vox, quæ
 omnes tēpestates sedat, omnes terrores ex-
 pellit, plenamque pacē & gaudium pij præ-
 stat. Hanc vocem nisi audiamus, hoc est nisi
 si credamus Christū esse in tribulatione no-
 biscum semper trepidamus: Obserua autē
 quod hæc vox: *Ego sum*, longè aliter sonat in
 auribus impiorū, id quod infra videbimus.
Ioan. 18. Obserua item, quod Christus non omnem
 prohibet timorem. Est enim bonus timor,
 quo timemus peccare; Deum offendere,
 gratiā perdere. Hunc nō prohibet Christus,
 imò exigit. Qui enim non timet, vel sine ti-
 more est, non iustificabitur. Item, beatus ho-
 mo qui semper est pavidus. Solum autem
 eum timorem prohibet, qui ad iustum ha-
 bet peccatum. *Voluerunt ergo eum accipe-*
re in nauim. Conscientia terriat, vix consolari
 potest. Non satis illi est videre & audire
 Christum, nisi & apprehendat, teneatque
 eum. Ob id etiam Christus nedum videri se
 permisit & audiri, sed etiam tēteri in sacra-
 mento, scilicet altaris, vt scilicet certū simus
 de eius præsētia. *Et statim nauis fuit ad terrā.*
 & c. Quatuor miracula in hac historia conti-
 neantur. Primum, quod Christus ambulauit
Mat. 14. super aquas. Secundum, quod eius virtute
 Petrus similiter fecit, de quo Mathæus Ter-
 tiò, quod tempestatē tam subito fecit quies-
 cere. Quartò, quod nauim tam repente fe-
 cit ad litus pertingere. Eadem in hunc usque
 diem spiritualiter operatur in mundo, & c.
 Calcet enim altitudinem seculi, dat virtutē
 calcandi etiam pij hominibus, sedat tribu-
 lationes, & facit nos pertingere ad metam.
 In eum modum & David quatuor neces-
 sitates hominum, quatuorque miseratōnes

Domini describit. Prima necessitas fuit, an-
 tequam ad fidem conuersi fuimus. De hac
 David: *Et trauerūt, inquit, in solitudine, & c.*
 Ex hac necessitate clamantes liberati sunt:
 Deduxit, eos in viam rectam, & cetera. **Se. Psalm. 103.**
 cunda necessitas post baptismum, quum
 scilicet relabimur in peccata. De hac dicit
 David: *Exacerbauerunt eloquia Dei, & c.*
 sed ex hac quoque liberat Deus, cū vincu-
 la nostrā per potentiam dirumpit, & veteres
 ferreos confringit, & cetera. Tertia necessitas,
 quod in pœnitentiā statim desides & pigri-
 efficiamur. De hac iterum David profequi-
 tur: *Omnes, inquit, escam ab omni vata est a-*
nima eorum. Sed contra hanc: Misit Deus
 verbum suum, & sanauit eos. Quarta neces-
 sitas est externa tribulatio. De hac David:
 Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt
 vsque ad abyssos, & cetera. Dominus autem etiā
 hic statuit procellam in auram, vt sileant hu-
 iusmodi fluctus. Moraliter: Nauis hæc pœ-
 nitentiā est, tum quia ad modum nauis & in
 principio & in fine angusta est, Pauci enim
 pœnitentiā arripiūt, multò pauciores per-
 seuerant: Tum quòd pœnitens ad modum
 nauis nunc in altum subleuatur, hoc est, tan-
 tis cōsolationibus perfunditur, vt sibi videatur
 tangere cælum. Nunc autem in tantum
 deprimitur, tristitia scilicet & desperationē
 vt quasi inferno appropinquare videatur.
 Huius exemplum habemus in Dauide **psalm. 13.**
 vicesimo nono per totum. Præterea etiam
 video nauim comparatur pœnitentiā, quia sine **Luc. 13.**
 hac nauim nedum ad patriā non peruenimus
 sed & in mari perim⁹. Iuxta illud, Nisi pœni-
 tentiā egeritis, omnes simul peribitis. Secū-
 dò, quia ex hac nauim desiliēs, ceterò perit, nō
 minus quā qui ex materialī nauim in flumē se
 præcipitat. Hinc Ezechiel: *Si auerterit, in-*
quit, se iustus à iustitia sua, & cetera. omnes iusti-
 tiæ eius nō recordabūtur. Tertio, quia pœ-
 nitentiā certò, ducit ad vitam: Iuxta illud: **Ezech. 18.**
Ibidem. Si auerterit se impius ab impietate sua, & cetera.
 vita viuet, & non morietur, & cetera. Hæc nauim
 plumbus periculis & ventis obnoxia est
 quo fit vt pauci ingrediātur, & plerique in-
 gressi retrocedant. Alium enim vel impe-
 dit vel reuocat superbia, alium avaritia, aliū
 voluptas, alium spes longioris vitæ, alium
 desperatio, aliū præsumptio misericordiæ,
 & cetera. Summa, nemo hanc nauim ingre-
 ditur, nec in ea semel ingressus permanet,
 nisi Christus adsit, & consoletur, adiuuetque.
Altera die turbā quæ stabat trans, & cetera. Ha
 K 4 etc.

Stenus Ioannes in hoc capite breuiter repetit ea quæ ab aliis quoque scripta sunt: nunc autem progreditur ad describendum sermonem de spiritali cibo, qui non est aliud quam ipse Christus, ipsiusque corpus & sanguis. Primum autem occasionem eius sermonis ponit, quæ non alia fuit quam quod carnalis ille populus tantopere quærebat, & mirabatur cibum corporis. Vide autem quanta insania laborabat populus ille. Sentiebat Christum auerfari regnum mundanum, videbant eum fugisse, videbant apostolos rediisse, videbant noctem appetere, & cibum deesse: adhuc tamen in alteram usque diem permanent. Tanta insania laborant, quorum Deus venter est, & qui seditiones amant. Interim Christus ab eis fugit, discipulos sequitur, & apud eos solos manet. Dedignatur enim eos qui tantum carnalia quærent, vel qui malum aliquod machinantur. Amisso autem Iesu è manibus, turba miratur: Stabat, inquam, & videbat. Mirabantur, imò ægrè ferebant, consilia suade Iesu in regem eligendo tam infeliciter cessisse. Impij enim non tantum mala proponunt, sed & indignantur, si ea perficere non possunt, cum pro hoc potius gratias agere deberent. Deinde mirabantur, ubi nam Iesus esset, non eum inueniebant, nec viderant eum cum discipulis nauim conscendisse: quid igitur aliud suspicari poterat, quam eum aut pedibus super mare ambulasse, aut à spiritu Domini trans mare raptum esse? quemadmodum Abacuch ab angelo legitur portatus usque in Babylonem: Et Helias sæpe à spiritu domini de loco ad locum translatus: sic his qui stant & considerant Dei opera, semper noua occurrunt miracula, quibus ad amorem & laudem Dei incitentur. *Venerunt autem et alie naues, &c.* Hoc necessarium addit, alioqui posset quis cogitare, quomodo turba transire potuit, quum prius dictum sit, nullam aliam nauim affuisse præter eam, in qua apostoli redierat. Quod autem amisso Christo non diutius manent in eo loco, sed redeunt, sequuntur, quærent eum: laudabile quidem esset, nisi tam aperte textus proderet in synecrum eorum animum & intentionem. Christiani autem boni in hunc usque diem ex bono corde agunt, quod Iudæi illi ficto animo gesserunt. Qui enim verè pius est, non manet ubi Christus non est. Deinde semel amissum Christum non cessat quærere, donec inueniat: Tibi, inquit, dixit cor meum, exquirit te facies mea, &c. *Magister, quando*

huc venisti? Non dicunt, Quare tam cito huc venisti? quare nos reliquisti? Nam non tutum erat in ciuitatibus prodere consilium quod in deserto habuerant de constituendo rege. Nondum enim confirmati, nec consensu eius animati erant, ut negotium tantæ rei postulabat. Admodum autem puerile erat, quod hic quærent quando venerit. Quod enim hac interrogatione poterant assequi emolumentum? Non oportebat quicquam vanum aut inutile ab illo quærere, cuius diuinas virtutes videbant, cum sapienter sapientes interrogandi sunt. Unde Paulus iubet: Sermonem nostrum sale condiendum esse: Imperito enim sermone, præstator est taciturnitas. Hinc Sapiens: Si sermo cum intelligentia tibi est, o fili responde: sin verò non est, manus tua sit in ore tuo. *Amen amen dico vobis.* Non respondet ad quæstionem eorum, tum quia indigni erant: tum ne videretur ostentare virtutem suam, cum id ipsum ex discipulis cognoscere possent. Deinde arguit eos: Ignauum enim non semper clementer tractandi sunt. Hinc Paulus. Argue (inquit) obsecra, increpa. Et iterum: Peccantes coram omnibus argue. Deinde arguit eos, quod prauitatem animorum sub suauitate verborum celabant quasi eum decipere possent blandis verbis, id quod insanum est sic sentire. Tertio arguit eos, quod cum maiora vidissent miracula diuinam virtutem arguerint: tamen magis illos commouerit, saturitas vnus conuiuij, quam æternæ salutis desiderium. Quarto etiã ideo eos arguit, quod de se tam crasse sentirent, ut existimarent ipsum in hoc edere miracula, ut mundanum regnum reciperet à tumultuaria turba, cum in hoc tantum seruiret infirmis, ut facilius doctrinam eius arripere possent. *Quæritis me, non quia vidistis signa, &c.* Quasi diceret, appellatis me magistrum non quod auidi sermone doctrinam sed quod humana comoda venamini. *Quæritis me, non ob signa quæ vos ad sublimiora perducere debuerat, sed heu! eterna saturitas vos magis commouet, quam diuine virtutis admiratio.* *Quæritis me non ut glorificetis deum ex opibus suis, non ut fidem vestram confirmetis, non ut iustificemini, sed ut saturemini corporaliter.* Arguitur igitur hoc verbo profundissimus ille carnalis affectus, quo semper sua comoda quærit nedum in temporalibus, sed etiã in spiritalibus. Non quidem malum est etiam temporalia à Deo quærere. Nam Psalmista dicit: Oculi *Psalm. 144*

Ps. 103. omnium in te sperant domine. Item, *Omnia à te expectant, ut des illis cibum in, &c.* *Luc. 11.* *Matth. 6.* Imò Christus ipse iubet à Deo petere panem quotidianum, &c. Si enim non etiã hæc essent expectanda à Deo, cur iuberemur fidere, & prohiberemur esse solliciti? Verum ea quæ tendunt ad affectum gloriæ Dei, non commodi proprii gratia, item opinione misericordiæ Dei celebrandæ, non carnis desiderio. Sic Iacob pro temporalibus orans: Si, inquit, dederit mihi dominus panem ad manducandum, erit mihi dominus in Deum, non dicit, secures & gaudenter viuum, sed erit mihi dominus in Deum, hoc est habebit occasionem laudandi Deum, propter hoc quærebat temporalia. Sic & Salomò carnalia quærit, cum dicit: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi, sed victui meo necessaria. Verum non quærit ea carnali affectu, ideo subdit: Ne ubi satur fuero, mentiar ac dicam, Quis est Deus? neue per inopiam furtim committam, & polluam nomen Dei. Non autem dicit, da mihi necessaria ne laborare cogar, vel, ut in delictis viuam. Hic enim esset carnalis affectus. *Exod. 32.* Sic etiam Moyses carnalia petit, cum orat, ne Deus populum perdat. Petit autem hoc spiritali affectu: Ne, inquit, dicat Aegyptijs, non potuit eos inducere in terram, &c. Sic Iudith petebat, & se & populum suum liberari ab hostibus: non ut securi viuamus, inquit, sed ut sciant omnes Gentes, quod tu es Deus. Imò etiam spiritalia non nostri commodi gratia, sed affectu gloriæ Dei quærenda sunt. Sic David remissionem peccatorum petens, nihil aliud allegat, quam ut iustificeris, inquit, tu in sermonibus tuis. Sic pius quisque non ob aliud iustitiam, salutem, beatitudinem quærit, quam ut misericordia & gloria Dei in ipso manifestetur: Aperite, inquit, mihi portas iustitiæ, non ut ego bene habeam, sed ut confiteri possim domino. Imò verè pius ad eum non affectat suum commodum, ut iuxta ponat, siue saluetur, siue non. dum modo eares cedat in gloriam Dei. Hunc affectum fuisse videmus in Moysè, cum diceret: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me delibro tuo. Item quod in Paulo, qui optat esse Anathema pro fratribus suis, &c. Hunc affectum lex exigit, cum dicit: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Caro autem quicquid à Deo quærit, siue carnale sit, siue spirituale, sordidat opinione & carnali affectu quærit. Quærit diuitias, non ut possit eleemosynas dare, &c. sed ut possit

delitiosè viuere. Quærit filios, non ut Deus in eis glorificetur, sed ut heredem habeat. Orat pro sanitate, non ut melius Deo seruire possit, sed sui commodi gratia, &c. Imò etiam in ipsis spiritalibus tantum suum commodum spectat: Orat pro iustitia, pro vita æterna, pro gloria cælesti, non ut Deus glorificetur, sed ut ipsa bene habeat. Quod si sciret, Deum non habere cælum, non elargiri gaudium, non puritutum peccata, ne tantillum quidem in nominis eius gloriam ageret. Hoc affectu hypocritæ Deo seruiunt orant & venerantur eum, &c. Videmus autem hic, hunc affectum Christo admodum ingratum esse. *Quæritis, inquit, me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis, &c.* Docet autem non veram esse pietatem, deuotionem, dilectionem, ubi Deus non propter se, sed propter sua dona amatur, quæritur, & veneratur. Quemadmodum in externis non est vera amicitia & constans, quæ tantum beneficia quærit: Est amicus (inquit Sapiens) *Eccle. 6.* mensæ, non permanebit. Et alius: Multi conlunt personam potentis, & amici sunt muneratibuentis. *Prou. 19.* Contra autem David: Quid *Psalm. 72.* inquit, mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus pars mea in æternum. Quasi diceret, Non quæro tua, sed te: Mihi, inquit, adherere Deo bonum est, &c. Tangit igitur hoc verbum omnes, qui Deum propter aliud quam propter ipsum quærunt & sequuntur. Item eos, qui etiam in spiritalibus vel officiis, vel statibus, vel operibus, nihil aliud quam temporalia quærunt: Non esuriunt nec sitiunt iustitiam, sed solam carnis curam facere cupiunt in concupiscentiis. Videat igitur quisque quæ mente ad Deum accedat &c. *Operamini non cibum, qui perit, &c.* Omnis Christi actio, nostra est instructio. Quos enim paulò antè fugerat, nunc rursus instruit: in utroque autem aliquid significare voluit. Quod enim prius eos fugit, ostendit sibi displicere carnalem eorum affectum. Quod autem nunc denuò se eis reddit, ostendit non statim à Deo abiici eos, qui imperfectionis adhuc aliquid habent. Obserua itè, quod cum eis agat, arguit & instruit, prius tamè arguit. Arguit, inquam, quia reprehensibiles erant *Isa. 42.* instruit autem, quia non venit, ut nobiscum contendat & clamet, calamum quem quassatum confringat, &c. sed ut erigat, consoletur, alioqui nihil prius præstaret, quam Moyses. Prius tamen arguit quam docet, quia carnalis homo nunquam attendit quæ dicitur

Dan. 14.
4. reg. 2.

Psalm. 26.

Colo. 4.
Eccle. 5.

2. Tim. 4.
1. Tim. 5.

Matth. 5.

Rom. 13.

om.

K 5 cuntur

cuntur, nisi prius concutiatur. Pulcherrimā autem doctrinam vnum hoc verbum habet, imò plures. Nam singula verba nōnihil docent. Primò enim cūm dicit: *Operamini*, falsam eorum opinionem reicit, qua putabant se sine labore habituros cibum corporis, si tantum Christum sequerentur, id quod & plerique nostrum in spiritualibus sentiunt, nempe, quod conuersis ad Christum, non opus sit aliquo labore aut opere: hoc autem reicit Christus in verbo, *Operamini*. Per hoc enim, quod populum semel sine eorum labore cibauit, nō sustulit communia illa media, per quæ Deus nos pascit, vt sunt labores manuum. Nec per hoc, quod promisit spiritualia bona, nos ab omni opere & labore absoluit. Idem enim qui dicit: Dabo, etiā dicit: *Operamini*, imò prius dicit: *Operamini*. Nisi enim quæsieris, & quod tuum est, feceris, nihil planè accipies, quantumcūque promiserit Deus. Habet quidem Deus vtrāque manum plenam. In dextera lōgiturnitatem dierum, in sinistra diuitias & gloriam, semperque dare paratus est, non tamen otiosis, sed orantibus, pulsantibus, quærentibus. Nec simpliciter dicit: *Quærite non cibum, qui perit, &c. sed, Operamini*, vt scias magnam à nobis requiri diligentiam, feruorem studium incessabile, qualia videmus in his qui summo studio temporalia quæerūt, pro quæ his consequendis, nihil omittunt, nullum laborem fugiunt. Vides igitur, vitam Christianam, non esse vitam otiosam. Sed quidnam illud tam magnificum est, quod tanto studio quæreere debeamus? Num temporalia? Nequaquam. His enim plus satis inhiamus, etiā iniussi, vt magis freno hic opus habeamus, quàm stimulo. Vnde Christus: *Operamini*, inquit, *non cibum qui perit*. Non prohibet laborare pro cibo corporis, quia omnibus dictum est: In sudore, vultus tui vesceris pane tuo. Et Dauid. *Laboris manuum manducabis, beatus es, &c.* Et Paulus: *Qui non laborat, non manducet*. Et iterum: *Qui furabatur, non amplius furetur, sed laboret manibus suis, &c.* Solos autem eos retrahit Christus, qui omnem solitudinem & studium diuitiis comparandis impendunt. Contra quos & alibi dixit: *Nolite solliciti esse, &c.* Hæc enim Gentes inquirunt. Signanter autem dicit: *Cibum qui perit*, quo nomine nedum cibum corporis, sed omnia temporalia intelligit, quæ cibant quidem ac reficiunt corpus, sed non

permanent. Quodcunque enim in mundo magnum & delectabile videtur, cibus est qui perit. Hinc Christus monet: *Nolite thesaurizare super terram, vbi ærugo demolitur, &c.* Et Ioannes: *Nolite diligere mundum, nec quæ in mundo sunt.* Transiit enim mundus & concupiscentia eius. Et Paulus: *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem.* Et Isaias: *Quare appenditis argentum & non in panibus, &c.* Vis autem vt non pereat cibus tuus corporalis, fac secundum consilium Sapientis: *Mitte panem tuum super aquas, & post tempora multa inuenies eum.* Non enim perit, quod in pauperes erogatur. *Sed qui permanet in vitam æternam.* Quia adhuc generaliter loquitur, possumus per hunc cibum intelligere quicquid ad vitam animæ pertinet, vt est gratia, iustitia, &c. Hæc enim non pereunt, imò etiam pereunte corpore, adhuc permanent spiritualia bona. Hinc de iusto dicitur: *Panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt, &c.* Huc igitur Christiani studia sua & labores conuerrere debent. Hinc Christus: *Primum quærite regnū Dei, &c.* Huc pertinet, quod ante & post panem quotidianum, nos iussit petere spiritualia. Atque vt inam vel dimidiam curarum partem, ad iustitiam comparandam collocaremus, quas ad victum acquirendum impendimus. Fieri enim nōn posset, vt non iustiores euaderemus. *Quem filius hominis dabit vobis.* Operari & quæreere nos iubet, se autem daturum promittit, vt discamus non laboribus nostris ascribere bona quæ habemus, sed gratuita eius bonitati. Signanter autem dicit: *Filius hominis dabit vobis*, cum potuisset dicere, *Filius Dei dabit.* Est enim humanitas Christi, quasi instrumentum diuinitatis, quo exequitur & executus est quæ salutis nostræ sunt. Item filius hominis dabit, quia in humanitate sua nobis ea bona meruit. Tertio ideo sic loquitur, vt sciamus etiam humanitatem Christi nobis vtilem contra eos, qui ad Christum trahunt, id quod infra dicitur: *Casus non prodest quicquā. Hunc enim signauit pater Deus.* Sumus & nos filij hominum. Iuxta illud: *Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, sed hunc præ aliis signauit pater.* Primò enim signauit eum sua ipsius imagine: Est enim Christus secundum naturam diuinam, expressa imago patris, splendor gloriæ & figura substantiæ eius. Secundò signauit eum nomine suo. Iuxta illud: *Erit nomen meum*

meum in illo. Excepto enim quod ille pater Christus filius dicitur, quodcunque aliud nomē Deus habet, etiam in Christo est. Nā æquè, vt ille vocatur dominus, Deus omni-potens, increatus, immensus, æternus, &c. Tertio signauit eum spiritu sancto: Vinctus enim est Christus hoc oleo latiniæ præcipibus suis. Nam se totum Deus pater, vna cum omnibus bonis suis, in Christum effudit: in hunc omnes sapientiæ & scientiæ thesauros recondidit: Ipse thesaurus omnium secularū est: Et de plenitudine eius omnes & acceperunt & accipiunt. Quarto signauit eum magnis miraculis, quibus palam ostendit, ipsum esse per quem velit nobis succurri. Quinto signauit eum proprio testimonio & propria voce ostendit. Hic, inquit, est filius meus dilectus, &c. Nullus autem hominum sic à Deo signatus est. Quis enim natura Deus est? quis sic nomen Dei habet? quis in tanta plenitudine spiritum accepit? quis tanta miracula ex seipso facere potuit? quis tam euidentis testimonium à patre suscepit? quis propria virtute potuit aut potest à morte resurgere, in celum ascendere, aut spiritum sanctum impartiri? Hunc igitur pater signauit: Non quicūque pater, sed Deus, sed ad quid eum signauit? vt sciamus vbi salus quærenda sit, & certi simus, quod per Christum salutem consequi possumus. Omnia enim hæc ad confirmationem fidei nostræ dicuntur. Hinc Paulus: *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ, &c.* Hunc enim posuit Deus propitiatorē per fidem in sanguine eius, &c. Nec est aliud nomen sub celo, in quo oporteat saluos fieri credentes, quam nomen Iesu. *Quid faciemus vt operemur opera Dei?* Si ex animo hæc dixissent, commendādi essent, *Quid enim laudabilius hominē facere potest, quam semper quæreere & inuestigare Dei voluntatem?* Sic Dauid: *Vias inquit, tuas domine demonstra mihi.* Et iterum: *Doce me facere voluntatem tuam.* Verum non erat cor huius populi rectum cum domino. Potest autem sic accipi, vt quasi irrisoriè hæc dixerint: *Quasi diceret, Magna promittis, si hæc præstare posses, commendandus esses. Age igitur & nos doce, quomodo ad hoc peringamus.* In hūc modum etiam mulier Samaritana irridet Christi promissionem: *Domine, inquit, puteus altus est, & non habes in quo haurias.* Vnde ergo habes aquam viuam? Sic igitur sapientia Dei, stultitia videtur hominibus, sicut

econtra sapientia mundi, verè stultitia est apud Deum. Vel verbum hoc sic potest accipi, quod ex contemptu ac fastidio quodam ac præsumptione dictum sit, quasi iam antè satis è lege eruditi essent, quæ opera Deus ad parandam iustitiam efflagitaret: Ac si dicere vellent. *Non opus est, vt nos doceas, cū legē habeamus à Deo datam.* Nec opus est, vt nos moneas, cum iam dudum videris nos studiosè legem obseruasse. Sic nimirū Pharisei & hypocritæ putant se omnia scire, itemque se legem & præcepta egregiè impleffe, ac magna meruisse. Sic adolescens illè ex eadem superba persuasionē dicebat: *Hæc omnia seruauī à iuuentute mea.* Sic alius quidam Pharisæus ad eum mirabatur sua opera, vt vel hinc etiam coram Deo gloriaretur. *Contrā pius homo semper agnoscit & confitetur, se plura ignorare, imò planè signarum in rebus diuinis, ideo semper perit illuminari, doceri, dirigi, &c.* Item pius homo ingenuè fatetur, se non satisfacere legi, semperque cum Paulo dicit: *Lex spiritualis est, ego autem carnalis.* Item, *Non inuenio in me bonum.* Item, *Nō dum arbitror me apprehendisse.* Item, *Nihil mihi cōscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Hoc est opus Dei, vt credaris in eum, &c. Quāuis sæpe legamus Christū non respondisse fidei interrogantibus, hic tū ipsis respondet ad maiorem damnationem eorū. Iuxta illud: *Si non venissem, & locutus eis fuisset, &c.* Sensus autem verbi est, quasi diceret: *Scio præsumptionē vestrā, qua vobis de lege ac operibus vestris placetis, operibus vestris tribuitis iustitiam, nō aut gratiæ & misericordiæ Dei.* Ego autem dico gratissimum & acceptissimum opus esse, credere ac confidere in Dei misericordiam, quam mūdo iam offert per me filium suū. Cōuincit igitur eos hoc verbo, quod non intelligant legem. Non enim data est lex, vt iustificet, sed vt ostendat peccatum. Secundò docet, ad iustitiam parandā nullum opus satis esse, nisi assit fides in Iesum Christum. Tertio eos, qui in solis operibus confidunt, dirigit ad fidē, sicut in Hieremia dicit. *Holocausta addite victimis vestris, &c.* Non sum locutus de verbo holocaustorum, sed hoc dixi, *Audite vocē meā, &c.* Sic Christus: *Si feceritis omnia, quæ præcepta sunt, dicite, Serui inutiles sumus, hoc est, etiā si magna feceritis, non tam in ipsa opera confidere debetis, quàm in misericordiā Dei.* Quarto eos, qui tantū mirantur ex

Pro. 3.
Luc. 11.

Gene. 3.
Psal. 127.
2. The. 3.
Ephe. 4.

Matt. 6.

Matt. 6.
1. Ioan. 2.

Gala. 6.

Isa. 55.

Eccle. 11.

Matt. 19.

Lu. 18.

Isa. 33.

Matt. 6.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

Matt. 19.

Lu. 18.

Rom. 7.

Philip. 3.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

1. Cor. 4.

Rom. 7.

Hie. 7.

Luc. 17.

terna

terna opera, hoc verbo dirigit ad interna, quæ sunt fides, spes, charitas, ostendens ea longè præstare externis. Sic & in Isaiã gloriantes de externis, ad interna mittit: Ne, *Isa. 1.*
Matt. 19 inquit, offeratis sacrificium frustra, & c. sed lauamini, mundi estote, & c. Idem facit Isaiã 58. Sic Christus adolescentem de operibus gloriãtem dirigit ad abnegationem sui ipsius: Vnum, inquit, tibi deest, Vade, vende omnia, & c. Sic & in alio loco, Pharisee, inquit, cæce, munda prius quod intus est. Vide autem & emphasim verborum. Iudei de operibus loquuntur in plurali: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Christus autem in singulari: Hoc est opus Dei, subindicans hoc vnum omnibus alijs præponderare, imò omnia alia sine hoc nihil esse. Sic ad Martham dicit: Sollicita es, & turbaris *Luc. 10.* erga plurima. Porro vnum est necessarium: non quidem prohibet aut damnat plura illa, sed præfert vnum hoc, id est, fidem in misericordiam Dei. Fidem autem nōminat opus, quia est radix & origo operum bonorum. Verum nō qualecūque opus, sed opus Dei. Dicitur autem fides opus Dei. Primò, quia Deus ante omnia eam efflagitat, & extigit. Hanc enim etiam à primo homine exegit, ideo statim in initio verbum suum dedit ei. Secundò, dicitur opus Dei, quia Deo summè placet. Sic in Genesi dicitur: Credit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Et Paulus: Sine fide impossibile est placere Deo. Tertiò, dicitur opus Dei, quia est donū Dei, non viribus nostris: parabile, vt qui gloriatur in domino gloriatur. Quartò fidem dicit opus Dei vel diuinum, vt indicet, cultum fidei tanto meliorem cultu legali, quanto diuina præstant humanis. Sic & in psalmo cultum fidei alijs sacrificijs præfert Deus: Non, inquit, in sacrificijs arguam te, & c. sed, Inuoca me in die tribulationis, & c. Signanter autem dicit: *Vt credatis in eum.* Aliud est enim credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Priora duo possunt etiam impij, vltimū autem soli pij homines. Credere enim in Christum, non est res gestas eius nosse. Hoc enim & Satã nouit: nec est meminisse aut secum cogitare, Christum passum esse & resurrexisse. Nam & impij harū rerum meminerunt, & de his cogitant, in nullo tamen meliores effecti. Sed est certa, firma, & stabili fiducia Christum omniaque eius bona complecti, eisque per amorem toto corde, tota anima,

totisque viribus inharere. Sic enim Paulus ait: Fides est substantia sperandarum rerum *Hebr. 11* & c. Hoc igitur opus à nobis exigit Deus. Hinc Ioannes: Hoc est præceptum Dei, vt *1. Ioan. 3.* credamus nomini filij eius. *Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & c.* Vide inconstantiam vulgi, cui prius acclamauerant: Hic est verè propheta, & c. eum nunc indignum iudicant, cui sine nouo signo credant. Sic impij quique in prosperis confitentur Deum cum eis benefecerit, in aduersis autem vel palam blasphemant, vel saltem occulte cogitant: Quis est dominus, vt seruiamus ei, *Psal. 48.* & c. Pius autem quisque constanter Deum glorificat, nedum in prosperis, sed & in aduersis. Sic Iob: Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? Et iterum: Dominus dedit, dominus abstulit, & c. Sit nomen domini benedictū, Dein de produnt. Iudæi hoc verbo, se esse imitatores patrum suorum, quibus nulla sufficiebant signa, cum tamen nulla gessent tantaque signa vidisset. Vnde & olim dominus commotus dixit: Vsq̄quo non credet mihi populus iste? Tentauerunt me iam per decem *Num. 14* vices. Sic hi, quãuis paulò ante signum viderant, nūc tamen aliud requirunt. Sed generatio praua signum quidem quærit, sed non datur ei signum. Sic impijs nihil satis est, semper maiora quærunt, semper incredulitatem suam aut excusant, aut in Deum reiectere conantur: Cur, inquit, non facit signa, sicut ab antiquo? Si Christus ipse adesset, crederem: Si quis ex mortuis resurgeret, crederem: sed erras. Si Moysen & prophetas non audis, neque Christum audires. Satis superque vidisti & audisti, si credere velles. Abundè enim Deus quod suum est fecit, nulla tibi remanet excusatio. Obserua, q̄ qui in signa tantum respiciunt, his nihil sufficit, nisi semper signa videant. Qui autem in verbum & veritatem Dei respiciunt, hi constantes sunt, nec alia quærunt. Sciunt enim verbū Dei fallere non posse, dicuntque eum Iob: Etiam si occiderit me, sperabo in eum. *Quid operaris?* Nedum inconstantes, & incredulos, sed etiam ingratos se ostendunt, dum benefacta Christi attenuant. *Quid, inquit, operaris, & c.* Magna enim ingratitudo est, Dei opera, quæ in se magna sunt, (Magna enim opera dñi) & ad vtilitatem nostrā consolationemque sunt, attenuare. Sed hic est fructus incredulitatis, sicut econtra qui viuã fide credit, is semper & in omnibus gratus

gratus est, quãtūmuis etiam paruis rebus, *Patres nostri manducauerunt manna* Peccatum peccato addit. Sic enim iniquitas eorū, qui oderunt Deū, ascendit semper, Peccauerunt in eo, q̄ verbo Dei credere noluerūt, nisi vi signi. Secundò, q̄ in signa illa Dei opera, quæ per Christū fiebant, attenuabant: Nūc autem alia peccata addunt: Primò, quòd nō quòdvis signum recipiunt, sed ceu præcunctes illi præscribunt, cuius generis signum sibi velint edi. Quæ autem maior proteruita, quàm Deum velle cogere, eiq̄ue leges præscribere: cū hoc nō sit hominis, sed humilitate dicere: Fiat voluntas tua. Secundò, quòd ex tam multis signis, quæ veteri illi populo exhibita sunt, illud potissimum eligunt, quòd ad pactum facit. Quo verbo plane produnt, se de nulla alia re, quàm de ventre sollicitos, ac manifestè ostendunt, se tantum ob id Moysen obseruare, alias nec illi credituros. Vide autem, quàm magnificè de manna loquantur. *Patres, inquit, nostri manducauerunt, non quemcūque carnalem cibum aut vulgarem, sed manna.* Addunt: In deserto, vt signum hoc extollant. Præterea citant scripturam, quæ dicit eum panem e caelo venisse. Omnia hæc sic exaggerant, vt miraculū à Christo factum extenuent. Iam verum quidem erat, quòd patres eorum manna manducauerant. Hoc enim aperte scriptura tradit. Nec malum erat, quòd tam magnificè opus Dei prædicabant: Nam opera Dei confiteri, honorificum est. Malum autem erat, quòd solum illud commendabant, quòd pro ipsoform vè tre erat, non autem alia, in quibus non minus mirabilis apparuit Dei omnipotentia. Deinde malum erat, quòd miraculū illud de manna non propter gloriam Dei extollebant, sed ad extenuationem operum Christi. Sensus enim verbi est, quasi dicerent. Quod semel cibasti quinque millia hominum, valde parum est ad hoc, vt tibi credamus: Maius fuit, quòd patres nostri manducauerunt manna, non panem de terra creatum, sed e caelo datum: non quinque millia hominum, sed exceptis mulieribus & paruulis, sexcentena millia pugnatorum satiantem, non semel aut bis, sed totis 40. annis. Quid tu tale operaris? & c. Hoc modo tentantes, putabant se posse extorque quicquid ille facere poterat, quasi continere se non valens, & festinans ad gloriam, *Psal. 77.* mox talia facturū esset signa, quæ superba

eorum cupiditas ambiebat. Poterat quidem Christus etiã nunc pluere super illos, sicut puluerem, carnes, & sicut arenam maris; volatilia pennata. Verum sicut patres ipsorum non poterant fatiari miraculis, nisi sola morte sua, tentantes & inurmurantes tandiu, donec desertum impleant cadaveribus suis: sic & illi non potuerunt fatiari signis, nisi solo signo Ionæ prophetæ, quò ita contriti & destructi sunt, cum templi & sacerdotij sui veteribus vmbri, quomodo cucurbita, quæ obumbrabat capitum eiusdem Ionæ, sub vno solis ictu exaruit, *Ionæ. 4.* Nō Moyses dedit vobis panem de caelo. Vide modestiã Christi. Indigni erant, quibus vltra respōderet, tñ quia autoritate scripture niti videbatur, & ipse in tãta turba etiã haberet suos electos discipulos, de quibus profectus aliqua spes erat, benigniter respondit. Deinde poterat eos arguere, imò ex ipsa scriptura, quam citauerant, eorū ingratitudinē, & contra Deum murmurationes iam inde ab exordio in eos retorquere: sed vicit bonitas eius malitiam eorum. Præterea poterat verè dicere, se maius signum fecisse, quàm vnquam fecerit Moyses. Nam Moyses nihil in manna operatus est alia autē signa per virgam & precibus effecit: Christus autē nec virga nec precibus, sed propria virtute signa fecerat. Verum nihil horū hic eis obijcit, sed tantum ad eorum obiecta respondet, eaque pulchrè diluit. Primò refellit, q̄ signum illud manna, non Deo, sed Moyse tribuebant: Non, inquit, Moyses dedit vobis panem de caelo, & c. quasi diceret: Nolite Moysen præferre Deo, Moyses minister fuit, nō autor: Nolite propter Moysen Deū fraudare gloria sua. Docemur hic etiã ea bona quæ per sanctos accipimus, Deo ascribenda esse. Honorandi quidem sunt sancti, sed nō æquãdi Deo. Mirari eos possumus, ita tamen vt semper dicamus: *Quis similis Deo* *Psal. 88.* in filijs Dei? Deinde, hoc verbo docet insufficientiam Moyse & legis: Moyses, inquit, non dedit vobis panem de caelo, hoc est, lex non iustificat: Multi enim legem audierunt qui nihilo meliores effecti sunt: imo non ob id data est lex vt iustificaret, sed vt peccatū ostenderet. Nolite igitur gloriari de Moyse aut de lege. E caelo vos oportet habere auxilium, si vultis iustificari. Secundò refellit id, quod dixerant, manna e caelo profectum: Non, inquit, verè e caelo profectum est, sed in aère creatum: dicitur tamen

tamen panis celi, sicut dicimus aues celi. Ostendit igitur nec manna eos iustificare potuisse: multi enim illud comederunt, qui tamen iustiores ob id non euaserunt: Nec adhuc potest eos iustificare, etiam si de nouo manna ipsi dedisset. Frustra igitur gloriabantur, de manna, quod tantum corpus cibabat, non iustitiam conferbat. Sed pater meus dat vobis panem, &c. Non dicit, Ego dabo, ne eos irritaret, si videretur se Moyse præferre, ideo omnia ad patrem refert. Multis autem modis ostendit spiritualem hunc cibum, quem ipse promittit, longe præstantiorem esse, quam fuerit manna, siue autorem siue ipsum munus attendamus. Primum Pater, inquit, meus hunc dat panem. Si igitur vos mouet author, pro Moyse Deum habetis authorem, pro famulo Dei, filium habetis Dei. Vter præstantior est? nõne filius? Signanter autem dicit: Dat, non, dedit aut dabit, sed in presenti, hoc est, paratus est cibus, iam vobis offertur, nihil restat, nisi ut eum accipiat. Tertio, Dat vobis. Vobis, inquam, primo offert panem vitæ, vobis misit filium. Quarto, Dat vobis panem de celo. Manna enim non de celo, sed de nubibus venit. Quinto addit Verum. Non quod manna non fuerit verus cibus, sed quia fuit figura spiritualis cibi. Christum igitur eiusque bona contemplantés, iustius admiramur & dicimus Manhu, quam Iudæi videntes manna illud verus. Quid enim non admirandum in Christo? Panis enim Dei est, qui descendit. &c. Adhuc persistit in commendatione spiritualis cibi: Manna, inquit, panis Angelorum dictus est, non quod Angeli eo cibo vrantur, sed quod non aliunde viuunt, quam ex eo, qui per manna designatus est, cibo: nempe verbo Dei, & filio. Hic autem panis, panis Dei est, & dicitur. Non enim est donum hominum vel angelorum, sed Dei donum, & tam Angelis quam hominibus datur, non pro ipsorum meritis, sed pro gratia Dei. Deinde hic cibus sua sponte descendit de celo, quod Moyse ascendere non potuit, ut inde illum deferreret huc. Præterea manna verus non dabit vitam, neque enim quæquam mortuum potuit viuificare, imò nec vitam cõseruare poterat, nisi ad tempus. Insuper ne vnum quidem hominẽ cõseruare potuit, ut non periret. Hic autem panis etiam mortuis dat vitam, deinde eandem conferuat, denique non vni homini tantum, sed mundo vitam, hoc est, omnibus, qui ipso

viuentur, imò & Angelis & hominibus, ut viuentes Angeli comedant: & nõquam moriantur morte, quam mortuus est Diabolus: comedat mortui homines, & a duplici morte corporis & animæ liberentur. Hæc autem tam insignis commedatio spiritualis cibi ostendit, ut tanto diligentius eum queramus: id quod & Christus etiam alibi vult, cum iubet nos petere panem substantialem. Deinde, ut videamus nos non minora, sed longe maiora habere quam Iudæi habuerunt. Domine semper danobis hunc panem. Primum quidem videntur sonare hæc verba: Primum enim dominum vocant. Secundo nõn petunt eum panem, quem in deserto comederant, sed, Hunc, inquit, de quo modo dixisti, addunt que semper nec quicquam melius posset petere Christianus. Verum textus palam indicat, eos non sincere hæc petiisse. Volunt igitur aliqui, quod, irrisorie hæc dixerint, audientes Christum tanta promittere, qui nec horreum, nec frumentum habebat. Alij volunt, quod hoc verbo tentauerint Christum, num posset præstare, quæ promiserat, quemadmodum & patres eorum Deum tentauerant, dicentes: Nūquid & panem dare potest, & parare mensam in deserto? Verum quicquid sit de hoc, certum est, quod carnaliter intellexerunt hunc panem, & carnaliter eum petebant. Videlicet, ne amplius esuriom paterentur, ne laborare cogentur, aut mori. At qui Christus non de corporali, sed spirituali cibo loquitur. Nec eius intentio est, quod qui spiritualem cibum habet, non amplius sentiat corporalem famem, laborem, mortem. Non enim venit hæc externa, sed tantum spiritualia mala auferre: nam externa hæc mala nihil obstant his, qui interne renouati sunt, imò profunt, quia probant. Verum carnalis hominis ingenium est, quod omnia carnaliter intelligit, etiam spiritualissima. Item quod omnia carnali intentione querit, videlicet, ut ipse bene habeat, &c. Pius autem homo scit, quod verba Dei, spiritus & vita sunt, hoc est, ad animam & spiritualia pertinent: ideo ea spiritualiter intelligit. Deinde omnia spirituali intentione querit, ut & supra dictum est. Ego sum panis vitæ. Hactenus in generali de cibo spirituali locutus est: nunc explicat, quis ille sit. Videntur autem hæc verba reprehensionem habere, quasi diceret. Omnes sati homines, quam diu in his carnalibus cogitationibus consistetis, non cogitatis

Exod. 16

Psal. 77

Mat. 6.

Mat. 11

Psal. 77

Ioan. 6.

ris vos etiam animam habere, quæ non minus cibo suo eget quam corpus: non erubescitis, quod tantum carnalem cibum somniatis, cum audieritis, quod cibus ille, de quo loquor, a Deo datur, & de celo? Denique & talis est, ut possit dare vitam mundo. Nonne his verbis ad altiora vos ducere volui? Si Deus dat, eximium aliquid sit oportet: si de celo venit, alius certe panis est, quam qui de terra procreatur. Si vitam mundo dat, efficacior esse conuincitur, quam manna. Ego sum panis vitæ. Verbum igitur hoc Christi summè consolatorium est. Quid enim homo moriturus dulcius audire posset, quam Christum dicentem: Ego sum panis vitæ, me accipe, & securus eris. Hoc autem verbo omnes nos ad se inquit. Idem enim est cum eo, quod alibi dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. ego reficiam vos. Quod autem dicit: Ego sum panis vitæ, euidenter ostendit, sese totum, quantus quantus est, cum diuinitate, anima, corpore & sanguine, hominis cibum esse, eaque omnia se homini communicaturum, quemadmodum olim agnus paschalis torus edebatur, cum capite, pedibus, & intestinis. Hoc autem militat contra eos, qui Christum diuidunt, ac solum eum secundum diuinitatem esse cibum dicunt. Carnem vero eius & corpus, nedum non cibum nostrum esse, sed etiam nihil omnino prodesse, adducentes illud, quod infra dicitur: Caro nihil prodest. Verum ut hic audis, Christus non vult ita diuidi. Non enim diuisim, sed coniunctim dicitur: Ego sum panis vitæ. Quod autem se panem dicit, occasionem præbuerunt hi, qui tantopere quærebant cibum corporis, & tantum admirabantur manna. Vt igitur eos ab huiusmodi cogitationibus in se conuerteret, panem se dixit. Congruè autem Christus panis vel cibus dicitur (nam panis in scriptura omnem cibum significat) quia conditiones panis pulchre in ipso videmus expressas. Primum enim ipse Christus non minus necessarius est animæ, quam cibus externus corpori. Hinc dicit: Sine me nihil potestis facere. Item: nemo venit ad patrem nisi per me, &c. Secundo famem & esuriem satiat, & corporis & animæ. Homo enim semper esurit. Nunquam enim cor hominis satiatur, sed semper maiora querit, Christus autem vere appetitum satiat. Hinc Petrus: Ad quem ibimus: verba vitæ habes. Et idem: Domine bonum est nos hic esse, &c.

Matth. 11

Exod. 12.

Ioan. 6.

Ioan. 15.

Ioan. 14

Ioan. 6

Matth. 17.

Tertio, quemadmodum externus cibus reficiat deperditum, ita & quod in primo parente perdidimus, in Christo recipimus. Quarto, Christus continuat vitam, ut infra dicit: Qui credit in me, non morietur in æternum. Signanter autem se dicit: Panem vitæ, ad differentiam corporalis cibi. Christus enim non est panis corpus reficiens: sed animam viuificans a peccato, cruce, morte, & inferno. Qui venit ad me, non esuriet, &c. Ostendit usum huius cibi, sed spiritualement hoc loco, qui fit per charitatem & fidem. Nam de corporali vsu, qui fit in sacramento, in nouissima cœna locutus est: Spiritualement autem manducationem prius ponit: siue ea enim corporalis nihil prodest, imò obest. Iuxta illud: Qui manducat corpus domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit, &c. Venire autem ad Christum, non est pedibus accedere, sed charitate fide & fiducia. Sic accessit peccatrix illa: propius enim aderat Christo per fidem, quam corporis presentia, ideo satiata fuit: Remittuntur enim tibi peccata. Sic accessit & latro, tamen si enim cruci affixus esset, tamen corde & fide accedere potuit: ideo non esurit in morte. Sic accessit Ceturio, Chananæa. Hæc morroissa, &c. & omnes benedictionem reportarunt. Qui enim per fidem & dilectionem Christum habet, non esurit in peccatis, quia Christi iustitiam possidet. Non esurit in afflictionibus, quia per crucem videt liberationem: Non sitit in morte, quia vitam habet. Hinc Isaias: Non esurient, &c. Nec percutiet eos sol, quia miserator eorum tenet eos, &c. Breuiter, omnia habet, qui Christum fide operante per dilectionem habet. Est enim Christus omnium bonorum thesaurus. Econtra nihil habet, etiam si omnes huius mundi opes habeat, qui hac ratione Christum non habet. Sed dixi vobis, quia vidistis me, & non creditis. Hoc addit, ut omnibus modis eos impellat ad fidem. Ideo ostendit se scire, & quales nunc sint, & quales futuri sint. Simulque subindicat puniendos esse, qui tales sunt, quales ipsi erant. Viderant autem Christum, quia per miraculum eum agnouerant. Nã ob hanc causam Messias honorem ei deferebant. Verum non credebant verbis eius. Hoc autem certus intentus est videre, & tamen non credere. Ostendit igitur hoc verbo, eos sua culpa perituros, quandoquidem Christus, abũde quod suũ erat fecit, ac se manifestauit. Omne quod dat

Ioan. 11

1. Cor. 11

Luc. 7

Luc. 23

Matth. 8

Matth. 9

Isa. 49

Sup. eo. c.

dat mihi pater, ad me, &c. Causas ponit: Cūr Iudæi etiam tot signis ysis non crederent: Quia, inquit, speciali gratia indiget homo, ut sequi possit vocantem. Soli enim illi ad Christum veniūt, quos pater dat, & trahit. Semper igitur, quantumcunque videamus & audiamus, orare debemus: Trahe me post te, &c. Itēq; illud Augustini: Dñe da quod iubes, & iube quod vis. Deinde ideo, inquit, nō creditis, tamen si videritis, quia nō pater nos ad me traxit, sed vter, Deus scilicet vter. Non enim inter se conveniunt fides & cura ventris. Fides ad spiritualia dirigit, vter ad carnalia. Ideo autem causas incredulitatis eorum manifestat, ut eo citius & facilius ab ea resiliant. Præterea hoc verbo indicat, solius diuinæ naturæ esse, ignorantia tenebris involutos illuminare, ac obstinatos cōvertere: Ego, inquit, auferam a vobis cor lapideum, &c. Ego scribam legem meam in cordibus vestrīs. Demum etiam hoc verbo Christus subindicat, non periturum panem illum spiritualem, etiam si Iudæi eum reiicerent: nec defuturos, qui ad eum current, etiam si ipsi venire recusarent. Potest enim Deus, vel è lapidibus suscitare filios Abrahæ, degenerantibus naturalibus filiis. Potest etiam vel è mendicis, cæcis, & claudis cœnam suam & nuptias implere, si inuitati nolint venire. Id quod in parabola cœnæ magnæ, & nuptiarum filij regis prædixit Christus, & postmodum in vocatione gentium adimpleuit. Non autem dicit: Omnis quem dedit mihi pater, ne Iudæi putarent, se solos saluandos. Sed dicit, Omne, ut ostēdat ex varijs gentibus vteruos ad eum: Omne quod dat, siue mūdum siue immūdum, siue bonum siue malum, siue circuncisio siue præputium, siue mas siue fœmina, siue liber siue seruus. Ex omnibus enim gentibus, populis, linguis, & omni sexu & conditione aliquos elegit, ideo clamant: Redemisti nos Deo, ex omnibus populis, &c. Innuit hoc verbum, quod Deus ab æterno aliquos elegerit, ac seposuerit, vel prædestinauerit ad beatitudinem, ut suo quemque tempore ad Christum adducat. Sic Christus de Apostolis ait: Tulerant, & mihi eos dedisti. Et pater: Postula à me, & dabo tibi Gētes hereditatem tuam, &c. Vbi interim vides ineffabilem Dei erga nos dignationem, qua nedum ab æterno præuidit hominis casum, sed & statim præordinauit remedium, quod quia videbas non omnes recepturos, saltem ali-

quos præseruauit ac seposuit, ne in totā periret genus hominum. Merito igitur Dauid *Psal. 8.* exclamat: Quid est homo, q̄ memer es eius *Eph. 1.* &c. Item quæ Paulus: Benedictus Deus, inquit, &c. qui elegit nos in Christo ante cōstitutionem mundi, &c. Iuxta hoc autem videmus inscrutabilia Dei iudicia, quod ex ea *Roma. 9.* de massa aliud quidē vas facit ad honorem, aliud autem ad ignominiam. Quam iucundū igitur est, quod aliquibus vtitur ad ostensionem gratiæ & misericordiæ suæ: tam terribile est, quod aliquibus non ad aliud vtitur, quàm ad ostensionem iræ & iudicij sui, quemadmodum de Pharaone dicit: In hoc ipsum excitaui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, &c. Timeant igitur, qui obstinato animo peccant, ne ipsis cōtingat, quod Pharaoni contigit. *Et eum qui venit ad me nō eiiciam.* Vide bonitatem Christi. Poterat etiā pius quispiam, hac prædestinationis sententia turbati, ac timere, ne forte & ipse reprobus sit, quemadmodū Dauid: Ego (inquit) *Psal. 30.* dixi in excessu meo, projectus sum à facie oculorum tuorum. Sic enim cogitat, perturbata conscientia. Addit igitur consolationē *Eum (inquit) qui venit ad me.* Et hic quoque indistinctè loquitur, nullum excipit, vnde nunquam veniat, qualiscūque veniat, licet cætelus veniat sub mensa colligere micæ, dū modo veniat. *Non eiiciam,* inquit, nec quasi vas futile repellam, quemadmodum contra Iechoniam loquitur Hieremias, &c. sed qui ad me venit, non abdicabitur, nec ut in glorius eiicietur, nec erit expers meæ benignitatis: sed recondetur in horreum, & in cælestes mansiones diuertet, ingredieturque quomens humana nequaquam cogitauit: Oculus enim non vidit, nec auris audiuit, &c. quæ præparauit Deus diligentibus se. Nec eiiciam foras in iudicium & tenebras exteriores, quo impij eiicientur. In hunc modū *Matt. 26.* & in Apocalypsi dicit. Si quis aperuerit mihi cœnabo cum eo, &c. Et in *Isaia: Ne dicat* *Isa. 56.* Eunuchus, Ecce ego lignum aridum, &c. nec alienigena dicat, Abiecit me dominus, &c. Sic igitur verbum hoc eos consolatur, qui de prædestinatione solliciti sunt. Itaque si audis Christū dicentem: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, audi & eūdem dicentem: *Eum qui venit ad me nō eiiciam.* Si inuestigare non potes diuini illius iudicij secretū, curre ad Christū, ibi nō eiicieris. Nā adherentē per fidē & dilectionem Christo vsq; ad finē, certum est esse prædestinatum.

In

In Christo enim reuelata est prædestinationis sententia. Si filius cui omne iudicium datum est, te non eiicit, nec pater eiiciet: Si filius te liberauerit, verè liber eris: si filius Dei pro nobis, quis contra nos: quis accusabit aduersum nos? Temeritatis igitur est, velle peruestigare diuini consilij arcanum, Hoc faciendum est quod præcipit Deus, nō quod verit. Præcipit autem Christum audiri: *Matt. 17.* Hic, inquit, est filius meus dilectus, hunc audite. Prædestinationem autem non voluit sciri. Hinc Paulus: dominus, inquit, nouit qui sunt eius. Quilibet igitur in hoc casu faciat, iuxta quod scriptum est: *Eslo vir fortis,* & pugnemus pro populo, Dñs autem faciet, quod bonum est in cōspectu suo. Noli negligere vel omittere, quod tibi præcipitur, & cerè experieris, q̄ Deus non tibi derit. *Quia descendit de celo, &c.* Non ita inteligas, q̄ alta sit patris, alia filij voluntas, nec q̄ Christus ideo minor patre sit q̄ se dicit ideo venisse, ut patris voluntatem & obedientiam exereret, quemadmodum impius Arius dicit, qui ex ram consolatorio verbo, nihil nisi venenū sūxit. Sed ita loquitur Christus, ut ostendat omnino eandem esse suam & patris voluntatem. Deinde ut auocer nos à cūriosa prædestinationis sollicitudine. Ne enim q̄s existimaret Christum fingere erga nos benevolentiam, patre interim manente in sua seueritate (semper enim sua præsumit perturbata conscientia) respondit Christus: *Ego (inquit) descendit de celo,* ideo nihil nō certum reuelare possum de voluntate patris, & qui sunt prædestinati. Deinde: *Nō veni ut faciam voluntatē meā,* &c. Id est, nō aliud volo quàm patris: nec aliud vult pater quàm ego. Cū igitur audis me non eiecturum eos qui ad me veniunt, certus sis, etiam patris voluntatē hoc idē velle. Vides quantum consolationem hoc verbum nobis præbet. Quid igitur sollicitus es de prædestinatione? Audis Christum de celo venisse. Item, patre nihil aliud velle: quā quod Christus docet. Vides denique, Christum nullum reicere ad se venientē. Omittite igitur vanam illam de prædestinatione curam, ac ad Christum curre, dicens cū Dauid: *De: Non discedimus à te, r̄ viuificabis nos,* & nomen tuum inuocabimus. Alioquin nūquam ad conscientia quietē peruenire poteris. Deus enim in celo, tu in terra: Deus est summa iustitia, tu plenus iniustitia. Proinde oportet ut accedas ad Christum, qui est

mediator Dei & hominum, &c. Præterea ex hoc verbo etiam discere possumus, quod ad Christianam vitam attinet. Primum enim vides quæ sit vera via ad gloriam, nempe ea per quam Christus ipse incelsit, ut scilicet prius descendas per humilitatem, ac per eā deinde ascendas. Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur, & econtra. Deinde exemplo Christi discere, & tu propria voluntate abnegata, Dei voluntatem facere. Sic enim & Christus docet: Qui vult venire post me abneget seipsum, &c. Et *Isaias: Si glorificaueris dominum, dum non inuenitur voluntas tua, tunc delectaberis super domino,* & sustollam te, &c. *Hæc est autem voluntas patris mei, &c.* Christus nobis reuelauit sententiam prædestinationis, nec aliud discere potes, quid Deus ab æterno decreuerit. Quātuncque enim rationem tuam in consiliū adhibueris, tandem tamen cum Paulo exclamare cogeris: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei!* quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Quod si plus æquo hæc perscrutari volueris, ac rationem singulorum exquirere, audies à Paulo tibi dici: *O homo tu quis es qui respondeas Deo?* Duo autem quædam Christus nobis reuelauit de prædestinatione. Primum, quid Deus de electis decreuerit. Secundum, qui sint illi electi. Hæc per ordinem docebit. Decretum autem Dei super electos est, ut non pereant, nec perire possint. Nihil enim contra eos præualere possunt vel portæ inferorum. Hinc Christus: *Oves meæ me sequuntur, &c. & non peribunt in æternum,* nec rapiet eas quisquam de manu mea. Et iterum: *Capillus de capite vestro non peribit.* Ideo autem non pereunt, quia voluntas Dei est. Quomodo enim perire potest, quem Deus decreuerit saluare? Si tantum decreueris nos liberare, continuo liberabimur, ait quidam pius homo. Deinde ideo non pereunt, quia Christo dati sunt, & cōm. *Esst. 13.* mendati: Alioquin quomodo peristere possunt? Miserator, inquit, eorum teget *Isa. 49.* eos, &c. Et iterum: *Filij hominum in tege mine alarum tuarum sperabunt.* Et iterum: *Si ceciderit (inquit) non collidetur, quia* *Psal. 36.* dominus supponit manū suam. Et iterum: *Psal. 117.* Impulsus euersus sum ut caederem, & dominus suscepit me. Ex hoc ergo discamus bonam erga nos esse Dei voluntatem. Non enim voluntatis eius est mors impij, sed ut conuertatur & viuat. Hanc bonam suā erga nos

L nos

nos voluntatem nedum verbis, sed & re ipsa ostendit, hominem ad poenitentiam inuitans & gratiam promittens: diabolo autem non item, qui tamen dignior creatura fuit quam homo. Confiteantur igitur domino misericordiae eius, & mirabilia eius super filios hominum: Vera enim miserationes eius super omnia opera eius. Deinde videmus hic bonam esse Dei voluntatem etiam cum arguit, minatur, flagellat. Non enim ut nos perdat, sed ut saluet haec omnia facit: Cogitationes, inquit, meae, cogitationes pacis sunt, non afflictionis, ut vel hinc discamus patienter ferre bonam Dei manum. Praeterea videmus hoc verbo, quantam Deus electorum curam agat. Non solum enim eorum miseretur, sed & elegit, & filio dat, nedum redimendos & instruendos, sed & custodiendos, ut verum appareat illud psalmi: *Psalm. 120* Ecce non dormitabit, qui custodit Israel. *Zach. 2.* Item, Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. Vnde & Petrus fidenter ait, *1. Pe. 5.* Ipsi cura est de nobis. Quarto, ex hoc verbo palam videmus Christum esse verum illum pastorem, de quo in Ezechiele dicitur: *Eze. 34.* Suscitabo eis pastorem vnum. Vide ibidem ad longum. Atque hinc discant & alij pastores, voluntatis Dei esse, ut quod ipsis commisit, non perdat ex eis, utque in iudicio securè dicere possint cum Christo: Quos dedisti mihi, non perdidisti ex eis quemquam. Demum etiam hic vides quae sit electorum spes & gloria: *Ioan. 17.* Primò enim non pereunt: Fundati enim sunt supra firmam petram. Non riment in tempore malo, & in diebus famis saturabuntur, *Psalm. 36.* &c. Impij disperibunt simul & reliquiae eorum: salus autem iustorum à dño, &c. Deinde etiam in nouissimo die resuscitabuntur, non ad iudicium, sed ad gloriam. Mors enim *1. Cor. 15* ultra non erit, neque luctus, neque clamor: *Ioan. 14* Inimica enim destruetur mors. Hinc Christus ad eos: Ego, inquit, vivo, & vos vivetis. *Psalm. 105.* Qui haec attenderet, profectò cum Dauide oraret: Memento nostri dñe in beneplacito populi tui. *Hace est enim voluntas eius qui misit, &c.* Hoc verbo palam indicat quinam illi sint, quos Deus elegit, & filio dedit non perendos. Non vnus gentis, sexus, conditio nis, temporis aut regionis sunt electi. Sed omnis (inquit) sine discrimine personarum, qui videt filium, non de corporali visu loquitur (plures enim eum viderunt corpora liter, qui tamen non saluati sunt, contra autem etiam plures eum corporaliter non vi-

derunt, qui tamen nihilominus saluantur, id quod Christus ipse affirmat: Beati qui non viderunt, & crediderunt) sed loquitur de spiritali visu, quo eum Petrus vidit, cum dicit *Ioan. 20.* Tu es Christus filius Dei viui. Verum *Mat. 16.* ne hoc sufficit: Multi enim agnoscunt Christum esse filium Dei, & vident eum spiritaliter, tamen non credunt. Subdit igitur: Et credit in eum: non dicit: Qui credit filio: vel qui credit filium: scilicet, Dei esse, sed qui credit in filium, ut videas non de qualibet fide eum loqui, sed de vera & firma fiducia in Christum quae à vera fide & charitate descendit, id quod & supra annotatum est: Is, inquit, habet vitam aeternam. Imò voluntas Dei est, ut eam habeat, & resuscitetur in nouissimo die: quod quid aliud est, quàm acsi diceret, Is praedestinatus est? Noli igitur disputare, num praedestinatus sis, sed ad Christum curre, ipsum attende, in ipsum crede ipsum dilige, ei obedi vsq; in finem, & certum erit te esse praedestinatum: aut & sperare poteris te esse praedestinatum. Praedestinati igitur sunt, qui Christum hac ratione agnoscunt & complectuntur: reprobati autem, qui secus faciunt. Sic igitur Christus nobis reuelauit sententiam praedestinationis. Atque hic primò vides eos errare qui dicunt: Si praedestinatus sum, saluabor, siue bonum siue malum fecero. Erras, o homo, quos enim Deus praedestinavit, hos vult ut ad filium currant, eum audiant, in eum credant, ut hic audis. Sic & Paulus: *Rom. 8.* Quos praedestinavit, eos vult ut conformes fiat imagini filij sui. Item, Quos praedestinavit, his & bona opera preparauit, ut in eis ambularet. Deinde vides hic quae sint opera electorum: Venire scilicet ad Christum, audire, cognoscere, credere, per amorè & obedientiam adhaerere, sequi, &c. Praeterea vides hic ordinem, quo Deus suam praedestinationem aperit. Primò elegit aliquos. Secundò dedit eos filio redimendos & custodiendos: Tertio filius descendit. Quarto annūciat Dei patris bonam voluntatem. Quintò, filium audiunt, qui aures audiendi habent. Postremo credunt, fidemque vita & opere exprimunt, sicque habet vitam eternam. Eundem ordinem & Paulus ponit: Quos, inquit, praesciuit, hos & praedestinavit: & quos praedestinavit, hos & vocauit, &c. Itē, & cum dicit: Omnes qui inuocauerit nomen dñi, saluus erit. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? &c. Sensus est: dñs Deus elegit quosdam pro suo proposito in Christo filio suo. Eam autem electionem tali ordine manifestat. Primò

Primò mittit filium & apostolos: missi praedicant & vocant: praedicatores audiuntur: ex auditu venit fides: fides vero cum efficaci dilectione coniuncta iustificat credentes: iustificati inuocant nomen Dei: inuocantes saluantur. Per Christum igitur certi facti sumus, omnem verè credentem viuam fide vsq; in finem vitae esse praedestinatum, &c. *Murmurabat ergo Iudaei, &c.* En hunc fructum retulerunt tam insigni sermone Christi. Verum (ut infra audietis) non in hoc consistunt, sed ad peiora progrediuntur, donec tandem omnino à Christo desciscunt. Sic olim & prophetis contigit, ut triginta modij sementis, hoc est, omnis generis exhortationes, vix faceret tres modios, hoc est vix paucissimos ex illo populo conuerteret: ut verum appareat, quod merito populus duerae cervicis nominetur. Vides igitur hic verè dictum esse: Praecordia fatui tanquam rota carri. Qui enim charitatem veritatis non habet, semper inuenit aliquid, de quo contra Deum murmuret: Contra autem sapiens & disciplinatus non murmurabit, sed quae intelligere non potest, inquirat humiliter, & quae comprehendere non valet, credit: huiusmodi discipulos quaerit Christus. Hi autem Iudaei nihil horum faciunt, non credunt, nec interrogant, sed tantum murmurant. Atque hoc est illud peccatum eorum, de quo non habent excusationem. Nam nescire quod descenderit, & quomodo descenderit de caelo, non adeo mirum erat: praesertim cum vulgata opinione putaretur filius esse Ioseph, sed de illo murmurare, & non cum illo agere, vel ab illo quaerere, ut scire mererentur, hoc peccatum erat, per quod merebantur viam veritatis nunquam inuenire. Idem de nobis quoque dici potest, &c. Vides igitur eos vere imitatores patrum fuisse. Non quidem ipsius Abraham, qui quantumuis ardua audiret, tamen credidit Deo: sed eorum qui in deserto Deum tentauerunt, & frequenter contra eum murmurauerunt. Potuisset igitur Christus dicere: Implete mensuram patrum vestrorum, &c. Postremo pulchre hic vides vulgi mutabile iudicium, & carnis naturam. Quandiu enim temporalia ab ipso accipiebant & expectabant, eum magnificabant: nunc quum vident se spe sua fraudari, & eum ad spiritualia eos inuitare, murmurant. Sic caro tantisper euangelium sequitur, dum spes lucri affulgeat. Caterum spe lucri adempta, recedit: tantisper Deum sequitur, dum dat, sed cum

etiam à nobis aliquid exegit, eum relinquit. Tantisper Christum audit, dum quae arriident docet: si autem quae affectibus contraria sunt praecipit, nihil curat vel Christum vel verbum eius. *Quia dixisset, Ego sum panis qui de caelo, &c.* Duo haec verba ex longa illa Christi concione obseruauerant, nempe quod dixisset se esse panem & se descendisse de caelo. Sunt autem verba haec & vtiliora & difficiliora inter omnia illa quae Christus docuit hoc loco. Vtilissima quidem sunt, quia si vel sola cordi inscriberentur, hominem ad omnia bona extimularēt. Qui enim viuam fide credit Christum panem esse vitam, is pro eo pane habendo laborat & orat. Et qui viuam fide credit Christum de caelo descendisse, studiosè accurrit: non enim dubitat eum magnum aliquid ex tam felici regione attulisse. Difficilia autem sunt verba haec, quia nihil minus caro intelligere potest. Iam meliora & difficiliora ex scripturis obseruare, commendabile quidem est, si bona intentione fiat, hoc est, ut diligentius & conseruentur, & verus eorum intellectus inuestigetur. Hi autem & meliora & difficiliora extrahunt, non in aliud quam ut Christum mendacij arguant, & omnia alia eius dicta contemnenda ostendant. Hoc autem non alius quam eorum pater diabolus ipsis inspirauit. Is enim iam *Ioan. 8* inde ab initio semper id egit, ut meliora & magis necessaria nobis auferat, aut inficiat: id quod videmus factum in sacramento baptismi & caena dñi, & in optimis quibusque sacrae scripturae dictis. Idem & carnalibus plebunque inspirat, & inculcat difficiliora scripturae, & quae inuestigare non debemus, ut facilius eos in errorem ducat, & interim à necessariis abducat. Quum itaque non igno- *2. Cor. 2.* remus cogitationes eius, eo cautius ambulare debemus. *Nonne hic est Iesus filius Ioseph?* Vide quibus argumentis Christi verba impugnet: Oportebat eos ab ipsis signis & miraculis à Christo patris, rimari utrum metiretur, dicendo se panem, & de caelo descendisse. Sic enim recto iudicio ad inuentionem veritatis venire potuissent: imò si ipsa signa, diuinamque in eis virtutem attendissent, non eos offendissent verba Christi, sed planè dixissent: Scimus quia omnia tibi possibilia sunt. Deinde scripturas consulere debuissent de futuro Messia, illic planè inuenissent eum non solum hominem, sed & Deum futurum, & ex consequenti vidissent, Christum & de caelo potuisse descendere

secundum diuinitatem, & in terra parentes habere posse secundum humanitatem. Verum ipsi nihil horum faciunt, sed tantum externam Christi spectem, externosque parentes attendunt, eaque conferunt ad Christi verba, quae quum secundum rationis iudicium concordare minime videretur, plane pronuntiant verba Christi vera non esse. Eisdem argumentis vtuntur, qui dicunt. Nonne aqua haec corporalis est, quomodo igitur potest animam abluere? Item, Nonne panis hic ex terra ortus est, & in fornace coctus, quomodo ergo potest esse corpus Christi? &c. Sed audi impie. Cur tantum externa illa respicis, & non simul etiam virtutem & verbum Dei illis rebus annexum? Num ideo Deus mentitur, quia tua ratio haec comprehendere & videre non potest? Si ratio iudicare debet in verbo Dei, iam Deus ubique mendax inuenietur, quia ferme omnia Dei verba supra humanam rationem sunt: Discamus igitur hic verba Dei non tam ratione, quam fide expendere, imo rationem & intellectum captiuare in obsequium Christi, ac Deo hanc gloriam dare, quod solus ipse verax sit, omnis autem homo mendax. Deinde docet nos hic locus, ne homines sanctos secundum externam humilitatem aestimemus. Fieri enim potest, vt contemptibilis aliquis homo ingentia Dei dona habeat, quibus econtra caret, qui maxime conspicuus videtur. Discamus autem praecipue hic, ne Christum propter humilitatem eius contemnamus, quemadmodum Iudaei faciunt, imo eo pretiosior nobis debet esse Christus, quod propter nos in tantum se humiliavit. *Nolite murmurare inuicem.* Non excusat, quod dixerant eum filium fabri: non enim poterant capere mysterium hoc. Sed nec indicat quomodo descenderit de caelo, multo enim minus poterant capere diuinam eius generationem: sed monet eos, & quidem mansuetissime: *Nolite murmurare,* inquit. Hoc verbo primo indicat, se non latere cogitationes eorum. Secundum, ad memoriam eis reuocat exempla patrum, qui ob crebras murmuraciones grauitur puniti sunt. Tertio, docet quales se exhibere debeant erga verbum Dei. Sensus igitur est: *Nolite murmurare,* quia Deus videt cogitationes vestras. Iuxta illud: Hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis. Auris enim zeli audit omnia, & tumultus murmuracionum non abscondetur, &c. Secun-

do, *Nolite murmurare,* quia impunitos non relinquit Deus murmuratores, id quod videtur in patribus vestris. Tertio, *Nolite murmurare,* quia non murmuratio, sed obedientia pertinet ad scholam Dei. Iuxta illud. *Cu- stodi pedem tuum intrans in domum Dei,* & appropinqua vt audias. Plus enim Deo placet obedientia, quam stultorum victimae. Vult Deus vt eum audiamus & credamus, non vt disputemus cum ipso. Verbum Dei non ideo falsum est, si ratione illud intelligere non potes: Nec Deus ob tuas murmuraciones suum verbum reuocabit, sed quod semel dixit, dictum manebit: Non enim est Deus vt homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur: Haec etiam nos obseruemus: nam & inter nos non desunt huiusmodi murmuratores. Hinc Paulus: *Neque murmuraueritis sicut quidam illorum,* &c. Et Sapiens: *Sentite de domino in bonitate,* &c. Et infra: *Custodite igitur vos a murmuracione.* Qui enim loquitur iniqua, non potest latere, &c. *Nemo venit ad me, nisi pater traxerit.* Venire ad Christum, est credere in ipsum, sicut supra dixit: *Qui venit ad me, non esuriat.* Est statim subdit: *Qui credit in me,* &c. Nemo autem potest credere, nisi fidem & spiritum sanctum a Deo accipiat: Fides enim Dei donum est. Indicat igitur, ipsis verba sua incredibilia & impossibilia videri, quia non ex fide & spiritu sancto, hoc est, non a patre tracti, sed ob faturandum ventrem venissent. Deinde docet hoc verbo, nedum fidem, hoc est, principium salutis nostrae, sed & profectum & perseverantiam a Deo pendere. Homo enim creatura terrena, atque id circo grauis est. Iuxta illud, *Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam.* Deinde etiam infirmus est. Iuxta illud: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Itemque: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Denique, & via ad patriam longa & ardua & arcta est. Iuxta illud: *Angusta est porta,* & arcta via quae ducit ad vitam. Ideo homo opus habet vt trahatur. Solus autem Deus perfecte trahere potest, & efficaciter, quia solus potest spiritum dare, & cor lapideum auferre. Potuit quidem Moyses externè docere & monere, potuit & suis spiritum sanctum optare & precari: *Quis,* inquit, *det, vt omnis populus propheteret,* &c. sed spiritum eis dare non potuit: sic possunt apostoli plantare & rigare, solus autem Deus incrementum datur. *Monemur igitur hoc verbo, vt semper ore-*

mus, & nunquam deficiamus, quia sine Deo nihil possumus facere. Sic apostoli: *Domine, inquit, adauge nobis fidem.* Et sponsus: *Trahe me post te.* Et Dauid: *Deduc me in via tua,* &c. Summa, Deus est qui operatur in nobis velle & perficere. Vide autem, ne ex hoc verbo otandi ansam sumas, atque ideo cessare velis quod Christus dixit te nihil posse ex te ipso facere. Non enim hoc ideo dixit, quasi nihil omnino agere debeas sed extimulare voluit ad quaerendam gratiam. Nec tollit hominis conatum bonum, sed indicat opus esse gratia. Nulla igitur excusatio est, si gratiam non habeas, quum Christus ostenderit vbi ea certè inuenienda sit. Obserua item, quod Christus non dicit: *Nemo venit ad me, nisi pater meus eum cogat.* Non est violenta attractio, nec quaequam cogit Deus, neque ad bonum, neque ad malum. Non igitur est, quod expectes, quando Deus te vt cogat, & trahat ad Christum, Interim tamen nemo dicere potest, quod à Deo non irahatur. Sicut enim medicus, aut doctor aliquis insignis homines ad se trahit non vi, sed scientia sua. Item, sicut ouem atrahis ramo viridi, canem pane, puerum nucce, & generaliter sicut trahit sua quemque voluptas, sic Deus trahit beneficiis, promissis, manifestatione veritatis, imò etiam flagellis, quauis potius flagellis cogat nos. Maxime autem trahit pater ad filium, in eo quod ipsum nobis manifestat. Non igitur est, quod in caelum suspicias, & expectes violentam tractionem. Satis nos trahit Deus, sed nos non sequimur. *Est scriptum in prophetis, Erunt omnes.* Confirmat scripturis quod dixerat, ne iterum videretur noua & impossibilia dicere. In plurali autem loquitur, quia in plerisque prophetis haec inueniuntur. Sic enim in Isaiâ dicit: *Dabo omnes filios tuos doctos a domino.* Et in Hieremia: *Dabo legem meam in visceribus eorum,* & non docebit ultra vir proximum suum. Omnes enim me cognoscet. Sic Iohel: *In nouissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem,* &c. His & similibus scripturae verbis nihil aliud vult spiritus sanctus, quam quod fideles donantur a Deo fide & spiritu sancto, qui docet eos omnem veritatem. Fides enim donum Dei est, non hominis natura aut artificium. Hoc autem verbo abutuntur hi, qui vocalem praedicationem & externum verbum vel scripturam contemnunt, sibi que-

quasdam caelestes voces & spiritus sancti il lapsus fingunt. Sed errant imo hoc plane diaboli commentum est, vt facilius decipere possit, si scripturam in contemptum perduxerit. Certum quidem est, quod Deus docet, imo nisi ipse doceat interne, frustra fit omnis externa praedicatione. Certum item est, quod Deus potest docere sine mediis. Sic enim docuit prophetas & apostolos in die Pentecostes. Sed tamen vt plurimum docet per media. Donat spiritum suum, sed per verbum euangelii: *Dat incrementum, sed per plantationem Pauli,* &c. *1. Cor. 3. rigationem Apol. Hinc Paulus: Quos elegit, inquit, hos & vocat.* Et vox patris: *Hic est filius meus dilectus, huc audite.* Et Christus: *Scrutamini scripturas,* &c. *Suma, Deus docet, homo ministrat: fides accipit doctrinam, Deus largitur spiritum: Apostolus ministrat verbum, credens accipit, atque adeo quae autore Deo fiunt, apostolorum ministerio distribuuntur. Omnis ergo qui audiuit & didicit, Infert intentum suum ex praemissis: Qui patrem habet praecceptorem, is ad me venit & credit: Qui patris discipulus est, is mihi confidit. Obserua, quod haec duo coniungit, Audiuit, & didicit. Non enim satis est audire, nisi & discamus. Sic patrem audiuit, & ab eo didicit Petrus, quum diceret: Tu es Christus filius Dei. Hoc enim ei caro & sanguis non reuelauit, sed pater caelestis. Non quod patrem quis viderit, &c. Respondet tacita quaestioni, ne quis putaret Deum oculis corporalibus visibilem, eum que externo & corporali modo docere. Non (inquit) videtur pater, nec ad aures loquitur, sed ad cor. Viderunt quidem patres Deum, vt Iacob, Moyses, Isaias, &c. Verum haec non erat species Dei, sed tantum imaginaria visio. Sic & Israelitae audierunt corporalem vocem in monte Sinai, haec tamen non erat vera vox Dei. Vox Dei ab anima sola auditur. Audiam, inquit, quid loquatur in me dominus. Quod autem addit, *Nisi is, qui ex Deo est,* &c. iterum tacitae quaestioni respondet. Posset enim quis dicere: Si Deum nemo vidit nec videre potest, quomodo discipuli eius possumus fieri? Respondet, Si vis agnoscere patrem praecceptorem, audi filium, ipsum que attende. Ipse enim est imago Dei & nuntius patris, qui manifeste nobis omnem patris voluntatem ostendit, alioqui nullo conatu, nulla sapientia cognobilem. Hinc & alibi dicit: *Nemo nouit filium, nisi pater,* & *Matt. 11.**

2. Cor. 10 Rom. 3.

Sapient. 1

Num. 21

Eccle. 4

Num. 23

1. Cor. 10

Sap. 1

Sup. co. 6

Sapient. 9

2. Cor. 3

Rom. 7

Matt. 7

Exec. 36

Num. 11

1. Cor. 3

contra. *Qui credit in me, habet vitam aeternam.* Hoc iterum repetit, ut vel tandem redeat unde digressus est. Sæpius autem nominat vitam aeternam, & resurrectionem futuram, tum ad consolationem piorum, ut certi sint se bene habituros, etiam si in hac vita variis molestiis obnoxij sint: tum ad terrorem malorum, ut sciant & audiant post hanc vitam aliam futuram esse, ubi omnia aeterna erunt. Vtrumque autem Christus se posse ostendit, & resuscitare, & vitam aeternam dare, ut sciamus, quid ab eo expectandum sit. *Ego sum panis viuus.* Hic redit Christus ad institutum, ac planius explicat spirituales illum cibum. Omnibus autem velaminibus remotis, aperte seipsum ostendit, quantumuis ipsi nihil horum quærent, ut vel hinc videas verè dictum in Propheta: Palam apparui non quærentibus me: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, &c. Observa autem quoddam ab hoc loco variè exponitur hoc caput. Aliqui enim totum caput intelligunt de spirituali manducatione, quæ fit per fidem & dilectionem. His igitur, panis (de quo Christus hic loquitur) nihil aliud est, quam incarnatio passio & meritum Christi, atque adeo Christus ipse cum omnibus quæ habet, quæ fecit, & quæ passus est. Manducare autem nihil aliud est, quam credere pro nobis hæc facta esse & ex ea fide in ipsum Christum dilectione contendere. Alij totum hoc caput exponunt de sacramentali comestione. Is igitur, panis (de quo fit sermo) est sacramentum corporis Christi: Manducare est corpus sumere. Alii exponunt caput hoc ab exordio de spirituali manducatione. Ab eo autem loco, quo dicit: Panis quem ego dabo, caro mea est, exponunt de sacramento. Alij omnia quæ hinc dicuntur, referunt ad corpus Christi mysticum, quod est ecclesia. Is igitur panis est ecclesia iuxta illud Apostoli: Unus panis & unum corpus multi sumus, &c. Manducare autem est ecclesiam, atque adeo corpori Christi incorporari. Verum cum certum sit quoddam spiritualis manducatio maximè necessaria sit: *Qui enim non credit, iam iudicatus est, imò nisi credas in Christum frustra accipis sacramentum.* Addam & hoc cum certum sit, quoddam etiam in sacramentali manducatione exigatur fides ad dignam sumptionem (non enim tantum externum sacramentum, sed etià verbum Dei proponitur, quod non ore, sed fide suscipitur) necesse est, ut

caput hoc etiam de spirituali manducatione intelligamus: ideo & Christus supra in principio dixit, quomodo manducari velit: *Ioan. 6.* *Qui credit, inquit, in me, non sitiet, &c.* Quia autem iuxta hoc scimus, quod paulo post etiam in sacramento corpus suum manducandum discipulis dedit, dubitare non possumus, quin & illuc respexerit: Neutrâ igitur manducationem negligam. *Ego sum panis viuus.* Sex autem per ordinem dicit diligenter observanda. Primum, quæ sit vis huius panis: *Ego, inquit, sum panis, non qualiscunque, sed panis vite, quod idem, cum eo est, quod alibi dicit. Ego sum viuens, & habeo potestatem mortis, & inferni.* Vide autem emphasim verborum. Primo non dicit, Deitas mea est panis, ne quis putet humanitatem eius nihil utilem esse, id quod quidam temere ex hoc dicto colligunt: Caro non prodest quicquam: Nec dicit simpliciter: Corpus meum est panis vite: Humanitas enim sine diuinitate nihil nobis profuisset. Vtrumque igitur coniungit: *Ego, inquit. Quicquid enim in Christo est, bonum & salutiferum est.* Hinc & corporis eius tactus sanabat ægrotos. Vita quidem & omnia bona principaliter à diuina Christi natura sunt, quemadmodum supra dicitur. In ipso (scilicet verbo Dei) vita erat. Et in Psalmo. *Apud te est fons vite.* Quia tamen dux illæ naturæ in Christo ita coniunctæ sunt & unitæ, ut vna persona sint, ac diuinitas in humanitate Christi, non ut in aliis creaturis, sed etiam corporaliter sit & inhabitet: propter quod fieri non potest, quin & ipsa caro Christi proficiat. Subdit: *Ego sum panis, quia nedum vitam in se habet, sed vitam etiam aliis communicat.* Sicut enim panis ideo conficitur, ut sumptus confortet: sic Christus ideo missus est, ideo incarnatus est, ut per ipsum viuamus. Non incongruè igitur panem se nominat. Non tamen qualemcunque panem, sed panem vite: Ipse enim verbum Dei est omnia viuificans & conseruans, ideo & vitam prestare & conseruare potest. Vides igitur, quæ sit vis & efficacia huius panis Christi scilicet. *Patres vestri manducauerunt manna.* Secundum est, quoddam inter se confert cibum corporalem & spirituales, Corporis cibis quantumcunque pretiosus sit tamen non in perpetuum potest conseruare vitam, quod probat per manna. Nullus vnquam cibus tantæ efficaciam fuit, ut manna: de ipso enim

enim scribitur, quod deseruiebat vniuscuiusque voluntati, omneque in se delectamentum habebat, nec sic tamen potuit comestores suos à morte præseruare: Mortui, inquit sunt. Quanto minus alij cibi hoc præstare possunt. Discamus item ex hoc loco differentiam umbræ & veritatis, veteris & noui testamenti. Ipsi habuerunt umbras & figuras. Omnia enim in figura illis contingebant nos res ipsas, & veritatem. Non igitur opus est, ut manna flagitemus, aliaque patribus quondam ostensa, cum longè maiora nunc habeamus. Obserua & hinc emphasim verborum: *Patres, inquit, vestri, ad confusionem eorum hoc dicit, ut ostendat eos imitatores esse patrum suorum, qui contra manna murmurauerunt, Deinde proprio nomine cibum illum nominat, quasi diceret: Quantumcunque celebre nomen habeat, dicitur enim manna, dicitur panis cæli & panis angelorum: non tamen verè de cælo descendit. Addit: In deserto, subindicans, breui tempore eum panem, ipso in patribus datum, nempe quædiu fuerunt in deserto, ingressi autem terram promissam, eo priuati sunt.* Hic autem verus panis semper manet. Apud Christum enim est fons perpetuus vite. Postremo addit: Et mortui sunt, quod intelligi potest: primum de morte corporali, quæ & boni & mali mortui sunt: nemo enim eorum permansit, qui manna comederunt. Secundo de spirituali morte, quæ impij mortui sunt, quantumuis haberent manna. Indicat igitur manna ipsum ex se nec viuificare corporaliter, nec iustificare potuisse: quorum tamen vtrumque potest Christus. Obserua, quoddam sicut manna cum fide sumptum, animæ quidem proderat, etiam si à morte corporis liberare non posset: sine fide autem sumptum, nihil proderat animæ imò oberat: propter hoc enim eo grauius à Deo puniti sunt, sic sacramentum nostrum cum fide & charitate sumptum, ingentem præstat thesaurum gratiæ & consolationis. Sine altero horum autem sumptum, certissima damnatio est. *Qui enim indigne manducat, iudicium sibi manducat, &c.* Hic est panis de cælo descendens. Hic ponitur tertium, nempe unde sit ea vis panis istius. De cælo, inquit, descendit, non ex humanitate nuda, sed ex diuinitate. Monet igitur, ne eum ut hominem tantum respiciamus, sed ut Deum etiam. Solus enim & purus homo hæc præstare non posset, sed Deus homo

omnia potest. Ideo tam crebrò repetit: *Descendi de cælo.* Ob eam causam & supra *Sup. c. 1.* tam diligenter descripsit Christi diuinitatem: *Ego sum panis viuus.* Repetit nunc quod iam tertio dixit, ut fortius imprimat. Sic Paulus. *Eadem, inquit, ad vos scribere & mihi molestum non est, & vobis turum.* Sicut enim cruditati vulnerum non vnum, sed varia remedia adhibentur, nec semel, sed frequenter: sic duro animo varia & frequens accommodanda est doctrina, ut si prima parum profecerit, saltem secunda vel tertia permulcere possit: *Siquis manducauerit ex hoc pane.* Hic habes quartum, nempe vsum huius panis, vult enim manducari. Manducare autem, est traici cibum in omnes corporis partes, qui non assuatur, sed adnascatur. Nihil prodest panis, si tantum videas vel habeas, nisi in te traicias, Ita hinc manducare panem cælestem, est traici eum in traicor, & fieri vitam cordis. Cernere, tractare manibus, non est manducare: ita Christum videre, externè tangere, cogitare simulatis intentionibus, imitari opera non satis est, nisi in te ipsum traicias, ac intus eum habeas. Videre Christum crucifixum, nihil prodest, nisi eum sic crucifixum in te sumas, hoc est, credas propter te crucifixum & inde in eius amorem accendaris. Sic sacramentum non datum est, ut tantum videamus, sed ut manducemus. *Accipite, inquit, & manducate.* Dupliciter autem manducatur Christus, in verbo per fidem, in sacramento per easdem virtutes & insuper per corporalem manducationem. Quod autem dicit: *Si quis manducauerit ex hoc pane, non intelligas quasi Christus frustulatum discerpatur, quemadmodum panis corporalis: Quilibet enim fidelis fide formata totum Christum habet, & in sacramento totum Christum similiter.* Sed ideo hoc dicit ut ostendat, quoddam panis hic est inconsumptibilis, & nunquam deficiens. *Viuat in aeternum.* Hic habes quintum, nempe fructum huius cibi: Vide autem quàm insignem fructum affert. Sic enim hætenus dictum est: *Qui venit ad me, non esuriat. Qui credit in me: non sitiet. Item: Hic est panis, ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.* Nunc addit. *Et viuat in aeternum.* An non insignes fructus, non esurire, non sitire, non mori, sed in aeternum viuere? Atque hæc omnia præstat cibus iste: per hæc igitur Christus nos allicere voluit: *Et panis quem e-*

Isa. 65.

1. Cor. 10

Ioan. 3

1. Cor. 11.

Ioan. 6.

Matt. 27

Apo. 1.

Marc. 6.

Ioan. 1.

Psal. 35.

Coloss. 1.

Ioan. 1.

Num. 1

Psal. 77.

Iosue. 5

Psal. 35.

Matt. 26

1. Cor. 11

go dabo caro mea est. Hic habes sextum, nempe modum, quomodo scilicet panis ille nobis communicatur. Dabo, inquit, carnem & corpus meum in mortem & ad crucem illic coquetur panis iste, illic promerebor vobis vitam, non vni homini, sed toti mundo, quo ad sufficientiam. Deinde, sicut in cruce carnem meam dabo pro mundi vita, sic eandem dabo in sacramento, nec solam carnem, sed & vitam simul. Quod enim Christus in passione meruit, hoc in sacramento distribuit. Carnem autem exprimit, ne quis humanitatem Christi nihil prodesse existimet. Deinde ideo carnem nominat, nimirum sentiens id, quod Paulus ait: Quia mundus non cognouit per sapientiam Deum placuit ei per stultitiam crucis saluare credentes. Per hoc autem loco quidam caput hoc exponunt de sacramento, moti ex eo, quod Christus dicit: Dabo. Et quidem verum est, quod in sacramento verè caro Christi est: oportet tamen omnium maximè attendere ad spiritualem manducationem. Est igitur sensus verbi, Dabo corpus meum pro vobis in mortem. Si quis hoc fide mea charitate formata crediderit, edet panem viuificum, dantem vitam æternam. *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem.* Ut semper similes sunt. Verissimè igitur dictum est, Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Atque aded non immeritò eis dicere potuisset etiam nunc. Vos quæ apud patrem vestrum vidistis, facitis, &c. Prius murmurauerant, nunc litigant, nusquam edocti, durum ceruicem flectere, & vel tantum se humiliare ut quærerent, sed consilium sapientiæ non ab sapientia, sed tantum, murmurando & litigando ab inuicem quærunt & quo plus Christum audiunt, eo peiores fiunt. Hæc est enim prima virtus eorum, qui carnalia in Christo quærunt. Sic Paulus: Impij semper proficiunt in peius, &c. Deinde huiusmodi homines verba Christi non in altum usum assumunt, quàm ad lites & contentiones. Sic & nunc plerique tantum ad hoc legunt scripturas, ut possint aduersarios vincere, non ut ipsi ex hoc emendantur. Omnes ad contentiones parati sumus, nemo autem ad emendationem vitæ. Hoc autem ipsissimum Diaboli inuentum est: qui enim superbiam cordis humani scit, & quod in contentionibus omnium aliorum obliuiscamur, ideo semper ad hoc inuigilat, ut contentiones excitet, tum ut no-

vero fructu scripturæ priuet: tum ut pretio si huius temporis fructu fraudemur. Ideo *2. Tim. 2.* Paulus ait: Noli contendere verbis, &c. Itè Seruum Dei non oportet litigare, sed docilem esse, &c. Et Iacobus: Cum mansuerudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras. Nihil tibi prodest, ut scias fidem tuam defendere, nisi & fidei conformiter viuas, Nec à te in iudicio exigetur, num bonus disputator, sed an bonus Christianus fueris. *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare?* Verè Iudaicum verbum quod à Christianis quàm longissimè abesse debet. Aliquando cum subit quæstio, quomodo aliquid fiat, simul subit incredulitas, id quod & supra in Nicodemo vidimus, quod semel atque iterum dicebat: *Quomodo potest rest homo renasci?* Itè. *Quomodo possunt hæc fieri?* Hoc autem verbum partim ex cõtemptu dixerunt. Videntes enim spe sua se fraudatos, nec Christum velle dare cibos corporis, sed de cibo spirituali eos admonere, ex contemptu dicunt: *Quomodo potest hic nobis dare carnem suam?* quasi diceret, *Qualis cibus est caro humana?* Quomodo hoc potest esse, &c. In eundem modum etiam patres eorum olim dicebant: Anima, inquit, non fraustra nauseat super cibo isto leuissimo. Partim autem hæc dixerunt, carnali ratione & imaginatione permoti. Sed audi Iudæe, si hoc hic inquiris, cur non idem in quinque panum miraculo dixisti? Sed res ipsa tunc docuit, inquit. Respondeo, Ergo ex eo etiã hæc credere oportuit ei facilia esse, imò propterea id prius fecit miraculum, ut per illud non essent amplius increduli his, quæ postmodum diceret. Verùm fatuis etiam quæ facillima sunt, obscura videntur. Non mirum autem est, quod infideles ita de verbis Christi iudicant: hoc autem miseradum est, quod etiam nos plus rationi & imaginationi carnali credimus, quàm apertissimo verbo Dei. An non carnali imaginatione decipiuntur, qui ex eo, quod Christus dicitur cælos conscendisse, & sedere ad dexteram Dei, colligunt, corpus Christi non posse in sacramento esse? Vident enim cælum sursum, terram esse deorsum. Atqui ex eo vel maximè certi sumus, corpus Christi esse posse in sacramento, quod scimus ipsum esse ad dexteram Dei. Dextera enim Dei eius omnipotentia est. Iuxta illud: *Fecit potentiam in brachio suo.* Item: *Dextera patris domini fecit virtutem,* &c. Potentia autè Dei

Dei non vni loco affixa est, sed vbique operatur in omnibus creaturis: Ex ipso em, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Si igitur Christus est ad dexteram Dei, claret illum esse omnipotentem: Si potentia Dei non vni loco affixa est, nec corpus Christi sic in celo alligatum est, ut alibi esse non possit, non tamè est vbique ipsum Christi corpus. Deinde, an non carnali imaginatione decipiuntur, qui dicunt. Quomodo potest vnum corpus esse in diuersis locis? Huiusmodi enim homines corpus Christi nihilo plus æstimant, quàm aliud corpus: cum tamen certum sit, corpus Christi vnitum esse diuinitati. Deinde, Christum diuidunt, humanitatè in celo collocat, diuinitatem autè etiam in terra esse dicunt. Atqui non licet sic Christum diuidere. Deitas & humanitas ita in vnam coiere personam, ut prorsus separari non possint, aut velint. Cogita igitur, corpus Christi maius aliquid & singulare quiddam habere præ aliis. Item quod deitas & humanitas in vna sint persona, & nihil te mouebit carnalis illa imaginatio. Præterea etiã hos decipit imaginatio qui dicunt: Quomodo corpus Christi potest esse in sacramento, cum non occupet locum, nec habeat dimensiones: quasi res non possit esse alicubi, nisi localiter & secundum dimensionem. Cum econtra certi sumus, quod Christi corpus transierit per lapidem sepulchri, & per clausam ianuam, ubi nec lapis extensus est, nec corpus Christi attenuatum fuit. Contemnendæ igitur sunt huiusmodi imaginationes, captiuandusque est intellectus ac fide apprehendenda sunt verba Christi: alioqui plane impii in Deum sumus, si manifestis verbis eius nolimus credere, nisi quantum ratione cõsequi possumus. Quod si sic liceret agere, iam omnè scripturam, omnia Dei mirabilia, omnes articulos fidei nostræ quis non negare posset? Semper enim posset illud prætere. Quomodo potest hoc fieri? Sed absit hæc impietas à cordibus Christianorum, facessat hoc verbum (Quomodo potest) ex auribus & ore Christianorum. Nescis quomodo viuas, videas, audias, imò nescis quomodo os aperias, linguam moueas, & temere inuestigare vis quomodo corpus Christi sit in Sacramento? Litigēt igitur quantum velint & murmurent hæretici, nos scimus nos habere verbum Christi expressum Deinde etiam aduersarii fatentur, nos hoc verbum simplicissimè, & ut verba sonant intelligere. Præterea ipsorum dissensiones ar-

guunt eos non habere certum textum, sed se qui imaginationes proprii capitis. Hinc em est, quod tam variè exponunt, imò disserpūt verba Christi, &c. Omnia igitur hæc ad cõfirmationem fidei nostræ faciunt. *Nisi manducaueritis carnem,* &c. Quod ipsi impossibile iudicabant, Christus nedum possibile, sed & necessarium esse dicit, & aded necessariū ut pereudū omnibus sit, nisi carne & sanguine Christi sustententur. Cæterum nihil respondet ad ipsorum quæstionem, Quomodo id fieri possit: quia nullā in ipsis videbat fidem. Scriptum autem est: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Sensus autem verbi est, quasi diceret: Quoniam video nullam in vobis esuriam spirituales cibi, imò nec in celum quidem suspicitis, vnde hic panis descendit ut reuelet vobis pater, quod caro & sanguis reuelare non potest, sed tantum litigatis, ideo hoc tantum dico vobis, *Nisi manducaueritis,* &c. Quis autem sit modus manducationis, vobis non ostendo. Sanctum enim hoc est, quod litigiosis canibus dari non debet. *Margaritæ non sunt proiciendæ porcis, ne conculentur.* Nondum saltem serui estis, ut reuerentem aures Domino præbeatis: tantum abest, ut amici sitis, quibus solis mysteria Patris nota facio. Atqui verè ardua sunt, quæ Christus hic dicit, nempe nedum possibile sed & necessarium esse, ut manducemus carnem eius. Hoc autem verbum palam arguit, Christum in hoc capite de spirituali manducatione etiam loqui: Fides enim in Christum pro nobis mortuum, aded necessaria est, ut sine ipsa neque salus, neque vita cuiquā contingere possit. Qui enim non credit, iam iudicatus est. Dicere autem, quod sine corporali perceptione Sacramenti nulli possit contingere vita, ad modum durum, imò temerarium & falsum est. Hinc enim sequeretur, quod patres veteris testamenti, imò & Ioannes Baptista, non haberent vitam. Deinde sequeretur, quod pueri etiam baptizati, ante annos discretionis morientes, non possent saluari, eo quod non accepissent sacramentum. Sequeretur item, quod pueris etiam dandum esset hoc sacramentum, alioqui non victuris: quemadmodum & quidam faciunt contra expressum Pauli verbum, qui vult ut sumpturus sacramentum prius probeat seipsum, quod pueri non possunt. Præterea sequeretur, quod qui articulo temporis vel alia quadam necessitate constringuntur (sicut nonnulli cõfessores, quos nec baptizaria qua per

1. Cor. 1.

Matth. 12

Ioan. 18.

2. Tim. 3.

Ioan. 3.

Num. 21

Pro. 3.

Luc. 1.

Ps. 117.

Isa. 7.

Mat. 16.

Mat. 7.

Ioan. 15.

Ioan. 3.

1. Cor. 11.

secutionis & mortis instantia permittit) non possent saluari, quantumuis sacramentum de sideraret. Demum, si Christus hic de sumptione sacramenti loqueretur, sequeretur quod oēs, qui sacramentum sumunt, saluarentur, cum Christus expressè dicat: qui manducat meam carnem, &c. habet vitam æternam. At qui etiam Iudas sacramentum sumpsit, nec tamē vitam habuit. Imò Paulus manifestè dicit, aliquos sacramentum hoc sumere in iudiciū & condemnationem. Unde clarū est, quod Christus de spiritali manducatione, quæ fit per fidē & charitatē non de sacramentali loquitur. Qui autē contendunt Christum hic loqui de sacramentali vel corporali manducatione corporis Christi, ita respondent ad obiectiones vel inconueniētia, quæ supra posuimus. Ad illud quod de patribus dicitur: Concedunt quod non manducauerunt corpus Christi corporaliter, sed addunt: Ideo eos etiā non potuisse intrare ad vitam, donec corpus Christi in terrā recoderetur, vbi & ipsorum corpora requiescebāt, vt vel sic aliquo modo corporaliter participarēt corpus Christi. Imò ideo Christus voluit sepeliri, vt corpus suū corporibus sanctorū adiugeretur, ipsiq; vitam præstaret. Ad illud quod de pueris & necessitate aliqua restrictis, obiectū est, respōdet. Nō iudicatur apud Deū nō manducasse nisi qui manducare noluit, qui nō curauit, qui neglexit. De sensibus em̄ & volūtibus iudicat Deus, quæ in infantib⁹ male esse nō possunt. In his autē, qui necessitate aliqua præpediuntur, cū bonæ sint, non fraudātur effectu. Ad illud autē, quod de indigne sumentibus obiicitur, respondent, Se nō separare sacramentalē manducationē à spiritali, cum in sacramento nedum externa species, sed & verbū Dei proponatur, quorum vtrunq; sumēdū est: hoc quidem ore: illud autem fide. De solis igitur his se loqui fatentur, qui quod ore sumunt, etiam fide formata per charitatē sumunt: hi enim certissimē vitam acquirunt. Porro Augustinus & quidā alij aliam adferunt huius loci intelligentiā: Non enim de sacramēto sed de resacramēti hoc verbum exponunt. Res autē, quam hoc sacramentum designat, est corpus Christi mysticum, hoc est, Ecclesia fidelium. Hæc enim nedum ex multis in vnum corpus confurgit, sicut panis ex multis granis & vinum ex multis racemis, sed etiam multa & diuersa membra habet sicut verum Christi corpus. Est igitur sensus verbi, Ni-

si mihi incorporemini & egovobis, aded, vt vnum corpus, vna substantia, vna volūtas, & cor efficiamini & mecum & cum omnibus membris meis: Item, nisi me vt caput vestrum agnoscat, & omnes pios vt membra vestra: Item, nisi mecum & cum omnibus membris meis, omnia & bona & mala cōmunicaueritis, ac in hac vnitatē Ecclesiæ perperuo maneatis: non habebitis vitam in vobis. Ideo autem Augustinus hunc in modum verba Christi exposuit, tum vt hæreticos sui temporis abstereret, ne se ab Ecclesia separarent, in qua sola vita est, & cui soli Christus & se & sua dedit: Tum vt pios extimularer, vt non tantum sacramentum sumerent, sed & rem sacramenti cogitarent, imò exerceant, nempe charitatem & vnitatem, &c. Verè igitur extimescēda sententia: Nulli contingere vitam, qui Christum non vt caput suum agnoscit & veneratur. Item, qui non omnes Christianos vt sua membra foueat & diligat. Item, qui ab Ecclesia Dei se separat. Potissimum autē & principaliter locus hic, imò totum caput, de spiritali manducatione intelligendum est. Secundum hoc igitur, quatuor per ordinē in hoc verbo notatur. Primò. n. manifestè indicat, nos vitam à nobis ipsis nec habere, nec habere posse. Ex nobis ipsis em̄ planè mortui sumus in anima, morituri propediē etiā corpore, imò eterne morti iam sumus adiudicati, nisi aliunde nobis subueniatur. Deinde manifestè indicat, se vñ & solum esse, qui vitam nobis largiri possit, quod vt sciam⁹, nō ioco, sed serio dictū esse, adiecit iuramentū Amen amē dico vobis, &c. Quod autem Christus, secūdu diuinitatē sit vita, nedum viuēs, sed & viuificās alios, supra dictū est: In ipso (inquit) vita erat, &c. Præterea, vt certi essemus, eum & posse & velle etiā nobis dare vitam, plane ostendit, quibus rebus nobis parauerit vitam, nempe per hoc, quod filius hominis effectus sit, ac carnem & sanguinem suum tradiderit pro mundi vita. Ideo signanter & carnem & sanguinem nominat. Demum indicat eius vitam in nos deriuari non posse, nisi vnum cum ipso efficiamur, ac plane carnem suam & sanguinem, quibus nobis vitam meruit, in nos traiciamus: neque enim aliud in nobis vitam operari & conseruare potest, quam id quo vita nobis cōempta est. Qui autem Christū pro nobis carnem & sanguinem dedisse nō videmus, nec videre possumus, sed tñ audi-

Ioan. 1.

Hebr. 11.

Gene. 3.

Gene. 23.

Deut. 18.

mus in verbo Euangelij: ideo eandem carnem & sanguinem non manu, sed fide apprehendere oportet. Qui igitur credit Christum corpus suum pro nobis tradidisse, & sanguinem effudisse in remissionem peccatorum ac propterea eum diligit, ac per hoc omnem suam spem & fiduciam in Christo crucifixo collocat, is verè manducat carnem & sanguinem Christi, Ex eo enim, vt summo & suauissimo cibo, ineffabilem voluptatem capit. Hoc igitur est, quod Christus hic vult dicere: Planè affirmo, inquit, oēs vos perituros nisi in me vitam queratis, nec hoc solum, sed vt in corpus meum sanguinemque pro vobis traditum oculos figatis, eaq; firma fide apprehendatis, & in vos traiciatis. Discamus igitur ex hoc verbo, quàm miseris simus ex nobis ipsis. Secūdd, vbi salus & vita querenda sit. Tertio attendamus passionem Christi ceu pretium, quo nobis omnia bona comparata sunt. Quarto consideremus ineffabilem Christi erga nos dilectionem, qua totum seipsum nobis impendit. Quinto consideremus, quàm necessaria nobis sit fides in Christum, &c. *Qui manducat meam carnem, &c.* Tales fere esse solemus, quales sunt cibi, quibus vescimur. Si vescamur cibo paulò duriori, duri & intractabiles efficiamur: si humidiori, humidi: si sicciore, sicci: Sic qui carnem Christi manducat, vitam æternam habet, eo quod Christus sit filius Dei æternus. Tripliciter autem corpus Christi manducatur. Primo, cū credimus ipsum corpus pro nobis traditum, ipsum sanguinem pro nobis effusum, vnicamque & solā & totam fiduciam consolationemq; nostram putamus, quod dicitur Christus pro nobis mortuus est. Hæc manducatio summe necessaria est. Si ne tali enim fide in Christū, nemo Deo placere potest. Imò, nisi hoc modo etiam patres veteris Testamenti edissent carnem Christi, & bibissent sanguinem, hoc est, nisi in Christum credidissent, nunquam fuissent, iustificati, nec immortales facti. Ob eā causam semper ab exordio humani lapsus Christus pmissus fuit, vt qui eum fide apprehenderent, non perirēt. Adæ & Patriarchis vsque ad Abrahā distributus est Christus per hoc verbum: Semen mulieris conteret caput tuum. Abrahamo & posteris eius exhibitus est per hanc pmissionē: In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Moyse & posteris eius vsque ad Dauid, datus est per hoc verbū: Prophetam suscitabit vobis Do-

minus, &c. Dauidi & posteris eius exhibitus est per illud verbū: Suscitabo semē tuū post te, ipse ædificabit domū nomini meo. Christus se ipsum exhibuit Apostolis. Apostoli eū exhibuerūt gētib⁹ per euāgeliū & Euāgeliū Sacramenta. Et his mediis exhibetur credentibus, vsque ad consummationē mundi. Oportet itaq; omnes, quotquot saluari volunt, edere carnem, & bibere sanguinem Christi, hoc est, credere in Iesum Christum qui est sanctificatio, salus, & redēptio nostra. Secūdo manducatur corpus Christi in Sacramēto. Et hæc quidē manducatio non simpliciter necessaria est, vt prior. Plures. n. etiam sine hac saluari sunt & saluantur. Sed tamen ita necessaria est, vt non contemnatur aut negligatur suo tempore. In institutione enim huius sacramēti, Christus imperatiue loquitur: Accipite, Comedite, Hoc facite. Non igitur liberū est, vt vel non vti Sacramento. Imò si Christianus esse vis, oportet vt aliquando vtrius. Sicut enim peritus medicus secundum morbi naturā quam nouit antidotum temperat, & dicit ægrotanti. Quia tale venenum bibisti, oportet vt tale remedium accipias. Sic auctor vitæ, remedium opposuit contrariū veneno, quod imbibimus: vt qua via peccatū, & mors intrauerat in mundum: eadem via rediret iustitia, & vita. Quis autē nescit, externum illum cibum vetitiligni, hominisque facilem, imò insanam credulitatem præbuisse occasionē mortis? Huic igitur malo medicaturus Christus, etiam ipse externum cibum non minoribus pmissis homini porrigit, ac plane hoc exigit, quàm auide de ligno vetito comedit, tam obediēter etiam de hoc cibo comedit: & quantum credidit mendacio, tātum credat veritati, quantum credidit deceptoris iu perba presumptione, tantum credat redemptori humili subiectione: tātā fide comedit panem, & bibat calicem Christi, quātā infidelitate comedit fructum vitæ arboris, vt de isto credat plus quā videre possit, qui de illo plus quā videbat, & omnino plus & aliud quā esse poterat, nulla ratione adductus credidit. Credidit Adam Diabolo mendaciter dicenti: Eritis sicut dii. Credat e contra Christianus Christo, veraciter dicenti: Hoc est corpus meum. Tertio manducatur corpus Christi, cum ipsi vt capiti, omnibusque fidelibus, vt membris eius incorporamur. Atque hæc manducatio etiam summe necessaria est. Alioqui quicumque extra Eccle-

1. par. 17.

1. Cor. 11.

Ecclesiam & corpus Christi inuenitur, perit. Sed ad textum reuertamur. *Qui manducatur, &c.* Sapius in hoc loco Christus mētionē facit de vita: scit enim, quod eius vel maxime trahimur cupiditate, & quod nihil nobis suauius sit, quam non mori. Ideo enim & in veteri Testamento plerūque longa vita & dies multi p̄mittebantur. Sic & Christus vitam promittit, non semel, sed frequēter, vt nos alliciat: Nec qualemcunque vitā promittit, sed æternam. *Qui manducat, inquit, carnē meam, habet vitam: hoc est, me ipsum, qui sum vita.* Item habet vitam gratiæ: nam per me consecutus est remissionē peccatorum. Præterea etiam vitam gloriæ habet in spe, quæ spes eum non confundet. Non igitur est, quod suspires & doleas, hominem: è Paradiso eiectum, ne sumeret deligno vitæ, & viueret in æternum. Nam ecce iam habes panem verum, de quo si manducaueris, viues in æternū. Imò est, vnde gaudeas, quod Adam præuaricator, nō est permissus edere de ligno vitæ, & viuere in æternum. Si enim tunc, cum esset præuaricator, comedisset, sic viueret in æternum, quomodo ille viuit, cuius suauis comedit, hoc est, miser & culpabiliter damnabiliterque. E contra autem tu sic nunc viues in æternum quomodo ego viuo, hoc est beatifice, & cæ. *Et ego resuscitabo eum in nouissimo* Alius fructus dignæ manducationis, resuscitatio scilicet corporis, nō quidem simpliciter (nam & impij resuscitabuntur) sed ad vitam & beatitudinem. Sicut autem mors animæ prior inuasit hominem, quando scilicet in peccatum cecidit, posterius autē secuta est mors corporis: sic Christus prius promittit vitam postea autem & resurrectionem & resuscitationem. Signanter autem dicit: *Ego resuscitabo.* Sicut enim deitas latens in corpore ipsius ipsum excitauit à mortuis, sic & nos virtute latentis in nos Christi denuo excitabimur. Hinc & Christus dicitur vita nostra. Deinde hoc verbo plane indicat fidelium mortem, nihil aliud esse, quam somnum. Non abstulit Christus mortem corporis, sed effecit, vt credentibus non mors, sed somnus sit. Hinc pij dicuntur obdormire in dño, quemadmodum Stephanus, & cæ. *Caro mea vere est cibus, &c.* Non semel tātum, sed iterum atq; tertio hīc exprimit carnem & sanguinē suum. Primò, vt alte nobis infigeret passionem suam sanguinisque effusionem, ceu vnum illud refugium nostrum, in quo

omnis consolatio & meritum nostrum consistit. Secundò, vt alte nobis infigeret dilectionem erga nos suam, qua quicquid à nobis assumpsit, totum pro nobis impendit: neque id solum, sed etiam nobis ea impendit in cibum. Quasi diceret: Parentes alij sæpe numero filios suos aliis alēdos dederūt, ego autem mea carne vos alo, me vobis exhibeo, omnibus optimā de futuris sp̄e præbeo, vester ego frater esse volui, communicauī carnem propter vos & sanguinem, & per quē vobis coniunctus sum, ea rursus vobis exhibui. *Qui autem in hac vita ita se nobis torū exhibet, quid faciet in futura?* Tertio ideo toties carnem & sanguinem suum exprimit, vt sciamus etiam carnem eius viuificare, nō quidem ex se, sed ex eo, quod coniuncta est diuinitati. Sicut enim ferrum in igne positum, tamen si ferrum maneat, tamē lōge aliam operationem habet, quam antea: imo, nō minus vrit, quam ignis. Sic corpus Christi diuinitati intimē coniunctum, verū quidem corpus manet, sed tamen viuificandi vim à diuinitate suscipit. Impij igitur sūt qui garrunt carnem Christi nihil prodesse. Est autē caro Christi cibus, tum quia comedi vult, vt possit p̄desse: tū quia idē spiritaliter in nobis operatur, quod cibus exterius corporaliter. Reficit enim, confortat, restaurat, voluptatem affert, vitam cōtinuat, imo quod in aliis cibis querimus, nempe, vt non esuriamus, vel vt non moriamur, vel vt voluptatem assequamur, hoc solum & perfecte præstat corpus & sanguis christi. Ideo signanter addit: *Vere est cibus.* Primo ad differentiam corporalis cibi, quem siue māducēs siue non, moriens Hic autem tantū moritur, qui non māducat, in æternū autem viuet qui manducat. Secundo corpus Christi verus cib⁹ est ad distinctionē eius cibi, quē Diabolus pollicebatur. Cibus em̄ ille cibus fuit mēdaci, quia falsum fuit, & falsum est quod in cibo illo Diabolus pollicebatur, itaque & cum vana promissione datus fuit cibus ille, & vana spe diuinæ similitudinis cōsequendæ manducatus est. Caro autē Christi verus cib⁹ est: quia verū est, quod Christus in eo pollicetur, veraque spes est, qua manducatur. Sic & de sanguine dicerem. *Qui māducat, &c, in me manet.* Alius fructus hui⁹ manducationis, in Christo manere, & christum in se manentem habere, imo cum christo sic vnum esse, vt nunquam ab eo separeris. Quod quantum bonum sit, vel ex nona-

Rom. 5.
Gen. 3.

Colos. 3.

Acto. 7.

Gen. 3.

Psal. 90. nagesimo Psalmo dicere possumus, in quo Dauid non satis exprimere potest, quam securus sit, qui sub vmbra & adiutorio Dei sedet. Quāto igitur securior & fœlicior est, qui Christū in se habet, & in Christo est? Atque hinc videre licet, vnde sit tāta Christianorum fortitudo & victoria contra peccatum, mortem, Diabolum & mundum. Nimirum, quia in Christo manent, & Christū in se manentē habent. Sicut enim Christus quāuis totius mundi peccata in se suscepisset morsque, & mundus, & diabolus eū totis viribus inuasissent, tamen opprimi nō potuit. Sic nec opprimi pōt, qui in Christo manet, &c. Breuiter, quod Diabolus mēdicer pollicebatur homini, hoc Christus hīc verē pollicetur & præstat. *Quid enim nobis hoc dīctō pollicitus est Dei filius, quā ac si aperte dicat, Si manducaueritis carnem meā, &c. dii eritis, & filij excelsi oēs. Nō tā vsus est vel vti debuit verbis deceptoris illius antiqui, promittentis Dei equalitatem. Quis enim est vel esse pōt, sicut Deus? Ille namque nullius eger, nullius ope vel gratia Deus est. Sed quis ita præter illum, naturæ suæ sufficientia Deus esse potest? Sic Angelus voluit esse Deus, & factus est diabolus. Sic deitate appetere per sua sit homini, & hominē hominis honore spoliāuit. Sicque tā hīc quā ille, quum voluit esse sicut Deus, voluit sine gratia & adiutorio melioris esse Deus, & hac voluntate vterque se à Deo diuisit. E contra, consortium vel gratia Dei deos efficit, & filios excelsi. Christus igitur nō æqualitātē Dei sicut diabolus, sed gratiā & cōmunicatiōē Dei nobis promittit, cū dicit: *In me manet & ego in eo.* Quia em̄ Christus deus est, ergo is, in quo Christus manet diuinitatē in se transfusam habens, Deus factus est, filius excelsi renatus est. *Sicut misit me viuens pater, &c.* Hoc verbo indicat, vnde vita omnis originem habeat, & quomodo in nos deriuetur. In Deo est fons vitæ, & *Psal. 35.* Dauid ait: Vnde & Christus hīc patrem nominat viuentem. Ipse enim solus immortalitatem habet. Vnde & in Apocalypsi: *Dabant, inquit, gloriam viuenti in secula seculorum.* Hanc autem vitam perfectē imprefit filio, vt & ipse nedū viuat, sed & ipsa vita sit, & vitam præstare possit. Vnde Christus subdit: *Et ego viuo propter patrem, hoc est, propterea & ego Deus viues & author vitæ sum, quia talem patrem habeo, quia tālis pater me misit & genuit. Hanc autē vitam**

Psal. 81.

Psal. 43.

Psal. 35.

Apoc. 4.

Deus per filium etiam nobis communicare voluit, ideo dicit: Pater me misit. Eandem Christus non vt inuidens quispiam soli sibi, reseruauit, sed credentibus communicauit, ideo cibum se dicit, ac omnibus se māducādū proposuit. Sic igitur impletur quod subdit. *Qui manducat me, viuet propter me, hoc est, ex eo, quod me habet, etiam vitam meam participabit. Hic est panis quide celo descendit.* Breui Epilogo colligit atq; enumerat, quod de rebus hactenus verba fecerit. Primò enim se ostendit verum esse panem vitæ, ob eam vel maxime causam, quod de celo descendit, atque hoc etiam hīc primò reperit. Secundò ostendit manna, de quo ipsi gloriabantur, nequaquam comparādum esse huic cibo. Ideo subdit: *Non sicut manducauerūt patres vestri, &c.* Sapius autem manna meminit, nō tātū vt ipsum distinguat ab hoc cibo sed etiā vt per hoc ad fidē eos alliciat. Nā si possibile fuit Deo, tātum populum quadraginta annis pascere è celo: pōt & hac præstare, quæ Christus hīc p̄misit. Verè autem dicit, mortui sunt. E tāto enim numero, ne vnus quidem remansit, imo plerique etiam quo ad animam, mortui fuerunt. Postremo etiā breuiter repetit, quod de fructu huius cibi supra differuit, quum subdit: *Qui manducat hunc panem, viuet, &c.* Hic enim est fru Gene. 22
ctus ligni vitæ, quod hoc tempore Deus in medio Ecclesiæ plantauit. Hinc in Apocalypsi dicit, Dabo ei edere de ligno vitæ, &c. Apo. 22
Christus enim verè est lignum vitæ, his qui apprehenderint eum, & ideo qui tenuerit eum, beatus erit, & est. Docet autem nos hic Epilogus, quatuor in Christo considerare. Primò, quod de celo descenderit, & Deus sit: alioqui impossibilia videbuntur, quæ hactenus dixit. Secundò, quod panis effectus est, hoc est, quod bona sua nobis communicare vult, imo seipsum, ac plane nobis commisceri & vniri. Tertio, quod multò maiora iam in hoc seculo nobis præstitit, quā patres habuerunt in veteri testamento. Quarto, quod in futuro summa & maxima dabit, hoc est, ipsam beatitudinem, & vitam non iam in spe, sed in re. *Hac dixit in Synagoga docēs, &c.* Locum nominat vt certi sint pij, Christum veraciter hæc verba dixisse, atque adeo secure in ipsis confidant. Deinde hoc verbo & iudæis & malis Christianis, omnem excusationem adimit. Non in occulto hæc dixit, sed in propatulo in loco celebri, vbi plures cōuenerant: imò hæc

hæc

Psal. 18. hæc eadē postea per Apostolos in omnem
Ioan. 15. terram promulgauit. Vere igitur dicere po-
 rest: Si non venissem, & locutus eis fuisset
 peccatum non haberent. Nunc autem excu-
 sationem non habent: *Multi ergo ex discipulis*
eius audientes, &c. Hactenus Iudeos murmu-
 rasse & litigasse audiimus: nunc etiam in-
 ter discipulos inueniuntur murmuratores.
Luc. 2. Sic enim Christus positus est in ruinam &
 in signū cui contradicitur. Imo qui hic di-
 scipuli eius dicuntur, deterius murmurant,
 quam alij Iudæi, magis quippe diffidentia
 suā expriment, quā illi: Imo aliis tantum quæ
 rētib, Quomodo hoc fieri posset, ipsi pla-
 ne sententiā pronuntiant, ac sermonē Chri-
 sti damnāt. Sic enim Christus semper apud
 suos cōtemprior est, quā apud extraneos.
 Sic in passione sua Iudæos, qui populus ei-
 erant, crudeliores erga se inuenit, quā Gē-
 tiles. Sic verbū Dei & scripturæ multo pe-
 ius à Christianis factis hereticis discerptum
 est, quā à Iudæis vel gentibus. Et genera-
 liter nusquā Christus magis blasphematur,
 quā apud Christianos. Signanter autem
 Ioannes addit: *Multi ex discipulis*, nō oēs, ne
 crederentur oēs hoc fecisse. Nihil præiudi-
 cat Apostolis quorundam incredulitas, si-
 cut nec nobis, &c. *Durus est hic sermo, quis po-*
test eū, &c. Non suam tarditatem, sed Domi-
 ni sermonem inculpabant, quasi solis vitiiū
 sit, si lippus non clare videt, & non magis
 oculorum ipsius. Sic plerunque & nos, si
 quid non intelligimus, statim scripturæ ob-
 scuritatem increpamus, nō nostram cecita-
 tem. Et generaliter quicquid nō placet, deū
 in ius vocamus, ac eū culpamus. Obserua,
 quod increduli lōge aliter sentiunt & iudi-
 cant de verbo dei, quā pij. Pius homo dicit,
Psal. 18. Lex Dñi immaculata conuertens animas: Te-
 stimoniū Dñi fidele, &c. Iustitię Dñi rectę,
 &c. Præceptum Domini lucidum, &c. De-
 siderabilia super aurum, &c. Contra autem
 incredulus dicit: *Durus est hic sermo.* Pius ho-
 mo gustata verbi dulcedine, etiā alios aduo-
 cat, dicens. Gustate & videte, quod suavis
 est Dominus. Incredulus autem etiam alios
 auocat à verbo Dei, dicens: *Quis potest eum*
audire? Quod autem hi sermonem Christi
 durum iudicabant, carnalis imaginatio in
 causa erat. Primum enim secundum carnē,
 quam solam sapiebant, sic intelligebant mā-
 ducari oportere carnem Christi, quemad-
 modum pecorum carnes conciduntur &
 manducantur, & quemadmodum consue-

uerant concidere & māducare carnes agni
 paschalis: Et bibendum esse sanguinē Chri-
 sti, quomodo nec animalis cuiusquam san-
 guinem gustare lex permittit. Hoc autē ra-
 tionieorum omnino videbatur inhumanū,
 imò horrēdum & execrandum facinus, de-
 nique & diuinæ legi contrarium, quæ vetat
 carnem cum sanguine edi. Deinde iudica-
 bant hoc ipsum non modo nō valere ad vi-
 tam, sed etiam eidem vitæ omnino contra-
 rium & repugnans esse. Præterea hoc quo-
 que cogitabant, etiam si aliquo modo fas
 esset, sic illum concidi & manducari, tamen
 ipsius corpus & sanguinem vix paucis suffi-
 cere posse, vt modicum quis acciperet. atq;
 idēo vix centum homines ad vitam pertin-
 gere posse, cum copiosa multitudo hominū
 ad salutem pertingentiū nulli nisi soli Deo
 numerabilis sit. Denique ratione sua com-
 prehendere non poterant, quomodo esus
 humanæ carnis ad salutem necessarius esse
 posset. Postremò, nec id consequi poterant,
 quomodo caro Christi melior esse posset,
 quā manna, cum scriptura tam magnifice
 loquatur de manna, imò Deus ipsum refer
 Exod. 16. uari præceperit, vt esset perpetuum memo-
 riale diuini beneficii. Quocunque igitur se
 vertebat ratio eorum, non poterat conueni-
 re cum verbis Christi, idēo plane pronun-
 tiant sententiā: *Durus est hic sermo.* Sic & ra-
 tio nostra omnino conuenire non potest cū
 eo, quod Christus in cœna dixit: Hoc est
 corpus meū. Nunc em̄ videtur esse contra
 articulum fidei de Christi ascensione: nunc
 videtur cum aliis scripturis pugnare: nunc
 iudicatur Christo inglorium esse, vt corpus
 eius manducetur: nunc etiam non necessa-
 rium putatur, cum verbo & fide manduca-
 ri possit, idēo ratio planē pronuntiat: *Durus*
est hic sermo, &c. Ac certe mirum, quod hæc
 verba Christi nō eradant ex euangelio. Si en-
 nim iuxta eorum sententiā, in cœna nihil
 est, nisi panis & vinum, quæ in memoriam
 Christi accipi debent, plane superflua sunt
 verba. Satis enim esset dixisse: Accipite, &
 māducate: frangite panem, & hoc facite ad
 mei memoriā. Nec op^o fuisset addere, Hoc
 est corpus meū. Sed murmuret q. velit, qui
 sordet sordescat adhuc, nobis peccatoribus
 iucū dissimē sapit verbū hoc Christi, ac pro-
 summo thesauro ducim⁹, quod Christi cor-
 pus etiā re vera in nos sumere possumus, ac
 laudamus deū, quod malū tale inuenit,
 quo ita verū Christi corpus habere possū-
 mus,

mus, vt tū nō sit nec inhumanū, nec datū,
 multò minus non contra Deum. *Sciens autē*
Iesus apud semetipsum. Ipse em̄ (vt Paulus ait)
 est ditcretor cogitationū: Et ipse finxit sin-
 gulatim corda eorū, intelligitq; omnia ope-
 ra eorū. Signāter autē dixit: *Apud semetipsum*,
 nullo enim egebat indice. Nec tunc primū
 sciuit, cum iam murmurarent, sed antequā
 diceret mysterium hoc, sciebat vt Deus, qui
 discipulorum dociles essent vel non. Atta-
 men pro exprimenda indignitatis magnitu-
 dine, quasi nūc primum comperta illorum
 infidelitate, quasi admirans dicit. *Hoc vos scā-*
dalizat? Singula verba emphasim quandam
 habent: Hoc, inquit, hoc, quod vel maximē
 vos consolari debuerat: hoc, quod vel maxi-
 me amorem meum in vos ostendit, hoc vos
 scandalizat? Deinde: Vos (inquit) qui tanta
 vidistis, tanta audistis, qui discipulos vos p-
 fitemini meos, vos ne in hoc scādalizamini?
 An non admiratione dignum? Præterea, nō
 simpliciter dicit, Hoc vos impedit vel in-
 quietat, sed scandalizat, hoc est taliter offen-
 dit, vt à proposito bono retrorsum cadatis.
 An non mirum, quod panis qui aliis vitam
 præbet, vobis mors est? Item, quod aliis pa-
 nis est cibus, vobis est lapis offensionis. Sic
 & nūc plane dignum est admiratiōe, quod
 etiam Christiani in verbis Christi offendū-
 tur. Magis autem mirum quod in ea potissi-
 mum impingunt, quæ vel maxime consolato-
 ria sunt. Super omnia autem admirandū,
 imò miserandum est, quod non leuiter offē-
 dunt, sed ita vt omnino à bono proposito resi-
 liant: At qui hæc omnia quotidie videmus
 fieri, &c. nec tamen extimescimus, aut ora-
 mus. *Si ergo videritis filium hominis ascendentē.*
 Abrupte loquitur, nec perfectum sensum
 exprimit. Volunt autem quidā eū sic loqui
 tum, vt ostenderet se non æquo animo ter-
 re ipsorum scandalum, referuntq; hoc ver-
 bum ad iudicium futurum. Quasi diceret,
 Quom videritis filium hominis ascendisse
 ad cælos, tunc intelligetis, quā male nunc
 de me sentiat. Non quidem videbitis me
 ascendere, quia retrorsum abituri estis, soli-
 que perseverantes videbunt hoc: Attamen
 ascendisse me videbitis, quando venietem
 cum nubibus cum tota carne sua hūc. Filiū
 hominis videbit oīs oculus, tunc videbitis,
 quā iniuste hūc sermonē meū duritiei co-
 argueritis, quā male senseritis, & q. pei⁹ est,
 non expectata magistri doctrina, nimis cito
 retrorsum scādalizati abieritis. Alii hūc

textum interrogatiue legunt, vel admira-
 tiue. Quasi diceret, Si nunc scandalizamini
 quid facietis, quom videritis me ascendere
 vel audieritis me ascendisse in cælum? Si nūc
 non creditis, multò minus post ascensionem
 meam credetis. Si nunc me præsentē verba
 mea falso intelligitis, quid fiet post abscessū
 meum? Secundum hoc igitur Christus hic
 præiudit, & prædixit quosdam ideo nō cre-
 dituros, se corpus Christi posse māducare,
 quod sciant eum ascendisse ad cælos. Sim-
 plicissime autem intelligūt hæc verba, vt
 sint quasi cōfirmatio eorū quæ hactenus di-
 xit. Quasi diceret, Loquor nunc nudis ver-
 bis, sed hæc loquutionē efficacib⁹ factis exe-
 quar. Nam resurrectione, ascensione, & Spi-
 ritus sancti missione declarabo carnem meā
 esse verum panem, manifestabo me esse ve-
 ram vitam, reuelabo me esse lucem & ius-
 titiam mundi, imo ostendam me plane om-
 nia posse. Qui igitur in Christi verbis ad
 huc dubitant, hos Christus mittit ad confi-
 derandam suam resurrectionem, ascensionē,
 & Spiritus sancti missionem, quæ qui atten-
 dit, facile credit verbis Christi, quantum cū
 que durā & impossibilia videantur. Signan-
 ter autem ad ascensionem nos dirigit confi-
 derandam. In ea enim manifeste ostenditur
 Christi dignitas, potestas, & conformitas ad
 diuinam voluntatem. Filium hominis autē
 dicit ascensurum, vt sciant carnē suam non
 consumptibiliter manducandā à fidelibus,
 Alioqui quomodo ascēderet, si ab homini-
 bus conticissa & consumpta esset? Addit au-
 tem: vbi erat prius, quod non sic intelligen-
 dum, quasi Christus carnē de cælo secū por-
 tauerit, sed ad ostendendam vnitatem per-
 sonæ, in se vno & Deo & homine. Propter
 hanc enim vnitatē personæ, & quæ Dei sunt
 homini attribuuntur, vt hic: Et quæ homi-
 nis sunt, Deo attribuuntur, vt quom dicitur:
 Filius Dei pro nobis mortuus est, quom ta-
 mē sola natura humana mortua sit. Iam, q. d.
 sacramētarij ex hoc verbo, imò ex articulo
 ascensionis Domini contendunt, quod cor-
 pus Christi non possit esse in sacramento,
 quom vnum corpus non habeat, nisi vnum
 locum, superius iam confutatum est. Ascē-
 sio enim domini, nedum non tollit corpus
 Christi de sacramento, sed vel maxime con-
 firmat, quod ibi esse possit: cum articulum
 habeat, Christum sedere ad dexteram Dei,
 quæ cum nihil aliud sit quā Dei omnipo-
 tentia, eaque nō possit vni loco alligari, pla-
 ne

Gen. 9.
Leui. 17.

Leui. 3.

Exod. 16.

Mat. 26.

Apoc. 12.

Heb. 4.
Psal. 32.

Act. 1.

ne constat, quod nec corpus Christi vni loco alligatum est. Deinde constat, quod corpus Christi tripliciter potest esse in loco. Primum circumscriptione, ut scilicet occupet locum, quem admodum cum in terra ambularet. Hoc modo discipulis post resurrectionem se sapius exhibuit: hoc modo & in iudicio se exhibebit omnibus conspiciendum: hoc modo & nunc se potest exhibere ubicunque vult. Secundum quia corpus habet gloriosum potest esse in loco diffinitive, hoc est presentialiter quidem, sed tamen ut non occupet locum, quem admodum angeli sunt in loco. Hoc modo Christus fuit in lapide sepulchri & in clausa ianua. Presentialiter enim & corporaliter per ea transiit, ita tamen, quod nec lapis extenderetur, nec ianua, nec corpus ipsius constringeretur. Hoc modo potest & in sacramento esse. Sic etiam erunt corpora nostra post resurrectionem: habebunt enim dotem subtilitatis. Tertium, quia corpus Christi vna & indissolubilis persona est cum Deo, fateri cogimur, ipsum esse posse ubicunque Deus est, ergo & in sacramento. Hoc igitur decipit sacramentarios, quod putant vel imaginantur corpus Christi non nisi naturali modo; localiter & circumscriptione, posse esse in loco. Spiritus est, qui vivificat, caro non, &c. Etiam hoc verbum sacramentarii pro sua opinione adducunt, imo hic plane triumphant, quem admodum enim, qui per vitrum depictum vident, putant omnia alia eum colorem habere, quem habet vitrum, cum tamen non ita sit: sic hi, quia semel imbibebunt carnalem illam imaginationem, putant omnia alia suam imaginationi consentire. Sed vide, quam frigide argumentetur. Spiritus, inquit, est, qui vivificat, ergo corpus Christi non est in sacramento: vel ergo nihil nisi spiritus est in sacramento. Quis non rideat hanc argumentationem? Idem enim est, ac si dicam: Anima vivificat hominem, ergo homo nihil nisi anima est, non habet corpus. Deinde nesciunt quid spiritus dicatur in scriptura, neque quid sit caro. Carnem dicunt id, quod potest videri, tangi, quod est corpus, habet ossa, nervos: spiritum autem, quod his caret. Atqui scriptura longe aliter loquitur de spiritu & carne, maxime, cum ea inter se confert, Caro in scriptura dicitur, quicquid ex carne procedit, quod quid caro agit, cogitat, potest, loquitur, quam tuncque; internum & invisibile sit. Sic Paulus iram & invidiam, &c. inter opera carnis numerat. E contra spiritus est & dicitur, quicquid est spiritu sancto procedit, quicquid

Galat. 5.

ex spiritu sancto agimus, loquimur, cogitamus, quantumcunque sit externum & corporeum. Sic omnis perfecte Christianus, quantumvis adhuc corpus habeat, tamen spiritualis dicitur: Quod enim natum est ex spiritu, spiritus est. Si igitur Christianus quisque non ideo corpus non habet, quia iam per spiritum spiritualis effectus est, cur in solo Christo corpus aufert, quasi solum ipsum corpus spiritui repugnet, cum tamen articulus fidei nostrae habeat corpus Christi est spiritu sancto conceptum, dicente scriptura: Quod in ea natum est, est spiritu sancto est. Item spiritus sanctus superueniet in te. Spiritus in te patitur corpus esse, quod tamen subinde peccat, quomodo non pateretur corpus Christi sanctissimum & purissimum. Imo corpus Christi vere pertinet ad illud dictum: Quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non igitur hoc verbo auferre potest Christi cor est sacramento, Præterea, non sequitur, si aliqua re spiritualiter utamur, quod illa res necessario spiritus sit, & non corpus. Nam beata virgo vere spiritualiter etiam concepit Christum in corde, non tamen ob id sequitur, quod Christus non habuerit corpus. Sic manducatur quidem corpus Christi spiritualiter, non tamen ob id sequitur, quod non possit etiam corporaliter sumi. Habebat Simeon Christum in vlnis corporaliter, interim tamen non minus eum in corde gerebat per fidem & charitatem. Postremo, id sibi persuaserunt, Deum in scripturis tantum tradere spiritualia, aded toti spirituales sunt & spiritum crepat, cum interim videat, quod Deus ubique carnalia & æterna adiunxerit suo verbo: *Caro non prodest quicquam.* Et hoc dictum crebro iactant, sicque carnem Christi à spiritu & diuinitate separant. Nos autem nec carnem à spiritu, nec corporalem manducationem à spiritu aliud diuidimus. Scimus enim, quod ubicunque est caro Christi, illic est & diuinitas & spiritus vivificans. Deinde scimus in sacramento non tantum nobis offerri panem, sed simul verbum Dei. Hæc autem non diuidimus, nec diuidi ab invicem patimur, ut quis dicere velit. Spiritus quidem prodest, non autem caro. Secundum, non concedimus, quod hoc verbum ad carnem Christi referendum sit, tum quia supra, ubi de sua carne loquutus est, semper addidit: *Mea,* vel filii hominis. Hic autem non addit *Mea,* sed indefinitè: *Caro, inquit non prodest.* Tum quia hic carnem opponit spiritui, unde

Ioan. 3.

Luc. 1.

Mar. 6.

de patet, quod de eam tantum carne loquitur quæ contrariatur spiritui. Hoc autem in Christo non est. Eius enim caro non aduersatur spiritui, sicut in nobis, sed verè spiritualis caro est. Tertio omnino negamus, carnem Christi nihil prodesse, imò hæc dicere, blasphemiam arbitramur esse quam maximam. Quomodo enim non prodesse posset ea caro, quæ verbum Dei secum habet: imò, si tantum bubula caro esset, tamen propter adiunctum verbum prodesset, quem admodum & baptisimi aqua, cum sit externa res, tamen propter adiunctum verbum prodest. Item, quomodo prodesse non posset caro Christi, cum in euangelio legamus, tactu carnis sue plerisque sanitate restituta esse? Omnes, inquit, quorum tangebant eum, salui fiebant. Præterea, quomodo prodesse non posset caro, quæ Deo iuncta est, Deo plena est? Nihil aliud fallit Schuermers illos, quæ quod non distinguunt carnem Christi ab alia carne, cum longe excellentior sit caro Christi, aded, ut verè dici possit Dei caro, vel diuina aut deificata caro. Quarto, etiam si certum esset, Christum hic de carne sua loqui, eamque planè nihil prodesse, quod tamen impossibile est, non tamen ideo sequeretur, quod non esset in sacramento. Qualis enim consequentia, caro Christi non prodest, ideo non hic est? Sic enim & ego colligam, Truncus hic nihil prodest, ergo non iacet hic, cuius contrarium video. Itè, Fingè Deum impiis nihil prodesse, ergo Deus non est apud ipsos. Item Christum in cruce pendentem nihil prodesse Iudæis, ergo non pendebat in cruce, &c. Ridentur à puens huiusmodi argumenta. Omisissis igitur huiusmodi nugis, imò mendaciis, verum sensum verborum Christi queramus. Primum igitur cum dicit: Spiritus est qui vivificat, &c. carnalem Iudæorum intellectum redarguit, quasi diceret, Ego de fide loquor, vos de ventre cogitatis. Manifestè docui, fide viua oportere & me & omnia mea suscipi & manducari. Vos autem tantum de carne cogitatis, quomodo in macello venditur, in culina coquitur, & dentibus dilaceratur. Atqui non hoc agebam, non ita dabo carnem meam, sicut carnes animalium comeduntur: nec enim quicquam hoc prodesset. Spiritus est qui vivificat, hoc est spiritualiter intelligi oportet quod dixi, non tam crassè, spirituali & invisibili modo carnem meam dabo. Caro, hoc est, crassus ille & carnalis vester intellectus, nihil prodest. Verba quæ loquor spiritus & vita sunt: hoc est. Doctrina mea

spiritualis est, ideo non vult habere tam crassos auditores. Nihil proficietis quoad huiusmodi carnales cogitationes in vobis sent. Vides igitur, verbum hoc non pugnare contra veritatem corporis Christi in sacramento. Imo tantum ostendit, eandem carnem suam non visibiliter, sed invisibili quodam & spirituali modo manducari in sacramento. Deinde, verbum hoc sic intelligere possumus, ut sit generalis quodam collatio inter carnem & spiritum quemadmodum sæpe fieri solet in scriptura. Spiritus, inquit, prodest, non caro, hoc est, nisi spiritus efficiamini & carne exuatis, vivere non potestis. Sic supra docuit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, &c. Quod enim natum est ex carne, caro est. Præterea, etiam ex hoc verbo accipimus differentiam inter externa & interna. Per carnem externa, per spiritum interna intellige. Nihil igitur prodest caro, hoc est, quæcunque externa, si non adsit spiritus. Nihil prodest externa ablutio, nisi adsit verbum Dei & spiritus. Nihil prodest proximo ministrare, bona externe facere, nisi & ex corde, hoc est, spiritu & fide feceris. Nihil prodest externe verbum Dei audire, legere, portare, nisi in corde & spiritu habeas. Sic & hic nihil prodest etiam externa corporis Christi manducatio, nisi & fide & charitate quoque manducetur. Vides igitur, quod etiam si verba hæc ad sacramentum proprie referantur, non tamen plus inde sequitur, quam quod externa sacramenti manducatio sola non proffit. Atqui hoc nos quoque ingenuè fatemur imò maius aliquid dicimus, nempe externam manducationem etiam obesse, si non adsit interna: Qui enim indignè manducat, iudicium sibi manducat, &c. Hoc, inquam, fatemur, non tamen ob id negamus corpus Christi adesse in sacramento. *Verba quæ loquor, spiritus & vita sunt.* Non hoc vult, quod in sacramento nihil sit nisi spiritus, sed docet qualiter verba sua sint acceptanda. *Verba, inquit, mea sunt spiritus.* Iam cum spiritus vivificet, proinde necessarium erit, ut ante omnia fide accipiat verba mea. Dixi carnem meam esse verè cibum. Hæc verba si fide credideritis bene dispositi, iam erunt vobis spiritus vivificans. Nam sicut per verbum omnia creavi, ita & per verbum iustifico sic credentes, id est credentes dispositos. Obserua verba Christi, non vnum aut alterum, sed indifferenter præstare spiritum & vitam: postremo præstant spiritum & vitam si fide a bene dispositis arripiantur. Quod si hæc

verba ad sacramētū referre volumus, nō tol-
lūt nobis veritatē corporis Christi, sed ma-
gis cōfirmāt. Si em̄ in verbis Christi spūs &
vita est, quis dubitat, eū posse pręstare, qđ
dicit aut p̄mittit? Sūma, quātūcūq; sacra-
mētarij iactēt verba illa, Spūs est qui viuifi-
cat. Itē, Verba mea sunt spūs & vita, nondū
tñ consequitur, nihil in sacramēto esse, nisi
spiritū, non aut corpus Christi: alioqui eadē
ratione colligere possem, Anima est, quę vi-
uificat hominē, ergo homo nihil est quā ani-
ma. Quis autē ferret talē argutorē? De in-
de quantūcūq; iactent dictum illud: Caro
non prodest quicquā, ac exēpla Iudę & alio-
rū adducāt, quibus corpus Christi non pro-
fuit, non tñ adhuc probauerūt, quod corp⁹
Christi in se nihil proferat, imo scimus, corpus
Marc. 6. Christi multis profuisse. Iuxta illud. Quot-
quot eū tāgebāt, salui fiebāt. Adhęc non se-
quitur, corpus Christi non prodest impiis,
ergo in se non prodest. Eadē enim ratiōe se-
queretur, quod nec scientia, nec diuitię, nec
Euāgeliū, nec passio Christi, imo nec Deus
ipse quicquā prodesset, quia nihil horū pro-
dest impiis: Immundis enim oīa immunda.
Tir. 1. Pręterea quantūcūq; clamēt Christum ad
cælōs ascendisse, nondū tamen probauerūt
eum ita in cælo alligatū, vt tantū in vno lo-
co sit, nec alibi esse possit. Denique quāta-
cūque scripturas corradant, vbi de trāsitu
Ioan. 14. Christi dicitur, vt: Vado parare vobis locū.
Ioan. 15. Itē, Relinquo mūdū. Itē, Me nō semper ha-
bebitis, &c. nihil tñ amplius ex his cōvince-
re possunt, quā Christū nō amplius visibili-
ter in mundo esse. Iuxta hoc tñ ingenuē &
audēter confitemur Christū in sua ecclesia
eriā si non visibiliter, tñ vere corporaliter &
spiritualiter esse, & permansurū vsque ad
Matt. 28. finem seculi, quēadmodum promisit. Quia
igitur hactenus nō probare potuerūt ex scri-
pturis, quod corpus Christi per Dei potētā
alibi esse nō possit, quā in cælo. Itē, quod ca-
ro Christi in se nihil proferat, manemus nos cū
Matt. 16. simplici illo verbo Christi: Accipite, mādu-
cate. Hoc est corpus meū. Imo gratias agi-
mus diuinę bonitati, quod etiā corpori no-
stro spem futurę vitę & resurrectionis dat,
per participationē sui corporis. Sed nūc ad
textū reuertamur. Verba quę locutus sum, spi-
ritus & vita sunt. Hanc sententiā cōgruē sub-
iungit pręhabito sermoni, vt discamus, ma-
gnā esse differētiā inter verba Christi, & ver-
ba nostra. Verba mea, inquit, spiritus sunt. Pri-
mō, quia non caro, nō vana, nō inefficacia,

sed viuā & efficacia. Est em̄ sermo Dei viu⁹
& efficax. Secundō, Verba quę loquor spiri Heb. 4.
tus sunt, quia non ē ratione humana, sed ex
spiritu sancto sunt. Tertiō, Spiritus sunt,
quia spūalia & diuina docent. Quartō, Ver-
ba quę loquor, non inanis vox vel sonus,
sed spiritus sunt, idē non tantū exigunt
aures corporis, sed etiā, imō potissimū au-
res mentis. Quintō, Spiritus sunt, quia spiri-
tum secum adferunt. Iuxta illud: Spiritum Galat. 3.
accepistis non ex lege, sed ex auditu fidei.
Hinc Christus: Qui diligit me, sermonem Ioan. 14.
meum seruabit, &c. & mansionem apud eū
faciemus. Deinde verba quę loquor, etiā vi-
ta sunt. Primō, quia sunt riuus de fonte vitę,
hoc est ē verbo ineffabili & diuino profuē-
tes. Secundō, quia consolationem adferūt.
Nam sępe vita pro consolatione accipitur.
Tertiō, quia vitam animę conferunt. Quar-
tō, quia vitam instruunt, ac bene viuere do-
cent. Quinto, quia ad beatam vitam ducūt.
Vide quātus thesaurus sit etiam externum
verbum Dei. Non enim de interno hęc lo-
quitur, sed de externo, ideo non dicit, ver-
bum quod ego sum, sed: Verba quę loquor, spi-
ritus & vita sunt. Temerarij igitur sunt qui
vocale verbū & scripturam inutilem esse di-
cunt. Stulti autē, qui tantū thesaurum sibi
acquirere negligūt. Vide autē verborum or-
dinem. Primo: Verba, inquit, quę loquor. Ver-
bū enim pręcedere debet: Fides siquidē ex
auditu. Deinde ponit spiritū: per verbū em̄ Rom. 10.
vt per medium, datur Spiritus sanctus. Sic
loquente Petro cecidit Spiritus sanctus su-
per omnes, qui audiebant verbum. Postre-
mo ponit vitam. Vbi enim spiritus Dei est,
illic & vita sequitur. Si igitur vis habere vi-
tā, quęre prius spiritum: si spiritum habere
vis, audi verbū Dei, & crede. Sed sunt quidā,
qui non credunt. Sensus est: Non quia durus
est meus sermo, idcirco quosdā vestrū scan-
dalizat. Sed quia vestrum aliqui infidelitate
obdurauerunt corda sua, idcirco sermoni
meo videtur inesse duritia. Et nō ideo non
creditis, quia nō intelligitis. Sed ideo nō in-
telligitis, quia nō creditis. Si. n. nō credideri-
tis, nō intelligētis. Vides hic iterū, quā neces-
saria sit fides audire volētibus verbū Dei.
Deinde, vides iterū, non in Deo, sed in no-
bis culpā esse nostrę perditionis Iuxta illud
Perditio tua ex te Israel, &c. Sciebant enim ab
initio qui essent, &c. Planē hoc sciebat vt de⁹,
nō ex euentu aliquo aut casu, siue cōiecturę
humanę momēto, sed ab initio, i. ab æterno.
Nam

Nam ante mundi cōstitutionem pręsciuit
& prędestinavit eos, qui vocādi erāt sancti
& immaculati in conspectu eius. Signanter
autē dicit: Sciebat qui essent credentes, ad con-
solationē fidelium. Nihil enim iucundius
quā a Deo agnosci, ideo scriptura tam sę-
pē hoc inculcat: Nouit Dominus viā iusto-
rum. Item, Nouit Dominus diēs immaculato-
rum. Itē. Nouit Dominus qui sunt eius. Itē,
Ipse numerat multitudinem stellarum, & o-
mnibus eis nomina vocat. Item, Ego cognof-
co oues meas, Addit autē: Et quis eum esset
trahatur. Vt sciant impii, se suāq; mala nō
latere Deum: Omnia enim nuda & apēta
sunt oculis Dei. Hinc ad quendā dicit: Scio
ōpera tua, quia nomē habes quod viuas, &
mortuus es, &c. Item, Qui loquitur iniquē
non potest latere. Obserua, qđ Christus, quā-
uis sciebat aliquos non credituros, non ta-
men propter aliquorū ingratitude pi-
os suis bonis priuat: Incredulitas hominum
fidem Dei non euacuat. Sic in externis, non
ideo pijs subtrahit tēporalia, qđ impii eis a-
butantur. Imō propter pios etiam impiis be-
nefacit, eosq; tolerat, ne simul bonum semē
euellat. Obserua qđ Chrs, quāuis sciret Iu-
dam malū, tamē eum tandiu tolerat, vt dis-
camus & nos, malos tolerare. Propterea dixi
vobis, Nemo potest, &c. Repetit qđ supra di-
xerat, vt sciam⁹ fidem esse donum Dei, atq;
ex hoc feruētius oremus, quaramus, & pul-
semus, donec aperiatur nobis. Non enim sa-
tis est ad Christum currere, inter discipulos
eius esse, eū audire, nisi gratia ē supernis do-
nemur, qua possimus veraciter ei inhærere,
verēq; discipuli eius fieri & esse. Ne quis au-
tē hoc verbo se excusare velit, addit: A prę-
meo. Ostēdēs, scilicet eum paternum habe-
re affectū, ac omnibus dare paratū, qui acci-
pere volūt. Hinc Iacob⁹: Dat omnibus afflu-
enter, &c. Et Christus ipse: Si vos cum sitis
mali, nostis bona data dare filiis vestris, &c.
quāto magis pater meus dabit spiritum bo-
nū petētibus se. Ex hoc multi discipulorū eius
abierunt. Vides humanā naturam, quę tan-
tis per Christum sequitur, dum aliqua spes
sui compendii affulgeat: ceterum spe sua fru-
strata, abit relicto Christo. Singula autē ver-
ba exaggerant impietatē illorum, qui a chris-
to defecerūt. Primo. n. mirū est, quod ex eo
offēduntur, ex quo alii summe consolantur
Deinde vere deplorandum, quod non vnus
aut alter, sed multi desciscūt. Semper enim
maior numerus est impiorum, quā piorū.

Pręterea, horrendum est, quod etiam ex
discipulis eius quidā deficiunt, quis non hic
timeat? cum videat etiam eos, qui Christo p-
ximi sūt, cadere. Si iustus vix saluabitur, ec-
cator & impius vbi manebunt? Illud autem
vel maxime miserandum est, quod retro a-
beunt, cū scriptum sit: Nemo mittēs manū
suam ad aratrum, aptus est regno Dei. Illi i-
gitur nedum nō proficiunt, sed etiā quę ha-
bent perdunt, & qui iam salutē quāsi in ma-
nibus habebant, eam sponte abiciunt. Sic o-
lim Israelitę, cum prope iam terram promif-
sam pedibus attingerent, verbis exploratō-
rū territi, in Ægyptum reuerti volebāt, imō
a Deo cogebātur retrocedere omnesq; in de-
serto perire. Obserua igitur, qđ a Christo re-
cedere, est retro ire. Nemo enim versus cælū
procedere potest, nisi Christum habeat du-
cē. Hinc Christus: Qui non colligit mecum
dispergit. Imō a Christo recedere, nihil ali-
ud est, quā perire. Nec mirum qđ perit, qui
a Deo recedit: & qđ moritur, qui vitā fugit.
Illud autem infelicissimum est, ac despici-
cordis signum, qđ non solum recedunt, sed
nec amplius volūt cum ipso ambulare. Sic
impious cū ceciderit, nō adiiciet vt resurgat,
Et cum in profundum venerit, cōtēnit. Hęc
itaque nos terrere debent. Vnde Paulus: Vi-
dete inquit, ne in aliquo vestrum sit cor in-
credulum discedēdi a Deo viuo, &c. ne cō-
tingat & nobis, sicut illis, quibus iurauit in
ira sua, qđ non intraturi essent in requiem e-
ius. Nunquid & vos vultis abire? Obserua, qđ
Christus nihil loquitur ad eos, qui retroce-
dunt: quia enim sponte Christum cōtēnūt
meritō & iuste gratia Dei priuantur. Secun-
dō, non laborat, vt remaneant, ne quod ca-
teri solent, videatur egere comitatu eorum.
Tertiō, nec cōuitiatur abeūtibus, ne suā glo-
riam quęsisse videatur magis, quā ipsorū
salutem. Quartō, nec idigne fert, se ab ipsis
contēptū, vt discerent & Apostoli non in-
digne ferre, si ab ipsorū doctrina aliqui def-
ciscerēt. Quintō, nec mala eis imprecatur.
Satis enim malorum est, a Deo alienum es-
se: hoc enim omnia mala secum habet, quę
etsi non statim sentiantur, tamen suo tempo-
re sentientur. Hinc Hieremias, cū populo
suo iam immineret excidium: Vides, inquit
iam vel ex malis pręsentibus, quā amarū
sit, quod reliqueris Deū. Sola igitur hac vin-
dicta contentus est Christus, contra defectō-
res, quod eis verbum suum subtrahit, ac ī p-
pria voluntate abire permittit, vere horren-
M 2 dum

Ephe. 3.
Psal. 1.
Psal. 36.
2. Tim. 2.
Psal. 146
Ioan. 10.
Hebr. 4.
Apoc. 3.
Sapie. 1

Rom. 3.

Matt. 13.

Rom. 10

Acto. 10

Iacobi. 1.
Luc. 11.

Isa. 7.

Osee. 13.

1. P et. 4

Luc. 9

Num. 14

Luc. 11

Prou. 18
Hebr. 3.

Psal. 94

Hier. 2.

dum iudicium. Omisissis igitur his, ad Apostolos conuertitur, tum vt ostenderet priores illos suo vitio offensos abire: tum vt ostenderet, sermonē suum fructu nō cariturum, etiam si aliqui per incredulitatem se indignos redderent dono Dei. Obserua aut, qua vere propheta paucitatem credentium Christo prædixerint. In exordio enim capitis audis quinque millia hominū Christū sequi: hīc autē in fine tātum duodecim vides permanere. Hoc est, quod in Isaia prædictū est: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, in portentum, &c. Itē, Domine quis credidit auditui nostro, &c. Et in Zacharia: Conuertam manū meam ad paruulos: Duet partes dispergetur, &c. Imo hīc vides, quod vix quarta pars boni illius seminis pmanet. Vere igitur dictū est: Multivocati, pauci electi. Obserua itē, quod Apostolos non a se abigit, nec iubet abscedere. Nullū enī eicit: qui ad eum venit, eique adhæret vero corde. Nec blanditiis eos retinet, veluti suum agens negotiū, potius quàm illorum. Nec minis aut iurgiis territat, ne coacti magis quàm persuasi Iesum sequi viderētur. Deus enim sicut nullū inuitū a se abigit, sic nullū inuitū ad salutē cogit: Hilarē enim datorē diligit. Solū igitur interrogat, num & ipsi abire velint? nimirum plane indicans, se nec eorum opera indigere, nihilque sibi decidere, etiam si omnes eum reliquerent: Bonorum enim nostrorū non indiget. Non igitur ipse, sed nostra refert, num manere velimus vel non? Vult igitur hac quæstione, vt apud se perpendant, vtros sequantur, Christum vel alios. Sic nobis proponit ignem & aquā vitam & mortem, &c. Deinde etiam i deo eos interrogat, vt confessionem necessariam aliis diffinitibus extorqueat. Sicut. n. corde creditur ad iustitiā, sic ore fit cōfessio ad salutem. Hęc autem confessio tum vel maxime necessaria est, cum alii deficiunt. *Domine, ad quem ibimus?* Petrus pro omnibus respondet, quia cæteris feruentior, & inter Apostolos primus erat. Alii autem discipuli per vnum respōdent, ne simul omnes & cōfuse responderent, quo factō exemplum nobis modestiæ exhibuerūt: Decet enim, vt inter xp̄ianos nihil cōfuse, sed oīa ordinate fiāt. Non tū per aliū respondent, quā per eū, q̄ primus inter ipsos erat, vt discam⁹ & nos illis cedere, qui consilio & ordine nobis prælati sunt. Verē autem pia & optima est ista responsio Petri. Primò enim ingentē amorē

erga Christum ostendit. Nā hoc verbo Christum omnibus rebus præfert. Secundò, ostēdit Christum solum eum esse, quem optimo iure & secure omnes sequi debeat. Ipse enī verē est columna illa nubes & ignis, quę nos per desertum præcedit, ac ad patriā ducere potest. Tertio ostēdit hoc verbo, q̄ q̄ a Christo recedunt, non habent amplius, quò confugiant. Quauis autē Petrus non videret corda aliorum, tamen ex seipso omnes suos confratres eadem sentire credebatur. Sic enim charitas nō suspicatur malū d̄ pximo sed oīa credit, omnia sperat. *Verba vite æterna habes.* Hoc est uerba tua iustificat, viuificant, recreant, & consolātur. Hic igitur vides, verē dixisse Paulū: Sermo crucis pereūtibus quidem stultitia est, nobis autem potētia Dei. Deinde vides hīc non verba Christi sed auditorum temeritatē scādalum illud peperisse. Postremo vides, Petrum nō oscitanter verba christi audisse, sed insignē quādam dulcedinē inde percepisse. *Et nos credimus & cognouimus, &c.* Quo plures desciscūt eo ardentius Apostoli fidē suā confitentur, Sic Ecclesia semper fecit in psecutionib⁹ & hēresibus. Sic & nos nunc faciamus. Eandē autem confessionē Petrus in persona omnium Apostolorum, imo totius ecclesię etiam in alioloco protulit interrogatus a Christo, quid de ipso sentiret. Tria autē confitetur de Christo, eum scilicet & Regem esse, & sacerdotem, & filium dei: & tamen nihil horum videbat, vt videas verum esse, quòd fides sit argumētum rerū nō apparentiū. Obserua autē, q̄ prius dicit: *Credimus:* quā: *Cognouimus.* Primū enim oportet credere, deinde sequitur cognitio, & sensus veritatis. Ratio humana vult præire, non sequi: vult principio cognoscere, postea credere, sed fallitur. Nisi enim credideritis, nō intelligetis. *Nonne ego vos duodecim elegi?* In Mathæo Petrum cōfitementem magnifice collaudat. Hic autē eos confitentes nedum non laudat, sed & terret. Ideo autē non admiratur eorū cōfessionem, ne videretur laudibus hominum capi. Deinde nec conueniebat illos de hoc loco laudari, ne in superbiā inciderēt, q̄ ipsi aliis retrocedentibus permāssissent. Nulli⁹ siquidē peccati mortificatione sic indiget humana infirmitas q̄ illius, vbi ceciderunt qui opantur iniquitatē, superbiæ scilicet. Vbi enim venerit pes ille supbiæ (qui vtiq; venire solet ex nimia securitate, & p̄sumptiōe iustitiæ) statim hō vanus & improvidus efficitur.

Num. 9.

1. Cor. 13

1. Cor. 1.

Mat. 6.

Heb. 11.

Isa. 7.

Mat. 16

Psal. 35.

estur. Vt igitur filii hominum in tegmine aliarum Dñi sperent, & de semetipsis humiliter sentiant, opportune in casu aliorum solcito timore deprimuntur. Apostoli, nosq; omnes erudimur, vt cum paries pxim⁹ ardet de nostro timeamus, id est, dū cadūt qui nobiscum stare videbantur, nos qui adhuc stare videmur, similitē casum nobis euenire posse humiliter consideremus & timeamus. *Nunus ex vobis. Diabolus est.* Hoc verbo occultē præmonet Iudā. Nō. n. cessat deus etiā impios monere. Deinde hoc verbo præmunit Apostolos aduersus futurū scādalum, de proditione Iudæ. Est enim ingens imbecillū of fendiculū, si illi qui videbantur electissimi cadunt, & produnt Christi: existimātes aut eum nugacem esse, a quo deficiūt sanctissimi, aut impotētē, qui nō possit sibi acceptissimos ab interitu vindicare. Proinde p̄dicat longe ante, Iudam defecturū, vt fidem suā confirmet, neq; ob alterius defectionē, su spectam habeat doctrinā Christi. Præterea hoc verbo nos docet, vt solo verbo Domini confidamus, ne si à larua personarū pendeamus, cū ipsis vel aberratibus vel pereūtibus b⁹ peream⁹. Obserua aut prudētiā Christi in verbo hoc. Primò in ḡnerali loquitur: *Vnus;* inquit, *ex vobis,* vt oēs sollicitos faceret. Deinde, Iudam, nec aperte manifestauit, nec omnino eum latere voluit. Illud, ne impudētius contenderet, hoc autem, ne latere se arbitrat, licētius auderet. Ideo autem diabolum eū nominat, vt magis terreret. Secundò, vt significaret, eum atrocissimū ac plane non humanū, sed diabolicum flagitium cōmissurū. Diaboli enim iam inde ab initio opus & cōatus fuit, Christum filium Dei opprimere. Tertio diabolum nominat: significatū enim huius nominis plane expressit Iudas. Diabolus enim calumniator interpretatur, vel deorsum fluens: vtrūq; autē Iudas impleuit. Quarto diabolum nominat, vt ostendat oēs impios mēbra esse diaboli, quemadmodū qui adhæret deo, vnus spūs cū ipso est. *Hoc aut dicebat de Iuda.* &c. Quātūcūq; Pet⁹ bene d̄ omnibus sentiebat, Christus tamen eos melius nouerat: Ipse enim scit, quid est in homine. Obserua hīc Dei benignitatem: qui impium illum tā diu patitur. Obserua diaboli malitiā & potentiam, qui etiam ausus sit Apostolos aggredi, & vnū ex eis sedū xerit, ne igitur tu securitatē tibi pollicearis. Obserua & hic periculum nostrū: non oēs electi sunt, qui videntur electi: nec omnes

perissent, qui videntur stare. Si ex tam sancto choro Iudas cecidit, quis non cōtremiscat? Si non pepercit Deus ramis naturalibus vide, ne & tibi non parcat. Docet igitur locus hic timorē dei: ideo Ioānes, quasi admirās ait: Cum esset vnus ex duodecim: Beat⁹ igitur homo, qui semper est pauidus.

Rom. 11.
1. Ion. 28.

CAP. VII.

Post hæc abulabat Iesus. Et in hoc capite inter pleraq; alia pulchrē nobis ob oculos ponitur ingeniū mūdi, quid cogitet, quærat, operetur, qualē se exhibeat erga proximū, erga deū, eiusq; verbū, quę oīa ad hoc nobis vtilia esse possūt, ut eo citi⁹ è mūdo fugiamus, id qd̄ Ioānes monet: Nolite diligere mundū, neq; ea quę in mūdo sunt. Et propheta: Fugite de Babylone, &c. Et in Apocalypsi: Exite de ea populus meus, ne participetis delictorū eius, &c. Deinde etiā ad hoc p̄des se nobis potest, vt nos ipsos miserāq; nrām plēnius cognoscāmus. Quicquid. n. malitiā impiis videmus, hoc nobis quoq; latet: aut enim similia fecim⁹, aut cogitauimus, aut ad huc faciemus, vel facere possum⁹ habitaculo: Sed ad textū exponēdū accingamur. *Post hæc abulabat Iesus.* &c. Clausula hæc (Post hæc) nō refertur ad id, quòd proximē præcedit in sexto capite. Illa enim de quib⁹ in præcedenti capite scripsit, circa festum Paschæ facta sunt. Sic. n. ibidē dictum est: Erat proximū pascha diēs festus Iudæorū. Hęc autē de quibus nūc agitur, facta sūt circa festum Tabernaculorū, quòd ad minus quinq; mēsi bus distat à festo paschæ. Nā paschæ festū primo mense celebrabatur, hoc aut in septimo. &c. Quicquid igitur xp̄s infra hæc duo festa fecit, omisit Ioānes, tū quia tm̄ Paralipomenā, hoc est, ab aliis omisissis scribit, tū quia tantum ea curauit scribere, quæ maxime p̄bant diuinitatem Christi, contra Ebionem & Cherinthum. Ideo in fine totius Euāgelii dicit: Multa quidē & alia signa fecit Iesus, quę non sunt scripta in hoc libro, &c. Hęc scripta sunt vt vos credatis, &c. Obserua autem quòd Ioannes multa miracula & verba Dñi trāscurrēs quę facere possēt ad gloriā Christi: hic narrare incipit frum̄ incredulitatem, & ea quæ xp̄o opprobabant.

1. Ion. 2.
Zach. 2.
Apoc. 18.

1. Ion. 6

Leui. 23

1. Ion. 28.

A deo enim veritatem loquuntur Euāgelistę vt etiam ea referant, quę videntur Christo ignominiam adferre, imo adeo contemnūt mundū, vt humilitatem & crucem Christi gloriam eius putent, sicut & verē gloria eius est. Vnde iturus ad passionē: Nūc, inquit, clarificabitur filius hominis. Signatē autē dicit, Iesum ambulasse in Galilęa, vt scias eum nō otio deditum fuisse, sed semper salutem hominum promouisse. Hinc ifra dicit: Me oportet operari dū dies est. Ob eādē etiā causam se pastori cōparat, qui errantē ouē non cessat sequi, & quęrere donec inueniat. Cęterū hęc ipsa Christi in Galilęa ambulatio indicium erat, paulo post Christum à Iudęis ad Gentes tñsiturum, id quod & pōstea factum est. Deniq; per hoc etiā ostēdit, se auersari eos, qui humana sapientia, potentia, iustitia pręsumebāt, quales erant Hierosolymitę. Cum illis autē se libenter morari, qui propriam & ignorantiam, & impotentiam, & iniustitiam agnoscunt & confitentur, quales erāt Galilęi. *Quia quębant eū in dāi interficere.* Partim, quod sabbatum soluisset, vt ipsi putabant: partim quod se Deo æqualem fecisset, vt supra dictum est. Non quod arderēt zelo diuinę iustitię & glorię, sed quod inuidia soleat quascunque causas prętexere, vt suam libidinē expleat. Noluit autem Christus in Iudęa versari, non timore mortis: (vt .n. eā ferret, pro nobis de cęlo descendit) sed consilio & prudentia spiritus. Primò enim ideo non semper voluit diuina virtute vti, vt supernaturali modo procedere, ne incarnatio eius putaretur phantastica, quemadmodum & aliās quidam hęretici dixerunt, eum non verum hominem fuisse. Deinde, ideo interdum dissimulauit potentiam suam, vt nobis similiter tentatis spē faceret. Si enim potenti manu ferociam aduersariorum mox repressisset, qui possemus nos in fide perdurare, si nō eadem potentia hostiū nostrorū iram sedāremus? Pręterea si Christus semper arduam illam, & arctam perfectionis viam ambulasset, nec ī ali quo infirmitati nostrę cōdescendisset, quę nobis spes esset, qui etiam nū tantas imperfectiones in nobis sentim? Postremo hoc ipso facto suo docuit, in aduersis omnia tentanda esse, ne Deus tēteretur. Scriptum est enim: Non tentabis Dominum Deum tuum. Duplīciter autem tentatur Deus. Primò à dextris, quādo propositis iustis & æquis mediis ad effugienda pericula nō vtimur, vt si quis

pontē habēs, ppositū, conetur ponte relicto sup aquas ambulare. Is non ex fide, sed te meritate carnis operaretur. Secundò tentatur Deus a sinistris, quando ad finem bonū propositū contendero impiis mediis, & iniquis artibus, vt si quis proponat se familiam nutriturum, sed conetur ad hoc scycophantiis, non pio labore periuriis, non æquitate, quemadmodum Caiphas conabatur Pontificalem dignitatem diutius retinere, sed malis artibus, nēpe inuidia & homicidio Christi. *Prope autem erat dies festus.* &c. Hoc est festū Tabernaculorum, à σκηνος tabernaculū & πτυγύω, figo. De hoc festo lege Leuiticū. Erat vnum ex tribus festis, in quibus omnes Iudęi conuenire tenebātur ex lege. Quāquam enim omnia Dei beneficia meditari oporteat, tria tamen illa potissimum Iudęis inculcare voluit. Primum, Eductio ex Egypto per sanguinem agni, cui respōdet festū Paschę. Secundum, datio legis, cui respōdet festum Pentecostes. Tertium, Conseruatio eorū in deserto per. 40. annos, cui correfpondet Scenopēgia. Sic & tria hęc potissimū in memoria habere oportet, exitū scilicet nostrū ē peccatis per sanguinem Christi. Secundò ingressum nostrum in Ecclesiā, terrā promissā. Tertid, resurrectionē futuram, in qua tabernacula nostra in morte destructa reedificabūtur. Qui primum confyderat & gratias agit, vere Pascha celebrat. Qui secundum, Pentecosten: Qui tertium, Scenopēgia celebrat. Huius autem festi meminit Ioannes nō tam propter historie certitudinem, quā vt causam assignet, cur Christus noluerit in Iudęam ambulare, quasi diceret, Non mori metuens, sed tempus aliud mortis suę pręfixum, habens, noluit aduersariis suis locū furoris dare. Nō. n. erat festū Paschę (quod solum ad immolationem veri illius agni destinatum erat) sed festum Tabernaculorū. Quęrebāt quidē Iudęi eū interficere quocunq; modo, quocunq; tempore, vt cæco furori suo satisfacerent. Ideo nūc lapidare, nūc p̄cipitare eū volebāt, hoc solū cogitātes, & dicentes: Quando morietur & p̄bit nomē ei? At xps noluit alio tempore nec alio modo mori, quā in Prophetis prędictum erat. Ideo noluit ambulare in Iudęa, *Dixerunt ad eū fratres eius.* Isti fratres Iesu non vt Heluidius ait, post CHRISTVM ē Maria progeneri fuerunt, nec filii Ioseph ex alia vxore, vt quidā somniant, sed propinqui, vel secundum carnem con-

Ioan. 14.

Ioan. 9
Luc. 15.

Sup. 6.

Deut. 6.

Ioan. 11.

Leui. 23.

Ioan. 9.

Luc. 4.

Psal. 40

sanguinei eius. Scriptura enim consanguineos nominat fratres. Imò quatuor genera fratrum in scriptura inuenimus. Sūt fratres vtero vt Iacob & Esau, sunt fratres sanguine, vt Abraham & Loth. Sunt fratres genere, vt Iudęi omnes dicuntur fratres. Sūt fratres profensione, vt Christiani, de quibus dicitur: *Mat. 23.* Omnes vos fratres estis. *Transi hinc, & vade in Iudęam.* Verba hęc possunt accipi vt cōtemptim dicta, quasi dicerent. Quid tantum apud nos idiotas gloriaris? Ascende ad doctos, & vide quid possis. Si illis persuaseris, te ē cælo venisse, facile & nos credemus, si illi doctrinam tuam susceperint, & nos suscipiemus. Huiusmodi homines etiā nunc inuenias, qui credunt quod magnates credunt, si ue bonum sit, siue malum, etiā si aliud ipsis persuadeat conscientia. Item, qui conversionem suam differunt, donec docti vel potentes etiā conuertantur. Atqui huiusmodi homines in arenam ædificant. Quid enim si illi nunquam conuertentur? Nunquid vnā cum ipsis peribis? Vnusquisque (ait Paulus) pro se rationem reddet. Et iterū: Vnusquisque onus suum portabit. Et iterum, Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Deinde, nulla est excusatio, si dicas: Eriam hic vel ille similia facit. Scriptum est enim: Seruus sciens voluntatem Domini, & non faciens, vapulabit plagis multis. Secundò possunt hęc verba intelligi vt prudenter, sed tamen carnaliter consultata. Cum enim immineret festum Tabernaculorum, quo maxima multitudo ex legis instituto conueniebat Hierosolymam, contulerunt cognati Christi inter se sua cōsilia, vt quando Christus videbatur timidius & imprudentius suis rebus consulere, adhortarentur ipsum cognitionis iure, ne suam famam imprudenter negligeret, sed vna cum ipsis ascenderet, sicque & priores discipulos confirmaret, & novos acquireret, & insuper coram doctis etiā & magnatibus gloriosus fieret. Hoc igitur prudens videbatur esse cōsiliū, sed tamen carnale erat. Sicut enim caro nihil aliud quærīt, quā externa: sic & nihil aliud consulere potest, quā externa. Ea enim sola magnificat. Deinde nec hoc tantum glorię Christi, verum etiā suę famę studio consultarunt, ē gloria cognati sui propriam gloriā venantes. Sic enim caro etiā dum aliis videtur consulere, sua tamen quærīt, tamen si dissimulet, quemadmodum hi fratres: Vt discipuli (inquiunt) tui videār opera tua, quasi dicerēt. Nō propter nos hęc

Mat. 23.

Rom. 14

Galat. 6.

Exec. 18.

Luc. 12.

Ioan. 5.

Acto. 8.

Luc. 24.

Mar. 7.

dicimus, sed in bonum aliorum. Bonus autem Christianus nihil horum facit. Nō enim ad temporalia, sed ad spiritualia quærēda proximum hortatur, & in huiusmodi nihil aliud quā proximi salutem quærīt. *Nemo quippe in occulto quicquam facit, &c.* Vera quidem sentētia est, neminem ratione vrentem adeo sibimetipsi dissidere. Nam re vera manifeste repugnantia sunt, velle hominibus innescere, & tamen nobilia facta celare, quemadmodum si quis velit & in nocte esse & solem habere, siue lucernam domi clare ardere, & lumen eius videri à nemine. Sed hęc ipsa sententia non suo tempore dicta est. Nam Christus nec in occulto quicquam faciebat, quod occultum esse vellet, nec eo modo, quo illi arbitrabantur, in palam esse quærebat, quia non ab hominibus claritatem accipere, sed hominibus claritatem dare, nec hominibus placere, sed homines ad placēdum Deo erudire venerat. Imò hęc ipsa sententia nihil aliud est, quā manifesta in Christum calumnia. Primò enim hoc verbo calumniatur Dei sapientiam, quod imprudenter ageret. Secundò Dei fortitudinem, quod timidius quā oportet, se gereret. Tertid vnicum illum diuinę glorię vindicem, quod in operibus suis propriam tantum gloriā quereret. Quod si Christus in suis operibus tam temere à mundo iudicatus est, ne ægre feras tu, si idē patiaris. Ideo enim Christus hęc primo sustinuit, vt nos maiori cum patientia eadem toleremus. *Si hęc facis: manifesta te ipsum.* Hoc verbo indicant, se adhuc dubitare, vtrū Christus quę fecerat, virtute Dei vel magicis artibus fecisset, *Si hęc facis* (inquiunt) *Quasi dicerent, Si vera sunt & non fucata.* Monet autem, vt se manifestet mundo, quo verbo satis ostendunt quid ipsi facturi fuissent, si tale quid possēt, quale Christus: statim enim prorupissent in lucem, & iam dudum gloriā & diuitias acquisiissent. Sic enim mundus etiam in Dei donis nihil aliud quærīt, quā sua *Ob hanc causam etiam Simon Magus pecunia comparare voluit donum Dei, vt scilicet aliis id ipsam reuenderet, &c.* *Nec enim fratres eius credebant in eum.* Congruē hoc addit. Si enim credidissent, nihil tale fecissent. Fides enim nō dicit Christo, transi hinc sed Mane nobiscum Domine. &c. Nec Christum imprudentiæ arguit, sed plane confitetur: Bene omnia fecit. Nec CHRISTVM docere conatur, sed ab ipso consiliū quærīt, ac dicit: Dñe ad quem ibimus? verba

Ioan. 6. vitæ habes, Nec gloriam humanam quærit, sed solius Dei & à solo Deo. Signanter autem cognatorum Christi duritiam arguit Ioannes, cum dicit: *Nec enim fratres eius credebant in eum*, qui tamen primo omnium credere debuerant. Verum non est propheta acceptus in patria sua. *Tempus meum nondum aduenit* &c. Non dure ut merebantur, sed mansuetissime respondet: *Tempus meum nondum venit*. &c. Hoc est, non est mihi tutum, nec in regnum, nec opportunum, ut vobiscum ascēdam propter causam superius dictā. Vel sic quasi diceret, Res magnæ non omni tempore agi possunt, sed parvæ. Magnum autem est quod molior, nempe hominem redimere ac pro ipso mori. Huic igitur negotio suum tempus deputatum est. Hoc autem tempus, non est festum Tabernaculorum, sed festum Paschæ; quo solo agnus verus immolandum est, ut veritas respondeat figuræ. Vel *Tempus meum nondum aduenit*. Nondum tempus est, ut mundo, hoc est, Gentibus manifestet, cum quia nondum peracta sunt mysteria humanæ salutis, tum quia Iudæi nondum totaliter resiliunt. Vel aliter: nondum est tempus meæ exaltationis & gloriæ, sed prius humiliari me oportet usque ad mortem crucis ut sic ad exaltationem & nomen magnificum perueniā. Sic & Christianus cogitet, tempus suæ glorificationis nondum esse, ideo que patienter ferat crucem, & per eādem perumpat ad gloriam. Vel aliter, Non est nunc tempus festivitatis & lætitiæ, cum videam in plenitudine Iudæorum omnem vigere malitiam. Luctus quidem & lamenti tempus est cum veritati obstititur, & voluntas diuina non seruatur. *Tempus autem vestrum semper est paratum*. Quasi diceret, vobis tutum est in Iudæam ire, quia eiusdem impietatis estis cum Iudæis. Vel aliter. Vos non discernitis tempora, sed semper ad gloriam & gaudium festinatis, cum tamen scriptum sit: *Tempus stendi & tempus ridendi, & prius ponatur tempus stendi*. Oportet enim prius lugere, quam gaudere, alioqui verificabitur illud: *Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis*: Vel aliter: *Tempus vestrum semper est paratum*. Hoc est, vos semper etiam cum videritis mala increbrescere, Deum blasphemari, veritatem conculcari. &c. Tamen rideatis, nihil curatis, hoc enim est ingenium mundi. &c. Vel aliter, *Tempus vestrum semper est paratum*. Interim autem tempus meum, hoc est tempus gratiæ quod ego vobis præstare

Phil. 2. ficationis nondum esse, ideo que patienter ferat crucem, & per eādem perumpat ad gloriam. Vel aliter, Non est nunc tempus festivitatis & lætitiæ, cum videam in plenitudine Iudæorum omnem vigere malitiam. Luctus quidem & lamenti tempus est cum veritati obstititur, & voluntas diuina non seruatur. *Tempus autem vestrum semper est paratum*. Quasi diceret, vobis tutum est in Iudæam ire, quia eiusdem impietatis estis cum Iudæis. Vel aliter. Vos non discernitis tempora, sed semper ad gloriam & gaudium festinatis, cum tamen scriptum sit: *Tempus stendi & tempus ridendi, & prius ponatur tempus stendi*. Oportet enim prius lugere, quam gaudere, alioqui verificabitur illud: *Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis*: Vel aliter: *Tempus vestrum semper est paratum*. Hoc est, vos semper etiam cum videritis mala increbrescere, Deum blasphemari, veritatem conculcari. &c. Tamen rideatis, nihil curatis, hoc enim est ingenium mundi. &c. Vel aliter, *Tempus vestrum semper est paratum*. Interim autem tempus meum, hoc est tempus gratiæ quod ego vobis præstare

veni, non curatis, &c. *Non potest mundus odisse vos*. Mundus hic significat omnes impios, imò amatores mundi. Maxime autem eos, qui mundana sapientia, potentia, & iustitia præditi sunt. Vide autem, quàm prudenter Christus loquitur: potuisset hic addere causam, imò potuisset hic inuichere in eos ut pote mundi amatores, potentium adulatorum, mendacibus per omnia similes, verum nihil horum facit, sed tantum: *Non potest (inquit) mundus odisse vos*. Quanquam in eo, quod non simpliciter dicit, Mundus non odit vos, sed Mundus non potest vos odisse, planè indicat, eos sibi per omnia dissimiles. *Me autem odit, quia testimonium*. &c. O impietas & ingratitude, quem summe amare debuerat mundus, hunc nedum non amat, sed odit, Sed quam ob causam? Nū ob malefacta? Non sed quia testimonium perhibeo, &c. quasi diceret, Non solum non consentio impietati eorum, sed etiam arguo, non vnum aliquod opus eorum, sed omnia, nedum, manifesta flagitia sed etiam ipsorum fictam iustitiam, prudentiam & sanctitatem. Possent quidem ferre, si damnarem externa flagitia, quod autem eos arguo, quod dilatant phylacteria, cum tamen præcepta Dei in corde non habeant. Item, quod decimant mentam, cyminum, &c, cum tamen maiora negligant. Item quod speciosa quidem opera faciunt, cum tamen nihil nisi gloriam hominum quærant. Item, quod externè quidem nitent, internè autem sunt sepulchra plena cadaueribus. Item quod eos cum aliis peccatoribus ad poenitentiam inuito. Item, quod planè doceo, omnem legis iustitiam inutilem esse coram Deo nec quenquā iustificare, nisi accesserit fides & charitas, Hæc, inquam, ferre non possunt. Atqui hæc non est iusta causa odii. Quid aliud potest lux, quàm manifestare quid pulchrum, quid deforme sit? Sibi imputat, quem lux deformem deprehendit ac manifestat. Deinde quod vitia arguo, non ut eos traducā vel difamem, facio, sed ut agnito peccato: ad misericordiam Dei confugiant. Nec ideo dāno externā legis iustitiam, quasi externa opera mala sint, sed ut veram cordis iustitiā, ante omnia quærāt, nec tantum placere hominibus sed ante omnia Deo studeant. Et reuera quidem omnia hæc non merebantur odium, sed dilectionem, laudē & gratitudinem. Verum hic impletur, quod in Psalmo dicitur. *Odio habuerunt me gratis*. Item, Pro eo ut

Psal. 68
Psal. 108

1. Ioan. 5. me diligenter, detrahebant mihi. Hic igitur vides quid mundus sit. Primò enim in se malus est. Mundus in maligno positus est, ait Ioannes. Secundò, solos malos & sibi similes amat & prouehit, &c. Tertio, pios sibi dissimiles odit. Quarto non vult corrigi. Quinto, omnem qui corripit, odit. Hæc autem talia sunt, ut semper posterius prioribus grauius sit. Inter omnia tamen grauissimum est, quod non vult argui, ne à Deo qui dem, nec quèquam reprehensorem ferre possit, cum interim toleret, imò amet etiam facinorosissimos. Veritas enim odium parit. **Pro. 15.** Hinc Sapiens: Vir pestilens (inquit) odit bene monentem. Et Amos: Odio habuerunt corripientem in porta. Atque hoc est verè diabolicum, non humanum peccatum, quod omnium maxime vos damnat. Quod autem Christo contigit, omnibus piis contingit. Tantisper enim mundus eos amat, quādiu tacent, dissimulant, coniuuent ad eorū vitia, statim autem ut arguere incipiunt, odium incurrunt. *Vos ascendite ad diem festum hunc*. Agite, celebrate festa quantum vultis, sequimini vana mundi gaudia, veniet tempus, cum festa vestra conuertentur in luctum. *Ego non ascendam, &c.* Tripliciter intelligitur. Primò non ascendam manifestè, sicut vos. Secundò non ascendam ob eam causam, quā vos suadetis, nempe ad quærendam hominum gloriam. Tertio non ascendam ad principium festi. Hoc autem verbo ostendit, in rebus salutis nostræ se non obsecundaturum cognatorum affectibus, sed voluntati patris, sicut & alibi matre interpellante: *Quid mihi (inquit) & tibi est mulier? Item, Quid est quod me quærebatis, nesciebatis quod in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?* Item. Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Deinde, indicat se alia via peruenturum ad gloriam, nempe per Crucem & ignominiam. Postremo indicat, festa Iudæica cessare debere, ac deinceps festum istud tabernaculorum non externè, sed spiritualiter celebrandum esse. Spiritualmente autem hoc festum celebrat, qui agnoscit se non habere hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirat, qui agnoscit se hic aduenam & peregrinum, qui deniq; ardentem suspirat ad illud, quod Paulus ait: Scimus quoniam si terrestris domus nostra dissoluitur, ædificationem habemus in Cælis, domum non manu factam. *Ipse quidē mansit in Galilæa*. Hoc factò indicauit, se diutius inter Gentes mansurum, nec

immerito, quum Gentes tam ardentes eum amplexati sint, à quo fornicatrix illa synagoga tam frequenter se auertit, ac adultero adhaesit, id quod omnes Prophetæ de ipsa clamant. *Tunc & ipse ascendit*. Non facit contraria dictis suis suprapositis. Primò enim non ascendit diem festum acturus, sed docturus. Secundò non ascendit cum hilaritate, sicut solent qui ad festa pergunt, sed clam & occultè. Tertio nec ad primum diem festi, sed mediante iam festo ascendit. Imo hoc ipso facto ineffabilem eius videmus erga pios dilectionem, quos relinquere inconsolatos noluit quamuis impij iam dudum conmeruissent, ut nunquam ad eos rediret. Sic olim Deus propter impietatem Populi, Moyse dicebat: *Vade duc populum tuum, &c.* **Exo. 32** non pergam vobiscum, &c. Postea autem rogatus à Moyse, & admonitus promissionum patribus factarum: Et hoc (inquit) verbum quod loquutus es, faciam. *Non manifestè, sed quasi in occulto*. Ideo in occulto ascendit, quia nondum venerat tempus eius. Eo autem tempore impleto, manifestè ascendit, ita ut turbæ clamarent: *Osanna fili David, &c.* **Mat. 21** Tunc utique impletum erat tempus eius, quia collecto concilio, Pontifices & Pharisei dixerant, quod expediret, ut vnus homo moreretur pro populo, & ab illo die cogitabant eum interficere, quasi eum legitimo iudicio, & ea morte, qua volebat ipse, scilicet Crucis patibulo statuebant eum interficere. Nā antea quæsierant quidem eum interficere, sed non ita, ut impleverunt scripturam. Ideò tunc nolebat. Secundò ideo occultè ascendit, ut nos doceret, si quando eiusmodi periculis comprehendamur, fide quidem valida, sed interim dominum non tentante mādātum domini exequi. Sic igitur, quod Christus ad festum proficiscitur, obedientia est paterni mandati: Nam à patre ei demandatum erat ut doceret, deinde etiam legis præceptum erat, ut ter in anno omne masculinum appareret coram domino. Quod autem occultè ascendit, prudentia fidei est. Sic Christianum oportet simplici obedientia mādātum domini exequi, & interim prudenti consilio dominum non tentare. Nam temeritas cum in aliis, tum potissimum in rebus diuinis maxima incommoda adfert. *Iudæi ergo quærebant eum*. Non discendi studio quærun, alioqui seipsum manifestasset, sicut in Isaia dicit: *Palam apparui his, qui de me non interrogabant, &c.* Sed quærebant

Isai. 65
M 5 cum

eum occidere. Vbi primo vides CHRISTVM non frustra occultè ascendisse, ne principio festi priusquam desideratus ac cognitus esset ab aliis insidiis circumveniretur. Secundo, vides hic impietatem Iudæorum, qua nec festo parant, vt non immerito dictum sit ab Isaia: Odi solennitates vestras, quoniam manus vestræ sanguine plene sunt, iniqui sunt cæterus vestri, &c. Non sic querendus est Iesus, sed eo modo, quo Isaïas docet: Querite dominum, dum inueniri potest, &c. Derelinquat impius viam suam, &c. Vbi est ille? Vide nunc quanto veneni præcordialis ardore scruiant hæc genimina viperarum, dum Iesum nec nominare volunt præodio. Atqui indigni erant, qui hoc nomen Iesus nominarent. Nobis summè consolatorium est, quod hoc nomen habet. *Quidam dicebant, bonus est.* Hi nimirum sunt, qui gustauerunt bonum ipsius verbum. *Quid enim huiusmodi homo aliud dicere potest, quàm Gustate & videte, quoniam suavis est dominus, &c.* Alij dicebant: Non, sed seducit turbam. Hi nimirum sunt, de quibus Isaïas prædixit: Væ qui dicunt malum bonum, & bonum malum, &c. Et Osee: Væ, inquit, eis qui resiliuerunt à me, redemi eos, ipsi autem aduersus me falsa locuti sunt. Vide igitur hic summam Christi Domini nostri abiectionem, vide insigne exemplum humilitatis & patientiæ. Ipse à Deo constitutus erat iudex viuorum & mortuorum, ipsiq; pater omne iudicium dederat, hac tamen potestate dissimulata permittit se à vulgo iudicari. Sicut igitur Christus patienter tulit aliorum de se iudicia, eaq; peruersissima: sic credentes oportet ferre mundi iudicium. Sunt quidem & ipsi iudices, nam cum Christo nedum homines, sed & Angelos iudicabunt, verùm exemplo Christi eam potestatem hic non debent exercere, sed iniqui iudicati, domino Deo vindictam permittente: Mihi, inquit, vindicta, &c. Hoc autem quantum ad modum amarum sit, fidei tamen est dulcissimū, propterea quod ex verbo domini intelligat quid futurum sit, nempe, quod Isaïas prædixit: Erunt capientes, qui se ceperant, & subiiciet exactores suos. *Nemo tamen palam de se ipso loquebatur.* Propter metum, inquit, Iudæorum, iam enim conspirauerant, vt qui eum confiteretur: extra synagogam fieret. Quamuis autem Scribæ & Pharisei & Pontifices hoc homicidium molirentur, hic tamen non nominat eos Sacerdotes, sed Iudæos tantum:

Indigni enim erant, vt Sacerdotes dicerentur, aut seniores populi, cum eum non agnoscerent à quo potestatem & sacerdotium acceperant. *Iam autem festo mediante ascendit.* Hic vides quàm verè dixerit Iob: Apud dominum est sapientia & fortitudo. Nam solius sapientiæ diuinæ est, quod tempus mortis suæ nouit nōdum aduenisse, & idcirco nū vult in Iudæam ambulare, mortisq; ministris opportunitatem sceleris permittere. Fortitudinis autem est, quod in medium inimicorum suorum procedit, non in angulam aliquem ciuitatis, sed in Templum, non in priuata die, sed in media solennitate, non clauso ore & sub silentio, sed splendida doctrinæ auctoritate conspicuus. Hoc autem facta mortem, quæ iam super eum aperuerat os, quasi confestim eum deuoratura, potenter repulit. Sicut etiam Herodi querenti cum occidere, mandauit: Ite, dicite vulpi illi: Ecce Damonia eiicio hodie, & cras, & tertia die consumor. Sic per hoc factum quod dammodo dicebat meriti importuna: Ecce inseruio doctrinæ hoc scenopægiæ festo, & postmodum in futuro festo encaniorum, & in tertio paschæ festo tecum ò mors in agone contendam. Deinde hoc facta docuit, non timiditatis aut impotentia fuisse, quod prius latere voluit, sed dignationis & exempli. Præterea hoc facta docuit pastores, ne in tempore necessitatis verbum subtrahant sibi commissis. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Sic CHRISTVS quamquam sciebat periculum suum, itemq; plerisque efferaciores futuros ex his quæ didicturus vel gesturus esset, noluit tamen vel suæ securitati, vel Iudæorum peruersitati tantum tribuere, vt simplicibus Euangelica doctrina subtraheretur. Demum hoc facta ostendere voluit, ad consolationem nostram, quod nec mali homines, nec Demones ipsi, quicquam contra ipsum aut quoslibet pios possent, nisi quantum eis à Deo permittitur, quemadmodum in alio loco verbis etiam hoc docet: Nonne, inquit, duo passeris asse vaneunt? & nullus eorum cadit in terram sine patre vestro, &c. Quod autem Christum dicit, non simpliciter intrasse, sed ascendisse in templum, significat arduam rem esse loca sancta ingredi, & docendi munus rectè suscipere. Congruè autem in medio festi, hoc est, quarta die seipsum manifestauit Christus Sol iustitiæ, nā & Sol ille externus, quarta die creatus est. *Et mirabantur Iudæi.* Pater ex hoc

ex hoc verbo Christum iterum insigne aliquid docuisse. Sicut igitur supra, eos qui eum timiditatis arguerant non verbis, sed factis cōuincit, manifestè & intrepidè in tēplum ascendendo: sic hic, eos qui eum imprudentiæ arguerant, ita re ipsa cōuincit, vt omnes eius sapientiam admirentur. Hoc igitur modo & nos non verbis, sed factis aduersariorū cōuitia refellere debemus, ac benefactis obstruere ora eorum, qui nobis detractant, vt Petrus docet. *Quomodo hic scit literas cum non didicerit?* Hoc verbo vides, quod eorū admiratio nēdum rudis fuit, sed & inutilis & reprehensibilis. Quum enim vidissent eum plura signa fecisse, quàm omnes prophetae in vnum collati, debuissent attendere, quod qui prophetas docere potuit per inspirationem, potuerit & Christū instruere. Deinde etiam reprehendendi erant, quod nō ipsam doctrinam mirantur, sed vbi eam didicerit. Sic & desides Christiani non attendunt doctrinam, sed tantum personam docentis. Quæ si contempta est, etiam doctrinam contemnunt, cum tamen non quis, sed quid dicatur attendendum sit. *Mea doctrina non est mea, &c.* Tria per ordinem facit. Primo, palam indicat, vnde sit doctrina eius. Secundo, quomodo cognoscenda sit. Tertio, generalem canonem ponit, ad quem quæuis doctrina aut opus exigi potest. Vide autem primo, quàm verè dictum sit: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Er, Auris zeli audit omnia. Vnde & Psalmista contra eos, qui putant posse quicquam dici, quod Deum lateat, clamat: Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui finxit aurē nō audiet: &c. Videntur autē contraria esse, quod doctrina & sua & nō sua sit. Sua quidem erat, quia eā ipse pronūtiabat. Non sua autem, quia non ex puro hominē aut ex proprio capite vel inuento, sed ex Deo erat. Suam igitur doctrinam etiā patris esse dicit, vt ostendat, sibi cum patre omnia cōmunia. Sicut enim vna est essentia amborū, sic vna sapientia, potentia. Secūdo patri doctrinam ascribit, vt mirari desinant, eum nō humanitus eam didicisse, cum Deus suam sapientiam etiam sine humanis mediis dare possit, id quod in Amos & Dauide, aliisq; prophetis ostendit. Tertio, ideo doctrinam suam patri ascribit, vt eam plus ponderarēt ac contemnere timerent. Quarto, per hoc confirmauit fidem nostram, vt sciamus quæ à Christo audimus, non hominis, sed Dei

verba esse, ac ideo securè eis innotantur. Quīto, per hoc docuit omnes prædicatores, vt à seipsis non loquantur, sed ea tantū doceāt, quæ sciant certa esse, vt semper dicere possint. Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, Dei, Alioqui, qui hæc dicere non potest, & seipsum & alios seducit. Atqui Arrius aliiq; hæretici hoc dicere non potuerunt. Ipsis enim aquæ furtiuæ dulciores fuerunt illis fontibus vel aquis, quas emitit dominus, & quæ inter mediū montium pertranseunt, hoc est, singulis illis magis placet propria, quàm illa quæ omnium sanctorum communis est, catholica, atque apostolica fidei doctrina. *Si quis voluerit voluntatem Dei facere.* Occupatio est. Possent enim Iudæi dicere, Dicis quidem doctrinā tuam esse Dei doctrinam, sed nondum probasti, quis nos certos reddet te vera dicere? Ideo docet Christus, quomodo doctrina sua cognoscenda sit. Stude, inquit, Dei voluntatem perficere, & videbis, quod doctrina mea à Deo est. Dei voluntas est, vt conuertatur impius & viuat. Item Dei voluntas est, vt verbum eius audiamus & scrutemur. Itē, Dei voluntas est, sanctificatio nostra, vt nō iniustitiæ & peccatis seruamus, sed iustitiæ. Item, Dei voluntas est, ipsi credere, in ipso sperare, ipsi omnia accepta ferre, & ab ipso accipere. Iam qui hanc Dei voluntatem perficere studet, is statim videt, quod doctrina Christi à Deo est. Nam vbique diuinæ voluntati conformis est, ac omnia supradicta vbique docet. Qui autem voluntatem Dei nō considerat, aut perficere studet, is de doctrina Christi vix rectè iudicabit. Innuit igitur etiam hoc verbo, doctrinam suam tales expectare auditores, qui Dei voluntatem facere cupiant. *Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam querit.* Hic generalem ponit canonem, ad quem exigi debet doctrina & opus. *Qui à semetipso, inquit, loquitur,* hoc est, quæ ipse finxit vel somniauit, is tantum seipsum querit, non curat an Deus glorificetur vel proximus inde ædificetur, sed tantū vt ipse bene habeat. Christus autem vbique nihil aliud quæsiuit, quàm hominis salutē & Dei gloriam. Constat igitur eum non ex semetipso locutum. Vides igitur hinc, quod ea doctrina, quæ hominē ad seipsum dirigit, vel vt sua comoda, & carnis appetibilia querat, vel vt in seipso cōfidat, suam virtutē, iustitiam magnificet, non est à Deo. Qui enim gloriam suam querit, à semetipso loquitur.

Ea autem doctrina quæ hominem nedum ab his quæ carni delectabilia sunt, sed etiã à fiducia sui abducit ad Deum, Dei que gloriam promouet & prædicat, hæc à Deo est. Qui enim quærit gloriam eius, qui misit illum, hic verax est. Sic & ea opera, quibus tantum nostra quærimus, qualia sunt opera hypocritarum, non sunt à Deo. Ea autem quæ ad gloriam Dei fiunt & proximi salutem, ex Deo sunt. Signanter autem dicit, Qui quærit gloriam Dei, hic verax est, & iniustitia non est in illo. Verax est, quia non tam suæ rationi, quã Dei verbo confidit, & non sua somnia, sed Dei decreta annuntiat. Nec est in eo iniustitia: non enim quæ Dei sunt, sibi ascribit. Sic qui in operibus quærit Dei gloriam, verax est, quia quod externè proficitur, internè habet. Nec iniustus est, quia nõ rapit alienam gloriam. E contra autem, qui sua quærit in docendo, mendax est, quia simulatione legis auditori suam voluntatem proponit, denique & iniustus est, quia Dei gloriam rapit. *Nonne Moyses dedit vobis legem?* &c. Supra ad ipsorum verba respondit: nunc ad cogitationes respondet, quò facto & se ipsum probauit Deum, cuius solius est videre & intueri corda hominum, insuper & ostendit etiã cogitationes in iudicio Dei examinandas, contra eos, qui putant cogitationibus non posse peccari. Duo autem cogitauerant Iudæi. Primum, Christum soluisse sabbatum, & legis transgressorem esse. Secundò cogitauerat eum occidere. Vtrunque manifestat & reprimit Christus hoc verbo. Sensus autem huius verbi est, quasi diceret: Video quid cogitetis, nempe me legem transgressum esse, peccatorem me culpatis. Verum si sic agendum est, possum & ego peccata vestra in medium adducere. Ac primo admo- neo vos legis vestræ. Nonne legem accepistis? Nonne Moyses diligenter eam docuit? Nonne spondidistis omnia vos facturos, quæ præcepit dominus? Iam attendite facta vestra. Nemo ex vobis seruat legem. Non dico de vno aut altero præcepto, sed generaliter, ne vnum quidẽ seruat. Quis igitur magis transgressus est legem, ego, an vos? Ego in vno tantum legem solui vestro iudicio, quanquam re vera non soluerim, vos autẽ omnia præcepta transgredimini. Si ob vnũ ego morte dignus iudicor, quid vos meremini propter tam innumera? Si vnũ in me videre potestis, qui fit, vt tot tamq; nefanda vitia in vobis non videatis? Vide igitur

quam mirabilem illis talionẽ reddit. Mirantibus eis, quomodo literas sciret, cum nõ didicisset, miratur ipse, quomodo nemo ex eis legem faceret, cum legem accepissent. Quod in eo mirabantur illi, laudanda erat potẽtia diuinitatis, quod miratur ipse in illis detestanda erat audacia præuaricationis. Deinde vides hic, quid lucretur qui coram Deo iustificare seipsum vult, nempe qd Deus ipse cogitur ei peccata sua ob oculos ponere. Vbi autem Deus peccata reuelat, ibi tanta occurrunt, vt homo clamare cogatur, Non intres in iudicium cũ seruo tuo, &c. Itẽ, si iniquitates obseruaueris domine, &c. Sic Iob: Si repente, inquit, loquutus fuerit, non respõdebo vnum pro mille. Sũma, nisi tu confessus fueris peccata tua, lata est sententia: Arguam te & statuam contra faciem tuã. Verẽ igitur beati sunt, quorũ remissa sunt iniquitates, &c. Ex hoc tamen verbo primo colligimus, quod lex nos omnes conuincit esse peccatores, atque ad eum omnes damnat. Nemo enim est q legi satisfaciat. Ideo oēs sancti pro remissione peccatorum orant. Pro hac, inquit, orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Ac nisi haberemus egregias illas Christi promissiones: Ego sum vita, qui credit in me, non iudicatur, &c. plane nobis desperandum esset. Secundò, cum Christus strenuis illis legis zelatoribus dicat: Nemo ex vobis facit legem, plane ostendit legem non solis operibus impleri, sed fide obedientia & charitate. Lex enim non tantum exigit vel prohibet manum, sed cor & mentem. Sic nondum seruasti hoc præceptum: Non occides, etiam si neminẽ manu occidas. Apud Deum enim etiam homicida est, qui fratrem odit: Et qui irascitur fratri suo, reus est iudicij. Sic de aliis quoq; Tertid, hoc verbo indicat eos minime idoneos vt alios arguãt qui ipsi omnibus vitiis abundant. Qui enim alium arguere vult, carere debet eo vitio quod in alio arguit, alioqui audiet: Eiice primum trabem de oculo tuo, &c. Quartò indicat, quod qui alium temere iudicat & damnat, hoc ipso facto seipsum quoq; condẽnat, cum & ipse sit peccator, sicut ecõtra: Si nos ipsos iudicemus, nõ utiq; iudicemur. *Quid me quæritis interficere?* Respondet hic ad aliam ipsorum cogitationem qua intendebant eum interficere. Sensus autem est, quasi diceret, Video & aliud in vobis, nempe vos cõspirasse in mortem meam, quo vel solo vos proditis legem non

Psa. 142
Psa. 129
Iob. 9.

Psal. 49
Psal. 31.

Ibidem.

Matth. 5.

Luc. 6.

1. Cor. 11.

Exod. 29 non seruare. Lex enim prohibet homicidium, & execratur eum, qui fundit sanguinem innoxium, nec permittit occidendi ius, nisi in maleficos, nec in hos quidem, nisi legitime conuictos & damnatos. *Quæro igitur, quam ob causam me quæritis interficere? Nunquid maleficum me inuenistis? Nunquid me arrogãtia deprauatum inuenistis, loquentem in nomine domini, quod dominus nõ præcepit? Nunquid in nomine domini prædixi verbum quod nõ euenit? Nunquid alicui male feci, & nõ potius omnibus bene feci? Cur ergo me interficere quæritis? Vides hic quã clare Deus videat cogitationes cordium, imo vbi nos putamus nullum esse peccatum, ibi ipse & plura & grauius inuenit, vt non immerito David oret. Delicta quæ intelligit? Ab occultis meis munda me. *Dæmonium habes. Quis te quærit, &c.* Vide peruersitatem huius populi, nedum non agnoscunt & confitentur peccata, sed impudentissime negant, imo Christum mendacij arguunt, & insuper summe eum blasphemant. Quæ enim maior cõtumelia, quã Dei filium dæmone obsessum dicere? Ideo autem tam atrociter respondent, quia verbum Christi dupliciter perturbauerat eorum animos. Primum, quod animaduertent, clancularias licet, machinationes suas non latere conscientiam ipsius, quem credebant facilius è medio tolli potuisse, si quod moliebantur sefellisset. Deinde quod illos, qui se videri volebant legis obseruantissimos, legis violatæ reos ageret apud populũ. Non verebantur Dei conscientiam, insidiantes innoxio sanguini, sed populi conscientiam metuebant. Itaque, vt apud multitudinem tam impij facinoris conscientiam confidentia dissimulent, ad manifesta conuitia confugiunt, qui mos est improbis in maleficio deprehensis, quod excusari non possit. Hic igitur vides naturam hominis. Primum, quod etiam deprehensus, non tamen vult confiteri, imò constãter negat & excusat, quem admodum Adam fecit & Cain, &c. Secundum insanit, & irascitur in corripientem. At qui nihil efficias coram Deo, etiam si constãter negaueris, etiam si supra modum irascaris. Stat sententia: Oportet vt vel hic in spe gratiæ confitearis peccata tua, vel in futuro pœnis addictus sine spe remissionis. Deinde fixa stat sententia: Arguet Deus peccata tua, vel hic solis verbis ad salutem, vel illic magis pœnis in eternam confusionem.*

Exod. 29
Deut. 27

Deut. 13.
E. 18.

Psa. 18.

Gen. 3. et
4.

Vide igitur vt tu præuenias faciem Dei in confessione: Cura item, vt non negligas disciplinam domini, neq; irascaris cum ab eo argueris. *Vnum opus feci, & omnes miramini.* Nihil respondet Christus ad tam atrocem calumniam, sed patienter fert, nobis in exemplum, vt & nos discamus non malum pro malo reddere, sed malum in bono vincere. Hinc David: Posui on meo custodiã, dum confisteret peccator aduersum me. Et Salomon: Ne dicas, reddam malum pro malo, expecta dominum, & liberabit te. Item, Ne dicas sicut fecit mihi, sic faciam, &c. Item, Noli respondere stulto secundum stultitiam suam, &c. Christus igitur omnia & neglecta ea calunia ad rem ipsam accedit, ac primo hoc verbo ostendit se scire odij causam, quæ nulla alia fuit, quã quod infirmum sanauit in sabbato. Emphasim autẽ habet quod dicit: Vnum opus feci, &c. quasi diceret: Et tot tantisque operibus meis vnum hoc arripuistis? non ad ædificationem, sed quia videbatur calumniari posse. Cur non ea attenditis, quæ omni suspitione carent? Item, cur non in eo opere Dei virtutem, vel ipsum opus consideratis potius, quã circumstantiam temporis? Sed inuidorum ea est natura, quod non attendunt ea quæ bona sunt in eo quem odiunt, sed tantum mala, & si opus aliquod in se calumniari nõ possunt, saltem ex circumstantia vel accidente aliquo caluniam quærun. *Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem.* Sicut supra se exemplo patris excusauit, ac plane conuicit, se non soluisse sabbatum, sic hic exemplo Moyse idem ostendit. Indicat autem non tantam esse sabbati religionem, quin cedere debeat rebus maioribus. Ad hoc adducit exemplum circumcisionis, & confert inter se præceptum de sabbato, & præceptum circumcisionis, quorum vtrunque Moyses præcepit. Constat autem, quod lex de sabbato otio cedere cogebatur legi de circumcisione. Non enim excipitur sabbatũ, sed plane dicitur: Octaua die circumcidetur infans. Ex hoc igitur colligit Christus, etiam hic cedere debuisse sabbati otium charitati proximi. Proximo enim miserabili salutem corporis & animæ conferre, nedum in se maius & sanctius bonum est, quã circumcidere hominem, sed etiam magis necessarium. Erant enim homines chari Deo, priusquam esset circumcisio præputij, vt Abel, Enoch, Noe, & futurum erat vt Deus auerfaretur carne circumci-

Psa. 94.
Prover. 3

Rom. 12
Psal. 38.
Prou. 20
24. et. 26

Sup. c. 5.

Ioan. 5.

Gene. 5.
los,

fos, mente incircumcisos. Proximo autē seruire perpetuo bonum est, ante legem, sub lege, & post legem. Declarat igitur Christ⁹ hoc verbo non esse opus seruire, nec sabbatum frangere, si fiat quod Deus præcepit, qualis fuit circumcisio. Secundò nec opus esse seruire aut sabbatum frangere, si proximo in necessitate subueniatur. Sic alibi docet non solui sabbatum, si necessitas adhuc suadeat, vt si bos vel asinus in puteū cadat. *Luc. 14.* Itē nō solui sabbatum, si quid ad honorem Dei fiat, quemadmodum sacerdotes sacrificantes non soluebant sabbatum. Igitur ex sententiā Christi cedere debet sabbati oriū, præceptis Dei, cultui Dei, necessitati, & charitati: Non enim homo propter sabbatum, sed econtra. *Cur mihi indignamini, quòd totum hominem.* Indicat eos non habere occasionem indignandi, sed gratias agendi. Item indicat, se plus præstare, quàm circumcisio præstare potuerit. Ea quidem animam redimebat, ne deleretur ex populo Dei, sed corpus vulnerabat, Christus autem & animam & corpus sanat. Patet & hoc verbo, q̄ Christus quos corpore sanauit, etiam anima sanauit spiritualiter. Dei enim perfecta sunt opera, Christ⁹ magna opera fecit: & ex propria virtute fecit, & insuper etiam internè sanauit. Primùm, hoc est, magna facere etiā sanctis concessit, sed alia duo sibi soli reseruauit. *Nolite secundum faciem iudicare, &c.* Quasi diceret: Sit vobis Moyses, vt est, vir eximius. Sim ego qualis vobis videor, humilis & contemptus, tamen si rem spectare vultis, aut vterq; nobis, dammandus est, aut absoluedus vterq;. Hoc igitur verbo eos ad legem ipsam dirigit, quæ præcipit, non considerandam esse in iudiciò personā pauperis, nec honorandum vultum potentis, sed: Iustè (inquit) iudica proximo tuo. Et quidem Christus vir despectus & nouissimus virorum videbatur, imò non erat aspectus in eo, Moyses verò vir magnus & spectandæ memoriæ, vir antiquus, & primus populi Dei dux, cuius facies ex collocacone Dei splendida facta fuèrat. Congruè igitur eos monet, vt rectè iudicent. Ad iudicium autem rectum plura pertinent. Primò, vt procedat ex lumine rationis, nō ex impetu passionis. Sic in Iob dicitur: Nunquid sapiens respondebit, quasi in ventum loquens, & replebit ardore stomachum, &c. Secundò, vt sit sine acceptione personarū. Hinc Moyses: *Quod iustum est iudicate, siue sit pere-*

grinus siue indigena, &c. Tertiò, vt clamori vel fauori plurium nō cedatur. Iuxta illud: *Ne sequaris turbam, &c.* Quartò, vt causa ignota debite inquiratur, Sic Iob: *Causam, quam ignorabam, inuestigabam.* Quintò, ne propter timorē æquitas deferatur. Hinc dicitur: *Noli fieri iudex, nisi valeas vi rumpere iniquitatem, Sextò, ne in iudicando plus quam oportet, alicui compatiatur?* Non misereberis, inquit, pauperi, &c. Septimò, ne dona accipiant, *Exod. 23.* Octauò, vt altera quoque pars audiatur & quilibet æquanimiter causam suam proponere permittatur. Sic in actis: *Non est mos Romanis damnare hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentem habeat accusatores, &c.* Nondò, vt iudicium ordinetur in bonū eius, qui iudicatur. *Nunquid hic est, quem quærebant interficere?* Frequenter hætenus audiuimus, Iudæos admiratos fuisse de doctrina Christi: nihil tamen adhuc vel parum ædificationis in ipsis videmus, imò hoc verbo plane indicat Ioānes, eos deteriores subinde fieri: itidem & nos facimus. At qui nihil prodest admirari, laudare doctrinam, nisi sequatur emendatio. Sic hi Hierosolymitæ (nam ipsi rem propius considerabant, vt qui melius scire poterant odium Phariseorum contra Christum, quàm alij) hi, in quæ, admirantur, quod Christus tam intrepide loquitur aduersariis, ipsis ecōtra tacētibus. Et vere admiratione dignum est. Insigne enim diuinæ in ipso virtutis signū est, quod in medio quidem eorū stat, & in loco, vbi ipsi potestatem habebant, insuper eos arguit: ita tamen eos retinet sua potestate, vt non solum manus, sed nec linguas contra ipsum mouere possent. Hoc Hierosolymitæ illi pulchre quidem perpendunt, sed non perseueranter. Vide enim verba eorum: *Nōne, inquit, hic est vn⁹, scilicet homo, quæ quærebant: non vnus, sed plures & potentissimi?* Et ecce hic vnus & solus audenter loquitur. Illi autem & plures & potentes nihil ei dicunt, tantum abest, vt mali aliquid ei facere possint? Deinde colligunt. Nunquid cognouerunt quod hic est Christus? Pulchre profecto singula perpendunt, sed non perseueranter. Si in ea consideratione processissent, statim vidissent diuinæ virtutis opus esse, quod faciebat Christus. Deinde vidissent, quàm nihil potest omnis humana potentia contra Deum. Omnes gentes coram eo sicut stilla situlæ. Ex hoc admoniti fuissent,

fuissent, quam impie Christo rebellassent hætenus, imò persuasi fuissent ipsius potentia se potius committere, quàm mundanæ. Sed vt infra patebit, nihil horum fecerunt. Iam quod Christus in medio stat hostium suorum, nec tamen eis permittit, vt eum laedere possent: indicat quàm securè sedeant pij sub vmbra Dei. *Qui enim habitat in adiutorio altissimi, &c.* per totū, Deinde hoc factum arguit eos, qui peccata sua Deo imputare volunt, quasi ab eo cogantur. Hic enim vides, quòd Deus nedum non cogit hominem ad peccandum, sed frequenter eum impedit subtrahendo ei occasiones. Sic præcipitare & lapidare eum volentibus se subtrahit: sic se capere volentibus nō permittit, vt admoniti ab impio facto abstinere. Sic olim Ariolum Balaā sapius impediuit à malo proposito maledicendi Israelitas, Sic adhuc facit. Magna igitur gratia est, cum Deus à peccando impedit. Econtra magnæ iræ iudicium est, cum Deus per omnia hominem sibi ipsi relinquit, Verùm quauis Deus sæpe impediatur hominem à peccatis, tamen si perseueret in malo proposito, tandē & ipse cessat impedire. Hoc videmus in Iudæis & Balaā. *Sed hunc scimus vnde sit.* Hic vides eos retrocedere, hæc est enim hominis conditio, q̄ etiam si bonum aliquid proposuerit eis inspiret Deus, tamen nō perseuerat sicq; impletur in ipsis illud Euangelicū: *Qui mittit manum suam ad aratrum, & aspicit retro, nō est aptus regno Dei.* Nihil aliud hos Hierosolymitas offendit, quàm humilitas Christi, & quòd nosset humilitatem cognatorum ipsius. Sic in libris Regum, quantūcunque Deus elegisset Saulem in regem, ipsiusq; statuta regio nomine digna essent, tamen quidam attendentes cognationis eius humilitatem dicebant: *Nūquid iste liberare nos poterit?* Sic adhuc plerique offenduntur humilitate Christi, vt non ausint se ei committere, Atqui non oportet tantum humanitatem eius attendere, sed diuinam virtutem. Ob eam causam, ne quis eius humilitate offenderetur, scriptura sacra prius homines præmonuit, Sic enim Zacharias: *Rex, inquit, tuus veniet tibi pauper, &c.* Et Isaias: *Non est ei species, neq; decor, &c.* Et iterū: *Non clamabit, nec audietur in plateis vox eius. Quibus omnibus clare præmonuit Deus Melsiā non venturū pro consuetudine Regū huius mūdi, sed pauperē, & quòd longe alius futurus esset propius intuenti,*

quam summo habitu videretur. Iam quauis Iudæi hi contemptim dixerint. *Hunc scimus vnde sit.* Paulus tamen admodum serio hanc nobis Christi humilitatem indicat: *Scitis, inquit, gratiam Dei, quòd cum esset diues, propter nos egenus factus est. Et iterū: Exinanuit se formam serui accipiens, &c.* Summam enim cōsolationem nobis affert, quod Christus in tātum se humiliavit, quauis hæc ipsius crux Iudæis quidem sit scandalum, Gentibus autem stultitia, nobis tamen verè est Dei virtus & sapiētia. *Christus autem cum venerit, nemo sciet, &c.* Vide quàm nihil vel legerint vel intellexerint scripturis. A parte enim scripturæ produnt, vnde Christus etiam secundum vtranque naturam habiturus esset originem. Secundum diuinam quidem, quòd à patre prodierit, testatur vox ipsius in Psalmo: *Dominus dixit ad me, filius meus es tu, &c.* Quod manifeste de Christo dñi in principio Psalmsi expresso intelligendum designatur. Secundum humanam vero naturam, Isaias plane expressit, quod ex semine David sumpturus esset originem: *Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, &c.* Idem expressit eum de virgine nasciturum: *Ecce, inquit, virgo concipiet, &c.* Michæas etiam locum natiuitatis nominat: *Et tu, inquit, Bethleē minima es, &c.* Imò qui nunc dicunt, Christus cum venerit, nemo sciet vnde sit, iidem Herodi ad necem eum quærenti, locum natiuitatis ostendunt. Sic impij nō vident in scripturis, quæ ipsis contraria sunt, etiam si apertissima sint. Opinionem tamen eam, quod nemo sciturus esset vnde Christus veniret, fortassis ex eo sumperunt, quod Isaias dicit: *Gene- rationem eius quis enarrabit? Itē, Quis poterit cogitare aduētus eius diem? & quis poterit stare ad videndum eum, &c.* Atqui, ob huiusmodi scripturæ verba, vel in se obscura, vel falso intellecta, non oportet manifestis verbis discedere. *Clamabat ergo Iesus docens in templo.* Hic vides vere dictum esse: *Auris zeli audit omnia.* Sic & frequenter in lege dicitur Deus audiisse murmurationes Israelitarū. Clamat autem Iesus: tum quia persuadere cupiebat: tum quia ipsi longe aberant, non corpore, sed corde, quemadmodum Isaias dicit: *Populus hic labijs mihi appropinquat, cor autem eorum longe est à me. Et me scitis, & vnde sim scitis, Vult dicere, Ex ore tuo re iudico serue nequā. Nul-*

Exod. 23

Iob. 29

Eccles. 7

Act. 25

Psal. 2

Isa. 11

Isa. 7

Mich. 5

Mat. 2

Isa. 53

Malac. 1

1. reg. 10

Zach. 9

Isa. 53

Isa. 42

Isa. 4

1. Cor. 3

Philip. 2

1. Cor. 1

Psal. 2

Isa. 11

Isa. 7

Mich. 5

Mat. 2

Isa. 53

Malac. 1

Sapient. 2

Isa. 29

Luc. 19

abiecto

abiecto habitu, contempta specie, & viligere, nihil præclarioræ me feram, non tamen potestis non conicere, à quo missus sim, & vnde venerim, ex testimonio Ioannis, itemque extor miraculis. In hunc modum & alibi loquitur. Si non venissem (inquit) peccatum non haberent. Hinc & ad Pilatum dicit: Qui me tibi tradidit, maius peccatum habet. Hoc verbum vere nobis dicitur. Nos enim vere scimus Christum, & vnde venerit, quare maior erit damnatio nostra. *Ame ipso non veni*. Non tantum arguit, sed & docet, ac despicientes infirmitatem eius paulatim erigit ad cælestia & diuina. Hoc autem primo verbo monet eos, ne tantum eum vt hominem attenderent, nec verba eius aut opera, vt hominum verba vel opera reputarent, sed scirent se ab alio missum, nec suum agere negotium; sed eius, à quo missuserat. Obserua de quo Christus gloriatur, nempe quod à seipso non venerit, & quod non suum negotium agat. *Sed verax est, qui me misit*. Hoc verbo latenter indicat, se non ab homine, sed à Deo missum: quandoquidem nullus homo absolute verax & verus dicitur, nisi solus Deus. Sicut nec quisquam in se bonus est, nisi solus Deus. Hinc Paulus ait: Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Deinde hoc verbo admonet eos promissionis, quæ ad patres facta est, de qua Michæas ait: Dabis veritatem Iacob, misericordias Abraham, quæ iurasti patribus, &c. Hoc est, recordaberis misericordiæ & veritatis tuæ, & dabis Messiam promissum. Innuit igitur Christum, eam promissionem nunc impletam. Hinc enim apparuit, quod Deus est verax. Præterea hoc verbo etiam eos terret, vt sciant se certo puniendos fore, si Christum reiciant, quandoquidem Deus qui verax est, expresse dixerit: Qui prophetam hunc non audierit, ego vltor existam. *Quem vos nescitis*. Vere nesciebant Deum, quantumuis in lege gloriarentur, & de Deo loquerentur Deum enim cognoscere, non est legem habere, aut legem scire, aut de Deo loqui, & gloriari, sed cognoscere Christum per fidem: hoc demum est vere nosse Deum. Nam Christus est facies, forma, imago, verbum, & consilium patris. Qui igitur Christum non nouit, quomodo Deum cognoscere possit? *Ego autem scio eum*. Nemo enim Deum vidit præter filium, qui est in sinu patris, & qui nobis annuntiavit. Hinc alibi dicit: Nemo nouit

Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Per Christum oportet nos ad Patrem penetrare. Gentes scrutatæ sunt Deum ratione humana, sed euauerunt in cogitationibus suis. Iudæi Deum quærebant legis operibus, sed sectando legem iustitiæ ad iustitiam non peruenerunt. Aduerte quanto periculo Christum hæc concio constiterit, qua omnes Iudæos sanctitatis & cognitionis Dei nomine gloriantes, ignorantia caritatisque arguit, ac sese omnibus prætulit. Profecto enim non impune hoc tulisset, nisi nondum venisset hora eius. *Et si dixerero. Quia nescio eum similis ero vobis*. Merito eos mendaces dicit, quia iactabant se Christum nosse & vnde esset, cum tamen nescirent, sicut sequenti capite dicunt. Hunc nescimus vnde sit. Ideo & Christus eis infra dicit: Neque me scitis, neque patrem. *Sed scio eum, quia ab ipso veni, & ipse misit me*. Sepius inculcat auribus Iudæorum, se à Deo missum, vt ob eam, quam Deo debent reuerentiam, eum recipiant quem Deus misit salutis nuntium, ne ipsum, qui à Deo missus est, contemnentes conuincantur & Deum a spernari. Hinc alibi dicit. *Qui me spernit, spernit eum, qui me misit*. Qui legatum regis inhonorat, regiam quoque maiestatem ea lædit iniuria. Quemadmodum Ammon, Rex filiorum Ammon, seruos Davidis ludibrio expones & ipsum David regem ad indignationem commouit & vindictam, à quo tandem post multas clades & regno exutus est, & vita priuatus. Idem contigit Iudæis. *Quærebant ergo eum apprehendere*. Nec minis, nec doctrinis à malo proposito auerti poterant. Impius enim cum in profundum venerit, contemnit. Hinc Salomon: *Quem Deus despexit, hunc nemo corrigit*. Impij etiam bonis irritantur ad mala faciendâ. Addit tamen Nemo misit in eum manum, Dominus enim dissipat cogitationes prauorum, ne possint implere quod cœperant. *Quia nondum venerat hora eius*. Hoc est, quia nondum ipse volebat. Quando enim voluit captus est non ante: Oblatus est: quia ipse voluit. Sæpe autem hoc verbum repetit ad consolationem piõrum. Aut enim piis non accidat calamitas ante tempus, aut si acciderit, tempus est, & beneplacitum patris. Non enim cadit capillus de capite eorum, sine voluntate patris. Qui hoc alta mente reponit & fide, orâ afflictione non maledicet, non indignabitur, non desperabit, non ad vana auxilia confugiet,

Roma. 4.

Ioan. 9.

Luca. 10.

2. re. 11.

Prou. 18.

Eccle. 7.

Iob. 5.

Esa. 53.

Matt. 10.

1. re. 23.

4. re. 6.

Isa. 15.

Luc. 8.

Isa. 35.

Sup. c. 7.

1. The. 5.

Matt. 2.

Psal. 73.

confugiet, nihil mali tentabit, sed sustinebit patienter manum domini, expectans auxilium ab alto. Quod autem in Christum nihil poterant impij antequam veniret hora eius, etiam in nobis completur. Sic David sæpe numero à Saule fere comprehensus erat, semper tamen aduersarii insidia effugit quia nondum venerat hora eius. Sic Heli-seus in manibus hostium erat, nec tamen capi poterat, quia nondum venerat hora eius. *De turba autem multi crediderunt in eum*. Hic vides verum esse quod in Isaia dicitur. Verbum meum non reuertetur ad me vacuum, &c. Semen enim illud verbi Dei, etiam si ab aliquibus non suscipiatur, in aliis exarescat, in aliis autem suffocetur, interim tamē semper etiam bonam terram inuenit, in qua fructificet. Sic quauis primates quærant Christum occidere, alij autem offendantur, non desunt tamen, qui credant in eum. Signanter autem dicit: *De turba*, scilicet quæ ad festum venerat, Hi enim quo remotiores erant à Phariseorum conuersatione, eo minus igne inuidiæ, quo illi ardebant, corripiebantur. *Christus cum venerit, nunquid maiora faciet, &c.* Vides vnde fidem haulerint, nempe ex miraculis. Sciebant ex Isaia, Messiam miracula facturum. Videbant Christum talia fecisse, vt maiora fieri nequeant. Quæ enim Christus faciebat signa, in se magna erant, sed maius erat, quod non prece aut aliena virtute, quin potius imperio, & propria virtute ea faciebat. Nec minus magnum erat, quod nedum externe sanabat, sed & interne. Nam totum hominem sanauit, Pulchre igitur & ex signis, & ex modo faciendi, denique & ex varietate, colligunt eum esse Christum. Obserua igitur, quod maiora nemo præstare potest, quam Christus præstitit. Frustra igitur Iudæi alium expectant. *Audierunt pharisei turbam murmurantem*. Pastoris est fidem infirmorum non extinguere, sed confirmare. Iuxta illud: *Consolamini pusillanimes, suscipite infirmos*. Illi autem fidem plane extirpare moliantur, similes Herodi, qui Christum recens natum extinguere conabatur. *Miserunt ministros, vt apprehenderent* Psal. 73. &c. Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Hactenus occulte eum interficere quærebant, nunc cum viderent se gloriam perdere, quocunque modo eum interimere student. Nullam tamen causam adducit Ioanes, quam quod audiebat turbam

murmurantem. Inuidia enim non potest audire laudes eius, quem odit. Deinde videbantur iam habere causam accusandi eum coram Romano præsidè, quia populus propter ipsum cõcitaretur, Obserua autem, quod non ipsi vadunt ad capiendum Christum, sed seruos mittunt, non pudore aut pietate victi, sed timore, ne populus in seditionem verteretur. Malunt enim seruos exponere periculo, quam seipso. Sic impij semper seipso quærunt in omnibus, nec his fideles sunt, qui propter ipso impie agunt. Obserua autem in signem eorum obstinationem. Sæpius experti erant, se frustra Christo laqueos tendere, nihilque contra eum posse: nec tamen cessant, Sic impius Pharaos, quæ uis videret Deum sibi resistere, non tamen cessauit à malo proposito, donec periret. Idem videmus in Balaam, qui cum populo Israel se maledicere non posse semel atque iterum imò & tertio expertus esset, tamen consiliu contra populum dedit, quo eum in irâ Dei conijceret per mulieres Madianitas, &c. Obserua item, quod Pharisei nunquam leguntur ministros suos ad conciones Christi mississe, hic autem eos mittunt ad Christum comprehendendum. Sic impij patres familias, nedum familiam non ad bona inducunt, sed insuper mala facere cogunt: Sicque dupliciter peccant. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum*. Missi erant ministri ad eum comprehendendum. Ipse autem eis salutaria verba ministrat: sic semper malum bono vincere debemus. Deinde quauis sciret, quam ob causam aduenissent, non tamen eos palam traducit coram populo, sed occultè monet. Est autem verbum hoc primò diuinæ virtutis indicium, quasi diceret: Vos admodum festinatis me occidere, sed frustra, sustinebitis & expectabitis paulisper, donec opus meum compleam, interim velitis nolitis, viuens vobiscum ero, & inter vos ambulabo. Secundò hoc verbum indicium est insignis charitatis, quasi diceret: Iam toties vos ingratos ac palam impios expertus sum non tamen committam, vt quicquam in me desideretis, & quatumuis ingrati sitis, tamē vobiscum ad tēpus manebo, benefaciam, & loquar, quæ ad salutem vestram conducunt. Tertio, verbum hoc comminatio est, quasi diceret: Non est quod tanta sollicitudine insidias vitæ meæ tendatis, ne diutius apud vos maneam. Nam cum grauis sim vobis ad videndum, ac planè nihil aliud sim vobis,

Exod. 14.

Num. 25.

Rom. 12.

Sapient. 1. bis, quia sumus oculis, & spina pedibus, ego ipse non diutius vobiscum manebo. Verè magna comminatio quando Dominus comminatur se relicturum hominem. Monetur hoc verbo, ut ardentè Christum amplectamur, & ed ardentius, quò brevius & incertius est tempus vitæ nostræ. Verè enim dicere nobis potest: Adhuc modicum tempus vobiscum sum in hac vita. *Et vado ad eum qui me misit.* Et hoc verbo indicat potentiam & charitatem suam. Potentiam, quasi dicat: Ego ipse vado, ego potestatem habeo ponendi animam meam, & c. Nemo eam à me tollit, sed ego ipse eam pono. Charitatem autè quasi diceret, Nolite timere, ne effugiã manus vestras, sponte mea morti me offeram. Ideo enim veni in mundum, volũtarie crucem subibo propter hominem. Signanter autem non dicit: vado ad mortem, sed: *Ad patrem*, quasi diceret: Mors quam mihi interdicitis, non me perdet aut deprimet, sed glorificabit ac ad patrem & gloriam perducet.

Philipp. 2. Ideo enim, me exaltabit Pater, & dabit mihi nomen super omne nomen, & c. Hoc autè est consolatio nostra, quod mors Christiani hominis nihil aliud est, quam transitus ad Patrem, quare non nimis timenda sed summis votis amplectenda est. Postremo hoc verbo etiam aduersarios terret, quasi diceret: Cum voluntatem vestram in me perfereritis, nolite gaudere, nolite exultare. Vado enim ad Patrem, & multa habeo de vobis loqui & iudicare, & c. *Quaritis me, & non inuenieris.* Potest exponi de his, qui post passionem Christi ex Iudæis crediderunt, præsertim in die Pentecostes prædicante Petro. Hi enim quæsierunt Christum, cum dicerent: *Quid faciemus viri fratres?* Sed non inuenerunt Christum in visibili forma, licet eum inuisibiliter inuenerint. Alter exponitur, quasi diceret: Nolite putare, quod inuidia vestra, propter quam me nunc quaritis, cessare debeat post mortem meam. Imò tunc multo magis ego vos ad æmulationem adducam, in non gentem. Si enim inuidia vos torquet, quod pauci admodum nunc in me credunt, quanto magis torquebit, cum me laudabunt omnes gètes omnesque populi cum implebitur quod scriptum est: *Dominabitur à mari vsque ad mare, & c.*

Psal. 71. Tunc utique maiori cum inuidia quæretis me extinguere nomen que meum, sed frustra. Melius autem accipitur, ut sit comminatio, & prædictio futurorum malorum,

quasi diceret: Imminent vobis ingentiã mala: peribitis corpore & anima. Tunc autem desiderio Messia manus ad cælum leuabitis, clamabitis & non exaudiet vos, ed quod nunc me ad vos missum persequamini. Sic in Isaiã dicit: Cum clamaueritis, non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Et sapientia: Vocauit & tenuistis, & c. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & c. Hæc est enim consuetudo Dei, ut primo offerat gratiam, quam si fide admiserimus, liberamur à iudicio. Sin autem reiecerimus, nihil postea proderunt nec vota, nec preces, nec clamores nostri ad Deum. Quærunt & nunc Iudæi aduentum Messia, sed frustra. Docemur hinc, ut quæramus Dominum, dum inueniri potest, & inuocemus eum, dum prope est. *Et vbi ego sum, vos non potestis venire.* Non dicit: Vbi ero, sed: *Vbi sum*, ut ostenderet, se etiam tunc in cælo apud patrem esse, quemadmodum supra dixit: Nemo ascendit, & c. nisi filius hominis, qui est in cælo. Et iterum: Filius vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Ita enim assumpsit naturam humanam, ac venit in mundum, ut non reliquerit Patrem. Christus igitur apud Patrem & in gloria est, sed eo peruenire non possunt impij: quia Christum contemnunt, qui est ostium & via ad patrem, & gloriam. Nemo enim venit ad Patrem, nisi per eum. Deinde Christus est iustitia & sanctificatio. Ad hæc autem Iudæi peruenire non poterunt, quia ex operibus legis, & non ex fide quærebant iustitiam. Terribilis igitur, comminatio est, quod hic dicit. Qui enim nec ad Patrem, nec ad gloriam, nec ad iustitiam peruenire potest, necesse est ut in aterna sit miseria, ignominia, damnatione. Imò hoc verbo plane comminatur totum se ab eis migraturum: adeo, ut bonorum eius nunc quam participes esse possiat: quo quid terribilius dicere potuisset? *Num in dispersionem Gentium iturus est.* Irrident comminationes eius, quasi dicerent: Quid enim etiam si abscesseris à nobis: nunc sine te viuere non possumus: & c. Sic impij semper contemnunt Dei comminationes, interim tamen quantumuis contemnunt, verè implentur. Id quod videmus in Iudæis quæ enim CHRISTVS hic prædixit, iam in eis implentur. Noli irridere Dei comminationes, sed time & stude ut effugias. Sic olim Iudæi impiè & irrisoriè dicebant: Vbi est verbum Domini,

ni, veniat, & tamen postea perierunt. Hoc ipso autem verbo Iudæi ignari, cõtra se prophetant, quod gentes incircuncisæ eligendæ essent, Iudæis abiectis. Verè enim Christus in dispersionem Gentium abiit, non in persona sua, sed in Apostolis. Sic enim dicitur: Egressi prædicauerunt vbique Domino cooperante, & c. Vides Dominum in & cum Apostolis ad Gentes transisse. tunc igitur impletum est, quod in Psalmo dicitur: Populus quem non cognoui, seruiuit mihi, & c. Obserua quod sicut Iudæi hic ignari, contra seipos prophetant: sic & Caiphas ignarus prophetauit de morte CHRISTI, & fructu eius. *Novissimo autem die magno.* & c. Dies ille magnus & octauus dies festi Tabernaculorum, quem Moyses nominat celeberrimum atque sanctissimum, & c. Magnus autem dicitur haud dubiè propter significationem, quia octauus dies significat reuelationem gloriæ filiorum Dei. *Stabat Iesus.* Quanquam nihil referat, siue sedens, siue stans locutus sit CHRISTVS, tamen visum est spiritui sancto, signanter addere, quod stando hæc dixerit, nimirum, ut verba sequentia maius pondus habeant, ac diligentius attendamus, non dubii, quin magnum aliquid sequatur, cum audiamus CHRISTVM & stetit & clamasse. Stabat igitur Iesus, quia se à rectitudine nunquam descebat. Stabat, qui se exemplum rectitudinis omnibus exhibebat. Stabat, qui semper ad cælum se totum extendebat. Stabat, qui rectitudine sua omnes ad terram inclinatos arguebat. Stabat, qui se in auxilium & obsequium paratum omnibus exhibebat. Stabat, qui se vita & verbo excelsum longe stantibus ostendebat. *Et clamabat.* Partim ut magis audiretur: partim ut libertatem suam in dicendo manifestaret. Item que, ut ostenderet, se nullum aduersari. Obserua autem, quod nec in principio festi, nec in medio hæc dixit, sed in nouissimo. Primus enim dies solennitatis paucos adhuc habebat præsentis exteros, & infrequens auditorium. Medii dies festi voluptatibus & mundi negotiis potius quam Dei cultui adhibebantur. Nouissimus autem dies, & maiorè habuit auditorum numerum, & delitiis finem imposuerat, cum iam de reditu foret cogitandum. Itaque eo die tãquam aliis commodiore, ipse fons vitæ exuberantissimus omnes veram doctrinam sistentes dulciter ad se inuitat. Significat au-

tem clamor hic cum clamorem quem Christus facturus erat in sequutura solennitate Paschali. Ea enim vere vltima fuit festiuitas veteris Testamenti, & prima noui. Nam post illam vesperam, qua CHRISTVS agnum typicum cum discipulis manducauit, quicquid Iudæi celebrarunt, non iam festiuitas, sed stercus solennitatum debet nominari. In illa igitur nouissima festiuitate magna stetit Iesus in conspectu Patris, preces supplicationesque offerens cum clamore valido, & c. Tunc enim de semetipso effudit nobis quod biberemus: Primum aquam, qua ablueremur, & sanguinem suum, quo potaremur: deinde insufflando spiritum sanctum Apostolis dans, & iuxta alium Evangelistam aperiens illis sensum, ut intelligerent scripturas. Deinceps perstitit, clamans vehementer cunctis gentibus, & quodammodo dicens: si quis sitit, veniat ad me, & c. dum receptus in cælum dato spiritui sancto cælum commouit, qui enarrant gloriam Dei. *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Vere Evangelicum verbum, & omni acceptione dignissimum: singula autem verba emphasim habent. Primò: *Si quis*, inquit, hoc verbo vides, quod Deus neminem cogit. Secundò etiam subindicat paucitatem credentium, quasi diceret. Cum multa sit miseria hominum, pauci tamen quærunt remediũ. Igitur si quisquam est, vel vnus in tanto numero, & c. veniat. Signanter autem dicit: *Si quis sitit.* His enim solum utilis est Christus, qui situnt. Est autem sitire, cum quis vel corporis ægitudines, paupertatem, direptionem bonorum, infamiam, aliasque afflictiones patiens, ardentè desiderat liberationem: Vel, cum quis animo confusus propter peccata, ac desperationi proximus, vel morte conclusus desiderat remissionem; vitam & consolationem. Quis autem nesciat plerosque sic sitire, non tamen omnes sciunt, quo restinguenda sit hæc sitis. Clamat igitur Christus: *Si quis sitit.* Vide autem, quàm promptè seipsum suaque offert nihil graue exigit, tantum ut venias & bibas. Sic & in Isaiã dicitur: Oes sitiẽtes venite ad aquas, etiã qui non habetis pretiũ, & c. Sic in Apocalypsi: *Qui sitit, veniat & bibat aquam vitæ gratis. Qui credit in me, sicut dicit scriptura.* Hic declarat, quod sit venire & bibere. Nõ. n. pedib⁹ venit ad eum, nec ore bibit hæc aqua, sed fide. Xps. n. est verbũ Dei. nõ igitur pot manib⁹ apprehendi, sed fide. Qui igitur

Malac. 2.

Hebr. 5.

Ioan. 10.

Ioan. 20.

Luc. 24.

Isa. 55.

Apoc. 12.

Psa. 90. in eum fide viua credit, etiam in maxima siti reficitur. Igitur, si afflictio aliqua te premit, bibe de hoc fonte. Cum ipso, inquit, sum in tribulatione, apprehende hoc verbum hac fide, & recipies consolationem etiam in media tribulatione, ac dices: Si Deus mecum est, nocere non potest tribulatio, &c. Si paupertas premit, bibe ex hoc fonticulo: Ego sum Dominus Deus tuus. Item, Pater vester scit, quod his indigeris. Si mors te terret, bibe ex hoc verbo: Ego sum vita, & resurrectio, &c. Si conscientia te angit, bibe ex hoc verbo: Eum qui venit ad me non eiiciam foras. Si iudicium Dei te terret, apprehende hoc verbum: Qui credit in filium, non iudicatur, & consolationem recipies. Si de aliis quoque. Hoc autem verbo (*Qui credit in me*) æquat Iudæos & Græcos. Deinde damnat superbientes de propria iustitia. Postremo consolatur peccatores. Obserua quod aliqui hoc verbum (*Sicut dixit scriptura*) referunt ad id, quod præcedit, vt sit sensus: Qui credit in me, non simpliciter, nec qualicumque fide, sed ea fide, quam scriptura commendat. Alii autem referunt ad sequentia, vt sit sensus: Qui credit in me, abunde accipiet spiritum sanctum, quemadmodum in scripturis prædictum est. *Flumina de ventre eius fluent, &c.* Non eisdem verbis hæc dicuntur in scriptura, sed tamen in plerisque locis indicatur, Spiritum Sanctum copiose effundendum. Hinc in Isaia dicit: Effundam aquam super aridam, &c. Effundam spiritum meum super semet tuum. &c. Hoc igitur verbo Christus non vnam stillam aut haustum, sed totum flumen, imò non flumen, sed flumina, nec vt tuam tantum restinguant sitim, sed vt etiam ad alios profluere possint pollicetur. Vere ingens promissio, quam tamen Euangelista clarius exponit, cum subdit. *Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi.* &c. Spiritus sanctus igitur est aqua illa quæ & sitim & ardorem vitiorum extinguit, sordes omnes peccatorum abluit, animam recreat, eamque infundit, & germinare facit, ac plane appetitum satiat. Signanter autem dicitur aqua vitæ, quia credentem viuificat. Dicitur & flumen in se, imò flumina, quo ad diuersa dona Spiritus sancti. Hoc igitur verbo CHRISTVS promittit spiritum sanctum, is satiat hominem. Spiritum autem dat CHRISTVS. Accipitur au-

tem fide viua. Spiritus semel acceptus crescit in flumen: augentur enim dona spiritus sancti, adeo, vt etiam ad alios profluant. Sic gratia spiritus sancti in Petro in tantum flumen excreuit, vt vno die conuerteret tria millia hominum. Sic in Paulo in tantum flumen excreuit vt omnem terram inundaret à Hierosolymis vsque ad Illyricum. Item contigit & in aliis. *Nondum enim erat spiritus datus.* Habuerunt etiam Prophetæ Spiritum sanctum, itémque Apostoli virtute spiritus sancti eiiciebant demonia, etiam ante CHRISTI glorificationem. Superuenerat Spiritus sanctus in Mariam, idémque Spiritus sanctus in sene Simeone erat. Ideo autem hic dicitur: *Spiritus sanctus nondum erat datus*, quia nondum publice effusus erat, quemadmodum postea contigit in festo Pentecostes. Secundò, quauis etiam patres priores habuerint spiritum sanctum & dona eius, nondum tamen de illis fluebant tãquam flumina in gentes, sed in sola Iudæa manebant. Tertio, quia tempore prophetarum potissimum opus spiritus sancti, quod est remissio peccatorum, nõ publice inter omnes gentes prædicabatur. Hoc igitur modo nõdũ erat spūs sanctus datus. *Quia Iesus nondum erat glorificatus.* Oportebat primo CHRISTVM pati, ac sanguine suo nos patri reconciliare. Oportebat vt prius amici efficeremur Dei, antequam dono eius tam insigni donaremur. Deinde oportebat Christum prius exaltari & glorificari, vt omnibus manifestum fieret, ipsum posse nobis spiritum dare. Sic & in veteri testamento oportebat prius vt virga percuteretur petra, antequam effunderet aquas. *Ex illa ergo turba quidam cum audissent.* Hactenus quid Christus egerit in festo Tabernaculorum audiuius: nunc quis fructus in populo secutus sit, describit Ioãnes. Nominatur autem hic quatuor genera hominum. Aliqui imperfecte adhuc sentiunt de Christo nominantes eum prophetam. Alii perfectius, nominantes eum Christum. Alii offensi eius humilitate, reclamabãt. Alii omnino peruersi, eum capere volebant. Sic & nunc sit, &c. Sic in Ecclesia varia sunt hominum genera. Aliqui neque CHRISTVM, neque Deum curant, optarent vt Deus ipsis permetteret temporalia, sibi que retineret sua æterna, imò plane nolunt etiam à Deo corripiri homines multis modis miseri. Primò, quod rãtum externa que

Matt. 6.
Ioan. 11.
Ioan. 6.
Ioan. 11.
Isa. 44.

Acto. 2.
Rom. 15.
Luc. 1.
Luc. 2.
Act. 2.
Rom. 5.
Exod. 17.

runt. Secundò, quòd Deum ipsum non curant. Tertio, quòd putant Deum nõ puniturum vitia eorum, quasi Deus naturam suam mutare possit. Aliqui prioribus omnino cõtrarie agunt quo ad externam speciem. Quantum enim illi scripturam negligunt, tantum hi scripturis incumbunt, vt videantur omninò spirituales, quum tamen aliud quærant & intendant. Aliqui proprius accedunt, & Christum quidem audiunt, sed non aliter, quàm alios prophetas vel prædicatores. Legunt Euangelium, sed non aliter quàm historias alias, aut scita philosophorũ Verum non satis est, Christum tantum vt prophetam accipere. Si enim aliud nihil esset, quomodo nos saluare posset? Aliqui parati quidem essent in Christum credere, sed obstant aliqua dicta scripturæ, vel non intellecta, vel false intellecta, sicque vix pauci remanent, qui confidenter ipsum confiteri audeant esse Christum. *Venerunt ministri ad phariseos, &c.* Vide quàm faciliter Deus confundat præsumptes de sua virtute. Quis credi disseet Christum vnum & solum tam multis posse resistere? Et tamen Christus nec manu se defendit, nec multitudinis opem implorat, sed solis verbis eos repellit, & capere se volentes capit. Vides igitur, quàm nihil sit homo & humana potentia contra Deum: Impii tãquam puluis, quem proiicit vëtus à facie terræ. Per hoc autem iterum admonuit Phariseos, vt videntes se toties frustra conari contra Deum, tandem respicerent & cessarent. *Quare non adduxistis eum?* Nedum non respiciunt, sed nec agnoscunt conatus suos à Deo impediri, quin potius seruorum ignauiam increpant. Sic Pharaosæpe à Domino prohibitus ac punitus, tandem in Moysen & Aaron excanduit: tantum aberat, vt agnosceret se à Deo impediri. Sic Balaam quum à Deo impediretur, in asinam transtulit culpam. Sic nos à Deo admoniti per verbum, in prædicatores excandescimus. Sic externe à Deo puniti, nõ Deo, sed aliis ea imputamus, quum tamen Paulus dicat: *Quum iudicamur, à Domino corripimur: vt non cum hoc mundo damnemur.* Ex hoc autem verbo Pharisæorum videmus eos ardentem expectasse, quando adduceretur Christus, ac iam quasi prædæ inhiasse. *Nunquam sic locutus est homo, sicut hic.* Vides quàm fortis sit veritas, quæ etiam ab inimicis testimonium habet. Deinde quòd quauis veritate nihil manifestius & sim-

Psal. 1.
Exo. 10.
Num. 22.
1. Cor. 11.

plicius, tamen malignantibus nihil difficilius est. Sic veritatem agnoscunt, & videt imperita multitudo, Galilæi, populus rudis, Samaritani, Ethnici, denique etiam milites, genus hominum admodum immite, & ad omne facinus mercenarum: soli Pharisei, Scribæ, & Pontifices cæci sunt præ inuidia. Verissime autem dictum est: *Nunquam sic locutus est homo.* De ipso. n. prædictum est: Diffusa est gratia in labiis tuis. Itémque vox tua dulcis, & facies tua decora. Omnes ali quicumque sapientiæ vel scientiæ sermone habuerunt, de plenitudine eius omnes acceperunt. Verum eo magis inexcusabiles sunt, qui tantam sapientiam audierunt & audiunt, & non obaudierunt, qui talem hominem & viderunt & inuiderunt. Obserua igitur, quòd ministri illi in multis meliores fuerunt dominis suis. Primo enim tametsi ideo exiissent, vt Christum apprehenderent, tamen audito Christo, non obtemperant mala præcipientibus, dissimiles valde adulatorib⁹ his, qui dominos suos etiam cessantes, ad odium aliãque flagitia extimulant. Noli propter quenquam hominum impius esse in Deum, & peccare in cõscientiam tuam. Sic serui Saulis noluerunt ei obedire, præcipienti vt occiderent satellites Domini. Deinde ministri illi non excusant metum multitudinis, non alia quæ cõminisci poterant, causantur, sed ingenue fatentur, se quidem hoc animò adisse Iesum, vt eum captum adducerent, sed breui sermone, verum efficaci, sic eos immutatos, vt quòd decreuerant, reluctantis animis perficere non potuerint. Præterea nihil veriti Pharisæorum potentiam vel minas, palam Christum laudant, ac omnibus hominib⁹ etiam ipsis Phariseis præferunt. *Nunquam inquit, sic locutus est homo.* Quòd autem testimonium ferri potuit in Synagoga, quòd magis graualet ac traduceret Pharisæorum obstinatam malitiam? Sicque quicquid ipsi moliebantur, in ipsorum caput recidebat, & ad gloriam Iesu proficiebat. Postremo ad commendationem illorum seruorum facit, quòd nullis visis miraculis, tantum pauca loquentem audiētes ab impiis cõceptis desistunt, quò facto nedum phariseos, sed & nos damnat. &c. Videmus autem ex hoc loco verè dictum esse: Cor regis in manu Dñi, quocumque voluerit inclinabit illud, neque quicquid aliud posse efficere hoies quã quòd de⁹ voluerit. Sic ministris illis in Medio cona

Psal. 44.
Cant. 2.
Ioan. 1.
1. reg. 22.
Pror. 21.

ANNOTATIONES

- tu frangitur comprehendendi animus, imo quem comprehendere venerant ut seductorem, nunc summe collaudant. Sic Laban fremebundo animo persecutus ipsum Iacob fugientem, audiuit dominum dicentem: Caue, ne quicquam asperere loquaris contra Iacob. Sic Esau properabat hostili animo contra Iacob, sed in medio conatu mutatur cor eius, ut omnium simultatum oblitus, in oscula eius rueret. Sic Saul spiras minas & caedes in Christianos, in ipso conatu conuertitur. Hæc sciens Hester, precabatur, ut dominus cor regis verteret in mansuetudinem. Huiusmodi historiae sunt fidei nostrae pabula, ut perduremus in afflictionibus, certi nos Deo curae esse, qui non sinit nos tentari ultra id, quod possumus. *Nunquid & vos seducti estis?* Nedum non respiciant, sed insuper irascuntur, & insaniunt in seruos, ut videas eos omnino ad malum obfirmasse cor. Vere igitur de ipsis praedixit Hieremias: Optimates plus quam populus fregerunt iugum, ruperunt vincula, &c. *Nunquid ex principibus quisquam credidit?* Quasi dicerent, Si verax esset, an non existimatis viros eximios doctrina simul & autoritate praestantes, illius sermones approbaturus fuisse? Atqui videtis, ne vnum quidem ex optimatum numero, penes quos est religionis autoritas, aut ex Pharisaïs, penes quos est exacta legis peritia, sermonibus eius fuisse persuasum. Vide obstinatam eorum malitiam. Primò metuunt nullum ex ipsis credidisse. Nam & Nicodemus & Nathanael crediderunt. Er infra dicitur, multos ex principibus credidisse. Deinde, impie colligunt verba Christi ideo vera non esse, quod pauci, vel nullus ex optimatibus ea suscipiat. Sic enim omnis scriptura falsa esset, quia paucissimi potentium ac diuitum eam sequuntur. Præterea quasi gloriantur neminem ex ipsis Christo credere, quum id summe in ipsis reprehensibile esset. Sic impij excæcati: Letantur quum malefecerint. Ad hæc admodum ridicule colligunt, ideo alios non debere credere quod nemo principum crederet. Quid enim si principes nunquam crederent? Num cum ipsis pereundum esset? Num principes nos excusabunt in iudicio? Num pro nobis gehennam subibunt? Nequaquam. Vnusquisque enim iudicium suum portabit, & vnusquisque pro se rationem reddet. Nulla ergo excusatio est: Principes non credunt, nec legem obseruant, ergo nec ego credam: quemadmodum & nulla excusatio est: Principes hæc mala faciunt, ergo & ego faciam. Potestati quidem obtemperandum est, sed non ita ut salutis nostrae obliuiscamur, nec ut propter ipsos mala faciamus, nec ut mala eorum imitemur: Secundum opera, inquit, eorum nolite facere. *Sed turba quæ non nouit legem, &c.* Etiam hic vides eorum malitiam. Primo quod tam contemptim loquuntur de his qui credunt in Christum. *Turba*, inquit, quasi dicerent, Abiectissimus quisque nec scientia nec genere clarus, quasi homo ob generis vel conditionis humilitatem Deo minus acceptus sit, cum scriptura manifestè dicat: Non est acceptor personarum Deus, sed in omni genere quicumque eum timet, acceptus est illi. Longè aliter iudicat Deus, quam homines, ideo Christus: Abscondisti, inquit, hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Et Paulus: *Quæ stulta sunt, & infirma mundi, elegit Deus.* Et Sapiens: Cum simplicibus, inquit, est sermocinatio eius. Secundò turbæ vitio dant, quòd ignorent legem, quum ob id ipsi Pharisei & sacerdotes magis culpandi essent, quod populum quæ legis erant, non docerent. Præterea etiam maledictos eos nominant, quum lex non ignorantes legem, sed transgredientes legem maledicant. Hoc autem verbo populum planè excusant, quòd ex ignorantia: se ipsos autem accusant, quòd ex certa malitia, & scientes peccarēt, Grauius est autem scientem, quam ignorantem peccare: Seruus enim sciens voluntatem domini, & non faciens, vapulabit plagis multis. Sic impij se ipsos damnant, etiam antequam ad iudicium Dei perueniant. *Dicit ad eos Nicodemus, qui venerat ad, &c.* Nicodemi mentionem facit, ne putemus omnes Phariseos & pontifices malos fuisse. Imò ideo scriptura aliquando indicat aliquos diuites, doctos, potentes Deo placuisse, ne quis putet neminem illorum Deo placere posse. Deus enim sicut nullum hominum statum, populum, sexum, conditionem, in totum elegit: sic nullum in totum damnauit, & reiecit. Verum quidem est, quòd stulta mundi elegit, ut confundat fortia: non tamen ob id alios reiecit, etiam si ad Apostolatum eos minime elegit. Quamquam hoc admodum durum sit, quòd vnus tantum ex tanto numero Phariseorum & principum impietati restiterit. Per hoc enim manifestè indicatur, quòd diuitiæ, honores, scientia, potestas secularis, &c. plerosque à salute impediunt, non quòd hæc externa in se mala sint, sed quòd homines plus debito ipsi inhæreant. Vnde Abacuch diuitias non minat densum lutum. Et Paulus: *Qui diuites, inquit, volunt fieri, incidunt in laqueum, &c.* Ob eandem causam idem Paulus nos horratur, ut habentes victum & vestitum, his contenti simus. Signanter autem addit euangelista: *Qui venerat ad Iesum nocte.* Vult enim ostendere, quòd Christi colloquium non omnino infructuosum in Nicodemo fuerit. quamquam enim non omnia intelligeret, tamen ex eo colloquio maiorem dilectionem erga Christum concepit. Quod autem subdit: *Qui erat vnus ex ipsis* opponitur ei, quòd supra de Iuda traditore dictum est, quòd fuit vnus ex duodecim. Sicut enim ibi in sanctissima illa congregatione, tamen inuentus est impius ille Iudas, sic e contra hic in peruersissimo consilio inuenitur vnus iustus. Et sicut Iudæ non profuit societas bonorum, sic Nicodemo nihil nocuit conuersatio inter impios. Quamquam alias securius sit conuersari inter pios, quam inter impios: Sepe enim corrupti bonos mores colloquia praua, quum e contra exemplo bonorum etiam impij nonnunquam ad bonum conuertantur. *Nunquid lex nostra iudicat hominem?* In Nicodemo vides timorem pariter & prudentiam. Timoris erat, quòd impiorum conatibus non aperta fidei confessione resistit. Nec mirum est, quòd in Nicodemo aliquid imperfectionis videmus, quum & Apostolos videamus timore mortis à Christo aufugisse. Quamquam quòd Nicodemo hic deest, & in quo hic deficit, abunde postea suppleuit, quando omnibus alijs à Christo deficientibus, solus ipse cum Iosepho Christum sepeliuit, manifestè scilicet indicans fidem suam in Christum, omni timore postposito. Prudentiæ autem est, quòd eos, quos sciebat nullis veræ fidei rationibus ab impio conatu recessuros, imò ne audituros quidem, sua ipsorum lege ab impietate deterret. Docemur autem hic quid facere debeamus, quum videmus iustitiam opprimi: & iniusta fieri, nempe ut exemplo Nicodemi si prohibere non possumus, saltem verbo vel facto testemur non placere nobis quòd sit, sic fecit hic Nicodemus, idem fecit etiam post passionem Christi, ut iam dictum est. Ideo autem propriæ legis eos admonet, tum quia lex apertissime man-

dat, ut priusquam sententia feratur, iudices ita paruam ut magnum audiant, nec cuiusquam personam agnoscant. Tum quia videt eos omnino contraria legi agere. Tripliciter siquidem peruertitur iudicium. Primò, animo: cum scilicet vel odio, vel fauore, vel auaritia, sententiam quis profert. Secundò, causa: dum non inspicit causam diligenter. Tertio, ordine: dum non secundum ordinem iuris iudicatur. Pharisei autem hic solum ex inuidia iudicare volebāt, nec causam inuestigabant, nec ordinem iuris seruabant: Congruè igitur ad legem eos remittit *Num & tu Galilæus es?* Vides hoc loco vere in eos non competere posse illud Dauidicum: *Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso.* Itemque noluit intelligere, ut bene ageret. Hoccine enim est intelligere velle, mentionem legitimi iudicij non posse sustinere? Vides deinde quam male habeat impij, si conatibus eorum obstitatur. Quam diu races, acceptus es, secus autem si arguas & obstitas. Sic hic tantus homo vnò leni & mansueto verbo, eos ita offendit, ut manifesta calumnia impetitus sit. Sic enim impij cum ratione vincere non possunt, ad conuicia conuertuntur. Galilæum autem nominant in contemptum Christi, sicut & Iulianus: *Vicisti (inquit) Galilæe.* Sic increduli nobis infirmitatem Christi pro summa ignominia obiciunt, nos autem ad eò non erubescimus confiteri crucem Christi, ut ea Christi infirmitate potissimum gloriemur: *Mihi, inquit Paulus, absit gloriari, nisi in cruce domini, &c.* Scimus enim, quòd et si verbum crucis pereuntibus sit stultitia, nobis tamen credentibus est virtus & sapientia Dei, summaque nostra consolatio. *Scrutare scripturas.* Ministros suos non ad scripturas, sed ad se imitandum monuerunt supra. Hunc autem legisperitum ad scripturas dirigunt. *Quia propheta à Galilæa non surgit.* Vide quam futile argumentum adducant docti illi viri, contra tam manifesta Christi verba & opera. Nihil enim aliud prætendunt, quam quòd è Galilæa non expectandus sit propheta. Falsum tamen est, quòd nullus propheta à Galilæa uenerit. Nam & Delbora & Tobias, & secundum aliquos, etiam Helisæus, fuerunt ex Galilæa, nempe ex tribu Neptalim. Quod autem ex Michæa adducere videntur, Christum scilicet è Bethleem exiturum fuisse nihil contra nos facit, qui scimus Christum

den. 1.
Psal. 35
1. Cor. 1.
Gala. 6.
1. Cor. 1.
Iudith. 4.
Tob. 1
3. Re. 13
Luca. 2

in Bethleem esse natum. Illud autem obser-
Mich. 5.6 uare debuerant, quod Michæas non dixit:
Isa. 9. In te, ò Bethleè, habitabit dux populi mei;
 sed: Ex te egredietur, Item que, quod Isaias
 propheta manifestè dicit, Terram Zabulon
 & Neptalim, hoc est, Galileam gentium pri-
 mo alleuiandum, & apud ipsos primo lu-
 me exoriturum quod postea etiam ad alios
Matt. 4. diffunderet suos radios, quemadmodum
 Matthæus allegat. Verum hi homines, non
 attendunt in scripturis, nisi quæ pro ipsis fa-
 ciunt. *Et reuersi sunt unusquisque in domum
 suam.* Coguntur re infecta, domum redire,
 nisi manifeste legis præuaricatores, videri vo-
 luissent. Aded vnus boni & prudentis viri
 consilium, sæpe potentissimos multorum
2. re. 17. conatus impiorum frangit. Sic vnus ami-
 cus Davidis, dissipauit quicquid contra ip-
 sum Davidem moliebantur & Achitophel
 & Absalon. Vides etiam hic impiorum dif-
 fensionem aliquando iustis in bonum cede-
Act. 23. re. Sic Paulus propter diffensionem Phari-
 sæorum & Saduceorum, liberatus fuit à præ-
 senti iudicio. Obserua autem, quod Ioãnes
 non dicit, emendati sunt, vel conuersi, sed
Psal. 34. tantum: *Reuersi.* Sic enim impij plerunque
 quidem dissipantur, sed non compungun-
 tur. Reuersi sunt, vt iterum in cubilibus suis
Isa. 59. aliud ineuntes consilium, oua rumpent
 aspidum, & confouerent quod crumperet
 in regulum.

CAPVT. VIII,

Historiam de muliere a-
 dultera, quæ in exordio
 huius captis ponitur, qui-
 dam Græci codices non
 habent, nec in homiliis
 Chrysostomi, aut anno-
 tationibus Theophyla-
 cti exposita inuenitur. Testatur autem Euse-
 bius in ecclesiastica historia, lib. 3. c. vltimo,
 eam esse scriptam in Euangelio, quod secun-
 dum Hebræos inscribitur. Hanc autem ec-
 clesia suscipit. Et hæc docet eos, qui se pec-
 catores agnoscunt, in iudicio Dei absolui:
 eos autem, qui non agnoscunt, confundi.
Matt. 8. Perrexit Iesus in montem Oliueti. Causa huius
 secessus supra ostensa est, quia quærebant eum
 Iudæi interficere. Aliam causam ponit Chri-
 stus ipse: *Vulpes* (inquit) *foueas habent, &*
volucres cæli nidos, at filius hominis non ha-
bet vbi caput suum reclinet. Vere enim vu-

pes & volucres, hoc est, dæmones, habitatio-
 nem habuerunt in Hierusalem. Filius autem
 hominis non habuit vbi caput suum reclina-
 ret. Nec enim quisquam in tanta ciuitate e-
 rat, qui eum vel velleret vel auderet recipere.
 Tertiam causam ponit Lucas. Diebus, in-
 quit, docebat, noctibus autem ibat ad mon-
 tem, vt oraret. Per hoc igitur nos primùm suo
 ipse exemplo docuit, quod Paulus verbo *Rom. 12.*
 præcipit, nēpe, ne nos ipsos vindicemus, sed
 demus locū iræ. Secundò docuit, vt & nos
 exēplo sui non habeamus, vbi caput reclin-
 nemus, hoc est, in quo cor vel fiduciam pon-
 namus: Diuitiæ, inquit, si affluant, nolite cor
 apponere. Tertid per hoc signanter docuit
 prædicatores, vt post aliorum instructionē,
 ad orationem cōfugiant, & post orationem
 rursum ad proximi instructionem accedat.
 Oret autem prædicator, tum vt Deus cor-
 dibus hominum inscribat, quæ ipse auribus
 inculcauit: tum vt & suæ salutis rationē ha-
 beat, ne aliis prædicans, ipse reprobus effi-
 ciatur. Locus igitur à consortio turbæ semo-
 tus, in quem dominus oraturus, se contulit,
 animum designat orationi intentū, à cogita-
 tionibus mundi huius separatū esse debe-
 re & abstractum. Iuxta illud: *intra cubicu- Matt. 6.*
 lum tuum, & ora in abscondito patrem tuū
 Mons autē, quem dominus ascendit, subli-
 mitatem animi designat, ad cælestia per ora-
 tionem erigendi, & non infimis terrenisq;
 negotijs immergendi. Oratio enim est ascē-
 sus mentis in Deum. Mons verò Oliueti,
 altitudinem & copiam diuinæ significat mi-
 sericordiæ per filij Dei in carnem aduen-
 tum nobis affluenter ostensæ. Olei liqui-
 dem nomine sæpe misericordia Dei signifi-
 catur, quod illius natura huius conditioni
 congruit. Primò enim sicut superfertur ole-
 ū cæteris liquoribus, sic misericordia Dei *Iaco. 2.*
 superexaltat iudicium & miserationes eius
 super omnia opera eius. Insuper sicut oleū *Psal. 144*
 vulnere dolores mitigat, & sanat tumo-
 res & vlcera: sic Dei misericordia plagas ani-
 mæ nostræ curat. Iuxta illud, *Qui propitia. Psal. 103*
 tur omnibus iniquitatibus suis, qui sanat om-
 nes infirmitates tuas. Demum sicut olim
 qui palæstram subire debebant aut luctam,
 oleo delibuti prodibāt in medium, quo eo-
 rum corpora ad id genus certaminis essent
 accommodatiora: sic in acie contra aëreas po-
 testates certaturis suā Deus misericordiam
 elargitur, ea nos præuenit suggeritque vi-
 res, quibus in tam difficili prælio consistere
 ac vin-

Psal. 17. ac vincere possimus. Hinc David: *In te, in-*
Psal. 26. quit, eripiar à tentatione, & in deo meo trās-
 grediar murum. Et iterum: Dominus illumi-
 natio mea, & salus mea quem timebo? &c.
 Porrò, quod hic dicitur Christus in montē
 abiisse, aduersariis suis dissipatis, vmbra fuit
 futurorum. Sic enim postea frustratis confi-
 liis aduersariorum, ascendit in cælum datu-
 rus inde spiritus sancti oleum, id est verum
 scientiæ lumen, & laborū dolorumque re-
 quiē. *Et diliculo iterum venit in tēplum.* Vides
 quàm strenue Christus opus suum executus
 sit: *In domo, inquit, patris mei oportet me*
Luc. 2. esse. Quo docemur, vt & nos indefesse vo-
 cationi nostræ inuigilemus. Iuxta illud: *Ma-*
Eccle. 11. *ne semina semen tuum, & vespere non ces-*
Ioan. 7. *set manus tua. Et sedens docebat eos.* Die præ-
 terito stabat & clamabat: Nunc autē sedens
 docet, quia videlicet sic futurū erat, vt pri-
 stas, id est, in passione agonizās clamaret, si-
 cut supra dictum est, & postmodum gloriā
Marc. 16 ingressus, atque ad dexteram patris residēs
Ioan. 6. misso spiritu veritatis doceret eos omnē ve-
 ritatē. Vel ideo nunc sedet, vt ostenderet se
 non timere Iudæorum insidias. *Adducit au-*
tem Scribæ mulierem, &c. Hic vides quā vere
 dictum sit: *Dissipati sunt nec compuncti.* Iā
 enim aliud machinamentum inuenerant.
Psal. 34. Deinde vides, quid causæ sit quæ toties Chri-
 stum concionantem audierūt, nec tamē vel
 tantillum meliores effecti sunt, nēpe quod
 semper mala intentione acceperunt. Præte-
 rea vides hic, quid causæ sit, quod omnes
 alij à Christo consolati recedūt, exceptis so-
 lis Pharisæis, nempe quia ficto corde accede-
 bant, cum scriptum sit: *In simplicitate cor-*
Sapiē. 1. *dis quærite illum.* Postremo vides hic vere
 Pharisæicas virtutes, tum quod tam facile a-
 liorum vitia vident, non autem sua ipsorū:
 tum quod adeo non compatiuntur peccan-
 tibus, vt etiam inde quasi gloriantur & gau-
 deant. Pharisæi enim & omnes hypocritæ,
 dum vident alios peccantes: clamant: *Euge*
Psal. 34. *euge viderunt oculi nostri, nimirum, vt*
 ipsi iustiores videantur. Si veri pastores fuis-
 sent, compassi essent miseræ mulieri, quod
 in tantum peccatum se coniecisset. Sic Da-
 uid plus Absalonis peccatum quam mortē
 ipsius desolebat. Imo etiam si per legem illā
 punire cogentur, tamen non cum gaudio
 sed cum compassione, legis mandatum exe-
 qui debuissent. Sic Paulus docet: Si præoc-
 cupat⁹ fuit homo in aliquo delicto, vos qui

spirituales estis, instruite huiusmodi in spi-
 ritu lenitatis, &c. Sic Israelitæ, cum iustissi-
 mē deessent tribum Benjamin fere totam, *Iud. 21.*
 non tamen ob eam vindictam gloriati sunt
 sed ieiunantes (inquit) fleuerunt, ac dixerūt
 Dñe Deus cur factum est hoc malum, vt de-
 leretur vna tribus ex Israël? Hi autem Phari-
 sæi nihil horum faciunt. Adduxerunt autē *Ioan. 7.*
 eam ad Iesum: quia enim supra Nicodemus
 eos ostendit contra legem agere: ideo nunc
 reparatis artibus, summo studio nituntur
 Christum constituere legis aduersarium, vt
 nemo deinceps mutire audeat contra ipso-
 rum consilium: *Magister.* Omni modo id a-
 gunt, vt possint Christum decipere, ne insi-
 dias eorum cognoscat. Ob eam causam quæ *Ioan. 7.*
 supra seductorem dixerunt, cuius doctrinā *Luc. 14.*
 sæpe irridebant cuius discipulos se nullo pa- *Ioan. 9.*
 cto futuros manifeste assererāt, dicentes cę *Psal. 61.*
 co. Tu discipulus illius sis, &c. hunc iam ma-
 gistrum nomināt, quasi blandis verbis ei im-
 posituri. Hi nimirum sunt de quibus in psal-
 mo dicitur: *Ore suo benedicebant, & corde* *Psal. 54.*
suo maledicebāt. Et iterum: Molliti sunt *Psal. 27.*
sermone eius super oleum, & ipsi sunt iacu-
la. Et iterum: *Loquuntur pacem cum proxi-*
mo suo, mala autem in cordibus eorum. Sic
 omnes falsi Christiani & hypocritæ conan-
 tur Deo imponere, dum externe simulant,
 quod in corde minime habent. Sed audi da-
 videm: *Intelligite insipientes in populo, &*
stulti aliquando sapite. Nunquid qui planta *Psa. 93.*
 uit aurem, non audiet, & qui finxit oculum *Prou. 18.*
 non cōsiderat? &c. *Hæc mulier modo deprehē-*
sa est. In prouerbiis dicitur: *Iustus in princi-*
Psal. 31. *picio accusator est sui: Omnesque sancti pro*
remissione peccatorum suorum Deū orāt.
 Hypocritæ autem sui ipsorum oblitī, tantū
 alios accusant, imitantes Diabolum, qui ac-
 cusator est fratrum. Non opus habet Deus,
 vt nos accusemus alios. Ipse enim videt om-
 nia: sed hoc agēdum, vt nos ipsi coram eius
 iudicio consistere possimus, alioqui vnū im-
 pium cum alio perdet. *In lege autem Moyses*
præcepit huiusmodi. Nedum aliorum peccata
 manifestant hypocritæ, nec cōtenti sunt cō-
 fusione aliorum, sed insuper & pænæ auidi
 sunt: interim non vident, quod ipsi comme-
 ruerint. Porro lex de adulteris lapidādīs ha-
 betur *Leu. 20.* *Leu. 20.* Lex autē Moſis nō solū punit pec-
 cata, aut facinora, vt per gladij pœnā fiat p-
 pētis satisfactio aut facinoris expiatio. Sed
 N 5 pu-

puniuntur fontes gladio, vt auferatur malū de medio populi, ne impunito facinore, populus exēplum malū sequatur, ac temporis diuturnitate iniquitatē nō pro peccato, sed pro iustitia cōputet, peccatū enim impunitum non agnoscitur esse peccatū. Sicut olim latrocinia apud Germanos, nullā habuere infamiam, & apud Gentiles fornicatio simplex nullū reputabatur peccatū. Deinde, nō tātum ea peccata sunt coram Deo, quæ lex punit: Lex enim solum ea punit, quæ pacem publicam turbant, nec punit pro grauitate delicti: sed quantum satis est exemplo & Republicæ. Reliqua autem, quæ non turbant pacem publicam, etiam si maiora sint, tamē relinquit iudicio dei puniēda, vt sunt inuidia, odiū, &c. Errabant igitur Pharisæi, se ideo iustos putantes, & corā Dei iudicio se posse consistere præsumētes, quod per legem puniri non poterant. Deinde etiam in hoc errabant, quod putabant adulteriū tm̄ committi externo facto, ideoq; solā mulierē iudicant præceptū Dei trāsgressam non autē seiplos, cū Christus dicat: Qui viderit mulierē ad concupiscendā eam, iā mœchatus est, &c. Sed hypocritæ tantū externa pōderant. Tu ergo, quid dicis, Quam pulchrē imitantur patres suos de quibus Dominus conqueritur: Rogāt (inquit) me iudicia iustitiæ, & scire vias meas volunt, quasi gēs quæ fecerit iustitiam, &c. Sic hi quasi omnino immunēs a peccato, sententiā contra mulierē expetunt quasi nihil cōtra eos posset dici, cū tm̄, vt iā dictū est, in plurib⁹ peccauerint quā mulier illa. Hoc autē dicebant tentantes eum. Sciebant eum esse humilem & mitem, maxime erga peccantes. Audierant eum peccatrici dicentem: Remittūtur tibi peccata tua. Audierāt eum hoc idem dixisse Paralitico, &c. Sperabant eum etiam eodem modo absoluturū mulierem hanc, sic quæ habent causam ac cusandi eum, tanquam legis aduersarium, & fautorem adulterii. Quod si pronuntiaffet ad adulteram lapidandam, habuissent occasionem eius auctoritatem eleuandi & mendacij arguendi, vt qui multa de remissione peccatorum prædicaret, quam tamen ipse non præstaret. Iesus autem inclinans se, &c. Vere se inclinauit Iesus, cum à seueritate iustitiæ ad mansuetudinē misericordiæ à cælo in terram se dimisit. Deorsum autem se inclinauit, vsque ad degustationem scilicet infirmitatis nostræ. Nam & per omnia fratribus assimilari voluit, vt misericors fieret.

Ad litteram autem ideo se inclinauit, vt quasi aliud agēdo, & veluti ancipiti quaestione dubius factus ac circumuentus esset, quaestionem declinando, ipsos importuniores redderet, sed in suam ipsorum cōfusionem. Secundò se inclinat, ac faciem auertit, quasi abominans eos, qui tam seuerè alios iudicant, cum ipsi maioribus vitiis obnoxii sint. Hinc Sapiens. Homo, inquit, homini referuat iram, & à Deo petit misericordiam, &c. Terriò se inclinat, significans vt demisso fastu à supercilio, quo sibi quisque blandiebatur, & animo supino, proximum despiciebat descenderet in sese, vt ex conscientia propriæ infirmitatis disceret etiam misericordiam & modestiā ostendere erga proximū. Quartò, ideo se inclinat, vt doceat in iudicio non præcipitare sententiam, nisi prius diligēter causa inspecta. Hinc Iob: Causam inquit, quam ignorabam, diligentissime inuestigabam. Quintò se inclinat, vt ostendat se non venisse tā ad iudicādos, quā ad saluādos peccatores. Digito scribebat in terra. Per hoc admonuit eos legis digito Dei scriptæ, ac per hoc indicat, se eū esse, qui olim legē dedit, & scripsit in tabulis, atq; adeo dominū legis & omnino maiorē quā Moyses fuit, ideo se nec debere nec posse Moyse auctoritate constringi. Secundò per hoc ostēdit differentiam legis & Euangelii. Lex in lapidibus scripta, duos quādoq; ex occasione reddidit homines: Euāgeliū in terrā fructiferam, hoc est, in cor hominis scriptum, fructiferos facit homines. Lex in tabulis scripta multis nō profuit ad vitam æternam imo superbos ex occasione accepta efficiebat homines nisi in cordibus scriberetur, id quod de pollicitus est, se per Christū effecturū: Scribā (inquit) legē meā in cordibus eorū. Moyses legē scribere quidē potuit in tabulis & mēbranis, sed non in corde, ideo iustificare nō potuit, volunt autē quidā, quod Christus quasdā notas depinxit, quibus Pharisæi admonerentur singuli peccatorū suorum. Verum nihil opus fuit Christo huiusmodi notis, qui interne cuiq; sua peccata ob oculos potuit ponere. Cum autem perseverarent, erexit se. Vbicunque scriptura dicit, Deum se erexisse & surrexisse cōtra impios, semper se quitur in signe aliquod iudiciū: Hinc Moyses ait: Exurge Domine, & dissipentur inimici tui, &c. Et Deus ipse: Leuabo, inq̄r, in cælum manū meam, cū exacuero vt fulgur gladiū meū, reddā vltionem hostibus meis. Sic

Sic contra perseverantes in malo se erigit. Sic & erga nos, quanuis diu taceat, tamen si non cessauerimus peccare, tandem se eriget. Qui sine peccato est, primus in illam, &c. Prudentissima responsio, qua Christus nec legis sententiam de adulterio arguit, nec suam doctrinam de remissione peccatorum retractauit. Vtrunque enim Dei verbum est, & vtraque ad iustificationem hominis requiritur, vt scilicet per legem mortificetur, per euangelium autem viuificetur. Deinde adulterā nec damnat, nec absoluit. Ideo non damnat eam, quia venerat non perdere, sed saluare. Ideo autem nec statim eam absoluit, ne videretur damnare legem & gladium secularem, neue facinorosi putent se puniri non posse vel debere per potestatem. Vide autē quam pulchre irridet irrisores. Ipsi certo sibi persuaserant, eum nihil respondere posse, quin seipsum illaquearet: Ipse autem media elabitur via, quo docemur Dei sapientiam longius extendi quā nostrā. Noli igitur velle deū arguere, si quando ratione tua cōprehendere non potes ipsius verba vel opera. Quod enim tibi videtur impossibile, hoc ipse facile soluet. Hoc igitur verbo Christus eos, qui alios temere iudicant, ad semetipsos remittit. Sic & alibi, cum quidam ei nuntiant de Galilæis, quos Pilatus occiderat, &c. ac per hoc sibi ipsi placerent, quod non similiter puniti essent, dixit eis: Nisi penitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Deinde hoc verbo exequat inter se hypocritas & externe facinorosos, ostendens eos legis iudicio, quod ad peccatum attinet, similes. Lex enim omnes concludit sub peccatum. Quamuis enim hypocritæ externa legis pœna non afficiatur, tamē afficiuntur interna, imò æterna legis pœna, quæ est maledictio & damnatio. Est igitur sensus verbi, quasi diceret, Hæc mulier non sola peccauit, sed & vos peccato obnoxii estis. Mulier peccauit opere, vos cogitatione & corde. Atqui lex nō solum prohibet manum & opus, sed etiam animum & concupiscentiam. Nō igitur veto adulteram puniri nec reiicio legis pœnam: sed hoc iubeo, vt qui immunis sit à peccato, primus in illam lapidem iaciat. Obserua autem, quod Christus non hoc vult, vt omnino sine peccato sit, qui iudex esse debeat. Alioqui nullus vnquam facinorosus posset plecti quando nullus insons iudex, qui omnino sine peccato sit, vix reperitur. Non enim loquitur Christus hic de ma-

gistratus functione. Nam qualis qualis iudex est, bene iudicat, si secundum legē & verbū Domini iudicat. Non enim iudex sententiæ author est, sed lex. Iudex igitur criminiosus non in hoc peccat, quod in facinorosum sententiam fert: sic enim sententiā ferre sui muneris est, sed peccat, quod ipse non resipiscat, & in se non arguat id, quod in alio iure punit. Præterea maiorem accipit damnationem, & in seipsum sententiam pronuntiat, si in altero damnat, quod sibi libere permittit. Monentur igitur iudices hoc verbo, vt iustè quod iustum est exequantur, hoc est, vt non tantum alios puniant, sed seiplos irreprehensibiles exhibeant. Et iterum se inclinās scribebat in terra. Iterum se inclinat, vt quod dixerat aliud agendo altius mentibus eorū inculcaret. Solēt enim breuiter & acute dicta fortius inharere, si inopinato alienis facti abruptantur. Deinde ideo se inclinat, vultum alio cōuertens, vt illi libertiore haberent exeundi fiduciā, quos prauidebat citius exituros, quā multa interrogaturos. Sicut autem bis in terrā scripsit, sic duo verba protulit, quorum primum est, verbū iustitiæ & legis, quod omnes terret. Scribat igitur iterum verbum misericordiæ, quo cōscientia consoletur. Bis scripsit, quia legē & Euāgelium dedit. Audientes autem, vnus post unum exhibant. Vides quā facile eorum consilia dissipet, ac in contrarium vertat. Vnum verbum loquitur, quod ferre non possunt. Nō est cōsiliū contra Dñm. Exhibant male sibi conscii & timentes, ne proderentur. Sic enim confunditur peccator in iudicio Dei, vt constare non possit. Hinc Nahum: Ante faciem indignationis eius quis stabit? Et Dauid: Si iniquitates obseruaueris, quis sustinebit Domine? Si vnam, nec admodum iracundam vocē non possunt ferre impii, quomodo ferent tremendam illam vocē: Ite maledicti in ignem æternum? Signanter autem dicit. Exhibant, non conuertebantur. Sic impii fuga & excusatione, vel occultatione peccatorum conantur euadere iudicium Dei, sed frustra. Sic & Adam effugere voluit, abscondendo se: Non effugies iudiciū, nisi ad Christum conuertaris. Signanter etiam dicit, Incipientes à senioribus, vt verum appareat illud Danielis: Iniquitas egressa est à senioribus Israël. Remansit solus Iesus & mulier. Solus Christus innocens est, ideo solus nō habet timere iudicium Dei. Deinde etiam hi consistere possunt, qui apud i-

Matth. 5.

Isa. 58.

Luc. 7.

Matth. 9.

Heb. 2.

Eccle. 18.

Iob. 29.

Luc. 9.

Exo. 34.

Hier. 31.

Num. 10.

Deut. 32.

Luc. 9.

Luc. 13.

Rom. 11.

Prov. 21.

Nahū. 3.

Psal. 129.

Matth. 25.

Gene. 3.

Dan. 13.

& in ipsum credunt, quemadmodum mulier hæc. *Erigens se Iesus.* Erectio hæc longe alia est ab ea, de qua supra dictum est. Illa enim iudicii, hæc misericordie est. Nec mirum illic enim se erigebat contra perseuerantes in malitia: Hic autem se erigit ad peccata sua cognoscentem, timentem, & credentem. *Vbi sunt qui te accusabant?* Hoc querit, ut videamus eum, non ideo sententiam proferre distulisse, quod se iudicem esse negaret, sed tantum, quia accusatores displicebant. *Luc. 12.* Quauis enim alibi dicat: *Quis me constituit iudicem inter vos?* tamen vere iudex est ad remittenda, vel retinenda peccata. Deinde querit, vbi sint accusatores, ut doceat nedum reorum, sed accusatorum verba audire & ponderare. *Nemo te condemnauit?* Hoc querit Christus, ut doceat Euangelium relinquere magistratui suam functionem inconuulsam. Nam Euangelium non administrat quidem gladium, sed tamen gladii autoritatem confirmat, & ratum habet, quod ille in rebus ciuilibus ad communem Reipub. utilitatem decernit. Vnde & in Prouerbis dicitur: *Pōdus & statera, iudicia Domini sunt.* Et Paulus: *Potestas ordinatio Dei est, quomodo igitur Euangelium ordinationem Dei inuertet? Nemo domine.* Vide quā securi sint & consistant contra omnes aduersarios, q. in Christum confidunt. Potentissimos accusatores habebat hæc mulier, & tamē apud Christū permanens secura consistit. Vnde Paulus: *Nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, Et Dauid: Non timebo millia populi circumdantis me, &c. Nec ego te condemnabo.* Vere Euangelicum verbum, quo vel solo videre possumus, quid à Christo expectare debeamus. Est enim sensus, quasi diceret. Magistratui quidem suum ius relinquo, sed cū ille te indemnata reliquerit, nec ego te cōdemnabo. In hūc enim vsum veni, ut remittam peccata: hoc meum munus est, ut potius feruem q. condemnem. Obserua tamen, quā gladii & Euangelii munera non sunt inter se contraria. Nam alterum est ciuile, pacem externam respiciens: alterum diuinum, veram conscientie pacem administrans. Plectit quidem gladius fontes, sed quātum satis est ad publicam pacem: non autem plectit, quantum satis est ad facinoris expiationem corā iudicio Dei. Proinde, qui voluerit à diuino peccatorum iudicio liberari, siue per magistratum plectatur, siue nō, ex me solo remissionem peccatorum per fidem & obediētiam

impetrabit. Hoc autem verbo docuit pastores, quāta lenitate & mansuetudine debent vti aduersus eos, qui per infirmitatē plabuntur in peccatū. Cum enim is, in quo nullum fuit peccatum, tam clementem se exhibuit erga peccatricem publicam, quanta debet esse lenitas episcoporum erga delinquentes, quum ipsi nonnunquā magis egeant Dei clementia, quā illi, in quorum errata sequuntur: aut si non tenentur paribus vitiis, certe non sunt omnino puri à vitiis, certe per humanam imbecillitatem in omne vitium prolabi possunt. Hinc Paulus: *Instrui te ipsum in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Vade, amplius noli peccare.* Quā vere dixit Dauid, *Misericordiam & iudiciū cātabo tibi domine.* Misericordia est, quod dicit: *Non te condemnabo.* Iudicium autē quod addit: *Noli peccare.* Non abs re aut hoc monet Christus. Sicut enim incassum sumitur medicina, si post instauratam sanitatem, per vitę incontinentiā, qui conualuit in pristinum incidat morbū, quinimo relapsus in egritudinem periculosior esse solet, & quos prima valetudo aduersa non extinxit, sæpius iterata post redditam incolumitatem ægrotatio sustulit à vita. Sic & frustra pœnitentiæ remedium sumitur, si post eam peractā ad pristina vitæ sordes reditur. Hinc ad languidum sanatum Christus dixit: *Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat.* Hinc & Sapiens. *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid profuit lauatio eius?* Sic Semei semel misericordiam consecutus, cū iterum inobediens factus esset, periit. Item cōtigit filiis Israël. Sic qui semel liberatus à spiritu immūdo, iterum obsidetur, fiunt nouissima eius peiora prioribus. Quod autem aliqui (vt Nouatus) hinc colligere volunt, relapsis non amplius patere viā ad pœnitentiam, falsum est. Nam scriptura vbique & verbis & exemplis ostendit etiā quotiescunque relapsis, tamen non negatā gratiam. Sic filii Israël sæpe Dominum irritantes, tamen, cū clamarent ad Dominū, liberauit eos. Sic Ezechiel manifeste dicit: *Quocunque tempore quis conuersus fuerit, possit consequi remissionem.* Hinc Petro dicitur, vt nedum septies, sed septuagesies septies remittat fratri peccanti. Sic prodigus filius, ad gratiam receptus est. Sic in Apocalypsi quidam arguitur, quod charitatem primā reliquerit, & admonetur, vt memor vnde exciderit, agat pœnitentiam. *Ego sum*

Gala. 6

Psal. 100

Ioan. 5.

Eccle. 34

3. reg. 2.

Luc. 11

Psal. 106

Exec. 18.

Mat. 18.

Luc. 15.

Apoc. 2.

sum

sum lux mundi. Non sine causa Ioannes huic sententiæ præmisit: Iterum ergo locutus est Iesus. Hoc enim verbo nos vult admonere ei, quod supra dixit: *Si quis sitit, veniat ad me: Hoc (inquit) prius dixit. Nūc iterum locutus est: Ego sum lux mundi.* Congruè autem hæc duo cōiungit. Vtrūq. enim nobis necessarium est, & aqua, qua lauamur & refocilemur: & lumen, vt videamus, quā eūdem sit. Hinc Dauid hæc duo etiam coniungit: *Apud te, inquit, est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Deinde hoc verbum pulchre etiam conuenit cum historia, quæ proxime antecedit. Si enim queras, cur Pharisæi sic è templo vnus post vnum exierint, responderet Chrs. *Ego sum lux.* Qui enim male agunt, odiunt, & fugiunt lucem. Indicat igitur hoc verbo se acutius videre, & distriētius iudicare vel iudicaturum, quā mundus. Ipse. n. lumen est, coram quo nihil latere potest. Ideo in Sophonia: *Scrutabor, inquit, Hierusalem in lucernis. &c. Sæper igitur timeamus, etiam si coram mundum irrephensibiles videamur, ne corā Dei iudicio inueniatur tortum, quod videbatur rectum. Secundò, hoc verbo manifeste ostendit, Iudaos frustra laborare, eorumque inuidiam nihil posse nocere gloria suæ. *Ego: inquit, sum lux mundi.* Quasi diceret: *Quid vos impii nocitis & tenebrarū filii, gloriam meam opprimere conamini? Nunquid non deridendi estis, si solem istum visibilem ex sufflato extinguere, vel è celo deiicere, aut sub modium condere conemini? Nempe huic simile est hoc, quod nomen meum delere, & famam meam extinguere contenditis. Ego sum lux mundi.* Ergo oculos quidem vestros claudere, & me veram lucem non videre potestis: verum totius mundi oculos eruere, vel istam lucem extinguere nequaquam præualebitis. Tertio ex hoc verbo manifestè videmus, quā necessarius sit nobis Christus. *Quid enim inter innumera pericula incedēti magis necessarium est, quā lumen? Atqui Christus ipse dicit, Viam ad vitam esse angustam, In ea quoque mille occurrunt pericula, quæ impedimento plerunque sunt, ne optatam contingamus metam, sed alio nos deducunt in perditionem.* Nunc enim prærupta occurrunt præcipitia, nunc senticosa & spinis obfessa loca, interdum densis obducimur tenebris, interdum luto hæremus, & in lubrico vix bene pedem sistimus. Omitto diuertacula, in quæ facile*

Ioan. 7.

Psal. 35.

Ioan. 3.

Soph. 1.

Mat. 7.

ferimur, latronumque insidias, qui viam obsident: per hæc pericula solus Christus nos incolumes ducere potest. Quod igitur multis optandum esset voris, & ingenti labore perquirendum, hoc vltro nobis offertur. Quarto, per hoc etiam indicauit, se plus & maius quiddam præstare posse, quā vel sol ille externus, vel ratio nostra, vel lex, vel etiam Apostoli. *Lucet quidem & sol ille externus, sed tantum viventibus, tantumque externa & corporalia ostendit. Est & ratio nostra quædam lux, sed in mundanis rebus tantum, in rebus spiritualibus parū videt. Præterea & lex Moyfi lux est. Iuxta illud: Præceptum Domini lucidum illuminans oculos, sed tantum ostendit, quid agendum sit, non autem præstat vires perficiendi. Postremo, etiam Apostoli lux sunt. Iuxta illud: Vos estis lux mundi: verum non ex natura lux sūt, sed ex gratia. Deinde nec ipsi interne illuminare possunt. Quid autē prodest videre externa, prudentem esse in rebus mundanis, videre quid sit bonum, audire quid agendum sit, si non adsint vires perficiendi? Quod igitur neque sol neque ratio, neque lex, neque Apostoli præstare possunt, hoc solus Christus præstat. *Ego, inquit, sum lux mundi:* nedū enim externe erudit, sed & interne illuminat. Denique & ex natura sua lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Nec solum iustitię doctor est Xps sed etiam dator & effector iustitię. Vnde i Hieremia: *In cordibus eorū, inquit, scribā legē meā. Qui igitur Christum habet, is videt & quæ retro & quæ ante, quæ supra & quæ infra, quæ in nobis, & quæ circa nos sunt. Signanter autem dicit: Ego sum lux mundi, non vnus hominis tantum nec vnus gentis tantum, sed omnium. Iuxta illud: illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sicut enim sol lumē suum in omnes mundi partes proicit: ita & Christus splendorem suum proicit non solum ad eos, qui post aduentum eius in carnem credunt in ipsum: verum etiam in omnes priores vsque ad Adam ipsum. Et sicut sol nō min⁹ pauperi lucet, q. diuiti, sic Christus sine acceptiōe personarum gratiā suam in omnes diffundit, qui eam desiderant. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed in lumine.* Primò in eum credēdo. Secundò eū in operibus imitando. *Qui igitur Christum fide bonorum operum effici sequitur, is non ambulat in tenebris ignorantie & errorum, nec errare potest quā diu***

Psal. 18.

Mat. 5.

Hiere. 31

Ioan. 1.

ANNOTATIONES

diu lumen hoc sequitur. Deinde penetrat omnium afflictionum, quantumcunque molestiarum tenebras. Sunt enim peccatum, afflictiones, mors, infernus, atque adeo tota Adami hereditas, tenebrae, & densissima opacitas. Qui igitur tenebras peccati dispellere voluerit, arripiat Christum, qui est verum lumen per fidem & charitatem & mox peccatum aufugiet. Si tibi mortis & inferni tenebrae molestae sunt, habes in Christo lumen, vitam, & gaudium aeternum, quae bona licebit ut per fidem & charitatem tua propria fiant. Hinc

Roma. 8. Paulus: Quis nos condemnabit, si Christus, qui mortuus est, interpellat pro nobis? Observa autem, quod Christus dicit: *Qui sequitur me, &c.* Oportet enim ut fide eum eiusque verbum sequamur, non ut antecedere velimus nostra ratione. Non tamen satis est Christum fide sequi, nisi & imitatione sequamur. Is enim qui vult, ut in eum credamus: etiam dicit: Discite a me, quia mitis sum, &c. Item: Exemplum dedi vobis, &c. Qui igitur sequitur Christum, non ambulat in tenebris peccatorum, sed habet mandata & exempla illius, tanquam ardentem faculam viae suae indicem, ac cum Propheta laetus Deo conci-

Psal. 118. nit: Lucerna pedibus meis verbum tuum.

Psal. 81. Cum e contra de malis dicitur: Nescierunt

Psal. 34. non intellexerunt, in tenebris ambulant. I-

Ioan. 12. temque fiat via illorum tenebrae & lubricum

Hoc autem quanti sit periculi, Christus indicat, cum dicit: Qui ambulat in tenebris, offendit, & nescit quo vadat, &c. *Sed habebit lumen vitae.* Magna promissio. Consequitur homo ex assidua Christi imitatione lumen vitae, quod interius animam illuminans, perducet eum tandem ad lucidam viuorum regionem. Habet hic lumen gratiae, & illic accipiet lumen gloriae. Observa quod Christus lux est, impios offendens, piis autem est lumen vitae, hoc est viuificum, caecos illuminans, mortuis vitam praebens, damnatis salutem conferens. Ipse enim est salus, vita, & redemptio. *Tu de teipso testimonium perhibes, &c.* Vide impietatem. Nihil non agebat, ut huc vitam foret obstrueret, & claritatem huius luminis obfuscarer. O es. n. Christo testimonium ferentes condennabatur, eorumque ora obstruebatur. Testabatur Ios.

Matt. 11. de ipso, sed a Phariseis ipsis audiit, Damo-

Ioan. 7. niū habet. Mirabantur ministri eorum loquā

Christi, & statim audierunt: Nūquid & vos seducti estis? Magnificabat eum turba, sed statim audierunt: Turba quae non nouit legem, maledicta est. Modicum quid locutus fu-

erat Nicodemus, & statim ei dictum est: Nūquid & tu Galilaeus es? Nūc ipse etiam Christi os obstruere conatur, ut vere de ipso dictum sit in Isaiā: Audite verbum domini illusores, &c. Dixistis. n. Percussim⁹ foed⁹ cum morte, & cum inferno pepigim⁹ pactū. Tanto quippe studio, vitae & veritatis os opprimebant, tanquam mortis & inferni foederati essent. Vide & insignem eorum impudentiam. Omnis scriptura Christo testimonium perhibet: testatus fuerat de ipso pater per vocem de caelo & per signa, & tamen audent ipsum insimulare, quod solus de seipso testimonium ferat. Vide etiam insignem blasphemiam, qua filium Dei, atque adeo ipsam Dei sapientiam & veritatem audent arguere mendacii, nec ob aliud quam quod de seipso testimonium ferat, quum ob id vel maxime gratias agere deberent, quod Dei sapientia seipsam manifestauerit. Alioqui, quis ad eam pertingere potuisset? Ipse, inquit, dedit eam Iacob puero suo, &c. ut interim taceam, quod vitioso argumento vtuntur. Non enim semper falsum est quod quis de seipso dicit. Alioqui frequenter mentiti fuissent prophetae. *Etsi ego testimonium de meipso perhibeo, &c.* Dupliciter Christus modestiam in hoc verbo ostendit. Primum, quod responderet, quāuis sciret eos indignos esse.

Secundum, quod non conuicta regerit, cum potuisset ad eos loqui in ira sua, imo ipsos tan-

quam vas figuli confringere. Vtrunque autem propter nos fecit, tum ut exemplum haberemus Christianae modestiae: tum ut nihil nos offenderet, quod Christus tam magnifica de se dixit. Est autem sensus verbi: Scio quidem inter homines parum autoritatis habere commendationem, qua quis seipsum commendat: scio item in iudicio humano in ualidum esse testimonium, quod quis de seipso fert: Nec mirum: homo enim & fallere potest & falli, id quod saepe compertum est. Mecum autem alia res est. Ego enim non tantum homo sum, sed & Deus, in quem mendacium cadere non potest. Igitur, etiam si de meipso testimonium perhibeam, verum est testimonium meum. Observa, quod non aperte dicit se Deum esse: non enim erant digni hoc audire, sed obscuris verbis id ipsum insinuat: Scio, inquit, unde venio, & quo vado. Per hoc autem satis innuit, se plus aliquid esse, quam hominem. Nullus enim homo ex seipso scit unde venit: imò nec illud scire potest, quomodo in utero coaluerit, sed neque scit ex se, quid futurus sit: quia nescit homo

Eccle. 9. finem

Eccle. 9. finem suum, & omnia in futurum seruentur incerta, Scire autem de seipso unde venerit, proprium eius est, qui non de nihilo, neque de non existentibus temporaliter factus est, ut nos, sed de increata patris essentia, sine tempore natus est, per quem ut essemus, creati sumus nos. Scire etiam quo vadat, nihilominus proprium eius est, quia videlicet non alius quam ipse, vias suas disposuit, quas in hac mortalitate homo factus, propter nos ambulare dignatus est. Hoc igitur verbo fidem nostram confirmemus, & nedum Iudaeis blasphemantibus, sed etiam cogitationibus nostris vacillantibus secure respondeamus. Et si Christus noster de seipso testimonium perhibet, verum tamen est testimonium eius, quia scimus unde venerit, & quo transierit. *Vos nescitis unde venio, aut quo vado.* In Apoc.

Apoc. 1. Ipsi legimus, ex ore Christi procedere gladium ex utraque parte acutum. Verba enim eius ex vna parte veritatem stabiliunt, ex altera falsitatem prosternunt. Iam igitur in eo vibrat gladium, ac causas indicat eorum incredulitatis & malitiae. *Vos nescitis, &c.* quasi diceret. Si sciretis unde venerim, non medietate argueretis verba mea. Deinde, si sciretis quo peruenturus sim, non tam impia contra me machinaretis. Sic vere in nobis omnis incredulitatis & diffidentiae causa est, quod non attendimus Christum de caelo venisse. Deinde de omni impietatis & iniustitiae causa est, quod non attendimus Christum ad patrem rediisse, & in throno iudicii consedisse. Haec igitur duo potissimum in Christo consyderanda sunt, unde venerit, & quo peruenerit. *Vos secundum carnem iudicatis.* Hoc verbo indicat, eos decipi externa specie, ac humilitate ipsius, unde & supra monuit eos. Nolite

Ioan. 7. iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Est autem sensus verbi, quasi diceret. Iudicium vestrum est carnale, non est spiritu Dei petendum. Insuper haeret in externa mea carnali facie, non penetrat interiora, cum tamen hoc in promptu esset ex doctrina, ex testimonio Ioannis, ac ex totis miraculis. Monemur hoc verbo, ut Christum non tantum ut hominem aspiciamus, sed ut Deum, alioqui dicemus, Num iste poterit nos liberare? Item verba scripturae non attendamus tantum ut verba, sed ut verba Dei, alioqui facile ea contempnemus. *Ego non iudico quenquam.* Dupliciter intelligitur. Primum ego non iudico quenquam eo modo quo vos, nempe iuxta externam laruam, nec

vllum commendo iudicio carnali sed spirituali, nec de quoquam testimonium fero, humana persuasionem aut ratione permotus: sed si quem commendauero, e iudicio spiritus eius commendo: si de quoquam testimonium fero, e iudicio Patris mei caelestis fero. Aliter intelligitur hic locus de iudicio condemnationis, ut sit sensus. Nunc primo aduentu non veni, ut condemnem, sed ut saluem, alioqui possem me ipsum egregie de vobis vindicare. Magna autem Dei misericordia est, quod etiam impiis ad tempus parcat, ut habeant spatium conuertendi se. Item, quod antequam veniat ut iudex, prius venit ut saluator. *Etsi ego iudico, iudicium meum verum est.* Sicut supra probauit, se non posse metiri in verbis: sic nunc probat se non posse errare in iudicio, ac per hoc iterum indicat, se homine maiore esse. Homines enim & in verbis fallere, & in iudicio falli possunt. Itaque iudicium suum non aliunde verum esse probat, quam quod solus non est iudex: qui solus est, hoc est, ex seipso tantum iudicat, facile errat: qui autem secum habet in consilio verbum Dei, is non errat. Quod autem Christus solus non est, piis quidem consolatione adfert, impios autem summe terere debet. Hinc in alio loco: *Qui me recipit, recipit eum, qui me misit. Et e contra: Qui me spernit, spernit eum, qui me misit.* In lege vestra scriptum est, quod duorum hominum, &c. Hoc est, duorum testimonium in iudicio humano recipitur, & verum iudicatur, quamuis etiam duo testes, imo plures interdum falsum testimonium dicant: id quod contigit ipsi Naboth, item Susanna, item Christo. *Ego sum, qui testimonium perhibeo, &c.* Poterat alios testes adducere, ut Ioannem & alios, quemadmodum supra fecit: verum, cum ipsi hominum de Christo testimonia nulla acciperent eos testes producit, quos reicere non poterant. Est autem argumentum a minori, quasi diceret: Si duorum hominum testimonium accipitur, qui tamen fallere possunt: quanto magis mihi credendum, qui non sum solus, imò cui ipse deus testimonium perhibet, qui alias semper legitur superbis restitisse, ut patet in Maria sorore Moyse, item Chore & Dathan, &c. Me autem dicentem, quod filius Dei sum, nusquam refellit, quin potius operibus & signis de me testificatus est. Discam⁹ & ex hoc verbo, fidem nostram confirmare. Non enim est, quod quicquam dubitemus de verbis Christi, cum audiamus eum tale testimonium habere. *Vbi est pater tuus?* Contemptum haec dicunt.

cuntur, quasi diceret: Multum gloriaris de patre tuo, quasi nesciamus fabrum illum Ioseph patrem tuum esse, qui æquè homo est & mendax, ut tu. Deniquè & suspecta sunt patris de filio testimonia. Propterea quod parentum iudicia de filiis cæco amore fere corrumpantur. *Neque me scitis, neque patrem meum.* Non respondet ad quæstionem, quia indigni erant. Deinde, quia calumniandi ansam quærebant. Docemur autem hoc verbo, quid sit nosse Christum vel Deum. Videbant illi Christum, audiebant eum, nouerant patriam & patrem, & tamen vere de ipsis dicitur, quod eum nesciebant: Christum enim nosse, non est eum videre, audire, historiam incarnationis & mortis eius legere: sed credere, & scire quam ob rem & natus & passus sit. Deinde sciebant illi nedum ex lege, sed etiam ratione naturali Deum esse, & tamen vere de ipsis dicitur, quod Deum nesciant. Deum enim nosse, non est legem scire, aut ratione carnali de Deo cogitare. Ratio enim nunquam perfecte ostendere potest deum. Lex autem, etiam si Deum ostendit, verum ferè ut iudicem eum proponit. Hoc autem non est perfecte nosse Deum nisi eum cognoscamus & patrem esse. Hoc autem in solo Christo videmus, ideo subdit. *Si me scitis, forsitàn & patrem meum, & cæc.* Lex illa mosaica est facies Dei irati. Christus verò est facies Dei fauentis & saluantis. Ideo & supra dixit: Deum nemoviderit vnquam, vni genitus Filius ipse enarravit nobis: Christus enim est expressa imago patris. In Christo videmus Deum esse patrem, in Christo videmus Dei voluntatem esse non perdere, sed saluare, etiam si aduersa immitat. *Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio.* Magna fiducia, quod sine timore in loco celebri, & pene solis principibus accessibili hæc diceret ausus fuit. Nec enim vulgè nisi singulis aduentantibus, & æra mittentibus, Gazophylaciū frequentabatur, principibus & Pharisæis circa lucra maxima lato spectaculo cõsidentibus. *Nemo misit in illum manus, & cæc.* Hoc toties repetit ad nostram consolationem, ut sciamus, ne capillum quidem posside capite nostro perire, nisi bona Dei voluntate. *Dixit ergo eis iterum Iesus Christus boni me dici functus officio, postquam leuiores & blãdiora remedia videt nihil prodesse, nunc acriora admouet, sectionem, cauterium, vstitutionem, hoc est asperam comminationem imò æternam interminatam mortem, ut hæc*

Ioan. 1.

Hebr. 2.

saltem ratione ad saniores reuocentur mentem. Ergo, inquit, quia perseverantes in malo, quærebant animam eius, & omni ratione carentes, vim faciebant, & dolos tota die meditabantur, nec ob aliud manus suas cõtinebant nisi quia nondum venerat hora eius. *Dixit eis iterum.* Nam & supra hæc eadè dixit. Bis enim loquitur Deus contra impios. In præsentis scilicet tempore, si forte emendentur. In futuro autem loquetur ad eos in ira sua, nec verba tantum erunt, sed in furore suo etiã conturbabit eos, imò confringet eos tanquam vas figuli. *Ego vado.* In præsentis loquitur, non in futuro, tum ad designandam rei certitudinem: tum quia nunquam cõstitit, sed semper in progressu fuit. Vado, quia sicut lux ad illuminationem omnium procedo, quod impedire non poteritis. Vado, quia per passionem, resurrectionem, & ascensionem ad patrem, tanquam ad fontem lucis redeo. Vado, quia exsecatis vobis, ad gentes me conuertam. Hoc igitur verbo primò ostendit, se præscire mortem suam, ac idem plane est cum eo quod Iudæus dixit: Filius quidem hominis vadit, & cæc. Sed vè homini, per quem tradetur. Melius erat illi, si non fuisset natus homo ille. Deinde hoc verbo indicat crucem suam non illorum potestatis, sed suæ voluntatis esse. Ego, inquit, sponte vado, alioqui nihil possetis contra me. Sic & in alio loco dicit: Potestatem habeo ponendi animam meam. Nemo eam auferet à me, sed ego ipse ponam eam. Præterea hoc verbo palam eis prædicit futuram eorum executionem. Monemur & nos hoc verbo, ne tempus gratiæ sine fructu transire sinamus: non enim semper habebimus tempus hoc gratiæ: ego vado, inquit, *Et quæretis me.* Primò, quia me recipere nolentes, alium quendam quæretis, iuxta illud: *Ioan. 5.* Ego veni in nomine patris mei, & non accipistis me. Si alius venerit in nomine suo, hunc accipietis. Secundò quæretis me persequendo in Apostolis, ut extinguatur nomen meum. Post glorificationem enim meam magis irascimini, dentibus fremdetis & tabescetis, sed desiderium vestrum peribit, non nomen meum. Tertio, quæretis me, hoc est, iustitiam (nam Christus iustitia est) per legis vestram à Mose lata opera, sed frustra. Hinc Amos: *Circuambunt, inquit, quærentes verbum Domini, & non inuenient. Quarto, quæretis me, hoc est, salutem, vitam, gaudium, felicitatem, & redemptionem. Quærent enim etiam impij hæc bona. Atqui nusquam ea reperiu-*

Psal. 37.

Ioan. 7.

Psal. 2.

Mat. 26.

Ioan. 10.

Ioan. 5.

Psal. 111.

Amos. 4.

Cor. 1.

periuntur nisi in CHRISTO: Christus enim est salus, redemptio, & sanctificatio, & cæc. Obserua quod dicit quidem: Quæretis me, sed non addit, Inuenietis. Quid autem miserabilius, quam in morte quærare vitam & non inuenire, in Cruce gaudium quærare, in desperatione consolationem, & cæc. & non inuenire? Sic Esau cum lacrymis quærebat locum penitentiae, & non inuenit. Sic Iudas referens triginta argenteos, quærebat alleuiationem conscientiae, sed non inuenit. Monemur igitur hoc verbo, ut quæramus Dominum, dum inueniri potest, & eum inuocemus, dum prope est. Huc pertinet, quod Paulus ait. Dum tempus habemus operemur bonum. Et iterum. Ignoras, quod benignitas Dei ad penitentiam te adducit. *Et in peccato vestro moriemini, Triplaciter intelligitur. Primò. in peccato vestro moriemini. Quia in eo perseverabitis usque in finem. Secundò, quia peccatum vestrum mors est animæ vestræ, vel est peccatum ad mortem, pro quo orari non potest, est peccatum in spiritum sanctum & irremissibile. Tertio, quia propter peccatum vestrum etiam corporaliter occidimini à Romanis. Prædicit igitur eos & corpore & animâ periturus, id quod terribilissimum est. Mori in se quidem terribile est, verum si non assit peccatum (quod stimulus mortis dicitur) mors nocere non potest. Vbi autem peccatum accesserit, iam & corpus & animam occidit in perpetuum. Discamus hic, quam perniciosa res sit peccatum, meretur executionem, occidit animam, adducit & mala æterna. Merito igitur Sapiens monet: tanquam à facie colubri fuge peccatum. *Quo ego vado vos non potestis venire.* Christus transit ad gloriam patris, ad requiem cælestem, ad vitam sempiternam. Qui autem eum illuc sequi non potest, quid eum aliud manet, quam perpetua confusio, miseria & mors? Vides quæ sint stipendia peccati, & quantum stillauerit ira Dei super filios illos diffidentia. Ideo autem tantam in Iudæos iram effudit, ad terrorem nostri. Nam & Sapiens ait: Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. Videamus igitur, ne incidamus in idipsum incredulitatis exemplum: Hodie si vocem eius audieritis (ait Dauid) nolite obdurare corda vestra, sicut patres, quibus iuravit in ira, quod non intrarent in requiem suam. At illos quidem plorasse legimus, qui non audissent se non ingressuros terram pro-*

Heb. 12.

Isa. 55.

Galat. 6.

Rom. 2.

1. Ioan. 5.

Mat. 12.

1. Cor. 15.

Eccle. 21.

Prou. 19.

Heb. 3.

Psal. 94.

Num. 14.

missam: quanto magis terrere nos debet, quod CHRISTVS hic contra impios dicit *Quo ego vado, vos non potestis venire. Numquid interficiet semetipsum?* Vide impietatem, adeo non contremiscunt ad iudicia Dei, ut in super irrideant. Sic enim impij ludibrio sunt omnia Dei verba. Sed veniet tempus, quando illusores illudentur: Væ qui spernis, non ne & tu sperneris? Deinde vide quam vere dixerit CHRISTVS. *Quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali?* Est enim animus hominis sicut fons iugiter scaturiens quæ intra se concipit: qui si sincerus fuerit, talia etiam sensa & verba exprimet. Sin autem malus aut liuore corruptus, nihil rectum, nihil amicum meditabitur. *Vos de deorsum estis, & cæc.* Deorsum hoc loco creaturarum proprietatem sortem quæ significat ratione creationis Deo subiacentem. Superius verò diuinam naturam omnia supergradientem. Hoc igitur verbo suæ naturæ excellentiam super alios indicare voluit. Vel de deorsum & infernis esse, est rebus infernis & mundi captiuam esse, nec ultra eas progredi posse. Res autem infernæ sunt peccatum, mors, afflictio, gloria, pompa, diuitiæ, potentia, & id genus carnalia. Res autem superiores, sunt, iustitia, fides, gaudium, in spiritu sancto felicitas æterna. Secundum hoc igitur causam indicat, cur verbis ipsis credere non possint, nimirum, quod homines essent peccatores mendaces carnalibus affectibus obnoxii, liuore pleni, superbia tumidi, & cæc. Simplicissime autem per de deorsum esse, intelligit naturam in eis corruptam, in se autem minime. *Vos de mundo estis: ego non sum.* Vos estis mundi incolæ, ego sublimioris mundi incolæ sum: Vos carnales, ego spiritualis, Vos de terra terreni, ego de cælo cælestis. Proinde, non potestis carnali ratione comprehendere, sed fide. Vel per hoc verbum indicat, in eis non tantum corruptam esse naturam: sed etiam affectum. Non solum de deorsum estis, hoc est homines, sed etiam de mundo, hoc est mali. Pii homines: etiam de deorsum sunt, quia homines: sed non sunt de mundo, quia non ex affectu mali sunt. Obserua quod Christus magni pbr̃i vice eis obiicit, quod sint de mundo, cum nos nihil magis quæramus, quam esse in mundo. Vere igitur graue verbum est: *Vos estis de mundo: ergo cum mundo peribitis.* Nam Christus non orauit pro mundo, Perire autem necesse est omne id, pro quo Christus non orat. Caue autem, ne cum Manichæo

Isa. 33.

Mat. 12.

Ioan. 17.

cha hic intelligas, quasi CHRISTVS carnem à caelo adduxerit, & nihil de Virgine sumpserit. Nam & infra de Apostolis dicit, quòd non sint de mundo, qui tamen vere carnales parentes habuerant. Sed nò esse de mundo, est non solum carnali generatione verum etiam spiritali natum esse, & municipatum suum habere in caelis. Sic Christus non erat de mundo, quia non solum de matre corporali natus est, sed etiam à patre caelesti ab aeterno. Similiter & Apostoli & omnes pii non sunt de mundo, quia renati sunt ex CHRISTO, & habent municipatum suum in caelis, ideo profitentur se hospites & peregrinos esse super terram. Ideo dixit, *Moriemini in peccato vestro*. Repetit quod supra dixerat, ut quod prima exhortatione non inhæserat, saltem secunda aut tertia inhereret. Ita enim faciunt, qui duræ ceræ conatur imprimere formam. Si primo conamine tentarunt formam inducere, superaddunt secundum aut tertium conatum, & improbandem labore assequuntur quod expetunt, nisi usque adeo dura sit, ut omnino formam non recipiat, &c. Deinde hoc verbo rationem reddit eorum quæ supra dixit. Ideo enim ab eis recessit CHRISTVS. ideo eum quarunt nec inueniunt: ideo in peccato moriuntur, nec vnquam possunt venire vbi ipse est, quia de deorsum sunt & de mundo. Necessè est igitur ut aliquid plus simus quam homines, ut quæ de mundo ad caelestia transeamus. Hoc autem fieri non potest, nisi per eum qui è supernis, & non de mundo est, ideo subdit: *Si enim non credideritis quod ego sum, &c.* Vide quantum malum sit incredulitas. Quisquis in incredulitate moritur, in omnibus suis peccatis moritur, etiam si multa habeat iustitiæ opera. vbi vero est fides vera & viua, ibi absorbentur omnia peccata, & in profundum maris (ut propheta ait) omnes iniquitates nostræ proiciuntur. Vides igitur hic, quàm necessaria sit fides in CHRISTVM, quantumque malum sit incredulitas. Huc pertinet quod Paulus ait: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Hinc & per Moysen dictum est: *Qui non audierit prophetam illum, ego vltor existam.* De CHRISTO autè credere oportet, quòd ipse est, scilicet is qui in lege promissus, vel quòd ipse simpliciter est, quem admodum & ad Moysen olim dictum est. Ego sum qui sum

Philp. 3.

Ephe. 2.
Heb. 11.

Mich. 7.

Hebr. 11.

Deut. 18.

Exod. 3.

hæc duo de CHRISTO credenda sunt, scilicet quod è supernis, hoc est, de superno patre natus est Deus verus, & quod in mundo natus, nihil eorum quæ in mundo sunt vitiorum vel peccatorum admiserit, *Tu quis es?* Supra interrogauerunt. Vbi est pater tuus? nunc quis ipse sit interrogaunt. Vtilissimæ plane quaestiones si mens non laua fuisset. Nihil enim vtilius quæri potest, vel CHRISTO teste, qui dicit: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum, &c.* Verum Iudæi vtrūque malo animo querebant. Obserua quòd Iudæi ex sermonibus Christi nihil proficiunt, nisi quòd aut murmurant, aut curiose interrogant, ut hic: aut ut plurimū admirantur: nunquam autem credunt vel emendantur. Quibus similes sunt illi qui semper discunt, tamen nunquam ad scientiam veritatis perueniunt. At qui, doctrina CHRISTI non tantum vult sciri, sed opere quoque compleri. *Principium, qui & loquor vobis.* Sic habent Latini codices. Est autem sensus: Sum principium omnium rerum, ex quo omnia suum sumpserunt exordium, per quod omnia constant: principium, per quod facta sunt omnia, per quod facta sunt secula, in quo creauit Deus caelum & terram. Necessè est autem, rerum omnium authorem Deum esse, quare nuncupatione principii perspicue se Deum esse indicauit. Cum autem subdit: *Qui & loquor vobis.* se hominem pro nobis factum insinuat, qui præsens verba, quæ à patre audiuit, nuntiat. Caterum, sicut filius Dei principium est, in quo omnia condita sunt: sic & consummatio est & finis, in quo vniuersa instaurata sunt. Vnde in Apocalypsi dicit: *Ego sum & hoc est principium & finis.* Vel aliter, quod Christus hic dicit: *Principium, &c.* idem est, ac si dixisset, seipsum esse, qui erat qui est, & qui venturus est. Nam quia erat principium se appellat. Et quia est statim subiungit. *Qui & loquor vobis.* Et quia venturus est, scilicet ad iudicandum viuos & mortuos. Multa, inquit, habeo de vobis loqui. &c. Verè magnum testimonium, sed impiis admodum terribile: piis autem summè consolatorium. Ex eo enim vident se non recentem adorare Deum, sed cum qui ab æterno verus Deus erat, qui que ut priores saluauit, sic & eos tempore futuro saluare, possit. Græci autem hunc locum sic legunt. In primis vel principio, quod & loquor vobis. Hoc autè aliqui sic exponunt: Id plane sum

Sup. c. 60.

Ioan. 17.

Sap. c. 6.

2. Tim. 3.

Ioan. 1.

Heb. 1.

Gene. 1.

Ephe. 1.

Apoc. 1.

sum, quod in primis vel principio huius sermonis vobis dicebā, nēpe lux mundi. Alii sic: In primis, quod & loquor vobis, hoc est, omnino id ipsum verbum sum, quod loquor vobiscum. Est enim Christus verbum Patris quod omnibus seculis annuntiatum est. In plenitudine vero temporis, caro factum habitauit in nobis. Alii hoc verbū ad sequentia referunt, ut sit sensus: In primis hæc dico vobis, quòd multa habeo de vobis loqui & iudicare, &c. Nam responsione alia digni non estis. Quodcunque autem ex iam dictis accipias, pius est sensus. Nam Christus & lux, & principium, & verbum, & iudex est. *Multa habeo de vobis loqui, &c.* Idem est cum eo, quod alibi dicit: *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo.* Vnde autem emphasim verborū. Primò, *Habeo, inquit, loqui de vobis, quasi diceret: Iam quidem loquor inter vos verbum Euāgelii, sed habeo etiam alia suo tempore loqui: nempe ea, de quibus Dauid: Tu claudet ad eos in ira tua, &c.* Secundò, habeo etiam iudicare. CHRISTVS enim sicut piorum est aduocatus & saluator, sic impiorum est & accusator & iudex. Quis autem te excusabit, vbi filius Dei te condemnabit? Tertiò addit: *De vobis.* Sunt & alii iudicandi & condemnandi, sed vos maximè. Hinc in Michea: *Popule meus, quid fecit tibi, &c.* Quartò addit: *Multa habeo loqui.* Non enim vnā tantum accusationem contra nos habebit. Vide quàm terribile sit verbum hoc, multis, inquit, nominibus vos accusare possum. Primò, quòd nullus inter vos sit, qui non peccatis scaeteat. Deinde quòd verbum salutis & gratiæ spernitis. Postremo, quod iudicium meum, perinde ut somnium quoddam, irideatis. *Sed qui misit me, verax est.* Quasi diceret, Posses equidem etiam nunc condemnare, sed qui misit me, promisit omnibus misericordiam hoc primo meo aduentu. Igitur, ut verax inueniatur, nūc nemini iudicium, sed misericordiam omnib⁹ offerens, iudicium differo in futurum. Vel aliter, ut sit comminatio, quasi diceret, Nunc quidem minæ meæ vobis vanæ videntur, propterea quod verbum nudum non mox sequatur executio, est tamē verax pater, qui nunc quidem differt sententiam, sed postea eam suo tempore reuelabit, nec vos impiā vestram incredulitatem impune feretis. Prop

Ioan. 8.

Ioan. 1.

Psal. 74.

Psal. 2.

Mich. 6.

terea quæ citius caelum & terram ruerent, quæ vel vnū iota in verbo dei medacii argui possit. Obserua quòd irretractabile est, quòd Deus loquitur, ut cunque impii & increduli id contemnant. Videbunt enim suo tempore in quem compunxerunt. Potest autem hoc verbū etiā accipi, sic, ut sit cōparatio eius quæ supra dixit: *Ego veni in nomine patris mei, alius veniet in nomine suo.* Ideo postquam dixit: *Ego loquor vobis, statim patris testimonium adiunxit.* Obserua autem, quòd cum dicere posset: *Qui genuit me verax est, maluit dicere: Qui misit me.* Hoc enim priori æquipollens est, & in auribus hominum præsertim inuidiorum atque superborum magis gratiosam humilitatem redolendo tolerabilius est & tardius calumniæ patet. *Et ego quæ audiui ab eo, hæc loquor.* Supra dixerat: *Ego sum qui testimonium perhibeo, & testimonium perhibet de me, qui misit me vtrūque autem probandum erat.* Ideo postquam præcedenti verbo patrem veracem esse comprobauit: nunc etiam suum ipsius testimonium verum esse conuincit. Non inquit, alia loquor, quàm quæ audiui à patre quæ verax est. Vnde consequitur, & verba mea, verba veritatis esse. Obserua, quòd CHRISTVS dicit se ea tantum loqui quæ à patre audiuit: ergo verba eius, verba Dei patris sunt: secure igitur eis adherere possumus. *Et non cognouerunt quia patrem suum, &c.* Supra dictum est, quòd eum ideo persequebatur, quòd patrem suum dicebat Deum. Hic autem videtur cōtrarium dicere: verum non tam excusat eorum ignorantiam, quàm intelligere nolentem demiratur malitiam, quia dicta eius se aduertisse dissimulabant. *Dixit ergo eis iterum.* Ergo inquit, quoniam non cognouerunt quod patrem suum diceret Deum, quoniam testimonium eius non acceperunt & maleuoli auditores defensionem veritatis non audierunt: nunc quasi conclusionem facit & terminum orationis. *Cum exaltaueritis filium hominis, tunc, &c.* Hoc est, nunc videor vobis vanus, sed postquam crucifixeritis me, & ego resurrexero, tunc apparebit verbi mei veritas. Dixi me esse fontem vitæ, panem viuum, lucem mundi, filium Dei, à patre Deo in salutem hominum in hunc mundum missum. Huius verbi veritas declarabitur per crucem & sequentē resurrectionē, sicut Paul⁹ ait: *Declarat⁹ est fili⁹ dei in virtute, per resurrectionē à*

Zach. 12.
Sup. c. 5.

Ioan. 8.

Ioan. 5.

Ioan. 4.

Rom. 1.

ANNOTATIONES

mortuis, &c. Hoc autem verbo Christus nendum mortem suam, sed & genus mortis, & fructum denique eius prädixit, ut sciamus eum voluntarie passum. Obserua autem, quod mortem exaltationem suam nominat sicut infra iturus ad mortem dicit: Pater, clarifica filium tuum, per mortem enim intrauit in gloriam suam, & quia seipsum humiliavit, &c. Deus ipsum exaltauit, & dedit ei nomen quod est super omne nomen, &c. Sic impij quanto magis iustos opprimunt, tanto magis eos exaltant, Et hæc est piorum cõsolatio, quod etiã mala & aduersa eis ad gloriam & exaltationem cedunt. *Tunc cognoscetis, quod ego sum.* Resurrectio Christi, est optimũ verbi Christi testimonium, quo docuit re ipsa, se quoad sufficientiam esse peccati, mortis, & inferni victorem, ac se omnibus per mortem suam donare peccatorum remissionem, & per resurrectionem iustitiam. *Tunc, inquit, cognoscetis.* Potest de his intelligi, qui post mortem eius dixerunt: Vere filius Dei erat homo iste. Vel, qui percutientes pectora sua, reuertebantur: Vel, qui postea prædicante Petro, crediderunt. Quod si etiam hi qui Christum crucifixerunt, remissionem adipisci potuerunt: nec nobis desperandum est. Potest etiam hoc verbum de impijs Iudæis & alijs intelligi. Resurrectio enim Christi, cõfusio est aduersariorum omnium, quasi diceret: *Tunc, inquit, cognoscetis*, quia virtus dei, qua ego à mortuis excitabor, vestra studia vana & irrita clarabit. *Tunc, inquit, cognoscetis*, quia cæli nunciabunt gloriam meam, & in omnem terram exhibit sonus eorum. Videbitis quidem tunc, sed ad confusionem vestram, non ad salutem, sicut Isaias prædixit: Videant & confundantur zelantes populi, & ignis hostes eius deuoret. Admodum autem terribile est videre, sed tantum ad propriam confusionem: id quod omnibus impijs in iudicio continget. Possumus etiam sic intelligere verbum hoc: *Tunc cognoscetis, &c.* quasi diceret. Non videbitis quantum sit peccatum vestrum contra me, donec ipsum perfeceritis. Hoc enim agit Diabolus, quod grauitatem peccati non prius manifestat, quam perpetratum sit, id quod in Iuda videmus. Væ autem ei, qui tum primũ peccatum suum videt, cum tempus gratiæ præterit. *Et quod ex me ipso facio, nihil, &c.* Quasi diceret, Resurrectio declarabit me esse filium Dei patris, qui me ita misit, ut non

me discedat. Quatuor autem per ordinem dicit, in resurrectione sua manifestanda: Primum, quod nihil à seipso fecerit, &c. Sic enim in lege verus propheta iudicatur si quod prædixit, eueniat. Secundum quod pater cum ipso est, alioqui quomodo ex tantis malis emergere potuisset? Tertium, quod pater eum non relinquit. Videbatur quidem in passione relictus, sed resurrectio contrarium probauit. Quartum, addit causam, quia quæ placita sunt ei, facio semper. Hoc Christi proprium est, semper voluntatem Dei facere. Obserua hic, de quibus rebus Christus gloriatur, nempe, quod à seipso nihil facit, sed tantum ea quæ patri placent, ut discamus & nos non in malefactis gloriari. Deinde obserua, quod Deus cum illis est, nec relinquit eos, qui quæ placita sunt illi faciunt. *Hæc illo loquente, multi crediderunt, &c.* Bonum quidem, & laude dignum erat, quod quidem crediderunt, moti verbis Christi. Verũ infra audies eos: quos hic cõmendat, multo importuniores fuisse erga Christum, quam hi qui apertè hostes eius se profitèbantur: Pharisei quidem omnibus sermonibus eius contradicebant. Hi autem de quibus nunc est sermo, hoc non contenti, insuper conuitia & blasphemias addunt, Samaritanum & demoniacum eum nominantes, ac tandem etiam ad lapides currunt. Per hoc autem præsignatum fuit, Christum nedum ab incredulis & extraneis, sed etiam ab his qui eius nomẽ præferunt, imò omnium maxime contemnendum. Id quod videmus fecisse Arrium, & alios hæreticos, & adhuc videmus facere malos Christianos. Atque hoc est quod olim prædixit per Dauidem: Super omnes, inquit, inimicos meos factus sum op, robrium vicinis meis. &c. Et iterum: Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique: Tu autem homo vnanimis. &c. Et iterum: Qui edebat panes meos, magnifice me supplantauit. Summa, sicut multi hic credidisse dicuntur: qui tamen nihilo meliores effecti sunt, quemadmodum & supra, Iesus non omnibus etiam credentibus seipsum credebatur, sic indubie & nunc non omnes agnoscit de fide gloriantes. Non enim satis est dicere: Credo in Christum, id quod ex sequentibus patet. Alioqui etiam nobis diceret: Quousque dicitis mihi, domine domine, & non facitis quæ dico? *Si manseritis in sermone meo, &c.* Quemadmodum artifex industrius, quum

Deut. 18

Infr. eo. c

Psal. 30

Psal. 54

Psal. 40

Ioan. 2.

Luc. 6.

um iacta fuerint ædificii prima exordia, laborat opus absoluere, nec cessat quousque extremam ei manum imposuerit: sic Christus videns iacta in aliquorum cordibus, ex verbis suis verè fidei fundamenta, nunc ad consummationem spiritualis ædificii, sola perseuerantia consequendam annitur. Congrue autem ad perseuerantiam hortatur, quia sciebat eos non perseueraturos. Est autem sensus verbi, quasi diceret: Parum est sermonem meum auribus hausisse, & ad tempus seruasse. Nã multi sermonem meum audierunt, & tamen retro abierunt. Quid autem prodest durum subiisse certamen, si animo fracto tandẽ hosti manus tradamus? Non incipientibus, sed perseuerantibus salus promittitur. Memores estote vxoris Loth quæ conuersa retro in statuum salis est mutata. Nemo enim mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei. Proinde nolite vobis blandiri, quod sermonem meum audieritis. Nisi enim in ipso permaneritis, nihil proderit vobis. Dupliciter autem manemus in sermone Christi. Primo per fidem ei adhærendo contra omnes vel hæreticorum vel Gentilium cauillationes, vel etiam contra quascunque tentationes. Secundum, in sermone Christi manemus, opere ipsum adimplendo & perseuerando. *Vere discipuli mei eritis.* Consequitur ex hoc loco, aliquos falso esse vel dici discipulos Christi, quales fuerunt, de quibus Ioannes dicit: E nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Porro, si verè discipuli Christi sunt, qui in sermone eius permanent: consequitur, eos non verè discipulos esse, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Itemque, qui Christum quidem verbis profitentur, sed factis negant. Iam, si secundum hanc regulam iudicandum est, omnino pauci erunt verè discipuli, ut non frustra dictum sit: Multi vocati, pauci electi. *Et cognoscetis veritatem.* Ne quis existimet parui esse momenti, ad discipulatum Christi ascisci, exprimit fructum. Quantum bonum autem sit cognoscere veritatem, vel ab ipsis Gentilibus discamus. Primo enim proposita contentione coram rege Dario, quid omnium maxime præcelleret, & quibusdam dicentibus, quod vinum, alijs quod rex, alijs quæ mulieres fortiores essent omnibus: tandem audita cõmendatione veritatis, omnes acclamant: Magna est veritas, & præualet. Deinde

Ioan. 6.

Matt. 10.

Gene. 19

Luc. 17.

Luc. 9.

I. Ioan. 2.

Luc. 8.

Matt. 20

3. Esd. 4.

nihil est, quod homines ratione vtentes, maiori studio & labore quæsierunt, quam veritatem. Postremo aliqui philosophi felicitatem posuerunt in cognitione veritatis. E quibus omnibus patet: veritatem non vulgare aliquod bonum esse. At qui eius cognitionem solis discipulis suis promittit Christus: *Vos, inquit, cognoscetis veritatem.* Alii eam quæsierunt, sed non inuenerunt: vos autem eam cognoscetis. Primò autem cognoscetis veritatem, id est, me, qui sum via, veritas, & vita. Christus enim non cognoscitur ex externa specie, sed ex verbo suo. Secundò cognoscetis veritatem, hoc est, quod veteres sub figuris & umbra viderunt, hoc vos nunc amoto velamine plane videbitis. Ideo beati oculi vestri, &c. Tertio cognoscetis veritatem, hoc est, alijs invarios errores prolabentibus, vos in sermone meo permanentes, cognoscetis veritatem, quæ vos errare non sinet. Quarto cognoscetis etiam ipsum fontem veritatis in futuro, super benedictam scilicet Trinitatem, quam nunc tantum per speculum & in ænigmate videtis. *Et veritas liberabit vos.* Secundum emolumentum ex discipulatu Christi sequens est, quod veritas cognita liberat, id est, liberos reddit à seruitute peccati, ac amore mundi, & restituit in libertatem iustitiæ. Liberare proprie significat eripere, & ex aliquo periculo eximere. Hic autem, ut ex sequentibus patet, significat liberum efficere, & in libertatem afferere. Sicut igitur supra incredulis dixit: Si non credideritis quod ego sum moriemini in peccatis vestris: sic hic credentibus, & in suo sermone permanentibus, dicit: Veritas liberos vos reddet. Et quid maius promittere potuisset? Nec vana pollicitatio est id quod videmus in Apoc. 6. stolis, qui cum Christo permanentes in tentationibus eius, acceperunt Spiritum sanctum, qui eos docuit omnem veritatem, eosque liberauit ab erroribus vniuersis, ab omnibus quæ in mundo sunt concupiscentiis, à timore mortis, à timore inimici, à misera illa seruitute peccati, tandemque in perfectione libertatis constituit, de qua Paulus: Quia ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. &c. *Responderunt Iudæi.* Quos supra credentes nominauit, hos nunc Iudæos antiquo scilicet vocabulo nominat. Qui enim tam crasse respondendo indigni sunt, ut credentes nominentur, vel discipuli

Baruc. 1.

Ioan. 14.

Luc. 10.

I. Cor. 14.

Su. eo. c.

Luc. 22.

Ioan. 6.

Rom. 8.

puli Christi. Volunt tamen aliqui Iudæos hos alios esse ab his quos supra in Christum credidisse dixit: *Semen Abrahæ sumus, & nulli serui sumus.* Vel ex hoc verbo videmus qualem habuerint fidem, & quid in Christo que fierint. Mouerat Christus, ut in sermone suo manerent, indicauerat qui veri essent discipuli eius: denique promiserat veritatis cognitionem. Ipsi tamen hæc omnia dissimulabant se audisse, & tantum arripiunt, quod de libertate dixerat: nimirum carnis libertatem amantes & quærentes. Sic plerunque carnalis homo, etiam si multa spiritalia audiat, nihil mouetur: si autem vel vnum verbum audiat, quod carnali suo affectui adblanditur, hoc retinet. Deinde ex verbo hoc videmus quanta sit superbia cordis humani. Quauis enim Iudæi illi longè lateque abessent à perfectione ipsius Abrahæ, iamque ipso facto sub iugo Romanorum essent, ut verè dicere possent: *Abraham nesciuit nos: Et Israël ignorauit nos Facti sumus immundi omnes, &c.* Nolunt tamen ea confiteri, quin potius de vtroque contra conscientiam suam gloriantur. Hæc est superbia hominis, & cæc. Præterea vides hic, quod impij tantum de externis gloriantur, de nobilitate generis, & libertate externa. Atqui hæc non est vera gloriatio. Quid enim prodest, si genere sis nobilis, factus autem ignobilis? Itemque si homini non sis subiectus, quum tamen seruus sis vitiorum? *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, &c.* Ne quis se liberum putet, qui è liberis & ingenuis parentibus natus est. Docerunt nunc CHRISTVS, quæ sit vera libertas, quam ut certius agnoscamus, primò docet quæ sit vera captiuitas. Mundus grauem seruitutem esse iudicat, si quis ex ancilla nascatur, aut in bello capiatur, aut seipsum in alterius potestate iure ciuili vendat, aut carcere captiuus claudatur, & cæc. Verùm hæc non est vera captiuitas aut seruitus. Plerique enim talium, etsi corpore serui erant, animum tamen habuerunt liberum, imo multi talium etiam externe serui libertatem tamen filiorum Dei, simul habuerunt. Apud Deum enim neque seruus, neque liber, & cæc. Vera autem seruitus vel captiuitas est, si quis fuerit sub tyrannide peccati & Satanæ. Quauis enim peccare nihil minus videatur, quam seruitutem seruire, verissime tamen dictum est: *Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.* Ut autem

sentiamus, quanta tyrannide peccatum in homine dominetur, aliquot peccati genera consideremus. Avaritia peccati genus est: vide autem, si in homine emerferit, quid non cogat? animum nunquam sinit quietum, noctes cogit infomnes ducere, & quid non mortalia peccata cogit facere, auri sacra fames? Ambitio, luxus, inuidia, si in homine erumpant, quanta tyrannide dominantur? Cogunt ex alieno præscripto viuere, mentiri, adulari, sycophantam agere, & quid non? ut interim taceam, quod hominem etiam in æternam perditionem cõijciunt. Vere dictum igitur est: *A quo quis superatus est, eius & seruus est.* Itemque, *Cui accommodastis vos ipsos ad seruiendum, eius serui estis, siue peccati ad mortem, siue obedientiæ ad iustitiam.* Hæc autem spiritalis seruitus, multò deterior & miserabilior est quam corporalis illa. Primò enim qui peccatum facit, non vni Domino subiectus est, sed pluribus. Statim enim in eum ius & dñum habent mors, afflictio, infernus, atque ipse Satan. Hæc enim sunt stipendia peccati. Ius autem mortis, est occidere: ius afflictionum, est molestia afflicere: ius Satanæ est perdere. Vides igitur quantum hæc seruitus excellat mundanam illam seruitutem, imo maior seruitus excogitari non potest, quam seruitus peccati. Nã quicumque hac seruitute tenetur, nihil potest animo à passionibus libero facere, nullam habet pacem conscientiæ, nullam ducit requiem, etiam si corpore liberrimus sit: Non est impiis pax. Secundo etiam in hoc grauior est seruitus peccati, quia serui hominum inhumanos & immites plerunque fugiunt Dominos: & corripiendo fugam à dura liberantur seruitute. Hic autem nullum patet effugium: semper enim sequitur vindex conscientia. Tertio corporalis seruitus plerunque citra culpam eius, qui in conditionem seruilem trahitur, inducitur. Quid enim peccauerat Ioseph, ut in seruitutem venderetur? Itemque Daniel & focii eius. Seruitus verò peccati, nostra voluntate semper contrahitur. Quarto humana seruitus tandem ipsa morte finitur, hæc autem perpetuo durat. Hoc igitur verbo ostendit Christus, nos omnes peccati & mortis esse captiuos. Hæc est enim hæreditas Adæ, in omnes filios eius, de quo plura Paulus ad Romanos. 5. Deinde hoc verbo arguit Christus Iudæorum cecitatem, ut qui

qui tantum attenderent extremam libertatem vel seruitutem, non autem interna & spiritalia, quæ tamen sine comparatione maiora sunt. *Seruus autem non manet in domo, &c.* Hoc addit, ne quis leue damnum putet peccati seruum fuisse. Ponit autem exemplum de seruo, qui non habet ius manendi in domo patrisfamilias, imò non diutius manere potest, quam domino placitum est. Domus autem Dei in hoc seculo est ecclesia dei, de qua Dauid: *Domine, inquit, dilexi decorem domus tuæ.* In altero seculo domus Dei, vita & gloria æterna est, de qua iterum Dauid: *Beati qui habitant in domo tua Domine, & cæc.* Itemque, *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Ab vtraque autem seruus peccati eiicitur. Primò enim, etsi secundum loci qualitatem, & oculos hominum in Ecclesia conuerteretur: in oculis tamen Dei membrum mortuum est, in futuro etiam visibiliter segregabitur, quado erunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Deinde etiam à posteriori domo, hoc est, cælo excludetur. Illuc enim nihil coinquinatum intrabit. Iuxta verbum Dauidis. *Non habitabit iuxta te malignus, nec permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Vides igitur, quàm perniciofa res sit peccatum. Potest hoc verbum etiam sic intelligi: Sicut seruus, tametsi pro tẽpore quædam in domo agit: tamen, quum seruus est, non hæres, non habet ius in domo, nec seipsum, nec alios potest libertate donare. Sic qui peccato obnoxius est, etsi sponte se coniecerit in miseram illam seruitutem, seipsum tamẽ non potest pro suo arbitratu eripere à iugo peccati, sed nec alios quidẽ. Nullus enim captiuus aliũ captiuum liberare potest. Proinde veram libertatem nec Moyses, nec patriarchæ, nec Iudæorum sacerdotes conferre poterunt. Nullus enim eorum fuit prorsus immunis à peccato, nec quisquã eorum ius habuit abolendi peccata. Solus ille liberos reddit & ingenuos, qui solus nulli peccato fuit obnoxius, Christus scilicet, qui peccatum nõ fecit, & c. Potest etiã verbũ hoc Christi aliter intelligi: *Seruus non manet, &c.* In domo patrisfamilias & serui & filii operantur, sed diuisimili causa. Serui vel spe mercedis, vel timore supplicij: filii autem ex amore erga patrem. Sic in Ecclesia serui sunt, qui tantum spe mercedis vel timore supplicij mala omittunt & bona faciunt, & hi tandem

nõ admittentur ad regnum. Filii autem, qui ex amore iustitiæ & timore filiali omnia faciunt, hi in domo manebunt. *Filius autem manet in domo in æternum.* Hoc est, Filius quoniam hæres est, & dominus domus, perpetuum habet ius in domo, nec solũ ipse vere liber est ab omni seruitute, verum etiã alios potest libertate donare. Christus autem filius Dei est, & ideo hæres & Dominus domus, denique & ab omni seruitute liber est. Ipse enim solus inter mortuos liber est, solusque dicere potest. *Venit princeps mundi huius & in me non habet quicquam.* Ideo & veram libertatem conferre potest. *Si ergo filius vos liberauerit, &c.* Christus filius Dei, sicut adoptionem filiorum Dei, pro inenarrabili sua benignitate communicauit: ita & vere libertatis gratiam nobis præstat. Quia enim omnes homines seruituti obnoxii erant, nec quisquam eorum alios eripere poterat, descendit filius dei de cælo, & homo factus, sua cruce, morte, & resurrectione nos liberauit à iure peccati, ne nos occidat: à iure mortis, ne nos damnet: à iure afflictionũ, ne nos molestia afficiant: à iure Satanæ, ne nos perdat & restituit nos iustitiæ, gaudio, vitæ, & Deo. Nõ quidem omnino abstulit peccatum, mortem, afflictiones, & c. Hæc enim non auferuntur extrinsecus à credente. In mundo, inquit, pressuram habebitis. Similiter omnes moriuntur: præterea credentes sæpenumero in carceres inferni coniciuntur, ut Dauid. *Iob &c.* Non igitur nos liberat Christus à sensu horum malorũ donec venerit nouissimus ille dies, sed liberat nos à iure & dominio ipsorum, & adimit eis aculeum, quo oēs homines peribant. Hinc in Osee: *De manu mortis liberao eos, &c.* Et Paulus. *Vbi est mors aculeus tuus, & cæc.* Sentimus quidem afflictiones, sed nõ perimus: occidimur, sed nõ morimur: persecutionẽ patimur, sed nõ destituimur, & c. Videmur quidẽ tristes, semper tñ sumus gaudentes: castigati, sed non mortificati, & c. Hic igitur videmus, quàm necessarius sit nobis Christus. Quẽ enim ipse Christus liberũ facit, is vere liber est, etiã si ex ancilla natus sit. Qui autem per Christũ non fuerit in libertatẽ collocatus, is vere mancipiũ est crudelissimorũ dominorũ, etiam si fuerit à nobilissimis ac liberrimis parçibus prognatus. Deinde vides hic, quod vera libertas nõ in hoc cõsistit ut nulli subiectus sis, ac facere possis quicquid libet, sed ut à iure

Isa. 63.
c. 64.

Gala. 5.

Psal. 25.

Psal. 83.

Ioan. 14.

Mat. 13.

Apo. 21.

Psal. 5.

1. Pe. 2.

Psal. 87.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

Osee. 13.

1. Cor. 15.

1. Cor. 4.

2. Cor. 6.

peccati & mortis liber sis. Scio quod filii Abrahamæ estis. Postquam obiectionis Iudaicæ posterio rem partem dissoluit, illam scilicet qua dixerant: Nemini seruiuimus vnquam nunc priorem aggreditur, illam scilicet, qua intolerabilem spirando superbiam defflauerant, dicendo. Semen Abrahamæ sumus. Ideo autem ita dissoluendas præposteravit partes: quia de hac maxime superbiz materia plura dicturus est. Vide autem, quam mansuete respondeat. Potuisset iure optimo dicere cū Ezechiele: Pater tuus nō est Abraham sed Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Imō potuisset eos cū Isaiā nominare, principes Sodomorū, & populū Gomorræ. Nihil tamē horū facit, sed tantum. Scio quod filii Abrahamæ estis. Est autē sensus verbi. Nihil opus est hac gloriatioe. Oēs enim sciunt, vos stirpe Abrahamæ prognatos. Omnibus denique compertum est, vos de hac re semper solitos gloriari. Scio & ego, quā alte hæc superbia cordibus vestris infixā sit. At qui vana est hæc gloriatio de carne & semine Abrahamæ carnali. Nam caro Abrahamæ nihil melior est, quā aliorum hominum caro: siquidem & ipsa de massa præuaricatrice est, genus etiam eius Chaldaicum. Vera igitur generositas Abrahamæ, non est ex carne, sed ex fide: non ex gente, sed ex virtute: non ex propria seminis sui qualitate, sed ex longanimitate obedientiæ. Hæc autem, quia in vobis non conspiciuntur, vana est vestra gloriatio. In hunc modum & Ioannes eis dixerat: Nolite dicere, patrem habemus Abrahamæ. Potēs enim est Deus de lapidibus suscitare filios Abrahamæ. Et Christus: Multi ventient ab oriente & occidente, & recumbent cum Abraham, &c. Filii autem regni eiicientur, &c. Docemur hoc verbo, vanum esse, imō ridiculum de genere siue nobilitate, aut sanctitate parētum gloriari, si nos degeneres simus. Deinde docemur, parentum iustitiam nihil coram Deo nobis profuturā, nisi addamus & propriam, quæ ad modū eōtra nec parentum peccata nobis obesse possunt, si eorum impietate non imitemur. Id quod in Ezechiele ad longum ostenditur. Sed queritis me interficere. Re ipsa & exēplo probat eos, quoad fidem & pietatem attinet, Abrahamo dissimiles. Abraham enim exultauit vt videret diem Christi: illi autem Christum perimere querebant. Sicut igitur superiori verbo concessit, eos secundū car-

Exec. 16

Isa. 1.

Matth. 3.

Matt. 8.

Exec. 18.

Ioan. 8.

nem esse filios Abrahamæ: sic hic, eos à veris Abrahamæ filiis longe discernit, quasi diceret: Estis quidem filii Abrahamæ, sed hoc facto vos ipsos proditis, quales filij sitis, nēpe nō quales Isaac & Iacob, sed quales Ismael & Esau. Iam cum Ismael è domo & hæreditate patris eiectus sit, & Esau benedictio nepaterna priuatus: videte quid vobis expectandum sit. Si illis cognatio Abrahamæ nihil profuit, nec vobis proderit: Attendant & hoc Pseudochristiani, qui inter fideles quidem censerī gaudent. Sed non aliter inter eos sunt, quā Iudas inter Apostolos, & Simon Magus inter baptizatos. Quia sermo meus non capit in vobis. Ne videretur iuste eū persequi, addit causam odij eorum. Non, inquit, ob maleficium aliquod me queritis interficere, quāuis id sedulo prætendatis, sed quia sermo meus non capit, hoc est, non intelligitur a vobis, vel sermo meus conscientias quidem vestras percutit, sed non capit. Atque hæc est causa odij vestri contra me. licet non iusta. Quod enim in sermone meo non capit, hoc piè credendum & diligenter interrogandum esset. Quod autem verbis vos increpo, ad bonum vestrum facio. Gratis igitur & sine causa me persequimini. Obserua, quōd virtus verborum Dei est, quōd capiunt homines, imō quasi rapiunt & furantur hominū corda. Rapiunt, inquam extra se in Deum. Felix, quem verbum Dei sic capit. Verum, vt hic audis, verbum Dei non omnes capit, sed tantum eos, à quibus fide ac desiderio suscipitur. Est enim verbum Dei sicut hamus, qui pisces nō capit, nisi à pisce prius apprehendatur. Captus autem à verbo Dei è tenebris & aquis extrahitur ad lucem & vitam. Causa igitur, quōd tam pauci à verbo Dei capiuntur, nulla alia est quā quod verbum Dei oscitater audimus, vel omnino negligimus, cū sciamus scriptum esse: A perios tuo, & implebo illud Ego quod vidi apud patrem, loquor, &c. Suo ipsius exemplo docet quod ad generosum filium pertineat, quasi diceret: Eius quisque filius est, cuius mores imitatur. Abit enim exēplū parentū domi conspectū, in mores filiorū. Ego dixi & esse factis doceo, me filiū eius, qui me misit: hoc & vobis faciendum est, si de Abraham gloriari vultis. Deinde hoc verbo etiam doctrinā suā cōfirmat, quasi diceret: Pater me⁹ verax est veritate apud ipsū vidi. nihil igitur lo-

Gen. 27.
Gene. 27

psa. 80.

quor, nisi veritatem. Dixi me esse lucē mundi, fontem vitæ, & panem viuum. Mendacia hæc non sunt: sic enim docuit me pater, propterea quōd naturalis eius filius sum: adeoque ipsa mea natiuitas à patre, mihi doctrina est. Postremò hoc verbo manifestè se ipsum discernit & segregat à Iudæis, imō & ab omnibus hominibus, cū alium sibi, alium ipsis esse patrem indicat. Pater, quem Christus factis exprimit, Deus est: Pater, quem Iudæi imitabantur, Diabolus erat. Docemur igitur hoc verbo, omnes homines referre Satanam, & discipulos eius esse: propterea quōd omnes sub eius potestate nascantur. Prima igitur natiuitate nostra audimus, Satanam nos omnia malorum genera docerem, eiusque per Adā discipuli admodum sequaces facti sumus. Pater noster Abraham est. Impius cū arguitur, vel cōiucia regerit, vel si aliud nō potest dissimulat se audisse, imō obstruit aures tanquam aspīs surda. Vtrūque hic in Iudæis videmus. Primò enim, cū re ipsa eos cōiucisset, Abrahamo dissimiles esse, tamen quasi nihil audissent, rursum clamant: Pater noster Abraham est. Deinde quod Christus dixerat: Vos quæ apud patrem vestrum vidistis facitis, arripit, quasi in contumeliam ipsius Abrahamæ dictum sit, quasi diceret: Quid nobis patrem nostrum exprobras, quasi impia nos docuerit Abraham, cū scripturæ testimonio sanctissimus sit? Per hoc igitur conabantur conuitium aliquod contra Abraham elicere: quod si fieret, populū ad lapidandum Christum prouocassent. Sed frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Si filii Abrahamæ estis opera Abrahamæ facite. Optima responsio, imō superbientium confutatio. Si filios vos Abrahamæ profitemini, vt sitis veraces in hac professione, opera Abrahamæ facite. Nō enim ex eo, quia homines estis, quod natura est: nec ex eo, quod sub corruptione mortalitatis cum peccato nascimur, quod infelicitatis est, non, inquam, ex hoc vel illo estis filij Abrahamæ, sed Adæ: vt Abrahamæ filij sitis, maius aliquid requiritur. Non enim hic spectatur caro, sed fides & opus. Quæ autem sint opera Abrahamæ, in Genesi plenius scribitur. c. 12. c. 17. c. 18. c. 22. Et sicut ipse vixit, sic & filios docuit. Noui (inquit) quod præcepturus sit filiis suis, vt timeant Deum. Hinc & Isaias eos admonuit: Attēdite ad Abraham patrem vestrum, &c. Hoc idem verbum & nobis dictum sciamus. Nam & nos quoque

Psal. 57.

Prou. 1.

Gene. 18.

Isa. 51.

& de Christo, & de sanctis patronis gloriamur, cum interim & Christo & sanctis omnino dissimiles simus. Nunc autem queritis me hominem, &c. iterum inculcat, quod supra se audisse dissimulabant, verū non simpliciter repetit, sed cum pondere. Singula enim verba pondus suum habent, & quasi quibusdam gradibus accrescit cumulus Iudaicæ iniquitatis. Primò enim præceptum Dei est: Non occides. Quicumque, ait, effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis eius. Vos autem me hominem queritis interficere, & innocentem minime que reū mortis, cum lex præcipiat: Innocentem & iustum ne occidas. Deinde, veritatem loquentibus debetur merces, non pœna. Vos autem me veritatem annuntiantem occidere queritis, ex quo vos inimicos veritatis liquidò probatis. Demum, si quis veritatem ab homine auditam aspernerit, tolerabile quidem malum est: à Deo autem veritatem auditam loquenti repugnare, grande piaculum est. Id enim non est hominem spernere, sed Deum. Quis autem impune spernit Deum? Iam, cū ego non quamcunque veritatem annuntiem, sed eam quā à Deo audiui, planum est, vos grauissime peccare. Vide quomodo peccatum eorū exaggeret, non vt desperent, sed vt compungantur & timeant. Sic & impiis quibusque nunc quidem blande loquitur. Ceterum obstinatis, tandem loquetur in ira sua, iniquitatesque eorum ante faciē eorum statuet. Hoc Abraham non fecit. Nullum interfecit innocentem, imō etiam pro nocentibus, Sodomitis scilicet, orauit. Nullū item à Deo missum nuntium ludibrio habuit, quin potius cum omni reuerentia & hospitalitate, domo suscepit, sicut patet de tribus Angelis. Nullum denique Dei verbum contempsit, sed summa fide suscepit, maxime promissionem de futuro Christo. Vos facitis opera patris vestri. In Psalmo dicitur: Omnia cornua peccatorum confringam. Hactenus igitur Christus Iudaicam superbiam vno cornu mutilauit: nunc ad alterum cornu simili modo cōfringendum transit. Duobus quippe cornibus, contra veritatem arietabant, patrem Abraham, patremque Deum se habere iactitantes, & idcirco libertate, qua veritas eos liberaret, se non indigere mentientes. Hoc igitur verbo Christus eis occasionem præbet, vt fortius eos deiciat. Satim igitur profiliunt. Nos ex fornicatione non sumus nati, &c.

Gene. 9.

Exod. 23.

Luc. 10.

Psal. 2.

Psal. 49.

Gene. 18.

Ibidem?

Psal. 74.

Gen. 25. Dupliciter intelligitur. Primò, Non sumus vt ceteri, quos Abraham genuit, filij concubinarum hereditate patris indigni, vt Ismael & alij, quos ex Cethura genuit, sed sumus ex legitimo Saræ coniugio nati, cuius filium solū elegit Deus, vt esset Deus eius: pactum verò meum, inquiens, statuum ad Isaac. Secundò potest intelligi de spiritali fornicatione, quæ nihil aliud est, quam idololatria. Sic enim Deut. 31. Osee. 1. Ezech. 16. Idololatria dicitur fornicatio. Sensus igitur est, Non sumus è stupro nati, non colimus Deos alienos, non sumus è gentibus Idololatri. Bona fuisset hæc gloriatio, si vera fuisset. *Vnum patrem habemus Deum.* Et hæc optima gloriatio esset, sed vera nõ erat. Cæterū, quod Dei filios se esse gloriatur, è scripturis acceperunt. Sic enim dicitur Pharaoni: filius meus primogenitus Israël: Dimitte filium meū, &c. Sic Moyses: Nõne ipse est pater tuus, &c. verum non satis est verbis dicere, se filium Dei esse. Si ego, inquit, pater vester sum, vbi est amor meus? Sic facile est dicere: Pater noster, qui es in cælis, &c. Sed nõ satis est, &c. *Si Deus pater vester esset diligeretis me.* Nihil verius. Equalia enim sunt Deum patrē habere, & filiū Dei diligere, Omnes enim filij Dei inuicem diligūt, vt pote habentes vnū adoptionis spiritum. Si quidē nec aliter filij Dei esse possent, nisi habendo dilectionē ad inuicē. Amplius autem & incomparabiliter illum vnum & vnicum proprium & consubstantialem Dei filium omnes diligunt, vt pote per quem eundem adoptionis spiritū accipere meruerūt, quia quod solus erat per naturā, hoc multis fratribus concessit ex gratia, vt filij Dei nominentur, & sint. Nemo igitur vere potest gloriari de Deo, nisi in Christum credat, eū que diligat. Frustra igitur Turcæ, Iudæi, Hypocritæ &c. vnum Deum creatorē, vt aiunt cæli & terræ colunt: propterea quod nõ per Christum colant, nec videant nec audiant Christum. Per solam enim Christum potest penetrari ad Deum, per solū ipsum potest audiri Deus, quoniā ipse est vox Dei, via veritas, sapientia, & omnium bonorum thesaurus, *Ego enim à Deo processi & veni, &c.* Causam addit, propter quā iure debeat diligere. Processi, inquit, generatione æterna & ineffabili, secundum diuinitatem qua Deus Ex Deo, omnipotens ex omnipotente, æternus de æterno genitus sum. Veni autem secundum assumptam humanitatem in hunc

mundum. Procedere igitur ex Deo, diuinitatis est. Venire autem humanitatis: atq; hæc sunt propter quæ iure diligere debet Christus. *Quare loquelam meam non agnoscitis?* Ne videatur ex arrogantia dixisse, Ego à Deo processi, iterum ad doctrinam suam appellat, quasi diceret: Si ex loquela cognoscitis, ex qua ratione quisque est, cur non & meam loquelam attenditis? Si Deum creditis veracem, beneficium, saluiferum, amicū piis, inimicū impiis, cur nõ in me quoque agnoscitis mores & ingenium patris? quandoquidem in dictis factisque meis nihil conspicatis ab hisce rebus degenerans. Obserua, quod nedum vita, sed & loquela Christiani talis debet esse, vt inde agnosci possit, quod sit filius Dei. *Quia non potestis audire sermonem meum.* Tanti mali causa nulla alia est, quam quod cor vestrum vsque adeo liuore & inuidia intabuit, vt nec æquo animo audire possit sermonem meū. Alioqui vel ipsa lex vestra signum dat, quo cognoscere possitis, num verus vel falsus propheta sim. Si non euenerit, quod propheta prædixit, in nomine domini, ait Moyses, hoc dominus nõ est locutus, &c. Obserua, quid faciat liuor & odium. Non enim potest veritatem audire. Obserua quod eadem verba Christi, quæ piis summe cõsolatoria sunt impiis intolerabilia sint. Verba enim sapientium sunt, quasi stimuli & clauis, &c. *Vos ex patre Diabolo estis.* Hactenus mansuete & cum summa misericordia aduersariis respondit: Nunc vt sciant eum nedum misericordiam diligere, sed & iudicium, se uere eos alloquitur. Hinc est quod in scripturis & agnus & leo dicitur: Agnus propter mansuetudinem, quam prima facie omnibus ostendit: Leo autem propter iudicium quo in obstinatos utitur. Interim tamen videmus etiam in media ira eius misericordiam. Sicut olim Abacuch prædixit: Cum iratus fueris, misericordiam recordaberis. Poterat re ipsa eos punire, sed verbis contentus est. Deinde quauis verba dure sonent, tamen eius intentio bona fuit: non enim vt eos in desperationē adigeret hæc dixit, sed vt terri conuerterentur. Ira enim in indignatione eius, sed vita in voluntate eius. Quod autem hic dicit: *Vos ex patre diabolo estis*, non de natura intelligendum est, quasi Diabolus fecerit vel creauerit impios, quemadmodum Manichæus finxit duo principia, vnū bonum, alterum malū. Fides nostra nescit nisi

nisi vnum creatorem omnium visibiliū & inuisibiliū. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Et omnia propter semet ipsum creauit altissimus, etiam impium ad diem malū, Naturam (inquam) fecit Deus, quæ in se bona est, non autem peccatum, quod accidens est, & inuidia Diaboli intrauit in orbem terrarum. Dicuntur autem Iudæi, imò omnes impij, & qui per Christum regenerati non sunt, esse ex patre Diabolo. Primò, quia amissa Dei similitudine. Diabolo similes facti sunt, & quo ad peccatū, & quo ad pœnam. Secūdò, quia instinctus Diaboli sequuntur, eum que imitantur. Solum autem scriptura ex imitatione & similitudine filios appellare. Sic Ezechiel ad Iudæam: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Tertio quia cum ipso & ab ipso hæreditabunt æterna mala. Quarto, quia sub dominio & potestate eius sunt, Paulo teste: Deus, inquit, huius seculi excæcat corda infidelium. Et iterum: Princeps aëris huius operatur in filiis diffidentia. Et iterum dicit, Christum nos eripuisse de potestate tenebrarum, imò in baptismo testatur, regnare Satanam in his, qui non credunt, cum imperamus ei, dicentes. Exi immūde spiritus. Et infra dicit, Satanam principem mundi. Iam vide, quo deuenerit homo propter peccatum. Creatus erat ad imaginem Dei, hæres omnium bonorū Dei futurus erat. Denique Deus ipse pater eius esse volebat. Quid autem felicius huiusmodi creatura esse potuisset? Verum peccante homine, omnia in diuersum abierunt. Qui ad Dei similitudinem formabatur, iumētis similis factus est, imò ipsi Diabolo. Deinde, qui Deum patrē habebat, nunc Diabolum habet, Postremo, qui omnium Dei bonorum hæres designatus erat, omnium malorum cum Diabolo factus est particeps. Nec ad pristinam dignitatem vnquam peruenire potest, nisi per Christum: Si filius inquit, vos liberauerit, vere liberi eritis. Omnes igitur homines, qui Christum ignorant, vel in eum, nõ credunt, subiacent huic sententiæ. *Vos ex patre Diabolo estis.* Hoc igitur vel vnum verbum nos ad Christum adducere, imò cogere deberet. *Et desideria patris vestri vultis facere.* Hoc verbo discernit reprobos ab electis: Impij & reprobi nedum sub potestate Diaboli sunt, sed etiam eum imitantur, ac factis exprimunt. Signanter autem dicit:

Desideria patris vestri: hoc enim plus est, quàm si dixisset, Opera eius imitamini. Quauis enim Diabolus multa mala fecerit & faciat, maiora tamen cupit & desiderat, si permitteretur, Arrogantia enim, imò malitia eius plusquam fortitudo eius. Sic impij mali quidem sunt ad extra, sed multo peiores in corde. Hinc est, quod iuste æterna pœna puniuntur, quauis enim peccatum sit temporale, tamen perpetuo vellent peccare, si possent. *Ille erat homicida ab initio.* Hic incipit Diaboli conditiones describere, vt auditores eo fortius tam impium patrem, imò tyrannum, fugiant. Duo autem ei attribuit, mendacium & homicidium. Mendacium enim blasphematur Deum, homicidio occidit genus humanum. Et qualis ipse est, talia etiam operatur in cordibus eorum qui non sunt Christi: Facit enim vt mendaces sint, id est, contemptores Dei, confidentes sibi ipsi. Item facit, vt sint homicidæ, hoc est, vt se saluos velint, etiam si omnia alia pereant. En hoc est regnum Satanæ, cui miseri tanta securitate si fructificamus. Quid autem boni sperandum est, vbi nihil nisi mendacium & homicidium est? Econtra in regno Christi potissimum regnat veritas & charitas. Et quid mali esse potest, vbi hæc duo regnant? Ex his facile coniecere potes an ad regnū Christi vel Diaboli pertineas. Obserua autem, quod Diabolum non simpliciter dicit occisorem, sed homicidā, nec ab heri & nudius tertius, sed ab initio, vt videamus, quid ab ipso nobis expectandum sit. Quod autem addit ab initio eum fuisse homicidam, non sic intelligas, Diabolum à Deo malum esse conditum, id quod quidam affirmarunt. Nam ex scripturis palam probari potest, Diabolum in principio fuisse bonum, Dicit enim Dauid de Deo: Omnia in sapientia fecisti. Atqui diuinæ sapientiæ est bona producere. Ideo dicitur: Vidit Deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. Deinde Christus ipse dicit. Videbam Satanam tanquam fulgur de cælo cadentem. Fuit igitur aliquando in cælo, qui inde tanquam fulgur cecidit. Atqui in cælo malitia locū non habet: Non enim intrabit illuc quicquam coinquinatum. Manifestius autem in Ezechiele, sub typo principis Tyri, bona Diaboli natura in principio describitur: Tu, inquit, signaculum similitudinis Dei, plenus decore, &c. perfectus in viis tuis à die creationis tuæ

Rom. 8.
1. Ioan. 5.

1. Ioan. 3.

Ioan. 14.

Deu. 18.

Eccle. 12.
Psal. 32.

Abac. 3.

Psal. 29.

Roma. 11.

Prou. 16.

Sapie. 2.

Ezech. 16.

2. Cor. 4.

Ephes. 2.

Coloss. 1.

Ioan. 16.

Psal. 48.

Ioan. 8.

Isa. 16.

Psal. 103.

Gene. 1.

Luca. 10.

Apoc. 21.

Eze. 28.

tuz donec inuenta est in te iniquitas, &c. Et quid opus multa adducere, cum Christus infra statim de ipso addit? In veritate non stetit. Quo verbo nimirum manifeste innuitur, eum aliquando in veritate fuisse, sed non perseverasse. Intelligendum igitur est verbum hoc vel ab initio peccati, vel ab initio creationis humanę, & productionis mundi corporei, eum fuisse homicidam. Potest autem intelligi primum de Christo. Homicida fuit Diabolus ab initio, hoc est quod vos nunc me queritis interficere, hoc Diabolus semper iam inde à principio quæsivit.

Gene. 3. Semper enim insidiatus est filio Dei, ut calcaneo eius, imò propter ipsum omnes electos persecutus est. Vel potest intelligi de homine, quem Diabolus sua suggestione spiritaliter occidit, & à Deo separavit. Occidit autem hominem non ferro accinctus, sed mendaci & lethifera persuasione. Vnde consequitur, quod omnis qui alicui homini malum persuadet pestifera lingua, homicida coram Deo est. Hinc David, Filij hominum, dentes eorum arma & sagittę, & lingua eorum gladius acutus. Deinde Diabolus animam tantum hominis spiritaliter occidit, non corpus: & tamen dicitur homicida. Vnde consequitur, quod coram Deo non solum homicida est, qui corpus occidit, sed qui animam malis exemplis vel verbis inficit: imò, qui seipsum sponte in peccatum conicit, animam suam occidit. Postremo Diabolus odio contra hominem permotus, eum decepit. Vnde consequitur quod odium in corde coram Deo homicidium reputatur. Hinc Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Ob hanc enim causam Diabolus homicida dicitur. *In veritate non stetit.* Primò, quia filium Dei verbum Dei, quod veritas est, non dilexit. Stare enim in veritate, idem est, quod veritatem amare: Stare in Christo, est Christum amare. Secundò in veritate non stetit, his quę habuit non contentus, maiora vane præsumpsit: Ascendam inquit, in cælum, similis ero altissimo. In veritate stare, est seipsum agnoscere ut creaturam, & omnia quę habet, non sibi sed Deo ascribere, nec maiora vane iactare. Tertio in veritate non stetit quia scilicet creatus & optimis bonis excultus erat, sed lapsus est in mendacium, & miseriam. Hinc Petrus: Deus, inquit, Angelis qui peccauerant non peper-

Ibidem. spirititaliter occidit, & à Deo separavit. Occidit autem hominem non ferro accinctus, sed mendaci & lethifera persuasione. Vnde consequitur, quod omnis qui alicui homini malum persuadet pestifera lingua, homicida coram Deo est. Hinc David, Filij hominum, dentes eorum arma & sagittę, & lingua eorum gladius acutus. Deinde Diabolus animam tantum hominis spiritaliter occidit, non corpus: & tamen dicitur homicida. Vnde consequitur, quod coram Deo non solum homicida est, qui corpus occidit, sed qui animam malis exemplis vel verbis inficit: imò, qui seipsum sponte in peccatum conicit, animam suam occidit. Postremo Diabolus odio contra hominem permotus, eum decepit. Vnde consequitur quod odium in corde coram Deo homicidium reputatur. Hinc Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Ob hanc enim causam Diabolus homicida dicitur. *In veritate non stetit.* Primò, quia filium Dei verbum Dei, quod veritas est, non dilexit. Stare enim in veritate, idem est, quod veritatem amare: Stare in Christo, est Christum amare. Secundò in veritate non stetit, his quę habuit non contentus, maiora vane præsumpsit: Ascendam inquit, in cælum, similis ero altissimo. In veritate stare, est seipsum agnoscere ut creaturam, & omnia quę habet, non sibi sed Deo ascribere, nec maiora vane iactare. Tertio in veritate non stetit quia scilicet creatus & optimis bonis excultus erat, sed lapsus est in mendacium, & miseriam. Hinc Petrus: Deus, inquit, Angelis qui peccauerant non peper-

Psal. 56. cida coram Deo est. Hinc David, Filij hominum, dentes eorum arma & sagittę, & lingua eorum gladius acutus. Deinde Diabolus animam tantum hominis spiritaliter occidit, non corpus: & tamen dicitur homicida. Vnde consequitur, quod coram Deo non solum homicida est, qui corpus occidit, sed qui animam malis exemplis vel verbis inficit: imò, qui seipsum sponte in peccatum conicit, animam suam occidit. Postremo Diabolus odio contra hominem permotus, eum decepit. Vnde consequitur quod odium in corde coram Deo homicidium reputatur. Hinc Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Ob hanc enim causam Diabolus homicida dicitur. *In veritate non stetit.* Primò, quia filium Dei verbum Dei, quod veritas est, non dilexit. Stare enim in veritate, idem est, quod veritatem amare: Stare in Christo, est Christum amare. Secundò in veritate non stetit, his quę habuit non contentus, maiora vane præsumpsit: Ascendam inquit, in cælum, similis ero altissimo. In veritate stare, est seipsum agnoscere ut creaturam, & omnia quę habet, non sibi sed Deo ascribere, nec maiora vane iactare. Tertio in veritate non stetit quia scilicet creatus & optimis bonis excultus erat, sed lapsus est in mendacium, & miseriam. Hinc Petrus: Deus, inquit, Angelis qui peccauerant non peper-

1. Ioan. 3. odit fratrem suum, homicida est. Ob hanc enim causam Diabolus homicida dicitur. *In veritate non stetit.* Primò, quia filium Dei verbum Dei, quod veritas est, non dilexit. Stare enim in veritate, idem est, quod veritatem amare: Stare in Christo, est Christum amare. Secundò in veritate non stetit, his quę habuit non contentus, maiora vane præsumpsit: Ascendam inquit, in cælum, similis ero altissimo. In veritate stare, est seipsum agnoscere ut creaturam, & omnia quę habet, non sibi sed Deo ascribere, nec maiora vane iactare. Tertio in veritate non stetit quia scilicet creatus & optimis bonis excultus erat, sed lapsus est in mendacium, & miseriam. Hinc Petrus: Deus, inquit, Angelis qui peccauerant non peper-

Isa. 14. cida coram Deo est. Hinc David, Filij hominum, dentes eorum arma & sagittę, & lingua eorum gladius acutus. Deinde Diabolus animam tantum hominis spiritaliter occidit, non corpus: & tamen dicitur homicida. Vnde consequitur, quod coram Deo non solum homicida est, qui corpus occidit, sed qui animam malis exemplis vel verbis inficit: imò, qui seipsum sponte in peccatum conicit, animam suam occidit. Postremo Diabolus odio contra hominem permotus, eum decepit. Vnde consequitur quod odium in corde coram Deo homicidium reputatur. Hinc Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est. Ob hanc enim causam Diabolus homicida dicitur. *In veritate non stetit.* Primò, quia filium Dei verbum Dei, quod veritas est, non dilexit. Stare enim in veritate, idem est, quod veritatem amare: Stare in Christo, est Christum amare. Secundò in veritate non stetit, his quę habuit non contentus, maiora vane præsumpsit: Ascendam inquit, in cælum, similis ero altissimo. In veritate stare, est seipsum agnoscere ut creaturam, & omnia quę habet, non sibi sed Deo ascribere, nec maiora vane iactare. Tertio in veritate non stetit quia scilicet creatus & optimis bonis excultus erat, sed lapsus est in mendacium, & miseriam. Hinc Petrus: Deus, inquit, Angelis qui peccauerant non peper-

2. Pe. 2. quit, Angelis qui peccauerant non peper-

cit, sed catenis noctis in Tartarum præcipitatos tradidit, seruos in iudicium. Hinc & Isaias. Quomodo cecidisti Lucifer, qui *Isa. 14.* mane oriebaris? Quartò in veritate non stetit, quia vera bona, hoc est, Deum ipsum contempnit, & falsa bona, honorem scilicet quæsivit. Qui enim vera bona contemnit, & falsa vel imaginaria amplectitur, qualia sunt omnia temporalia, is in veritate non manet. Hinc David: filij hominum, ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? Et Salomon: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Sicut autem Diabolus in veritate non stetit, sic & effecit, ut homo in veritate non persisteret, sed in mendacium & miseriam ipse quoque rueret. Et adhuc facit, ut filij sui in veritate non persistant. Obserua si tam nobiles creaturę, quales fuerunt primus Angelus & primus homo, in veritate non persistenter, sed lapsi sunt, quid de viribus nostris præsumendum est? Qui igitur stat, videat ne cadat. *Quia veritas in eo non est.* Amissa semel veritate iam nihil nisi mendacium est & loquitur. Primum siquidem eius verbum, quod in scripturis legimus, nec est nec erit vnquam, scilicet quod dixit: Ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. *Isa. 14.* Quis enim in nubibus æquabitur domino, similis erit Deo in filiis Dei? Secundum nihilominus verbum, quod dixit: Eritis sicut dii, nec est nec erit. Quis enim sicut dominus noster, qui in altis habitat? Imò mendacium est, etiam si veniat quippiam eorum, quæ esse vel futura esse dixerit: Nihil enim corde simplici, nihil omnino loquitur absque intentione fallendi. Sic ad Christum vere quidem, dicebat: Angelis suis mandavit de te, &c. sed fallere intendebat. Obseruet hæc qui Dæmones consulunt, & à diuinatoribus veritatem inquirunt. *Cum mendacium loquitur ex proprio loquitur.* Ex proprio, inquit, id est, ex proprio corde, confingit. Et ita mendax est, ut & mendacij pater sit, id est, author & inuentor. A nullo enim mendacium audit, sed apud seipsum confinxit. Superbia nanquetumens, maluit refuga fieri pater mendacij, quam apud altissimum patrem, filius & amator veritatis persistere inter filios Dei. Ex hoc verbo colligitur, quod etiam homo, quandoquidem & ipse in veritate non stetit: ex seipso mendax est. Hinc David: Omnis homo mendax. Ob id, ut apostoli ve-

Psal. 4.
Eccle. 1.

1. Cor. 10

Psal. 112.

Matt. 4.

Psal. 115.

ra

Matt. 10 ra loqui possent; opus habuerunt spiritu veritatis, qui veritate suggereret. Hinc Christus dixit: Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et iterum: Ego dabo vobis os & sapietiam, &c. Hactenus igitur breuiter quidem, sed manifestissime conditiones Diaboli expressit. *Ego autem si veritatem dico, non creditis.* Christus hic exemplo medici, postquam morbum & grauitatem illius Iudæis expressit, nunc toto studio laborat eos à morbo reuocare, ne pereant. Primò autem quasi aspera quedam medicamenta putrido vulneri admouens, quæ totam eius sanie & putredinem excedant, acrioribus interrogationibus eos aggreditur. Sicut autem Isaias admiratur populi ingratitude & cecitatem, cum dicit: Audite cæli, &c. Filios enutriui & educaui, &c. Item Hieremias, cū dicit: Stupor & mirabilia facta sunt in terra: Prophetę loquuntur mendacium, &c. Sic Christus hic admiratur eorum cecitatem, quasi diceret: An non insignis cecitas in vobis est? Per me factus est homo, per Diabolum autem deceptus, & tamen plus illi adhæret quàm mihi: Ego veni saluare, ille homicida est, circūit quærēs quem deuoret: Ego veritatem dico, ille mendacium: Ego vera bona promitto, ille tantum falsa: & tamen plures inuenit qui ei credant, quàm ego qui mihi adhæreant. Quid autem isto peruersius: quid tali oculo nequius? Sed ne mireris, quid enim mirum, si veritati non credant, qui ex Diabolo patre sunt? Generationis autem Diabolice proprium est, ut commutet veritatem Dei in mendacium, dicendo malum bonum, & bonum malum: lucem tenebras, & e contra, &c. *Quis ex vobis arguet me de peccato?* In Michæa dicitur: Iudicium Deo cum habitatoribus terrę: Popule meus, quid feci tibi? Responde. Sic Christus hic iudicio contendit cum Iudæis, quasi diceret: Nihil potestis vestrę incredulitati prætexere. Nam primum doctrina mea vera est, & irreprehensibilis; nec à quoquam refelli potest. Deinde vita mea est inculpabilis, nec à quoquā peccati accusari possum. Doceo veraciter, viuo sancte. Quod verbis doceo, factis præsto. Sic vere in iudicio nulla nobis remanebit excusatio. Habes ex hoc verbo, quod etiam sanctitas vitę facit ad probationem doctrinæ. Tria enim sunt, quæ doctrinam probant. Sūma & certissima regula probandi doctrinam, est scriptura sacra, ita, ut præce-

Luc. 21.

Isa. 1.

Hiere. 5.

Rom. 1.
Isa. 5.

1. Cor. 5.
1. Tim. 3.

2. Cor. 4.

2. Cor. 4.

Matt. 10

Eccle. 9.

Psal. 42.

ptum sit, ne quis omnino audiatur propheta, si quid docuerit contra scripturam, etiam si miraculis clareat. Et addit talibus miraculis à Deo tētari populum: Post scripturam, miracula probant doctrinam. Hinc Christus saepe ad miracula nos dirigit: Si mihi, inquit, non creditis, operibus credite. Postremo, etiam vita docentis probat doctrinam. In Christo autem omnia hæc conspiciuntur. Deinde, hoc verbum etiam summe nos consolatur, quia enim ne aduersarij quidem Christum peccati arguere potuerunt, sed totus à peccatis liber fuit, potuit vere mediatorē, imo summum sacerdotem agere inter nos & Deum, nosque à peccatis mundare & Deo reconciliare, quod facere non potuisset, & si ipse peccatis obnoxius fuisset. Ob eam enim causam sacerdotes Leuitici hominem perfecte non potuerunt Deo reconciliare, quia & ipsi erāt peccatores, & necesse habebant, sicut pro populi, sic & pro propriis delictis orare & offerre: Christus autem vere pontifex est, sanctus, innocens, impollutus, &c. ideo per se metipsum audet ad Deū accedere, &c. Postremo docemur hic exemplo Christi, qualis debeat esse vita Christianorum, nempe irreprehensibilis & sine crimine. Sine peccato quidem esse non possumus: nam reliquię peccati etiam nunc in nobis manent, & subinde repullulant. Verum sine crimine debemus viuere coram mundo. Hinc Paulus: Auaritia autem & immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. Ideo præcipit, ut abstineamus ab omni fraude inordinate ambulante, imò ne cum huiusmodi cibum sumamus. Maxime autem apostolus, prædicatores & episcopos, decet esse irreprehensibiles. Hinc Paulus de seipso: Habētes, inquit, hanc administrationē, abdicamus occulta dedecoris, &c. commendantes nos ad omnem conscientiam hominum in conspectu Dei: Ad hoc quidam etiam illud applicant: Excute puluerem pedum, hoc est, etiam leuia peccata, sine quibus vita hæc transigi non potest, à prædicatore vitanda sunt, quemadmodum Salomō ait: Omni tempore vestimenta tua sint candida. *Si veritatem dico, quare non creditis?* Veritas, quemadmodum & lux, per seipsum amabilis est (nisi forte agris oculis odiosa sit) dirigit enim: Et maxime veritas diuina quæ ad Deum nos dirigit. Hinc David præ-

Ioan. 10.

Heb. 7.

Ephes. 5.

2. Thes. 3.

1. Cor. 5.

1. Tim. 3.

2. Cor. 4.

Matt. 10

Eccle. 9.

Psal. 42.

caur: Emitte lucē tuam, & veritatem tuā:

ipsa

ipsa me deduxerunt, &c. Sicut igitur leuitatis est, cito credere, sic magnę cęcitatıs signum est, veritati non credere. Ideo dicit: *Si veritatem dico, quare non creditis?* quasi diceret: Si durum est Diabolum habere patrem, & mendacio ludificari, cur mihi & veritatem dicenti, & adoptionem filiorum Dei promittenti non creditis? Non potestis à mendacio liberari, nisi per veritatem: Nō potestis à iugo Diaboli eripi, nisi per filium Dei. Offertur vobis vltro veritas, cur eam spernitis: Dixi me esse filium Dei, idque miraculis comprobavi. Quis igitur vos fascino non credere veritati? *Qui ex Deo est, verba Dei audit, &c.* Rationem ponit, cur non credat, & verissima ratio est. Sane, si rerum naturam attendimus, omnia ex Deo sunt, quia ab eo ortum habent & existunt. Ex ipso enim & per ipsum omnia. Si vero spiritualem natiuitatem attendimus, qua filij Dei gignuntur, hi soli ex Deo sunt, qui per Christum ex aqua & spiritu sancto regenerati sunt. Item hi, soli ex deo sunt, qui ex electione sunt, Itē hi soli ex Deo sunt, qui ex prima benedictione sunt, quam accepit homo ante peccatum. Virtute enim eius benedictionis tantum electi nati fuissent, si homo non peccasset. Post peccatum autem, dictum est mulieri: Multiplicabo cōceptus tuos. Hinc igitur & mali cōperunt nasci. Sed hi nō ex Deo, nō ex prima benedictione, sed ex maledictione sunt, ideo non audiunt verbum Dei. Qui autem ex electione & benedictione sunt, hi audiunt. Hinc Ioannes: Amicus, inquit, sponsi audit vocem sponsi, & gaudet, &c. Sic sponsa: Sonet, inquit, vox tua in auribus meis. Et Dauid: Quā dulcia faucibus meis eloquia tua. Item: In corde meo abscondi eloquia tua. Et iterum: Bonum mihi lex oris tui, &c. Audiunt autem, qui ex Deo sunt verba Dei, non solū auribus corporis, sed & mentis affectu & executione operis. Qui enim tantum externis auribus audiunt, nec ea menti infigunt, vel ad opus accommodant, verba Dei audire dicendi non sunt, nec fructum aliquem referunt. Quemadmodum semen, quod secus viam cadit, non fert fructum: quia aut conculcatur, aut volucres comedunt illud. Hinc Paulus: Nō auditores legis iusti sunt apud Deū, sed factores. Et Iacobus: Estote factores verbi, & non auditores tantum, &c. Seruus enim sciens voluntatem domini, & non faciens, vapulabit multis. *Propterea vos non au-*

ditis, quia non estis, &c. Durissima sententia, quæ nedum Iudæos damnat, sed etiam plures à Christianis. Si ex Deo non sunt, qui verbum Dei non audiunt, quis non videt, quam pauci sint electi, tametsi multi, imo omnes vocati sint. Attendat igitur quilibet conscientiam suam, quomodo affectus sit erga verbum Dei, & videbit num ex Deo sit vel non. *Nonne benedicimus, quod Samaritanus, &c.* Iracundi & præcipitis animi indicium est, correptionem mansuete & leniter illatam non ferre, sed illico in conuitia & contumelias erumpere, & cum vera non assint, quæ rectè obici possint, etiam falsa confingere, quæ alteri impingat, quemadmodum Iudæi hic faciunt. Samaritanum autem Christum nominant, vel quia apud Samaritanos olim ad tempus manserat: vel quod Samaritanos aliquando Iudæis præferebat, vt in parabola de eo, qui descendit ab Hierusalem in Hierico: Vel quia putabant eum transgressorem legis, & à Moyse defecisse, quemadmodum Samaritanos. Dæmoniorum autem habere eū insimulant, tum quia opera eius vt alibi principi dæmoniorum ascribebant, vel ideo quod secreta cordis eorum saepe manifestauerat, quod putabāt ex Diabolo esse. Summa, hoc vno verbo & doctrinam & vitam Christi calūniantur. Doctrinam, quum dicunt, eum dæmonium habere, vitam cum dicunt, eum Samaritanum, per hoc significatum est, & vitam & doctrinam piorum semper calūniis impiorum patere, ne nullam videantur suæ incredulitatis causam habere: Si enim patrem familias Belzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Attende igitur quantam à peccatoribus sustinuit contradictionem filius Dei, ne tu deficias, si tale quid etiam tibi contingat. *Ego dæmonium non habeo.* Hic vides vere dixisse Petrum de Christo: Cum malediceretur, non maledicebat, &c. Accepit enim grauem ab amulis calūniā & falso illatam, quam tamen vere in eos retorquere potuisset: Verum à cōtumeliis etiam veris temperauit, & mansuetissime respondit, hac dulci verborum mansuetudine eos ad lenitatem animi reducere curans. Responso enim mollis frangit irā, &c. Et iterum: Verbum dulce multiplicat amicos. Non autem negat se Samaritanum esse. Primò quia parum refert, Iudæus, quis sit an gentilis. Coram Deo enim neque circūcisio, neque præputium aliqd est, sed obseruatio mandato

Galat. 3.

Rom. 11.

Ioan. 3.

Genes. 1.

Gene. 3.

Ioan. 3.

Cant. 2.

Psal. 118

Luc. 8.

Rom. 2.

Iacobi. 1.

Luc. 12.

Matt. 20

Ioan. 4.

Luc. 10.

Luc. 11.

Matt. 10.

Hebr. 12.

1. Petr. 2

Prou. 15.

Eccles. 6

Galat. 5.

datorum Dei. Secundò quia Christus secundum spiritualem sensum vere Samaritanus, id est, custos est. Ipse enim custodit omnes diligentes se: Et custodit animas sanctorum suorum, &c. Nisi enim ipse custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Preterea etiam ideo non respondet ad obiectū vitæ crimen, vt exemplo suo nos doceret, nec nobis magnopere desudandum esse in defendenda à calumniis vitæ nostræ innocentia, ne magis inanis glorię cupidi, quam innocentie & veritatis defensores videamur. Respondet autem CHRISTVS ad crimen doctrinæ suæ obiectum. omnibus enim modis asserenda est doctrinæ suæ veritas & auctoritas. Hoc enim nō nostræ, sed Dei gloriæ refert, quam asserere oportet omnibus etiam incommodis nostris. Docemur hic, quæ ad Deum pertinent, vindicare nos debere cum multa diligentia: quæ vero ad nos spectant probra despiciere. contrarium huic facit mundus, &c. *Sed honorifico patrem meum.* Probat se dæmonium non habere, ex eo quod in omnibus gloriā Dei querit, & munus à Deo iniunctum in gloriā Dei exequitur, semperq; hoc agit & vbique, vt solus Deus glorificetur. Ideo ad passionem iturus, vere dicere potuit: Ego te glorificauisuper terram, &c. Hac autem duo contraria sunt, dæmonium habere, & Deum honorificare. Nam dæmon Deum glorificare non potest, nec aliud obstat ei ad salutem, &c. *Vos autem inhonorastis me.* Ostendit se optime sentire eorum contumelias, quanuis tunc non eas puniret. Sic omnia peccata nostra videt & sentit Deus, etiam si non statim puniat. Suo autem tempore statuet ea nobis ob oculos. *Emphasim autem habent hæc duo verba. Vos & me.* Quis tantam impietatem in Israel quæsiisset, vt cum omnes alij Christum honorificent, ipsi soli blasphement, quem primi omnium suscipere debuerant. Hoc idem verbum etiam in nos competit. Iuste enim de nobis conqueri potest: *Vos inhonorastis me. Ego gloriā meam nō quero.* Hoc addit, ne Iudæi putarent ex ambitione eum dixisse. Quis me arguet de peccato? Item, ne putarent eum iniuriis offensum, vindictā ab ipsis expetere. Ipse enim nec gloriā ab hominibus quæsiuit, quemadmodum supra dixit: Claritatem ab hominibus non accipio, nec vindictam exegit ab iniuriantibus, quin potius in cruce clamauit. Pater dimitte illis, &c. In eundem modum Christianus non de-

Psa. 144

Psa. 126

Ioan. 17.

Psa. 49.

Ioan. 5.

Luc. 23.

bet, querere suam gloriā, sed gloriā Dei quod si facit, nec ipsi deerit gloria. Scriptum enim est. Qui glorificat me, glorificabo eum. Quod si in hoc præsentī seculo nō fiat, at certo glorificabit suos in celo Deus, *Est qui querat & iudicet.* Deus pater gloriā Christi querit. Hinc in Daniele: Dedit illi gloriā, honorem, & regnum. Hinc & iudicium omnē dedit filio, vt omnes honorificent filium sicut honorificant patrem. Idem etiam Deus iudicabit, & vlciscetur iniurias Christo illatas. Hinc ad Moysen dicitur: Qui propheram hunc, nempe Christum, non audierit, ego vltro existam. Hinc Christus in Psalmo orat: Iudica me Deus, & discerne causam meam. &c. Item in Hieremia: Tibi reuelauī causam meam domine. Quod si Deus gloriā piorum querit, non opus est, vt ipsi de gloria vel acquirenda vel defendenda solliciti sint. Et si Deus iniurias suorum vlciscitur, non opus est vt seiplos vlciscantur: Qui tangit, inquit, vos, tangit pupillam oculi mei. Et quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. *Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum, &c.* Quemadmodum fidelis medicus, etiam si contumeliis ab ægroto afficiatur, non tamen cessat remedia apponere sanitatis: sic Christus hic, nihil motus tam insigni contumelia, persistit in eo quod cōperat, iterumq; repetit id quod in exordio dixerat. Quod enim hic dicit: *Si quis sermonem meum, &c.* idem est cum eo, quod supra dixit: Si manseritis in sermone meo, cognoscetis veritatem, &c. Signanter autem dicit: Mortem non videbit in æternum. Aliud enim est mori, & videre mortem. Moriuntur etiam sancti secundum externum sensum, sed non vident mortem: eorum enim mors vera somnus & obdormitio est: Mortem autem vident, qui desperant, & verbo vitæ carent. Est igitur hic locus probe notandus in consolationem eorum, quibus mors ob oculos ponitur. Nam si per fidem verbum domini morti obtrudant, mox euanescent mors, vt nusquam videatur. Obserua autem, quod non dicit, qui sermonem meum audierit, sed qui seruauit: Non enim satis audire. Quemadmodum enim non auditores, sed factores legis iustificantur: sic hic, non qui audit, sed qui seruat verba Christi, liberatur à morte. Duobus autem modis seruatur verbum Dei. Primò per fidem & promptam animi obedientiam, deinde per externam impletionē. Obserua

1. reg. 2.

Dan. 7.

Ioan. 5.

Deut. 18.

Psal. 24.

Hier. 11.

Zacha. 2.

Matt. 25.

Sup. c. 8.

Rom. 2.

ANNOTATIONES.

Obserua item, quod cum prius ad secundam personam sermonem dirigens, dixerit: Si vos manseritis in sermone meo, &c. tertia nunc persona uti maluit, dicens vniuersaliter: Si quis sermonem meum seruauerit, &c. Nec enim decebat, ut eis, quibus iam dixerat. Vos ex patre Diabolo estis, data sententia de perditione illorum conditionem iterum ingereret eisdem vitæ & salutis. Hoc igitur verbo Christus planè præostendit, quod propter peruersitatem malorum, non solum omitti non debet prædicatio, sed etiam augeri. Deinde docuit, ut & nos exemplo sui discamus, vincere in bono malum, iuxta illud Sapientis: Si esurierit inimicus tuus, ciba eum. *Nunc cognouimus, quod demonium habes.* Ex hac Iudæorum responsione primo videmus naturam impij. Sicut enim accepta contumelia, bonus fit melior, sic accepto beneficio, malus fit peior. Neque id abs re. Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum, etiam si mala sint. Odientes autem Deum, omnia etiam bona in malum vertunt. Deinde vides hic, quam verè di-
 1. *Thef. 2.* cum sit: Peruersi difficile corriguntur, Itæq; Nemo corrigere potest, quem Deus despexerit. Impij enim semper proficiunt in peius. Postremò vides hic, naturam carnalis hominis, qui nihil nisi carnalia cogitat: Nescit aliam vitam quam carnalem, nec aliam mortem, quam corporalem. Proinde, quicquid vel de vita vel de morte audit, tantum carnaliter intelligit, Atqui scriptura apertè nobis duplicem mortem insinuat, quarum vna longè ab altera diuersa est. Est enim mors corporis, quæ est ipsius animæ ab ergastulo corporis dissolutio. Et hæc non tam mors, quam obdormitio, transitus & migratio ex hac vita, atque depositio sarcinæ corporis dici debet, Eadem quoque non habet annexam rationem culpæ, cum omnibus hominibus, tam iustis quam iniustis, sit communis lege naturæ & inuitabili necessitate. Idcirco nequaquam nimium formidanda est, imò hanc mortem sancti summis votis exoptauerunt. Hinc Dauid: Heu mihi, quia incolarus meus prolongatus est. Et Paulus: Cupio dissolui, &c. Altera uerò mors est animæ, quæ est ipsius per culpam à Deo separatio in hac vita, & per gehennam ab eius regno, post huius vitæ decursum. Hæc est mors summè formidanda. De hac mortelocutus est Christus, cum dixit: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non

videbit. Nihil igitur ad rem facit, quod inferunt: Abraham mortuus est & Propheta. Mortui quidem sunt ea morte, quæ animam separat à corpore, sed non ea quæ animam separat à Deo. Hinc post eorum mortem corporalem dixisse legimus Deum: Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Deus Iacob. Non autem est Deus mortuorum Deus, sed uiuentium, ait Christus. *Nunquid maior es patre nostro Abraham?* Hoc cum stomacho & iracundia interrogant, rati magnum nefas esse, si se illo maiorem diceret, qui tamen & hominibus & angelis maior est. Deinde repetunt, quod supra dixerant: Abraham mortuus est, &c. Quo verbo planè se produnt carnales & scripturæ sanctæ ignaros, imò contumeliosos in ipsam Abraham. Quæ enim maior contumelia, quam eum mortuum dicere, cui Deus ipse testimonium dat quod uiuat? Verum, impietas, ut seipsam defendat, nec Deo, nec sanctis parcat. *Quem te ipsum facis?* Cum exprobratione & amaritudine hoc percontantur, quia supradicta Christi verba per arrogantiam dicta iudicabant, quasi dicerent: Non est ferenda æquo animo tua superbia, qua te ipsum vsque adeo tumidè effers. *Si ego glorifico me ipsum, gloria mea.* &c. Non amplius respondet ad calumniam. Satis enim probauit, se demonium habere non posse, ex eo, quod in omnibus patrem glorificabat. Solum igitur ad hoc respondet, quod ultimo loco obiecerant: *Quem te ipsum facis?* Seipsum autem glorificat, qui alienæ gloriæ raptor sibi ascribit quod non habet, nec sibi conuenit, quemadmodum Diabolus, qui dixit: Similis ero altissimo. *Christus autem non seipsum glorificauit:* imò cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanauit, factus obediens, &c. Est autem sensus verbi, quasi diceret: Quod me maiorem facio patriarchis, vanum & mendax videri posset, si ex me ipso inanis gloriæ cupiditate hoc fingerem, sed appello ad patrem meum caelestem, qui me omnibus creaturis, nedum patriarchis, ante secula maiorem genuit, cuius ego ipsissimus filius sum: Is, inquam, me glorificat. Expresit enim in me omnia sua bona, totamque suam substantiam in me effudit, ut sicut ipse est æternus, omnipotens, creator, sic & ego, &c. Obserua iterum, quod Deus pios glorificat. Quia enim Deus per eos glorificatur, etiam ipse eos glorificat. Obserua item, quod sola ea gloria,

Rom. 12.
Pror. 25.

Rom. 8.

Eccle. 1.
Eccle. 7.
1. Thef. 2.

Psal. 119
Philip. 1.

Exod. 3.
Matt. 22.

Isa. 14.
Philip. 2.

Ioan. 14.

2. Cor. 10

1. reg. 2.
Titu. 1.

1. Ioan. 5.

Eccle. 32.

Sap. 3.

gloria, quam Deus dat, aliquid est: quam autem homo sibi ipsi vel mundus dat, nihil est. Hinc Paulus: non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. *Et non cognouistis eum.* Iudæi, quantum de Deo gloriabantur, tamen verè non cognoscebant eum ut patrem, quandoquidem filium eius negabant. Nec cognoscebant eum ut Deum, quia verbum eius non timebant. Vel generaliter non nouistis Deum. Non enim cognoscitur Deus, nisi in verbo. Verbum autem vos contemnit, & persequimini. Vel, Non cognouistis eum, quia factis negatis. Sic de filiis Heli malè viuētibus dicit scriptura, quod nesciebāt dñm. Et Paulus de quibusdā Christianis, quod confitentur se nosse Deum, sed factis negant. *Ego autem scio eum,* &c. Quia enim filius eiusdem substantiæ & naturæ est cum patre, & vnigenitum patris verbum, Item, quia semper quæ placita, sunt Deo facit, verè dicere potuit: Ego scio eum. Ne quis autem putet hoc per arrogantiam dictum, addit: Et sermonem eius seruo. In hoc enim scimus, quod Deum cognouimus, si mandata eius seruamus. *Abraham pater vester exultauit,* &c. Non ignorabat veritas, quicquid respondisset, verendum esse in calumniam: attamen responderet non propter illos, sed propter nos, ut totus mundus illis non audientibus audiret. Nec in hoc contra scripturam fecit, quæ dicit. Vbi non est auditus, ne effundas sermonem: cum non tam propter illos qui eum persequerentur quam propter nos, qui credituri eramus, idem sermo funderetur. Vide autem, quam modestè loquatur: Nō, inquit, illum contemno, nec me ei præfero. Illud dico, quod is idem Abraham pater vester exultauit, &c. Hoc igitur verbo latèter se indicauit maiorem esse quam Abraham. Qui enim beneficiū largitur, maior est eo qui accipit. Deinde hoc verbo refellit, quod dixerant: Abraham mortuus est. Neque enim Abraham, neque propheta mortui sunt. Vbi quidem sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace, viuunt adhuc, & diem meum vident. Præterea hoc verbo magnam patris Abraham fidem Christus commendat. Quid enim est quod ait. Exultauit ut videret diem meum: nisi illud quod & nos in eodem patre fidei nostræ rectè miramur, nempe quod primus ad præceptum Dei longè & laboriosam sustinuit peregrinationem: sic tamen, non quasi tristitiam aut necessitatē,

sed ut verè magnæ lætitiæ expectationem? Promiserat enim illi Deus nullum habenti filium, imò sterilem habenti uxorem, quod in semine eius benedicerentur omnes Gentes. Nec statim accepit filium, per quem illud semè benedictionis, quod est Christus, sperare posset, sed prius exiit nesciens quo iret, &c. Hanc igitur eius obediētiam, Christus nominat exultationem. Ex hoc igitur verbo plane constat, quod omnes sancti veteris testamenti, in futurum Christum respexerunt, atque in eo solo consolati sunt. *Vidit, & gauisus est.* Vidit autem Abraham diem Christi. Primò, quum promissionem accepit de futuro Christo, dicente domino: In semine tuo benedicentur omnes Gentes. Ex hac promissione de Christo, vidit Abraham Christum, & gauisus est: quia risit in corde suo, & impletus est gaudio spiritus. Secundò vidit diem Christi, quum natus est Isaac. Is enim fuit diuinæ expectationis præmium, veracis Dei testimonium, posteritatis initium, generis fundamentum, salutis argumentum, nascituri Christi seminarium. Vnde & merito Isaac, hoc est, à risu nomen accepit. Tertio vidit diem Christi, cum in figura summa trinitatis angelos hospitio suscepit, quibus susceptis, sic tribus quasi vni locutus est. Quis autem explicare potest gaudium amici Dei, quo dilatabatur anima eius, cum staret familiariter cum illo sub arbore, à cuius facie timidè abscondit se reus Adam: sub arbore: & cibus suis eum pasceret, quæ ille per cibi rapinam offenderat: suamque radicem vetus oliua reuirescere conspiceret, ad proferendum fructum, qui tandem vetiti ligni morsus expiaret. Quarto vidit diem Christi, cum Isaac filium ad immolationem duceret. Sicut enim illic Isaac ligna, sic Christus crucem portauit. Et sicut viuus quidem permansit Isaac, aries autem immolatus: sic Christus, in quantum Deus, alienus fuit à passione, in sola autem humana natura & carne passus est. Hunc diem passionis Abraham præuidens, gauisus est, eò quod futurus esset in salutem mundi. Hoc igitur verbo subindicat, eos non esse veros Abraham filios, quia vnde ille gauisus est, inde hi insaniebant. Deinde colligitur ex hoc verbo, Christum etiam antiquis illis prædicatum & ostensum fuisse, promissionibus scilicet & figuris. Christus enim heri & hodie, ipse & in secula. *Quinquaginta annos nondum habes,* &c. Iudæis

P non

non immerito accommodari potest illud psal
Psal. 113. mi: Oculos habent, & non videbunt. Ocu-
 los quippe mentis habebant, quibus Christi
 diuinitatē vel ex signis & mirabilibus per-
Sapient. 2. pendere facile potuissent, verum excēcaue-
 rat eos malitia eorū, idcirco diuinā in ipso
 naturā maiestātē nō attēdentes, ad solā hu-
 manā formā figurā dirigebant oculos, & il-
 lius atātē annis humanā durationis metie-
 bantur. Non aduerterunt illud Michæ, E-
Mich. 5. gressus eius ab initio, & c. Nec illud Dei pa-
Psal. 109. tris verbum: Ex vtero ante luciferum genui
Psal. 8. te. Nec illud verbum diuinæ sapientiæ, Dñs
 possedit me ab initio viarū suarū antequam
 quicquam faceret, & c. Ceterū sicut Iudæis
 hic stulta & absurda, imò impossibilia vidē-
 tur verba Christi, sic rationi humanæ deprā-
 uatā stultissimā vidētur Dei promissiones
 quomodo scilicet verbū, quod mortale est,
 possit aliis vitā æternam largiri. Itē, quomo-
 do Christus, quātū extrinsecus apparet mor-
 ti obnoxius, possit à morte vindicare, & c.
Antequam Abraham fieret, ego sum. Non ces-
 sat illuminator hominum Christus conui-
 uentibus eorum oculis, & syncerē veritatis
 splendorem ferre non valentibus, suæ diui-
 nitatis lucē ingerere, qua tandem percipiāt,
 ipsum supra Abraham & omnem hominē
 existere & præexistere. Nō autem dicit, An-
 tequam fieret, ego erā vel fui, sed . *Ego sum.*
 Res liquidē corruptibiles sui ortus habent
 principium, & tandem decurso sui tempo-
 ris spatio tendunt ad exitum, ideo diuerso-
 rum temporum vicissim recipiunt, deno-
 minationem. Diuinitas vero semper eadem
 & stabilis est, cuius nihil in præteritum de-
 fluit, aut in futurum accedit: ideo solius ver-
 bi præsentiam subsistendi exprimentis de-
 nominationem admittit. Hinc ad Moysen
Exod. 3 dixit: Ego sum qui sum. Et item: Qui est, mi-
 ser me ad vos. Deinde, quia Abraham crea-
 tura est, fieri dictus est. Filius autē Dei crea-
 turæ rationem omnino refugit, proinde nō
 fieri, sed esse asseritur. Hoc igitur verbo Chri-
 stus manifeste se Deum esse ostēdit. Et quā-
 uis sciret, illos ex hoc offendendos, tamen
 propter nos seipsum manifestauit. Summe
 enim necessarium est, scire, quod Christus
 sit Deus, vt supra satis probatum est, & c.
 Deinde, hoc etiam verbo cōfirmat id quod
 supra dixerat: Siquis sermonem meum ser-
 uauerit, mortem non videbit. Quasi dice-
 ret, Hæc ratio est, quod verbum meum tan-
 tæ est efficacix, quia non est solum vocale

& volatile verbum, sed est verbū Dei: nec
 ego solum tum homo de terra terrenus, sed
 etiā filius Dei de cælo cælestis. Non possem
 quidem quenquam seruare, si solum homo
 essem, seruo autem viua fide credētes, quia
 Deus sum. *Tulerunt lapides Iudæi, & c.* Impij
 semper proficiunt in peius. Primò eum dæ-
 moniacum appellarūt: deinde, vt insanum
 exhibilarunt, nunc etiam vt blasphemū lapi-
 dare volunt. Hoc ipso autē facto confirmāt
 id, quod Christus supra dixerat: In peccato *Sup. c. 8.*
 vestro moriemini. Pulchre autē ad lapides
 currunt, lapidibus duriora habentes corda,
 & quem ratione non possunt, vi deicere co-
 nātur. Hæc est enim natura impiorum. *Iesus*
autem abscondit se, & exiuit, & c. Nihil ampli-
 de diuinitate sua loquitur. Nouerat enim
 dominus, nō dicam crassā multitudini, sed
 nec discipulis persuaderi potuisse, si se pa-
 lam prædicasset Deum & hominem, atque
 eundem simul & mortalem esse iuxta cor-
 pus humanū, & immortalē, iuxta naturā di-
 uinā: iuxta carnem natum in tempore homi-
 nem ex homine, iuxta diuinā autē virtutem
 ante omnia tempora semper fuisse Deū ex
 Deo. Hoc enim tam arcanum mysteriū ma-
 gis erat miraculis, morte, resurrectione ascē-
 sione, & spiritus sancti missione, suo tēpore
 persuadendum mundo, quā ante tempus
 apertis verbis, non credituris ingerendum.
 Deinde, postquā se Deum exprēsis verbis o-
 stendit, nunc ipso facto se declarat etiam ho-
 minem. Poterat quidem seipsum defende-
 re, poterat facere miraculum, vt citra vllam
 offensionem lapides sustinisset, vel in eia-
 culatores retorissset. Imò potuisset eos per-
 dere, quemadmodum Helias quinquagena-
4. Re. 1 rios: verum extenuauit se Christus vsque ad
 nostram infirmitatem, & docuit omnia iu-
 sta & pia esse tentāda, ne rēteretur Deus. Dein-
 de, filius hominis non venit ad perdendas, *Luc. 9*
 sed seruandas animas hominum. Quan-
 quam si rem ipsam expendimus, satis pœ-
 narum ipsis intulit, quod se ab eis abscondit,
 & è templo eorum exiuit. Hinc enim nihil
 non malorum secutum est, Nec mirum.
 Quid enim boni esse potest, vbi Deus se
 abscondit? Vnde & per Moysen commina-
Deu. 32 tus est: Abscondā faciem meā ab eis. Quid
 enim est, quod Iudæi vsque nunc lōge sunt
 à salute, nisi quod Iesus se abscondit ab eis?
 Et quid est quod & ciuitas & templum eo-
 rum corruit, quodque & festa & sacrificia
 eorū cessauerunt, nisi quod Christus exiuit
 de

Matt. 23. de templo eorum? Siquis in meis prædixit: Rē
 linquitur vobis domus vestra deserta. Ob-
 serua autem quos Christus relinquit, nempe
 pe obstinatos: Reliquit autē nobis hic Chri-
 stus memorabile exemplum, per cuius colā
 resistere possumus, iram superbentium hu-
 militatē declinemus: Vt enim subtractione
 ligni extinguatur ignis: ita absentia eius: in
 quē quisquam iram inflātur, sed datur & mi-
 rigatur effluentis iræ incendium: Sane cum
 affectus iræ immoderatus suorum impetu
 in multa facinora, necessarium est, vt huic
 affectum in ratiōnis metās & leges cohi-
 beamus. Sic moner Iacobus: Sic omnibus hō-
Iaco. 1. mō velox ad audendum, & c. & regardus ad
 iram. Et Paulus: Sol non occidat super irā
 candidam vestram. Quo pacto autē irā re-
 sistamus? Christus ipse suo exemplo nos in-
 struit. Primò enim lacrimis iurūis, non
 reidēti in dos conuicia: Secūdo in super ad-
 iditū beneficium docēdo: Tertio, cum vid-
 det se nihil proficere, recessit: Sic nobis
 faciendum, in primis vt iniuriis etiā falsis il-
 latis, recessit, aduersariortū etiā vera mala;
 quā nō timens, tacētiū: neque pro contus-
Rom. 12. melia; sed dāmus cōstrumeliā. Sic Paulus
 docēt: Nulli malū pro malo reddentes, & c.
 Deinde, in iniuriarū nobis animos ex-
 hibitionē beneficiorū frangere, atque nobis
 beneficentia deulādere amittamur. Sic
 docēt: Sapiens: Si estur fuerit inimicus tuus, ei
Pro. 25 bailūm. Demum, cū respectum habemus
 ite in iura verba conuictos animos lenire
 posse (quæ tamen magnam habere solent se-
 dandæ iræ efficaciam), cum dicat: Sapiens,
Pro. 3 Responso mollis frangit iram. Et rursum.
Eccle. 6. Verbum dulce multiplicat amicos, & miti-
 gat inimicos. Cecedere ab iraris debemus, vt
 saltē in absentia nostrā est uantissimi pau-
 latim residat indignatio. Exemplo enim do-
 mini gloriosus est, iram tacēdo fugere, quā
 loquēdo superare. Vnde & Sapiens: Me-
Pro. 26 lior est patiens viro fortis.

CAP. VI. IX.

In ita superiori disputa-
 tione relinquens Chri-
 stus Pharisæos mēte cæ-
 cos, ad corpore cæcum
 diuertit. Primò, vt osten-
 deret, se & corporis &
 animæ cæcitatem tolle-
 re posse. Secūdo, vt osten-
 deret ipso facto, quales homines requirat, nempe non rebel-

les, quales fuerunt Iudæi, de quibus super-
 non capite dictum est, sed eos, qui cecitā-
 tam suam agnoscunt, ac medicamōnita dili-
 genter exequuntur. Ideo autē post doctrinam
 statim transit ad miraculū, vt miraculo ceu-
 sigillatim, priorem doctrinā obliuisceret & confir-
 mes. Deinde, ideo miraculum facit, vt quos
 viciis mollire non poterat, saltē factis mo-
 lioret. Hæc terea hoc diuino opere palā mon-
 strauit, se non blasphemasse, quem ad modū
 ipsi iudicabat, sed verē dixisset: An tēq̄ Abra-
 ham fieret, ego sum. Caput igitur hoc non ū
 primū priorem Christi doctrinā cōfirmat.
 Deinde docet etiam nos in aduersis si ad sit-
 patiōtia fide cōstare, ceteros quod nostrā af-
 flictiō non nobis in perditionē, sed in gloriā
 Dei, & nobis liberatiōnem cōcessit. *Præ-
 teriens Iesus vidit hominē cæcum, & c.* Ex hoc
 primo verbo, statim indicatū, nobis iudi-
 cium Dei & misericordia. Vtrūq; enim Da-
 uid, dñs decantat: Qui quod Iudæos præterit,
 imo vt supra dictum est, ab eis se abscondit,
 iudicium est: Quod autē cæcum videt, mi-
 sericordia est. Eius enim videre, est misere-
 ri. Vt Gonnerius dñs, respexit Petrum. Sic
Luca. 22 in Exodo videns vidit afflictionem populi
 mei. Hinc David precatur: O stonde faciem
Psal. 79 tuā, & saluterimus. Et iterum: Ne auertas
Psal. 26 faciem tuam à me, & c. Obserua, quod Chri-
 stus eos præterit, qui vel cum nō requirunt
 & accipiūt, vel ingrati sunt sicut Iudæi. Eos
 autē videt, qui se pauperes agnoscunt & pa-
 rati sunt obedire. Per hoc autē, quod præte-
 ritis diuitibus cæcū vidit, & illic substitit,
 cā pauit iudiciū mundi, qui tantū videt ea,
 quæ excelsa sunt. Deus autē e contra: Excel-
Psal. 112 sus dñs humilia respicit. Deinde etiam ex-
 plo suo docuit illud, quod in Thobia legi-
Tob. 4 mus. Ne auertas faciem tuam ab vilo paupere
 Cōsolatur hic locus eos, quos mundus non
 respicit. Quid enim si mundus te non videt
 & curat, si Deus te videt & curat? Ideo autē
 circa cæcū substitit, vt discipulos in admi-
 rationē duceret, & occasiōē præstaret inter-
 rogādi, quemadmodū & supra de Samari-
 tana dictū est. *Quis peccauit hic an patres eius?*
 Hic vides iudiciū rationis. Quia enim lex
 promittit bona bonis, & minatur tristia
 malis, ratio sic colligit: Hic affligitur, ergo
 peccator & à Deo reiectus est: Hic fortuna-
 tus est, ergo pius est. Et, Deo charus sum, quā
 fortunatus sum. Itē: Deus me odit, quia affli-
 git. Et cū videt palā malis oīa secunda esse,
 meliores autē affligi, dāmnat iudicium Dei.
 P 2 negat

negat Dei providentia res humanas regi-
Eccle. 9. Hinc Salomon: Hoc pessimum est inter om-
 nia quæ sunt sub sole, quia eadem can-
 etis eueniunt. Vnde & corda hominum im-
Iob. 4. plentur malitia & contemptu, &c. In hanc
 sententiam etiam amici Iob argumentantur:
 Peccator es, ergo affligeris, &c. Obscure au-
 tem, quod discipuli nequaquam præcipit
 sententiam, nec temere iudicant, id, quod
 mundus solet, sed querunt, & interrogant,
 id, quod pijs faciunt. Tria autem querunt no-
Gene. 3. tatu dignissima. Primò sciebant quod pro-
 pter peccatum introierunt in mundum ma-
 ledictiones, infirmitates, plage, calamitates,
 adeoq; ipsa mors, cuius rei abundans testi-
 monium est ipsa lex, quæ peccatoribus ta-
Leui. 26 lia minatur. Iuxta hoc tamen videbant, etiã
Deut. 28 iustos & sanctos frequenter talia passos, vt
 Abel, Iacob, David, Iob, Thobiam, &c. Me-
 rito igitur querunt, an afflictiones semper
 sint peccatorum supplicia. Secundò, quia
Ioan. 5. meminerunt languido ad probaticam pisci-
 nam sanato dictum esse: Amplius noli pec-
 care, ne deterius tibi quicquam contingat.
Matt. 9. Et alteri paralytico: Remittuntur tibi pec-
 cata, arbitrati sunt etiam huic homini cæci-
 tatem propter peccatum accidisse, non ta-
 men audebant ipsi homini peccatum ascri-
 bere. Indignum enim videbatur, causam
 peccati in infantem nondum natum reice-
 re, & qui nondum quicquam nec mali nec
 boni fecisset. Querunt igitur à domino, an
 propter ipsius propria peccata hoc euenisse.
 Præterea, in primo præcepto dicit Deus,
 se visitaturum peccata patrum in filios, in
 tertiam & quartam generationem, id quod
Exod. 20 passim exempla testantur. Sic enim Chanaã
Gen. 9. propter patrem suum maledictus est: sic
 Amalechitæ propter peccata patrum exter-
1. re. 14 minati sunt: Sic Roboam propter peccatũ
3. re. 12. Salomonis partem regni perdidit. Idem cõ-
4. re. 10 tigit filius Achab. Poterant igitur discipuli
 etiam hic arbitrari propter peccatũ aliquod
 parentum hunc cæcum esse natum. Verum
Exec. 18 ex alia parte obstabat propheta dicens: Non
 portabit filius iniquitatem patris, &c. Igitur
 tertio etiam hoc à Christo querunt, num
 parentibus ascribendum sit, *Neque hic pecca-
 uit. neque parentes eius.* Vno eodemque bre-
 uissimo verbo respondet Christus ad quæ-
 stiones prædictas. Hocq; verbo palam pro-
 nuntiat, non omnes afflictiones, nec sem-
 per propter peccatorum merita contingere.
 Verum quidem est, quod in prima quæ-

stione allegatum est, ne pe afflictiones è pecca-
 to prodire, eiusq; authoramenta esse. In-
 terim tamen obseruandum, quod Deus ha-
 bet duos in homines, quos affligit respectus
 Alterum in peccata: alterum in suam glo-
 riam. Quod si peccata respiciat & iniquita-
 tis merita, nullũ est a deo ingens supplicium
 quo non merito affligamur, omnes quor-
 quot originem nostrã ex Adam ducimus:
 Si enim Deus iniquitate obseruauerit, quis
Ps. 126. sustinebit? Si vero suam gloriam respiciat,
 affligit non propter peccatum, sed ad suam
 gloriã manifestandam hoc modo, & in hunc
 finem etiam sancti affliguntur. Deinde ve-
 rum est, quod in secunda quæstione allega-
 tum est, nempe aliquos propter sua ipsorum
 peccata afflictos, sed nõ semp. Habet enim
 Deus & alias causas, propter quas homines
 affligit. Aliquos enim affligit ad probatio-
 nem, quemadmodũ videmus in Iob & Tho-
Iob. 32. bia. Ideo Iob dicit: Probauit me dñs quasi
 aurum, quod per ignem transit. Sic De Tho-
Tob. 12 bia dicitur: Quia acceptus eras, ideo neces-
 se fuit, vt tentatio probaret te. Aliquos affli-
 git propter virtutẽ spirituumq; donorũ
 custodiam, ne in superbiã eleuetur. Sic Pau-
1. Cor. 13 lus: Ne, inquit, magnitudo reuelationũ ex-
 tollat me, datus est mihi stimulus carnis, &c.
 Alios affligit, vt virtus diuina manifestetur,
 sicut hunc cæcum & Lazarum, de quo in-
 fra dicitur, Aliquos affligit propter pecca-
 tum, vt per penam expientur, sicut paraly-
 ticum & sororem Moyli. Aliquos affligit,
 vt futura & æterna pœna in præsentĩ quo-
 dã modo inchoetur, vt Antiochũ, Herodẽ,
 &c. Postremo etiam verum est, quod in ter-
 tia quæstione allegatum fuit, nempe quod
 aliqui propter parentum peccata puniuntur:
 id quod supra exẽplis probatum est. Ve-
 rum hoc intelligendum est de temporali pœ-
Exo. 20. na, qua Deus peccata patrum interdum vi-
 sitat vsque in quartam generationem: non
 autẽ intelligitur de spirituali & æterna pœ-
Eze. 18. na: De hac enim intelligitur illud Ezechie-
 lis: Filius non portabit iniquitatem patris,
 hoc est, non damnabitur pro eis si non imi-
 tatus fuerit patris peccata: anima enim quæ
 peccauerit, ipsa morietur. Cæterum, quod
Ps. 50. Christus hic dicit: *Neque hic peccauit, neq; pa-
 rentes eius,* non simpliciter intelligendum est,
 quasi omnino non peccauerint. An nõ pec-
 cauit cæcus qui in peccatis conceptus est?
Ps. 142. Nõ enim iustificatur in conspectu Dei om-
 nis viuens. An non & parentes peccauerũt,

qui infra increduli in Christum describuntur?
 Peccauerunt quidem vtrique, sed cæ-
 citas illa non ideo cõtigit, quia vel ipse pec-
 cauerit, vel patres eius, sed pro gloria Dei.
 Docemur igitur hoc verbo, ne temere pro-
 pter externas afflictiones alios iudicemus
 peccatores, id quod mundus solet, quem-
 admodum videmus in amicis Iob, qui & i-
 deo à Deo arguuntur. Non, inquit, estis re-
Iob. 42. ctum locuti, &c. Sed vt manifestetur opera Dei
 in eo. Hoc est, vt gloria Dei in illo declaretur.
 Dupliciter autẽ intelligi potest. Primò:
 Vt manifestetur opera Dei, hoc est, vt diuini-
 tas in eo manifestetur. Vel. Vt manifestetur
 opera Dei in eo, hoc est, vt pater glorifice-
 tur. Sicut enim filij huius seculi magnificis
 factis celebre sibi nomen & titulum acqui-
 runt, sic Deus parat sibi gloriã, laudem & ti-
 tulos honestissimos ex afflictione qua suos
 afficit. Cũ enim suos deiciat in extremã
Ps. 9. miseriam, & postea eripiat, hunc titulum re-
 fert, quod sit Deus, liberator & adiutor in
 necessitatibus, qui est titulus magnificentis-
 simus, & omnes homines ad Deum inuocã-
 dum inuitans. Docet igitur hoc verbũ, affli-
 ctiones non accidere nobis casu, sed Dei vo-
 luntate, vt per eas glorificetur. Atq; hæc est
 vere afflictionum expositio. Nõ enim Deus
 ideo nos affligit vt perdat, sed vt ipse in no-
 bis glorificetur. Quod si hoc verbũ fide arri-
 pueris, præbebit tibi paciẽtiã & consolatiõẽ
 in omni afflictione, quantumcũq; graui. Sic
 affligit Iosephum vt liberãdo eũ de carcere
 glorificaretur. Sic affligit Israelitas in Ægy-
 pto, vt liberando eos ingentẽ sibi inter ho-
 mines laudẽ pararet. Sic in afflicto Iob, glo-
 riã suam declarauit, ne pe quod solus Deus
 sit verax, omnis autẽ homo mendax, & quod
 sit Deus auxiliator in medijs inferni ignibus
Rom. 3. Consequitur ex his, quod qui per impa-
 tiã crucẽ à se reicit, gloriã Dei reicit. *Me o-
 portet operari opera Dei, donec dies est.* Ex occa-
 sione prædictæ quæstionis, latius discipulos
 instruit, vtiturq; pulcherrimis verbis, quo-
 rum primum nõs docet: secundum monet:
 tertium cõsolatur. Hoc igitur primo verbo
 causam assignat, cur iuxta cæcũ substituerit:
 Me, inquit, oportet circa huiusmodi misere-
 ros operari. Nemo enim alius potest: quo
 verbo plane indicat, se à Deo missum, non
 vt iudicet mũdum, sed vt saluetur mundus
 per ipsum, vt supra dixit. Quod autẽ dicit:
Ioan. 3. *Me oportet,* nõ intelligendũ quasi coactus &
 inuis hęc faciat, quin potius summã animi

promptitudinem ad subueniendũ miseris
 in se ostendit. Ipsi enim soli derelictus est pau-
Ps. 9. per. Ipse orphanorũ est adiutor. Signanter
 autẽ dicit: *Me oportet operari opera Dei.* Quod
 si quæras quæ sint Dei opera, attende quid
 Christus hic faciat. Primò docet discipulos,
 secundò sanat cæcum. Consequitur igitur,
 quod opera Dei sunt, docere ignaros, suc-
 currere miseris, imo hominẽ interne & ex-
 terne, temporaliter & æternaliter saluare.
 Atq; hic iterum vides, qd euangelium nobis
 Deũ lóge aliter proponit, q̃ lex. Lex potissi-
 me indicat Dei opera esse, iudicare, dãnare,
 punire, &c. Christus autẽ hic ostendit, Dei o-
 pus esse, sanare, illuminare, docere, vnde &
 patrẽ eum nominat. Quæ omnia eo tendũt,
 ne à Deo, sed ad Deum fugiamus. Addit au-
 tem: *Donec dies est,* Per diem intelligit tẽpus
 ministerij sui. Est enim totus dies negotiis
 perficiẽdis destinatus, vt Psalmita ait: Or-
Ps. 103 tus est sol, & exit homo ad operationẽ suam
 vsq; ad vespẽrã. Ex hac ratione vocat Chri-
 stus tempus ministerij sui diem, & cessatio-
 nes à ministerio noctem. Solent enim homi-
 nes noctu à negotiis feruari. Est igitur sen-
 sus. Quia ministerium euangelij mihi com-
 missum est, tantisper docebo, & doctrinam
 miraculis obsignabo, dũ ministeriũ meum
 compleuero. Vel per diem intelligi potest
 totum tẽpus gratiæ, quod vna dies est, quã
 sol iustitiæ exortus fecit. De quo David: Ex
Ps. 111. ortum est in tenebris lumẽ rectis, &c. Et Isa-
Isa. 9. ias: Populus qui ambulabat in tenebris, vi-
 dit lucem magnã, &c. Tota hac die, hoc est,
 toto tempore gratiæ, & natiuitate scilicet
 Christi vsq; ad finem mundi, Christus ope-
 ratur opera Dei. Nũquam enim non ad nos
 clamat: Venite ad me omnes qui laboratis
 & onerati estis, & ego reficiam vos. Docet
 igitur nos hoc verbum, primò, vt exemplo
 Christi non otiemur, sed cogitemus etiam
 nobis dictum: *Me oportet operari.* Secundò vt
 signanter operemur opera Dei. Ea aut sunt
 verè pietatis & charitatis opera. Tertio vt
 nõ cõessemus, quãdiu dies est. Nõ cessant ho-
 mines laborare, quãdiu dies est, quanto ma-
 gis id in re salutis obseruandũ est? Habemus
 diẽ gratiæ omnibus communẽ, habet item
 quilibet diem suum quemadmodum Chri-
 stus de Iudæis dicit. In hac die tua, quæ ad
 pacem tibi, &c. Hic autẽ dies est totum vi-
Luc. 19 tũ nostrẽ, quod hic viuimus, spatiũ, quo no-
 bis mãdatũ est à Deo, operari ea quæ ad vitã
 æternam consequendam conducunt. Ope-
 P 3 rapre-

Gala. 6. ræ pretium est igitur, Pauli monita audire, *Eccle. 14.* cum dicit: Dum tempus habemus, opere-
Eccle. 9. mur bonum. Itemq; Sapientis: Ante mor-
 tem operare iustitiam: quoniam non est a-
 pud inferos inuenire cibū. Et iterum: Quæ
 cunq; potest manus tua instanter operare,
 &c. *Venit nox quando nemo potest operari.* Hoc
 verbum primò refertur ad Christum, vt sic
 sensus: Breui veniet potestas tenebrarum,
 & tunc à ministerio meo cessabo. Nemo eo
 tempore operabitur: Ego, vt abiectissimus
 & impotentissimus, cruci affigat, vos om-
 nes scandalum patiemini. Per noctem igitur
 passionē suā intelligit, vel per noctem intel-
 ligit finem temporis gratiæ, quasi diceret:
Isa. 49. Nūc tempus acceptabile, & dies salutis est,
 in hoc tempore accepto, exaudiuit te, &c.
 Verūm non semper dies gratiæ erit, veniet
 etiam nox, tempus scilicet iudicij & seueri-
 tatis. Vere horrenda nox, in qua nemo po-
 test operari, quia tunc nullus supererit pœ-
 nitentiæ locus, nulla emendandæ vitæ com-
 moditas, sed dūtaxat recipiēdi, quod quisq;
 operatus fuerit: & metēdi, qđ seminauerit
 hora. De illa nocte dicitur: In inferno quis
Math. 25 confitebitur tibi? Et, Ligatis manibus & pe-
 dibus proiicite eum in tenebras exteriores.
 Denique: Discedite à me maledicti in ignē
 æternum, &c. Vel per noctem intelligitur
 ablatio euangelij & verbi gratiæ, quod ve-
 re lux est, hominem ad bona opera dirigēs.
 Ablato autem verbo, non possumus opera-
 ri opera Dei: Hinc de Israelitis dicitur: Per
 verbum domini mouebāt castra. Item, Mi-
 sit verbum m suū, & sanauit eos. Item, Quod
Isa. 8. si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit
 eis marutina lux. Monet igitur, vt euange-
 lio credamus, quandiu ipsum habere possu-
Luc. 17. mus: Veniet enim tempus, quando deside-
 rabimus videre vnū diem filij hominis, vel
 vnum ab eo verbum audire, &c. Vel per no-
 ctem intelligi potest mors naturalis, quæ
 cæco veniet, postquam nemo poterit opera-
 ri. A modo enim dicit spiritus, vt requie-
 scant à laboribus suis. Tripliciter igitur nos
 terret verbum hoc. Primò in eo, quod plā-
 ne prædicat venturam noctem. Secundò, in
 eo, quod non exprimit tempus, quando ve-
 niat nox. Tertio, in eo quod dicit neminem
 posse in ea nocte operari. *Quandiu sum in mū-
 do, lux sum mundi.* Si de corporali eius præ-
 sentia intelligatur hoc verbum, verissimum
 est. Quandiu enim corporaliter in mundo
 fuit, omnibus expositus fuit, vbi que radios

suæ lucis emisit. Nihilominus etiam verum
 est de spiritali eius præsentia, quæ fit per
 verbum, de qua præsentia alibi dicit: *Ecce Matt. 28*
 vobiscum sum, vsque ad consummationem
 seculi. Plus enim verbo præsens est, quàm
 persona. Nam si audierimus & credideri-
 mus verbum, plus nobiscum est, quàm cum
 Pilato & Caïpha, quæcum oculis viderunt.
 Tantisper igitur lux & dies est, dum nobis
 verbum fuerit præsens. Qui enim per fidē
 verbum possidet, is lucem habet, qua po-
 test per mortem, peccatum, & omnes ma-
 ledictiones vsque ad iustitiam, vitam, & o-
 mines cælestes benedictiones penetrare: Imò
 lucem habet, qua ad Deū accedere potest,
 qui tamen alioqui in nebula habitans, inac-
 cessibilis est. Verbum igitur hoc, pios con-
 solatur in aduersis. Quandiu enim verbum
 Dei habent, sciunt se habere lucem, qua o-
 mnia mala penetrare possunt. *Hæc quum di-
 xisset, exiit in terram. &c.* Post internam il-
 luminationem, quæ per doctrinam fit, tran-
 sit ad externum opus Dei, quod est sanare
 & adiuuare. Vbi primò vides, quomodo
 Deus sua opera exequatur. Poterat Chri-
 stus solo verbo cæcum sanare, sicut & alibi
 fecit. Poterat etiam novos oculos cæco crea-
 re, sicut ab exordio hominem totum è ni-
 hilo creauit. Nihil tamen horum hic fecit,
 sed plumbus mediis vsus est: Lutū, inquit,
 fecit, &c. Hoc autem ideo fecit, vt non con-
 temnamus media. Si enim solo verbo suo
 sine mediis omnia dedisset, iam omnia me-
 dia contemneremus. Distribuit quidem
 Deus sua bona solius verbi virtute, Interim
 autem adiicit verbo instrumenta; interim
 non adiicit, atque hoc agit nulla necessitate
 rerum coactus, sed pro mera sua volūtatē.
 Primò, vt adiiciendo media instrumenta,
 doceat Deum non esse tentandum, sed me-
 diis iustis à domino nobis propōsitis esse
 vtendum. Secundò, vt non adiiciendo me-
 dia, doceat potestatem soli verbo suo ascribē-
 dam. Obserua autem, quod Deus non vult
 nobis sua bona distribuere his mediis, quæ
 nos eligimus, sed quæ ipse eligit. Sic Naamā
 Syrus putabat sibi sanitatem conferendam
 per impositionem manus Elisei, sed frustra.
 Aliud mediū Deo placebat: Vade, inquit,
 lauare in Iordane septies, &c. Obserua
 item, quod Deus plerunque dona sua di-
 stribuit per talia media, quæ in speciē viden-
 tur humilia, vt hic nō per medicinā aliquā,
 sed per lutum dedit cæco visum. Hoc autē
 id eo

ideo facit. Primò, vt nos humiliet. Secundò
 vt ostendat se æquè per humilia media pos-
 se auxiliari, vt per magna. Tertio, ne mediis
 ascribamus virtutem. Vide autem, quibus
 mediis cæcum sanauit. Primò expuit ad in-
 sinuandum, quod virtus curatiua esset à di-
 uinitate, quæ est caput Christi hominis tan-
 quàm à principali principio, & ab eius hu-
 manitate, tanquàm ab instrumento. Saliua
 quippe fuit à capite, & caput Christi Deus
 est secundum Apostolum. Secundò, lutum
 fecit, quo docuit se esse creatorem, qui in
 principio vsus est lutō ad hominis forma-
 tionem. Non tamen vtitur aqua ad for-
 mationem lutis, sed sputo, vt nihil ascriba-
 tur fonti, sed discas, quod virtus oris eius o-
 culos aperuit cæci nati: Tertio liniuit lutum
 super oculos: contrariò modo Deus sua o-
 pera exequitur. Lutum etiam videntes ex-
 cæcat. Dupliciter igitur iam homo ille cæ-
 cus erat, cui supra cæcitatem etiam lutum
 super oculos ponitur. Verum hæc est natu-
 ra Dei, sic incipit opera sua, vt vix credipō-
 sit, quod aliquid sequatur. Deinde, quos il-
 luminare vult, eos prius excæcat, sicut quos
 glorificare vult, eos prius humiliat. Hinc Pau-
 lus: Qui vult sapiens esse, stultus fiat, &c.
 Quarto, iubet lauare oculos, ne videretur
 cuiquam ex virtute terræ esse curatio. Lon-
 gè autem eum mittit, vt eius fides interim
 exerceretur. Signanter autem mittit ad Si-
 loe, quod interpretatur missus. Vnus est e-
 nim vnice missus à patre, qui solus illumi-
 nat mentes hominum. Fons enim iste Chri-
 stus, in representabat, qui nunc quoque in
 scripturis arcanis latitans, aperit oculos cæ-
 corum; si modo suam agnouerint cæcitate-
 m. Huius fontis etiam Isaias mentionem
 facit, quæritur quæ eius aquas fuisse contem-
 pras, non quod ex illis aquis quisquam sa-
 lutem sit consecutus, sed quod diuinæ scri-
 pturæ typum gerant. Quæ cum absque stre-
 pitu mundanæ eloquētiæ, placidè lenitetq;
 fluant, tamen quoniam ex abstrusis diuinæ
 sapientiæ caueris fequent, cælestem vim ha-
 bent depellendi quævis inueteratam huma-
 næ mentis cæcitate, & eos oculos apertien-
 di, quibus videtur Deus, quem vidisse feli-
 citas est. *Abiit, lauit, & venit videns.* Hæc ver-
 ba insignem cæci fidem indicant. Nō enim
 contradixit verbis domini, neque cogita-
 uit apud seipsum, Lutum solet magis excæ-
 care oculos, quid igitur mihi lutum super-
 posuit? Sæpè numero lauī oculos in Siloe,

nec tamen quicquam profuit. Si quàm ille
 haberet virtutem sanandi, præsens utiq; me-
 curasset. Sic olim Naaman Syrus secum co-
 gitabat, &c. Verum hic noster nihil tale cogi-
 git, sed simpliciter obediuit, quemadmo-
 dum & Abraham ad vocem dñi exiuit, ne-
 sciēs quo iret. Tales homines requirit Deus
 qui simpliciter voci suæ obediāt. Discamus
 igitur & nos ex hoc loco nō contēnere me-
 dia, per quæ nobis Christus salutē admi-
 strat, nec eum in ius vocemus, quare hoc vel
 hoc sic velit fieri, sed simpliciter obediamus
 & inueniemus efficacissima esse, quæ Deus
 proponit, quantumcunque humilia videan-
 tur. Docet igitur nos historia hæc ad lite-
 ram, quod bonū & vtile est, quicquid Deus
 proponit & iubet, etiam si non videatur ta-
 le. Secundò, vt oculos rationis claudamus,
 & captiuemus intellectum in obsequium
 Christi. Allegoricè, Cæcus hic significat ge-
 nus humanum, vel potius gentilem popu-
 lum, qui Iudæis videntibus ipse à natiuitate
 cæcus erat, nec vnquam viderat. De hoc cæ-
 co dicitur: Neque hic peccauit, neque pa-
 rentes eius, &c. Peccauerunt quidem primi
 parentes, vt cæcum nasceretur genus huma-
 num, verum vt Iudaico populo per iustitiā
 creatoris illustrato, in cæcitate ignorantia
 gentilitas relinqueretur non peccauit ipsa
 gentilitas. Vnde si propter peccata sua gen-
 tilitatem in tenebris relictam dicat quis, nō
 consequitur Iudaicum populum pro suis
 electum esse meritis, quod Moyses constan-
 ter negat: Scito, inquit, quod non propter
 iustitias tuas dominus tibi dederit terram,
 &c. Et Paulus: Cū nondum nati fuiss-
 sent, dictum est: Maior seruiet minori, si-
 cut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem
 odio habui. Hunc igitur cæcum Christus
 è Iudaico templo egressus, imò eiectus
 inuenit, vidit, illuminauit. Iudæis enim
 gratiam Euangelij respicientibus, Christus
 ad gentes transit. Nihil pererat cæcus, sed
 Christus sponte misertus est eius: sic de
 gentili populo. Denique non cæcus ad
 Christum cucurrit, sed Christus ad cæcum
 venit. Illuminavit autem eum extra tem-
 plum, hoc est, sine præsidio legis. Tria au-
 tem fecit circa hanc illuminationem. Primò
 lutum fecit ex sputo. Sputum, quod à capi-
 te in os defluit, diuinitatē Christi significat
 Hinc æterna sapientia dicit: Ego ex ore al-
 tissimi prodiui, &c. Lutū verò de terra, sa-
 cratissima Christi caro est, vt psalmista ait:
 P 4 Veri

4. Re. 5

Gene. 12.

1. Cor. 10

Deu. 9

Gen. 25

Malac. 1.

Eccle. 24

Psal. 84. Veritas de terra orta est. Expuens ergo in terram, fecit lutum, quando verbum caro factum est. Secundò linuit lutum super oculos, quando docuit in se credere. Alioqui nihil prodest incarnatio, si non adsit fides. Tertio ad piscinam mittit, quia post prædicationem verbi ad baptismum & sacramenta mittimur, ubique perfecte sanamur. Hæc piscina baptismus multipliciter præfigurata fuit in veteri testamento. Primò per aquam diluuii, qua totius mundi peccata expiata sunt: huius rei testis est Petrus. Secundò per mare Rubrum, quemadmodum Paulus testatur: Omnes, inquit, in Moyse baptizati sunt, Tertio per Iordanem, quæ filij Israel transgressi, statim terram promissam obtinuerunt. Quarto per aquam expiationis & lustrationis. Quintò in figura baptismi, Naamam septies lotus in Iordane, mundatus est à lepra. Hanc aquam dominus per Ezechielem pollicitus est, dicens: Effundam super vos aquam mundam, &c. Hanc etiam præsignavit probatica piscina, de qua supra. Hanc aquam effudit Iesus Christi lancea militis in cruce transfixum, in remissionem peccatorum. Itaque vicini, & qui viderant eum prius, &c. Hoc miraculū ita describitur, ut subinde magis ac magis manifestū factū esse intelligamus. Non enim potest ciuitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, &c. Ita autem fiunt opera Dei, ut manifesta credentibus sint fidei fulcimenta, incredulis verò offendicula. Hinc prius ad vicinos miraculi opus permanat, ut si qui inter eos essent pii, fidem suam ex hoc facto stabilirent. Deinde permanuit rumor vsque ad Phariseos, ut offensi violatione Sabbathi, in incredulitate sua obdurarentur, quemadmodum Pharaon. Quatuor autem genera hominum circa hoc miraculum se occupasse hic legitur. Vicini mirantur quidem, quærent causam & modum, sed nihil emendantur: Pharisei omnimodo gloriam miraculi optinere student: parentes cæci libenter quidē confessi essent, id quod verum erat, sed obstitit timor, ne eicerentur. Cæcus ipse ingenuè & coram vicinis, & coram aduersariis confitetur, verum hic vnus & solus est. Sic in ecclesia sunt quatuor genera hominum. Aliqui sunt tantum curiosi, nihil vere pietatis habentes: aliqui manifestè mali: aliqui imperfecti adhuc: aliqui autem perfecti, sed horum tam paruus est numerus,

ut Christus dicat: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? *Nonne hic Luc. 17. est, qui sedebat, & mendicabat?* Cæcitas seipsa onerosum malum est: verum si superueniat etiam egestas, iam duplex malum est. Ex his igitur duobus conspicuus erat homo hic, cæcitate scilicet & paupertate. Iam quauis cæcitate corporalem non semper committetur egestas, cæcitas tamen spiritualis semper secum affert etiam paupertatem. Vnde colligitur, longe peiorem esse cæcitate mentis quam corporis: Obserua ad cuius sortis homines mirabilis illa Dei clementia se inclinet: Ad pauperes scilicet & mendicos. Iuxta illud: *Nonne Deus pauperes elegit in hoc mundo? &c.* Nèdum autem pauperibus misericordiam impendit Christus, sed & pauperibus similis esse voluit, Iuxta illud: *Cum diues esset, propter nos egenus factus est, ut nos ad similia provocaret. Ego sum.* Mente & corpore illuminatus, qualem potest illuminatori suo gratiam, rependit, eligens magis inuidiam cum illo sustinere, quam ingrato silentio, laudi & gloria Dei damnium inferre. Disce hic fidelis, qui quis, ut quoniam non potest operibus rependere, quod à Deo percipit, saltem verbis & corde grato rependat. Non abs re autem Ioannes tam diligenter huius cæci verba, & responsa describit, imò meritisime hoc fecit, quia cæcus hic primus omnium pro Christo quaestionibus pulsatus est, & persecutionem passus, & sic ad omnia respondit, ut vel ex hoc solo fidelis quisque discere possit, qualiter aduersarius respondere debeat. Quatuor autem per ordinem respondet, cæcus hic. Primò dubitantibus & quærentibus, num ipse sit, qui cæcus fuerat, ingenuè fatetur præteritam cæcitate & presentem gratiam: *Ego sum,* inquit. In hunc modum pius quisque ingenuè fatetur, se fuisse peccatorem & miserum, quemadmodum Paulus: *Fidelis sermo,* Christus venit peccatores saluos facere, quorum primus ego sum, sed misericordiam consecutus sum. Secundò quærentibus quomodo & per quem illuminatus sit, respondet cæcus: *Ille homo, qui dicitur Iesus, lutum fecit.* Vno verbo & curationem & modum curationis exprimit. Atque hæc est vera confessio, hoc confitetur Ecclesia in aduersis & prosperis, coram amicis & inimicis: *Ille homo, qui dicitur Iesus, &c.* Tertio interrogantibus, Vbi est ille? Respondet: *Nescio,* Nomen Christi nouerat, sed non faciem

faciem. Sic Ecclesia, quauis per fidem noscat Christum, nec tam tamen per speciem videt illuminatorem suum, imò hoc ipsum deplorat, quod insultantibus aduersariis, nequit videre vel ostendere eum. Vnde & in Psalmo vox illa fidelis cuiusque animæ est. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Vbi est Deus tuus? Veruntamen non omnino nescimus, ubi sit: scimus enim quia cælos ascendit, sed nescimus quomodo sit, vel quale habeat iudicium de nobis ipsis. Obserua quod Christus post præstitum curationis beneficium, de loco recessit, ut nos doceret ex benefactis non querere humanam aut nostram, sed solius Dei gloriam. Obserua item, quod cæcus non omnino dicit se ignorare benefactorem suum. Supra enim dixerat: Ille homo, qui dicitur Iesus, &c. sed tantum dicit, se nescire ubi sit. Impij autem, quantumcumque accipiant, tamen omnino non agnoscunt benefactorem suum. Hinc est illa vox Dei: Non cognouit quod ego dedi ei frumentum & vinum. Item: Non dixerunt in corde suo, Metuemus Dominum, qui dat nobis pluuiam temporalem, &c. *Adducunt enim ad Phariseos.* Vt ipsi tanquam maiores & religiosiores de hoc opere iudicarent, remque diligentius examinarent. Vel, ut placerent Phariseis, à quibus nouerant Iesum odiri. Vel, ut Iesus de violatione Sabbathi accusaret. Quod enim impij contra Christum non possunt, hoc contra credentes in ipsum exequuntur. *Erant autem Sabbathum, quando fecit Iesus lutum.* Christus frequenter salutis & pietatis operata in Sabbatho exequitur. Primò, ut sciamus Sabbathum non ob otium & feriacionem tantum institutum. Secundò, ut sciamus etiam Sabbathis, imò tunc maxime licere bonis operibus insistere. Hoc enim & ipsa lex vult, quæ non dicit: Sabbatho otiaaberis, sed, Sabbathum sanctifica. Præterea per hoc se ostendit esse Deum. Nam Deus legitur septima die opus suum compleuisse, quod fecerat. Quid autem est nisi completio operis Dei, quod Christus hic cæcum à natiuitate illuminauit? Imperfectum quidem opus erat, dum nasceretur homo cæcus. Obserua quod cæcus eadem coram Phariseis confitetur, quæ coram vicinis confessus fuerat. Eandem enim confessionem seruat pius & coram amicis, & coram inimicis, tempore prosperitatis, & tempore persecutionis.

Considerandum igitur, quam miram fidem & constantiam cæcus hic habuit: sciebat ipse, quod Christus offensos, sciebat sibi imminere periculum, at tamen nihil negat, nihil obtrahit, sed intrepide Christum confitetur. *Non est hic homo à Deo, qui Sabbathum non, &c.* Hoc verbo primò se produnt falso & fictè iustos, in eo quod tam temere Christum iudicant. Vera enim iustitia compassionem *Leui. 23.* habet, falsa autem indignationem. Secundò hoc verbo se produnt, ignotantes esse legis. Lex enim de Sabbatho non qualescunque opus prohibet, sed tantum opus seruile. Triariam autem diuiditur opus. Aliud opus Dei est, cuius fructus vita æterna: aliud opus peccati, cuius finis mors: aliud opus mercenarij, cuius retributio quotidianum stipendium est. Opus peccati & opus mercenarij, recte vtrunque opus seruile dicitur. Verum alterum eorum, id est, opus mercenarij, die sacro Sabbathi fieri non debet: Alterum nunquam debet fieri, id est, opus peccati. Opus autem Dei, nullo vnquam tempore vel die debet omitti: Beati enim *Psal. 104.* qui custodiunt iudicium, & iustitiam faciunt in omni tempore. Quod ab instrumentis eiusdem operis probabile est. Operis namque Dei instrumenta sunt, illius dona, scilicet sermo sapientiæ prophetia, gratia curationum, &c. Hæc autem nulli sunt legi subiecta, quippe quæ nec in arbitrio sunt hominum, quo tempore vel die descendat à patre luminum. Stulte igitur, imò impie *Iacob. 1.* colligunt: *Non est hic homo à Deo, &c.* Cum Christus non opus mercenarij fecerit, multo minus opus peccati, sed manifestissimè opus Dei. *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?* Etiam impij signa interdum faciunt, ut patet de pseudopropheta, quem *Deut. 13.* Moyses vetat audire. Hinc & Christus: *Multi dicent, In nomine tuo virtutes multas fecimus, & respondebo: Non noui vos, &c.* Facultas enim operandi miracula, donum Dei est gratuitum, non iustificans. Proinde hoc donum non nunquam etiam impiis confertur. Quod igitur aiant, peccatorem non posse signa facere, rationis humana coniectura est, non certitudo firma. Vel possunt quidem aliquando etiam mali signa facere, sed non talia, qualia Christus, nec eodem modo. Vnde signanter dicunt: Hæc signa et homo peccator, quasi dicerent: Ea quæ hic facit diuina sunt, quam ut ea facere possit tam misera creatura, qualis est homo.

& peccator. *Et scisina erat inter illos.* Nō abs-
re hoc dictum est, quia videlicet cum accu-
santium summa esset intentio, quatenus in
vnam sententiam declinantes, vniuersi con-
clārent, hunc hominem non esse à Deo
non parum moleste accipiebant alios è con-
trario dicere: Quomodo potest homo pec-
cator hæc signa facere? Hæc autem dissen-
sio eo ipso bona erat quod impedimēto fue-
rit coadunatos pharisæos vno animo con-
spirare in Christi damnationem. Quauis
enim fere semper bona sit cōcordia, & dis-
cordia mala, quōd hæc dissipet omne bonū
atque disturbet, illa vero promoueat & fo-
ueat: tamen interdum inuenitur bona dis-
cordia & mala concordia, cum scilicet dis-
crepantia animorum alicuius mali perpe-
trandi præstat obstaculum. Et vnanimitas
mutuūque consensus plurimorum valen-
tiores eos reddit ad conceptum scelus per-
petrandum. Vnde ad impediendam malam
concordiam sē dominus missum dicit: Non
inquit, veni pacem mittere, sed separatio-
nem, &c. Sic & olim ædificatores turris Ba-
bel, in malo concordēs à se inuicem diuisit
Acto. 23. Sic Paulus Pharisæos & Sadducæos in ma-
lo cōcordes, à se inuicem dissoluit. *Tu quid
dicis de illo qui tibi aperuit, &c.* Intelligi po-
test ab his dictum, qui miraculo fauebant,
vt hominem prouocarent ad prædicandam
Christi gloriam, quasi dicerent: Cur taces?
non audis quōd benefactorem tuum blas-
phemant? Ingratum te ostendis, si non ex-
cusas eum. Idem nobis dicitur, imò à nobis
exigitur, vt nō taceamus cum audimus Dei
gloriam ab impiis blasphemari. Vel intelli-
gi potest verbum hoc dictū esse ab his qui
Christo inuidebant. Hic enim per hoc ca-
lumniandi ansam venabantur, videlicet: Si
male prædicasset de Iesu, haberent quōd
obijcerent illis, qui de Iesu mediocriter sen-
tiebant: sū bene, scirent in ipsum homi-
nem è synagoga eum eiiciēdo. *Propheta est.*
Hoc titulo magnum quēpiam & insignem
virum significat, cuius & famam acceperat,
& virtutem in se expertus fuerat. Et minus
quidem dixit, quā est. Christus enim non
solum propheta, sed & dominus & Deus
prophetarum est. Veruntamen ad percun-
tationem illorum, qui non quærunt vt vi-
deant, sed vt videntes videre prohibeant,
sufficit nobis & cūctis qui illuminati sunt,
responso hæc. *Quia propheta est.* Nā quo-
niam nolunt audire vel scire, quia Christus

Matt. 10.

Gene. 11.

Acto. 23.

est, saltem hoc sciant & videant, quia pro-
pheta est. Imò vel in pœna Iudæorum satis
manifestum est, quia propheta est. In nomi-
ne enim Domini verum de illis eorumque
pœna prædixit, quo signo lex cognosci iu-
bet prophetam, in quo Dominus loquutus
est. *Non crediderunt de illo Iudæi, quod cæcus,
&c.* Quia cæcum illuminatum, attonitum
reddere non potuerunt, per parentes eius
conātur miraculum Christi obscurare. Sed
hæc est veritatis natura, quod per quæ pu-
tatur insidias pati, per hæc fortior fit. Men-
daciū quidem sibi ipsi obuiat, & per quæ
lædere veritatem videtur, per ea clariorem
eam ostendit. Sic hoc loco pharisæi credere
nolentes, hunc à Christo illuminatum ma-
nifeste audiunt: *Scimus quod hic est filius no-
ster, & quod cæcus fuit.* Sic solet opus Dei &
voluntas eius astutis impiorum conatibus
& aduersis eorum consiliis promoueri. Vo-
luntas Dei erat, vt Ioseph dominus fratrum
suorum esset. Itaque impiis fratrum conati-
bus, & iniusta venditione hæc voluntas pro-
mouebatur, tantum abest, vt impediretur.
Voluntas Dei erat, vt Christus glorificaretur.
Hanc Dei voluntatem Pharisæi suo o-
dio & inuidia magis impleuerunt, quā
impedierunt. Non tamē ipsis ascribē debet
operis Dei profectus, sed bonitati Dei. Nā
quantum in ipsis est, opus impedire conan-
tur, sed sit optima Dei voluntate, vt quod
ipsi male conantur, bene perficiatur. Hinc
Ioseph: Vos cogitastis de me malum, sed do-
minus vertit illud in bonum. In parentibus
autem cæci vidēs naturam incredulitatis.
Nam infidelitas facile fert, vt quibus vel ob-
uius nobis Deum auferat. In donis vero dei
adeò arcte hæret, vt ea procaciter & teme-
rarie ab aduersariis adferat. Sic hi parentes
cæci faciunt. Excommunicatio, quam Pha-
risæi intentabant, gloriam humanam aufe-
rebat: Abnegatio vero aut reticentia, Chri-
stum, imò Deum ipsis auferebat. *Quisquis
enim me erubescit coram hominibus, nec
ego agnoscam corā patre meo, aut ipse
Christus.* Illi autem Deum relinquunt, vt
donum Dei seruent: gloriam Dei obtinet,
ne sua propria gloria destituantur. Idem e-
tiam nobis plerunque contingit, vt casus se
offerat, in quo aut abneganda sūt Dei do-
na, vel Deus ipse donorum author. Vera au-
tem fides abnegatis omnibus donis docet,
eligere dominum datorem donorum, qui
centuplo reddit ea, quæ propter nomen suū
relicta

Dent. 18.

Gene. 37.

Gene. 50.

Luc. 9.

Matt. 19. relicta sunt. Infidelitas vero posthabito do-
mino docet, eligere dona, quibus fidit & spe-
rat. Adueniēte autem iudicio domini, cō-
funditur infidelis, & destituitur ab omni
donorum, quibus fidebat, auxilio. *Iam enim
conspirauerant Iudæi, &c.* Apud Iudæos ma-
gni probri loco ducebatur, è synagoga eii-
ci. Vnde & apud euangelij professores seu
risinum pœna genus est, à consortio fide-
lium separari. Verum hoc exemplum cle-
mentis sicutia, quod in eos duntaxat con-
ueniebat exhiberi, qui se vitis suis redde-
rent execrabiles (quemadmodum Paulus
docet): Iudæi vertebant ad suā tyrannidis
stabilimentum. Eiiciebant pios, tolerabant
impios, vt ostēderent se esse ex his, de qui-
bus Propheta: Mortificabit, inquit, animas,
quæ non moriuntur: & viuificant animas
quæ non viuunt, &c. Cæterū eo ipso, quōd
pios à se eiiciunt, separant se ipsos à consor-
tio sanctorum, quo nihil miserius contin-
gere possit. Impii igitur sibi ipsi maxime
nocent, dum impios persequuntur. Obserua
autē q̄ sicut duplex est cōmunio, sic & du-
plex excommunicatio. Altera interna, altera
externa. Cōmunio interna cōstat eodē spiri-
tu sancto, eadē fide, eodē Christo, & Dño
patre omnium. Sic excommunicatio interna fit
quādo per infidelitatem aut quōd cūq; aliud
peccatū mortale quispiā non est cū piis eius-
dem spiritus, eiusdem fidei, eiusdem Chri-
sti, vt maxime videatur pius ad extra. Com-
munio externa est, communio verbi & sa-
cramentorum: excommunicatio externa est
illarum rerum priuatio. Iam impius in cor-
de suo dicens: Non est Deus, semper est ex-
communicatus, quanquam nondum huma-
no iudicio obnoxius sit, si impietatis fructi-
bus Ecclesiæ non sit offendiculo. Nam si
Ecclesiæ turpitudine factorum offendit,
eiici debet. Quōd si quis iniuste excommu-
nicetur, ea excommunicatio non maledi-
ctio, sed benedictio est, quāuis sit sem-
per rimenda superioris censura. Nam & Ba-
laam sic maledicit Israelitis, & Dñs vertit
maledictionem in benedictionem. *Vocauerunt
ergo rursus hominem, &c.* Quum in alte-
ra parte murorum factus est oppugnationis
transitus, nec satis commoda videtur esse
urbem inuadendi opportunitas, rursus ad
priorem partē solet fieri regressus, & ac-
riori insultu nouisq; machinis instauratur ibi-
dem oppugnatio. Sic Pharisæi, videntes se
nihil proficere in parentibus cæci: ipsum

denuo aggrediuntur. Inuidia enim nō quie-
scit, sed in defesso animo molitur malum ei,
quem odit. Quemadmodum igitur Satan
nunquam requiem ducit, sed semper cir-
cuit, quærens quem deuoret: ita impij Sa-
tanæ instrumenta continent studio, nihil
non malorū in pios & Christi gloriam mo-
liuntur. *Da gloriam Deo.* Vide quomodo cir-
cumeunt, vt hunc hominem non profely-
tum aut hospitem, sed ciuem ac domesticū
Dei secum faciant filium perditionis, cogē-
tes eum, vt in mendaciū commutet veri-
tatem Dei: Non autem manifeste dicunt,
Nega quod Christus te curauerit, sed sub
prætextu religionis eum ad hoc inducere
volunt: *Da gloriam Deo,* quasi dicerent: Fate-
re veritatem, confitere ingēne id quod res
est. Sic Iosue dixit ad Achan: Fili mi, da glo-
riam Deo, id est, confitere veritatem. Hoc
verbo sancti illius Iosue impie hic vtuntur
Pharisæi. Ille nanque corde & labiis Deum
honorans, hoc dixit: hi autem labiis Deum
honorantes, corde vero ab eo elongati di-
cunt. *Da gloriam Deo,* quum nihil aliud que-
rant, quā Dei gloriam obscurare. Hoc igitur
verbo separare conantur, quæ separari
non possunt, gloriam scilicet patris à gloria
filij. Stat enim sententia: *Qui non honorifi-
cat filium, non honorificat patrem.* Item,
Vult Deus, vt omnes honorificent filium,
sicut honorificant patrem. *Nos scimus quod
hic homo peccator est.* O temeritatem: o men-
daciū: o blasphemiam? Ex hac scintilla conii-
cere possumus, quātus inuidiæ ignis in cor-
de ipsorum arserit. Tripliciter autē hoc ver-
bo peccant: Primò enim temerariò iudicāt
proximum. Secundò manifeste mentiun-
tur. Supra enim Christus palam dicit: *Quis
ex vobis arguet me de peccato? nec quis-
quam eorum vel tantillum ei obiicere po-
tuit.* Tertio impie blasphemant filium Dei.
Atq; hic vide quantum se humiliauerit idē
filius Dei, qui tantā contradictionem à pec-
catoribus sustinere dignatus est. Nō igitur
fatigemur aut deficiamus, si etiam nobis ta-
le quid cōtingat, sed recogitemus eum, qui
quanuis peccatum non fecerit, nec inuen-
tus fuerit dolus in ore eius, tamen tantam à
peccatoribus sustinuit contradictionem, &
cum malediceretur, non maledicebat, &c.
Si peccator est nescio. Sicut Pharisæorum ver-
ba vbiq; produnt impietatem cordis eo-
rum, sic econtra in verbis cæci se prodit
vbiq; pietas cordis. Primo enim pius ho-
mo

Pe. 5.

Matt. 23.

Iosue. 7.

Isa. 29.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Pet. 2.

Heb. 12.

mo neminem temerario iudicat, sed iudicium omne Deo comittit, quemadmodum Christus docet: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et Paulus: Nolite ante tempus iudicare, antequam veniat Dies domini, &c. *Vnum scio, cæcus cum essem, modo video.* Altera vox pij hominis, confessio scilicet diuinæ misericordiæ, Vnum hoc pius homo semper in corde & ore habet, quemadmodum Tobias: Benedico, inquit, te Domine, quia tu castigasti me, & tu sanasti me. *Quid fecit tibi, quomodo aperuit tibi oculos?* Hactenus de homine, qui cæcus fuerat, ad parentes eius, de parentibus ad ipsum recurrentes, scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutatio, nunc cum nulla daretur anfa satis idonea vel calumniandi Iesum, vel in hominem sciendi circumspecte locutum, ad superiores interrogationes reuoluitur, sperantes fore, & tunc realiter narrata aliquid decernerent, quo Iesum sua gloria spoliarent. Cæcus autem, videns eo animo non syncro percunctari, non dignatur eis ad placitum respondere. Sic enim Christus docet: Ne sanctum demus canibus. Et Sapiens: Vbi non est auditus, ne effundas sermonem. Vnum tantum ab eis querit, Num & ipsi discipuli Christi fieri velint, paratus nihil non eis dicere, si hoc cuperent. *Maledixerunt ei, Tu discipulus eius sis.* Hic iterum se prodit impietas, imò singula verba non nihil impietatis præ se ferunt. Primo maledicunt immerentem, imò bona suadentem. Et quid aliud possent? Sepulchrum patens est guttur eorum, &c. Deinde impoerant ei discipulatum Christi. Impij enim astimant discipulatum Christi esse summam miseriam, seductionem, perditionem, cum sit benedictio salus & gratia. Sed vti nam maledictum hoc, *Tu discipulus eius sis,* veniat super nos. Quomodo enim Rebecca dixit filio suo Iacob, timentimaledictionem pro benedictione illatum iri à patre. In me, ait, sit ista maledictio, fili mi. Ita sane & in nos sit hæc Pharisæorum maledictio. Si quidem cor eorum intuearis, maledictum est, quia hoc maledicentis affectu protulerunt: Si verba ipsa perpendas, optabilis est benedictio: quis enim non desideret esse discipulus Christi? Verum quemadmodum dicit Dominus de improbis: Maledicam benedictionibus vestris. Ita è diuerso dicit: Benedicam maledictionibus vestris, & completur in eis, quod alio loco dicitur: Maledicent illi, &

tu benedices: *Nos Moysi discipuli sumus.* Hæc hic iterum impiæ hypocrisis naturam. Gloriatur enim hypocrisis de Deo, gloriatur de patribus, nihil minus quam Dei verbum & patres obseruans. Sic Pharisæi gloriatur se Moysi discipulos, & tamè Moysi Christum annuntiant non credebant. Merito igitur eis dictum est: Si Moysi crederetis, crederetis & mihi. Deinde nec Moysi præcepta seruabant. Prohibuit ille maledictionem inferre cuiquam: Non maledices inquit, sardo, nec coram cæcis ponas offendiculum: Hi autem maledixerunt homini, veritatem constantem nūciant. Prohibuit in super Moyses sanguinem innocentem fundi, & iustum occidi. Ipsi autem in cadē innocentis totis viribus machinabantur. Deum, iussit Moyses Deum adorari, & eius gloriam in omnibus queri: illi autem signū istud in cæco calumniantes. Dei virtutem pro viribus attenuabant. *Nos scimus, quod Moysi loentus est Deus.* In hoc vno verum dicunt, & id ipsum nos quoque ingenue fatemur per sacrā scripturam edocui, dicetemi. Loquebatur Deus cum Moysse, sicut loqui solet homo ad amicum suum. Et Deus de Moysse ore ad os loquitur ei. Sed eo grauior est Iudeorum damnatio, & iniquitas, quod ei, cui Deus loquutus est, nec credunt, nec præcepta eius obseruant. Non satis est dicere Moysi discipuli sumus. Et scimus quod Moysi loquutus est Deus. *Hunc autem nescimus unde sit.* Non ex ignorantia illius, sed ex contemptu hoc dicunt, consueto more hominum, qui quos abiiciunt, nescire se dicunt. Sic cum David adolescens Goliath viris fortibus formidabile strauisset, ait Saul ad Abner: Quis est iste puer? Certe armiger eius fuerat, & citharam coram ipso frequenter percusserat, & nunc quis esset interrogat: quasi enim non cognoscebat, in quo ætatem adolescentis, & habitum pastorilem contemnebat. *In hoc enim mirabile est, quod nescitis unde sit.* Nihil respondet ad maledicta. Quod enim illi quasi summum malum ei imprecabantur, hoc ipse pro summo bono ducebat. Miratur autem eorum obstinam cæcitatem, quasi diceret: Vix persuaderi possum, vt nescire vos credam unde sit, quādo opera eius manifeste declarāt, quod à Deo sit missus. Nescitis quod in Isaiā prædictum est: Tunc aperientur oculi cæcorū, & aures sardorum patebunt. Vere mirabile est, mirū scelus, mirū sacrilegium, quod

apertis oculis manifestam lucem videre nolunt. Verè & hoc mirum est quod sapientes & docti videre non possunt, quod indoculi vident. Sed hoc est iudicium Dei super impios, & obstinato animo veritati reluctantes: Percutiet inquit; te Dominus cæcitate & amentia, & palpabis in meridie, &c. *Scimus quod peccatores non audit Deus.* Mira constantia se argumentis eorum opponit: Dixerant illi: Nos scimus quia hic homo peccator est. Hic autè e contra. *Scimus quod Deus peccatores non audit, sed si quis, &c.* Hoc autem verbo plane fatetur Christum nedum peccatorem non esse, sed Dei cultorem & voluntatis diuinæ exequutorem. Quod autem dicit: Deus peccatores non audit, non simpliciter accipiendum est alioqui nullos homines audiret Deus, quādoquidem omnes sumus natura peccatores. Omnes enim oramus: *Dimitte nobis debita nostra.* Nec quam gloriarī potest, castum se habere cor, imò si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Obserua igitur, quod duplices sunt peccatores: Resipiscentes & verè de peccatis poenitentes, aut non resipiscentes. Posteriores sunt in duplici differentia, aut enim sunt hypocritæ: (nam & hi, quamuis sibi videantur iusti, coram Deo tamen sunt iniustissimi) & hinc orant, ita non ex fide viuā orant, proinde non exaudiuntur. Qui enim sine fide orat, non æstimet se aliquid semper impetraturū. Aut sūt manifeste impij, qui in malitia perseverant, & præteritis peccatis quotidie noua accumulāt, sicut que in dies deteriores, hos non exaudit Deus. Longe enim est dominus ab impijs. Hinc Sapiens: Qui auertit aurem suā ne audiat legem, oratio eius execrabilis est. Et David: Iniquitatē si aspexi in corde meo non exaudit dominus. Et Isaias: Quum ex tenderitis manus vestras, non exaudiam, quia manus vestræ sanguine plenæ sunt. Et Hieremias: Nos peccauimus, idcirco tu inexorabilis es. Eos autem peccatores qui resipiscunt, mala que præterita lachrymis abluunt, & ex corde abnegāt se esse quod fuerant, exaudit Deus. Hi enim non amplius reputantur peccatores: quandoquidem voluntate deserunt peccare. Sic Christus publicanos & peccatores ad se conuersos benigne suscepit. Sic publicanum orantem: Deus propitius esto mihi peccatori, exaudiuit. Descendit enim iustificatus in domū suam. Sic David, tametsi peccator: Exaudi-

uit, inquit, Dominus, vocem fletus mei. Sic in Iob legimus: Si iniquitatē, quæ est in natura tua, abstuleris, tunc poteris leuare faciem ad Deum. *Sed si quis cultor est Dei, &c.* Verissima sententia: Oculi enim domini super iustos, & aures eius ad preces eorum. Hinc in Iob: Si mane confurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus incesseris, statim euigilabit ad te. Non enim proficiet Deus simplicem, nec porriget malum malignis. Sic David: Nunquam vidi iustum derelictum, &c. Et iterum in alio loco: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorū exaudiet, &c. Quod autem maius bonū contingere possit, quā certum esse, se in quacunque necessitate exaudiendum à Deo? Hoc autem solum consequuntur hi, qui pietati studēt. Econtra quoddam maius malum, quā in aduersis, nec à Deo quicquam boni sperare? hoc autem facit impietas. Obserua autem, quod non simpliciter dicit: *Si quis cultor est Dei, sed addit: Et voluntatem eius facit,* propter eos qui videntur colere Deum, ore que & labijs appropinquant: eum tamen corde & opere longissime absint à Deo. *A seculo non est auditū, &c.* Ex hoc sine dubio, velint nolint aduersarij, concedi oportet, quia videlicet nihil tale reperitur nec in Moysse nec in prophetis. Magna quidem & illi fecerunt signa, sed Christus maiora. Si igitur ex signis contendunt aliquem esse Dei cultorem, consequitur, Christum omnium maxime Deum coluisse, & voluntatem eius fecisse, vt quem Deus nunquam non exaudiuit. Cōcludit igitur: *Nisi esset hic homo à deo, non posset, &c.* Sic igitur accusatores & testes iniqui, non inquisitores, sed derisores iudicij in sua propositione, qua dixerant: Nos scimus quod hic homo peccator sit, fori & nodosa per vnum illum cæcum oratione redarguti & conclusi sunt. Obserua circa hoc verbum: *A seculo non est auditū, &c.* quod tempus gratiæ omnia alia præcellit. Multi enim reges voluerunt videre & audire, que nos videmus & audimus, & non potuerunt. Merito igitur dicit Paulus: Propior nunc est nobis salus, quā cum credidimus. Et iterum: Ecce nūc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *In peccatis natus est totus, &c.* Quia via rationis euadere nequeunt, more solito ad cōiuitia prorumpunt. Vide autem quomodo exasperetur impietas confessio: ne nominis Christi, & quem fructum proferat

Luc. 6.
1. Cor. 4.

Tob. 11.

Psal. 63.

Eccle. 32.

Psal. 13.

Gen. 27.

Malac. 2.
Psa. 108

Leui. 19.

Exod. 23.

Deut. 6.

Exo. 33.

Num. 12.

1. reg. 17.

Isa. 35.

Deut. 28.

Matt. 6.
Prou. 26

1. Ioan. 1.

Iacob. 1.

Prou. 15.
Prou. 28.

Psal. 65.
Isa. 1.

Thren. 3.

Luc. 15.
Luc. 18.

Psal. 6.

Psal. 33.

Iob. 8.

Psal. 6.

Psa. 144.

Isa. 29.

Luc. 10.

Rom. 13.
2. Cor. 6.

ferat hypocrisis, vel leuiter commota. Nunc enim in Pharisaeis emicat odium, nunc inuidia, nunc doli & astus, nunc impotens ira, nunc conuicia, nunc proximi contemptus. Et quid non malis oriretur, abiecto semel per infidelitatem Christo, omnium bonorum authore? In hoc autem caeco, qui primus omnium xpm publice coram aduersariis confessus est, pulchre ostensum est, quod fidelibus a mundo expectandum sit. Quod enim Christus aliam a postolis praedixit, eos a mundo maledicendos, exprobrandos, eiciendos, in hoc caeco praestensum est. Supra enim maledixerunt eum, hic ei exprobrant, paulo post eum eicturi. Primo autem quum aliud non possent, exprobrant ei naturam, quasi ipsi sine peccatis nati essent. Quid autem insanius, quam alteri exprobare virtutem, quod tu eque ut ille laboras? Quis autem nescit, oes homines natura peccatores, & filios ire nasci? Pius homo nulli exprobrat, quod in peccatis natus sit, sed magis & suam & aliorum miseriam deplorat dicens cum Davide: Miserere mei Deus, &c. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. Deinde exprobrat ei pristinam aeternitatem, quasi propter peccata ei acciderit, cuius tamen contrarium Christus supra asseruit. Haec est enim hypocritarum natura, quod facile vident aliorum peccata, diu in memoria retinent, temere omnia & in peius interpretantur. Secus autem se habent erga proprios defectus, &c. Contra pius homo non aliorum peccata, sed sua ipsius semper ob oculos habet, ac cum Davide dicit: Peccatum meum contra me est semper. Nec alios, sed seipsum accusat. Et tu doces nos indignum eum iudicant, qui vel cum ipsis loquatur. In tantum enim alios contemnunt hypocritae. Deinde quia aliis honore & scientia praestabant, dedignantur ab eo qui humilioris conditionis erat, aliquid discere. Id autem non aliunde, quam ex latente morbo superbiae proficiscebatur. quia enim sibi ipsis falsam scientiae opinionem ascripserant, erubescerent a minori doceri, ne quid ignorasse viderentur. Vbi autem animus hominis vera humilitate munitus est, is non erubescit, etiam a quouis puerulo quicquam quod ignorat addiscere. A quocumque enim percipi potest veritas, amplectenda est. Exemplo nobis est dominus noster, sapientiae fons, qui duodecim natus annos, inuentus est in templo, interrogans & audiens doctores. Quod si is, qui Dei virtus, & Dei sapientia

est, in quo omnes thesauri sapientiae & scientiae sunt reconditi, non recusat audire & interrogare homines, quid nos tabe caecitatis, & nocturnis perfimiles dedigebimur ab aliis quantumlibet abiectis veritate audire? *Et eiecerunt eum.* Sicut supra nescientes, imo maledicere intendentes, eum tardauerunt dicendo: Tu discipulus eius sis: sic hic nescientes, imo maxime punire eum volentes: benefaciunt ei expellendo. e. synagogam Satanam. Magna quidem & formidabilis temeritas & poena est, eici de populo Dei, in quo Deus se habet. *Rom. 9.* bitaturum promiserat, cuius denique erant testamenta promissiones & adoptio. Neque dubium est, quin caecus ille mirum in modum conturbatus fuisset hac sententia, si iuste & merito in eum lata esset. Quis enim non contremisceret? Nunc autem, quia iniuste exclusus fuit, non admodum agrefert, sed patienter sustinet & committit Deo. Sciebat enim se in conscientia securum. Sciebat item, quod communionem internam sibi abferre non possent, quantum cumque externam eum eicerent. Denique expertus iam erat, ex eorum factis & verbis congregationem eorum non esse Ecclesiam Dei, sed synagogam Satanam, & quae eici non solum non dedecori, sed summae gloriae & utilitatis dicebat. Ab impiorum enim communione secludi, est iungi Christo & effugere iudicium. Nam synagoga peccatorum est quasi stupa collecta, cuius finis ignis est. Summa, hac caeci exelusione Pharisaei sibi ipsis plus damni intulerunt, quam caeco: per hoc enim se ipsos separarunt & a Christo & ab omnibus fidelibus, imo plane hoc facto, professi sunt, se nolle esse participes Christi, eiusque membrorum, quo quid denotius cogitari potest? Discant ex hoc loco primates Ecclesiae, ne facile sententiam excommunicationis ferant, imo ne omnino ferant, nisi in eos qui grauer deliquerunt. Quia enim excommunicatio, summa poena est inter fideles, non debet ferri nisi in magna crimina, & ea tantum quae alias sunt incorrigibilia. Sic Christus nihil non tentandum docuit, antequam excommunicatio feratur: Si peccauerit, inquit, frater tuus, corripe eum, &c. Si autem omnino incorrigibilis est, nec etiam Ecclesiam audit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Idem docet Paulus 1. Cor. 6. Et cum dicit: Haereticum hominem post unam & alteram admonitionem deuita. Discat hic etiam fideles, ne quicquam eorum criminum committant, propter quae ve-

Rom. 9.
1sa. 5.
Hier. 23.
Eze. 34.
Psal. 90.
Psal. 33.
Exec. 37.
Matth. 18.
Tit. 3.

offendicula Ecclesiae merito excommunicari debeant, nec sibi ipsis placeant aut securos se arbitrentur, si male viuentes non statim eiciantur. Nam etiam si homines te impie uiuentem non eiciunt, veniet tamen dominus, cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam, &c. Omnium maxime autem curemus ne nos ipsos per infidelitatem & impietatem cordis priuemus interna communione. Hac enim perdita, nihil prodest, etiam si externe cum fidelibus comuniceamus. *Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum.* Leuiter quidem dictum videtur: *Audiuit Iesus*, sed reuera grauissimum est, clamorem peccatorum tetigisse aures eius: Expectaui, inquit, ut facerent iudicium, & ecce iniquitas: iustitiam, & ecce clamor. Sicut autem hoc verbum impios terret, sic pios summe consolatur. Hinc enim discunt, quod Deus, & si absens videatur, certo tamen audiat & videat quicquid ipsis mali infertur ab impiis. *Et cum inuenisset eum.* Hinc impleuit, quod in Hieremia promissit: Congregabo, inquit, reliquias gregis mei de omnibus terris. Et in Ezechiele: Quod perierat requiram. Sic hic inuenit eum, quem mundus eicit: inuenit salus, quem perditio derelinquit. Inuenit autem eum de prope, quod non sperauerat homo ille, ut verum appareat illud Psalmi: Cum ipso sum in tribulatione. Item, iuxta est Dominus his, qui tribulatione sunt corde. Hoc autem exemplo discimus eos, qui propter Christum & iustitiam reprobatum ab hominibus, continuo a Deo suscipi, & quanto grauiore contumeliae cuiquam inferuntur propter Deum, tanto Deum illi propinquiorem esse. Hinc Christus: Beati, inquit, eritis cum maledixerint vobis homines, &c. Sicut enim amicitia huius mundi, inimica est Deo: & qui voluerit amicus esse huius mundi, inimicus Dei constituitur ita e diuerso inimicitia huius mundi amica est Deo: & qui voluerit esse inimicus huius mundi, amicus Dei constituitur. Quos enim mundus ut abortiuos eicit, hos Christus ut filios charissimos suscipit. Quid igitur caeco illi potuit obesse odium mundi, cum sciret se amicum Dei? Eiectus quidem a templo, sed a templi Domino inuentus est. A pestifero concilio liberatus, salutarem fontem est consequutus, contemptus a contemptoribus Christi, ab angelorum rege honoratus est. Haec sunt veritatis praemia, quae assecutus est is qui pro veritate fortiter cerraucrat

1sa. 5.
Hier. 23.
Eze. 34.
Psal. 90.
Psal. 33.
Matth. 5.
Iacob. 4.

Tu credis in filium Dei? Vltro se illi Christus agnoscendum obtulit, & ad consummatam fidei perfectionem prouexit, se verum esse filium Dei contestatus. Sic sane, qui pio animi affectu Deum quaerunt, protinus eum habent occurrentem: ab his vero, qui peruerso corde quaerunt, procul abest, nec inuenitur. Sic mulier Samaritana simplici corde dicens: Scio, quod Messias venit, qui nos docebit omnia, statim audiuit: Ego sum qui loquor tecum. Nunquam autem tanta felicitate, nec tam aperte Iudaeis se Christum esse contestatus est. Cum enim dixissent: Si tu es Christus, dic nobis palam, respondit quidem veritatem, sed minus aperte: Opera, inquit, quae facio, testimonium perhibent de me. Sic Magi humiliter quaerentes Christum, inuenire meruerunt: Herodes autem impie quaerens, non inuenit. Sic turba leguntur requisisse Dominum in deserto, & facile inuenisse: Pharisaei autem saepe quaerentes eum apprehendere, tenere eum non poterant. In huius figuram Saul Davidem inuenire non poterat ad perdendum, quem tamen Ionatas facile inuenit ad consolandum. Sic CHRISTVS hic sponte se offert caeco. Interrogat autem non ignorans, sed volens seipsum notum facere, & ostendens quoniam plurimi fecit eius fidem & constantiam, quasi diceret: Iudaeorum qui aperte reclamant, nulla mihi cura est, vnus rei cura est, ut tu credas. Melior est enim vnus faciens voluntatem Dei, quam decies mille iniqui. Signanter autem quaerit, an credat in filium Dei, ut ostendat, quod non satis est Christum qualitercunque confiteri, nisi credamus & confiteamur eum esse filium dei. Quo verbo iterum percutit haereticos, qui Christum quidem confitentur, sed filium Dei negant. *Quis est domine ut credam in eum?* Nondum nouerat Christum. Caecus enim erat, antequam veniret ad Christum, & post curationem a Iudaeis huc illuc que pertractus fuerat. Ostendit autem hoc verbo, se iam dudum paratum cor ad credendum habuisse, sed in quem deberet credere ignorasse. Ostendit item, se ex animo gratum benefactori. Ostendit praeterea se vltius paratum manifestius confiteri veritatem, si contingeret plenius instrui. *Et vidisti eum, & qui loquitur te cum, ipse est.* Ecce mysterium diuinitatis Iesu Christi abscondit sapientibus & prudentibus huius seculi, & reuelat paruulis. Sic enim complacitum est patri. Obserua autem quod

Ioan. 4.
Ioan. 10.
Matth. 2.
Luc. 4.
Ioan. 7.
1. reg. 23.
Matth. 11.

quod rem grandem dicturus hoc verbo. *Et qui loquitur tecum ipse est*, opportunè præmisit. *Et vidisti eum*, videlicet, vt per commemorationem magnæ virtutis beneficiique magni beneuolam faceret animum auditoris. Quærenti enim, quis est filius Dei, quid est dicere: *Et vidisti eum*, nisi, ipse est, qui aperuit oculos tuos, vt videre possis eum? Captata ergo beneuolentia, confestim subdit: *Et qui loquitur tecum ipse est*: quod vtique gratiosius est, & à iactantia suspicione longius, quam si dixisset, Ego sum filius Dei. *Credo Domine. Et prociens adorauit eum*. Ex hoc verbo vides, cur Christus tam præpote seipsum huic homini credidit. Ipse enim sciebat, quid esset in hoc homine, nempe pium cor. De hoc autem primitiuo adoratore duo hæc notanda sunt, quæ de nullo adorante Christum legis, quia videlicet & Credo, dixit, & prociens. Leguntur & alii adorasse, vt leprosus, &c. Sed non dixerunt, Credo in te, neque prociens, sed tantum genu flexisse. Hic vnus inuenitur tam voce confessionis, quam gestu corporis necessariam perfecisse adorationem filii Dei. Adorandus enim filius dei & fide cordis, & voce confessionis, & gestu corporis, vt scilicet non erecta ceruice, sed prostrati accedamus ad thronum gratiæ, &c. Atque hoc est, quod etiam Dauid nos admonet: Venite inquit, adoremus, & prociemus ante Deum. Ex hac igitur historia totus ordo Christianæ vitæ colligitur. Primum enim videmus hic, quod tentatio vel afflictio opus est diuinæ voluntatis, nec semper propter peccata infligitur. Secundò videmus hic, quis sit fructus tentationis, vt scilicet inde veniamus in notitiam gloriæ Dei. Tertio videmus, quod per verbum & actum Christi sanitas confertur. Sic spiritua liter per verbum & sacramenta. Quarto videmus quomodo Deus exerceat fidem electorum. Ita enim eos ducit, vt ipsi ignorent consilium voluntatis eius. Quintò videmus, quid ad veram fidei confessionem requiratur, & qualis constantia. Sextò videmus, qualiter mundus affectus sit in pios. Septimò videmus quod eorum, qui Christi sunt, non est par fides. Nam sunt infirmi quidam, quos tamen Christus non aspernatur, Octauo videmus, quod Christus solus est vnicum illud piorum refugium, in quacunque tribulatione. *In iudicium veni in hunc mundum*. Magna & iusta sententia, competenter & in suo tempore dicta est. Nam,

quia factum fuerat iudicium iniquum, imò non iudicium, sed iniquitas, in hoc scilicet, quod Pharisei sepe dictum hominem eiecerant foras, recte is, cuius est omne iudiciu, ad quem pertinet corrigere quæcunq; per iniqua iudicia fiunt, seipsum in iudiciu venisse proclamat. Sic enim in Psalmo prædixit: Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Hoc igitur verbo innuit, longè aliud esse iudicium Dei, quam iudicium hominum. Quem enim ipsi damnarant, hunc Christus suscipit & e contra ipsos damnat, Deinde subindicat etiam eos qui alios iudicant, suum iudicem habituros. Hinc Psal mista monet. Erudimini qui iudicatis terram: Seruite Domino in timore, &c. Ob seruandum quod cum alias se dicat venisse, non vt iudicet mundum, sed vt saluet. Itè, vt quærat & saluum faciat quod perierat: hic contra falsos illos iudices non saluatorem, sed iudicem se esse ostendit. Per hoc enim innuit, iudicium durissimum futurum his, qui præsumunt, & potentes potentertormenta passuros. Potissimum autè hoc verbo innuit, quam ob causam cæcum in gratiam receperit, Phariseos autem non, quia in iudicium (inquit) veni: quasi diceret: Ego quidem omnes saluare veni, sed quorundam obstinata malitia facit, vt in se relinquantur & exæcentur. Hoc iudicium olim prædixit Simeon: Positus, inquit, est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum. Et Petrus: Nobis quidem credentibus est lapis electus & pretiosus: non credentibus autem lapis offensionis & petra scandali. Obserua autem, quod duplex est iudicium: Iudicium discussionis, quo singulorum merita discutuntur & præmiantur. De hoc iudicio hic non loquitur. In primo enim aduentu non venit merita discutere (alioqui omnes damnasset) sed gratiam præstare immeritis. Ideo dicit: Non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, &c. Et aliud iudicium discretionis, quo fideles ab infidelibus discernuntur. De hoc iudicio hic loquitur. *Vt non videntes videant, &c.* Clarissimum solis lumen aliis est illuminatio, aliis exæcatio. Videntes illuminat, cæcutientes magis exæcat: Christi multo alia ratio est. Nam is illuminat cæcos, & exæcat videntes. Videtes autè sunt, qui in oculis proprijs sapientes sunt. Hi exæcantur, quia cum rationi suæ plus credant, quàm verbo Dei, merentur exæcari iuxta illud: Abscondisti hæc à sapientibus & Matt. 11.

Ioan. 2.

Matt. 8.

Heb. 4.

Psal. 94

Ioan. 5. Psal. 74.

Psal. 2. Ioan. 3. Luc. 19.

Sapie. 6.

Luc. 2.

Ioan. 3.

Matt. 11.

cor

Ibidem. prudentibus. Non videtes sunt simplices & indocti, imò paruultilli, quibus pater arcana sua reuelat. Vel per non videtes, intelligi possunt publicani & peccatores. Hi enim quoniam peccata sua agnouerunt, à Christo suscepti sunt. Per videtes autè, Pharisei falsa iustitia tumentes, qui quoniam de propria iustitia præsumebant, nec modico se opus habere aestimabant, merito à Christo relictæ sunt. Non, inquit, veni vocare iustos, sed peccatores. Irèque: Publicani, inquit, & peccatores præcedent, vos in vitam æternam. Vel per videntes intelligitur Iudæi diuina lege instructi. Per non videntes autè, Gentium populus, vnus veri dei agnitione carètes. Iudæis enim ob incredulitatè reiectis, ad Gentes peruenit salus. Iuxta illud: Auferetur à vobis regnum dei & dabitur Genti facienti fructus eius. Vere magnu & terribile iudiciu, naturales illos ramos excisos, & oleastrum insertu. Merito igitur monet Paulus, vt in hoc vno consideremus & bonitatè & seueritatem Dei, &c. *Nunquid & nos cæci sumus?* Vide impioru naturam, nec ad iudicia Dei terrentur. Aut enim ea omnino nihil esse putant, dicentes illud Iob. Circa cardines celi perambulat, nec nostra considerat. Itè que illud: Nec facit Dominus bene nec male. Aut ea iudicia ad alios pertinere putant, non ad se. Deinde vbi terreri debuerant, eleuatur contra Deu. Impiè enim ante iudiciu etià deo se resistere posse putat. Exemplo sint, Holofernes, Pharaon, Antiochus, &c. Præterea, vide qualis hæc sit superbia, Salomon sapientissimus se paruultu & nihil se sentie proclamat. Dauid item sanctissimus petit à deo instrui. *Dirige me*, inquit, veritate tua, & doce me, &c. Hi autè talpis magis cæcutientes: Nūquid, inquit, & nos cæci sumus? Quò fatetur alios quidè cæcos esse, non aut se. Hæc est antiqua illa Iudæoru arrogatia, de qua & Paulus loquitur: Gloriaris, inquit, in lege, putas te esse ducè cæcoru, &c. *Si cæci essetis, non haberetis peccatū.* Bene & laudabiliter moderatur sententiã suã concedendo illis, quod videntes sint, & hoc ipsum proficere cõprobando ad cumulū dånationis, poenãque æternæ cecitatis. Dupliciter autè intelligitur verbu hoc. Primum. *Si cæci essetis*, id est, si cognosceretis vestra cecitatem, non maneret in vobis peccatum incredulitatis. Vel, *Si cæci essetis*, hoc est si peccata vestra agnosceretis, parata esset vobis peccatorum remissio. Secundò. *Si cæci essetis*, habendo ignoratiã inuincibile, non ha

Ibidem.

Matt. 9. Matth. 21.

Matt. 21.

Rom. 11.

Iob. 22. Thren. 3.

Sapie. 9.

Psal. 24.

Rom. 2.

beretis peccatum, quoniam talis ignorantia excusat à peccato. Docemur ex hoc verbo, quod humilis sui ipsius cognitio mereretur gratiã. Hinc Dauid clamat: Domine nõ est exaltatum cor meũ, nec elati sunt oculi mei &c. Et in alio loco: Populum humile salu facies, & oculos superbiorum humiliabis. Vere itaque de se professus est: Humiliarus & liberauit me: Quoniam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sic Saul cum esset humilis in oculis suis, dux super Israel factus est, cum verò in superbiam elatus est, à Deo abiectus & reprobarus fuit. Sic Dauid, cum humilis in oculis suis saltaret coram arca, mirum in modu Domino placuit: cum vero tumore animi inflatus, populum iussit numerari, vindicem Dei manusensit. Hinc per Isaiam Dominus dicit ad quẽ respiciam, nisi ad humilem & tremetẽ ad sermones meos? *Nunc vero, quia dicitis videmus, peccatum manet.* Hoc est, Quia vos iactatis sapientes, doctos & iustos, & ob id me & doctrinam meam abiicitis, peccatum vestrum manet. Nisi enim filius nos à peccatis liberauerit, nunquã liberabimur. Terribile autem est, quod dicit: Peccatum vestrum manet, peccato enim manente, nulla salus sperari potest: docemur ex hoc verbo quod plerumque peccat, qui scripturas cognoscit, & tamè impie viuit. Scienti enim bonum & nõ facienti, peccatũ est illi. Et melius esset non cognouisse viam iustitiæ, quam post agnitionem retrorsum ire. Hinc & Christus: Seruus sciens voluntatem Domini, & non faciens plagis vapulabit multis.

Psal. 130. Psal. 17.

Psal. 114.

1. Pet. 4.

1. reg. 9.

1. reg. 15.

2. Reg. 6.

2. reg. 24.

Isa. 66.

Ioan. 8.

Iacob. 2.

2. Pe. 2.

Luc. 12.

CAPVT. X.

HActenus Christus multis similitudinibus hoies ad se inuitauit, nunc panẽ se vocans cælestẽ, vnde qui ederet, viueret in æternũ nũc aquã viuã, vnde qui biberet cõciperet in fonte aquæ salietis in vitã æternã: nũc lucẽ mundi quẽ illuminat omniu mètes: nũc filiũ & legatũ Dei patris, cui qui crederet & ei obediret salutẽ æternã cõsequeretur. Hoc loco idẽ agit, hoc est, homines ad se inuitat alia parabola. Cur autè christus tã crebro parabolis vratur, in Marthẽo plenius dictũ est. In hoc aut capite ideo parabola animos auditoru suspendit, vt post expositionẽ altius animo

Ioan. 6.

Ioan. 4.

Ioan. 8.

Matt. 14.

Q animo

animo infideat, quod initio non sine admiratione & cognoscendi desiderio audiuerant. Parabola autem sic se habet. Amen dico vobis, qui non intrat per ostium. Vide quam humilibus parabolis Christus caelestem suam doctrinam abscondit, vt declaret, Evangelium fore mundi sapientibus stultitiam.

Nam quid in hoc mundo pastore abicitius? Vnde & Aegyptij prudentissimi iuxta mundum viri, pastores ouium abominantur.

Et tanta est ouium stultitia, vt etiam proverbio locum fecerit: Ouium mores. Sic autem cohaeret haec parabola cum fine superioris capituli: Dixerant Iudaei: Non est hic homo a Deo, qui Sabbathum non custodit. Item.

Nos scimus, quia hic homo peccator est. Ad huiusmodi calumnias iam respondet, re ipsa probans, se esse verum pastorem. Secundum profitebantur Pharisaei, se audire & docere verbum Dei, atque ad eos veros pastores esse. Nunquid, inquit, & nos caeci sumus? His Christus hic opponit, se solum esse pastorem verum, se ostium, nec doceri, nec cognosci posse patrem, nisi per se Christum intraret.

Tertio dixerat Christus peccatum eorum manere, ideo hic ostendit, quod sit illud peccatum eorum, nempe furtum & latrocinium. Quarto, quia ipsi ceu pastores hominem illum eiecerat, & in hoc vt supra dictum est, potestate sua abusi erant cogruam similitudinem sumit de ouili ouium, & tam illis, quam omnibus, qui cum lupi sint, pastores videri volunt, & subditos suaeque potestati commissos, neque per ostium admittunt, neque per ostium emittunt id est, non secundum Deum, sed secundum propriam voluntatem anathematizantes condemnant, vel assentes iustificantes.

Luxta illud prophetae: Viuificabant animas quae non viuunt: & mortificabant animas quae non moriuntur. Omnibus, inquam, talibus edicit hoc loco, quod fures sint & latrones. Sed age, quando Christus non dubitauit tam humiles res proponere, nec nos pudeat ea diligentius perscrutari. Primo igitur certum est, quod per oues non alios intelligit, quam fideles. Sic enim & frequenter in scriptura nominantur. Sic David: Hi, qui oues sunt, quid fecerunt? Idem: Nos autem populus eius, & oues pascuae eius. Sic in Ezechiele: Ego ipse requiram oues meas, & c. ad longum: Et in Zacharia. Percutiam pastorem, & dispergetur oues. Ideo autem oues nos nominat. Primo, vt admoneat nos proprie

Gen. 46

Ioan. 9.

Ioan. 9.

Ibidem.

Ibidem.

Ezec. 13.

2. Re. 24.

Psa. 94.

Ezec. 34.

Zach. 13.

infirmitatis. Oues enim inter omnia animalia plus indigent pastore, quia nec vires habent, quibus se defendat, nec arma, quibus repugnent: nec velocitatem, vt fugere possint: nec industriam, qua se abscondant. Tales sumus & nos secundum naturam, & c. Deinde oues nos nominat, vt doceat, quibus moribus praeditos nos esse oportet.

Ouis enim simplex est animal, mansuetum, neminem laedens, subiectum, non reclamans ad omne quod ei fit. Denique & vrile lana, lacte, carne, intestinis, fimo. Tales debent esse Christiani, & c. Per ouile autem intelligit Ecclesiam fidelium: neque id abs re. Ouile enim debet esse firmum & munitum ad defendendum: calidum, ne frigus noceat: mundum, ne inficiantur oues: molle stramento, vt accubare possint. Oportet & habere pabulum, ne fame pereant: latum etiam sit & adunatum, vt plures recipere possit & simul conseruare. Has condiciones habere debet Ecclesia quolibet. Curet igitur quilibet pastor Ecclesiasticus, vt ouile habeat firmum, ne rumpatur a lupis & tyrannis, imo seipsum opponat murum. Luxta illud, Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Secundum curet, vt adsit calor charitatis. Hinc Dominus traditurus Petro curam ouium, requisit tertio, num se diligeret. Tertio curet, vt mundum sit suum ouile.

Luxta illud: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Ne conringat illud, quod in Machab. 6. & comestationibus plenum erat, & scortantium cum meretricibus, & c. Quarto curet, vt molle stramentum substernat, hoc est, mansuetudinem ostendar. Sic Christus: Discite a me, quia mitis sum & humilis corde. Et Paulus: Corripite eum in spiritu lenitatis, & c. Sic Petrus: Vt quid tentatis Deum, imponere volentes iugum super ceruices hominum, quod neque vos neque patres vestri portare potuistis? Contrarium faciebant, de quibus dicitur: Cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia, & c. Et impius Roboam: Pater meus accidit vos flagellis, ego caedam vos scorpionibus. Quinto curet, vt adsit copia salutaris pabuli, verbi scilicet Dei. Postremo curet vt adunetur oues in vnitatem fidei, ne dissentiant. Bonum enim & iucundum est fratres habitare in vnum. Hinc Paulus vbiq; monet, vt idem sentiamus, & non sint in nobis schismata

Ostium in ouile est xps, vt infra dicitur, Quia autem

Ioan. 10.

Ioan. 21.

Leui. 19.

2 Mach. 6.

Matt. 11.

Gala. 6.

Ezec. 39.

1. Re. 13.

Psal. 132.

1. Cor. 10.

Christus est verbum Dei, & scriptura facta ostium dici potest, neque id abs re. Ducit enim nos ad Deum, & eius nobis cognitionem aperit: ipsa nos oues facit, ipsa custodit: nec lupos irrumperere permittit. Tanquam enim ostium fortissimum haereticos arcet, & in tuto nos constituit, neque nos (modo velimus) vnquam aberrare sinat. Praeterea, quia aliqui non vt privatae personae, sed vt publici pastores in Ecclesiam veniunt, per ostium etiam intelligi potest legitimus ingressus ad Ecclesiastica officia, sed de hoc infra. Ostiarius itidem est Christus, qui tamen ante glorificationem suam humilissimum videbatur, tamen nunc non solum ostium, sed & ostiarius est: ex quo ascendens in altum, dedit bona hominibus. Exinde namque ostiarius quoque esse probatur, quia ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios autem pastores & doctores, & c. Nec absurdum alicui videatur quod Christus & ostium & ostiarius dicatur. Quemadmodum enim vnus est idemque Dominus noster Christus via est, veritas, & vita, sic non solum ostium sed & ostiarius, imo & pastor, denique etiam ipsa ouium pascua est. Est autem in ostio & ostiatio nonnulla profectuum nostrorum distinctio: Nam dum per fidem catholicam quiscumque nostrum accedit ad Christum, Christus ei ostium est: quando autem iam recepto gratiam aliquam idem gratiarum distributor largitur, iam ostiarius est. Deinde per ostium etiam Moyse intelligere possumus, cui credita sunt eloquia Dei. Vel ipsam legem, quae quasi viam aperit ad Evangelii gratiam, dum peccata ostendit, ad quaerendum gratiam compellit. Accommodatius tamen per ostium spiritus sanctus intelligitur, qui vt verbum externum prodesse possit, auditorum corda per gratiam suam praeuenit & emollit. Sic Paulo 1. Cor. 6. contigit, qui dicebat: Ostium mihi apertum est magnum & euidentis. Sic & alteri cui damus promittitur: Dabo coram te ostium apertum, quod nemo potest claudere, & c. Tunc autem spiritus sanctus ostium magnum aperit, quando perpendens intentionem cordis eius intelligentiam facit: verbi illi pandere dignatur, & labori eius vt fructum faciat praeuemente pariter & subsequente gratia cooperatur. His praemissis, huc ad ipsam parabolam accedamus: Qui non intrat per ostium in ouile. Probat hoc verbo Pharisaeos nequaquam esse pastores, vel ex hoc vno quod per

Psal. 67.

Ephe. 4.

Ioan. 14.

1. Cor. 6.

Apoc. 3.

ostium non intrauerant. Primo enim Christum qui solus ostium est, reiciebant: nec per eum vel ipsi intrabant, vel alios intrare permittebant. Deinde nec scripturas recte docebant. Legem enim, quae tamen ostendeat peccatum, coram Deo iustificare docebat, imo legi Dei proprias traditiones praeferebant. Praeterea nec legitime ad sacerdotium perueniant. Non enim vocati erant a Deo, sicut Aaron, sed contendendo irruentes alter super alterum, venale sacerdotium in partem annuas sciderunt. Hinc de Caipha dicitur, quod erat pontifex anni illius. Nec tantum conuincit eos Christus, quod non sint pastores, sed in super probat eos fures & latrones: quia & dolis fraudibusque animas capiebant, & cum violentia ambitioneque dominabatur regi. Vides quam terribile sit cum Dominus loqui incipit contra peccatores.

Vere siquidem dixit supra: In iudicium veni in hunc mundum, & c. Hinc in Isaia: Tacui, semper silui, nunquid semper tacebo? vt parturians loquar. Docet etiam Christus hoc primo verbo parabolae, solos illos esse veras oues, hoc est, vere Christianos, qui per Christum intrant. Qui autem per Christum non intrant oues non sunt, sed lupi, imo fures & latrones, suo tempore eiiciendi, etiam in medio ouium versentur. Dicitur enim cuilibet eorum: Amice quomodo huc intraisti. Potissimum autem tangit Christus hoc verbo eos, qui non legitime intrant ad Ecclesiastica officia. Is autem non legitime intrat qui non vocatur a Deo vel ordinaria potestate, sed seipsum intrat, aut vt & armis aut simonia ca laque, pactoque pretio, non attendens verbum Petri ad Simonem magum. Pecunia tua tecum sit in perditionem. Itemque verbum Pauli: nemo assumat sibi hunc honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Secundum illegitime intrat qui nec de gloria, nec animarum salute quaerit, sed vel caeca fertur ambitione ad occupandos honores humanos, aut rapida exestuans cupiditate luxu ad colligendas opes, sectatur otium & voluptatem. Tertio illegitime intrat, & quae falsa docet, aliaque via ad salutem quam per Christum struere nititur. Horum ergo omnium alius ecclesiasticam dignitatem emit sicut Simon Magus & Iafon, de quo in libris Machabeo 2. Mac. 4. rui. Alius vendit sicut Giezi seruus Helisei 4. reg. 5. Alius rapit, sicut Alchimus, de quo in Machab. 7. chabeis. Alius praesumit, sicut Dathã, & Abi Num. 16. rui, & Chore. Alius usurpat, sicut Othas Rex. 2. Par. 26. Merito igitur fures dicuntur & latrones,

Q. 2. quia

Matt. 15.

Ioan. 11.

Ioan. 9.

1. Sa. 42.

Matt. 22.

Acto. 23.

Heb. 5.

2. Mac. 4.

4. reg. 5.

1. Mac. 7.

Num. 16.

Par. 26.

quia non quærunt ouium salutem, sed proprium tantum commodum, sinentes cõmismisum sibi gregem dispergi atq; dissipari, fame contabescere, atq; in præcipitia vitiorum prolabi. Deinde etiã deo fures sunt, quia ecclesiastica bona veris pastoribus debita, ad se rapiunt, cum interim nihil dignum pastore agant. Ex his vides, quã periculosum sit in ouile Dei irrumperè. Aderit enim suo tẽpore princeps pastorũ, requirẽtq; sanguinẽ ouium de manu pastorum. *Qui autem intrat per ostium, pastor est.* De Christo intelligendũ est. Is enim per ostium intravit, quia vocatus & missus à patre. Ego inquit, constitutus sum rex ab eo super Sion, &c. Non enim se ipsum glorificauit, vt Pontifex fieret, &c. Deinde per ostiũ intravit, quia vera docuit & certa: Scrutamini, inquit scripturas, quoniam ipsa testimonium perhibent de me. Præterea ostiarius ei aperuit. Nedum enim Moyses omnisque lex & prophetæ testimonium ei perhibuerunt, sed & pater ipse spiritusq; sanctus ei, aperuerunt. Hic (inquit pater) est filius meus dilectus, &c. Idẽ testatus est spiritus sanctus in specie columbæ super ipsum manans. Oues etiam vocem eius audierunt. Accurrebant enim etiam publicani & peccatores, vt audirent eum. Ad hæc Christus proprias oues vocat nominatim: Nouit enim nomina prædestinatorum ad vitam. *Iuxta illud: Nouit Dominus, qui sunt eius, Itemq;: Ego noui quos elegerim, Hinc discipulis dixit: Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in caelis. Idẽ Christus oues suas educit è tenebris ignorantia ad lumen veritatis, & de via iniquitatis, ad rectitudinem iustitiæ. Vadit ante eas, quia recte viuendi exempla quasi vestigia pedum oculis eorum obiciens, quid faciendum, & quid fugiendum sit docet, demum & oues illum sequuntur, fide & desiderio clamantes: Ostende nobis faciem tuam, sonet vox tua in auribus nostris, &c. Sequuntur etiam ipsius humilitatem, mansuetudinem, patientiam, &c. Imitando. Possimus deinde hæc verba etiam de aliis pastoribus intelligere. Quauis enim Christus vnicus & verus ille pastor sit, qui nostri curam gerit, &c. Tamen etiam aliis nomen illud communicat. Sicut enim sibi subiectos gratia & donorum, ita quoque & nominum suorum reddit participes. Sic cum ipse sit vera lux tamẽ etiam discipulis suis lucis nuncupationem tradit, cum dicit: Vos estis lux mundi. Pa-*

stores autem eos nominat, vt per hoc admo neantur officii sui. Ad pastorem autem plura requiruntur. Primò industria, vt sciat oues pascere, & in omnibus prouidere, hoc est errantes reducere, infirmos sanare, sanos conseruare, &c. Secundò audacia, vt nõ sit tim fugiat, sed contra lupum se opponat. Tertio sollicitudo, vt non dormiat aut otietur. Quarto fidelitas, vt domino vere oues restituat, ac seruum, se non dominum agnoscat. Tripliciter autem Christus describit verum pastorem: Ab ingressu, ab officio, ab exemplo. Primò, verus pastor est, qui legitime ingreditur, qui scilicet vocatur, qui non se, sed ouium salutem quærìt, qui vera docet, &c. Sequitur. *Hic ostiarius aperit.* Ostiarius spiritus sanctus est. Is igitur legitime intranti aperit: quia diuinas ei veritates reuelat, modumque regiminis manifestat, & de omnibus necessariis instruit. Iuxta illud: Cum uerit ille spiritus, docebit vos omnem veritatem. Secundo vero pastori spiritus sanctus aperit, quia eum admittit, imò introducit in sanctuarium sapientiæ sempiternæ, vt discat & sciat, quomodo oporteat eum conuersari in domo Dei, & illic dat ei gustare multitudinem dulcedinis suæ: ita, vt rediens ad gregem suum eructet illis memoriam abundantia suauitatis diuinæ: sicque de plenitudine sibi collata illuminat & accedit etiam corda suorum. Tertio spiritus sanctus ei aperit, quia auditorum corda per suam gratiam præuenit. Hac triplici apertione indiget omnis pastor, & tanto amplius, quanto pluribus præest. Cum enim nemo possit suam ipsius salutem operari sine speciali gratia, quanto minus & suam & aliorum? Proinde oportet pastorem frequenter ad deum recurrere. Vt ergo his, qui non attendunt quàm graue pondus ipsis impositum sit. Non enim frustra dictum est: Iudicium duri simum his, qui præsumunt, fiet. *Et oues vocẽ eius audiunt.* Subditi enim consueij bonitatis sui pastoris, monita eius & verba prædicationis libentèr suscipiunt, atque opere complent. Et hoc plane dignum est, sicque ipsis ouibus expedit: Christi siquidem oues non essent, si Apostolos Christi non audirent. Nam talibus ipse dicit: Qui vos spernit, me spernit, &c. quæ frætus autoritate Paulus: An experimentum (inquit) quærìtis eius, qui in me loquitur Christus? *Et proprias oues vocat nominatim.* Hic describit pastorem ab officio. Oues Christi proprie sunt,

1. Pet. 1. sunt, tum quia eos creauit: tum etiam, quia redemit proprio sanguine. Hinc in propheta dicit: omnes animæ meæ sunt, &c. Eas tamen fidelis pastor etiam suas facit vel dilectionis affectu, vel quia pastorum principi proprio labore illas, quæ non erant, acquirit. Vocat autem eas nominatim, quia singulos subditorum determinate cognoscit, ad meliora hortatur, omnium mores pensando, quid singulis expediat perpendendo cunctis familiariter condescendendo, vnicuique secundum propriam indigentiam prouidendo, quemadmodum Salomon docet: Diligenter agnosce vultum pecoris tui. Sicut enim medicus corporum dispositiões, cõplexiones, ac morborum varietates p̄sarat, vt cõgruẽtia medicamẽta apponere possit: sic agere debet pastor spiritualis. Hinc igitur patet, vere dixisse Gregorium: Ars artium, est regimen animarum, quia magna valde perfectio, exercitatio, vnctio, discretio exigitur ad bonum prælatum. *Dent. 1.* Hinc Moyses: Date ex vobis viros sapientes & gnaros, &c. & ponam eos vobis principes, &c. Secundò vocat eas nominatim. Semper enim pastor bonus clamat ad oues. Hinc in lege sacerdotibus præcipitur, vt cornibus arietinis clangant, Hinc ad Isaiam dicitur: Clama, ne cesses. Et ad Osee: In gutture tuo sit tuba. Tertio vocat eas nominatim, quia ad eam familiarem eis se ostendit, vt secure accedere audeant. Quarto, vocat eas nominatim, quia obliteratis nominibus pristinis eo nomine eas appellat, quod magnus pastor super eas ascripsit, de quo in propheta: Vocabo (inquit) seruos meos nomine alio, in quo qui benedictus est, benedicetur super terram. Bonus enim pastor non improperat ouibus priora vitia, quemadmodum Pharisei fecerant dicentes cæco: In peccatis natus es totus, nisi forte pro vtili commemoratione gratia Dei, quemadmodum Paulus fecit: Hæc (inquit) fuistis, sed abluti estis & sanctificati, &c. *Et educit eas.* Eo ipso quod oues CHRISTI sumus, educi sumus è tenebris errorum & vitiorum antiquorum. Eripuit enim nos Deus de præsentis seculo nequam, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ. Nihilominus tamen est adhuc & plerumque euenit, vnde plerisque nostrum, qui iam sumus oues Christi, oporteat educi, imò & clamore grandi euocari, sicut per Lazarum quoque significatum est, quem iam

foetentem, & quadriduanũ legimus magno Domini Iesu clamore fuisse resuscitatum. Sordidantur enim oues etiam postquam tonsa & salubri fluuio lota fuerint, & ipsis suorum vitiorum morbis delectate, in praua concluduntur consuetudine, aut etiam hæretico (quod grauius est) sordidantur errore. Hic igitur laborandum est pastori, vt eas educat, ad quod interdum vti debet vocibus asperis, quemadmodum Paulus, cum dicit: Omnino auditur inter vos, fornicatio, &c. Interdum vero blandis verbis, quemadmodum Paulus: Os nostrum patet ad vos o Corinthii, &c. Item Filioli mei, quos iterum parturio, &c. Secundò educit eas ex otio, ad ambulandum in via mandatorum Dei, clamans cum Paulo: Surge qui dormis, &c. Et iterum: Remissas manus & genua debilia roborate, &c. *Et cum proprias emisserit, vadit.* Hic describit pastorem ab exemplo, expedit enim ei, vt cum emiserit oues per verbum exhortationis, vadat ante illas per exemplum boni operis, ne quando dicat illi Deus peccanti: Quare tu enarras iustitias meas, &c. Tu vero odisti disciplinam, &c. Hinc Paulus: Ego sic curro, non quasi in incertum, &c. Castigo corpus meum, &c. Ne forte aliis prædicans, ipse reprobos inueniar. Sic Timotheo scribit. Nemo adolefcentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in fide, in charitate, in castitate. Et ad Titum: In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, &c. *Et oues illum sequuntur.* Et hoc enim illis expedit. Si enim de hypocritis & simulatis pastoribus. Omnia, inquit, quæ dicunt, facite, &c. Quanto magis sequi oportet eos qui dicunt & faciunt? Sequuntur autem illum, quia sciunt vocem eius, quia veram & sanam esse cognoscunt doctrinam eius. *Alienum autem non sequuntur.* &c. Quia cum exploratum habent aliquem malis artibus, dolo, fraude, largitione adeptum esse pastoris dignitatẽ, & idcirco à Deo alienum, huius vitam & mores (qui plerumq; corrupti sunt) nõ sequuntur, neq; tam gratã habent eius ad bonum exhortationem, neque tam obtemperãter illi quicquam iubenti morem gerunt, quã violẽta illa iouile irruptio multum ipsi detrahit reuerentiæ facit; vt minò ad illũ afficiãtur oues, minorisq; illũ estimet & faciãt. Tripliciter igitur alienum intelligere possumus. alienum à deo vel ab o-

Ezec. 34.

Psal. 2.

Heb. 5.

Ioan. 5.

Matt. 3.

2. Tim. 2.

Ioan. 13.

Luc. 10.

Can. 2.

Ioan. 1.

Matt. 5.

Eze. 34.

Ioan. 16.

2. Tim. 3.

Psal. 144.

Sapie. 6.

Luc. 10.

2. Cor. 13.

1. Cor. 5.

2. Cor. 6.

Galat. 4.

Eph. 5.

Heb. 12.

Psal. 49.

1. Cor. 9.

Tit. 2.

Matt. 23.

uibus, qui non per ostium intrat: Alienus voce, hæreticus scilicet, qui male docet. Alienus vita, qui impie uiuit. Hoc prouerbum dixit eis Iesus. &c. Prouerbum est sermo utilis aliquid utilitatis habens in aperto, plurimum vero in occulto. Vel prouerbum est, quando verbum aliud pro alio dicitur, ut vnum per aliud valentius commendetur, & efficacius intelligatur. Hoc genus dicendi in scripturis vsitatum est, tam ad delectandum diligentem auditorem, quam etiam ad edomandam superbiam laborem, & intellectum a fastidio renouandum, cui facile intellecta plerumque vilescunt. Et sic maxime hoc loco fieri debuit, ut conuinceretur Iudeorum superbia, qui dixerat: Nunquid & nos ceci sumus? id quod & factum est. Statim enim subditur: Et ipsi non intellexerunt, quo vel solo seipfos produnt, cordisque sui cecitatem. Alioqui ex Ezechiele hæc satis discere potuissent. Ego sum ostium. Nunc quod clausum fuerat aperit, & quod velatis prius verbis dixerat, aperte referat. Ideo autem parabolam exponit, ne impiis pretere dere possent, se verba Christi non intellexisse. Deinde, ut ex hoc discamus rerum significationes querere, etiam in aliis parabolis, quas per seipsum Christus non exposuit. Bis autem se nominat ostium, ut ostenderet se vnum eundemque esse, qui antiquos pastores, Moysen scilicet & prophetas dedit in ouile Iudeorum, & nunc electione sua novos emittat Apostolos in ouile gentium. Vbi interim hoc obseruandum, quod non vni ouili duo ostia, sed, quod mirabilius est, vnum ostium duobus ouilibus attribuit, ut necessario consequatur, quod infra dicitur est. Fiet vnum ouile & vnus pastor. Vel ideo se bis nominat ostium, non tautologia quadam, sed necessaria duplicis ostii explicatione. Est enim Christus ostium, quo bonus pastor ad oues Ecclesie intrat. Est & ostium, quo quisque fidelis ad caelestem patrem intrat. Vel ideo bis ostium dicitur, quia & ad presentem gratiam, & ad futuram gloriam, per eum solum peruenitur. Itaque principio Christus ostium est ad oues Ecclesie: propterea, quod nemo recte in Ecclesia doceat, nisi Christum vere doceat, Euangeliumque annuntiet. Nam credentium cor non viuificatur, nec accipit consolationem, nisi de solo Christi Euangelio: Euangelium autem voco omnem scripturam de Christo agentem, & ad eum nos

Ioan. 9.
Ezec. 34

ducentem: Omnes quotquot venerunt, fures sunt. &c. Vniuersalem præfert sententiam hoc verbum Domini: non tamen vniuersaliter de omnibus intelligendum est, qui ante Christum fuerunt. Alioqui & Moyses & propheta fures fuissent. Obserua igitur, quod non de tempore hoc loco, sed de doctrina sermo est. Nam ante Christum venire, non est tempore Christum præcedere: sed aliam quam Christi doctrinam docere. Fuerunt quidem Moyses & propheta ante Christum, sed de spiritu Christi Ecclesiam Domini docuerunt, Christumque annuntiarunt, quauis adhuc sub vmbriis latentem. Intelligitur igitur verbum hoc primo de his, qui non vocati à Deo, nec electi ab Ecclesia venerunt, seipfos intrudentes vel ab aliis intrusi, de quibus in propheta: Non mittebam eos, & ipsi currebant. Hi enim fures sunt & latrones nam plerumque neglectis ouibus seipfos tantum curant. Secundo intelligitur verbum hoc de his, qui homines docent confidere in mendacio, dicentes: Pax pax, ubi non est pax, hoc est, qui aliam viam docent ad salutem, quam per Christum. Tertio intelligitur verbum hoc de his qui tunc in ouili tyrannizabant. Nemo enim illorum, ut supra dictum est intrauerat per ostium, quia non venerat predicando & seruando Dei verbum, sed venerant negando & blasphemando filium dei. Ideo in presenti dicit: Fures sunt, non fures fuerunt, ut sciamus eum specialiter hic Pharisæos tangere voluisse. Ob eandem causam etiam simpliciter dixit: Venerunt, quum de prophetis dicat scriptura, quod non simpliciter venerint, sed quod in nomine Domini venerint. Aliud est enim venisse, aliud in nomine domini venisse. Quarto intelligi potest verbum hoc de his, qui sese vel pro Christo vel prophetis venditarunt, & venditar, qualis fuit olim Theudas Magus, qui multos de populo Israel decepit, dicens se esse prophetam, quibus & promisit se illis sicco pede per Iordanem transitum præstiturum quemadmodum olim Iosue fecerat, sed tandem & ipse & tota eius societas periit. Talis fuit & Iudas Galilæus, qui prohibens populum tributa pendere Romanis, itidem eos in interitum duxit. Talis fuit & Simon Magus, de quo in Actis. Tales sunt & nunc propheta Anabaptistarum alique seditionis prædicatores, qui miserum populum nedum spiritualiter occidunt, sed etiam corporaliter in interitum ducunt. Merito igitur fures &

Hier. 23

Act. 5.

Acto. 8

& latrones à Domino vocantur Fures, quia: quastus apidi sunt latrones, quia tyrannide violenti. Sed non audierunt eos oues. Sic cæcus ille, de quo supra dictum est, fures illos blasphemiam in Christum suadentes, audire noluit, potius aligens ab eis eiici, quam ipsis consentire. Obserua quod oues non audiunt: huiusmodi fures. Ergo qui eos audiunt, non oues, sed hirci sunt fœtidi. Quod si ouium aliqua decepta ad tempus eos audiunt, tamen deprehensa eorum nequitia resiliunt. Ego sum ostium. Hoc ad omnes fideles pertinet, quibus Christus est ostium ad patrem, & ad bona paterna, quæ sunt iustitia, salus, vita æterna. Nemo enim potest cognoscere patrem, nisi per Christum. Nemo item potest allequi iustitiam, salutem, vitam æternam, nisi per Christum, qui est Dei iustitia, salus, & vita. Hinc in Euangelio dicit: Ego sum via, veritas & vita: Nemo venit ad patrem, nisi per me. Et Petrus: Non est aliud nomen sub celo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Iesu. Et Paulus: Per ipsum accessum habemus ad patrem. Qui igitur per proprias vires tantum ad Deum eiusque bona contendit, nunquam ad ea perueniet. Sic enim et Israel sectando legem iustitiæ, ad legem iustitiæ non peruenit, quia non ex fide, sed ex operibus tantum eam quaerebat. Per me si quis introierit, saluabitur. Vide Dei bonitatem: Non contentus est monstrasse viam ad patrem, sed in super promissionibus nos allicit, non quod nostri in aliquo indigeat, sed ut ostendat se salutis nostræ auidum. Hinc in propheta: Traham, inquit, eos in funiculis Aedam, hoc est, donis & promissis, quibus facile capiuntur filii Adam. Primo autem promittit salutem per se intrantibus: Per me, inquit, si quis introierit, saluabitur. Quo quid maius promittere potuisset? Per Christum autem intrat qui in eum credit, omnemque fiduciam suam in ipso ponit, & qui Christo intima charitate inhaeret. Item, qui per fidem & gratiam Christi congregationi fidelium se iunxerit. Denique qui secundum doctrinam & vitam Christi, conuersatus fuerit: is, inquam, salutem consequetur. Iuxta illud: Qui me inuenierit, inueniet vitam, & hæriet salutem à Domino. Nec quisquam saluari potest, qui non per hoc ostium in Ecclesiam Dei intrauerit. Sic in diluuiò omnes perierunt, qui in arca inuenti non sunt. Sic in Iericho sola domus Raab seruata est. Obserua autem, quod signanter dicit:

Ioan. 9.

Matt. 11.

Ioan. 14.

Acto. 4.

Ephe. 2.

Rom. 10.

Osee. 11.

Pron. 3.

Gene. 7.
Ios. 6.

cit. Si quis per me introierit, quo verbo paucitatem subindicat vere credentium, quasi diceret: Vix inuenietur & pauci, qui per hoc ostium intrabunt: Multi enim vocati, pauci vero electi. Et ingredietur & egredietur. Hoc verbo promittit veram libertatem & securitatem, quasi diceret: In latitudine charitatis & spiritus libertate versabitur. Vbi enim spiritus Domini, ibi libertas. Nec erit illi periculum à latronibus & furibus: sed hoc pastore tutus & securusaget ingrediens & egrediens, viuens & moriens. Vide quanta sit hæc promissio, hoc est, quod toties in prophetis prædictum fuit: Non nocebunt, & non occident in monte sancto meo, &c. Item: Sedebit quisque sub ficu sua, & non erit qui exterrear, &c. Vel aliter. Ingre ditur viua fide, egredietur autem eiusdem fidei confessione. Vel ingredietur in penetralia suæ mentis, ad considerandam immensam bonitatem Dei circa salutem nostram, collectoque animo reuoluet secum, quam suauis sit Dominus, quamque magna multitudine dulcedinis, quam abcondit Deus diligentibus se. Deinde egredietur extra contemplationis secretum, ad exterius boni operis exercitium, ad succurrendum proximo, subleuandamque eius indigentiam. Egredietur denique leuando se super se, ut sit conuersatio eius in caelis, omnibusque terrenis transcendens, sola caelestia & spiritualia contempletur & amet, omnia alia arbitrans ut stercorea. Et pasqua inueniet. Alia promissio, qua promittitur verorum bonorum copia, quemadmodum & David: Timebunt Dominum, non deficient omni bono. Pasqua autem hæc sunt, Euangelium, verbum vitæ, iustitia, salus, vita, & omnia Dei bona. Hæc pasqua iustis fidelis ubique inuenit ingrediens, & egrediens in vita & morte. Olim quicumque ingrediebatur, siue indigena Israelites, siue advena profelytus, pasqua legis & prophetarum inueniebat: sed egrediens à presenti vita, quia Paradisus nondum reueratus erat, pasqua non inueniebat. Deinceps autem etiam egredientes, hoc est, in Christo morientes, pasqua inueniet. Fur non venit, nisi ut furetur, &c. Antithesi quadam se ipsum opponit Diabolo, itemque verbum suum, quod est Euangelium, impia doctrina. Fur iste primus diabolus est, qui primis paratibus stolam immortalitatis, & puritatem innocentie fraudulenter abstulit, & in eis totum humanum genus maculauit & perdidit. Hinc Christus

Matt. 20.

2. Cor. 3.

Esa. 11.

Mich. 4.

Psal. 33.

Psal. 30.

Phil. 3.

Psal. 33.

Gene. 3.

de ipso dicit: Ille erat homicida ab initio. Deinde fur est, qui diaboli imitator dissipat otium domini. Non enim venit in ipso grege suscipiendam gubernationem, nisi ut fur retur bona subditorum expilando nouis exactioibus & adinuentioibus. Deinde non venit, nisi ut mactet potissimum animas, quas prauae suae vitae exemplo plerumque occidit, aut incuria corrigendi sinit ire in perditionem. Tot quidem animas perdere dicitur, quot ob inertiam permittit trahi in interitum. Vel aliter impius pastor fur est, quia salubria ouium pabula furatur, & furtim corrumpit, quando scilicet scriptura sensum corrumpit. Mactat corpora non consentientium, perdit animas consentientium. Atque hi sunt fructus impiae doctrinae quod nedum animas perdunt, sed & corpora mactant, ac malis obiciunt, ut vides in prima sanctorum doctrina contigisse. *Ego veni, ut vitam habeant, &c.* Sicut Diabolus, impiae doctrina occidit, ita Christus & verbum eius viuificat. Obserua hic in quem finem venerit Christus, nempe non ut perdat, sed ut saluet, sicut & supra dictum est. Atque haec est summa consolatio nostra, quae vel sola sufficeret in quacunque tentatione, &c. Signanter autem addit: Et abundantius habeant, quasi diceret. Non solum vita sum, verum etiam bonorum thesaurus, e quo petere licet quicquid volueris. Sic enim ait: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Deinde hoc verbo. Et abundantius habeant, indicat nos plus habere, quam patres veteris testamenti. Illi enim iuxta fidei defuncti sunt omnes, non acceptis promissionibus, sed a longe aspicientes eas, &c. Nos autem eas habemus. Vitam enim quam illi habebant in spe, nos habemus in re, sicut & supra dictum est, *Ego sum pastor bonus*. Nouit Deus impiorum etiam malefacta ordinare in bonum credentium. Sic ex vno illo Pharisaorum impio facto, nempe quod caecum immerito eiecerant, quantum occasionem accepit Christus, monendi, docendi, consolandi, nedum pastores, sed & pios quosque, ut non immerito dicat Paulus: Scimus quod diligenter dicat Deum omnia cooperantur in bonum. Iudaorum enim impietas ad hoc nobis utilis fuit, ut Christus tot tamque insignia verba loqueretur. Obserua, quod Christus, qui haec tenet seipsum & fontem viuum, & panem vitae, & lucem mundi dixit: nunc alio titulo seipsum nobis

proponit, nempe pastorem. Ideo autem tot cognomina sibi usurpat, ut omnes videamus quid in ipso, & per ipsum habeamus & ut conscientiae nostrae confidentius in ipsum credaturum in morte, tum in aliis arumnis. Obserua ite, quod Christus non usurpat sibi cognomina, quae terrere possent. Potuisset quippe se ipsum nominasse, Iudicem, Dominum Deum, Fortem, & Zelotem, &c. sed ea plurimum terrent. Assumpsit igitur ea cognomina, quae homines allicere possent. Sicut enim lex precipue terret, & minis compellit sic contra Euangelium precipue allicit, & promissis trahit, quemadmodum in Osee dixit: In funiculis Adam trahant eos, hoc est, dominis & promissis, quibus facile trahuntur homines. Sic igitur hoc loco nomine pastorem, fides nostra ingentem consolationem accipit. Optimo iure autem se pastorem nominat. Nam secundum naturam diuinam is est, qui dat escam omni carni: in quem oculi omnium sperant, ut qui manum suam aperit, omneque animal benedictione implet. Deinde etiam secundum naturam humanam pastor est. Ipsi enim potissimum oues commissa sunt. Nam de ipso scriptum est: Suscitabo super gregem meum pastorem unum, Dauid seruum meum, &c. Hinc Petrus eum nominat principem nostrum: Quum apparuerit (inquit) princeps pastorum, percipietis immarcescibilem coronam, Paulus autem eum magnum pastorem appellat, Deus (inquit) qui eduxit de mortuis pastorem magnum, Dominum Iesum CHRISTUM, aptet vos in omni bono. Pastorem igitur se nominat Christus. Primum, ut ostendat se eum esse, qui omnia pascit (nam pastor a pascendo dicitur.) Paut caelesti manna populum in deserto quadraginta annis. Paut supra naturam quadraginta diebus cibo inuisibili Moysem & Heliam. Pascit naturalibus alimoniis cuncta animantia. Pascit infideles simul & fideles, subditos & rebelles, & neminem repellit ab alimento naturali. Solem enim suum oriri facit super bonos & malos. In huius figuram olim Ioseph fratribus suis male de se meritis, ultionem scelerum suorum timentibus, respondit: Nolite timere, ego pascam vos, &c. Specialiter autem Christus pascit fideles suos secretiori cibo, verbo scilicet Dei & sacramentis. Secundum nomine pastorem subindicat, quanta sollicitudine nos curet. Est enim pastorem munus ingentis sollicitudinis. Pollicetur igitur nobis hoc

Osee. 11.

Psal. 135

Psal. 144

Ezec. 34

1. Petr. 5.

Hebr. 13.

Exod. 16

Matt. 5.

Gene. 50

Ibidem.

Ioan. 3.

Ioan. 16.

Hebr. 11.

Rom. 8.

Zacha. 2.

Isa. 49.

Psal. 22.

Psal. 26

Psal. 120

1. Petr. 1.

Gene. 31.

1. Cor. 6.

Ezec. 34

Marc. 10

hoc verbo suam curam & sollicitudinem, quod quid dulcius contingere posset? Sic & alibi idem pollicetur: Ego, inquit, ero murus igneus in circuitu eorum. Et iterum: Etiam si niter obliuiscatur infantis sui, ego tamen non obliuiscar tuum. Hanc Dei pro nobis curam & sollicitudinem Dauid magnificis verbis collaudat & extollit, non in vno loco: Dominus (inquit) regit me, & nihil mihi deerit, &c. per totum Psalmum. Et iterum: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo, &c. Et iterum: Leuaui oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi: Auxilium meum a domino, &c. Ecce non dormitabit: neque dormiet, &c. per totum. Si igitur te agnoscis ouem periculis expositam, si times lupum, si desideras pastorem, accede ad Christum. Tertio pastorem nomine Christus nos admonet omnium laborum, quos pro nobis sustinuit, quasi diceret: Agnosce quanto labore te quaesierim, quam charum te redemerim, non corruptilibus auro & argento, sed sanguine meo. Vere enim dicere potest Christus, id quod Iacob olim dixit: Non tunc & die gelu vrgebar & aestu, & fugit somnus ab oculis meis, &c. Ideo autem nos laborum suorum passioisq; admonet Christus, ut vel hinc agnoscamus grauitatem peccati, & magnitudinem diuinae dilectionis: sicque & gratias agamus, & a peccatis caueamus. Hinc Paulus: Empti estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro. Quarto, nomine pastorem docet, se curatorem esse inertiae nostrae & stultitiae. Quod enim pastor est ouibus, hoc Christus nobis est. Omnis ouium salus a pastore pendet, alioqui facile seipsum perdunt. Sic omnis nostra salus a Christo pedit. Gratias igitur deo qui pastorem talem nobis dedit. Demum etiam ideo se pastorem nominat, ut doceret Apostolos, eorumque successores, officium eorum non esse dominationem, sed ministerium, nec otiosum, sed laboriosum hominem requirere. Hoc vno igitur verbo pulcherrime eos officij sui admonet. Obserua autem, quod non simpliciter dixit: *Ego sum pastor*, sed addit: *Bonus*, quo verbo indicat, quod non omnes boni sint, qui pastores nominantur, id quod in Ezechiele clare indicatur. Optimo iure autem se bonum dicit pastorem. Est enim bonus in natura. Nemo enim bonus, nisi solus Deus. Est & bonus in gratia teste Sapiente: O quam bonus est domine spiritus tuus. Est & bonus in pasto-

rali cura, id quod in sequentibus probabit. Vide igitur, quantum consolationis vno hoc verbo comprehendatur. Hunc pastorem petebat Moyses, cum diceret: Prouideat dominus Deus spirituum omnium carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc, & possit exire & intrare ante eos, ne sit populus iste, sicut oues absque pastore. Obserua etiam hic, quod Christus in singulari dicit: *Ego sum pastor bonus*, quo verbo non tam se aliis praeponebat, quam paucitatem indicat eorum, qui veri pastores sunt. *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus*. Animam dat, hoc est, vitam corporalem exponit periculo, pro salute ouium. Vel animam dat, hoc est tanto affectu eas diligit, ut nedum suam, sed & seipsum, imò si fieri posset, cor & animam eis impartiretur. Sic Christus vere animam dedit pro ouibus: mortuus est enim pro fidelibus. Atque eo melior pastor est, quod pro impiis adhuc & peccatoribus mortuus est. Commendat, inquit, charitatem suam Deus erga nos, quod cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Poterat autem Christus huius suae bonitatis formam altius sumere, quia cum esset in forma Dei, propter nos populum suum & oues pascae suae semetipsum exinaniuit, formam serui accepit. Et cum haberet oues nonaginta nouem, id est, omnem beatorum angelorum multitudinem, relictis illis, venit vna, quae errauerat, quaerere. Sic inquam, poterat formam suae bonitatis exponere, sed hoc exemplum nulli imitabile est. Bene ergo hoc solum proponit, quod imitabile est: *Bonus*, inquit, *Pastor animam suam dat pro ouibus suis*. Hoc enim pastoribus spiritum charitatis habentibus imitabile est, imò imitari dulce est. Vnde Paulus: Ego libenter impendam, & superimpendam pro vobis. Secundum ideo non alio medio, quam morte sua probat se verum pastorem, quia non est maior dilectio, quam quum quis animam suam ponit pro amicis suis. Tertio mortis suae meminit, ut ostendat neminem in ecclesia pastorem nomine dignum esse, nisi paratus sit nedum suam, sed & seipsum expendere pro salute ouium. Hinc Christus: Si quis vult post me venire, & non odit animam suam, non potest meus esse discipulus. *Mercenarius autem*. Haec tenus & bonos & malos pastores descripsit: nunc hoc verbo aliud quoddam genus hominum proponit, qui nec omnino mali sunt, non enim sunt fures aut latrones,

Num. 27

Rom. 5.

Philip. 2

Luc. 15.

2. Cor. 12

Ioan. 13.

Luc. 14.

Nam & per ostium intrant, & bene docent: nec tamē omnino boni sunt, qui plus seip-
 sos suaque quærunt, & amant, quam oues
 earumque salutem. Vbi autem mercedis est
 ratio, ibi charitas aut nulla est, aut imperfe-
 cta: & si quod præstatur officium, non præ-
 statur ex animo veri pastoris. Hos Christus
 optimo cognomine mercenarios nominat.
 Mercenarius enim est, qui ventrem suum
 curat, & solum compedium suum spectat,
 alioqui nihil ageret. Iustum quidem est, lac
 & lanam percipere eum, qui gregem pascit,
 sed nihil aliud quærere, nedum impium,
 sed & stultum est. Fidelibus enim pastoribus
 nedum quæ ad temporalem victum &
 vestiram pertinent, conceduntur, sed & æ-
 terna præmia promittuntur, vt patet in pa-
 rabola de seruis. Stultus igitur est, qui cum
 & temporalia & æterna habere possit, ipse
 solis temporalibus contentus est. *Et qui non
 est pastor.* Declaratio est eius quod dixerat,
 Pastoris enim nomine indignus est, qui plus
 seipsum, quam oues diligit. Vel hac addi-
 tione aliud genus hominum in Ecclesia ver-
 fantium subindicat, eos scilicet, qui titulo
 tenus sunt pastores. Nō quidem sunt fures
 & latrones, sed tamen pastores dici nō pos-
 sunt: imō nec mercenarij, quia nihil laborant.
 De quibus in Zacharia: Ecce ego susci-
 rabo pastorem, qui derelicta non custodiet,
 & dispersa nō quæret, &c. Et ibidem: O pa-
 stor & idolum derelinquens gregem. De
 his etiam Amos. Optimo, inquit, vnguento
 delibuti, non compatiebantur super con-
 tritione Ioseph, &c. Talis erat Sobna, cui
 per Isaiam dicitur: Quid tu hic, aut quasi
 quis hic: &c. quasi diceret. Non es quis, sed
 quasi quis. Habes igitur quinque genera ho-
 minum in ecclesia versantium: Fur, qui non
 rite ingreditur: Lupo, qui mala doctrinavel
 vita occidit: Mercenarius, qui ventrem suū
 curat: Pastor verus, qui ouium salutem in-
 defesse quærit: Et idolum pastoris, qui sci-
 licet tantum nomen habet, & præterea ni-
 hil. *Cuius non sunt oues propria.* Et hoc vtique
 non sine grandi pondere dictum est: *Non
 sunt eius propria,* quia videlicet non in eius
 pectore gratia mater eos parturiuit, quo-
 modo in Paulo qui dicit: Filii, quos ite-
 rum parturio, &c. non possidet animū eius
 spiritus pastoris boni, & ideo non mirum,
 quod non & ipse brachio suo colligat ag-
 nos, & in sinu suo portet eos, *Videt lupum
 venientem.* Videt, inquit, instare periculum,

scit quid faciat mala doctrina, scit plerisque
 damnabiliter peccare. Hæc omnia merce-
 narius scit & tamen tacet. Omnis igitur ei
 sublata est excusatio. Emphasim autem ha-
 bet, quod dicit: *Videt venientem,* quasi dice-
 ret: Adhuc longe posito lupo, ipse sibi ca-
 uit, nondum mali aliquid perpeffus est, &
 statim fugit. *Dimittit oues, & fugit.* Non fu-
 giunt oues à mercenario: non enim habent
 causam legitimam, cur non audiant vocem,
 vel cur eius communionem deintus, cur
 illic lac suum ad edendum, & lanam ad co-
 operiendum denegent, sed ipse fugit. Ob-
 serua quod nō arguitur mercenarius, quod
 furatus sit, mactauerit, & perdiderit: sed tā-
 tum quod videt periculū & fugit, hoc est,
 verbum exhortationis subtrahit, ne si lupo
 resistat, temporale comodum, quod amat
 amittat, Fugit, cum hæreticis nō obstitit ex-
 timore, ne quid incommodi patiantur. Fugit
 item, cum vitia subditorum non corripit,
 sed tacet, conuiuet, dissimulat, ne quem of-
 fendat. Amant enim plerumque oues suam
 perniciē. Præterea fugit, cū quod stulti gre-
 gis libidini adlubescit, hoc docet, hoc incul-
 cat vt gloriā venetur & comodum. *Et lupus
 rapit, & dispergit oues.* Pulchre Diaboli na-
 tura hic describitur. Lupus siquidē est Dia-
 bolus, quātumcunq; se amicū simulet. Lu-
 pus, inquā, omnibus Dei operibus infestus,
 maxime tamen homini. Mortem enim &
 exitium nostrum non minus optat, quā lu-
 pus ouium. Vide igitur, ne illi credas. Non
 ignoramus, inquit, cogitationes eius. Hinc
 Petrus monet, vt sobrij simus, & vigilem.
 Rapit aut Diabolus, dum gregem per falsas
 doctrinas, per peccata, p offendicula, & per
 mortē dilacerat. Rapit, cū à Deo abducit
 in suum regnū. Quos autem rapere non po-
 test, dispergit, & ita errabundas facit, vt ne-
 sciant, vbi consistere debeant. Omnium ho-
 rum malorū causam præstat mercenarius,
 in hoc quod fugit. Ob eam igitur causam,
 quanuis ipse non occidat, tamen quia fuga
 sua prodit oues lupo, sanguis perditarū o-
 uium requiretur de manu eius. Hinc in
 Isaiā: Principes tui infideles socij furum, nō
 quidē fures, sed socij furum, quia diligunt
 munera. Hinc & Christus seruū infidelē in
 iudicio diuider, & partē eius ponet cū hy-
 pocritis. Diuider, inq; , hoc est, diuisum &
 duplicē fuisse redarguet. *Mercenarius autē fu-
 git, quia mercenarius est.* Fugit interdū & ve-
 rus pastor, sed cū personalis tātum est per-
 secutio.

secutio. Fugit quidem, sed nō dimittit o-
 ues, nec cessat ab officio. Sic Christus non-
 nunquam fugit. Sic & Paulus è Dama-
 sco fugit, &c. Mercenarius autem ita fugit,
 vt & omnino ouium curam, ex animo ei-
 ciat, & omnino ab officio cesset. *Quia merce-
 narius est & non pertinet ad eum, &c.* Causam
 fugæ ponit. Primò, quia mercenarius est.
 Non enim quæ Christi sed quæ sua sunt,
 quærit, existimatque quæstum esse pietatē.
 Deinde nō pertinet ad eum de ouibus. Cog-
 gitat enim. Quid tum si pereant? Mihi nihil
 perit, merces in tuto est: & si qd. perit, mer-
 cedis, hoc perire malo, quā pro pecudibus
 alienis decertare cum lupo. Reperiretur al-
 lius grex, cui præficiat, &c. *Ego sum pastor bo-
 nus.* Repetit quod supra dixit. Primò vt
 sciamus, eum & prioris populi, & eorū qui
 nunc credūt, pastorem fuisse, ob quam cau-
 sam & supra bis se dixit ostium. Secundò,
 vt fortius animis inhaereret, quod dixerat se
 esse pastorem: non enim parua cōsolatio ex
 hoc fidelibus profluit. Tertio ideo repetit
 quod dixit, vt doceat se solum vnicum, &
 verum esse pastorem, qui à prophetis præ-
 dictus est, qui & solus saluare potuit gregē
 suum. Sic enim in Ezechiele promissit. De:
 Suscitabo super eas pastorem vnū, qui pa-
 scat eas: seruum meum David, ipse pascet
 eas: ego autem dominus eorum, &c. Postre-
 mo ideo toties repetit se pastorem esse vt
 ostendat neminem sua culpa perire, quasi
 diceret, Ego, quod in me est, paratus sum
 pascere, regere, adiuuare. Quod si quis pe-
 rit, sua culpa perit: signum enim est, quod
 obsequi noluit. *Et cognosco oues meas.* Hoc
 verbo primum eos, reitet, qui ouium vesti-
 menta prætendunt, & in ouili sedent cum
 interim sint lupi suo rēpore eiiciendi: Non,
 inquit, me decipis externa specie: *Ego oues
 meas cognosco.* Non omnes oues sunt qui in
 ouili degunt. Sic alio loco dicit discipulis:
 Non de omnibus vobis loquor, ego scio
 quos elegerim. Et iterum: Non omnis qui
 dicit mihi, domine, domine intrabit in re-
 gnum, &c. Et Paulus: Dominus nouit qui
 sunt eius. Hæc igitur merito omnes Pseudo-
 christianos terrere debent quandoquidem
 scimus, quod hi qui inter oues non agno-
 scentur in iudicio, seueræ illi sententiæ sub-
 iacebunt: Ite maledicti in ignem æternum.
 Secūddò hoc verbo pios omnes admodum
 consolatur. Siquidem nihil, fortius homi-
 nem pium exhilarat quā cum audit & vi-

det, Deum sui curam agere quemadmodū
 econtra nihil adeo piorum animos excru-
 ciat, quā cum à Deo nullam consolatio-
 nem sentiunt. Exemplo sit Iob ille sanctus,
 qui nullam consolationem admittere vo-
 luit aut potuit, donec Deū repropitiatum
 sentiret. Et Christus ipse omnium passio-
 num, quæ tamen multa erant, oblitus, hoc
 solū alta voce cōquestus est in cruce, quod
 nullam à Deo sentiebat consolationē: De-
 us meus, inquit, vt quid me dereliquisti?
 Contra hanc tentationē Christus dicit: *Cog-
 nosco oues meas.* Vbi obserua quod non tan-
 tum dicit, Diligo oues meas, sed *Cognosco*,
 quod magnificentius est. Hoc enim verbum
 cū significatione dilectionis, simul sonat af-
 fectum compassionis quasi diceret: Non so-
 lum diligo eas in corde, sed video vbi sint:
 quid ipsis desit, quid patiantur, &c. Sic Sa-
 piens ait. Nouit sapiens animas iumentorū
 suorum, viscera autem impiorum crudelia.
 Hinc & David: dominus nouit figmentum
 nostrum. Sic Moysi dicitur. Noui te ex no-
 mine. Hoc modo De⁹ cognouit ipsam Iob,
 Nūquid, inquit, cōsiderasti seruum meum
 Iob: quod non sit ei similis? &c. Hoc modo
 cognouit & septem millia virorum, qui nō
 curauerunt genua sua ante Baal. Hoc mo-
 do cognouit etiam Dauidem in medio fra-
 trum suorū. Elegi, inquit, mihi ex filiis Isai
 regem. Hinc Dauid ipse: Domine probasti
 me, & cognouisti me, &c. Hoc modo Chri-
 stus cognouit Nathanaelem: Ecce, inquit,
 vere Israelita, in quo dolus nō est. *Et cognos-
 cunt me mea.* Hoc verbo primum impios il-
 los repercutit, qui dixerat: Hunc nescimus
 vnde sit. Vult autem dicere Christus: Quid
 enim, quod vos me non agnoscitis, mea ra-
 men oues me cognoscunt. Imò in eo, quod
 me non agnoscitis, nec ego vos agnosco in-
 inter meas oues: Qui enim ignorat, ignora-
 bitur. Et quem mei puduerit corā homini-
 bus, eius & filium hominis pudebit, cum
 venerit in maiestate sua, & patris, & sancto-
 rum angelorum. Deinde hoc verbo veram
 naturam Christianorum ostendit. Me, in-
 quit, cognoscunt, qui mei sunt. Cognoscunt
 autem Christum, non qui nomen eius au-
 dicta vel facta eius memoria tenēt, sed qui
 credunt & obsequantur. Sicut econtra, qui
 non credunt nec obediunt, nescire domi-
 num dicuntur, quemadmodum Pharaō:
 Dominum, inquit, nescio, & Israel non di-
 mitto, &c. Oues igitur vere Christum co-
 gnoscunt:

1. Cor. 9.

Matt. 25

Zach. 11.

Amos. 6

Isa. 22.

Galat. 4

Isa. 40.

Exec. 3.

Isaia. 1.

Matt. 24

Exec. 34

Ioan. 13.

Matt. 7.

1. Tim. 2.

Matt. 25

Iob. 42.

Mat. 27.

Prou. 12.

Psa. 102

Exod. 33

Iob. 1.

3. reg. 19

1. reg. 16

Psal. 138

Ioan. 1.

1. Cor. 14

Luc. 9.

Exod. 5.

2. Cor. 1. gnoscunt: habent enim spiritum sanctum, quo & ipsum & vocē eius cognoscunt. Iuxta illud: Deus est, qui cōfirmat nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris. Cognoscunt autem p̄ Christum, hoc est, vere credūt, quod ipse sit pastor & saluator eorum, atque hoc est, quod in Hieremia dicitur: Omnes cognoscunt me à minore vsque ad maximum. Et in Osee dicunt credentes: Venimus in conspectu tuo, sciemus & sequemur te ad eum modum & sponsa dicit: Dilectus meus mihi, & ego illi. Atq; hoc est vere cognoscere Christum. Iam vide, an ita eum agnoscas, vt in eum credas, eum timeas & ames, ei que obsequaris. *Sicut nouit me pater, & ego, &c.* Hoc verbo indicat, quomodo cognoscat oues suas. Non, inquit, simplici notitia (qua & impios cognoscō) sed: *Sicut me pater nouit, & ego patrem.* Iam pater Christum ita agnoscit, vt & summe diligat: & Christus ita patrem cognoscit, vt eum summe diligat. Consequitur igitur, quod cognitio, qua fideles suos agnoscit, adiunctam habeat summam charitatē: Vere felices, quos Christus sic cognoscit, vt & impense diligat. Infelicissimi autem, quos tantum cognoscit, non autem approbat, nec ipsos, nec aliquid eorum, quibus & tādē dicit: *Nescio vos, &c.* Deinde hoc verbo innuit, talem esse debere etiam cognitionem, qua fideles Christum cognoscunt, nempe coniunctam charitati. Oves meae inquit, me cognoscunt, non simpliciter, sed sicut nouit me pater, hoc est, vt simul etiam diligant. Præterea his duobus verbis: *Ego cognosco meas, & cognosco patrem,* duo charitatis præcepta à se completa indicat, sine quibus nemo vnquam pastor idoneus fuit aut esse potest. Primum & maximum est mādātum de dilectiōe Dei, quod intelligitur in eo, quod ait: *Ego agnosco patrem.* Secundum autem huic simile est: *Diliges proximū tuum, &c.* hoc intelligitur in eo, quod ait: *Cognosco meas.* Idcirco autem prius secundū & post signatum est primum, quia videlicet per dilectionem proximi ascenditur ad dilectionem Dei. Qui enim non diligit fratrem suū quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? *Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc, &c.* Ne quis putaret præmissas promissiones ad solos Iudæos pertinere, hoc addidit Christus, quasi diceret: Non te moueat, quod Deus hactenus Iudæorum Deus tantum fuit. Item quod ego ad oues

domus Israel potissimum missus, quodque prædicta verba ad Iudæos locutus sum, & inter eos. *Alias enim adhuc oues habeo.* Sic in Psal. 2. *Deus pater filio dicit: Postula à me, & dabo tibi gentes, hereditatem tuam, &c.* & in Isaia: *Dedi te in lumen gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* Et filius ipse. *Ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus.* Et iterum. *Multi venient ab oriente & occidentem, & recumbent cum Abraham, &c.* Et Ioannes: *Christus nō solum unōriturus erat p̄ gentem, sed vt filios Dei, qui dispersi erant, congregaret, &c.* Hac igitur sententia, Christus proprie vocationem gentium prædixit. Singula autem verba suam habent emphasim. Primum, quanquam nondū vocati essent gentes, tamen iam eos se habere dixit, vt ostēdat prædestinatos ab æterno, quemadmodum Paulus dixit: *Elegit nos in Christo ante mundi constitutionem.* Deinde oues nominat, qui adhuc in peccatis erant, nec pastorem agnoscebant, vt discamus, nullū cōdemnare propter presentem statum, cū nesciamus, quis futurus sit. Tertio, *Non inquit sunt ex hoc ouili,* hoc est, Iudæorum populo, qui olim solus Dei populus erat. Hoc igitur verbo conuersis ex gentibus spes datur. Nunc enim non est Iudæorum Deus tantum, sed & gentium. Et euangelium est virtus Dei ad salutem omni credenti, Iudæo simul & Græco. Quarto illas, inquit, oportet me adducere. Quāquam enim per Apostolos vocati sint gentes, tamen Christi potentia factum est, quod crediderunt, ipse enim dat incrementum. Adducendas autem dicit, vt ostendat, nō satis esse, quod oues simus, nisi etiam in vnitatem ecclesiæ permaneamus. Signanter autē dicit. *Oportet me eas adducere, vt ostēdat & suum & apostolorum officium esse, vt adducant homines Deo.* Non habet pastor euangelicus, quod otietur. Sunt enim aliqui in ouili, sed idem adhuc multis malis obnoxij, quæ Ezechiel, enumerat: quibus sanandis fidelis pastor inuigilare debet. Alij extra ouile degūt, hi adducendi & extrahendi sunt. Alij partim in ecclesia, partim extra ecclesiam sunt, qui videlicet aut fide aut operibus deficiūt. Omnibus his succurrere debet pastor. Postremo ideo dicit: *Me oportet adducere.* Ipse enim est, per quem benedicuntur omnes gentes. *Et vocem meam audient.* Hoc verbum ostendit, se non vi aut violentia eos attrahat

attracturos, sed verbo suo. Errant igitur, qui expectant donec vi à Deo trahantur, *Vocem, inquit, meam audient.* Verbum Christi est attractio eius: hunc tractum sequuntur oues, nec alium expectant, sed cum Petro dicunt: *Ioan. 16. Ad quem ibimus? verba vitæ habes. Et erit vnum ouile, & vnus pastor.* Ex hoc verbo quidam colligere voluerunt post nouissimam iudicij diem, omnes & bonos & malos simul in vnum æternæ vitæ locum congregandos esse. Sed falso colligunt. Non enim dixit Christus omnes homines in vnum stabulum congregandos, sed: *Erunt vnum ouile.* Ad ouile autem illud, vt & supra dictū est, nec canes, nec hirci, nec porci admittuntur, sed solæ oues. Nec tñ negamus ecclesiam præsentis temporis & malis & bonis constare, sed de hac nō loquitur hic Christus sed de illa que tantum erit electorum. Atque adeo locus hic non de malis loquitur, sed tantum de bonis, qui oues dicuntur. Huc pertinet, quod Christus dicit: in iudicio oues ab hædis separandas, & aliud iudicium ouium, aliud hædorum futurum: carum abest, vt in vnum ouile simul congregentur. Sic Paulus *1. Cor. 6. Omnis, inquit, fornicator aut auarus, &c. non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* Et Ioannes: *Foras, inquit, canes & malefici, &c.* Quomodo igitur posset vnū esse ouile bonorum & malorum? Igitur alia ille oues, Gentes incircūcisæ sunt, quæ nō sunt ex ouili Iudæorum. Non enim habebant testamenta, non erant de progenie Patriarcharum, alieni erant à Christo, ab alienari à Republica Israelis, &c. Nihil igitur aliud vult Christus hoc verbo, quàm quod partes ille inimicitarum, qui hactenus Iudæos à Gentibus segregauerat, demoliendus esset, omnium que electorum siue à Iudæis, siue à Gentibus futura esset vna Ecclesia. Hinc Christus dicitur lapis angularis, propterea, quod duos in se populos tanquam parietes completitur. Hinc & Paulus. Ipse, inquit, est pax nostra, qui fecit vtrāque vnū. Et post pauca dicit Gentibus conuersis: *Iam nō estis hospites & aduenæ, superædificati supra fundamentum Apostolorum & prophetarum.* Ipsi summo angulari lapide Christo Iesu, &c. Sic & Zacharias: ipse, inquit, edificabit templum domino, & consilium pacis erit inter duos illos, puta Iudæos & Gentes. Iam, cum Gentes statim post ascensionē Christi vocari ceptæ sint, constat, quod verbum hoc Christi iam dudum impletum

est, & quotidie impletur. Non igitur est, quod expectes etiam malos finaliter ad ouile illud congregandos, cum Christus plane de ipsis dicat: *Ibunt hi in supplicium æternum, iusti vero in vitam æternam.* Quod autem omnium fidelium, siue à Iudæis, siue à Gentibus, vna dicitur Ecclesia, non intelligendum est, quod omnes illi in vno loco sint, vel conuenire debeant in hac vita. Sed ideo dicitur vna Ecclesia propter vnitatem fidei & sacramentorum. Ipsa est enim vnum mysticum corpus Christi, quod ab vno capite Christo gubernatur, vno spiritu sancto viuificatur, vna lege regulatur, vno fonte purificatur, vno pane reficitur, vno vnā patriam proficiscitur. Ex hoc igitur verbo colligitur: primum, quod nemo saluatur, nisi in vno hoc ouili Ecclesiæ inueniatur: huius figura præcessit in arca Noë, &c. Secundò consequitur ex hoc verbo, quod non satis est, corpore esse in Ecclesia, nisi ouis sis, & vnum illum pastorem agnoscas Christum. Tertio consequitur, quod multi iam corpore sunt in Ecclesia qui tamē non pertinent ad vnum illud ouile. Et e contra, multi iam non sunt in Ecclesia, qui tandem introducentur. *Propterea diligit me pater, &c.* Hoc verbo docet, nullum opus Deo acceptius esse, quàm aliorum salutem curare, bonum pastorem esse, & animam pro ouibus dare. Poterat quidem sic dicere: *Propterea diligit, me pater, quod in principio omnia per me creauit: verum hoc loco pastorem bonum instruere intendit, & illud notum facere, quod iuare animarum Deo nihil charius sit.* Hoc itaque verbo omnes pastores allicere voluit, vt diligenter inuigilent saluti animarum, cum audiant opus hoc tanti apud Deum meriti esse: imò omnes principes, patres familias, Christianos denique hoc verbo admonere voluit, vt solliciti sint pro salute subditorum, familiarum, &c. Si non potes ardua illa opera agere, quæ alij agunt, saltem hoc quod summe Deo placet, age, instrue filios, familiam: *Propterea, inquit, diligit me pater, &c.* Admonemur etiam hoc verbo, vt summo studio vitemus aliorum scandala: Væ enim homini, per quem scandalum vehit. Præterea, nō dum summe placet Deo, saluti animarum inuigilare, sed & summe à Deo remuneratur. Ob hoc enim opus nedū Christum dilexit Deus pater, sed & super omnia eum glorificauit: *Quia, inquit, factus est obediēs* Philip. 2. &c.

&c. Propter hoc eum exaltauit, & dedit illi
Ps. 109. nomen, &c. Sic & Dauid prædixit. De tor-
Isa. 35. rente, inquit, in via bibet, propterea exalta-
 bit caput. Et *Isa.* Si posuerit pro peccato
 animam suam, videbit semen longæuum,
 &c. *Pono animam meam, & sterum sumo eam.*
 Quod Christus hoc loco nõ semel animam
 nominat, vel ex professo percutit Apollina-
 rem, qui afferere audebat, Christum non ha-
 buisse animam rationalem, sed corpus dun-
 taxat humanum, cui coniuncta diuinitas ani-
 mæ locum obtinuit. At qui hic non semel
 audis eum loquentem de anima sua, &c.
 Deinde, quod dicit se animam ponere, non
 intelligas de separatione animæ à verbo.
 Nam etiam dissepatis post mortem ani-
 ma & corpore Christi, verbum Dei vnige-
 nitum vtrique seiuncto ab inuicem mansit
 inseparabiliter coniunctum, neque vlla vn-
 quam facta est separatio verbi, vel à sacratis-
 simo corpore, vel à sanctissima anima. Ea
 igitur animæ positio, de separatione animæ
 à carne solum accipienda est. Quod autem
 non tantum dicit: *Pono animam meam*, sed sta-
 tim infert: *Iterum sumo eam*, primo terret Iu-
Ioan. 16. das, mortem suam affectantes. Secundo
 consolatur discipulos, de morte sua contii-
 standos, quemadmodum & alibi dicit: *Ite-
 rum videbo vos, & gaudebit cor vestrum,*
 &c. Præterea hoc verbo etiam ostendit qua-
 le sit regnum suum. Sicut enim ipse Chri-
 stus primo mortuus est, deinde exaltatus;
 sic omnibus qui in regno eius esse volunt,
 primo moriendum est & descendendum,
Matt. 16. postea sequetur glorificatio. Hinc in Mat-
 thæo dicit: *Qui vult venire post me, abne-
 get semetipsum, &c. Præbet hoc verbum
 & aliam nobis consolationem, nempe quod
 et si moriendum nobis est, certi tamẽ sumus
 de futura resurrectione nostra: Scio (inquit
Ioan. 19. Iob.) quod in nouissimo die resurgam, &c.
Nemo tollit eam à me, &c. Indicat hoc verbo,
 se ideo pati, quia sic suæ & patris voluntati
 placeat, non quia Caiphas aut Pilatus coege-
 rint. Nisi enim sponte mori voluisset, nihil
 potuissent contra eum omnes aduersarij, id
Ioan. 18. quod euidenter in horto ostendit, cum vno
 verbo omnes eos prostrauit. Docemur hinc
 quod pij non ideo patiuntur, quia aduersa-
 rij sua potestate aliquid in ipsos possint; sed
 quia sic est voluntas patris, quam voluntatẽ
 per impios exequitur, in extremum ipsoru
 exitium, in summam autem piorum vtilita-
 tem. *Potestatem habeo ponendi animam, &c.**

Hoc verbo euidenter probat suam diuini-
 tatem. Quis enim purus homo hoc potest?
 Alij moriuntur cum nolint, & mortui non
 reuiuiscunt. Et quauis quisque sibi manus
 adferre potest, vt scelerata morte pereat, nõ
 potest tamẽ vitam semel elapsam in corpus
 reuocare. Docemur igitur ex hoc verbo,
 Christum esse dominum vitæ & mortis, id
 quod summe consolatorium est. *Hoc manda-
 tum dedit mihi pater.* Ostendit patris volunta-
 rem esse, vt moriatur pro hominibus, vt vel
 hinc & Dei patris erga nos, volutatẽ discamus.
 Si enim proprio filio suo non pepercit
 quomodo non omnia nobis cum ipso dona-
 ret? Ostendit secundo hoc verbo, Dei præ-
 ceptum esse, vt pro nobis mutuo solliciti si-
 mus. Vnicuique enim mãdauit Deus de pro-
Eccle. 17. ximo suo. Et Christus: *Mandatum nouum
 Ioan.* 13. do vobis, &c. Omnibus enim nobis dicitur
 id, quod Ioseph fratribus suis dixit: Non vi-
Gene. 43. debitis faciem meam, nisi adduxeritis fra-
 trem vestrum minimum. *Dissenso iterũ sa-
 cta est, &c.* Christus semp est alius odor mor-
 tis in mortem, aliis odor vitæ in vitam. Si-
 gnanter autem dicit: *Iterum.* Nam & supra
 frequenter hoc contigisse audiuius. In hac
 autem iudiciorum de Christo variatione vi-
 demus mundi naturam. Est enim mundus
 à Christo iudicandus: sed ecce nũc de Chri-
 sto iudicandi sibi autoritatem sumit. Quan-
 ta igitur est Christi humilitas, qui se patitur
 ab aliis, quorum ipse iudex est, iudicari. *Alii
 Matt.* 21. *dicebant, Dæmonium habet, & insanit.* O per-
 uersitatem: hoc inquit erat, quod pater fami-
 lias de malis illis, & merito male perdendis
 agricolis dixit: Verebuntur filium meum?
 Vere igitur in *Isaia* dicit de vinea sua, hoc est
 de populo illo: Expectant, vt faceret vvas,
 & fecit labruscas. Tripliciter autem contu-
 meliam Christo inferunt. Primò, eũ in quo
 habitauit septiformis spiritus domini, &
 cui à Deo patre datus est spiritus non ad me
Isa. 11. *saram, qui que solo verbi imperio spiritus
 Ioan.* 4. malos à vexatis hominibus ppulsabat, dixe-
 runt agitari dæmonio; idq; non solum hoc
 loco, sed & alijs sæpe. Quam graue autem
 & inexpiabile sit scelus hoc Iudæorum, ex
 eo patet, quod in *Matthæo* dicitur, pecca-
 rum in spiritum sanctum, & ideo irremissi-
 bile. Nec contenti hac blasphemia (impietas
 enim semper in peius excrescit) addũr aliud
 probrum, dum eum, qui est virtus & sapien-
 tia patris, in quo sunt omnes thesauri sapien-
 tiæ & scientiæ absconditi, insanire dicunt.
Coloss. 2. Demum

Demum quid eum auditis (inquiunt) indig-
 num eum iudicantes qui audiatur, atque
 cum stomacho indignantes illis, qui aures
 verbis illius præbebāt. Omnia hæc tam di-
 ligenter describunt Euangelistæ, ne quis
 Christo inferior indignetur, si etiam sibi ta-
 le quippiam acciderit: Si patrem familias,
Matt. 10. inquit, dixerunt Beelzebub, quanto magis
 domesticos eius? Imò ideo primo loco de-
 scribit Ioannes eos, qui ex sermone Christi
 offensi sunt, vt quilibet prædicator, sibi per-
 suadeat, nunquam defuturos qui eius ser-
 mones carpent. *Alii dicebant, Hæc verba non
 sunt dæmonium habentis, &c.* Quatumuis mul-
 ti offendantur ex verbis Christi, eisq; recla-
 mant, semper tamen vel aliqui ex eisdem e-
 mendantur. Non enim reuertitur verbum
 Dei vacuum. Hoc autem non paruum con-
 solationem præbet prædicatoribus, quod
 sciunt, se non frustra laborare. Vide autem
 quam diligenter hi posteriores & verba &
 facta Christi perpedũt: *Hæc verba* inquit,
non sunt dæmonium habentis. Omnino enim re-
 pugnant dæmonium habere vel insanire, &
 talia verba loqui. Non sic loquitur aut loqui
 potest dæmonium. Sic supra quidam dixe-
 runt: Quomodo potest homo peccator hæc
Ioan. 9. *signa facere? Deinde, Nunquid potest dæ-
 Exod.* 7. *monium cæcorum oculos aperire? Quan-
 quam enim maligni spiritus præstigijs suis
 plerunque oculos intuentium eludant, exhi-
 bentes coram reis speciem, quæ non adest,
 aut repente aliqua aliunde adducant, vt in
 Magis Pharaonis videmus. Miracula tamen
 quæ naturæ legẽ transcendunt, nequaquam
 veraciter operari valẽt. Imò dæmonis opus
 est homini nocere, excæcare, in cuius figu-
 ra rex Ammonitarum ad filios Israel misit.
1. re. 11. In hoc inquit, seriam vobiscum fœdus, vt
 omnium vestrum oculos dextros erua, &c.
 Obserua quod Christus ad huiusmodi de-
 se iudicia, imò ad manifestas illas blasphemias
 sibi irrogatas, nihil responder. Superius
 enim se dæmonium non habere satis
 ostendit. Deinde indigni erant impij illi,
 quibus responderetur, præterea non opus
 erat, vt amplius à Christo arguerentur, cum
 inuicem disiderent, & ipsi se mutuo repre-
 henderent. Demum etiam nos per hoc do-
 cuit, non esse semper contendendum cum
 improbis, & factis potius declarandum quid
 possimus, quam verbis. Et nõnunquam ma-
 lorum furori cedendum esse, nec vnquam
 euangelicæ mansuetudinis oportere obliui*

sci. Iuxta illud: *Discite à me, quia mitis sum, Matt.* 11
 &c. *Facta sunt Encenia Hierosolymis.* In *Psal.*
Psal. 91. legimus Dauidem exclamantem: Quam magna
 signata sunt opera tua Domine, nimis pro-
 funda factæ sunt cogitationes tuæ. Hæc au-
 tem vera nemo esse negabit, qui ea quæ ha-
 ctenus in Io. audiuius, ad mentem reuo-
 cabit. Verum nihilominus & illud verum
 est, quod in eodẽ *Psal.* statim subditur: Vir
 insipiens non cognoscat, & stultus non in-
 telliget hæc: id quod hæctenus plus satis in
 Iudæis vidimus. Non tamen ob id cessat
 Christus, imò magis ac magis opera sua cor-
 am oculis eorum magnificat, & cogitatio-
 nes suas in auribus eorum reuelat, vt osten-
 sa illis nos videremus, & dicta illis nos intel-
 ligeremus, quatenus eodem igni humilium
 oculi illuminaretur, cuius fumo illorum su-
 perbia excæcetur. Congruè autem Ioan-
 argumenta diuinitatis Christi in hac histo-
 ria scripturus, præmittit tempus, diem &
 locum, quando & vbi ea dicta sint, vt eo-
 certiores reddamur. Sicut & supra fecit, cũ
 eiusdem diuinitatis testimonia quadã scrip-
 sisset: *Hæc*, inquit, dicit Iesus in Gazophy-
Ioan. 8. *lacio, &c. Encenia autem erant festa, quibus
 celebrabatur templi innoatio, quæ nos tẽ-
 plorum dedicationes vocamus. Iam, cũ
 templum illud aliquoties vel destructum
 vel prophanatum fuerit, plures etiam legi-
 mus innoationes vel dedicationes eiusdẽ.
 Primò, siquidem ipsam tẽplum dedicauit
 Salomon in mense septimo, hoc est, Septẽ-
 bri. Secundo, templum reedificatum dedi-
 carunt Neemias & Esdras, duodecimo die
 mensis primi. Postremò Iudas Machabeus,
1. Mac. 4. *templum ab Antiocho prophanatum emũ-
 dauit in mense Casleu, qui apud nos est No-
 uember. Atque legem posuit, vt posteri per
 octo dies hanc templi renouationem cele-
 brarent. Vt autem templum Hierosolymo-
 rum non erat verum templum, sed præcipue
 in hoc ædificatum, vt esset aliquandiu veri
 templi (quod est Christus) vmbra: ita & de-
 dicatio eius tẽpli vmbatica est. Vera enim
 dedicatio apud nos fit, quando per baptis-
 mum donamur spiritu sancto, & restaura-
 tur per fidem & charitatem in templum spi-
 ritus sancti, vt Paulus ait: Nescitis, quod
1. Cor. 6. *corpora vestra templum sunt spiritus san-
 cti, habitantis in vobis. Et hyems erat.* Ex hoc
 verbo patet, quod de ea dedicatione loquitur,
 quæ sub Iuda Machabeo facta est. Nam
 ea hyeme celebrabatur, in mense scilicet No-
 uembri**

uembri Mystice autem per hyemem frigidam Iudæorum significatur impietas: quia mentes illorum à diuino igne auersas, Diabolus tanquam glacialis Boreas afflauerat. Hyems erat. ideo nō sine causa Christus tam ignita verba hoc loco dixit, vt sequitur. *Et ambulabat Iesus in porticu Salomonis.* Christus frequenter festis Iudæorum interfuit, tum vt ostenderet se non contrarium Moysi: tū vt latius spargere posset doctrinam suam; tum etiam ad exemplum nostrum, vt discamus festis diebus pijs operibus insistere. Congruè autem in dedicationis festo adest Christus. Ipse enim nedum innovator est legis, sed & noui templi, quod est Ecclesia, architectus. Quod autem hoc loco mentio fit de porticu Salomonis, non intelligas de ea, quam Salomon ædificauerat. Nam & 4. re. 25. porticus illa & templum à Nabuchodonosor desolata sunt, sed quod locus ille rursus in porticum sub Esdra restauratus, pristina appellationem retinuerit. In porticu igitur Salomonis versatur Christus, vt locus ipse loqueretur adesse pacificum illum, omnia conciliaturum, quæ in cælis, & quæ in terra sunt. Inambulabat autem Euangelicæ gratiæ author, Moysaica iam cessatura. *Circumdederunt ergo eum Iudæi.* Sicut Christus festis diebus omnium maximè diuinis operibus insistit: sic Iudæi tunc vel maximè impios suos conatus exequuntur, donec tandem in summo ipsorum festo, eum cruci affigerent. Non igitur abs re eis dictum est: Solennitates vestras odiuit anima mea. Circumdederunt eum, non vt eum secum retinerent (id quod pij faciunt, qui dicunt. Tenui eum, nec dimittam) sed vt eum perderent. Hinc in Psalmo exclamat. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. *Quosque animam nostram tollis?* Torquetur ac rumpitur inuidus homo quādo non habet occasionem nocēdi, id quod Iudæi suo hoc verbo produnt. Hinc Sapiēs. Spes, quæ differrur, affligit animam. Quærunt autem, num ipse sit Christus, non ob aliud, quā vt ipsum coram Cæsare accusare possint. Pius autem homo quærir, num ipse sit Christus ille à Deo vnctus in regem qui nos defendere: & in sacerdotē, qui nos Deo reconciliare possit: vt confidentius ei se credere audeat. Sic Ioannes quærir: *Tu es, inquit, qui venturus es, an alium expectamus: Loquor vobis, & non creditis.* Prudentissimè respondet, ita temperans verba, vt

inuidis occasionem non præbeat, & tamen pijs satis ostendat, quis ipse sit. Ostendit autem hoc verbo, se non ex facie externa; sed ex solo verbo cognosci: quasi diceret. Cum oculos vestros tantum coniciatis in meum contemptibilem habitum, & in abiectam conditionem, quā non pro regia pompa, quemadmodum sperastis, viuo inter vos, non potest fieri, vt in me credatis. Sed agite, personam nolite agnoscere, vt & lex iubet: Personam in iudicio non agnoscendam. *Deu. 19.* & verbū meum atripite, ac iuxta verbum, non externam laruam iudicate, tunc fieri non poterit, quin credatis. *Opera quæ ego facio in nomine patris.* Verbis adiecit opera, omnem naturæ vim transcendentia, propter imbecillitatem hominum: quasi diceret: Si nudis verbis meis adherere dubitatis, attendite miracula, quæ verbi sigilla sunt. Hæc enim manifestè testimonium de me perhibent, quod sum Christus; Sic enim Isaias prædixit. Tunc aperientur oculi cæcorum, & c. Obserua, quod Christus ex verbis & operibus cognoscitur. Nihil igitur te moueat externa eius abiectio. Vtrunquæ autem Iudæis obicit: Loquor, inquit, & opera facio, vt conuincat eos cōtra legem facere, in qua scribitur, quod testimonium duorum vel trium verum sit. Obserua item quod Christus opera sua ad patrem refert: In nomine, *Leui. 19.* inquit, patris, quemadmodum & supra. Opera, inquit, quæ dedit mihi pater, & c. Vt doceat, omnem gloriam in Deum referendam. *Sed non creditis, quia non estis ex ouibus.* Hoc verbo indicat, se scire, qui sint electi, id quod solius Dei est. Sic & infra dicit: Non de omnibus vobis loquor: ego scio quos elegerim. Durissimum autem verbū est, quod dicit. *Non estis ex ouibus meis.* Consequitur enim quod ad hædos pertineant, quibus dicitur: *Ite maledicti in ignem æternum, & c.* Verissimè tamen Iudæis dixit: Non estis ex ouibus meis. Huiusmodi enim ouium simplicitas, docilis est. At Iudæi animos habebant ambitione turgidos, odio fermentatos, liuore corruptos, auaritia, variisque mundi cupiditatibus infectos, ac plānè diuersos ab ouium simplici natura. *Oues mea vocem meam audiunt.* Non frustra repetit ouium & pastoris conditiones: Christum enim pastorem esse, & nos oues, egregia cōsolatio est in aduersis, vt & supra dictum est. Vocem autem pastoris Christi audiunt oues, non tantum aure corporis, sed etiam fide,

Ioan. 8. fide, & animo. Sic supra dixit: Qui ex Deo Ecclē. 3. est, verba Dei audit. Sic sapiens: Auris bona cum omni concupiscentia audit sapientiam. *Et sequuntur me.* Fide scilicet, Ipe & charitate, itemque desiderio, vita, moribus quæ, abnegatione sui ipsius, & gestatione crucis, denique & contemptu omnium terrenorum. Hæc est vera Christi sequela, hæc via ad cælum, per quam qui Christum non sequitur, non est eius ovis: Qui non accipit, inquit, crucem suam, & sequitur me, nō est me dignus, & c. Sed quid interim agit pastor? num otiaur? Audio, inquit, quid mihi præcipiat, sed interim, nihil video, quid ipse faciat. Sic olim Abraham postquam iussu domini & patriam, & cognatos reliquerat. Domine, inquit, quid dabis mihi? Sic Petrus: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Itidē & hic quis dicere posset. Audi igitur, quid pastor agat. *Ego cognosco eas.* Ingens cōsolatio, quæ admodum supra dictum est. Quod autem Christus suas quæ vbiunque sint, cognoscat, ex eo patet, quod in Ezechiele eas signare iussit signo Tau: Et in Apocalypsi, signo Dei viui. *Ego vitam æternam do eis.* Alia promissio, profecto egregia. Nihil magis desideramus, quā vitam, nihil magis horremus, quā mortem. At Christus: *Ego autem vitam æternam do eis.* Ipse enim est via, veritas, & vita. Ipse item est ineffabile illud verbum Dei, in quo ab initio vita erat. Quia igitur & verbum suum & seipsum, corpus denique suum & sanguinem, itemque spiritum suum, atque adeo se totum nobis cōmunicat, rectè dicit: *ego vitam æternam eis do.* Sic in alio loco dicit: Vbi ego sum, illic & minister meus erit. Qui igitur consideret, vitam corporis breuem & corruptibilem esse, & iuxta hoc audiret Christum suis pollicentem vitam æternam, qui fieri posset, vt non contempta hac mortali vita, æternam illam quæreret? Sic sancti homines fecerunt. Nec aliud nos impedit, quā quod non attendimus præsentia esse transitoria, nec audimus, quid Christus promittat: *Non peribunt in æternum.* Et hoc verbo summam præstat cōsolationem. Videntur enim impij homines perire. Sic Rachel plorat filios suos, nec vult consolari, quod non sint. Sed quid ei dicitur? Cesset vox tua à lachrymis, & c. Reuocabo filios tuos. Sic Abel occisus à fratre videbatur perisse, interim tamē sanguis eius etiam post mortē clamare ad Deū

legitur. Sic de Abraham, Isaac, & Jacob legitur, quod mortui sunt: nihilominus tamen post mortem eorum dixit Deus: Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob: quo verbo plane ostenditur, eos nō periisse. Sic in exordio ecclesiæ sancti occidebantur, nō tamen perierunt. Nam Ioannes eosdem occisos vidit sub altari Dei, singulas stolas accipere, & maiora expectare. Hinc sapiens Iustorum animæ in manu Dei sunt, & c. visi sunt oculis insipientium mori: Illi autē sunt in pace. Et iterum: Stabant iusti in magna constantia, & c. Summa, oues Christi nō perierunt, quia statuentur à dextris. Hinc Christus: *Qui credit in me, non iudicatur. Quis igitur non libèter sequeretur Christum? Nemo rapiet eas de manu mea.* Supra de seipso dixit: Nemo tollit animā meā. Hic eadē promittit suis fidelibus. Est autē hoc verbum ingens piorum cōsolatio. Habet quidē diabolus varias nocendi artes: habet & mundus ex vna parte Pharisæorum autoritatē, sacerdotū dignitatem: habet reges armatos, præfectos iudices, tribunalia, carceres, catenas, virgas, secures, equuleos, exilia, mortes, & quicquid terrorem constitibus animis solet immittere. Habet ex aduerso voluptates, honores, dignitates, & quicquid animos quilibet incorruptos solet corrumpere. His omnibus machinis vitur mundus, vt extorqueat oues de manibus Christi. Hæc perpendens pius homo, simulq; considerans propriam infirmitatem, cadentiumque multitudinem, nūquam non timet. Verū audi Christum: *Nemo, inquit, rapiet eas de manu mea.* Huius signa præcessit in Dauide: Pascebat (inquit) seruus tuus oues patris sui, & veniebat leo vel vrsus, & rapiebat arietem, & sequebar eos, & percutiebam, & eruebamque de ore eorum, & c. Omnia hæc perfectius in Christo impleta sunt, qui oues suas etiam de ore Diaboli eruit. Cadunt quidem etiam iusti aliquando, sed nō colliduntur: quia dominus supponit manum suam. Secure igitur fideles dicere possunt: *Quis nos separabit à charitate Dei?* Hoc igitur verbo Christi mirabilem suam potentiam indicat: me, inquit: protegente, tuti erunt, qui in me credunt & mihi charitate cohærent. Non rebellabimus armis, non venenis, non regeremus conuitia, sed abiq; præfidiis huiusmodi nouo genere vincemus tamen. Consequitur ex hoc verbo, quod qui nunc perit, sua culpa perit, non potest casum suum ascribere

re dæmoni, cum Christus dicat: Nemo tam fortis, qui possit rapere de manu mea. Nec potest casum suū Deo imputare: Non enim abbreviata est manus domini, &c. Sibi igitur imputet, qui Dei gratiam non querit, imò reiicit & fugit. *Pater quod dedit mihi, maius omnibus est.* Hoc addit, ut sciamus, unde tanta sit fortitudo in manibus eius. Itemque, ne videretur propriam gloriam querere, omnia ad patrem refert. Verissimum autem est, secundum utraq; naturam. *Pater quod dedit mihi, maius omnibus est.* Secundum diuinam generationem dedit ei pater, ut sit eius vnigenitus Deus de Deo, nec natura dissimilis, nec virtute inferior, nec duratione posterior. Et hoc gignendo dedit, quia Deus verus Deum verum genuit, lux æterna lucem coæternam, vita vitam. Hoc sane est, quod omnibus maius est, quia & angelicam & humanam excedit naturam. Secundum humanam vero naturam dedit ei pater spiritum, non ad mensuram. Fecit eum iudicem vniuersorum: Non enim pater iudicat quenquam. Denique fecit eū sedere in dextera sua, supra omnem principatum & potestatem, &c. Noli igitur Christum attendere, ut nudum hominem. *Quod enim pater ei dedit, maius omnibus est.* Non igitur mirum, quod plus omnibus potest. Græci legunt: Pater qui dedit mihi, maior omnibus est, quasi diceret: Non ego mihi vsurpo oues alienas, nec frustra tanta eis promitto, sed ipse pater eas mihi dedit. Postula, inquit, à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Isque pater meus omnipotentissimus est. Huic consonat, quod sequitur. *Nemo potest rapere de manu patris.* Ipse enim Deus gloriosus, fortis, terribilis atque liberrimus: quem igitur ipse decreuerit saluare, nemo perdere poterit. Hinc *Iob. 23.* *Iob:* Cogitationem eius nemo aduerrere potest, & anima eius quodcunque voluit fecit, Sic in Hieremia dicit: *Quis similis mei? aut quis sustinebit me? & quis est pastor, qui resistat mihi? Et in Isaiâ. Consilium meum stabit & omnis voluntas mea fiet.* Et iterum: Ecce, inquit, in manibus meis descripsite: Si potest mulier obliuisci infantis sui, &c. Summa, cum Deus sit virtus immensa, non potest ei à quoquam irrogari violentia. Et superius quidem dixit: Nemo potest rapere de manu mea. Hic autem dicit: *Nemo potest rapere de manu patris*, ut liquido intelligeremus eadem esse prorsus suam & patris

virtutem. Ipse enim est manus & virtus patris. Est autem hic locus ingens pro afflictis consolatio. Quicquid enim procellarum afflictio accedat, si per fidem & charitatem fuerit ouis Dei factus, possidet secum patrem & filium, quorum potestate nulla maior inuenitur. Quid igitur formidaret pius? An egestatem? sed Deus ditior est. An Saranam? sed Deus fortior est. Hinc David: *Deus noster refugium & virtus, &c. Pro- pterea non timebimus, &c. Et Ioannes: Etiam si condemnet nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro.* Et iterum: *Vos ex Deo estis, & vicistis malignum, quia maior est, qui in vobis est, &c. Hinc Iob: Libera me, & pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me: Potest & verbum hoc aliter intelligi. Quod pater mihi dedit, diuinitatem scilicet & æqualitatem suam, nemo rapere potest. Conatus fuit Diabolus hoc rapere, itemque primus homo, sed frustra. Filius autem non rapuit, sed pater ei dedit: Non rapinam, inquit, arbitratus est, &c. Item, Quod pater mihi dedit secundum naturam humanam, nemo rapere potest, abundantiam scilicet gratiarum, sed gratis dat hominibus quicquid dat. *Ego & pater vnum sumus.* Hoc addit, primo ne quis dubitaret patrem idē velle, quod ipse vult. Deinde ut ostendat, unde tanta sibi sit potestas. Nihil enim aliud vult hoc verbo, quam quod sibi cum patre vna est diuinitas, vna eademque omnipotentia, vna substantia, vna natura. Quod ne cui dubium videatur, vel ex ipsis creaturis discere potest. Videmus enim propriam & naturam & consentaneam esse generationem, quum gignens eiusdem naturam prolem ex se edat, ut homo hominem, lux lucem, calor calorem. Quum vero in diuersitate generis transit productum, & alterius quam producentis fuerit naturam, monstruosa generatio erit. Si igitur in diuinis alterius naturam pater filium genuit (ut Arrius dicit) vera ibi & propria natiuitas non erit. Præterea in rebus creatis, non solum eandem substantiam & naturam videmus, sed & magnitudinem, figuram, qualitatem, ut colorem, saporem motum, & agendi virtutē gignentis & geniti. Cur igitur solus Deus coequalis sibi non potuit gignere filium? Nunquid ego, inquit, qui alios parere facio, ipse non pariam? Si ego qui generationem aliis tribuo, sterilis ero? Hoc igitur verbo Christi*

stus non solum Iudeorum quæstionem absoluit, sed etiam hæreticorum, quos præiudicium infamiam, quam sit detestanda monstrauit. Per hoc enim quod ait: Vnum, substantiam vnitatem. Per hoc quod dicit: Sumus, personarum expressit pluralitatem. Vtrūque igitur audi, & Vnum, & Sumus, & à Charibdi & Scylla liberaberis. Quod dixit: Vnum, liberat te ab Arrio, separante filium à substantia patris. Quod dixit: Sumus, liberat te à Sabellio confundente personam patris & filij. Ex vno igitur hoc verbo Ecclesia didicit, nec confundere personas, nec substantiam separare. Alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti. Sed patris, & filij, & spiritus sancti vna est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. Quantum igitur verbum hoc hæreticos confundit, tantum consolatur omnes in Christo credentes. Hinc enim vident, se non in arenam ædificare, sed supra petram firmissimam, &c. *Sustulerunt lapides Iudæi, &c.* Impietas semper in peius excrescit. Sic Iudæi quem prius verbis molestauerant, dicentes eum dæmoniaco & insanum, nunc ipsa molestare nituntur. Mirari autem quis iure posset, quod in eum etiam qui tanta ipsis contulerat beneficia, tam ingrati fuerunt. Verum hæc est humani cordis impietas: Præuam est cor hominis, & inscrutabile. Ne minus mirum videri posset, quod Christus tam benignum se exhibuit etiam ingratis. Verum hæc est Dei natura, quod etiam super impios solem suum oriri facit. Eius enim proprium est misereri & parcere: Et miserationes eius super omnia opera eius. Iam terribile facinus est, quod Iudæi lapides sustulerunt. Christum lapidaturi. Multo autem magis horrendum est, quod qui eius nomine gloriantur, nedum lapides leuant, sed & re ipsa eum lapidant, imò ut Paulus ait: Filium Dei pedibus conculcant. An non Christum lapidant, qui verbū eius tam impie dilacerant: qui membra eius fideles scilicet tam immisericorditer tractant: qui passionem eius tam impie blasphemant; nomenque Christianum turpi vita commaculant? *Multa bona opera ostendi vobis, &c.* Superius cum itidem vellent eum lapidare abscondit se, hic autem persistit & respondet. Atque hinc discimus, quod non solum in magnis & præcipuis, sed in quotidianis quoque eius actibus apud ipsum (sicut testatur Iob.) est fortitudo & sapientia. For-

titudinis enim est, quod in medio furentium persistit & lapides quidem tollere, manusque intendere, sed non ultra procedere eis promittit. Atque hoc facto comprobauit id, quod paulo ante dixerat: Nemo tollet animam meam, &c. Imò ostendit se hunc ipsum esse, qui loquitur ad beatum Iob: Circumdedit mare terminis meis, posui vectem & ostia, & dixi, Hucusque venies, & non ultra procedes, &c. Sapientia autem est, quod pacide responderet, suaque sponte irritatos non amplius irritat. Sicut enim aqua gelida efferuēt igni iniecta continuo totū illius feruorē ac ebullitionē sedat: sic verba placida ac mitia, iracūdia commotum animū mitigant. Iuxta illud: Sermo mollis frangit iram. Verissime autem dicit: *Multa bona opera ostendi vobis à patre meo.* Pertransit enim benefaciendo, & sanando omnes infirmos, &c. docuit errantes, consolatus est afflictos, pauit famelicos, mancos restituit, leprosos mundauit, ægrotos sanauit, dæmoniacos liberauit, mortuos in vitam reuocauit, totaque suam potestatem & autoritatē à patre acceptam iuuandis hominibus impendit, idque gratis. Docet igitur hoc verbo, omni reprehensione dignos esse, qui pro benefactis nedum non gratias agunt, sed insuper mala retribuunt. Omnibus igitur nobis dictum putemus: *Multa bona ostendi vobis, &c.* quem admodum & alio loco dicit: Popule meus, quid feci tibi? &c. *De bono opere non lapidamus te, &c.* Satis admoniti erant, verum nedum non respiscunt, sed insuper priorem impietatem excusare & defendere conantur, atque hoc est peccatum peccato addere, imò ad summum impietatis peruenire. Dupliciter autem produnt impietatem suam. Primò, quod pro sua ratione causas supplicio dignas, prætexunt suæ inuidiæ in Christum & verbum Dei. Prudentia enim huius mundi non vult videri se impie & iniuste persequi Christū. Hinc Christus accusatus est blasphemiam in Deum & Cæsarem, prophete accusati sunt defectio-nis à lege, & seductionis. Sic & Apostoli, tantaque de ipsis probabiliter corā mundi ratione spargebantur in vulgus, ut quicumque eos interficeret, putaret se cultum præstare Deo. Deinde etiam in hoc produnt impietatem suam, quod bona opera fatentur Christum fecisse, nihilominus tamen verba eius blasphemam iudicant; quum certū sit, blasphemum hominem nihil agere, quod Deo

Ioan. 9. placeat, & vere bonum sit. Vnde & cęcus supra dixit: Scimus quod peccatores Deus non audit. Pręterea etiam opera Christi extenuant. Christus siquidem in plurali dixit, Multa bona opera feci, &c. Ipsi autem quasi extenuando ea in singulari respondēt. De bono opere non lapidamus, &c. *Sed de blasphemia.* In lege iubetur blasphemus lapidari. Blasphemia autem est, cum quis sibi bona Dei arrogat non ex fide, sed ex ambitione, aut animi superbia, quemadmodum Nabuchodonosor dixit: In cęlū ascendam, similis ero altissimo. Et principes Tyri: Deus ego sum, & in cathedra Dei sedeo. Itē blasphemia est, quum quis Dei bona sibi arrogat, quasi per vires suas per suam prudentiam, sapientiam, & potentiam parta, quę admodum hi, qui dicunt. Manus nostra excelsa, & nō dominus fecit hęc omnia. Christus autem, quanuis supra dixerit: Antequā Abraham fieret, ego sum. Et nūc dicat: Ego & pater vnū sumus, non tamē blasphemia est propterea quod natura sit Deus, neque ex arrogantia & falso hęc dixerit, sed in veritate, id quod ex ipsius operibus palam videbant. Blasphemia autē esset, si alius quispiā a Christo ex arrogantia hoc dixisset. Sic fidelis, tametsi bona Dei hoc est iustitiam, sanctificationem, redemptionem, sibi arroget: hoc tamen non facit ex arrogantia, sed ex fide in Christum. *Et quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum.* Mitum, q̄ Arrius intelligere noluit id, quod Iudęi, in verbis Christi se intellexisse fatentur, nempe q̄ de vera & naturali diuinitate sua locutus sit: Facis (inquiunt) te ipsum Deum. Verum impius ille Arrius noluit hoc intelligere, vt bene ageret. Sic & mira cęcitas, imō peruersitas est, q̄ Valētinianus & Apelles, qui se Christianos esse dixerunt, negarūt veram humanitatem Christi, cum Iudęi hic totam vim argumenti ad conuincendum, quod Christus Deus non sit, ex eo sumpserint quod verus erat homo, in vera substantia carnis. Vno igitur hoc Iudęorum verbo, & Arriū & Valētinianos conuincere possumus. *Nēne scriptum est in lege vestra.* Prudentissima responsio. Ea enim temperatura respōdet, vt blasphemię culpam procul abs se depelleret. Deinde, vt illorum insaniam verbis atrocioribus non irritaret, & tamen sibi summa cum modestia vindicaret, quod negare non debuit, quia nobis non ignorari esse voluit. Ad legem autem eos mittit, vt

ostendat se non aduersarium legis, atque adeo non blasphemum. Sic & supra dixit: Nōne in lege vestra scriptum est, quod duorum testimonium verum sit, &c. *Ego dixi dij estis.* In psalmo hoc scriptum legim⁹. *Psal. 81.* Christus autem ideo in lege hoc scriptum esse asserit, quia omnes veteris instrumenti scripturę, aliquando lex appellatur generali vocabulo. Nonnunquam distincte per se lex accipitur, & a prophetis dirimitur, vt cum dicitur, Lex & prophete vsque ad Ioannem. Plerunque in tria membra sanctę distribuuntur scripturę, vt in illo loco: Oportet impleri omnia quę scripta sunt in prophetis, lege, & psalmis de me. Obserua item, quod nomen Dei trifariam in scriptura dicitur. Primo natura. Vt audi Israel, dominus Deus tuus vnus est. Item, Rex omnīs terrę Deus, &c. Secundo, adoptione & participatione, qua qui in filios Dei adoptantur, & participes fiunt diuinitatis, vel diuinum aliquod officium habent, dij dicuntur. Vt Deus stetit in synagoga Deorum. *Ego dixi dij estis, &c.* Item, Constituit te Deū Pharaonis. Itemque, Diis non detrahes: & applicabitur ad Deos, id est, ad iudices. Tertio, falso & sola nūcupatione, quemadmodum dęmones & idola, de quibus dicitur: Omnes dij Gentium dęmonia. Et Paulus: Quorum Deus vĕter est. Et in alio loco: In quibus Deus huius seculi excęcauit mētes infidelium, &c. Obserua demum circa hoc verbum Dei dignationem, qui nō contentus dona sua nobis communicare, in super etiam nomen suum nobis communicat. *Et nō potest solui scriptura.* Hoc est, scriptura errare non potest. Iuxta illud: Iota vnum aut vnus apex non pręteribit a lege. Item, Non excidit verbum domini. Vnde & Christus: Cęlum & terra transibunt, verba autem mea non. Vel, *Non potest solui scriptura.* Hoc est manet nihilominus vnus Dei maiestas, manet scripturę authoritas, quę de vno Deo prędicat, & vnum Deum colere iubet, etiam si audirores verbi Dei vocentur dij & filij excelsi. *Si illos dixit Deos, ad quos sermo, &c.* Argumentum a minori est. Sunt enim duplices filii Dei: Vnus est natura filius Dei, qui est verbū patris. Alij sunt filij, adoptione, qui ex hoc patris verbo filij renascuntur. Iuxta illud: Dedit potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ipsius. Iā si filij Dei sunt, qui ex verbo nascuntur, quāto magis ipsum verbū Deus est? Semper

Ioan. 8.
Psal. 81.
Matt. 11
Luc. 24.
Deut. 6.
Psal. 46
Psal. 81.
Exod. 7.
Exo. 22.
Psal. 95.
Phil. 3.
2. Cor. 4.
Matt. 5.
Tob. 17.
Luc. 21.
Ioan. 1.
Luc. 1.

Semper enim vnde aliquid participatur, magis & verius id habet, quod participatur, quā ipsa participantia. Vt sol, a quo lucis est participatio in subiecta corpora, magis lucidus est quā aēr & aqua lucem participantia. Et ignis, a quo calor in externa deriuatur, verius & vehementius habet calorem, quā ea quę ab ipso calorem participant. Obserua, quod filij Dei dicuntur, ad quos verbum Dei sit, qui que illud suscipiunt: Voluntarie, inquit, genuit nos verbo veritatis, &c. Et hoc quidem generaliter de omnibus pijs hominibus intelligendū. Nihilominus tamen per eos, ad quos sermo Dei factus est, signanter & speciali quodam modo intelligere possumus, tres illos principes, ad quos ternario incremento sermo Dei de incarnatione verbi, factus est. Hi autem sunt Abraham, David, Ioseph. Promissio quę ad Abraham facta est. Christum fore hominem in vera carnis nostrę substantia, testata est. In semine, inquit, tuo benedicentur omnes Gentes. Ad David autem, non tantum semen Abraham, sed & rex pronuntiatus est: De fructu, inquit, ventris tui ponam super sedem tuam. Tandem ad Ioseph loquens Angelus, non iam tantummodo hominem & regem, sed & Deum esse testatus est: Ipse, inquit, saluum faciet populum suum a peccatis eorum. *Quem pater sanctificauit & misit, &c.* Hoc addit, ne quis putaret Christum nō aliter esse Deum, quā alij homines, adoptione scilicet & nūcupatione, non autem natura. Ideo se ipsum discreuit ab auditorib⁹ verbi Dei: illi (inquit) dij nominantur, propter auditum verbi Dei: Ego autem ex natura. Me enim speciali modo pater sanctificauit, nec ego verbum Dei tantum audiui, sed sum ipsum verbum Dei. Quod autem Christus non adoptione tantum, sed natura Deus sit, patet ex prophetis: Vocabitur inquit, nomen eius admirabilis Deus fortis, &c. Et iterum: Dedi spiritum meum super eum, vt aperiat, oculos eęcorum, &c. Et Hieremias: Hoc est nomen, quod vocabunt eum, dominus iustus noster. Sanctificauit autem pater filium, non quod vnq̄ ille sanctus non fuerit, sed quia sanctum illum genuit, atq; vt sanctus esset, gignendo ei dedit. Deinde sanctificauit eū secundum humanam in eo naturam, id est, cum sanctitate immunitateq; peccati eū incarnari constituit. Iuxta illud: Quod nascetur ex te sanctum, &c. Pręterea sanctifica-

Luc. 1.
Gene. 22
Psal. 131.
Matt. 5.
Isa. 9.
Isa. 42.
Hier. 23
Luc. 1.

uit eum, hoc est, sanxit & constituit ipsum sacrificari & offerri in oblationem pro salute mundi. Hoc modo loquitur lex de sanctificatione: Sanctifica mihi, omne primogenitum. Et Christus: Pro eis sanctifico me ipsum. *Si non facio opera patris mei, nolite credere.* Hactenus & manifestis verbis se Deum esse professus est, & Iudęorum obiectiones dissoluit: nunc, quominus de verbis ipsius dubitari possint, ad diuina sua opa eos mittit. Siquidē vnaqueq; res operū suorū functione officioq; quā nā sit cognoscitur. Viuens enim a nō viuente operibus discernitur, & qui viuentis exercet opera, viuentis comprobatur: sic sanus ab ægroto, & arbor fructu a sterili fructuū productione interoscitur: A fructibus, inquit, eorum, cognoscetis eos. Nūquid colligūt de spinis vinas? &c. Sic Christus: Si non facio opera patris, id est, talia opera, quę hominū nemo facere possit, nisi cui Deus naturaliter pater sit, cōcedo, vt verba mea reiciatis. Si aut operum exhibitione omnia morborū genera, & ipsam deniq; mortē, potentifica voce depellendo, viuificamq; languidis & mortuis salutem inspirādo, me vitę & mortis dñm esse comprobo: ex his, inquā, operibus credite me verū Deum esse. Nā & lex vestra indicat, ei prophete credendum esse, si quod locutus est in nomine dñi, fiat. Atqui ego quicquid hactenus de me locut⁹ sum, factis comprobauit. Docet etiam nos Christ⁹ hoc verbo, quid in tentationibus agere debeamus quum fides vacillare incipit, nempe vt opera Dei attendamus. Sic, qui dubitat de hoc verbo: Ego sum resurrectio & vita, &c. attēdat resurrectionem Lazari. Sic, qui dubitat de hoc verbo: Qui credit in me, nō iudicatur, attēdat eos, quos fides in Christū a variis morbis liberauit, quibus & dicitur: Fides tua te salutē fecit, &c. Sic, qui dubitat de hoc verbo: Primū querite regnum Dei, & hęc omnia adiciētur vobis, attēdat quā benigne Christ⁹ turbas paut in deserto. Sic sancti patres in tētationib⁹ semp ad memoriā reuocabāt Dei mirabilia: Memētote (inquit Iudas) quomodo salui facti sunt patres nostri, &c. Huc pertinet, q̄ christus subdit: Si mihi nō creditis, operibus credite, &c. Deinde hoc verbo nos docet Christus, vnde & per quid filij Dei veraciter cognoscantur, nēpe nō si magnifica de seipsis prędicent, sed si opera patris faciant, quę Lucas enumerat: Estote misericordes, re-

Exod. 13
Ioan. 17.
Matt. 7.
Deut. 18.
Ioan. 11.
Ioan. 3.
Matt. 6.
Matt. 15.
1. Mac. 4
Luc. 6.

mittite, date, diligite, &c. Seipfos igitur fe-
ducunt qui sine bonis operibus, imò cum
malis actibus filios Dei se esse gloriantur. *Vt
cognoscatis & credatis, quod pater in me est.*
Huc tendunt omnia & verba & opera Chri-
sti, vt cognoscamus eum verum Deum esse
cum patre ac proinde sicut & illi ei obedia-
mus. In hoc enim omnis spes nostra consti-
tit, quemadmodum in principio euange-
lij dictum est. Est autem Deus pater in filio
longe excellentius, quàm in aliis sanctis, quos
tantum per gratiam inhabitat. Proinde vir
sanctus dicere quidem potest. Deus in me
est: sed nunquam dicere potest. Ego & pater
vnum sumus. Nec illud: Qui videt me,
videt & patrem. In Christo autem Deus pa-
ter est, per æqualitatem vnus eiusdemque
substantiæ, & per indigressibilem vnus in
altero immanationem ob naturæ identitatē.
Deinde, Christus, non ita est in patre, sicut
vas min⁹ in vase maiori. Nā etsi vas min⁹ in
maiori potest esse, at è cōuerso, vas maius ne-
quaquam in minori esse potest: Christ⁹ autē si-
cut ipse in patre est, sic ecōtra pater in ipso
est. Igitur quicquid in patre naturaliter est,
hoc ipsum & in filio naturaliter est, & econ-
tra: Obserua quid sit filium Dei esse, nepe
& Deum in se manentem habere, & in Deo
manere. *Quarebunt eum apprehendere.* Impie-
tas etsi saepe confunditur, nunquam tamen
emendatur. *Exiit de manibus eorum.* Obser-
ua quod Christus non ad primū insultum ab
ipsis recedit: audierat eos blasphemantes,
nec tamen recedit. Deinde viderat eos lapi-
des tollere, sed nec tunc recedit. Tertio autem,
quum videt eos obstinatos, se ab ipsis
abscondit: Sic Deus non statim peccantes
auerfatur, sed patienter expectat, obstina-
tos autem relinquit. Hinc Paulus: Ignoras,
quod benignitas Dei ad pœnitentiā te ad-
ducit: Vere autem Christus de manibus Iu-
dæorum exiit. Et ob id irritum est, quic-
quid homicida illa gens in ceremoniis suis
facit: *Quum extendertis, inquit, manus ve-
stras, non exaudiam vos.* Sic & de manibus
impiorum exit Christus, idcirco neque vi-
tam, neque salutem inueniunt. *Et abiit iterū
trans Iordanem.* Iterum dicit, trans Iordanem
abiit. Nam & longe superius semel hoc de
ipso dictum est: Post hæc venit Iesus in Iu-
dæam, & baptizabat, &c. In desertum autē
pergit Christus, quasi pertæsus ciuitatū im-
pietatem. Deinde etiam populum ad solita-
ria loca de perfidorum societate, & mun-

di fluctibus ac turbine eduxit, vt magis fru-
ctificet sicut legem veterem daturus, edu-
xit populum in desertum. Signanter autem
ad Iordanem venisse scribitur, quia relictis
Iudæis, ad vnum & verum nouæ Ecclesiæ
baptisma transiturus erat. *Ioannes quidem si-
gnum fecit nullum, &c.* Quod multi Chri-
stum etiam in desertum vsque sequuntur;
desidiam nostram arguit, illorumque fer-
uorem ostēdit. Deinde etiam hoc pietatem
ipsorum ostendit, quod ipse locus eos ad-
monuit Ioannis, testimoniūque, quod Chri-
sto dedit. Duobus autem modis ipsos cō-
firmant in fide Christi. Primo enim sic col-
ligunt. Ioanni, cum nullum ediderit mi-
raculum, fides adhibita est à Iudæis. Huic
igitur multo magis fides præstanda est, qui
tot prodigijs fidem conciliat suis verbis. Se-
cundo sic colligunt, Multa Ioannes de hoc
testificatus est, quæ omnia videmus in ipso
impleri, imo res ipsa indicat, verum fuisse
testimonium Ioannis, quum hic Iesus plu-
ra præstet, quàm ille de eo sit pollicitus.
His igitur argumentis permoti: Multi (in-
quit) crediderunt in eum. Vbi vides, quid
conferat locus desertus, & à prauis disces-
sio. Cæterum, quod Ioannes nullum si-
gnum fecisse dicitur, nihil derogat sanctita-
ti eius, quum Christus ipse dicat: Inter na-
tos mulierum non surrexisse maiorem. Mi-
racula enim facere, nihil confert sanctita-
ti hominis, cum etiam malis & reprobis
id competat, dicente Christo: Multi veni-
ent in illo die, dicentes: Domine, nonne
in nomine tuo virtutes multas fecimus?
qui tamen audiunt. Non noui vos. Iusta au-
tem Dei prouidentia factum est, quod Ioan-
nes nullum signum fecit: alioqui, si ad do-
ctrinam & vitæ sanctitatem, donum mi-
raculorum accessisset, vix auelli potuisset
populus, ne ipsum esse Christum crede-
rent. Ob eandem causam & corpus & se-
pulchrum Moysi Iudæis occultata sunt, ne
caro alioqui superstitionis in idololatriam
incederet. Ex hoc autem textu videre licet,
quo pacto Deus sua dona distribuat. Primo
ea dona, quæ tantum ad propriam gloriam
spectant, rarissime pijs conceduntur, vt
sunt diuitiæ, potentia, gloria huius mun-
di. Deinde dona illa spiritualia, quæ non
ad iustificationem, sed tantum ad ædifica-
tionem ecclesiæ faciunt, vt sunt sermo sa-
pientiæ, sermo sciētiæ, genera linguarum, ope-
ratio virtutum etiam fidelibus suis darē,
sed

sed differenter: nec enim omnibus omnia,
sed singulis singula, quemadmodum mem-
bra corporis non eundem actum habent.
Rom. 12. Imò dona, quæ iam enumeravi, interdum
magis dat impijs quàm pijs. Sic multi mali
signa fecerunt, quum tamen Ioannes san-
ctissimus hoc non habuerit. Dona autem
iustificantiæ, quæ sunt, spiritus sanctus, & fi-
des in Christum, fidelibus solis communi-
cat: hæc enim summe necessaria sunt: Non
enim refert coram Deo, multis donatum
esse donis, sed in Christū credere, & præce-
pta ei⁹ seruare. Hoc op⁹ hic labor est: Et qui
non habet spiritum Christi, hic nō est eius.

CAPVT. XI.

DIVVS hic euangelista,
quemadmodum ea po-
tissimum verba descri-
bit, quibus Christus di-
uinitatem suam testatus
est: sic & ea tantum mira-
cula describit, in quibus
insigniter relucet præ alijs diuina maiestas,
quale est de cæco nato, & hoc de Lazaro re-
suscitato. Ideo autem Euangelista hic insi-
gniora & diuina tantum, & verba & o-
pera Christi describit, tum quia ad hoc spe-
cialiter à Deo electus fuit, vt qui Christo
intimior fuit, & ad finem vsque alijs fugien-
tibus perseverauit, tum quod vltimus om-
nium, imo post omnium apostolorum mor-
tem euangelium suum scripsit, eo scilicet
tempore, quo ecclesia iam aliquantulū cre-
uerat, iamque ab hoste nedum aperta per-
sequutione, sed etiam occultis inlidijs im-
petebatur: ob quam rem & opus habebat
solidiori cibo, quo muniretur contra tot
machinas Diaboli. Ob hanc causam Ioan-
nes altiora scripsit, quàm alij euangelistæ, qui
tantum lacte aluerunt rudem adhuc eccle-
siæ pueritiam. Ob eandem causam & solus
Ioannes miraculum hoc de Lazaro scribit,
quod inter omnia alia supereminet, & qua-
si quendam obtinet principatum. Omnia
quidem miracula Christi admiratione di-
gna sunt: Magna enim opera domini, ex-
quisita in omnes voluntates eius. Verū par-
ua sunt, si ad hoc comparentur. Hinc est,
quod Ioannes tam diligenter & languidi
nomen & locum, & cognationem descri-
bit. Hinc quoque est, quod miraculum

istud totum hoc caput occupat, quum po-
tuisset breuibus & paucis admodum ver-
bis comprehendere. Nec tamen euangeli-
sta iusto loquacior est, nec frustra tam co-
piosis verbis hæc rem gestam describit, sed
omnia propter nos scripta sunt. Ex hac en-
nim historia discimus fidei nostræ scopum,
nempe, Christum esse dominum vitæ &
mortis: Christum posse nedum viuentes sal-
uare, sed & mortuos suscitare: Christum
esse resurrectionem & vitam: mortem pio-
rum non esse mortem, quæ omnia talia tan-
taque sunt, vt maiora melioraque nec opta-
ri possint. *Erat quidam languens.* Hoc primo
verbo & miseriæ nostræ, in quam cecidim⁹,
nos admonet, & felicitatis, quam perdidim⁹,
unde enim languor & mors, nisi è pec-
cato? Non sic creatus est homo, imo nec
Deus fecit mortem, nec lætatur in perditio-
ne viuentium. Iusto autem Dei iudicio ho-
mo nunc ferre cogitur, quod non vult, qui
prius fecit quod Deus non voluit: Væ igitur
nobis, quia peccauimus. Iam quantum
exordium historiæ huius admodum triste
sit, finis tamen est, propter Christi gra-
tiam & virtutem. Sic est in nobis sit quod
doleamus, in Christo tamen habemus, vn-
de gaudeamus. Ipse enim est, qui in Prophe-
ta dixit: Consolare cōsolare populus meus,
&c. Obserua autem, quod Lazar⁹, qui quā-
diu Christus præsens erat, optime valebat:
Christo autem vel ad pūctum discedente,
statim infirmari incipit, imo & mori, nec re-
uiuiscit, nisi redeunte Christo, vt vel hinc
discamus vere dictum esse à Sapiente: *Na-
na est gratia, & fallax pulchritudo.* Item ab
Isaia: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria
eius flos fœni, &c.* Hinc & David: *Auer-
te, inquit, re faciem, turbabūtur: auferes spi-
ritum eorum, & deficient, &c.* Idem con-
tingit homini interiori: assistente enim gra-
tia Dei, viget & valet. Recedente autem vel
ad modicū gratia, nedum insufficiens est vel
boni aliquid spiritualis cogitare, sed subin-
de in vitia prolabitur. Exemplo sint David
& Petrus. Sic enim & in externis absentia
medici est causa morbi. Hinc Moyses: *Vos,
inquit, qui adhæretis domino, vniuersi vi-
uistis. Nemo igitur in se vel in sua fortitudi-
ne confidat, sed in Deo, vt dicere possit cū
Dauid. Dominus firmamentum meum &
refugium meum.* *Lazarus nomine.* Nomen
languidi exprimit ad maiorem certitudi-
nem. Erat enim Lazarus hic nedum apud
R 4 suos,

Ioan. 14.

Rom. 2.

Isa. 1.

Ioan. 3.

Exod. 19.

Matt. 13.

Matt. 7.

Deu. 34.

1. Cor. 12.

Rom. 15.

Sapient. 1.

Thren. 5.

Isa. 40.

Psalm. 32.

Isa. 40.

Psalm. 103.

2. Cor. 3.

Deut. 4.

Psalm. 17.

Inf. eo. c. suos, sed & apud exteros, maxime autem apud Hierosolymitas propter generis nobilitatem nominatissimus. Hinc infra dicitur, multos à Hierosolymis venisse, ad sorores Lazari consolandas. Bene autem resurrectionis auctor Christus diuinum hoc opus ostendit, personam notam elegit, nimirum ut pluribus manifestaretur gloria Dei. Obserua, quod qui prius mendicum cæcum illuminauit, is nunc diuitem & nobilem Lazarum resuscitat, ut ostenderet, se & diuites & pauperes creasse, & sine personarum acceptione omnibus subuenire paratum esse.

Act. 10. *A Bethania castello Mariae & Marthae.* Etiam locum nominat, tum propter certitudinem historię, tum ut sciamus miraculū hoc non in angulo factum, sed in loco Hierosolymis proximo. Bethaniam autem nominat castellum Marthae & Marię, admonens nos alterius historię, quam Lucas scribit de duabus his sororibus. Verè enim omnium seculorum memoria dignum est, sanctarum illarum mulierum studium circa Christum, tum ut pij quique ad similia incitentur, tum ut desides arguantur. *Erat autem Maria, quæ vnxit,*

Luc. 10. *Et c.* Quam verè dixit Dauid: In memoria æterna erit iustus, &c. Sic Ioannes nec hoc mulieris huius opus voluit prætermittere, ut ostenderet, nullum bonū opus corā Deo perire, sicq; omnes nos ad bonum eximulareret, quemadmodum & in Hieremia dicitur: Cesset vox tua à lachrymis: est enim merces operi tuo. De hac autem vnctione variant sententię doctorum. Aliqui enim, ut Augustin⁹, Gregori⁹, & Beda, volunt ei⁹

Psal. III. vnctionis hic fieri mentionem, quam Lucas describit à peccatrice factam. Quod si hæc Maria peccatrix illa fuit, meritò Ioānes hic eius vnctionis vel breuiter meminit, tū ad maiorem cōmendationem huius mulieris quæ tanto feruore pœnituit, ut quod in prima sui conuersione Christo placuisse senserat, ante mortem ipsius iteraret: tum ut ostēderet, Christū nedum in Lazaro, sed & in sorore eius opera patris fecisse. Sicut enim nūc Lazarum à morte corporis suscitauit, sic prius sorore eius à morte animę suscitauit, ut verum probetur, quod Christ⁹ supra de vtraque resurrectione dixit: Venit, inquit, hora & nunc est quando mortui audient vocē filij Dei, &c. Et paulò post: Venit hora, quando etiam qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei, &c. Primè igitur resurrectionis argumentū habemus in Maria, se-

Hier. 31. cundē in Lazaro. Alij tamen auctores, ut Hieronymus, & Chryostom⁹ contendūt, q̄ Maria soror Lazari non fuerit illa famosa peccatrix, cuius meminit Lucas: tū quod peccatrix illa videtur fuisse Galilæa, soror autem Lazari Iudæa: tum quod Ioannes hic nihil dicit de lachrymis, quibus peccatrix illa pedes Christi lauisse dicitur. Volunt igitur hi Ioanem hic per anticipationem indicasse, quod post resurrectionem Lazari, factum esse infra dicitur. Nec inconueniens videri debet, q̄ Ioannes breuib⁹ hic perstringat historiam, quā postea pluribus describet. Hoc enim pacto etiā alij euangelistę præoccupant & anticipant interdū rei gestę tempus, ut Marcus inter ceteros apostolos nominans Iudam, continuo subiungit, Qui & tradidit illum: cū tamen Iudas eo tēpore non tradiderat Christum, sed post aliquot annos. Eodem modo & Lucas, & Matthæus anticipant Iudæ proditorem, antequam fieret. Certū est ex Euangelistis, quod Christus bis vnctus est à muliere nomine Maria. Certum item est, quod posteriorem vnctionē perfecit Maria soror Lazari, ut infra patebit. Affirmatiuè tenendū est, q̄ vnica fuerit Maria, quæ bis vnxit. Et facit ad cōmendationem huius mulieris, q̄ tā honorificè eius meminerit Ioannes. *Miserunt ergo sorores eius ad Iesum.* Quod nō ipse pergunt, sed nuntium mittunt ad Christū, fœminei decoris & modestię signū est. Nō enim decet mulieres hinc inde in publico vagari. Deinde, quod nedum per seipsas sedulo ministrant fratri, sed & externa auxilia experunt, verè charitatis indicū est, quæ facit, ut carnem nostram, hoc est, proximū nostrum, qui eiusedē nobiscū naturæ est, nō negligamus aut despiciamus. Quod autem potissimum ad Christum mittunt, fidem earum indicat. Vera siquidem fides, etiam cū omnia alia desperata videntur, non tamen desperat, sed tunc vel maxime ad Deū currendum docet. Sic Iosaphat: Cū ignoramus, quid agere debeamus, hoc reliquum habemus, ut oculos nostros ad te Deū leuamus, &c. Obserua quomodo necessitas nos cogat, auxiliū à Deo querere. Felices sorores hæ, quæ & Christū in pximo habuerūt, nec dubitarūt nuntiū ad eum mittere. Nō minus tamē felices nos, qui nō minus Christum propinquum habemus: Vobiscum, inquit, sum vsque ad consummationem seculi. Deinde fidelissimū etiam nuntiū ad manum

Luc. 7. manum habemus, qui & Christo nostras necessitates insinuare, & ipsius auxilium impetrare potest. Nuntius hic, oratio est. Hæc enim etiam in terris existens, cælo se ingerit: constituta in imis, alta pulsat. Oratio enim humiliat se nubes penetrat, nulla interual la locorum ei obstat, nulla munimenta ei obicem faciunt, à longe, ut de prope loquitur. Hoc nuntio quàm crebro vsi sint sancti patres, scripturavbiq̄ indicat, tam in veteri quàm in nouo testamēto. *Ecce quem amas infirmatur.* Mirantur quod in morbum tam periculosum incidere potuerit is, quē Christus amabat. Sic plerunq̄ facti etiam admirantur mirabile illud consilium dei, quod frequenter pios affligit, impios autem bonis accumulatur. Hinc Dauid: Mei penè moti sunt pedes, pacem peccatorum videns, &c. Deinde sorores illæ nulla sua vel fratris merita allegant, sed tantum Christi dilectionē gratuitā. Fides enim in sola Dei bonitate principaliter confidit. Præterea nihil petunt, sed tantum necessitatem suam insinuant. Amāti. n. satis est ostendere necessitatē. Sic & alibi Centurionem fecisse legimus: Domine, inquit, puer meus iacet in domo paralytic⁹, & malè torquetur. Ex hoc igitur loco discenda est orandi forma, nempe, ut solam necessitatem proponamus Domino, tempus autē & modum iuuandi ei non præscribamus. Hinc Iudith sacerdotes increpabat, quod statuisent, quinque tantum dies misericordiam Domini expectare: Non est iste sermo inquit, qui prouocet misericordiam, sed potius ira. *Infirmas hæc non est ad mortem.* Hoc est finalis causa huius infirmitatis nō est, ut Lazarus moriatur. Tunc enim infirmitas ad mortem est, quando nihil præter mortem queritur, & in ipsa morte finis constituitur. Diligenter hoc loco obseruanda sunt singula & verba & facta veri medici Christi. Hinc enī videbimus, quid ab ipso expectare debeamus. Primò igitur, iam per se afflictos non plus affligit, sed consolatorijs verbis demulcet. Infirmitas, inquit, hæc non est ad mortē. Sic de ipso prædixit Isaias: Calamū quafatam non confringet, &c. Deinde, quāuis sciret Lazarum ea infirmitate moriturum, ita tamen de ipsa infirmitate loquitur, quāsi nihil periculi sit: quod verbo indicat, nullum morbum tam pertinacem, tamque periculosum esse, quem ipse non facillimè sanare possit. Hęc igitur est noua illa cōcilio, à seculo inaudita, qua summus ille medicus Christus

quoslibet quacunque necessitate pressos, siue corporali, siue temporalis, siue etiam spiritali alloquitur: Noli, inquit, desperare, infirmitas tua vel malum, quod te angit, non est ad mortem: me respice, non magnitudinem mali tui. Hęc est vox illa, quam sponsa tantopere cupiebat audire: Sonet, inquit, vox tua in aurib⁹ meis. Vox enim tua dulcis, &c. Christus igitur talis medicus est, qui & egrotos blandè & consolatoriè alloquitur, & cui omnis morbus curatu facilis est. *Sed pro gloria dei.* Per hanc enim infirmitatem, vel etiā mortem non queritur interitus vel perditio Lazari, sed gloria dei. Hoc autē verbo Christus corrigit rationis humanæ iudicium. Sapientia enim mundi negat Deum respicere res humanas, & ascribit aduersa prosperaq; casui seu fortunæ. Hinc in Iob dicitur: Circa cardines celi perambulat, nec nostra considerat. Et Hieremias: Quis est iste, quæ dicit? Ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala. Hic autem Christus palam affirmat, afflictiones non casu nobis accidere, sed voluntate Dei. Imò quod magis est, ex hoc loco manifeste colligi potest, afflictiones non simpliciter ex voluntate Dei, sed ex bona & misericordis voluntate pijs accidere. Non enim lætatur Deus in perditione nostra. Quod autem afflictiones non sint irati Dei signa, hoc argumento constat, quod Lazarus pius & Christo amicissimus infirmitate affligitur, & tandem moritur. Huc pertinet, quod Sapiens ait: Quem Dominus diligit, corripit. Hęc igitur est verè Evangelicā concio. Nam ante Christum lex docebat, afflictiones, calamitates, & mortem, esse irati Dei signa: Quia, inquit, audisti vocem vxoris tuæ maledicta terra, &c. Et iterum: Percutiet te Deus vlcere pessimo, &c. Et quis nō exhorresceret huiusmodi mala, audiens ea esse irati Dei signa? Econtra quis non patiensimè ferat, quæcunque etiam aduersa, cū in Evangelio audiat, ea à pio & beniuolo patre ad nostram salutem immitti? Signaret autem Christus hoc verbo indicat afflictiones piorum esse glorię Dei instrumenta id quod & supra de cæco nato asseuerauit. Gloria autem Dei est, quod misericors, pius verax, potens est, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. &c. Hęc autem gloria eius tanto magis excrescit, quanto è plurib⁹ & maioribus malis suos eripit. Et quis nō libenter aduersa ferre debet, ut hæc gloria dei apud omnes manifestetur? *Et glorificetur filius*

Ioan. 5. *R 5 Dei*

Luc. 7.

Marc. 3.

Luc. 6.

Mat. 10.

Ioan. 12.

Isa. 58.

2. Par. 20.

Isa. 42.

Mat. 28.

Mat. 28.

Eccle. 35.

Psal. 27.

Mat. 8.

Iudith. 8.

Isa. 42.

Isa. 42.

Isa. 42.

Isa. 42.

Isa. 42.

Isa. 42.

Cant. 2.

Tob. 22.

Thre. 3.

Sapien. 1.

Prou. 3.

Gene. 3.

Deut. 28.

Ioan. 9.

Psal. 9.

R 5 Dei

Dei per eum. Hoc est, vt omnibus manifestetur diuinitas filii dei. Dixerat Christus supra: Venit hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filii dei, & procedent, &c. Contra autem Iudæi de eo dixerunt: Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? Vt ergo glorificetur, & insaniam non arguatur filius Dei, voluit in hoc vno Lazaro experimentum dare virtutis & veritatis suæ, hoc est, ostendere in vno homine, quid vel quomodo facturus sit in vniuerso hominum genere. *Diligebat autem Iesus Martham &c.* Verè diligebar. Nisi enim diligeret non tantam in illis gloriam suam ostenderet, non se ita per illos filius Dei glorificaret. Quanta enim gloria est, quod in Maria quidem resurrectionem animarum, in Lazaro autem ostendere dignatus est, quæ vere, quam potèter vniuersalè facturus sit corporum resurrectionem? In Martha quoque & Maria præsignare voluit præsentis Ecclesiæ statum, id quod ex historia Lucæ colligi potest, vbi altera Dominum suscipit, altera audit. Diligebat ergo eos, sicut vasa gloriæ suæ. Hic obserua, quomodo Christus suos diligit, nempe, quod gloriam suam in eis ostendit, item que opera virtutis suæ. Deinde obserua, quod Christus diligit: hæ tres personæ, quas Christus dilexisse dicitur, fraternitatis & charitatis vinculo sibi inuicem coniunctæ erant. Christus igitur primo eos diligit, qui charitatem inter se habet & exercent mutuam. Deinde, cum Lazarus infirmus fuerit, & vtraque soror eius tristis & lugens, & tamen Christus eos dilexisse dicitur, consequitur, quod Christus diligit lugentes, & qui gaudia mundi contemnunt, sua mala deplorant, & ad cælum suspirant. Hic in alio loco dicit: Beati, qui lugent, &c. Præterea cum certum sit, Christum non esse acceptorem, sic nec dilectorem personarum, sed virtutum: obseruandum, quid in his personis virtuosum fuerit vt hinc discamus, quos diligit Christus. De Martha autem legimus, Quod Domino ministravit. Ergo à Christo diliguntur, qui ei in membris suis ministrant. Iuxta illud: Quod vni ex minimis istis fecistis, mihi fecistis. De Maria legimus: quod diligenter audierit verbum Dei. Ergo à Christo diliguntur, qui verbum Dei cum deuotione suscipiunt, & Domino vacant. De Lazaro autem nihil tale legimus, sed tantum quod Dominus eum dilexerit, atque hoc est, quod omnium maxime nos consolatur, nempe, quod Deus etiã

diligit eos, qui nihil boni de se meriti sunt imò qui male meriti sunt, hoc est, peccatores. Nisi enim & hos diligeret, non pro eis mortuus esset, nec eos tam benigne inuicaret, tamque patienter expectaret. *Vt ergo audiuit quod infirmaretur, mansit ibi, &c.* Hactenus consolatoria fuerunt, quæ de Christo dicta sunt: hoc autem durum esse videtur, & supradictis contrarium, quod amicum audit infirmari, nec tamen festinat, quin imò duos adhuc dies expectat. Hoccine est diligerè amicum? possit quis dicere. Verum audi causas. Ideo Christus tardat, vt moreretur & se peliretur languidus ille. Non enim volebat eum sanare languidum adhuc, nec mortuum in domo adhuc iacentem, sicut Archisynagogi filiam, aut ad tumulum deportari incipientem, sicut filium viduæ resuscitare. Exprimè tum quippe eius verbi parabatur, quod dixerat: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei & procedent. Vt ergo ad hoc perueniret, tandiu tardauit, donec mortuus terræ gremio recoderetur, vbi puluis in puluerem conuertitur, & omnis caro in suam originem redigitur, vt inde clamore illius euocaretur, vnde iussu & voce Archangeli & tuba Dei, illo ad iudicium descendente de cælo, omnes euocandi sumus. Deinde ideo mansit, quia expectabat copiosius argumentum edèdi miraculi, quo simul ipse paulò post moriturus, discipulorum ad huc imbecillitatem roboraret animos ad spem resurrectionis, ne dubitarent eum resurgere posse, quem viderant alios resuscitantem. Duos autem dies adhuc expectat, vt miraculum conspectius & certius fieret, ne quis dicere possit, non mortem fuisse, sed stuporè Item, vt discipuli in fide magis roborarentur Præterea, vt Iudæi viso tanto miraculo, inexcusabiles fierent. Denique vt alii qui nondum in Christum credebant, hoc signo ad fidem traherentur. Hinc igitur discamus naturam Dei. Plerumque enim suos in medijs malis relinquit, vt videatur eorum oblitus: sed postea gloriosius eos è medijs malis eripit. Sic relinquit Abel in manu fratris, sed post mortem clamat eius sanguis. Sic Iosephum relinquit longo tempore in squalore carceris, sed postea sublimius eum extulit. Differt autem dominus auxilium, donec omnia clamata sint, partim vt fidem tentatione exercent, partim vt solò auxiliatoris titulum possideat. Vult enim Deus exerceri fidem nostram, vult intelligi dona sua quæ petimus, vult

Abac. 2 vult denique agnosci suam misericordiam. Ideo Abacuch: adhuc visus procul, & apparebit tandem, in finem non metietur. Doctè igitur hic locus, etiam in media morte sanctis spem esse. *Deinde post hæc dicit discipulis.* Non sine causa Ioannes duo hæc verba posuit (*Deinde & post hæc*): cum vnum sufficere videatur: Ad maiorem enim rei expressiõnem hæc duo coniunxit. Prima enim dictio (*Deinde*) refertur ad id, quod proxime præcedit: quasi diceret: Deinde, quanuis nuntium fermè sine responso dimiserit, quanuis duos adhuc dies in eodè loco permãserit, nihilque amplius de Lazaro dixerit, iamque videretur omnino eius oblitus, iterum tamen tertio die eius mentionem facit, nec qualemcunque, sed ita, vt ostendat se ei auxiliaturum. *Deinde* (inquit) *dicit discipulis.* Hic igitur discamus naturam Dei, nempe, quod suorum nunquam obliuiscitur, etiam si videatur oblitus quemadmodum in Isaia dicit: Nunquid potest mulier obliuisci infantis sui, &c. Sic & Deus non in finem nos deserit, etiam si diu differat. Sic diu distulit promissionem Adæ, factam de muliere & eius femine, caput serpentis contrituro, & tamè suo tempore præstitit: Idem contigit de promissionibus alijs, Abrahamo, Iosepho, & Dauidi factis, &c. Quod autem Ioannes non contentus dixisse, *Deinde*, etiam addit: *Post hæc*, remittit nos ad finem decimi capitis, vbi ponitur causa, cur Christus è Iudæa secesserit. Post hæc que supra dicta sunt de perfidia Iudæorum quanuis expertus esset eorum ingrati tudinem, sciretque sibi certissime imminere mortem à Iudæis: *Post hæc*, inquam (quod magnum & à metu mortis alienum est) dixit, *Eamus*, vides & hoc verbo Christi benignitatem, nempe quod etiam pessime tractatus & abiectus, tamen etiam ad ingratos & peccatores subinde redit, si forte in melius conuertantur & viuant. Deinde verbum hoc indicat, Christum nequaquam timuisse mortem. Præterea in signo etiam charitatis exemplum Christus hic nobis expressit in eo, quod proprium periculum contemnit, imò periculis se offert, vt Lazaro subueniat. Sic enim charitas non quærit quæ sua sunt, sed quæ proximi. *Eamus in Iudæam iterum.* Tacuissent omnino discipuli timore mortis nec in Iudæam reuersi essent, quantumcunque Lazarus auxilio indigebat (Sic enim carnalis homo multa etiam bona interdum omittit ex timore, quemadmodum & Petrus

alibi volebat Christum in deserto loco retinere, non obstante, quod turba hominum præsentiam Christi vt necessariam efflagigaret: Domine (inquit) bonum est nos hic esse) Verum Christus ipse incipit loqui illis tã cõtibus: *Eamus, &c.* Docet per hoc, ne timore temporalis periculi omittamus benefacere. Obserua quod Christus sicut propter impios Iudæam reliquit, sic propter pios iterum eam repetit. Impii enim tolerantur propter pios. Obserua item, quod Christus non dicit in singulari: Ego ibo ad Lazarum, sed: *Eamus.* Qui enim mihi ministrat, me sequatur, &c. Et in alio loco: Qui vult venire post me abneget semetipsum & tollat crucem suam, & sequatur me. Signanter autem dicit: *Eamus*: quasi diceret: Quandoquidè nedum mihi, sed & vobis speciale quoddam officium à prædem datum est, non licet nobis quiescere, sed eum dũ est, quod vocatio nostra nos ducit. Quo verbo admonet eos, qui Ecclesiæ præpositi sunt, vt non cessent in officio suo. Imò vnũ quenque nostrum monet, vt vocationi suæ diligenter inuigilet: *Eamus* (inquit) scilicet ad cælum. Vide autem, quod suos ducat Christus. Non ad voluptatem aut mundanas delicias, sed in Iudæam (inquit) Nimirum vbi persecutores erant. Ad crucem igitur suos ducit, imò per crucem ad gloriam. Nec enim alia via est ad gloriam. Nam sicut Christum oportuit pati, & ita intrare in gloriam suam: sic per multas tribulationes oportet etiam nos intrare in regnum Dei. Monet igitur hoc verbo, vt nedum crucem non fugiamus, sed etiam patienter feramus. Postremo, non sine causa dicit: *Eamus iterum.* Non enim satis est, semel bonafuisse aut patienter mala pertulisse, nisi perseueres. Vide quam pulchrè breui hoc verbo Christus vocationis nostræ nos admoneat. *Rabbi nunc valebant te Iudæi lapidare.* Hoc loco videmus exemplum humane infirmitatis in Apostolis. Nedum ipsi timent, sed & Christum, quantum in ipsis est, terrere conantur, in eo, quod periculum præcedens ad memoriam ei reuocant, idque cum emphasi, *Nunc*, inquit, *valebant te occidere.* Sic enim timidus semper ob oculos versantur pericula, quæ timent. Ex hac autem Apostolorum infirmitate confirmare debemus corda nostra, vt credamus Deum etiam infirmos, infipientes, & peccatores tolerare. Deinde discamus, vt & nos aliorum in fide & moribus infirmitates tolerem: Vnusquisque, inquit, nostrum proximo placeat ad edificationem

Matt. 17

Ioan. 12

Matt. 16

Luc. 24

Act. 14

Rom. 15

Galat. 6

Et

Et alter alterius onera portate, &c. Quantū cunque enim hoc loco infirma fuerit. Apostolorum fides, tamen excusat eos charitas erga Christum. Nolebant eum perire, cuius & ipsi & alii adhuc indigebant. Sic olim serui Dauid nolebant, vt cum ipsis exiret ad bellum: Ne (inquiunt) extinguas lucernam in Israel. **2. reg. 21.** *Et iterum vadis illuc?* Nesciebant eum pari non posse, nisi quando & quatenus vellet ideo dehortantur eum ne periculis se obiciat. Verum hoc Apostolorum cōsiliū ē prudentia carnis natum est. Stultum enim ratio ni humanæ videtur, si quis se præsentibus periculis exponat. Nam cum prudentem estimemus, quem faciunt aliena pericula cautum, quantæ accusatur imprudentiæ, quem nec propria pericula cautum reddunt? Sic & Petrus alio loco prudenter quidem pro sua opinione admonet Christum, ne se passioni offerat: Absit (inquit) à te Domine, non fiet istud. Sed audit à Chrō: Vade retro Satana. **Matt. 16.** Nō. n. sapias que Dei sunt: vel aliter. *Iterum vadis illuc?* Vox est admirantiū, quod adeo nō timeret mortem. Ob quam causam & Pilatus miratur in passione Christi, quod adeo nihil responderet accusantibus, nec deprecaretur mortem. Nō est humanæ virtutis non timere mortem: Non est enim fortitudo nostra, fortitudo lapidum: nec caro nostra enca, &c. *Nonne duodecim sunt horæ diei?* **Matt. 27.** Antequam Lazarum à morte suscitaret, prius discipulos sanat à pusillanimitate. Nullus enim tam sanctus est qui non indigeat huius medici ope & manu. Sensus est. Quamuis prius mala contra me cogitauerint, fieri tamen potest, vt nunc aliter affecti sint. Secundum enim temporum variationem, & horarum distinctionem variatur humana voluntas, & diuersificantur opera. Vide igitur, quàm bene sentiat & loquatur Christus, etiam de inimicis suis pessimis. Docet autem nos, ne desperemus de alicuius salute & emendatione, quandiu hic viuit. Sunt enim duodecim horæ diei. Et sæpe contingit, vt qui malus fuit, emendetur, id quod videm⁹ in Paulo, & aliis. Vel aliter. *Nonne duodecim horæ diei sunt?* quasi diceret. Habet dies suum terminum, & quantumcunque clara sit, tamen ad occasum fertur, nec semper durat. Sic ego ob id veni in mundum non vt semper visibiliter vobiscū sim, sed vt definito tempore ad patrem redeam. Non est igitur, quod hac de re solliciti sitis. Sicut enim diē ultra præscriptum suum retinere non pote-

stis, sic nec me. Vel aliter quid timetis me presente, qui sum solus titulus? Nox formidanda habet, non dies. Timeant qui solem iustitiæ non vident. Vel aliter: *Nonne duodecim horæ, &c.* quasi diceret: Quid mihi cōsiliū datis, cum non vos me, sed ego vos duodecim elegerim, & sic debeatis sequi nutum magistrī, sicut sequitur duodecim horæ motū solis diēi. Vel aliter: *Nonne duodecim sunt horæ, &c.* quasi diceret, scriptum est: Sol cognouit occasum suum nullius excutietur in cursu, nec occidet antequā veniat hora eius. Sicut igitur sol visibilis non est in hominis potestate vt occidat antequam veniat duodecima hora eius: ita scitote, quia non me occident Iudæi, antequā veniat hora mea, in qua mori decreui: vel aliter: Dies hic pro officio vel ministerio sumitur. Iam vt dies pro communī consuetudine duodecim horis constat, & quandiu quis interdū ambulat, non offēdit pedē: Qui vero post duodecim diei horas ambulauerit, vix euadet illæsus. Ita quisque habet statutum ministerii sui tempus, & quandiu duodecima hora, hoc est, ministerii completio nondum aduenit, non laeditur, non occiditur. Finito autem ministerii tempore, præualet potestas tenebrarum. Est igitur sensus verbi, Deponite vanum timorem, nondum compleui ministerii mei cursum, quamuis iam ferme vndecima hora sit, nondum tamen est duodecima: proinde nihil in me poterunt omnes aduersarii. Vel aliter: *Nonne duodecim horæ, &c.* quasi diceret Duodecim mysteria mihi peragenda sunt. Et nouem quidem peregi, incarnationis scilicet, natiuitatis, circumcisionis, oblationis, apparitionis, baptismi, ieiunii, prædicationis, & miraculorum ostensionis. Restant adhuc tres horæ, passio scilicet, mors, & sepultura, ea quoque peragenda sunt, vt completus fiat dies. *Si quis ambulauerit in die, non offēdit.* Si de Christo intelligitur, hunc habet sensum: In die adhuc ambulo, ideo non debeo vacare, nec timere habeo periculū, quia ante finem officii mei nihil contra me poterunt aduersarii. Potest & generaliter de omnibus accipi. Vita corporalis suis certis limitibus à Deo definita & circumscrip̄ta est: Numerus (inquit) mensium eius apud te est. Constituit terminos eius, qui præteriri nō poterunt, &c. Si enim capilli nostri coram Deo numerati sunt, quanto magis vitæ nostræ momenta & tempora? Proinde quàm diu quis intra duodecim diei horas, hoc est statutum

statutum vitæ suæ tempus ambulauerit, nullum vitæ detrimentum à periculo quantūuis ingenti accipiet. Finito autem, statuto tempore, si non alta re, certe vel leuissima musca occiditur, Non tamen ideo quibusuis periculis obuiis nos exponere debemus. Statuit quidem Deus vitæ nostræ terminum sed interim iussit ne eum tentemus. Cōsolatur igitur nos Christus hoc verbo contra timorē mortis, &c. Vel aliter intelligi potest verbum hoc, vt dies sit veritas, nox falsitas, Qui in veritate ambulat, non offendit, dicente Sapiente: Adducam te per vias æquitatis. Qui autem in falsitate ambulat, offendit. Hinc sapiens ibidem. Via impiorum tenebrosa, &c. Et Psalmista: Via illorum tenebræ & lubricū, &c. Hic Hieremias: Date gloriam Deo, antequam tenebrescat, & offendant pedes vestri, &c. vel dies, rectus amor, nox falsus amor. Vel dies tempus gratiæ, nox tempus post mortem. Vel dies, Christus verbum dei nox ratio humana. *Lazarus amicus noster dormit, &c.* Hactenus Christus exemplo boni medici, cum videret discipulos ceu amarā medicinā abhorrere reditum in Iudæam pluribus verbis allicere conatus est. Primò enim ostendit, se simul iturum, imò prius bibiturum calicem passionis: Eamus (inquit.) Secundò ostendit ipsis impune nō cessurum, si renuant. Nonne (inquit) duodecim sunt horæ diei: quasi diceret. Et mihi & vobis certum ministeriū impositū est, quod dimittere non licet. Tertiò ostendit nihil mali illis obuenturum: Qui ambulat (inquit) in die, non offendit, &c. Nunc quarto etiā fructum prouenturū ostendit. Nostro (inquit) reditu amici salus & vita conseruabitur, qui fructus omnium maximus & Deo gratissimus est. Quatuor igitur per ordinē hic posuit, quæ quæcūque etiam aduersa, leuia redere possunt. Primò enim patienter ferēdo crucem conformas voluntatem tuam diuinæ voluntati. Secundò, Non solus pateris, sed Christus prior passus est, omnesque sancti. Tertiò fugiendō crucem in æterna mala te præcipitas. Aut enim hic, aut ī futuro patiedum est. Quartò & tuam animam saluas & proximi quoque, per bonum exemplum. Deinde sicut Christus nō simpliciter dixit: Eamus in Iudæam iterū, sed insuper eos pluribus, vt iam dixi, admonuit, ne dubitaret se qui: sic non satis est, Christiano populo non simpliciter proponere dogmata Christi: cū enim pleraque grauiā & carnī aduersa sint,

facile resilirent homines. Dicant igitur, pastores: Eamus & nos, hoc est, antecedant populum, & obseruent quod docent. Secundò admoneant desides. Tertiò ostēdant fructum prouenturum. Quartò insinuent etiā, quanta pericula eos maneat, qui non sequuntur. *Lazarus amicus noster dormit.* Ne videretur temeritatis esse quod Iudæam repetere volebat, hoc verbo iustissimas causas suæ professionis ostēdit. Non, inquit, temeritas propria, sed charitas proximi me ad hoc vrget Lazarus enim amicus noster dormit eo loco quo nemo excitare eū potest, præter me vnum. Deinde me vrget gloria patris, quæ per illam excitationem magnificabitur. Docemur hic, nē temere nos in periculum dem⁹, nisi ad sint iustæ causæ. Iustæ autem causæ sunt, si id exigat vel proximi necessitas, vel charitas, vel gloria Dei. Vbi vide nram impietatem, propter comodū propriū nō dubitamus nos in quæcūque pericula dare: propter dei aut gloriā prouehendā, & proximi necessitatem subleuandā, ne tantillū facimus. Obserua autem verborum emphāsim. Primo Lazarum nominat, ne videretur ficta causa quasi diceret: Eius res agitur, qui & vobis facie notus est, & notior esse debet propter eandem fidem & spem. Mihi quidē notissimus est, vt cuius nomen scriptum est in libro vitæ. Deinde, non ad Iudæos hostes pergō, quod vos formidatis, sed ad amicum Amici res agitur, quem negligere in necessitatibus turpē etiam gentilibus visum est. Amicus verus in necessitate maxime probatur. Propter amicos etiam gentiles plerique se in pericula & mortem sponte obtulerūt. Denique veram amicitiam etiam gentes, vt inestimabile bonum, magnis libris commēdarunt. **Quint⁹ & Sapiens noster dicit: Amico** **Eccles. 5.** **fideli nihil comparari potest. Non igitur licet nobis amicum in necessitate deserere. Vide quàm efficaciter eos admonet officii sui. Præterea addit: non meus tantum amicus est, sed & vester, imò noster in communi. Hoc autem verbo ineffabilis illius misericordiæ & condescensionis nos admonet, quæ factum est, ut in amicos nos receperit, qui indigni eramus vt serui eius diceremur. Vnde nobis hoc, vt ad Dei amicitiam peruenimus, nisi quod filius Dei ad nos descendit? Moyses amicus Dei dictus est, non aliū de, quàm quod Deus ad ipsum descendebat. Ascendebat quidem Moyses in montē, sed ad Deum peruenire non potuisset, nisi Deus**

Ioan. 15.

Psal. 10

Pron. 4

Psal. 24
Hier. 13

Iob. 14.

Matt. 20.

Exod. 33.
Exod. 19

Deus prior descendisset. Deinde hoc verbo (*Amicus noster*) ostendit veram Christi membrorumque suorum unionem, veramque sanctorum communionem, qua fit, ut qui amicus Christi est, is & omnium fidelium amicus sit & e contra. Hinc est, quod tam Christus quam Apostoli Lazarum agnoscunt amicum. Sic & nos certi sumus, & Christum & omnes sanctos pro nobis curare. Atque hæc est summa consolatio nostra. Ceterum, quod Christus se amicum nostrum profitetur, monet nos, ut ei consulenti obediamus, eum amantem & beneficientem redamemus, eique vicissim studeamus placere, quemadmodum ipse seruiuit nobis. *Dormit*. Obscure loquitur Christus, ut eos excitet. Somnus enim variis modis in scriptura accipitur. Primo est somnus naturalis, qui & bonis & malis communis est, secundò etiam mors corporis in scriptura somnus dicitur. Hinc illa vox crebro legitur in libris Regum: Dormiuit cum patribus suis. Imò etiam impiorum mors somnus dicitur. Nam & hi in nouissimo die resurgent. Hinc de impio Achas dicitur: Dormiuit cum patribus suis. Et Dauid generaliter de impiis: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt diuitiarum in manibus suis. Tertio accipitur somnus pro dormitione peccati. Iuxta illud: Hora est nos de somno surgere. Et iterum, Surge qui dormis, &c. Quarto accipitur somnus pro ignauia. Sic Isaias: Speculatores eius cæci oēs dormientes, &c. Et Dauid: Non dormitabit, neque dormiet, &c. Et Petrus: Sobrii estote, & vigilate, &c. Quintò accipitur somnus pro quiete contemplationis. Iuxta illud: Ego dormio, & cor meum vigilat. Christus autem hic somnum accipit pro morte. Ideo autem Christus mortem Lazari non mortem, sed somnum appellabat, propter futuram resurrectionem. Quamuis enim Lazarus aliis mortuus erat, Christo tamen dormiebat. Ob eandem causam & scriptura sanctos dormire dicit, non quòd omnino dormiant, ac nihil de seipsis vel aliis sciunt, sed quia suo tempore certissime resurrecturi sunt. Secundò ideo Christus Lazarum dormire dixit, ut affuaceret discipulos loqui & cogitare quemadmodum scriptura loquitur. Qui enim scripturæ verbis assuetus esset, nec mortem timeret, nec mortuos impense desereret. Potissimum autem Christus ideo Lazarum non mortuum, sed dormire dixit, ut sciamus, mortem aculeum suum perdidisse, & pro-

inde eam in posterum non valde timeamus, ut quæ iam non est amplius mors, sed tantum somnus, maxime iustis. Qui autem timet somnum? Imò maxime appetimus somnum, præsertim post laborem. Ob eam causam sancti nedum mortem non timuerunt, sed summis votis exoptauerunt, ut Dauid: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. E Paulus. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Hæc est igitur noua illa cõcio, à seculis inaudita, quam nemo principum huius seculi ante Christi aduentum sciuit, nepe mortem non esse mortem, sed somnum. Hinc Paulus: Nolumus, inquit, vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, &c. Vide autem quanta sit oscitantia nostra. Quamcumque scriptura clamat, mortem non esse mortem, sed somnum: tamen mortem omnes timeamus, ut somnum malum. Ad eam vitandam nihil non facimus, &c. Interi autem peccatum, quod ipsissima mors est, & certissimum interitus, nedum non timeamus, verum etiam nec minis, nec promissis, nec flagellis inde adduci nos promittimus. *Sed vado, ut à somno excitem illum*. Iterum consolatur discipulos: Non, inquit, ad disceptandum cum Iudæis, sed ad subueniendum amico pergo. Deinde indicat officium suum esse, dormientes & mortuos suscitare. Postremo docet etiã nos hoc verbo, ut curemus proximos nostros in peccatis dormientes suscitare, vel admõitionibus, increpationibus, vel saltè orationibus. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo: *Si dormit, saluus erit*. Hoc est, sanitatem recuperabit: bene enim solemus de infirmo sperare, si dormiat. Hoc igitur verbo discipuli produnt suam ignorantiã, ut qui nescirent vel non cogitarent, modum loquendi scripturæ sancte, quemadmodum & supra suã infirmitatem perdidit. Videmus autem hic, quod caro non nisi carnaliter & pro suo captu, intelligit verbum dei. Videmus insuper, quod affectus impediunt intellectum verbi Dei. Sic Apostoli tristitia & timore pleni, non intelligunt, quod Christus velit. Bene igitur monet Boetius: Si cupis claro lumine cernere verum, gaudia pelle, pelle timorem, nec dolor absit, &c. *Lazarus mortuus est*. Pergit adhuc Christus discipulos instruere, antequam ad Lazarum pergat. Qui enim suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit: Contra eos qui alienam tantum curant, se & suos negligunt, quum tantum scriptum sit: Misereere anime tue placet deo. Hoc autem verbo iterum, descendit Christus Apo-

Apostolorum infirmitati & ignorantie: quia enim intelligere non poterant, quod de morte Lazari dixerat secundum morem scripturæ, nec de eadem morte loquitur more humano. Sic enim sapientia Dei linguam mutauit, ut nos intelligere possemus, quemadmodum in Isaiã prædixit: Lingua inquit, alia loquar ad populum istum, &c. Quod autem Christus hic absens tã certo prædicit mortem Lazari, ostendit se Deum esse; cuius oculis omnia nuda & aperta sunt. Et discipulis enim & omnibus fidelibus notum esse voluit, se absentia ut presentia videre. Imò & cogitationes cordis ad consolationem piorum, itemque ad terrorem Iudæ, & omnium impiorum, qui dicunt: Quis videt me tenebre circumdant me, & parietes operiunt me, quem vereor, &c. Sicut autem impius Iudas nihil horum curauit, sic peccator, qui iniustitiã student. *Et gaudeo propter vos, quod non eram ibi*. Non simpliciter gaudet Christus de morte Lazari. Non enim lætatur Deus in perditione viuientium, &c. Nec ideo gaudet se non affuisse, quod quasi inuitus homini succurrat, sed propter vos (inquit) ut credatis. Primum ut audientes me scire absentiam, & discerent in fide diuinitatis, ac sciatas me omnia scire & videre dicentes cum Iob: Scio Dñe, quòd nulla te latet cogitatio. Secundò, ut ex viso miraculo sciatis me omnia posse, & dicatis. In ditione tua vniuersa sunt posita, & non est qui resistat voluntati tuæ, &c. Tertio, ut ex meo affectu, quem erga Lazarum ostendo discatis: vere dictum esse: Ego diligentes me diligo, vosque ex meo exemplo discerent ad charitatem. Gaudium igitur Christi est, si credamus eum omnia scire, omnia posse, & optime nobis affectum esse. *Sed eamus ad eum*. Iterum ad monet discipulos, tum ut videamus, quam paratus sit suis subuenire (Vere enim non est alia natio, quæ sic habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster ad est nobis: Inuoca, inquit, me in die tribulationis, eruam te, &c.) Tum ut Apostolos omnesque fideles ad charitatem mutuam suo exemplo extimulet. Vide autem, qualis medicus sit Christus. Alii medici tandiu ægrorum visitant, quandiu viuunt, eo mortuo, sciunt se frustra visitare eum: Christus autem etiam post mortem seruare potest & eripere. Nunquam frustra venit Christus, etiam si in articulo mortis adueniat. Sic latroni, etsi in extremis agenti, satis tamen tempestiue aderrat Christus. Nemo tamè propter hoc pœni-

entiam suam differat. Promittere tibi possum te saluum futurum, si Christus adueniat, etiam in extremis posito: sed promittere non possum, Christum semper eo tempore venturum. Vnum tantum lego, cui Christus sic subuenit. Vis igitur securus esse, age penitentiam in tempore, *Eamus & nos & moriamur cum*, &c. Videtur hoc verbum Thomæ in signem quandam animi fortitudinem, & charitatem non vulgarem erga Christum præ se ferre. Atque in eum modum plerique verbum hoc interpretantur. Verum si attendamus, quales eo tempore fuerint Apostoli, palam fiet, hoc verbum plus temeritatis & presumptionis, imò etiã desperationis habuisse quam fidei. Est enim sensus: Quandoquidem hæc illi sedet sententia, sese suosque in manifestum vitæ periculum adducere, quum posset utroque incolumitati consulere: age, eamus & nos, & moriamur, &c. Ceterum quod sanctus hic Apostolus nunc quasi ex temeritate & desperatione dixit, hoc postmodum & ipse & alii ex vera fide & charitate dixerunt, & insuper factis præstiterunt. Fuit igitur hoc verbum prælagium fortitudinis sanctorum martyrum, quibus hæc vox semper in ore & corde erat, *Eamus & nos, & moriamur cum illo*. Felicitissimum enim iudicabant cum Christo mori: miserimum autem, sine ipso viuere. Deinde verbum hoc summam Christianæ perfectionis comprehendit, quæ in his tribus consistit: Sequi Christum. Morti primum sibi ipsi. Deinde etiã, si res exigat, mori pro Christo. *Venit ergo, & inuenit eum quatuor dies habentem*. Loquitur de Christo, in quantum homo erat. Nam secundum deitatem, semper cum Lazaro fuerat. Ad magnitudinem autem miraculi facit, quod inuenit eum quatuor dies in monumento habentem. Ideo autem Christus aduentum suum magis in quartum, quam in quintum, aut sextum diem distulit: quia quarto tandem tempore resurrectio mortuorum perficienda est, in cuius testimonium Lazarus hic resuscitatus est. Primum tempus fuit antequam, quo tempore ita regnabat mors ut exigua aut obscura resurrectionis spes esset. Secundum tempus sub lege, quo tempore resurrectio promissa est, & à lege ac prophetis testificata. Tertium sub gratia, quo tempore Christo primogenito mortuorum resurgente, resurrectionis nostræ spes peracta & dedicata est. Quartum tandem ipsum erit tempus futuri seculi, cuius diluculo apparente Domino, iussu eius omnesi. *The. 4*

2. Par. 28.
Psa. 75.

Rom. 13.
Eph. 5.
Isa. 5.6

Psa. 120.
1. Pet. 5.

Cant. 5.

1. Cor. 15.

Psal. 119
Phil. 2

1. Tes. 4.

Isa. 28.

Heb. 4.

Eccle. 23.

Sap. 1.

Iob. 4.2.

Heb. 13.

Prov. 8.

Deut. 4.

Psa. 49.

Luc. 23.

Eccle. 17

Boetius.

1. Tim. 5.
Eccle. 30

Apo-

re.

resurgent mortui, Bene ergo dominus, postquam infirmari cœpit Lazarus, duos mansit dies, & in tertio proficiscens, quarto ipsum suscitavit: quia tertio quidem tempore mundi, ad dandam resurrectionis gratiam descendit: quarto autem ad sepulchra nostra imperiosa eius maiestas perveniet.

Allegorice autem, quarto tandem die suscitavit mortuum, quia quatuor præcedere debent, antequam peccatorem à morte peccati resuscitet: videlicet, timor, labor, dolor pudor. Vbi hæc quatuor in peccatore concurrunt, non amplius differt Christus: alioqui in desperatione incidit homo. Vel aliter, Quatriduanum quidem suscitavit, nõ autem legitur quinquã suscitasse, qui quatriduum excesserit, ut ostenderet omnia peccata hominibus dimitti, quantumcunque gravia sint, dummodo humana sint: nõ autem diabolica. Quatuor autem sunt gradus peccatorum: Consensus, Opus, Consuetudo, Complacencia, hoc est infelix illud quatriduum, sed tamen adhuc spes est. Si autem quintus dies adiugatur, obstinatio, scilicet & impœnitentia, iam nulla spes est. Hinc toties

Amos. 1. in Amos dicitur: Super tribus sceleribus, & super quatuor non conuertam eum, & car. *Est autem Bethania iuxta Hierosolymam.* Hoc addit ad certitudinem miraculi, itemq; ad damnationem Iudæorum, ad quos non frigida de longinquo, sed recens fama expropinquo loco pervenit huius miraculi. *Myrica* autem Bethania, domus scilicet obedientiæ, hoc est, Ecclesia militans, quanvis nondum habeat perfectam pacem, tamẽ non longè distat à Hierusalem cœlesti, in qua est perfecta visio pacis, imò ad eam vicina est, ut ex vna in alteram facile cõmigrare liceat. *Multi autem ex Iudæis venerant, &c.* Facit etiã hoc ad certitudinẽ miraculi, quod multi affuerunt etiã ex Hierosolymitis. Hic igitur considera rationem operũ Dei. Congregantur multi ex Iudæis diuino consilio, ad consolandas sorores, & ecce in speratõ præter suã ipsorum opinionem, sunt resurrectionis Lazari testes. Hæc est enim ratio operũ dei, ut initio longe aliud præ se ferant, quàm in fine præstant, *Ut consolaretur eas de fratre suo.* Charitatis opus est, consolari afflictũ, hinc

Rom. 12. Paulus Romanorũ duodecimo: Flete cum *Eccle. 7.* flentibus. Et Sapiens: Ne desis plorantibus, &c. Imò opus Spiritus sancti est, consolari mœstos. Nã propter hæc causam dicitur paracletus. Vnde & apud Paulũ, lenitas, boni

tas, & benignitas erga proximum numerantur inter fructus Spiritus. Quanquam fieri possit, ut consolationis opus in impiis non proficiscatur è Spiritu domini sancto, sed è civilitate, vicinitate, aut sanguinis propinquitate, ut patet in amicis Iob, & in his Iudæis. *Iob. 2.*

Quemadmodum etiã Ethnicorum charitas, qua benefactores suos complectuntur, è carnali affectu manat: in piis tamen è fide & vera charitate manans, Spiritus sancti nõ carnis opus est. *Martha ergo ut audiuit, quod Iesus venit.* Non sine causa & Ioannes hic & etiã Lucas, harum mulierum nedũ no *Luc. 10*

mina, sed diuersa etiã exercitia describunt Per eas enim duplex genus vitæ significatur actiua scilicet & contemplatiua, ut & supra dictum est. Bene igitur Martha occurrente, Maria domi seder. Vel per has mulieres natura charitatis & fidei expressa est. Fides o- *Rom. 10*

tiola videtur, domi seder, corde enim creditur ad iustitiam, cor autem non videtur, sed soli diuino aspectui patet. Quãuis interim fides etiã suos actus habeat, sed internos: imò & suo tẽpore etiã externe operetur per charitatem. Charitas autem officiosa est & negotiosa, vagatur foras circa proximũ Vbiunque enim est, semper inuenit quod operetur: quandoquidem multæ sint necessitates proximi. Vbiũque igitur hæc duæ sorores, fides scilicet & charitas, in vnam domum conuenerint, illic libenter christus cõmoratur. Vide autem piam Marthẽ mentẽ. Primò, quãuis consolatores secum haberet, & multos & non infimæ conditionis, tamẽ audito Christi aduentu, omnes alios consolatores spernit, & ad solum Christũ currit. Nec mirum: videbat enim consolationes aliorum, verbis tãtum constare, non re ipsa, deinde causa tristitiæ maior erat, quã ut per quemcunque hominem tolli posset. Atque hæc duæ causæ, etiã nos ad Deũ cogere deberent. Primo enim certũ est, quod omnis consolatio mudi vana est, cur non igitur ad verum consolatorem currimus? Quare ap- *Isa. 55.*

penditis, inquit, argentũ, & non in panibus *Matth. 11*

&c. Et Christus: Venite ad me oēs, ego reficiã vos. Deinde plerunque in tanta mala incidimus, quæ solus Deus auferre potest: nec tamen ad eum currimus. Sic ei, qui in peccatis mortuus est, & sepultus in terrenis, denique assuevit peccatis, corque habet impœnitens, nulla restat spes, nisi à solo Deo. Nõ *Thren. 1.* est qui consoletur eum ex omnibus charis *2. Cor. 13* eius: Benedictus autem Deus qui cõsolatur

nos

nos in omni tribulatione nõstra. Obseruandũ & hoc in Martha, quod quanuis audisset Christum aduentare, nõ tamẽ expectat, sed occurrit illi. Sic & nos deo, qui semp paratus est succurrere, debemõ occurrere precibus: Præparare i occursum Dei tui, ait Propheta. Præterea tanto desiderio & festinãtia Christo occurrit, ut nec sorori id ipsum significare potuerit. Ad Deũ enim non tã gressibus corporis, quàm affectu cordis & fidei properandũ est. Ad Christum autẽ perueniens, tota fiducia effundit cor suũ, & tribulatione suam ante ipsum pronuntiat. Et vnde tanta illa fiducia, nisi ex ipsius bonitate sepius experta? Ideo enim se tam benignũ omnibus ostendit toto tempore, quo in mundo fuit, ut etiã posteri eo fiducia uideret accedere ad eũ. Hinc Paulus nos monet, ut cum fiducia accedamus ad thronum gratiæ Est & aliud piæ mentis indicium in Martha. Sicut enim ab exordio statim Christo denũtiauit fratris infirmitatẽ, sic hic primo omnium conqueritur, quod Christus non affuerit. Verẽ enim omnibus lachrymis dignum est, si Christus desit. Quid enim boni sine illo esse potest? Causa omnium malorũ est absentia Christi. Ceterũ Christus piẽ uiuentibus nunquam abest, etiã si videatur abesse:

Amos. 4

Psal. 141

Heb. 4.

Psal. 33.

Eccle. 21

Prope est Dominus his, qui recto sunt corde, &c. Deinde etiã fratris mortem apud Christum deplorat. Verẽ enim omnibus lachrymis dignum est, hominẽ tam nobiliter cõditum, eodeuenisse propter peccatum, ut ipsi velit nolit, moriendũ sit. Ut vel hinc disci possit, quanta sit pernicitas peccati, cuius tã fœdus est fructus, ut non immerito Sapiẽs admoనేat: Tanquã à facie colubri fuge peccatũ, &c. Postremo ita demũ Martha suam fratrisque necessitatem deplorat, ut tamen bene speret de bonitate Christi. Verũ verba ipsius audiamus: *Domine, si fuisses hic, frater meus non, &c.* Ex hoc verbo videre licet, quomodo affecti simus in tentatione. Quanuis enim nonnullam fidẽ præ se ferat, quod Martha dicit & credit præsentiam Christi solam sufficere potuisse contra mortis vim & potentiam, iuxta hoc tamen multipliciter prodit fidei suæ infirmitatem. Primo enim ita loquitur, quasi Christus absens fuerit, cum tamen diuina virtus nullo circumscribarur loco, nullo limite claudatur, imò efficax sit in cuncta etiã corpore distantia & præsens vniuersis: Nũquid inquit, è vicino tantum sum deus? &c. Eadẽ fidei im-

Hier. 23

becillitatem etiã in nobis experimur. Semper enim cogitamõ. Si Deus adesset, hoc vel illud mihi non contingeret. Item. Si scirem à Deo hæc accidisse, aut Deũ præsentem esse, facile hoc aut illud ferrẽ. Vera autẽ fides non dubitat, Deũ vbiq; præsentem esse, omniaque pro sua bona voluntate agere, ideoque fiducialiter aude eũ inuocare, nec retrospicit, quid sibi mali acciderit, sed sursum aspicit in manus domini auxiliatoris.

Psal. 117

Sic Dauid: Dominus, inquit, mihi adiutor, nõ timebo quid faciat mihi homo, &c. Hic non dicit: Domine, si fuisses hic, sed tota fiducia: Domine, inquit, mihi adiutor, &c. Sũma, quia Deũ non videmus, semper putamus eum abesse. Deinde etiã in hoc prodit infirmitatem fidei suæ Martha, quod credit Christum, non nisi corporaliter præsentem posse auxiliari. Fides vera scit eum etiã in cœlis sedentẽ, in terris regnare. Præterea est & hoc infirmæ fidei indicium, q̄ credit Christũ vno tantũ medio posse succurrere quasi non habeat & alia media. Huiusmodi autẽ imbecillitas è prudẽtia carnis nascitur. Accepto enim incõmodo: solemus nobiscũ sic ratiocinari: Si tentasses hanc viã successisset tibi conatus: si illã occasionẽ arripuisses, periculũ euitasses, quasi Dñs auxilium suũ dare consueuerit mediis à prudentia carnis nostræ cõceptis & excogitatis, & non potiõ liberũ sibi reseruauerit, ut vel hoc vel illo medio sua bona distribuatur. *Sed & nunc scio, quia quacũque, &c.* Hæc sũt verba veræ fidei *Scio, inquit, & quacũque.* Vera enim fides certa est, nec dubitat deũ subuenturũ, si nõ obicẽ picti ponamus, nec in vna aut altera, sed in quacunque necessitate. *Quancũque & hic* non nihil addat imperfectionis, quod putat Christũ non aliter, quàm oratione & precibus operari miracula, cum tamen ut Deus propria virtute omnia operatus sit. Vide autẽ, quomodo in homine pro sibi inuicem succedant carnis & spiritus prudentia. Cum enim seipsum suaque mala considerat, quasi desperabũdõ dicit: Domine, si fuisses hic, &c. Cum autem Dei promissiones attendit, iterum spem concipit, & dicit: *Sed & nunc scio, &c.* Huiusmodi certamen quilibet in se experitur. Nemo enim tam fortis est, qui in aduersis non aliquando deficiat. Econtra, nemo tam pusillanimis, qui non animum refumat, cum attendit Dei promissiones. Hanc pugna pulchrẽ i seipso ostedit Dauid in psal

S mo

Psa. 29. moz. 9. vbi aliquando satis fidenter de Dei bonitate loquitur, interdum autē insignem cordis pusillanimitatē præ se fert, vt cū dicit: Auertisti faciem tuā à me, & factus sum conturbatus, &c. Item, Quæ utilitas in sanguine meo, si descendo in corruptionē? Obseruandū & hoc, quod soli Christo vere dicitur: Quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. *Ioan. 17.* Ipsius enim sunt omnia quæcunque habet pater, ipsique non tanquā seruo particulare aliquod gratiæ suæ xenium dat, sed tanquā filio cuncta quæ habet. Quancūq; & hoc ipsum, sicut & cætera, Christi nobis comunicauerit. Ideo infra dicit: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. *Resurget frater tuus.* Ex hoc verbo videmus quā verè dictum sit de Christo: Calamum quassatum non confringet, & linum fumigans non extinguet: Poterat arguere Martham propter fidei imbecillitatem, verū afflictæ non addit afflictionē, sed potius consolationem. Nihil ab ore eius procedit, quod non sit consolatorium. Nec mirum. Ad hoc enim à Deo vnctus & missus erat, vt consolaretur lugentes, &c. Est autē sensus huius verbi. Quid adeo ò Martha ploras fratrem mortuum, quasi omnino perierit? An ignoras quòd animæ iustorū in manu Dei sunt? Nescis quòd Deus nedū viuentiū, sed etiam mortuorū Deus est? Ego, inquit, sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob, qui tamē ante multos ānos mortui erāt. Nescis, quòd Deus etiam mortuos possit suscitare? Non audisti etiā me aliquos suscitasse? Si igitur scripturis non credis, me vide, me attende, ego sū, q. dico: *Resurget frater tuus.* Hoc breue Christi verbum cordi inscriptum, docebit nos, ne tā inconsolabiliter lugeamus mortem charorū. Deinde etiam nobis mortē minus formidabilē faciet, spe futuræ resurrectionis, quemadmodum Iob: Scio, inquit, quòd redemptor meus uiuit, &c. Præterea in eo, quòd futuræ resurrectionis meminit, sollicitos nos reddit etiam hoc tempore ad amplectendam pietatem, vt in illa resurrectione inter sãctos & electos inueniri mereamur. Vide autem, quomodo Christus tēperet sermonem. Nondum plene consolatur, nec enim dicit: Hodie resurget frater tuus, sed in generali: *Resurget, inquit, frater tuus.* Per hoc autem eam excitare vult, vt feruentius desideret & petat. *Scio, quòd resurget in resurrectione, &c.* Ex hoc verbo primū apparet, fidem futuræ resurrectionis genera-

lis non nouā esse, sed etiā apud veteres fuisse. *Scio, inquit, &c.* Sic & Iob: Scio, quòd in nouissimo die resurrecturus sum, &c. Hæc fides veterum arguit eos, qui etiam nunc parum solidè credunt futuram resurrectionē. Deinde hoc verbo Martha iterum prodit fidei suæ imbecillitatē: Sic enim & opéra & verba ostendunt nos imperfectos, quantum uis dissimulemus. Primò enim quancūq; insignem promissionem acceperat: (Resurget inquit, frater tuus) tamen nondū quieta est, quādiu non videt fratrem viuere. *Scio* (inquit) *quòd resurget*, quasi diceret. Generalem illā futuram resurrectionē semper credidi, sed quid hoc mihi ad præsentē dolorē confert? Si spes esset nunc resuscitandum, illud me consolaretur, sed video id fieri non posse. Oportet me expectare generalem resurrectionē. Sic nimirum infirmus fide, quantumcunque ei ingeratur diuinæ promissiones, quietustamē nō est, donec consequatur quod querit. Pio autē homini & vere credenti, satis est, si habeat, diuinas promissiones: nec curat, si differatur, contentus eo, quod aliquādo cōplēdē sunt. Quid enim, si nō statim accipiāt, quod petunt? cū certi sint, se aliquando accepturos, & cū sōnore? Hæc fidei constantia, & lōganimitas omniū maxime commendatur in Patriarchis. Præterea, est, & hoc infirmæ fidei signū in Martha, quòd quāuis promissionē haberet, nihil tñ expectare audeat vltra comunē sortem. Sic Achas, etiam cū promitteret ei Dominus auxiliū, negabat se tentaturū Dñm: quia nihil vltra fortē comunē expectabat. Vera autē fides non dirigit oculos in comunē cursum, sed in verbū Dñi. Sic Abraham non dubitabat sibi nasciturum filium, quantūuis id supra comunē cursum esset. Sic filii Israel habentes verbum domini, constanter ingressi sunt mare: cum tamen contra communem cursum esset, per mare siccis pedibus transire. Sic Gedeon non dubitat cum treccētis cōtra centū millia hominū pugnare. Non enim attendebat communem cursum sed uerbum Domini. Sic Dauid congressurus cum Goliath, coram Saule commemorabat, qualia quantaque sibi etiam antea acciderant, præter communem sortem, è quibus etiam nunc spem concipiebat sibi non defuturum Dominum. *Ego sum resurrectio & vita.* Hic se plane aperit Christus. Atque hoc est Euangelium lōge omnium acceptissimū, quòd vel solū nos consolari

Ibidem.

Hebr. II

Isaia. 7.

Gen. 15.

Exod. 14

Iudic. 7

1. reg. 17

posset

posse in quacunque necessitate. Est em̄ sensus, vbi cunque & quādo cunque ego præsto sum, vita & resurrectio regnat. Proinde non ad comunē tantū cursum respicias; huc potius refer oculos ad me. Quādiu euentus cōmunes & casus creaturarum cōsideras, nihil vides. Me vide, qui sum resurrectio & vita. Iuxta illud: Ero mors tua ò mors, &c. Deinde credis quidē ò Martha, quod precibus meis nihil non possim à patre impetrare, atq; in hoc me vel æquas, vel quo ad hoc præfers aliis sanctis. Verū non satis est, me aliis sanctis equare: nec satis est quo ad aliquid etiam præferre sanctis, nisi in totū me præfers ac credas me esse eum, qui natura Deus est, nullius ope indigens, & proinde omnia ex propria virtute & faciēs & potēs. *Ego sum resurrectio, &c.* Propria virtute hæc operor, non vt sancti, qui precibus tantum hæc aliquando impetrarunt, vt *3. reg. 15* Helias & Heliseus. Præterea generalē quidem resurrectionem confessi es & credis, nescis tamen adhuc cuius virtute p̄ficienda sit. Igitur vt fides tua p̄fecta sit, etiā hoc credere debes, eos qui resurgent in nouissimo die, per me reuicturos, nec quenquā omnino viuere, nisi per me: neque quēquā reuiuiscere nisi per me. *Ego enim sum resurrectio nis & vitæ fons.* Itēq;: *Ego sum resurrectio.* Id est, resurrectionis causa. Si enim credamus quòd Iesus resurrexit, sic & Deus eos, qui dormiūt, per Iesum adducet cū eo, &c. *Ego sū vita* id est, causa vitæ. Iuxta illud. *Ego veni vt vitā habeāt, & ab v̄dantius habeant.* Si gnāter autē hæc duo coniūgit, resurrectionē & vitā, vt ostenderet, & viuis & mortuis in ipso sp̄e repositā esse. Ad cōsolationem autē mortuorū. *Ego sum resurrectio.* Qui viuūt vitam continuare cupiūt: Qui mortui sunt, resurgere desiderant: vtrique in Christo inueniunt quod querunt. Hoc itaque verbo docemur, vbi querenda sit vita & resurrectio, Itemque vnde sumenda sint vires cōtra mortē & infernū. Imò, hoc verbo Christus nobis donat resurrectionē & vitā, quæ sunt optima & maxima bona. Hoc est illud Euangeliū, quo in mortis angustia conscientia nostræ muniendę sunt aduersus omnes mortis & inferni portas. Ne autē quis puret, vanum esse hoc verbum, ob signatum est & confirmatum. Primò resuscitatione Lazari, & postea etiam ipsius Christi resurrectione. Quid igitur horres mortem, cū Christus di-

cat: *Ego sum resurrectio?* Quid formidas, ne te ingētia mala in altero mūdo maneat? Audi Christū: *Ego sum vita.* Vbi cūq; enim sumus, siue in vita, siue in morte, defendere, & auxiliari nobis potest Christus. Hinc Paulus: Siue viuimus, siue morimur, Dñi sumus. *Rom. 14* Quæ autē hætenus de vita & resurrectione corporali diximus etiā de spiritali vita & resurrectione intelligēda sunt. Per Christū enim resurgit peccator à morte peccati, per ipsum accipit vitā gratiæ per ipsum iustificatus cōferuat vitā gratiæ, per ipsum adipiscitur etiā vitam gloriæ. Nemo igitur desperet propter præterita peccata: Christus em̄ est resurrectio. Nec quisquā contremiscat propter futuras tētationes: Christus enim est vita. Fidenter igitur cum Paulo clamamus: Si Deus pro nobis quis cōtra nos? Deus qui iustificat: quis est qui condemnet? &c. *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, &c.* Hoc verbo (ne quis dicat, Quid mihi prodest, quod Christus tanta bona in se habet?) ostendit se prædicta bona fidelibus communicaturum. Deinde ne quis timeat, magno pretio & labore sibi ea bona cōparāda, ostēdit se modico pretio, imò gratis ea nobis cōicaturum: *Qui credit, inquit, in me, &c.* Quasi diceret, Nō magnū exigo pretiū, sed sicut gratis p̄missi, sic gratis dabo tantum, si mihi credere potest. Fides igitur viua mediū est, quo & vitā & resurrectionē omniaq; bona Christi acquirimus. Ideo autē fidei tribuūtur hæc bona, quia fides nō innitur tantū proprijs meritis, sed Christo, qui fallere nō potest. Duo autē dicit. Primò *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet.* Hoc est si mortuus fuerit carne uiuet sp̄u. Nō. n. est de mortuorū, sed viuētū. Quicūq; enim in Christū credit, fide nimirū per charitatē formata, etiā si carne moriatur, vniuersorū hominū debitū persoluēdo, uiuit tñ in anima, Christo, qui vita est animæ inhæredo. Deniq; suo tēpore reuiuiscet & corpore. Secūdo addit: *Et omnis qui uiuit & credit in me, nō morietur in æternū.* Hoc est, qui carne uiuit, & credit in me, fide scilicet viua, etsi mortuus fuerit ad tēpus morte corporis, non morietur in æternū propter vitā spiritus, & immortalitatē resurrectionis. Vtrunq; autē verbū etiā de spiritali morte & vita intelligendū est, quēadmodū & supra dictū est, Mystice ostēdit hoc verbo, & Iudæis & Gētibus salutis spem in ipso repositā esse. Mortuus erat gentilis populus (qui enim sine Deo est, vere mortuus est)

Eph. 2. sed nō desperet, quāquā enim mortuus fuerit, id est, à Deo alienus, credēdo tñ in Christū, & diligēdo, vitā gratiæ adeptus est. *Vi. Psa. 75.* uebat autē Iudaicus populus, quia notus in Iudæa Deus erat, quē qui habet & possidet verē viuūt. Ad conseruandā autē eam vitā, quā habebāt Iudæi, opus eis erat fide in Christū id est per dilectionē formata. Hinc subdit: Viuis quidē ò Iudæe, quia Deū habes, sed eā vitā cito perditurus es nisi ad me cōuertaris. Igitur qui viuūt & credit in me, nō morietur. Cōsequitur quōdā qui nō credit, quā tñuis viuāt, morietur non credēdo: sic eōtra, qui mortuus fuerat, reuiuiscit per fidem formatā credēdo: Sic Iudæi nō credētes in Christū, vere mortui sunt, nec aliqua spes eis restat, nisi ad Christū cōuertantur. *Credis hoc?* Hic vides, quid Christus à nobis exigit, nēpe fidē, vt ei cōfidamus, & omnia bona ab ipso speremus. Secundū enim fidem *Marc. 9.* nostrā cōtingit nobis. Hinc Christus in alio loco: Si potes, inquit, credere, omnia possibilia sunt credenti. Imò, nedū fidē cordis exigit, sed etiā cōfessionē fidei: Corde em̄ creditur ad iustitiā, ore autē cōfessio fit ad salutē. Hinc est, quod quanuis sciret Martha credere, nihilominus tñ quærit an crederet, vt ad cōfessionē eam perduceret. *Ego credidi, quia tu es Christus.* Hęc est vera & perfecta fidei cōfessio, ac per omnia similis eiquā & Petrus fecisse legitur, cū dixisset Christus: Vos autē quē me esse dicitis? Tu (inquit *Matt. 16.* Petrus) es Christus, filius Dei viui. Hęc fides sicut Petri, imò Ecclesiā firmavit cōtra oēs portas inferorū: sic hoc loco claustra inferorū, quæ defunctum detinebant aduersus istā fidem nihil valuerūt, sed defunctum quē absorbuerant, reddiderunt. Ab vtroq; autem sexu hanc fidei cōfessionem Christus requisit, quia sine hac fide nemo saluabitur. Impossibile est enim sine fide placere Deo. Singula autem verba suam emphasim habēt. Primò enim signanter dicit: *Ego credidi.* Non enim te (si adultus fueris) fides aliena saluabit, nisi & tu credas. Deinde: *Ego credidi, quod tu es Christus,* hoc est, Messias. Iā Messias esse est dñm peccati, afflictionum mortis, & inferni, adeoq; harum rerum victorem esse. Nam propter hanc causam promissus fuit Messias vt vincat omnes aduersarias potestates. Iuxta illud. Semen mulieris conteret caput tuum. Nec hoc cōtēta, insuper addit. *Tu es Christus filius Dei viui.* quasi diceret, Non tantum credo, per te eua-

dere posse mortem & infernū, sed insuper credo, per te posse adipisci gratiam, vitam, & adoptionē filiorum, patrisque hæreditatem. Tu enim es verus filius Dei, tibi hęc omnia ex natura competunt: ideo & aliis ea communicare potes. Postremo addit: Qui in hunc mundū venisti. Quo verbo summā illā Dei dignationē breuiter complectitur, qua nostri misertus, mundū intrauit. In his igitur quatuor vera cōfessio fidei consistit. Atque vtinam hęc verba tempore mortis, nouissimaverba nra essent: Beati enim mortui qui in Domino moriuntur. *Abiit & vocauit sororem suam silentio.* Hic iterum piā huius mulieris mentem videmus. Fidei enim est, quod non amplius cōtendit, sed verbo, quod dixerat Christus, cōfirmata adhæret. Charitatis autē est, quod propria consolatio ne non contenta, etiam pro sorore curat, eā que ad Christum consolatorē adducit. Sciebat enim hoc Christo placere quantumuis non legatur, Christum iussisse vt sororē vocaret. Vnicuiq; enim mandauit Deus de pro *Eccle. 17.* ximo suo. Hinc & in Apocalypsi dicitur: *Apoc. 22.* Qui audit, feliciter à Deo consolationem, dicitur. *Qui audit, feliciter à Deo consolationem, dicitur. I. 40.* cat (proximo scilicet) veni. Et Isaias: Loqui mini ad cor Hierusalem, &c. Discretiōis autem & modestiæ est, quod Martha sororē vocat silentio, tum quia Iudæi Christo contrarii cum ea erant, quibus nolebat Christū proderet: tum quia decet mulierem non esse clamorā. *Magister adest, & vocat te.* Latissimum hoc nuntium est afflictio homini. Est enim sensus. Quid tandiu audis homines illos onerosos consolatores? En verus ille consolator adest: nec solū adest, sed & vocat te. Sic vere Christ⁹ nobis adest semper, ac insuper cōsolatiōes suas nobis offert. Cōtra *Matt. 23.* grue autē magistrū eū nominat: Vnus est em̄ magister noster Christus, *illa vt audiuit. surgit cito, &c.* Hactenus Maria (per quam vel fides vel vita cōtēplatiua significatur) videbatur otiosa sedere hic: tamē etiā ipsa p̄dit ad externa opera. Sic enim & fides & vita cōtēplatiua videntur quid otia ri, sed tamen suo tēpore ad opera procedunt. Quatuor autē per ordinē hic de Maria scribit Ioannes, in quibus perfectio Christiana consistit. Primum est audire: Fides enim ex auditu. Nam quomodo crederēt in eum, de quo non audierunt? Secundum est surgere. Nihil prodest auditus verbi, si non surgas à peccatis, & pristina cōuersatione. Hinc Paul⁹: *Surgite qui dormitis & exurge à mortuis, &c.* Tertium

est festinare: Cito, inquit, surrexit. In via enim Dei nedum retrodūcere vitiosum est, sed etiam stare aut tarde progredi. Hinc *psal. 118.* Dauid: Viam mandatorū tuorum cucurri. *Heb. 4.* Et Paulus: Festinemus ingredi in illam requiē. Quartū est, venire ad Iesum. Hic est finis debitus, quem nisi attingas, frustra audis, surgis, & ad tempus festinas. Hinc Paulus. Sic currite, vt comprehendatis. Et Christus: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Sic igitur etiam Maria desiderium nostram confundit. Sunt enim inter nos plerique, qui ne audiunt quidem: pauci autem, qui audiunt & surgunt: pauciores, qui festinant, paucissimi autem, qui ad Iesum perueniunt, vt verum sit illud: Multi vocati, pauci vero electi. *Nondum venerat Iesus in castellū.* Non festinat Christus ad sepulchrū, sed expectat, donec ipsi dicāt: Veni & vide, ne videretur propria gloriā quærere. Docemur hic fugere ostentationem & iactantiam. *Iudæi ergo, qui cum ea erāt, securi sunt.* Referebat enim gloriā futuri miraculi, vt multi eius testes adessent, quanuis hi Iudæi alia intentione Mariam sequerentur. Sic enim semper mundus in suis operibus aliō respicit, Dominō interim opus suum tacite exequente. Obserua quod sola Maria vocatur. Nihilominus tamen etiam alij testes adsunt in perfectione huius miraculi. Per hoc enim significatum est, opera dei coram bonis & malis fieri, fructum tamē & consolationem ad solos peruenire vocatos. *Vadit ad monumentum vt pleret ibi.* Vocat Christus Mariam non ad plorandum, sed ad consolationem. Verum hoc nesciebant Iudæi atq; hic pulchre descripta est opinio mundi de sanctorum operibus. Opinantur enim sanctos non nisi ad luctum tendere, quandoquidem plerumque affliguntur, cum tamen interim per luctum & afflictiones ad summam cōsolationem & liberationem, ab oculis mundi absconditam, penetrant. Hinc Paulus: Quasi moriētes, & ecce viuimus: quasi dolentes, semper autem gaudentes, &c. Sic Israelitæ videbantur in desertum ire, sed per desertum penetrabant ad terrā lacte & melle manantem. Sic Abel videbatur in mortem ire, sed adeo non est mortuus, vt sanguis eius etiā post mortē in cælum clamauerit. Videbatur & Christus in horridissimas tenebras ire inferni, sed adeo non fuit tenebris capt⁹, vt per eas in summā lucem penetrarit. Summa, mundus nescit, quod sancti & pii ad cō-

solationem pergant, ideo mundus eos non sequitur. Putat enim eos in interitum ire. *Maria ergo cum venisset ad Iesum, &c.* Obserua etiā hic pia opera in Maria, imò hic videbis & radicem & verum ordinem honorū operum. *Cum vidisset (inquit) Iesum.* Hęc est radix omnium meritorum, cognitio scilicet Christi. Qui enim eum non videt, hoc est, cognoscit, nūquam proccider ante eum, nec eum orabit. Deinde p̄ccedit ante Iesum. Cognitionē enim dei primo omnium sequitur humiliatio sui ipsius. Fœliciter cadit, qui coram Domino proccidit. Econtra autem, male stat, qui corā Deo se non humiliat sed erigit quēadmodū primus ille angelus & Pharisæus ille in Euangelio, qui nedum corpore sed & animo stans, sua bona iactabat. Hic Petrus: Humiliamini, inquit, sub potētī manu Dei. Deus enim secundum Iacobum su *Iacob. 4.* perbis resistit, humilibus dat gratiam. Hinc *psal. 94.* & David: Adoremus & proccidamus ante eum, &c. Proccidit autem Maria coram Iesu, nihil verita Iudæorum præsentiam, ac cōfusionem eorum, qui in secreto quidem se humiliant coram Deo, in publico autem erubescunt se humiliare. Signanter autem dicitur ad pedes Domini procubuisse, nec immerito. Apud pedes em̄ Domini, remissionem peccatorum inuenit. Ibidem etiam cōsolatoriam illam vocē audiuit: Fides tua te saluam fecit, vade in pace: Denique apud pedes Domini sedens audire meruit: Optimam partem elegit sibi Maria, &c. Quidni igitur ad eosdem Dñi pedes etiam nunc accurreret: Mystice caput Christi Deitas est: pedes autem ipsius humanitas. Qui igitur attingere nō potest sublimem deum, apprehēdat hominem humilem Christum, ei adhæreat fide, charitate, imitatione. Vel, pedes Christi ipsius membra sunt, hoc est, fideles. Quam igitur reuerentiam per sonā Christi exhibere non potes, eam membris eius impende. Quod enim vni ex minimis eius facis, ipsi facis, quemadmodum in Matthæo dicit. *Domine, si fuisses hic, &c.* Eadem verba sunt, quæ & Martha prius dixerat, Nihil autem aliud conqueruntur pii omnes, quàm absentiam Christi. Sic & Hieremias: Ideo *Thren. 1.* (inquit) ego plorans, &c. Quia consolator longe factus est. Habet autem verbum hoc non nihil fidei, sed iuxta hoc non parū imbecillitatis. Fidei est, quod tā indubitanter pronunciat, præsentiam Christi potuisse ob stare etiam morti. Est enim sensus: Quādiu

nobis præsens fuisti, nec mors, nec infirmitas nobis appropinquare ausa fuit, apud quas vitam hospitari nouerat. At ubi abscessisti, affuit mors, quæ fratrem nostrum acerbo funere rapuit. Imperfectæ autem fidei est, quod Christum putat abfuisse. Item, quod putat eum nõ posse seruare, nisi præsens sit. Item, quod ita Lazarum fratrem suum nominat, quasi ipsa sola pro ipso curet, non autem Christus: cum certum sit quod ipse plus pro nobis curet, quam nos ipsi: ipsi, inquit, cura est de vobis. Quod autem Maria solùm hoc verbum dixit, factum est partim ex vehementia doloris de morte fratris, partim autem ex abundantia gaudii de aduentu Christi. Quem admodum enim magnus dolor, sic & magna & inperata letitia verba abruptit & præcendit. Cæterum quæ verbis nõ exprimit Maria, hoc lachrymis ostendit. Atque hoc est, quod Deus potissimum attendit in oratione. Hinc David monet, vt ploremus ante Dominum *Iesus ergo videns eam plorantem.* Nihil ei responderet Christus, tum quia plena era luctu, qui ubi cor occupat, frustra fiunt plurima verba: tum quia non sola erat sicut Martha fuerat: tum tertio, quia iam tempus erat præstandi ea, quæ Martha promiserat. Obserua, quod Christus hic non arguit plorantes, quemadmodum fecerat in suscitatione filie principis. Planctus enim super mortuos, si ex charitatis affectu procedat, prohibitus non est. Hinc Ecclesia planxisse dicitur mortem Stephani. Idem legimus de patribus veteris testamenti. Vnde & Sapiens Eccle. 22. ait. Super mortuum plora, defecit enim lux eius. Verum continuo addit: Modicum plora super mortuum, quoniã requieuit, &c. Imò ex toto nõ compati nec mœrere, ferinum est & durum: nimirum autem dolere, muliebri est, imò & ethnicum. Moderata itaque lugendi sunt mortui, ne videamur dubitare vel de immortalitate animæ, vel de futura resurrectione. Hinc Paulus: Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt non contristemini, sicut & cæteri, &c. Secundò moderate lugendi sunt mortui, ne contra Deum facere videamur, quum tamen quotidie oremus, vt eius voluntas fiat. Tertio, quia quantumuis lugeas, tamen mortuum ad vitam tuo luctu reuocare non potes. Imitare itaque exemplum Davidis, qui infirmo quidem adhuc filio, plorauit: eo autem mortuo, cessauit à luctu. Ego, inquit, vadam ad eum, ipse nõ reuertetur ad me. Imò vel genti-

1. Pet. 5.

Psa. 94.

Matt. 9.

Act. 7.

Eccle. 22.

1. Thef. 4.

Matt. 6.

2. reg. 12.

lium quorundam exemplo discamus fortiter ferre mortem charorum. Vide in Valerio Maximo Quid enim plangis mortuum? Si peccator est gaudendum potius, quia malitia eius abscissa est. Si iustus, quod in tuto collocatus & liberatus est futura formidine. Si iuuenis, quod ex medio malorum ereptus. Si senex, quod eo diutius usus est. Quod si plorare vis vtiliter, deplora peccata tua & aliorum, *Infremuit spiritus.* Hunc fremitum aut quacumque aliam passionem siue affectionem, non accipiamus vel intelligamus in ipso fuisse Christo, cum animi præcipitatione aut effreni impetu, sed cum summa & placida animi tranquillitate, recte rationis semper directi moderatione. Fuit enim in eovirum omnium ordinatissima ratio. Neque sicut in nobis, passionem illam suo motu rationem præuenerunt in Christo, sed consecuta sunt ipsam, & excitata à voluntate & ratione. Proinde quædam & quomodo voluit illis affectus est. Ideo autem huiusmodi innocuis passionibus sponte assumptis (vt turbatione, tristitia, pauore, horrore, &c.) interdum moueri voluit Christus, & humanam conditionem in se, quod suum erat prosequi, quo se ostenderet non solum humanam carnem vere assumpsisse, sed & humanæ naturæ proprietates omnes, ex quibus non apparatus aut phantastica in eo carnis assumptio, sed vera, prorsus comprobaretur. Cõgrue autem hoc loco Euangelista diuersos, & quasi contrarios affectus Christo tribuit, ad ostendendam naturam in eo diuersitatem. Quod enim fremuit fortitudinis est & fortissimæ diuinitatis: quod autem eodem fremitu turbatus est, humanæ infirmitatis est. Cæterum fremitus iste, nihil aliud est, quam indignatio quædam, qua commouetur Christus, aduersus potentiam peccati, mortis & inferni, imò aduersus ipsum diabolum, cuius inuidia, peccatum & mors intrarunt in orbem terrarum, cuiusque tyrannide omnes homines ab orbe condito pressi erant. Hoc autem fremitu ostendit se odire regnum mortis, & diaboli tyrannidem, nec velle, vt pereat peccator, sed vt conuertatur & viuatur. Atque hic vides, quid sit illud: Deus *Ex ec. 18.* mortem non fecit, nec latatur in perditione. *Sap. 1.* ne viuorum. Itemque illud: Ira in indignatio *Psal. 29.* ne eius, & vita in voluntate eius. Deinde hoc fremitu ostendit, se unum esse, qui regnum diaboli euacuare possit, & ob eam causam in mundum venisse, ac iam tempus esse, vt destruat tyranis diaboli. Atque hoc est, quod David petebat in psalmo: Accingere, inquit *Psal. 44*
gladio

gladio tuo super femur tuum: potentissime &c. Et iterum: Tu exurgens misereberis Sion, quia venit tempus miserendi eius. Summam igitur consolationem nobis præbet hic fremitus Christi in omnibus aduersis, præcipue autem in horrore mortis. Ex hoc enim Christi facti certi sumus, Deum fremere aduersus tyrannidem omnium aduersarum. Iam si Deus irascitur morti & inferno, diaboloque, qui poterunt coram perfecta credentibus & diligentibus constare: quædoquid nulla creatura ire Dei resistere poterit? Antequam Christus inciperet contra diabolum fremere, nullus homo eum vincere poterat: nunc autem postquam Christus nobiscum stat, facile etiam à pueris & puellis vincitur diabolus. Hinc est, quod toties in scriptura dicitur: Dominus pugnat pro vobis, &c. Hinc & Paulus: Si Deus, inquit, pro nobis, quis contra nos? *Et turbauit seipsum.* Turbatio hæc nihil aliud est, quam commiseratio miseriæ nostræ. Nec enim eadem erat cæterorum flentium, & Iesu turbati ratio. Illi humano quodam affectu mortem corporis deplorabant, Iesus magis indignabatur peccatis hominum, per quæ tam multa perirent animæ: Turbatur, quod in tantam miseriam deuenisset tam nobilis creatura, homo scilicet. Non enim tantum in Lazarum respiciebat, sed in totum humanum genus. Turbatur ite ob Iudeorum incredulitatem, qui corporis mortem flebant in amico: non autem mortem animæ in seipsis. Turbatur item, in multis perituram doctrinam, miracula & mortem suam. Congruè autem Ioannes vtrunque expressit, & fremitum Christi, & turbationem, lachrymasque, quorum illud ira, hoc charitatis indicium est: vt ostendat, Christum odisse quidem peccatum & mortem, sed tamen amare peccatorem & mortuum, & respiscat & viuatur. Ex hoc igitur affectu videmus eius charitatem erga nos, commouemur que vt nos ei tuto credamus, & vt Paulus docet, cum fiducia accedamus, &c. Deinde discamus & nos fremere contra peccatum, sed ita vt tamen diligamus peccatorem. Potest etiã hæc Christi turbatio referri ad eius passionem, in qua ipseus humanitas adeo turbata fuit, vt diceret: Tristis est anima mea usque ad mortem. Item, Deus meus vt quid me dereliquisti? Hæc autem turbatio, post fremitum secuta est. Propterea enim in passionem mortis deuenit Christus, quod nostri

Psal. 101.

Rom. 8.

Heb. 4.

Matt. 27.

miseratus, contra diabolum infremuit, ac ei se opposuit. Poterat quidem eum solo fremitu, hoc est, sola diuinitatis potentia vincere, sed noluit: quin potius, vt immensam nobis ostenderet dilectionem suam, etiam turbare voluit. Hinc & apte dicit Ioannes: *Turbauit seipsum.* Alioqui quis eum turbare potuisset? Nemo, inquit, tollit animam meam à me, sed ego à meipso pono eam. Obseruandum & hoc, quod infra iterum fremuisse dicitur post illam turbationem. Vere enim post passionem suam iterum fremuit, cum scilicet resurrectione sua, tanquam leo fremens & rugiens ad prædam ascēdit, ac mortis principem spoliavit. *Vbi posuisti eum?* Non hoc inquit, quasi ignorans sepulchrum eius. Qui enim absens sciuit mortuum, scit & ubi sit sepultus: sed ideo inquit, quia nõ vult ipse se iniicere ad faciendum miraculum, quin potius omnia ab aliis discere & rogatus facere, ne ostentationis causa quicquam fecisse uideretur. Deinde etiam ideo inquit, vt omnes præsentēs excitet, & attētos faciat, ad expectationem gloriae Dei. Præterea hæc interrogatio etiam nos admonet miseriæ nostræ, inquam prolapsi sumus, quasi diceret. Videtis nunc finem mundanarum opum. Sic & olim dixit ad primum hominem, post prauaricationem. Adam ubi es? quasi diceret, Agnosce vnde cecideris, & quo peruenieris, &c. *Veni & vide.* Pia precatio, & omnino similis ei, quam Hieremias facit quum dicit: Intuere & respice opprobrium nostrum. Itemque Isaias Nunquid super his te continebis Domine? *Et lachrymans est Iesus.* Vel hic vnus locus insigniter nobis ostendit charitatem Christi, ac plane confirmat id, quod Paulus ait: Nõ habemus, pontificem, qui nõ possit compati nobis, &c. Quamquam nihil mirum sit quod lachrymas pro nobis fuderit, qui tam copiose pro nobis etiã sanguinem fudit. Fleuit autem Christus nõ tam ob id quod Lazarus mortuus erat, quam quod resuscitandus erat ad miseriæ huius vitæ, quas iam euaserat. Imò non ipsum Lazarum tantum, sed in ipso omne humanum genus defleuit, quod eo prolapsus erat, vt ei velit noluit, moriendum sit. Hoc autem fletu suo Christus leuitatem nostram arguit qui in tantis miseriis & periculis positi, etiamnum ridemus: Risum inquit Sapiens, reputauit errorem, & gaudio dixit: Quid frustra deciperis? Deinde etiam intempestiuas nostras lachrymas hoc suo fletu arguit, vt qui ploramus morte hominis qua homo à miseriis huius vitæ liberatur quum

Ioan. 10.

Gen. 49.

Gene. 3.

Thren. 3.

Isai. 64.

Hebr. 4.

Eccle. 2.

magis plorandum esset in natiuitate hominis qua ad innumeras miseras ingreditur. Sic enim Christus non in morte Lazari, sed in ipsius resurrectione lachrymatus est. Præterea etiam hi intempestiue flent, qui in aliis mortem corporis deplorant, non autem mortem animæ, imo nec in seipsis mortem animæ curant. Contra hos loquitur Christus: *Luc. 23* Nolite flere super me, sed super uos ipsos. Obseruandum autem quod fleuisse quidē legitur aliquoties, nunquam autem legitur ruisse. Per hoc nos docuit, non esse locum gaudii, nec tempus in hac vita, sed potius tempus & locus fletus & tristitiæ. Signanter autem legitur Christus ter fleuisse: Super ciuitatem, scilicet Hierusalem, in suscitatio- *Luc. 19* ne Lazari, & in cruce, ubi (vt Paulus ait) cū clamore valido & lachrymis supplicatioes suas Deo obtulit, &c. Primo fletu docuit nos deslere peccati occasionem, quæ est in mundi uana concupiscentia. In secundo docuit nos deslere æternæ uitæ priuationem, quæ fit per peccatum. In tertio docuit nos flere in deuotione orationis, quem admodum Dauid: Laboraui, inquit, in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum: lachrymis meis stratum meū rigabo, &c. *Psal. 6* Ecce quomodo amabat eum. Verissimè iudicabant. Ex maxima enim charitate processerant vel perfluxerant hæ lachrymæ. In hoc autem errabant, quod putabāt Christum pro amore humano & ex carnali affectu fleuisse. Item, quod putabāt eas lachrymas soli Lazaro impensas esse, cum ueraciter toti generi humano impenderentur. Hoc autē mundus ignorat, vel non credit. Hinc *Ephe. 3* Paulus orat, vt detur nobis agnoscere, quāta sit longitudo, latitudo, profunditas, & sublimitas charitatis Dei, &c. *Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, &c.* Sensus est. Nonne hic nuper aperuit oculos cæci mendici, qui cum nihil erat illi familiaritatis? Quare igitur non effecit, ne tantus amicus moreretur? Si noluit, cur nunc lachrymis testatur intempestiuum amorem? Si non potuit id, quod facilius est, quomodo præstitit id, quod difficilius est? Aegrotum sæpenumero medicus in vita retinet, cæco nato nullus unquam aperuit oculos. Hoc modo solet mundus de operibus Dei iudicare. Cum enim non statim succurrit, aut præstat, quod petitur, iudicat mundus, quod aut non velit aut non possit præstare, sicque vel de dei uoluntate, vel de eius potentia diffidit. Sic &

Iudei impotentia ascribebant, quod Christus non descenderet de cruce: Alios, inquit, *Matt. 17* saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, &c. Qui autem operum dei ratione nouit, non ascribit hæc impotentia vel inuidentia, sed admirandæ ipsius prouidentia & dispensationi; qua illud facit, quod nostra saluti condecens est & utilius. Ideo si quidem opera Dei prima fronte stulta uidentur, vt nouissimè magnificentiora fiant. Sic Christus non præseruat Lazarum à morte: maius enim opus erat facturus. Sic olim *Exod. 14* Istaelitas non uno momento traduxit ex Ægypto ad terram promissam, sed per mare, per desertum, per varia discrimina rerum, vt ex stulto incepto gloriosus Dei opus fieret. Et Dauidem non mox ab omnibus ad regnū perduxit, sed per plura mala, &c. Obserua quod Christus hoc loco calumniatoribus nihil respondet, vt doceret nos diuersa hominum iudicia de nostris factis sufferre. Proinde, quando nemo calumnias impiorum effugere possit; hoc solum conandum est, vt dignè iuxta uerbum Domini ambulemus, & calumnias interim ortas, surda aure transeamus, certi confusos iri calumniatores. Siquidem confusio est ipsorum germanum iudicium, *I. reg. 19* *Iesus autem rursus fremens in seipso.* Hoc secundo fremitu exprimit indignationem animi in Iudæorum maleuolentiam & improbitatem, qui non desistebant iugiter calumniari opera eius. Obserua, quod Christus bis fremuisse dicitur, sed differenter. In primo fremitu additum est: Et turbauit seipsum, In secundo autem nihil tale additum est, siquidem cum primum fremuit dominus spiritu fortitudinis suæ, id est, quādo infernum debellaturus intrauit, uera passione mortis turbatus est. Quando autem fremet iterum scilicet ad iudicandum ueniens, non turbabitur, quia iam impassibilis est, & mors illi ultra non dominabitur. *Rom. 6* Tunc uocificabitur, & clamabit, & magno fremitu super inimicos suos confortabitur. Illo, inquam, fremitu suo mouebit uirtutes cælorum, rumpet somnum mortuorum, rapiet ad se in nubes agmina virorum quos vnus idemque terror ualidè tēpestatis occidet, & eodem momento rursus excitatos uiuere faciet. *Uenit ad monumentum.* Præsens Lazarum suscitare uoluit, vt cōstare p̄ ipsū factum miraculū hoc. Obserua quāto se demiserit summa illa maiestas, quod etiā ad monumenta nostra descendere dignata sit. *Erat autē spe-*

Spelunca, & lapis superpositus. Faciunt & hæc ad miraculi fidem, ac præstigiij suspicionem excludendam. Ex hoc autem loco uidemus sanctos ueteris Testamenti sepulchra sibi ante mortem præparasse, quemadmodum *Gene. 23* & de Abraham, Isaac, & Iacob legitur. Hoc autem fecerunt non ex curiositate, sed ex fide, vt vel per hoc testarentur infidelibus; inter quos habitabant, se credere futuram resurrectionem. *Tollite lapidem.* Poterat per seipsum vel solo nutu amouere lapidē (qui enim mortuum corpus mouere, & animam inspirare solo uerbo potuit quomodo non potuisset mouere lapidē?) sed noluit, vt miraculū certius redderetur, si res non ipsius aut discipulorum, sed cognatorum manibus perageretur, in quos nulla cadebat præstigiij suspicio: Imò potuisset eum citra motionem lapidis, atque adeo per ipsum lapidem educere, sed & hoc noluit, ne diceret, quod supra de cæco dixerunt: Non est hic, sed alius similis ei. Nunc autem, cum præsentibus affuerint, lapidem tulerint, cum ligatus exierit, cum amici ipsum uiderint, & ex uerbis agnouerint, &c. hæc omnia sufficientia erant, quæ vel impudentibus silentium imponerent. Præterea etiam ideo non per seipsum amouit lapidē, quia non opus hic erat miraculo, cum per homines præsentibus amoueri posset. Procul enim à sapientē & matura eius omnipotentia omnis curiositas. Decet namque, vt in his tantum fortitudinem suam utiliter exhibeat, in quibus operari humana infirmitas non ualet. Quò facto etiam nos docuit, vt ibi tantum diuinam præstolemur potentiam, ubi humanā constat deficere industriam: alioqui contra *Dent. 6* illud præceptum facimus: Non tentabis dominum Deum tuum. Demum ex hoc loco uidemus, Deum in suis operibus non excludere opera nostra vel industriam, quin potius exigere: imò sub operibus nostris, atque adeo sub cōmuni cursu rerum, & naturæ ordine, sua opera, hoc est, ingentia miracula perficit. Sic sub nostro labore, quo terram colimus, ipse absconditè suum opus perficit, hoc est, incrementum dat. Hoc modo etiam in spiritualibus, quanuis ipse operetur omnia in omnibus, ac nostris operibus non egeat, tamen ea exigit, & sub ipsis sua opera perficit. *Domine, iam fetet quatuoriduanus, &c.* Hoc dicit, vel quod pudet factoris in fratre, uel quod timet, ne Christus aliiq; astantes fœtore offenderentur. Iam e-

nim oblita erat & sermonis, quem dixerat Iesus: & confessionis, quàm ipsa fecerat. Potest etiam dici, quod præ admiratione, raritate, & inaudita talis miraculi nouitate, dubitare incoepit humanum aliqd passa. Sic enim solet accidere hominibus ex quadam debilitate rationis. Vnde & multum læta uix creduntur, quemadmodum Iacob *Gene. 45* uix credere potuit, quod Ioseph uiueret. Et quotidie experimur, quod licet narratibus magnam prosperitatem affuturam, credamus, tamen cum in proximo est, vt sic eueniat, hæsitare incipimus. Hic igitur iterum uidemus, quàm ardua res sit fides. Eadem enim Martha, quæ supra tam magnificè de Christo confessæ est, nunc dubitare incipit, ac sapere quæ hominum sunt. Idē contigit *Matt. 16* Petro, qui Christum egregiè confessus, paulò post labitur, cum Christum increpat, ne se in passionem tradat. Sic enim in fide imbecillibus solent sibi alternis succedere carnis & spiritus prudentia, donec fuerint reuelatione Paraleti confirmari. Quod autem Martha dicit Lazarum fœtere, qui tantum quatuor dies mortuus fuerat, insigniter probat id, quod Isaias magno clamore denuntiauit: Omnis, inquit, caro fœnum. Sapientissimè autem) vt interim de iustitia taceam) à Deo constitutum est, vt terra in terram resoluatur, corporaq; nostra putrescant. Nam si corpora nostra, nullo fœtore inquinata conseruarentur, primum perniciosissimum superbiæ malum magis uigeret. Deinde non facile aliqui sibi persuaderent, terrena esse corpora nostra. Tertio, magis ab hominibus corpora diligerentur. Quarto, homines non multum desiderarēt statum futuræ uitæ. Quinto, non facile cognosceretur, quanta sit uirtus animi, nec quantum ipsi corpori affert anima, cum ei coniuncta est. Sexto multi amore suorum, cœtibus hominum sprete, vt cōtinuo suos uiderent, sepulchra inhabitare non erubescerent, &c. *Nonne dixi tibi, si credideris, uidebis, &c.* Hactenus leniter cum Martha locutus est: nunc duriuscule ei loquitur, eaq; increpat. Merito enim increpatur, qui multa uiderunt & audierunt, & tamen dubitant. Quanquam & hæc ipsa increpatio admodum mansueta sit. Quādiu enim hic sumus, non in finem irascitur nobis Deus. Vt autem his, quibus in alia uita irascitur. Sensus autem uerbi est: Nonne, o Martha, habes uerbum: Resurget frater tuus? Crede *S 5* huic

huic verbo, & miranda videbis. Item, Nōne dixi tibi: Infirmas hęc non est ad mortem, sed pro gloria Dei? Quam autem putas me promississe gloriam Dei, nisi inauditam hactenus resurrectionem quatrduani? Gloria Dei est, quod omnia potest & solo verbo vel natu, quod bonus est, quod verax, &c. Obserua, quod cum supra dixisset coram discipulis, filium Dei per infirmitatem Lazari glorificandum: hic presentibus Iudæis tacet de filio, & tantum dicit: videbis gloriam Dei, ne scilicet Iudæi offenderentur, & ne videretur propriam gloriam querere. Obserua item ex eo quod dicit: *Sz credideris, videbis*, quam magnum bonum sit fides, quantaque efficiat. Sic & in alio loco dicit: Omnia possibilia sunt credenti. *Iesus autem eleuatis sursum oculis*, Oculos in cælum leuat, vt ostendat, se operari non arte Magica, sed virtute diuina. Deinde, vt nos doceret oculos mētis in cælum leuare, ac omnia à Deo petere, omniaque in eum denuo referre, Sic Hieremias: Leuemus corda nostra cum manibus, &c. Sępius autē legitur Christus in cælum suspexisse. Multiplicaturus quinque panes, in cælum suspexit, vt doceret à Deo, quæranda, quæ ad victum pertinent. Surdum & mutum curaturus idem fecit vt doceret à Deo esse, vt audiat & obediatur verbo Dei. Sic pro clarificatione sua oraturus, in cælum suspexit, vt doceret veram gloriam non è terra, sed è cælo querendam. Sic & hoc loco in cælum suspiciens, docuit, virtutem resurgēdi non aliunde esse, quam à Deo, *Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me, &c.* Christus & magna & humilia de se loquitur, sed differenter. Alta enim & magna rarō, & ea quidem abscondite. Humilia autem & abiecta frequenter loquitur. Qui enim perfecti futuri erant, ex vno alte & magnifice dicto totum intelligere poterant. Hi autem cum rudes essent, nisi sæpenumero eadem audissent, nullum cœpissent emolumentū. Cæterum, hęc ipsa verborum Christi humilitas, hæreticos valde offendit, præsertim Artium, qui inde colligere voluit, Christum hominem tantum esse, & miracula sua precibus à Deo obtinuisse, quemadmodū cæteri sancti. Atqui, si preces ei quid contulerunt ad Lazarum suscitandum, quomodo alia miracula fecit sine precibus? Surde, inquit, & mute spiritus; ego tibi præcipio, exi ab homine isto, *Matt. 8.* &c. Item: Volo, mundare. Item: Surge, tol-

le grabatum tuum, &c. Deinde, si precibus solis obtinisset miracula, non potuisset Apostolis dare virtutem faciendi miracula. Atqui certum est, quod eam potestatem ipsis tribuit, quod que apostoli inuocato nomine Iesu, miracula fecerunt. In nomine Iesu (inquit Petrus) surge, &c. Denique hic idē locus manifeste indicat, quod Christus non precibus, sed propria virtute Lazarum suscitauit. Primum enim, nemo gratias agit de eo, quod adhuc non recepit: Christus autem hic ante miraculum gratias agit. Deinde, nemo scit ante orationem se exauditū esse, Christus autē ante orationē se exauditum dicit. Postremo, nemo scit se semper fore exaudiendum, præter vnum Christum. Cōstat igitur, quod maior homine fuit, imò quod miracula propria virtute perfecit. Nō igitur nos offēdat humilitas verborum, sed hinc potius gratias agamus, quod summa illa maiestas propter nostram salutem, etiam dignitatem suam quodammodo cōtemnit. Facturus autem miraculum Christus, prius gratias agit de præteritis, erudiens nos & de acceptis beneficiis gratias agere, vt ad maiora suscipienda reddamur idonei. Obserua quod quauis effectus nondum impletus esset, tamē Christus dicit se exauditū, quia certificatus erat de ei⁹ impletione. Sic pius homo non dubitet orationem suam à Deo exauditam, etiam si effectus non statim sequatur. Stat enim sententia: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Sed interim ipse pater nouit, quando dandum sit: hoc igitur tempus patienter expectandū. Sic Tobie oratio dicitur fuisse exaudita, cum tamen effectus diu post sequeretur. *Ego autem sciebam, quoniam semper audis me.* Sensus est: Ego, inquit, quum sim æternus filius tu⁹, scio me tibi per omnia dilectū, cui & omnia bona tua ab æterno, dedisti, quomodo igitur fieri posset, vt mihi quicquam denegares? Semper audis me, id est, non in tempore vel hora, sicut participes meos iustos homines, quorum nullus sicut potestatem habens, sed sicut donum accipiens operatur opus glorię tuę. Nulli enim semper adest manifestatio spiritus ad vtilitatē, nec semper se audiri, nec semper sibi adeste sentit virtutem. Igitur singulariter sum ego in eo, quod semper me audis, quod nunquam mihi deest virtus operandi. Verum huic cōtrarium videtur, quod in psalmo dicitur in persona Christi: Clamabo per diem, & nō

exaudies, &c. Sic enim non exauditus est in eo, quod deprecabatur calicem passionis. Respondendum, In his quæ absoluta & simpliciter voluntate circa annexam cōditionem voluit Christus & petiuit, semper ipsum esse exauditum. Si enim aures domini ad preces iustorū inclinantur, quāto magis in preces Christi, qui summa est iustitia? De his loquitur hic. In his vero quæ nō absolute nec simpliciter, sed annexa tantum cōditione Christus orauit, non est semper exauditus, vt cum calicem deprecaretur, cōditionem addidit: Non sicut ego volo, &c. Et de eis orationibus loquitur psalmus. *Sed propter populum qui circumstat dixi.* Quasi diceret, Non est quod meę glorię gratia quicquam miraculorum operer, satis iam ante mihi apud te celebritatis est, nec ego cuiusquam ego testimonio, sed quod miracula operer, turbę gratia sit, quo habeant sigillū verbi mei. Deinde quod tam humiliter de me ipso loquor, non ideo fit, quod minor te sim in natura, sed ne populus offēdatur, si aperte me dixerō Deum esse tibi cōæqualem. Deinde nec ego pro me indigeo oratione, sed propter populum orauit, vt ipsi per me tibi reconcilientur. Itemque, vt eorum quoque orationes efficaciores sint. Tunc autem orationes nostrę efficaces sunt, cum orationi Christi ceu basi & fundamento innituntur. *Vt credant, quia tu me misisti.* Vt credāt, quod ego sim salus, lux, vita, & resurrectio omnium credentium: talem enim te decet mittere. Deinde, vt credant, me tibi non esse contrarium. Præterea vt credant me credētibis affuturum, etiam si ab omnibus creatūris derelinquantur. Demum, vt credant te eadem erga ipsos flagrare charitate, quā ego ipsis ostendi. Hęc sunt quæ Christus cupit nobis inculcare, ac ob eam causam omnia & dixit & fecit. *Clamauit voce magna.* Hactenus & verbis & gestibus humilitatē prætendit Christus: nūc e contra ipso clamore vocis & re ipsa ostendit potestatem diuinę naturę. Clamat autē voce magna, quia à magno affectu, à magno mysterio, pro magno miraculo, pro magno auditu, pro diuulgatione magna, pro magna memoria. Voce magna in hęc vitam reuocat mortuū, qui pendēs in cruce voce magna tradidit spiritum, quoniā eque magnus est moriētis & viuens. Præterea magna voce clamauit ad significationē futurę resurrectionis, quæ magno cælorū fragore, magna cælestiū virtutū cōmo-

tionē fiet. Deus enim noster tunc manifeste veniet, & non silebit. Ignis in cōspectu eius ardebit, & incircuito tempestas valida, &c. *Lazare veni foras.* Sicut verbo mundum condidit, sic & verbo miracula perficit, vt ostenderet, se Deum esse, imò ipsum Dei verbū, per quod omnia facta sunt. Lazarum autem nominatim exprimit: alioqui hac voce omnes mortui excitati fuissent. Nec dicit, Surge tu, sed: *Veni foras*, vt viuenti loquens ei, qui mortuus fuerat, nec tanquam mortuū, sed tanquam sanum, tanquam viuū, tanquā audire paratum de sepulchro vocans. Ipsi enim Christo omnia viuūt, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Nec dicit, In nomine patris mei veni foras, aut, Resuscita eum pater. Sed hęc omnia dimittens, postquam orantis formam acceperat: per res auctoritatem ostendit, quoniam & hoc sapientię suę est, per verba quidem condescensionem, per res vero ostendere potestatem. *Statim prodit qui fuerat mortuus.* Ecce nunc o Iudæi si verbis non creditis, operibus credite, vt cognoscatis quod pater in me est, & ego in patre. Conuincit hoc miraculum vestram impietatem. Num adhuc blasphemiam iudicatis, quod dixit, Filius Dei sum? Potestne blasphemia & mendacium suscitare mortuum quatrduanum, & non potius viuētes deducere in infernum? Dathan quippe & Abyron per superbiam viui ad inferos demersi sunt. Saul quoque quum esset Christus domini, superbiendo meruit Diabolo mancipari. Semper enim Deus superbis resistit. Huic autem Deus pater, vt videtis in omnibus condescendit. constat igitur, quod Deo contrarius non est. Ex hoc autem loco discamus potentiam verbi Dei, & quod vere dixerit Paulus: *Euangelium est virtus Dei, ad salutem omnium credenti.* Que madmodū enim Lazarus hac voce Christi excitatus è mortuis, prodit viuus: ita quicumque fide viuę quæ per dilectionem operatur audierit Euangelij verbum, prodit è peccato ad iustitiam è morte ad vitam. Fides enim est auris cordis per quam Euangelium audiendum est. Statim autem prodisse dicitur Lazarus: sic enim & futura resurrectio fiet in cætu oculi. Prodir autem ligatus manus & pedes, &c. Mirares. Sic enim ligatus, nec pedibus ambulare, nec saltem manibus reprimere, sed nec oculis quo prodiret videre poterat. Erat enim etiam facies eius obuincta sudario. Hoc autem

autem factio innuitur, magnam fuisse fortitudinem clamoris, qui mortuum ligatum ad viuos excussit, & excutiendo è mortuo viuum fecit. Quòd si magnum & incomprehensibile est, quantum erit illud, cuius hoc præconiũ est? Quomodo exilient mortui de sepulchris ad rugitum leonis immortaliter regnantis, si ita nũc exiliuit iste, ad balatum agni mortis appropinquantis? *Soluite eum, & finite abire.* Hociussit, vt nihil deesset ad miraculi fidem. Primò, vt tangentes rediuuium scirent ipsum esse qui mortuus fuerat. Deinde, vt motus & alacer incessus ostenderet hominem etiam valere, non solum viuere. Potuit Christus efficere, vt vincula suapte sponte soluerentur. Poterat suis manibus eum soluere, sed noluit, ob easdem rationes, quibus supra non nisi per alios voluit lapidem amoueri. Vide ibidem. Quod autem præcipit, vt sinant eum abire etiam humilitatem Christi indicat. Non enim ducit eum, nec iubet secum ambulare ad sui demonstrationem. Per hoc autem nobis exemplũ reliquit, ne ex bonis operibus nostram gloriam aut ostentationem quæramus, sed solam Dei gloriam, dicentes: Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo & gloriam.

Psal. 113.

ALLEGORIA HVIVS HISTORIÆ.

Bethania, quæ domus obedientiæ interpretatur, Ecclesiam significat huius temporis, vt supra dictum est. Domus Marthæ congregationem electorum significat. Nam alias etiam malos cõtinet præsens Ecclesia, in fine mũdi eiiciendos. Inter eos qui ad æternam vitam electi sunt: aliqui sani permanent, siue Christus adsit, siue absit: hi scilicet, qui vel ardentem verbo Dei delectantur, quem admodum Maria, vel strenue Christo ministrant in se, vel in suis membris, quem admodum Martha. Qui autem his exercitiis non occupantur, facile in languorem incidunt, maxime quum Christus abest. Cũ enim obliuisci incipiunt beneficiorum & promissionum Christi, languescit in eis fides, remittitur charitas, imminuitur timor Dei, & feruor deuotionis. Atque tunc verè infirmatur homo spiritualiter: Vtinã inquit calidus esses aut frigidus, sed quia tepidus es incipiam te euomere, &c. Ex huiusmodi torpore facile sequitur mors animæ. Vbi enim fides & charitas, timorq; Dei tepescit facile in peccatũ cadit homo. Peccatum au-

Apo. 3.

tem certissima mors est animæ, quia hominem à Deo, qui est fons omnis vitæ separat: Peccata inquit, vestra diuiserunt inter vos *Isa. 59 & Deum.* Hinc in Ezechiele dicitur: Anima quæ peccauerit, morietur. Et Sapiens *Sapient. 16* Homo per malitiam occidit animam suam. De huiusmodi mortuis loquitur Christus, quum ait: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Lazarus igitur mortuus peccatorem significat spiritualiter mortuum. Quia autem nedum mortuus dicitur, sed & quadriduus, non quemcunque peccatorem significat, sed eum tantum, qui grauissime & periculosissime peccauit, ac proximus est desperationi, cui & vix succurri põt. Quales sunt qui nedum peccant, sed & mala cõsuetudine se implicant, quæ non permittit hominem intelligere malũ quod fecit, quadenique nõnunquam defendit malũ quod fecit, & irascitur cum reprehenditur. Sunt enim tres gradus peccatorum, in quoru typum Christus tres mortuos suscitauit. Aliqui voluntate tantum & cogitatione peccant: hi siquidem mortui sunt coram Deo, quanuis per operis consummationem nondum publicati sint. Atque hi signantur per filiam principis, quam adhuc domi iacentẽ Christus suscitauit à morte. Alii nedum voluntate, sed etiam opere peccant: hi signantur per adolescentem, qui cũ iam per portas efferebatur à Christo suscitatus est. Alij opera peccati etiam in consuetudinem vertunt, & omnino famam perdunt: hi per Lazarum quadriduam & iam fœtentem signantur. Qui enim peccata in consuetudinem vertit, vere quatuor dies habet: quia ad consuetudinem peccandi quadruplici gradu peruenitur. Primus dies est delectatio, consensus, & cõpleta voluntas. Secundus dies mala operatio peccati. Tertius perpetrati in corruptionem aliorum propalatio. Quartus consuetudo. Huiusmodi quadriduus peccator, præter hoc quod Deum fontem vitæ perdidit etiam ab hominibus eiicitur, à communionẽ scilicet sanctorum, & participationẽ bonorũ ecclesiæ. Deinde in sepulchro iacet fœtidæ conscientiæ, morsibus vermium lacerandus. Imò in spelunca horribili & tenebrosa, hoc est, in barathro desperationis iacet. Impius enim quum in profundum venerit, contemnit. Quam horribilis autem sit illa spelunca, *Isaias ostendit:* Formido, inquit, & fouea & laqueus super te, qui habitator es terræ.

Mat. 3.

Mat. 9.

Luc. 7.

Pro. 18.

Isa. 24.

Præ

Sapient. 2.

Pro. 5.

Psal. 118.

Isa. 58.

Psal. 94.

Præterea, facies huiusmodi peccatoris sudario est ligata, quia mens eius tenebris est obnubilata, ne periculum videat in quo versatur: nec malum, quo grauatur, quemadmodum Sapiens de huiusmodi dicit: Excæcavit eos malitia eorum. Ad hæc ligatus est in iustis & vinculis, quia consuetudine peccandi, tanquam grauibus catenis est constrictus, & vsque ad eò irretitus, vt nullo modo se possit explicare. Dicit enim Sapiens: Funibus peccatorum suorum constringitur peccator. Et David: Funes peccatorum circumplexi sunt me. Hanc catenam abiiciendam esse monet *Isaias:* Si abstuleris, inquit, de medio tui catenam, &c. Insuper & lapidem habet superpositum, tũ quia lege reus tenetur, tum quia cor habet omni lapide durius. Vnde David mouet. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Vndique igitur clausus iacet peccator talis, superne & inferne, dextrorsum & sinistrorsum, quia obstinatam eius vitam nec inferni pœnæ terrent, nec superna alliciunt, nec circumstantia eum inducunt ad amorẽ Dei & iustitiam. Postremo etiam fœtet, mala siquidem fama ceu tetro aliquo odore alios offendit & inficit. Iam vide, quam misera creatura sit homo, peccatis assuetus. Inter omnia hæc mala summum est, quòd peccator non sentit nec credit se ad eò miserum esse. Vnde fit, vt non curet, quomodo euadere possit. Interim tamen sorores eius pro eo sollicitę sunt: agnoscunt enim eũ fratrem esse, tamen si infirmus, imò mortuus sit. Sic pij homines non dedignantur peccatores, sed agnoscunt vt fratres, quoad naturam & etiam vocationem, ob id eorum miseriam commiserantur. Ac primo quum vident aliquem infirmari, adhibent exhortationes, consolationes, correptiones. Si nihil proficiunt orationes ad Christum dirigunt pro infirmo fratre. Quod si mori eum contigerit, non cessant eum deplorare, donec Christus misereatur. Difficiliter autem suscitatur, qui in peccatis consuevit viuere. Hinc est, quòd Christus multa difficilia fecit in suscitatione Lazari. Fremuit, turbatus est, plorauit, clamauit, &c. Quanuis & his ipsis rebus ostẽdere etiam voluerit, quid ipsi peccatori faciendum sit, videlicet vt primo contra peccatum fremat per compunctionem. Deinde lacrymis peccata abluat, id quod Propheta docet: Conuertimini, inquit, ad dominum in ieiunio, fletu & plan-

Iob. 2.

ctu. Postremo iterũ fremat, contra reliquias peccati. Clamat autem Christus voce magna: Primò, quia talis peccator longe à Deo est. Iuxta illud: Longe à peccatoribus salus. *Psal. 118.* Secundò, quia talis peccator profunde dormit: Iuxta illud: Surge qui dormis, &c. Tertio, quia aures huiusmodi hominum plerunque aliis delectantur. Iuxta illud: A veritate auditum auerent, ad fabulas autem conuertentur. Ideo opus est clamore magno apud huiusmodi. Quarto, quia talis peccator faciẽ habet à Deo auersam. Iuxta illud: Verterunt ad me terga, & non facies. Quintò quia occupantur aliis negotiis, ideo opus est clamore. Mundo enim seruiunt. Sextò, quia plerunque talis peccator omnino surdus est ad auditum verbi Dei, id quod crebro in prophetis legimus. Magna autem voce clamat Christus, quia magnis comminationibus, & magnis promissionibus. His vocibus excitatus peccator, vitam accipit per Christum in eundem per fidem & dilectionem conuersus. Prodit per confessionem peccatorum. Sed tamen adhuc ligatus est. Primò, quia etsi Deus remisit peccata, nescit tamen hoc homo, donec sententiam audierit à sacerdote. Secundò, etsi huiusmodi homo iam Deo reconciliatus sit, nondum tamen Ecclesiæ reconciliatus est: ideo ad Apostolos soluendus mittitur. Tertio, etsi à culpa liberatus sit, nondum tamen ab omni pœna. Quarto, etiam si à peccatis absolutus sit, tamen adhuc in se habet reliquias peccati, quæ subinde expurgandę sunt. Nec solum præcipit, vt eum soluante Apostoli, sed etiam vt sinant, imò doceant ac cogant abire à sepulchro, in quo iacuit, ne iterum inuoluatur pristinis peccatis, &c. Obseruandum etiam hoc, quòd Christus tum primum iussit Lazarum solui, quum iam viueret, vt discant Apostoli eorumque successores, ne quenquam ligent, nisi mortuum, nec quenquam soluant, nisi voce confessionis significante eundem rediuuiũ esse de sepulchro productum. Alioqui implebitur in eis illud propheticum: Viuificabant animas, quæ non viuunt, & mortificabant animas, quæ non moriuntur. *Multis ergo ex Iudeis, qui venerant, &c.* Post descriptionem miraculi, hic paucis ostendit, quales fructus protulerit in cordibus hominum. Ponit autem diuersos fructus in his qui boni erant, protulit fructus bonos, & valde bonos: hi enim non tantum crediderunt, sed postea

Psal. 118.

Eph. 5.

1. Tim. 4.

Hiere. 2.

Ezec. 13.

Ioan. 12.

etiam

etiam Christo Hierosolymam venienti obuiam procefferunt, &c. In malis autem protulit fructus malos, & valde malos. Hinc enim per moti, concilium illud impium contra Christum, collegerunt, &c. Sic enim Christus aliis est sanctificatio, aliis vero petra scđali, & lapis offensionis. Et Euangelium aliis est odor vitę in vitam, aliis odor mortis in mortem. Multi, inquit, crediderunt, non tamen omnes. Iucundius quidem sonaret, si omnes credidissent, sed non omnium est fides. Vtinam hoc tempore multorum esset. Horrendum autem est, quod Christus ait, vix paucos saluandos: Multi, inquit, vocati pauci electi. Qui venerant, inquit, ad Mariam, propter Mariam aduenerant, & ecce Christum reperiunt. Opus charitatis & misericordię afflictis sororibus exhibebant, & ecce misericordiam a domino consequuntur. Sic enim solet dominus pietatis opera pręmiare. Iuxta illud: Beati misericordes, &c. Crediderunt, inquit, in eum. Hic est fructus, quem Christus querit. In hunc enim finem omnia loquutus est & fecit, & adhuc loquitur & facit, vt in eũ viuam fidem quę per dilectionem operatur credamus. Hoc, inquit, est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit. *Quidam autem abierunt ad pharisęos.* Textus nō exprimit, qua intentione hoc fecerint, bona vel mala. Si bona intentione hoc fecerunt, insigne est exemplum fidei & constantię, sed admodum rarum. Magni enim periculi res erat Christum coram inimicis eius confiteri, qui iam conspirauerant, quod quicumque eum confiteretur, extra synagogam fieret. Si autem mala intentione ad Pharisęos ierunt (id quod magis videtur) insigne exemplum est humanę impietatis, quod viso tanto miraculo, non modo in admirationem & fidem non conuersi sunt, sed insuper ex hoc Christo insidias struunt. Sic impij etiam si apertissime Deus suam vel bonitatem vel iram ostendat, nihil mouentur. His etiam delatoribus similes sunt, qui videntes bona seruorum Dei opera, illa odiis insectantur, & infamare conantur quę tamen admirari, prędicare & imitari deberent. Quo quidem conatu se virtutis hostes ac inimicos produnt, quam persequi & extinguere pro viribus student. Obserua autem, quod delatores illi, quanuis malam haberent intentionem, tamen interim etiam aliud cogitantes gloriam Christi promouent. Sic enim Deus

etiam impiis bene, vt nouit. *Collegerunt ergo pontifices, &c.* Ad hos tã impios Iudęorum conatus & clarum, propter quod multi in eum crediderunt. Hęc fuit causa huius concilij. Et quidem si mens in eis non læua & impia fuisset, commendã di essent, si in vnum contulissent, num hoc miraculum dignum esset, propter quod in eum crederetur. Item, quo honore dignus esset qui miraculum hoc fecit. Sed nihil horum cogitant, non de honore Christi consultat, sed de ipsius occisione. Sic enim peruersis omnia in malum cedunt etiam optima, quemadmodum piis econuerso omnia cooperantur in bonum. Sed quis, inquit, Iudęos ad tam horrenda consilia induxit? Primo eos induxit horrendum Dei iudicium, quo iam iusto iudicio dati erant in re probum sensum, vt ea perficerent contra Christum, quę manus & consilium domini destinauerat: Erant enim vasa ad contumeliam. Deinde eos extimulauit Diabolus ipse, qui iam inde ab exordio tanto plus infaniuit, quanto gloria Dei clarius emicuit. Sic & nunc post tam clarum miraculum, plus insanire incipit. Pręterea aderant Iudęis & alij duo pessimi cōsultores, qui eos ad tantum flagitium extimulabant, ambitio scilicet & auaritia: timebāt enim & gloriam & quęstum sibi peritura. Qui hos duos cōsultores audit, in omnia peccata se precipitat. Sic ambitio effecit, vt & Chores cū suis contra Moysen se erigerent: Et Absalon proprium patrem persequeretur. Sic auaritia effecit, vt Iudas Christum venderet. Ambitio & auaritia effecerūt, vt Nabuchodonosor, Cyrus, Alexander Magnus, Cęsar, &c. tantum sanguinis humani effuderunt. Auaritia & ambitio principes prophetas ad bella & discordias incitant. Ambitio & auaritia omnium malorum sentinam Ecclesię inuenerunt. Nec aliud quicquam etiam nũc obstat, quo minus ecclesia in pristinum decorem restituatur, quã ambitio & auaritia. Hinc igitur discamus, quanto peiore fugiendę sunt hęc pestes. Homo quidem naturaliter magnam appetit, vt pote gloriam & diuitias, sed in hoc errat, quod nec veram gloriam, nec veras diuitias querit, nec eodem modo, quo queri debent. Gloriam & diuitias veras non inueniunt, qui anxie ea querunt, sed qui econtra ea contemnuunt. Si veram gloriam cupis, fuge gloriam humanam. Si veras diuitias cupis, expede & distribu

metus cogit concilia. Hic autem quid? Ergo, inquit, nempe quia Christus tale miraculum fecerat tam euidentem & clarum, propter quod multi in eum crediderunt. Hęc fuit causa huius concilij. Et quidem si mens in eis non læua & impia fuisset, commendã di essent, si in vnum contulissent, num hoc miraculum dignum esset, propter quod in eum crederetur. Item, quo honore dignus esset qui miraculum hoc fecit. Sed nihil horum cogitant, non de honore Christi consultat, sed de ipsius occisione. Sic enim peruersis omnia in malum cedunt etiam optima, quemadmodum piis econuerso omnia cooperantur in bonum. Sed quis, inquit, Iudęos ad tam horrenda consilia induxit? Primo eos induxit horrendum Dei iudicium, quo iam iusto iudicio dati erant in re probum sensum, vt ea perficerent contra Christum, quę manus & consilium domini destinauerat: Erant enim vasa ad contumeliam. Deinde eos extimulauit Diabolus ipse, qui iam inde ab exordio tanto plus infaniuit, quanto gloria Dei clarius emicuit. Sic & nunc post tam clarum miraculum, plus insanire incipit. Pręterea aderant Iudęis & alij duo pessimi cōsultores, qui eos ad tantum flagitium extimulabant, ambitio scilicet & auaritia: timebāt enim & gloriam & quęstum sibi peritura. Qui hos duos cōsultores audit, in omnia peccata se precipitat. Sic ambitio effecit, vt & Chores cū suis contra Moysen se erigerent: Et Absalon proprium patrem persequeretur. Sic auaritia effecit, vt Iudas Christum venderet. Ambitio & auaritia effecerūt, vt Nabuchodonosor, Cyrus, Alexander Magnus, Cęsar, &c. tantum sanguinis humani effuderunt. Auaritia & ambitio principes prophetas ad bella & discordias incitant. Ambitio & auaritia omnium malorum sentinam Ecclesię inuenerunt. Nec aliud quicquam etiam nũc obstat, quo minus ecclesia in pristinum decorem restituatur, quã ambitio & auaritia. Hinc igitur discamus, quanto peiore fugiendę sunt hęc pestes. Homo quidem naturaliter magnam appetit, vt pote gloriam & diuitias, sed in hoc errat, quod nec veram gloriam, nec veras diuitias querit, nec eodem modo, quo queri debent. Gloriam & diuitias veras non inueniunt, qui anxie ea querunt, sed qui econtra ea contemnuunt. Si veram gloriam cupis, fuge gloriam humanam. Si veras diuitias cupis, expede & distribu

falsas illas diuitias in egenos. *Quid facimus?* Hic etiam consultationis modum describit, propter causam superius dictam, videlicet, quod a mundo condito nullum tam immundum concilium fuit. Legimus quidem & alias frequentes impias consultationes contra iustos factas. Sic enim & contra Ioseph sui ipsius fratres, contra Israelitas Agyptij, cōtra Dauidem Achitofel & Absalon, contra Hieremiam impij sacerdotes, contra Susannam impij iudices, impia concilia habuerunt. Verum hoc omnia alia excellit, quia non contra hominem tantum, sed cōtra filium dei celebratum est, nec ob aliud quã ob diuinum illud opus, a Christo factum in suscitatione Lazari. Hoc igitur verbo primo prodūt angustiam cordis. Solent enim angustijati sic loqui: *Quid facimus?* Hęc autem angustia prouenit vel ex auaritia, vt in diuite illo qui dicebat: *Quid faciam, quia non habeo vbi reponam fructus meos?* Vel prouenit ex inordinato timore perdendi honorem, vt in villico qui dicebat: *Quid faciam, quia dominus meus auferit a me villicationem?* Vel prouenit ex inuidia, vt in Iudęis, qui dicebant: *Quid faciemus hominibus istis?* quia notũ factum est signum, &c. Omnia autem, quę iam dicta sunt, hic simul concurrunt, auaritia scilicet, timor & inuidia, nō igitur mirũ quod dicunt. *Quid facimus?* Deinde his verbis se ipsos etiam hortantur maturo, ad perpetranda eadem ac homicidium. Est enim sensus: *Quid cessamus eum perdere? cur torpescimus? quin expergescimus, dum nobis licuerit, ne torporis nostri tãdem dignas persoluamus pœnas.* Sic enim impiis non sufficit propria malitia, ac pręterita peccata, nisi subinde & maiora addant, & etiam alios ad mala extimulent. Pręterea hoc verbo plane ostenditur, quod hęc ipsorum consultatio vere fuit concilium illud vanitatis, cum quo propheta nō sedit: imo ecclesia illa malignantium, ad quam neque lex, neque propheta quispiam intrauit. Alioqui si in hoc concilium admissus fuisset Moyses & propheta, quid aliud respondissent, quã: *Credite in eum, quandoquidem ipsi fatemini eum magna signa facere?* Verum illi consultatio nequaquam veritatem agnoscere, sed veritati resistere querebant. Ob eam causam de voluntate scripturarũ, sine qua legitimum non est concilium omnino tacuerunt. Et vnde est, quod etiam in nostris conciliis & con

& conuentibus, multa quidem hinc inde consultamus, nemo tamen de emendatione vitæ cogitat, nisi quod scripturam sacrâ non admittimus ad cõsultationes nostras? *Hic homo multa signa facit.* Ex contemptu & inuidia, proprium eius nomen tacent. Dein de adhuc eum hominem vocant, qui tantam susceperant deitatis eius demonstratio nem. Interim tamen velint nolint confitentur: quia ille, quem quasi hominem despiciabant, sicut Deus signis & miraculis coruscabat. Verum his verbis latentem occultumque animi sui verbum quo vexabatur, detegebant, liuorem scilicet atrum, quo gloria eius inuidebant. Hoc enim vel maxime inuidia eorum torquebat animum, quod tot fulgeret miraculis, quibus splendor sui nominis magis ac magis hominibus innotuit. Vide autem peruersitatem, cum alias signa ab ipso efflagitassent, nunc propter signa cum perdere conantur. Deinde pro crimine, ipsi obiciunt, quod omni laude & admiratione dignum erat. Præterea quantumuis ei inuiderent, & perditum eum vellent, tamen nihil mali ei obicere potuerunt, imò econtra fateri coguntur ipsius benefacta. Tanta fuit innocentia Christi, tanta debet & Christiani innocentia esse, vt aduersarij non habeant, quòd veraciter accusare possint. Denique & contra seipsum loquuntur, & seipsum damnant. Quo enim plura signa sciunt Christum fecisse, eo maior erit eorundam damnatio, quemadmodum Christus dicit: *Matt. 12.* *Si opera non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, &c. Si dimittimus eum sic, omnes credent.* Vide quomodo impietatem suam palliant specie bona. Prætendunt se consultare de communi salute totius gentis, itemque de seruanda fidelitate Romani imperij. Ergo hunc hominem interficere apud tribunaia, quidem Cæsaris videbatur fore tutum, apud iudicium populi fingebatur esse necessarium. Sic intenderunt arcum conuentus ille malignatium, & multitudo operantium iniquitatē, sic firmauerunt sibi sermonem nequam. Sub occasione timoris vel fidelitatis Romani imperij absconderunt laqueos, dixerunt: *Quis videbit eos: quem enim putarent tali causa proposita posse ipsorum intencionem reprehendere, vel illum vnū hominem auderet defendere? Huiusmodi exempla etiã nostro tempore passim videntur, vbi bona quidem species prætenditur, cum tamen*

longè aliud in corde versetur. Solum hoc curamus, vt bona specie homines fallamus, nihil interim de diuino iudicio cogitantes, quasi plus timèdum sit iudicium hominū, quàm Dei: cum tamen scriptum sit: *Horredum est incidere in manus Dei.* *Hebr. 10.* Quid tibi prodest miser, si homines fallas, cum Deum & consciētiam tuam fallere non possis? Deinde, quod summis votis optare debuerat, nempe vt omnes in Christū crederent, hoc ipsi timent, vt vel hinc dicere possim, quales pastores fuerint, nepe, qui non ouibus, sed sibi consulerent. O impij pastores, nõne satis vobis videtur lac & lanam ab ouibus habere, nisi in super etiam vitam eis auferatis, non quacunque, sed æternam? *Et venient Romani, & tollent nostrum, &c.* Hoc potissimū allegant: quia carnales erant, ac summum damnum æstimabant, perdere gloriam & temporalia bona, cum interim de spiritualibus damnis & incommodis nihil curarent, id quod mundani omnes faciunt, &c. Deinde etiam ideo hoc allegant, vt populum Iudaicū plus æquo terrena diligentem, magis contra Christum incitarent. Vide autem quanta ignominia his verbis afficiant filium Dei, dum eum nedum seductorem & seditiosum indicant, sed etiam tam damnosum hominem, propter quem si viuere permittatur, necesse sit totū populum perire. Non igitur immeritò Christus eis dixit: *Vos inhonorastis me.* Et iterum: *Multa habeo de vobis loqui & iudicare, &c.* *Ioan. 8.* Ex hoc autem impio Iudæorum concilio plura bona colligere possumus: Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum, etiam mala. Hinc enim videmus, quod sine fide nunquā bene administratur reipublica. Primò enim vbi non est fides, ibi tantum in temporalibus prospicitur reipublicæ, id quod in gentilibus videmus. At qui nõdum consultum est reipublicæ, etiam si in temporalibus nihil illi desit, nisi & spiritualia habeat. Secundò, vbi non est fides, plerūque delinquitur metu, id quod hic vides. Tertiò, vbi non est fides, tantū quæruntur media secundū carnem, & plerunque arripiuntur mala media. Hinc est, quod regibus Israel præcipitur, vt semper secū habeant Deuteronomiū legis. *Deut. 17.* Quartò, vbi nõ est fides & timor Dei, ibi vt plurimum res tatum obiter tractatur, nec consideratur quæstionis caput & status, quemadmodum hic vides in Iudæis. Timent quidē loco & gēti suæ, id quod

quod prudentis est magistratus. Deinde statuunt seditionis authorem tollendum esse, atque hoc quidem satis sapienter consultum est. Nam ob hanc causam magistratus gladium portat, vt tollat malos, ne bonis ob sint. Verum hoc non est quæstionis caput, nec consultationis status. Scimus, boni magistratus esse reipublicæ curare: scimus item, seditionis authorem tollendum esse, sed non hoc quæratur. De alijs rebus ipsis cõsultandum erat. Primò, an Christus sit seditionis author, an doceat defectionem à Romano imperio. Hanc quæstionē si considerassent, vidissent vtique omnia & verba & facta Christi cõtrarium ostēdere. Nusquam enim legitur, quod satellitibus armatis stipatus incesserit, quod armis & propugnaculis se munierit, quod cæsum aut tributum Cæsari prohibuerit dare, &c. Sed hoc legimus, quod cum regem ipsum vellent facere, renuit, quod Cæsari reddenda censuit quæ exigebat, quod ipsemet tributum soluerit, atque ad eò nullā seditionis vel minimā suspicionē præ se tulit, vt etiam domo alijsque necessarijs carens, humilē & abiectā in paupertate vitam duxerit. Vt interim taceam, quod vbi que mansuetudinē docuit, alapis cæcos non vlcisci, iniuria affectos tolerare, potiusque ad perferendum, quàm ad inferendum alijs malum præptiores suos esse voluit & admonuit. Hæc aut omnia non cõstituentis tyrānidem, sed tollentis potius sunt opera atque officia, & ipsam penitus damnantis. Quod si Christus alicubi se Messiam aut regē dixisset, vidissent vtique ex lege ipsum quidem regē esse, sed nõ talem, qui non secum ferat Romanorum regē. Est enim Christus rex iustitiæ pacis, salutis, & vitæ æternæ, ac dominatur super peccatū, mortē, Satanā, afflictionem & infernū. Quid hoc ad Cæsarem? Dominetur illè super regiones & populos, Christi regnū non est de hoc mundo: regnat super cœlestia bona, relinquens bona terrena suis magistratibus gubernanda. Verum enim uero inuidia nihil videt, & cæcat hominē. Secundò consultandum ipsis erat, num gens peritura sit, si in Christum crederet: & nõ ideo ciuitati periculū immineret, si Christus inter ipsos permaneret. Hic si scripturas cõsulissent, vidissent nõ propter bona opera, sed propter mala gentes & populos perire. Vidissent item, quod piorū in terris cõuersatio nõ est causa malorū, aut periculorū, sed quod mali, & iniusti, & deū prouocantes in terra habitant. Hæc est causa

omnium malorū. Ipsorū enim scelera Dei indignationem prouocant. Præterea consulendum ipsis erat, num propter tēporale incommodum reipublice occidendus esset innocēs. Hic statim vidissent, non facienda esse mala, vt eueniant bona, nec propter creaturā impiè agendū esse in legē Dei. Ita siquidē reipublicæ commodis prospiciendū est, vt non impiè agatur contra Deum. Verū nihil horum cõsiderarunt hi consultores. Vides igitur sine fide nunquā rectè administrari reipublicā, In potestate igitur constitutis necessaria est fides & Dei gratia, alioquin in omnibus rectè agent. Hinc est quod Paulus iubet, vt primo omnium fiant orationes pro regibus & in potestate constitutis, &c. Deinde ex euentu huius Pharisæicæ cõsultationis, videmus verū esse quod in Proverbis dicitur: *Impio accidunt quæ timet.* *Prov. 10.* Timebant Iudæi, ne per Romanos deustaretur, id quod alijs acciderat. Quia aut hoc periculū non fide, pœnitētia & vitæ emendatione, sed impio homicidio effugere conabantur, accidit ipsis quod timuerunt. Nemo igitur conetur pericula à se depellere homicidijs alijsque impijs aduersus dñm operibus, sed timore dñi, fide, & pœnitentia, alioquin nunquam effugiet, sed quod timet, ei continget. Præterea ex hoc Iudæorum concilio videmus, quod qui alij struit laqueū, iusto Dei iudicio incidit in illū ipsum laqueum. Hinc tories in Psalmo dicitur: *In foeteam quæ fecit.* *Psal. 7.* Sic contigit Amam, sic & Iudæis hoc loco. Demum ex euentu huius concilij videmus, quod qui propter temporale aliquod lucrum vel damnum impiè agit, grauiora mala incurrit. Stat enim sententia: *Qui timet pruinam, irruet super eū nix.* *Iob. 3.* Sic Iudæi propterea quod impiè in Christū egerunt ex timore Romanorum, duplici postea contritione contriti sunt (id quod Hieremias eis imprecatur: *Nam & Romani eis abstulerunt locum & gentē, & maligni demones etiam animas eorū abstulerunt.* Videtur igitur ne propter tēporale damnum vitā dñi impiè agas, alioquin maius incurres. *Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine.* Sicut scriptura nedum in generali piorum studia & vitam indicat, sed etiam aliquos insigni pietate præditos exempli causa nominat: sic econtra nedum impiorum vitā & studia in generali describit, sed etiam aliquot ad terrorem aliorum nominat. Ob eam causam hic nominatur & Caiphas. Iam sicut insignis pietatis

tis est iudiciū, si quis inter multos bonos emineat: sic extrema malitiā iudicium est, si quis inter impios primatum habeat; qualis fuit hic Caiphas, qui nedū vnus ex illis, sed præcipuus inter illos erat in re tā iniusta. *Cū esset pōtifex*: Quasi admirando hæc dicit Ioānes, nimirum vt magnitudinem impietatis ac grauitatem sceleris eius mōstraret. Quasi diceret, Cū cæteris dignitate pōtificali & auctoritate præstaret, debuisset maiori pietate & religione in Deum effulgere, quo cæteris exemplo esset virtutem colendi, sed ecce, is ipse reliquis immanior, promptior ad scelus, & ad cædē paratior inuenitur. Vide autem quā sibi non conueniant in eodē homine, summū officium & summa impietas, maximè si attēdas, quo ritu, quibusq; cæremoniis Moyses sacerdotes cōsecrauerit ex præcepto Dei. Nedū enim ipsum summum sacerdotem sanctificauit, sed & manus eius, itemq; filios, caput & vestes eius. cōsecrauit, & non alibi quā in tabernaculo, vsūq; vini tēpore ministerij sui interdixit, ac insuper contactum mortuorū, &c. Quæ omnia indicant, insignem munditiā requiri ad summi sacerdotis officium. Nihil eorum considerauit Caiphas, cōtēsus eorū quod officium habebat. Quod si vitam suā cum officio contulisset, quomodo non vel coram seipso erubisset? Atqui non solus Caiphas tam male respondit officio suo. Nemo nō videt, quā non cōueniat impia vita sancto officio, præter solus illos, quos hoc negotiū tangit. Debemus quidem non personam, sed officium attendere. Atqui difficulter fieri potest, vt eū e animo diligamus & suspiciamus, cuius apertam maistiam detestamur. Sicut enim bona vita auctoritas conciliatur, sic mala vita amittitur. Et quidem Paulus gloriatur, se nedum officium suum nō dehonēstasse, sed gloriatur, quod ministerium suum honorificauerit. Nedū aliunde est, quod sacerdotes adeo contemnantur, nisi quod ipsi suū ministerium nedum non honorificent, sed insuper dehonēstant. Sibi ergo imputēt, quod contemnantur. *Anni illius*. Hoc addit, quasi diceret: Nō est mirū, quod tā impius fuerit Caiphas, vt qui nō erat pōtifex secundum legē, hoc est, perpetuus, sed tantum illius anni. Ex lege enim vnus duntaxat erat summus pōtifex, cui non nisi post mortem succedebat filius eius. Eo aut tempore illa lex domini nō obseruabatur apud eos abrogata p ambitionē

Iudeorum & avaritiā Romanorū, qui in annis singulos tūc sacerdotium venditabant. Hanc morum corruptelam tunc synagoga irrepisse, facile ex historia Machabæorum deprehendere possumus, vbi nonnulli memorantur ad summū sacerdotium data grādi pecunia contendisse. Iam quāuis Ioānes non expresse dicat Caipham emisse sacerdotium, sunt tamen alij probati historici, qui affirmant eum pretio, vnus anni sacerdotiū redemisse ab Herode. Non igitur vt verus pōtifex & pastor, per ostium intrauerat hic Caiphas in ouile, sed tanquā fur & latro aliunde ascendit. Vnde & nunc contentus ouium cade, etiam ipsum pastorem maculare intendit, vt furta sua licentius agere possit. Quauis autem Paulus dicat: Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, merito tamen culpatur Caiphas, omnesq; eum sequentes, tum quod pecunia sacerdotium redemerit, tum quod magis sua commoda quā ouium salutē quaesuit. Aliud enim est desiderare opus, aliud desiderare opes. Si opus episcopi desideras, bonum opus desideras. Si autem opes desideras, vide quomodo rationem reddas iudici Deo. Qui attenderet quā periculosum sit ouibus Christi præesse, nunquam ad id se ingereret. *Vos nescitis quicquam, nec cogitatis*. Aliorum consilia fastidit superbus ille. Sic enim solet carnis prudentia nō nisi aliorum contemptu sibi laudem vendicare. De quibus Isaias. Vē qui sapientes estis in oculis vestris, &c. Deinde ignauiam eorum increpat, vt qui lentis consiliis adhuc delibetent, an Iesus esset occidendus, quem id omnibus reb⁹ omisissis, quā primū esset agendum. Apud hunc impium pontificem parui momēti res erat, hominem occidere. Impio enim magistratui iucundū spectaculum præbet effusio humani sanguinis. Neq; alteri iudicat mortē hominis, quā interiitum canis. Deniq; quia gladium habet, putat sibi licere quoscumque vult, quacumque de causa interficere. Sed longē errat. Primò enim nō iocūs, sed res admodum seria est, humanum sanguinem effundere. Stat enim sententia: Quicumque effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis eius. Deinde, quantumcunque alios contempnas præ te, non minus tamen valet anima cuiuslibet pauperis coram Deo, quā anima principis. Præterea gladium quidem habet magistratus, sed tantū ad vindictam malorū, laudem

2. Mac. 4

Ioan. 10

1. Tim. 3.

3. Mac. 1

Gene. 9.

dem verò honorum. Iam quauis Caiphas sibi videatur irrefutabile consilium dedisse, tamen si rectè attendas, hoc ipsum eius consilium in pluribus vitiosum est. Primò enim vitiosum est, quod censeret Christum quauis innocētem, citra tamen peccatum posse occidi, vt periculum à Romanis effugiat respublica. Non enim sunt faciēda mala, vt eueniant bona. Reipublice prouidentum est, sed non contra Deum. Deinde vitiosum est, quod non dubitat, quin occiso Christo securi sint ab imminente periculo. Per occisionem enim innocentis non vitatur periculum, sed incurritur. Verum hanc Christi quasi necessariam occisionem, consuluit impius Caiphas, non tam propter timorem à Romanis, quā vt mors Christi iustos videretur, & ipse populus magis amaretur & incitaretur in odium Christi. Non enim dubitabat, quin populus eum relicturns esset, si persuasissent, se propter illum à Romanis perendos. *Hæc autem, à se metipso non dixit, &c.* Miratur suauelista tāpiam vocem à tam impio ore prolata. Verba enim hæc planè indicant, vnus Christi morte toti populo salutē & pacem prouenturam, quo quid magnificētius de Christo dici potuisset, magisq; consonum fidei nostræ? Quid enim viuens & regnans non poterit Christus, si moriēdo etiā tantum boni conferre potuit? Verū hoc tam eximium de Christi passione præconium impius ille nesciuit, imò contra suam ipsius voluntatem dixit. Nihil enim aliud sentiebat, quā Christum è medio tollendum, ne quæ foret inde materies belli Romani. Hoc ipse intendebat, nec Christum credebat sua morte redempturū populū. Ideo Ioannes non ipsi, sed spiritui sancto hanc veritatem ascribit. *Cum esset Pontifex anni illius prophetauit*. Iterum repetit annum impij illius Pontificatus, quasi non satis admirari valens tantam hominis impietatem, &c. Dupliciter autem exponitur verbum hoc. Primò in bonam partem, quasi ob ipsum officium spiritus sanctus per eū loquutus sit. Aderat siquidem Spiritus sanctus sacerdotio Iudeorum, donec in Christum manus non extenderēt, postea autem iuste eos deseruit, in cuius figuram velum templi in passione Christi scissum fuit. Vnde & Christus dixit: Relinquetur vobis domus vestra deserta. Secundò intelligi potest verbum hoc in malum, vt sit sensus. Quia

Roma. 13

Roma. 3.

Matt. 27
Matth. 23

tam impius erat hic annualis ac simoniacus Pontifex, iuste in reprobū sensum datus est, ac vas iræ effectus, & a deo excæcatus, vt propria verba non intelligeret. Erat igitur verbum Caipha vera propheta, licet ipse nequaquam esset propheta, sed ira locutus est, vt a sina Balaam. Non enim spiritus sanctus cor illud Caipha, tam in mundum tetigit, sed tantum lingua eius vltus est. Summa, cymbalum fuit magnum, & tinnitum, seporem edidit, quem tamen ipse non sensit. Talis erat, & illa propheta eum diceret: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros*, nesciebant enim quanta mala sibi imprecarentur. In hac ebdum prophetant & mali prædicatores. Nam quod alijs persuadere conantur, hoc ipsi non audiunt, quia opere nō perficiunt quæ docent. *Quia Iesus moriturus erat pro gente*. Exponit euangelista, quare hoc verbum dixerit esse prophetiam à spiritu sancto profecta. Veraciter enim moriturus erat hic Iesus, non pro seipso, sed pro gente scilicet Abrahæ, hoc est, pro his qui ex eadem gente prædestinati erant. *Et non tantum pro gente*. Scilicet Abrahæ, sed pro cunctis prædestinatis. Ideo in *Isa. 49*. Isaia dicitur: Parum est, vt suscites mihi fides Israel: Dedi te in lucem gentium, &c. Non enim Iudeorum Deus tantum, sed & gentium, quia scriptum est. Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit: *Sed vt filios Dei, qui erant dispersi, &c.* Filios Dei nominat propter prædestinationem. Alioqui nondum erant filij Dei, sed ipse pro eis moriēdo fecit eos ex filijs. Diaboli filios Dei, & ex lupis agnos. Sic Isaia prædixit: Lupus & agnus habitabunt simul, & leo sicut bos comederit paleas, hoc est mutabunt naturam suam, vt qui ante mali erant, boni efficiantur. Congruè autem dicit. *Qui dispersi erant*, nedū in diuersas regiones, sed in diuersos cultus, varios errores, diuersas voluntates, & modos viuendi. Congregat autem Christus dispersos filios Dei, non in vnum corporalem locum, sed in vnam ecclesiam & corpus spirituale, in vnam fidem, quemadmodum Paulus: Vnum corpus, & vnus spiritus, vna fides, &c. Ita pij, quauis longissimo viæ spatio inter se distent, semper tamē sunt in vnum congregati in Domino. De hac congregatione dicitur in Psalmo. *Congrega nos de nationibus vt confiteamur nomini tuo, &c.* Et in Ezechiele: Tollam vos de gentibus, &c. Et in Hieremia. Non dicēt

Num. 22

Matt. 27

Isa. 49

Roma. 10

Isa. 11

Eph. 4.

Psal. 106

Ezec. 36

Hiere. 23

vltra, &c. viuit Dominus, qui eduxit patres nostros ex Aegypto, sed viuit dominus, qui eduxit & adduxit semen Israel de terra Aequilonis, &c. Sic & Isaias: Cōgregabit profugos Israel. Et Christus: Alias oues habeo, illas oportet me adducere. *Ab illo ergo die, cogitauerunt interficere.* An signem hoc loco vides Iudæorum & malitiam & cecitatem. Primum enim si exordium huius consilij attendas, nihil eo iustius videtur. Quid, inquit, facimus, quia hic homo multa signa facit? *Quis hic non sperasset, finem bonū sequurū? hic autem vides perversissimum huius consilij exitum: Quis tantam impietatem sub pretextu tam bono expectasset? Merito igitur exclamāt Isaias: Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? &c.* Deinde insignis cecitas est, quod de cōmodis Reipub. consultare se simulant, omnium pessimum arripiunt consilium. Nihil enim perniciosius facere potuissent, quam quod Christum occiderunt. Verum hoc est iudicium Dei, de quo in Isaiā dicit: Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo, &c. De eodem & *Maria in suo cantico dicit: Dispersit superbos mente cordis sui. Omnia hæc eo tendunt, vt in timore domini ambulemus, &c.* Initium enim veræ sapientiæ, timor Domini, & sine timore domini, nihil recte consultatur. Sed ad textum. Legimus quod etiā ante hoc Conciliū non semel cogitauerunt Christum interficere, vt est Luc. 4. Ion. 5. & 8. & 10. Nihilominus tamen vere nunc dicitur, quod ab illo primum die cogitauerunt eum interficere. Antea siquidem aliqui Iudæorum tantum per turbam & tumultum eum occidere volebant, & soli Pharisei & magnates, nuuc autem vnanimiter consentiunt. Deinde, non per tumultum, vt prius, sed quasi per legitimum iudicij ordinem eum interficere conantur causam se nactos rati, qua eum commode accusare possent. Præterea ab illo die nedum primores Iudæorū, sed etiam populus in Christum concitatus est, nimirum persuasus à Caipha eum toti Iudaicæ genti perniciosum esse. Nec quicquam aliud sic populū à Christo alienauit, quā hoc improbum consilium Caiphæ. Hic vides, quā perniciosa res sit impius magistratus. Vnus enim hic Caiphas plus damni inulit Iudaico populo quā omnes quos vnq̄ habuerunt hostes. Quid enim potuerunt hostes eorū? Bona diripere temporalia,

corporā necare, terrā deuastare, &c. Atqui hæc omnia temporalia mala sunt, hic autē Caiphas hoc suo cruento cōsilio animas eorum necauit, Deum ipsis aduersariū fecit, denique & cælum ipsis abstulit & clausit, Sic enim agit Deus, puniturus gentē aliquā aut regionem, dat eis impiū magistratum. Sic de Iudæis dicit dabo eis regem in furore meo. Sic etiā exæcaturus gentem aliquā propter ingratitude[m] dat eis impiū & falsos doctores. Propter peccata enim populi Deus facit regnare hypocritam. Et quidē satis iuste in reprobū datur sensum, vt credant mendacio, qui charitatem veritatis non receperunt. Nostris igitur peccatis imputemus, si vel malos habemus principes, vel impios prædicatores. Facite enim Deus bonos dabit principes: & rectores, si nos boni fuerimus. Deinde ex hoc loco etiā videmus, quā periculosum sit aliis præesse. Quicquid enim subditi delinquit, in caput illorum recidit, quia euel præcipiunt vel consultant, aut conueniunt dissimulantque. Stat enim sententia: Sanguinem eius, qui tua negligentia vel impullu perit, de manu tua requiram. Sic Caiphas reus fuit omnium peccatorum, quæ populus impiè in Christum commisit. Ob eam causam etiam Petrus populum excusat. Scio, inquit, quod per ignorantiam fecistis, &c. Dicat hic superiores, ne præcipites sint, sed maturè secum perpendant, num quod iubent, legi Dei cōsentiat, &c. Dicant & subditi fideliter orare pro magistratibus: quandoquidem tanta ipsis imminent pericula, vt iā dictum est. Ob eā causam etiam Salomō sibi ipsi nihil aliud à Deo petit, quā sapiētiam, &c. *Iesus ergo iam non palam ambulabat.* Conuenit hic locus cū eo, quod in Psalmo ex persona Christi dicitur. Ego autē, cum mihi molesti essent, inducbam me cilicio, &c. Quo magis enim illi sciuunt, eo mansuetiorem se Christus ostendit. Poterat quidem Christus etiā palā inter eos illæsus ambulare, ac diuina virtute se protegere, sed fugit, non metu mortis aut impotentia, sed quia nondū venerat hora eius. Deinde etiam ideo à publico abstinuit, ne adderet ipsis furorē, nos interim docens, vt demus locum iræ. Præterea hoc suo facto docuit, non licere, vt quis suam temeritate se in præsens periculum iniiciat, si possit citra offensam Dei effugere. Ideo autem Euangelista toties inculcat fugam & latibula Christi, vt hinc fiduciam concipiamus,

piamus, nihil in nos posse aduersarios ante constitutam à domino horam, quemadmodum intra horam Christo ne minimus quidem capillus ladi poruit. Abiit autem Christus à Hierusalem interfectrice propheta-rum. Abiit in desertum, per desertum inuuit desertionem Iudæorum, quam alibi prædixit: Relinquetur vobis domus vestra deserta. Per regionē iuxta desertum inuuit electam habitationem gentium, apud quas mansurus erat. Ne tamen alibi moratur, quā in Effrē, quæ frugifera interpretatur. Maledicta enim infrugifera ficu, Iudaico scilicet populo, in ecclesia faciēte fructū multiplicē commemoratur. *Ibi morabatur cum discipulis suis.* Sic olim ad Dauidem morantem extra Iudæam, in Sicelech venerunt viri fortissimi quos postea rex factus constituit in principes. Imò sic ad eundem Dauidem in deserto latitantem venerunt omnes, qui amaro erant animo, & oppressi aere alieno, & factus est eorum princeps. Insigniter autem hōe secessu Christi, tentata fuit fides apostolorum, cum viderent Christum ab omnibus desertum fuga salutem querere. *Quis hic non dubitasset? Sed apostoli permanent.* Deinde etiam egregiū exemplum est charitatis, quod à Christo etiam fugiente & latitante auelli non potuerunt. Merito igitur audierunt: Vos estis, qui persistis mecum in tentationibus meis: Et ego dispono vobis, &c. *Proximum autem erat Pascha Iudæorum.* Hoc verbo innuit, Christum non diu delituisse. Sciebat enim hoc ipsum Pascha, tempus suum esse, quo pati cupiebat, quod & desiderabat. Iuxta illud: Desiderio desideravi hoc Pascha māducare, &c. Signāter autem dicit. *Pascha Iudæorum,* quia post hoc tempus, cessauit Pascha Iudæorum. Quicquid enim ex tunc Iudæi sanctificant, pollutum est. Iuxta illud propheticum: Maledicam benedictionibus vestris. Sic in Isaiā: Qui offert bouem, quasi qui occidit hominem. Proinde qui Pascha celebrare vult, nō Iudaico more hoc faciat, sed verum, qui pro nobis immolatus est, agnū adhibeat, Christum scilicet, ac vere trāseat è peccato in iustitiam, &c. Et ascenderūt mul-ti de regione, &c. Præceptū enim legis erat: Ter in anno apparebit omne masculinum in loco, quem elegit dominus. Ad hoc etiā Dauid specialem fecit Psalium quo ascendentes ad festa, seipfos mutuo ad deuotionem excitarent: Latatus, inquit sum in his,

quæ dicta sunt mihi: In domum domini ibimus, &c. Obserua quod multi ascendunt ad festum, soli autem Christus & apostoli latent. Sic omnes quantumcunque etiam facinorosi locum inuenerunt in Hierusalem, præter vnum Christum & discipulos suos. Hinc & supra dixit ad cognatos suos: Vos ascendite ad diem festum, ego non ascendam. Non potest mundus odisse vos, me autem odit, &c. Sic mundani homines in hunc vsque diem, solos illos tolerare non possunt, qui eos arguunt, ac ad pietatem adducere conantur: Cogitauerunt (inquit) im-pij: Circumueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris. Improperat nobis peccata legis, &c. *Vt sanctificarent seipfos.* Nullus enim immundus poterat Pascha immolare domino, imò ne templum quidem intrare. Hinc Ezechias coactus fuit pascha secundo mense facere, quia sacerdotes primo mense sanctificati non erant. Immunditia autem legalis contrahebatur ex contactu rei immundæ, vt mulieris menstruatæ, morticini, &c. Imò non erat vera immunditia (nam hæc non inquinat animam) sed tantum quædam inhabilitas, impediens accessum templi. Sanctificabantur autem per aspersionem aquæ expiationis, &c. Summa, lex tantum habuit carnales purificationes, quæ non iustificabant spiritum. Erant autem vmbra veræ iustificationis per Christum fiendæ. Vera enim immunditia est peccatum: Hoc enim inquinat animam. Peccatum autem non tollitur Iudaica aspersione, aut oblatione, aut vitulorum sanguine, sed sanguine Christi, qui mundat animas nostras ab operibus mortuis, &c. Obserua, si tantam exegit Deus munditiam ab his, qui externo templo & vmbri deseruiebant, quanta requiritur in nobis munditia, qui in veritate & die sumus? Merito igitur monet Paulus: Nox præcessit, &c. Abiciamus ergo opera tenebrarum, &c. Nobis enim potissimum competit illud: Sancti estote, quoniam sanctus sum. Arguit etiā hæc Iudæorum diligentia nostram desidiam, qui nunquam curamus, vt sanctificemur. Potest etiam locus hic aliter accipi: Vt sanctificaret seipfos, hoc est, vt ieiuniis, & orationibus se præpararent ad festum. Sic enim etiā Ecclesia festiuitatibus summis præmittit ieiunia, vt per abstinentiam magis idonei reddamur ad orationem & gratiarum actionem. Ob eandem causam etiam Paulus vult, coniu-

ges pro tempore abstineant à carnali ope-
re, vt vacare possint orationi. *Quærebant ergo eum*. Non exprimit qua intentione eum quæserunt. Et fieri potest, quod aliqui bona intentione eum quæserint. Verum circumstantiæ literę videntur innuere, quod mala intentione eum quæserunt, propterea quod subditur: Dederunt autem Pharisæi mandatum, &c. Quilibet ergo intentus erat, illorum habiturus gratiam, si indicasset eum, quippe cum & pretium dare prout essent, quod & discipulo eius dederunt. Soliciti igitur erant, ne forte propter hoc ipsum non veniret ad festum. Signanter autem ante festum quærunt eum. Præuiderat enim Pharisæi, ne hoc fieret in die festo. Ne forte tumultus fieret in populo. Hic iam vide preposteram, imò irreligiosam Iudæorū religionem. Primo magna superstitione cauent, ne cæremonias à Moyse aut Pharisæis præscriptas prætereant: Interim tamen non abhorrent ab eo quod est omnium impiissimi, nimirum ab effundendo sanguine hominis innoxij, Itidem nos facimus, qui cæremoniis externis seruatis, omnia nobis salua putamus, etiam si interim tota vita sit impia, &c. Non quidem malum est seruare cæremonias, sed non satis est. Longe maiora requirit Christiana iustitia. Deinde facinus tam impium in sanctissimo tempore meditantur, & cum magis virtutibus incumbendum, magisque à sceleribus abstinendum esset, tunc innocentem capere conantur. Hanc autem Iudæorum improbitatem & amertiam, etiam nos Christiani strenue imitamur, vt qui diebus ad exercenda opera seruilis concessis, abstinemus à crapula aliisque peccatis. Cæterum festis diebus ad omnia vitia prorumpimus, &c. Verum enim vero indulgere ventri & inconcessis voluptatibus, freno laxare diebus festis, non conuenit Christiano. Si enim prohibetur festo die opus externum, quod sine peccato fieri potest: multo magis prohibita sunt ea, quæ non nisi cum peccato committi possunt. *Et colloquebantur adinuicem in templo*. Vides etiam hic quæ fuerit religio Iudaica. Templum ordinatum erat, vt esset domus orationis: ipsis autem iam non aliud erat, quam spelunca latronum. Impius enim neque loci, neque temporis sanctitatem curat, dummodo intentum suum impleat, &c. id quod Dauid pulchre exprimit, cum dicit: Dixit impius in corde suo, non mouebo à generatione in gene-

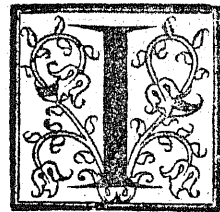
Mat. 26
Ibidem.

Psal. 9.

ratione sine malo, &c. ad legem. *Quid putatis, quia non venit ad festum*. Non sine causa Christus non in exordio festi venit, sed certo mysterio. Non enim primo die agnus immolatus segregabatur, sed decimo, quo etiam Christus Hierosolymam intravit. Verum hoc populus ignorabat, ideo miratur. Cæterum, quod mirantur eum non adesse festo, signum est, quod festa non neglexit, non quidem debitor erat legis, sed ne offenderet alios, legi obediebat. Discamus etiam nos communem pacem, vnitatem & proximorum salutem pluris estimare, quam nostram libertatem: Sic Paulus: Vnusquisque proximo placeat ad salutem, sicut & Christus, &c. *Dederunt autem Pontifices mandatum*. Mira cecitas. Toties tetauerant in eum præsentem iniicere manus, & diuina virtute cohibiti, frustra id conati sunt, nec tamen adhuc cessant. Sic impij, etiam si sentiunt Deum sibi aduersari, & conatus eorum impedire, non tamen cessant: Exemplo sint Balaam, Pharaon, & alij, &c. Quod autem Pharisæi hic mandatum dant, vt Christum prodant, qui scirent vbi esset, figuratum fuit in Saule persequente Dauidem, &c. Discamus nos Christum quærere, non vt Iudæi, sed ex toto corde, tamquam saluatorem. Discamus de Christo colloqui, non vt ipsi, sed pie: habemus enim quæ de ipso loqui possumus. Discamus Christum etiam aliis indicare ad salutem, non ad perditionem, vt Iudæi.

Rom. 15.
1. reg. 21

CAPVT. XII.

In hoc capite ostenditur Christus tripliciter honoratus, & à tribus generibus hominum. Primo à fidelibus, qui erant Bethanię. Deinde à turba, quæ ad festum conuenerat Hierosolymis. Postremo à gentibus, qui eum videre cupiebant. Per hæc autem ostensum est, Christum ab omnibus populis & linguis honorandum fore. Deinde preostensum est, quo potissimum honore à nobis coli velit. *Ante sex dies Pascha venit Bethaniam*. Tempus & locum suo more premitit Ioannes huic historiæ, vt nos excitet & quasi certos reddat, magnū aliquid & notatu dignum secururū. Ac primo per coniunctionem (Ergo) hanc historiã connectit ei, quod

quod præmiserat. Nempe quod Pharisæi dederant mādatum, &c. Nunc igitur subdit: Iesus ergo. Ergo (inquit) quia apud se stauerant tantum facinus perpetrare, & sanguine filij Dei seipso comaculare: iam quæ tempus aderat à Deo patre præfixum, non amplius latuit, sed ad Iudæam regressus est, imò recto itinere versus Hierosolymam perrexit. Nec enim alio loco pari voluit, quam vbi pro maiori parte occisi erant prophete. Iuxta illud: Nō capit propheta perire extra Hierusalem. Et quàm timidum se ostēdit in fuga, antequam veniret hora ei⁹, tam intrepide nūc eadem hora aduentante, se offert manibus persequentium. Interim docens nos, licere quidem periculum & mortem fugere (ita tamen, vt nihil eorum omittamus, quæ præcepta sunt) quum autem tempus nostrum aduenerit, quo ex hac vita vocamur, intrepide & incōstanter mortem suscipiamus. Quemadmodum Paulus, cū diceret: Quid facitis (inquit) affligentes cor meum? Ego non solum ligari, sed & mori paratus sum. Et Iudas Machabæus: Absit, inquit, à nobis, vt istam rem faciamus & fugiamus. Sed si appropinquauit tempus nostrum, moriamur in virtute, &c. Signanter autē dicitur, quod Bethaniam venerit: illac enim transiendum erat. Verum Christus Bethaniam non pertransiit; quemadmodum plura alia castella, sed illic diuertit. Primo, vt renouaret memoriam miraculi ibidem facti in Lazaro. Secundo, vt cōuersando cum Lazaro, spē resurrectionis suæ discipulorum animis imprimeret, quos sciebat de morte sua plurimum perturbados. Tertio, vt turbis illuc ad se confluentibus maiori cum solēnitate postea Hierosolymam intraret. Præterea etiã ideo in Bethaniam diuertit, quia dilectos ibi habebat amicos, quos sciebat de se sollicitos esse, propter Iudæorum inuidiam. Hos igitur sine consolatione prætereire noluit. Sic enim Deus nunquam suorum obliuiscitur. Isa. 49. Iuxta illud: Si potest mulier obliuisci infantis sui, & ego obliuiscar tui, &c. Felices, ad quos Christus diuertit, cum enim sit omnium bonorum fons, omnia etiam bona secū portat. Hinc Sapiens de sapietia Dei dicit: Venerunt mihi omnia bona, pariter cū illa, &c. Demum non sine mysterio ante passionem suam Bethaniam diuertit Christus. Bethania siquidem domus obediētia dicitur. Et quid aliud Christū ad mortem adigit, nisi obedientia ad patrē? Hinc Paulus: Factus est o-

Luc. 13
Mat. 21
1. Mac. 9

bediens vsq; ad mortem, &c. Docemur hic Deum illic potissimum diuertere, vbi præceptis ei⁹ obeditur. Hinc est, quod tam crebro patres veteris testamenti visitauit, quia erant obediētes, vt patet in Abraham & Iacob. Hinc cuilibet fidei animæ dicitur. Audi si *Psal. 44.* lia, & vide, & inclina aurem tuam, per obediētiam scilicet, & concupiscet rex speciem tuam. Nec aliud nos huiusmodi diuinis visitationibus indignos reddit, quàm quod inobediētes sum⁹. Sic Sauli dicitur: *1. reg. 15.* Quia proiecisti sermonem domini, proiecit te dñs. Hinc tam crebro nos scriptura monet, ne recedamus à Deo, vt patet *1. Reg. 10.* &c. Cæterum, quoniã & hic & in sequentibus frequenter Pascham meminit euāgelista, paucis indicabo eius festi rationem. Duo quidē beneficia Iudæi olim eo die acceperant à Deo. Primo, quod ea nocte liberati sunt ab Angelo percutiente primogenita Ægypti. Deinde, quod eadem nocte ex Ægypto educti sunt; submersis eorum aduersariis. Vtrūque horum beneficiorum, factum est quintadecima die primi mensis, simul computando noctem præcedentem. Ob hoc idem dies dictus est Phascha, id est, transitus domini, & quod Angelus transferit domus Israelitarum, & quod ipsi mare rubrum transferint. Ne autem huiusmodi beneficiorum obliuiscerentur, voluit Deus eum diem annuatim celebrari. Et vt vtriusque beneficii eo die admonerentur, duo quædam externe voluit ab eis eo die obseruari. Primo in memoriam, quod per sanguinem agni liberati olim essent ab Angelo exterminatore, voluit vt annuatim eo die agnum immolarent, ac ederent eodem ritu, quo in Ægypto comederant patres eorum. Secundo in memoriam egressionis ex Ægypto, qua coacti ab Ægyptiis conpersam farinam fermentare non poterant, instituit Deus vt à comestione agni, per septem dies azymis vescerentur. Totum igitur hoc tempus à vespera quartę decimę diei, vsque ad vicesimam primam, dicebatur festum Paschæ, quauis primus dies celeberrimus esset, itidemque vltimus. Ceterum quum dicitur Pascha celebratū quintadecima die primi mensis, obseruandum, quod Iudæi aliter & mensis & annum incipiunt, quàm nos. Annum nos incipimus à Ianuario, ipsi autem à lunatione, quæ proxima est æquinoctio vernali. Menses autem semper incipiunt ab incesione lunæ. Vnde cōsequitur, quod primus mensis apud Iu-
T 4 dnos

deos vt plurimū est lunatio Aprilis. Quarta decima autem dies, est plenilunium eius mensis. Quacūque igitur die occurreret plenilunium eius mensis, celebrari oportebat Pascha. Hæc de ratione eius festi dicta sufficiant. Iam si Christus sexto die ante Pascha venit Bethaniam, certū est, q̄ eadem dies fuit nona dies mensis: subtrahere enim sex à quindecim, remanēt nouem. Deinde, quia clarum est, quod Christus sexta feria passus est, quo die ipsum festum erat, constat quod sabbatum fuit, quādo Bethaniam venit. Ideo autem nonā die Bethaniam venit, vt decima die qua segregādas secundum legem erat agnus Paschalis, Hierosolymam intraret. Deinde ideo sabbato Bethaniam venit, nolebat enim nisi dominico die Hierosolymam intrare, vt gloriam resurrectionis hoc facto præsignaret, & Iudaicum sabbatum in dominicam diem mutaret. Congruè etiam sexta die ante mortem suam, se accinxit ad iter versus locum passionis, vt scilicet opus redemptionis responderet operi primæ creationis. Sicut enim sex diebus omnia creauit, & septima die quieuit: sic & Christus his sex diebus redemptionem nostram peregit, ac septima in sepulchro quieuit: Vides quā nihil temere factū sit, quāq; sapienter sapientia Dei cuncta perfecit. Nemo igitur Deum in operibus suis arguat. Omnia enim sapienter disponit, etiam si nobis videatur. Vides etiam, quā diligenter Ioannes hunc Christi reditum describit. Nec mirum. Eo enim itinere dixit apostolis: Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt de filio hominis, &c. Quis autem cogitare sufficiat, quanta grauitate vultus, quantoq; desiderio animi, hoc dixerit? Vnde & alio loco dicit: Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor donec perficiā. *Fecerunt ei cœnam ibi.* Paucis indicat Euangelista, quomodo Christus Bethaniam susceptus sit. Et quidem leuicula videntur, quæ Christo exhibuerūt, si solam externam speciem: Ingentia autem sunt, si fidem & charitatem eorum attendas. Cæterum, quis hæc cœnam parauerit, non exprimitur: nec satis constat, in quā domo hæc facta sint. Videtur quidem hæc cœna in domo Marthæ exhibita, ex eo, quod Ioannes tam diligenter & eā & sororem simulque fratrem eius nominat, ipsaque etiam aliās dominum suscepisse legitur in domum suam. Verūm

Matthæus & Marcus reclamāt, qui expressè dicunt, Christum in domo Simonis Leprosi recubuisse, cum mulier illa eum vngeret, & discipuli murmuraret. Nisi velimus dicere, quod alia est historia hic & illic, id quod quidam senserūt. In eo autem, quod cœnam ei instruunt, primò gratos se ostendunt erga doctorem. Dignum enim est, vt qui spiritualia accipit à doctore, temporalia ei non deneget. Secundò ostendunt se hospites erga eos, qui domo carebant. Non enim habuit Christus, vbi caput suum reclinarat. Hæc autem sunt opera Christo gratissima, id quod patebit in iudicio, quum dixerit: Esuriui, & dedistis, &c. Obserua, q̄ Matthæus à Christo conuersus & vocatus, non cœnam, sed conuiuium magnum parasse dicitur: Hi autem cœnam faciunt. Vtrunque gratum Christo fuit, sed hoc vltimum maximè. Conuiuium exhibent Christo, qui à peccatis cōuertuntur ad pœnitentiam, qui bene incipiunt, sed nondum fati est. Sicut enim post prandium appetit cœna, ita Christus vltra conuersionem, etiam aliud quiddam exigit, nempe perseuerantiā in bono, quam qui habet, is verè cœnā gratissimā Christo exhibet. Obserua, q̄ Christus gratum habuit, etiam quod corporaliter ei exhibebatur, nō q̄ huiusmodi rebus afficeretur, sed propter fidem ipsorum & charitatem. Sic quāuis parua sint, quæ Deo offerre possumus, ipse tamen si adsit fides & charitas, ea grata habet. Sic enim in Apocalypsi dicit: Si quis mihi aperuit, intrabo ad eum, & cœnabo cum eo, hoc est, boni consulam, quæ in honorem meum fecerit, etiā si parua sint. Deinde ipse cœnabit mecum, hoc est, etiam mea bona illi communicabo. Hinc est, quod etiam calicem aquæ frigide porrigans propter Christum non perdit mercedem suam. Hoc igitur summè nos consolari debet, & incitare ad quæcunque bona. Cur enim cessamus, cum videamus Deum etiam minima quæque (si fides & charitas adsit) boni consulere? Deinde, quāuis Christus is ipse sit, qui dat escā omni carni qui aliorum cibis nō indigebat, tamē etiā ab aliis voluit pasci. Sic quāuis gratis nobis vitam & salutē conferat, operumq; nostrorum nō indigeat, tamē etiā à nobis cibari vult, hoc est, etiam nostra opera exigit, vt gratitudinem & obedientiam nostram experiatur & ea tandē remuneret. Errant igitur, qui de mortua fide sibi blandiuntur.

Martha

Martha ministrabat. Vbicunq; huius mulieris mentio fit, semper in bono opere inuenitur. Felices igitur qui bonis operibus memoriam sibi apud posteros faciūt. Cæterū quāuis nō magnæ laudis videatur esse, quod ad mensam Christo ministrasse dicitur, tamen si circumstantias attendimus, alter iudicabimus. Primò enim non curat Phariseorum inuidiam, & mandatum de prodendo Christo, sed quem admodum prius fecerat, sic & nunc ministrare non cessat. Deinde ministerium hoc non famulis aut ancillis committit, sed p̄ seipsam exhibet. Sciebat enim Christum dixisse: Qui me erubuerit coram hominibus, erubescam & ego eum coram angelis Dei. Quā dissimiles ei sunt, qui mala quidem per seipsos faciūt, ad bona autem faciēda vicarios conducunt, & plerunq; post mortem primū: Miseri qui seipsos negligentes, aliis suam salutem committunt. Demum Martha etiam in aliena domo Christo ministrat. Omnia autem hæc insigniter indicant, eius tum fidem, tum charitatem in Christum. *Lazarus erat vnus ex discumbētibus* Ostenditur per hoc quod non fuit plantasma, quando è sepulchro prodiit, veramque eius resurrectionem probat, quod tam diu superuixit, cum aliis colloquens & conuescens. Vide autem christi benignitatem, quā non abhorreat ab eo, quem foetidum è sepulchro eduxerat, vt etiam eum cōuiuio & ad mensam suam admittat, imo ministrantibus fororibus præferat. Eandem benignitatem etiam nobis exhibet, postquam è peccatis surreximus: ad eum enim nō abhorret à nobis, vt & filios & amicos, atque ad eum omnium bonorum suorum participes faciat. Imò nonnunquam benigniorem se à peccato cōuersis exhibet, quā his, qui non peccauerunt. Sic vix aliquem quantumuis iustum & sanctum, tam benignè allocutus est, vt latro nem illum in cruce. Huc pertinet parabola illa de filio prodigo quem pater ad eum benignè receperat reuertentem, vt alter frater indignaretur, &c. *Maria ergo accepit libram, &c.* Vide quanta solitudine Christo ministrant, nemo in hac domo otiosus est, singuli pro viribus certatim ministrant, ac se mutuo superare contēdunt. O piū studiū. Sic i Ecclesia quilibet debet laborare. Sic, inquit currite, vt cōprehendatis. Studeant desides alios præeuntes imitari. Qui autē fortiores sunt, tanto feruentius ad altiora tendāt, quāto diligentius alii eos imitātur. Vide autem

quanta fiducia ad Christum accedat mulier illa, quem Ioannes ille sanctus in Iordane tāgere formidabat. Hanc fiduciam non aliunde hausit, quā ex perspecta ac toties experita Christi benignitate. Sic nimirum fideles, etiam si nondum omnino sine peccato sint fiducialiter tamen audent Deo dicere: Pater noster qui es in caelis, &c. Deinde temeritas videtur, quod Christum in pleno conuiuio vnguento perfundit. Verūm nō temeritas est, sed ingēs charitas, & amor impotens, nesciens quidem quid ageret, sed tamen hoc officio Iesu mortem præuentiās & Ecclesiæ typum gerens, quæ spretum à synagoga Dominum diuinis honoribus amplecteretur, Sed age, cōsideremus huius mulieris animū. Primò benefacit, nihil territa Phariseorum diris execrationibus, nihil mota aliorum vel irrisionibus, vel murmurationibus, eo contenta, quod Christus boni consuleret ipsius ministerium. Sic fides nihil curat mundum, dummodo Deo placeat. Deinde non quaecunq; vnguentum affert, sed pretiosum & optimum, denique etiam totam libram. Sic enim charitas nōdum nō habet, largiter effundit quicquid optimū habet in Christum, non attendit quid expendat, sed cui & pro quo. Præterea non tantū pedes Christi vngit, sed & caput, parata in omnibus ei ministrare. Quia autē caput Christi vnxit, secundum Matthæū, constat quod non fuit crassum aliquod vnguentum (hoc enim magis Christum foedasset) sed liquor aliquis gratus & odoriferus, vel aqua aliqua pretiosa. Quod si eadem fuit illa Maria, cum peccatrice illa, de qua Lucas scribit, dupliciter ex hoc commendāda venit. Quod enim prius laudabiliter inchoauerat, nunc etiam in eo perseuerat, imò laudabilius perficit. Primò enim tantum pedes vnxit, hic autem pedes & caput. Hinc autem docemur, nedū in bono perseuerare, sed in dies ad perfectiora tendere. Demum etiā capillis terfit pedes Christi, quasi amore ebria, nesciens quomodo vlti⁹ ei ministraret, ac parata etiam plura addere si posset. Meritò igitur audiuit: Quod potuit hæc fecit. Interim autem Christus hæc permittit & silet, imò gratum habet hoc obsequium, non quod huiusmodi voluptatibus caperetur, nec ideo q̄ opus ipsum in se tantum esset, sed quod ex magna fide & deuotione procederet. Hoc enim Christus in operibus nostris attendit. Deinde etiam ideo se vngi pmisit, quia

T 5 vnctio

Luc. 18.

Luc. 12.

Luc. 10.

Apoc. 3.

Matt. 10.

Luc. 23.

Luc. 15.

1. Cor. 9.

Matt. 26.

Luc. 7.

Matt. 3.

vnctio illa præfigurabat eius mortem & sepulturam, vt infra dicitur. Quantumuis autem Christus per omnem vitam humillimè se gesserit, mortem tamen, quam nulla necessitate, sed sua sponte pro totius mundi salute passurus erat, & qua deuicturus erat diabolum uoluit honestari. Hinc est, quod proximus morti cum triumphali pōpa Hierosolymis inuectus est. Mortuus autem, in sepulchro nouo exciso lapide recondi voluit, & sindone munda inuolui, & nobilis viri cura sepeliri. Ideo autem mortem suam potius honestari voluit, quam vitam ad consolationem suorum, vt scirent pretiosam esse mortem sanctorum, etiā si vita in gloria sit, & tunc nos veteræ gloriæ appropinquare, quum ad mortem appropinquamus. *Et domus impleta est ex odore vnguenti.* Verè odorifera domus, in qua tam piæ personæ habitant, tam bonis actibus studentes. Huius domus odor in hunc vsq; diem pios homines recreat & allicit. Cæterum, hæc Christi vnctio quodammodo præsentatio est eius vnctionis, qua à summa Trinitate in regem & sacerdotem vnctus est præ participibus suis oleo lætitiæ, spiritu scilicet sancto & plenitudine gratiarum, vt Isaias prædixit: Requiescet, inquit, super eum spiritus Domini. Eius vnctionis stillas capillis capitis Dei extergunt, hoc est, omnes electi De plenitudine enim Christi, omnes accipiunt. Meritò autem sancti, dicuntur capilli capitis Christi. Sicut enim capillus res quidē in se mortua est, tamen adhæret capiti, & ipsum caput ornat: sic sancti se quidem mortui sunt. Mortificant enim membra sua super terram, tamen Deo vt capiti adherent, & in eo viuunt, imò ipsum caput ornant. Deum enim glorificant verbo & opere, & in ipsis glorificatur Deus. Hinc igitur duplex nobis consolatio consurgit. Primò, quod certo scimus hunc eundem Christum tantopere à Iudæis contemptum, à Deo patre vnctum: idque pretiosissimo vnguento, cuius vel solus odor totum mundum recreat. Secundò quod scimus etiam in nos peruenisse eius vnctionis stillas, & adhuc peruenire posse. Deinde hæc historia etiam totum statum Ecclesiæ adumbrat, Simon Leprosus, in cuius domo hæc facta sunt, secundum Matthæum, qui que audiens vel obediens interpretatur, Iudaicum populū significat, qui primò verbum Dei audierunt. Ipsi enim commissa sunt eloquia Dei, &c. Sed tandem leprosus factus est idem populus, ob incredulitatem. Habuit idem populus, dum adhuc sanus esset, egregiam domum, in qua Deus libenter habitabat, congregationem scilicet fidelium: tunc enim in Iudæa tantum notus erat Deus. Leprosus autem factus, è domo illa eiectus quidem est ille populus, sed domus mansit, imò magnificata est. Ex synagoga enim Iudæorum, facta est Ecclesia vniuersalis credentium. In hac domo sunt peccatores & iusti. Inter iustos vero sunt tria genera hominum. Aliqui è morte peccati resurgunt, & conuertuntur. Hi signantur per Lazarum. Aliqui in laboribus viuunt propter externa, quæ tamen ipsa ad gloriam Dei ordinant: hi per Martham signantur. Aliqui tantum Deo & spiritualibus vacant: hi signantur per Mariam. Imò quilibet Christianus has tres personas in se ipso gerere debet. Primò sit Lazarus à peccatis fugiendo. Secundò Martha, in bonis se occupando. Tertio sit Maria, Christum vngendo. Vnguentum, quo vngi debet & vult, fides est, non quæcunque, sed quæ optima est, nempe Christiana, id est per dilectionem operatur. Debet autem eadem fides ex narido confici, hoc est, habere feruorem, vt scilicet per dilectionem operetur: deinde oportet, vt non sit adulterata, per admixtionem erroris. Insuper vt sit plena, libram scilicet habens ne scilicet in articulo dubitet. Vngere autem debemus & caput & pedes Christi, hoc est, credere ipsum Deum & hominem. Hæc sunt quæ Christo exhibere debemus in persona propria. Verum ne sic quidem totum Christum honorasti. Habet enim etiam corpus mysticum, cuius ipse est caput, pedes autem sunt credentes in ipsum. Vnguentum, quo vngi debet hoc Christi corpus, est charitas. Vngendum igitur & caput & pedes, quia diligendus Deus & proximus. Non sufficit autem charitas in corde, sed addendi etiam capilli externæ scilicet diuitiæ, quæ merito capillis cōparantur, idque ob multa. Primò quia tantum externe ornant. Deinde, quia nec viuunt, nec vitam dant, nec à morte liberant. Tertio, quia plerumque ad superfluitatem habentur, quemadmodum & capilli. Et quemadmodum sine dolore capilli abscinduntur, sic minime grauare nos debet, externa bona pro proximo impedere, cum Christus seipsum ipse dedit nobis. Vel aliter capillò mortuū quid est. Sic si mortuū aliquid in te habes, peccatū scilicet, fac quod Daniel præcipit:

tatem. Habuit idem populus, dum adhuc sanus esset, egregiam domum, in qua Deus libenter habitabat, congregationem scilicet fidelium: tunc enim in Iudæa tantum notus erat Deus. Leprosus autem factus, è domo illa eiectus quidem est ille populus, sed domus mansit, imò magnificata est. Ex synagoga enim Iudæorum, facta est Ecclesia vniuersalis credentium. In hac domo sunt peccatores & iusti. Inter iustos vero sunt tria genera hominum. Aliqui è morte peccati resurgunt, & conuertuntur. Hi signantur per Lazarum. Aliqui in laboribus viuunt propter externa, quæ tamen ipsa ad gloriam Dei ordinant: hi per Martham signantur. Aliqui tantum Deo & spiritualibus vacant: hi signantur per Mariam. Imò quilibet Christianus has tres personas in se ipso gerere debet. Primò sit Lazarus à peccatis fugiendo. Secundò Martha, in bonis se occupando. Tertio sit Maria, Christum vngendo. Vnguentum, quo vngi debet & vult, fides est, non quæcunque, sed quæ optima est, nempe Christiana, id est per dilectionem operatur. Debet autem eadem fides ex narido confici, hoc est, habere feruorem, vt scilicet per dilectionem operetur: deinde oportet, vt non sit adulterata, per admixtionem erroris. Insuper vt sit plena, libram scilicet habens ne scilicet in articulo dubitet. Vngere autem debemus & caput & pedes Christi, hoc est, credere ipsum Deum & hominem. Hæc sunt quæ Christo exhibere debemus in persona propria. Verum ne sic quidem totum Christum honorasti. Habet enim etiam corpus mysticum, cuius ipse est caput, pedes autem sunt credentes in ipsum. Vnguentum, quo vngi debet hoc Christi corpus, est charitas. Vngendum igitur & caput & pedes, quia diligendus Deus & proximus. Non sufficit autem charitas in corde, sed addendi etiam capilli externæ scilicet diuitiæ, quæ merito capillis cōparantur, idque ob multa. Primò quia tantum externe ornant. Deinde, quia nec viuunt, nec vitam dant, nec à morte liberant. Tertio, quia plerumque ad superfluitatem habentur, quemadmodum & capilli. Et quemadmodum sine dolore capilli abscinduntur, sic minime grauare nos debet, externa bona pro proximo impedere, cum Christus seipsum ipse dedit nobis. Vel aliter capillò mortuū quid est. Sic si mortuū aliquid in te habes, peccatū scilicet, fac quod Daniel præcipit:

Psal. 75.

Dan. 4

capit: Peccata tua eleemosynis redime. Omnia autem hæc ante Pascha fieri debent, hoc est, antequam transeamus ex hoc mundo, qui sex diebus conditus est. *Dicit ergo vnus ex discipulis eius.* Hactenus respectum diuinæ misericordiæ habuimus in Maria, & aliis: nunc in hoc Iuda videmus respectum diuini iudicii. Hi enim sunt duo oculi Dei, quibus homines intuetur, misericordia scilicet & iudiciū. Et sic vt Ioannes, vtrūque respectū ponit ante passionem Christi, sic Lucas in duobus latronibus idem ostendit in fine passionis, vt ex respectu misericordiæ impios discamus in Deum sperare, & ex respectu iudicii in impios discamus timere Deum. Iam alii quidem Euangelistæ pluraliter dicunt, Apostolos indignè tulisse vnguenti effusionem, quod differenter intelligere possumus, vel quod communiter fecisse dicantur, quod vnus eorum fecit: sic enim vulgo loquimur: vel quod etiam alii Apostoli vere murmurerunt. Non enim in omnibus excusandi sunt sancti, homines fuerunt & permanserunt etiam post acceptum spiritum sanctū. Quod si forte ex incitatione impij illius nihil indignati sunt, longe tamen alia intentione hoc fecerunt, quam ille, illi sciebant Christum huiusmodi delitiis non delectari sciebant item summe ei placere misericordiam in pauperes: Iudas autem, vt infra dicitur, longe aliud quærebat. Idcirco Ioannes solum eum nominat, qui impio animo hæc dixit. Tremendum autem, est quod in tā factō collegio tam impius homo inuenitur. Nemo igitur in homine, in sanctitate status vel officij, vel habitus magnopere confidat. Si Iudas Apostolatus sanctum non fecit, nec te sanctum faciet status, vestis aut officium sanctum: imò nisi sanctitatem prius habueris: & à Deo quæsieris, fieri potest, vt ex officio magis impius euadas. Item, si Iudas non ideo bonus fuit, quod inter bonos conuersatus bonum officium habuit: sic nec tu ob id melior es, quod sanctam vestem aut statum aut officium habes. Præterea, si in tā paruo collegio quod ipse Christus instituerat inuentus est malus, non mirum est, si in collegiis magnis, ab omnibus institutis, mali inueniantur. Quilibet autem videat, ne id sit, quod Iudas fuit inter apostolos. Cæterū, quis non miretur, quod Christus ex his, qui secum venerant, secum honorifice suscepti erant, secum reficiebantur, vnum inuenit quātillam consolationem ipsi inuideret? Hoc

Luc. 23

enim est, quod in psalmo quæritur: Si inimicus, inquit, me maledixisset mihi, sustinuissem vtrique, &c. Tu vero homo vnanimis; dux meus, & notus meus, &c. Quemadmodum autem Christus in terra cōmorans, inter suos inuenit qui eum traderet: sic profecto à suis grauiora pertulit, quam à Iudæis & Gentibus. Iudæi corpus quidem eius conciderunt, at vestem ipsius intactam reliquerunt. Christiani autem nedum membra Christi blasphemando lacerant, sed etiam tunicam eius, fidei scilicet vnitatem, miserabiliter scindunt. Postremo, quauis durum sonet, quod in cōsortio Christi inuerti sunt mali, è regione tñ iucunde sonat, quod tantum vnus fuit malus. Imò eo maior est aliorum. Apostolorū gloria, quod tam impium hominem inter se habuerint, nullus tamen eorum motus est. Nam dubium non est, quin & ipsos contra Christum incitare conatus sit. Contra autem eo maior est Iudæa damnatio, quod inter tā sanctos viuens, nihil emendatus sit. Huiusmodi igitur vni odor ille vnguenti, quo alii reficiebantur, fuit odor mortis in mortem. Imò, quia iā mortuus erat & sepultus in malitia sua odorem vitæ ferre non valuit. Signanter autem Ioannes exprimit & nomen eius, & cognomen, vt discerni possit ab altero Iuda, qui Thadæus cognominabatur. *Quare hoc vnguentum non venit.* &c. Qui iniquum eius animum nesciret, non posset non sanctum & iustum eum ex his verbis iudicare. Primò enim videtur zelare magistri honorem, quasi diceret: Quid tam bonum magistrum nostrum molestamus his nugis? scimus enim non delectari in huiusmodi, &c. Secundò videtur zelare honorem totius collegij, quasi diceret. Nostro conuiuio non cōuenit ista magnificentia, paupertatem professi sumus. Christum pauperem sequendo, paupertas nos decet. Quid si homines hæc rescuerint nonne in nobis scandalizabuntur? &c. O hypocritam? Tertio videtur zelare pauperes, quasi diceret: Si decretum erat scemina largiri rem tam charam, poterat donata vendi, & pretium dari pauperibus. Hoc nimirum sanctius erat, ac magistro nobisque dignius. Vide quam bona specie avaritiam palliat. Atque hæc est prima virtus Iudæ, quæ apud plerisque nunc frequentissime cernitur. Deinde, perditum opus mulieris putat, eò, quod nihil commodi vel gloriæ hinc ad ipsum redierit. Sic enim hypocrita estimat opera tantum secundum externam laruam, bonum

Psal. 54.

1. Cor. 2.

Psa. 115.

Psal. 44
Isaias. 11.

Ioan. 11

Matt. 26

Rom. 9.

bonum opus iudicantes, quod multum comodi vel gloriæ adfert operanti: malum autem vel inutile, vnde nihil gloriæ humanæ sperare possis. Præterea zelum quidem præterdit, sed non secundum scientiam pauperibus consultum vult, sed interim Domini obliuiscitur. Atque ita diligendus est proximus, vt tamen potior sit Deus. Sic plerique nunc sunt, qui audent affirmare, ea tantum bona opera esse, quæ proximo impenduntur. Hinc est, quod dant omnes homines, statim & opera, quæ proximo nullum externum commodum afferunt. Hi autem dupliciter peccant. Primum, quod tantum volunt seruire proximo, quasi tria prima mada legis nihil sint. Scimus præceptum de diligendo proximo à Christo commendari, sed interim etiã scimus eundem Christum dixisse: Hoc est primum & maximum mandatum, nempe, Diliges Dominum Deum tuum, &c. Sic non tantum dixit. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, sed addidit: Et quæ sunt dei deo. Sic Paulus, reddite, inquit, non hominibus tantum sed omnibus debita, &c. Non igitur tantum bona sunt, quæ proximo fiunt, sed etiã quæ Deo fiunt, quæ æque à Deo præcepta. Deinde etiam in hoc peccant, quod putant proximos externis tantum auxiliis segere. Hinc. n. est quod ea opera, quibus spiritualiter iuuatur proximus, nihil esse putant. Atqui corpori humano non sola manus, quæ victum parat, necessaria est, sed etiã oculus qui & si victum non parat sicut manus, tamen aliam commoditatem adfert corpori. Sic proximo non tantum illi deseruiunt, qui vxores & liberos nutriunt sed etiam, imò plus qui orant, docent, &c. Nemo igitur alterius statum & opera (dum modo non aperte mala sint) contemnat, sed quilibet secundum vocationem suam Ecclesiæ commodis prospiciat. *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat.* Sicut qui veritate ambulat Deo & hominibus commedabilis est: sic e contra, qui malitiam suam bono prætextu palliat, merito apud Deum & homines male audit, id quod Iudæ contigit quem nē dum Christus arguit, sed Euangelista quoque eius dupliciter omnibus prodit. Verissime autem de ipso dictum est, quod non pertinebat ad eum de egenis. Quomodo enim pauperibus cõpateretur, qui ipsam pauperum misericordiam in mortem tradere non veretur? Excesserat animus eius omnes terminos humanarum miserationum, tamque alieni pectoris erat, vt ipsam pietatem

trucidaret. Quid autem est homo charitate & compassione vacuus, nisi crudelis bestia? Atqui multi sunt, qui in delitiis viuentes nihil compatiuntur super contritione Ioseph vt propheta ait: nec curant, quod idem Propheta: Vt illud horrendum eis imprecatur nec saltem infœlici exemplo Iudæ mouentur. *Sed quia fur erat.* Hic habes causam quare maluisset hoc vnguētum vanisse trecētis denariis, quia. s. voluisset, & potuisset furtum facere de ipsis trecētis denariis. Potuisset autem vtique satis commode, quia loculos habebat, &c. iam quod Ioannes furem eum nominat posset forsan videri immodestius dictum. Verum, qui rem ipsam attendit, videbit modestissime dictum esse. Potuisset enim eum atrociori titulo denotare. Non enim simpliciter fur erat, sed sacrilegus. Si iudicium seculare grauius punit furtum Reipublice. quod dicitur peculatus, quæ furtum rei priuata: quanto detestabilior est fur sacrilegus? Et si grauius punitur qui proprio domino infidelis est & furatur, quanto magis qui Deo furatur? Atqui Iudas proprio Domino infidelis fuit, eaque furabatur, quæ Christo & pauperibus debebantur, quod vtique sacrilegium fuit. Modestissime igitur Ioannes peccatum eius descripsit, quod summe exagere potuisset, si voluisset. Verum charitas non gaudet super iniquitate, nec de alieno malo. Iam sūt & in Ecclesia Iudæ similes, qui indignissime ferrent, si furti arguerentur: interim tamen maiora committunt, eademque infidelitate loculos Christi (bona scilicet ecclesiastica pro ministris ecclesiæ & pauperibus oblata) tractant, quam Iudas. Alius enim per fas nefasque congerit, & ad se rapit quacunque potest, nihil interim curans vel de pauperibus, vel de his, qui Ecclesiæ ministrant quibus ea potissimum debentur. Alius ad pompam & luxum eisdem bonis abutitur. Peccant & seculares circa loculos Christi, dum alius renuit dare quod debet, alius etiã ad se & suos Ecclesiastica bona rapit. Hoc videntes profani principes, etiam ipsi quæque ad se rapiunt, impleturque illud psalmi. Si videbas furem, currebas cum eo, &c. Nemo autem attendit, id quod in eodem Psalmo sequitur: Hæc fecisti, & tacui: Arguam te & statuam contra faciem tuam: Intelligite hæc, qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat & non sit qui eripiat. Sic & is, cui moriens aliquis bona sua committit, imò quasi animam suam commedat, vt vel debita soluat

Amos. 6

1. Cor. 13

Psal. 49

Matt. 22

Rom. 12

uar, vel male parta restituat, vel in pauperum usum bona relicta distribuatur: tamen nihil horum facit, sed omnia in suum commodum conuertit, quid aliud facit, quam quod loculos Christi defraudat? Atqui hæc ad eum frequenter fiunt, vt in prouerbum & iocum abierint, nec amplius putentur esse peccata. Sed ad Iudam reuertamur: *Fur* (inquit) *erat.* Quo verbo innuit, eum etiam ante hæc furtis assuerum. Deinde indicat, eum non tunc primum perisse, cum Christum vendidit, sed perditus iam Christum sequebatur corpore, non animo: Præterea, quod peculium iam sibi prospiciebat, vnde postea viueret, signum est, quod iam destinauerat Christum relinquere. Alioquin quid opus ipsi erat pecunia, si eum Christo perseuerare voluisset, cum Apostoli plane confessi sint, nihil ipsis defuisse, quamuis Christus eos sine sacculis & peram emississet. *Et loculos habes, ea quæ mittebantur portabat.* In Luca legimus, quaedam mulieres de Galilæa de facultatibus suis Christo ministrasse. Idem credendum est de aliis piis hominibus. Quamuis autem Christus terra & maris, & omnium que in eis sunt, vel ex eis nascuntur, creator & dominus esset, tamen ex elemosynis hominum sustentari voluit, & Euangelium annuntians, de Euangelio viuere volebat. Primum, vt vel ex hoc discamus, quantum sese exinanierit. Verè enim cum diues esset propter nos egenus factus est. Secundum, vt ipso facto suo ostenderet, securitatem esse viam ad cælum in paupertate & humilitate, quam in multis diuitiis. Tertium, vt doceret ministrantibus spiritualia licere vitæ necessaria recipere ab his quibus ministrant. Sic enim & alibi dicit: Dignus est mercedarius cibo suo. Ad hoc Paulus etiam verbum legis adducit: Non alligabis os boui trituranti, &c. Ceterum quærent hic aliqui, cur Christus Iudæ loculos permiserit, cum sciret eum furem esse. Item, cur eum permiserit inter apostolos, cur eum non corripuerit &c. Respondeo. Num rarum quid tibi hoc videtur? Nonne vsque hodie etiam multos in Ecclesia permittit esse propositos similes Iudæ? Nonne vsque hodie malos sustinet inter pios? Nonne vsque hodie temporalia dat etiam male vsuris? Cui igitur videamus, quid dominus multa permittit, quæ tamen non vult, non temere de illo vno discutiamus, præsertim cum ignoremus, vtrum dominus electione sua loculos illi commiserit, an certe (quod credibilis est) ille se ingesserit, sicut

plerique nunc tanta importunitate ecclesiasticis ministeriis se ingerunt, vt nisi admittantur, penè grauiora per discordiã animabus scandala, quàm nisi admittantur, dāna rebus Ecclesiasticis inferant. Volunt tamen aliqui quod Iudas eo tempore non fuit malus, quod in Apostolum electus est, & loculos à Domino accepit, Alii volunt, ideo ei commissos loculos, vt ex aspectu, & attractu pecuniæ auaritia eius aliquantulum sedareretur. Alii volunt, quod loculi ei commissi sunt, vt Apostolorum postremo ac minus idoneo ad spiritualia, indignum enim erat, vt tam vile ministerium sanctis Apostolis imponeretur, quibus tam, magna commissã erant. Sic & Petrus: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Quamquam nunc contrarium fiat administrationem temporalium maximus quisque appetit: spiritualium autem administrationem vilissimis interdum hominibus commendamus. Alii volunt ideo Iudæ loculos præ aliis commissos, vt magis moueretur ad redamandum Christum. In fine igitur tria ex Iuda discimus. Primum paucos esse, qui administrant temporalia sine peccato. Qui enim tangit picem, inquinabitur ab ea. Hinc Paulus: Qui volens diuites fieri, incidunt in laqueos, &c. Secundum, quod nemo sit idoneus dispensator euangelicæ doctrinæ, cuius animum occupat pecuniæ cupiditas. Tertium, quod auaritia radix est omnium malorum. Ea enim ex apostolo furem, deinde & proditorem fecit. In summa, Iudas exemplum est personarum Christianorum: qui speciem habent, bona opera faciunt, sed cor habent inuidia & æmulatione obsecratum quem admodum & Iudas inter apostolos obambulat, Christi discipulum se fingit, cum tamen ex animo odiat eum. Similes item sunt Iudæ qui in his, quæ alii expendunt statim clamant. Cur non datum est pauperibus? cum interim ipsi sua turpiter prodigant, nec tamen vnquam de pauperibus cogitent. *Sine illam, vt in diem sepulchræ seruet.* Non se ipsam excusat mulier, contenta testimonia propriæ cõscientiæ, quam sciebat Christo optime notam. Gloria enim nostra & excusatio debet esse testimonium bonæ cõscientiæ: Christus autem eam defendit. Ipse enim nedum iudex est, sed etiã aduocatus suorum, eosque defendit, non tantum contra calumnias mundi & diaboli, sed etiam coram iudicio Dei. Hic est: quod Paulus tam fidenter loquitur: Christus, inquit, qui

Act. 6

Eccle. 13

1. Tim. 6

2. Cor. 12

Rom. 8

qui mortuus est, qui & resurrexit, interpellat pro nobis. Quis ergo accuſabit aduerſus electos Dei, &c. Nihil nocet calūniator, ſite & opera tua probat Deus. Obſerua autem, quod Chriſtus partim in ſingulari, partim in plurali numero reſpondet. Vnde datur intelligi, quod etiam alii apoſtoli non nihil obmurmurauerunt, licet alia intentione quā Iudas: vt ſupra dictū eſt. In ſingulari autem loquens dure reſpondet. *Sine* (inquit) *illam*. In plurali autē admodum modeſte. Pauperes (inquit) ſemper habetis, &c. quia Iudas mādo animo murmurauit, alii autē diſcipuli bona intentione. Vel poteſt dici, quod Chriſtus etiam ideo a ſingulari numero repente tranſiit ad pluralem, quia tunc vnus quidem erat Iudas, nunc autem multi, & cum Chriſtum fideles diſcipuli ſemper habeant per præſentiam diuinitatis, iuxta illud: Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus, &c. alii qui Iudæ ſimiles ſunt, nequaquam ſunt illum habituri. Tollatur (inquit Propheta) tollatur impius, ne videat gloriam Dei, vt quo modo Iudas nō meruit videre faciem reſurgentis, ne tunc fuit cum Apoſtolis, quando pacem illis Chriſtus attulit, ſic nūquā habeant vel videant gloriam eius quicumque ſimiles Iudæ ſunt. Eſt autem ſenſus verbi: *Sine illam*, vt ſeruet, &c. quaſi diceret, Non eſt perditū opus, vt tu putas, effuſio huius vnguētī, nec ſine cauſa ego illud permiſi, magnū aliquid portendit & ſignificat, nempe me propediem moriturum, & ſepeliendum in fragrantiam omnium electorum. Solent quippe mortuorum corpora vngi: quod igitur mortuo mihi facere non poterit, hoc nunc, quāuis neſcia, præuenit. Ideo autem & hic & alias crebro paſſionis ſuæ meminit, vt perſuaderet iſtis, ſe ſua ſponte moriturum. Vel etiam ideo, vt impium traditorem pungat, quaſi diceret: Moleſtus tibi ſum & inuiſus, ſed expeſta pauliſper, ſubducetur tibi ex oculis nedum præſentia mea, ſed etiam gratia. Docet autem Chriſtus hoc verbo, ne obſiſtamus ad bona tendentibus: Noli, inquit Sapiens, prohibere eum, qui benefacit, &c. Sic Chriſtus: ſine eam benefacere, ſi tu non viſ. Secundò docemur, non reprehendere aliorum opera, etiam ſi nō exactiſſima ſiant, ne territi deſiſtant omnino, ſed fauore noſtro ad altiora ipſos promoueamus: Sine, inquit, illam, mulier adhuc eſt, non vir: expeſta donec grandſcat, & maiora faciat. Terrò docemur, non temere aliorum ope-

Matt. 23

Iſa. 26

Pro. 3

ra iudicare, cum ignoſemus qua intentione facta ſint: Quis tu, inquit, es, qui iudicas alio num ſeruum, &c. *Sine*, igitur, *illum*. Nō tuū eſt corda & intentiones iudicare, ſed meū. Quarto docemur ex hoc verbo, etiam boni conſulere veterum liberalitatem, & magnificentiā, in conſtituendis & ditandis Eccleſiis, &c. *Sine*, inquit, *illam*, quod habuit, & potuit fecit, qualiacunque ſint: externa illa, certe reſtantur in eis. ſunt gratum & deuotum animum, paratum omnia in ſeruitium Dei expendere. Quintò docemur, nō ſolum bona opera eſſe, quæ proximo impendimus, ſed etiam quæ Deo, id quod & ſupra admodum. *Sine*, inquit, vt etiam Deo ſeruiat, vtrūque enim præceptum eſt, & Deum & proximum diligere. Præterea hoc verbo oſtendit quod nedum corde & ſpiritu, ſed etiam corpore & rebus externis ſubiſeruiat, vel ita nobis, vt vel ſic teſtemur, quod omnia hæc ab ipſo acceperimus. Demū videmus ex hoc verbo, quod opera noſtra, quāntulacunque ſint, Deo placent, ſi ex fide & dilectione procedant. Sicut e contra non ſunt grata etiā maxima opera, ſi deſit fides & charitas, id quod Paulus diſſuſe oſtendit: Hinc Chriſtus: Quidam dicent in iudicio: Domine nōne coram me manducauimus & bibimus, &c. & reſpondebo. Non noui vos. *Pauperes ſemper habetis vobiscum, me autem non, &c.* Dupli-citer exponi poteſt hoc verbum. Primo ſic: *Pauperes habetis vobiscum*, habetis item & me. Illis tenemini ſubuenire, vt fratribus eiusdem naturæ & fidei: mihi tenemini ſeruire, vt creatori & redemptori. Iam nūquam vobis deerit occaſio miniſtrandi proximo, mihi autē non ſemper poteritis corporale miniſteriū exhibere. Nō enim ſemper habebitis me in iſta viſibili forma. Nolite igitur indignari, quod mulier hæc dū corpore præſens ſum corporale mihi exhibuit miniſteriū: veniet hora, qua & vos ſimilia facere optabitis, ſed nō poteritis. Deſiderabitis, inquā, videre vnum diē filii hominis. Docemur hoc verbo nō ceſſemus bene operari, quādocunque & quādiu occaſionē habemus. Non enim ſemper id poterimus. Hinc Salomō: Non ceſſet manus tua, imò quodcunque poteſt manus tua inceſſanter operare, &c. Aliter exponitur textus hic: *Pauperes ſemp habetis, &c.* quaſi diceret: Nō prohibeo pauperibus benefacere: Id enim dñi mandatu eſt: at nō ſatis eſt pauperibus benefacere. Hoc enim poſſunt & hypocritæ. Hoc tempus quo iam me habetis

Roma. 12

Matt. 22

Luc. 13

Luc. 13

Matt. 7

Luc. 17

Eccle. 9

betis, maius aliquid exigit. Perſequuntur me nunc Iudæi, & proſcribunt quotquot in me credidit. Hinc igitur neceſſariū eſt, vt qui me credit teſtetur fidem ſuā aperte. Nō dū autē apte me cōfiteretur ſaltē hoc tpe, qui pauperibus benefacit, ſed qui ſic mihi bñfacit, vt mulier hæc fecit. Hoc n. opere palā reſtatur fidē & charitatē ſuā, id quod benefaciedo pauperibus hac tempeſtate tam commode fieri nō poſſet. Hinc igitur diſcamus confeſſionis Chriſti modum. Tempore ſiquidem perſecutionis non ſatis eſt pauperibus miſericordiam impendere, ſed tenemur aperte Chriſti fidem conſiteri, alioqui Chriſtum negamus. Iuxta illud: Qui me eruberit corā hominibus, erubeſcam ego eum coram deo. Sic tempore hæreſum & ſchiſmatum nō ſatis eſt fidem veram in corde tenere, ſed oportet eam conſiteri, Hinc igitur videmus, quā ob cauſam Chriſtus apud Matth. tam excellenter commendauerit opus illud Mariæ: Bonum, inquit, opus operata eſt in me, &c. Primo enim opus illud vactionis ex magna deuotione proceſſit, id quod deus potiſſimum attendit. Secundo opus illud fuit cōfeſſio fidei in Chriſtum, & ob id maius fuit quā ſi omnem ſubſtantiam ſuam pauperibus erogaret. Nam qui erogat, facit quidem piū opus, & conſitetur eo opere Deum, ſed nullo periculo, nec priuata, ſed publica conſeſſione, ad hæc laudem meretur, tantum a beſt, vt propter cōfeſſionem ſe cuiſiam periculo exponat: hæc autem mulier hoc opere ſe & ſuā ſummo periculo expoſuit. Atq; ea demum eſt vera & libera conſeſſio: hoc enim eſt propter Chriſtum omnia relinquere, & periculo exponere. Tertio ideo opus hoc commendatur, quia ſepulturam Chriſti præfigurauit, quemadmodum & veteris teſtamenti caremonia Domino placuerunt, non quia opera, non quia pretioſa erant, ſed quia Chriſti adumbrabūt, & ex fide in Chriſtum bona fiebāt opera. Demum etiam nihil aliud accederet, tamen vel hoc vnum cōmendationem meretur hæc vñctio, quod præfigurauit totam eccleſiam implendam fragrantia mortis Chriſti & Euangēlii odore. Item quod præoſtendit, quales ſe erga Chriſtum exhibituri eſſēt fideles, qui que vſque ad finem mundi. Quod autem Chriſtus dicit: Me non ſemper habebitis, non ſic intelligendum eſt, quaſi Chriſtus iam non ſit in mundo, aut quaſi tantum ſpiritu & diuinitate nobiſcum ſit, non etiam corpore præſens

Luc. 9

Matt. 26

ſignanter in ſacramento. Sed ita dicit ſe nō ſemper futurum in mundo, quemadmodū tunc eum habebat Maria, viſibilem ſcilicet, tangibilem, paſſibilem & mortalem: Me, inquit, non ſemper habebitis, ſicut me modo habet mulier hæc, nec ſic me habebitis, quē admodum pauperes habetis, quibus corporalia beneficia præſtare poteſtis. Huc per-tinet quod poſt reſurrectionem dixit: Hæc ſunt verba, quæ dicebam quum apud vos eram. Aderat quidem etiam tunc cum ipſis corporaliter, ſed tamen non ſicut prius mortalitatis & paſſibilis, Sic corpus Chriſti non eſt in ſacramento viſibiliter, ſenſibiliter aut paſſibiliter, nihilominus tamen fatemur ibi eſſe corpus Chriſti. Iuxta illud: Accipite, hoc eſt corpus meum. Nec valet conſequentia, ſi dicas, corpus Chriſti aliquo modo, hoc eſt viſibiliter, non eſt in ſacramento, ergo ſimpliciter non eſt in ſacramento: ſicut nec hic valet conſequentia: Rex non ſedet coronatus in menſa, ergo non ſedet in menſa. Eſt enim fallacia ſecundum quid ad ſimpliciter. *Cognouit autem turba multa ex Iudæis*. Mira res vbicunque piū aliquid opus deſcribitur, turba mentio ſit, non autem diuinitas, potētum & ſapientum, vt vel huc ferri poſſit illud Dauidis: Valles abundabunt frumento. Sicut enim e montibus uidem⁹ deſſuere imbreſ, neque in illis fruges creſcere conſpiciuntur: e contra autem valles & imbrem retinent & fructum afferunt: ſic vel ſcientia, vel diuitiis, vel potentia tument, neque diuinæ gratiæ imbreſ percipiunt, neque fecunditatem afferunt bonæ operationis. Humiles autem & ſimplices & gratiam percipiunt, & fructum ferunt copioſum. Sic turba Bethaniam vſque viſura Chriſtum currit, cum interim principēs nec pedem quidem moueant. Sic nimirum diuitia, ſcientia, potentia bonis quidem ſunt adiumenta virtutum, impiis autem nihil niſi incitamenta peccati. Sic Saul antequam in regnum aſciſcere-tur, non erat vir melior eo in Iſrael: Rex autem factus, longe alius factus eſt. Qui igitur huiuſmodi externa Dei dona habet, oret deum, vt recte his vti poſſit. *Venerunt non propter Ieſum tantum, ſed vt, &c.* Venerunt attracti & allecti bono illo odore Chriſti, qui nedū Bethaniam, ſed totam Iudæam impleuerat. Quis enim non libenter videret eum, qui tanta ſigna faciebat? quis non libenter audiret eum, cui⁹ vox mortuos ſuſcitaret? quis nō libenter videret eum, qui quaſi ex inferis ad ſuperos

Luc. 24

Matt. 26

Pſal. 64

Matt. 12. superos supra consuetum morem nature rediit? Venit regina Austri de finibus terrarum audire sapientiam Salomonis. Hic autem plura quam Salomon. Per hunc autem concursum populi in Bethania praestentum fuit, quod ex omnibus mundi partibus concursus futurus esset ad Ecclesiam, quae vere domus obedientiae est, quae sola odore bono plena est, in qua licet videre Christum. Itemque non vnum Lazarum, sed innumerabiles, qui est mortuis ad vitam gratiae resuscitati sunt. Quem autem non delectaret haec domus? Hinc Christus dicit: Vbi fuerit corpus congregabitur & Aquilae. Et animae fideles: In odore, inquit, unguentorum tuorum currimus. *Matt. 24* *Cant. 1.* *Zacha. 8.* Hinc in Zacharia dicitur: Apprehendant decem viri ex omnibus linguis gentium, simbram viri Iudaei, dicentes: Ibimus vobiscum, quia Dominus vobiscum est. Quod autem dicitur, non propter Iesum tantum eos venisse, imperfectionem notat. Sic enim nos occupat vetus ille Adam, ut etiam in bonis quae facimus, non semper in vnum & solum Deum intendamus. Plerumque enim sinistro oculo etiam ad alia respicimus, ad commodum scilicet proprium. *Sed ut Lazarum viderent.* &c. Is enim ob nobilitatem & diuitias multis cognitus, nunc propter recentis miraculi famam multis notior factus erat. Ad hunc igitur videndum quidam venerunt bona intentione, ut scilicet in fide confirmarentur: cum enim etiam oculis testis sit eorum quae auditus percipit, fides firmiores radices acquirit, & indubitator fit. Sic Thomas oculis videns quod auribus audierat, exclamavit: Dominus meus & Deus meus. Fieri autem potest, ut aliqui tantum ex curiositate Lazarum videre voluerint. Est enim homo natura sua novarum rerum cupidus, magisque novitatibus, quam veritate delectatur. Proinde tantisper Christum sequitur, dum nova quaedam & insolita audierit ex ipso. Cum autem novum esse cessauerit, & homo spe sua fraudatur, a Christo dilabitur. *Cogitauerunt ergo pontifices, ut & Lazarum, &c.* Et Bethania & Hierosolymis inuenti sunt boni & mali, ut sciamus nunquam & nusquam defururum malos. Stat enim sententia: Sinite utraque crescere usque ad messem, &c. Vide autem impietatem pontificum. Primum non contenti prioribus, peccata peccatis addunt, nihil moti scripturae verbis, quae toties monet, ne peccata peccatis addamus. Secundum, in peius proficiunt. Ab exordio enim verbis tantummodo

do corripiebant, ad Christum accedentes: Sex, inquit, dies sunt, in quibus operari oportet, in his venite, & curamini, &c. *Luc. 13.* Progressu temporis caecum, qui fortiter Christo patrocinatus fuerat, de synagoga eiecerunt, nunc eo malitiae creuerat eorum invidia, ut Lazarum virum nobilem ac potentem, a quo nullo facto ditoue prouocati fuerat, & in quem ne fingere quicquam poterant, voluerint occidere. Sic enim superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper. Non simpliciter autem cogitauerunt eum interficere, sed cogitando decreuerunt, alioqui cogitare malum sine consensu non est peccatum, hic autem fuit consensus & liberatio. Vnde autem gens illa subiuga, quae Pilato dixit: Nobis non licet interficere quemquam, tantam fiduciam concepit, ut non solum vnum hominem interficere velle audeat, quia mortuos suscitabat, sed etiam alium qui reuixerat, nisi ex impia illa fictione, qua simulabant se omnia haec facere propter fidelitatem Romanis seruandam. Hinc enim praesumebant, Romanos nequaquam ipsis succensere posse, tanquam fidelibus subditis. Nam & Herodem illa causa eripuerat a gladio Romanorum, qui tot pueros occiderat, quod simulabat se non tam sibi, quam Romanis consuluisse, in eo, quod persecutus fuit Iudaeorum regem natum. Sic impios homines fortiores & audaciores ad malum reddit impunitas & fauor magnatum. Sic serui Absalon in gratiam domini sui occiderunt Amnon filium regis David. Audierant enim ab Absalon: Nolite timere, ego sum qui praecipio. Insigniter autem hi Pontifices nedum malitiam suam, sed etiam stultitiam produnt, in eo, quod non cogitant, Christum resuscitare posse, quem prius suscitauerat tam mirabiliter. Sic igitur impii quique non solum in Deum impii sunt, sed etiam immites & iniusti erga homines, maxime erga iustos, quibus rebus & ipsi se nedum malos, sed & stultos ostendunt. Si enim sapientes essent, nequaquam his, quorum deus vindex est, molesti essent, multo minus deo. Sed vera est sententia: Omnis malus ignorans. Verum, quae de causa in Lazarum plus insaniant, quam in caecum, audi. *Quia multi propter illum abibant, &c.* Vide malitiam, crimen iudicant, & capitale crimen, beneficium accepisse. Vnde qui dicunt malum bonum, &c. *Isai. 5.* Non dubium, quin & propter miraculum in caeco factum, multi crediderunt in Christum, sed hic plures. Primum quia miraculum hoc

hoc in se maius & admirabilius erat, quam praecedentia quaecunque. Secundum, quia caecus vilis erat persona, nimirum medicus: hic autem Lazarus diues & potens, ideo ipsius suscitatio famosior erat, & latius divulgabatur. Tertium, quia quatuorcumque esset miraculum in caeco factum, calumniam tamen praebat, quod in Sabbatho factum fuerat: Hic autem nihil tale calumniare poterant. Demum hoc miraculum, iam instante solennitate Paschali, & turba ascendente e regione factum est, ideo latere non potuit, quin multi hoc viderent, audirent, & sic crederent: Hoc ipso torquebantur. Vide igitur inuidiam omni fera crudeliorem, & omnibus exitium minitatem. Sicut enim charitas ad benefaciendum extimulat, sic lior edax, nil nisi perniciem & caedem cogitat. Sic ex inuidia Cain occidit fratrem suum. Ex eodem morbo filii Iacob vendiderunt fratrem suum: imo inuidia Diaboli, omne hominum genus perdidit. Ceterum, hic iterum vides, prudentiam mundi nihil boni exequi, si non adsit fides. Prudenter enim consuluissent videntur, quod malum radicibus tollendum esse decernerent, sed quia fides aberat, prudentia illorum cum summa iniustitia coniuncta erat. Prius enim consultandum erat, num malum sit in Christum credere. Item an iusti possent occidere eum, in quo nihil aliud acculare possent, nisi quod beneficium acceperat. Verum impius homo temere fertur, sola ratione & carnali prudentia ductus, quali errare non possit, cum tamen scriptum sit: *Omnis homo mendax.* *In euangelium.* Si attendamus quo die Christus Bethaniam venerit, id quod supra ostendimus, eundem apparet quod Christus decima die mensis Hierosolymam intrauit. Item quae prima die Hebdomadae, quam nos Dominicae dicimus, & octava die ante resurrectionem tuam. Nihil horum sine causa factum est. Ideo autem decima die mensis locum passionis intrauit, ut eis, qui eo die iuxta legem agnum in Pascha immolandum segregarent ostenderet se verum esse agnum a patre destinatum, ut in festo iam instanti immolaretur pro genere humano. Prima autem die Hebdomadae, hoc est, in Dominica intrauit, ut recreationem inciperet eadem die qua cepit creatio. Octava autem die ante resurrectionem intrauit, ut vel sic praefigureret illud tripudium, quod de victoria eius habetur erat spiritualis illa Hierusalem: Sicut

enim cum David reuertetetur occiso Goliath, mulieres ei occurrerunt cum tympanis, &c. sic superato Diabolo, exitura erant animae sanctae, laudantes & gloriam regi suo cantantes, *Turba multa, quae conuenit ad diem festum.* Etiam hic nulla fit mentio diuitem & potentum. Huiusmodi enim homines cum in diuitiis & potentia confidunt, nihil curant de pietate aut gloria Dei. Deinde quauis ad festum & propter festum venissent, nunc tamen adueniente Christo festum relinquunt, & Christo occurrunt, quasi praesentes se certius aliquid desiderare, quam sit Iudaeorum templum & caeremonia, ac iam satis diu umbram deseruitum esse. *Acceperunt ramos palmarum.* In Mattheo *Matt. 21.* dicitur, quod caedebat ramos de arboribus & sternebant in via, idque sine dubio factum est. Hic autem Ioannes aliud quiddam & maius dicit: Non enim simpliciter nominat ramos quatuorcumque arborum, sed miratur eos accepisse ramos palmarum. Nec dicit, quod in via eos statuerint, sed quod manibus portauerint. Palma autem victoriae signum est, ut ex natura arboris, quae contra onus impositum surgere dicitur: tum quia olim victoribus dabatur palma. Hinc & de sanctis dicitur, quod amicti sint stolis albis, & palmae in manibus eorum, quo verbo significatur eos perfectam victoriam de Diabolo & mundo adeptos esse. Hic igitur mira videmus. Primum nondum ceperat Christus bellare, imo iam primum se parabat ad bellum, & tamen ei victoria & triumphus celebratur. Nec mirum. Ipse enim certus erat, de victoria. Non sic autem alij ad bellum procedentes, ideo nemo ante victoriam triumphare potuit aut potest, nisi solus Christus. Imo nullus unquam iustus cum palmis susceptus est, quia Christus: solus enim ipse maximos illos hostes, quos nemo alius vincere potuit, vicit, peccatum dico mortem, mundum, diabolum, &c. Deinde apostoli nondum sciebant Christum cum diabolo conficturum, & morte sua de uicturum eum, qui mortis habebat imperium, quis igitur non mireretur turbam, nedum bellum, sed victoriam Christi praesensisse. Verum Deus est, qui haec per illos egit. Ipse inquam *Matt. 20.* (ut Christus allegat) ex ore huiusmodi infantium, hoc est, simplicium, haec sibi & Christo suo laudem perfecit. Iam sicut Christus ante mortem quidem triumphauit, perfectius tamen in resurrectione triumphus ipse indicauit. Sic fideles etiam nunc, quauis adhuc in bello sint, triumphant & gloriantur

sed in spe: Cum autem octava dies venerit, perfecte triumphabunt in re. *Procefferunt obuiam ei, & clamabant, Osanna.* Cuius instin&u ramos palmarum tulerunt, eius etiam instin&tu hæc ei potissimum acclamarunt. Imò si cut nemo iustus cum palmis susceptus est, sic nulli iustus acclamatum est verbū hoc, quàm Christo. Hoc enim verbo & aduentum ipsius præcedentes, & nos subsequentes ei acclamamus, nec quicquam interest, nisi quoddam qui præcesserunt, dixerunt: Benedictus, qui venturus est, &c. Hi qui eum susceperunt præsentem, dixerunt: Benedictus, qui venit in præsentem, &c. nos autem in præterito pronuntiamus. Primò igitur eum inuocant. Hosanna enim idem est, quod saluifica obsecro: Cui autem iustus sic acclamatur quàm Christo? Deinde ei bene precantur auspiciaturo regnū suum, nō quod Christo quicquam accedat, si ei bene precemur verū nostra agitur res: si enim regnum Christi procedat, etiam nobis bene consultum est. Ob eam causam etiam veteres ei bene precati sunt, vt David cum diceret: Inrende, prospere procede & regna. Cōgruit & illud Christo quoddam benedictus dicitur. Nunquam enim eum attingere potuit maledictio, imò ipse est, qui tollens maledictionem, confert benedictionem. Venit autem in nomine domini, tum quia nomē Domini habuit: Iuxta illud: Erit nomen meum in ipso: tum, quia non suam, sed dei gloriam quasiuit: tum etiam, quia Deo cōtrarius non venit, sed ex ipsius præcepto. Demum non venit in potentia humana, sed virtute & nomine dei. Dicitur & rex Israel non carnalis illius, sed omnium videntium Deum, vel qui Deum videre digni sunt. Breui igitur hac acclamatione, confitentur eum Deum & regem, redemptorem & saluatorem. Hinc discamus, quo honore Christus velit à nobis coli. Primo, cum palmis hoc est, laude, & gratiarum actione, victoriam eius recolamus. Secundò, virentibus ramis virtutum nos ornemus. Tertio cum confiteamur Deum & hominem. Quartò, eum inuocemus. Quintò, ei per desiderium cordis & obedientiam præceptorum obuiem. *De his vide latius, quæ in Mattheo dixim. Et inuenit Iesus Asellum.* Hæc omnia diffusius in Mattheo dicuntur. Emphasim autem, habet quod dicit: *Inuenit*, quasi diceret: A deo non aluit equos, &c. vt ne Asellum quidem haberet proprium, sed fortuito &

casu quasi oblatum inuenit, & assumpsit, quamuis apud Deum nihil casu fiat. Insigniter igitur hic damnat pompam mundanorum, &c. Vel etiam idè dicitur Asellum inuenisse, vt ostendatur genus humanum, maxime autem gentilem populū, qui per Asellum significatur, omnino periisse & periturum fuisse, nisi Christus eum inuenisset. *Et sedit super eum.* Hoc factò & prophetarū oracula impleuit, vt sequitur, & præfigurauit futura, nempe quod etiam indomitum animal gentilis populus vel etiam caro nostra, suo seruitio subiugandum esset, &c. *Noli timere filia Sion, ecce rex tuus.* Vno verbo expressit, quis sit Christus, propter quid venerit, Primo consolatur eos, qui deplorabāt quoddam Christus tantopere aduentum suum disserret: *Noli, inquit, timere, &c.* Secundò promittit eum omnino venturum, imò iam iam adesse. Ecce inquit. Tertio, ostendit eum non vacuis manibus venturum: Rex, inquit) veniet. Item per hoc monet, ne offendamur humili eius specie. Quartò ostendit, eum omnino propter nos venisse, non simpliciter inquit) rex est, sed totus: postremo ostendit eum non Tyrannicè acturum cum subditis. Item non pro more regum huius mundi regnaturum: Veniet inquit) humilis & mansuetus omnia hæc diffusius declarauit in Mattheo. *Hoc non cognouerunt discipuli eius primum.* Sicut quæ Deus in Christo egit, ne discipuli quidem cognoscere potuerunt quid sibi vellent, donec Christus misso spiritu sancto glorificat⁹ esset. Sic nec nos scimus aut intelligimus ea, quæ Deus nobiscum agit, sciemus autem postea, in resurrectione scilicet futura. *Testimonium ergo perhibuit turba, &c.* Ostendit quam ob causam hoc potissimum tempore & non prius, Christo hunc honorem impenderunt, nempe quia tam insigne miraculum fecerat in resurrectione Lazari. Si igitur vnum illud opus in tantum eos præmouit, quanto magis nos mouere debent tot simul opera, quæ Christus nobis ostendit ex patre suo? *Phari* *Ion. 10.* *sei ergo dixerunt ad semetipsos.* Sunt qui exponunt hoc de his Pharisæis, qui in Christum credebant, qualis fuit Nicodemus & alii. Hi igitur volentes alios à tam nefario scelere, quod in Christum cogitabant absterre, dixerunt: *Videris, quia nihil proficimus.* Pium certe opus, impios pro vitili retrahere à malo: Pium & illud, quod factum hoc in bonā potius interpretamur par-

partem quam in malam: quandoquidem Euangelista non expresserit, qui fuerint hi Pharisæi, boni vel mali. Alii tamen solum de malis intelligunt locum istum, nec temere tamen, satis enim supra prodiderant impietatem suam. Ad semetipsos igitur loquuntur, cum quibus enim tam impia consilia tractarent, nisi cum sui similibus? Omnes alii cum Christo gaudebant, læti quod tantus eis vir contigisset, qui mortuos suscitare posset, nec dubitabant, quin & in totum eos liberare posset. Soli Pharisæi huius gaudii expertes sunt, imò quod alios exhilarat, ipsos cruciat. Hac enim pœna etiam in hac vita impii percelluntur, quod coguntur videre piorum bona. Sic in Isaia: Serui mei comedēt, & vos esuriētis, &c. Et in psalmo: Peccator videbit, & irascetur. Et in Moysè: Ego prouocabo eos in eo, qui non est populus, hoc est, is quos ipsi maxime contemnunt beneficium, ipsi videntibus. Inuidum enim cruciant aliorum bona. Sic quum in Stephano viderent insignem Dei gratiam & opera, dissecabantur cordibus, & stridebant dentibus, & continuerunt aures suas. Sic inuidia seipsam cruciat: Putredo enim ofisium, inuidia videtis, quia nihil proficimus. Hoc vel vno verbo manifestissime produnt impietatem cordis sui. Primo enim, quum gratias agere debuissent, quod haftenus à tanto malo impediti fuissent. (Vere enim magna gratia est, impediti à malo, sicut magna ira est & iudicium Dei, si homo sibi ipsi permittatur.) Hi autem non gratias agunt, sed irascuntur & insanunt. Et ò vere infelix stipula, hic Deus noster ignis consumens est, & tu illum opprimendo proficeres? Deficies potius & consumeris, quia non stipula ignem, sed e contra stipulam ignis consumit. Deinde etiam in hoc reprobam suam mentem indicant; quod vident Deum ipsis resistere, fatenturque se nihil proficere, non tamen cessant. Idem fecerunt Saul & Pharao: ideo pi⁹ quisq; ad huiusmodi exempla contremiscat, oretque, ne & ipse in reprobum detur sensum. Qui autem simile quiddam in se repererit, confestim ad diuinam misericordiam confugiat, ne eum iudicium diuinum, quod huiusmodi hominibus in ianuā accesserat cupiētes saturari de micis q̄ cadebāt de mēsa illorū, imò & tāq̄ catelli sub mēsa dñorū residua fragmēta colligere venerāt. Quātā, n. redollet humilitatē, q̄ quasi stantes à lōge dicūt: *Dñe volum⁹ Iesū videre.* Quātī estimabāt Dominū ipsum, quum ipius discipulū Dñm videret: Deinde modestissimè loquūtur. Non

num iudicat suum esse lucrum. Longe autem aliter per Paulum Christus nos instruit: Gaudete, inquit, cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Quod autem dicunt mundus totus post eum abiit, non minus prophetia est de futuro, quàm quod supra Caiphas de morte Christi dixit. Vere enim totus mundus post ipsum abiit: sic enim in Daniele definitum legimus: Omnes tribus & linguæ seruiēt ei. Et David: In omnem terram exiit sonus eorum. Et Isaia: Filii tui de longe venient, &c. *Erant autem quidam gentiles.* Quauis ante Christum notus potissimum fuerit Deus in Israel, tamen non pauci etiam inter Gentes Dei notitiam habuerunt, pietatem coluerunt: Id quod videmus in Iob, Cornelio, & Eunuchō Candacis. Ascenderunt autem ad Hierusalem, tum quia iam olim etiam in Gentibus auditum erat, Deum esse in Israel, id quod Achior princeps Amonitarum plane testatur: Tum quod etiam gentibus persuasum esset, Dei virtutem esse in templo Hierosolymitano, id quod Heliodorus re ipsa expertus est: Tum quia iam in Græcam linguam translatis Hebræorum scripturis, etiam poterant legere, quid pietatem colentibus promissum sit. Maxime autem, quia & Salomon precibus obtinuerat, quod etiam Gentiles in templo illo adorantes exaudirentur. Confundit autem hæc Gentium deuotio, Iudæorum, imò & nostram desidiā, vt non immerito dixerit Christus: Regina austri in iudicio condemnabit generationem istam, &c. Sic enim quos oportebat vel maxime iustitiam colere, hi impiissimi sunt, & e contra vt verum sit illud: *Pu blicani & meretrices præcedēt vos, &c.* *Accesserunt ad Philippum.* Modestia eorum ex hoc apparet, quod non temere ad Christum introrumpunt. Sic enim appetendus est Deus vt tamē interim absit timor quidem & reuerentia. *Domine volumus Iesum videre.* Gentiles hi statim primo accessu præstiterunt, quod nos tandiu Christum audientes, vix præstam⁹. Primo, n. vt vere pauperes ad magnā magnorū diuitū ianuā accesserāt cupiētes saturari de micis q̄ cadebāt de mēsa illorū, imò & tāq̄ catelli sub mēsa dñorū residua fragmēta colligere venerāt. Quātā, n. redollet humilitatē, q̄ quasi stantes à lōge dicūt: *Dñe volum⁹ Iesū videre.* Quātī estimabāt Dominū ipsum, quum ipius discipulū Dñm videret: Deinde modestissimè loquūtur. Non

Psa. 117.

Psa. 44.

Exo. 23.

Matt. 21.

Isa. 65.

Psal. 111.

Act. 7.

Prou. 14.

Deut. 4.

Dan. 4.

Psal. 18.

Isa. 60.

Psal. 75.

Iudit. 5.

2. Mac. 3.

2. reg. 8.

Matt. 12.

Matt. 21.

enim petunt, vt in consortium Domini (quo indignos se arbitrabantur) admitterentur, sed tantum, vt Iesum videre possent. Nec tamen paruum aliquid hoc verbo petierunt: videre enim Iesum, nedum initium est salutis, sed & consummata iustitia, imò vita aeterna. Sic enim Christus dicit: Hæc est vita aeterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum, &c. Hi autem Gentiles præsignarunt Gentium ingressum in ouile Christi, quemadmodum in Isaia prædictum fuit: Quæsierunt me, qui ante non interrogabant, me, &c. Item in Osee: Erit, vbi dicitur eis. Non populus meus; vocabuntur filii Dei. *Philippus dixit Andreæ &c.* Supra idem Philippus cum primum cognouisset Christum, statim adduxit Nathanaelem, nihil cunctatus. Idem hoc loco fecisset, si ex Iudæis hi fuissent. Cum autem essent Gentiles, paululum addubitauit nec mirum. Primo enim non leue erat hospites testamentorum promissionis spem non habentes, incircumcisos homines admittere ad promissiones semini Abraham factas.

Acto. 11. Matt. 10. De hoc enim etiam post acceptum spiritum sanctum, discipuli dubitabant. Deinde Christus aperte dixerat: In viam Gentium ne abieritis, &c. Rem igitur ad andream defert; vt qui maioris authoritatis erat: nam primus à Christo vocatus est, vel Christum secutus. Iam quod Gentiles hi per Apostolos ad Christum introducantur figura fuit, quod Apostoli omnes gentes ad Christum adducturi essent. Cæterum, etiam nobis opus est ductore, qui nos ad Christum ducat, Est autem in nobis intellectus & affectus. Intellectus adducitur per veritatem, affectus per charitatem. *Veni hora, vt clarificetur filius hominis.* Sensus est, quasi diceret: Nunc agnosco tempus meæ glorificationis aduenisse. Iudæi me lata sententia eiecerunt, & Gentes summis votis me exoptant. Quid igitur restat, nisi vt mox glorificer? Primo in corpore, assumendo immortalitatem in resurrectione. Secundo in nomine, manifestius meipsum ostendendo, vt quem hæcenus viderunt hominis filium & humilem, deinceps videant esse filium Dei, & super omnia exaltarum. Hoc modo primò glorificatus est in morte, cum visis tot signis Centurio exclamaret: Vere filius Dei erat iste. Alii autem percussantes pectora sua reuerterentur. Deinde, gloriosior apparuit in ascensione & spiritus sancti missione, Apo-

stolorumque publica prædicatione & miraculis adeo vt vna die tria millia crederent in ipsum Tertio venit hora, vt etiam inter gentes, quibus hæcenus ignotus fui, gloria mea publicetur. Quarto, vt etiam Iudæorum deiectione gloria mea appareat. Non enim minus ad gloriam Dei pertinet iustitia, quam misericordia. Hinc & alibi dicitur: Glorificabor in Pharaone, & in seruis eius. Hinc igitur discamus & nos agnoscere tempus nostrum. Primo, sicut Christus proximus morti primum dixit adesse glorificationem suam, sic & tempus nostræ glorificationis sciamus post mortem esse, non in hac vita: Nemo igitur hic quærat glorificari, sed expectet. Secundo, Christus non ante dixit, tempus est admittendi gentes ad gratiam, quam ipsi cupide accurrerent. Sic iam prius præstatur gratia, quam eam quæramus. Tertio sicut tempus Iudaicæ abiectionis tunc erat, cum oblatam gratiam respuerant. Sic in ianuis est iudicium Dei, quando non amplius ex ignorantia, sed malitia peccatur. *Amen amen dico vobis, nisi granum, &c.* Post mentionem factam glorificationis suæ statim passionis & crucis mentionem facit. Primo, ne discipuli audita clarificatione, tale quid præsumerent, quale filii Zebedæi, qui audientes Christum de regno suo loqui, petierunt, vt alter ad dexteram, alter ad sinistram ipsi sedere possent. Secundo, vt ostenderet se alia via perrupturum ad gloriam, quam mundus consueuerit, vel discipuli speraret. Mundus siquidem ad gloriam perruptit diuitiis, fauore principum, &c. Christus autem per crucem & mortem. Deinde quoniam discipuli videntes eum à turbis vt regem honorifice susceptum, audientesque eum de glorificatione sua loquentem, sperabant eum iam regnaturum, & deinceps ab omnibus honorandum: Imo, inquit, contrarium eveniet. Nunc vel maxime contemnendus sum & occidendus, adeo vt nedum aduersarii mei, sed etiam vos discipuli putabitis me omnino periisse, Verum nolite timere, accidet mihi quod in grano frumenti videtis euenire, quum in terra proiectum fuerit & mortuum, iamque non amplius videtur, imò periisse putatur, exurgit in spicam & fructum multiplicè profert idem mihi continget, &c. Bis autem dicit. *Amen amen*, vt certi sint ipsum & moriturum, & cum fructu resurrecturum. Comparat autem se grano frumeti. Primo ad differentiã aliorum principum

Exod. 4.

Matt. 20

principum, imò hominum quorumcunque qui vt plurimum palea sunt, hoc est, foris speciosi, intus vacui. Item ad nihil aliud, quam vel ad ignem, vel ad cibum iumentorum apti. Christus autem granum est solidum in seipso, item ad cibum hominum ordinatum, luxta illud: Ego sum panis vitæ, &c. Hoc est granum illud vnicum spei nostræ præsidium, nostræque in opæ solatiū: omnia alia grana vel putrefacta erant, vel à veribus corrota. Omnes enim declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Vnus tamen hic Christus, vnum hoc granum horrea impleuit Ecclesiæ. Vere mirabile granum, mirabiliter ortum sine semine, nec corrupti potuit per originale aut actuale peccatum, solum sufficiens ad refectionem totius humani generis, solum denique & Ecclesiam & cælum repleuit, vt vere dixerit Ioannes, se vidisse turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, stantē ante thronum Dei. Hoc granum prius beatos angelos immortaliter pavit: nunc autem granum frumenti hoc est, etiam hominum cibus factum est. Hoc granum feliciter exortum est de terra illa, quam benedixit Dominus, Virgine scilicet gloriosa. Solum autem mansisset, nisi morte sua pro peccatis nostris satisfacisset, patrem reconciliaisset, & cælum nobis aperuisset. Sic etiam nunc solus manet Christus nisi seminetur in corda hominum. Tunc autem fructum affert, si seminetur ordinate debito tempore in terra non lapidosa, aut inculta, sed in terra culta, pingui & humectata, &c. In terram autem proiectum fuit & mortuum, non quod peccati vel mortis debitor esset Christus, sed vt vna mors ei multorum vitam fructificaret, sicut granum frumenti non idcirco proicitur in terram, quia vitiosum est, sed vt fructum adferat. Morte autem sua Christus plurimum fructus attulit, quia debitum soluit, Patrem reconciliauit, cælum aperuit, &c. vt iam certatim irruant etiam peccatores, & regnum cælorum vim patiantur. Denique effecit, vt à Solis ortu vsque ad occasum laudabile sit nomen Domini, & quod non vt olim tantum in vno, sed in omni loco offertur ei oblatio munda, &c. Hunc fructum præuidens Isaïas dixit: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum, &c. Docet igitur Christus hoc verbo mortem suam fuisse necessariam a deo vt nihil profuisset eius incarnatio, nisi

Ioan. 6.

Psal. 13.

Apo. 7.

Psal. 84

Matth. 11

Psal. 112

Malac. 1.

Isa. 53.

sequuta esset passio, & per passionem redemptio. Docet secundo, se non sui ipsius causa moriturum, sicut granum non sui ipsius causa in terram proicitur, sed vt alia inde nascantur. Docet tertio, crucem esse viam ad gloriam. Per multas enim tribulationes, oportet nos intrare in regnum cælorum. Docet quarto, nos ideo affligi, vt magis fructificemus. Non igitur desperandum in afflictione, aut murmurandum. Docet quinto, mortem esse frugiferam, imò initium vitæ & gloriæ. Est enim quasi quædam transplantatio è sterili solo in terram feraciorem. Summa igitur hæc parabola consolationem affert contra horrorem mortis & aduersitatum; quare summo opere obseruanda est. *Qui amat animam suam, perdet eam.* Supra parabolam de grano in terram, proficiendo de se ipso dixit: nunc eandem ad nos transfert, idque optimo ordine. Alioqui putare possemus, ad solum Christum pertinuisse mori, pati, & crucem ferre, nihil autem ad nos, imò nobis licere ista desideria & luxu viuere. Verum non sic se res habet, ait Christus: Ego quidem singulare illud granum sum, & permansi: nunc autem ideo in terram proijciatur, vt deinceps mei similes ex me nascantur, qui non inanes paleæ sint, ad solum ignem apte, sed grana solida. Deinde ego quidem pro vobis, mori volo, sed ad hoc, vt & vos moriamini peccato. Ego id expecti & elegi, quod vobis, non quod mihi vtile erat: Idem & vobis faciendum erit. Summa, sicut nihil contulisset vobis mea incarnatio, nisi sequeretur mea passio: sic nihil vobis proderit in grana renatos esse, nisi omnino in vobis occidatur quod veterem illam vitam redolet. *Qui amat animam suam, &c.* Animæ vocabulo plerumque intelligimus alteram partem compositi. In scriptura autem sæpius pro toto homine ponitur, vt quum dicitur: Erant in naui ducentæ septuaginta sex animæ. Aliquando autem ponitur pro vita corporali & naturali, vt quum dicitur: Nolite solliciti esse animæ vestræ quæ māducetis. In hunc sensum accipi debet hoc loco. Amare autem est alicui bonum velle. Amat igitur animam suam, qui vitæ corporali permittit quæcunque desiderat & appetit, e contra autem ei parcit in omnibus, quo ipsi contraria sunt. Appetit autem vita corporalis, quæ iucunda & delectabilia sunt, luxum scilicet & voluptatem, diuitias, delicias, otium, &c. E contra fugit quæcūq; dura sunt,

Acto. 14

Act. 27

Matt. 6

sunt, laborem scilicet crucem, mortem etiā si sciat Deum tālia praecepere. Mundanus igitur homo, animae suae & vita optimē cōsultum putat, si concupiscentiis frēna laxat, quantumcunque prohibitis, omniaque tristitia longe repellat, etiam si aliud suadeat gloria Dei & charitas proximi. Atqui hoc modo anima seu vita non seruatur, sed perditur. Qui enim concupiscentiis suis obsequitur in omnib⁹, facile in morbos incidit corporis. Secundō huiusmodi rebus non sedat, sed excitat sitim & desiderium ferum concupiscentium. Nulla enim externa res potest sedare & satiare appetitum nostrum. Quemadmodū enim hydropticus quo plus bibit eo plus sitit: sic, Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit. Itidem in aliis rebus contingit, quae appeti solent, ut sunt voluptates, honores, potestas: hoc autē nō est seruare animam, sed cruciari & perdere. Præterea, etiā idē ralis perdit animā suam, quia edificat & confidit in fundamēto ruinoso. Nec enim diuitiā: nec quaecun- que alia externa praeferuare possunt à morte, multo minus prodesse poterūt in die ultionis. Postremo huiusmodi amator animae suae, etiam aeternaliter eam perdit: Nunquā enim videbit vitam. Hinc Sapiens: Si animae praestes concupiscentias suas, faciet te gaudium inimicis tuis. Et Dauid: Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Ex grano igitur tritici disce, quomodo seruare possis animam tuam. Grauum non semper seruare poteris, si arca aut granario recondas ac ei parcas: fortassis enim aut à muribus deuorabitur, aut alio modo peribit, si autem terrae recondas, tunc optime seruas: perit quidē vnum granum, sed resurgunt viginti aut triginta. Sic vitam istam velis nolis amittes. Iam si eam impense diligas & carnaliter, & eam perdes, & futurum non consequeris. Si autem eam pro Christo impēdas, aut alioqui mortifices perit tibi quidē hāc vita, sed succedet melior. Ideo subdit: *Qui autem odit animam suam in hoc mundo.* Nō hoc vult, vt nos ipsos occidamus, vitamq; hanc violēter nos ipsi abrumpamus, id quod quidem male suspicari sunt. Quomodo autem odienda sit anima aut vita, ab ipso externo odio disce. Quisquam odit, nec vocem eius audire sustinet, nec visum videre, nec in aliquo illi obsequitur, imō contraria semper ei facit. Sic anima cum contraria legi Dei suadet, non audienda est, non obscun-

dandum concupiscentiis eius, sed quae ei displicent facienda, qualia sunt crucem portare, abstinētia domare carnem, abnegare propriam voluntatem, &c. Qui sic animam suam odit, verē eam custodit. Primō enim nō tot morbis eam obnoxiam habet. Secundō, quia concupiscentias non sequitur, quietam agit vitam. Tertio, quia non in ruinoso fundamento edificat. Postremo, seruat eā in vitā aeternam, etsi enim praesens vita deficiat, tamen succedit melior & aeterna. Hic vides, quantum inter se differat doctrina Christi & studium mundi. Hoc enim vno verbo Christus damnat, quicquid mundus maxime abominatur. Verē igitur dixit Christus, se non esse de mundo. Deinde vides, quā caci sumus, qui dum omnibus modis vitā praesenti consulimus, & hāc & futuram perdimus. *Qui mihi ministrat, me sequatur.* Ne quis ab his quae iam dicta sunt resiliat, cum his qui dicebant: Durus est hic sermo, &c. duo addit calcaria. Primō admonet nos vocatiōis: *Qui mihi, inquit, ministrat,* quasi diceret: In disciplinam meam vos tradidistis, restat igitur, vt non resiliatis, etiam si ardua videntur quae praecipio. Ministros Dei vos nominatis, restat igitur, vt ipsa hoc ostendatis. Signum crucis in fronte suscepistis & gestastis, non decet vt crucem fugiatis, & suauia sectemini. In baptismo iurastis mecum vos morituros, restat vt promissum impleatis, ne fidei fragi inueniamini, &c. Secundō admonet nos sui exempli: *Me sequatur.* Non, inquit, solus est, ego praecelsus. Non praecipio, nisi quae per me ipsum feci & facio: nemo tam timidus, qui si viderit ducem in prima acie pugnare, non animum recipiat, &c. Hāc igitur duo nos ad odium vitae praesentis, & amorem crucis, quasi duo calcaria excitare debent: Consideratio scilicet voti, quod in baptismo fecimus, & exemplum Christi. Ceterum duo quaedam hic ponit, ad discipulum Christi pertinentia, ministrare Christo, & sequi Christum. Non quidem exprimit certum aliquod ministerium, sed simpliciter: *Qui, inquit, mihi ministrat.* Quilibet enim in suo statu & officio Christo ministrat, si officium suum diligenter exequitur. Ministrare autem debemus non nomine tantum, sed officio, insuper & affectu, vt dicamus: Domine, quid me vis facere? Et iterum, Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, &c. Christum autem

Ioan. 6.

Acto. 9.

Psal. 107.

autem in eo sequi debemus, vt si talis nobis hora ingruerit, qualis tunc Christo malim⁹ propter Christum in terram cadere & mori, vt bono exemplo simus proximis, quā negando fidem, & vitae corporali consulēdo, cedamus persecutori, & sic paleae potius esse quā grana, & leui vento circumferri. Si autem defuerit tempestas persecutionis, tunc quoque odiamus animas nostras, hoc est, abnegemus voluntatem propriam, abhorreamus & suffocemus concupiscentiam nostram, praeteritamque vitam odientes, in profundam poenitentiae fossam nos abscondamus, ac Christi vestigiis insistamus. Sic enim Petrus monet: Christus, inquit, passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum. Et Ioannes: *Qui dicit se in Christo manere, debet ambulare sicut ipse ambulauit.* Hāc autem tanta sunt, quae sine gratia nunquam implentur. Qui igitur monet vt faciamus, det vt possimus. Dabit autem, si instanter petierimus. *Et vbi ego sum, illic & minister meus erit.* Duas nunc addit promissiones, vt facilius persuadeat. Potest autē hic loc⁹ primo referri ad crucē, vt sit sensus, Ego multis afflictionib⁹ afficior in mundo, nihil igitur meli⁹ spero minister me⁹. Nō est seru⁹ maior dño suo. Secūdo, potest referri ad consolationem in cruce, quasi diceret: Non diffidat minister meus: nam vt pater semper fuit mecum in cruce, ita & ego adero cum eo qui mihi ministrat in cruce, vt vnā glorificetur. Tertio, referri potest ad praemium futurum, nec obstat quod Christus non dixit: Vbi ego ero. Quauis enim adhuc in mundo esset & in afflictionibus, tamen tam prope erat finis angustiae eius, vt recte etiam tunc dixerit: Iam nō sum in mundo. Cum Christo igitur perpetuò erunt & manebunt sancti. Hinc ipse dicit: Dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis super meam meam. Et terū: Veniam & assumam vos ad me ipsum, &c. Item, qui vicerit, dabo ei sedere mecum, &c. Et Paulus: Si commortui sumus, & conuiuemus. Nō leue autem praemium est, esse cum Christo: vbi enim male esse poterit cum ipso? Ipse vita, salus, lux, & heres omnium bonorum Dei, &c. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit.* Ne quis praecedentem promissionem contemnat propter humilitatem Christi adhuc in terra conuersantis, addit maiorem: Honorificabit, inquit, eum pater, *Quis autem nō videt magnum esse à Deo honorificari?* Si magnum

1. Pet. 2.

1. Ioan. 2.

Ioan. 13.

Ioan. 17.

Luc. 22.

Ioan. 14.

Apoc. 3.

2. Tim. 2.

putant homines honorari à principe, qui homo est, quantum erit honorari à Deo? Non autem exprimit quo honore ipsos honoraturus sit, tum quia satis innuitur, non leuē esse honorem, quem ipse Deus dabit: tum quia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c. Quae praeparauit Deus his qui diligunt illum. Quod autem dicit: Si quis ostendit quidem non defuturos sibi ministros, sed paucos. Nec dicit, ego honorificabo eum. Nondum enim vsurpat sibi auctoritatem, quādiu est in mundo. Vnde & filiis Zebedaei dixit: Non est meum dare vobis. Deinde dicit quod pater eos honorificabit, vt ostendat eandem & suam & patris voluntatem. Item eos patri optime placere, qui seruiunt Christo. Addit autem: In caelis, ne quis terrenum suspicetur patrem. Item, ne quis huiusmodi verba Christi, atque adeo ipsum Christum contemnat propter suam humilitatem, quā audiatur eum patrem habere in caelis. Hic igitur vides, quā vere dictum sit: Bonorum laborum gloriosus fructus. Itemque: Non sunt condignae passiones huius seculi ad futura gloriam. Et iterum: Quod leue & momentaneum est tribulationis, aeternum pondus gloriae operatur, &c. Ceterum per quos pauci sunt, qui ad has promissiones pueniunt, nec mirum: quia pauci sunt, qui Christum vere & ex animo sequuntur. Plerique enim Christum nedum non sequuntur, sed etiam fugiunt, ab eo, hi scilicet, qui necdū peccare desistunt. De quibus dicitur: Omnis qui male agit, odit lucem, stultissimi scilicet homines in eo, quod medicum fugiunt, verum non impune. Scriptum enim est: Qui elongant se à te peribunt, &c. Sunt alii, qui Christum non sequuntur, sed praecunt, qui scilicet, rationi suae plus obediunt, quā verbo Dei, quorum imaginem Petrus tenebat, cum diceret: Absit à te Domine, non fiet istud. Verum increpat⁹ à Domino, audiuit: Vade post me Satana, non sapis quae Dei sunt. Alii sequuntur quidem Christum, sed non consequuntur, qui scilicet segniter & remisse agunt, vel vsque in finem non perseuerantes, de medio itinere reuertuntur. Talibus dicit Apostolus: Remissas manus & genua debilia roborate, &c. Et iterum: Sic currite, vt cōprehendatis. Pauci autē sunt, qui ita Christum sequuntur, vt etiā assequantur, quae scilicet viā humilitatis ei⁹ deuotōmētis affectu imitatur. Ad hos solos pertinet

Isa. 64.

Matt. 20.

Sapient. 3.

Rom. 8.

2. Cor. 4.

Ioan. 3.

Psa. 72.

Matt. 16.

Heb. 12.

1. Cor. 9.

Mat. 26. promissiones iam dicta. *Nunc anima mea turbata est.* Eiusdem sententia est cum eo quod alibi dicit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Turbatio autem hæc nihil aliud est quam ingens commotio naturæ humanæ in Christo, instantem passionem naturaliter ab horrentis. Quauis autem huiusmodi affectiones in nobis plerunque sint vitiosæ & inordinatæ: obnubilant enim intellectum: auferunt tranquillitatem mentis, impediunt à bono, & nonnunquam impellunt ad malum: in Christo tamen nihil horum fuit, tamen huiusmodi affectionibus non caruerit. Imò horrere mortem in se non magis est peccatum, quam esurire, sitire, &c. Vtrunq; enim naturæ inditum est. Animam autem hic intelligit totum hominem, sicut ecôtra in Matthæo, cum dixit: Caro autem infirma per carnem intelligit totum hominem. Hic autem horrorem mortis Christus in se assumpserit. Primo, ne quis putaret ipsum fuisse extra dolores humanos, & ob eam causam tam facile de morte philosophatum esse. Secundo, ut hoc pacto se probaret verum hominem esse, contra hæreticos, quorum aliqui negauerunt ipsum fuisse hominẽ: alii (ut Eutiches) putauerunt à diuinitate consumptam fuisse humanam naturam. Atqui horrere mortem, probat eum fuisse hominem. Alioquin quomodo fili? Dei horreret, & timeret mortem? Tertio, ostendere voluit in seipso. Apostolorum quidem animos, imò omnium christianorum terrendos quidem, vbi mala ingruerint, sed non ob id resiliendum esse à pietate, quin potius vincendam humanam naturam infirmitatem fortitudine animi, semper à caelestis patris præsidio pendentis. Præterea, quauis Christus à peccato fuerit omnino alienus, fructus tamen & stimpedia, vel se quelas peccati (qualia sunt fames, sitis, horror mortis, mors ipsa, aliæque carnis tentationes) in se transtulit, tum ut ea vinceret (nō ut ea in nobis porro nunquam sentiremus, sed ne perpetuo sentiremus, itemque ut sciremus, per ipsum hæc omnia vinci posse) quemadmodum Paulus ait: Factus est pro nobis peccatum, ut nos per illum fieremus iustitia Dei. Demum etiam ideo hæc in se transtulit, ut sciamus nos talem habere pontificem, qui afficiatur sensu infirmitatū nostrarum. Ideo enim tentatus est per omnia iuxta similitudinem absque peccato, didicitque ex his quæ passus est, compassionem ne nos in huiusmodi deficeremus. Obserua-

quod Christus horrorem mortis concutitur eo ipso die, quo cum gloria susceptus fuit, idemque in illa sui tam honorifica susceptione, videns ciuitatem, fleuit super illam. *Luc. 19.* Affluente enim gloria & prosperitate temporali, cogitare debemus mortem certo veteram, iremque aliorum necessitates, vel aliorum etiam qui impie egerunt, poenas. Hoc enim faciens nunquam superbiat in gloria humana, &c. *Et quid dicam?* Etiam hic in seipso exprimit formam tentati hominis, qui nunc hoc, nunc illud cogitat, nunc bona, nunc mala proponit, nescit quo se verat. Est autem sensus. Et duobus coarctor. Hinc hortante maxima charitate, animam pro amicis ponere, illinc vrgente trepida carnis infirmitate, calicem istum transilire: video grauissimam tempestatem imminere: quo igitur me vertam? An obtulerabo corporis imbecillitati, mortem horrentis? an ad mundi præsidia confugiam? an amore vitæ meæ, aliorum salutem negligam? Nequaquam ad patris voluntatem me accommodabo. Vides quam pulchrè in seipso expresserit tentationes nostras. Sic enim nos affecti sumus in tentatione, ac certè magna gratia opus habemus, ne malum aliquod medium arripiamus. Videtur quidem Christus in seipso nonnihil dubitare quid agat, sed statim inuenit consilium, & quidem optimum, ut scilicet ad Deum confugiat, qui omnipotens est & semper præsens. *Pater saluifica me ex hac hora.* Oratione ad Deum accedit: quo enim commodiori modo ipsum accedere potest homo tetatus? Hac autem sua oratione Christus in se ipso ostendit, diuersas in nobis esse orationes tempore tentationis. Orat enim caro vel natura: orat & spiritus, sed diuersimodè. Nec æqualiter exaudiuntur: Caro, hoc est, natura, aperta fronte precatur ea, quæ ipsi commoda sunt, & deprecatur ea, quæ sunt incommoda, ut crucem & mortem, &c. Hac autem oratio non semper exauditur, quia nonnunquam melius est in his non exaudiri. Spiritus autem etsi videt, quid caro & natura cupiat in omnibus, tamen præfert voluntatem & gloriam Dei, idcirco omnium maximè spiritualia petit. Carnalia autem non nisi adiecta conditione, si scilicet Deo placuerit, quemadmodum leprosus ille: Domine, inquit, si vis, potes me mundare. Atque hæc oratio semper exauditur. Hinc igitur discamus, quæ ex carne, quando ex spiritu oremus. Cæterum ob eandem causam, Christus

Christus in se transtulit orationem carnis, propter quas supra dictum est, eum assumpsisse horrorem mortis: maximè tamen ad consolationem eorum, qui admodum pusillanimes fiunt, si sentiant huiusmodi naturales affectus non dum perfectè in ipsis emortuos, &c. Quandiu enim manemus in terra, manet ipsa natura cum suis affectibus, nec enim in hoc tempore fieri potest, ut nihil nisi spiritus simus. Interim tamè carnis & naturæ affectus, & coram Deo deprecemur, & oratione spiritus corrigamus. Infirma igitur carnis pauca vox est, quod Christus hic dicit: *Pater saluifica me ex hac hora,* & omnino similis ei, quam proximo passioni profudit, cum diceret: Si possibile est, transeat à me calix iste. Patrem autem nominat & hic & illic, tum ut eum adoneat charitatis paternæ, tum quia afflicto nihil dulcius est, quam scire, quod Deus sit pater, & bene velit. *Sed propterea veni in hanc horam.* Hic orationem carnis corrigit & emendat, quemadmodum & alibi. Veruntamè non mea, sed tua voluntas fiat. Est autem sensus verbi, Sensus quidem & infirmitas carnis meæ appetit, ut me salues ex hac hora: veruntamen non humanam voluntatis, sed diuinam rationis voluntas fiat. Propterea enim de celo ad terram descendi, propterea mortalis factus sum homo, qui immortalis eram Deus: propterea nunc ingressus sum ciuitatem, vbi paulò antè collegerunt aduersum me conciliū, ut me occiderent. Sic igitur etiam nos orationem & affectum carnis seu naturæ corrigamus. Primò per hoc, quod ideo venimus in ecclesiam, ideo baptizati sumus, ideo Christi nomen profiteamur, quod cum ipso mori volumus. Scimus enim felicitatem nobis non hic, sed in alia vita promissam. Secundò orationem carnis corrigamus per hoc, quod tempus passionis Christus tantum horam nominat. Cogitandum enim, quod breui durabit tempore, statimque finem accipiet. Nam etiam si tota vita hic affligimur, nihil tamen est nisi hora, imò momentum, si ad æternitatem compares. *Pater clarifica nomen tuum.* Hæc est oratio spiritus longè dissimilis prioris. Orat autem, ut nomen suum, quod est pater, manifestet mundo, ut verè sciant eum esse naturalem Christi patrem, Christumque naturalem eius filium. Vel orat, ut nomen suum, hoc est misericordiam, veritatem, iustitiam, sapientiam suam mundo manifestet, ut omnes orbis nationes excitentur ad lau-

dem eius. Quia autem nusquam clarius manifestatū est hoc nomen Dei, quam in Christi passione. (Hinc enim manifestè apparuit Dei misericordia, in eo, quod filium tradidit: Dei iustitia, in eo, quod tam seuerè peccatum puniuit etiā in proprio filio, qui peccatum hominis in suos humeros transtulerat: Dei veritas in eo, quod in promisso tam arduo non fefellit: Dei quoque sapientia, quod tam admirabilem & conuenientissimū modum adinuenit.) Idcirco Christus dicens: *Pater clarifica nomen tuum,* nihil aliud vult, quam ut se tradat in mortem, ac præstet, ut mors & resurrectio sua clarum reddat nomen eius. Vide igitur quantum tribuat Christus gloriæ Dei: solā enim eam querit, quantumuis graue & durum sibi futurum sit. Oramus & nobis, ut Deus in nobis clarificet nomen suum, quod est pater, item misericors, iustus, verax, &c. Item, ut & Christus nomen suum in nobis glorificet, quod est admirabilis consiliarius, &c. Deus fortis *Isa. 9.* pater futuri seculi, princeps pacis. Quod si & in nobis talis spiritus esset, ut commodis nostris aut gloriæ præponeremus gloriam Dei, quis non videt aliam futuram esse faciem ecclesie, &c. Docemur autem hoc verbo, Deum ideo, affligere suos, ut nomen suum clarum reddat. Cum enim ipsos vel in aduersis consolatur, lætificat, vel mirabiliter eripit, hunc titulum inde refert, quod sit verè plus, misericors, potens, & verax, adiutor in opportunitatibus, &c. Sicut autem passio & mors Christi, hic dicitur clarificatio patris: sic & passio & mors martyrum clarificatio est nominis diuini, quia moriendo pro veritate Deū honorant, & eum verum ac iustum ostendunt. Hinc Paulus: In omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Infra quoque de Petro dicitur, significans qua morte clarificaturus esset Deum. *Ioan. 11* *Veni vox de celo.* Supra dictū est Pharisæos Christum interrogasse, vbi esset pater suus. *Ioan. 8.* Illic autem ad eum se non manifestauit, ut nec Christus eis ad interrogata responderet. Neque me, inquit, scitis, neque patrem meum. Nec enim digni erant, quibus pater se manifestaret: nec opus erat, ut nouo aliquo testimonio se ostenderet, cum Christus tantis miraculis declararet, quis esset pater suus, & vbi esset. Hic autem pater se manifestat. Primò, quia aderant qui Christum ex animo querebant. Secundò, quia Christus ipse hoc potest

stulauerat. Tertio, quia cum adesset ipsius passio in qua ita verum se ostendebat hominem, ut quasi oblitus videretur se esse Deum, necesse erat, ut pater de ipso testificaretur, ne discipuli omnino in passione eius deficerent. Hinc discite, quibus & quo tempore Deus se manifestet. Præterea, quia Christus dixerat crucem & mortem esse viam ad glorificationem & vitam, cuius contrarium multus sentit: idcirco pater de celo verba Christi confirmat, ut certi simus nos per piam mortem intrare in gloriam: quandoquidem non tantum filius in terra, sed pater de celo clamat, mortem esse clarificationem nostram. *Et clarificauit, & iterum clarificabo.* Quamuis non expressum sit, quid vel quem clarificauerit, & clarificaturus sit: certum tamen est, quod vel ad Christi personam, vel ad nomen Dei referri debeat. Primum enim verè dicitur de Christo: Clarificauit te, secundum diuinitatem, quia ab æterno clarum & gloriosum te genui filium, cui communicauit omnem meam claritatem, ut nedum vnius substantiæ mecum esses, sed & vnius gloriæ, æqualis potestatis & maiestatis. De hac clarificatione dicit Christus: Clarifica me ea claritate, quam habui apud te, priusquam mundus fieret. Et Paulus: Ipse est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso cõdita sunt vniuersa, &c. Deinde pater clarificauit Christum etiam secundum humanitatem, incarnationem, & gloriam eius prænuntiando. Item, quod mirabiliter conceptus & natus fuit, quod multa miracula fecit, &c. Verè igitur dixit: Clarificauit te. Non tamen hic consistit, ne quis putet gloriam Christi in morte desitutam, sed addit: *Iterum glorificabo.* Primum in passione per miracula, quæ fiunt. Deinde in resurrectione, ascensione, spiritus sancti missione, Apostolorum prædicatione, & miraculis. Hinc enim omnes videbunt gloriam tuam, te scilicet esse filium Dei, saluatorem omnium, &c. De hac gloria dicit Paulus: Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Et in alio loco: Ipsum dedit caput corporis. Complacuit enim in illo habitare omnem plenitudinem & omnia reconciliari per ipsum, &c. Obserua igitur, quod non simpliciter dicit: Glorificabo, id quod Christus petierat, sed præmisit: Et clarificauit. Ne quis putet Christum gloriam suam primum in resurrectione accepisse, & non ab

eterno gloriosum fuisse id quod voluit hi, qui negat Christum ante Mariam fuisse. Iam, quia nos membra sumus corporis Christi, etiã nobis dicitur verbum hoc: Et clarificauit, & clarificabo. Verè nos clarificauit in hoc, quod à peccatis nos liberauit, & in filios adoptauit. Sed in posterum plus clarificabit. Magna claritas est, quod filij Dei nunc sumus, sed nondum apparuit quid erimus, &c. Nihil horum habent impij: nec enim hic, nec in futuro clarificatur à Deo, sed gloria eorum in confusionem ipsorum. Potest etiam hæc clarificatio referri ad patrem. Verè enim clarificauit seipsum in filio & per filium: quicquid enim communicauit filio ab æterno per generationem diuinam, vel in tempore, per miraculorum operationem, totum celsit ad gloriam patris, cuius tota perfectio relucet in filio: imò, cum patris & filij vna sit substantia, vna etiam eorum est clarificatio. Quod enim est ad gloriam vnius diuinarum personarum, hoc est & ad gloriam singularum. Hinc Christus: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Vel aliter, Clarificauit nomen meum, hoc est, misericordiam, iustitiam, veritatem, &c. sed tantum apud Iudæos: Nunc iterum clarificabo nomen meum etiam Gentibus ostendendo, quod sim misericors, iustus, verax, &c. ut sicut hætenus tantum in Iudæa notus fuit Deus, sic deinceps ab ortu solis vsque ad occasum magnum sit nomen meum in Gentibus. Ex his vides orationem Christi exauditam, sed eam tantum, quæ ex spiritu processit, non autem eam, quæ ex carne vel natura. Idem in nobis contingit. Hinc infra dicit: Quicquid petieritis in nomine meo (non ex appetitu vestro) dabit vobis. *Turba quæ stabat & audiebat, &c.* Variant sententiis, vel quia procul stabant, vel quia parum attenti erant, nec satis constabat, ad quem pertineret vox illa. Quod autem quidam putarunt tonitruum factum, fortassis (si Iudæi fuerunt) suspicati sunt Deum per tonitruum significasse orationem Christi exauditam, quemadmodum Samuele orante audita sunt voces & tonitrua, &c. Deinde sciebant Iudæi angelos frequenter hominibus sanctis locutos fuisse, nec aliter Deum, quam per angelos hominibus olim loqui solitum. Vnde non putabant Deum in persona propria Christo locutum, quem non putabant maiorem esse Moysæ. Cæterum, non mirum est, quod turba vocem Dei non

non intellexit. Id enim non rarum est, sed frequentissimum. Quis enim non videt, quã dissimiliter etiã nunc iudicemus de verbo Dei? Imò verbum Dei aliquibus non est nisi tonitruum, auditur enim & terret, sed is terror non diu durat. Aliis verò videtur vox humana voce maior, laudat & magnificant verbum Dei, sed non credunt nec obediunt: nesciunt enim vel non cogitant, quod sit vox Dei, & eius præceptum seu voluntas. Cæterum hoc dissimile populi iudicium quasi prælagium fuit, quod non vno sensu & animo suscipiendum esset. Euangelium Christi. Sicut enim hic vnam eandemque vocem, alij putauere fuisse tonitruum, videret horrificum, in quo nihil est intelligibile: alij locutionem angelicam, in qua vti que cum sensu rationis dignitas est naturæ, sic vnum idemque clarificationis Christi Euangelium: alij sicut stultitiam; alij accepturi erant, ut Dei sapientiam. Hinc Paulus: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis scandalum, Gentibus stultitiam, ipsis autem vocatis; Dei virtutem & sapientiam. Et iterum: Verbum, inquit, crucis pereuntibus quidam stultitia est, his autem, qui salui fiunt; Dei virtus est. *Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* Christus est verus interpres: vocis diuinæ. Nemo inquit, nouit patrem, nisi filius & cui voluerit filius reuelare. Hinc pater iubet, ut eum audiamus: *Qui huc interpretem non habet, nunquam intelliget vocem Dei.* Hinc est, quod Iudæis velatus est Moyses: nec eum aliosque prophetas intelligere possunt, nec intelliget donec ad Christum reuertatur. Verè autem dicit, propter nos auditam esse vocem patris. Ter siquidem audita est vox patris in baptismo scilicet, in transfiguratione, & hic ante passionem, ubique autem propter nos, ut credamus in Christum. Est igitur sensus. Non ut scirem quæ ante nesciebam, hæc vox venit: Ego sciebam me glorificandum, idem supra dixi, venisse horam meæ clarificationis. Sciebam item patris erga me animum, verum vobis hæc incognita sunt, propter vos igitur venit hæc vox. Primum ut sciat mihi cum patre optime conuenire, Secundò, ut credatis me, idem à patre missum ad vincendam mortem, & mundi principem. Tertio, ut non dubitetis me summe glorificandum, etiam si videritis me mori & crucifigi. Quarto, ut credatis & vos consolationem habituros in aduersis. Quemadmodum enim mihi nunc in

medio mortis horrore, consolationem misit pater ex alto, ita consolabimini & vos in medijs malis. Fidelis enim Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis; &c. Generaliter, omnis vox Dei propter nos facta est, & venit: *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, &c.* *Nunc iudicium est mundi.* Hætenus in generali ostendit tempus suæ glorificationis adesse, granum quæ illud frumenti multum fructum allaturum: Nunc ostendit, quæ futura sit eius glorificatio, & qui fructus mortis eius. Non loquitur autem de iudicio finali, quo damnabuntur mali, præmiabuntur boni, quasi illud iudicium tunc propè esse, id quod quidam putabant. Vnde & Paulus, Thessalonicenses monet, ne cuiusquam verbis aut epistolis credant, quasi iam instet dies dominj, &c. Aliud est iudicium, quo iudicatus est mundus, & adhuc iudicatur. Obserua igitur, quod mundus variè accipitur, & quomodo quæcumque cum acceperis, verum est illud verbum Christi. *Nunc iudicium est mundi.* Primum enim aliquando accipitur mundus pro spatio illo inter cælum & terram, quo creaturæ comprehenduntur. Vt cum dicitur: Mundus per ipsum factus est. Secundum hoc igitur sensus verbi est: *Nunc iudicium est mundi,* quasi diceret, Hætenus Diabolus de cælo deiectus, atrium illud mundi inuasit, & cum summa pace possedit. Non enim fuit in vniuerso genere humano, qui illi resisteret, qui saltè in ius vocaret, & de inuasionem eius litem in iudicio proponeret. Nunc autem, ne putetur iuste occupasse atrium illud, iudicium indictum est, & proposita causa quaritur, cuius esse debeat atrium mundi, latronis an filij? Imò iam pro pedem feretur sententia pro filio contra latronem & inuasorem, ut omnes videant iustus esse, ut atrium hoc cedat, filio Dei quæ latroni illi. In hoc iudicio vtrique contendunt, & Christus & Diabolus, sed Christo victoria celsit. Si autem mundum accipiamus pro hominibus in cõmuni siue bonis siue malis (id quod plerumque fit, ut cum dicitur. Totus mundus post eum abiit) verbum hoc hunc habet sensum. *Nunc iudicium est mundi,* quasi diceret: Certatim me hætenus secuti sunt quicumque, nunc autem ad est iudicium, iam quæ apparebit, qui ex animo me secuti sint. Iam enim imminet passio mea, quæ manifestè discernet bonos à malis. Sic enim etiam nunc tentatio probat

Ioan. 17.

Colos. 1.

Phil. 2.

Colos. 1.

1. Ioan. 3.

Ioan. 5.

Psal. 75.

Malac. 1.

1. reg. 12.

Roma. 15.

The. 2.

qu;

qui sint electi: nam soli electi in tentatione extremouitę persisterunt. Item hactenus boni & mali permixti fuerunt in terra nescitum est qui essent grana vel paleę. Nunc autem adest iudiciu, nunc fiet discretio, non quidē omnimoda aut corporalis, qualis futura est in iudicio finali: ubi oues statuentur ad dextrā hęc di ad sinistram. Sed tamen aliqua fiet discretio. Adest enim cribrator ille, habens ventilabrum in manu, verbum scilicet Euāgelij quo emissio multi cadent, qui videbantur stare, & multi resurgent, qui ceciderant; multi excācabuntur, qui videbant: multi illuminabuntur, qui cęci erant. Tale in quā adest iudiciu, talis separatio bonorum & malis fiet per verbum Euāgelij, ut cum duo sint in vno lecto, vnus tamen assumetur, alius relinquetur. Separabitur pater a filio, filius a patre non corpore, sed fide, &c. Ita plane factum est, cū primo publicaretur verbu Euāgelij, credebatur interdum pater, filius autem non, vel econuerso. Ita nunc fit vbicunque prędicatur euāgelium. Hęc enim est iudicialis illa sententia, qua discernuntur pij ab impijs. Verę mirabile iudiciu & formidabile, quosdam excęcari, quosdam illuminari, quosdam cadere, quosdam resurgere. Hoc interim pręludium est, futuri illius finalis iudicij. Item hactenus nescitum est, qui sint prędestinati, qui non multos torsit hęc quęstio, Num Iudęi tantum saluandi? Num gentiles reprobat, &c. Nunc adest iudiciu, iam per publicationem Euāgelij feretur sententia, eos esse electos & prędestinatos & saluandos, qui in me credunt & me per vitę imitationem mundo etiam contradicente sequuntur, siue sint gentiles siue Iudęi siue mates siue fęminę: contra eos esse reprobos, & certo damnandos qui non credunt, siue sint Iudęi siue gentes siue discretione. Iam enim publicabitur illa sententia: Qui credit, non iudicatur, qui non credit, iam iudicatus est. Possumus & mundum accipere pro malis tantu, id quod frequenter fit in Euāgelis, ut cum Christus dicit: Mundus me odit. Tunc autem verbu prędictu Christi hunc habebit sensum: Nunc iudiciu est mundi, quasi diceret. Hactenus mundus omnis peccato obnoxius fuit, nec tamen vidit malum suum: Et Iudęi & gentes peccarunt, non tamen agnoscerunt peccatum suum. Iam igitur tempus est, ut mundus videat quā malus sit. Exhibet enim euāgelium meum, ac vbique iudicabit & dam-

nabit mundum, reuelabit ipsi peccata, non tantum crassa illa & externa, sed etiam impietatem cordis, ad bonum illorum qui admoniti respicient, ad maiorem autem damnationem illorum, qui admonitionem contemnent. Atque hoc est, quod Christus dicit. Spiritus sanctus arguet mundu de peccato. Et Paulus: Reuelatur in euāgelio ira Dei super omnem impietatem hominum. Sic igitur nunc iudicat Christus & damnat, verbo scilicet tantu, iudicaturus olim & damnaturus re ipsa. Obserua igitur, quod verbum euāgelij mundum iudicat: ideo si argueris, noli mirari, non enim aliud facit Euāgelium: tu cura, ne hanc admonitione respuas, alioqui in maius iudiciu incidēs. Postremo per mundum possumus etiam intelligere mundi huius mala & miserias, peccatum scilicet, maledictu, mortem, afflictionem, Infernu, &c. ut sit sensus. Nunc quandoquidem imminet mihi crux & mors, iam vincuntur, & condemnabuntur mundi mala; non ut deinceps omnino non sint, sed ut electis qui in me credunt & mihi per veram animi dilectionem adherēt spiritualiter nocere non possint. Signanter autem dicit nunc imminete scilicet morte mea. Omnia enim que iam dicta sunt in effusione spiritus sancti, & prędicatione apostolorum. Nunc princeps huius mundi eiicitur foras. Princeps mundi Diabolus est, quem & Paulus nominat Deum huius seculi, non quod ipse mundu hunc creauerit, aut quod ipse eius gubernator sit, vel etiam quod ipse possit dominari celo & terra: sed ideo dicitur princeps & Deus mundi, quia eiectus e celo, mundum hunc, qui quasi atrium cali est, tyrannice occupauit. Item quia impijs, quorum maior pars est in mundo, pro suo arbitrio principatur, pręcipitesque in quacunque scelerum detrudit. Eiicitur igitur hic princeps mundi ex attrio quod occupauit, ut vbi prius regnauit Diabolus & impietas, illic de cetero regnet filius Dei & pietas: Iam enim sentiet fortiorem superuenisse, qui eū vincet. Dein de eiicitur e cordibus hominum, in quibus potenter regnauit: Iam enim passione mea delebitur peccatu primi parentis. Effusione autem spiritus sancti, & prędicatione Apostolorum. cōdonabitur peccatum, quo solo diabolus potens fuit. Pręterea nullum hactenus verbum prędicatum fuit, quod efficax esset ad expellendum diabolum. Nā etiam

etiam lex Moyfi non potuit eum expellere: Terruit quidem eum, sed non expulit, imo ferociorem reddidit. Nunc autem exhibit verbum efficax, cui cedere cogetur, quantumcunque oblistat. Signanter autem dicit: Nunc eiicitur, quia ut infra dicitur, per crucem Christi deuictus est. Hoc enim hamo extractus est Leuiathā. Eiectus quidem fuit etiā olim e cordibus iustorum, sed quod tunc in paucissimis factum est, nunc in multis magnisque populis, imo in toto mundo & factum est, & adhuc perfectius fiet. Hęc Diaboli eiectioem prędixit Ezechiel, cum sub nomine Pharaonis de Diabolo loqueretur: Extraham, inquit, te o draco magne de medio fluminum tuorum in quibus habitas, hoc est, de cordibus hominum fluidorum & inconstantium. Sic olim Iesus filius Nun, sub typo Christi eiicit hostes populi Dei, & in eorum terra constituit filios Israel. Obserua autem, quod Christus non dicit, Nunc occidetur aut omnino peribit princeps huius mundi, sed. Eiicitur, ut sciamus Diabolus adhuc viuere, & quauis intrinsecus non regnat, tamen forinsecus oppugnare non cessat. Sic enim hostis ille mœnibus vrbs exclusus, non cessat arietibus & machinis quatere muros, quo sibi aditum perfringat ingressu que parat. Hinc Petrus monet, ut sobrii simus & vigilemus, &c. Quauis merito deplorandum nobis esset, quod Diabolus a Christo tam potenter exclusus, nostra negligentia tantopere iam denuo irruperit & irrumpat. Et ego exaltatus fuero a terra. Hoc verbo indicat, quoniam modo cum Diabolo congressurus sit, videlicet, non in potentia, sed in humilitate & cruce. Crucem vocat exaltatione, non tam hoc nomine, quod crucifixus corporaliter a terra leuatur, quā quod crux sit verę exaltationis, & glorificationis coram Deo initium. Ideo autem non dixit aperre se crucifigendum, sed exaltandum, ut eos admoneret serpentis anei olim a Moyse in ligno suspensi, scirent que eam figuram nunc veraciter in se implendam; nec aliter sanari posse genus humanum a veneno serpentino, nisi Christus in ligno suspenderetur. Hoc idē supra dixit: Sicut Moyses exaltauit serpentem, sic exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in illum, non pereat, &c. Vere mirabilis victoria, crucem & mortem patiendo vincere, & eiicere principem mundi. Hęc est funda illa, qua olim

David prostrauit Gigantem illum, nihil minus timentem quam fundam. Hic est baculus vel virga Moyfi, qua aperuit mare Isralitis, & idipsum reduxit super Aegyptios. *Exod. 14. Omnia traham ad me ipsum.* Putabant Iudęi Christo occiso se vicisse, imo & Diabolus hoc putabat, sed lōge aliter euenit, imo ob idipsum quod Christu iniuste occidit Diabolus, iuste perit ipse. Obserua quod supra dixit: nemo venit ad me, nisi pater traxerit. Hic asserit etiam se tracturum, ut ostendat vnam eandem que esse patris & suam operationem, quemadmodum & vna vtriusque est natura. Signanter autem dicit. Traham: detenti enim erant a Tyrāno, ac per seipfos nequibant accedere aut Tyrannu effugere. Ostendit item hoc verbo, non sine labore se hanc de Diabolo victoriam adepturum. Pręterea ostendit, se tanta beneficia ostensurum humano generi, ut vel inuiti & cunctantes per hęc trahi possint. Sed quomodo dicit se tracturum omnia, cum non omnium sit fides? Responso: Verbum hoc nō refertur ad vniuersitatem hominum, sed ad integritatem hominis. Vnde non dixit, Traham omnes, sed: Omnia, scilicet animā & corpus. Vtrunque enim ad se trahit, ut saluet vtrunque. Quod si per verbum illud (Omnia) homines intelligendi sunt, omnia prędestinata ad salutem dicere possumus. Aut certe omnium hominū genera, ut idē sit. Trahere omnia, quod, ex omnibus generibus aliquos, siue Iudęi sint, siue gentes, siue mares siue fęminę, &c. Non enim est personarum distinctio apud Deum. Aut denique omnes homines, quantum in se est, trahit, quia omnes vocat, & omnib⁹ salutē offert. Nam vult, omnes homines saluos facere: Et ipse propitiatio nostra est, non solum pro peccatis nostris, sed & pro totius mundi. Quod autem non omnes saluatur, eorum efficitur culpa, qui renitentur trahenti, neque eius tractu sequuntur. Fascibus enim peccatorum se deprimunt, pōdereque; malorum pressi, Domino ad salutem vocati contrahuntur, ponentes obstaculum, ne salui fiant. Demum potest tractus hic nō solum de gratia, qua electi trahuntur, sed etiam de potestate, qua reprobi quoque velint nolint coguntur Christo subesse. Omnes enim, siue boni siue mali, ab ipso secundum merita sua iudicandi sunt, & omne genu in nomine ipsius curuandum, siue celestium siue terrestrium, siue etiam infernorum. Stat enim

Matt. 25.

Ioan. 9.

Matt. 10.

Ioan. 3.

Ioan. 7.

Ioan. 16
Rom. 1.

2. Cor. 4.

Luc. 11.

Iob. 40.

Ezec. 29

Iosu. 12.

1. Petr. 5

Num. 21.

Ioan. 3.

1. reg. 17

Exod. 14.

Ioan. 6.

1. Thes. 3.

Act. 10.

1. Tim. 2.

1. Ioan. 2.

Philip. 2.

Psa. 109.

enim sententia: Quod omnes inimici eius in scabellum pedum eius ponendi sunt, & ipse quoque Diabolus non nisi à filio hominis, qui in cruce exaltatus est, vidētibus cū etis præcipitandus est. Frustra igitur congemuerunt Pharisei, dicentes: Videtis, quia nihil proficimus. Torus mundus post eum abiit, quasi postquam ipsum occiderint, nemo post ipsum abiturus sit. Stat enim sententia: Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham. Hinc igitur discamus virtutem crucis Christi, quæ in hodiernum vsque diem peccatores trahit ad se. Quis enim non fiducia liter accurrat, qui viderit filium Dei ob id in cruce exaltatum, vt peccatoribus consuleret? Nos *audiuimus ex lege, quod Christus manet*. Iudæorum hætenus mos fuit, semper importunis quæstionibus sermonē Christi interrumpere, id quod & nunc faciunt, cū interim gentiles illi taciti astarent, parati vltterius audire. Cæterum sicut paries antiquus nunquam tam bene linitur, quin alicunde promineat vetus deformitas: sic illi, quāuis hac quæstione bonam speciem prætendāt, tamen interim pluribus notis produnt Iudaicum suum atque imptum animum. Primò in eo, quod tam cito aduerterunt Christum de sua morte locutum, cum tamen dictio esset ambigua: adeo, vt Ioannes interpretationem eius addiderit: Hoc, inquit, dixit, significans, qua morte esset moriturus. Apparet igitur eos cum Phariseis conspirasse in mortem Christi. Non igitur mirum, eos in verbis Christi intellexisse, quod insidiantes in abscondito conscientiarum cubili cogitabant facere. Secundò Iudaicum animum produnt in eo, quod in verbis Christi solum aduerterunt ipsum crucifigendū, non aut quod per hoc tractur⁹ esset omnia ad se, quod si attendissent, vidissent vtique aliam esse rationem mortis Christi, quam aliorum: siquidem nemo aliorum post mortem quicquā ad se trahit. Vidissent (inquā) mortem Christi non esse eius extinctionē, sed glorificationem. Tertid etiam in hoc vel maxime Iudaicū produnt animū, quod scripturas truncatim citant: Audiuimus, inquit, ex lege, &c. Lex hic sumitur pro toto veteri testamento, sicut & supra. Nonne in lege vestra scriptū est, Ego dixi, dij estis? Verum autem dicunt, quod lex testetur Christum semper mansurum. Sic enim Daniel ait, Potestas eius potestas æterna, & regnum quod non corrumpetur. Et Isaias: Su-

per solium David, & super regnum eius se debet, vt confirmet illud amodo & vsque in sempiternum. Et Dauid: Thronus eius sicut dies cæli. Et iterum: Permanebit cum sole & ante lunam, &c. Et iterum: Tu es sacerdos in æternum, &c. Iuxta hoc tamē scriptura non obscure indicat Christum etiam moriturum. Idem enim Daniel, qui dixit: Potestas eius potestas æterna, postea dixit: Post hebdomadas sexaginta duas occideretur Christus, &c. Et Isaias apertissime passionē & mortem Christi describit: Tanquam (inquit) ovis ad occisionem ducetur, &c. Et Dauid nedum in plerisque Psalmis, vt est Psalmus viciesimus primus, & sexagesimus octauus, &c. Passionē Christi descripsit, sed etiam in eo ipso Psalmo, quo dixit: Tu es sacerdos in æternum, statim subdit: De torrente in via bibit, propterea exaltabit caput, &c. Hoc autem hi insidiatore noluerunt attendere, id quod vere Iudaicum est, scripturas truncatim citare & tantum ea attendere, quæ pro nobis valent, quæ autem contraria sunt transilire, quemadmodū & nunc plerique faciunt. Nihil autem recte colliges aut concludes, si scripturam tantum in uno aut altero loco attendas. Sic hi Iudæi ex eo, quod lex dicit, Christum semper mansurum, male colligunt contra dominum nostrum, quod ideo non possit esse Christus, si occidendus sit. Dupliciter enim simul stare possunt mors Christi & eius æternitas. Primò, quoniam mors conuenit ei ratione naturæ humanæ, æternitas autem ex parte diuinæ naturæ. Secundò, quoniam licet secundum assumptam humanitatem occisus sit, & homo ad tempus esse desierit, tamen post triduum clarificatus est in carne assumpta, & secundum humanitatem ad vitā immortalē suscitatus, sicque etiam secundum naturam humanam in æternum manet, quemadmodum Paulus ait: Christus, inquit, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium, semper viuens ad interpellandum pro nobis. Hoc autem Iudæos decepit, quod putabant Christum in hoc mundo regnaturum, regnumque eius mundanum & externum futurum, quum tamen scriptura vbique doceat regnū Christi esse administrationem in æternum. Vnde Dauid: Orietur in diebus eius iustitia & pax, &c. Hic est lapis in quem impegerunt, ideo audientes dñm nostrum esse moriturū, statim colligunt eum non esse Christum.

Psal. 88.
Psal. 71.
Psa. 109

Dan. 9.

Isa. 53.

Psa. 109

Hebr. 7.

Psal. 71.

Sic

Sic impij videntes pios hic affligi & mori, statim colligunt aut promissiones Dei fallere, quibus pijs omnia bona promittuntur: aut ipsos non esse Deo gratos, qui mala patiuntur. Verè autem pii sciunt, quod simul stare possunt, vt aliquis affligatur, qui tamē Deo gratus sit. Item quod promissiones Dei veræ sint, etiam si in hoc mundo nō implentur. Summa, sicut Christus etsi moriatur, tamen regnat in æternum: sic pij etsi moriantur, tamen viuūt. *Quis est iste filius hominis?* Christus se filium hominis vocat extenuatione quadam, interim & per contentionem: Adam enim primus homo est, Christus filius Adam, secundus est, vt quod per hominem perierat, rursus per filium hominis restauraretur. Hi autē importuni interrogatores, quāsi probri loco ipsi hoc obijciunt, non semel; sed bis, quum Christus non dixerit, filium hominis exaltadum, sed se. *Ad hoc modicum lumen in vobis est.* Poterat respondere se non esse hominem tantum, sed etiam Deum, & iuxta corpus quidem, se moriturum, sed mox resurrecturum, nec hanc mortem obstare regni sui perennitati, quod non esset mundanum, sed spirituale: Verum illi nec digni, nec capaces erant horum mysteriorum nec tempestiuū erat illa prodere tantum igitur eos monet. Dupliciter autem intelligitur verbum hoc, secundum quod dictio illa (Modicum) vel est nomen, vel aduerbium. Si nomen est, sensus est. Adhuc paruum lumen in vobis est. Verè enim paruum lumen est, Christum tantum hominem, aut tantum Deum credere. Vtunque enim credendum deo & confitendum. Sic paruum lumen habet, qui regnum Christi & promissiones scripturæ carnaliter intelligit. Paruum item lumen habet, qui putat mortem piorum esse ipsorum extinctionem. Item, qui putat afflictiones semper esse signa irati Dei. Per hoc igitur quod ostendit eos paruum lumen habere, monet eos, vt scripturas diligentius scrutētur, quæ longe aliter de his rebus loquuntur. Si autē dictio (Modicum) sit aduerbium, quemadmodum Græci legunt, sensus est: Dixi nunc me in gloriam partis ingressurum per mortem. Quicquid autem de cruce vobis dico, rifus vobis & contemptus est: proinde prædicabitur vobis adhuc breui tempore euāgelium, & Christum, qui vera lux est, non diu vobiscum habebitis. Erat tempus, quum & Christus & Euangelium vobis auferen-

tur, & vos coniciamini in extremas tenebras & excæcationes. Igitur hoc verbo quasi præmonet, & prædicat eis futura mala. Congruè autem se & Euangelium suum vocat lumen, tum quia vera lux est, sine qua nemo videbit Deum, nec perueniet ad Deum: tum vt eis vel externo exemplo ostendat, se per mortem suam non perditum iri, quemadmodum sol ille mundanus occidit quidem, sed non extinguitur, imò paulò post rursus oritur: *Ambulate dñm lucem habetis, &c.* Me nunc habetis ore ad vos loquentem, miraculis excitantem, non autem diu me sic habebitis. Suaderem, vt nunc quum tempus habetis, messem salutis vestræ non negligeretis. Nam qui messem negligit, in hyeme esuriet: qui autem colligit in æstate, sapiens est. Monemur hoc verbo, quanta commoda habeamus in hac vita. Primò Christum ipsum spiritualiter præsentem & vocantem, imò expectantem, & scripturam, quæ tanquam lucerna lucet in loco caliginoso. Nihil horum post mortem habebimus, veniet nox, in qua nemo potest operari. Hinc est, quod scriptura vbique nos admonet, ne hoc tempore cessemus: *Quærite, inquit, dominum, dum inueniri potest, &c.* Et alius: Date gloriam Deo, antequam tenebrescat, &c. Et Paulus: Dum tēpus habemus, operemur bonum. Et iterum: Noli negligere gratiam, quæ data est tibi, &c. *Qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.* Verissima sententia. Qui cognitionem Christi & euāgelii nō habet, verè in tenebris est, & nescit quo vadat, an procedat vel retrocedat, id quod videmus in Iudæis impletum. Itē qui cæcos affectu animi sui sequitur, in tenebris ambulat, nescit quò vadat, dumque credit se pie recteque agere impingit in mortē. Itē, qui in tenebris peccatorum ambulat, nescit quò vadat. Neque enim actus suos maxima ex parte intelligit, nec eos in finem debitum dirigit. Imò nescit se recta currere in infernū & iudicium Dei, quod si videret, cessaret à peccatis, &c. *Dum lucem habetis, credite in lucem.* Ipsa quidem lux in se non peribit, sed vobiscum non semper erit, quemadmodū & lux solis. Igitur credite, dum eam habetis. Duo facienda sunt præsentē luce, ambulare scilicet & credere, nec enim fides sine operibus, nec opera sine fide placent. Ambulando autem & credendo in lucem, & ex ea luce operando, efficiamur filii lucis, hoc est, Christi vel gratiæ, vel diuinæ sapientiæ.

Pro. 10.

Pe. i.

Ioan. 9.

Isa. 55.

Hie. 13.

Gala. 6.

1. Tim. 4.

Fœli.

Fœlices qui lucem ita præsentem habent, vt filii lucis sint: hi nihil in se tenebrorum habent, sed in media morte, afflictione desperatione videtur effugium. *Abiit, & abscondit se ab eis.* Non amplius id temporis locutus est illis, ne furorem illorum quæ sciebat ad omne facinus esse promptissimum, magis irritaret, sed abiit, quasi absentia sua mitigaturus illorum insaniam. Docet nos, vt cedamus ad tempus, quâdo res nobis est cû obstinatis, nec vlla spes est proficiendi, ne non solum nihil fructus referamus, verum etiam alios reddamus sceleratiores. Obserua, quâ tristem finem habuerit ea dies, quæ tam lætam habuit exordium. Qui enim prius ei occurrebant cum palmis & laudibus, ab his nunc se abscondit. Quid autem lætû esse potest, vbi Deus & verbis & factis se ostendit iratum? A uertisti, inquit, faciem tuâ à me, & factus sum conturbatus. Econtra autem: Ostende nobis faciem tuâ, & salu erimus. Atqui non sine causa irascitur Deus, nec sine causa Christus discedit, qui dicit: Delitiæ meæ esse cum filiis hominû. Hic igitur videmus, quod Christus non tantum vult honorificè suscipi, sed & honorificè tractari. Et sicut fide viua suscipitur, sic fide & pietate retinetur. Quapropter terrefere nos debet, non tantum hoc exemplum Iudæorum, sed etiam quod à plerisque etiâ nunc recessisse videmus Christum, vbi cum magno gaudio susceptus fuit prædicantibus Apostolis. Quot enim gentes, vrbes, regiones Christum perdiderunt, & in pristinam cæcitatē reciderunt? Igitur summo studio pietatem sectemur, & impia opera vitemus ne & nostra dies, quam hætenus lætam habuimus, tam tristè sortiatur exitum. *Cum autem tanta fecisset, non crediderunt.* &c. Ab hoc loco vsque ad finem capituli Ioannes quasi cõcludit narrationem eorum, quæ hætenus ostendit Christum & fecisse, & docuisse; in populo Iudæorum. Deinceps enim ea tantum narrabit, quæ Christus ante suum discessum inter dilectos discipulos egit & docuit. Primò igitur quasi pertæsus roties repetere Iudæorum ingratitude & infidelitatem, vno verbo, & quidem admodum terribili, eandem depingit post ad aliam trãsiturus: Cûm (inquit) tanta fecisset inter eos signa, suæ diuinitatis manifestissima testimonia, tanta opera, quæ loquebantur ipsum à patre missum, tanta denique miracula, quæ exclamabât ipsum esse Messiam in lege pro-

missum, tamen non credebant. Cum admiratione autè hæc dixit. Quis enim nõ miretur tantam cæcitatē? Nec obstat, quod supra dictum est, multos in resurrectione Lazarum vellent Pharisei occidere. Vel enim hic loquitur de Phariseis tantum & pontificibus Iudæorum, qui adeo non crediderunt in Christum, vt eum interficere desinuerint, vel si de populo loquitur, intelligendû est, quod non rectè, nec perseveranter, nec propter verbum, sed tantum propter miracula crediderunt ad tempus, quâdiu scilicet miracula noua erant. Sic supra dicit: *Nisi signa & prodigia videritis, non creditis.* Atqui fides ex miraculis, non ex verbo concepta, non est vera & constans fides. Vere igitur dicuntur non credidisse, qui non perseveranter crediderunt. Hoc igitur verbo ostendit, eos per omnia imitatores fuisse patrum suorum, quibus identidem in scriptura obiicitur incredulitas & durities cordis, adeo, vt David fideliter moneat eos, ne imitentur peccata patrum: *Hodie (inquit) si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, &c.* Imo, si attentius consideres, videbis eos nedum æquasse peccata patrum, sed in pluribus superasse: adeo, vt sicut Moyses fuit typus Christi, ita populus Moysi commissus typus fuit eorum, qui Christo præfari contradixerunt, id quod palam fiet, si attendas quid Moyses suo populo fecerit, & quid ab illo passus sit. Similia enim videbis Christum Iudæis fecisse, ab eis passum esse. Moyses fecit magna in Ægypto, terribilia in mari, mirabilia in deserto, nec tamè sic eos ad fidem constantè ducere potuit. Idem contigit Christo. Moyses legem dedit & docuit, illi autem multoties & legem transgressi sunt, & legislatorem cõtempserunt. Idem Christo contigit, & etiam nunc contingit. Moyses tanto affectu diligebat populum, vt non cessaret pro ipsis orare, quauis sepe ei iniurias inferrent. Idem fecit Christus. Summa, Moyses non tantum incredulitatem eorum in officio suo expertus est, sed etiam præsciuit: Non, inquit, credet mihi. Sic Christus quauis incredulitatem eorum præsciuerit, tamen ad eos venit, vt excusationem non haberent. *Vt sermo impletur Isaiæ.* Distinctio (Vt) hoc loco non causalis est, sed euentus indicatiua. Nõ enim quia prædixit Isaias ideo necesse fuit eos non credere, sed quia non erant credituri, propterea prædixit hoc Isaias

Isaias. Innocens enim & sancta Dei præsciencia, nullâ malis hominibus importat necessitatem, sicut nec visus meus ei, quem ambulare video, vllam ambulandi necessitatē irrogat. Ideo autem Euangelista Prophetæ dictum adducit, quo prædictum fuit, Iudæos non credituros, nec Gêtiles videtes Christum ab his non recipi, à quibus expectatus erat, ipsi minus aliquid de ipso sentiret. Cæterum, quanquam in plerisque scripturæ locis hæc Iudæorum incredulitas prædicta sit. (Nam & Daniel dicit: Non erit eius populus, qui eum negaturus est. Et David: Obscurentur oculi eorum, vt non videat. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, &c. Et Isaias: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, &c.) Ioannes tamen vnum tantum dictum Prophetæ adducit. *Domine, quis credidit auditui nostro?* Pulchrè autem huic loco cõuenit prophetia hæc. Quemadmodum enim Ioannes hoc loco ostendere voluit, & Gêtiles illuminandos, & Iudæos excæcandos: sic Isaias vtriusque meminit in eo loco, vnde hæc autoritas de sumpta. Primò enim manifestè illic dicit de illuminatione Gentium: Super ipsum, inquit, continebunt reges os suum, quia quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, &c. Deinde statim subdit de excæcatione Iudæorum: *Domine, quis credidit auditui nostro?* &c. Vide autem emphasim verborum. Primo, non ad hoies vertit orationem, sed ad Deum. Sic enim solent prophete, quum vident se frustra hominibus loqui ad Deû vel ad alias creaturas cõuertere sermonem. Sic Moyses: Audite cæli quæ loquar, & audiat terra verba oris mei, &c. Sic & Isaias in principio libri sui, &c. Deinde non affirmatiuè loquitur, sed interrogatiuè, & quasi dubitandè, num quisquam futurus sit, qui crediturus sit propter insignem paucitatem. Sic enim scriptura vtitur particula (Quis) vt quum dicit: Delicta quis intelligit? Item, Quis est hic, & laudabimus eum? Præterea tam certus est de futura Iudæorum incredulitate, vt eam non verbo futuri temporis, sed præteriti explicauerit. Habet & hoc emphasim, quod nõ dicit, Quis credidit sermone nostro, sed *Quis credidit auditui nostro?* Quo verbo indicat prophetas & apostolos nõ sermonem proprium & apud se natum effudisse, sed auditum verbi Dei, hoc est, nihil aliud, quod à Deo audierant. Signatè etiâ dicit: *Auditui nostro, non meo, vt ostendat vnâ esse p-*

dicatōne & prophetarû sui tēporis, & apostolorum futuri temporis. Item, vt ostendat & Apostolis & Prophetis hoc accidisse, vt paucis credant. *Et brachiû Domini, cui reuelatum est?* Brachium Domini, filius Dei est. Sicut enim homines potius imam operandi vim brachiis exercent, sic Deus cuncta & fecit, & diabolus debellauit in filio & verbo suo. Omnia, inquit, per ipsum facta sūt. Hic & Virgo beata. Fecit potentiam in brachio suo. Et David: Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Vel brachium Domini, est potentia Euangelii, quod est virtus Dei, ad salutem omni credenti. Vult igitur Prophetæ, quod vtrunq; videlicet tam virtus Christi, quàm potētia verbi Dei, à paucis cognoscatur. Videbat enim Prophetæ Euangelii esse verbum crucis, nudum ab omni humano auxilio, prudentia, ratione, & ob id à multis contemnendû. Videbat item Christum Euangelii authorem esse contemptû, abiectû, & à sapientissimis morti ad iudicatû. Atqui hæc duo plerisque deterrere possent à susceptione Christi & Euangelii: proinde prophetæ admirandâ exclamatione præmunuit omnes homines, ne propter crucis offendicula à fide deterrerentur, neque propter credentium paucitatem retrocedât, ac Euangelium mendacii insimulent. Ob easdem causas Ioannes hoc dictum Prophetæ hic citat vt non diffidamus, si plures deficient à fide, pauci autem credant: cum videamus id non nouum esse, sed iam ab initio sic fuisse, & sic futurum esse vsque in finem mûdi. Hic Isaias: *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquæ saluæ fient.* Et David clamat: *Saluum me fac Dñe, quoniam defecit sanctus, &c.* Imò nusquam nõ prædicta est credentium paucitas. Vnde & Christus: *Multi sunt vocati, pauci verbò electi.* Et iterû: *Nolite timere pusillus grex.* Et iterum: *Angusta est porta, & arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci incedunt per eam.* Et iterum: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* Et Paulus. *Non omnium est fides.* Hæc autè insignis verè credentiû paucitas, toties prædicta terrere debet eos, qui nomine tantum Christiani sunt: pios autem excitare, vt ardentius insistant pietati, & contendant intrare per angustâ portâ, sic quæ currant, vt comprehendant. De hac credentiû paucitate etiâ alio loco dicit David: *Dñs de cælo prospexit, vt videat si est intelligēs & requirēs Deû: Omnes declinauerunt*

Psal. 29.

Pror. 8.

Cap. 13.

Dan. 9.

Psal. 68.

Isai. 65.

Isa. 53.

Isa. 52.

Deut. 32.

Isa. 1.

Psa. 118.

Eccle. 31.

Ioan. 4.

Psal. 94.

Exod. 3.

Ioan. 1.
Psal. 97.

Rom. 1.

Isa. 10.
Psal. 11.

Matt. 20.
Luc. 12.

Matt. 7.
Matt. 11.

2. Thes. 3.

Luc. 13.
2. Cor. 9.

Psal. 13.

X &c.

&c. Non est vsque ad vnum, id est, tantum vnus. Quatuor siquidem sunt genera hominum, quorum tantum vnum facit bona. Aliqui enim nec intelligunt, nec requirunt deum: & hi mortui sunt. Aliqui intelligunt, sed non requirunt: & hi sunt impii. Aliqui requirunt, & non intelligunt: & hi sunt stulti. Aliqui intelligunt, & requirunt: & hi soli faciunt quod bonum est. *Propterea non poterant credere.* Ne quem offendar verbum hoc, attendendum est, quod respexerit Ioannes, quum hoc diceret. Respexit autem, vt ex sequētibz patet, ad Isaiæ caput sextum. Illic autem legimus Deum in conspectu angelorū iudicialiter confedisse, ac sententiam in Iudæos protulisse, quam propheta enuntiantiam commisit: Vade (inquit) dic ad populum istum, Aure audietis, & non intelligetis, &c. Huc respiciens Ioannes, dixit: *Non poterant credere:* nimirum significas eandem sententiam Dei iam in Iudæos peruenisse, quasi diceret: Video quod Deus non frustra comminetur impiis, differt quidem executionem, sed tamen suo tempore punit. Sic olim comminatus est populo huic excacationem: Ipsi autem nihil propter hoc terri: semper peccata peccatis addiderunt. (Sic enim filii hominum, quia non cito in eos profertur sententia, implentur omni malitia.) At nunc plane video, eandem sententiam in hunc populum cecidisse: alioqui, quomodo tam obstinati fuissent? Itaque actum erat de ipsorum salute. Dati erant in reprobam sensum: quia enim haec sensum credere noluerunt, iuste nunc puniuntur cecitate, vt credere non possint: hanc enim poenam etiam Christus eis subindicare voluit, quum malediceret ficum: Nemo ex te comedat fructum vsque in sempiternum. Cæterum, dictio hæc (*Non poterant credere*) non significat omnimodam impossibilitatē ad credendum, sed vel contrariam voluntatem, vel difficultatem. Plerunque enim nō tam in scriptura sacra, quam in communi vsu loquendi, Non posse, idem est, quod, Nō velle. Sicut quum dico, Non possum quiescere, Non possum à comparationibus abstinere: Possem quidem si vellem. Ad eundem sensum dicit Christus: Non potest mundus odisse vos, hoc est, non vult: Posset enim si vellet. Sic quū Paulus de deo dixit: Non potest seipsum negare, magis est laus diuinę voluntatis, quā ostensio impossibilitatis. Aliquando autē, Non posse, idē est, quod diffi-

culter posse, sicut quū dicimus, Nō possum ieiunare, Non possum huic remittere offensam, Non possum obliuisci iniurię. In hunc modum Hieremias dicit: Sicut Æthiops nō potest mutare pellem, sic nec vos poteritis benefacere, quum didiceritis malē. Vbi non impossibilitatem intelligit, sed difficultatē. In hunc modum etiam hic intelligendum est: *Non poterant credere,* hoc est, nolebāt. Nō poterant credere, quia nolebant cupiditates suas abiicere. Vel nō poterāt credere, hoc est, difficulter seipos, suamque prudentiā vincere & abnegare poterāt, sicque se Christo tradere. Vides igitur nullam nobis relictam excacationem: nō enim possumus causare impossibilitatem. Plura siquidē possemus, si vellemus, quōd si aliquam difficultatem habent, est vnde queram⁹ gratiam, quam possumus. *Excacauit oculos eorum, & indurauit cor.* Hic locus ex Isaiā desumptus, admodum frequens est in Euangelistis. Citatur enim Matthæi decimotertio, Marci quarto, Lucæ 8. Romanorum vndecimō. Actuum. 28. Quia autem plenius hūc ipsum locū tractauit in Matthæo, & Actis. Itemque in epistola ad Romanos, ideo paucis eum hic abfoluam. Sic & de prædestinatione non nihil dictum est in epistola ad Romanos, quantum dici potest & scire de hac re conuenit, ideo nec hic pluribus immorabor. Vnum hoc ad moneo, ne quis huiusmodi iudicia Dei scrutari velit, aut temere de ipsis loqui: quin potius qui sapit, digitū ponat super os, & det gloriam Deo. Scimus quod Deus oīa sapientissimē & facit & administrat. Sic enim dicit scriptura: Omnia in sapientia fecisti. Et iterum: Iustus quū sis, omnia iuste disponis. Scimus item, eum iustissimum esse in iudiciis suis. Id enim scriptura vbiq; clamat. Hoc igitur nobis sufficiat, etiā si nō videamus quomodo singula Dei opera iusta & sapientia sint. Qui igitur credit Deum omnia sapienter & iuste facere, nihil mouebitur argumentis cæcæ rationis, sed simpliciter Deo gloriam dabit. Qui autem hæc non credit, huic nemo satisfaciet: semper enim ex vna quæstione orietur alia. Omīssis igitur his, quæ peruestigare non possumus, occupemus nos cū his rebus, quæ vtilis esse possunt. Attendamus quid à nobis exigit Deus, & studeamus pietati, prædestinationem Deo committamus. Imō si te cruciat prædestinatio: Emunda te ipsum ab impiis operibus, & eris vas in honore. Cæterū, quōd Euāgelistæ toties inculcant

cant hanc Iudæorum excacationem, ad terrorem nobis fecerunt, id quod ex Paulo liquet, qui dicit: Vide seueritatem Dei in eos qui ceciderunt, &c. Igitur noli altum sapere, sed time, &c. Deinde etiā ideo toties inculcatur Iudæorum excacatio, vt vel in ipsis discamus, quomodo Deus dicatur excacare, & ob quas causas. Excacauit autem Iudæos, non oculos aut rationem eis auferēdo, vel lapidem pro corde inferendo, sed tantum subtrahendo gratiam. Non enim Deus infundit malitiam, aut efficit indurationem, sed tantum non adiuuat, & deserit. Deo autem deserente & non adiuuante, etiam amsi oculos & rationem habeas, tamen cæcus es. Sic & Deo, qui ipsa charitas est, nō presente, cor ipsum frigescit, & induratur. In hunc igitur modum Deus dicitur excacare atque indurare. Quare autem aliquos deserat, & non adiuuet, etiā discere possum⁹ ex Iudæis. Ipsi enim oblatam gratiam respuerunt: sic enim Christus eis dixit: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Deinde peruerso animo Deo resisterunt, ac veritatem manifestam blasphemarūt, quod est peccatum in spiritum sanctum, & irremissibile. Merito igitur à Deo deserti sunt, nec quicquam habent, quod Deum inculpare, quemadmodum enim nemo culpæ potest medicum, qui ægrotum sanari nolentem deserit: nec parentem, si incorrigibilem filium domo expellat, sic nemo iuste potest Deum inculpare. Superbia igitur & contemptus Dei, causæ sunt excacationis. Hinc Christus: Abscondisti, inquit, hæc à sapientibus, &c. superbiam scilicet indicans causam esse. Et Dauid: Tu terribilis es, & quis resistet tibi? statimque subdit: Extūc ira tua, hoc est, tibi resistere, prouocat iram tuam. Quod si quis vltra hæc Deo obganinat, audiet à Paulo: Quis tu es, qui respondeas Deo? Quid caularis, te à deo desertum? Quid tibi debet? Poenam. Gratias igitur age, quod cum tam impius sis, tantummodo tibi gratiam deneget, cum insuper iuste possit punire. Cæterum, quod dicit eos & excacatos & induratos, indicat consummatam abiectioem. Excacati sunt in intellectu, indurati in affectu. Omnis eis via ad salutem præclusa est, sed suo ipsorum vitio, vt dictum est. Merito autem oculos perdiderunt, quibus cū possent vti, noluerūt, imō quibus cōtra dñm vsi sint. Oculū qui subannat patrē suū, eruant eū corui de-

torrente, ait Sapiens. Merito & ipsū cor perdidit, quod dño pulsanti nunquam aperire voluerūt. Obserua etiā hic duplicē excacationem. Eorum siquidem, qui conuerti & sanari non merentur, aliqui vident scripturarum sensum: aliqui autem vident quidem sed sequi nolunt. Et in illis quidem excacatur oculi, in his autem induratur cor. Addit in fine: Et sanem eos. Ostendit se esse qui sanat, sed quā pmissit (cōuertetur) ostendit nullos sanari, nisi cōuersos. *Hoc dixit Isaias, quādo vidit gloriam eius,* Dupliciter intelligitur, Primō quando vidit gloriam eius, tunc scilicet, cū vidit Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, &c. Secundō, quando vidit gloriam eius, hoc est, christum, qui est gloria patris. Nam deus nunquam magis est glorificatus, quā per Christum. Per illum factus est celebris, vt iam omnes videant eum misericordem, piū, veracē, &c. Imō Christ⁹ tāta dei gloria est, vt præ ea gloriavult⁹ Moy si obscurata sit, & Iudæi excacati. Solet enī illustrior splendor oculos infirmos & cæcutientes obscurare. *Veruntamen ex principibus multi crediderunt.* Mitigat quod iā dixerat de excacatione Iudæorum, ne quis putet totā gentē abiectā. Idem facit Paulus: Nunquid, inquit, Deus repulit plebem suā? Absit. Nā & ego Iudæus sum, &c. Ideo autem dicit ex principibus aliquos credidisse, tum vt ostenderet falsum esse, quod supra Pharisei obiecerunt turbæ: Nunquid ex principibus quisquam credidit. Tum vt ostenderet, etiā diuites & potentes posse saluari, si velint. Ex omni enim sexu, statu, gente, conditione, ætate aliquos saluauit, ne quisquam desperet. *Sed propter Phariseos non confitebantur.* Ostenditur imperfectio fidei in eo, quod non confitentur. Ad perfectā enim fidē exigitur, vt corde credamus, & ore confiteamur. Ostenditur etiā hic infirmitas fidei ipsorum ex eo quod timent Phariseos: Quis tu, vt timeas ab homine mortali? &c. & oblitus es Domini Dei? Sed cur timent Phariseos? *Vt de synagoga non eicerentur.* Qui dignitatē præminēt apud mūdū, nō ferūt ignominia. Ignominia etiā mūdi multos impedit à bono. Cæterū, quāuis adhuc imperfecta esset eorū fides tñ aliquo modo excusantur. Primum n. nō dum datus erat Spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Deinde non peccabant ex liuore & auaritia, sed tantum ex timore, timor autem & imbecillitas, facile veniā impetrant in hominibus natura im-

Hier. 13

Rom. 11

Mat. 23

Mat. 12

Rom. 9

Psal. 103

Sap. 12

Mat. 11

Psa. 75

Rom. 9

Prov. 30

2. Tim. 2

Isa. 6

2. Cor. 3

Rom. 11

Ioan. 7

Isa. 51

Ioan. 7

ANNOTATIONES

becillibus. Cæterum, qui sic excæcati fuerat prauis cupiditatibus, vt scelerata conscientia Christo reclamarent, populum auerterent, denique mortem machinarentur, hos perire necesse fuit, quia seruari noluerunt. *Dilexerunt enim gloriam hominum magis, &c.* Sic supra dixit. Quomodo potestis credere qui gloriam ab inuicè quæritis? &c. Vides autè hic causam, quare pauci ex principibus, potentibus, sapientibus Euangeliū syncere confiteantur. Quia nimirū Euangeliū secū fert crucem, & bonorum terrenorū abnegationem. Iam cū principibus graue sit abnegare pompam & tyrannidem, diuitibus graue sit abnegare diuitias, sapientib⁹, graue sit abnegare humanam rationem: fit, vt pauci ex his credant. Porrò gloria hominum, est nomen bonum, æstimatio præclara. Non autè culpatur hi, quod gloriā hominū habuerūt: nam etiā Christiani debent habere bonum nomen corā mundo. Sic, inquit, luceat lux vestra, &c. sed ideo culpantur, quod plus dilexerunt gloriā mundi, quam Dei. Quod si aut humana gloria & Christi gloria, quæ est crux, ita in ancipiti discrimine proponatur, vt altera sit eligenda, altera repudianda, pl⁹ est eligenda pro gloria Christi, hoc est, crux & ignominia, quam vana gloria mundi. Sic Moyses maiores diuitias arbitratus est probū Christi, quam omnes Ægyptiorum thesauros. *Iesus autem clamauit.* Hæc est vltima Christi cōcio corā Iudæis. Deinceps. n. ea tantum describit Ioannes, quæ Christus inter suos & fecit & docuit. Habet autem hæc cōcio pauca quidem verba, verum insignes & graues sententias. Imò, si recte attendas, est quasi summaria cōplexio omnium, quæ Christus prius docuit. Primò enim seipsum manifestat quis sit. Deinde ostendit, quantum fructus sibi concilient in eum viua fide credentes. Postremò, quātam perniciem sibi asciscant in incredulitate permanentes. Atq; hæc sunt, quæ Christus vbique docet. Vide autem Christi bonitatem. Paulo ante se absconderat ab eis, quasi perterritus eorum malitiam, imò apertè cōminans eis futura mala nunc denuo prodit, & quod maius est, iterum docere & admonere incipit, quasi diceret: Merebatur quidē incredulitas vestra, vt nunquā rediret, sed vicit misericordia mea. Oporem, vt præsentem gratiam & futuram pœnam prauideretis, inuitus punio. Mallè bona conferre, quam pœnas inferre, &c. Eodem modo & Deus nobiscum agit. Atque

hoc est, quod Dauid dicit. Quomodo miseretur pater filiorū, miserus est Dominus timentibus se, &c. Præterea, quod Christus iterum redit ad eos, à quibus se prius absconderat, significat, quod suo tempore rediturus sit ad populum Iudaicum, quemadmodum Paulus ait: Excæcatio contigit in Israel &c. Cum autem intrauerit plenitudo Gentium, tunc omnis Israel saluus fiet. Clamor autem Christi in hac vltima concione indicat mysteriorum magnitudinem. Deinde indicat, quanto affectu eorum salutem quæserit. In scriptura enim plerūq; nomine clamoris intelligitur vehementia affectus, vt cum Dauid dicit: De p̄fūdis clamaui ad te dñe. &c. Præterea clamor hic fortitudinem & constantiam eius indicat, vt qui nedum inter aduersarios publice versaretur, sed insuper clamaret, ac potissimum eā, propter quæ ipsi maxime eum oderant, cum tamē sciret eos in mortem suam conspirasse. Demū etiam ideo clamauit, vt omnes eum audirent, ne quisquā se excusare posset. Sicut igitur suos vsque in finem dilexit, vt infra dicitur, sic ad obstinatos in finem usque clamauit. Tā fortiter autem hac vltima concione clamauit, vt exinde rauca factæ sint fauces eius. Ab eo enim tempore non amplius eis prædicauit. *Qui credit in me, non credit in me, sed in eū, &c.* Dupliciter exponitur. Primò, qui credit in me, non credit in hominem tantum, sed in Deū. Nā & homo & Deus sum. Secūdò, qui credit in me nō credit in me solū, sed in eū qui misit me. Ego enim & pater vnus sumus. Sic & supra dixit. Doctrina mea nō est mea sed ei⁹ qui misit me. Hoc autem verbo duobus quædam impedimēta remouet, quib⁹ impediebatur populus, ne crederet in Christū. Primò enim sciebant in solum Deum credendum esse. Sciebāt item scripturam dicere: Maledictus qui confidit in homine. &c. Videbant autem Christum hominem esse, ideo timebant, ne in arenam ædificarent, ac maledictionem pro benedictione consequerentur. Hoc impedimentum remouet Christus priori intellectu huius verbi quasi diceret. Non vos perturbet, quod scriptura iubet in Deum credendum esse. Item, quod maledicit confidentes in hominem: nec vos turbet, quod me hominem videtis. Sum enim & Deus: Igitur, qui credit in me non credit in me, id est, in hominē, atq; adeo nō ædificat in arenā, nec maledictionē meretur. Aliud impedimētū erat

erat quod videbatur frustraneum, in ipsum credere: vel saltem nō necessarium, cum haberent Deū, in quem confidere possent. Et hoc quoque remouet Christus hoc verbo, quasi diceret: Non putetis parui referre, vtrum in me credatis, vel non, imò magni refert. Non enim à me ipso veni, nihil à me ipso loquor aut facio, sed à Deo missus sum; non tantū vt doctor, sed vt saluator. Igitur qui me meamque doctrinam suscipit, non tantū me, sed Deum honorat. Ecōtra qui me meāq; doctrinā reicit, deū reicit, à quo profectus & missus sum. Hoc igitur verbo indicat, quod secure in eum credere & confidere possimus. Secūdò ostēdit in Deum redundare, quicquid ipsi Christo vel honoris vel gloriæ irrogetur, vt ad fidē nos inuitet, & ab incredulitate deterreat. Tertio ostendit fidem quam ipse docebat, non esse aliam ab ea, quā Moyses docuit: atque adeo Euangeliū non pugnare cum lege. Quarto ostendit non esse liberum, num velimus credere vel nō credere in Christum, sed necessarium: quandoquidem ob hoc ipsum à Deo missus est; ac in ipsum non credere, redundet in contemptum Dei. Omnia hæc faciunt ad confirmationē fidei nostræ. *Er qui videt me, videt eum, qui misit me.* Hoc verbo maius aliquid dicit, imò rationem ostendit, quare non tantum verbis ipse credendum sit, sed etiam in ipso confidendū. Quia, inquit, vni⁹ eiusdemq; naturæ sum cū eo, qui me misit adeo vt qui me videt, & illum videat. Hoc autem nullus, prophetarum dice potuit. Ideo tantum ipsorum verbis, non in ipsos credendum est & confidendum: in Christum autem vtrunque exhibendum. Igitur hoc verbo respondet tacite quæstioni, qua quis dicere posset, Cur non contentus es, vt credamus verbis tuis, sed insuper vis vt in te credamus, quod nullus prophetarū fecit, imò nec Moyses quidem? Respondet Christus, quia ego vnus cū Deo naturæ sum & filius. Illi autem homines & serui fuerūt. Cæterum, quod dicit: *Qui videt me, &c.* non de corporali visu intelligendū est (Deus. n. spiritus est, nec videtur oculis corporalib⁹): sed de fide & cognitione. Qui igitur Xpm agnoscit, is etiā Deū cognoscit. Est enī Christus expressa imago eius. Hinc supra dictū est: Deū nemo vidit vnq̄, vnigenitus filius enarravit nobis. Quis aut in aduersis positus nō cuperet Deū videre? quis nō cuperet scire, quid sibi de Deo polliceri possit aut de-

beat, &c. At qui per te ipsum nō videbis Deum, accede igitur ad Christum, illic videbis qualis erga nos sit Deus. *Ego lux veni in mundum, vt qui credit in me, &c.* Adhuc manifestus se aperit. Et quid potest lux, quā se ipsam manifestare? Imò quid prodesset lux, si non luceret? Nemo accēdit lucernam, & ponit sub modio, sed super candelabrum, &c. Lucem autem se nominat, & ideo se venisse, vt illuminet: ostendens per quem etiam excæcati illi Iudæi lucem recipere possint. Deinde lucem se nominat, vt ostendat se longe dissimilem primo homini, à quo omnes homines hereditario quodam iure quasi per manus acceperūt tenebras: hoc est, infidelitatem, ignorantiam Dei, impotentiam bene operandi, cæcitatem, peccatum, mortem, & infernum: Christus autem ecōtrario lux est qua Deum agnoscimus, qua vires bene operandi acquirimus, qua illuminamur, & qua per peccatum, mortem, & infernū perire possumus. Præterea, lucem se nominat, & optimo quidē iure. Est enim lux essentialiter omnes illuminans, & ab alio illuminationē non participans. Cæteri autem diuinæ lucis participes, interdum quidem lux dicuntur. Iuxta illud: Vos estis lux mundi: sed illuminantur ab eo primum, deinde suscepta illuminationis supernæ dona in alios distribuunt. Demum etiam ideo se lucem dicit, vt ex cōparatione huius solaris luminis discamus, quid Christus operatus sit, & operetur in terris. Sole quidem visibili oriente, multa apparent, quæ prius nesciebantur, qualibet etiam res in sua propria specie videtur. Sole apparēte & nobis, proximate, dissoluitur frigus, reflorescunt arbores & plantæ. Sol deniq; etiam ad vitam & generationem animalū cooperatur, &c. Omnia autē hæc Christo apparente, spiritualiter & facta sunt & fiunt. Cæterum, quod Christus dicit se ideo venisse, vt illuminet, signū est, quod in oib⁹ nobis tenebræ sūt. Vere autē tenebræ sūt, ignorantia iudicii & misericordiæ Dei. Ex natura enim Deū imaginamur, quod neq; tā seuerus sit iudex, neq; tantopere curet nos, vt exaudiat cū opus sit. Ex his tenebris omnia peccata oriuntur, Christus autem manifestando Deum esse, qui & misericordiam & iudicium facit, nos ab his tenebris eripit. Omnibus autem iam dictis Christus nos ad fidem prouocare conatur. Igitur si natura hoīes horrescūt tenebras corporales, & illis offusis trepidatiō agitatur & horrore,

magnique beneficii loco ducunt tenebris exi-
mi & luci illustrari: multo amplius exhorref-
cenda sunt spiritalia tenebra errorum &
vitiatorum, ac quaerenda illa lux, quae sola oc-
casum nescit. *Sed si quis audierit verba mea,*
& non custodierit. Solent legiflatores & praemia
ponere iis, qui legem obseruat, & poenas
decernere prauaricatoribus, ut hi eo magis
absterreantur a maleficio, illi autem eo
fortius incitentur ad bonum. Sic Moyses fe-
cit, qui proposita legedixit: Considera quod
hodie proposuerint in conspectu tuo vitam
& bonum, & e contrario mortem & malum
&c. Sic & nunc Christus verus euangelicae
legislator & conditor legem suam ferens, ut
sciremus non minus eam seruandam quam
legem Moyse, etiam ipse praemia & poenas
proposuit seruantibus, vel non seruantibus.
Imo, ut sciamus legem Christi longe praesta-
relegi Moyse, maiora & praemia & poenas
proposuit. Moyses siquidem seruantibus le-
gem promissit temporalia, Christus autem
aeterna. Item Moyses temporales poe-
nas comminatus est, Christus aeternas. Du-
pliciter autem in Christum peccatur. Primum
si omnino ipsum verbumque eius reiicimus
quo modo Iudaei in ipsum peccauerunt &
peccant. Secundum, si verbum quidem audi-
mus sed non credimus, nec custodimus, quo
modo peccant falsi Christiani. Vtriusque au-
tem dicit imminere iudicium, etsi nondum
id ipsum sentiant. *Ego non iudico eum.* Sensus
est. Principes huius mundi edicta proponen-
tes, cogunt homines ea seruare velint no-
liant, transgressores autem statim puniunt.
Ego autem non sic iudico, neminem cogo,
sed liberum omnibus permitto, num crede-
re velint vel non, nec contemptum mei vel
doctrinae meae statim punio, sed patienter ex-
pecto, ac poenam differo in futurum. Regnum
enim meum non est de hoc mundo, alioqui
ministri mei utique decertarent, ne sic contene-
rer: imo possem me ipsum vindicare, nisi ali-
ud suaderet misericordia. Vel aliter. *Ego non
iudico eum,* hoc est, non sum causa perditionis
ei, sed ipsemet. Vel aliter: *Ego non iudico,* hoc
est, non necesse est, ut ego me ipsum vindicem
contra contemptores: Est pater meus qui hunc mei
contemptum vindicabit & vindicabit. Sic supra di-
xit. Ego gloriae meae non quaero, est qui quaerit
& iudicet. Non igitur repugnat hic locus
ei, quo supra dixit: Nunc iudicium est mundi.
Illic enim locutus est de iudicio discretionis &
excarnationis, hic autem loquitur de iudicio

damnationis. *Non enim veni, ut iudicem mun-
dum.* &c. Hanc sententiam etiam supra po-
suit, imo etiam in aliis Euangelistis frequenter
inculcat. Nihil autem aliud vult, quam quod
in primo aduentu venerit ut saluator, non ut
iudex: & quod nunc sit tempus misericordiae,
non iudicii. Dupliciter autem misericordiam
suam in hoc verbo ostendit. Primum, quod non
iudicat & punit. Secundum, quod in super bene-
ficia praestat, & salutem offert aeternam. Ca-
terum nec hoc verbum repugnat ei, quod su-
pra dixit: Ego in iudicium veni in hunc mundum
Vtrumque enim verum est. Primum enim non
venit, ut damnaret in primo aduentu, inte-
rim tamen is ipse aduentus eius plerisque
in malum cecidit, quemadmodum sol venit
ut illuminet, non ut excacet, nihilominus ta-
men nimio eius fulgore plures excacantur.
Quid igitur si Christus non iudicat nunc?
Nunc ideo impunes erunt, qui Deum contem-
nunt? Nequaquam. Irritam quis facies lege
Moyse punitur, quanto magis qui filium dei
contulcauerit, &c. Ideo sequitur. *Qui spernit
me, &c. habet qui iudicet eum.* Quid sit sperne-
re christum, patet ex eo quod addit: Qui non
accipit verba mea. Sic enim & in mundanis
rebus qui mandata regis non accipit, sed ab-
iicit, eo contemptum & regem quoque spernit.
Verba igitur Christi multi quidem respuunt
sed non vno animo. Quidam ea respuunt ex
malitia, inuidia, obstinatione, quemadmo-
dum Iudaei, obturantes aures suas. Aliqui
verba Christi non accipiunt ex superbia, e-
rubescent enim se huiusmodi rebus occu-
pare, quasi ipsis indecorum sit pietatem co-
lere, & sub Deo se humiliare. Aliqui verba
Christi non accipiunt, non ob aliud, quam
quod affectibus ipsorum contraria iubent
& docent, alioqui libenter ea accepturi. Aliqui
verba Christi non accipiunt ex incuria: non
enim putant magni referre, siue accipiatur,
siue non. Omnes hi Christum spernunt, qua-
uis dissimiliter. Imo etiam hi Christum sper-
nunt, qui verba quidem eius audiunt, sed
non custodiunt, quin potius iniqua vita con-
maculant veritatemque Dei detinent in ini-
iustitia. Emphasis autem habet quod Christus non di-
cit, huiusmodi contempore habiturum iudicem
suum, sed iam habet, inquit, etsi nondum sententia
iudicis, aut videlicet appareat. Quo verbo
certam innuit instare damnationem contemp-
toribus Christi & euangelii. *Sermo quem locutus sum, iudica-
bit eum.* Hoc intelligi potest de ipso Christo. Ipse
enim est verbum patris, imo ipse est is ipse sermo
quem

Sup. c. 3
Luc. 9.

Ioan. 9.

Hebr. 10

Rom. 1.

Ioan. 5.

Ibidem.

Rom. 2.

1. reg. 2.

quem locutus est: seipsum enim manifesta-
uit, ut verbum quod se & alia explicat, ut lux
quae seipsum in primis, deinde alia manife-
stat. Hic igitur sermo hoc verbum, hic filius
Dei, iudicabit eos in nouissimo d. e. Iuxta il-
lud. Pater omne iudicium dedit filio, &c. Po-
test etiam intelligi de verbo Euangelii, quod
Christus praedicauit. Sicut enim lex dicitur
iudicare latronem, quia ostendit eum iudi-
cio & supplicio capitali dignum esse: ita quo-
que opera Christi & verba iudicabunt infide-
les, quia aperte prodent eos aeterna con-
demnatione dignos esse. Nihil enim pote-
runt praetextere suae incredulitati & peccatis
quandoquidem Christus tot modis eos pro-
uocauit, inuitando praemis, deterrendo sup-
pliciiis, alliciendo beneficiis, excitando mi-
raculis, neminem a salute repellendo, aditum
cuius facilem ad vitam aperiendo. In hunc
modum etiam supra Iudaeis dixit: Nolite pu-
tare, quod ego vos accusaturus sim apud pa-
trem: Est qui accusat vos Moyses, in quo spe-
ratis, &c. Ceterum iudex hic quo impii iudicabuntur,
verbum scilicet Dei, non ex-
terne apparebit, sed intus in conscientia cu-
iusque iustas sententias terribiliter pertona-
bit. Sic enim & Paulus ait: Testimonium il-
lis reddet conscientia ipsorum, & inter se in-
uicem cogitationes accusabunt, & defendet
in die, quo iudicabit Deus, &c. Demum, quod
Christus dicit sermonem suum iudicaturum,
indicare voluit, quod in iudicio illo non ta-
rum iudicabitur secundum opera externa:
id enim faciebat lex, sed etiam secundum si-
dem vel infidelitatem, quod facit sermo eius
id est Euangelium. Si enim inuenerit fidem
veram & viuam, absoluit: si infidelitatem
inuenerit, damnat. *Quia ex meipso non sum
loquutus.* Nemo sic intelligat, quasi Christus
vel ratione substantiae vel dignitatis minor
patris sit, eod quod dicit, se nihil ex se loqui. Itē
se a patre mandatum accepisse, &c. Sed hoc
verbo & similibus appellat ad patris autho-
ritatem, ne quis calumniatur ab ipso confi-
cta esse quae praedicabat. Ostendit igitur hoc
verbo, cur iudicandi sint, qui verbum eius
non acceperunt. *Quia, inquit, ex meipso non
sum locutus,* hoc est, non meum, sed dei verbum
est. Nemo autem impune spernit Deum: si pecca-
uerit, inquit, vir in virum, propitiabitur ei:
si autem in Deum quis peccauerit, quis ora-
bit pro eo? Deinde hoc verbo ostendit, quare
sermo suus iudicaturus sit impios. *Quia, inquit,
ex meipso non sum locutus,* non est hominis ver-

bum. Si hominis verbum esset, mortuum &
inualidum esset: quia autem Dei verbum est,
ideo viuum & efficax est, penetrabilior om-
ni gladio ancipiti, &c. *Et qui misit me, manda-
tum dedit mihi.* Moyses primus fuit qui man-
datum & legationem a Domino ad populum
accepit. Ipse autem mandatum & legatio,
fuit lex. Praedixit autem idem Moyses aliud
quoddam mandatum, aliamque legationem
a Deo exituram: Suscitabit, inquit, vobis Do-
minus non multos, sed vnum prophetam si-
milem mei, hoc est, qui speciale aliquod ma-
datum habeat a Deo. Hic autem Christus
ostendit, se esse illum prophetam, eo quod di-
cit se mandatum & legationem accepisse a
Deo. Mandatum autem, quod dedit pater
filio, est Euangelium. Hoc enim ei mandauit,
ut descenderet, & saluaret homines. Hinc su-
pra dixit: Sic Deus dilexit mundum. Vbi ob-
serua, quod longe digniorem legationem filio
imposuit, Christo scilicet, quam Moyse ser-
uato. Ideo sequitur: *Scio quia mandatum eius vi-
ta aeterna est.* Euangelium enim est potentia
Dei ad salutem omni credenti. Vita aeterna
est, quia offert & ducit ad vitam aeternam.
Quod autem Euangelium sit vita nostra, pa-
tet, quia multos a morte animae ad vitam gra-
tiae reuocauit: aliquibus etiam vitam corpo-
ris restituit. Vbi vides, quantum praecellat E-
uangelium. Nihil enim horum potuit lex,
imo fuit occasio maioris miseriae, id quod
Paulus diffuse ostendit. *Quia ergo ego loquor
sicut dixit mihi, &c.* Dixi me vitam & lucem ef-
se, qui igitur velit viuere, videre, me audiat.
Septimo autem inculcat, se a deo esse & loqui, ne
verba ipsius contendantur. Non enim aliud
in causa est, quod tam parum curamus de his
quae audiimus, quam quod non cogitamus ea esse
verba Dei. Hoc igitur verbo Christus con-
ditiones suas ad populum conclusit, quasi di-
ceret: Satis hucusque docui, quod meum est
feci: vestrum est vel credere, vel non crede-
re. Hoc tamen vobis praedictum volo, me
ex Deo locutum. Nunc si libet contra De-
um pugnare, tum facite quod lubet. Praeter-
ea hoc verbo Christus ostendit, se sua lega-
tione egregie functum. Ad legatum enim perti-
net, ut diligenter exequatur ea, quae praecpta
sunt. Deinde, ne quod suo nomine agat, quod in
mandatis non habet. Praeterea, ne mala vita de-
honestet eum, a quo missus est. Omnia autem
haec Christus perfectissime obseruauit, Apo-
stolis interim & eorum successoribus relin-
quens exemplum, ut & ipsi faciant.

Heb. 4.

Deut. 18.

Ioan. 3.

Rom. 1.

Rom. 7.

Ioan. 13.

HACTENVS Christus promiscuam multitudinem allocutus est, nihilque intentatum reliquit, quo potuissent ad meliorem mentem reuocari.

Ea autem tanta cum diligentia & grauitate verborum describit Ioannes, vt merito gratias agat Ecclesia catholica spiritui sancto, quod tãtas diuitias gratiæ & veritatis de ore plenitudinis Christi in pfundam huius Euangelistæ memoriã trãfusas tanta integritate conseruauit, tanta fide in tempore opportuno refudit, vt vel solo hoc Euangelio se tueri possit ab hæreticis. Nunc autem omiſsa turba incredula, ad discipulos se conuertit Christus duplici de causa. Primò sciebat eos vehementer in morte sua contristandos, ideo ipsos præmunit aduersus instantem tempestatem. Secundò, quia per eos volebat prædicari Euangelium in toto mûdo, ideo ante discessum suum ex illorum animis euellere studuit illas Euangelicæ puritatis pestes, liuorem, odium, auaritiã, fastum, ambitionem, & inferere diuersos affectus, charitatem scilicet, humilitatem, mansuetudinem, &c. Igitur ea quæ hætenus audiuimus, gloria quidem & diuitiæ sunt domus Dei, sed multo maiora sunt quæ sequuntur. Solemus enim inter amicos magis aperire cordis secreta, quàm inter inimicos: imò ea, quæ ab hoc loco vique ad patibulũ crucis dicuntur, nihil aliud sunt, quàm recitatio testamenti, quod moriens pater noster cõscripsit: & designatio hæreditatis, quam paruulis suis in ipso mortis agone mira charitate delegauit. Igitur vt solent piis & bene amantibus filiis dulciora esse, & profundius in memoria permanere verba, quæ parentes in ipsa morte supremum trahentes spiritum loquuntur, sic nobis reuerenti aure, pio corde, & humili spiritu suscipienda, & fidei memorix commedanda sunt ea quæ deinceps hic Euangelista describet. Assistent pupilli qui non erant ibi, & isto Ioanne, qui præses interfuit, tanquam fidei notario recitante, audiant certius, vbi suam sperent hæreditatem, & ad qualem interim respiciat paracletum & tutorem, imitenturque mundanos, qui singula testamenti verba attendunt, ne quid eos prætereat, quod ad ipsos pertinet.

Ante diem festum Pascha. Plura omittit Io-

nes quæ Christus & fecit & docuit post diem palmarum. De his enim alii Euangelistæ sufficiẽter scripserunt. Rationem autem Paschalis festiuitatis & obseruantia su pra ostendi. Cæterum quanuis Ioannes simpliciter dicat, Ante festum Paschæ, nec exprimat diem, tamen ex aliis Euangelistis plane ostenditur, quod in vespere quartadecimæ diei, qua incipiebat festum, facta sint quæ hic narratur. Sic enim Matthæus dicit, hæc facta esse prima die azimorum, Et Lucas dicit hæc facta esse eo ipso die, quo necesse erat occidi agnum Paschalem, quæ non erat alia, quàm quartadecima dies mensis. Vnde manifeste colligitur, quod Christus ipso die festo paschæ crucifixus sit. Quomodo autem intelligendæ sint authoritates quæ videtur contrarium sentire, suo loco dicitur. *Sciens Iesus quia venit hora eius.* De hoc iam sapius dictum est, quod Christus & tempus & horam mortis suæ præscierit. Hoc autem Euangelistæ frequenter & magno etiam studio inculcant, ne quis hæreticorum aut infidelium insurgat, dicens, ipsum infirmitate sua traditum & non sponte, sed Iudæorum laqueis irretitum crucem pertulisse. Cæterum, quod alias sæpe dixit, nondum venisse horam suam aut tempus: hic autem dicatur venisse eam horam, non sic intelligendum est, ea hora, qua Christus passus est, aliquem planetarum Christo quidem contrarium, Iudæis autem fauentem regnasse: sed hanc diem, hanc horam, hoc tempus Christus ipse elegit ad mortem & passionem suam, idque non sine causa. Primò enim, quia ipse est, qui per sanguinem suum nos liberauit à plaga illa, qua percussus erat totus mundus: ideo sanguinem suum fundere voluit eo die, quo olim in Aegypto Israëlitæ fuerant liberati ab exterminatore per sanguinem agni. Deinde Christus morte sua nos liberauit à tyrannide Diaboli, ideo eadẽ die mori voluit, qua olim Israëlitæ liberati fuerunt à tyrannide Pharaonis. Tertio, Christus per passionem suam nos expurgaturus erat à fermento peccati, ideo eo tempore pati voluit, quo Iudæis fermentum inhibitum erat. Quarto, Christus passione sua impleturus erat prophetarum scripturas, ideo pati voluit in plenilunio. Quinto, Christus noctem peccati & erroris minuere, & diem gratiæ extendere volebat, idque per passionem suam. Ideo eo tempore pati voluit, quo post equinoctium vernale dies longior, nocte superare incipit. Vide autem, quàm pulchra Periphra-

Ioan. 12.

Matt. 26

Luc. 22.

Ioan. 20.

Tob. 14

Matt. 26

Psal. 36.

tiaphraſi Ioannes Christi mortem depingat. Non enim dicit: Sciens, quia venit hora eius, vt moreretur (mortis enim nomine, Euangelista hic non libenter vtitur) sed: *Vt transiret ex hoc mundo ad patrem*, lætus scilicet & hilaris quasi nulla mors intercessura esset, cum tamen hic transitus Christi ad patrem, nõ nisi per amarissimam mortem fieri debebat. Quid autem Ioannes hac periphraſi verborum aliud expreſsit, quàm definitionem Christianæ mortis? Sic enim platonici dicunt mortem esse Metabasim, id est, transitum ad vitam, quãto magis nos Christiani sic sentire & credere debemus: Gaude igitur Christiane de hac Euangelica definitione. Qualis enim fuit mors Christi, talis erit & mors nostra. Si eidem per fidem & charitatem quasi capiti membra adheſerimus. At ipſius mors erat transitus ad patrem, ergo & nostra mors erit transitus ad patrem, quemadmodum & Christus ipse dixit: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum, &c. Obserua autem, quod non dicit tempus eius aduenisse, sed horam. Primò vt doceat cuilibet homini certam mortis horam præſinitam. Iuxta illud: Numerus mensium eius apud te est. Constituiſti terminos eius qui præteriri non poterunt. Secundò, vt ostenderet passionem suam breui duraturam. Ad eundem modum in Matthæo dicit Iudæis: Hæc est hora vestra, quasi diceret: Vnam tantum horam ego patiendi, vos autem infanendi habetis. Sic scriptura totum tempus vitæ præſentis horam nominat: Si bona facis, scito te horam tantum habere, hoc est, breue tempus, nõ igitur grauis tibi videatur labor. Sic & afflictio tantum ad tempus durat, non igitur tibi grauis sit. Sic & impiorum fœlicitas, ad horam durat. Noli igitur æmulari in malignantibus: quia adhuc puſillum, & non erit peccator, &c. Cæterum, sicut festum Paschale fuit hora Christi, in qua pati & mori volebat: sic idem festum post quadraginta annos fuit hora eius, qua in Iudæos vindictam exercuit. Cum enim Paschali tempore conuenissent à Romanis obſeſi, & paulò post expugnati fuerunt. Sic & nos duas horas habemus: alteram misericordiæ, alteram iudicii, & quã certo iam sentimus esse tempus misericordiæ, tam certo expectemus etiam horam iudicii. In summa, mortem Christi Ioannes trãſitum noſtat. Primò, vt ostenderet ipſius potentiam & virtutem. Ipse enim per omnia illa transire potuit, quæ hætenus prohibuerant

accessum ad cælum. Hinc de ipſo dicitur: *Contriuuit portas æreas, & vectes ferreos cõtra fregit.* Ante eius enim mortem nullus recta transire potuit è mundo ad cælum. Arque hic est fruſtratio mortis ipſius, quod nobis aperuit & parauit transitum ad patrem. Signanter autem dicit, Non se transiturum ad Deum, sed ad patrem, ne vereamur ad Deum accedere, quem audimus iam per Christum effectum esse patrem nostrum. Possimus autem & huc transitum aliter intelligere, nempe quod Ioannes per hoc rationem reddere voluerit ipſius phasæ, quod transitum significat, quasi diceret: Hactenus hoc festum celebratum fuit in memoriã eorum quæ olim in transitu & exitu de Aegypto facta fuerunt: nunc alius imminet transitus, nempe è mundo ad patrem. In priori illo trãſitu dux fuit Moyses, in hoc secundo dux est Iesus Christus. Sicut igitur illi sequenti sunt Moyses, sic & nos sequamur Christum. Iudæicum phasæ est transire ex Aegypto, Christianum autem transire è mundo ad patrem. Sed quid nam egit Christus, cum sciret horam transitus sui adesse? Nõ ideo suorum oblitus fuit, non ideo eos diligere cessauit, quod propter ipsos tam amara mors sibi immineret. Cur enim dilectionem suam ab eis auerteret, qui ad eum in mundo & à mundo odiebantur & contemnebantur? Quid igitur Christus? *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos.* Verè dilexerat, verè etiam perseuerauit eos in finem diligere. Priori verbo causa ostenditur, cur Christus in mûdum venit factus homo. Ad hoc enim nõ pellexit ipſum nostra dignitas, qui eramus indigniores, quàm vt beneficiis corporalibus afficeremur, tantum abest, vt digni fuerimus æternis. Nec nostrum meritum ipſum pellexit. Toti enim eramus in peccatis nati: Nec nostra iustitia, quis enim iustificabitur in conspectu Dei? sed immensa eius charitas, qua nos complexus est, cum ad hoc pellexit, & inuitauit. Sicut enim pater ex dilectione nimia filium misit: sic filius ex dilectione nimia eam legationem suscepit, & perfecit. Hinc Ioannes alibi dicit: In hoc est charitas, nõ quasi nos dilexerimus eum, sed quia ipse prior dilexit nos. Signanter autem hic dicit Ioannes: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo.* Omnes quidem creaturæ eius sunt, quò ad creationem. Vnde de impiis dicitur: Sui eum non receperunt. Hic autem per suos intelligit eos tantum, quos ab æterno elegit vt sui essent, de quibus & alibi dicit: Tui e-

Psa. 106

Psal. 142

Ioan. 3.

1. Ioan. 4

Ioan. 1.

Ioan. 17.

rant, & mihi eos dedisti. Addidit autem, *Qui erant in mundo*, ne quis putaret hic angelos intelligi, qui & ipsi sunt Christi. Verum non angelos apprehendit, sed semen Abrahe. Et non in forma angelorum visus est, sed habitu inuentus est ut homo. Generaliter autem dicit: *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo*, ne quis putet eum solos apostolos dilexisse. Quo modo autem suos dilexerit, vel ex vno hoc apparet, quod propter ipsos est celo descendit, ut interim taceam, quanta eis dilectionis signa in terris ostenderit. Sed quid sibi vult quod addit: *In finem dilexit eos*? ut ostenderet, cur Christus per viam crucis ad patrem redierit, cum potuisset redire illatus. Huc enim iterum impulit ipsum charitas: videbat non satis esse, quod descendisset a celis, nisi & pro peccatis hominum satisfaceret. In finem igitur dilexit eos, id est, perseveranter. Primum quia usque ad mortem non interrupit dilectionem suam, nihil offensus Iudeorum impietate, nihil etiam dereritus fuga & abnegatione suorum, qui eum solum in passione reliquerunt. Secundum perseveranter eos dilexit, quia nec mors eius dilectionem terminavit. Iuxta illud: *Aqua multum non potuerunt extinguere charitatem. Vel in finem dilexit eos*, id est, ultima die ostendit adhuc eis signa dilectionis. Vel in finem dilexit, id est, perfectissima & summa dilectione, qua maior esse non potuit. Matrem enim charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis, quod Christus fecit. Vel in finem dilexit eos, id est, non cessavit, donec perfecte eos salvaret, ac plane vinceret peccatum, mortem, & omnes maledictiones. Ideo autem Iohannes in exordio passionis & ultime cene tam insigniter commendat dilectionem Christi. Primum, ut ostendat omnia, que secuta sunt, nempe institutio sacramenti, lotio pedum, charitativa illa instructio, ac demum etiam ipsa passio, non aliunde fluxisse quam a dilectione Christi. Secundum ut nos contra ad amorem Christi, & gratiarum actionem incitaret. Tertium, ut nos etiam consoletur, nec putemus Dei amorem erga homines cessasse. Non enim semel tantum dilexit, aut tantum patres, sed diligit in finem, id est, in perpetuum. Ipse enim fidelis permanet, seipsum negare non potest. Hanc Christi dilectio charissimi nobis sufficiat. Diligat mundus siue odiat, nihil admodum ad nos pertinet, dummodo sciamus, quod Christus nos diligit, nos in corde gerit, nos mag-

ni facit, pro nobis curat, &c. *Quid hic nobis obesse potest odium mundi?* Si Deus pro nobis quis contra nos? *Cena autem facta.* &c. Hic habetis ostensam charitatem Iesu erga discipulos suos. Odire certe non poterat eos, qui bus pedes lauit. Ceterum, opus hoc non omnino post cenam factum esse putemus sed inter cenandum, quod primo ex eo patret, quod dicitur. Surrexit a cena. Deinde, quod infra dicitur, post lotionem recubuisse iterum. Preterea, quod in textu non dicitur Cena finita, sed, *Cena facta*, hoc est, parata, cum scilicet in conspectu apposita erat. Ex hoc igitur, & propter hoc ferè omnes sentiunt lotos esse pedes, ante Eucharistiam institutionem. Et pulchre quidem hoc ad rem facit: decet enim ut mundi ac loti accedamus ad Eucharistiam. Verum ex Iohanne colligi videtur quod hac lotio post institutionem sacramenti facta sit. Is enim a lotionem pedum continuam scribit historiam, quam discerpere non licet, donec est confortio Iudam eiciat. Si ergo postea institutum est sacramentum consequitur ex ea historia, Iudam cum aliis corpus & sanguinem Christi non sumpsisse id quod etiam quidam asserunt. Verum hoc non permittit historia Lucæ. Illic enim aperte dicitur, quod monitio Iudæ secuta sit institutionem sacramenti. Verum super hac non libet contendere, sufficiat nobis scire, Christum discipulis pedes abluisse, siue hoc ante, siue post sumpcionem sacramenti factum sit. Ipsam igitur historiam attendamus: est enim notata dignissima, sed diligentem auditorem & avidum spectatorem postulat. Nam facta Christi, quæ hic narrantur admodum pulchra sunt & mira. Denique & ipsius Evangelistæ verba prudentissima sunt: non enim simpliciter indicat quæ gesta sunt, sed cum pondere & gravitate verborum, ut magis moueat. Primum enim antequam ad factum Christi procedat, prius traditoris meminit. *Cum diabolus (inquit) misisset in cor Iudæ.* Ut vel hinc æstimemus magnitudinem charitatis & humilitatis in Christo, qui etiam hosti & traditori ea ostendit, quæ alius vix fratribus & amicis ostenderet. Maxima siquidem charitas est, inimicos diligere, & odientibus benefacere. Secundum etiam ideo traditoris meminit, ut videamus, quomodo miser ille tanquam verum iam ac proprium mancipium diaboli, de vno peccato in aliud ceciderit imò semper in maiora peccata, donec in profundum venerit. Supra quidem Iohannes eum asseruit

Rom. 8.

Luc. 22.

seruit esse furem & consuetum etiam loculos domini defraudare. Paulo post alii Evangelistæ ostenderunt, ipsum pecunias ad prodendum Christum accepisse à Iudæis: hic autem maius quiddam dicitur, nempe quod obstinate deuenit secum hoc facinus perficere, nec ullis beneficiis aut admonitionibus cedere velle, id quod vere diabolicum est. Unde & signanter additur, diabolum hoc eius cordi immisisse. Hunc inspiratorẽ suum facile audiuit impius ille, Christum autem bene monentem contempsit, quemadmodum & omnes impii solent: Ego (inquit Christus) veni in nomine patris mei, & non recepistis me: Veniet alius in nomine suo, hunc recipietis. Videmus autem hic diaboli conatum & cogitationes eo tendere, ut non solum, homines, sed etiam si possit Christum ipsum prodar. Videmus item, quis præcipuus ille effusor sanguinis Christi fuerit, nempe diabolus ipse, is in regno suo, hoc est, in terra, eum pati & videre non poterat, timebat se ab eo pelendum esse à regno suo. Ad hoc homicidium vel latrocinium, primo usus fuit concilio Phariseorum. Deinde malitia proditoris Postremo, manibus peccatorum. Non tamen sine permissione Dei quandoquidem ab æterno definitum erat, sanguine innocentis filii Dei genus humanum redimendum. Discamus hic diaboli naturam & opus, nempe quod mala inspirat & suggerit, sicut contra Deum, per spiritum suum bona cordibus fidelium inspirat. De suggestionem diaboli, exemplum habes in Anania & Sapphira. *Acto. 5.* Nouit impius ille, & consuevit ut plurimum quæ bona sunt impedire: Mala autem promouere. Scitote igitur à diabolo esse, quoties peccata & offencula fiunt, & non ex deo ut hæretici tradunt. Omnibus inquam peccatoribus ab exordio seculi diabolus inspiravit, ut contra Deum agerent. Signanter autem in hoc Iuda & Iudæis ostensum est, quod possit diabolus. Hunc enim instigauit & pertraxit ad prodicionem proprii Messie & regis. Orandum igitur, ut Deus sua gratia corda nostra præcludat huiusmodi diabolicis suggestionibus: nihil enim boni consulit impius ille. Sequitur: *Sciens Iesus quod omnia dedit ei pater in manus, &c.* Etiam potentia & scientia Christi meminit. Primum, ne quis putaret Christum ideo Deum non esse, quia Iudas eum prodere potuit. Quod enim in principio erat, nempe Deus, hoc & permansit etiam

Ioan. 5.

Acto. 5.

1. Thes. 2.

Gen. 3.

am traditus & cruci fixus. Secundum ideo potentia Christi meminit, ut ex commendatione tanta sublimitatis, commendatus & mirabilius fiat opus summæ humilitatis. In eum modum & Paulus humilitatem & obedientiam Christi commendaturus, à sublimitate eius incipit: *Qui quum in forma Dei esset &c.* Nunquam enim humiliationem Christi recte estimare possumus, nisi simul etiam altitudinem eius consideremus. Sicut nec charitatem eius quis recte æstimare potest, nisi simul cogitet, quibus & quam indignis eam impenderit. Tribus autem verbis Christi immensam sublimitatem ostendit. Horum primum est: *Sciens quia omnia dedit ei pater in manus*, hoc est, quum sciret se Dominum esse omnium, etiam diaboli & impiorum: tamè ob amorem hominum, hanc suam potentiam quasi seposuit, vel potius abscondit, factus infirmus & humilis: adeo ut nedum piis ministraret, sed etiam impiis impune permitteret in se lauire, tantum ut homini succurreret. Vere magna humiliatio, & ingens dilectio. Vel aliter: Sciens quod pater omnia dedit ei in manus, hoc est, sciebat salutem humani generis in ipso pendere. In voluntate siquidem ipsius situm erat, nun homo saluaretur, an periret. Sciebat item ac certo agnoscebat munus sibi à patre commissum, quod est saluare homines, ideo strenue id ipsum opus aggressus est. Maximam autem nobis consolationem adferunt duo hæc verba, quod pater Christo omnia dedit, & in manus, nempe iustitiam, remissionem peccatorum, vitam salutem, redemptionem, iudicium, resurrectionem, regnum, &c. Monemur autem hoc verbo ut nos sciamus, & attendamus, quid Deus nobis dederit, quid commiserit vel preceperit. Secundum verbum sublimitatem Christi ostendens est: *Quod à Deo exiuit.* Omnes quidem creaturæ à Deo sunt per creationem, Christus autem à Deo exiuit per æternam generationem. Item igitur est, ac si diceret: Sciens se filium Dei naturalem esse: nihilominus tamen, se ita humiliavit, &c. Vel Sciens quod à Deo exiuit, quodque filius Dei & Deus esset, ideo fecit quod Deum quod filium Dei decebat, nempe compati, miseri, benefacere, lauare, mundare, saluare, &c. Hæc enim Dei propria sunt. Tertium verbum sublimitatem Christi ostendens est: *Quod ad Deum vadit.* Hic libet verba Augustini adscribere: A Deo, inquit, exiuit, sed deum non reliquit: Ad Deum vadit, sed homines nos non

Phili. 2

non

non reliquit. Sensus autem est, Ad Deū vadit, id est, certus erat de sua gloria, quantumcunque abiectus videbatur, sciebat se cōsēsūrum ad patris dexteram, & auditurum: *Ps. 109* Sed à dextris meis, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Interim tamē & amicis, & inimicis se subdidit. Hoc igitur exemplo nec nos dubitemus, omnibus benefacere, quandoquidem & nobis certa propter hoc gloria promissa est. Sequitur. *Sur- git à cœna, & ponit vestimenta sua, &c.* Hactenus Euangelista nos ad cōsiderationem personæ Christi direxit. Deinceps opus ipsum describit, & quasi oculis subicit, nimirum ut faciamus, quod proculdubio fecerunt Apostoli, dum hæc uiderent, nempe ut diligēter attendamus, miremur singula, & expectemus finem. Vere enim magnum & mirū spectāculum est, à seculo nunquam visum. Primo enim non consueuerunt domini prius surgere à mensa, quam serui. At Christus ipsis recumbentibus surgit, ut verum appareat illud, quod paulo post dixit: Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. Itemque illud: Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare. Deinde depositione vestimentorum, præcinctione & adportatione aquæ ostendit, se plane paratum ministrare, adiuuare, benefacere, id quod summe nos consolari debet. Postremo ipse ministrat, & quidem humillime. Procūbit enim ad genua, incipit lauare non manus, quod honestius ministerium fuisset, sed pedes, quæ abiectissimum, atque adeo sordidum est officium, ut non nisi indignissimis committatur. Et hæc omnia solus exequitur, solus aquam infundit, solus lauat, solus tergit. *Luc. 22. Matt. 20* Quis hic non exclamet cum propheta: Consideraui opera tua, & expaui. Amabo, confer te cum, quis fuerit Christus, & quibus lauerit pedes. De dignitate Christi iam audiuius. Quid autem humilior erat Apostolis? Omnes enim pauperes & contemptibiles. Insuper vnus ex eis erat proditor, alter futurus erat abiurator, nihilominus tam amāter eis ministrat. *Abac. 5* Quid negare nobis poterit, qui in tantum se humiliavit? Reuera enim hic intelligis quod omnino factus fuerit omnium virorum nouissimus. Ideo autem pedes potius lauit, quam manū aut caput, quia in lauidis pedibus, & affectuosior est gestus humilitatis, & propinquior significatio charitatis, qua nos lauit in sanguine suo. Omnia autē hæc nihil aliud sunt, nisi exempla, imò præ-

cepta, quibus inducimur, ut cum prompto animo inuicem seruiamus. Non dedignatur nec erubescit Dominus cælorum, quod maxime sibi erubescendum putant, qui de potestate gloriantur, nedum seculares, sed & etiam Ecclesiastici; quorum vel maxime est Christi humilitatem & mansuetudinem imitari. Primi autē Christiani ad eum non erubescerant humile hoc ministerium fratribus impendere, ut etiam cum summa alacritate hoc facerent. An non legimus de magnō illo patriarcha Abraham quod hospitibus peregrinantibus pedes lauare fecit? Idem fecit Loth nepos eius ex fratre. In nouo testamento hoc opus vel maxime in vſu fuit. Vnde Paulus non admittit viduam, nisi sanctorum pedes lauerit, &c. Nunc autem citius inuenires, maxime inter ecclesiæ prælatos, qui proprios pedes in vino laurent, quam ut pauperi vel calicem aquæ frigidæ porrigerent. Lauare pedes aliorum, nunc vocatur hypocriticum. Sic enim nunc vel maxime contra bona opera prædicatur, mala nemo arguit. Et ad hoc res deuenit, ut pauci iam curent, siue bonum, siue malum faciant. Impleturque nunc, quod Augustinus hereticos quosdā, *Gen. 18. Gene. 19* qui prædestinati nominantur, dicere asseruit *1. Tim. 5* Peccemus & iam secure faciamus quod volumus, christus purgat nos, &c. Damnat igitur Christus hoc suo facto superbiam nostrā, qua fit, ut etiam homines, etiam mortales simus dedignamur tamen aliis vel in minimo nos submittere & cedere: tantum abest, ut inimicis cedamus vel benefaciamus. Hæc est superbia cordis humani, quam hoc Christi factum omnino dānat. Erubescat igitur homo de sua superbia, quum videat filium dei in tanta humilitate seruire. Quid igitur superbis terra & cinis: Adhuc ne extēto collo ambulā vilis hominatio? Intuere speculum humilitatis. Saluator tuus pronus ministrat, & tu, te aliis præfers? Christus etiam proditori pedes lauat, & tu dedignaris reconciliari fratri: Deinde Christus hoc facto omnem ex apostolorum cordibus voluit euellere arrogantiam, quod vitium illustribus viris, & magna gratia aut officio præditis, admodum peculiare est: ideo nedum verbis, sed etiam facto & exemplo suo eos ad modestiam & mansuetudinem excitare voluit, idque iam moriturus, ut altius eis infigeretur. Præterea Christus hac sui deiectione, remedium opposuit contra primum peccatum hominis nempe superbiam. Quod enim primus homo

homo superbiendo deliquit, hoc Christus sua humiliatione exoluit. Insuper Christus hoc facto docuit, neminem exaltandum, nisi prius humiliatum: nemine subleuandū, nisi prius deiectum. Postremo totum etiā negotium Christi, Ioānes his verbis adumbravit. Primo enim reuera Christus surrexit à cœna id est, à accubitu suo, à sinu patris, à throno incircumscriptæ maiestatis? Nec ob aliud surrexit, quam propter miseriam inopum & gemitum pauperum. Deinde deponit vestimenta sua, scilicet gloriam, famam, nomen, potentiam, exinanivit se à claritate, quā habuit priusquā mundus, fieret adeo ut nudus, id est, nri per omnia similis factus apparerit. Vnde quæadmodum olim impius Cham patrem suum nudatum irrisit: sic nedum Iudæi, sed plerique etiam pseudochristiani, hanc Christi humiliationem irriserunt, ac propterea contenderunt, eum non esse Deum de Deo genitum, sed tantum hominem, & ex Maria esse cœpisse. Præterea, cinxit se linteo albo, id est, immaculato corpore, incorruptaque natura humana, quæ quasi linteum album non tantum in se munda fuit, sed etiam nos mundos reddidit, maculasque absterfit. Vel linteum se præcinxit, id est, tribulatione passionis & mortis, atque in hoc charitatem quam magnifice inchoauit, magnificentius perfecit. Deinde misit aquam in peluim, id est, super credentes effudit spiritum sanctum, quæ sua passione nobis promeruerat, qui spiritus in Ezechiele dicitur aqua munda. Effundam, inquit super vos, aquam mundam, &c. Vel misit aquam in peluim, id est, aperuit nobis sensum, ut intelligeremus scripturas. Olim erat aqua illa in hydria, clausa erat scriptura, signatus erat liber, abscondita Dei mysteria, velata erat facies Moyſi. Nunc autē Christus in peluim misit aquam, id est, quæ in scripturis abscondita erant, reuelauit ad salutem credentium. Ab eo igitur tempore cœpit lauare nos: Cœpit, inquam, nam nondum lauarie nos: adhuc quotidie nos lauat, & extergit linteum id est merito suæ passionis. Hinc igitur non tantum Christi charitatem, sed etiam nostrā miseriam cognoscere possumus. Magna enim immunditia sit oportet, quam non nisi filius Dei abstergere potuit, & non nisi morte & sanguine suo. Profunde cecidisse hominem hic apparet, quod filius Dei in tantum se humiliare & descendere cernitur. Imitentur hoc exemplū Christi pastores Ecclesiæ. Sur-

gant per vigilantiam parati ad ministrandū. Abiciant quicquid impedit à ministrando. Aperiant aliis scripturæ occulta mysteria. Lauent alios, sed ita, ut præcincti sint linteone scilicet alios mundantes, seipsos inquinēt. *Venit ergo ad Simonem Petrum.* Sunt qui putant Christum à Iuda incepisse, & sic ascendendo tandem & ultimo peruenisse ad Petrum. Hoc tamen alii reprobant, hac ratione permoti, quod etiam Iudas perfrieta frōte hoc Christi ministeriū sustinisset, alii tamē discipuli non tacuissent. Verisimilius igitur est, quod à Petro incepserit, qui prior iter Apostolos erat: non vocatione, (nam Andræas ante ipsum sequutus est Christum) sed electione in Apostolatū. Illic enim Petrus primo loco ponitur. Congruè autē à maiori incipit lotionem. Vbi enim pastor vel prælatus, vel in doctrina vel in vita immundus est facile immunditiam contrahunt etiam subditi: Imò, quomodo talis alios mundabit, cum ipse immundus sit? Si sal infatuatum fuerit, in quo salientur alia? Nec mysterio caret, quod Euangelista Petrum non tantum nominat, eo nomine, quod à Christo accepit: Sed etiā eo, quod antiquitus habuit: *Venit*, inquit, *ad Simonem Petrum.* Imò antiquum nomen præposuit. Petrus enim, ut infra patebit in seipso & carnis & fidei naturam expressit, ideo etiam diuersis nominibus nominatur. Cæterum in colloquio Christi, ter loquitur Petrus sed dissimiliter. Primo enim ex ignorantia. Secundo ex pertinacia. Tertio ex fide. Ter itidē respondet Christus. Primo instruit eius ignorantiam. Secundo arguit & rerundit eius pertinaciam. Tertio commendat eius fidem. Eodem modo & nos cum Deo loquimur, & ipse nobiscum, &c. Cæterum, quod Petrus primum interrogando dicit: *Domine, tu mihi lauas pedes?* Satis apparet, eum expauisse ad tantam domini dignationem. Nec mirū. Idē enim etiā alii fecissent, si ab ipsis incœpisset, imò quis non stuperet, vidēs Dñm maiestatis, tam humiliter hominibus ministrantem? Indiciū pii cordis est, ad opera Dei obstupescere & admirari. Sic Moyſes, etiam pergebatur videre, quare rubus non combureretur, audiēs tamen Dominum de rubo, non ausus fuit appropinquare. Sic Iacob quum vidisset in somnis scalam, &c. euigilans quum si obstupuit ad tantam Dei dignationē: Quā terribilis, inquit, est locus iste. Iam si verbū hoc Petri expendamus, videbimus eum varios habuisse respectus, partim bonos, partim

Gen. 18.
Gene. 19

1. Tim. 5

August.
sup epi-
sto. Ioā.

Eccle. 10

Psal. 11.

Ioan. 17.

Ezec. 36

Isa. 29.

Matt. 10

Matt. 5.

Exod. 3.

Gene. 28

tim imperfectos. Primò enim excellentem illam Domini dignitatem consideravit quò dixit: *Domine tu?* Consideravit, in quã quàm vile ministerium esset abluere pedes, cù pedes infirma mēbra sint, & adeo vilia, vt nō nisi petita venia nominentur. Indignum igitur putabat, vt hæc manus quæ tot miracula in populo fecerant, sibi lauarēt pedes, & hoc quidem bonum erat. Deinde è regione consideravit propriam indignitatē, cum dicit: *Mibi, & illud etiam bonum erat.* Ex his igitur duobus intulit, iusti⁹ esse, vt ipse Christo feruiret, quàm vt Christus sibi, quod & ipsum laudabile est. Fateri enim cogimur, Deum nobis nihil debere, nos autem illi plurimum: *Domine, tu mihi lauas pedes?* tu Dominus maiestatis, mihi vilissimæ creature, imò peccatori? Errabat autem Petr⁹ in eo, quod putabat in gloriam esse Christo nobis ministrare, quemadmodum & nunc quidam putant Christo ingloriam & inhonestum esse, quod corpus suum nobis manducandū tradit, quò hæc sit sūma eius gloria. Hinc enim perfecte elucet eius immensa erga nos dilectio & misericordia. Verum hæc est carnis natura, quod in peccando nulla Dei reuerentia mouetur. In deprecando autem peccatū reuerens videri vult, confitens se indigniorem esse, quàm vt audeat accedere. Sic Petrus, qui hic admodum reuerens videtur erga Christum, paulo post nulla eius reuerentia eum negaturus est. Idem & nos facimus. Deinde etiam in hoc erravit Petrus, quod quasi reuerentiam exhibiturus Christo, repellit & abnuat eius ministerium, quemadmodū & in alio loco ob eadē causam, Christi à se repulit, quum dixit: Exi à me Domine, quia homo peccator sum: Imò si te peccatorem consideras, oportet vt à te Dominum non repellas. Videtur quidem esse reuerentia, sed præpostera est, & tantum è carnis æstimatione procedens, quemadmodū plerique ob indignitatem suam se Deum in honorare putant, si eum orent, vel sacramentum percipiant. At fides aliter sentit, nempe quod Deum inhonorat ille qui peccat, nō qui veniã petit, & remediis vitur à deo ordinatis. Sic Deū inhonorat, non qui ipsi us opus & ministerium sustinet, sed qui resistit, & sensum suū præponit voluntati dei. Pium quidem est, indignitatem nostram fateri, imò sic oportet: pium, etiam est. Dei maiestatem reuereri. Verum pietas hæc in suppositionem vergit, si propter indignitatem no-

stram ministerium Christi excludamus. Nō est igitur quod vereamur Deum accedere, quandoquidem ipse præcipit, vt eum accedamus & inuocemus: venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis. Et iterum: Inuoca me in die tribulationis. Imò summum honorē Deo impendis, si eum fideliter inuocas. Sūmam autem ignominiam & contemptum ei irrogas, si eum vocantem & auxilium pollicentem non accedendo contempnas. Sic sūmum honorem Christo impendis, quum eius ministeriū in te fers & pateris. Hinc est, quòd Maria otiosa sedens ad pedes Iesu, & ministerium Christi, quod prædicando exhibebat, ferēs prænegotiosa Martha multo honorificentius cōmendatur. In summa si salutem desideras, oportet vt à te medicū non repellas. Imò eo confidentius accede, quo maior est tua dignitas & infirmitas: sic enim in externa necessitate non attendim⁹ vel nostram indignitatem, vel aliorum dignitatem, dummodo nobis consulatur & auxilium præstetur. Sic famelicus non veretur etiam honoratissimum quēque accedere, nimirum urgente eum famis necessitate, & tu fac similiter. Cæterum in secūdo suo verbo, Petrus adhuc pertinacius loquitur, zelum quidem prætendens, sed non secundū scientiam: *Non, inquit, lauabis mihi pedes in æternum.* Vbi iterum vides carnis naturā, quæ semper pertinax est in suo bono, quod videtur, proposito, ac mordicus suam opinionē bona specie conceptam defendit, siue cantiles, siue saltēs. Sic Christus pie quidem instruxerat Petrum sed frustra. Eandē pertinaciā vides in Dauide, cum ei dissuaderetur, ne populum numeraret. Et in Iosia, quum à bello contra regem Aegypti retraheretur. Hinc Sapiens: Est via, inquit, quæ homini videtur iusta, & nouissima eius ducunt ad mortē. Petrus igitur eorum figuram tenet, quib⁹ tantum placent, quæ ipsis bona videntur, & quæ bona intentione faciunt. At qui non satis est si tibi aliquid bonū videatur, nisi à Deo approbetur. Plerunque enim contingit, vt quod nos bonum putamus, bonum non sit. Vt quum Saul sacerdotis officium immolando usurparet. Item, quum pecora ab Amalechitis rapta, ad sacrificiū referuaret. Sic nō satis est, habere bonam intentionem, sed in super videndum est, quid Deus velit: alioqui & persecutores Christianorum excusarentur: bona enim intentione ipsos persequebantur, putantes se obsequium præsta-

Matt. 11
Psal. 40.

Luc. 10

Rom. 9

1. Paral. 21

2. Par. 35.

Prou. 14

1. Reg. 13.

1. Reg. 15.

re

Joan. 16. re Deo. Interim autem Christus primo quidem Petrum arguit ignorantie, quum dicit: *Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.* quasi diceret, Quid obstitis, cū nescias quæ causa, quouē sine hoc faciā? Non, est otiosū quod facio, etiam si tu non intelligas. Sic alias Ioanni eum baptizare formidanti, &c. dixit: Sine modo, sic nos decet implere omnē iustitiam. Vere autē nesciebat Petrus, quod Christus nunc faciebat. Putabat enim hoc ministerium solummodo ad aliquam corporis recreationem (vt fieri solet) à domino cœptum fuisse. Deinde, nondum plene nouerat huius magistri sui disciplinam, quod scilicet in schola eius ille maior, qui humilior esset, quodque maxime ipse Dominus omnium in summa humilitatis arce regnaret.

Matt. 3. Vnde & infra dicitur, quod inter apostolos de primatu contentio fuit, &c. Præterea Petr⁹ ignorabat, quo tenderet hæc sua pertinacia ac præpostera reuerentia, nempe ad iustificationem sui ipsius. Qui enim à Christo lauari non vult, quid aliud præterdit, quàm quod iustus sit, & gratia Dei non opus habeat? Hoc autem Petrus non considerabat, nempe quod verba sua eo tenderent, alioqui nō repugnasset. Non tamen statim Christus ei huius lotionis causam ostendit: Est enim tempus operandi, est & tempus loquendi. In utroque autem decet, vt Deo obtemperemus.

Luc. 22. Cæterum verè dixit: *Scies autem postea.* Statim enim postquam iterum recubisset, eis hoc mysterium explicauit, Deinde hæc Christi humilitas, adeo Petri animo insedit, vt & ipse postmodum etiam alios ad similia hortaretur: Humiliaui, inquit, sub potenti manu, &c. Docemur autem hoc verbo, ne temere exigamus rationem operum Dei, sed humiliter obediam⁹. Quod enim Petro hic dicitur, omnibus nobis dicitur. Vere enim nescimus nec intelligimus, quod Deus iam nobiscum operatur. Lauat quidem nos nūc prosperis, nunc aduersis: vere nos non intelligimus, sciemus autem postea, quum scilicet per spiritū illuminabimur, maxime autē in futuro seculo. Hæc fuit responsio ad primum Petri verbum. Cæterum, ad pertinaciam eius durius respondet. *Si non lauero, inquit, te, non habebis partem mecum.* Quasi diceret: Si tu præire contendis, nec mihi te submittere, non potes me⁹ esse discipulus. Scho-

Eccle. 3. la enim christi, tales exigit auditores, qui & propriam voluntatem resignant, & propriū sensum mortificant: denique & omnem in-

tellectum suum captiuent in obsequiū christi. Sic igitur, quem promissione sedare non poterat, comminatione sedat. Magna enim comminatio est: *Non habebis partem mecum.* Cum Christo enim partem non habere, est cum diabolo & omnibus impiis partem habere: Imò, sicut nihil melius hominīs cōtingere potest, quàm partem habere cum christo, sic certissima damnatio est, cum ipso nō participare. Agamus & patiamur, charissimi quicquid agendum & patiendum nobis imponitur, ne hanc cum Christo partem amittamus. Partem cum Christo habere, est hic communicare ipsius gratiæ, spiritui & verbo, & in futuro ipsius gloriæ & regno. Hanc partem Petrus. Postea Simoni Mago dene-

Act. 8. gabat: Non est, inquit, tibi pars in sermone hoc. Cæterum hoc verbum Christi etiam à liter intelligi potest. Quasi diceret: *Si non lauero te, &c.* Quid adeo expauescis hunc humilitatis meæ habitū, taleque ministerium? Non vis vt aqua te lauem, quum necesse sit, vt sanguine meo abluaris? Nisi enim ego altius adhuc præinctus maiori meo labore & dispendio te lauero, non habebis partem mecum. Vere enim nisi christus lauisset electos suos sanguine suo, nec Petrus, nec quisquā hominum, partem cum illo habere potuisset. Sic & nunc, quem Christus non mūdatur immundus manet, quemadmodum & olim nemo mundabatur, nisi aqua expiationis aspergeretur: Atqui nihil immundum intrabit in regnum Christi: congrue igitur dicit: *Si non lauero te, non habebis partem mecum.*

Num. 19
Apoc. 21. Hoc igitur dicto Christus exponit, quid lotio pedum significet, & quare ante passionem pedes discipulorum lauerit. Docuit enim per hoc, quod officium suum est purgare & abluere peccatorū sordes, id quod fit sanguinis sui asperione. Igitur hæc lotio pedum, totam passionē Christi significat, quæ nobis ministravit, nosque lauit. Obserua igitur hoc loco, quod sine Christo nemo à peccatis mundatur. Simulque vide ofcitantiam nostram, qui audiimus nos cum Christo partem non habituros, nisi ipse nos lauerit: nec tamen accurrimus, quum ipsum præsentem habeam⁹. Certe Petrus verbo & cōmunicatione hac Christi territus, plene se Christo submisit. Dñe, inquit, non tantum pedes meos, sed & manus & caput. Quasi diceret: Si sic se res habet, age, fiat nō mea, sed tua voluntas: nihil obstito, quo minus me laues tantum ne à te separer. En offero manus, pedes,

des, caput, totum corp⁹ laua, terge prout libet, nihil recuso. Prius non intellexeram, ideo veniam peto, &c. Hoc nimirum est, quod Chryostomus de ipso dicit: Petrus in recusando vehemens, in permitendo vehementior, vtrunque ex amore. Atque hic videmus naturam viuae fidei, quae se totam in diuinam resignat voluntatem, vt nobiscum agat, vt cunque tandem libet: Ipse viam, ipse exitum inueniat pro sua voluntate. Sic Dauid: Si dixerit, inquit, mihi, Non places, praesto sum faciat quod bonum est in oculis eius. Sic Abraham plane se Deo commisit, sequens eum quocumque duceret, &c. Haec autem suis in diuinam voluntatem resignatio, cultus est Deo longe gratissimus. Vnde Christus dicit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & sequatur me. Obserua autem, quod Petrus ultra pedes offert etiam manus & caput lauanda. Non solum enim affectus nostri, sed etiam opera & ipsa denique intentione, indigent sepe numero purgatione. Hinc Dauid totum se immundum confitetur: Ecce inquit, in iniquitatibus conceptus sum, &c. Asperge igitur me hyssopo, & mundabor, &c. In summa, verbum hoc Petri indicat, quod totaliter inquinati sumus in corpore & anima, in affectibus, operibus, intentione, voluntate, & intellectu. Opus igitur habemus Christo. Deinde verbum hoc docet, quid potissimum petamus a Christo, nempe vt totos nos mundet, qui totos nos creauit. Nisi enim primo mundati fuerimus, non possumus esse participes bonorum Christi. Demum ostendit, quid potissimum Deo offerre debeamus pro innumeris suis beneficiis, nempe omnimodam resignationem, non temporalium tantum bonorum, sed propriae voluntatis & rationis, vt bis dicere possimus cum Dauide: Paratum cor meum Deus propter te scilicet abnegare mundum. Iterum paratum cor meum, abnegare scilicet etiam me ipsum. Sic Abraham nedum obediuit, quum iuberetur relinquere patriam, sed etiam quum iuberetur occidere filium. Verum pauci sunt, qui non eum imitantur. Possent quidem inueniri, qui temporalia abdicent, sed rarissimus est, qui propriam voluntatem iugulet. Ceterum, quanquam Petrus & manus & caput abluenda offerat, Christus tamen quod coeperat, tantummodo pedes abluit: *Qui lotus, ait, est, non indiget, nisi vt pedes lauet.* Quasi diceret, Non opus est, Petre, vt manus & caput tibi lauem. In his, n. locis satis lotus est

Pedes autem non possunt satis lauari: statim enim iterum inquinantur. Vide autem quam apte Christus de rebus externis ad res spirituales sermonem conuertat: relicta enim ablutione corporali membrorum, transit ad ablutionem membrorum interiorum ipsius animae, quae sunt affectus, qui hic per pedes signantur. Sicut enim in omnibus negotiis, pedibus terram conculcamus, sic sine affectibus, mortalitas nostra non viuunt. Affectus enim in omnibus negotiis se interserunt: adeo, ut si quis eos ablutione & purgatione negaret indigere, plane seipsum falleret: Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Quotidie igitur pedes nostros lauat, qui sine intermissione in caelo pro nobis interpellat. Et quod haec lotio quotidiana nobis necessaria sit, fatemur ipsi, cum orando dicimus: Demitte nobis debita nostra, &c. Ceterum Christus hoc verbo. (*Qui lotus est, &c.*) manifeste ostendit duplici ablutione nobis opus esse. Vna, qua totum corpus ab innata immunditie: Altera qua pedes a quotidiano puluere & luto, quod subinde inheret, abluantur. Vtrunque autem ablutione, Christus suo sanguine nobis parauit. Et prima quidem fit in baptismo: ibi enim totus homo abluatur ab innata immunditia, id est peccato originali, sed tantum semel. Vnde dicit: *Qui lotus est, non indiget denno hoc modo lauari* in baptismo. Satis enim est, semel baptizatum esse: hoc tantum curandum est vt pedes subinde lauentur. Haec autem secunda ablutio fit non in baptisterio (Taufstein) sed in Podoniptro (Fussbecken: hoc est, in poenitentia, quae quotidiana peccata emundat. Est enim secunda tabula, qua qui post baptismi ablutionem naufragium fecerunt, enatare possunt. De hac ablutione dicit Isaias: Lauamini, mundi estote, &c. Haec autem ablutio pedum, in poenitentiam sepe fieri debet. Nam via in qua gradimur, polluta est, vt Dauid ait: Et sordes Hierusalem in pedibus eius. Vnde & Paulus. Si quis se emundauerit ab illis, erit vas in honorem, &c. Ceterum mouere aliquem posset, quod Christus addit: *Sed est mundus totus.* Quomodo enim totus mundus est, qui adhuc iubetur pedes lauari? Imo quomodo totus mundus est, qui baptizatus est, cum scriptura vbique asserat neminem sine peccato esse? Et quidem verissimum est, quod nemo sine peccato est: Nihilominus tamen etiam verum est, quod totus mundus

1. Ioan. 1.

Matt. 6.

Isa. 1.

1. reg. 12.

Thre. 1.

2. Tim. 1.

Isa. 64.

mundus est, quisquis per fidem & charitate purificatus est. Is enim, quia corpori Christi inlitus est, CHRISTI sanctitatem & puritatem participat & possidet. Hinc Paulus credentibus dicit: Abluti estis sanctificati estis per nomen domini Iesu. Et iterum Rom. 8. Nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu. Hinc idem Christo inlitus, dicitur sancti propter fidem, dilectionem, nominem, & sanguinem Christi. Hinc Paulus de seipso: *Mente quidem, inquit, seruo legi Dei sed carne legi peccati.* Colligitur igitur ex hoc verbo Christi, quod Apostoli fuerint baptizati, alioquin non dixisset illis: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet.* Colligitur secundo, quod non satis est, esse baptizatum, nisi & subinde pedes lauemus. Colligitur tertio, maiorem esse vim gratiae, quam peccati. Vbi enim gratia est, ibi homo iustus & mundus reputatur coram Deo, etiam si in se adhuc non omnino sine imperfectionibus & peccatis sit. Colligitur quarto, relapsus post baptismum necessariam esse poenitentiam. Colligitur quinto, quod praconi euangelico non sufficit communis illa puritas, quam praestat baptismus & Euangelicae fidei professio, nisi pedes, id est, animi affectus, subinde purgentur ab omnibus inquinamentis huius mundi, a quibus tamen vix quisquam purus esse potest, nisi subinde per misericordiam Christi coragium ex commercio contraeque istud abluere. Haec igitur Christus verbum hoc. *Qui lotus est, &c.* in genere dixit: Mox sermonem ad Apostolos in specialem conuertit: *Et vos, inquit, mundi estis, sed non oes.* Mundi erant Apostoli, qui baptizati erant, & Christo inhererant, & inuestigabili studio sequebantur, & amabant: maxime autem mundi erant ab impietate & auaritia Iude proditoris. Iucunde autem sonat, quod iudex ipse eos mundos pronuntiat. Ceterum in terribile est, quod addit: *Sed non oes.* quo verbo Christus nedum Iudam percutit, sed etiam omnes sub titulo Christiani nominis impii viuentes. Non enim quicquid auri specie fulget, aurum est. Na & Iudas externe lotos habebat pedes, & inter apostolos conuersabatur, sed corpore tantum non fide: proinde illorum manibus & pedibus, proiectus est inter hebras exteriores. Signanter autem Ioannes addit: *Sciebat enim quisquam esset qui traderet eum.* Vt sciamus, propter solum Iudam Christum dixisse: *Non estis mundi oes.* Hoc autem verbum verae charitatis & humilitatis nobis exemplum

ostendit. Videbat Christus animam impii huius: sciebat cruenta consilia eius, honorauit tamen eum vt alios: aded, vt etiam pedes eius lauaret. Hic discite inimicos diligere, & odientibus benefacere. Atque haec mirabilis perfecta que clemencia diuinae naturae propria est. Non enim ided statim punit, quia nouit peccata: sed clementer ferens, multis reuocat modis, plerumque etiam proditoribus suis benefacens, vt verum appareat illud Phropheticum: *Nolo mortem peccatorum, &c.* Deinde hoc verbo ostenditur magnitudo peccati ipsius Iudae, quod nec Christus abluere potuit, nimirum impio illo reluctante. Miramur quorundam impiorum peccata, atque hinc eorum grauitatem & perniciem perpeditimus, quod nec propheta ea sanare potuerunt, quantumuis medicamentorum apponeret, quemadmodum vnus eorum dicit: *Curauimus Babylonem, & non est sanata.* Quantum igitur fuit peccatum Iudae, quod tanta remedia a summo medico Christo accepit, nec tamen sanatum est? *Postquam ergo lauisset pedes eorum.* Hic Christus praestat, quod Petrus promiserat, cum eius pedes lauaret. Sciet, inquit, postea, quid scilicet haec lotio pedum significet. Hoc nunc ostendit, Sic enim quodlibet suo tempore agendum. Primum fiat opus ipsum in se, deinde sequatur praedictio & interpretatio, quid sibi velit opus ipsum. Non autem statim Christus significationem huius lotionis aperuit, vt discipuli causam ignorantes, eo diligentius attenderent, eoque magis admirarentur. Nunc autem sublatis lintheo & pelui, iterum recumbit, & ad praedicandum se accingit. Et primum interrogatio ipsos attentos facit. Cum enim interrogamur, quod nescimus, solemus quasi manu pulsante excitari, vt attentius audiamus. Sic Christus hic facit: *Scitis, inquit, quid fecerim vobis?* Imo nequaquam sciebant. Non quidem ignorabat pedes sibi ablutos sed ad quid & quare, plane nesciebant. Hic igitur doctore opus habebat. Generaliter autem omnibus nobis dici putemus: *Scitis quid fecerim vobis?* Per hoc enim excitari debemus ad meditando, quae a domino accepimus. Vnde & Paulus dicit, nos spiritum Dei accepisse, vt sciamus, quae a Deo donata nobis sint. Dicit igitur Christus cuiuslibet fidelium: *Scitis, quid fecerim vobis in creatione, in redemptione, in singulorum vocatione?* &c. Haec est summa illa scientia, quae sola non inflat, sed Deo nos commendat. Est etiam summe necessaria, quia scientiae sine periculo nesciuntur: haec autem

Eze. 18.

Hiere. 51.

1. Cor. 12.

1. Cor. 14.

Y

autem

aurem non. Qui enim ignorat, ignorabitur. Verum ad verba Christi reuertamur. Ante quam igitur exprimat, quid sibi velit lotio pedum, præmittit suam dignitatem & gloriam, vt fortius moueantur ad imitationem eius, nimirum ex altera parte videntes eius dignitatem, ex altera autem propriam confusionem, si eum non imitetur. Sic enim insignium personarum opera plus excitant ad imitationem, imò etiam ruborem suffundunt humilioribus, si ea non imitentur.

Vos, inquit, vocatis me magistrum & dominum. Poterat quidem Christus maiora de sua dignitate dicere, contentus tamen fuit his titulis, quibus eum apostoli appellabant, nec etiam opus fuit maiora commemorare. Nam si discipulo dedecus est, imitari magistrum qui tantum homo est, quanto turpius erit christiano, si superbiat, cum videat Deum humiliatum? Signanter autem dicit. Vos me vocatis magistrum & dominum. Nam & pharisæi sapios eum vocauerunt magistrum, verum ore tantum, non corde. Itè tantum magistrum eum appellabant aliqui, non Dominum: nec enim animus eorum erat ipsi obedire. Aliqui tamen etiam Dominum eum vocauerunt, sed audierunt. Quotque dicitis, mihi Dñe, Domine, & non facitis quæ dico: Non parua igitur laus apostolorum est, quod ipsis dicitur: Vos vocatis me magistrum & dominum: quæ do quidem Paulus ait. Nemo potest dicere

Matt. 22. Luc. 10. Vos me vocatis magistrum & dominum. Nam & pharisæi sapios eum vocauerunt magistrum, verum ore tantum, non corde. Itè tantum magistrum eum appellabant aliqui, non Dominum: nec enim animus eorum erat ipsi obedire. Aliqui tamen etiam Dominum eum vocauerunt, sed audierunt. Quotque dicitis, mihi Dñe, Domine, & non facitis quæ dico: Non parua igitur laus apostolorum est, quod ipsis dicitur: Vos vocatis me magistrum & dominum: quæ do quidem Paulus ait. Nemo potest dicere

Domine Iesus, nisi in spiritu sancto. Apostoli autem Christum magistrum appellabant, quia discere cupiebant: Dominum autem, quia obedire parati erant. Ideo audiunt: Benedictis. Sic Deum soli rectè nominant patrem, qui eum amant & reuerentur: & soli rectè eum Dominum vocant, qui eum timet, iuxta illud: Si ego pater vester, vbi est amor meus: Si ego dominus vester, vbi est timor meus? Ne quis putet Christum hos duos titulos, magistri scilicet & Dñi, tantum ab hominibus, & non ex natura habere subdit: Et benedicitis: sum etenim. Alij. n. nominantur quidem magistri & domini ab hominibus, cum tamen & ipsi plerumque nesciant, & in multis deficiant: Christus autem verè est & magister & Dominus. Hos enim titulos non habet ex hominibus, sed ex natura. Est enim verè dominus vniuersorum, omnium habes dominum cui & merito omnia famulantur. Est & verè magister, non externè tantum docens, sed etiã internè illuminans, quia est sapietia patris. Quæ admodum enim, cum ipse sit vita

oia vitæ susceptibilia viuificat: sic cum ipse sit sapietia patris: sapietia cum sitis eam suscipere vobis letibus immittit. Hoc nemo hominum aut angelorum potest: ideo merito dicitur: Magister vester vnus est Christus. Vide autem quod pulchrè argumetur. Se ego, inquit, laui pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Sensus est: Si ergo Dominus sum, consequitur vos esse seruos. Vnde vterius sequeretur, quod non ego vobis, sed vos mihi pedes lauare debebatis. Hunc morè ego non sine causa inuerti: humilitatè & charitatè per hoc docere volui. Ea enim cum verbis inculcari non possint, tam efficaciter volui ipso exemplo meo persuadere. Si igitur ego non dedignatus sum, in tam vili officio ministrare nec vos dedignemini idè etiã aliis exhibere. Magna siquidè inter me & vos est differentia. Nam ego Deus sum, vos homines estis. Parua autem inter vos & alios homines differentia est, imò titulo tenus tantum differtis. Nomen enim alius domini, alius serui habet cum in natura sint æquales, & æquè miseri. Ideo ego tanto maior, hoc vobis exemplum exhibui, ne vos inter pares pigeat imitari, quod ego magister & dominus discipulis & seruis feci, pudeatque fratrem in fratrem, & conseruum in conseruum tyrannicum sumere animum: quem ipse, qui mihi merito huius dignitatis fastigium possem vindicare, memet vsque ad lauandos pedes vestros deiecerim. Vide autem quam modeste Christus hæc dicat. Potuisset, sicut in antecedenti suas conditiones adduxerat, nempe: Ego dominus & magister, sic & in sequenti ipsorum conditiones ponere: Vos homines, serui, peccatores. Verum contentus est dicere: Et vos quoque debetis, &c. nos per hoc docens, vt si magna (vbi res exigit) de nobis loquamur, ne aliis quicquid derogemus, neque in superbiam contra alios erigamur, etiam si maiores ipsis sumus. Habes igitur, quid Christus ab Apostolis exigit, imò ab omnibus, qui eum magistrum & Dominum cõfitentur, nempe, vt alter alteri pedes lauet. Nec quisquã hic excipitur cuiuscunque status aut conditionis sit. Non tamen hoc de sola corporaliu pedu ablutione intelligi oportet, quasi ea oibus modis sit necessaria. Huiusmodi. n. pedes etiã lauare possunt, qui nullatenus Christum imitantur, sed superbissimè aliis dominantur. Pedes igitur lauare, si ad Apostolos referamus, nihil aliud est, quam officium suum ita exercere, vt sciant & re ipsa ostendant, se non aliorum do

minos, sed seruos & ministros esse, officium suum non fastu aut supercilio, sed beneficiis, sollicitudine & labore ostendat, autoritatemque suam non violentia, sed modestia & beneficiis tueantur. Sic docet Christus: Qui maior est vestrum, sit vester minister. Si autem verbum Christi ad omnes Christianos in communi referamus, tunc pedes lauare nihil aliud est, quam aliis se postponere, aliis ministrare: vel, vt Paulus ait, aliorum onera portare, & aliis potius, quam sibi ipsi placere. Damnat igitur hoc verbum omnem ambitionem nostram, quæ tamen mirabiliter magna in nobis est. Congruè autem Christus, antequam charitatem & pacem doceat, prius ex suorum animis ambitionem & gloriæ sitim extirpare molitur. Vbi enim ambitio est, ibi ne inter fratres quidem conuenit: Inter superbos enim semper sunt iurgia. Imò nihil aliud adeo Christianam vnitatem scindit, vt ambitio, quod nullus alteri cedere vult. Signanter autem Christus dicit: Et vos debetis. &c. vt sciamus esse præceptum, non consilium, quod prætermitti possit, ac magnam nobis imminere poenam, nisi paruerimus. Vnde & Christus subdit: Exemplum enim dedi vobis, &c. Vere insigne exemplum, omni diligentia attendendum, Christus nedum hominum, sed etiam omnium angelorum dominus, cui pater omnia contradidit, qui omnem potestatem habet in cælo & in terra, qui denique cum Deo patre vnum est, ita tamen se humiliavit, etiam vsque ad pedes hominum piscatorum. Quis simile vnquam audiuit de regibus & principibus huius mundi? Tanti nos æstimauit filius dei. Et nos igitur similia faciamus. Humiliemus nos erga inuicem Diligamus alterutrum. Quod si hoc exemplum Christi nos non mouet, nullum mouebit. Obstinos & induratos, imò & excæcatos & desperatos esse oportet quotquot sunt, qui ad hoc exemplum Christi non mollescunt. Confundatur hic fastus tuus superbe homo, qui præ superbia nescis, quo modo stare aut incedere debeas. An non vides hic Christum præcinctum, cum pelui & aqua circuire & ministrare? Et quis tu es ad illum? Erubescere miser homo. Exemplum, inquit, dedi vobis. Vobis, inquam, nempe Christianis. Nobis hæc scripta & facta sunt non Turcis. Vnde igitur tanta superbia, tantus fastus, tanta pompa, nedum inter laicos

christianos, sed etiam inter episcopos, Apostolorum successores? Hoc cine est christum imitari? Quod Christus omnibus modis præuenire voluit, nempe ambitionem, superbiam, pompam, maximè in ecclesiæ prælatis, hoc nunc in summum excreuit, cum maximo detrimento & scandalo totius ecclesiæ, &c. Attendamus igitur verbum, quod hic dicit Christus: Exemplum dedi vobis, &c. Videmus igitur in hoc verbo, quod Christus duobus modis aspiciendus est. Primò, vt minister noster & donum, quo à deo donati sumus. Nam & filium nedum pro nobis, sed etiam nobis dedit. Deinde etiam aspiciendus est vt exemplum. Hinc Petrus: Christus passus est, vobis relinquens exemplum. Et Christus ipse: Discite à me, quia mitis sum. Sic etiam omnia Christi opera & passionis primo sunt ministeria, quibus nobis ministravit, imò sunt dona, quæ nobis dedit. Nam quicquid egit & passus est, pro nobis egit & passus est sicque nobis ministravit, imò omnia sua opera & merita, nobis dedit, & dat per fidem & dilectionem ei adherentibus. Deinde autem ea ipsa, quæ fecit & passus est, etiam sunt exempla, quibus conformari debemus, sicut hic expresse audis. Monoculi igitur sunt qui Christum vel tantum vt deum, vel tantum vt exemplum attendunt, cum vtroque modo aspici velit, &c. Cæterum, quod addit: Quæ admodum ego feci, ita & vos faciat. Intelligendum est secundum possibilitatè nostram. Nemo enim est, qui omnibus modis facere possit, quem admodum Christus fecit. Nec hoc Christus à nobis exigit. Sic enim & magistris pueris pulcherrimas literas pingunt, vt quibusque eorum, quantum potest manum magistri imitetur. Non autem exigit vt omni modo similes pingant, hoc enim scit pueris impossibile esse. Potest tamen hoc verbum: Quæ admodum ego feci, specialiter ad ea referri, quæ Christum circa lotionem pedum fecisse audiuius. In his enim, si diligenter attendatur, pulchre expressum est officium apostolorum. Primò igitur exemplo Christi, surgere debent à cæna Moyse ad cenam christi, à scientia ad opus, à cibo ad laborè, à litera ad spiritum. Secundò ponant vestimenta sua, abiiciant quicquid impedit ad virtutem, vt strenue, non otiose laborent. Tertio precipiant se luteo albo. i. munditia vitæ. Iuxta illud: Sit lutei vri præcincti. Quarto precipiant se, ne cum aliis mundant, ipsi se maculent. Quinto mittant aquam ex hydria in peluim eruant & effundant aquam sapietia salutaria

Y 2 ris

Matt. 20.

Galat. 6.

Proh. 13.

Matt. 11.

Matt. 23.

Ioan. 14.

Quod Christus omnibus modis præuenire voluit, nempe ambitionem, superbiam, pompam, maximè in ecclesiæ prælatis, hoc nunc in summum excreuit, cum maximo detrimento & scandalo totius ecclesiæ, &c. Attendamus igitur verbum, quod hic dicit Christus: Exemplum dedi vobis, &c. Videmus igitur in hoc verbo, quod Christus duobus modis aspiciendus est. Primò, vt minister noster & donum, quo à deo donati sumus. Nam & filium nedum pro nobis, sed etiam nobis dedit. Deinde etiam aspiciendus est vt exemplum. Hinc Petrus: Christus passus est, vobis relinquens exemplum. Et Christus ipse: Discite à me, quia mitis sum. Sic etiam omnia Christi opera & passionis primo sunt ministeria, quibus nobis ministravit, imò sunt dona, quæ nobis dedit. Nam quicquid egit & passus est, pro nobis egit & passus est sicque nobis ministravit, imò omnia sua opera & merita, nobis dedit, & dat per fidem & dilectionem ei adherentibus. Deinde autem ea ipsa, quæ fecit & passus est, etiam sunt exempla, quibus conformari debemus, sicut hic expresse audis. Monoculi igitur sunt qui Christum vel tantum vt deum, vel tantum vt exemplum attendunt, cum vtroque modo aspici velit, &c. Cæterum, quod addit: Quæ admodum ego feci, ita & vos faciat. Intelligendum est secundum possibilitatè nostram. Nemo enim est, qui omnibus modis facere possit, quem admodum Christus fecit. Nec hoc Christus à nobis exigit. Sic enim & magistris pueris pulcherrimas literas pingunt, vt quibusque eorum, quantum potest manum magistri imitetur. Non autem exigit vt omni modo similes pingant, hoc enim scit pueris impossibile esse. Potest tamen hoc verbum: Quæ admodum ego feci, specialiter ad ea referri, quæ Christum circa lotionem pedum fecisse audiuius. In his enim, si diligenter attendatur, pulchre expressum est officium apostolorum. Primò igitur exemplo Christi, surgere debent à cæna Moyse ad cenam christi, à scientia ad opus, à cibo ad laborè, à litera ad spiritum. Secundò ponant vestimenta sua, abiiciant quicquid impedit ad virtutem, vt strenue, non otiose laborent. Tertio precipiant se luteo albo. i. munditia vitæ. Iuxta illud: Sit lutei vri præcincti. Quarto precipiant se, ne cum aliis mundant, ipsi se maculent. Quinto mittant aquam ex hydria in peluim eruant & effundant aquam sapietia salutaria

Y 2 ris

Luc. 12.

ris è cortice scripturæ . Sextò lauét instâter maxime autè pedes, corrigant in primis corda & affectus. Septimò extergant linteo, id est, ædificent eos propria sanctitate & munditia, & quod verbis non possunt, operibus & vita exemplari perficiant. Omnibus his perfectis, ad solitam quietem redeât, ac suæ etiam salutî consulant, ne cum aliis prædica uerint ipsi reprobî efficiantur. Eodem modo etiam alii agant Christiani circa se & sibi cõmissos. Vt autem Christus hoc exemplum suum fortius persuadeat, utitur etiam alio argumento: *Non est* (inquit) *seruus maior domini suo, &c.* Quasi diceret, Non est, quod hoc exemplum meum erubescatis imitari. Quid enim aliud estis, quàm apostoli & serui mei quorum ego Dominus & magister sum? Supra me non estis, imò etiam in posterum vel vos vel successores vestri, ad quascunque dignitates perueneritis, non tamen maiores eritis, aut plura scietis, poteritis quæ ego. Ideo non est, quod vos serui erubescatis de humilitate & charitate exhibenda, de quibus ego Dominus vester non erubui. Hoc igitur verbo Christus omnem superbiam & ambitionem Ecclesiasticorum reprimat. Da enim siue Papas, siue Episcopos, siue Cardinales, siue Doctores, &c. quid aliud sût quàm serui? Si autem serui sunt, quemadmodum omnes libenter fatentur, id agere deberent, ne supra suum dominum ascenderet. Quo modo autem hoc fiat, ipsi ponderent, &c. Non enim est hic locus, hæc camarinam mouere: Sua ipsis conscientia declarabit, in quibus Christo dissimiles sint, imò in quibus supra Christum esse conentur, &c. Cæterum, Christus hanc sententiam: *Non est seruus maior Domino, &c.* crebro inculcat. Hoc tamen loco, cû magno pondere verborû repetit: *Amen* (inquit) *dico vobis, &c.* Ipsa quidem res omnibus nota est, seruum scilicet non esse maiorem domino suo. Insuper & omnis sermo Christi etiam sine iuramento prolatus, cælo ac terra stabilior est, sicut ipse testatur: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt, tamen hic etiam iuramentum addidit. Primò vt fortius imprimeret. Deinde, vt ostenderet, scitu quidem facile, at difficile creditu, difficultimum autem obseruatu esse, seruum non maiorem esse debere domino suo. In exitu quidem nemo est, qui se domino suo præferre audeat, aut melius habere contendat, quam dominus suus habet: At in spirituali-

bus rebus longe aliud videmus. Nemo nõ meliori fortuna vti vult & cupit, quàm christus vsus est: Christus cum in forma dei esset, seipsum humiliavit, nos miseri humilitatem refugimus: Christus nobis ministravit seruis, nos dedignamur cuiquam seruire aut ministrare: Christus etiam inimicis benefecit, nos nec fratribus: Christus obediuit, laborauit, &c. nos otium quærimus: Christus quanuis sit splendor gloriæ patris, patienter tamen sustinuit opprobria hominum, nos longe aliter affecti sumus: Christus iudex omnium, se iudicari permisit, nos dedignamur à quoquam iudicari aut argui: Christus per crucem & mortem ad gloriam suam intrauit, nos conamur per luxum & lasciuiam illuc penetrare. Quid igitur aliud facimus, quàm quod Domino nos præferimus, ac meliora cupimus, quam ipse habuit? Non igitur sine causa toties & tantopere verbum hoc nobis inculcat. Vult igitur, vt agnoscamus nos esse seruos. Deinde, vt consideremus, quid ipse fecerit & passus sit. Hæc qui diligenter attendit, præcipuus fiet ad omne bonum, & patientissimus ad omne malum. Vnde & Christus subdit: *Sic hæc scitis, beati estis, cum feceritis ea.* Vide quam valide vrgeat opus quasi sine eo nihil valeat quodcunque scire. Ne enim discipuli dicerent, Iandudum scimus, nos humiliari debere, quid igitur de nouo hoc doces, quasi non prius sciamus? Recte inquit Christus, *Si scitis hæc, tanto melius est, Verum ad hoc scire requiritur etiam opus.* Neminem beatum dico propter scire, sed propter operari. Si scientes beati esse cupitis, facite quod scitis. Opus ipsum vidistis in me, itidem & ego in vobis videre cupio. Ex hoc verbo Christi vides, non sine causa nos in ecclesia iuxta fidem etiam docere & prædicare bona opera contra osiores operum. Quid enim aliud facere possumus quàm quod Christus ipse fecit? Nemo christianus nos damnare poterit, cû verbis christi manentes. Et tu igitur quisquis es per mane cû certo verbo dei, nec quicquam te ab eo dimouere patiaris. Lege Matt. 5. Luca. 6. Rom. 12. Ephe. 4. & 5. Iaco. 1. &c. & videbis manifestissime Christum & apostolos bona opera docetes. Quid igitur nobis de uana gloriatione Pseudoeuangelicorû, quod in euãgelio multa didicerint, & omnes scripturas nouerint, cum nec minimû opere compleat: Scito igitur Christianorû perfectionem nõ

in

in scire, sed in operari consistere. Non auditor, inquit, obliuiosus, sed factor operis, beatus in facto suo erit. Et iterum: Sciētī bonum & non facienti, peccatū est illi. Et Christus: Qui audit verba mea & facit ea cõparabitur viro sapienti, &c. Et David: Iustitia illius in filios filiorum his, qui seruāt testamētum eius, & memores sunt mandatorum illius ad faciendum ea. Cæterum, sicut Christus supra exceperat & segregauerat immundum Iudam à mundis: Estis, inquit, mundi, sed non omnes: sic hoc loco ipsum eximit & separat à beatis: *Non* (inquit) *de omnibus vobis loquor.* Quasi diceret, Dixi beatos futuros vos, si me imitati fueritis. Verum non omnes in hac beatitudine locum habent: Est vnus inter vos, qui expertus est huius sermonis. Is enim adeo non ministrabit cõseruis, vt etiam in me dominum suum crudelis futurus sit, non erit minister, sed fur: non imitator, sed insidiator: non Apostolus, sed diabolus. Vere miserrimè Iudasq; nec hic inter mûdos nec illic inter beatos locum habet. Hoc itaq; verbo iterum eum pungit Chrs, si forte corrigatur. In genere autem loquitur, nec exprimit, quis ille sit, vt omnes terreantur. Nam & ipsi eo tempore contendebant de primatu, vt infra dicitur. Sed quid sibi vult, quod Christus addit: *Ego scio quos elegerim?* Respondeo. Ideo hoc addidit, ne quis putaret errore factum, quod Iudam talem hominem in numerum Apostolorum receperat. Duplíciter autem elegit Deus. Primò ad præsentem: Secundò ad finalem gratiam. Primo modo etiam Iudas electus fuit, ad Apostolatû scilicet, sed nõ secundo modo. Nõ. n. electus fuit ad beatitudinem. Si queris causam, cur non, & ad beatitudinem ipsum elegerit? Respondeo cû Paulo: O homo quis tu es, qui respondeas Deo: Satis nobis sit scire, quod Deus iustus est, & omnia sapienter disponit. Sed dicet quis, Cur Christus igitur impium hunc, quem talem esse sciuit, tam diu passus est inter discipulos morari? Respondet Chrs: *Vt impleatur scriptura, Qui edidit mecum panem meum, sustulit aduersum me calcaneum suum.* Quasi diceret, Ideo sustineo in multa patientia hoc vas iræ, aptum ad interitum, vt quod ab initio de me fuit dispositum, nunc fiat nullo interueniente nouo consilio sed ordine certo, & antiquitus præcõfinito. Hoc tamen non sic intelligendû est, quasi Iudas coactus sit, Christum prode-

re, ne scriptura falsa inueniretur: alioqui nõ vituperandus, sed laudandus esset, imò ipsi us peccatum in Deum recideret. Sed quia ipse sua sponte hoc factur⁹ erat, idcirco præsciens spiritus sanctus, hoc futurum prædixit. Locus autè hic citatus, ex Psalmo quadragesimo desumptus est. Quod autem dicit: *Sustulit aduersum me calcaneum,* Prouerbialis locutio est. Sic enim loquimur, cum aliquem insigniter contemptum esse monstrare volumus, quemadmodum & nos Germanicè dicimus: (Er vult gern mitfussen vber in gehen) Item: (Er helt in vvie ein fustzuch.) Est igitur sesus verbi. Qui mihi amicissimus erat, qui diuturnum contubernium mecum habuit, qui mecum ambulabat, stabat, comedebat, bibeat, vigilabat, dormiebat, tanquam amicissimus, cui merito fidendum videbatur, quem denique maximis beneficiis affeceram, is mihi hanc gratiam retulit, quod maximus mihi factus est aduersarius, nec hoc contentus, omnibus modis me supplantare conatur. Cõgrue autem hoc verbum in Iudam competit. Vere enim Christum supplantare conatus est: adeo vt etiam omnis memoria eius periret. Christus tamen hoc peccatum Iudæ mitius exprimit, quàm Psalmista. Illic enim non simpliciter dicitur: *Leuabit calcaneum,* sed: *Magnificat aduersum me supplantatione,* hoc est, magnifice supplantauit. vere. n. magnifica supplantatio fuit, vbi emptorem, imò redemptorem omnium, hic vn⁹ peruerse supergressus vendere præsumpsit. Nimis certe alte leuauit calcaneum suum, non vt Christum emereret, sed vt eum venderet. Voluit autem Christus non solum occidi, sed etiam prius vendi: Quia videlicet homo, pro cuius salute venerat moritur⁹, nõ solû, ppter trãsgressiõne mortu⁹, sed i ipsa trãsgressiõne fuerat etiã vanudat⁹. Non. n. nulla spe psuasi sunt primi hoies, vt mādatur trãsgrederentur: Sed aperiētur, inquit, oculi vři, & eritis sicut dii. Sic igitur quanuis mendaciter in trãsgressiõnis pretium diuinitatis spes proposita est Vnde & propheta clamat: *Gratis venundati estis, & sine argento redimemini.* Igitur hic ordo salutis nostrę necessarius erat, vt promortuis & vanudatis saluator moretetur & venderetur. Cæterum, quod Iudas impie egit in Christum, hoc hæretici & sectarii etiamnum agunt in Ecclesiam matrem. Ipsius enim vberibus nutriti, panibusque eius saginati, nunc eam pedibus cõ-

Y 3 cul-

1. Cor. 9.

Phili. 2

Matt. 20

Hebr. 1.

Luc. 24.

Luc. 6.
Matt. 10.

Luc. 21.

Psal. 40

Gen. 3.

Isa. 52.

Isa. 1. culcant, vt merito ipsa dicere possit: Filios enutriui & exaltavi, ipsi autem spreuerunt me. Non tamen mirandum est, Ecclesiam hoc pati à pseudofiliis, quod Christus passus est à pseudodiscipulo. Non parum tamē etiam nos verbum illud è Psalmo adductū terret. Primò, quia ostendit grauitatem peccatorum nostrorum, quæ nos leuia putam⁹. Quis enim non abominetur eum, qui Christum pedibus conculcatur? Quis sibi non timeret, qui tantum contempnum & ignominiam ingessisset filio Dei? At qui Psalmista ait, quod peccare in Christum, est ipsum pedibus conculcare. Sic & Paulus asserit quodam esse, qui filium Dei pedibus conculcēt quibus & ob id magnum iudicium dei imminere affirmat. Secundò etiam hac ratione nos terret hoc verbum Psalms, quod nos iam sumus, qui Christi panem manducamus in verbo & in sacramento, & in his, quæ Christo oblata sunt, vt sunt bona Ecclesie. Videamus ne & nos panibus Christi vescentes ipsum pedibus conculcemus. Maxime, cum iam inde ab exordio maximos semper Dei hostes fuisse compertum sit eos, qui maxime videbantur eius amici. Sic Satan creaturarum optimus, factus est maximus Dei aduersarius. Sic Israelitæ populus dei electus erant, plus tamen idololatriæ commiserunt, quam Gentiles. Vnde de ipsis dicitur: Saturavi eos, & mœchati sunt. Et iterum: Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: Dereliquit Deum factorem suum, &c. Sic Pharisei & sacerdotes, qui suo etiam officio Christum adumbrabant ipsū, vel primi ad crucem adegerūt. Sic Iudas ex apostolis non postremus leuauit calcaneum suum contra Christum. Sic & nunc à Christianis maxime conculcatur, & ab his, qui d̄ panibus eius potissimū viuunt. Hinc in Psalmo: Super omnes, inquit, inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde. Christum autem conculcant, quotquot nomine Christi & Euangelii contra Euangelium pugnant. Et honesta specie scripturarū, scripturas deprauant, & ad suos affectus detorqueant, maxime autem, qui Christum blasphemant, &c. Docemur igitur hoc verbo, ne iniuriantibus irascamur, quin potius beneficiamus, quēadmodū Christus hic proditoris mentionē faciens, nedū nō irascitur aut maledicit ipsi, sed insup ei benefacit eūq; reuocat. Ideo aut Christus hæc prædixit, ne discipuli terrerētur, cū ea viderēt fieri.

Deinde. *A modo*, inquit, dixi vobis priusquā fuerit, vt cū factū fuerit, credatis. Id est, vt ex impletione illius verbi, sciatis me etiā in omnibus aliis verbis meis esse veracē. Sic postea etiam discipulis aliis prædixit, quid ipse uerurum esset. Nec parum ipsos postea in fide confortauit, quod Christus omnia, quæ patiebantur, prædixerat. Item. Ideo hæc prædixi vobis, vt credatis, quod scilicet ego sū, qui occulta cordis video. Vel, vt credatis, quod ego sum & permaneo, etiam si ad tempus mori videar. Item, vt credatis, quod ego sum egenus ille & pauper, super quem qui intelligit beatus erit, sicut in eodem psalmo dicitur: Item, quod ego ipsum, qui ibidem dico: Nunquid qui dormit, non adiciet vt resurgat? Itemq; Tu Domine miserere, & resuscita me & retribua eis. In fine addit Christus: Amen dico vobis. Qui accipit si quem misero, me accipit, &c. Quo verbo primo proditorum ad officium reuocat allicitq; eū, ne hoc à se reiiciat. Deinde etiam terret eū ostendens, quod non tantum in se, sed etiam in Deum patrem peccet. Vel aliter: Supra consolatus est discipulos fore, vt patienter ferat aduersa, si cogitēt, quid ipse passus sit, & qd seruus non sit aut esse debeat maior Domino suo. Nunc aliter ipsos consolatur. Nemde, quod non tm persecutores, sed etiā amicos in mundo inuēturi sint, qui ipsis humanitatē ostēduri sint. Quasi diceret. Hæc erit beatitudo vestra in hoc mundo: Ecce mitto ante vos vocē præconiā toti mundo audiēdam, vt qui me suscipiunt, tunc vere me suscepisse confidant, si vos susceperint tanquā me ipsum. Et ne parū putetis in me suscipiēdo esse præmii, pro eo quod sum modo mūdo despectus. Ecce etiam hoc dico, Qui me suscipit, suscipit & patrem. Hoc audientes filii Dei, qui in mūdo dispersi sunt, summo honore & beneficiis vos prosequentur. Sic igitur etiam apostolis, antequam eos emitteret, prouidit de cibo & hospitio, ac magis pmissis homines incitauit ad eorum susceptionem, quem admodum & in prima creati one etiam antequam hominem crearet, omnia eidem necessaria præparauit, locum scilicet & victū, & lucem, &c. Pulchra autem & consolatoria gradatio est, à discipulis ad Christum, à Christo autem ad patrem, quo nemo altius ascendere potest. Loquitur aut Christus hic secundū humanitatē suam, ne q̄s Arrianus hinc colligere velit, Xpm minore esse patre secundū diuinitatem. Caterū eandē

eandem gradationem in suscipiendis Apostolis, habes etiam Matthæi, 10. & Lucæ, 9. Multo autem excellentius hoc est, q̄ quod de Abraham & Loth dicitur, qui pro hominibus angelos susceperunt, Gene. 18. & 19. Heb. 13. Hæc autem susceptio apostolorum non tantum beneficio hospitalitatis, & humanitatis officio completur, sed maxime in susceptione Euangelicæ prædicationis. In quem modum etiā illud intelligitur, quod alibi dicitur: In propria uenit, & sui eū non receperunt. His itaque uerbis Christus apostolos consolatus est, vt certi essent auctoritatem ipsorum magnā apud homines futuram, quantum uis Iudas malus esset. Interim etiam subindicauit, quibus gradibus ad deū conscendatur. Ad patrem siquidem nō peruenitur, nisi per Christum. Ipse enim est uia. Ad Christum autem non peruenitur, nisi suscipiamus apostolos, hoc est uerbum eorum. Ab auditu igitur uerbi incipiendum. Qui hoc non tantum fide sed obedientia suscipit, Christum suscipit: qui Christum habet, patrem habet; Qui patrem habet, omnia bona habet. Potest autē locus hic etiam intelligi de pauperib⁹, quos nobis à Deo missos credamus, cum obuii nobis sunt, cum eos clamantes audimus, cum eorum necessitatem uidemus. Qui tales suscipit, Christū & Deum suscipit, audietq; in iudicio: Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Vides igitur quanta promissa sint, Apostolos alioque pauperes suscipientibus. Huc pertinet quod in Matthæo dicitur: Qui parum dederit vni ex minimis istis, &c. nō perdet mercedē suā. Excitat igitur Christ⁹ nos hoc verbo, vt diligenter audiamus apostolorū uerba, & vt subueniamus pauperibus. Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu. Subinde propius accedit passio Christi. Prius ipse Iudæ pessima causa proponitur. Nec quisquam miretur, propter impiū illum nequam tot uerba facta esse. Digna enim erat ipse nequitia, quæ multis uerbis ostenderetur, ad commotionem & cautelam omnium aliorum. De peccato igitur proditoris loquutus primo turbatur spiritu, hoc est, interne, quēadmodum & alibi: Nunc anima mea turbata est. Dicitio. n. illa (Spiritus). hic accipitur, sicut cum dicitur: Infremuit spiritu, quod & ipsum non de spiritu sancto sed de interno homine intelligitur. Certū est enim, quod Christus naturales illas affectiones in se recepit & ostendit, sed tamen

sinē vitio. Atq; hinc etiam declaratur uera Christi humanitas. contra Valentinianos, quemadmodum & alibi cum dicitur eū uel fuisse, uel fatigatū fuisse. Sicut igitur Christus in suscitatione Lazari, seipsum turbauit, & infremuerat aduersus potentiam ac tyrannidem peccati & mortis, qua omnes homines presserant. Sic hic turbatur propter excecationem & obstinationem Iudæ, qui iā toties admonitus, imò tantis beneficiis affectus etiamnum perseuerabat in mala sua uoluntate. Turbatio igitur hæc, nihil aliud erat, nisi odium peccati in Iudæ, id quod facile deprehendit, qui perpenderit Christi desiderium & studium seruandū. Iudæ imò totius populi Iudæici, cuius ille figuram & typum gerebat. Iure autem moleste ferebat Iudæ scelus, ut qui vna cum aliis discipulis multis affectus honoribus, paruo argenti pondere illectus, amorem Christi repulit, non gloriam illius, non societatis leges, non pietatem vt Deo illi debitam non denique tantorum & tot miraculorū eius recordatus, sed detestabilem solummodo; parūamque Iudæorū pecuniolam respiciens, qua & suam animam vendidit & innocentem iustissimūque sanguinem manibus tradidit impiorum. Turbatur etiā Christus propter magnitudinem scandali, quod ex discipulis suis non minimus descisceret. Vnde præsciebat futurum, vt imbecilles alienarentur ab eo, male sensuri de ipso: siquidem hirab eo discessissent quibus familiarissimè cognitus fuerat. Hæc omnia quomodo pertulerint animum Christi, nemo oratione consequi potest. Docemur igitur hic, unde turbari debeat Christianus, nempe non è miseria sua externa, sed è misericordia erga proximum, quem uidet peccatorem obstinatum esse. Caterū turbatio hæc Christi, satis ostendit, quod Deus odiat peccatum, & maximè ingratitude & impenitentiā, quorū vtrūq; insigniter fuit in Iudæ. Deinde insignē etiā pietatē in aīo Christi indicat hæc turbatio, q̄ scilicet inuitus hominē perdit, atq; punit quemadmodū ostēdit se & in Isaiā inuitū punire. Heu, inquit, consolabor super hostibus meis. Hoc aut non parū nobis cōsolationem præbet, cū audimus Deū inuitum punire, & nō nisi obstinatē peccatē. Mallet enim benefacere. Docuit denique Christus hac sua turbatione, quomodo affectus illos inuidiæ (cū scilicet uideamus aduersarios nros extrema citra omnē

culpam nostram molientes) vincere debeamus, nempe non execrationibus aut maledictis, &c. sed benefactis, quæ admodum Christus hic fecit: & Paulus docet: Vince in bono malum. Quid igitur Christus facit? Num execratur & maledicit Iudam? Nequaquam. Pro. 24. Non opus est impios maledicere. Nam iam dudum maledicti sunt, & perditio eorum festinat. Sed quid facit? Num eum prodit? & tradit? Non. Quid igitur? Pie eum monet ostendens sibi notam esse ipsius malam voluntatem. Amen amen, inquit, dico vobis, quod vnus ex vobis me proditurus est. O insignem Christi bonitatem. Hic enim videmus quam cõgrue seipsum cõparauerit gallinæ. Quoties, inquit, voluit congregare filios tuos, sicut gallina, &c. & noluit? Hoc enim reuera hic ostendit. Cõgregauerat alios discipulos sub alas suas: Nunc etiam errantem & perditio nẽ proximum reuocare contendit. Et quantum hactenus frustra eum admonuerit, tamẽ nondum cessat, docēs nos, ne facile de proximi emendatione desperemus. Deinde, quod malus non statim eiiciendus est, imò nihil nõ prius experiendum. Sic Paulus docet: Si pre occupatus fuerit aliquis in peccato, &c. vos Gala. 6. instruite eum in spiritu lenitatis, &c. Et Christus: Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solũ. Sicut autẽ Christus hic, quãuis sciret Iudam nõ corrigendũ, nõ tamẽ cessat eum pungerẽ, ac peccatũ ei ob oculos ponere, Sic adhuc iusto Dei iudicio fit, vt hi qui corrigi nolũt, cogantur tamẽ sentire vermen conscientia, & veiũ appareat illud propheticum. Non est pax impiis. Bis autem dicit, Amen amen, tum vt ipsos exciteret: tum etiam vt ostenderet certitudinem verbi sui. Obseruandum autem, quod Christus quãuis peccatũ Iudæ manifestet, non tamen prodit personam, ne vel in iram contra Christum, qui eum confudisset, excandesceret, vel impudenter negare præsumeret: nos interim docens, quid de occultis peccatis fratrum facere debeamus: nempe quod nobis fieri volumus. In cõmuni autẽ loquitur, vt omnibus timorẽ incuteret: Beatus enim homo, qui semper est pavidus. Vnde Paulus. Noli altum sapere, sed time. Per hoc, inquam, quod tam manifeste ostendit sibi nota esse peccata, quantum eum que occulta, abstertere, & ipsos & nos voluit nedum à malis operibus, sed etiam à malis conatibus & voluntatibus. Vnde nõ in merito dicit Boetius magnam nobis incumbere necessitatem pie viuendi, quandoquidem cuncta agamus ante oculos iudicis omnia cernētis. Cæterum, quid hoc verbum in cordibus fecerit discipulorum, pater ex eo, quod dicitur. *Mæsi ergo facti sese mutuo aspiciabant.* Nec mirũ hoc erat, Quilibet sciebat se innocẽtẽ nec quisquam malum suspicabatur de alio. interim tamen non dubitabant, Christum vera locutũ. Mirabantur igitur, quomodo diabolus tam potens esset, vt etiam ex ipsis vnũ rapere, & à societate Christi auertere potuerit. Deinde suz quisque conscientia timebat, & quãuis nihil tale sibi conficii essent, suspecta tamen erat cuiq; propria carnis infirmitas. Dicere igitur poterant cũ Paulo: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus. Boni autem & pij cordis signum est, contremiscere ad iudicia & verba Dei: Econtra autem obstinati animi iudiciũ nihil moueri, quemadmodum Iudas hic solus non terretur, sed in eadem impudentia manet, non veritus sacris epulis interesse. Et potuit interim ferre oculos Domini, cui nouerat esse non ignotum, quod secum ageretur in animo. Præterea non nihil mouebantur apostoli, quod tam sanctum consortium tanto scelere dehonestandum esset. Apparet autem ex hoc loco, Iudam non fuisse aut sum cuiquam discipulorum indicare, quid animo ageretur. Atque hoc cedit in laudem ipsorum, damnationem autẽ impij illius, qui inter tot sanctos tam malus permansit. Igitur quum discipuli non dubitarent, verba Christi vera esse, nec tamẽ suspicari possent quis eorum eo impietatis peruenturus esset se mutuo aspiciunt, si vel rubore vultus quis seipsum proderet. *Erat autem vnus ex discipulis Iesu, &c.* Discipulus ille, cuius hic mentio tam celebris, sine tamen expressione nominis fit, fuit Ioãnes, qui præ aliis hæc duo præconia habuit, quod scilicet Christus eum dilexerit, & quod in sinu super pectus Christi recubuit. Et quanquam hæc de seipso scribat, non iactanter tamen hoc facit, sed quasi coactus, vt scilicet Euãgelium suum suimet autoritate confirmaret. Nam etsi omnes Euangelistæ testes idonei sint, ad eò, vt de ipsorum testimonio, vel tantillũ dubitare nefas sit, tamen hic præcipue fide dignus testis est, qui ad eò veritati, quam narrat, præsens interfuit, vt recuberet in sinu eius, & illi verbo præ cunctis mortalibus prope admissus quod eructatum de corde patris, & caro factum, altius personare decreuerat per linguam

guam & calamus eius. Sicut igitur Paulus, quodammodo coactus improbitate pseudo apostolorum, se commendauit apud Corinthios: Factus sum, inquit, insipiens, vos me coegistis, Sic Ioãnes hic facit, propter hereticorum peruersitatem: vterque tamen ex humilitate suum nomen reticet. Quod autem Ioannes super pectus Domini se inclinavit, vel fuit ex nimia tristitia & timore, propter verbum, quod dixerat Christus: Vel fuit ex dulcedine, quam senserat ex præcedentibus verbis & factis Christi: vel ex nimietate dilectionis, quæ non attendit, quid agat, tantum vt dilecto adhareat: vel denique fuit ex contemplationis excessu. Fieri enim potest, vt in excessu mentis raptus fuerit. Nec dubium quin in illo raptu didicerit sublimia illa, quæ post de diuinitate verbi scripta sunt. O felicem igitur hunc discipulum, qui tam familiariter recubuit super pectus eius quem à longe videre, ad cuius vel pedes admitti, summam alij felicitatem iudicant: Ostende, inquit Dauid, tantum faciem tuam, & salui erimus. Vide etiam & Christi mansuetudinem, qui discipulum sibi innitentem, idque in conuiuio, vbi parum ciuile erat hoc facere, non tamen repulit, sed boni consuluit, & gratum habuit hunc eius affectum. Cæterum, recubitus ille quietus & dulcis super pectus domini, prælagium fuit, quod solus ipse ex Apostolis in pace obdormiturus esset, non per violentam mortem, vt alij. Sic enim etiam euentus ipse probauit. Ceterum videmus hic, quã verè dixerit Christus: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Hi enim vel maximè Deo appropinquant, & clarius Deum vident, id quod in hoc Ioãne cernitur. Vidimus, inquit, gloriam eius, &c. Ex hac igitur Ioannis reclinacione super pectus Domini, Petrus occasio nem sumit diligentius peruestigandi, quisnam ille proditor sit. Sicut. n. aliàs vbique feruentior inuenitur, sic nunc plus quàm alij angustiat, sollicitatur, sciscitatur. Ideo autẽ proditorem cupit nosse, vt impediat ne rãto scelere infameretur totum collegium. Nam frequẽter & Apostolis & aliis martyribus obiectum fuit impium hoc scelus Iudæ. Non tamen per seipsum interrogabat Petrus. Hactenus enim non semel parũ bene ei cessarat audacia, quã illi suggerere solebat amor in magistrum. Audierat ante: Vade post me Satana. Audierat iam in cœna: Si non laueris te, non habebis partem mecum. Per a-

limum igitur interrogat, nec Christus occultè interroganti Ioãni respondere detrebat ne videretur priora verba ex incerta suspitione potius dixisse, quàm ex certa præscientia. Manifesto igitur signo personam proditoris denotat: Cui, inquit, intinctum panem porrexit, ipse est. Non prodit eum digito vel nomine, ne quid turberetur in conuiuio, & alii discipuli in eum irruerent: Sed buccella panis eum denotat, tum vt prophetiam, quã supra è psalmo adduxerat, verissimam esse ostenderet: Qui edebat panes meos, &c. Tũ Psal. 40 vt illud prior faceret, quod postea per Paulum docuit: Si esurierit inimicus tuus, cibam eum: hoc enim faciens, carbores ignis congeres super caput eius. Ad eò patet Christus tanquã puer innocuus hostem suum cibabat, sed velut antiquus dierum carbores ignis super caput eius congererebat. Quãuis enim Iudas ille non fuit tactus carbonibus penitentia (cuius vitionem inimicis, nostris debemus optare, etiam si ex beneficiis nostris peiores efficiantur) attamen cõbustus fuit ardore iracundia, vt infra patebit. Ceterum, quod discipuli ex eodem catino comedunt, quo Christus, mysticè significatur, quod fideles communicant passionibus Christi. Iudas autem, qui & ipse accipit ex eodem catino, sed malo animo, hereticos significat & hypocritas, quod & ipsi aliquãdo patiuntur, sed non propter Christum. Itemque significat oēs impios, quibus Christus de catino suo dat, id est, crucem eius imponit, sed ad perniciem ipsorum. Iudas igitur eadem impudentia etiam hunc panem accipit, qua supra sacramentum corporis Christi acceperat, & infra osculum Christo dedit Magno autem suo malo accepit hunc panem: *Statim enim post bucellam introiit in eum Satanas.* Verè horrendum verbum, sed multò magis horrenda res ipsa, hominem eo miseria & infelicitatis venire, vt diabolus eum possideat vt propriũ. Non tamen mirum est, diabolum illuc introire posse, vbi Christus omnino expellitur. Habuit Iudas etiam prius Satanam. Ex ipsius enim instinctu defraudauerat oculos Domini, murmurauerat contra mulierẽ vnicem Iesu. Insuper etiam cum hostibus Christi conuenerat de tradendo Christo. Verũ nondum reuelatus erat Satã in ipso: Nemo ipsum videbat, nisi Christus. Nunc autẽ reuelatur, ac manifestè se prodit, cum Iudas exit, & fit impia cohortis primipilus. Quæ admodum & in nobis semper sunt peccata, Y 5 ira

1. Cor. 12. Ioan. 1. Psal. 79. Matt. 5. Ioan. 1. Matt. 16. Ioan. 13.

ira scilicet, inuidia, luxuria, &c. sed interim latent, donec occasione data erumpant. *Introuit igitur Satanas in Iudam.* Quia quæ hæc tenus tantum externè incitauit ad peccatū nunc planè possidebat. Item, quæ prius impium fecerat, nunc facit insanabilem: ad eū ut qui prius sola spe lucri Christum vendiderat, nunc accedente liuore, mixto cupiditati odio totam eruditatem anhelans matius spiraret odium contra eum, qui se denotauerat. Hoc igitur sibi uult uerbum hoc, nē peludam omnino obfirmasse animū ad peccatum, ut similis diabolo effectus redire nolleret, imò etiam ex beneficiis Christi peior effecticeretur. Atque hæc est maledictio, quam spiritus sanctus iam dudum illi per os Dauidis imprecatus fuerat. Constitue, inquit, super eū peccatorem, & diabolus stetit à dextris eius. Non tamen sic intelligendum est, quod buccella illa malum aliquid fuerit, & causa obstinationis eius. Non buccella hoc egit ut in diaboli potestate ueniret, sed ipse ingratitudo & impœnitētia: qui enim in malis suis consiliis perseuerabat, nulla pœnitētia tactus, nulla Christi admonitione commotus, nullo saltem rubore affectus, cum uideret Christum omnia scire, imò uerò magis ac magis sceleris patranda desiderio ardens, omnem Christi benedictionem reiceret, non mirum, quod maledictionem, quæ diligebat, incurrit: ita, quod diabolus animam eius omni auxilio Dei destitutam intrauit. Quauis enim ipse diabolus nunquam cesseret tentare homines, tamē illuc uel maximè impellit, quo nos propria sponte inclinatos conspiciat. Caueamus igitur omni studio, & indefessè uigilemus, ne primū ei accessum præbeamus, nec ei ianuam cordis aperiā, alioqui semel ingressus, facillè ad ueteriora penetrat, donec hominem totaliter perdat. Exemplo nobis sit miserrimus ille Iudas, quem diabolus à Christo relictum, & à societate sanctorū præcisum, ita inuasit animā, quæ eius occupauit, sensusque, ut deinceps ferme nihil ageret, quam quod diabolus præcipiebat. Hinc non immerito Sapiens monet: Si, inquit, ascenderit super te spiritus potestatis habentis, locum tuum ne deferat. Non quidem prohibere eum possumus, ne omnino non tenter, sed hoc agamus, ne ei cedamus. Cæterum, quia Iudas propemodum manifestatus erat, & non sine periculo fuisset, si diutius ibi permanisset. Itemque quia satis admonitus erat, nec quicquā mouebatur,

Christus eum amouet: *Quod facis, inquit, fac citius.* Quod ita quidem sonat, quasi Christus eū incitare & inflammare uelit, qui prius inflammatus erat, & cuius incendium restinguendum erat, re uera tamen magis minantis, quam hortatis est. Nec solum ipsi iudæ hoc dicit, sed omnium maximè diabolo qui iam in illum intrauerat. Quasi diceret, Tuum opus, o diabolus, quod semper facere tibi cordi est, fac citius: prophetas occidisti Iudæorum animas ingressus, lapidibus eos petiisti, qui salutarem doctrinam afferebant, nemini, qui à Deo missus esset, pepercisti. Ego post ipsos ueni, nec ignoro te nequaquam quiescere posse, quare quod solitus est facere, imò quod dudum libenter fecisses, nisi te prohibuissem, nunc fac: non te amplius prohibeo, &c. Similis igitur locutio est, ac si fortis quispiam hosti suo, quem scit infirmum & confusibiliter vincendum, irrisorie, imò minitabundus dicat: Fac quod facis citius, ut fortitudinem meam experiaris. Sic Christus diabolum ad ea, quæ præparauerat uelocius currere iubet, ut citius uictus ac uictus à tyrannide sua orbem dimittat. Deinde si ad Iudam referimus uerbum hoc, non præceptum, sed permissio est, quemadmodum in Iob dicitur diabolo: Ecce in manu tua est sed permittitur ut citius faceret. Aliud est enim facienti dicere: Fac citius, & aliud est uacanti dicere uel præcipere, ut hoc aut illud faciat: Imò hoc uerbum nihil aliud est quæ iudicium & condemnatio Iudæ, in sua malitia obstinati. Talis enim est sermo, qualis solent esse parentum erga deploratæ, & desperatæ mentis filios. Quasi diceret Christus, Quoniam nullis meis beneficiis ad respicientiam inuitaris, age perfice quod cœpisti: non te amplius prohibeo. Noluisti me audire, sequere ergo diabolus. Prædico tamen tibi, te hoc non impune laturū. Amodò tuo te relinquam arbitrio, nihil pro te curabo, siue pereas, siue non. Verè horrendum iudiciū, sic à Deo relinqui. Hinc non ab re Dauid precatur: Ne proicias me, inquit, à facie tua, &c. Hoc autem uerbo Christus etiam ostendit ingens cordis sui desiderium ad redimendū hominem, ideo & proditorē accelerare iubet: quasi diceret. Vis me perdere, & in mortem dare, uolo & ego prodi & mori, ideo ueni in mundum, ac cupio, ut quam primum fiat. Ideo autem sic festinat Christus, quia sciebat magnum fructum è passione sua exoriturum, nempe quod diabolus uinceretur ido-

idololatria destrueretur, mors interiret, cæcū aperiretur, homo redimeretur, &c. ideo festinabat. Præterea hoc uerbo patris uoluntatem plenè resignabat, & suam uitā, & seruandi Iudæ cupiditatem, nec ipsius tantum sed etiam populi, quem ille repræsentabat: & pseudo ecclesiæ, quam ille præfigurabat itemque dolorem, quem è scandali magnitudine cœperat. Omnia hæc hæc tenus cruciauerant Christum: nunc ea resignat in uoluntatem patris, docens nos, ut similiter faciamus, ubi aliter fieri non potest. Cæterum ne quis miretur, quomodo discipuli alii ferre potuerint, hanc Iudæ impietatem in Christum: Nemo, inquit, *descumbentium intellexerat, quod dixit Iesus, &c.* Hoc autem certissimum signum in Apostolis erat probitatis, quod nihil mali suspicabantur de Iuda. Caritas enim non suspicatur malū. Quod enim putant ei præceptum esse, ut uel præpararet, quod ad festum pertinerent, uel pauperibus aliquid daret, innuit Christum hoc sedulo illi præcepisse, maximè in festis. Quo docemur ut & nos festis diebus pauperum curam habeamus. id enim Christo acceptissimū est. Cæterum, discipuli hoc iudicio longè falluntur. Non enim pro festi decore, sed pro ei⁹ dehonestatione, nec pro pauperibus, sed contra patrem pauperum laborabat impius ille. Unde & indignus erat, qui diutius permaneret in tam sancto collegio. Itaque eodē diabolo instigante, quo hæc ten⁹ usus fuerat magistro, *Post buccellam exiuit continuo.* Exiuit autem iudicatus & condemnatus, relinquēs episcopatum suum, ut accipiat alter. Exiuit non uel eiectus, sed sua sponte se à Christo & sanctis separans, qua separatione nulla miserior. Exiuit autem. Primo, ut appareat etiam antehac illi uoluntatem fuisse abundi, sed defuisse facultatem, qua accepta statim exit. Deinde etiā ideo statim exiit, quia maiores iam vires in eum diabol⁹ habebat, qui iam quasi uel ei imperabat, ducens eum quo uolebat. Festinabat autem diabolus timens moram & uerborum Christi uirtutem, ne scilicet scintillam aliquam in anima Iudæ ascendere, sicque ille à laqueis suis elaberetur. Magna enim cautela uel uel diabolus, ne elabantur quos semel cepit. In cuius figurā Pharaō adeo filios Israel laboribus opprimebat, adeo instabat, ut nec tempus illis daret orandi Deum, aut inter se colloquendi de libertate, ne quo modo elaberentur. Sic diabolus non sinit respirare irretitos, ut semel

uicti, iugo eius semper deprimantur. Hinc igitur agnoscere discamus malignas eius cogitationes. In fine infœlicis huius de Iuda historia Ioannes addit: *Erat autem nox.* Vere tenebrosa nox irruerat in miserum hunc, occiderat illi sol iustitiæ, atque ideo in profundum inferni, quasi ceru⁹ ad sagittam prope-rabat, ut sapiens ait, uel quasi canis ad uincula, nesciens se ad periculū animæ suæ curre-re, Hæc est illa nox, de qua Sapiens ait: Ignis quidem nulla vis, nec siderum limpidæ flammæ noctem illam horredam illuminare poterant. Interim etiam re ipsa nox erat. Hanc enim quærunt & diligunt, qui male agunt. Tanto impetu igitur miser ille ad peccatum currebat, ut nec nocte abstinere: itaque ater nam noctem sibi cōparauit. Iusto enim Dei iudicio fit, ut qui lucem reiciunt, tenebras perpetuas incurrant, Hæc tenus igitur de Iuda eiusque multiplici admonitiōe, denique & omnimoda eiectione satis dictum est. Qui piū habet animum, non cesset orare, ne in tantam cæcitatem & obstinationem cadere permittatur, imò nihil non agat, ut hoc iudicium excæcationis non incurrat. *Nunc (inquit) clarificatus est filius hominis?* Post discessum Iudæ Christus latissimam & mire consolatoriam orditur cōcionem. In qua primo discipulos suos præmunire, ne imminēte cruce offendantur. Deinde quosuis pios admonet, ne propter crucem à confessione nominis sui discedant. Ideo autem hanc cōcionem distulit, donec Iudas exiret, quia ad solos electos pertinent, quæ deinceps loquitur. Itemque, ut factū imple-ret, quod uerbis docuerat: Nolite sanctum dare canibus. Cōgruè autē à tēpote noctis, quod tunc erat, similitudine per contrarium sumpta clarificationem suam dies æternitatis, & sol iustitiæ iam adesse indicat, qua totum postmodum mundum erat illuminaturus traditore suo, cunctisque impiis in nocte peccati perpetuo remanentibus. Docuit autem hoc uerbo, piis nunquam defuturam lucem, quantumcūque nox errorum impios inuoluat, quemadmodum olim in Aegypto Israel. tē lucem habebat, cum omnia alia occupassent tenebræ densissimæ. Potest autem dictum hoc quadrupliciter intelligi. Primò de filio hominis quantum ad corpus eius mysticum, ut sit Iesus: *Nunc clarificatus est filius hominis,* id est per recessum Iudæ filii perditionis à societate mea, purgatum est corpus meum mysticum, collectio scilicet & ecclesia mea à cō-

Psa. 108

1. Cor. 13.

Psal. 108

Iob. 2.

Psal. 50.

Eccle. 10

Exod. 1. & 2.

Pror. 7. Sap. 17.

Ioan. 3.

Matt. 3.

Exod. 10

mistione pestiferi emundata. Decor siquidem & puritas discipulorum redundat in magistrum, ideo malis discipulis abdicatis, clarificatur magister. Secundo, *Nunc clarificatus est filius hominis*, id est verus, & iustus ostensus est per hoc, quod vitiosum discipulum à sua societate amouit. Tertio, *Nunc clarificatus est filius hominis*, id est, per hanc separationem Iudæ ab electis apostolis, præfigurata est clarificatio Christi, quam habebit in die iudicii, quando separabit pios ab impiis, per quod apparebit eius veritas & iustitia. Quarto denique per verbum clarificationis intelligitur passio Christi claritas apud inferos conrulsans, resurrectionisque & ascensionis gloria, & effusionis spiritus sancti gratia: *Nunc* (inquit) *clarificatus est filius hominis*, ea scilicet claritate qua dixerat: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Itemque, *Ioan. 12.* Si granum frumenti in terra mortuum fuerit, multum fructum affert. Obserua autem quam magnifice Christus loquatur de sua morte. Alius secundum mundi captum diceret Nunc proditus abiectus, condemnatus est filius hominis, actumque est de illo, &c. Christus autem dicit: *Nunc clarificatus est filius hominis*. Quo verbo primo indicat sibi ingens gaudium esse, per crucem redimere genus humanum, & non minus gaudium, quam si alii ad epulas vadunt & conuiuia. Secundo indicat, crucem suam nihil aliud esse quam suæ glorificationis initium, atque adeo Iudæ & Iudæos nihil aliud agere, quam quod gloriam suam procurent, quasi diceret: A beat sane Iudas quo velis prodat me, inciter vel totum mundum contra me: Mea hæc gloria erit, ipsius autem summa ignominia. Si citius exiisset, citius etiam gloria mea inceperet, tantum mihi nocebit eius malitia Tertio docet hoc verbo, proditorem, calumniam, crucem & mortem, quamuis in hoc mundo horrenda videantur, tamen pio homini optabilia esse, quando quidem aliaviam ad glorificationem non pateat. Præterea hoc verbo indicat se morte & passione sua omnes maledictiones legis commutaturum in benedictiones. Lex enim dicit: Maledictus omnis, qui pendet in ligno. Itemque omnia externa mala, ut famem, sitim, persecutionem, &c. pronuntiat esse maledictiones: Christus autem docet, ea esse glorificationis & benedictionis instrumenta: per mortem enim eius effectum est, ut hæc amplius non noceant. Omnia enim in ipso sanctificata sunt. Cate

rum, quamvis Christus etiam prius per miracula clarificatus fuit. Nam quando maris fluctus & vim ventorum suppressit, adoratus fuit ut filius Dei. Et quando quinque panibus satiauit quinque millia hominum, tanta gloria claruit, ut eum sublimare velleret in regem. Et quando eius imperio Lazarus ad vitam rediit, tanta fuit eius claritas, ut publice eum Hierosolymis cum palmis susciperent & canticis. Clarificatus igitur fuerat magnitudine miraculorum, quia tamen consummatio gloriæ eius in passione, resurrectione & ascensione sita est. Ideo dicit: *Nunc clarificatus est, &c.* Interim nos docens, optabilius esse ab hominibus contemni, quam ab eisdem laudari. Hic enim periculum est, ne in superbiā incidamus: illic autem nullum. Signanter autem dicit: *Nunc clarificatus est, verbo scilicet præteriti temporis*, quia, quamvis nondum perfectum esset, tamen, iam agebatur, & sine dubio perficiendum erat. Sic & infra dicit: *Iam non sum in mundo, &c.* Signanter item dicit: *Filium hominis clarificatum*. Nam filius Dei semper clarus fuit & est. Quod igitur filius Dei habuit per naturam, hoc filius hominis accepit per gratiam & venerationem cum diuina natura. Caterum hæc clarificatio filii hominis sine dubio est clarificatio Dei. Vnde & subdit: *Et Deus clarificatus est per eum*. Sicut enim patris & filii una est natura, sic & eadem gloria. Vnde & Christus non suam gloriam quæsisse se dicit, sed gloriam patris. Non tamen ita glorificatus est pater, quod aliqui gloriæ illi essentialiter accesserit quam prius non habuerit: sed quia per passionem & resurrectionem Christi clarum factum est, cuius filii pater sit Deus. Item quia per passionem & resurrectionem gloriam inter homines acquisiuit Deus, quem prius mundus non cognoscebat. Per Christum autem cognouerunt eum patrem & adiutorem esse, &c. Ne quis autem quærat, unde Christus tam clare & certitudinaliter præsciuit, quod Deus ipsum clarificaturus esset responderet. Si Deus (inquit) glorificatus est per eum, & Deus glorificabit eum per se. Certissimum enim de futura sua glorificatione est, qui Deus hic glorificat. Stat enim sententia: Qui me glorificat, glorificabo eum: qui autem me contemnit, erunt ignobiles. Clarificauit autem Christus Deum per doctrinam suam parans ei titulos honestissimos & magnificentissimos. Nam per Christum Deus nunc à credentibus dicitur pater, qui quondam per legem

Matt. 14

Ioan. 6

Matt. 21

Ioan. 17.

1. reg. 2.

legem peccata iudicantem dicebatur iudex per Christum nominatur saluator, qui quodam condemnator erat. Econtra autem etiam Deus clarificauit CHRISTVM dans & ei titulos egregios, ut dicatur legis, maledictionum, crucis, peccatorum mortis, inferni & Satanæ victor & triumphator. Hoc est nomen super omne nomen quod Deus pater Christo dedit, in quo & omne genu flexi oportet, &c. In fine addit Christus: *Et cito clarificabit eum*. Quia statim in ipsa etiam passione clarificare eum cepit miraculis, cum scilicet sol obscuraretur, &c. Per hoc enim Centurio & alii ipsum cognouerunt esse filium Dei. Item, etiam in cruce adhuc pedes à Deo patre exauditus est pro nobis, quæ maxima eius gloria est. Vide igitur, quam sapienter hæcenus loquuta sit sapientia Dei. Ante quam enim de morte sua dicat, præmittit de sua glorificatione, ne discipuli nimium contristarentur, Deinde, ne putarent ipsum in passione periturum. Demum, ut & ipsi tempore aduersitatis discerent, non in presentia mala, sed in futuram gloriam respicere. Et hæcenus quidem de futura sua glorificatione dixit: nunc consequenter de morte sua loqui incipit, sed admodum dulciter, ad consolationem nimirum discipulorum, quos sciebat in morte sua maxima tristitia afficiendos. Sicut enim bonus quisque filius nequaquam ita de successu magnæ hæreditatis delectatur, ut de morte patris dolore non mordeatur: sic quæquam discipuli scirent, magnum futurum mortis Christi emolumentum, magnumque securam hæreditatem, fieri tamen non poterat, ut non maxime de morte eius contristarentur. Quam potest igitur dulcissimis verbis de morte sua loquitur. *Filioli* (inquit) *adhuc modicum tempus vobiscum sum*. Primum filios eos nominat, ut ostendat paternam sui erga eos amoris gratiam. Item ut simul etiam ostendat fructum passionis suæ. Ex ipsius enim passione & morte habemus quod filii Dei nominamur & sumus. Ideo nunquam antea legitur, quod filios ipsos nominauerit, nisi iam iam moriturus. Non simpliciter autem filios sed quod maiorem affectum ostendit, filiolos nominat, nimirum propter teneritatem amoris, & ipsorum adhuc teneram atque infirmam infantiam. Nam ex quo fortes facti sunt, spiritu sancto armati, filii sunt. Nunc autem, quia timidi sunt & patrem sequi non valent, filioli dicuntur. Sic & Paulus Galatas filiolos nominat, quia infir

Philip. 2.

Matt. 27

Hebr. 5.

1. Ioan. 3.

Galat. 4.

mi erant fide, & lacte adhuc opus habebat. Quid igitur Christus his tam dilectis filiis suis dicere vult? *Adhuc modicum* (inquit) *vobiscum sum*. Vere modicum, donec scilicet ille, qui non exiuit, ad Iudæos perueniat, acceptaque cohorte & pontificum seruis redeat. Ex tunc enim comprehensus & morti adiudicatus, tandemque interemptus, iam vobiscum non ero, nisi quod ad horam iterum videbo vos. Hoc autem ideo dixit, ut ardenti us eo fruerentur dum eum haberent, & ut diligentius cordibus imprimeret, quæ discens ipsis dicebat. Non tamen sic intelligendum, quod Christus omnino recesserit, iam que in mundo non sit cum alibi expresse dicat: *Ecce vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi*. Est igitur sensus: Adhuc modicum vobiscum sum, in corpore scilicet visibili & mortali, sicut hæcenus fui. Deinceps vobiscum quidem ero sed non sicut hæcenus: non visibiliter, non mortalis, non tanquam peregrinus presentis, sed tanquam princeps & pater futuri seculi. Vultis autem scire, quid de vobis futurum sit? *Quæretis me*. Quasi diceret, Contristabimini propter discessum meum, & magna cordis anxietate desiderabitis presentiam meam. Futurum est enim, ut magnis & Iudæorum & Gentium furiis exagitemini. Eo igitur tempore, quæretis me, desiderabitis auxilium meum. Hoc autem dixit, non ut terreat, sed ut animos eorum præparet ad futura mala. Quemadmodum enim crudelis bestia, si repente irruat, non solum terret, sed etiam imparatos laniat: si autem antequam irruat, visa sit, vel nihil vel parum mali paratis armatisque hominibus facit: sic tentationes si prævideantur minus turbant. Hinc David: *Pararus sum*, inquit, & non sum turbatus. Videmus autem in hoc verbo, omnem fidelium vitam in hoc mundo nihil aliud esse, quam gemitum, suspirium & desiderium ad Christum. Sic enim pii in hoc mundo gemunt ut turtur, & dicunt: Anima mea liquefacta est: cum dilectus locutus est, quæsiui illum & non inueni, &c. Ne quis autem diceret. Si sic futurum est, cur non assumis nos tecum? Melius enim esset tecum esse, quam hic solos reliqui. *Quo ego* (inquit) *vado, vos non potestis venire modo*. Quasi diceret, Ad passionem vado, sed in hoc me iam sequi non potestis propter infirmitatem vestram. Oportet, ut prius induamini virtute ex alto. Item ad patrem vado, sed in hoc me iam non potestis sequi. Non dum

Ioan. 16.

Matt. 28.

Psal. 118.

Cant. 3.

Luc. 24.

dum enim aperta est ianua: oportet, ut eam vobis prius morte mea aperiā. Sed quid interim nobis faciendum erit, quo & presentem mundi invidiam declinare, & suo tempore te ad gloriam sequi possimus? *Mandatum* (inquit) *nouum de vobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Quasi diceret, Nihil certi vos & ab invidia mundi liberabit, & in mea gratia continebit, quam si vos muruo diligatis. circa hanc dilectionem multa dicenda essent. In primis destruendus esset error modernæ sectæ, quæ sola fide contenta, omnibus modis fugit & auersatur præcepta, charitatem & opera. Deinde restituenda esset vera christiana charitas quæ olim fuit in Ecclesia, & c. verum sufficiat nobis, nunc verborum christi sensum accipere, Primò igitur terrere aliquem posset, quod Christus de mandato loquitur, quasi iterum vellet imponere iugum legis. Verum in hoc sermonem mitigat, quod non plura, sicut Moyses, sed vnum tantum dat mandatum. Quod autem id ipsum nominat mandatum nouum, signum est, quod liberare nos voluit à iugo legis, quod nemo portare potuit, quodque omnes condemnat homines. Vnde & in Isaia nominatur scriptum exactoris. Deinde per hoc etiam ostendit, legem non sufficere ad salutem: alioquin opus fuisset, ut ipse quicquam adderet, Quauis autem dilectio proximi etiā in lege fuerit præcepta (nam & Christus eam ipsam dicit esse vnum de primis præceptis legis) nihilominus tamen hic dicit esse præceptum nouum. Primo quia ab ioseph innouatum. Nam per traditionem Phariseorum obscuratum fuerat. Addiderat enim: Et odio habebis inimicum tuum, quod lex non dicit, ideo & à Christo reicitur. Deinde nouum præceptum dicitur, quia in nouo Testamento & frequentius & excellentius præcipitur. In lege frequens est mentio sabbatorum, sacrificiorum, caeremoniarum: in nouo autem Testamento præcipue charitas præcipitur & vbique. Præterea dicitur nouum mandatum, quia in nouo testamento aliter traditur, quam in veteri. Illic enim dicitur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Nobis autem: sicut dilexi vos, quod maius quiddam est. Nam Christus nos quodammodo plus dilexit, quam seipsum. Sibi ipsi enim non pepercit, ut nobis parceret. Nouum igitur mandatum est, quia iubemur proximum quodammodo plus diligere, quam nos ipsos: adeo, ut eius dilectioni nihil præponamus, non gloriam, non diuitias, non de-

nique vitam corporalem, id quod in Christo videmus. Insuper nouum mandatum dicitur, quia maioribus exemplis nunc confirmatum est, Dei scilicet & Christi. Hinc Ioannes: In hoc, inquit, est charitas, quod ipse prior dilexit nos, & tradidit animam suam pro nobis. Ad hæc ideo mandatum nouum dicitur quia præcipit de corde, non de caeremoniis, docetque legem impleri non tam externis operibus quam dilectione cordis. Item, nouum dicitur, quia cum alia omnia præcepta, caeremonialia scilicet & iudicialia, abolita sint hoc solum mansit, & innouatum est, non per naturam legis, quæ præcipit quidem, sed non dat vires implendi: sed pro natura Euangelium quod vires implendi mandata per spiritum administrat. Septimò nouum dicitur hoc mandatum, quia semper nouum manet, quantum cuique enim charitatem ostenderimus, semper tamen eiusdem debitores manemus. Octauò, nouum dicitur, quia sicut quod nouum est, vicinum est suo principio: sic charitas nos deo omnium vero principio vnit, & vicinos reddit. Nonò, nouum dicitur, quia non nisi nouo spiritu impletur: non spiritu seruitutis, sed spiritu libertatis & adoptionis, quem qui non habet, præceptum hoc nunquam implebit. Per solū enim spiritum diffunditur charitas in corda. Obseruandum autem, quod Christus non de quacunque dilectione loquitur. Est enim amor carnalis, & est amor inordinatus, quo non tantum personas, sed etiam vitia earum diligimus & fouemus. Non de hoc amore loquitur Christus nec de eo, qui consistit tantum ore & lingua sed de eo, qui consistit in opere & veritate. Vnde addidit: *Sicut ego dilexi vos.* Dilexit autem nos Christus ordinate, quia personas ita quidem dilexit, ut tamen vitia non dissimularet, sed acriter argueret etiam in dilectissimis. Dilexit nos efficaciter, id est, non verbo tantum, sed opere. Dilexit nos gratis citra omnia merita nostra, imò cum adhuc inimici essemus. Postremo dilexit nos perseveranter in fine scilicet, sicut supra dictum est. Hinc igitur discamus, qualiter diligendus sit proximus. Ex eo tamen quod dicit: *Sicut dilexi vos,* non exigit omnimodam quantitatem dilectionis suæ. Quis enim hoc præstare posset? Sed vult ut annitamus pro viribus imitari eius dilectionem. Si non possumus prope ipsum incedere, saltem ipsum sequamur pro cuiusque viribus. Cæterum, sicut alio loco non dixit, Discite à me miracula facere, &c.

Ioan. 4.

Rom. 5.

Ioan. 13.

Matt. 11. &c. sed quia mitis sum & humilis corde: sic & hic non alio signo discipulos suos vult cognosci, quā dilectione. *In hoc,* inquit, *cognoscite omnes, quod discipuli mei estis, si diligatis inuicem.* Sunt enim & alia Christianorum exercitia, ut ieiunare, eleemosynas dare, orare, &c. Verū ea etsi bona sint, possunt tamen & ab hypocritis fieri, ut patet in Matthæo. Christus igitur suos non alio signo, quā mutue dilectionis vult agnosci. Dilectio enim est signum generale, quod oēs habere possunt. In aliis (puta ieiuniis, orationibus, eleemosynis, &c.) posset se aliquis excusare: hic autē nullus potest se excusare. Deinde dilectio, est certū signū pietatis cordis. Omnia enim alia fallere possunt, hoc autē non, quia ubi charitas est, ibi & alię virtutes sunt, atque adeo plena obseruatio mandatorū Dei: Qui enim diligit, legem implet. Imò dilectio signū est conuertibile. Sicut enim verū est, quod omnis bonus Christianus diligit proximum, sic è contrarium est, quod omnis vere diligens proximum, bonus Christianus est. Potissimum tamen idèd Christus suos voluit per charitatem agnosci, ipsique hoc pro simbolo constituit, ut per hoc etiam alii attraherentur allecti bono odore fidelium, & dicentes: Ecce quā bonum, & quā iucundum habitare fratres, &c. Ex his igitur vides, quod Christus non simpliciter à suis exigit dilectionem, sed ita, ut sine ipsa nullum agnoscat pro discipulo suo: quod si verum est, imò quia verum est, profecto pauci nunc veri discipuli eius sunt, quando quidem ferme apud omnes charitas refriguit, fidesque & misericordia defecerunt. In locum autem eorum surrexerunt odium, inuidia, discordia, fraus, insidia, &c. Videmus igitur hoc verbo, quantum errent illi, qui neglecta charitate proximi & Dei, aliis necio quibus iudiciis se ostendere volunt Christianos. Videmus item, quā sit differentia fidei & charitatis. Nam fides instituit discipulum Christi charitas & facit & ostendit. Dicit ei Simon Petrus, Domine quo vadis? Quod Petrus omnibus aliis tacentibus, solus interrogat quo Dominus pergeret, sermonemque Christi interrumpit; magni feruoris indicium est. Territus si quidem verbo Christi dicens: quo ego vado, vos non potestis venire, timentesque à Christo separari continere se non potuit, quin interrogaret. Cæterum Christus admodum dulciter respondit: *Quo ego vado nunc non potestis me sequi sequeris autē postea.* Quod dupliciter in-

Matt. 5.

Rom. 13.

Psal. 132.

Matt. 24.

telligitur. Primò, quod non possit Christum sequi ad cælos euntem, secuturus autem postea sit, cum superne ciuitatis factus ciuis, cum aliis sanctis Christo conregnabit. Secundò, quod nondum indutus virtute ex alto, nec spiritum corroborantem, ipsumque & naturam eius, quodammodo reformatem habes, non poterat mortis pericula contemnere, aut terrorem eius penitus superare. Soli enim christo inerat, ut posset mortis vires contemnere. Non igitur potes me sequi modo, quia difficilis admodum via est per crucem. Hinc in Psalmo dicitur: In mari viarum, & semitarum tuarum in aquis multis, & vestigia tua non cognoscuntur. Deinde non potes me sequi modo, propter imperfectionem. Magnus enim charitatis ignis sit oportet, quem tam multæ tribulationum aquæ non extinguant. Post ea autem, cum per spiritum charitas in corde tuo diffusa fuerit, tum me sequeris. Præterea, Non potes me modo sequi, non est si tum in tua carnali voluntate mortem vincere, sed gratia Dei hoc opus est. Oportet ut ego prius cum morte congrediar ac vincam, congrediar autem in passione, vincam in resurrectione. Quandiu hoc factum non fuerit, non potes me sequi, non potes non perhorrescere mortem. Fortior enim est, quā ut eam vincere & contemnere possis. Natura siquidem nostra morti succumbit. Prima autem mortis dissolutio, saluatoris passio fuit. Ad hoc enim filius Dei semen Abraham apprehendit, ut morte carnis suæ mortem euacuet, liberaretque omnes, qui timore mortis seruituti subiciebantur. Prima deinde mortis contemnendę origo fuit resurrectio Christi. Ab eo enim tempore cum Paulo possumus dicere: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Deo gratias, quod dedit nobis victoriā per Iesum, &c. Cæterum, ne Petrus putaret se omnino à Christo separandum, addit Christus: *Sequeris autē postea.* Quo verbo alludit ad mortem Petri, ac velut ænigmatische eā significauit, quasi diceret: Sicut ego per crucem ad patrem ibo, ita & tu per crucem me sequeris. Quam verè autē Christus dixerit: Non potes me sequi modo, &c. Paulus post declarauit rei euentus. Nam & tunc infirmus Petrus Dominum sequi non poterat: negauit eum tertio ne illum pariter moriendo sequi cogeretur. Sequutus est autem postea, tunc scilicet, quando extendit manus suas, & dignus magistro discipulus, exemplo eius cruci affixus est. Cæterum hoc Ioannes Christi

Psal. 76.

Rom. 5.

1. Cor. 15.

Ioan. 21

Christi

Act. 15.

Isa. 9.

Matt. 22.

Matt. 5.

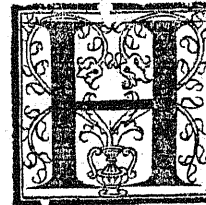
Ioan. 31: Christi verbum minimè ponderans, & de propriis viribus nimium præsumens, iterum loquitur: *Quare (inquit) nõ possum te sequi modo? Quasi diceret, An me putas tot beneficiis à te affectum ed ingratitudinis prolapsurum, vt te derelinquam? Electus sum à te in apostolarum, cælestegaudiũ in monte Tabor gustavi, miracula tuo nomine feci, & quibus non beneficiis à te affectus fui? Quomodo igitur te etiã in summo vitæ discrimine dedererem? mo animam meam pro te ponam, hoc tibi polliceor, hoc pmitto, tanti apud me tuus est amor, &c. Reuera magna promittis Petre, & quæ ipse non satis intelligas, fortis quidẽ videris tibi ipsi, at nõdũ intelligis tuam ipsius infirmitatem, nondum gustasti vim mortis, alioqui non sic loquereris, nec aded mirareris quod Christus dixit, te nõdum posse sequi. Non desunt quidem exempla eorum, qui sevel pro cognatis mortis exposuerunt, verum hoc est carnali affectu. Cæterũ pro alio mori iudicante Domino, vel pro inimicis mori, hoc non carnis, sed spiritus dei opus est. Verũ hæc est conditio humanæ rationis, quod non agnoscit imbecillitatẽ suam. Debebat Petrus verbis Christi credere: nec ea tam proterudè impugnare. Esto enim ex magna dilectiõẽ hæc fecerit, tamen plus Christo, quã sibi ipsi credere debuit, ac secum cogitare, Certè ipse omnia melius nouit. Quid igitur christus ad hanc Petri præsumptionem. *Anima*, inquit, *tuã pro me pones? Quasi diceret, quid agis petre? Quid tantũ præsumis: Quid de te sentis? Quid esse te credis? Tu ne animam pro me pones, quam ego nondum posui pro te? Tu ne mortem vinces? Tu me pro morieris, qui veni vt pro te moriar? Meum est mortẽ vincere, non tuum. Amen amen dico tibi, antequã gallus, &c. Hic vide quod sit finis humanæ gloriationis, nempe confusio. Petrus constituerat apud se officium fidei se facturum, constanter securum, &c. Neque aliud etiã in corde sentiebat, sed post alium se esse inuenit. Hæc est gloria carnis, quæ est sicut flos fœni. In Petro igitur duo nobis describuntur. Primum temeritas, & confidentia carnalis, qua quis nondum iudicio Dei ob oculos posito, cristas erigit & inflatur. Secundũ est fragilitas carnis iudicio Dei proposito. Quis enim fuit Petro confidentior, Domino nõdum iudicante? Quis rursus fragilior Domino iudicante? itaque in lapsu Petri di-**

scet timorẽ Dei. Cave aut omnibus modis, si saluari cupis, ne dicas aut cogires: Si Petrum hoc nõ damnauit, nec me damnabit: Si ipsi nihil obfuit negatio, nec mihi oberit. Nõ enim debes super exemplis sanctorum peccare. Hoc itaque verbo Christus simul cohibuit Petri magniloquentiam (licet ex amoris magnitudine proficiscetẽ) & ceteros admonuit, vt in periculis non fideret viribus suis sed intelligerent virtutis munerisque esse diuini si quid tale præstarent. Monuit etiam hoc verbo, ne quid temerè promittamus, nisi addita conditione: Si Dñs voluerit, vt Iacobus docet, alioqui non absumus à crimine arrogatiæ, quasi nos essemus Domini rerũ, vt interim taceã quod plerũque mendaces inueniemur, non valentes præstare quod promisimus. Obserua circa hunc locũ mirabile Dei iudiciũ in Petro, ipsum cadere quidem permisit, sed tamẽ terminũ eius ca sui præfixit, nec quemcunque, sed galli cantum. Nihil horum sine causa factũ est. Primum siquidem alto diuinitatis consilio factũ est, vt in illa perturbationis nocte, omnibus apostolis scãdalũ patientibus, maximè princeps Petrus suã ad tempus infirmitati relinqueretur, trinaque negatione lapsus, & ipse expertus crederet & nos scire faceret quod nisi auxiliũ à Domino veniat, pes noster cito labatur, & si ille dormitauerit, qui solus nouit & potest custodire tam sole per diem quã luna per noctem vrimur, id est, tam diuinitatis quã humanitatis Christi fidei confessionem in tentatione perdimus. Nõ tamen in profundũ Petrum cadere, permisit: Ab increpatione enim Domini fugiunt, aquæ tentationum, etiam si in montium altitudinem excreuerint. Terminum enim posuit eis, quem non transgredientur. Galli cãtus autem, qui terminus fuit negationis Petri, præfigurauit bonum resurrectionis dominicæ nuntiũ, quia profecto media nocte resurgens Dñs, ora angelorum in laudem exigit, & per eos bonũ vitæ & victorię suę nuntiũ ad contristatos Apostolos misit. Sed ante hũc tantæ foelicitatis auditũ tres continuas noctes perseuerat apostolorum scãdalum. Trina ergo negatione facta; Gallus cecinit, quia videlicet tertia scãdali nocte trã facta, nuntium suauissimum insonuit: Nõdubium autem, quin Christus Galli cãtum perpetuam nobis admonitionem esse voluerit, vt cautè & humiliter agamus, ne similiter

similiter cadamus. Obserua in fine, quod Petrus ad hoc domini dictũ obtruncit, nondum enim satis liber erat à solitudine proditionis, de qua Christus mentionem fecerat, Semper enim timenda sunt Dei iudicia & verba. Stat enim sententia: Verba mea non transibunt, sed implentur in quibuscunque tandem hoc fiat.

Luc. 21.

CAPVT. XIII.

Hoc capite & deinceps Christus consolari incipit apostolos, multipliciter turbatos. Primum enim agrè ferebant Christi recessum. Deinde ex eo, quod Petrum audierant vna nocte ter negaturum, facile apud se quisque cogitare poterat, qualis quãtãque futura esset tentatio illa, qua fortissimus apostolorum sic concutiendus erat, vt breuissimo tempore ter dominum esset negaturus. Nec dubium est, quin apud se cogitauerint, Quomodo minores nos euademus, aut quis tẽtationem illam perferre poterit, Petro succumbente? Frustra igitur sequendo labores pertulimus, &c. Hæc, cetera quæ huiusmodi secum illos aut cogitasse, aut cogituros fuisse, nisi Christus cito eos reuocasset, non dubium est. Solus autem Christus animi vulnera nedum curare potest, sed & præuenire auxilio & remedio sollet. Consolatur autem apostolos non auferendo crucem, aliãque quæ cupiebant ablatã, sed tantum animum roborando, ne deficiat. Externo homini crucem imponit, internum consolatur. Sic enim vtrique conuenit, crux externo, ne lasciuat: consolatio interno homini, ne deficiat. Sicut igitur apostoli velint nolint, ferre coguntur & Christi corporalem absentiam, & suam perfectionem, & contenti esse verbo Dei: sic nec nos meliora nobis polliceamur. Non tamẽ est, quod conqueramur de externa cruce, cum Christus tam abunde nos sub cruce colesatur: *Non turbetur cor vestrum, &c.* Signanter dicit: *Non turbetur cor vestrum*, tam quia impossibile est, vt natura non turbetur & exhorreat crucem, id quod & in Christo videmus: tum vt doceat, consolationes suas plus cor respicere quã corpus. Nõ igitur prohibet quancunque turbationem (quomodo enim pater cõtinuo moriturus, tantã à pupillis suis exigeret fortitudinẽ, vt secum pa-

Matt. 26

riter ad mortẽ duci non vereantur?) sed inordinatam, quæ ratione præuenit & impedit, paci quæ & tranquillitati opponitur, quæ turbatio confurgit ex animi passione inordinata, tristitia scilicet, ira aut dolore. Ideo non dicit, Non turbemini, sed: *Non turbetur cor vestrum.* Est autem sensus. Quoniam Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum, & tanta tritura vis erit, vt dispergami ni oes, & me solum relinquatis: hoc vnum restat persuadere, vt corporaliter dispersi, saltẽ corde imperturbato permaneatis mecum in tentationibus meis. Et si nunc ingruentis asperitas hyemis extrinsecus cõfessionis folia detent, ac dispergit, viuat saltẽ intrinsecus radix bonæ arboris, vt postquam hæc hyems transferit, de radice credulitatis, quæ viget in corde ad iustitiam, resforescat oris cõfessio ad salutẽ. Pulchrè autem hæc duo cõiungit: Nõ turbetur, & nõ formidet. Primum propter duas animæ potentias, intellectum scilicet & affectum. Nõ turbetur intellectus, non formidet affectus. Secundò propter duo, quæ Apostolis tunc imminabant, Christi scilicet abscessus & ipsorum persecutio. Non turbetur cor vestrum de meo abscessu, non enim ita abeo, vt omnino separer à vobis, sed vt abitu meo maiora vobis bona acquiram & parem. Deinde nõ formidet cor vestrum de vestra persecutione. Nõ enim tanta ingruent mala, quæ à Deo vos separent, non derelinquemini in aduersis. Est autem locus hic amplissima consolatio in aduersis. Hinc enim discimus, quod etsi Deus tempore aduersitatis videatur abire, abscondendo consolationes, gaudia, vitam, ac foelicitatem, & relinquẽdo in nobis aduersa, tristitias, mortem, damnationem, interim tamen hoc abitu suo vera nobis bona parat: adeo, vt absconditio Dei sub cruce, non sit perpetua piorum derelictio, sed maiorum bonorum officina. Vnde non immeritò monet Iacobus: Omne gaudium existimate fratres, si in tẽtationes varias incideritis, &c. Vel etiam ideo hæc duo verba coniunxit Christus, vt apostolos inter spem & metũ ponat, vt si quid humanum patiantur, spe veniã possint respirare, & formidine ab offendendo remoueantur. Cum igitur dicit: *Non turbetur cor vestrum* docet, oportere certaturos omni abiecto terrore, labores & pericula pro vera gloria libenter subire (magnum enim fortitudinis fundamentum est, mens & animus

Luc. 22.

Rom. 10.

Rom. 8.

Iacob. 1.

non turbatus.) Cum autem addit: Non formidet, occultius ostendit, veniam ipsis paratam, si humana infirmitate ipsos labi contingeret. Obserua autem, quod non aperte fugientibus & negantibus veniam pollicetur: hoc enim tutum non erat, ne offensionis crimine quasi paruo neglecto, nullius culpæ putarent esse negationem, & fugam ab eo. Sic enim peccatoribus promittenda est venia, ut tamen interim etiam peccatorum grauitatem videant. *Creditis in Deum, & in me credite.* Quemadmodum priori verbo eos consolatur est de suo discessu, & ipsorum persecutione, sic hoc verbo eos munit contra scandalum crucis, quia enim Christus crucifigitur, non creditur esse salutis author. Vnde **Luc. 24.** & discipuli dicebant: Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel. Igitur hoc verbo indicat, se Deum esse, & Deo æqualem, indicatque se resurrecturum: *Creditis, inquit, in Deum, scitis quod eum nulla vis aut potentia deprimere potest: Creditis & in me, certique estote, nec tantillum maiestatis meæ, quam habeo in patre, posse propter crucem futuram perire.* Sic alibi monet. Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. Docemur hoc verbo, ne alios iudicemus Deo contrarios, si videamus eos aduersa pati, dummodo non propter impietatem patiantur. Deinde, ne putemus nos à Deo reiectos aut omnino perituros, si aduersis subdamur, quandoquidem & Christus mala quidem perpeffus est, nec tamen ideo minus à Deo dilectus, nec quicquam illi propter hoc decessit. **1. Pet. 4.** Hoc tantum quilibet curet, ne patiatur ut homicida aut alioqui impius. Si autem patitur citra suum demeritum, beatus est. Græci legunt: *Credite in Deum, & in me, &c.* Secundum hoc igitur docet, quibus armis se **Ephes. 6.** præmunire debent aduersus omnia mala, nempe fide in Deum & charitate. Hoc enim est scutum illud, quo omnia tela nequissimi illius ignea extinguntur. Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. His armis gloriatur Dauid, cum dicit: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? Est autem hoc loco credere in Deum, nihil aliud, quam omnia bona à Deo sperare. In Deum igitur credere & sperare, vnicum est in aduersis refugium. Deus nanque est summum gaudium, salus, gloria, vita, &c. Ipse item omnia potest, &c. hoc refugio vni sunt omnes pii, &c. Vides igitur quo nos Christus dirigat, nempe ad Deum, quodque non

armis terrenis, sed fide muniat suos. Huc pertinet quod Paulus diffuse ponit, quomodo **Hebr. 21.** patres fide omnia vicerint, &c. Addit autem: *Et in me credite*, quo verbo primo ostendit se esse Deum: nam in solum Deum credendum est. Secundum ostendit hoc verbo, non satis nobis esse Iudaico more indistinctum in Deum credere, sed oportet agnoscere patrem & filium, & spiritum sanctum: nec minor debet esse fides in filium & spiritum sanctum, quam in patrem. Tertium, hoc verbum addit ad maiorem consolationem piorum: *Credite, inquit, in Deum & in me*, quasi diceret: Et patrem Deum habetis vobis fauentem, & me quoque, nec est, quod quicquam de hoc dubitetis, &c. Sic Paulus: Deus pro nobis, quis ergo contra nos? Christus interpellat pro nobis, quis ergo accusabit? Quartum ostendit hoc verbo, per quem bona Dei speranda & querenda sunt: Si creditis, inquit, in Deum, si Dei bona, gratiam, auxilium, iustitiam, &c. speratis, & in me credite, hoc est, per me ea sperate: nam per me impetrabitur. Obserua, quod non dicit: Credite in deitatem meam, sed in me, doces nos, ne diuidamus eius humanitatem à diuinitate, quandoquidem vna est persona. Credimus igitur in crucifixum, mortuum, & resuscitatum, non ut in alium à Dei verbo, sed ut in vnum verum filium Dei: *In domo patris mei mansiones multe.* Eandem sententiam habet verbum hoc ut illud: Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum: sic hic sensus est: Non est, quod vel propter meum abscessum vel vestrum periculum, despondeatis animum. Iam enim paratum est vobis regnum patris mei ab exordio mundi, & electi estis antequam iacerentur fundamenta orbis: Proinde non est, quod vobis possit incommodare, siue peccatum, siue mors siue mundus, siue diabolus. Nemo enim potest electos rapere de manu patris mei. Domus autem patris vel cælum est (ubi sancti finaliter requiescent, & Deus in sua gloria conspicitur) vel Ecclesia triumphans. Quæ admodum enim viatores, in quibus Deus nunc habitat per fidem, dicuntur Ecclesia & domus Dei siue templum, ut cum dicitur: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Item: Christus fuit fidelis in omni domo Dei. Sic comprehensores, in quibus Deus habitat per gloriam, dicuntur domus & templum Dei. Iuxta illud: Ciuitas illa non eget sole & luna, quia claritas Dei illuminabit

nabit eam, &c. Consolatorium autem est, quod dicit: In domo patris, non in domo tu dicis. Emphasim habet & illud, quod dicit: **Apoc. 21.** *In domo patris sunt mansiones*, non tantum habitationes ad tempus durantes, sed mansiones stabiles, certæ & perpetuæ. Hic enim non habemus manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, &c. Item, cum domus hæc nostra dissoluitur scimus quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam, &c. Sed forte quis mirabitur, quomodo Christus hic dicat multas mansiones paratas in cælo, quæ mansiones nihil aliud sunt, quam electiones & prædestinationes sanctorum; cum alibi dicat: Paucos esse electos. Verum non est quod mireris, dicuntur electi pauci, tum propter vilitatem & contemptum, quo in hoc mundo reprobantur: tum propter multitudinem impiorum & hypocritarum præ quibus vere pii admodum pauci sunt. Dicuntur vero multi, non collatione ad hypocritas, sed collatione ad Christum, qui non solus sibi retinuit bona paterna, sed multis ea per fidem & charitatem contulit. Effudit enim sanguinem suum pro peccatis multorum. Cæterum, quauis mansiones ab æterno paratæ sint, non tamè superuacaneus Christi aduentus, imò summe necessarius. Nam primo, mansiones quidem ab æterno paratæ fuerunt, sed non per alium, quam per Christum mediatorem & intercessorem. Deinde paratæ quidem erant, sed nondum reuelatæ. Quid autem prodest electum esse, & interim hoc nescire? Necessarius igitur erat Christus, qui hoc reuelaret. Præterea, mansiones quidem paratæ erant, sed iter ad huc inuium erat, tum quia humanæ naturæ inaccessibilis erat Deus: tum quia carni impossibile erat in cælum conscendere. (Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui descendit) tum denique quia obstabant peccata & maledictio, iraque Dei. Necessarius igitur erat Christus, ut viam nobis mundaret, & accessum nobis ad cælum & ad Deum pararet. Demum, mansiones quidem paratæ erant, sed nos imparati & infirmi eramus: necessarius igitur nobis erat Christus ut nos à peccatis mundaret, & spiritu suo ad mansiones suscipiendas præpararet & confirmaret. Ostendit igitur Christus hoc verbo primùm cæli capacitatem. Iuxta illud: O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius. Secundum ostendit, se sua bona aliis comuni caturum, quasi diceret: Non vni mihi para-

tum est cælum, non solus ego ab æterno à patre electus sum, sed multi alij per me electi sunt. Ego quidem solus verus & vnicus filius Dei sum, & ob id omnium bonorum Dei naturalis hæres: Verum multi alij per me possidebunt regnum patris, & per me fient filij adoptione, & mecum cohæredes, &c. Tertium per hoc verbum indicat etiam differentiam futuræ gloriæ. Sicut enim stella à stella differt in claritate, sic erit & resurrectio mortuorum. Et sicut alia est claritas Solis, alia Lunæ, alia stellarum: sic & mansiones multe sunt, & in gloria differunt, verum tamen omnes in firmamento immortalitatis & incorruptionis stabilitæ sunt, quemadmodum & stellæ. Vna quippe beatitudo est omnium electorum quo ad obiectum, sed non æqualiter ab omnibus participatur, quinimo sicut diuersa sunt merita viuentium, sic diuersa sunt dona gloriæ. In summa, retributio certa est, tantum ut nos parati simus, & viam aggrediamur, eoque tædamus. *Si quo minus dixissem vobis vado parare, &c.* Sensus est: Si non essent multæ mansiones, hæc de causâ abirem, ut locum vobis præpararem. Nunc vero, cum multæ sint iam ante paratæ: (electi enim sunt iusti ante constitutionem mundi) non hac de causâ, sed ut viam vobis faciâ & initium iter præparem abiturus sum. Adhuc enim estis in peccatis vestris omnes filij Adæ, quemadmodum ingenuæ falsi sunt prophætæ: Facti (inquiunt) sumus immundi omnes, &c. Nunc igitur non dico me paraturum mansiones, sed vos parabo mansionibus. Vado enim lauare vos à peccatis vestris in sanguine meo, ut digni sitis introire in illas sydereas mansiones, in illa cœlestia sancta sanctorum, ut sitis regnum & sacerdotes: quia non aliter suscipient vos illæ mansiones, iuste ac legitime hætenus exhæredatos pro communis patris vestri vitio, nisi per me alium patrem: per me (inquam) in morte mea vos regeneratè, introducamini, ordine iustitiæ seruato. Quod si nouam sententiam incipere quis velit in hoc verbo. (*Vado parare vobis locum*) id quod translator noster videtur voluisse, potest & hoc sustineri. Vere enim parauit Christus nobis locum moriendo: spiritum sanctum mittendo, & pro nobis patrem interpellando. Nam in passione orans cum lachrymis, exauditus est pro sua reuerentia. *Et si abiero, &c. iterum venio ad vos.* Alia consolatio est, quasi diceret: Non ita abiturus sum, ut prorsus à vobis se-

ungar: non ita recedam, vt nō redeam: non ita ingrediar in regnum patris mei, & dominiū super peccatum, mortem & diabolū, vt illud mihi soli retineam, sed vt & vobis illud parem. Sicut enim non mea causa descendendi in carnē, sed vestra: sic & vestra causa nunc iterum ad regnum patris contēdo. Iterum igitur venio ad vos, scilicet resurgēdo à mortuis, pace inter Deū & vos reformata, pacem & remissionem vobis annuntians. Potest & hoc verbum: *Iterum venio ad vos*, referri vel ad tempus mortis, vel ad iudicium futurum. Iuxta illud: Ecce venio cito, & merces mea mecum. Sicut enim Christus post resurrectionem venit spiritus sancti reuelatione, sic in iudicio veniet maiestatis suæ manifestatione: non enim veniet, quasi nunc non sit nobiscum sed quia maiestas eius tunc reuelabitur omnibus & piis & impiis: Videbunt enim tunc eum etiam, qui eum pupugerunt. Quia tamen Christus hic dicit: *Venio*, non *Veniam*, videtur loqui de reditu suo per manifestationē spiritus sancti. Nihil igitur aliud est: *Si abiero, iterum veniam*, quam quod Dauid dicit: *Ascendit in altum, dedit dona hominibus, &c. Abiit siquidem morte, rediit autem resurrectione, ascensione, spiritus sancti missione, quibus reb⁹ sese propriū nobis donauit, & distribuit, dicens: Ecce vobiscū sum omnibus diebus, vsque ad consummationem mundi. Assumam vos ad me ipsum.* Et hoc bifariam potest intelligi. Nam primum assumit Christus suos per missionē spiritus sancti, quo ipsos sibi colligat & complectitur, vt vnum cum ipso corpus sint. Quoniam enim habent spiritum Christi, hi sunt eius. Proinde nullum peccatum est tam ingens, nulla afflictio tam grandis, nulla mors tam terribilis, nullus Satā tam horribilis, nullus in fernus tam profundus, qui possit viua fide credentem deglutire ac perdere. Sunt enim viua fide credentes cum Christo, & Christus cum ipsis: & vt in Christum, ita & in talem ea fide credētes nullū ius habent peccatum, mors, diabolus. Postremo autē assumpturus est credentes ad se carnis resurrectione, vt semper cū domino sint: Tūc enim veniet dominus in iūssu & voce archangelī, &c. vtroq; modo nos assumit Christ⁹, vt siue viuamus, siue moriamur, domini sim⁹. Huc pertinet quod in Apocalypsi dicitur, *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis, &c.* Item in Ezechiele

Nomen ciuitatis ab illa die & deinceps, dominus ibidem. In huius figura Ioseph olim fratres suos ad se assumpsit, ne perirent fame in terra Chanaan. *Et quo vado scitis, & viam scitis.* Hic tandem ad id, quod Petrus supra interrogauerat, respondet. Sciebat enim & ipsum Petrum & alios discipulos anxie id cupere, quasi diceret: *Quid quæris Petre quo vadam, cum id ipsum scias nedū tu, sed omnes vos?* Quotiens dixi, me ad patrem & ad gloriam meam iturum? Nec semel etiam indicauī, me per passionem & mortem intraturum in gloriam meam. Alij sic exponunt: *Quo vado scitis:* Hoc est, scire possitis si scripturam consuleretis. Ea enim pulchre prædixit & meam passionē, & meā glorificationem. Simplicissime autem intelligendo, Christus hoc verbo ipsis ostēdere voluit, quanta iam acceperint, & quid ipsis restaret, quasi diceret: *Quo vado scitis.* Nam Deum patrem, ad quē vado, in me ipso ostēdi vobis, ad hanc me ipsum, qui sum via ad patrem, vobis manifestauī. Primo prædicatione verbi mei, deinde, voce patris supne delata: postea miraculis, postremo glorificatione mea, quā aliquibus vestrū ostēdi in monte Thabor. Huc accedit, quod vos ipsi confessi estis me esse filium Dei. Nihil igitur ad felicitatem vestrā deest, nisi quod nondum nec patrem, nec me reuelare cognoscatis: Absoluam autem & hoc opus per crucem & mortem meam, quā impetrabo vobis spiritum sanctum. Is enim docebit vos omnia, & clamabit ad Deum in corde vestro: *Abba pater, hoc est, declarabit manifeste, Deū esse patrem vestrum, & vos per me filios Dei.* Monemur & nos hoc verbo cogitare, quāta acceperimus præ alijs, vt grati simus, & bene vtamur acceptis, alioqui verbum hoc nobis omnem excusationem aufert. *Domine, nescimus quo vadis, &c.* Directe contrarium est ei, quod Christus dixerat: Non tamen credendum quod Thomas mēdaciū eum arguere voluit, sed tantum ingenue fatetur hoc verbo suam & aliorum ignorantiam, vt Christum prouocet ad clarius ostēdendum quo ire vellet. Verum, si apostoli hoc nescierunt: quomodo Christus dixit, *Scitis?* Respondeo, Sicut qui aliquid habet, & tamē imperfecte, vel nescit se habere, vel nescit vsum eius rei, dicitur habere, & non habere, quemadmodum pius homo habet vitam æternā, & nō habet: Habet in spe. Nā Christus dicit: *Qui credit in me, habet vitam æternam*

æternam, sed non habet in re & perfecte. Et infans baptizatus habet si dem, & non habet: Habet, quia ei infusa est: non habet autem, quia nescit se habere. Et diues avarus habet diuitias, & non habet: habet in arca, non habet in vsu. Sic qui aliquid scit imperfecte, vel nescit se scire, vel nō scit ea sciētia vti, is dicitur scire & non scire. Sic Apostoli sciebat & non sciebat quo Christus iturus esset. Sciebat quidem, quia Christus dixerat, vt supra positum est. Ideo benedixit: *Vos scitis.* Quia tamen hæc imperfecte sciebat, imō nesciebat se tanta accepisse, donec spiritus sanctus eis ea iterū suggereret, vere etiam dicit Thomas: *Nescimus quo vadis.* Cæterum ex hoc loco videmus, quomodo Christian⁹ homo diues sit & potens & sapiens. Omnia habet, & tamen nihil habet: Omnia pot, & tamen nihil pot: Oīa scit, & tamen nihil scit. Oīa habet, scit, & pot in Deo, sed in se nihil habet, potest aut scit & vtrunque ingenue confitetur pius homo. *Ego sum via, veritas & vita.* Hoc est, totius Euangelij caput & lumina, hoc verbum vel solum nos instruere potest, quō tendere debemus, idem quē, & solum in quacunque tribulatione & tentatione consolari potest, quare diligenter obseruandum. Primo igitur hoc verbo respondet ad quæstionem Thomæ, quasi diceret: *Miraris quod dixerim: Quo vado scitis, cum nihil tale in te videas & inuenias.* At qui hoc modo sit: *Ego sum via,* quādiu me habetis, non potestis cōqueri vos nescire viam. *Ego vobis & via remanens, itam sequimini, & quod habetis tenere, nec curiosus quærite, quis sit ille locus ad quē vos ducaturus sum, & per quā viam, per quā media.* Hæc inuestigare non est vestrum, contenti estote, quod me habetis viam & præcessorem. Secundō hoc verbo Christus ostēdit, se exordium, medium & finem salutis nostræ. Initium salutis nostræ est transitus à peccato ad iustitiā, & ex ira in grāciam Dei: Medium est cognoscere veritatem. Finis autem est apprehendere vitam æternam. Omnia autem hæc per Christum, consequimur. Ipse enim est viua illud verbum Dei, quod fide viua apprehensum ducit ad Deum; hoc est à peccatis ad iustitiā, à morte ad vitam, à tristitia ad gaudij, à damnationis ad salutem. Merito igitur dicit: *Ego sum via.* Secundō, verbum Dei est ipsa veritas, omnia alia sunt falsitas, vanitas, si ad illud cōferantur. Quia igitur Christus

est verbū Dei, cōgruē dicit: *Ego sum veritas.* Tertiō verbū Dei est vita, non ob id tantū, quod oīa per ipsum creata sunt, sed etiā ob id quod credentes & diligētes recreat & renouat noua spiritus regeneratione, reliqua oīa nisi cū illo consentiāt, sunt mors & perditio. Quia igitur Christus est verbū dei cōgruē dicit: *Ego sum vita.* Sunt autem hæc breuiter quidem dicta, sed tamen planē indicant, quantus nobis thesaurus sit Christus. *Ego sum via incipientium, veritas proficientiū, Prom. 4. cam (inquit) te per semitas æquitatis. Veritas lucens: Vobis (inquit) timentibus Deum Ioan. 17. orietur sol iustitiæ. Vita pascens: Ingredietur, inquit, & egredietur, & pascua inueniet. Ego sum via vitæ, veritas doctrinæ, vita salutis æternæ. Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in premio. Ego sum via non errans quærentibus, veritas non fallēs inuentibus: (fidelis enim Dominus in verbis suis: Et in Christo non est, est & nō) vita in deficiens permanentibus. Ego sum via, quia dirigo credentem. Veritas, quia veracem facio confidentem. Vita, quia beatifico credentē viua fide & confidentē. Hoc igitur verbo Christus cōsolatur suos & roborat in omni tentatione, & maximē in morte: *Ego (inquit) sum via, per me euades. Ego veritas, sine dubio igitur erūt quæ promissū: Quæ procedunt de labijs meis, non faciām irrita. Ego vita, igitur nec mors impedire potest, quo minus ad me peruenias. Itaque, si ego via, non indiges dūce: Si ego veritas, non falsa loquor: Si ego vita, etiā si moriaris habebis quæ promissū. Vide quāta consolatio in his verbis nobis proposita sit. Deinde hoc verbo omnes etiam mundanos ad se allicere cupit Christus. Omnes enim cupimus vitā, veritatem, & c. Verum nusquam certa aut stabilis inuenitur, aut vita, aut veritas, aut via, nisi in Christo. Quid igitur miser pinania vagaris? aut inania & vana apprehendis, omīssis veris bonis? Huc huc te conuertere, Disce vbi sit prudentia, vt simul discas vbi sit longiturnitas vitæ & pax. Præterea cum Christus se solū dicat esse viā, veritatem, & vitam, monet vt deūa vitemus, item quæ falsitatem, ne nobis cōtingat: Errauerūt in inuio & c. Itē quæ illud. Errauim⁹ à via veritatis, &c. Stat enim sententia: Iuxta iter scandalū posuerūt mihi. Item: In via, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueū mihi. Merito igitur monet Hieremias: *State super vias, & Hierem. 6***

interrogate quæ sit via bona. Ad hæc, Christus hoc verbo longe se distinguit à Moysè & prophetis. Illi, inquit, docuerunt viam, veritatem & vitam: Ego non tantum doceo, sed sum via, veritas, & vita, quod verbis doceo, hoc re ipsa præstare possum, id quod nullus alius potest. Postremo, quod Christus his tantum tribus nominibus hoc loco se insigniuit, cum potuisset alia addere, &c. docere voluit, tria quædam nobis necessaria esse ad acquirendas illas cœlestes mansiones, & hæc ipsa non alibi quam in se inueniri. Primum est sanctitas vitæ. Secundum est fides recta. Tertium est, spes vitæ futuræ. Atqui Christus dat ut sanctæ vitæ uiam, recte credamus spem nostram ad futura bona erigamus. *Nemo venit ad patrem, nisi per me.* Primum sic intelligitur: Nemo cognoscit patrem, nisi per me: Deum enim nemo vidit unquam, unigenitus filius enarrauit nobis. Secundum sic: *Nemo venit ad patrem, &c.* Hoc est omnia alia nos absterret, ne patrem secure accedere audeamus. Primum, ratio secundum carnem sapiens ignorans Dei, deinde peccata, præterea lex, quæ Deum ferè opponit ut iudicet. Postremo etiã diuina maiestas sublimior est, quam ut possimus eam viribus humanis accedere. Solus Christus solum dei verbum facit, ut secure audeamus, accedere. Solus denique ipse est medium & via, qua ad patrem peruenimus. Consequitur igitur, non satis esse in patrem credere, nisi credamus, & in filium. Item, consequitur, quod nullis nostris viribus & operibus saluè consequi possumus, nisi in Christum credamus, & eidem adhareamus per dilectionem. Non enim propter opera nostra ex se nos gratos, habet Deus, sed propter ea quod in Christum credimus, & eum diligimus. Gratos, inquit, nos sibi fecit in dilectione filio. *Si cognoueritis me, & patrem meum utique, &c.* Obseruandum in hoc ultimo sermone, quod Christus Deum non aliter, quam patrem nominat, sed, differenter: aliquando enim simpliciter nominat Patrem, aliquando autem addit, Meum. Ideo autem patrem nominat Deum, ut amabilem eum nobis faciat non terribilem, quemadmodum lex fecit. Ideo autem interdum addit, Meum, ut ostendat se singulari quodam modo filium Dei, natura scilicet, non adoptione tantum, quemadmodum nos. Verissime autem dictum est: *Si cognoueritis me, &c.* Primum enim cum eadem sit substantia patris & filij, & qualis pater, talis sit & filius: qui filium

cognoscit, cognoscit & patrem. Secundum, pater & filius sunt correlatiua, uno igitur cognito, cognoscitur & alterum. Tertium quum filius sit splendor gloriæ Dei & imago substantiæ eius, item que candor lucis æternæ, & speculum sine macula. Qui igitur Christum cognoscit, etiam patrem cognoscit. Præterea, Christus est verbum dei: Qui autem verbum Dei audit & credit, is procul dubio sentit consolationem patris in corde. Ex verbo, inquam, Dei, sentitur gloria patris consolantis, viuificantis & sanctificantis, quæ consolatio & sanctificatio vitæ æterna est. Hinc David: *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem, &c.* In æternum non obliuiscar, &c. quia in ipsis viuificastis me. Ex hoc verbo pater, quod Christum cognoscere, non est ipsum corporaliter videre, eumque hominem credere, sed scire, quod unius cum patre substantiæ & potestatis est. Item, scire, cur in mundum uenerit, quid per eum nobis dare decreuerit Deus. Qui sic Christum cognoscit, is vere & patrem cognoscit. Videbit enim patris bonitatem & misericordiam. erigat nos, atque hinc permotus, eum diliget ac reuerentur, uiuet uita ipsius, ambulabit in uia eius, stabit in ueritate eius, &c. Atque hoc est vere cognoscere patrem. *Et amodo cognoscetis eum.* Per spiritum scilicet sanctum, qui in cordibus uestris clamabit: *Abba pater.* Perfectius autem eum cognoscetis in futura uita. Magna promissio, & hic & in futuro cognoscere & experiri, quod Deus uere pater sit. Graeci legunt: *A modo cognoscetis eum, quasi dicerent.* Hactenus, & si aliqua fuerit cognitio Dei, ad modum tamen imperfecta fuit. Moyse enim satis erat dicere: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est.* Sufficiebat enim eo tempore, si homines à multorum Deorum cultu ad unum Deum reuocarentur: nunc autem ex quo ego loquutus sum, plenius cognoscetis Deum. Ego enim uobis ostendi unius Dei naturam in tribus personis, in superque bonam ipsius erga uos uoluntatem. *Et uidistis eum.* Pater est, potentia, iustitia, misericordia, consolatio, & uera felicitas. Apostoli autem potentiam Dei uiderant in miraculis Christi, consolationem Dei senserant in aduersis, felicitatem gustauerant in monte Thabor, misericordiam uiderant in susceptione peccatorum. Merito igitur eis dicitur: *Uidistis eum, Qui enim Dei potentiam, iustitiam, &c. uiderit, Deum*

Ioan. 1.

Heb. 1.

Psal. 118

Rom. 8.

Deut. 6.

Matt. 17.

Rom. 1.

3. reg. 3.

Luc. 10.

Luc. 11.

Ioan. 10.

Ioan. 9.

Ioan. 4.

Exod. 33.

Ioan. 17.

2. Cor. 5.

Deum uidet. Nemo igitur dicere potest, se ignorare Deum eum quotidie eius opera uideat: Inuisibilia enim Dei, &c. in creatis conspiciuntur rebus, &c. *Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Quo diutius Christus differt, eo ardentius apostoli interrogant & querunt. Hoc uno autem verbo Philippus pulchre ostendit, & carnis & spiritus naturam. Primum enim è spiritu est, quod non temporalia à Christo petit, sed spiritualia. Laudem meruit Salomon, quod non diuitias, &c. sed sapientiam à Deo postulauit. Multo magis laude dignum quod Philippus facie patris querit. Obseruandum igitur sunt tres illæ apostolorum quaestiones: domine, quo uadis? Domine, nescimus quo uadis, & quomodo possumus uiam scire? *Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Deinde etiam è spiritu est, quod in uisione & cognitione patris, felicitatem & finem suum constituit. Philippus: *Ostende, inquit, patrem, & sufficit: quasi diceret: Te magister & domine iam uideimus & agnouimus, dileximus, & confessumus, & beatos esse fatemur oculos nostris, qui te uidere meruimus: iam nihil superest, nisi ut patrem ostendas.* Præterea ideo petit, ut ostendat patrem, quo Iudæis ora obstruerentur, quod & ipsum è spiritu est. Videbat Phariseos sic inuidia exarsisse in Christum, ut quum miracula eius impedire non possent, summo studio ea calumniarentur, modo in principe demoniorum ea fieri clamantes: modo turbas reprehendentes, quod illi audirent: modo etiã in contemptum Christi Moysen suum iactantes: nos (inquiunt) scimus, quod Moyse loquutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit. Hæc omnia, considerans Philippus, petit à Christo, ut ipse, quemadmodum Moyses fecerat, eis ostenderet patrem, ut uel sic quiescerent & cessarent Iudæorum calumnia. Cæterum, quantum uis pia intentione hoc dixerit, non parum tamen etiam carnis naturam hoc uerbo ostendit. Primum in eo, quod Deum oculis corporalibus uidere cupit, id quod fieri non potest: Deus enim est spiritus. Deinde etiam hoc carnem sapit, quod quum sciret Moyse dictum esse. Non uidebit me homo, & uiuet: ipse tamen etiam in hac uita Dei conspectum petit, atque adeo beatitudinem plenam. Nam uidere patrem & filium, uita æterna est. Sic enim caro etiam hic glorificari & beatificari uult, quod tantum fieri non potest: Per fidem enim ambulamus, non per speciem. Maxime

autem in hoc carnis & rationis naturam uideamus in Philippo, quod non contentus est uerbo, quo solo pater & uoluntas eius dicitur, sed maiora querit, & certiora, quasi parua aut incerta sint quæ acceperat, imo uult signis & sensu assicurari. Hæc enim est carnis & rationis natura. *Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me?* Hoc uerbo ostenditur omnium maxime reprehensibile esse in discipulo Christi, si diutius in Christianismo uerteretur: nihil tamen proficiat, aut crescat in cognitione Christi. Multo tamen iustius hæc nobis obicerentur, qui quasi tota die otiosi stamus, nec attendimus, quæna nobis donata sint. Vide autem quomodo Christus discipulorum tarditatem arguat. Primum enim non irascitur, quod tantum laboris frustra impenderit, nec alperis uerbis eos aggreditur, sed admodum mansuete corripit. Solet enim Deus etiam imperfectiones suorum tolerare, si non ad sit cor peruersum: Eis autem, qui ex certa malitia & proposito mali sunt, loquetur suo tempore in ira sua, & in furore suo conturbabit eos, regetque eos in uirga ferrea, &c. Deinde Christus reprehensurus tarditatem Philippi, non ad ipsum solum sermonem dirigit, sed ad omnes in communi: *Tanto, inquit, tempore uobiscum sum, &c.* ne scilicet ipsum rubore suffundat & publice confundat: id quod diligenter obseruent hi, quorum est aliorum uitia carpere & arguere. Solet enim qui publice confunduntur, uel irasci contra corripientem, uel ad excusationes se conuerrere. Ob eam causam Christus nec Iudæ manifeste corripuit. Obseruandum & id, quod Christus uno solo, eoque breuissimo uerbo discipulos corripit, contra eos, qui nihil aliud agunt in concionibus publicis, quam quod tota libertate in aliorum uitia inuehuntur. Corripienda sunt uitia, sed non id solum agendum. Sunt quidam in concione, qui correptione indigent, sed iuxta hoc sunt alij, qui doctrina indigent, itemque alij, qui consolatione: Hi autem si totus sermo expendatur in correptionem uitorum, ieiuni reuertuntur in domos suas. Apostolus autem præcipit, non solum corripendos esse inquietos, sed etiam consolandos pusillanimes, & docendos infirmos, &c. *Philippe, qui uidet me, uidet et patrem.* Omnia correptione, conuertit se ad doctrinam, in qua plus situm est, quam in correptione. Ideo etiam pluribus hic uerbis utitur, quod & ipsum pro exemplo notet prædicatores.

Matt. 20

Psal. 2.

Sup. 6. 13

1. Thes. 5

Est autem sensus verbi: Philippe, existimas te beatum futurum, si Deum corporalibus oculis videres, planeque exoptas etiam in hac vita Dei perfectam cognitionem, quorum vtrunque impossibile est. Nam & Deus spiritus est, nec videtur oculis corporalibus: Et nunc per fidem ambulamus, non per speciem. Deinde sic loqueris, quasi nihil hactenus de patre cognoueris, quum ipsius verum verbum audieris, potentiamque ac misericordiam videris, imo me ipsum, qui sum eius verbum, filius, imago, & facies, coram videas. Præterea existimas omnes Iudæorum blasphemias cessaturas, si ipsis patrem ostendam, quemadmodum Moyses olim fecit, sed longe falleris. Nam & hi ipsi, qui olim & viderunt & probauerunt opera Dei in Deserto, nihilominus impij fuerunt, vnde & perierunt. Demum videris & hoc sentire, quod veteres illi perfectius Deum viderunt, quam vos, sed longe erras. Illi viderunt non Deum, sed ignem & fumum in monte Sina: Atqui natura ignis longissime abest à natura Dei. Nec quisquam ad rectam de Deo opinionem per speciem ignis pervenit. Bonus siquidem natura Deus est, creator est, cuncta ex nihilo produxit, & quæ produxit, continet & vivificat. Sapientia præterea & virtus est, iustus & misericors, &c. quorum omnium nihil unquam in igne conspicies: Qui autem me videt, videt vere patrem Deum. Sicut enim Deus bonus in natura est, sic ego eandem bonitatem ostendi, me ipsum usque ad terram humiliando. Et sicut Deus potens est, sic eandem ego potentiam ostendi miraculis, &c. Et sicut Deus vita est naturaliter, sic & ego hoc ipsum ostendi, mortuis vitam restituendo, & mortis vires confringendo. Docet igitur Christus hoc verbo, Deum pro hoc tempore non aliter videri posse, quam in verbo & filio. Proinde non quærendam aliam viam cognoscendi Deum, sed credendum verbo Christi, hocque contentos esse. Qui enim Christo viam fide credit, is vere experietur & sentiet patrem vivificantem & consolantem. Deinde docet, Deum perfectius in suo verbo cognosci, quam in quibuscumque aliis operibus & creaturis. Videntur quidem invisibilia Dei etiam in creaturis, sed longe perfectius in filio & verbo. Præterea docet, deum perfectius in suo verbo cognosci, quam in quibuscumque apparitionibus & visionibus veteris Testamenti. Postremo subindi-

cat, nec ipsi Deo credituros, si visibiliter appareret, eos qui filio non credunt & verbo. *Qui me videt, videt & patrem.* Qui me non videre vult, nec patrem attendet: Sic Abraham dicit: Si Moysen & prophetas non audiunt, nec si quis ex mortuis surrexerit, credet. *Quomodo tu dicis: ostende nobis patrem?* Non malum est, ad perfectam visionem patris anhelare. Sic enim & David frequenter orasse legitur: *Quemadmodum, inquit, desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, &c.* Et iterum. *Ostende faciem tuam, & salvi erimus.* Ita autem faciem patris requirere, quemadmodum Philippus, quasi scilicet hactenus nullo modo eum viderimus, aut quasi seorsum cognoscatur sine filio, aut quasi cognitio patris dignior sit, quam notitia filij: Hoc, inquam, vitio non caret. Huc igitur pertinet verbum Christi: *Quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis, quia ego in patre, & pater in me est?* Deus est in omnibus creaturis, & omnes creature in ipso sunt: In ipso (inquit Paulus) vivimus, movemur, & sumus. Longe tamen aliter filius Dei est in patre, & pater in filio, per naturam scilicet & consubstantialitatem. Vnde solus ipse veraciter dicere potest: *Qui me videt, videt & patrem.* Huc pertinet quod Ioannes dicit: *Qui patrem negat, & filium negat: & qui filium negat, ne patrem habet. Qui autem filium confitetur, is & patrem confitetur.* *Verba quæ loquor, à me ipso non loquor, &c.* Ut certo sciamus Christum Deo patri consubstantialem, duobus signis probat, verbis scilicet & operibus. Est autem sensus verbi: quasi diceret. Si vultis certi esse quod pater in me sit, & ego in ipso, attendite verba & opera mea. Primo enim, si pater ipse loqueretur, non aliud vobis quam ego loquor loqueretur sic, et si per se operaretur, non aliud operaretur, quam ego operor. Eadem enim nobis mens est, eadem voluntas, eadem vis & natura. Deinde quicquid loquor, ex animo illius loquor, quicquid facio, ex illius sententia facio: per me ipse vobis loquitur, per me suam exerit virtutem. Docet igitur, ut ipsius & verba & opera non aliter accipiamus, quam Dei verba & opera. Ex eo autem quod dicit, patrem in se manentem facere opera, occulte subindicat, neminem aut veraciter loqui, aut bene operari, nisi patrem in se habeat manentem. Stat enim sententia: *Omnis homo mendax.*

Et

Psalm. 115. Et: Non est qui faciat bonum. *Non creditis quod ego in patre, &c.* Repetit quod iam dixerat, ut fortius inculcet. Non parum enim refert scire, Christum esse verum Deum, Deo patri consubstantialem. Græci tamen hoc loco legunt: *Credite quod ego sum in patre, & pater in me, quasi diceret: Hoc unum credite, animisque vestris infixum habete.* Quod si feceritis, nihil detrimenti vobis adferet huius corporis subductus conspectus. Satis vobis erit fide videre deitatem meam, etiam si non videatis oculis corporis meam humanitatem. *Alioqui propter opera credite.* Quamvis Christus mentiri non possit, non tamen omnino hoc exigit, ut nudis verbis ipse credamus, sed addit opera, ut vel sic imbecillitati nostræ consulat. Deinde ut doceat non facile credere his, qui magnifica de se ipsis iactant. Sciebat enim impios & seductores præcedentia verba etiam sibi adaptare posse, deosque se verbis facere, sed non posse diuina opera edere. Hoc autem verbo palam indicat, se unum cum Deo naturæ esse, nec quicquam mirum & diuinæ naturæ conveniens operari potuisse, nisi natura Deus esset. Nunquam enim qui ex Deo non est, æqualiter Deo operabitur, neque creatura, quæ infinitæ virtutis sunt, suscipiet. Nunquam etiam bona eius naturæ, quæ semper est, iis quæ sunt producta ex nihilo, propriè attribui poterunt. Stat enim sententia: *Ego dominus gloriam meam alteri non dabo.* Quamvis autem Moyses videatur prohibere, ne signis tantum credamus: *Si, inquit, surrexerit, &c. non audies verba prophetæ illius, &c. sed præmisit, si dixerit: Eamus & serviamus diis alienis, &c.* Nam aduersus verbum Dei miraculis diuinis confirmatum nullum signum est admittendum. Tunc autem signis securè credere possumus, si doctrina verbo Dei consentiat, id quod in Christo fuit. Vnde & fiducialiter ad signa sua nos mittit. *Amen dico vobis, Qui credit in me, opera quæ ego, &c.* Supra dixit: *Pater in me manens ipse facit opera, quod intelligi posset, quasi ipse ex se nihil posset efficere, sed tantum instrumentum Dei esset: Hoc excludere volens, docet nunc se nedum ex seipso omnia posse, sed etiam eam virtutem in se credentibus communicaturum pollicetur.* Deinde, ne discipuli, qui præsentem eo diuina opera viderant, putarét eo recedente nihil tale amplius se habituros, consolatur eos hoc verbo, & docet adeo eis non defutura diuina

opera, ut & ipsi ea affecturi sint. Videtur autem hoc verbum innuere quod soli hi Christiani sint, qui signa faciunt, quadoquidem Christus expressè dicit, *Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, &c.* Et quod nullus Christianus sit, aut dici debeat in Christum credere, nisi signa faciat, id quod admodum durum nobis esset: quadoquidem nullus nostrum hoc tempore signa facit. Ob eam causam quidam exponunt hunc locum, non de operibus miraculosis, sed de operibus virtutum, ut sit sensus: *Qui credit in me, opera quæ ego facio: & ipse facit,* hoc est, imitabitur charitatem meam, humilitatem, patientiam, &c. Et quidem pia est hæc sententia. Nam & Ioannes dicit: *Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, etiam ipse ambulare.* Verum huic loco non congruit. Aliqui volunt Christum hic tantum loqui de perfectis fidelibus tempore primitivæ Ecclesiæ, certisque personis electis ad hoc, ut gratiam signorum fortitatur, sicque per eos alij convertantur. Sed ne hoc quidem satisfacit huic loco. Nam Christus simpliciter dicit: *Qui credit in me, &c.* Alij exponunt verbum hoc de spiritualibus signis & miraculis, ut sit sensus: *Qui credit in me, opera quæ ego corporaliter facio, ipse faciet spiritualiter.* Primum enim homo mortuos resuscitat, dum mortalibus vitiis implicatos convertit ad Christum, & sic de aliis. In hunc modum exponitur etiam illud: *Signa eos qui crediderint, hæc sequentur, &c.* Simplicissimè autem intelligendo, Christus nihil aliud hoc verbo voluit ostendere, quam in æstimabilem virtutem fidei, quæ omnibus fortior est. Iuxta illud: *Omnia possibilis sunt credenti.* Et iterum: *Si habueritis fidem, dicetis monti huic: Tolle te, &c.* Hinc Paulus: *Omnia, inquit, possum in eo, qui me confortat.* Et iterum: *Deus triumphat nos in omni loco, &c.* Et iterum: *In his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos, &c.* Huc pertinent, quæ Paulus ad longum de virtute & fortitudine fidei patrum, scribit ad Hebræos. Nec mirum, quod credens in Christum tanta possit. Per fidem enim viam Christo vnitur & incorporatur, vnitus Christo, spiritum Christi accipit, & habet, qui cum sit omnipotens, consequitur, quod & hominem, in quo habitat, fortem reddat. Obserua autem, quod Christus non dicit: *Qui credit in me, semper & in omni loco signa faciet.* Nec enim Christus semper miracula fecit, sed tantum,

Z 5

Ioan. 4.

2. Cor. 5.

Psalm. 94.

Exod. 19.

Rom. 1.

Luc. 16.

Psalm. 41.

Psalm. 79.

Act. 7.

1. Ioan. 2.

Isa. 42.

Deut. 13.

1. Ioan. 2.

Marc. 10.

Marc. 9.

Matt. 21.

Phil. 4.

2. Cor. 2.

Rom. 8.

Hebr. 11.

Luc. 4.

VF

vt dictum est, voluit monstrare fidem nihil non posse, vbi id exigit necessitas & gloria Dei, vel utilitas proximi. *Et maiora horum faciet.* Non loquitur hic de operibus creationis: quomodo enim posset fidelis maiora facere quam filius Dei, qui creauit calū & terram, &c. sed loquitur de operibus miraculorum, quæ in terra fecit. Multipliciter autem probatur veritas huius verbi, q̄ scilicet credentes maiora fecerint, quam Christus ipse. Primò Christus tantū tres mortuos suscitasse legitur. Aliqui autem sanctorū plures suscitauerunt. Secundò Christus ad tactum simbriæ vestimenti sui, sanauit mulierem: Petr⁹ autem vmbra sanauit plerosq; &c. Tertio, Christus ad mortem iturus, ad eū timuit (tamē propter nos) vt sanguinem sudaret. Apostoli autem ibant gaudentes à conspectu cōciliū, quod digni habiti essent pro nomine Iesu pati. Præterea Christus in passione clamauit: Deus meus, vt quid me dereliquisti? Cū plerique martyres in passione nihil aliud clamaret, q̄ gratias agimus deo. Ad hæc Christus in passione sua nullum fecit signū quo leniretur dolor eius, cū in passionib⁹ martyrum legamus aliquando extinctum ignem, hebetatum ferrum, mortuos & percussos percussores, &c. Deniq; Christus in vna tantū gente & lingua prædicauit. Fuit enim tantū missus ad oues domus Israel, & tantū fuit minister circumcisionis: Apostoli autem pluribus gentibus, & variis linguis prædicauerunt. Demum Christus vix paucos etiam ex eo populo, qui legem habebat, conuertit: Apostoli autē ingentem multitudinē ex gentibus, qui nec legem nec scripturas habebant. Verè igitur dictum est: *Maiora horum faciet: Quia ad patrem vado.* Hæc est ratio, quare credentes maiora operaturi sunt. Non ideo maiora facient, quasi ego id non potuerim, sed ideo, quia iā vado ad patrē, hoc est, in regnū patris confessorus ad dexteram patris, & omnium creaturarum dominium vindicaturus. *Quandiu in humilitate carnis apparui, pauca quædam feci miracula, nūc autem ad gloriam pergens, magna & multa in toto mundo per credentes efficiā.* Deinde ad patrem vado, hocque meo per passionem trāsitu impetrabo & vobis spiritum sanctum, & gentibus salutem. Vnde fiet, vt in me credentes deinceps nihil nō possint. *Et quicquid petieritis patrē in nomine meo.* Hoc adiecit Christus, ne quis putet credentes ipsi Christo posse æquari, vel ppria virtute operari miracula: Nequa-

quam, inquit, facient quidē credentes signa, sed valde dissimiliter. Ego enī ex ppria virtute, illi autē ex aliena, hoc est, mea. Ego potestatiuē ago quicquid volo, illis opus erit oratione primū à Deo expetere, si quid faciendum sit. Signanter autem dicit: *In nomine meo*, quod primo sic intelligitur: In nomine meo, hoc est, si quæritis gloriam meā. Sicut n. pater nihil mihi negat agenti, quod ad illius gloriam facit, sic vobis nihil negabo hoc agentibus, quod ad gloriam meam pertinet. Secundò in nomine meo, hoc est, ea quæ ad salutem pertinent. Nam nomē meum est Iesus, id est, saluator. Vt enī oratio exaudiatur necesse est vt piè oremus, hoc est, ea quæ ad pietatem pertinent. Tertio, In nomine meo hoc est, per me, non per merita vestra ex se. Per Christū. n. & ppter xpm exaudimur, sicut & in chrō diligimur. Hinc Petr⁹: Offeretes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Christum. Sicut enim olim in lege non per sese offerebat populus, non per sese ingredi ebatur in sancta sanctorū, sed offerebat pontifex, sic nos per pontificem Christum rogamus & offerimus. Hinc Paulus: Habemus libertatem a deūdi in sancta per sanguinē Iesu, &c. Signanter autem dicit: Hoc faciam, & non: Pater faciet, quo verbo ostendit se simul cum patre exaudire gratiamque cōferre, iustificare & saluare, atq; ad eū se eiusdē naturæ & potestatis esse cum patre. Demum ne quis putet solū patrem inuocandum esse addit: Et si quid petieritis me in nomine meo, &c. Summa, pater amat filium, & omnia dedit ei in manus. Christus igitur nedū viam aperuit ad patrē, sed insuper vires accendi donat, vt tuto & facile ipsum precibus nostris accedere audeamus. *Si diligitis me, mandata mea seruate.* Hoc verbo primo arguit discipulorum pusillanimitatem, quasi diceret: Nolite dilectionem vestrā erga me fletibus tantum & tristitia ostendere, sed ad memoriā reuocate ea, quæ vobis dixi & promisi. Deinde ostēdit hoc verbo, ad quos ptineat præcedēs pollicitatio, de exaudiēdis orationibus. Nā quod nō ad oēs ptineat dictum illud: Quicquid petieritis patrem, &c. Iacobus ostendit, cū dicit. Petitis, & non accipitis, eò quod malè petatis. Et idē de eo, q̄ duplici est aīo: Non, inquit, æstimet homo ille quod aliquid à Deo accipiat. His enim, qui non ad studiose agendū, sed tantū ad explendas cupiditates petunt, Deus aures obstruxit. Nā quæ ipse odit, quoniā turpia sūt, quo-

quomodo ea cæteris largiretur? Quomodo dulcedinis fons amarum aliquid icaturire posset? Spiritualium autem gratiarum cupidis larga manu omnia præbet. Hinc in Isaiā: Adhuc te loquente dicam, quid est? Et Dauid: Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorū. Præterea hoc verbo nos admonet, ne torpore & ignauia nostra perdamus eius dilectionem & gratiam. Oportet enim, vt per opera nutriatur & conseruetur. Demū admonet, ne nos ipsos fallamus ac nobis ipsis blandiamur quasi Deū diligamus. Regnū enim Dei non est in sermone sed in virtute. Et: Nō omnīs qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnū celorū, &c. Probatio igitur dilectionis, est exhibitio operis. Obserua quod Christus, quantū supra dixerit: Verba quæ loquor, à me ipso nō loquor. Itē doctrina mea nō est mea &c. Hic autē manifeste sua esse affirmat, vt sciamus quod ipse non vt prophetarum aliquis, nec ministri loco sermonē Dei nobis proposuit, sed vt consubstantialis & vnus natura cū patre. Hinc est, quod Moyses & propheta dicunt, hæc dicit Dominus, &c. Christus autem: Hæc mando vobis. Nequē id mirum. Moyses enim & propheta fuerūt vt serui in domo Dei, Christus autem vt filius. Obserua itē, quod Christus propria habet mandata & alia à Moyse. Moyses enim legem habet, Christus autem Euangelium. Hinc Moyses: Prophetam suscitabit vobis Dominus similem mei, &c. Quæ ergo præcepit pater filio? Hæc est voluntas patris, vt non perdam ex his, quos dedit mihi, & vt omnīs qui credit in filium, habeat vitam æternam. Quamquam autem Euangelium totū, vnum sit mandatum Dei, quod filio demādauit: non tamē abs te Christus in plurali loquitur: *Mandata mea seruate.* Nam Euangelium & fidem & charitatem docet quæ multa in se concludunt præcepta. *Et ego rogabo patrē, &c. Christus. vbi quæ patrem agit fidelissimum.* Sicut enim pater filiis paruulis adhuc nedum relinquit hereditatem & quicquid boni habet, sed insuper tutores eis constituit qui eam hereditatem filiis conseruent, ac insidiatoribus resistāt; quod ipsi paruuli & orphanī nō possunt: sic Christus hic non contentus hereditatem bonæque suæ nobis testamento relinquere; insuper & tutorem nobis pollicetur & instituit spiritum sanctum, qui filiorum eius curam atq; tutelam pupillorum suscipiat, atque testamento patris le-

gatam illis, imò sanguine eius conscriptam hereditatē aduocatione legitima defendat in omni prætorio, coram quouis iudice, rege aut tyranno: curetque, ne ipsi filii incuria sua eam hereditatem perdant. Proponenda siquidē erat lis in iudicio de terminis paternæ possessionis. Et cum Deus dixerit Christo: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionē tuam terminos terræ: futuri tamen erant, qui hereditatem eius nimium vellent angustare, aut etiam annullare: vt Iudæi, qui in sua tantum synagoga: vt Donatus, qui in sola coarctate contentebat Africa, vt Pagani, qui nullam vsquam eius possessionem esse volebant. Præterea etiam celorum prædia insidiatibus malignis spiritibus perdere poterant filii Christi ideo opus habebant tutore, qui eos protegeret, e-
Roma. 8. Ipse enim spiritus postulat, pro nobis gem-
Ioan. 8. tibus inenarrabilibus. Ostendit igitur Christus hoc verbo, qd̄ etsi à patre sumus creati à filio corporaliter visitati & redempti, adhuc tamen indigemus spiritu sancto: Ego, inquit, rogabo patrem. Ostendit deinde, propter se solum suamque passionem dari spiritum sanctum credentibus & diligētibus. Christi enim passio fuit illa oratio, quæ nobis spiritum sanctum impetrauit. Hinc Paulus. In diebus carnis suæ, preces obtulit cū lachrymis, & exauditus est, &c. Hanc Christi
Hebr. 5. sti precessionem longè antè præuidit Dauid vnde in precando sic ait. Exaudiat te Domi-
Psal. 129. nus in die tribulationis, &c. Memor sit omnīs sacrificii tui, &c. Letabitur in salutari tuo &c. Per totum. *Et alium paraclerum.* Paracletus consolatore significat Græcis. Hoc igitur verbo ostendit, quod etiam ipse à Deo patre nobis datus sit consolator. Hinc Paulus: Per Christum abundat consolatio no-
1. Cor. 2. stra. Per hunc autem alium paraclerum, intelligit spiritum sanctum. Quem ideo nominat paraclerum, vt eius diuinam ostēdat naturam: Nemo enim perfectè hominem consolari potest, nisi creator hominis. Si ergo spiritus sanctus paraclerum est, cōstat, quod Deus est & vnus cum patre & filio nature. Quod autem addit: Alium subindicat discrecionem personarum. Est autem spiritus sanctus (maximè quò ad operationes suas in nobis) nihil aliud, quam afflatus Dei, quoad spirat deus corda nostra, ad sancta, pia, recta iusta, & diuina. Quemadmodum alias (vt sacratissimæ rei execratissima conferam) spiri-
 tus

Matt. 9.
Acto. 5.

Matt. 23.

Matt. 15.
Rom. 15.

Isa. 65.
Psal. 33.

1. Cor. 4.
Matt. 7.

Ioan. 7.

Ioan. 15.
Hebr. 3.

Deu. 18.

Ioan. 6.

1. pet. 2.

Hebr. 8.

Ioan. 5.

Iac. 4.

Iacob. 1.

tus fornicationis aut avaritiae dicitur, quo Satan corda scortatorum & avarorum afflat, & aspirando accendit ad libidines & fraudes ut noctes ac dies hoc solum agant & cogitent Iustissimè autem spiritus sanctus dicitur Paracletus vel consolator, non solum ob id, quod filios spiritus Apostolos de morte & absentia patris consolatus est vero scripturarum sensu, docedo quod sic oportuerit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam, &c. sed etiam ob id, quod creditibus spiritus tribuit velut arrhabo & pignus, quod sint filii Dei. Itemque quod in nobis clamat ad Deum: Abba, pater. Præterea quod fideles consolatur in omnibus aduersis, propter quod & Paulus clamat: Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Obserua autem, quod nusquam ante hac hoc nomine appellatus inuenitur spiritus sanctus, antequam enim Christus pareretur nulla fuit perfecta sanctorum consolatio: Nunc autem Deo per mortem Christi repropitiato, merito dicitur Paracletus, quia lutum antiquum absterfit, noua quoque regeneratione de filiis iræ, filios reddidit gratiæ: de seruis peccati, filios iustitiæ: de filiis mortis & perditionis, filios vitæ & acquisitionis. Ex eo enim tempore secure dicimus: In conuertendo dominus captiuitatem Sion facti sumus sicut consolari, &c. *Dabit vobis.* Etiam antea apostoli habuerunt spiritum sanctum, alioqui non in Christum credidissent nec eum secuti essent. Nemo enim potest dicere: Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Habuerunt & patriarchæ & prophetae spiritum sanctum. Nam frequenter legimus: Factus est spiritus domini super hunc vel illum. Verum is non erat aliquo externo signo reuelatus, nec ram copiose effusus, sicut post Christi passio- nem, ideo in futuro loquitur: *Dabit* (inquit) quo verbo ostendit etiam, quod non satis est semel recepisse spiritum sanctum nisi & subinde nobis detur. Necesse enim est, ut nedum opera nostra præueniat, sed & comitetur, & consequatur. *ut maneat vobiscum in æternum.* Hoc addit, ne putarent Apostoli etiam spiritum sanctum tantum ad tempus cum ipsis mansurum quemadmodum Christus tantum ad præscriptum tempus in terra apparuit visibilis. Signatè autem dicit. *Vobiscum.* Apud solos enim Christi discipulos est spiritus sanctus, qui & semper est apud Ecclesiam in verbo scilicet Dei, sacramentis, iustis hominibus, Episcoporum synodis, & ecclesiasticis præpositis: In huiusmodi enim nunquam deest Ecclesiæ, quin semper possit conferre remissionem

Luca. 24
2. Cor. 1.
Rom. 8.

2. Cor. 2.

Psal. 125.

peccatorum. *Spiritus veritatis.* Hoc verbo nedum discernit spiritum sanctum à spiritibus erroris & vertiginis, sed etiam à spiritu humano & angelico, qui & ipsi in se vani sunt, ac in nihilum reciderent, nisi à spiritu diuino sustentarentur. Dicitur autem spiritus sanctus, spiritus veritatis. Primum quia est spiritus filii, cui appropriatur veritas. Procedit quippe à filio, quemadmodum & à patre. Unde Paulus: Siquis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et iterum: Misit Deus spiritum filii sui, clamantem. Abba pater. Secundò dicitur spiritus veritatis, quia est substantialiter ipsa veritas. Nam tota trinitas est vna summa simplexque veritas. Tertio, quia docet veritatem, & omnem errorem depellit. *Quam mundus non potest accipere.* Mundus hic significat vel in generali amatores huius mundi, vel eos, quos mundus maxime suscipit, quales sunt sapientes, potentes, diuites, qui & mundi columna sunt. Mundus igitur non potest accipere spiritum sanctum, quia amatoribus huius mundi, qui suam habent consolationem, & exultant in rebus pessimis, non datur hic paracletus, sed eis tantum, qui lugentes dicunt: *Heu mihi, quia incolatus meus prologatus est.* Item, Fuerunt mihi lacrimæ meæ panes die ac nocte, &c. Deinde mundus non potest accipere spiritum sanctum, quia nusquam minus inuenitur quam apud eos, qui in mundo celebres sunt. Amant enim illi mendacium & larvâ, suisque donis exacerantur, sua dona suspiciunt & colunt. Non igitur admittunt spiritum de mendacio arguentem, & à donis ad donatorem trahentem. Præterea huiusmodi homines saturi sunt sua iustitia, sapientia, potentia: nec sentiunt peccata, quemadmodum Pharisei, cum dicerent: Nunquid & nos cæci sumus? Ideo non admittunt spiritum sanctum. Imò nec ratio secundum carnem sapiens, nec prudentia mundi, nec quicquam humanarum virium ex se est spiritus sancti capax, nisi abnegetur: Qui enim vult venire post me, inquit Christus, abneget semetipsum. Docet item hoc verbo, spiritum sanctum alio modo appariturum, quam ipse apparuerit: Christus siquidem apparuit & bonis & malis visibilis, spiritus sanctus autem solis pijs appareret, non quidem visibiliter, sed in corde inuisibiliter. Consolatur etiam hoc verbo apostolos in eo, quod asserit mundum non posse ipsis auferre spiritum sanctum etiam si externa illis auferat. *Quia non videt eum, nec scit eum.* Quod non videt, infidelita

Roma. 8

Prou. 2

Psal. 119

Psal. 41

Ioan. 9.

Mat. 16.

2. Cor. 4. tis est: quod nescit eum, superbiæ est. Infidelitatis enim est, non respicere vel non curare nisi præsentia quæ videntur, & illis sic intantum esse, ut non cogitet æterna, quæ non videntur. Item superbiæ est, non scire, hoc est non approbare hunc paracletum, imò & vitam eorum, qui consolationes eius quarunt æstimare insaniam, &c. Non igitur excusatur mundus hac sua ignorantia, sed magis ob hoc accusatur. *Vos autem cognoscetis eum.* Nendum per sententiam, sed per fidem & gustum. Hoc enim demum esse perfecte videre Deum, aut cognoscere spiritum sanctum, dum gustam, quam suavis est dominus, *Quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Duobus modis præsentiam spiritus sancti promittit: Primum ut sit nobiscum maneatque, non ad tempus tantum, sed in æternum, ut supra proxime dixit. Deinde ut in nobis sit, idque per priuatam gratiam. Est igitur spiritus sanctus nobiscum & manet, in Ecclesia scilicet, idque semper & in æternum. Semper enim in Ecclesia inuenitur remissio peccatorum: Nec vniquam spiritus sanctus hoc modo relinquit Ecclesiam, qui per verbum & sacramenta conferat remissionem peccatorum. Deinde etiam in quolibet credente & diligente est per gratiam, in nullo tamen semper manet, præter eum de quo dictum est: Super quem videris spiritum descendentem & manentem, &c. Ab aliis autem plerumque se subtrahit ad tempus, & oratione vel Dei laude inuitatus redit. Sic supra Helisæum tunc primum factus est spiritus domini, cum caneret psaltes, &c. Habes igitur ex hoc verbo quod iusti fideles sunt templum spiritus sancti, quemadmodum Paulus ait. Habes etiam, quod Ecclesia non aliunde habuit virtutem persistendi inter tot persecutiones & errores, quam ex presentia spiritus sancti. *Non relinquam vos orphanos.* Quauis spiritum sanctum ipsius consolatorem promiserit, sciens tamen ipsos nondum cognoscere spiritus sancti consolationem, ac malle ut ipsius corporali presentia frui possent: Etiam se rediturum promittit, ne omnino quid ipsis desit ad perfectam consolationem. Ideo enim missus est, ut consolaretur contractos corde, &c. Pollicetur igitur hoc verbo se etiam in posterum, credentibus futurum patrem, quemadmodum hætenus fuerat id quod summe nos consolatur. Deinde ostendit hoc verbo, homines Christo carentes, vere orphanos esse, quantumcunque mundi præsidis fulti sint. Hinc

Sap. 5.

Psal. 33.

Ioan. 1.

4. reg. 3.

1. Cor. 3.

Isa. 61.

Hieremias: pupilli facti sumus, absque patre &c. Hæreditas nostra versa est ad alienos, &c. Sumus enim natura filii iræ, & à nostra hæreditate ad alienam deturbati. Ostendit præterea hoc verbo, credentes & pios ut plurimum in hoc mundo destitui auxilio omnium creaturarum, quemadmodum orphani in hoc mundo, ab aliis suis liberos curantibus negliguntur, proinde ubi cessat humanum auxilium, presto adest diuinum. Unde & Dominus in psalmo vocat se orphanorum patrem. *Veniam ad vos.* Hoc verbo promittit eis primo reditum suum post factam resurrectionem: *Veniam ad vos.* hoc est, iterum apparebo vobis, licet non in ea forma, quam nunc habeo, sed in corpore immortalis & gloriosæ, &c. Sic infra dicit, Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Et in Matthæo: Postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. Deinde pollicetur eis hoc verbo suam spiritualem præsentiam, ut sit sensus: *Veniam ad vos,* spiritu scilicet consolatore: è quo ut maxime coram mundo orphani videamini acclamabitis tamen Deum ut patrem, qui & vos paterno affectu in omnibus aduersis adiuuabit. Vbi obserua, quod supra dixit: Alium paracletum mittam vobis. Hic autem dicit: Ego veniam, ut intelligamus, eandem Christi & spiritus sancti naturam, licet distincta sint personæ. Vbi igitur spiritus sanctus, est illic est & filius, imò & pater ipse. Præterea pollicetur eis finalem suum reditum: *Veniam ad vos,* non contra vos, in iudicio scilicet. *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt.* Modicum (inquit) superest, abhinc scilicet vsque ad sequentis diei horam nonam tantillum me videt mundus iste in maligno positus, & ab illa hora me iam non videt, neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi die illa, qua iudicabitur. Neque enim dignus erit mundus videre resurrectionem meam, neque accipiet spiritum sanctum. Et quamuis in iudicio videbunt impii quem transfixerunt, ex ea tamen visione confundentur, imò ab ea statim deiciet in æternas tenebras. Habes hic, quod presentia Christi & spiritus sancti indigni sunt, qui mundo adhærent & seruiunt. Minatur autem Christus hoc verbo impiis, nedum certam damnationem, sed etiam temporis breuitatem & incertitudinem, id quod merito terrere debet. *Vos autem videbitis me.* Hoc est, vestris obtutibus me nunquam subducam, vobis apparebo post resurrectionem, vobis postea ade

Psal. 67

Ioan. 16.

Mat. 26.

Rom. 8

1. Ioan. 6

Zach. 12.

Isa. 26

ro per spiritum meum hoc est, totus vester ero, vna cum omnibus bonis meis. Christum enim adesse spiritu suo, est ipsum omnino nostrum esse, omniaque sua bona nostri iuris facta esse per fidem operatricem. Demum videbitis me in futuro seculo. Vete insignis promissio. *Quia ego vivo, & vos vivetis.* Hoc est, Ego quidem tradar morti, & videbor oculis in sapientium mori, semper tamen vivo etiam in media morte. Proinde etiam vos vivetis. Primò enim non statim mecum occidemini, id quod timetis, sed me moriente vos euadetis. Deinde vivetis per gratiam spiritus sancti. Postremo, etiam si corporaliter moriamini, tamen vivetis in perpetuum. Summa, quamcumque seuiat mundus in Christum vel apostolos, semper tamen stabit hæc sententia. *Ego vivo, & vos vivetis.* Obserua autem, quod de seipso loquitur in presenti. *Ego vivo.* De apostolis autem in futuro: *vos vivetis*, quo ostendere voluit differentiam inter nos & illum. Ipse enim semper vixit & vivit. Est enim fons vitæ, & in ipso vita erat. Nos autem alii quando mortui eramus, & non nisi per mortem Christi vivificati sumus. Habes igitur ex hoc verbo, quid sit vere vivere, nempe in Christum credere, Christo per dilectionem insitum esse. Merito igitur incredulis dicitur: Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. *In illo die cognoscetis, quod ego in patre.* Quando scilicet per spiritum sanctum venero ad vos, in die scilicet Pentecostes & deinceps. Ab eo enim tempore usque ad finem mundi vna dies gratiæ est, Paulo teste. In illo igitur die, primum cognoscetis, quod ego sum in præ, hoc est, quod sim filius Dei naturalis, & quod pater omnia sua bona ab æterno in me effuderit. Denique quod etiam sim expressa patris imago. Itæ cognoscetis, quod vos in me estis sicut membra in capite, sicut contentum in continete, sicut palmes in vite, sicut amas in dilecto, sicut effectus in formali principio. Sunt autem electi in Christo secundum vitam que eius naturam. In quantum enim Christus est homo, sumus in eo per naturam communionem: In quantum autem est Deus, sumus in illo ut in causa saluante, & conseruante, & sicut in ultimo fine. Vel cognoscetis quod vos in me, hoc est, quod per me facti estis filii Dei per adoptionem. Præterea cognoscetis, quod ego in vobis per charitatem & gratiam. Nam anima sedes est sapientiæ. Et Christus habitat per fidem in cordibus nostris. Vel cognoscetis, quod ego in vobis, hoc

Sapie. 3.

Ioan. 1.

Ephe. 2.

Matt. 8.

Hebr. 3.

Heb. 1.

Sapient. 7.

Ephe. 3.

est, quod mea vobiscum bona communia habeo. Non enim (Iquit Paulus) accepistis spiritum timoris, sed adoptionis, in quo clamamus, Abba, pater. Idem: Spiritus testatur spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Quod si filii, & hæredes, hæredes quidem Dei & cohæredes Christi. O igitur felicissima cognitio, imò felicissima unio, sic unitum esse nedum filio, sed & patri. De qua unione Paulus: Caput Ecclesiæ Christus, caput autem Christi Deus, &c. Est igitur sensus huius verbi: In illo die plenè cognoscetis, quod sicut nulla res diuelli potest à me patre, & me à patre, ita me quoque vobis agglutinatum esse mutua charitate, vosque mihi vicissim, ut nec mors nos possit distrahere. Vos tantum curate, ne vestra culpa diuellamini. Huc pertinet quod Paulus alibi dicit: Quis nos separabit à charitate Dei? &c. *Qui habet mandata mea, & seruat ea.* Repetit quod supra de vera dilectione dixerat, tum ne quis falso sibi persuadeat se Christum diligere: tum etiam, ut sciamus ad eos solè promissiones Christi pertinere, qui eum diligunt. In his enim promissionibus patrem non habet qui impie viuunt. Hi enim audiunt: Quousque dicitis mihi, Domine Domine, & non facitis quæ dico, &c. Præcepta autem Christi primò intellige ea, quæ pater ipse præcepit, ut ad nos ferret. Præcepit autem, ut doceat Deum habere nunc affectum ad nos paternum, & ut quicumque credit in filium & eum diligit hic saluus fiat. *Qui hæc mandata habet & seruat crededo, is procul dubio diligit Christum.* Fieri enim non potest ut eum non diligit, qui beneficia ab eo accepta recolit. Ex auditu igitur Euangelii provenit fides: ex fide accenditur cor in amore Dei. Deinde mandata Christi sunt, quæ ipse in euangelio nobis obseruanda præcepit, hæc que habet in memoria vel in sermone, & seruat ea in ope, vel qui habet ea facièdo, & seruat ea perseuerando, is vere cognoscitur diligere Christum. Exhibitio enim operis probat charitatem. Hinc Ioannes: Hæc est charitas, ut mandata Dei, custodiamus. Ideo Christus hæc duo coniungit: *Qui habet & seruat.* Alioqui qui habet & non seruat, vel hoc signo seipsum prodat, quod non diligit Christum, imò quod sit de gente illa peccatrice deque hypocritis illis, de quibus in Isaiâ dicitur: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Hic, inquam homo (ut Iacobus ait) comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo. Qui

Rom. 8.

1. Cor. 12.

Rom. 8.

Luc. 6.

Rom. 10.

1. Ioan. 5.

Isa. 29.

Iacob. 1.

Psal. 44.

Ioan. 3.

Ioan. 16.

Ioan. 5.

Rom. 8.

Prou. 8.

Psal. 145.

Isaiâ 33.

Qui autem præcepta Christi habet & seruat, comparatur filia regis, cuius omnis gloria eius ab intus, quanquam & foris eadem gloria non nihil reluceat in fimbriis aureis, qua propter & rex eam concupiscit. *Qui autem diligit me, diligetur à patre meo.* Hic addit insignes aliquas promissiones, ne quem terrent eius præcepta vel austera, de ferendis iniuriis, de tollenda cruce, &c. Quid autem homini maus contingere potest, quam diligi à Deo? Si enim diligere est alicui bonum velle, quis non videt eum, quem deus diligit, omnibus bonis afflaturum, nihilque ei incommodare posse? Obserua autem, quod dilectio Dei patris, cum sit æterna, per omnem differentiam temporis explicatur. Nam supra dictum est verbo præteriti temporis: Sic deus dilexit mundum, &c. Infra autem dicit: Ipse pater amat vos, verbo presentis temporis. Nunc verò vitur verbo futuri temporis. *Diligetur* (inquit.) Deinde etiam ideo hic vitur verbo futuri temporis: nondum enim plene eo tempore reconciliati eramus Deo, ut pote cum Christus nondum mortuus esset. *Et ego diligam eum.* Alia promissio non minus insignis Emphasim autem habet, quod dicit: *Ego. Ego* (inquit) cui pater omnia dedit in manus, etiam iudicium facere, &c. Pater igitur diligit, spiritum adoptionis dando. Ego autem diligam, effectum redemptionis in ipsum derivando, verèque dilectionis ei signa ostendèdo, dando scilicet ei gratiam saluificam in presenti, & gloriam in futuro. Iam quem pater diligit & filius, quis ei nocere poterit? &c. Ex hoc igitur vides, verum dixisse Dei sapientiam: Ego, inquit, diligentes me diligo. Item que Dauid: Custodit Dominus diligentes se, &c. *Et manifestabo ei meipsum.* Tertia promissio, & ipsa insignis. Est enim sensus, per spiritum sanctum totum me, quantus quantus sum, reuelabo ei qui me diligit, ut sentiat in afflictionibus presentem consolationem in morte presentem vitam, in peccatis presentem iustitiam: Christus enim est vita, consolatio, & iustitia nostra. Potest etiam hoc verbum referri ad apparitiones Christi post eius resurrectionem, itemque ad futuram felicitatem, ubi totaliter seipsum manifestabit dilectoribus suis. Has promissiones per ordinem hic positas Isaiâ vno verbo comprehendit: *Qui, inquit, ambulat in iustitiis, &c. hic in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas eius, panis ei datus est, aqua eius fideles sunt, regem in decore suo videbunt*

oculi eius, &c. *Domine, quid factum est, quia manifestaturus es, &c.* Iudas ille sanctus, alio nomine Thadæus & frater Iacobi minoris, cum audisset Christum dicentem: Manifestabo ei (diligenti scilicet) meipsum. Irè que adhuc modicum, & mundus me iam non videt, vos autem videbitis me: mirabatur qualisnam futura esset illa manifestatio, & quomodo Christus solis apostolis esset visibilis, si cæteris hominibus inuisibilis esset. Nesciebat ad huc eos oculos, quibus spiritualiter videtur Deus. Nec expertus erat, quonammodo Deus suis se manifestet. Tam rudes eo tempore ad huc erant apostoli, cum tamen tam diu Christum audissent prædicantem, ut non mirum sit, si etiam nunc non statim capiamus spiritualia illa & diuina. Alius enim doctor nobis necessarius est, spiritus scilicet sanctus, qui interterne doceat, alioqui frustra fit omnis externa prædicatio. Deinde fieri potest, quod sanctus hic apostolus hoc verbum dixerit ex eò consideratione diuinæ misericordiæ, quasi diceret: Vnde nobis tanta gratia, ut nos sic aliis præferas, quum simus abiectæ personæ? Vere enim pius quo plus à Deo accipit, eo magis seipsum indignum iudicat, miraturque Dei beneficentiam. Sic Dauid: *Quis sum ego, & quæ domus patris mei? &c.* Præterea fieri potest quod Iudas hoc dixerit ex admiratione diuinorum iudiciorum, quasi diceret: Intentio aduentus tui est, non ut pars hominum te cognoscat, & pars ignoret. Prædixit enim Isaiâ: Videbit omnis caro salutare dei. Imo tu ipse dixisti: *Quum exaltatus fuero, omnia traham ad me.* Itemque: *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, &c.* Et erit vnum ouile, & vnus pastor. *Quum igitur ad omnes cognitio tui, tam voce prophetarum, quam tua transitura prædicetur. Quid factum est, hoc est, cur huius promissionis mutata est intentio, ut non omnibus, sed tantum nobis te ipsum manifestaturus sis? Hæc quæstio in hunc usque diem frequens est, cur scilicet Deus vni homini plus det, quam alteri. Signanter autem cur mundo, hoc est, sapientibus, diuitibus, potentibus, plerumque non reuelet, quod tamen humilibus reuelat. Audi igitur Christum. *Si quis diligit me, sermonem meum seruat.* Hoc vno verbo ad omnes quæstiones prædictas respondet. Si enim quæris, quomodo appariturus sit, ut tamen soli electi eum videant, non autem mundus: Respondet, eam apparitionem vel manifestationem fore non corporalem, sed spiritua-*

sup. eo. c.

2. reg. 7.

Isa. 40.

Ioan. 12.

Ioan. 10.

Matt. 11.

lem

ANNOTATIONES

lem, quasi diceret: Veraciter me manifesta-
bo, verum non quemadmodum nunc, sed
per verbum & per spiritum sanctum, quorū
neutrum oculis corporalibus videtur, sed
fide, qua quia mundus caret, ideo me vide-
re non poterit. Si quæris, quare deus pater
pios diligit, &c. Respondet quia ipsi Chri-
stum & diligunt, & sermones eius seruant.
Si quæris, quare mundo se non manifestet
Deus? Respondet, quia Christum nec dili-
gunt, nec sermones eius curant aut seruant.
Solos enim eos diligit qui Christum diligunt
Signanter autem Christus hoc verbo expo-
nit, quid sit illud quod dixit se manifesta-
ndum discipulis, non mundo. Manifestat au-
tem se Christus duplici via: prædicatione sci-
licet verbi, & reuelatione spiritus sancti. Pri-
mò, inquam, se reuelat prædicatione verbi,
neque id mirum. Est enim Christus verbū
patris æternum: proinde & seipsum & patre
verbo reuelat. In verbo igitur vere nobis
manifestatur Christus, & quidem multo p-
fectius quàm eum Iudæi viderunt. Hinc di-
cit: Beati qui non viderunt & crediderunt.
Itaque si Christum videre cupis, amplectere
verbum Euangelii: neque enim aliter se ti-
bi manifestabit vsque ad finem mundi, vbi
denuo omnibus conspicuus redibit. Vide
autem consequentiam verborum. Christus
se reuelat, sed his tantum, qui verbum ipsū
seruant. Nemo autem verbum Dei seruat,
nisi qui diligit, cōgrue igitur à dilectione in-
cepit. Si quis, inquit, diligit me, sermones
meos seruabit. Verissima sententia: Nemo
verbum Dei obseruat & curat, nisi diligit.
Neque alia causa est, quòd diabolus tam fa-
cile e quorundam cordibus verbum dei au-
ditum aufert, item, quòd plerique ob modi-
cam tentationem deficiunt, alii autē sollicitu-
dine seculi verbum suffocant: quàm quòd
non perfectè diligunt. Qui diligit Christum
approbat quæ Christus approbat, odit quæ
Christus odit, facit quæ Christo placent, vi-
tat quòd ipsi displicet. Sic David: In corde
meo abscondi eloquia tua, vt non peccem ti-
bi. Qui diligit, non respondet, nō differt, nō
causatur cur præcipiatur quodlibet, cū gau-
dio exequitur præceptū, interdū etiam quæ
quodammodo impossibilia videntur aggre-
ditur: Omnia hæc agit dilectio. Ad hanc autē
dilectionem tunc vel maxime accendimur,
quum cogitamus, quod deus prior dilexit nos
adhuc inimicos, peccatores, maledictos, dā-
natos: adeo vt etiā filiū pro nobis in mortem

dederit, &c. Igitur qui ex hac dei dilectione
accensus fuerit vt redamet Christum, is ser-
monem Christi seruat. Seruatur autem ver-
bum Dei: Primò fide cordis, cū scilicet ip-
sum verbum magni æstimamus & credim⁹
Fides enim est fidelissimus verbi custos: Ne-
que enim satis est, ratione aut memoria ser-
uare. Deinde etiam opere seruatur verbum
Dei, cū scilicet verbo & voluntati Dei vo-
luntatem operaq; nostra conformamus. V-
trāque obseruationē Moyses vno verbo cō-
prehendit: Erunt, inquit, verba mea in cor-
de tuo: Narrabis ea filiis tuis, eruntque qua-
si signum in manu tua. Et Sapiens: Liga ea in
corde tuo, & circunda gutturi, & cū am-
bulaueris, gradietur tecum. *Et pater meus di-
liget eum.* Ne quis parupendat hanc Christi
per verbum Euangelii manifestationem, in-
cipit enumerare, quis fructus eos sequatur,
qui verbum Christi obseruant. *Pater,* inquit
diligit. Dilexit pater ab æterno electos, sed
diliget (inquit) in futuro, hoc est, tum primū
signa dilectionis ostēdet. Tanta autē est hæc
promissio, vt vel sola nos incitare posset ad
amorem verbi Dei. Quid enim maius homi-
ni contingere posset? Quis tanta vel sperare
ausus esset, nedum petere? David tantum o-
rat: Ne auertas faciem tuam à me, ne decli-
nes in ira à seruo tuo, non ausus maiora pe-
tere. Ob eandem causam & latro nihil aliud
petiit, quàm vt Christus eius memor esset:
Domine (inquit) memento mei, &c. Et qui-
dem magnum est, esse in memoria Dei, sed
maius est, diligi à Deo. Quem enim De-
us diligit, huic & bona vult & bona facit:
Iam, si Deus diligit, quid nocere potest vel
homo malus, vel etiam Satā? Si deus pro no-
bis, quis contra nos? *Et ad eum veniemus.* Alia
promissio obseruantibus verbum Christi,
nec minus egregia, imò maior quàm præce-
dens. *Veniamus* (inquit) in plurali, vt ostēdat
totam trinitatem ei homini bene velle, qui
Christum diligit. Veniamus non visibiliter
sed spirituali quadam visitatiōe, videlicet p-
internam consolationē, per gratiæ augmen-
tationē, per dilectionis incrementū, per om-
nium bonorum spiritualiū multiplicationē
Veniamus ad eum. Magna Dei dignatio, ingē-
que beneficiū, quo nihil maius cogitari po-
test. Qui, n. deū habet, quid nō ex ipso pete-
re licet? Si cui deest sapiētia, diuitiæ, vita, iu-
stitia, auxilium, consolatio, &c. nonne hæc
omnia ī deo inueniet? Nec obstat quod præ-
sentia Dei non semper sentitur: nō enim ob-

Ioan. 3.

Deut. 6.
Prou. 6

Luc. 23.

Rom. 8.

id

id esse credendus est. Nam & infans &
dormiens habent quidem præsentem vitam
sed neuter eorum sentit se habere vitam. Si-
cut igitur infanti expectandum est ætatis a-
dultioris tempus, & dormienti expectanda
est vigilia hora, vt sentiant & intelligant se
virescere oportet, afflicti & morientem ex-
pectare tempus reuelationis, quāquam in-
terim omnia bona Dei possideat: In silentio
& ipse (ait propheta) est fortitudo vestra. *Et
manebit apud eum faciemus.* Mira Dei boni-
tas, quæ non contentus est ad nos venire, sed
in super in nobis vult manere. Sic enim olim
prædixit: Inhabitabo in eis & inambulabo,
&c. Fit igitur quiuis credens, verbumque
Christi obseruans, verum Dei patris & filij
& spiritus sancti templum, id quod Paulus
frequenter & magnificis verbis cōmemorat:
Felix homo, qui hūc hospitem recipere me-
retur. Est enim Deus hospes, satis magnifi-
cus, non venit vacuis manibus, nec abit infa-
lucato hospite. Nec mirum, Abraham susce-
pris tantū angelis, ingēti dono donatus est,
Gene. 18 filios scilicet, quem diu concupierat. Loth iis
Gene. 19 dem angelis susceptis, è subuersione Sodo-
mæ liberatus est. Ob eandem tantū arcam
Dei in domum suam receperat, & ad breue
2. re. 6. tempus, & benedictionem meruit omnium
quæ habebat. Maria ingressa domum Zaha-
riæ, & ipse & Elisabeth, imò & Ioannes nō
Luc. 1. dum natus, impleri sunt spiritu factō. Quid
igitur deesse poterit ei, apud quem tota Tri-
nitas mansionem habet: Vides igitur, quā
facile ingentia bonā, imò Deum ipsum om-
nium bonorum fontē, acquirere possimus.
Exempli gratia Christus dixit: Nolite solici-
ti esse, &c. Si enim pater pascit auiculas, quā-
to magis vos? Si hoc verbū fide viuā serua-
ueris, iam ad te venit filius & pater, & apud
te mansionem faciunt, hoc est omnium bo-
norum thesaurum afferunt: adeo, vt credēs
etiam in summa egestate nullius rei egestas
2. Cor. 6. grauis tibi sit, ac molesta. Sic Paulus de cre-
dentibus ait: Nihil habentes, & omnia possi-
dentes: Sic Israelitæ etiam in deserto cibum
2. re. 19. paratum inueniunt. Sic Helias hominibus
cessantibus à coruo pascitur, item que ab an-
gelo. Similiter, qui hunc Christi sermonem:
Ego sum resurrectio & vita, &c. fide viuā
seruauerit, is recipit & patre & filium in suū
hospitium, qui communicant ei in medijs
peccatis legitime tamē pœnitenti iustitiā, in
media morte vitam. Hinc in lege benedicun-
tur, qui verbo Dei obtemperant, &c. Hæc

igitur nos incitent ad amorem Christi, ob-
seruantiamque Euangelii eius. Obserua
quod mansionem quidem habent pater &
filius apud credentem iustum, etiā in hac
vita, sed non tam perfectè sicut in futura:
Nunc quidem dilectus mittit manum suam
per foramen, & venter humanæ infirmitatis
intremiscit ad tactum eius. Vel tanquam
sibilus auræ tenuis, raptum fingens osculū,
fugit idem dilectus. In illa autem beata vita
amicus amica plena & permanente volu-
ptate copulabitur: Gaudebit, inquit, propheta,
sponsus super sponfam, & gaudebit su-
per te Deus tuus *Qui non diligit me sermones*
&c. Et hæc sententia verissima est. Apud
eos enim qui dilectione Dei vacui sunt, ni-
hil contemptius est verbo Dei, non mouen-
tur promissis, non terrentur comminationi-
bus, non obediunt præceptis. Proiecisti, in-
quit, sermones meos retrorsum: Si videbas
furem, currebas cum eo, &c. Iam, quāuis
hoc loco non exprimat Christus pœnam eo-
rum, qui verbum suum non retinent aut cu-
rant, satis tamen ex superioribus patet, qua
pœna puniantur. Nempe Quod Deus eos
odio habet, nec dignatur sua præsentia &
inhabitatione. Nec mirum, in maleuolam
enim animam non intrabit sapientia, &c. *Sapientia*
Quum enim Deus natura bonus sit, & ori-
go omnis virtutis, quomodo posset amare
impios & impuros, quum etiā apud nos
omne animal diligit sibi simile? Item nemo
hominum in fordida & impura domo habi-
tare dignatur, quid mirum, quòd Deus,
qui summa puritas est, abominatur impios?
Quæ enim conuentio iustitiæ ad iniquita-
tem, &c. Quid autem damnosius homini
cōtingere potest, quàm à deo odiri & reici?
Igitur, si gloriosa & optima res videtur Dei
participatio, studeat quisque, vt Christo in-
corporetur, eumque imiterur: alioqui & ip-
se à Deo reicietur. *Et sermo quem audistis, nō
est meus.* Iterum appellat Christus ad patrem
vt sermoni suo autoritatē adferat, ne quis
mirerur, cur verbo suo tantum tribuat. Itē-
que, ne quis putet paruum quid esse, Chri-
sti verbum contemnere. *Sermo,* inquit, *quem
audistis, non est meus, &c.* Sic supra dixit: Do-
ctina mea, non est mea. Est autē sensus ver-
bi. *Sermo, quem audistis, non est meus.* hoc est,
à me ipso nō loquor, aut de proprio corde,
sed ex voluntate patris, testantibus signis,
quæ vidistis, & quæ facturi estis in nomine
meo. Nō igitur leue peccatū est, verbū Chri-
sti

Can. 1
3. Re. 19

Isa. 62

Psal. 49

Sapientia

1. Cor. 6

Ioan. 7

Aa

Bj

Luc. 10. *Hi spernere.* Hinc alias dicit: Qui me spernit, spernit & eum qui me misit. *Hac locutus sum vobis apud vos manens.* Sensus est; Hactenus corporaliter & visibiliter vobiscum existēs verbo me ipsum manifestavi. Docui enim, quis ego sim, quis pater, cur venerim, quid intendā, quid à me expectare debeatis. Hęc inquam vobis dixi apud vos manens. Quia aut natura imbecilliores estis, quā vt in aduersis perdurare possitis, verbūq; æternum humiliter & subiectius videtur, vt nemo facile in tentationibus solo verbo contentus sit, & credat, opus habetis clarioris manifestatione mei ipsius & patris. Ne igitur aliquid vobis desit ad salutem, en post recessū meum mittam vobis spiritum sanctum, qui & me perfecte clarificabit, & verbum meū cordibus vestris imprimet, induetque vos virtute ex alto, & auxiliabitur infirmitatibus vestris. Hactenus igitur verbo locutus sum vobis, nunc loquor spiritu sancto. Docet igitur Christus hoc verbo, quid in ipso querendum & expectandum sit pro hoc tempore. Mundus siquidem longè alia querit & expectat in Christo, quā querenda & expectanda sint. Iudæi in Christo querebant & expectabant regnū carnale, imò etiam discipuli, ideo dicebant: Dñe, si in tempore hoc restitues regnū Israel? Alii querebant in Christo pōpam, vt Nazarię, qui dicebant. Quanta audiuius à te facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Itē cognati eius: Sihæc, inquit, facis, manifesta te ipsum mundo. Alij querebant in Christo ventris saturitatem, vt hi, quibus dicebat: Queritis me, non quia signa vidistis, sed quia comeditis ex panibus meis. Sic & pseudochristiani etiam hodie nihil aliud querunt in Christo, quā carnis licentiam. Omnibus his obuiat Christus vno hoc verbo: Ego, inquit, hactenus annuntiaui verbum, præter verbum non aliud expecteris in hoc mundo, nisi reuelationem verbi, hoc est, spiritum sanctum, qui reuelat & confirmat verbum. Non enim missus sum, hoc tempore dare regnum & plenariam securitatem, &c. sed in futuro hæc contingent, interim contentos vos esse oportet verbo & spiritu sancto. Deinde ex hoc loco videmus, quod et si verbū externū Christum ostēdat & manifestet, instructuosum tñ manet, nisi superueniat spiritus sanctus. Hinc Christus post prædicatum verbum, etiam spiritum sanctum misit. Huc pertinet quod **1. Cor. 3.** Paulus ait: Non qui plantat, est aliquid, ne-

que qui rigat, sed qui in eumētū dat Deus. *Paracletus autem spiritus sanctus, &c.* Pluribus nominibus spiritum sanctum describit vt agnosci & ab aliis discerni possit, ne nobis imponat fallax aliquis spiritus, quemadmodum Achab deceptus est per spiritum mendacem ex ore prophetarum suorum. Primum igitur, iterum nominat eum paracletum, quemadmodum & supra, vt ostendat quod nulla perfecta consolatio esse potest sine spiritu sancto. Hinc ecclesiā de ipso canit in labore requies, in æstu tēperies, in fletu solatium. Igitur, si spiritus sancti opus est consolari, consequitur eos ex alieno spiritu loqui, qui hoc solum agunt, vt conscientias illaqueent, & in desperationē adigant. Deinde, quem supra spiritum veritatis nominavit, hunc hoc loco nominat spiritum sanctum idque congruentissimè. Nemo enim in se sanctus est, sed & omnes quos inhabitat, sanctificat, nec quicquam sanctum esse aut dici potest sine spiritu sancto. Hinc de ipso canimus: Sine tuo numine, nihil est in homine, nihil est innoxium. Ergo non de spiritu sancto loquuntur, qui ne dum sanctitatem non promouent, sed impediunt, quales sunt; qui libertatem carnis, docent a bonis operibus simplices abducunt. Adidit, Quem mittet pater. Paternum, inquit, erit munus. Nulli enim datur spiritus sanctus, nisi in filium Dei adoptatus sit. Hinc in Luca: Pater, inquit, dabit spiritum bonum petentibus se. Demum etiam hoc addit. Quē mittet pater in nomine meo, quod tripliciter intelligitur. Primum, in nomine meo, hoc est, propter me. Huc pertinet quod supra dixi: Ego rogabo patrem, vt aliū paracletum det. Itēque, de plenitudine Christi oēs accepimus, ait Ioānes. Vel, in nomine meo mittet eum, hoc est, nō alienum à me, sed vt ea ipsa doceat, & cordibus inscribat, quæ ego docui. Vel tertio in nomine meo, hoc est, tale nomen habebit, quale ego. Sicut enim ego consolator sum, sic & ipse erit. Me misit Deus pater, vt consolaret, omnes contritos corde. Ob eandem causam & ipse mittetur. Ille docebit vos omnia. Primum spiritus sancti officium est consolari: Alterum docere. Docet autem spiritus sanctus perse, non externo clamore vocis, sed interna inspiratione & illuminatione cordis: scribit enim legem Dei in corda nostra. Igitur, cum non alius Doctor & rector Ecclesię à Christo datus sit quā spūs sanctus, cōsequitur, quod hi soliverē docti sunt, quod

spiritum sanctum doctorem habent. Consequitur secūdd, quod spiritum sanctū accepisse, est didicisse. Sicut, n. nemo scit, quæ hominis sunt, nisi spiritus hominis, sic nemo scit, quæ Dei sunt, nisi spiritus Dei. Cōsequitur tertid, quod sicut spiritus sanctus nō cessat cōsolari & sanctificare, sic nec cessat docere credentes. Hinc supra dixit Christus: Vobiscum manebit in æternū. Pater quidē opus suū perfecit creando, filius redimendo: spiritus aut sancti opus in finem vsq; mundi durabit. Sicut igitur spiritus sanctus apostolos suo tempore docuit, quæ necessaria erant, sic & postea docuit, & adhuc docere pot quos vult, & reuelare quæ vult. Nemo igitur vel tempus vel modum præscribat. Sed quidnam docebit spiritus sanctus? Nunquid nouum aliquid, & à Christo alienum? Nequaquam. Sicut enim Christus post Moysen veniens, ipsum Moysen declarauit: sic spiritus sanctus Christū manifestat. Cæterum, quū audis: *Docebit vos omnia.* Cogita qualis doctor sit spiritus sanctus. Quis enim aliorum omnia docere potest? Deinde vides ex hoc verbo, quod Christianorum scientia omnes alias scientias excellit, nec mirum, quum talem habeant doctorem. Quom autem dicit: Omnia, non simpliciter omnia intelligas, sed omnia scilicet ad salutem necessaria. Vel: Omnia, quæ scilicet Christus verbo docuit. Vt sit sensus, quæ ego hactenus locutus sum de regno, libertate, gaudio, iustitia, &c. ea vos carnaliter adhuc pro captu huius mundi intelligitis: spiritus vero adueniens, docebit vos diuinam in verbo meo sententiā. Huc pertinet, quod Paulus dicit: Det vobis spiritum sapiētię & reuelationis, &c. vt sciat quæ sit spes, &c. Et iterum: per spiritum roborari in interiorē hominem, &c. vt possitis comprehendere, quæ sit longitudo &c. Et *suggeret vobis, quacunque dixit vobis.* Non tantum, inquit, non patietur vos quicquam ignorare, quod ad salutem pertinet, sed etiam obliuiosis iterum in memoriam reducet quæ exciderunt, neque deinceps quicquam vos patietur obliuisci. Summa, ex tardis faciet dociles, ex somnolentis vigiles, ex obliuiosis memores, ex mæstis alacres, ex terrestribus cœlestes. Congruè autem Christus etiam hoc prædixit spiritum effecturum, alioqui discipulis maximè ea quæ post cenam dixit, omnino excidissent: quia cum dicerentur, non intellexerunt ea perfecte, nec firmiter impresserunt memorię

variis affectionibus impediti, tristitia scilicet, timore & dolore. Textus tamen noster habet: *Quæcūq; dixero vobis, quod & ipsum non reiiciendum est.* Nam Christus etiam nunc loquitur interna inspiratione. Iuxta illud. Audiam quid loquatur in me dominus. *Psal. 84.* Vtraque igitur spiritus sanctus credentibus suggerit, & quæ externe locutus est, & quæ internè loquitur Christus. Ex prædictis igitur vides quantam curam & Christus gerat pro ecclesia sua, qui spiritum sanctum ipsi contulit, per quem perpetuam haberet cōsolationem & directionem. Deinde videmus hic, quam necessarius nobis sit spiritus sanctus. Cum enim omnes simus peccatores, omnes indigemus cōsolatione eius, quæ est remissio peccatorum. Deinde, cum diabolus semper id agat, vt à veritate nos abducat, indigemus spiritus sancti doctrina & directione, imò confirmatione. Hinc est quod David orat Spiritū rectū innoua in visceribus meis. *Psal. 50.* *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Verbum hoc primo sic accipere possumus, vt sit vltima Christi valedictio, quasi diceret: iam abiturus sum, valedite igitur. Nam quod latini ad eū vel recedēdo, Salue, vel vale, hoc Hebręi suo more dicunt, Pax tibi. Quæuis autem huiusmodi aduenientiū aut recedentiū optationes, salutationes aut benedictiones apud omnes gentes inueniantur, licet diuersæ, tamen minime vanæ sunt, quod primum ex eo patet, quod Christus ipse his vsus sit. Deinde, quod Apostolis id ipsum præceperit. Maximè aut ex eo, quod ait: Si tibi fuerit filius pacis, requiescet super eū pax vestra. Igitur si christianus es, & obuiū habes saluatorē, qui tibi à Deo & per Deū bona precatur, caue, putes te audire verbū hominis, sed crede certo Dei verbo tibi bona optari. Quod si fide accipis, senties cōsolationē cordis, ac lenius feres etiā labores corporis. Quæadmodū autē audimus Christum bene precantem nobis, sic & ipsi quoque bene precemur proximo. Hoc vult Paulus cum dicit: *Benedicite nolite maledicere.* Deinde hoc verbo insigniter consolatur Apostolos de suo abscessu quasi diceret: Et si corporalem præsentiam & conspectum vobis subduco, tamen non parua bona relinquo post me, nempe pacē quia interim contentos vos esse oportet. Nō enim in hoc mundo perfecta vobis beatitudo continget. Nemo igitur tristetur, quod Christum hoc tempore videre possit, sed

Rom. 5. gratias agat, quod pacē Christi possidet: Iustificati enim per fidem, pacem habemus ad Deum. Iam quod Christus abiturus ad patriam, & rediens post resurrectionē, nihil aliud optat, quā pacem, nec aliam salutandi formulam Apostolis tradit, quam ut dicerent. Pax huic domui: clare monstrat, quod pax illa ingens quoddam bonū est. Nec mirū. Nam & in externis rebus nihil iucundius & optabilius est pace: adeo, ut nec diuitiā, nec sanitas, nec potētia, &c. iucūda sint aut esse possint, si desit pax. Hinc sapiēs: Melior est pugillus cū requie, quam vtraque manus plena cum labore & molestia. Deinde quanuis generaliter iucunda quādam res sit pax, post graue tamen bellum & pericula multo iucundior est: imō quanto grauiori dispendio eius qui minor & infirmior est inimicitia gerūtur, tanto gratior & desiderabilior est pax. Verbi gratia. Vbi victor omnes victos morti addiceret, dulcius nomen vel pacis opus est, quam vbi victor referuat victis solummodo tributa quāquam difficultia indiceret. Hinc discite, quantum bonū sit pax, quam Christus attulit, & meruit. Si nihil iucundū est, vbi quis hostem hominē habet, quid iucundum esse potest ei, qui cū Deo disidet? At qui inter Deū & homines inimicitia grauisimā erant. Nec dubium, quin in prelio iudicii Deus omnino superior foret. Nā etsi quidam erant homines fideles & iusti, illorū tamē iustitia cōparatione debiti tāta erat, quāta est fortitudo regis occurrētis cum decem millibus ei qui cum viginti millibus venit ad se. Ergo, quanto maiori malo generis humani predicta inimicitia gerebantur, tanto magis necessaria pax hominibus erat. Sed quam nos legationem misissemus ea quā ad pacem sunt rogaturi, nisi vltro se obtulisset pax nostra Christus filius Dei, qui pro eo quod solus erat innocēs, solus & poterat rationes perorare pacis nostrae: Hinc Paulus: Ipse est pax nostra, non tantum quia fecit vtraque vnum, sed quia per eū accessum habemus ad Deū, &c. Merito igitur dicit se relinquere & dare pacē. Ob eam causam & regnum ipsius dicitur regnum pacis. Hinc Isaias nominat eum principē pacis: Et pacis, inquit, nō erit finis. Deinde, quia victoris est pacē dare, itemque eius qui offensus est, victi autē & eius qui offendit est pacē accipere: plane ostendit Christus hoc verbo, nos esse qui Deū offendim⁹ & viciisimus. Obserua autē, quod bis dicit pa-

cem. Pacē enim gratiē hic nobis reliquit pro precipuo dono: vere enim magnū donū, pacē habere cū Deo. Hinc Isaias lacerabūdus ex clamat: Constitutebor tibi Dñe, quoniam iratus es mihi, & conuersus consolatus es me. Itemque David: Exaltabo te domine, quoniam suscepisti me, &c. Pacem igitur gratiā reliquit, pacē autem gloriā in futuro dabit pro premio. Hinc est quod dicēdo. *Pacem velim quo vobis*, non addit, Meā, quia pax electorū in via multis tribulationibus & peccatis est permixta, qualis nō fuit pax Christi, qui sine omni peccato fuit. Sed dicēdo. *Pacē do vobis* addit, Meam, quoniam pax sanctorū in patria perfecte assimilatur paci Christi, quoniam caret omni malo culpa & pena. Tunc enim perfecte implebitur illud Isaias: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis sicut in requie opulenta. Si autē vtrunque ad pacē conscientia in hac vita referre volueris, ideo addit: Meam, ut sciamus qualem pacē nobis promittat. Meā, inquit, hoc est, eam gratiam, quam ego habeo in cōspectu patris. Vel, Meam, hoc est, quam ego merui. Vel, Meam, hoc est, diuinam & spirituales, non mundanā. *Non quomodo mundus dat, ego do vobis*. Etiam mundi, hoc est, externa pax, à Christo datur. Nā donū Dei est nō mediocre, pro quo & Paulus orare nos iubet ut scilicet placidam ac quietā vitam agamus: verū de hac nō loquitur hic Christus. Non igitur promittit eam pacem, quā mundus dat, nec eodē modo, nec ad eundē finē. Mūdi pax est sanitate potiri, diuitiis abundare, hostibus carere, aut eos deuictos habere, &c. Hanc autem pacem nō est vera pax, quia tantum consistit in externis bonis. Non autem pacificat cor. Corde autem nō pacificato, nihil prodest externa pax. Hinc, Nō est pax impiis, dicit Dñs. Christi autē pax est remissio peccatorū, spiritus sanctus, amicitia cū Deo ordinatus animus, &c. Atque hęc sunt, quę vere pacificant hominem. Deinde mundi pax est donum Dei sit, interdum tamen solet occasio esse ingentium scelerum. Sicut enim vino & opibus plerumque abutūtur mūdani, sic & pace. Hinc apud Sapientem dicitur mundana pace fulgentes. Venite fruemur bonis quę sunt, &c. Pax autem Christi omnis iustitia, pietatis & sanctitatis fons & origo est. Non solum enim hominem reddit pacatum, sed etiam patientem & pacificum, Præterea pax mundi tollit quidem externa mala, sed nō radicem malorum peccatorū.

atum scilicet. Radice autem permanente etiam si ramos succidas, repullulat: sic peccato permanente, non diu permanere potest pax & securitas: Etsi enim Deus ad tēpus dissimulat tamen non semper. Christi autē pax omnium maxime radicē malorum aufert. Peccato autem ablato, etiam si adhuc durat externa afflictiones, non tamen diu perdurare possunt, propterea quod radix excisa sit. Ad hęc, pax mundi ad homines refertur, pax autem Christi ad Deum & conscientiam. Demum, pax mūdi temporalis est, pax Christi æterna. Nō solū autem aliam pacem dat Christus, sed & alio modo. Mundus si quidem extrinsecus pacem affert, intrinsecus turbam relinquit: Christus vero intrinsecus pacem confert, extrinsecus turbam relinquit. Iuxta illud: In mundo pressuram habebitis, in me autem pacem. Item mundus dat pacem, auferendo afflictiones & turbam à persona afflictā & turbata: Christus vero dat pacem auferendo personam turbatam ab afflictionibus, hoc est, relinquendo afflictiones in humeris incubentes: sed interim cōscientiam munita pacificando, ut gloriatur etiam in afflictionibus: & videatur sibi in mediis malis paradysum in ambulare. Demum etiam ad aliū finem Christus dat pacem. Mūdi enim pacē dat, & quærit, ut corpori bene sit. Christus autē dat, ut animæ bene sit. Hanc pacem veram, stabilem, perpetuam, & cum Deo, Christus nobis emeruit, eamque gratis omnibus offert. Miseri igitur filij Adā qui tantū externam & falsam pacē quærunt hanc neglecta. Item quod externam pacē magnis laboribus & periculis quærunt, veram autem pacem nec gratis oblatam accipere volūt. *Nō turbetur cor vestrum, neque formidet*. Conclusio est eius, quod præmiserat: Pacem relinquo, &c. quasi diceret. Quandoquidē tanta vobis bona post me relinquo, pacem scilicet cum Deo, nō est quod turbemini, sed est vnde gratias agatis. Vel verbum hoc expositio est eius, quod de pace dixerat quasi diceret: Non ita pacem do, ut post hanc nullum aduersariū, nihilque molestię sentiaris sed ut cor latum & intrepidum acquiraris, quod nullo modo turbari possit, nec quicquid, quātūuis terribile, reformidat: Sicut enim in lege transgressoribus minatur, se daturum eis cor pauidū, ut non credat vitæ suę, &c. id quod summū malorū est. Spiritus enim tristis exiecat ossa, sic Christus suis promittit summā securitatē, quo nimirū nihil maius

aut melius est. Secura enim mens, quasi iuge conuturum. Potest & verbum hoc esse generalis admonitio, ne intellectus eorum turbetur propter mysteriorū, quę audierant, profunditatem: nec affectus reformidet, propter aduersa imminētia. Demū hoc verbū docet, quales auditores & sectatores Christus habere velit. Tales scilicet, qui lato corde etiam quęcunque ardua pro Christo aggreantur: Hilarē enim datorē diligit Deus. Item tales, qui non facile terreantur & refugiant. Tardos enim & formidolosos vbique arguit Christus. Hinc etiam in lege iubetur formidolosi excedere bello. *Audistis quia dixi. Vado & venio ad vos*. Causam addit, cur nō debeāt turbari aut formidare, quasi diceret, Non tantum attendatis, quod dixi me abiturum, sed simul illud considerate, quod dixi me rediturum. Si recessus meus vos turbat, animum reddat, quod iterū venturus sum. Non sine causa autem hęc duo repetit & inculcat: plurimum enim hoc refert scire. Nā etiā hodie sic agit Christus. Vadit enim vel abit, nō quod simpliciter & omnino recedat (nobiscū enim est vsq; ad finem mundi) sed quod aliquando cōsolationem suam abscedit, vnde proculdubio tristitia oritur, Davi de teste, qui dicit. Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus. Venit autē vel redit, cū reddit cōsolationē. Docemur igitur hoc verbo, quid à Christo nobis expectādū sit: nēpe quod non semper aderit, nec in finē relinquet, hoc est, nec semp bona immitteret nec semp mala vel aduersa. Igitur, si in tentatione es, noli desperare, audisti enim quod Christus dicit, Iterū venio. Si diuinā habes cōsolationē noli altū sapere, sed time. Audisti enim quod Christus dicit. Vado. Si diligereis me, gauderis, quia vado ad patrem. Supra dixit, quod verē dilectionis signū sit, obseruare mandata: Hic alio signo vult probari dilectionem suorum, nempe, ut bonis aliorum congaudeant. Charitatis enim opus est: gaudere cum gaudentibus. Igitur, qui Christum vere diligit, gaudet, quod ad patrem abiit, hoc est, in gloriam suam: gaudet de gloria Christi, quod sedet ad dexteram patris, quod omnia pedibus eius subiecta sunt, quod propter passionē mortis gloria & honore coronatus sit, &c. Quomodo enim membrū nō gauderet de gloria capitis? Imo iustissima & vnica gaudii nostri causa est, quod Christus ad patrem abiit, hoc est, in regnū & gloriā suā. Si n. tanta præstitit in

Luc. 24.

Eph. 2.

Isa. 9.

1. Tim. 2.

Sap. 2.

Ioan. 16.

Rom. 5.

Deu. 28.

Prou. 17.

Prou. 15.

2. Cor. 9.

Deu. 20.

Matt. 28.

Rom. 11.

Sup. c. 14.

Rom. 12.

Hebr. 2.

infirmate positus, quid non poterit presta-
re ad dexteram patris sublimatus. Hinc & Da-
uid monet, vt propter hanc causam gaudea-
mus: Omnes, inquit, gentes plaudite mani-
bus, &c. & subdit causam: Ascendit Deus in
subilo, &c. Et iterum: Dominus regnavit, e-
xultet terra, lætentur insulae multae. Tunc e-
nim decor & fortitudinem induit, & præcin-
xit se, vt quātūcūq; eleuetur fluctus maris
& tērationes, veruntamē sit, quod ibidē di-
citur: Mirabiles elationes maris, sed non mi-
nus mirabilis in altis Dominus. Deinde hoc
verbo subindicat, quod nondum recte dili-
gerent. Primò enim diligebant Christum vt
hominem, non vt Deum, ideo volebant, vt
cum ip̄s maneret visibiliter, verū hoc non
satis est. Deinde carnaliter tantum eum dili-
gebant, & carnali cultu venerabantur. Hinc
nolebant eum pati, quasi inglorium hoc es-
set Christo (quemadmodum etiam nunc sa-
cramentarii putāt inglorium Christo, quod
corpus suum māducādum dar) Atqui Chri-
stus summam gloriam æstimat perficere vo-
luntatem patris. Igitur. *Si perfeceris (inquit) di-
ligeretis me, gauderetis*, quod hac via ad patrē
redeo. Hinc enim clarius elucescit & patris
bonitas, & mea dilectio, & ex consequenti
vriusq; gloria. Demū plus seip̄os q̄ Chri-
stū diligebant, suis cōmodis prospicere vole-
bant, ne scilicet fraudaretur cōsolatione ex
præsentia Christi: gloriam autem Christi ne-
gligebāt. Atqui vera charitas nō quærit quæ
sua sunt, sed quæ aliorū, ideo dicit: *Si dilige-
retis me, &c.* Docemur autē hoc verbo, pro-
ximorum commodis non minus prospicere
quā nostris, maxime autem vt nostris cō-
modis præponamus gloriam Dei. Docemur
item, quod christiana dilectio est, proximū
ideo diligere, qui vadit ad patrē, hoc est ob-
pietatem, & ad ipsius perfectam salutem.
Quia pater maior me est Ex hoc verbo impius
Atrius errorem suum sumpsit, neglectis om-
nibus, quæ Christus hactenus & quidem a-
pertissimè de sua diuinitate disseruit. Hæc
enim est hæreticorum natura, tantum excer-
pere, quæ pro se faciunt. Sed facebat im-
pius ille. Non enim loquitur Christus hic
secundum diuinitatem, sed secundum hu-
manitatem, qua vere minor pater est. Vel
non loquitur hic de natura, sed de diuersis
suis officijs. Habet enim Christus duplex of-
ficium: primum gessit in humanitate, non-
dum carne mortuus, ad aurē verba carnalia
loquēs. Secundū exequitur, in patris regnū

& diuinam potentiam introgressus, vt ver-
ba auribus audita cordi imprimat per spiri-
tum sanctum. Primū officium postea apo-
stolis commendauit, secundum sibi soli refer-
uauit. Est igitur sensus. Præclaro quidē mu-
nere nunc fungor, sed pater maior me est,
hoc est longe præclarior est, quod in regnū
patris egressus, effecero per spiritū. Vel ideo
dicit patrem maiorem, quia filius sese exina-
niuit, formam serui accipiens. pater vero in
eadē maiestate, nō assumpta alia forma, man-
sit. Vel ad cōsolationem discipulorum hoc
dicit, quasi diceret: Etia si ego crucifigat, ta-
men pater est vitæ. Item, etiam si ego iuuare
nō possem, tamen pater potest, proinde nō
desperetis. *Et nūc dixi vobis priusquā fiat, &c.*
Vel hinc didicisset Atrius, Christū secundū
diuinitatē nō minorē patre. Stabile enim fir-
mumq; deitatis signum est prædicere futu-
ra. Est autē sensus. Scio me nūc surdis narra-
re fabulā, scio hæc quæ loquor, vos nunc nō
allegui: ideo tamē prædico, vt cū postea e-
uenerint, credatis, & in fide eō fortius cōfir-
memini. Oportet enim primū verbum audi-
re, postea spūs sanctus ip̄sum cordi inscri-
bit. *Id nō multa loquar vobiscū.* Subindicat tē-
pus iā instare, vt a verbis ad opus transeat,
& sicut hactenus verbo voluntatē patris per-
fecit: sic deinceps opere adimpleat & re ipsa
Deinde docet satis prædicatum esse verbis,
ac tēpus esse, vt primū ipsius ministeriū cēs-
set, succedatq; secundū illud & perfectius.
Sic & nūc satis prædicatū est verbis, restat
vnū hoc, vt per spiritū cordi inscribatur quæ
audiuimus & legimus. Nō est igitur, quod
nouā aliquā doctrinā expectemus aut quæ-
ramus. Stat enim sen-
etia iam nō multa loquor
Signatē autē dicit. *Vobiscū*, subaudiendū
est, manēs præsentia corporali. Loquitur q̄
dē etiam nūc nobis, sed nō nobiscū manens
visibiliter, sicut tunc erat. Item non simpli-
citer dicit, se nihil amplius loquaturū, sed
nō multa. Aliqua. n. infra subnequit, sed non
multa, nec lōgo tēpore post hoc locutus est
ipsis. Huius causam reddit, cū dicit. *Venit. n.*
princeps mūdi huius. Hoc est: imminet tēpus
passionis meæ. Princeps mundi diabolus di-
citur, idque non hoc loco tantum. Nam
& supra dicit: Nunc princeps mundi eū-
citur. Et Paulus: non est nobis lucta ad-
uersus carnem & sanguinem, sed aduersus
principes & potestates, &c. Non quod dia-
bolus mundū creauerit, vel ip̄s rector sit,
sed quod eorū qui mūdū & terrena diligūt
quorum

quorum maior pars est, caput sit. Hinc non
simpliciter dicit. Princeps mundi, sed, Prin-
ceps huius mundi. Cæterum, quod diabolū
nominat principē, subindicat magnitudinē
imminentis eertaminis, quod scilicet diabo-
lus omnibus viribus suis eū aggressurus sit.
Quod autē addit. Mūdi, ostendit diabolū
nedū proprias vires, sed & mūdi potētiā cō-
tra Christum excitatūrum. Quauis autem
non dicat, quid facturū sit princeps mūdi
facile tñ colligi potest. Fūr siquidē nō venit
nisi vt mactet & perdat. Et, Scimus cogita-
tiones eius, vt Paulus ait. Constat eūm fuisse
homicidam ab initio, semper quē id egisse
vt verbū Dei interficeret. Quod igitur semper
egit, hoc nūc summis viribus ager. Empha-
sim autē habet, quod in præsentī dicit: Ven-
nit, non venturus est, quasi diceret: Nūc ni-
hil non malorum in me cogitat, accusat, in-
sanit, furit: nūc congregantur Pontificēs,
discurret Iudas: nunc egrediuntur ad me ca-
piendū, &c. Discamus ex hoc verbo, vt sem-
per parati simus. Non enim dormit aduer-
sarius noster, sed circuit quasi leo, quærens
quē deuoret, &c. Discamus itē nedū atten-
dere præsentem hostis malitiam, sed etiam
præuidere & præcogitare futuras tentatio-
nes & insidias illius. Hęc enim cogitatio nos
ad spiritualia comparanda arma incitabit.
Discamus tertio perpendere, quā fortē
habeamus hostem. Nō est enim potestas su-
per terram, quæ ei cōparetur! Hoc nos in-
citabit ad orationem. *Et in me non habet quic-
quam.* Hoc addit, ne putemus Christum nō
potuisse resistere diabolo, vt fortiori, aut sua
aliqua culpa crucifixum esse. Non, inquit,
ideo venit vel venire permittitur, quod ego
rapuerim, vel iuste exoluere debeam, quæ il-
le exacturus est. Quod enim moriār, nō dia-
boli potestas facit, sed patris voluntas & di-
lectio: *In me non habet quicquam.* Hoc autem
tripliciter exponitur. Primò, non habet in
me quicquam suū, hoc est, vllum peccatum
Peccatum enim opus est diaboli: ipse enim
mendax est, & pater mendacij. Quod au-
tem Christus innocens fuerit, etiam aduer-
sarii eius testantur. Primus Iudas, cum dicit
Peccauit tradens sanguinem iustū. Deinde
Pharisei, qui nullum inueniebant cōueniēs
testimoniū, cū tñ multi falsi testes contra eū
stetissent. Præterea Pilatus, nūc quidē dicēs
Ego nullā inuenio causam mortis in eo: nūc
autē manus lauans & dicens: Innocens ego
sum a sanguine iusti huius. Postremo Cen-

turio & alii, qui visis signis in morte Chri-
sti clamabant: Vere hic homo iustus erat.
Nec mirū, quod sine peccato fuit Christus.
Vnde ei enim poterat inesse peccatum origi-
nale, qui de spiritu sancto conceptus erat?
Quomodo cadere poterat in peccatum, qui
erat sūma rectitudo? Quomodo vel appro-
pinquare potuit superbia ei qui se exinani-
uit, factus obediens vsque ad mortem? Quo-
modo auaritia? qui cum diues esset egenus
factus est. Quomodo inuidia? qui etiam ini-
micos dilexit. Quomodo ira? qui cum male-
diceretur, non maledicebat. Quomodo lu-
xuria? qui de virgine natus erat. Quomodo
gula? qui quadraginta dieb⁹ ieiunauit. Quo-
modo acedia? qui in laboribus fuit a iuuen-
tute sua. Hic igitur videmus, quæ sit vera
gloriatio Christiani hominis, nepe nihil in se
habere diabolicū, carere peccato. Docemur
omniū maximè id curare, ne diabolus quic-
quam tñ nobis habeat, hoc est, emū dare cō-
scientias a peccatis. Hinc enim David dicit: *Psal. 31.*
Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, &c.
Et Ioannes: Beati, qui lauerunt vestimenta
sua, &c. Hi enim securi cū Diabolo con-
gredi possunt, eique impio perare, quemad-
modum Paulus morti impropertat: Vbi, est
inquit, mors victoria tua? Secūddō intelligen-
tur verbum hoc: *Non habet in me quicquam,*
hoc est, vllam potestatem. Hoc ex priori se-
quitur: Vbi enim non est peccatū, ibi nullā
diabolus habet potestatem aut ius. Solum e-
nim peccatū sicut morti stimulum præstat,
sic diabolo dextrā armat & vires, ac ius dat
cōtra hominē, Christus autem sine pecca-
tō fuit. Emphasim autem habet, quod dicit:
In me non habet quicquam. In me inquam. Nā
in omnes alios habuit ius, Omnes enim pec-
cauerunt. Secure igitur etiam contra sanctis-
simos gloriabatur cum philisteo: Quid, in-
quit, existis ad præliū? Nonne ego Philis-
teus sum princeps mūdi, & vos serui Saul?
filij scilicet Adam. Nescitis potentiam
meam? Agedum, si quis inter vos fortem
se putat, procedat in præliū contra me.
Hoc omnibus hominibus exprobrabat. V-
nus Christus & solus gloriari potuit: In me
nō habet quicquam potestatis. Quia igitur
diabolus nullum in Christo ius habuit, & tñ
in eū irruit & occidit: iure amisit omne ius
suum, quod habuit super omne hominū
genus. Hoc igitur summe nos consolari
debet, quod diabolus nullā ius in Christū
habet. Sumus aut nos mēbra Christi, & sub

Psal. 16. umbra alarū ipsius speramus. Igitur nec in
Psal. 90. nos quicquam potest, id quod David pul-
 chre ostendit in Psalmo: Qui habitat, &c.
Ioan. 12. Ob hanc causam & superius dixit Christus:
 Nūc princeps mundi eicietur foras, & ego
Mat. 10. omnia ad me trahā. Et in Matthæo: Omnes
 capilli capitis vestri numerati sunt. Igitur, si
 cui adhuc nocet diabolus, non ipsius diabo-
 li potestas, sed Dei voluntas est & permissio
 ad utilitatem tentati. Nō igitur diabolo sed
Iob. 1. Deo tribuendum est. Hinc Iob quanvis sci-
 ret diabolum tanta mala sibi irrogasse, non
 tamen ipsi, sed Deo attribuebat: Dominus,
 inquit, dedit, Dominus, abstulit. Tertio etiā
 sic intelligere possumus verbum hoc. *No ha-*
bet in me quicquam. hoc est, non præualebit
 mihi, quantumcumque lauat. Conatur me
 occidere, sed resurgam: conatur meum no-
 men atque adeo me ipsum omnino suppri-
 mere, vt maledictū, sed diuersum, eueniet.
 Est etiam in hoc sensu nō parua consolatio,
 quod scilicet diabolus non potest præuale-
 re Christo, atq; adeo nec eius corpori, quod
 est Ecclesia. Corritū est ei caput, et si gauda
 adhuc seuiat. Tēret quantumcumq; vult, si in
 Christo manemus, nō præualebit. *Sed vt co-*
gnoscat mundus quod diligo. Hoc addit, vt scia-
 mus cur diabolo tanta potestate permiserit
 in se lauendi. Quod motior (inquit) nō dia-
 boli potestas aut culpa, mea facit, sed volun-
Psal. 72. tas & dilectio patris. Hinc in Psalmo dicit:
 Tenuisti manum dexteram meā, & in volū-
 tate tua deduxisti me, quasi diceret: Saluare
 me dextera mea, hoc est, diuina potētia mea
 mihi auxiliari poterat, vt non morerer, sed
 mandatum patris veraq; dilectio mea erga
 patrem, & etiā erga genus humanum tenet
 manū dexterā meā, vt non me defendam, &
 mortē nō transiliam, & in voluntate sua de-
 ducet me dicentem: Non mea, sed tua volū-
Mat. 26. tas fiat, quia non quod infirma caro appetit
 agendum mihi cenfeo, sed quod exigit con-
 silium diuinitatis. Hoc igitur verbo Chri-
 stus in seipso ostendit, quod verum signum
 dilectionis, est obseruatio mandatorū, quē-
 admodum supra docuit, ne quis causetur
 Christum aliquid docuisse, quod ipse non
 prior fecerit. Dilectionē (inquit) meam er-
 ga patrem non verbis tantum, sed opere o-
 stendam, imō opere summo & maximo, vt
 etiam mundus hinc videre possit, me vere
 diligere patrem. Quod igitur Christus hic
 dicit, hoc omnes Christiani dicere & facere
 debent. Est enim Christus perfectissimum

exēplar dilectionis & obedientiē. Iam vide
 quāni magna & ardua: Christus subierit, ad
 prestandā dilectionē & obedientiam patri
 & vere pudebit nos in rebus leuib; tā dif-
 ficiles inueniri. Obedientia Christi erat, vt
 se exinaniret, vt vilissimus hominū fieret, &
 mortem pro inimicis etiam subiret, &c. &
 obediuit. Nostra obedientia, est peccata re-
 linquere, virtutibus insistere, &c. vel potū
 aquæ frigidæ sitienti fratri præbere, &c. &
 dubitamus causamurque de grauitate præce-
 ptorū. Quid si mori nos iuberet pro fratri-
 bus? Vere igitur & iuste increpat nos Pau-
 lus: Nondū (inquit) vsq; ad sanguinē restiti-
 stis, &c. Meritoq; nos cōfitemur seruos inu-
 riles. Hæc igitur Christi obedientia exciter
 nos ad virtutē. Signatē autē dicit: *Sicut mā-*
datum dedit mihi pater. Non enim satis est præ-
 cepta Dei implere, nisi eodē modo implea-
 mus, quod ipse vult & præcipit, ne scilicet
 nostra volūtas in opere Dei præcedat. Hinc
Psal. 18. Saul inobediētia arguitur, quod præcep-
 tum quidem Domini fecerit, sed non sicut
 Dominus præcepit, *Surgite, eamus hinc.* Hoc
 addit, vt res ipsa ostenderet quod verbo iam
 dixerat. Hoc autē verbo primo ostendit se
 non timere diabolum, etiam si sit princeps mū-
 di: Alij, inquit, eum timeant, nos intrepidē
 ei occurrāmus. Iam enim in me inueniet vi-
 ctorem suum. Secundo voluit hoc verbo
 cordibus Apostolorum imprimere, se quic-
 quid passurus esset, præ se iūm ac volentem
 pati. Tertio voluit discipulos quantum hu-
 mana imbecillitas ferebat, testes ac specta-
 tores esse supplicij sui, vt magis eis crederet-
 ur. Hinc Ioannes noster infra dicit: Et qui
 vidit, testimonium perhibuit, &c. Quarto
 ostendit hoc verbo Apostolos eadem via
 transituros ad patrem, qua ipse præcessit, ne
 pe per crucem. Ideo dicit: *Surgite eamus,* in
 plurali. Quinto per hoc etiam præuenire vo-
 luit suorum periculum. Si enim in domo ex-
 peccasset aduersariorum aduentum, non
 patuisset apostolis fuga, nec pater ille fami-
 lias, cuius domus erat, sine periculo fuisset.
 Ideo eos educit, vt aliqui volunt, in montē
 Oliuarum, vbi residuum sermonis comple-
 uit, vt hi dicūt. Sexto hoc verbo excitat eos
 vt excusso torpore, redderētur ad ea, quē di-
 ctur⁹ erat, alacriores. Videbat enim eos mul-
 tis modis consternatos, partim mœtore, q̄
 videbant instare mortē Domini: partim me-
 ru maiorum, quē sibi illo digresso videbant
 imminere: tunc etiā videbat eos somno gra-
 uatos,

uatos, quē mox conciliabat. Addebat & sel-
 fio torporē animis. Vbraūt sunt mœror, me-
 tus, somnus & fessitudo; sibi verbū Dei non
 habet plenū effectū & fructū quādiu illa per-
 durāt, ideo iubet eos surgere. Demū per æ-
 nigma submonere etiā voluit hoc verbo, iā
 esse tēpus, vt animū erigāt ab affectibus ter-
 renis ad cælestia, à corporalibus ad spiritua-
 lia, à tēporalib; ad æterna. Est igitur sensus,
 Surgite à cœna legalī & typica ad cœnā Euā-
 gelij: Satis superque deseruitū est vmbri,
 satis est tādū peccatū regnasse, satis est tam-
 diu sub diaboli tyrannidē fuisse, satis est tā-
 diū ē cælo & paradiso exiles fuisse: oīa nūc
 in diuersum abibunt, & in melius conuer-
 tentur: *Surgite, eamus hinc.* Eamus. Ob-
 serua hic pulcherrimū ordinem: Sedere
 ad audiendū verbum debemus, surgere
 ad opus exercendū, iſe ad perfectionem.
Eamus: Abluti sunt pedes vestri, curandum,
 ne denud inquitentur: *Refecti estis cibo sa-*
lutis, nunc ad laborem eundē. *Eamus hinc*
 à iudeis in cœlis ad gentes, à terrena Hie-
 rusalem ad cōstruendam cælestem, à ciuitate
 iherosolimitana ad cōgregationem sancto-
 rum, à tēplo isto materiali & vmbatico ad
 extruendū verum tēplum Dei, in quo
 adorētur pater in spiritu & veritate. *Eamus*
hinc, à terra ad cœlum: expectat nos pater, ex-
 pectant angeli, expectant omnes sancti. Ob-
 serua, q̄ Christus prius verbo dno genera-
 hominū excitat, iacētēs scilicet in peccato,
 & sedentes in otio, vt resq; dicitur: *Surgite.*
 Christianismus em̄ aut Christi ecclesia non
 permittit esse iacētēs in peccatis, sed nec o-
 tiolos. Obserua itē, q̄ non dicit, Surgamūs,
 sed Surgite: Christus enim nunquam iacuit
 in peccatis, nec vnquā sedit, hoc est otiosus
 fuit, sed semper stetit in innocētia, & ambu-
 lauit in præceptis patris: In posteriori autem
 verbo etiam se admiscet, & connumerat no-
 bis: *Eamus* (inquit.) Eris enim in peccatis &
 otio non fuerit nobis similis, in pœnitentia
 tamē & satisfactionē similem se nobis fe-
 cit, imō præcessit.

CAPVT. XV.

Actenus Docuit Christ⁹, quis sit, & quare per cru-
 cem ad patrem abeat, &
 quis fructus sit ē sua pas-
 sione secutus. Est siqui-
 dem Christus via, veri-
 tas & vita. Ad patrem

autem per crucem abit, non coactus sed sua sponte: propterea, quod pater ita manda-
 uerit. Per crucē autē impetrat spiritū sanctū
 & glorificationē, quē nimirum ingētia bo-
 na sunt. Verūm, quid profuerit nobis tātus
 thesaurus: quid profuerit, quod Christus ex
 natura sua omnia bona habeat, & quod in-
 super moriēdo magna meruit, nisi & nobis
 communicatur? Docet igitur christus hoc
 capite, se ea bona quē in patre suo possidet,
 & quā per crucem meruit, nempe victoriā
 peccati, mortis, diaboli, &c. non sibi soli re-
 tinere, sed credentibus & ei, per dilectionē
 adhærentibus velle communicare. Idq; pri-
 mum propter tarditatem nostram extēno
 exemplo docet, vt & facilius intelligamus,
 & retineamus. *Ego sum vitis vera.* Frequētis-
 simum est in scriptura, quod homo arbori
 comparetur. Et bonus quidem homo bonę
 arbori, malus malę. Christus autem, vt se di-
 scernat ab alijs, speciali quodam modo se vi-
 ti comparat, pluribus de causis: Primo enim
 est vitis in hyeme sola & sine palmitib; vi-
 deatur, tamen ætate superueniente in plu-
 res palmites erumpit: sic Christus, et si tem-
 pore peregrinationis suæ pauci in eum cre-
 derent, et si in passionis hyeme sol⁹ & ab o-
 mnibus relictus videretur, transacta tamen
 hyeme & appropinquate ætate resurrectio-
 nis, statim priores eius palmites resorue-
 runt, & alij accreuerunt: adeo, vt tempore
 ascensionis iam essent centum viginti palmi-
 tes. In ipso autē die Pentecostes accresce-
 rent tria millia. Denique ad eō copiose hec
 vitis in palmites erupit, vt breui totam ter-
 ram occuparit. Nam vnus Paulus palmites
 eius extendit vsque ad Illyricum. Secundo,
 sicut vitis externē nullam quidem speciem
 habet: nam & nigrū & hispidum & curuū
 est lignum eius, nec tamen ob id abiicitur,
 nec eo minus habetur in pretio: imō alijs ar-
 boribus, quātuncūq; proceribus, quātuncū-
 que frugiferis præfertur: sic Christus in pas-
 sione sua nullā quidē speciē habuit, ab om-
 nibus enim despectus fuit: in ipsa tamen sua
 deformitate dulcissimos fructus protulit, re-
 missionem scilicet peccatorum & gratiam
 Dei. Nec ob id vilior nobis est aut esse de-
 bet, quod crucifixus est, sed eo commenda-
 tior, quo magis nostri causa sese deiecit.
 Hinc Paulus, Mihi absit gloriari, nisi in cru-
 ce Domini nostri Iesu, &c. Summa, quod
 nulla arbor, nullus homo, nulla creatura po-
 tuit, hoc despecta illa vitis Christus effecit.

Tertio, sicut vitis, ut in palmites excrescere possit & in fructus, oportet ut prius plantetur in terra, hyemis horrorem & imbrum molestias passura: sic ut Christus fructificaret, necesse erat, ut prius moreretur, quemadmodum supra dixit: Nisi granum frumēti, &c. Et infra: Si non abiero, scilicet in mortem, paraclerus non veniet ad vos. Quarto, sicut vitis est basis & fundamentum, palmites proferens, & etiam sustinens, nec quicquam valet: palmes abscissus: sic Christus est basis & fundamentum Ecclesiae: ex ipso enim orta est, & ex ipso dependet, eique innititur. Quam diu enim ei adhæret, persistit. Hinc *Matth. 20* est, quod Ecclesia vinea dicitur, nedum eorum, qui post Christum venerunt, sed etiam eorum, qui Christum præcesserunt. Hinc *Isaias*: Vineam Domini Sabaoth domus Israel est, quod idem testatur & *Psal. 79*. Christus enim omnes electos, qui unquam fuerunt, sunt, & erunt, sustinet: Iesus Christus, inquit, *Heb. 13*. Paulus, heri & hodie, ipse & in secula. Virtutem enim suam nedum in sequentes, sed etiam in præcedentes se transfundit. Quinto sicut palmites quicquid viriditatis, succus & fructus habet, de vite habent, sic Christus est fons & origo omnis boni in electis. Ab ipso enim habet succum gratiæ: Ab ipso habet vinum illud verè iustificans cor hominis, spiritum scilicet sanctum: Ab ipso habent, quod fructificare possunt. Hinc infra dicit: Sine me nihil potestis facere. Sexto, sicut vitis omnem suam naturam & nobilitatem in palmites suos transfundit: sic Christus omnia quæ habet, iustis fidelibus communicat nomen suum, hæreditatem suam, denique quantum fieri potest, etiam naturam suam, ut & nos dicamur, & simus filii Dei, si non natura, certè adoptione. Demum, sicut vitis omnibus quidem ex se oriundis palmitibus succum suum transfundit, non tamen omnes eundem retinent, nec omnes fructificant, unde & plerique exciduntur: sic Christus, quantum in se est, omnibus offert gratiam, non tamen omnes eam accipiunt, nec omnes acceptam seruant, & in opus exerunt unde & multi exciduntur, ut infra dicitur. Vides igitur, quam aptissime Christus se viti comparat. Horum autem quæ dicta sunt, nihil non summè nos consolatur, vno duntaxat excepto, quod ultimo loco dictum est. Id enim non parum nos terrere debet, cum scilicet audim⁹ excindēdos aliquos ex hac vita, ut infra dicitur. Addit autem: *Ego sum*

vitis vera. Primo propter veram similitudinem, non propter veram naturam communio nem cum vite, quemadmodum & *Isaias* dicit: Verè fornum est populus. Secundò verè se dicit vitē, ut se præferat externæ viti, quæ vinum quidem producit, sed in quo est luxuria, quod corpus quidem exhilarat, sed non cor. Deniq; etiam, quod nonnunquam ingentium malorum causa est. In Christo autem longè aliter contingit, &c. Est enim Christus vitis vera, vinum illud producens quod germinat virgines, spiritum sanctum scilicet, qui & perfectè cor exhilarat, & ad omnia bona ducit. Tertio verè se vitē dicit ut se distinguat à parua illa & sterili vinea, de qua *Hieremias*: Quomodo conuerſa es in prauum vitis aliena? Et *Isaias*: Expectaui, ut faceret vvas, fecit autem labrūſcas. Vide ibidem ad longum. Et pater meus agricola est. Ridiculū est, quod ex hoc loco arguit *Arrius* patrem & filium in diuinis non esse vnus naturæ, quemadmodū vitis & agricola non vnus naturæ sunt. Non enim hic de natura sed de operatione vtriusque sermo fit. Impium est & illud, quod quidam hinc colligunt, patrem solum ad extra operari, quem admodum agricola facit: nā nec hoc voluit Christus. Agricolam autem nominat patrem, suo more omnia in patrem referens, ne videatur sibi soli omnia tribuere. Et quidē tota Trinitas vnus agricola est. Nā vna est operatio Trinitatis ad extra: Christus tamen soli patri hoc attribuit, ut singulas personas in Trinitate ostendat aliquid specialiter agere ad salutem nostram. Sic pater creat, filius redimit, spiritus sanctus sanctificat. Christus est vitis, pater purgat & excolit, spiritus sanctus est succus ille viuificus, quē de vite Christo haurimus. Patrem igitur dicit Agricolā. Primo, quia hanc vitem plantauit, & in mundum misit. Ex eius enim dilectione omnis salus nostra profecta est: Sic enim Deus dilexit mundū, ut filium suū daret. Iam si pater eam vitem & vineam ex ea nascentē plantauit, ergo perpetuo manēbit, & nunquam deficiet: Consilium enim Domini in eternū manet. Secundò, agricolam dicit patrem, ut ostendat eum perpetuo operari & excolere vineam suam, hoc est, Ecclesiam. Habet quidem agricola plura officia circa vineam: non solum enim eam plantat, sed & colit: & nūc quidem eam fodit, nunc putat, nunc impinguat, nunc sæpe cingit: omnia hæc Deus facit circa fideles, id quod in parabola de vinea

Matth. 12. nea ostensum est in *Matthæo*. Tertio, sicut agricola habet officia sua distributa: non enim per totum annum fodit vineam, non semper putat vites, neque continenter fructum colligit de vinea, sed hæc omnia stato suo tempore pro opportunitate facit: sic deus nunc beneficia præstat, quod est fodere, nūc aduersa immittit, quod est putare, nūc fructum exigit. Quarto, sicut vinitor nunquam vineæ curam ex animo relinquit, siue enim dormiat, siue vigilet, vinea semper manet alta mente reposita, quanquam extrinsecus videatur, præsertim in hyeme, plane nullam curam vineæ habere: ita Deus pater, etsi aliquando dissimulet se vineam suam respicere, hoc est fideles, nunquam tamen ipsos relinquit aut eorum obliuiscitur, nunquam non pro ipsis sollicitus est, atque adeo tunc maxime curat, cum minime videtur curare. Hinc in *Isaias* dicit: Ad punctum in modico reliqui te, & in miserationibus magnis colligam te, &c. *Omniem palmitem non ferentem fructum tollet*. Hic incipit parabolam de vite & agricola exponere, Et primo ostēdit: cur patrem agricolam animauerit, imò rationem reddit, cur patris hoc loco mentionem fecerit. Sicut enim in vinea externa non satis est quod vites plantentur, nec satis est, quod excerpant in palmites: sed necessario requiruntur vinitor. Cur hoc? quia ex vite etiam infructuosi palmites erumpunt, qui fructuosos impediunt, nisi amputentur, imò etiam qui fructiferi sunt, in nimiam altitudinē excrescunt nisi putentur. Necessarius igitur est vinitor, qui infructuosos amputet, fructuosos purget. Quod si quicquid ex vite prorūpit crescere, vel etiam palmites fructuosos nimis luxuriare sinat, non vinea, sed sylua efficietur: plurimum quidem ligni, parum autem fructus habens vel nihil. Sic dixerat Christus se vitem, dixerat se veram vitem, hoc est, in multos palmites dilatandam, sed iuxta hoc præuidebat multos impios in Ecclesia futuros, item quē multos otiosos & pigros bonis immiscēdos, præuidebat item nec pios in bono perseveraturos, nisi subinde purgentur & colantur: Necessario igitur fecit etiam patris mentionem. Ex hoc igitur vides, quod Christus non simpliciter vult habere Ecclesiam, sed sanctam & frugiferam. Nō vult habere syluam, sed vineam, Non querit ut habeat multos palmites, sed ut habeat frugiferos. Nemo fert infrugiferos palmites in sua vinea multo minus vepres & spinas: Et chr

stus hæc toleraret in vinea sua in regno suo? Merito igitur Ioannes dixit eum habere vepres & spinas in manu sua & purgaturum aream suam, &c. Mitter enim filius hominis, qui colligant de regno eius omnia scandala. Diligenter igitur attendat locum hunc, qui de nuda & otiosa fide sibi blandiuntur. Primo enim terribile est, quod patrem dicit non tantum vepres excisurum, sed etiam quosdam palmites, hoc est non tantum eiecturū *Ethnicos*, qui iam igni adiudicati sunt, quia non credunt, itemque manifeste malos, sed etiam otiosos. Huc pertinet ficus illa sterilis à Domino maledicta, itemque parabola de alia ficu, quam pater familias omnino anno visitas, & semper infructuosam inueniens, tandem excindit iussit, &c. Hinc & *Paulus*: Terra quæ sæpe imbrō suscipit, & tñ spinas germinat, maledictioi proxima est. Deinde terrorem auget, quod dicit omnem palmitem infrugiferum excindendum. Nullus enim latere poterit, nec oculus huius agricolæ fallere: Existimasti (inquit) iniquē, quod ero tui similis, &c. Arguam te, &c. *Itē*: Seruabor Hierusalem in lateribus. Maxime autem terret, quod dicit: *Tollet eum*, hoc est, à Christo seiunger, ut nihil comune cum ipso habeat, quo quid grauius comminari potuisset? Hoc verbo supra, Petrum mittum in modum terruit, ut exclamaret: Domine non tantum pedes, sed & manus & caput. Audierat enim à Christo: Si non laueris te, non habebis partem mecum. Deinde tollit hoc est, auferet ei homini humorem gratiæ, quæ acceperat, quemadmodum & seruo infideli pecunia, quæ in terra desiderat, auferitur. Hoc modo *Iudas* amisit gratiam, quam acceperat. Sic & *Iudæi* postea omnem Dei gratiam & saporem amiserunt. Amissa autē gratia, quantum malorum sequatur, in *Iuda* & *Iudæis* videmus: Demum tollit infructuosum palmitem à gloria & cōgregatione sanctorū se licitare que. Sic *Isaias*: Tollatur impius, ne videat gloriā Dei. In iudicio enim omnino se parabit oues ab hædis. Quæquæ igitur nihil adhuc de pœna se libilis gehennæ dicat: (hæc enim infra quoque explicabit) tamen etiam hic satis pœnarum est, alienū esse à Christo amittere gratiam, excludi à gloria. Vides igitur, quod non sine causa ad Ecclesiam, quæ est vinea Domini, vocati sumus. Vides etiam pia opera necessaria esse ad salutem. Quod si sic punitur, qui bonum fructum non facit, qualis iudiciū eos manet, quæ pessimos quoque fru

fructus faciunt? In viridi ligno hæc sūt, **Luc. 23.** in arido quid fiet? Sūma palmes infructuosus est fides sine operibus. Et omnem qui fert fructum, purgabit. Etiam fructuosi palmites opus habent manu & opera vinitoris, imò plus quàm infructuosus. Hi enim facile tolluntur, illi autē diligentissimam & perpetuā exigunt culturam, ne vel deficiat vel nimium luxurientur. **Galat. 5.** Fructus autem palmites sunt, quorum fides per dilectionem operatur. Cæterum, fructus spiritus sunt gaudium, pax, patientia, &c. Item fructus lucis: bonitas, veritas, iustitia. Purgat igitur pater pios homines à reliquiis peccatorum. Nemo enim etiam si sanctus sit, immunis est à peccato, quandiu vivit in hoc mundo. Opus igitur habent quotidiana purgatione. Hinc & **Dauid** ait: Cor mundum crea in me Deus. Et iterum: Inclina cor meum in testimonia tua & nō in auaritiā: Averte oculos meos, ne videant vanitatem. Deinde purgat eos, hoc est, humiliat, & deprimat. Sicut em palmes si non purgetur, in nimiam altitudinem crescit, ac per hoc omnem succum in ramos & folia infumit, sic & fructum ferre nō potest. Ita caro, si pro sua libidine etiam in sanctissimis ferretur, Deus, si fieri posset, contumacia carnis è diuino maiestatis suæ folio deturbaretur. Audi enim in quantam altitudinem & superbiam excreuerit rex Babel. **Isa. 14.** Ascendam, inquit, in caelum, & similis ero altissimo. Item: Quis est Deus in celo, qui vos eruat de manu mea? Nō dissimilia loquitur rex Tyri: Deus (inquit) ego sum, & in cathedra Dei sedeo, &c. Vtq; ad eo turgescit caro beneficiis saginata, & interim nō putata aduersitatibus & cruce. Sic piis hominibus nō nunquā ex virtutibus & donis crescit superbia: natura enim nostra semper alta expetit. At qui superbia oīa opera nostra & fructus nostros vitiat: Nihil enim gratū est nisi quod ex humili corde procedit, vt patet in **Luc. 18.** Luca: itaque pater agricola credentem purgat & humiliat. Primo enim interdū id, de quo gloriabatur homo, amputat & aufert, hoc est, dona sua, & hominem cadere permittit. Sic Petrum cadere permittit, vt nō gloriaretur de viribus suis. Alioqui si Petrus non cecidisset, quantum tribuisset suæ fortitudini, qui ante caelum tanta præsumebat? Etiam (inquit) si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. Hic igitur opus habebat putatione, ne altius cresceret. Deinde etiā aduersis & cruce suos pur-

gat, & humiliat Deus ne nimium insolescant. Hæc igitur est spiritalis illa circūcisio, quæ toties commemorat Paulus, quæ non consistit litæra, sed spiritu: quæ non semel tantum fit, sed per totam vitam. Et hæc quidem purgatio vel putatio citra dolorem non fit. Omnis enim disciplina (dicit Paulus) in presentia non videtur esse gaudij, sed mæroris: quæ admodum in **Isaia** dicitur: purgabit Dominus sordes filiorum Israel in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Postea autem fructus patris carissimos affert exercitatis per eā. Hinc & **Dauid**: Bonum mihi, quia humiliasti me. Et iterum: Beatus quem tu corripueris Dominus, & c. vt mitiget eum à diebus malis, quibus scilicet impij perdendi sunt. Ideo subditur: *Vt fructum plus afferat.* Vbi manifestè vides, quod Dominus non affligit, vt perdat, sed vt sanet, quemadmodum agricola putat palmites, non vt totum abscindat, sed vt purget ad copiosorem fructum ferendū. Hinc **Hieremias** orat: Castiga me Domine in iudicio, tamen non in furore. Et **Sapiens**: Noli negligere disciplinam Domini: Quem enim diligit corripit. Hoc idē ad lōgū docet Paulus ad **Hebræos**. Duplicē igitur ex hoc videri potest: Primo, quod Christus affligit, vt purgetur reliquie peccati. Secundo, quod dicit affligit, vt plus fructificemus. Tertiū, quod dicit omnem palmitem sic purgari non enim solus es, qui affligeris. Idem contigit omnibus sanctis: id quod Paulus diffuse probat ad **Hebræos**, 11. & 12. cap. Docemur ex verbo, ne curiose disputemus de prædestinatione, ne ideo à bonis cessemus, quod ignora est nobis. Vide vt in Christo maneat, & fructificet. Nam etiam si quis videatur electus, non tamen fructificet: abiicietur. Sic Saul reiectus est. Vtque quo, inquit, iuges. Saulem, quem ego abiecerim eum? Sic de alio quodam dicitur: Si fuerit loachim annulus in manu dextera mea, inde detrahā eum. Hinc Paulus: Tu fides, vide ne efferaris animo, sed time, & c. Contra qui nō videtur electus, fieri potest vt eligatur, si in Christo vera vite fructum ferat. Non enim est abbreviata manus Domini, vt saluare nequeat, sed iniquitates nostras diuiserunt inter nos & Deum. In fine autem monendi essemus, vt horum verborum in externo vinee labore memores essemus.

mus, vt etiam in agro presentē haberemus concionatorem. Semper enim ex fide laborandum est. Sic enim assuesceremus, semper quæ sancta sunt cogitare: denique per hoc etiam laboris molestia mitigaretur. *Iam vos mundi estis.* Supra generaliter de omnibus loquutus est, hic autem sermonem vertit ad apostolos, ac ne ex eo, quod dixerat: Omnem palmitem non ferentem fructum tollet pater, terreretur, quasi præter Iudæ adhuc aliqui excidendi essent, dicit ipsos esse mundos & sanos palmites. Solet enim pium cor ad omnia Dei iudicia cōtremiscere, & quo generalius proferuntur, eo magis timet, ne in se recidant. Sic supra, quū diceret Christus se ab vno ex ipsis tradendum, omnes exterriti fuerunt. Impius autem nō timet dei iudicia, nec credit, donec in ipsius caput recidant. Obserua quod etiam supra circa pedū lotionem, illos dixit esse mundos: verum addidit: Sed non omnes: hic aurem simpliciter dicit: *Iam vos mundi estis.* Iam enim exierat Iudas, qui solus inter ipsos immundus erat. Ceterum quod mundos eos dicit, non sic intelligendū est, quod omnino sine oī peccato essent: Nemo enim in hoc seculo ad tantam munditiam peruenire potest, vt non necesse habeat dicere: Dimitte nobis debita nostra. In multis enim peccamus omnes. Hinc & supra dixit etiā his, qui loti sunt opus esse, vt pedes lauet. Item quod pater etiā fructuosos palmites purgat, &c. Mundi autem erāt apostoli. Primo ab errore incredulitatis. Secundo à peccatis mortalibus, licet nō omnino à venialibus. Tertio mundi erāt, quia propter fidem & dilectionem in Christū. Mundi erāt in Christo, et si in seipsis adhuc essent peccatores. Soter quidē scriptura credentes appellare sanctos, propter sanguinē Christi, quo mundati sunt, & spiritum sanctum, quem acceperunt: interim autem ipsi se non nisi peccatores iudicant. Hinc Paulus: Christus venit peccatores saluos facere, quorū primus ego sum. Vide autē ordinē verborum. Primo pronuntiat eos mundos esse quod proculdubio summè latificauit corda apostolorum. Quis enim nō optaret hanc vocem audire, remissa scilicet sibi esse peccata, &c. Pro hac enim remissione orat omnis sanctus in tēpore opportuno. Quanquā & nos hanc vocem si volumus, possumus audire in absolutione scilicet post cōfessionē, &c. Verum, ne apostoli hoc vel sibi ipsis, vel

propriæ iustitiæ aut meritis ascriberent, addit: *Mundi estis propter sermonem.* Demum addidit: Quæ locutus sum vobis, ne putemus quemlibet aut cuiuslibet sermonem mūdare. Solus enim sermo Christi mundat, si eadem tamen obedientiam præstemus cæteri autem non mundat nisi Christo innitatur. Propter sermonem, inquit, quem locutus sum vobis. Hunc autē sermonem possumus accipere, vel eum, quem de sua passione & resurrectione fecit. Per hæc enim mundamur. **Ioan. 14.** Vel eum, quo dixit: Ego sum via, veritas, & vita. Vel eum, quo dixit: Pacem meam do vobis, quid enim est pax Christi nisi remissio peccatorum? Qui igitur pacē christi habet iuste audiunt, iam vos mundi estis propter sermonem, &c. Potest etiā intelligi gñraliter de quocūq; verbo Dei. Vere enim verbum Christi mundat: Est enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonū. Vnde de Christo ibidem dicitur: Sedebit cōflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Mūdatur autem verbum Christi. Primo, quia cor concutit peccatoris, vt etiam in medio cursu peccatorum quasi subsistat. Vnde in **Hieremia**: Verbum meum quasi ignis, & quasi malleus supra petra. Et Paulus: Sermo Dei viuus & efficax est, & penetratior gladio accipiet, &c. Secundo, mundat verbū Christi, quia nos à mūdo & ab impijs segregat. Sic verbū Dei Abrahamū eduxit & segregauit à terra, & cognitiōe sua, & domo patris sui. Hinc Christus: Nō veni pacem mittere, sed gladiū, & separationē. Veni enim separare hominē, &c. Tertio mundat, quia oīa à nobis vitia amputat, & etiā ab omnibus membris, neq; enim verbū Dei aliquod vitium suffert, quod nō reprehendat. Quarto mūdatur, quia ad oīa bona inducit & excitat. Vnde **Dauid**: Ignitū eloquiū tuū vehementer, & seruus tuus dilexit illud. Et iterū: Lex Dñi immaculata, cōuertens animas, testimoniū Domini fidele sapiētiā præstans paruulis: Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda, preceptum Domini lucidum illuminans oculos. Quinto mundat, quia eum ostendit & ad eū dirigit qui solus mūdare potest: Non ad lacunas turbidas, sed ad ipsum fontē vitæ & puritatis, christum nos dirigit, Sed mūdatur, quia est ipsum instrumentum & mediū per quod nobis spūs sanctus datur. Sic loquente Petro, spiritus sanctus cecidisse legitur super omnes, qui audiebant verbum. Demum etiam ideo mundat verbum, quia

sacramentis dat virtutem mundandi & sanctificandi: alioqui si verbum detrahatur, nihil faciunt sacramenta, imò non sunt sacramenta sine verbo. Accedit enim verbū ad elementum, & fit sacramentum. Detrahe verbum baptismo, & quid est aqua nisi aqua? Igitur etiam in aqua verbum mundat. Hinc Paulus dicit, quod Christus Ecclesiam quidem mundat lauacro aquæ, sed addit, In verbo. Sic verbum Christi etiam aliis sacramentis vim & efficaciam tribuit, &c. Vides igitur vere dictum esse nos mundari propter sermonem Christi. Vides quantus thesaurus sit verbum Dei, & quæ cæci sumus, qui hunc thesaurum tam nihil pendimus. Hoc igitur verbo & apostolos & oēs Christianos ad maiora hortatur, cum ostendit eos non frustra sibi inhæsisse, aut sermonem suum audiuisse: Quid si iam tanta acceperunt, quæ dubitat eos maiora accepturos, si persistant in fide? id quod videmus in Apostolis factū, imò experimur in nobis. *Manete in me.* Necessaria admonitio: alioqui putare possent satis esse, quod mundati sint. Docet igitur hoc verbo, etiā eos, qui semel purgati sunt, posse relabi. Ideo Paulus ait: *Qui stat, videat ne cadat.* Et iterum: *Tu fide stas, vide ne efferas animo, &c. ne forte nec tibi pareat, qui naturalibus ramis non pepescit.* Vide autem clementiam saluatoris. Ita nos inuitat, quasi ipse nostri indigeat, cum tñ ipse bonorum nostrorum non egeat sed nos ipsius gratia. Sicut enim vitis nihil à palmitibus accipit, sed ipsi à vite, & sicut vitis potest esse & manere sine palmitibus, palmites autē nō possunt manere sine vite: sic Christus nihil à nobis accipit, sed nos ab ipso: potestque planè sine nobis esse, sed non nos sine ipso, & tñ ipse nos inuitat, cum iustus nos eius gratiam ambire & querere debuerim. Deinde nihil durū nobis præcipit, sed tantū vt in ipso maneamus. Quid leuius posset præcipere? Manemus autē in Christo per fidem & dilectionem. Hæc duo nos Christo cōiungunt. Fides excitat intellectum, charitas affectum. *Et ego in vobis.* Non sine causa prius dixit: *Manete in me,* & nunc subdit: *Et ego in vobis.* Quādiu enim nos in ipso manemus, & ipse manet, nec derelinquit nos, nisi prius eum reliquerimus. Hinc ad Saulē dicitur: *Quia proiecisti Dominū, proiciet te Dominus.* Et iterum: *Dereliquisti me, & ego dereliqui vos.* Manet autem Christus in iustis per gratiam. Vere felices, in quibus

Christus sic manet. *Sicut palmes non potest ferre fructum, &c.* Nedum promissis eos allicit, vt in se maneat, sed etiam terret denunciatione damni, quod recedentibus à Christo imminet, vt enim palmes decisis à vite nūquam germinat: sic nos à Christo decisi nūquam secundum virtutem germinabimus, Christus est enim qui per gratiā spiritus sancti, quasi per aquam irrigat & nutrit, vt possumus pietatis edere fructus. Vnde dicit: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, &c.* Et David: *Apud te est fons vitæ, &c.* Ex hoc verbo patet, Ethnicorum virtutes non esse bonos fructus, quia ipsi Christo insiti nō sunt Deinde hoc verbum ostendit palam cunctis præsumptoribus humana possibilitatis inopiam quasi diceret: *Videntur nimis assertores liberi arbitrii, se non indigere auxiliātis & miserantis gratiæ Dei, tanquam volētes & currētes sua velocitate, sempiternā vitam fructum comprehendere possint.* Ego autē dico, eos iure tollendos à vite, nisi omnem pulchritudinem, omnemque fructuum venustatem non ex seipsis, sed ex vitis intima radice prodire confiteantur. Demū hoc verbo etiam commendat & defendit verā corporis Ecclesiæ vnitatem, docetque eos, qui se ab vnitatē Ecclesiæ segregant, bonum fructum facere nō posse. Sicut enim palmes decisis speciem quidē habet palmitis, sed nō vivit, nec ad aliquid vlti esse potest, nisi ad ignem: sic ab Ecclesia præcisus, etsi videatur iustus & sanctus, etsi verbum Dei & sacramenta videatur habere, tamē non vivit, nec quicquam boni habet, &c. Fugiamus igitur schismata, & diligamus vnitatē. Igitur si bona opera facere cupis, ante omnia vide, vt in Christo sis, ea enim sola bona opera verè & meritorie sunt, quæ in Christo manentes facimus. *Ego sum vitis: vos palmites.* Repetit quæ supra dixerat, tñ vt fortius imprimeret cordibus nostris, se esse salutis nostræ prorsū & puppim. Iuxta illud: *Ego sum & vltimū vt expressius de palmitibus differeret, quod supra promiserat.* Nec inutilis tautologia est ista manda est, repetitio hæc, sed potius certissimum signum, quod summe nobis consultum exoptat Deus: alioqui non toties eādē rem inculcaret. Dicendo igitur. *Ego sum vitis,* omnis boni fontem se esse ostendit, quasi diceret: *Ego sum, qui nedū mea bona creditibus communico, sed etiam per fructus meos, qui sunt dona spiritus, corda hominum lætifico, tristitiam repello, calefacio, ac omni*

omnium terrenorū obliuisci facio, denique fortes & audaces reddo. Ideo ubi dicit: *Si quis sitit, veniat ad me, &c.* Discipulos autem, imò omnes in se credētes nominat palmites. Prīmò, vt vel ex hoc nomine discant, quā gloriosum sit adherere Christo, quāq; miserum, ab eo seungi. Sicut enim nihil pretiosius, speciosius, & nobilius est palmitē, quādiu in vite manet, eodem quē nihil abiecius & inutilius, si abscissus fuerit, adeo, vt ne paxillus ex eo fieri possit, quo aliquid suspendatur. Sic Christiano nihil nobilius, felicius, gloriosius, quādiu manet in vite Christo: nec mirum. Quōmodo enim non felix est, cui promittitur regnum celorum? Hinc Petrus: *vos, inquit, estis genus electū, regale sacerdotiū, &c.* Et iterum: *Tanta nobis promissa data sunt, vt effecti simus diuina consortes naturæ.* E contra nihil cōtempnibile homine à Deo se auertere. Hinc Petrus: *Cōtingit, inquit, illis quod dicitur: Canis reuersus ad vomitum, & sus lotus in volutabulo luti.* Imò melius esset ei homini, si natus non fuisset. Melius enim esset vitam veritatis nunquam agnouisse, quā post agnitam rertorūm conuerti. Deinde, quod credētes in se nominat palmites, planè ostēdit, à Christianis plus aliquid exigi, quā ab his qui fuerunt in veteri Testamento, imò nihil nōn magnum. Ob eam causam illi oliuæ aut ficui, frugiferis quidem arboribus, comparatur, vt cum David dicit: *Ego sicut oliua fructifera.* Nos autem palmitibus comparat, qui nedum fructus, sed & omnium optimos producunt. Quanto igitur fructus vitis excellit fructum oliuæ, tantum excellere debet iustitia & sanctitas Christianorū sanctitatem veterum. Ab illis exigebantur boni fructus, à nobis optimi: tantum abest, vt nobis otari liceat: id quod quidam impiissime sibi ipsis per suaserūt. Docet igitur nos hoc uerbum: primò, vt magni aestimemus ea quæ per Christū nobis donata sunt. Secundò, vt curemus optimis moribus respondere capiti nostro. Tertio, vt omni studio caueamus, ne à gratia excidamus. Quarto, vt prolapsi non demus somnum oculis nostris, donec iterum inferamur. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert, &c.* Et hoc de mutua mansione non frustra repetit. Omnino enim nobis persuasum esse vult, vt summū commodum aestimemus, Christo adherere, summum autem damnum, ab ipso excidē. Neque enim aliud in causa est, quod tam

repidi sumus ad quædam gratiam, quā quiddam nescimus, quantum bonum sit, Dei gratiam habere: nec aliud in causa est, quod tam facile à Deo auerimur, quā quod nescimus, aut non cogitamus, quanta mala immincant his, qui se à Deo auerterunt, & auerunt. Christus igitur vtrūque nobis ob oculos ponit, & cōmoda priorum, & incommoda impiorum, vt si quem non moueat veritas, saltem deterreat periculum. Prīmò igitur generaliter loquitur, quid gratia operetur in piis: *Qui manet, inquit, in me, fert fructum.* Sicut Osea dicit: *Ero quasi fructus eius inuentus est.* Et Hierem. *Benedictus qui confidit in Domino, &c.* Erit enim tāquam lignum plantatū iuxta aquas, quod fructum suū dabit in tempore suo. Emphasim autē habet quod dicit: *Hic fert fructum,* quasi diceret: *Nullus alius fructificat, nec quicquam bonum, id est, æternā vitam meritorium dicitur, quod non ex succo huius vitis procedit, imò omnes alii ferunt tantum malos fructus faciunt.* Iuxta illud: *Non est qui faciat bonū, &c.* Igitur qui bene operatur, primò omnium curet, vt in Christo sit: alioqui ingratum erit quicquid operatur. Nec simpliciter fructum fert, sed multum fructum. Prīmò enim fructum fert intra se, deinde etiam extra se, ad proximos scilicet. Hęc igitur est vera nobilitas Christiani hominis, si eo modo fructificat. *Quia sine me nihil potestis facere.* Nec mirum: nemo enim sapiens esse potest sine sapientia, nemo iustus sine iustitia, nemo verax sine veritate, nemo fortis sine fortitudine, nemo videt sine luce, &c. Christus autem factus est nobis sapientia, iustitia, veritas, virtus, lux, &c. imò omne bonū. Huc pertinet quod Paulus ait: *Gratia Dei sum, id quod sum.* Item, *Omnia possumus in eo, qui me confortat.* Item, *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, &c.* Item ipse operatur in nobis velle & perficere. Et in Osea: *Perditio tua ex te, ex me auxiliū tuum.* Nemo igitur suis viribus confidat: *Maledictus enim qui ponit carnē brachiū suū: is enim erit sicut myrice in deserto, &c.* Docemur itaque quicquid boni in nobis est, Deo acceptum ferre. Sic Isaias: *Isa. 26.* *Omnia opera nostra operatus es in nobis.* Et David: *Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Et Paulus. *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Signanter autem obseruandum est, quod dicit: *Sine me nihil*

Eph. 5.

1. Cor. 10.

Rom. 11.

Psal. 115.

1. Cor. 10.

Rom. 11.

Psal. 115.

1. Cor. 10.

Phil. 4.

2. Cor. 3.

Osee. 13.

Hier. 17.

Psal. 114.

1. Cor. 14.

Rom. 9

Apo. 1.

Osee. 14

Hier. 17

Psal. 13

1. Cor. 10

Phil. 4

2. Cor. 3

Osee. 13

Hier. 17

Psal. 114

1. Cor. 14

1. Cor. 14

nihil

nihil potestis. Nihil (inquit) ne quis nimium tribuat libero arbitrio, aut viribus suis. *Si quis in me non manserit, mittetur foras.* Recenset mala auertentium scilicet a Christo. Vbi primo hoc obseruandum, quod dicitur (*Mittetur*) praeiungit: *Si in me non manserit.* Nullum enim reicit Deus, nisi se ipsum prius priuauerit gratia, vt supra dictum est. Primum autem malum: *Mittetur foras*, ab agricola, scilicet Patre eo modo, quo supra dictum est. Deinde etiam ab Ecclesia mittetur foras, vt membrum putridum, quemadmodum Christus praecipit: *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus.* Et Paulus: *Si quis inter vos fornicator aut adulter est, cum hoc nec cibum sumere.* Auferte igitur malum de vobis. Subdit: *Et auergetur*, nec mirum quomodo enim non auerteret, qui e capite nec sensum nec motum percipit: Sic Iudas huiusmodi homines dicit arbores autumales. Nec id factis malorum, sed in super: Colligent eum, hi scilicet quide regno Christi colligent omnia scandala, angeli sancti. Vel angeli maligni de quibus Isaias: *Colligentur colligatio ne facis, & mittentur in carcerem, &c.* Sequitur: *Et in ignem mittetur*, in ignem scilicet conscientiae, deinde in ignem sempiternum. Addit: *Et ardet, non dicit, ardebit, sed, ardet* Iam enim sententia in huiusmodi homines lata est: *Qui enim non credit, iam iudicatus est.* Tantorum igitur enumeratione malorum terret impios. Deinde per hoc etiam consolatur pios, quod qui eos nunc persequuntur, aliquando eiciantur in ignem aeternum. *Si manserit in me, & verba mea in vobis, &c.* Hec duo semper coniungit, quauis hoc loco non nihil mutauerit verba. Quod enim supra dixit: *Qui manet in me, & ego in eo*, hoc nunc aliter exprimit, nempe, *Et verba mea in vobis manserint*: per hoc enim ostendit, quomodo ipse in nobis maneat, nempe per verbum suum. Et is vere habet Christum in se, qui verbum eius habet & sequitur & imitatur. Magna autem promissio est, quod fidelibus promittitur exauditio orationum. Quid enim obest, etiam si Christum non videant, quum certi sint orationes suas exaudiri? Pulchre autem promissit: *Si manserit in me, & verba mea in vobis*, Per hoc enim ostendit, quorum orationes exaudiantur, & ad quos spectet haec promissio. Deinde, verbum hoc praemissit, ne cui scrupulum moueat, quod dicit: *Quodcumque volueritis, cum videamus etiam sanctissimos non semper exaudiri*: Si, inquit,

verba mea in vobis manserint, nihil malum petetis, sed nec quicquam quod ad salutem non expediat. Verbum enim meum satis vos docebit, quid Deum deceat dare, & quid vos deceat petere ab eo. *In hoc clarificatus est pater meus, &c.* Verbum hoc quidam sic accipiunt, vt sit consolatio apostolorum, quos ad predicandum Euangelium mittebat. Quasi diceret: *Non vos gravare debet labor, etiam quicumque nec vos auertant pericula; quandoquidem vestro ministerio gloria Dei crescit: hoc tantum curate, vt plurimos adducatis: quo enim plures conuerteritis, eo magis Deum glorificatis.* Iam si in defesso animo gloriam Dei promoueatis, non cessabit, & ipse vos glorificare. Ipsius enim verbum est: *Qui me, inquit, honorificat, honorificabo eum.* Docemur hic propter promouendam Dei gloriam nullum laborem aut periculum fugiendum. Docemur item, vt in omnibus operibus nostris gloriam Dei quaeramus & intendamus. Potest etiam generaliter accipi haec sententia, quod scilicet ad gloriam Dei pertinet, si efficiamur Christi discipuli, & fructum feramus. (Nam haec duo simul esse oportet.) Hinc in Isaias dicit: *Populum istum formauit mihi, laudem meam narrabit, &c.* Isai. 43. Et iterum: *Germin plantationis meae opus manus meae ad glorificandum.* Non ratum ob id, quod Christiani Deum glorificant, verbis, enarrantes virtutes eius, qui eos vocauit, &c. sed etiam quia in ipsis glorificantur, hoc est, gloriosus apparet Deus. Est quidem in se pater ab aeterno gloriosus, sed non semper manifeste gloriosus apparet. Quemadmodum mirabilis, sapientissimus, & liberalissimus ab aeterno fuit, non tamen talis ante orbis conditionem apparuit. Nam sapientia, potentia, & liberalitas eius postea in creatione mundi apparuit: ita semper in seipso glorificatus est; sed non semper sic apparuit. Nunc autem reuelatur gloria eius in electis. Qui enim antea nesciebant Deum misericordem, nunc in tot millibus, quos redemit, eius misericordiam cernunt. Qui antea nesciebant Deum sanctum, nunc id ipsum vident in eo, quod non alios habere dignatur discipulos, quam qui sancti sunt. Reuelatur igitur gloria Dei, quum sanctificat electos, quum efficit, vt fructum ferant, quum in ipsis vincit Satanam, &c. Obserua diligenter quod Deus suam gloriam ducit, si pietati studeamus, quemadmodum & suam ignominiam, si quis nominis blasphemiam iudicat,

si sub nomine eius impie viuamus, quemadmodum in Isaias dicit: *Propter vos nomen meum blasphematur inter gentes.* Hoc autem vel solum nos ad vitium ad pietatem excitare posset. Quis enim non vereretur peccare, si per hoc sciret se nomen Dei blasphemare? Quis non libenter pietati studeret, si crederet per hoc se Dei gloriam promouere? Ex hoc loco colligere possumus, cur Deus tam magnifice remuneret opera nostra. Hoc enim non fit, quod in se tam bona sint, sed quod per ea glorificatur Deus. Quod autem Christus non simpliciter dicit: *Vt fructum afferatis, sed: Vt plurimum fructum afferatis*, ideo fit. Primum, vt sciamus nedom meliores (quod supra dictum est) sed etiam plures fructus a nobis exigi, quam a veteribus illis. Quia enim maiora nobis contulit & plura, etiam plura merito a nobis exigit. Cui enim multum datum est, multum exigetur ab eo: vt vel hic videas, quantum a veritate deuenit, qui pia opera operantur aut dedocet, &c. Deinde per fructum plurimum ostendit, non satis esse si fidem habeamus, nisi & charitatem habeamus. Bonus quidem fructus fides, & credulitas, qua vincimus diabolum, sed ultra hoc etiam alius fructus requiritur, charitas scilicet, qua vincimus hominum iniurias; imò etiam proprii cordis cupiditatem, & superius amorem. *Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos.* Nihil otiose in hac concione Christi dicitur. Nam quantum eadem saepe repetantur, est tamen haec tautologia spiritui cōtrito & humiliato admodum accepta: *Quid enim dulcius afflicto quam hanc vocem a Christo audire? Sicut dilexit me pater, &c.* Ita autem dilexit pater filium, vt comunicauerit ei omnia bona sua, & sub cruce conseruauerit, de morte ad vitam reduxerit, animamque eius ab inferno liberauerit. Iam cum Christus dicat se eodem modo nos diligere, planè ostendit, quod etiam ipse nobis bona sua communicare velit sub cruce conseruare, de morte ad vitam reducere, & ex inferno liberare. Atque haec sunt, quae omnium maxime conscientiam confirmare possunt in omni aduersitate, quantumcumque ingenti. Docet item hoc verbo, non ideo ipsis omnia prospere cessura in mundo, quod diligantur a Christo: *Pater, inquit, diligit me, interim tamē cruci me subiicit.* Eodem modo: & ego vos quidem diligo, verum non ideo effugietis crucem, quare non est, quod animi despondeatis: *videtis enim mihi simi-*

lia corrigisse. *Manete in dilectione mea.* Necessaria planè admonitio. Nihil enim prodest semel Deum dilexisse, vel a Deo dilectum esse, nisi perpetuò fiat. Dupliciter autem exponitur verbum hoc. Primum passiuè de dilectione, qua diligimur a Deo, vt sit sensus: *Semel in gratiam accepti estis, & a Deo diligere coepistis: hoc deinceps vobis cura sit, vt in gratia Dei permaneat, ac perpetuò diligamini ab eo, quod quomodo fieri possit, sequens verbum ostendit.* Secundò exponitur actiuè, de dilectione, qua nos diligimus Christum, vt sit sensus: *Coepistis mihi per fidem & dilectionem adherere, videte, vt perseueretis.* Non enim qui coepit, sed qui perseuererit usque in finem, saluus erit. *Si praecepta mea seraueritis, manebitis, &c.* Et hoc verbum de duplici illa dilectione intelligi potest, actiua scilicet, passiuua. Primum igitur ostendit, quoniam modo ad hoc pertingere possimus, vt perpetuò a Deo diligamur, *Si, inquit, praecepta mea seraueritis*; certò pollicetur, quod perpetuò diligam vos. Per precepta autem sua intelligit primò ea, quae ipse a patre accepit perficienda, vt scilicet homines redimeret, &c. Deinde ea, quae ipse dedit nobis obseruanda, vt est dilectio, sicut supra dixit, *mandatum nouum do vobis, vt diligatis* *Ioan. 13.* *etiam, &c.* Igitur, qui Christum credit in carnem venisse & mortuum esse pro peccatis nostris, &c. proximumque suum diligit, hoc est, qui fidem & charitatem habet, is praecepta Christi seruat, & ob id certus est, quod a Deo diligatur, etiam si interim aduersa suslineat. Hinc Paulus: *Certus sum, quod non sequi mors, Rom. 8.* &c. nos separare potest a charitate Dei, quae scilicet ipse diligit nos. Deinde hoc verbo ostendit, eos tantum verè & permanenter diligere Christum, qui non verbo tantum, sed in implementatione praceptorum testantur se diligere Deum; ne quis se putet diligere Deum, citra implementationem praceptorum. Hinc Ioannes dicit: *Qui dicit se diligere Deum, & fratrem suum odit, mendax est.* Quomodo enim Deum, quem non videt, potest diligere, si fratrem, quem videt, non diligit? *Sicut & ego praecepta patris mei seruaui, &c.* Seipsum ponit in exemplum; ne quis causetur de grauitate praceptorum. Deinde, vt ostendat se iure praecipere posse: quandoquidem ipse prior fecit quod iubet. Tertio, se in exemplum proponit, vt ostendat perfectissimum exemplar. Sunt quidem & pij nobis exemplo beatae vitae, sed vitam non largiuntur; nec usquequaque per-

facti sunt: Christus autem vsquequaq; perfectus est, & nō solum docet voce externa, sed etiam per spiritū cordi imprimit, quod docet, quemadmodum in Hieremia dicit: *Hiere. 31* Dabo legem meam in corde illorum; & c. Congruē autem Christus gloriari potuit, se præcepta patris seruasse. Nam apostolo teste. Exinaniuit seipsum factus obediēs vsq; ad mortem. Notandum autem quod cū dicit: *Phil. 2.* *Sicut ego seruaui*, non æqualitas dilectionis vel obedientiæ præcipitur: hæc enim nullus homo assequi potest. Quomodo enim æqualitatem obedientiæ assequamur eius, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius? Quomodo dilectionem eius æquabimus, de quo dicitur: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, & c.* Sed rātum requiritur à nobis, vel quantulacunque similitudo & imitatio. Emphasim autem habet, quod dicit: *Et maneo in eius dilectione.* Quasi diceret: *Quārumcūque mūdus me iudicet vt Deo odio sum, tamen ipse me diligit.* Et quamuis eum arduum negotium mihi imposuerit, non tamen ob id minus diligo. *Vtinā & nōs hoc dicere possemus. Hæc locutus sum vobis, vt gaudium, & c.* Ne discipuli ob id tristarentur, q̄ infrugiferos palmites dixit excidendos; dicit se hoc nō ad terrorē illorum dixisse, sed ad gaudium. Deus enim etiam cū iudiciū comminatur, nihil aliud querit, quā salutem nostram. Hinc David. *Ira in indignationem eius, & vitam voluntate eius.* Et Deus *Hier. 29.* ipse in Hieremia: *Cogitationes meæ, cogitationes pacis & nō afflictionis, & c.* Potest & verbum hoc referri ad omnia, quæ hacten⁹ per totum Euāgelium dixit. Quasi diceret: *Quod me dixi, lucem, vitam, fontem, & panem viuum, ostium, pastorem, viam, veritatem, vitam, resurrectionē, vitam, & c.* Itē, q̄ idem cū patre sim, q̄ vos diligā, & c. omnia eō tendunt, vt gaudium meū in vobis sit, hoc est, vt conscientia vestra perfecte quietentur, & gaudeant. Signāter autem addit: *Gaudium meum*, sicut supra: *Pacem meā*, ne quis mundanum aliquod aut carnale suspicetur gaudium. Vides, q̄ Christus in euangelio suo hoc solum intenderit, vt conscientijs consularur. Et nos igitur nihil aliud in Euangelio queramus. Impij igitur in Christū sunt, qui ex Euangelio carnis libertatem statuere conantur. Potest etiam sic intelligi: *Vt gaudium meum in vobis sit*, hoc est, vt de hoc gaudeatis, de quo ego: *Gauius est autem Christus*

de salute nostra. Hinc exultasse dicitur in spiritu, cū discipuli redissent à prædicatione, & c. Sic de Samaritanorū salute adeo *Luc. 11.* exultauit, vt diceret cibum suum esse, volū *Ioan. 4.* ratem patris perferre. Vel, *Vt gaudium meum in vobis sit*, hoc est, vt ego de vobis, vt de bonis filijs glorier: *Quia beneplacitum est domino in populo suo.* Et gaudium Domini, est fortitudo vestra. Vel, *Vt gaudium meum in vobis sit*, hoc est, beatitudo & gloria mea vobis cōmunicetur in patria, prout apostolus dicit: *Si comparimur, & cōregnabimus.* Ideo *Tim. 2.* subdit: *Et gaudium vestrum impleatur.* Hic liquidem incipitur, sed in futuro impletur. Iuxta illud. *Satiabor, cū apparuerit gloria tua, & adimplebis me letitia cum vultu tuo.* Sicut igitur Christus hæc duo potissimum intendit, videlicet, vt hic gaudium conscientia haberemus, & illic perpetuam felicitatē sic nos hæc duo tantum ex Euāgelio queramus, & c. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Quemadmodū lex principaliter duo tradit, quomodo scilicet Deo seruiamus, & quomodo cum hominibus cōuersemur: sic Christus hactenus verum Dei cultum docuit, qui in fide, spe & charitate cōsistit: lux ta illud: *Venit hora, quādo veri adoratores* *Ioan. 4.* *adorabunt patrem in spiritu & veritate.* Et iterum: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eū, quem misit.* Nunc alteram partem absoluit, quomodo scilicet cū hominibus cōuersandū sit. Et quauis etiam supra de dilectione præceperit, hic tamen ea repetit, tum vt fortius imprimat, tū vt os occludat his, qui opera damnant, tum etiam vt videamus, quales fructus à palmitibus suis exigit. Præterea etiam ideo repetit, vt sciamus non leuiculā rem esse, credere, quando quidem tam magnum fructum profert. Demum, quia iam dixerat: *Manete in dilectione mea, congruē nunc de dilectione proximi subiungit.* Duplex enim præceptum est dilectionis, & c. *Matt. 22.* Hinc spōsa dicit: *Introduxit me rex in cellā vinariam, ordinauit in me charitatē.* Itē dixerat: *Si præcepta mea seruaueritis, & c.* Congruē igitur nunc ea præcepta exprimit. Nec obstat, q̄ illic præcepta hic præceptū dicitur. Charitas enim & vnum præceptū est & multa. Vnum in radice, multa in opere. Nā, *Rom. 13.* *Non adulterabis, Non fureris, & c.* omnia hæc in vno verbo includuntur: *Diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Singula autem verba emphasim suam habet. Primò, quod dicit, *Hoc est*, quasi digito mōstrat, quidā nobis

bis potissimum exigit, ne carnales etiā hoc præceptum transiliant, quemadmodum solent alia transilire, si quid durum videtur, & tantum ea arripere, quæ libertatem quandā concedere videntur. Deinde etiā ideo quasi digito notat hoc præceptum, quia alioqui plerunq; magis nobis placent, quæ ipsi eligimus, quā quæ Deus præcipit. Ideo dicit. *Hoc est, & c.* Hoc, inquam, à te exigo, secundum hoc te iudicabo. Deinde præceptū nominat, ne quis putet esse cōsiliū, atque adeo liberū. Sic enim nobis persuademus, non magni referre etiā si nō seruetur. Arqui Ioannes plane ostēdit magni referre, vt hoc præceptum seruetur: *Qui nō diligit* (inquit) *manet in morte.* Item, *Qui fratrem suum odit, homicida est, quia contra præceptum facit: Non occides, quod non tantum prohibet homicidium, sed etiam iram & odium, vt Christus ostēdit.* Tertio addit. *Meum.* Nō (inquit) philosophorum præceptum est, vt putetis contemnendum. Nec Moysi, vt putetis abrogatum, sed meum est, a me renouatum & expositū, imò & re ipsa perfectissimè impletum, ideo minime vobis contemnendum, si Christiani estis. Addit quartò, *Vt diligatis*, quo verbo indicat, se non tantū verba & opera charitatis exigere, sed anse omnia cordis affectum. Fieri enim potest, vt & verba & opera externa fallant. Hinc Ioānes: *Diligamus non verbo neque lingua, sed opere & veritate.* Addit quintò: *Inuicem.* Non nos ipsos. Item inuicem, sine acceptioe personarum. Itē inuicem, vt charitas retranseat in eum à quo exiuit. *Qui enim ab alio charitatem exigit aut accipit, etiam ipse tenetur charitatem præstare, prout potest.* Addit sextò: *Sicut dilexi vos vt ostendat, qualem exigit dilectionem.* Est liquidē naturalis dilectio ad amicos & cognatos: Est dilectio carnalis, quæ & prohibita est. De nulla harum loquitur hic Christus, sed. *Sicut dilexi vos* inquit: *Dilexit autē nos Christus primo gratis & spontaneè.* Quis enim prior dedit illi & retribuetur ei? Hinc Ioannes: *In hoc est charitas, q̄ ipse prior dilexit nos, & c.* Et Paulus: *Cōmendat charitatem suam Deus, q̄ cum adhuc inimici essemus, & c.* Deinde dilexit nō nostra, sed nos. Item non peccata, sed personas. Præterea sic nos dilexit, quod omnia sua ad dilectionem & cōmodum nostrum ordinauit verba, opera, miracula, vitā, seipsum, corpus, sanguinem, animam, diuinitatē. Verbis docuit, exēplis

præcessit, miraculis confirmauit, & vitam expendit, seipsum obtulit, corpus & sanguinem in cibum dedit, animam in pretiū, diuinitatem in subsidium, & refugium cōtra diabolū. Eodem modo & nos iubemur diligere proximum, & c. Vides iam quantum exigit hoc vnum præceptum: vides quā non habemus occasionem oriādi: vides qd hoc præceptum omnes nos conuincit esse peccatores. Imò hoc verbo præcipitur extrema extenuatio nostri, sicut Christus se infra omnes humiliavit & abiecit. Hinc *Matt. 26* alibi dicit: *Qui vult me sequi, abneget semetipsum, & c.* Præterea interdicitur nobis quæcunq; vindicta, quemadmodū Christus nullā iniuria ad odium, nullo dāno ad vindictam permotus fuit. Dictum est enim *Deut. 32* *Mihi vindictam, & ego retribuam.* Sicut enim Deo adimit gloriam, qui ipse se iustificat, qui sibi sapientiam arrogat: ita Dei gloria derogat, qui vindictam sibi arrogat. *Malac. 1.* *ioiorem hac dilectionem nemo habet, & c.* Hoc ad dit, ne quis subiiciat, quemadmodum olim Iudæi: *In quo dilexisti nos? ac planè ostendit, quod non tantum nos dilexit, sed & summè dilexit, & summo gradu.* Habet enim dilectio gradus quosdam. Infimus gradus est, vbi quis diligit diligentem se: hoc enim etiam Publicani & Ethnicici faciunt. *Matt. 5.* Altiore autem gradus est, si diligit eum, qui nō benefacit, aut diligit. Summus autem, si diligit inimicum, qui & odit & male facit. Sic magna charitas est benefacere de suo: maior autem benefacere de seipso: maxima autem mori pro his, quos diligis. Facile enim pecuniam & operam impendimus, nō sic autem vitam, quæ charissīma est. Vt quoque autem modo Christus summā charitatem, & quā maior esse non potest, ostendit. Nam & inimicos dilexit, & denique vitam pro eis impendit. Nec huic dilectioni simile est, quod aliqui Gentilium pro patria mortui sint: vt Curtius & duo Decij, qui se pro patria deuouerunt. Hoc enim fecerunt laudis cupiditate, & honorifica mortis cōsuetudine, quæ mortis horror vel parte aliqua mollitur. Proinde non è vera charitate, quæ ciues diliguntur, hoc pficiscebatur, sed, quæ potius vnusquisq; se suamq; gloriam diligit. Mori autē turpiter, idq; pro inimicis, hoc opus hic labor est. Posset adhuc inueniri, qui gloriosa morte pro amicis occūberet, sed qui turpi morte & p inimicis moriatur, nemo facile inuenietur. Quod autē Christus dicit (Pro a-

amicis suis) nō intelligit de his, qui ipsum dilexerunt: nemo enim Christum prior dilexit: sed de his, quos ipse adhuc inimicos existentes, prior dilexit, & morte sua amicos fecit. Vnde Paulus: Pro bono forsità q̄s mori sustinet. Cōmendat autem charitatē suam Deus, q̄ cū adhuc essemus peccatores, Christus p̄ nobis mortuus est, Hoc itaq; suo exemplo Christus docet, non simplicē à nobis exigi dilectionem, sed summā, quā, si opus fuerit, etiam vitam pro fratribus ponamus. Vbi vide, quātum nos absumus ab hac dilectione, qui etiam grauiamur vel minimū quid fratribus impēdere. Signanter autem hoc verbo monet apostolos ad fortitudinē, vt & ipsi exemplo suo discāt, proximorum salutem pluris facere, quā sua ipsorum in cōmoda vel etiam mortē. Obserua autem, q̄ cum dicit, charitatē hoc exigere, vt si opus sit, etiam animam ponamus: per animā hic intelligi vitam corporalem, non internum hominem, vel conscientiam. Nemo enim debet animam suam spirituali morti, hoc est, peccato exponere, vel eius salutem postponere propter proximorum profectū: Non enim facienda sunt mala, vt eueniant bona. Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? Miserere, inquit, animæ tuæ placens Deo: Qui enim sibi malus, cui bonus: Vos amici mei estis, si feceritis quæ, &c.

Rom. 3. Ne causentur de grauitate præceptorū, addit permissionem, & quidem nō vulgarem. Amicitiam enim suam offert, quæ quātum bonum sit, vel ex hoc conici potest, q̄ etiā in mundo nihil iucundius est amicitia vera & sincera. Nulla autē amicitia hominū glorioſior est, quā amicitia Dei. Hæc est de qua tam magnifice sancti gloriantur, vt Ioānes: Videte (inquit) qualem charitatē dedit nobis Deus, &c. Et Petrus: Quoniā omnia nobis diuinæ virtutis donata sunt, &c. ad lōgum. Deinde nulla amicitia vtilior est, quā Dei, id quod manifestant exempla patrum, & omnium piorum. Præterea, nulla amicitia constātor. Deus em̄ quos semel in amicitiam suscipit, perpetuū retinet, nisi ipsi desiscant: Nūquid (inquit) potest mater obliuiscari filium suum? &c. Ego tamen non obliuiscar tuum. Ad hæc nulla amicitia insignis tā facile acquiratur, quā amicitia Dei: tārum enim dicit: Si feceritis quæ præcipio vobis. Omnes igitur possumus hanc amicitiam adipisci quicunque tandem sumus, si ipsius

præcepta seruamus. *Iam non dicam vos seruos.* Hoc loco Christus subiicit testimonia amoris sui erga nos, quorum primum est, quod non seruos, sed amicos fecerit. Serui erant omnes homines, quia peccatores: Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati. Nemo nostrum audebat coram Deo comparere. Nemo audebat sperare hæreditatē Dei denique suo tēpore etiam è domo Dei eiiciendi eramus. Seruus enim non manet in domo in æternum. In hunc modum seruus nos fecit peccatū. Deinde serui eramus diaboli, qui potenter nobis dominabatur, & quocunque volebat nos ducebat. Præterea & lex seruitutis iugum augebat, quæ & multa & ardua exigebat, nec tamē vires subministrabat: quo fiebat, vt legem quidē seruetes, inuiti tamen & reluctanter sola spe mercedis aut timore pœnæ sequerentur. Atqui legem sic obseruare, vere spiritus est seruitutis, nō spiritus filiorum Christus igitur dicens. *Iam non dicā vos seruos, ostēdit, q̄ ipse nos & à peccatis, & à diabolo, & à lege liberare possit & velit.* Itē vt voluntarie fiat & seruetur, quod solus spiritus sanctus præstat quē Christus dat. Emphasim autem habet, q̄ dicit, *Iam. Iam* (ait) per passionē meā peccatū abolebo. Iā cū diabolo cōgrediar, & vincā. Iam maledictum legis destruā, factus maledictū. Iā spiritū vobis impetrabo, quo deinceps Dei præcepta non seruii spiritali, sed spiritu adoptionis, spiritu libertatis impleatis. Habet & illud emphasim, quod addit: *Ego non dicam vos seruos.* Ego (inquit) vos honestiori titulo nominabo, verum nō ex hoc superbire debitis, sufficit q̄ ego non dicā vos seruos: Vos autē etiā omnia feceritis tamen dicere debetis, Serui inutiles sumus. Itē, non dicam vos simpliciter seruos, sed seruos meos. Liberaui quidē vos à misera illa seruitute, non tamē vt nunc otiemini, sed vt perpetuo seruiatis iustitiæ à Deo. *Quia seruus nescit, quid faciat dñs eius.* Sicut Paulus discernit filios à seruis, in hunc modū filios esse in quibus spiritus adoptionis est: seruos in quibus spūs nō est. Filios heredes esse vitæ æternæ, seruos eiici: sicut & solus Isaac hæreditatē patris adeptus est, Ismael alid obligatus. Ita Christus hic discernit seruos ab amicis, q̄ serui nesciāt voluntatē Domini, amici sciāt. Non solemus eis seruis concedere arcana consilia. Vere autem dictum est: Seruus nescit quid faciat Dominus eius. Qui em̄ peccati & diaboli seruus est.

est, nō intelligit plene opera dei etiā in creaturis, nec perfecte attēdit, cur quodq; faciat Deus. Nescit vt oportet ex creatis agnosce re creatorē, eiusq; potētia & bonitatē. Sed nec scit aut intelligit, qd̄ Deus p̄ salute hominū fecerit, & faciat, nec intelligit, qd̄ in futuro de bonis & malis futurum sit. Hinc Christus: Si cognouisses & tu, &c. sed abscondita sunt ab oculis tuis, &c. Itē cōfitebor tibi pater q̄ abscondisti hæc à sapientibus, &c. Tāta est cæcitas & ignorantia impiorū. Dein de etiā, qui sub lege seruit, nescit quid faciat Dñs eius: nescit quid sibi velit lex: nescit q̄ non ad iustificationē data sit, sed ad peccati ostensionē. Deinde, nescit cur Dñs aduersā immittat, ideo cum mali quippiam acciderit irascitur, impatiens est, blasphematur. Item nescit bonam Dei voluntatem etiam in aduersis constare, nescit quid de Deo boni sperare possit. Pij autem sciunt consilium Dñi esse, remittere peccatū, iustificare pœnitentes, sub cruce benedicere, sub morte viuificare, &c. Proinde non est, q̄ vel peccatum vel mors vel afflictio tāto mœrore ipsos afficiat, vt animū despondeant. *Vos autē dixi amicos.* Magna Christiani hominis dignitas, q̄ amicus Dei dicitur & est. Hinc enim secure accessum habet ad Deum, hinc nihil non à Deo expectare & petere audeat, hinc etiam ad hæreditatē filiorū Dei admittitur, &c. Verū vnde hæc tāta gratia? Ego (inquit) vos dixi amicos: Ego illud nomen imposui, ad hunc honorē perduxi. Per ipsum enim gratificauit nos. Et per ipsū accessum habemus ad patrē: Et de plenitudine eius accipimus, &c. Monet igitur hoc verbo, vt magnæ estimemus gratiam nobis collatam. Monet secūdo, vt sibi adscribamus quicquid boni habemus. Monet tertio, vt deinceps nō vt serui, sed vt amici in domo Dei conuersemur: hoc est, vt non tantū timore pœnæ, vel spe mercedis, mala fugiamus, & bona faciamus sed amore & voluntate vt Deo cōplaceam. Monet demū, vt in amicitia dei, q̄ accepim⁹ maneamus. *Quia oia quæ audiui à patre meo nota, &c.* Signū amicitia, & dilectionis est, q̄ nobis voluntatem patris, hoc est, Euangeliū annuntiauit. Nisi enim nos dilexisset, non tāta bona nobis reuelasset. Magni igitur æstimemus verbū Dei & euangelium, quādoquidem audimus, q̄ solis amicis cōcreditur. Obserua quod non simpliciter dicit: Omnia vobis nota feci: non enim necesse est simpliciter omnia nosse, sed addidit: *Quæ*

audiui. Non dicit quæ scio, sed quæ audiui, hoc est, quæ iussus sum manifestare: Oia, in quā, quæ ad salutem vestrā necessaria sunt, & iā ostendi per verbū meū, & deinceps ostēdā per spiritum meū. In hunc modū & Ioannes dicit: Vnctio vos docebit de omnibus scilicet ad salutem necessarijs. Cæterū per hoc quod dicit se ea à patre audisse, innuit, q̄ qui verbū suū recipit, nō solū eius, sed & patris amicus efficitur, omnia hæc eo tendūt, vt videamus quæ à Deo donata sint nobis: *Non vos me elegistis.* Locus hic notatu dignissimus est. Paucis enim & breuissimis verbis explicat exordiū & finē, vel pfectio nem nostræ salutis, ut non absurde hic exclaimare possim cum Moyses: Verbum quod hodie tibi præcipio, semper sit in corde tuo narrabilis; filijs tuis, sit quasi signum in manu tua, &c. Docet autē hoc primo verbo, quod Deus nullius hominis debitor est, q̄ si diceret: Qui per alios honorē aliquem cōsequitur, merito eorū debitores sunt: vos autē me non elegistis, nihil mihi priores contulistis, nullius vestrū debitor eram, nihil meriti eratis, vt ad tātam gratiā perduceremini, poteram & vos cū alijs relinquerē, quod in vobis est, nō minus perissetis, q̄ ceteri infideles. Sic in Isaia dicit: Nō me inuocasti Iacob, &c. sed seruire me fecisti in peccatis tuis &c. Sic Paulus ait. Gratia saluati estis per fidem, nō ex operibus: Dei donū est, ne quis gloriatur. Itē, Apparuit benignitas & humanitas Dei nō ex operibus iustitiæ, quæ facimus nos. Nō sine causa autē Christus hoc nobis inculcat, quod scilicet nullius debitor fuerit, & q̄ nō meruerimus hanc, quā habemus, gratiam. Primum enim hæc cognitio nos facit humiles. Deinde facit vt gratiora fiant Dei dona & maiora appareant. Magnū quidem est, esse amicum Dei & filium, sed longe excellentius videbitur, si attendas, quod eam gratiam nō merueris, sed immerito tibi data sit. Sic magnum est habere sanitatē, diuitias, scientiam, &c. sed maiora apparent, si attendas, q̄ nihil horum merueris, imò cum omnibus pœnis dignus sis, tamen tanta contulerit Deus. Hic aperietur os in laudē Dei. *Sed ego elegi vos.* Hoc verbo ostēdit, vñ sit salutis nostræ principiu: Ego (inquit) elegi vos, Potest autē verbum hoc intelligi, vel de electione ad apostolatū, vel de electione æterna ad salutē. Vtrūq; enim gratia est, non meritum, & vtrūque per Christum fit. In ipso siquidē & per ipsum elegit

Ephe. 1. nos Deus ante mundi constitutionem. Ipse item est, qui ascendens in altum, dedit dona hominibus. Et alios quidem dedit apostolos, alios Evangelistas, &c. Singulæ autem dictiones Emphasim habent. Ego (inquit) qui Deus sum, ac propterea nullius indigens: *Psal. 115.* Ego qui punire & damnare poteram, non simpliciter assumpsi, sed elegi vos multis aliis neglectis ex massa corruptionis. Elegi autem vos, qui in nulla re præ aliis conspicueratis: Non (inquit) elegit te dominus, quod maior esses aliis, sed tantum ob id, quia dilexit, &c. Nec propter iustitias vestras, &c. cum sis populus duræ cervicis. Elegi vos, non diuites, non potentes, sed vos pauperes idiotas, &c. Videte igitur vocationem vestram, &c. Docet igitur Christus hoc verbo, quod ipse sit autor nostræ salutis. Deinde, quod gratia est quicquid habemus, siue sint dona illa iustificantia, fides, spes, charitas, spiritus sanctus, &c. siue externa illa dona, quæ alio nomine dicuntur gratiæ gratis datæ, de quibus Paulus in prima ad Corinthios, & ad Ephesios scribit. Vtraque dona per Christum accipimus, vtraque in ipsum referenda sunt. Hac denique gratuita nostri electione, iterum suam erga nos dilectionem probat, quæ eademmodum & in Malachia per eandem gratuitam electionem Israelitarum, probat quod eos dilexerit: Nūquid (inquit) Esau erat frater ipsius Iacob, & tamen Iacob dilexi, Esau autem odio habui? *Et posui vos, vt eatis.* Iterum alludit ad parabolam de vite & palmitibus: Sicut (inquit) ex vna vite plures palmites nascuntur, quorum aliqui postea & ipsi plantentur, vt ex vna vite cum tempore efficiatur tota vinea: sic & ego vos posui & plantavi, vt & alij ex vobis pullulent, sicque totus mundus impleatur. Posui vos, vt eatis, vos latius extendatis: nō enim tantum vestri causa electi estis, sed & pro salute aliorum. Item posui vos, vt eatis, nolite sedētes expectare donec homines ad fidem veniant, sed errantibus manum porrigite, & etiam audire nolentibus, imō & persecuentibus, sermonē salutis ingerite, &c. hoc est officium apostolorum. Pertinet hoc verbū etiam ad omnes: ideo enim in ecclesia posiri sumus, non vt nobis tantū consulamus: sed vt etiam alios, quos possumus, adducamus. Item ideo in ecclesia positi sumus, vt eamus de bono in melius, de fide in opus, semperque proficiamus, non vt sedeamus, multo minus vt retrocedamus. *Et fructum*

afferatis. Primò refertur ad apostolos, quorum officium est, fructus ferre in horrea domini. Iuxta illud. Euntes ibant & flebant, *Psal. 25.* mittentes semina sua, &c. Hinc Paulus: *Vt i. Cor. 9.* mihi, si non euangelizauero, Signanter autem dicit, vt fructum afferatis, non vt aliis fructum accipiatis, sed vt ipsi aliis proficitis. Licet quidem pastoribus accipere de lana ac lacte ouium, sed non hoc potissimum est, quod eis incumbit, sed pascere, custodire, fouere, &c. Deinde etiam ad omnes nos pertinet verbum hoc. Nobis enim indicitur, vt fecundi simus operibus bonis, si non volumus excindi & in ignem mitti. Hinc Dauid dicit: Iustus vt palma *florescit. Psal. 91.* rebit, &c. Et Christus. Luceat lux vestra coram hominibus. Et Paulus: Studeant diuites fieri bonis operibus. *Et fructus vester maneat.* Manet fructus apostolorum, quia sunt Ecclesiæ in æternum manentis fundamentum, Iesu Christo summo angulari lapide existente. Deinde ideo manet fructus eorum, quia prædicarunt Euangelium, quod est verbum in æternum constans. Calum enim & terra transibunt, verba autem Christi non. Præterea ideo etiam fructus eorum manet, quia pro labore suo in æternum præmiabuntur. Hoc igitur verbo apostolos consolatur, ne propter suam humilitatē desperent, se quicquam posse in mundo fructificare: Non solum (inquit) fructificabitis, sed etiam fructus vester manebit. Manet & priorum fructus, propterea quod sunt fructus spiritus in æternum manētis. Deinde, quod & ipsi æternaliter præmiabuntur. Admonemur hoc verbo, vt ea operemur, quorum fructus perpetuo manent, non temporalia, quæ transeunt: Qui enim in carne seminatur, de carne metet corruptionem. Hinc Christus: Thesaurizate vobis thesauros in cælo, &c. *Vt quodcumque petieritis patrem in nomine meo.* Ne vel de labore, vel sua infirmitate causentur, addit in signem promissionē, quæ ostendit, vnde auxilium sit petendum, vt fructificare possimus, nempe à Deo per orationem. Primus fructus spiritus sancti, oratio. Misit enim Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba, pater. Manet autem iste fructus in nobis: nam quam primū renati fuerimus è spiritu, sine intermissione Deum vt patrem appellamus. Vnde Paulus: Sine intermissione orate. Non igitur habet Christianus, quod conquerratur de impossibilitate præceptorum, cum tantam

tantam habeat promissionem, & toties repetitam. Vt autem sciamus, quorum orationes exaudiantur, præmisit: Eat, & fructum afferatis. Qui enim vocationi suæ inseruiūt, his Deus non deest. *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Hoc iam tertio præceptum charitatis repetit, vt sciamus ante omnia à Christiano exigī charitatem. Deinde cum dixisset, apostolorum officium esse, vt euntes fructum ferant, prædicando scilicet gentibus, cōgrue subiicit præceptū dilectionis, quod vel solum eos ad huiusmodi pios labores inducere deberet. Qui enim cogitat, sibi præceptum esse, vt diligat proximum, is non facile fugiet labores pro salute proximi. Præterea dicturus de futura ipsorum persecutione, præmittit præceptum dilectionis. Nō paruum enim solatium præstat in aduersis mutua dilectio fratrum. Si mundus odit, at nos inuicem diligamus: si nullum solatium à mundo habemus, saltem inter nos alter alterum consoletur. *Si mundus vos odit, scitote quia me, &c.* Tria mala apostolis euentura prædicat, odium mundi, persecutionem à mundo, contemptum prædicationis, & vnicuique malo remedia & consolationes apponit, atque adeo fidelem medicū agit Christus. Hactenus enim contra præsentia mala eos consolatus est, nunc consolatur contra futura. Hactenus contra internam tentationem (qua homo de diuina voluntate dubitat) remedia dedit: nunc etiam cōtra externam tentationem, quæ ex ingratitude mundi oritur, consolatur. Non parum enim pios cruciat, quod tantam experiuntur ingratitude pro tantis laboribus. Obserua igitur, quod non ad vindictam eos excitat, sed ad patientiam. Scriptum enim est: Mihi vindictam. Secundò non iubet, vt desistat prædicare & benefacere, vbi mundū ingratum intulerint, sed eo fortius perseuerare docet in bono, si forte bono suo aliorum malitiam superare possint. Vide autem qualem consolationem contra odium mundi adferat: Scitote, inquit, &c. Poterat etiam Gentilium exempla adducere, qui ingratitude mundi experti sunt, vt Camilli, Scipionis, Lycurgi, Themistoclis, &c. Nam etiam inter Ethnicos, quo magis quis salutē Reipublicæ cōsuluit, & populi commodis, eò pertinacior odio à mundo tractatus est. Non enim potest mundus ferre bene consulentem, si is non affectibus eius carnalibus obsequatur. Poterat item prophetarum exempla addu-

cere, qui & ipsi odium mundi experti sunt. Quem enim prophetarum non occiderunt? *Act. 7.* Odio (inquit) habuerunt corripientem in porta. Sic Achab Michæam odiebat, eo quod ipsum arguebat, &c. Omnibus tamen omisis seipsum in exemplum proponit Christus. *Scitote (inquit) quia me priorem, hoc est, quia prior sum. Vel priorem, id est, prius quàm vos. Prima igitur consolatio est, quod nihil noui nobis contingit. Verus mundi ingenium est, quod ingratus est in bene consulentes. Hinc Ioannes: Nolite mirari, si odit vos mundus, &c. Altera consolatio, quod non soli, sed cum sanctis omnibus patimur. Tertia, quod cum ipso Christo patimur. Multo autem melius est cum sanctis & Christo pati, quàm cum impiis gaudere. Si enim cum illis patimur, simul etiam cum illis glorificabimur. Contra, si cum his gaudemus, cum ipsis quoque peribimus. Hinc Moyse omnibus bonis Ægypti prætulit improperium Christi, ac maluit cum populo Israel pati, quàm cum Ægyptiis gaudere. Cæterum mundus odit Christum, quia ex alio mundo velut peregrinus venit in hunc mundum. Si quidem peregrinus inter alienos non facile reperit amicum. Secundò, odit mundus Christum, quia contrarius est operibus eius, & arguit mundum, quod opera eius mala sint: Omne enim quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, &c. Verum Christus hæc damnat. Tertio, quia Christus etiam iustitiam, sapientiam, potentiam mundanam arguit, quod mundus ferre non potest, ipsum odit. *Si de mundo esseis, mundus quod suum est, &c.* Similis amat similem, & mala scabies non amat, nisi commode scalpentem. Sic mundus eos amat, qui illi similes sunt, qui non arguunt, sed applaudunt, adulantur. Mala siquidem scabie prurit, nec patitur, nisi qui commode scalpit, hoc est, qui loquitur placentia, &c. Duæ ciuitates ab exordio mundi constructæ cœperunt: prima Dei, altera diaboli. Prima bonorum, altera malorum. Et hæc ciuitates semper sibi aduersantur. Igitur si ciues Babylonis essetis, mundus vos diligeret, vt suos. Nunc autem, quia Babylone existis, & ciues superne Hierusalem ascripti estis, ideo vos odit mundus. Iam nihil obest, si ciues Babylonis te odiant, dummodo ciues Hierusalem te diligant, imò ipse Deus.*

Non igitur tristandum de odio mundi imo potius gaudendum. Per hoc enim aperte monstratur, quod ciues estis sanctorum, quod mundo dissimiles estis, quod iusti estis, quod veritatem dicitis. Atq; hæc summa vestra gloria est. Gaudendum igitur, quod è mundo erepti sumus. Docemur hoc verbo, ne mundi amicitiam ambiamus: Qui enim est amicus huius mundi, efficitur inimicus Dei. Nec curemus odium mundi, quod diuturnum esse non potest. Suo enim tempore stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, &c. Deinde mundi odium externe quidem nocere potest, sed non interne. Obserua malitiam mundi, quod nedum malus est in se, sed & bonos odit, & argui non vult, quod est certissima damnatio eius. *Mementote sermonis, quem dixi, &c.* Si nihil aliud, certe hoc vos consoletur, quod & vestri & mei, & Dei inimici sunt. Sæpius autem hoc verbum inculcat: Non est seruus maior domino suo: nam & supra etiam hoc dixit. Nihil enim est, quod æquè consolari potest hominem, & patientem reddere, quàm si cogitet, se non maiore esse domino. Quomodo enim audebit murmurare, cum videat dominum eadem, imò maiora passum esse? Quomodo audebit dulcia appetere, qui videt dominum suum spinis coronatum? Hoc modo Heliàs consolabatur seipsum: Obsecro, inquit, domine, tolle animam meam. Non enim melior sum, quàm patres mei. Summa, ideo nos elegit, vocauit, iustificauit Deus, vt efficiamur cõformes imagini filij eius. Iam, quum Christus crucifixus sit, noli tibi meliora sperare. Qui, inquit, vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, &c. *Si me persecuti sunt, & vos persequentur.* Hæc enim inimicitiarum consuetudo est, quod qui dominum persequuntur, etiam seruos fidelitati eius studentes persequantur. Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? inquit Christus. Qui in Deum impius est, quomodo pius erit in proximum? *Si sermonem meum seruauerunt, &c.* Si me in verbis meis insidiosè obseruauerunt, & vobis laqueos ponent. Vel, Si mihi crediderunt, & vobis credent. Monet hoc verbo, ne ideo à prædicatione cessent, si pauci credant. Nam & Christo pauci crediderunt. Et Moyses fidelis in domo Dei, ex omnibus, quos ex Ægypto duxit, vix duos in terram promissam induxit. Et propheta nusquam non conque-

runtur, se non audiri. Domine, inquit Isaias, quis credit auditui nostro, &c. Item, Hæc dicit dominus, vt reducam Iacob ad eum, & Israel non congregabitur. Et Oseas: Ego, inquit, erudiui eos, & ipsi cogitauerunt in me malitiam. Exemplo igitur agricolæ agrum quidem diligenter colamus, quod nostrum est: sed fructum Deo committamus, quod ipsius est opus. Ipse dat incrementum. *Sed omnia hæc faciet vobis propter, &c.* Omnia hæc odiendo scilicet, persequendo, & sermonem contemnendo, facient vobis, non propter vestram culpam, sed propter nomē meum. Primo, quia occidendo vos, existimabunt se obsequium præstare Deo: nomen enim Dei, nomen meum est. Secundò, quia nomen meum illis odiosum est: Nomē meum est iustitia: hoc ferre nequeunt, qui propria iustitiā gloriantur. Nomen meum est sapientia: quod ferre nequeunt mundi sapientes. Nomen meum est potentia: quod ferre nequeunt mundi potentes. Tertio, propter nomen meum, hoc est, propter me, vel propter nomen meum extinguendum. Iuxta illud: nomen eius nõ memoretur vltra. Iam etsi ignominiosum sit pro peccatis pati propriis: gloriosissimum tamen est, pati pro iustitia, pro Deo, pro Christo. Hinc Petrus: Si exprobramini in nomine Christi, beati. Itē, communicantes passionibus Christi gaudeate, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis. Ostendit igitur Christus hoc verbo, sibi ipsi fieri quicquid mali piis infertur. Iuxta illud: *Qui vos spernit, me spernit, &c. Quia nesciunt eum qui me misit.* Gloriantur de Deo, iactant se Dei cultores: sed non nouerunt eum, quia verbum eius non agnoscunt: quo videtur & cognoscitur. Arrogant sibi pietatem in Deum, & in filium Dei impij sunt. Gloriantur de lege, & eum quem lex prædicat, abiiciunt, &c. Causa omnium malorum quæ mundus agit, est quod nesciunt Deum, & quod non attendunt, quod filium miserit. *Si non venissem, & locutus eis non fuisset.* Dixerat, Nesciunt eum qui misit me. Ne quis autem putet eos ob id excusatos, ostendit ignorantiam eorum fuisse affectatam. Non enim quælibet ignorantia excusat. Et quidem vbi paruuli petunt panem, petunt instrui, & non est qui frangat, qui doceat recte: hæc ignorantia excusat. Vbi autem dicitur videntibus: Nolite videre, loquimini nobis placentia. Et Deo: Recede à nobis, sciētiam viarum tuarum nolumus, &c.

&c. illic ignorantia non excusat, sed aggrauat peccatum, quæ admodum hic in Iudæis. Cæterum vides hoc loco, Christum tria quædam exprobrare incredulis, nempe aduentum suum, prædicationem, & miracula siue etiam beneficia, quibus omnibus inuitauit eos ad credendum. Sic & alibi exprobrat eis sua beneficia, vt cū dicit: *Quoties volui congregare filios tuos, &c.* Et in Isaias: *Quid vltra debui facere & non feci?* Et in Ezechiele: *Multiplicata quasi germen agri dedi te, &c.* Magnum erat, quod Christus ad Iudæos venit: Non (inquit) sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Item: Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abraham. Verum nihil ex hoc tãto beneficio moti sūt: In propria, inquit, venit, & sui eum nõ receperunt. Magnum & hoc erat, quod in propria persona eis locutus est: Multi reges & propheta hoc desiderabant, sed tamen eis concessum non est. Non fecit taliter omni nationi, &c. Locutus est autem non inania verba sed talia, vnde poterat agnosci è cælo venisse: *Quare, inquit, loquelam meam non cognoscitis?* Hinc & serui eorum dicebant. Nunquam sic locutus est homo, vt hic oquitur. Locutus est autem omnia, quæ illos poterat ad meliorem vitam reducere. Verum nec sic ad pietatem moti sunt: *Cecinimus vobis, inquit, & non saltastis: Lamentauius, & nõ plorastis, &c.* Merito igitur dicit: *Si non venissem, &c.* peccatum non haberent, hoc est, tantum, quantum nunc habent. Vel peccatum non haberet, odii scilicet, in me & patrem, quod nimirum summum peccatum est. Vel peccatum nõ haberent ingratitude & incredulitatis, quæ nimirum Deum maximè offendunt. Nam in alijs condescendere potest humanæ infirmitati: ingratitude autem obstinationē, odiū Dei & veritatis pati non potest. Vel peccatum non haberent, hoc est, non sentirent peccatum in conscientia. Nam mundus quidem semper peccat, sed non semper videt peccatum, nisi reueletur per verbum Dei. Peccabant Iudæi cultu excelsum sed latere dei lege, non agnoscebatur peccatum. Reuelata igitur lege per prophetas, reuelabatur etiam peccatum. Sic odisse inimicum, peccatum est, sed nõndum cognitum. Exposita autem lege, Non occidas, reuelatur peccatum. Sic Iudæorum pontifices & Pharisei extremi erant Dei ofores & aduersarii, de Deo interum & verbo eius gloriantes, sed hoc ipso-

rum peccatum ante Christum latebat: veniente autem Christo, reuelatum est. Quis enim vnquam vel suspicatus esset, eos tã impii cordis esse, si in Christo odium suum nõ declarassent? Docet igitur Christus aduentu suo impietatem mundi reuelari, quemadmodum cæcus quispiam, nõndum cæcus apparet, tenebris adhuc presentibus: ortu vero luce, manifesta redditur ei cæcitas. Sic Paulus: Peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Sic scribarum cæcitatē non nouissemus, quàmquam ab initio cæci fuerint, nisi Christus lumine suo eam declarasset. *Nunc autem excusationem non habent de peccato.* Grauisimum verbum. Vbi enim nulla excusatio prætendi potest, quid aliud restat, nisi certissima damnatio? Cæterum, sicut hoc verbo impios terret: sic consolatur pios, ne graue ipsis sit, quod mundus videri velit, se eos iuste persequi. Suo enim tempore apparebit, quod iniquissimè pios persecutus sit. *Qui me odit, & patrem meum odit.* Nec mirum. Si enim in deum peccat, qui pium hominem molestat. Iuxta illud: *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. nec quisquam Deum diligere potest, qui proximum odit.* Item si in Deum peccat, qui prophetam aut verbum Dei abiicit, iuxta illud: *Non te abiecerunt, sed me: multo magis in Deum peccat, qui filium Dei odit.* Retundit autem hoc verbo Iudæorum superbiam, quæ gloriabatur de cultu Dei, cū inter impii essent in proximos, & in verbum Dei. Deinde omnes nos terret, ne in Christum aut eius mèbra peccemus: alioqui in ipsa Dei personâ peccamus. Iuxta illud: *Qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum qui me misit, &c.* *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit.* Non solum, inquit, veni, non solum loquutus sum, sed etiam mirabilibus factis ostendi, quis sim, ne dicere possint: Tu de te ipso testimoniū phibes testimoniū tuū nõ est verum. Igitur si parum erat, quod ad eos veni, quod loquutus sum, saltem operibus credant, alioqui manifestè legis præuaricatores se esse probant. Lex enim dicit, duorum hominum testimoniū verum esse. Item, Si verbis nolebant trahi, saltem tot beneficiis traherentur. Atque hoc est tertium, quod ipsis exprobrat Christus, nempe opera sua, miracula, ac generaliter omnia beneficia, Si gnater autem dicit: *Quæ nemo alius fecit,* hoc est, nullus malus & blasphemus, qualem me esse

esse putatis, tale quiddam facere potest. Vel Nullus alius etiam sanctus talia fecit. Alii enim per preces fecerunt miracula, Christus per propriam potentiam. Vel, Nullus alius talia fecit. Omnia enim miracula Christi non ad terrorem, sed ad subsidium afflictorum facta sunt. Vel, Nullus tanta fecit, quo ad multitudinem & magnitudinem. Generaliter autem nemo tanta beneficia nobis fecit, ut deus. Hæc igitur tria, quod Christus in mundum venit, quod Euangelium prædicavit, quod beneficia præstitit, sicut pios summe consolantur, sic ingratos certissime damnant. Hæc nobis diligenter consideranda sunt: magna quidem necessitas nobis incumbit. Aut enim emendanda sunt, quæ malè fecimus, aut sine omni excusatione damnandi sumus. Nemo certius & grauius damnatur, quam malus christianus: Alii enim ut cunque possunt excusant, hic autem non. *Nunc autem viderunt, & oderunt me & patrem.* Moysen non viderunt nec prophetas, & tamen crediderunt: me autem & mea opera viderunt, & tamen nedum non credunt, sed etiam insuper oderunt. Vide autem quomodo exagrat peccatum eorum. Primum non crediderunt: secundum, oderunt: tertium, non solum me, sed & patrem. Gloriantur se colere Deum, videntur zelare gloriam Dei, quemadmodum Caiaphas scissis vestibus exclamavit. Blasphemavit. Verum Christus non respicit tantum ad oris sermonem aut operum larvam, sed in cordis profundum, in quo impius non solum odit Deum, sed etiam dicit: Non est Deus. *Sed ut impleatur sermo.* &c. Non semel in psalmis hoc legitur, ut quum dicit, Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Item, Non supergaudeant mihi, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Item, Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & expugnauerunt me gratis. Indicat autem hoc verbo, Iudæorum peccatum in summo gradu esse. Tolerabile siquidem est, apud mundum saltem, si quis prouocatus aliquem odit: ut cunque ignosci potest, si quis ignotum oderit: cæterum quis ignoscat illi, qui & notum & benemerentem odio prosequatur? Gratis igitur odiebant Christum, quia nihil mali ipsis fecerat, nec quicquam mali in ipso erat. Secundo gratis, quia nedum non odii causam, sed summam dilectionis fomitem illis præstabat. Iuxta illud: Retribuebant mihi mala pro bonis, &c. Tertio gratis, quia verebantur, ne Moysi gloria pessum iret, si do-

ctrina Christi promoueret. Atqui nihil opus erat hoc timere, quum Christus non ad destruendam, sed ad implendam legem venerit. Sic sapientes & potentes mundi timebant suis donis, si Christi sapientia & prudentia promoueretur, ideo eum odiebant, sed sine causa. Non enim Christus sapientiam & potentiam mundi auferre venerat, quum admodum necessaria sint ad statum reipublice sed tantum ostendere voluit, ea non satis esse ad salutem. Quia igitur mundus ex imprudentia persecutiones mouet, non est quod irascamur, sed cæcitati condoleamus. Quarto, gratis me persequuntur, quia ex hoc nullum consequentur commodum, sed maximum damnum. Item quia nihil proficiunt. Durum est enim contra stimulum calcitrare, &c. Videamus igitur & nos, ne cuiquam odium causam demus, sed potius dilectionis, exemplo Christi. Quod si præterea odimur gaudeamus, quod gratis odimur, item quod odientes nihil proficiunt. *Quum autem venerit paracletus.* Ne plus debito terrentur ex his, quæ iam dixit de Apostolorum persecutione, & quæ adhuc dicturus est, intermiscet consolationem. Quemadmodum enim Deus fidelibus suis nimis lata temperat tristibus, ne insolescant: sic & nimis tristitia temperat lætis, ne desperent. Natura nostra neutrum ferre potest, nec nimis læta, nec nimis tristitia. Lætis extollitur, tristibus deicitur. Cæterum, quod toties spiritus sancti meminit ideo potissimum fit, quia in multis operibus habemus gratia spiritus sancti. Quod autem etiam hic, cum de persecutionibus Apostolorum loquitur, mentionem facit spiritus sancti, ideo fit, quia tempore aduersitatis omnium maxime indigemus spiritu sancto: alioqui non persistimus in cruce & tentatione: Nostra enim fortitudo non est fortitudo lapidum. &c. Hinc Petro ante acceptum spiritum dixit: Non potes me sequi modo. Et Apostolis in communi: Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto, &c. Hinc Dauid: Deus nostrum refugium & virtus, adiutor in tribulationibus, &c. Deinde spiritus sancti hoc loco meminit ad consolationem Apostolorum: alioqui dicere potuissent. Si tua verba, quæ verè ignea sunt, & cor penetrantia, eos non mouerunt, quomodo mouebuntur verbis nostris ad modum frigidis? Et si tot miraculis ipsis persuadere non potuisti, quomodo nos persuadebimus, qui soli sumus? Frustra igitur nos emittes ad predicandum.

Matt. 26

Psal. 13.
Psal. 68
Psal. 34.
Psal. 108.

Psal. 34.

Matt. 5.

Acto. 9.

Iob. 6.
Ioan. 13.
Luc. 24.
Psal. 45.

dicandum. Ideo pollicetur eis spiritum sanctum affuturum, qui & ipsorum verba ignea faceret, & doctrinam eorum miraculis confirmaret. Præterea, quod statim post commemorationem Iudaicæ ingratiudinis spiritus sancti meminit, manifestum iudicium est, quod Dei bonitas vincit malitiam humana & quod impiorum incredulitas non irritum reddit fructum eorum qui Christo adherent. *Quid enim, si quidam illorum non crediderunt?* Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuat? ait Paulus. Sic & nunc impiorum peruersitas non impedit dilectionem Dei erga pios & iustos. Vide autem quam sapienter loquatur sapientia Dei. Primum, antequam de testimonio spiritus sancti loquatur, prius eius personam describit, ne quis leue putet esse testimonium spiritus sancti. Si personam attendis, à Deo procedit, & Deus est: si certitudinem requiris, spiritus veritatis est, & ipsa veritas mentis & fallere non potest: si virtutem testimonii eius quæris effectum, paracletus est. Non in aurem loquitur, sed in cor: non in sermone est eius testimonium, sed in virtute. Est & hoc diuine sapientie signum, quod quasi singulis verbis futuras hæreses prosternit. Primum enim cum dicit. Quem ego mittam, clarè ostendit, quod non à solo patre, sed etiam à filio procedit spiritus sanctus, contra errorem Græcorum. Deinde quod addit. Mittam à patre, clarè ostendit, se vnus cum patre substantie esse: quando quidem vnus spiritum habent pater & filius, contra Arium. Præterea, quod addit. Qui à patre procedit, ostendit spiritum sanctum non creaturam esse, sed Deum, contra eundem Arium. Quod si ex Deo procedit, Deus est. Creatura autem non ex substantia Dei sed ex nihilo facta sunt. Obseruandum autem quod de spiritu sancto loquens, presentem tempore dixit: Qui à patre procedit, quum de se ipso supra dixerit: Ego à Deo processi, præterito tempore. Nec mirum. Quum enim hæc diceret, iam verè processerat ipse tanquam spūs de thalamo suo, scilicet factus homo visibilis, qui inuisibilis Deus erat. Spiritus autem sanctus nondum erat datus, quia Iesus nondum erat glorificatus, sed iam imminente passione Christi, tempus erat ut procederet. Hoc enim Christus sua mortem meruit. Rogabo, inquit, patrem & alium paracletum dabit vobis. Deinde Christus iam processerat, & venerat ad condendam ecclesiam domum, & semel tantum sic venit, Spiritus

Roma. 3.

Ioan. 8.

Psal. 18.

Ioan. 7.

Ioan. 14.

rus autem sanctus & tunc processit, & nunc procedit vsque in finem seculi, ad dedicandam & illustrandam domum eandem, ut in habitet in illa Deus. Præterea, quia semel & simul Deus omnia creauit per verbum, nihilque nouum de cæteris creat, rectè dicitur filius processisse in præterito: spūs autem sanctus ex tunc vsque in æternum in substantiam sibi rationalem creaturam procedit, quia absque eius processione, inopia creature subsistere nequit, quomodo absque solis lumine luna non lucet, ut dicunt physici. Et quidè beata sanctorum angelorum societas, semper quasi luna plena est, nec deficit, nec minuitur. Ecclesia autem huius temporis non semper in eodem statu permanet, sed nunc subleuata per contemplationem donis eiusdem spiritus plus fulget, nunc obscura pressuris vel seculi turbinibus, minus lucet, &c. *Ille testimonium perhibet de me.* Quod scilicet verè sit Christus & filius Dei, hoc primum infundet cordibus vestris & omnium credentium; deinde per euidentia signa etiam toti mundo hoc ostendet. Primum enim vobis, qui nunc formidolosi estis, dabit inuincibilem fortitudinem: vobis qui idiotæ estis, dabit perfectam scripturarum omnium cognitionem: vobis qui in vna tantum lingua nutriti estis, dabit omnium linguarum notitiam: vobis qui homines estis dabit virtutem diuina miracula facienda. In hunc modum toti mundo testimonium perhibet de me, ut nemo dubitare possit, quin Dei opera sint, meque verum illum Messiam esse. Deinde ille declarabit omnia que diximus, & que gesserim, ex quibus liquebit & mea bonitas, & illorum obstinata cæcitas. Ille docebit nihil in me factum, quod non prædicum sit in ipsorum libris. Cæterum, sicut spiritus sanctus & in cordibus piorum & coram mundo testificatus est & testificatur de Christo, sic & de nobis in terne testimonium perhibet, quod simus filij Dei, & externe per honestatem vite testatur coram mundo, quod vere Deus in nobis sit. Docemur hoc loco, quod et si verba & opera Christi efficacissimè testentur de Christo, efficacissimum tamen testimonium de ipso est spiritus sanctus, sine quo nec verba nec opera mouent hominem: imò sine spiritu sancto nemo rectè estimare potest aut verbum Dei, aut opera Dei. Qui autem spiritum sanctum habent, hi sciunt magnificare Dei verba & opera. Deinde ingens est testificatio fidei nostræ, quod filius hominis, in quem cre-

Act. 2.

Roma. 8.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

cre-

1. Ioan. 5. credimus, tam multa tamque insignia testimonia habet: siquidem tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & spiritus sanctus. Pater per opera, Filius per verba, Spiritus sanctus per collationem gratiarum. Securè igitur gloriatur fides nostra, erigatur spes, exulter charitas. Ea ipsa autè tā insignia Christi testimonia omnem incredulis exculationem auferunt. Quid enim prætere posse possunt? Verbum audiunt, opera vident, spiritum sanctum apertissime sentiunt: alioqui quomodo apostoli tanta potuissent efficere, quomodo Ecclesia cōsisteret in tot persecutionibus & errorib⁹, nisi spiritu sancto fulciretur? &c. *Et vos testimonia perhibebitis.* Hoc addit, primò, ne quis somniet spū sanctū se habere citra vel contra verbū Dei externum. Deinde vt ostendat spiritum sanctum per externum verbum, tanquam per medium, sua dona diffundere & suū opus exequi. Præterea, vt sciamus etiam nostram operam requiri ad salutem nostram. Nō enim sine nobis suū opus exequitur: sed necesse est, vt & nos cooperemur, contra otiosos. Quod autem tam certò pronuntiat ipso futuros testes, subindicat eos per spiritum immutādos: alioqui quomodo hoc potuissent? Deinde etiam subindicat, quales esse debeant. Ad testem etiam multa requirunt. Primò, vt sciat, non opinetur. Secundò, vt constanter veritatem testetur. Tertio, vt talis sit, ne reici possit. Sic igitur latenter submonet apostolos, vt diligēter attendant, quod certius dehinc testificari possint. Deinde, vt quod sciunt, intrepide fateantur, nihil timētes. Demum vt ita viuant, ne testimonium eorum reiciatur propter malam vitam. Hęc & nobis obseruanda sunt, &c. maxime prædicatoribus. *Qui ab initio mecum estis.* Hęc est autoritas apostolorū, contra eos qui dicunt eos fuisse homines. Natura quidē homines permanserunt, sed verbo suo Christus potentes eos fecit. Deniq; & ab initio cū Christo fuerunt, ideo dicere potuerunt: Quod audiuius, quod vidimus, & manus cōtrectauerunt nostra, &c. Item cum eo manducauimus & bibimus. Item, Non indoctas fabulas sequuti, sed speculatores facti illius magnitudinis, &c.

CAPVT. XVI.

V N Q V A M non opus habemus doctrina & consolatione ex verbo Dei, maxime tamen afflictionis tēpore, cū aduersa vel tentationes imminēt. Hinc est quod CHRISTVS tēpore instantis passionis omnium dulcissimum & copiosissimū sermonem discipulis fecit. Neque id abs re: ipse enim præuidebat magnitudinem futuræ tempestatis, quæ tanta fuit, vt apostolos etiam tam copiosa consolatione instructos, etsi non omnino deiecit, certe concussit. Quid futurum erat, si non tantis consolationibus præmuniri fuissent? Quia igitur Christus eo potissimum tempore copioso verbo illos præmunivit, satis constat, verbum Dei singularem quandam virtutem & efficaciam habere in afflictione, quare & tunc vel maxime verbo Dei insistendum est, & quo maior tentatio, eo diligentius ad verbum Dei recurrendum. *Hęc locutus sum vobis, vt nō scandalizemini.* Pronomē (Hęc) referri potest vel ad cōsolatoria verba, quæ hætenus dixit, vel ad id, quod de obstinatione Iudæorum & mundi dixit: vel etiam ad id, quod de discipulorum persecutione supra subindicauit. Omnia enim in eum finem tendunt, ne vel obstinatione hominum, vel sua persecutione offenderentur. Vbi vides, in quem finem nobis datum sit verbum Dei, nempe vt Paulus ait, in doctrinam & consolationem. Ad doctrinam, contra scandala vitiorum, ad cōsolationem, contra scandala afflictionum. Obserua, quod nō dicit: *Hęc locutus, &c.* ne scandala vobis occurrant, sed ne impingatis, & ita, vt retrorsum cadatis. Impossibile enim est, vt scandala non occurrant. Fieri enim non potest, vt peccata cor non titillent, & aduersa non tangant, hoc tamē agendū ne ita impingam⁹, vt cadamus. Obserua & hoc quod in Matthæo quidē dicit: Omnes vos scandalizabimini in me, sed addit. In ista nocte: hic autē simpliciter loquitur. Aliud est enim vna nocte scandalizari, aliud ex toto scandalizari. Sicut igitur supra monuit, vt et si lingua præ timore confiteri non audeat tamen fides in corde non deficiat: Non (inquit) turbetur cor vestrum: sic hoc monet vt et si contigerit malis futuris moueri, non tamen ob id omnino deficiat à fide. Palam autem hoc verbo ostēdit plura nobis occurrant scandala vel offendicula, quibus vel impedi-

pediamur, vel ita impingamus, vt retrorsum cadamus. Primo occurrit ipsius Christi humilitas & contemptus, vt dubitari possit, vtrum filius Dei sit vel esse potuerit, qui tanta mala perpeffus sit. Hinc Christus ipse. Beatus, qui non fuerit scandalizatus in me. Offendit plerosque multitudo aspernantium, imò & persequentium Christum & doctrinam eius, vt apud se cogitent: Si hæc doctrina vera esset, non tot haberet contradictores, imò persecutores. Cōtra hoc igitur nos præmunire voluit Christus. Ideo ostendit mundi hoc ingenium esse, nec mundum in ipsum mutaturū mores suos, &c. Summa nendum contra hæc quæ dixi offendicula, valet verbum, sed & contra omnia alia, quæ offendere possunt, vt sunt prædestinatio, desperatio gratiæ consequendæ, &c. Docemur etiā hoc loco, ad Christianum pertinere, vt non facile scandalizetur, nō omni vento moueatur: sed ita se firmet fide & verbo Dei, vt nec inferorum portæ eū possint mouere ac deicere. *Abique synagogis facient vos.* Supra generaliter dixit: Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Hic autem specialiter describit, qualis & quanta futura sit fidelium persecutio. Vbi primo obseruandum, quod quæ hic dicuntur apostolis, hoc est, sanctissimis, dicuntur, ne durū nobis videatur, si & nobis quicquam mali accidat: Nondum (inquit) vsque ad sanguinem restitistis. Deinde obseruandum, quod Christus suis nō promittit prospera huius mundi, sed aduersa, nec qualiacunque, sed maxima & grauissima (nā odium mundi & oblationem bonorum tēporalium, quasi leuiora non commemorat, sed tantum ea quæ maxime affligunt) vt sciamus bona nostra in futuro seculo reposita esse, e contra autē impiis mala. Primum igitur malum, quod recenset, est excommunicatio, eicctio, è synagoga proscriptio. Sic enim apostolis contigisse legimus, sed nō impune. Qui enim eos à synagoga eiecerunt iniuste, iuste è domo Dei eiecti sunt. Hinc Paulus dicit, Christianos esse peripsam mundi. Et in alio loco: Circuierūt in me lotis & pelibus caprinis, &c. quibus dignus non erat mundus. Iam sicut in Ecclesia summa pœna habetur excommunicatio, vt Christus dicit & Paulus re ipsa ostēdit: sic apud Iudæos summa pœna erat eicctio à synagoga. Terribile. n. est, è populo Dei eiccti. Cōsolationem tamē præstat, quod Christus dicit eos eiciendos non ex populo Dei & Ecclesia sanctorum,

sed è synagoga diaboli & Iudæorum. Ecclesiæ quidem & sanctorum communionē ac Dei gratiam mundus nobis auferre non potest: quod autem suam nobis, interdicit amicitiam, nihil obest, imò plurimum prodest. Quo enim longius à mundi consortio recedimus & impiorū amicitia, eò propius Deo accedimus. Arguit autem hoc verbum mundi malitiam & cæcitatem. Malitiam, quod pios pati nō potest, sed eicit & persequitur iniuste. Cæcitatem, quod eos eicit, quorum beneficio viuunt. Quod autem Deus non statim animaduertit in impios, ideo fit, ne simul eradicetur & iusticiū. Propter pios, qui in mundo sunt, modo parcitur. Postquā autem à malis separati fuerint, statim iudiciū Dei irruet in impios. Id quod videmus in Noë, Loth, & Aegyptiis. Quam primū enim Noë se separauit ab impiis, Loth à Sodomis Israelitæ ab Aegyptiis, impij perierunt horrendo iudicio. Non igitur eiciamus bonos, sed hoc agamus, vt & nos boni fiamus. *Sed venit hora, vt omnis qui interficit, &c.* Aliud & maius malum. Tolerabile forsitan esset, profcribi, nisi & impij pios prorsus occiderent. Non solum enim mali sunt & ingrati, sed & crudeles, & omnibus bestiis immaniores filij mudi, nec nisi sanguine satiantur eorum quos oderunt. Verū etiam occidi tolerabile esset, si mundus agnosceret aperta fronte se impie agere, & confiteretur corā, se ideo occidere pios, quod credat in Deum & bene agat sed tantum abest, vt hoc confiteatur, vt potius velit videri occidendo pios se bene agere, & cultum præstare Deo. Hęc demum vera crux est. Sicut enim summa gloria est, si quis sapiens & iustus dicitur, sic summa ignominia, si quis stultus & impius iudicatur. Crux in se ipsa cōtēptibilis est & grauis, multo tamen grauior & contemptibilior fit, si accesserit inuidia. Sic sanctum Iob plus cruciabat, quod amici eius contenderent, eum mala illa meruisse, quàm ipsa in se mala. Signanter autem dicit. *Omnis qui interficit vos, &c.* Iudæi scilicet & gentiles. Vtrique enim putabant se iuste persequi apostolos: Iudæi, vt contrarios Moysi: Gentiles, vt nouatores rerum, & perturbatores status reipublicæ. Cōsolatio autem est, quod addit: *Venit hora, breui scilicet durabit impiorum potētia.* Non enim relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Breui itē durabit sanctorū afflictio, & succedet eterna cōsolatio. Obseruandum hoc quatenus Deo

Deo placeat bona intentio & zelus, cum scilicet proficiscitur ex fide & charitate. Vbi autem his contrahitur, non excusat bona intentio: alioqui Deo placuisset persecutio Apostolorum. Hinc Paulus de Iudæis: Zelum habent, sed non secundum scientiam. Sicut enim fides non est fides, sed morum commentum, si non fundetur in verbo Dei expresso aut ecclesie tradito aut eidem inspirato: sic bona intentio non est recta, sed mera impietas, nisi ortu suum habeat ex præcepto & verbo Domini. *Sed hæc faciet vobis, quia non nouerunt.* Consolatio piorum. Si Deum agnoscerent, Dei seruos non persequerentur, sed in honore summo haberent. Vere autem de impiis dicitur, ideo eos in omnia vitia ruere, quod Deum non nouerunt. Qui enim Deum iudicem cogitaret, nunquam peccaret: qui Deum Patrem cogitaret, ad omne bonum proptus esset: qui Deum cogitaret vindicem esse seruorum suorum, nunquam propter laederet: semper enim illud propheticum timeret: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. *Hæc locutus sum vobis, ut cum venerit hora, &c.* Iterum admonet verborum suorum Nihil enim aliud consolari nos potest in aduersis. Gloria, n. carnis, est gloria fœni, hoc est, omnis mundi consolatio vana est. Vult igitur ut cogitemus Christum omnia hæc prædixisse, Primum, ut hinc discamus eum esse Deum qui futura præscit. Secundo, ut leuius feramus aduersa, ut quæ diu prædicta nobis sint. Tertio, ut ex impletione eorum, quæ aduersa sunt, non dubitemus, etiam implenda ea quæ bona prædixit & promissit. Semper in memoria habere verbum Dei ad multa conducit. Confirmat enim fidem, & immobilitat cor in dictis, & facit, ut etiã mala minus lædant. Hinc Moyses: Caue, ne obliuiscaris Domini, & negligas mandata eius. Et David: Reminiscantur & conuertentur ad Dominum &c. *Hæc ab initio dixi vobis.* Aliqui hoc referunt ad ea, quæ de spiritu sancto dixit. Nihil inquit, ante hæc de spiritu sancto dixi, quia vobiscum eram, satis consolationis vobis erat ex me. Deinde, ne tunc venire poterat, quando necdum reconciliari eratis Dei. Melius autem refertur ad Apostolorum persecutionem: *Hæc inquit ab initio non dixi vobis.* Primo, quia paruulis lacte opus est, non solidum: alioqui dixissent: Durus est hic sermo, &c. Secundo, quia vobiscum eram, nolui ante tempus vos contristare, satis est, quod nunc tristamini. Non possunt filii sponsi lugere, quandiu cum ipsis est sponsus. Datum

est hoc infirmitati vestra. Nunc autem tempus est, ut maius robur sumatis, ne sitis sicut pueri, qui semper pendunt à sinu matrum, examinati, si quando contingat à conspectu parentum euelli. Tertio vobiscum eram, totus persecutionis impetus in me solum vertebatur, nihil vos molestia passus estis. Nunc autem, etiam vobis imminet pericula, ideo præmonere volui, ne existimetis vobis à me verba data, & vos vana spe à me lactatos fuisse, quemadmodum falsi prophetae, qui dicunt: Pax, pax, cum non sit pax. Docemur hic non omnibus omnia prædicanda esse, nec omni tempore, sed cum discretione. Docemur ite Evangelici prædicatores esse, ut lata quidem annunciet, sed ita, ut tristitia non reticeat. *Nunc autem vado ad eum qui me misit.* Sepius repetit se ad patrem ire. Vult enim suos certissime scire, patrem glorificaturum verbum suum tamen mundi iudicio damnentur & occidantur, qui verbum prædicant. Obserua, quod non dicit, Vado ad mortem, sed, *Ad eum qui me misit.* Quasi diceret: Quantumuis aspera sit via & angusta porta, per quam traherem, finis tamen certus est, ad certam gloriam pergo, &c. Quauis autem non exprimat, se ad gloriam pergere, satis tamen hoc innuit: cum dicit se ad patrem ire, siue ad mittentem se. Quid enim est ad patrem ire, nisi ad gloriam ire? Nec enim est dubium, quin pater honorificet honorificantes se. Consolatur hoc verbo apostolos ut & ipsi sciant, per cruce[m] se certo peruenituros ad gloriam. Imò omnium nostrum consolatio est, quod ad mortem irurus & passionem, dicit, Vado ad patrem. Hinc enim discimus non valde timere mortem & aduersa, ut quæ nos ad Deum ducunt. Ob hanc causam Paulus gloriatur in afflictionibus. Et idem imminente morte securus dicebat: De reliquo reposita est mihi corona iustitiae, &c. Discat hic Christianus vocationem suam esse se, ut ad Deum vadat, & omnia in ipsum referat. Ideo semper apud se cogitet, Vado ad eum, &c. Omnes quidem pergitimus & nunquam subsistimus. Homo enim nunquam in eodem statu permanet, sed non omnes ad Deum vadunt. Si ad Deum vadis, quid te oneras rebus terrenis, & peccatis? cum his non audebis apparere in conspectu Dei, &c. *Et nemo ex vobis interrogat, Quo vadis?* Hoc quidam referunt ad Ascensionem Domini. Quasi diceret: Tam manifeste ascendam in caelum, ut non opus sit interrogare, quod vadam. Melius tamen refertur ad tempus passionis: Tam

ra inquit erit atrocitas meae passionis: tam dura via, qua incedam, ut nullus vestrum interrogaturus sit, quod vadam. Omnes enim terri fugietis: nec solum non consequimini nunc sed nec tam prope aderitis, ut interrogare liceat. Vel sic accipiendum verbum hoc, ut sit reprehensio quadam discipulorum. Quasi diceret: Supra multa interrogastis, nunc autem cum semel de vestra persecutione dixi, adeo consternati estis, ut nihil amplius interrogetis, cum nunc vel maxime necessarium esset interrogare, quoniam modo futura mala euadere poteretis. Sic plerumque homines quo maiora pericula imminet, eo minus prouident sibi ac orant. Vnde in Ezechiele Dominus conqueritur. Non inquit est inuentus, qui se opponeret murum irae meae. Arguuntur, & hoc verbo omnes mundani, quod Christum vident cum suis euntem, & properant ad caelum, & per quæque aduersa & proferant tendentem: ipsi tamen nedum non sequuntur, sed nec mouentur quidem. Merito igitur Christo cum suis in caelum recepto, ipsi in tenebras exteriores eieciuntur. *Sed quia hæc locutus sum vobis tristitia, &c.* Vide clementiam Domini. Arguere coepit, sed statim cessat, imò ex reprehensione excusator & patronus efficitur, ut verum sit quod Ioannes dixit: Ad uocatum habemus apud patrem Iesum Christum, &c. Non inquit, ex malitia aut negligentia non interrogatis, sed ex tristitia, quæ sola impedit. Obserua quod factum est, cum de Iudæorum peccatis loquitur, omnem eis excusationem aufert, tantum abest, ut ipsos excuset: hic autem sponte vltroque discipulos excusat. Vnde discimus, quod Deus etiam peccata suorum quæ ex infirmitate humana committunt, dissimulare potest: impii autem peccata, quæ ex malitia faciunt, nequaquam dissimulat. Ea enim dicuntur & sunt peccata ad mortem, imò (ut Christus ait) peccata in spiritum sanctum. *Sed ego veritatem dico vobis.* Verus amicus non iucunda, sed vtilia loquitur & præstat ei quæ diligit. Iucunda enim ut plurimum obsunt. Hinc sapiens: Melius est à sapiente corripi, quam vulnere amanti, quam oscula odientis. Sic Christus etsi sciret Apostolos non libenter ferre suum abscissum, nec libenter audire de sua ipsorum passione: non tamen omittit ea malens eis vtilia, quam iucunda & dicere & facere. Hoc exemplum & nos imitemur erga nos ipsos & erga proximos, ut vtilia præ-

ponamus iucundis. *Expedi vobis ut ego vadam.* Non sic intelligendum, quasi corporalis Christi præsentia nobis obstrueret, aut ad minus nihil profuerit. Summe enim nobis profuit, imò summe necessaria fuit. Per carnem enim suam dedicauit nobis recentem & viuentem viam, ut haberemus libertatem ad eundem in sancta sanctorum per sanguinem suum. Nisi enim Christus in carnem venisset, non essemus à peccatis liberati, nec haberemus accessum ad patrem, &c. Igitur non ideo expediebat, ut abiret Christus; quod carnalis sua præsentia nihil profuerit, sed quod apostoli in Christo querebant & expectabant temporaliter regnum. Vel aliter, quælibet res suo tempore bona & utilis est. Lac aut lacteus: cibis pueris utilis est, adultis autem iam magis expediat fortioribus: sic Præsentia Christi visibilis plurimum nobis profuit in principio: nunc autem magis nobis prodest quod se subduxerit: alioqui semper in visibili eius præsentia hæsisset Apostoli, nunquam ad alia confluxissent. Est igitur sensus verbi. Non ideo abeo, quod tædeat me vobiscum commorari, imò vestra utilitas me cogitabit. *Expedi vobis, ut patiamur sic enim factam pro peccato vestro.* Expedi vobis, ut moriar: sic enim mors vestra abolabitur. *Expedi vobis, ut sanguinem fundam: sic enim patrem vobis repropitiabo.* Expedi vobis, ut ad patrem redeam: sic enim assistam vultui Dei pro vobis. *Expedi vobis, ut spiritum vobis imperem per passionem meam: alioqui iterum exciderent quæ dixi vobis.* Expedi vobis, ut caelum ascendam: sic enim viam aperiam, quæ sequi poteritis. Vere autem expediebat apostolis, ut corporalem & visibilem præsentiam suam eis subtraherent. Quandiu enim ipsum videbant, tantum carnalia in ipso querebant omnes eius promissiones carnaliter & temporaliter implendas intelligebant, vnde dicebant: Nos putabamus, quod ipse redempturus esset Israel. *Ad Luca 24 dempra autem eis visibilis præsentia didicimus, quod regnum Christi non esse de hoc mundo, eiusque promissiones esse spirituales, vnde de contemptis omnibus terrenis, ad celestia inhiabant.* Profuit & nobis, quod præsentiam suam eis subduxit. Quandiu enim se visibilem præbuit, paucis tantum præsens fuit. Postquam autem in altum conscendit, & in æqualem Deo potestatem intravit, sic omnia adimpleuit, ut cum omnibus nunc credentibus ac diligentibus quantum quantum est, perpetuo

Rom. 10

Zach. 2

Isa. 40

Dan. 8

Psal. 21

Ioan. 6

Ioan. 12

Rom. 5

1. Tim. 2

Ioan. 14

Ex. 13

1. Ioan. 2

Ioan. 15

1. Ioan. 5

Matt. 12

Prov. 27

Petuo sit & esse possit. Proinde expediebat. **Mat. 28** ut Christus abiret: alioquin sola Iudæa & cum paucis visus esset: nunc autē omnibus nobis præsens est, iuxta illud: Ecce vobiscum, &c. Obserua quā ob causam Deus suis nonnunquam subtrahat quod amant, vel in quo confidunt: vt sunt filii amici, diuitiæ, sanitas, &c. nimirū quia ipsis expedit, vt ea auferantur, vt discant in solo Deo sperare: alioqui forsā his rebus abuteretur ad malum. Nemo igitur fidelis ægre ferat, si Deus ei subtrahat quod amat: in commodū enim eius sit. *Si enim nō abiero, paraclētus non veniet.* Non sic intelligēdū, quod corporalis Christi præsentiā spiritum sanctum impedit: Quomodo n. impedit eū sancta illa caro Christi, quā ipse spiritus sanctus ex virgine selegit in formatione corporis Christi? Deinde etiam Christo corporaliter præsente, **Ioan. 15** apostolus nō caruerit spiritu sancto: alioquin non eis dixisset: Iam vos mundi estis. Denique si corpus hoc nostrum nō impedit, quominus spiritus sanctus in nobis habitet, quomodo impedisset corpus Christi? Non tamē abs re spiritus sancti aduentum manifestum distulit vsque post mortē suam. Primò quia discipuli Christum aliquo modo sensu aliter diligebant, quantum aut affectio hominis habet de carnalitate, tantum impedit à spiritus sancti receptione: Nisi enim spirituales efficiamur, spiritus sancti capaces nō sumus. Secundò, quoniam spiritus sancti eximia plenitudo danda non fuit, nisi reconciliatis per Christi passionem, ideo dicit. Si nō abiero in mortem, indigni adhuc estis consolatione spiritus sancti. Tertio, quia Christus tam eximia dona distribuere non debuit: donec pristinam suam maiestatem resumeret. Quarto, quia membra tanta gratia adornanda non erant, nisi ipso capite glorificato, ideo supra dictum est: Spiritus sanctus nondum erat datus, quia I. E. S. V. S. nondum erat glorificatus. *Si autem abiero, mitam eum ad vos.* Ex hoc loco sacramentarij suū errorem statuerē conantur: Si (inquit) expedit, vt Christus corpore abiret, quomodo potest corpore præsens esse? Aut si præsens est corpore, paraclētus non est præsens. At qui iam dictū est, corpus Christi non adeo contrariū esse spiritui sancto, vt simul esse non possint, sed vnū alteri cedere cogatur. Deinde huiusmodi homines nesciunt, quomodo Christus abierit. Non enim sic abiit, vt planē non sit nobiscum, sed subdu-

xit se ab oculis nostris ad dexteram & potestatem patris, vt omnia adimpleat, ac verius ac præsentiū nobiscum sit, quā si semper visibiliter ob oculos carnales esset positus: adeo, vt Christi abitus nihil aliud sit, quā quod sese à corporali aspectu subdlexerit, & inæqualem Deo potestati intrauerit, vt nobiscum totus, quantum quantum est, perpetuo viuat. Hoc autem nedum non impugnat præsentiā corporis Christi in sacramento, sed in super confirmat. Præterea nesciunt hi homines, cur spiritus sanctus uenerit. Non enim ideo venit, vt deinceps in Ecclesia nihil corporale sit, sed omnia spiritualia. Nō enim auferit nobis spiritus corpora nostra, non auferit ex Ecclesia corporale uerbum, nō abstulit Christo suam humanitatem. Sic nec in sacramento nobis auferit corpus Christi, sed tantum docet, quid in his rebus queramus, nepe in homine Christo deitatem, in corpore & sanguine Christi uitam & remissionem. Est igitur sensus uerbi, *Si abiero, scilicet in mortem & passionem, mitam vobis eum: per passionem enim meam vobis eum impetrabo.* Igitur mors Christi nobis impetrauit spiritum sanctum, & ab eo tempore dictus est paraclētus. Habent quidem etiam mali dona aliqua spiritus sancti, sed non in remissionem peccatorum, ideo non est eis paraclētus. Docemur ex hoc uerbo, quod subtractio temporalium, est initiū spiritualiū. Qui igitur spiritualia desiderat, terrena despiciat. *Et cum uenerit ille, arguet mundum, &c.* Tripliciter exponi potest. Primò, Cum uenerit, hoc est, primo statim die suæ manifestationis, admonitus mundus agnosceret se peccasse. Sic enim ipso die patercofles statim cœperūt dicere. Quid faciemus uiri fratres? Secundò, Cum uenerit, hoc est, cū perfectē corda uestra impleuerit & ablatoinordinatū timore ueram animi libertatē inconcussam cōstantiam, feruidamque Deo & proximi dilectionem uobis infuderit, tūc per vos incipiet arguere mundum. Tertio, Cū uenerit, per publicationem Euangelij, tunc simul etiam arguet. Euangelium enim nulli parcat, sed omnes includit sub peccato. Reuelatur enim in eo ira Dei super omnem impietatem hominum, &c. Ille (inquit) **Rom. 1** arguet. Nam si nos ipsos iudicarem, nō uideamus que iudicaremur. **1. Co. 3.** Mundus autem & caro seipsum arguere nescit. Hinc Hieremias: **Hiere. 6** rubescere nescierunt. Et Sapiens: *Via iustitæ uideretur in oculis eius.* Hinc de Iudæis dicit

dicat Paulus. *Velamē positum est super cor eorum.* Et de omnibus impiis: *Tenebris (inquit) obcæcatum habent intellectum.* Deinde, Ille (inquit) arguet: hoc est, pleniū & euidentius arguet, quā ego. Sic enim cōuincet mundum, ut nisi respuerit credēs Euangelio, nullā sit profusus habiturus excusationem. In me siquidem carnis imbecillitas sicur illos offendit, sic non nihil præbere uideatur, q̄ possit in incredulitati suæ prætexi. Illic autē nihil non gloriosum erit. Nulla igitur remanebit excusatio. Arguet autē mūdum nam pius est consolator. Alterū ex his duobus tibi pollicearis de uerbo Dei: aut enim consolabitur te, si pius sis: aut arguet te, si impius sis. Iam cum admodum terribile sit, ubi Deus loquitur in ira sua, studeamus pietati, vt digni simus, quibus Deus mansuere loquatur. De tribus autem dicit mundum arguendum, Peccato, scilicet, iustitia, & iudicio: tum quia mūdus plenus est peccatis, iniustitia, & temeritate: tum quia euangeliū ostendit peccatum mundi, iustitiā Christi, & futurum iudiciū, quo & peccatoribus & iustis uel præmium uel pœna dabitur, secundum quod quisque gessit in corpore: *De peccato quidem, quia non credunt in me.* Generaliter arguit mūdum de peccato. Ostēdit enim omnes homines peccasse, & destitui gloria Dei: ostendit item multitudinem & grauitatem peccatorum. Horum nihil uidetur sine spiritu sancto: ubi autē is cor perfuderit, omnia hæc uidentur & sentiuntur. Primò igitur arguit peccata per internam illuminationem. Secundò per externam prædicationem. Instat enim per apostolos opportune, importune, vt cōuertamur à uitiis, & exuamus ueterem hominē. Tertio arguit mūdum de peccato per piā & sanctam fidelium conuersionem: quod enim pij sanctius uiuunt, eò damnabilius apparent peccata mundi. Hinc Christus: Viri Niniuitæ eò quod penitentiam egerunt, condemnabunt generationē istam, hoc est, merito condemnandā ostendent. Obserua autem, quod Christus in singulari loquitur: Arguet de peccato, non de peccatis. Vnum est enim peccatū, quod spiritus sanctus uel maxime arguit & ostendit nempe incredulitas, ideo addit: *Quia nō credunt in me.* Si quidem etiam antequam Christus ueniret, lex docuit adulterium, furtum homicidiū, luxuriam, &c. esse peccata, imò etiam gentiles hoc sciuerunt. Verū in Christum non credere, adeo non putabant esse

peccatū, vt iudicaret cultum Dei esse Christum persequi. At qui non credere in Christum, uelicum illud & maximum est peccatū, quod certissime damnat. Qui enim non credit (inquit) iam iudicatus est. Et in alio loco: Ego non iudico eum, sermo quē locutus sum, iudicabit eum. Nec mirum, quod non credere in Christum, damnat hominē. Sine enim Christi meritis nō saluamur, horum autem meritorū per fidem & dilectionem participes efficiamur. Dedit (inquit) eis potestatem filios Dei fieri his qui credūt in nomine eius. Deinde congruē sola incredulitas argui dicitur. Est enim radix omnium peccatorum, quæ admodū & fides radix est omnium bonorū. Et sicut fides uera & uiua in Christum omnia peccata nostra in profundum abiicit: sic incredulitas omnia etiam in speciem bona, facit ingrata. Summa, spiritus sanctus ostendit non tantum peccata esse externa illa & crassa, quæ mundus uidet, sed incredulitatem etiam, aliam quæ cordis humani impietatem, imò ea uel maximè esse peccata. Ostendit hominem non solum externe, sed etiam interne malum, atque ad eò totum uenditū sub peccato & damnatū, nisi Christus redemisset. *De iustitia autem, quia ad ad patrem uado.* Variè exponitur. Primò, Arguet de iustitia in cōmuni, quā neglexerūt. Verè enim reprehensione dignum est, non querere iustitiā. Secundò arguet de iustitia & sanctitate Christi, quam non acceptauerunt, nec imitati sunt, quū ipse uerbis & factis eam docuisset. Tertio arguet de iustitia fidelium: cōparatione enim iustitiæ fidelium magis damnabiles erunt impij. Quarto arguet, de iustitia, hoc est, damnabit etiā iustitiā mundi. Pollicebantur sibi Iudæi iustitiā ex operibus legis, gentes ex uirtutibus moralibus: spiritus autē sanctus utranque, & Iudæorum & Gentilium iustitiā arguit & dānat: non quod malum fuerit legi Mosaicæ uirtutibus moralibus inferuire, sed quod neutrum ex se nisi referatur in finem, id est, in ipsum Christum, nos corā Deo iustificat. Si enim quicquā istorū nos iustos reddere potuisset, nihil opus fuisset Christo: Si ex lege, inquit, iustitia, ergo Christus gratis mortuus est, ideo subdit Christus: *Quia ego ad patrem uado.* Mea (inquit) iustitia celū penetrare pōt, & corā Deo cōsistere, nō autē quæcūq; alia iustitia. Nemo n. ascendit in celū, nisi qui descendit, &c. Quis (inquit) stabit ad uidentū eū? **Mal. 3** Ostēdit igitur spiritus sanctus, iustitiā mūdi non

non sufficere ad salutem, ut iam dictum est. Deinde ostendit iustitiam veram coram Deo esse, quod Christus transit ad patrem, hoc est, quod ipse mors & resurrectio nos iustificat. Mortuus est enim propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram, &c. *De iudicio autem, quia princeps mundi, &c.* Et hoc variè exponitur. Primò, Arguet de iudicio, quod me iniuste iudicavit. *Act. 2.* Propter hoc Petrus statim ipso die Pentecostes Iudæos arguit. Secundò, Arguet de iudicio, hoc est, ostendet eos iuste condemnandos & iudicandos. Tertiò, arguet de iudicio, quod nec attendunt, nec timent, nec præcauent iudicia Dei, quæ videt & audit super impios recidisse. Quartò, signanter arguet de iudicio, quo diabolus princeps mundi iudicatus est. Quamvis enim videant eum debilitatum: nec sic tamen ei resistunt aut fugiunt. Item, quamvis sciant, eum perpetuis ignibus deputatum, adhuc tamen ei adhærent. O magna cæcitas, & dignissima quæ reprehendatur. Quintò, Arguet de iudicio, hoc est errore, quod præpostero iudicio Deum relinquunt, & diabolo adhærent: vanis rebus student, veris neglectis. Sextò, Arguet de iudicio, quod non iudicant aut damnant, sed probant mundum, & quæ in eo sunt, cum Sapiens clamat: Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Demum arguet de iudicio, hoc est, mundi sapientiam. Arrogat enim sibi mundus veram sapientiam: spiritus autem sanctus ostendit, sapientiam mundi esse stultitiam apud Deum. Mundus probat opes gloriam, voluptates, potentiam: contra autem crucem putat maledictum esse, imò mundus nihil omnino scit de rebus diuinis. Hæc igitur vanam sapientiam reprobat spiritus sanctus, & docet veram sapientiam. Vera autem sapientia est, nosse opes, voluptates esse vanitatem. Itè credere, quod Christus vicerit diabolum, peccatum, mortem. Præterea scire, quod crux sit benedicta per contactum Christi, imò via ad gloriam. Per multas enim tribulationes oportet intrare in regnum Dei. Cæterum, quod dicit principem mundi iam iudicatum esse, terret eos, qui etiam nunc diabolo adhærent. Si enim princeps & caput damnatum est, iudicabuntur & membra eius. *Adhuc multa habeo vobis dicere, &c.* Contrarium huic videtur, quod supra dixit: Quæcunque audiuit à patre, nota feci vobis, sed non sunt contraria. Primò enim quod illic dicit: Nota feci vobis, præteritum accipit pro

futuro, propter certitudinem, id quod frequens est in scripturis prophetarum. Ut cum Isaias præterito tempore dicit: Vulneratus *Isa. 52.* est propter iniquitates nostras, &c. quod tamen longo post tempore contigit. Deinde re vera Christus omnia ad salutem necessaria nobis notificavit, quia Euangelium prædicavit, quod est fons omnis veritatis. Quicquid enim spiritus postea ecclesie reuelavit, ex hoc fonte profluxit. Sic veritas illa, quam spiritus sanctus in primo apostolorum concilio reuelavit, nempe, quod circumcisio & alii cultus legales non essent res necessarie ad salutem, non aliunde profluxit, quæ ex Euangelio, ubi Christus patenter ostendit, fide viva in ipsum nobis potissime contingere salutem, non tantum ex operibus. Sic veritas illa, quod filius consubstantialis est patri, quæ in Nicæna synodo contra Arrium emicuit, ex Euangelio profluxit. Et si enim verbum illud, Homosion vel consubstantialis, in Euangelio non reperitur, reperitur tamen alia verba idem valentia, ut cum dicit: Ego & pater unum sumus, &c. Itè: Qui me videt, videt & patrem. Sic & de aliis dici potest. Vere igitur dixit Christus: Omnia quæ audiui à patre, nota feci vobis: Nihilominus tamen etiam verum est, quod hic dicit: *Adhuc multa habeo vobis dicere.* Plura siquidem apostoli obliuiscerant: plura non recte intellexerant. Plura itidem Christus obscure dixerat, quæ poterat in falsum sensum trahi: id quod postea contigit in hæreticis. Necessarius igitur erat spiritus sanctus, qui & oblita ad memoriam reuocaret, & non intellecta elucidaret, & obscuris verum sensum redderet. Potest igitur verbum hoc ad totum Euangelium referri. Quasi diceret: Etiam si omnia vobis dixerim, adhuc tamè indigetis ulteriori instructione, ob causas iam dictas. Hinc videmus, quod verbum Dei externe auditum nihil prodest, imò nec recte intelligitur, nisi adsit spiritus sanctus. Item, quod non satis est, semel audisse verbum Dei, nisi subinde audiamus. Sic apostoli quotidie audiebant Christum, & triennio audierant, & tamen eis dicitur: *Adhuc multa habeo vobis dicere.* Sic etiam si diu & multum audieris verbum Dei, non tamen frustra erit, etiam si iterum audias. Potest etiam verbum hoc referri ad ea, quæ ultimo loco iam dixerat de spiritu sancto & operibus eius. Audierant apostoli Christum prædicantem, adhuc tamen ignorabant, regnum Christi regnum spirituale

IN IOANNEM. CAP. XV. 202

tuale esse, nesciebant spargendum esse Euangelium in gentes, crucem esse viam ad gloriam, fidem, id est, rationem viuendi Christianam esse veram iustitiam, infidelitatem esse verum peccatum, sapientiam huius mundi esse stultitiam, &c. Nesciebant item, quo modo, qua de causa, quo certamine victus & iudicatus esset diabolus: Multa (inquit) adhuc de his rebus dicenda essent: *Sed non potestis portare modo.* Primò, quia nondum renouati estis per spiritum sanctum, & noui homines facti. Mea autem doctrina novos homines requirit: Nemo enim vinum nouum mittit in vtres veteres, &c. Deinde, modo tristitia pleni estis: passionibus enim vehementes actum rationis multum impediunt. Hinc Iob ait: Non possum metuens respondere. *Iob. 9.* Monentur hoc verbo prædicatores, ut non tantum attendant, quid dicant, sed & quibus & quo tempore quæque loquantur. Vbi non est auditus, ne effundas sermonem. Est est tempus loquendi, & tempus tacendi. *Cum autem venerit spiritus ille veritatis, &c.* Vbiq; Christus egregios titulos spiritui sancto tribuit, & tales vnde agnosci potest, quod sit Deus (Solutus enim Deus & perfecte consolari potest, & docere veritatem) ut & nos discamus magni æstimare spiritum sanctum, ac sciamus eum nobis summe necessarium. Ille, inquit, vos docebit. Tunc enim capaciores eritis ad percipiendam doctrinam spiritus, quam nunc estis. In aduentu siquidem spiritus sancti, apostoli tristitiam excusserant, propterea quod vidissent Christum ascendisse in cælum. Deinde etiam à turba semoti erant, & orationi vacabant. Atque hæc sunt, quæ hominem veritatis capacem faciunt. Docebit (inquit) non externo strepitu verborum sed interna inspiratione. Iuxta illud: Quasi furtiue suscipit auris mea venas susurri eius. Docebit autem veritatem abolitis figuris: item quæ nunc obscura & dubia sunt, explicabit. Omnem autem veritatem docebit, non sicut seductores, qui vnam aut alteram veritatem inculcant, reliquis, quæ non minus necessariae sunt, prætermittis. Omnem autem veritatem edocuitus est, qui scit quid credendum, quid agendum, quid sperandum quid timendum. Nullum enim horum sine aliis sufficit. *Non enim loquetur de semetipso.* Hoc addit ne quis putet propterea spiritum sanctum maiorem esse filio, quod maiora effecturus sit in cordibus fidelium. Deinde, ne quis putet spiritum sanctum nouam aliquam fidem allaturum. Præterea, ut

prober ipsum esse spiritum veritatis. Qui enim à seipso loquitur non est spiritus veritatis, sed mendacij, qui omnes prophetas mendaces facit, ut prophetent de corde suo, quod Dominus non est locutus, & confingant esse, quod non est: vel malum esse, quod bonum est, & e contra, *Sed quæcunque audiet, loquetur.* Non dicit quæcunque scit loquetur, sed quæcunque audiet, quomodo Christus supra de se dixit. Non autem sic intelligendum est, quod spiritus sanctus aliquid corporaliter audit vel auditurus sit, aut quod aliquid de nouo intelligat, quod præter nesciuit. Sed omnia quæ audiet, loquetur, hoc est, ea quæ pater vult nobis reuelari, reuelabit: vel omnia quæ audiet, hoc est, quæ vere sunt, vere existunt, & auctoritatem in scripturis habent, nihil confingens, nihil pervertens, Hinc discamus, quid in Ecclesia docendum sit: alioqui audiemus: Non loquebar, & ipsi prophetabant, &c. *Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.* Non solum vos faciet prophetarum auditores, sed etiam prophetas vos faciet. Docebit, quid in Ecclesia futurum sit quemadmodum in Apocalypsi videtur, &c. Vel ventura annuntiabit: hoc est, futura præmia, &c. Iam quia spiritus sanctus futura etiam præscit & annuntiat, constat ipsum esse Deum: hoc enim solius Dei est. Ille me clarificabit. Hoc summum & potissimum opus est spiritus sancti, ad quod omnia alia diriguntur, ut scilicet Christus glorificetur, & agnoscat ab omnibus verus saluator, & non sit aliud nomen sub cælo, in quo nos oporteat saluos fieri, &c. Clarificabit in cordibus fidelium, ut eum talè agnoscant. Clarificabit me per prædicationem vestram, ac in toto mundo per vos annuntiabit gloriosam meam victoriam, super peccatum, mortem, diabolum & mundum. Clarificabit me miraculis per inuocationem nominis mei fiendis. Vnde omnes agnoscerit, mihi datam esse potestatem in cælo & terra, &c. Multum enim refert, imò omnis salus nostra in hoc dependet, ut magna de Christo sentiamus, ab ipso omnia expectemus. *Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.* Primò, quia ego sum verbum Dei: de meo igitur accipiet. Secundò, De meo, hoc est, de eo, quod de me scriptum est in lege, Psalmis & prophetis. Quale est illud: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, &c. Postula à me, &c. Hæc & alia vobis ostendet, & aperiet sensum, ut intelligatis scripturas. Obserua, quod non dicit, Mea an-

nuntiabit vobis, sed: *Demo*: Non enim omnia intelligere possemus, quæ de filio Dei dicenda essent, &c. *Omnia quæ habet pater, mea sunt*. Hoc addit, vt sciamus magna esse & vere diuina, quæ per spiritum sanctum nobis reuelaturus, imò daturus erat. Omnia bona patris Christus habet: ea autem spiritus sanctus fidelibus distribuit. Deinde etiam ideo patris meminit, ne pater videatur exclusus ab opere nostræ salutis. Tota si quidem Trinitas cooperata est ad salutem nostram: id quod summè nos consolatur, summè etiam nos incitare debet, vt & nos vicissim in salute nostra cooperemur Deo, &c. Vide autè quæ pulchrè trinitatè personarum coniungat. Primò, ne spiritus sanctus credatur alienus à filio, dixit: De meo accipiet. Deinde, ne filius alienus à patre putetur, addit. *Omnia quæ habet pater, mea sunt*. Igitur si spiritus vnum est cum filio, & filius vnum est cum patre, ergo tres personæ æquales sunt, nec spiritus sanctus ideo minor est, quia ultimo nominatur, &c. Hæc est fides nostra catholica, &c. *Modicum, & iam non videbitis me*. Pergit Christus apostolos consolari: longe tamen aliter, quàm mundus si quem consolatur, omnino reticet ea quæ tristitia sunt, & tantum ea dicit, quæ lætificare possunt.

Hoc autem nõ semper vtile est: id quod videmus in morituris. E contra Christus consolatur quidem, sed iuxta hoc plane indicat pericula. Consolationem promittit, sed nõ ablationem eorum, quæ aduersa videntur. Hoc autè verbo prædicit, breui se moriturum, & à conspectibus eorum subducendum. Et quãuis plane & manifestis verbis hoc dicere potuisset, maluit tamè obscuris loqui, vt eos excitaret ad quærendum: id quod & factum est. Ob eandem causam & alias in scriptura obscuris verbis vsus est spiritus sanctus, vt torporem nobis excutiat. Hoc autem verbum etiam nobis dici putemus, quoties vel tempus gratiæ negligimus, vel nimium prospere nobis ardet fortuna:

Galat. 6. Adhuc modicum (inquit) & non videbitis me. Nolite igitur negligere tempus gratiæ. Dum tempus habemus, operemur bonum. Nolite confidere in externa prosperitate. *Et iterum modicum & videbitis me*. Hoc verbo indicat se breui resurrecturum, & conspectibus eorum reddendum. Obserua quòd vtrunque coniungit, mortem & resurrectionem, tristitiam & consolationem: Non videbitis me, & iterum videbitis me. Sic em

cum electis suis agit, nunc tristitia, nunc læta eis conferendo. Hoc autem verbum etiã nobis dictum putemus in aduersitatibus: Modicum (inquit) & iterum videbitis me. Non igitur desperare. Sic in Isaiã dicit. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis colligam te: Et iterum: *Vade popule meus, abscondere modicum, donec pertranseat indignatio mea. &c. Quia vado ad patrem*. Christus cum sit naturalis Dei filius, semper fuit cū patre. Sed interim cum tempore carnis suæ exinanivit seipsum, formam serui accipiens, vt hominem ad Deum adduceret. Ex ingenti enim misericordia sua, noluit esse solus apud patrem. Itaque ire ad patrem, est hominem ad Deum adducere, atque adeo per crucem & mortem in gloriam patris, vnã cū suis electis intrare, imò quodammodo ex homine Deum facere. An non mirã crux? an non mirã est mors? per quam homo fit Deus, traditurque ad dexteram Dei, hoc est, fit omnipotens. Hinc Iacob vocatur Israel, hoc est, potes Dei, vel cū Deo. Et Christus in Euangelio: Omnia possibilia sunt credenti. Hæc igitur consolatio nostra fit in afflictionibus, hoc verbum etiã nobis dici putemus, quoties vel in via salutis cessamus, grauitate laboris fatigamur. *Vado* (inquit) *ad patrem*. Vides me præcedere, viam parasse. Vides membra mea sequi, & cessas? Deinde, noli fugere labores, quia ad patrem pergis, ad gloriã, non ad perditionem. Vtinã hæc verba sic auribus nostris insonaret. *Quid est, quod dicit nobis modicum? &c.* Vides ex hoc loco, carnem plane ad prædicationem crucis esse surdã, nec intelligere crucis verbum. Toties nunc inculcatum est apostolis, quòd velit abire ad patrem, & nouum regnum auspiciari, sapius item passionis suæ meminit, & tamen nõdum quisquam est inter Apostolos qui intelligat. Docemur hic nõ satis esse, audire verbum Dei, sed in super requiri internam illustrationem. Hinc Salomon. *Da mihi sedium tuarum astricticem sapiëntiam*. Et Dauid: *Da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua*.

Deinde videmus hic nihil tam impedire verum scripturæ intellectum, vt affectus. Seponat igitur affectus suos, qui scripturas legit: alioqui facile scripturas ad suos affectus trahet, id quod videmus non raro accidere. Obserua, quòd signanter Apostolos turbabat verbum illud (Modicum) Sic qui in longa afflictione sunt, plerunque dubitant, quomodo verum sit quòd Christus

Esai. 14.
Esai. 26.
Gene. 32.
Marc. 9.

Sap. 9.
Psal. 118.

stus eos breui consolandos promiserit, quòd ipsi nihil sentiant consolationis. *Cognouit Iesus, quod volebant eum, &c.* Exemplum est sollicitudinis, quod præuenit eos sua responsione priusquam interrogent. Tanta cura Dominus suos fouet. Eandem sollicitudinem & nos quotidie experimur, dum bene facere non cessat, etiam si non oramus. *Luxta illud: Erit antequam clament, exaudiam eos*. Benignitatis autem & mansuetudinis est, quòd non reiicit tardos & stupidos ad intelligendum, imò quòd nec duriter eos tractat, sed multa mansuetudine erudit, quòd & ipsum nos consolatur. Hinc Dauid: *Quo modo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, &c. Amen dico vobis, plorabitis, &c.* Mirum in modum exaggerat quòd dicit. Primo enim non contentus dixisse: *Plorabitis*, addidit. *Et flebitis*, vt ostenderet eos internè & externè tristandos. Deinde, quòd grauius est, addit: *Mundus gaudebit*. Ad cumulum enim tristitiæ facit, si impiis videmus omnia prospere cedere. Demum repetit: *Vos autem contristabimini*, id quòd summè angit, quum pij videt se pari mūdus gaudere, & interim se nihil consolationis sentire. Hæc autem omnia contigerunt apostolis in passione Christi, Cõtinentur etiam nunc piis, cuius causam supra posuit, iam non videbitis me. Putabant apostoli Christum omnino periisse, videtur & piis Deus omnino recessisse, &c. Vides quid piis in hoc mundo expectandum sit, nempe fletus & plangtus. Et quidè non desunt eis causæ plangendi, etiam si nihil aduersi externè accidat. Tristantur de peccatis propriis. Iuxta illud: *Ad me ipsum anima mea cõturbata est, &c.* Tristantur de peccatis alienis.

Psal. 65.
Psal. 102.

Iuxta illud: *Tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo pro fratribus meis, &c.* Tristantur de presenti incolatu. Iuxta illud: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*. Item, quale mihi gaudium esse potest, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video? Tristantur de beatitudinis dilatione. Iuxta illud: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi, Vbi est Deus tuus? Summa, qui seipsum agnoscit & mala mundi, non habet occasionem gaudij, sed mœroris*. Et qui inaniter gaudent, profecto ignorant malum suum. *Mundus autem gaudebit*. Non pij, sed mūdus hic gaudet. Vide iudicia Dei mirabilia, impiis videtur fauere, piis autem negligere, id

Psal. 41.
Rom. 9.
Psal. 119.
Tob. 5.

Psal. 41.

quòd nonnunquam etiam sanctos mouet. Quare (inquit Abacuch) taces conculcante impio iustiorum se: Et Hieremias: *Quare via impiorum prosperatur, &c.* Et Dauid: *Zelatus super iniquos, pacem peccatorum videt, &c.* Verum non est, quòd ob id murmuremus. Ideo enim impios exaltat, vt postea profundius deiiciat. Ideo pius videtur negligere ad tempus, vt in æternum eorum misereatur. Causa autem, cur mūdus gaudet, est quòd prospere eis cuncta succedunt, quòd non habent redargutorem, quòd videntur vincere cum tamen hæc maximè plangenda essent. Sic Christo in crucem sublato triumphantabant, gloriabantur, &c. quasi securi, quòd deinceps eos arguere non posset. Sed in insaniam non effugies iudicem & accusatorem tuum: Etiam si in terram te obstruxeris, inde detrahante, ait Dominus. Summa, mundi gaudium breui durabit. Iterum enim venit Dominus consolaturus piis, perditurus impios. Sic Iudæis accidit post resurrectionem Christi, sic omnibus impiis contingeret in iudicio. *Tristitia vestra vertetur in gaudium*. Hoc factum est in resurrectione, apparitione, ascensione Christi, & spiritus sancti missione. Perfectus autè impletur in morte, perfectissime in resurrectione futura. Obserua quòd dicit signanter: *Tristitia vestra, &c.* Non enim qualibet tristitia in gaudium vertetur, nam impij etiam nonnunquam tristantur, sed eorum tristitia nõ cessat, imò augetur. Qui autè pie tristantur, pro suis scilicet peccatis, pro iniuria Dei, pro malis proximorum, pro dilatione gloriæ, &c. horum tristitia vertetur in gaudium: Beati enim qui lugent, quoniam consolationabuntur. *Mulier cum parit, tristitiam habet*. Vbiq; Christus fidelem agit doctorem. Primò enim nedum viam ostendit ad patrem, sed etiam præmunit, ne offensi retrocedamus. Deinde, nedum nudis verbis, sed etiam externis exemplis docet, non despondere animum in aduersis, vt fortius persuadeat. Omnia autem eò tendunt, vt certo nobis persuadeamus venturas esse tentationes, ne postea dicamus. Nõ putassem. Item vt prius exploremus vires nostras, nõ ferendis tantis laboribus simus idonei. Huc pertinet parabola de eo, qui edificare vult turrim. Item alia de rege ituro in bellum, quorum vterque prius vires suas experitur: alioqui ludibrio omnibus fiet. In hunc finem Christus etiam parturientis mulieris exemplum proponit. Quasi diceret: Optaret, mu-

Abac. 1.
Hier. 12.
Psal. 72.

Matt. 27.

Amos 9.

Matt. 5.

Luc. 14.

Gen. 3.

Cc 3 hier

ANNOTATIONES

- lier talis potiri filio sine dolore, si fieri posset, verum hoc non fit. Lata enim est sententia in Euam. In dolore paries filios. Si gaudium habere cupit de filio, oportet vt prius doleat. Hæc sibi scit statutam horam, quæ præteriri non potest: verum hunc eius dolorem mitigat, quod scit, non fore diuturnum. Item, quod ingentem sperat voluptatem de filio nascituro: Sic vestro animo adhiberet, vt regnum meum, gloria, gratia spiritus sancti, & quæcunque alia promisi, citra meam mortem, & vestram desertionem vobis obuenirent, sed hoc fieri nequit: non aliter, quam per passionem meam tanta bona contingunt. Lata est sententia: Percuti oportet pastorem, & dispergi oues. Hæc hora iam instat, præteriri non potest, quare forti animo sustinendum est, quod vitari nequit, his que duobus firmandus animus noster. Primum, quod non diu durabit hora hæc. Secundum, quod ingens fructus & gaudium inde consequentur. Hic est sensus huius parabola, quantum ad apostolos attinet. Potest autem parabola hæc applicari ad totam Ecclesiam, imò ad quolibet fidelem, quando quid em in scripturis frequens est, quod afflictiones piorum dolori parturientium comparantur.
- Mich. 4.* Vt est illud: Dole & satage filia Sion, quasi parturiens, &c. Item illud Isaia: Sicut quæ cõcepit, quum appropinquat ad partum, dolens clamat sic facti sumus nos, &c. Item illud Ezechia: Venerunt filii vsque ad partum, & vires non habet parturiens, &c. Sunt quidẽ & aliorum hominum dolores plerumq; magni, nulli tamen accommodatius comparatur afflictio piorum, quam dolori parturientium. Parturientis enim dolor vehementis est imò nõ procul à morte. Deinde talis est, cui hominum nullus mederi potest. Ad hæc supra dolorem, quem habet, etiam timor eam cruciat: nescit enim an ad vitam vel ad mortem partus sint. Interim tamẽ is idẽ dolor, etsi est pœna peccati, est tamen initium vitæ & consolationis. Et quanto maior fuerit dolor in partu, tanto maius gaudium de nato puero. Sic omnino piorum tribulationes nõ parua sunt, sed maximæ: omnibus enim malis subiicitur, vt interdum nõ procul absint à desperatione. Sic Paulus ait: Supra modum grauati fuimus supra vires, ita vt tæderet nos viuere, imò nos ipsum responsi mortis in nobis habuimus. Et in alio loco: Spectaculum facti sumus mundo, &c. omnium peripsema, & tanquam purgamenta, &c. Deinde piorum afflictionibus solus Deus mederi potest: Pater (inquit) me & mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me, &c. Insuper præter externa mala, etiam ipsos cruciat infirmitas carnis propria, & instabilitas cordis humani: nesciunt enim an perseveraturi sint, an non, ideo semper timent, orant. Interim tamen etsi crux & afflictio propter peccatum imposita sint homini, tamen piis sunt initium & ingressus in gressus in vitam. Imò quo maior fuerit eorum afflictio, eò maius gaudium sequetur. Hic sancti dicunt: Transiuimus per ignem & aquam & eduxisti nos in refrigerium, quemadmodum econtra de Babylone dicitur: Quantum in delitiis fuit, tantum date ei de tormentis. Hinc in Osea dicitur: Venite, reuertamur ad Dominum, &c. Viuificabit nos post duos dies, & in die tertia suscitabit nos. Nam iuxta triduum, quo Christus passus & sepultus est omnem afflictionem triduum appellare possumus, non quod tantum tres dies durent, sed quod futura liberatiõis si Christo per dilectionem adhæserimus certi per fidem simus. Si enim verè crediderimus, nostras afflictiones esse triduum Christi, certò etiam sperabimus futura resurrectionis diem, Hinc in Iob dicitur: In sex tribulationibus liberaberis, in septima non tanget te malum. Per sex tribulationes intelligit omnes tribulationes huius mundi, qui sex diebus creatus est. Per septimam autem mors, in qua triplex malum impios tangit: horror à demonibus: pudor comparandi coram deo, dolor damnationis. Horum nullum tangit pios: non enim timent demones, quum Christum habeant ducem: non veretur iudicio Dei apparere, quum Christum habeant aduocatũ: nec dolorem damnationis sentient, quum Christum habeant liberatorem. Igitur & vos nunc quidem tristitiam, &c. Illud (Nunc) refertur ad tempus passionis Christi. Potest etiam referri ad omne tempus huius vitæ, quæ comparatione ad futuram vitam, vix momentum est. Hoc autem primum nos consolatur, quod scilicet prius horam dixit, nunc momentum dicit tempus persecutionis nostræ. Huc pertinet quod in Isaia dicit: Ad punctum in momento dereliquite, &c. Deinde docet nos omni vita, quandiu nunc dicitur, expositos piculis, nec esse quod hic speremus felicitatem. Iterum autem videbo vos. Impii gaudent de recessu Christi, vt supra dictum est: pii autem de reditu eius. Iterum autem vidit Apostolos Christus in resur-

- Ioan. 20.* resurrectione, tunc rediit. eorum gaudium. Gaudium (inquit) sunt discipuli viso Domino. Videt etiam nos Christus, quando mittit spiritum sanctum, quo velut arthabone ob signat & confirmat cor nostrum, vt perpetuo gaudio spiritus afficiamur. Atque hoc est gaudium Christianorum, quod Deus videt eos, & ipsi Deum: Quis (inquit) tu, vt timeas ab homine mortali, & oblitus es domini Dei tui? Videt quidem Deus etiam malos, sed longè aliter quam pios: Oculi (inquit) Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum: vultus autem eius super facientes mala. Videt pios, vt misereatur, vt parer de Israelitis: videt impios, vt iudicet & puniat, vt de Aegyptijs. Et gaudebit cor vestrum. Mundus gaudet de vanitate, pii autem de visione & cognitione Dei, eiusque misericordia. Deinde mundus externe quidẽ gaudet, sed interne cor verum gaudium non sentit, imò perpetuam sentit crucem. Nõ enim est pax impiis, etsi dispsum non semper sentiant aut dissimulent, suo tamen tempore sentient manifeste: &c. Quale autem gaudium esse potest, vbi cor inquietum est? Contra pij interne gaudent, corde scilicet, quod cum vero gaudio perfusum fuerit, quid nocere possunt externa mala? Hinc est quod Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij. Hinc est, quod gaudenter etiam hodie clamant pii: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? &c. Et gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Mundi gaudium facile tollitur: ideo enim comparatur pulueri, quem proicit vêtus à facie terre, imò ex tremo mundani gaudij, luctus occupat. Piorum autem gaudium nemo tollere potest, quia nedum in prosperis, sed in aduersis persistit eorum gaudium, vt iam dictum est: Deinde, Nemo tollet à vobis, nullus homo, nullus demon, nulla tribulatio. Vide diuitias christianorum. Miseros nos qui perituras diuitias, & gaudia quærimus, neglectis his, quæ solida & firma certaq; sunt. Hic Christus monet. Theaurizate vobis thesauros in celo, &c. Hæc vna promissio, omnem nobis laborem & etiam afflictionem mitigare posset. Si agricolis, nautis, militibus omnes labores mitigat spes fructus & lucri consequendi, qui tamen sepe frustra laborant quid nobis recusandum laboris, quibus tam certa promissa data sunt? Aliqui totum hunc locum ab eo quo dicitur. Item videbo vos, &c. Referunt ad secundum CHRIS-

S. T. I. aduentum, qui verè latificauit pios. Iuxta illud. Respice & leuate capita vsq; ad pedes: appropinquat enim redemptio vestra. Hoc autem eorum gaudium nemo ab eis tollere poterit in æternum. Hinc Isaia. Gaudium & letitiam obtinebunt, & fugiet dolor & luctus. Et Ioannes: Tunc absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, &c. In illo die nomine interrogabit. Referunt etiam hoc ad tempus futura vitæ, quæ verè dies dicitur, & est, quia noctem non habet. In illo die non opus erit quicquam interrogare, quia Deum coram videbimus. Quãdiu huius sumus, non habemus perpetuum diem, quia subinde interrumpitur nocte tribulationis. Deinde magna ad huc laboramus ignorantia, & incertitudine: quare opus habemus vt interrogemus. Potest tamen verbum hoc etiam ad hoc tempus referri, vt sit sensus: Iam quidem nescitis, cur mihi moriendum sit, iam quæritis: quid sibi velit illud modicum: ceterum in illo die, scilicet Pentecostes, certò cognoscetis bona patris voluntate id factum esse. Sic & nos in aduersis nescimus, quid sibi velit Deus, postea intelligimus ad nostram hoc salutem factum esse. Hinc est, quod monemur, ne sententiam precipitemus, imò monemur vt expectemus. Sic Isaia: Expectabo Dominum, qui auertit faciem suam à nobis. Et iterum: Hic est Deus noster, Expectabimus eum. Vel aliter: In illo die, scilicet Pentecostes, non me interrogabit; non quod non indigeatis lumine meo, sed quia præsentẽ habebitis doctorem Spiritum sanctum, & quanquam me in persona propria non interrogabit, tamen consuletis scripturas. Hæc satis vos instruet, vt non sit opus me ipsum interrogare. Amen amen dico vobis, siquid petieritis. Hoc verbo concludit quæ de apostolorum tribulatione hætenus dixit. Quasi diceret. Quid opus multis. Vnum hoc ad consolationem vestram sufficeret, etiã si omnia alia deessent, quod patrem habetis, qui omnia potest, quæ secure inuocare potestis, qui & certò exaudiet. Nihil enim negare potest meis amicis, & meo nomine petentibus. Quamquam autem promissionem hanc etiam supra posuerit, nec semel tantum, sed pluries tamen hic eam repetit. Primum, vt ostendat in tribulationibus vnicum esse refugium, orare Deum. Iuxta illud: Quum ignoramus quid agere debeamus, hoc nobis restat, vt oculos ad te leuemus. Secundum, vt ostendat se magis

diatorem inter Deum & nos, ut sicut nemo ad patrem venit, nisi per ipsum: sic nemo quicquam a Deo impetrat, nisi per ipsum. Tertio ideo non repetit quia paulo ante fecerat mentionem de spiritu sancto, qui potissimum ad orandum nos incitat. Ipse enim clamat in cordibus nostris: Abba pater. Est enim oratio donum spiritus sancti non in finem. Hinc in Zacharia dicitur: Effundam super domum David spiritum gratiae & precum. Demum etiam ideo toties repetit hoc verbum, quia oratio multas & magnas tentationes habet. Primo enim nemo respondet. Secundo, interdum exauditio diu differtur. Tertio, interdum contrarium accidit. &c. Ideo indigemus copiosa promissione, ne ob iam dicta impedimenta ab oratione cessemus. Singula autem verba emphasis suam habent. Primo non loquitur de multiplicatione verborum sed de oratione vera cordis, quae sola nubes penetrat. Ideo dicit: *Siquid petieritis*. Petere enim est necessitatem exponere. Deinde in generali dicit: *Siquid*, nihil excipit. Hinc David: Tu es refugium meum a tribulatione, quae circumdedit me: Hoc verbo etiam iudicat, quid sit petendum. Non scilicet quod malum est: nam malum nihil est. Item non temporalia, quae vana sunt. *Siquid* (inquit) hoc est, si bonum aliquid & solidum aut saluferum petieritis. Ea enim sola petenda sunt. Addit (Patrem) quo verbo ad orandum nos excitat. Luc. 11. Non (inquit) iudex est, sed pater. Si vos qui sitis mali, nostis bona dare filiis vestris quanto magis pater vester caelestis dabit peccatis se? Addit (In nomine meo.) Non enim nomine nostro petere debemus, hoc est, propter merita nostra: Non (inquit) in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras, &c. Docemur hoc verbo, quantum efficaciam sit nomen Christi, quod solum modo inuocatum omnia praestat. Docemur item fidem necessario requiri ad orationem. Caterum nomen Christi est ipse incarnatio, passio mors meritum, &c. Quicquid in hoc nomine petimus, accipimus. Addit infine: Dabit vobis, ubi promittit exauditionem, de qua nequis dubitet, praemisit iuramentum, ut haeredibus gratia abundantius ostenderet consilii sui immobilitatem. Iam quamquam exauditio non semper statim sentitur non dubitemus tamen nos exauditos, & suo tempore accepturos. Sic oratio Tobiae exaudita dicitur, & tamen diu postea primum fuit reuelata, effectumque sortita, Om-

nia haec ad orandum nos incitare debent. *Vsque modo non potestis quicquam*. Omnia quae hactenus in hoc ultimo sermone Christus dixit, talia tantaque sunt, ut quae veraciter attenderit, cum exclamaturus sit: *Confitebor tibi pater, quod haec abscondisti sapientibus & reuelasti paruulis*. Singula enim verba singulas habent consolationes, unde exultare potest spiritus noster. Singula verba talia sunt, ut merito pro his Deo gratias agamus: denique solis paruulis ea reuelabit Christus. Sic enim monet sapiens: *Date sciera his qui amaro sunt animo: ut obliuiscantur malorum suorum, &c.* In hunc finem etiam Christus verba haec nobis protulit. Obserua autem, quod non simpliciter dicit: *Vsque modo nihil orastis aut petistis*: quomodo enim Apostoli tam stupidi esse potuissent, ut non orarent, quum viderent Christum etiam totas noctes orantem? Imo aperte ex Euangelio colligitur eos orasse, alioqui non dixissent: *Docete nos orare*, signanter igitur dicit: *Vsque modo nihil petistis in nomine meo*. Primo, quia nondum sciebant per Christum omnia nobis dari. Secundo, adhuc toti pendebant a corporali Christi praesentia; & si quid deesset, ab ipso petebant, ut cum dicerent, *Domine salua nos, perimus*. Item: *Domine adauge nobis fidem*. Ablata autem praesentia Christi, cogebantur oculos ad caelum levare. Vnde discimus ideo nobis plerumque eripi ea quae diligimus, & in quibus confidimus, ut cogamur auxilium a Deo quaerere & sperare. Vel simplicissime sic intelligitur: *Vsque modo non petistis quicquam*. Nondum missus erat Spiritus sanctus clamans, Abba pater, nedum reuelatum erat Euangelium, quo docemur, Deum nobis per Christum factum esse patrem, & omnium precum exauditorem. Lex enim peccata ostendens, & iram Dei declarans adorationem quidem admittit, ut ingrediamur: Euangelium vero multo maxime, & deinde gratiam nobis ostendens, rursus inuitat nos ad orandum, & per CHRISTVM nos ad Deum patrem ducit. Optimo autem iure pseudochristianis impropere possent verbum hoc: *Vsque modo non petistis quicquam*, hoc est. Tanto tempore sub Euangelio fuistis, tanta promissi, &c. Et necdum accurritis. &c. *Petite & accipietis*. Hoc verbo indicat, iam nobis patere auditum ad Deum. Secundo, nihil aliud incausa esse, quominus omnia bona Dei in nos deriuem

deriuentur, quam quod non petimus. Posset quidem Deus citra orationem nostram dare omnia, quibus opus habemus, sicut & pleraque etiam non rogatus dat: vult tamen etiam a nobis rogari, ut vel sic testemur ipsum esse omnium bonorum fontem, ac omnia nos ab ipso habere, non ex nobis. Orationes nostras exigit, sicut & opera nostra. Qui enim creauit te sine te, non saluabit te sine te. Caeterum, si ad nos hoc verbum aptamus, vide mus ingentem Dei misericordiam. Poterat iusto iudicio sic dicere: *Quia vsque modo nec petere, nec accipere voluistis, deinceps clamabitis, & non exaudiam, imo in interitu vestro ridebo*. Non tamen sic dicit, sed: *Petite, & accipietis*. Hactenus cessastis vel nunc petite. Adhuc manus mea aperta est, & carere. Quid leuius posset praecipere? Igitur qui etiam nunc gratia Dei caret, non potest culpam in Deum reicere, sed vel ignauiam suam vel superbiam incuset. Obserua, quod dicit: *Accipietis*. Certum est enim quod qui recte orat, is accipit, vel consequitur aliquid, etiam si non semper id consequatur pro quo orat: non tamen vacuis manibus recedit. Aut enim quod petis datur tibi, aut melius aliquid: Scit enim Deus, quid nobis maxime expediat. *Ut gaudium vestrum plenum sit*. Dupliciter exponitur. Primo, quasi diceret: *Dixi corda vestra perfundenda esse gaudio, hoc autem tunc fiet, cum acceperitis dona Dei quae daturus est*. Petite igitur, ut cito ea accipiatis, quo gaudium vestrum perficiatur. Incipit gaudium vestrum, cum bona promissi: perficietur autem, cum ea acceperitis. Vel aliter: Iussi vos petere, promissi exauditionem: sed non dixi, quid petendum sit. Hoc igitur nunc dico, *Petite non temporalia aliquid, sed ut gaudium vestrum plenum sit*. Incipit gaudium vestrum, cum pace conscientiae acquiritis: perficietur autem & plenum erit in futura vita, cum Deum videbitis sicuti est: Iuxta illud: *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*. Ea igitur petere nos vult, quae vel ad pacem conscientiae, vel ad consequendam visionem Dei pertinent. Subindicat etiam hoc loco, nullum gaudium mundanum plenum esse, sed illud solum, quod a Deo per Christum datur. *Haec in prouerbiis locutus sum vobis*. Prouerbia hoc loco pro obsecris, & nondum reuelatis dictis intelligit. Ad literam autem Christus plures parabolas & similitudines dixit, & in hoc nostrae infirmitati condescendit. Huius igitur com-

mone facit apostolos, ut & ipsi discant infirmitati aliorum condescendere. Deinde, nondum parabola Christi obscura erant, sed & alia eius verba, imò omnia Christi verba nondum spiritu donati sunt quasi parabola vel aenigma. Hinc Paulus dicit, Euangelium esse mysterium ab oculis mundi absconditum. Si enim mundus intelligeret quantus bonorum thesaurus in Euangelio situs esset, non tam insanus esset, ut ipsum persequeretur. Iuxta illud: *Si cognouissent, nunquam dominum gloriae crucifixissent*. Generaliter autem potest verbum hoc intelligi de toto tempore veteris Testamenti. Quasi diceret: *Hactenus nihil nisi umbras & figuras habuistis, nunc tempus est, ut succedat veritas, & manifestetur quae in figuris latuerunt*. In huius signum in morte Christi velum templi scissum est. *Venit hora cum iam non in prouerbiis, &c.* Hoc quidam exponunt de futura beatitudine, in qua videbimus Deum sicut est, non per speculum tantum & in aenigmate, sicuti modo. Melius tamen refertur ad diem Pentecostes, quo misit spiritum sanctum, qui manifestat Euangelium, quo per Christum agnoscimus, Deum patrem nostrum esse factum, & nos filios Dei. Item quae, quod a Deo omnia bona expectare debeamus, & possimus, hoc est, palam annuntiare de patre, quod etiam nunc fit vsque ad finem mundi. *In illo die in nomine meo petetis*. Hoc verbum indicat, praecedens verbum non posse intelligi de futura vita: illic enim nihil opus erit oratione. Est igitur sensus: *In illo die reuelatae gratiae, die salutis & acceptabili tempore, quando spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem, in nomine meo petetis*. Tunc enim cognoscetis verum, quod ego in patre, & pater in me est. Sic legimus Apostolos post acceptum spiritum sanctum crebro orationi inuigilasse. Imò etiam nunc ubicumque spiritus sanctus est & dies gratiae, ibi crebrae orationes sunt & fiunt: ubi autem non fiunt, certum est, nondum adesse spiritum sanctum. *Non dico vobis, quod ego rogabo patrem*. Contrarium videtur dixisse supra: *Ego (inquit) rogabo patrem, sed facile concordari possunt haec scripturae verba*. Primo sic: *Hactenus solus rogavi, deinceps non solus rogabo, sed vos mecum*. Non igitur excludit suam interpellationem, sed admittit nos in suam communionem, ut simus nos ipsius fratres, coheredes & membra, & in ipso simus reges & sacerdotes. Vnde Paulus ait: *Iam non estis ho-*

spires & aduenæ, &c. Secundo sic, in hoc passiois & humilitatis meæ die rogabo pro vobis, impetrabo spiritum, vt supra dictum est. In illo autem altero die reuelatæ gratiæ non rogabo pro vobis, non opus vocali oratione vt nunc, non opus erit noua reconciliatione. A stabo quidem vultui Dei pro vobis, verum ibi non erit vocalis oratio, sed tantum representatio passiois meæ, &c. *Ipsa enim pater amat vos, &c.* Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. Quis non vel hic præ gaudio exultaret? Quid maius nobis contingere potuisset? Magnum videtur amari à principibus, verum Dauid ait: Nolite confidere in principibus, in quibus non est salus; Felix quem Deus amat. Vnica autem causa huius amoris est, quod Christum amamus, & in eum credimus. Habes igitur ex hoc loco gratissimum cultum Deo patri esse, si filium eius amamus, & in eum credimus. Ceterum, si propter hoc solū nos amat Deus, consequitur, quod qui Christum non amat eos nec Deus amat. *Exiui à patre, & veni in mundum, &c.* Duas vias transit Christus: vnam è cælo in mundum, in qua conspicitur eius immensa charitas. Alteram è mundo per crucem ad patrem, in qua conspicitur perfectissima eius obedientia. Vtranque viam & nos transire oportet. Primum ad proximum per dilectionem. Secundo ad Deum per obedientiam. Obserua, quod Christus nos & in carnationis & passionis suæ in hoc verbo commonefacit. Vere enim dignū & iustum est, vtrunque deuote recolere. Ceterum, sicut *Ioan. 3.* Christus non ita exiuit à patre, vt ipsum relinqueret? nusquam enim ab eo separatur, vnde etiam in terra positus dixit, se esse in cælo & in sinu patris: sic nō ita reliquit mundum, vt prorsus iam non sit in mundo, vt sacramentarij fingunt. Quomodo enim in hunc modum exiret è mundo, cuius virtute, prouidentia & cura administrantur omnia? Sic igitur verbum hoc intelligitur: Exiui à patre, formam serui accipiens, & veni *Psal. 16.* saluare mundum, custodiendo vias duras *Heb. 2.* propter verba labiorum eius: iterum relinquo mundum, deponens seruitij iugum, & vado ad patrem propter passionem mortis, accepturus gloriam & honorem. *Ecce nunc palam loqueris, &c.* Eadem præsumptionem hic in apostolis vides, quam supra in Petro redarguit Christus. Caro enim semper magna præsumit, nec ante tentationem agnoscit propriam infirmitatē. Sic apostoli hoc

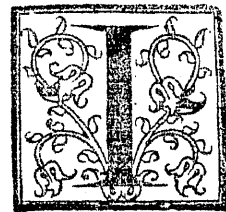
loco sibi placent quasi probe intellexerint verba Christi, omniaque plana sint, cum longe aliter sentiāt postea. Sic etiam si videmur nobis satis intelligere verbum Dei extra tentationem, ingruente tamē tentatione, dubitare incipimus, &c. Ceterum, quod hic dicunt, in se verissimum est, præsertim hoc tempore. Verè enim palam loquitur, nō per inuolucra figurarum, nec paucis, vt olim: sed manifeste & omnibus etiam peccatoribus: quod vtinam attenderemus. *Nunc scimus, quia scis omnia, &c.* Et hoc in seuerum est, vere omnia scit Christus. Est enim sapiētia patris, attingēs à fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter. Quod autem omnia sciat, vel hoc indicio probauit, quod eorum interrogationem præuenit. Vnde dicunt: Non opus est, vt quis te interroget. Hoc autem planè idoneum est tantæ rei testimonium. Quis enim doctorum adeo strenuus est, vt saltem obiectis semper sufficere possit interrogationibus, ne dicā tacitis auditorum occurrere cogitationibus? Christus autem quanta benevolentia docebat, tanta & potentia corda hominum in manu sua tenebat: ita, vt non nesciret, quid cuique de esset: quandoquidem etiam nulla eum cogitatio lateret. Ceterum etiam hoc verbum, præsumptuose hic dicitur ab apostolis. Est enim sensus: Quandoquidem experti sumus, quod nihil te fugit, non opus est, vt te quicquam præterea rogemus, & istis dictis ita animi nostri mœrorem exemisti, vt non opus sit aliis sermonibus. Sic nimirum ante tentationem videmur nobis satis audisse, legisse, nosq; armasse: in tentatione autem nil nobis sufficit, imò vix tota sacrarum literarum biblia nos consolare possunt. *In hoc cre dimus, quod à Deo existi.* Tertia præsumptio est, præsumunt se credere, sed opinio erat, non fides: Præsumunt se constanter perseueraturos in fide, quemadmodum & supra Petrus dixit. Vnde & alij euangelistæ ibidem *Matt. 26* addunt: Similiter & alij omnes dicebant. Sic caro magna de se præsumit: irascitur, si qui cedunt & superantur, putat se fortiter consistere posse, indignatur, cum propria infirmitatis admonetur. Sed audi Christū. *Modo creditis?* Solet Christus vbique acriter coercere, si quid humana arrogantiæ, ambitionis aut fiduciæ sentit oboriri in animis discipulorum suorum, quo planè discerent diffidere suis viribus quibus parum nihil poterant, sed toti penderent: à præiudiciis patris. Nihil

Nihil enim periculosius est, quam sui ipsius fiducia. Sic etiam hoc loco rerundit eorum arrogantiam, quod cum nondum intelligerent quæ dixisset, nondum vere crederent, nondum essent parēs instantibus procellis: tamen sibi vendicarent, quod precibus postuladum erat à patre: Dupliciter autem verbum hoc accipere possumus. Primum interrogatiue. Quasi diceret: Modo creditis? vos ne ante susceptionem spiritus sancti putatis, vos intelligere verba mea, aut credere? Itēq; in aduersis consistere posse? Nihil horum sine spiritu potestis: igitur vos ipsos decipitis. Secundo, intelligitur verbum hoc assertiue, vt sit sensus: Modo quidē creditis, sed non satis est nisi perseueretis. Parum est & leue, credere ante tentationem, sed in tentatione credere, hoc opus hic labor est. Ostenditur igitur nullam in nobis esse firmitatem & securitatem quādiu hic sumus: quare nemo de seipso aut suis viribus præsumat. *Ecce Ioan. 13.* venit hora, & iam venit, &c. Sicut supra Petro suum casum prædixit, sic hoc loco etiam aliis prædicit suam dispersionem. Pulchrè autem futuram tentationem exaggerat. Primum cū dicit: *Ecce venit hora, &c.* Secundo cū addit: *Et iam venit.* Oportet nos ceterò expectare tentationem. Hinc Sapiens: Cum accedis ad seruitutem Dei, sta in timore, & præpara animam tuam ad tentationem. Quod autem dicit: Dispergemini vnusquisque in propria, idem est cum eo, quod in Luca dicit: Satanæ expetiuit vos vt cribraret, sicut triticum, &c. Addit: Relinquetis me solū. Sic in Matthæo dicit Omnes vos scandalum patiemini in me. Et in Zacharia: Percutiam pastorem & dispergentur oues. Per hoc autem quod hæc duo coniungit, Dispergemini, & me relinquetis, ostēdit eos & à fide & à charitate casuros. Quasi diceret: Non solum mihi nō adhærebis, sed nec vobis in tuo confortio & auxilio assistetis, quisque timebit, ne alterius indicio prodatur: vbi videri licet, quid possit diabolus & tentatio, ita scilicet terrere & obruere hominem, vt & Dei & hominū obliuiscatur. Non immerito igitur Christus monet, vt orem, ne intremus in tentationem. Sic & nos orare docuit: Nec inducas nos in tentationem. *Sed Matt. 6.* non sum solus, quia pater mecum est. Videbor quidem ab omnibus derelictus, videbitur etiam Deus & omnes creaturæ mihi contrarij esse sed non sum solus: tacebit quidē pater ad tempus in passione mea, sed non lō

ge faciet auxilium suum à me, imò erue de framea animam meam, &c. Obserua, quod Christus nunquam solus est, sed habet secū & à parte sua stantem patrem, & vna cum patre omnem creaturā, siue cœlestem siue terrestrem. Vnde ad Petrum ait: An putas, quod non possum rogare patrem, & exhibebit mihi plus quam duodecim legiones angelorum? Sic pius homo per fidem & dilectionem Christum habens, etsi videatur ab omnibus derelictus, nunquam tamen est solus, etiam si destituatur omnium creaturarum auxilio. Sic Israelitæ in deserto dominum habebant indiuiduum comitem quāquam videbantur ab omnibus creaturis derelicti. Sic Heliscus dixit: Plures sunt nobiscum, quam cum illis. Hoc verbum etiam subindicauit futuram credentium multitudinem: Quāquam, inquit nunc solus relinquendus sim, verum non semper solus ero, sed ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus. Hinc & in Psalmo dicit: Narrabo nomen tuū fratribus meis, &c. *Hæc locutus sum vobis vt in me pacē, &c.* Referrī pot ad id, quod iam dixit de apostolorum dispersione. Hoc (inquit) ideo dixit, vt vestris viribus diffusi, in me potissimè cōquiescatis. Potest etiam ad totum præcedentem sermonem referri, vt sit eiusdem sermonis conclusio. Ideo (inquit) tam prolixum sermonem feci, vt in me pacem habeatis. Primum, vt sciatis per me & in me quærendam pacem conscientiæ, hoc est, remissionem peccatorum. Secundo, vt per me pacem habeatis ad Deum: Iustificati enim ex fide pacem habemus ad Deum, per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Tertio, vt in me pacem habeatis, hoc est, in mea cognitione & dilectione. Quarto, vt in me pacem habeatis, hoc est, in his quæ ad me & Deum spectant, pacem vestram constituatis: non in his in quibus mundus pacem quærit, vt sunt diuitiæ, voluptates. Quinto, vt in me, id est, in verbo Dei, quod ego sum, pacem quæritis. Verbum enim Dei abunde consolationem præstat contra omnia aduersa. Si à sapientibus mundi irridetur fides tua, habes Euangelium, quo arguitur sapientia huius mundi. Si infirmitate, paupertate, morte, exilio obrueris, ex Christo & in verbo pacem inuenies. Sic enim dicit: Cum ipso sum in tribulatione: Pater scit, quod opus his habetis: Domini est terra & plenitudo ei: Ero mors tua & mors: Ego sum resurrectio, &c. Vides hic, in quæ finem

finem Christus locutus sit, nempe ut pacem habeamus, atque hoc est quod in Euangelio querere debemus, non carnalē libertatem. *In mundo pressuram habebitis*. Verissima sententia: quocunq; enim respexeris, siue ad corporalia, siue ad spiritualia, semper obiecta est crux. Nunc periclitatur corpus, nunc vita, nunc opes, nunc gloria & fama. Impugnat nunc mundus, nunc diabolus. Anima sentit peccatum, mortem, infernum. Summa mundus est Satanæ aula. Nihil igitur tibi quietis aut securitatis in mundo pollicearis. *Sed confidite, Ego vici mundum*, Mirabilis consequentia si ad humanam rationem spectes. Nam perinde est, ac si quis ad pauperē diceret: cōfide, ego diues sum. Verū qd hoc ad pauperē, q tu diues es? Sed dulcissima cōsequētia est, si eā exigas ad rationē fidei. Nā Christi victoria nostra est. Fecit enim nos sibi coheredes & fratres. Est igitur sensus: *Quemadmodum nec mundus, nec peccatum, nec crux, nec mors, nec Satan, nec infernus me vincere potuerūt: ita nec vos, si in me per fidem & dilectionem perduretis, vincēt.* Omnia enim mea bona vestra sunt. Iubet autem, vt in sua victoria confidamus. Primò, quia per ipsam nobis impetrauit spiritum sanctum & vires, vt & nos vincere possimus. Secundò, quia ipsius victoria in nos effusa est. Sicut enim Adam victo, omnis nostra natura condemnata est: sic Christo vincente, in omnem uaturam victoria transit, & virtus nobis data est calcandi super serpentes & scorpiones: Per hominem enim mors, & per hominē resurrectio mortuorum. Præterea ideo nos suæ victoriæ admonet, vt sciamus mūdum deuictum nihil in nos posse, nisi quantum à Deo permittitur. Demum victoriæ suæ nos admonet, vt vel ipsius exemplo discamus quomodo & quibus armis vincendus sit mundus & diabolus: hic quidem humilitate, ille autem patientia. Hinc dicit, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Per patientiam igitur curramus ad propositum certamen, aspicientes in authorem fidei nostræ Iesum. &c.

CAPVT XVII.

In veteri Testamēto tria legimus fuisse officia sacerdotum: docere populum, orare & sacrificare pro populo. Ceterum, sacerdotium illud Leuiticum figuram fuisse facer-

dotij Christi Paulus ad Hebræos manifeste probat. Imò, ipse Dauid manifeste etiā hoc prædixit: *Dixit (inquit) Dominus domino meo, &c. Et post pauca. Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Hebr. 9. Vt igitur Christus verum se probaret sacerdotem, tria hæc officia perfectissime præstitit. Docuit enim, orauit & sacrificauit. Docuit non legem Moysaycam, sed euāgelium: orauit oratione efficacissima: obtulit nō sanguinem hircorum, sed proprium sanguinē. Et hætenus quidem in hoc Euangelio docuit, nunc etiam ad alia duo officia accedit, & primo quidem ad orationem in hoc capite. In hac autem Christi oratione, plura obseruanda sunt: ipsum scilicet opus, tempus, gestus, & verba: nihil enim horum sine mysterio est. Primò, quod Christus orat, ideo fit, vt ianuam nobis aperiret ad patrē. Præmonuerat in nomine suo petēdum, & ad patrē accedendum. Accedere autem non possumus nisi antea via fuerit parata nec orare licet, nisi ianua ad patrē fuerit aperta. Proinde Christus hoc capite parat suam orationem viam, & aperit ianuam ad patrē, vt impetrationis certi fiamus. Nam cum Christus certo exauditus sit, propterea quod dilectus est filius, consequitur, quod & nos in nomine eius orantes exaudiamur. *Hæc cum dixisset.* Obserua hic, quo tempore Christus orauerit, nempe post prædicationem & ante passionem. Sic & nobis omni quidem tempore orandum est, sed potissimum post auditum verbi Dei, & instante tentatione. Oratione enim impetrandum est, vt verbi Dei semen acceptum infructuosum non permaneat. Oratione item præmunire nos oportet ad futuras tentationes. *Subleuatis oculis in cælum.* Hic habes quo gestu Christus orauerit. Quod igitur supra in fine præcedentis capituli monuerat, fiduciam non tam in nobis, q̄ in Deo ponendam, hoc nunc suo ipsius exemplo & externo gestu docet. Hæc autem subleuatio oculorum in cælum indicat internā deuotionem, certam quæ impetrandi fiduciam. Vnde & supra subleuatis oculis dixisse legitur: *Ego sciebam, quod semper me audis.* Docemur hic in orando oculos mentis ad Deum leuare, quemadmodū Dauid: *Oculi mei semper ad dominum.* Hoc enim est orare. Oratio est ascensus mētis in Deū. Admonemur secundo conditionis nostræ. Ideo enim os homini sublime dedit, vt sciat se

Psa. 109

Hebr. 9

Ioan. 16.

Luc. 18.

Ioan. 11.

Psal. 24.

se non ad terram, sed ad cælum intuentum creatum esse. Docemur tertio ipsam cæli fabricam attendere, vt vel hinc cognoscere etiam possimus eius opificem. Demum monemur etiam per hanc oculorum subleuationem cælestium gaudiorum, vt vel hinc excitemur ad bonum. Obserua, quod Publicanus non quidem oculos leuare audeat in cælum, sed tundit pectus: Salomon autem fleuit genua & leuat manus: Christus autē oculos. Tres igitur gradus orationis sunt. Primo, tunde pectus. Secundò, leua manus pro auxilio. Tertid, leua oculos omnino in Deum te subleuando. *Pater, veni hora, clarifica filium tuum.* Singula verba emphasim habent: Primò, patrē nominat: Patris enim nomen facit, vt petere audeamus, facit, vt orando gaudeamus: Deniquē & fiduciam impetrandi dat. Hinc Christus: *Cum oratis, dicite, Pater noster, qui es in cælis.* Quod autem nos Deum patrē appellamus, ex gratia est, nec sine timore hoc dicimus, memores quam ingrati & inobediētes filij simus. Christus autem optimo iure Deum patrē nominat, tum quia naturalis eius filius est, tum quia nusquam non obedientem se filiū exhibuit. Addit congruentiam orationis: *Veni hora, &c.* Quasi diceret: *Tuo iussu & voluntate me ipsum exinanitū, formam serui accepi, obediui, ministravi, ac propter humilitatem meam despectus sum & ludibrio habitus: nunc cum obedientiam meam ad finem vsque perduxerim, venit hora, vt pristinam meam claritatem reassumam.* Igitur amodo clarifica filium tuum, ostende ac palam fac mundo, quod ego filius tuus sim: id autem potissimum fiet per resurrectionem meam & spiritus sancti missionem. Obserua, quod Christus quanuis de sua glorificatione certissimus esset, tamen pro eadem orat. Vnde discimus, quod et si Deus ab æterno prædestinauerit omnia bona nobis dare, nihilominus tamē vult, vt oratione ea queramus. Deinde obserua, quod glorificationem suam non petit, nisi perfectā obedientiam, quā à patre acceperat, contra eos qui præmia & gloriam querunt ante laborem. Obserua item (quod & supra monuimus) quod instante passionis tempore dicit, *venisse horam glorificationis suæ.* Crux enim certum est glorificationis initium: Sed quis hæc credit? Ideo roties ea Christus inculcat. *Vt filius tuus clarificet te.* Vide in quem finem Christus petat glorificari, nempe, vt pater

Luc. 18.

3. reg. 8.

Matt. 6.

Phil. 2.

glorificetur, cuius gloria, nomē, bonitas, veritas tunc vel maxime orbi innotuit, postq̄ Christum mundo manifestauit. Ex euangelio enim Christi gloria patris manifestata est. In hunc finem etiam nobis orandum est, nempe vt gloria Dei promoueat & crescat. Hinc est, quod sancti veteris testamenti plerunq; suis orationibus hanc clausulam annexerunt: vt sciant omnes gentes, q tu es Deus verus. Ob eam causam & Christus docuit, vt primo petamus ea, quæ ad Dei gloriam pertinent, vt est: *Sanctificetur nomen tuum, &c.* Imò in eum finem vult nos etiam operari nostra dirigere: Sic (inquit) luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrē. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.* Et hæc est vna conditio ad orationem pertinens, memoria scilicet beneficiorum acceptorum. Qui enim gratus est pro acceptis, dignus est & alia accipere. Hinc patres veteris testamenti in omnibus orationibus primo recensebant priora beneficia, quæ acceperant, &c. Ceterum, quod dicit sibi datam potestatem omnis carnis, per carnē intelligit homines, accipiēdo partem pro toto, vt cum dicitur: *Videbit omnis caro salutare Dei.* Addit autem: *Omnis carnis, hoc est, omnium hominum, Iudæorum, & gentium.* Non est enim Iudæorum Deus tantum, sed etiam gētium: Obseruandum autem, quod Christus dicit sibi datam esse potestatem omnis carnis, omnium scilicet hominum, vt sciamus vnde salutem querere nos oporteat. Sic & alias sæpe dicit: *Omnia mihi tradita sunt & pater omne iudicium dedit filio, &c.* Ne quis autem suspicetur, Christo tantum datam potestatem iudicandi & condemnandi, addit: *Vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Vide Dei bonitatem. Ad hoc dedit Christo potestatem, vt det nobis vitam æternā. Hinc & Petrus dicit: *Hunc dedit Deus principē & saluatorem, ad dandam pœnitentiam & remissionem Israël, &c.* Obserua quæ sint donatiua Christi, quæ suis militibus distribuit, non pecunia, non carnalis potētia, &c. sed vita, & æterna vita: Hæc à Christo querenda & expectanda est. Obserua quibus det vitam æternam: His inquit, quos dedisti mihi, quos scilicet ab æterno prædestinasti, & nunc mihi vocandos redimendos, iustificandos dedisti, &c. Sic Paulus. *Quos prædestinasti, hos & vocasti, &c.* Et supra: *Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, &c.* Ne quis autem ob id tristeretur, quod nescit, an prædesti-

Iudith. 9

Matt. 6.

Matt. 5.

Isa. 46.

Rom. 10

Matt. 11.

Ioan. 5.

Act. 5.

Rom. 8.

Ioan. 6.

ANNOTATIONES

Ibidem. prædestinatus sit, & Christo ad redimendū datus, addit. Et omnem qui venit ad me, nō eiiciam, &c. Tertio autē hic dicit, quod potestatem acceperit, nec simplicem, sed omnem carnis, & talem, ut possit dare vitam æternā: quæ omnia indicant, Christum nō dubium fuisse in sua oratione. Deinde singula etiam nos cōsolantur. Pulchrè autē hic humilitatem & potestatem coniungit. Humilitatis est, quod dicit, se à patre accepisse: potestatis autem, quod dicit se vitam æternam dare posse. *Hac est autem vita æterna, ut cognoscāt, &c.* Ostendit in quo consistat vera vita & beatitudo hominis, ac vno verbo oēs philosophorum de felicitate hominis opiniones reicit. Non (inquit) in diuitiis, non in voluptatibus, non in cognitione rerum creaturū. &c. consistit felicitas hominis, sed hæc est vita æterna, &c. Loquitur autem non de simplici cognitione, sed de ea, qua & per intellectum & affectū Deus apprehēditur. Hinc in Psal. non tantum dicitur: Videte, quā suavis sit dominus sed præmittitur, Gustate. Hoc modo Deū cognoscere veraciter vita æterna est. Deus enim fons est omnium bonorum, & apud eum est fons vitæ. Qui igitur & dilectionem per fidem eum apprehēdit, omnia bona vel omnis boni fontem habet. Hinc Sapiens ait: Nōsse te cōsummata iustitia est. Hinc Moyses faciem dñi quærebat: Si (inquit) inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam. Et David: Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Obserua autem, quod nō simpliciter dicit: *Hac est vita æterna*, ut cognoscant te, sed tria addit. Primo, ut cognoscāt, quod Deus sis. Secundo, quod solus Deus sis, quo verbo nō excludit se ipsum ut infra patebit. Tertio, quod solus verus Deus sis, ad differētiā falsorum deorum. Siquidem (ut Paulus ait) sunt dii multi & dñi multi, sed vnus solus verus est Deus. Psal. 114. Sunt enim aliqui dii opinatiue, ut idola: ut cum dicitur: Omnes dii gentium dæmonia. Alij sunt dii participatiue, ut sancti: Ego (inquit) dixi dii estis. Alij sunt dii nuncupatiue, ut prælati: Ego, inquit, constitui te Deum Pharaonis. Vnus autē solus est Deus per substantiam. *Et quem misisti, Iesum Christum.* Hoc addit primo, ne cum patrem solum verum Deum dixerit, se ab hac gloria exclusisse videatur. Secundo, ideo addit, quia pater cognosci nō potest nisi per filiū. Hinc in Matthæo dicit: Nemo nouit patrem, nisi si

Matt. II.
Ioan. I.

lius, & cui voluerit filius reuelare. Et iterū, Deū nemo vidit vnq̄, vnigenitus filius enarrauit nobis. Docemur hic, quod vitā non a libi quærere debemus, nisi in Deo, nec per aliū, quā per Christum. Docemur item cognitionē Dei & fidē, veram esse viā ad vitā æternam, & radicē esse omnis boni. Hinc & supra dixit: Qui credit in me, etiā si mortuus fuerit, viuet, &c. *Ego te clarificauit super terrā.* Singula verba emphasim habēt. Primo, quod dicit, Ego. Satis quidē Deus in creatione & in creaturis ostēderat gloriā suā. In mundo erat, & mūdus ab ipso factus est, & tñ eū nō cognoscebat. Hinc Paulus, non longe est ab vnoquoq; nostrū: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Et iterū: Nō sine testimonio seipsum reliquit Deus benefaciēs de celo, &c. Pauci tñ Deum etiam cognitum glorificabant ut Deum, maior pars Deū blasphemabat, alij etsi ore laudarent eū, cor tamen longe erat à Deo. Clarificauerat Moyses dñm ostendens ipsum iustū, iratum, dānatorem, &c. At qui hæc nō est perfecta Dei clarificatio. Merito igitur dicit, *Ego te.* Deinde & hoc emphasim habet, quod dicit Clarificauit te, nō me ipsum, vnde supra dicit, Ego gloriam meā non quæro, sed honorifico patrem. Clarificauit autē Christus deū. Primo, quia est eius imago, splendor & sapientia. Sicut igitur imago ostēdit eum, cuius est imago, & splendor manifestat solem, & sapientia commendat artificem, sic Christus Deum ostendit: Secundo clarificauit Deum, quia eius gloriā prædicauit. Glorietur mundus de sua sapientia, iustitia, potentia, &c. Christus autem ostendit hanc gloriā vanam esse, docuit autem sapientiam, potentiam, & iustitiam. Ideo supra dixit: Arguet mundum de peccato, iustitia & iudicio. Tertio, clarificauit Deum, quia bonam famam de ipso sparsit, effecitque, ut credentes nunc inuocent eum patrem, nutritorem, saluatorem, &c. His titulis credentes laudem Dei nunc decantant, ipsum amant, ad ipsum spirant, ipsum commendant & glorificant. Quarto glorificauit Deum signis & miraculis, quibus ostendit eum adhuc omnipotentem esse, ut prius fuit, adhuc quoque promptum esse ad auxiliandum. Quinto, glorificauit eum, omnia bona illi ascribēdo. Vnde dicit: Doctrina mea nō est mea, sed eius qui misit me. Item, pater in me manens, ipse facit opera. Sexto, clarificauit Deum,

Ioan. 11.
Ioan. I.
Act. 17.
Act. 14.
Isa. 29.
Ioan. 8.
Ioan. 16.
Rom. 7.
Ioan. 14

Deum, vsque ad mortem obediendo; & in omnibus sanctissime videndo: Nam etiam obedientia & sanctitate nostra glorificatur Deus, quem admodū impietate nostra blasphematur. Iuxta illud: Propter vos nomen meum blasphematur. Hinc Christus dicit: Luceat lux vestra coram hominibus, ut glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Et Petrus: Ut ex bonis operibus vos confidentes glorificent Deum, &c. Vides quā vere dixerit Christus: *Ego te clarificauit super terram, &c.* Hoc exemplū Christi & nos imitemur. Ideo enim vocati sumus, ut enarremus virtutes eius, qui nos vocauit, ut verbis & factis ipsum glorificemus. Signanter autē dicit: *Clarificauit te super terram.* In celo enim semper gloriosus est, semper illic adoratur & glorificatur, terra autem eum nesciebat. Vnde & hic ingratitude nostrā taxatur, qui deum ex creaturis & quotidianis beneficiis cognitum non ut Deum glorificamus. Obserua quod supra dixit, se clarificaturum patrem: hic autem dicit, se clarificasse patrem: Vtrunque verum est: sicut enim ante passionem eum glorificauerat coram Apostolis, sic postea per apostolos fecit in toto mundo. *Opus consummaui, quod dedisti mihi.* Opus illud est ministerium, prædicationis euāgelij. Iuxta illud: Spiritus domini super me euāgelizare pauperibus misit me. Hoc autē opere Christus fideliter functus est & constanter: non solum enim prædicauit, sed & prædicationē miraculis confirmauit. Vel opus illud est, totum illud quod pro redemptione nostra faciendum susceperat: Quod quāuis nondum completum esset (in morte enim ipse primum completū est, vnde tūc dixit: Consummatum est) tamen iam ipsum consummauerat voluntate. Item: quia iam quod maximum erat, perfecerat, & radicē omnium bonorum iam plantauerat, dæmone scilicet victo, & se obiecto voracissimæ bestię, morti. Hanc radicē necessario sequuturi erant fructus diuinæ notitiæ. Ideo dicit, perfecit opus, seminavi, fructus sequetur. Obserua, de quibus Christus gloriatur, quod Deum glorificauerit, & quod opus consummauerit, non quodcunq; sed quod pater ipsi dedit. Hæc duo nos commendat, & gloria Dei dignos efficiunt. Vnde de primo dicit: Qui me glorificat: glorificabo eū. De secundo autem dicitur. Voluntatem timentium se faciet, & orationem eorū exaudiet. Vnde subdit: *Et nunc glorifica me tu pa-*

Isai. 52.
Matt. 5.
1. Pe. 2.
Ibidem.
Rom. 1.
Isa. 61.
Ioan. 17.
1. Re. 2.
Psa. 144

ter, &c. Nunc (inquit) quando ego te prior glorificauit & obediens fui, restat, ut tu me glorifices. Tunc enim gloriā tēpōs est, cum obedientiam perfecimus. Signanter autem dicit: *Glorifica me tu pater.* A solo enim Deo gloria & quærēda & expectāda est. Quod autem dicit: Clarifica me, nihil aliud vult, quā quod per resurrectionem eius & collocationem ad dexteram Dei ostendat toti mūdo, quod similis sit ei in potentia & maiestate: Hæc est enim clarificatio Christi, quod per resurrectionem eū extulit in summam sublimitatem, liberans ipsum ab omnibus malis, confērens ipsi omnium creaturarum potestatem, & dans illi nomen super omne nomen, &c. Ne quis autem puter, eū mundanam gloriā quærere, addit. Apud te meri ipsum me glorifica. Deinde ne quis putet eum hactenus gloriæ egenum fuisse, aut alienam gloriā appetere, quem admodum diabolus & primus homo, addit: Ea claritate me clarifica, quam habui apud te priusquam mundus fieret. Hæc autem est gloria Christi, quā ab æterno habet, quod semper sedet ad dexteram patris, hoc est, cum ipso omnia creauit & administrauit, quem admodum in Proverbijs sapientia Dei dicit: dominus possedit me ab initio viarum suarum, &c. Caterum, quāuis Christus securus esset de sua clarificatione, imo secundum diuinitatem nunquam eam amississet, tamē eam à patre petit. Ipse enim humanitas nondū incorruptibilitate fruebatur, nec dum regium thronū acceperat. Deinde & propter credentes hoc orat, ut & ipsi simul conglorificentur ac efficerentur filij Dei. *Manifestaui nomen tuum hominibus.* Explicat quod supra dixerat de clarificatione patris. Principium nanque paternæ clarificationis horum hominū institutio est, per quos nomen patris oportebat innotescere orbi, qui & ideo recte dicti sunt lux mūdi. Caterum quāuis etiam antequam veniret Christus, in Iudæa notus esset Deus, non tamē notus erat gentibus. Deinde plura quidem nomina Dei scripta habebāt Iudæi, imō etiam nomē illud ineffabile, quod nec patribus ostēderat: nesciebant tamen veram diuini nominis virtutem. Præterea sciebant quidem Deum, sed nesciebāt ipsum esse patrem, & habere filium. Vnitatem substantiæ sciebāt, non autem trinitatem personarū. Vere igitur dicit Christus: Manifestaui hominibus, non Iudæis tantum, sed etiam gentibus, nomen

Prover. 8.
Mat. 5.
Psal. 75.
Exo. 6.

nomen inquam tuum, non secundum litteram, sed secundum virtutem, hoc est, ostendit esse patrem, me filium, &c. Simplificissime autem per nomen intelligi potest gloria vel fama. Iuxta illud: Fecisti mihi nomen iuxta **2. R. c. 7.** nomen magnorum, qui sunt in terra. Itē me **Prov. 22.** nomen bonum, quam diuitia: multat. Nomen igitur, gloria vel fama Dei, quam Christus manifestauit, est ipsius misericordia, bonitas, iustitia; remissio peccatorum, &c. Hoc nomen Dei, sapientia scilicet; potentia bonitas, &c. satis ostensum erat in creatione, sed postea obscuratum. Nunc autem per Christum restitutum est: per ipsum enim iam cognoscit mundus quanta fuerit eius charitas erga genus humanum, cuius seruādi gratia filium unicum in mortem tradidit: quanta potentia, qui diabolo tyrānidē fregit: quanta sapientia, qui tam mirabili confilio mundum a se alienum ad se rursus conuertit. Signanter autem addit: Homines, quos dedisti mihi, quo verbo primo innuit, non oēs homines credituros, sed solos predestinatos ad credendum. Nec oēs obediunt euangelio. Secundō ostendit se nō contrarium Deo: Non rapui, inquit, eos, sed tu cōprobasti, vt mihi illos lucraret, & ita nō es aduersarius mihi. Tertio, ostēditur hoc verbo, quod voluntas patris sit, vt credamus Christo: Mihi (inquit) eos dedisti per me saluandos. Sic supra dixit: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit. *Tui erant, & mihi eos dedisti.* Tui erant per creationem & gubernationem, mihi autem eos dedisti, vt ego etiā secundum humanitatem sim rex eorū, quē admodum supra dixit: Dedisti ei potestatem omnis carnis. Tui erāt, te solum inuocabāt, mihi eos dedisti, vt a me quoq; salutē sperent, meque inuocent. Tui erant per predestinationem, mihi eos dedisti per temporalem vocationem & conuersationem. Tui erant a te electi, mihi eos dedisti vocandos, docendos, iustificandos, redimendos. Vide autem hic pulchrum ordinem. Primō Deus eligit. Nemo enim saluatur nisi electus. Deinde electos ad Christū mittit, vt per ipsum doceantur, iustificentur, &c. Nullum enim saluare vult, nisi in Christum credat. Iuxta illud: Qui non credit, iudicatus est. Prædestinatio igitur occulta quidē est in se, sed in Christo manifestatur. Occurrit autē iste locus egregiæ curiositati carnis de prædestinatione. Quid enim profuerit, etiam si mul-

ta diligentia inquiras, nūmā Deo sis electus, quando Dominus omnes electos Christo dedit? *Et sermonem tuum seruauerunt.* Hoc est, me; qui sum verbum tuum: vel doctrinam meam, quā videm tua doctrina est. Seruauerunt autem primo per fidem viam quā crediderunt. Deinde seruauerunt opere: omnia enim propter verbum tuum reliquerūt. Atque hoc est, quod tertio loco sequitur, vt quoniam a patre electi, & Christo dati sumus, in ipsam credamus & ipsi obloquamur. *Nunc cognouerunt, quod omnia quæ dedisti, &c.* Fidem sequitur perfecta cognitio, iuxta illud: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Nunc (inquit) quia credunt cognoscunt. Vel nunc cognouerunt, hoc est, quia eos mihi dedisti. Nisi enim eos tu mihi dedisses, nunquam cognouissent, sicut non cognouit perditus Iudas, cuius ab effectis palam omnibus est, quia non cum tu mihi dedisti, nec tui causam secutus est, sed cum non esset tuus, tuis per hypocrisim admixtus fuit, propterea illi non sapuit quicquid dixi aut feci. Nunc cognouerunt, quod ab te sum, hoc est, non arte magica vel diabolica operatus sim quicquam. Item cognouerunt, quod euangelium meum non sit humanum commentum, sed verbum matris, & potestatis Dei ad salutem omni credenti. Item cognouerunt, quod quæ dedisti mihi, abs te sunt, hoc est quod naturaliter ad me pertinent, vt ad naturalem filium tuum. *Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis.* Explicat quid illud sit, quod pater ipsi dedit, nempe euangelium, quod filio a patre demandatum est, vt orbi annunciet. Quisquis igitur euangelium fide acceperit, is cognoscit vere Christum, quo cognito cognoscitur Deus. Cognitio autem patris & filij per spiritum sanctum est vita æterna. *Et ipsi acceperunt ea, & cognouerunt, &c.* Tria dicit de Apostolis: Acceperunt, cognouerunt, crediderunt, quæ omnia nobis necessaria sunt. Cæterum, quāuis exire filium a patre idem sit quod mitti, vt rone tamen hic expressit, vt æqualem ostendat charitatem & suimet, filij scilicet venientis, & patris mittentis. Ex charitate em Christus exiit, & pater misit. *Pro eis roga:* Antea Christus pro se rogauit, vt glorificetur, nūc pro Apostolis roga. Ideo autem ipsis audientibus orat, vt vel hinc discant, quod diligat eos, & pro ipsis curet, id quod non

non parum nos consolatur in aduersis. Maxime autem consolatur, quod scimus eum exaudiri esse pro sua reuerentia. Hæc igitur oratio Christi apostolis fuit, imò etiam omnibus nobis mirus est æneus, imò igneus (vt in Propheta dicitur) quo vincunt & vincimus peccata, mortem, Satanam & mundum. Singula autem verba emphasim habent. Primò seipsum offert mediatorē inter Deum & nos. Ego (inquit) rogo. Quasi diceret: Multum hactenus ad te clamatum est, sed frustra, nullius oratio tibi satisfacere potuit. Orauerunt sacerdotes Iudaici pro populo, verum cum & ipsi sint peccatores, non poterūt perfecte reconciliare tibi hominem: Ego autem, qui sanctus sum & innocens, deinde filius tuus dilectus, cui nihil negare potes: Ego (inquit) rogo: quod vt cōgruentius possem, formam serui accepi, ac ipsis habitu similis effectus sum: igitur, quū ab eorum parte stem, quod ipsi non merentur, propter me consequantur. Magna certe cōsolatio, quod Christus a parte nostra stat, quod nobiscum & pro nobis roga. Hinc **Heb. 4.** Paulus: Cū talem habeamus pontificem, qui in se est sanctus, innocens, &c. Item, qui potest compati, &c. Item, qui cælum penetrat, &c. accedamus cum fiducia, &c. *Nō pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi.* Mundus hic amatores mundi significat. Nec simpliciter, sed qui obstinate adherent mundo, de quibus Iacobus ait: Qui voluerit amicus mundi fieri, inimicus Dei constituetur. Cæterum, quod Christus non roga pro mundo, horrendum auditu est. Quid enim restat, nisi certissima dānatio eis, quos Christus non agnoscit? Ostendit autem hoc verbo, mundum iusto Dei iudicio traditum in reprobam mentem ac suę libidini & manui derelictum. Hinc est quod mundus quotidie in extrema facinora ruit. Et sicut sceleratē & præfactē viuūt: ita horribili iudicio condemnatur. Hinc est, quod Christus toties in euangelio terribiliter clamat: *Væ vobis diuites, qui hic habetis consolationem vestram, &c.* Hinc est, quod Ioannes monet: *Nolite diligere mundum, nec ea quę in mundo sunt.* Et Paulus: *Exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, &c.* Ostendit igitur hoc verbo, non omnibus profuturam suam passionem & orationē, quemadmodum sanguis agni non profuit **Exo. 12.** nisi Israelitis. Ostendit quod amatores mundi sunt, qui hoc tanto bono priuātur, vt vel

vnum hoc nos ab amore mundi abducere posset. Ostēdit tertio, quod magnus numerus futurus sit eorum, quibus passio Christi nihil prodest. Ostendit quarto, solis illis tādē prodesse passionem suam, quos pater elegit, Christus vocauit, & iustificauit, qui ad eum conuersi ipsi adherent, mundoque vita & moribus student esse dissimiles, &c. *Qui tui sunt.* Plures causas adducit, cur pro mundo non roget, sed tantum pro apostolis & fidelibus: quarū prima est electio, vel prædestinatio. Ideo (inquit) pro eis rogo, quia tu eos elegisti. Secunda, quia eos mihi commisisti. Tertia, quia ipsi sermonem tuum acceperunt, & crediderunt, &c. De his tribus supra dixit. Nihil autem horum mundus habet aut facit, ideo nō rogo pro mundo. Quarta causa, ideo pro apostolis rogo, quia tui sunt, non tantum creatione, sed quia te colunt, te querunt, agnoscunt. Et mundus tuus est creatione, sed nō te cognoscit. Vide pro quibus Christus orat: Cæterum hoc verbo vel maxime eos patri commendat, cum dicit: *Tui sunt.* Nulla alia re magis mouetur ad miserendum, quā quod eius sumus: Si **Sapient. 11.** peccauerimus (inquit) tui sumus, & si non peccauerimus, scinus, quod apud te sumus reputati. Hoc vel maxime allegabant patres veteris Testamenti in orationibus suis, vt quum Dauid dicit: Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, &c. *Quasi diceret.* Non nostra tantum res agitur, sed tua. Sic **Esther. 14.** Esther: Nos quidem peccauimus, & iuste punimur, sed non contenti sunt hostes nostro interitu, insupervolunt mutare tua promissa, & claudere ora cænetium te, &c. **Obserua,** quod prius dixit, sibi datos apostolos & credentes, nūc statim subdit: *Tui sunt,* vt sciamus & patrem & filium pro nobis curare. Hinc est, quod Paulus dicit: Propter te quidem mortificamur tota die, &c. Sed in his omnibus superamus propter eū, qui dilexit nos, &c. *Omnia mea, tua sunt, & omnia tua mea.* Hoc addit, ne quis miretur, quomodo nūc dicit, apostolos Dei esse, quos antea sibi datos dixerat. Omnia, inquit, mihi & patri communia sunt, ideo & mei sunt & ipsius, pro quibus nunc rogo. Deinde hoc verbum confirmatio est orationis Christi. Ideo em impetrat quod roga, quia omnia bona patris ipsius sunt. Est enim filius patris gazophylaciū: vt em pater omnipotens est, sic ita & filius: vt pater in seipso vitā habet, sic & filio dedit vitā habere in semetipso. **Præ-**
Dd terca

terea hoc verbo plane ostendit, se non seruum aut creaturam esse, sed patri per omnia equallem. Nam dominus potest dicere ad seruum: Omnia tua mea sunt, ac seruus nequaquam hoc dicere potest. Christus autem vtrunq; dicit. *Et clarificatus sum in eis.* Hæc est quinta causa, cur pro apostolis roget, non pro mundo. Mûdus (inquit) me odit, blasphemat: hi autem glorificant. Et hæc tenus quidem per eorum simplicem credulitatem & perseuerantem adhesionem glorificatus sum in eis: deinceps autem amplius in eis glorificabor. Ipsi enim triumphum meum super peccatum, crucem, mortem toti orbi annuntiant. Ipsi enim sunt fundamentum Ecclesie, Christo summo lapide angulari manente.

Ephes. 2. Deinde glorificabunt me vita, itemq; morte propter nomen meum constantissime rolerata, ideo pro ipsis rogo. Vide & hic pro quibus roget Christus. *Et iam non sum in mundo.* Cum diceret hæc, adhuc erat in mundo, verum quia iam littori appropinquabat, & a traditore venditus erat, iamq; in exitu mundi pedem irreuocabile posuerat, quodammodo in mundo non erat. Hæc igitur est sexta causa, cur pro apostolis roget. Quia (inquit) ego iam ad te venio, ac corporalem visibilemq; presentiam eis subduco, vnde hæc me consolatio non modicam habuerit, ideo pro eis rogo. Ceterum, quemadmodum Christus hic dicit: *Iam non sum in mundo.* cum tamen corporaliter presens esset: sic omnibus nobis dicendum, imò viuendum esset.

Galat. 2. Hinc Paulus: Vtuo ego, iam non ego, viuero in me Christus. Et iterum: Mihi mundus crucifixus est, &c. Et iterum: Reliquum est, vt qui vtuntur hoc mundo, sint tãquam non vtantur, &c. *Et hi in mundo sunt & ego ad te venio.* Septima causa, cur pro apostolis orat, quia sunt in mundo, quæ vel sola satis esset. Quid enim est, esse in mundo, nisi laboribus, & periculis, & têtationibus innumeris obnoxium esse? Ego (inquit) stabilitati littoris appropinquo, immortalitatisq; paci & securitati: illi autem adhuc in medijs fluctibus sunt, ideo pro eis oro. Sed quid? *Pater sancte, serua eos in nomine tuo.* Sanctum nominat patrem, tum quia in se sanctus est, tum quia sanctos facit: Ego (inquit) dominus sanctificans eos: tum quia sanctitatem querit & diligit, ideo dicit: Sancti estote, quia sanctus sum ego. Et Paulus. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra: Non sine causa autem orat,

1. The. 4. vt seruet eos, imò summe necessarium erat,

Est enim sensus: Serua eos in bono, ne deficiant: serua eos à malo, ne in têtationes incendant: serua eos etiam si ceciderint, ne desperent, supponendo manum tuam ne collidantur, sed citius resurgant. Nihil horum possumus sine Deo. Addit autem: In nomine tuo, hoc est, in virtute nominis tui. Nomen autem Dei est verbum, potètia, misericordia. Vt enim vnaquæque res cognoscitur nomine suo, sic Deus cognoscitur suo verbo, sua potètia, sua misericordia, &c. Hinc est, qd frequenter orat Dauid: Deus, in nomine tuo saluum me fac, & propter nomen tuum, &c. Ceterum, quod nos legimus, Serua in nomine tuo quos dedisti mihi. Cyrillus legit. Serua in nomine tuo quod dedisti mihi. Vere enim Christo datum est nomen Dei, potètia scilicet, misericordia, &c. Ipse enim factus est nobis à Deo, iustitia, sapientia, redemptio, &c. Igitur Iesus Christus est illud nomen Dei, per quod credentes saluatur. Hinc Petrus ait: Hic est lapis, qui reiectus est à vobis ædificantibus, &c. Nec est in alio aliquo salus. Non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, &c. *Vt sint vnum sicut & nos.* Suprà præcepit dilectionem: Hoc (inquit) est præceptum meum, nunc pro eadem orat, nec mirum: impossibile enim est viribus humanis tantam præstare dilectionem. Rogat autem vt vnum sint. Primum in doctrina, id quod plurimum refert. Nam dissensio opinionum abrogat doctrinæ fidem. Secundò, vt vnum sint in dilectione & cõcordia mutua, quæ sola eos reddit inuictos. Frater enim qui adiuuatur à fratre, tanquam ciuitas firma. Vel rogar, vt vnum sint, hoc est, sine permutatione perdurent. Hoc enim est vnum esse, semper idem esse, nunquam deficere aut ad alia deflecti. Sic Deus vnus est, quia semper idem subsistit. Ad hanc vnitatem & stabilitatè primum hominem creauerat, sed eam perdidit, & cecidit in mutabilitatè maximam, vt nõquam in eodem statu permaneat. Dei autem filius hoc vel maxime sua morte & oratione quæsiuit, vt ad vnum, hoc est, ad æternitatis stabilitatè peruenire possemus, vt deinceps nullis casibus, nullis perturbationibus obnoxij efficiamur. Addit autem: *Sicut & nos,* vt sciamus inter nos summam requiri vnitatem, quemadmodum inter ipsum & patrem summa vnitatis est. Vnus est enim patris & filij spiritus, vnus animus, vna mēs, vnum velle & nolle, nec ab inuicè separari

separari possunt. Vt igitur suprà summam nobis dilectionem suo exemplo iniunxit, sic hic summam vnitatem precatur nobis. *Quum essem cum eis, ego seruabam eos.* Verissima sententia: nihil enim non egit, quo illos in officio contineret, &c. docuit, fouit, &c. Merito igitur comparat se gallinæ pullos suos sub alas conuocanti, itemque pastori bono. Ceterum, quod dicit, se eos seruasse, ostendit, se esse eiusdem virtutis cum patre. Addit autem: In nomine tuo, vt ostendat eos non carnali presentia sua, sed deitatis virtute seruatos hæcenus, & deinceps seruandos, iam si Christus suos seruauit, antequam introgressus esset in regnum patris, quanto magis nunc custodire nos potest? Nunc enim propius adest nobis salus, quàm tunc, cum tantum credebamur. Et si cum adhuc essemus peccatores, Christus pro nobis mortuus est, multo magis nunc iustificati sanguine eius seruabimur per eum ab ira. Obserua quod Christus nunc quidem videtur apostolos relinquere: sed interim tradit eos in manus patris. Sic in afflictione videtur nos relinquere: verum ex hoc loco discimus nos non derelictos, sed in manus patris traditos & commendatos. Qui autem Deo per filium est commendatus, quomodo potest perire? vt maximè ab omnibus creaturis videatur derelictus. *Quos dedisti mihi ego custodiui.* Iterum repetit, & addit: *Quos dedisti mihi,* ne quis obiiciat, quod suprà multi discipulorum eius dicuntur ab eo defecisse: hi enim non ipsi dati erant, nec electi. Vnde ibidem dicit: Nemo venit ad me, nisi pater traxerit eum. Deinde ideo repetit, vt doceat etiam nos curam quàm diligentissimam agere eorum, qui nobis à Deo commendati sunt. *Nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.* Vere filius perditionis, quia & sua culpa periit, & perditionem amavit. Dilexit (inquit) maledictionem, & venit ei: noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. Atqui etiam eius pernicietas alijs profuit. Primum enim hinc discitur veritas scripturæ, quæ hoc prædixit. Vnde subdit: Vt impleretur scriptura. Secundò, quia per hoc procurata est salus mundi: Tertio, per hoc admonemur, vt in eo persistamus quod cœpimus, ne quod gratuita Dei bonitate collatum est ad consequendam æternam salutem, ipsi nobis nostra culpa vertamus in exitium æternum. *Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo.* Hoc verbo indicat, cur tam longam orationem orauerit. Non

(inquit) mei causa hæc feci: certò enim sum de mea glorificatione. Nec ideo, quod dubitem de voluntate patris. Ipse enim pater amat vos. Nec ideo, quod pater a deo durus & inexorabilis sit, sed propter vos, vt gaudium meum in vobis sit. Externum gaudium nullum habetis, ideo omnibus modis hoc ago, vt meum, hoc est, internum gaudium habeatis. Quid enim magis nos exhilarare potest, quàm scire, quod Christus pro nobis orauit? Deo nos commendauit, & in manus patris obtulit, quod Deo patri curæ sumus, & in eius auxilio, &c. Potest etiam sic intelligi verbum hoc: Hæc loquor in mundo, ideo oro, vt imperem ipsis spiritum, qui perfectè eos cõsolabitur. Vel sic. Vt gaudium meum, &c. hoc est, vt me cognoscant, non solum hominem, sed etiam Deum, & ex consequenti non tantum presentem posse seruare, sed etiam quum videor absens, quod vel solum hominem exhilarare posset, *Ego dedi eis sermonem tuum.* Alias adfert causas, quibus ostendit iure se pro ipsis orare, ipsos etiã auxilio diuino dignos esse. Primum (inquit) dedi eis sermonem tuum, prædicavi euangelium & voluntarem tuam, ostendi eis viam viuendi: dignum est, vt & gratiam accipiant, qua sequi possint. Secundò sermonem tuum eorum cordibus indidi & inscripsi, vt præ omnibus alijs rebus ipsis dulcescat: dignum igitur, vt gratiam præstes, qua possint perseuerare. Tertio, dedi eis sermonem tuum etiam alijs prædicandum, ad quod opus habent fortitudine. Merito igitur pro ipsis rogo, nec immerito tu eos gratia tua donas. *Et mundus eos odio habet.* Secunda causa, Non solum (inquit) in mundo diutius cogitur permanere inter malos, in multis aduersis, longe à patria sua exules, sed in super in mundo nedum nullum præsidium sunt habituri, verum etiam persecutionem passuri: dignum est igitur, vt à te consolentur. Tibi enim derelictus est pauper, &c. *Psal. 9.* quum (inquam) est, vt quia mundi partibus descuerunt ad nos, sequere totos nobis crediderunt, curæ sint tibi, quo mundus intelligat tutiores esse, qui se nostris tradunt præsidiiis, quàm qui nituntur auxilijs mûdi. Simplex illorum erga nos fiducia meretur cælestem fauorem, & odium in eos mundi nostra causa exortum prouocat nostram erga illos beneuolentiã. *Quia non sunt de mûdo, sicut, & ego non sum, &c.* Non (inquit) ideo inuisi sunt mûdo, quod fures sint aut homici-

dæ, aut raptōres vel impostores, sed primò, quòd immunes sunt à vitiis huius mundi, ambitione, auaritia, turpitudine, &c. quib⁹ passim laborat mundus. Deinde odit eos, q̄ sp̄reta doctrina Pharisæica, sp̄reta stulta philosophia mūdi simplici credulitate pareant meis decretis. Præterea nō sunt de mundo, quia mundo contraria docent. Ibi enim impietatem esse prædicant, vbi mundus iustitiam ponit, & ibi peccatū faciunt, vbi mundus putat se innocētem. Summa, ideo odit eos mūdos, quia hereditarium eis post me reliqui prædicandę veritatis officium. Veritas autem, etiam ethnicō teste, odiū parit. Si nō loquerentur quæ mundo nō placent nō occiderentur, nec in mundo pressuram haberent. Ob eā enim causam etiā ego extraneus factus sum fratribus meis, &c. quia nō loquor placentia. Addit autem. *Sicut ego nō sum de mundo*, tum ad cōsolationem eorum, ne graue ipsis videretur odium mundi: tum ad doctrinam, vt exēplo illius discerent mūdo esse dissimiles, quemadmodum Paulus, qui ait: Per ipsum mihi mundus crucifixus est. Et in alio loco: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. *Non rogo vt tollas eos de mūdo*. Non rogo, vt confestim eos tollas ex hoc seculo, sicut Enoch & Helia. Hoc enim non expedit mundo. Si enim iam de mūdo tollerentur, quo vehiculo, quibusue curribus, quoque equitatu exiret in omnem terram, & in fines orbis terræ sermo tuus assignare mihi postulanti daras à te gētes in hereditate meam? Ibi sunt soli residui equi tui & quadrigæ tuæ, de quibus dicitur: Quia scēdis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Hinc etiam Paulus ait: Cupio quidem dissolui, & esse cū Christo, sed propter vos necessarium mihi est manere in carne. Imò nec ipsis apostolis tūc expediebat tolli de mūdo hoc: erant enim adhuc imperfecti, nec adhuc cursum ministerij sui absoluerāt. Nō vult Christus sanctos tolli, antequam virtute pietatis effulserint & multos exemplo & verbo suo ad pietatē reducerint. Hinc Dauid orabat: Ne reuoces mein dimidio dierum meorum, &c. per mundum, hoc loco possumus etiā intelligere calamitates & afflictiones, quarū mūdos plenus est: nō q̄ mundus sic cōditus sit, vt nō nisi calamitatē producat, sed quòd Adam peccato suo in terrarum orbem tota plaustra calamitatum inuexit. Sic em̄ ei dictum est: In laboribus comedes ex terra fructus, &c. Vbi quæque enim

Psal. 68.

Galat. 6.

1. Cor. 4.

Psal. 118.

Psal. 2.

Abac. 3.

Philip. 1.

Psa. 101.

Gene. 3.

peccatum fuerit, necesse est, vt calamitates sequatur, vt patet Deut. 28. Orat igitur Christus, nō vt calamitates, afflictiones, & mors à nobis auferatur, sed vt maneāt. Est enim crux schola pietatis. Nō (inquit) rogo, vt tollas eos de mūdo. Sed quid? *Sed vt serues eos à malo*. Supra in generali dixit: Serua eos in nomine tuo, hic specialiter dicit à quibus nos seruari velit. A malo (inquit) non corporis, sed animæ, hoc est, à peccato, impietate, infidelitate, defectione à fide, &c. Hæc em̄ vera mala sunt: creaturæ enim rationali nihil præter peccatū nocere potest. Afflictio externa, mala nō est, si non adsit peccatum. Peccatum autem qui sentit, hic vere male habet, etiā si externe omnia prospere succedat. Rogat igitur Christus, vt in malis non succumbant, vt peccatum non dominetur ipsis, & non intrent in tentationem, item vt probentur, non perdantur. Fidelis em̄ Deus, *1. Cor. 10.* qui non patitur, nos tentari supra id quod possumus, &c. Ceterum, quod hic Christus petit à patre, hoc & nos petere iussit in oratione dominica, vbi dicimus: Ne nos inducas in tentationē, sed libera nos à malo. Potest etiam per malum intelligi spiritus malignus. *Non sunt de mundo, sicut ego non sum, &c.* Repetit quod supra quoque dixerat. Primò vt sciamus pro quibus oret Christus, nēpe non pro his, qui mundanis volūtatibus dediti sunt, sed pro his, qui animo, voluntate & vita è mundo exierunt. Secūddò, vt ostendat eis opus esse multo subsidio. Quasi diceret: Nihil habent cōmune cum terra cęlorū facti ciues: quia igitur mūdos vt alienos eos reputabit, tu vt cęlicius adiuua. Tertidò, hoc dicit, vt magis odiant, vel potius fugiant mundum. *Sanctifica eos in veritate*. Duę sunt partes iustitię: declinare à malo, & facere bonū. Pro vtroq; orat Christus. Primò, vt declinent à malo, cum dicit: Serua eos à malo. Secūddò, vt faciant bonū, cum dicit: *Sanctifica eos*. Ne quis putet satis esse à malis cessare, Ceterū sanctificare, interdū est emundare, vt cum dicitur. Sanctifica populum, &c. Interdū est ab usu prophano in cultū diuinū aliquid separare, vt cū dicitur: Sanctifica mihi omne primogenitum. Interdū est sanctitatē cōferre, vt cū dicitur: Ego Dominus sanctifico vos. Petit igitur Christus primò vt eos sanctificet & emūdet à reliquiis peccatorū. Nec obstat, quod supra dixit: Iā vos mūdi estis, &c. Nā etiam qui loti sunt opus habēt, vt subinde pedes lauet: Et patet etiā

Psal. 33.

1. Sa. 1.

Exod. 13.

Exod. 31.

Ioan. 15.

Ioan. 13.

Ioan. 15.

fru-

fructuosos palmites subinde purgat, vt vberiore fructum afferant. Deinde petit Christus, vt eos sanctificet, hoc est, separet ab huius mundi malis moribus, vt sint vasa & instrumenta sancta Dei, soli glorię Dei promouendę accommodata. Tertidò petit, vt per spiritum sanctum sanctitatem cordis & corporis ipsis infundat. Ideo addit. *In veritate*, hoc est, vt non in specie & apparentia tantum coram mundo sancti sint, sed in veritate, & re ipsa coram Deo. Vel in veritate, hoc est, non in figura & vmbra, sicut in lege & sub lege fuit. Vel in veritate vitæ, iustitię, & doctrinę. Vel aliter: *Sanctifica eos in veritate*, hoc est confirma & eos in veritate dogmatum. Vel separe eos in verbum & prædicationem, & fac eos sacrificiū, quod veritati tuę ministret, huic suam vitam consecrent, pro veritate se sacrificent. Simplicissime autem intelligitur: *Sanctifica eos in veritate*, hoc est, in verbo tuo, quod est veritas. In veteri Testamento sanctificabatur populus per asperisionem sanguinis vituli. Atqui hæc nō erat vera sanctificatio. Impossibile est enim sanguine vitulorū auferri peccata. Vera autem sanctificatio fit per asperisionem sanguinis Christi: Sanguine enim Christi lauamur à peccatis nostris. Hæc autem asperio sanguinis Christi non fit per hyssopum, sed per verbum & sacramenta. Sic cum audis quòd Christus pro peccatis nostris mortuus est, vel quòd dicit: Animam meā pono pro ouibus meis, &c. & credis viua fide, ita vt inde in eiusdē Christi dilectionē cōlurgas, iā anima tua sanguine Christi cōspargitur & mūdatur. Idē fit, cū sacramēta per fidē & in fidē & charitate suscipis. *Sermo tuus veritas est*. Verissima sentētia. Vnde David. Principiū verborū tuorū veritas: Mūdi sapientia plurimū habet falsitatis admixtū. Mosaica lex rerū vmbra est inuoluta, sed tuus (inquit) sermo quē ego docui, est pura veritas, non habet fucos, nō habet vmbraū fumos. Sola igitur doctrina mea simplex, & ad implēdū illā omnib⁹ obuia, si modo accesserit credulitas & obediētia, sufficet ad aternā felicitatē. Sermo igitur tuus veritas est, hoc est, vere sanctificationis instrumentū, nā per prædicationē cōuertimur. *Sicut misisti me in mūdū, sic misisti eos*. Etiā hoc verbo ostēdit apostolos dignos esse spūali Dei auxilio. Idē (inquit) officiū eis imposui, quod tu mihi, qui igitur onus imponit, subministret & vires. Misit autē p̄ Christum ex charitate & miā: eadem

Exo. 24.

Heb. 9.

Apo. 1.

Ioan. 10.

causa & Christus apostolos misit. Misus est Christus, sine vllis humanis præsijs: Filius (inquit) hominis nō habet vbi caput suū reclinet. Sic misit & apostolos, *Matt. 10. Luc. 10.* Misus est Christus, vt annuntiet patris voluntatē, vt sit exēplar viuū, & vt crucem ferat. Ita & apostoli mittuntur, nō vt humana cōmenta doceant vt heretici faciūt, sed eū gelii: nō vt p̄ libidine sua viuant, sed vt lux eorū luceat corā hominib⁹, &c. Nō vt sint mundi huius principes, sed vt crucē vnā cū Christo ferāt. Quia autē hoc non est virium humanarum, ideo subditur. *Pro eis sanctifico me ipsum*. Trifariā intelligitur. Primò, pro eis sanctifico hoc est facta opera facio, per quę mereor eis gratiā & gloriā. Omnia enim opera sua & etiā passiones Christus retulit ad profectum nostrū. Secūddò, sanctifico, hoc est, sanctum me ostēdo, & prædico ad ipsorum ædificationem & informationē, vt videlicet eo citius in me credāt, ideo ostendo me esse sanctū sanctorū. Tertidò sanctifico, hoc est, sanctū sacrificium offero me ipsum, sicut Paulus dicit, Christus tradidit seipsum pro nobis oblationē, & hostiā Deo in odorem suauitatis. Ceterū, quauis clarius fuisset, si dixisset, pro eis sacrifico vel offero me ipsum, maluit tamen dicere sanctifico, quo verbo primo innuit se sordidum fuisse. Dicendo autē, Pro eis, non suis sed alienis sordibus se sorduisse, clare definit, id quòd *1. Sa. 53.* saias patēter exprimit: Omnes nos (inquit) errauimus, &c. Et: dominus posuit in eo iniquitatem omnium, &c. Igitur, quia propter nos vestibus sordidis indut⁹ erat agnus dei, qui in se innocētissimus erat, cōgrue dicit: *Pro eis sanctifico me ipsum. Vt & ipsi sanctificati sint in veritate*. Vides quales Christus velit habere discipulos, nō diuites, aut gloriosos, sed sanctos. Vide quam ob causam Christus seipsum sanctificauerit, hoc est sancte vixerit, & mortuus sit, Deoq; se obtulerit: non vt nobis oriari aut impie viuere liceret, sed vt & nos sanctificaremur, nec simpliciter, sed in veritate. Vult igitur vt & nos simus diuinę glorię instrumenta & vera sacrificia. Huc pertinet quòd Paulus ait: Cōsepulti sumus Christo per mortem, vt quomodo ipse surrexit: &c. per totum caput. Item: Præbetē corpora vestra hostiam viuētē, sanctam, Deo placentē, &c. Non satis est Christum fuisse sanctum & Deo oblatum. Vide igitur ne te seducas, &c. *Non pro his autem rogo tantum, &c.* Hoc addit, ne quis putaret ad

Dd 3 solos

solos Apostolos pertinere quæ hæcenus dixit. Obserua, q̄ non pro omnibus futuris orat, sed tãtum pro viua fide credituris. Soli em̄ tales orõnis eius participes sunt quantũ ad efficaciam. Deinde generaliter sine exceptione dicit: Pro his, qui credituri sunt, ne quis videatur exclusus. Non tantũ orat pro his, qui ex Iudæis credituri erãt: alioqui Gẽtiles excluderẽtur. Nec orat tantũ pro his, qui apostolorũ exẽplo, multos ad Christũ adducunt: alioqui excluderẽtur indocti & idiotę pueri, &c. Non orat tantum pro his, qui magnas diuitias relinquũt, aut pauperibus distribuũt: alioqui pauperes viderẽtur exclusi, &c. Sed simpliciter dicit: Pro his q̄ credituri sunt. Credere aut̄ possunt & pauperes & diuites, & docti, & indocti & serui & liberi, & viri & mulieres, & senes & pueri. Nullos igitur excludit, nisi qui seiplos excludũt. Signãter autem addit: Qui credituri sunt in me. Nõ enim quęlibet fides sufficit, nisi in Christũ credatur. Nec simpliciter dicit. Qui per vos credunt: alioqui videretur de his solis loqui, quos apostoli viua voce cõuerterunt. Sed dicit: Qui per verbũ eorũ credituri sunt, vt etiã nos & posteri nostri includamur. Equaliter enim est ei cura de omnibus. Hic igitur vides implerũ, quod in Psalmo predictũ est: Memor ero Raab & Babylonis scientiũ me, &c. Vere enim sicut tunc promiserat, sic nũc in passione sua dñs memor fuit Raab & Babylonis, hoc est, latitudinis & cõfusionis, id est, latius diffuse & nimiũ confusę gẽtilitatis. Deinde in illa memoria eius etiam fuimus nos alienigenę, alieni scilicet à testamento patrum. Nos Tyrus, hoc est, angustiati in carcere & tenebris peccatorum: nos denique populus Æthiopum præ nimia nigredine vitiorum vel tenebris ignorantię, &c. Ex hoc igitur loco confirmandę sunt conscientię nostrę aduersus omnia mala: hic enim certificamur de bona erga nos Deivolũtate. Orãte enim Christo, pater exaudit: exaudiẽte patre, qd̄ reliquum est, nisi gratia & fauor? Quemadmodum igitur si quis ab amicissimo parente verbum audiat etiamnum irę plenũ, non mox despondet animum, quod certo sciat amicam patris voluntatem sub inimico verbo: sic & nobis faciendum si affligimur, &c. Deinde ex hoc loco discimus, quãtum Christo debeamus, qui pro nobis nondum natis iam orauit. Videmus item, quantum nobis pro salute nostra aduigilandum sit, pro qui

bus sic sollicitus est Christus. Cõsolatur hoc verbo etiã apostolos, dũ palam indicat non defuturos, qui per verbum ipsorum credituri sint, ipsosq̄ fore plurimorum fidei & salutis authores. *Vt vnum sint, sicut tu pater in me, &c.* Nõ sine causa in vltimo sermone & charitatem præcepit, & pro vnitate fidelũ orauit. Præuidebat enim Ecclesiam summe profecturam ex vnitate & charitate: eadem autem vel maxime defecturã ex discordia: ideo primum orauit, vt apostoli vnum sint, vno scilicet spiritu: & concorditer doceãt. Non satis autem est hæc vnitas apostolorũ, nisi & alij quoque vniantur: ideo nũc vult, vt omnes vnum sint. Primõ, vt non sit amplius distinctio inter Iudęos & gentes, sed vt ex duobus populis fiat vnus populus, vna Ecclesia. Hoc em̄ agebat Christus, vt duos populos in se vniret, pariete inimicitiarum, lege scilicet, sublato, &c. Secundõ orat, vt vnum sint in spiritu, fide & pietatis studio. Tertiõ, vt vnum sint in charitate, ac mutuo sibi cohæreãt: hoc enim fortes & inuictos reddit credentes. Frater, inquit, qui adiuuatur à fratre, tanquam ciuitas firma. Quartõ, vt sint vnũ corpus, ac omnia Dei dona, quę singuli habent, ad aliorũ commodum & salutem impẽdant: id quod faciunt mēbra corporis, &c. Quid autem pulchrius esset Ecclesia, si hanc haberet vnitatem? *Sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis, &c.* Sicut nulla maior charitas esse potest, quã ea quam Christus ostendit, sic nulla maior vnitas, quã inter filium & patrem. Sicut igitur supra suo exemplo docuit summam charitatem: sic hic exigit summã vnitatem. Signanter autem addit: *Vt in nobis vnum sint.* Non enim quęlibet vnitas Deo placet, sed ea tãtum, quæ ex Deo & in Deo est, & in Deum dirigitur. Deinde dicendo: *Vt in nobis vnum sint,* vult vt non solum inter nos charitate vniamur, sed etiam vt ipsi & Deo copulemur, nempe vt & inter nos & cum Deo vnum simus. Hæc enim fortissima est colligatio, vbi Deus in Christo est, Christus in nobis, nosq̄ mutuo cohæremus. Deus pater radix est, Christus stipes est, spiritus sanctus est succus, nos rami, opera nostra fructus sunt. Hunc ordinẽ, hanc vnitatem & colligationẽ querit Christus, nec solum eam habere cupit, sed & media præstitit, quibus hoc fieri potest. Vt enim cũ ipso vniamur, accepit à nobis naturam nostram e contra dedit nobis corpus & sanguinẽ suũ

Vt

Vt autem etiam cum Deo vniamur, dedit nobis spiritum sanctum. Hic igitur vides, quid sit Christianissimus, vnum scilicet esse cum Deo per fidem & dilectionem, vnum item cum proximo per charitatem, & hoc est sanctificari in veritate. *Vt credat mundus, quia tu me misisti.* Hoc est, vt etiam corã mundo manifestum fiat, me diuina autoritate in hunc mũdum missum esse. Hoc autem tum primum impleri cõceptum est, quando spiritu sancto misso, factum est cor credentium vnum, & anima vna, quæ res etiam corã mundo stupenda erat, vt & proculdubio etiam impij exclamare coacti sint: *Dignus Dei est, & hæc mutatio, dextra excelsi, &c.* Alioqui natura omnes auari sumus, & nostra tãtum quarimus. *Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis.* Quicquid, inquit, clarum, gloriosum & bonum in me habeo, ipsis communicauit. Primõ claritatem sapientiæ verę. Dedi enim eis verbum tuũ, quod vera charitas & lux est, qua Deus cognoscitur: dedi eis Euangelium, quod est gloria & potẽtia Dei ad salutem. Nam si ministratio cõdemnationis fuit in gloria, quanto magis ministratio iustitię erit in gloria? Secundõ claritatẽ potestatis. Iuxta illud: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, &c.* Et iterum: *Signa eos qui crediderint hæc sequẽtur, &c.* Et iterũ: *Qui credit in me, opera quę ego facio & ipse faciet, & maiora horũ faciet.* Tertiõ, claritatem filiorum Dei, vt sicut ego per naturam filius Dei sum & vocor, sic illi per adoptionẽ filij Dei nominentur & sint. Quartõ claritatem vnionis. Sicut enim humanitati Christi datum est vnũ esse cum Deo, sic & nobis datum est vniri deo. Quinto, dedi eis claritatẽ meam, hoc est, omnia bona mea, omnes titulos meos, vt etiam ipsi sint reges & sacerdotes. Sextõ, claritatẽ immortalitatis dedi eis etiam in spe & promissione, daturus suo tempore & re ipsa. Vides ex hoc verbo, quãtum debeamus Christo, quantum nos dilexerit. Omnia autem iam dicta nobis in hũc finem dedit, vt simus vnũ, nec simpliciter, sed sicut pater, filius, & spiritus sanctus, hoc est, perpetuo & indissolubiliter vnũ simus, *Ego in eis, & tu in me, &c.* Christus est nexus illius nostrę cum Deo vnionis. In ipso enim quasi in mediatore coniuncta sunt terrena cõlestibus, quæ alioqui nunq̄ coniungi potuissent. Addit autem: *Vt sint cõsummati in vnũ.* Quod primo sic intelligitur, vt sint dire

cti in vnũ finem ad futuram seu ad stabilem eternitatẽ. Secundõ intelligitur sic: Vt sint cõsummati, hoc est, pfecti in vnitate. Quẽadmodũ enim in lege oportebat hostias immolandas esse integras, non morbidas, non vitiosas, &c. ita & sanctos oportet esse integros, non claudicare in duas partes, partim Baal partim Deo seruire, sed soli Deo adhærere, &c. Tertiõ intelligitur sic: Vt sint cõsummati in vnũ, hoc est, in vnitate subinde crescant & proficiant. Hinc Paulus: *Crescimus in illo per omnia, &c.* *Ei cognoscat mundus quod me misisti, &c.* Hæc enim duo mũdus ignorat. Primõ, quod Deus Christũ miserit: alioqui nõ sic eum verbumq̄ eius conteneret. Secũdo, quod Deus diligat pios homines, quemadmodũ proprium filium diligit. Hoc (inquam) nescit mundus, alioqui non tam male tractaret pios. Atqui vtrunq̄ ex vnitate cõcordia fidelium cognosci posset. Dilexit autem pater Christum ab æterno, & in eum finẽ, vt glorificaretur: deniq̄ dilexit, vt filium. His tribus modis etiã nos dilexit & diligit. *Pater volo vt quos dedisti mihi, sint vbi ego sum.* Nedum rogat vt seruemur à malo, sanctificemur, & vnum simus, sed vult, vt etiã perpetuo cum ipso simus. Vide autem emphasim verborum, Primõ sæpius in sua oratione nomen patris repetit. Nec mirum: est enim dulce ad nominandũ, dat fiducia impetrandi, deniq̄ & deuotionem accendit. Deinde nõ dicit hic, *Rõgo*, sed *Volo*, quasi potestatem habes, vt ostenderet, se non solum hominẽ esse, cui oratione opus sit, sed etiã Deũ esse, qui quod petitur, dare potest. Repetit & illud: *Quos dedisti mihi,* vt fortius imprimat solos illos bonorũ Christi participes, qui ipsi per fidẽ & dilectionẽ adhærẽt: *Volo*, inquit, vt mecum sint in patria, in regno, in cõsolatione, in lætitia, in gloria, qui mecum fuerũt in via, in exilio, in tribulatione, in tristitia, in ignominia. Iustus enim est, vt quos socios habuit in vita, similes in pœna, cõformes in moribus, fide stabiles, operibus fidei efficaces, spe gaudentes, charitate feruentes, &c. etiam secum habeat in eternitate. In generali autem dicit. *Vt vbi ego sum, &c.* ne putemus pios solum in calo cũ Christo futuros. Vbiq̄ enim cum ipsis est, siue in morte, siue in vita. Vnde Dauid: *Si ambulauero in medio vmbrę mortis, nõ timebo mala, quoniam tu mecũ es.* Et Paulus: *Siue viuimus, siue morimur, dñi sumus.* *Vt videant claritatem meã, &c.* Hoc addit, vt sciant

D d 4 me

Sap. 6.

Psal. 86.

Ephes. 2.

Prou. 18.

1. Cor. 12.

Act. 4.

Exod. 8.

Psal. 76.

Rom. 1.

2. Cor. 3.

Luc. 10.

Marc. 16.

Ioan. 14.

1. Ioan. 3.

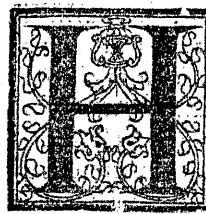
Leui. 22.

Eph. 4.

Psal. 22.

Rom. 14.

CAP. XVIII.

Hactenus concio Christi in vltima cœna habita est qua Christus seipsum totum, quātus quantus est, exposuit, declarauit, manifestauit, vt certo sciremus, quantum bonorum in se cōtineat, idque sub cruce. Nam frustraneus est nobis thesaurus, qui non manifeste nobis aperitur. Ita nihil prodesset Christus, si non bona sua verbo Euangelij declarasset. Externè enim videri non possunt propter humilitatē crucis, quæ visum impedit. Opus igitur erat verbo manifestante. Hinc est, quod nunc se dixit patri æqualem, nunc vitam veram, nunc amicum, nunc viam, veritatem, vitam: nimirum, vt sub his nominibus ostendat, quātum bonorum in se contineat. Finita igitur concione & oratione Christi, nunc ad passionem eius describendam accedit Euangelista.

Hæc dum dixisset Iesus. Hactenus (inquit) verbo doctrinæ & orationis sacerdotē egit, nunc ipso quoque sacrificio se sacerdotem verum ostendit. Congruè autem ad memoriam reuocat, quæ Christus in vltima cœna dixerit. Illic enim mysticum illum summisacerdotis ornatum pulchre expressit: Deorum (inquit Dominus ad Moysem) ad oram tunicæ summi sacerdotis facies quasi malapunica & tintinnabula aurea, &c. Et vestitur ea Aaron in officio ministerij sui, &c. Fines tunicæ sacerdotalis, extrema tempora sunt vitæ Domini nostri Iesu Christi. Mala punica sunt ignea charitatis eius opera, quæ in vltima cœna ostendit. Tintinnabula autē sunt clarissima dilectionis eius verba, quib⁹ in prædicta cœna discipulos instituit, & deinceps patrem pro ipsis orauit. Itā mixtis tintinnabulis doctrinæ, & operum eius malis punicis, nihil visu pulchrius, nihil auditu dulcius, nihil experimēto delectabilius est. Igitur, quia iam & pulchritudinem malorum punicorum vidimus, & sonitum tintinnabulorum clare personantium nouissime audiuimus, deinceps qualiter in sacerdotali suo officio ingressus vultui Dei pro nobis astiterit, quoque ordine semetipsum obtulerit, attendamus. *Egressus est cum discipulis suis.* Quod sæpe hæctenus testatus est verbo, nē pe se pro nobis passurum: hoc nunc opere exequitur, sponte egrediens ad locum pro-

ditore non ignotum, & captioni congruum. *Egressus igitur est infelicem illam Hierusalem Christus, lux mundi, & in fine diei, finis ipse factus lucis misero illi populo, tenebras que eis reliquit lux abiens & noctem sempiternam: sic que impleuit, quod dudum per Hieremiam prædixerat: Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam. Item per seipsum: Relinquetur vobis domus vestra deserta.* Hic enim egressus Christi præfigurabat desolationem templi & ciuitatis Tempus enim erat, vt abolito carnali illo cultu, instrueretur verus cultus Dei, qui consistit in spiritu & veritate. Iam dudum autem impietas Iudæorum meruerat, vt à Deo relinqueretur. Quod igitur sæpe comminando prædixerat, hoc nunc re ipsa in suo illo egressu ostendit. Et quanquam ipsi tunc nihil curabant præsentiam Christi, nec aliquod dānum propter ipsius egressum timebāt, imò omnibus votis cupiebant, vt quamprimū à conspectu ipsorum quoquo modo tolleretur: paulo tamen post miserunt omnia bona per egressum Christi ab eis ablata. Vnde & antè captam Hierosolytam audita fuit vox in templo, dicens: *Migremus hinc, vt Iosèphus testatur.* Ideo & post clamabāt, & nemo exaudiēbat. Sic mundus minimum damnum æstimat Christum amittere, sed post aliter sentiet. Quod autem vno tempore Christus & apostoli egrediuntur, præfiguratio fuit, quod & Deum & prophetas perdituri essent. Miserrima planè ciuitas, quæ nec Christum nec apostolos habet. Congruè autem Christus peracturus sacrificium suum, secedit & egreditur, docens nos vitæ re-tumultum tēpore orationis. Iuxta illud: *Sedebit solitarius, & tacebit, & leuabit se supra se.* Hinc in Osea dicitur: *Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius.* Signanter autem Euangelista viam describit huius exitus. *Trans torrentem (inquit) Cedron.* Vallis erat inter Hierusalem & montē Oliuarum, dicta Kidron, & eodem nomine vocabatur fluuius, illic transiens Pulchre autē passionis molestiam hic torrens adumbrabat. Sicut torrens imbribus aductus cum impetu transit, statim autem aqua defluit & omnino cessat: sic tentatio magno quidem impetu hominem aggreditur, vt parum absit à submersione, quemadmodum Dauid clamat: *Saluum me fac Domine, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam: non tamen diu durat Fidelis enim Deus*

me postea non in vili habitu appariturum, sed in gloria. Non tamen dicit, vt habeant claritatem meam, sed: *Vt videant, ne putentur credentes omnino similes Christo futuri, id quod est impossibile. Nec simpliciter dicit: Vt videant claritatem meam, hoc est, meæ humanitatis: hanc enim & impij videbunt.* Vnde Christus: *Videbunt filium hominis venientem cum potestate in nubibus caeli.* Et Ioānes: *Videbit enim omnis caro, etiam qui eum pupugerunt. Ideo Christ⁹ addit: Quia dilexisti me, &c. quod soli videre merebuntur oculi beati iustorum. Formam quippe Dei, in qua patri dilectus erat ante constitutionem mundi, soli videbunt pauperes spiritu, mites, lugentes, &c. Vnde & in caelis regnabunt, & terram viuētium possidebunt, & consolabuntur, &c. Itaque dixisse: *Vt videant claritatem meam, satis est ad iudicium futuræ beatitudinis. Videre nanque, est habere, pro visio claritatis æternæ, est claritudo videntium, & efficiens claritatis eorum causa.* Vnde & Ioannes quum dixisset: *Similes ei erimus, statim causam efficientem subiungit: Quoniam videbimus eum sicuti est. Pater iuste, mundus te non cognouit.* Pulchre Christus in sua oratione obseruauit quatuor illa, quæ Paulus obseruari vult, & fieri in Ecclesia, videlicet, obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Primò enim obsecrationem præmisit dicens: *Pater, venit hora, clarifica, &c. in quibus verbis quasi beneuolentiam patris ambiuit. Ab eo autem loco, vbi dicit, Ego pro eis rogo, &c. oratio, hoc est, verba supplicantiæ sunt, sed nõdum explicantiæ, quid velit aut quò tendat. At vero quum ait: *Pater sancte serua eos, &c. postulatio est. Hic autem quum dicit, Pater iuste, &c. gratiarum actio est, quia iustitiam patris ac misericordiam commendat & collaudat. Iuste enim factum est, vt creatorem suum mundus ob culpam superbiæ cæcatus, non agnosceret: misericorditer vero indultum, vt lumen oculorum suorum, scilicet Dei filium in humilitate suscipientes, ad visionem claritatis Dei perducerentur. Dico igitur: Pater iuste, quasi idem est cum eo quod alibi dixit: *Confiteor tibi pater, quod abscondisti hæc à sapientibus, &c. Obserua, quod supra petiturus discipulorum sanctificationem, præmisit: Pater sancte. hic autē iudiciorum Dei nos admonens præmisit. Pater iuste. Deus enim piis sanctus est: impiis iustus: Cum sancto sanctus eris, cum peruer-****

so peruerteris, ait Dauid. *Per hoc autem, quod patrem iustum nominat, præmonuit, ne temere iudicia Dei reprehendamus, sed certò persuadeamus nobis, in omnibus iustissime agere. Mundus te non cognouit: verisissima sententia. Primò enim cognoscere noluit, quum potuisset ex his quæ Christus fecit & docuit, imò & ex creaturis. Secundo, quia etiam Deum esse cognouit, tamen non saluari cognitione cognouit, quia non sicut Deum glorificauit. Tertio, nec patrem nec iustum esse Deum cognouit, hoc est, nec ipsius bonitatem amplectitur, nec iudicium timet. Digna igitur retributione cæcatus est mundus, vt eius perderet cognitionem, cuius non recepit dilectionem, cuiusq; amitteret auxilium, cuius spreuit consilium. *Ego autem noui te, & hi cognouerunt, &c. Nemo enim nouit patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Laus autem & commendatio apostolorum est, quod subdit: *Et hi cognouerunt.* Per hoc enim eos longe separat à mundo. quis autem putet discipulos æqualiter cognoscere vt Christus addidit, Ego notum eis feci nomen tuum. Vt autem sciamus sine spiritu sancto nunquam perfecte cognoscere Deum: addit & notum faciam, per spiritum sanctum scilicet. Dupliciter enim manifestatur Deus. Primò per verbum, secundo per spiritum sanctum. *Vt dilectio qua dilexisti me, in eis sit, &c. Dilectio qua pater diligit filium, est spiritus sanctus. Vel per dilectionem (more Hebraico) bona è dilectione collata intelligit. In hunc finem Christus omnia & fecit & docuit, orauit & passus est vt spiritum sanctum, omniaque Dei bona acciperemus. Addit in fine in fine: *Et ego in eis. Nedum enim bona sua, sed & seipsum nobis communicauit. Hæc igitur summus ille sacerdos noster pro nobis orauit, & vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati. Non enim cessantibus verbis validus eius clamor cessauit, sed quod nunc verbis orat, hoc deinceps ipsa passione clamabit. Cæterum orando exemplum nobis dedit, vt tēpore tērationis è cælo auxilium quæramus, & potissimum spiritualia quæramus. Quod pro hominibus orauit, consolatio est: quod autem non pro mundo, ter-rere nos debet, ne & nos adhuc in mundo simus, aut permaneam⁹.****

Rom. 1. Ibidem.

Matt. 11.

Exod. 28

Heb. 9.

Hier. 12. Matt. 23.

Ioan. 4.

Thren. 3.

Osee. 2.

Psal. 68.

1 Cor. 10.

ANNOTATIONES

qui non patitur nos tentari supra id, quod
 2. reg. 15. possumus. Hunc torrentem etiam Da-
 uid olim filium suum fugiens, in mœrore &
 tristitia legitur transisse. Hunc & Christus
 transiit, & quidē bis. Primò in persona sua.
 Secundò in membris. Omnino enim per
 hanc viam oportet nos sequi Christū. Nec
 tamen est, quod despondeamus animū. Nā
 etiam in torrente hoc turbido ingentia bo-
 na latent. Sic Isaac in torrente fodiens, repe-
 rit aquam viam. Sic è valle torrētis explo-
 ratores botrū abscissum in castra Israel por-
 tant. In hoc ipso torrente Ezechias combus-
 sit idola domus Iudæ. Sic in torrente tribu-
 lationis inuenitur aqua viua consolationis,
 cibus lætificans cor. Tribulatio enim opti-
 mos in nobis parit fructus. Denique com-
 burit & incēdit quicquid in nobis est vitio-
 rum, quemadmodum ignis purgat & munda-
 dat aurum. *Vbi erat hortus, in quem intravit
 ipse & discipuli eius.* Alij Euangelistæ scribūt
 eum in montem Oliuarū secessisse, id quod
 pulchre quadrat ad exordium passionis.
 Oleum enim lætitiā significat. Iuxta illud:
 Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum,
 &c. Tunc autē fructuose crucem portas, cū
 non ex tristitia aut ex necessitate, sed hilari
 corde te ipsum Deo offers. Hilare enim da-
 torem diligit Deus. Cæterum, quod alij præ-
 termiserant de horto, Ioannes supplet: *In
 hortum* (inquit) *intravit*, vt nimirum in horto
 inciperet satisfactio, quemadmodū in hor-
 to (nempe Paradisi) etiam cœperat peccatū.
 Cum enim Adam in horto in illo sua liber-
 tate aut potius licentia abusus, nos captiuos
 tradiderit satanæ, omnibusque malis. (Cui
 malo non expositus est homo?) admodum
 conueniens erat, vt Christus sua captiuitate
 nos in horto à captiuitate liberaret. Confer
 nunc inter se, quæ in Paradiso primum, &
 nunc hic facta fuerunt. In horto Paradisi
 Adam inobediens iuuentus est, in hoc hor-
 to Christus obediuit vsque ad vincula. Illic
 Adam libertate captiuitatem meruit, hic
 Christus libertatem captiuitate vindicauit.
 Illic sententiam damnationis in hominem
 pronuntiauit Deus, hic eandem sententiā
 in seipsum misericorditer suscepit, vt vel
 hinc videamus, quomodo superexaltet mi-
 sericordia iudicium, & quod miserationes
 eius super omnia opera eius. Cæterum, ne
 quis putet Christum fugiendi & sese occul-
 tandi gratia hoc secretum horti petiisse, ad-
 dit Ioanes: *Sciebat autem & Iudas locum. &c.*

Magnum adminiculum salutis esse poterat
 misero illi, scire vbi Iesus esset, & inueniri
 posset. Quid enim aliud petit sponsa? Indica-
 ca, inquit, mihi, quæ diligit anima mea, vbi
 pascas, vbi cubes, &c. Verū miser ille pes-
 simè abusus est hæc sciētia in suam ipsius
 perniciem, tanto, nequior cunctis homini-
 bus, quanto serpens callidior erat cunctis a-
 nimatibus, & ob hoc opportunius fuit dia-
 bolo homicidæ satellitiū, sicut serpens eidē
 diabolo ad decipiendum primum hominem
 competentius exitit diuersorium. Sicut enī
 tunc serpente vsus est diabolus ad occiden-
 dum in anima terrenum hominem: sic nūc
 isto traditore vtebatur ad occidendū in
 corpore hunc hominem cœlestē & nouū.
 Cæterum, sicut ille serpens propterea, quod
 diaboli instrumentum fuerat, præ omnibus
 animantibus maledicitur: ita hic Iudas ob
 eandem causam grauissimis maledictionib⁹
 obnoxius factus est, quemadmodum supra
 ostensum est. Nos interim obseruemus, &
 Christus frequenter ad hortum hunc cum
 discipulis suis conuenerit. Solitaria enī lo-
 ca & silentij officinas, quærere solebat Do-
 minus. maxime, si quādo mysticum aliquid
 tradebat. Locus enim quietus ad orandum,
 & docēdum aptus est. Vnde discimus hic,
 quod Christus frequenter orauerit, quemad-
 modum & nobis præcipit. Non tamē pro-
 pter se elegit locum quietum (nihil enim ip-
 sum inquietare poterat) sed ad exemplum
 nostrum, quemadmodum & alibi dicit: Cū
 oraueris, intra cubiculū tuum, &c. Quod
 autem non alibi, quā in horto frequenter
 cum discipulis conuenit, signū est, quod a-
 mat virorem virtutum, & gratia fideique
 fructum. Illic enim libenter moratur & in-
 uenitur. Secus autem, vbi omnia arida &
 infrugifera sunt, qualis erat sterilis illa syna-
 goga, quam & sub typo ficulnæ infrugife-
 ræ maledixit: Nunquam, inquit, oriatur ex
 te fructus in æternum. *Iudas autem cum ac-
 cepisset cohortem, &c.* In iuda multa specta-
 da sunt. Ante omnia mirabilis ipsius casus,
 vt qui è discipulo factus sit proditor: è co-
 mite Christi dux latronum: & qui modo in
 eadem mensa cum Christo cœnabat, qui
 sanctum eius panem manducauerat vnā cū
 alijs, qui denique Christum verbis & factis
 ad pietatem exhortantem audierat, ab ipsa
 mensa exiliens, impijs se coniunxerit ob exi-
 guum lucrum, non pietatis Christi recorda-
 tus, totius specti oblitus, nullam curam gerēs
 apostolicæ

apostolicæ dignitatis, omnibus illis bonis tā
 paruum ac vile præponens pretium. Sic e-
 nim auaritia excæcat hominem, facitque, vt
 omnium, præterquam pecuniæ, obliuiscatur.
 Deinde in Iuda attendendum est im-
 peruestigabile Dei consilium, quod permi-
 serit, hunc quem tam honorifico munere
 honestauerat, proditoris scelere contamina-
 ri. Caue verò, Deo in hoc iniustum putes.
 Audi enim sapientem: Cum iustus, inquit,
 sis, omnia iuste disponis, &c. Porro hoc e-
 xemplum Iudæ partim iram & potentiam
 Dei declarat, quemadmodum & Paulus
 Pharaonem ideo excitatum dicit, vt in eo
 Deus ostenderet potentiam suam: partim
 nos monet, ne efferamur animo, sed timea-
 mus. Si enim Deus naturalibus ramis non
 peperit, vide ne quā fiat, vt ne tibi parcat:
 proinde qui stat, videat ne cadat. *Venit il-
 luc cum laternis, facibus, & armis.* Perdita pa-
 ce conscientia, externis armis & multitu-
 dine se munit, quod signum timoris est. Nec
 simpliciter multitudinem se muniuit, sed vtra-
 que potestate, hinc Romanorum, hinc Pha-
 risæorum: his fultus præsidis, sperabat se
 securum. Verum o stultum hominem. No-
 lite (inquit) confidere in principibus, nec
 in filiis hominum, in quibus non est salus.
 Cæterum, quod Iudas tam facile vtranque,
 & secularem & spiritualem potestatem con-
 tra Christum comparauit, indicium est, quod
 vtrique magistratus impij erant, nec suo of-
 ficio fungebantur. Videmus autem hic, qui
 bus armis impij Babylonis ciues impugnet
 ciues Hierusalem, hoc est, pios, nempe non
 veritate & iustitia, sed tantum vi & potesta-
 te. Item impij cum arguuntur, vi humana se
 tueri volunt, quia Deo non confidunt: mul-
 tudine se muniunt, quia putant se minus
 peccare, si cum multis peccent. Denique
 etiam in hoc videmus tam Iudæ quā Iu-
 dæorum cæcitatem, quod lumen mendicāt
 à lucernis, cum habere possent solem iusti-
 tiæ, timent ne in foueā incidant, aut in lapi-
 des impingāt, & maius periculum anime nō
 timent. Sic impij trepidāt timore vbi non ti-
 mor: & vbi timere deberēt, illic securi sunt
 Cæterū, sicut Iudæi hic gladium iuste cōtra
 Christum euaginauerunt, sic iusto Dei iudi-
 cio factum est, vt gladius eorum intrauerit
 in cor eorum. Pro vna enim cohorte Roma-
 na, quam contra Dominum conduxerunt,
 immensum Romanæ virtutis exercitum cō-
 tra eos misit Deus. Et quia cum laternis, fa-

cibus & armis exierant ad capiendum Chri-
 stum, iusto Dei iudicio lucerna legis & pro-
 phetarum cecidit è manibus eorū sicut scri-
 ptum est, Obscurentur oculi eorum, ne vi-
 deāt. *Iesus itaque sciens omnia quæ ventura, &c.*
 Omnia sic facta & scripta sunt, vt manifestis-
 simis argumentis videamus, Christū prom-
 pte, & voluntarium accessisse ad crucem:
 Si enim vel dolo humano, vel vi in crucem
 adactus esset, iam constaret, mundum ipso
 fortiosem & astutiorē esse, atq; adeo ipsum
 non esse Deum. Qualis enim Deus esset, cui
 mundus præualere posset? Deinde, si inuito
 & coacto animo mortē pertulisset, iam non
 perspicua esset eius dilectio. Quia autem
 Euangelistæ vbiq; indicant, eum nec do-
 lis nec vi humana capi potuisse, donec ipse
 veller, palam constat, ipsum esse mundo &
 sapientiosem & potentiosem, clariusq; in-
 de insignis eius charitas apparet: omnia autē
 ad consolationem nostram. Quemadmodū
 igitur supra dixit. Sciens, quia venit hora
 eius vt transeat, &c. cū dilexisset, &c. sic ve-
 re etiam nunc, quanuis sciret non aliqua tan-
 tum, sed omnia quæ ventura erāt super eū,
 idque perfectissime sciret, & quod iam præ-
 foribus essent, non tamen retrocessit, non
 fugit, non se abscondit, sed in finem vsque
 perseueravit in dilectione nostri. Vnde &
 hostibus suis obuiam procedit, solus contra
 multos, inermis cōtra armatos, vt omnibus
 constaret, ipsum nō timere mortem. Et alias
 quidem aliquoties legitur se abscondisse &
 fugisse: hic autem hostibus sponte occurrit.
 Iam enim aderat hora eius à patre præfixa.
 In vtroque autem nobis exemplum dedit.
 Nam fuga & secessionibus docuit nos, vt
 non tentemus Deum: hac autem sua obuia-
 tione docuit, & vt nos promptos voluntati
 Dei offeramus, & multa animi libentia ei
 obsequamur. Sic & Paulus aliquando spon-
 te fugit, in finem tamen etiam fratribus enixe,
 & cum multis lachrymis fugam suadenti-
 bus non consensit: Quid facitis, inquit,
 affligentes cor meum? &c. Hic enim obtu-
 lit se voluntati Dei, alibi Deum non tenta-
 uit: vtrunque ex fide. Vtrunque enim auxi-
 lium Dei postulat. Nam nec imminens pe-
 riculum possumus effugere, nisi manus Do-
 mini defendat, nec possumus nos voluntati
 Dei resignare, nisi spiritu, Dei ducti. Obser-
 uandum & hoc, quod Christus cum ad re-
 gnum quæreretur, fugit: nec mirum. Qui
 enim se exaltat, humiliabitur. Regna enim
 &

& imperia plerūque nihil aliud sunt, quàm præcipitia. E contra autem cum ad crucem quæreretur, obuiam processit. Sciebat enim se per crucem ire ad patrem. Discamus igitur & nos spe futuræ felicitatis, non horre- re præsentia & momentanea mala, nec at- tendere quid patimur, sed quodd per passio- nem ad patrem pergimus. Vide autem, quã promptum habuerit animum Christus ad patiendum. Non solum enim aduersariis occurrit, sed prior interrogat, *Quem quæri- tis?* Poterat sanè eos seuerè arguere, ac præ- terita ipsis beneficia, ipsorumque ingrati- dinem & impietatem exprobrare, imò pote- rat vno nutu omnes perdere, nihil tamen horum fecit, sed tanquam nesciret ipsorum conamen, blandis verbis interrogat, quid quærent. Iam enim tempus erat non iu- dicij, sed misericordiæ. Non irascendum erat, sed patiendum, & malum bono vin- cendum. Familiariter igitur dicit: *Quem quæritis?* quo verbo primum monet ipsos, vt cogitent, quid faciant. *Quem,* inquit, quæritis? Innocentem scilicet, & eum quem ex signis & miraculis cognouistis homine maiorem esse. Hoc cogitate. Magnum est innocentem ad mortem quærere. Sanguis enim innocentium clamat in cælum: multò maius est in Deum peccare. Si peccauerit, inquit vir in virum, propitiabitur ei: si au- tem contra Deum peccauerit, quis orabit pro eo? Deinde hoc verbo. (*Quæ quæritis?*) Christus irridet vanum eorum apparatus, imò timorem: *Quem,* inquit, quæritis? id est, quid opus armis? *Quem* timetis? Num me inermem? num meos, & ipsos inermes Non tamen statim à principio dicit: *Ego sum quem quæritis,* cum sciret ipsorum conamen: sed primum interrogat, vt ex eorum responso occasionem habeat ipsos con- futandi, & vt toti mundo manifestum fiat, tantam multitudinem ob vnum hominem exiisse, quemadmodum & ipsimet fatentur se vnum tantum quærere. Præterea etiam ideo antequam se capi permittat, hostes in- terrogat, quem quærent: per hoc enim quodammodo gratiam suam illis offerebat. Quasi diceret: Ad hoc missus sum, vt omni- bus gratiam præstarem. Hoc experti sunt: quotquot me hæcenus bono corde quæsie- runt. Igitur, si & vos quæritis gratiam, en ad- sum præstaturus etiam indignis. *Quem* igitur quæritis? Obserua hic Christiane, si tã impiis hominibus gratiam suã obtulit Chri-

Rom. 12.

1. re. 2.
Gen. 4.

stus, quanto promptius eandem gratiam, imò seipsum quoque offeret his, qui ipsum in veritate quærunt: Cæterum, quodd impij illi & obstinati nõ respõdent: Te quærimus quasi eum agnoscentes, sed quasi ad incogni- tum dicunt: *Iesum Nazarenum quærimus,* hoc verbo manifestissimè indicatur, quodd eum nec ex facie, nec ex vestibus, nec ex voce co- gnouerunt, quamuis iam dudum omnibus hominibus cognitus esset. Hoc autem non fuit propter tenebras, quia habebant lucernas & faces, sed diuina virtute factum fuit. Primò ad ipsorum confusionè, vt vel hinc discerent se frustra insanire. Maxime autem ad consolationem nostri factum est, vt scia- mus hostes nostros, vt maximè nõs noue- rint, nihil tamen malorum posse citra bonam Dei voluntatem nobis intentare: nec enim agnoscere, nedum occidere possunt. Item, vt discamus Deum pluribus modis posse, si velit, suos adiuuare. Hinc & olim Sodomitas excæcauit, vt tota nocte non pos- sent inuenire ostium domus ipsius Loth. Sic & eos, qui ad comprehendendum He- liseum missi erant à rege Syria ita cæcauit, vt videntes & colloquentes, imò & ambu- lantes cum eo ipsum non cognoscerent, donec ipso orante, oculi eorum aperirètur. Cæterum, nemo Christianorum nescit, quod Dominus noster in circuncisione vo- catus sit Iesus, quod nomen ipsi prius ab Angelo diuinitus inditum erat. Nazare- nus dicebantur, à Nazaret patria Mariæ ma- tris, vbi fuerat educatus. Hæc igitur duo no- mina hic exprimunt impij: tertium autem (quod est Christus) tacent. A solis enim iu- stis cum salutis æternæ fructu nominatur & agnoscitur esse Christus Messias, Rex & Saluator. Veruntamen etiam, quodd hic re- spondent se quærere Iesum Nazarenum, nõ mala fuisset responsio, si cor malum non fuisset, sique eo modo quæsiuissent, vt oportet. Quid est enim Iesus Nazarenus, nisi Salua- tor sanctus? Verum is non armis quæren- dus est, sed pijs precibus & fide firma & viuã dilectione. Verum hi non Saluatorem aut salutem quærunt, sed vt habeant, cuius nece & occisione suã inuidiã satisfaciant. Quid igitur Christus respondet? *Ego sum.* Hoc vel vno verbo indicatur, eum volun- tariè passum: quandoquidem vt ignotus potuisset vel aufugere, vel latere: verum ob- blatus est, quia voluit. Obseruandum au- tem, quodd Christus liberè constiteretur, nec

Gen. 19

4. re. 6.

Luc. 2

Matt. 2.

Isa. 53

pu- det

pu- det eum nominis sui. Sum, inquit, Iesus Nazarenus, id est, Saluator sanctus: quo ver- bo iterum nos admonet, & se paratum esse ad saluandum, si velit: & ipsis impudè non cessurum, si se Iesum & saluatorem & san- ctum ad mortè quærant. Deinde quia hoc ipsum nomen, vt esset Saluator iustus, non habebat ex humana natura, sed ex virtute diuina, quã in ipso vnã cum diuinitate in vnã personam conueniant: rectè, dicenti- bus, se quærere Iesum Nazarenum, propriã suã diuinã essentia vocem respondit, di- cens: *Ego sum.* Sic enim & olim Moyse di- xit: *Ego sum qui sum.* Huius igitur vocis diuinã ipsos commone re voluit, cum dicit *Ego sum.* Sed frustra fiunt omnia. Nihil enim horum attendunt. Discamus ex hoc ver- bo Christiani nos, vt nomen nostrum, fidè no- stram liberè confiteamur. Si à tyranno au- dis, *Es Christianus? Es Catholicus?* liberè responde: *Ego sum.* Hæc enim vox maximè deiicit aduersarios. Negando enim & dissi- mulando peiores eos reddimus. *Stabat autè & Iudas cum eis.* Sæpe Iudæ mentionem fa- cit, vt ostendat magnitudinem peccati eius ad terrorem eorum, qui etiam nunc eum imitantur. Stabat miser ille cum eis, non tan- tum corpore, sed etiam voluntate. Nam so- lo corpore inter malos esse nihil obest, vt pa- ter de Loth & Daniele, &c. Stabat, imò pu- tabat se stare, cum haberet secum vtranque potestatem, verum baculo arundineo inni- tebatur. *Ægyptus enim homo & nõ Deus,* &c. Et: *Maledixit qui confidit in homine,* & ponit carnem brachium suum: *Stabat cũ eis.* Malus enim Christianus nihilo melior est Iudæis & Ethnicis: nam eodem animo Christum impugnat. Iam considera, quantũ doloris pium Christi peccus senserit, cũ vi- derit se à discipulo prodi, & ab his ad mor- tē quæri, quibus maximè benefecerat. Ma- gis enim affligit animum, si ab eo, qui vide- batur amicus, patimur, quàm ab eo, quem hostem nouimus. Hinc est, & illa vox Chri- sti in Dauide: *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;: Tu verò homo vna nimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, &c.* Vt inter- rim taceam, quod per hoc præuidit homi- num in gratitudinem non cum Iudæ & Iu- dæis cessaturam, sed perpetuè mansuram. Sic enim reuera factum videmus, quodd ces- sarunt quidem externæ passiones Christi: Mors enim ei vltra non dominabitur, &c.

Exod. 3

Isa. 31.
Hier. 17

Psal. 54.

Rom. 6

Verum nondum cessauit ingratitude homi- num. Vide autem hic pertimescendam ex- cæcationem Iudæ. Videbat ex vna parte Christum stare cum suis, ex altera parte im- pios homines, proposita erat ei vita & mors ipse autem ad partes impiorum trãsit: ideo & in ipso impletum est illud propheticum: *No- luit benedictionem, & elongabitur ab eo,* Dilexit maledictionem, & venit ei. Deinde mira eius excæcatio etiam in hoc appa- ret, quodd cum tam sanguinolenta conscien- tia audet coram Christo stare, & ipsum in- tueri. Verum hæc est impiorum natura, quodd neque Deum, neq; homines verentur. Frõs (inquit) mulieris meretricis facta est tibi. Et iterum. *Ceruis tua ferrea, & frõs ærea.* Præ- terea nec in mentem ipsi proditori venit fe- lix illa apostolorum societas, in qua fuerat. Auertat Deus hanc à nobis excæcationem, quanquam eam ipsam non minorem etiam nunc videamus in quibusdam. *Vt ergo dixit Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt.* Vna voce Christi nedum retro pulsi, verum etiã in terram cadere coacti fuerunt. Quid hic ipsis profuit armata multitudo? Vna nãque voce, & ea ipsa admodum leni & mansueta tantam turbam odiis ferocem, armisq; terri- bilem, sine vlllo telo percussit, repulsi, stra- uit. Verè insigniter potentia eius hic mon- strata est, idque tripliciter, Primò, quã audita voce ipsius, quasi vi aliqua repulsi, retro abeunt. Secundò, quod nec consistere pos- sunt, sed coguntur cadere. Tertio, quod su- pinos eos deiicit, vt vel cælum cogereantur as- picere & Deum, qui omnem humanam cõ- passionem ex animo eiecissent. Cæterum, hic casus Iudæorum præfigurauit casum, Israeliticæ domus, Quicumque enim contra Christum venit, cadere cogitur, quantum scũ que sit. Ideo autem Christus hostes suos tã potenter deiecit, vt sint inexcusabiles, nimi- rum ex hoc signo manifestè videntes hunc Iesum, quem ad mortem quærebant, homi- ne maiorem esse, ac suo tempore iram suam in eos versurum. Deinde hoc fecit ad con- solationem piorum, vt certo sciant impios casuros, etiam si ad tempus triũphent. Præ- terea hoc fecit etiam ad terrorem omnium impiorum, quos si vellet, vno nutu proster- nere posset, nisi patienter expectaret. Qui enim vno verbo poterat tot hostes proster- nere, eadem facilitate potuisset efficere, vt terra dirupta ipsos cum omnibus suis armis absorbuisset. Ex hoc igitur loco confidere- mus

Psal. 103

Hier. 3.
Isa. 48.

3

mus

mus Christi potentiam in genere. Si enim in forma agni hoc potuit & fecit, quid faciet in forma leonis? Si iudicandus hoc fecit, quid faciet iudicaturus? Si moriturus hec potuit, quid poterit regnaturus? Et nunc igitur reges, imò omnes homines intelligite, erudimini, qui iudicatis terram, imò qui habitatis in terra. Apprehédite disciplinã, ne quãdo irascatur hic Dominus, & pereatis, &c. Signanter aut̄ videmus hic potẽtiã verbi Dei. Nam verbo eos prostravit, nec auctero aliquo verbo, sed admodum leni. Quòd si impij hi stillas sermonum eius nõ sustinuerũt, quis tonitruũ sermonũ eius sustinebit? Leue quidẽ videtur esse verbũ Dei, sed hic vides, q̄ verè est potentia Dei. Sicut igitur Iudæi verbo prostrati sunt, sic corã verbo Dei id est euangelica prædicatione nec peccatũ, nec mors, nec diabolus constare p̄t. omnia enim apostolica prædicatione Christo triũphũ cõcesserũt. Vnde; & à Paulo dicitur gladius spiritus. Videmus insuper hic, quãdã nihil possit mũdana potentia cõtra Deũ: Dñs (inquit) in celo irridebit eos. Nõ potuissent Iudæi hunc Iesum Nazarenũ comprehendere, nisi ipse voluisset, etiãsi maiore exercitiũ adduxissent, quãdã vnquam habuerunt vel Alexander, vel Xerxes, vel Annibal. Sic enim etiam adhuc sæpe Deus confundit sperantes in potẽtia sua. Præterea videmus hic quod vnum & idem verbũ piis quidem est cõsolatio, impiis autem iudiciũ. Nam Christus altis sæpe terribus apostolos hoc verbo consolatus est, dicẽdo: Ego sum. Imo pii etiam adhuc nihil dulcius audiunt, quã quũ Christus dicit. Ego sum. Hoc enim verbum omnia aduersa ipsi leuia facit. At impiis horrẽdum tonitruũ est & erit, quãdo Christus dicit: Ego sum, scilicet in quẽ pupugistis, quem contempnistis, &c. quem admodum & fratribus Ioseph olim gladius acutissimus erat, quum diceret: Ego sum Ioseph, quem vendidistis in Ægyptum, &c. Postremo pulchrè hic expressa est natura impiorũ. Primo enim vnde emendari debuerant, peiores inde sũt: hoc est retro abire. Retro autẽ abire, est à Deo & iustitia desistere. Secundo, cadunt, quia coram iudicio Dei constare nequeũt. Item, semper cadunt impij, donec in profundũ peruenerint. Cadũt autẽ retrorsum, quia nõ vident quo cadant, nec vbi iaceãt, nec quomodo resurgant, Itẽ nõ vident quã pœna ipsos maneat. Denique nunquã agnoscunt peccatum, vt conuertantur.

Pij autẽ etiam si cadunt, cadunt tamẽ antrosum. Statim enim peccatũ agnoscũt & conuertuntur, imo etiam si vel dextrorsum per prospera scilicet, vel sinistrorsum per aduersa vincantur, statim tamen resurgũt: nec ita cadunt, vt Deum omnino abiiciant. Vide autem, quãdã verè dictum sit: malitia cõfunditur multoties, serè nunquã autem vincitur. Superbia enim eorum, qui Deum odierunt, ascendit semper. Sic impios illos admonere debuerat repẽtinus ipsorum casus, ne quid contra hunc Iesum Nazarenum attentarent, quando quidem semel confusi erant. Iterum ergo eos interrogauit. Quem queritis? Vt magnitudo impietatis eorum manifesta fieret, qui tanto signo admoniti, adhuc in malitia perseverabant. Nam eadem proteruita respondent, qua prius, se querere Iesum Nazarenum, quasi nõ quieturi, donec inuidiam suam in ipsum expleant, etiam si maiora pati oporteret. Sic nimirum impius thesaurizat sibi iam in diem iudicij. Quem enim Deus despexerit, nemo corrigit. Sic impij illi, etsi Christi diuinam virtutem in seipsis sensissent, non tamen eum sicut Deũ glorificauerunt, sed semper contumeliis affecerunt. His similes sunt plerique, qui veritate Dei cõuincuntur, minime tamen emendantur. Quid igitur Christus ad hanc Iudæorum obstinatam malitiam respondet? Dixi, inquit, vobis, quod ego sum. Quasi diceret, Dixi, & experiti estis, me esse principem fortitudinis: ergo si adhuc me queritis, & sic percussis nondum doleris, en adsum paratus in flagella. Vobis tamen attendendum est, quòd dixi: Ego sum. Hoc igitur verbo Christus se in locum nostrum statuit, patienter laturus, quicquid iustitia diuina exigeret pro peccatis nostris, non quod pro nobis otiosus vt hæretici docent, peccati pœnas exsoluerit, sed quod suæ sacratissimæ pãssionis fructu nostris bonis operibus vitæ eternæ valorem impenderit. Interim tamen iterum potentiam suam ostendit, cum dicit: Si me queritis, sinite hos abire. Hoc enim verbo potenter ipsos prohibet, ne discipulos lædant: nam alioqui apostoli illis nõ abiissent, nisi aduersarij efficacia huius mandati à furore suo coerciti fuissent. Poterat quidẽ Christus eadem potentia dicere, Sinite me abire, sed oportebat, vt ipse pateretur. Nihil igitur aliud discipulos in illo tumultu præseruauit, ne læderentur aut caperentur, nisi hoc verbum Christi: Sinite hos abire.

Eodem

Eodem modo etiam nos regit & conseruat, etiam si nos ignoremus vel non attendamus. Discipulos autem potenter seruauit, ad consolationem nostram, vt sciamus fortitudinẽ manus Domini. Noluit etiam eos, secũ mori. Primò enim, non expediebat eis eo tempore mori, quia si negantes morerentur, dãmarentur. Deinde cum electi essent, vt fructum ferrent, impediretur eorum vocatio. Maxime autem id eo eos secũ mori noluit, ne quis putaret ipsius mortem solam nõ suffecisse. Solus igitur mori voluit, vt solus agnosceretur esse Saluator noster: Torcular, inquit, calcavi solus, & de gentibus non est vit mecum. Vnde & Moyses: Dominus solus dux eius fuit, nec fuit cum eo Deus alienus. Ipse igitur redemit nos, & non ipsi nos. Ante omnia autẽ expressa nobis est in hoc verbo energia charitatis, quẽ (vt Paulus ait) patiens est, omnia incommoda proximi suffert, non querit quæ sua sunt, imo mauult omnia semper sola sufferre, quãdã vt proximus quoque patiarur: Si me, inquit, queritis, sinite hos abire, Hæc est vera cura proximi, vt pro ipso solliciti simus, & eidem, vbi possumus, etiam cum nostro incommodo prospiciamus. Hanc curam proximi ostendit Dauid cum diceret: Isti qui oues sunt, quid meruerunt? Verè, obsecro, manũ tuã in me & domum meam. Ego enim sum qui peccavi. Ex eadem ad proximos cura Paulus optabat anathema esse pro fratribus suis & Moyses deleri de libro Dei. Faceffat igitur à Christianorum auribus & mentibus illud triuiale: Gaudium est miseris, socios habere pœnarum. Sic enim mundani, cum patiuntur, cuperent omnes simul pati. Verè charitati autem maximus mœror est, proximum in idem discrimen venire. In fine tamen Ioãnes aliam adhuc addit causam, cur discipulos simul mori secum noluerit Christus. Vt sermo, inquit, impleteretur, quem dixerat: Quia quos dedisti mihi, non perdi ex eis quenquam. Hoc autem verbũ dixerat in oratione illa sua post cœnam. Pater, inquit, serua eos quos dedisti mihi: quum essem cum eis, ego seruabam eos, non perdi quẽquam nisi filium perditionis, vt scriptura impleteretur. Loquitur autem illic de apostolis, quos pater sibi addiderat vt cooperatores in diuulgando verbo regni. Horum apostolorum Christo in carne mortali viuio nullus periit, nisi solus Iudas, qui etiam ipse nõ ab aliis, sed à seipso occisus fuit. Hunc Iudã

nominat filium perditionis, propterea q̄ miserè in peccatis propriis mortuus est & periit. Alij aut̄ discipuli satis securi erant, quãdiu cum Christo conuersabantur. Expressum est hoc verbo insigne exemplum omnibus pastoribus attendendum & mirandũ, nempe quòd Christus gloriatur se nullum perdidisse ex his quos pater illi dederat. Cõtrarium faciunt pseudopastores, qui nihil minus curant, quã oues. Allegat autem Ioannes hoc verbum Christi, vt videamus eam orationem Christi exauditam esse & efficacem. Nisi enim exaudita fuisset, discipuli permanere illis non potuissent inter tot hostes. Hæc est igitur summa consolatio nostra, q̄ scimus Christũ in sua pro nobis oratione exauditũ esse pro reuerentia sua. Simò ergo Petrus habens gladium, eduxit eum. &c. Lucas dicit discipulos prius interrogasse, num percutere deberent gladio, verum Petrus non expectato Domini responso percutit. Sic caro impetu quodam ruit in vitia, non præmeditatur, num voluntas Domini sit, imo ne iudicium quidem rationis expectat. Cæterum Christus, qui hoc factum postea in Petro arguit, nõquam ei id ipsum permisisset. Et carnalis homo multa mala ommitteret, si vel propriam rationem prius consuleret. Quauis autem Petrus hic admodum audax & fortis animi videatur, magis tamen est cõfidentia carnalis, quã fortitudo fidei. Nam nunc quidem audax est, cum videt adhuc in Christo diuinam potẽtiã: paulo post, vbi Christus potentiam suam abscondit, cessat etiam fortitudo Petri. Vnde patet, q̄ non ex fide processit hæc audacia: alioqui etiam in aduersis perdurasset. Gladium igitur arripit Petrus, quia non intellexerat quod Christus dixerat. Qui nõ habet, vendat tunicam, & emat gladiũ, hoc Petrus de externo gladio intellexerat, cum Christus loqueretur de gladio spiritũ, quod est verbum Dei. Deinde nondum sciebat quòd oportet Christum pati. Præterea nec hoc sciebat, in schola Christi non artem pugnandi & vincendi, sed patientiam doceri. Cæterũ q̄ Petrus non maius damnum huic seruo intulit, non ipsius Petri voluntas, sed ipsius Domini bonitas fuit, qui solet etiam indignis & ingratis benefacere, sicut & postea aures ei restituit, quem iustus ignis de celo consumpsisset. Verũ hæc est Dei natura, & hoc factò Christus opere impleuit, quod verbo docuit, diligendos esse etiam inimicos

Hebr. 5.

Luca. 22.

Ibidem.

Ephe. 6.

Matt. 5.

inimicos

inimicos, & beneficia præstanda etiam his, qui nos oderunt. Quod autem signanter dicitur Petrus seruo huic amputasse auriculam dextram, non casu, sed Dei providentia factum est, nec vacat mysterio. Primum enim per hoc significatum est, Iudæos deinceps verum & dextrum auditum legis & prophetarum perdituros, omniaque tantum sinistre interpretaturos, nihil autem dextre, id quod apertissime videmus impletum. Quod ramentum postea seruo illi auris restituta est per Christum, præflagium fuit, eos suo tempore iterum illuminandos. Cum enim conuersi fuerint ad Christum, auferetur ab eis velamen. Excæcatio enim ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intrauerit, &c. Quod autem is cui auris amputata est, seruus fuit pontificis, iudicium fuit quod huiusmodi homines magnatibus huius mundi adhaerentes, plerumque vnam tantum aurem habent, & sinistram tantum: quo fit, ut tantum ea audiant, quæ falsa, vana & mendax, sunt, veritatem autem, verbum Dei, iustitiam & bona aliorum, nec audiunt nec attendunt. Generaliter autem omnis qui Christo contrarius est, dextra caret aure: omnia enim sinistre intelligit, nec vnquam ad lucem veritatis, dum talis est perueniet. Nomen autem serui exprimit Ioannes, propter miraculum postea in ipso factum, in restitutione auriculæ. Quid autem Christus ad hanc Petri audaciam? *Conuerte* inquit, *gladium tuum in locum suum*. Iam inciderat Petrus in ius gladii, quia gladium arripuerat: Christus autem diuina virtute eum defendit, ne vis ei fiat: interim tamen verbo eum increpat, neque id abs re. Multipliciter enim reprehensibilis erat. Primum, quia gladii usus contra alium hominem omnibus priuatis personis interdictus est, præterquam ad defensionem cum moderamine debito. Secundo, quia in schola Christi tam diu versatus, scire debuit, nostra arma esse spiritualia, potentia Deo, &c. Insuper etiam apostolus erat, & apostolorum primus, quorum officium est, non nocere, sed prodesse. Hinc & alio loco Christus discipulis vindictam querentibus respondit: Nescitis cuius spiritus estis. Præterea, in hoc vel maxime reprehensibilis erat Petrus quod prior percutit, cum nec ipse nec Christus adhuc læsus esset. Merito igitur eum arguit: *Conuerte*, inquit, *gladium tuum in locum suum*: quasi diceret, Nescis te etiam antea ob hanc causam à me increpatum, ac Satanam appellatum? Noli mortem meam depellere, sed stude imitari. Aufer hinc tuum illum

gladium, qui homines necat: meus gladius, quem ego tibi commisi, vitia amputat, homines seruat. Conuerte illum tuum externum gladium in vaginam: vel (ut alij dicunt) in locum suum. Locus proprius gladii est potestas, huc eum conde. Potestas eo vtatur, non tu. Si corpus morbum patitur, ad medicum pertinet curare, non ad agricolam: si quid in corpore mystico amputandum est, ad potestatem spectat, non ad quemlibet priuatum. Hoc itaque verbo Christus primo prohibet vindictam: secundo, damnat nostram iracundiam & impatientiam, qui ne verbum quidem durum sustinere possumus. nec contenti sumus æquale damnum rependere, contra hoc quod monet Paulus Noli vinci à malo. Tertio, docet hoc verbum, quatenus pietatis æmulatio procedere debet. Iustam quidem causam defendere licet, sed quatenus vocatio tua tulerit. Si magistratus es, agnosce te Dei ministrum, vltorem in ira ei, qui quod malum est, facit. Sin priuatus fueris, ad mone, argue, reprehende, idque citra contumeliam. Cæterum, citra potestatem magistratus propria auctoritate nec pro Christo, nec pro iustitia gladium vsurpare debes. Non opus habet Christus iustitia aut tuo gladio, Christus seipso satis potens est, itidemque & iustitia. Habet enim à parte sua Deum & omnes Angelos: Hinc in psalmo dicitur: Dilixisti iustitiam, & odisti iniquitatem, &c. Et iterum: Cognoui Dominum, quia æquitas iudicia tua. Et Christus ipse in Matthæo: Non putas quod possim rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum? Quarto, docet Christus hoc verbo, quibus armis se Christiani tueri debeant, nepe non gladiis & suestibus, sed humilitate, patientia, mansuetudine, & beneficiis: Discite (inquit) à me quia mitis sum & humilis corde. *Calicem quem dedit mihi pater, non vis ut bibam illum?* Singula verba emphasim suam habent. Primum enim more scripturæ sacræ passionem suam calicem nominat. Tribulatio enim alicubi comparatur aquæ, ut cum dicitur: Intrauent aquæ vsque ad animam meam. Aliquando torrenti, ut quum dicitur: De torrente in via bibit, &c. Comparatur & calici vini meri. Sicut enim vinum plus iusto potum, metis statum euertit, sic & tribulatio, &c. Deinde Christus passionem suam calicem nominat, ut ostenderet sibi mortem dulcè & desiderabilem esse pro salute hominum.

minum. Præterea etiam ideo calicem nominat, ut ostendat etiam grauissimas afflictiones in hoc mundo, nihil esse (ut ita dicam) nisi si vnum haustum: statim enim cessabunt. Addit Christus: *Quæ dedit mihi pater*. Non loquitur dubitativè: Fortasse pater hoc vult, sed assertivè. Pater, inquit, *dedit mihi hunc calicem*. Iam si pater dedit, quis contradiceret: Non licet repugnare aut contradicere, ubi Dei voluntas præceptiva nobis cõstitit, sed simpliciter obedire. Signanter autem non dicit, Deus aut Iudex dedit, sed pater, ut sciamus Deum etiã plerumque quum flagellat, patrem esse. Ira enim in indignatione eius, sed vita in voluntate eius. Docet igitur hoc verbo, se non hominum arbitrio, sed Dei voluntate pati. Docet ite se non esse contrarium Deo, sed vsque ad mortem patri obedientem in omnibus etiã grauissimis. Docet insuper nos in aduersis non respicere in hominem aut demonem mala inferentem (alioqui nunquam patienter feremus) sed in Deum permittentem, quem admodum ipse hic facit. Sic Iob: Dominus dedit, Dominus abstulit, &c. Sic David inquit, Sine, ut maledicat mihi. Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David. Addit Christus, *Non vis ut bibam illum?* Non vis tu homo creatura, seruus, quod vult Deus creator, & omnium Dominus? Mihi hic calix Datus est, & non alteri. Nemo enim ad hoc sufficit præter vnum me: Non vis ut ego eum bibam? Quis ergo alius eum bibet? Si ego hunc calicem non bibam, æterna sit omnes peribitis: sin autem, et si amarum est poculum, omnem tamen in vobis sitim sedabit. Atque ob hanc etiam causam, passionem suam calicem appellat, quod ex ea omnes bibimus: non tantum quod cum ipso & post ipsum patimur, sed etiam quod inde omnem consolationem haurimus. Sicut igitur Christus non renuit suum calicem, sed insuper dissuadentem Petrum corripuit, sic nos quoque faciamus. Non est tolerandus, qui à diuinorum obseruantia mandatorum abducit, etiam si in verbis præferat pietatem, sed increpandus: si subditus, si æqualis, penitus non ferendus: si verò superior sit, nullo modo timendus est. Obedire enim oportet Deo magis quam hominibus. *Cohors ergo & tribunus ac ministri Iudæorum comprehederunt Iesum*. Hactenus præcessit interior passio Christi: nunc incipit exterior. Postquam enim Iesus sui copiam eis permisit potius quam dedit, irruunt in agnum lupi rapaces,

in pastorem dirilatrores, in patrem filij degeneres, in Deum peccatores, in lumen verum filij tenebrarum, nihil vel eius consuetudine, vel deitatis maiestate, vel miraculorum terculamento permoti, manus iniecerunt in eum: occupant paratum teneri: trahunt volenter tauri, qui si veller obniti, nihil quidem in iniuria eius impię manus possent. Hic itaque impletum est, quod iam dudum David in persona Christi prædixerat: *Psalm. 21. Quoniam* (inquit) *tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens: Sicut aqua effusus sum, &c. Cæterum, quanuis Euangelistæ plane & paucis verbis recitent hanc Christi captiuationem (hoc enim tantum agebant, ut certa fides esset historiæ) nihilominus tamen occasionem præstant plura etiam cogitandi, id quod maxime ex hoc nostro Ioanne patet. Is enim primò subindicat quid causæ fuerit, quod nunc potuerunt Christum comprehendere, & non antea, quamuis id sapius attentassent. Ergo, inquit, quia, scilicet pater hunc calicem dedit, ipseque Christus obedienter eum ebibendum accepit: iamque hora erat ab æterno ad hoc destinata, ideo comprehendere potuerunt. Hæc igitur fuit causa, non ipsorum vis aut potentia. Deinde idem Ioannes plures recenset nominatim etiam, qui Christum comprehederunt: *Cohors* (inquit) *& tribunus, & ministri Iudæorum, &c. ut innuat hunc primum impetum Christo Domino mirum in modum fuisse grauem. Nec mirum, quomodo enim ipsi nunc recens capti parcerent, cui nec in cruce pendenti, postquam omnem suam malitiam in eum compleuerant, non pepercuerunt? Primum igitur non vnus aut alter in eum irruit, sed multi. Deinde omnes erant inflammati ira & odio in eum. Persuasi enim erant à primoribus, hunc peruersissimum esse seductorem, hac ira & odio egressi erant. Auxerat iram, quod tam diu eum capere non potuerunt, itemque quod ipsos in terram prostrauerat: incitauerat & Iudas, admonens, ut caute eum tenerent. Accepta igitur licentia, omnes in eum irruunt, singuli suam iniuriam vindicare volentes, simulque & pontificibus gratificare studentes, quibus sciebant, se rem gratissimam facturos, si nulla compassione erga CHRISTVM mouerentur. Erat enim**

Ee vide.

2. Cor. 3.
Rom. 11.

Rom. 12.

Psalm. 29

Iob. 1.
2. Re. 16

Psalm. 44
Psalm. 118

Mat. 26.

Mat. 11.

Psalm. 68

Ps. 109.

2. Cor. 10

Mat. 26.

videre, quasi quum oppidum aliquod munitum, vbi post longam obsidionem aditus tandē patefactus est, furibunde irrumpitur, oppugnatur, diripitur, nullo videlicet cessante. Ob hanc igitur causam Ioannes captiuatores Christi sic nominatim perstringit. Obseruandum autem in captiuatione Christi nedum esse milites, nedum Iudæos, sed etiam Gentiles, Romanos, imò nec tantum qui presentes erant in Christum peccabant, sed etiam absentes principes, quorum iussu hæc fiebant. Non vnus autem aut alter, sed omnes homines, & qui præcesserunt & secuti sunt, & adhuc etiam secuturi sunt, omnis sexus, omnis conditionis, & c. causa sunt sanguinis Christi. Verè enim in peccatis nostris captus est. Quis hic non expauescat? *Comprehenderunt* (inquit) *Iesum*, sed mala comprehensione. Nam & bona comprehensio est, qua pii homines ipsum comprehendunt fide, & spe, & charitate. De qua Paulus: Sequor, si quo modo comprehendam. Et spòsa: Tenui, eum, nec dimittam. Verum de hac comprehensione hic non fit mentio, sed de ea, quam Sapiens ponit: Circumueniamus, inquit, iustum, morte turpissima cõdemnemus eum. Sic igitur, qui non angelos, sed semen Abrahamæ apprehendit, ab illis ipsis, quorum manum apprehenderat, comprehensus est indignissimè: imò qui non angelis ruentibus, sed hominibus cadentibus misericordiz suæ manum porrexerat, ipsorum manibus nunc capitur. Verè insignem Dei bonitatem, Magnum quidem est, quòd hominè ab exordio, in tantum sublimauit, sed longe maius est, quòd pro homine seipsum tan profunde humiliavit. Sic magnū est, quòd plerunque pios miraculose eripuit, sed longe maius est, quòd nunc se amore nostri cõprehendere sinit, quo scilicet ab æterna captiuatione nos liberaret Magna siquidè tyrannide captiuauerat nos peccatum, mors & diabolus: Christus autem, quū nullū ius in eum haberent hi captiuatores nostri, spòre tamen se capi permisit. Et quia fortior illis fuit, illos vicit, nosque liberauit. Meritò igitur canimus: Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me, & c. Addit Ioannes: *Et ligauerunt eum*. Hæc sola erat potestas tenebrarum, vt comprehendere ad ligandum, què comprehendere non poterant ad intelligendum: ita eum cõprehenderūt hora illa sua, hora vna & momentanea. Nam posthac lucè

comprehendere nulla vnquã tenebris erat potestas. Comprehendentes (inquit) ligauerunt eū. O nimis horrenda temeritas peccatorum. Ligauerūt autè, vt securius duceret eū. Hoc enim præmonuerat Iudas, vt ducerent eū caute. Iam igitur securi sibi videbantur, quia Christum captum in manibus habebant, reuera tamen hæc Christi captiuatio & ligatio summam ipsis attulit perditionem. Huius figura præcessit in Sansone, itèq; in arca Dei. Sicut enim Sanson à Philistæis olim captus, perditionis eorum causa fuit, vt multo plures ex eis occideret moriens, quã viuens occiderat. & sicut arca Dei ab eisdè Philistæis capta multipliciter eos afflixit: sic verè Iudæos nemo alius perdidit, quàm qui captus & ligatus ab eis fuit. Gaudebant Philistæi capto Sansone, itèq; capta arca Dei sed gaudium eorū non fuit diuturnū. Gaudebant & Iudæi capto Christo, sed hoc gaudiū ipsorū breue fuit. Paulò enim post à Romanis deuastati fuerūt. Atq; hinc est, quòd etiã nūc clamāt, orant, & nemo est qui eos exaudiat, manuque porrigat. Et iuste quidem. Respondere enim potest, vt runq; maiestatis suæ brachium esse ligatum, & idcirco nullū se præbiturum auxilium. Sic igitur ingrati filij Adam manus iniiciunt in eū, cuius manibus creati erant: ligant eum, qui oēs solue re venerat. Interim mirissimus agnus tacet, & non aperit os suū, sed in amaritudine animæ suæ recogitat annos nostros, sciens quòd hunc laborem non præstitit ei, nisi peccatū nostrum. De hac captiuatione iam antea per Dauidem dixerat: Inimici mei animam meā circūdederunt, adipem suum cõcluserūt, id est, incorrigibiliter impietatem suam perficere statuerunt, nullius monitis aut miraculis retrahendi. Os eorum locutum est superbiam. Non enim sine magno clamore, irrisione, & conuitiis eum comprehendisse credendum est: Proicientes (inquit) me, nunc circūdederunt me: Oculos suos statuerunt declinare in terram, id est, decreuerunt nec Deum, nec iustitiam, sed nec cælum respicere: Susceperunt, inquit, me, sicut leo paratus ad prædā, & c. Ecce quanta fuit ira & furor, quæ non nisi per iram fortissimæ & crudelissimæ bestię exprimitur. Et in alio Psalmo: Circūdederunt, inquit, me, sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis. Quibus verbis iterum immanis hostium Christi crudelitas præostensa fuit. Apis enim in tantum ardet ira, quòd licet

licet amisso aculeo nunquam possit mellificare, eundem tamen fremens infigit in hostem, & mauult mellificationem perdere, quàm se non vlcisce: sic Iudæi expleuerunt inuidiam suā in Christum, nihil curantes, quòd in æternum nunquam possent mellificare. Vnde & post dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Obseruandum autem, quòd etiam in ligatione ponitur numerus pluralis. Non enim vnus tantū eum ligauit, imò omnium hominum peccata Christum ligauerunt: Vnde in Psalmo dicit: Funes peccatorum circumplexi sunt me. Hos funes primi nostri parentes neri aut texere cœperunt, nos autem ipsos perfecimus. Vel hinc igitur expauesce peccator, cum audis & vides peccata tua tam immaniter Christū ligasse. Noli tamen despondere animum, nam suis illis vinculis Christus nostra rupit vincula ac in veram libertatem restituit Meritò igitur canimus: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Hic igitur primo discamus, vt grati simus de nostra liberatione. Deinde caueamus, ne vnquam amplius Christū peccatis nostris ligemus. Discamus itè, vt & nos cõstanter, si ita calus fert, pro Christo vincula patiamur. Iam enim nihil amplius ignominia habent vincula & funes. In Christi nanque sacro corpore sanctificata sunt & nobilitata, vt non ignominia, sed gloria sit ea ferre pro Christo, id quod in apostolis & martyribus videmus, quibus nihil gloriosius erat, quàm pro Christo pati. Et nos igitur non erubescamus pro Christo vinciri, quando ipse prior pro nobis vincus fuit. Præterea discamus & nos ipsos captiuare, omniaque membra nostra ligare funibus præceptorum Dei, vel potius funibus charitatis, ne laxentur ad ea, quæ Deo contraria sunt, captiuentur & ligentur oculi ab illicito visu, aures à noxio auditu, lingua à noxio sermone, manus à malis operibus, cor à malis cogitationibus, intellectus ab erroribus sensibus & prauis dogmatibus, & c. Hæc igitur de captione Christi paucis dicta sint. *Adduxerunt autem Iesum ad Annam primum*. Audimus attento animo, quomodo Christus Dominus cõprehensus sit ab impiis, ad quam tamen comprehensionem se sponte obtulit, vt qui sciebat quantum bonum hic ad omnes homines peruenturum esset. Nihil enim plus poterat nocturni illi bellatores, quàm capere, ligare, abducere.

Ipsorum non erat occidere. Si enim decreuerant principes, vt prius ad ipsos perduceretur, volebant sic agere, vt nemo posset dicere ipsum iniuste occisum, ideo primū eū audire volebant, in specie iusti iudicij. Deinde quicquid etiã responderet, iam decreuerant eum potestati Romanæ mittendū. Nec enim animus eorum erat, ipsum dimittere, etiam si optimè respõdisset, sed omnino occidendū decreuerant. Nam mortui nō morientur, viuum eū timēbant, quia ipsorū malitiã arguebat. Conseruet Deus optimus maximus oēs regentes, ne in hoc exemplū incidant. Hoc igitur consilio Christum non statim occiderunt, sed adduxerunt in ciuitatē maiori scilicet ludibrio & pœnis grauioribus exponendum. Quis autem hanc ductio nem satis estimare, potest, quàm miserabilis fuerit? Trahebatur siquidem magnis clamoribus, magna festinatione, multiq; irrisionibus, tãquam malefactor, tã arctè ligatus, vt vix anhelitū habere posset. Et quãuis spòre ad passionē iret, dubitari tamen nō potest, quin eum nunc huc, nunc illuc impelleret, protruderent, agerēt. Quomodo em̄ parcerent iam primū capto, qui iam iam moriturus nō parcebant? Vt iã tunc verè dicere potuisset: Ovos oēs, qui transitis per viã, attendite & videte, si est dolor, sicut dolor meus. Videte, inquã, quàm viliter trahor, quàm crudeliter percutior, quàm patienter sustineo: Videte canes rabidos, homicidas violentos, & me agnū mansuetissimū inter eos: Videte faciem meā alapis iam multiplicibus percussam, sanguineo sudore, sputis Iudæorū maculatā, lachrymis humectatā, pedes, scopulis concussos & laceratos, & c. Sic igitur qui solus ad cælum nos perducere poterat & volebat, cõtumeliosissimè ductus fuit. Et primū quidè ad Annã, deinde ad Caiphã. Hi em̄ duo & capita erāt sacerdotū, & principatum habebant templi & rerum spirituum. Quia autem causa Domini Iesu spiritualis erat (concernebat enim fidem & doctrinã) ideo ad suū iudicium eam pertinere arbitrabantur, iuxta legem, Sic & post cum Paulo actum est coram principe sacerdotū Anania: itemque cum aliis Apostolis coram his ipsis, Anna & Caiphã, Ioanne Alexandro. Ob eandem causam, nec proconsul Achaie Gallion causam Pauli iudicare voluit, quòd videbat eam non esse ciuilem, sed spiritualem. Cæterum, hi duo mala fama notati erant, quasi qui honorem & sacerdotium

Tbre. 4.

Philip. 3. Can. 8.

Sapien. 2.

Hiere. 13.

Psal. 29.

Matt. 26.

Iud. 16.

1. Re. 5.

Isa. 53.

Isa. 38.

Psal. 16.

Ibidem.

Psal. 117.

Thren. 1.

Act. 23.

Act. 4.

Act. 18.

Ecce 3 talem

talem dignitatē pecunia ab Herode annuatim compararent, vt veri Simoniaci & Gie-zite, imò patres omnium Simoniacorū. Nec hoc Euangelista tacitum voluit, qui Caiphā non simpliciter pontificem, vt lex requirebat, sed tantum eius anni pontificem nominat. Annuatim igitur hi duo pontificatum sibi comparabant à Romanis. Vnde facile conici potest, quā nihil pietatis habuerint, multum autem arrogantia & vanæ gloria. Ad Annam igitur primò ducitur, honoris videlicet gratia. Nam & senior erat & focer Caiphæ. Deinde vt iustior condemnatio Christi videretur, si à multis condēnaretur: maximè autē ideo, vt impij sibi mutuo gaudium communicarent de capto communi hoste, ipseque Annas, qui fortè propter senium futuro communi consilio adesse non poterat, interim oculos pasceret optato illo spectaculo. Sic enim futurum prædixerat Christus: Mundus, inquit, gaudebit, id est, triumphabit in passione mea. Sic latantur impij, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis: nec cogitant breuē illā lætitiā futuram. Sic igitur volebant quidem illi se inuicem honore præuenire, reuera autem sacrilegium suum communi consensu corroborant, ne videlicet apud Romanas leges vnus, si solus videretur sceleris autor, notā vel accusationem sustineret. Vel etiam idē ad Annā primò adducitur Christus ne Caiphā solus inuidiam apud homines sustineret, si primus ipse qui consiliū dederat, primus etiam condemnaret. O Pharisei, qui omnia facitis propter homines. Cæterum, quòd Christus ad plures iudices ductus fuit, non tam Iudæorum consilio, quā diuina prouidentia factum est. Per hoc enim, quòd à multis fuit examinatus, clarius elucescit ipsius innocentia, imò per hoc omnes illos iudices fecit suæ innocentia testes & professores, id quod certissimū est testimoniū. *Erat autem Caiphā, qui consiliū dederat, &c.* Non sine causa Ioannes hic etiā, antequā ad domum Caiphæ perducatur Christus, tam Caiphā quā ipsius consiliū commemorat. Vnum enim hoc Caiphæ consiliū potissima causa fuit, nedum principes in mortem Christi cōspirarent, sed etiam populus ab ipso deficeret. Ipsum igitur nominat Ioānes, quasi admirās tam impium hominē in ram sancto officio fuisse, nec sic tamen pietatis admonitum fuisse. Miratur item hunc pontificē tam cupidè sitiisse sanguinē Chri-

sti, vt aliis adhuc dubitantibus, ipso statim proclamaret & sententiaret occidendū, cū nihil minus competat pōtificibus, quā sitire sanguinem. Præterea miratur Ioannes, quomodo tā vera, tamq; diuina sententia ex ore impij hominis profluxerit. Quid em̄ verius? quid magis cōsolatoriū est, quā q̄ Christus pro populo mortuus est? At eā sententiam primus protulit impius ille, contra intentionem suā. Vnde & Ioannes ait, eū hoc non ex seipso, sed ex Spiritu sancto dixisse. Postremò Ioannes Caiphā, ipsiusq; consiliū nobis proponit, vt videamus iustū & mirabile circa hunc hominem Dei iudiciū. Verè enim in ipso impletū videmus, q̄ scriptū est: impio q̄ timet accidit. Et: Qui timet pruinā, irruet super eum nix. Timebat Caiphā, non pontificatū perderet per Christū, & quia iniquis medijs ipsum honorē retinere conabatur, paulò post ipsū honorē, imò seipsum & totam gentē perdidit: imò timebat temporale damnum, & incurrit aternū simul cum temporali. Insigne igitur exemplum totius impietatis hic Caiphā erat cū suo focero, in quos maximè competebat illud verbum Christi: Vos fecistis ex domo Dei speluncam latronum. Ipsi duo erant, in quos potissimū Christus, Væ illud aternū non semel intonuit. Vnde & ipsi præ alijs Christum audiebant, mortemque illius cupiebant. Nam grauis illis erat ad videndum, quia improperebat illis peccata legis. Vnde & Caiphā suo illo cōsilio vel maximè populum à Christo alienare studuit. Nam non Deum, sed solum populum timebant, & nō parum in hoc etiam profecerunt. Ipsorum enim opera omnino persuasum erat populo, quòd propter Christum, si permitteretur viuere, deustanda essent & locus & gens Iudæorum. Quod audiens carnalis populus, qui temporalia diligebat, & multas captiuitates expertus fuerat, mirum in modum exarsit in ira contra Christum. Nam generaliter hoc insitum est hominibus, vt quanto quis maiora beneficia in aliquem contulerit, tanto maiorem indignationem incurrat, si in suspicionem venerit, quod malo animo & in malum finem fecerit. Sic contigit Aman cum Assuero, itidem & Christo contigit. Persuasum erat populo, omnia quæ Christus, faciebat, in eum finem tendere, vt populus in captiuitatem iterum duceretur. Hoc persuaso, facile erat omnia Christi miracula & beneficia

nefficia ex animo eiicere, cum audirēt terrā, quam Deus Abrahæ & semini eius in possessione dederat, occasione eius vastādam, omnemque populum in captiuitatem abducendum. Non erat populo huic iocus, audire amissionem terræ & libertatis. Iam se iustissimè furere, imò non posse nisi furere certissimi erant. Hunc igitur furorem pius ille pontifex Caiphā populo simplici instillauit, ideo Ioannes hoc consiliū ipsius ad perpetuā ipsius ignominiam commemorat. Verum satis sit de impietate horum pontificum hæc dixisse. Vtinam nulli vnquā ipsorum similes vel nascerentur. *Sequebatur autem Iesum Simon Petrus.* Sunt qui putent nihil actum fuisse in domo Annæ, neque cum Christo, neque cum Petro, sed Christū statim ab Anna ad Caiphā ductum, ibiq; cōtigisse quæ hic de Petro dicuntur, idq; probant argumentis non vsquequaque contentendis. Alij autem cōtendunt primā Petri negationem in domo Annæ factā, & in eodem loco Christum de doctrina & discipulis interrogatum, alapaq; percussum. Et hi videntur inniti historiæ, quā scribit Ioānes. Cæterum hac de re nihil hic digladiamur. Satis sit nobis scire, quòd hæc facta & dicta sint, vbicunque tandem facta sint. Obserua igitur, quod tantū duo discipuli hic Iesum secuti dicuntur, & tamen vtcunq; cū omnibus discipulis Christus egressus fuerat: hic autem cum adhuc vix principium passionis esset, duo tantum sequuntur. Iam enim alij dispersi erāt, vnusquisq; in propria, vt Christus prædixerat. Vide autem quā validè etiam columnas Ecclesiæ concusserit tentatio. Promiserant filij Zebedæi, se posse bibere calicem Domini, sed ecce primo visu, cū primū infunderetur, fugiunt. Dixerat Thomas: Eamus & nos, & moriamur cum illo. Hic autem longe alia agit. Dixerant omnes discipuli pariter: Nūc scimus, quia scis oīa: Nunc credimus, quia à Deo existi. Quasi dicerent: Nihil opus habemus vltiori adhibitione. Ad hæc instantissime monuerat Christus, & sæpius inculcarat, vt in ipso manerēt: Manete, inquit, in me, & ego in vobis. Et iterum: Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet, &c. Non minus instanter admonuerat ipsos, vt se mutuo diligerent. Hic autem omniū oblitū, & à Christo fugiunt, & se inuicem separantur. Tanta est vis tentationis. Cæterum & à Christo & à se mutuo separatis quid a-

liud restabat, nisi timere, fugere, & nusquā securos esse? Qui enim à Deo excidit, securitatem perdit, perpetuum timorem incurrit, ac semper fugit, licet frustra. Duo tamē ex illis, et si primo cum alijs ex timore fugissent, amore tamen & recordatione Christi animati & excitati, denuo sequuntur: Sed à longè, inquit Ioannes. Iā enim re ipsa sentiebant, verum esse quòd Christus Petro dixerat: Quòd ego vado, non potes me modo sequi. Atque hic planè vides, quid in hominē faciat timor & amor, Timor auertit: amor conuertit, donec alterum præualeat. Et in apostolis quidem hoc loco præualuit timor: postmodum autem amor per Spiritū sanctum in corda ipsorum diffusus, omnem expulit timorem, vt intrepidi dicerēt: Quis nos separabit à charitate Dei? &c. Sed quoniam fuerunt hi duo, qui præ alijs ausi fuerūt Christum vel à longè sequi, vt viderent finem? *Simon (inquit) Petrus, & alius discipulus.* De Petro nullam est dubium: alium autem discipulum communiter omnes putāt fuisse Ioannem. *Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiit cum Iesu, &c.* Hoc addit Ioannes, ad confirmationem Euangelij sui, vt sciamus eum scripsisse, non quæ ab alijs audiuit, sed quæ ipse præfens ac coram vidit, ideo & infra dicit: Qui vidit, testimonium perhibuit. Ne quis autem fortitudinem putet, quòd ausus fuerit intrare in atrium pontificis, idque cum Iesu iam vinculo, addit, se notum fuisse pontifici. Quasi diceret: Non animi constantia intratū, non vt magistrū defenderem aut excusarem coram pontifice, sed tantum quia notus eram in domo eius. Sic nimirum seipsum extenuat, vt deuitet arrogantiam, ne se præfertè videatur Petro in constantia. Vnde autem & ob quam causam notus fuerit pontifici, non opus est quarere. Nihil enim ad re facit, nec quicquā certi de hoc constat. *Petrus autem stabat ad ostium foris.* Vel quia ex timore non audebat ingredi, & tam propè accedere: vel potius, quia vt pauper & incognitus exclusus fuerat. Pauperibus enim negatur accessus palatiorum: Magnatum si quidem domus his solum patent, qui diuites sunt & Isai. 1. munera portant. Hinc Isaias: Pupillo non iudicant, & causā viduæ nō intrat ad eās. Et iterum: Veritas in plateis corrui, & iustitia non potuit ingredi. Exclusus igitur Petrus per Ioannem introducitur, sed malo suo. Præstiterat enim eū nunquam intrasse. Ee 3 Longè

Ioan. 16.

Proh. 2.

Matt. 23.

Ioan. 11.

Iob. 6.

Matt. 21.

Matt. 23.

Sap. 2.

Ioan. 16.

Matt. 20.

Ioan. 11.

Ioan. 16.

Ioan. 15.

Hes. 7.

Ioan. 13.

Rom. 5.

Rom. 8.

Ioan. 19.

Isai. 59.

Isai. 1.

Isai. 59.

Ioan. 1. Longè feliciter olim ab Andrea fratre suo introductus fuerat ad Christum: hic autem quodammodo à Christo abducitur, In Annæ enim domo nec veritas, nec iustitia erat. Ceterum oportebat impleri quod Christus prædixerat: Terme negabis: Hic igitur impletum in ipso fuit, quod Christus longè ante sub quodam typo præmonstrauerat. Cum enim discipuli semel in mari periclitarentur, venit Christus ad eos ambulans super aquas. Et Petrus ad vocem eius ultro se ingerens, ambulansque & ipse super mare, ut veniret ad Iesum, vidit ventum validum & timuit, & penè submersus, manu Domini retentus est. In eo miraculo præostensum fuit, quod hic cõrigit. Hic enim verè Dominus super aquas ambulabat, discipulis in mari laborantibus, quia in scandalum parietibus apostolis, ipse pro arbitrio suo tribulatione patiebatur, mox victor mortis futurus. Ambulabat & Petrus super aquas, ut veniret ad Iesum, quia pristina dilectionis memor adhuc per audaciam modicæ fidei sequebatur longe post Iesum. Sed vidit ventum validum venientem & timuit, timendo negavit, negando submergebatur, nisi Dominus manu illi porrexisset. Audi igitur, quis fuerit ventus ille. *Cum vidisset*, inquit, *eum ancilla octaviæ.* Si ad illam ancillam spectes, nubecula fuit. Si autem ad concilium illud malignatum, propter quod Petrus timuit proteruum huius ancillæ dictum, spectes, certe ventus validus fuit. Sic igitur cribrator ille apostolorum Sathanas sibi prouidit, ut tentationis artificium inciperet à femina, qui sexus olim etiam in Paradiso primo parenti extitit deceptionis ianua *Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius?* Fieri potest, ut ancilla hæc Petrum ex compassione allocuta sit, quasi admonens, ut si discipulus Iesu esset, citius abscederet. At que hoc videntur etiam eius verba præ se ferre. Non enim eum accusabat, nec assertiue loquebatur: nec durius quid de Christo dicebat, quem non deceptorem, sed hominem appellabat. Denique interrogabat tantum Petrum, num ex discipulis esset hominis illius. Quid igitur Petrus? *Non sum.* Ecce quã facile firmissima illa columna ad vnus auræ impulsus contremuit. Vide enim, quid negavit Petrus, & apud quem negavit se esse Christi. Quia autem Christi se esse negat, diabolo se astringat oportet. Negat autem non coram milite aut pontifice, sed coram ancilla. Vbi igitur nunc est eius pristina audacia? Iam

ne satis aperte vides, ipsum carnali affectu, non spirituali iudicio antea pro Christo gladium sumpsisse? Si enim tantus iustæ causæ propugnator est, cur nunc non dicam gladio non pugnat, sed vel verbo fatetur Christi innocentiam? Quod si coram ancilla mulierum contemptissima negavit, quid fecisset coram regibus & principibus? Verum quod Petrus est, oes sumus ante iudicium Domini, & cum propriæ imbecillitatis adhuc ignari sumus, solemus superbiere de viribus nostris, & ut videtur, feruere zelo diuino: in iudicio autem Domini velut cera à facie ignis, & sicut puluis quem proicit ventus à facie terræ deficiamus. Petrus igitur typus eorum est, qui aliquid citra gratiam facere conantur, illis contingit, ut & Christum mendacij accusent, & quod facere gestiunt, efficiunt nunquam. Christum quidem mendacij arguunt, qui dixit: Sine me nihil potestis facere. Ipsi autem proposito non stant. Nam Paulus ait: *Nō quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.* Ex his igitur facile colligi potest, quod Euangelistæ non libidine inueniendi aut aggrauandi aliena peccata hæc Petri historiam tam diligenter descripserunt, sed tantum ad institutionem nostram: est enim notatu dignissima. Nam primo videmus hic, ne minimum verbum Christi fuisse vanum, id quod maxime fidem nostram confirmat: alioqui, si vnum Christi verbum vanum fuisset, de omnibus dubitari posset. Deinde videmus hic, quã parum in viribus humanis situm sit. Quemadmodum enim ferrum, quãuis per se durum sit, lapidibus tamen facile retunditur, nisi liquore quodam firmetur: sic animus humanus, etiam si veritatis amore cuncta se pericula specturum iacet, asperitate tamen certaminum vincitur, nisi sancti spiritus gratia firmetur. Si enim Petrus tantæ fidei & dilectionis, qui tam diu cum Christo conuersatus fuit, tam eidem familiaris, ut cœleste ei gaudium in transfiguratione gustandum præberet, sic cecidit, quid de nobis sperandum est? Nulla igitur vquam securitas est, quando sumus in hoc mortali corpore. Cecidit Angelus in cœlo, Adam in Paradiso, Petrus in mundo. Quis igitur non timeat incomprehensibilem altitudinem iudiciorum Dei? Merito igitur Paulus monet: *Noli altum sapere, sed time.* Et iterum: *Qui stat, videat ne cadat.* Iustus tibi videris, sed nescis an talis sis coram oculis Dei saltem ignorans, quid cras futurus sis. intuere sanctum

sanctum Petrum. Quis credidisset aut ipse aut alius, quod à tanta fiducia & charitate absque impugnatione valida cecidisset in tantam incõstantiam & impietatem? Ediuerso, quis iudicasset latronem illum saluandum? Nihil igitur securius est, quam in profunda humilitate solícite manere, diuinam expectare misericordiam, non se de propriis extollere meritis, aut stolidè iudicare alios. Cum igitur aliquem peccare videris, quantumcumque malus tibi videatur, geme in corde tuo, & dic Deo: *Diues es Domine in misericordia, potes hanc misellam creaturam releuare à fimo peccati.* Ediuerso, si vides hominem pietati studentem, glorifica Deum, & dic: *Custodi quæsumus Domine, quæ in hunc collocaisti dona.* Est enim pulcher gratiarum thesaurus, quem hic reposuisti, sed vas est fragile, variis circumdatum latronibus, nisi custodieris, facile dissipabitur. En hoc nos docet negatio Petri. Specialiter tamen momentur per hoc rectores Ecclesiæ, ne superbiant, ne præsumant. Periculum enim est, si præsumptuosus quisque hoc fungatur ministerio. Is enim nescit aliis comparari aut misereri: nescit aliud, nisi cum austeritate præesse, terrere, punire, &c. suaque austeritate infirmas animas ad desperationem adigere, sicque cadit tota administratio. Hinc Paulus pro speciali commendatione Christi dicit: eum talem pontificem esse, qui possit & sciat comparari aliis: imo ideo & Petrum cadere permisit, ut & ipse disceret aliis comparari. Ad hæc negatio Petri etiam omnibus peccatoribus est consolatio & doctrina. Consolatio, ut non desperent de venia, cum videant Petrum post tantum casum ad gratiam receptum: doctrina autem est, ut ipsius exemplo discant quibus mediis in gratiam redire possint. De quo infra latius. Demum etiam non sine mysterio factum est, quod Petrus in primo ingressu domus Pontificiæ negat, idque ad impulsus ancillæ. Prima enim professio in aulis principum, est Christum negare, hoc est, & Deum, Christum, iusticiam, & veritatem, imò & propriæ animæ salutem postponere, & sola ea quæ sunt mundi curare. Hoc autem maxime fit, cum quis ab ancilla introducit, hoc est, avaritia: Radix quippe omnium malorum est cupiditas. Quem autem timor Domini, fidelis scilicet seruus introducit, is etiam in aulis principum & negotiis mundi Christo adherere potest, quemadmodum videmus in Dauide, Daniele, Hester, & Mardocheo, ite

in Ioseph, &c. Finaliter qui casum & negationem Petri legit, oret Dominum, ne vnquam in talem tetationem incidat, ut Christum neget. Sit nobis hæc Petri infirmitas fortitudo, quãdoquidem & de ipso scimus, quod post acceptum spiritum sanctum, se potius in frustra concidi passus fuisset, quam ut Christum negaret, &c. *Pontifex ergo interrogauit Iesum.* Qui contendunt nihil in domo Annæ factum esse, nisi quod honoris ipsius gratia, Christus primo ad ipsum ductus est, omnia hæc ad Caipham referunt, qui pontifex illius anni erat. Ceterum, siue ipse siue Annas prioris anni pontifex hoc fecerit, hoc parum refert: nos rem ipsam consideremus. Pontifex ergo ille quisquis tandem fuerit, siue Annas, siue Caiphaz, pro officio suo Christum examinare errorisque conuincere conatur. Astat Christus vincens, superbiamque illius impij fert, quasi esset omnium hominum infimus, itemque patitur se examinari, quasi omnium indoctissimus esset. An non insignis patientia? Et tu igitur noli egrefere, si ab indoctis & superbis contemnaris, Christus hæc te suo exemplo præcepit. Duo autem inquit pontifex ille, de discipulis scilicet, & de doctrina eius. Hoc ne erat peccatum Iesu? Nihilne aliud sciebat de ipso impius pontifex? Ergo accusatio in interrogationem mutata est. Fortassis tamè hoc interrogare voluit, ubi essent discipuli eius, cur ipsos elegisset, & quid cum ipsis facere intenderet. Hæc autem quæstio eo tendebat, ut ipsum seditionis suscitandæ nouarumque rerum molientiarum conuinceret. De doctrina autem videtur interrogasse, qualis esset, & vnde eam haberet, num doctrinæ Moysi & prophetarum consentiret. Quasi diceret: *Longe alia doces, quam Moyses & propheta.* Hæreticus ergo & seductor es, & discipulos habes, qui hæresim tuam in totum orbem terrarum spargunt. Adhuc noua quædam institui tibi de baptismo, citra nostram autoritatem. Denique hæc omnia agis, quum non sis ex tribu Leuitica, & tamen autoritatem docendi tibi usurpas. Putasne nobis tacendum esse, & tantam in te morum & doctrinæ insolentiam contra veterum instituta tolerandam? Imo satis diu tacuimus, iam dabis poenas, &c. Obserua hic, quod Christo non obicitur, nec obici potest, quod fuerit homicida aut fur, aut adulter, aut raptor, sed tantum quod docuit, & discipulos assumpsit. Hoc ante omnia mundus in

Ioan. 7. ipso odit, quod non tacet, sed arguit: Me, inquit, odit mundus, quia testimoniū perhibeo de ipso, quod opera ipsius mala sunt. Si Christus taceret & non argueret, mundus eum ferre posset. At quomodo posset veritas tacere? non arguere? Quā fieri posset, ut sol non manifestaret, quid pulchrum, quid deforme sit? Vide igitur ingratitude nostram, vel hoc ipso, quod mundus in eo odit, summō honore dignus esset Christus, & omnibus modis laudandus: summa enim gratia est, quod veritatem docuit, quod quæ mundo ne cum impiis perirent, quos voluit, elegit. Ceterum, quod pontifex ille de doctrina & discipulis Christi interrogat, malum non est, imò potestatis spiritualis officium est curare, ne aliena doceantur. Bonā igitur speciem prætendebat pontifex, sed mala suberat mens. Sciebat nanque Christū vera docuisse: poterat insuper ex signis ipsius veraciter conicere ipsum à Deo missum, quemadmodum & cæcus: Si, inquit, non esset hic homo à Deo, non posset facere quicquam. Non igitur debebat pontifex interrogare de doctrina Christi, sed cū Nicodemō dicere: Rabbi, scimus, quia à Deo venisti magister, &c. Verū impius ille pontifex nihil horum agit, sed superbo ei animo & truci vultu obicit, quod docuerit, & discipulos asciuerit. Sperabat enim futurū, ut Christus territus veniam peteret, & sua reuocaret, aut si pergeret seipsum defendere, aliquid fortassis diceret, vnde commode posset accusari. Hoc venabatur pontifex ille pius. *Ego palam locutus sum mundo.* Mitissimus Dominus nihil de discipulis dicit, de quibus ab eo tempore parum boni sciebat. Nā vnus eum tradiderat, alter negauerat, alij omnes ipsum deseruerant. Noluit tamen eorum mala reuelare, docens non statim reuelanda esse aliorum mala. De doctrina autem respondet, vbi docuerit, & coram quibus, non autem quid docuerit. Sciebat enim pontificem iniquo animo interrogasse, Boni siquidem iudicis est, veritatem inquirere, non calumniam: hic autem tantū calumniam quærebat. Quod ad doctrinam igitur attinet, Christus non tacet, ne videretur doctrinæ suæ pœnitere, sed eandem confirmat, docens nos constanter affirmare veritatem. Duplici autem argumēto probat doctrinæ suæ veritatem. Primò, quod non occultè, sed palam docuit: qui enim male agit, odit lucem: qui autem facit veritatē,

venit ad lucem. Secundò, quod iudicium auditoribus suis permittit: Ego, inquit, palam locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil, quod scilicet occultare velim, vel quod lucem ferre nō possit. Imò manifeste etiā apostolis præcepit: *Quod dico vobis in re-* **Luc. 12.**
nebris, dicite in lumine, &c. Pleraq; quidē solis discipulis dixit, verūm nō ob aliā causam, quā quod alij ea capere nō poterant. Quicquid enim Christus docuit, vult publicū esse & omnibus notū, ne quis se excusare possit. Hinc & Paulus: *Si opertum est Euange-* **2. Cor. 4.**
lium nostrū, in his qui pereunt opertū est. Reuera enim Christus palam loquitur mundo: Sapiencia enim clamitat etiā nunc in plateis, &c. Nemo igitur se excusare poterit de ignoratiā. *Ego semper docui in synagoga, &c.* Verissimū est & hoc, quod in synagogis & templo Iudæorū docuit, vbi oēs solebant conuenire: imò non solū in tēplo & synagogis, sed etiam in nauibus, in montibus & cāpis. **Mat. 5.**
Luc. 5. *Hoc est, publicè, & vbi maxime conueniebant homines.* Nec illi igitur quicquā excusationis habent. Vnde & alias ipse dixit: *Si non venissem, & locutus eis nō fuisset, peccatū non haberēt.* Hactenus igitur Christus responsione sua ostēdit, vbi & quibus locutus sit: Restabat, ut diceret, quæ fuerit doctrina eius, verūm hoc non merebatur impius pontifex audire. Nihil igitur hic Christus aliud respōdet, quā quod ad auditores suos prouocat & appellat, id quod est signum fidentis in veritate doctorum. Hoc falsi doctores non facerent, propria nimirū absterrente eos conscientia, quā ipsis dicit, quod doctrina eorū lucē ferre non possit. Non appellat hæretici ad suos libros, vel ad suos auditores, sed propria vafritie volunt errata sua defendere: nam nec libris nec auditoribus suis satis fidunt. At Christus. *Quid (inquit) me interrogas: interroga eos qui me audierunt.* Quasi diceret: Ille de causa necessario requiritur, cuius cū de facto cōstet, facti tamen modus nescitur. Sic necessario Iosue quærebat ab Achan, quid fecisset. Deprehēsus siquidem erat per sortē, quod peccasset, sed quid peccasset ignorabatur: Ego autē cuius causa nunc à te tota in doctrina cōstruitur, palam locutus sum: Hæresim nō docui, sed veritatem, auditores testor: neque enim in angulo hæc res gesta est, nec lucem odi. Cur auditores non interrogas? aut cur damnas verbum non audis? Itē, quid me interrogas, quem indignum iudicas cui credatur? **Iosue. 7.**
Si

Si malum est docuisse, male agūt omnes legis interpretes: si vero malè docui, hoc ipsum oportebat te non ex propria suspitione & inuidia iudicare, nec ex calumniatoribus discere, sed ex auditoribus. Ideo lege vel more iudicij, quia non conceditur in legitimo iudicio, ut quisquam sibi ipsi testis sit: ad auditores meos appello. *Interroga eos, ecce hi sciunt quæ dixerim.* Non enim ita timeo aut erubescō de doctrina mea, ut etiam auditores maxime de hac audiri velim: adeo nō timeo, ut etiam ab aduersariis tuta esse sciam quæ docui. Obseruādum hic, quod non dicit, Interroga discipulos meos, aut amicos, sed generaliter appellat ad auditores. Quasi diceret: Nullum excludo, nullum timeo. Atque hic vides, quanta sit confidentia veritatis. Sola veritas dicere potest, Neminē timeo: Nulla alia doctrina adeo perfecta est ut hoc dicere possit, præter eam, quā Deus per verbum suum reuelauit. Ceterum Christus pulchrè hac sua responsione impij pontificis conscientiam percussit: *Quid me (inquit) interrogas? Quasi diceret: Quid bonā adeo speciem prætendis, cum veritatem nō quæras, sed calumniam? Item, quid interrogas quod scis? Conscientiam tuam appello, ipsa tibi pro me iam dudum responderet.* Vere terrificum verbum, vbi Deus propriam conscientiam nostram contra nos in testem producit. Sic & alibi cōscientias impiorum sacerdotum retigit, cum diceret de adultera: *Qui sine peccato est, primus in illam lapidē mittat.* Hactenus igitur, quā verissime & modestissime respōsum dedit Christus. Sed quid secutum est? *Quid aliud, quā quod à contemptoribus veritatis fieri solet? Pro responsione accipit alapam.* Attamen melius est suscipere alapam ab aperto inimico, quā osculū à falso amico. *Vnus (inquit) ministrorum dedit alapā Iesu.* Hic exhorrescat cælum, contremiscat terra de Christi patientia, & serui huius impudētia. Quis non hæc legens imprecaretur seruo illi, ut vel igni de super concremaretur, vel à terra absorbere tur? At patientiam hic nos docere voluit Christus. Eodem modo & alibi non semel propter annūtiatam veritatem lapidibus eū impetebant. Confessi erant iam dudum hi sacerdotum ministri, quod nunquā sic locutus esset homo, ut Christus, hic tamen eū alapis pulsant. Itaque fortis iste percussor & mollis adulator, fortium illorum robustissimum se ostentauit, de quibus domini spiri-

tus in propheta loquitur: *Quia ecce cepe* **Psal. 58.**
runt animam meam, irruerunt in me fortes. Qui enim sunt illi fortes, nisi qui sic irruerunt in Dei fortitudinē? Eorum autem, vel hic præcipuus erat, qui ut domino suo placeret, suum quæ illud studium commendaret, tam atrociter irruit in Dei sapientiam & virtutem. Vel hinc igitur discimus, qualis fuerit hic iudex, quale item iudicium. Nam primò iniquum est iudicium, vbi quilibet etiā ante iudicium potestatem habet in reum. Deinde iniquus est iudex, qui videns reum ante datam sententiā affligi, tacet & non prohibet: multo magis, si videat innocētē affligi. Signanter autem iniquitas huius seruaturguit iniquitatem domini sui. Secundum enim principem & iudicē populi, sic & ministri eius. Et princeps qui libet audire verba mēdacijs, omnes ministros impios habet. **Eccle. 10.**
Prov. 29. Tales igitur iudices, tale iudicium, tales accusatores Christus habet, qui non expectat iudicis sententiā. Quid igitur mirum, si Christus in humano iudicio succumbit? Sic & Paulo contigit, cum rationem in iudicio reddens, iustus fuit contra fas & ius in faciē cædi à principe sacerdotum. Imò generaliter nihil aliud expectet Christianus à mundo, post cōfessionem veritatis, nisi alapam. Sic igitur Christus, qui omnibus iuste iudicat, imò qui misericorditer etiā impios pœnitentes absoluit, nullam in hoc iudicio iustitiam inuenit, tantum abest, ut misericordiam inueniret. Vide itē huius serui impietatem, qui ut impio aduletur, in innocētē contumeliosus est, imò ut hominis fauorē acquirat, in Deum ipsum impius est. Vide enim quem percutiat, tam quæ viliter tractet, nempe dominum maiestatis: eum, inquam cuius tanta est in creatura auctoritas, & tāta creaturarum obediētia, ut omnia potius in nihilum redirent, quā naturalibus suis actionibus vel minimam eius transgredere tur ordinationem. Hunc tamen percutit vilissimus hic seruus, qui nisi ab eo, qui percussus est, seruaretur, in nihilum continuò redigeretur, imò nisi ipse Dñs percussus, prohiberet, omnis contra impium hunc creatura sui factoris iniuriam vlciscens, insurgeret. Si enim creaturæ sapius vindictā exercuerunt in eos, qui contra seruos Dei peccant. (Si quidem terra deglutiuit Dathan & Abiron, aqua submersit Pharaonem, ignis exulsit Sodomitas, &c.) quanto magis creaturæ vindictam exercuissent in vilissimum **Num. 16.**
Exod. 14.
Gen. 19.
Ee 5 hunc

Ioan. 9.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Ioan. 7.

hunc seruum, qui in ipsum dominum male stas contumeliosus erat? sed dominus prohibuit. Considera hoc homo ingrare, qui ne vnum quidem rigidum verbum vis pati, quin mox excrucias te ira, exprobras, iuras, murmuras, non expectas, donec Deus te vindicet, sed mox meditaris, vindictam per verba & per facta: poenitet te, quod iniuriam non retuleris, gloriaris de vindicta: hic tamen vides regem omnium, qui talem suscepit iniuriam à tam vili homine, idque in loco publico, & in faciem illam sanctissimam etiam angelis desiderabilem. Poterat quidem brachium domini repercutere percutientem, nec eum solum, sed & illum parietem dealbatum, impium dico pontificem, quem tam rigidus stipes fulciebat, sed accepit iniuriam, seruauit patientiam, reddidit doctrinam: omnia in exemplum nostrum. Obseruandum autem, quod seruus ille insignem illam contumeliam Christo illatam insuper etiam verbis contumeliosis auget. Sic (inquit) respondes pontifici? Quasi diceret: Non attendis, quam vilis tu sis, quam gloriosus autem pontifex dominus meus? Typum igitur gerit hic seruus omnium adulatorum. Deinde omnium illorum, qui in aulis principum Christum in pauperibus suis percutiunt, hoc est, contra ius, fasque pauperes opprimunt ad complacendum dominis. Denique plura agunt & comminiscuntur in graua men pauperum, de quibus tamen nullam iustionem habent. Sed quid ad hęc dicit pontifex, quem videret seruum suum sic ante latam sententiam proteruētem? Tacet, dissimulat, & interim si quis canem eius percussisset, non impune tulisset. Hęc est tyrannorum natura, quod pauperes canibus viliores aestimant. Sic igitur Christus & tunc & nunc quoque solus in mundo non inuenit vindicem iniurię suę. Nam proprias iniurias facile vlciscimur, Dei autem iniuriam nemo curat. Iam attende, qua facie seruus hic Christum intuirus sit in iudicio, quę tam atrociter percussit? quomodo nõ timebit aut expallefcet? Atqui hic seruus Christum percussit, sed propter nos omnes Christus percussus est. Nisi enim peccata nostra fuissent, non poruisset seruus hic vel Christum contingere. Peccata nostra manum illius armauerunt, & impulerunt ad percutiendum. Quomodo igitur coram illo iudice comparebimus, quem sic dehonorauiimus? Vides hic, quanta sint peccata no-

stra, quamque merito errorem nobis incutere debeat passio Christi. Verum non ob id desperemus, quin potius ab eo ipso, qui hęc passus est, consolationem quaramus. Non solum enim à nobis, sed etiam pro nobis passus est. Hanc enim ignominiam in se recepit, vt nos ab æterna ignominia liberaret. Sed quid Christi hic agit? patienter quidem fert illatam iniuriam, nec repercutit, imò citius aliam quoque maxillam iniuriati obuertisset, quam quod se vindicasset: id quod & alibi docuit. Interim tamen verbis non tacet, sed ferientem arguit, imò potius benigniter admonet. Si male, inquit, locutus sum, testimonium perhibe de malo. Poterat Christus dicere. Quomodo aliter responderem impie adulator? Quid amplius facerē? Num velles, vt pontifici, imò idolo tuo pedes oscularer, & ipsum lucem mundi dicerē? Quod interrogauit, hoc respondi. Quid amplius quæris impie? Sic, inquit, & adhuc acrius poterat Christus increpare hunc seruum: verum, vt nobis daret exemplum, quā mansuetissimè illi respondi, idque argumētum bicorni, quod vndique seruum illum cōstringeret. Est enim sensus verbi: quasi diceret Christus. Aut malè aut bene locutus sum, hoc ipse fateri cogeris. Si male, ostendere debueras, in quibus male dixerim: si autem benedixi, nõ debebas me contra ius & fas cedere. Hoc autem Christus non dixit ex ira aut impatientia: nec hoc ipsum verbum ei contrariatur, quod alibi de obuertenda altera maxilla dixit. Si enim verbum illud rectè intellexeris, inuenies, Christum plane & perfecte suę ipsius doctrinę satisfecisse. Magnum enim illud patientię præceptum non tã in corporis ostentatione, quã in cordis præparatione adimpletur. Habet enim hanc sententiam: Si iniuria, contumelia aut damno à quopiam affectus fueris, tantum abest, vt liceat tibi iniuriam iniurię redere, aut te ipsum talione vindicare, vt citius & promptius grauiora & molestiora tibi ferenda sint. Hoc nimirum est alteram maxillam percutienti obuertere. Ad hanc igitur sententiam exige hoc Christi factum. Num vindicauit se? Nequaquam. Num maledicta regessit? Non. Scribit enim Petrus: 1. Pe. 2. Cùm malis afficeretur, non minabatur. Defensionem igitur audis, non accusationem: monitionem audis, non contumeliã. Si bene (inquit) locutus sum, quid me cedis? Nõ percutio, non vindico me ipsum, sed moneo te, vt

Mat. 5

Mat. 5

1. Pe. 2.

Ioan. 7.

Eccle. 10

Eccle. 28

Isa. 50.

Mich. 5.

resipiscas, ne peiora tibi à Deo contingant. Cædis me, quem reprehendere non potes: cædis me, quem prius admiraberis: cædis me, qui non fungeris officio iudicis: cædis me, qui nunquam telæsi. Nihil igitur per hanc contumeliam efficis, quam quod te ipsum damnas. Tripliciter igitur Christus hic suam mansuetudinem ostendit. Primò, quod se non vlciscitur quum tamen facillime hoc posset. Secundò, quod nec irascitur. Et tertio, quod eum etiam insuper monet, instruit, ac pro malis bona impendit. Hic igitur primò arguitur impatientia nostra, qui semper vindictę cupidus sumus, etiam in minimis iniuriis illatis: nec recordamur scriptum esse: Via ad mortem sunt eorum, qui iniurię memores sunt. Et iterum: Relinque proximo nocenti tibi: & tunc deprecanti tibi peccata soluētur. Discamus igitur illatas iniurias patienter ferre: quando quidem non primi nec soli sumus, quibus hoc contingit. Discamus item in aduersis os compescere, ne contra Deum murmuremus. Quod autem Christus omnia alia tacitus pertulit, præter hanc alapam non sine causa factum est. Primò enim non tacuit, nec seruus ille putaret, propter externam persecutionem reticendam esse veritatem. Deinde ne putaret sibi suisque similibus in pauperes licere quicquid libet. Præterea, ne putaret non liceret, vt principes arguatur verbo Dei, cùm verbum Dei nulli parcat: Est enim omnium iudex. Per hoc igitur docere nos voluit, vt patienter quidem feramus aduersa, sed tamen interim non taceamus, quæ ad persecutionum salutem faciunt. Itemque, vt causam iniustam nunquam probemus, etiam si nobis patiendum sit, sed instemus opportunè, importunè, ac increpemus eos, qui vim afferunt: interim autè parari expectemus, quicquid illaturi sint hostes. Cæterum, quæ hætenus dicta sunt de alapam illa & responsione christi, apertissimis verbis prædixit Isaias: Faciem, inquit, meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Item, corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. Item, Posui faciem meam vt petram durissimam, & scio quia non confundar, &c. Sic & Michęas: In virga, inquit, percutient maxillam iudicis Israel. Tunc missi eum Annas vincitum ad Caipham. Christus vincitus ducitur ad Annam, vincitus item ad Caipham. Apud huiusmodi enim homines veritas semper vincit. Nemo enim illis

audet loqui, nisi quæ volunt & amant: Impietas autè Annæ vel ex hoc apparet, quod Christum etiam post ipsius congruentissimam responsonem non absoluit, sed vincitum reliquit, imò maiori & potentiori aduersario tradidit, vt vel in ipso iterum videatur illud Danielis impletum: A senioribus Israel egressa est iniquitas. Obserua, quod qui esse debebat asylum afflictorum, & iniuste oppressorum: itemque, quos vel maxime decebat æquos esse iudices propter sacerdotium, scientiam & senectutem, hos Christus inuenit omnium iniquissimos. Sic nusquam minor misericordia inuenitur, quàm apud hypocritas. Nusquam vilior est Christus, quam apud eos, quos vel maxime gratos esse oportebat. Cæterum Ioannes hic omittit, quid in domo Caiphæ Christus perpeffus sit, nõ quod ea iudicari indigna quæ scriberentur, sed quia alij euangelistæ diligentissime ea scripserunt. Deinde mauult ea silentio transire, quam verbis exprimere, quæ pro sua magnitudine satis exprimi non possunt. Igitur incipit quidem de Caipha dicere, sed in medio conatu cessat, quasi magnitudine rerum victus, dicere vult. Quid opus est multis hic differere, quid Christus in domo Caiphæ passus sit? sufficiat indicasse, quod ad ipsum perductus est, qui primus consilium dedit vt occideretur, apud quem & eo anno erat potestas, & cuncti hostes Christi conuenerant. Hinc enim facile quis coniciet, quid illic perpeffus sit. Si enim hætenus tanta passus est in captione & domo Annæ, quanto maiora hic passus est, vbi ad veros hostes peruentum erat? Ita profectò iniquissima Christus in domo Caiphæ perpeffus est, id quod ex aliis euangelistis satis patet. Atque vtinam, non eadem etiam nunc pateretur à nobis. Non enim frustra dictum est à Paulo, quod quidam denuo sibi ipsi Christum crucifigant & ostentum habeant, &c. Non igitur in solos Iudæos hic, sed etiam in nos ipsos respiciendum est. Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens se. Iam enim algebat affectu. Magnum siquidem frigus est, vbi Christus non agnoscitur. Hęc igitur est secunda Petri tentatio, multo tamen maior & grauior priori. Iam enim non ab intermi muliere, sed à viris, & multis, & armatis, denique pontificum seruis interrogatur. Eundem tamen exitum habuit, quem prima. Negauit enim iterum, Nec mirum. Qui enim in prima tentatione non steterat, quomodo staret in secunda

Dan. 13.

Hebr. 6.

in secunda? Qui à muliere terrebatur, quomodo nō terretur à viris armatis? Deinde quomodo nō iterū caderet, q̄ à suis separatim inter impios conuerfabatur, & tāquam oblitus sui, stabat otiosus, & calefaciebat se, cum Christus dixisset: Ego vos elegi, non ut steteris otiosi, sed ut eatis, & fructum afferatis: Vides hic, quid faciat societas mala. Petrus in cœtu discipulorum confitetur Christum, inter seruos autem pontificum negat se Christianum, Adeo verum est, quod dicitur: Cum sancto sanctus eris, & cum perperuo peruerteris. Sic de Israelitis dicitur; Commixti sunt intergentes, & didicerunt opera eorum. Hinc pius dicitur: Exite de Babylone populus me⁹, &c. Vides deinde iterum, quā rara Christi professio sit in principum aulis, imò plerūque in aulis principum impij efficiuntur, qui prius sancti erant. Vides tertio, quòd diabolus omnium maximè tentare solet otiosos. Semper igitur aliquid operis facito, ut te diabolus occupatum inueniat: Omnia enim mala docuit otiositas. Caterum Petro sic otiosè stanti cōparantur otiosi pastores, qui diuitis peccatorum assidentes auidè delectantur gladio verbi Dei recondito, oblitū quod Psalmista dixit: Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas. Putant enim se fortes clauicularios cœli esse, quum munera libenter accipientes, & veritatem reticentes, tali Petro potius similes sint, qualis fuit, quū ad istas prūnas resideret, quā qualis fuit in die pentecostes, & deinceps, vbi dicebat: Argentum & aurum non est mihi, &c. Caterum, sicut Petrus hoc secūdo loco grauius tentatur quā prius, sic & grauius peccat & cadit. Iam enim non simpliciter negat, sed cum inramento, ut Matth. ait. Sic verè peccatum, quod per pœnitentiā non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Hoc idem videmus in Dauide, qui perpetrato adulterio, non statim pœnitens, cecidit in maius peccatum, nempe in homicidium. Discam⁹ igitur ex hoc casu Petri, principis obstare, ac paruulos Babylonis, id est, primordia suggestionum malarum allidere ad petrā Christum: Qui enim primo non resistit, facilè ad alia peccata trahitur. Discamus item, ne si contigerit nos labi, diu maneamus in peccatis, sed festinè resurgamus. Sicut enim in Petro semper tentatio tentationem sequitur, donec in profundum caderet: sic diabolus, quos semel cepit, non cessat præcipitare, do-

nec in profundū peccatorū veniunt. Sic cōtingit Petro. Bis iam negauerat Christum, insuper gallus semel cantauerat, ut Marcus refert, necdum tamen peccatum suum agnosceret, imò nondum prauam societatem deseruit. Quid igitur? Iterum insurgit tētatio, iterum eum inuadunt, vrgent & feruentius. Dicit ei vnus ex seruis pontificis, &c. Hic iam Petro certum imminet periculum à cognato illius, quem ipse percusserat. Quid igitur Petrus? Vndique constrictus iterum negauit, imò ut Matthæus ait, cœpit execrari se ipsum & deicere, omniaque mala sibi ipsi imprecari, si vnquam peccatum suum hominem. Vbi enim timor in corde præualer, nihil aliud possumus, quā negare. Quid igitur vel dicemus vel cogitabimus super tanto casu principis apostolorum? Vide enim, quā nihil aliud iam possit respondere, quā, Non sum: Non noui: Nescio quid dicas, cum tamen neque viri, nec mulieres illi quicquam minarentur, aut mali infligerent, & quantumuis veris conuinceretur: audiebat enim: Verè tu ex illis es: Galilæus es, loquela te prodit: Vidimus te in horto, tamen audeat negare omnia: insuper etiā diris se deuouere, quod tamen nimum fuisse, etiā si gladium cordi eius appositum vidisset. Vèrum ita oportebat impleri verbum Christi, non quòd coactus fuerit negare, sed q̄ Christus præsciebat eum sic negaturum. Non tamen est, ut propter Petri casum aut aliorum sanctorum lapsus nobis ipsis placeamus, aut vitia nostra excusamus. Non enim ideo scripta sunt hæc, sed ut cautiore efficiamur & timidiore ante lapsum, & post lapsum non desperemus. Verum, quid tam diu de peccato Petri loquimur? videamus tandem & pœnitentiā eius: hæc enim nobis proderit. Postquam igitur satis profunde Petrus cecidisset, & profundius adhuc casurus esset, Christus manum ei portexit, ne omnino periret. Et statim (inquit) gallus cantauit. Hoc addit, ut vel hic videamus, quā certè eueniant, quæ Christus prædixit. Non igitur diffidamus etiam in his, quæ adhuc restant. Caterum ex alijs euāgelistis claret, Petrum per hunc galli cantum admonitum fuisse & sui peccati, & verborum domini, statimque ad lachrymas se cōuertisse. Gallus igitur lex est, quæ in cognitionem peccati nos ducit. Cognito autem peccato, & abnegato Christo, quid aliud restat, nisi amarissim⁹ fletus, ac perpetua desolatio, nisi Christus oculo gratiæ suæ nos respiciat? De pœnitentiā autem Petri alij euāgelistæ latius scripserunt, quā & meritò attendere debent qui de Petri casu sibi ipsi applaudunt, & meminere, quòd casum sequuta sit pœnitentiā, idque non post multos annos, sed statim. Fac igitur & tu similiter, id est, age pœnitentiā, & viues. Obseruandum in fine etiam hoc circa Petrum, tria requiri ad perfectā Dei dilectionē, ut scilicet diligamus affectuosè, prudenter, & fortiter. Quum Petrus olim diceret: Absit à te domine, non fiat istud, scilicet moriaris, affectuosè quidem diligebat Christum, sed non prudenter. Expediebat enim, ut Christus moreretur, quod Petrus nolebat. Quum autem hoc loco Christum etiam vincitum sequitur, diligit quidem affectuosè & prudenter (vera enim prudentia est, passionem Christi non solum non impedire, sed etiam imitari) sed nondum diligit fortiter, ideo negat: spiritu autem accepto, etiam fortiter dilexit, ideo & post resurrectionem Christi tertio interrogatus fuit: Simon Ioannis amas me? Ob eandem causam & nobis non simpliciter dicitur: Diliges dominum Deum tuum, sed additur: Ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, quod idem est, ac si diceretur, Dilige dulciter, prudenter, & fortiter. Adducunt autem Iesum à Caipha in pratorium. Hactenus quid Christus à Iudæis passus sit, ostensum est, nunc deinceps audiemus, quomodo etiam Gentes in ipsum offenderint, nam ab vtrisque passus est, Iudæis scilicet & Gentibus. Vnde & in psalmo conqueritur, se & à vitulis & à canibus circumdatum fuisse. Caterum Pilatus ille, ad quem Christus ducebatur, homo potens, & quasi princeps eo tempore erat, à Tyberio videlicet Cæsare Hierosolymam direct⁹, ut summus esset gubernator & rector Iudæicæ regionis. Habuit autem cognomen, vel potius prænomen, Pontius, fortassis à regione, quæ Pontus dicitur, iuxta Cappadociam & Bithyniam. Domum autem suam, in qua habitabat Hierosolymis, Romano more nominabat Pratorium, quasi domus prætoris, cum tamen longè maiorem haberet potestatem, quā prætores Romani habebant. Nec dubium, quin magnæ autoritatis & prudentiæ fuerit. Hoc certè vel ex hac historia patet, q̄ longe iustior omnibus Pontificibus, Sacerdotibus, & Phariseis Iudæorū fuit. Ad prætorium igitur Pilati Christum ducunt Iudæi,

putantes per dementia mentis scelus ad ipsos non redundare, si per alium eum interficerent. Ducunt autem eum non vnus aut alter, sed omnes simul, ut vel sic sua præsentia & multitudine & iudicem terrent, & Iesum inuidia grauent. Et ipsi non introierunt in pratorium, &c. Ex insita scilicet & innata hypocrisis, qua semper in paruis rebus erant superstitioni, cum magna omnino non curarent, nolebant intrare in pratorium: Ut non contaminarentur, inquit, sed ut manducarent Pascha, quasi hactenus nihil immunditiei contraxissent in tam indigna tractatione Christi, aut quasi sola domus incircumcisi eos contaminaret, cum interim innocenti tot modis adigerent ad mortem. Animam habebant homicidā, linguas homicidas, cōduxerant proditorem, conduxerant cohortem, conduxerant falsos testes, confinxerant falsa crimina, insuper vrgent & terrent iudicem, & tamē sibi videtur puri digniq̄, qui Pascha celebrent, non ob aliud quā quòd ab ingressu prætorij se continuissent. Egregia planè puritas, imò stulta & impiā cæcitas. Habitaculo scilicet contaminarentur alieno, & non contaminarentur scelere proprio? Vides quam accuratè hypocrisis illi mundauerint quod de foris est calicis, cum intus plane cruenti sint. Vides præposteram horum hominum iustitiam, quæ tantum in externa specie consistebat, nō in corde (erant enim sepulchra dealbata.) Item tantum consistebat iustitia eorum in obseruantia humanarum traditionum, quasi Dei præcepta nihil ad iustitiam facerent. Humana constitutio erat, ne Iudæus domum incircumcisi intraret, ut ab immundo & incircumciso non contaminaretur. Lex autem diuina erat: Non inuideas: Non occidas: Non falsum testimonium dicas. Hanc autem Dei legem fortiter contemnunt Iudæi, seruata hominibus constitutiuncula. Sic pleriq̄ etiam apud nos solis humanis constitutionibus fidunt, & hinc sibi iustitiam pollicentur, interim præcepta Dei nihil curantes. Contra hos non minus militat caput vigesimum tertium Matthæi, quā olim contra hypocrisis Iudæorum. Imò pleriq̄ cum ex toto impij sint, tamen impietatem suam non aliter, quā humanis traditionibus obseruandis regunt quemadmodum & Iudæi hic faciunt. Nā quis existimasset eum populum non sanctum esse, adeoque iustam in Christum habere causam, qui tanta sollicitudine & religione

gratiæ suæ nos respiciat? De pœnitentiā autem Petri alij euāgelistæ latius scripserunt, quā & meritò attendere debent qui de Petri casu sibi ipsi applaudunt, & meminere, quòd casum sequuta sit pœnitentiā, idque non post multos annos, sed statim. Fac igitur & tu similiter, id est, age pœnitentiā, & viues. Obseruandum in fine etiam hoc circa Petrum, tria requiri ad perfectā Dei dilectionē, ut scilicet diligamus affectuosè, prudenter, & fortiter. Quum Petrus olim diceret: Absit à te domine, non fiat istud, scilicet moriaris, affectuosè quidem diligebat Christum, sed non prudenter. Expediebat enim, ut Christus moreretur, quod Petrus nolebat. Quum autem hoc loco Christum etiam vincitum sequitur, diligit quidem affectuosè & prudenter (vera enim prudentia est, passionem Christi non solum non impedire, sed etiam imitari) sed nondum diligit fortiter, ideo negat: spiritu autem accepto, etiam fortiter dilexit, ideo & post resurrectionem Christi tertio interrogatus fuit: Simon Ioannis amas me? Ob eandem causam & nobis non simpliciter dicitur: Diliges dominum Deum tuum, sed additur: Ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, quod idem est, ac si diceretur, Dilige dulciter, prudenter, & fortiter. Adducunt autem Iesum à Caipha in pratorium. Hactenus quid Christus à Iudæis passus sit, ostensum est, nunc deinceps audiemus, quomodo etiam Gentes in ipsum offenderint, nam ab vtrisque passus est, Iudæis scilicet & Gentibus. Vnde & in psalmo conqueritur, se & à vitulis & à canibus circumdatum fuisse. Caterum Pilatus ille, ad quem Christus ducebatur, homo potens, & quasi princeps eo tempore erat, à Tyberio videlicet Cæsare Hierosolymam direct⁹, ut summus esset gubernator & rector Iudæicæ regionis. Habuit autem cognomen, vel potius prænomen, Pontius, fortassis à regione, quæ Pontus dicitur, iuxta Cappadociam & Bithyniam. Domum autem suam, in qua habitabat Hierosolymis, Romano more nominabat Pratorium, quasi domus prætoris, cum tamen longè maiorem haberet potestatem, quā prætores Romani habebant. Nec dubium, quin magnæ autoritatis & prudentiæ fuerit. Hoc certè vel ex hac historia patet, q̄ longe iustior omnibus Pontificibus, Sacerdotibus, & Phariseis Iudæorū fuit. Ad prætorium igitur Pilati Christum ducunt Iudæi,

Marc. 14

Matt. 26

Matt. 16

Ioan. 21

Matt. 22

Psal. 21

Matt. 23

gione sanctorum patrum constitutiones obseruaret? Si in sancti hominis mādatur non peccant, quanto minus legem Dei prauari- cari putandi sunt. Vides hypocrisim. Longè aliam iustitiam nos docuit Christus, cum diceret: Pater sanctifica eos in veritate. Vera enim sanctificatio est, cum ipse pater corda nostra vsurpat, vt renouet & illuminet ea cognitione Christi, fide & remissione peccatorum. Hanc autem sanctificationem nō agnoscit caro, & sanctificationem quandam carnalem cōcipit, qua à quibusdam cibis & congressu quorūdam hominum, &c. se abstinet, sicut hic Iudæi faciunt, neglecta vera iustitia. Cæterum, quod dicitur. (Vt mandu- carent Pascha) non de agno paschali intelli- ge, quem præcedēti nocte comederant, sed de azymis panibus, quib⁹ per totos septem dies vbi debebant, itemque de aliis sacrifi- ciis solennibus, de quibus solis mundis ede- re licebat. Non enim, vt quidā volunt, Chri- stus esum agni Paschalis vno die præuenit, quod manifestè patet ex Luca, qui expresse dicit, quòd ea nocte, qua Christus agnum comedit, necesse erat, agnum Paschalem oc- cidere & comedere. Sed de hoc supra satis dictum. Optimum sane Iudæi comederunt Pascha, verum nobis, non sibiipsis. Nobis enim sufficit agnus ille verus, quem ipsi suo scelere immolauerunt. Hic enim est agnus Dei, qui tollit peccata mundi, & est Pascha nostrum. Sequitur: *Exiuit ergo ad eos Pilatus.* Hoc quidem facit præter consuetudinem aliorum rectorum, qui non solent in tantū descendere populo. Quantunus enim Gentilis & Ethnicus esset, solamque ratio- nem in operibus suis ducem legesque Cæ- sareas haberet, multo tamen & iustus & ci- uilius se habuit, quàm Iudæi, qui scripturā & legem Dei habebant, populūque Dei di- cebantur. Primò enim ciuilitatis erat in Pi- lato, quòd se accommodauit moribus po- puli, & cessit pertinaciæ eorū. Videns enim ipsos Ethnici domum abominati, non coe- git ipsos tyrannide quadam vt contra recep- tam consuetudinem prætorum intrarent, sed iure suo neglecto, exiuit ad eos foras. O- portet enim superiorē non semper esse per- tinacem, sed moribus interdū subditorum se accommodare. Sic & aliās in Iosepho legis de Pilato, dum statuæ Cæsaris in templo Hierosolymitano erigi præciperentur. Nam videns populi pertinaciam, qua citius mor- tem oppetere, quàm statuas in templo ferre

volebant, cessit eis, & statuas in templo de- posuit, quanquam armato exercitu ad hanc- rem instructo potuisset omnes, ni obedirēt, trucidare. Iustitiæ autem erat in Pilato, q̄ non mox oblatum & inauditum damnat, quemadmodum ipsi cupiebant: At longe ipsos sua sefellit opinio. Nihil enim temere, & sine causæ discussione iudex agere vole- bat, ideo dixit: *Quam accusationem affertis ad- uersus hominem hunc?* Nemo enim nisi accu- satus & responsionis locum adeptus, con- demnari debet. Hæc iuris æquitatem serua- bat hic Ethnicus. At verò Iudæi econtra cla- mabant. *Si non esset hic malefactor, non tibi tra- didissemus eum.* Quasi dicerent: Euidencia pa- trati criminis nō indiget clamore accusatio- nis: Solum exequere iudicium, non opus est alia examinatione. Num de nostra iustitia dubitas? Non vides qui sumus, qui hunc ho- minem vinctum adducimus? Siccine hono- ras summi Dei sacerdotes? Nihilne internos & quemlibet popularem distinguis? Noli putare, quòd innoxium morti tradere veli- mus. Vides quàm obseruantes vultus legis, vt ne in domum tuam ingredi velimus. Nec putēs nos in hac re quicquam vel inuidia, vel odio, vel nimium præcipites agere. Oīa enim cū deliberatione egimus, & inuenim⁹ morte dignū: tantū igitur fer sententiā. Nisi enim esset malefactor, &c. O hypocrisim, ò mēdacia, ò malitiam, sicne agi debet? sicne iustitia exequi debet? Ergo, vt audimus, qui- libet vinctus, reus est mortis vt malefactor? Quis non videt, quòd causæ suæ diffidunt? ideo inanibus verbis iudicem fallere nitun- tur, ne cogereant probare ipsum esse ma- lefactorem. Tu interim Christiane malitiam ipsorum considera. Iusti enim videri volūt, etiam reclamante conscientia, quasi nuq̄ tale quid attētasent, ac nullum vnquam nisi malefactorem occidissent, cū constet, ipsos oēs prophetas iniustissime occidisse. Deinde malitiam suam in hoc ostendunt, quòd Christum volebant non examinatum, nec conuictum occidi, imò indignum eum iu- dicant, qui à iudice audiatur, & in quo vlla iuris regula seruetur. Insuper & manifeste ipsum etiam coram publico iudicio malefa- ctorem nomināt, qui omnes infirmos ipso- rum sanauerat. Interrogentur leprosi, quos mundauit: cæci, quos illuminauit, &c. num malefactor sit, &c. Verum sic scriptum est: Retribuebant mihi mala pro bonis, & odiū pro dilectione mea. Itemque: Pro eo quòd me

Psal. 34.
Psa. 108.
me

me diligere debebāt, detrahebant mihi: E- go autem orabam. Vere enim Christus hic- tacendo orabat, recogitans peccata nostra, pro quibus hanc iniuriam patiebat. Cæ- terum Pilatus tam superbe iniusteque dictis exacerbat, iterum reclamationem. *Accipite ergo eum vos, & secundum legem vestram iudicate eū.* Quasi diceret: Si malefactor est, vt dicitis, at non probatis, agē, vt iudicem lege vestra cō- tra ipsum: Me prohibent leges Romanæ, ne vllum hominem inauditum condemnem. Re vera Pilate, hoc idem habet lex Moyfi, & tamen istorum hominum malitia hīc fit, vt leges Gentium hīc diuinæ legi præferan- tur. Sciūt Iudæi ex capite. 23. Exod. Scimus & nos id ipsum ex verbis Nicodemi, quòd lex Moyfi neminē iudicat, nisi prius audia- tur & conuincatur. Vide autem, quomodo hīc elabatur. *Nobis* (inquiunt) *non licet in- terficere quēquam.* Quis ergo Stephanum oc- cidit? Quæ potestas ipsum morti adiudica- uit? Mentuntur igitur. Vel nōne & hoc e- rat occidere, Christum ad mortem offerre, & mortem eius omni instantia procurare? Sed volebant ipsum per Romanorum leges occidi, vt tam ipsi, quàm lex sua immunes essent. Lapidare ipsorum erat: at crucifigere Romanorum. Hoc quærebant. Non enim simpliciter volebant Christum occidi, sed cum summo opprobrio. Nec hoc tamē vel casu, vel propter ipsorum consilia sic conti- git: *Sed vt sermo Iesu impleveretur.* Quo certo prædixerat se Gentibus tradendum, & ab il- lis crucifigendum. Dixerat item Christus: Oportet exaltari filium hominis, sicut Moy- ses exaltauit serpentem. Item, Cū exalta- rus fuero à terra, omnia trahā ad me: Item, Cū exaltaueritis filium hominis, tunc co- gnoscetis, q̄ ego sum. Vidētes igitur Iudæi, quòd sine accusatione, certorumque crimi- num contra Christum prolatione intētum suum coram Pilato habere non possent, in- cipiunt eum accusare, vt est apud Lucam. Post auditam autem accusationem Pilatus iterum introiit in prætoriū. Etiam in hoc boni officio iudicis functus est paganus hic. Primò enim, quanuis Iudæi in magna mul- titudine aduenissent, quasi vi extorquere vellent sententiam, non tamen eos timeri Pi- latus. Sic enim & Sapiens monet, ne quis cupiat fieri iudex, nisi animum habeat, qui ausit impijs resistere, etiam potentibus, ne eorum vultum pertimescat, & à iustitia de- clinet. Secūdo, quanuis Iudæi in magnis &

Joan. 7.
Act. 7.
Matt. 20
Joan. 3.
Joan. 12.
Joan. 8.

Luc. 23.
Eccle. 7.

grauibus Christum accusassent, non tamen statim eis credit, quātumuis magnæ autho- ritatis essent, sed prius causam examinat. Præterea Christū secreto interrogat, ne ad- uersarij eius, qui potētes erant, impedirent, quo minus respondere posset. Insuper non minacibus, sed admodum blandis verbis, eum alloquitur. Decet enim iudicem man- suctum esse: Nam & ipse iudicem suum ha- ber. Postremo e multis Iudæorum accusa- tionibus vnā tantum arripit, alias silentio tran- sit. Hæ sunt conditiones boni iudicis. Nec aliud defuit Pilato, quàm fides & ti- mor Dei, quæ qui non habet, non diu ma- net iustus, id quod & infra in Pilato videbi- mus. Sed quodnam illud est, in quo Pilatus Christum examinat? *Tu* (inquit) *es rex Iudæo- rum:* De hoc crimine querit, quod & ad Cæ- saris maiestatem, & ad publicam tranquilli- tatem pertinebat, denique etiam verisimile videbatur. Nam circa Christi tempora va- rierant seditiones inter Iudæos, authoribus Iuda Galilæo, item Ægyptio quodam pro- pheta, itemque Theuda & Caphedone, vt Iosephus scribit. Verisimile autem videba- tur, Christum eiusdem farinae esse cum se- ditionis, quòd noua quædam hætenus inau- dita docebat, & mīro quodam fauore vul- gus sibi conciliarat. Seditiones vero hinc o- riebantur, quòd septuaginta hebdomadē à Daniele præscriptæ, iam ferme præterierāt, & expectabatur summo desiderio Messias, vt restitueret populum in pristinam liber- tatem, & à Romana seruitute vindicaret. Proinde multi sibi honorem Messia vendi- cantes, & populo libertatem pollicentes, au- thores fiebāt defectionis à Romano impe- rio. Et plerique Iesum esse illū expectatum Messiam coniciebant. Nisi enim fugisset, in regem electus fuisset. Itaq; Pilatus de spi- rituali regno Messia nihil intelligens, & tā- tum de regno & imperio carnali cogitans, regiū nomen Christo obiectum non præte- rit silentio: timebat enim non tā Cæsari, quā sibiipsi. Ideo querit, an ipse sit rex Iudæorū nā Regē Iudæorū ipsū nominauerāt Magi: populus aut ipsū nominauerāt regē Israe- lis. Et reuera rex erat Iudæorum & Israelis, verum non sicut Pilatus cum suis intelli- gebat. Et quid dico rex Iudæorum? Erat & est ipse Christus rex omnium regum, ne dicam omnium seculorū. 1. Timo. 6. Psal. 46. Cæ- terū, sicut mundus primo loco cōtra Chri- stum queritur, quòd nō tacet, quemadmo- dum

Sapi. 7.
Dan. 9.
Joan. 6.
Matt. 2.
Joan. 12.

dum supra audiimus in domo Annę, sic secundo loco conqueritur de Christo, quod regnare velit. Timet enim mundus regnum suū perdere. Sic Herodes statim nato Christo timebat: sic etiam hic Romana potestas timet, ne per Christum destruat: sic etiam adhuc mundani homines suis diuitijs & honoribus timent, ne per Christum ea perdāt. Sed non est quod timeatis stulti homines: Non arripit mortalia, qui regna dat cęlestia: non venit vt terrena auferat, sed vt cęlestia superaddat: non prohibet Christus terrena, sed docet eis dē bene vti. Ad interrogationē igitur Pilati Christus ita respondet, vt neq; se regē esse neget, neq; omnino etiā affirmet, idq; prudētissime fecit. Si em statim respondisset. Rex sum ego, antequā regnum suum à regno hominum distinxisset, occasionem calumnię Pilato prębuisset. Quid igitur respōdet? *A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?* Quanta rem dicis imprudens & nescius o Pilate? Vnde tibi hoc, vt me dicas regem, quum nemo possit dicere hūc Iesum, id est, me esse dominum, nisi in spiritu sancto? Certe, vnde cūq; hoc habes, siue à temetipso, siue ab alijs, vere magnam rem dixisti, si modo, tua ipsius verba intelligerent. In hunc modum & olim Christus admiratus fuit nobile illud responsum Centurionis, dicentis: Domine non sum dignus, &c. Vel potest hoc verbum sic accipi, vt sit reprehensio Pilati, quasi diceret Christus: Si ex propria suspitione hoc mihi impingis, non æquum agis iudicē. Iudex enim non debet iudicare secundum propriam suspitionem, sed secundum causam: sin autem alij tibi dixerūt de me, ipsorum est probare quę dicunt, & ostendere signa rebellionis. Maxime tamen in hunc modum respondit, vt occasionem illi daret dicendi quę sequūtur. *Nūquid, inquit, Ego Iudæus sum?* Quasi diceret: Quomodo ex me ipso hoc dicere possum, quandoquidem Iudæus non sum, sed Ethnicus? Quid autē nos Ethnici de vestris rebus scimus? Gens tua & pontifices traderunt te mihi, & te hoc nomine apud me accusarunt. Ipsi tibi hoc impingunt, ego tē nec captiuauī, nec accusaui. *Quid fecisti?* Dic ipse, quibus factis tot & tantos, imō pręlatos illos tuos, omnemq; tuam gentem in odium tui prouocaueris? Ceterum ad hoc verbum Christus non respondet. Nihil enim dignum odio fecerat, imo omnia quę fecerat, summa laude digna erant. Bene em

Matth. 2.

1. Co. 12.

Matth. 8.

omnia fecerat, & bona omnia fecerat, & omnia bona per ipsum etiam creata erāt. Ad priorem igitur quæstionem responder, & distinguit regnum suum à regno mundi, vt ostendat, se nihil contra Cęsarem peccasse. *Regnum (inquit) meum non est de hoc mundo.* Quasi diceret: Pilate, fateor & agnosco me esse regem. Hoc nimirū est, quod feci, hoc est crimen illud, quod mihi imponitur. Verū rem hanc recte intellige. Rex quidem sum, sed ita, vt nec Cęsar tui potentiam vsurpem aut imminuam, nec quenquam regum aut principum à potestate & dominio suo expellam. Et vt rem ipsam intelligas, nō sum rex mundanus, sed cęlestis, in cuius manu sunt omnium etiam corda regum, quantumuis id tibi non videatur. Regnum meum, id est, principatus vel administratio: vel regnum, id est, leges & iura: vel regnum meum id est, ministri & subditi mei, non est de hoc mundo, id est, non est ab homine, sed à Deo: Ego, inquit, cōstitutus sum rex ab eo super montem sanctum eius, &c. Deinde non est de hoc mundo, id est, non est temporale, sed æternum. Transit enim mundus & concupiscentia eius. Præterea non est de hoc mundo: non enim consistit in rebus huius mūdi, diuitijs, voluptatibus pompis: (Quicquid enim est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitę) sed in spiritualibus rebus, iustitia scilicet, pace, & gaudio in spiritu sancto. Item, non est de hoc mundo, quia non est corporale, sed spirituale, alioque modo administratur, quā mundanum regnum. Hoc enim administratur gladio materiali: meum autem regnum nō opus habet hoc gladio. Nā eius gladius est verbum Dei: Regnum mundi haber ciuitates, arces, oppida, villas, exercitus, arma: regnum meum exigit tantum corda hominū. Mundus dominatur rebus & corporibus: ego autem cordibus & conscientijs. Mundus dominatur carnali potentia, sed succūbit spirituali: ego autem carnalem potētiam nihil moror, sed spiritualiter dominor contra peccatum, mortem, & infernum. Vides quā pulchrē Christus regnum suum describat. Ad eundem fermē modum & Zacharias de regno Christi loquitur: Ecce rex tuus venit tibi mansuerus, & in se pauper, &c. Obseruandum tamen, quod non dicit: Regnum meū non est in hoc mundo. Nam Christus etiam mundi dominus est. Omnia enim

Psal. 2.

1. Ioan. 2.

Rom. 14

Zach. 9.

Matth. 28.

Matth. 6.

Ioan. 16.

Luc. 17.

enim per ipsum facta sunt, & omnia etiam adhuc per ipsum administrantur. Data est enim ipsi potestas in cęlo & in terra. Iam si regnum Christi non est de hoc mundo, sequitur igitur, adhuc alium esse mundum: Ideo etiam si nō sentias Christi promissiones in hoc mundo impleri, non tamen despera: nam est alius mundus, in quo impletur quicquid hic non impletur. Item, quia regnum Christi non est de hoc mūdo, ideo orare iubemur: Adueniat regnum tuū. Hoc igitur primo verbo Christus Pilatum liberat ab omni formidine. Insuper etiam exemplo hoc ipsum probat, se scilicet immunem esse ab affectationē Cęsarę aut regię potestatis. *Si (inquit) de hoc mundo esset regnum meum, non inermes mecum ducerē discipulos, sed armatos, imō haberem consiliarios, milites exercitus, &c. qui vtique in hac mea necessitate me vt dominum suum gladijs defenderent, pro me vel morti se offerentes. Vel, si regnum mundanum ambirem, vel ipsi angeli me defenderent à violentia Iudæorum, imō nec angelorum nec hominum auxilio opus haberem. Valeret enim dextera mea mihi auxiliari. Ostenditur hoc loco impotentia mūdani regni, quod omne robur suū non ex seipso, sed à ministris habet, qui si de sint, nihil prodest regē esse: si autem absint, possunt multipliciter fallere, & infideles esse. Supernum autem regnū seipso sufficiens est, nullo indigens. Ex his igitur Christus cōcludit. *Nunc autem regnum meum non est hinc.* Quasi diceret: Ex hoc argumēto certissime tibi persuade, regnum meum non esse mundanum aut terrenum. Quicquid vel tu, vel Cęsar tuus habet, per me vobis saluum erit: nihil vestrarum rerum cupio, nihil moror gloriam & diuitias mundi, quę vōs pro maximis bonis ducitis. Hac Pilato quidem dicta fuerunt, verū nihilominus etiā ad nos pertinent. Si enim regnum Christi non est hinc, quid igitur tu Christiane quæris diuitias & honores huius mundi? Si Christi regnum non est de hoc mundo, ergo Christianos oportet in mūdo pressuram habere, dū in Christo pacē habēt cōscientiarū. Noli igitur mirari, vnde tātamala pijs in mundo accidant. Atq; hoc verbo pius hō se ipsū in aduersis cōsolari debet, vt dicat: Regnum meum non est hinc. Præterea, si regnum Christi non est hinc, errant igitur qui tantum in rebus externis & elementis mundi constituunt regnum Christi: Re-*

gnum Dei, ait, intra vos est. Itaque verbum hoc non sic intelligendum est, quasi mūdus hic inferior non sit à Deo creatus, nec ad Deum pertineat; quemadmodum Manichæus dixit. Stat enim sententiā. Ipsi sunt omnēs fines terre. Ceterum quantumuis clare Christus distinxerat inter suum regnum & regnum mundi, adhuc tamen Pilati animo obuersabatur nomen regis. Non enim consueuerat audire in ditione principū suorum, vt quis regium nomen vsurparet. Videbatur siquidem ei nulli hoc nomen competere debere, sine cōsensu Cęsaris: Itaq; dicit: *Ergo rex es tu?* Quantumuis scilicet regnum tuum non sit de hoc mundo. Vrget titulū regij nominis, hunc ferre non potest. Videbat consequi, vt si regnū eius non esset hinc, aliunde esset: & vnde cūque regnum, regnum vtique esset. Ideo per cōclusionem infert, *Ergo rex es tu?* Melius autē sic interrogasset. Vbi est ergo regnum tuum? Vbi est ille alius mundus? Hic forte inuenisset respōsionem, quę ipsi utilis esse potuisset. Verū nihil horum quærit, sed adhuc timet regno & officio suo. Christus autem intrepide respondet: *Tu dicis, quid rex ego sum.* Quasi diceret. Quid opus est, vt ego dicam, cum tu ipse hoc dicas? An non satis est, qd tu ipse hoc dicis: Quod idem est, ac si aperte dixisset: Ego sum. Signanter autem Christus nomen regis repetit, vt videamus, quod cęlestis & spiritualis regni sui eum nō pœniteat aut pudeat, quin velit ipsum omnibus hominibus, etiā ipsi Cęsari, notū hoc esse. Hoc enim regnum, quādoquidem omnium nostrum salus in eo pēdet, negari aut occultari non debet. Ceterum valde consolatorium verbum est, qd Christus se regem fateatur. Vere enim rex est. Iuxta illud: Ego constitutus sum rex ab eo Itemq;. Constituisi eum super opera manuum tuarum. Si igitur peccas non statim desperes: non enim extra regnū Christi cadis, nisi desinas esse opus Dei. Hinc sapiens etiam inquit: Si peccamus, tui sumus. Agnoscat ipse te suam possessionem, si tu eum agnoueris dominum tuum esse. Ne tamē Pilatus plus offendatur regno nomine, pēgit Christus regnū suum adhuc planius declarare. Quasi diceret: Pilate, negotium hoc lane intellige, omnemq; suspitionē mūdani regni aut tyrannidis ex animo abiice. Sic se res habet. Regnum meū spirituale omnino negare nolo, siue coram te id fiat, siue coram Cęsare, tantum hoc scito, propo-

Psal. 94

Psal. 2.

Psal. 8.

Sap. 15.

fitum meum non esse, vel armis quinquam infestare, vel more aliorum regum pompose regnare, sed diuinam veritatem in terra erigere & stabilire. *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.* Ideo, inquam, veni, ideo natus sum, non vt gladio pugnem, sed vt doceam & annuntiem veritatem & euangelium, quod est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Et sicut Euangelium annuntio: sic per euangelium dominor in cordibus credentium & illud recipientium per voluntatis obedientiam super peccatum, mortē, & diabolū, vt pro peccato iustitiam, pro morte vitam, pro cruce gaudium, pro inferno cælum largiar. Hæc sunt feuda regni mei, horum particeps nemo esse potest, nisi audiat vocem meam, vt credat in corde suo. Non meos ditro opibus, vrbibus, & aliis feudis, sed per verbum meum illis communico gaudium, vitam, pacem, denique & cælum ipsum: euangelium igitur meum sceptrū regni mei est. Quid autem hæc contra Romanum Imperatorem? Num Cæsar nollet quinquam nasci, qui testimonium perhiberet veritati? Nū detrimentum honoris eius esset, si quis militum ipsius audiret vocem perhibentis testimonium veritati? Quis non detestaretur eum, qui hæc sentiret? Veritatis enim nomē amabile est, imò ipsa natura humana consentit, id ipsum nomen veritatis honorabile esse, & licet significatum eius nequissimi nebulones oderint, tamen ipsum eius nomen nulli vnquam detestari licuit. Et quidem reuera Christus testimonium perhibuit veritati. Confusio enim falsitatis, est testimoniū veritatis. Errabat mundus in vsu temporalium. Quæ enim data erant in vsu rātūm, in his mundus etiam amorem & fiduciam ponebat: Christus autem hanc falsitatem arguens, veritati testimonium perhibuit. Docuit enim presentibus tantum vti, celestia autem amare. Errabant Iudæi in falsa intelligentia legis, errabant Gætes in idololatria: Christus autem vtrorūque errores arguens & destruens testimonium perhibuit veritati. Congruè igitur dicit, se ideo venisse & natum esse, Ideo, inquit, homo factus sum, ideo hic sum, vt error & iniustitia destruat: veritas autem & iustitia regnet. Hoc ago & agam, vt diabolus deprimatur, Deus autem regnet. Itaque si filius es veritatis, si veritatem amas, si nihil cupis præter veritatem, audies vocem meam cum gaudio. Ego enim

Rom. 1.

sum veritas, nec quicquam loqui aut docere possum, nisi veritatem: id quod Christiani nos, qui ex veritate sumus, nedum credimus, sed etiam scimus. Vox Christi veritas est, quæ in æternum manet, etiam si Moyses, Iupiter, Mahometus, Hæreticus & Antichristus interierint, imò etiam Tyberius & Pilatus. *Omnis igitur qui est ex veritate, audit vocem meam.* Quo verbo docet, qui ad regnum suum pertinent. Non autem dicit, Omnis qui vere est. Nam & diabolus & impij vere sunt, sed qui ex veritate, inquit, est. Mendacium autem est, quod non constat: Adam non constat, mundus non constat: Ex mendacio igitur est, qui ex Adam, homine aut mundo est. Ex veritate autem est, qui diligit veritatem constantem qui ambit æterna bona, qui sicut iustitiam & vitam æternam, hic audit vocem meam, hic pertinet ad regnum meū, & subdit se imperio meo. Igitur Christus non est dominus eorum & rex, qui sperant opes, ambiunt honores huius mundi, sitiunt voluptates: nec est rex eorum, qui mouent seditiones, sed eorum qui sitiunt iustitiam, qui ardent gaudium celeste, qui libenter audiunt veritatē. Ex omnibus igitur his constat, Christum nihil in cæsarem peccasse. Cum itaque Christus tantopere veritatem commendaret, motus his Pilatus, & cui tanquam Ethnico hæc insolita erant, interrogando respondit: *Quid est veritas?* Optima sane interrogatio, si ex animo facta fuisset. Quid enim vtilius & iucundius inuestigatur, quàm veritas? Omnis siquidē terra inuocat veritatem, vt in Esdra legim⁹: imò etiam impij, etsi mendaces sint & fallaces, veritatem tamen ab alijs exigunt, nolūt falli, &c. Multo speciosior est veritas in rebus spiritualibus. Verum Pilatus non ex animo hæc querebat, sed quasi fastidians & ex contemptu. Quasi diceret: Aliamne affers veritatem, quàm vel vestri pontifices, vel nostri sacerdotes docent? Satis, plusquam satis dixisti, nihil opus est his pro nunc: non hic sum, vt conciones audiam: alia nunc agenda sunt. Sic impij nihil tam fastidiūt, vt verbum Dei, & ea quæ salutis sunt: hic omnis illis mora longa est. Oportebat Pilatum ex verbis Christi inflammati & excitari: verum sicut cæcus nihil mouetur, etiam si aurum & fulgentissimam margaritam ei offeras, quippe qui nec luce solari mouetur: sic animo cæcus pulchritudinem veritatis cerne- re nequit, quæ tamen diuini splendoris radios

3. Esdr. 4

dios in mentem piorum immittit. Reuera autem dignus nō erat Pilatus, vt huius questionis solutionem audiret. Satis audierat, si credere voluisset. Nec Christus passionē suam impedire voluit. Quid enim opus erat quærere, quid esset veritas? En Christus, qui astabat, veritas erat, & est: pinde, quod idolorum sacerdotes de virtutibus nugantur, quod Iudæorum pontifices de carnali iustitia docent, mendacia sunt: solus Christus, solum euangelium veritas est, & quod ex euangelio trahitur vel sequitur. *Et cum hoc dixisset, iterum exiit, &c.* Non expectauit responsionem Christi. Putabat enim sibi sufficere leges Cæsareas, nec se opus habere alia veritatis cognitione. Deinde videbat hoc non magnopere pertinere ad causam præsentem. Præterea videbat Iudæos festinare, nec tempus esse diutius cum Christo loqui. Timebant enim Iudæi, ne Christus animum iudicis suis verbis, quæ sciebant efficacia & penetratiua esse, emolliret. Postremò experimento iam didicerat, nihil esse in Christo, vnde interfecto illo se defendere posset, si de supplicio eius iniuste sumpto apud Cæsarem se accusari contingeret. Quippe iusto ratem, vt eum nullatenus in sermone capere posset. Ided qui prius exierat, vt accusationem audiret, nunc exit, vt Iesum excuser coram accusatoribus eius. Ego (inquit) nullam causam inuenio in homine hoc. Habes hic iterū iustitiam ciuilem in Pilato, idq; in duobus: Primo enim, quanquam ex altera parte essent diuites, potentes, &c. a quibus vel lucrum sperare, vel damnum timere poterat, Christus autem & solus & pauper, & ab omnibus derelictus, a quo nec lucri quicquā sperare, aut damnum timere posse videbatur: tamen pro Christo contra Iudæos stat, id quod iusti iudicis officium est, quanuis raro tales inueniantur. Hinc est, quod Iudæorum principes toties arguuntur, quod pupillo non iudicant. Hinc etiam est, quod Moyses constituit voluit eos iudices, qui oderint auaritiam. Munera enim excæcant. Hinc etiam est, quod toties monentur iudices, vt timeant Deum: Erudimini, inquit, qui iudicatis terrā: Seruite domino in timore, &c. Nec solum pro Christo stat Pilatus, sed etiam aduersarios eius manifestē confundit, innocentem eum proclamādo etiam

Ioan. 14.

Sap. 5.

Isa. 1.

Exod. 23

Psal. 2.

post causę examinationem, quem ipsi vt nocentem & mortis reum vincerāt: imò aperitissimè eos mendacij arguit, si notare voluissent, & erubescere potuissent. Verum ipsi ex illo populo erant, cui dictum est: *Ceruis tua ferrea, & frons tua creta, erubescere noluiisti.* Discant tamen hic iudices, vt causam iustam nedum foueant, sed etiam iniusta molientes ita confundant, vt deinceps non audeant talia coram ipsis committere aut præsumere. Signanter autem notandum est, quod Christum non tantum absoluit ab eo crimine, quo accusatus erat, sed generaliter dicit: Ego nullam inuenio causam in eo. Et verissimè quidē hoc de Christo dicitur: Ipse enim nec peccatum fecit, nec dolus inuentus fuit in ore eius. Emphasim etiam habet, quod signanter dicit: In hoc homine nō inuenio causam, Solius enim Christi est, omnis criminis & peccati expertem esse, aliorum autem hominum nemo mundus à forde. Magnum igitur innocentia Christi testimonium est, quod ipse iudex, qui ipsum postea crucifixit, non semel sed sæpius, & in ipso iudicio innocentem proclamauit hunc Iesum, quod vel solum nobis satis est contra calūnias Iudæorum & Paganorū. Quia igitur adhuc incredulus est, vel hic videat, an non Christus innocenter passus sit? Hæc igitur defensio innocentia Christi diligenter attendenda est, simulque & illud obseruandum, quod à suis Christus accusatur, ab extraneis autem excusatur. Sic enim futurū erat, vt Iudæis blasphemantibus: Gentiles Christum summo studio susciperent & glorificarent. Sic etiam nunc euangelium apud suos interdū pessime, apud extraneos autē optimè audit. *Est autē cōsuetudo vobis, vt vnū vobis dimittam in Pascha.* Cōsuetudo hæc dimittendi vnum vincitum in Pascha nata erat à liberationē ex Ægypto, quæ Paschali die facta est. Er habebat quidem hæc consuetudo speciem pietatis, sed erat contra legem Dei, quæ iubet puniri fontes. Nec opus habebant Iudæi, vt per hanc liberationem vinciti hominis, admonerentur liberationis suæ ex Ægypto olim factæ. Nam Deus ipse huius rei memoriale signum instituerat, nempe agnum Paschalē, atque aded totum ipsum festum, ipsi autem hoc signo à Deo instituto non contenti, etiam aliud instituerant, id quæ contra legē Dei. Sic enim hypocritis non contenta est verbo Dei, sed semper sua vel addit vel præfert verbo dei. Ceterum

rūm in Pilato hic iterum videmus egregiam iustitiam & prudentiam ciuilem, atque vti-
nam nunquam sortiremur peiores & im-
prudentes magistratus. Optamus quidē
bonos ac pios reipublicæ principes, sed si
omnino propter iniquitates nostras mere-
mur impios magistratus, optemus Pilato nō
peiores aut imprudentiores. Nam conside-
ra, quāso quanta prudentia in fontem Chri-
stum liberare studeat. Cum enim vi aut po-
testate hoc non posset præ tumultu populi,
& pōtentiā potētia & importunitate, re pru-
denti cōsilio & iudicio aggreditur, consue-
tudinē proponens, & ipsis satisfacere volēs,
etiam antequam petatur. Nam sperabat fore,
vt animos Iudæorum sibi hac parte prō-
ptos & obediētes faceret ad dimittendum
Iesum, quōd consuetudinem eorum, quā-
uis Ethnicus, tanta prōptitudine veluti cō-
firmaret, & non nihil videretur regno ip-
sorum fauere: Est, inquit, consuetudo vo-
bis, &c. Deinde ex eadem prudentia duos
illis proponit, & nō plures. Nec altum cum
Christo ipsis proponit, quā Barrabbam il-
lum nocentissimum, cui sciebat omnes esse
infectos, & ideo ne suspicari quidem pore-
rat illum ab ipsis absoluentem, vt vel sic v-
triusq; conspectu, factorū vtriusque admo-
nerentur. *Vultis ergo dimittā vobis regē Iudæo-
rum?* Iesum autem nominat regem Iudæo-
rum, vel vt non nihil videretur ipsorum re-
gno deferre: vel vt saltem risu mitigaret ip-
sorum furorē, simulq; ostenderet ipsum
falso hoc crimine accusari. Nunquam enim
Romanus præfectus cupiditate tyrānidis ac-
cusatum aduersus Romanos dimitteret, si
vel in minimo eum ne deprehēdisset. Cē-
terum apud alios euangelistas cum Christo
proposuit illis Barrabbam latronē, cuius &
personam idem euangelistæ diligenter des-
cribunt, vt maior appareat Iudæorum ma-
litia, qui hunc talem Christo præposuerint.
Interpretatur autem Barabbas filius patris,
nempe diaboli vel Antichristi: erat aut non
simpliciter, sed insigniter malus secundum
Matthæum. Nam & seditiosus erat, & latro,
& homicida. Vnde & Petrus: Petiistis, inq̄,
virum homicidam donari vobis: autorem
autem vitę interfecistis. Potest etiā Barab-
bas interpretari filius multitudinis, vel fi-
lius magistri. Eundem enim magistrum pa-
trem habuit, à quo & Iudas edoctus fuerat
dominum suū prodere. Deinde & verē mul-
titudinis, id est, mundi filius erat. Cum hoc

Matth. 27.
Act. 3.

igitur confertur & cōparatur Christus, in-
nocentissimus scilicet cū nocentissimo la-
trone, denique dilectissimus filius Dei, cū
ipsissimo filio diaboli. Hoc figuratum fuit *Leui. 16*
in lege de duobus hircis, super quibus sor-
tem mittere iubebatur sacerdos, quis eorū
immolari domino deberet, & quis esset in
caprū emissarium. Hircus vnus & foetidus
erat Barabbas: hircus alter Christus, qui se-
cundum quidem innocentiam suā vere erat
agnus, attamen secundū iniquitates nostras,
quas in se receperat, quasi etiam hircus exti-
tit. Et hic quidem immolatus est, alter autē
dimissus. Ceterum, sicut qui caprum immo-
labat, de sanguine eius contra altare asper-
gebat, vt propitiaretur Deus: qui autem edu-
cebat caprum emissariū, immundus fiebat,
donec se lauaret aqua: sic Christi sanguine
patris ira repropitiata est, Iudæi autem petē-
tes Barabbam liberari, immundi facti sunt,
nec vnquā mundari possunt, donec sangui-
ne Christi lauentur. Audi igitur iudicium
& sortem. Nō dubitabat Pilatus, quin Chri-
stum potius dimittendum censerent, quā
publicum latronem, sed multum in hoc sua
eum fefellit opinio. Principes enim sacer-
dotum turbam alio persuadebāt: nimirum,
vt peterent Barabbam sibi dimitti, Iesum
verò nedum non dimitti, sed insuper mor-
te turpissima condemnari. Hoc, inquit, prin-
cipes illi persuaserunt populo. Ergo ipsi vel
maximē rei sunt effusi sanguinis Christi. Hic
vide, quā pestilēs sit malus persuasor. Tur-
ba populi prius tota Christi erat, & ipsi adhe-
rebat, nunc ab impiis illis persuasa, ipsius
mortem petit. *Clamant rursus omnes.* Inuidia
non quiescit, donec in eo quem odit, plenā
videat miseriam. Rursum autem clamant,
quia & prius clamauerant: Si non esset hic *Sup. eo. c.*
malefactor, nō tibi tradidissimus eū. Quid
autem hic clamauerint, subdit Ioannes: *Non
hunc, sed Barabbam.* O insignem cæcitatem,
imō furiam! Quid enim hoc aliud erat dice-
re, quam occidatur, qui suscitatur mortuos, &
dimittatur, qui occidit viuos: pereat lux, &
remaneant tenebræ: auferatur pacificus, re-
linquatur seditiosus: vitam nolumus, mor-
tem præoptamus? Denique ex contem-
ptu ne nomen quidem Christi expriment,
Barabbam autem petunt liberari: cum hoc
libentius volebant Pascha suam celebra-
re, quam cum Iesu. Hic enim etsi malus
esset, tolerabilior ipsis erat, quia ipsos non
arguebat: Christus autem intolerabilis erat,
quia

quia vitia arguebat. Hic igitur est clamor il-
le, de quo in Isaiā: Expectaui vt facerent ius-
titiam, & ecce clamor. Et in Hieremia, fa-
cta est mihi hæreditas mea, sicut leo in syl-
ua, dedit contra me vocem. Sicut enim leo
voce & rugitu terret animalia, sic isti clamo-
re dominum ad crucem adegerunt. Duo igitur
hic mala fecit populus hic, vt dicitur in
Hieremia: Me dereliquerunt fontem viuū,
& foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ cō-
tinere non possunt aquam. Primum malum
erat, quōd nocentem pro innocente libe-
randum decernunt: alterum, quōd etiam be-
nefactorum insuper morti condemnant. O-
rare vt noxius dimittatur, non aded malum
est, sed optionem habere, & tamen potius
pro liberatione mali, quā pij hominis ora-
re, bonum esse non potest nos Christiani
debemus pro omnibus orare, etiam pro
incredulis: interim tamen velle obliuisci
eorum, qui vnus nobiscum fidei sunt, hoc
malum esset. Hoc igitur clamore insigni-
ter prodiderunt Iudæi suam ingratitude-
nem, cum tam vili æstimant eum, qui tanti
ipsum æstimauerat, vt ipsos præ omnibus al-
liis in populum suum eligeret. Deinde pro-
dunt & suam insanam malitiam, quæ tanta
erat, vt potius cuperent omnem iustitiam
pessum ire, & omnem malitiam procedere,
quā à sua malitia cessare. Præterea etiam
suam cæcitatem prodiderunt hic, q̄ scilicet
hoc petunt, quod omnibus modis timere,
cauere & deprecari debuerant, nepe ne eis
Saluator auferretur, & latro dimitteretur.
Ceterum, sicut petierunt, sic vtrunque ipsis
contigit. Latronem elegerūt, saluatorem re-
probarunt. meritō igitur latronibus & gla-
dio obnoxij facti sunt sine villo saluatore. Itē
homicidam petierunt donari sibi, autorem
verò vitæ interfecerunt: iustē ob hoc ipsum
seditioibus & homicidiis perituri, tantisq;
calamitatibus inuoluēdi, quantas nemo vel
satis scribere vel eloqui possit: idē & ob
hoc ipsum factum, meritō in prophetis gēs
illa dicitur filio latronis. Meritō item ipsis
Isaias dicit: Væ genti peccatrici, populo gra-
ui iniquitate, semini nequam, filiis scelera-
tis, dominum dereliquerunt. Hic igitur vi-
demus primò, quā nihil sit, quod impia
mens non præferat Christo & veritati, si lu-
crum inde vel modicum sciat & speret. De-
inde docemur, ne in mundi applausu con-
fidamus. Qui enim paulò antè Christo con-
cinebant: Benedictus qui venit in nomine

Isa. 5.
Hier. 12.

Hier. 2.

Isai. 1.

domini, nunc clamant: Tolle hunc, &c.
Præterea vides hic ingenium mundi, qui sem-
per quod malum est elegit, bonum repro-
bat, &c. Item fermè semper nocentibus be-
nignior est, quā innoxiiis. Ceterum, omnia
quæ hic audis, non casu euenisse credas, sed
diuino consilio. Oportebat enim Christum *Isa. 53.*
extentari infra nouissimum virorum, & de-
scendere in extremum contemptum, vt sum-
me glorificaretur. Maximus autem descen-
sus est, abiectiorem & nequiorē latrone
putari: sed hic descensus, est ascensus medi-
tatorium, & vera via ascendendi. Proinde,
si contemptus fueris, & vilissimo postpositus,
huc festinus ad Christum accede, qui in
se affectum tanti contemptus transtulit, &
vicit, vt tu in ipso per fidem & dilectionem
vincas. Non igitur mirum est, si aliquando
insons ad supplicium ducitur, & sons dimit-
tatur. Sic enim & Christo contigit, imò
quod hic in iudicio Pilati cōtigit, hoc idem
verè contigit in iudicio Dei. Astabat insi-
gnis ille latro Adam cum tota sua posterita-
te, qui omnes mortem commuerant: astab-
bat & filius Dei innocentissimus. Iam alter
eorum, exigente iustitia diuina, morte ple-
ctendus erat. Ex magna autem misericordia
Deus latroni pepercit, & filium suum in-
nocentissimum pro eo morti tradidit. Am-
plectamur hanc misericordiam fratres, &
gratias agamus. Deinde curemus, ne etiam
in nobis Christus vincus sit, & maneat, hoc
est, iustitia: Latro autem, hoc est iniustitia, li-
bere vagetur.

CAPVT. XIX.

Hactenus audiuius quid
Christus à Iudæis passus
sit, nempe quod captus,
vincus, hinc inde pertra-
ctus, percussus, accusat⁹,
consputus, & tandem e-
tiam publico latrone pe-
ior iudicatus est. Nunc audiemus deinceps,
quid à gentibus passus sit. Quamuis enim
quæ hæctenus audiuius, satis fuissent etiā
ad totius mundi redemptionem, plus ta-
men adhuc pati voluit, tum vt plenè pro
peccatis nostris satisfaceret quoad sufficien-
tiam tum vt magnitudine remedij conside-
rata, nullus desperadi occasionem haberet,
tum etiam vt vel sic nos ad amorem sui re-
daccenderet: quādoquidē homini naturale
Ff 3 quasi

quasi est beneficiis trahi. Vnde & huiusmodi beneficia apud prophetam dicuntur funi culi Aqam, quibus scilicet homo trahitur: *Osee. 11.* Traha, inquit, eos in funiculis Adam, id est beneficiis, quibus homines facile se trahi permittunt. Et quem non traheret haec tanta charitas Christi?

Apprehendit (inquit) *Pilatus* Iesum, & flagellauit. Hic tandem diabolus per insanam Iudaeorum rabiem Pilatum huc vsque politice iustitiae studiosum eod perduxit, vt manus in Christum iniiceret. Manus, inquam, in eum iniicit, quem toties excusauerat. Veru sic implenda erat scriptura. Sciebat Pilatus, quod per inuidiam tradidissent Christum, & tamen in tantum ipsis condescendit & gratificatur, vt in ipsorum gratiam innocentem flagellari permittat & iubeat. Et quot huiusmodi Pilatistae in omnibus regionibus inuentiuntur, qui sapissimè etiam innocentes capiunt, opprimunt, spoliant, occidunt, non ob aliud, quam quod sciunt hoc principibus suis placere? Potuisset Pilatus Christum vi & potestate fretus e manibus Iudaeorum eripere, quemadmodum Tribunus Lyfias eripuit Paulum: verum sic oportebat fieri. Christus flagellationem suam longe ante praesciuit & praedixit. *Mar. 10. Luc. 18.* Imò longe ante incarnationem Christi Isaias hoc praedixit: Corpus, inquit, meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, &c. Iuxta hoc exemplum postea etiam apostoli flagellati fuerunt, *Act. 5. & 22.* quod & ipsum praescierat & praedixerat Christus, *Matth. 10. & 23.* Haec igitur fuit prima iudicis sententia in Christum, & quidè iniquissima: quando quidem ipse iudex non semel iam eum innocentem declarauerat. Verum haec sortem habet Christus in mundo, quod etsi innocens sciatur, nihilo tamè melius habet, aut ciuili tractatur, id quod oes sancti, qui membra Christi sunt, experiri sunt, & etiamnum experiuntur. Quoties enim etiam impij dicere coguntur, Verè hic homo probus est, & tamè nihilo plus illi benefaciunt, &c. Flagellatur autè Christus secundum aliquos, quia mos erat Romanis, vltimo supplicio afficiendos prius flagellis cedere, & coram omnibus expoliare, ad ostendendum quod non habeat, quo peccatum suum tegant vel excusent. Hoc quanquam partim verum sit, hic tamen locum non habet. Christus enim nondum morti adiudicatus erat, imò iudex ipse nondum interdebat eum morti adiudicare, atque adeo

hac flagellatione Christo consulere volebat. Videbat enim Iudaeos tanta inuidia de bacchari in Christum, vt nulla eloquentia, nullis blanditijs a cæde eius cohiberi posset. Proinde vt maius malum euitet, nepe infantis occisionem, minus supplicium eligit, & pronuntiat Christum flagellis esse cadendum, si forte Iudaei hoc supplicio exarati mentis suae furorem remitterent. Haec igitur est misericordia, quam mundus Christo exhibet, quod flagellis eum cadit. Hic igitur oculos mentis aperiamus. Grande enim spectaculum & mundo, & angelis, & hominibus est, quod a seruis peccati princeps libertatis seruilibus modis cõciditur. Primum enim qui omnia vestit, suis vestibus nudatur. Deinde, qui confusionem nostram tegit, coram omnibus confunditur, ne in aeternum nos confundemur, id quod certò nobis futurum erat, nisi Christus pro nobis hanc denudationem & confusionem sustinisset. Præterea, qui soluit compeditos, ligatur: imo qui Israëlitis ex Aegypto egredientibus dedit columnam ignis & nubis, nunc ab eisdem ad columnam ligatur quamuis & hoc rectitudini iustitiae eius recte congruerit: semper enim rectus stetit. Postremo, qui pie & misericorditer infirmos & male habentes tetigerat, nunc flagellis attrahitur, cediturque; tam multiplicibus ictibus, tam crebris verberibus, vt nisi nouas vires plura patiendi diuinitas subministrasset, respirationis inopia, sanguinisque; profluuiio deficiens, inter licitorum manus finisset vitam. Sic igitur additur plaga super plagam, liuor super liuorem, fractura super fracturam, vulnus super vulnus, sanguis super sanguinem, donec corpus illud speciosum pro filiis hominum torum deformaretur, vt secundum prophetam testimonium non remaneret eis species neque decor. Hic igitur impletum est illud Psalmi: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores.* Et iterum: *A planta pedis vsque ad verticem capitis, non est in eo sanitas.* Omnia autè hec propter nos sustinuit. Flagella eius peccata nostra sunt, & quot peccata commisit, toties Christum verberasti. Scriptum est enim: *Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum.* Et ipse vulneratus est propter peccata nostra, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostrae super eum, & liuore eius sanati sumus. Peccatis autè iure debetur flagella, quae cum essent innumera, & tamen Christus omnia in se suscepisset, imo Deus ipse omnium peccatorum poenas

poenas ab ipso exegerit, non dubium est, poenosisimam fuisse hanc flagellationem, maxime, si consideremus corporis Christi nobilissimam & tenerissimam complexionem. Fecit igitur Christus instar patris matris, quae cum videt patrem iratum filiis, occurrit expansis brachijs, sequè pro filiis flagellis exponit. Sic & Deo patri irato propter peccata nostra, & iam iam flagella preparanti perpetuo Christus occurrit, & se pro nobis flagellandum praebuit. O igitur ineffabilis Dei benignitas, qua effectum est, vt tam care redimeremur? O mirabilis censurae conditio, & ineffabilis mysterij dispositio? Peccat iniquus, & punitur iustus: quod perpetrat seruus, exoluit dominus: quod committit homo, hoc sustinet Deus. Quo nate Dei, quo tua descendit humilitas? quo tua flagrauit charitas? quod tua processit pietas? quod peruenit compassio? Ego inique egi, tu poena multaris. Ego facinus commisi, tu ultione plecteris. Ego superbiui, tu humiliaris. Ego inobediens extiti, tu in omnibus obedientissimus, inobedientiae tamen scelus luis. Ego vnam acerbam comedi, & dentes tui obitu puerunt. Ego, inquam, homo perditus totius cõtritionis, totius confusionis tuae causa fui. Amor tuus, & iniquitas mea sic te fecit imbecillum. Haec considera miser peccator, cum voluptati corporis operam das. Hic enim vides quam verè dictum sit: *Nò corruptibilibus auro & argento, sed pretioso sanguine agni immaculati redempti sumus.* Hic, inquam, vides, quomodo Christus satisfecerit pro peccatis carnis. Vides item, quo labore ovis perdita & inuenta sit, & in humeris pij pastoris reducta. Vae miseris illis, qui manus suas polluerunt in sanguine innocentis: sed & vae nobis, si ingrati fuerimus. Ceterum in hac flagellatione Christi etiam aliud quiddam attendendum est. Interim enim cum mundus sua opera in flagellando Christo agit, nec Deus sua negligit. Solet enim dominus sub impiorum operibus, quibus pij afficiuntur, suum opus exequi. Nam & Patriarchis Iosephum fratrem infansem vendentibus, & suam libidinem in ipso explentibus etiam Deus suum opus executus est. Sub ea enim venditione occulte admodum ipsum Ioseph ad dominum supra fratres euexit. Sic in hac flagellatione, dum Pilatus & Iudaei sua agunt, etiam Deus interim sua exequitur. Nam omnia flagella, omnes afflictiones in his filij sui flagellis sanctificauit & benedixit: adeo,

vt quicquid afflictionum pio acciderit, non officiat, sed potius profit, & pietatem iuuet. Imò per haec flagella, quibus Christus caditur, factum est, vt Deus pater omnibus flagellis pio homini contingentibus faueat. Ad haec, declarauit hic in vnigenito suo filio, qua conditione velit adoptiuos & electios filios in hoc mundo tractare. Si enim passus est, vt flagellaretur vnigenitus, quanto magis patietur flagellari adoptiuos? Quae enim Dominus diligit, corripit, flagellat autem omnem filium, quem suscipit. Quid ad haec dicturi sunt, qui in delictis viuunt, nec cogitare quidem tristitia possunt, tantum abest, vt vel minimum velint pati, quasi alterum in terra paradisi edificare conatè? Ecce, inquit, quos edificauit ego destruo; & tu tibi quare grandia? Et quibus non erat iudicium, vt biberent calicem, biberunt, & tu innocens relinqueris? Disce igitur Christiane, ex hac flagellatione Christi, vt & tu patienter seras flagella Dei, & dicas cum Dauide: *Ecce ego in flagella paratus sum.* Et cum Paulo: *Ego non solum alligari, sed etiam mori paratus sum pro nomine domini Christi.* Hactenus igitur de Christi flagellatione audiuius, quae reuera suffecisset pro totius humani generis redemptione: verum nondum finis adest, nondum satiata fuit perfidorum impietas, tam Iudaeorum quam militum, sed afflicto superadditur afflicto, crescuntque; regis nostri iniuriae, & multiplicium dolor poenarum & opprobriorum. Sequitur enim: *Et milites plectentes coronam de spinis, &c.* Milites illi Romanis mercede militabant & semper Hierosolymis morabantur cum praeside, propter crebras Iudaeorum seditiones & tumultus. Hi igitur Christum illudere incipiunt, idque tanta libidine & petulantia, vt similia nusquam aut lecta aut visa sint, imò nec facile creditu essent, si non tam diligenter Euangelistae singula scripissent. Non quidem legitur Pilatus haec praecipisse, sed milites sua sponte hoc fecerunt, vt Iudaeis gratificarentur: interim tamen Pilatus conuenit, tacet, dissimulat, non prohibet. Vnde quidam suspicatur, Pilatum ficto animo hactenus Christum defendisse, reuera autem cum Iudaeis in mortem eius conspirasse. Vnde & ad capiendum Christum cohortem Romanorum militum missam supra audiuius, nimirum a praeside. Quod si etiam milites inficio Pilato hoc fecissent, non tam excusari posset Pilatus, qui tantam malitiam in in-

Act. 21.

Isa. 50.

Psal. 44.

Isa. 53.

Psal. 128.

Isa. 1.

Isa. 53.

Exer. 18.

1. Petr. 1.

Luc. 15.

Gene. 37.

Prou. 3.

Hier. 45.

Hier. 49.

Psal. 37.

Act. 21.

nocentem factam non saltem verbis coar-
guerit. Iterum igitur leuate oculos Christiani,
magnamque hanc passionem cogitate, si
mul tamen & hoc considerate, peccata scilicet
nostra in causa fuisse. Multipliciter hic
implera fuit prophetia Davidis in Psalmo. 21.
38. &. 68. Itaque non absurdum videtur e-
tiam ea quæ ab aliis euangelistis circa hunc
locum dicuntur, paucis hic inferere. Decem
igitur illusionum species ab eis numerantur,
quas nebulones illi Christo intulerunt, pro
quibus sine dubio mercedem acceperunt à
Iudæis: neque enim gratis ad captione Christi
se educi passi sunt. Militaris siquidem
ordo auri mancipium est. Ibi fas, ubi maior
merces. Et hi tamen erant Tyberiani &
Ethnici milites. Quid autem sunt & faciunt
nostri, qui tamen Christiani baptizati sunt? Quis
populus sub sole peior & minus Dei timens?
Illi Tyberiani milites Christum flagellarunt,
coronarunt, illuserunt, conspuerunt, ac tandem
crucifixerunt: hi nostri, quos quotidie
præ oculis videmus, Christo non minus faciunt
iurando & blasphemando sanguinem
& vulnera Christi, &c. Nec mirum esset, si
tales milites non solum à Turcis semper vin-
cerentur & occiderentur, sed etiam à terra
vivi absorberentur. Nec dubium, quin hu-
iusmodi blasphemiam terræ & populis no-
ceant. An non enim diabolica res est, quod
Christiani nihil aliud quam hoc ipsum iura-
re sciunt, per quod redempti sunt? Sed de
hoc alias. Nunc decem illa consideremus,
quæ Christus à militibus illis passus est. Ho-
rum primum est, quod totam diabolicam
cohortem conuocant, ut ludibrium & de-
risio maiora fiant. Certè illud etiam inter
duos tantum, multum angit, quanto magis
inter tot homines? Secundò, congregata si-
mul cohorte, circumdant ei vel induunt chla-
mydem coccineam, quæ erat vestis rubea &
militaris, quibus uti consueuerant duces
exercitus. Nam aliorum militum militaris
vestis paludamentum dicebatur. Hoc igitur
illusoriè faciebant, significantes per hoc
eum esse regem. Itaque serui Herodis Chri-
stum alba veste induunt, hi rubea. Tertio
plectunt coronam de spinis, eamque impo-
suerunt sancto capiti eius pro regia corona.
Quis autem satis vel cogitare potest, quan-
tus dolor venerandum illud caput tot acu-
leis confixum affecerit, quum nos vel ad v-
nius spine puncturam ferme intolerabili do-
lore vexemur? Spinæ igitur hæ primò fue-

runt, avaritia & diuitiæ Phariseorum, qui-
bus permoti, Christum persecuti sunt. Sic enim
non satis est mundo, quod seipsum pur-
gat spinis suis, id est, diuitis, nisi insuper his
ipsis etiam proximum lædat, & Deum in ho-
noret, dum vel iniuste eas acquirit, aut aua-
re nimium conseruat. Deinde spinæ illæ pec-
cata nostra sunt. Propter peccatum enim ho-
minis terra hanc maledictionem incurrit, ut
spinæ & tribulos germinet, Hanc igitur spi-
neam coronam non tam milites illi, quam
nos pio capiti Iesu imposuimus. Nos enim
peccauimus, at Christus peccatorum nostro-
rum pœnas portauit, Vide & attende hoc
impie & ingrato homo, qui etiam nunc va-
nitatibus & voluptatibus studeas, quum Chri-
stus interim spinis coronatus sedeat. Vide,
inquam, quam grauius Christus pro expi-
anda superbia & vanitate nostra afflictus sit.
Nam & hæc corona, præter dolorem quem
inferebat, etiam contumeliosa, derisoria &
confusibilis erat. Vtrunque enim nobis de-
bebatur, tam pœna scilicet, quæ æterna con-
fusio: vnde & Christus vtrunque pro nobis
suscepit. O igitur verè ineffabilem eius erga
nos charitatem? Ecce autem detestabilem
nostram ingratitudinem? Quarto milites illi
dederunt in manus Christi calamum vel aru-
dinem, pro sceptro scilicet, & hoc videlicet
in contemptum, significantes per hoc, quod se
regem fecisset, & tamen nihil regium haberet,
& quale sceptrum haberet, tale ipsius & regnum
esset, nempe inane, vacuum & fragile. Quintò
genu flexo ante eum, illudebant & deridebant
derisoria illa salutatione: Ave, inquit, rex
Iudeorum. Hic multum nobis gemendum est
super tanta malitia impiorum horum. Quo-
modo enim vel infimum vel contemptissimum
hominem vilius illudere potuissent? Et ta-
men manet Iesus noster verus rex Israel, vel
inuitis Pilato & militibus, etiam si adhuc vi-
lius ipsum tractassent. Manet, inquam, rex ip-
sis iam in infernalem ignem coniectis, & per-
petuò concremandis. Non igitur offendimur
tam inauditis illusionibus domini nostri, quin
potius inde roboramur ad similia perferen-
da. Cæterum impij adoratores hi adombra-
runt hypocritas illos, qui tantum gesticulatio-
nibus externis pios se simulat, cum interim
cor eorum prauum & sine & charitate imò
longissime à Deo sit. Sexto dederunt ei ala-
pas. Impio enim homine nihil crudelius
& magis alienum ab omni cõpassione. Hinc
& in Psal. persecutores Christi cõparantur
leoni

Gene. 3.

Isa. 3.

leonibus, tauris, & canibus, & vitulis, pro-
pter crudelitatem scilicet & petulantiam. Itè
impij semper peccata peccatis addunt, qua-
si non satis sit, toties peccasse. Hinc Isaias:
Væ, inquit, qui trahitis iniquitatem in funi-
culis. Post illusionem igitur Christus alapis
percutitur. Ex ioco fit serium, ex risu pœna.
Sic enim solent impij primò illudere, post
percutere, & omnem furorẽ suum euo-
mere in miseros. Sic contigit Christo omnis
gloriæ regi: sic contigit omnibus qui crucem
suam post ipsum portant. Interim tamen sci-
m⁹, quod sicut omnia flagella, ita & omnes
alape, quibus pij vapulant, in Christo san-
ctificatae sunt. Proinde, qui alapa percussus
percutit, quid aliud facit, quam quod san-
ctificationem à se reicit? Septimò expuunt
in eum, quæ est summa contumelia & con-
temptus. Æterne Deus, qui sit, ut homo
creatura tua, tam indicibiliter mala & per-
uersa esse possit, ut proprium Dominum &
saluatorem conspuat? Quis enim non ex-
horrescat, vel tantummodo hæc audiens?
Cogitate hic fratres maximam illam Christi
patientiam, & vere admirabilem taciturni-
tatem. Octauo percutiunt eum arundine
super caput illud etiam dæmonibus trem-
endum, cunctisque cœlorum virtutibus reue-
rendum, & omnibus sanctis venerandum. Ca-
put, inquam, benedictum in secula, à quo
omnis benedictio in nos descendit. Ex hac
autem percussione aculei spinarum magis
ac magis ipsum sanctum verticem penetra-
bant. Vnde semper dolor renouabatur &
augebatur: ita, ut & sanguis inde fluens totum
caput & genas & collum tingeret, ac cõmix-
tis execrandis militum sputis, venustissimam
faciem apparere fecerint horrendam, & quasi
leprosam iuxta vaticinium Isaiæ, iam sapius
allegatum: Vidimus, inquit, eum, & non erat
ei aspectus, & desiderauimus eum despectum
& nouissimum virorum, & quasi abscondi-
tus vultus eius & despectus. Absconditus,
inquit, propter tumores scilicet, vulnera, spu-
ta, & sanguinem: deo putauimus, inquit, eum
tanquam leprosum & percussum à Deo &
humiliatum. Ideo autem milites illi omnia
hæc fecerunt, quia audierunt à Iudæis, ipsum
affectasse regnum Iudæorum. Huc pertine-
bat totus ille ludus cum corona, veste, sce-
ptro & adoratione illusoria. Vide igitur spe-
ctaculum à seculo non visum, sed vnquam
antea auditum, nisi quod postea martyres
quidam in contemptum Christi similia passi

Isa. 53.

sunt. Si non essent hæc scripta in Euange-
lio, quis ea crederet, aut quis prædicare hæc
auderet? Sed quia scripta sunt, secure ea
credimus & prædicamus. Quis autem hæc
audiens non statim contremiscat, cum cer-
tum sit, ea omnia nos sine fine passuros fuis-
se (vermen scilicet, & compunctione con-
scienciæ, irrisionem ab omnibus creaturis,
& denique etiam ab ipso Deo separationem)
nisi Christus voluntarie hæc pro nobis susti-
nuisset? Sic igitur granum illud multiplicat. ^{10. an. 12.}
dum seminatur horribili contumelia, ut mi-
rabiliter pullulet in gloria: sic regnum, quod
de mundo non erat, superbum mundum non
atrocitate pugnandi, sed humilitate patien-
di vincebat. Interim tamen quod milites il-
li summo contemptu & crudeli ioco fecerunt,
hoc Christus Dei virtuti & sapientiæ
nedum serio suscepit, sed ut hæc ita fierent,
vtiliter prouidit. Vestis igitur purpurea (quæ
regiæ maiestatis insigne est) id significat, quod
Christus mortem suam, deiectis hostibus, ut po-
te diabolo, peccato, mundo, inferno, vni-
uersum hominum genus in libertatem asser-
turus esset. Vel per chlamydem coccineam,
significatum est ministerium charitatis, quod
in passione sua pro nobis fungebatur: Coccineus
enim coloris ignei, qui in tabernaculo ^{Exod. 26}
Domini bis tinctus iubetur assumi, geminam
significat dilectionem Dei & proximi, qua
fit, ut quicquid offerimus ignitum & bene colo-
ratum coram diuinis placeat conspectibus: Chri-
stus autem propter nimiam charitatem erga
nos, bibit calicem passionis. Meritò igitur
ad hanc ipsius charitatem significandam chla-
myde coccinea vestitur. Vel etiam ideò, ut ^{Num. 19}
ostenderetur eum ipsum esse, qui in lege
per vitulam rufam significatus fuit, cuius cor-
pus iubebatur extra castra cremari pro pec-
cato, & cinis eius in aqua super populum
spargi. Spinea autem corona significat, quod
regnum Christi non sit de hoc mundo, hoc
est, non præclarum pompa, nec externis vi-
ribus potens, sed spinosum & purpureum, id
est passionibus & afflictionibus obnoxium. Nam
coronæ regum huius mundi partim sunt
ferreæ, partim argenteæ, partim aureæ, qui-
bus significatur, imperium huius mundi con-
stare potentia, splendore, & nobilitate car-
nali. Corona autem Christi spinea est, ut hoc
iudicio cognoscas, regnum Christi constare
spinis & afflictionibus: & qualis rex Chri-
stus, tales & nos reges facit, omnibus scilicet
tribulationibus obnoxios. Itaque si cum
ff 5 Chri

Christo cupis regnare, noli abhorre, aut
2. Cor. 1. abiicere spinam coronam. Si enim hic cū
Psal. 8. ipso spinis coronatus fueris, coronaberis &
Ioan. 10. illic cū eo corona gloriæ & honoris. Arundo
 in manibus significabat, quod potestatem
 haberet ponendi animam suam, & iterum
 sumendi eam, quantumvis ipsi ad aliud res-
 piciant. Quum itaque tale sit regnū Christi,
 ut inter spinas hæreat, non mirum, quod
 rideretur & subsannatur à mundo. Nā Euan-
1. Cor. 1. gelium & verbum crucis est stultitia coram
 mundo. Audientes enim Christum regem
 esse, & interim tamen spinis coronatum vi-
 dentes, contemnunt: audientes Euangelium
 polliceri liberationem ab omnibus malis, &
 interim videntes id ipsum non alio comite,
 quam cruce venire, subsannant: audientes
 Christianos esse reges peccatorum & mor-
 tis, interim tamen videntes, quod & ipsi nō
 minus infirmi sunt & moriuntur, quam alij,
 rident. Itaque Christiani stulti videntur co-
 ram mundo, sperant auxilium & liberatio-
 nem, cum interim omnibus afflictionibus
Iob. 2. obruantur. Hinc vxor Iob dixit: Quando
 permanes in innocentia tua? Benedic Deo
 & morere. Cæterum, quantumvis crux &
 afflictio Christum premat, reuera tamē rex
 est, & manebit cum suis, id quod olim vi-
 debitur, quantumvis mundus hoc iam non
 credat. *Exiuit iterum Pilatus foras, &c.* Dictu
 horrendum est, quid Iudæorum invidia cō-
 neretur, quam instet & vrgeat, quā varia ex-
 cogiter, ut Christum innocentem ad crucē
 adigat. Quantum enim ad leges ciuiles atti-
 net, iure nunc Christus esset liber, quando
 iudicis sententiæ sit satisfactum, & ciuiles
 leges vni causæ vnā tātum decernant pœ-
 nam. Sed hanc fortem & Christus & sui in
 mundo habent, ut nec ciuilitate iustos iudi-
 ces experiantur. Sic hoc loco Christus iudi-
 cis quidem sententiā absolutus esse debe-
 bat, quando quidem persoluit latæ senten-
 tiæ pœnam, impietas tamen ne sic quidem
 præ libidine sua pœnis exaturata est, quam-
 vis iudex ipse nihil omittit, quod ad libera-
 tionem Christi, pertinebat, nullamque ope-
 ram detractat, hoc vno dempto, quod timo-
 re superiorum, ad manifestam iniustitiā fi-
 naliter se vrgeri permittit. Quanta enim hæ-
 tenus pro Christo egit? quā varia consi-
 lia habuit? Verum ipsius artificium nec po-
 tuit, nec debuit procedere. Nam aliter de-
 creuerat Deus. Et nunc quidem Pilatus pu-
 blicæ & acriter Iudæos alloquitur, quasi vi-

conaretur quod iustū erat conseruare: nunc
 Iesum secreto examinat, ut rei veritatē con-
 sequi posset: omnia tamen hæcenus frustra
 attentauerat, nunc postquam serui ipsius
 Iesum miserrime & ignominiosissime tra-
 ctassent & illussissent, in ipsa illa deformita-
 te ipsum populo ostendere proponit, si for-
 te vel sic moueantur. *Exiuit ergo iterum Pila-
 tus.* Exiuit quidem ut prius, sed cum mino-
 ri iustitia, quam prius exierat. Iam enim fla-
 gellando Iesum innocentem, non parum à
 vera iustitia declinauerat, *Ecce, inquit, addu-
 co eum foras,* ut cognoscatis, quod nullam in-
 uenio in eo causam. Iterum confessus inno-
 centiam Christi & iustitiam, si quid ulterius
 contra ipsum attentaretur, imò plane confite-
 tur, quod nimium fecerit eum flagellando.
 Si enim nullā in ipso causam inuenit iudex,
 certe iniuste flagellatus fuit. Hic igitur im-
 pletum fuit illud Psalmi: *igne me examina-*
Psal. 16. *sti, & non est inuenta in me iniquitas.* Vn-
 de & Christus ipse in cœna dixerat: *Venit*
Ioan. 14. *princeps huius mundi, & in me non habet*
quicquam. *Exiuit itaque Iesus, gestans spinam*
Isa. 53. *coronam, & purpureum vestimentum.* Exiuit
 non clarus imperio sed plenus opprobrio:
 Exiuit vere non habens speciem neque de-
 corem. Qualis enim species est filium Dei
 spinis coronatū, illudum, & proprio sangui-
 ne cruentatum oculis inimicorum suorum
 proponi? Quis hunc filium Dei credidisset?
 Cæterum hæc deformitas Christi nobis ma-
 xime consolatoria est. Hinc enim certi su-
 mus, reuera, pro nobis quod ad sufficiētiam
 satisfactum esse. Quid enim non mereretur
 apud Deum tanta humiliatio filij sui, eaque
 sponte pro nobis assumpta? Egredimini igitur
 & vos o filia Sion, animæ scilicet fide-
 les, & videre regem Salomonem regem pa-
 cificum, omnia pacificantē, & quæ in cœ-
 lo, & quæ in terra: Videte, inquam, regem
 vestrum cum corona doloris & miseriæ, cū
 veste ludibriosa & opprobriis, quib⁹ coro-
 nauit eum mater sua, imò non mater, sed
 nouerca sua impia synagoga. Vere enim mi-
 rabile spectaculum propositum est. Qui e-
 greditur, habet imaginem quasi regis, sed
 nihilominus serui despectissimi confusione
 repletus est, coronatus incedit, sed ipsa eius
 corona cruciatus est illi, mille puncturis spe-
 ciosum caput eius diuulnerans. Regali pur-
 pura induitur, sed in ea potius despicitur,
 quam honoratur. Scepterū in manu gestat,
 sed eo ipso caput eius percutitur. Adorant
 coram

coram illo, & genuflectunt, & regem con-
 clamant, sed paulò post ad crucem ipsum
 adigunt. Hæc tecum cogita, Christiane, in
 hac forma Christum intueri, & nunquam
 de ipsius gratia desperabis. Nunquam certe
 te relinquet sibi fidentem & ex amoris cō-
 passione diligentem qui tanta pro te imme-
 rente passus est, &c. Ob id enim Christus tibi
 ob oculos ponitur, ne desperes. Quando
 cunque igitur in tribulatione es, siue corpo-
 ris, siue conscientiæ aut animi, huc dirige
 oculos, & consolationem recipies, &c. Cæ-
 terum Pilatus, ut facilius ad misericordiam
 feroces bestias commoueret, sciens compas-
 sionem naturæ, qua si cut omne animal di-
 ligat sibi simile: sic etiam naturaliter sibi si-
 mili quilibet compatitur, ideo magna & in-
 alium sublata voce dixit: *Ecce homo.* Quasi
 diceret: Sufficiat tandē vobis, o Iudæi, fla-
 gellatio huius hominis, quam tamen magis
 propter causā necessitatem, quam propter
 ipsius demeritum adhibere coactus sum.
 Videte qualis homo effectus sit, imò an ho-
 mini similis sit: ferrea & lapidea pectora hæc
 species mouere deberet. Nihil enim inte-
 grum in toto corpore ipsius videtis: nec vl-
 lum in ipso est membrum à passione vacuū
 aut illæsum. Misere mini igitur eius, quia nō
 canis, quamuis cane vilis tractatus sit, sed
 homo est vestri similis. Sufficiat ei hæc pœ-
 na, & deinceps eum dimittamus. Si enim
 vnquam in causā fidei excessit, hæc ei fla-
 gellatio perpetua erit admonitio ne simile
 quid vnquā conetur. Si regi inuideris, iam
 parcite, quia deiectū videris, celsit ei regiū
 nomē in maximam pœnam, flagellatus est,
 spinis coronatus est, ludibriosa veste ami-
 ctus est, amarum cōiuitis illusus est, alapis ce-
 sus est, feruet ignominia, frigescat inuidia:
 Et hæc quidē admodum pie & humaniter
 Pilatus prolocutus est, verum frustra apud
 hos homines. Vere autem hic dictum: *Ecce*
homo. Audiat & hoc hæreticus, qui Chri-
 sti humanitatem negat: *Ecce homo,* inquit
 Pilatus. Audiat & Christianus. Quid enim
 hic videt nisi hominem? Si videre non po-
 tes Deum, vide hunc hominem tam despi-
 cabilem pro te factum. Audi & tu peccator:
Ecce homo. Vide quid meritis sit homo, vi-
 de quā miser sit homo, vide quid pro te
 passus sit Deus homo, ne ingratus inuenia-
 ris, vide ne Iudæis similis efficiaris, qui ex
 tam miserabili conspectu Christi magis irri-
 tati fuerunt, & vnde ad misericordiam mo-

ueri debuerant, inde ira & inuidia eorum
 magis inardescit. Sic enim sequitur, *Cū ergo*
vidissent sum pontifices clamabant: Crucifige, &c.
 Quasi dicerent: Perge, perge ut cœpisti. Si
 flagellasti, etiam crucifige. Non satis nobis
 est ipsum flagellatum habere, in cruce mo-
 rientem videre volumus: ostendis eum vul-
 neratum, sed nondum mortuum, mortuum
 ipsum videre volumus, aut nunquam quie-
 turi. E manibus nostris viuum non dimitte-
 mus, etiam si omnia bona nostra in hoc in-
 sumere opus esset, &c. Ita quidem fiet im-
 pie Iudæ: fiet ut petis, non tamen quia tu
 ita vis, sed quia Deus ita disposuit, in cruce
 videbis eum, & quidem morientē. Optan-
 dum tamen tibi esset, ut ipsum in tēplo do-
 cere, & Barabbam in patibulo pendere per-
 misisses. Pulchre autem Euangelista taxat
 ipsorum impietatem: *Cum vidissent, inquit,*
eum, clamabant. Ergo excusationem non ha-
 bent de peccato suo. Viderunt enim & o-
 derunt & me & patrem meum, inquit Chri-
 stus. Taxantur & hoc verbo impij illi passio-
 nis Domini blasphematores, qui videntur, **Ioan. 15.**
 vident, sciunt, & consentunt Christū hæc
 omnia pro nobis passum, nec tamē blasphe-
 mare cessant. Signanter autem dicuntur hic
 pontifices clamasse: fortassis enim reliqua
 multitudo naturali pietate commota, mi-
 raculorum eius recordari cœperat, sicque
 aliquo modo suberubescere de his, quæ in
 Christum impie facta fuerat. Itaque ponti-
 fices vel cum ministris suis clamant. Hi enī
 dominorum impietate facile imitantur, pu-
 tantes se excusatos, si faciāt quod dominos
 vident facere. In his igitur, pontificibus im-
 pletum est illud Hieremiæ: Pastores tui stul-
 te egerunt. Dominum enim Deum non re-
 quiserunt, propterea nō intellexit vniuer-
 sus grex, & dissipati sunt. Nam quoniā grex,
 id est, populus non modò ad cognoscendū
 Christum non fuit adductus, sed insuper ad
 cædem eius inflammatus, propterea lapsus
 in barathrum periit. Omnis ergo culpa in
 principibus. Cæterum, nihil indignius tu-
 lit Pilatus, quā hanc Iudæorum obstina-
 tam malitiam: itaq; videns ex captata mise-
 ricordia nihil esse spei, verbis asperis & me-
 tu tentat ipsorum furorē coercere. *Acci-
 pite* (inquit) *eum vos, & crucifigite, &c.* Quasi
 diceret: Egone, o sanguinarij, omnibusque
 bestiis immittiores, vestra causa inuidiæ, præ-
 ter Romanorum leges innocentem occidat?
 Egone clamoribus vestris territus, homici-
 dam

dam agam? Legum administrator sum, non alienæ inuidiæ vltor aut vindex, & nocentes autoritate punio: non sum innocentia carnifex. Hactenus seruitū est odio vestro, non vltra sauiam in innoxium. Non inuenio apud meos legis peritos legem, quæ innocentem iubeat occidere: proinde, si tantum apud vos crimen est, innocentem esse, & si apud vos talis lex est, quæ extremo supplicio innocentem afficiat, vos soli hoc facite, ego in hanc temeritatem non consentiā. Nolo hoc meum prætorium, imò Romanorum imperium inquinare innocētis sanguine: vos hominem vestro periculo abducite, & si libet, crucifigite: ego nō soleo crucifigere, nisi facinorosos: in hoc autem nulum video crimen cruce dignum. *Ego (inquit) non inuenio in eo causam.* Magnis profectō laudibus commendanda foret hæc Pilati sententia, si in ea perseuerasset: verū paulō pōst alia audies. Iudæi tamen nec ad hanc iustitiam Ethnicus hominis erubescunt, imò cum audirent iudicem tanto studio patrocinantem Iesu, omnino non committendū putabant, vt aliquo pacto Iesus elaboretur e manibus eorum: aliud igitur & nouū crimen commenti sunt, quod apud iudicē imperitum legis graue videri posset. *Nos legem (inquiunt) habemus, &c.* Verè habetis legē, sed nemo ex vobis facit legem, id quod verissimè & iustitissimè vobis impropertavit Christus. Sic legē iactant maximi transgressores legis. Sed quidnam de lege vestra cōtra Christum profertis? *Secundum legem (inquit) debet mori.* Et quamobrem. *Quia filium Dei se fecit.* Et vbi manet prior illa vestra accusatio, quod dixisset se regem Iudæorum? Mendaces inuenti fuerant in prima, ideo nouam nunc accusationē instrunt. Et quodnam illud crimen esset, si Iesus Nazarenus filium Dei se esse dixerit? Si opera Dei facit, cur non & nomen profiteretur? Insignis itaque malitia in ipsis fuit, quod tanto verborum strepitu ipsum accusant, quod filiū Dei se dixerit. Interim autem diuina eius opera, quibus se filium Dei probauit, tacēt: imo mentiuntur, quod filium Dei se fecerit: Non enim seipsum glorificauit, vt pontifex fieret, nec rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed pater ipsum glorificauit. Vnde & Dauid: Dixit, inquit, Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c. Vide etiam hic, quomodo malitia secum ipsa dissideat. Supra dixerunt: Nobis non licet

interficere quenquam. Nunc autem dicūt: Nos legem habemus, & secundum legē nostram debet mori. A deo nescit inuidia quid vel dixerit, vel dicat. Legem autem, quam allegant, vel illam intellige, quæ est de blasphemo occidendo: vel illam de falso propheta, seducente populum falsis signis à cultu vnius Dei. Neutra autem lex in Christum competit. Nam nec blasphemus fuit, nec pseudopropheta. Non igitur satis erat, legē de blasphemo vel pseudopropheta occidendo allegare, sed probandum erat, nū Christus talis esset, maximè, cum alias vtrunque sibi obiectum verissimè & efficacissimè diluerit. Putabant igitur Iudæi, Pilatum hoc vno crimine audito, statim sententiā mortis laturum sed longe aliter euenit. Nam sequitur: *Pilatus ergo cum audisset hunc sermonē, magis timuit.* Cogitabat enim secum: Quis scit, quisnam ille sit? Filium certe Dei se facere non potest, nisi prius talis sit. Quod si filius Dei est, certe mihi non licebit eū morti adiudicare, ideo necesse est, vt hanc rem diligentius perquiram. Vnde sequitur: *Iterum ingressus est prætorium.* Hic igitur vide, quod etiam iudex Ethnicus maiorem diuini nominis honorē habuit, quā Iudæi, qui de Deo gloriabantur: vel hinc appareat, Pilatū etsi nō verè, sed tamē ciuilitè, iustū fuisse, & Deos esse reueritū, si nō pie certe ciuilitè, quales plures sunt honesti viri, opinio nē quidē de Deo, sed nullam rectam fidem habentes. Obseruandum tamen quod Pilatus quidem expauit, sed non pœnituit. Vnde patet quod fuit timor seruilis, non ex fide procedens: timebat, ne nimium fecisset filium Dei flagellando. Gentiliū enim morē, credebat deos è cœlo descendere, & rursum ascendere quemadmodum Poetæ fabulantur de Ioue, Mercurio, &c. Ne igitur impius in deos suos videretur Iouis aut Vulcani filium condemnando, certitudinē rei exploraturus interrogat: *Vnde estis?* A lōge quærit, vt veritatem expiscetur. Christus autem nihil respondet. Nihil enim vel ad Cæsarem vel ad Pilatum pertinebat, ipsene filius Dei esset an non. Nam quod accusatus erat seditionis, iam excusatū & dilutū erat. Deinde nimis importuno tempore hoc interrogat. Nam tempus maximè tacendi tūc erat, & Pilatus indignus erat hoc audire, vt qui agnum illum Dei male iam flagellistōtunderat, eiusque innocētī sanguine manus suas maculauerat, Ad hæc etiam ideo hic ta-

Leuit. 24
Deut. 17.

Ioan. 19.

men

et Christus, quia supra satis dixerat, se non esse ex hoc mundo. Item quia dixerat, eos solos vocem suam audire, qui essent ex veritate, Sciebat autem Pilatum non esse ex veritate, nec amore veritatis hoc quærere, sed tantum infortunij vel damni temporalis timore. Denique tacet Christus, nē videretur omnia conatus vt elaboretur; inuitus passionem pertulisse. Nolebat enim suam passionem impedire. Hoc igitur est illud silentium, de quo Isaiās: Sicut ovis ad occisionē ducetur, & sicut agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. Et Dauid in eius persona: Obmutui & humiliatus sum, & filii à bonis. Hoc autem suo silentio docuit Christus, omnem eruditionem frustraneam esse, quæ non pietatis amore, sed vel vanitatis studio, vel timore supplicij auditur, ideo & supra Hærodi ex vanitate, & hic Pilato ex timore quærentibus non respondit. Ad eundem modū & multi ad conciones properant; partim desiderio vanitatis, partim timore inferni; paucissima tamen pars amore iustitiæ. Proinde priores spe sua destituuntur: non enim vllum audiunt responsum Dei, vt maxime verba concionis auribus hauriant. Sed nec secundi infernū effugiēt: nam impius quod timer accidit ei: posteriores verò, tantū compotes sui erunt voti: Beati enim qui esuriunt iustitiam, &c. Docuit & Christus taciturnitatem, ne stultis, similes efficiatur, qui verba multiplicāt, cum & ipsa natura taciturnitatem doceat, quæ vnus tantum os, duas autem aures homini dedit. Cogitandum igitur, quod in iudicio reddenda erit ratio, pro omni verbo otioso. Obseruandum & illud Ethnicus. Locutum fuisse sæpe me pœnituit, tacuisse autem nunquam. Maxime autem illud Iacobi: Qui non refrenat linguam suam, huius vana est religio. Cæterum Pilatus hac Christi taciturnitate non nihil offensus (nam putabat se contemni) aliquanto austeri⁹ ipsum alloquitur. Nihil enim minus ferre potest superbia, quàm sui cōtemptum. *Mibi (inquit) non loqueris?* Tu, inquit, vilis & despectus, mihi in summa potestate constituto? Si personam Christi cognouisset, modestius locutus fuisset: verum mundus omnes eos contemptui habet, qui externa specie nihil magni præ se ferunt: imò mundani homines potentia sua, & diuitiis superbientes & presumentes, omnes alios præ se contemunt. Cæterum quod Pilatus subdit: *Nescis, quid*

Isa. 53.

Psal. 30.

Iob. 3.

Matt. 5.

Matt. 12.

Iacob. 1.

potestatem habeo & dimittendi & crucifigendi te? Vox est impij magistratus, qui putat sibi omnia licere quæ libent. Item in Pilato hic pulchre manifestatum est ingenium rationis humanæ in donis Dei. Qui enim donis Dei insignitus est, & tamen fidē caret, non agnoscit ea esse donā Dei, sed vt propria merita reputat: proinde putat sibi in his licere quicquid libet. Fides autem docet hominem e donis sibi diuinitus collatis nō fieri dominum, sed seruum & ministrum, et quod maiora dona quis acceperit, eo maiori seruituti obnoxius est. Hinc Christus: Principes gentium (ait) de potestate sua superbiant, & abutuntur pro sua libidine: vos autem non sic, sed qui maior est vestrum, sit vester minister, &c. Magistratus igitur vel potestas, Dei donum est, quod si collatum fuerit impio, nihil non iuris in eo donō sibi arrogat. Si autem pio homini collatum fuerit hoc donum, agnoscit se eō maiore seruitū factum, quod maius donum accepit. Hoc Pilatus ignorabat, ideo tā superbe de sua potestate loquebatur, interim tamē suo ipsius hoc verbo & coram Deo & coram hominibus seipsum condemnat. Ex proprio, iniquā, ore condēnandus est malus hic seruus, quia videlicet innocentem & iustum cū absoluere posset, crucifigere maluit. Modicū igitur sustine Pilate, & loquetur tibi postmodum, dicetque vnde sit. Dominus, inquam, qui nunc infirmus sub potestate tua tenetur, sicut fortis egredietur, vociferabitur & clamabit: Tacui, semper filii, uūquid semper tacebo? Imò vt parturiens loquar. Tūc, inquit, loquetur ad te in ira sua, clarè tibi dicēs, quod nunc interrogas: Ego autē constitutus sum rex ab eo super Sion, &c. Interim tamen Christus contra tam superbam Pilati præsumptionem etiam nunc nō tacet, nē videatur tacendo verum agnoscere, quod Pilatus dixerat ipsum sui iuris esse, & sibi cum omnibus agere vt liberet. Non fert Christus impietatem aut blasphemiam: nam & Pilatus quod Dei erat, sibi vsurpauerat vel attribuēbat. Deus pater potissimus autor erat passionis Christi, at Pilatus sibi hanc potestatem vendicabat: Ego, inquit, possum te cruci affigere. Ideo Christus non tacet ad hanc blasphemiam & iniustitiā. Vnde subdit: *Non haberes potestatem aduersus me, &c.* Quasi diceret. Tūc aut quisquam hominum potestatem haberet in filium Dei? Nihil minus, imò cum totā tuā cohorte, & omnibus

Matt. 20.

Isa. 42.

Psal. 2.

omnibus Iudæis ne capillum quidem mihi inflectere possis, nisi patris mei consilium & voluntas desuper me pati decreuisset. Non igitur per Cæsarem, nec per istos qui clamando confortant brachium suum contra me, sed ab eo, qui super omnes est, datam habes potestatem in me. Is enim in propheta iam dudum prædixit: Framea suscitare super pastorem meum, & super virum coherentem mihi: Percute pastorem. &c. Et nisi ille teneret manum dexteram meam, & in voluntate sua deduceret me, poteram ego te vel sola verbi mei virga ferrea, vel vno nutu meo sicut vas figuli confringere. Ergo, quia traditus sum desuper (tradidit enim pater me, nec pepercit filio suo) non gloriaris tu, quia non tua potestas, sed diuina permissio est. Præterea, nec vera potestas est, quam exerces in me, sed tyrannis & latrocinium: Data est enim potestas in laudem bonorum & defensionem, ad iram autem malorum. Accepisti potestatem, non tamen tibi licet quicquid libet. Sicut enim lex in iustis tantum posita est, sic & magistratus ius gladii tantum in malos habet. Quod si gladio occidat infontem, tyrannis est, non legitima potestas, latrocinium, non magistratus. Quod igitur permittitur tibi potestate tua abuti, noli inde gloriari, quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, &c. Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secatur in ea? Latro nihil iuris habet in hominem, interim tamen potest eum ex insidiis adoriri & occidere: sic tu nihil habes in me potestatis, nisi quantum permisit pater. Hoc itaque verbo Christus reprimit Pilatum de sua potestate gloriantem, & eadem potestate abutentem. Deinde hoc verbo ostendit, se non inuitum pati, nec humana vi ad crucem adigendum, sed voluntate patris. Præterea admonet omnes iudices, ne de sua potestate superbe gloriantur. Item, ut sciatur se non tyrannos esse, sed iudices: nec contra pios, sed contra impios habere gladium. Maxime autem hoc verbo consolatur pios, ipsorumque conscientias confirmat, ut sciatur nil posse regnum mundi contra eos, præter id, quod pro sua benevolentia pater admittit, ut experiantur eius præsentiam, & fides eorum confirmetur: ideo in propheta dicit: Ego ero eis murus igneus, &c. Addit autem Christus: Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Quasi diceret: Non potestatem habes, sed peccatum habes, quod me

cruci affiges: attamen Iudas & Iudæi plus peccant, quam tu. Ipsi enim & innocentem me comprehenderunt, & falso accusarunt: ipsi ex inuidia faciunt quod faciunt, tu ex timore, sed tamen non sine peccato. Faues quidem innocentiam, sed aliò te rapit victum improbitas Iudæorum. Alii legem habent, & non nescientes, sed scientes abutuntur permissu Dei, tu verò eam legem non accepisti, & ideo non tanta tibi vel insipientia vel malignitas est, odisse sapientiam, & nescire sacramenta Dei. Tu ignoti hominis sanguinem fundens, homicidium facis: illi autem regem & Dominum suum morti tradentes, cum homicidio sacrilegium faciunt. Atque hinc vides, quod peccatum vnum alio grauius est, sic grauius qui scienter, quam qui ignoranter peccat, item, qui ex malitia, quam qui ex infirmitate peccat: sic malus consiliarius plus peccat, quam princeps aut iudex ignarus: & malus Christianus plus quam Gentilis & grauius peccat, etiam in eodem genere peccati. His verbis Christi Pilatus permotus vehementius adhuc laborat pro liberando ipso. Quamuis enim Ethnicus esset terre batur tamen comminatione peccati, nec facile volebat in Deum peccare, quem tamen non cognoscebat, nisi quantum Gentiles ipsum cognoscere poterant, nimirum ex rebus creatis. Cæterum, cum Iudæi viderent Pilatum timere, ne Deum offenderet, peccato se inquinaret ad priorem calumniam, nempe affectati regni, recurrunt, eamque ostendunt nec ipsi iudici tutum negligere: itaque incutiunt ei timorem Cæsaris. Hoc enim impio vel maxime cogit. Si hunc, inquit, dimittis, non es amicus Cæsaris. Quasi dicerent: Si nihil ad te pertinet, quod in Deum peccauit, certe ad te pertinet, quod in Cæsarem peccauit: Cæsarianus es, & ob id hic habitas, ut Cæsaris nomen, gloriam, honorem, potestatem, &c. non minuas, sed tuearis & augeas, hic autem se Cæsari opponit. Nā ipsemet Cæsar & rex esse contendit in Syria, & maxime apud nos Iudæos, ubi tu Pilate Cæsaris nomine perfides. Si igitur hunc dimitteres, & hanc regni affectationem non punires, nemo aliter iudicare posset, quam quod & tu hostis Cæsaris esses, ut qui eius inimicum manifestum non punias. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Omnia autem hæc non amore Cæsaris, quæ pessime oderant, & aduersus quem frequenter seditiones mouerant, sed odio Christi dicunt,

Zach. 13.

Rom. 8.

Rom. 13.

1. Tim. 1.

Psa. 124.

Isa. 10.

Zach. 2.

Act. 10.

Rom. 1.

Iosephus li. 18. c. 7

dicunt, Cæsaris nomen prætexentes, quo libidinem suam in Christo expleant. Hoc igitur telò vel tandem vincitur Pilati iustitia, ac acclamatione frangitur constantia eius, vertitur iustitia in iniustitiam, totaque & ratio & grauitas huius hominis cadit. Atque hinc manifestum fit, ciuilem iustitiam in vera tentatione non perstare, nec nisi vsque ad aras valere. Ita igitur finem accepit longa illa disputatio Pilati & cum Christo, & cum Iudæis, quæ tota eo tenebatur, ut innocens liberaretur. Pilatus autem cum audisset hæc, &c. En charissimi fratres, quia diabolus primo in Iuda, deinde in Iudæis, postremo etiam in Pilato victoriam obtinuit, vrget, ut res ad exitum perducatur. Nesciebat enim, quod seipsum maxime in hoc dānificabat. Iudex igitur pro tribunali sedet, iudicaturus eum qui à Deo patre constitutus erat iudex viuorum & mortuorum. Tamen enim Pilatus non ignoraret, vanissimum esse quod intendebatur, tamen quoniam perspiciebat implicabile odium Iudæorum in Iesum, mirumque, populi & primatum consensum in vnius hominis perniciem, simulque videret ipsum Christum innoxium quidem, sed humilem ac tenuem sub ipsi deesse: cogitans interim & illud, apud Cæsarem multos quantum falsi criminis inuidia periclitatos, iamque videbatur sibi satis adnixus aduersus conuictoriam toris gentis, ad tuendam innocentiam Christi innocentis decreuit illorum odio feruire. Pilatum igitur seduxerunt fauor & consensus populi, Christi contemptus & humilitas & timor Cæsaris. Sed et igitur pro tribunali. Non curans ius, sed nec illud attendens, quod toties Christum innocentem proclamauerat. Quale autem iudicium sperandum, ubi animus iudicis affectibus auaritiæ, vel odij, vel timoris humani patet? Timebat Pilatus, ne falso apud Cæsarem traduceretur, tanquam Cæsaris hosti fauisset, & ob id à magistratus sui functione deiceretur, verum quod impius timebat, hoc ei accidit. Nam & postea à præfectura eiectus, ac in exilium missus fuit, autore Iosepho, tantisque malorum cruciatibus afflictus, ut propria se manu transtiberans, nefariam vitam abiiceret, ut testatur etiam Eusebius in Ecclesiastica historia, lib. 7. cap. 8. Vsq. adeo iudicium Domini, licet tardet, non tamen aufertur. Sequitur: In loco qui dicitur Lithostrotos, &c. Diuus Ioannes non simpliciter tantum describit iudicium, sed insuper

etiam & tribunal & locum iudicij, denique & diem & horam, ut maiorem fidem historia habeat apud notos & incognitos. Et quidem locum ipsum Græce & Hebraice exprimit. Lithostrotos enim Græcum est, Gabatha autem Hebræum. Non tamen idem significant hæduæ voces. Nam Lithostrotos idem est, quod lapide stratum, Gabatha autem idem est, quod locus eminentis, vel propter altitudinem sic dictus, vel quod iudicem decet, in sublimi sedere, hoc est, animo in Deum elevato esse, ut alios ita iudicet, quemadmodum ipse à Deo cupit iudicari. Sequitur: Erat autem parasceue Paschæ, hora quasi sexta. Dies quo Christus morti ad iudicatus fuit, Ioannes nominat parasceue Paschæ. Erat quidem ea dies, quando hæc facta sunt, ipsum festum Paschæ, ut in exordio probauimus: dicitur tamen & parasceue, id est, præparatio, propter Sabbathum, quod continuo sequebatur, in quo legaliter nec cibos decoquere Iudæis licitum erat. In alijs autem festis, etiam in festo Paschali, licebat cibos coquere. Dies igitur hæc & festum erat in se, & insuper etiam præparatio ad futurum Sabbathum: propterea, quod eo anno in feriam sextam incidit. Iudæis igitur hæc dies erat præparatio ad Sabbathum, nobis autem fuit parasceue & præparatio vitæ æternæ, quæ eo die nobis præparata fuit. Signanter etiam Ioannes ideo diem mortis Christi tam diligenter nominat, ut ostendat opus redemptionis eadem die quæ opus creationis perfectum esse, & hominem eadem die redemptum esse, & hominem eadem die redemptum esse, & hominem eadem die redemptum esse. Deinde etiam ideo tam diligenter diem hunc describit & horam, tum propter resurrectionem, tum propter tridui temporis sub terra spatium, ut sermo Domini ad Iudæos dictus verus inueniatur: Sicut, inquit, fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ, &c. De hora autem iudicij videntur Euangelistæ discordare. Marcus horam tertiam nominat. Ioannes sextam. Non tamen est contradictio, quoniam etiam veteres non parum hic in cordandis Euangelistis sudarint, maxime Augustinus & Theophylactus, quorum hic putat vitio scriptorum fortasse factum, qui transposuerint literam pro litera. Nam Græci numeros signant per literas. Augustinus de duplici crucifixione Christi loquitur, & quod vna facta sit lingua Iudæorum, Crucifige clamantium: alte

Exod. 16

Gene. 1.

Matt. 12.

ra manibus militum, & illa quidem tertia, hæc autem sexta hora. Cæterum nodus hic & alio modo, & quidè facilius explicatur, ita scilicet, quòd Pilati iudicium ad crucifigendum Christum, incepit hora tertia, & durauerit vsque ad sextam, ita vt ipsa crucifixio intra tertiam & sextam, & incepta & perfecta sit. Quia igitur duæ hæ horæ totū negotiū crucis comprehendunt, ideo Marcus nominauit vnam, Ioannes autem alteram, quasi crucifixionis exordium & finē. Breuiter, intra tres horas, id est, intra tertiam & sextam, crucifixio & iudicium perfectū est. A sexta fuerunt tenebræ vsque ad nonam, in qua Christus spiritum emisit. Vel aliter colligi potest ex Matthæo totū diem fuisse distributum in horam matutinam, tertiam, sextam, nonam & vespertinam. Quicquid igitur intra tertiam & sextam horam factum fuit, hora tertia factum dicitur, propterea, quòd nondum sexta aduenerat. Non igitur dicit Ioannes hora sexta Christum morti adiudicatum, sed quasi sexta significans adhuc tertiam fuisse horā, vt Marcus dicit, sed multum tempus ex ea hora effluxisse, appetentiam sextam. Cæterum hæc computatio horarum longe aliam rationem habuit apud Hebræos, quam apud nos Germanos. Tunc enim hora sexta fuit circa meridiem. Nam diei tantum assignabant duodecim horas, & nocti toridem. Sed de his plus satis, ad iudicium reuertamur. Pro tribunali igitur sedens Pilatus in loco, die & hora iam dictis, antequam sententiā ferat, iterum Iudæos alloquitur. Inuitus siquidè sententiā mortis, ferebat, ideo tam diu differt, contra eos, qui parui momenti esse putant, sanguinem humanum fundere. *Ecce* (inquit) *rex vester*. Quem scilicet sub hac delatione vincitum mihi tradidistis. Quid adhuc in eum vester desæuit animus? Inspicite, flagellatus est, alapatus est, illusus est & consputus, in derisione & opprobrio coram vobis hinc stat: *Ecce rex vester*. Quid vobis intulit mali? quid verò potest inferre periculi? Seipsum iuuare nequit, frustra igitur eum timeris. Si regem se dixit, ecce humiliatus est. Si rex vester fuit, ecce iudicio applicatus est. Si rex esse voluit, ecce qualis rex est, nēpe talis, qualem pueri constituunt, imò tãto iste in hac parte deterior, quanto maiores pœnas, & opprobria patitur. *Ecce igitur rex vester, quid decernitis? Estisne fatiati pœnis eius? Vultisne à malo*

proposito resilire, ne subsequatur iniustum eius exitium, imò summum vestrum malū quod propter hoc incurretis? Vide hic, quā inuito animo Pilatus furori Iudæorum obsequatur. Nam etsi ei fuerant comminati, omnia tamen attētat, si quo modo fieri posset, vt innocēs liberaretur. Iustior certe fuit multis nostro tempore, qui ne expectatis quidem Cæsareis mandatis in innoxios sænuunt, &c. Obseruandum autē, quòd Christus etiam ab incredulis tria nomina suscepit, & quidè insignia. Nam supra dixerat Pilatus. *Ecce homo*. Nunc dicit: *Ecce rex vester*. Tertium addiderunt Iudæi: *Ecce filiū Dei se fecit*. Hæc tria verissima nomina sūt vnus Christi: Homo, Rex, Deus vel filius Dei, quem quidem sic irridentes confessi sunt inimici, sed venerantes, & serid adorantes constituentur amici. In his enim nominibus tota fides & spes cōsolatioque nostra consistit. Cæterum, sicut inuidorū mos est interrompere sermonem, vbi quid dicitur, quod non libenter audiunt, quemadmodū & Paulo contigit: cum Hierosolymis profirationem redderet: sic & Iudæi hic interruptores Pilati sermonem, clamabāt: *Tolle tolle, crucifige eum*. Sic igitur, qui tam misericorditer prospexerat super filios hominum, qui que tam dulciter infirmos eorum tractauerat, grauis ipsis est ad videndum. Non autem semel tantum dicunt, *Tolle eū*, sed bis, ad maiorem Christi contemptum. Quāquam hæc eorum acclamatio in ipsorū sinum reciderit: Ablatus em̄ est ab eis saluator & in hoc & in futuro seculo. Christum igitur ab oculis eorum tolli clamantes, nihil aliud egerunt infelices illi, quam quòd ablatu est ab eis rex, princeps & sacerdos. Ex tunc enim impletum est illud Osee: *Multis diebus sedebunt filij Israel sine rege, sine principe, sine sacerdote, &c.* Et iterum: *In hostiis & muneribus vadent ad quærendū Dominum, & non inuentent, quia ablatu est ab eis*. Et merito, quia dixerunt: *Tolle saluatorem, crucifige propitiatorem, ideo perdiderunt salutem, & nullam habent defensionem*. Ad nouum igitur hunc canum immundorum, imo crudelium leonum clamorem. Pilatus iterum regni mentionē ingerit: *Regem (inquit) vestrum crucifigēt? Quasi diceret: Quales homines estis, qui proprium regem crucifigere vultis? Perpetuò hoc vobis erit opprobrio*. Loquitur tamen magis ironice, quam serid, tamen si sub huiusmodi

iustitiam mycterismo adhuc quærit ipsorū furorem frangerè. Adhuc enim abhorrebat innocentem sanguinē fundere: At vero Iudæis nullus hic iocus erat. *Non habemus (inquiat) regem, nisi Cæsarem*. Quasi dicerent, *Quid tā multa nobis de nostro rege dicitis, quasi nos? Iudæi proprium velimus habere regem? Nolumus hæc suspicione maculari, nolumus hunc neque pro rege, neque pro Cæsare habere*. Sufficit nobis Tyberius Cæsar, hunc agnoscimus pro domino, huic & censum et tributū damus, sicut tu Pilate melius nosti, &c. Sic igitur misertimi Iudæi Messiam vestrum abnegastis, & repulistis, & in locū eius Cæsarem eligitis, quem tamen odio habuistis, & pro vero Edon vel Idumæo traduxistis. Hunc igitur habebitis, velitis nolitis pro rege, & re ipsa eum habebitis. Nūquam Iesus hic noster tanta crudelitate in vos sauiisset, vt postea seruerunt in eos Vespasianus & Titus. At si adeo Romano Cæsari deditis estis, cur toties ei resististis? cur tot seditiones contra eum mouistis? Verum adeo odiebant Christum Zachariæ nono, Matthæi 21. vt in ipsius inuidiam Cæsarem commendarent, què maxime odiebant. Hic vide, quid faciat inuidia, vt Christū occidere possint, perpetua se subiiciunt seruituti. Quasi diceret: *Malum seruire Cæsari, quam sub illo rege esse liberi*. Seruietis ergo, vt discatis distantiam inter seruitutem Dei, & seruitutē hominum. Hoc igitur verbo & Christū & Deum abiecerunt, quorum vterque in scripturis rex ipsorum dicitur. De Deo enim sic dicunt. *Dominus legifer. Dominus rex noster, &c.* De Messia autem aperte dicit scriptura ipsum regē futurum: *Ecce, inquit, rex tuus veniet tibi mansuetus, &c.* Et: *Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, &c.* Vtrunque autē, & Deū scilicet & Messiam, hic abiecerunt, quum dicunt: *Nō habemus regem, nisi Cæsarem*. Meritò igitur audiunt principes Israel: *Dereliquistis me, & ego dereliqui vos*. Sequitur: *Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur*. Postquam Pilatus (vt in Matthæo dicitur) manus abluerat, videbaturque sibi iam niue candidior, sententiā mortis in Christum fert. Parui em̄ æstimabat, hominem humilem & abiectum morti adiudicare: neminē putabat huius cædis vindicem futurum, sed aliter postea expertus est. Quid enim, si pius homo in terra non habet vindicem hominem, cum habeat vindicē Deum? *Mihi, inquit, vindicta,*

& ego retribuam. Sic igitur Barabbas latro sine omni pœna dimittitur, innocens autem Iesus flagellatus morti, imò cruci adiudicatur, iustus pro iniustis. Sic vicerunt isti filij hominum, quorum dentes erant arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus, quia firmates sibi sermonem nequā, tam diu perstiterunt, donec traderetur eis ad crucifigendum. Sic igitur, qui omnibus vitā dat, sententiā mortis propter nos fert: nobis enim debebatur hæc mortis sententia in iudicio Dei, verum Christus eam in se trāstulit. Sic, inquam, cui patet cælestis omne iudicium dedit, qui & aduocabit cælum desursum, & terram discernere populum suum, in cuius iudicio cælorum virtutes cōmouebuntur, & cæli magno impetu transient, elementa calore soluentur, infernus reddet mortuos suos, vniuersaque contremiscet creatura, velut vilissimus despicitur & morti adiudicatur. Heu quantus mæror discipulorum & aliorum amicorum corda oppressit, dū ablatā omni spe viuendi, fidelissimum magistrū dominum & auxiliatorē audierunt iniquissimo iudicio condemnari. Quanta è diuerso rabidorum canum insana læritia, atq; vocum exultantium confusio, dum facinorosissimum intentum suum toties à iudice negatum, tandem clamorum suorum importunitate obtinuerunt, dum cuius sanguinem sitiebant, Iesum saluatorem tradidit impius iudex crudelissimæ voluntati eorum. Quātum denique cruciabat agnum mitissimū, iam lupis traditum, & amicorum desperata tristitia, & hostiū furiosa læritia. Hic vides Christiane, quid nobis expectandum fuerat in iudicio Dei, nēpe sententiā æternæ mortis, nisi Christus nostri misertus eam in se suscepisset. Vides item, quam nihil præsidij ponendum sit in mundo, cum Pilatus, qui haec tenus Christum toties defenderat, nunc sine omni causa, vt Iudæis gratificaretur, eum crucifixit. Sic Herodes libenter audiebat Ioannem, & tamen eum occidit. In iustam igitur sententiā Christus accepit, vt nos à iustissima damnationis sententiā eximeret, & doceret non timere iniusta iudicia mundi. Huius igitur iudicij semper memores, Christo Domino totis viribus gratias referamus, qui pro nobis ad mortem condemnari, voluntati impiorum Iudæorum tradi voluit, imò seipsum tradidit, vt nos consistere possemus in iudicio Dei. Sequitur

Deut. 32

Ioan. 5.

Luc. 21.

2. Pet. 2.

Matth. 20

Ioan. 11.

Act. 2.

Malac. 3.

Isa. 33.

Zach. 9.

Hier. 23.

Osee. 3.

Osee. 5.

Gg quitur

quitur: *Susceperunt autem Iesum*. Audimus huc vsq; quid Dominus passus sit, antequam finalis sententia in eum ferretur. Audiuimus deinde, quanam fuerit illa sententia, nepe ut crucifigeretur: nunc deinceps audiemus, quomodo ea sententia in opere completa fuerit. Hic igitur attentas præbeamus aures, non tam corporis quam mentis: in proximo est, ut aperiatur venæ fontis aquarum viuentiū, & effluat illud pretiosissimum balsamū, cūctorum penetrans & liquefaciens pia corda. Post iniquam igitur sententiā prolata susceperunt Iesum mitissimum agnum truculentū lupi: quod enim diu desiderauerāt, iam tandem adepti erant, nempe ut occidere eum possent. Hic igitur impletum est, quod Christus prædixerat, mundum in sua passione gauisurum. Gaudet enim mundus, cum pro libidine sua agere potest, cum non habet arguentem, cum se corripientes in suam potestatem redegerit. Susceperunt itaque Christum, sicut leo paratus ad prædam. Leo siquidem affecutus prædā, mox eā asportat, ne intercipiatur. Catuli leonum partē prædæ, quam genitores ad cubilia adferūt, mox deuorant, ne de eorum unguis à concatulis eripiantur: ita & in Christo factum fuit. Sic igitur videntur impij præualere: hæc est enim hora eorum, & potestas tenebrarum, non quod impij vere præualeant Christo, sed quod seipsū exinaniuit, factus obediens vsque ad mortem crucis. Signanter autem apud alios Evangelistas hic nominantur milites: nam & hi Christum in domo Pilati illuserant, & nunc etiam officio carnicum functi, Christū educunt & crucifigunt, quandoquidem hoc Iudæis non competeat Iustus tamen Iudæorū pontifices dici debent crucifixo Christi, quandoquidem ipsi eū & primo ceperunt, & causa mortis fuerūt. Et reuera ipsi crucifixo veri fuerunt. Vnde & Petrus ipsis dixit: Vos Christum per manus iniquorum suspendistis in ligno. Et paulo post: Iesum, inquit, quem vos crucifixistis Deus suscitauit à mortuis. Idem dicit eis Stephanus nominans ipsos proditores & homicidas iusti Iesu. Sic & Paulus aperte dicit, quod Iudæi Dominum gloriæ crucifixerunt. Quod enim aliorum manibus fecerunt, id est, ac si proprijs manibus id fecissent. Milites igitur susceperunt Iesum: nam ipsorum potestati iam traditus erat, nec solum potestati, sed etiam pessimæ eorū voluntati. Sequitur: *Et eduxerunt eum*. Sic ni-

mirum impij illi agricolæ, filium patris hæredem è vinea sua eiiciunt. Huc pertinet figura de hirco, qui pro peccato immolabatur. Is enim extra castra quidē cremabatur, sed intra ciuitatem sanguis eius in tribus locis fundebatur. Nam ipso aspergebatur tabernaculum interius, & sanctuarium exterius & altare. Ita Dominus Iesus pro peccatis omnium diluendis sparsit sanguinem suum in ciuitate in tribus locis: in domo scilicet Caiaphæ, extra prætorium Pilati ligatus ad palum, & in prætorio spinis coronatus: nunc per charitatē cremandus in cruce ducitur extra ciuitatem. Educitur autē non ut prædicator veritatis, sed ut præuicator, ut latro, ut Magus, ut seductor, ut blasphemus in clamatur, illuditur, irridetur, exhibitur: Omnes, inquit, videntes me, deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Et iterum: In me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant vinum. Sic igitur qui suos è Babylone ciuitate diaboli, & Ecclesia malorum in Hierusalem, sanctam scilicet Ecclesiam, introducit, is nunc educitur. Qui suos ab inferno ad suam hæreditatem assumpsit, nunc è sua hæreditate eiicitur: In propria enim venit, & sui eum non receperunt. Qui suos à societate demonum liberat, nunc cū latronibus educitur. Qui suos ad triumphum ducit, nunc ad mortem ducitur, vel potius trahitur. Sic maledictus Cain fratrem suum innocentem educit in agrum, ut eum occidat. O quam dissimilis fuit hæc Christi educitio ei, qua olim patres eorum eduxerat ex Ægypto! Illic enim dicitur: Eduxit illos in latitiam, hic autem ipse educitur in summa anxietate & tristitia. Illic dicitur: Eduxit eos cum argento & auro, hic autem ipse educitur in summa miseria. O vere miserabilis educitio! non sic sexto antea die intra ciuitatem exceptus fuerat. Tunc enim ut agnus immolatus desiderabatur, nunc mactatur: tunc a sine vehabatur, nunc sub onerosa cruce genua labāt: tunc comitatus discipulis, nunc latronibus: tunc floribus, ramis palmarum & vestimentis compita spargebant, nunc per lutulentam, lapidosa & aspera eum festinare cōpellunt. Tunc & pueri ora in laudes resolebant, dicentes, Gloria, laus, & honor tibi sit rex Christe redemptor: Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosana in excelsis: nunc omnia iniurijs, conuitijs, ludibrijs, maledictis complētur. O quam dissimilia sunt: Benedictus

Matt. 21.
Leui. 16.

Psal. 21.
Psal. 68.

Ioan. 1.

Gene. 4

Psa. 77.
Psa. 104

nedictus qui venit in nomine Domini: Et: Tolle, tolle, crucifige eum. Quam dissimilia: Rex Israel, Et: Non habemus regem, nisi Cæsarem! Quam dissimilia rami virētes & crux, flores & spinæ! Et ut pœnalior ipsi fieret hæc educitio, quod nunquam alias visum vel auditum fuit, crucem ei imponunt propriam, quā & à domo Pilati, extra ciuitatē scilicet, portare cogebatur, quod scilicet latronū illorū peccatū maius fieret, & pro peccatis nostris perfectius innocētis Christi passio satis faceret. Sequitur enim *Et baiulans sibi crucē, exiit*. Grande spectaculū, grande ludibriū, sed si spectet pietas, grande hoc mysterium est, Hic enim impletum, quod Isaias dixit: Factus est principatus super humerum ei. Principatus enim Christi, est crux eius, propter quam fuit exaltatus à patre. Hic & figura impletæ fuerunt. Hic enim educitur Abel à fratre, ut perimatur. Hic adest Isaac cū lignis, & Abraham cum ariete inter vepres hærente. Hic adest Ioseph cum talari tunica, sanguine lita. Hic adest Moyses cū virga, & serpente suspensio. Hic adest botrus in ligno portatus. O quam amarum fuit Christo ex ea vrbe excedere, quam tanti fecerat, ut eam diuitijs, potētia, regno & religione cælo æquaret, eique autem nunc & deinceps tam corpore quam auxilio, ob iniquitatem eius se defuturū, vineamque, quam plātauerat dextera sua, ab apro singulariq; fera depascendam. Hic enim fuit vltimus egressus Christi à Iudæis, nec in hunc vsque diē ad illos rediit. Veruntamen nemo tā libens ad seruitutem Dei pergit, ut ipse in Caluarie locum mortē multandus properauit. Exeamus igitur & nos cum eo, improperiū eius vel saltē cogitantes. Primò enim verissime de ipso dicitur, quod baiulauerit crucē, nedum enim externe, sed etiam interne baiulauit crucem. Nec vllus vnquam hominū tantum pōdus crucis portauit, ut Christus. Nam primò portauit crucē externam, quæ & maledictio infamis & pondere molesta, saucios humeros eius mirum in modū grauabat. Reuera enim pie credi potest, per hæc crucis baiulationem, omnem scapularū cutem, vsque ad crudæ carnis reuelationē, ita concussam, exagitatam & confricatam fuisse, ut priorum plagarum vulnera aut inuata sint, aut in vnum vulnus nimia dilaceratione redacta. Quum enim crucis lignū & longum & ponderosum fuerit, non aliter eam portare potuit nimium fatigatus Iesus:

Isa. 9.

Philip. 2
Gene. 22.
Gen. 37.
Num. 21.

Psal. 79.

Hebr. 13

nisi ut vna pars scapulis, altera terræ incumberet, quo factum est, ut per lapidum asperitates & terræ callositatem tractum, suo tremore vulneratas Domini scapulas sine intermissione grauius vulneraret, nonnunquam & capiti illius dolorem etiam spinæ coronæ renouaret. Vnde nemo satis edicere potest, quantum dolorem Christus sub hæc cruce sustinuerit, nec dubium, quin sic fatigatus & debilitatus, sapius sub hoc pōdere crucis ceciderit. Omnia enim sic scripta & facta sunt, ut videamus Christum sine omni misericordia ab ipsis tractatum fuisse. Sic enim & nos in æternum sine omni misericordia affligendi eramus, nisi Christus hoc in se transtulisset. Ideo itaque crucem hanc ei imposuerunt, ut hæc educitio maiorē ipsi & dolorem & confusionem inferret. Non enim poterant expectare, donec ad locum passionis venirent. Deinde etiam crucem ei imposuerunt, quia propter nauseam & maledictum nemo illud lignū vel tangere volebat. Sic enim & nunc omnes crucē Christi & pro Christo abominamur & fugimus, cū tamen interim plerūque maiora cogamur ferre in mundo. Cæterum, non tantum hæc externa crux premebat Christum. Nam erat & alia crux spiritualis, quæ mentem pij Iesu non minus multa amaritudine, ab initio vitæ ad exitum vsque, sine vlla gaudiorum interpolatione premebat & cruciabat. Hæc erant peccata nostra. Si quidem omnium hominum peccata cruci Christi superposita erāt. Ipse enim peccata nostra portauit super lignū, ut ait Petrus. Et in ipso posuerat Dominus iniquitates omnium nostrum, ut dicit Isaias. Hoc talentum plumbi, hæc colligationes impietatis, hi fasciculi spinarum quouis monte ponderosiores, Christū premebant. Hoc tantum onus, quod vel cæli soliditatem, intermedij mundi spatium, terræque stabilimentum perumperet, subiectaque omnia contunderet, pij Iesu humeris alligatur. Vbi interim vide impietatem nostram: Nos peccauimus, & tamen crucem fugimus, eamque super innocentem Christum sinimus iacere, ne sic quidem gratias ei agentes. Quanta igitur erit damnatio nostra? Christus itaque, et si solus crucis grauitatem & pondus senserit, eum tamen non sibi (qui sine peccato fuit) sed nobis & pro nobis portauit, idque dupliciter. Primo enim prætulit nobis crucem ministerio, nobis scilicet per hoc ministrans & feruens. Crux

1. Petr. 2.
Isa. 53.

enim eius nostra crux est, quam ab humeris nostris suscepit, & in suos transtulit. Crucis autem appēdix, est maledictio: Maledictus enim omnis qui pendet in ligno. Atq; hoc in cruce grauisimum est. Nam tolerabilis forte esset crux dolore, sed quando accedit maledictio, ea demum extrema miseria est: proinde quam Christus in se crucem nostrā suscepit, suscepit etiam crucis maledictionē. Factus est enim pro nobis maledictū & execratio, ut nos à maledicto legis liberaret. Nostra erant crux & maledictio, sed Christus utrunq; nobis prætulit ministerio. Hoc igitur cogita, quū te peccata terrent, consciētia angit, & maledictio premit, & nunquam desperabis. Deinde Christus crucem nobis prætulit in exemplū nostrum, ut scilicet sequamur vestigia eius: Christus, inquit, passus est, vobis relinquens exemplum. Et Christus ipse: Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suā. Et iterū: Qui non accipit crucē suam, & venit post me, non est me dignus. Omnino ferēda est crux. Stat enim sententiā: In mundo presurā habebitis. Et: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cōlorū. Sed em crux ipsa grauior est, quā ut sustineri possit, & nos imbecilliores sumus, quā ut eā viribus nostris ferre valeamus. Quid igitur faciendum? Num abicienda crux? Nequaquā, sed inspicienda crux Christi. Quo modo inquis? En Christus, quū sit vnigenitus filius Dei, & summe benedictus, fieri nō potest, quin omnia suo attractu benedixerit & sanctificauerit. Quemadmodū enim caro impura, maledicta, & peccatis obnoxia quicquid attingit, contaminat: Impurus em omnia sunt impura. Vnde & primo homini post peccatū omnia maledicuntur, adeoque ipse Deus peruersus sit peruersus, Psalmo de cimo septimo. Ideo & in lege multis maledictionibus oneratur peccator: Maledictus, inquit, eris in ciuitate, in agro, &c. Ita e conuerso ex contactu super benedicti filij Dei, omnia benedicuntur & sanctificantur, etiā ea, quæ per se maledicta sunt. Attingit autē Christus esuriem, frigus, persecutiones, opprobria, sanguinē, sudorem, crucem, mortem, infernum, sed suo attractu hęc omnia benedixit & sanctificauit, ut iam non amplius in malum, sed in bonū cedant credentibus & diligentibus. Proinde, vbi aliquid horum te premit, ante omnia vide, ut in tua cruce in Christum respicias: q̄ si feceris, ne-

dū non deficiēs in tribulatione, aut aduersus tribulātes insanies, sed insuper gloriaberis in afflictione. Huius figura præcessit in aquis Marath, quæ tam amaræ erant, ut nemo eas bibere posset, sed in iecto per Moysen ligno, q̄ Deus ipsi ostenderat, dulces factæ fuerunt. Hoc est lignum crucis Christi, q̄ omnia amara nobis dulcia facit. Sic paupertas Christi nostram paupertatem consolatur, mors ipsius mortem nostrā, &c. Hinc igitur disce patiēter ferre laborem in via ad cœlum. Imò hinc vires tibi collige, ut & tu possis portare crucem tuam. Huc, in quā accede quisquis es, qui pro Christo ad mortē rapēris, aut pro iustitia vel innocētia: In hac enim abductione Christi ad crucē, imò sub cruce te ipsum per fidem & dilectionem inuenies, ut quemadmodū Christus visus fuit mundo ad turpissimā mortem abduci, tamē est ad ductus ad gloriam longe omnium clarissimam: ita si per fidem & dilectionē factus fueris membrum Christi, videris quidē abduci in extremam miseriam, abduceris tamen ad gaudium sempiternum. Nam propterea Christus in hanc horam venit, ut te vnā secum per mortem ad vitam ducat. Hanc consolationem nobis dat, quod Christus crucē suam baiulauit. Nemo igitur vel in peccatis suis desperet, vel in externis malis deficiat, sed utrobique in Christum respiciat, & leuius feret, consolationemque recipiet. Observandum autem, q̄ non satis est crucem portare. Non enim qualibet crux ad vitam ducit, sed crux Christi. Quatuor siquidē sunt genera hominum, qui crucē portant. Alij eam voluntariē portant, ut pii homines: alij inuiti, ut mundani & impij, qui & ipsi non sine cruce sunt, sed inuiti eam portant, quæ admodum Simon: alij crucem portant, sed alienam: suam enim fugiunt & abiciunt, ut hypocritæ: alij crucem quidē portant, sed Christum non sequuntur, quin potius diabolum, ut omnes impij. Tu igitur vide, ut crucem tuam portes, & Christum sequaris. Locus autem, vbi Christus mortem pertulit ab Evangelistis diligenter describitur, ut certior fiat apud omnes homines fides historia: Dicebatur autem locus ille Hebraicē Golgothæ, vel Chaldaicē Golgotha, quod significat aliquid rotundū, sicut est caput humanum, aut caluaria, cranium vel testa capitis. Sic autem nominabatur locus ille, quod ibidem iacebant capita hominum occisorum. Nec Evangelistæ nostri

nostri aut etiā nos verecundamur confiteri Christum in eo loco crucifixum, vbi malefactores puniebantur, imò gloriæ hoc ducimus. Hunc em ignominiosum locū Christ⁹ magnifice sua sancta morte honorauit, ut iā nō locus damnatorū, sed vere sanctuarium nobis sit: quandoquidē illic sanctissimū sanguinem suū fudit. Ad hunc igitur locū Christum perduxerunt, & quidē comitatū duobus latronibus, ut vbi prius erat area damnatorū, ibi erigerentur vexilla martyrij. Sicut igitur loco Caluariæ non est immundior locus, sic Christus eò perductus, descendit in extremas immunditias, ut eas sanctificaret & emundaret. Atque hac descensione sua, quā se demisit ad extremas abominationes, ascendit in altissimam gloriam. Habet enim Christus aliam scalam, quā habet mūdus, quā ad alta nititur. Mundus alte scandendo nititur ad alta, sed quod altius tollitur, eò profundius ruit: Christus autē ad alta nititur in infima descēdēdo, & quod profundius descēdit, eò altius ascendit. Stat enim sententiā: Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Hic nunc incipit ipsa crucifixio, qua sanctissimum, tenerimum, & mundissimū corpus Christi denudatū, manibus & pedibus durissimo ligno extensum & confixū fuit, non sine grauisimo Domini Iesu dolore. Paulisper igitur hic immorandum nobis est. Iam em ad summam passionis peruenimus. Et quidem Evangelistæ breuissime, imò vno tantū verbo rem hanc explicant. *Et crucifixerunt* (inquit) eum. Pauca, inquam, referunt, at multa nobis cogitanda relinquūt. Primo em ipsam crucifixionem præcessit iterata expoliatio. Nudatur igitur vestibus, qui cœlos stellis, terram floribus vestit, & qualis in Paradiso primus homo habitauit, talis in Paradisū secundus Adam intrauit. Expoliari igitur se permisit, ut vestē nobis innocentie recuperaret. Corā omnibus nudari non horruit, ne nos nudi coram Deo inueniremur. Confusionē sustinuit, ut conscientia nostra reatū tegeter: Beatus enim cuius reata sunt peccata. Altissimam igitur hic paupertatem in seipso ostendit. Hactenus enim quauis (ut Paulus ait) quum diues esset, propter nos egenus factus est, descendensque ab inenarrabilibus cœli diuitis, veniens in mundum, istas qualescunq; diuitias habere noluerit: tamen matris virginis & aliorum ministeria non spreuit. Nam & ab eis passus est, & pā-

nis amictus, & quamuis etiam tunc filius hominis non haberet, vbi caput suum reclina-ret, vsum tamen præsepis, in quo reclinauit eum mater, atque hospitum: Marthæ & aliorum non spreuit. Nunc autem altissima paupertate premitur, non permittitur ei ministrare mater, sed nec accedere, pro cibo & potu sitienti fel & myrrha offertur. Omne etiam capitis reclinatorium tollitur ab omni tugurio, domo, & ciuitate eiicitur, sub dio crucifigitur, non pannis cuiuscunque tegitur, sed vestibus etiā propriis nudatur. Sicque extrema inedia conficitur, cui non solum rerum proprietas adimitur, sed omnis etiā necessarius rei vsus negatur, nisi diuitias computare velis, quod sola crux acerbissima assignatur, quæ crux Iesu secundum Ioannem nūcupatur. Nunquam & nusquam talem pauperem legitimus, nec Lazarum quem dem illum vlcerosum, cui etsi defuerūt humana obsequia, lingebant tamen canes eius vulnera: etsi non dabatur ei aliena, non tamen sua ei auferebantur pannosa vestimenta. Quantum autem dolorem Christo hæc expoliatio vestimentorum intulerit, nemo facile explicabit. Nam dum vestē carni sanctissimæ proximam, & flagellorum vulneribus iam impactam, & totam inhaerentem, violenter & festine, tanquam ad mortē Domini properantes, abruperent, omnia vulnera innouarunt, cum sanguine saniem fuderunt, multo crudelius, multo dolorosius, quā primis flagellorum ictibus infixerūt. Quod si nihil hactenus passus fuisset Christus, sola tamen hæc expoliatio sufficisset pro redemptione mundi. Experientia enim teste, videmus, si lana modica aut panniculus recenti vulnere immixtus, vulnere coagulatur, in eius violenta extractione, longe maior pœna, imò vix tolerabilis sentitur, quā in eius prima infictione. Auxit & hoc dolorem, quod corpus illud tenerrimum sic denuo vulneratum, denuo rubricatum sanguine, & velut excoriatum, frigidioribus & ventis nudum exponebatur: ut interim taceam ipsam confusionem, quæ maxima fuisse non dubitatur, sic corā omnibus amicis & inimicis denudari. Verè igitur ad nos dicit: Propter te sustinui opprobrium, ope ruit confusio faciem meam. Hic vide homo, quanto constiteris Deo tuo. Verū audi adhuc maiora. Nudato igitur Domino, in maioris tristitiæ augmentum, in eius oculis crux aptatur, araq; in qua immolandus ve-

rus agnus pro vniuerso mundo erat, præparatur. Perterebrabant igitur impietatis ministri crucem, mox rabido furore Christum spoliatum vestibus, sed spinis adhuc coronatum, super crucis stipitem proiciunt, O cælum, terra, mare, non alibi tristius vidistis spectaculum! Lauiam primo arripiunt, clauo pollicali crassitudine acuto malleorū ministerio cruci ita affigunt, vt volam ipsam carnemq; clauus secum intra foramen raperet, vt non affixam, sed adferruminatam crederes. Pari immanitate, immaniori tamē tortura, ad dextrā procedunt. Distabant nimis foramina, neq; extensis manibus respō debāt. Insuper & nerui (vt fieri solet) ad mutua subsidia cōtractiores redditi erant, cūq; dextera cauernulę applicaretur, minime pertingebat. Alia itaque scūtitiæ instrumenta quærunt, funibus hinc inde ligatis. Alij sinistram rursus vincunt, ne erumperet sollicitē adieruant. Alij tam diu dexteram tendunt, donec clauo loco sese accommodaret, eamq; perfodiunt, affigunt. Deinde & pedes quoque eadem atrocitate cruciant, clauis traiciunt, trahunt, expandunt, non sine poplitū compagūq; omnium solutione, vt neruos, venas, fibras, ossaque singula numerare posses, nullaque in toto corpore ruga maneret.

Psal. 21. Sic igitur prophetica cithara Davidis tensa est, & quod ille præcinuit. Foderūt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, impletum est. Sic immaculat⁹ agnus in nullo oblatrans, nec os suum aperiens ad occisionē ductus, in ara crucis immolandus, durissime ligatur, imdō affigitur. Hic igitur oculos & aures intende o Christiane. Multa hætenus passus fuit Christus, sed in sola carne. Nunc venit ad extremū & intimam medullam, & summam dolorū: Nunc nerui ossaque examinātur, qui dolor est vehemētissimus in manibus & pedibus, vbi nerui & ossa ita conueniunt, vt non nisi magna vi & intentissimo dolore seiungi possint. Verū ita oportebat Christum medicari peccatis nostris, quia enim in homine à planta pedis, vsq; ad verticem capitis, nulla erat sanitas, idq; tam externe quā interne, oportebat vt & Christus omnibus pœnis obiiceretur. Extendit igitur brachia, ad indicandum, quod omnia hæc voluntariē & ex summacharitate sustinebat. Pedes etiā fodicari & affigi permisit, vt ostenderet se non cessaturum, donec plene satisfactum esset pro nobis. Totum denique corpus of-

Psal. 21.

Isa. 53.

fert in holocaustum, vt patrem pro nobis reconciliaret, nosque doceret omnia membra offerre in obsequium Christi. Quam iuste igitur hinc dicere potuit Christus, & conqueri contra Iudaicum populum: Popule meus quid feci tibi, aut in quo molest⁹ fui? Ego pro te flagellavi Egyptum cum primogenitis suis, & tu me flagellatum tradidisti. Ego te paui manna per desertum, & tu me cæcidisti: alapis & flagellis: Ego te potavi aqua salutis de petra, & tu me potasti felle & aceto: Ego pro te Chanaanorū reges percussisti, & tu percussisti arundine caput meum: Ego dedi tibi sceptrum regale, & tu dedisti capiti meo spineam coronam: Ego te exaltaui magna virtute, & tu me suspendisti in patibulo crucis. Quid ultra debui facere, & non feci? Ego quidem plantaui te vineam meam speciosissimam, & tu conuersa es mihi in summam amaritudinem, &c. Verū omiſſis Iudæis, nos nostrum negotium agamus. Cōsidera igitur o homo piū hoc spectaculū. Manus enim quæ cælum in sapientia fundauerunt, quæ cōpeditos soluere, elisos erigere, suisq; cōtactibus vniuersis solebant sanare, in crucis patibulo distenduntur. Pedes, quibus se mare calcabile præbuit, quorum scabellum adorandum erat, pedes, inquam, qui non steterunt in via peccatorū, sed semper ambulauerunt in lege Domini, clauorū acumine perfodiuntur. Corpus purissimū, in quo thesaur⁹ totius gratiæ seruatur absconditus, penit⁹ denudatur, & durissimi ligno affigitur. Facies speciosa præ filiis hominū, quæ afflictos & mœrentes oēs cōsolabatur: facies, in quā Angeli desiderāt prospicere, in pallorē horridā mortis commutatur, Quid commisisti dulcissime puer, vt sic iudicareris, adeoque crudeliter tractareris? quod scelus tuum? quæ culpa tua? quæ causa tui doloris? Ego, ego, causa sum omnis tui doloris: Ego vnam acerbam comedi, & dentes tui obstupuerunt. Imdō etiam nunc miser ego rideo, garrus, &c. dum tu pro me ploras, pateris, sitis, &c. Festino ad gaudia, dum tu cruci pro me affixus pēdes: Caput vngo, adultero cutē, dum tu sputis, sanguine, luore illitus, quasi leprosus pendes: Manibus etiam nunc impie ago, quasi non plus satis peccatum sit, dum interim innocentissimæ manus tuæ pro me ligno cōfiguntur. O ingratitude nullo non supplicio dignam! Siccine gratias agimus? Quā merito igitur nos absterrere deberet à peccatis

Exec. 18.

catis hæc Christi crucifixio! Quæ enim vena nobis speranda est, si hic non solum ingrati fuerimus, sed insuper denuo Christū peccatis nostris crucifigamus? Cæterū multæ causæ assignari possunt, cur Christus voluerit crucifigi. Primò enim hoc ideo factū est, vt inter cælum & terram positus, verū se ostenderet mediatorē Dei & hominum. Secundò, quia in ligno peccatum commissum est, ideo etiam in ligno peccatum expiare voluit. Tertio, quia diabolus in ligno vicebat hominem, in ligno quoque eū vincere voluit Christus. Quarto, ideo hoc modo crucifigi voluit, vt vel ex ipsa forma crucifixi corporis eius discerem⁹, quid ab ipso nobis expectandum sit. Sic manus extendere voluit, vt ostenderet nobis apertam esse viam ad ipsius cor & misericordem dilectionē. Pedes affigi voluit, vt ostenderet se non recessurum, donec plene redempti essem⁹. Manum dextram extendit, quia bona dare: sinistram autem, quia mala auferre venerat. Pedem dextrū affigi voluit, quia bonos confirmare: pedem sinistrum, quia malos conuertere venerat. Quintò etiam ideo crucifigi voluit, vt ostenderet vel ex ipsa crucis forma fructum suæ passionis. Sicut em̄ crux quatuor cornua habet, sic & quatuor sunt præcipui fructus Dominicæ passionis. Cornu superius versus cælum, significat, quod per passionem Christi reparata est ruina angelica, & apertum nobis cælum: cornu inferius, quod per eandem redempti sunt patres è limbo. Cornu dextrum, quod per eā collecti sunt filii Dei in mūdo dispersi, Cornu sinistrum, quod per eam etiam inimici reconciliati sunt. Sextò etiam ideo crucifigi voluit, vt vel sic ostenderet formulam Christianæ vitæ. Sicut enim crux habet quatuor illas dimensiones, longitudinem scilicet, latitudinem, altitudinem & profunditatem. His autem significantur quatuor virtutes principales, in quibus cōsistit Christiana vita. Profunditate significatur fides, quæ occulta diuinę voluntatis vocatione, prima in fundo cordis, quasi fundamentum in ædificio Dei ponitur: lōgitudine significatur perseverantia: altitudinē spes: latitudinē charitas. Nā de his potest intelligi illud apostoli: Vt possitis cōprehendere, quæ sit lōgitudo, latitudo, sublimitas, & profundū. &c. Demum etiā ideo crucifigi voluit Christus, vt doceret nos etiā totū corpus nostrū extendere in seruitiū Dei, & carnē nostrā cruci-

Eph. 3.

figere, quemadmodū Paul⁹, qui dixit: Christo confixus sum cruci. Itemq;: Ego stigma-ta dñi Iesu in corpore meo porto. Sic enim seipsum offerre, gratissimū Deo sacrificium est. Hætenus igitur de ipsa crucifixione. Hac igitur perfecta, crucē in altū multo clamore amarulentisq; conuitiis & opprobriis sustollunt. Aderat rupes, in eum vsum excauata vt crucis pedem caperet & clauderet. In idipsum receptaculū ipsam crucem nō illabi, sed ruere tanto impetu faciunt, vt tot laboribus maximus nouusq; dolor adderetur, viscera intima tremere, vulneraq; manuum ac pedum hætenus clauorum obtusitate obstrusa, tātō casu laxarentur: vnde vbererrimū sanguinis riuuli denuo scaturierūt. Sic igitur erupit fons ille paradisi, fons sanguinis Christi de loco voluptatis, corpore scilicet Domini per quatuor partes diuisus, manū scilicet pedumq; fossuras. Et copiosissime effluens irrigauit vniuersam terram, peccata omnium credentium quo ad sufficientiam abluendo. Hic igitur impletum est, qd Christus dixerat: Ego cū exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et iterū: Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in illū nō pereat, sed habeat vitam æternā. Hic em̄ ea de serpente æneo figura veraciter impleta est. Hic deniq; Christus, tanquā verus mediator Dei & hominū, corā Deo assisit, vt summus sacerdos et pontifex, seipsum pro nobis oblat, dicē: que illud Psal. mi: Sacrificiū & oblationē noluiſti, tunc dixi: Ecce venio: In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuā. Quasi diceret: Quia hætenus nulla alia sacrificia te homini reconciliare potuerūt, en ego vnigenitus filius tuus, meipsum pro homine tibi offero. Et nos igitur fratres pontifici nostro pro nobis offerenti cū deuotione astemus, oculosq; mentis nostrę in ipsius sacrificiū subleuemus, ac ex toto corde dicamus: Respice sancte pater de sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo, & intueri hanc sacrosanctam hostiam, quā tibi offert magnus pontifex noster, sanctus puer tuus Iesus, pro peccatis fratrum suorum, & esto placabilis super multitudinē malitię nostræ. Ecce vox sanguinis fratris nostri clamat ad te de cruce. Ecce agnus sine macula, qui corā tondente se obmutuit. En qui peccatum nō fecit, peccata nostra pertulit. Respice Domine in faciem Christi tui, qui tibi

Galat. 2.
Galat. 6.
Rom. 12.

Gene. 2.

Ioan. 13.

Ioan. 3.

Ibidem.

Num. 21.

Psal. 39.

Gen. 4.

vsque ad mortem obediens factus est, nec recedant ab oculis tuis cicatrices vulnerum eius, vt memineris, quantam satisfactionem pro peccatis nostris ab eo accepisti. Respice pater piissime eum qui patitur, & reminiscere benignus pro quo patitur. Aspice mitissime conditor, dilectę sobolis humanitatę, & misere re super infirmi plasmatis debilitatę. Aspicere gratissimę prolis lacerata mębra, & memorare quę nostra sit substantia. Aspice Dei & hominis pęnã, & releua conditi hominis miseriam. Vide redęptoris supplicium, & remitte redempti hominis peccatum. Sed & tu miser peccator, vide hostiam, qua redemptus es: sanguinem, quo ablutus es: pęnam, qua pro peccatis tuis satisfactum est: vincula, quibus absolutus es. Vide manus, quę soluerunt mala operata, quę fecerunt manustue. Vide pedes, qui quod pedes tui deliquerunt, abstulerunt. Intuere Christum in hac forma crucifixam. Nusquam enim amabilior eius aspectus est. Manus habet apertas ad largiendum, pedes affixos ad manendum, brachia extensa ad suscipiendum, caput inclinatum ad osculandum. Caue igitur, ne tibi exprobetur illud: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem. Item, Extendi manus meas, & non erat qui aspiceret. Vide igitur homo (clamat Christus de cruce) quid pro te patiar. ad te clamo, qui pro te morior. Vide pęnas, quibus conficior? Vide clauos quibus perfodior, &c. Sequitur. *Et cum eo duos latrones, hinc & hinc, &c.* Iudęis nõ fat erat, Christum & in loco turpissimo, & genere mortis turpissimo occidere, sed taliter ad maiorem illius ignominiam affigunt ei duos latrones, non tanquam inimici latronum: participes enim erant sceleris eorum. Nam Pilato dicente: Quem vultis vobis dimitti? latrones latronem petierunt. Ideo autem latrones cum Domino crucifixerunt, vt passionem eius macularent, vt vel sic nocens putaretur, ex flagitiosorum consortio, videreturque crimen esse commune, quibus erat commune consortium, & vt fama vndiquaque spargeretur, tres latrones vno die Hierosolymis esse crucifixos. Hoc querebat impij Iudęi, imò vt Christum plus infamarent, sic ordinarunt cruce, vt medius esset Iesus, hinc atque hinc septus latronibus, nimirum vt ab omnibus antesignanus latronum putaretur. Et quidem latrones occidere permittit, imò iubet lex, Gen. 9. Num. 35. Verum quid peccauit fons vitę? Quid boni

Isa. 65.
Prou. 1.

non fecit, quod facere debebat? O Hierusalem & Iudęa, hæccine reddis benefactori tuo? Hancne gratiam rependis ei, qui te à tempore Abraham tam mirabiliter duxit, cõseruauit, & exaltauit præ omnibus populis terrę? Quis te iussit proprium tuum Mesiã, Regem, Episcopum, Doctorem, Pastorem, Patrem crucifigere? Væ tibi Hierusalem super hoc homicidio, super hac malitia tua. Verum ita oportebat te vel nescientem implere prophetiam. Et cum iniquis deputatus est, nempe Mesiã. Oportebat Christum sic humiliari, vt nos inter iustos deputari possemus. Ad hoc quidem intendebant impij illi, vt Christus omnino confunderetur, verum res in diuersum cecidit. Nescit enim humanis fordidibus inquinari fons omnis puritatis, illustratur etiã probris fons glorię. Crux ante probrosa per illum facta est triumphale signum cui mundus inclinat caput, quod angeli adorant, tremunt dęmones. Inuenit Christus etiam condemnatus inter latrones, quem ex latrone faceret ciuem paradisi, tantum aberat, vt supplicij societas contaminaret ipsum. Inter latrones autem pati voluit Christus, non inter discipulos, ne putaretur mors eius sola non sufficere ad salutem, nisi adiuncta fuisset mors discipulorum. Congruè item inter latrones crucifigitur, quia pro latronibus moritur. Latro est, qui quę ad Deum pertinent, rapit: Omnes igitur nos latrones sumus. In medio autem nostrum crucifigitur Christus. Crucifigimur & nos: nemo enim sine cruce. Verum sicut hic latronum alter damnatur, sic non omnes saluantur, qui crucem ferunt. Vide igitur vt tua crux cedat tibi in salutem, quod tunc fit, si in Christum credis, & eidem per dilectionem adhæres. Duo itaque latrones, quorum vnus saluatur, alter damnatur, significant, vel homines & dęmones, vel Gentiles & Iudęos, vel quoscumque bonos & malos, qui vtrique crucem ferunt, sed dissimiliter. In fine discamus & nos hic à terra leuari, & cum Christo crucifigi in medio latronum. Nam sicut ibi tres crucifixi, duo latrones, & medius Iesus: sic & in nobis moraliter crucifigenda sunt tria, caro scilicet & mundus, qui per latrones, & spiritus, qui per Iesum significantur. Caro crucifigenda est, sicut latro dexter: Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifigunt cum vitis & concupiscentiis. Mundus sicut latro sinister: Mihi, inquit, mundus crucifixus est, & ego mundo. Istis latronibus in nobis crucifixis, spiritus in medio crucifi-

Isa. 53.

Galat. 5

Galat. 6

Galat. 2. crucifigitur cum Christo, vt dicat cum apostolo: Christo confixus sum cruce, viuo autem, non iam ego, sed viuus in me Christus. Sicut autem latro sinister crucifixus quidē fuit non tamen saluatus: nam mansit in perfidia sua: sic mundus licet crucifigatur, remanet tamen in immunditia sua. Caro autem crucifixa saluatur cum spiritu, quia in resurrectione sua glorificabitur. Vnde & latroni dextro comparatur, cui dictum fuit: Hodie mecum eris, &c. Ceterum crux carnis est: rigor disciplinę, cuius quatuor sunt brachia: Vigilia scilicet, abstinētia, asperitas vestium, & disciplina verborum. Crux autem, qua mundus crucifigitur, est paupertas spiritus, cuius etiam sunt quatuor brachia: Contemptus scilicet glorię, pecunię, patrię & parentelę. Crux verò spiritus est feruor deuotionis: cuius brachia sunt: Amor, spes, timor, & dolor. Spes sursum, timor deorsum, amor à dextris, dolor à sinistris. *Scriptum autē est titulum Pilatus.* Erecta stabat crux in altum sublata, pendebat in ea Christus, multis hoc vidētibus manabant lachrymę. Impietas & iniustitia vigent, & tamen Pilatus sine suspitione iniustitię esse contēdit: ideo & mundana sapiētia astutus, nouū quid excogitat, ac titulum vel schedulam facit, in qua quatuor verbis tota tragœdia cum annexa causa, cur hoc eius iudicium fuerit, ostenditur. Iam enim urgebat ipsum facti cõscientia, timebat accusari apud Cæsarem, quod talem ac tantum virum, cum quo Deus esset, non dicta causa dedisset avaritię & inuidię Iudęorum. Vt igitur iuste & pro magna causa extra ordinem iuris ostenderet se hoc fecisse, hunc titulum, quo nullum atrociorē inuenit, in sui excusationem & defensionem commentus est, confidens se apud Cæsarem tutari posse, quasi Christum non occidisset vt filium Dei, aut Iudaicum prophetam, sed vt seditiosum & Cæsari inimicum, regnumque affectatē. Hinc putabat se posse elabi, quando quidem omnis potestas impatiens consortis est. Hęc erat Pilati intentio in scriptura huius tituli, quę quomodo ipsi profuerit, nouit ipse, & paulo post expertus est. Ceterum Deus vel spiritus sanctus longe aliud intendebat, nempe Christo dare nomen super omne nomen, & titulum regni, qui cælo & terra transeuntibus, nunquam trāsibit: quia Iesus Nazarenus, id est, Saluator & vere sanctus, per crucem suam effectus est rex Iudęorum: non eorum qui

dicunt se Iudęos esse, non tamen sunt nisi synagoga Satanę: sed eorum qui in veritate Deum confitentur. Titulus autem crucis talis erat: *Iesus Nazarenus, rex Iudęorum.* In his igitur quatuor verbis totus effectus crucis notatur. Primò enim Iesus dicitur, quia per satisfactionem & solutionem pretij, factus est nobis autor salutis. Secundò dicitur Nazarenus, id est, florigerus, quia per florē virtutis, est nobis in exemplum honestę conuersationis. Est & odor deuotionis in sacrificio suauitatis, quod odoratus est pater pro nobis. Est præterea spes æterni fructus, qua fruemur dulcedine diuinitatis suę. Dicitur tertio rex propter regimen & directionem. Regit autem nos in vita gratię, dirigit in vitam glorię: Rex est in vita & in morte: hoc nulli alij competit. Quarto additur, Iudęorum, vt sciamus, ad quos hi fructus pertineant, nempe ad credentes & confitentes. En hæc tanta mysteria per tam vile instrumentum, quale Pilatus erat, Deus nobis aperuit, quod & ipsum ostendit mirabile dei consilium. Sic enim Deus nouit etiam impiorum consilia ad suam gloriam conuertere. Nos igitur Christianos, quibus crux Christi summã dignitas est, non parum confortat & cõsolatur triumphalis hic titulus, qui Christo non ad pedes, sed ad caput positus fuit, ad ostendendum, quod regnum eius non humile aut terrenum, sed altum & cœleste sit. Verissimum enim est & manebit, quod hic Iesus in Bethleem natus, & in Nazareth educatus, Iudęorum rex sit, attestantibus eorum Prophetis, Psalm. 2. & 44. *Cantic. 1. Osee. 3. Zachar. 9.* Quia autē ipsi eum pro rege agnoscere nolunt, nos Gętiles eum cum gaudio suscipimus, quod sit rex confidentium. Pilatus hoc scripsit, & veritatem ipsissimam in hoc attigit, quęcunque tandem fuerit eius intentio. Et hoc ipsum volebat ab omnibus populis legi & intelligi. Vnde & subditur. *Et erat scriptum Hebræicę, Gręcę, & Latinę.* Ideo (inquam) in tribus partibus linguis hoc scripsit, quę & tunc & nunc per totum mundum principales lingue erant, & sunt, vt apud omnes gentes & nationes excusaretur de nece tanti viri. Hebræa igitur lingua scripsit propter Iudęos in lege gloriantes: Gręca, propter Gętilium sapientes, siue philosophos: Latina autem, propter Romanos. Velint nolint ergo Iudęi, omne mundi regimen, omnis mundana sapientia, omnia diuinę legis sacramenta

Apoc. 2.

Act. 14.

restantur, quod hic rex sit Iudeorum, id est, summus rector omnium, qui Deum credunt & confitentur. Omnia autem hæc non ex Pilati industria tantum, sed diuina prouidentia facta sunt. Per hoc enim Deus prouidebat toti generi humano, ut omnes scirent hunc esse, quem Deus vnxit in regem super omnes gentes, quemadmodum in Daniele predictum fuit: Omnes gentes, tribus & linguæ seruient ei. Et Paulus: In nomine Iesu omne genua flectetur. Deinde, ut omnes gentes hinc discerent perfidiam Iudeorum, qui proprium Messiam crucifixerunt: Preterea, ut vel sic notum fieret, quod Christus pro omnibus hominibus mortuus est, siue sint Iudei, siue Greci, siue Latini. Itemque, quod Euangelium & gratia Christi ad omnes ex equo pertineret, & quod omnes lingue glorificaturæ essent Christum, id quod iam impletum est. In his enim tribus linguis ecclesia semper scripturas & habuit, & legit, & cantauit. Omnes enim lingue confiteri debent, quod Iesus Christus est in gloria dei patris. Sequitur: Dicebant ergo Pilato pontifices Iudeorum: Noli scribere, Rex Iudeorum, &c. Iudeorum pontifices hunc titulum inuidebant Christo, & etiam nunc mutatum & abolitum cupiunt, sed absit, ut Pilatus vel iota illud mutare audeat. Satis illi hæcenus permissum fuit in Christum. Titulum hunc incorruptum permanere oportet in æternum. Pudebat Iudeos hunc titulum alienigenis legi & intelligi, verebanturque, ne aliquando ipsis improperaretur, quod proprium regem suum ad crucem adegissent, ideo mutatum cupiunt titulum. Sic enim impietas non vult videri, quod male egerit, sed semper se palliare nititur. Verum Pilatus non ipsorum infamia, sed sue cautelæ in tituli appositione rationem habuit, ideo titulum mutare noluit. Sic enim ipsis respondit: Quod scripsit, scripsit. Quinimodum etiam si titulum mutasset, & scripsisset iuxta intentionem ipsorum, nihilominus tamen Nazarenus noster Iesus Christus esset, non tantum Iudeorum, sed etiam omnium hominum rex. Non enim ex inscriptione Pilati regium nomen adeptus est, sed ex voluntate & vocatione patris: attamen, sicut quæ Christus de regno suo dixerat, dicta manebant, sic quæ Pilatus scripserat, scripta permanserunt. Et certe Pilatus inter tot mala pusillanimitatis & inconstantia vel vnum hoc bene egit, quod titulum non mutauit. Nullus enim verior titulus cruci Christi in

Dan. 7.

Philip. 2.

scribi potuit, quam hic. Nostrum igitur est, ut eo titulo bene utamur. Non enim satis est, ipsum parietibus insigere, nisi cordibus inscribatur. Itaque si te aliqua afflictio aut infortunium aliquod sollicitat, cogita Iesum esse regem & vindicem tuum, & non deerit, quo te consoletis. Si peccator es, cogita Iesum esse eum, qui saluum facit populum suum a peccatis eorum, & animam recipies, &c. *Milites ergo cum crucifixis essent Iesum, &c.* Interim cum piissimus dominus in cruce patitur, milites vestimenta eius rapiunt pro carnificum more, quibus quia potestas datur iudicatum occidendi, datur & potestas vestimenta occisi accipiendi, quanuis facile credi potest, vestimenta Christi non magnopere vtilia potuisse esse militibus illis, ut magis pro solita libidine, quam pro vtilitate consequenda ea diuiserint. A deo igitur dominus Iesus, tanquam reus & peccator, proscriptus fuit, ut nec vestimenta eius charis suis pro magno ea seruaturis thesauro crederent, sed in corpore suo saturatus opprobriis, sua quoque vestimenta cedere videt in mercedem suis crucifixoribus. Quæ tamè omnia facta sunt, primò, ut scripturæ implerentur. Nam David hoc aperte prædixerat. Non solum enim maiora, sed etiam minima prædicta fuerunt in scriptura de Christo, ut ab omnibus pariter duceremur in veritatem ipsam, & non erraremus. Et reuera magnum est fidei nostre testimonium, quod omnium Prophetarum vaticinia tam pulchre & tam manifeste in Nazareno nostro impleta sunt. Nullum enim alium possunt dare Iudei, in quem scriptura omnis sic conueniat. Deinde diuisio hæc vestimentorum Christi etiam ad significationem futurorum facta est. Primò enim vestimenta Christi scripturas sacras significant, quas hereticorum temeritas in varios sensus distrahit. Impij enim homines sumunt ex scripturis quod ipsis commodum est, volentes veritatem tenere per partes, quemadmodum & Satan citauit scripturas. Plura igitur domini vestimenta, multa scripturarum, quibus verbum Dei indutum est, significant volumina. Tunica autem inconfutilis vnam, integram & inuolabilem fidem catholicam congrue designat, quam milites illi heretici scindere quidem & abolere non potuerunt, tamè de ea sortiuntur. Non enim heretici euangelium & fidem negant, sed ita mortuariis glossematis obscurant & ludunt cum scriptura, ut Christum ex

Matt. 1.

Psal. 23.

Matt. 4.

ea agnoscere non queas. Vel aliter & simplicius, Quatuor partes vestrum Christi significant quadripartitam Ecclesiam, quæ ad quatuor quidem orbis partes pertingit, est tamè & permanet vna. Tunica autem inconfutilis, quæ non diuiditur, significat omnium partium vnitatem, quæ charitatis vinculo continetur. Hæc vnitatis, si semel scindatur, semper maior fit scissura, &c. Hæc Augustinus, In sortem tamen coniicitur hæc tunica, quia non omnium est fides. Omnes siquidè currunt, sed vnus accipit brauium. Hanc vnitatem heretici scindere conantes, seipso quidem ab ecclesia reserant, sed vnitatis fidei mansit & manet. Vel vestis Christi est eius humanitas, quæ in quatuor partes orbis diuisa & prædicata est, & ita publicata, ut eam amplius occultare non possint impij. Vel vestes Christi sunt bona temporalia, & hæc quidem facile dat etiam impijs, imò finit, ut ea rapiant. Pius autem spiritualia bona, atque adeo seipsum dat & cõcedit. Vel vestes christi pij homines sunt, qui Christo adherent. Iuxta illud propheticum: Sicut Adheret lumbare viro, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel. In partitione igitur vestimentorum Christi, ad umbratum est mundi ingenium, quo pius tractat in hoc seculo. Nam videntur pij in hoc seculo plane libidini impiorum patere, sed interim tunica Christi non scinditur: hoc est, pij à mundo quidem irridetur & distrahuntur, sed non perduntur. Pulchrè autem euangelista in fine subdit: Et milites quidem hæc fecerunt. Quo verbo facta ipsorum terminat: Milites, inquit, hæc fecerunt, & quid amplius facerent non habuerunt. Corpus crucifixerunt, prædam tulerunt, sed fortitudinem Dei, verbum Dei occidere non potuerunt. Quos autem iustius milites illi, qui Christum crucifigunt, & tamen vestimenta eius pro viribus sibi usurpare student, designant, quam impios illos pontifices, qui verius milites, quam pontifices sunt? Nam omnis sacris libris scrutandis, interpretandis, exponendis, omnis orationibus & operibus pietatis, omnia denique animarum cura, nihil aliud agunt, quam pro tuenda opulentia, & superfluentissima possessione rerum belligerantur, fundunt sanguinem, omniaque cedibus & bellis miscunt. Tunc verò ecclesias & beneficia, quæ verbi prædicatoribus debentur, inter se partiuntur, ut iam non vniciquæ pars vna, sed duo, tria, decem, &c. beneficia contingant.

1. Cor. 9.

Hiere. 13.

Deinde sortiuntur, hoc est, permutant, vendunt, propinquis disponunt, aliaque infinita portenta faciunt in subuersionem legum, iustitiæ, euangelij, & omnis honesti. Interim hæc Christus videns, tacet, sed non semper tacebit. Hæc, inquit, fecisti & tacui: Existimasti inique, quod ero tui similis, sed multum erras. Arguam enim te, & statuam contra faciem tuam. Videat quilibet igitur, quomodo cum vestimentis Christi, id est, bonis ecclesiæ agat, &c. *Stabat autem iuxta crucem Iesu mater eius, &c.* Mulieres vsque ad crucem Christum sequuntur, & cum eo manent vsque ad mortem: interim Apostoli fugiunt, & se abscondunt. Sic enim infirma mundi eligit Deus, ut confundat fortia. Inter mulieres autem Christum sequentes, primo omnium nominatur virgo mater, ad quam & Christus tertium verbum dixit. Prius autem orauerat pro crucifixoribus, prius etiam consolatus fuerat latronem, non quod matrem astantem non videret, aut ipsius angustiam & immensam tristitiam ignoraret, sed ne videretur attendere personas & affectus. Si quidem propter peccatores in mundum venerat, illique magis indigebant, ideo prius illis loquitur. Nunc autem tertio etiam se ad matrem conuertit, ne videretur illam negligere. Cæterum Ioannes tertium hoc verbum cum suis circumstantiis admodum dulciter describit, talibusque verbis vititur, quæ vere absconditam habent virtutem; tamque potentia sunt ad resoluendum fidelium lachrymas in cœlestem dulcedinem, ut si etiam durissimus aliquis stupenda passionis Iesu lectionem auditam sicco corde & vultu pertransierit, tamen cum ad hæc verba peruentum fuerit, in quibus recitatur illius benedictio virginis iuxta filij sui crucem statio, morientisque filij ad matrem respectus & allocutio, finalisque illa recommendatio, ac sanctissime illius matris à tanto filio separatio, à lachrymis se continere non possit. Nam singula verba hic posita, deuotionem augent. Alioqui quid opus fuisset, tam diligenter describere, & quomodo & vbi steterit virgo mater? Primò enim solet tribulatis refrigerio esse amicorum presentia, dum ab eis consolatio speratur aliqua. Sicut dicit Salomò: Melius est duos esse simul quam vnum. Habent enim emolumentum societatis suæ: si enim vnus ceciderit, ab alio fulciatur. Verum hæc presentia matris nullum tale attulit emolumentum. Nam tristissima fuit & ma-

Psal. 49.

1. Cor. 1.

Matt. 9.

Eccle. 4.

tri & filio pendenti. Deinde, quàm mirum & nouū est, quod dicitur: Stabat iuxta crucem Iesu mater, &c. Quid enim tibi & cruci o virgo sancta? Quæ participatio despectio- nis loco & Dei templo? Quæ conuentio aërea maledictionis & armarij benedictionis? Quis consensus supplicij malefactorum & speculi puritatis virginum? Verum non simpliciter stabat iuxta crucē, sed iuxta crucem Iesu, qui scilicet vnus & idem ipsi erat pater & filius, sponsus & dominus, natus ei⁹ & Deus ei⁹, & quia omnia in ipso habebat, ipsum relinquere non debebat. Sequebatur igitur vel sola paucis admodū comitata dilectum filium, quantumuis fugerent discipuli, & insanirent hostes. Sequitur, inquam, & videt quæ aguntur, cum tamen ei nec auxilium nec consolationem præbere posset, nisi lachrymis & compassione tenerimā ad iuuari potuisset. Quondam illum amiserat, non nisi per triduum, & cum mœrore circumiens vicos Hierusalem, inter cognatos & notos, donec inueniret, quæsiuit: nūc autem inter notos eum quærere amplius non potuit. Stabat enim omnes noti eius à longe. Materno igitur concepto consilio, dicebat in corde tuo: Stabo & expectabo mortis sententiam in dilectum filium meū, sequar à tergo egredientem de Hierusalem, aspiciam lachrymosis oculis, quò ducatur vi- deo, quomodo expolietur, cōsiderabo graui corde, quomodo perforēt manus eius & pedes, quomodo affigant eum patibulo, erigant in ligno. Et cum omnibus peractis, ipsi recesserint, & procul steterint, non appropinquantes ei, vt maledicto in ligno pendēti, accedam ego propius, & stabo iuxta crucem Iesu mei. Amplectar illud lignum brachiis, rigabo lachrymis, deosculabor labiis, & quia mori non licet cum eo, suspendam oculos in crucifixo filio meo. Aspiciā quomodo de hoc mundo exeat, quæ sola vtcūq; noui quomodo in hunc mundum venerit. Non deseram morientem, quem viuentem nunquam deserui. Vere congruē o pia mater ei astitisti, ceteris eum relinquētibus. Sic enim & ipse olim dimissis omnibus creaturis, ad te venire dignatus est. Hic est enim indomitus, vnicornis ille, omnibus incomprehensibilis, qui dudum flagitatus & quasi agitatus sanctorum patrum desideriis, seipsum continere non valens, tandem in gremio tuo virgineo captus est. Et ecce vicem reddidisti vtcunque tali dignationi. Ille se

Luc. 2.

Luc. 23.

tibi dedit, relinquens omnia, nunc autem omnibus eum relinquentibus, vt bona genitrix permanes, tu stanti in cruce stando miserandam exhibens societatem, patiens ibi inuisibiliter in corde, quicquid ille visibiliter patiebatur in corpore. Hanc eius ineffabilem tristē q; passionē euangelista subtiliter designans, nō nomine proprio eam exprimit, sed nomine pietatis, quod est: Mater eius. Nec poterat efficacius eius dolorē describere, quàm sic dicendo: Stabat iuxta crucem mater eius. Hic enim vel maximē experta est, quod ipsi prædixerat Simeon: Tuā ipsius animam pertransibit gladius. Quem enim dolorem patiēdo euaserat, hīc sub cruce inuenit. Aliis siquidem mulieribus dicitur: In dolore paries filios. At hos quidē dolores Maria non habuit. Verum non ideo sine doloribus fuit. Itaque, si nec virgo mater sine cruce fuit, quis nostrum sine cruce esse poterit? Patitur Christ⁹, compatitur mater, & tu non nisi læta quærīs? Stabat igitur virgo: nō enim tunc primū superuenerat, sed egredientem cum cruce secuta fuerat, & interim stabat non longē, sed iuxta crucē, quo declaratur matris constantia & animi fortitudo. Cogita o homo, quātus hic dolor fuerit. Nemo hominum maiorem gratiam accipit, nec quisquam hominum maiorem tristitiæ dolorē sentit, quàm virgo mater. Stabat mater animi plena, plena deuotionis affectu: stabat indicibilem flammam amoris secum reuoluens, qua filius eius ardebat, ardens & ipsa feruore charitatis, se talem & tantum filium genuisse examinans, qui tales iniurias tā libens cōdonaret, & tā atrociter iniuriātes etiā excusaret. Stabat cōsiderās filij sui angustias, duras sanē & acerbissimas, qb⁹ acerrimē materno cruciabat̄ affectu, & nihilominus pro sua sapiētia & charitatis incendio, considerans vtilitatē humano generi inde proueniētē, Dei q; gloriam inde consecuturam. Stabat cum aliis mulieribus & amicis sub cruce tristis & misera, non curans, quod propter Christum filium multa opprobria audire cogeretur: matern⁹ siquidem affectus hæc omnia vincebat. Christum igitur, quamuis in immensis angustiis esset, non tamen in hac hora matrem neglexit. Et cum nullum amplius membrum haberet liberum, exceptis oculis & lingua, de vtroq; tamē seruire matri dignatus est, vtraque ad eam dirigit, aspiciendo scilicet & alloquendo, vt ostēderet, quanti ipsam gestaret in corde,

Luc. 8.

Gene. 3.

Matt. 12.

Luc. 2.

Ioan. 2.

corde, & vt reipsa doceret honorandos esse parentes, eorumq; curam ad mortem vtque habendam. Nam aliās Christus duruscule aliquando visus est alloqui matrem; quādo scilicet Dei negotium agebatur. Vbi enim Dei negotium agitur, cessare debet & cedere omnis humanus affectus. Hic autem in cruce matrem fideliter & humaniter agnoscit, quādoquidem præ oculis pendebat, quod ipsa genuerat. Ideo sequitur: *Cum vidisset Iesus matrem.* O vere stupendum visionis miraculum, o gemebundum certamen oculorum, quod vidisses in oculis Iesu! In vno eodemque tempore, ipsi oculi festinabant ad mortem: virtus mortis eos claudēbat, & impellebat ad defectum; vis amoris eos aperiebat ad matris aspectum. O quàm profundē infixus est finalis radius illius visionis in corde tuo o mater sancta, quo te mundi dominus iam moriēs intueri dignatus est! Re vera sagitta fuit, quæ non tantum cor tuum vulnerauerit, sed etiam gladius, qui animæ tuæ intima penetravit. O quàm plena singultibus, superfusa doloribus, lachrymantibus oculis direxeras sursum, vt in horrendo patibulo filium simul moriētē, & te respicientem videres! Nec solum oculis Christus seruiuit matri, eā aspiciēdo, sed etiam lingua eā consolatur. *Mulier* (inquit) *ecce filius tuus.* *Mulierē* nominat. Primo; ne ipsius dolorem auget: non erat tēpus dulciter eam alloquendi, nec matris nomē exprimendi. Quia si dulcius illi locutus fuisset, credo quod cor virginis crepuisset. Deinde mulierem ipsam etiam ideo nominat, ne si matrem vocaret, crucifixoribus ansam daret durius contra ipsam agendi. Præterea etiam ideo mulierem ipsam nominat, quia et si nomine virginitatis supra modum laudibus vehenda sit, tamen mulieris nomine maioribus laudibus cumulanda est: nimirū quod Deus ipsius viscera hoc sacro fructu dignatus sit, & testamentum iam olim Abrahæ factum, per ipsam mundo exposuerit. Hinc est, quod Christus eam de cruce mulierem vocat: hinc est quod Angelus benedictam eam inter mulieres pronuntiat: hinc etiam est, quod Paulus dicit, Christum ex muliere factum. Sensus autē verbi est, quasi diceret Christus: Scio mulier anxias tui peccatoris curas, scio mœstitudinem, scio & misericordiam, religionē, charitatemq; tuam, scio, & anxie scio: quippe cum doloris mei causa non minima sis, ego tui doloris vnica

Gene. 22

Luc. 1.

Galat. 4

causa sim. Scio quam obrem aſtes, vis pietatis vnguinē me delinire, cogitas desolatam vel præsentia tua solari, optas & mecum cōmori vel sola mori. Accepta sunt hæc, sed quantum mulcent, tantum vlcérant. Nam & anima tua consolari renuit, nisi me integro, libero, & tibi reddito: frustra alioqui fomenta sunt omnia, frustra remedia; frustra consolatiuncula; frustra est quicquid tibi offertur. Iam pridem tamen tanto virtutum robore durata, tanto charismatum vnguēto peruncta, tantis consummationibus perfecta es, vt sine fœditate attrata, sine squalore lugubris, sine gestuum indecentia amarulēta sis, sine nubilo turberis, sine impietate lugeas, sine pusillanimitate singultias, & quid ni? cum & lachrymans luculenta, & transfossa tot gladiis cōstantissima, & moriens vna permāneas: Proinde mulier fortissima suis temporib⁹ pretio & remuneratione ex vltimis finibus non fraudanda: neq; iam debito solatio es destituenda, si tamen ab afflictissimo afflictē quid remedij afferri potest. Vides quantis tormentis hic pēdeam? quot difficultatibus æstuem? quibus angoribus mea contabescat virtus? quo pretio, quo impendio peccatorem redimam? qua charitate humanum genus amplectar? Placui patris iram, restat, vt etiam te non deseram. Hactenus quidem charissima genitrix, ab exordio natiuitatis meæ, vsque in hanc nouissimam horam, fidelissimam te mihi matrem exhibuisti, omnem que maternum affectum mihi exhibuisti, iamq; me moriēte, te ab omnibus derelinquendam times, sed noli ob hoc tristari, en adstat Ioānes ille nepos tuus, alioqui tibi mihiq; iuxta percharus, de hoc tibi omnia bona pollicere. Hic interim tibi erit filius, qui te obseruet, colat, honoret, magnificetq; omnibus diebus vitæ suæ. Ac ne quid de hoc dubites, en ipsum in præsentia alloquar. Hunc igitur quasi in ipsum in famulum, custodē & tutorem trado. Pro sua enim castitate virginali & superægelicæ tuæ puritati conuenit, proque sua fidelitate tibi non minus quàm mihi fideliter & constantissime adstabit: Mulier igitur ecce fili⁹ tuus. Statim autem & discipulū alloquitur: *Ecce* (inquit) *mater tua.* Quasi diceret, Egregie quidem hactenus, mi Ioannes vocationi tuæ respondisti: nō igitur irremuneratus abibis pro tua singulari in me fide & constantia, imò excellentioribus donariis honoraberis, quàm vel precari vel sperare auderes. Orba uit te

Pror. 31.

uit te amor meus dulcissimus nauicula, parentibus, coniuge & teipso, in me spem, curam, sollicitudinemq; omnē iactaras, in me petra securē ædificaras. Nihil hic tam dulce, nec nuptiæ, nec paterna domus, nihil tā graue, quod te à comitatu meo retraheret, per iniquas etiam pontificum ædes secutus, iamq; notissime cruci compatientissimus astas. Me sequi, meis interesse consortiis, meis parere mandatis, tua voluptas erat. Quare igitur te relinquerem, qui me secutus es, quare non enutrirerem, cuius in me tota spes confedit? Nequaquā morte mea spes omnis tua corruet. Non ingratus tibi ero: Ecce mater tua. Dixisti parentibus tuis propter me, Non noui vos: ecce Dei genitrix mater tua. Reliquisti coniugem ancipitis fidei, ecce virginem habes integerrimam. Renuntiaisti nauiculæ piscatoriæ, ecce nauem gubernas institutoriam, de longe portantem panem suum. Spreuisti parua, accipies maxima. Repulisti dubia, accipies certa. Inuenisti gratiam in oculis meis, facta est mihi delicatior via tuæ consuetudo. Nullis mysteriis non admissus es. Vidisti in monte Thabor gloriam: vidisti curatam Iairi filiam: vidisti in horro vesperi, vides & iam miseriam. Heri etiam in cœna super pectus meum recubuisti, & nunc quod dilectissimum in mundo habeo, tuæ fidei commendo. Ecce mater tua. Vides me morti propinquum, vides matrem desolatam, vides multos esse aduersarios, eam igitur asigno, commēdo, & tuam facio: Ecce quæ mea, iam tua mater est. Tu igitur, quod filium decet eam serua, foue, dilige, ministra. Si eam agnoscis matrē, ego te agnoscam fratrem. Hacten⁹ Christus matrem consolatus est, quo verbo suam & dilectionem & curam ostēdit erga matrem ad exemplum nostrum. Nec vsquam clarius exemplum de honore & cura parētibus exhibendis inuenies, quā hic, quamuis reuera non iniqua quidē, sed admodum inæqualis commutatio hæc sit, quod virgini matri pro Iesu datur Ioannes, pro domino seruus, pro magistro discipulus, denique filius Zebedæi pro filio Dei: nec dubiū, quin magnis doloribus verbum hoc piam matrem affecerit, interim tamen fide persistit immobilis. Ceterum quod Christus moritur⁹ tam officiosē matrem discipulo commendat, nō sine mysterio factum est. Maria ecclesiā significat, quæ Ioanni creditur ministro. Accipit autem Ioannes ecclesiam in sua, quan-

do illi verbo Dei præest: Christus verò ante ponit ecclesiam ministro: nam sic ait: *Qui maior est vestrum, sit tanquam minister.* Et Paul⁹: Sic nos existimet homo, vt ministros Dei & dispensatores, &c. Porro nemo se ministrum Mariæ, hoc est, ecclesiæ ingerat, nisi illi à Deo cura illius committatur: Vocatis (inquit) seruis, dedit eis pecuniam ad negotiandum. Et nemo sibi assumere debet honorem hunc, sed qui vocatur tanquam Aaron. Curet autem minister Ecclesiæ, vt sit Ioannes, hoc est, vt gratiam Dei nedum verbo & nomine, sed etiā reipla exprimat. Deinde in hac commendatione matris Christi in curam Ioannis, Christus alludit ad spirituales illam cognationem, quæ inter fideles esse debet in ecclesia. Imò eam hic instituit, quæ scilicet quilibet alteri debet esse pater, mater, frater, soror, &c. quemadmodū Paulus scribit Timothæo, vt senes colat vt patres, anus vt matres, adulescentulas vt sorores, &c. Sicut igitur Ioānes post hanc Christi commēdationem, virginem Mariam potuit dicere matrem suam, sic & nos possumus eam vocare matrem, quandoquidem Christum nobis fratrem genuit. Et sicut Ioannes Petrum potuit appellare fratrem, sic & nos possumus. Hæc est Christiana fraternitas, & spiritualis nostra cognatio, quæ & magnam nobis dat consolationem. Hinc enim videmus, quod etiam sancti ad nos pertineant, & nos ad ipsos. Ipsi nos agnoscunt, amant agnoscamus & nos illos, &c. *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* Non quod proprium quid habuerit (nam omnia reliquerant apostoli, & quæ habebāt omnibus communia erant, Act. 4.) sed quod eam accepit in suam curam, eiq; posthac ministravit, vt filius matri. Suscepit eam in sua, non prædia, quæ nulla possidebat: sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat. Hæc Augustinus. *Postea sciens Iesus, quod omnia consummata essent.* Solent desolati homines, quocunq; se vertant, auxilium querere & subleuationem, sic Christus supra circa exordium passionis, ex præuisione & imaginatione eorum, quæ passurus erat, quasi in agoniam & mortis angustia deueniens, nūc quidem ad Deum currit per orationē, nunc ad discipulos redit, vtrinque querens consolationem: sic & hic cum se sensisset à Deo derelictū esse, vel ab hominibus aliqualem refocillationem, maxime in potu quærens. Inter cibi enim & potus inopiam, magis vr-

Matt. 20
1. Cor. 4.

Luc. 19.
Hebr. 5.

1. Tim. 5.

Matt. 19.

gce

get sitis, præsertim defectos, qui nonnunquā paucis guttulis refocillantur. Itaque dixit: *Sitio.* Vltimo loco Christus vexatur in gustu, sicut Eua vltimo peccauit in gustu. Antequam enim fructum vitium gustaret, iam peccauerat concupiscendo, & manum extendendo. Fuit autem hæc Christi sitis partim naturalis, partim mystica. Nam & nimum laborauerat, & multum sanguinem fuderat, denique etiam nudus solis ardoribus & vento in cruce pendens expositus erat. Vnde non dubium, quin grauissima siti laboraret, quod vel ex eo patet, q̄ omnium dolorum suorum oblitus, sitis suæ acrimoniam querula supplicatione ægerime indicat, quanquam etiam hoc non tam ad refocillandam sitim, quā ad impletionem scripturæ fecerit & dixerit. *Vt impleatur* (inquit) *scriptura.* Ad hæc spiritualiter etiam sitiebat salutem nostrā. Desiderabat enim vel morte sua diabolus vincere, hominemq; liberare, & hanc quidem sitim semper habuit: nunc autem in passione vel maxime manifestabat eam. Hic enim verè apparet, quod ardentem sitierit salutem nostram, quamuis hoc ipsum alias omnia etiam eius opera testentur. Est igitur sensus huius verbi, quasi diceret: Cum vester ego, salutisq; vestre sitientissimus amator, frater charissimi, ob amorem salutemq; vestram à Deo meo derelictus sim. iussit & cogit charitatis feruor indagare, an vel apud vos misericordiæ locus pateat, qui mihi amplissimis beneficiis obuincti estis, & quos tam inestimabili pretio comparauit. Caritas, inquam, & ipsa etiam necessitas me cogunt, vos rogare & pertentare, quam gratiā mihi pro tantis doloribus vestri causa susceptis, repēsuri sitis. Non in has ærumnas meas vos aduoco, nullum sanguinis vitæq; dispendium propono, non aurum, non argentum, non quicquam pretiosum, quod magnis sudoribus partum sit, desidero & quero, imò valde exiguum est, & facile parari potest, natura denique omnib⁹ commune est, quod inter vltima vitæ discrimina indigus obsecro. Sitio, sitim indico, & indicando potū supplex deponco. Sitio, pauxillum frigidioris aquæ peto, quid minus peti potest? quid indigni⁹ denegabitur? Sitio, tantum repeto aquæ, quantum vel sudoris vel sanguinis pro salute vestra profudi, imò nec tantum, sed admodum parum peto. Sitio, insonnem egi noctē, labore, cruciatu, itinere, verberibus,

Gene. 3.

Psal. 21

Luc. 16.

Ioan. 10.

Matt. 25.

vulneribusq; sanguis, humor vitalis, omnesque vires meæ extenuatæ & exhaustæ sunt. Factum est cor meum tanquam ceta liquefscens in medio ventris mei: Aruit tanquam testa virtus mea: Adhæsit lingua mea faucibus meis: Ossa mea sicut cremium aruerunt: Expandi manus meas tota die, anima meā sicut terra sine aqua. Sitio, vitæ prorationem non oro, nec mortē, nec crucem, nec quæcunque alia tormentorum genera deprecor, tantummodo succurrite siti. Nemone ex tanto numero est, qui misereatur, & animam meam refocillet, & tamen non cum periculo ex castris Philistinorum accuma adferenda est, nec chaos aliquod magnum inter vos & me firmatum est: non est magna distantia, facile potestis mihi in hoc subuenire. Sitio, non tamē solum corpore, sed etiam, imò plus animo. Tuam enim salutem, o homo, magis quā aquam desidero, tuamque redēptionem magis quā meam refocillationem. Te, inquam, sitio, nec solū gustare, sed totum intra viscera meā haustu charitatis forbere & attrahere cupio: Pro hac siti restinguenda, tantum itineris emensus, tor labores adij, tot cruciatus pertuli, & ne quid tuæ salutis desit, mille adhuc id genus tormenta sitio. Ecce tempus adest, vt deficiat virtus mea. Ne ergo cupitis frauder desiderii, noli homo cor tuum hodie obdurare, sed suscipe sanctæ dilectionis ignem, qui suo ardore ita te coquat, vt castos edas gemitus, & largas fundas lachrymas: his me pascito. Non multa peto, imò parua etiam abundantissime remunero, nec frigidam lachrymulam, nec desiderium paupertatis asperrnor. Hæc mea vespertina precatio est, hæc post Dei mei charitatem cura vnica, vt te quæram, te amem, te sitiā. Sitio præterea, vt & vos hanc meam sitiatam sitim, hoc est, quemadmodum ego vos dilexi, ita & multo vos amore flagretis, quo nihil apud me sanctius, adeo, vt pastor bonus solo charitatis impulsu pro vobis animam ponam. Postremo sitio, nempe caput ego & cor omnium membrorum meorum siti laboro: neq; enim parum me meorum miseria affligit, quam quum in nubibus cæli venero in maiestate & gloria, non minus quā meam malis improperebo, dicens: Sitiui, & nō dedistis mihi bibere. Quod enim vni ex minimis meis feceritis, mihi factum existimate. Tunc igitur meam sitim restingues, o homo, si famelicos meos cibaueris, siticulosos potaueris, nudos

nudos amicos, vagos colliges hospitio, ægros captiuos que inuiseris, toleris, liberaueris. Tunc meam sitim restingues, si ignorantibus lac eruditionis propinaueris, patrem doctrinæ fregeris, peccates corripueris, debita iniuriaque fratrum remiseris, morositates morbosque aliorum patienter tuleris, precibusque puris adiuueris. Hæc mea sitis, quæ in membris meis dispersa est, in me autem collecta. Hanc sine aceto tristitia, sine felle liuoris sedate. Admonet vos sitis illa mea, tam multiplex & copiosa retributio mæsuræ, qua vobis remerit. O homo, sitio: Hactenus quidem Christus. Sed quid nam hoc verbo impetrauit? Audi: *Vas*, inquit, *postum erat aceto plenum; &c.* O insatiabilem furor! Sic impij nunquam fatiantur in persecutendis bonis. Acetum igitur Christo dāt, quod & foris cadens læderet, ori & siti non satisfaceret, gustum exacerbaret, denique & interiora molesteret & excruciatet. Hæc fuit refocillatio Christi in tantis laboribus & pœnis. Nemo vnquam tam obnoxius fuit damnationi, cui non saltem particula impenderetur miserationis, maxime post datam & acceptam sententiam mortis: Domino autem factori omnium simpliciter nihil relinquitur pietatis. Omnia in extremis aguntur, quia traditus erat voluntati eorum. Sic igitur fons vitæ aruit, qui dicit: Si quis sitit, veniat ad me. Sic qui terram rore & pluuia inebriat, & vniuersa potat, sitit, & aquæ gutta ei negatur. Sic Christus tam dure satisfecit pro nostra crapula & ebrietate. Sic, inquā, in omnibus sensibus passus est vt homo totus redimeretur. Sic mundus tractat pios in necessitate. Caterum acetum illud pulchrè indicat amaritudinem cordis Iudæorum, itemque impietatem. Sicut enim acetum vinum fuit, sed degenerauit, sic Iudæi degenerauerant: Vinea mea electa, inquit, quomodo cōuersa es mihi in amaritudinem? Item, Expectaui vt facerent vvas, fecerunt autem labruscas. Illud autem mirādum in illis Dominicæ mortis ministris, imò in illo, in quo cuncta hæc disposita erant, diuinitatis consilio, quod tam ordinate tamque integre cuncta egerint, ac si iurauissent in illo implere cunctas voces prophetarum. Vnde & hic dicitur: *Vt impleretur scriptura*. Nempe illa, quæ dicit: Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sequitur: *Et quum accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est*. Multa adhuc restabant cō-

Ioan. 7.

Hiere. 2.
Isai. 2.

Psal. 68.

plenda, nempe mors, lateris apertio, sepultura, inferni destructio, quæ & ipsa in scripturis predicta erant: verum, quia iam erat in opere consummationis, ideo dixit: Consummatum est. Restabat & resurrectio, ascensio & spiritus sancti missio: verum ista ad victoriam pertinent, nō ad certamen, præmia sunt pugna, non labores. Hoc igitur sexto verbo Christus vel maxime diabolum percellit & fulminat, id ipsum tamen ad consolationem nostram. Est enim sensus, quasi diceret: Impie venator animarum, frustra hic insidias tendis, nihil nisi confusionem & ignominiam reportabis. Hactenus nihil non fecisti, vt me perderes: nunc autem & deinceps nihil amplius in me proficiet fraudulentia tua suppellex, nihil mihi nocebunt illa illa tua arma, nullæ artes. Intendisti arcum tuum, seminasti inuidia zizaniam, plantasti ingratitude spiritum, concitasti populi furorē, excæcasti iudices, animasti carnifices, consummasti omnem malitiam, in istu tuo Deum prodidit discipulus, despererunt amici, crucifixerunt milites: iam vacuata pharetra est tua: Aperuisti lacum quem effodisti, sed incides in eum: In vertice tuū iniquitas tua descendet. Nudum enim nihil habebis in me, sed etiā multa millia per me amittes, virtus tua extenuabitur, regnum tuum vastabitur, nequitia consummabitur. Vincet sapientia tuam malitiam. Fecit enim per me iam consummatum est (laus Deo) quicquid pater statuit, perpeffum est quicquid lex & propheta prædixerunt, quicquid humane salutis necessarium vel conducibile fuerat. Sacrificium factum, figura impleta, vmbra sublatæ sunt: consummatum est patris præceptum, consummata est scriptura, consummata est tua potestas, qua in hominem vsus fuisti, imo abusus: consummata est Iudæorum ira & violentia in me, consummata est malitia, ad summum vsque peruenit vt maior ne cogitari quidem possit: consummata est iustitia & charitas, nam & ipsa ad summum peruenit: consummatum est sacrificium, quo solo Deo placari potuit. Denique omnia iam parata sunt, finem habet peccatum, iam orietur iustitia sempiterna: finem habet lex, succedet euangelium: iam redemptus est homo, & Deo reconciliatus. Nihil prætermisum est, nihil nō strenue peractum, nihil me præpedire potuit aut retrahere, quo minus consummaretur mysterium humane redemptionis. Iam finem

nem habet regnum tuum, incipiet regnum Christi & Dei. Deinceps non adeo formidabilis eris, neque tanta potestatis super terram: Non timebit te, & Assur, populus habitator Sion: Leuabunt etiam pueri virgas, percutient & flagellabunt te. Fide enim mea confirmati, nihil tua pertimescent tentamenta, imò te totum obterent & conculcabunt, quia consummatum est. Hoc verbo Christi confirmatur nostra fides contra omnes hæreticos, & Antichristum etiam ipsum. Hoc verbo licebit nobis gloriari contra omnes aduersarios, quocunque nomine vocentur. Si enim peccati libidine tentamur, si mors, si infernus irruerint, obuiendum est: Quid tu nunc insanis? Nonne audis paratam esse victoriam? & consummata esse omnia? Nam vt maxime illa etiam nunc sentiantur, sunt tamen veluti serpens sine veneno, & apis sine aculeo. Licet igitur confidenter dicere: Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? &c. Ad hæc, quum antea per legem incerti essemus de futuro hospitio post hanc vitam, imò certi essemus in infernum nos detrudendos: nunc per hanc consummationem certi effecti sumus, hospitium nostrum esse cælum, si modo per fidem & dilectionem Christo insiri fuerimus. Caterum consummata omnia dicebat esse Christus eo modo, quo agnus dicitur occisus ab exordio mundi: non quod tunc manifeste occidebatur, sed quod occisio Christi semel facta, sparsa est antrosum vsque ad ipsum Adam, & retrorsum spargetur vsque ad consummationem seculi. Sic & nostra salus consummata est, nondum plene in re sed in spe. Rom. 5. Cæptus est enim iustificari & sanari homo in hac vita mortali postea in futura felicitate plenissime. Interim autem dum iustificatur & sanatur iustificandus & sanandus, remittitur illi peccatum propter Christum, cui per fidem & obedientem dilectionem est insitus: qui cum sit sine omni peccato, iam vnū cum homine factus, interpellat pro eo apud patrem. Nihil igitur damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, &c. Post illud autem verbum, quo dicitur: Consummatum est, nō expeitent Iudæi alium, qui plura faciat, quàm Christus fecit. Sequitur: *Et inclinato capite tradidit spiritum*. Caput inclinavit, quasi vale faciens mundo, itemque per hoc nos etiam consolari voluit, vt sciamus eum non auersum à nobis. Signanter autem non dicitur mortuus esse, sed tradidisse spiritum, quia pot-

1. Cor. 15

Rom. 5.

Rom. 8.

Ioan. 10

statem habuit ponendi animam suam. Dein de etiam ideo dicitur tradidisse spiritum, vt sciamus animas nostras carne solutas, tanquā in manus charissimi patris, diuinæ bonitati cōmendari, id quod summe nos consolatur. Sic igitur innocens Abel à fratre occisus fuit, Gene. 4 sic Isaac immolatus, sic Ioseph ab adultera Gene. 22 pallio carnis spoliatus, ad paternū refugium Gene. 39 nudus aufugit, sic summus sacerdos noster sacrificium vespertinum cōsummauit, sic vita mundi mortua est, origo veri luminis extincta est, sic fons omnis vitæ, in quo omnia viuūt, defecit, vt morti obnoxios liberaret, sic caeleste illud connubium sanctissimæ animæ carnisque mundissimæ, per gladium mortis dissolutum est, vt nos damnati reuocaremur ad indissolubilem vnionem beatitudinis sue. Sic organum diuinitatis, cithara veri David, dulcissima vox Iesu conticuit dira mortis silentio, sic caelestia illa lumina oculorum gratiosissimorum, obscurantur in morte, sic peccatus sacratissimum sapientiæ æternæ & thesaurorum gratiæ cōtentium priuatur vita: sic Christus tanto pretio, quo inter creaturas nihil maius peccata nostra redemit, sic patri tali obedientia vsque ad mortē pro nostra nobedientia satisfecit. O quantus dolor, vbi sanctissima illa anima, corpori indissolubili vinculo dilectionis vnita ab eo debebat violenta morte separari, & illa vita sanctissima mori. Nūquam mors vlla fuit acerbior, quia nullus tā perceptibiliter eā perferens. Væ igitur tibi impia synagoga, quæ omni fera crudelior, vitam deuorasti Iesu, qui tibi pater & sponsus, à paterna pierate transmissus fuit. O quam dura erit accusatio tui laceratio corporis Christi? Sed & vè tibi cor ingratum, omni lapide durius, quod ad tanti piaculi recodationem non scinderis, quàm districte requiratur sanguis ille innocens à te. Hic igitur, ô homo, ô genus Adæ, tūde peccatus tuū, & hanc mortem considera: hic summum bonum pender in cruce: hic nudam se videri finit æterna sapientia. hic lignum portat thesaurum, pretium totius mundi: hic moritur filius Dei. O peccatores, hic, inquā, moritur filius altissimi, Rex cæli & dominus terræ, & moritur in cruce vt malefactor, in medio latronum, in summa miseria, angustia & ignominia. Ad hæc tam indigna, ô filii hominum, nos perduximus iustum hunc, peccata nostra causa fuerunt magnæ huius passionis. Hic verificatur verbum sacramenti: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tra-

Matt. 26

H h detur:

detur: Hic est sanguis meus, qui effundetur pro multis in remissionem peccatorum. Hic iam intelligis, quid sibi voluerit Christus his sacrosanctis verbis, quando omnia hic oculis videntur. Hic fundatus est articulus sanctissimę fidei nostrę: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Hęc cogita homo, hęc cordi imprime, vt experiantur interiora tua, quomodo nos homines, nos peccatores, huius mortis rei sumus, Nos, inquam, oportebat in cruce pendere & mori, imò in inferno æternaliter comburi. at piissimus ille dominus noster in medium veniens, dixit: Ego in cruce pendebo, & moriar pro omnibus hominibus: Me accipite, me percute vt pastorem, oues autem diuitate: Ego soluan̄ quod non debeo, ego aliena debita in me recipiam, ego omnia complanabo, ego pacem restituan̄, & omnia ad bonum finem perducā. Hęc cogitare fideles, placeat vobis, imò magni æstimate hoc. Christi ministeriũ. Hęc enim mors est vita nostra si fide vera & efficaci dilectione mudo & carni cõmortui Christo viuamus. Sic mori nobis est viuere, mortem euadere: hęc infirmitas, virtus, & fortitudo nostra est. hęc vulnera & liuores, sanitas nostra sunt: hęc maledictio, est nobis benedictio. hęc ignominia, est nostra gloria: hęc crux est caeleste palatium nostrum: hi clauis, salus nostra sunt. Leuate corda vestra, ò fideles, leuate corda in considerationem mirabiliũ horum. Ortum fuerat bellum inter Christum & diabolum, pugna facta est, victoria parta per Christum, agamus igitur gratias ei, qui per immensam charitatem suam nos tam laboriose redimere voluit. Circa hanc autem expirationem Christi, primò vides verum esse, quod in Ioanne prædixit. Potestatem habeo ponedi animam meam. Secundò vides hic, Dei opera esse supra rationem. Quis enim audiens Christum esse filium Dei, vidensque tanta eius miracula quę prius fecit, credere vnquam posset, Deum vsque adeò impiis conuiere, vt tantum virum trucident? Rursus, quis videns hunc tam turpiter mori, crederet tunc veram vitam initium suum habuisse? Sed hęc est antiqua Dei operum consuetudo, vt sub alieno & aduerso opere suum opus promoveat. Volebat quidem Deus ingentes ramos ex hac Christi arbore producere, volebat Ecclesiam ædificare & viuificare: accepit igitur alienum à vita opus, quod est mors, & ex ipsa Ecclesiam viuificauit. Huc per-

tinet & illud: Nisi granum frumenti mortuum fuerit, nullum fructum affert. Non apparuit quidem tunc Christo adhuc in ligno pendente Ecclesię ædificium: nihil enim hic vides, nisi mortem & sepulturam, quem admodum nec initio sementis, apparet futurus fructus. Sed vt estatis tempore fructus se mentis erumpit, ita post resurrectionem ex arido Christo prorupit viuia ecclesia. Tertio circa expirationem Christi diligenter cogitandum, quę nos supplicia mansura sint, si in impietate perseueremus, quandoquidẽ Deus innocentem filium propter peccata aliena tam inclementer tractari permiserit. Filia Hierusalem, inquit, nolite flere super me, sed super vos, idest, ex meo supplicio discite, quid vos commeriti sitis. Si hoc in me infante fit, quid vobis fontibus fiet? *Iudæi ergo, quoniam parasceue, &c.* De morte domini Iesu satis audiimus: restat ipsius sepultura, quã Iudæi quidem attentabant. Verum Deus eam sanctis & piis hominibus reseruauit adimplendam. Erat ipsa dies, qua hęc facta erant, parasceue, idest, præparatoria dies ad sabbatum sequens, quod dicebatur sabbathũ paschæ, quia intra hebdomadam paschalem incidere, vnde & celebrius habebatur, quam alia sabbatha: hoc euangelista quoque ostendit, quum dicit. *Erat enim magnus ille dies sabbathi.* Dupliciter enim festiuus erat, tum propter sabbatum, tum propter hebdomadam paschalem, quę tota festiuu erat. Instante igitur hoc sabbatho, indignum videbatur sanguinariis illis, si corpora occisorum ante portas omnium oculis opposita essent. Ne igitur festi religio tam lugubri spectaculo obnubilaretur, volebant, vt ante exordium festi quoquo modo tollerentur. Verè peruersa & præpostera religio, quòd intendunt festum tam sancte celebrare, cuius profestum tanta impietate inquinauerant, Volebant legem seruare, & iam dominum legis occiderant. Lex autem, qua se iam teneri volebant, hęc erat, Vbi dominus præcipit cruci affixos eadem nocte sepelire. Hęc lex vel maxime propter Christum data erat. Propter istum enim vnum tunc crucifigendum, lex digito Dei scripta, omnibus crucifixis, vt sepelirentur eadem die prouidit quum de aliis qui vi occiderentur, nihil tale mandatu esset. Et poterat quidem Deus corpus Christi etiam insepultum custodire à quacunque ignominia vel violentia. Verum sic expediebat corporibus sanctorum, vt eis hoc

hoc corpus Christi mortui cõiungeretur in sepulchris, per quod resurrectionem consequi possent. Nam sicut animam Christi ad inferos descendere expediebat, ad liberandas animas patrum: sic & ad corpora eorum corpus ipsius peruenire oportebat, vt illa resuscitaret, sicq; perfecta resurrectio sperari posset. Hanc igitur legem nunc prætendunt impij, iam & religionem festi cogitant, quasi hæc omnia recte fecissent. Sic enim hypocrite solas cæremonias attedunt, interim maiora iustitię relinquunt, ac omnia sibi salua esse putant, quantumcunque peccent, dummodo cæremoniarum nihil omittant. Sic hi legem illam, quę tantummodo ciuitatis & humanitatis erat, summo studio obseruant, interim totam alioqui legem præuaticantes. Quis autem hos non sanctos dixisset? Quis potuisset ex tanta illius legis obseruantia suspicari, ipsos Christum contra legem occidisse? Verum sic solet hypocrisis suas palliare impietates. *Rogauerunt Pilatum vt frangerentur eorum crura, &c.* Hoc præterebat coram Pilato, verum aliud ipsos mordebat: Timebant, ne propter signa, quę fiebant in morte Christi, populus facti penitens, crederet in Christum. Audiebant enim iam tunc varia hominum iudicia de Christo & miraculis eius, ideo tollere & sepelire eum festinauit. Sperabant enim omnem eius memoriam perituram, si ab oculis hominũ tolleretur, neminem quę amplius futurum, qui necem tanti hominis illis exprobraret. Sed frustra laborant. Nec enim vel Christi gloriam, vel suam infamiam occultare poterunt. Ceterum impij ab impio iudice facile imperant quod volũt. Sequitur enim: *Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, &c.* Ad sunt impij milites Iudæis gratificaturi, & pendentes latronibus crura confringunt, iam quę etiam percussuri erant Christi corpus, quum vident eum iam mortuum esse, quę res ipsos repressit, non misericordia. Nec enim opus erat, vt super dolorem vulnerum eius quicquam apponerent, in quo iam sensum nihil restabat. Sicut autem Christus, quantum mortuus sit, ossa tamen eius non confringuntur: sic pij affliguntur quidem, sed non perduntur, & quemadmodum omnes capilli eorum numerati sunt, sic & omnia ossa eorum custodiuntur, vt illis nihil accidere possit contra bonam Dei voluntatem. Ideo autem Christus crura sibi frangi noluit, quia ossa, quę

in scripturis mysticè virtutes & fortitudinem significant, nihil nobis mysterii prædicarent, in eo quòd frangerentur: sed e contra in eo, quòd crura illius integra permanerunt, illud nobis significatur, quòd vniuersa vię eius (quę per crura designantur in Canticis) recta & inuiolabiles sunt. Ceterum quantumuis causam non haberent confringendi ossa Christi, vt qui mortuus esset: *Vnus tamen militum læca a latere eius aperuit.* Hoc quamuis à Pilato commissum non erat, tamen Deo disponente factum est, tum vt scriptura Zacharię, quę paulo post citabitur, impleatur: tum vt figura dormientis Adæ exprimeretur, cui dormiẽti costa ablata, in mulierem formata fuit. Signanter autem latus Christi non vulneratum, sed apertum fuisse dicitur, vt sciamus nobis viam apertã esse ad cor Domini. Hoc enim est refugium nostrum, vt in cavernam huius petrę nos abscondamus: illic enim & non alibi tuti erimus. Item apertio huius lateris significat apertam nobis esse ianuam vitę, vnde sacramenta nobis proflexerunt, sine quibus nemo ad veram vitam peruenire potest. Sicut enim ex latere Adæ dormientis formata fuit Eva: sic ex latere Christi in cruce morientis formata est ecclesia. Ideò & hic dicitur, quòd transfixo latere Christi: *Continuo exiuit sanguis & aqua.* Hic autem effluxus & miraculose contigit, & magnum mysterium præfigurauit. Sanguine enim redimimur, aqua abluimur. Tam redemptionem igitur quã abluionem nobis attulit mors Christi. Obseruandum autem, quòd nec solus sanguis, nec sola aqua exiuit. Nihil enim posset aqua sine sanguine, nec quicquam prodesset nos redemptos esse, si permaneremus, quales prius eramus, & non etiam ablueremur. Vt ergo esset, vnde à peccatis lauaremur, aqua, quę corporales tantum abluit sordes, sanguini, qui est pretium nostrę redẽptionis, sociata est, & ex eius societate virtutem sumpsit, vt ad abluendas inuisibiles sordes peccatorum, digna sit sancto cooperari spiritui. Hoc est quòd propheta prædixit: Erit fons parens domui Dauid in abluionem peccatoris & menstruatę. Vbi per peccatorem intelligitur Gẽtilis populus: per menstruatam autem Iudæicus, qui in legem peccauit. Sanguis igitur & aqua duo certissima fidei nostrę & Ecclesię sacramenta sunt, nempe Missa & Baptismus. Sanguis effusus est in remissionem peccatorum

Ioan. 10.

Luc. 23.

Deut. 21

Matt. 23.

Matt. 10
Psal. 33.

Zach. 13
Gen. 2

rum: & Baptismus institutus est in remissione peccatorum: tam magna salus ex hoc vulnere domini nobis profluxit. Per hæc enim duo præcipue ecclesia ædificata est. Nam per aquam regeneramur: sanguine nutrimur. Vel aliter, duo hæc sanguis scilicet & aqua, significant & vitam & consolationem nobis & passione Christi profluxisse. Sanguini enim inest vita, & aqua in scripturis plerumque consolationem significat. Confirmamur igitur non solum dum viuimus, sed etiam dum morimur, ut credamus & in morte vitam esse, & vitam nostram in Deo absconditam esse. Merito igitur hic exclamat Augustinus: O mors, unde mortui reuiuiscunt. Quid isto sanguine mundius? Quid vulnere isto salubrius? Cur autem hoc factum sit, ut & Christo ossa fracta non sint, tamen latus eius apertum fuit, Ioannes duo testimonia adfert: alterum ex lege, alterum ex prophetis. Primum autem suo ipsius testimonio affirmat, hæc ita se habere, ne cui incredibile videretur, quod dixit de effusione sanguinis & aque de latere Christi mortui. Est enim contra naturam, quod sanguis & aqua profuant de latere hominis mortui, ideo Ioannes dicit: *Et qui vidit, testimonium perhibuit. Quod autem verum sit testimonium eius, patet ex eo quod non tantum gloriosa, sed etiam humilia de Christo hæcenus scripsit. Alia autem duo testimonia adducit, ut in ore duorum aut trium testium staret omne verbum. Testimonium legis est: Os non comminuetis ex eo. Nempe ex agno paschali. Et quis est ille agnus, nisi crucifixus & immolatus in cruce Iesus? Hic enim est pascha nostrum, ut Paulus ait. Ex hac autem citatione manifestè patet, Ioannem non tam historiam voluisse recensere, quam monere, quid significaret hæc historia, quod scilicet hic Iesus verum pascha fuit per agnum legale significatus. Iam verò & hæc scriptura etiam nos confirmat, quod scilicet ossa agni paschalis non confringuntur. Potestas siquidem tenebrarum seruire quidem potest in Christum, eatenus, ut vitam & gloriam ei eripiat coram mundo: porro ossa, id est, vitam & gloriam coram Deo eripere non potest. Idem fit in omnibus sanctis: sequantur impij quantumlibet volunt, tamen ossa piorum non conterent, id est, nulla vis tanta erit, quam fides viuæ non superet: Est enim virtus Dei ad salutem omni credenti. Testimonium alterum de Zacharia sumptum est. Videbunt (inquit) in quem transfixerunt. Et hoc*

Coloss. 3.

1. Cor. 5

Rom. 1.

Zacha. 13

quidem primo ad pios refertur, qui Christum crucifixum intuentur, & agnoscunt se peccatis suis ipsum confixisse. Huc pertinet & illud eiusdem Zachariæ: Aspicient, inquit, in eum, quem confixerunt, & plangent eum quasi placentem super unigenitum, &c. Potest autem locus hic citatus etiam ad impios referri, & tunc eadem erit sententia eum eo, quod alibi dicitur: Mea est vindicta, & ego retribuam. Cum enim ultio diuina in locum se differat, voluit dominus his & similibus verbis ostendere, impios quidem in hoc mundo prevalere & superiores esse, sed ita, ut suo se iugulent gladio. Quo magis enim in suis conatibus prosperatur, eo iustior suam causam arbitrat. Excæcati igitur in grauissimum Dei iudicium ruunt. Quemadmodum enim in somno accidere solet, ubi quis somniat pugno se hostem petere, excitatus autem sentit, quod se ipsi pugnis percussit: ita qui pio in iurias infert, videtur quidem esse superior, vel propter sui imbecillitatem, vel propterea, quod ultio in longum differatur: si vero rectè bene consideres suo se gladio ferit. Pharaon Israelitas oppressit, at si verius loquaris, eo facto se ipsum oppressit. Saul Dauidem persecutus est, at verius dixeris, quod se ipsum eo facto persecutus sit. Iudæi Christum transfixerunt, at reuera sua ipsorum corda transfixerunt. Iuxta illud: Qui in altum mittit lapidem, recidet in caput eius. Videbunt igitur impij in quem confixerunt, nempe, quod non iustos, sed se ipsos occiderunt & damnauerunt. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph, &c. Aderat tempus, ut sepeliretur corpus Christi. Non tamen videbatur quenquam hoc facile ausurum, propter rabiem Iudæorum. Et ecce hic se offerunt duo quasi ex improviso, verum non sine Dei consilio & præordinatione. Diligenter autem euangelistæ describunt & personam vtriusque, & studium in sepeliendo Christo. Erat enim & res ut non sine periculo, sic notatu dignissima ad exemplum nostrum. Primum igitur Ioseph dicebatur, à ciuitate Arimathia oriundus. Erat autem hic Ioseph & honestus, & iustus, & diues, quæ tria pulchre quidem simul stant, verum raro simul inueniuntur. Nicodemus non tanta laude hic insignitur, qui aliàs in Euangelio eius non semel mentio fit, fuit autem hic legis peritus: ille autem, nempe Ioseph, senator. In hoc concordabant, quod vterque Christi doctrinam amabant: eamque verbum Dei esse iudicabant: malebant tamen occultè, quam publicè Discipuli Christi esse: hoc nimirum in ipsis fecerunt & diuitie & glo

Deu. 32.

Eccle. 47.

Ioan. 7.

3. Re. 18

Gene. 12.

& gloria, quibus præ aliis conspicui erant, quas relinquere nolebant, cum tamè interim nec doctrinam Christi abicere cogitarent. Quod autem vterque Christum dilexerit, facta ipsorum probant. Nam & Nicodemus olim Christum defenderat in concilio Pharisæorum, & Ioseph aperte nolebat consentire in necem Christi. Fuerunt re vera iusti homines, magnis donis naturæ præditi, in quibus & spiritus domini iam scintillabat. Quorum vtrinam multi nunc similes essent in conciliis, comitiis, conuentibus, capitulis, qui malis obstitissent, & vel id facerent, quod duo illi fecerunt. Diligenter igitur considerandæ sunt hæc duæ personæ. Hic enim primò videmus, quod nullum tempus tam malum est, quin dominus suos seruet & liberet, ut saltem aliqui boni remaneant. Sic tempore Heliæ, cum omnia plena essent idolis & falsis cultibus, reseruauit tamen Deus sibi septem millia virorum, qui non curuauerant genua ante Baal. Ita & mortis Christi tempore omnia plena erant scandalo, impietate & diffidentia in Christum. Alii enim impiè conuertiabantur, alii abnegabant, alii scandalizati de ipso tam turpiter mortuo, nihil amplius boni vel suspicabantur. Duo autem illi, Ioseph & Nicodemus produnt se hoc loco, qui nihil moti aliorum vel impietate vel diffidentia, in fide perstiterunt. Admiranda certe horum fides fuit, id quod ex antithesi manifestum fit. Ambo erant diuites, ambo potentes ambo iusti coram mundo habiti: hic senator, ille Pharisæus. Omnia tamen hæc diuitiæ, potentia & existimatio, itèque dignitates mundanæ ab ipsis negliguntur, & ut Christo etiam mortuo inseruiant, periculo exponuntur. Quis eos huc coegit? Nunc amicitia in Iesum? At amicitia ciuili tantum vsque ad aras durat. Sola igitur viuæ fide huc perducti sunt quæ tantæ est potentia, ut credentem abstractat ab omnibus sensibilibus, & imponat in insensibilia. Sensibiles res erant diuitiæ, potentia & senatoria dignitas: sed hæc fides hos ambos ab his rebus auulsos, in æternam potentiam & diuitias collocauit. Eandem fidei energiam vides in Abrahamo, qui patriam, opes paternas & amicos reliquit, ac incerta, inuisibilia, quæ Deus promittebat, secutus est. Hac igitur fide instigatus & confortatus Ioseph, constanter adiit Pilatum, & ausus est petere corpus Iesu, quod nullus discipulorum ausus fuisset petere. Diuina autem volente & agente gratia, Pilatus facile consen-

tit. Nam inuitus Christum morti adiudicauerat. Nec solum personas horum duorum describunt euangelistæ, sed etiam vtriusque studium, & quid quisque apportarit ad sepeliendum Christum. Ioseph (inquit) mercator est sindonem, Nicodemus autem mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum. Comendatur hic Nicodemus aliàs in euangelio, quod & ad Christum nocte venerit, & quod ipsum coram Pharisæis defenderit. Benè igitur incèptum opus feliciter consummat. Voluit autem Christus gloriosam habere sepulturam: primò, quia quo ad sufficientiam satisfactum erat pro peccato hominis, & iam tempus erat ut gloria eius inciperet. Secundò, ut scriptura impletur, quæ dicit: Et erit sepulchrum eius gloriosum. Tertio, ut sciamus à morte incipere gloriam nostram. Nam mundanorum gloria finitur in sepultura. Quarto, ut sciamus legitime certantibus certam repositam coronam post pugnam, quemadmodum Paulus dicebat: Bonum certamen certauimus, cursum consummaui, fidem seruauimus. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddit mihi dominus iustus iudex. Acceperat autem corpus Iesu, &c. Mali abeunt, pius relinquitur Iesus, sed crucifixus. Accipiunt igitur duo illi pro magno munere & thesauro corpus Iesu, nec pudet eos mortuum de Cruce & patibulo tollere, quem viuum dilexerant: nec curant, quid alii de ipsis dicant, quod tam vili ministerio tam nobiles homines se occupent, sed omnibus his contemptis, corpus Christi sine dubio cum magnis & multis lachrymis de cruce deponunt. Sic nimirum fratres, si Christiani & vere euangelici volumus esse, non oportet nos erubescere de huiusmodi humilibus ministeriis. Et ligauerunt eum linteis cum aromatibus. Sic enim purissimo huic corpori conueniebat, quod ad eum mundum erat, ut & ipsam sindonem mundaret. Addunt autem vnguentum & aromata, quæ apud Iudæos in hoc adhibebantur ne corpora putrescerent. Hoc autem signum erat, quod hi duo imperfectam adhuc fidem habebant. Nihil enim altius de Christo sentiebant, quam quod fuisset homo probus & innocens, & propheta. Ceterum Christus etiam Deus erat, quod ipsi nesciebant: denique & propediem resurrecturus. Nihil igitur huiusmodi condimentis opus habuisset. Interim tamè hoc sibi fieri voluit, ut & mors ipsius gloriosior esset, & ut nos hinc disceremus, quomodo eum suscipere debeamus. Hh 3 mus

1. Tim. 4

2. Tim. 4

mus, nepe findone munda & aromatibus, id est, puro corde & odorifera conuersatione. *Matt. 26.* Ceterum, si hic affuisset Iudas quispiam dudum dixerat, Vt quid perditio hæc? Poterant aromata hæc vëdi multo, & dari pauperibus. Quid prodest mortuo, etiam si aromatibus cõdiatur? Verùm Christianus non debet hunc sumptum vanum dicere, Non enim tam sumptus, quàm fides viuã istorũ hominum spectanda est. Perditio certe est, quicquid non ex hac fide fit. Hic autem nihil minus fuit quàm perditio, imo vere bonum opus, quo isti fidem suam declarabant palamq; ostendebãt, se omnes fortunas suas in discrimẽ propter Christum posuisse. Nã oportebat ipsos futurum Pharisæorum odium, & bonorum omniũ direptionem propter hoc op⁹ expectare. Maximũ igitur op⁹ est, nec vllis hypocritarum operibus comparandum. Nam hypocrite sumptum quidem faciunt, non tamen ex hac fide & abnegatione bonorum, sed ex impierate & bonorum ambitione. Ceterum nullũ opus tã è sumptu vel specie estimandũ est, quã ex hac fide. Sic in euangelio vidua duo minuta offerens, plus omnibus aliis obtulisse dicitur, quã ex hac fide & indigẽtia fecit. Sic & hoc opus nõ maximũ est sumptu, sed fide viuã quã omnia alia bona sua propter Christũ abnegarũt, & in discrimen posuerũt. Porro condimentis manifestum fit, quid in Christo quæsierunt. Condimenta enim à putrefactione conseruant corpus. Quærunt ergo vitam in Christo, Sed quomodo? Sub morte, sub corpore arido: atq; ea demũ vera fides est. Nã facile est vitam in viuente Christo quærere sed in mortuo, arido & contempto quicquã sperare, hoc opus, hic labor est. *Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus.* Describunt euangelistę non modum tantũ sepulturæ Christi, sed etiam locum. Et hæc quidem videntur casu facta, sed re vera diuina ordinatio: ne sic omnia disposita fuerũt. In horto Christus passionẽ incepit, in horto etiam eãdem consummavit, quia & Adam in horto peccauerat. In horto etiam sepelitur Christus, in signum, quod per ipsum reditus nobis pateat ad Paradisum, non quidem terrestrem, sed caelestem. Quodd autem in alieno sepulchro sepelitur, paupertatẽ eius indicat, qui nec in vita, nec in morte habuit, vbi caput suum reclinaret. Simul autẽ dãnatur nostra curiositas, qui tãta cura & expẽsis, imò cum

tanta superbia ædificamus nobis sepulchra. *Et in horto monumentum nouum.* Signanter de sepulchro Christi dicitur, quod nouum fuerit, & quod nullus adhuc in illo sepultus fuerat, ad tollendam omnem suspicionẽ, ne alius quispiam inde resurrexisset credatur. Sicut enim nasciturus Christus, vterum sibi virginalẽ præparauit, ad quem vir non accesserat: sic resurrecturus in nouo sepulchro sepeliri voluit, in quo nondum quisquam positus fuerat. Nouum autem illud sepulchrum præsignabat nouum quid & inauditum fidẽdum nempe, quod sepultus in sepulchro iterum ad vitam rediturus esset. Item quod mors mutãda esset in somnum, maxime quo ad pios, è quo somno, suo tempore quasi in horto delitioso resurrecturi essent. Obseruandũ autem, quod in sepultura Christi nullus discipulo rũ affuisse scribitur (tametsi creditum sit Ioãnem affuisse, quod tamẽ ex litera non patet) ne putarentur corpus Christi abstulisse, & in alio loco condidisse. *Ibi ergo posuerũt eum.* Hunc igitur honorem sepulturæ passus est sibi Christus fieri ab honoratis viris, ne hostes eius dicere possent huic Nazareno non nisi viles & nullius momenti homines adhibuisse: quamuis etiam hic honor admodum paruus est, si ad eum cõparetur, quo nunc in omni terra, in omnibus ecclesiis honoratur non tanquam homo, sed tanquam Deus & homo, qui nõ amplius in sepulchro iacet, sed in cælo ad dexteram Dei sedet, & tamen nihilominus in hunc vsque diẽ manet sepulchru eius tam honorabile, vt nõ Christiani tantum, sed multi etiã Gẽtiles admirationis gratia è longinquis terris ad id ipsum videntur Hierosolymam petãt. In summa, sepulchrum Moysis ignoratur, nec admodũ refert, vbi sepultus sit: sepulchrum autẽ Christi ab omnibus scitur, & sic etiam necesse est vt ex ipso discamus, & nostram sepulturam & resurrectionẽ. Sicut enim passio Christi nostra est, sic & sepultura Christi nostra est. Cõsepulti enim sumus cum ipso per baptismum in mortẽ, &c. Hactenus igitur de his, quę Christus mudi creator & dñs, à tot & tantis in eum tam crudeliter sauentibus passus est, vt pro tot & tantis perpetuã dãnationis infelicibus pœnis, quã nostris peccatis debebãtur, diuinã satisfaceret iustitię satis dictũ est: restat, vt gratias agamus benignissime charitati ipsius, deinde vt cũ fiducia accedamus ad hũc thronũ gratię: quo misericordiam inueniamus in tempore opportuno.

euno. Præterea, vt caueamus, ne vnquã tantæ rei obliuiscamur, quin potius vulnera illa, sanguis ille, passio illa, mors illa semper ob oculos nobis præsto sint, cordaque nostra indefinenter irrigent, duritiam eorum tollant, liquefaciant, atque inter prospera & aduersa ducatum tutissimũ nobis præsentent. Postremo, vt studeamus etiam deinceps in omni timore conuersari: quandoquidem non corruptilibus auro & argẽto redempti sumus, verũm pretioso sanguine agni immaculati Christi: sicq; procul à nobis omnem mundi corruptionem arceamus, vt cũ Christus redierit, nosque tertia die resurrexerimus, hoc est, post primum diem vitæ huius, & alterum diem quietis, ad thesauros gratiæ, quos hũc recipimus, etiam beatitudinem animæ & thesauros gloriæ nobis conferat, vt similes ei & configurati corpori claritatis eius, in æterni regni hereditatem cum ipso felicissime ingredi mereamur. Amen.

1. Pet. 1.

Philip. 3.

CAPVT. XX.

Hactenus in Christi Passione nihil aliud extrinsecus in Christo animaduertimus, quàm hominẽ extreme abiectum, & à Deo longissime derelictum. nunc autem resurrectione declaratum manifeste, quod sit filius Dei, quemadmodum Paulus ait. Ab hinc igitur, ò Iuda, laudabunt te fratres tui. Iuda, inquam, magne & fortis, qui resurgens à mortuis, confelsionem & decorem induisti immortalitatis & incorruptionis. Laudabunt te fratres & amici tui heredes & participes regni tui: quia manũ tuã in ceruicibus inimicorum tuorum, & sicut catulus leonis ad prædam ascendisti, infernumque debellasti. Ceterum, quia in resurrectione Christi omnis spes nostra consistit, operæpretium duxi, ante enarrationem historiæ, pauca quadam de ipsa domini resurrectione præmittere, quo maiorem inde & fructum & cõsolationem reportare possimus. Quatuor igitur modis eadem Christi resurrectio à nobis consideranda est. Primò vt certa & indubitata historia, ac res quę certò & infallibiliter sic facta est. Ob id enim euangelistę tam diligenter & diem, & horam, & modum descriperũt huius resurrectionis, quibusq; & quoties Christus post resurrectionem suam apparuerit, quid egerit aut lo

Rom. 1.

Psal. 103

Gen. 49

Roma. 6

Hebr. 4

cutus sit, &c. ne quis de historia aut certitudine rei dubitare possit. Atque hoc cõfundamentum primo loco ponendum est. Secundò consideranda est resurrectio Christi, vt speciale quoddam opus diuinum, quo agnosci vult Deus. Huc pertinet quod Apostoli frequenter dicunt: Deus eum suscitauit, &c. vt scias Dei opus esse. Hic igitur videbis, quàm mirabilis sit Deus in operibus suis, & quę sit vera ratio operũ ipsius. Opera dei sunt, exaltare pios, humiliare impios. Exaltare autẽ incipit, cũ in summas miseras hominem cõiicit, quemadmodũ in Christo videmus, eiusq; passione & resurrectione. Sic ediuerso, humiliare incipit, cum impijs externe omnia ad nutũ & voluntatẽ ipsorum permittit. Qui autem hanc operum Dei rationem attendit, discet in cruce sperare, in prosperis autẽ timere. Præter hoc autẽ opus Dei, etiã aliud quiddam videmus in resurrectione Christi, nempe quàm potenter Deus suos etiã ex maximis periculis eripere possit, & quàm gloriose insuper eos, qui diuine voluntati seipos totos dedũt, quemadmodum Christus fecerat, remuneret. Omnia autẽ ad cõsolationẽ piorum. Tertio loco cõsideranda est Christi resurrectio, vt Euangelium ac latissimum quoddam nuntiũ, quo nobis adnũtiatur, quod Christus nedum passione & morte sua quo ad sufficiẽtiã debita nostra soluit, verum etiã resurrectione sua omnia nobis bona restituit. Mortuus est, inquit, propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Deinde etiam hoc lato nuntio nos Christi resurrectio exhilarat, quod ex ea videmus, & quidem clarissimẽ Christum regẽ & dominum nostrũ, victorem esse peccati, mortis & inferni, atque adeo omniũ malorum, quę nos olim premebant, atq; etiam nunc premũt. Quid autem letius nobis nũtari posset? Vt interim taceã, quod ex resurrectione Christi etiam nobis resurrectio adnũtiatur. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit, certo etiam credere possumus, nos cum ipso in animam nũc resurrexisse, & per ipsum olim etiã corpore resurrecturos esse. In hunc modũ resurrectio Christi nobis est Euangelium & lætium nuntiũ. Ea ipsa tñ quarto loco etiã nobis præponenda & cõsideranda est vt exemplum, in hũc videlicet finem, vt quẽadmodum Christus surrexit à mortuis, ita & nos in nouitate vitę ambulemus. Huc pertinet totum caput sextum Epistolę ad Romanos.

Rom. 4.

1. Thes. 4

Hh 4 Itemq;

Coloss. 3. Itemq; illud: Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, vbi Christus est, in dextera Dei sedens. Itemque illud Petri: *1. Pet. 2.* Christus peccata nostra in corpore suo portavit super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. In hunc igitur modum considerata Christi resurrectio ingētem nobis & cōsolationem & fructum adferet: quod vel paucis admonuisse sufficiat. Sed de his aliis plura. Ceterum, quoddam etiam Ioannes resurrectionis domini meminit, quanuis seiret alios abunde de ea scripsisse, ideo factum est, primò, quia resurrectio domini potissimus articulus est Euangelij, & fidei nostræ, imò nullum esset Euangelium, si Christus nō resurrexisset. Quomodo enim scire possemus, victam esse mortem & peccatum, si Christus, in morte permanisset? Sicut igitur per totum euāgelium Ioannes diuinitatem Christi declarauit, sic nunc in fine etiam resurrectionem Christi non omittit. In his enim duobus vel maxime sita est omnis spes & consolatio nostra, luxta hoc tamen ne redio afficiat lectorem, ea tantum adfert, quæ alij euangelistæ omiserant. Digna enim erant, quæ ad notitiam hominum conscriberentur. *Vna Sabbati.* Primo omnium Euangelistæ diem & tempus resurrectionis Christi, quàm diligentissime describunt, tum vt probarent verborum Christi veritatem, quibus sæpe prædixerat, se tertia die resurrecturum. Vt quum dixit, Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. Item, Sicut fuit Ionas in ventre ceti, &c. Item, Tradetur filius hominis, &c. & tertia die resurget. Hoc idem tempus & in prophetis predictum fuit: Viuificabit (inquit) nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Deinde tempus resurrectionis tam diligenter describunt propter mysterium, quod in illo triduo latet. Tres siquidem dies nobis ordinauit Deus: diem laboris in hac vita, diem quietis post mortem, diem resurrectionis, in nouissimo die. Hoc triduum Christus in seipso expressit: ideo nō vltra tertium diem in sepulchro mansit, vt & nos hoc triduo cōtentissimi sumus. Nam aliis filij Adam quartum diem addere volunt, diem scilicet otij, gaudij, in hac vita. Hunc diem Deus non fecit, & ideo fecerunt quadriduani, vt de Lazaro dicitur. Ceterum, quod dicit: *vna Sabbati*, id est, quod prima sabbati. Hebrei enim dies hebdomadæ expriment secundū sabbatum, quemadmodum nos secundum Ferias, & Pagani se-

cundū planetas. Primā autē Sabbati vel septimane diē Christi resurrectioni suæ elegit. Primò, vt opus redemptionis responderet operi creationis. Sicut enim prima die lucē creauit externā, & diuisit lucē à tenebris, sic hic prima die hebdomadæ verus sol ortus est, & pij ab impijs diuisi & segregati. Secundo ideo prima die surrexit, vt doceret resurrectionem suam esse exordium nouæ vitæ & aurei seculi, &c. Quoddam etiam Ioannes non dicit prima Sabbati, sed vna Sabbati, phrasis est Hebraica. Sic enim & in Genesi dicitur: Factū est mane & vespere dies vnus, hoc est, primus. Deinde etiam ideo non prima, sed vna Sabbati dixit, propter singularem & vnicam eius diei gloriam. Est enim vere festa dies, vere beata dies, nobilitas anni, mēsis decus, arma dierum. Pulchritudine huius diei Paradisus restoruit, cælum purpuratum est, angeli candidati, homines exhilarati. Denique hæc est illa dies, quam fecit dominus. *Veni Maria Magdalene, &c.* De alijs mulieribus nihil scribit Ioannes, quia hoc satis in alijs expressum est. De Maria autem, quod alij omiserunt in medium profert. Nā Marcus quidem dicit, quod Christus primò apparuit Mariæ huic, sed quomodo hoc diffusius scribere voluit, ideo Ioannes hæc notatu digna. Nec mirum quod Christus huic mulieri primò apparuit: quod enim alijs de ipsa dicitur, quod dilexit multū, hoc vere etiam hic in ipsa videmus. Sicut igitur prius multa ei peccata dimissa sunt, eo quod dilexit multum: sic nunc ei singularis gratia præstita est, quia dilexit multum. Primum dilectionis signum est, quod vix Sabbato quieuit, omne ei tempus longum erat sine Christo, alijsque gaudentibus, ipsa solum Christum cogitabat. Denique statim post Sabbatum surgit ad ministrandum Christo. Secundum dilectionis signum est, quod nec nocte quieuit. Si enim (vt hic dicitur) mane, dum adhuc tenebræ essent, peruenit ad monumentum, certum est quod nocte exiit: maxime, quia non Hierosolymis, sed Bethaniam habitabat. Est & hoc non paruum dilectionis signum, quod sicut Christū viuum, docentem, operantem, patientem, quo ad poterat secuta erat: sic nunc etiā mortuum sequitur: quo vel vno facto oēs nos confundit. Pauci siquidem sunt, qui vel docentem Christum sequuntur: pauciores, qui operantem: paucissimi, qui patientem sequuntur, ne dicam

Gene. 1.

Ibidem.

Psal. 117.

Marc. 16.

Luc. 7.

dicam morientem. *Vidit lapidē reuolutum.* Apud Marcū mulieres colloquantur. Quis reuoluet nobis lapidē? Appropinquant autem viderunt eum reuolutum. Nam secundum Matthæum, angelus Domini eum reuoluerat, nō vt Christus exire posset, sed vt mulieres sepulchrum corpore vacuum videre possent. Quod autem mulieribus illis contigit, etiam nobis contingit: pergentibus enim ad sepulchrum Christi, hoc est, ad pœnitentiam, qua Christo cōsepelimur, multa nobis obstacula occurrunt, quæ videtur impossibilia, cum autem perseueramus, videbimus ea omnia per dei gratiam facilia, tantū ne statim difficultate pœnitentiæ terri, retrocedamus. Præterea, quod Magdalena vidit lapidē reuolutū à monumento, fructus est resurrectionis Christi. Per ipsam enim etiā nostra monumenta aperta sūt, certaque spes resurgendi nobis data. Si enim credimus, quod Iesus mortuus est & resurrexit: ita & Deus eos, qui dormierunt per Iesum adducet cum eo. *Cucurrit ergo ad Simonem Petrum.* Aperto sepulchro nihil aliud in mentē veniebat, ei, quàm corpus Christi sublatū esse (sic enim afflictis semper maiora mala occurrunt) nec tantum gaudium sperare poterat, Christum scilicet resurrexisse. Oblita itaque sui ipsius, nec cogitans an decorum sibi vel indecorum esset, currit ad apostolos, vt certius aliquid cognosceret de Iesu. Urgebant eam metus & spes: metus, ne Iudei ignominiam aliquā corpori Christi irrogarent: spes autem, si forte discipuli corpus abstulisset, aut certius aliquid de ipso comperit haberent. Hæc sunt duo calcaria, quibus vrgemur ad cursum, timor & spes. Videtur autem prudentiam mulieris. Non Iudæis nuntiat Christum ablatum, ne inde gauderent hostes: sed nec omnibus discipulis hoc nuntiat, ne nimium terrerentur: verum tantum primoribus, Petro & Ioāni. Hi enim duo primi erant inter discipulos, denique sibi inuicem familiariores & frequentius coniuncti. Simul enim Christum comprehensum secuti sunt, simul quoque principibus sacerdotum responderunt: Obedire oportet Deo magis quam hominibus: simul ascenderunt in templum ad horam orationis nonam: simul quoque ad Samaritanos missi sunt. *Tulerunt Dominum, & vestimus vbi posuerunt.* Quam longe aliter affecta fuit mulier hæc, quam nos. Pro summo damno ducit perdidisse Christum, hinc ipsius lachrymæ do-

2. Cor. 16.

Matt. 28.

1. Thes. 4.

Ioan. 18.

Act. 5.

Act. 3.

Act. 8.

lor, querelæ, & sollicitudo: nobis longe aliamens est, temporalia damna statim sentim? & dessemus, de spiritualibus nihil curamus. Obserua hic, quomodo Deus suos incipiat consolari. Dixit Christus: Post tres dies resurgam. Item: Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum. Nunc autem cum tertia dies adesset, primo omnium audiunt, etiā corpus Christi sublatum esse à monumento, & quod maius est, nec quenquam scire, quo peruenerit. Quid hic putas animi fuisse apostolis, alioquin satis conturbatis propter mortem Christi? Hoc tam triste exordium habuit paschalis solennitas, quo ad discipulos. Sic incipit Deus consolari. Non abs re igitur de ipso scribitur: Dominus prius mortificat, deinde viuificat: Deducit ad inferos, & reducit. Vere enim hoc Magdalene nuntio, quasi in infernum eos duxit, sed postea reduxit, vt sequetur infra. *Exierunt ergo, & venerunt ad monumentum.* Etiam ipsi inter spes & metum fluctuabant, nec cuiquam eorum in mentem veniebat, quod Christus tam sæpe dixerat se resurrecturum. Tanta est vis tērationis, quod facit obliuisci omnium, quæ audiui? Merito igitur admonuit Christus: Orate, ne intrētis in tentationem. Videmus etiā hic, quàm arduū sit in tentatione bene sperare aut credere, vt vere hic impletū sit, quod Christus dixit: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Si in apostolis non inuenit, quid de nobis sperandum est? Videmus itē, quibus se hoc die apostoli occuparunt. Summum eorum studiū & desiderium erat, Christum vel inuenire, vel inuestigare quod peruenerit. Bonum studium. *Currebant autem duo simul, &c.* Non leuitatis erat, sed pietatis cursus ille. Non enim ad vanitates mundi, sed ad sepulchrū Christi festinabant. Quod Ioannes præcurrit, Christianum feruorem indicat, quo quis que pro virili sua contendere debet ad Christum. Vnde Paulus: Sic currite, vt comprehendatis, &c. Linteamina Christus in sepulchro reliquit: tū quia resurgens, ad immortalitatem nihil opus habebat huiusmodi externis tegumentis, cum iam decorem indutus esset, & fortitudinem, quæ vera vestis est, sine qua nūquam satis nos obtegere possumus, etiam si coram hominibus egregie videamur vestiti & tecti: tum etiā ad testimoniū fidei linteamina reliquit contra Iudæos, qui mentiebantur apostolos furatos esse corpus Christi. Hoc enim si fecissent apostoli,

Ioan. 16.

1. reg. 2.

Matt. 26.

Luc. 18.

1. Cor. 9.

Psal. 92.

postoli, nec linteamina reliquissent, imò nec tantum temporis habuissent ea à corpore separare, ut quæ ipsi corpori propter myrrham agglutinata essent, Ioannes ergo videns sola linteamina, non introiuit: non enim linteamina, sed corpus Christi quærebat: Petrus autem, etsi diligentius cuncta perscrutaretur, videretque nedum linteamina, sed & sudarium separatim positum, &c. quod vel solum docere poterat non furto ablatum esse corpus, nihil tamen vel ipsi vel alteri discipulo tale in mentem venit, sed simpliciter credebant corpus Christi ablatum, cuius causam subdit. *Nondum enim sciebant scripturas, &c.* In prophetis enim frequens fit mentio de resurrectione Christi. Sic in Psalmo: *Nō derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuū videre corruptionē* Et iterum, *Tu autē Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.* Et Sophonias: *Expecta me in die resurrectionis in futurum.* Et Osee: *Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.* Cæterum per hos duos discipulos currentes ad sepulchrum Christi, duo populi signantur. Per Ioannem, qui citius cucurrit, & prior ad monumentum peruenit: visis tamen linteamibus non introiuit, signantur Iudæi, qui priores ad Christum peruenerunt, sed videntes linteamina, non introierunt, quia videlicet tribulationes passionis Domine, quibus quasi linteamibus cinctus & ligatus fuit, in tantum erubuerunt, ut resiliere etiam eorum qui iam crediderant ex eodem populo plurimi, fieretque illis Christus crucifixus lapis offensionis & petra scādali. Per Petrum autem, qui posterior quidem venit, sed introiuit, nec tantum linteamina, sed etiam sudarium vidit, signatur Gentilis populus, qui tarde quidem ad fidem peruenit, verum Iudæis foris remanentibus, credendo introiuit, nec solum attendit, quid pro hominibus pertulit Dei filius ex infirmitate humana, sed etiam illud, quod est & erat Deus, antequam fieret vel assumeret de nostro, in quo daretur. Sudarium namque, quod fuerat ad caput eius, recte illud significat, quod erat in principio verbum, quod erat apud Deum, quod erat Deus. Hoc vtrunque videt & adorat qui posterior venit Gentium populus. Adorat, inquam, & confitetur, quia Christus Dominus & verbū patris est, per quod factus est mundus: & caro vel filius hominis est, per cuius passionem salua-

rus est mundus, Iudæi tantum vident linteamina, hoc est, humanitatem Christi, non autem sudarium, hoc est, diuinitatem eius, ideo offenduntur in ipso. Recte autem dicitur sudarium illud non fuisse positum cum aliis linteamibus, sed separatim, quia scilicet in Christo etsi passibilis fuit humanitas, impassibilis tamen permansit ipsius deitas. Quod autem sudarium etiam inuolutū fuisse dicitur, significat Christi diuinitatē, nec initium habere nec terminū, quomodo rei quæ inuoluta est, nec initium nec finis cernitur. Dicitur autem inuolutum in vnum locum, quo significatur, quod Deus in scissura mentium non est. Vna enim columba vnum est corpus Christi, ecclesia scilicet. Et in hoc solo & vnico loco sacramentum & veritas est, quæ scindi vel diuidi non potest. Vel aliter, Petrus fidei personam agit, id quod patet ex confessione eius; Ioannes autem, qui multum diligebatur à Christo, charitatis personam agit. Iam fides habet tarda incrementa & progressus testudineos: Non enim mox est integra & ex omni parte absoluta, verū quò tardius progreditur, eò audacior animo erumpit in pericula, tentationes, cruces, & mortem: hoc est, quod posterior quidem venit Petrus, sed prior ingreditur. Caritas autem nimio calore & amoris vehementia audet pro amato quippiam vel ultra vires tentare, sed solet nonnunquam in medijs cursibus auerti: sic Ioannes auide currit, sed nō intrat. Vel per Ioannem præpropera deuotio significatur, quæ non diu durat: per Petrū autē firma & constans deuotio, &c. *Abierunt ergo discipuli iterum ad semetipsos.* Non inuenerant Christū, sed nec angelos viderant, nec aliquem, qui eis ostendere posset Christum. Iterum igitur abeunt, desperatores quàm in morte Christi fuerant. Præsentem enim corpore, aliqua spes affulgebat vel ex mortuo. Sed quid spei reliquū erat, postquam non solū viuū, sed & mortuum corpus ablatum putabant? Omnia igitur desperata videbantur. Vbi iterum videmus, quid Deus cum suis agat, corda discipulorum accedit ut quærant, & differt tamen ne inueniant, ut infirmitas animi ipso suo errore cruciata, purgator fiat ad inueniendum, & tanto validius teneat, quā ro tardius inuenit quod quærebat. Deinde, etsi præsens corpore aderat, tamen ab oculis eorum subdlexerat corpus suum, ut discerent in ipso non carnalia aut visibilia quæ-

Cantic. 6

Mat. 16

renda pro ratione carnalis charitatis, sed spiritualia. Possumus quidem & debemus etiā externa à Christo quærere & sperare, verū nō carnali desiderio, sed spūali fide. Quæcunque enim ex fide quæruntur, spiritualia sunt, etiā si maxime per sese corporalia sint. Abierunt, inquit, ad semetipsos: quod enim aliās irent, cum omnibus propter Christum infensū essent? Vere item, quum nondū scirent scripturas, abiisse dicuntur ad semetipsos. Nam e contra, vbi scripturas intellexerunt, abierunt supra semetipsos, loquentes Christi sensu, non suo: & probantes, quia non tulerūt Dominum de monumento, sed quia Dominus surrexit de sepulchro soluris doloribus inferni. Iuxta quod impossibile erat, teneri ipsum ab eo, &c. *Maria autem stabat ad monumentū.* Estuans amore, nesciebat quid faceret, sine Christo non poterat, viuere nec eū ibi inueniebat, & vbi quæreret, ignorabat. Stabat igitur: tātō em cordis ferebatur incendio, ut nec tenebrarum caligine, nec Iudæorum immanitate retraheretur à sepulchri visitatione, & recedentibus discipulis non recedebat. Vnde contingit, ut eū sola tunc videret, quæ remansit ut quæreret. Virtus enim boni operis, in patientia est. Pulchre autē hanc præ omnibus mulieribus manus resurgētis pio desiderio ligatam ad sepulchrum suum retinuit, ut secunda resurrectionis ipsa nuntia fieret, in qua primæ resurrectionis opus notissimum atque celeberrimum factum fuerat. Prima autē resurrectio est resurgere à peccatis qua resurrectione mulier hæc prima vel notissima respirauit: quia cū esset in ciuitate peccatrix, ut aliqui volunt, lachrymis lauit pedes Christi. Perdito igitur Domino dulcerei erat, vel in loco manere, vbi ille fuerat. Stabat autem plorans: quid enim aliud faceret? Tunc tempus est plorandi, cum Dominum perdimus. Hinc Hieremias: *Ideo ego plorans in nocte, quia longe factus est à me consolator, &c.* Non frustra autem se ad lachrymas conuertit: quicquid em vnquā voluit, lachrymis obtinuit. Flēdo obtinuit peccatorum remissionē, itemq; fratris resuscitationē. Fructū igitur lachrymarum experita etiam nunc se ad lachrymas conuertit: nec eam sefellit spes eius. Lachrymis enim etiam nūc extorquet consolationem de resurrectione. Ex hoc loco discimus, quod triplices sunt lachrymæ quæ Deo placent: cōpunctionis scilicet, compassionis, & deu-

Acto. 2.

Luc. 7.

Thre. 1.

Ioan. 11.

tionis, Cæterum in eo quod foris stabat plorans Maria, Ecclesiæ de gentibus typū præse ferebat. Primitiua namque Ecclesiæ, scilicet à iusto Abel, vsque ad illum, qui in cruce confessus est latronē, iam intra sacramentum Domine passionis recepta, peccatrix gētilitas foris remanserat: quia videlicet nō illam sanguis Christi à peccatis lauerat, quæ fidem eius non habuerat. Et quanuis nondum ploraret, plorare tamen habebat cōfiteōdo peccata. Sic Eunuchus ille foris ad monumentum stabat: scripturam enim Esaiæ, *Acto. 8.* quam legebat, non intelligebat. Sic & Cornelius Centurio foris stabat, faciens eleemosynas, & deprecans Deum, nihil tamen adhuc de Christo sciebat. *Dum autem fletet, prospexit in monumentum.* Sæpe in monumentū prospicit, quia semper sperabat eum inuenire, vbi eum sepeliebat. Sic enim & nos, quū aliquam rem perdidimus, quāuis huc illucque discurramus, tamen sæpe ad eum locū respicimus, in quo habuimus. A manti enim semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis: & quanto minus inueniebat, tanto magis ardebat: quia sancta desideria dilatione crescunt: si autem deficiunt, desideria non sunt. *Vidit duos angelos in albis sedentes.* Obserua primo, quod apostoli etiam si sepulchrū visitassent, nullum tamen angelum viderunt, quia statim recesserunt: hæc autem, quia permansit, Angelos vidit, non vnum, sed duos imò etiam Christum ipsum: quo docemur, quod qui in vocatione Domini perdurant, nunquam desperati relinquuntur. Sic filij Israel in deserto cibo & potu destituti, auxilium accipiunt à Domino. Idem contigit Helix, &c. Sic & Maria hæc, quia Christum spirat, Christum desiderat, nondum quidem fide, sed charitate eximia non discedit à sepulchro, manet in officio, proinde consolationibus non destituit. Obserua, secundo, quod apud omnes Euangelistas leguntur Angeli apparuisse in resurrectione Domini. Tunc enim per sanguinem Christi pacificata erant quæ in cœlis, & quæ in terra sunt. Duos autem vidit angelos, quia duo sunt Angelorum officia, assistere scilicet, & ministrare, quæ ex eo tempore nobis exhibere cœperunt perfectius, quàm prioribus temporibus. Sedentes autē vidit Angelos, quia quicquid apud Deum est, quiescit. Vestes albæ, & naturæ ipsorum puritatem & gaudium præ se ferebant. Apparuerunt autem sedentes

Acto. 8.

Acto. 10.

Exo. 16.

Re. 17.

Colof. 1.

9sa. 15.

Psal. 40.

Sopho. 3.

Osee. 6.

1. Petr. 2.

Ioan. 1.

sedentes ad caput alter, alter ad pedes, vt mulieri translatum corpus Domini putanti significaret, neminem potuisse sanctissimo corpori vim inferre, quod ab Angelis defendebatur. Sicut autem plorando inclinata mulier hæc Angelos vidit, & percunctantes audire meruit: sic futurum erat, vt gentilitas peccata sua deslendo se humilians, sanctis Apostolis vel prædicatoribus (qui vtique angeli Domini exercituum sunt) innoresceret, & ab illis dulcedinem æternæ consolationis acciperet. Rectè autem per duos Angelos ad caput & ad pedes sedentes, intelliguntur Apostoli & prædicatorum, quia videlicet vnum eundemque Christum, & Deum esse ante secula & hominem factum prædicant in fine seculorum, Et vtriusque vocibus Testamenti incarnatum, passum, mortuum, & sepultum, ac resuscitatum probant verum Dei filium. In cuius figuram etiã duo Cherubim, qui propitiatorum tegebant, sese inuicem aspiciabant, versis vultibus in propitiatorum. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur. Duo igitur Cherubin, vtunque Testamentum: propitiatorum eum significat, qui est propitiatio pro peccatis nostris. Dū igitur vetus testamentum hoc faciendū denuntiat, quod nouum de Domino factum clamat, quasi vtique Cherubin se inuicem aspiciunt, dum vultus in propitiatorum vertunt. Nec em̄ a suo aspectu discrepant, quæ dispensationis eius mysterium concorditer narrant. *Mulier quid ploras?* Non lachrymarum causam querunt, quam certe non ignorabant, sed vt re ipsa patet, ne lachrymetur admonent. Quasi dicerent: Plorare noli: nõ enim habes causam plorandi, sed potius gaudendi. Non morte & interitu destructo, lachrymarum tempus non est. Et quum Dominus resurrectione sua humanum genus ad vitam reuocauerit, cur tibi plorandum est õ mulier? Plorant alij, qui Christum crucifixerunt, qui pœnitentiam non egerunt, quibus imminet æternus luctus: tu noli plorare, cuius consolatio in ianuis est. Nam non tristitia, sed læta venimus nuntiare tibi, &c. *Quia tulerunt Dominum meum, & nescio, &c.* Causam luctus sui exprimit, & quidem iustissimam. Magnus, inquit, me dolor flere compellit, magna tristitia viscera mea coarctat. Quod vnum mihi elegerã, modo perdididi. Tulerunt Dominum meum: Meum, inquam, quem elegi, cui me addixi, a quo omnia speraui, &c. Vide propter quid hæc mu-

lier ploret, non propter amissas diuitias, sed propter absentiam Domini. Nobis lõge aliam es, &c. Emphasim autem habet quod dicit: *Dominum meum.* Et si enim Dominus sit omnium: specialiter tamẽ est Dominus pœnitentium. Iuxta illud: Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Specialiter item est Dominus lugentium. Iuxta illud: Tibi derelictus est pauper, &c. *Hæc cõdixisset, cõuersa est retrorsum.* Retrospicit, vel quia splendorem angelicorum vultuum & vestium diu ferre non potuit, vel vt ex impatiẽti amore hinc inde prospiceret, si quid fortè de Christo percipere posset: vel potius quia vidit angelos cuidam retro eam assurgere & reuerentiam exhibere. Vel etiã ideo retrospicit, quia non satisfaciebat ei Angelorum conspectus. Non enim Angelos, sed Christum quærebat. Magnum quidem est, Angelos videre, audire, &c. Nondum tamen cor nostrum certificatur, donec Christus seipsum nobis reuelat. Oportet enim omnes esse a Deo doctos. Cæterum exemplo huius mulieris etiam nos oportet conuerti a creaturis, si volumus Dominum videre. Qui enim, inquit, non renuntiat omnibus quæ possidet, nõ potest meus esse discipulus. *Vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est.* Hic vides, quam verè dictum sit: Prope est Dominus his, qui tribulati sunt corde, itemque, omnibus inuocantibus eum in veritate, Et iterum: Non longe est ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Putabat mulier hæc Christum, longe abesse, imò omnino perditum, & ecce proximus adstat ei. Sic de nobis. Nunquam propior adest Deus, quã cum putatur abesse. *Vidit autem Iesum stantem.* Resurgens enim a mortuis, iam nõ moritur, mors illi vltra non dominabitur, &c. In hunc modum etiam Stephanus vidit eum stantem a dextris Dei. Adstat quippe Christus nobis: Assistit & vultui Dei pro nobis. Quod autem Iesum non cognouit, incredulitas fecit: quia enim fides de resurrectione nondũ habebat, ideo talis apparuit ei Christus in corpore, qualis apud eam erat in mente. Amabat, & dubitabat, ideo videbat & non cognoscebat. Videmus etiam hic, quid Deus agat cum suis. Adest eis, & tamen plerunque se occultat, non ob aliud, quã vt ardentius queratur, requisitus cum gaudio inueniatur, inuentus cum sollicitudine teneatur, tentus non dimittatur. *Mulier, quid ploras?*

Malac. 3

Exod. 25

1. Ioan. 2.

Ioan. 6.

Luc. 14.

Psal. 34.

Psa. 144

Acto. 17.

Rom. 6.

Act. 7.

Hebr. 9.

ploras? Quem quæris? Iterum eam reuocat a fetu, id quod & Angeli fecerant. Quid, inquit, ploras in tanto gaudio, quod hodie mundo obuenit? Quem quæris, cum præsto sim? Aperi oculos fidei, & videbis me: nihil aliud tibi deest, quã quod fidem non habes. Absterge igitur lachrymas, habes iã quem quærebas, ego tibi causa sum lachrymarum, quasi mortuus & monumento subblatus, verum quoniam viuus & adsum, omissio fletu, gaude iam & triumphas, &c. Videt hic iterum, quid Deus agat cum suis, interrogat eã quasi nesciat quid ploret, quid quærat, cum tamen omnia sciret: sic nobis interdũ videtur ignorare nostras & angustias & desideria, quum tamen nihil minus ignoret, *Domine, sicut sustulisti eum, dicit mihi, &c.* Non responderet ad interrogata, sed quasi amore ebria putat omnes scire quid ipsa doleat. Ob hanc causam non dicit *Quæro Iesum:* aut, *Si tu Iesum sustulisti, &c.* Sed tantum: *Si sustulisti eum, &c.* Sic & duo illi discipuli euntes in Emaus, quum ipsi de Christo solliciti essent, putabant omnes idẽ facere: Tu solus, inquit, peregrinus in Hierusalem, & nescis ea quæ acta sunt? Vide autem huius mulieris amorem & audaciam. Ioseph non fuit ausus tollere corpus Iesu, nisi nocte & consensu Pilati: hæc autem non noctem præstolatur nec Pilatum reueretur, sed audacter promittit: Ego tollam, quũ tamen hoc supra vires ipsius esset. Verum hæc est natura amoris. *Dicit ei Iesus, Maria.* Non se diutius potuit continere Iesus, quin se ostenderet tam studiose quærenti & ardenter amanti. Non em̄ obliuiscitur misereri Deo. Huius figura præcessit in Ioseph, qui quum alium se simulasset esse erga fratres suos, tandem compassione victus, seipsum continere non potuit. quin se ostenderet. Proprio autem nomine eam compellat, vt verũ appareat, quod dixit de pastore bono: Proprios oues vocat nominatim. Et iterum: Ego cognosco oues meas, &c. Deinde vides, quod Christus potissimũ verbo se indicat & manifestat: alioqui etiam si præsens sit, non tamen cognoscitur, nisi verbo se aperiat. Si igitur vis Christum videre & cognoscere, audi verbum eius: nam faciem eius hoc tempore videre non poteris. *Rabboni quod dicitur magister.* Optima responsio, agnoscere Christum vt magistrum & doctorem, quã doquidẽ se verbo manifestat. Hic vide mutationem dexteræ excelsi, quam facile deus

Luc. 24.

Psal. 76.

Gene. 45

Ioan. 10.

Psal. 76.

omnem tristitiam auferre potest. Vnũ verbum dixerat, & statim conuersus est dolor magnus in gaudium magnum, lachrymæ doloris in lachrymas amoris. Mirã siquidẽ dulcedinem ex verbo Christi sensit, vnde et statim eum agnouit. Bene igitur Petrus dixit: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Sicut igitur vnũ Christi verbum tantæ fuit efficacitæ, vt Magdalenam omnem auferret tristitiam: sic vere vnum Dei verbum fide arreptum, potens est hominẽ a desperatione præseruare, &c. Discamus exẽplo huius mulieris, plorare propter Christi absentiam, desiderare præsentiam, amare, quærere, nihil externum formidare, nec aliam cõsolationem admittere, præter eam quæ a Deo est. *Noli me tangere: nondum enim ascendi, &c.* Ex hoc verbo colligimus, quod Magdalena non contenta Christum vidisse, audisseque, sed etiam tangere eum cupiebat, id quod consueuerat. Sic & ante passionem pedes eius vnxit & lauit: hæc enim est natura charitatis. Iuxta illud: *Qui edũt me, adhuc esurient, &c.* Sic Dauid: *Quemadmodum, inquit, desiderat ceruus ad fontes aquarũ, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Videmus etiam hic ingenium hominis in angustia positi, is non contentus est verbo Domini, sed insuper cupit videre & habere Deum: quam ob causam Deus verbo suo externa signa addidit, vt vel sic imbecillitati nostræ condescenderet. Cæterum, quod Christus Magdalenam tam ardentem amantem a contactu suo repulit, durum videtur, cum ante passionem suam nullum omnino quatumuis immundum repulerit. Nunquid igitur alius effectus est Christus post resurrectionem, quã prius fuit? Et qui prius benignè omnes ad se inuitavit, nunc etiam sanctissimos a se repellat? Nequaquam. Non auersatur Magdalenam. Quomodo enim ipsi præ aliis diligenti negaret, quod aliis mulieribus eo ipso die concesserat? Accesserunt (inquit Matthæus) & tenuerunt pedes eius. Nec ad ipsam solũ pertinet verbum hoc. Imò nec de corporali tactu hic loquitur, id quod patet ex eo, quod subdit: Nondum enim ascendi ad patrem meum, quasi postquam ascenderit, eum in terra posita tangere potuisset. Aliud igitur tendit verbum hoc. Ac primò quidem vere est verbũ gloriæ ac gloriôsæ victoriæ. Quasi diceret: Hactenus etiam impij homines verberibus & sputis me tangere potuerunt, imò & mors ipsa

Ioan. 6.

Ioan. 12.

Eccle. 24

Psa. 41

Matth. 11.

Matth. 28.

ipsa me inuasit, &c. Nunc omnibus aduersarijs dico: *Noli me tangere*. Nihil enim amo do in me poterunt. Secundò est verbù con solationis. Quasi diceret: Nunc quidè per fectè mihi iungi desideras, sed frustra, sine, vt prius ascendam ad patrem, sine, vt prius transeat seculum hoc: in alio seculo me ple nè habebis, interim cõtenta sis oportet vet bo meo. Nam, in hac vita me visibiliter præ sentem non habebis. Tertio hoc verbo etiã nos docet, quomodo deinceps cum æstima re debeamus. Quasi diceret: Hactenus me ipsum ad eò exinanisui, vt homo factus, inter homines conuersatus, tangi & videri potue rim, imò & vtero matris concludi: nunc au tem latior effectus sum, quàm vt manibus apprehèdi possim. Huc pertinet, quod Pau lus ait: Vt possitis comprehendere, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profun dum, &c. Hæc autem longitudo, latitudo, sublimitas, & profunditas Christi, nihil aliud est, quàm quòd sedet ad dexteram pa tris, hoc est tam latè regnũ occupat, quàm pater occupat, est quæ eiusdem potentie, sa pientie & maiestatis cum eo. Docet item hoc verbo, se deinceps velle omnium maxi me cultu spiritali coli. Quasi diceret: Ha ctenus ante passionem me lauisi, vnixisti, mihi corporaliter ministrasti: nunc alius & perfectior cultus exigitur, internus scilicet & spiritalis, nempe fides, spes, charitas, his me deinceps tangere & comprehendere cu ra, nõ manibus corporalibus. Præterea hoc verbo præostendere voluit, quòd Gẽtilitas, quæ per Magdalenam (vt supra dictum est) significata est, cum visura & comprehen sura non esset, nisi post ascensionem suã. Do cuit item hoc verbo, quomodo suos hic tra ctare velit, nempe eo modo, quo Magdale nam, cui aliquid quidem consolationis in dulsit, sed non quantum ipsa voluit. Sic in hunc vsque diem agit Deus etiam nobiscũ. Demũ hoc verbo monentur omnes impij, ne temerè in Christum peccet: *Noli* (inquit) *me tangere*. Durum enim est contra stimulũ calcitrare, &c. *Nondum enim ascendi ad patrem meum*. Causam reddit, cur contactum pro hibuit: *Nondum* (inquit) *ascendi*, hoc est, non dum credis me ascendi ad patrem & Deo equalem esse, quia adhuc me inter mortuos quæris. Quomodo igitur mihi placere pos set externum tuum obsequium, cum inter nus cultus tibi desit, fides scilicet viva? Si vere me colere vis, crede etiam me ad pa

trẽ ascendisse. Deinde non dũ ascendi ad patrem hoc est, necdum Spiritũ sanctũ nisi sine spiritu autem sancto nemo dignus est tangere Christum; imò sine spiritu sancto nescimus quidem, quo modo vere Deus colendus sit. Prius igitur quare Spiritum sanctum, is te docebit, quomodo Christũ tan gere & colere debeas, imò dignũ te faciet, vt audeas Christum tangere. *Sed vade*. Hic iterum vides, quid cum suis agat, Mariam & voce & suo conspectu consolatus fuerat, nunc autem se denuò abscondit, ac diutius cum ipso permanere cupientem, abire iubet, & aliis quoque nuntiare quæ ipsi reuelata erant. Sic pius quisque solius Dei contem plationi inherere cuperet, ac eius dulcedine percipi, interim autem Deus eum mittit ad proximum suum: Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo. Cæterum, etsi Dominus Marię negauit contactum corpo ris sui, illico tamẽ duplicem mercedem per seueratię & lachrymarum illi reddidit. Nã in ea prima vnuersum mulierum genus à mœrore & lachrymis ad lætitiã reuocauit. Quemadmodum enim in Paradiso mulier, quia diabolo ministrauerat, audiuit in dolo ribus se parituram filios: ita nunc in orto à maledictiõẽ liberata, plorare prohibetur. Altera merces est, quia mittitur ad discipu los nuntia, vt hoc Euãgelium eis præferret. Et quemadmodum prima mulier nuntium mortis attulit viro, sic hæc e contra nuntiuũ vitæ & salutis. *Diũ ad fratres meos*. Fratres eos nominat. Primò, vt ostendat se veram car nem, integram, totamque humanam natu ram habere post resurrectionem, sicut & ante habuit. Secundò, vt det ipsis fiduciã ad se redeundi, qui propter fugam ab ipso poterat formidare plus æquo. Tertio propter nostram instructionem, ne exaltati despiciamus eos, cum quibus tẽpore paruitatis nostræ conuersabamur. Maxime autem hoc cognomine, *Fratres* indicat suã resurrectio nis communionem. Quid enim hoc aliud est, quàm apostolos & quotquot per verbũ ipsorum credunt, & euãgelio obediunt re surrectionis Christi participes esse? Nam si fratres sumus, oportet & cohæredes esse. Et quid maius meliusque nobis contingere po tuisset, quàm vt fratres Christi simus? Hic est autem verus fructus resurrectionis, &c. Obserua, quòd solis his, qui fratres Christi sunt, tam lætum nuntium perfertur. Ad so los enim eos pertinent promissiones Euan gelicæ,

gelicæ. Quare non est, quòd impie viuentes de eisdem promissionibus gloriantur. *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum*. Sensus est, Dic apostolis, me per resurrectionem in gaudium & gloriam Dei patris intrare, me in omnia paterna bona ingredi, & posside re regnum Dei patris. Vide autem empha sim verborum. Primò magnum est, quod dicit: *Ascendo*. Hoc enim omnes appetimus, sed non omnes scimus verã ascensionis viã. Hinc est, quòd & angelus & homo ascende re cupientes, ceciderunt, Quilibet ipsorum dixit: *Ascendo*, sed falso, Solus Christus ve rè dicere potuit, *Ascendo*, ideo ipsum secu rè possumus imitari. Signanter autem dicit: *Ascendo ad patrem*. Hoc enim vere est ascen dere, Deo appropinquare. Quo magis à Deo recedis, eo magis descendis. Vis ascendere? appropinqua Deo. Addit. *Et patrem vestrum*. ad consolationem nostram. Quasi diceret: Mea passione iam effeci, vt qui meus pater erat, etiam pater vester sit. Non igitur est, quòd nimis timeamus, si tam potentem ha bebimus patrem: Si Deus pro nobis, quis cõ tra nos? Signanter autem dicit: *Patrem meum & vestrum*, cum poruisset dicere, *Ascendo ad patrem nostrum*. Verum etsi Deus etiam pater noster sit, longe tamen aliter pater noster est, quam pater Christi. Ipsi siquidem pater est secundum naturam: noster autem per adoptionem. ad hoc significandum tam distincte loquitur. *Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum*. Obserua, quòd ante pas sionem dicit: *Vado ad patrem*, hic exprimit quòd etiam noster pater sit: hic est enim fru ctus passionis. Addit *Deum meum & Deum vestrum*. Deum suum nominat, propter hu manitatem. Sicut enim sua nobis dedit, sic & nostra assumpsit. Sed quid (inquis) hoc ad nos, quòd ipse ascendit? &c. Multum per omnem modum. Hinc enim primo scimus nos habere aduocatum apud patrem, &c. Se cundo speramus etiam nos eo peruenturos, quo Christus ascendit. Caput enim sequen tur membra, & vbifuerit corpus, congrega buntur & aquilæ. Præterea hinc discimus quo tendere debeamus, nempe eo, vbi Chri stus est in dextera Dei sedens. Obserua au tem: quòd Christus sicut imminente passio ne primum dixit, *Vado ad patrem*, sic post resurrectionem primum dixit. *Ascendo*. Non enim pater aditus ad vitam, nisi post mortem. Nisi enim granum frumenti moriatur, solum & infrugiferum manet. *Venit Maria Magda*

lena & nuntiauit. Hic iterum vides, quòd Deus magnifica sua opera per humiles & abiectos exequitur & perficit, vt ipse solus glorifice tur: Quæ infirma sunt mundi accipit, vt con fundat fortia. Vide item, quàm diligenter Maria iniunctum Domini mandatum exe quitur, nihil amplius respondat, nihil causa tur, sed simpliciter vadit & nuntiat: Vidi Do minum, & hæc dixit mihi. Hinc discat quilibet vocationi suæ inferuire, quàm diligenti sime, &c. *Cum autem esset sero die illo vna sabbatorum*. Hactenus discipuli tota illa die fuerant in mœrore, tristitia & dubi tatione: nunc autem tandem apparente Chri sto, omnia hæc tolluntur, & succedunt gau dium & hilaritas. Vide autem hic primo, quid Deus cum suis agat. Summo mane sur rexerat Christus, & tamen cum iam sero es set, primum apostolis apparet, quos tota die dubios reliquerat, quique iam desperabant se Christum ea die visuros. Sic & nobiscum agit Deus, Mane surgit, imò semper paratus est adiuuare, sed interdum sero venit, cum omnia videntur desperata. Iam quantum cunque sero veniat, certo tamẽ venit ad suos nec eos inconsolatos relinquit. Hinc Pro pheta monet: Si moram fecerit, expecta eum quia veniens veniet. Deinde, etsi Christus sero quidem venit, interim tamen tota illa die crebris nuntiis discipulorum corda excitat, paulatimque noctem tristitiæ excutit. Sic primo veniunt & nuntiant mulieres, deinde duo discipuli ab Emaus. Sed & hoc inter discipulos auditum erat, quòd Domi nus surrexerat & apparuerat Simoni. Tot tantisque nuntiis discipulorum corda inter im excitabat, etiam antequam ipse veniret. Sic nobiscum quoque agit, etsi non statim nos liberat à malis, interim tamen, si attendi mus, non parua beneficia nobis præstat, quæ quasi nuntij sunt, Dominum suo tem pore certo venturum & adiuturum. Præte rea ante noctem suos consolatur, ne abun dantiori tristitia absorberentur, quando qui dem nox seipsa horrore plena est. Congrue autem tunc primum apostolis in communi apparuit, quum iam sero esset, quia scilicet non in principio, non in medio, sed in fine & vltima ætate mundi apparuit mundo saluator. Iam enim vespera est mundi, quæ cer to sequetur nox & statim. Vide igitur, ne tantillum diei, quòd superest, infructuose transire permittas. Hinc Christus: Me oportet operari, dum dies est, venit nox, in qua ne

Eph. 3.

Roma. 8

1. Ioan. 2.

Matt. 24

Colos. 2.

Ioan. 6.

1. Cor. 15.

Abac. 2.

Luc. 24.

Ioan. 6.

mo

mo potest operari. *Et fores essent clausæ, ubi erant discipuli.* Timeant adhuc discipuli, quia cor eorum nondum erat spiritu obsegnatum. **Act. 2.** Postea verò spiritu reuelato, non solum fores aperiunt, sed etiam foris Christum publice prædicant, non timētes nec minas nec mortes. Sic nimirum natura nostra in periculis trepidat, gratia autem & charitas per Spiritum sanctum diffusa in cordibus, foras mittit timorem. Vel etiam ideo clausæ erant fores, quia sermonem inter se habebant, cui neminem alienum interesse volebant. Vel etiam ideo, vt secretius orare possent, iuxta præceptum Domini: Intra in cubiculum, & clauso ostio ora patrem. Vide autem, quid agant discipuli. Tempestas passionis ipsos dispererat, nunc autem statim iterum in unum congregantur. Legerant enim, melius esse duos simul habitare, quam unum. **Eccle. 4.** Item, & **Prou. 8.** frater, qui adiuuatur à fratre, tanquam ciuitas firma. Cæterum, sicut pij vnitatem & concordiam amant, sic impij discordiam. Addit autem Lucas discipulos de Domino Iesu colloquutos, ideo & statim eis apparuit. Vbi enim hæc tria sunt, timor, studium, concordia & sermo pius, ibi Christus prope adest, *Venit Iesus, & stetit in medio eorum.* Sic enim promiserat: Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum. Stetit autem in medio, vt verus mediator Dei & hominum. Deinde vt omnes eum viderent, ac consolationem reciperent. Præterea, vt ostenderet, se non longe esse ab vnoquoque nostrum, imò omnibus ex æquo, adesse, non minus pauperibus, quam diuitibus: non minus Gentibus, quam Iudæis. Non enim est acceptor personarum Deus, sed in omni gente qui timet eum & mandata eius seruat, acceptus est illi, id quod summe nos consolatur. Olim in angulo stabat Deus, cum in Iudæa tantum esset notus, videbaturque acceptor personarum, nunc autem in medio stat. **Pax vobis.** Non casu aut fortuito hanc salutationem attulit victor mortis Christus, cum primum ingrederetur conuentum apostolorum post victoriam, sed pro certæ rei significatione. Primum enim quia Apostolis dixerat: In quamcunque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui, congrue & ipse hoc seruauit. Secundo sic eos salutauit, quia paulo antè dixerat. Pacem relinquo vobis, &c. **Ioan. 14.** Quod igitur tunc reliquit, nunc attulit & auxit. Tertio pacem discipulis optat, quia

pace maxime indigebant, quoniam multipliciter territi & turbati erant, propter præteritam scilicet Christi passionem, propter Iudæorum odium, & crudelitatem, & propter proprii cordis dubitationem. Quarto pacem optat, quia pax est maximum & optimum bonum, quod omnes appetunt, propter quod etiam agunt omne quod agunt. Iam, si etiam externa pax tantum bonum est, vt sine ea nihil sit dulce, quanto magis pax conscientia, pax cum Deo? Hanc pacem hocque bonum, vt & nos magnipèdamus & quæramus, vel quærere discamus, Christus sic suos salutauit: Maxime autem Christus hac salutatione indicauit & indicare voluit fructum passionis suæ: quia enim pertulerat peccata nostra in corpore suo super lignum, & quia chi **Coloss. 2.** rographum peccati de medio tulerat, affigens illud cruci, & expolians principatus & potestates traduxerat, confidenter palam triumphans in semetipso, congrue discipulis dicit. **Pax vobis.** Quasi diceret: Quandoquidem pro vobis mortuus sum, Ecce patrem placui, iam vobis reconciliatus est, iam vos amat, si tantam salutem non neglexeritis, iam secure potestis accedere, & dicere: Pater **Mat. 6** noster, qui es in cælis. Quod igitur Christus in passione sua impetrauit, pacem scilicet conscientia nostra, hoc nunc verbo distribuit. Dona enim Christi nondum propterea mea sunt, quia impetrata sunt: hæc enim ratione essent & Satanæ, sed quia verbo mihi distribuuntur, & fide viua à me accipiuntur. Ex hoc igitur loco videmus, vnde nobis tantum bonum contigerit, vt pacem habeamus cum Deo, nempe non à nobis ipsis, sed à Christo: Per ipsum (inquit) habemus accessum ad patrem. Ipsi igitur acceptum feramus, non nostræ iustitiæ aut meritis. Vere igitur magnum est à Christo audire. **Pax vobis,** alioqui quis non desperaret de peccatis suis, quibus Christum crucifixit, nisi ipse diceret, **Pax vobis?** Summa hæc salutio optime decuit Christum, maxime post resurrectionem suam. Decuit item & Apostolos & omnes Euangelij præcones, qui & ipsi verè sunt Angeli, hoc est, nuntij pacis. *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, &c.* Huius causam ponit Lucas **Luc. 24.** Putabant, inquit, se spiritum videre, ideo ostendit eis corpus, imò vt idem dicit, palpare eos iussit, vt scirent corpus eum habere. Signanter autem ait: Ostendit manus & latus, vt non solum scirent eum corpus habere, sed idem corpus, quod prius habuerat,

rat, & quod in cruce pependerat. Plurimum autè refert, imò tota spes nostra est, scire, quod idè Christus, qui in cruce mortuus est, sur-rexit, & cum eodem corpore: alioqui quomodo nos resurrectionem sperare possemus, si Christus proprium suum corpus non suscitasset? Huc pertinet, quod Paulus diffuse scribit ad Corinthios. Fuerunt autem hæretici, quorum aliqui dicebant Christum sine corpore surrexisse, alij cum corpore alio. Vtrosque refellit Christus, quod discipulis ostendit manus & latus. Ob eandem causam non illis apparuit in gloria, nec gloriam corporis ostendit eis. (Nihilo enim plus eam ferre potuissent, quam cum transfigaretur in monte coram eis, vbi omnes in terram cecidisse leguntur) sed vulnera corporis ostendit, ad certitudinem, vt dixi, veræ resurrectionis. Deinde signa illavulnerum dispensatoriè in corpore suo seruauit, ceu margaritas quasdam victoris, & splendida pacis, quam attulerat, ornamenta vel testimonia. Poterat quidè virtute, qua resurrexit & de vere mortuo corpore viuum in veritate reddidit, clauorum & lanceæ penitus extirpare vestigia, sed seruanda erant oculis paternis, decentia filium charitatis, & obedientiæ signa, veneranda nostræ causæ patrocinia, nostrisq; amoris æterna incitamenta, & horroris impiorum perpetua incedia. Christi enim vulnera & impijs suam incredulitatem exprobrat, pijs spem præbent, omnemq; desperandi causam adimunt, quandoquidè tam insigniter & manifeste Christi amorè ad nos indicat. Spiritualiter autè etià nunc Christus non cessat nobis ostendere manus suas, hoc est, sancta opera sua, & latus suum apertum & amore vulneratum, vt & ad amorè & ad pia opera nos excitet. *Gaui si sunt ergo discipuli viso domino.* Quidni gauderent? **Ioan. 16.** Magnum enim est, videre Dominum. Magnum item est, habere, veram illam pacem. Iam igitur mulier illa parturiens. Ecclesia scilicet fidelium, per triduum magnis angustiis vexata, nato & resuscitato Domino incipit obliuisci pressuram quam pertulit, quemadmodum Christus prædixit. Hic igitur vides fructum passionis Christi, qui est pax & gaudium in spiritu sancto. Obserua itè, vnde gaudeant discipuli, non de diuitijs non de vanitatibus, sed de visione Domini. Sicut enim absentia Christi, doloris, sic & presentia eius gaudij eorum causa fuit. Vides etiam hic, quam vere dictum sit de Deo: Post tempestatè tran-

quillum facis, & post fletum gaudium inducis, *Dicit eis iterum Pax vobis.* Videbat enim eos territos & turbatos, itemq; mirantes, ac non se capientes præ gaudio, vt Lucas ait. Deinde ideo iterum imprecatur pacem, vt sciatis non fabulam aut vana verba fuisse, quod supra de pace inter Deum & hominem facta dixerat, sed certi essent vere Deum humano generi reconciliatum. Præterea bis pacem optat, quia & pacem gratiæ, & pacem gloriæ quoad sufficientiam nobis impetrauit & donauit. Postremo hæc repetitiōe pacis excitare oēs nos voluit, ad quærendam pacem, quoniam nihil in cordibus hominum suauius, nihil in moribus aprius, nihil in virtute altius, imò in beatitudine erit pax totum quod possidebimus. *Sicut misit me pater, & ego mitto vos.* Hoc verbo ratione reddit, cur bis dixit: **Pax vobis,** nepe vt insinua-ret & pacem se fecisse apostolis, & pacem per illos mittere nobis. Primum igitur Pax vobis, ad apostolos pertinet. Secundum ad nos, omnesq; credentes. Hinc Paulus. Deus erat, in- **2. Cor. 5.** quit, in Christo, mundum reconcilians sibi, &c. & posuit in nos verbum reconciliationis: itèq; dedit nobis ministerium reconciliationis. Legatione enim fungimur pro Deo, &c. Hoc igitur verbo Christi etià nostri memor fuit. Quasi diceret, Non satis est, quod vos me vidistis, quod pacem adepti estis, non propter tantum veni, ideo etiam alijs prouidendum est. Sicut igitur me misit pater, vt pacem facerem, sic vos mitto, vt pacem annuntietis. Vbi obseruaui ineffabilem Dei misericordiam, qui nostri memor fuit, nobisque doctores & ministros salutis, prouidit antequam nati essemus. Deinde hoc verbo apostolis dat authoritatè prædicandi. Quomodo enim prædicabunt, nisi **Rom. 10.** mittatur? ne viderentur propria authoritate prædicare, quemadmodum pseudopropheta, de quibus dicitur: **Hier. 23.** Ipsi cur rebant, & non mittebam eos. Denique manifestè dat apostolis authoritatè prædicandi, ne dubitemus ipsis credere. Præterea hoc verbo constituit eos dispensatores ministeriorum & bonorum suorum, vt Paulus ait. Est enim sensus, Impetrata **1. Cor. 4.** quidem sunt per me remissio peccatorum, vita, iustitia, cælum & omnia bona, sed nondum distributa. Vobis itaq; munus distributionis commendo: Ite in orbem vniuersum, prædicare, &c. Hoc item verbo pulchre apostolorum officium describit, maxime in eo quod dicit: *Sicut pater me misit.* Misit autè pater filium **Ioan. 3.** non ad perdendas, sed ad saluandas animas: non vt iudicet mundum, sed vt saluet mundum.

Matth. 9. dum. Hinc Christus ait: Nō veni vocare iu-
Luc. 19. stos, sed peccatores. Itē: Filius hominis venit
 quærere & saluū facere quod perierat. Sic
 & apostolos misit ad vocandos peccatores
 ad pœnitentiā, curādos corpore simul atq;
 spiritu male habētes, & vt in dispensatione
 rerū spiritualium non suam, sed patris volū-
 tatem perficiant, quē admodū Christus. De
Joan. 6. scēdi (inquit) de cœlis, non vt faciam volun-
 tatem meam, sed voluntatem eius, qui misit
 me, &c. Demum ex hoc verbo videmus eti-
 am, quales esse debeāt apostoli eorumque
 successores. *Sicut* (inquit) *misit me pater, &c.*
Matth. 20. Misit autem me, non vt mihi ministraretur,
 sed vt ego omnibus ministrem, etiam vsque
 ad effusionem sanguinis & positionem ani-
 mę: sic ego non dominos sed seruos cō-
 statuo: Qui maior est vestrum, sit vester mi-
 nister, &c. Misit me, nō vt voluptatibus stu-
 deam, sed vt crucifigat: sic ego mitto vos,
 non vt bellē in hoc mundo viuatis, sed vt o-
Joan. 15. mnibus malis subiciamini. Mementote igitur
 sermonis, quem dixi, quod non est ser-
 uus maior domino suo, &c. Denique misit
 me pater, non vt somnia aut nugas annun-
 tiam, sed vt euangelium prædicem, sic ego
 mitto vos, &c. *Cum hoc dixisset, insufflauit.*
 Nusquam aliās hoc legitur Christus fecisse,
 quā hic. Vide igitur, quod non sine cere-
 moniis apostolos instituit, vt maior eorum
 authoritas æstimaretur, in quē modum etiā
 nunc ceremoniæ in ordinibus conferendis
 obseruantur. Imō & sacerdotes Leuitici nō
 sine quadam solennitate instituebantur. Pri-
Exod. 28. mō enim lauabantur aqua, deinde ariete im-
 molato, eius sanguine dextræ eorum: auri-
 culæ ungebantur, &c. Ungebantur etiam o-
 leo, &c. Christus autem ad veritatem figu-
 ras legis transponēs, ministros ecclesię per
 seipsum perficit. Ipse namq; consummatio-
 nis aries est. Perficit autem sanctificationes
 quæ sua erat excellentiæ potestas non vn-
 ctione olei, sed vera participatione spiritus
 sui, ad diuiniorem virtutem & gloriam ho-
Gen. 2. mines reformās. Insufflauit autem Christus
 non tanquam homo, sed tanquam Deus: &
 qui in creatiōe hominis insufflauerat, vt sic
 reret homo in animam viuentem, nunc idem
 insufflauit, vt anima viuentis hominis spiri-
 tum sanctum acciperet, & ad intelligēdum
 scripturas sensum apertum haberet. Ceterū
 quod Christus suos afflauit, etiam alia
 ratione factū est, nēpe vt sciamus dona chri-
 sti duabus rebus distribui, sacramento scili-

cet & verbo illi annexo. Ita & hoc loco apo-
 stolis datur spiritus sanctus verbo dicentis:
 Accipite spiritum sanctum, &c. & statu ceu
 medio sacramēto. *Accipite spiritum sanctum.*
 Mos est beneficis, ea quæ nuper acquisie-
 runt communicare cum charis, & quanuis
 Christus tunc spiritum futuræ resurrectio-
 nis non dederit, spiritum tamen primæ re-
 surrectionis cōcessit, vt resurgere possimus
 à peccatis, quæ est resurrectio prima. Obser-
 ua autem, quod antequam apostolos emit-
 tit, spiritum sanctum eis dat, vt ostendat, spi-
 ritum sanctum necessarium esse ei, qui apo-
 stolico fungitur officio. Spiritum igitur dat
 apostolis, alioqui nō intellexissent omnino
 mysteriū Christi, nec alios recte docuissent,
 nisi spiritu sancto edocti. Nemo enim po-
 test dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu san-
 cto. Deinde nūquam potuissent facere quæ
 Deo placent, nec peccatorū vitare laqueos,
 nisi superiorem induiti virtutem, ad diuinū
 robur, animi eorum firmati essent. Vnde &
 ad Saulem dicebat Samuel: Insilier in te spi-
 ritus domini, & mutaberis in virum alium.
 Huc pertinet quod & Paulus cum dixisset,
 plus omnibus laboraui, statim addidit: Non
 ego autem, sed gratia Dei mecum. Item quæ
Isaias: Qui confidunt in domino, mutabuntur.
 (inquit) *fortitudinem, &c.* Ceterum, quan-
 uis in die Pentecostes primū perfectē im-
 pletum sit illud propheticum: Effundā de
 spiritu meo super omni carnē, &c. Chri-
 stus tamen etiam nunc spiritum sanctū dat
 apostolis, vt ostendat & se spiritus datorem
 esse, & hoc factū quasi præcludat ad generalē
 illam spiritus sancti effusionem, quæ futura
 erat in proximo, Sic enim & multa alia ge-
 neraliter se facturum pollicitus est, quæ ta-
 men ex parte etiam ante fecit, vt credamus
 vere ipsum etiam vniuersaliter ea, perfectū
 rum, Prædixit, omnes se mortuos suscitatu-
 rum: Venit, inquit, hora, vt omnes qui in mo-
 numentis sunt, audiant vocē filij Dei, &c.
 Hoc autem etiam tunc particulariter osten-
 dit in Lazaro & aliis, quos mortuos suscita-
 uit. Prædixit gloriosissimam futurā sancto-
 rum resurrectionem: Tūc (inquit) fulgebūt
 iusti sicut sol, &c. quod vt firmiter crede-
 rent, præuenit, & hanc gloriam discipulis in
 transfiguratione ostendit. Eodem modo &
 hic, cum se missurum ad omnes spiritū san-
 ctum supra dixerit, postquam ad patrem re-
 dierit, primitias tamē pollicitationis & qua-
 si arrabonem nunc discipulis dat. Qui quā-
 uis

uis & prius habuerint spiritum sanctum (a-
 lioqui Christum nō secuti essent) tamen nūc
 perfectius eum accipiūt. Vide autem, quā
 potestati e loquatur. *Accipite* (inquit,) &c.
 quo verbo docemur, spiritum sanctū etiam
 à filio procedere. Item, etiam filium esse lar-
 gitorē spiritus sancti. Obserua autē, quod bis de-
 dit spiritū sanctū: nūc quidē in remissionē
 peccatorū, postea autē in distributionē dono-
 rū in die Pentecostes. Itē, semel dedit spiritū
 sanctum in terra adhuc positus, quo docere
 mur diligere proximum: semel etiam è cœ-
 lo dedit spiritum, quo excitaremur ad dile-
 ctionem Dei. *Quorum remisit peccata, re-
 mittuntur eis.* Hoc verbo indicat, quomodo
 & in quem vsum eis dederit spiritum san-
 ctum, hac vice, nempe in remissionem pec-
 catorum, nec pro ipsis apostolis tantum, sed
 vt eundem spiritum eandemq; remissionē
 peccatorum verbo prædicationis & sacra-
 mentis distribuerent. Est enim sensus, quasi
 diceret: Ego à patre impetraui remissionē
 peccatorum, id quod longe omnium donorū
 maximum est. Nā cui remissa sunt peccata,
 is beatus est, habet Deū fauentem, habet cō-
 sciētie pacē, caret omni molestia, mortē nō
 videbit, vitā eternā possidebit. Quod enim
 irascatur Deus hominibus, ex peccato fit, quod
 homines omni molestia, & afflictione, quorū
 authoramenta sunt crux & mors. Proinde
 peccato remisso: vt eū que adhuc afflictio &
 mors tu multuēt, nihil tamen incōmoda-
 bunt. Vos itaq; eligo & corda vestra in ver-
 bum euangelij spiritu sancto ob signo & cō-
 firmo, vt euntes in mūdū, annuntietis euan-
 gelium hoc de remissione peccatorum om-
 ni creaturæ: imō eam ipsam remissionem di-
 stribuat per verbum euāgelij & per sacra-
 menta, quæ quicunq; à vobis acceperit quā-
 tum: ex vi & efficacia sacramēti, tam certus
 sit remissionis peccatorum, quā si idē ver-
 bum ex ore meo audiret. Hinc igitur patet,
 quod quemadmodum legatus nō suo, sed mit-
 tentis verbo mādāt & agit omnia, ita sacra-
 menti pœnitentiæ minister dicens, Ego re-
 mitto tibi peccata, vel absoluo te, non tam
 suum tibi verbū denuntiat, quā Christi.
 Atq; hæc est potestas & authoritas ecclesię,
 cui nulla mundana potestas comparari po-
 test. Talis, inquā, potestas, pro qua nūquam
 satis gratias agere possumus. Quid enim iu-
 cūdius auditu? quid magis nobis necessariū
 erat, quā hæc potestas? De hac potestate se

cure gloriamur cōtra diabolū in cōfessio-
 ne fidei nostrę, cum dicimus: Credo in san-
 cta ecclesia esse remissionem peccatorū, &c.
 Ceterum, quanuis Dei proprium opus sit,
 remittere peccata, dicuntur tamen etiam a-
 postoli remittere, non simpliciter, sed quasi
 instrumenta & quia adhibēt media, per quę
 Deus remittit peccata. Hæc autem media
 sunt sacramenta. De quibus medijs in *Matth. 28.*
Matth. 28. thæo dicitur: Eūtes docete, &c. Baptizātes
 eos, &c. Signanter autem in hoc verbo fun-
 datur absolutio sacerdotalis (quā nos sacra-
 mentum pœnitentiæ dicimus) & ex conse-
 quenti etiam confessio vocalis vel auricula-
 ris, quando quidem certum est ex scriptu-
 ris, nulli, nisi confitenti, remitti peccata, id
 quod alio loco diffusius ostensum est, &c.
 Ceterum ne quis putet se pro suo libitu pos-
 se absolueret vel remittere peccata & reti-
 nere, præmisit Christus: Accipite spiritum
 sanctum. Nullus enim absoluendus est, nisi
 quem spiritus sanctus absolui iubet in ver-
 bo Dei. Et his solis retinenda peccata, quos
 spiritus non absoluit. *Thomas autem vnus ex
 duodecim, &c.* Non casu hoc factum est, vt
 hic discipulus abesset, sed dispensatiōe Dei,
 vt Christus sapius occasionem haberet ap-
 parendi, ac resurrectionis suæ veritatem o-
 stendendi. Sic Deus etiam nunc quicquid
 nobiscum agit, siue benefaciendo, siue ad-
 uersa immittendo, siue præcipiendo, siue
 comminando aut prohibendo, &c. ideo fa-
 cit, vt occasionem habeat nobis beneficien-
 di. Ob eandē causam, si ex nobis ipsis Deum
 nō quærimus, aduersa immittit, vt vel sic co-
 gamur eum quærere, quod occasionem ha-
 beat benefaciendi nobis. *Dicunt ei alij disci-
 puli, Vidimus dominum.* Gaudium quod supra
 ex apparitione domini perceperunt, nunc
 etiam Thomæ communicant, id quod ve-
 ræ charitatis est. Non autem exprimunt,
 quantum consolationis ex visione domini
 perceperint, sed contenti dixisse: *Vidimus
 dominum, ipsi cogitandum relinquunt.* Non
 enim deesse potest gaudium & consola-
 tio, vbi Deus videtur, maximē in ea for-
 ma, quā sanctis apparet. Hinc Iob abscon-
 dente se domino, magna tristitia absorbe-
 batur, quæ tamen denuo apparere domi-
 no effugata est: Nunc (inquit) oculus meus
 videt te, &c. *Nisi videro in manibus eius fixu-
 ram, &c.* Videtur Thomas hic admodū per-
 tinaciter obistere nuntiantibus domini re-
 surrectionem, non tamen mirum est. Nam
 li 2 &c

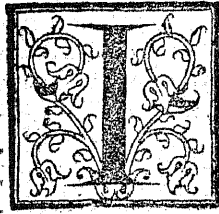
& apostoli homines fuerunt. Et Petrus ante Christi passionem non minus procaciter Christo obstitit: Etiam (inquit) si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Imò, quod Thomas hic facit, etiam alij discipuli fecerunt. Nam & ipsi etiam apparente Domino & cum ipsis loquente, ac ad videndum & palpandum inuitante, adhuc putabant se spiritum videre, nec audebant credere, vt Lucas testatur: vt interim taceat, quod mulieribus non crediderant, & verba earum quasi deliramenta spreuerat. Noli igitur alium temere iudicare, cum vides eum in te ratione succubere. Tu enim, si hic esses, forsitan maiora perpetrare mala, ceterum, quemadmodum Euangelistæ multis verbis descripserunt Petri lapsum, non libidine exprobandi errati, sed vt doceremur vanam esse carnis præsumptionem: sic Ioannes hic Thomæ incredulitatē describit, vt vel hinc discamus carnis naturam. Qualis enim Thomas hic fuit tales sumus omnes ex natura. Nunquam persuaderi possumus, vt credamus, nisi videamus & tangamus. Soli enim verbo non credimus. Videmus etiam hic iudicia Dei, quod etiam suos labi permittit, tum vt postea liberati, manū & misericordiam Dei manifestius agnoscant, tum vt alij ex hoc terreantur. Ceterum Thomam etiā Iudæici populi figuram præfert, quia diebus Apostolorū, qui resurrectionis Dominicæ primi testes fuerunt, dicentes. *Vidimus Dominum* (quod & nunc per os vniuersalis Ecclesiæ dicere non desinunt) pertinaci duritia resistit, & nisi viderit, non credit: *Post dies octo iterum erant discipuli intus.* Non relinquit Dominus suos in errore. Sicut enim in passione Petrum post negationem aspexit, sic & hic Thomam instruit, vt verū appareat illud Psalmi: Iustus si ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam. Obserua autem, quod non statim apparet ei Christus, sed octo diebus eū probat. Tandem autem, cum Thomas iam desperare potuisset Christum amplius appariturum, tunc venit. Sic Deus tunc vel maxime apparet, cum omnia videtur desperata, interim differt & probat, non tamen deserit in finem. Quod autem ante octauam diē non redit Christus, docere voluit, quod quādiu tempus huius seculi, quod septem diebus circum agitur, durat, non perfecte videbimus Deum. Cum autem octaua dies illuxerit, tunc videbimus eum sicuti est, &

cessabit omnis dubitatio. Iterum igitur erant discipuli congregati: semel enim experti erant charitatis & concordie fructum, & quod Christus tunc vel maxime præsentem se exhibet, vbi in nomine eius congregantur homines, frequentius nunc in vnum conueniunt, sperantes Dominum rediturum, nec fefellit eos spes eorum. Quod si & nos fructum concordie, & malum seu damnum discordie expendere, non sic Ecclesiā scinderemus. Erat autem & Thomas cum eis. Semel enim a congregatione discedens, magno seipsum bono priuauerat, nempe visione Christi. Igitur nunc in congregatione manet, atque ideo Christum videt. *Veni Iesus ianuis clausis, &c.* Ex hoc loco, quo dicitur (*Clausis ianuis*) Christum ad discipulos intrasse, Manichæus concludere voluit, corpus Christi non verum, sed phantasticum fuisse. Nec considerat miser, quod Christus iam corpus immortale & gloriosum assumpsit, & quod Ioannes non loquitur de puro homine, sed de omnipotente filio Dei, qui quoniam de nihilo cuncta creauit, & cuncta, quasi inane & nihilum comparata sunt ei, in potestate sua habet agere quicquid voluerit, & trahere quippiam quocunque voluerit, imò hoc potius mirum esset, si hoc non posset. Sic enim cum voluit, aperta est terra, & deglutiuit Dathā, & operuit super congregationē Abiron. Sic cum voluit, mare celsit Israelitis, oppressit Aegyptios. Sic apostolos eduxit e carcere, vt ministri dicerent: Carcerem inuenimus clausum, & carcerem. Quod si potuit corruptibiles, & mortales adhuc clauso carcere, educere quid mirum si ipse ianuis clausis intrauit? Iterum autem stetit Iesus in medio. Hunc enim locum est resurrectione sua elegit, vt supra dictū est, & ab eo tempore non amplius vult latere, sed omnibus præsto esse. Deinde iterū etiā ac iā tertio optat eis pacem, tum vt eos certificaret pacem esse factam: hoc enim difficulter credit conscientia afflicta, ideo sepius repetit. Deinde, vt sciamus summum bonū esse pacem: & vt doceat nos triplicem pacem à Deo petere, pacem externam, internam & supernam, &c. *Infer digitum tuum huc, & vide manus, &c.* Statim ad Thomam se conuertit, quia is magis indigebat instructione. Deinde non auersatur eum, quia sciebat eum non ex malitia, sed infirmitate peccasse. Hinc Paulus monet: Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Cur autem Christus

Christus signa clauorum & lanceæ etiam post resurrectionem seruaerit, supra dictū est. Nemo igitur ex hoc suspicetur, quod etiam in nobis maculæ corporum nostrorū post resurrectionem permanfuræ sint. Immortalitas enim omnes maculas delebit. Scriptum est enim: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris. Ceterum quod dicit: *Infer digitum tuum huc, &c.* Ostendit se nosse absentia, & scire quam pertinaciter locutus sit. Inuitat ad tactum, vt vel sic crederet, & per tactum externum sanaretur vulnus mentis in eo, nostraque fides stabilius firmaretur, vt si alijs qui Christum tantum viderūt credere dubitamus, saltem huic credamus, qui tetigit. Post fidem enim consubstantialitatis, tota spes nostra in resurrectione Domini consistit ex hac enim ad eternam felicitatis efficax desiderium per opera bona consurgimus. Hinc Paulus: Si confessus fueris Christum, Deo scilicet patri æqualem, & credideris in corde tuo, quod Deus eū suscitauit à mortuis, saluus eris. *Noli esse incredulus, sed fidelis.* Fidē adhibe promissis meis, etiam si tibi impossibilia videantur, quando quidē iam hoc vides, quod incredibile putabas. Hæc autem est regula omnibus Christianis præfixa, vt non sint increduli, sed fideles. Non abs re autem monet, ne simus increduli. Nam incredulitas nedū tepidos, sed & rebelles facit, id quod pluribus exemplis scripturæ probari posset. *Dominus meus, & Deus meus.* Vide Dei mirabilia. Quis credidisset ex tam pertinaci incredulitate tantam futuram fidem? Sic nemo credidisset latronem saluandum, & Saulum futurum apostolum, & tamen vtrunque contigit. De nullo igitur desperandum est, quandiu hic viuit. Duo autem acciderant huic Thomæ præter spem. Videbat enim Christum vere resurrexisse. Ad hæc, audiebat eum non latere, quæ ipse prius dubitando dixerat, ideo eum & Dominum & Deum confiteretur, Dominum, quod mortem vicerit. Deū, quod occulta sciret & prænosset. Hæc est autem vera & perfecta confessio fidei nostræ, non ab similibus ei, quàm Petrus aliquando fecerat: Tu (inquiēs) es Christus filius Dei viui. Quauis Thoma clarius omnia exprimat, non solum eum Dominū, sed & Deum confiteretur, nec simpliciter, sed Dominum suū, & Deum suum. In hoc enim latet vis. Non satis est credere, quod Dominus & Deus sit, nisi credas, quod Dominus tuus & Deus

tuus sit, hoc est, in ipso confidas, ac omnia bona ab ipso speres. *Beati, qui non viderunt & crediderunt.* Tacite vocationem gentium prædicat. Quasi diceret: Quod tu non credideris, alijs credendi occasio erit. Gentes enim credent meam resurrectionem, quam tamen coram oculis non viderunt. Tāto igitur beatiores erunt, quanto minus viderūt. Hoc autem verbum summè nos consolatur, quod scilicet hi qui Christum non viderūt, & tamen credunt, æquè saluadi sunt, vt hi, qui viderunt. Præterea hoc verbo præcludit viam incredulis, ne putent Christū etiam ipsis de nouo appariturum, sicut Thomæ apparuit. Tibi (inquit) hoc datum est, vt tibi apparerem. alijs non dabitur, sed verbo contenti sint oportet: *Beati, qui non viderunt, & crediderunt.* *Multa quidem & alia signa fecit Iesus,* Ac si diceret, De multis apparitionibus, quibus Christus post resurrectionem suam se viuum ostendit, hæc duo scripsisse sufficiat, quandoquidem in lege scriptum est, quod duorum hominum testimonium verum est. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis.* *Deut. 16.* *&c.* In hunc finem omnia tendunt, quæ hætenus scripsit, nimirum vt credamus non quacunque fide sed viua, & quæ eo angelicis fructibus abundet, nec solum vt Iudæi, sed vt signanter hoc credamus, quod Iesus est Christus ille promissus & filius Dei, & vt per hæc fidem, vitam habeamus. Hinc discamus, quid in Euāgelis & in Christo querere debemus, nempe non carnalem libertatem, sed vitam æternam. Discamus quomodo vti debeam⁹ signis & miraculis, quæ fecit Christus: nempe, vt fidem per ea confirmemus: ideo enim & facta & scripta sūt: Alia est igitur miraculorum, alia sacramentorū ratio. Nam miracula verbi sigilla sunt: sacramenta autem sunt verbi instrumenta, quibus bona Christi promissa distribuuntur. Nomen autem Christi, in quo vitam habemus, est filius Dei, redemptio, vita, sanctificatio, iustitia, quorum omnium verè fit particeps quisquis per fidē & dilectionē membrum Christi fuerit effectus.

CAPVT. XXI.

In hoc capite, ne quis forte contentiosus auditor, duobus testibus non contentus, maiora & plura requirat, diligens ac dilectus Euangelista tertium addit testimonium Dominicæ resurrectionis, vt nihil desit, quia vt supra dictū est, in ore duorum aut trium testium stabit omne verbū.

Deu. 19. Et quanuis potuisset plura addere, tribus tamen testimoniis contentus est, quibus qui non credit, nec alius crederet, etiam si plura adducerentur. Præclarus autem & auditu dignus est huius miraculi sermo fidelis, quoniam nō solum resurrectio capitis declaratur, sed in super etiam corporis, id est, totius Ecclesiæ resurrectio præfiguratur. Vide autem diligentiam Euangelistæ, qui talia de multis, quæ fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, tria signa elegit, quæ in superficie historica resurrectionem Domini contestando, simul etiam mox subsequaturam vocationem gentium, & futuram in fine seculi saluationem reliquiarum Israel, & vniuersalem omnium resurrectionem mysticè prædicarent. Nam quod Magdalena foris stanti apparuit, itemque discipulis potestatem remittendi peccata dedit, ad vocationem gentium pertinet. Quod autem finaliter etiam incredulo Thomæ apparuit, ad reliquias Iudæorum pertinet, à quibus & suo tempore auferetur velamen. Quod autem in hoc capite discipuli rete plenum piscibus ad litus trahunt, & statim prandium paratum inueniunt futuram resurrectionem præmonstrat, &c. Atque hæc tria notata dignissima sunt, Vocatio Gentium, Conuersio finalis, quamuis sera, Iudæorum, & omnium hominū resurrectio generalis: hæc nobis Ioannes iuxta resurrectionem Domini inculcare voluit.

P O S T hæc manifestauit se iterum Iesus. Diuinæ enim bonitati non satis est, semel suos visitasse, vt verum appareat, quod sapientia Dei dicit: Delitiæ meæ esse cum filiis hominum. Deinde iterum se manifestat, quia supra quidem veritatem resurrectionis ostendit, nunc autem etiam potentiam suam ostendit: alioqui quid prodesset scire, Christum vere resurrexisse, nisi sci-

remus ei potestatem in cælo & terra datam esse? hoc enim nos vel maximè consolatur. *Erant simul Simon Petrus, &c.* Iterum commendatur charitas & concordia, quia nihil antiquius fuit Apostolis. Iterumque res ipsa declarabit, Christum non deesse, vbi studium vnitatis & concordia viget. Numerum autem Apostolorū non solum idcirco Euangelista posuit, quia tantus est, vt rectè manifestatio dici possit, quod eis Dominus apparuit: verum etiam idcirco, quia septenario numero rectè sancta Ecclesia figuratur, vtpote congregata vel ordinata sancto septiformi Spiritu. *Vado piscari.* **Matt. 4.** Quamuis Petrus à piscatura piscium per Christum euocatus fuerit ad capiendos homines, dixeritque pro se & aliis: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. Bono tamen spiritu nunc ad piscaturam reddit. Non enim est otium, sed aut laborandum manibus, aut laborandum in publica functione. Iuxta illud: *Qui furabatur, non amplius furetur, magis autem laboret manibus suis, &c.* Nihil igitur contra hoc factum discipulorum facit, quod Christus dixit: Nemo mittens manum suā ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno cælorum. Non enim retrospexerunt discipuli. Primò, quia artificium illud ex se licitum erat. Secus autem fuisset, si Matthæus ad teloneum, Zacchæus ad publicanatum, Magdalena ad lasciuiam, latro ad latrocinia, rediisset: hoc esset retrospicere, quia prohibita sunt, hic autem non. Deinde apostoli nondum laborabant in ministerio verbi, imò prohibebantur vsque ad aduentum spiritus. Sedete, inquit, **Matt. 24** in ciuitate, donec induamini virtute ex alto. Proinde ne otientur, redeunt ad laborem manuum, quem Dominus præcepit & ad vitandum otium, & vt sit benedictionis instrumentum. Præterea nec manus à semel arrepto aratro amouent: quamuis enim manibus laborarint, semper tamen præsentis animo Christi vocationem sequi parati erant. Ita licet pro temporis ratione vti opibus, artificiis, potestate, & id genus donis, sed vt cor non apponamus, voluntati autem diuinæ obsequamur. Tribus igitur de causis laborandum est. Primo, quia Deus præcepit. Secundò, quia necessitas vitæ huius hoc exigit. Tertio, ne otiemur. *Illam noctem nihil prendiderunt.* Tantisper enim labor noster irritus est, dum sine Christi

sto laboramus, & in labore Dominum non videmus & attendimus. Nā & hæc est causa, cur ferme, qui maximis laboribus premuntur, aliis multo pauperiores sunt. Non enim in labore Deum vident, non cogitant Deum, non ex fide dilectione laborant. Hinc Sapiens monet: In omnibus viis tuis cogita Dominum, & ipse diriget gressus tuos. Cæterum, per hunc irritum discipulorū laborem in mari, ostenditur frustra eos laborare, qui se totos huic mundo dant, ac in fluctibus huius maris luctantes, cælestis patriæ obliuiscuntur. Hinc Dauid de huiusmodi: Dormierunt, inquit, somnum suum, & nihil inueniunt diuitiarum in manibus suis. Et ipsi impij in inferno clamant: Quid nobis profuit superbia? &c. Transferunt omnia velut umbra. *Mane autem facto, stetit Iesus in litore.* Supra apparuisse legitur timidis & lugentibus, hic apparet laborantibus, ad consolationem nostram, ne labore frangamur, quum audiamus Christum laborantibus stare. Sicut autem nox tentationem significat, sic mane vel dies significat diuinā consolationem. Iuxta illud: Ad vesperū demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Permittit igitur Deus electos suos in nocte huius seculi, hoc est, vitæ præsentis, quæ tribulationibus, culpis, & miseriis plena est, multipliciter affligi & sudare, vt tandè quietem sortiti plenius iocundentur. Iuxta illud: Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, &c. Mane autem facto, hoc est, consummatò huius vitæ cursu apparet Christus taliter laborantibus, educitque eos de hoc mari magno & spatioso, ad portum securitatis æternæ, vbi verus sol incessabiliter oritur, nec diestendit ad occasum aliquando, nec aliquod flagellum appropinquabit tabernaculo iustorum. Ad literam autem stetit Iesus in litore, non super aquæ fluentia, quia volebat discipulos suos paulatim ad suam cognitionem perducere. Si autem stetit super aquam, obstupescit fuissent & territi, æstimassentque se phantasma videre, & quod ante fecerunt. Mystice vero stetit in litore, ad insinuandum, quod amplius non erat cum eis in aquis tribulationum, & fluctibus huius mortalis vitæ, sed ad impassibilem tranquillamque vitam resuscitatus consisteret. *Et non cognouerunt, quod Iesus esset.* Partim propter distantiam loci, partim propter dubiam adhuc lucem: maxime autem, quia nolebat adhuc cogno-

sci Christus. Sic & nobis saepe adest Christus, & tamè nō cognoscitur. Hinc Israelitis impropertur: Cognouit bos possessorem suum. Israel autem me non cognouit, &c. Itemque Cyro regi: Exaltaui (inquit) te, & non cognouisti me. *Pueri nunquid pulmentarium habetis?* Pueros eos nominat, non propter ætatem, sed propter puritatem, simplicitatem, & innocentiam, quo modo & Paulus dicit: Malitia paruuli estote, non sensu. Deinde hoc verbo alludit ad illud Isaia: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi in signum & portentum. Cæterum sicut Magdalena apparuit in specie horrulam, sic nunc apostolis ad mare apparet in specie emere volentis. Ideo quærit, num habeant quod ad esum vendere possint? Qualis enim quisque est, talis ei apparet, aut videtur Deus. Hinc Dauid de Deo: Cum sancto (inquit) sanctus eris, &c. *Mittite in dextram, & inuenietis.* Hoc verbo docet, quomodo laborandum sit, vt fructus sequatur, nempe vt ad dextram, hoc est, ad spiritualia tendamus. Nihil enim aliud impedit fructū laboris nostri, quàm quod plus æquo ad sinistram tendimus, hoc est, ad temporalia, quæ per sinistram intelliguntur. Iuxta illud: In sinistra eius diuitiæ & gloria. Quod igitur Christus hic dicit: *Mitte in dextram, &c.* eundem sensum habet cum eo, quod alibi docuit: Primum quærite regnū Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adicientur vobis. *Miserunt, & iam non valebant illud trahere.* Vides quid possit verbum Dei, ite quid possit obedientia, itemque quàm non infructuosus sit labor noster, si ad dextram tendamus. Hoc enim facto nobis declaratum est, vt certi fiamus benedictionē Domini fortunare quicquid ex fide & charitate in verbum Dei agamus. Simile huic miraculum etiam in Luca habemus. *Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro.* Omnes capiunt, omnes mirantur, nullus tamen ex hoc agnoscit Dominum, nisi Ioannes, id quod & nunc fit etiam nobiscum. Nec mirum, Deum nemo cognoscit in operibus suis, nisi Ioannes, hoc est, in quo est gratia. Ergo igitur, quia magnus ille puerorum suorum appellator tam veraciter prophetauerat: *Mittite, & inuenietis, in mentem discipulo huic venit, quod Dominus esset.* Hoc autem Petro dixit, præ omnibus, quem gauisurum sciebat præ omnibus. Bene autem, quia cito acquieuerunt ei præcipienti, statim etiam co-

gnouerunt eum. Obserua autem, quòd non dicit, Iesus, est, sed: Dominus est, & non noster vel quorumcunque definite, sed indefinite: Dominus (inquit) est. Cur enim suum particulariter dominum diceret, qui sic presentiarum palam fecerat, quò etiam maris Dominus esset, imò & stando in immortalitatis littore probauit, quòd mortis victor & vitæ dominator existeret. Ex hoc autem verbo discamus non tam nobis, quàm Deo fructum laboris nostri ascribere: Dominus (inquit) est. Non noster labor hoc efficit, sed Dei beneficentia. Sic Dauid ait: Nò

Psal. 43. in arcu meo sperabo: nec enim gladius meò

Psal. 126 saluabit me. Et iterum: Nisi Dominus ædificauerit domum: in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Hinc & Petrus: Quid nos

Act. 3. intuemini, quasi nostra virtute fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, & cetera. hoc fecit per Iesum, & cetera. Petrus quum audisset, quia Dominus est, & cetera. Vno verbo admonitò ad Christum properat, vnde constat non frustraneam aut inutilem esse externam & vocalem prædicationem. Hic autem vide naturam charitatis, non expectat socium, non timet periculum, cupit quidem alios sequi, sed propter tarde sequentes ipse morari minime vult. Nusquam enim maius periculù in mora, quàm dum ad Christum properamus. Nescimus enim quandiu tempus curredi habebimus. Quilibet igitur summo studio festinet, nec curet, si alios viderit cessantes: Fugite de Babylone, & saluet vnusquisque animam suam, ait scriptura: Charitatis quidem est, etiam alios ad Christum trahere, sed propter alios nemo seipsum negligat. Pastoris item est, exemplo Petri plus aliis festinare ad Christum, vt vel sic sequi incipiant. *Misit se in mare.* Primò, tunica succinxit se. Noluit enim nudus coram Christo apparere. Væ enim ei, qui in conspectu Domini nudus apparet. Hinc cuidam dicitur:

Hier. 51. Suadeo tibi emere à me aurum, & cetera. vt locupletatus sis, & vestibus albis induaris, ne appareat confusio nuditatis tuæ. Deinde in mare se misit. Agnitio enim Christo, & per dilectionem apprehenso, nullum periculum timeatur. Cæterùm, mare vmbra habet omnium afflictionum. Nam vt mare non fert natura sua hominem, nisi nauigio, ratibus, aut aliis rebus corporalibus suffultum: ita nemo potest in afflictionibus perdurare, nisi præsidio aliquo constet. Est autem humanum præsidium admodum fallax et

euan idum. Nam vt in mari non liberamur orta tempestate per nauigium & rates, quibus vehimur, propterea quòd præ magno procellarù turbine carina ac tota nauis structura distrumpatur: ita reuelato Dei iudicio, in afflictione nullus liberatur, si humano solus præsidio innixus fuerit. Sic enim Dauid canit: Non saluatur rex per multam virtutem, & cetera. Fallax equus ad salutem, & cetera. Et Isaias? Ægyptus homo, & non Deus: Et equi eorù caro, & non spiritus, & cetera. Proinde, vt possis citra iacturam mare afflictionum calcare, eodem tibi opus erit nauigio, quo Petrus supra mare ambulat. Ad Christum non submersus venit, sola fide pro nauigio vectus, ita si fide in Christum aut verbù Dei in afflictionibus verseremur, illasi ex omnibus malis enauigabimur. Hoc nauigio penetrarunt Israelitæ per mare rubrum, & cetera. Hinc Ioannes ait: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. *Alii autem nauigio venerunt.* Diuersis medijs ad Christum venitur, alius egregiis donis, alius vili artificio, quod coram mundo vsque adeo contemptum apparer, vt nec donù iudicetur. Sic Petrus ad Christum venit, sed miraculo & dono in oculis mundi admirando. Alij discipuli communi medio ad Christum nauigant, non tamè minus perueniunt ad eum quàm Petrus. Non enim refert quibus donis, sed qua fide Christum accedas. Tantùm curemus, vt per id quod accepimus, ad Christum properemur. Quod autem subditur: Non longe erant à terra, consolatio nostra est, vt sciamus non longe nos esse à portu, etiam si in medijs etiamnum fluctibus luætemur. *Vt descenderunt in terram, vident prunas.* Multa miracula in hac manifestatione fiunt. Primùm, quòd tantam multitudinem piscium comprehendunt. Secundum, quòd rete non scinditur. Tertium, quòd Petrus supra mare ambulat. Quartum, quòd citra cuiusuis hominis operam inueniunt paratas epulas. Hæc autem non solum ad resurrectionis manifestationem facta sunt, verum etiam vt doceremur, quid fructus & emolumentum è fidei labore proueniat. Ex hoc igitur loco videmus, temporalia præsidia, & victualia non deesse, nec vnquam defutura his, qui diligenter vocationem suam sequuntur; & è fide laborant. Hoc idem videmus in Israelitis, qui dum vocationem suam sequerentur per desertum, & manna de celo, & coturnices vento adductas, & aquam è petra acceperunt. Sic Moyses vocationem

Psal. 32.
Isa. 31.

1. Ioan. 5.

Exod. 15.
& 16.

3. reg. 17. cationem Domini in motem sequens, quadraginta diebus nec pane, nec aqua, sed verbo Dei alitus fuit. Helias vocationem Domini sequens, à coruo, alioqui aue rapaci pastus est. Omnia hæc ad consolationem nostram scripta sunt. *Afferre de piscibus quos prendidistis.* Non ait, Quos ego prendere vos feci. Sic enim & aliàs solet spiritus in scriptura nobis opera ascribere, nò vt hinc nobis placeamus, sed in officio cõtineamur. Cæterùm, quauis epulas iam paratas à Christo inueniunt, iubentur tamè afferre de piscibus, & cetera. Vult enim Deus opera nostra coniungi suis, vt simus cooperatores Dei. Deinde poterat omnes saturare de pisce superposito prunis, voluit tamen vt de piscibus captis afferrent, quia dum aliunde habemus aut habere possumus, non debemus ad miracula confugere, nec supernaturalia esflagitare præsidia. Hoc enim esset Deum tentare. Vel ideo iubet afferre de piscibus, vt ex numero piscium, miraculum conspectius fiat, sicque vtrinque confirmarentur apostolorum animi, ex multitudine scilicet piscium, quos cooperant, & ex præparato cibo, quem in littore inueniant. *Ascendit Simon Petrus, & traxit rete, & cetera.* Prius summo studio è mare properauit ad Christum, nunc denuo remittitur ad mare. Sic nobiscum agit Deus, ex vna tentatione nos eripit, & interim ne torpescamus, in aliam non conuocit, vt & inde nos liberet. *Iob. 7.* Militia enim est vita hominis super terram. Numerus aut piscium exprimitur ad declarationem miraculi, itemque propter mysteriù, vt infra patebit. Sed nec illud miraculù taceretur, quò tot & tantis piscibus non fuit scissum rete, quod tamen aliàs ruptum legitur in prima captura: verùm & hoc mysterio non caret. *Venite, prandete, & cetera.* Peracto labore & obedientia, vocat eos ad prandiù. Apposuit autem & panem & piscem. Panis ipse est Christus, qui in euangelio loquitur: Ego sum panis viuus. Piscis, qui sub aqua viuit, tribulationem significat. Hæc enim duo sic commiscet Deus, vt nunc quidem consolationem, nunc tribulationem habeant pii, nec vnquam vel panem solum vel piscem solum apponit. Ita enim consolatur pios, vt tamen nò omnino ab omnibus malis liberi sint. Et ita eos in tribulationem conicit, vt tamen non desit panis consolationis. *Hoc iam tertio manifestauit se Iesus, & cetera.* Ex hoc verbo patet, quòd Ioannis intentio fuit, legitimo testium

numero auditorem euangelij confirmare in fide resurrectionis Iesu Christi: In ore enim duorum vel trium testiù stat omne verbum secundum legem. Ideo priori capite duo testimonia posuit, nunc in hoc capite propter contentiosos addidit tertium. Et quia qui his tribus non credit, nec multis aliis crederet, si conscriberentur, ideo contentus est hæc tria testimonia posuisse, atque hoc verbo cõcludit. Hoc iam tertio, & cetera.

Deut. 19

Ioan. 4.

Luc. 5.

Matt. 13.

Luc. 10.

A L L E G O R I A H V-
ius historia.

Mare est mundus hic. Apostoli prædicatores sunt. Horum princeps Petrus, cui prima cura demandata est, dicit & dicere debet: Vado pescari: hoc enim eius officiù est. Aliorum autem est, vt dicant: Venimus & nos tecum. Exeuntibus autem necessaria est nauicula & rete. Nauicula ecclesia est, Rete verbum Dei Piscaturi deinde cum Petro tunicam deponant, vt ab omni temporalium cura nudi sint. Quantumcunque autem habeant & nauiculam & rete, insuper & succincti sint ad opus, sine tamen Christo nihil capiunt. Interim Christus è celo clamat, accipite ab eis exigit: hic enim cibus eius est, vt anima saluentur. Pueri, nunquid pulmentarium habetis? & cetera. Frustra autem laborantibus dicit, vt in dexteram mittant rete, hoc est, ad electos. Bis enim apostoli leguntur retia laxasse. Et primò quidem simpliciter dixit: Laxate retia, & cetera. Vnde & tunc quidem magnam piscium multitudinem ceperunt, sed sine numero, nec ibidem expressum est, magnæ an parui fuerint. Denique qualescunque fuerunt, certe ruperunt rete. Hic autem ad dextram mittere iubentur, & solos magnos pisces capiunt & numeratos, qui tamen rete non ruperunt. Prima piscatio ad omnes pertinet, tam bonos quàm malos, quorum plerique parui admodum & lubrici sunt, alij rete, vnitatem scilicet fidei & verbi Dei scindunt, alij etiam permanentes finaliter eiciuntur, vt in Matthæo dicitur. Hæc autem piscatio ad solos electos pertinet. Hi enim pertinent ad dextram, & omnes magni sunt apud Deum, quantumuis parui apud mundum videantur. Deinde omnes numerati sunt: Eorum enim qui saluandi sunt, nomina scripta sunt in libro vitæ. Signanter autem sub tribus illis numeris cõtinentur, quorum ceterarius significat obseruationem mandatorum,

torum, quinquagenarius remissionem peccatorum, ternarius autem fidei, spei & charitatis obseruationem. Piscibus igitur captis, restat, ut ad portum festinent & litus. Huc igitur aliqui per medios fluctus contendunt, hoc est, per martyrium, alij quietè in nauicula veniunt, qui scilicet in pace requiescunt & obdormiunt. Ita tamen ad portum contendere debent, ut & pisces captos secum adducant. Hinc eis dicitur: Afferte de piscibus, &c. Appropinquant litori, primo videbunt Christum adstantem, & cõuiuium æternum paratum. Iuxta illud: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, &c. Illic primò ad gloriam ipsorum cedit, quòd tot pisces cœperunt, & eam gloriam ipsis concederet dominus, quanquam ipse pisces cœperit, non illi. Deinde audient: Venite, prandete. Edent enim & bibent super mèsam eius in regno suo. Et audiet seruus fidelis: Euge serue bone, intra in gaudiũ domini tui. Apponetur autem eis & panis & piscis assus. Panis est dulcedo diuinę visionis: Piscis assus natura est filij hominis excocta igni passionis. Vtrunque accipient, quia vtriusque visione naturę reficiet cõsortes regni sui. Tũc non opus erit interrogare, quis sit. Scient enim quia Iesus est, & perfecte cognoscent, quod nunc ex parte cognoscent. *Quum ergo pransi essent, dixit Simoni Petro* Simoni Petro nescienti, quid per eum dominus fecisset, in eo quod tunica succinxit se, & misit se in mare, item que, quòd ad iussu eius ascendit, & traxit rete plenum piscibus. Nesciente, inquam, actus sui mysterium, vel quid sibi vellet talis tripliciter distinctus numerus piscium, ipse dominus & magister, qui hæc disposuit, nunc aperire incipit. Et primò quidem, quòd tertio pastoris illi officium iniungit, arcanã piscium causam respicit. Deinde dicendo. *Quum esses iunior, cingebas te,* &c. prænuntiat, quid cingendo se, licet nesciens præfigurauerit. In eo autem, quod nunc agnos, nunc oues Petro cõmendat, & alterum eorum bis dicit, triplicem illam pisciũ distinctionem subostendere voluit. Petrum autem potissimum alloquitur, ei que oues suas specialiter commendat, ut memoriam abnegationis penitus ex animo eius aboleret: quia enim grauius, quàm alij lapsus erar, & obstinatius Christum negauerat, opus habebat peculiari commendatione, ne recordatione abnegationis, putaret communem apostolatus commendationem nihil ad se

pertinere. Deinde etiam ideo potissimũ ad Petrum, hæc loquitur, quia primus & præcipuus erat inter discipulos. Vnde & peculiari quodam modo præ aliis cura ei pastoralis iniungenda erat. Quòd autem Petrus maior fuerit aliis apostolis, ex pluribus patet. Primò ex eo quòd ad primum statim conspectum Christus ei nomẽ mutauit. Mutatio aut nominis semper magnum aliquod mysterium præ se fert. Deinde, quòd quauis non primus fuerit in vocatione (nam Andreas prior Christum sequutus est) ab omnibus tamen euangelistis in numero apostolorum primò semper ponitur. Huc pertinet quod ipsi dictum est. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meã, &c. Item, Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua. Hinc ad Petrum nominatim missæ sunt mulieres ab angelis, in resurrectione domini apparentibus. Ipse etiam primus monumentum intrauit, &c. Deniq; post ascensionem domini plane patuit ab omnibus discipulis ei concessum fuisse primatum. Ipse siquidem ad electionem Marthæ exhortatus est, ipse post acceptum spiritũ sanctum, prædicauit publice, ipse primũ miraculum fecit, ipse Ananiam corripuit: de solo ipso legitur, quòd umbra sua sanauerit infirmos, de aliis autem tantum, quòd per manus apostolorum fiebant signa, &c. Ipse diaconos eligere persuasit, ipse in consilio primus sententiam dixit, &c. Quæ omnia arguunt in Petro quandam prærogatiuam præ aliis. Merito igitur & nunc peculiari modo ei oues cõm-mendat Christus. Præterea etiam ideo Petrum alloquitur, ut per eum, quem nouerat, præ cæteris esse ardentioris animi, exprimeret aliis apostolis, eorumque successoribus specimen veri perfectiq; pastoris. Sic enim & aliàs solet Petrus esse os apostolorum, & per hunc audiri voluit dominus, quid ceteri quoque profiterentur. Siquidem huius voce edita totius ecclesiæ professio iam pridem promeruerat sponsonem clauium regni cœlestis. Itidem & nunc huius voce voluit edi erga summã se charitatis professionem, ut per vnum ceteri cognoscerent, quales ad curam dominici gregis debeant accedere. *Simon Ioannis diligis me plus his?* Opportunè satis antiquo eum nomine, addito etiam patris nomine, compellat, tum ut admoneret eum pristinæ humilitatis, ac doceret ea que nunc accepturus erat, nõ ex natura, sed ex gratia habere, ne aliquando super

superbiret: tum etiam ideo sic eum nominat, ut vel sic & ipsum & successores eius admoneret officij sui, quod est obedientem esse gratiæ, id quod hæc duo nomina præ se ferunt: Simon enim obediens, Ioannes gratia est. Hæc autem duo alte infixæ esse debent animis pastorum, ut & propriæ humilitatis & suscepti officij memores sint semper: sic enim nunquam superbient, sed nec segnes efficientur. Interrogat autem eum Christus non de diuitiis, aut generis nobilitate, quæ nihil ad ad re faciunt, neq; interrogat de sciẽtia, quæ in pastore quidẽ requiritur, verũ nõ sola sed tantũ interrogat de charitate. Hęc enim vel maximè necessaria est ei, qui pascẽdas oues rationales suscipit. Signatè autem addit: *Diligis me plus his?* Non vulgarem enim ab ipso charitatem exigit, tum quia petrus ingentia de se ipso promiserat; Et si omnes, inquit, scandalizati fuerint in te, ego nunquam scãdalizabor. Deinde etiam ideo maiorem ab ipso dilectionem exigit, quia plura ei remiserat peccata. Cui aut multũ remittitur multũ etiã diligere debet. Potissimũ aut ideo dicit: *Diligis me plus his?* ut ostenderet summam dilectionem exigi & requiri in pastore. Huc pertinet, quòd in veteri lege filiis Israel contendẽtib; de sacerdotio, solus ille à Deo pronuntiat sacerdos, cuius virga in tabernaculo posita flores & frõdes, & fructus proferret, id quod soli Aaroni contigit. Is igitur pastoris nomine & officio dignus est, cuius fides & charitas nõ est infructuosa, sed germinat & folia verborũ, & fructum bonorum operum. Summa, nullus bene præerit, ouibus Christi, nisi impen-se & ardentè diligat Christum. Docet igitur Christus hoc verbo, quales assumendi sint ad officium pastoratus, non qui nobiliores aut ditiores sint, sed qui meliores & magis diligant. Ter autem interrogat Christus, num se diligat plus quàm alij. Primò, quia ter negauerat Christum. Deinde, quia tria requiruntur ad amorem Dei, ut scilicet diligatur toto corde, tota mète, tota anima. Tria item pertinent ad dilectionem proximi, ut diligatur affectuose, discrete, ordinate. Præterea etiam ideo non semel, sed tertio hoc quærit, ad ostendendum, quòd sæpe & diligenter discutiendi sunt, qui ad regimen ecclesiæ assumuntur. Demum ideo toties dilectionem stipulatur. sciebat enim exorturos, qui non amore Iesu, sed sui commodi gratia curam animarũ susciperent, imò arri-

perent, qui pro pastoribus agerent tyrãnos & prædones. Hos autem Christus hoc verbo corripit, &c. *Domine tu scis, quia amo te.* Optima & vere Christiana respõsio, quam qui vere & ex animo dicere potest, hic vere beatus est. Vide autem modestiam Petri. Non dicit sicut Helias: Relictus sum ego solus, &c. Nec dicit, Diligo pl^o his. Hoc enim esset temere aliorum conscientias iudicare, nec in seipso confidit, id quod ante passionẽ fecerat, sed iudicio Christi se committit: *Domine tu scis, quia amo te.* Idque nõ semel, sed tertio faterur, ex causis supra assignatis. Quanquam vltimò non nihil turbatus fuerit, nec mirum. Videbatur enim dominus toties interrogas, parum aliquid de ipso sentire. Et quanquam sibi conscius esset, quòd vehementer dominum amaret, tamen post tam magnificam promissã ter abnegatus dominus faciebat, ut ipse quoque sibi diffideret, timeretq; ne forte Christus eum iterum casurum, præsciret. Prior enim lapsus eum & modestiam docuerat, & deducerat sui fiduciam. *Pasce agnos meos.* Hic tandem ostendit, quibus rebus Petrus testari debeat amorem suum erga Christum. Nõ enim satis est diligere in corde, nisi & re ipsa dilectionem nostram testemur. Et quanquã omnes Christiani teneantur, dilectionem suam testari obseruatione mandatorum, iuxta illud: Si diligitis me, mandata mea seruate: à Petro tamen eiusque successoribus aliud quiddã & maius exigitur, nempe ut pascant. Vide autem emphasim verborum. Nõ dicit, Occide, aut lanam & lac accipe, sed: *Pasce.* Nec dicit, Potestatem in eos exerce tyrannicam, sed: *Pasce.* Inter vos, inquit, non erit sic, sed qui maior est vestrum, sit minister Pascere autem primò includit curam, sollicitudinem & laborẽ, id quod in Iacob patriarcha præostensum est, qui pastor ouium existens: Nõ cte, inquit, & die gelu vrgebar & æstu, & fugit somnus ab oculis meis, &c. Deinde pascere omnia illa includit, quæ pastores Iudæorum apud Ezechielem arguuntur omis-sisse: Quod infirmum (inquit) fuit, non consolidastis, &c. Tertio autem dicit: *Pasce,* ut ostendat magnam se sollicitudinem habere pro ouibus suis, & quàm solícite velit eas custodiri, quàmque districte rationem exacturus sit à pastoribus, si negligentes fuerint. Deinde ter iubet pascere. Debet enim prælatus commissas sibi oues pascere prece mentali, instructione vocali, & operatione vitali.

Ioan. 1.

Matt. 10

Matt. 16

Luc. 22.

Luc. 7.

Num. 17

Act. 1.

Act. 2.

Act. 15.

Matt. 16

3. reg. 19

Ioan. 14.

Matt. 20

Gene. 31.

Ezec. 34

vitali, imo si opus sit, etiā sustentatione corporali. Quamquam Græci secundò loco non habent, pascere, sed *τρομαζειν*, hoc est, rege non gladio externo, sed virga pastoralis. Pastoris enim est & obediens pascere, & inobediētes corrigere. Sic Paulus: Vultis (inquit) in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis? Sic idē auctoritate pastoralis, fornicarium excludit ab ecclesia. Obseruandum autem, quòd tantum semel iussit regere, bis autem pascere, ne quis de solo regimine gloriatur. Obseruandum & hoc, quòd primò committit ei agnos pascendos, deinde bis oues: sic enim Græci habent. Agni sunt imperfectiores, quibus adhuc lacte opus est, & horum maior pars est in ecclesia, & hi signatur per centenarium numerum piscium. Deinde etiam oues commendat, id què non semel tantum, sed bis: sunt enim in duplici differentia. Aliqui iam aliquantum profecerunt, sed nondum perfecti sunt: hi per quinquagenarium numerum signantur. Alij autem adeo profecerunt, vt & alios Christo generare possint: hi ternario numero signantur. Non enim admodum multi sunt. Omnes igitur fideles qualescunque sint, sine personarum acceptione, & incipientes & proficientes & perfecti, apostolis commendati sunt. Hinc Paulus: Sapientibus & insipientibus debitor sum. Quibus autem comparat fideles suos, vt sciant pastores sibi non otia dum esse: nam ouis animal est, quod alterius cura indiget. Deinde vt sciant ad quid subditos sibi commissos dirigere debeant, nempe, vt oues sint, hoc est, mites, innocentes; simplices, &c. non tapaces, vt lupi, non mordaces, vt canes, non fraudulentæ, vt vulpes, non immundi, vt porci, nō superbi, vt equi, &c. Obseruandum autem, quòd ubiq; addit: *Meas*. Meæ (inquit) sunt, ego sanguine meo eas redemi, ego eas diligo, & pro eis curo. Non igitur eis pro libitu tuo imperabis, pastorem ages, non dominum. Si ego tibi charus sum, erunt & tibi charæ quas habeo charissimas. *Cum esses iunior, cingebas te, &c.* Hoc verbo Christi subindicare voluit, quid sibi vellet ter iterata dilectionis professio. Qui pro salute gregis dominici contēnit facultates suas, negligit honores huius mundi, negligit affectus suos, magnum quidem de se lynceri amoris affectum præbet: ceterum, qui pro salute gregis nō dubitat vitam suam in discrimen ponere, is absolutæ charitatis certissimum documentum dedit: Id o-

lim facturum Petrum, hoc verbo prædixit. Magnæ autem gratiæ opus est audire, se in gratia vsque in finem perseueraturum, id quod Petrus hic audiuit. Deinde hoc verbo etiam genus mortis Petro expressit, nempe crucem. Pulchrè autē mutat personas: quantum enim in prima persona dicat, Aliuste cinget & ducet, tamen in secūda persona præmisit, Tu extēdes manus tuas, &c. Quo verbo promptam ipsius Petri ad moriendum, voluntatem indicat. Nec obstat, quod addit: Ducet te, quòd tu non vis. Hoc enim non ad spiritum Petri, sed ad eius naturam & carnem refertur, cui mors nunquā adlubescit. Nolle enim mori, carni cognatum est. Hinc *Matt. 16* autem carnis & nature affectum Christus in humeros suos transtulit, vt vinceret (siquidem totum se in nostris sordibus volutaui, vt nos à sordibus liberaret.) Itaque vicit, vt hoc nolle mori, quāuis in carne maneat, nō tamen dānet, alioqui damnaturum, nisi victum esset. Cæterum, sicut Christus hunc affectum vicit, ita & nos eundem affectum vincere & dedit & docuit. Quemadmodū enim infirmus amaram potionē horret quidem & non vult, propter sanitatem tamen recuperandam eam accipit. Vult igitur, & non vult: sic & pius vult crucem secundum spiritum, qui promptus est: non vult autem eam propter carnem, quæ infirma est, Prætereā hoc verbo prædicit Petrum non amplius tam pēruicacem futurum, qualis ante passionem fuit. *Cum* (inquit) *esses iunior*, videbaris tibi admodum fortis, præsumebas de tuis viribus, dicens: Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Nunc autem cū senueris & spiritum sanctum acceperis, alio te cinget, &c. Dei arbitrio & voluntati te subiicies, ac ducentem gratiam sequeris, etiam in his, quæ naturæ contraria sunt. Ad hæc, Christus hoc verbo, metaphora sumpta ab ætatibus carnalibus, fidei ætates describit. Nam in rebus humanis ita comparatum est, vt pueri suos habeant lusus & iocos. Ætas enim illa pomis ac uucibus, &c. Multò facilius in officio obedientiæ continetur, quā dura & importuna parentum austeritate. Conceduntur verò hæc ludicra, donec grādescant, & labores ferre possint. Nam tunc quòd volunt ducuntur, hic ad literas, ille ad agrum colendū, alius ad prænticiarium manuarium. Ita & in fidei ætatibus fieri solet. In veteri Testamento pueritiæ tempus erat, vt Paulus ait: Lex pædagogus noster fuit in Christo

Gala. 3. Christo. Et iterū: Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, &c. Hinc est, quod in veteri testamento patres puerilibus rebus educati sunt. Nam præ via æterna, præ iustitia vera & spiritali, præ regno æterno: nōne puerilia sunt terra Chanaan, iustitia legis moysaycæ, & regnum carnale? Nouum autē Testamentum senectutis tempus est. Nos enim sumus, in quo fines seculorum perueniunt. Hoc autē tempore ducimur ad crucem, quòd, nolumus. Non enim iam ob oculos nobis ponitur terra Chanaan, regnum corporale & iustitia legis, sed crux. Qui vult me sequi, inquit Christus, tollat crucē suam &c. Hanc igitur veteris & noui testamenti differentiam hoc verbo Christus insinuauit. Et quòd de vniuerso priorū genere dictum est, hoc de singulis intelligi potest. Initio enim vite Christianæ ludicris educamur promissionibus & mercedibus, donec grandescamus, vt possimus crucē ferre. Igitur, qui in fide iam senuit, extendat manus suas, & sinat se duci quòd non vult, hoc est, ad crucem, quam natura fugit, & dicat cum Psalmita: Paratum cor meū Deus, paratum cor meum, &c. Et iterum. Fiat voluntastua. *Hoc autem dixit, significans qua morte, &c.* Quemadmodum pij clarificant Deum piè viuēdo quia in sua conuersatione ostendunt, quòd Deus sit sanctus & iustus, sanctitatem & iustitiam diligens: sic pro iustitia moriendo, ipsum clarificant, quia testantur Deum tantæ esse veritatis, dignitatis, bonitatis, vt potius sit moriendum, quàm ab eo villo modo recedendum. Hinc Paulus: In omni fiducia magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortē. Mihi enim uere Christus est, & mori lucrum. *Sequere me.* Iam Petro verbis prædixerat, quòd crucifigendus esset, nunc id ipsum etiam facto præsignat, dum surgit, procedit, ac Petrum sequi iubet. Quasi diceret, Per hæc materialem sequelam, ad quam te moneo, hoc designo, quòd spiritaliter imitaturus es me, iustitiam moriendo crucis propter iustitiā, sicut & ego. Quemadmodum enim propheta interdum prophetauerunt verbis, aliquādo etiam factis (vt patet de Hieremia, cæternas lineas in collo ferente) sic Christus nunc verbis, nunc factis aliqua prænticiauit. Deinde, quòd iam in futuro dixerat, Extendes manus, & alius te cinget, &c. hoc nunc in præsentī exprimit: *Sequere me:* Iam (inquit) tempus est. Et quantum sequelæ hæc referri

possit ad eam, qua discipulus sequitur magistrum, potissimū tamen intelligitur de imitatione charitatis & passiōis. Hæc enim duobus iam Petro specialiter inculcauerat. Est igitur sensus, meo exemplo disce diligere oues tibi commissas, meo item exemplo disce etiam animam & vitam tuam cōtemnere, ac in mortē offerre pro ouibus. Se autem ponit in exemplum, & se sequi iubet, vt Petrus vel sic & incitaretur ad charitatem, & confortaretur ad sustinendum crucis supplicium. Quem enim non moueret exemplum Christi, qui tantum nos dilexit, & tam sponte se ipsum pro nobis obtulit? Cæterum hoc verbo mira quadam suauitate præterite cōcer *Ioan. 13.* tationis meminit, qua cum dixisset: Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea, Petrus respondit: Quare non possum te sequi modo? &c. Huius, inquam, concertationis nunc benigne Dominus meminit, quasi diceret: Iam de eo quod dixi tibi, Quo ego vado, non potes me modo sequi, tu ter negando veracem me comprobasti: superest, vt nihilominus de eo quod adieci, Sequeris autem postea, meus sermo verus appareat. Sequere ergo me, hoc est, deinceps paratus eris propter me in carcerem & in mortem ire. *Conuersus Petrus vidit illum discipulum, &c.* Non reclamatur Petrus non effugium quærit, non obmurmurat, sed contentus est sua vocatione: interim autem sollicitus est de condiscipulo suo, quem vni ce diligebat, sciebatque Domino charum, denique quem videbat iniustum sequi. Cæterum, quòd Ioannes noster & hic & alijs sæpe commemorat, se à domino dilectum, non ad iactantiam facit, sed vt tanto beneficio gratus existat: & quia dulcissimum sibi erat, hanc Christi dilectionem recolere. Magis igitur est extenuatio sui, & admiratio diuinæ dignationis, quàm iactantia: quandoquidem nulla sua merita commemorat, sed tantum Christi dilectionem. *Hic autem quid?* In Petro manifeste se prodit natura carnis. Solet enim caro semper in alienam vocationem respicere, & suam negligere, id quod grauissime in vxore Loth punitum est, vt merito eo exemplo admoneamur, *Gene. 19. Luc. 9.* ne semel admota manu ad aratrum retrospiciamus, quemadmodum Christus docet. *Sic enim volo manere, donec veniam.* Ex hoc verbo videmus, quòd pro significatiōne passiōis, Petro dixit: Sequere me: alioqui Ioannem non exclusisset, qui & ipse, vt

vt discipulum decet, Christum secutus est. Verum non de hac sequela dixerat Christus, sed de imitatione & forma passionis & mortis. Ceterum Græci hunc locum legunt conditionaliter. Si eum velim manere, quid ad te? Quasi diceret: Etiam si istum vellem minime mori, quid tu ex hoc emolumenti, quidque consolationis inde consequeris? Latini autem assertiue legunt, Sic eum volo manere, hoc est, nolo vt in cruce moriatur, sicut tu. Nec obstat, q̄ alibi de Ioanne & Iacobo dicitur: Calicem quidem meum bibetis. Quauis enim Ioannes materiali cruce, vel gladio non occubuerit, vere tamen calicem Domini bibit. Primò, eum sub cruce Domini staret. Deinde, cum à Domitiano in dolium olei feruentis positus est. *Quid ad te?* Audisti Petre, quæ ad te pertinent, cur aliena quæris? cur diuinæ iustitiæ secreta rimaris? Respice tu in tuam vocationem, non alienam, ego de alio curabo. Si is manserit, nec turpi morte occumbat, mihi māserit: si non manserit, mihi non manserit quid tua refert? O prandū esset hanc sententiam omnium mentibus in sculptam esse, vt vnusquisque disceret in suam vocationem respicere. Vnde & Paulus: Tu quis es, qui iudicas alienum seruū? Suo dño stat aut cadit. Bonū quidē est, etiā proximorū curā agere. Vnicuique enim mandauit Deus de proximo suo. Et secundum **1. Co. 10.** Paulū, debemus singuli quærere, nō quæ nostra sunt, sed quæ aliorum: non tamen debemus anxiam vel curiosè scrutari, quid Deus ordinauit de proximis nostris, quo ad genus mortis, & quo ad occulta futura. Vnde & alias Apostolus dixit: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, &c. Et Sapiens: In omnibus operibus Dei non sis curiosus, sed quæ tibi præcepit cogita, Ceterum non sine magno diuinitatis consilio factum est, vt hic dilectus discipulus triumphalē proprii martyrii purpuram non perciperet, alioqui putare quis posset, solos martyres saluandos. Nunc autē videmur, etiā alteram vitā & viā nobis patere. Isti enim duo apostoli, Petrus & Ioānes, præcipua sanctorū colūnae sunt, & in altero quidem vitæ actiue fortitudo, in altero cōtemplatiue prænitent pulchritudo. Etenim, q̄ in Martha satagere circa frequēs ministeriū, & in Maria sedente & audiente verbū Dñi, præfigurātū est, hoc iam tūchis duobus cōceptū est, dū alteri cura mandatur de pascendis Dominicis ouibus, alter supra

Matt. 20.

Ioan. 19.

Rom. 14.

Eccle. 17.

1. Co. 10.

Act. 1.

Eccle. 3.

Luc. 10.

pectus Domini recumbens, verbi incarnati notitia plenius imbuitur. Sic ergo rectè sancta Ecclesia rubentes amplectitur martyros, vt nihilominus concelebraret amica Christo candidæ confessionis lilia. *Exiit ergo sermo inter fratres, &c.* Hoc addit, vt plenius declarer verbū Christi, ne à nobis perperam intelligatur. Ideo dicit: Non dixit Iesus, Non moritur. Nemo enim sententiam mortis euadere potest: Omnes morimur, & sicut aqua dilabimur, &c. Ideo nec Christus simpliciter dixit: Sic eum volo manere, sed addidit: Donec veniam, eum scilicet per mortem vocaturus ad vitam æternam. Veniet quidem Christus in fine mundi, sed interim in morte cuiuslibet venit, & de hoc aduentu hic loquitur. *Hic est discipulus ille, qui testimonium &c.* Hic Ioannes Euangelium suum concludit. Ac primo certificat nos de veritate omnium quæ in hoc Euangelio audiimus, & hoc dupliciter. Primò ex persona sua. Ostendit enim se testem idoneum & fide dignum, tum quia discipulus Christi fuit, tum quia omnia vidit & audiuit. Dupliciter autem testimonium perhibuit veritati. Primò viua voce, deinde scriptis. Addit: Et scimus, quia verum est testimonium eius, quo verbo nos certificat de testimonij veritate. Duo enim ad iustum testimonium requiruntur. Primò, vt persona sit idonea. Secundò, vt vera sint quæ dicit: vt runque Ioannes ponit. De persona eius dubitare nō possumus, cum is fuerit, quem Iesus specialiter dilexit, &c. Sed nec de re ipsa dubitare possumus: scimus enim quia verum est testimonium eius, & experti sumus, nec hætenus quisquam eum mendacij insimulare potuit. Restat igitur, vt credamus, & testimonium eius accipiamus fiducialiter. *Sunt & alia multa, quæ fecit Iesus, &c.* Hoc verborationem reddit, cur non plura scripserit: Non æstimes (inquit) me omnia scripsisse: nam plura alia fecit & dixit. Quod autem tam pauca è pluribus scripsi, non negligentia mea est, sed difficultatis nimia. Si enim scribantur per singula, nec ipsum mundum arbitror capere posse libros, qui scribendi essent. Hoc autem dupliciter intelligitur. Primo de capacitate intellectus. Totus mundus non posset capere, hoc est, intelligere, id quod irrefragabiliter verū est. Ecce enim hūc solū librū, qui ab hoc discipulo scriptus est, mūdus capere nō pōt, & cū vnus homo pugillo eum cōtinere queat, vniuersitas hominum

2. Re. 14.

Ioan. 5.

Ioan. 20.

minum totam mysteriorum eius profunditatem capere non valet: quāto magis, si vniuersa conscriberentur, nō caperet mundus. Quod si verbum hoc (Torus mundus capere non posset) de externa capacitate intelligamus, hyperbole est: quam figuram sepe in scripturis inuenimus. Ideo autem hoc loco hanc hyperbolē ponit, vt magni æstimemus & ea quæ de Christo dicta, & quæ dicenda sunt. Deinde, vt excitet, & feruorem quærediacendat. Iam, vt epilogo euāgelium hoc Ioannis claudamus, quinque nos per ordinem docere voluit Ioannes in euāgelio. Primum, quod Christus non simpliciter exordium sumpsit ab incarnatione sua, sed ab æterno fuit Deus. Huc pertinet: In principio erat verbum, &c. Secundum, Ille ipse omnipotēs filius Dei, in tempore factus est homo. Huc pertinet: Verbum caro factum est. Tertium, Etsi humilem illam formam serui Christus in se recepit: nō tamē cessauit esse Deus: imò mansit quod erat. Huc pertinet, quod etiam in terra positus, Deum tamē se vere ostendit, vt cum dicit: Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor, &c. ad longum. Quartum, Christus post expletam illam voluntarie susceptam obedientiā, suam gloriam, quam ad tempus dissimulauerat, resumpsit, imò & humanitas eius super om-

nia exaltata fuit. Hinc dicit: Ascendo ad patrem, &c. Quintum Christus est verus ille saluator, & filius Dei, per quem solū nobis omnia bona puenerūt. Huc pertinet, quod Ioannes supra dixit: Hæc scripta sunt, vt credatis, quod Iesus est Christus filius Dei, & credetes vitam habeatis, &c. Hæc, inquam, sunt, quæ Ioannes in euangelio suo docere nos voluit, & verè notari dignissima sunt. Ideo autē hæc potissimum scribere voluit. Primò, vt nō dubitemus de promissis Christi, cum audiamus eum nō solum hominem esse, sed Deum. Secundò, vt eo confidentius accedamus, cum audiamus ipsum non solum Deum esse, sed etiam hominē & fratrem nostrum. Tertio, vt eo feruentius eum diligamus, quem videmus tantum Charitatis & gratiæ nobis impēdisse. Quarto, vt eo promptius obediamus diuinis præceptis, quibus Christus ipse tam præp̄te obediuit. Quintò, vt eo diligentius eius nos dominio subiiciamus, quem scimus habere potestatem in cælo & in terra. Sextò, vt eo cautius ambulemus, cum sciamus eum etiam iudicem omnium à Deo constitutum. Hæc, inquam, sunt, quæ ex euangelio Ioannis obseruanda nobis sunt. Quod vt fiat, præstet is, à quo omne datum optimum, &c. Deus, cui laus & imperium in secula seculorum. Amen.

Annotationum Fr. Ioannis Feri, in Euangelium Ioannis, Finis.

FRATRIS IOANNIS FERII,
Summæ apud Mogunt. Aedis concionatoris, & cœnobij
diui Francisci Guardiani.

In Epistolam diui Ioannis Euangelistæ priorem, Prologus.

QVEM AD MODVM vino vendibili non esse opus suspensa hedera pro uerbio dicitur, ita nec mea nec cuiuspiã alterius cōmendatione indiget hæc epistola, vt quam vel solū authoris nomen omnibus piis, atq; a deo roti ecclesiæ Dei iam dudum & commēdatissimam fecerit, & etiā nū faciat. A diuo enim Ioāne prodit Epistola, imo potius thesaurus hic, & ab eo Ioanne, qui ab exordio cū Christo fuit, & vsque ad crucē cum Christo perseverauit: quiq; præ aliis discipulis à Christo dilectus, in nouissima illa cœna etiam super pectus eius recubuit, è quo & hausisse non dubitatur, quæ po-

stea

stea omnibus credentibus tam largiter effudit. Hic idem Ioannes iam prius ex euāgelio suo ita piis omnibus cognitus est, ut vel solum nomen ipsius auditum, piū quemq; merito ex citare debeat. Si enim (ut prouerbio dicitur) vni oculo testi plus creditur quam auritis de cem, quis non vider, quanta fides Ioanni huic tribuenda sit, qui coram & Christū vidit, & omnibus per eum gestis dictisque interfuit? Imo quandoquidē hic idē Ioannes semel atq; iterum p̄ aliis apostolis, cum solo Petro & Iacobo, ad maxima quaq; mysteria à Christo admissus & exhibitus fuit (ut patet Matthæi. 9. 17. & 26.) nihil non magnum & insigne nobis ab ipso polliceri debemus. Et certe vel solum ipsius euāgelium satis documēto esse potest, quid in hac epistola ab ipso nobis expectandum sit. Quo enim spiritu Euāgelium suum scripsit, eodem & epistolam hanc scripsisse, tam ex rerum in ea contentarum magnitudine: quam ex verborum ipsius dulcedine, manifestissime apparet. Quemadmodum enim in euāgelio altissime super alios euāgelistas volitans, maxima quaque, & quæ magis necessaria videbantur, & sunt fidei nostræ mysteria aperuit: ita & in hac epistola nihil humile aut triuiale, sed ipsam euāgelicā doctrinā summam breuissimè cōplectens, plane edocet non tantum quid de Christo credendum & sentiendum, verum etiā quomodo in Christo & secundum Christum ambulandum & viuendum sit. A fide enim epistolam hanc incipit cum pia fidelium conuersatione eam promouet: in charitate autem concludit. Et hæc omnia non nisi electissimis & re vera cor penetrantibus verbis, ut nemo nō & lectu dignā, & scitu necessariam hanc epistolā iudicare possit: maxime hisce temporibus, quæ innumeros nobis & in fide & moribus Christo dignis, errores & scādala, atque etiam hæreses & schismata cum magno ecclesiæ totius detrimento & incommodo inuenerūt. Atque vti nam omnibus Christianis vbiuis gentiū cōstitutis, vel vna hæc epistola quam penitissime infigi & inculcari posset: hoc enim nisi fiat, altera doctrinæ Christianæ pars (charitas videlicet, piæque conuersatio) penitus in obliuionem & contemptum abibit: id quod iam dudum apud plebrosque, heu, nimium factum esse, pii omnes deplorant. Quis enim non vider, quod pro maiori nunc parte, nihil aliud quam verbo tenus Christiani simus? Christum videlicet ore cōfitentes, opere autem & tota vita diabolo seruietes: pro christianis & euāgelicis nos venditantes, cum tamen nihil ad christianum pertinens, præter nudum nomen in nobis conspiciatur. His autē malis & pulchre & efficaciter occurrere ac mederi, vel vna hæc epistola posset. Quæ de re diligenter nobis attendenda est. Eam autem in hūc modum exorditur diuus Ioannes.

CAPVT. I.

VOD fuit ab initio, quod audiimus, quod vidim⁹ oculis nostrisq; perspeximus & manus nostra contrectauerunt de verbo vitæ, & vitæ manifestata est, & vidimus & testamur & annuntiamus vobis vitā æternā, quæ erat apud patre, & apparuit vobis. Nō solum eodem modo, sed ferme etiā eisdē verbis Ioannes hanc epistolā exorditur, quibus & euāgelii suū auspiciatus fuerat. Vtrinque enim à summo incipit, statimq; omni postposita præfatione, rerumq; proponēdarū commendatione, nullis prorsus ambagibus auditores suspendens, rem ipsam aggredditur. Illic quidem hūc in modum exorditur: In principio erat verbum, &c. & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbum, &c.

Ioan. 1.

hic autem quod fuit ab initio. &c. Hæc autē conuenientia exordiorum, plane arguit eūdem fuisse & esse authorem huius epistolæ, qui & author fuit eius Euāgelii. Imò per hoc exordiū Epistolæ, Ioannes ante omnia ad euāgelium suū nos remittere voluit, ac plane indicare, Epistolam hanc euāgelio suo conueniri debere, nec vllō modo alterū ab altero se iungēdum esse, ne videlicet osor aliquis bonorum operū sufficere sibi putet euāgeliiū Ioānis, nihil autem ad se pertinere, quid potestea in epistolis scripserit: quemadmodum & nūc plerique solam fidei doctrinā amplectuntur, eam autem quæ est charitatis & operum bonorum omnibus modis quasi nihil ad se pertinentem auersantur & execrantur. Hos autē Ioānes statim hoc epistolæ suæ exordio retundit, quasi diceret. Ipse ego, cuius nomine Euāgelium editum est, etiam me huius epistolæ authorem profiteor. Itaq; qui in Euāgelio meo legis quid de fide in dominū Iesum Christū docuerim legas & hic

hic, quid de charitate & pia Christianorum vita ac conuersatione sentiam. Idem ego vtrinque & scripsi & docui, nec est quod quis suspicetur, me nunc de operibus scribentē, alio spiritu duci, quam quum de fide scribere, vel certe oblitū esse quid pri⁹ de fide scripserim. Nequaquam, vel ipsum enim huius Epistolæ exordium argumento est: me recēti etiam memoria tenere, quem in Euāgelio scopum præfixerim. Fidem docui, nūc opera doceo, fidem ut dignum erat præmissi, nunc opera bona necessariō substitui. Vtrinque enim ad Christianam doctrinā pertinet. Et hæc quidem ratio est hui⁹ exordij. simul autem & exemplum prædicatoribus omnibus dare voluit, quo modo & ordine de charitate & bonis operib⁹ docere debeāt nempe, ut primo omnium fidei fundamentū ponant, nec nisi eo rite posito, ad doctrinam operum transeant, alioqui frustra ædificaturi & laboraturi. Ceterum, quemadmodum diuus Ioannes non contentus Euāgelium suum de fide in Christum scripsisse, eisdem Epistolam hanc de charitate & operibus bonis annexit, ita & diuus Lucas Euāgelio suo Acta apostolorum adiunxit. Præuidebant enim iam tūc sancti apostoli olim exoriturus, qui fidem ab operibus se iungerent, & alterum quidam mordicus tenerēt, alterum autem penitus contemptrari essent. Hoc, inquit, & præuidebant apostoli, & præuenire suis scriptis volebāt, sed frustra. Dormientibus enim pastoribus, uenit inimicus, & superfeminauit zizania, & rā multa quidem, ut nō possint omnia eradicari, sed plebraq; diuino iudicio relinquenda & committenda sint. Verū & ipsa apostoli nostri verba discutiamus. Breuiter igitur Ioannes paucis his verbis indicat, non tantū quis sit Christus, sed etiam quid vel quale sit Euāgelii nostrum, quid in eo nobis annuntietur, quā certum & solidum, denique & ad quid nobis utile sit. Primò itaque Christum nominat verbum, imò idiplūm verbum, quod ab initio non modo apud Deum, verum etiam Deus erat. Ideo autem eum nominat verbū quod ab æterno è patris substantia nat⁹ sit, cuius & virtus & sapientia, imago & figura substantiæ, splendorque gloriæ est, & quod per ipsum omnia facta sunt. Obserua deinde, quod Ioannes Christum non solum nominat verbum, sed verbum vitæ, propterea quod & vita, & veritas, & lux ab ipso profluunt: In ipso, inquit, vita erat,

Act. 1.

Matt. 13.

Ioan. 1.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

&c. Ioannes igitur primò omnium confiteatur Christum esse Deum. Deinde per hoc quod adiungit, & se & alios apostolos hoc verbum vitæ vidisse, audisse & etiam manibus contrectasse, plane indicat, Christum non solum Deum, verum etiam hominem. Deus enim vel Dei verbum videri & contrectari non potest, nisi in humana natura. Itaque primo statim verbo Ioannes nos docere voluit, quid de persona Christi credere debeamus, nempe, quod & æternum illud verbum Dei sit, & tamen humanam naturam assumpserit, in qua videri & contrectari, imò mori & crucifigi posset. Audiuius (inquit) eum docentem, vidimus eum & miracula facientem & etiam morientem: contrectauimus eum manibus nostris post ipsius resurrectionem. Cæterum, quod Ioannes hic dicit de verbo vitæ, non tantum de persona Christi intelligi debet, verum etiā de toto negotio Christi, hoc est, de ipsius doctrina, vita, morte, resurrectione & ascensione. Hæc enim omnia verbum vitæ nominari possunt & debent: in his enim vita nostra consistit: Et iuxta hunc sensum etiam Euāgelium nostrum, verbum vitæ nominari potest. Primò enim non humanum, sed verè diuinum verbum est, verbū quod & viuit & viuificat: vel (ut Paulus ait) viuū & efficax est, omniq; gladio ancipiti penetrabilius, pertingens vsque ad diuisionē animæ & spiritus, &c. Sic Christus ipse: Verba, inquit, quæ loquor, spiritus, & vita sunt. Hinc igitur videmus, quanti Euāgelium nostrum nobis æstimandum sit, & quā longe omnes alias doctrinas præcellat, quinimo Paulus etiam legē Moyse mortuam literam nominat, si ad Euāgelii nostrum conferatur. Nam gentiliū scripta cum eo ne comparari quidē digna sunt. Deinde etiam ideo Euāgelium nostrum nominari potest verbum vitæ, quia in ipso manifestatur vita, non tamen quæcunque, non carnalis illa vel temporalis, sed quæ apud Deum erat, itemque ea quam Deus electis suis dat per Christum & in Christo, insuper & ea vita, quæ ad Deum nos ducit. Omnia hæc prius erant abscondita, nunc autem in Euāgelio nobis reuelata sunt. In Euāgelio siquidem videmus Christum, qui vere vita nostra est. In Euāgelio videmus quæ sit vera & æterna vita, ad quam tendimus: in Euāgelio denique videmus, quæ sit illa vita, quæ & Deo placet, &

Hebr. 4.

Ioan. 6.

2. Cor. 3.

ad Deum nos ducit, denique & quam De⁹ à nobis exigit: Atq; hinc videre licet, quantum thesaurus sit Euangelium nostrū. Quid non agerent, pateretur, ac expenderent mūdani, vt vitam emere possent? At nobis offertur vita etiā gratis. Plātauerat Deus olim in Paradiso etiam lignum vitæ, quo si homo vltus fuisset, poterat perpetuū viuere: at quia lignum sciētiae boni & mali ligno vitæ pretulit, iuste etiam negatus fuit ei accessus ad lignum vitæ. Deus autem nobis dedit verbū vitæ, hoc est, Christum, qui verbum & vita est. Dedit insuper & Euangelium, in quo vera nobis vita annuntiatur & offertur. Meritō igitur pro hoc tanto bono gratias agimus, Euangeliumque nostrum omnium hominum verbis & scriptis præferentes, toto corde amplectimur, audim⁹, & suscipimus. Vt autem tertio loco etiam videamus, quā certum sit Euangelium nostrū, Ioannes tria illa ponit, quæ nulli non fidē faciunt in quacunque etiam re: Vidimus (inquit) audiui-
 mus, & contrectauimus. Atque hoc ipsum non semel tantum atque iterum, sed tertio etiā reperit, vt de certitudine Euangelij nullus dubitare possit. Quā certo enim Christus est filius Dei, & verbum illud vitæ, tā certum etiam est Euangelium nostrū. Non, inquam, nouum aliquod verbum, vel doctrina noua est Euāgelium nostrum, sed est verbum illud, quod fuit ab initio, & etiam primo homini in Paradiso prædicatum fuit, dum ei promitteretur per semē mulieris caput diaboli conterēdum, Deinde nec incertū quid, & de quo quis meritō dubitare possit, est Euangelium nostrum, imō tam certum, vt non audiri tantum, sed etiam videri, & palpari possit, nec vlla alia scientia, fides, religio aut doctrina Euāgelio nostro in hoc conferri potest. Omnia enim illa testimonio hominum & rationi humanæ innituntur, nostrum autem Euangelium, fides, religio & doctrina, ipsi Deo Atq; adeo summæ & infalibili veritati innituntur. Sequitur: *Vt & vos societatem habeatis nobiscum.* In omnibus videlicet bonis illis, quæ per spiritum sanctum accepimus & habemus. Est autem sensus huius verbi, Quæ nos apostoli hactenus soli habuimus, ea nūc per Euangelium etiā vobis annuntiantur & communicantur, ne pe, vt nobiscum habeatis eundem Deum, eandem fidem, eundem baptismum, spiritū & Christum, qui vnus omnibus nobis sufficit. Nos quidem prima corporis ipsius me-

bra, sed non ideo totū corpus sumus: & futurum est, vt vnctio illa, spiritus sancti vide licet gratia, quæ à Christo capite primū in nos vt proximiora membra defluxit, etiam vsque ad oram vestimenti, hoc est, etiam ad nouissima & infima membra huius mystici corporis defluat. Hoc igitur est cum apostolis communionem habere & societatem. Et o vere gloriosam societatem! Quis enim nescit, quā ingentia bona Christus apostolis suis promiserit? Noli (inquit) time re pusillus grex, quia cōplacuit patri vestro vobis dare regnum. Et iterum: Ego dispono vobis regnum, sicut disposuit mihi pater meus &c. Et in Ioanne: Iterum veniam ad vos, & assumam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis. Et iterum: Pater, volo, vt quos dedisti mihi, sint mecum, &c. Huiusmodi promissionū plena sunt omnia Euangelia. Atqui Ioannes plane asserit, non in alium finem nobis prædicatum esse & etiam num prædicari. Euangelium, quam vt eum apostolis omnia hæc communia habeamus. Atque hinc etiam videre licet, quid apostoli prædicando Euangelium quæsierint, solū videlicet honorem, commodum et salutem nostram, non autem proprium honorē aut commodum. Atque hoc signo vel nota etiā adhuc discerni possunt veri à falsis doctoribus. Apostoli nostri in hunc finem prædicarunt Euangelium, vt conscientie consolarentur, omnesq; Christiani cum Deo & Ecclesia, hoc est, societate & communionem fidelium vnirentur, & vniti manerent. Itaq; qui doctrinā suam eō dirigunt, vt & conscientia perplexa reddantur, & Ecclesia vel cōmunio fidelium scindatur, hominesque & à Deo & ab eis quæ diuina sunt abducantur, &c. is profecto apostolorum spiritu non ducitur. Quis autem non videt, si secundum hoc iudicetur, quā multi etiam eorū, qui se apostolis proximos arbitrāntur, olim pro pseudopropheta reiciendi sint? In summa, apostoli iam in hæreditatem bonorum Christi ascti & positi erant, nos tamen etiā in tantæ hæreditatis socios & participes assumpturū. Hæreditas enim Christi nihilo minor efficitur, etiam si plures de eadē participant. Hinc igitur est, & Paulus nobis acclamat: *Iam nō estis hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici Dei, &c.* Imō hoc est quod Christus ipse etiam eos be-

Psal. 132.

Luc. 11.

Luc. 22.

Ioan. 14.

Ioan. 17.

1. Cor. 12.

Ephes. 2.

tos dixit, qui etsi non viderunt, tamen crediderunt: propterea quod nihil minus habeant, quā hi habuerunt, qui Christum ipsum viderunt. Sequitur: *Et societas nostra sit cum patre, & filio eius Iesu Christo:* Non (inquit) ob id tantum vobis annuntiamus Euāgelium, vt nobiscum: verum etiam vt cum Deo patre & filio eius societatem & cōmunionem habeatis. Cum Deo autem communicare, est ipsius gratiam habere & fauorē, dilectione, & amicitia dignum reputari. Itē in fœdere esse, quod Deus nobiscum pepigit. Insuper & omnia bona eius participare, de quibus Petrus ait: *Quoniā omnia nobis diuinæ virtutis, &c. donata sunt.* Itēq; maxima illa & pretiosa promissa, adeo, vt etiā diuinæ virtutis participes effecti simus, &c. Vel certe iuxta verbum Pauli: *Cum Deo cōmunionem habere, est ipsius spiritū & gratiam accepisse, in quo clamamus, Abba, Pater.* Et hæc scribimus, vt gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. Non tantum ob id annuntiat vobis Euangelium, vt societatem & communionem habeamus & cum apostolis & cum Deo: verum etiam vt perfectum & plenum gaudiū consequamur. Ad hoc em̄ omnia tendunt, vt & conscientia pacificentur, & corda exhilarentur. Hanc autem pacē, hoc gaudium nemo consequi potest, nisi & cum Deo & Ecclesia, hoc est, quibus cūque credentibus, societatem & cōmunionem habeat. Obseruandum hic, quā pulchre Ioannes verum ordinem seruet, in eo, quod primò prædicationem apostolorum, deinde communionem cum apostolis, tertio loco communionem cum Deo, postremo autem gaudium cordis ponit. Sic enim de vno ad aliud nobis ascendendum est. A prædicatione enim apostolorum suscepta, peruenitur in ipsorum societatem & communionem, ab eadem autem in societate & communionem Dei, & ea demum perfectū nobis gaudium affert. Ex hoc autem ordine manifeste colligitur, nullum hominē posse cum Deo societatem habere & cōmunionē, nisi prius societatem habeat cum apostolis & Ecclesia. Nemo cum Deo concordare potest, qui à proximo suo discordat: *Relinque (inquit) munus tuū, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Cum Christo pacem habere non poteris, si cū Ecclesia illius non conuenias. Hoc autem primum contra eos militat, qui se Deo proximos esse putant, quum tamen non cessent & seiplos, & alios

Ioan. 20.

2. Pet. 1.

Galat. 3.

Matt. 5.

ab Ecclesia Christi abstrahere. Deinde etiā contra eos, qui sibiipsis gratiam & amicitia Dei pollicentur, cum tamen odio & liuore erga fratres pleni sint. At qui Ioannes noster aliter docet. Omnia enim eō dirigit, vt cum Christo, & cum Ecclesia credentium societatem & communionē habeamus. In exordio igitur huius Epistolæ Ioannes tria hæc nobis inculcare voluit, quod nihil maius aut excellentius sit persona Christi, nihil certius quā Euangelium nostrum, nihil denique beatius Christiano homine. Et quidem summam illam excellentiam Christi probat, quod ab initio, imō ab æterno fuit & est vita & lux. Certitudinem Euangelij probat, quod Ioannes toties repetit & inculcat verba hæc: *Audiuius, vidimus, contrectauimus, &c.* Felicitas autem Christiani hominis hinc probatur, quod & cum Deo & Apostolis, atque adeo cum tota credentium Ecclesia societate & cōmunionē habet. Optimo autem & necessario consilio Ioannes tria hæc statim in exordio inculcare voluit. Nisi enim magna de Christo sentiamus, nunquam nos illi commendabimus. Et nisi Euangelio firmissimè inhæreamus, nunquam conscientia pacē consequemur. Denique etiam eō minus cogitabimus: quid nobis faciendum sit, si non diligenter prius considerauimus, quanta nobis præstiterit Deus. Congruè igitur Ioannes tria hæc præmisit. Sequitur: *Et hæc est annuntiatio, quam audiuius ab eo, & annuntiamus vobis, quoniam Deus lux est, & tenebrae in eo nullæ sunt.* Posito fundamento, Ioannes nunc superædificare incipit. Duo autē sunt, quæ huic fundamento fidei superædificare in animo habet, primum est, puritas vel sanctitas vitæ: alterum autem charitas vel dilectio Dei, & proximi. Et hæc duo per totā hanc Epistolam vrget ac persuadere conatur, & id quidem non solum pulcherrimis verbis verum etiam efficacissimis argumentis: interim tamen fidei & meritōrum Christi mentionem subinde interserens, ne videlicet videatur fidei oblitus, sola opera docere. Non enim est, aut esse vult in eorum numero, qui vel solam & nudam fidem, vel sola & nuda opera docent. Fundamentum igitur, quod in hac Epistola ponit, est, quod Deus sua gratia & beneficiis nos præuenit. E: quid inde colligit? Vt & nos erga talem tantumque benefactorem grati simus: eamque gratitudinem puritate vitæ, di-

lectione & obedientia, præceptorumque eius obseruatione testemur. Hæc erit, & est summa huius Epistolæ. Cæterum, q̄ hic dicit, Deum esse lucem, & talem, quæ omniū tenebrarum experta sit, ad fundamentū pertinet: quod autem inde colligit, ad ædificiū. Interim tamen q̄ Deum lucem esse dicit, non de externo aliquo lumine, vel solis vel lunæ vel stellarum intelligendum est. Inter Deum enim & solem tanta differentia est, quanta inter creatorem & creaturam. Solū modo igitur similitudine quadam nos hic ducere voluit Ioānes. Quemadmodū enim luce nihil pulchrius, purius & iucūdius est, vel ipso Tobia teste: Quale mihi (inquit) gaudium esse potest, qui lumen cæli nō video? ita Deo nihil purius, sanctius, amabilius. Cōtrā. Sicut tenebris nihil tristius, inamœnius, terribilius: ita & peccatis erroribusq; nihil terrius & dānabilius. De^o igitur lux est, hoc est, ipsa veritas, sanctitas, innocentia, iustitia, & summa puritas, totus bonus, totus iustus, totus irreprehensibilis. Nos autē ex natura sumus mali, tenebricosi, immundi, iniusti, tam peccatis quàm erroribus inquinati. Itaque si cum Deo, qui ipsissima lux & puritas est, societate & cōmunionem habere cupim⁹ necesse est, vt & peccatis & erroribus omnibus renuntiemus. Quæ enim cōuentio potest esse iustitiæ ad iniustitiam, lucis ad tenebras? Hinc toties Israëlitis acclamat Deus: Sancti estote, quia sanctus sum domin⁹ Deus vester. Huc pertinet & illud, quod Deus ipse Abrahamo olim dixit: Ambula coram me, & esto perfectus. Item quæ quod ad Moysen dicebatur: Ne appropinques huc: Solue calceamentum de pedibus tuis. Loc^o enim in quo stas, terra sancta est. Hinc & Dauid querit: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? &c. Et respōdet: Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Eandem quæstionem eodem modo & proponit & absoluit Isaias: Quis, inquit, nostrum habitare poterit cum igne deuorāte, &c. Respondet autem: Qui incedit sine macula, &c. Hinc itaque patet, quod Ioannes maxime hoc verbo vsus est contra eos, qui & de cognitione & amicitia Dei glorientur, interim tñ perpetuo in peccatis manent, eaq; subinde augent. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mētīmur & veritatem non facimus. Hic apertissimè videmus, quàm miserè errent, seq; ipsos decipiāt, qui ex eo, quod vi-

dentur in Christum credere, persuasissimū habent, se cum Deo societate & amicitiam habere: cum tamen interim nihilominus & in peccatis & in erroribus perseuerēt. Quēadmodum enim errat, qui extra Christū gratiam & salutem se consequi posse credit: ita etiam errat, qui de fide tantum & baptismo præsumens, non etiam eandem fidem & professionem suam irreprehensibili vita testatam & probatā facit. Et audet Diuus Ioānes huiusmodi hominem etiā mendacij arguere, tantum abest, vt falsam eius persuasionem probet. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad inuicem. In luce ambulare, est ab omnibus tenebris errorum & vitiorum se abstinere. Et hoc quidem Diuus Ioannes necessariū esse iudicat ad hoc, vt societatem & cōmunionem habeamus cum Deo; imò palam pronuntiat, nullam nobis cōmunionem & societatem cum Deo esse posse, quàm diu in erroribus & vitijs manemus. Quis autē non hic videt, quàm non conueniant hæc ad tēpora & mores nostros? Imò quis nō videt, Ioannem nostrum plane pugnare cum plerisque concionatoribus huius seculi, qui asserunt Deum nihil curare, quomodo viamus, sed tantum vt credamus. Atqui Ioannes contrariū asserit. Vtrius igitur potius credendum, huic, an illis? Et sanguis Christi emūdat nos ab omni peccato. Ne quis ex verbis præcedentibus territus dicat: Si nemo Deo sociari potest, nisi qui ita purus & lucidus est, vt ipse, iam omnibus nobis desperandum erit. Quis enim ad tantam puritatem pertinere potest? Respondet Ioannes hoc verbo, quasi diceret: Nihil te hoc moueat, nec est, quod ideo desperes, etiam si plurimum tenebrarum adhuc in te vides. Sanguis enim Christi ideo effusus est, vt nos emundaret à peccatis. Tu tantummodo cura, vt eiusdem sanguinis particeps fias. Quod tu non potes ex te ipso, hoc potest sanguis Christi. Noli igitur dicere, Nō possum purus esse à peccatis. Recte quidem miseriam tuam cōfiteris. (Hic enim primus gradus est ad salutem) nō tamen ideo desperandum: Sanguis, inquit, Christi emundat nos. Obserua, quod non quencunq; sanguinem: sed sanguinē Christi nominat: nullus enim alius sanguis hoc potest, aut potuit vnquam. Signatè autem addit: Sanguis Christi filij Dei. Ex hac enim appendice apparet, vnde sit quod solus sanguis Christi à peccatis mundare possit, nem-

pe,

pe, q̄ Christus ipse est filius Dei. Quemadmodum enim mūdus iam inde ab exordio maius & mirabilius nihil vnquā vidit, quā passionem & mortem Christi filij Dei: ita & nulla certior medicina est contra omnia peccata, quā sanguis Christi. Ideo & Ioannes hic expresse dicit sanguinem Christi nō ab aliquibus tantum, sed ab omnibus peccatis nos emundare. Hoc idem fatetur & alius Ioannes, Baptista scilicet: Ecce (inquit) agnus Dei, ecce qui tollit peccata mūdi. Et hic igitur nō in singulari de vno aliquo peccato, sed in plurali de multis, imò omnibus peccatis loquitur. Hæc autem omnia eō tēdunt, ne quis cum desperato Cain dicat: Maior est iniquitas mea, quàm vt misericordiam consequi possim: maiora sunt peccata mea, quàm vt sanguis Christi ea emundare possit: maior est immunditia mea, quàm vt vnquam sperare possim, me societate & cōmunionem cum Deo habiturum: Omnia hæc Ioannes vno hoc verbo excludit, cum dicit: Sanguis Christi filij Dei emūdat nos ab omni peccato. Fōs igitur, in quo ablui possumus à peccatis, iam dudum paratus est. Non autem alius est, quàm pretiosus ille sanguis Christi. Et hætenus quidem Ioānes eorum pusillanimitati occurrit, qui ex eo quod dixerat, neminem nisi mūdum & purum, cum Deo societatem habere posse, terreri poterant ac dicere: Durus est hic sermo, quis potest eū audire? Quis gloriabitur se mundum habere cor? Itemq;: Si sic res habet, quis potest saluus fieri? Huiusmodi homines apostolus sanguinis Christi cōmonefacit. Quasi diceret: Tu quod tuum est facito, quod reliquum est, efficiet & præstabit sanguis & meritum Christi. Sic itaq; Ioannes nos docet, non tantum quales esse debeamus, sed etiam vnde sumēdum sit, vt tales esse possimus. Mundos nos vult habere Deus, hoc autem quia ex nobis ipsis non possumus nec habemus, ad sanguinē Christi nobis recurrēdū est. Qui enim per Christum nō abluitur, nec partem cum ipso habere poterit in regno eius. Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, &c. veritas in nobis nō est. Et hic quoq; videmus, quanta discretionē Ioānes loquatur. Ex vtraque enim parte sollicitè curat, ne cuiquā vel pusillanimitatis, vel presumptionis occasione præbeat. Et quidem is, qui pusillanimes sunt, iam respōdit, imò & Christi filij Dei sanguinē ipsis in cōsolationem pro-

posuit. Nunc autē præsumptoribus hypocritis obuiat, qui putant se Christi sanguine nihil opus habere, propterea, q̄ iusti sibi esse vidētur, atq; adeo digni & societate & amicitia Dei. Tales erant Pharisei apud Iudeos, Ioan. 9. qui se adeo mundos esse putabant, vt Christo dicerent: Nunquid & nos cæci sumus? Matt. 9. Imò etiam ipsi Christo vitio dabāt, q̄ & fineret se à peccatrice tangi, & cū peccatoribus mādicaret. Quin & audebāt propriam iustitiā etiā corā Deo iactare. Sic enim vnus ex eis dicebat: Gratias tibi ago, q̄ non sum sicut cæteri hominū, &c. Tales olim erāt & Nouatiani, q̄ & Catharos sese nominabāt, adeoq; mūdi esse volebāt, vt relapsis post baptismū etiā pœnitentiā negarent. Huiusmodi hypocritarū nūc plena sunt omnia, tā in sectis quā in ecclesiā, &c. qui cū de peccatoribus agitur, nihil ad se pertinere putāt: vbi autē de promissionib⁹ diuinis mētio incidit, deq; futuris piorū præmijs, hic se etiā in primo loco collocāt, & se solos tantis præmijs dignos iudicāt. Contra oēs igitur huiusmodi, tā veteres q̄ nonos hypocritas Ioānes hoc verbo pugnat, ac etiā ipsos peccatores esse, atq; adeo sanguinis quoq; Chrii eos indigere cōuincit: imò si hoc proteruè negare vellēt, etiā aperte mēdaces eos nominat: quādoquidē scriptura oēs homines sub peccato & incredulitate cōcludit, vt nemo gloriari possit, nisi in sola gratia Dei. Magnā autē vehemētiam habēt verba hæc: Nos ipsos seducim⁹, & veritas in nobis nō est. Vbi tñ interim obseruandum, q̄ Ioannes non alios tantum peccati accusat, verum insuper etiā seipsum inter peccatores cōnumerat. Non enim dicit, Si tu hoc dixeris, &c. Sed: Si dixerimus. Per hoc igitur ostendit, se in genere de omnibus hominibus loqui. Quod si Ioannes & seipsum & alios apostolos inter peccatores cōnumerat, quis ex nobis seipsum iustum & sine peccato pronuntiare audebit? Si confiteamur peccata, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Etiam hæc verba Diuum Ioannem probant fidelem doctorem esse. Omnes quidem nos peccato subdidit in verbo præcedenti: nunc autem, ne quis desperet, iterum consolatione, & quidem certissima, nos subleuat. Et sic etiam necessarium erat. Qui enim reum peccati se esse cōscientia accusante sentit, facile terretur, cum audit, q̄ Deus non nisi mundos in regno & cōmunionē sua habere velit, & Apoc. 22

Klz 3 nihil

ANNOTATIONES

nihil inquinatum in regnum Dei introire possit. Hic igitur consolatione opus habet. At quæ maior consolatio dari possit, quàm quòd Ioannes hic dicit, Deum remittere peccata? Hoc autem ne quis vanum aut dubiũ vel incertum existimet, præmisit, quod Christi effusione sancti sanguinis sui hoc promeruit. Deinde subindicat, quod Deus nedum ex natura bonus & misericors, vel, ut Iohel ait, præstabilis super malitia sit: verum etiam fidelis & iustus. Itaque & si peccata non remitteret ex insita bonitate, tamẽ vel ad conseruandam veritatem suã ea certè remittit. Nã id ipsum in pluribus locis scripturæ apertissimè promissit: Ego (inquit) dominus qui de leo iniquitates tuas propter me. Item quæ: Si conuerterit se impius, &c. omnium iniquitatum eius non recordabor. Obserua autem, quòd Ioannes non simpliciter dicit, Deum remittere peccata, sed addit: Si confiteamur. Hoc enim exigit Deus. Itaque, si cum Dauide cupis, ut Deus faciem suam, peccatis tuis auertat, discite prius cum eodẽ etiam dicere: Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me est semper: Tibi soli peccaui, &c. Quòd si peccata confiteri dedignaris, nec Deus ea tibi remittet, sicque teipsum hoc tanto bono priuas, &c. Sequitur: Si dixerimus, quod non peccauimus, mendacem facimus Deum, & verbum eius non est in nobis. Magna verborum vehementia etiam hic Ioannes noster propositum suum vrget. Plane enim hic ostendit, quòd qui peccatorem se esse cõfiteretur, Deum honoret, qui autem peccatorem se esse negat, Deum mendacij arguat, qui omnes homines sub peccato conclusit. Atque adeo hinc docemur, quòd Deo multo amplius placet peccator iniustitiam suam agnoscens & cõfiteus, quàm hypocrita sibiipsi de propria iustitia complacens. Qui enim peccatorem se agnoscit, simul etiam fatetur se indigere gratia Dei, id quod vere est honorare Deum: qui autem sibiipsi iustus videtur, simul etiã fatetur se non opus habere gratia Dei, id quod vere est Deum in honorare ac continere. Vult igitur Ioannes, ut nullus homo quantumcũque peccauerit, desperet de Dei gratia, quàm diu audit euangelium de remissione peccatorum. E diverso, ut nullus vnquam ita de iustitia propria superbiat, quantumcũque; etiam profecerit in ea, quasi nulla in se peccata habeat, ad quæ abluenda Christi sanguine indigeat. Hoc enim esset

Deum mendacij arguere, atque adeo summa eum contumelia & ignominia afficere.

CAPVT. II.

OPERAT Diu^o Ioannes argumentis probare, ad Christianismũ non tantum fidẽ, verum etiã charitatem puritatem & sanctitatem vitæ pertinere: primum autem eius argumentum fuit: Deus lux est, itaque qui cum Deo societatem habere desiderat, omnes à se tenebras excutiat. Antequã autem idem Ioannes ad alia argumenta transiret, prius occurrere voluit quibusdam obiectionibus, quæ fieri possent, partim ab iis qui pusillo sunt animo, partim etiam à præfractis quibusque & præsumptuosis. Et illos quidem insigniter consolatus est, ne desperarẽt: hos autem egregie compescuit, ne plus æquo sibiipsis placerent. Cæterum, quia & remissionis peccatorum & sanguinis meritorumque Christi obiter mentionem fecerat, nunc in exordio huius capituli plenius quiddam de his rebus, antequam ad propositum suum redeat, disserere voluit, neque id abs re. Nisi enim fundamentum hoc de fide, remissione peccatorum, meritis & sanguine Christi ritè præiactum fuerit, nihil solidi de bonis operibus, charitate & puritate vitæ doceri potest. In hunc igitur modum de remissione peccatorum incipit: *Filioli mei, hæc scribo vobis ut non peccetis.* Diligenter obseruanda cordibusque inscribenda sunt verba, quæ in exordio huius capituli ponuntur. Nam & conscientias nostras supra modum consolantur, & simul etiam præcludunt viam ad vltiora peccata. Vtrũque autem necessarium nobis est, quandoquidem ita affecti sumus, ut vel ex consideratione peccatorum nimium pusillanimes, vel consideratione gratiæ Dei per Christum, plus æquo securi & perfracti reddamur. Vtrinque autem periculum est, si vel de gratia Dei desperemus, vel gratia Dei & facilitate remissionis ad vltiora peccata abutamur. Vtrinque cordibus nostris eximere conatur Ioannes. Et primo, ut fortius moueat subindicat se omnia hæc ex mera dilectione & sincero vereque paterno affectu scripsisse ac scribere, nec quicquam aliud querere,

rere, quàm commodum & salutem nostrã. Ideo filiolos nos nominat, verbisque nedum non duris aut minacibus, sed admodum blandis vtitur, ut eò facilius persuadeat. Sic enim & Paulus orabat, obsecrabat, blandiebatur, admonebat, denique nihil non agebat, ut omnes lucrifaceret: Omnibus (inquit) omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem. Et iterum. Non quero vestra, sed vos. Et iterum: Etsi multos habetis pedagogos, non tamen multos patres. Quin & idem Paulus, imò & ipse Petrus quoque, ut plurimum conciones suas hoc verbo auspicabatur: Viri fratres filij generis Abraham, &c. nimirum vt auditorum benevolentiam captaret. Sic Gene. 19 & Ipse Loth pessimos etiam Sodomitas fratres nominabat, ut vel hac blanditia verborum eos à nefando illo scelere abduceret. Et nos igitur mouere debent affectuosa illa verba apostoli nostri. Cæterum, quod dicit: Hæc scribo vobis ut non peccetis, potest vel ad præcedentia vel ad sequentia referri. Nam primo ne quis ex eo quòd dixerat, ad iniuriam Dei pertinere, si peccatores nos esse negemus, subinfere possit. Ergo eo licentius peccabo, ne Deum mendacem faciam. Hæc, inquam, præuenire voluit Diuus Ioannes: Nõ, inquit, ideo hæc scribo, vt eò plus pecces, sed vt peccare desinas. Peccatorum enim satis superque habes, etiam si non alia addas. Quin potius gratias age, quod præterita peccata ex gratia tibi condonata sint & condonantur, & quo maiorem in te gratiam Dei expertus es, eò diligentius cauendum tibi, ne tam benefici patris iram prouoces, &c. Potest deinde verbum hoc etiam ad sequentia referri, id quod textus noster innuere videtur, verbum hoc à præcedentibus disjungendo. Dicitur enim Ioannes, quòd etsi peccemus, tamen aduocatum nos habere apud patrem, &c. necessarium hoc præmittendum duxit, se ideo hæc scribere, non vt eo liberius peccemus, sed vt plane non peccemus. Quasi diceret: Magnam quiddam dicitur sum de gratia Dei & mediatore Christo, verum præmoneo, ne quis occasionem inde arripiat licentius peccandi. Hic igitur vide quàm cautè apostolus hic noster de gratia & meritis Christi differat, neque id abs re facit. Carnalis enim homo, quo magis audit cõmendari gratiam, eo minus sibi displicet aut timet in peccatis. Euangelium itaque gratiæ ea discretionem prædicandum est, vt non peiores, sed

meliores inde reddantur homines. Hinc & Paulus, cū in Epistola ad Romanos fidẽ in Christũ & gratiam Dei per Christũ ad summum usque cõmendasset, videret quæ aliquos hinc errandi, imò propter uicidiam occasionem sumere posse, vt dicerent, Si veritas Dei in meo mēdacio abũdat in gloriã ipsius, quid adhuc ego tanquã peccator iudicor? Faciamus ergo mala, vt eueniãt bona, &c. statim subintulit: Horum damnatio iusta est. Atque vtinam plerique & scriptores & concionatores huius temporis hanc apostolorum & prudentiam & discretionem sibiipsis imitãdam proposuissent, hunc certe vulgus Christianorum in tantam morũ & vitæ dissolutionem deuenisset. Ex tæbra enim & solã cõmendatione gratiæ & fidei, hoc secutum est, quod plerique nũc sine omnimode peccent, & in peccatis manent. Quòd si à quoque ob id arguuntur, statim respondent, Christus pro nobis satisfecit, &c. sicque; Euangelio gratiæ Dei non nisi in velamẽ malitiæ abutuntur, &c. Certissime autem errat. Non enim ideo Christus mortuus est, nec ideo euangelium gratiæ nobis prædicatur, vt peiores inde reddamur, sed vt porro non peccemus. Deus per euangelium gratiæ manum suam nobis porrigit, educturus nos è limo profundũ, in quo non est substantia, hoc est, è profundo peccatorum & desperationis: & nobis igitur conueniendum est, ne frustra gratiæ suæ manum porrexerit, alioqui si nos lurũ illud nostrum mordicus teneamus, nec ab eo auelli nos sinamus, etiã Deus ipse manũ suam tandem retrahet, nosque; perire permittet. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Deum, Iesum Christum iustum. Hoc est, euangelium illud gratiæ, quòd ne quis ad malũ abutatur, Ioannes oēs nos præmonere voluit. Est autẽ verbum hoc summe consolatorium, ac vere summa & scopus totius euãgelij. Profecto enim quisquis vnũ hoc verbum recte intelligit & credit, nunquam desperabit: qui autem vnũ hoc verbum vel nõ credit, vel nõ intelligit huic plane Christus adhuc incognitus est, etiã si aliã totũ euãgelium memoria teneat. Obserua, quod Ioannes hoc verbo primum iis respondere voluit, qui dicere possent, Si euangelium nobis ideo prædicatur, vt non peccemus, & tamen vel teipso teste nemo sine peccatis sit aut esse possit, ergo impossibilia nobis præcipis, atque adeo rectã ad desperationẽ nos ducis. Nequaquam (inquit) Apostolus nũc non hoc volo, quod sine omni peccato

Rom. 3.

Psal. 6.

Sup. c. 1.

to nos esse oporteat, sed ne temere quis peccet, atque eo licentius, quo magis audit gratiam Dei & meritum Christi comedari, imò ne eum quidē à spe veniē & gratiē Dei excludit, qui ex temeritate mera & voluntarie peccauit, dūmodo vel adhuc à peccatis cesserit, & cōuertatur ad Deū. Et si enim quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrē, &c. Obserua secūdo, circa hunc locū, quod Ioānes ita quidē & peccantes cōsolatur, & cōtra desperationē eos prāmunit, vt tamen non in arenam, sed in veram illam & firmisimam petram ædificet. Non enim dicit, Si quis peccauerit, oret ad Deum, vel ego pro ipso orabo, &c. Verū certius quiddā nobis demonstrat, quod fallere non potest, nepe Christum, quē & ita nobis depingit, vt nemo non videre possit, ipsum esse verā illam petram, cui tuto inniti & debeamus & possimus. Quot enim laqueis diabolus nos ad desperationem adigere satagit, tot consolationibus verbū hoc desperationi occurrit. At qui non omnes homines eandem pusillanimitatis & desperationis causam habent. Aliqui enim inde pusillanimes fiunt, quod etsi multa bona audiant in scripturis, putāt ea non ad se, sed ad solos sanctos pertinere. Alij dubitant an vera sint quæ in scripturis de remissione peccatorum dicuntur. Alij quidem credunt ea vera esse, sed nesciunt per quem hoc fiat. Alij sciunt etiā Christo nominatim potestatem peccata remittendi datam, dubitant tamen, an solus ad hoc sufficiat. Alij credunt quod hoc possit, sed dubitant an velit peccata remittere, sed dubitant an Deus ratum habiturus sit, quod Christus nobiscum agit. Tot igitur laqueis diabolus homines ad pusillanimitatem & desperationem trahit: At qui vno hoc verbo Ioānes omnes hos laqueos dissipat, & rumpit. Nam primò non dubitanter Ioānes hac de re loquitur. Non dicit, si peccauerimus, forsitan inuenietur, qui nos Deo reconciliet. Territa enim conscientia ad plenum pacificari nequit, vbi res adhuc in dubium ponitur, sed certum quiddam habere vult. Ideo & Ioannes hic plane & certitudinaliter, nihilq; omnino dubitans pronuntiat, nos iā dudum habere certum quendam aduocatum apud patrē: Non, inquit, expectamus eum venturum, quemadmodum veteres illi, nec opus est, q̄ vltra mare ipsum queramus, aut magno pretio vel seruitio ipsius pa-

trocinium nobis comparamus. Ipsum nāq; iam habemus, & quidem paratum, & promptum. Deinde Ioannes etiam personam huius tam necessarij aduocati nominat: Aduocatum, inquit, habemus Iesum Christum. Huic consonat illud Petri: Certissime sciat omnis Israel, quia dominum & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Et iterum: Hic est lapis, qui à vobis ædificantibus reprobatus est, &c. Nec est in alio quo alio salus. Non enim est aliud nomen sub cælo datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, &c. Et iterum. Hic est qui constitutus est à Deo iudex viuorū & mortuorum. Præterea non tantū personam huius tanti aduocati nostri Ioannes nominat, verum etiam & conditiones eius describit, quarum prima est, quod nominat eum Iesum Christum iustum. Vere necessaria conditio. Si enim ipse iustus non esset ac sine peccatis, quomodo nos iustificare à peccatis posset? Hinc Paulus: Decebat, vt talis nobis esset Pōtīfex sanctus, innocēs, impollutus, segregatus à peccatoribus, qui non haberet necessitatem, quemadmodum alij sacerdotes, primo pro suis, deinde pro populi delictis orare. Omnes igitur alij homines peccatores sunt, omnes alij sacerdotes etiā pro proprijs peccatis orare coguntur, Christus solus iustus est, vt qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, vnde & solus dicere potuit: Venit princeps huius mundi, & in me non habet quicquam, eo confidētius Deum accedere potuit, eoq; facilius omnia nobis impetrauit, denique & eo securius in ipsum confidimus. Demum diuus Ioannes nec his, quantumuis magna sint, contentus, etiam aliud & maius quiddam addit: *Et ipse*, inquit, *propitiatio est pro peccatis nostris.* Hoc verbo omnem nobis pusillanimitatem eximere voluit. Non, inquit, sibi soli tantū iustus est hic Iesus Christus non sibi soli tantū profuit iustitia sua, quē admodum alij homines, qui sua iustitia nec filios suos, sed solas animas proprias liberāt. In iustitia enim quisque suā viuet & nō morietur. Christi autem iustitia etiā nobis profuit & prodest, imò ipse iustitia, est nostra iustificatio si per fidem & dilectionem eidē adhareamus. Nam aliorum hominū quisq; pro seipso rationem reddet, Christus autē stat pro omnibus nobis. Ideo & Dauid dicit, Deum iurasse, quod sacerdotium Christi in perpetuum manere debeat. Et Paulus dicit

dicit, eum ingressum in cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis, & quod in perpetuū illic viuat ad interpellandum pro nobis. Cæterum, quod Ioannes hoc loco de interpellatione & mediatione Christi differt, morem & consuetudinem fori expressit: vbi quatuor personæ concurrunt, iudex scilicet & reus, accusator & aduocatus, quasi Deus pater iudex sit, homo reus, diabolus accusator, Christus aduocatus: nō hoc voluit, quod in cælo hæc re ipsa sic fiat. Nullum enim in cælo est forum iudiciale, nullę lites aut accusantiū & defendentium accusationes: sed tantū Ioannes noster hoc exemplo & allusione vtitur, vt diuina & spiritalia rectius & facilius intelligamus. In iudicio enim humano, eius qui vt reus accusatur, omnis fiducia est & cōsistit in fideli aduocato, huic etiam omnem suam causam cōmittit: hic si vicerit, liberatur reus: si autem victus fuerit, actum est de reo. In hunc modum Ioannes nobis Christum proponit, tantū fideli aduocatum coram Deo, & cui secure omnem causam nostram committere possumus: Ob id nominat eum propitiatorem pro peccatis nostris. Ob eādem causam & Paulus ipsum nominat mediator-

1. Tim. 2. rem inter nos & Deum. Nec ob aliam causam Dauid ipsum nominat sacerdotem in æternum permanentem. Omnia autem hæc ed tendunt, vt sciamus vitam & salutem nostram in vno Christo consistere. Nā si Deus secundum iustitiam suam nobiscum agere vellet, omnibus nobis per eundē esset: Non enim iustificatur corā eo quisquam viuens: Opus igitur habemus aduocato, qui & fortior & acceptior Deo sit, quā nos, & cui Deus nihil negare vnquam velit, hic autem solus est Christus noster: Hic, inquit, est filius meus dilectus, ipsum audite Cæterum, quia de mediatione & interpellatione hic mentio incidit, vnde plerique & olim & nunc ansam perperam sentiendi sumpserunt, paulo latius res hæc explicanda est. Primò igitur Arriani ex eo, q̄ scriptura Christum aduocatum & mediatorē inter nos & Deum nominat, errorem & impietatem suam probare & confirmare nitentur, nepe quod Christus filius Dei, etiam secundū diuinam naturam minor esset patre, quemadmodum in iudicio humano cōstat aduocatum iudice minorem esse. Interim tamen prædicti hæretici volebant attēdere, quod Christus ipse non semel tantū, idq; aper-

tissimis verbis, se dixit patri æqualem, atq; adeo non tantum aduocatum, sed etiam iudicem: Ego, inquit, & pater vnus sumus. Ioan. 10. Et iterum: Pater omnē iudicium dedit filio Ioan. 5. vt omnes honorificent filium, sicut honorificat patrem. Et iterum: Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Hæc, inquit, verba plane indicant, Christum nō tantū aduocatum coram patre sed etiam iudicem nostrū cum patre esse, atque adeo etiam Deo patri æqualem. Nam alioqui Deus gloriam suam nulli extra se dat. Nostro hoc tempore plerique sunt, qui audientes Christum aduocatum & mediatorem nostrum esse, nihil altius cogitant, quā quod pro nobis oret, precibusq; intercedat: & quia putant vnus Christi officium esse, ac ad solum ipsum pertinere, vt pro nobis oret, colligunt inde nō necessarium esse, vt ipsi oremus, quādoquidem talem intercessorem habeamus: imò putant se iniuriam Christo inferre, eiusque gloriam sibi ipsis vsurpare, atq; adeo ex officio suo ipsum depellere, si vel ipsi pro se orent, vel aliorum, siue hominum, siue angelorum, pro se orationes expeterent. Interim autem non vident, vel potius videre nolūt, quod omnes electi iam inde ab exordio Ecclesiæ quauis firmissime crederent & confiterentur & docerent, Christum vnū esse aduocatum & mediatorem nostrum, nihilominus tamen & pro se ipsis orarunt, & aliorum etiam pro se orationes expeterunt: id quod vel ex vno Pauli exemplo manifestissime probatur. Sed nec hoc videre volunt, quod vel vniuersa catholica Christi ecclesia per totum orbem diffusa, iam inde ab initio constantissime Christum verum mediatorem & aduocatum nostrum esse confessæ est & docuit, nullo tamen vnquam tempore omisit omnium amicorum Dei, angelorum & hominum tam in terra adhuc degentium, quā cum Christo iam regnantū orationes expetere. Denique nec hoc attendere volunt, quā longē inter se differant, orare, & mediatorem agere. Orare siquidē pro alijs omnes possunt: at hominē peccatorem eū Deo reconciliare, Christo competit. Et qui hoc sibi ipsi arrogat, aut alijs ascribit, is vere Christum blasphematur, gloriāq; nomini & officio eius derogat. Mediator inter Deum & hominem non nisi vnus est, & esse potest, nempe Christus. Iuxta hoc tamē plures esse peccatores possunt, quemadmodum omnes Christiani pro se mutuo orant, Klz 5 interim

Act. 10.

Act. 4.

Act. 10.

Hebr. 7.

1. Pe. 2.

Ioan. 14.

Exe. 14.

Exe. 18.

Pf. 109.

He. 9.

Ioan. 10.

Ioan. 5.

Isa. 43.

Galat. 3.

Interim tamen vno ore omnes Christū vnicū illum mediatorē & aduocatum nostrum esse & credunt & confitentur. Idcirco cum audis, Christum esse mediatorē nostrum, noli carnaliter cogitare, quod flexis genibus, quemadmodum olim in mōte Oliueti fecisse legitur, pro nobis ad Deū orer, aut quod oratio eius pro nobis verbis fiat, quemadmodum nostra. Nequaquam. Christi enim pro nobis oratio est, quod ipsius incarnatio, passio, mors, sanguinisque effusio & meritum, atque adeo ipsemet omni tempore coram Deo præsens est, nec vniquam coram Deo in obliuionem venit, quid idē Christus pro nobis & fecerit & passus sit. In hunc modū Christus pro nobis orat, & intercedit: Ingressus est (inquit) in cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis. Deinde cū audis Christum aduocatum & mediatorē nostrum esse, non sic intelligas, quod tantū orādo & intercedendo inter nos & Deum medius stet, quemadmodum Moyses, Samuel & alij inter populū & Deum seiplos interponebant orādo pro ipsis. Absit enim, vt de Christo tā humiliter sentiamus, quasi nihil aliud possit, quam pro nobis orare, id quod & alij fecerunt & etiamnum faciunt, neque id sine fructu. Christus autem ideo aduocat⁹ & mediator est & dicitur, primò, quia solus & ex seipso Deo patri placet & acceptus est. Secundò, quia propter ipsum vnum & solum, Deo placent aliorum hominum orationes & opera. Tertiò, quod solus ipse est, per quem nobis ad Deum patet accessus. Quartò, quod ipse etiam medium est & via diuinas promissiones, æternāq; salutē consequēdi. De plenitudine enim eius oēs accipimus, & gratiā pro gratia: Et in ipso sunt oēs promissiones Dei, Amē & etiam. Præterea, cum audis Christum pro nobis interpellare, non ideo malum esse putes, si vel p seipso oraueris, vel aliorū pro te orationes expetis. Alioqui enim & Paulus male egisset, quem legimus & orasse, & aliorum pro se orationes expetiisse. Postremo cum audis Christum aduocatum nostrum esse, non carnaliter imagineris, Deū more iudicis sedere in solio, Christum autem coram eo vt aduocatum stare, verū sic est aduocatus noster, quod, ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Quo verbo diuus Ioannes clare ostendit, in quem modum Christus sit aduocatus noster. Non (inquit) verbis agitur hæc res, sed ipsemet Christus est propitia-

tio, sanctificatio, sacrificium, satisfactio, & solutio pro peccatis nostris, Addit autem Ioannes: Non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi peccatis. Vt videamus Christi vnius passionem & merita omnibus hominibus sufficere, ne vllus nobis desperādi locus relictus sit: Ne quis autem dicat, Audio quidē & credo, quod Christus causam nostram agat corā Deo. Quis scit autem, num Deus hoc ratum habere uoluit? Ad hanc pusillanimitatem cordibus nostris eximēdam, Ioannes etiam signanter hoc addit. Iesum scilicet esse aduocatum nostrum, non apud iudicem Deum, sed apud patrem. Quasi diceret, Nihil est quod verearis, in Deo nulla mora erit, Non enim coram iudice, sed coram piissimo patre Christus causam nostrā agit. Iam si is, qui causam nostrā agit, pro omnibus nobis sufficiens & efficacissimus mediator est, & is, coram quo causa nostra agitur: pater est, plane nullus nobis relictus est pusillanimitatis & desperationis locus. Ex his igitur videre licet, quā diligenter & exacte Ioānes nobis articulum de remissione peccatorum & meritis Christi exposuerit, quantumque consolationis in eo articulo nobis repositū sit, eo magis dolendū, q̄ pleriq; hoc nostro tēpore, his tā cōsolatoriis verbis tā multipliciter abutātur. Nā sūt qui audientes Christum aduocatum nostrum esse, statim inferunt: Quid igitur opus habemus intercessionē sanctorum, imò etiā eorum, qui adhuc nobiscum in terra morantur? Putant enim ad solum Christum pertinere, vt pro nobis oret: alioqui aduocatus & mediator noster esse non possit. Deinde ad maiora progrediētes, damnant etiā quicquid ecclesia circa inuocationem sanctorū agit & credit, quasi contrarium sit & huic verbo Ioannis, & officio Christi, cum tamē superius clarè ostensum sit, quod orationes fidelīū pro se mutuo, siue in corpore adhuc siue extra corpus sint, officio Christi nihil derogent. Hi enim nihil aliud quā morantur, Christi autem officium longe maius quiddam habet, vt dictum est. Cæterum non hiantum, de quibus modo dictum est, verbo hoc Christi abutūtur: verum etiam alij quidam, & in alium etiam finem. Audientes enim Christum esse propitiationem pro peccatis nostris, statim colligūt. Nihil ergo amplius ad nos pertinet dictum illud: Facite fructus dignos pœnitentię. Putant enim sibi iam non opus esse, vt pro peccatis suis do-

leant, *Matt. 3.*

leant, orent, ieiunent, eleemosynas dent, in iuste acquisita restituant, peccantibus in se remittant, imò persuadent sibi per hoc derogari gloriæ Christi, atque hoc esse Christum è suo officio depellere. In hunc modum, nobilissimum vereque dulcissimum hoc verbum Ioannis diabolus multis hominibus inutile reddidit, cum tamē idem Ioānes hoc ipsum data opera præuenire voluerit: Hæc (inquit) scribo vobis, vt non peccetis, Non ob id pœnitentia vel abiiciēda vel omittenda est, quod Christus dicitur & est propitiatio nostra. Nō enim ideo se in mortem dedit, vt nobis nulla iam amplius pœnitētia opus sit, sed quod morte sua hoc nobis meruit, vt pœnitentia nostra Deo placeat, alioqui ex se nihil valitura. Quemadmodum enim annul⁹ ferreus ex seipso quidem nullius, aut parui valoris est, propter gemmam tamen in eo inclusam, magni æstimator magnoque pretio vēditur: ita & passio Christi gēma illa est, propter quam pœnitentia nostra Deo placet: non tamen ideo pœnitentia abiiciēda, quod ex seipso Deū placare non possit, sed curandum, vt gemmam illam in se habeat, meritum videlicet Christi veri propitiatoris. Christum igitur mediatorē nostrum esse credamus & cōfiteamur, interim tamen etiam strenue pœnitētiā agamus, sed in fide vel fiducia meritum Christi. Sequitur: In hoc scimus, quia cognouimus eum, si præcepta eius seruamus. Hætenus apostolus noster paulisper digressus, articulum de remissione peccatorū & merito Christi obiter explicauit: nunc reuertitur ad propositum, & quod inchoauerat de puritate vitæ docenda, profectur. Duo autem nominat ad hanc rem pertinētia, vt scilicet præcepta Dei obseruemus, & vt ambulemus, quemadmodum Christus ambulauit. Vtrique autem suum contrarium connectit, vt opposita iuxta se posita, magis elucescant. Denique etiam eandem rem interdum semel atque iterum repetit, vt fortius animis nostris infigat. Neque enim apostoli ornatum sermonis, sed fructum & salutem nostram in suis scriptis quaesierunt. Ceterum quod Ioannes hic dicit, nihil aliud est quā declaratio eius, quod in euangelio suo tradidit. Vult enim, vt & Deum & Christum semper nobis proponamus, & quantum possibile est, eis vitæ & opere conformemur. Cōgrue autem verbum hoc cōnexuit ei, quod de remissione peccatorum

dixerat, ne carnalis quispiam, audiens Christum pro peccatis nostris satisfecisse, omnē ex animo sollicitudinem eiiciat, quasi deinceps nec peccatorum perpetratio obesse, nec præceptorum Dei obseruatio quicquā ei prodesse possint. Sic enim nunc solemus gloriari, gaudere, & gratias etiam agere, q̄ nūc tādē Christum vere cognouerimus. Hinc enim persuademus nobis, nihil de cætero opus esse ea solitudine vel vitæ peccata, vel bona agendi, quā prius nobis nescio qui ingerebant, &c. Atqui si hoc tibi persuades, reuera nondam scis, quid sit cognoscere Deum vel etiam Christū: In hoc (inquit) scimus, quod cognouimus Deum, si præcepta eius seruamus. Ergo cognoscere Deum, est præcepta eius implere, atque adeo pie vivere: cognoscere Christum imitari, eiq̄ue cōformiter vivere. Hoc Ioannes aperte hic vult, nec est q̄ quisquam prætere possit. Si cognoscis Deum summum bonum esse, summamque veritatem, iustitiam, itemque & dominum omnium: certe ipsum vt talem amabis, timebis, coles, eiusque præcepta non contemnes. Hoc si non facis, profecto Deum non vt talem cognoscis. Quomodo enim possibile esset, vt quis summum bonum cognitum non diligeret, summam iustitiam cognitam non timeret, summam veritatem cognitam non crederet, denique & supremi omnium domini præcepta contemneret? Vides igitur quā seipos decipiant, qui nunc de profectiori, imò perfectissima Christi & Dei cognitione gloriātur, cū nullo vnquam tempore apud vltos vnquam homines in maiori neglectu, ne dicam contemptu, præcepta Dei fuerint: nulloque vnquam tempore licentius ac minori cum timore contræ præcepta Dei peccatum sit. Et veteres quidem Christiani nunc traducuntur, quasi Christum nunquā vere cognouerint. Atqui si secundum hoc verbum Ioannis iudicandum fuerit, ipsi certe inueniuntur vere cognouisse Christum, hi autem nihil minus. Veteres, inquam, illi legebant & credebāt Deum esse summum bonum, summam veritatem, &c. Verū nō hoc tantum, sed insuper eum etiam, vt talem amabant, timebant, colebant, denique & in omnibus ipsi obediebāt. Nihil autem nunc simile in iactatorib⁹ illis videtur, &c. Sequitur. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est. Quid apertius dici poruisse? Vides hic nul

lum tergiuersandi locum tibi relictū. Quis enim hunc tantum apostolum credat verba hæc temere & sine causa protulisse? Imò vt videamus non temere hæc illi excidisse, eandem sententiam per suum contrarium denuo exprimit. *Qui autem seruat verbū eius, vere in hoc charitas eius perfecta est.* Vides quā diligēter Ioānes hoc nobis inculcatum velit, nempe eum tandem vere Deum cognouisse, qui præcepta eius obseruat. Infideles ergo, ne quid durius dicam, doctores sunt, qui mandatorum Dei nunquam vel minimam mentionem faciunt. Iam, si iuxta hoc verbum Ioānis, qui præcepta Dei seruant, certi sunt, quòd & charitatem Dei in se habeant, & in super etiam in Deo sint, & manent: consequitur, eos qui præcepta negligunt, nec in charitate aut gratia, nec in Deo esse. Vbi igitur manet gloriatio nostra? Vidēsne hic, quantum requiratur ad verā Dei cognitionem? *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Optime dictum. Cuius enim seruus quisque est, eius & colorem in veste gestat. Nemo ratione vtens, se vel Stoicum vel Peripateticum nominat, qui eiusmodi sectarum placita ignoret. Ab omnibus ridetur & exhibitur, qui se artificem mentitur, & tamen ignorat quid ad ipsum artificium pertineat. In veteri Testamento nullum ferebant, qui Iudæum se diceret, & tamen legem Moysi ignoraret. Quanta igitur nedum cæcitas, verum etiam amentia est, se Christianum iactare, & Christi præcepta pedibus conculcare? Obserua quòd Ioānes nō dicit, *Qui dicit se in Christo manere, debet eadem miracula facere, quæ ille fecit, sed: Debet ambulare sicut ille ambulauit.* Satis enim superque nobis ostēsum est, in quibus debeam⁹ Christum imitari. Discite, inquit, à me, quia mitis sum & humilis corde. Et iterum: Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est. Et iterū: Si ego dominus vester & magister laui vestros pedes, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplū enim dedi, vobis, &c. Et paulò post: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos, &c. Et Paul⁹: Estote imitatores Dei sicut filij charissimi, & ambulare in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, &c. Non quòd eū perfectionis gradum attingere possimus, in quo videmus Christum constituisse, sed q̄ pro sua quisq; virili, vel à longe Christum imitari studeat.

Matt. 11
Matt. 5.

Ioan. 13.

Ephe. 5.

Sed dicis: Hoc si verum est: quod Ioānes hic docet, certè pauci homines salui fiunt. Respōdeo, Eo minus nobis cessandum est, eoque magis ad eum nobis recurrendum est, quem audiimus supra & aduocatū & propitiatorem nostrum esse. Summa, Deus non tantum baptizatum & credentem, verum etiam sanctum populum habere vult. Atque hoc ipsum hæcenus tribus argumētis probauit Ioānes. Primum, Deus lux est, ideo qui societatem cum eo habere vult, oportet vt tenebras relinquat. Secundum, qui dicit se nosse Deum, necesse est vt obseruatione mandatorum eius testetur se eum pro Deo habere. Tertium. Qui gloriatur se esse Christianum, oportet vt Christi doctrinam opere exprimat, nec fide tantum suscipiat. *Charissimi, non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio.* Hoc verbo Ioānes noster alterum illud tāgit, de quo in Epistola hac tractare proposuit. Duo siquidem à nobis post fidem & ex fide exigit, puritatem videlicet vitæ, & charitatem. Et de priori quidem hæcenus: nūc ad alterum persuadendum accingitur. Breuiter tamen hic & summatim tantum de charitate loquitur: nam in sequentibus capitibus latius de eadē tractabit. Primum itaq; asserit, se non nouum aliquod mandatū adferre, &c. quo verbo & officium & auctoritatem suam cōtra detractores defendit. Apostolis enim vel maxime inuidiam, & odiū à mundo conciliabat, quod viderentur noua & in consueta docere, atq; rerum nouandarum studio duci. Hoc autem Ioānes repellit, quum dicit, se nihil noui adferre, sed ea annuntiare quæ ab exordio annuntiata fuerint: Nihil, inquit, nouare intendo, sed volo vt maneat quod Deus per Moysen & Prophetas iam dudum toti mundo annuntiarī iussit. In hunc modum Ioānes calūniatoribus hoc verbo respōdere voluit. Nō minus tamē etiam eos hoc verbo tangit, qui prædicatione fidei & gratiæ allekti, sermonem de charitate & bonis operib⁹ fastidiebant, vel non necessarium putabant: In qua persuasione nūc ferme omnes sumus, quāquam hoc vel maxime tempore mirandum non sit, quod ad charitatis & bonorum operum mentionem obstupescant, qui tot iam annis nihil aliud, quam de sola & nuda fide audierunt. Nihil igitur nouum est, iuxta fidem & ex fide, etiam charitatem & vitæ sanctitatē docere. Omnes enim prophetæ hoc docue-

Matt. 22

Mar. 10

Ioan. 3.

Act. 17.

Ioan. 13.

docuerunt. Quod qui negat, seipsum prodit, quod scripturam non legerit. Ceterum, quod Ioānes hic dicit, se nihil nouum docere, etiam Christus non semel, quāuis subobscurè, ostendere voluit. Huc pertinet quod Phariseo cuidam interroganti, quid faciendum sibi esset, vt vitam æternam consequeretur, nihil aliud quam vetus illud mādatum legis imitandum proposuit: Diliges, inquit, dominum Deum tuum, &c. Eodem modo & alterum quendam expiscari volētem, quid noui doceret, ad legem remisit: Præcepta, inquit, nosti: &c. Eodem modo & Nicodemum nouitatem doctrinæ suæ admirantem, ad legem remisit: Sicut (inquit) Moyses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltabitur filius hominis, &c. Sic & Paulus cum Athenis interrogaretur, quæ esset hæc noua doctrina, pluribus respondit, se nihil noui adferre, &c. Quis autem vulgo Christianorum huius tēporis persuadere, doctrinam charitatis & bonorum operum, nō esse doctrinam nouam, sed eam quæ ab exordio in ecclesia fuit? Tam pestiferum & damnosum est, doctrinam Christianam trūcatim proponere. Quicquid enim nō subinde inculcatur, hoc vulgus Christianorum non putat ad euangelicam doctrinam pertinere. Ioānes autem non dimidiatum, sed totum & integrum Christum nobis proponit. Sequitur: *Iterum mandatum nouum scribo vobis, quod verum est, & in ipso, & in vobis.* Videtur hoc contrarium esse ei, quod iam dixerat de veteri mandato, verum Ioānes si biipsi non contrariatur. Quod enim hic docet, & vetus & nouum est. Vetus, quia etiā Prophetæ sic prædicauerūt: nouum autem, quia per Christum renouatum est. Hinc & Christus ipse mādatum dilectionis nouum nominat, cum tamen Moyses longè antè de diligendo proximo præceptum dedisset. Alia siquidem præcepta legis antiquata sunt per Christum: ipse enim liberauit nos à lege Moysæ: solum autem dilectionis mandatum renouauit. Interim tamen etiam alta ratione præceptum hoc charitatis nouū dicitur, quia videlicet non veterascit, sed semp nouum & recens manet: quantumcunq; enim & quotiescunq; charitatem fratri ostēdero, statim eiusdem dilectionis iterum debitor sum. Hoc autem mādatum & in ipso verum est (ipse enim prior charitatem ostendit, & quidem in summo gradu) & in nobis verum esse debet, vt videlicet & nos diliga-

mus. Subdit autem causam eorum quæ iam dixit. *Quia tenebræ transferunt, & verum lumē nunc lucet.* Idem est cum eo, quod Paulus dicit: Nox præcessit, dies autē appropinquauit. Rom. 13. Et iterum: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulare, fructus autem lucis est in omni bonitate, &c. Pulchre autem Ioānes omnem nobis viam præclūdit. Nam alioqui obiicere quis posset. Si verus est hoc mandatum, iam cum aliis abrogatum est: sin autem nouum quid adfers, non tibi credendum est, &c. Ioānes autem vttranque excusationem adimit, cum præceptum charitatis & vetus & nouum nominat. *Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsque adhuc. Qui autem diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo vadat, quia tenebræ obcauerunt oculos eius.* Hoc est mādatum illud, quod Ioānes & vetus & nouū nominat, nempe charitas. Est etiam vnum mandatum & plura mandata, quemadmodum infra suo loco dicitur. Hic autem D. Ioan. iterum eandem sententiam per contraria explicat: *Qui diligit, inquit, fratrem, in luce est, nec offendit, quia discipulus eius est, qui dicit: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, nō ambulat in tenebris, &c. Qui autem fratrem suum odit, etiam si baptizatus est, in tenebris tamen ambulat, & vbique offendit, quia tenebræ, odium, luor, &c. obcauerunt oculos eius.* Obserua circa hoc verbum, quòd præceptum charitatis non tantum exigit, vt proximo nihil mali facias, verum etiam vt diligas eum, omnemq; irā & inuidiā à corde eiicias. Sic enim & Christus ipse docuit: *Qui (inquit) nascitur fratri suo, reus erit iudicio. Et iterū: Sic faciet vobis pater me⁹, si non remisistis quilibet fratri suo, &c. Scribo vobis filioli, quoniam remittuntur vobis peccata vestra propter nomen eius.* Iterum consolatione & blāditia verborum mitigat, quod videri poterat durius dixisse. Hoc enim frequenter agere consuevit. Cæterum hoc loco nedum omnes in genere, verum etiam singulos cuiuscunq; sexus, ætatis, status, & conditionis sint, alloquitur, & quæ singulis statibus conueniunt, breuib⁹ verbis complectitur, omnibus & singulis congratulatur de bonis acceptis: ita tamen, vt simul etiam moneat, quid cuique agendum

Rom. 13.
Ephe. 5.

Ioan. 3.

Matt. 5.
Matt. 18

dum sit, fidelem interim & prouidum doctorem in hoc referens, qui interdum plus laudando & gratulando, quam seueriter minando in discipulis efficit. Hoc autem verbum omnibus in genere dictum putemus. Iterum igitur nominat nos filios ex causa quae supra ostendi, vt paterno hoc suo affectu & acclamatione fortius moueat. Gratulatur autem nobis remissionem peccatorum, nimirum subindicans, vt hoc ipsum pro maximo dono & gratia reputemus: interim tamen & obiter ostendit, eam remissionem peccatorum non ex meritis nostris ex se ipsis, sed propter nomē eius nobis contigisse. Omnia autem eō dirigit, vt considerādo quid acceperimus, facilius etiā & promptius proximis quae in nos comiserunt, remittamus. Obserua autem, quod non in praeterito dicit. Remissa sunt vobis peccata, sed remittuntur, in praesenti, ne quis cum Nouatianis putet Deum non nisi semel tantum peccata remittere. Et haecenus quidem in genere omnibus locutus est. Sequitur: *Scribo vobis patres, quia cognouistis eum qui ab initio est.* Hoc verbo seniores & aetate confectos alloquitur, ac blandis sermonibus patres eos nominat. Congratulatur autem eis, nō tam quod sapientiores & prudentiores sint iuuenibus, multaque in mundo experti sint, quam quod Deum verum cognouerunt. Quasi diceret: Si gloria senum est, quod multa per aetatem didicerunt & experti sunt, quae iuniores ignorant: merito vobis gaudendum est, & ego quoque vobis congaudeo, quod eum cognouistis, qui ante omnem creaturam, imō ab aeterno fuit, nec eum tantum, sed & voluntatem eius. Hoc summā gratiae loco ducere debetis: plus enim gloriae & verae utilitatis adfert, quam quicquid aliarum rerum tota vita vestra experti estis. Hanc ipsam Dei cognitionem etiam filijs vestris inculcare debetis, &c. Hic vide, vnde senibus gaudendum sit. Caeterum, quod dicit. Cognouistis eum qui ab initio fuit, potest intelligi tam de Deo patre, quam de Deo filio. Vtrūque enim cognouisse, uedum magna gratia, verum etiam ipsa aeterna vita est. Hoc igitur Ioannes senibus cogitandum proponit: & paulo post hoc idem repetit. Signanter autem addit: Eum qui erat ab initio, ne quis putet non alium esse Deum, quam eos quos Gentiles pro diis colebant. In repetitione tamen alio epitheto Deum exprimit: Cognouistis, inquit, patrem. Quasi diceret:

Ioan. 17.

Deus, de quo loquor, & quem cognouistis, non in tempore coepit vocari Deus, quem admodum dii gentium, sed ab aeterno fuit Deus, nec terrenus aut carnalis, sed coelestis pater est, primus & nouissimus, A & O, initium & finis omnium rerum. Sequitur: *Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum.* A dolescentes vel maxime delectat, & etiam ornat fortitudo corporis, atque hoc vnum est, in quo senes praecellunt. Et hinc igitur Ioannes sumit occasionem ipsos exhortandi ad fortitudinem spiritus, & pugnam aduersus insidias Diaboli. Itaque gratulatur illis nō tam fortitudinem corporis, quam firmitatem spiritus. Quasi diceret: Gaudeant alij de fortitudine corporali, sint sane fortes corpore & membris, pugnent contra homines: vos habetis veram fortitudinem, hanc vobis adesse gaudeo, hanc vt contra diabolum exerceatis, moneo: haec etiam certam vobis dabit victoriam contra spirituales hostes, &c. Pulchre autem huius spiritualis pugnae adolescentes commonefacit, atque adeo etiam ad eandem ipsos hortatur. Nulli enim hominum aetate ita insidatur diabolus, vt adolescentia, quod ea aetas ex se ipsa prona sit ad malum, & quod abunde habeat ea, quibus vitia aluntur. Obseruandum tamen, quod Ioannes non tam eos ad spiritualem hanc pugnam incitat, quam certam illis victoriam pollicetur: imō, quominus timeant contra diabolum & vitia pugnam inire, victoriam non tantum in futuro eos consecuturos, verum in praeterito iam consecutos esse pronuntiat. Vicistis, inquit, malignum: adeo certam eis victoriam pollicetur, quasi eam iam in manibus haberent. Et haec quidem adolescentibus dicta sunt. Sequitur: *Scribo vobis infantes, quoniam cognouistis patrem.* Infantibus & pueris nihil magis necessarium est, quam vt patrem habeant, aut alium qui patris officio erga eos fungatur. Atqui Christianorum pueris annuntiat, quod nunc tandem verum patrem inuenerint, qui ipsorum curam agat, & non terrenum aliquem, sed coelestem patrem. Et quid etiam huic hominum generi melius nutiari potuisset? Quo argumento fortius ad pietatem incitari possent? Sequitur: *Scribo vobis iuuenes quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.* Iterum ad iuuenes se conuertit, quia hi maiori & fortiori admonitione indigent, quo magis insidias hostis & incentiua carnis experiuntur.

Cum

Cum primis autem ostendit, vnde spiritua-lem illam fortitudinem habeant & habere possint: Non, inquit, ex vobis eam fortitudinem habetis, sed ex eo, quod verbum Dei in vobis manet: hoc enim vel maxime in hac pugna fortem reddit hominem. Non enim vel corporis robor, vel animi audacia, vel temeritas quicquam in hoc certamine agit, sed fortitudo animi, qua verbum Dei & fides viuā adferunt: Haec (inquit) est victoria, quae vincit mundum, fides nostra. Quanquam ad eam victoriam non parum etiam conferant, temperantia, timor Dei, constantia, cum primis autem virtus & operatio spiritus sancti. His, inquam, armis vincitur & diabolus, & mundus & caro. Sic igitur Apostolus cuiuslibet hominum aetati, quae ei maxime congrua sunt, & quibus vel maxime ad pietatem incitari possit, semel proposuit. Senibus enim nihil magis congruit, aut etiam eos decet, quam vt de Deo cogitent & loquantur. Iuuenes omnium maxime decet, vt contra diabolum & vitia fortitudinem suam ostendant. Pueris nihil vtilius, quam vt verum patrem in caelis cognoscere & inuocare discant. Vult igitur Ioannes, vt quilibet quod bonum accepit, agnoscat & recogitet, eo que recte vtatur. Quis autem non in omnibus statibus nunc contrarium videt? &c. Omnibus autem his malis vel sola Epistola haec mederi & occurrere potuisset, &c. *Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt.* Hic Ioannes tandem ipsam omnis mali radicem e cordibus nostris euellere nititur. Ea autem est, amor mundi, & cupiditas terrenorum. Hanc enim etiam Paulus nominat radicem omnium malorum. Omnibus igitur iis, quos iam & in genere & in specie pro sua cuiusque aetate, & senes, & adulescentes, & pueros admonuerat, hoc verbum in clamat: Nolite diligere mundum, &c. Hoc enim est, quod nos vel maxime a bono retrahit, huc luto omnes filij Adam immergi haerent, nec se extricare possunt. Caeterum, mundi vocabulo interdum significatur tota illa mundialis machina, caelum, terram, & mare complexens. In hunc modum Paulus de mundo loquitur, cum dicit: Elegit nos ante mundi constitutionem, &c. Et iterum: Deus condidit mundum, & omnia quae in ipso sunt, &c. Interdum mundi nomine omnes homines significantur, vt cum Ioannes dicit, in mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum

1. Ioan. 5

1. Tim. 6

Ephes. 1.

Act. 17.

Ioan. 1.

non cognouit. Aliquoties, imō vt plurimum, mundus in scriptura pro malis & impiis hominibus accipitur vt cum Christo dicit: Me odit mundus. Et iterum: Pro eis rogo, non pro mundo, &c. Caeterum Ioannes nihil horum hoc loco mundi nomine intelligit. Nō enim docet, vt creaturam Dei vel etiam malos homines odiamus: quādoquidem Christus praecipit, vt etiam inimicos diligamus. Mundi igitur nomine Ioannes hoc loco nihil aliud intelligit, quam inordinatum illū amorem & cupiditatem earum rerum, quas in mundo cōspicimus, id quod etiam subsequētibz verbis aperte indicat. *Omne enim quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitae.* Haec sunt quae Ioannes mundi nomine intelligit hoc loco: haec enim mundus vel maxime quaerit, in his etiam maxime confidit: diuitiae, voluptates, honores, tria haec vel maxime mundanos delectant. Atqui Ioannes docet haec non esse vera bona, quae consistere possint, atque adeo innuit nobis meliora & maiora bona apud Deum reposita esse, maius videlicet gaudium, maiores diuitias, maiores honores. Nolite igitur diligere mundum, Hanc eadem sententiam Dauid alijs verbis exprimit: Filij hominum, inquit, vltique quo graui corde? vt quid diligitis vanitatem? Et Salomon: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Ioannes igitur vt amorē Dei cordibus nostris inferat, prius mundi amorem expellere conatur. Nam hi duo amores simul esse non possunt: Nemo enim potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonae. Et qui vult esse amicus seculi, inimicus Dei constituitur. Amicitia enim huius mundi, inimica est Deo. Sic & Paulus asserit, inter lucem & tenebras nullam esse posse cō- uentionem. Obserua, quod Ioannes non dicit, Exite e mundo, sed, Nolite diligere mundum. Fieri enim potest, vt quis a mundanis corpore segregatus, in medio tamen mundo versetur, imō mundum in corde gesserit, per amorem eorum quae mundus suspicit & quaerit. Eduerfo, Dauid etsi in magnis diuitiis esset, vere tamen dicere potuit: Ego autem mendicus sum & pauper. Sic & Esther etiam regalibus ornamentis pro tempore vtens, ea tamē in corde suo abominabatur. Et Tobias etiam conuiuia cum amicis celebrans, captiuitatis tamen & miseriae populi sui non obliuiscabatur. Ioannes igitur mundum, hoc est, amorem diuitiarum, honorum, volupta

Ioan. 7.

Ioan. 17.

Psal. 4.

Eccle. 1.

Matt. 6.

Iacobi. 4.

1. Cor. 6.

Psa. 39.

Eph. 1. 4.

voluptatū è corde expellere fatagit. Alioqui enim; etiam si homines fugias, in deserto te abscondas, externe in moribus, vestibus, &c. mundo te dissimilem præbeas, &c. nondum tamen mundum reliquisti, quando desideria mundana in corde tuo viuūt. Non igitur in mundo esse, sed mundum diligere Christiani prohibentur. Creaturis & bonis huius mundi uti licet, verum ad necessitatem, non ad voluptatem, aut superfluitatem, multo minus ad iniustitiam & impietatem. Cæterum, quis nō videt etiam hic, quā non respondeat vita nostra huic doctrinæ diui Ioannis? Quo magis Ioannes ab amore mundi, hoc est, diuitiarum, honorum & voluptatum nos auocat, eo infanlius ea quærimus, & pro his nunquam non contendimus, digladiamur, belligeramur, cœlum quæ terræ miscemus. Quū tamen diuus Augustinus inter duodecim abusionū graderet & diuus Paulus suos Corinthios acriter increpet, quod pro temporalibus inter se coram incredulis litigarent. *Si quis diligit mundum, non est charitas patris in eo.* Ostendit quod supra admonui, duos hos amores Dei & mundi simul esse non posse, atq; hæc quidem vna causa est, cur Ioannes nos dehortatur ab amore mūdi. Altera causa, quia mundus nihil habet quod animæ commodare possit. Nam voluptas carnis tantū corpus exhilarat, diuitiæ tantummodo oculos pascunt, honores mundani tantummodo externe hominem conspicuum faciunt. Nihil autem horū animæ quicquam prodest, quin potius officit: Quale autem gaudium est, vbi corpus gaudet, anima autem non? Quales diuitiæ, quæ oculos pascunt, non autem cor? Qualis honor aut gloria est, quæ nos tantum hominibus commendat, non Deo? Tertia causa, propter quam diuus Ioannes nos ab amore mundi dehortatur, est, quia: *Transit mundus, & concupiscentia eius.* Nihil solidum aut constans est in mundo. Si solidum quicquam mundus haberet, Christus mundi bona non contempisset, nec ab eisdem suos auocasset: Atqui Christus ne tantillum quidem in mundo habere voluit, vbi vel caput suum reclinaret. Et sequentibus se aperte dixit: Nisi quis renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Si transit mundus, quomodo manere possunt quæ in mundo sunt? Quid igitur stultius quā ea diligere quæ retinere non

possis? imo etiam si mundus perpetuo duraret, tu tamen non semper, neque admodum diu viuere potes. Quid est homo nisi bulla? Quid sunt omnia temporalia, nisi aqua decurrens, & ab vno ad alterum defluens? Transferuntur enim & regna & imperia ab vno ad alium: Omnia quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna. Sequitur: *Qui autem facit veritatem Dei, manet in æternum.* Quarta causa est, cur Ioannes nos ab amore mundi dehortatur, quasi diceret: Nemo non cupit & perpetuo manere & bonis perfrui: Atqui mundus hoc præstare non potest, sed solus Deus. Eius igitur voluntatem fac, & manebis in æternum. Vides igitur, quā nihil diuus Ioannes omiserit, quo nos ab amore mundi auocaret. Et sic etiam necessarium erat. Nam quum ita creati simus, quod naturaliter bona & magna appetamus: mundus autem speciem quandam bonorum habeat, toto impetu ad huiusmodi bona ducimur, in illis hæremus, nec facile auelli nos sinimus. Hoc autem videns & sciens diabolus, nunquam non faces & fomenta subministrat, quo amor mundi & terrenorum magis in nobis augetur. Merito igitur tot argumentis diuus Ioannes in diuersum nos pertrahere conatus est. Sequitur: *Filioli, nouissima hora est.* Iterum diuus Ioannes affectum suum ostendit, nominando nos filiolos, ut magis moueat, & ut certi simus, magni referre, quod & iam dixit, & mox dicturus est. Nā verbum hoc, & ad præcedentia & subsequenta referri potest. Primò enim hoc verbum vel maxime nos ab amore mundi auocare debet. Quid enim tam anxie querimus diuitias, voluptates, honores mundanos? Quid ita quærimus & diligimus vanitatem & mendacium? Quid ita aggrauamus contra nos densum lutum? quum sciamus nouissimum tempus esse, nec solum mortem, verum etiam finem mundi appropinquare, nec superesse nobis, nisi vnam horam? Stulte, hac nocte tollent animam tuam, & quæ parasti cuius erunt: In eundem modum & Paulus monet: Tempus, inquit, breue est. Reliquum est, ut qui vtuntur hoc mundo, sint tanquam eo non vtantur, &c. Cæterum diuus Ioannes hoc verbo etiā pios, qui mūdi bona contempserunt & reliquerunt, consolari voluit: vel etiam eos, quibus graue videtur bonis huius mundi carere. Non (inquit) graue tibi videatur his rebus carere, quas

Dan. 2.
2. Cor. 4

Abac. 2.

Luc. 12.
1. Cor. 7.

quas mundus mitatur: cogita quod nouissima hora est. Quis autem non libenter re aliqua ad horam carere cupiat, ut ea in perpetuum postea frui possit? Non igitur tantum eo spectandū est, quæ mūdi bona habeat, sed quæ in futurū nobis reposita sunt. Præterea diuus Ioannes hoc verbo etiam pigros & desidiosos corripit, qui conuersionem suā de die in diem differunt & procrastinant, semper quæ aliquid excusationis præferunt, quo minus & à malis se auellant, & bonis inuigilent. Quid ita differens conuersionem tuam o imprudens homo? quid adeo tibi ipsi longam vitam polliceris, quum iam nouissima hora sit? &c. Monet hoc verbo Ioannes, ut omnem horam velut nouissimam reputemus. Denique & totum tempus vite non nisi vna horam nominat, nec quæcunque horam, sed nouissimā. Iam enim propemodum dies exacta est, iam instat tempus, ut operariis sua persoluatur merces. Quid igitur nos cessamus? Festinemus igitur antequam ianua claudatur, ne postea frustra pulsandū nobis sit. Curramus, dum adhuc in stadio sumus, & brauium propositum videmus. In hunc modum & Paulus hortatur: Hora, inquit, est nos de somno surgere, &c. Et iterum: *Ioan. 12.* Dum tempus habemus, operemur bonum. Et Christus: Adhuc modico tempore lux vobiscum erit. Ambulate igitur dum lucem habetis, ut non tenebræ vos comprehendant. Et iterum: Veniet nox, in qua nemo poterit operari. Sūma, nihil magis nos decipit, quā spes longioris vitæ. In hunc igitur modum verbum hoc diui Ioannis referri potest ad præcedentia. Cæterum, possuimus verbum hoc etiam ad sequentia referre, quasi diceret Ioannes: Moneo vos o filioli, ut diligenter obseruetis quæ hactenus de fide, puritate vitæ, dilectione & cōtempnū mundi docui. Nam in nos fines seculorum deueniunt: nos in tempora illa nouissima & periculosa incidimus, de quibus & Christus & Paulus nos præmonuerūt. Eo attentius igitur vigilandum nobis est, ne seducamur. *Et sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc Antichristi multi facti sunt. Atque hinc scimus, quoniam nouissima hora est.* Hic videmus, quod Ioannes ipse verbū præcedens huic textui adapter. Præmonere nos voluit à pseudo prophetis, ac docere, ut & constātes simus & prudentes: cōstātes in sana doctrina, prudentes contra pseudoprophetas. Nec solus tamen Ioan. nos ab huiusmodi seductoribus

Matt. 20

Matt. 25.
1. Cor. 9.

Rom. 13.
Gala. 6.

Ioan. 12.

Ioan. 9.

Matt. 24.
2. Tim. 3.

præmonuit, verum etiā Christus ipse Matthæ. 24. Et Petrus. 2. Petri. 2. Et Paulus. 1. Timothei quarto. 2. Timothei tertio. Et Iudas Thadæus in Epistola sua. Quin & in veteri testamēto Ezechiel & Hieremias subinde contra pseudoapostolos clamant. Et Moyses cōtra eosdē legē posuit, eosque occidendos mādauit. Nō temere aut toties præmoniti sumus, ut falsos prophetas caueamus. Nusquam enim maius periculum est, quā in doctrina. Ea enim si sana est, omnia salua sunt: sin autem corrupta est, nihil boni vel sperari potest: nam fides innititur doctrinæ: Quod si doctrina falsa est, & fides falsa erit. Vbi autem fides certa non est, illic nec spes nec charitas esse potest. Vbi autem hæc absunt, impossibile est, ut sequatur, pia & Christiana vita. Doctrina igitur radix est, vnde & omnia bona & mala prodeunt. Bona, si doctrina sana sit: mala autē, si doctrina corrupta est. Obseruandum hic, quod Ioannes de Antichristo primū in singulari, quasi de vno, deinde in plurali, quasi de multis loquitur. Primò, in quā, loquitur de vno Antichristo, quemadmodum & Christus ipse: Alius (inquit) veniet in nomine suo, hunc recipietis. Et Paulus eundē nominat hominem peccati & filium perditionis. Cæterum, quod Ioannes statim à singulari numero ad pluralem transit, plerique sic intelligunt, quod sit expositio prioris verbi, ut videlicet quæ Ioannes de aduentu Antichristi dixit, nō de vna aliqua & certa persona, sed de toto grege & numero eorum, qui iam inde ab exordio nō tantum ecclesie, verum etiam mundi, cōtra Christū aut verbū Dei pugnarunt. Negant igitur, quod Antichristus certa aliqua & vnica persona futurus sit. Atqui veteres ecclesie doctores verba illa Ioannis exponunt ut iacent, faciuntque discrimen inter vnum illum, & plures hos Antichristos, credūt & tenent Antichristū, de quo Christus, Paulus, Ioannes, & etiam Daniel loquuntur, certam aliquam personam futurā. Inrerim tamen cū Ioanē oēs illos, qui Christo cōtraria vel docent vel agunt, Antichristus nomināt. Sic enim & Irenæus Valerianos & Martionitas: Hilarius Constantium Cæsarem & Arrianos: Cyprianus Nouatianos, Antichristos nominant: non tamen ob id negarūt vntem illū Antichristum futurum. Quemadmodum enim de tyrannis dicere solemus, Turcam habemus nobiscum: & de malis hominibus, Homo homini diabolus

Dent. 13.

Ioan. 5.
2. Thef. 2.

Dan. 11.

bolus est, nō tamē propterea negamus Turcam regnare Cōstātinopoli, aut villos demones alios esse quā homines malos: ita & hic Ioannes de multis Antichristis loquendo, non ideo negauit vnicum quendam, certum & insignem Antichristum venturum. Cāterum, quisnam ille futurus sit, diuinare quidē possumus, verūm nihil certi affirmare Christo solūmodo dicit, venturum quēdam, cui Iudæi adhæfuri sint. Et Paulus tantūmodo dicit, eum futurum hominem peccati & filium perditionis, nec quicquā aliud de persona huius Antichristi asserit. Vnde etiā Ioannes quę futura sunt, Deo cōmittit. Nostro quidē tempore non desunt, qui personam Antichristi audent nominare, magis tamen ex inuidiā quā ex vero iudicio. Quicumq; enim à dogmatibus, imò & hæresibus eorum dissentit, easq; impugnat, cum statim pro Antichristo traducunt, interim non videntes omnia illa quę & Paulus & Daniel de Antichristo prædixerunt, in eos vel maxime retorqueri posse. Sunt enim ex illis qui festucam in aliorum oculis vident, trabem autem suam nō considerāt. Sed de his satis. Antichristum illū vnicum & certum credimus quidem cum patribus: quis autem futurus sit, quādo & quomodo venturus sit, Deo cōmittimus. Ad pseudo-prophetas igitur reuertamur. Nam & hos Ioānes nominat Antichristos, hoc est, Christo cōtrarios vel aduersarios. Duobus autē modis Christo aduersari quis potest, doctrina videlicet & vita. De vtroque etiā locus hic intelligi potest: quādoquidem etiam viuentibus adhuc apostolis inuenti sunt, qui nedum Christo contraria docerēt, vt Ebio, Cherinthus, verum etiā qui contra doctrinā Christi viuerēt, vt Simon Magus, & Nicopolaitæ nomē acceperunt: deniq; & hi, quos Philip. 3. Paulus desebat vt inimicos crucis Christi, & qui ventrem suum pro Deo haberēt, &c. Ioānes igitur non loquitur de Iudæis & paganis, qui aperte se hostes Christi profitebātur, sed de ijs qui nomen Christi profitentur, contraria tamen Christo & docent aut agunt. Non igitur est, vt inter nos cōtendamus, qui sint illi Antichristi. Quisq; cōsideret conscientiam, vitam, fidem & doctrinā, & statim inueniet num contra vel cū Christo sentiat. Facile enim est se ipsum pro euāgelico & Catholico venditare: At vero non qui se ipsum cōmēdat, ille probatus est, sed

Ioan. 5.

Acto. 8.

Apo. 2.

Philip. 3.

2. Cor. 10.

quē Deus cōmēdat, atq; adeo cui propria cōscientia attestatur, se nihil contra doctrinam Christi docere vel agere. Merito itaq; terrere nos debet, q̄ Ioānes de vno illo Antichristo loq̄ exorsus, statim subintulit: nūc aut Antichristi multi sunt. *Ex nobis exierūt, sed nō erāt ex nobis.* Hic clarē videmus, Ioanē loqui de ijs, qui vel Christiani fuerūt, vel etiam nūc sub nomine Christi cōtra Christum pugnant. Terribile autē est, q̄ Christus nedum Iudæos & paganos, ac diabolū ipsum hostes habet, verum etiā inter eos, qui de suo nomine gloriātur, habere dicitur, aduersarios & cōtradiutores, id quod diu ante etiam per Dauidē & prædixerat & con- *Psal. 40.* questus fuerat. *Qui iuxta me erant (inquit) aduersum me steterūt.* Et iterum: *Qui edebat panes meos, magnifice supplātauit me.* Nemo hominū aut dæmonum, nullus Iudæus aut tyrannus ecclesiæ maiora damna intulit, quā qui ex nobis exierunt. Nihil Ecclesiæ maiorem perniciē inuexit, quā falsa doctrina & mala vita. Persecutiones enim Iudæorū & Gentiliū adeo nihil nocuerunt ecclesiæ, vt inde etiā fortius cresceret & proficeret. Hæretici autem post tyrānos in ecclesiam irruētes, ipsam in plures sectas sciderunt: atq; hoc erat initium malorū. Accedebat & aliud malū æquē pestilens, postquā in ecclesiam introducta fuit illa munda na pompa & diuitiarum abundantia: tunc enim incepit in ecclesia etiam mala vita, maxime ecclesiasticorum, qui neglectis ijs quę officium pastorale exigebat, solis temporalibus se occupabant, non Episcopi, sed Principes vocari gaudentes: nō Christo, sed mūdo seruientes. Hoc erat ipsissimum venenū ecclesiæ. De vtrisque igitur, hoc est, tam de hæreticis quā de malis pastoribus, intelligi posset verbum hoc: Ioannes tamen potissimum loquitur de hæreticis. Hi enim ab ecclesia se separant, vt verissime de ipsis dici possit: *Ex nobis exierunt.* Si enim in & cum ecclesia mansissent, hæretici & Antichristi nō essent. Mali pastores, etsi propter vitam impiam Antichristi nominari possint, tamen non se separant ab ecclesia, neque tam grauiter nocent Ecclesiæ, vt heretici. Et quia in Ecclesia manent, facile cōuerti possunt: hæreticorum autem proprium est, primum Ecclesiam contemnere, deinde ab Ecclesia se ipsos separare, consequenter & alios abducere, sic quę nouas Ecclesias, imò sectas ædificare. *Ex nobis exierunt*

ierunt. Nullus non hereticorum ab ecclesia desciauit, omnes in ecclesia fuerunt, sed non permanserunt. Et alios quidem seduxit nimia superbia & arrogātia, quōd de sua sciētia nimium præsumebant, suasque opiniones ecclesiæ decretis præferrent: alij offensa mala vita ecclesiasticorum, ab ecclesia se separarūt, quemadmodum olim Donatus in Africa, post Viclephus in Anglia, & nunc plerique etiam nostris temporibus. Et vtrique quidem omnibus illis, qui mala sua vita occasionem alijs præstant discedendi ab ecclesia. Melius enim illis esset, vt mola asinaria suspenderetur collo eorum, & demergeretur in profundum maris, quā quōd vel vni ex membris Christi tale offendiculum præbeant. Interim tamen desertores illi nō sunt excusati. Malum enim corrigi debet, non propter ipsum ab ecclesia apostandū. Noli (inquit Cyprianus) ab ecclesia fugere, quōd multum zizaniorum & palearum in ecclesia vides, sed cura, vt tu ipse bonum frumentum sis, & nihil tibi oberunt zizania & paleæ. Sic Dauid non ideo se ab ecclesia Israelitarum segregauit, quōd videret impiū Saulem in ea regnare, quin potius conquirebatur, quōd non tutō sibi liceret in eadem congregatione habitare. *Maledicti (inquit) sunt, qui me eiiciunt, ne habitem in hæreditate domini, dicentes: Vade, serui diti alienis.* Sic prophetę quicquid mali in populo fidelī videbant, verbis quidem acriter arguebant, non tamen ob id etiam, cum non omnia emendare possent, se ab eodem populo separabant, id quod aperitissime videmus in Helia, Hieremia & alijs. Hoc fecerunt Augustinus Cyprianus & alij veteres, ideo Catholici permanserunt, heretici autem exeunt. *Quia nō erant ex nobis.* Hoc addit Ioannes, ne quis miretur, aut etiam propterea turbetur, quōd plerique se ab ecclesia separant. Caritas quidem huiusmodi casum & defectionem deplorat, quē admodum Paulus Iudæorum defectionem, & aliorum etiam quorundam, qui ex Christianis inimici crucis Christi effecti, v̄trem pro suo Deo habebāt: verūm iudicium hoc Deo cōmittendum est, ipse nouit qui sunt eius. Nonne (inquit) ego vos duodecim elegeri, & vnus ex vobis diabolus est? Quemadmodum enim Satanas electos variis perfectionibus cribrat, sic & Christus ventilabro, hoc est, occulto iudicio suo aream suā purgat, vt paleæ decidāt, triticum maneat.

Mat. 20.

Rom. 9.

Phili. 3.

Ioan. 6.

Luc. 22.

Mat. 3.

Si enim fuissent ex nobis, permansissent vtrique nobiscū. Mali tantū corpore in ecclesia sunt, non spiritu. Ecclesiæ igitur nihil decedit, etiam si singulis diebus aliqui excidant, imò potius eo purgatiō & mundior redditur, quemadmodum tritico nihil obest, si zizania exarescant & pereant. Impij enim nō aliter sunt in ecclesia, quā zizania inter triticum, vtrūq; simul crescit, simul in aream conuehitur, & semper maior pars est palearum & straminis, per ventilabrum autē disceruntur, & à se inuicem separantur. Deinde impij etiā ita in ecclesia sunt, vt mali humores in corpore, qui si eiiciantur, adeo nō obest corpori, vt vel ipsius certa sanitas sit, &c. Hæc duo exēpla ponit diuus Augustinus, quorum vtrūq; pulchre conuenit cū hoc verbo Ioannis. Vult igitur Ioannes, vt non miremur aut turbemur, si videamus aliquos ab ecclesia desciscere. Insuper etiam terrere nos vult, ne facile, imò ne vnū nos propria temeritate aut leuitate ab ecclesia vniuersali & catholica separem⁹ aut se iugi patiamur. Hoc quidem nostris temporibus à plerisque parui æstimatur: At Ioannes palam pronuntiat eos qui ab ecclesia se separant, ad Christianos & electorum numerū non pertinere, nec vnquam pertinuisse: Nō (inquit) erant ex nobis. Qui autem ad electos, hoc est, ad ecclesiam primitiuorum in cælis ascriptorum non pertinet, nec cum christo quicquam commune habet. Magni igitur refert, vt in ecclesia maneam⁹. At qui (dicit aliquis) si tanti refert, cur Deus permittit aliquos excidere? Audi quod sequitur. *Vt manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis.* Verbum est, ad quod non immeritō obstupescimus, idem autem est cum eo, quod Christus ait: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Christus in iudicium venit in hunc mundum, & aliis quidem est illuminatio, aliis obæcatio: Positus est (vt Simeō ait) in ruinam & resurrectionem multorum. Officium eius est discernere inter pios & impios, & hoc quidem perfecte fiet in iudicio futuro. Tunc enim dicit messoribus suis Colligite primum zizania, &c. Tunc sarena ad litus trahetur, & boni pisces in vasis recondentur: mali autem foras proiciuntur. Tunc separabit Christus ipse agnos ab hœdis, &c. Quicumque in agro & area Domini non bonum triticum est, vel à se ipso excidit, vel per ventilabrum eiicitur, hoc est, ligatis manib⁹ & pedibus proicitur

Hebr. 12.

Mat. 20.

Ioan. 9.

Luc. 2.

Matth. 13

Mat. 25.

Mat. 22.

in tenebras exteriores. Sic Christo de spiri-
tuali cibo corporis sui predicante, multi di-
scipulorum eius retro abierunt. Sic vnus e-
tiam e numero apostolorum excidit. Sic Paulus
pluribus verbis describit excisionem Iu-
deorum e bona illa radice fidelis Abraham. Si-
gnanter autem obseruandum, quod diuus Ioan-
nes in genere hic loquitur & de multis, ne-
minem tamen nominatim perstringit, vt om-
nibus timorem incutiat, omnesque nos in
timore conseruet, quemadmodum & alibi di-
cit: Qui stat, videat ne cadat. Et iterum: Tu
fide stas, nolialium sapere, sed time. Si enim
Deus naturalibus ramis non peperit, & cetera.
Hanc itaque vna causa est, & quidem potissi-
ma, quod Deus permittit nunc hos, nunc illos
ab vnitatem ecclesie excidere, sectasque per-
ditionis excitare: Vt manifesti (inquit) fiant.
Possent tamen etiam alie cause ad hoc assi-
gnari, nepe, vt pigri & desides illi pastores
per hoc excitentur. Nihil enim mali permit-
tit Deus, quod non ad bonum ecclesie suae
ordinet. Sicut enim per tyrannidem perfe-
cutorum fidem martyrum exercuit, & toti
mundo ostendit: ita & per irruptionem ha-
reticorum pigros & infideles pastores excitat
ad corrigenda ac tollenda ecclesie scadala.
Si nullus vnquam lupus sese conspicendum pre-
beret, omnem curam & sollicitudinem pasto-
res abiicerent. In ecclesia Dei iam dudum in-
valuerunt abusus ferme omnium rerum, de-
niq; variae superstitiones, & in super etiam ma-
li mores ad summum usque: verum Deus huius
seculi Mammon, itemque ambitio ita nos ob-
caecauit, vt tanta ecclesie mala ne videre qui-
dem possimus, tantum abest, vt ea tollamus.
Permissu igitur adeoque iusto iudicio Dei,
subinde se ingerunt, quibus haec mala & de-
ordinationes ansam occasionemque prebent ni-
hil non attetandi, vt desides illi pastores etiam si
nolint, cogantur tamen ecclesie commodis
prospicere, & cetera. Ad hoc nobis profunt ha-
ereses & schismata. Sicut mali mores occa-
sionem & causam praebent, vt bonae leges
sanciantur: ita & ab antiquo haereses & schis-
mata ansam praebuerunt patribus, multa in
commodum ecclesie scribendi, quae alias for-
tassis ne cogitassent quidem. Sed vos vnctio-
nem habetis a sancto, & nostis omnia. Mitigat
quod dixerat. Primum enim, ne quis ex eo quod
dixerat, multos esse Antichristos, trepidus
& pusillanimis subinfertret. Si tam multi se
ductores nobis imminet, quis igitur secu-
rus esse poterit? Respondet Ioannes, Non te

hoc moueat pie homo, multa quidem dana-
haeretici ecclesie intulerunt & etiam non in-
ferunt, securus tamen es & manebis, si do-
ctrinam spiritus sancti, quam accepisti, in te
conseruaueris. Quicquid enim ad salutem ne-
cessarium est, hoc iam dudum spiritus eccle-
siae & verbo euangelij & occulta sua inspi-
ratione manifestauit. Vnctione igitur habe-
ris a sancto, & scitis omnia. Non est igitur
quod haereticos reueramini. Animi constan-
tia & fide vobis opus: sic enim nihil praua-
lebunt impostores, & cetera. Deinde, ne quis ex
eo quod Ioannes dixit, multos excidisse qui prius
in ecclesia fuerant, subinfertret. Si tot & tanti
ceciderunt, quid mihi ergo spei relictum est,
maxime cum audiam ne nunc quidem omnes
ad nos pertinere, qui inter nos degunt? Re-
spondet Ioannes, Nec hoc te conturbet. In-
te enim situm est, non ab ecclesia desciscere
velis vel non. Habes enim vnctionem gratiae
Dei, & ab eo habes qui sanctus est, ad haec
etiam scis omnia: quia igitur nec gratia nec co-
gnitio veritatis tibi deest, satis munitus es,
ne facile excidere possis, si velis: tantum mo-
do vide, ne gratia hac & cognitione abuta-
ris. In hunc igitur modum Ioannes praecedentia
verba mitigat. Obseruandum autem, quod
Ioannes & gratiam & cognitionem vel do-
ctrinam spiritus sancti vnctione nominat.
Primum enim per hoc significatum nominis
nostri nobis insinuare voluit. Nam Christiani
dicimur a Christo, Christus autem vnctus in-
terpretatur. Et quidem in veteri Testamento
reges & sacerdotes vncti dicebantur, ab ex-
terna illa vnctione, qua & in regnum & sa-
cerdotium inaugurabatur. Saluator autem
noster, & ipse in scriptura Rex & Sacerdos
pronuntiat, atque ideo etiam Christus vel
Messias vel vnctus nominatur: oportet igitur
vt & ipse vnctionem habeat, propter
quam nomini suo respondeat. Eius autem vn-
ctio. Spiritus sanctus est. Propterea (inquit)
vnxit te Deus, Deus tuus oleo latitiae praepar-
ticipibus tuis. Et Isaias: Requiescet (in-
quit) super eum Spiritus domini, & cetera. Et iterum
in persona Christi. Spiritus Domini super
me, qui & vnxit me, Evangelizare pauperi-
bus misit me, & cetera. Quemadmodum igitur ve-
teres illi reges & sacerdotes ita vngebatur,
vt oleum vel ipsa vnctio a capite etiam in
barbam & vestimenta deflueret: ita & Spi-
ritualis, imò celestis & diuina haec vnctio,
Spiritus sanctus videlicet, a Christo capite
defluit, non in barbam tantum, verum etiam in-

psal. 44

Isai. 11.

Isa. 61.

psal. 132

in-

in oram vestimenti eius; hoc est, non tantum
in eos, qui de proximo ipsi adhaeserunt, aut
cum ipso fuerunt; verum etiam in infima
queque membra eius, id est, vsque ad finem
mundi. Vidimus (inquit) eum plenum gratia
& veritate: Et de plenitudine eius omnes acce-
pimus. De hac igitur vnctione hic loquitur
Ioannes. Docere itaque vult, quid a Christo
habeamus; Habetis (inquit) vnctionem a Sa-
cto, hoc est, gratiam & veritatem per Spi-
ritum sanctum. Et scitis omnia, hoc est, quae
scire vos conuenit. Nam alioquin nemo est,
qui omnia sciat. Difficile (inquit) cognoscimus?
quae in terra sunt, quae autem supra nos sunt,
quis inuestigabit? Sic & Salomō, et si sapiē-
tissimus esset, plerumque tamen seignorare di-
xit: Et Paulus: Ex parte cognoscimus, & ex
parte prophetamus: videmus nunc per spe-
culum, & cetera. Et iterum: Quae Dei sunt, nemo
nostrum scit nisi Spiritus Dei. Et iterum: Quis co-
gnouit sensum Domini, aut quis consiliarius
eius fuerit? Itaque quod Ioannes hic di-
cit: Scitis omnia, solummodo deus intellige-
dum est, quae scire nos conuenit, vel quae sci-
tu necessaria sunt. Haec itaque de vobis ver-
bis, vnctionem habetis a sancto, & scitis om-
nia, Ioannes narrantum pios consolationem,
verum in super pigris omnem excusationem
adimit. Si enim vnctionem habemus, hoc est,
gratiam, nulla erit excusatio, si dicas, Non
possum hoc vel hoc facere. Si omnia scitu
necessaria nobis reuelata sunt: nulla erit ex-
cusatio, si dicas, Hoc nesciebam, & cetera. Vides
igitur quam vndiq; nos constringat & vr-
geat apostolus noster. Ea enim quae vel ma-
xime hoc tempore desideria, imò malitia no-
stra preterimus, Ioannes his duobus verbis
penitus enervat, & cetera. Sequitur: Non scripsi vo-
bis quasi ignotantibus, sed quasi scientibus veri-
tatem, & quoniam omne mendacium ex verita-
te non est. Verbum hoc vel ad litteram accipi
potest, vel per Enallagen, vt res pro perso-
na, mendacium pro homine mendace, ve-
ritas pro homine vero & solido intelliga-
tur. Docet igitur per hoc, vnde Antichristi
vel maxime cognosci possint. Vult autem
sic colligere, Christus est ipsa veritas, & ita,
vt nihil vel falsitatis aut doli tam in verbis
quam in factis eius vnquam deprehensum
sit, aut etiamnum deprehendipossit. Itaque
ex Christo esse non potest, cui aliquo mo-
do mendacium placet, siue hoc sit menda-
cium in doctrina, siue hypocrisis in vita.
Quemadmodum enim duplex est veritas,

doctrinae & vitae: sic & duplex est menda-
cium, Ioannes dicendo, omne mendacium,
vtrunque comprehendit. Quis est mendax, ni-
si qui negat quod Iesus sit Christus? Hic est Anti-
christus, qui negat patrem & filium. Per hos ne-
gatores Christi: non tantum intelliguntur
Iudaei, qui dicebant: Hunc nescimus vnde
sit. Et: Non est hic homo a Deo. Nec tantum
Ebion & Cherintus, qui dicebant Christum
non fuisse ante virginem marrem. Nec tan-
tum Valentianus, qui assererebant Christum
corpus non ex Maria sumptum esse, sed e caelo
attulisse. Praeterea nec soli etiam Arriani, qui
Christum negabant Deo patri aequalem, ve-
rum etiam omnes qui aliam viam ad salutem
quaerunt quam per Christum. Omnes (inquam) ta-
les negant Christum. Ipsam enim vnctio-
& solum proposuit Deus propitiatorum per
fidem in sanguine eius: Per ipsum placuit
Deo omnia reconciliare, & quae in caelo &
quae in terra sunt. Nec est aliud nomen sub
caelo datum hominibus, in quo oporteat nos
saluos fieri, & cetera. Hoc autem negant qui aliam
sibi viam ad salutem quaerunt. Postremo &
hi Christum negant, qui ipsi contrariē viuunt.
Sic enim Paulus de quibusdam dicit, quod
Deum quidem ore confiteantur, verum factis
negent. De vtraque igitur confessione,
tam oris quam operis, intelligendum est illud
euangelicum: Qui me confitebitur coram homi-
nibus, confitebor & ego eum coram patre meo.
Et de diuerso: Qui me erubuerit coram homi-
nibus, & cetera. Diuus Augustinus verbū hoc vel
maxime torquet in suos Donatistas aliosque
schismaticos, qui Christum quidem verbis confi-
tebantur, iuxta hoc tamen Christi ecclesiam scinde-
bant, & cetera. Sequitur: Omnis qui negat filium, nec pa-
trē habet: qui confitetur filium, & patrē habet. Iu-
dæi putabant se iniuriam Deo inferre, si fa-
terentur ipsum habere filium. Sic & Ar-
riani Deo iniuriosum putabant, si filium
confiterentur patri aequalem: vtrique persuasi
erant, satis esse si Deum patrem confiteren-
tur. Atqui Ioannes plane asserit, eos qui ne-
gant Christum, ne patrem habere. Itaque qui fi-
lium spernit, spernit & patrem: qui filium hono-
rat & suscipit, suscipit & patrem. Nam pater
in filio cognoscitur: Ipse enim est splendor
gloriae & figura substantiae eius. Vnde &
Christus ipse dicit: Qui videt me, videt &
patrem meum. Qui igitur a comunione Chri-
sti se separat, is ad Ecclesiam, quae est corpus
Christi, non pertinet. Omnia haec Ioannes
nobis inculcata vult, vt sciamus, nihil dāno

Ioan. 9.

Rom. 3.

Colos. 1.

Acto. 4.

Tit. 3.

Luc. 9.

Luc. 10.

Ioan. 13.

Heb. 1.

Ioan. 14.

sus esse, quam Christum vel verbis vel factis negare: ipsum autem fide & vita confiteri, summam & certissimam salutem esse. Qui enim Christum negat, nec patrem habet & econtra. Sequitur: Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat, sic enim & in filio & in patre manebitis. Fidele consilium dat quid agendum nobis sit, ubi pseudopropheta & Antichristi, in ecclesiam iruperint. Nam alioqui frustra prænuntiasset venturos esse tales impostores, nisi simul etiã subindicasset, quomodo vitari possint. Consilium autem eius est, ut maneamus in eo quod ab initio audiimus. Optimum sane consilium: quàm primùm enim dubitare incipimus de his, quæ ab exordio edocti sumus, erroribus aditum præbemus. Hinc Christus toties huiusmodi verba discipulis inculcat: Manete in me, & ego in vobis: Videte ne quis vos seducat: Si dixerint, hic est Christus vel illic, nolite credere, &c. Et Paulus: Tu autem permanet in his quæ didicisti, sciens à quod didiceris. Et iterum. Doctrinis variis & peregrinis nolite abducere. Et iterum: Ne moueamini omnivento doctrinæ. Et iterum: Si angelus de celo euangelizauerit aliud, quàm quod audi distis, anathema sit. Ceterum, quæ ab initio edocti sumus, hæc sunt: fides in Christum, spes, charitas, obedientia, patientia, contemptus mundi, desiderium ad superna, observatio mandatorum Dei, &c. De his, inquit, ab initio edocti sumus, tã ex euangelio quàm ex epistolis apostolorum. Atque hæc etiam ad omnes nos pertinent. Hinc Paulus: Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, &c. Et iterum: Scitis quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra, ut abstineatis à fornicatione, &c. Ab initio igitur edocti sumus, non tantum quæ ad fidem, verum etiam quæ ad pietatem & sanctitatem vitæ pertinent. In his qui permanerint, & in filio & in patre manebit, atque adeo à seductoribus quoque securus erit. Observabis hic, quanti nobis æstimanda sit Christiana doctrina ac verbum Dei. Hinc enim & ad summum honorem perducimur, & summam etiam utilitatem consequimur. Quis autem maior homini honor contingere posset, quàm manere in patre & filio? Atqui hunc honorem consequitur, qui permanet in doctrina Christi & apostolorum. Hinc & Christus ipse:

Qui diligit (inquit) me sermones meos servabit, & pater meus diliget eum, & veniet ad eum, &c. Nec ab honesto rãdum Iohannes sumit argumetum, verum etiã ab vtili, ut constantiam & perseverantiam in sana doctrina nobis persuadeat. Sic enim subdit: Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est, nẽpe vita æterna. Hæc est vtilitas sanæ doctrinæ & verbi Dei, vitæ scilicet æternæ. Et quid maius vel optare posses? Ad summum igitur & vtile & honestum est in sana doctrina & verbo dei persistere. Vt utiq; aut Iohannes subindicat, ut fortius moueat & persuadear. Hæc scripsit vobis de his, qui vos seducunt: Pluribus verbis vultus est, quia astutiã Satanæ neminem præcautere potest. Et magni periculi res est, abducere à sana doctrina. Per hoc enim & à Deo & ab æterna vita excidimur. Subindicat itaq; Iohannes hoc verbo, se quod suum est, fecisse, quem admodum & Paulus Ephesitis dicebat: Contestor vos hodiernã dicit, quod mundum sum à sanguine omnium vestrum. Non enim subterfugi, quo minus annuntiarem vobis omnne consilium Dei. Et vñctio quam accepistis ab eo, manet in vobis. Et non habetis necesse, ut aliquis vos doceat: sed sicut vos vñctio docet de omnibus, verum est, & non est mendacium. Per vñctionem (quod & supra monuimus) spiritum sanctum intelligit. Is enim & docuit nos omnia, & etiam nunc verus ecclesiæ doctor est. Non enim qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat. Nõ tamen hoc vult Iohannes, quod spiritus sanctus sine mediis nos doceat, solaq; interna inspiratione: id quod Anabaptistæ sibi persuadent, qui & dupliciter in hoc verbo errant. Primum, quod per spiritum & vñctionem non intelligunt spiritum sanctum, sed proprium suum spiritum, proprias cogitationes, propriam rationem, vel potius melancholiam insanæ proprii capitis & sensus. Deinde, quod externã verbi Dei prædicationem vel omnino tollunt, vel minus necessariam ducunt, à solo spiritu citra vllum medium doceri volentes, sicq; spiritum sanctum à scriptura & verbi Dei prædicatione externa separant. Cùm hoc sit verum illud medium, quo spiritus sanctus nos docet, nẽpe scriptura, & externa verbi Dei prædicatione. Sic enim loquente Petro cecidisse legitur spiritum sanctum super eos, qui verbum Petri audiebant. Et de apostolis legitur, quod exeuntes prædicauerunt Domino cooperante. Docet igitur spiritus sanctus, sed per verbum: docet apostoli, sed per cooperationem

rationem spiritus sancti. Spiritum sanctum igitur à scriptura sacra separare nemo debet. Docuit spiritus sanctus veteres prophetas ut plurimum occultis inspirationibus, vel imaginariis visionibus citra externam prædicationem, docuit apostolos, verba Christi illis suggerendo, & quæ dudum audierant iterum ad memoriam reuocando: docet nos per medium scripturæ sacre & verbi. Et qui hoc medium contemnit, frustra expectat spiritus sancti novam & internam instructionem. Imò ideo scriptura sacra nobis data est ceu certa quædam regula Christianæ doctrinæ, ne proprius nos seduceret spiritus. Quod si nulla certa doctrinæ sacre regula nobis præfixa esset, quis non videret confusum chaos futurum? Si enim scripturam sacram ut certissimam sanæ doctrinæ regulam, ob oculos nobis positam habentes, tam dissimilia tamen docemus, quid fiet sublata scriptura? Iohannes igitur nõ hoc vult, quod de cætero nulla scriptura aut externa verbi Dei prædicatione opus habeamus, sed quod ipsa veritas tã aperte & sufficienter per apostolorum doctrinam & scripta, & tradita sit, ut pseudoprophetarum novis dogmatibus, visionibus & reuelationibus, &c. nihil opus habeamus. Vñctio in vobis manet (dicere vult) videte ut eam retineatis. Spiritus sanctus non mutatur, ut nunc aliter doceat quam olim, verum idem semper manet, semperque sibi ipsi constat. Denique & nunquam docere cessabit: sic enim & Christus futurum prædixit: Manebit (inquit) vobiscum in æternum. Refelluntur igitur hoc verbo Martion & Manichæus, qui asserebant spiritum sanctum post apostolorum tempora cessasse Ecclesiam docere, in se autem eundem spiritum sanctum reuixisse, id quod etiam nunc plerique de seipsis asserere audent, cum Iohannes aperte dicat, vñctionem illam quæ ab exordio ecclesiam docuit, perpetuo manere, nec vnquam à docendo cessasse aut cessare. Damnatur hoc verbo etiam impius Mahometus, qui asserebat spiritum sanctum alia docuisse per Moysen, alia per Iesum Nazarenum: nunc autem etiam per se novam legem instituisse. Hoc autem ipsius figmentum non tantum hoc loco refellitur, verum etiam per id quod Iohannes supra dixerat: Nouissima hora est, quo verbo inter alia significare voluit, post publicationem euangelij, nullam aliam novam à Deo doctrinam expectandam. Quod

si etiam ipsa vñctio, ipse spiritus sanctus immutabiliter in ecclesia manet, ut hic dicitur, certum est etiam scripturam sacram & doctrinam euangelicam nunquam immutandam. In fine circa hoc verbum etiam aliud quiddam diuus Iohannes innuit, nempe spiritum sanctum longe alio modo docere quàm homines doceant. Homo siquidem nihil aliud quàm verba auribus ingerit & in clamat, spiritus autem sanctus eadem eoribus inscribit. Homo plãtat & rigat, spiritus sanctus incrementum dat. Effectus itaq; & fructus è sana doctrina proveniens, non tam humano operi, quam vñctio spiritus sancti ascribi debet, id quod diuus Paulus nusquam non facit, omnia in Deum referendo, &c. Et nunc filii manete in eo, ut cõ apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius. Hactenus Iohannes per digressionem de pseudopropheta differuit: nunc ne existimetur instituti sui oblitus, recurrit ad id quod in exordio huius capitis dixerat: nempe, quod ad Christianismum non fides tantum, verum etiam vita Deo digna pertineat. Iterum igitur filios suos nos nominat, ut ostensione affectus sui fortius moueat. Manere autem nos iubet in eo, quod videlicet vñctio nos docuit & docet: vel in eo, hoc est, in ipso Deo, per fidem videlicet dilectionem & imitationem. Hoc enim est manere in Deo, ut supra ostensum est. Addit autem Iohannes etiam huius rei utilitatem, id quod & supra fecerat. Multis enim hactenus promissionibus ad pietatem nos trahere conatus est: nunc autem fortius quiddam addit, in eo quod etiam iudicij futuri & secundi aduentus Christi nos commonefacit. Quasi diceret: Non tantum nobis cogitandum est, quis fructus sequatur pietatem, & quæ præmia promissa sint pie viuẽtibus: verum etiã, imo vel maxime, quonam modo coram iudicio Dei consistere valeamus. Huc (inquam) omnia nostra studia referenda sunt, ut fiduciam habeamus in die iudicij. Audistis nouissimam horam esse, scitis iam dudum iudicij diem omnibus hominibus indictã & denuntiatam: Oes enim nos stare oportet ante tribunal Christi, ut referat vnusquisque quod gessit in corpore, siue bonum siue malum. Magni igitur refert, qua fiducia illic compaream? Quemadmodum enim nihil terribilius est, quàm male sibi conscium coram iudice apparere: ita nihil latius, quàm bona conscientia

Ioan. 15. in me, & ego in vobis: Videte ne quis vos seducat: 2. Tim. 3. Si dixerint, hic est Christus vel illic, Hebr. 13. nolite credere, &c. Et Paulus: Tu autem permanet in his quæ didicisti, sciens à quod didiceris. Gal. 1. Et iterum. Doctrinis variis & peregrinis nolite abducere. Et iterum: Ne moueamini omnivento doctrinæ. Et iterum: Si angelus de celo euangelizauerit aliud, quàm quod audi distis, anathema sit. Ceterum, quæ ab initio edocti sumus, hæc sunt: fides in Christum, spes, charitas, obedientia, patientia, contemptus mundi, desiderium ad superna, observatio mandatorum Dei, &c. De his, inquit, ab initio edocti sumus, tã ex euangelio quàm ex epistolis apostolorum. Atque hæc etiam ad omnes nos pertinent. Hinc Paulus: Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, &c. Et iterum: Scitis quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. Hæc est enim voluntas dei sanctificatio vestra, ut abstineatis à fornicatione, &c. Ab initio igitur edocti sumus, non tantum quæ ad fidem, verum etiam quæ ad pietatem & sanctitatem vitæ pertinent. In his qui permanerint, & in filio & in patre manebit, atque adeo à seductoribus quoque securus erit. Observabis hic, quanti nobis æstimanda sit Christiana doctrina ac verbum Dei. Hinc enim & ad summum honorem perducimur, & summam etiam utilitatem consequimur. Quis autem maior homini honor contingere posset, quàm manere in patre & filio? Atqui hunc honorem consequitur, qui permanet in doctrina Christi & apostolorum. Hinc & Christus ipse:

Ioan. 14. Ioh. 14. Acto. 20. Acto. 10. Marc. 16. I. Cor. 3.

Ioan. 14.

Ioan. 14.

Sup. c. 2.

Rom. 14

ria iudicium adire. Atqui hanc talem tantamque fiduciam coram iudicio Dei (cuius oculis omnia nuda & aperta sunt, & in quo iudicio nulla vel excusatio vel appellatio locum habebit) nulla sub celo res præstare potest, quam post fidem & ex fide, pia vita & bona conscientia, vnde & Paulus testimonium bonæ conscientia, pro summa & vnicæ gloria ducit. Sic & Sapiens dicit: Secura mens quasi iuge cõuium. Et iterum: Fugit (inquit) impius nullo persequente, at iustus confidit vt leo. Sic & Dauid de eo qui timet Deum, etiam hoc scribit: In memoria æterna erit iustus, ab auditu malo non timebit. Denique vel Christo ipso teste, fidelis quisque seruus olim auditurus est: Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium dñi. Quin & omnes electi audient: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, &c. In hoc igitur docet nos Ioannes omne studium nostrum insumere, vt hanc coram Dei iudicio fiduciam habeamus: eam autem sola fides non præstat. Bonum quidem est, imo & necessarium, vt fidei fundamentum ante omnia ponamus, cæterum quod supra illud fundamentum ædificamus, ignis probabit. Nisi enim quod superædificamus, fuerit vel aurum, argentum aut lapides pretiosi, coram iudicio consistere nõ poterit. Nam lignum, fœnum, & stipulam ignis ille cõsumet. Multi itaq; in eo iudicio confundentur, qui nunc videntur sibi egregie stare: Multi (inquit) dicent mihi in die illa, Domine nonne in nomine tuo prophetauimus? &c. Et respondebo illis: Nescio vos, discedite à me operarij iniquitatis, &c. Maneam igitur in Deo per fidem & obedientiam: alioqui quo ore patrem illum nominare audebimus, si perpetuo filij in obediens & rebelles inueniamur? Si manseritis (inquit) in sermone meo, vere discipuli mei eritis, &c. *Si scitis quoniam iustus est. Scitote quoniam & omnis qui facit iustitiam, ex ipso natus est.* Verbum hoc inter præcipua illa argumenta reputari debet, quibus Ioannes probare nititur, post fidem etiã charitatem, itemque & vitæ sanctitatem à nobis exigi. Deus (inquit) iustus est. Itaque qui Dei filium se esse gloriatur, iustitiæ & ipse insistat operibus: alioqui iusti Dei filius dici non potest, si nõ & ipse iustitiã diligit. Hoc autem contra eos militat, qui perpetuo de iustitia Christiana scribunt, docent, pugnant & contendunt, interim tñ in summa iniustitia viuunt. Deũ iustum & sanctum esse oēs cre-

dimus & fateamur, at q̄ etiam iustitiam diligat, eamque à filiis suis exigat, nemo attendit. Per fidem viuã filij Dei efficiamur, atqui per opera iustitiæ, q̄ filij Dei simus, cõprobamur. Ideo & diuus Petrus vult, vt bonis operibus fidem & vocationem nostram certam reddamus. Iacet igitur fidem quisque vult & quãtum vult, nemo tamẽ in iudicio Dei securior erit quàm is, qui iustitiam facit & operatur, ex fide tñ. Ex verbis igitur his apostoli nostri sequitur, q̄ duo hæc, credere, & iustitiam operari, iustitiã Christianã perficiunt. Non q̄ huiusmodi iustitia in nobis pro hoc tempore omnino perfecta esse possit: nam vita Christiana non est iustitia, sed perpetua iustificatio. Tunc autem perfecta erit iustitia nostra, cum nullũ iam amplius malum nobis ad lubescet, nulla cõcupiscentia titillabit, nulla inter spiritum & carnem pugna erit. Hoc autem tunc fiet, quum nouissime inimica destruetur mors, & nos plene de hostibus nostris triumphabimus. Quando enim hinc viuim⁹, & ferim⁹ hostẽ & ferimur ab eo, vincim⁹ ac vincimur. Tunc autem ad plenum vincetur hostis, abolebitur in nobis peccatũ, regnabit autem iustitia sèpiterna.

CAPVT. III.

Actenus diuus Ioannes quatuor argumẽtis probauit, ad Christianũ hominem nõ tantum pertinere vt credat, verũ etiã vt pie & sancte viuat. Horum primũ est, Deus lux est: ideo qui societate cum eo habere vult, necesse est, vt oēs à se tenebras depellat. Secundum, Deus verax est, imò ipsa veritas ideo, qui gloriatur se nosse Deũ, non mēdacio, sed veritati studere debet. Tertiũ, Christus est propitiatio pro peccatis nostris: qui igitur in Christo manere & partem cũ ipso habere vult, ambulare debet, quemadmodum & Christus ambulauit & vixit. Quartum argumentũ, Deus iustus est: igitur iustitię inuigilare nos oportet, si eius filij esse cupimus. Et hæc quidẽ hactenus audiui⁹. Sequitur: *Videte qualem charitatẽ dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur & simus.* Hoc verbo Ioannes iterum pro suo more mitigat, idq; ingenti cõsolatione, quod alicui duriuscule dictũ videri poterat. Carnali siquidẽ homini blãdius irrepit, & dulcius sapit, cum audit credentem iustũ reputari coram Deo,

Deo quod hæretici docent, quàm quum audit eum iustum esse, qui iustitiam operatur, vt Ioannes hic dixit. Ne igitur resiliat, clametque, durum esse hoc verbum, Ioannes considerare nos docet, quantum dilectionis & gratiæ præ omnibus aliis hominibus Deus nobis ostenderit: Videte, inquit, quantum honor sit, vocari & esse filium Dei. Hoc autem neque ex natura, neq; ex meritis nostris habemus, sed tantum ex mera gratia & dilectione Dei. Nulli igitur graue aut durũ videatur, ita vitam suam instituere, vt huic tam magnifico nomini & numeri respondeat. Emphasim autem habet quod dicit: Videte, quasi diceret: Nihil incertum hic dico, nihil in hac re fingo, imò tam certa sunt quę dico, vt & videri & contrectari possint, si modo oculos aperiamus, & animum intendamus, &c. Obseruandum, quòd non tantum dicit: Vt filij Dei nominemur, sed insuper addit: Vt filij Dei simus. Nam alioqui & Iudæi vocari volebant filij Dei, quum tamen Christus palam conuinceret eos non Dei, sed diaboli filios esse. Aliud enim est nominari, aliud esse filium Dei. Nihil proderit magnum nomen, si defuerit res. Propter hoc mundus non nouit nos, quia non nouit eum. Hinc vel maxime probatur, nos nedum nominari, verum etiam esse filios dei. Si enim de mundo essemus, mundus quod suum est diligeret nunc autem quum aliunde nati simus, originemque & genus nostrum è celo & ex eo Deo habeamus, mundus nos non nouit. Itaque hoc verbo Ioannes nos contra scandalum crucis confortat. Nam alioqui vix & difficulter credi potest, quòd filij Dei simus, quum ipse Deus mundo tantum licentiæ, tantum imitatiæ, tantum crudelitatis in nos exercere permittat. Atqui nihil hæc te moueant (inclamat Apostolus noster) imò nullum certius signũ habere potes, te esse filium Dei, quàm si mundus te odiat, citra tamen culpam tuam. Mũdus enim nihil aliud est, quàm fex illa hominum, qui nihil nisi quod terrenum est, diligunt, nullum agnoscunt, præterquam sibi similes, vsque adeo, vt nec verum illum & naturalem filium Dei agnoscere vouerint, propterea, quòd non forma Dei, sed forma & habitu serui appareret: deinde, quod etiã ipsis dissimilis esset, diuersaque via incederet: insuper & vitia eorum redargueret: In mundo, inquit, erat, & mũdus eũ nõ cognouit: In propria venit, & sui eum non rece-

perunt. Quid igitur mirum, quòd mũdus etiam nos adoptiuos filios Dei non agnoscit aut recipit, qui naturalem illum Dei filium nec agnouit nec recepit? Imò mundus nec ipsum Deum cognoscit, qui tamen omnia & creauit & regit, operaturque, denique, nec longe est ab vnoquoque nostrum: nam in ipso viuimus, mouemur, & sumus. Huc pertinet q̄ etiam Petrus dicit de filiis huius sæculi aut mundi amatoribus: Admirantur, inquit, de vobis, quod non concurratis in eandem luxuriæ confusionem, atque ideo vos blasphemant. Ad idem facit illud Pauli: Omnes qui pie volunt viuere, persecutionem patientur. Vnde & idem Paulus fidenter dicit: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus nõ essem. Obserua hic, quòd Ioannes iterum hoc verbo magnam differentiam facit inter filios Dei & mundum. Cura igitur, vt non inter mundanos, sed inter filios Dei inueniaris. Si filius Dei es, agnosces & alios Dei filios, denique & vita eorũ tibi probabitur. Quòd si nec filios Dei agnoscis, nec vita eorum tibi probatur aut placet profecto ad mundum pertines. *Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.* Summa hic bona Christianorum enumerat, idque verbis ad summum vsque consolatoriis. - Primò autem iterum nos filios Dei nominat, & cum Emphasi: Nunc (inquit) sumus filij Dei: iam enim spiritum adoptionis accepimus, in quo fidenter ad Deum clamamus. Abba, pater: Et is idem etiam spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Hoc, inquam, bonum iam accepimus, iam habem⁹, possidemus, ac eo fruimur, quantumuis mũdus illud non credat: nondum enim apparet. Sumus adhuc in prælio, diēs autem triumphi nostri hoc manifestabit & aded vt etiam impij olim non sine admiratione & tremore dicturi sint: Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, &c. Nos insensati vitam illorum putabamus esse insaniam, ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorum est. Magna itaque sunt quę accepimus, verum longe maiora expectamus: Oculis non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Quæ autem sunt illa bona? *Scimus (inquit) quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Ad eundem modum & Paulus ait: Cũ apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos si-

1. Cor. 1.

Pror. 15.

Pror. 18

Psal. 111.

Matt. 25.

Ibidem.

1. Cor. 3.

Matt. 7.

Ioan. 8.

2. Pet. 1.

1. Cor. 15

Dan. 6.

Ioan. 6.

Ioan. 3.

Ioan. 15.

Philip. 2

Ioan. 1.

Act. 17.

1. Pet. 4

2. Pet. 3.

Galat. 3.

Galat. 4.

Rom. 8.

Sapient. 5

Isa. 4.

ANNOTATIONES

Coloss. 3. mul cum ipso apparebitis in gloria. Obserua aurem, quod nec Paulus explicat quæ futura sit illa gloria, nec Ioannes quæ & qualis futura sit illa similitudo Dei. Vtrunque enim plane inenarrabile est, Ceterum, quod Ioannes hic dicit: Similes ei erimus, referri potest ad Christum, vt sicut eius imagini hic conformes sumus in cruce, sic & ei conformes futuri simus in gloria, & sicut cum ipso patimur, sic & cum ipso conregnemus. Quod autem addit: Videbimus eum sicuti est, intellige, non sicut se in hoc mundo videndum præbuit. Non, inquam, in forma serui eum videbimus, sed in forma Dei. Impij in sola eum humana natura videbunt: sic enim veniet, quemadmodum apostoli viderunt eum ascendentem. Itaque etiam impij videbunt, in quem compunxerunt: Videbunt, inquam, gloriam Christi hominis, sed ex hac visione confundentur. Nec gloriam deitatis eius vnquam videbunt: Tollatur (inquit) impius, ne videat gloriam Dei. Nos autem videmus eum sicuti est, in ea videlicet forma, de qua Ioannes in Euangelio suo dicit: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, &c. Deinde verbum hoc: Similes ei erim⁹, etiam de ipso Deo intelligi potest, vt sit sensus: Similes ei erimus, hoc est, liberi & securi ab omnib⁹ morbis, morte, miseria, mutabilitate & corruptiōe, quemadmodum ipse ab omnibus his liber est. Videndo enim diuinam illam vitam, liberi erimus ab omnibus morbis, & ipsa etiam morte: videndo diuinæ voluntatis immutabilitatem, liberabimur ab omni mutabilitate nostra: videndo diuinæ ipsius substantiæ incorruptibilitatē, liberabimur & ipsi ab omni corruptione. Videbimus enim eum non in speculo, sed facie ad faciem: Non tantum in operibus suis vt nunc, sed in seipso. Vide autem quam magna diuus Ioannes paucis his verbis comprehendat. Ideo autem futura & cælestia tātopere nobis commendat, vt eo minus terrenis & transitoriis inhæreamus, itemque, vt tanto diligentius & feruentius pietati insistamus. In hunc enim finem & scopum Ioannes omnia hæc scribit & dirigit. Sequitur: *Et omnis qui habet hæc spem, sanctificat seipsum.* Hic videmus quam commode Ioannes argumenta sua ad propositum applicet. Videtur quidem variis digressionibus delectari, verum nunquam deflectit à scopo. Videmus etiam hic, in quem finem verbum gratiæ diuinarum que promissionum nobis adnuntier,

nempe vt meliores, ad omnē pietatem proutiores instructioresque reddamur. Et in eum etiam finem Euangelium gratiæ Dei prædicari debet, quod qui non faciunt, Euangelio plane abutuntur. Diuus Ioannes, sicut promissione diuinæ similitudinis & visionis credentes quosque erexerat, ita spe eiusdem consequendæ ipsos ad sanctificationē vel sanctitatem vitæ excitat: Beati enim mundi corde: ipsi enim soli Deum videbunt. Et qui Deo similis esse cupit in gloria, studeat eidem nunc assimilari in sanctitate & iustitia: Huc pertinet quod Paulus ait: Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, &c. Et Christus ipse: Estote misericordes, sicut & pater vester cælestis misericors est. Et iterum: Diligite inimicos vestros, vt sitis filij patris vestri, qui solem suum oriri facit super bonos & malos. Obserua quod Ioannes non dicit, Qui hanc spem habet, studeat seipsum sanctificare, sed: Sanctificat (inquit) seipsum, hoc est, ex seipso hoc agit, nec opus habet admonitione: ipsa spes consequendæ similitudinis & visionis Dei eum trahit & vrget. Obserua secundò, quod non dicit, Qui hanc spem habet iam sanctus est, sed: Sanctificat seipsum, quo verbo palam ostendit, veram sanctitatem non in sola fide consistere. Ad eundem modum & in alio loco dicit: Qui sanctus est, sanctificetur adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc. Obserua & illud, quod Ioannes non dicit, Qui hæc spem habet, hunc Deus sanctificat, aut pro sancto & iusto eum habet, non imputando ei peccata sua propter fidem & spem. Non enim. Loquitur Ioannes hic de iustitia, quæ superne accipimus, & qua Deus nos iustificat, sed de iustitia & sanctitate, in qua homo seipsum exercet. Denique & hoc obseruandū quod Ioannes non de aliquibus tantum in specte, sed de omnibus in genere loquitur, Nec dicit, Aliqui hanc spem habentes, qui videlicet speciali gratia præditi sunt, seiplos sanctificant: sed, Omnis qui hanc spem habet, seipsum sanctificat. Apud Ioannem igitur certissima regula est, quod qui vere credit diligit & sperat, seipsum sanctificat, hoc est, ab omni vitiorum inquinamento mundum se conseruet, in omni autē pietate se exercent. Nec in hoc fallitur diuus Ioannes. Astipulantur enim huic assertioni omnium vere ac viue credentium exempla, tam veteris quam noui Testamenti. Sic enim & Abraham tam pie & sancte viuebat inter Cha-

Chanaanos, vt princeps Dei ab ipsis vocaretur. Sic Isaac, Iacob, Moyses, alique patres & prophete tanto studio pietati inuigilabant, vt Paulus nedum ipsos in genere hoc in comio celebraret: Sancti per fidem vicebant regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt promissiones: sed etiam subiunxit, mundum ipsorum in habitatione non fuisse dignum. Sic de apostolis, nostris, alique primitiua Ecclesiæ credentibus scriptum legitur: Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, & communicatione fractionis panis: & orationibus. Ex paulo post: Quo tidie perseverabant vnanimiter in templo, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem: Et iterum: Omnes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias suas vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Similia de ipsis & in quarto capite legitur: Quid autem hoc aliud est, quam sanctificare seipsum? Eundem veram pietatis spiritum, idemque iustitiæ, omnique sanctitatis studium etiam in aliis qui post apostolorum tempora fuerunt credentibus fuisse, nedum Ecclesiastica Eusebij, verum etiam omnes alia historia apertissime tradunt: Nec vnquam ausos fuit quisquam pro sancto & iusto se vendicare, qui non omnibus viribus iustitiæ & sanctitati inservierit, præter solos huius temporis schismaticos, qui propter solam & nudam fidem citra omnem piæ vitæ studium, se & pro sanctis & iustis, atque adeo electissimis filiis Dei habent, ceramque salutem sibi pollicentur. Atqui si verum est, quod Ioannes hic dicit, plane cõsequitur, quod qui seiplos non sanctificant, nec fidem, nec spem viam quæ solâ proficit ad salutem habeant. Miserè itaq; seiplos decipiunt, qui in sola, eademque nuda fide sibi ipsis placentes, omne pietatis bonorumque operum studium negligunt, Ceterum, quia diuus Augustinus hoc dictum Ioannis vel maxime in eos torquet, qui negat etiam in regeneratis & credentibus liberum esse arbitrium, libet hic verba eius adscribere: Videte, inquit, quemadmodum Ioannes non abstulit liberum arbitrium: quandoquidem dicit, Qui sanctificat seipsum. Deus quidē reuera est, qui nos iustificat & sanctificat.

Act. 15. Iuxta illud: Fide purificans corda eorū. Et *Ioan. 7.* iterum, Pater sanctifica eos in veritate: verum Deus te nolentem non sanctificat. Ergo, si adiungis Deo voluntatē tuam, teipsum san-

ctificas, non quidem de te, sed de illo qui veni vt habitet in te. Tamen quia & tibi aliquid agis voluntate, ideo & tibi aliquid tributum est, vt dicas cum Dauide: A diutor meus esto, ne derelinquas me. Si dicis: A diutor meus esto, aliquid agis. Nam si nihil agis, quomodo ille te adiuvat? Hæc Augustinus. Facit ad hoc etiam illud Pauli: Qui se mundauerit ab his, erit vas in honorem. Sequitur, *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas.* Hoc verbo diuus Ioannes, quod dixerat de sanctificatione, qua credentes seiplos sanctificant, fortius vrget, in super & obiectionibus pseudochristianorum pulchre occurrit. Nam hoc verbo primum viam præcludit iis, qui fatentur quidē Christiani hominis esse, vt seipsum sanctificent, interim tamē sibi ipsis ex eo blandiuntur, quod nemo in hac vita perfectus est, atque adeo quanuis non sine peccatis sint peccata tamen sua leuia putant: propterea, quod neq; fures, neq; latrones, nec adulteri sint, atque adeo nulla civili lege peccatores conuinci possint. Potissimum autem diuus Apostolus hoc verbo eos coarguit, qui pro sua meritate etiā maxima peccata humana infirmitati adscribunt: omnemque suam proteritiam, etiam nefandissima crimina, rebellionem, seditiones, adulteria, oppressiones pauperum, tyrannidem, &c. Per hoc excusare volunt, quod homines sunt. Contra hoc vel maxime hic pugnat Ioannes ostendens, aliud esse peccatum, aliud iniquitatem: aliud ignorantem, aliud scienter peccare: aliud ex infirmitate, aliud ex malitia peccare. Subiungit igitur se hoc loco non agere de iis peccatis, quæ ex ignorantia vel humana infirmitate, sed quæ scienter & ex malitia fiunt. Hæc enim non tantum peccata sunt, sed iniquitas. Et huiusmodi peccans non tam peccator dici meretur, quam iniquus, contemptor Dei, & præuicator diuinæ legis, iuxta illud Diuidis: Præuicaciter reputaui omnes peccatores terræ. Aliud est autem peccare, aliud præuicari legem Dei. Peccatores sunt etiam pagani, sed non præuicatores, propterea, quod non habent legem Dei. Christianus autem malè agens, non tantum peccator, sed etiam præuicator est. Vnde & peccatum eius multo grauius est, etiam in eodem genere peccati, quæ pagani alicuius. Seruus enim qui non cognouit voluntatem Domini, & fecit digna, plangis vapulabit paucis: qui autem cognouit voluntatem Domini, & non fecit, plangis vapulabit multis. *Ps. 118.* *Luc. 12.*

voluntatem Domini, & non fecit voluntatem eius, vapulabit multis. Peccatum igitur Christiani hominis, non tantum peccatum est, verum etiam iniquitas, & prauaricatio, eoque grauius. Ad eundem modum & Paulus dicit, gentes quidem peccasse, verum sine lege, Iudaeos autem contra legem. Et Christus ipse plane ostendit, peccatum Iudaeorum longe grauius fuisse, quam peccatum Pilati. Discant igitur Christiani ex hoc verbo Ioannis, sua peccata non contemnere vel leuia aestimare. Nemo enim grauius peccat, quam christianus. Peccatum enim eius etiam iniquitas est. Certissimi igitur & perniciosissimi seductores sunt, qui peccata Christianorum nimium alleuiant aut leuia dicunt & praedicant, sicque puluillos peccantibus consuunt, sub omni cubito, vt sine omni timore in peccatis conualescant. Longe alium spiritum vides hic in Ioanne. Sequitur: *Et scitis, quia ille apparuit, vt peccata tollerent. Et peccatum in eo non est.* Verbum hoc tripliciter intelligi potest. Primum, vt sit expositio eius, quod supra dixit de remissione peccatorum & mediatore Christo, contra eos, qui dicere possent: Quid enim si peccamus? Si Deus confitetur peccata remittit, & in hoc Christum misit, vt esset propitiatio pro peccatis nostris: ego dum viuimus & valemus, cupiditatibus nostris inseruiemus, sub tempus mortis cessaturi, &c. Contra hos primo militat hoc verbum: Non (inquit) venit Christus vitia plantare, sed auferre & eradicare, primo sua morte sanguinisque effusione, deinde etiam doctrina & suo ipsius exemplo, vt qui iniustum nihil docuit, & in super peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Hoc autem non temere adiecit: Et peccatum in eo non est. Nam si in Christo peccatum fuisset, a peccato nos liberare non potuisset, in super & pseudo-christianus quisque ex hoc peccatis suis excusationem praetexte re posset. Necessario itaque Ioannes vtrique coniunxit, & quod Christus venerit peccata tollere & quod peccatum in eo nullum fuerit: Deinde Ioannes hoc verbo etiam mitigare voluit, quod iam de grauitate peccatorum dixerat, ne quis plus iusto hinc pusillanimitas fiat ac dicat. Si Christianorum peccata tam graua sunt, omnibus nobis desperandum est, &c. Nequaquam (inquit Ioannes) nam scitis, quod Christus venit tollere peccata. De ipso enim dictum est: Vocabis nomen eius Iesum: Ipse enim liberabit popu-

lum suum a peccatis eorum. Et iterum: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et ipse portauit peccata nostra super se. Et Paulus: Ipse subiecit Chirographum damnationis nostrae, affigens illud cruci, &c. Praeterea Ioannes hoc verbo, seu nouo quodam argumento, nos a peccatis ad iustitiam vitaeque sanctitatem inducere conatur: Christus (inquit) omnibus modis hoc egit, vt odium peccati, amorem autem & studium pietatis, & sanctitatis omnium cordibus insingeret. Ideo enim venit, ideo se ipsum exinanauit vsque ad formam serui, imo vsque ad mortem crucis. Ideo praedicauit sequens ipsam in exemplum omnis munditiae & sanctitatis posuit: Discite (inquit) a me, quia mitis sum & humilis corde. Itemque, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Itaque qui etiamnum in peccatis, & iniustitia viuunt, plane nesciunt, vel non attendunt, ad quid Christus venerit. Obserua hic duas causas aduentus seu incarnationis Christi: Venit enim, vt morte sua pro peccatis nostris satisfaceret: venit ite, vt verbo & exemplo nos a peccatis ad vitam sanctitatem induceret: Ideo & naturam nostram assumpsit, non autem peccatum: Peccatum (inquit) in ipso non est. *Omnis qui in eo manet, non peccat.* Declarat seipsum, quod praecedens verbum intellexerit & scripserit de doctrina & exemplo Christi, quibus ad sanctitatem vitamque nos inuitauit: Ideo, inquit, venit, vt doctrina & exemplo suo peccata tollerent, & iustitiam plantaret. Iuste enim docuit, & iuste vixit. Nam peccatum in eo non fuit. Itaque etiam qui in eo, manet, non peccat, sed doctrina & exemplo illius permotus, a vitiis se retrahens pietati & sanctitati inseruit. Obserua, quod Ioannes eandem rem sapius quidem repetit, semper tamen aliis verbis vtitur, & quod alibi obscurius dixerat, alibi clarius explicat. Eandem enim sententiam habet quae hic dicit: *Omnis qui in eo manet, non peccat, cum eo quod supra dixit: Omnes qui hanc spem habent, sanctificat seipsum.* Ceterum, quod illic obscurius dixerat de sanctificatione sui ipsius, hic clarius explicat per verbum illud: *Non peccat.* Sanctificare enim seipsum, est non peccare, & ad Deum conuerti, illique adherere. Et quod hic obscure dictum videri posset: Omnes qui in eo manent, illic clarius explicat per verbum: *Omnis qui hanc spem habet. Hoc non est in Christo manere credere diligere & sperare.* Obserua, quod Ioan.

Ioannes non dicit. *Omnis qui in ipso manet, habet remissionem peccatorum.* Hoc enim nihil nouum esset. Nam in Euangelio Christus expresse hoc promisit: *Si manseritis, inquit, in sermone meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos, a peccatis videlicet: quemadmodum ex sequentibus patet.* Et iterum: *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis: Atqui Ioannes hic aliud quiddam vult.* Non enim de remissione, sed de vitiatione peccatorum loquitur. Et remissionem quidem peccatorum certo habet, qui in Christo manet, eundem tamen diuus Ioannes etiam ad euitationem peccatorum inducere conatur: *Omnis, inquit, qui in Christo manet, non contentus est se remissionem peccatorum accepisse, verum in super sollicitus inuigilat, ne porro peccet.* Ceterum quod Ioannes hic dicit, cum qui in Christo manet, non peccare, de eo peccato intelligendum est, quod non tam peccatum quam iniquitas est, nec ex ignorantia aut humana infirmitate, sed ex malitia & animi peruersitate procedit. In hunc autem modum non peccat qui in Christo manet, quantumuis alius sine peccato non sit, nec esse possit. Septies enim in die etiam cadit iustus. Vnde & hic nos Ioannes supra dixit: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Peccat igitur in Christo manens, & non peccat. Peccat & labitur ex infirmitate: non peccat ex malitia, vel ad mortem, vt infra dicitur: alioqui non maneret in Christo. Huc etiam pertinet totum caput sextum Epistolae ad Romanos, vbi Paulus aperte docet, quomodo manens in Christo non peccet: *Nescitis, inquit, quod omnes qui in Christo baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus, &c. Omnis autem qui peccat, nec vidit, nec cognouit eum.* Etiam hoc verbum intelligendum est de eo, qui non ex ignorantia vel infirmitate, sed ex malitia peccat, atque adeo in peccatis se oblectat, ac laturatur cum malefecerit, exultatque in rebus pessimis. Hic enim certo Christum nec vidit nec cognouit, hoc est, nec fidem nec cognitionem viuam Christi habet, nihilque plane intelligit de negotio Christi. Nam si vel in minimo intelligeret, quanta dignitas sit filium Dei esse, & diuerso autem quam horridum diabolo additum esse, non se sineret a tanto pio patre ad tantum tyrannum, item que a

tanta felicitate in tantam miseriam pertrahi. Verissime igitur dicitur: *Omnis qui peccat nec vidit nec cognouit Christum.* Quod si Christus non cognoscit, nec Deum cognoscit. Patre enim nemo videt, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Qui autem Deum non cognoscit, fidem non habet. Nam fide videretur & cognoscitur Deus, pro statu isto: Fide enim ambulamus non in specie. Qui autem fide non habet, ethnicus & paganus est. Vides quomodo alterum ex altero consequatur. Attendant hoc qui de fide & cognitione Christi in immensum gloriantur, interim tamen omnibus vitiis sese commaculant, idque citra ullam conscientiam & timorem Dei. Omnes enim hos Ioannes hoc verbo mendacij conuincit, & mendaces esse probat. *Sequitur Filioli, nemo vos seducat.* Congrua exhortationem adiungit, idque verbis & affectum & amorem ipsius indicantibus, vt eo fortius persuadeat, ne seduci nos sinamus. Magni enim periculi res est, in his quae salutis sunt seduci, vel a via veritatis abduci. Ideo etiam Christus apostolis in clamat: *Videte ne seducamini.* Et Paulus: *Nemo vos decipiat inanis verbis.* Obserua, quod quidam pro eo quod nos legimus: *Nemo vos seducat, quasi a solis hominibus cauere debeamus, legunt, Nihil vos seducat.* Non enim homines tantum, verum etiam & demones, & mundus, & caro nos seducere possunt. Vult igitur, vt ex omni parte caute ambulemus, &c. *Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.* Hic tandem summam totius negotij ponit. Non verba, inquit, sed opera exigit Deus: non qui audit, credit vel etiam loquitur de iustitia, sed qui facit iustitiam est iustus. Hic vides, quod Ioannes bona opera a iustitia christiana non excludit, sed includit, imo charitatem operaque bona docet esse perfectionem iustitiae. Per fidem viuam quidem iustificamur, vt Paulus ait: *Et ex fide sua viuunt iusti.* Per charitatem autem & bona opera, quae fidem comitantur, iustitia enutritur, augetur, conseruatur & ad perfectionem adducitur. Non igitur inter se pugnant, quod Paulus dicit, credentem iustificari: Ioannes autem eum iustum pronuntiat, qui facit quae iusta sunt. Paulus enim docet, vnde iustitia in nobis perficiatur, itemque quibus rebus probetur, nos per fidem viuam iustificatos esse. Neutrum igitur sine altero arripendum, sed vtrumque

vtrunque simul, quantumvis hoc dictum Ioannis durius videatur quam illud Pauli. Ioannes, inquam, vtrunque coniungi vult: vtrunque etiam docuit. In Euangelio enim suo iustitiam fidei apertissime docuit, id quod nemo non videt: Dedit, inquit, eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Nunc autem post iustitiam fidei, etiam operum iustitiam exigit, ut plane videamus, fidem solam ac nudam nec ad salutem sufficere, nec plenam perfectamque aut consummatam iustitiam præstare. Hoc diuini Ioannis exemplo, etiam omnes orthodoxi scriptores iam inde ab exordio, & fidem & opera simul docuerunt. Sciebant vtrunque Dei verbum esse: Qui credit, iustificatur. Et: Qui iustitiam operatur, iustus est. Credebant igitur & bene operabantur. Cæterum, quod Ioannes hic dicit: Qui facit iustitiam, iustus est, in Ezechiele multis verbis explicatur. Pertinet etiã huc quod Paulus ait, non auditores, sed factores legis iustos esse. Vnde & diuus Iacobus monet, ut simus factores verbi, & non auditores tantum, Qui enim, inquit, auditor est verbi, & non factor, comparatur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo, &c. Quod autem Ioannes addit: Sicut & ille iustus est, seipsum explicat & ostendit, se non de quauis iustitia loqui, sed de ea tantum quæ ex Deo est, eiusque & verbo & exemplo conformis est. At qui supra audiuius, quod Deus lux est, & tenebræ in eo nullæ sunt. De Christo autem aperte dicit Petrus, quod peccatum non fecit nec inuentus fuit dolus in ore eius. Et Christus ipse: Exemplum dedi vobis, ut quæ admodum ego feci, ita & vos faciatis. Et Paulus: Estote imitatores Dei. Hanc iustitiam Ioannes exigit, vultque ut quantum per humanam fragilitatem, licet huic exemplo Christi & Dei conformemur. Hoc est facere iustitiam, atque adeo iustum esse. Sequitur. Qui facit peccatum, ex Diabolo est, quoniam ab initio Diabolus peccat. Hoc enim certo consequitur ex eo, quod præcedit. Si enim qui iustitiam facit, iustus est & ex Deo natus, certo sequitur, quod qui peccat ex Diabolo est, non creatione, sed imitatione. Sic enim & pius quisque filius Abraham dicitur non generatione, sed imitatione: Si (inquit) filij Abraham estis, opera Abraham facite. Et Ioannes: Potens est Deus etiam ex lapidibus istis suscitare filios Abraham. Hinc & Christus iudæos conuincit ex patre Diabolo esse, pro-

pterea, quod eum imitentur: Vos (inquit) ex patre Diabolo estis, &c. Sicut igitur Deus nedum iustus est, verum etiam omnis iustitiæ fons & origo: ita & Diabolus nedum iniustus est, verum etiam omnis iniustitiæ fons & origo. Cæterum, ne verbum hoc nimium nos terreat, obseruandum & memori mente tenendum, quod Ioannes etiã hic non aliter de peccato loquitur, quã ut supra audimus. Non enim simpliciter omnis qui peccat ex diabolo est, sed qui peccat ex malitia, proteruita & contemptu Dei, denique & obstinate & perseveranter: quanquam alioqui omne peccatum mortale præsertim ex diabolo sit. In hunc enim modum filij Dei non peccant, quod & supra admonui. In hoc apparuit filius Dei, ut dissoluat opera diaboli. Mitigat quod iam dixerat, ne qui aliquando se voluntarie & ex malitia peccasse agnoscit, omnem sibi consequendam veniam apud Deum spem amputatam esse putet? Non (inquit) est quod desperes o homo, etiã si aliquando ex certa malitia peccasti, atque adeo veraciter ex diabolo te esse comprobasti. In hoc enim venit filius Dei, ut dissoluat opera diaboli. Itaque si diaboli opus in te vides & sentis, accurre ad Christum. Is enim ideo venit, ut quæreret & salutem faceret, quod perierat. Atque hæc est vera causa, cur incarnationis dominicæ hic meminit. Altera est, ut per eam magis nos à peccatis absterreat, & ad pietatem excitet. Si enim ideo venit ut dissoluat opera diaboli, certe Christiano homini non conuenit, ut ea diaboli opera in se nutriat, foueatque. Opera autem diaboli sunt, peccatum, mors omnisque, & impietas, & consequens miseria. Diabolus enim ab initio fuit mendax & pater mendaciarum, hoc est, peccati, quod vere mendacium & nihil est. Sic & inuidia diaboli etiam mors intravit in orbem terrarum. Iam si Christus venit, ut dissoluat opera diaboli, certum est, quod ipsi neque peccatum, neque consequens miseria placet. Vnde & neutrum horum in electis suis usque in finem patitur: peccatum enim expellit, mortemque abolet, iustitiam autem & vitam substituit. In summa, ubi Christus habitat, illic Diabolus & quicquid diabolicum est, cedat necesse est. Quæ enim conuentio lucis ad tenebras, iustitiæ ad iniustitiam, Christi ad Belial? Omnis qui natus est ex Deo, non peccat: quoniam semen ipsius in eo manet. Hoc & supra dixit. Hic autem addit causam: Ideo inquit, non peccat, qui ex Deo natus est, quia semen Dei, hoc est, verbum & spiritum

tum Dei, è quibus regeneratus est, in se habet. Verbum autem Dei ad omne bonum ipsum dirigit, spiritus impellit. Quale igitur semine est, tales & fructus profert: Verbum spiritusque Dei bona sunt: non igitur possunt malos fructus facere. Hinc Paulus: Fructus, inquit, spiritus sunt, charitas, gaudium, pax, patientia, &c. Et iterum. Fructus lucis est in omni bonitate & sanctitate veritatis. Cæterum, quod Ioannes subdit: Et non potes peccare, contrarium ei videtur, quod alibi scriptum legimus: Non est homo qui non peccet. Itemque, Septies in die cadit etiam iustus. Ideo verbum hoc Ioannis varie exponitur. Apud omnes tamen constat, Ioannem non hoc velle, quod qui ex Deo nati sunt filijque eius effecti, ita in gratia confirmati sint, quod amplius cadere non possint. Nullus enim in hac vita sic confirmatus est in bono, ut deficere ac ad malum declinare non possit. Hinc Paulus omnibus in clamar: Qui stat, videat ne cadat. Itemque, Considerans te ipsum, ne & tu tenteris, Galat. 6. Et iterum: Tu fide stas, noli altum sapere, sed time, Vnde & Salomon beatum eum pronuntiat, qui semper est pauidus. Diuus igitur Augustinus verbum hoc Ioannis, quod qui filius Dei est, non possit peccare, de solo eo peccato intelligit, quo & charitas lædatur, & Christiana concordia atque adeo mysticum corpus Christi, quod est ecclesia, scinditur. Hoc, inquit, peccatum filij Dei facere non possunt, si enim omnem & Dei & proximi dilectionem è cordibus suis eiicerent, iam filij Dei non essent. In hunc modum etiam hoc quod Christus de Iudæis dicit: Si non venissem, peccatum non haberent, de vno tantum peccato incredulitatis, obstinationis & malitiæ in Christum intelligi vult eundem Augustinus. Hoc enim peccatum non habuissent, si Christus non venisset, licet sine aliis peccatis non essent. Aliqui verbum Ioannis ita exponunt. Qui ex Deo natus est, non potest peccare, videlicet ad mortem, quod vel maxime fit per desperationem. Atque huc adducunt illud verbum Christi. Oves meas nemo potest rapere de manu mea. Potest & verbum hoc etiam in hunc modum intelligi, Qui ex Deo natus est, non potest, hoc est, non debet, peccare. Vel sic, Non potest peccare, hoc est, non delectatur in impietate. Vel denique in hunc modum, Non peccat, quatenus scilicet Dei filius est, verum in quantum homo est, sub-

inde labitur & peccat. Ex Deo habet spiritum & gratiam: eatenus igitur non peccat. Quatenus autem ex Adam carne & sanguinem habet, peccatis obnoxius est. In Christiano igitur duo spectanda sunt, natura corrupta & gratia. Natura non aliquando peccare non potest, quia omnes sensus hominis proni sunt ad malum ab adolescentia sua: gratia autem à peccatis retrahit. In hoc manifesti sunt filij Dei & diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo. Hoc verbo Ioannes noster concludit & absoluit primam partem Epistolæ, quantum ad puritatem & sanctitatem vitæ attinet, atque adeo quæ hætenus pluribus argumentis probauit & euicit, vno hoc verbo complectitur. Est enim sensus, Quod sicut qui filij Dei sunt, certo patrem suum imitatione omnis puritatis & sanctitatis referunt: ita, in quibus nihil tale, sed potius contrarium conspicitur, frustra se ex Deo natos & Dei filios esse gloriantur. Hæc igitur quisque secum expendat, vitamque & conscientiam suam consideret. Stat enim sententia. Qui non est iustus, tam scilicet iustitia fidei, quæ charitatis & operum, non est ex Deo. Diuus Ioannes enim (ut supra dictum est) non de inchoata tantum, sed de perfecta iustitia loquitur. Sequitur. Et qui non diligit fratrem suum, supple, nec ipse ex Deo natus est. Atque hoc verbo diuus Ioannes orditur alteram Epistolæ partem, de charitate scilicet Dei & proximi, ad quam deinceps usque ad finem quarti capituli pluribus, eisdemque efficacissimis verbis cohortatur: Pulchre autem vtrunque partem Epistolæ conectit. Quod enim dicit: Omnis qui non est iustus, non est ex Deo, prioris partis epistolæ, hoc est, quæ ad puritatem & sanctitatem vitæ pertinet, concernit: quod autem statim subnectit, Et qui non diligit fratrem suum, ad posteriorem Epistolæ partem, quæ de charitate tractat, pertinet: vtrunque autem coniungit, & ita quidem, ut palam significet filium Dei non esse, cui alterum horum defuerit, tantum abest, ut filij Dei esse possint, qui neutrum curant, hoc est, neque vitæ sanctitatem, neque charitatem, sola & nuda fide sibi ipsis placentes. Obseruandum igitur diligenter, quod Ioannes duabus his notis, tanquam certissimis indiciis, puritate videlicet vitæ & charitate, filios Dei discernit à filiis diaboli. Nulla alia signa quæcunque tandem præxi possunt, tam certo inter utrosque discernunt. Si hæc duo in te conspiciuntur, præceterum tamen

Ioan. 1.

Ezec. 18.

Roma. 2.

Iac. 1.

Sup. c. 1.

1. Pe. 2.

Ioan. 13.

Ephes. 5.

Ioan. 8.

Mat. 3.

Luc. 19.

Ioan. 8.

Sapient. 1.

2. Cor. 6.

Gene. 6.

tamen

tamen fide, & tibi & aliis persuadere potes te filium Dei esse. Sin autem duo hæc defuerint, frustra gloriaris & de fide & de baptismo, denique & de Christiano nomine. *Quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.* Hoc ceu primo argumento nos ad dilectionem inducere nititur, quod dicit se nihil in hac re de suo adferre, sed hoc ipsum esse caput Christianæ doctrinæ, quod & ab exordio ipsis annuntiatum sit. Sic enim & Christus ipse author Euangelij Christianæque doctrinæ, de hac re pronuntiat: Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilexeritis vos mutuo. Hæc est illa annuntiatio, ad quam Ioannes nos hic dirigit. Quod enim Christus mandatum suum novum nominat, hoc Ioannes dicit esse annunciationem illam, quam ab exordio audiimus. Observandum autem, quod signanter hic non dicit, Ut diligamus fratres nostros, sed: Ut diligamus alterutrum, ne quis scilicet sufficere sibi putaret, si fratres & cognatos, &c. diligat: Si, inquit, fratres vestros tantum diligitis, quam mercedem habebitis, imò quid amplius facitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? &c. Charitas enim christiana ad omnes se extendit, etiam ad inimicos, &c. Dein de etiam hoc verbo. (Diligamus alterutrum) docere voluit, charitatem Christianam debere esse mutuam & reciprocam alterius ad alterum. Quod ego tibi in negotio charitatis debeo, hoc & tu mihi debes. *Non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera eius maligna erant, fratris autem iusta.* Quemadmodum nihil iucundius, sanctius, diuinius charitate fraterna, ita nihil deestabilius magisque diabolicum odio fraternitatis. Exemplo igitur duorum fratrum, ostendit differentiam inter filios Dei & diaboli. Cain & Abel fratres erat, eiusdem nature & generis, dissimilitudine tamen mortuam longe à se invicem seiuncti fuerunt, ut alter diaboli alter Dei filius efficeretur. Et quia primi ex hominibus nati fuerunt, omnibus hominibus in exemplum preponuntur, alter quidem creditibus, alter incredulis. Cain erat ex maligno (inquit Ioannes) Et vnde hoc comprobatur? Ex eo, quod occidit fratrem. Et quid eum ad huiusmodi fratricidium permovuit? Invidia: videbat & dolebat fratris sui opera esse bona, & sacrificia eius Deo accepta. At-

que hæc invidia plane probat, eum fuisse filium diaboli, cuius peccatum vel maxime fuit invidia. Nam in cælo ante casum inuidebat filio Dei æqualitatem cum Deo, post casum autem suum, invidit homini suam felicitatem. Ex hac igitur invidia diaboli mors processit, & venit in mundum. Vbi autem invidia est, ibi charitas locum habere non potest: Charitas enim non emulatur, nec cogitat malum. Invidia igitur probat, ipsum Cain fuisse ex maligno. E contra autem, nisi charitas in Abele fuisset, Deus ad ipsius sacrificium non respexisset. Deus non attendit ad munera, qualia & quanta sunt, sed ad cor & charitatem, vnde procedunt. Si charitas in corde magna est, etiam quantumcunque parva Deo placent: sin autem charitas in corde nulla est, nec maxima quæque Deo placent. Nuda igitur verba & magnæ gloriationes, nihil coram Deo agunt: imò nec ipsa opera, quæ tamen nudis verbis & gloriationibus merito præferuntur, quicquam agunt, nisi ex fide & charitate procedant. Ad hoc igitur Ioannes nobis exemplum duorum fratrum proposuit. Sequitur: *Nolite mirari fratres, si odit vos mundus.* Hoc verbum diuus Ioannes exemplo duorum fratrum annectit, idque non sine causa. Nam aliqui exemplum hoc infirmiores quosque à pietatis studio absterere possent. Sic enim & mundani, videntes, quod piis aliquando male, impiis autem omnia prospere succedunt, putant vanum esse servire Deo, dicuntque id, quod in libro Iob legimus: *Quis est altissimus, ut seruiamus ei? Et quid nobis prodest, si oraverimus eum? Huic igitur scandalo infirmorum Ioannes hic occurrere voluit. Nolite, inquit, mirari, si odit vos mundus, quasi diceret: Non nunc primum incipit, ab exordio hoc fecit, ut patet, ex hoc exemplo duorum fratrum: quid igitur, si etiam nunc sui similis esse pergit & perseverat? Mundus non aliud induet ingenium: qualis ab exordio fuit, talis & in finem permanebit. Non igitur ob odium mundi cessandum à pietate, imò eo fortius insistendum, quandoquidem videmus nihil novi, aut inconvicti nobis accidere, sed quod omnibus piis iam inde ab exordio mundi contigisse legitur: id quod Paulus multis exemplis probat in Epistola ad Heb. & in fine subdit: *Tam ergo habentes nubem testimonij, curramus ad propositum certamen, &c.* In eum modum & Christus suos apostolos consolatur: Si*

Ioan. 13

Matt. 6

Gene. 4

Ioan. 15. Si mundus, inquit, vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit, &c. Et iterum: *Ma 1b. 1.* Si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos eius? Eodem modo & Mathias filios suos exemplis patrum consolatur contra tyrannidem Antiochi. Observandum hic, quantum Apostolus noster discrimen faciat inter mundum & bonos Christianos: imò quasi duo quædam omnibus modis contraria ea ponit, & quæ in nullo convenire possint. Omne enim quod est in mundo, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vite. Regnum autem Dei est iustitia, pax & gaudium in spiritu sancto, itemque fructus eorum qui in luce ambulant, sunt iustitia, veritas & sanctitas. Quomodo autem hæc inter se convenirent? Aut quomodo quis se Christianum appellare audeat, qui adhuc corde & animo, affectu & voluntate in mundo hæret? Certe Christus certo prædixit apostolos in mundo pressuram habituros. Et in Matth. 6 aperte pronuntiat, neminem posse duobus dominis servire. Huic consonat & illud Iacobi: *Amicitia huius mundi, inimica est Deo.* Et qui amicus huius mundi esse vult, Dei inimicus constituitur. Sed dicis, Ergo pietatis nullus est fructus, aut remuneratio in hoc mundo? Audi quid Ioannes noster subiferat. *Nos scimus, quoniam de morte translati sumus ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Hæc nobis consolationem Ioannes dat, contra odium & persecutiones mundi & mundanorum. Quasi diceret: Odiat sane nos mundus & persequatur, sufficiat nobis scire, quod de morte translati sumus ad vitam, hoc nobis mundus auferre nequit. Vbi observandum, quod non dicit, Credimus aut speramus: sed, Scimus, nec dicit, Scimus nos transferendos, sed translatos à morte ad vitam. Omnia hæc ad maiorem rei certitudinem. Tam certe enim sunt promissiones Dei, ac si iam impletæ essent. In hunc modum & Christus loquitur: *Ioan. 5.* Qui credit in me, in iudicium non venit, sed transit à morte ad vitam, non dicit, transibit, sed transit. Sic & Paulus in præterito loquitur, Deus, inquit, qui diues est in misericordia, simul cum Christo nos resuscitavit, & simul etiam cum ipso sedere nos fecit in cælestibus. In eum modum & in alio loco dicit: *Spe salvi facti sumus.* Et iterum: *Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit, &c.* Quemadmodum enim arbores

in autumnno videntur mortuæ, propterea quod neque folia, neque flores nec fructus in ipsis videntur, interim tamè omnia hæc in se abscondita habent, id quod adueniens æstas reuelat: sic regnum Dei etiam nunc in nobis est, verum absconditum, suo autem tempore reuelabitur. Huc pertinet illud Pauli: *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in gloria: quum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos cum ipso appareritis in gloria.* Ob hanc igitur causam etiam Ioannes hic in præterito loquitur. Iam, inquit, translati sumus à morte ad vitam. Quod si etiam nunc & vitam & regnum Dei, imò & Deum ipsum habemus, quid nobis obesse posset odium mundi? Scimus, inquit, Ioannes, &c. Et quid Christianum hominem terere aut turbare posset, si vnum hoc verbis animo infixum haberet? Quid aliud sanctos apostolos & martyres tam patientes tamque constantes reddidit, quam quod cum Ioanne dicere poterant: *Scimus, quoniam de morte translati sumus ad vitam.* Et cum Paulus: *Certus sum, quod neque mors neque vita separare nos potest à Charitate Dei, & cæte.* Itemque: *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum servare, &c.* Itemque: *Bonum certamen certavi, &c.* De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, &c. Itemque: *Scimus, quoniam si terrestris domus hæc nostra dissoluta, ædificationem habemus in cælo, &c.* Huiusmodi (inquam) verbis sancti Apostoli & martyres nostri, amicos suos obfirmarunt contra omnes persecutiones & odia mundi. Nec aliud nos in aduersis tam trepidos facit, quam quod non cogitamus, quanta bona per fidem à Deo accepimus, ac certa spe nedum expectamus, sed iam tenemus. Observa autem, quid Ioannes huic tam certæ asseuerationi annectat: *Quoniam, inquit, diligimus fratres.* Hoc enim non tantum verum & certum, sed etiam vnicum illud indicium est, spiritualemente illam vitam vel vitam fidem in nobis esse. Nam alioqui facile dictum est, *Credo. Quid autem diuus Iacobus? Ostende, inquit, mihi fidem tuam ex operibus.* Sic enim & Abraham non tantum credidisse legitur, verum etiam fidem suam operibus, & quidem admodum arduis comprobasse. Nam & fide in verbum & promissionem Dei reliquit patriam & parentes: insuper ex eadem spe etiam vni-genitum filium, in quo tota spes posteritatis

Coloss. 3

Roma. 8

2. Ti. 1

2. Cor. 5

2. Tim. 4

Iaco. 2

Gene. 12

Gene. 22

Mm sue

suæ consistebat: paratus erat immolare. Ex huiusmodi (inquam) operibus comprobatur, ipsum vere credidisse Deo, alioqui nihil tale fecisset. Ita cum & nos diligimus fratres: comprobatur vera & viua in nobis esse fides, vt vere dicere possimus: Scimus, quoniam de morte translati sumus ad vitam. Sic charitas certos nos reddit, quod non frustra credamus. Sequitur. *Qui non diligit, manet in morte.* Hoc ex præcedenti verbo sequitur. Quemadmodum enim anima vita est corporis, ita & Deus est (ceteris tamen paribus) vita animæ. At qui vbi nulla fides est, illic nec Deus est. Fides autem vera & viua esse non potest, nisi charitatem indiuiduum comitem secum habeat. Verissime igitur colligit diuus Ioannes, quod qui non diligit, maneat in morte. Atque hic iterum videtur, quæ frustra hoc tempore plerique de sola fide gloriantur, vt in quibus ne minimū quidem charitatis fraternæ indicium notari possit. At qui Ioannes satis aperte hic loquitur. Ab hoc autem loco Ioannes noster incipit commendare charitatem, & ita quidem vt imprudens quis suspicari posset omnia in sola charitate consistere, quemadmodum & plerique ex Euangelio eiusdem Ioannis, itemque ex aliquibus Epistolis diuini Pauli colligunt omnia in sola & nuda fide consistere. Obserua igitur, quod diuus Ioannes non alius Epistolam hanc scripsit, quæ quibus prius scripserat Euangelium suum. Vnde certum est, quantumcunque charitatem hic commendat, de ea tamen sola charitate ipsum loqui, quæ ex fide procedit: quæ admodum & in Euangelio quantumcunque fidem commendat, nullam tamen aliam fidem intelligit, quàm eam quæ per dilectionem operatur. Et ob hoc etiam & Euangelium suum Epistolæ præmisit, & Epistolam Euangelio substituit, vt vtrique videatur, qualem & fidem & dilectionem fidelibus prædicatam & inculcatam velit. Nemo igitur miretur Ioannem hic charitati ascribere quod Christus in Euangelio fidei ascripsit.

Gala. 5.

Ioan. 5. Nam Christus dicit: Qui credit in me, transit à morte ad vitam Ioannes autem: Si diligimus fratres, scimus nos translatos esse de morte ad vitam. Sic Christus dicit: Qui non credit, iam iudicatus est. Ioannes autem dicit: Qui non diligit, manet in morte. Et hæc quidem videntur omnino inter se contraria esse, verum iis tantum, qui non considerant de qua fide & charitate Ioannes vtrunque

loquatur. Sicut enim non de qualibet fide, sed de ea sola, quæ per dilectionem operatur: ita nec de qualibet charitate sed de ea sola quæ ex fide procedit, loquitur. Nec enim alia perfecta est vel fides vel charitas. Nihil itaque refert, vtri de duobus illis vita & salus ascribatur: quandoquidem alterum in altero includitur. Si fidei ascribitur vita, certum est, etiam charitatem in ea fide includi: si charitati ascribitur vita, certum est etiam fidem in ea præsupponi & includi. Non igitur sibi contrariantur Christus & Ioannes. Ex his igitur plane colligitur, quod nemo Euangelium Ioannis recte intelligere potest, nisi simul & Epistolam hanc consideret: nec quisquam Epistolam hanc recte intelliget, nisi prius Euangelium Ioannis legerit. Qui enim solummodo Euangelium legit putat Ioannem omnia in sola & nuda fide repetere: contra, qui solum Epistolam legit, putat Ioannem omnia charitati ascribere. Qui autem vtrunque coniungit, in neutro errabit. *Qui fratrem suum odit, homicida est.* Hactenus diuus Ioannes eandem sententiam & affirmatiue & negatiue, vel per duo contraria expressit: Si diligimus (inquit) translati sumus de morte ad vitam: Qui non diligit, manet in morte. Ideo autem eandem sententiam bis expressit, vt eo profundius corda penetret. Nunc adhuc vehementius loquitur, homicidio comparans odium fraternū: quo quid vehementius dici potuisset? Verum non solum Ioannes hoc dicit, sed Christus ipse. Audistis (inquit) quia dictum est antiquis: Non occides: Qui autem occiderit: reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, omnis qui irascitur fratri suo, reus est iudicio, &c. **Obserua** autem quod Ioannes non dicit, Qui odit fratrem suum, damnatus & à Deo abiectus est, sed homicida est. Peccatum enim aggrauat vel graue ostendit, neminem tamen ad desperationem adigit, aut abspergratiæ excludit. *Et scitis, quoniam omnis homicida non habet æternam vitam in se manentem.* Certissime verum est, intelligendum tamē quā diu talis in homicidio impenitens manet. Quomodo enim vitam in se habere posset, qui opera mortis facit? Obserua hic, quantum peccatum sit inuidia & odium, & quicquid ex eodem oritur, vt est diffamatio, detractio, &c. Atque huc pertinet quicquid in scriptura contra huiusmodi vitia dicitur. Sequitur: *In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: & nos*

Mat. 5.

Ioan. 10.
Ioan. 17.

Ioan. 13.

Mat. 16

Ioan. 6.

& nos debemus pro fratribus animas ponere. Hic Ioannes modum veræ charitatis ponit, quatenus videlicet se extendat, & vnde exempla huius charitatis petenda sint. Primum omnium autem charitatem erga nos Dei exemplum ponit, nimirum vt eo fortius nos trahat. Atque ex hoc etiam satis ostendit, se non de naturali aliqua vel sociali vel etiam carnali, sed de sola Christiana, atque ad eodē diuina charitate loqui. Christianam autē charitatem dico, quæ secundum exemplum Christi formata est, qui in Euangelio dicit: Ego sum pastor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Et iterum: Pro eis sanctifico vel in sacrificium offero meipsum, vt & ipsi sancti sint in veritate. Hæc est forma Christianæ charitatis, & eiusdem etiam summus gradus. Maiorem enim dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. A summo autem charitatis gradu incipit, primum ostendere volēs, quod charitas Christiana omnem aliam dilectionem inter homines excellere debet: ad eodē, vt parata sit pro eo quem diligit, etiam vitam impedere, qua tamen nihil dulcius, aut pretiosius iudicatur. Quam enim dabit homo commutationem pro anima sua? Deinde etiam ideo à summo gradu incipit, quia quantumcunque charitatem itidemque fidem vrgeat scriptura, in vtroque tamen vix infimum gradum attingimus, id quod vel ipsa experientia probari possit. Nilominus tamen scriptura vtrunque vel maxime vrget: vt vel sic cognoscamus imperfectionem nostram. Non tamen ob id desperandum, si non statim vel in fide vel in charitate summum gradum perfectionemque attingimus. In magnis enim & voluisset fat est. Si non possumus summum gradum attingere, saltem pro viribus conitiamur vel aliquouſque in dilectione proficere. Ceterum, ne quis audiēs etiam animam & vitam pro fratribus ponendam, resiliat, & dicat: Durus est hic sermo, quis potest eum audire? præmisit Ioannes exemplū Christi: Ille (inquit) animam suam pro nobis posuit, atque hinc tandem colligit, Et nos debemus pro fratribus animas ponere. Et quis est Christus? qui sumus nos? In his enim verbis totavis huius argumenti consistit. Potuisset diuus Apostolus etiam aliquorum Gentilium exempla proponere, qui aliquando pro aliis morti se obrulerunt, verum hic longe aliud est. Christus enim nedum omnium rerum Do-

minus est, verum etiam Deus: nos autem homines sumus, peccatores & serui. Iam, et si seruos inuenias, qui pro dominis suis morti se offerant, nullus tamen Dominus seruum suum tanti æstimat, vt pro eo moriatur. Sic et si inueniantur, qui se pro amicis periculo obiciant, nemo tamen pro hoste suo hoc facit. Sicut iuxta Pauli verbum, pro iusto aliquis mori posset: At Christus pro seruis, pro iniustis, pro inimicis mortuus est. Atque hoc ipsum, inquit Ioannes, scimus & cognouimus, nulli non manifestata est hæc tanta dilectio: eo fortius igitur mouere debet. Neque enim satis est, vt hæc sciamus, nisi & imitemur. Hinc Christus: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: sicut dilexi vos. Et Petro: Si diligis me, pasce oues meas. *Qui habet substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & claudit viscera sua ab eo, quomodo charitas patris manet in eo?* A summo gradu dilectionis recurrit ad infimum. Si summum gradum attingere non potes, saltem infimum apprehende: imò, si summum gradum attingere cupis, incipe ab infimo. Summus gradus dilectionis est, pro fratribus vitam impendere. Pellem enim pro pelle, & omnia quæ habet homo dabit pro anima & vita sua. Infimus gradus dilectionis est, substantiam huius mundi indigenti fratri impendere. Quod si infimum hunc dilectionis gradum nondum attingisti, nūquam peruenies ad summum: si graue videtur pro fratre pecuniam impendere, nunquam pro eo impendes vitam. Charitas non statim perfecta est, verum hoc nobis agendum, vt ea semper in nobis augetur. Quemadmodum enim in his quæ mala sunt, dicere solemus. Qui spernit minima, paulatim incidit in maiora: ita in bonis, qui se in minimis exercet, paulatim ascendet ad altiora & perfectiora. Assueſcamus igitur quæ minima sunt pro fratribus exponere, vt tandem etiam si res postulet, possimus & audeamus & vitam eis impendere. Obserua quod Ioannes non dicit, Si videris hominem: sed, Si videris fratrem tuum necesse habere. Nec dicit, Quomodo charitas Dei, sed: Quomodo charitas patris manet in eo? Atque his duobus verbis vel maxime nos ad charitatem incitare vult. Quasi diceret: Cogita, quod is qui necessitatem patitur, frater tuus est: itemque, quod Deus pater tuus est, & nihil tibi graue videbitur. **Quid**

Rom. 5.

Ioan. 13.

Ioan. 21.

Iob. 2.

ANNOTATIONES.

Quid autem sit viscera sua à fratre indigete claudere, nusquam melius videri potest, quam in Lazaro illo, cui in summa egestate posito diues ille nec micæ panis dabat, quantum eum quotidie videret, eiusque necessitate sciret, id quod & peccatum illius vel maxime aggrauabat. Huius igitur nos admonere debet verbum hoc. Qui claudit viscera sua à fratre &c. Iudæus Iudæum, ethnicus ethnicum in necessitate non despicit, quanto minus Christianus Christianum despiciere debet. Sequitur: *Filii mei, non diligamus verbo neque lingua sed opere & veritate.* Hoc verbo iterum affectum suum vere paternum indicat, atque adeo fidelem doctorem se probat. Deinde etiam ipsam charitatis naturam sub indicat, quæ nunquam otatur habita occasione. Sed semper se in opere ostendit, ut verissime dixerit D. Gregorius: charitas (inquit) operatur magna si est, si autem operam renuit, charitas non est. Cæterum Ioannes hoc verbo alludit ad illud Pauli: Regnum Dei non est in sermone, sed in virtute. Itemque ad illud Christi: Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei, &c. Pulchre autem Ioannes in dilectione exhibenda opus & veritatem coniungit. Nam plerique opus quidem habent, sed non veritatem, hi scilicet qui charitatis quidem opera faciunt, verum non ex animo, non propter Deum, sed tantum propter humanam laudem: hi inquam, opus habent, sed non veritatem. Ioannes autem vtrunq; coniungi vult, ut & opera charitatis in nobis conspiciantur, & simul etiam ex vero corde veraq; & recta intentione procedant. In huc modum etiam Paulus loquitur: Si, inquit, tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. 1. Corinth.

Galat. 6. 13. Huc pertinet & illud: Opus suum probeat vnusquisque, an scilicet ex vera radice charitatis prodeat, & tunc in semetipso gloriam habeat, & non in alio. Et illud Christi: Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud patrem vestrum in cælis. In hoc cognoscimus, quoniam ex veritate sumus. Etiam hic videmus, quam nihil intentatum relinquit diuus Ioannes. Pluribus iam verbis ab odio & duritia erga fratres & proximos nos absterre voluit: nunc ex fructibus veræ charitatis nos trahere & allicere ad compansionem & misericordiam co-

natur. Argumenta autem sumit ab honesto & utili, ostendens nihil esse quod maiorem nobis & utilitatem & honestatem adferat, quam si charitatem proximo exhibeamus: Per hoc inquit, scimus, quod in veritate, hoc est, vere filij Dei sumus. Hæc est prima utilitas & honestas ex charitate proveniens. Quid autem honestius & magnificentius, quam non tantum dici, sed re vera esse filium Dei? Atqui charitas certissima nota est, quæ nedum hic, verum etiam in iudicio futuro filij Dei à filiis mundi & diaboli discernen- *Matt. 25.* tur Venite (dicit ad pios) benedicti patris mei, &c. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Ad reprobos autem: Ite maledicti, &c. Esuriui enim, & non dedistis mihi manducare, &c. Ex charitate igitur cognoscimus, quod ex veritate, hoc est, vere filij Dei sumus. Hoc autem verbo Ioannes subindicat, magnum esse discrimen inter eos, qui nomine tantum & specie, & inter eos qui re vera filij Dei sunt. Sequitur. *Et in conspectu eius suadebimus corda nostra.* Altera utilitas & honestas ex charitate proveniens, est securitas & fiducia etiam Deum accedendi & orandi. Per charitatem, inquit, certificamur Deum nobis reconciliatum, hocque ipsum persuadere possumus cordibus nostris in conspectu eius. Quo quid maius vel optari posset? Qui enim post fidem etiam in charitate erga proximum se exercet, is in conscientia sua securus & quietus est. Atqui nullum maius bonum sub sole, quam animus quietus & securus conscientia. Secura- *Prou. 15.* mens (inquit Salomon) quasi iuge conuiuium. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro, & nouit omnia. Vel hic vide, quantum bonum sit securus & quieta conscientia: Etiam (inquit) si cor nostrum nos reprehendit, ac peccata præterita memoriam obicit: scimus tamen & certam fidenciam habemus, quod Deus maior est corde nostro, hoc est, misericordia eius maior est quam omnia peccata nostra, meritumque Christi plus potest quam nostra præuaricatio. Aliqui verbum hoc contra eos exponunt, qui charitatem vel tantum simulat, vel omnino negligunt: Si (inquit) reprehenderit nos cor nostrum, si conscientia nos propria conuincerit, quæ vera charitate vacui simus, nulla perdit vel simulatio vel excusatio, quia Deus maior est corde nostro, omniaque nuda & aperta sunt *Heb. 4* oculis eius. In huc igitur sensum verbum hoc et contra simulatores aut hypocritas, & contra

proteruos Christianos militat. Hypocrita quippe id vnum spectat, ut speciem pietatis habeat: proteruus autem quisque etiam ipsam conscientiam suam conatur supprimere, excusationes in peccatis querendo. Sed frustra: Deus enim maior est corde nostro: ipse scrutatur corda & renes, ideo nec simulatione pietatis, nec excusatione & refectione peccatorum decipi potest. Nolite igitur errare: Deus non irridetur, ait Paulus. Sequitur: *Galat. 6.* *Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Hoc verbo expressus indicat alterutram illam utilitatem & honestatem charitatis, de qua paulo ante diximus. Ea autem est securitas conscientie, & fiducia ad Deum: Hanc inquit, securitatem conscientie & fiduciam ad Deum certo habemus, si cor nostrum non nos reprehenderit, hoc est, si charitas in nobis perfecta fuerit: ita, ut proximum nullo respectu proprii commodi, sed tantum quia frater & proximus est, & quia Deus ita mandat & præcipit, diligamus. Ex hoc autem iterum videlicet, Ioannem non de qualibet, sed de vera charitate loqui. *Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo.* Cõcordat cum eo, quod Christus dicit: Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur. Itemque: Date, & dabitur vobis: Nolite iudicare, & non iudicabitur vobis: Remittite, & remittetur vobis. An non autem magna utilitas charitatis, quod per eam certi reddimur, nos nihil non à Deo impetraturos? Sic & magna eiusdem charitatis honestas est, quod ea suffulti fiducialiter Deum accedere audeamus. *Quia mandata eius custodimus, & ea quæ placita sunt ei facimus.* Diligendo videlicet proximos. Hoc autem ideo repetit, ut sciamus hos fructus non fidei solum, verum etiam charitati adscribendos, in suo tamen ordine: Quæ autem non incitent ad dilectionem proximi, hi tantum fructus: Quid aliud in mundo querunt filij Adæ quam honores, diuitias, gaudia? At quid sunt omnes mundi honores, si ad filiationem Dei? quid sunt omnes mundi diuitie, si ad gratiam Dei? quid sunt omnia mundi gaudia, si ad gaudium securæ conscientie conferantur? Appellentur alij reges, principes, &c. longe tamen honorificentius est, appellari filium Dei. Congregent alij diuitias, curiant ad gaudia, longe tamen plus verorum honorum & gaudij haberent, qui gratiam Dei & securam conscientiam præditus est. Atqui vera hæc bona non aliter, quam per fidem & charitatem acquiruntur, ut iam dictum est. *Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.* Hoc verbo diuus Apostolus iterum se declarat, ac plane ostendit, quod docendo charitatem, nedam non velit fidem excludere, verum eandem cum primis & ante omnia in hoc negotio habere: ideo vtrumque coniungit, ita tamen quod fidem præponit. Quia enim mandatorum Dei mentio nem fecit, necessarium duxit ostendere, de quibus mandatis loquatur. Nam & Iudæi si hiis persuadent, se habere & seruare mandata Dei, propterea, quod circumciduntur & sabbatha sua obseruant. Sic & hypocrite videntur sibi quod seruare Dei mandata non su- *Luc 18.* mus sicut ceteri hominum, &c. Ioannes autem vtriusque viam hoc verbo præcludit. Nam per hoc quod dicit. Hoc est mandatum Dei ut credamus in filium eius Iesum Christum pungit Iudæos, planeque ostendit, ipsos non seruare mandata Dei, nisi credant in Christum. Quod autem subdit: *Et ut diligamus alterutrum, tangit omnes pseudochristianos.* Quemadmodum enim Iudæi, quantum cunque in lege sua laborent, tamen præcepta Dei, non seruant, nisi credant in Christum: ita Christianus, quantumcunque credat, nihil agit, nisi proximum diligit. Obseruandum quod Ioannes paulo ante de mandatis Dei locutus est in plurali, quasi de multis: hic autem in singulari, de eisdem loquitur, quasi de vno. Interim tamen & fidem & charitatem nominat, ut vel hinc videamus, quod duo hæc ab inuicem in vita christiana separanda non sint. Oculum igitur nequam habent, qui quod de fide dici videtur, charitatem autem fidei quam Ioannes commendat (id est viuam) indispõsibiliter adiunctam videre nolunt. Non igitur mirum, quod & ipsi *Luc. 11.* errant, & alios in errorem inducunt. Si oculus (inquit) tuus nequam est, totum corpus tenebrosum erit. Et si lumen quod in te est, tenebra sunt, ipse tenebra quantæ erunt? Sequitur. *Et qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo.* Etiam hic obseruandum quod Ioannes de fide & charitate, ut de vno & pluribus loquitur, ne quis elabi possit alterum ab altero separando. Vtrique autem eundem quidem sensum, verum longe maximum ascribit. Qui (inquit) mandata eius seruat, in eo manet, & ipse in eo. *Dei. 28.* Hæc autem longe maiora sunt, quam quæ

Mm 3. Moyses

Rom. 8. Moyses suam legē obseruantibus promisit. *Et in hoc scimus, quoniam manet in nobis de spiritu, quem dedit nobis.* Et quodnā certius nobis signum diuinæ presentie & inhabitatio- nis dari potuisset? Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius, ait Paulus. Per cōtra rium ergo, qui spiritum Dei habet, & ipse Dei est: Et ad Deum pertinet.

CAPVT. III.

HActenus Diuus Ioannes sūmo studio nos ad charitatem fraternā induxit eamq; summe commēda uir, totum autem eū ser- monem vno hoc verbo concludit: Hoc (inquit) est mandatum Dei; vt credamus in nomen filij eius, Iesu Christi, & diligamus alterutrū Quo vel solo verbo satis innuit, ita quidem charitatē bonaq; opera docēda esse, vt semper fides præcedat. Vnde cōsequitur, quōd nec Iudæi, nec ethnici quicquā certi de cha- ritate operibusq; bonis docere possunt, pro- pretea, quōd fidem non habēt cognitā, sine qua impossibile est placere Deo. Recte autē & ex ordine Ioannes de vtroq; docet & scri- bit. Verū de his satis. Sequitur. *Charissimi no- lite omni spiritui credere, sed probate spiritus nū ex Deo sint.* Hic diuus Ioannes paululū à pro- positio suo degreditur, iterūque pseudo- prophetas nobis cauendos docet & exhor- tatur, id quod & supra fecerat. Nec est q̄ quis superuacaneū aut minus necessariū hoc esse putet, imō tanta est infernalis illius serpentis astutia, vt nemo satis cautus esse possit. Deinde & tanta eius est malitia, vt nunquam non circumeat, quarens quē de- uoret. Omnium maximē autē sanam doctri- nam impugnat, & labefactare conatur, vnde & maxime nobis in hac parte inuigilan- dum est. Quandiu enim doctrina sana est, parum in nos potest diabolus: doctrina au- tem vitata vel corruptā, potenter in nos & pro sua libidine dominatur. Quia igitur Ioa- nes in fine capitis tertij summam Christi- anæ doctrinæ vno hoc verbo proposuerat: Hoc est mandatum Dei, vt credamus & di- ligamus, congrue nunc monet, vt caueamus à pseudo prophetis. Quo enim maiores di- uitiar, eo magis cauendum à furibus & latro- nibus. Hinc Christus regnum cælorum cō-

parat thesauro abscondito, pretiosaq; mar- garitæ, quæ etiam diuenditis omnibus alijs comparari debeant. Præterea, quia idem A- postolus noster de spiritu Dei mentionē fe- cerat, omnesque etiam pseudo prophetæ de spiritu Dei gloriantur, necessarium fuit, vt vel notam aliquam, vnde Spiritus Dei à spi- ritibus erroris discerni posset, ostenderet. Atq; hæc fuit potissima causa huius degres- sionis. Nulla enim re facilius mouentur sim- pliciores quique, quàm vbi crebro audiunt iactari verbum & spiritum Dei. Huc igitur pertinet verbum hoc Ioannis, quōd vt for- tius moueat, sincero affectu veroque amo- re se duci insinuat: cum pramittit, Charissi- mi. Ob eandem enim causam etiam supra non semel filiolos nominauit, vt nō dubite- mus omnia ex sincero affectu profluxisse, quæcunq; in hac Epistola scripsit. Ceterum vocabulo (spiritus) nihil hic aliud intelligit, quàm doctrinā & persuasionem. Monet igitur, ne cuius spiritui, hoc est, cuius doctri- næ & persuasioni credamus. Quemadmo- dū enim diuersi sunt spiritus: sic & diuersæ sunt doctrinæ & persuasiones. In Saule. *1. Re. 18* nim scriptura tradit fuisse spiritum malū, in *Isa. 29.* prophetis A chab spiritū mendacij. *3. Re. 22. & 19.* Legimus & de spiritu soporis & vertiginis, insuper & in nobis ipsis experimur, qd sua- deat spiritus mundi, carnis. Non igitur om- ni spiritui credendū, ideo Paulus nobis in- clamat: Omnia probate, quod bonum est te- nete. Sic & Moyses veteres illos præmonuit ne quibusuis prophetis crederent. Et Chri- stus ipse à falsis prophetis cauere nos iussit. Non igitur mirū, q̄ Ioañes id ipsum quoq; facit. Nā vt supra dixit, iā nunc cōtra Ecce- lesiā verāq; doctrinā se erexerant aliqui pseudo prophetæ: Nunc, inquit, Antichristi mul- ti sunt. Sequitur. *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum in carne venisse, ex Deo est.* Non solum monet cauendos pseudo prophetas, verū- tiā ostendit, quibus notis & signis agnosci, ac à veris prophetis discerni possint, vt vel ex hoc fidelē & verum Christi apostolum agnosceas. Ceterum, quod Ioannes hic dicit, non sic intelligendum est, quōd omnes ex Deo sint, qui confitentur incarnationem Christi, alioqui & Arrius & plerique hære- tici ex Deo fuissent. Obserua igitur, quōd Ioannes hic non tantum de confessione oris loquitur. Nam sunt qui ore confitentur, factis autem negant. Deinde non simpliciter dicit, omnes eos ex Deo esse, qui Christū in

1. The. 5. Deu. 13. Mat. 7.

cat-

carnatum confitentur. Non defuerūt enim qui Christum quidem hominem esse crede- rent, nolabant tamen admittere, quōd idē Christus aliunde, hoc est, à cælo in carnem venerit. Ideo verbum hoc Ioannis multo plus in recessu habet, quàm primo aspectu præ se fert. Confiteri Christum hoc loco nō tantum est laudare aut prædicare Christum (in quem sensum, confitendi verbum fre- quenter in scripturis vsurpatur) sed eundē & corde amplecti, & voce confiteri, & in- super etiam imitatione vitæ referre. In hunc modum de confessione loquitur Christus: Qui confessus (inquit) me fuerit coram ho- minibus, confitebor & ego eum coram pa- tre meo. Huc referri potest & illud Pauli: Corde creditur ad iustitiam, ore autem con- fessio fit ad salutem. Christum igitur confi- tetur, qui & in eum credit, & tota fiducia se in eum conicit, & perseveranter eum ver- bo & vita coram mundo confitetur. Vera igitur confessio Christi non ore tantum fit: hoc enim possent etiam mali, Ceterū, Chri- stum in carnem venisse, est ipsum incarnatū vel hominem factum esse. Hoc autem quā- uis pleriq; hæretici videantur credere, Chri- stum videlicet hominem fuisse, non tamen credunt ipsum aliunde in carnem venisse, & quōd prius etiā Christus filiusque Dei fue- rit, antequam carnem assumeret. Tales au- tem fuerunt Ebion & Cherinthus. Atqui multo aliud est dicere, Christus homo fuit, & Christus in carnem venit. Quōd enim ho- mo fuerit, nemo non videre potuit: ceterū, ipsum in carnē venisse, indicat, quōd prius etiam fuerit, quàm carnem indueret. Hoc negabant hæretici Ebiō & Cherinthus, & c. Nolebant credere, quōd Christus ab æter- no fuisset Deus & filius Dei, postea autē hu- manam naturam assumpsisset, atque adeo si- mul & verus Deus & verus homo esset. Nō igitur Ioannes hic de natura tantum huma- na in Christo loquitur, sed de toto Christo, Deo scilicet & homine, in duabus illis na- turis, salua tamen vnitare personæ consisten- te, id quod diuus Athanasius in symbolo suo pie & ingenue fatetur: Qui licet (inquit) Deus sit & homo, non duo tamen, sed vnus est Christus, & c. Confiteri igitur Christum in carnē venisse, est credere & fateri, quōd Iesus Christus Dei filius, factus sit hominis filius & homo: in humana nobiscum natura conuersatus, vt homo pro nobis mortuus, & crucifixus sit, vt Deus & homo à morte

resurrexerit, & in cælum ascenderit, solusq; omnium nostrum salus & resurrectio. Itēq; (vt Paulus ait) iustitia, sapientia, sanctifica- tio & redemptio nobis factus sit. Quicunq; igitur spūs hæc de Christo credit, cōfiterur, docet, nec aliqua tantū, sed omnia, hic verē ex Deo est. Sequitur: *Omnis autem spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est. Hic est Antichri- stus, de quo audistis, Quia venit in mundum, & nunciam in mundo est.* Hic exprimit Ioannes, à quibus spiritibus nobis cauendum sit, nē- pe ab iis, qui Christum soluunt & diuidūt, nec integrum, sed dimidiatum proponunt, docentes eum vel tantū hominem, vel tan- tum Deum fuisse, itemque aut non mortuū esse, aut non resurrexisse, itemque qui do- ctrinam Christi non integram, sed dimidia- tā, hoc est, in vno & non in altero accipiunt vel denique in Christo vel corpus à capite separant Christum confitentes, Ecclesiam negantes: vel corpus, hoc est, Ecclesiam in seipsa scindunt & diuidunt. Ab his (inquā) spiritibus cauendū nobis est. Seductores igitur spūs fuerunt Ebion & Cherinthus, quia Iesum soluebant, asserentes ante Mariā non fuisse, atque adeo non Deum, sed tantū ho- minem esse. Seductores item spiritus sunt, qui Christum verum hominē fuisse negant, itemque in genere omnes, qui aliquid illo- rum negant, quæ vel apostoli vel prophetæ de Christo scripserunt, quæque Christus in carne vel docuit vel gessit. Sic & nostro tē- pore spiritus seductores sunt, qui Christum vel tantum vt donum, vel tantum vt exem- plum proponunt, hoc est, qui vel solam fi- dem vel sola opera docent. Nam & hoc est Christum soluere, & dimidiatum tantum Christum prædicare. Integrum autem Chri- stum prædicat, qui non tantum docet, quid Christus ab æterno fuerit, verum etiā quid in tempore pro nobis factus sit. Itē, non tan- tum quæ Christus docuit, sed etiam quæ fe- cit. Itē, qui non tantum docet, quid Christus nobis meruerit, sed etiā quid à nobis exigar, & c. Horum enim alterū si omittas, Christū soluis. Diuus Augustinus verbum hoc vel maxime in eos torquet, qui vel ab Ecclesia se scindunt, vel vnitatē Ecclesiæ nobis dog- matibus diuidunt. Ecclesia enim est corpus Christi. Qui igitur vel Ecclesiā à capite suo Christo, vel seipsum ab Ecclesia, vel deniq; Ecclesiā in seipsa separar & diuidit, is verē Christum soluit, atq; adeo Antichristus est, quia scindit quod Christus vnitū esse vult.

Mm 4 In

Hebr. 11.

Su. c. 1.

1. Pe. 5.

1. Cor. 1

In huiusmodi schismaticos Augustinus multis verbis inuehitur. Ex omnibus igitur his conuincitur verum esse, quod Ioannes hic dicit. Antichristum iam dudum & fuisse, & etiamnum esse. Sequitur: *Vos ex Deo estis filii, & viciſtis eum*. Mitigatio est eius quod dixerat, itemque & consolatio, ne quis dicere posset, Si tanta est seductorum & multitudo & peruersitas, quis eos omnes cognoscere vel vitare potest? &c. Vos (inquit) ex Deo estis, qui non patietur vos seduci. Si enim vos quibus sitis mali, nostris bona data dare filiis vestris, quanto magis Deus dabit spiritum bonum petentibus se? Impossibile igitur est, vt qui electi sunt, tandem finaliter à Diabolo seducantur. Oues enim Christi nemo potest rapere de manu eius. Auget Ioannes consolationem in eo quod subdit: Et viciſtis eum, Antichristum videlicet, vel ipsum etiam Satanam: Certam, inquit, habetis victoriam, verum etiam non ex vobis ipsis. Neque enim vel vestra sapientia, vel vestra fortitudine ex seipsis sine gratia Dei tentationum & seductionum laqueos euadere possitis. Ideo addit: *Quoniam maior est qui in vobis est, quam qui in mundo.* Et hoc verbum ad consolationem nostram facit: quantumuis enim multos seductores exciet diabolus, Deus tamen qui per fidem & dilectionem in nobis habitat, fortior est diabolo. Confidite (inquit) ego vici. Et iterum, In me pacem habebitis. Deinde hoc verbo docemur, ne de nostris ipsorum viribus gloriemur, nec Petrum in hoc imitemur, qui de viribus suis presumens, magna pollicebatur, quæ tamen præstare non poterat. Quin potius cum Paulo dicamus: Omnia possum in eo qui me confortat. Sic igitur diuus Ioannes nedum docet, verum insuper etiam admonet & consolatur, nihil que omittit quod ad fidum doctorem pertinet, *Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.* Veris coloribus depingit pseudoprophetas: ex his enim tribus vel maxime cognosci possunt, quod è mundo sunt, hoc est, mundanis rebus, honoribus, diuitiis, voluptatibus afficiuntur. Deinde, quod de mundo loquuntur: hoc est, docet & annuntiant quæ carnalibus grata & accepta sunt. Præterea, quod mundus eos audit, propterea quod affectibus eorum conuenientia docent. Vnde & mirum non est, quod minor semper numerus hominum veris doctoribus hæret. Nos (inquit) ex Deo sumus, & qui non vult Deum, audit nos, qui non est ex Deo, non au-

dit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. Verissima sententia. Duabus enim iis notis veri apostoli à spiritibus erroris discernuntur: Primò, quia ex Deo sunt, atque adeo nihil aliud docent, quam spiritalia, cælestia & diuina. Secundò, quia filij Dei eos audiunt, & hi quidem soli. Nam mundus eos non audit: nihil tamen per hoc apostolorum autoritati decedit, quod mundus atque adeo maior pars hominum ipsos non audit, quin potius per hoc, quod à mundo despiciuntur: vel maxime probantur esse veri doctores. Si enim de mundo essent & mundana docerent, mundus quod suum est, diligeret. Pulchrè igitur diuus Ioannes nedum à spiritibus seductoribus nos pramonuit, verum insuper etiam ostendit, quibus signis & indiciis cognosci possint. Quod apostoli piique doctores Ecclesiæ, iam inde ab exordio docuerunt & scripserunt, Deum & pietatem: quod autem hæretici docuerunt & docent, carnem & mundum sapit: id quod nemo non deprehendit, nisi omnino nullius iudicij sit. *Charissimi diligamus inuicem, quia charitas ex Deo est.* Hic Ioannes reuertitur ad propositum, & quidem satis concinne. Docceant (inquit) alij quodlibet, iactent spiritum vt volunt, nos diligamus inuicem. Hac enim vel vna nota probabimus, nos esse veros Christianos, in spiritu & via veritatis incedentes. Hinc igitur colligi potest, diuui Augustinum non temere & sine causa quæ Ioannes de spiritibus, qui soluunt Iesum, dixerat, in eos detorsisse, qui Ecclesiam scindunt. Contra hos enim Apostolus hic noſter vel maxime pugnat. Hi enim sunt, qui re vera sectas perditionis introducunt, propterea quod vnitatem christianæ doctrinæ scindunt, atque adeo Ecclesiam in sectas diuidunt, quæ in fide & doctrina nec inter se, nec cum Ecclesia conueniunt. Vbi autem vnitas doctrinæ seruetur, ibi etiam non omnibus sit idem modus viuendi, non tamen per hoc sectæ perditionis introducuntur. Quæadmodum enim ciues eiusdem oppidi, etiam diuersos inter se habeant status, officia, artificia, &c. sub eodem tamen regimine ac eisdem legibus & ordinationibus viuunt, atque adeo diuersitas illa artificiorum, & statuum ciuilem illam concordiam non scindit, ne quisquam alterum ob huiusmodi diuersitatem artificiorum non ferendum in ciuitate putat, quæ diu eisdem legibus viuunt. Eum autem nemo in ciuitate ferre posset, qui contemptis legibus quibus

Luc. 11.
Matt. 14

Ioan. 16

Matt. 26

Philip. 4

Ioan. 15

1. Pe. 2

quibus omnes alij vtuntur, nouas induceret. Is enim ciuilem concordiam scinderet, atque adeo vt seditiosus ob omnibus expelleretur: sic in Ecclesia diuersitas statuum, officiorum, vocationum, ordinum, ministeriorum, &c. non scindit vnitatem ecclesiæ: quantumuis enim non omnibus sit idem modus viuendi, in eadem tamen fide, doctrina, sacramentorum participatione, ceremoniis, legibus & constitutionibus viuunt, & manent cum aliis ecclesiæ membris, vbiunque per orbem terrarum dispersi sint. Qui igitur diuersos in ecclesia viuendi modos vel ordines, sub vnitatem tamen fidei & doctrinæ instituerunt, non introduxerunt sectas perditionis, quia per hoc nullum ab vnitatem ecclesiæ abducunt: qui autem noua dogmata catholicæ ecclesiæ incognita inueniunt, contemptisque ecclesiæ non tantum doctrina & disciplina, verum etiam ceremonijs, constitutionibus, &c. nouos pro sua libidine & in contemptum ecclesiæ ritus inducunt, hi verè Ecclesiam scindunt, ac sectas perditionis introducunt. Charissimi, diligamus inuicem, dicit Ioannes. Huc vel maxime nobis spectandum est. Non enim refert, cuius vel sexus, conditionis, aut officij quisque sit, quem sibi viuendi statum elegerit, quibus cibis vescatur, aut quem colorem in veste præferat, dummodo in vnitatem ecclesiæ ac doctrinæ catholicæ maneat. Obserua, quod Ioannes non dicit, Charissimi, diligite inuicem, sed: Diligamus inuicem. Quod enim alijs præcipit, etiam à seipso exigit. Non enim satis est alios docere, nisi & reipsum doceas. Castigo (inquit) corpus meum, ne quum aliis prædicauero, ipse reprobus efficiar. Sic & in alio loco seipsum in exemplum proponit: Imitatores, inquit, mei esto te, sicut & ego Christi. Deinde Ioan. non dicit, Diligamus hos vel illos, sed in gære: Diligamus (inquit) inuicem: quemadmodum enim nullos in specie nominat, sic nullos excludi vult. Charitas enim Christiana ad omnes homines se extendere debet, amicos & inimicos. Non enim persona proximi, sed natura & necessitas attendenda sunt. Signanter autem dicit: Diligamus inuicem, vel mutuo: quo verbo innuit, quod Christiana charitas debet esse reciproca: Alter, inquit, alterius onera portate. Qui beneficium recipit, beneficium etiam reddat. Quod proximo lege charitatis debes, hoc & ipse tibi debet. Cæterum Ioannes etiam causam anne-

1. Cor. 9

1. Cor. 11

Gala. 6

cit, cur tanto opere charitatem urgeat: Charitas, inquit, ex Deo est. Vere ingens & magna commendatio. Et quidem charitas etiam in aliis locis magnifice commendatur, vt cum Christus dicit: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Itaque: *Ioan. 14. Qui diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum.* Et Petrus: Charitas operit multitudinem peccatorum. Et Paulus: *Et si habuero omnem fidem, &c. charitatem autem non habuero, nihil sum, &c. Ioannes tamen charitatem adhuc excellentius commendat, quum dicit: Charitas ex Deo est, hoc est, verè sanctum quid & diuinum. Ex Deo est, quia per spiritum Dei transfunditur in corda nostra: Ex Deo est, quia ipse prior charitatem suam erga nos ostendit. Denique ex Deo est, quia sublata lege Moysi hoc vnum mandatum dilectionis nobis dedit & confirmauit. Et quid ex hoc colligere vult apostolus noster? Sequitur: *Et omnis qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est, & cognoscit Deum: qui non diligit, non nouit eum.* Hoc certo sequitur ex præcedenti verbo. Si enim charitas ex Deo est, etiam ex Deo est, qui charitatem habet: Si charitas ex Deo est, ergo qui charitatem non habet, ex Deo esse non potest. Quid autem maius est, quam ex Deo natum esse? Quid fortius in omni tentatione consolari nos potest? Ex Deo autem quæquam esse, nullo certiori signo probatur, quam charitate. Nam omnia alia, videlicet orare, ieiunare, eleemosynas dare, imò & baptismum aliaque sacramenta percipere, fide etiam montes transferre, denique & corpus ipsum igni & tormentis subiicere, &c. fallere possunt. Omnia enim hæc etiam malifacere possunt: At charitas mala esse non potest. Est enim patiens, benigna, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non irritatur, non querit quæ sua sunt, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. In summa, charitas ex Deo & vere diuinum quid est, & quod omnia, alia excedit. *Deus (ipse) charitas est.* Quemadmodum enim malum & scelestum hominem, ipsam malitiam & ipsum scelus nominamus, ita Ioan. Deum nominat ipsam charitatem, tum quia charitas omnium perfectissime in ipso apparuit, tum etiam quia sicut Deus etiam essentialiter non tantum bonus, iustus, verus, misericors, verum etiam ipsa bonitas iustitia, veritas, sapientia & misericordia est.*

Ioan. 14

Luc. 7

1. Pet. 4

2. Cor. 13

Rom. 5

Ioan. 13

Cor. 13

fic & essentialiter etiā charitas est. Et quid hinc colligitur? Primò q̄ qui charitate vacuus est, ex Deo non est. Deinde, quòd qui in vel contra charitatem peccat, contra deū peccat. Quo quid terribilè esse posset? Horrendum est incidere in manus Dei viuētis,

Heb. 10. ait diuus Paulus: Et Heli sacerdos ille: Si *3. Reg. 2.* peccauerit, inquit, vir in virum, propitiabitur ei: si autem in Deum peccauerit, quis orabit pro eo? Obserua igitur, quantum Ioānes noster duo hæc exaggeret: quā dulciter enim nos ad charitatem inuitat, tam diligenter nos contrariò, hoc est, omni crudelitate, duritia, & cæ: in proximum absterret. Quantum igitur allicere nos debet verbum illud. Qui diligit fratrem suum, ex Deo est; tātum terrere nos debet quod subdit: Qui non diligit fratrem, non nouit Deum, imò peccat cōtra Deum, quia Deus charitas est. Bone Deus q̄ nihil horū vel cogitat vulgus Christianorum: quid minus inter nos conspicitur, quā vera & sincera charitas: quid fortius in mūdo, imò inter Christianos vel maxime regnat quā duritia, perfidia, crudelitas, inimicitia, seditiones, bella? & c. Verissime enim nunc in nobis impletur illud

Osee. 4. Osee: Non est veritas, non est misericordia in terra, sed maledictum, blasphemia, & cæ: inundauerūt, & sanguis sanguinem retigit.

Et illud *Isaia*: Veritas in plateis corrui, iustitia nō potuit ingredi, & c. Nec video quibus hanc Christianorum peruersitatem & nihil minus quā Christianam vitam accepto ferre debeamus, quā iis, qui viam veritatis & salutis tam facilem faciunt, ac si nihil ad Christianismum pertineret, præter vnicam solam & nudam fidē. Si enim quæ Ioannes in hac Epistola de charitate & pia conuersatione tradidit, tam fideliter populo inculcassent, quemadmodum ea quæ in euangelio de fide scripsit, nunquam populus in tantam licentiam & leuitatem vitæ deuenisset. Sequitur: *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum misit in mundum, ut viuamus per eum.* Iterum exēplo Dei patris ad charitatem nos inuitat, imò & opere & exemplo probat, quod iam dixerat, charitatem ex Deo esse, itē que q̄ Deus ipsa charitas sit, quasi diceret: Quæ iam dixi, nō verba tantum, non aliqua opinio, sed fides & veritas sunt. Ut ostenderet enim Deus charitatē suam, etiam filium suum misit in mundum. Et quo certiori signo charitatem erga nos suam ostendere potuisset: *Israëlita*

in *Ægypto* olim seruietes, magni æstimabāt, quòd Deus pro liberatione eorū Moysen misisset. Audierunt, inquit, quòd resperxisset dominus afflictionem illorum, & pro *Exod. 4.* ni adorauerunt. Quin & David hoc ipsum magnis laudibus celebrat: Confitemini (inquit) Domino, & inuocate nomen eius, annuntiate inter gentes opera eius. Et paulò post: Misit Moysen seruum suum Aaron quem elegit ipsum, & c. Et iterum: Clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & liberauit eos, Misit verbum suum, & sanauit eos, & c. Et hæc quidem magna erant diuinæ dilectionis indicia. At Ioannes maius quiddam, & quidem in infinitum maius: Deus, inquit, misit filium suū. Quin & hoc ipsum Christus adhuc vehementius exprimit: Sic, inquit, Deus dilexit mundum, ut *Ioan. 3.* filium suum vnigenitum daret. Et Paulus adhuc vehementius: Proprio, inquit, filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Emphaticum habent & hæc verba, q̄ non filium tantum suum misit Deus, sed vnigenitum, hoc est, summam suam voluptatem, summumq̄; cœli decus: itemque, quòd eum in mundum misit & mundo dedit, hoc est, inimicis suis nihil boni de se meritis. Et quis hoc fecit? Deus, ac is ipse Deus, qui in nullo nostri indiget, imò qui iure nos poterat punire & dānare. *Iam si Abraham commendatur, quòd ex fide & obedientia filium suum offerre voluit: quāto magis hæc Dei charitas nobis in pretio esse debet? Quod enim Abraham Deo offerre volebat, prius à Deo acceperat: Tua, 1. Par. 29* inquit, David, sunt omnia, & quæ è manu tua accepimus, tibi offerimus. Quis autem Deo aliquid prior dedit, ut retribuere tur ei? In fine Ioannes etiam addit causam, cur *Rom. 11.* Deus tantam charitatem nobis præstiterit mittendo & dādo filium suum: Ut, inquit, *Ioan. 3.* viuamus per eum. Et hoc igitur illustriore reddit charitatem Dei. Nō enim misit Deus filium suum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per eum. Nō, inquam, misit Deus filium suum in mundum, quemadmodum & olim angelos duos miserat ad subuertendam Sodomam: itemq̄; alterum *Gene. 19* quendam angelū in castra Assyriorum, sed, *4. reg. 19* ut viuamus per eum. Ad hoc autem multo labore illi opus erat & impensis, imò moriendum illi erat ut vita ad nos perueniret. Nam liuore, imò morte eius sanati sumus. *1. Pet. 2.* Ideo & in *Isaia* ad quemlibet nostrum: Ser *Isa. 43.* uire

uire me fecisti peccatis tuis, & laborem mihi præbuiti iniquitatibus tuis. Ex his igitur rides quā insigniter Ioannes charitatem Dei nobis commendat, quāquā verum sit, quod supra dixit, charitatem ex Deo esse. Si enim (ut Gregorius dicit, & verissime dicit) exhibitio operis, probatio est charitatis, in dicitur: pfecto summæ charitatis est, quòd Deus filium misit, & eo modo, ut iam dictū est. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & cæ.* Pertinet etiam hoc ad amplificationē diuinæ erga nos charitatis, imò ex hoc vel maxime probatur, charitatem erga nos Dei summam & fuisse & esse, quòd ipse prior dilexit nos, hoc est, nullis nostris meritis prouocatus, sed ex mera gratia. Cum enim adhuc inimici essemus, reconciliauit nos sibi per mortem filij sui. Vnde & Christus ipse: Nō vos me elegistis, sed ego elegi vos, & c. Non igitur nostra merita ex seipsis, verum Dei charitas commendanda est. Addit autem Ioannes. *Et misit filium suum propitiationē pro peccatis nostris* Hoc addit, ne quis parui æstimet, quòd Deus filium suū misit, quasi hoc facile & citra vllum laborem facere potuerit. Nequaquā (inquit Ioannes) non tam facile redemptus est homo, quā facile creatus fuerat. Tunc enim solo verbo creatus fuit, nunc autem magno labore à filio quaesitus, & non nisi sanguine eius redēprus est. Non enim tantummodo ad nos venit filius Dei, verum etiam propitiatio & sacrificium pro peccatis nostris factus est. Itaq; si parū tibi videtur, quòd citra laborem conditoris creatus es, magnum certe videri debet, quòd tanto labore & pretio emptus es: *Charissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere.* Breue verbum, sed quòd latissime se extendit. Si enim Deus, qui nullius eget, miseris, indignos, & ingratos nos sic dilexit, ut non solū creaturas suas nobis subiiceret, & sua bona nobis daret, sed etiā filium suum mitteret, imò & morti pro nobis obiceret: pfecto omnis nobis excusatio proximis nostris quicquam negandi, sublata est. Nō est igitur quòd dicas, Quid mihi cum illo? Cur mea illi darē? Nihil bene de me meruit. Nihil ei⁹ indigeo. Si hoc illi præstare deberem, magnus mihi labor subeundus esset, & c. Omnia enim hæc & multo iustius Deus de nobis dicere potuisset. Cogita igitur charitatem Dei, & nihil tibi graue videbitur quicquid proximo impenderis.

1. Cor. 5. catus, sed ex mera gratia. Cum enim adhuc inimici essemus, reconciliauit nos sibi per mortem filij sui. Vnde & Christus ipse: Nō vos me elegistis, sed ego elegi vos, & c. Non igitur nostra merita ex seipsis, verum Dei charitas commendanda est. Addit autem Ioannes. *Et misit filium suum propitiationē pro peccatis nostris* Hoc addit, ne quis parui æstimet, quòd Deus filium suū misit, quasi hoc facile & citra vllum laborem facere potuerit. Nequaquā (inquit Ioannes) non tam facile redemptus est homo, quā facile creatus fuerat. Tunc enim solo verbo creatus fuit, nunc autem magno labore à filio quaesitus, & non nisi sanguine eius redēprus est. Non enim tantummodo ad nos venit filius Dei, verum etiam propitiatio & sacrificium pro peccatis nostris factus est. Itaq; si parū tibi videtur, quòd citra laborem conditoris creatus es, magnum certe videri debet, quòd tanto labore & pretio emptus es: *Charissimi, si sic Deus dilexit nos, & nos debemus inuicem diligere.* Breue verbum, sed quòd latissime se extendit. Si enim Deus, qui nullius eget, miseris, indignos, & ingratos nos sic dilexit, ut non solū creaturas suas nobis subiiceret, & sua bona nobis daret, sed etiā filium suum mitteret, imò & morti pro nobis obiceret: pfecto omnis nobis excusatio proximis nostris quicquam negandi, sublata est. Nō est igitur quòd dicas, Quid mihi cum illo? Cur mea illi darē? Nihil bene de me meruit. Nihil ei⁹ indigeo. Si hoc illi præstare deberem, magnus mihi labor subeundus esset, & c. Omnia enim hæc & multo iustius Deus de nobis dicere potuisset. Cogita igitur charitatem Dei, & nihil tibi graue videbitur quicquid proximo impenderis.

Gen. 2. bis obiceret: pfecto omnis nobis excusatio proximis nostris quicquam negandi, sublata est. Nō est igitur quòd dicas, Quid mihi cum illo? Cur mea illi darē? Nihil bene de me meruit. Nihil ei⁹ indigeo. Si hoc illi præstare deberem, magnus mihi labor subeundus esset, & c. Omnia enim hæc & multo iustius Deus de nobis dicere potuisset. Cogita igitur charitatem Dei, & nihil tibi graue videbitur quicquid proximo impenderis.

Obseruandum tamen & hic, & in tota Epistola, vbicunque Ioannes de dilectione proximi loquitur, quòd aliud est charitas, aliud indulgentia: charitatem exigit Ioannes, non indulgentiam. Charitatis veræ natura, in columba illa præostensa fuit, quæ supra Christum dum baptizaretur descendit, Columba enim felle quidem caret, nihilominus tamen pro nido & pullis suis depugnat. Sic vera quidem charitas felle caret, nullumq̄; hominem odit, ad nulla tamen vitia conuiuet, imò ea nec in amicissimis sibiq̄; coniunctissimis dissimulat, verum arguit. Personam enim hominis diligit, vitia odit. Vbi autem etiam ad peccata & crimina proximorum conuiuemus, non charitas, verum indulgentia est. Huc pertinet illud sapientis: Qui diligit filium suum, assiduatur illi flagella. Item: Qui parcit virgæ, odit filium suum. Et iterum: Meliora sunt vulnera diligentis, *Eccle. 30* quā fraudulenta oscula odientis. Pater *Proue. 13* enim etiam cum corripit & flagellat, pater *Prou. 17.* est, & omnia ex dilectione agit: adulator autem etiam cum blādatur, hostis est, quia nō arguendo quòd malum videt, ad perditionem homines dūcit. Huc pertinet etiam, q̄ Deus ipse quos diligit, flagellare dicitur. *Deum nemo vidit vnquam.* Persistit Ioannes *Hebr. 12.* in cæpto ordine docendi charitatem. Occurrit autē hoc verbo cogitationibus simplicium, ne (quia charitatem Dei erga nos in exēplum proposuerat) ipsi obicerēt. Quomodo imitabimur, quem non videmus? At Ioannes facile quidem concedit, imò aperto ore fatetur, q̄ Deum nemo videre possit aut vnquam viderit. Sic enim & Moyse eū dixisse legimus. Non videbit me homo, & viuet. Et iterum: Posteriora vel nouissimi *Exod. 33.* ma mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Legimus quidem patriarcham Iacob dixisse, vidi dominum facie ad *Gen. 32.* faciem, & salua facta est anima mea. Et *Isaia. 6.* Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & c. Neuter tamen ipsorum Deum vidit in sua substantia, sed tantum in visione imaginaria, vel in aliqua similitudine. Deum itaque nemo vidit vnquā. Nec Deū tibi in natura sua conspiciendum (ait Ioannes) sed dilectionem eius erga nos attendēdam propono. Nec dico, quòd Deus ipse, sed quòd charitas eius nobis apparuit, hanc tibi imitandam propono. Itaque si Deum videre cupis attende ipsius charitatem, Deus enim charitas est. Ex dilectione sua, non ex natura

natura & essentia sua, Deus pro statu huius vitæ à nobis agnosci vult, quemadmodum & ipsa charitas non in se, sed tantum in operibus suis videtur. Nunc enim ambulamus per fidem, non per speciem. *Si diligimus inuicem, Deus in nobis manet.* Hoc addit ad consolationem nostrā, quasi diceret: Quid obest, quod Deum non videmus, cum ipsum in nobis manentem habere possimus? Neque enim propriam animam tuam vides, aut etiam videre cupis, cōrentus eo, quod ipsam in te habes & sentis. Quicquid oculis corporeis videtur, temporale est. Plus igitur & optanda & quærenda nobis est pro tempore huius vitæ, inuisibilis eius presentia & inhabitatio, quam visibilis eius conspectus. Hoc enim in hac vita consequi non possumus, illud autem Deus vltro nobis offert: *Ioan. 14.* Ad eum, inquit, veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Obserua igitur, quantum thesaurus sit charitas, quæ & nos Deo, & Deum nobis coniungit & vnit. Obserua item, quantum Deo placeat charitas, quod vbicunque eam esse vides, illic & ipse esse vult. *Huc pertinet quod etiam in Matthæo dicit: Vbi duo vel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum.* Et, *Vbi duo inter se cōsenserint, quicquid petierint à patre, impetrabunt.* Quod si tãtopere Deo placet charitas, facile conitici potest, quàm ei displiceant, qui charitatem & vnitatem inter credentes ledunt, scindunt, rumpunt, & contemnunt: Vere enim non est Deus dissensionis, sed pacis. Atque hinc *1. Cor. 14* facile colligitur, quatum seiplos decipiant, qui se vel solos pro veris Christianis venditant & iactant interim tamen omnes conatus suos eò dirigunt, vt Christianam vnitatem scindant, omnibus viribus obsistunt, ne ecclesiæ vnitatis vnquam reparetur aut reparari possit, &c. Hos igitur Ioannes vel maxime hoc verbo, impietatis & mendacij cōuincit. *Et charitas eius in nobis perfecta est.* Duplīciter intelligi potest, actiue & passiue. Primò, vt sit sensus, Si inuicem diligimus, & Deo in nobis manet, certi sumus, quod nos diligit. Secundò, vt sit sensus, Si Deus per dilectionem in nobis manet, etiam nos subinde perfectiores in dilectione facit. Tunc autem charitas perfecta est, vel summā suā perfectionem attingit, cum non tantum amicos, verum etiam inimicos diligimus. Circa hoc autem obseruandum, quod et si Ioannes tantum his duobus verbis vtatur. Diligam

inuicem, Diligamus fratres, non tamen eò referri debent hæc verba, quasi tantum amicos & nobis fauentes diligere debeamus. Christus enim charitatem multo latius extendit: Audistis, inquit, quia dictum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, &c. In eundem modum & Paulus dilectionem Christianam etiam ad hostes & aduersarios nostros extendit: Si esurierit, inquit inimicus tuus, ciba illum, &c. Per hoc autem quod Ioannes in hac Epistola tantum modo fraternam & mutuam charitatem nominat, de inimicis diligendis nullam mentionem faciens, primo ostendere voluit naturam charitatis, quæ velut ignis prius ea quæ prope sunt corripit, quàm ea quæ à longe distant, attingere possit. Qui enim proxime sibi iunctos non amat, inimicos nunquam diligit. Deinde fratrum nomine, iuxta morem scripturæ, omnes homines intelligit. Omnes enim fratres sumus, ex eodem patre Adam originē trahentes. Postremo etiam ideo Ioannes tantum de dilectione fraterna loquitur, quia etiam inimici nostri, nō vt hostes, sed vt fratres attendendi & amandi sunt. Odiendum est in ipsis, quod malum est, diligenda autē natura. Diligendus est inimicus, non quia inimicus est, & malefacit, sed vt bonus fiat. Sic Deus dilexit nos, cū adhuc inimici esse *Rom. 5.* mus, non vt inimici manerem, sed vt amici efficeremur. Ob has igitur causas Ioannes nullā de diligendis inimicis, sed tantum de mutua & fraterna charitate mentionem facit, ne quis dilectionem inimicorū sibi mādari audies, dicere possit. Durus est hic sermo, &c. Per dilectionem igitur mutuam & fraternam, paulatim etiam nos ducere vult ad dilectionem inimicorum. Attēde igitur inimicum tuum vt hominem & in Christo fratrem, & non videbitur tibi durum aut graue, ipsi benefacere, eūq; diligere. *In hoc cognoscimus, quod in ipso manemus, & ipse in nobis, quonia de spiritu suo sancto dedit nobis.* Hūc itaque spiritum si in te habes, certe & tu in Deo es, & Deus in te manet. Sicut enim spiritus corporis nostri omnia membra inter se coniungit & vnit, eque multis vnum corpus efficit: ipse autem non tam in toto corpore, quàm in singulis membris habitat & operatur: ita & spiritus Dei nedum nos ecclesiæ fidelium, atque adeo omnibus creditibus, verum etiam Deo vnit & Deum nobis

bis, vt & nos in ipso, & ipse in nobis sit, quo quid scilicet vel cogitari possit? *Et nos vidimus & testamur, quoniam pater misit filium suū saluatorem mundi.* Hoc verbo Ioannes iterum prudenti cautela vtitur, fidem scilicet adiungens & commiscens charitati, ne quia tam magna hic tribuit charitati, suspicari quis posset, ipsum esse oblitum eius, quod in euangelio suo de fide scripserat. Fidem itaque hic admiscet, vt videamus eum de nulla alia dilectione loqui, quàm de ea quæ ex fide prouenit, & quod in tota hac epistola fidem & charitatem à se inuicem seiungi & separari nolit. Sicut igitur nemo non fateri cogitur, quod Ioannes neque solam & nudam fidem, neque solam charitatem doceat, sed vtrūq; simul: sic nemo non videt, quod idem Ioannes multo aliter de fide loquitur, quàm hoc tempore plerique faciunt. Obserua quod non semel tantum atque iterū, sed etiam tertio iam commemorauit, quod Deus miserit filium suum. Ideo autem toties hoc reperit & inculcat, vt eo magis ineffabilem illam Dei erga nos dilectionem estimare & admirari possimus. Nam ea Dei dilectio diligenter considerata, summam in omnibus *Rom. 8.* aduersis consolationem nobis præstat. Qui enim proprium filium dedit, quomodo nō omnia cum ipso donaret? Deinde eadem dilectio etiam nos eo fortius ad charitatē Dei & proximi excitabit. Non igitur frustra toties reperit, Deum misisse filium suum. Obserua & illud, quod Ioannes quauis eandem filij Dei missionē tertio repetat, semper tamen speciale quiddam annectit, quod causam eius missionis nobis insinuet. Primò, inquit, misit filium suum, vt viuamus per eum. Secundò, misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Tertio, misit filium suum saluatorem mundi. Et hæc igitur summam nobis consolationem præbent. Si enim Deus ideo misit filium suum, vt per eum viuamus, non est quod magnopere timeamus mortem. Si filium misit propitiationem pro peccatis nostris, non est quod propter peccata nostra desperemus. Si filium misit vt saluet mundum, certe in eum credentes eiq; per dilectionem ad hærentes perire non possumus. Nō est igitur cur queramur super huiusmodi repetitione, sed est vnde gratias agamus. Quod autem Ioannes se aliosq; apostolos omnium horum testes, nō qualescunq; sed oculos testes asserit, confirmatio est eorum, quæ iam dicta sunt: Vi-

dimus, inquit, & testamur. Cōuenit autē cū *1. Ioan. 1.* eo quod in exordio epistolæ dixit: Quod fuit ab initio, quod vidimus, quod audiuitus, quod manus nostræ cōtrectauerūt, &c. annuntiamus vobis. Ad eundem modum & in euangelio suo dicit: Vidimus gloriam eius, &c. Sic & *Ioan. 1.* Petrus. Non indoctas fabulas sequuti, annuntiamus vobis Domini Iesu virtutē, &c. sed speculatores facti magnitudinis eius, &c. *2. Pe. 1.* Quisquis cōfessus fuerit, quod Iesus est filius dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo: Hic iterū vides, quomodo fidem & charitatem coniungat. Quod enim prius charitati, hoc nūc fidei ascribit. Dixerat: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et iterum: Si diligimus, Deus in nobis manet. Nunc autem dicit: Qui credit quod Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, &c. Et quis non ex hoc videt, quod vtrunque, hoc est, tam fidem quàm charitatem quàm cōiunctissima esse vult? Magna igitur temeritas sit necesse est, quod aliqui fidem & charitatem tam procul ab inuicem disungunt, vt alterum mordicus teneant, alterum omnino negligant. Si attendere nosti, quod Ioannes hic dicit: Qui credit, &c. Deus in eo manet, &c. cur non attendis, quod idem Ioannes etiam supra dixit: Si diligimus, Deus in nobis manet? An oculus tuus nequam est, tantum ea videns quæ tibi arident? Aut putas diuum Ioannem sibi ipsi non cōstare, qui quod hic fidei tribuit, superius charitati ascripsit? Erras si hoc de Ioanne suspicaris. Vere enim sobrietatis & veritatis verbo loquitur. Fidei ascribit salutem vt radici, charitati autem vt perfectioni, Fides iustificationem incipit, charitas eam perficit & certā reddit. *Et nos cognouimus & credimus charitati Dei, quam habet Deus in nobis.* Sensus verbi est, Sicut nihil de fide in Christum docuimus, nisi quæ certa, vera & indubitata sunt: sic & vera, certa & indubitata sunt quæ de charitate docemus. Vidimus quod Deus misit filium suum, credimus etiam quod ex sola charitate eum miserit. *Deus charitas est: Et qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Vel hic vide, quàm efficacibus & penetratiuis verbis Ioannes vtatur in describenda charitate. Quod dulce & iucundum est, hoc sæpius commemorare solemus. Nec dubium est, quin Ioannes tam affectuose de charitate scribens, singularem aliquam & magnā ex hoc in corde dulcedinē persenserit. Nec aliam ob causam non hic tantum verum etiam supra,

supra, Deum ipsum charitatis nomine appellavit, quàm ut videamus huiusmodi verba non imprudenti sibi excidisse, quin potius omnibus modis inculcatum & infixum nobis esse vult, quòd Deus sit Charitas, & quòd qui in charitate maneat, etiam in Deo maneat, &c. Quid igitur felicius & ditius esse potest homine charitatem habente? Is enim & in Deo manet, & Deum in se manentem habet, Vtrinque autem utilitas, & quidem summa ad eum hominem redit. Nã Deus nostri nõ eget, Ipse nobis dat, nos illi nihil dare possumus. Nihil illi accedit, si in ipso manemus: nec quicquã illi decedit, si in ipso non sumus. Nostra vtrinque est utilitas, siue ipse in nobis, siue nos in ipso maneamus. Ipsius enim præsentia & inhabitazione, mundamur, cõsolamur, roboramur, conseruamur: ipse infirmis est medicina, cæcis lux, perditis salus, mortuis vita. Dixi (inquit) Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. *In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicij.* Iterum ascribit charitati quod aliàs fidei ascripsit, nempe fiduciam, coram iudicio Dei. Et hanc quidem potissimum præstat viuã fides, quemadmodum Christus ipse testatur: *Qui credit in me, in iudicium non venit.* Et iterum: *Qui credit in filium Dei, nõ iudicatur.* Nihilominus tamẽ Ioannes hanc fiduciam etiam ascribit charitati. Vnde iterum colligitur, quod charitatẽ à fide seungi & separari nequaquam vult: Imò in his duobus non separatim, sed coniunctim cõprehendit totam summam Christianæ religionis & doctrinæ. In euangelio quidem ita loquitur de fide, quasi omnia in sola fide consistant: in Epistola autẽ ita plerunque commendat charitatem, quasi omnia in sola charitate consistant. Cæterum, sicut illic charitatem nõ excludit à fide, sic nec hic fidem excludit à charitate. Vbi cõq; enim de fide loquitur, eam solam intelligit, quæ per dilectionem Dei & proximi se exercit & operatur. Ea enim sola, viuã fides est cuius maxime in scriptura fit ratio. Vbi cõq; autem de dilectione loquitur, eam solam dilectionem intelligit, quæ nedum virtutem & operationem, verum etiam radicẽ suam & originem ex fide habet. Ideo nõc fidem, nunc charitatem commendat, semper tamen alterum in altero intelligit. Sic cum hoc loco charitati fiduciam & securitatem coram Dei iudicio, ascribit, non intelligens

Psal. 15.

Ioan. 5.

Ioan. 3.

dum est, quasi charitas sola & citra fidem in Christum hoc possit. Quomodo enim nostra opera ex seipsis tantam securitatem nobis præstare possent, nisi fides & fiducia in Iesum Christum præcedat? Fides igitur & charitas simul & coniunctim, hanc fiduciam & securitatem præstant. Fides vt fundamẽtum, exordium & radix: charitas autem vt fructus & perfectio. Iam qui fructum & finem alicuius rei commendat, is exordium & radicem non excludit. Et si spiritum charitatis in nobis sentimus, certi sumus, quòd fides nostra viuã & efficax est, atque adeo etiam certi sumus, nos securos esse & fore coram iudicio Dei. Vbi enim fides & charitas in homine conueniunt, ibi pace & plena securitate perfruitur conscientia, nec vel timor vel angustia vel desperatio locum habere potest. Huc pertinet quod Christus dixit: *Qui credit in me, non esuriat, & cæc.* Et: *Qui biberit de aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quia timor pœnam habet. *Qui autem timet, non est perfectus in charitate.* Duo contraria Ioannes hic inter se confert, timorem & fiduciam, & inter vtrunque mediam ponit charitatem, vt quæ alterum expellit, alterum cõfert. Atque adeo pertimorem, hic primo intelligit trepidationem & angustiam conscientia, item q; pusillanimitatem & desperationem cordis. Hic enim est timor, qui reuera pœnam habet, & quidem summam: nihil enim magis cruciatum quam perturbata conscientia. Charitas autem hunc timorem secum non patitur, sed eum expellit, quia fides, qua Christum vitam, propitiationem & saluatorem nostrum apprehendimus, probat & confirmat certãq; reddit. Quomodo enim timere & trepidare posset, qui viuã fide credit Christum suam esse vitam, propitiationem & certissimam salutem? Cor igitur fidens & conscientia intrepida, certum signum est, charitatem in nobis esse perfectam. Deinde etiam illud indicium est perfectæ charitatis, si Christo conformiter viuamus. Nam & hoc Ioannes annexit: In hoc (inquit) perfecta est charitas, non tantum si fiduciam habemus in die iudicij, sed etiam si ita sumus in mundo, quemadmodum ipse fuit, hoc est, si ita viuimus & ambulamus, sicut ipse ambulauit. Sic enim & supra docuit: *Qui dicit se in Christo manere, debet ambulare sicut ipse ambulauit.* Potest autẽ

ver

verbum hoc etiam intelligi de timore serui li, vbi videlicet tantum timore dani aut pœnæ, vel malum vitatur, vel bonum peragitur. Charitas enim etiã huc timorẽ expellit. Nã aliud est timere Deum, aliud timere pœnã: aliud est timere patrem, aliud timere iudicem. Filius timet patrem, simul tamen etiã eum diligit: fur timet iudicem, simul autem etiã eum odit. Et hic igitur seruilis timor est: ille autem filialis dicitur. Charitas autem filialẽ timorem non expellit, sed omnibus modis fouet: Timor enim domini sanctus permanet in seculũ seculi. Hic timor vbiq; in scripturis commendatur, vt cõ dicitur: *Beatus vir qui timet Dominum, &c.* Et Salomon: *Time Deum, & obserua eius mandata, hoc est omnis homo.* Et Ecclesiasticus: *Qui timet Deum, nõ erit incredulus verbo eius, in super & inquit et quæ placita sunt illi, &c.* Et iterum: *Qui timet Deum, faciet bona, &c.* Hunc igitur timorem nõ expellit charitas; sed seruilẽ illum timorem cum est perfecta non patitur secum. Seruus enim nõ manet in domo in æternũ, sed filius. Et lata est sententia: *Eiice ancillam & filium eius.* Non enim erit hæres ancillæ filius cum filio liberæ. Nec Deus seruos vult habere, sed filios. Vnde & Paulus: *Non accepimus spiritum seruitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis filiorum.* Interim tamẽ etiam seruilis timor ad hoc nobis prõdest, quòd per ipsum filialis timor introducit. *Qui enim primo discit Deum timere vt iudicem, paulatim ad hoc perducitur, vt etiã discat eum timere vt patrem.* Huc pertinet illud *Psalmi:* *Initium sapientiæ timor Domini.* Sicut enim deus filium introducit in vesterem, ita tamen quòd filium maneat, acis exeat: sic timor seruilis cordibus nostris introducit timorem filialẽ, ita tamen, quòd filialis timor in corde manet & augetur, seruilis autem subinde magis eualescit. *Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.* Vno hoc verbo Ioannes omnia, quæ hactenus dixit, complectitur. Diligamus, inquit. Hoc volo, hoc quero, hoc intendo, charitas Christianum vel maxime decet & ornat: charitas est virtus illa, quæ Deo summe placet: charitas est vestis illa nuptialis, ad mensam nuptialis conuiuij pertinens: charitas est oleum illud, quo lampades nostræ fouentur & conseruantur vsque in aduentum spõsi: charitas est vnicum illud opus, secundum quod omnes homines olim iudicandi sunt.

Psal. 18.

Psal. 111.

Eccle. 12.

Eccle. 2.

Eccle. 15.

Ioan. 8.

Galat. 4.

Rom. 8.

Psal. 110.

Matth. 22.

Matth. 25.

Ergo (inquit) diligamus. Cæterum inter ea quæ diligenda sunt, primo loco Deum ponit. Et merito quidem. Is enim & suapte natura nedum bonus, sed & verum summũq; bonum est. Deniq; & prior nos dilexit, quo verbo Ioannes iterum, quasi oleum igni iniiciens, dilectionem nostram excitare & accendere conatur. Nihil enim efficacius ad accendendum in nobis charitatis ignem, quàm diuinæ erga nos charitatis diligens & crebra meditatio. Sed nunquid satis est diligere Deum? Vtique satis est, vbi charitas vera est. Qui enim Deum diligit, præcepta eius seruat. Interim tamen solet se hypocritis sub hoc prætextu occultare, vt sint qui persuadeant sibi se Deum diligere, propterea, quod cum aliis verbum Dei audiunt, cum aliis Deum laudant, denique externum cultum promouent, aut aliud quippiam externe pro Dei honore faciunt, cum tamen interim nedum nihilo melius agant, verum in super summa iniuria, & crudelitate proximos afficiant. Contra hos igitur Ioannes consequenter inuehitur. *Qui dicit (inquit) quoniam diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est.* Hic vides, quantum abominetur Ioannes omnem hypocrisim: non vult vt Dei dilectionem verbis iactemus, sed vt opere eã testemur. Sicut enim fidem probari & agnosci vult ex dilectione Dei, ita dilectionem Dei probari vult ex dilectione proximi. Hinc verissimam sententiam subiicit: *Qui enim fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Si nõ te mouet quod vides, nunquam te mouebit, quòd videre non potes. In eundem modum etiam supra dixit: *Qui habet substantiam huius mundi, & videt fratrem suum necessitatem habere, & claudit viscera sua ab eo, quomodo charitas patris manet in eo?* Si enim id quod magis videtur inesse, non inest: multo minus id quod minus videtur inesse, in erit. Cõgrue igitur subdit: *Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Hoc verbo concludit sermonem suum de dilectione, optima certe & conuenientissima conclusione. Idem autem est cum eo, quod Christus dicit: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, &c.* hoc est primum mandatum. Alterum autem simile huic est: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & propheta. In eundem modum & Salomon; quæ in ecclesiaste

Ioan. 14.

Sup. c. 3.

Matth. 22.

ste

ste suo scripserat, vno verbo in fine cõple-
Eccle. 12. titur: Finẽ (inquit) sermonis omnes audia-
 mus, Deum time, & mandata eius obserua,
 hoc est omnis homo. Pulchre autem & idi-
 psum verbũ Salomonis cũ hoc verbo Ioan-
 nis conuenit. Et si enim Ioannes omnia ad
 charitatem, Salomõ omnia ad timorem Dei
 referat, non tamen sibi contrariantur. Lo-
 quitur enim Salomon non de timore serui-
 li, sed filiali, quem charitas (vt supra dictum
 est) nedum non expellit, verũm indiuiduũ
 comitem secum habet & habere vult. Hũc
 enim timorem Deus ipse cordibus suorum
Exec. 36 fidelium se infusurum promisit. Qui igitur
 Deũ vere diligit, is certo etiã eum vt filius
 patrem timet & obseruat. Et hætenus qui-
 dẽ Ioannes & de innocentia vitæ & de cha-
 ritate differuit.

CAPVT. V.

In hoc vltimo capite Ioã-
 nes noster ostẽdere vult,
 quomodo intelligenda
 sint quę hætenus de cha-
 ritate vitæ quę Christiana
 docuit. A fide exorsus
 est Epistolã, è fide docuit
 charitatem & Christianam vitam. Nunc in
 fine etiam totam epistolam in & cum fide
 concludit, nimirũ docere nos volens, vt oĩa
 quę agimus, finaliter in Deum dirigamus,
Luc. 17. imò etiã si fecerimus omnia quę nobis præ-
 cepta sunt, tamen seruos inuitiles nos repu-
 temus, ac cum Dauide dicamus: Nõ nobis
Psal. 11. Dñe, non nobis, sed nomini tuo da gloriam
 super misericordia & veritate tua, &c. At-
 que hinc etiã nobis petendus est verus mo-
 dus & forma Christianè docendi, vt videli-
 cet primo fides, deinde bona opera doceã-
 tur, & ea tamẽ ipsa iterũ in fidẽ & dilectio-
 nẽ & fiduciã meritorũ Christi dirigantur,
 Sunt enim qui fidẽ egregie quidẽ docẽt, ve-
 rũm charitatis & bonorum operum nulla
 vnquam apud ipsos fit mentio. At qui Deus
 non tantum à suis exigit honorem, verum
 etiam obediẽtiam: Quid, inquit, dicitis mi-
Luc. 6. hi, domine, domine, & non facitis quę di-
 co? Sunt alij qui post fidem & cum fide stre-
 nue etiam opera bona vrgent: verũm quia
 non simul docent in quem finem ea ipsa o-
 pera dirigenda, & quantum ipsis tribuen-
 dum sit, causam præbent, quòd simplicito-

res plerique in opera sua nimis confidunt,
 sicque in arenam ædificant, Neutri igitur
 veram Christianè docendi formam modũ,
 quę tenent. Eo diligentius à Ioanne huius
 rei exemplum petendum est. Quòd autem
 idem Ioan. in commendatione & prædica-
 tione fidei in Christum, Epistolam hanc suã
 concludit, primò se verum Christi Apосто-
 lum probat, ad cuius officium pertinet, ne-
 dum post fidem opera bona à charitate pro-
 fecta docere, verum etiam ostendere, quòd
 ea opera non aliunde suam vim, virtutem,
 radicem & originem habeant, quàm ex fi-
 de viua. Et hoc quidem vel maxime necessã-
 rium est. Nam aliàs etiam philosophi multa
 de virtutibus tradiderunt, quę tamen om-
 nia, quandoquidem ex fide non procedũt,
 mortua sunt, nec quicquam prodesse pos-
 sunt ad salutem spiritualem & vitã eternã.
 Deinde etiam ideo Ioannes in fine epistolę
 virtutẽ fidei paulo latius explicat, quia et si
 hætenus sape & fidei & meritorum Chri-
 sti, redemptionis quę & reconciliationis per
 eum factę mentionem fecerit, in negotio ra-
 men charitatis versans, plenum aliquid &
 perfectum de his rebus differere nõ potuit:
 ideo vel nunc in fine, etiam fide negotium
 aliquanto fufius tractat, ne quis ei obliuere
 possit, quòd fidei, quam in euangelio. tãto-
 pere commendasset, oblitus, nunc nihil nisi
 opera doceat. *Omnis qui credit, quod Iesus est*
Christus, ex Deo natus est. Hoc verbo D. Ioan.
 & caput fidei nostrę exprimit, & simul etiã
 subindicat, eam fidem, de qua loquitur, nõ
 tam esse otiosã aliquam qualitatem in ani-
 ma residentem, quàm viuam & efficacẽ dei
 virtutem & operationẽ, è qua duo illa ma-
 xima, de quibus hætenus egit, innocentia
 scilicet vitæ & charitas nascantur. Ceterũ
 illud quod Ioãnes hic primo loco ponit, &
 quasi caput non tantum fidei nostrę, sed e-
 tiam omnis boni pronuntiat, leuiculum vi-
 detur ignorantibus vim verborum. Quis
 enim nõ sibi ipsi persuadet se credere quòd
 Iesus sit Christus? At qui vis omnis in hoc
 vocabulo (Christus) sita est & cõstitit. Chri-
 stus autem Hebræis Messias, nobis vnũ
 interpretatur. Idem igitur sunt & sibi vo-
 lunt hæc tria vocabula. Admonemur autẽ
 his vocabulis vnctionis illius, quę olim in
 & sub lege sacerdotibus & regibus confe-
 rebatur. Credere igitur, quòd Iesus ille Na-
 zarenus veraciter Christus, Messias & vn-
 ctus ille sit, est credere eum & sacerdotem
 & re-

& regem esse: nec tamen qualemcunq; sed
 qualem eũ scriptura depingit & propheta
Psal. 2. prædixerũt, & eum quem Deus ipsi regem
Psa. 44. constituit super Sion môtẽ sanctũ suum,
 vnxitque oleo lætitię præ participibus suis.
 Regem (inquã) nõ terrenum aut mundanũ,
 sed cœlestem, qui suos è peccato, morte &
 tyrãide Diaboli liberare, cœloque infere-
 re possit: & sacerdotẽ, qui vnico suo sacrifi-
 cio eternam nobis redẽptionem inuenierit,
Heb. 9. adeoq; proprio sanguine suo in tabernacu-
 lum illud suum, non manufactum, cœlũ vi-
 delicet intrauerit, vt assistat vultui Dei pro
 nobis. cuiq; ab eo Dei data sit omnis pote-
 stas in cœlo & in terra, nomẽq; supra omne
Matt. 28. nomen, vt in nomine Iesu huius, omnia om-
 nium in cœlo, terra & subus terram viuẽ
 tium genua flectenda sint. Hoc (inquam) est
Phil. 1. credere quòd Iesus sit Christus. Hoc credi-
 dit & cõfessus est Petrus cum diceret: Tu es
Matt. 16. Christus filius Dei viui. Hoc vt & nos cre-
 dere possemus, Ioannes hic nõster totũ E-
Ioan. 20. uangelium suum scripserit. Hęc, inquit, scri-
 pta sunt, vt credatis quod Iesus est Christus, &
 vt credẽtes vitam habeatis in nõmine eius.
 Ceterũ, sicut Petrus eum Iesum cõfessus
Matt. 16. fuisse esse filium Dei, audire meruit: Beat-
 es Simon Bariona, & c. ita & Ioannes hoc lo-
 co pronũciat omnes illos ex Deo natos, atq;
 adeo filios Dei esse, qui credunt fide nimi-
 rum viua Iesum esse Christũ. Et hoc ipsum
 etiam in Euangelio suo affirmauit. Quot-
Ioan. 1. quot, inquit, receperunt eum, dedit eis po-
 testatem filios Dei fieri, his qui credunt in
 nomine eius, & c. Hęc igitur est fides illa nõ
 aliã, quam Paulus vbique tã insigniter prædi-
 cat & commendat. Propter hæc fidem Deus
 & Iudæos & Gentes citra omnem merito-
 rum aut demeritorum respectum in gratiã
 sumpsit, iustificauit, & in filios suos susce-
 pit. Atq; hæc est iustitia illa fidei, quã Paulus
 tantopere iactat, quã & iustitię legis Mosai-
 cę, in qua gloriabatur Iudæi, opponit. Ignõ-
Rom. 5. rantes (inquit) Dei iustitiam & suam volen-
 tes constituere, iustitię Dei non sunt subie-
 cti. Obserua autem, quòd Ioannes non di-
 cit, Qui verbis pronũciat, quod Iesus hic sit
 Christus, ex Deo natus est: Sed, Qui credit.
 Nam & dæmones hoc cõfitebantur. Quid
Mar. 1. nobis (inquiunt) & tibi? Scimus quis sis, ne-
 pe sanctus ille Dei. Quòd Euãgelista expõ-
 nens: Sciebãt (inquit) ipsum esse Christum:
 Nõ tamen ob hanc confessionem inter fi-
 lios Dei computantur. Eandem quidem cõ-

sessionem edunt, quam Petrus, verũm non
 eodem animo. Petrus ex fide & charitate cõ-
 fessus est, dæmones autem inuiti & coacti,
 imò & odientes, Christum confessi sunt.
 Ideo Petri confessio commendatur, dæmo *Luc. 4.*
 num autem reprobatur: Increpans (inquit)
 non sinebat eos loqui. Itaque non ex verbis,
 sed ex fide viua confessio hæc vim & laudẽ
 suam habet. *Et omnis qui diligit eum, qui ge-
 nuit, diligit & eum qui natus est ex eo.* Ex dile-
 ctione ergo proximi probatur, qui vere dili-
 gant Deum. Per hæc dilectionem efficitur *Galat. 5.*
 filij Dei: filius autem diligit patrem, & si-
 mul etiam omnes, qui secum ex eodem pa-
 tre progeniti sunt. Horum primus est Chri-
 stus, secundum diuinitatem vnigenitus ex *Rom. 8.*
 Deo ante secula natus. Huic per adoptionẽ
 adiuncti sunt omnes iusti, vt sit ipse primo-
 genitus in multis fratribus. Qui igitur Deũ
 patrem diligit, & Christum & omnes iustos
 diligit tanquam ex eodem patre genitos.
 Hinc igitur iterum videre licet charitatem
 non esse otiosum quid in homine latẽs, sed
 viuam quandam virtutem, quã nunquam
 nõn se exerit, vbicunq; occasionem ha-
 beret & inuenit. *In hoc cogno scimus, quoniam di-
 ligimus natos Dei, cum Deum diligimus, & man-
 data eius seruamus.* Latius declarat quod di-
 xerat, propter eos qui nimium sibi ipsis cre-
 dunt & persuadent, se habere quod nõ ha-
 bent. Vult autem quòd sola dilectio Dei
 operibus comprobata probet in nobis esse
 viuam fidem: itidem & dilectio proximi
 probet in nobis esse dilectionem Dei. Duo
 igitur signa diuinę dilectionis hæc ponit
 Ioãnes. Primum, si diligamus filios Dei,
 tam naturales videlicet, quàm adoptiuos:
 secundum, si præcepta Dei seruemus. Ob-
 seruandum hic quòd Ioãnes prius in singu-
 lari, quasi de vno filio Dei locutus est: Qui
 diligit, inquit, eum qui genuit, diligit & eũ
 qui natus est ab eo. Hic autẽ loquitur in plu-
 rali de filiis Dei, quasi de multis. In hoc, in-
 quit, cognoscimus quòd diligimus natos
 Dei, nimirum manifeste alludens ad illud
 Pauli, quòd Christus sit primogenitus in *Ibidem.*
 multis fratribus. Quanta autem gratia, imò
 quãnta gloria est, quòd filius Dei nedum
 bona sua, verum etiam nomẽ suum nobis
 cõmunicat? Vade, inquit, dic fratribus meis
 Ascendõ ad patrem meum & patrem ve-
 strum, & c. Et Paulus: Non confunditur, in *Ioan. 20.*
 quit, eos vocare fratres suos. Ad perpetuã *Heb. 2.*
 igitur consolationem nostram, Ioannes hic
 Nũ vn-

vnigenito filio Dei adoptiuos nos coniungit, ne vnquam de Dei erga nos dilectione dubitemus. Deinde etiam docere voluit, q̄ hæc tria inseparabiliter sibi inuicem connexa sint & cohæreant, Deus, Christus, & ecclesia, seu vniuersitas credentium, aded vt qui vnum ex his vel diligit vel odit, omnia diligit aut odit. Huc pertinet quod Christus ait, Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Et alio loco, Qui vos spernit, me spernit: & qui me spernit, spernit eum qui me misit. Itaq̄, Cognoscetis quod ego in patre, & vos in me, & ego in vobis. Et iterum: Pater, volo vt sicut tu in me, & ego in te, ita & ipsi in nobis vnum sint, &c. Hinc & Paulus, Vos, inquit, estis Christi, Christus autem Dei. Et iterum, Caput viri Christus, caput autem Christi Deus. Hinc & Christus eos qui in se credentes diligit, etiam suos dilectores agnoscit: Quod (inquit) fecistis vni ex minimis istis, mihi fecistis. E diuerso autem, Ecclesie & membrorum suorum persecutorem Saulum, vt in se contumeliosum, etiam è cælo increpat: Saule, Saule (inquit) quid me persequeris? Ex hoc autem loco D. August. vehementer vrget Donatistas suos, atque adeo etiam quoscunq̄ alios hæreticos & schismaticos, qui se iactant, de fide & dilectione Christi, cum interim perniciosissime Ecclesiam Christi scindant, lacerent, rideant, contemnant, blasphemant, persequantur & scandalizent. Qualis autem fides & dilectio esse potest, Christum adorare & ore tenus prædicare, corpus autem & membra eius persequi? Caput Christi osculari, & pedem eius calcare? Nonne enim etiam pes ad corpus & caput pertinet? Quis ferret osculantem sibi caput, qui simul etiam pedem ei calcaret? Quanto minus Christo placebit, q̄ simulata fide eum adoras, & fucatis verbis eum glorificas, si non vnum eius membrum, non pedem, sed totum eius corpus, totam Ecclesiam conculcas, dissipas, rumpas? In hunc modum plura Augustinus contra Donatistas, quæ non minus competunt in schismaticos nostri temporis, qui Christum semper in ore habent, Ecclesiam autem summe contemnunt: verum tamen non contra solos schismaticos, verum etiam contra quoscunq̄ pseudo-christianos hæc verba obseruanda sunt. Et hi enim quantumuis se iactent de fide & dilectione Christi, interim tamen non cessant eos qui membra Christi

sunt fraudare, grauari, opprimere, persequi, &c. Sciant igitur quod quicquid mali proximis inferunt, in ipsum Christum, & Deum patrem se peccare. Quod autem Ioannes etiam obseruantiam mandatorum Dei, dicit esse alteram notam & signum diuinæ dilectionis, iam supra satis ostensum est. Ceterum quod annectit: *Et præcepta eius graua non sunt*, plerisque huius temporis ceu paradoxum aliquod videbitur, qui nouo quodam dogmate sibiipsis persuaserunt, præcepta Dei non modo carnalibus graua, verum etiam omnibus hominibus, quantumcunq̄ etiam pijs obseruari prorsus impossibilia esse. Et quidem si de incredulis sermo esset, plane cõstaret illud dogma. Illis enim, quia fidem non habent, vere impossibilia sunt præcepta Dei. Nam quia fidem non habent, nec spiritum sanctum habent. Vbi autem deest spiritus sanctus, illic nec charitas est: ea enim per solum spiritum diffunditur in corda nostra. Charitas autem sola fructuose implet legem & præcepta Dei: Finis em̄ legis, est dilectio, ait Paulus. Et qui proximum diligit, legem impleuit. Nam non a-
1. Tim. 1. dulterabis, Non occides, &c. & si quod est
Rom. 13. aliud mandatum, in hoc verbo instauratur.
Mat. 22. Diliges proximum tuum, Et Christus ipse: In his duobus, mandatis vniuersa lex pendet & propheta. Qui igitur charitate vacuus est, nullum mādatum implet fructuose, Vnde & ipsis Iudæis Christus improperat, quod legem quidem accepissent, nemo autem ex eis legem faceret aut obseruaret. Et Petrus legem nominat onus importabile, propterea quod tempore legis spiritus
Ioan. 7. nondum erat datus, atque aded nec charitas, in cordibus hominum diffusa. Solo igitur spiritu, seruitutis & timoris ducebantur, qui spiritus legem meritorie non implet. Non enim coactum & inuitum, sed
1. Cor. 9. rem diligit Deus. Ceterum, qui afferunt etiam Christiano regenerato & credenti præcepta Dei obseruari impossibilia esse, primum indiscrete loquuntur, quia per hoc simpliciores à præceptis Dei retrahunt. Nemo enim facile rem aggreditur, quam audit sibi impossibilem. Deinde etiam aperte falsum dicunt. Nam qui in Christum viua fide credit, is accipit spiritum sanctum, per quem charitas in cor eius diffunditur, quæ & omnium præceptorum (vt iam diximus) finis & impletio est. Credenti igitur omnia
Mat. 17. impossibilia sunt, vt Christus ipse dicit, Et Paulus
Philip. 2. lus

lus dicit se omnia posse in eo, qui ipsum confortat. Longe igitur aliter loquendum est de incredulis, quam de credentibus. Quod autem credentibus præcepta Dei nedum non impossibilia, sed ne graua quidem sint, testatur ipse Christus, qui iugum suum suauem, & onus suum leue pronuntiat. Consentit & Moyses: Mandatum (inquit) quod tibi præcipio, non supra te est, nec à longe positum, sed prope te est in ore & corde tuo, &c. Quin & in mundo videmus: quod amor & spes acquirendi omnia, etiam grauiissima, nedum possibilia, verum etiam leuia faciunt: quanto magis hoc poterunt amor Dei & spes æternorum bonorum? At qui hæc duo, spes & charitas, præcipua sunt, quæ fidem comitantur. Nunc, inquit, manent fides, spes, charitas, tria hæc. Quod autem aliqui verbum illud Dauidis, propter
Psalm. 16. verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras, ad grauitatem & difficultatem præceptorum trahunt, non obstat. Aut enim verbum istud de externis piorum afflictionibus intelligitur, aut si ad præcepta Dei trahatur, intelligi debet de his, qui solo adhuc spiritu timoris & seruitutis ducuntur. Solum enim charitatis & adoptionis spiritus, præcepta Dei facilia facit. Ioannes igitur dicendo, mandata Dei graua non esse, & pios omnes ad obseruantiam præceptorum Dei inuitare, ad pigris ac otiosis omnem excusationem adimere voluit. *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et hæc est victoria, qua vincit mundum, fides nostra.* Hic primò videmus Ioannem vere dixisse, quod præcepta Dei graua non sint. In seipsis enim vere graua non sunt credenti & amanti. Quod autem graua videntur, facit mundus, caro & diabolus. Nam mundus offert & obiicit appetibilia, diuitias, honores, voluptates, gaudia, &c. Caro appetit quæ sibi conueniunt, refugit quæ sibi disconueniunt: Diabolus autem crucem & persecutiones, nihilque non malorum excitat contra credentes. At que hinc est, quod præcepta Dei graua videntur. Quid autem dicit Ioannes? Omne quod natum est à Deo, vincit mundum, hoc est incitamenta mundi, atque aded etiam & tentationes carnis & malitiam diaboli. Vincit autem non tam propria virtute, quam per viuam fidem: Hæc inquit, est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Meritò autem fidei hæc victoria tribuitur, quia fi-

des innititur ei qui omnia potest. Huc pertinet *Philip. 4.* net quod & supra ex Paulo adduxi: Omnia *Marc. 11.* possum in eo qui me confortat. Et q̄ Christus ipse dicit, credenti omnia esse possibilia, aded vt etiam montes transferre possit. Item *Mat. 16.* que contra petram fidei nec portas inferorum vnquam præualituras. Huc pertinent exempla patrum, quæ Paulus adducit in *Heb. 11.* pistola ad Hebræos: Sancti, inquit, per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt ora leonum, &c. Fides enim in omnibus aduersis suggerit consolationes. Amittenti temporalia, suggerit: Thesaurum habes in cælo. *Mat. 22.* Perferenti paupertatem, exilium, &c. dicit, Pater tuus in cælo scit quibus rebus indigeas. Persecutionem patienti dicit: Tuum *Mat. 5.* est regnum celorum. Moriæ dicit: Siue *Rom. 14.* viuimus, siue morimur, domini sumus, &c. Fide igitur viua potissimum omnia vincimus. Ideo & Petrus vult, vt fide aduersario nostro diabolo resistamus. Obseruandum autem hic, quàm ordinate Ioannes omnia proponat. Primò enim nominat filios Dei, vel quod ex Deo natum est. Deinde mundum. Tertio, quodnam inter hæc duo fortius sit. Quarto, in quo consistat illa fortitudo. Quinto, quæ sit illa fides, qua vincitur mundus. Per Christum igitur, qui vnigenitus filius Dei est, efficimur & nos filij Dei, vt supra ostensum est. Propter Christum odit nos mundus: Si de mundo essetis (inquit) mundus quod suum erat diligeret: sed quia ego vos *Ioan. 15.* è mundo vocaui, ideo odit vos mundus. Sicut autem propter Christum odium mundi patimur, sic in Christo & per Christum mundum vincimus. Atque in hunc modum & patiendo & vincendo, efficimur conformes imagini eius. Vincimus autem fide viua *Rom. 8.* in ipsum Christum Confidite, inquit, ego *Ioan. 10.* vici mundum. Huc pertinet quod sequitur: *Quis est autem, qui vincit mundum, nisi qui credit, quod Iesus est filius Dei?* De hac fide sola loquitur Ioan. Sola etiam hæc & nulla alia absq̄ ista vincit mundum. Itaque, si credis q̄ Christus iustitia nostra est & propitiatio, non te angustabunt peccata: Si credis Christum esse vitam, non te terreat mors: Si credis Christum mundo fortiorem, non curabis odium mundi: Si credis Christum esse cæli & terræ dominum, non timebis exilium. Si credis Christum esse filium Dei, non timebis filios hominum: hoc intellige si sis eidem domino

dilectione & bonorū operū obediētia ac vi-
ra similitudine cōiunctus, &c. Quis est, in-
quit, qui vincit mūdū, &c. Sic igitur diuus
Ioānes & nō alio modo fidei duo hæc cōne-
ctit & substituit: dilectionē videlicet dei &
proximi, & victoriā mūdi. Ex his enim duo-
bus fides probatur esse viua. Ea autē fides,
quæ se nec per charitatē exerit, nec mūdū
vincit, sed à mundo & carne vincitur, viua
fides non est. Nō igitur satis est dicere, Cre-
do. Nam & Diabolus credit & contremi-
scit. Imò, qui dicit se credere in Christum,
nec tamen diligit, & in super etiam vinci se
patitur à concupiscentiis mundi & carnis,
ex illis est, de quibus Paulus ait: Confiten-
tur se nosse Deum, factis autem negant. *Hic
est qui venit per aquam & sanguinē Iesus Chri-
stus. Non in aqua solum, sed in aqua & sanguine.*
Hic Ioannes redit ad institutum suum Incē-
perat in exordio huius vltimi capituli sum-
mā & caput fidei nostræ preponere, nempe
Christum esse vitam & salutē nostrā. Hoc
igitur nunc latius probare vult. Pulchris au-
tem vtitur argumentis, quibus probat chri-
stum esse verum & vnicū mundi seruato-
rem: Horum primū est, quod dicit eum ve-
nisse per aquam & sanguinem. Per aquam
aliqui intelligunt baptismum, quem & chri-
stus prior suscepit, & deinde etiā nobis in-
stituit: per sanguinem autem ipseus mortē.
Christus igitur venit per aquam & sangui-
nem, hoc est, baptismū suscepit & instituit
in remissionē peccatorum nostrorū: deniq;
& seipsum Deo patri in cruce obtulit ad re-
conciliationem nostram. Et ex duobus his
probat & cōiunctur esse verus & vnicus
seruator mundi. Baptizari voluit, vt inno-
centiā nobis restitueret: mori voluit, vt viā
ad immortalitē nobis aperiret. Aliqui sic
intelligunt verbū hoc: Hic est qui venit per
aquam, hoc est, congregauit sibi populū (nā
aque multę significat populos multos.) Nō
solum autem per aquā venit, hoc est, homi-
nes sibi aggregauit, verum etiam per sangui-
nem, hoc est, eos etiā ad se congregatos ho-
mines & populos à morte redemit, atque a-
dē longē maiora potuit & effecit, quā
Moyses. Nam & ipse venit quidē per aquā,
hoc est, aggregauit sibi populū Israeliticū:
verūm non venit per sanguinem: nec enim
à morte æterna eos redimere potuit, imò
nec ex Ægypto ipsos liberare potuit, nisi san-
guine alieno, agni scilicet immolati, qui chri-
stum figurabat. Alij aquam & sanguinē in-

telligunt, de duobus sacramentis, baptismō
videlicet & Eucharistia. Nam & ex hoc cer-
to conuincitur, Christum esse verum & vni-
cum saluatorem mūdi, quod nedum in ba-
ptismo credentes in se, à peccatis lauat, ve-
rūm in super etiam corpore & sanguine suo
eos pascit. Alij per aquam intelligunt diui-
nam illam & cœlestem doctrinam & sapiē-
tiam, quam Christus nobis attulit. Ea enim
non incongrue per aquam significatur, pro-
pterea, quod in se munda est, & in super nos
& reficit & consolatur: denique & è super-
nis fluit, nec fluere cessat vsq; in finem mun-
di. Et sicut ex aqua ferme omnia viuētia na-
scuntur, vegetantur, cōseruantur, sic & nos
cœlesti illa doctrina & verbo Dei regenera-
mur, & vegetamur: Volūtariē, in q̄, genuit *Iacob. 1.*
nos verbo veritatis. Et, nō in solo pane viuit *Dent. 8.*
homo, sed in omni verbo, quod p̄cedit de
ore Dei. Christus igitur per aquā venit, quia
cœlestem nobis doctrinam attulit: venit &
per sanguinē, quia pro nobis seipsum obtu-
lit hostiam Deo in odorem suauitatis: venit
nedum vt doctor, verum etiam vt redem-
ptor. Atque in hoc longe excellit Moysen,
qui & ipse quidem doctor fuit & cœlestem
doctrinam attulit, legem scilicet, verum nō
fuit redemptor, non potuit à peccatis redi-
mere eos quos docebat. Per solam igitur a-
quam venit, non per sanguinem. Atq; hoc
est discrimen inter Moysen & Christum.
Vterque enim per aquam vel cum aqua, hoc
est, cœlesti doctrina venit: At solus Chri-
stus per aquam & sanguinem venit, solus
& docere & redimere potuit. *Et spiritus est
qui testificatur, quod Iesus est veritas.* Ad ma-
iorem confirmationem fidei nostræ, etiam
alia testimonia adfert Ioannes, & quidem
plura. Spiritus autem, de quo Ioannes hic
loquitur, vel est spiritus ille sanctus, qui in
specie columbæ super Christum apparuit,
dum baptizaretur. Per hunc enim Ioan-
nes certificatus fuit, hunc Iesum esse Chri-
stum & Messiam: vel est spiritus ille sancti-
ficationis, qui Iesum suscitauit à mortuis.
Nam & per hunc Paulus dicit Christum de-
claratum esse filium Dei. Vel est energia il-
la & vera diuina virtus, quæ in Christo om-
nibusque quæ agebat & docebat, operaba-
tur: adeo vt quod instituebat, nemo impe-
dire potuerit, quemadmodum & discipu-
lis dicebat: Ego dabo vobis os & sapiētiam,
cui non poterunt resistere & contradicere *Luc. 21.*
omnes aduersarij vestri. Et Gamaliel: Si ex *Acto. 5.*
Deo

Deo est negotium hoc, non poteritis ipsum
impedire, &c. Et hic igitur spiritus vel ener-
gia, testimoniū apertissime perhibet, quod
Christus est veritas, hoc est, quod nihil in-
co fictum, fucatum, aut dubium, sed omnia
in ipso vera, certa, indubitata & infallibilia
sunt: In ipso enim omnia sunt, Amen &
etiam. *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in
celo pater & verbum & spiritus sanctus. Et hi
tres vnum sunt.* In ore duorum aut trium te-
stium stabit omne verbum, ait Moyses: At
Christus nō duo tantum auctoria, verum sex
testimonia habet: tria è cœlis, tria in terris.
Testatur de ipso pater, cum dicit: Hic est fi-
lius meus dilectus, in quō mihi complacui.
Testatus est Christus de seipso primū om-
nipotenti verbo suo, quo nihil non potuit.
Deinde etiam miraculis quā plurimis: Et
si ego, inquit, testimoniū perhibeo de me
ipso, testimoniū meū verum est, quia so-
lus non sum, &c. Hinc & aduersarios suos
ad miracula sua dirigit: Si mihi (inquit) non
creditis, operibus credite, &c. Item quæ o-
pera quæ ego facio, illa testimoniū perhi-
bent de me. Et iterum: Si non facio opera
patris, nolite credere mihi, &c. Spiritus au-
tem sanctus de Christo testatus est. Primū
cum super ipsum apparuit in specie colum-
bæ. Secundū, cum in transfiguratione appa-
ruit in formā nubis lucidæ. Tertiū, cum su-
per discipulos apparuit in igneis linguis, ip-
sūque ita accesserit, vt publice prædicarent
Christum esse verum Messiam & saluatorem
mundi. An nō autem ingētia & fide digna
sunt testimonia hæc? Et hi tres, inquit, vnū
sunt, non tantum in natura, sed quia vniformi-
ter Christo testimoniū perhibēt. *Et tres
sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua
& sanguis. Et hi tres vnum sunt.* Hæc tria testi-
monia etiam supra posuit, verum repetita
ad maiorem confirmationem. Quāquam
aliqui priora illa testimonia referant ad di-
uinitatē Christi, hæc autē posteriora ad eius
humanitatem: testimoniū, inquam, patris
Spiritus sancti, & verbi vel operū, quæ vir-
tute omnipotentis verbi facta sunt, probāt
Christum esse vnum Deum. At Spiritus,
quem Christus moriens in manus patris tra-
didit, itemque sanguis & aqua, quæ de late-
re eius proflexerunt, testantur ipsum verū
fuisse & esse hominem. Omnia autem hæc
testimonia inter se conueniunt: Alioqui, si
inter se differerent, nihil probarēt. Ideo vt
trinque addit: Et hi tres vnū sunt. Pater igitur

tur, verbum & Spiritus sanctus testantur,
Christum non solum esse hominem, verū-
tā Deum. Spiritus autem, aqua & sanguis
testantur eum non solum esse Deum, verū-
etiam hominem. Et talis etiam nobis, necesse
sarius erat saluator, qui vt verus homo pro
peccatis nostris mori posset, & vt verus de-
us à mortuis resurgere, remissionem quæ pec-
catorum, Spiritum sanctū, vitam, iustitiam
& salutem conferre posset. Solus autē Chri-
stus hæc testimonia habet, ideo & solus ip-
se verus saluator noster est: nec in aliquo sa-
lus. Non enim est alius nōmē sub cœlo da-
tum hominibus, in quo oporteat nos saluos
fieri, nisi nōmē Iesu. Atque hic vide, quanta
sit certitudo fidei nostræ, Nulla enim alia fi-
des tot & tanta habet testimonia. Ceterum,
quemadmodum Christus testimoniū ha-
bet è cœlo & in terra, quod solus ipse sit ve-
rus & vnicus saluator mundi: sic & verus
Christianæ vitæ cultor & sua etiam testi-
monia habet, se esse filium Dei. Hoc enim te-
statur Deus pater cum dicit: Erant mihi *Ezec. 36*
in filios & filias, & ego ero eis in pater. Hoc
ipsum testatur & Christus, cum dicit: Scit *Mat. 6.*
pater vester in cœlis, quod his omnibus in-
digeris. Item quæ: Ipse pater amat nos, &c.
Insuper & Spiritus sanctus testimoniū per-
hibet spiritui nostro, quod sumus filij Dei,
facitque vt clamemus, Abba, pater. Hoc i-
dem (quod videlicet filij Dei sumus) testa-
tur etiā baptismus, quo abluti sumus in no-
mine sanctæ Trinitatis: sacramentum corpo-
ris & sanguinis Christi, quo pascimur: & spi-
ritus sancti instinctus, quem internè senti-
mus. Quid igitur Christiano homine bea-
tius, qui tanta testimonia habet? *Sic testimo-
nium hominum accipimus, testimoniū Dei ma-
ius est.* Argumentum à minori, Si homini-
bus adhibetur fides, de quibus scriptū est: *Psal. 115*
Omnis homo mendax, hoc est, qui & falle-
re & falli possunt, quanto magis Deo adhi-
benda est fides, qui ipsa veritas est, & cuius
verbum in æternum permanet. Non enim
est Deus vt homo, qui mentiri possit. Non
inquit, reuertetur verbum meum ad me va-
num. *Qui credit in filium Dei, habet testimo-
nium Dei in se.* Hoc est, non innititur homi-
ni, sed Deo: non reit dubia, sed certissima
& infallibili veritati, atque ad eo non in are-
nam, sed supra firmissimam petram ædifi-
cat. *Qui autem non credit, mendacem facit eum,
quia non credit in testimoniū, quod testificatus
est Deus de filio suo.* Credere Christum esse fi-
lium

lium Dei, ut summam homini adfert utilitatem, & Deum quoque summo afficit honore: ita & nolle credere, Christum esse Dei filium, & certam affert homini perniciem: (qui enim non credit, iam iudicatus est) & Deo summam irrogat ignominiam, quia mendacem eum facit. Summum enim exhibet honorem Deo, qui infallibilem ei veritatem tribuit, & tota fiducia verbo eius innititur. E diverso, summe Deum contemnit, qui de verbo & veritate eius dubitat. Hinc itaque est, quod fidei tantum tribuit scriptura. Qui me, inquit, glorificat, glorificabo eum: At fides glorificat Deum, dum ei certissimam veritatem tribuit. Credentem igitur & ad se per-

1. R. 2. secto animo conversum etiam Deus glorificat; remissione peccatorum & variis donis gratiarum. Qui autem Deum dignum non iudicat, cuius verbis secure credi possit, is vere Deum inhonorat, atque adeo nec honoratur, sed in ignominia, & peccatis perire permittitur: Qui me contemnunt, erunt ignobiles. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam aeternam dedit nobis Deus. Et hac vita in filio eius est.* Hic tandem diuus Ioannes Epistolam suam concludere, & quae dixerat in epilogum contrahere incipit. Summa autem omnium quae dixit, est: quod credentes in Christum & eidem per dilectionem adhaerentes certam vitam habemus, neque tamen per alium quam per Christum. Atque adeo in hac sua conclusione, idem Apostolus fructus Christianae vitae recenset. Horum primus est vita aeterna. Vita enim aeterna in filio Dei est: ergo qui filium Dei habet, etiam vitam aeternam habet: In ipso enim inhabitat omnis plenitudo diuinitatis: In ipso ab aeterno vita erat: Ipse est via, veritas & vita, itemque & resurrectio. In ipsum igitur omnis gloria referenda est, & referri debet. *Hec scribo, ut sciatis, quoniam vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine filii Dei.* Repetit quae dixerat, ut magis animis nostris inhaereant. Haec enim duo vel maxime nobis inculcata vult, quod per fidem viuam vitam habeamus, idque per solum Christum. Nemo igitur quicquam sibi ipsi salutem arroganter ascribat. Christus factus est nobis a Deo iustitia, sanctificatio & redemptio: Absit igitur, ut in aliquo alio gloriamur, praeterquam in cruce Domini Iesu Christi: Haec igitur scire, summa Christianorum sapientia est, quam maior utiliorum ne cogitari quidem potest. Confiteor, inquit, tibi pater & Domine caeli & terrae, quia abscon-

disti haec a sapientibus & prudentibus huius seculi, & reuelasti ea paruulis. *Et haec est fiducia, quam habemus ad Deum, quia quodcumque petierimus secundum voluntatem eius, audit nos.* Alius fructus fidei, certa scilicet fiducia, quod a Deo exaudiamur in orationibus, id quod & Christus ipse non semel credentibus, & quidem cum iuramento promisit. Amen, amen, inquit, dico vobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Quemadmodum enim qui Christum habet, vitam habet, propterea, quod Christus ipse vita est: ita & qui Christum habet etiam omnia a deo impetrat, propterea, quod solus ipse est, in quo Deus summe sibi complacet. Et quid maius vel optare quidem posset homo? Addit tamen, Si secundum voluntatem eius, hoc est, si quae bona & sancta sunt, petamus. Nam voluntas eius bona & sancta est. Hanc ipsam autem fiduciam, imo certitudinem impetrandi a Deo quaecumque petimus, iterum atque tertio quoque repetit, ad maiorem videlicet confirmationem: Scimus, inquit, quia audit nos, quicquid petierimus. Et, Scimus, quoniam habemus petitiones, quas postulamus ab eo: ut vel hic videas, quantum in fide viuam nobis situm sit. *Qui scit fratrem suum peccare, peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita, peccatum non ad mortem.* Vel hic vides, quantum possit coram Deo qui in Christum credit. In fide enim viuam orans, non sibi tantum, verum etiam aliis impetrat vitam, & quod plus est, etiam peccatoribus, verum tamen iis tantum, qui etsi peccant, non tamen ad mortem peccant, hoc est, non ex malitia aut contemptu Dei, non ex obstinatione aut desperatione, sed vel ex ignorantia aut infirmitate humana: & quorum peccatum non diabolicum, sed humanum est. Sic Moyses etiam peccanti populo, & Stephanus laudenti Saulo impetraverunt vitam. *Est peccatum ad mortem, non dico, ut pro illo roget quis.* Ad mortem peccat, qui non ignoranter, sed scienter, obstinate & perseveranter peccat, adeoque de peccatis non poenitet, ut etiam veritati reclamet: hoc est, peccatum ad mortem, peccatum non humanum, sed diabolicum: peccatum in Spiritum sanctum, quod neque in hoc, neque in futuro seculo dimittetur. Vnde & Ioannes non vult, ut pro huiusmodi oremus, cui consonat & illud Christi: Sinite illos, quia ci sunt & duces caecorum. Itemque, Si fratres peccatis, neque te, neque ecclesiam audierit,

rit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Huc pertinet & illud Pauli: Haereticum hominem post unam aut alteram admonitionem deuita. Et illud Christi: Si non receperint vos, etiam puluerem qui adhaesit pedibus vestris, excutite in testimonium illis. Cur enim pro illis orandum esset, qui pro se orari nolunt? aut quid illis daret Deus, qui eum contemnant, ac dona eius respuunt? Peccant quidem etiam pii, & interdum admodum grauiter, ut in Dauide videmus, verum non peccant ad mortem. *Scimus, quoniam omnis qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum.* Non peccat, videlicet ad mortem, hoc autem non habet ex seipso, sed ex eo, quod per fidem viuam & baptismum regeneratus est in filium Dei. Haec enim regeneratio conseruat eum: nam fide viuam efficitur filius Dei, ea fide mundatur a peccatis, ea fide conseruatur in adeptam iustitiam, ea fide vincit mundum, carnem & diabolus: ea fide etiam post lapsum resurgit, ideo nec Satan eum tangere potest. *Tentare quidem potest & audet etiam pius.* Sic enim & Christum ipsum tentare ausus fuit: denique etiam interdum ad casum impellit iustos, quemadmodum videmus in Dauide & Petro: finaliter tamen, quemadmodum nihil in Christo, habere potuit, sic nec sanctis praualere potest. Nemo enim Christo oues suas e manibus rapere potest. Vnde & iturus ad passionem, omnes in se credentes Deo patri commendauit. *Scimus, quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est.* Magnum inter Dei filios & mundi alios nos discrimen facit. Illi ex Deo sunt, ideo non peccant. Mundus in maligno positus est, ideo peccat. Ego quod apud patrem meum vidi (ait Christus) hoc facio. Vos autem quae a-

put patrem vestrum vidistis, facitis. Ille erat homicida ab initio, & in veritate non stetit, &c. *Scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus Deum verum, & simus in vero filio eius.* Hic est verus Deus, & vita aeterna. Conclusio est omnium quae dixit, & summa totius Christianae doctrinae, scire videlicet, quod Christus venit & quod per ipsum agnouimus & verum Deum, & quae sit vera religio: insuper & quomodo in ea religione viuendum sit: Haec est, inquit, vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. *Filioli, custodite vos a simulacris.* Hunc appendicem non incongrue nec sine causa annexit Epistole suae: quia enim docuerat unum & solum verum Deum esse, qui & seipsum in filio suo manifestauit, & per eum nos docuit, quod verus Dei cultus in fide, spe & charitate, itemque puritate & sanctitate vitae consistat: necessarium nunc monet, ut in ea fide & vero Dei cultu permaneamus, & ab omni idololatria caueamus. Sic igitur in tota hac Epistola, Ioannes duo haec nos docere voluit, quod videlicet vnus tantum est verus Deus, & vna tantum vera religio Iesus Christus cum patre & Spiritu sancto vnus & verus est Deus: Christiana autem religio verus & vnicus est cultus Dei. Ea enim religio & Deo omnem gloriam per Christum ascribit, & nobis per eundem Christum vitam & salutem adfert. Agnoscit Christum nedum verum hominem, sed etiam verum Deum esse, & talem Deum, qui non externis & visibilibus rebus tantum, non in specie & hypocrisis, verum in spiritu & veritate, hoc est, fide, spe, charitate & pia conuersatione coli vult & adorari.

Finis. Nn 4

IN
E P I S T O L A M
P A V L I A D R O M A N O S.
E X E G E S I S.

AUTHORE R. D. IOANNE FERRO

Concionatore quondam Moguntino.

ACTOR. XI.

Vade, quoniam vas electionis est
mihi iste : vt portet nomen
meum coram gentibus & re-
gibus & filiis Israel &c.

PRÆFATIO IN EPISTOLAM ad Romanos.

(*)

DAVID ille sanctus ac regius vates in Psalm. 67. Christi regnū & gloriam describens, imò decantans, tandem in laudem & gratiarum actionem prorumpit. Benedictus, inquit, Dominus quotidie, &c. Deus enim noster saluos faciendi, &c. hoc est, qui olim iudex seuerus erat impios nos iuste condemnans, nunc factus est pater & Deus, per quem nobis contingit salus, & per quem solum licet egredi à morte. Et subdit Propheta: Viderunt ingressus tuos Deus, &c. Olim incognitus nobis erat Deus, nunc autem viderunt ingressus eius, quomodo è cælo descenderit, quomodo inter homines conuersatus sit, quomodo in mortem pro hominibus transiit, quomodo item à morte ad vitam surrexit, & ad cælum ascendit: hos gressus vidimus & cognouimus fide, hinc chori illi psallentium & tympanizantium iuencularum, hoc est, animarum sponсарum Christi recens ex spiritu genitarum iam Deum laudantium & tympanum mortificationis carnis Deo percutientium. Quid enim aliud agimus Christiani, quàm quod Deo canito in laudem Dei instruxit? Præuenerunt, inquit, principes coniuncti psallentibus, &c.

- Psal. 67.* nimis victoriam per Christum? Sed quisnam rudes illas & indoctas gentiliū linguas tam cito in laudem Dei instruxit? Præuenerunt, inquit, principes coniuncti psallentibus, &c.
- Act. 2.* Principes sunt duces populi, sub Christo duce nempe Apostoli, de quibus Lucas refert, quòd repleti spiritu sancto, statim cœperunt loqui variis linguis magnalia Dei. Isti principes nisi præcedant, id est, prædicatores Euangelii, non sequentur chori laudantium. Quid enim laudabunt Dei verbi ignorantes? Qui autem sint principes & duces hii, exprimit cum dicit: Principes Iuda duces eorum, &c. Quibus nimirum verbis indicat, primos Ecclesiæ duces è populo fuisse Israelitico, hi inquam omnibus nobis dicunt. In ecclesiis benedicite Domino de fontibus Israel, hoc est, propter fontes gratiarum Christi, qui natus est ex Israel. Inter hos autem duces insignem quendam nominat cum subdit: Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu, quasi dicat: Tribus Benjamin paruula quidam inter alias (erat enim ferè extincta propter uxorem Leuitæ) sed nequaquam nunc paruula est: dedit enim hæc tribus insignem duce, nempe Paulum Apostolum, vt legis Philippenf. tertio, qui præ omnibus plus laborauit, gentium doctor, & vas electionis factus. Is, inquit Benjamin, is Paulus etsi ex paruula tribu, etsi idem nouissimus Apostolorum fuit, quo ad vocationem, atque adeo adolescentulus, tamen ibi est inter duces laudantium: nec vt cunque ibi est, sed in mentis excessu, scilicet in stupore mentis omnium dicentium. Nōne hic est qui expugnabat nomen hoc? siue in stupore mentis suæ, quando à Domino in via percussus stupidus factus est, siue posteaquam raptus est, vsque ad tertium cælum, & audiuit arcana, &c. Hæc idcirco præfari libuit vt omnibus constaret, Paulum tamen si cum Christo in carne non fuerit, nec cum aliis apostolis electus, verè tamen Apostolum & ducem ecclesiæ esse, quem secure audire possimus & debeamus, id quòd verba præmissa manifestè indicant. Vas electionis mihi est iste, &c. Nunc igitur Paulum Apostolum & ducem enarrantem audiamus, ne que id abs re: primo enim conuenit, vt qui Dominum ipsum in Euangelio sæpe audiui-mus: nunc seruum & Apostolum audiamus, quo palam omnibus fiat, nihil Apostolos docuisse, quàm quod Christus docuit, scripturasque sibi omni ex parte concordare, simulque obturetur os blasphemis illis, qui cauillantur scripturas inter se dissidere. Deinde non immeritò Paulum ab omnibus audiendum cæseo, vt qui præ aliis Apostolis hoc titulo insignitus est, vt diceretur vas electionis, ad hoc electus: vt nomen Christi portaret: &c. Prædicarunt

carunt & alij Christum, sed Paulus plus alijs. Nihil inquit, iudicauit me scire nisi Iesum, &c. Galat. 6. Irè: Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini Iesu, &c. vt verè dixerit: Segregauit me Deus ex Galat. 1. vtero matris, vt manifestaret filium suum in me. Præterea congruum est, vt ex gētibus vocati eū audiant: qui doctor gētium vocatus est, qui & hoc titulo potissimū gloriatur: Quādiu, in Rom. 11. quit, doctor gentium sum ministerium meū glorificabo, Qui & tanto feruore oēs ad Christū trahere conatus fuit. Insuper cū ipsius Pauli verba pleraq; ab hæreticis in alienū sensum trahuntur, etiā necessariū iudicauit: verū ipsius Pauli intellectū adferre, q̄ fieri non potest, si insignes aliquot sententias tantū excerptamus (id quòd quidā faciūt) quin potius ipsas Epistolas ex ordine tractabimus. Vt enim in statua dissecta, neq; de torius operis pulchritudine, ne que de partiū cōuenientiā iudicari potest: Ita nullius authoris sententiā recte perspiciet qui non cognouerit totū authorē. Et sæpe fit, vt fragmēta à reliquo auulsa corpore deprauentur nec accipiantur iuxta authorū voluntatē. Non igitur satis est ex Epistolis Pauli vnū aut alterū versiculū decerpere: rotæ legendæ sunt, & cōsiderandū quomodo oēs inter se partes, omnia mēbra conueniant, atq; cohæreant: & tenenda certā, perpetua & simplex sententiā Apostoli, vt bonæ mentes de maximis rebus doceantur. Demū cū plerisque plus moueant exēpla quā verba, eū potissimū ex apostolis delegi, in quo omniū virtutū atque adeo verū christianiſmi exēpla nobis ostēsum sit, vt clarius ostēdi non possit. Id quā pulchrè admodū declarat Chryso. Homi. 1. de laudibus Pauli. Ob has igitur consimileq; rationes videbar operæ pretium facturū, si ipsas Pauli Epistolas enarrare, his ergo præmissis nunc operi accingamur. Inter Epistolas Pauli primū locū sortita est ea quā Romanis scripsit: Nō q̄ eam primo scripserit, eā siquidē duæ illæ ad Corinthios, & ad Theſſal. vna iā antecesserant: Merito tamen primo loco ponitur hæc Epistola, non tantū ob id q̄ Romanis, apud quos summa rerū & imperii tunc erat, scripta est, sed q̄ præcipuū doctrinæ Christianæ locū tractet, ac veluti methodū vniuersæ scripturæ contineat. Quantū autē conducatur in omni doctrina methodū tenere, non ignorant homines mediocriter literari. Tota autē doctrina Christiana versatur circa hunc locū. Quomodo coram Deo iustificemur, seu quid sit iustitia Christiana, hæc definitio caput & summa est totius Christianæ doctrinæ. Quare hanc definitionē præfaciendā & illustrandā suscepit Paulus in hac Epistola. Porro occasio, scribendi fuisse videtur, q̄ Iudæi sibi beneficiū suæ redēptionis vendicabant propter suā iustitiā ex operibus legis, simulq; volebant Euangelij gratiā non esse propagandā in profanas gentes, & si mulacrorū ac dæmonū cultui deditas: cōtra gētes cōtendebant Iudæos reiectos, quia Christum non recepissent, seque ignoranter peccasse, atque adeo vtrique iactabant suā iustitiā. Quare primū omniū Paulus omnē humanā iustitiā, oēs humanas vires, omnia merita damnat ex se ipsis, nisi ad Christū referantur, docetq; planè oēs homines, obnoxios fuisse peccato, gratisq; per Christū donari nobis remissionē peccatorū, vt qui ei credat, & eidē per obedientem dilectionem adhæreat, saluus fiat. Hic scopus est huius Epistolæ, in quem referuntur quæcunque de lege, gratia, peccato, iustitia, &c. adducit.

In hac igitur Epistola primo cōmendat officiū suū. Secundo & Iudæos & gentiles damnat, peccatores & infirmos ostendens, vt salutē omnes à Christo petant. Tertio fide viuā in Christū, salutē dari docet. Addit autē quomodo fides operibus ornanda sit, & quo cultu Deus colendus. Interim disputans, quid à nobis, quid à deo, habeamus. Nā ab Adā & à carne peccatū, seruitus & mors sunt. A spiritu Dei sanctificatio, libertas, vita & securitas. Securitatem autem prædestinatione munit. In quibus omnibus gloriam Dei prædicari videbis, quam & per nos sanctificari precemur.

Fateri autē cogimur, nō deesse huic Epistolæ nodos quosdā de quibus Petrus asserit esse in epistolis Pauli nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti & parū firmi deprauant, in suā ipsorū pernitiē. Atq; hoc nomine Epistola hæc apud plerisque neglecta fuit, & in situ iacuit quostamen ea obscuritas attētiore facere debebat, quæ diuino cōsilio sacris nōnunquam literis adhibetur, quòd magis nobis cōmēdēt. Ita & Christus parabolis & ænigmatibus vsus est, vt ignauis & hypocritis veritas obregeretur, studiosis autē & simplicibus manifesta fieret mysteria regni. Sunt & alia quæ difficultatē vidētur inuehere, nēpe hebraismi, hyperbata, anantapodata, personarū mutatiōes. Verū illa omnia superabilia sunt studio & diligētia tantum afferas animum simplicē dantem Deo gloriam suam, & inuenies Paulū agere per omnia fidelē Christi ministrum, inque vtilitatem domini sui omnia vertere cupientem.

EPISTOLAE

AD ROMANOS.

CAPVT. I.

Paulus seruus Iesu Christi &c.

HI S verbis sanctam prae-
mittit salutem quae
nouem complectitur. No-
mē suum primo loco po-
nit. Secundo se dicit ser-
uū esse Iesu Christi. Ter-
tio vocatum Apostolū.

Quarto segregatum in Euangelium Dei.
Quinto Deum ante promississe Euangelium
per prophetas in scripturis. Sexto filiū Dei
incarnatum ex semine Dauid. Septimo Do-
minum nostrum Iesum Christum declaratū
filium Dei potestate, spiritu sancto, & resur-
rectione à mortuis. Octauo se accepisse gra-
tiam & munus Apostolicum ad inducendā
obedientiam fidei in gentibus. Nonō saluta-
tionem complet.

Paulus &c.

Solenne est Prophetis & apostolis officium
suum comendare, ne ambitiosi, sed man-
dato dominico obtēperantes docere vi-
deantur, & testetur omnibus se domini nō
suam doctrinam afferre.

De nomine Pauli multi multa adferūt &c
Sunt qui existiment Apostolum prius voca-
tum Saulum, Pauli verò cognomen ceu tro-
phæum v'surpasse à Sergio Paulo proconfu-
le, quē Christo lucrificet. Alijs placet in Iu-
daismo dictum Saulum, mutata religione, si-
mul & nomen mutasse. Propior autem ve-
ro est illorum opinio, qui Paulo geminum
fuisse nomen volunt, id quod nō infrequēs
est in scripturis. Paulum autem se vbiq; no-
minat, non Saulum, quia Pauli nomen Ro-
manis gratius erat, apud quos insignes qui-
dam Pauli erant. Paulus autem Græcis quie-
rū, Latinis pusillum significat, quorū vtrūq;
Apostolo conuenit. Nomen autem suū præ-
ponit, vt ostendat se nō fugere lucem, id quod
veritatis proprium est.

Seruus &c.

Matth. 2 **E**X his seruis est Paulus, quos misit homo
Rex facturū nuptias filio suo, vt inuita-
rent multos.

Apostoli quantum ad ministerium serui,
quantum autem ad mysteriorum agnitionē
amici dicuntur.

Seruus se dicit non ministrū, plus enim
est seruus quā minister. Seruus quippe ad-
dictus est, minister non item.

*1. Cor. 9
1. Cor. 11*

Non solum se seruū appellauit, sed ve-
rē seruū exhibuit. Omnibus omnia factus
sum &c. Item: Cū essem liber omnium me
seruū feci &c. Item: Quis infirmatur & e-
go non infirmor? &c. Hoc loco statim disce
principatum ecclesiasticum esse ministeriū.
Qui maior est vestrum, sit minister.

Matth. 20

Deinde innuit hic Paulus non suum se
negotium agere, sed eius cuius seruus est,
id quod proprium est seruorum. Seruum
enim vocare solemus, qui non sui, sed om-
nino alterius est, qui non sibi viuit, non si-
bi operatur, sed nec sibi generat, sed do-
mino, quae omnia in Paulo vides. Hinc dis-
cant, qui se seruos seruorum Dei nominant
quid ad seruū requiratur &c.

Iesu Christi &c.

Non simpliciter seruū se dicit, alioqui
nihil magnū esset, sed Iesu Christi ser-
uū. Iesum opponit regibus & imperatori-
bus, quibus ceteri mortalium addicti erant.
Plausibilius autem est Christi Iesu nomen
quā imperatoris.

Iesus enim saluator, Christus vnctus dici-
tur. Vtrumque soli Domino nostro conue-
nit. Hoc itaque verbo attentos reddit audi-
tores.

Præterea Christum opponit Moyfi, vt
pote Euangelij annunciatorem, non onerū
legis moſaycæ.

Ad hæc quamuis & alij Apostoli serui
fuerunt Iesu Christi, hic tamē ex speciali ra-
tione seruū se dicit Christi. Seruus enim
dicitur, qui in bello (cum iure possit occi-
di) pro sola victoris voluntate reseruatur, &
proinde proprius est eius, à quo vita dona-
tus est. Sic Paulus in bello captus, quando
scilicet spirans minarum & cedis in Christi
discipulos, cum iure potuisset cum Christus
in

in æternam mortem fulminare, mirāda gra-
tia vitæ eum reseruauit, vt viuens seruiret,
cum funditus occidi potuisset. Merito igitur
dicit: Gratia Dei sum, id quod sum. Me-
rito quæ hoc agnoscens, seruū se Christi
quasi gloriabundus profitetur. Gloriantur
alij se regum & principum seruos esse, Pau-
lus Christi se seruū gloriatur. Quo verbo
simul omnes nos allicit, vt quilibet pro vi-
bus studeat, eiusdē Christi seruus fieri. Nā
& nos eodem modo cum inimici essemus,
vitæ seruati sumus, vt seruiamus. Empti e-
stis pretio magno &c. Hæc seruitus omnem
superat libertatem. Quid enim maius quā
seruū esse Iesu Christi? Ne quis autem de-
speret, se hoc consequi posse, Paulus exem-
plo sit, ac spem præbeat. Idem (inquit) mise-
ricordiam consecutus sum, vt in me primo
ostenderet Christus omnem patientiam, ad
informationem eorū, qui credituri sunt &c.

Vocatus Apostolus.

Apostoli nomine scriptura intelligit eū,
qui ore negotium agit, quod in manda-
tis accepit, & ore aliquid nuntiat, non tabel-
lionem, sed legatum, Latine Oratores voca-
mus. Apostolus verecundum nomen est, si-
mul & augustum & venerabile, insignem si-
mul præ se ferens humilitatē: humilitas est,
quod missus est, officium, seruitutē, obe-
dientiamque protestatus.

Quantum nostra ætate Apostolatus, E-
piscopatus &c. dignitatis tantū & ditionis
vocabula apud quosdam esse cœperunt.

Vocatum se dicit Apostolum ad differē-
tiam aliorum, qui & ipsi vocati sunt, sed nō
ad Apostolicum munus.

Act. 9. Vocatus autē fuit, quando audiuit a Do-
mino: Vade ingredi in ciuitatem, & dice-
tur tibi, quid te oporteat facere &c. *Act. 13.* Vas
electionis mihi est iste &c. *Act. 13.* Segregate mi-
hi Barnabam & Saulum &c.

Gala. 1. Obserua quod non tantum hic se Apo-
stolū dicit, sed & in alijs epistolis, imò nus-
quam non officium suum commendat. No-
tum, inquit, vobis facio Euangelium meum,
quia non secundum hominem &c. Item: Ni-
hil minus feci ab his qui sunt supra modum
Apostoli: Signa Apostolatus mei vos &c.

1. Cor. 12. Item: Non sum liber? non sum Apostolus?
&c. Item: Non indigemus literis commē-
datiis quemadmodū alij: Vos estis epistola
nostra &c. Nihil horū de alijs Apostolis le-
gimus. Nā præter Petrum Apostolum, nul-
lus saltem in capite mentionem fecit nomi-

nis sui. Nec mirum, quia ceteri oēs sic erant
Apostoli, vt defensione non egerent Apo-
stolatus sui, vt qui ab ipso Domino inter ho-
mines commorante electi erant ac vocati.
Paulus autem nō sic vocatus imò nec dum
cum Apostolis erat, quando Spiritum san-
ctum acceperunt. Hoc scientes, emuli ac ini-
mici veritatis, authoritati eius detrahebant,
ad subuersionem doctrinæ Euangelicæ.

Hinc motus fuit toties officium suum com-
mendare. Deinde Apostolum se dicit, ne-
quis velut dignitatis nomine motus, in ipsū
fidat aut gloriatur. sed per officii nomen, in
amorem mittentis mox rapiatur, à quo ma-
iestas & sublimitas missi ac serui concipia-
tur, vt reuerenter excipiat. Præterea Apo-
stolum se nominat, vt ex cōparatione prio-
ris vite, manifestior appareat dei gratia: Qui
fui (inquit) blasphemus &c. nunc autem mi-
sericordiam consecutus sum &c. Demum
officij sui titulū iactat, vt sciremus, nihil ho-
mini agendum aut docendum in Ecclesia,
nisi quod ex officio debet, hoc est, quod tra-
didit ac demādauit Dominus, quemadmo-
dum alibi dicit: Humana prædico andiūna?
quasi dicat, certè diuina. Nō sicut serui qui
sua docent, de quibus dicitur: Visionem cor-
dis sui loquuntur, non de ore Domini &c.
Vocatum autem se dicit Apostolum, vt si-
gnificet se non ambitione, aut suo consi-
lio venisse, sed vocatum. Simulque docens
cuique vocationem expectandam esse, nec
ambiendam docendi provinciam, sed expe-
ctandam cuique superioris authoritatē. No-
tat item pseudoapostolos, qui malis artibus
affectabant docendi munus. Nō mittebam
(inquit) eos, & ipsi currebant &c.

Segregatus in Euangelium Dei.

EST in Apostolis ordo, sicut & in seruis
multi serui sunt, qui non Apostoli: ita
multi Apostoli, qui non segregati. Paulus
autem plus alijs laborauit, & singulari voca-
tione electus, idque insigni miraculo. Alii
ante resurrectionem, Paulus post resurre-
ctionem.

Quod dicit se segregatum, emphasim ha-
bet, Primo enim deprecatur inconstantia
crimen, quod à Moſayca lege desciscere vi-
deatur. Deinde alludit ad factionem suam,
quam sequebatur in Iudaismo. Prius erat
Pharisæus hoc est separatus ab alijs. Nunc
autem longe excellentius separatus, à Moy-
se ad Christum, à litera ad spiritum, à lege
illa veteri, ad gratiam.

In

In Euangelium Dei.

IVxta tropum, hoc est, ad annuncian- dum Euangelium. Opponit se doctoribus legis Mosayce: hic obseruandum quid intersit inter Euangelium, & legem Mosaycam. Primo enim Lex Mosayca immensa illa præce- prorum mole erat importabilis, cõtra Euã- gelium facili præcepto charitatis concludi- tur. Secundo Lex Mosayca umbra erat fu- turorum, contra Euangelium ipsam habet rerũ promissarum exhibitionẽ. Tertio Lex Mosayca vni tãtum genti tributa fuerat, cõ- trà Euangelium toti orbi ac perinde Romã- nis: vnde recte se in Euangelium non in legẽ propagandam delegatum denũciat, vt ipsi- statim Epistolæ primis verbis Romanis futu- rã felicitatis spem faceret.

Quod ante promiserat, &c.

Quasi paræthesis vice hic admiscet Euã- gelij descriptionem. Et primo q̄ nõ sit res noua, quo nomine vel potissimum male audiebat in exordio, tã apud Iudæos quã gentes, id quod ex actis Apostolicis claret. Acto. 16. 17. 21. &c. Docet igitur Paulus Euã- gelium non esse commẽtitiã hominis præ- dicationem, quod admodum valet ad au- thoritatẽ Euangelij stabilẽdam. Hinc Chri- stus: Scrutamini scripturas &c.

Per prophetas suos.

Testes adducit, ad maiorem confirmatio- nem. Quod autem bonum illud nuntiũ per Prophetas prædictum sit, notum est le- genti scripturas. Sic enim Dauid: Dominus dabit verbum Euãgelizantibus virtute mul- ta. Et Isaias: De Sion exibit Lex, & verbum Domini de Hierusalem &c. Et rursus: Pro- pter hoc sciet populus meus nomẽ meum, quia qui loquebar ecce adsum. Quã pulchrẽ super montes pedes &c. Et Hieremias: Ecce dies veniunt, & feriã fœdus nouum &c.

In scripturis.

Hic vides scripturas sanctas in Christum tẽdere, & Prophetias esse reuelationes de Christo, atque aded Euangelium confor- me esse scripturæ. Proinde Christus nihil fe- rẽ de se loquebatur, quod non scripturæ te- stimoniis probaret.

Obserua Christum è scripturis disci. Scri- pturæ igitur sacræ docendæ sunt.

Sanctis.

Sanctas vocat, tum quoddã speciali quadã spiritus sancti impulsione atq; instinctu editæ fuerint: tũ q̄ in illis diuina, mysteria

Deo ipso propalante luceant.

De filio suo.

Euangelij descriptionem ponit. Euange- lium enim sermo est non qualiscũque, sed consolatorius, annuntians res prosperas & bene se habentes. Nempe filium Dei pro nobis incarnatum, mortuum, resurrexisse, ac demum super omnia cõstitutum, nosque per eum remissionem peccatorũ, pœnarum interitum & damnationis, iustitiam, sancti- ficationem, adoptionem filiorum, reditũ ad celos & æternam beatitudinẽ consequutos si eidem per fidem & charitatem adhæseri- mus. Hæc qui non annunciat, non prædi- cat Euangelium, quantumcunque se iactet, nihil prædicare quã Euangelium.

Qui factus est ei &c.

Euangelium nobis bifariam Christũ pro- ponit, genitum scilicet secundũ carnem & glorificatum resurrectione, hoc est filiũ Dei & verum hominem. Vtrunque ad Euã- gelium pertinet, humanitas Christi, in qua pro peccatis nostris datus est, factus pecca- tum, à Deo percussus & humiliatus, osten- dit expiationem seu satisfactionem, Glori- ficatio autem eius seu diuinitas ostentat spẽ hereditatis, quam cum Christo credẽtes & eum diligentes communiter accepturi sunt. Breuiter, Euangelium nedũ ostendit Chri- stum hominem & Deum, sed nobis natum & datũ modo in illo dilectione maneamus. Si noster est Christus, nostra sunt & omnia. Quæ habet. Qui enim filium dedit, quomo- do non omnia daret? Quid autem benorum non habet Christus? Si vitam eius intuearis inuenies summam iustitiam, innocentiam, sanctitatem. Si passionem, inuenies summã obedientiam, summumque meritum. Si re- surrectionem, inuenies summam victoriã, gloriã & exaltationẽ: si diuinitatẽ eius confi- deras iam fontẽ vides omnis boni. Omnia hæc bona nobis per Euangelium nunciãtur: nempe, victoria aduersus mundum, carnẽ, at- que Diabolum, atque aded aduersus pecca- ti & inferni iniuriam. Hinc Paulus: Vt scia- tis quæ sit spes vocationis vestræ & quã opu- lenta gloria hereditatis, &c. Euãgelij primo Christũ vt hominẽ pponit, deinde vt Deũ.

Quod homo sit Christus, satis probatur ex eo, quod natus ex semine Dauid.

Imo humanitatis eius infirmitas omnibus apparuit, præsertim in passione. Diuinitas autem eius non sic omnibus nota erat, ideo subdit.

Qui

Qui declaratus fuit filius Dei, &c.

Vulgata editio habet, qui prædestinatus est &c. Quo verbo mirum quã se tor- quent doctores, cum prædestinatio non vi- deatur competere in filium Dei. Prædesti- natio enim eius est, qui nondum est. Filius autem Dei semper fuit, vnde Origenes cen- set destinatus legendum esse non prædesti- natus. Idem sentit Hieronymus, enarrãs pri- mum caput Epistolæ ad Ephesios. Atqui si hoc nos offendit, quod prædestinati ob ad- ditam antecessoris præpositionem refera- tur ad aliquid, quod nondum sit, idem scru- pulus manet in verbo simplici. Cũ enim de- stinare sit certum aliquid in animo præfige- re, nimirum ipsa verbi natura rei futurã si- gnificationem habet, quemadmodum time- re &c. Nihil enim horum fit, nisi ad aliquid futurum referatur. Præterea siue destinatus siue prædestinatus legas, non cohæret ei, q̄ sequitur per spiritum sanctificationis, & ex resurrectione mortuorum. Quid enim hæc ad illam destinationem? Sed quid opus mul- tis, cum ipsa Pauli verba nunc nodum expli- cent. Nam ipsa Græca vox *ὁρίσειν* non solum significat definire ac decernere, verum cer- to pronunciare ac promulgare, quod decre- ueris: Proinde si pro prædestinatus legas de- claratus, demonstratus, definitus, ac certo p- nunciatus, tota vndique sententia adamũ- sim quadrabit: hominem fuisse Christũ eui- dens est argumentum, quod natus est ex se- mine Dauid. Id ipsis comprobatur est sen- sibus. Quem igitur constabat esse hominẽ, is declaratus est filius Dei, sed quibus argu- mentis?

In virtute &c.

Virtus interdum pro fortitudine siue po- tentia ponitur, vt: Domine virtus salu- tis mee, hoc est, fortitudo mea. Sic hic in vir- tute, id est, per potentiam vel potestatẽ. Pri- mum diuinitatis Christi testimoniũ est, po- tentia miraculorum: Opera quæ facio testi- monium perhibent de me. Et Nicodemus: Nemo potest hæc signa facere que tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

Secundum spiritum sanctificationis, &c.

Hoc est spiritum sanctificantem. Aliud testimonium diuinitatis Christi. Super quem videris spiritum descendentem, ipse est qui baptizat spiritu sancto. Requiescet super me spiritus Domini &c. Cum venerit paracletus, ille testimonium perhibebit de me &c.

Ex resurrectione mortuorum &c.

Sunt qui hoc referunt ad eos, quorũ cor- pora cum Christo surrexerunt, vt Mat. 27. thæus refert. Verum cum Paulus obiter voluerit asserere diuinitatem & virtutẽ Chri- sti, magis videbat ipsius adducere resurre- ctionem, quã aliorum: & sicut ipsius pro- posuit natiuitatem, per quam declarauit ho- minem: ita & eiusdem proponeret resurre- ctionem, per quam declaratus fuerit filius Dei. Locus igitur hic aut accipiendus est de tota resurrectione, quæ in Christo cepit, & in mēbris suis perficitur, vt Christus decla- ratus sit filius Dei, per hoc quod sua resurre- ctione, nostrã causa est resurrectionis, quæ ob id dicitur, resurrectio mortuorum Iesu Christi. Vel potius simplicissimẽ intelligen- dum de sola Christi resurrectione, qua om- nium maximẽ declaratus est filius Dei. Quis enim vnquam propria virtute surrexit? Diui- nã virtutis hoc fuit indicium in Christo. Vn- de ait: Potestatem habeo ponendi animam, &c. Quod autem additur, mortuorum: nõ efficit, vt de aliis mortuis intelligamus, quã de Christo: sed quoniam anceps est resurre- ctionis vocabulum: Resurgit enim & is, qui sedebat aut iacebat. Addidit igitur mortuo- rum, ne quis esset amphibologiæ locus.

Duo igitur hæc verba: resurrectio mortuo- rum, velut periphrasi rem eandem explican- tia, complexim referuntur ad Iesu Christi resurrectionem, vt sit sensus: qui sicuti factus est homo, natus iuxta carnem ex Dauid declaratus est filius Dei, per virtutem mira- culorum, per spiritum sanctificantem, & ex eo, quod resurrexit à mortuis, quod quidẽ solus Dei est. Obserua circa hunc textum, quod de homine dicit: Factus est ex semine Dauid, vt intelligas aliquid accessisse, quod non erat: De diuinitate autem dicit, declara- tus est. Deinde obserua, quod in ipso statim exordio Epistolæ, trinitatem personarum a- pertè explicat. Patrem scilicet Deum, & fi- lium & spiritum sanctificantem. Neque id abs re: Euangelium enim illuc tendit, vt agnoscamus Deum, & eundẽ diligamus: Hęc enim est vita æterna, vt cognoscant te solũ Deum, & quem misisti Iesum Christum. E- cõtra ignorantia Dei omnium malorũ fons & origo est, id quod in primo capite huius Epistolæ patebit.

Per quem accepimus, &c.

Nemo non & boni quidpiam, & etiam mali in se inuenit. Verũ in hoc discer- nuntur

nuntur pij ab impiis, quod impii mala sua excusant vel defendunt, in bonis autem gloriantur. E contra pii mala sua ingenuè & humiliter confitentur, bona autem soli Deo accepta ferunt, id quod hic vides in Paulo: Accepimus, inquit. 1. Cor. 4. Arguit eos, qui se aliis præferebant, Quid habes quod non accepisti &c. Magna gratia est scire se omnia à Deo accepisse, is enim homo semper gratus est, simulque sollicitus ne abutatur donis Dei.

Gratiam & Apostolatam, &c.

Gratiam cum aliis, Apostolatam præ aliis, gratiam ad nostram, apostolatam ad aliorum salutem: vtrunque se fatetur accepisse, sed præmittit gratiam atque misericordiam.

Sine apostolatu saluari potes, non autem sine gratia. Denique quid prodest alios ad salutem adducere, si teipsum negligas. Si linguis hominum &c.

2. Cor. 13. Docemur magis quærere gratiam quam officia, cuius contrarium homines mundani faciunt. Præterea non tantum gloriatur se apostolatam accepisse, sed simul nominat & gratiam, contra superbiam hominum, qui tantum de officiis gloriantur. Cum apostolatus sine gratia, nedum graue & importabile onus sit, sed & periculosum subditis, danabileque ei, qui apostolatam gerit. Quis enim non videt, quam importabile onus sit, si non esset gratia, omnium necessitatibus subuenire, omnibus consulere, omnibus compatiri, omnium defectus in se sentire, quod contra factum est alligare, quod infirmum fouere, quod erroneum reducere &c. Hæc qui attenderet, utique cum Moyse diceret, Cur imposuisti pondus vniuersi populi super me? &c.

Exec. 43

Num. 11.

Quomodo autem bene consultum esse poterit gregi, sub ignauo & indocto pastore? Væ terræ cuius rex puer est, ait Salomon. Multo maius damnum affert Apostolatus sine gratia, ut interim taceam, quod damnabilis est etiam ei qui gestat hoc officium: Sanguinem eius de manu tua requiram.

Exec. 33.

Cæterum ex eo quod Paulus fatetur, se nedum Apostolatam, sed & gratiam accepisse, consolatio est eorum, qui Ecclesiæ præfident, videlicet, quod quos Deus vocat ad officium, ipsis & gratiam largitur, quo officio satisfaciant. Sic Moyse vocato, suam assistentiam pollicetur: Sic Hieremias, sic Ezechiel, sic Isaia prophetaturo labia purgat: Sic Apostolis electis dat, os sapientiam &c.

ne quis desperet sibi adfuturam eius gratiam. Omnia autem hæc per Christum se accepisse memorat, quo nimirum innuit, Christum esse vnicum illud medium, per quod, & propter quem nobis datur, quicquid datur. De plenitudine eius omnes accepimus. Ipse pater amat vos, quia me amatis: Hinc iubet petere in nomine suo.

Ad obedientiam fidei, &c.

Hoc est, ut obediatur fidei. Fatetur se non ad otia dum accepisse apostolatam, sed ut obedientiam erigat fidei: hoc enim apostolorum est officium. Ad hanc autem obedientiam instituendam non opus est armis, nec philosophicis argumentis, sed gladio spiritus, quod est verbum Dei: Fides enim ex auditu. Hunc gladium cum plerique negligant, solaque potestate, vel philosophicis argutiis nitantur non mirum quod pauci sunt qui obediunt fidei. Obserua quod Christiani hominis est non quæque ratione sua velle scrutari, sed simpliciter obedire fidei. Euangelium enim ea tradit, quæ ratione comprehendere non possunt. Contra eos, qui vel rationis iudicio cuncta metiuntur, quemadmodum Sacramentarij illi impostores.

In omnibus gentibus, &c. Luc. 16.

Ex Mosaica solis Iudæis data est. Euangelium autem omnibus gentibus. Parum est, ut sustines mihi fœces Israel: Dedi te in lucem gentium &c. Item: Vniuo ego, impletur gloria Domini omnis terra.

In quibus estis & vos vocati, &c. Num. 14.

Admonet vocationis. Magna gratia est, ad tanta bona vocatum esse: Vocauit nos Deus vocatione sua sancta. Vos estis genus electum &c. ut annuntietis virtutes eius, qui vocauit vos &c. Vocatos autem dicit, non venientes, ut sciant gratiam id esse, non proprii operis aut meriti: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Item: Inuenerunt me qui non quaesierunt me. Præterea hoc verbo Romanorum percussit insolentiam, cum dicit: eos non præ aliis, sed inter alios vocatos. Neque enim ob id, quod rerum potiebantur, plus aliquid præ aliis consequuti sunt. Docemur quod externa illa ut sunt diuitiæ, potentia, nobilitas &c. nihil nos commendat Deo. Non est enim personarum acceptor Deus, sed in omni gente &c.

Omnibus qui sunt Romæ, &c. Act. 10.

Nunc tandem salutationem suam prosequitur.

Dilecti

Dilectis Dei vocatis sanctis, &c.

Præherrimus ordo. Primo dicit, Dilectis Dei. Initium enim salutis nostræ gratuita dilectio Dei. Ipse prior dilexit nos. Dilectionem sequitur vocatio: Quos enim prædestinauit, hos & vocabit: Vocamur autem non quasi iam sancti, sed ut sancti simus & irreprehensibiles.

Gratia vobis, &c.

Consueuerunt mundani homines his qui vobis scribunt bona precari, sed plarumque externa & temporalia. Longè alia bona precatur Paulus, nempe spiritualia, ut ostendat temporalia nihil esse, nisi ad sint spiritualia. Imprecatur autem ferè semper duo hæc: gratiam scilicet & pacem: Nam his potissimum indigemus.

De gratia plura disputat scholastici, &c. Nos paucis explicabimus. Gratia proprie præter in hærentem illam calidus influxam qualitatem, in sancta scriptura frequentissime fauor est seu misericordia qua nobis Deus bene vult, ac gratos habet. In hunc sensum frequentissime usurpatur hoc nomen in scriptura, ut cum Paulus dicit: Iustificati gratia ipsius, id est, ipso gratis misericordie. Item: Sicut vnus delictorum multi mortui sunt sic vnus gratia multi viuificantur. Hinc inuenire gratiam.

Porro quem Deus amat, & gratum habet, fieri non potest, quin & dona sua communitur: Id enim & homines facimus. Si igitur vos cum sitis mali, bona datis filiis, quos amatis, quanto magis pater celestis dabit spiritum bonum: spiritum igitur largitur Deus, per spiritum diffunditur charitas in cordibus nostris, charitas adiunctam habet fidem & spem pro statu isto, atque hæc omnia simul plerumque gratia nomine cæsentur, quia non tam ex nostra dispositione quam ex Dei misericordia donantur, à scholasticis gratia gratum faciens. Præter hæc sunt & alia dona Dei, quæ tam bonis quam malis dantur, qualia sunt sermo scientiæ, gratia sanctorum, interpretatio sermonum, &c. ea vocantur à scholasticis gratia gratis data.

Hoc itaque verbo, primo Romanis optat propitium ac fauentem Deum, quo nihil maius vel excogitari potest. Si Deus fauet, quid deesse poterit? Memento, inquit, nostri domine in beneplacito populi tui, &c. Deinde precatur ipsis & Dei dona, quibus in gratia Dei conferentur, ac in Deum di-

1. Co. 11. gratia gratum faciens. Præter hæc sunt & alia dona Dei, quæ tam bonis quam malis dantur, qualia sunt sermo scientiæ, gratia sanctorum, interpretatio sermonum, &c. ea vocantur à scholasticis gratia gratis data.

Hoc itaque verbo, primo Romanis optat propitium ac fauentem Deum, quo nihil maius vel excogitari potest. Si Deus fauet, quid deesse poterit? Memento, inquit, nostri domine in beneplacito populi tui, &c. Deinde precatur ipsis & Dei dona, quibus in gratia Dei conferentur, ac in Deum di-

Ps. 105

rigatur. Alioqui quid prodesset semel in dei gratia fuisse nisi permanens? In felicissimum est fuisse felicem.

Et pax.

Non abs re hoc annectit. Sæpe enim fit quod in gratia Dei sumus, & tamen corde sumus minus tranquillo, ut pote cum externis malis affligimur, ideo cum gratia optat & pacem. Est autem pax conscientia tranquillitas & gaudium. Hæc est pax Christianorum, de qua sæpius propheta. Sedebit populus in pulchritudine pacis, &c.

Hanc pacem Paulus Romanis optat, quod quantum bonum sit, quis non videt? Nihil enim in vita homini dulce esse potest, si adsit animus alicuius mali sibi conscius. Is enim Deum sibi iratum sentit propter peccatum, iniquitates enim nostræ diuidunt inter nos & Deum, Deo irato quid dulce esse potest? Bene igitur dictum est. Non est pax impiis.

Escontra autem: Beati quorum remissa iniquitates, &c. Qui hanc pacem conscientia sentit, externam pacem feruat, facile negligit iniurias, ut qui scit maiora sibi remissa esse. Vtraque pacem Romanis optat Paulus, quia vtraque necessaria. Prior efficit, ut de Deo bene speres. Posterior, ut & cum externis bonis maneas. Stat enim sententia: Beati mites, quia ipsi possidebunt terram, ubi struces illi & superbi semper litigantes, & se & sua perdunt.

Isa. 59. Isa. 48. Ps. 31.

Sensus igitur huius salutationis est: Opto vobis quæ non solent iis, qui felicitatem suam huius mundi bonis metiuntur, sed opto: ut Deus auctor bonorum omnium, quem iam patrem etiam nostrum appellare possumus, non solum quod ab eo conditi, verum multo magis quod insiti corpori Christi, cooptati sumus in ius filiorum, in dies augeat in vobis suam beneficentiam quæ gratias vos à pristina vitæ commissis assertos ex impiis fecit innocentia, iustitiaque cultores, vestræque concordiam & animi tranquillitatem tueatur, ut inter vos sitis vnanimis, & semel Deo reconciliati caueatis, ne iterandis peccatis rumpatur initum cum illo fœdus.

Obserua circa hunc textum quod Christiani hominis est bona precari omnibus. Benedictionis enim filii sumus, nec decet ut quicquam mali audiat ab eo, qui tanta bona suscepit. Omnis amaritudo, &c. nec nominetur in vobis sicut decet sanctos, &c.

Obserua quæ aut qualia bona amicis aut filiis

Obserua quæ aut qualia bona amicis aut filiis

Obserua quæ aut qualia bona amicis aut filiis

Obserua quæ aut qualia bona amicis aut filiis

Ephes. 4

filiis tuis procurare debeat, nempe gratiam & pacē cū Deo. Nihil maius ipsis thesaurizare potes, quam si Deum propitium eis relinquant, id quod sancti patres summopere curabant.

Obserua quod bene precari aliis, nō frustraneum est. Si inquit fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra. Sin autem, ad vos reuerteretur. Hinc Esau tamen malus lamentis tamen & fletibus à patre extorsit benedictionem.

A Deo

Discernit Apostolus hanc gratiam & pacem ab ea quam mundus dat. Non quo modo mundus dat, ego do vobis. Amicitia enim & pax huius mundi inimicitia est Dei. Deinde pacem & gratiam optat à Deo, ab ipso enim solo quasi à principio non ab illa creatura venit gratia & pax.

Patre, &c.

Non abs re patris nomē adscribit, Deus enim nomen est maiestatis, quo omnis creatura terretur: Qui autē nomē maiestatis, sed magis prouocatur, ut Deū fiducialiter accedat. Siquidem pater is est, qui diligit filium: Accedamus igitur cum fiducia, &c.

Et domino Iesu Christo, &c.

Hunc locum Arriani pro se trahūt, quasi filius minor sit patre, quia pater Deus dicatur, filius dominus: verum isti suo gladio iugulandi sunt. Nam si filius eadem dona scilicet gratiam & pacem donat, quae pater: & eadem facit, quae pater, idem Deus erit cum patre. Non est enim vera operatio Dei & creaturae. Nam alioqui creatura collocaretur in dignitate diuinæ essentiae, vel Deus deprimeretur in creaturarum conditionem. Dicitur tamen de Christo quod sit dominus. Primo ne crucem eius erubescamus, sed quia ipse nobis seruiuit, dignū est ut nos vicissim illi seruiamus, & ut dominū agnoscamus, ut qui pretio sancti sanguinis sui assertos à Diaboli tyrannide sibi nos vendicauit, & ab illius seruitute emancipatos in suum ius ascituit. Secundo dominus dicit ad consolationem nostram, & ut confirmetur fides in ipsum. Si dominus est, regnum habet in quo nos defendat contra Satanam ac mundum. Præterea dominus dicitur Christus ad differētiā regni gratiæ & regni gloriæ. Regnum gratiæ est Christi regnum, ubi ipse propositus est pro propitiatorio & constitutus super omnia, hoc regnum durabit

vsque ad iudicium. Tunc enim Christus tradet regnum Deo & patri, & tunc erit Deus. Cor. 15 omnia in omnibus, id est palam factus & reuelatus, hoc est regnum gloriæ in quo Deus ipse per se, non per humanitatem tractabit, non quod aliud & aliud sit regnū, sed quod aliter & aliter administratur: nūc in fide & enigmate, tūc in specie & reuelatione diuinæ naturæ.

Primum quidem, &c.

Exordium est. In quo ante omnia beneuolentiam captat idque pulcherrimē. Affectum enim suum indicat cum præconio Romanorum. Nec abs re affectū suum ad eos indicat, eo enim non minus opus est quàm officij demandatione. Non est enim Apostolorum agere principes & tyrannos, sed patres potius & amicos. Inuenies igitur in hiis Pauli verbis præcipuas amicorum conditiones & officia. Primum enim amici gratulantur & Deo gratias agunt, in mutua felicitate. Secundo menores sunt amicorum etiam absentium. Tertio orant pro se inuicem. Quarto, presentes esse cupiunt. Quinto, tō muneribus sese liberales declarant: Hæc omnia hic agit Paulus. Similiter in priori ad Thessal, per tria cap. priora.

Primum gratias

ago, &c.

Opere ostendit, quod Timotheum verbo docuit. Obsecro primo omnium fieri obsecrationes, &c. Vide autem quam non agat more nostro. Gratulatur quidem Romanis, sed omnia in Deum refert. Nos soleamus mutuū gratulari, quasi ex nobis essent virtutes nostræ.

Deo meo, &c.

Ita Deum suū vocat, quemadmodū The. 1. 20. Imas: Dominus meus, & Deus meus. Nō quod communis Deus nō sit etiam Romanorum Deus, vel ipsius duntaxat, sed quod se declarat, addictum deo. Mancipi ventris vel diuitiarum non possunt Deum dicere Deum suum, quem pro Deo non colunt.

Maxima nobilitas Christiani hominis, quod eum, qui omnia creauit speciali modo suum Deum nominare audeat: Beata siquidem gens est cuius dominus, deus eorū. Magna item Dei dignatio, qui non confunditur, vocari Deus piorum: Ego sum Deus Abraham, &c.

Per Iesum Christum, &c.

Significanter dictum est per Iesum Christum, quia nihil est gratum Deo, nisi per Iesum

Iesum Christum, per quem omnia reconciliantur, omnesque orationes & gemitus debent offerri Deo. per Christum mediatorē, qui pignus est quo se promisit Deus nobis benedicturum, quo vno placati vult Deus. Vnde Paulus: habentes pontificem, &c. accedamus, &c. Et Petrus. Offerentes Deo spirituales hostias acceptabiles Deo per Christum.

Hebr. 4

Pro omnibus vobis, &c.

Docemur non solum Deo gratias agere pro hiis quæ nobis sed & quæ proximis confert, quicumque tandem sint. Spiritualis homo personarum respectum non habet. Deum laudat in quibuscunq; Dei dona videt, id autem ex toto corde facere magnæ charitatis est, Specialem tamen occasionem habemus gratias agendi pro magnatibus, quales erant Romani. Sicut enim mala superiorum multis obsunt: sic bona eorū multis profunt.

Quia fides vestra

Fides illa non fuit perfecta Euāgelicæ veritatis cognitio. Nam alioqui quid opus erat ad illos scribere, sed erat insignis in deū fiducia à fide & charitate profecta per quā à fastu mundi se auertebat & propter Christum periclitabantur.

Annuntiat in toto mundo.

Id est in magna parte mundi, & ea quæ Romanis suberat. Sic in Luca dicitur censeferi totus orbis, Nam & Augustini temporibus Troglodytis non fuit annūtiatus Christus, ne dum Romanorum fides. Et nostro tempore quædam insulæ ignorantes Christum, repertæ sunt.

Phili. 1.

Quod gratias agit pro fide Romanorum, indicat fidem esse donum Dei: vobis donatum est, non solum ut credatis, &c.

Magna laus Romanorum, quod fides eorum annuntiat, &c. Magnificent alij potentiam, diuitias, victorias, &c.

Testis mihi est Deus &c.

Secundum beneuolentiæ signum, perpetua memoria, qua memor est Romanorū.

Vide quanta sit sollicitudo Pauli & amicitiae ratio. Nam pro ea asserenda, operæ precium visum est ei iurare & Deum in testem vocare.

Obserua hic, qua ratione Christianis permisum sit iurare, nempe in gloriam Dei & proximi utilitatem. Præceptum enim om-

nino non iurandi taxat animam, non maximi facientem Deum, nec timentem sacrosanctum nomen in re prophana contaminari, utpote, vel lucri vel contentionis gratia, de quo Matth. 5.

Attende insuper, quomodo doctori opus sit apud auditores fide. Nam sicut hic iurat eius rei gratia, ita alibi se laudat, alibi excusat. Nihil enim diabolo gratius, & auditori pestilentius, quam fidem & beneuolentiam doctoris esse suspectam. Proinde obrectatrix Maria soror Moyse percussa est lepra. Et terra absorpsit Dathan, &c. Obserua item quod Deus testis est sanctorum. Qui confitebitur me, confitebor eum. Ecce contra testis erit Deus contra impios: Ero testis

Malac. 5.

Num. 12.

Num. 16

Malac. 4

Cui seruiō.

Iram etum exaggerat, quasi dicat. Frustra sit omnis seruitus & labor si mentiar.

In spiritu meo.

Purissimum Dei cultum declarat, habebant Iudæi externum cultum, sed is ob id tantum datus est, ut exercerentur in illo ne in idololatriam ruerent. Verus autem Dei cultus præcipue in spiritu consistit, hoc est interiori homine & anima. Spiritus enim est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.

Ioan. 4.

In Euangelio filii eius.

En Paulus prædicatio Euāgelium dicit se seruire Deo. Cui hoc? quia scriptum à Deo habebat. Dei igitur seruitus nō tantum restringi debet ad laudes illas diuinæ. Verè enim seruit Deo qui in statu suo obseruat quod sibi à Deo mandatum est: ut filius obediens patri, pater instruet filium, subditus obediens, superior iustitiam conseruas, &c. Verum quia in his nemo arbitrat se seruire Deo, idè neglectis præceptis Dei, proprios cultus effingimus, & transgredimur præcepta dei propter adinventiones nostras.

Qui sine intermissione, &c.

Attende quanta in sit Apostolo animi affectio, quamque ardentissima in proximum charitas, ut inter orandum vel eorum reminiscatur & Deo commendet, quos nunquam viderat. Attende iuxta hoc nostram ignauiam, qui ne eorum quidem recordamur qui nobiscum viuunt: tantum abest ut absentium malis ingemiscamus. His autem verbis Paulus excitat desiderium sui, & docet se omnia ex charitate dicturum, ut liberius

Exod. 32. audiatur. Præterea docet pastoris esse pro populo orare. Sic enim & Moyses in monte orat pro populo, & Christus frequenter. Est & alia ratione necessarium precari, ne scilicet concionatores videatur suis viribus magis quàm in Dei dono, velle ædificare Dei domum.

Orans si quomodo, &c.

Sicut invidi videre nequeunt, quos oderrunt (vnde & nomen invidiæ) ita contra amici gaudent mutuis conspectibus, & magna suavitate congregantur. Obserua hic, quod quanquam Paulus mirè cuperet visere Romanos, tamen non proficiscitur Romam nisi vocatus, ideo precatur ut volente Deo contingat prosperum iter veniendi Romam.

In voluntate Dei.

Congregantur & mali, sed non in voluntate Dei, verum contra Deum. Et Baalaan contra populū Dei prosperum iter habuit. Pij verò cōgregantur in voluntate Dei, non carnali amore, Carnales cōuentus sunt in quibus gloria Christi non quæritur etiā maxime spirituales videantur.

Desidero enim videre vos, &c.

AMici liberales sunt & dona mittunt, sed Paulus longe præciosiora dare cupit, spiritualia scilicet qualia sunt doctrina, confirmatio, exhortatio. Docet per epistolam, præfens autem confirmaret. Obserua quales debent esse conuentus Christianorum. Sic alibi docet. Adhortamini vos mutuo, &c.

1. Thes. 5.

Philip. 2.

Obserua item, quod qui illustratur non ita illustratur, ut nullo doctore opus habeant. Sic alibi docet: Quotquot perfecti sumus hoc sentiamus, & si quid aliud nescitis, hoc quoque Deus reuelabit.

Simul consolari, &c.

NE agreferrent quod dixerat, adhuc ipsius opus esse confirmatiōe, mitigat id ipsum. Vult autem & ipse consolationem. Nam sicut doctor cū videt discipulos suos à Christo recedere, dampnum patitur & tristatur, ita fide & profectu suorum exhilaratur. Habes & hic quales esse debent Christianorum conuentus. Ex omnibus his collige qualem deceat magistratum ecclesie esse. Gaudere de incremento fidei, iuandis fidelibus sollicitū esse, iuuare precibus apud Deum, &c.

Nolo autem vos ignorare, &c.

Poterat dicere, si ita desideras videre nos quid obstat, quo minus venias? Ideo nūc

certis argumentis probat nō esse fictum vel vanū, quod supra dixerat se desiderare illos.

Sapientia proposui, &c.

HOc poterant ex Priscilla & Aquilla & alius, qui à Paulo Romam veniebant cognoscere.

Prohibitus sum.

Hic colligi potest, non fortuitum esse aduentum verorum apostolorum. Nam Christus hoc suum opus esse dicit, qui operarios in messem extrudit. Et Apostolis dicit: Ecce ego mitto vos. Nam & in Amos dicitur: Pluet dominus in illa die super vineam civitatem, & super aliā non. Et in Isaia mandat nubibus, ne pluant super vineam ingratam. Ita prohibentur Paulus & Barnabas ire in Bythiniam. E contra autem iubetur Corinthiis loqui, eò quod multum populum ibi habeat. Facit autem hoc Deus vel quod auditores indigni sunt, sicut quando iubet excuti pulverem pedum, vel ut audientes verbi fiant. Obserua autem quod prohibitum se quidem dicit. Verum nullam prohibitionis causam quærit, sed parat nil hæsitans de Dei imperio, nos instructurus ne curiosus quæ Deus gesserit, inquiramus.

Ut fructum aliquem, &c.

NE quis crederet Paulum visendæ vrbis cupiditate, qua & cæteri, duci. Meminerat Christum dixisse: Ego elegi vos ut fructum afferatis. Obserua, quid in Romanis quærat Paulus, nempe non suum commodum, sed fructum. Sciebat pastorem propter oves constitui. Deinde: Non expertus fuerat Romanorum dispositionem, & tamen sperat fructum. Prædicator semper speret fructum, etiamsi non videat. Denique diuitias suas & thesauros arbitratum esse Paulus animarum salutem.

Sicut & in cæteris gentibus.

Lacescit eos ad fidem exemplo aliorum, quasi dicat: Non decet ut vos qui in aliis excellitis, in hoc vno salutis opere inferiores aliis sitis.

Gratis & Barbaris, &c.

debitor sum.

Quasi dicat, Etiam si nullum fructum acciperem, officij tamē mei rationem habere debeo. Constitutus enim sum à Deo doctor gentium, tam Græcarum quam non Græcarum. Ut ne quis putet, me solum patriæ addictum. Nam me omnium ecclesiarum premit sollicitudo. Hac igitur ratione, teneor & Romanos docere. Debitorem

2. Cor. 14. rem se dicit omnium, quia omnium linguas accepit. Linguis omnium animarū loquor: Sapientibus quia accepit sapientiam in mysterio absconditam, insipientibus quia accepit patientiam & longanimitatem. Patientia enim est, ferre simplicium motus. Docet hic, quis sit status sacerdotum, nempe, quod non Domini, sed debitores sunt omnium, sine personarum acceptione. **Gratis** accepistis gratis datæ. Præterea his verbis à se in Deum eos dirigit, quasi dicat: Domini mandatum adimpleo, ipse igitur gratiæ agēda, ipse largitor est, ego verò nihil nisi debitor. Habes & hic, quod nemo excluditur à doctrina Pauli ad eam enim etiam plebei apti sunt, & sapientes ex eadem proficere possunt. Demum cum Paulus debitorem se dicat omnium, propter dona accepta: Partatione & nos debitores sumus omnium. Quis enim est, qui non aliquid accepit, quo proximum iuuare possit?

Ita quod in me promptum est,

& vobis, &c.

Quasi dicat, hoc debitum meæ accedit alacritati, ex necessitate facio, virtutem. In hunc modum præceptis Dei obtemperandum est, non solum seruiliter, sed ex corde & animo.

Non enim erubescō euangelium.

Posset quis dicere, fateor, tibi esse animū inuisendi spem aliquam fructuum, sed remoratur te quod plures, quia in Romana ciuitate dedita spectaculis male audit verbum Dei, & propterea erubescens eo non acceleras. Responder: Non erubescō Euangelium. Modeste quidem dicit, se non erubescere, cum possit maximos triumphos exhibere. His autem verbis primo se ostendit seruum fidelem, cuius hæ sunt conditiones. Primo, Dominum suum in corde agnoscis. Secundo, coram aliis confitetur. Tertio, Dominum suum laudat. Quarto, contemptum eius agere fert. Quinto, nō pudet eum domui suæ, etiam coram aduersariis. Sexto, Domini sui voluntatem implet, nihil curando, an aliis placeat vel nō. Huiusmodi seruū se ostendit Paulus. Deinde his verbis ostendit maximam gloriam Euangelij & dignitatem. Verè enim nō vulgare aliquid sit oportet, quod Paulus tam cōstanter coram quibuscunq; fatetur, propter quod & non dubitat periculis exponere se, & sua omnia. Præterea docet Euangelistæ doctrinam debere & verā & sanctam esse. Qui falsa aut

Fidelis

seruus con-

ditiones.

2. Cor. 1.

1. Thes. 2.

2. Cor. 1.

1. Thes. 2.

2. Cor. 1.

1. Thes. 2.

2. Cor. 1.

1. Thes. 2.

2. Cor. 1.

1. Thes. 2.

2. Cor. 1.

mala docet, is merito erubescit. Taxat autē his verbis primo paganos, qui non erubescunt Iouem dicere Deum, quem historia tradebant, sæpe in animalia bruta propter libidinē mutatum, & erubescabant Christū propter salutem hominis dicere crucifixū, cum in altero horrendum sit dedecus, in altero admiranda pietas. Taxat deinde hæreticos, qui dicunt indignum Deo, ut pro homine pateretur, cum nihil dignius sit creatori, quàm creaturæ curare salutē. Perstringit etiam hoc verbo magistratus ecclesiasticos, qui vel pudore correpti, vel fastu ebrii verbum Dei negligunt, aut terrenis curis plus nimio impliciti, carnis tantum illecebras quærunt, cum de eis dictum sit: Vos estis sal terræ. Quod si sal euauerit, &c. De Math. 5. mum perstringit & omnes eos, qui solo nomine sunt Christiani, Omnes gloriamur de Euangelio, sed si quicquam incommo differendum est, ibi & Euangelium & fides, imò & Deus ipse negligitur. Non attendimus promissionem: Qui confessus fuerit me, &c. Itemque comminationem: Qui erubuerit me coram hominibus, &c.

Virtus enim Dei est, &c.

Clausula hæc bene obseruanda erit. Nam hic ingressum habemus in epistolam totā. Et hic tanquā in limine grauer erratur. Status enim rei tractanda est. Verbo Dei credentes & eidē perveram animi obediētiam adherentes saluos fieri, & hæc est potentia verbi, ut ipsum verbū sit potentia Dei. Hoc igitur verbo primo perstringitur tum philosophia tum lex. Fallax enim doctrina est philosophia, quæ cum polliceatur felicitatem non præstat. Et inefficax est lex, quæ quamuis doceat quid facias, tamen non suppeditat vim ut facias. Imò semper accusat. Conscientia igitur pax, per legem mosaicā non est. Euangelium autem Dei virtus est ad salutem, hoc est, Euangelium est organum, per quod si opere ipso expleatur Deus dat salutem credenti. Idem dicit alibi: Sermo crucis nobis qui saluamur, potentia Dei est, &c. Item. Accepistis non sicut sermonem hominum, sed sicut vere est verbum Dei, qui & efficax est in vobis credentibus. Hac laude quæ amplior queat vlli doctrinæ cōtingere? Per Euangelium Deus præstat salutē, sed quibus?

Omni credenti.

Credenti, inquit, non audienti, non legenti, non circumferenti, sed credenti. *Enang. 2. l. in requi de nimirum via & per dilectionē operati. ut fidem.*

Oo ; Vbi

Vbi primo obserua, quod Euageliū primō omnium requirit fidem, quia promissiones diuinas proponit. Virtutem igitur Euangelij nesciunt, qui tantum ea excerpunt, quæ ad mores instituendos faciunt: promissiones autē & fidem negligunt. Solis credentibus præstat salutem. In Euangelio enim Christus nobis donatur, quem qui habet saluatur. Verum non accipitur Christus in verbo, nisi fide viuā. Deinde colligi potest, quod Euangelium nō tollit potestatem secularē, quia Euangelium tantum respicit ea, quæ salutis sunt. Præterea habes hic quam ob causam Euangelium cōparetur thesauro & margaritæ, pro quibus comparandis omnia vendenda iubet Christus. Nimirum quia salutē præstat, si fide viuā accipiatur. Ad hæc vides hic quā necessarius sit auditus verbi Dei, nam satius foret externa omnia tolli, quā verbum Dei intermissi si alterum horū esset necessarium. Error igitur magistri esse probatur, qui vel à scripturarum lectioe, vel vocali prædicatione auocat, dicentes nos oportere à solo Deo doceri, quasi nesciant Deum operari per media. Postremo vides quantum damnum animabus inferunt, per quos fit vt populus hoc thesauro carere cogatur, quales sunt qui indoctos præficiunt ecclesiis, clamant sanguis Abel contra Cain: multo magis clamabit sanguis tot animarū contra eius modi Vx igitur eis.

Iudeo primum & Græco.

Iudæos quidem præmittit, quia ipsis datæ sunt promissiones, sed tamē similiter indigere dicit dono Euangelij Christi.

Iustitia enim Dei, &c.

Obseruandum hic quid sit Euangelium, quid in summa cōtineat, quis proprius & præcipuus euangelij locus sit. Ita facile intelligi poterit, quomodo à lege, quomodo à propheta differat. Nam euangelium patet aicit iustitiā fidei, quod qui credūt se propter Christū in gratiā recipi, & huic fidei animi dilectionē & operū fructus adiungunt, coram Deo iusti habeantur. Lex aliā quandam iustitiam docet, prophetia morum ciuilitatē tradit. Procul igitur distant ab euangelio.

Obserua igitur hic vulgarem tropū scripturæ, iustitiā Dei dici nō eam, quæ in Deo est, vt quæ in fontes animaduertit (ea enim est iudiciū Dei) sed quæ nos iustificat, & reputat iustos & acceptat, quæ licet in nobis sit, tamen quoniā & initiū & consummatio nē habet à deo merito Dei iustitia vocatur.

Matt. 13.

Psal. 30.

Sic Psalmus: In iustitia tua libera me.

Obserua item duplicē esse iustitiam. Altera enim politica est, quæ præstat opera bona seu ciuilia, & hæc ratio nostra iudicat etiā sufficere coram Deo, quia nō videt aliam iustitiam: nec cultū Dei aliū vllum existimat, quā opera illa ciuilia præstare, non furari, nō occidere, obrepere magistratibus, moderari voluptates, &c. Euangelium autē nō tantum arguit peccata externa, sed etiā immunditiam cordis. Ostēdit humanum cor vacuū esse metu Dei fide & dilectione erga Deum. Ostēdit turpitudinem concupiscentiæ flagrantis in mēbris, itaq; negat nos deū placare posse hypocriti nostrorū operū, & aliam iustitiā atēnam & incognitā mūdo, nobis mōstrat, videlicet iustitiam fidei, hoc est, docet Christū filium Dei pro nobis datum & iustitiā corā Deo esse, credere quod peccata nostra propter Christū nobis condonentur: seu quod propter Christū recipiamur in gratiā, si eadem per verā dilectionē & obedientiam adhareamus. Ea fides est iustitiā corā Deo vel iustitiā Dei. Nulla humana opera extra fidem facta possunt placare Deū, quia sine fide impossibile est placere Deo. Opera nostra nō possunt conscientiam reddere tranquillam nisi ex fide & charitate procedant. Nulla firma cōsolatio mētib; nostris possit esse, nisi in fide per charitatem operante. Hanc fidem Euangelium vbiq; commendat. Qui credit, non iudicatur. Qui credit in me, non morietur.

Isai. 64.

Ioan. 3.

Ioan. 11.

Consilium illud Dei, quod per fidem & verbum crucis id est per euangelium institutū omnes gentes saluandæ sint & ad gloriam adducendæ, valde arcanum fuit & absconditum à seculis. Fuit etiā occultatum Principibus huius mūdi. Hinc Moysi factæ, eph. 11. velata dicitur. Velamen illud est opus p. Cole. 10. per opera externa sine fide & dilectione facta, quæ qualia Iudæi præstabant. Iustificat legi, 2. Co. 3. quod tunc auferunt cum in Christum viuā fide credentes videmus impietatem cordis nostri. Reuelatur igitur hic iustitia Dei in Euangelio: O beatam reuelationem Beatus es Simon Bariona, &c. Hæc est sententia sapientia nostra, scire Iesum: & hunc crucifixum.

Matt. 16

1. Cor. 2.

Ex fide in fidem.

Variè hoc exponunt, Aliqui ex fide veteris testamenti in fidem noui testamenti. Alij ex fide est iustitia in fide, hoc est quæ augetur,

augeat subinde. Sicut enim peccatum nūquam non sollicitat ad peccandum ita spiritus est viuax in cordibus peccatorum, quō assidue perficiuntur. Alii ex fide in fidem, hoc est in omnibus fidelibus vt respondeat suæ antithesi. Reuelatur ita Dei super omnē impietatem, &c. Hoc autem tropo sermonis electorū paucitas in dieatur, qui verbo Dei obediunt. Dispersi enim sunt & per misericordiam Dei hinc inde assumuntur. Alii & melius. Iustitia prouenit ex fide scilicet nostra quasi ex fundamento, quæ tendit in fidem & veritatem Dei etique ianitur. Sunt qui iudicant Deum sibi vel aliis offensum vel beneuolum, si videant se temporali prosperitate florere vel destitui, sicut amici Iob iudicabat. Sed nō ita reuelatur iustitia Dei. Nam alioqui omnes sancti qui perfectiōnem patiuntur iratum haberent Deum. Et Christus crucifixus non fuisset in gratia. E contra omnes prosperè viuentes, essent in gratia. Sunt alij qui sibi ex operibus suis gratiam & amicitiam Dei pollicentur, vt Pharisæi, nō intelligentes illud Isaiæ: Omnes iustitiæ nostræ sicut pannus menstruæ. Hi faciūt quasi nō indigeant misericordia Dei. Sed neque sic reuelatur iustitia Dei, sed ex fide. Iustitia hæc duo includit: Remissionē peccatorum & gratiam Dei. Sensus igitur Pauli est, per fidem in Christum id est per dilectionem operantem accipimus remissionem peccatorum & Dei gratiam.

Obserua quod Paulus non damnat opera bona, quæ vbiq; docet esse necessaria, sed negat per ea sola sine Dei gratia nos mereri remissionem peccatorum. Alioqui si nudis operibus mereremur, iā nō est gratia.

Sicut scriptum est.

Scriba doctus in regno caelorum, ne dum noua sed & vetera profert. Verè autem scriptum dicit fide contingere iustitiā: Omnis enim scriptura testatur nos remissionē peccatorū accipere in nomine Christi. Nec enim est aliud nomen sub caelo, &c. Citat autem testimonium ex Propheta Abacuch, idque valde oportune. Dixit enim iustitiam Dei reuelari, non ex presenti aduersitate aut prosperitate, neque ex nudis operibus tantum sed ex fide nimirū viuā & per dilectionem operanti. Hoc autem aperte etiam dicit Abacuch: Conquereretur iuxta iudiciū carnis de prosperitate impiorum, quasi iusti essent derelicti & non accepti Deo, sed cum staret super custodiam suam id est, cum

Act. 10.

Act. 4.

esset in cōtemplatione, reuelatum est ei per visionem ex quo iustitiam Dei cognoscere deberet & præceptum accepit, vt tanquam rem memorabilem & ad omnes pertinentem in buxo scriberet. Sic enim ait Propheta: Qui adhuc visus procul, & apparebit in finem & non mentietur, &c. subdit: Iustus autem ex fide victurus est, quasi dicat, non putes mihi illum gratum; qui hic prosperè agit, sed qui per fidem dilectione feruētē in me fertur: Mox etiam reuertitur superbia eorum, qui in suis operibus tantum confidunt, subdit enim: Sicut vinum decipit, &c. Confidentia in bonis operibus & prosperitas temporalis, superbos reddidit, neq; recta iudicare sinit, sed inebriat & decipit, de quo vino & Isaias: Absorpti sunt à vino, &c. Hanc etiam auctoritatem signanter contra Romanos adducit, qui gloriabantur de operibus.

1. Tim. 5.

Iustus.

Septuaginta addunt meū, hoc est, quem ego iustifico & qui coram me iustus est. Notat etiam hic duplicem iustitiam.

Viuet.

Psa. 44.

Impij non viuunt. Viuens mortua est: Et dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Viuet autem in futuro dicit, ostēdens quod iustia in hoc seculo contempri viuat & computetur cum mortuis, crucifixi scilicet huic mundo: propter te mortificamur tota die. Et in Ezechiele dicitur ossa mortua. Viuit pij etiam nunc, sed nondum apparet. Cum autem Christus apparuerit vita eorum, tūc & ipsi apparebūt in gloria. Habes hic quod fides ad opera confert, sicut vita ad alimentum. Fieri potest vt viuat aliquis & alimentum non capiat, sed non inuenias vllum qui cibum capiat & non viuat. Nihil igitur mirum, si iustificatio & vita nonnunquam fidei & non operibus tribuatur in scriptura. Non quod exclusa velit opera, sed quod fides sit fundamentum.

Ezec. 37.

Ex fide.

Hoc est, si vel velit viuere, credat: alioqui non viuat. Sic Paulus: Ex fide, viuō filij Dei, &c. Signanter autem dicit ex fide, non ex opinione, vel scientia, nam illa tria gradibus inrer se distant. Opinio ambigua est, nec firmiter assentit, sed nunc hoc nunc illud sentit, & dicitur fides simulata. Scientia certior est & habet certa argumenta quibus contra dici nequeat, sicut dum ex

Galat. 2.

1. Tim. 5.

creatura cognoscimus creatorem. Hanc apostolus hic veritatem nominat, alij fide historiam vocant, Et hæc per se inefficax est, & inflat. Fides autem gesta & efficax innititur verbo Dei & veritati ipsi, quæ falli nequit. Hæc ad Hebræos distribuitur, & per exempla eius effectus monstratur. Nihil enim ibi aliud vult Paulus, quam quod iusti per fidem viam vitam adepti sint & conseruatint.

Reuelatur enim, &c.

Quiardum causam causam coram iudice agit, non tantum ipsam causam proponit, sed adducit quicquid ad ipsam confirmandam facere videtur, refellit etiam quicquid ab aduersariis obicitur. Sic Paulus ardua causam in hac epistola agit. In quo scilicet consistat iustitia. Ac supra ipsam causam simpliciter proposuit, nepe quod iustus ex fide viuat. Hic est status totius epistolæ. Hæc autem propositionem nunc consequenter confirmat ac probat, aduersariosque confutat. Secundo obserua quod mos scripture est, ut vniuersalem propositionem quo magis infideat animis bifariam exprimat, nepe per affirmatiuam & negatiuam. Sic David affirmans omnes nos peccatores. Primo ponit affirmatiuam: Omnes inutiles facti sunt.

Psal. 13. Deinde subiicit negatiuam: Non est qui faciat bonum, &c. Sic Christus. Qui credit in filium Dei non iudicatur, Qui non credit iudicatus est. Sic: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Qui vero non crediderit, &c. Sic hic primo dixit Reuelatur iustitia Dei incredentes. Nunc reuelatur ira Dei, &c. Vbi autem hæc occurrunt nemo loquacitatem putet, sed vehementiam, ut eo magis infideant animo. In humanis literis tautologia vitium est, sed spiritus sanctus hoc non curat dummodo nobis verbum suum inculcet.

Obserua item quod non sine causa Paulus à peccato exorditur. Cum enim declarare velit non esse iustitiam nisi Christi fidem viuam, omnibusque Christum nunciatum esse, necesse habuit prius omnes peccati arguere. Sic igitur orditur: Euangelio patefit iustitia Dei, quia Euangelio patefit omnium hominum iniustitia.

Ira Dei.

Sensus est. Omnes impij & iniusti per verbum Dei denunciantur Deum habere iratum. Iram Dei opponit iustitiæ Dei, idque aptissimè, vtrunque enim Euangelium do-

cet quibus scilicet Deus propitijs, quibus ne iratus sit. Ad Euangelium prædicatores pertinet vtrunque prædicare, tam gratiam Dei quam iram. Huic in scriptura fere semper hæc duo coniunguntur: Iudicium & Iustitia. Sic Isaias. Magnificatus est Dominus & impleuit Sion, iudicio & iustitia. Item: Custodite iudicium & iustitiam. Sic ad Hieremiam dicit: Constitui te vt euellās, &c. & plantas. Primo autem ponit iustitiam, quia Christus venit animas saluare. Postremo autem iram in incredulos & contemptores. A melioribus enim exorsus, subinfert deinceps quæ possunt inferre formidinem. Nouerat enim multos hominum formidine ad virtutem induci. Sic nanque & Christus, post prædicatum regnum caeleste, etiam iram comminatur, & Prophetæ bonis propositis & mala prænunciant, quia illa Dei præcedente sententia, hæc nostra negligentia præueniunt. Porro cum iram Dei audis, ne cogita passio nem illam vitiosam in Deo esse. Ira enim & indignatio plerunque pro vindicta & multa ponitur, quæ Deus iusto iudicio infligit. Reuelatur itaque ira Dei super peccatores, non quod ira Deo accidat, sed quod effectus iræ sentiant. Sic Psalmus: Tunc loquetur ad eos in ira sua, &c. Et Ignis accensus est in furore meo, &c.

De celo.

Ne quis leue quid estimet iram Dei, addit de celo. Punit quippe & Deus per creaturas. Si non audieritis me, &c. sed leuis hæc ira est respectu futuræ, tunc quia plerique eam effugiunt, de quibus Psalmus: In labore hominum non sunt, &c. tum quia non videtur ira Dei sed creaturæ. Ideo dicit ira de celo, id est, grauis manifesta & generalis, quam nemo potest effugere, sicut à fulmine nemo potest effugere quod supernè descendit. Vide autem quantum amplificet iram Dei, Sic & Psalmus: Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Potestas humanæ iræ, cum corpus acceperit, amplius non habet quid faciat. Deus autem & hic, & in gehenna punire potest. Vt interim taceam, quod nonnullis quibus plus irascitur parcere videtur, vt prospere tur peccator in via sua & maiora recipiat in nouissimo.

Super omnem impietatem.

Pietas in scripturis est cultus Dei. Honorat autem Deum qui credit, fidit, amat, timet, laudat, sciens oia sua si ex seipsis considerentur

deretur ad spiritualem iustitiam nihil esse, in solo autem Deo salutem omnem sitam. Hæc pietas vita est cum Deo, quæ potissimum in tribus sita est, vt in Deum credam eundem amemus & in ipso speremus. Eodem impietas proprie significat peccatum quo impij Deum colere dedignatur, hoc est deo non credunt, eundem non amant & in ipso non sperant. Hi alio nomine sæpe contemptores vocantur, qui scilicet tunc de verbo, tunc de opere dei adeo nihil sentiunt, vt nemo hominum de aliqua re adeo nihil sentire possit.

Psa. 146

Ephe. 4.

Et iniustitiam.

Hoc est aduersus omnes homines impios & iniustos. Inter impietatem & iniustitiam hoc interest, quod inter fidem & opera. Nam sicut fides erga Deum, ita impietas contra Deum, Et sicut opera sunt erga proximum, ita & iniustitia contra proximum. Impietas est quicquid contra Deum fit, iniustitia quicquid contra proximum. Docemur hic primo non paruipendere peccata quæcunque tandem sint, vt quæ iram Dei merentur. Deinde non tantum à Deo damnari externa illa peccata & crassa, sed etiam interna cordis. Præterea omnibus nobis necessariam regenerationem. Nascimur enim omnes impij, & consequenter damnati nisi regeneremur per Christum. Quod autem impietatem primo loco ponit, non tantum significat grauiora esse quæ in Deum committuntur, tametsi interna sint, sed etiam impietatem, fontem & caput omnium vitiorum esse, sicut rursus fons & caput omnium bonorum est pietas.

Qui veritatem Dei, &c.

Veritatem iniustitia detinere, est habere fidem historicam & otiosam quandam Dei notitiam absque pio affectu. Et hoc est defodere talentum vnicum à Deo concrediditum. Talento enim scientiæ veritatis scenerandum erat talentum aliud sanctæ vitæ, vt coleretur Deus sicut oportet. Ex hoc potest loco apostolus potissimum contra philosophos & sapientes huius mundi pugnare, quauis sub illis & alij comprehendantur quibus vel minima Dei notitia contigit.

Quia quod notum est Dei.

Status huius epistolæ est, vt supradiximus, quod remissionem peccatorum non tam ex meritis, quæ ex gratia accepimus. Hæc propositionem primo sic probat: Omnes qui impij in corde sunt, & iniusti in opere & eum hac scientia peccat, nihil nisi iram merentur.

Oes autem vos Iudæi, & gentes tales estis, nihil igitur aliud meruistis quæ iram. Minorè probat per Rhetoricam distributionem, quæ partitur propositionem in membra. Accusantur enim & gentes & Iudæi: hæc membra ordine tractat. Et primo de gentibus, quod cognouerunt Deum & tamen nihilominus fuerunt impij & iniusti. Quod notum est Dei, quasi dicat, quamuis legem non habuerunt scriptam, tamen legem naturæ habuerunt, & creaturas ipsas è quibus satis discere potuerunt, quod vnus Deus esset, sed hæc cognitio illis tantum ad curiositatem & superbiam profuit, nihilominus mali remanserunt.

Obserua quod dicit signanter, quo verbo duo innuit. Primo quod Deus in se & essentia sua incognitus est: Deum nemo vidit vnquam. Lucem habitat inaccessibile. Hinc seraphin alis suis tegunt faciem Dei. Secundo quod enim aliquo modo seipsum manifestat, vt per verbum suum & opera sua.

Manifestum est in illis.

Vel apud illos. Hoc est, quicquid scire de Deo conuenit manifestatum est, hoc est potentia eius, sapientia, bonitate. Si hoc de Prophetis dicitur, quanto magis de nobis, de quibus dicitur: Pater manifestauit nomen suum hominibus. Et iterum: Qui videt me, videt & patrem meum. Hæc est dignitas Christianorum, cognoscere quæ Dei sunt: Beati sumus o Israel, quia quæ Deo placent manifesta sunt nobis. Item vos dixi amicos, &c.

Obserua autem quod dicit, quod notum est Dei, hoc est, quod de eo scire conuenit. Non enim nostrum est mysteria eius curiosius inuestigare, ne vt scrutatores maiestatis opprimamur à gloria, sed magis adoranda sunt, quam excutienda contra curiosos.

Deus enim illis manifestauit.

Habes hic quod etiam si quæ vera philosophi dixerunt à Deo sunt, non igitur abicienda sed cautè excerpenda, ne simul & zizania decerpas. Deinde habes quod dupliciter cognoscitur Deus. Primo per intellectum solum, quemadmodum impij cognoscunt. Secundo per affectum etiam & degustationem, de quo Psalmus: Gustate & videte, &c. Hæc est cognitio ouium, quæ pastoris vocem agnoscit, & quorum pectoribus diuina mysteria seminavit Deus, qui ob id theodidacti dicuntur.

Inuisibilia enim Dei, &c.

Inuisibilia Dei intellige, vt ipse exponit, potentia eius & diuinitas. indicat item

quomodo Deus se manifestet: Per ea inquit quae facta sunt. Creavit enim illa; & ante oculos nostros posuit; ut videretur; & agnoscendi dedit, eternum & incomparabilem esse illum; qui haec condidit.

Commendatur autem hic contemplatio diuinitatis a rebus visibilibus, quam negligentibus arguit Isaias: Opus inquit Domini, non respicitis. Propterea captiuus datus est populus meus. Vnde Psalmus admirans ait: Caeli enarrant gloriam Dei. Et: Eleuata est magnificentia tua super caelos. Totus itaque mundus est tanquam liber in quo diuinam potentiam, sapientiam & bonitatem cognoscas. Potentiam, nam nemo alius tanta facere possit. Sapientiam, quia omnia mirae varietate disposita sunt. Et non inuenies in toto vna re, per omnia alteri similem Bonitatem quia nihil suauitate caret, etiam venenosa & quae nobis inutilia videntur. Vidit enim Deus cuncta quae fecit, & erat valde bona. Discite igitur ex pulchritudine, situ, magnitudine, celsitudine, duratione, &c. vt adores eum ac confidas, diligas, timeas eum qui tanta fecit, et si in his creaturis aliquem defectum inueneris, discas id Deum permississe, ne in creaturis haereres, oblitus creatoris. Sic in hoc libro legimus sancti, qui per fidem viderunt aptata esse secula per Deum; & per ipsum gubernari, &c. Sic David: Benedicta anima mea Dno, Domine Deus magnificatus es vehementer, &c. per totum.

A creatura mundi.

Variè exponitur. Alij à creatione mundi hominem intelligunt, propter quem omnia facta sunt. Alij ad ipsas creaturas referunt, vt sit sensus non solum ex creatione caeli Deus innotescit, sed etiam ex creaturis terrestribus, ne in solis summis Deum admirabilem credas, non enim minus admirabile est in musca quam in elephanto, in flore quam cedro. Et haec quasi legis loco nobis sunt, admonentes; vt creatorem supra creaturam diligamus. Pertinet enim hoc ad fidem, vt supra ex Heb. 11. dixi: Per fidem inquit intelligimus, aptata esse secula. Fides autem non solum vult vt coiectes, sed plane confidas illum ipsum; qui tanta creauit, & tuum esse ac fore saluatorem.

Vt sint inexcusabiles.

Graue verbu: Si inexcusabiles sunt, qui tantu creaturas habuerunt, quanto minus nos excusationem inueniemus? Scientia ideo datur vt ingrati faciant inexcusabilem, ne

quis Deum iniustitia arguat: Facit & eum inexcusabilem qui infirmus est, nam sua culpa infirmus est. Et si qui praescribit tantam legem fidelis est, vt inuocatus auxiliu suum praestet, quod eximpleatur. In summa à nobis est, auerti à Deo, reuertique ad Deum perpetuo illi adhaereamus.

Quia cum cognouissent Deum.

Deum enim esse cognoscitur vel cognosci potest lege naturae. Item cum Philo sophi vel ex professo creaturas inuestigarunt, qui fieri possent vt creatorem non in eisdem conspexerint. Cognouerunt itaque Deum.

Non vt Deum glorificarent.

Hic ostendit impietatem cordis humani idque per quam dilucide. Tria autem nominata non glorificauerunt, non egerunt gratias, sed mutauerunt gloriam Dei, &c.

Prima impietatis species, est cognitum deum non glorificare. Obserua autem, quod aliud est glorificare Deum, aliud glorificare vt Deum. Illud enim quae eum quae gloriam; quae ei impeditur significat, hoc autem eam gloriam, quae ei propria debetur. Quae autem gloria ei soli conueniat & proprie, tunc perspicies; si autem dicitur quid sit deus. Sed quis hoc edisceret? Moyses querenti quod esset nomen eius; respondit: Ego sum qui sum, quo verbo ostendit, se eum esse, qui semper sit, nusquam & nunquam desit. Qui non ex alio, vt cetera omnia; sed seipso sit; ac sic sit, quod nisi esset, nihil esset; atque omnia colaberentur; quod in Isai pulchre scribitur. Quis mensus est aquas, &c. Sunt & alia nomina varia, quae Deo in scriptura tribuuntur, res tamen vna est Deus, qui est dominus, saluator, auxiliator, robur, vita, pater, bonorum omnium cumulus, expositus, largus, benignus, beneuolus, gratis distrihi cupiens. Haec omnia intelligimus cum Deum nominamus. Habes quid Deus sit in sua essentia, & quis sit erga nos. Sic in symbolo nostro dicitur: Credo in Deum patrem omnipotentem creatorem, &c. En creator est, qui etiam nunc operatur vt Christus ait: Omnipotens est, Pater est. Glorificare igitur Deum vt ralem, Deum gloriare est ipsum amare, timere, confidere, sperare, &c. sic Moyses: Diliges Dominum Deum tuum, &c. Et: Dominum Deum timebis & Deum illi soli serues. Et iterum: Quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt diligas, &c. Haec est gloria Dni: Ego Dominus, & extra me non est Deus: Gloriam meam alteri non dabo. Hoc igitur modo glorificamus Deum

spiritu-

spiritu, fide & dilectione, quae facit vt diligamus eum super omnia, adoremus, laudemus, & omnibus modis voluntate nostram per obedientiam & gestationem crucis, illi subiicimus, quomodo & Christus glorificauit patrem. Corpore autem glorificatur Deus, continentia & castitate. Glorificamus Deum & operibus nostris, quae dum proximi vident ad glorificationem dei excitantur.

Nec gratias egerunt.

Alia impietas nedum corde Deum non glorificare, sed ne ore quidem confiteri, quae ab ipso acceperis, quantam autem poenam mereatur non agere gratias deo, subdit.

Sed euauerunt.

Evanescere est sicut fumus, qui cum ascendit videtur magis quid, statim autem dissipat. Sic illi euauerunt. Quomodo? Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.

Obserua sicut qui adharet domino vnus spiritus est; sic qui adharet creaturae, relicto Dno vanus efficitur. Sic Hieremias. Quid inuenerunt patres vestri in me, quia eloquntur se à me, & vanifaciti sunt.

Et obscuratum est, &c.

Qui accedit ad lucem illa stratur. Hinc Psalmus: Accedite ad eum & illuminamini. Qui autem recedunt excantantur. Prima impietatis poena est excantatio & cecitas mentis & amentia, &c. Sic Isaias: Claudes oculos vestros, &c. Et iterum: Dominus misit in medio eius spiritum vertiginis, &c.

Et iterum: Hic Moyses: Percutiet te dominus cecitate & amentia, &c. Sic Isaias: Claudes oculos vestros, &c. Et iterum: Dominus misit in medio eius spiritum vertiginis, &c.

Et iterum: Hic Moyses: Percutiet te dominus cecitate & amentia, &c. Sic Isaias: Claudes oculos vestros, &c. Et iterum: Dominus misit in medio eius spiritum vertiginis, &c.

Et iterum: Hic Moyses: Percutiet te dominus cecitate & amentia, &c. Sic Isaias: Claudes oculos vestros, &c. Et iterum: Dominus misit in medio eius spiritum vertiginis, &c.

Et iterum: Hic Moyses: Percutiet te dominus cecitate & amentia, &c. Sic Isaias: Claudes oculos vestros, &c. Et iterum: Dominus misit in medio eius spiritum vertiginis, &c.

Et mutauerunt gloriam, &c.

Hoc est, Deo cognito non exhibuerunt Deum honorem, vt omnia ab ipso sperarent & peterent, vt eum in creaturis posuerunt fiducia suam, & non solum id, sed & lapidibus & lignis. Dicentes lapidi: Pater meus es, & ligno: tu me genuisti. Hic igitur

primo vide progressum peccati, & quatum crescat impietas, nisi statim ei per poenitentiam

tiam obuietur. Deinde discite hic quantum ab idolis abhorrèdum sit, per quae aliquid diuinae gloriae decreuit, & veritas in mendacium commutatur. Ponit autem quadruplicia idola Similitudinem hominis, vt fuerunt idola Veneris, Palladis, Iouis, &c. Et volatiliu. Nam Aegyptij coluerunt accipitrem atque ibim. Et quadrupedum. Coluerunt enim quidam bouem, ouem, leporem, &c. Et reptiliu, vt serpentes, dracones, &c. Ita enim excacatus fuit homo vt etiam infirma animaria coleret, vt murem. Inuenis autem in historiis quod epe, cymicum, fornacè, & febrem & pallorem, &c. dignate sunt gentes Deorum nomine. Preterea vides hic quod externa idololatria ortum habuit ex impietate cordis. Homo enim cum in nullo sufficiens sit, indiget auxilio alterius, quod cum à Deo vero non sperat ac petit, necesse est, vt alium sibi vel alios Deos fingat, à quibus auxilium speret. Quia autem homini plura desunt, non credebant vnum Deum omnibus sufficere, ideo plures deos fabricauerunt.

Demum hic vides quam horrende excētur impij deique contemtores. Quid enim magis stultum quam diuinam gloriam idolis attribuere? Hanc stultitiam pulchre describit Isaias. 40. & 44. Baruch. 6. &c. Sapientia; & tamen certum est, quod etiam sapientissimi hoc fecerunt. Ideo Psalmus: Cōfundantur omnes qui adorant sculptilia, &c.

Item: Similes illis fiant, qui faciunt ea, &c. Eadem cecitate non parua pars Christianorum laborat, cum ferme quilibet idolum proprium habeat. Alius enim confidit in diuitiis, alius in potentia, &c. & haec quid sunt nisi idola? Cum de nouo testamento dictum sit in Prophetis: In die illa abiiciet vir idola sua, &c. Item: In die illa respiciet homo ad factorem suum, &c. Et iterum: Aures tuae audient, &c.

Propter quod.

Ostendit impietatem & iniustitiam omnem ab ignavia & contemptu verbi Dei originem ducere. Et plane terribilis sententia est, quae merito omnem nostram oscitantiam excutiat. Nam qui in vno talento infidus fuerit, & à cognitione legis & Dei se auerterit per suam negligentiam; non solum non constituetur super multa, sed & eo quiddam habet priuabitur, grauiusque poenis affligetur.

Vitiorum igitur causa est contemptus verbi Dei, per quod Deum cognoscimus, siue id fiat per opera naturae creatorum dem-

onstran-

monstrantia, siue per doctorem, siue in tu doceatur.

Tradidit eos.

Tradit nos Deus peccatis, subtrahendo suam custodiam & relinquendo nos concupiscentiis, quæ in carne nascuntur, non inuoluntarios ad nouas concupiscentias protrudendo: Vnusquisque à propria concupiscentia tentatur. Secundo Deus tradit non prohibendo occasiones. Tertio peccatum peccato puniendo. Sic Psalmus: Dimisi eos secundum desideria.

In desideria cordis.

Hoc verbo significat corda nostra ex se se non rapi ad bona sed ad mala. Omnis enim cogitatio hominis, & cæ. Poterat alias impiorum penas adducere, sed hanc ponit. Tradidit inquam in desideria cordis. Impiis leuis hæc videtur poena imo non videtur poena sed gratia, viuere secundum concupiscentias, verum grauisima poena est sic relinqui à deo, tunc enim thesaurizat sibi hominem iram magnam. Iusto enim Dei iudicio culpa augeti permittitur, vt ad feriendum altius quandoque cumuleretur. Hinc Paulus de quibusdam dicit, vt impleant peccata sua semper. Et Ioannes: Qui sordet sordescat adhuc. Et Dauid: Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. Et immisiones per angelos malos, viam fecit semitæ iræ suæ. Latior est via, quam semita. Ex semita, iræ viam facit, dum iræ causas iuste iudicando dilatat, vt qui illum in a-ti recte agere noluerunt, iuste cæcati faciunt, vnde amplius puniri mereantur. Hinc per Moysen: Nondum completa sunt peccata Amoneorum. Econtra magnæ gratiæ & dilectionis indicium est, si Deus vel infirmitate vel alijs impediatur, ne sequamur concupiscentias. Hinc in Machabæis: Etenim multo tempore non finire peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere: magni beneficii est indicium.

Ve de honestarent corpora sua.

Impietatem sequitur iniustitia, quia non redditur corpori, quod corpori debetur. Debemus autem corpori continentiam & sanctimoniam, vt possit esse templum spiritus sancti. Vide autem quã aptè correspondeat poena peccato, Deum non glorificauerunt. Ideo etiam se ipsos dehonestauerunt, honor corporis puritas. Primorum parentum corpora, antequam peccassent magna gloria vestita erant, sed propter inobedientiam ablata est, vnde nuditatem suam agnoscentes,

Iacobi. 1.

Gen. 6.

Apo. 21.

Psal. 68.

Psal. 77.

Gen. 15.

1. Mac. 6.

Corpori quid de beatim.

Gene. 3.

tegebant se perizomatis. Porro prolabi in immundiciã multò maioris dedecoris est, nam sic etiam pudor & perizomata abiciuntur. Hinc Paulus: Qui scortatur in corpus suum peccat.

Quia commutauerunt veritatem, &c.

Veritas est quod certum & firmum est. Mendacium autè quod vanum est. Veritatem Dei hoc est confidentiam in verum Deum, quæ certa & firma est, mutatur in mendacium, id est, in falsam confidentiam, quæ verè mendacium dicitur in scriptura. Sic Hieremias: Tu confidere fecisti populum in mendacio. Et Osee: Fœdus cum Afferriis mendacium vocat. Vel veritatem Dei in mendacium mutant, quia nomè Dei qui verus est, dant his qui non sunt dii. Auferunt ab eis quod sunt, & dant, quod non sunt. Creaturæ enim sunt & dii vocantur, quod est mendacium.

Et seruiuerunt creaturæ, &c.

Non negant Deum sed interim seruiunt creaturæ, cum nemo possit duobus Dominis seruire, &c. Hinc Helias: Si dominus est Deus sequimini eum, &c. Argumentum 3. Re. 18. habemus hoc loco quod cultores etiam idolorum agnouerunt summum Deum, sed præter eum etiam alios coluerunt: præpositio non tam super, quam præter significat. Quamuis cuiusque honorem habemus alio præterito, illum summo loco colere dicimur.

Qui est benedictus in secula, &c.

Hoc est semper. Idolis enim tantum ad tempus præstatur honor. Signatè hoc addit, quasi dicat. Primum quantumcunque Deum colueris, maiori honore dignus est & laudandus in secula, ita vt à cultu eius nunquam cessandus & ad alios transeundum. Secundo benedictus est Deus, quantumcunque etiam homo maledicat. Nihil offenditur illorum contumeliis. Vel benedictus est, ideo si ei seruisent essent & ipsi benedicti, &c.

Subscribit pio affectu allos etiam adhortans.

Propterea, &c.

Eodem verbo vtitur quo prius, vt iterum indicet, peccata peccatis puniri. Nam nisi poenitentia refrenemur à peccando, gratia Dei nos reuocante, in dies grauius peccamus. Ita cum prius posuit libidinè, vt poenam impietatis, nunc portetis fam Sodomitarum, libidinem subdit, vt grauiorem poenam

Hier. 23.

Osee. 12.

Matt. 6.

Re. 18.

2. Cor. 10.

Amen.

Psa. 148

In passiones ignominie.

Adam peccando comparatus est iumentum insipientibus. Quata igitur foeditas, si ulterius concupiscentia grassetur.

Mercedem quam oportuit.

Bene respondet superiori sententiæ, quia Benim mutarunt gloriam Dei, puniuntur: vt & suam ipsorum gloriam mutant. Et sicut in impietate adorant idola se indigniora, ita & in immundicia deteriores sunt brutis, quæ naturale vsum seruant. Summa merces contempti Dei est cõtaminatio corporis. Et sicut idololatria grauisimum peccatum est, sic foeditissimo peccato punitur. Habes hic aperte, quod Deus peccatum peccato punit. Sic Isaias: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Nec est quod hic causeris, quod Deus malum faciat. Poenas enim infligit, itaque opus iustitiæ facit, cum contemptores reicit. Nec aliud ferè argumentum est, quod à peccando absterreat efficacius, quàm si cogites peccatum peccato puniri. Secundo habes hic quod Dei noticiam habentes & tamen impij, plerumque iusto iudicio Dei, in enormia peccata cadunt: Atque hic probet homo seipsum, an similia in se inueniat. Deinde vbi videt alios cecidisse, cautiùs incedat. Postremò si videt in se foeda illa peccata, agnoscat ea procedere ex impietate cordis, &c.

Isa. 64.

Et sicut non probauerunt, &c.

Vnc tertio quod obiicit contemptam noticiam dei, & aliam poenam subiicit, nempe iniustitiam in proximos. Dupliciter hoc legi potest, vel quod non curauerunt dei habere noticiam, vel non curarunt Deum in notitia habere. Dei noticiam habere, est ipsius scire voluntatem & eam semper inuestigare, quemadmodum Paulus admonet: Vt sciatis quæ sit voluntas Dei beneplacens & perfecta. Deum autem habere in notitia, est ipsum semper tãquam præsentem omniaque videntem timere, vt runque bonum & necessarium. Magnum est Dei noticiam habere: Beati sumus o Israël, quia quæ deo placere manifesta sunt nobis. Hinc Dauid: doce me facere voluntatem tuam. Sic & magnum est Deum in notitia habere, qui enim non cogitat Deum præsentem, sine timore peccat. Hinc scriptura toties inculcat, Deum omnia videre. Eccles. 39. Psal. 139. Isai. 29. Hebr. 4. De vtroque arguit gentes.

Rom. 12

Baruc. 4

Psal. 142

Tradidit eos.

Hic iam tertio repetit hoc verbum, mul-

tum enim refert scire quod Deus ingratos tradit & derelinquit. Caue autem hic, ne deum culpæ auctorem faciās. Iusto enim iudicio relinquit illos, qui ingrati sunt, quemadmodum pater filium inobedientem, & medicus infirmum non obtemperantem relinquit suæ voluntati in malum ipsius, &c.

In reprobam mentem.

Reproba mens est, facere quæ non conueniunt vt consequenter dicit. Alij legunt in reprobam sensum, qui nihil aliud est quam deprauatum iudicium, dum bona iudicamus mala, & ecõtra, lucem tenebras, & ecõtra. Hoc deprauatum iudicium alio loco dicitur, spiritus vertiginis. En poena eorum qui non curant deum habere in notitia, vel dei habere noticiam, nempe quod traduntur in reprobam mentem & sensum.

Isaie. 7.

Isa. 19.

Ve faciant ea quæ non conueniunt.

Peccata disconueniunt homini, quia cum corrumpunt, inficiunt, dehonestant ac similem iumentis efficiunt, qui angelis similis esse debuerat, hinc Iob: Spoliavit me gloria mea.

Psal. 43

Iob. 19.

Repletos omni iniquitate.

Supra impietatem cordis humani describit, hic iniustitiam erga proximum per fructus ostendit. Primo igitur generaliter dicit eos plenos omni iniustitia, quasi dicat, ex omni parte iniusti sunt. Iniustitia genus est iniquitatum quæ fiunt erga proximum, quem offendimus, vel in diuitiis, & hoc fit per auaritiã, vel in honore & hoc fit per versutiã, vel in coniunctis, & hoc fit per fornicationem, vel in membris corporis, & hoc fit per occidendi crudelitatem.

Malitia.

Loquitur de malitia cordis, quæ nihil aliud est, quam affectus malus. Hoc affectu, inquit, pleni sunt, etiam si non semper videatur, tamen data occasione erumpit ac sese prodit: Iniustitiam inquit, cogitauit in cubili suo, &c.

Psal. 51.

Fornicatione.

Fornicatio hic generale nomè est, etiam adulterium aliaque species luxuriæ sub se continens. Huiusmodi, inquit, fornicatione pleni sunt, quæ in vno sic in alio aliter se se prodit. Quod si opere non expleant, tamen pleni sunt iniqua cogitatione. En altera virtus hominis, quod nimirum ipsis bestis bestialior est.

Auaritia.

Auaritiam nominat Dauid cor insatiabile.

Psa. 109

le.

le, quod scilicet non est contentum donis dei presentibus, & tantum curat vt habeat multa, non vt cum Deo, id est, iusto labore habeat, & ob id nullam causam iniustam veretur, vel quicquid est contra conscientiam modo lucrum oleat, fraudat in negotio proximum, nulli subuenit, contra conscientiam accipit pecuniam & res, in iustitia apud eum nihil est. Huiusmodi auaritia pleni sunt, & qui omnibus creaturis præesse deberent, se pecuniæ inseruitutem addicunt.

Plenus inuidia.

Inuidia est alienæ felicitatis inuidencia. Inuidi sibi solis bene volunt, nec eis sufficit propria miseria affligi, nisi & sponte aliena felicitate se torqueant.

Homicidio.

Homicidium non tantum fit ipso actu occidendi, sed verbis & cogitationibus, quemadmodum Christus palam dicit: Et Ioannes: Qui odit fratrem suum, homicida est.

*Matt. 5
Ioan. 3.*

Contentione.

Contentio est vbi non ratione aliquid defenditur sed pertinacia. Vel vbi non veritas queritur, sed animositas fatigatur. Pleni igitur contentione sunt, quia etiam scientes se errare, tamen nolunt cedere, imò errorem & peccatum defendunt.

Dolo.

Qui contentione non possunt vincere, dolos struunt. Quis satis æstimare poterit, quantos dolos impius in corde suo verteret: Sicut nouacula, inquit, acuta (que vulnerat antequam sentiat) fecisti dolum. Is eo plus peccat, quo minus alius damnū precavere poterit.

Psal. 51.

Malignitate.

Videtur libidinem offendendi significare, vbi vides, quantum homo discesserit à similitudine Dei, cuius proprium est misereri omnibus. Homo autem plenus libidine offendendi.

Sufurrones.

Sufurro à sono vocis nomen accepit, quia non in faciem alicui, sed in aurem loquitur, qui occulte obtrectant, fugiunt lucem, non prodeunt vt diffamatus non possit se defendere. De his Sapiens: Sex sunt quæ odit Deus, &c. Qui ferit discordias.

Prøn. 6.

Detractores.

Qui bona aliorum vel diminuunt, vel in malum interpretantur. Mala autem aliorum vel augent, vel non vt oportet, & vbi oportet, dicunt. De his Sapiens: Est ge-

Prøn. 30.

neratio quæ pro dentibus gladios habet.

Deo odibiles.

Iuxta nostram additionem, quam si sequamur, referri oportet ad verbum præcedens. Græcus autem legit, Dei osiores, qui blasphemant, murmurant, & vel Deum ipsum oderunt, vel dona Dei in proximis, sicut Cain, &c.

Gene. 4.

Contumeliosi.

Sunt qui veloces sunt in verborum iniuriis, & aliis aut verbis aut factis iniuriam faciunt impropere scilicet vel couiciando.

Superbi.

Qui sua vel potentia vel sapientia, diuitiis, nobilitate, &c. superbiunt, alios despiciunt, ac vix homines iudicant, non agnoscunt dona dei esse, quæ habent præ aliis. Quid habes quod non accepisti?

1. Cor. 4.

Elati.

Pra aliis Thraones scilicet & gloriosi.

Inuentiones malorum.

Sicut tyranni quidam præmia statuerunt suis, qui noua tormenta inuenirer, vt Phalaris. Alij præmia statuerunt inuentoribus nouarum voluptatum, vt Sardanapalus. Poest & de his intelligi qui quotidie novos dolos inueniunt, alios suppressendi, &c.

Parentibus immorgeri.

Vide quantum peccatum grassatur, quia in hoc etiam leges naturæ oppugnat, quæ docent parētibus & principibus ac prepositis obedire.

Insipientes.

Stupidi, qui nesciunt se peccare, imò non simpliciter nesciunt, sed scire nolunt, de quibus Psalmus: Noluit intelligere vt bene ageret.

Incompositi.

Inhumani, intractabiles, vel etiam irreconciliabiles semel offensi, vel etiã si ipsi priores offenderint.

Sine affectione.

Qui carent naturali affectu, in quibus etiam amor naturalis & affectus interit, qualis est parentum erga filios, & contra. Hij autem neminem curant quicumque sit.

Sine federe.

Foedi fragi, qui fidem non seruant, iurandum non curant, vbi spes lucri affulget, cum quibus nihil negocij geri potest.

Immisericordes.

Qui ne dum viuus crudeles sunt, sed ne mortuis quidem parcunt. En hi sunt fructua

fructua

fructus reprobæ metis, quid huiusmodi homine miserabilis, qui se ipsum in omni luto peccato inuoluit, ad eum vt nihil humani in ipso videatur, vel audiatur, nec se ipsum cognoscat: imò vere immundo similis sit.

Qui cum iustitiam Dei cognouissent.

Philosophi licet mala agerent, tamen in hoc erant consentientes iustitiæ dei, quod vitia in aliis reprehendebant. Iustitia quippe Dei est, quæ odit & detestatur vitia.

Digni sunt morte.

At tende perniciem & grauitatem peccati, quam ideo toties inculcat. Sumus enim inclinati, ea quæ prædicta sunt paruipendere. Qui igitur nescit, quid sit peccatum, attendat superiora: & ni fallor inueniet se dignum morte, non semel tantum, vt vel sic ad gratiam confugiat, quod vnum agit Paulus hoc loco.

Non solum ea faciunt, &c.

Bisariam exponitur locus ille. Primum contra philosophos qui innocentius viuebant, neque supradictis peccatis inquinati erant.

Hi taxantur quod adulari sint peccantibus, atque ita adulatione non minus nocuerunt quam alij suis peccatis, quibus & hodie multi sunt similes, qui authoritate, faciendia & eruditione possent prodesse, sed spe commodi conuiuent, silent, adulantur. Alij exponunt de his qui peccant, & alios ad peccandum inducunt. Non tantum morte digni sunt qui peccant, sed & qui consentiunt, quales sunt qui adiuuant, consulunt, defendunt, suscipiunt. Item qui non resistunt, non puniunt, si ex officio debent, &c.

Summa qui facit peccatum, etiam si non consentiat aliis, dignus est morte. Similiter dignus est morte, qui etiam si ipse non peccet, tamen consentit aliis, non punit, non resistit, &c. Qui autem faciunt & consentiunt, duplici more digni sunt.

CAPVT. II.

Sicut primo capite gentes coarguit, ita hoc secundo capite Iudæos etiam & Hypocritas couincit esse peccatores. Primum igitur observa miram constantiam Pauli, qui eos non veretur inter peccatores connumerare, qui omnium maximè se iustitiæ & sanctitatis no-

mine venditant. Nemo enim egrius fert corruptionem quam hypocrita. Deinde Paulum ex eodem spiritu loquutum, quo & Prophetæ & Christus ipse, quorum potissimum studium erat hypocritam arguere.

Propter quod inexcusabilis es, &c.

Id est, ideo vel eadem ratione, sicut non inexcusabilis qui manifeste peccat & cognoscit legem, ita & tu qui latenter peccas, sciens & ipse legem, siue illa sit naturæ siue scripta. Nam licet dicas non pecco publice, non adolor, non probo impietatem aliorum: ecce in hoc eris inexcusabilis, quia scis te facere quædam repugnante conscientia. Et cum tua te arguit conscientia quod prauo affectu contradicas Deo, quæ tua erit excusatio, si liceret, malles explere animum quam cohibere. Non solum externum opus peccatum est, sed & intus affectus. Non ideo iustus, si externa mala non facimus.

O homo.

Admonet humanæ fragilitatis quæ ad malum propensa est. Genes. 6. Sic Galat. 6. Considerans te ipsum, ne & tu tenteris. Eandem enim carnem gestas, & nisi misericordia Dei te conseruasset non minus profunde esses lapsus. Id eodem.

In quo alium iudicas, &c.

O durum verbum, quod vel solum deterrere possit, ne aliorum iudices efficeremur. Attendant prædicatores attendant omnes temerè iudicantes.

Eadem enim facis.

Et si non foris tamen in corde. Tu ipse non aliter affectus es atque ille qui palam peccat, vt illi peccare voluptas est, ita & tibi. Deinde & si impietatem tuam non videant homines, videt tamen Deus.

Propriæ infirmitatis cognitio facit vt cõpatiamur proximo erranti. Deinde vt humiliores & nos simus.

Scimus quod iudicium Dei est.

Potius scripturis probare iudicium dei sed dicit: Scimus, quasi dicat, non opus scripturis, ipsa natura nos docet. Nemo homo patitur seruum suum peccantem impunè transire, quanto minus Deus? Si nobis displicent peccata, quanto magis Deo?

Obserua quod ex natura possumus discere, quod peccata displiceant, & quod puniuntur.

Secundum veritatem.

Iudicium Dei secundum veritatem, est non eligere personam & non in speciem iudi-

Iudicium iudicare: In hoc enim differt iudicium Dei ab humano, quia homo secundum faciem suam iudicat. Deus autem corda nouit. 1. Reg. 16. fertur.

Deinde iudicium humanum sepe amore, odio, auaritia, timore corruptum aut inordinata misericordia. Iudicium autem Dei est secundum veritatem. Non parceret, nec miseretur. Isaia. 9. Hier. 21. Ezech. 8. Præterea plerumque fit ut opus sit malum, voluntas autem non mala, ut in homicidio casuali. Nonnunquam opus bonum est voluntas mala, ut in hypocritis. Aliquando utrumque bonum vel utrumque malum est. Quis autem hæc discernet nisi Deus: Iudicium igitur eius secundum veritatem.

In eos qui alia agunt.

Agere hic dicit non solum externum opus sed etiam internū. Nam etiam credere est opus, Ioan. 6. Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit. Similiter & non credere opus est. Iudicium enim Dei maxime est contra incredulos, id quod ubique patet in scripturis.

Existimas autem, &c.

Sicut Deo omnem iustitiam tribuit ita & omnem scientiam. Secundo hic arguit hypocritas de duobus. Primo ob simulationem qua se falsos Deum arbitrantur. Psal. 49. Existimas tamen quod ero tui similis, &c. Deinde ob impoenitentiam.

O homo.

Emphasim habet, quasi dicat, nec angelus effugere potuit, imò & sancti ipsi iudicium sentiunt. Iudicium enim incipit à domo Dei. 1. Petri. 4. Cæli non sunt mundi coram eo, &c. Iob. 13. quanto minus tu. Tria hic dicit de iudicio Dei. Primo quod certo futurum sit. Scimus inquit. Deinde quod nemo hoc iudicium subterfugiet: Sanctificabor inquit etiam in his qui appropinquant mihi. Hinc Dauid: Quo ibo a spiritu tuo, &c. Et Amos. 9. Non erit fuga eis, &c. Tercio quod idem iudicium secundum veritatem futurum sit. Hæc omnia toties inculcat Paulus, reproba enim mens non nisi timore reuocatur.

Fœlices qui hic à domino iudicantur. Fœlices & qui seipfos hic iudicant. Fœlices ite qui hic misericordiam quaerunt. Hæc docere vult Paulus in verbis præmissis.

An diuitias, &c.

Qui se nescit peccatorem, facile alios iudicat, non timet iudicium Dei, nec emendationem quaerit. Paulus igitur primo

omnium omnes nos conuincit esse peccatores, ex quo colligit tria: Si peccator es, quid alium iudicas, & non potius te ipsum? Secundo: Si peccator es, time iudicium Dei. Tercio: si peccator es, habes, quod emendes, pro quo veniam postules. Hæc tria per ordinem profertur in exordio huius capituli.

An diuitias, &c. Refellitur hic stultū iudicium eorum qui opinantur se ob præsentem prosperitatem, diuinum iudicium euasuros, quos cogitare oportebat præsentissimam iram Dei esse, fœliciter viuere & vitam non emendare. Sic Osee. 4. Filia adulteræ non corripitur, &c. Eccl. 2. Mach. 6. Non diu peccantibus ex sententia cedere, magni beneficii est, &c. Secundo omnes ad emendationem vite incitat, idque perquam pulchrè. Primo enim in secunda persona loquitur, ut quilibet sibi dictum putet. Secundo quasi admirans loquitur. Admiramur enim insolitum quid audimus aut videmus, sic Moyses: Hæcne reddis domino? Deut. 32. Sic Isa. 1. Super quo percutiam vos vltra, &c. Sic Hier. 2. Quid inuenerunt patres vestri in me, &c. Sic hic: An contemnis, &c. quasi dicat, nihil est quod magis attendere oportuit, nihil quod magis consoletur, vnde igitur tanta cecitas & negligentia, ut hæc contemnas. Diuitias inquit, diuitiarum vocabulo delectatus est Paulus significat autem ingentem rei cuiuspiam vim & copiam.

Bonitatis.

Gracavox hic posita, non significat eam bonitatem quæ opponitur malitiæ, sed benignitatem quæ est virtus sua sponte ad beneficiendum exposita, de qua Psalmus: Misericors & misericors Dominus. Suavis Dominus vniuersis, &c. Oculi omnium in te sperant, &c.

Patientie.

Hoc est tolerantia, quæ est, cum iniuriâ quis fert, id quod scriptura summè in Deo commendat. Hinc enim patiens dicitur. Hinc Dauid: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, &c. Pater enim fert infirmitates filiorum nec statim abiicit infirmū. Hinc Sap. 3. Etiam si peccamus tui sumus.

Longanimitatis.

Longanimitas est cum quis ne dum fert iniuriam, sed etiam ita fert, ut de vindicta ne cogitet quidè neq; maliciq; in vindictam præcatur: Inuenies enim qui multa ferunt & tolerant manent, sed cogitant tamen

men erit tempus ut istis repêdatur, & illud tempus experunt. Longanimitas igitur dicitur Deus, hoc est lætus ad iram, ut intelligas non tantum tolerantem, qui malum ferat, sed etiam differat ultionem, atque ita se gerat, ut qui malit noxam condonare, quam pœnas de peccatoribus sumeret, quamlibet meritas quamlibet etiam prouocetur.

Hæc sunt quæ in omni scriptura Deo attribuitur, summè consolatoria, & ob id toto corde amplectenda & pensanda. Contemnit bonitatem Dei, qui quo plura accepit à Deo, eò magis peccat & iniquè agit. Contemnit patientiam Dei, qui si non statim puniatur peccata, credit aut Deum non videre, aut non curare nostra, vel peccatum tam malū non esse. Contemnit longanimitatem, qui quo diutius expectatur, eo deterius viuunt.

Quo impius ex tribus prædictis, impunitè sibi pollicetur, sic pius homo ex eisdè pendit futuri iudicij gravitatem, quo enim maiora bona præstitit, quo patientius tolerauit, quo diutius expectauit, eò durius damnabit nisi pœnitentiã egerit. Sicut quidam desperando, sic quidam nimium sperando periclitantur: hinc scriptura contra desperationem, prædicat Dei bonitatem, contra vanam spem Dei iudicium & incertitudinem mortis. Proponuntur etiam hic tria nobis in exemplum, ut & nos eadem præstemus proximo, ut sitis filij patris.

Ignorans quod, &c.

Docet hic quomodo uti debeamus bonitate, patientia & longanimitate Dei, nempe non ad falsam seueritatem, sed ad pœnitentiam. Deinde discet ex hoc loco, quomodo interpretari debeat opera & facta Dei in hoc seculo, nempe ut omnia in bonū tūm promissa sint, siue bona, siue mala, siue sceleris. Et vnde scimus hoc? quia dicit Propherata: Nolo mortem peccatoris, &c. Et iterum: Vult omnes homines saluos fieri. Nā tāta sunt omnia opera Dei, quæ ad pœnitentiã nos inuitare debent. Ediuerso mala omnia nobis ascribenda sunt, ut Daniel. 9. Tibi Domine iustitia, nobis autem cōfusio, &c. Et perditio tua ex te.

Tu autem secundum duritiam, &c.

In scriptura sacra ut plurimum, ubi fit mentione iudicij diuini, præmittitur culpa hominis, &c. Præmittit. Dereliquerunt Dominum, &c. Sic Paulus dicitur sententiã iudicij diuini. Scilicet: Ira, tribulatio, &c. præ-

mittit culpam. Tu, inquit, secundum duritiam, &c.

Duritiam tuam.

Frequens est in scripturis, quod duricordes dicuntur peccatores, metaphora sumpta vel à lapidibus: Iuxta illud: Posuerunt cor suum sicut Adamantem, vel à cera quæ frigore constricta non recipit imaginem: Ab hoc frigore, puenit duritia cordis: Qui dat niuem (inquit) sicut lanam, &c. Mittit glaciem suam sicut buccellas. Ante faciem frigoris eius quis sustinebit.

Cor impoenitens.

Quod sibi securum videtur. Impietatis pœna est cæcitas. Cæcitatibus fructus obstinatio & securitas, quam eleganter describit Isaia: Percussimus fœdus cum morraël, &c. Item: Cesset à facie nostra sanctus Israel, &c. Obserua quod hæc duo potissimū merentur iram Dei, obstinatio & impoenitentia, quæ est peccatum ad mortem, ut Ioannes ait. Hinc in Amos legimus: Super tribus sceleribus & super quatuor, non conuertam faciem meam, &c. Id est venia datur peccatis, quæ cognitione vel opere vel sermone fiunt, impoenitentia autem veniam non assequitur.

Thesauri tibi iram.

Metaphora thesauri colligendi, pulchrè indicat peccati perniciem. Qui thesaurum colligit quantumuis modicum apponat tamen, si frequenter id facit, in magnum cumulum crescit. Deinde & si ea quæ miserit in thesaurum amplius non videat, tamen cum thesaurū aperit, omnia simul inuenit. Hæc igitur metaphora peccata quantumuis modica videantur, tamen, paulatim crescere in thesaurum iræ. Quodlibet enim peccatum iram meretur. Altissimus enim odio habet peccatores. Ecclesiast. 12. Væ eis qui peccat. Non parcam eis. 4. Esdræ. 15. Psal. 10. Pluet super peccatores laqueos, &c. Psal. 51. Propter eam Deus destruet te in finem, &c. Psal. 33. Vultus domini super facientes mala, &c. Heb. 10. Voluntati nobis peccanti b, &c. sed terribilis expectatio iudicij, &c. Multiplicatio igitur peccati, iram quoque multiplicat. Docet igitur hic Paulus, ne peccata quantumuis modica parvipendamus. Deinde sub metaphora thesauri indicat, quod etiã ea peccata quæ obliuiscimur nos, cum aliis quoque & simul omnia inueniemus. Omnia enim adducet deus in iudiciū, & nihil operum, quod non reueletur.

Pp Quo

Quo se vertet peccator, cum omnia peccata simul sibi opposita viderit? Verum pauci hec sciunt, videlicet se thesaurum ire colligere, hinc est quod plerunque peccatores dicuntur caeci & ignorantes. Sic Moyses: popule stulte & insipiens, utinam saperes, &c. Prouerb. 4. via impiorum tenebrosa, &c. Prouerb. 7. Sicut autis festinat ad laqueum. &c. Psalmus. 81. Nescierunt non intellexerunt, in tenebris ambulant, &c. Hinc Christus: Nesciunt quid faciunt. Luc. 23. Vult igitur Paulus ut nunc tempore gratiae abiciamus peccata. Sicut impius thesaurizat iram, sic pius frequentando opera, misericordiam charitatis thesaurizat, Thob. 4. Da elemosynam & habebis thesaurum in necessitatis tempore. Prouerb. 19. Qui miseretur pauperi faceretur Deo, Eccles. 11. Mitte panem tuum super aquas, &c. Summa sicut nullum peccatum impunitum, sic nullum bonum irremuneratum.

In die ire.

Tribus notis notat diem iudicij. Primo nominat diem ire, quia tunc misericordiae tempus ultra non erit, de hoc vide Amos. 5. Vnde desideratis diem domini, &c. Item Ioel. 2. & Sophoniae. 1. &c.

Reuelationis.

Secunda nota. Ideo autem dicitur dies reuelationis, quod tunc manifesta erunt cordium filia. Deinde quod tunc palam omnibus fiet iudicium Dei iustum esse, quod nunc secus videtur.

Iusti iudicij.

Quia iuste retribuet unicuique secundum opera sua. Hoc autem verbo obrutat os illis, qui iniustum putant pro temporali peccato aeternaliter puniri. Paulus autem iustum dicit iudicium Dei. Primo quia contra honorem Dei perpetuo voluerunt peccare impij, & in delicijs agere, si perpetuo licuisset viuere, vnde dignum & perpetuo puniantur. Secundo, quia noluerunt hic audire vocatem deum, indigni sunt, qui post hac exaudiantur. Tertio quia non fuerunt misericordes proximis, proinde & ipsi misericordia non sunt digni. Quarto iustum est ut dona auferantur ingratjs & induantur maledictione, qui noluerunt benedictionem Psalmus. 108.

Qui retribuet unicuique, &c.

Probat iudicium dei iustum esse. Triarequitur ad iudicem iustum. Primum, ut quae officij sui sunt agat. Secundum, ut iu-

stè id agat. Tertium, ut sine personarum acceptione. Quae omnia colliguntur ex verbis Moysi ad Iudices: Audite fratres vestros, & iudicium iustum iudicate, siue ille ciuis sit, siue alienigena. Singula haec in Dei iudicio esse monstrat Paulus.

Reddet.

In futuro: Videtur quidem nunc non iudicem aut vindicem agere, vnde & illae voces audiuntur: Quousque clamabo vniuersis & non exaudies, &c. Item: Quare via impiorum prosperatur, &c. quanquam etiam nunc iudicet, sed occultè. Erit autem quando palam officium suum acturus sit. Reddet, Sic Moyses. Si deucto ut fulgor gladii, & iudicium arripuerit manus mea, reddam ultionem, &c. Item: Cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.

Vnicuique.

In iudicio mundano frequenter malum non punitur si actor diuitijs aut potentia, polleat. Econtra frequenter bonum non remuneratur, vbi actor boni paupertate ac humilitate ignotus est. Deus autem reddit vnicuique. Malis poenam quatumcunque etiam magni sint: Dies domini super omne superbum, &c. & super omne quod pulchrum est. Item. Sicut leo capta praeda rugit, nec terretur clamore pastorum, sic Deus nullius potentiam expauescet. Econtra: Bonis praemia quantumcunque etiam humiles & abiecti sint. Quare dicit Israel: Abscondita est via mea domino, &c. Item: Nolite timere opprobria hominum, &c. Ego ipse consolabor vos. Item: Ad punctum in momento dereliqui te, &c.

Secundum opera.

Vbi secundum personas, amicitiam, fauorem, diuitias, potentiam, &c. iudicatur, facile a vero deflectitur. Vbi autem secundum opera iudicatur, ibi nullus est respectus personarum.

Non aliena: Non portabit filius iniquitatem patris, nec filijs proderit iustitia patrum, vnusquisque in peccato suo morietur, vel in iustitia sua saluabitur. In iudicio, Noe Daniel & Iob tantum animas suas saluabunt, non filios non fratres.

Obserua hic remunerationem operum bonorum futuram quae & ex alijs plerisque locis astruitur. Sic enim ad Abraham dicit: Ego ero merces tua. Sic Isaias: Ecce Deus noster, ecce merces eius cum eo, &c. Sic Hieremias, Cesset vox tua a ploratu, quia est merces operi

per tuo, &c. Sic Christus: Merces vestra copiosa est in caelis. Vide autem ne hic cristas erigas ac opera tua plus equo extollas, iamque merita tua enumerare incipias, quemadmodum hypocritae faciunt, ac si debitorem sibi Deum operibus suis constituant. Cum certum sit opera nostra deficere in numero ponere, & mensura, quae si appendantur in statera Dei, inueniuntur minus habentia. Vnde David: Non intres in iudicium, &c. Deinde certum est & hoc, quod nulla creatura alio suo opere debitorem potest constituere Deum, tum quod bonorum nostrorum non eget, tum quod nihil non debitum reddere vel offerre potest Deo. Hinc Christus: Cum feceritis omnia, &c. Hinc Paulus: Donum Dei est vita aeterna. Et alibi: Non sunt condignae passiones, &c. Mercedis tamen nomine frequenter scriptura vitatur, ob id quia Deus sua largissima bonitate se debitorem constituit, quia promissit. Quoties igitur remunerationem operum audis, magis attende promittentis Dei benignitatem, qui pro modico labore & nihilo opere tanta dare promissit, quam tuorum operum merita. Nostrum non est ponderare peccata, haec enim sunt merces nostrae. Obserua item quod dicit: Reddet vnicuique secundum opera. Aliud est opus bonum, aliud species operis. Species operis boni est quod nunquam opus externum, quantumcunque arduum, quod tamen non ex fide ac dilectione procedit, qualia erant Pharaeorum opera, propter quae & sepulchris dealbatis comparantur. Opus autem bonum est quod ex fide & dilectione procedit. Cum igitur audis secundum opera reddendum vnicuique, intellige non tam opera quam fidem remunerari.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142. Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

Luc. 17. Rom. 6. Rom. 8. Mat. 23. Mat. 25. Eze. 9. Mat. 5. Psal. 142.

in fronte acceperant, e quibus omnibus praemonstratum fuit, duas tantum sententias futuras in iudicio vniuersali. Sed ad Paulum His quidem, &c. Quidam participium hoc quaerentibus scilicet referunt ad sequens verbum, nempe vitam aeternam, ut Ambrosius, cuius sententia sunt Origenes & Athanasius verum nihil refert.

Qui secundum patientiam boni operis.

Non simpliciter dicit boni operis, sed addit secundum patientiam, quo verbo primo ostendit bene operantibus imminere iustitiam, ne dum a mundo (Omnes enim qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur) sed etiam a demonibus. Hinc Paulus: Commendemus nosmetipsos in multa patientia, &c. per arma iustitiae. Et iterum: Labora sicut bonus miles Christi, &c. Non enim coronabitur, &c. Et iterum: Ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum qui per fidem & patientiam, &c. Et iterum: Patientia vobis necessaria est, &c. Talem seipsum praestitit, cum diceret: Quis nos separabit a charitate Dei. Et iterum: Bonum certamen certavi, &c. Deinde hoc verbo ostendit bene operantibus necessariam esse perseverantiam: Qui perseverauerit usque in finem, &c. Nemo mittens manum ad aratrum, &c.

Quaerentibus.

Quaerere sollicitudinem exigit. Christianorum vna conditio est, non otiosi aut ignaui esse, sed ardentem insistere vocatione. Non enim desiderant spiritum patitur Christiana professio. Hinc Paulus: Nescitis quod qui in stadio currunt, &c. Item: Qui in agone contendit, &c. Et iterum: Quae retro sunt oblitus, &c.

Gloriam.

Nihil in sacris literis vstratius hac uocula, significat autem maiestatem, magnificentiam, honorem, grauitatem, splendorem & quandam claritatem famae. Sic Christus: Nec Salomon in omni gloria sua, &c. Sic Assuerus fecit conuiuium, &c. ut ostenderet gloriam suam. Sic Ioannes de Christo: Vidimus gloriam eius, &c. Christiani igitur hominis altera conditio est quaerere gloriam, non quidem mundanam illam, sed eam quae a Deo est. Sicut igitur & duplex est iudicium, Dei scilicet & hominum (de quibus Paulus: Mihi pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano die. Et postea. Qui autem me iudicet dominus est) ita duplex est Christiani honor

minis gloriatio Coram iudicio humano gloria eius est bona conscientia. Sic Paulus: *Comendantes nosmetipfos ad omnem conscientiam hominum.* Et petrus: *Nemo patiatutur sicut homicida, &c.* Coram Dei aurem iudicio gloria nostra est scire misericordiam Dei illic enim non sufficit bona conscientia: Nihil mihi conscius sum sed non in hoc iustificatus sum.

Honorem.

Non quidem mundanum illud, sed eum de quo Psalmus: *Homo cum in honore esset non intellexit, &c.* Hic est honor paradisi nempe fulgere innocentia & iustitia, de quibus Sapiens: *Si sequaris iustitiam, apprehendes eos quasi vestem induens, &c.* Itē honor paradisi est, soli Deo seruire, creaturis autem dominari. Quis non videt quam magnum hoc sit, nisi qui non attendit, quantum mundani homines additi sint creaturis, etiam inanimatis, vt pecuniæ, &c. Item honor paradisi est amicum & proximum esse Deo, audire verbum Dei, & eidē obedire, &c. Hunc honorem querere, christiani est.

Incorruptionem.

Dvplex corruptio est. Corporalis, dum membra nostra exhibemus arma iniquitatis, &c. Et templum Dei violamus. Alia spiritalis, de qua Paulus: *Timeone sicut serpens seduxit Euam, ita sensus vestri corrumpantur, &c.* Christiani autem summum studium esse debeat, vt integer spiritus, corpus, & anima seruentur in diem domini. Nec aliud est quod magis eum male habet in hac vita, quā quod semper timere habet de lapsu. *Qui enim stat, videat ne cadat. Querit igitur incorruptionem perferuentem oratione, & per desiderium superiorum: Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius.*

Vitam æternam.

Scilicet dabit vel reddet. Hoc vnico verbo ineffabilem illam piorum remunerationem comprehendit. Nihil homini dulcius & charius vita: Diligit quidem & alia, sed vitā omnibus præfert: quæ tamen omnibus miseris plena est. Hoc igitur nomine summè commendate voluit remunerationem illam piorum. Addit autem æternam, vt quæ sine careat. Hæc duo clara sunt, de remuneratione cæterum in speciali differere nemo sufficit: Oculis enim non vidit, nec auris audiuit, &c.

Tria igitur hac sententia commendat Paulus.

Fidem scilicet, charitatem & perseverantiam, quæ necessaria sunt ad acquirendam vitam æternam. Fide enim quærimus. Nullus enim quærit, nisi cui spes est inueniendi. Denique fide opus est ei, qui in humilitate, contemptu, & aduersariis huius vitæ quærit gloriam, honorem & incorruptionem. Nihil enim eorum videt. Sic Abraham sequutus est quærens terram fide, quam non videbat. Charitatem commendat dum dicit: *Boni operis.* Hæc enim sunt opera bona. Sic & perseverantiam commendat, &c.

His autem, &c.

Alteram partem iudicandorum assumit, nempe eorum, qui ad sinistram statuendi sunt, quorum nomina non sunt in libro vitæ, eorum itaque & presentem culpam & futuram pœnam, apertissimè describit.

Qui sunt ex contentione.

Omnes quodammodo cognitio veritatis & boni innata est, Signatum est super nos lumen vultus tui, &c. Insuper & lex Dei externè omnibus proposita est, sed hæc tantum abest vt amplectantur impij, vt etiam odiant & mallent non esse, quo liberius peccare possent. In hunc igitur modum contentiosi sunt. Sic Moyses. *Semper contēdisti aduersus Deum, &c.* & iterum: *Ego noui contentionem tuam & ceruicem tuam durissimam.* Adhuc viuente me, &c.

Non acquiescunt.

Acquiescere plus est quam audire: Nec enim solū hoc exigitur, vt audiamus, sed vt acquiescamus ac sequamur.

Veritati.

Veritas opponitur vanitati. Vanitas est cui nihil firmum, stabile & solidum inest. Veritas autem certitudinem & firmitatem significat, vt. *Vidimus eum plenum veritate.* Hoc est sicut in Christo omnia sunt optima, sic omnia certissima, & firmissima: cum in alijs hominibus nihil firmum nihil stabile, nihil verum, nihil proprium aut certum existat, qui etiam si boni quid proponant, tamen vires desunt vt id perficiant. Ideo vani filij hominum, & vanitas omnis homo viuens. Impij igitur non acquiescunt ei, quod verum & solidum est, sed ei quod vanum est: *Duo mala fecit populus meus, me dereliquerūt & forderunt sibi cisternas, &c.*

Credunt autem.

Credere in scripturis non tantum est corde assentire, sed sequi & amplecti.

Iniquitati.

Æquum

Aequum dicitur quod planum & rectum est, quo nomine diuina præcepta insigniuntur: *Omnia mandata tua æquitas.* Et Sapiens: *Ducate te per semitas æquitatis.* Quod igitur a præceptis dei discrepat, recte iniquum dicitur ac consequenter malum. Habes igitur impiorum cōditiones. Primo adiunt legem, secundo, non acquiescunt veritati, amplectuntur autem iniquitatem. Atq; his tribus omnia eorum peccata comprehendit.

Ira.

Describit pœnam impiorū. Obserua autem quod supra de pijs dixit. Reddet illis vitam æternam. Hic autem nihil tale, sed erit, inquit, eis ira, &c. Eodem modo alibi dicit, *Qui glorificat me, glorificabo eum. Qui autem contemnūt me erunt ignobiles.* Quo nimirum significatur, quod Deus quidem bona dare promptus est, nos autem mala nobis ipsi affiscimus. Sic in Isai: *Omnes vos estis ignem accendentes, &c.* Ambulate igitur in lumine ignis quem accendistis. Sic Ezech. *Non est voluntatis meæ mors impij, &c.* Inter furorem & irā hoc interest, quia furor dicitur prima commotio animi adhuc latens, quæ etiam facile trāsit. Ira autem quæ manet & aliquo indicio erumpit, vt Psalmus: *Domine ne in furore, &c.* Paulus igitur non furorem sed iram dicit impijs futurā, vt significet non facile transeuntem, sed perpetuam iram cum effectu ac pœna. Hinc: *Cōgregamini antequam veniat ira eius.* Et Paulus: *Eripuit, inquit, nos à ventura ira.*

Indignatio.

Grauius quiddam est quā ira. Qui enim indignatur ne dum punit, sed & auertit faciem, ne ad misericordiam prouocetur. Hinc sancti toties precantur, *Ne auertas faciem tuam à me, &c.* Item: *Respice in me, &c.* Per indignationem igitur significat Paulus, perpetuam diuinę faciei ab impijs auersione, quo nihil grauius vel cogitari potest. Indignabitur inimicis suis ait Isaias. Sic Osee inter pœnas Israël vltimam ponit: *Nō populus meus.*

Tribulatio.

Quid mirum si tribulationem habebūt, quos Deus perpetuo auersatur. Vbi enim Deus videtur, ibi gaudium & securitas. Vbi autem non videtur, quid esse potest nisi tribulatio & timor, stetus scilicet & stridor dentium. Hoc igitur verbo omnem æternam pœnam comprehendit.

Angustia.

Dvplex malum, externè tribulari, internè angustiari. Tribulantur quidem & iusti in hac vita, sed non angustiantur: Imò in tribulatione dilatasti me. Angustia igitur impiorum erit perpetua cruciatus conscientie: Vermis eorum non morietur. Per hæc igitur quatuor, omnes impiorū pœnas comprehendit.

In omnem animam.

Anima pro toto homine ponitur, vt alio loco: *Descendit Iacob in Ægyptum, in animabus septuaginta, vel in animam dicit, quia peccatum concipitur in animo, & opere perficitur.* Timendum igitur est quod dicit in omnem animam. Nulli enim parceret Deus. non amico, non angelo: *Anima quæ peccauerit morietur: Noë, Daniel, & Iob, non liberabūt filios suos.* Peccauit angelus, & de celo proiectus est, homo de paradiso. Peccauit & Moyses, & ideo in deserto mortuus est. Præterea hoc verbo specialiter Romanorum frenat elationem, quasi diceret, etiam si regia quis sit dignitate insignitus.

Iudæo primum.

Quia illis credita sunt eloquia Dei. Indicat autem quod & præmiorum & suppliciorum ordo quidem est, vt quanto quis veritatem clarius cognorit, tãto maius accipiat iudicium: *Seruus enim sciens voluntatem domini, &c.*

Et Græco.

Hoc addit ne gentes sibi impunitatem polliceantur, vt supra cap. i. dixit.

Non est personarum acceptio apud Deum.

Frequentissima est hæc sententia in Paulo, vt est Galat. 2. Ephes. 6. Coloss. 3. Eadem adducit & Petrus. i. Pet. 1. Acto. 10. Nec minus frequens est in veteri Testamento, vt est Deut. 10. Sapien. 6. 2. Paralip. 19. Eccles. 35. Iob. 34. Isai. 42. Operæ precium igitur est eam latius explicare. Persona (inquiunt Philosophi) est naturæ intellectualis indiuidua substantia. Verum hoc nihil ad propositum. Aliàs persona propriè dicitur facies ficta. Vnde personati histriones. Per translationem autem sumitur pro qualitate, qua alius ab alio differt, siue hoc sit in animo, vt quod alius doctus, alius indoctus, siue in corpore vt alius pulcher, aliq̃ deformis, siue in extrapostis, vt quod alius diues, alius pauper, nobilis vel ignobilis. Sic igitur in scriptura persona est externa qualitas, apparentia, facies vel vitæ, vel operis, vel generis, vel conuer-

Pp 3 laus

fationis, vel conditionis, vel status, iuxta quam homo de homine iudicare, laudare vituperare, nominare potest, & quicquid in homine per spiritum non viuit. Imò omnia illa externa quæ si gratia destituantur Deus non respicit, qui fidem & cor respicit. Personæ igitur sunt diuitiæ, paupertas, nobilitas, ignobilitas, potentia, infirmitas, &c. Detrahe diuiti personam, sepone diuitias, nobilitatem, &c. & in nullo præstabit pauper. Detrahe pauperi personam, sepone paupertatē, &c. & in nullo inferior erit diuite. Persona item est iustitia illa pharisaica. Detrahe Phariseo, sepone phylacteria, crebra baptis-mata, preculas, ieiunia, &c. & vides nemine quidem veræ pietatis in eo esse. Imò videbis sepulchrum plenum fœtore, & nisi foris dealbatum. Deus igitur personarum acceptor non est.

Matt. 23 Non igitur prærogatiuam generis attendat, vt suscipiat incredulum filium causa patris. Sic enim nec Noë, Daniel, & Iob liberare poterunt sua iustitia filios, &c. Nec propter indignitatem parentum credentem & diligentem abiiciet: Anima quæ peccauerit *Exec. 14* ipsa morietur, &c. Colligitur ex hac sententia. Primo quod nihil externum per se & solum, id est sine dei gratia nos Deo commendare potest, sic diuitiæ ex se non commendânt Deo, sic nec ex se quodcumq; opus externum. Ex se inquam & solum, nam si accesserit fides & charitas iam commendare

Psal. 15 nos Deo possunt. Nemo igitur in externâ illa fide & gratia destituta confidat, quando quidem sine his nos Deo non commendât. Hij in curribus & equis, nos autem in nomine domini inuocabimus. Mihi absit gloriari &c. Attendant quilibet qualis apparebit in iudicio cum detracta omnium persona interioris hominis mundities quæretur. Non dum apparere graue ac damnable erit, latere impossibile. Quæ cum ita sint, studeat quisque interni hominis adorationi, &c.

Galat. 6 *Qui enim sine lege peccarunt.*

Psal. 118 *Contrarium videtur ei quod Psalmus dicit: Præuaricantes reputauit omnes peccatores terræ. Si omnis qui peccat transgressor est legis, quomodo hic dicitur, quod aliqui sine lege peccarunt? Sed de lege Moyfi loquitur. Sine lege peccare est cum ignorantia legis Mosaicæ peccare, nam alioqui nulli deest lex natura.*

Job. 43 *Sine lege peribunt.*

Psal. 118 *Contrarium videtur ei quod Psalmus dicit: Præuaricantes reputauit omnes peccatores terræ. Si omnis qui peccat transgressor est legis, quomodo hic dicitur, quod aliqui sine lege peccarunt? Sed de lege Moyfi loquitur. Sine lege peccare est cum ignorantia legis Mosaicæ peccare, nam alioqui nulli deest lex natura.*

Job. 43 *Sine lege peribunt.*

Psal. 118 *Contrarium videtur ei quod Psalmus dicit: Præuaricantes reputauit omnes peccatores terræ. Si omnis qui peccat transgressor est legis, quomodo hic dicitur, quod aliqui sine lege peccarunt? Sed de lege Moyfi loquitur. Sine lege peccare est cum ignorantia legis Mosaicæ peccare, nam alioqui nulli deest lex natura.*

Job. 43 *Sine lege peribunt.*

Psal. 118 *Contrarium videtur ei quod Psalmus dicit: Præuaricantes reputauit omnes peccatores terræ. Si omnis qui peccat transgressor est legis, quomodo hic dicitur, quod aliqui sine lege peccarunt? Sed de lege Moyfi loquitur. Sine lege peccare est cum ignorantia legis Mosaicæ peccare, nam alioqui nulli deest lex natura.*

Perit Deo quisquis ab illa beatitudine quam sanctis suis dat, per supplicium separatur. Perit qui à Deo descedit & se auertit. Hinc Dauid: Erraui sicut ouis que perit, &c. Hinc pius ille pastor Christus, ob id se venisse testatur, vt quæreret quod perierat. Quæsiuit, inuenit, reduxit ad gratiam filium perditum, pater recepit eum gaudio angelorum. Vide ne denuò pastorem fugias, &c.

Qui autem in lege, &c. Per legem iudicabuntur.

Maior condemnatio est in lege peccare. Vnde & Moyses condemnabit & accusabit Iudæos. Habes hic vim legis, quod accusat, iudicat, damnat. Si grauius puniuntur, qui sub lege peccât, quanto grauius, qui sub Euangelio: Irritam quis faciens legem Moyfi, &c. Hinc Christus. Sodomis remissus erit in iudicio.

Non enim auditores, &c.

Respondet tacite obiectioni, scriptura vbique gentibus præfert Iudæos: propter acceptam legem: En populus sapiens & intelligens, &c. Et Baruch: Beati sumus o Israel, &c. quomodo igitur verum est quod lex accusabit, iudicabit, damnabit? Non inquit auditores legis, &c. sed factores iustificabuntur.

Taxat hic Iudæos, quod de lege gloriabatur, & vsum legis ignorant, quo nomine & non pauci Christiani vituperandi sunt. Pij hoc modo lege vtuntur. Primo audiunt: Qui enim auertit aurem, ne audiat legem, eius oratio execrabilis est. Secundo, retinent: In corde meo abscondi eloquia tua, &c. Tertio meditantur: In mandatis tuis exercebor, &c. Quarto, opere complent: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Quinto diligunt: In viam testimoniorum tuorum delectatus sum, &c. Latabor super eloquia tua, &c. Quia autem hæc spiritum & gratiam requirunt, ideo Dauid orat: Da mihi intellectum & scrutabor: Deduc me in semita, &c. Inclina cor meum, &c.

Sed factores legis.

Legem facit qui in Christum credit ait Ambrosius, subaudi fide dilectione formata, tum quia eum recipit cui lex testimonium perhibet, & in quem finaliter dirigit, tum quia per Christum accipit spiritum, quo charitas diffunditur in corda nostra, vt spiritus faciamus legem.

Ex hoc sequitur, quod sine fide in Christum

Ex hoc sequitur, quod sine fide in Christum

Ex hoc sequitur, quod sine fide in Christum

Rom. 7. *stum, non seruatur lex. Ratio, quia lex spiritalis, ego autē carnalis sum, &c. Ideo Christus Iudæis non credentibus: Nemo, inquit ex vobis seruatur legem. Frustra igitur & inutiliter lex predicatur, sine fide in Christum, contra seueros illos exactores, qui tamen nemel quidem fidem proponunt.*

Respondet ad aliam obiectionem. Dura videri posset sententia, quod gentes tamen legem non habuerunt, iac. per hoc igno-ranter peccauerunt, nihilominus tamen dandi sunt. Respondet. Tamen si legem Moy-si non habuerunt, tamen legem naturæ habuerunt. Lex est sententia, qua bona, aut præcipiuntur, tum mala prohibentur. Lex-gum alia sunt naturales, alia diuine, alia hu-manæ. Lex naturæ est sententia communis, cui omnes homines pariter assentimur, atq; adeo, quam Deus insculpsit: cuiusque animo, ad formandos mores accommodata. Nam sicut sunt in disciplinis theoreticis quædam communia principia, ita sunt quædam in moralibus principia communia, ac regula, omnium humanarum fractionum. Docet autem lex naturæ inter alia Deum & parentes colendos, gratitudinem amplectendam, reipublicæ seruiendum, neminem lædendum. Iuxta illud: Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, &c. Probat igitur Paulus gentes non caruisse lege, idq; tribus rationibus. Prima ratio, gentes quæ legem non habent.

Naturaliter ea quæ legis sunt faciunt.

Per gentes hic non intelligit impios illos, sed vel Christianos ex gentibus assumptos, vel etiam eos qui tempore legis Mosaicæ innocenter vixerunt, vt Naaman Syrus, Cornelius cetero, Æthiops Eunuchus Candacis, &c. Vel etiam ante legem, qualis fuit Melchisedech & Iob, &c. ij inquam nō minori studio quæ bona sunt, sectati sunt, quam Iudæi sub lege, & tamen ij gētiles nō habuerunt legem dirigentem. Consequitur igitur quod.

Ipsi sibi sunt lex.

Hoc est, quod legem habent naturalem qua diriguntur, non tamen sine gratia superaddita, sicut etiam lex scripta gratiam requirit.

Ostendunt enim opus legis scriptum, &c.

Ostendunt enim opus legis scriptum, &c.

Ostendunt enim opus legis scriptum, &c.

Hoc est, factio declarant, naturaliter se dirigi ad ea, quæ lex scripta præcipit: Secunda ratio, quæ probat gentes habere legem naturalem, est ista: *Testimonium illis perhibente*

Videmus etiam in his qui legem nesciunt, obhibitionum quid eis obicitur gaudent, sibi placent, tantum malum fugiunt, erubescunt, excusant. Item cum male egerint, timeant etiam si nullus viderit. Econtra gaudent timore liberati, vado hōmīe ex dīctō minō legis naturæ. Conscientia igitur testatur in nobis esse legem naturam. Sic Adam fugit post peccatum & excusat. Sic & Cain quoque excusat. Naturalis igitur legis sunt gemina testimonia: Est enim conscientia testis intrinsecus, & extrinsecus se declarat operibus. Item, Lex naturalis ipsa est conscientia, lex quidem dicta, quia præscribit, quid iustum, quid faciendum. Conscientia autē quia factorum nostrorum testis est. Tertia ratio quæ probat legem naturam.

Et cogitationibus inter se inuicem accusantibus, &c.

Etiam si nulla esset lex scripta, tamen certum est, vbi quid faciendum vel omittendum est, diutina deliberatione singula per-samus quid commodius sit. Cogitationes enim vel accusant vel excusant. Idē fit post factum opus: quæ omnia probant, in nobis esse legem naturam. Et verè lex naturæ nihil aliud est quàm iudicium conscientie, quæ vel accusat vel excusat opera.

Observandum hic securam vitam esse, vbi bonū agimus. Qui enim male agit, hunc cogitationes accusant, quomodo igitur quietus esse potest? Hinc per prophetam: Non est pax impiis dicit Dominus. Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et Moyses: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.*

Obseruandum hic securam vitam esse, vbi bonū agimus. Qui enim male agit, hunc cogitationes accusant, quomodo igitur quietus esse potest? Hinc per prophetam: Non est pax impiis dicit Dominus. Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.*

Obseruandum hic securam vitam esse, vbi bonū agimus. Qui enim male agit, hunc cogitationes accusant, quomodo igitur quietus esse potest? Hinc per prophetam: Non est pax impiis dicit Dominus. Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.*

Obseruandum hic securam vitam esse, vbi bonū agimus. Qui enim male agit, hunc cogitationes accusant, quomodo igitur quietus esse potest? Hinc per prophetam: Non est pax impiis dicit Dominus. Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.*

Obseruandum hic securam vitam esse, vbi bonū agimus. Qui enim male agit, hunc cogitationes accusant, quomodo igitur quietus esse potest? Hinc per prophetam: Non est pax impiis dicit Dominus. Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.*

Obseruandum hic securam vitam esse, vbi bonū agimus. Qui enim male agit, hunc cogitationes accusant, quomodo igitur quietus esse potest? Hinc per prophetam: Non est pax impiis dicit Dominus. Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.* Et iterum: *Cor impij quasi mare feruens.*

sed eam diabolus viriavit, vnde factum est, vt nec creaturis recte vteretur homo. Alia igitur duo reposuit Deus. Verbum suum scriptum deinde & incarnatum, quæ duo, satis restituerunt datum illatum à dæmone. Nulla igitur nunc est excusatio, mundus in maligno positus est. Natura insuper vitiosa. Habes enim verbum Dei, quod hæc omnia facit.

Vide quod iudicium futurum sine eodem modo, quo nunc quisque in conscientia sua experitur, Deus inquit iudicabit, lex naturæ accusabit, conscientia testis erit, iteque & cogitationes. Vide hic libros qui aperiendi sunt in iudicio, de quibus Daniel. 7. Apoc. 20. Hic. 17. Peccatum Iuda scriptum est stylo ad amianthino. Reuelabitur enim conscientia nostra in die iudicii, & reuelabitur voluntas domini. In voluntate domini scripti sunt aliqui in libro vitæ, aliqui expuncti. In conscientia autem scripta sunt opera & cogitationes.

Idem dicit. Occulta iudicare solius Dei est. Qui igitur occulta iudicat, quod Dei est, temere sibi usurpat.

Refertur vel ad iudicium, quia Christo pater omne iudicium dedit, vel ad euangelium quod per Christum accepit.

Hoc addit ne quis friuola reputet, quæ hæcenus de iudicio futuro disseruit. Euangelium igitur etiam iudicium Dei declarat.

Prophetarum & Apostolorum mos est, crebro personas mutare, & nunc quidem ad omnes, nunc ad singulos, nunc in propria, nunc in persona Dei verba facere, vt magis moueant animos, id quod & ii faciunt, qui pro concione aliqua dicunt. Sic & Paulus hic agit. Non solum autem hoc agit, vt omnes homines peccatores esse probet, sed ne excusationem quidem quenquam habere. Gentes excusari nequeunt, cum dicant legem non habemus. Imo habent legem naturæ. Multominus Iudæi excusationem habent. Sed fortassis Iudæus, quispiam (quod hypocrite solent) negabit se peccasse. Huic igitur manifestius loquitur & pec-

cata sua ob oculos ponit, vt negare non possit. Primo igitur ponit quinque Iudæorum prærogatiuas. Secundo ex hoc quinque eorum præsumptiones. Tertio subiicit propter hoc quinque redargutiones.

Ecce tu Iudæus cognominaris.

Tribus nominibus gloriabantur Iudæi, quod filij Abrahæ, quod Israëlita, & quod Iudæi. Abrahæ factæ sunt promissiones, similiter & ipsi Iacob. Iuda autem expectabatur Christus. His igitur tribus summe gloriabantur. Et magnum quidem est à religiosis parentibus prognatum esse, & quæ si cum lacte materno diuinam sapientiam imbiberent. Obserua autem quod non dicit: Tu Iudæus es, sed cognominaris nimirum ad singulationem eorum, qui solo nomine gloriatur, id quod & plerique nostrum sapientia Iudæum esse aut christianum, est corde confiteri Christum, non ore tantum. Hinc Marti tyres & confessores dicti sunt, quicunque vero Christum sunt confessi.

Acquiescis in lege.

Altera prærogatiua: Filij Agar magno labore & studio inquirunt sapientiam, quæ de terra est, circumueunt terras & maria, autem quasi sine labore veram sapientiam hauris, acquiescis in lege.

Tertia prærogatiua, quod ex eo populo es, quem Deus sibi peculiarem ex omnibus elegit, cui & innumera beneficia contulit & maiora promisit.

Noti voluntatem eius.

Quarta prærogatiua: Beati sumus, quia israel: quia quæ Deo placent manifesta sunt nobis: Non enim fecit taliter nationi.

Probas utiliora.

Scis etiã inter bona discernere instructus per legem, & maius bonum minus bono præferre. Omnia hæc modo à Iudæis ad nos translata sunt.

Confidis te esse ducem cæcorum, &c.

Præsumptionem eorum arguit quasi dicat, vnde proficere te oportebat ad meliora, inde nihil aliud quam cristas erigis, tibi places, alios contemnis, omnes alios iudicas cæcos indoctos, stultos, pueros. Apud te autem solum residere veram sapientiam, quasi scientiam Deus requirat, & non magis

gis vitam. Nō hic agitur de lege scripta, sed impleta. Copia autem vitur Paulus in his verbis. Ac obiter indicat conditiones veri pastoris, debet enim esse dux cæcorum. Qui cæcū ducere nititur ipse, videat necesse esse. Requiritur igitur primo, scientia est prælatæ. Secundo: Lux in tenebris per vitæ puritatem. Sic luceat lux vestra, &c. Tertio magister infantium non sufficit scientia & vitæ nisi vitæ. Quarto eruditor vel castigator insipientium. Virga etiam vitæ, erga discipulos. Quinto habens formam scientiæ & pietatis.

Matth. 5.

Subnectit reprehensionem, potest autem & ad superiora referri. Videlicet: Nomen Iudæus es, sed non opere: Acquiescis in lege & legi contrarius es, &c. ducem cæcorum te putas, & ipse via non vides, magistrum infantium, cui ipse pupæ sis sensu, &c.

Quidam hæc omnia ad incredulitatem referunt Iudæorum. Eutaris verum scilicet scriptura, adulteraris falsum sensum apponendo, sacrilegium facis Christum blasphemando, &c. Alij autē de internis dixerunt peccatis, quasi dicat, etiam si externè verbis crassa illa peccata detesteris, internè tamen per concupiscentiam, vel eadē vel maiora committis. Furaris aliena concupiscendo, sic quæ coram Deo fur es, cum nihil minus videaris esse.

Matth. 5.

Scilicet corde, quemadmodum Christus adulterium interpretatur: Qui videt mulierem, &c. Hic defendat suam castitatem qui potest.

Sacrilegium facis.

Furaris Deo suum honorem: nam sacrilegium est, furto auferre rem sacrām. Est autem sacratissima res honor Dei. Gloriam, inquit, meam alteri non dabo: Ego sum qui deo iniquitates tuas propter me. Hic autem honorem. Summa omnium horum est: Tu Iudæe dicis, Gentes sunt maledictæ, quia non habent legem, at interim hypocrita nō vides, quod ipse transgressor sis legis. Quicunque enim non erudiuntur spiritu Dei, non possunt cernere nisi crassa illa peccata. Docemur hic non tantum ponderare peccata illa externa, sed etiam interna, concupiscentiam scilicet, odium, inuidiam, infidelitatem, &c. Item: Bonum est scire quæ Dei sunt, Bonum item eadem alios docere,

sed omnia hæc nihil profunt, si te ipsum nō doceas. Habes etiam hic efficacissimam doctrinam contra iudicium temerarium. Quid enim alium iudicas de peccato, in quo ipse obnoxius es, vel in maiori, &c. Attendant hoc hypocrita.

Deum in honoras.

Sicut bonis operibus glorificatur Deus Mat. 5. vt videant opera vestra bona, &c. sic malis deonestatur. Deonestant etiam Deum hypocrita, quia sunt contemptores dei, & irrisores nominis domini, tamen si externis operibus videantur honorare deum.

Nomen Dei propter vos blasphematur.

Existat quædam & Ezech. 26. hoc desumptum. Est: Nomen Dei apud angelos sanctum est. Vnde clamant: sanctus sanctus sanctus Dominus, &c. Apud nos nō dum sanctum est, sed orare iussit Christus vt sanctificetur. Blasphematur autem sanctissimum nomen Christi inter gentes propter nos, cum nomen Christi præcedimus, vitæ autem vel peccati vel contaminationis operibus sumus, cū vident nos nō minus, quæ de seruire libidinis, nihilo moderatius inhiare lucris, non minus cupidos vindictæ, timidos mortis, non minus amare vitam hanc, furiosè belligerare, tumultuari, &c. quàm libet leuibus de causis, magnum iudicium imminet de honestantibus nomen Christi.

Pluribus autē modis in honoretur princeps quispiam, Primo in persona propria. Secundo in imagine sua. Tertio in seruis. Quarto in usurpatione dignitatis vel potestatis. Quinto in transgressione legis. Omnibus his modis Iudæi inhonorant Deum.

Nam circumcisio quidem prodest, &c.

De duobus gloriabantur Iudæi, de lege scilicet & circumcissione, & vtrunque quidem magnum. Lex enim verbum Dei est, indicans ipsius voluntatem: Circumcisio fœderis signum, quo admonerentur promissionis, &c. Vtroque autē abutebantur Iudæi, legem enim tantummodo scriptam circumferebant, non autem seruata, circumcissionē aut sine fide promissionis, quæ præcipue requiritur in circumcissione. Ideo Paulus vtriusque fiduciam tollit. Et de lege quidem superius, nunc de circumcissione. Cautè autem ingreditur sermonem, ne videatur aduersarius legis & bonorum operū. Circumcisio, inquit, prodest, nō eam reiicio sed magnifico, sed

absque re illam habere quid prodest? Aliter autem gentibus loquitur. Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Nimirum factus Iudæis tanquam Iudæus, his qui sine lege erant quasi non esset sub lege, ut omnes lucrifaceret. Discat hic prædicatores cautè loqui, & obseruare, quid, quando, qui, vbi & quibus loquantur. Contrarium agentes magis destruunt quam ædificant.

Si legem serauerit.

ORigenes ita exponit. Abiectione malorum prodest, si bona quoque egeris, alioquin nihil proderit. Pater quidem sententia, atque hic hoc agit Paulus. Secundum Ambrosium igitur seruare legem, hoc loco dicitur, qui seruat mentem legis, id est, qui fidem habet in Christum, & eidem per obedientiam & dilectionem adheret. Hic ergo exponit quod supra dixit, quod externa factitas, sine iustitia & sanctitate cordis parum valeat; vbi illa est, ibi & externa sunt sancta, sine hac omnia sunt hypocritis. Ergo hic eis supercilium detrahit, quasi dicat: O Iudæi nihil prodest circumcisio externa, sine circumcisio cordis, in corde seruatur, lex, non tantum externis signis. Idem dicere possumus baptismum suscepisse nihil iuuare: qui inutilis est, nisi credas in Christum te regeneratè, nisi rem & significatum baptismi sequaris, hoc est mortificationem, &c. Si ceremoniam profunt, si rem ipsam ad quam ceremoniam inuitat habeas. Ieiunium prodest si à vitis abstineas. Festa profunt, si à tuis operibus cessans Dei opera exprimas: & sic de aliis omnibus, vt de vestibus, oratione, cantu, &c. Possunt igitur aliquot conclusionibus sententiæ præsentis loci explicari, quarum prima est. Fides charitate viuens & interna dispositio cordis facit omnes conatus nostros, & externa opera bene valere & vtilia.

Quia si transgressor, &c. Præputium facta est.

HOc est, circumcisio tua nihil est coram Deo, perinde est ac si esses gentilis. Secunda conclusio. Carentia fidei & internæ dispositionis, facit omnia opera omnesque ceremonias inutiles. Facit itè ex Iudæo non Iudæum, ex religioso non religiosum, &c.

Si autem præputium, &c.

Præputium gætes vocat, sicut Iudæos circumcisio. Habent autem morem per signa res denominandi, etiam aliæ linguæ habent, sic latine, calcarea pro equitibus, rasu

ra pro sacerdotibus, cuculla pro monachis, pepla pro mulieribus.

In circumcisioe reputabitur.

ID est, habebitur coram Deo pro vero Iudæo. Tertia conclusio: Habens fidem & dilectionem id est, internam cordis dispositionem Deo gratus est; etiam si externa illa facere non possit. Exemplum: qui castum conseruat, Deo gratus est; etiam si virginitatem non habeat; & sic de aliis.

Et indicabit.

ID est, damnabit.

Præputium consummans

Periphrasis est gentilis, qui non est ex genere Abrahæ.

Qui per literam, &c.

Qui in ipsa uera transgressor es legis, nam non habes in corde quod exigit littera, lex igitur erit tibi in damnationem, quæ debuerat esse in salutem. Sic omnem fiduciam auferat à sanctulis illis pharisæis legis, olim mosaicæ cultoribus, & veræ pietatis expertibus, vt cognoscant se habere cor impurum. Sic Christus: Regina Austri cõsurget, &c. Quarta conclusio: Habens fidem & internam cordis dispositionem, etiam si externa non habeat aut habere possit, in comparabiliter melior est habere innumera externa sine fide, nã & iudicat illum, sicut sanctus impium. Qui igitur piè in seculo uiuit, melior est eo, qui solo nomine religiosus est. Sic igitur iudicandum de omnibus externis, &c. Non dānat ceremonias alia que externa, sed ea inutilia esse, sine internis pronūciat. Unde liquet plerisque frustra operari, &c.

Non enim qui in manifesto Iudæus est.

Omnes excusationes adimit Iudæis: Quid inquit, opus Christo, cum non peccauerimus sicut Gentes? Ad hoc supra respondit, sed maiora in corde perpetrasti. Secunda excusatio. Legem habemus, quid ergo opus Euangelio. Tertia. Circumcisionem habemus, quid igitur opus Christo? ad has supra respondit. Quarta excusatio, Iudæi sumus & semè Abrahæ, quid igitur opus Christo. Hanc excusationem nunc tollit ac auferat omnem fiduciam generis. Sensus est: Gloriaris te Iudæum, & ignoras huius nominis vim & significatum. Sic & ignoras circumcisionis rationem. Iudæus consistentem significat, non labiis tantum, sed qui corde cõfite-

tur

CAPVT. III.

Vid ergo amplius est Iudæo? Hæc patet erga sunt, & digressio quædam, in qua obiectioni impiorum respondet. Ex prædictis enim quis potuisset inferre. Si summa rerum pendet à fide in Christum, vitæque innocentia. Item si fides & pietas æquant in circumcisum circumcisio, quid igitur reliquum fuit Iudæo, in quo præcellat Ethnicum, aut quid retulit fuisse circumcisum? Si gentes equantur Iudæis, ergo nihil ipsi habent prærogatiui præ illis? Verum huic aperte reclamatur scriptura, dicens: Non fecit taliter omni nationi, &c. aut igitur tu impiè doces, aut omnis scriptura quæ præfert Iudæos gentibus est mendax. Hic iterum obserua quam sollicitè Paulus cauerit, ne quis ex verbis suis offendiculum caperet, exemplum omnibus verbi declamatoribus summe obseruandū.

Multum

Exemplo Christi ostendit se non aduersarium legis. Profert autem quandam prærogatiuam Iudæorum, qua tamen absque fide non iustificantur.

Per omnem modum.

Omnis modus est in administratione temporalium, vel reuelatione spiritualium. Per omnem igitur modum Iudæi præcellunt, quia nulla gens est aut fuit, cui Deus tot signis spirituales aliquam terram dederit. Sed nec aliqua gens est quæ tam diuinam legem habeat.

Primum quidem quia illis credita, &c.

HOc dupliciter intelligi potest. Siue quod his peculiariter lex & Prophetæ proditi sunt, siue quod his solis Deus loqui dignatus est. Primo magnificentum est hoc honoris habitum fuisse à deo ei genti, quod ore ad os cum illis loquutus est. Gloriosum est & illud quod ipsi dei promissiones & sacras literas acceperunt. Fidelior enim & domino acceptior seruus æstimatur, cui plurata lenta conceduntur. Imò ne dū gloriosum, sed & proficuum est, multo enim præparatior videtur ad fidem Euangelicam, qui legis promissa tenet, & vero proprior est, qui veri tenet imaginem. Siquidem Moyse lex & prophetarum oracula, gradus quidam est ad Euangelicam Christi doctrinam. Obserua hic

Matt. 7. tur nomen domini. Multi clamant domine, sed in corde non agnoscunt patrem. Non igitur qui in manifesto, in cute coram hominibus, is Iudæus est, sed qui in corde viua fide confitetur Christum, saluus erit. Idem dicendum de circumcisioe. Iudæi ergo non intelligebant voluntatem Dei in circumcisioe, quam tamen etiam Moyses satis indicauit, cum dixit Circumcidite præputia cordis vestri. Et iterum: Circumcidet dominus cor tuum, &c. Sic quam pauci sunt qui atredant significatum nominis Christiani, omnemque voluntatem Dei in Baptismo. Idem dicendum de ceremoniis.

Rom. 10

Deut. 10

Deut. 10

Non litera, &c.

Litera est omne quod foris agi potest. Spiritus autem est motio Dei, quæ in corde uiuit, qui verè circumcidit cor, & hanc circumcisionem homines non vident. Non est ergo regnum Dei tantum in obseruationibus externis. Ideo fallitur qui Christianum tantum ab externis iudicat.

Cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo.

Constat Deo iustitia vera non hominibus, & Deus illam laudat & probat, non mundus. Obserua hic, quod quicquid laudabile in homine est, non tantum ex hominibus, sed ex Deo præcipue est. Cum diuidamus hominem in naturalem, rationalem, & spirituales, scriptura solum spirituales laudat, non autem naturaliter & moraliter bonum, non quod opera moralia mala sint absint, sed quod ad vitam sine gratia non acceptentur a Deo. Iudæus duplex est. Verus qui habet promissionem Abrahæ & admittitur in numerum fidelium, is non probatur à circumcisioe sed à fide viua Abraham enim quia credidit iustificatus est. In hunc modum necesse est, vt Iudæus sit, qui vult saluus fieri, de huiusmodi Iudæis Propheta dicit: Lauda filia Sion, quia ecce venio & habitabo in medio tui. Et applicabuntur gentes multæ ad dominum, &c. Personatus autem Iudæus is est, qui hic dicitur tantum in manifesto Iudæus, qui à Christo negatur esse filius Abrahæ, si hæc viua fidem quæ præcipua est inter opera Abrahæ non habeat. Circūcisio quoque duplex est. Carnalis, de qua Iudæi gloriatur. Spirituales est abiectione vitiorum atque aded totius veteris hominis. Hæc omnibus necessaria, quæ tantum hic incipit, sed in futuro cõsumabitur.

Gen. 15.

Zach. 2.

Ioan. 8.

Ioan. 5.

Figura in Iosue.

hic primo. Quamuis Paulus Iudæos præferat gentibus, nullas tamen eorum virtutes commemorat, sed Dei dūtaxat dona & gratiam. Nec Iudæos dicit præcellere, quia hæc velilla gesserint, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, quod sanè Dei beneficium est, non illorum officium.

Obserua secundo Iudæos non ob aliud gētibus præferri, quā propter promissiones, id quod similitudine rectius intelligēs. Sicut promitto duobus fratribus centum aureos vni doliteras meas in testimoniū promissionis, alter vero promissionem factam ignorat. Tempore designato, do illi suā partem, do & alteri qui ignorabat promissum, nonne is melius habuit, cui dederam meas literas in testimoniū altero quem latebat promissio: vt maximè rātum acceperit quantum ille. Sic Iudæis & gentibus factæ sunt promissiones, vt in Genesi. In semine tuo benedicentur omnes gētes. Vtrisque hæc promissio exhibitæ est. At Iudæi in hoc melius habuerunt, quod habebant id munitum & ob signatum literis sacris. Gentes verò ignorabant ad se pertinere promissum cum non haberent literas sacras. Nihil igitur tale sperantes acceperunt promissiones, & ob id sunt gratissimæ & Deum laudant, cum interim Iudæi, qui se putant suis meritis accipere, ingrati obmurmurent, vt habet parabola Euangelica.

Matt. 20 Obseruandum & hoc, quod signanter dicit, illis credita esse eloquia. Quod enim aliqui concreditur, hoc seruandum committitur in aliud tēpus. Iudæis igitur credita fuerunt eloquia Dei, hoc est ad conseruandum tradita vsq; ad tēpus reuelationis. Quo verbo innuitur ipsos quidem thesaurum hunc portasse sed absconditum. Quis enim nesciat thesauros sapientiæ, diuitiasque salutis in sacris literis absconditas? quemadmodum Ezechiel sanctus enumerat: Ingressus, inquit, sum tecum pactum laui te & facta es mihi, vni te oleo, vestiui te, &c. quæ omnia nihil indicant, quàm sacramenta coelestia sub sacris literis latentia. Qui igitur thesaurū hūc habet is dicit: Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti. Absconditum autē hunc thesaurum illis credidit, tum quia plerique eorum rudes & simplices atque adeo pueri erant, qui vti non possent solido hoc cibo. Tum quia plerique eorum contemptores erant, & porci, quibus non erant proicienda tanta sacra & margaritæ. Qui enim

Ezec. 16
Psal. 118
Isa. 6.

Isaiam occiderūt, propter hoc solum quod dixerat: Vidi dominum sedētem, &c. Quomodo non magis occidissent, si dixisset: Vidi Deum crucifigendum, &c. Item qui Hieremiam librum combusserunt, eò quod dixerat Hierusalem ad tempus destruendam. Quomodo non magis totam scripturam combussissent, si apertè dixissent Prophetæ de perpetua hoc Iudæorum reprobatione? Ob has igitur causas illis credidit scripturam clauam & signatam, suo tempore reuelandam. Interim tamen custodibus suis, statim mercedem qualem optabant, dedit larga manu, sicut scriptum est: Dedit illis regiones gentium, &c. vt custodiant iustificationes eius.

Obseruandum & hoc quod populo Iudæico ne dum cōcredita, sed & scripta sunt eloquia Dei, id quæ digito ipsius Exod. 24. & 32. Deuter. 5 & 10. E quibus colligitur quod qui vocem & linguam ad loquendum dedit, idem ipse Deus literas, id est elementorum figuras primus per se ipsum conscripsit, & ei qui primus ex hominibus scribere meruit scilicet Moyse, scriptas tradidit. Exo. 24. Etenim Græcis Cadmus literas tradidit, tempore Othoniel Iudicis. Latinis autem Nicostrata vel Carmentis tempore Iair Iudicis, sed hoc fieri potuit humana industria per imitationem scripturæ prioris & diuini operis. Inter cuncta igitur opera manuum hominum, hoc vnum opus est, quod habet homo ex artificio opificis Dei, & de cunctis operibus Dei quæ multa sunt, hoc vnū est, quod homini iussit manu sua operari: Scribe, inquit, hoc in monimētum, &c. Docuit autem dominus maiestatis quod huiusmodi literarum non alius quam ipse primus auctor existeret. Quid enim est in omni mundo quod humanæ menti ad cognoscendum creatorem, tam efficax, tam vtile, tam quæ certum præbeat adiumentum. Hæc enim signa de præterito narrant, de præsentī demonstrant, de futuro annuntiant, & quod maximum est creatoris non solum omnipotentiam, verum etiam voluntatem nobis intimant, & quoties volumus, Deus nobiscum per literas loquitur. Et quidem ante illud tempus paucissimi erant, ad quos fiebat verbum dei occulta inspiratione, quia tali instructione non multi digni erant. Literæ autem datæ confestim viam fecerunt multitudini ad percipiendum verbum Dei. Hoc igitur tertium Dei munus est ad cognitionem

valens

Isaia. 6.
Hier. 36
Psal. 104

valens verbisui Primum namque est, quod homo vtpote rationalis verbum Dei meditari potest. Secundum quod solum ex cunctis animatibus linguam habet eloquentē, ipsam meditationem valet eloqui, quod scribere & legere potest verbum Dei. E quibus omnibus facile indicatur, magnum Dei donum esse, habere scripturam sacram & Dei verbū. Si enim Iudæi ideo præferuntur gentibus, quod scripturas tametsi clausas habuerunt, quanto maiora nos accepimus quibus reuelata sunt secreta caelestia?

Hæc omnia ad amorē verbi Dei incitare debet, verbū enim Dei illuminat intellectū: Lucerna pedibus meis verbū tuum. Noctū & in tenebris nemo videt nisi ad candelā accensam. Ita nihil quod ad salutē pertineat videmus sine verbo Dei. Sicut autē lucerna utilis non est somnolentis & cæcis, sed vigilantibus, sic verbum Dei non prodest ex cæcatis & celsatoribus, id est, ijs qui diuino lumini sunt rebelles. Secundo verbum Dei consolatur: Solatio inquiunt habentes libros sanctos. Tertio roborat ad patientiam: verbo domini cali firmati sunt. Quarto frangit cordis duritiā: Verba mea ignis sunt & malleus conterens petras. Item Psal. 147. Emittit verbum & liquescit ea, &c. Quinto protegit in aduersis. Omnis sermo Dei clypeus ignitus. Sūma verbū Dei non frustra emittitur, vt maximè non omnes suscipiant illud. Qui margaritam aliquam ostenderet has virtutes habentem, omnes accurrerent: ad verbum autem Dei nemo. Magnum igitur iudiciū imminet nobis. Si quidem Deus comminatur se non exaudirurum eos qui ipsius verbum non audiunt.

Prou. 30.
Isa. 55.
Prou. 1.

Quid enim si quidam, &c.
Alia est occupatio dicit aliquis. Imo Iudæi hæc prærogatiua non sunt spectabiles, sed magis ignominia notantur, quandoquidem ea abusi sunt & promissionibus non crediderunt. Vnde & propter hoc grauius damnati & cæsti sunt. Respondet Paulus. Quid enim, quasi dicas, non eos veneror, propter impiorum merita, sed propter Dei donum. Nam de eis scriptum est. Notus in Iudæa Deus. Et iterum: Non fecit taliter omni, &c. Hic obserua quod honorē meretur dignitas, quæ a Deo creaturæ confertur, etiā si ipsa ingrata sit. Magis enim in oculis nostris conspicua esse debet donantis Dei munera, quæ accipientium flagitia. Videmus enim in hoc excellentem Dei bonitatem, quæ quamuis sumus peccatores, vicit tamen malitiam nostrā

beneficiūque suum non subtrahit: atque hac ratione etiam diabolus suū honorē meretur. Vnde in epistola: Inde angelus non fuit auisus ei maledicere, quamuis ipse esset optimus, ille pessimus. Agnoscebat enim Dei creaturam. Hac etiā ratione magistratibus, iudicibus, sacerdotibus, atque alijs qui diuinis funguntur muneribus maledicere & detrahere non licet.

Nunquid illorum incredulus, &c.
Docet primo promissiones diuinas certo constare, etiam si ijs quibus fiunt ab eis de decident. Sic promissionem illā: Tibi & semini tuo dabo terrā. Hanc impleuit tametsi nullus eorum qui ex Egypto exierant, eandē terram intrauit de p̄tis duobus. Sic Christū exhibuit de semine Abraham, etiam si Iudæi non susceperint, &c. Hinc sequitur, quod credentibus nihil officit, etiam si maior pars non credant. Nemo igitur ob id a bono se auertat, quod paucos habet imitatores. Imo cum Mathatia dicat: Etiam si totus mundus Antiocho obediat, ego tamen & filii mei Deo obediemus. Quid obfuit ipsi Iosue & Caleb, quæ sexcenta milia non crediderunt?
Sit autem Deus verax.

Vasi dicat: Abiit vt Deus hominū more pacta resciadat, & nulli præster quod omnibus ex æquo promittit, quando potius ita futurum est, vt nemini non præstetur promissum, nisi qui reiecerit oblatum, vt iam promissoris fidem inculcare nemo possit. Mendacium autem ab ipsis hominibus proficiscitur, qui suapte culpa frustrantur promissis. Deus enim nec fallitur nec fallere potest. Cum igitur de diuinis promissionibus agitur, certā fide accipias. Non enim est Deus vt homo, vt mentiatur. Homo quantumcūque probatus, tamen fallere potest. Deus autem verax, ita quod sicut impossibile est eum non esse, sic impossibile est eum non esse veracem: Cælum & terra transibunt, &c. Verax est Deus in promissis: Dixit & non faciet? Verax item quia promissa præstare potest. Dominus decreuit, quis potest infirmare? Obserua Dei bonitatem, qui etiam peccantibus non mutat promissa, sed poenitentibus restituit.

Luc. 11.
Num. 23.
Isaia. 44.

Omni homo mendax.
Mendax est homo in potentia, quia suis viribus non potest præstare quod promittit. Mendax est iudicio quia fallitur, & indignè de rebus diuinis pronuntiat. Mendax est vita & opere maxima ex parte, quia concupiscentia obnoxius est, & quandiu

quandiu sumus in hac vita semper aliquid latentis est hypocriteos, vnde semper nobis orandum: Dimitte debita, &c. Adducit autē Paulus hunc locum, vt ostendat, solius Dei verbum certum esse, cetera falsa si dissentiant. Cuius sententię conueniunt pręcedentia Psalmi: Credidi, &c. quasi dicat vāria docuerūt philosophi, verum ego verbo tuocere didi, & ob id etiam aliis loquutus sum & dixi. Omnis homo mendax, &c.

Vt iustificeris, &c.

Versus hic referri debet ad initium Psalmi. Misere mei Deus, &c. vt iustificeris, & non ad initium versus scilicet: Tibi peccauit vt iustificeris. Sensus autem Davidis est Misere, &c. vt in dictis tuis appareas iustus & verax; & ipsa re vincas, quoties vt vanum pollicitatorem te inculabunt homines, suspicantes fore, vt ob meum scelus, nō prestes, quę genti Davidicę pollicitus es. Merebar ipse frustrari promisso, sed refert tantum fidem & veritatem tuam ita commendatiorem fieri meo peccato, si conspexerint homines neranto quidem admissio offensum, veritatem sententiam. A pte autem adducit Paulus hanc sententiam, quę ostendit Deo omnem gloriam deberi, homini autem confusionem. Nam quanuis nos impij sumus & indigni, tamen Deus in promissis suis verax est, & in operibus iustus & incertamini vobis victor. Nos autem conuincimur omnes mendaces iniusti & rei. Iustificat Deum in sermonibus suis qui dicunt: Tibi solum peccauit, id est, peccatum meum agnosco, vt tu iustifices me. Affero ad te cor impurum, vt tu purifices. Cognosco me peccatorem, vt tu solus iustus, verax, solus veritatis author & dator esse sciaris. Ego vincas, dāner, dignus supplicio. Tu promissisti te iustificaturum impios. Ecce ego impius sum & peccator, manifesta in me gloriam & veritatem tuam. Iudicant Deum, qui non putant se opus habere Dei iustitię. Item qui dicunt Deū non facilem ad miserendum, qui non sic dimittat peccatum vt promissit, aut non tam magnum peccatum, aut non tam facile. Omnes ij Deū iudicant & mendacem facere conantur, ideo grauitē peccant. Versiculus hic diligenter inculcandus est, afflictis & tristibus conscientis. Ne tam in peccatum suum, quā in Dei veritatem, respiciant, petquam non potest non prestare quod pollicitus est. Qui enim de veritate Dei dubitant, ij Deū iudicant, damnant, & menda-

cem faciunt, quod est grauisimum peccatum.

Quia si iniustus nostrā, &c.

Hoc omnino est extra propositum, sed mos est Paulo, propter citationem aliquam ex scriptura, adducere quādam extra propositum: tamen ea vt necessaria tractat, ne quis ex citata scriptura aliquid minus intelligat. Sumunt autem impij ex dictis Davidis occasionem cauillandi & calumniandi. Nam quia dixit David: Tibi peccauit, vt iustificeris. Arguant ergo & nos peccemus vt iustificetur. Inferunt & alia absurda, nempe quod Deus sit iniustus, quod nullus peccet, & quod sit peccandum, illos refellit apostolus noua digressione, iamque dictas inconuenientias ex ordine refellit. Vbi primo obseruandum, quā cautus fuerit Paulus, ne quis possit offendi ex verbis suis. Deinde qualiter affectus sit carnalis homo, hic aperte vides, nempe quod nihil tam bene dici potest, vnde nō occasionem carni querat. Quid enim dulcius annuntiaripoterat, quā Deū ad eō pronum ad miserendum, vt etiam & gloria ducat misereri? Quod si quis perpendat, qui pij cordis est, fieri non potest, quin cum Dauide exclamet: Confitemini domino quoniam bonus, &c. per totum. Vide autem quid impius inde colligat. Si iniustitia nostra, &c. Verum quidem est Deum ex nostris peccatis glorificari, neque inficias ire possumus, quando omnium impiorum mala, quodammodo cedant in gloriam Dei. Vniuersa enim propter semetipsum condidit, & impium ad diem malum, nam ex peccatis in vniuersitate rerum, quāsi ex antithetis, decentior quidam ordo oritur, cui ordini & mala seruiunt. Porro decentia illius ordinis, a Deo diligitur. Malum autem per se non diligitur, nisi quatenus vniuersitati rerū seruit. Quod igitur inferunt impij, ergo peccabimus, hoc malum est. Obserua quod ad gloriam Dei pertinet, quod adiuuat in externis, vt Glorificatoria Pharaone. Item quod peccata dimittit: vt, Ego Dominus, gloriam meam alteri non dabo. Ego sum qui deleo, &c. Item implebitur gloria domini omnis terra, &c. Sicut autem nullus corporali periculo, sponte & sine causa debet ingerere, vt Deus glorificetur, sic nec peccare debet.

Nunquid iniustus est Deus, &c.

Argumentum primum impiorum. Si clarior sit Dei gloria nostro peccato, iniuste faciet si nos iudicabit, nam id erit contra

Psa. 117

Psa. 16

Exod. 14

Isai. 42

Num. 14

tra suum honorem: dum enim peccauimus non contra eum fecimus, sed pro eius honore. Iniustus enim esset si pro eo nos puniret, ex quo illi gloria oritur.

Humanum dico.

Temperat hanc blasphemiam, quasi dicat carnalis & impij hominis hoc est argumentum.

Abfit.

Quasi dicat, Blaphemia est, sentire Deū iniustum.

Nam quomodo iudicabit, &c.

Qui vult alios arguere nō debet his obnoxio⁹ esse, propter quę alios arguit. Equitas enim potissima conditio est iudicis. Iuxta illud: Diligite iustitiam quę iudicatis terram. Si hoc decet hominē, maximē deum, Deus autem mundum iudicabit. Necesse igitur est eum esse irreprehensibilem, qui debet alios iudicare & damnare.

Obserua quod Deus iudicat mūdū, hoc est, iuste omnia disponit, notatu dignissimum.

Si enim veritas Dei, &c.

Aliud impiorum argumentum. Si Deus meo peccato clarior efficitur, ergo non pecco sed benefacio. Vides hic carnis naturam. Potest & aliter intelligi, cūr me dānat veluti admiserim aliquid cōtra Deum. Hoc argumentum carnis, quisque apud se inueniet, vbi spiritui sancto se nō permiserit docendū. Prędestinatio offendit carnem, nam non potest dicere cum Christo: Fiat voluntas tua: Sed semper dicit, an non hoc melius esset?

Et non sicut, &c.

Obserua hic quod, qui secundum euangelium fiduciam operum legis Mosaicę damnant, & fidem in Christum prædicant, a Iudæis blasphemabantur.

Faciamus mala, &c.

Quā aperte hic Paulus carnalium hominum malitiam descripsit, quorū heu multi hisce tēporibus sunt, qui vel ipso facto dicunt: Faciamus mala, quasi nō satis peccarint: & cum nihil prope nisi peccatum sint, putant se non satis peccasse. Face quęso impietas, plus satis peccatorum habemus ē quibus elucescat Dei gloria, vt non opus sit peccata peccatis addere. Si gloriam Dei queris, scito ea pertinere ad Dei gloriam quę ipse præcepit, non quę prohibuit. Pij hominis est dicere: Fecimus mala & venerunt bona, faciamus bona, vt veniant meliora.

Quorum damnatio iusta est.

Quia nolunt resipiscere, nec desiderant remissionem peccatorū, sed peccatis gaudent: iusto igitur Dei iudicio pereunt.

Quid igitur? Præcellimus?

Post digressionem reddit ad institutum, & secundam partem propositionis tractat, qua colligit duo superiora mēbra, Gentes ac Iudæos, atque adeo omnes homines sub peccato esse. Estque sententia vniuersalis quę maledictionē humani generis declarat.

Nequaquam.

Supra dixit Iudæos multum per omnem modum gentibus prestare. Cum hoc cautē pugnare videtur quod nunc dicit, Iudæi nihil præstant Gentibus. Verum intelligemus has sententias nō pugnare inter se, si cōsiderauerimus vbi præstant Iudæi, vbi non præstant: Excellunt inquit, quantum ad promissiones attinet: nam est aliquid habere verbum Dei cui obedias, & quod quęsi lucernam in hoc caliginoso loco pedibus tuis prestituas: Ceterum quod ad meritum & iustificationem nihil excellunt, nō enim iustificantur suo cultu & operibus legis Mosaicę. Colligitur ex hoc verbo. Si hominem homini cōparas, dissimiles sumus: alius enim maiora dona habet. Si autem homines ad deum cōparas, similes sumus: Omnes enim egemus gratia & misericordia. Nihil enim Iudæos magis a fide Christi alienauit, quā quod æquandi essent gentibus. Sic & Pharisæos offendit, quod Christus etiam peccatores recipiebat. Murmurant etiam qui in vinea pondus diti & æstus portarant, quod nouissimis non minus datum fuit: Sunt & inter nos qui de suis meritis supra modum sibi blandientes, indignē ferunt, si non aliis longē præferantur. Verē autem pius nō offenditur, agit quidem gratias, quod maiora dona perceperit, sed tamen nihilominus se fatetur egere gratia Dei.

Causati enim sumus, &c.

Illud, speciatim ostendimus, nūc hos nūc illos taxando, Iudæos vt docentes legem & seiplos non docentes. Gentes vt veritatē Dei iniustitia detinentes. De gentibus enim primo capite. De Iudæis secundo capite dixit.

Sicut

Sicut scriptum est.

EGregiam illam sententiam, homines esse peccatores, & solum Christum iustum, probat scripturis, ne qua elabi possimus, neque quis putet somnium esse humanum. Docens interim predicatores, ut sua scripturis muniant.

Non est iustus quisquam.

Quis hoc dictum a quo animo ferret, nisi scriptura manifestissime hoc dicitur. *Exod. 24.* ret? Verè enim hoc scriptum est, nec in vno *3. Reg. 8.* quidem loco. Sic enim Moyses ait: Nullus *Psal. 3.* apud te per se est innocens. Et Salomon: Nō *Marc. 10.* est homo qui non peccet. Eandemque sententiam repetit *Ecclesiast. 7.* Sic *Psalms: 1. Ioan. 1.* Beati quorum remissa, &c. Sic Christus ipse *Isai. 4. 8.* se: Nemo bonus nisi solus Deus. Sic Ioannes: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c. Sic *Isai. 53.* Vidi, & ecce non erat vir, iniquitas & vanitas opera eorum. Item: Transgressorem ex vetero vocavi te. Item: Transgressiones nostras nobiscum sicut qui cum furto deprehenditur. *Itè: Omnes nos quasi oves errauimus, Isai. 6.* &c. Item de seipso: Vix mihi quia pollutus sum, &c.

Aduerte autem diligenter quomodo dicat omnes & simul, & nō est vsque ad vnum, quo conuincat nos omnes peccatores. Non enim sunt audiendi Iudæi vel iudaizantes, qui psaltere exponunt tanquam loquatur dicitur de sui seculi hominibus. Similiter autem nec illa euasio valet, qua quidam tropum sermonis dicunt, ut omnes accipiantur pro multis: sicut in *Genesi:* Omnes provincie veniebant in Aegyptum. Vel illud in Evangelio: Omnis Hierosolyma exiit ad eum. Vbi omnes accipiuntur pro multis. Proinde ne quis hic tropum suspicetur. Apostolus toties repetit: Omnes simul & non est vsque ad vnum. Deinde ne dum vult omnes nos esse peccatores, sed & ex omni parte malos nos demonstrat, interne impios, externe iniustos, id quod pluribus ostendit. Consequitur quod qui Evangelium predicare velit, necesse habet exemplo Pauli arguere peccata. *Isai. 58.* *Ezech. 3.* Nec est quod quisquam ea de re predicatori succenseat, sicut infirmus medicum etiam secantem & vrentem fert. Præterea observa quod Paulus hic magis citat mentem scripturæ, quam verba, &

ex variis locis in vnum testimonia congerit. Primus enim versus ex *Psal. 13.* desumptus est, similiter & qui proxime sequitur,

Non est intelligens.

Hic primo vitia interni arguit hominis, cuius duæ sunt partes. Intellectus & affectus. Intellectus vitium est ignorantia veritatis. Non est intelligens. Per intellectum quidam accipiunt consummatam doctrinam vitæ, quæ facit ut homo in omni re prudenter iudicet, & rectè sapiat de Deo & omnibus, huiusmodi autem nemo est. Bene igitur dicitur: Non est intelligens. Hinc in *Iob. 32.* legimus: Nec fenes intelligunt iudicium, &c. Et Paulus: Animalis homo nō sapit ea quæ sunt Dei. Vel aliter: Intelligere refertur ad verbum Dei, quod verè intelligit, qui & trepidat ad comminationes, & gaudet ad promissiones: impius autem ut contemnit comminationes, ita se promissionibus committere non audet. Non est intelligens.

Non est requirens Deum.

Affectiua quoque vitata est, propter *Philip. 2.* *Phil. 2.* *Phil. 2.* hoc est amorem sui: Omnes enim quæ sua sunt querunt. Et omnes avaritiam student, ait Hieremias. Require Deum in spiritu & ut timeas, ames, ut patri obedias, eius gloriam quæras. *Omnes declinauerunt.*

Significat primum hominem in via rectè constitutum, quæ consistit in fide, spe, charitate. Declinatio igitur primum incredulitatis est, quæ quantum ad parua nō excusat à peccato. Sicut fide appropinquamus deo, sic incredulitate desectimus. Nō mirum quod declinat, qui fundamentum non requirit. Potest hic versus referri ad omnes status, &c.

Simul inutiles facti sunt.

Inutile est, quod non consequitur eum finem, ad quem creatum est. Vbi igitur defectus est fidei, ibi inutiles sunt omnia opera nostra: in fidelitate enim omnia opera cōrumpuntur. Quod enim non est ex fide, peccatum est. Impij igitur, etiam si quedam bona videntur facere ad vitam æternam affluendam, inutiles sunt. Nolite offerre frustra

stra, quamuis non sint illis omittenda bona opera quibus nonnumquam diuina misericordia prouocatur ad miserendum, &c.

Non est qui faciat bonum, &c.

Taxatur peccatum omissionis, hæc aliis verbis taxantur alibi. Cum sint abominabiles, increduli, & ad omne opus bonum reprobi. Nemo facit bonum, quia omnia bona nostra imperfecta sunt, propter corruptionem naturæ.

Non est vsque ad vnum.

Dupliciter exponitur. Primò sic: Ne vnus quidem. Aliter: Nemo facit bonum nisi vnus, Christus scilicet, qui & in electis suis operatur: Loquitur vero de bonis quæ immediate disponant ad vitam, quæ quauis sint etiam à nobis, quod tamen sint a Christo præcipue, illius esse dicuntur, iuxta illud *Philip. 2.* Deus qui operatur in vobis velle & perficere.

Sepulchrum patens, &c.

Ponit fructus peccati, & primum in sermone: Lingua enim tamen si modicum membrum sit, tamen omnes nos conuincit peccatores. Sepulchrum patens. Fœtidus anhelitus signum est interne infirmitatis, sic quæ externe loquimur & agimus (blasphemias scilicet mendacia, adulteria, &c.) produnt impietatem cordis, & hæc sunt quæ coinquant hominem, fœtere faciunt coram mundo itemque abominabilem coram Deo: Vnde dicuntur abominationes, &c. Sepulchrum igitur dicit guttur eorum, ut indicet intus positum cadaver, hoc est, in corde esse radicem omnis malitiæ. Vnde Christus. Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali. Patens autè dicitur propter eos, qui vel turpia loquuntur, vel peccatum suum sicut Sodoma prædicat, aliosque inficiunt, vel qui latantur cum malefecerint.

Luc. 15. Sicut econtra Phariseos suam malitiam simulata sanctitate obtegentes, sepulchra dealbata nominantur Christus. In lege decernitur quod vas non habens operculum, immundum iudicetur. Præcipitur item, ut extra castra progrediatur, qui ventrem leuare velit, ne alios offendat.

Linguis suis dolose, &c.

Sis inquit, linguis, Nam alias linguas habent apostoli, igne Spiritus sancti accensas, quibus Christus & os & sapientiam dat. Dolus autè est fallere perituro, mendacijs imponere, adulatione decipere, infamare clanculariis, susurris, traducere famosis li-

bellis, sed alieno nomine proditis, prauis consilijs in mala inducere, &c. Et quis omnes linguæ dolos enumeret? Vani filij hominum & mendaces, &c. Vt iam nescias cui credas nusquam enim tuta fides. Cū Christus econtra dixerit: Sit sermo vester est, est non, non.

Venenum aspidum, &c.

Maus aliquid est, ne dum decipiunt verbis, sed occidunt etiam. Venenum ore gestat, qui innocentem falso accusat, suisque verbis, vel vita vel bonis ipsum damnificat. Venenum habet qui falsa docet, & quidem perniciosissimum quod nulla medicina tollit. Hinc David: Eripe me ab homine malo. Acuerunt linguas suas, &c. Item: *Psal. 139.* Deduc me in iustitia tua, propter inimicos meos dirige, &c. Est generatio inquit facta, quæ pro dentibus gladios habet. Et *Gen. 3.* *Psalms:* Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ. Dicitur autem venenum aspidum, quia ab illo serpente Diabolo scilicet transfusum, qui & primus homicida fuit, & primus falsa docuit & persuasit. Obserua quod falsa doctrina his rebus comparatur, quæ homini maxime nocua sunt, quale est venenum, vel ad minus inutilia, qualia sunt palea, fermentum, aqua. Econtra autem sana doctrina mel, lac, panis, triticum, vinum, &c. dicitur.

Quorum os maledictione, &c.

Maledictione erga Deum, amarulentia contra proximum. Malorum omnium extremum est blasphemias euomere in Deum. Perniciosissimum quoque est, virulenta verba proferre in proximum: utroque autem plenum dicit os impiorum, id quod apertissimum est. Nulla siquidem reuerentia, polluto denique ore, sacrum illud nomen proferunt, nec friuolam fabulam dicere possunt, nisi subinde dicant, per Deum. Vt interim taceat blasphemos illos in Christi sanguinem & vulnera, &c. Nunquam ad hæc tam proni essent, nisi plenum esset os blasphemias huiusmodi. Qui sic blasphemus est in Deum, quomodo benedicet proximo. Quis commemorare sufficiat, quid iratus impreceatur homini, quam virulenta verba profundat? Verè igitur amarulentia plenum est os. Quis hic se non agnoscit peccatorem. Hinc Iacobus: Qui in verbo non offendit perfectus est, &c. Hinc *Psal. 14.* ne custodiam ori meo, &c. Et Sapiens: Mors & vita in manibus linguæ, & qui custodit

Q9 lin-

Psal. 14. Linguam, custodit animam. Hinc David: Si vis vitam, &c. prohibe linguam, &c. Et iterum: Qui non egit dolum in lingua sua, hic non mouebitur in æternum.

Pedes eorum veloces, &c.

Pedes sunt affectus. Sensus est, ad hoc nituntur vt effundant sanguinē: nulla in eis est commiseratio aut misericordia, vindictæ cupidi sunt, &c. Hinc scriptura impios viros sanguinum nominat, iusto scilicet nomine. Sic Cain, Ismael, Esau, Saul, Iudæi contra prophetas, Christum, & apostolos viri sanguinum fuerunt. Quis autem nescit quantum impij inter se alter alterius sanguinem sicut? Quid aliud clamant omnes historiarum, quam effusionem sanguinis?

Dan. 7. Hinc in scriptura, quatuor præcipua regna non nisi crudelibus bestiis comparantur. Summa veloces pedes, &c. Quid enim aliud facerent quam quod pater eorum fecit? Ipse homicida ab initio. Propter hanc hominis ad effundendum sanguinem pronitatem: Deus toties homicidium prohibuit in lege: Imò etiam sanguinem pecudum edere prohibuit, vt magis horrerent sanguinem humanum. Neque hic solum taxantur homicidæ & latrones, sed & omnes hypocritæ, videmus enim nullos vindictæ cupidiores, quam qui sanctitatem præterdunt. Exultant cum audiunt aduersarios suos maletractatos, tristatùr si bene sit aduersarijs, instigant alios, dolēt se non habere potestatem puniendi, apud seipos tractant, quomodo in aduersarios scuire vellent, si aliorum potestatem haberent: & tamē interim sibi placent de sanctitate, non se peccare putant contra præceptum de non occidendo, cum veri homicidæ sint. Nihil enim eis ad homicidium deest quam facultas. Non attendunt Christi verbum: Nescitis cuius spiritus estis, venit enim filius hominis non perdere, &c. Veniet autem dies cum terra reuelabit sanguinem sanctorum.

Luc. 9. *Isai. 26.* **V**ia hominum sunt studia, conatus, verba, & opera eorum. Sensus est: Omne studium eorum est ad affligendos pauperes & conterendos. Vel aliter. Vias eorum comitatur contritio, & ea quidem duplex. Temporalis de qua Isaias: A planta pedis vsque ad verticem non est in eis sanitas. Nullum enim membrum est, quod non speciale habeat morbum, imò plures, & vnde hæc mala nisi propter peccata? Ex eadem causa pu-

Contritio, &c.

niuntur impij etiam in temporalibus, id quod etiam Isaias dicit. Terra vestra deserta, &c. *Ibidem.* Hoc modo impij etiā hic conteruntur. Conteruntur inquit, nihil enim inde emendantur, sed semper in peius proficiunt. Affliguntur autem etiam & pij, sed non conteruntur. Sequetur etiam vias impiorum eterna & totalis contritio, de qua Isaias: Sicut conteritur lagena figuli, vt non remaneat testa, &c. *Hier. 17.* Hinc Hieremias. Duplice contritione contere eos Domine. Nec tantū contritio eorū vias comitatur, sed & miseria & infelicitas quæ ad mentem & animum, de qua Isaias: Totum caput languidum & totum cor mœrens nec est qui curet aut foueat, non enim est pax impijs dicit dominus. Econtra pij etiā in medijs malis, tamē securi & læti sunt. Habes igitur duplicem viam, piorum & impiorum, & quid vtranque consequatur. Eli genunc quam volueris, proposita est tibi vita & mors, &c. ad quodcunque extenderis manum dabitur tibi.

Viam pacis non cognouerunt.

Causas assignat cur homines in tanta mala procliues sint, quarū prima est ignorantia. Viam inquit pacis nescierunt. Quid mirum si offendit qui in tenebris ambulat. Quid mirum quod erret qui viam nescit: hanc autem ignorantiam & cæcitatem sola lux diuini verbi tollit, hinc est quod toties admonemur vt audiamus verbum Dei: Terra terra audi verbum Domini. Nemo igitur miretur tanta mala increbrescere, cum tantus sit contemptus verbi Dei.

Non est timor Dei, &c.

Altera causa vel radix omnium malorū. Signanter dicit timor Dei. Timent qui dem & impij sed non Deum. Demones horrent iudicij supremi diem & contremiscunt. Et homines impij timent dominum tonantem, fulminantem, terram concutientem, pestilentiam immittentem, naufragium intendantem. Ibi mali quoque procidunt ad genua, tollunt in cælum manus, implorant opem: Sed non aliter illi timent Dominum, quam timerent latronem, ac malū genium. Timent ne noceat: Sublato periculo simul auolat timor. Pij autem timent ne iratū habeant Dominū, ne inobedientia ad iram eū prouocent, ne voluntatem patris amarect. Is autem timor optimus est præceptor bene & iuste operadi. Sic Isaias. A timore tuo domine concepimus, &c. Et Sapiens: Initium sapiētie timor domini. Vbi is defuerit, qui dicitur

boni

Psal. 33. *Isa. 8.* boni faciet homo carnalis & corruptus. Hinc *Psal.* Venite filij timorem domini docebo vos. Et Isaias: dominus sit terror vester, &c. Hunc timorē nullibi certius acquires, quā ex verbis & operibus Dei.

Scimus autem quoniam quæcunque lex, &c.

Astulos. Nam vbi talia legunt, non putant ea de se scripta esse, neque ad se pertinere, sed oscitantē transeunt omnia; quasi scriptura tantū de crassis peccatis loquatur, manent ita in suis peccatis, iuxta cor durum & penitere nesciunt. Ne quis igitur hæc prætexet, Paulus manifestē indicat, quod hæc ad omnes pertineant, qui ad legem pertinent, & condemnatis his, qui in lege sunt condemnantur, & gentiles pluribus peccatis obnoxij. Hic disce cum fructu legere vel audire scripturam: neque enim satis est scripturam tantum de alijs intelligere. Qualem igitur se Deus vnicuique pio exhibuit, talem se futurum omnibus pijs promississe tibi persuadeas. Econtra qualē se vnicuique pio exhibuit, impio exhibuit, talem se futurum omnibus impijs, eo ipso facto comminatus est. Idem dicendum de promissionibus & comminationibus. Obserua hic quod legem dicit totam scripturam veteris Testamenti: nam alia qua ex Isaias & Psalmo citatur, quæ tamen non sunt lex Moyfi.

Vt omne os obturetur.

Os hominis apertum est, in bonis etiam se ipsum laudat, in malis excusat. Obturatur autem cum peccati conuincitur. Sic *Gene. 3.* Adæ obturatum fuit os cum peccatū suum audisset, sententiāq; diuinam: Maledictus, sic Cain tandiū respōdebat Deo donec audiuit. Quid fecisti? Ecce vox sanguinis, &c. Sic Nathan obturauit os Davidis hoc verbo. Tu es ille qui fecisti malum hoc. Obturandum igitur os vt ne de minimo gloriari possimus, & ita ne mutire quidem audeamus. Econtra aperiendum os in confessione. Signanter autem dicit omne os. Gērium quidem os obturatum est, vt non habeant quod prætexant, Iudæi autem reclamabāt, horum igitur ora per scripturam obrurauit. Sancta igitur & pia est doctrina Pauli, quia Deo gloriam tribuit: Hinc enim æstimandā dicit Christus doctrinam.

Et subditus fiat omnis, &c.

Svbi Deo misericordie est, vel sponte vel inuitē. Mauult autem Deus vt pote misericors vt sponte subdamur, atque pro-

phoc apostolos emisit in totum mundū. Qui igitur nunc nolunt subdī subdētur in pena.

Propterea,

Rationem redditur obturadū sit os, hoc est de se gloriadū, quia ex operibus legis mōsaicæ nemo iustificatur. Quatuor per ordinē tractat Paulus. Primū quod oēs peccatores simus. Secundū quod nemo sūū viribus sine Christo iustificetur. Tertio quod non per legem naturalem aut mōsaicā aut earum opera Christo nuda, sed per fidē cū charitate operatricē in Christum iustificemur. Quartū quomodo iustificari viuamus. De primo hæc tenus, nūc secūdū aggreditur.

Quod ex operibus legis.

Opera legis sunt per quæ legem exprime re nostris viribus conamur. Item: Opera legis sunt, quæ lex vel minis vel promissis tantum extorquet, quæ non amore iustitiæ fiunt nec fiunt corde purificato. Sicut contra opera fidei dicantur quæ corde purificato & diuini amoris igne succenso fiūt, amorē iustitiæ non tantū legis coactione. Sunt qui per legem tantū cæremōnialia & iudicialia intelligant. Augustinus autem e-

August. in lib. de spiritu et litera.

Non iustificabitur.

Iustificari est ex iniustis iustos fieri, seu regenerari & iustos pronuntiarī, atq; adeo remissionē peccatorū accipere. Hoc autem præstare non possunt sola Christo destituta opera, Alioqui quod opus erat Christo? Gratie igitur Dei detrahunt, & Christū abiiciunt, adeoq; seipos perdūt, qui fiduciā tantū in opera ponūt, id quod Iudæi faciunt. Obserua quod hic non dānt bona opera, sed fiduciā in opera, aliud enim est bona opera facere, aliud fiduciā in opera collocare. Bona opera faciēda sunt, sed fiducia in Dei gratiā & bonitatē collocāda: Cū feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite serui inutiles sumus. Pius homo sua opera bona deo estimāda relinquit, ipse tantū pōderat mala sua & merita Christi. Non nobis Dñe sed nomini tuo da gloriam super misericordia tua, &c.

Luc. 17.

Psal. 113.

Omnis caro.

Signanter hoc dicit, admonens quod totus homo tam externus quā internus nihil nisi caro est, nihil spiritus habet. Quid ex putrida carne boni nasceretur? Quomodo Deo conciliarēt opera sine spiritu facta? Addit autē omnis caro, vt nemo excludatur. Si igitur ex operibus diuinæ legis nemo

Q q iustifi.

iustificatur, quid dicemus de nostris quæ non præcepit?

In conspectu eius.

Hoc signanter addit, quia per legem & opera iustificamur coram hominibus: coram Deo autem qui cor intuetur, maius aliquid requiritur, nempe fides & dilectio. Obserua duplicem iustitiam, operum & fidei. Vtraque autem Christiano necessaria est: vt & coram Deo iustus sit. Obserua item, quod etiam post iustificationem, opera nostra nonnūquā propter humanos affectus, quos eidem miscemus, in scriptura dicuntur immunda iuxta illud iustitiæ nostræ sicut panus menstruatæ, propter adiunctam carnem ac veterem hominem.

Per legem enim, &c.

Alia est occupatio. Ergo inutilis est lex? Cur igitur Deus eam dedit? quid opus præceptis si non iustificat? Simile est argumentum. Sol, luna, stellæ, ignis, aqua, &c. non iustificat, ergo sunt inutilia. Audi ad quid conducat lex. Ostendebat peccatum, non adimebat. Magnum hoc beneficiū est, & primus gradus ad salutem agnoscere peccatum. Tunc enim incipit homo tremere ad iudicium Dei, incipit clamare. Ad hoc data est lex, vt terror eius (inquit Moyse) in vobis sit. Neque enim iustitia suscipitur nisi antea cor per veros animi dolores ex dilectione procedentes concutiat. Hinc Dauid: Ignis ante ipsum præcedet, &c. Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, &c. Mōtes fluxerunt a facie Domini, &c. Itē, De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit, &c.

Exod. 19

Psa. 96

Psal. 75

Zach. 2.

Hier. 31.

Et Zacharias: Sileat omnis terra a facie domini. Et Abacuch: Aspexit & dissoluit gentes, &c. Et Hieremias: Ostendisti mihi & cognoui, percussifemur mecum & confusus sum, &c.

Obserua, præcepta Decalogi ante iustificationem ostendunt peccatum, post iustificationem dirigunt in via Domini, ne quislibet sua consilia sequatur: Lucerna pedibus meis verbum tuum:

Nunc autem sine lege, &c.

Iustitia Dei quæ coram Deo valet, nunc tempore noui testamenti manifestata est sine lege, id est sine adiutorio legis, legis in quâ Mosaicæ, hoc est, Deus hoc tempore abunde manifestauit peccata nostra nobis condonari, non propter opera legis Mosaicæ in qua tantum confidere Iudæi videbantur. Sic gentium populus sine lege, sine respe-

ctu eius operum, quæ non habuit, in gratiam Dei ascitus est. Sic Iatro in cruce, sic Paulus, sic peccatrix Euangelica, sic filius prodigus. In his inquam omnibus manifestauit se non ex lege Mosaicæ remittere peccata. Hic igitur vide misericordiam Dei, hic aperiat os qui loqui velit, ac cum Dauide dicat: Confitemini Domino quoniam bonus.

Obserua, quod dicit sine lege, & cō. sic intelligas quasi deinceps nihil referat, siue bene operemur siue non, tantum hoc vult, operibus nostris ante iustificationem non promeruisse hæc bona.

Testificata per legem,

&c.

Nihil noui doceo, hoc idem omnis scriptura testatur: Gratis id est sine operibus legis Mosaicæ nos iustificari quamuis ea opera non excludamus quæ fides per dilectionem producit. Sic Moyse scribit, statim post peccatum Adæ promissum esse semen, quod contereret caput serpentis. Sic Isaïas. Venite, emite absque argento, &c.

*Gen. 3.
Ias. 55.*

Obserua quod hic iterum commendatur scriptura contra novos Prophetas, qui hodie contemnunt scripturam, & dicunt: Quid mihi de veteri Testamento. Spiritus opus est qui me doceat. Rectè quidem sed interim non vident miseri ea, quæ Spiritus docet, iam olim esse confirmata & prædicta in scriptura, &c.

Iustitia autem

Dei.

Nunc demum peruenit ad principalem propositionem, quæ est huius epistolæ status: vt enim architectus totam ædificij formam in animo inclusam habet, & videt quomodo omnes inter se partes conueniant. Ita nos in legendis grauibus disputationibus, omnium propositionum & argumentorum seriem oportet animo complecti. In primis autem meminisse oportet statum qui negotij summam continet, ad quæ omnia argumenta tanquam ad caput referuntur. Et quemadmodum illi qui iaculantur, ad certum scopum dirigunt telum: ita omnis cogitatio ad statum vel ad scopum dirigenda est. Hæc est autem in hac epistola totius causæ principalis propositio. Hæc definitio iustitiæ Christianæ, quod iustitia sit credere, quod propter Christum in gratiam patris recipiamur, & huic fidei efficacem bonorum operum dilectionem adiungere.

Iustitia

Iustitia Dei dicitur ad differentiam cuiuslibet iustitiæ. Iustitia Pharisæica. Iustitia autem Dei nominatur, cum tamen sit indulgentissima misericordia. Causa est, quia innititur promissionibus, iusti autem est præstare promissa, & quia Deus promittit salutem per filium & per opera nostra ex eius fide procedentia, rectè iustitia dicitur. Iustitia autem est confugiens ad se suscipere, in iustitiæ autē foret & iniquitatis non suscipere.

Omnis enim peccator indiget gratia Dei indigere. Gratia est verborum, significat autē nullo modo paratam viam ad salutem. In summa idem dicit quod supra iustus ex fide viuunt. Fides autem est ex auditu.

Non est distinctio.

En manifestè æquat illis crassos etiā peccatores, atque in hunc modum quilibet se abiciat necesse est, dum videt se quoque gratia Dei indigere.

Omnis enim peccator

Non dicitur imperfecti fuerunt, aut ad malum propensi, sed peccarunt; vt nullus excludatur. Vniuersi enim vel illo peccato quod vocamus originis, vel nostra mala voluntate deliquimus; Christo semper & sacra virgine excepta: vnde Ioannes. Si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

Destituuntur gloria

Dei.

Alieni sunt a gloria Dei, carent illa, non glorificant Deum. Quid ergo habebunt cum careant primo præcepto, quod docetur, quod solus Deus glorificandus sit: Gloria Dei est, quod gratis remittit peccata; hæc omnes egemus.

Iustificatur autem

gratis.

Omibus hoc congruit quouis tempore ante gratiam primam ad Christum venientibus. Bene autem obserua verbum Gratis, quia nihil vita æterna dignum operant, neque vicem dignam ex nobis ipsis reddentes, iustificamur, quando quidem antea peccatores & inimici eramus. Isaïe 55. Venite, emite absque argento. Quanta autē consolatio hoc loco proposita sint, nulla vox pro dignitate explicare potest. Etiam si ante iustificationem desint opera.

Per illius gratiam.

Silicet Dei, quia nobis, bene uoluit propter Christum. Favor Dei primum est quo saluamur. Sic omnes sancti iustificati sunt a mundo condito, quia scilicet fide viuam credabant in Christum venturum, quemadmodum & hodie per eandem fidem viuam & operatricem iustificamur credentes in Christum iam exhibitum.

Per redemptionem, &c.

Alium quo saluamur, nempe quod Christus satisfecerit pro peccatis nostris. Obserua quam diligenter Apostolus exponat distinctionem Gratis, non omittens circumstantias quibus depingat gratiam. Vnde est gratia a Deo. Per quem? per Christum. Quibus contigit? credentibus sine personarum respectu. Per quid? per sanguinem Christi. Quare? vt reueletur iustitia Dei & nostra iniustitia. Hæc omnia per ordinem prosequitur.

Quem proposuit.

Illum ante secula in hoc prædestinauit, vt etiam ante oculos nostros proposuit, quomā magis charitas Dei significatur.

Propitiatorem.

Idest mediatorum inter Deum & homines: Ecce quid opera faciunt. Etiam si tota vita in desertis agas, sine hoc Christo deo acceptus non eris. Rectius tamen legitur propitiatorium, iuxta Græcos. Alludit autem ad typum propitiatorij veteris testamenti: Dicebatur enim propitiatorium operculum arcae super quod promiserat Deus se sessurum & exauditurum. Qui rationem

Exod. 25.

conditæ arce obseruauerit, facile intelliget, quid propitiatorio significetur. Condita erat arca in hoc, vt esset certa Domini sedes, vbi adoraretur & vbi responderet. Est autem arca ecclesiæ typus. In arca posita tabula significant ecclesiam esse, quæ verbo consignata sit, & verbum Dei euidentis signum esse ecclesiæ. Tegitur arca operculo quod propitiatorium dicitur. Significat humanitatem Christi, quæ signum est quo propitiatur & reconciliatur Deus. Adstant duo Cherubin ex pendentia alas, duo testamenta. Spatium inter duo Cherubin dicebatur oraculum, quia ex hoc spatio audiebatur vox Dei. Et ibi sedebat Deus, quo significata est diuinitas, quæ in humanitate Christi in sede cubat. Proinde ad Christum tanquam ad asyllum confugimus: Ipse enim est propitiatio pro peccatis.

Quæ

per

per

Per fidem.

Idest, dum viua fide credimus in illu: So-
lutio cōtra objectionem. Si Christus me-
diator, cur Turcæ non saluantur? Respon-
det: sanguis Christi nō est inefficax, sed qd
non omnes saluantur causa impietas. Ne-
mini enim est vtilis sanguis Christi nisi cre-
dentibus & diligētibus, ij bibunt hūc san-
guinem, id est, cum affectu credunt pro pec-
catis ipsorum fufum, ij saluantur, &c.

Interveniente sanguine, &c.

Hoc addit ne quis parumpendat gratiam
mediatoris. Sic. i. Ioan. 1. Sanguis Chri-
sti emundat nos à peccato. Figura de sanguine
ne agni paschalis. Sic Heb. 12. propter quod
& Iesus vt sanctificaret per suum sanguinē

Exod. 12. populum, extra portam passus est.

Ad ostensionem iustitia, &c.

Quia promiserat se remissurum peccata
propter Christum. Vel vt sit sensus.
Hactenus mundo inculcata est iustitia que
dam sed ficta & inefficax coram Deo. Co-
nati sunt philosophi, docere rectam vitam
vt homines iusti essent, sed non potuerunt
præstare. Sic & Iudæi neglectis Dei promif-
sionibus, tantum in extrema opera oculos
desigebant, quæ Deus non idēd præceperat
vt iustificarent, sed vt essent signa tantum
internæ fidei, & verbi Dei in corde abscon-
diti. Opus igitur erat vt Spiritus. veniret,
qui acutius cerneret doceret que. Vos philo-
sophi stultè scribitis de iustitia. Vos Iudæi
cæci estis in iustitia vestrorum operum. Ma-
nifestata igitur est Dei iustitia vt humana cō-
funderetur, videreturque sine Christo ni-
hil esse nisi pannus menstruatæ.

Isai. 64.

Propter remissionem.

Textus sic cohæret, posuit eum propitia-
torem propter remissionem, &c.

Propter remissionem peccatorum.

Hoc exponunt quidam de peccatis, que
ante aduentum Christi facta sunt. Alij
de peccatis ante baptismum, quasi Christus
ea tantum sustulerit. Cætera autem nostra
satisfactione illi innitēti quod verum est ab-
stergenda.

Quia Deus tolerauit.

Non statim vindicauit, quia erat nos o-
lim purgaturus per sanguinem Christi
inuitauit nos ad respicientiam & pœnitē-
tiam: Sed quare?

Ad ostendendam, &c.

Hoc est vt palam faceret mundo suam
iustitiam. Non solum autem tolerauit,

sed remisit quoque vt palam fieret, quod ex
eius misericordia præcipue saluemur. Hæc
iustitia iam per Euangelium prædicatum o-
stēsa est, & olim descripta in Hieremia. Pec-
catorum eorum amplius nō recordabor.

In præsentia.

Hoc est iustitia Dei in presentitempore
gratiæ: Nam in futuro tempore post
hanc vitam iustitia Dei est, vt vnicuique tri-
buat secundum opera sua.

Vt sit ipse iustus, &c.

Et enim fons iustitiæ & ipsissima iustitia.
Ipse solus iustus erat cum essemus
omnes damnati. Vt sit iustus, id est docere
tur iustus. Et iustificans: Ex hoc enim fonte
haurimus. Isa. 12. Haurite aquas de fontibus
saluatoris.

Vbi est ergo gloriatio tua, &c.

Vsque ad finem capitis, quatuor doctri-
nas ex hoc textu collige.

Prima, In iustificatione impij, Deus non
opera solum respicit sed fidem, ac fiduciam
in misericordiam & gratiam Dei, per Chri-
stum promissam. Arbitramur inquit, &c.
Reddit rationem: Nunquid Iudæorum
Deus tantum est? &c. quasi dicat, si opera
solum respiceret consequeretur, quod Iudæo-
rum tantum esset Deus, & ipsi tantum
saluarentur, qui soli legem habent, nec quis
quam gentium saluari posset, nisi transiret
ad institutum Iudæorum. Nūc autem cum
constet quod etiam gentium Deus sit, ac ip-
sos quoq; vocauerit, consequitur quod nō
opera tantum sed fidem respiciat. Quod au-
tem hoc verum sit, exēplis probatur. Quæ
opera ante iustificationem vides in pecca-
trice, publicano, latrone, Paulo, Mathæo,
Zachæo, filio prodigo, &c. Nisi solam fidē
& dilectionem ex illis deriuatam pœnitē-
tiam. Nulla planè & tamē iustitiam adepti
sunt. Quid in eis ergo Deus respexit nisi
hæc? Hæc exempla propter nos scripta sunt,
vt discamus, per quid iustificemur. Et qua-
re, inquis, Deus plus fidem quam opera re-
spicit? Quia scriptum est: Ego Dominus glo-
riam meam alteri non dabo. Ego sum qui
deleo, &c. In operibus autem non nihil
nobis tribuimus. Fides autem viua mise-
ricordiz Dei confidit, ideo ipsi præcipue
attribuitur iustitia. Secundo: Fides Deo
tribuit summam veritatem atque iustitiam,
atque aded summum honorem, propter
quod

quod & Deus econtra etiam ipsam fidem
honorat, vt nihil non assequatur dum viua
sit: Qui enim honorificat me, glorificabo
eum. Tertio quia hæc fides animā cum Deo
copulat, sicut fides cōiuges copulat, vt sint
vna caro. Si pauperula aliqua à diuite quo-
piam suscipiatur in matrimoniū, particeps
efficitur omnium bonorū diuitis illius: cur
hoc vel vnde? quia diues fidem amori copu-
latam dedit: & ipsa econtra quod eum habi-
tura sit virum, &c. Quamdiu hanc fidem
seruat participat bona viri, cum autē fidem
frangit eijcitur. Exemplum hoc applica ad
propositum.

Secunda doctrina. Quamuis quod ad
externa attinet homines dissimiles sint: ta-
men omnes vnum medium habent, quo
saluantur, nempe fidem viuam in miseri-
cordiam Dei. Hinc Paulus: Deus est qui
iustificat circumcisionem ex fide, & præpu-
tium per fidem. Quid dissimilius quam Iu-
dei & gentes, & tamen omnibus idem Chri-
stus proponitur? Indignantur Iudæi quan-
tum voluerint, quod æque dicuntur gratia
saluari vt gentes, tamen verum est. Hinc eis
dicitur ne amplius contemnant gentes, sed
agnoscant vt fratres. Dicite, inquit, hoc est
fraternè alloquimini fratrem vestrum cuius
olim nomen erat, non populus meus. Item
sororem vestram, quæ dicebatur non mise-
ricordiam consecuta. Sic Isai. Habitabit lup-
pus cum agno, &c. & puer paruulus, hoc
est, Christus minabit ea. Erit enim vnum o-
uille & vnus pastor: Ipse enim medium pa-
rietem soluit, vt gentes iam non sint hospi-
tes, &c. Sic & inter nos varij sunt status ho-
minum, & vnus perfectior alio, tamen om-
nibus idem medium ad salutem propositū.
Saluatur secularis per fidem viuam & dile-
ctionem in Christum, per eandem & reli-
giosus. Non te saluabit, quod Minoritanus
es, sed quod Christianus. Caue igitur ne
propter statum altiore & perfectiora ope-
ra, Dei gratiæ & misericordiz obliuiscaris.
Non cesser manus tua à bono, sed caue ne
in tua opera fiduciā salutis magnopere po-
nas: alioqui Christum negasti. Tertia doctri-
na. Cum igitur ex gratia & misericordia hic
iustificationem, & illic vitam æternam præ-
cipue accipiamus: non est quod quisquam
glorietur. Vbi est gloriatio tua? Exclusa est
per fidem. Vbi vides effectum fidei, nempe
quod humiliat. Sic Moyses: Circumcidet
Dominus præputium cordis tui vt eum, ti-

Osee. 2.

Isai. 11.

Ioan. 10.

Ephe. 2.

Deu. 30.

meas. Sic: Cum dederō spiritum meum vo-
bis erubesceris de viis vestris, &c. Item: Au-
feram de ore tuo nomē Baal, & vocabis me,
vir meus, &c. Item: Oculi sublimes humili-
abuntur, &c. & exaltabitur Dominus so-
lus, &c. Item: Corona superbiæ conculca-
bitur, & erit dominus corona gloriæ popu-
lo suo. Sic David docet: Afferre domino fi-
lij gloriā & honorem, &c. Vide & eccle-
siasticum cap. 17. Item Psalmus: Dicat Israël
quoniam bonus, &c.

Exec. 36

Isai. 28.

Isa. 2.

Psal. 28.

Quarta doctrina: Quāuis scriptura sum-
mè Dei misericordiam commendat, nō ta-
men reiicit opera bona. Imò quo magis gra-
tiam commendat eò magis extimulat ad bo-
na. Sicut enim desperatio misericordiz dei
facit, vt in maxima vitia prolatur. Sic spes
veniæ excitat ad omne bonum. Idēd Pau-
lus: Legem igitur destruiimus? Reiicimus ne
bona opera? Habes hic alium effectum fi-
dei, quod radix est bonorum operum. Si-
quidem antequam fidem habeas, legē scri-
ptam tenes in tabulis, non in corde: quo fit
vt non amore iustitiæ, sed vel spe commo-
di aut timore pœnæ præcepta serues. Per fi-
dem viua darur spiritus sanctus Ezech. 36.
per quem lex cordi inscribitur. Hierem. 31.
quo fit vt sponte & libere legem facias. Qui
igitur docet fidem is opera statuit. Qui au-
tem opera sine fide docet, is nihil nisi ficta
opera docet. Est ergo Christianismus assi-
duus gemitus postulantis per Christum, nō
imputari delictum, sed adiuuari & innoua-
ri cor, vt ita fiat lex, &c.

CAPVT. III.

Quid ergo dicemus, &c.

Hoc capite quarto
multis argumentis
illustrat præceden-
tia, iustificationem
nimirum non ex o-
peribus legis esse,
sed per fidē in Chri-
stum, idque probat
exemplo ab Abrahā

producto, quod & in epistola ad Galatas fa-
cit. Sed nos ad expositionem quinti capitis
pergemus.

CAPVT. V.

Iustificati, &c.

Hactenus plura de iustificatione dixit: nēpe quod oībus necessaria, quodque sola fide uia sine lege mosaica contingat. Nunc fidei & iustificationis fructus enumerat, ne quis dicat, quid prodest iustificari, quid obest non iustificari. Ea enim est impiorum natura, antequam videant iudiciū Dei, nesciunt quanta mala adferat peccatum, quanta bona adferat gratia, vnde nihil curant à peccatis absolui, nec gratiā quærunt. Quid prodest nobis si orauerimus eum. Sicut in primo capite peccati in cōmoda: sic hic gratiæ & fidei fructus enumerat.

Iob. 21.

Ex hoc itaq; textu plura colligimus. Primo. Quicumque vult esse Christianus, ore & corde confiteri necesse habet, quod ex gratia præcipue iustificatus sit, & ex eadem expectet vitam æternam. Hanc propositionem vel ex ipsa experientia discimus. Primo sumus asciti in populum Dei cū adhuc nec rationis quidem vsum haberemus. Secundo gratiam confitentibus nobis præstat Deus, etiam post quæcunque peccata, quos merito damnare posset, vt qui primam fidē irritam fecerint. Tertio quantacunque habeamus bona: semper tamen peccatis nonnullis inficimur. Vbi si nostra scelera pensaret Deus, quis non videret omnes nos fore damnandos. Hinc Osee: Conuertimini ad dominum, &c. Tollite vobiscum verba, &c. quæ verba? Cōfessionem peccatorum, ex vera pœnitentia procedentem deinde orationē. Aufer peccata, &c. Tertio vitulos labiorum, gratiarum actionem. Quarto diuinæ gratiæ cōmendationem. Nempe quod Assur nō saluauit nos, nec fortitudo æquorum. Quantacunq; igitur opera habeas, noli multum cōfidere in fortitudine æquorū, &c. Huc pertinet quod Psalmus ait: Nisi dominus ædificauerit & custodierit ciuitatē, &c. et quasi dicat, faciunt ad munimem ciuitatis muri & arma, sed sola nō sufficiunt, sic de operibus. Secundo: Quamquam filij Adam varia sibi gaudia quærant & fingant: verum tamen gaudium non habet nisi iustificatus. Quod filij hominum hæc quærant videmus. Sed & illud videmus, quod nō ra-

Osee. 14.

Pron. 14.

ro extrema gaudij luctus occupet. Quod si vel maximè succedat, tamen tēporaneū est: Ducunt in bonis dies suos & in puncto ad Iob. 22. inferna, descendunt. De iustificatis autem dicitur quod pacem habent. Quid melius pace? Addit autem, pacem ad Deum, quod maximum est. Sicut maximum malum est Deum inimicum habere, vt Cain cuius peccatum Dominus detexit. Arguam te & staturam, &c. Psal. 4. 9. Denudabo ignominiam tuam Isai. 47. Profugus est & maledictus in labore, Christianus autē habet pacem, &c. Quæ autem est illa pax. Audi: Sanabo auersionem vestram diligam spontaneè. Auertam irā ab eis. Si Deus peccata ignoscit, quis damnabit? Si ipse spontaneè diligit, quid obest odium mundi? Si ipse iram remittit, quid obest ira Diaboli? Sic in Isai. Non in sempiternum litigabo, &c. Hæc est pax vera, sed vnde eam habemus? per Christū. Hinc ipse rex iustitiæ & pacis dicitur: quemadmodū Melchisedech in typo Christi his titulis insignitus fuit. Tertio iustificatus quantumuis in hoc mundo pauper & despectus videatur: tamen gloriari potest in spe gloriæ filiorum dei. Gloriari potest filius de patre. Scio quod curam mei agat, quod in omnibus necessitatibus ad eū recurrere possim, quod odiat odientes me, quod hæreditatem mihi thesaurizet. De his omnibus gloriari potest Christianus. Quarto. Iustificatus quantumuis ex se infirmus sit, & externis malis obnoxius: tamen stat constanter & firmus contra omnes aduersitates. Nō (inquit) accedet ad Psal. 90. te malum, &c. Cadent à latere tuo, &c. Sic Isai. 26. Isaias: Vrbis fortitudinis nostræ Sion, &c. Isai. 52. Item: Non erit ibi leo aut bestia dilacerans, &c. Obruuntur quidem externis malis, verum internum malū eis non appropinquabit, quod est Deum perdere.

Non solum autem sed & gloriamur, &c.

EX hoc textu primo colligitur. Quamquam Christus idēd patribus promissus sit, vt in ipso benedicerentur omnes gentes Paulusque palam fateatur, per ipsum nos à maledicto liberatos: tamen externa mala ad eū non sustulit, vt etiam electos suos eisdem subiiciat.

Duo genera malorum patimur, quorum quædam naturæ adhærent, vt fames, sitis, mors, viro labor, mulieri ærumna. Alia deus infligit: Calix em̄ in manu domini, &c. Mala quæ naturæ inhærent, ex maledictione sunt, vt patet Gen. 3. Christus verè maledictus est, vt patet Gen. 3. Christus verè maledictus est, vt patet Gen. 3. Christus verè maledictus est, vt patet Gen. 3.

Etum

Etum sustulit, peccatum scilicet. In fine autem etiam sequelas peccati auferet. Nouissimè enim inimica destruetur mors. Extrema mala ideo non sustulit, vt ex his agnosceret homo quam amarum sit reliquisse Dominum. Deinde vt impios vel hoc medio à peccatis reuocet. Vadam (inquit) ad locum meum donec deficiunt, & quærant faciem meam. Vel si obstinati sint huiusmodi maris, sentiant Dei iram. Atque ob id in scriptura iram Dei in dieant hæc mala Pios affligit. Tum vt glorificetur Deus, sicut in cæco nato, filiis Israël, Lazaro, &c. tum vt in humilitate manentes seipso cognoscant. Ego dixi in abundantia mea, &c. Item: In tribulatione mane consurgens, &c. Tum vt in eis mortificetur vetus Adam: tum etiam vt discant suspirare ad aliam vitam, &c.

Osee. 5.

Psal. 9.

Osee. 6.

Secundo ex hoc textu colligitur. Quamquam omnis aduersitas, siue sit contracta, siue inflata, dura sit carni, eamq; plerumque in impatiētiam & blasphemiam inducat. Piatamē eam consolationem cordis sentiunt, vt nedum non murmurent, sed etiam glorientur in tribulationibus, quasi in certa via ad cælum constituti. Gloriantur inquam, quia pacem cum Deo habent: Vnde vident externa illa nō iam esse maledictionis & iræ signa. Laborat & Christianus, sed audi quid Psalmus dicat: Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, &c. Patitur & Christiana mulier ærumnas, sed interim consolatur eam, quod pacē habet cum Deo. Deinde gloriatur propter fructum consequentem. Tribulatio paciētiam operatur. Parum ne videtur paciētia? Mundus glorificat & fortes iudicat, qui multos opprimunt, Christus fortes dicit, qui multa patiuntur. Quis autem habet paciētiam sine tribulationibus. Deinde paciētia operatur probationis experimentum: tunc enim videmus, an in fide stemus vel non. Tertio, probatio spem. Qui enim sæpe liberati sumus, speramus, quod in posterum liberati. Item: Spem operatur: quia si loci passionum sumus, &c. 2. Cor. 1. Spes non confundit. Bonorum laborū gloriosus fructus. Certus sum, quod potens Sapiē. 3. est depositum meum seruare, &c. Paciētia pauperum non peribit in finem. Vincenti dabo edere de ligno vitæ. Stabant iusti in magna constantia, &c. Vides hic distantiam pij & impii. Impius gloriatur de externis, quibus ablatis, nihil cōsolationis habet. Pius de internis, vnde etiā ablatis externis gaudet.

2. Cor. 1.

Sapiē. 3.

Apo. 3.

Impius afflictione ad impaciētiam ducitur, & blasphemiam Pius contra. Impius etiā sæpe expertus Dei auxilium: tamen non scit sperare, nec vnquam dicere potest: Bonum mihi quia humiliasti me, &c. Neque statim desperandum, si nō dum satis æquo animo, crucem ferre potes: sed orandum vt vel auferat, vel gratiam det. Deinde non tantum in ipsas afflictiones, quantum in Dei voluntatem ac fructum consequenter respiciendū.

Propterea quod charitas Dei diffusa, &c.

Verbum hoc primo refertur ad id, quod dixerat: Gloriamur in tribulationibus: vt ostendat hoc non esse ex propria virtute, sed spiritus sancti. Spiritus noster in se reflexus est, se potissimū amat, & ob id in uitis vel agit vel patitur, quod sibi cōtrariū est. Spiritus autem sanctus charitatis infundit. Ex hoc igitur collige, aduersa patienter tolerare, non est virtutis humanae, sed spiritus sancti. Non enim fortitudo nostra fortitudo lapidū est, &c. Vnde & discipuli prohibentur exire, donec confirmentur, virtute exalto. Ob id & spiritus fortitudinis dicitur.

Iob. 6.

Secundo. Præceptis Dei nemo cum fructu satisfacit sine spiritu sancto præcepta enim exigunt charitatem Dei & proximi, vt fructuosa sint quæ solus spiritus sanctus dat. Sine spiritu sancto neq; bona ad vitam æternam idonea agere, nec mala perferre possimus. Sumè igitur necessarius est. Hinc Dauid orat: Spiritum rectum innoua, &c. Spiritu principali cōfirma me, &c. Deinde possunt & supra dicta verba refertur ad id, quod immediate sequitur, scilicet: Spes non confundit: vt sit confirmatio spei & fiducia nostræ. Nō raro enim dubitamus de Dei erga nos voluntate: Vnde amplissimā hic ponit cōsolationem. Quid, inquit, diffidis? Commēdat charitatē suam Deus, hoc est, manifestè ostendit, nec tantū promissit. Promissit quidem: In funiculis Adam traham eos. Funiculi Adā quibus trahitur, sunt verba dulcia & dona, his nemo non trahitur. Hæc inquam promissit, sed non tantum promissit, imò exhibuit Deus, inquit, ego sum, nō vir qui fallere potest. Dilectionem igitur suam potissimum in tribus ostēdit. Primò, quod spiritum suū dedit: Spiritum inquit meum ponā in medio eorum, & erūt mihi in filios, &c. Hinc Paulus spiritum sanctum nominat pignus hæreditatis. Certum signum diuinæ charitatis, quod in nobis habitat. Spiritum

Psal. 50.

Osee. 11.

Ibidem.

Exec. 36.

Ephē. 1.

ritum in baptismo accepimus. Spiritus ex quo omnibus poenitentibus promittitur. Spiritum habes si ex corde desideras. Deo reconciliari. Quid igitur times? *Isa. 49.* Secundo, charitatem suam in hoc ostendit, quod Christus cum infirmi essemus, pro nobis mortuus est. De hoc *Isaia*: Si potest mulier obliuisci, &c. Mater vigilat, ut filius dormiat, ieiunat ut filius cibetur, &c. Idem Christus fecit, &c.

Tertio, charitas summa in hoc est, quod pro inimicis mortuus est. Pro debito aliquis vix moritur: Christus autem pro his quibus non debebat. Deinde fieri potest, ut quis re iucundam aut chara vitæ periculo, vel morte tueatur: ut cum pro patria, coniuge, libertate, moritur. Atqui Christus pro his mortuus est, à quibus nihil habebat comodi, ergo vehementer dilexit nos: Ex his igitur colligit Paulus, Si suscepit & dilexit nos inimicos & malos, iam magis tuebitur, & diliget amicos, & sanguine Christi redemptos. Beneficus fuit inimicis, quomodo non bene uellet amicis? Sufficiens fuit eius mors pro peccatoribus, multò magis sufficiens erit vita eius pro iustificatis, & qui nunc à peccatis abstinēt, ne nimium timere sibi debeant ab ira & iudicio. dum ei per obedientiam & dilectionem adherent. Prestitit seipsum, quomodo non & alia præstaret, &c. His consolanda est conscientia turbata.

Sicut per unum hominem, &c.

Comparat inter se primum & secundum hominem, Adam & Christum, ut opposita iuxta se posita magis elucescant. Obserua hic quid sit peccatum, unde ortum habuerit, quis eius effectus, in quos peruenerit, & quandiu permanferit. Peccatum aliquando significat ipsum originale, hoc est, carentiam iustitiæ originalis. Creatus fuerat homo ad diuinam imaginem, hoc est, iustus rectus, sapiens: &c. Deus creauit hominem rectum, & hanc rectitudinem etiam in posteros propagasset, quã quia perdidit, etiam à posteris exigitur, qui eiusdem carnis sunt. Hinc omnes natura filii iræ nascimur. Secundò peccatum aliquando dicitur ipse fomes, qui nihil aliud est, quam reliquias peccati originalis, & natua quædã propensio ad peccandum: Quod enim natum est ex carne caro est, & spiritu Dei destitutum. Hinc est quod nascimur in cæcitate & ignorantia, hinc quod nos tantopere amamus, amor nostri author est omnium vitiorum, hinc enim

Ioan. 3.

odium legis nascitur, qua cupiditas coercetur, hinc odium Dei & fastidium proximi. Sic Paulus: Quod in me habitat peccatum. Tertio, Peccatum significat exter nos fructus peccati & crassa illa vitia, opera scilicet carnis. Quarto, Peccatum est poena peccati, ut iniquitatem eorum portauimus. De omnibus his vere dicitur, peccatum intrauit in mundum, &c.

Obserua secundo, unde sit peccatum, per unum, inquit, hominem. Per hominem uenit, peccatum Diaboli nihil nocuisset. Per hominem, non enim potest dicere Deum causam peccati sui. Per unum hominem Adam scilicet: Quia etiam si mulier peccasset & damnata fuisset, potuisset aliam creare.

Obserua tertio effectum peccati. Per peccatum mors. Quacumque hora comederis, morte morieris. Quod non tantum de corporis morte, quæ in plures annos dilata est, sed etiam de morte animæ, quæ statim sequuta est. Velociores sunt hostes nostri, &c. *Gene. 2.*

Obserua quarto, in quos peccatum & mors pertransiit, in omnes homines, quod tripliciter declarat. Primo, in quo omnes peccarunt, hoc nedum de actuali intelligendum, sed & de originali contra Pelagianos. Secundo, quauis ante legem non putaretur esse peccatum, tamen uerè erat. Tertio, cum Mors que effectus est peccati in omnes pertranseat, clarum est quod omnes peccauerunt. Regnauit autem mors etiam ante legem vel peccati cognitionem. Regnauit inquam, nemo se poterat excutere. Etiam in eos qui non peccauerunt intelligitur, vel de sanctis, qui non contra datã legem peccauerunt, vel qui tamen si iustificati, tamen moriuntur vel tertio in eos qui non fecerunt hoc peccatum, quod fecit Adam. Vel quarto de pueris, qui actualiter non peccauerunt. Cum igitur mors in omnes regnet, clarum est omnes peccasse.

Obserua quinto, quandiu maneat hæc usque ad Christum. Quid igitur lex? Non potuit hæc auferre? Non, Imo lex abundare facit peccatum. Supra dixit: Per legem cognitio peccati. Item: Lex iram operatur. Hic dicit: Lex auget peccatum, Quomodo auget. Cum lex ostendit peccatum. Consurgit mirus horror mortis & desperationis, ut homo uelit omnino legem non esse, murmurat contra Deum, odit & Deum & legem. Deinde quo magis lege coercetur, eò magis nititur in uetium. Tertio, per legem tantum datur

datur facultas cognoscendi non uis ad implendum præceptum. Quato autem magis cognoscimus & eam facimus tanto magis reus sumus &c. Econtra autem Christus attulit gratiam, ideo per ipsum gloriamur in Deo. Secundo attulit iustitiam. Tertio donum spiritus sancti. Quarto vitam æternam. Hæc omnia mirè amplificat. Paulus ad consolandas conscientias, ut sciant non minus bonorum Christum attulisse, quam Adam malorum. Magis Deus pater amat Christum, quam odio habuerit Adamum. Maior fuit obedientia Christi, quam inobedientia Adæ. Maior Christi iustitia, quam Adæ iniustitia. Non igitur est quod desperemus.

CAPVT. VI.

Quid ergo dicemus, &c.

Rudentis doctoris est, ita plantare virtutes, ut interim non suboriantur zizania ubi autè gratia Dei prædicatur, ibi carnalis homo offenditur, aliqui indignatur quod gratia Dei præfertur

ipso meritum: Alij segniorès efficiuntur ad bonum. Alii sine timore irruunt in mala, sicque reuelantur ex multis cordibus cogitationes. De hoc *Osee. 7.* Cum sanare uellem Israel, apparuit iniquitas Ephraim, &c. Contra huiusmodi contempores hic loquitur Paulus: Absit, &c. Sententia Pauli in his consistit. Primo: bonus Christianus non est, qui ex prædicatione gratiæ peior efficitur: Absit, inquit, hoc sentire à nobis Christianis. Secundo: Quod Deus tam promptè peccata dimittit, non ex eo prouenit, quasi peccata tam leuia sint, sed quod Dei misericordia magna. Tertio: Multum refert scire grauitatem peccati. Qui enim hoc nescit segnior efficitur ad gratiarum actionem, deinde facilius cadit in peccatum. Quarto: Cum Deus ex gratia peccatum remittat, ac per spiritum nos innouet, exigit etiam à nobis post poenitentiam nouam vitam. Si mortui, inquit, sumus peccato, quomodo adhuc uiuimus in illo? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos. Hinc Paulus: Sic ut in die honestè ambulemus. Item: Ut filii lucis ambula-

Rom. 13. Epe. 5

te. Item: Si quæ pudica sunt, &c. hæc sectemini, &c. Quinto: Christiana uita uerè est meditatio mortis, non quomodo mortui pallescant, sed quomodo mortificetur caro.

An ignoratis, &c.

Habes duplicem mortis Christi usum. Itemque & Baptismi. Primus usus mortis Christi est uia credere, quod cum ipso mortui simus & resuscitati. Estimate, inquit, uos mortuos esse, &c. Hoc est credere mortem Christi uestram esse, meritum ipsius uestrum esse si eidem per ueram uestrorum affectuum mortem configitemini. Secundus usus, ut eidem morti etiam externe conformemur. Verus, inquit, homo noster crucifixus est, uiuit quidem adhuc, sed tamen morti adiudicatus non deponetur donec moriatur. Est & duplex usus Baptismi. Primo baptizamur in mortem Christi, hoc est, in baptismo mortis Christi participes efficiuntur. Hinc Christus. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: hoc est, liber à peccatis, morte, damnatione, in regnum Christi ascribetur. Summa hæc consolatio Christiani est, quod in quacumque aduersitate dicere potest. Scio tamè quod baptizatus sum & promissa mihi salus. Hinc Ioannes: Tres sunt qui nobis testimonium dant in celo, pater & uerbum & spiritus, in quorum nomine baptizati sumus, quasi ipsemet baptizassent. Et tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus quem accepimus, aqua baptismi, & sanguis Christi. Secundo usus baptismi ut per immersionem admoneamur mortificationis, quam hoc facto uouimus, & pereuolationem innouationis in nouam vitam.

Scientes quod Christus resurgens, &c.

Longè aliter Paulus à uitiis absterrere, & ad bonum adducit, quam Moyses: is enim minis & præceptis urget, Paulus autem allicit ut filios. Sensus huius textus est. Christianus nomen habet à Christo, conuenit igitur ut Christo assimiletur. Christus autem semel mortuus, amplius non moritur, &c. Secundo corpus & animam Deus creauit, utrunque Christus redemit, conuenit igitur ut utrunque non peccato, sed Deo seruiat. Non, inquit, regnet peccatum, &c. Signanter dicit non regnet. Nemo enim sine peccato. Addit in mortali corpore, ut innuat ex peccato prouenisse mortalitatem: deinde ut ostendat breuitatem, tam peccati quam crucis subdit. Neque exhibeatis, &c.

Signan

Signanter dicitur arma, ut ostendat perpetuum bellum. Item Diabolum nos nostris armis oppugnare, sed exhibere vos Deo. Vide ordinem. Primo vos, deinde membra, addit, tanquam ex mortuis viuentes, hoc est cum gaudio, ut qui à morte suscitati estis. Vide aut non bona opera doceat Paulus, qui totos nos iubet Deo offerre, & cum gaudio non existititia. Tertio, Christianus magna accipit auxilia, contra peccati infestationem, maiora autem promissa: conuenit igitur, ut fortius pugnet. Peccatum, inquit, vobis dominabitur. Contritum est caput serpentis quatumcunque sauiat pars extrema, nihil oberit. Goliath Philistaeus à fortitudine, longitudine, armis, &c. describitur formidabilis, sed Dauid nihil timet, Deum habes, sic nos. Quarto Christianus filius est, non seruus: Spote igitur facere & omittere debet, quod alii coacti. Non inquit estis sub lege, sed sub gratia. Habetis Deum gratum & propitium, hoc vos allicere debet, & non coactio legis.

Galat. 4 Vide Paulum ad Galatas de puero sub paedagogo, &c.

Gratis Dei.

Duplicem ponit seruitutem, duplicemque libertatem, seruire peccato, seruire iustitiae, liberum esse à peccato, liberum esse à iustitia. Omnis homo, aut peccati aut iustitiae, seruus est. Nec est aliquod medium contra neutrales. Aut enim cum Hebraeis, Noe, Loth, &c. saluamur: aut cum Aegyptiis & Sodomitis perimus. Aut facite arborem bonam aut malam. Item: Qui non est mecum contra me est. Sic Hieremias: Vidit ficus bonas bonas valde, & malas, malas valde. Consequitur quod etiam omnia opera nostra, aut bona, aut mala sint, & nulla media vel neutralia. Quae enim neutralia vocant: ut edere, bibere, dormire, laborare, &c. si à pio homine saltem ex habituali dilectione fiant, vere bona opera sunt: Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum, & quod non est contra Deum, pro ipso est. Si autem fiat ab impio ex peccandi mala voluntate, mala sunt: quo pacto est intelligendum quod dicit apostolus. Quicquid enim non est ex fide, peccatum est.

Matth. 12
Luc 11.
Hic. 24.

Rom. 14

Obserua quod quinque hic per ordinem notat Paulus. Primo, Serui, inquit, fuistis peccati. Seruus est, qui non sui iuris est. Consequitur quod peccare est seruire. A quo quis superatur, eius seruus est. Item qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruitutem

autem peccati pulchre describit Paulus. Primo, grauissima est, exemplum de auaritia, &c. Hinc dicunt impii: Ambulauius vias difficiles, &c. Secundo, qui peccato seruit, liber est à iustitia, nihil commune habet cum Deo, hoc vel solum nos deterreat. Quae conuentio Christi ad Belial: Nemo potest duobus dominis seruire. Tertio in ministerio peccati est immunditia. Omne peccatum inquinat. Quarto fructus peccati est confusio, & erubescencia: Quem, inquit, fructum tunc habuistis, in quibus nunc erubescitis. Sicut, inquit, confuditur fur, &c. Hinc Esdras: Confundar leuare oculos meos, &c. Sic Publicanus Luc. 18. non audebat oculos leuare, &c. Bona est haec erubescencia, quam qui hic non habet confundetur perpetuo. Quinto finis peccati mors. En quam pulchre peccati seruitutem describit.

Cor. 6
Mat. 6.

Hic. 2.

Mat. 12.

Secundo, Seruiam estis iustitiae. Describit alteram seruitutem. Primo serui estis etiam adhuc, sed iustitiae. Hic dicitur quod libertas Christiana, nempe libertas à peccatis. Secundo seruitus iustitiae leuis est. Inquit meum suauis est, &c. Tertio in ministerio iustitiae est munditia. Quarto fructus est sanctificatio. Quinto finis est vita aeterna, his omnibus allicet ad ministerium iustitiae. Tertio gratias agit Paulus, docens quid nos faciamus. Quarto ostendit quomodo à seruitute peccati, ad regnum iustitiae perueniatur. Obediatis, inquit, ex corde, &c. Credere Evangelio de Christo, medium illud est. Quinto ex his omnibus hortatur ut iustitiam sectemur. Humanum, inquit, dico, &c. Non nimium exigere volo, sed hoc praestate iustitiae: quod prius praestitistis peccato. Primo enim serui fuistis peccati. Secundo exhibuistis in hoc saeculum ministerium, non vnum aliquod membrum sed omnia. Tertio seruitis non vni peccato, sed pluribus: Imò immunditiae ad iniquitatem. Quarto haec omnia fecistis cum voluptate. Quinto non vno tantum tempore, sed toto tempore ante conversionem haec fecistis. Idem igitur nunc exhibete iustitiae. Primo, ut sitis serui. Secundo ut omnia membra exhibeatis. Tertio non vni virtuti studeatis tantum, sed omnibus. Quarto voluntate. Quinto semper. Vides quam diligenter doceat bona opera. Habes ex his, quod Christiana fides summam exigat sanctitatem vite. Huc pertinet varia baptisimata veteris Testamenti. Attendat quorum interest tollere offendicula è populo saeculo dei.

C A P.

CAPVT. VII.

An ignoratis, &c.

Declarat hoc capite, quod supra dixerat: Non estis sub lege sed sub gratia. Obserua hic locum de christianalibertate. Christianus liber est à peccato, non quod porro nullum sit peccatum, sed quod remissionem acceperit peccatorum, etsi porro peccauerit, aduocatum habet apud patrem cui si per obedientiam & animi dilectionem cohaereat peccatum illi non dominabitur. Iustus liber est à lege, non quod porro liceat facere quicquid libet, sed à maledicto legis. Iustus dominus est omnium, non quod nulli porro obedire debeat, sed quod neque mors neque vita, ipsum potest à Deo separare. Libertatem à lege tractat in principio huius cap. Ad cuius intellectum obserua, triplicem esse legem. Naturalem quae exprimitur in Decalogo. Mosaicam quae proprie consistit in caeremonialibus & iudicialibus. Humanam, quae diuiditur in ciuilem & ecclesiasticam. Christianum igitur hominem modo non ligant caeremonialia aut iudicialia legis Mosaicae: Abrogata enim sunt. Causae abrogationis sunt. Prima quia non potuerunt iustificare. Hebr. 7. Reprobatio prioris mandati propter imperfectionem, &c. Ob eandem causam dicit abrogatum sacerdotium Leuiticum. Secunda quia onus importabile Actor. 15. Tertia quia umbræ fuerunt futurorum, quae cessare debuerunt, adueniente veritate. Quarta quia paedagogi vicem habuerunt, à quo adulta aetas libera est. Christianus homo liber est etiam à Decalogo, non quod ea praecipia à modo non oporteat, imò teneatur facere, sed quod liber est à coactione legis, maledictioneque & damnatione, quam transgressoribus infert lex: non enim cogitur cum ducitur. Obserua quae dico: Christianus inquam homo, id est, qui Christianè & credit & viuere, & non qui tantum Christianus vocatur quod fidem Christianam & baptismum acceperit. Non loquor de impiis: his enim manet lex & maledictio, quam diu in eis viuere verus homo, id quod exemplum de muliere indicat. Legis officium est praecipere, exigere ardua, ut diligere Deum

ex toto corde, &c. Transgressoribus maledictionem incutere. Maledictus omnis qui non permanet in verbis legis. Quid hic ager homo: Videt à se exigere quod per se praestare non potest, Videt se maledicto obnoxium, hinc nascitur odium legis ac Dei. Grauis est hic tyrannus conscientiae. Ab hoc igitur graui onere Christus sua gratia viribus additis nos liberat. Deinde ita liber est à decalogo, quod spiritu innouatus, non coactus, sed sponte & cum gaudio agit, quae Decalogus praecipit.

Christianus homo etiam id est qui Christianè viuere, & carnem suam cum vitis crucifixit, ab omni lege positua liber est, non quod eas pedibus conculcare possit, aut illis in conscientia parere non teneatur, cum dicat apostolus, qui potestati resistit Dei ordinationi resistit: & rursus, necessitate subditi estote non solum propter iram sed propter conscientiam, ministri enim Dei sunt, &c. Sed liberi boni Christiani dicuntur, quod humanis constitutionibus, quae in diuinae legis obseruantia excogitantur, ad eiusdem legis obseruantiam non magnopere egeant: sed ei accepta semel diuina voluntate, nulla externa violentia protinus pareant.

S V M M A D E
C H R I S T I A N A
L I B E R T A T E.

(*)

CHRISTIANVS liber est, quia Dei filius. Si filius vos liberauerit, &c. Hinc liberi dicuntur filii ad dominum seruorum. Christiana libertas non est libertas mala faciendi (hoc enim grauisima seruitus est, supra. 6.) sed bona faciendi. Christiana libertas non consistit in externis, quasi externa omnia communia sint. Vel quasi Christianismus solum interna respiciat, id quod quidam impie docuerunt. Omnia scilicet in ecclesia oportere esse interna & spiritualia, non attendentes se adhuc carnem circumferre. Hinc externa destrua-

destruxerunt, deinde seditiones contra pietatē mo-
uerunt. Hinc est quod externa bona, conuersatio fi-
des, charitas, veritas, amicitia, &c. quasi externa
cōtemnuntur. Hinc quod externum Dei verbum
& scripturam quidam re iiciunt. Hinc orti sunt sa-
cramentorum contemptores. Et cum toti caro sint,
tamen spirituales volunt esse Christo & Apo-
stolis, qui & ipsi externis vsi sunt. Sic Christus.
Dic ecclesie, &c. nimirum externam iurisdic-
tionem significans. Sic ipse prædicationem verbi &
sacramenta instituit. Sic Paulus ad Corin. 14. Sic
apostoli in primo concilio, &c.

4 Christiana libertas in spiritu consistit, & consciē-
tiam concernit.

1 Obserua igitur quomodo conscientia libera sit.
Iustus liber est à peccatis, quod per veram pœni-
tentiam remissa illi fuerint etiam si decem millia
talenta fuerint, & sic dimissa, vt eorum Deus non
recordari velit amplius. Deinde liber est, non
quod peccare non possit, sed quod si domino ad-
haerit peccatum ei non dominabitur, quod si etiā
Psal. 36. ceciderit nō colli detur, quia dominus supponit ma-
num.

2 Christianus liber est à Moysē. Dicitur enim
Deu. 28. de Christo: Hunc audite. Et Moyses ipse: Prophe-
tam inquit, suscitabit vobis, &c. ipsum audietis.
Christianus liber est à maledictione, quæ deca-
3 logi transgressoribus imminet: quandoquidē Chri-
stus legem semel impleuit, & maledictum sustu-
lit, factus maledictum.

4 Christianus liber est à coactione legis, vt iam nō
Gala. 3. seruis liter ex timore, & innitus obseruet, sed ex
amore filiali. In hac enim libertate non mutatur
Galat. 4. lex, sed homo Exemplum de puero sub pedagogo,
& de ciue, qui postea alijs præficitur.

5 Christianus adeo liber est vt solius Dei seruus
sit, & nullus homo eius cōscientiam ligare possit,
nisi Dei vicem gerat quemadmodum prælati iux-
ta illud qui vos audit me audit & qui vos spernit
me spernit, aut potestatem habeat super conscien-
tiam. Signanter dixi. Super conscientiam, nam su-
per externum hominem, potestatem habent supe-
riores. Sic imperatori nos externe subiecit Chri-
stus & Paulus. Sic & in externa ecclesia exter-
nis ordinationibus vtendum est, dummodo nō sint
contra Deum. Externus enim homo noster cæcus
est, & manu ductione indiget. Non minus igitur
externis ordinationibus carere potest externus ho-
mo, quam cibo & potu, &c. Horum autem nullo
indigeret, si spiritus solus esset. Deinde & pro-
pter infirmos his vtendum, donec & ipsi adolescant.
Hic autem obseruent statuentes. Primo ne contra
Deum & Dei verbum statuant. Secundo ne plu-
ra, & importabilia onera imponant, id quod ple-

rique faciunt. Tertio ne conscientias ligent. Sint,
& maneant externa ordinationes pro externo ho-
mine, internus Deo seruiat. Deinde notent obser-
uantes, ne in huiusmodi externis præcipue iusti-
tiam collocent, quæ in fide vniuersim consistit
Tertio ne solis externis incumbatur.

Christianus omnium dominus est: in hunc sen-
sum, quod nulla creatura eum à Deo separare po-
test. Roma. 8. Nunc verba Pauli in exordio huius
7. cap. videamus. Primo cum dicit, Scientibus le-
gem loquor, innuit Christianos tunc habuisse no-
titiā scripturæ, & maxime legis, sine qua non a-
gnosceretur Christus, &c. Secundo cum dicit: Lex
dominatur, &c. innuit, legis maledictum tam diu
manere, quam diu vetus homo viuit, quæ sententiā
significat neminem seruasse legem. Secundo gra-
tia per Christum renouari hominem. Tertio exem-
plum ponit de muliere, &c. Hac similitudine in-
nuit quinque.

PRIMO omnis homo fructificat aut Deo
aut morti. Secundo quando diu Adam vi-
uit in nobis, fructificamus morti. Tertio
Christo semel insiti, nihil commune habet
cum Adam primo. Quarto, Christum no-
uum sponsum & nobilem nacti, ipsi fructifi-
cemus. Quinto, nouus ille sponsum noster
fructus quærit, non literæ, sed spiritus. Lite-
ra est omnis doctrina siue veteris siue noui
testamēti, quæ tantum externe seruatur, nō
in corde viuit. Spiritus est enim, quod in cor-
de viuit, & quod spiritus sanctus in nobis o-
peratur.

Quid ergo? Lex peccatum est?

Dixerat supra: Lex iram operatur. Item:
Lex subintravit, vt peccatum abunda-
ret. Item: Non estis sub lege. Item: Passio-
nes peccatorum, quæ per legem erant, &c.
Item legem nominauit vetustatē literæ: hæc
igitur omnia nunc explanat. Pulchrè autem
describit naturæ nostræ peruersitatem, cui
peccatum tam pertinaciter inhæsit, & inhæ-
ret, vt nec diurnitate temporis, nec cre-
bris flagellationibus, nec ipsa etiā lege coer-
ceri possit. Quin potius occasione omniū
istorum, tantum ad peiora irritatur, id quod
sacra biblia testantur. Sola igitur spiritus san-
cti gratia naturam reformat, & peccati tyrā-
nidem eneruat. Hoc ostēdere vult Paulus,
ac suo ipsius exemplo probat, ne quis no-
strum sibi blandiatur.

Peccatum

1 Peccatum, inquit, non cognouit, &c. Mens Pau-
li est. Concupiscentia & peccatū in nobis esse pos-
sunt, & tamen non reputemus ea esse peccata.

2 Natura corrupta vt plurimum aut omnino im-
pietate, & sine timore & conscientia peccat, aut tan-
tum de externa iniustitia sibi placet, non curans con-
cupiscentiā internè latere. Sic Paulus: Phariseus
eram iniustitia studens, sed concupiscentiam non re-
putabam esse peccatum.

3 Lex ostendit peccatum, & hoc quidem duplici-
ter. Vel theoreticè, vt cum legitur vel auditur. Vel
practicè, cum in conscientia sentitur & conscien-
tiam terit.

4 Lex ostendit nedum externa illa & crassa pec-
cata, sed & interna, atque ad totum hominem
esse immundum cōiuncta. Sicque cogit ad gratiā
quærendam.

5 Lex sine spiritu nedum non iustificat, sed etiā
concupiscentiam irritat. Occasione, inquit, acce-
pta &c. Exemplum de fluuiio, quomodo oppositi e-
bices non exsiccant, sed tumidi reddunt, vt postea
maiori violentia & damno erumpat. Item exem-
plum de calce, qui super insusa aqua ardere inci-
pit, qui prius frigere videbatur.

6 Quod concupiscentia irritatur per legem, non
legis vitium est, sed naturæ corruptæ. Lex, inquit
sancta est, &c. Exemplum de sole & infirmis
oculis.

7 Certissimum argumentum est naturæ corruptæ,
quod etiam ex bono deterioratur: per hoc enim o-
stenditur quod peccatū id est peccati radix in nobis est,
sed & supra modum peccans peccatum, ex eo quod
post datam etiam legem peccamus, & scēter, imò
& legi indignamur eamque odimus, denique &
Deum ipsum in nunc, & de proprijs viribus glo-
riare, aut de propria iniustitia tibi blandire, &c.

8 Restat igitur, quod potissime spiritus sancti
gratia cor reificat, & legem implere facit & di-
ligere. Postquam inquit conuertisti me egi pœni-
tentiam, &c.

Scimus quod lex spiritualis est, &c.

REddit causam, cur adeo non conueniat
homo cum lege. Ego, inquit, carnalis
sum, lex autem spiritualis dicitur, non pro-
pter allegorias: sed quia spiritum exigit &
spiritu impletur. Obserua hic differentiam
inter diuinam & humanam legem. Huma-
na tantum exigit politica, diuina autem spi-
ritum & cor. Obserua quod aliud est legis
opera facere, aliud legem implere. Legis o-
pera faciebant Iudæi, & tamen audierunt:
Nemo ex vobis facit legem. In præceptis
igitur diuinis non tantum ad opus ipsum spe-

ctandum, sicut hypocritæ faciunt, sed oran-
dum vt spiritū det Deus: Domine da quod
iubes, & iube quod vis. Idem petit Dauid in
toto Psalmo: Beati immaculari, &c.

Obserua hic quid Paulus nominet carnem
& spiritum. Caro non tantum significat car-
nalia peccata, sed totum hominem. Iuxta il-
lud: Quod natū est ex carne caro est. Hinc
Paulus inter opera carnis numerat iram, in-
uidiam, hærefes, &c. Et idem: Cum sit inter
vos contentio nonne carnales estis, &c. Caro
igitur significat hominem interne & ex-
terne quærentem, quæ ad carnem & vitam
præsentem spectant. Spiritus autem signifi-
cat hominem, qui ea quæ spiritus sunt, & ad
futuram vitam spectant, quærit.

Ego autem carnalis sum.

LOquitur nō in persona aliorum (vt qui-
dam somniāt) sed propria, quod ex hoc
pater, cum subdit. Velle adiacet mihi, &c.
Item mente serui legi Dei, &c. Hoc au-
tem impii non faciunt. Hoc idem & ex al-
liis locis probari potest. Quid enim est
quod dicit. Nondum arbitror me compre-
hendisse, &c. Item: Datus est mihi stimulus
carnis, &c. quæ quod confiterur se etiam
dum peccatum sentire? Consequitur, quod
vita Christiana in hoc mundo, non est per-
fecta sanctitas aut iustitia, sed sanctificatio
& iustificatio perpetua. id quod pulchrè ver-
ba sequentia indicant. Quod ago non intel-
ligo. Augustinus, Non probè, non placet,
video in bonis etiam operibus imperfectio-
nes, &c. Vide quomodo æstimet sua opera.
Non quod volo facio. Animus esset perfe-
ctissimè omnia perficere, sed caro infirma.
Exemplum de orante. Rationem reddit.
Scio quod in me nihil boni habitat. Conde-
lector, &c. Partim spiritualis partim carna-
lis sum: tunc totus spiritualis ero, cum cor-
ruptibile hoc induerit incorruptionem, &c.
Consequitur etiam quod via præfens mili-
tia est, non triumphus. Verba pugne & mili-
tiæ sunt, repugnare, captiuare, &c. Verba
triumphi. Vbi est mors victoria tua.

Infelix ego homo, &c.

REliquæ veteris hominis in nobis ma-
nent ad exercitium, ad humiliationem
& ad probationem nostram. Figura de reli-
quiis gentium, quas reliquit dominus in ter-
ra promissa Iudicum. 3.

Tria genera hominum sunt: Quidam nō
pugnant, sed trahuntur à peccato, quales
sunt de quibus Psalmus: Dixit iniustus in se
me

metipso, &c. Sunt qui pugnant & vincuntur qui scilicet propriis viribus nituntur. Sūt qui pugnant & vincūt, qui scilicet in pugna Dei auxilio nituntur. Talis erat Paulus qui exclamat: Infelix homo, &c. Paulus exemplum omnium Christianorum, pugnat, confiteatur, exclamat. Primo pugnat (supra eodē) & cum dicit: Castigo corpus meū, &c. Itē: Bonū certam certavi, &c. sic nobis faciendū. Deinde in pugna confitere ruā infirmitatē, nolī fidere tuis viribus, sicut Perrus.

Zach. 4. Scriptū enim est: Non in exercitu aut robore, sed in spiritu meo. Item: Sufficiētia nostra ex Deo est. Itē: Deus per nos triumphat.

2. Cor. 3. &c. Hinc David praelium inicitur. Tu (inquit) venis ad me cum gladio & arcu, ego autem in nomine domini, &c. Sic Paulus cum alias gloriatur de afflictione & cruce, &c. Hic deplorat inobedientiam carnis, idē fecit David cum diceret: Super flumina Babylonis, &c. Item: Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Item: Educ de carcere animam meam, &c. Verē pius & Christianus luctus, cui promittitur consolatio. Postremo in pugna expete auxiliū agonothitæ hoc enim tamen si in externa pugna non liceat, hic autem securē exclama, adest Deus spectator, promittens auxiliū. Qui hæc agnoscit, quam securus ingreditur pugnam, dicēs cū Psalmō: Dominus illuminatio mea &c. Item: Dominus mihi adiutor, nō timebo quid faciat mihi homo. Sic Paulus, hinc ad Deum exclamat. Orat autem nedum vt præterita remittantur sibi, sed vt præseruetur à futuris. Deinde orat, vt nō ab vno, aut altero peccato, sed vt à toto corpore mortis præseruetur, quod quia hic fieri nequit, petit saltem à corpore dissolui. Hæc sunt quæ Christianus orare debet. Cōgruē autem corpus mortis dicitur: tum quia mortem affert tum quia ad peccatū inclināt, quæ est mors animæ.

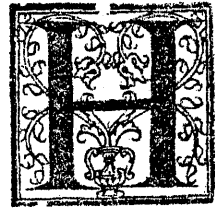
Gratia Dei. &c.

DVpliciter legitur. Primo: Gratiās Deo scilicet ago, quasi dicat, tamen peccatum impugnet, tamen consolatur me, quod in gratiam receptus sum: hanc autē gratiam Christus meruit. Latus igitur pugno, cum non minus consolationis ex gratia habeam, quam miseræ ex carne. Aliter legitur. Gratia Dei scilicet liberabit me, &c. id quod verum. Gratia Dei remittit præterita, præseruat à futuris, liberabit etiam à corpore mortis. Impij enim tamen ad tempus deponāt

corpus: tamē non liberantur à corpore mortis: imō in æternam mortem trudentur.

CAPVT. VIII.

Nihil ergo damnationis, &c.

HAtenus vim & naturā peccati & legis ostendit: nunc gratiam Dei prædicat Gratia vocabulo primo fauorem Dei significat, iuxta tropum. Inuenire gratiam. Deinde gratia nomine, etiam dona significat, maxime spiritualia & iustificantia.

Obserua, quod Paulus hic loquitur non de quibuscunque, sed de verē Christianis. Verē christiani sunt, qui Christo insiti sunt & non secundum carnem ambulant. Christo inserimur cum ipse in nobis manet, & nos in ipso. Manet autem in nobis dum fide dilectione operatē verbum ipsius seruiamus: manemus nos in ipso, dum credimus & adhæremus illi per dilectionem.

Secundum carnem ambulant, qui sine timore Dei sunt, & nec Dei, nec salutis cura tanguntur, tantum intenti his, quæ ad præsentem vitam pertinent. Secundum spiritū ambulant qui contrarium faciunt. Hoc autem vult Paulus. Primo, Christus nobis meruit fauorem Dei. Gratificauit nos in dilecto filio. Item: Gratiam pro gratia. Secūdo, Favor Dei secum dona affert, maxime spiritualia, & potissimū spiritum sanctum, quē solus electis dat. Tertio, Spiritus sancti opus præcipuum est remittere peccata, purificare corda, fontem peccati concupiscentia mortificare: Omnis qui credit in illum, non confundetur. Item: Dabo eis cor carneū: Quarto, peccato remisso, lex damnare nō potest, quia solos impios & qui ei non obediūt dānat & maledicit. Quinto, peccato remisso etiā dānatio sublata est, hæc vult Paulus. Hæc omnia prædixit Isaias: Iugū oneris, &c. superasti, &c. Qui igitur ab his liberari cupit, ad Christum accedat: Si filius vos liberauerit, verē liberi eritis. Errant qui ex hoc dictum somniant, nullum iam esse peccatum, sicq; de nullo faciunt conscientiam, &c. Cum Paulus supra expresse dixerit: Qui hæc agunt digni sunt morte. Et alibi: Nescitis quod iniuri regnum Dei non possidebunt. Errant, qui putant eos qui semel Christo nomē dederunt

Ioan. 15.

Ephe. 1
Ioan. 1:

Ioan. 14.

Eze. 36.

Isa. 9.

Ioan. 8.

Rom. 1.
1. Cor. 6.

derunt, non posse damnari. Alioqui cur toties admoneret, ne ad vomitum redeamus. Errant qui putāt legem ita sublatam, vt fieri iam non debeat. Lex quidem Christianū bonum non coërcet, sed tantum dirigit: non quod in quæuis mortalium virtutem obligandi non habeat, sed quod iusti legis coëctionem non expectant, sunt enim filij non serui, quod si nō parerent nequaquam à legis pœna sunt liberi.

Quod enim infirmum erat legi, &c.

Sensus est. Legē nemo viribus implet: Lege igitur nō iustificamur. Deus per Christum præstitit, quod lex non potuit. Christus tamen si peccatum non fecit, tamen peccatum factus est, & sic per peccatum damnauit peccatum in suo corpore. Magno igitur constat Christo hæc libertas, cuius nos admonet Paulus, vt gratior fiat.

Qui enim secundum carnem sunt, &c.

Rationem reddidit cur nemo suis viribus legem implet quia carnales sumus, Caro autē sine spiritu sua quærit, se amat, sibi placet, nedum in externis, sed & internis. Deniq; negligēs est Dei. Huiusmodi autem affectus mors est & inimicitia coram Deo. Quomodo igitur legem implet, qui sic affectus est, cum lex spiritum exigat. Necessarius igitur fuit Christus, qui nobis spiritum mereretur, quo & præterita peccata donaretur, & lex impleretur.

Qui enim in carne sunt, Deo placere non possunt.

EX hoc verbo colligimus. Primum: Omnes homines ab Adam descendentes, propter originalem labem damnatos & maledictos esse, nisi regenerentur. Reiciuntur omnes virtutes morales, adeoque omnis iustitia humana à vitæ æternæ cōsequutione nisi ad sit Dei gratia. Tertio hic patet quod necessaria sit omnibus regeneratio. Quarto quod impietate faciunt qui paruulis eā negant, quos tamen Christus iubet adduci ad se.

Vos autem non estis in carne, &c.

Aliud est esse in carne: aliud corpus habere. Corpus habeat adhuc etiam iusti sed non viuunt secundum carnem. Obserua quam ardua res sit Christianum esse, si recte huius nominis significationem implere debeas, in carne esse, & non secundum carnem viuere, corpus habere & spirituale esse, in terris commorari, & in cœlis cōuersari. Vbi hæc accipies? Non è viribus tuis. Vides hic quam necessaria gratia sit.

Omnes Christiani spirituales sint, spirituale tamen non facit, vestis vel locus, vel etiā officium, aut opus, sed spiritus sanctus: Vnum subdit: Si tamen spiritus Dei, & car. Spiritus sanctus ubique est, & omnia regit: tamē spirituali modo sanctos, ita vt agnito Christi beneficio, idē spirent, sapiant, velint, quod ipse, qui seipsum exinanauit, &c.

Qui spiritum Christi non habet, &c.

Spiritus Christi est spiritus sanctus. Spiritus Christi fuit in omnibus patris gloria promouere: omnibus seruire, & veterem hominē abolere, hæc opētur spiritus sanctus in eis quos inhabitat. Exēplum in Paulo & aliis. Hinc te ipsum æstima si ad Christum pertineas. Emphasis est in verbo. Nō est eius, scilicet Christi seruatoris, &c. Cui tunc est? nempe diaboli. Quis hic non cōtremiscat? Hoc idē ubiq; docet Christus: Si quis vult post me venire, abneget se ipsum. Item: Qui non accipit crucem, non est me dignus. Item: Diligite inimicos vt sitis filij patris, &c. Item: Qui facit voluntatem patris mei, ipse meus frater, &c.

Quod si Christus in vobis est, &c.

NE quis sibi de spiritu blandiatur, experimentum ponit. Corpus, inquit, mortuum est, spiritus autem viuit. Vetus Adam non statim moritur, sed morti adiudicatus, & cruci appensus, vnde non liberatur ante mortem. Spiritus viuit cum homo dicit: Viuo ego iam non ego, &c.

Quod si spiritus eius, &c.

Præmium pollicetur, nempe resurrectio nem corporis ad vitam immortalē. Spiritus sanctus primo excitat, vel suscitāt animam à morte peccati, tandem suscitabit & corpus. Fortitudo spiritus sancti describitur, qui etiam corpus consumptum recuperare potest, quanto magis nunc roborare potest. Summè itaque necessarius spiritus sanctus vnde & toties eundem promisit.

Ergo fratres debitores sumus, &c.

Postquā præcipuos locos doctrinæ Christianæ tractauit, nunc exhortationem facit: hic enim verus modus est docendi. Fidelis sermo quod debitores sumus. Primo, quia in baptismo professi sumus: Secundo, quia empti sumus, & ideo nō sumus nostri: sic supra, Serui facti sumus iustitiæ. Sic alibi: Christus mortuus est, vt qui viuunt nō sibi viuant. Sic Zacharias: Vt sine timore seruiamus illi in sanctitate, &c. Tertio, debitores sumus, quia bonis ipsius vtimur, quæ

Re cum

cum v furis exiger.

Subdit: Non carni sed spiritu, non ratio- ni deprauare, sed verbo Dei. Cesset igitur ratio. Eua rationi falsę credidit, non verbo, sic nũc multi. Obserua quod debitores nos dicit quos prius liberos dixerat. Verum nõ pugnant. Hinc enim ostendit libertatem po- tissimum ad consciętiã spectare, Externo homini euangelium non concedit liberta- tem, sed crucem, donec moriatur omnino.

Si secundum carnem vixeritis, &c.

Secundum carnem viuere, non tãtum est volu- ptatibus seruire, sed etiam rationẽ humanã diuina reuelatione contemptã sequi quæ neq; salutem conciliat. Loquitur autem de morte æterna.

Si autem spiritu, &c.

Spiritu mortificatur caro, cum cõsilia spi- ritus, carni contraria sectamur, deinde ipsũ spiritũ inuocamus. Loquitur etiã hic de vita æterna, non de temporali.

Qui spiritu Dei aguntur, &c.

Trahit sua quemque voluptas, non inui- tum, sed vt cum gaudio, & delectatiõẽ sequatur: sic spiritus sanctus trahit non in- uoluntarios, sed interna quadam dulcedine & gaudio. Trahit autem ad imitandum exẽ- plum Christi, qui patri obediuit vsque ad mortem, vt eius gloria mũdo innotesceret.

Non accepistis spiritum seruitu- tis, &c.

Spiritum seruitutis habent, qui tãtum ex timore ac metu bene agũt. Spiritus ado- ptionis econtra. Spiritus adoptionis tria operatur in nobis. Primum vt nõ tam timeamus Deum, quam amemus vt patrem. Ob- serua de duplici timore. Seruili quem foras mittit charitas. Filiali qui reuerentia quædã est. Secundum, vt clamemus Abba pater. Abba Syrum, Pater Gręcum: vt runque au- tem coniungit propter Iudæos & gentes. Hęc igitur est vox filiorum, hęc diuinã sal- lutis, hęc compellari vult Deus. Quæ igitur creatura plus honoratur Christiano? Quæ maior posset cõtingere dignitas à Deo? Ter- tium, testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei, animat enim & afficit nos dulcibus affectibus ac motib; erga deũ, facitq; bene sperare & stare, vt Ioannes ait: Nos cognouimus & credim; charitati, quã dedit nobis Deus. Sentire charitatem Dei, est erga Deum bene affici affectibus laudis, fidei, & gratiarum actionis.

1. Ioan. 4.

Si tamen compatimur, &c.

Vnica ad salutem via est p̄r. crucẽ: p̄r multas enim tribulationes oportet nos intrare, &c. Vnde: Si quis vult post me ve- nire, tollat crucem suam, &c. Et Zacha. 13. Matt. 16. Framea suscitare, &c. Hic autem multi ca- dunt, & vix tertia pars permanet, vt ibidem dicitur. Ideo pluribus nos cõsolatur. Prior enim mira & vehemens cõsolatio est in hoc verbo, si mul cum eo patimur. Christus em̄ filius est Dei, quem pater etiam in cruce di- lexit & gloriose liberauit. Si cum Christo patimur, & nobis idem sperandum est. Tã- tum cura vt Dei filius sis. Patiuntur & im- pij, sed non habent Deum placatum, nec si- nem sperare possunt. Age gratias quod non cum impiis pateris, sed cum Christo. Dein- de. Si cum Christo patimur aut vincemus aut Christus vincetur: aut cum Christo glo- rificatus sit, & regnet inuictus est, ergo & nos inuicti sumus. Hinc: Confidite ego vici. Ioan. 16. Ideo Emanuel dici voluit. Hinc Sophonias: Sopho. 3. Dominus in medio tui noli timere. Conso- latur & hoc, si te ad Christum tuamq; pas- sionem ad passionem conferas.

Non sunt condigna, &c.

Alia consolatio ratione premij: Nõ sunt condigna, quia momentaneã, p̄mium autem æternum. Item, tristitia p̄sẽns in- terpolata est: habet enim ex aliqua parte cõ- solationes, gaudium autem vitę eterne sine omni tristitia adiuncta. Itẽ passio infertur à creatura, gaudium à creatore, qui fortior est ad premiandũ, quã creatura ad lædẽdũ, hoc modo Christus in plerisq; locis cõsolat- ur: Tristitia vestra vertetur in gaudiũ, &c. Itẽ: Si quis mihi ministrauerit honorifica- bit eũ pater. Itẽ: Volo pater, &c. Hinc Iaco- bus: Omne gaudiũ existimate fratres, &c.

Nam expectatio creature.

Tertia consolatio ab exemplo totius crea- turæ, quæ nobiscum patitur. Sunt qui per creaturam intelligi volunt hominem, vt sit sensus: Omnes homines quicumque tam- dem sint, multis malis obnoxij sunt, &c. & tamen nullum fructum inde cõsequuntur, cum non agnoscant Deum: cur vos pati de- trectatis, quibus passio cedit ad gloriam? Alij simpliciter omnes creaturas intelligũt. Obserua igitur: Omnes creaturę ob id crea- tæ sunt, vt Christo & membris eius seruiãt, dicitur Paulo: Propter quem omnia, &c. Heb. 2. Creaturæ igitur vim patiuntur, cum impij (quibus non sunt conditæ creaturæ) ipsis abu-

14. Matt. 16.

Ioan. 16.

Sopho. 3.

Heb. 2.

abu

abutuntur. Deinde nulla creatura corpora- lis adhuc consecuta est suum finem & per- fectionem, sicut nec homo. Omnis autem creatura naturaliter appetit suam perfectio- nẽ, ob id dicitur gemere & expectare, quod- dam tropo sermonis, sicut dicitur laudare deum, exultare, &c. Patitur igitur creatura, quia seruit, laborat, nonnunquam maledi- citur propter peccata hominum. Ab hac ser- uitate liberabitur tunc cum apparebit glo- ria electorum: Huc pertinet quod dicitur: Creabo cœlos novos, &c. Sententia igitur huius textus est.

- 1 Omnes creatura expectant suam perfectio- nem, cur non & nos?
- 2 Nulla creatura corporalis suum finem affec- ta est, cur tu tam prapropere beatitudinẽ hic queris?
- 3 Omnes creatura patiuntur, quod impij eis abu- tuntur, patere & tu, si te male tractent.
- 4 Omnes creatura agnoscunt te dominum, agno- sce & tu dominum tuum.
- 5 Omnes creatura laborant, seruiunt, vt homo si- nem suum assequatur, sis & tu sollicitus ac pa- ti stude aduersa.
- 6 Omnes creatura tamen si mallet libera esse: tamen seruiunt quod sciant hoc Deum velle, multo magis tu patere eadem ratione.

Non solum autem illa, &c.

Quarta consolatio, ab exemplo apostolo- rum, & omnium sanctorum. San- cti erram gemunt, patiuntur, & quo quisq; Deo acceptior, eod magis subiicitur cruci. Exemplo sint Abel, Noẽ Abraham, Iacob, Ioseph, Iob, Dauid, Apostoli, de quib; vide 1. Cor. 4. Deniq; hunc locum diffusẽ tractat epistola ad Hebræos cap. 11. & 12.

Spe enim salui facti sumus, &c.

- 1. Cor. 5. Quinta consolatio, à modo saluationis: Per fidem ambulamus non per spe- ciem. Non promissa sunt nobis terrena, sed spiritualia, &c. Beatitudo promissa est, sed non pro statu isto: Tunc, inquit, reddet vni- cuiq;, &c. Item. Tunc dicet, Venite benedi- cti, &c. non nunc. Oportet igitur expecta- re: Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, &c. Sic Psalmus: Expecta dominũ, viriliter age, &c. Sic Abacuch: Si moram fecerit expecta, &c. Hinc Iob: Cun- ctis diebus nũc milito, expecto, &c. Sic Psal- mus: Spes mea tu es, sed portio mea in terra viuentium: Sic Hieremias: Dñs spes mea: Bonus dominus sperantibus in se: Bonum est prestolari, &c. Sic Michas: Ego ad do-
- Matt. 16
- Matt. 25.
- Luc. 12.
- Psal. 36.
- Abac. 2.
- Iob. 14.
- Psal. 141.
- Thre. 3.
- Mich. 7.

minum aspiciam, & expectabo, &c. Vnde Eccle. 2. sapiens: Væ qui perdiderunt sustinentiam, diuerterunt ad vias prauas, &c. Oportet au- tem per patientiam expectare. Exemplum sume ab agricolis, nautis, militibus, merce- nariis, mercatoribus, &c. qui expectant & sperant, sed interim multa patiuntur.

Similiter autem & spiritus adiuuat, &c.

Sexta consolatio ab auxilio. Spiritus con- solatur: vt Susanna vndique angustata, tandem è spiritu sancto mota dixit: Melius est mihi, &c. Sic Christus: Aufert à me cali- cem. Verum spiritus consolatur: Fiat volun- ras tua. Spiritus adiuuat. Exemplum in apo- stolis, quos mirum cõfortauit, &c. Spiritus orat & gemit, hoc est, gemere nos facit. Gemunt & impij in aduersis, sed non ex spiri- tu. Pij gemitum discũt à columba, à spiritu sancto, ij gemitus sunt inenarrabiles, vt vi- des in Psalmo: Spiritus orat, id est, orare nos facit. Spiritus necessarius oranti: Nos enim nescimus quid oremus. Exemplum de filiis Zebedei: Nescitis quid petatis. Item de Pau- lo deprecanti angelum satanæ. Oratio car- nis non exauditur in piis hominibus, quia non conducit. Exauditur tamen nonnũq; in impiis, in malum ipsorum. Exemplũ ha- bes in filiis Israël petentibus carnes, &c. O. Num. 11. ratio spiritus exauditur, quia Dei voluntati conformis.

Scimus quoniam diligentibus Deum.

Septima consolatio, ab utilitate tribulatio- nis. Cooperatur in bonum, inquit. Mirã hic iusti & electi hominis dignitatem vides, cui omnia in bonum cedunt. Oẽs creaturę, omnia quæ accepit à Deo, bona aliorũ, pec- cata impiorum, pœna impiorum, crux pro- pria, homo impugnans, Diabolus insidiãs, denique & ipsum peccatum. Omnia, in- quit, cooperantur in bonum. Signanter au- tem addit, diligentibus Deum: impiis verò non ita. Hęc autem Christiani hominis di- gnitas, non aliunde est, quam ex electione, atque adeo gratia diuina. Vnde subdit: His qui secundum propositum, &c. Sola igitur gratia hic commendatur.

Quos enim praesciuit, &c.

Octaua consolatio, ex bona voluntate Dei, atque hęc summa est. Sicut om- niũ maximẽ crucem grauem reddidit, quod putamus Deum iratũ & malẽ velle. Sẽnsus est. Crux quo ad electos, non est ira Dei si- gnũ, sed gratiæ & dilectionis, quod ex Chri- sto discimus. Filium suũ ob id pati voluit,

1. Cor. 15. vt ostenderet viam ad gloriam. Qui saluari cupit is conformetur Christo. Sicut portauimus imaginem terreni, &c. Duplex forma in Christo, forma Dei & forma serui: Secundum formam Dei est filius verbum, veritas, sapientia Dei, &c. Huic imagini conformaris, si quod ipse est per naturam, tu efficiaris per gratiam.

Secundum formam serui exinaniuit seipsum, &c. huic imagini necesse est conformari, si velis saluari. Quos præsciuit, &c. Ponit diuine dilectionis signa: Certum est quod eos diligit, quos præsciuit, prædestinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit. Deinde his verbis ostendit, quo ordine nos Deus ad salutem perducit. Obserua autem quod omnia Deo tribuit, nihil nobis, ipse prædestinat, vocat, iustificat, &c. Vere enim diuina opera sunt.

Præsciuit.

Distinguitur præscientia à prædestinatione: Deus enim præscit etiam malos, qui ex ipso non habituri sunt causam suæ operationis: Quos autem prædestinat illos ita præcognoscit, vt omnium quæ faciunt ipse præcipuus sit author: Et ita agnoscis Deum non esse proprie authorem malorum, sed authorem bonorum. Perditio tua ex te Israël, &c.

Vocauit.

Dvplex vocatio. Externa quæ per hominem fit, qua omnes inuitantur, non tamen omnes veniunt, quidam autem sine veste nuptiali veniunt. Interna qua Deus pater trahit ad filium, de qua Paulus: Oro, vt dignetur vos vocare vocatione sua sancta.

Iustificauit.

Timore iudicij, & inuocatione misericordie. Iustificatio inchoata est, & per omnem vitam durat.

Glorificauit.

Nunc in spe, postea in re, glorificabit.

Quid ergo dicemus, &c.

Quasi dicat: Quid amplius dicam, quid amplius querimus, nisi Dei voluntatem & beneuolentiam? Quem hæc non consolantur, nihil consolabitur. Toties experti sumus Dei amorem, & tamen dubitamus. Omnes creature consententur Dei omnipotentiam, nos timemus ne cælum ruat.

Si Deus pro nobis.

Certa autem signa habemus, quod pro nobis ster, prædestinauit, vocauit, &c.

Quis contra nos.

Qui prædestinatis, vocatis, &c. aduersatur,

hic Deo aduersatur, nec aliter illos vincet, nisi Deum vicerit. Quis autem vincet omnipotentem? Contra stimulum calcitrat. Hæc fuit consolatio Martyrum, hæc consolatio est piorum.

Qui etiam proprio filio, &c.

Quod certius lignum desideras diuini erga te amoris. Obserua autem emphasim verborum. Deus (inquit) qui nullius indiget, qui damnare iuste poterat, non hominem, non angelum, sed filium dedit: imò nec eidem pepercit, patrem quodammodo exiit, &c. Et hæc omnia propter nos indignos peccatores, &c. Pro omnibus (inquit) nobis: Passio enim Christi sufficiens esset pro omnibus, poculum est salutis, sed non omnes bibunt, aut bibere volunt. Quid igitur negaret pater his quibus filium dedit? Quodcunque petieritis in nomine meo, dabit vobis.

Quis accuset, &c.

Clamant contra impios peccata ipsorum. Accusat Diabolus, vt pote chyrographum habens, &c. Accusat conscientia ipsorum. Clamant & sancti vindictam contra impios Apoc. 6. Stabunt omnes creature contra impios. Denique & Deus ipse erit restis velox, &c. Nihil autem horum accusabit electos: nec mirum cum Deus ipse non Iudex, sed pater ipsis sit. Quid fortius consolabitur conscientias afflictas? Signatè autem nominat electos, ne quis hinc occasionem accipiat peccandi.

Deus qui iustificat.

Si Deus peccata tegit, quis condemnabit? Beati quorum recta sunt peccata, &c. Psal. 31.

Christus Iesus, &c.

Nedum pater ipse bene vult, sed & propitiatorè proposuit: Vide autem quàm pulchrè eundem describit. Primo nominat Iesum, hoc est saluatorè, & Christum vinctum in regem & sacerdotem. Secundo, Is (inquit) est, qui mortuus est, ac sic satisfacit. Tertio resurrexit, sicque vicit omnia. Quarto sedet ad dexteram, Dominus omnium est. Quinto interpellat pro nobis. Oravit Christus hic Ioã. 17. Item in cruce. Et exauditus est pro reuerentia sua. Heb. 5. Nunc intrauit Heb. 9 cælum vt assistat vultui Dei pro nobis. Vnde Ioannes, Aduocatum habemus apud patrem, &c. Quam securè igitur viuit, moritur, ac resurget bonus Christianus: Nihil horum impij habent, imò Christus contra eos conqueritur, &c.

Quis nos separabit, &c.

Hic

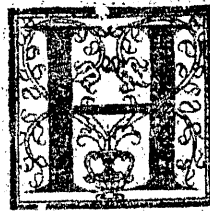
Hic ostendit, quanta debeat esse Christiani hominis dilectio erga Deum, nempe vt nihil eam extinguere possit, ne mors quidem. Magna & aspera videntur quæ patimur, sed nihil sunt ad charitatem Dei, itemque ad consolationem quam iam habemus. In tribulatione es, sed interne consolaris, reddit enim si peccatum non accuset spiritus testimonium, quod filius Dei sis. In angustia es, sed secura est conscientia, si Christo adhereris per veram pietatem. In persecutione es, sed habes promissionem: Qui me confessus fuerit, &c. In fame es, sed habes panem de celo. In nuditate es, sed Christum induisti, qua veste securus accedere potes Deum. In periculis es, sed dicere potes cum Psalmo: Si ambulem in medio umbræ mortis, &c. Gladium poteris, sed gladium spiritus habes. Hæc autem omnia reperitur in Christo, nihil ergo nos separare debet à charitate Dei quæ est in Christo.

Propter te mortificamur.

Vox fidelium est. Mortificamur tota die, & propter Deum: patiuntur impii, sed propter peccata, vel propter temporalia: Estimati sumus, &c. Christus tanquam agnus factus est, qui portatur ad victimam. Sic Christiani efficiuntur innocentes, & patientes. Pulchrè autem dicit: Estimati sumus, scilicet ab impijs. Non tamen sumus: Christianus enim non moritur, sed per mortem intrat ad vitam. Impij autem verè sunt grex ad victimam. Hieremias 12. Additur in Psalmo. Hæc omnia venerunt super nos, &c. Talis sit Christianus.

CAPVT IX.

Veritatem dico, &c.

Hactenò docuit quomodo peccatum agnoscerem, & vbi remedium querendum sit: Nunc ad quos pertineat hæc salus, aperit, id quod non aliunde, quàm ex prædestinatione discere possumus. Antequam igitur prædestinationis negotium aggrediamur, prius aliqua obseruanda sunt. Primo sicut non omnes qui ex Ægypto per mare transierunt, terram promissam ingressi sunt: sic non omnes saluantur, qui baptizati sunt, id

quod indicant parabole de zyzanijs, de sanguine, de nuptijs, de decem virginibus, &c. Et verbum Christi, Multi vocati, &c. Non igitur satis est, ab hominibus recipi in numerum fidelium, nisi à Deo recipiaris in librum vitæ: de hoc Apoc. 3. 19. & 21. Hæc at inscriptio in librum vitæ, nihil est, nisi prædestinatio. Secundo, Prædestinatio humana ratione indagari non potest. Nec mirum difficile siquidè estimamus, quæ in terris sunt, &c. Cunctæque res difficiles sunt. De hoc Iob 4. Esdra 4. Et Iob cap. 37. & 39. Tertio, Cui prædestinatio sit: inscrutabilis humana rationi, consequitur, quod periculosum sit de ea loqui, id quod vel ipsa experientia docet. Nihil enim est, quod carnale magis offendar. Hinc Sapiens: Altiora te, ne quaesieris. Scrutator enim maiestatis opprimitur à gloria, & qui in altum mittit lapidem, recidit in caput eius. Quarto, Non igitur pertinaciter sed cum timore de talibus tantisque mysterijs loquendum. Carnali siquidem homini Paulus omnino videtur inhiere, ne de his rebus loquatur. O homo tu quis es, qui respondes Deo qui si dicat. Quædã homines & latius, non potes, comprehendere cum omnibus sanctis quæ sunt longitudo, latitudo, &c. Prius igitur cura ut filius Dei sis & amicus: Non enim tenuis, sed filius & amicus secretæ reuelamus. Et Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. Animalis autem homo nihil sapit eorum, quæ spiritualiter iudicantur. Habet Christianus plura alia de quibus vtiliter loqui potest, & interrogare. Quinto, Verè pius nihil angitur cura prædestinationis, sed totum se Deo committit, dicens cum Dauide: Si inuenero gratiam in oculis domini, &c. Si non, &c. hoc est abnegare seipsum perfectè.

Sexto, Qui autem vtiliter, & sine periculo de prædestinatione loqui vult, is Paulinum ordinem obseruet: vt primo se peccatorem consideret, deinde gratiam Dei per Iesum Christum agnoscat, &c. & tunc demum prædestinationem consideret. Qui enim agnoscit omnes homines natura peccatores esse, atque ad eod nihil nisi penam meritos, non disputabit cur huic & non alteri gratia dedit? sed gratiasaget, quod non omnes damnat, quod sibi reuelauit Christum, &c.

Septimo, Prædestinatio nusquam certius agnoscitur quàm è Christo: Is enim hoc occultum, & diuinum consilium & decretum manifestat, quos scilicet Deus velit saluari &

Rr 3. quos

Sapie. 2

Eccles. 1.

Eccles. 3.

Prou. 25

Eccles. 27.

Rom. 9.

Ephes. 3.

Ioan. 15.

Matt. 5.

1. Cor. 2.

1. Reg. 15

Ioan. 3. quos non Qui (inquit) non credit in filium,
Ioan. 6. iam iudicatus est. Qui autem credit non iu-
Ioan. 15. dicatur. Item pater omne iudicium dedit fi-
lio; &c. Item: Hac est voluntas patris, ut om-
nibus qui vident filium, &c. Item: Omne pal-
mitem in me, non ferentem fructum, tollet;
&c. Quid igitur turbatis de prædestinatione?
Accurre ad Christum, crede in eum, &
cum dilige in corporare Christo, fer fructum
in Christo, permansere in vite & certus esse
esse prædestinatum. Si hæc non feceris re-
probatus es.

Veritatem dico, &c.

Aleu orditur negotium prædestinatio-
nis. Fædi enim occasionem habet pius,
quoniam de prædestinatione fit sermo. Pri-
mo; quod plerique tam impudenter de ipsa
loquuntur. Secundo; quod de hoc inuisiter
disputamus, cum certo scire possemus à Chri-
sto, sed nemo accurret ad Christum. Tertio;
quod Paulus tantopere commendat gratiam,
& tamen nolunt Deo gloriam dare, ut di-
cant: Omnia opera nostra operatus es; &c.
Item: Non nobis domine, &c. Obserua in
Paulo, cum ubique tum maxime hic exem-
plum veræ charitatis, quæ nihil non agit &
patitur pro salute aliorum. Charitatis signum
est, quod dolet Iudæorum cæcitatē, qui
tamen multas prærogatiuas habuerunt præ
aliis. Eadem autem enumerat, &c. Terrere
debet nos quod Iudæi tantis donis acceptis,
tamen non crediderunt. Nos eadem nunc
habemus, &c. Accessistis, inquit, ad Syon,
&c. Videte igitur ne recusetis loquentem,
&c. Alterum signum charitatis, quod etiam
cum suo ipsius damno aliorum salutem optat,
si aliter fieri nequit. Non tantum optauit mo-
ri, ut quidam exponunt, sed anathema esse à
Christo, hoc est damnari, ut omnes alij sal-
uarentur, & gloria Dei ab omnibus prædi-
cetur. Vera charitas nihil querit nisi Dei
gloriam & aliorum salutem. Paulus non in-
gratus erat vocationis suæ, sed gloriam Dei
tamquam exoptabat crescere. Moyses eundem
affectum habuit cum diceret: aut dimitte eis
hanc noxam, aut dele me; &c. Hic affectus
nihil aliud est, quàm plenè abnegare seipsum
in obsequium & gloriam Dei. Hunc tamen
affectum Deus non audit, sicut Moysi dicit:
Qui peccauerit hunc delebo, quasi dicat, hæc
charitas tua; quæ te offeris pro aliis; signum
est te non fore damnandum. Hunc affectum
non tepidi adeo ignoramus, ut etiam horrea-
mus audire hæc verba.

Isa. 25.
Psal. 113

Hebr. 11

Docet igitur Paulus hoc exordio suo,
Christiano homini nedum gaudendum esse,
si prodigus filius redierit, sed & lugendum &
orandum, ut qui nunc mortui sunt, in peccatis
tandem reuiuiscant. Deinde spiritualiter
docet lugendum, quod tenior ille frater ad
huc fatis stat indignabundus, nec dignatur
intrare, &c.

Non quod exciderit verbum Dei.

Prædestinationis negotium tractare inci-
pit. Vbi primo rem ipsam proponit: dein
de argumenta carnis diluit. Propositio prin-
cipalis est. Non est volentis neque curren-
tis, sed misericordis Dei. Hoc est, quod vnus
homo præ alio prædestinatur ad gloriam, non
habet ex natura sua, nec ex parentibus aut
cognitione, nec ex meritis, sed ex misericor-
dia & electione voluntaria Dei.

Quod non ex natura, patet, quia iuxta na-
turam omnes sumus similes, nempe filij i-
re. Neque melior quo ad naturam fuit Petrus,
quam Iudas? Quod non ex parentibus aut
cognitione, patet, quia non omnes sunt ele-
cti, qui ex probis parentibus nascuntur, nec
omnes damnati, qui ex malis parentibus na-
scuntur. Huc pertinet quod dicit, Non om-
nes sunt Israelita, &c. Huc pertinet exem-
plum de Isaac. Item de Iacob & Esau: Si ex
parentibus esset, etiam Ismael & Esau præ-
destinati fuissent. Quod non ex meritis, pa-
tet, quia prædestinatus fuit Petrus ab æter-
no, cum nedum adhuc nihil meruisset, sed
nec natus esset. Huc pertinet exemplum de
Iacob & Esau. Quid meruerat Iacob? &c.
Constat igitur quod electio non consistit ex
operibus sed ex gratia vocantis. Verè igitur
dictum, Non est volentis, &c. Hinc Pau-
lus. Gratia saluati estis non ex operibus. Huc
pertinet quod dicitur: Miserebor cui volue-
ro, &c. Hoc est, gratiam præstabo ex miseri-
cordia, quem ex misericordia prædestinaui,
& cui ex misericordia hic gratiam tribuo, in
futuro ex eadè misericordia glorificabo. En
nihil audis nisi misericordiam & gratiam. *Psal. 25.*
Hoc pij agnoscunt. Misericordia (inquit) tua *Psal. 22*
præueniet me. Item: Misericordia tua ante
oculos meos est. Item: Misericordia subsequetur
me. Non igitur in arcu, sed in gladio
meo sperabo, &c. Item: Brachium eorum
non saluabit eos, sed tuum, & illuminatio
vultus tui, quia complacuisse in eis. Sed di-
cis. Si non est volentis, &c. nolo igitur am-
plius vel velle vel currere. Imo eò magis cur-
rendum, quo certius scimus è Dei volunta-

Ephef. 1

Psal. 25.

Psal. 22

te

rependere salutem nostram. Audi Paulum
de factura sumus creati ad opera bona, &c.
Sed dicis ad desperationem me adigis, cum
omnia Deo tribuis, Quis scit si mihi succur-
rere velit? Imò pro nobis est: Si in meritis
nostris res sita esset, quis non desperaret?
Nunc autem cum è gratia, è bona Dei vo-
luntate pendeat, quis non audeat sperare? cum
scriptura doceat, quod deus diues sit in mi-
sericordia. Itè apud ipsum misericordia &
copiosa redemptio. Item quod non obliuif-
catur misereri. Item, quod misericordia do-
mini plena est terra, & misericordia eius à
progenie in progenies: imò ab æterno & usque
in æternum.

Quid dicemus ad hæc? Nunquid in iustitia, &c.

Dvæ quæstiones in disputatione præde-
stinationis offendunt sensum carnis. Pri-
ma: Siquidem omnes nascimur peccatores,
cur Petrum Deus eripit non Iudam? Vide-
tur iniustus esse. Altera quæstio. Si Deus
quosdam creauit vasa iræ? quid conqueritur?
cur non meliores fecit. Vtranque quæstionem
Paulus breuiter absoluit. Ad primam nihil
aliud dicit, quàm: Absit vt Deus iniustus di-
catur. Ad secundam iubet nos tacere: O ho-
mo tu quis es qui respondeas Deo? Plerique
rationes assignare conati sunt, quæ tamen
non satisfaciunt curiosis.

Origines sinxit animas in cœlo peccasse,
& ob id iuxta cõmissa, in varia corpora de-
trusas, &c. Verùm hic error exploditur per
hoc verbum. Neque boni quicquam aut ma-
li fecerant Esau & Iacob. Alij prædestinatio-
nis & reprobationis causam ponunt, meri-
ta & demerita futura, quæ tamen præci-
uit Deus. Alij duplicem ponunt electionem
& reprobationem, æternam scilicet & tem-
poralem. Temporalis autem electionis & re-
probationis causam assignare possumus, vt
quod aliqui gratiam querunt, alij reiciunt,
Psal. 80. vnde merentur excæcari vt Iudæi. *Psalms:*
Non audiuit populus meus, &c. & dimisi
eos, &c. Æternæ autem prædestinationis &
reprobationis nulla assignari potest causa,
nisi diuina voluntas. Vt autem curiosis satis-
fiat, pauca tubnectam. Primo. Mundus Dei
officina est, in qua nedum semel operatus est,
sed adhuc operatur, vtitur que creaturis vt
instructis. Secundo, Omnia per ipsum
Ioan. 5. & ex ipso. Deus cum sit creator & dominus
Rom. 11. omnium, potest vt creaturis suis quomo-
do placuerit, potest creare, destruere, salua-

res dampnare, mutare; An non licet mihi fa- *Matt. 20*
cere quod volo? Huc pertinet exemplum de
figulo & luto. Eadem similitudinem habes.
Isa. 64, & *45.* Item *Hier. 18.* Tertio, Quis
quid Deus facit ad gloriam suam facit, om-
nia propter semetipsum operatus est altissi-
mus, etiam impium, &c. Hæc autem carnem
maxime offendit, quod Deus plus gloriam
suam querit, quam nostram salutem. Et hoc
vno verbo responsum est ad omnes quæstio-
nes carnis, videlicet: Cur creauit diabolus,
cur hominẽ cadere permisit? cur malos na-
sci permittit? cur mala non prohibet? &c. Ni-
hil adhuc fecit aut promissit Deus, quod non
cesserit in gloriam suam. Nec quicquam il-
lorum fecisset aut permisisset, nihil ad gloria
suam ordinare potuisset. Qui verè Christia-
nus est, plus querit Dei gloriam quam suam
salutem. Dicit: Sanctificatur nomen tuum,
quicquid de me fiat, &c. Quarto, Ad Dei
gloriam non tantum pertinet misericordia,
sed & iustitia: Sic ut ad iudicis laudem ne-
dum facit bonitas in bonos, sed etiam seve-
ritas in impios. Et ad idem nedum neces-
saria sunt vasa in honorem, sed & vasa in cõ-
tumeliam. Si angelos & homines bonos tan-
tum creasset incognita mansisset eius iusti-
tia: Ideo fecit vasa misericordię & vasa irę.
Huc pertinet exemplum Pharaonis. In hoc *Exod. 9.*
ipsum excitauit te, &c. Quinto, nec in hoc
Deus ipse aut Pharaoni, aut cuiquam impio-
rum iniuriam facit, quia nullus debitor est:
Imò cum ex eadè massa peccatrice omnes
simus, quæ iniustitia esset, si totum huma-
num genus reiceretur? Sexto, Imò impius
Deus adeo non facit iniuriam, vt etiam ipsos
tamen ad interitum præparatos, non om-
nino sua bonitate fraudet: dat enim ipsis esse
& viuere, permittit ad tempus perfrui na-
turalibus bonis, non minus quàm filios. Quia
tamen illi in suum malum talibus abutun-
tur, iuste Deus malitia ipsorum vtitur, ne-
dum ad suam gloriam, sed etiam ad gloria
filiorum, quos vocat vasa misericordię. Hæc
de prædestinatione sufficiant. Qui hæc cre-
dit, iam sibi satisfactum est. Qui non credit,
nemo ei satisfaciet: Nisi credideritis non in-
telligetis. Qui vterius pergit querere, Huic
respondebo: O homo tu quis es, &c. Aga-
mus gratias, quod voluntatem suam nobis
Deus ostendit in filio, quod vocauit, & vo-
cat, quod suam & misericordiam & iustitiam
declarauit, &c.

Quos vocauit non solum ex Iudæis, &c.

Rr 4 Quæ

Qua haecenus in communi dixerat de praedestinatione & reprobatione, nunc applicat ad duos populos, Iudaicum scilicet & Gentilem. Et sicut supra in duobus fratribus Iacob & Esau, Dei opera & iudicia indicauit, sic nunc in his duobus populis. Primo igitur ostendit praedestinationem etiam ad gentes pertinere, quod ut summam consolationem praebet gentibus, sic a seculo fuit incognitum, gentes scilicet esse coheredes, &c. Iudaei ad se solos pertinere putabant promissiones, id quod apostoli aliquandiu senserunt, ut patet in historia Cornelij Centurionis. Act. 10.

Vocabo non plebem meam, &c.

Scripturis probat praedestinationem etiam ad gentes pertinere. Hac autem Propheciae autoritate pulchre ostenditur, & quales ex natura fuerimus (nepe non plebs Dei hoc est sine cognitione Dei & non dilecti, ut quibus tantum temporalia dederat non spiritualia) & quales nunc sumus nempe populus Dei, dilecti, & filij ac haeredes. Vnde autem haec omnia? Ego, inquit, vocabo, &c. Gratiam audis non meritum. Si igitur Deus nos hoc nomine dignatur, quis auferre poterit. Certus sum quod neque mors, &c. supra cap. 8.

Isaias autem clamat, &c.

Isai. 11. Horrendum Dei iudicium in Iudeos indicat, ad terrorem nostri: Quid enim magis terrere deberet, quam audire, quod etiam ex populo electo vix reliqua saluentur? Eandem sententiam Isaias in alijs locis quoque indicat. Attenuabitur (inquit) gloria Iacob, &c. Item: Quomodo si pauca oliuae remanserint, &c. Sic & Amos. Quomodo si pastor ex ore leonis eruat duo crura aut extremum auriculae, &c.

Isai. 17. Psal. 24. Amos. 3.

Verbum enim consummans, &c.

Verbum consummans dicitur euangelium, quia consummat & perficit, quod Moyses per legem incipit, hoc est iustitiam. Vel consummans est, quia contempto Euangelio sequitur consummatio, id quod Iudaeis euennisse videmus, & hoc ipsum Ioannes praedixerat: Ecce securis ad radicem, &c.

Matth. 3. Abbrevians.

Dicitur autem euangelium abbrevians, vel quod breuiat legem: Multas enim caeremonias & precepta legis in compendium trahit: Diliges Deum, &c. Diliges proximum, Crede in Christum, &c. Vel dicitur verbum abbrevians, quia paucitatem indicat & ape-

rit electorum: Omnes Iudaei se iustos aestimabant ante aduentum Christi: Euangelium autem palam declarat paucos ex eis electos: Sic nobiscum fit: Ne illudatis, consummatio nem enim audiui, &c.

Gentes quae non sectabantur iustitiam, &c.

Gentiles tamen peccatores maximi, tamen saluati sunt, quia crediderunt se misericordiam consequuturos per Christum & eidem per euangelicam legis obedientiam adhaeserunt. Iudaei tamen multi bona fecissent, reiecti sunt, quia suis operibus tantum fidebant, ac Christo nihil opus esse iudicabant. Nullus adeo peccator est, qui non saluari possit, si peccata relinquens, gratiae Dei innitatur. Nullus tamen strenue sanctis & bonis operibus insistit, qui non damnetur, si in eis non permaneat. Exemplum de laborantibus in vinea. Mat. 20. Item: Publicani & meretrices praecedent vos, &c.

Offenderunt in lapidem.

Causam ponit reprobationis Iudaeorum. Reiecerunt Christum, quod aliam iustitiam doceret, quam operum. Christus lapis est, lapis electus, pretiosus, lapis fundamenti, lapis angularis, lapis offensionis, & lapis comminuens. Haec vide in Matthaeo.

CAPVT. X.

Frates voluntas, &c.

Rosequitur quod superiori capite inceperat, nempe de Iudaeorum execratione. Hic iterum vides, quanta charitate flagrarit Paulus erga Iudaeos: Ipsi eum dicebant gentis suae persecutorem. E contra ipse suum affectum ostendit, ne ex inuidia loqui videatur. Signum charitatis est, quod saepe de eis loquitur: Deinde quod eis ex corde compatitur. Tertio, quod pro ipsis orat. Postremo, quod excusat quantum potest. Docet ut naturam diligamus, vitia detestemur. Docet item de nullo peccatore desperandum quam diu hic fuerit, imo quo pertinacior videtur, eo feruentius pro ipso orandum. Multum valet oratio iusti assidua, &c.

Emu-

Aemulationem quidem habent, &c.

Excusat eos propter ignorantiam, quem admodum & Petrus Act. 3. Non tamen omnes Iudaei sic excusantur, ut patet Mat. 12. de his qui Dei opera Beelzebub attribuebant &c. Non omnis ignorantia excusat: Est enim & ignorantia affectata. Docet hic Paulus quam periculosum sit carere scientia Dei Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam &c. Et qui ignorat, ignorabitur. Non sufficit bona intentio, nisi verbo Dei consonet. Exemplum de Saul: Iudaeis, & Paulo, qui putabant se obsequium praestare Deo &c. Hinc Dauid orat. Notam fac mihi viam, in qua ambulem &c.

Isai. 1.

Ignorantes Dei iustitiam, &c.

Causam reddit cur Iudaei reiiciantur. Deus filium misit: ut per ipsum in gratiam redeamus: ipsi autem se solos putant posse placere Deo. Scalam erexit Deus, qua conscendamus in caelum. Ea autem contempta, ipsi propriam erigere conantur, sed frustra. Nemo enim ascendit, nisi qui descendit: Obserua iterum quod non damnat opera, sed fiduciam operum quasi ex eis sine Christo consequamur salutem.

Finis legis Christus, &c.

Tum quod ad ipsum dirigit: tum quod non impletur, nisi per Christum accepto spiritu.

Moses autem dicit, &c.

Duplicem iustitiam ponit, Legis scilicet & euangelij, simulque in quo differat indicat, Iustitia legis est facere: Qui fecerit (inquit) eius praemium est vita praesens, promittit enim temporalia, denique praeseruat ut non iure occidamur &c. Iustitia Euangelij est credere, & obedire vel verbum in corde opere & ore habere, imo ore confiteri & corde credere. Ad iustitiam igitur Christianam primo requiritur fides ut credas: non quomodo cumque, sed firmiter confidas. Duos autem articulos ponit, in quibus summa fidei consistit: Mors scilicet & resurrectio Christi. Verum autem credit qui non dicit, Quis ascendet in caelum &c. Hic nihil dubitat Christum morte sua nostram vicisse, resurrectione sua vitam nobis contulisse. Cōscientia semper vacillat: nisi subinde confirmetur fides. Deinde ad iustitiam Evangelicam pertinet confessio oris, quod Iesus sit dominus. Neque tantum ore haec confiteri necesse est: sed & vita: & signis: ut Baptismo, Eucharistia: ac reliquis sacramentis ope-

ribus misericordiae, patientia crucis &c.

Omnis qui credit, &c.

Scripturis probat quae dixit: Si confessus fueris &c. Non confundetur. Hebraei. Non festinabit, vel trepidabit coram iudice. Et est idem sensus.

Omnis qui inuocauerit, &c.

Nomen Dei est iustitia, veritas, vita, salus &c. Nomen nostrum est peccatum mendacium: mors, perditio, sic nominamur. Ut igitur salui fiamus necesse est, ut aliud nomen habeamus, nempe Dei: Illud igitur inuocemus.

Quomodo autem inuocabant, &c.

Medita ponit, per quae Deus praedestinos ad salutem ducit. Loquitur autem de adultis. Obserua quid Deus circa salutem nostram operetur, & quid nobis faciendum sit. Primo, Deus misit filium, ut saluetur mundus per ipsum. Atque hoc vno opere satis patet, quod non velit mortem peccatorum: hoc enim opere suam voluntatem & cor aperuit nobis. Deum nemo vidit. Vnigenitus enarrauit. Qui igitur filium dedit, quid negaret? Secundo, filius opus redemptionis expleuit, ac omnia patavit. Tertio, Apostolos misit, qui thesaurum hunc omnibus proponerent in verbo. Hic vides quam necessarij fuerint & sint Apostoli. Ad hoc autem adducit Esaiam: Quam speciosi &c. Pedes laudat, quo indicat eos missos. Deinde eorum praedicationem subdit &c. Haec sunt quae Deus agit. Nunc obserua quid nobis incumbat. Primo necesse est ut audiamus. Audi filia, & vide. Audi popule meus &c. Contra seductores, qui dicunt nihil opus esse vocali praedicatione: cum Deus per eam saepe spiritum sanctum dederit, ut in actis. Secundo necesse est ut credas. Accedentem oportet credere. Tertio ut inuoces nomen Domini, ac proprium nomen damnes. Quarto, ut in fide exerceas virtutem, in virtute scientiam &c. Hinc facile vides, cur tam pauci saluantur. Deus quod suum est fecit & facit, nos autem vel non audimus, vel non credimus, vel non inuocamus, vel non obtemperamus. Haec quatuor ubique scriptura impropere Iudaeis. De primo dicit in Isai. Vocauit & non erat qui responderet. Sic Psal. 80. sic Hieremias. 7. De secundo Num. 14. de populo: Quousque non credent. Item Num. 20. de Moyse & Aaron: Quia non credidistis &c. de tertio: Non est qui inuocet nomen tuum &c. de quarto nusquam non

Rr 5 exem-

exempla habes. Causam igitur damnationis nostrae non Deo, sed nobis imputemus, dicentes cum Daniele: Tibi iustitia, nobis confusio: non enim audivimus vocem tuam.

Sed dico, nunquid Israel, &c.

Quasi dicat, Quomodo eos latere potuit quod omnibus notum est, eum ipsi tunc in medullis terrae, nunc autem per omnes gentes dispersi sunt. Non sunt loquelae, neque sermones &c. In omnem terram, &c. Ostendit quod omni ira digni sint, & omni venia indigni, qui audientes & scientes quod bonum est, tamen non sequuntur, sed contenti &c. Si non venissem &c.

Primus Moyses, &c.

Vides quomodo ingratitude & contemptum puniat Deus. Bona aufert, aliis tribuit, mala e contra infert, ut sic externe mala patiamur, interne dolore mentis torqueamur, videntes Deum a nobis ad alios transire &c. Hoc modo ad iram & emulationem provocat Deus.

Inuentus sum, &c.

Commendatio misericordiae Dei est, qua non querentibus, & non interrogantibus, ex gratia apparuit.

Tota die, &c.

Hoc est iugiter: Manus domini pro auxilio assistentia beneficentia Domini. Extendit manum largiens beneficia. Secundo ad amplexum: Venite ad me omnes. Tertio ad deducendum. Quarto extendit in cruce: Audi duritiam hominum. Non credunt & contradicunt.

CAPVT. XI.

Dico ergo, &c.

VI multa dura & aduersa dixerat, nunc consolatur Iudeos ne desperent. Consolatio autem haec est: Non repulit Deus plebem suam: sic supra dixit. Non quod excidit verbum Dei. Sic David praedixerat: Non repellet Dominus plebem suam. Quae proculdubio Iudaica gens est. Addit autem Paulus. Quos praesciuit. Ad solos enim praedestinos cum effectu & efficacia pertinet promissiones, iuxta illud: Quos dedisti mihi, non perdiidi ex eis quinquam. Hos igitur non repulit aut repellet sed eos tantum qui nomen habebant populi Dei, sed falso. Item qui de semine Abrahae

Sup. c. 9.

Psal. 94.

Ioan. 17.

gloriabantur, cum nihil haberet fidei ipsius Abrahae. Sic nec Christus ecclesiam suam deseret, non tamen ob id omnes saluabuntur, qui Christi aut ecclesiae nomine se vendit: Ego cognosco oves meas, & nemo rapiet eos de manu mea.

Ioan. 10.

Nam & ego Israelita sum, &c.

Probat suo ipsius exemplo, gentem Iudaeam non esse repulsam totaliter. Et est argumentum a minori, quasi dicat. Si me persecutorem non repulit, multo minus totam gentem. Poterat autem plures enumerare a Iudaeis conuersos: quales sunt Maria & Ioseph, Ioannes Baptista cum parentibus, Simeon & Anna, Apostoli, septuaginta discipuli, quinquaginta fratres, quibus post resurrectionem apparuit. 1. Cor. 15. Tria millia hominum, quos Petrus prima praedicatione conuertit &c. sed his omnibus omisissis, se in exemplum praebet gratiae & misericordiae Dei, id quod & saepe alias fecisse legitur. Sic enim dicit: Fidelis sermo &c. sed misericordiam consecutus sum &c. Toties autem suam conuersionem repetit, tum ut i. gratias sit, tum ut exemplo & verbo annunciet Dei misericordiam: Ex tribu Benjamin se esse dicit, subindicans benedictionem Benjamin in seimpletam: Fuit enim lupus rapax sed conuersus, diuisit escam, &c.

Act. 2.

Ti. 1.

An nescitis quid de Helia, &c.

Alio exemplo probat Iudaeos non esse omnino repulsos. Ex hac historia docemur, ne desperemus de promissis Dei, si videamus impietatem superabundare. En septem millia ad huc erant in Israel, & tamen nullum eorum cognoscebat Helias. Seruat Deus aliquos etiam si omnes videantur declinare: Ipse nouit qui sint eius. Seruauit Loth, in Sodoma &c. Deinde obserua diligenter, quod praesentem statum ecclesiae conferat regno Israel, in quo (ut scriptura testatur) ne vnus quidem regum Domino adhaesit toto corde, paucique de tanto numero electi sunt & saluati. Denique in toto illo regno Prophetae parum profecerunt. Horrenda sunt haec exempla. Praeterea obserua, quod signanter dicit. Reliqui mihi, quasi dicat, meo auxilio & gratia perstiterunt, alioqui cum aliis declinassent. Hoc verbum maxime aduertit Paulus, id quod sequentia indicant. Sic nunc reliquiae secundum electionem gratiae, &c. Vult quod ex gratia

gratia electi simus, ex gratia vocati, ex gratia seruemur, ex gratia aeternam consequamur vitam. Vbi que gratiam Dei praedicat, id quod signum est veri Apostoli: Qui (inquit) querit gloriam eius, qui misit illum, is verax est, &c.

Ioan. 7.

Quod querebat Israel, &c.

Querunt etiam nunc Iudaei salutem, iustitiam, beatitudinem, sed non consequuntur: quia non ex fide, sed ex operibus querunt. Non satis est iustitiam querere & salutem, sed ex fide per dilectionem operante querenda est, ut credas te iustificari & saluari propter Christum vnde eidem per dilectionem adhaereas, nihil tibi tribuens, cum prodigo: Pater peccauit in caelum, &c. Sic David: Miserere mei & iustificeris, &c.

Electio autem consecuta est, &c.

Electi recte perunt & orant, quia spiritum habent, qui pro ipsis interpellat. Item recte querunt, quia dicunt: Ego sicut oliua fructifera, &c. speraui in misericordia Dei.

Alii excaecati sunt, &c.

Excaecationem pulchre describit. Primum dedit eis spiritum compunctionis. Spiritus compunctionis aliquando sumitur in bono, ut: Compuncti sunt corde. Aliquando in malo, ut: In cubilibus vestris compungimini. Sic accipitur hic. Est autem spiritus compunctionis primo inuidia & emulatione, de qua Psal. Peccator videbitur, irascetur, &c. Sic de Iudaeis supra dixit: Ego ad emulationem eos pronocabo: &c. Sic in Isaia: Serui mei comedent, vos autem esurietis.

Psal. 117.

Isa. 56.

Deinde spiritus compunctionis, est odium veritatis, quod mordet & exasperat cor, ut cordibus & auribus & oculis doleat audire, aut cognoscere veritatem. Sic Iudaei compungebantur ex praedicatione Christi, ut tandem dicerent: Sanguis eius super nos, &c. Sic in praedicatione Stephani, audientes discabantur cordibus, &c. Sic & cum Paulus rationem redderet Act. 22. Verè horrendum iudicium. Sensus igitur est Quia veritatem recipere noluerunt ad salutem, sit eis ad compunctionis & crucem cordis, &c. Deinde. Oculos, inquit, ut non videant, &c. Misericordia est, quod oculos dedit: Iudicij, quod non vident: Causas excaecationis vide in Mattha. 23.

Acto. 17.

Fiat mensa, &c.

Ad huc clarius excaecationem describit. Primum sit eis mensa scripturae in laqueum distrahuntur, irretiuntur, illaqueantur huc

& illuc variis sententiis, nihil certi consequuntur. Elai. 9. Dominus miscuit eis spiritum vertiginis, &c. Secundo fit eis scripturae in captionem, hoc est, occupantur falsa opinione: Sic Paulus Respicant a laqueis diaboli, a quo capti uidentur. Sic Iudas: 2. Tim. 2. Omnes mentes replete sunt vomitu, coarctatur omnis scriptura. Tertio fit eis in scandalum, semper enim cadunt de errore in errorem, cum e contra via iustorum sit sine offensione. Quarto obscuratur oculi, ut nec in externis videant quid se deceat. Desperantes se ipsos impudenter tradunt, &c. Quinto incuruatur dorsum, ut nec semel in caelum respiciant, ac orient. Et haec omnia contrahunt, in retributionem. Quia enim non cognouerunt veritatem, ingrati sunt, abutuntur scripturis, &c. sine reuerentia tractant: permittit Deus haec omnia. Quis non extremascat Dei iudicia?

2. Tim. 2.

Isaie 28.

Prou. 18.

Ephes. 4.

Nunquid sic offenderunt, &c.

Mltis rationibus & argumentis persuadere nititur, ne gentibus credentes Iudaeos despiciant. Prima ratio. Deus nondum eos repulit, cur igitur tu eos repelles? De quocunque peccatore, quando hic uiuit, non est desperandum, multo magis de Iudaeis spes habenda, qui promissionem habent, quod adhuc aliqui saluabuntur. Secunda ratio. Non aequum est eos contemnere, qui nobis profuerunt, & prosunt. Ab ipsis habemus scripturas, per ipsos admonemur gratiae nobis collatae: Deus (inquit Psal. 58. ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, &c. Imo eorum casus nobis profuit. Occiderunt Christum, sed hoc pacto nos liberati sumus. Reiecerunt Euangelium, sed hoc pacto Apostoli ad nos accesserunt: Vobis, inquit, oportebat primum loqui, &c. Hinc Paulus: Ipsorum delicto salus gentibus: Item ipsorum delictum diuitiae sunt mundi, &c. Tertia ratio. Iudaei, quantumcumque nunc obdurati sunt, tamen e sancta & electa stirpe & radice proueniunt. Non igitur eorum remuendi, hoc probat duabus parabolis. Prima, Si delibatio sancta, &c. Si id, quod de pane aut vino, &c. degustamus, bonum est, iudicamus totam illam rem bonam. Iudaeorum delibatio sancta fuit, patres scilicet quos Deus quasi gustauit ex hac gente, cur igitur desperemus de eadem gente? Primitiae nostrae non fuerunt sanctae? patres scilicet nostri, &c. non igitur contra Iudaeos tumeamus, sed timeamus. Secunda parabola.

Psal. 58.

Acto 13.

Si radix

CAPVT. XII.

Obsecro vos, &c.

LTERAM partē Christianae doctrinae nunc aggredditur, nempe de moribus. Cum Paulus tam eximius gratiae praedicator, etiam de moribus scribit consequitur, Euangelici praedicatoris esse nendum fidem, sed & opera ex fide docere, contra eos qui initiū tantum Christianae iustitiae docent, non perfectum. Iustus homo, etsi non indigeat lege coercente, tamen indiget lege dirigente. Deinde cum etiamnum in carne viuat, quae pigra est, indiget excitamentis & admonitionibus. Operibus declaranda Fides, an vera sit: Veri filij Abrahamae, faciunt Opera Abrahamae. Econtra Christus maledixit Ficulneam instructuosam. Sic seruus pecunia domini abutens abiicitur. Sic fatuae virgines excluduntur. Et summa: Seruus sciens voluntatem domini, &c. Obserua autem quo ordine Paulus quaeque doceat. Primo enim fidem, postremo opera docet. Primo quae sit noui hominis natiuitas, deinde quae sint eius pera. Primo posuit fundamentū fidei in Christum, nunc superaedificat: non tamen quodcunque, sed aurum & argentum, &c. non enim quaecunque opera docet, sed vera illa, per quae maxime declaratur fides & spiritus sanctus. Obserua secundo quo modo doceat. Moyses quidem vt legislator minis & poenae cogit, Apostoli autē vt gratiae praedicatores, alliciunt, trahunt commemoratione gratiae acceptae. Sic Christus. Vt sitis filij patris vestri, &c. Sic Petrus: Cum tanta accepimus & maiora promissa sunt, &c. ministrare in fide virtutem &c. Sic Paulus hic, fratres nominat, obsecrat, & non simpliciter, sed per misericordiam Dei &c. Quem haec non mouent, nihil mouebit. Inter omnia autem opera, primo docet mortificationem corporis, eamque nouo & egregio nomine appellat oblationem, quam alibi, vel crucifixionem, vel veteris hominis depositionem nominat, id non sine causa fecit. Primo enim per hoc nos admonet dignitatis nostrae, qui per Christum facti sumus reges & sacerdotes, regale sacerdotium, & spirituale sacerdotium, vt offeramus spirituales hostias &c. Errant, qui putant exter-

nam ecclesiam non indigere episcopis, pastoribus, doctoribus, ministris. Errant, qui huiusmodi officia omnibus communia dicunt. Vnde Petrus: Spirituale (inquit) sacerdotium. Si delectat nomen sacerdotale, age ora pro omnibus ardēter doce teipsum & tibi commissos, baptiza te ipsum per recordationem primi Baptismi, communica te ipsum sacramento, per meditationem passionis Christi. Offer sacrificium laudis & mortificationis, haec sunt quae ad sacerdotiū tuum pertinent: Exhibete (inquit) corpora. Non manum, linguam, &c. tantum. Nec tantum corpus intelligit, sed & animam & omnia. Nec quomodo cūque exhibēda, sed vt hostia, quo verbo significatur mors. Mandandum igitur corpus. Primo abscindēda membra corporis scandalizantia, sensusque corporis externi, non quidem per gladium materiale sed per custodiam sentuum & refranationem. Secundo mandanda sunt interna vitia animi. Ira, vindictae appetitus, concupiscentia, inuidia, auaritia, superbia, &c. Tertio mandanda etiam ipsa humana ratio, & propria voluntas, ac sui complacētia &c. Vide quātas hostias in te ipse inuenis. Deinde corpus nostrum hostia sit viuens, occidatur quod malum est, viuat Deo spiritus. Sancta sit hostia: Primo vt segregatur ad solius Dei vsum. Templum Dei estis &c. Secundo, sancta, id est, nō permixta fiducia vana, aut superbia. Accepta sit Deo, vt non quaras hominibus placere. Quanquam & hoc vltimum verbum consolationem potius asserre videretur, quod scilicet haec oblatio certissime Deo placeat per Christum: per hoc autē nos excitare vult, vt libentius sequamur. Rationale obsequium sit, non pecuniū, hoc verbū tollit sacrificia veteris legis. Isaia. 66. Qui maculat bouem, sicut qui interficit hominem, &c. Hinc & templum illud, dirutū est, vt sciamus, nūc aliis sacrificiis opus. Nō vult Deus habere pecustuum, sed te. Item rationalis sit cultus noster, vt non tantum ex imitatione sit aliorum, sed ex fide, dilectione, &c.

Et nolite conformari, &c.

MVndus nihil habet diuini sensus. Mūdi sensus & natura est, quarere diuitias, gloriam, pacem, &c. Omne quod est in mundo est concupiscentia carnis, &c. Quamuis Christus nos ē mundo elegerit: multū tamen adhuc mundam sensus in nobis habemus. Admonet igitur Paulus, vt mundo

Si radix sancta: quam diu in bona arbore sana permanet radix, quantumuis aliqui rami exarescant, quantumuis verminosa aliqua poma hinc nascantur: tamen & boni rami etiam nascuntur, & bona poma. Iudaei habuerunt bonam radicem, Abraham ipsum, quae radix bonum succum habuit, promissionem scilicet Dei. Tibi benedicam & semini tuo. Quantumuis quae igitur nunc Iudaei abiecti sunt, radix tamen illa sanctum adhuc succum suum retinet, nempe promissionē Dei, quod semini Abrahamae benefaciet. Nihil horum nos habemus, sed oleaster fumus, nūc autem inter naturales ramos insiti. Nō igitur gloriamur dum contra ipsos. Nam nos non portamus radicem, sed radix nos. Nos accepimus ab ipsis promissiones, & his frui mur, ipsi nihil a nobis acceperunt. Quarta ratio. Quod Iudaeis accidit, etiam nobis accidere potest, non igitur eis insultandum. Tu (inquit) fides tua, noluit te sapere. Eiusdem naturae fumus, non minus proni ad malum, nec minus caderemus, nisi manus Domini nos conseruaret. Ex aliorum casu discer timorē, vt cautius ambules: Fratres, si praecipuus fuerit homo in aliquo peccato, &c. Imō plus nobis timendum: Si enim naturalibus ramis non peperit, &c. Iudaei bonos parentes habuerunt, quibus promissa erat misericordia in multa millia, & tamen abiecti sunt, quanto magis timendum his, qui mali, & malis parentibus sunt. Quid igitur faciet gentilis erga Iudaeos? Primo vide Dei feueritatem & bonitatem. Secundo adiuua vt etiam illi agnoscant Deum. Ob id enim nobis misericordia ostensa est, vt illi aemulentur. Sicut filius, cum videt hereditatem sibi auferri, prouocatur ad retinendā eam: Sic à Iudaeis, propter ingratitude ad nos translata hereditas est, vt ipsi aemulentur, ac prouocentur eandem ad se reducere. Vbi vides Dei misericordiam, qui & in media ira misericordiae non obliuiscitur. Conuersum (inquit) est in me cor meum, &c. Sic Paulus eos prouocat: Ministerium (inquit) meum honorificabo, &c. En tanto ardore quarete debes salutem, vt Iudaei hinc prouocentur. Haec igitur sunt, quae erga Iudaeos agere debemus. Videre Dei feueritatem, non insultare, compati, orare pro ipsis, & exemplis prouocare.

Nolo vos ignorare, &c.

Concludit, quid sentiendum sit de Iudaeorum excacatione. Caecitas non co-

tigit in omnes, multi enim crediderunt, & indices credunt nec caecitas semper durabit. Donec plenitudo gentium intrauentū praedicatorum Euangelium in omnes gentes, & vniuersae electi adducentur: tunc tandem & Israel cognoscat Deum, & dicet: Reuertar ad virum meum priorem, &c. De Iudaeorum reuocatione plura in Prophetis. Mysterium autem nominat, non quod celeri debeat, sed quod non omnibus notum est.

Veniet de Syon, &c.

EX Isaia desumptum est, sed tamen mutatis quibusdā verbis. Christus de Syon venit, quia salus ex Iudaeis est. Ipse eripit, non Moyses aut Lex, ipse auertit impietate, ipse noui Testamenti auctor, &c.

Secundum Euangelium quidam inimici, &c.

Summa omnium quae dixit est. Si attendas Iudaeos, qualiter se erga Euangelium egerint inimici sunt: sed haec eorum offensio nobis profuit. Si autem secundum electionem eos attendas, quae promiserit Deus, nō dum omnino reprobati sunt. Rationem reddit. Sine poenitentia enim sunt donum, &c. deinde ponit exemplum: Sicut vos aliquando non credidistis, &c.

Concludit Deus omnia, &c.

Omnes permisit cadere vt omnes agnoscant se misericordia saluatos, quatenus tandem finit. Vult vt soli gratia, salutem nostram accepto feramus.

O alitudo, &c.

Concludit materiam praedestinationis & quidem egregio fine. Admonet vt de praedestinatione loquatur, Primo eōm siceret diuinā sapientiae profunditatem. Secundo iudiciorum Dei inscrutabilitate. Vide de his Ecclesia. 8. Isa. 4. Job. 36. Tertio quod imperuestigabiles sint viae Domini: misericordia scilicet & veritas, vel iustitia. Deinde admonet nostrae prauitatis: Quis consiliarius eius sunt? Itē nra indigetia. Quis prior dedit illi? Postremo admonet vt sciamus omnia ex Deo esse, vt à fonte & auctore. Per ipsum vt in conseruatore, & in ipsum vt in finem omnia dirigantur, vt sic omnia os obturetur, & omnis lingua dicat: Ipsi honor & gloria in secula, Amen. Ipsi inquam, non nobis. Sic Christus: Sanctificetur nomen tuum, non nostrum, &c.

CAPVT.

mundo studeamus esse dissimiles, &c. Atq; hoc vno verbo vides paucitatem Christianorum. Christiano placeant quæ mundus contemnit, vt paupertas, crux, mors, &c.

Reformamini, &c.

HAbent etiam sancti, quod reformatione indiget. Dicunt quidem: Pater noster, &c. sed cum hoc etiam dicunt: Dimitte debita nostra. Verbum hoc (reformamini) omnes status notant. Noli expectare, vt ab aliis reformeris, sed te ipsum reforma: Alio qui dominus per alios te reformabit. Mitra (inquit) super eos gentem ferocem, &c. Signanter autem dicit: In nouitate mentis. Non enim satis est, aliam induere vestem, sed aliam mentem. Alii dicunt. In nouitate sensus. Neque id incongruè. Primo enim sensus reformandus. Quod enim sentimus libenter sequimur, siue bonum sit, siue malum. Sensus igitur noster non mundo, sed Deo similis sit. Subdit: Vt probetis quæ sit voluntas Dei, &c. Voluntas Dei semper bona est, sed nobis non semper sic videtur, maximè in cruce. Verum tandem experientia discimus, è bona sua voluntate Deum agere nobiscum. Cum perseueramus, videmus & beneplacitam voluntatem, gaudemus in tribulatione plusquam alii indiuitiis. Tandem perfecti efficitur, cum mortem etiam desideramus cum Paulo, atque tunc mundo maximè dissimiles sumus, qui hanc vitam semper, & impense amat.

Dico vobis per gratiam, &c.

Aliud est prædicare ex gratia, aliud prædicare ex scientia: hic enim aures mulcet ille animos mouet.

Non plus sapere, &c.

DVpliciter intelligitur. Primo ne plus sci reuelis quam oportet. Vtilissima doctrina, quam qui contemnunt, ebriis similes fiunt ac plerumque hæretici. Secundo refertur hæc scientia ad animi modestiam, ne quis de se plus sentiat, quam oportet. Mortificare iubet animi tumorem, de propria sapientia iustitia, aliisque; donis dei, sicut & alibi: Quid habes, quod non accepisti, &c. Hæc doctrina maximè necessaria est in prosperitate quacunque. Nihil enim magis timorem Dei minuit, quam prosperitas. Christianorum mensura, secundum quam æstimari debent, est fides viuua, non alia dona. Fide hac accipimus remissionem peccatorum & spiritum sanctum, &c. & hæc omnibus fidelibus communia sunt, & quo ad hoc omnes similes sunt:

Vnus Deus, vna fides, &c. Quo ad alia dona sumus dissimiles. Quod vnus alium contemnit quasi inferiorem: Vnus alteri inuidet, quasi qui plus habeat, ex hoc fonte procedit, quod tantum dona illa attendimus singularia, non autem fidem, Charitatem. Cur te alteri præfers propter aliqua dona? qui essentialia bona tecum communia habet. Ecce contra, Cur tristaris quod non habes quæ alij habent, aliisque inuides qui potiora cum ipsis habes communia? Vult igitur Paulus, vt qui liber suo dono vtatur, et si minus, tamen agnoscat Dei donum. Diuisiones enim gratiarum sunt.

Sicut enim in vno corpore, &c.

Similitudinem ponit summè congruam: Nec aliud perfectius discas, qualis esse debeas erga proximum. Primo, Corpus humanum plura membra habet, & diuersa, sic in corpore mystico. Secundo, Nullum membrorum meruit, vt in corpore ponere tur: Sic ex gratia infitum sumus. Tertio, Membrorum vnum est altero nobilius: vt quia digniori loco positum, vel quia dignius officium habet: sic in ecclesia status sunt diuersi, & officia. Quarto, Nihilominus tamen omnibus commune est quod sunt membra corporis eiusdem, in hoc vnum non præstat alio. Sic in ecclesia, equè membrum corporis Christi, est infimus vt summus. Quinto, Membrum quodlibet contentum est eo quod habet, nec alteri inuidet, nec inferius contemnit: Sic in Ecclesia esse debet. Sexto, quodlibet membrum sua operatione aliis feruit, sic hic sit, Septimo, Omnia membra curant, vt non appareant ignobiliora membra, sic inter nos esse debet. Octauo, Membra sibi inuicem compatiuntur, congaudent.

Habentes donationes.

AD conseruationem ecclesiæ externam, necessaria sunt varia dona, vt ecclesia constare possit, necesse est, vt quilibet suæ vocationis meminerit. Paulus quosdam status enumerat, qui ad externum regimen requiruntur. Primus est Prophetarum. Propheta dicitur, vel qui futura prædicit, vel qui scripturas interpretatur, & hoc vltimum maius est. Ante omnia necessarius est ecclesiæ cibus verbi Dei, ideo à Prophetis incipit. Addit autem secundum rationem fidei, ne scripturas iudicio rationis, &c. sed fidei exponas. Fundamentum positum est Christus super

super quo ædificandum est. Secundus status ministrorum, qui vel a postolis laborantibus in verbo ministrant, vel pauperibus & viduis, vt septem diaconi. Vt etiam ij, qui omni populo sacramenta ministrant, vt sacerdotes. Tertius eorum qui docent fundamenta fidei. Quartus eorum, qui exhortantur eos, qui iam fidem audiunt. Non omnes indigent doceri, sed indigent omnes exhortari. Quintus dispensatorum, qui bona ecclesiastica dispensant. Addit autem: In simplicitate. Primo sine ambitione. Cum facis elemosynam, &c. Secundo sine spe retributionis. Luc. 14. Voca pauperes. Tertio sine respectu personarum. Sextus, regentium, præfidentium, episcoporum quorum est super attendere vt omnia officia rectè procedant: Ideo addit in solitudine, ipsis omnia incumbunt. Exemplum de auriga.

Qui miseretur, &c.

Hæc ætenuis quid ecclesiarum prælati faciendum sit, edocuit: Nunc quid omnibus Christianis incumbat docet: Misericordia pro qualibet beneficentia in proximum. Misericordiarum opera duplicia, corporalia & spiritualia. Qui miseretur, hoc est, qui gratiam habet benefaciendi. Gratiam autem, quicunque aliquid habet quo potest iuuare proximum. Nullus igitur excusationem pretendere potest. Addit: Cum hilaritate. 2. Cor. 9. Hilarem datorem &c. & proverb. 3. Noli dicere, cras dabo, &c.

Obserua quod ubiq; addit, quod ad perfectionem operis pertinet. Sic ad prophetiam addidit mensuram fidei, &c. Sicut igitur non satis est prophetare, nisi sit secundum rationem fidei, & sic de aliis: Sic non satis est misereri, nisi cum hilaritate fiat.

Dilectio sine &c.

ET hic addit dilectionis perfectionem. Perfecta dilectio est. Dilige proximum sicut te ipsum. Item: Quod tibi vis fieri, alteri fac, &c.

Simulata dilectio est corde odire, externe dilectionem simulare. Item cum tua queris. Item cum tantum tempore prosperitatis amas. Item, cum adularis, non corripis, &c.

Odientes malum.

Non vnum, aut alterum peccatum odiedum, sed omne malum. Nec solum in hoste, sed, in amico. Nec solum in aliis sed in te ipso. Natura seipsum diligit, ideo peccata sua excusat, ita zelus nominatur, a-

uaritia, prouidentia &c. De inimicorum peccatis & ruina gaudemus, in amicis dissimulamus. Attendant illud iudices, vt odiant malum, sine respectu personarum.

Adhærentes bono.

ADhærentes est diligere cum effectu. Vult vt sequamur quicquid bonum est. Phi. 4. Quæcunq; bona &c. Vult vt nobis placeat, quicquid bonum est, in quocunq; sit: vult, vt quod bonum agnoscimus promoueamus, sine respectu personarum, &c.

Charitate fraternitatis, &c.

Christianorum charitas non debet esse vulgaris, sed talis, qualem habet pater ad filium, mater ad filium, frater ad fratrem. Quid hæc charitas faciat & patiat pro dilecto, discere exemplo matris erga filium: Sic alias Deum in exemplum ponit dilectionis. Item Christus seipsum. Ioan. 13. Multipliciter Christiani inter se colligati sunt. Vnus Deus, vna fides, &c.

Honore, &c.

Non hoc accipiendum quasi tantum alios admoneat: Omnibus enim loquitur, Nec loquitur de honore externo, sed vult quod quisq; alium magni æstimet propter Christum inhabitantem.

Solitudine, &c.

Christiani est solitum esse. Primo pro se: Videte quomodo caute ambuletis. Secundo pro aliis, non tantum honorare oportet, sed promptum esse ad seruiendum, sicut Christus venit ministrare. &c.

Spiritu feruentes.

Natura facile lassescit in bono, etiam si ardentem incipiat. Feruor spiritus est, gaudium, desiderium, omnia & facere & pati, quæ Deus vult, vt in Prophetis videmus.

Domino seruietes.

Quicquid proximo impenderis, cogitate non homini, sed Deo seruire. Matt. 1. Cor. 8. 25. Item. Domino seruiat Christianus, non pecuniæ, &c. Nobis vnus Dominus, &c. Alij legunt tempore seruietes. Ne tempus sine fructu abire sinamus. Item, vt temporis rationem habeamus. Tempus flendi, & tempus ridendi.

In tribulatione.

Non vult vt in temporalibus gaudeamus, sed spe æternorum.

Spe gaudentes.

Sæpius hoc repetit, vt sciamus, etiã nos benefacere, si patienter feramus crucem. Non

CAPVT

Nō docet quomodo effugiamus crucē, sed quomodo feramus & vincamus.

Orationi instantes.

Oratio vltimum refugium fuit sanctis. Paral. 20. Etiam Christianis precipitur vt orent.

Oratio est affectus aliquid petendi à Deo cum fiducia consequendi. Addit instantes, perseverantes, nō enim statim redditur. De hac instantia parabolam dixit, de amico petente panes noctu. Et de iudice impio. Vel instantes, vt cum vehementia cordis. Sic Moyses tenebat Dominum, ne puniret populum.

Luc. 11.
Luc. 12.

Necessitatibus, &c.

Sanctos nominat omnes Christianos, ad honorem verbi Dei & spiritus sancti & sanguinis Christi. Ideo aut hoc loco sanctos nominat, vt alliciat ad misericordiam: Nemo non libenter seruit sanctis. Magna incitamenta ad misericordiam sunt, quod Christo & sanctis ministramus.

Benedicite, &c.

Docet etiam verbis charitatem ostendere. Benedicere, bona precari est. Eadem docuit Christus Matt. 5. Quis hic non videt naturam hanc sine gratia non posse. Christiani hominis est benedicere, quia benedictio nis filii sumus. Quod sancti nonnunquam mala precati leguntur, hoc faciunt impellente spiritu.

Idipsum sapientes.

Supra docuit, ne quis propter maius donum se aliis præferat: hic docet, ne propter externa aliis nos præferamus: ne vir mulieri, dominus seruo, nobilis ignobili, ordo ordini, artifex artifice se præferat. Sed idē sapiant omnes, nempe quod eundem Christum habemus.

Nolite esse prudentes.

Prudens apud seipsum est, qui sensui suo innititur, nulli cedit, suam sententiā omnibus meliorem ducit. Quod Deus iubet, hoc optimum esse iudica.

Nulli malum, &c.

Loquitur de his qui se possunt vindicare Pat pati referre licitum iudicat ratio, sed Christus aliter. Malum malo pensatur dupliciter. Primo factis vt maledictum pro maledicto, &c. Secundo omissione, cum non prohibes malum.

Prudentes, &c.

Sic Matt. 5. Luceat lux v̄ra &c. sic Phil. 2. Vt luminaria in medio, &c. Phil. 4. Si

quæ honesta sunt, sectamini &c. 1. Thess. 5. Ab omni specie mala &c. 1. Pet. 2. Conuersationem inter gentes bonam &c. 1. Cor. 3. Si ne offensione estote Iudæis & gentibus.

Si fieri potest, &c.

Christianus curet, ne occasionem malidat, quin potius patiat aliquid ne pax turbetur.

Non vos defendentes, &c.

Vindicantes legendum est: Omnis qui fuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis eius. Omnis qui acceperit gladium gladio peribit.

Date locum iræ.

Dupliciter exponitur. Primo cedite sicut Iacob celsit iræ fratris sui, & Christus Iudæis. Secundo. Date locum iræ Dei, quæ certo imminet impiis: Hanc autem variis modis exerit ac immitit, nunc gladio, in firmitate, &c.

Gene. 27

Mibi vindicta.

Ego retribuam. Consolatur pios, quod impij non manebunt impuniti. Nonne hæc sunt condita apud me, &c.

Carbones ignis.

Dupliciter intelligitur. Primo, beneficiis eius damnationem augebis. Secundo beneficiis cor eius ad te amandum incitabis.

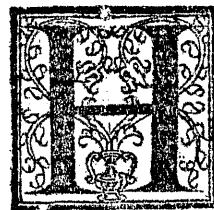
Deut. 32.

Vince in bono malum.

Mundana victoria eo clarior est, quo plura mala hostibus illatum est. Christiana victoria beneficiis constat.

CAPVT. XIII.

Omnis anima, &c.

ACTENVS docuit de regno Christi: nunc docet quid de politia sciendum sit. Carnalis enim homo audita Euangelij prædicatione, & Christiani hominis sub rege

Christo libertate, statim abutitur libertate, nolens amplius cuiquam obedire. Dicit enim Christianus est dominus omnium, ergo nō ero cuiquam subditus. Hoc igitur nunc cōfutat Paulus. Primo igitur stabilit & confirmat potestatem: Deinde ad obedientiam inducit.

Obserua igitur de potestate. Primo. Consilium Dei in prima hominis creatione fuit vt tantum

Gene. 1. vt tantum electi nascerentur. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem: Hoc autem soli electi consequuntur, hos igitur benedixit, neque alij nati fuissent si homo non peccasset. Secundo: Peccatum fuit causa, vt etiam mali nasceretur. Sic enim post peccatum, dictum est mulieri: Multiplabo conceptus tuos. Tertio. Malorum sepe maior fuit, & est numerus, &c. Hinc Zach. 13. Conuertam manum meam ad paruulos &c. Quarto. Quamquam Christiani populus Dei sint: tamen etiam inter eos sunt mali, imò maior pars: Multi enim vocati, &c. Huc pertinent parabola de semine & zizania, decem virginibus & seruis, &c. Quinto, quamquam Deus omnia creauit & sustentat, specialiter tamen piorum curam habet, & nihil non propter illos agit. Sexto. Inter alia, quæ pro electorum pace & bono ordinant, merito & potestas gladii connumeratur. Magna consolatio piorum, quod Deus tantopere curam ipsorum agit. Septimo. Potestas igitur Dei ordinatio est, sicut vices temporum, hyems, ætas, dies, nox, &c. Nisi potestas ordinata esset, non posset consistere pax hominum aduersus diaboli sæuiciā, qui cum sit homicida, semper incitat improbos ad perturbandam pacem. Age igitur gratias Deo, qui vt perpetuum solis cursum, &c. ita politiam ordinauit: & ora vt tranquillitatem conferuet, & gubernet animos Principum, vt rectè imperent. Si quid autem vitij est in principibus, nobis imputemus: propter peccata enim populi, Deus facit regnare hypocritam. Octauo, doctrina hæc, quod potestas sit Dei ordinatio magnam vtilitatem adfert, tū magistratibus tum subditis. Nam magistratus bona conscientia suum officium facere possunt: Et audent à Deo expectare, & petere auxilium. Deinde nulla ratio efficacius mouet animos hominum vobediāt, quam si sciant potestatem Dei ministrum esse. Ad hæc intelligunt non posse humana vi operari magistratum, quia sciunt à Deo defendi. Nec dubitant quin seditiosi pœnas daturi sint, etiam si magistratus punire nō possit. Nono Deus nedum magistratus approbat, sed leges etiam, ac totam formam reipublice, scilicet coniugia, rerum diuisionem,

contractus, iudicia &c. Hæc omnia Paulus complectitur, cum dicit: Quæ sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt, vt sciamus nos ciuilibus rebus bona conscientia vti posse, sicut vti possumus victu, vestitu, aere, luce. Nec enim minus necessaria sunt ciuiles ordinationes ad vitam corporalem, quam aer ipse quem haurimus, &c. Decimo. Qui igitur gerunt magistratum, tractant officium licitum & honestum, & Deo placitum, contra fanaticos homines, qui contendunt Christianis hæc nō licere, eò quod Christus prohibuerit vindictam, cum Christus tantum vindictam priuatam prohibuerit. Hic Paulus appellat vindictam diuinam, quam exercet magistratus. Undecimo. Magistratum summè confirmat, quod in Psalmo dicitur: Ego dixi Dij estis Psal. 81. Ideo & Deus magistratui dedit splendorem, magnitudinem & terrorem, id quod indicat somnium Nabuchodonosor de statua. Dan. 2. Duodecimo. Magistratus non ideo institutus est, vt ocio torpeat, luxui indulgeat, aut sua quærat. Sunt quibus admodum arridet, cum audiunt se Dei officium gerere, & quod dij vocantur, atque inde superbiunt, omnia sibi licere putant, nec à quoquam reprehendi volunt, his dicitur: Ego dixi dij estis, &c. quasi dicat. Arridet quod dij vocamini, cum non agnoscitis, vnde hoc habeatis. Non ita estis dij, vt ego Deus esse desierim, &c. Decimo tertio. Potestas non contra pios, sed pro piis posita est. Non sunt terrori bonis, sed malis. Cuius contrarium frequenter videmus. Dei populo præes, non canibus, aut bestiis: O terribile verbum. Quartumdecimum. Potestatis officium est, ante omnia quæ Dei sunt curare, promouere, & contraria impedire. Curare vt sint boni prædicatores. Deinde vt bonas leges, ordinationes &c. manuteneat, & per eandem iustitiā administret oppressis &c. ne sit populus sine lege. Tertio, vt pacem conferuet puniendo malos. Nihil melius facere potes &c. Verū nunc omnia in contrarium fiunt. Magistratus verbum Dei negligunt, sua quærant, & ipsi alios opprimunt &c.

S s NVNC

N V N C O B S E R V A
Q U I D S V B D I T I
debeant potestati.

POTESTAS impiis crux est, & quidem magna. Hinc est quod tam inuiti parerent, hinc toties restiterunt pro viribus, saepe & corpus & res exposuerunt: saepe superiores, saepe etiam seipsos occiderunt, ne obedire cogentur. Verum haec exempla Christiano non sunt imitanda.

Christianus de rebus diuinis melius iudicare potest quam alii. Nec mirum: Increduli enim quantumcumque sciunt, tamen solo vno oculo cernunt, ratione scilicet: Christianus autem etiam alterum oculum habet, scripturam scilicet. Quis autem nescit quod quacunquē res clarius videtur duobus oculis quam vno.

Cum igitur Christianus clarius videat quam alii, congruum est, ut & perfectius agat, quam alii. Gentes nescierunt potestatem Dei ordinationem esse, ideō restiterunt, occiderunt, &c. Christianus autem aliter scit &c.

Quadruplitem potestatem in mundo inuenimus. Prima & principalis est, parentum in filios. Ex hac fluit potestas secunda, Patris familias in familiam. Ex hac fluit tertia, Principum & magistratum in subditos, qui & ipsi, patres patriae, dicuntur. Praeter hanc autem triplicem potestatem, est potestas spiritalis & ecclesiastica. Qualibet autem harum a Deo est ordinata.

Christianus igitur, potestatem quamcumque gerentes, non aspiciat ut priuatas personas, sed ut diuino munere & officio fungentes. Sic enim eos aestimari vult Deus. Hinc primum praeceptum secundae tabulae est de honore parentum. Hinc & in Psalmo: Ego dixi dii estis. Et Moyses: Diis non detrahes. Item qui vos spernit, me spernit. Et Paulus hic: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.

Christiano igitur haec Dei ordinatio nequam displicere debet, ob id summo studio caueat, ne potestati temere resistat. Scriptum enim est, Mihi vindictam, &c. Item Psalmus 81. Deus dei iudicabit deos, id est, principes. Hinc Christus: Nolite iudicare. Et Moyses: Principi populi non maledices. Exod. Item Paulus iubet orare pro principibus. 1. Tim. 2. Item: Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias. Item: Qui in altum mittit lapidem, recidet super caput eius. Ecclesia. 27

Hinc Paulus: Qui resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt. Prouocant enim potestatem, ad haec iram Dei merentur.

Nec obstat quod magistratus aliquando mali sunt, & tyrannidem exercent. Generaliter enim loquitur Paulus de potestate, sine bona sit, sine mala. Et Petrus aperte. Non tantum bonis, sed etiam discipulis, obediendum docet. Hoc autem pluribus rationibus persuaderi potest. Primo, Aliud est ius, aliud executio iuris. Aliud est ius habere, & ius administrare. Ius habere omnes possunt, sed administrare ius, eius est, qui super omnes est, Dei scilicet, & quibus ipse committit. Secundo, Deus nos sub regnum Diaboli coniecit. Noli igitur hic sperare paradisum. Imo gratias age, quod non in omnibus male habes. Tertio, quid tibi nocere potest tyrannus? Num animam, aut Deum tollere tibi potest? Nequaquam: Imo sibi ipsi magis nocet quam tibi. Quarto, quid si bellum pati necesse esset, quod vti que grauius est, quam tyranni imperium. Et tamen vtrumque meruimus. Quinto, Habet Deus quo tyrannos puniat, quod & saepe fecit, & adhuc faceret, si peccata nostra id permitterent. Hinc Dauid noluit percutere Saulem cum posset. Sic Christus: An non putas? quia possum rogare patrem, & exhibebit mihi duodecim legiones angelorum. Sexto, Frustra laboras, quicquid contra potestatem moliris: Dei enim ordinationem labefactare non poteris. Deinde etiam si vnu aliquem tyrannum deieceris, nescis an melior tibi contingat. Aliud enim est principem mutare, aliud principem meliorem facere.

Non satis est potestati non resistere, sed eidem & etiam debes honorem, ut scilicet eum magni aestimes ac reuereris. Quo ad alios homines, dicitur. Dilige proximum. Quo autem ad potestatem, dicitur: Honora patrem tuum, &c.

Potestati debes & obedientiam: Omnis, inquit, anima subdita sit, &c. Non tantum propter iram, sed & propter conscientiam. Intellige in his, quae non sunt contra Deum: Alioqui obedire oportet magis Deo. Homo potestatem accepit super pisces, & animantia &c. non super Deum, eiusque praecepta, &c.

Potestati debes & necessaria victus: Dignus, inquit, est enim mercenarius cibo suo. Sicut autem mercedem accipiens aut stipendium, nec tamen laborans, peccat & iniuste agit: sic in iuste agit qui fideliter laboranti non reddit mercedem.

Vt autem haec omnia lenia tibi fiant, attende insignem illam promissionem, quae annexa est quarto praecepto. Honora (inquit) patrem & matrem, ut sis longeuus super terram. En si potestatem honoraueris, & Deum propiciam, & omnia bona habebis, Et econtra.

Ex his

12 Ex his vides quod euangelium nullo pacto potestati resistere doceat. Sed o ingratos nos Nemo plus Dei gloriam quaesuit quam Christus, & tamen blasphemus dicitur est Nemo sanctus vixit, & tamen potator vini appellatus. Apertissimis verbis docuit reddendum esse Caesari, quod debitum est, & tamen accusatur, quasi id prohibuisset. Nemo magis docuit patientiam quam Christus Si quis te percusserit in unam maxillam, &c. & tamen ut seditiosus condemnatur. Hanc gratiam Christus a nobis accipit. Nihil melius audit Euāgelium eius, sed falsa omnia conuincuntur. Audi Paulum. Reddite omnibus debita. Est hoc seditionem, excitare? &c. Reddite Imperat, & in praesenti vult reddi. Secundo, Omnibus dicit, nulum excipit. Tertio debita in communi, nihil excipit. Quarto duplicia debita ponit, externa ut tributum, interna ut timorem: ut omnibus pateat, nulli suum ius eripi. Postremo id ipsum repetit Nemini quicquam debeatis, &c. Obserua autem quod non ob id concedit superioribus potestatem pro sua libidine subditos grauandi & expoliandi, id quod impij principes faciunt, de quibus & contra quos Amos. 4. Mic. 3. Sophon. 3. Ezechiel. 22. Esa. 1. Hier. 6.

Nemini quicquam debeatis.

DVplex debitum hic habes. Primo debitum necessitatis, propter quod coram iudice conueniri potes. Ut: Obedientiam debes superiori. Item tributa, vectigalia, &c. Item mercedem mercenario. Item, Si tibi quisquam quid commodato dedit. Item, si damno proximum affecisti, &c. Hac inquam & similia debita sunt necessitatis. Nisi enim reddideris, ad iudicem trahi poteris. Aliud est debitum charitatis, de quo Paulus: Cum essem liber, omnium me seruum feci. Item: Debitor sum sapientibus, &c. Hoc debitum mundus non videt, nescit enim charitatem esse praecipit. Omnia salua arbitratur, si debita illa necessitatis persoluerit. Sed Christianis etiam illud charitatis debitum incumbit: Christianus enim non tantum facere debet, ad quae externae cogi potest: sed etiam plus quam ab eo exigitur, hoc vult Paulus: Nemini quicquam debeatis, &c. Vide quanta perfectio Christianis praecipitur. Deinde quod charitas debitum dicitur, semper enim manet obligatio, quantumcumque dilexeris, semper teneris ad dilectionem praestandam. Si vis ab omni debito liber esse, omnibus te debito-

rem per dilectionem facito. Eadem figura loquendi, sicut cum dicitur: Si non vis mori, morere, & perde hic animam tuam, &c.

Qui enim proximum diligit, &c.

Fides legi satisfacit, quia hominem idoneum facit ad implendam legem, eaque subministrat, per quae impleri potest, ut spiritum, &c. Charitas autem est ipsa impletio. Sicut aqua implet hydriam, implet etiam hydriam homo: sic hic. Dilectionem proximi tantum nominat Paulus, non excludens dilectionem Dei, sed subindicans Deū diligere non posse, nisi proximus diligatur: Qui enim non diligit fratrem, quem videt, &c. Quod dilectio legem impleat, patet: Lex exigit ut cesses a malo, & facias bonū: Vtrūque autem praestat dilectio. Non operatur malum. Non enim adulteratur, &c. Imo omnibus benefacit, id quod pulchrè legis. 1. Cor. 13. Charitas patiens est, &c. Ex his sequitur. Primo quod charitas regula est, qua Christiani uti debent in omnibus operibus, contractibus, &c. Et: Quicquid ab hac exorbitat, scias peccatum esse, quantumcumque mundus non videat. Secundo sequitur quod charitas magistra est omnium legum, quae omnes, iuxta & secundum charitatem, dirigendae sunt, nec vlla lex ligat, quae est contra charitatem.

Notent hoc, qui alijs praesunt, ut sciant quando declinandum sit a rigore legis: Saepe enim casus emergunt, in quibus necesse est declinare a rigore legis ad mentem legis toris: quod si non feceris, summum ius fiet, summa iniustitia. Exemplum de Dauide comedente panes propositionis: Hic propter charitatem discessum est a lege. Sic Christus sabbatho curauit, &c. Idem faciendum in alijs.

Diliges proximum, &c.

Quatuor in hoc praecepto innuuntur. Primo persona cui praecipitur. Tu (inquit) non alius pro te. Vniuersusque onus suū portabit. Secundo opus quod praecipitur (Diliges) radicem omnium operum plantat &c. Tertio obiectum, ad quod tendas. Proximum, inquit, Considera omnes creaturas nulla tibi proximior homine. Quod si in externis dissimiles sumus, tamen eandem naturam omnes habemus. Quarto modum: Sicut te ipsum. Non opus est externis exemplis, in te inuenis scriptam regulam. Quis non experitur, quantum seipsum diligit, Conscientia tua te accusabit.

Sic Et hoc

Et hoc scientes quia hora est.

HActenus docuit, nunc exhortatur eos, qui sciunt quid agendum sit. Metaphora vtitur pulcherrima: Nox, error, ignorantia, dies, lux, veritas, somnus, vita peccati vel tepiditas, ignavia. Admonet igitur ut surgamus, propter quatuor causas. Primo, quia nox praecessit. Nemo tam piger cui sol non aperiat oculos: Surge qui dormis, &c. Ephe. 5. Secundo quia brevis est vita nostra: Hora (inquit) est. Tertio quia somnus & deceptio est quicquid in mundo mirantur homines extra Christum, ne dum in externis, sed in viribus humanis. Quarto, quia propior est nostra salus, certa adest, habemus arrabonem spiritus: Non mirum, alios dormire, qui haec ignorant, &c.

Abiciamus, &c.

Christianis haec dicit, ut videas etiam in piis esse, quod abiiciendum sit. Caro concupiscit, &c. Ideo dicitur: Renouamini de die in diem. Sic pater palmites purgat.

Opera tenebrarum, quae lucē iudicij Dei ferre nequeunt. Contra opera lucis Ioanes. 3. Opera bona nominat arma lucis. Mala autem non arma, sed opera tenebrarum, ad consolationem piorum. Nihil enim praeualere poterunt mala, etiam si tentant, non enim sunt arma. Bona autem sunt arma, quibus resistitur malis. Abiciamus. Sensus est: Satis peccatum est, &c.

Sicut in die, &c.

Talis debet esse vita nostra, ut verba, opera, cogitationes honestae sint, quasi omnes videant, sicut Deus videt.

Non in comessationibus, &c.

Enumerat opera tenebrarum, sed duo tantum concupiscentiam & iram, e quibus oriuntur caetera. Concupiscentiam fouent crapula & luxuria: Iram contentio & amulatio, &c.

Arma lucis contra concupiscentiam sunt, abstinentia, vigilia, opus, labor, oratio, meditatio verbi Dei, &c. Contra iram arma sunt, charitas, pax, benignitas, patientia, &c.

Induimini Dominum, &c.

Dupliciter induimus Christum, interne per fidem, & dilectionem: externe per imitationem bonorum operum.

Et curam carnis, &c.

Non prohibet curare carnem, sed desidia carnis. Sic alibi non dicit, Occido corpus meum, sed in seruitutem redigo. Cibus, onus, & virga asino, &c.

CAPVT. XIII.

Infirmum, &c.

HOc capite docet ea, quae ad externam pacem faciunt, sine qua nulla communitas constare potest. Summa causa huius est, ut sectemur ante omnia quae pacis sunt & aedificationis. Ea aedificant, quae ad salutem faciunt, qualia sunt, iustitia, pax, gaudium. Haec primum quaerenda, quia necessaria. In externis quae media sunt, sectanda sunt ea quae pacis sunt: hic charitas magistra sit. Occasionem haec monendi praestitit dissensio eorum, qui ex iudaismo & paganismo conuersi erant propter traditiones Moysayas, quales fuerunt delictus ciborum, dierum, vestium, &c. Vtrosque autem redarguit: Iudaeos, quod in huiusmodi obseruantis considerent, aliosque non seruantes iudicarent. Gentes autem, quae libertate sua abutebantur, & Iudaeos eandem ignorantem contemnebant & deridebant. Non minor dissensio nunc est propter ecclesiasticas constitutiones, & vtrinque peccatur, quem ad modum olim in obseruantis legalibus. Vtrinque igitur partis defectum audiamus. Primo quod ad obseruantias legales attinet, certum est quod non ob id datae sunt, quasi in his sita esset salus, sed ut his rudis populus erudiretur usque ad Christum, & distingueretur ab aliis gentibus. Ipsi autem primo in eis ponebant fiduciam, deinde plures eas obseruantias externas faciebant quam praecpta Dei: Demum & alios ob id iudicabant. Idem plerumque fit in constitutionibus ecclesiasticis, &c. Hinc Paulus: non est regnum Dei esca & potus, &c. Esca & vestis non commendant nos Deo. Item: Qui non manducat, manducantem non iudicet. Ad hoc ponit tres rationes. Prima, quia alienus seruus est, non tuus, Domino suo stat aut cadit. Secunda, quia Dei est iudicare. Tertia, quia nondum tempus est iudicij. Omnes enim stabimus ante tribunal, &c.

Ex altera parte non minus peccabant. Primo: quia cum a lege Moyse audirent se esse liberos, putabant sibi nihil non licere. Secundo, quia ea tantum arripiebant ex Euangelio, quae carnalem libertatem videntur fouere.

QVARTVM DECIMVM.

uere. Tertio, vtebantur libertate sua contra charitatem. Quarto, incitabant alios ad similia, qui tamen mala conscientia eos imitabantur, & ideo peccabant. Haec omnia etiam nunc fiunt. Contra hos igitur Paulus Non est regnum Dei esca, &c. Non te facit Christianum carnis libertas. Secundo, Infirmum in fide suscipite. Tertio, Cur despicias fratrem tuum, &c. Quarto, Non blasphe-metur bonum nostrum: sic viue, ne libertas nostra & Euangelium propter te male audiat. Quinto, hoc magis iudicate, ne offendiculum ponatis fratribus, &c. Summa igitur huius cap. est (ut supra dixi) ut sectemur in huiusmodi externis quae pacis sunt, nec propter huiusmodi dum caelesti praecpto non obuiet. alium alius iudicet, aut contemnat. Secundo, ut quisque sic se habeat ne quicquam faciat, nisi quod sciat, Deo placere Non ieiunabis, nisi scias quod deo placet. Non maleducabis, similiter: Nemo enim nostrum sibi viuit. Item quod non est ex fide, peccatum est, etiam si speciem boni habet, si conscientia dicit non esse gratum Deo. Non igitur in te, nec in tuum opus, sed in bonam Dei voluntatem aspice. Qui te gratum habet, & iam opera tua quaecumque placent.

CAPVT XV.

Debemus autem, &c.

VO Genera infirmorum habemus. Qui dam enim infirmi sunt fide, de quibus supra. Alij infirmi sunt moribus & vita. Vtrinque ex charitate tolerandi sunt: Hoc enim potissimum ad pacem facit, quae constare non potest inter coniuges, inter seruos & dominos, inter superiores & inferiores, nisi inuicem toleremus.

Obserua autem verba Pauli: Debemus, inquit: Praecptum est, non consiliu. Quod tibi vis fieri, alteri facias, &c. Addit: infirmitates, non loquitur de his, quae ex impudentia, pertinacia, aut destinata malitia committimus. Addit: infirmorum, non pertinentium. Addit: sustinere, non dicit coniungere, defendere, adiuuare, &c. sed patienter

terferre, & interim ad meliora inducere. Si preoccupatus fuerit homo in aliquo delicto &c. Et non nobis placere. Sibi placet, qui sua tantum quaerit. Item qui sibi ipsi blanditur, si quid pra alij habet. Is enim quodammodo gaudet alios sibi ipares esse: quod tamen Christianum non est. Vnusquisque proximo placeat. Contrariu videtur quod Christus dicit: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus &c. Item: Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Verum in his damnat ambitionem. Hic aliud quiddam vult. Proximo places, si talem te exhibueris, quod secundum rectam rationem merito ei placere deberet, etiam si ipsi non placeat. Nemo quidem omnibus placet, sed tamen ita agendum, ut culpa non sit in te. Non omnibus placuit Paulus: tamen quod in se erat, ea faciebat, quae merito placere deberent. Vnde: Placete omnibus sicut & ego &c. Sic Deus, ita nobiscum agit, ut merito placere deberet, quamuis plerisque displiceat. Sicut Christus non sibi placuit, non se extulit, quod plus habebat quam nos, non nos contempsit, quod minus habebamus: sed nihil non egit, ut ea acciperem quae ipse habebat, quod quia aliter fieri nequibat, se morti tradidit. Huc pertinet verbum Psalmi: Opprobria, &c. Sicut bona nostra glorificant Deum: sic mala blasphemant ipsum. Omnia autem peccata nostra Christus in se recepit. Est igitur sensus. Ego aliena mala fero, & persoluo quae non rapui. Sicut enim debitum a fideiussore exigitur: sic a Christo poena pro peccatis nostris. Sicut igitur Christus (cum posset) nos damnare noluit, propter charitatem erga nos: sic nemo contemnat proximum. Item: Sicut Christus iram & poenam pro nobis sustinuit: ita nos portemus onera fratrum. Item: Sicut Christus se ipsum in mortem tradidit, quasi se ipsum offerret, sic nos abnegemus nos, &c.

Quaecumque enim scripta sunt, &c.

Generalem dat regulam quomodo vten-dum sit scripturis. Hic igitur primo obserua, quo nos dirigat & quem librum Christianis legendum proponat, nempe scripturam sacra & quae illam declarat. Addit quod nobis scripta sit. Habent aliae artes suos libros, hic Christianorum est. Vbi vides malefacere qui verbum Dei negligunt, peius qui blasphemant & fugiunt. Male etiam faciunt

faciunt, qui tantum nouum testamentum recipiunt. Item qui tantum è caelis doceri volunt sine scripturis. Secundo indicat fructus scripturae: quorum primus est, quod docet & meliores facit. Propriū hoc est, scripturae sacrae. Nec in vno aliquo loco hoc facit, sed vbiq̄ue. Quaecunq̄ue (inquit) scripta sunt, &c. id quod exemplis probari potest, &c. Secundus fructus scripturae patientia. Omnibus bibendum è calice domini, nec est effugium: Patientia igitur opus est. Hanc praestat scriptura cum indicat bonam Dei voluntatem. Deinde cum ad nos clamat: Nolite timere ego sum. Item: Cum ipso sum in tribulatione. Item: Si potest mulier obliuisci, &c. Quis non patienter ferat haec audiens. Tertius fructus est consolatio. Confer omnes humanos libros; & videbis quod non possunt consolari vnam animā in periculo mortis & iudicij. Solum verbum Dei & quae ex illo deriuantur consolari potest. Hinc toties Psalmus: Verbum tuum viuificauit me, &c. Item: Lex domini immaculata, &c. Huius consolationis participes nō sunt, nisi qui in angustia sunt. Quartus fructus est spes. Solum Dei verbum certam spem praestat: Omnis enim homo mēdax. Ex praedictis patet, magnum Dei donum esse scripturā sacram. Deinde quam male sibi ipsis faciāt, qui eam negligūt. Postremo quam crudeles sint, qui pro verbo Dei vel sua somnia proponunt, vel verbo Dei sua venena miscunt.

Deus autem pacis, &c.

Vere pia & Christiana precatio, siue oratio, qua oratione nemo non uti debet pro ecclesia. Obserua hic, fidelē doctorem, cui non sufficit suus labor, sed Deum quoq; inuocat, vt qui solus incrementum dat. Nō igitur mirum, si huiusmodi doctor multum fructum faciat. Sed verba expendamus. Primo, Deus pacis, &c. Hūc titulum Deo ascribit: Ipsius enim dona sunt, quamuis praerunq̄ue per medium scripturae sacrae ea det, vt supra dictum. Sicut vitam ipse solus dat & conseruat, sed per media. Secundo. Non optat temporale aliquod commodum, sed vt vnanimes sint: Id enim summe necessarium ecclesiae: Ecce quam bonum, &c. Psal. 132. Tertio, Hanc vnitatem à Deo petit: Ipse

Psal. 67. enim est, qui habitare facit vnius moris in domo. *Rom. 5.* Dat enim spiritum quo diffunditur charitas in cordibus nostris: Vbi autem charitas, ibi vnitas & concordia. Fons enim omnis discordiae est, quod quilibet sibi ipsi pla-

cer & studet. Quarto, non optat, vt omnes vnius artificij simus vel operis: id enim impossibile est, sed vnius mentis, hoc est, vt propter diuersitatem exercitiorum externorum non rumpatur charitas. Variis artificijs vtimur in ciuitate, sed tamen omnes concordant, quod ciues sunt. Sic varia exercitia mortificandae carnis, sed non ob id alios iudicemus, &c. Quinto, addit: secundum Christum. Habent enim & mundani suam concordiam, sic Pilatus & Herodes. Christiana concordia nō fouet aut facit malum, sed tolerat ac emendat. Sexto, vt vno ore glorificemus, &c. Finis & perfectio Christianismi. Nihil enim aliud Deo dare possumus, quam vitulos labiorum. Osee. 14. Vnde: Sacrificium laudis honorificabit me. Ad dit autem: Vnanimes & vno ore. Eadem siquidem bona percepimus, eundem baptismum, eandem fidem, eundem Christum & Deum, &c. quemadmodum Manna omnibus commune erat, nec qui plus colligebat, plus habebat, &c. sic hic. Cum igitur corde sentiamus, eadem nos accepisse, etiam eadē ore confiteamur. Sic vno ore laudabant Moyses & Israelitae. Cantemus, &c. Sic tres pueri in fornace, &c. Septimo addit: Patrem domini Iesu, &c. duplici de causa. Primo vt indicet neminem laudare Deum, nisi agnoscat eum patrem, quod non agnoscimus, nisi si prius Christum cognoscamus: Alioqui nihil nisi iudicem eum suspicantes, non laudamus, sed fugimus, &c. Secundo, vt per Christum in ipsum Deum dirigat, ac per hoc doceat, non in sanctis haerendum, quasi in fine sed per sanctos ad Deum perueniendum. Vnde & Christus semper ad patrem homines dirigit. Postremo, quae de charitate dixerat, concludit: Suscipite ergo inuicem, &c. Duas causas ponit. Primo, quia sic nobis fecit Christus. Secundo, quia per hoc glorificatur Deus. Qui enim cogitat, quae per Christum nobis dedit, is cogetur Deum laudare. Sic qui videt suam imperfectionem tolerari & hoc Deum precepisse, mouebitur ad Deum diligendum & laudandum.

Dico autem, &c.

Hic est finis epistolae, & epilogus omnium, quae dicta sunt, quasi dicat. Quantuncunque non simus vnius status, conditionis, &c. omnes tamen vnam viam ad salutem habemus, nēpe Christum. Deinde quicunque tandem sumus, siue Iudaei, siue gentes potissime ex misericordia & Dei gratia salua-

saluamur Hoc probat primo de Iudaeis, deinde de gentibus: Christus Iudaeis natus & datus, propter veritatem Dei, &c. vbi ergo sunt eorum merita? Gentes vbiq̄ue iubentur sperare in misericordiam Dei, & eam laudare: nihil ergo pretere mere possunt meriti. Vtrinq; igitur meritum sublatum est. Ministros appellat Paulus praedicatores. Sic nos existimet homo vt ministros, &c. Item: *1. Cor. 3.* Quid est Paulus? Quid est Apollo? Ministri Christi, &c. Christus minister circumcisionis, quia Iudaeis missus doctor & praedicator. Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abraham. Hinc ipse dicit: Non sum missus nisi ad oues Israel. Ad confirmandas promissiones, &c. quales sunt: In semine tuo benedicentur, &c. Item: Prophetam suscitabo de fratribus vestris, &c. Item: De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam. Item: De Sion exibit lex, &c. Item: Exulta filia Sion, quia rex tuus venit tibi, &c. His atque alijs locis promissus est Christus Iudaeis peculiariter. Hinc Maria confitetur: Suscepit Israel, &c. Sicut locutus est, &c. Idem fatetur Zacharias in suo cantico. Luc. 1. Iudei igitur veritatem Dei magnificent, gentes autem misericordiam. Huc spectant scripturae, quas allegat Paulus.

Deus autem spei, &c.

Quatuor bona hic ipsis precatur, gaudium, pacem, spem, & virtutē, hoc est, efficaciam & operationem spiritus sancti. Haec sunt bona Christianorum: haec diuitiae salutis.

Obserua verē Christianum pectus Pauli, qui non caduca & carnalia, sed vera bona exoptat.

Certus sum autem, &c.

Qui bona docere cupit & mala arguere, magna discretionem opus habet: Si enim in docendo conspiciatur seipsum querere, nihil agit. Sic & correptio vitiorum nō acceptatur, si ex inuidia vel odio proficiscatur. Vtrunque autem fecit Paulus, docuit enim & corripuit. Nunc igitur ostendit, se non ambitione aut inuidia hoc fecisse. Tres causas ponit assumpti laboris. Prima: volui sponte currentes excitare vt per seuerarent. Secunda: volui officio meo satisfacere. Tertia: volui per vos alios instruere.

Obserua in quibus commendet Romanos. In bonitate & scientia: he enim sunt diuitiae Christianorum Isa. 33. & 1. Cor. 1. Diuites facti estis, &c. sed bonitatem pra-

ponit, sine qua scientia inflat. Psalmus addit: Secundum disciplinam scilicet, hoc est, patientiam sub cruce. Obserua secundo, quāuis Romanis tanta tribuat, tamen admonere voluit: Indiget enim admonitione etiam perfecti. Obserua tertio in verbis his, conditiones apostolorum verorum. Primo officium suum gratiam Dei nominat. Gratis igitur prestandum est, & à Deo postulandum. Secundo significat se per hoc ministrare deo: Quilibet suae vocationi inservies ministrat Deo. Tertio, Non tantum praedicat Euangelium, sed sanctificat illud. Is autem sanctificat Euangelium, qui verbis & factis, ipsum sanctum Dei verbum esse ostendit: Econtra blasphematur euangelium, &c. Quarto indicat, in quem finem praedicanum sit. Vt oblatio gentium, &c. vt gentes Deo offerantur. Quinto. In hoc se glorari dicit: haec est gloria episcopi. Sexto. nihil se loqui audere fatetur eorum, quae Christus non effecerit. Verbum Dei solum aut quae ex illo deriuantur praedicanum. Septimo, praedicationi suae fatetur se addidisse signa & prodigia. Operibus testemur nos vera praedicare. Octauo, Non vno tantum loco praedicasse se dicit, sed ab Hierusalem vsque ad Illyricū. Nostra vitia vbiq̄ue diuulgantur. Nono, nō super alienum fundamentum, sed ipse primum iecit fundamentum: Hinc enim incipiendum est.

Nunc verò vterius, &c.

Obserua, quamuis Paulus familiariter hic loquatur: nihil tamen audis indignum Apostolo. Talia debent esse Christianorum colloquia: Omnis sermo malus non audiatu est vobis, &c. Obserua secundo, quid Paulum impedit, quo minus Romam veniret: Non voluptas, non timor, non pigritia, &c. sed praedicatione Euangelij. Nos leuiora impediunt à visitando grege, &c. Obserua tertio, quod nedum Romanis praedicare cupit: sed & Hispanis, non vt vndique pecuniam corraderet, sed vt omnibus prodesset. Nobis alia mens est. Obserua quarto, quod nedum in spiritualibus succurrere cupit egentibus, sed etiam in temporalibus: Nec recundatur alijs mendicare. Obserua demū quod ad similia nos hortatur: quod vt fiat, sanctos pauperes nominat: Quis non libenter ministrat sanctis? Deinde aliorum exemplum proponit, quibus forte non tantum pecuniae fuit, vt nobis. Tertio dicit nos debitores esse pauperum: id quod verissimū est.

est. Tenemur siquidem pauperes diligere, fo-
uere in bono, defendere à malis, exaudire
clamantes, liberare patientes, &c.

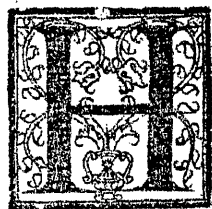
Obsecro autem vos, &c.

IN exordio epistolæ dicit se semper memo-
rem Romanorum in orationibus suis: hic
in fine petit orare pro se. Vtrūq; necessariū
est prædicatori, alioqui frustra laborabit.

Iacobi. 5. Obserua orationes ecclesiæ non esse con-
temnendas. Helias vnus homo erat, &c. Ob-
serua quibus verbis adiurat. Per dominum
Iesum, &c. Quem non moueret hæc adiu-
ratio: & tamen pauci curant. Petit se adiu-
uari in labore & pugna. Dupliciter intelli-
gatur: Pugnat & laborat, qui orat: Corpus e-
nim quod corrumpitur, aggravat animam.
Pugnat etiam, qui inter impios viuit, qui a-
nimam iustam iniquis operibus affligunt, &
nunc blandimentis, nunc persecutionibus
solicitant. Vt igitur quis hic persistat, neces-
saria est Dei gratia. Quæ est enim fortitudo
nostra? vt ferre hæc possimus, &c. Non au-
tem petit liberari ab infidelibus propter se-
ipsum: sed ne elemosyna quam sanctis de-
ferebat, interciperetur. Deinde vt posset &
Romanos inuisere. Postremo cum tota epi-
stola id egerit, vt discordantes cõcordaret,
aptissimo verbo concludit: Deus autem pa-
cis, &c. Deum autem pacis nominat: tum
quia ex misericordia nobis recõciliatus est:
tum quia pacem in nobis operatur. Tum e-
tiam quod nihil nisi pacem quærit, etiam cū
affligit. Cogitationes enim eius, cogitatio-
nes pacis, &c. *Hiere. 29.*

CAPVT XVI.

Commendo, &c.

Hoc caput fermè nihil ha-
bet præter salutationes.
Non tamen inutile est.
Primo enim hic habes,
quibus laudibus & tiri-
lis prædicandi sint Chri-
stiani. Non enim laudan-
tur à diuitiis, potestate, eloquẽtia: sed à cha-
ritate, simplicitate, obedientia, fortitudine
fidei, ministerij fidelitate, &c. Deinde & mi-
ram simplicitatem vides in titulis adiunctis:
quosdam enim nominat adiutores in Chri-
sto: alios ministros ecclesiæ, alios probatos
in Christo, alios multum laborãtes. Hi sunt
tituli præsentium ecclesiæ, &c. Postremo
vides etiam mulieres, & domesticos nõ ex-
cludi à salutatione Pauli, & ministerio. Non

est enim mas neque fœmina, &c. Sic Phœ-
ben sororem nominat, deinde ministrã ec-
clesiæ. Quomodo autem mulieres ministrẽt
habes Tit. 2. Addit in eius commendatione,
quod multis asstitit & sibi quoque: Habet e-
nim pietas promissionem vitæ. etiam præ-
sentis. Sic Abrahã & Loth hospitaes etiã an-
gelos suscipere meruerunt. Sic Phœbe aliis
benefaciens, etiã apostolũ suscipere meruit.

Saluant vos omnes ecclesiæ.

Pij homines vnũ habent spiritum, & ea-
dem igitur volunt. Vide felicitatem pij
hominis, quod omnes pij, vbicunq; fuerint,
ei bene volunt: sicut impiis omnes creaturæ
male volunt.

Salutate inuicem, &c.

Osculum signum dilectionis. Addit au-
tem sanctum, vt excludat lasciuum &
carnale: Itemque proditorium & fictum.

Obsecro vos, &c.

NE tam elegans epistola fructu careat,
monet vitandos aliter docẽtes, quos &
suis colorib; pulchrè depingit. Primo enim
nõ permanet in doctrina Christi & aposto-
lorũ, sed præter eã aliam fingunt. Secundo
dissensiones quærũt, cū apostoli studuerint
vnitati. Tertio, scãdala nõ curant, dũmodo
aliis doctiores habeãtur. Quarto, nõ seruiũt
Christo, sed ventri. Quinto, blandiloquẽtia
& adulatione decipiunt, cum veri apostoli
solum Dei verbum prædicent quibuscũq;.

Vestra obedientia, &c.

Quo magis afficiant, ad Dei verbũ eo ma-
gis attendendũ, quomodo & à quib;
audiamus. Hinc vult nos esse prudentes in
bono, ne quis decipere possit, quomodo-
cũq; in angelum lucis se transformet. Sim-
plicitas columbæ Christianis competit quæ
nulli nocere scit: non autem simplicitas asi-
nina, quæ omnia quæ imponuntur, suffert.

Deus autem pacis, &c.

IN conclusione epistolæ tria facit. Primo.
Icredentibus bona precatur. Secundo pau-
cis verbis summam totius epistolæ compre-
hedit. Tertio Deo gratias agit. Duplicia bo-
na optat. Primum: Deus pacis, &c. Sathan
aduersarius dicitur, quo nomine vel diabo-
lum vel falsos doctores, vel etiam persecu-
tores intelligimus. Habet aut & verba ipsa
emphasim. Primo deũ facit auctorem pacis,
non sanctos, non creaturam aliquam. Secũ-
do: Ipse, inquit, conterer. Fortior enim est
diabolus, quam vt nostris viribus contera-
tur. Tertio: Sub pedibus. Vbi perfectum do-
minium

minium & victoriam omnium malorũ Chri-
stianis promittit. Quarto addit. Sub pedibus
vestris. Pii enim hominibus diabolũ subiicit
impiis autem excitat Satanam, vt discant
quantum interfit, inter seruire Deo & seruire
diabolo. Quinto addit: Velociter. Perditio
eorũ non dormit. Et Psal. Tanquam scenum
velociter arescent, &c. Hinc Hieremias vir-
gam vigilantem vidit & festinantem: Sem-
per enim iudicium Dei improuisis adest.

Gratia domini, &c.

Alerum quod Pii precatur, est gratia
Dei. Sunt quidem & aliæ piæ precatio-
nes, sed hæc paulo familiarior est. Vult siquid-
em vt gratia omnibus præferatur. Opat igi-
tur piis Dei fauorem. Addit autem: domini
nostri Iesu Christi, vt innuat cui iram acce-
proferre debeamus, quod Deus nos gratos ha-
bet & benefacit: nempe non nobis aut meri-
tis nostris ex se ipsis, sed Iesu Christo: à quo no-
strorum operum valor descēdit, si eidem per
dilectionem hæremus: Ipse pater amat vos,
quia me amastis, &c.

Ei autem, &c.

In his verbis duo facit. Primo epilogat bre-
uiter, quæ docere voluit in hac epistola, cū
dicit: Secundum euangelium meum, &c. in
ostensione mysterij, quasi dicat: Hac epistola
nihil aliud volui, quam manifestare mysteriũ
illud olim tacitum: Nempe quod fide viua
in Christum & nullis meritis nostris iustifice-
mur. Hanc igitur fidei obedientiam docere
& persuadere volui, neque ex me ipso: sed ex
Dei præcepto. Atque hoc est quod tota episto-
la docere voluit, &c.

Secundo in gratiarum actione finit episto-
la: Ad hæc enim formati sumus. Isa. 43. Hinc:
Quæcunque facitis in gloriam Dei facite. 1.
Cor. 10.

Duobus autem titulis hic Deum nobilitat.
Primo: Ei qui potens est confirmare: Secun-
do: soli sapienti: vt innuat Christiano non de-
sperandum. Deinde non rationi suæ, sed Dei
verbo & sapientiæ fidendum.

*Ei autem qui potens est vos confirmare secun-
dũ euangelium meum, & præconium Iesu Christi
iuxta reuelationem mysterij, temporibus aternis
taciti, manifestati vero nũc, & per scripturas pro-
pheticas iuxta delegationem æterni Dei, obediẽ-
tiam fidei, in omnes gentes patefacti, soli sapienti
Deo, per Iesum Christũ cui gloria in secula. Amẽ.*

Deo patri ex quo sunt omnia dat gloriam
vt cœptum Romanorum, quia potens est, di-
gnetur implere, confirmando in fide animas
eorum ad profectum euangelij & reuelatio-
nem mysterij absconditi à seculis, manifesta-
ti autem per Christum vel in Christo: Sacra-
mentum enim quod latuit semper in Deo tẽ-
poribus Christi declaratum est, quia non sin-
gularis est Deus, quia est apud illum ex æter-
nis & sermo & paracletus, in qua veritate om-
nem creaturam decreuit saluam fieri per
agnitionem. Cuius quidem sacramenti veri-
tas per Prophetas fuerat designata figuris qui-
busdam, soli Deo cognitum sapienti, cuius
gratia participes voluit esse gentes: quod la-
tuit genus hominum. Solus ergo est sapiens,
quia ab ipso est omnis sapientia, sicut dicit Sa-
lomon: Omnis sapientia à Domino Deo est,
& cum ipso fuit semper. Sapientia ista Chri-
stus est, quia de ipso est, & cum illo erat sem-
per, per quem ipsi gloria in secula seculorũ.
Amen. Ideo nihil sine Christo plenum, quia
per ipsum sunt omnia, qui cum agnoscitur,
datur Deo patri laus per ipsum, quia intelli-
gitur per Christum quasi per sapientiam suã
in qua saluos facit credentes. Gloria ergo pa-
tri per filium, hoc est, ambobus gloria in spiri-
tu sancto, quia vterque in vna gloria est. Glo-
ria domini nostri Iesu Christi cum omnibus
vobis, Amen.

*SCRIPTA EST AD RO-
manos Epistola, è Corintho per Phœ-
ben ministrã Ecclesiæ,
quæ erat apud
Cenchras.*

COMPLVTI.

Excudebat Andreas de Angulo,

Anno. 1569.